Feth'ul-Bari

Sahih-i Buhari Şerhi

İbn Hacer el-Askalani

FETHÜ'L-BÂRÎ (1)

Rahman Ve Rahim Allah'ın Adı İle Başlar Ve O'na Güvenirim

Değerli kardeşim saygıdeğer Ebû Suhayb Safa ed-Davvî Ahmed! Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.
Fethu'1-Bârî muhtasarina dair örnekler elime ulaştı. Bunları okudum ve bu minval üzere devam etmesi halinde yararlı bir iş olacağını düşünüyorum.
İhtisâru Fethi'l-Bârî adıyla gördüğüm çalışma, bu şekilde tamamlanırsa, büyük şerhe, yani Fethu'l-Bârye başvurmak için yeterli vakti bulunmayan pek çok kişi için bir hayli yararlı olacaktır.
Allah'ın size yardım etmesini, sevdiği ve razı olduğu şeye sizi muvaffak kılmasını dilerim. Âmîn.
Kardeşiniz Ebû Abdüllatif Hammâd b. Muhammed el-Ensârî
Sayın Ebû Suheyb Safa ed-Dawî Ahmed'e (Allah size afiyet ve sıhhat versin).
Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.
Allah'a hamd, onun şerefli Resulüne, bütün ehl-i beytine ve ashabına salât ve selam olsun
Başlamış olduğunuz Fethu'l-Bân muhtasarı ile ilgili benim de yararlandığım örnekleri, mektubunuzla birlikte okudum. Hedef, çağımızda fıkhu'l-hadis [1][1] ilmi ile ilgilenen okuyucunun Fethu'1-Bâri adlı kitabın okumasını ve tetkikini kolaylaştırmaktır. Takip edilecek planı inceledikten sonra bu çalışmanın hedefi.gerçekleştireceğini gördüm.
Gerçekten de İbn Hacer kitabında pek çok ilme yer vermiştir. Bunlar arasında, hadis tenkitçilerini ve hadis İlimlerinde uzmanlaşanları ilgilendiren; hadis rivayet yollarının toplanması, İlletlerin açıklanması ve rivayetlerin karşılaştırılması gibi ilimler de bulunmaktadır. Bu bilgiler hadisten elde edİİen fıkhı hükümler ve hadiste yer alan kelimelerin anlamları ile iç içe bulunmaktadır. Yine bunlar tarihî rivayetlerle, kimi zaman da edebî ve dille ilgili ilimlerle karışmaktadır. Hafız İbn Hacer'in bu ansiklopedist yaklaşımı, kitabını okuyan kişiler açısından büyük bir zorluk doğurmaktadır. Çünkü bu haliyle kitabı okumak, içinde bulunduğumuz uzmanlaşma çağında ilim ehlinden çok azının elde edebileceği farklı ilimleri bilme özelliğini gerektirmektedir.
İşte bu güçlükten dolayı kitapta yer alan bilgilerin sınıflandırılması ve İstenilen uzmanlığın hizmetinde kullanılacak şekilde kolaylaştırılması şarttı.
Benim danışmanlığımda iki doktora öğrencisi, kitapta yer alan Hz. Pey-amber, Hulefâ-i râşidin ve Emevîler dönemine ait tarihî rivayetleri, ayrıntılı bir ırist de hazırlamak suretiyle özetlediler. Bu çalışmaya hadislerden elde edilen khî hükümler ile ilgili sizin muhtasarınız da ilave edilirse, geriye kalan kısım da adis ilimlerine hizmet etmek maksadıyla tasnif edilebilir. Ancak her İki kısma a, araştırmacıların kitaba müracaat etmelerini kolaylaştıracak bilimsel fihristler klenmesi şarttır.
İşte bundan dolayı bana öyle geliyor ki sizin Fethu'l-Bârfyi ihtisar etme yomdaki bu çalışmanız, çağımızda İslâm'ın ilmî mirasına ulaşmayı kolaylaştıracak ağdaş projeler kapsamında yer almaktadır. Bu ise, hem dine hem de ilme hiz-let etmektir. Allah sevdiği ve razı olduğu şeye sizi muvaffak kılsın. Allah'ın se-ımı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.
Medîne-i Münevvere
el-Câmiatu'1-İslâmiyye
(Medine İslâm Üniversitesi)
Prof. Dr. Ekrem Ziya el-Umerî

Önsöz

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd, peygamberlerin efendisine, onun ehl-i beytine ve bütün ashabına salât-u selâm olsun.
Bu, ilim talebelerinin uzun zamandan beri ortaya çıkmasını bekledikleri Muhtasaru Fethi't-

---

1[1] Hadislerden çıkarılan fıkhî hükümlerle ilgilenen bilim dalı.

Bân isimli kitaptır.[2[2]] Ben de, o ilim talebeleri gibi bu değerli eserin bir muhtasarını görmek İstiyordum. Bu eser, hadis kitaplarının en sahihine ait, gördüğümüz en güzel, en geniş ve en kaliteli şerh olarak kabul edilmektedir. Ben ilim talebelerinin bu kitabı sevdiklerini ve ona yöneldiklerini görüyordum. Ne var ki bu talebelerin pek azı bu kitabın ve içindeki faydalı bilgi ve açıklamaların değerini anlayabiliyordu. Bunlar da vakitlerinin büyük bölümünü bu kitapla geçiren, onun inceliklerini anlamak ve incilerini elde etmek için ardı arkası kesilmez gayret gösteren kişilerdir. Okuyucuların pek çoğu ise, hadisten fıkhı hükümler çıkarma ve hadisin farklı bilimlerini kuşatma konusunda İbn Hacer'in Allah rahmet eylesin sahip olduğu önderlik ve kabiliyete sahip olmayan yorumcuların kitaplarını okuyorlardı. Ne var ki bu kişilerin çoğu yeterli vakitleri olmadığı ve eşine az rastlanır böyle bir ansiklopedik kitaba layık gayretleri bulunmadığı için üzüçaresiz bir şekilde bu kitapları tercih ediyorlardı.
Bu durumun sebebi, Hafız İbn Hacer'in hadislerin farklı rivayetlerine ve bunlarla ilgili tartışmalara yer vererek, yalnızca konunun uzmanlarına hitap eden bir usûlle sözü bir hayli uzatmasıdır.
Fethu'l-Bârîye olan hayranlığım ve uzun yıllar boyunca hep bu eserle meşgul olmam sebebiyle kalbimde onu ihtisar etme ve Hafız İbn Hacer'in ilminden yararlanmak isteyen ilim aşığı kardeşlerime yaklaştırma duygusunu taşıyordum.
İlk başta bu büyük işten korktum. Ancak Alla Teâlâ içimdeki bu tereddüdü giderdi. Ben de Allah'tan yardım diledim, Mısır, Suudî Arabistan, Pakistan ve diğer ülkelerde dinî hassasiyetlerine ve ilimlerine güvenilebilecek pek çok ihlaslı kardeşimle istişarede bulundum ve kitap üzerinde yapacağım çalışma için bir yöntem belirleyerek bunu muhtasara dair bir örnekle birlikte onlara sundum.
Hepsi de bu projeyi memnuniyetle karşıladı ve kitabı bu minval üzere tamam-amamız için Allahu Tealâ'ya başarı ve yardım için dua ederek bizi teşvik eden nektuplar yazdılar. Allah da onlara en güzel şekilde karşılık versin, beni ve onarı salih ameller işlemeye, faydalı ilim elde etmeye muvaffak kılsın.
İlim ehlinden bazıları önemli eserleri ihtisar etme fikrinden uzak durmuştur, lü bu, ilim talebi konusunda himmetleri yüksek tutmanın gereğinden yüz çevirme anlamına gelir. Ayrıca ilimde yüksek payeleri elde etmek İçin çalışma îonusunda kusurlu davranmaya da yol açar.
Ancak Hafız İbn Hacer çoğunlukla araştırma, detaylandırma ve görüşler komşunda sözü uzatmaktadır. Fethu'I-Bârfde sıkça rastlanan ve ihtisarı gerektiren ;özü uzatma örneklerinden birini verelim. İbn Hacer şöyle demektedir: "Ebû ialebe'nin ismi konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları onun isminin "Cürsûm")lduğunu söylemiştir, ki bu çoğunluğun görüşüdür. Onun isminin "Cürhüm, lâşib, Cürsüm -bu da ilki gibidir ancak burada uzatma yoktur-, Cürsûme -il-dne hâ ilâve ederek-, Gumûk, Naşir, Lâşir, Lâş, Lâşin, Lâşûme" olduğu da söyenmiştir. Babasının ismi konusunda da ihtilaf edilmiştir: Babasının isminin Amr, Nâşib, Nâsib, Naşir, Lâşir, Lâş, Lâşin, Lâşim, Lâsim, Cülhüm, Himyer, Airhüm, Cürsûm" olduğu söylenmiştir. Kendisinin ve babasının ismi konusunda arklı görüşler bulunmaktadır. O, Hayber'in fethinden önce Müslüman olup Rıd-'an bey'atına katıldı. Hudeybiye'den sonra kendi kabilesine geri döndüğünde mları İslâm'a davet etti ve bu davet üzerine kabilesi de Müslüman oldu.[3[3]]
Yaşamakta olduğumuz realite, bu değerli şerhlerin Allah'a davet konusuna unlardan yararlanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu, davetin üzerinde yürümesi gereken metodun asaletini korumak için gereklidir. Müslüman nesilleri, (Allah nların hepsinden razı olsun) sahabe ve tabiînden oluşan selef-i salihîne bağla-an hadisçilerin ortaya koyduğu metottan daha çok dini koruyan ve daha bir diğer metot yok gibidir.
Hafız İbn Hacer ahi aleyh, hadislerde yer alan kavramlar, rivayet ve yorum bakımından hadis bilim dalında uzman olan imamlardandır. biyografisi konusunda sözü uzatmaya bile gerek yoktur.
Şunu belirtmek de yerinde olur: Fethu'l-Bârî bundan önce de defalarca ihti-ar

---

[2[2]] Kitabın Arapça ismi: "İthâfu'1-Kârî bi-ihüsâri Fethi'1-Bârî" olarak konulmuştur.

[3[3]] IX, İ06

edilmiştir.[4[4]] Ancak değerli ilim adamı Hammâd el-Ensârfnin bu çalışmam hakkındaki "Bu Fethu'i-Bârfye dair benim gördüğüm ilk muhtasardır" sözünden de anlaşıldığı gibi daha önceki muhtasarlar basılmamıştır. Biz de bu muhtasarlara ulaşamadık.
Bu arada kitap üzerindeki çalışmalarım sırasında bana yaptığı yardımlar, nasihat ve teşviklerinden dolayı değerli ilim adamı Hammâd el-Ensârî'ye en içten teşekkür ve dualarımı sunmak isterim.
Medine İslâm Üniversitesi Hadis fakültesi lisans üstü öğretim üyelerinden, değerli ilim adamları Dr. Ekrem Ziyâeddin el-Umerî ve Dr. Sa'dî el-Hâşimî'ye, deo bana mektup yazarak faydalı nasihatlarını ve değerli teşviklerini bildirdikleri için teşekkür ve takdirlerimi sunmayı bir borç bilirim. Allah onlara bol mükâfat versin.
Kurulması, başkanlık ve iki fakültesinde dekanlık yapmakla şeref duyduğum İmam Buhârî Üniversitesi'nin şeriat ve hadis fakültelerinde benimle birlikte yedi yıl boyunca öğretim üyesi olarak çalışan Pakistanlı değerli ilim adamı Nakîb Ahmed er-Ribâtî'ye de çok teşekkür ederim. Gerçekten onun sohbetinden ve bilgisinden çok istifade ettim. İlim konusunda bana yardımları ve bu kitaptaki çalışmalarım için teşvikleri sebebiyle Allah kendisine bol bol mükâfat versin.
Kitabın basımından önce son defa gözden geçirme konusunda bana yardımcı olan değerli kardeşlerime de teşekkür ederim. Allah onlara bol mükâfat versin.
Bu kitap üzerindeki çalışmalarım süresince âdeta Hafız İbn Hacer ile birlikte yaşadım, kitabı kelime kelime okudum. Onun geniş ilmini, derin anlayışını, ilmin her dalındaki uzmanlığını, kitabın tümünde yöntemine bağlı kalışını, hadise vakıf olma yöntemini, delilin desteklediği görüşü kabul etme, bunu pekiştirme, delili olmayan görüşleri reddetme ve eleştirme metodunu hayranlıkla izledim. Allah'ın sıfatlarını tevil edenlere uyması ve bu konuda selef-i salîhine muhalefet etmesi olmasaydı Hafız İbn Hacer ve kitabı, araştırmacılar nezdinde en üst konum ve en büyük değere sahip olur, Fethu'l-Bârî, hadisten elde edilen fıkhî hükümler ve hadisin senetlerini araştırma konusunda telif edilen en sahih ve geniş kitap olurdu.
Üstad Abdülaziz İbn Bâz kitabın ilk üç cildine eklediği notlarla kitabın geri kalan ciltlerinde okuyucunun yürümesi gereken ve kitaba başka hizmet yapacaklara da yön veren bir yöntem ortaya koymuştur. Bu sebeple, bu mukaddimede yer alan ihtisar yönteminde de açıkladığım üzere, ben de Hafız İbn Hacer'in selef-i salihine bu konularda muhalefet ettiğini gördüğüm yerlere notlar koymaya özen gösterdim.
Bu münasebetle, değerlendirme ve yorumlarından yararlandığım ilim idamlarına, özellikle de et-Tâ'lîk a!â Fethi'i-Bârî isimli risalenin yazarı üstad ed-erviş'e rahmetuiiâi» ateyh ve Şerhu Kitâbi't-tevhîd min Sahihi'İ-Buhârî isimli kitabın /azarı Şeyh Gunayman'a da teşekkür ederim.
Hafız İbn Hacer'in «hmetuiüht aleyh Allah'ın sıfatları ile ilgili bir konuyu ele aldı-jım, kitap boyunca bu konudaki görüşlerine yer verdiğini ve kendi mezhebine ıyan imamların görüşlerini zikrettiğini görünce şaşırdım. Mâliki âlimlerden İbn Jattal Hafız İbn Hacer'den sonra Feth üzerindeki en uzman kişidir, Mühelleb b. ıbî Sufra, İbnü't-Tîn, Zeyn İbnü'l-Müneyyir ve kardeşi Nâsırüddin, İbn Ebî Cem-e, Şâfiîlerden el-Hattâbî ve Nevevî, Hanefîlerden Kirmanı bu marnlardan bâzılarıdır.
Ayrıca aynı konuda tahkik ehli ve selef-i salihîne uyanların, muhalif görüşle-ine yer vermesi de beni şaşırttı. Bunlar arasında Şeyhü'l-İslâm İbn Teymiyye ve öğrencisi İbnü'l-Kayyim ilim adamları zikredilebilir. Yalnızca 'Allah'ın arşa İstiva etmesi" konusunu istisna edebiliriz. İbn Hacer . meselede selef-i salihînin görüşünü kabul etmeye yaklaşmıştır. Çünkü İsmail :1-Herevî, Ebu'i-Kâsım el-Lâlkâî, İmam el-Bağavî vb. gibi büyük imamlara ait ıçık, sahih görüşleri aktarmış ve bunlann İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Şafiî, Jüfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme vb. jibi büyük imamlara

[4[4]] Şeyh Sıddık Hasan Han el-Hıtta adlı eserinde bu muhtasarlara işaret ederek Fethu'l-Bârî ile ilgili olarak şöyle demiştir: "Bu şerhi ihtisar edenlerden biri Şeyh Ebu'1-Feth Muhammed b. Hüseyin el-Merâğî'dir (v. 859)". el-Hıtta'nın Muhakkiki Şeyh Ali Hasan Abdülhamîd kitabın 'isminin Muhtasaru Ebi'1-Feth li mekâsidi'1-Feth olduğuna işaret etmiştir.

isnad ettiklerini nakletmiştir. İşte bu büyük imamlar Cenab-Allah'm yücelerin yücesinde olduğunu, arşı üzerindeki istivasında mahlukatmlan ayrı olduğunu ortaya koymuşlardır. İbn Hacer onların bu görüşlerini deseklemiştir. Keşke bunu Allah'ın sıfatları ile ilgili bütün konularda yapsaydı...

Beni şaşırtan noktalardan biri de şudur: Hafız İbn Hacer çeyrek asra yakın)ir süre Sahih-i Buharı ile hemhal olmuş, İmam Buhârî'nin tasnifindeki inceliğe, tonu başhkîanndaki fıkha şahit olmuş, onun bir kez bile olsun Allah'ın sıfatlarını evil edenlerin düştüğü duruma düşmediğini, Allah'ın onu bu tür durumlardan koruduğunu, onun Allah'ın sıfatlarını zahir anlamlan üzere bırakma ve bunları lakikaten var kabul etme konusunda selefin yolu üzere kaldığını görmüştür. Bu durumda İbn Hacer'e selefe, hadis imamlarına ve bunların başında da İmam Buhârî'ye uyması yakışırdı.

İHTİSAR YÖNTEMİ

1. Sahih-i Buhârî'nin senetlerini kaydetmedim. Bağlam müsait olduğu sürece sadece hadisi rivayet eden sahabîyi zikretmekle yetindim. Bağlam müsait olmadığında sahabî ile birlikte tabiînden olan raviyi de zikrettim. Hadisin metninde, senette yer alan kişilerden birisi zikredildiğinde senede ondan başladım. Hafız İbn Münzir'in Müslim şerhinde, üstad ve değerli ilim adamı el-Elbânî'nin Buhârî ihtisarında kullandıkları yöntemlerden yararlandım. Bab başlıklarını aynen bıraktım. Çünkü bilindiği üzere Buhârî'nin fıkhı, bu bab başlıklarında yer almaktadır.

2. Hafız İbn Hacer'in rahmetuifehi aleyh ibaresini aynen korudum, paragrafları bağlama şeklinde bile olsa ibarede tasarrufta bulunmadım. Onun hadisleri şerh yöntemi de bana yardımcı oldu. Çünkü o hadisleri cümle cümle şerhetmektedir. Meselâ: "(cennet ehlinin amelini) sözü" diyerek hadiste yer alan bölümü vermekte sonra bunu şerhetmekte ve ilim ehlinin bu konudaki görüşlerini nakledip sonra da diğer cümleye geçerek ("İşler neticelerine göre değerlendirilir bölümü") diyerek sözlerine devam etmektedir.

3. Fethu'î-Bârîyi ihtisar ederken, kitabın aslını okuyacak kadar vakti olmayan ilim ehline ve öğrencilere onu kolaylaştırmak maksadını taşıdığımdan Hafız İbn Hacer'in; hadis rivayet yollarını hadisin rivayet yolları ile ilgili verdiği bilgileri ve birkaç satırla halledilebilecek bir meselede başka hadis yorumcularının görüşleri hakkındaki uzunca değerlendirmelerini bir kenara bıraktım. Hadisin anlamı ile ilgili özetlerle yetindim. Bir meselede farklı mezheplerin görüşlerini öğrenmek için İslâmî ve Kur'anî ilimlerle ilgilenenlerin beklentilerini dikkate alarak; ilim ehlinin, özellikle de dört imam ve onların konumunda olanların fıkıhla iigili görüşlerine yer verdim.

4. Alimlerin çoğunluğunun/cumhurun görüşünü ortaya çıkarmaya gayret ettim. Ancak delil açık olarak başka bir görüşü destekliyorsa, çoğunluğun görüşünü de belirtmekle birlikte diğer görüşü esas aldım.

5. Hafız İbn Hacer'in sahih veya hasen olduğuna hükmettiği yahut hakkında olumsuz sözler söylenmiş olsa bile kendisini güçlendiren başka rivayetlerin verildiği hadislerle yetindim. Böylelikle muhtasarda esas aldığım görüşler, sened bakımından en kuvvetli, lafız bakımından en kapsamlı hadislerle desteklenmiş oldu.

6. Hafız İbn Hacer'in görüş ve tercihlerini koruyarak diğer görüşlerin arasında bunu açıkça belirttim, konu ile ilgili hadislerin gösterdiği anlama en yakın görüşleri vermeye de özen gösterdim.

7. Kelimenin tefsiri ile güçlü bir bağlantısı olmayan dilsel ve lafzı tartışmaları terk ederek, hadiste yer alan kelimelerin harf ve harekelerini ortaya koymakla yetindim.

8. Buhârî'nin konu/bab başlıklarında yer alan âyetlerin surelerini ve âyet numaralarını belirttim. Bunlar sekizinci ciltten başlayarak on üçüncü cildin sonuna kadar devam etmektedir. Bu, üstad Muhammed Fuâd Abdülbakî'nin yaptığını tamamlamaktadır. Çünkü o, âyetlerin sûrelerini ve numaralarını yedinci cildin sonuna kadar yapmış, orada bırakmıştır.

9. İhtisarımda, (Allah selamet versin 5[5]) üstad Abdülaziz îbn Bâz'ın tahkik ettiği, değerli

---

5[5] Kitap neşredildlğinde Üstad İbn Bâz hala hayattaydı, onun için "Allah selamet versin" demektedir.

ilim adamı Muhibbüddîn el-Hatîb'in Mısır'daki Selefiyye matbaasında basımını gerçekleştirdiği nüshayı esas aldım,
Hafız İbn Hacer'in şerhinin, Fethu'l-Bârî ile birlikte basılan rivayetten farklı bir rivayete dayandığını gördüm. Çünkü iki rivayet arasında pek çok farklılık bulunmaktadır. Bu yüzden buna işaret ettim ve bunların her birinde tashihte esas aldığım, basımını Sultan Abdülhamid'in emrettiği, (Allah rahmet eylesin) Allâme üstad Ahmed Şâkir'in tahkikini yaptığı nüshadan farklı yerlerdeki en ince hususlara işaret ettim.
10. Bilindiği gibi İmam Buhârî aynı hadisi farklı yerlerde zikretmekte ve konu başlıkları altında hadisin ilgili bölümünü zikretmektedir. Bunun pek çok faydaları olmakla birlikte bunlardan bahsederek sözü uzatmak İstemiyoruz. Hafız İbn Hacer de şerhinde bu yönteme uymuş, hadisi konuda kasdedilen şeye riayet ederek şerhetmiş, bir hadisi farklı yerlerde, farklı açılardan açıklamıştır. Bu sebeble faydalı bilgiler birbirine uzak konular arasına dağılmıştır. Bu, tekrarı önlemek, konu ile ilgili farklı bilgileri toplamak ve şerhin bütününden yararlanmak için hadisin şerhinin geçtiği önceki ve sonraki yerleri okuyucuya işaret etmeyi gerekli kılmıştır.
Bu hizmeti yerine getirdim ve hadisin şerhinin muhtasarda geçtiği kitap ismi, konu, hadis, cilt ve sayfa numarasını belirttim. Örneğin [6[6]] dedim. Şunu zikretmek yerinde olur ki bu hizmeti aslen Fethu'l-Bârî üzerinde yaptıktan sonra bunu muhtasara uyguladım. Yüce Allah'tan, yeni bir baskıda ya Fethu'î-Bârî ile veya müstakil olarak bunun basılmasını dilerim.
11. İbn Hacer'in Allah'ın sıfatlan, salihler ile tüberrükte bulunmak konularındaki görüşleri hakkında üstad Abdülaziz İbn Bâz'm notlarını, çok yararlı olduğu için korudum. Bunu en sağlam ve en doğru olan selef-i salihîn'in akidesine yardım amacıyla yaptım. Çünkü onlar, Hz. Peygamber dönemine yakın olmaları, dinin maksatlarını ve Arap dilinin sırlarını bilmeleri sebebiyle İslâm'ı en iyi bilen ve anlayan insanlardır.
12. İlim adamı üstad Abdülaziz İbn Bâz'm notlar koymadığı diğer ciltlere notlar ekledim. Bu konuda onun yöntemini esas aldım.
İthafu l-kâfî bihtisâri Fethi'İ-Bâri adını verdiğim bu kitaba dair özet şeklindeki bu giriş kısmında değineceğim konular bunlardır. Bu konuda başarıya ulaştırılmış olmayı dilerim. Yüce Allah'tan bu işimi güzel bir şekilde kabul buyurmasını ve bunun sebebiyle bana, ana-babama ve hocalarıma en güzel şekilde karşılık vermesini niyaz ederim. Şüphesiz ki O en iyi işitendir ve dualara icabet edendir.
Allah'ım, Peygamberimiz Hz. Muhammed'e habını bağışla, hepsine salat ve selam olsun.
Safâ ed-Davvî Ahmed el-Adevî
Pencap Ün. Şeriat Fakültesi Yüksek Lisans,
İmam Buhârî Üniversitesi Başkanı,
İmam Buhârî Ün. Şeriat ve Hadis Fakülteleri eski dekanı
1 Recep 1413.

İMAM BUHÂRÎ NİN BİYOGRAFİSİ

İmam Buharı, hicrî 194 senesinde Cuma günü doğdu, hicrî 256'da Ramazan bayramı arefesi olan Cumartesi gecesi vefat etti. Onun şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Sahihi alüyüz bin hadis arasından 16 yılda çıkardım. Kitabıma koyduğum her hadis için mutlaka gusül abdesti alıp iki rekât namaz kıldım". İmam Buharİ'nin faziletleri sayılamayacak kadar çoktur. Bunlardan birisi on iki yaşında iken hadis ezberlemeye başlamasıdır. Pek çok hocadan hadis almıştır. O şöyle demiştir: "Bin seksen kişiden hadis aldım, bunlar arasında yalnızca hadis hocaları bulunmaktadır. Hepsi de şöyle diyorlardı: iman; söz ve amelden oluşur, artar ve eksilir'". Ondan yüz bine yakın kişi rivayette bulunmuştur. Daha küçük yaşta İken yetmiş bin hadisi serd usulü ile ezbere biliyordu. Bir kitabı tek bîr bakışta ezberlerdi. Ramazan ayında teravih namazından sonra Kur'an'm üçte birini okurdu. Duası makbuldü. es-Sahih adlı eseri sünneti içeren kitapların en sağlamıdır.

Sahihi Buharı Yi Rivayet Eden Âlimler

[6[6]] Kitâbü'l-meğâzî, 85. bâb, 4464. hadis, III, 445

(1) Firebrî (?-320h.):

Güvenilir bir alim ve muhaddis olan Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Matar b. Salih b. Bişr el-Firebrî, e\-Câmiu's-sahîh"ı Ebû Abdullah el-Buhârî'den rivayet etti. Bu kitabı Firebr'de ondan iki kere dinledi. Güvenilir, verâ sahibi bir kimse idi. Ondan pek çok kişi rivayette bulunmuştur. Bunlar arasında; Ebû Ali b. es-Seken, Küşmîhenî, Keşânî, Cürcanî yer almaktadır. H.320 yılında, doksan yaşlarına yaklaştığı sırada vefat etti. Allah rahmet eylesin.

(2) Ebû Taiha el-Pezdevî (? - 329 h.):

Mansûr b. Muhammed b. Ali b. Kureyne b. Seviyye el-Pezdevî en-Nesefî. İbn Mâkûlâ güvenilir biri oiduğunu söyleyerek onun hakkında şöyle demiştir: 'O, el-Câmiu's-sahîh'i Buhârî'den nakleden son kişidir. 329 senesinde vefat etmiştir".

(3) Hafız Şerefiiddin el-Yûnînî (621-701 h.):

Şerefüddin Ebu'l-Hüseyn Ali b. Ahmed b. Abdullah el-Yûnînî, el-Ba'lebekkî, el-Hanbelî. Hafız Zehebî'nin Tezkıretü'l-Huffâz adlı eserinde de "belirttiği gibi, hafız ve şehid bir hadis âlimiydi. Zebîdî, İblî, Zekî el-Münzirî, Reşîd el-Attâr, İbn Abdisselam ve benzeri başka alimlerden hadis dinlemiştir. Hafız İbn Hacer eâ-Dürerü'l-kâmine adlı eserinde şöyle demiştir: "Hadise ve onun zabtına özen göstermiştir. İbn Mâlik'e Buhârî'yi tashih ederek okumuş, İbn Mâlik de ondan rivayet yoluyla bunu dinlemiştir. İbn Mâlik'e pek çok faydalı bilgi yazdırmıştır. Dili çok iyi bilir, metinlerin çoğunu ezberler, senetlerini bilirdi. Kendi bölgesinde' önde gelen bir âlimdi. İnsanlar ondan ilim almak için kendisini ziyarete gelirlerdi. Dımaşk'a birkaç kez gitmiş ve orada hadis rivayet etmiştir. Sahih-i Buhâr yi ise birkaç kez rivayet etmiştir". el-Yûnînî: Ba'lebek şehirlerinden "Yunîn" adı verilen şehre mensup olan kişi demektir.
Üstad Ahmed Şâkir şöyle demiştir: Yûnîniyye nüshası Sahih-i Buharı nüshaları içinde en güvenilir nüshadır. H. 923'te vefat eden büyük alim Kastallânî kitabın metnini tahkik ve harekelerini belirlemede harfi harfine, kelimesi kelimesine bu nüshayı esas almıştır. Kastallânî'nin İrşâdü's-san adı verilen şerhinin en büyük ayrıcalığı da budur. Bu, ilim ehli arasında meşhur bir şerhtir.
Hafız Ebu'l-Hüseyn Şerefüddin eî-Yunînî Sahih-i Buhâr ye çok önem verir, onunla çok ilgilenir, onun zabtı, tashihi ve Hâfız'm rivayet ettiği sahih asıllarla karşılaştmlmasıyla meşgul olurdu. Öyle ki Hafız Şemsüddin ez-Zehebî onun Sahih'i bir yılda on bir kere sahih asıllarla karşılaştırdığını nakletmiştir.
Hafız el-Yûnîni, Sahîh-i BuhârTyi başkalarına aktarmak İçin Dımaşk'ta İbn Mâlik ve fazilet sahibi bir grubun da hazır bulunduğu oturumlar yapmıştır. Bu insanlar ondan güvenilir asılları toplamışlar, Yunînî de onlara yetmişbir oturumda karşılaştırma yaparak ve tashih ederek Sahîh-i Buhâr yi okumuştur. Yûnînî bu oturumlarda okuyan ve anlatan bir ilim adamı kimliğinde idi. İbn Mâlik -ki o Yûnînî'den yirmi yaş daha büyüktür dinleyen ve rivayet eden bir öğrenci idi. Dinleyenin yaşı hocadan büyük olsa biie, rivayet ve dinleme açısından güvenilir hocalardan hadis alma konusunda selef-i salihîn âlimlerinin âdeti bu idi. Bizzat Yûnînî de bu oturumlarda; kitapta yer alan Arapça lafızları zaptetme, rivayet yolları ve tashih konusunda İbn Mâlik'e öğrencilik yapmış, ondan istifade etmiştir. En güçlü görüşe göre bu oturumlar h. 668 yılında yapılmıştır.
Hafız Yûnînî, kendisinin ve yanındakilerin, Sahîh-i Buhâr yi karşılaştırdıkları güvenilir asılları beyan etmiş, Kastallânî bunu şerhinde aktarmış ve Sultaniye baskısının musahhihleri ondan bunu nakietmiştir. Bu nüsha, Hafız Ebu Zer, Hafız el-Asîlî ve Hafız Ebu'l-Kâsım ed-Dımaşkî'nin dayandığı temel kaynaktır.

(4) Hammâd b. Şâkir (? - 311 h.):

Ebû Muhammed en-Nesefî. Güvenilir bir muhaddis ve imamdır. İbn seviye
I lakabıyla anılır. îsa b. Ahmed el-Askalânî, Muhammed b. İsmail el-Buhârî, Ebû îsa' et-Tirmizî ve bir grup hadis aliminden nakillerde bulunmuştur. Sahih-i Buhâri râvilerinden

biridir. Pek çok kişi kendisinden nakillerde bulunmuştur.

(5) el-Cürcânî (?):

Ali b. Ahmed b. Abzülaziz el-Cürcânî. el-Muhtesib lakabıyla anılır. Sahîtıı Firebrî'den rivayet etmiştir. Ömer b. Büceyr'den ve bir grup hadis âliminden hadis dinlemiş, Hâkim vb. âlimler de ondan hadis rivayet etmişlerdir.

(6) Mehâmilî (230-335 h.):

Kadı, İmam, güvenilir muhaddis olan Ebû Abdullah Hüseyn b. İsmail b. Muhammed b. İsmail b. Saîd b. Eban ed-Dabbî el-Mehâmil. es-Sünen isimli eserin musannifi olup Muhammed b. İsmail el-Buhârî de dâhil olmak üzere pek Çok kişiden hadis dinlemiş, Taberânî, Dârekutnî, İbn Şâhİn vb. pek çok hadis alimi de kendisinden hadis nakietmiştir.

(7) Kerîme: (? - 463 h.):

Hadis âlimi değerli ve fazilet sahibi bir hanım Ümmü'l-kirâm Kerîme bt. Ahmed b. Muhammed b. Hâtem el-Merveziyye. Mekke'de Allah'ın hareminde mücavir olarak yaşamıştır. Sahîh'in ravileri olan KüşmİheriÎ, Zâhİr b. Ahmed es-Serahsî ve İbn Bâbeveyh el-Isbahânî'den Sahîh-i Buhâri'yi pek çok defa dinlemiştir. H. 463 yılında vefat etmiştir.

(8) Ebû Zer el-Herevî (355 h. - ?):

Ebû Zer Abd b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Gufeyr b. Muhammed el-Ensârî el-Horasânî el-Herevî el-Mâlikî. Hafız, imam ve harem-i şerif âlim-lerindendir. Sahih'i üç kişiden rivayet etmiştir: Müstemlî, Hamevî, Küşmihenî. Kendisi 355 yılında doğduğunu söylemiştir.

(9) el-Müstağfîrî (? - 432 h.):

Hafız ve allâme muhaddis olan Ebu'l-Abbas Cafer b. Muhammed b. el-Mu'tez b. Muhammed b. el-Müstağfir b. el-Feth en-Nesefî. Ma'rifetü's-sahâbe, Târihu Nesef, ed-Deauât, el-Menâmöt, Deiâilü'n-nübüuue, Fedâilü'l-Kur'ân, eş-Şemail gibi pek çok eserin müelifi olduğu bilinmektedir. 350 h. yılından sonra doğmuş, 432 h. yılında vefat etmiştir.

(10) el-Müstemlî (?):

Muhaddis imam olup hadis almak ve hadis öğrenmek İçin uzun seyahatler yapmış güvenilir bir âlimdir. Ebû İshak İbrahim b. Ahmed b. İbrahim b. Ahmed b. Dâvud el-Belhî eUMüstemlî adıyla bilinir. Sahih'i 314 yılında dinlemiş ve Firebrî'den nakietmiştir.

(11) el-Küşmîhenî (? - 389 h)

Ebu'l-Heysem, Muhammed b. Mekkî b. Muhammed b. Mekkî b. Zerrâ1 b. Hârûn el-Mervezî el-Küşmîhenî. Sahih-i Buhârîyi Ebû Abdullah el-Firebrt ve diğerlerinden defalarca nakletmiş, kendisinden de Ebû Zer el-Herevî ve diğerleri nakietmiştir. Çok güvenilir bir ilim adamı idi.

(12) el-İsmâilî (277 h. - ?)

İmam, hafız, hüccet ve fakih oian şeyhülislâm Ebû Bekr Ahmed b. İbrahim b. İsmail b. el-Abbas el-Cürcânî el-İsmâilî eş-Şâfiî. Sahîh adlı eserin müellifi olup Şâfiîlerin imamlarındandı.

(13) Dâvûdî (374 - 467 h.)

İmam, allâme, takva sahibi, kendisine güvenilen önder bir alim olan Ebu'l-Hüseyn Abdurrahman b. Muhammed b. el-Muzaffer ed-Dâvûdî el-Boşnecî, Sahih'i ve Abd b. Humeyd'in Müsned'ini ve tefsirini, Dârimî'nİn Müsned'inİ Ebû Muhammed el-Hammûye es-Serahsî'den Boşnec'de dinlemişti. Dünyada bu noktaya ulaşan tek kişi oldu. Bağdad'da Ebû Hamid, Ebu't-Tayyib es-Sa'lûkî, Ebû Bekr el-Kaffâl'den fıkıh okudu. Vera' konusuna çok önem verirdi. Üstünlükleri pek çoktur. Allah kendisine merhamet etsin.

(14) İbn Hammûye (293- 381 h.)

Kendisine itimad edilecek güvenilir bir hadis alimi olan Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Hammûye, Serahs şehrinin hatîbi idi. 316 h. yılında Sahih'i el-Firebrî'den dinledi. Ebû Zer el-Herevî, Dâvûdî ve benzeri kimseler kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.

(15) İbrahim b. Ma'kıl en-Nesefî (? - 295 h.)

Îbnü'l-Haccac lakabıyla anılan imam, hafız, fakîh ve kadı olan Ebû İshak en-Nesefî'dir. Nesef şehrinin kadısı olup Kuteybe b. Saîd, Cebbâre b. Muğallas, Hişâm b. Ammâr ve o tabakadan başka alimlerden hadis dinlemiştir. Pek çok seyahatlerde, bulunmuştur. Ebû Ya'lâ el-Halîlî şöyle demiştir: "Güvenilirdir, hafızdır." İmam Zehebî de onun el-Müsnedü'l-kebîr, et-Tefsîr ve bunlardan başka eserleri bulunduğunu söylemiştir. Sahih-i Buharı ondan da nakledilmiştir. Müctehid bir fakihtir.

Sahihi Buhârî Yi Şerheden Âlimler

1) Hafız İbn Hacer (773- 852 h.):

Şeyhülislâm, büyük âlim, imamların imamı olarak anılan Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Ahmed el-Kenânî el-Askalânî el-Mısrî el-Kâhirî eş-Şâfiî. Mısır bölgesinin kâdı'l-kudâtı, âlimi, hafızı olup, dokuz yaşında Kur'ân'ı ezberledi. Hafız Irâkî'ye on yıl boyunca öğrencilik yaptı, onun elinde yetişti. İlim talebi İçin Mısır, Şam, Hicaz ve Yemen'e yolculuklar yaptı. Bu bölgelerde pek çok âlimle bir araya geldi. Hocalarının sayısı altıyüzü aşmıştır. İbn Abdüîvahİd ed-Dımaşkî, el-Belkînî, İbnü'l-Mülakkın, İbn Cemâa bu hocalarından bazılarıdır. Öğrencilerinin sayısı yüzleri buldu. İbn Burhan, Sehâvî, Zekeriya el-Ensârivb. bunlardandır.
Vera sahibi, sünnete uyan, bid'ati şiddetle reddeden bir âlimdi. Âlimler onun hafız, güvenilir, emin, tam bilgi sahibi, müthiş zekâ ve parlak zihinli, farklı ilim dallan hakkmda geniş malumat sahibi olduğuna şahitlik etmişlerdir.

2) İbn Battal (? - 499 h.)

Sahîh-i BuhârTnin şârihi, allâme, Ebu'l-Hüseyn Ali b. Halef b. Battal el-Bekri el-Kurtubî. et-Talemenkî, İbn Afif vb. alimlerden ilim tahsil etti. İbn Biş-kevâl şöyle demiştir: "İbn Battal ilim ve marifet ehlindendi. Hadis ilmine büyük özen göstermiş, Sahîh-i Buhârfyi birkaç cilt halinde şerhetmiştir. İnsanlar bu kitabı kendisinden rivayet etmişlerdir. Mâlikîlerin büyük âlimlerindendi."

3) el-Hattâbî (319 - 388 h.)

İmam, ailâme, hafız ve dilci olan Ebû Süleyman hamd b. Muhammed b. İbrahim b. Hattâb el-Büstî el-Hattâbî. Pek çok eserin müellifi oiup, Ebû Bekr el-Kaffâl eş-Şâşî, Ebu Ali b. Ebû Hureyre ve onların dengi pek çok alimden fıkıh tahsil etti. Yaş ve senet bakımından kendisinin akranı olan Ebu Abdullah el-Ha-kim, Ebû Hamİd el-İsferâyînî, el-Herevî vb. alimler kendisinden hadis rivayet etmiştir. Kitaplarından bazıları şunlardır: Şerhu Süneni Ebî Dâuud, Şerhu'l-Esmâi'l-hüsnâ.

4) İbn Reşîd (657 - 721 h.)

İmam, muhaddis, Muhibbüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. İdris b. Reşîd el-Fehdî el-Büstî. Lisânüddin b. el-Hatîb Târih-i Gırnata isimli eserinde şöyle demiştir: "İbn Reşîd Arapça, lügat ve aruz konusunda uzman bir bilgindi. Adalet, saygınlık, ezber ve edebiyat konusunda zamanında tekti. Tefsir ve kıraat ilimlerini bilirdi. İbn Rebi'den ders okumuş olup telif eserleri vardır. Bunlardan biri de Tercümanü't-terâcim alâ ebuâbi'I-Buhârîdir."

5) İbnü'l-Murâbıt (? - 485 h.)

Mâlikîlerin büyüklerinden bir imamdır. Meriyye kasabasının müftü ve kadi-sidır. İsmi Ebû Abdullah Muhammed b. Halef b. Saîd Vehb el-Endülûsîdir. İbnü'l-Murâbıt adıyla tanınan ve Şerhu Sahîhi'İ-Buhârî isimli eserin müellifi olarak bilinen bir ilim adamıdır. Mühelleb b. Ebû Sufra'nın Buhârî şerhini de ihtisar etmiştir. 485 h. yılında vefat etmiştir.

6) Nâsıruddîn İbnü'l-Müneyyir (620 - 683 h.)

Ahmed b. Muhammed b. Mansûr b. Ebu'l-Kâsım b. Muhtar b. Ebû Bekr b. Ali el-Cerevî el-Cezâmî el-İskenderî. Seçkin bir ilmî ortam İçinde yetişmişti. Şeyh Kemaleddin b. Fâris onun dayisidır Babasından da hadis dinlemiştir. Beyân ilminde otorite sahibi, nahiv, Arapça ilimleri, usul ve tefsirde İmam idi. Fıkıhta İyi bir uzman ve derin bir alimdi. 651 h. senesinde İskenderiye'de kadılığa tayin edildi. İzz b. Abdüsselam onunla İlgili olarak şöyle demiştir; "Mısır diyarı ülkenin iki tarafındaki iki kişi İle Övünür: Kavs bölgesinde İbn Dakîku'1-îd ve İskenderiye'de İbnü'l-Müneyyir." Mâlikîlerin önde gelen âlimlerindendi. Ancak mezhebinde mutaassıp değildi. Pek çok eseri vardı. Bunlardan bazıları şunlardır: e/-Hibrü't-kebîr fî nuhabi't-tefsîr, el-İntisâf mine'I-Keşşâf, el-Mütevârî âlâ ebuâbil-Buhâri

7) Ali İbnü'l-Müneyyir (629 - 695 h.)

Ali b. Muhammed b. Mansûr. Yukarıda biyografisi geçen Nâsıruddîn İbnü'l-Müneyyir'in kardeşi olup önemli bir hadis âlimidir. Kurban bayramı günü vefat etmiştir. Şerhu'l-Câmü's-sağîr H'l-Buhârî onun eserlerindendir.

8) İbnü'l-Mülakkin (723 - 804 h.)

Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî eş-Şâfiî, Sirâcüddîn Ebû Hafs b. en-Nahvî, İbnü'l-Mülakkın diye bilinir. Hadis, fıkıh ve rical tarihi âlimlerinin büyüklerin-dendir. Aslen Endülüs'ün "Âş" adı verilen vadisindendir. Kâhire'de doğmuş ve orada vefat etmiştir. Üçyüze yakın eseri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl, et-Tezkire fî ulûmi'l-hadîs, el-'Flâm bi fevâidi'Umdetı'i-ahkâm, et-Taudîh H ŞerhH-Câmi'i's-sahîh. Bu eserlerin tümü ei yazması halindedir.

9) el-Bulkînî (724-805 h.)

Ömer b. Ruslân b. Nasır b. Salih el-Kenânî. Aslen Askalânî'dir. Şafiî alimle-rindendir. Künyesi Ebu Hafs, lakabı Sirâcuddîn olan Bulkînî, hem müctehid hem de hadis hafızıdır. Mısır'ın batısındaki Bulkîne şehrinde doğdu. Kâhire'de eğitim gördü, Şam'da h. 769 yılında kadıhğa atandı. Kâhire'de vefat etti. Pek çok kitabı bulunmaktadır. Bunlardan biri de el yazması halinde bulunan Münâse-bâtü temcimi ebuâbi'î-Buhân isimli eserdir.

10) Kirmanı (717 - 786 h.)

Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Saîd, Şemsüddin el-Kirmânî önemli bir hadis alimi olup aslen Kirman'lıdır. Bağdad'da tanınmış ve bir süre Mekke'de oturmuştu. el-Kevâkibü'd-derârî fi Şerhi Sahîhi'î-Buhârî İsimli kitabını, yirmi beş küçük cüz halinde burada tamamlamıştır. Bu kitap daha sonra basılmıştır. Yine ona ait, İbnü'l-Hacib muhtasarının

şerhi vardır. Buna es-Seb'ctü's-seyyâre adını vermiştir. Daha pek çok eseri vardır. Hacdan Bağdad'a dönerken yolda vefat etmiş ve orada defnedilmişür.

11) İbnü't-Tm(?-611h.)

Abdülvahid b. et-Tîn es-Sefâkısî el-Mağribî, Önemli muhaddis, müfessir ve fakihlerdendir. el-Muhbirü]î-fasîh fî şerhi'l-Buhârîyyi's-sahîh isimli bir eseri vardır.

12) el-Mühellcb b. Ebî Sufra (? - 433 h.):

Ebu'l-Kâsim b. Ahmed b. Üseyd b. Ebî Sufra el-Ezdî en-Nemîmî. el-Meriyye şehrinde otururdu. Fıkıh ve hadis ilminde derinleşen âlimlerdendir. Daha sonra Malaka kadılığına tayin edilmiştir. Ebu'l-lsbağ şöyle demiştir: 'Ebu'l-Kasım, Asî-lî'nin öğrencilerinin önde gelenlerindendi. Buhârî'nin kitabı onan sayesinde Endülüs'te yayıldı. Onu şerh ve İhtisar etti. Bu İhtisarı meşhur olup ona en-Nasîh fihtisarı's-Sahîh adını verdi."

1. BÖLÜM VAHYİN BAŞLAMASI

1. Allah Resûlü'ne Vahyin Gelmesi Nasıl Başlamıştır?

İmam, Hafız, Ebû Abdullah [7][7] Muhammed b. İsmâîl b. İbrahîm Muğîre el-Buhârî şöyle demiştir:
Ve Yüce Allah'ın "Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik [8][8] sözü:
(Vahyin başlangıcı): Vahiy sözlükte gizli bir şekilde bildirmek demektir. Dinde ise şeriatı bildirmek anlamına gelir. Bazen vahiy sözcüğü ile nesnei anlam, yani "vahyedilen şey" de kasdedilir ki bu da Allah'ın Hz. Peygamber'e indirdiği sözüdür.
1- Alkame b. Vakkâs el-Leysî'den: O şöyle demiştir: Ömer İbnu'l-Hattâb'ın minberde şöyle dediğini duydum: Allah Resûlü'nün şunları söylediğini duydum:
"Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiğinin karşılığı vardır. Kimin hicreti elde edeceği dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise hicreti, hicret ettiği şeyedir.[9][9]

Açıklama

Hadisi Rivayet Eden Humeydi nin Kimliği

Hadisi rivayet edenlerden Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr b. isa'dır. PeygamberİmizDin eşi Hz. Hatice'nin mensup olduğu Benû Esed b. Abdü'1-Uzza b. Kusay'dan bir boy olan Humeyd b. Üsâme'ye mensuptur. Soyu Kusay'da Hz. Peygamberle birleşmektedir. Eser sahibi önsmli bir âlimdir. İbn Uyeyne ve onunla aynı dönemde yaşamış âlimlerden ilim alma konusunda Şafiî'yi izlemiş, ondan fıkıh okumuş ve onunla birlikte Mısır'a gitmiştir. Şafiî'nin vefatından sonra Mekke'ye dönmüş ve hicrî 219 senesinde vefat edinceye kadar orada yaşamıştır. Buhârî sanki Hz. Peygamber'in Kureyş'e öncelik tanıyın sözüne uyarak kitabına kendisinden ilim alınan en fakih Kureyşli olan Humeydî'den bir rivayetle başlamıştır. Onun rivayetinin en başta gelmesinin başka bir sebebi de onun, hocası gibi Mekke'li olmasıdır. Dolayısıyla "vahyin başlangıcı" konusunun yer aldığı ilk bölümde onun zikredilmesi uygun olmuştur. Çünkü vahiy Mekke'de başlamıştır. Bu yüzden Buhârî ikinci rivayeti İmâm Mâlik'ten yapmıştır. Çünkü Mâlik Medinelilerin önde gelen âlimidir. Medine, vahyin inmesi ve diğer bütün faziletlerde Mekke'den sonra gelmektedir.

---

[7][7] Arapça'da izafet terkibi dolayısıyla aslında burada Abdillah şeklinde olması gereken ibare okuyucusu dikkate alınarak Abdullah şeklinde yazılmıştır. İsim ve künyelerle İlgili irab yapı yıp DİA;İSAM'ın usulü uygulanmıştır. (Mütercim)
[8][8] Nisa 4/163
[9][9] Hadis'in geçtiği diğer yerler: 54, 2529, 3898, 5070, 6689, 6953.

Hadisin Konu Başlığı ile İlişkisi

Amellerle ilgili hadisi, vahyin başlaması konusu ile İlgilisi olmadığı halde bu konu başlığı altında zikretmiş olmasından dolayı Buhârî'ye bazı itirazlar yöneltilmiştir.
İbn Reşîd şöyle demiştir: Buhârî hadise burada yer vermekle sadece kitabı telif etmedeki niyetinin güzel olduğunu belirtmek İstemiştir". Şu da söylenmiştir: "Buhârî bu hadisi kitabın önsözü kılmak istemiştir. Çünkü rivayetin başında Hz. Ömer'in bu hadisi minberde iken, sahabe huzurunda naklettiği söylenmektedir. Minberdeki hutbede söylenmesi uygun olduğuna göre kitabın önsözünde söylenmesi de uygun olmuştur".
Mühelleb, Hz. Peygamber'in hicret ederek Medine'ye geldiği zaman bu söz İle konuşmasına başladığını nakletmiş, bu yüzden vahyin başlangıcı bölümünde hadisin zikredilmesinin uygun olduğunu söylemiştir. Çünkü hicretten önceki durumlar hicretin bir mukaddimesi gibidir. Çünkü hicret ile müşriklerle savaş konusunda izin yolu açılmıştır. Zafer ve fetih ise bunu takip etmektedir. Mühelleb'İn yorumu, güzel bir yorumdur.
İbnü'l-Müneyyir, konunun başında şunları söylemiştir: "Hz. Muhammed hakkında peygamberlik; Onun Hira mağarasında haİvete çekilmek suretiyle Allah'a hicret etmesiyle başladı. Bu yüzden kitaba hicretle ilgili hadisle başlamak uygun olmuştur."
Bu konudaki güzel ve özlü açıklamalardan biri de şudur: "Daha önce işaret ettiğimiz gibi, bu kitap sünnet vahyini toplamak için yazıldığından Buhârî kitaba "vahyin başlangıcı" konusu ile başlamıştır. Vahiy şer'î amelleri açıklamak için indirildiğinden Buhârî amellerle ilgili hadisi başa almıştır." Hadisin bu bölüme uygunluğunu gösteren bu açıklamalardan sonra hadisin konu ile hiçbir ilgisinin olmadığını söylemek doğru olmaz. Allah dilediğini doğru yola iletir.

Hadisin Önemi

Bu hadisin ne kadar değerli olduğu konusunda âlimlerden gelen nakiller [mütevatir seviyesine yükselmiştir. Ebû Abdullah şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'e ait haberler içinde bu hadisten daha özlü, zengin ve faydalı bir hadis yoktur." Abdurrahman b. el-Mehdî, Buveytî'nin kendisinden [naklettiğine göre, İmam Şafiî, Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medinî, Ebû Dâvud, TİrmizÎ, Dârekutnî ve Hamza el-Kenânî'nin bu hadisin İslâm'ın üçte biri oldu-junda İttifak ettiklerini söylemiştir. Kimisi de bu hadisin İslâm'ın dörtte birini jfade ettiğini belirtmiştir. İbn Mehdî bu hadis için "İlimden otuz konu ile ilgilidir", iâfiî İse "ilimden yetmiş konu İle ilgilidir" demiştir. Bu ifadelerle hadisin çok ieğerli olduğunu belirtmek istemiş olabilirler. Ayrıca Abdurrahman b. el-Mehdî hadisin bütün konuların başı olarak kabul edilebileceğini de dile getirmiştir.
Beyhakî bu hadisin ilmin üçte biri olmasının gerekçesini şu şekilde açıklanıştır: "Kişinin amelleri kalp, dil ve organlardan sâdır olur. Niyet bu üçlünün en memlisidir. Çünkü niyet başlıbaşına bir ibadet olabildiği halde, diğer ibadetler muhtaçtır. Bu sebeple "Mü'minin niyeti amelinden daha hayırlıdır" şeklinde rivayet bulunmaktadır." Gerçekten de niyeti incelediğinde onun amelden laha hayırlı olduğunu görürsün. İmam Ahmed b. Hanbel'in sözü gösteriyor ki hadisin ilmin üçte biri olmasının anlamı bütün hükümlerin kendisine bağlan-lığı üç temel hadisten biri olmasıdır. Diğer iki hadis de şöyledir: "Kim bizim ımrimizin olmadığı bir amel yaparsa, bu reddedilir", "Helal bellidir, haram da tellidir...".
Hadiste yer alan "minberin üzerinde" ifadesinde kasdedilen, Mescid-i Ne-evî'nin minberidir.
"Ameller ancak niyetlere göredir" ifadesine gelince; Havbî şöyle demiştir: Peygamber bu sözü ile; ilmi ile Allah'ın rızasını, vadettiği ye kavuşmayı veya tehdidinden kaçınmayı kasdeden kişinin durumunda oluğu gibi niyetin de ameller gibi farklı türlere ayrılabileceğine işaret etmiştir."

Kâfirlerin Amelleri

Ameller onları yapan kişilerin bulunmasını gerektirir. Bu durumda hadisin şöyle olur: "Mükelleflerden sadır olan ameller niyetlere göredir". Buna pe kâfirlerin amelleri bu hadisin kapsamından çıkar mı? Hadisten ilk anlaşılan mana, bunların hadisin

kapsamından çıkmasıdır. Çünkü ameller ile kas-sdilen ibadet amelleridir. Kâfir ise ibadetle yükümlü ve terkinden dolayı cezaya tahatap olmakla birlikte, onlar tarafından ibadet yapılması sahih değildir.

Niyet

Nevevî şöyle demiştir: "Niyet kasıt demektir. Bu da kalbin azmi yani kesin karar vermesidir." Kirmanî bu sözü eleştirerek kalbin azminin kasıttan öte bir şey olduğunu söylemiştir.
Niyetin rükün mü şart mı olduğunda fakîhler arasında görüş farklılığı vardır. Tercih edilen görüşer göre, niyetin amelin başında zikredilmesi rükün, hükmen amelle birlikte bulunması, yani amelin niyete aykırı olmaksızın meydana gelmesi ise şarttır. Bu durumda "ameller niyetler ile" ifadesinden sonra bir kelimeyi var kabul etmek gereklidir. Bu kelimenin "muteber olur", "tamamlanır sahih olur hasıl olur", "yerleşir" kelimelerindenbiri olabileceği söylenmiştir.
et-Tîbî şöyle demiştir: "Şâri'in sözü, dini açıklama olarak kabul edilir. Çünkü bu sözün muhatapları, bu dili konuşan kimselerdir. Sanki onlar, yalnızca Şâri'in açıklaması ile bilebilecekleri bir şey ile yükümlü kılınmışlardır. Bu yüzden sözü, şer'î hükmü ifade edecek bir anlama yormak gerekli olmuştur."
Beyzâvî şöyle demiştir: "Niyet kalbin, dünya ve ahiret için yararlıyı elde etmek ve zararlıyı uzaklaştırmak kabilinden kendi amacına uygun gördüğü şeye doğru yönelmesidir. Din bunu, Allah'ın rızasını aramak ve hükmüne uymak için fiile yönelme isteğine tahsis etmiştir. Hadisteki niyet, sözlük anlamına yorulmalıdır, ta ki bunu kendisinden sonra gelen kısma uygulamak ve muhacirin durumuna göre taksim etmek uygun olsun. Çünkü hadisin sonraki kısmı, başta mücmel bırakılan yeri tafsil etmektedir. Hadisten ilk başta anlaşılan anlam kasdedilmemiştir. Çünkü nesnelerin kendisi nefyedilmemişfir. Zira nefyedilmiş olsa hadisin anlamı "niyetsiz amel mevcut olmaz" şeklinde olurdu. Oysa amelin kendisini nefyetme kasdedilmemiştir. Çünkü amel, niyetsiz olarak da bulunabilir. Hadiste kasdedilen, amelin doğru ve mükemmel olma gibi hükümleridir. Ancak hadisi "ameller sahih olmaz" şeklinde anlamak daha evladır.
İbn Dakîku'l-'îd şöyle demiştir: "Bazıları sözleri bu hadisin kapsamından çıkarmışlardır. Bu doğru değildir. Çünkü hadisin sözleri de kapsadığı konusunda benim tereddüdüm yoktur. Niyeti şart koşanlar hadisi 'amellerin sıhhati niyetlere göredir' şeklinde anlarken, niyeti şart koşmayanlar 'amellerin mükemmelliği niyetlere göredir' şeklinde anlamışlardır". İbn Dakîku'l-'îd, sıhhatin amelin hakikati ile olan bağlantısının mükemmellik niteliğinden daha çok olduğu gerekçesini İleri sürerek ilk görüşü tercih etmiş ve bunun daha evla olduğunu söylemiştir.

Hicret:

Hicret, terketmek demektir. Bir şeye hicret etmek, bir şeyden başka bir şeye intikal etmektir. Dindeki terim anlamı ise Allah'ın yasak ettiği şeyi terk etmek demektir.
İslâm dininde hicret İki şekilde gerçekleşmiştir:
Birincisi, müslümaniann korku içinde bulunduğu bir ülkeden güvenlik içinde bulunacağı bir ülkeye hicret etmeleridir. Habeşistan'a yapılan iki hicret ve Mekke'den Medine'ye yapılan hicretin başlangıcı böyledir.
İkincisi küfür ülkesinden iman ülkesine hicret etmektir. Hz. Peygamberin Medine'ye yerleşmesinden sonra Medine'ye yapılan hicret de böyledir. Müslümanlardan oraya hicret etme imkânı bulanlar hicret etmişlerdir. O devirde hicret yalnızca, Mekke fethedilinceye kadar Medine'ye İntikal etmek anlamına geliyordu. Daha sonra bu özel durum ortadan kalktı ve küfür ülkesinden göç etme şeklindeki hicret baki kaîdı.
Hadiste yer alan "hicret ettiği şeyedir" ifadesi hakkında Kirmânî şöyle demiştir. "Bu söz hicret sözcüğüne bitişik olabilir. Bu durumda haber hazfedilmiştir. Hadisin anlamı da şu şekilde olur; Kim dünyalık elde etmek veya bir kadınla evlenmek için hicret ederse onun hicreti çirkindir" veya "sahih değildir." Yahut da bu ifade "onun hicreti" ifadesinin haberidir. Cümle de "kimin hicreti..." ifadesinin haberidir".
Kirmanî'nin belirttiği ikinci ihtimal daha doğrudur. Çünkü ilk ihtimal, söz konusu hicretin

mutlak olarak kötü bîr şey olmasını gerektirir, oysa böyle değildir. Ancak gerçek anlamda hicrette tereddüt veya kusuru gerektirecek bir durum var kabul edilirse o zaman bu düşünülebilir. Örneğin bir kimse hicret ederken hem küfür ülkesini terk etmek hem de hicret ettiği yerde bir kadınla evlenmek isterse onun bu hicreti ne çirkin ne de gayr-i sahih olur. Ancak bu türlü hicret, tamamen Allah rızası için yapılan hicretten eksik olur.
Hadisin bağlamından sırf Allah rızası için hicret görüntüsü vererek aslında bir kadınla evlenmek için hicret eden kimsenin kınandığı anlaşılmaktadır. Ancak hicretle birlikte bir kadınla evienme niyeti taşımaya gelince, sırf Allah rızası için yapılan hicretten düşük olsa bile kişi bu hicretten dolayı sevap alır. Yine Allah'a hicret şeklinde olmaksızın sadece bir kadınla evlenmeyi isteyerek göç etmek de hadiste yer alan kınamanın dışında kalır. Çünkü evlenmek, iffetli olmak suretiyle Allah'a yaklaşmayı kasdetme halinde, kişinin sevap alacağı bir şeydir.
Bu hadisten; hükmünü bilmeden önce bir işe girişmenin caiz olmadığı da anlaşılmaktadır. Çünkü hadis, niyetsiz amelin olmadığını belirtmektedir. Bir şeyi yapmaya niyet etmek ise, ancak onun hükmünü bildikten sonra olur.
Yine bu hadisten İslâmî hükümlerden haberi olmayan kişinin yükümlü olmadığı sonucu da çıkarılmıştır. Çünkü bir şeye kasdetmek (ona niyet etmek), kasdedilen (niyet edilen) şeyi bilmeyi gerektirir. Oysa İslâmî hükümlerden habersiz olan kişi, bir şeye kasdedemez.

2. Bâb

2- Mü'minlerin annesi Hz. Âişe'den Haris b. Hişâm Allah Resûlü'ne Ey Allah'ın elçisi! Vahiy sana nasıl geliyor?" diye sordu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Bazen bana çıngırak sesi şeklinde getir ki benim üzerimde en şiddetli olanı budur-. Sonra bu halin şiddeti üzerimden kalktığında ben vahyi ezberlemiş oturum. Bazen de melek bana insan şeklinde gelir ve benimle konuşur. Ben onun söylediğini ezberlerim".
Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Ben soğuğun şiddetli olduğu günde vahyin ona indirildiğini görmüşümdür. Bu haiin şiddeti üzerinden kalkarken alnından terler boşalırdı.[10][10]

Açıklama

Müminlerin annesi" ifadesinin anlamı: Hadiste yer alan "müminlerin annesi" ifadesi "Onun (peygamberin) eşleri, müminlerin anneleridir" âyetinden alınmıştır. Bu ayette kasdedilen şeyin ne olduğu hakkında görüş ayrılığı bulunmakla birlikte tercih edilen görüşe göre, bu annelik saygı gösterme ve evlenmenin haramlığı ile ilgilidir.

Vahyin Geliş Şekilleri

Hadiste vahyin geliş şekilleri sadece iki durum ile sınırlandırılmakla birlikte bunlara başkaları da eklenmiştir. Vahyin farklı şekillerde gelmesi ya vahyin niteliği ile ilgilidir ki; vahyin arı uğultusu şeklinde gelmesi, Hz. Peygamber'in zihnine telkin edilmesi, ilham, doğru çıkan rüya, İsra gecesinde arada vastta olmaksızın Hz. Peygamber'in Yüce Allah ile konuşması böyledir. Yahut da vahiy taşıyıcısının (Cebrail'in) niteliği ile ilgilidir ki; onun yaratıldığı seki! ofan altı yüz kanatlı asıl hali ile Hz. Peygamber'e gelmesi, Hz. Peygamber'in onu yer ile göğün arasında ufku kaplayan bir kürsü üzerinde görmesi böyledir.

Hadiste Vahyin Geliş Şekillerinden Yalnızca İkisinin Zikredilmesi

Bu konuda şu yorumlar yapılmıştır:
Hadiste bu ikisinin zikredilmesi bir sınırlama için olmayıp, vahyin çoğunlukla geldiği şekli belirtmek içindir.
Bu ikisinden farklı olan şekiller, Hz. Peygamber'e bu sorunun sorulmasından sonra

[10][10] Hadisin geçtiği bir başka yer; 3215 nolu hadistir.

meydana gelmiştir.
Meleğin zikredilen iki şekli çok nadir olduğu için Hz. Peygamber o konuya temas etmemiştir. Çünkü Hz. ÂÎşe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber meleği sadece iki kez bu şekilde görmüştür.
Hz. Peygamber'in meleği bu şekilde görmesi sırasında bir vahiy gelmemiştir.
Bu şekilde iken vahiy gelmiş olsa bile çıngırak sesi şeklinde gelmiş, Hz. Peygamber de bunu vahyin taşıyıcısının değil, vahyin niteliği olarak belirtmiştir.

Meleğin İnsan Suretinde Görünmesi

Hadiste yer alan "melek bana insan şeklinde görünür" İfadesine gelince; hadisin Arapça aslında yer alan "temessül" kelimesi "misil" kelimesinden türetilmiştir. Bu, "melek İnsan suretine girer" anlamındadır. Melek kelimesinin başında yer alan "elif-lam" harfi, belirlilik takısı olup, söz konusu meleğin Cebrail olduğunu bildirir. Hocamız Şeyh Siracüddin el-Buîkînî şöyle der: "Bu söz, (soyut gerçekleri) zihne yaklaştırmak için bu şekilde söylenmiştir. Gerçekte meleğin insan suretinde gelmesi, meleğin zatının insana dönüştüğü anlamına gelmez. Bunun anlamı, meleğin hitap ettiği kişiye kendisini alıştırmak için insan suretinde görünmesidir."

Vahyin Alınması Sırasında Hz. Peygamber'in Terlemesinin

Hadisin Arapça'sında yer alan "yetefassaâu" kelimesi kan akıtmak için daman yarmak anlamına gelir. Burada Hz. Peygamber'in ne kadar çok terlediğini mübalağa yoiu ile bildirmek için alnından terin bu şekilde çıktığı ifade edilmiştir. Hz. Aişe'nin "soğuğun şiddetli olduğu gün" ifadesi, vahyin sıradışı bir olay olması sebebiyle Hz. Peygamber'in vahyin inişi sırasında, çok yorulduğunu ve sıkıntı çektiğini göstermektedir. Çünkü soğuk şiddetli olduğu halde terlemek, normal insan tabiatının üzerinde sıradışı bir durumun olduğunu göstermektedir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadisten zikrettiklerimiz dışında başka sonuçlar da çıkmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:
Kişinin manevî doyuma ulaşmak amacıyla bir şeyin niteliğini sorması, kesin inancı zedelemez.
Peygamberlere vahiy vb. durumlar hakkında soru sormak caizdir.
Sorulan sorunun farklı kısımları varsa cevap veren kişi cevabın başında, ayrıntıları saymayı gerektiren bir ifade kullanır.
En doğrusunu Allah bilir.

3. Bab

3- Mü'minlerİn annesi Hz. Aişe'den âhi aieyh rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:
"Allah Resulü'ne vahyin başlaması doğru rüyalar ile görmekle olmuştur. Gördüğü her rüya sabahın aydınlığı gibi aynen çıkardı. Sonra ona yalnızlık sevdirildi. Artık Hira mağarasında yalnızlığa çekilir, oradan ailesinin yanma gelinceye kadar sayısı belirli gecelerde ibadet eder ve (ailesinin yanına döndükten bir süre sonra) yine azık alıp mağaraya geri giderdi. Sonra yine Hatice'nin yanına dönüp, bir o kadar zaman için azık tedarik ederdi.
Sonunda Allah Resûîü bir gün Hira mağarasında bulunduğu sırada Hak (vahiy) kendisine geldi. Ona melek geldi ve "Oku" dedi. O da: "Ben okumak bilmem" cevabını verdi. Hz. Peygamber buyurdu ki: "O zaman melek beni alıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra bırakıp yine: Oku! dedi. Ben de Ona: Ben okumak bilmem, dedim. Yine beni atıp ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp yine: Oku! dedi. Ben de: Okumak bilmem, dedim. Beni alıp üçüncü defa sıktı. Sonra beni bırakıp: "Yaratan Rabbfnîn adıyla oku. O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin nihayetsiz kerem sahibidir. O,

kalemle (yazı yazmayı) öğretendir, insana bitmediğini O öğretti [11][11] dedi.
Bunun üzerine Allah Resulü yüreği titreyerek korku içinde döndü ve eşi Hatice bt. Huveylid'in yanma giderek "Beni örtünüz, beni örtünüz" dedi. Korkusu gidinceye kadar onu Örttüler. Sonra Hz. Peygamber başından geçenleri Hz. Hatice'ye anlatarak: "Kendimden korktum" dedi. Hz. Hatice: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, Allah seni asla utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten aciz olanların yüklerini çekersin, yoksula verir, hiçbir şeyi olmayana bağışta bulunursun, misafiri ağırlarsın, bir felakete uğrayana yardım edersin" dedi. Bundan sonra Hz. Hatice, Hz. Peygamber'i alıp amcasının oğlu Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzza'ya götürdü. Bu zat, cahiliyye zamanında Hristiyan olmuş bir kimse olup İbranice yazıyı bilir ve İncil'den de bazı şeyleri İbranice okur-yazardı. O sırada Varaka gözleri sonradan görmez hale gelmiş bir ihtiyar idi. Hatice Varaka'ya: "Amcamın oğlu! Dinle bak, yeğenin neler söylüyor" dedi. Varaka: "Yeğenim, ne oldu, hayırdır?" diye sordu. Hz. Peygamber başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine Varaka şöyle dedi: "Bu gördüğün, Allah'ın Hz. Musa'ya gönderdiği Nâmus'tur. Keşke senin davet zamanında genç olsaydım! Kavminin seni bu şehirden çıkaracakları zaman keşke hayatta olsam!".
Bunun üzerine Hz. Peygamber Onlar beni buradan çıkaracaklar mı ki?" diye sordu. Varaka da: "Evet, senin getirdiğin bu dava ve mesaj ile gelen herkes, her Peygamber, düşmanlığa uğramıştır. Şayet senin davet günlerine yetişirsem, sana yardım ederim" dedi. Çok geçmeden Varaka vefat ve o esnada bir süreliğine vahiy kesildi.[12][12]

Açıklama

Hz. Peygamber'e Yalnızlığın Sevdirilmesi

Hadiste yer alan "yalnızlık ona sevdirildi" ifadesinde yalnızlığı sevdiren zat zikredilmemiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in karşılaştığı şeylerin tümü Allah'tan olmakla birlikte yalnızlığı Hz. Peygamber'e sevdiren şeyin ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Yahut da bu sevginin insanlardan kaynaklanmadığına İşaret etmek İçin bu ifade kullanılmıştır. Diğer bir ihtimal de bunun bir ilham vahyi olmasıdır. Yalnızlığın ona sevdirilmesinin sırrı şudur: Yalnızlık kişinin kalbini başka peylerden boşaltarak tamamen istediği şeye yönelmesini sağlar.
Hira Mekke'de bulunan, herkesçe bilinen bir dağdır. Dağlardaki oyuklara mağara denir.
Hadisin Arapça metninde yer alan "tahannüs" kelimesi, Hz. Peygamber'in Hanîfîlİğe, yani Hz. İbrahim'in dinine bağlı olduğu anlamına gelmektedir.
Hadiste geçen "hak ona geldi" İfadesi, hak olan emir (yani vahiy) ona geldi demektir.
"Ben okuma bilmem" yani ben güzel okuyamam demektir. Hz. Peygamber bunu üç defa tekrarladığında kendisine "Yaratan Rabbi'nin adıyla oku! [13][13] denilmiştir. Yani onu sen kendi gücün ve bilginle değil, Rabbi'nin kuvveti ve yardımı ile okursun. Çünkü O seni yarattığı, senin küçüklüğünde (kalbini yararak} kan pıhtısını oradan çıkarıp şeytanın payını giderdiği gibi, bunları da sana O öğretmektedir. Ümmetine de O öğretti, bu sayede daha önce ümmetin ümmî iken kalemle yazı yazar hale geldi. (Bunu Süheylî zikretmiştir.)
Hadisteki "beni sıktı" ifadesi aslen nefesi hapsetmek anlamında kullanılmaktadır. Aynı ifade "suda boğmak" anlamında da kullanılır. Ebû Dâvud et-Tayâlisî Müsned'inde hasen bir senetle "boğazımı sıktı" diye rivayet etmiştir.

Hz. Peygamber'in Korkması

Hadiste yer alan "kendimden korktum" ifadesi "yüreği titreyerek" ifadesi ile birlikte, meleğin gelmesinden dolayı Hz. Peygamber'de oluşan etkilenmeyi göstermektedir. Bu yüzden o "beni örtünüz" demiştir.
Hadiste zikredilen korkudan ne kasdedildiği hakkında âlimler on iki farklı' görüş İleri

---

[11][11] el-AIâk: 96/1-5

[12][12] Hadis'in geçtiği diğer yerler: 3392, 4953, 4955, 4956, 4957, 6982.
[13][13] Alâk Sûresi, 96/1

sürmüşlerdir:
1. Bu, delilikten ve gördüğü şeyin kehanet cinsinden bir şey olmasından korkmaktır. Bu, bazı farklı rivayetlerde açık olarak zikredilmiştir. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî bu ihtimali geçersiz saymıştır ki doğru olan da bunun geçersiz olmasıdır. İsmâilî bu korkunun, Hz. Peygamber'in kendisine gelenin Allah katından bir melek olduğunu zaruri bir şekilde anlamasından önce söz konusu olduğunu belirtmiştir.
2. Hayalden korkmak. Bu görüş de batıldır. Çünkü hayal gelip geçicidir, bu korku ise kalıcıdır, dolayısıyla aralarında fark vardır.
3. Ürpertinin şiddetinden dolayı ölmekten korkmak.
4. Hastalıktan korkmak. İbn Ebî Cemre bu görüşü kabul etmiştir.
5. Hastalığın devam etmesinden korkmak.
6. Peygamberliğin yükünü taşıyamamaktan korkmak.
7. Ürperti sebebiyle meleğe bakamamaktan korkmak.
8. Kavminin eziyetlerine sabredememekten korkmak.
9. Kavminin kendisini öldürmelerinden korkmak.
10. Vatanından ayrılmaktan korkmak.
11. Kavminin kendisini yalanlamalarından korkmak.
12. Kavminin kendisini ayıplamalarından korkmak.
Bu görüşlerin doğruya en yakın, şüpheden en uzak olanları üç, dört ve beşinci görüşlerdir. Geri kalanlar itiraza açıktır.

Hz. Peygamber'in Güzel Ahlâkı - Hz. Hatice'nin Bu Konudaki Sözleri

Hz. Hatice'nin "hayır" sözü olumsuzluk ve uzak görme anlamına gelir. Hz. Hatice yemin anlamına gelen bu ifadesine, Hz. Peygamber'de bulunan güzel ahlâkın asıllarını bir bir saymak suretiyle tümevarım yoluyla delil getirmiştir. Bunlar güzel ahlâkın temelidir. Çünkü iyilik ya akrabaya ya da yabancıya yapılır. Ya bedenle ya malla yapılır. Kendi işini görebilen ya da göremeyen kişiye karşı yapılır. Hz. Hatice'nin zikrettiği nitelikler içinde bunların tümü yer almaktadır.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Başına sıkıntılı bir iş gelen kişiye, bunun kolay ve basit bir iş olduğunu ifade eden sözler söylemek suretiyle onu yatıştırmak müstehaptır.
Başına (sıkıntılı) bir İş gelen kişinin de nasihatine ve görüşlerinin doğruluğuna güvendiği kişilere durumunu haber vermesi müstehaptır.

Varaka b. Nevfel

Varaka ve Zeyd b. Amr b. Nevfel, putlara tapmayı kötü gördüklerinden Şam ve başka bölgelere giderek gerçek dini aradılar. Varaka hoşuna gittiği için o Hristiyan oldu. O, Hz. İsa'nın dini üzere yaşayan ruhbanlar görmüştü ve Hris-tiyanlık bir çok bölgede henüz bir değişikliğe/tahrifata uğramamıştı. Bu sebeple Hristiyanhğı değiştirenlerin bozmuş olduğu Hz. Peygamber'in geleceği müjdesini Varaka almıştı. Zeyd (b. Amr hakkındaki açıklama Menâkıb bölümünde gelecek.)
Bu hadiste, ihtiyaç sahibi olan kişiyi, kendisinden bir şey istenilene karşı onu ey İyi bilen ve kıymetini ifade eden kişinin takdim etmesine dair bir yol gösterme vardır. Hz. Hatice'nin Varaka'ya "Yeğenini dinle" sözü bunu göstermektedir. Hz. Hatice bununla Varaka'yı, Hz. Peygamber'in sözünü dinlemeye hazır hale getirmek istemiştir. Bu, öğretimde de son derece etkili bir yöntemdir.

Namus

Hadiste geçen Varaka'nm "Bu gördüğün, Allah'ın Hz. Musa'ya gönderdiği Nâmus'tur" sözüne gelince; namus, Buhârî'nin Kitâbu'I-enbiyâ bölümündeki hadislerde de kesin olarak belirttiği gibi sır sahibi anlamına gelmektedir. İbn Zafer, nâmus'un hayırlı sır sahibi olduğunu, câsus'un ise kötü sır sahibi olduğunu söylemiştir. Doğru olan, çoğunluğun

kabul ettiği birinci görüştür. Burada "namus" sözü ile kasdedilen Cibril'dir {a.s.).
Varaka, Hz; îsâ'dan değil "Hz. Musa'ya" ifadesi ile Hz. Musa'dan bahsetmiştir. Çünkü Hz. İsa'nın aksine Hz. Musa'nın kitabı pekçok hüküm içermektedir. Hz. Peygamber'in kitabı da böyledir.
Varaka "genç olsaydım" ifadesi ile Hz. Peygamber'in İslâm'a daveti sırasında ona daha çok yardım edebilmek için genç olmayı istemiştir. Ondan "yaşlı ve bir kişi olup gözleri görmezdi" şeklinde bahsedilmesinin sırrı da böylelikle açığa çıkmış olmaktadır.
Hz. Peygamber "Onlar beni buradan çıkaracaklar mı ki?" ifadesi ile kendisini Mekke'den çıkarmalarını uzak bir ihtimal olarak görmüştür. Çünkü O'nda Mekke'den çıkarılmasını gerektirecek bir durum yoktu. Zira o, Hz. Hatice'nin belirttiği gibi üstün ahlâkî özelliklere sahipti.

Peygamberlere Gösterilen Düşmanlığın Sebebi

Varaka "Senin getirdiğin gibi bir şey getiren herkes düşmanlığa uğramıştır" sözü ile bu düşmanlığın gerekçesinin, Peygamberlerin toplumun alıştığı şeyİeri terk etmeyi gerektiren hükümler getirmeleri olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Varaka, geçmiş semavî kitaplardan Hz. Peygamber'in toplumunun onun davetine icabet etmeyeceğini öğrenmiştir. Bu ise aralarında bir çatışma ve inatlaşmayı gerektirecek ve bundan da düşmanlık doğacaktır.
Bu, bir soruya cevap veren kişinin, gerektiğinde cevabına delil getireceğini göstermektedir.
4- Câbir b. Abdullah el-Ensârî'den rivayet edildiğine göre, vahyin kesintiye uğraması ile ilgili hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Ben bir gün yürürken birden bire gökyüzü tarafında bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki, Hırada bana gelen melek sema ile arz arasında bir kürsü üzerinde oturmuş. Çok korktum. (Evime) dönüp: Beni örtün, beni örtün, dedim. Bunun üzerine Yüce Allah: Ey bürünüp sarınan! Kalk ve uyar artık.. Sadece Rabbfni büyük tanı. Elbiselerini temizle. Kötü şeyleri terk et! [14][14] âyetlerini indirdi. Artık vahiy kızıştı da arka arkaya devam etti.[15][15]

Açıklama

Hz. Peygamber'in beni örtün, beni örtün" sözü, Buhârî'nin Tefsir bölümünde Yunus'tan bir rivayete göre dessirûnî" şeklinde gelmiştir. Bunun üzerine şu ayetler İndirilmiştir: "Ey bürünüp sarman! Kalk ve uyar/korkut artık" yani "Sana inanmayanı azapla korkut", "Sadece Rabbi'ni büyük tanı", "Onu yücelt", "Elbiselerini temizle", necasetlerden temizle. Bir görüşe göre buradaki elbiselerden maksat nefistir. Onu temizlemek ise, değerini azaltacak şeylerden kaçınmaktır. Bu âyetlerdeki "ricz/kötü şeyler"den maksat putlardır. Sözlükte bu kelime azap anlamına gelmektedir. Putlara bu ismin verilmesi puta tapmanın azaba sebep olmasıdır.
Vahiy kızıştı" ifadesi vahyin arka arkaya hızla gelmeye başladığını ortaya koymaktadır.
5- Saîd b. Cübeyr'in naklettiğine göre İbn Abbas "Onu (Kur'ân'ı) acele (kavrayıp ezber) etmen için dilini oynatma [16][16] âyeti hakkında şunu rivayet etmiştir:
"Allah Resulü, inen vahyin şiddetinden çoğu zaman zorlanır, vahyi ezberlemek için dudaklarını kıpırdatırdı. Hadisin burasında hadisi İbn Abbas'tan rivayet eden Saîd; İşte İbn Abbas dudaklarını nasıl kıpırdatıyorsa ben de öyle yapıyorum, demiş ve dudaklarını kıpirdatmıştır. Bunun üzerine Yüce Allah ona: "Onu (Kur'ân'ı) acele (kavrayıp ezber) etmen için dilini oynatma. Onu toplamak ve onu okutmak şüphesiz bize aittir". Yani senin göğsünde toplamak ve senin onu okuman bize aittir. "Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit, sen onun okunmasına uy". Yani onu dinle ve sus. "Sonra onu açıklamak da bize aittir". Yani sonra onu senin okuman da bize aittir.[17][17] âyetlerini indirdi. Bundan sonra Hz. Pey-

---

[14][14] Müddessir, 74/1-5
[15][15] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3238, 4922, 4923, 4924, 4925, 4926, 4954, 6214.
[16][16] Ei-Kiyâme , 73/6
[17][17] El-Kıyâme, 73/16-19

gamber Cibril geldiğinde onu dinler, gittiğinde de Cibril'in ona okuduğu gibi o da okurdu.[18[18]]

Açıklama

Hadiste geçen "inen vahyin şiddetinden zorlanır" ifadesi, zorluğun vahyi ezberlemek için dudağı kıpırdatmaktan kaynaklandığını göstermektedir.
6- İbn-i Abbas'tan yaiiahu am şöyle rivayet edilmiştir:
Allah Resulü insanların en cömerti idi. En cömert olduğu zaman da Ramazan ayında Cebrail ile buluştuğu zamandır. Cebrail Ramazan iyinin her gecesinde Hz. Peygamberle buluşarak onunla Kur'ân'ı müzâkere îderdi. Gerçekten Allah Resulü esen rüzgârdan daha cömertti.

Açıklama

Cömertlik övülen sıfatlardandır.
Cebrail'in Hz. Peygamberle Kur'ân'ı müzakare etmesinin |ıikmeti şudur: Kur'ân'ı müzakere etmek Hz. Peygamberdeki iç zenginliğini artı-ırak bağlılığını yenilemiş, tazelemiştir.-İç zenginliği ise cömertliğin sebebidir. cömertlik dinde, verilmesi gereken şeyi verilmesi gereken kişiye vermek anlatına gelir. Bu, sadakadan daha geneldir. Yine Ramazan ayı hayırların yapıldığı imandır. Çünkü Allah'ın kullarına olan nimeti bu ayda diğer aylardan daha oktur. Bu yüzden Hz. Peygamber de Allah'ın kullan hakkın-aki bu kanununa uymayı tercih ediyordu. İşte vakit, bu vakitte indirilen şey, len zat ve müzakere, cömertliği arttırmıştır. Doğrusunu Allah bilir.
Hadiste yer alan "esen rüzgar" ifadesi, Hz. Peygamber'in cömertlik konumda rüzgârdan daha hızlı olduğunu ifade etmektedir. "Esen" kelimesi, rüzgârın ıhmet ile sürekli esmesi anlamında kullanılmıştır. Rüzgâr nasıl estiği şeylerin imüne cömertçe esiyorsa, Hz. Peygamber'in cömertliğinin de böyle kapsamlı |duğu ifade edilmektedir.

Hadisten Çıkartılan Sonuçlar

Nevevî şöyle demiştir: Bu hadisten şu neticeler çıkarılır: * Her zaman cömert olmaya teşvik,
Ramazan'da ve iyilik ehli kimselerle birlikte bulunduğunda kişinin cömertliğini arttırması
Salihleri ve hayır ehli kimseleri ziyaret etmek, şayet ziyaret edilen kişi bundan sıkılmıyorsa bunu sıkça yapmak,
Ramazan'da çokça Kur'ân okumak,
Ramazanda Kur'ân okumanın diğer zikirlerden daha faziletli olması. Çünkü zikir, Kur'ân okumaktan daha faziletli veya ona eşit olsaydı Hz. Peygamber onu yapardı. Şayet "Hz. Peygamber'in okumasının amacı ezberini sağlamlaştırmaktı" denilirse, deriz ki: Hz. Peygamber, Kur'ân'ı zaten ezbere biliyordu. Üstelik bunu sağlamlaştırması da bazı oturumlarla sağlanabilirdi.
Ramazan ayı" şeklinde bir İsim tamlamasına gerek olmaksızın sadece '"Ramazan" kelimesini kullanmak da mümkündür.
Bunlar dışında, iyi incelendiğinde bu hadisten başka sonuçlar da çıkarılabilir.
İbn Hacer der ki:
Bu hadis Kur'ân'ın Ramazan ayında inmeye başladığını göstermektedir. Çünkü Kur'ân'ın bir defada dünya semasına indirilmesi Iön Abbas'ın rivayet ettiği hadiste de yer aldığı gibi Ramazan ayında olmuştur. Bu yüzden Cebrail Hz. Peygamber'e her sene geliyordu ve birlikte iki Ramazan arasında indirilen Kur'ân'ı müzakere ediyorlardı. Sahih'te Hz. Fâtıma'nin rivayetinde yer aldığı üzere Hz. Peygamber'in vefat ettiği yıl Kur'ân'ı iki defa okudular. Böylelikle hadisin bu başlık altında niçin yer aldığını soranlara cevap verilmiş olmaktadır. Doğrusunu Allah bilir.
7- Abdullah b. Abbas'tan rivayet edildiğine göre Ebû Süfyan şunları söylemiştir:
"Hz. Peygamber'in Ebû Süfyan ve Kureyş kâfirleri ile Hudeybiye antlaşmasını imzaladığı

[18[18]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4927, 4928, 4929, 5044, 7524.

mütâreke günlerinde Ebû Süfyan, Şam'a ticaret için giden bir Kureyş kervanında bulunuyordu. (Rum imparatoru) Herakleios, Kureyşli kervanla birlikte Ebû Süfyan'ı huzuruna çağırttı. Ebû Süfyan ve arkadaşları Herak leios'un huzuruna girdiler. O zaman Herakleios ve yanındakiler İliya'da (Kudüs'te) idiler. Rumların ileri gelenleri ile birlikte iken imparator bunları huzuruna çağırdı ve tercümanının da gelmesini emretti.
Tercüman: Peygamberim diyen bu adama hanginiz soy olarak daha yakındır? diye sordu:
Ebû Süfyan anlatıyor: "Benim" dedim.
Bunun üzerine Herakleios: "Onu yanıma, arkadaşlarını da yakma getirin. Onun arkasında dursunlar" dedi. Sonra tercümanına dönüp dedi ki:
"Bunlara de ki: Ben bu zat hakkında bu adama bazı şeyler soracağım. Bana yalan söylerse onu yalanlasınlar,"
Ebû Süfyan dedi ki: "Vallahi arkadaşlarım yalan söylediğimi etrafta yayarlar diye utanmasaydım onun (peygamberin) hakkında yalan söylerdim." Herakle ilk sorusu şu oldu:
içinizde soyu nasıldır?
Onun içimizde soyu pek büyüktür, dedim.
İçinizden daha önce peygamberlik iddiasında bulunan kimse var mıydı? diye sordu.
Yoktu, dedim.
Babaları içinde hiçbir melik (kral) var mıdır? dedi.
Hayır, dedim.
Ona uyanlar, halkın önde gelenleri mi, yoksa güçsüzleri mi?
Halkın zayıf olanları.
Ona uyanların sayısı artıyor mu, azalıyor mu?
Artıyorlar,.
Onun dinine girdikten sonra beğenmeyerek dininden dönenler var mıdır?.
Yoktur.
Kendisinin peygamber olduğunu söylemeden önce onu yalan ile itham ettiğiniz olmuş mudur?
Hayır.
Hiç anlaşmalarını bozar mı?
Hayır bozmaz. Ancak biz şimdi onunla bir süreliğine ateşkes yaptık. Bu süre içinde ne yapacağını bilmiyoruz.
(Ebû Süfyan dedi ki "Peygamber'i kötülemek adına araya katacak bundan başka bir söz bulamadım."
Onunla hiç savaş yaptınız mı?
Evet yaptık.
Bu savaşlar nasıl sonuçlanıyor?
Karşılıklıdır, bazen o yener, bazen biz yeneriz.
Size neyi emrediyor?
Bize; yalnızca Allah'a kulluk edin, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın, Atalarınızın inanıp söyledikleri şeyleri terk edin, diyor. Namazı, doğruluğu, iffeti ve akraba ile İlişkiyi sıkı tutmayı emrediyor.
Bunun üzerine Herakleios tercümanına dedi ki:
"Ona söyle: Soyunu sordum, İçinizde yüksek bir soya sahip olduğunu söyledin. Peygamberler de zaten böyle toplumlarının yüksek soya sahip olanlarından gönderilirler.
Aranızda daha önce peygamberlik iddiasında bulunan olup olmadığını sordum, olmadığını söyledin. Daha önce böyle birisi olsaydı, bu adam da kendisinden önceki bir söze uymuş kimsedir, derdim.
Babalan içinde hiçbir hükümdar gelip gelmediğini sordum, gelmediğni söyledin. Babaları içinden bir hükümdar gelmiş olsaydı, bu da babasının krallığını geri almaya çalışıyor, derdim.
Peygamberlik iddia etmeden önce onun yalan söylediğini duydunuz mu diye sordum, duymadığınızı söyledin. Ben ise biliyorum ki önceden halka yalan söylememiş bir kimse sonradan Allah'a yalan söylemeye cüret etmez.
Ona tabi olanlar önde gelenler, güçlüler midir, zayıflar mıdır, diye sordum. Zayıfların ona bağlandığım söyledin. Peygamberlerin bağlıları da zaten zayıf kimselerdir.
Ona uyanlar artıyor mu azalıyor mu diye sordum, arttığını söyledin. İman işi

tamamlanıncaya kadar hep bu şekilde artarak gider.
Onun dinine girenlerden, bu dini beğenmeyerek dönenler olup olmadığını sordum, yoktur dedin. İman da kalplere karışıp kökleşinceye kadar böyledir.
Hiç anlaşmalarını bozar mı diye sordum, bozmadığını söyledin. Peygamberler de böyledir, anlaşmalarını bozmazlar.
Size ne emrediyor diye sordum. Yalnız Allah'a kulluk edip, ona hiçbir şeyi ortak koşmamayı emrettiğini, putlara kulluğu yasakladığını, namaz, doğruluk ve, iffeti emrettiğini söyledin. Bu söylediklerin doğruysa şu ayaklarımın bastığı yerlere yakında O zat sahip olacaktır. Ben zaten bir peygamberin yakında çıkacağını biliyordum. Ancak sizin içinizden olacağını tahmin etmezdim. Onun yanma varabileceğimi bilsem, onunla buluşmak için her türlü zahmete katlanırdım. Yanında olsaydım ayaklarını yıkardım!"
Ondan sonra Herakleios, Dıhye'nin elçiliği ile Busrâ emirine gönderilen (ve onun tarafından İmparatora ulaştırılan) Peygamber'in mektubunu istedi. Getiren adam onu Herakleios'a verdi, o da okudu. Mektupta şunlar yazılmıştı:
Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.
Allah'ın kulu ve resulü Muhammedden, Rumların büyüğü Herakleios'a.
Selam hidayete tabi olanlara otsun.
Seni islâm'a davet ediyorum, islâm'a gir ki selamete eresin ve Allah mükâfatım iki kat versin. Eğer kabul etmezsen (senin halkın olan) çiftçilerin (bütün Bizans halkının) 19[19] günahı senin boynunadtr.
Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birbirimizi Rab edinmeyelim. Eğer yüz çevirirlerse deyiniz ki: Şahit olun, biz muhakkak Müslümanlarız.20[20] (Ebû Süfyan dedi ki:)
Herakleios sözünü söyledikten ve mektubu bitirdikten sonra .yanında gürültü çoğaldı, sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. (Arkadaşlarımla yalnız kalınca) onlara dedim ki: "Ebu Kebşe'nin 21[21] oğlunun işi gerçekten büyüyor. Asfar oğullarının (Rumların) kralı bile ondan korkuyor.
Artık Allah Resulü'nün galip geleceğine, Allah İslâm'ı kalbime yerleştirinceye kadar kesin olarak inanmaya devam ettim."
İliya (Beyt-i Makdis) emiri ve Herakleios'un dostu olup Şam hıristiyanlarına piskopos tayin edilen İbnü'n-Nâtûr Herakleios'tan bahsederek derdi ki: "Herakleios, Beyt-i Makdis'e geldiği zaman çok üzgün göründü. Komutanlarından bazıları ona: 'Senin bir sıkıntın olduğunu görüyoruz' dediler.
İbnü'n-Nâtûr dedi ki:
Herakleios yıldızlara bakan, kahinlikle uğraşan bir kişiydi. Bu soru karşısında onlara: 'Bu gece yıldızlara baktığımda sünnet olanların kralının ortaya çıktığını gördüm. Bu ümmet içinde sünnet olanlar kimlerdir?' diye sordu.
Yahudiler'den başka sünnet olan yoktur, onlardan da endişe etme. Ülkenin şehirlerine mektup yaz, oralardaki Yahudiler'i öldürsünler' dediler.
Derken Herakleios'un huzuruna Gassanî hükümdarı tarafından Hz. Peygamber'e dair haber ulaştırmakla görevli bir adam getirildi. Herakleios o adamdan haberi alınca: 'Bu adam sünnetli midir, değil midir? Bir bakın' dedi. Baktılar ve sünnetli olduğunu bildirdiler. Herakleios gelen adama: 'Araplar sünnet olur mu?' diye sordu. Sünnet' olduklarını öğrenince 'Bu ümmetin kralı İşte ortaya çıkmıştır1 dedi. Ondan sonra Herakleios,

19[19] Çiftçilerden maksat şerhte de İfade edildiği gibi İmparator'un halkının tümüdür. Zira o dönemde Anadolu halkının tümü "thema" adı verilen usûl ile Osmanlı!ar'daki sipahilere benzer bir tarzda teşkilatlandırılmış olduğun'dan, toprakla uğraştıkları için tümüne çiftçiler adi ıtlak edilmiştir. (A.Ağırakça)

20[20] Ali İmrân, 3/64
21 [21] Müşrikler, Hz. Peygamber'e, putlara tapmayı reddettiği için, daha önce bunu reddeden Ebû Kebşe'nin oğlu ifadesini yakıştınrlardı.

Roma'da ilimde kendisine denk bir dostuna mektup yazıp, Hıms'a [22][22] gitti. Hıms'tan ayrılmadan o dostundan, Peygamber'in çıktığı ve bunun gerçek bir peygamber olduğu hakkındaki görüşüne uygun bir mektup geldi. Sonra Herakleios, Hıms'ta bulunan bir sarayına Rumların önde gelenlerini davet ederek kapıların kapanmasını emretti. Sonra yüksek bir yere çıkıp:
'Ey Rum topluluğu! Bu peygambere biat edip kurtuluş ve doğru yola kavuşmayı istemez misiniz? Hem de bu sayede mülkünüz elinizde kalır' diye hitap etti.
Bunun üzerine topluluk, yaban eşekleri gibi hızla kapılara doğru koştularsa da kapıların kapalı olduğunu gördüler. Herakleios, bu kadar nefret ettiklerini görüp iman etmelerinden ümidini kesince:
Bunları geri çevirin' diye emretti ve onlara dönüp:
Biraz önceki sözlerimi, dininize olan sıkı bağlılığınızı denemek için söyledim. Bunu da gözlerimle gördüm1 dedi.
Bu söz üzerine oradakiler memnunluklarını bildirerek kendisine saygı için secde ettiler. Herakleios hakkındaki haberin sonu da bundan ibarettir.[23][23]

Açıklama

Herakleios, Bizans imparatorunun ismidir. Kayser ise lakabıdır. İran krallarına da Kisrâ denir.
Kervan, deve sahipleri olup, on veya daha fazla kişiden oluşan topluluktur. Burada Ebû Süfyan kervanla birlikte iken Herakleios'un adamları ona gelip İmparator'un kendisini çağırdığını bildirmişlerdi. Çünkü o kervandakilerin büyüğü idi. Bu sebeple Herakleios da diğer Kureyş'liler arasından onu seçmişti.
Hudeybiye antlaşması ile ilgili geniş bilgi Meğâzî bölümünde gelecektir. Bu antlaşma hicretin altıncı yılında oldu. Süresi Sîret bölümünde de bildirildiği gibi on yıldı.
Ebû Süfyan'ın 'Vallahi yalan söylediğimi etrafta yaymalarından korkma-saydım yalan söyleyecektim" sözü, Arapların ya daha önceki dinden (Hz. İbrahim'in dininden) ya da örften dolayı yalan söylemeyi çirkin saydıklarını göstermektedir. İbn İshak rivayetinde bu durum şu şekilde açık olarak ifade edilmiştir: "Vallahi eğer yalan söylemiş olsaydım, kervandakiler bu sözümü geri çevirmezlerdi. Ancak ben kavmim içinde yalana tenezzül etmeyecek şekilde üst konumda idim. Biliyordum ki yalan söylersem en azından o kervandakiler bunu hafızalarında tutacaklar, sonra da benim hakkımda yalan söylediğimi konuşacaklardı. Bu yüzden Herakleios'a yalan söylemedim".
Herakleios'un "Peygamberlik iddiasında bulunan şu zatın aranızda soyu nasıldır?" sorusu, soyunun hali nasıldır, şereflilerinizden midir, değil midir anlamına gelir.
Herakleios'un "Ona uyanlar şereflileriniz mi zayıflarınız mı" sözünde geçen "şerefliler" den burada kasdedilen her şerefli insan olmayıp, toplum içinde bü-yüklenen, kendini şerefli sayanlardır. Bu sebeple Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve onların benzeri Müslümanların bu soruda geçen "şerefliler"e dahil edilmediği gerekçesi İle itiraz edilemez.
Ebu Süfyan'ın "aramızda savaş karşılıklıdır" sözünün Arapça aslında yer alan "sical" kelimesi "secT'den gelir, ki bu kova demektir. Ebû Süfyan bu sözü ile bir anlamda savaşanları kuyudan su çekenlere benzetmiştir. Bazen bu bir kova su çeker, bazen diğeri. Yine Ebû Süfyan bu sözü ile Bedir ve Uhud savaşlarına işaret etmektedir.
Ebû Süfyan'm Hz. Peygamber'den naklettiği "Atalarınızın dediğini bırakın" sözü, Arapların cahiliye döneminde benimsedikleri her şeyi terk etme konusunda özlü bir ifadedir. Burada Ebû Süfyan'm ataları zikretmesi, Hz. Peygamber'e muhalefetlerini mazur göstermek içindir. Çünkü atalar, hem putperestler hem de Hristiyanlarca örnek alınan kişilerdir.
Ebû Süfyan'm "Ben de zayıflarının ona (peygambere) uyduğunu söyledim" sözünün anlamı şudur: Peygamberlere uyanlar çoğunlukla alçak gönüllü insanlardır. Ebû Cehil ve yandaşları gibi kıskançlık ve azgınlıklarından dolayı dinden uzak kalmada ısrar edenler değil. Sonuçta Allah onları helak etmiş, bir zaman sonra da onlar içinden saadete

---

[22][22] Suriye'de bir şehrin adidir, bk. Bekri, Mu'cem, I, 101. [Mütercim]

[23][23] Hadisin geçtiği diğer yerler; 51, 2681, 2804, 2941, 2978, 3174, 4553, 5980, 6260, 7169, 7541.

ulaşmasını istediği kişileri kurtarmıştır.
Herakleios'un "İman da böyledir" sözü imanın durumu da budur anlamına gelir. Çünkü iman bir nur olarak belirir, namaz, zekât, oruç vb. gibi muteber fiillerle imanın nuru gittikçe artar. Bu sebeple Hz. Peygamber'in hayatının son I yılında "Bugün size dininizi ikmal ettim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım [24[24]] âyeti indirilmiştir. "Allah nurunun tamamlanmasından başkasına razı olmaz [25[25]] âyeti de bu anlamdadır. Hz. Peygamber'in bağlıları için de durum böyle olmuştur. Onların sayısı günden güne artmış, sonunda Allah'ın istediği dinin kuvvetlenmesi ve nimetin tamamlanması gerçekleşmiştir. Hamd ve I lütuf O'na aittir,
Herakleios'un "Peygamberler de böyledir, anlaşmalarını bozmazlar" sözüne Igelince; Peygamberler anlaşmalarını bozmazlar, çünkü onlar dünya istek ve (zevklerinin peşinde değillerdir. Dünya hazzma talip olanlar anlaşmayı bozup (bozmadığına aldırış etmezler. Ahireti talep edenler ise böyle değildir.
Herakleios'un "Onun yanma varabileceğimi bilsem, onunla buluşmak için ıer türlü zahmete katlanırdım" sözü, Hz. Peygamber'in yanma ücret etmesi halinde öldürülmekten kurtulamayacağına kesin olarak inandığını göstermektedir.
Dıhye, Yemen dilinde "reis" anlamına gelmektedir. Dıhye, Halife el-Kelbînin 3ğlu olup büyük bir sahabidir. Ashab içinde en yakışıklı olanı idi. İslâm'ın ilk yıllarında müslüman oldu. Hz. Peygamber hicrî 6.yılın sonunda Hudeybiye'den döndükten sonra onu, mektubunu götürmek üzere Herakleios'a göndermiştir. Vakidî'nin kaydettiğine göre Dıhye Herakleios'un yanma hicrî 7. yılın muharrem ayında ulaşmıştır. Halife (İbn Hayyat)'ın Tarihinde ise mektubun Herakleios'a hicrî 5. yılda gönderildiği söylenmiştir. Ancak bir Önceki görüş daha doğrudur.
Mektupta yer alan "Muhammedden" ifadesi mektuba kendi adı ile başlamanın sünnet olduğunu göstermektedir. en-Nahhâs bu konuda sahabe arasında icma bulunduğunu anlatmaktadır. Oysa gerçekte bu konu ihtilaflıdır.
Mektupta yer alan "Rumların büyüğüne" ifadesi ile kral ve imparator sözcükleri bir kenara bırakılmıştır. Çünkü o, İslâm'ın hükmü ile azledilmiştir. Ancak Hz. Peygamber Herakleios'u İslâm'a çekebilmek için yine de bir iltifatta bulunmuştur. Dıhye'nin hadisinde, Kayser'İn yeğeninin de mektupta "Rumların kralına" denilmemesini hoş karşılamadığı belirtilmektedir.

Kâfire Selam Verilmesi

Hz. Peygamber'in "Selam hidayete tabi olanlann üzerine olsun" sözüne gelince; bu söz Kur'ân'da Hz. Musa ve Hz. Harun'un Firavunla arasındaki olay anlatılırken zikredilmiştir. Bağlamdan, bu sözün iki peygamber tarafından Fira-vun'a söylenmesi emredilen sözlerden olduğu anlaşılmaktadır.[26[26]] Şayet "kâfire ilk olarak nasıl selam verilir?" diye sorulursa buna şu şekilde cevap veririz; Müfessirler bununla selamlamanın kasdedilmediğini söylemişlerdir. Bunun anlamı "Allah'ın azabından ancak müslüman olan kurtulur" demektir. Bu sebeple bu âyetin peşinden "azap da yalanlayan ve yüz çevirenedir" İfadesi gelmiştir. Mektubun devamında da aynı şekilde ifadeler yer almıştır. "Şayet yüz çevirecek olursan çiftçilerin (bütün Bizans Halkının) vebali senin boynunadır". Özetle cevap verecek olursak: Kâfire doğrudan ilk olarak selam verilmemiştir. Her ne kadar lafızdan ilk olarak bu anlaşılsa bile durum böyle değildir. Çünkü kişi bu sözde kasdedilenlerin kapsamına girmemiştir. Çünkü o hidayete tabi olanlardan değildir, dolayısıyla ona selam da verilmemiştir.
Hz. Peygamber'in Şayet yüz çevirecek olursan" sözü, İslâm'a girmekten yüz çevirirsen demektir.
Hadisin Arapça aslında yer alan "erîsiyyîn" İfadesi "erîsî' kelimesinin çoğuludur. İbn Sîde

---

[24[24]] el-Mâide 5/3
[25[25]] Tevbe 9/ 32

[26[26]] Ta-Hâ 20/47

şöyle demiştir: Erîsî, Sa'leb kabilesi dilinde "çiftçi" demektir. Medâinî'nin mürsel yolla yaptığı rivayetteki şu ifade de bunu göstermektedir: "Çiftçilerin günahı senin boynunadır". Yine Ebû Ubeyd (Kasım İbn Sellam) el-Emuâ! adlı kitabında Abdullah b. Şeddâd'dan mürsel yolla şunu rivayet etmektedir: "İslâm'a girmezsen, bari çiftçilerin (bütün Bizans halkının) müslüman olmalarına engel olma". Ebû Ubeyd (Kasım İbn Selîam) şöyle demiştir: Çiftçiler ile kasdedilen, Herakleios'un halkıdır. Çünkü ekim işi ile uğraşan herkes, ister bunu kendisi yapsın ister başkası aracılığıyla yapsın Araplara göre çiftçidir.
Hattâbî şöyle demiştir: "Hz. Peygamber bununla şunu kastetmiştir: Zayıfların ve sana uyanların seni taklit ederek müsîüman olmamaları halinde sorumluluk senin üzerinedir. Çünkü kural olarak küçükler büyüklere, halk hükümdara tabi olur."
Ben (İbn Hacer) derim ki: Hz. Peygamber'in bu sözünün açılımı şöyledir: "Şayet İslâm'a uymazsan kendi günahınla birlikte, çiftçilerin günahını da yüklenirsin. Çünkü çiftçilerin inkarcılığa devam etme konusunda kendisine uyması sebebiyle kral günahkâr olursa, kendi İnkârcılığından dolayı haydi haydi günahkâr olur. Bu, sözde zikredilmemekle birlikte ondan anlaşılan anlamdır. Bu, "HİçkÎmse başkasının (günah) yükünü yüklenmez [27[27]] âyeti İle çelişmez. Çünkü günah işleyen kişinin yükünü ondan başkası yüklenmez. Ancak kötülüğü işleyen ve işlenmesine sebep olan kişi iki açıdan günahı yüklenir: Birincisi kendisinin günah işlemesi, ikincisi ise, başkasının işlemesine de sebep olması."

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Bu hadis cünübün bir veya iki ayet okuyabileceğini göstermektedir.
Yine bu hadis Kur'an'dan bazı bölümlerin düşman ülkesine yollanabileceğim veya kişinin bunu yanında götürebileceğini göstermektedir. İbn Battal bunun Kur'an'ın düşman ülkesine götürülmesini yasaklayan hadîs ile neshedildiğinİ iddia etmiştir. Ancak bu görüş, söz konusu yasağın tarihini ortaya koymayı gerektirir.
Şu da söylenebilir: Yolculukta götürülmesi yasaklanan mushaftır. Bu konuda ileride açıklama gelecektir.
Cünübe gelince, kişinin Kur'an okumayı kasdetmeden okuması caizdir denilebilir. Ayrıca bu olaydan yola çıkarak bunun caiz olduğunu söylemek de tartışılabilir. Çünkü bu özel bir durumdur, genel bir hüküm değildir. Dolayısıyla cevaz bu olayda olduğu gibi yalnızca tebliğ ve uyarmaya ihtiyaç duyulması hali ile sınırlıdır. Zaruret olmadığı halde mutlak olarak caiz görmek ise doğru değildir, Taharet bölümünde bu konuda geniş açıklama gelecektir.
Hadisin Arapça aslında Herakleios'un üzgün durumunu anlatmak için kullanılan uHabîsü'n-nefs" İfadesi ahlaken düşük şahsiyet anlamına geldiği gibi, gamlı, ve tembel kişi anlamında da kullanılır. Sahih'de Hz. Peygamber'in şu sözü yer almıştır: "Sizden biriniz nefsim habis oldu demesin." Hz. Peygamber böyle diyerek bu ifadeyi çirkin gördüğünü belirtmiştir. Bu hadiste hitap edilenler müslümanlardır. Herakleios hakkında bu ifadenin kullanılması ise yasak değildir.

Kehânet

Hadiste, Herakleios'un kehanetle ilgilendiği belirtilmiştir. Kehanet bazen şeytanların insanlara telkini ile bazen de yıldızlardan hükümler elde etmek suretiyle olur. Her İkisi de cahiliye döneminde oldukça yaygındı. Ta ki Allah İslâm dinini galip kıldı ve kâhinlerin otoritesi kırıldı. Din onların sözlerine itimad etmeyi yasakladı.
Herakleios'un yıldızların hükmüne bakması ona sünnet olanların melikinin galip geleceğini gösterdi. Aynen onun dediği gibi de oldu. Çünkü Hz. Peygamber'in ortaya çıkması da o günlerde olmuştu. Zira Hz. Peygamber Hudeybiye'de Mekke kâfirleri ile antlaşma yapmış ve Allah şu ayetleri indirmişti: "Gerçekten biz sana apaçık bir fetih İhsan ettik [28[28]]

[27[27]] En'am 6/164

[28[28]] el-Fetih 48/1

Hudeybiye antlaşmasına âyette fetih denilmiştir. Çünkü Mekke'nin fethedilmesinin sebebi Kureyş'İn Hudeybiye'de yapılan antlaşmayı bozması idi. Galip gelmenin başlangıcı (olan Hudeybiye antlaşması) bizzat galip gelme (Mekke'nin fethi) gibi sayılmıştır.

Müslüman Olan Piskopos (Dağâtır)

Herakleios'a arkadaşından gelen mektuba gelince; daha önce işaret ettiğim Dıhye hadisinde şunlar yer almaktadır: "Herakleios Kureyşlileri huzurundan çıkarınca beni huzuruna aldı ve başpiskoposa haber göndererek onu çağırttı. Başpiskopos şöyle dedi: "Bu bizim beklediğimiz haberdir. İsa (a.s.) bunu bize müjdelemiştir. Ben onu tasdik ediyor ve ona uyuyorum". Kayser/İmparator İse şöyle dedi: "Ben bunu yaparsam hükümdarlığım ve İmparatorluğum elimden gider"...Bu olayın sonunda Dıhye şöyle demiştir: "Başpiskopos bana şöyle dedi: Bu mektubu alıp arkadaşına (peygambere) götür. Ona selam söyle ve benim Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ettiğimi haber ver. Ben ona iman ettim, onu tasdik ettim". Rumlar Başpiskoposun bu sözlerine tepki gösterdiler. Başpiskopos onların huzuruna çıkınca onu öldürdüler."
İbn İshak'ın rivayetinde yer aldığına göre Herakleios, Dıhye'yi Rum Dağâtı-rına gönderdi ve "Rumlar içinde onun sözü benden daha çok geçer" dedi. Dağâtır müslüman olduğunu açıkladı, üzerindeki elbiseyi çıkararak beyaz bir elbise giydi. Rumların karşısına çıkarak onları İslâm'a çağırdı ve kelime-i şehadet getirerek Müslüman oldu. Rumlar ona saldırarak vurup öldürdüler. Dıhye Herakleios'un yanma gidince Herakleios dedi ki: "Sana onlardan korktuğumuzu söylemiştim. Dağâtir onlara göre benden daha yüce idi (buna rağmen onu öldürdüler)".
Ben (İbn Hacer) derim ki: Dağâtır, bu hadiste adı belirtilmeyen Herakleios'un dostu olabilir. Ancak "Dıhye bu mektubu Herakleios'a Hudeybiye antlaşmasının İmzalandığı yıl getirmedi, Tebük gazvesinde getirdi" diyenlerin görüşü ile bu durum çelişmektedir. Tercih edilen görüş Dıhye'nin mektubu daha önce de Herakleios'a ulaştırmasıdır. Buna göre hem piskopos hem de Dağâtır adındaki kişi müslüman olmaları sebebiyle öldürülmüş olabilirler. Yahut Dağâhr'a ait iki olay nakledilmiş, olabilir: Bunların birini İbnü'n-Nâtûr zikretmiştir ki orada Dağâtır'ın müslüman olduğu veya öldürüldüğünden bahsedilmemiştir. İbn İs-hak'ın zikrettiği olayda ise onun Dıhye ile başından geçenlerden, müslüman olması ve öldürülmesinden bahsedilmektedir.
"Herakleios Hımıs'a gitti" ifadesinde yer alan Hıms Herakleios'un (bu seferi sırasında kendisi İçin edindiği imparatorluk merkezi idi. O dönemde Bizanslılar için Dımaşk'tan daha önemli bir şehir idi. Burası, söz konusu olayın yaşandığı tarihten on yıl sonra hicrî 16 senesinde Ebû Ubeyde İbnü'l-Cerrah komutasında fethedilmiştir.
Herakleios'un Hz. Peygamber hakkındaki "O peygamberdir" sözü hem onun hem de arkadaşının Peygamberimizin peygamberliğini ikrar ettiklerini göstermektedir. Ancak arkadaşının aksine Herakleios bu ikrarında sebat etmemiştir.
Herakleios'un "Hem de (müslüman olursanız) bu sayede mülkünüz elinizde kalır" sözü şu anlama gelir: Şayet onlar inkarcılığa devam ederlerse bu inkarcılık mülklerinin ellerinden gitmesine sebep olur. Nitekim bu daha önceki haberlerden de bilinmektedir.
Rumların ileri gelenlerinin kaçışması yaban eşeklerinin kaçışmasına benzetilmiştir. Çünkü yaban eşekleri evcil hayvanlardan daha çok kaçarlar. Vahşi hayvanlar içinden yaban eşeğinin seçilmesinin sebebi bunun bilgisizlik ve basiretsizliğe uygun olması sebebiyledir. Aslında onlar bu hayvandan da daha kötüdürler.
Hadiste yer alan "Herakleios imandan ümit kesince" ifadesinde kasdedilen, ortaya koyduğu davranışlar sebebiyle Rumların ve kendisinin de imandan ümit kesmesidir. Çünkü o kendi hükümdarlığına bağlanıp kaldı. Rumların kendisine itaat etmesini ve hükümdarlığının devam etmesini, müslüman olmayı ve bunun sebebiyle halkının da müslüman olmalarını istiyordu. O, istediği şekilde iman etmekten ümidini kesti. Aslında Rumların içinden kaçarak, hükümdarlığını terkedip Allah katında olanı tercih etme imkanına sahipti.

Tenbih:

Herakleios'un imanı insanların çoğu açısından müphem kalmıştır. Çünkü onun iman ettiğini açıkça söylememesi öldürülmekten korktuğu için olabileceği gibi, ölünceye kadar şüphe içinde kalmaya devam etmiş de olabilir. Râvî oiayin sonunda "Herakleios'un son durumu bu idi" demiştir.
Buhârî "Ameller niyetlere göredir" hadisi ile başladığı böiümü bu hadis ile bitirmiştir. O sanki şöyle söylemiş olmaktadır: "Eğer Herakleios'un niyeti sadık ise o bunun yararını görür. Değilse kayıp ve hüsrana uğrar." Böylece İbnü'n-Nâtûr'un anlattığı olayın niyet hadisiyle ilgisi sebebiyle, "Vahyin Başlangıcı" bölümünde zikredilmesi uygun olmuştur.
Musannifin olay hakkındaki son ifadesinden, konuyu dikkat çekici birtarzda bitirmek istediği anlaşılmaktadır.
Şayet "Ebû Süfyan ile Herakleios'un arasında geçen oîayın vahyin başlangıcı konusu ile ne ilgisi vardır?" diye sorulacak olursa şöyle cevap veririz: Bu olay, insanların Hz. Peygamber'e karşı tutumlarını içermektedir. Yüce Allah "Biz daha önce Nuh'a vahyettiğimiz gibi sana da variyettik [29][29] "Nuh'a tavsiye ettiğini sizin için din olarak koydu [30][30] buyurmuştur. Bundan anlaşılmaktadır ki Allah bütün peygamberlere "Dini ayakta tutun" diye emretmiştir. Ehli kitapla ilgili ayette geçen "Aramızda ortak bir kelimeye geiin" ifadesinin anlamı da budur.

2. BOLUM ÎMÂN

1. Hz. Peygamberin İslâm Beş Temel Üzerine Bina Edilmiştir" Sözü

Îman hem söz hem de fiildir, artar da eksilir de. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
İmanlarına iman katsınlar diye.[31][31]
Onların hidayetini arttırdık.[32][32]
Allah iman edenlerin hidayetini arttırır.[33][33]
Doğru yolda olanların hidayetini arttırmış ve onlara takvalarını vermiştir.[34][34]
İman edenlerin imanı artsın diye.[35][35]
(Münafıklar): Bu (inen sûre) hanginizin imanını arttırdı? (derler.) Gerçek şu ki (bu İnen sûre) îman edenlerin imanını arttırmıştır.[36][36]
(Münafıklar müminlere): Onlardan (size saldırmak üzere gelen Kureyşli-lerden) korkun, derler. Oysa bu iman edenlerin İmanını arttırır.[37][37]
Bu onların yalnızca imanını ve teslimiyetini arttırmıştır.[38][38] Allah için sevmek ve Allah için buğzetmek de imandandır.
Ömer b. Abdülaziz, Adiy b. Adiy'e yazdığı mektupta şunları söylemiştir: "İmanın farzları, inanç esasları, yasaklan ve sünnetleri vardır. Kim bunları tamamlarsa imanı tamamlamış olur. Bunları tamamlamayan kişi imanı da tamamlamamış olur. Ömrüm olursa anlamanız için siziere bunları açıklayacağım. Şayet ölürsem (illa da dünyada kalıp) sizinle birlikte olmaya karşı hırslı değilim".
Hz. İbrahim şöyle demiştir: "Kalbim mutmain olsun diye [39][39] Muâz, (arkadaşına) şöyle demiştir: "Otur da bir süre iman edelim."
İbn Mes'ud şöyle demiştir: "Yakîn {kesin inanç), imanın tamamıdır."
İbn Ömer şöyle demiştir: "Kişi, gönlünü tırmalayan (kendisini huzursuz den) şeyi terk etmedikçe gerçek takvaya ulaşamaz."

---

[29][29] Nisa 4/163.
[30][30] Şûra 42/13.
[31][31] Fetih, 48/4
[32][32] el-Kehf ,18/13.
[33][33] Meryem 19/76.
[34][34] Muhammed 47/76
[35][35] el-Müddessir, 74/31.
[36][36] et-Tevbe, 9/124.
[37][37] Âl-i İmrân, 3/173.
[38][38] el-Ahzâb, 33/22.
[39][39] el-Bakara 2/260.

Mücâhid şöyle demiştir: "Sizin için şeriat kıldı [40[40]] âyeti, "Ey Muhammed biz sana ve diğer peygamberlere aynı dini tavsiye ettik" anlama gelmektedir.
İbn Abbas şöyle demiştir: "Şeriat ve yol kıldı [41[41]] âyeti "yol ve sünnet kıldı" anlamına gelir.

Îmân Nedir?

İman'ın sözlük anlamı taşdîk etmek doğrulamaktır. Dindeki terim anlamı ise. Peygamber'in Rabbi'nden getirdiği şeyleri tasdik etmektir, manın tanımındaki bu nokta üzerinde görüş birliği vardır. Şu konularda ise görüş ayrılığı meydana gelmiştir:
Kalpteki tasdikle birlikte, bunun ötesinde, bu tasdiki dil ile ortaya koymak »art mıdır?
Yahut da tasdik edilen inancı, emredilenleri yapmak ve yasaklardan kaçın suretiyle, fiil olarak ortaya koymak şart mıdır?
Yukarıda geçen "İman söz ve fiildir" ifadesi başka bir rivayette "iman söz ve ameldir" şeklinde yer almıştır. Bu, selefin kullandığı bir cümledir.
Burada iki konu üzerinde durulacaktır:
1. Söz ve amelin imana dahil olup-olmaması
2. İmanın artması ve eksilmesi

1. Söz ve Amelin îmana Dahil Olup-Olmaması

İmanın söz olmasından kasıt kelime-i şehadeti söylemektir. Amelden kastedilen ise kalp ve organların amelinden daha genel bir şeydir. Bunun içine inanç ve ibadetler de girer. Söz ve ameli imanın tarifine koyanlar ile koymayanlar, burada Allah katındaki imanı dikkate alarak görüş belirtmişlerdir.
Selef (ilk dönem ehl-i sünnet âlimleri) şöyle demişlerdir: "İman kalple inanmak, dil ile söylemek ve organlarla amel etmektir". Bununla, İmanın kemale ulaşması için amellerin şart olduğunu ifade etmek istemişlerdir. İleride geleceği üzere imanın artması ve eksilmesi şeklindeki görüşleri de buradan kaynaklanmaktadır.
Mürcie (mezhebine mensup olanlar) "İman yalnızca inanç ve sözden İbarettir" demişlerdir.
Kerrâmiyye (mezhebine mensup olanlar) "İman sadece sözden ibarettir" demiştir.
Mu'tezile (mezhebine mensup olanlar) "İman; amel, söz ve inançtır" demiştir.
Mu'tezile iie selef arasındaki fark şudur: Mutezile, amelleri imanın sıhhati için, Selef ise imanın kemali için şart koşmuşlardır. Bunların tamamı daha önce de söylediğimiz gibi Allah katındaki iman açısındandır.
İnsanlar (arasındaki) hükümler açısından ise İman yalnızca ikrardan (dil ile inandığını söylemekten) ibarettir. Bir kimse diliyle iman ettiğini söylerse dünyada kendisine İslâm'ın hükümleri uygulanır, puta tapmak gibi kâfir olduğunu gösteren bir fiili bulunmadıkça kendisinin kâfir olduğuna hükmedilmez. Bazı alimler, İnkarcılığı gösteren bir fiil yapana "kâfir" demişlerdir. Bunlar, o kişinin, kâfirlere ait bir fiili yapmış olmasını dikkate almışlardır. Bu kişiye "kâfir" demeyenler ise, fiilin hakikatini esas almışlardır. Mutezile İse, iman ile küfür arasında bir konum bulunduğunu belirterek "fâsık ne mümin ne de kâfirdir" demiştir.

2. İmanın Artması ve Eksilmesi Konusu

Selef (ilk dönem ehl-İ sünnet âlimleri) imanın arttığını ve eksildiğini söylemişlerdir. Kelamcıların çoğunluğu ise bunu inkâr ederek şöyle demiştir; "İmanın arttığı ve eksildiği kabul edilirse, kişinin şüphe içinde olması kabul edilmiş olur".
Şeyh Muhyiddin şöyle demiştir: "Tercihe şayan olan en kuvvetli görüş, düşünüp araştırma ve delillerin açıklığa kavuşması ile kişinin tasdikinin arttığı ve eksildigidir. Bu sebeple Hz. Ebû Bekir'in imanı herkesin imanından daha güçlüdür, öyle ki bu imana şüphenin

---

[40[40]] eş-Şûra, 42/13.
[41[41]] el-Mâide 5/48.

bulaşması asla mümkün değildir". Bu görüşü şu husus da desteklemektedir: Herkes kendi durumundan bilmektedir ki kişinin kalbinde olan inanç, zaman zaman artmaktadır. Öyle ki kimi zamanlarda yakîn, samimiyet ve tevekkül bakımından başka zamanlardan daha güçlü olmaktadır. Yine delillerin ortaya çıkması ve sayısının artması ile tasdik ve bilgi de artmaktadır.
Muhammed b. Nasr ei-Mervezî Ta'zîmu Kadri's-Salat isimli kitabında bir grup imamdan bu görüşü nakletmiştir.
Abdürrezzak Musannef isimli eserinde; Süfyan-ı Sevrî, Mâlik b. Enes, el-Evzâî, İbn Cüreyc, Ma'mer ve diğer âlimlerden yaptığı nakillerle selefin görüşünü açıklamıştır. Bu kişiler, kendi dönemlerinde İslâm ülkesinin farklı şehirlerinin önde gelen alimleri idi.
Aynı şekilde Ebu'l-Kâsım el-Lâlkâî de Kitabu's-Sünne isimli eserinde; Şâfü, Ahmed b. Hanbel, Ishak b. Râhuye, Ebû Ubeyd ve diğer imamlardan bu görüşü nakletmiştir.
Sahih bir senetle Buhârî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Farklı şehirlerde binden fazla âlimle görüştüm. Hepsi de İmanın söz ve fiilden ibaret olduğunu, artıp eksildiğini kabul ediyordu, farklı görüşe sahip olanı görmedim".
Hâkim, Menâkıbu'ş-Şâfiî isimli kitabında şöyle demiştir: Ebu'l-Abbas el-Esam, er-Rebî'in şöyle dediğini bize rivayet etmiştir: Şafiî'nin şöyle dediğini işittim: "İman söz ve ameldir. Artar ve eksilir". Bunu Ebû Nuaym el-Hılye adlı eserinde Şafiî'nin hayatını anlattığı bölümde er-Rebî'den farklı bir senetle rivayet etmiştir. Bu rivayette fazladan şunlar da yer almaktadır: "İman taat ile artar, günah ile eksilir. (Şafiî) daha sonra şu âyetleri okudu: 'İman edenlerin imanı artsın diye...'".
Buhârî imanın artıp eksildiğini söyledikten sonra Kur'an'dan konuyla ilgili ayetleri buna delil olarak getirmiştir. îmanın arttığının sabit olmasıyla bunun mukabili de sabit olur. Çünkü artmayı kabul eden bir şey, zarurî olarak eksilmeyi de kabul eder.

Allah İçin Sevmek - Allah İçin Buğzetmek

"Allah İçin sevmek ve Allah için buğzetmek de imandandır" sözü, Ebû Davud'un, Ebû Ümâme ve Ebû Zer'den rivayet ettiği bir hadistir. Bu hadisin tam metni şöyledir: "Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek ve Allah için buğzetmektir". Ebû Umâme'nîn hadisinin metni ise şöyledir: "Kim Allah için sever, Allah için buğzeder, Allah için verir ve Allah için men ederse imam tamamlamış olur."
Ömer b. Abdülaziz'in "Ömrüm olursa anlamanız için sizlere bunları açıklayacağım" sözü, "bunların asıllarını (temel prensiplerini) değil, detaylarını açıklayacağım" demektir. Çünkü asılları zaten Özet bir şekilde bilinmekteydi. Ömer b. Abdülaziz'in sözü bu bölümde imanın artıp eksildiğini göstermek için aktarılmıştır. Sözün içindeki "imanını tamamlamıştır", "imanını tamamlamamıştır" ifadeleri bunu göstermektedir.
"Hz. İbrahim; (evet iman ettim) ancak kalbim mutmain olsun diye..., demiştir 42[42] sözü ile Buhârî, Saîd b. Cübeyr'in bu âyet ile ilgili tefsirine işaret etmiştir. O bu âyeti "yakînim artsın diye", Mücâhid de "imanıma iman katayım diye" şeklinde tefsir etmiştir. Peygamberİmiz'e Hz. İbrahim'e (a.s.) uyması emredilmiştir. Hz. İbrahim hakkında imanın artması söz konusu olunca, bu bizim peygamberimiz hakkında da sabit olur.
Muaz b. Cebel'in "Otur da bir süre iman edelim" sözü imanın artmasına açık bir şekilde delildir. Çünkü bu söz imanın kendisi şeklinde anlaşılamaz. Zira Muaz zaten iyi bir mümin idi. Bu sebeple Muaz bu sözle, Allah'ı zikrederek imanı arttırmayı kasdetmiştir.

Yakîn - îmân İlişkisi

îbn Mesud'un "Yakîn, imanın tamamıdır" sözüne gelince; "İman yalnızca, tasdîkten ibarettir" görüşünü kabul edenler bu söze dayanmışlardır. Oysa İbn Mesud imanın kökünün yakîn olduğunu belirtmek istemiştir. Kalpte yakîn olunca, organların tümü salih ameller işlemek suretiyle Allah'a kavuşmayı arzular. Nitekim Süfyan-ı Sevrî de şöyle demiştir: 'Yakîn, gerektiği gibi bir kalbe yerleşse cennet iştiyakı ve cehennem korkusu ile o kişi uçardı."

42[42] el-Bakara, 2/260.

Takva - Îman İlişkisi

İbn Ömer'in "Kişi, gönlünü tırmalayan (kendisini huzursuz eden) şeyi terk etmedikçe gerçek takvaya ulaşamaz" sözündeki takvadan kasıt, nefsi şirkten ve kötü amellerden korumak, salih amellere devam etmektir. İbn Ebi'd-Dünya Kitâbu't-Takvâ adlı eserinde Ebû Derdâ'dan şunu rivayet etmiştir: "Takva, harama düşme korkusu İle helal gördüğün şeyi bile terk edecek şekilde Allah'tan sakınmakla tamamlanır" demiştir.
Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve diğer alimler, amellerin imanın kapsamına girmesine şu âyeti delil getirmişlerdir: "Halbuki onlar onun dininde ihlas sahipleri ve Hanîfler (İslâm'a bağlananlar) olarak Allah'a ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkası ile emrolunmadılar. Dosdoğru din, İşte budur.[43][43]
Şafiî şöyle demiştir: "Onların (amelin imandan olduğunu kabul etmeyenlerin) aleyhine bu ayetten daha güçlü bir delil olamaz".

2. Duanız İmânınızdır

8- İbn Ömer şöyle demiştir: Allah Resulü şöyle buyurdu:
"islâm beş şey üzerine bina edilmiştir:
1. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmek,
2. Namaz kılmak,
3. Zekât vermek,
4. Hacca gitmek,
5. Ramazan orucunu tutmak.[44][44]

Açıklama

Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin" âyetinin tefsiri hakkında görüşler:
İbn Cerîr et-Taberî konunun başlığında yer alan "Duanız imanmızdır" sözünün, İbn Abbas'm sözü olduğunu belirtmiştir. İbn Abbas "De ki: Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin [45][45] âyetini "eğer imanınız olmasa" şeklinde tefsir etmiştir. Allah kâfirlere, onlara değer vermediğini haber vermiştir. Şayet müminlerin imanı olmasaydı Allah onlara da değer vermezdi. Buhârî'nin bu âyeti amelin imandan olduğuna delil getirme sebebi şudur: Dua ameldir. Yüce Allah buna iman adını verdiğine göre amele iman diyebiliriz. Bu, İbn Ab-bas'ın tefsirine göre böyledir.
Diğer bir görüşe göre âyetin anlamı "Peygamberlerin insanları îmana daveti olmasa Rabbim size ne diye değer versin" şeklindedir. Yani "Sizin Allah katında bir mazeretiniz yoktur; Peygamber sizi imana çağırdığında iman eden eder, inkâr eden inkâr eder. Siz İse yalanladınız. Yakında azap yakanıza yapışacak" demektir.
Diğer bir görüşe göre bu âyetteki dua sözcüğü itaat anlamındadır. Numan b. Beşîr'İn "Dua ibadetin ta kendisidir" hadisi bu görüşü desteklemektedir. Bu hadisi sünen kitaplarının yazarları [46][46] iyi bir senetle ifâde edilmiştir.
'İslâm beş şey üzerine kurulmuştur" ifadesinde geçen "beş şey" direkler anlamına gelmektedir. Müslim'in bir rivayetinde "islâm beş rükün üzerine kurulmuştur" şeklinde rivayet etmiştir.

Bazı Uyarılar:

Hadiste cihad zikredilmemiştir. Çünkü cihad, farz-ı kifaye olup ancak belirli durumlarda farz-ı ayn haline dönüşür. İbn Battal bu hadisin İslâm'ın ilk yıllarına, cihadın farz kılınmasından Öncesine ait olduğunu söylemiştir. Bu, tartışılması gereken yanlış bir

[43][43] el-Beyyine 98/5
[44][44] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 4515
[45][45] el-Furkan 25/76
[46][46] Ebû Davud, Nesâi, Tirmizî, İbn Mâce

görüştür. Çünkü dhad Bedir savaşından önce farz kılınmıştır. Bedir savaşı ise hicretin ikinci yılının Ramazan ayında olmuştur. Aynı yıl daha sonra oruç ve zekât, doğru olan görüşe göre bunlardan sonra da hac farz kılınmıştır.[47][47]

3. İmanın Kapsamında Olan Hususlar

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır, (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dileyenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekat verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakîler ancak onlardır.[48][48]

Açıklama

İmanın kapsamında olan hususlardan kasdedîlen, İmanın bizzat kendis: oluşturan veya iman edildiği için yapılan amellerdir. Bu âyetin delil getirilme ve konunun İçinde geçen hadisle İlişkisi Abdürrezzak ve diğerlerinin Müc hid'den rivayet ettiği şu hadisten anlaşılmaktadır:
Ebû Zer, Hz. Peygamber'e İmanı sorduğunda, Hz. Pe gamber yukarıdaki ayeti okumuştur. Ayet takvanın yaİnız* sayılan vasıflara sahip kişilerin özelliği olduğunu belirtmektedir. Buradaki tak1 sahiplerinden kasıt ise şirkten ve kötü amellerden korunanlardır. Bu âyette y alan emirleri yapan, yasaklardan sakınanlar kâmil müminlerdir. Âyet ve hadis ortak noktası şudur: Ameller, tasdikle birlikte imanın kapsamına dahil olduç gibi âyette sözü edilen "İyilik" kapsamına da dahildir.
Şayet "hadisin metninde tasdik yoktur" denilirse buna "tasdik, Müslim ve c ğer imamların rivayet ettiği hadisin aslında bulunmaktadır" şeklinde cevap verir.
9- Ebû Hureyre'den naklen bildirilmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"iman altmış küsur şubedir. Haya da imandan bir şubedir".

Açıklama

Küsur" üç ile on arasını ifade eder.
Şube" ile kasdedilen parçadır. Bununla "iman altmış küsur özellikten o/l şur" şeklinde bir anlam kasdedilmektedir.

Haya

Haya" çirkin şeyden kaçınmaya yönlendiren ve hak sahibinin hakkı konu sunda kusurlu davranmayı engelleyen bir huydur. Bu sebeple başka bir hadist "Hayanın bütünü hayırdır" buyruîmuştur. Şayet "haya doğuştan gelen bir huy dur, bu durumda nasıl imanın bir şubesi olabilir?" denilirse şu şekilde ceva] verilir: "Haya yaratılıştan da gelebilir, sonradan da edinilebilir. Ancak bunu dim uygun kullanmak çaba, bilgi ve niyeti gerektirir. İşte bu sebeple imandan olur. Ayrıca taati yapmaya, günahtan kaçınmaya yönlendirdiği için de imandandır.
"Burada Hz. Peygamber niçin sadece hayadan bahsetmiştir?" diye sorulursa şu şekilde cevap veririz: Haya bir bakıma geri kalan iman şubelerini yapmaya sevkeden bir etkendir. Çünkü hayâlı kişi dünya ve âhirette rezil olmaktan korkarak Allah'ın emirlerini tutar, yasaklarından sakınır.

---

[47][47] O halde bu hadisin vürud tarihi cihadın farz kılınmasından çok sonradır. (A.Ağırakça)
[48][48] el-Bakara, 2/177.

İmanın Şubeleri

Kadı Iyaz şöyle demiştir: "Bir grup âlîm kendi ictihadları ile burada bahsedilen imanın şubelerini belirlemeye çalışmışlardır. Ancak hadiste kasdedilenin bunlar olduğunu söylemek çok güçtür. Burada sayısı belirtilen şubeleri ayrıntılı olarak bilmemek imanı zedelemez".
Âlimlerin bu konuda ortaya koyduğu görüşlerden yola çıkarak imanın şubelerini aşağıdaki şekilde beürledim: Bu şubeler kalbin, dilin ve bedenin amelleri olarak üç kısma ayrılır.
A. Kalbin amelleri: Kalbin amelleri inanç ve niyet ile ilgili hususları içerir. Bu bölümde yirmi dört özellik bulunmaktadır:
1. Allah'a inanmak: Allah'ın zatma, sıfatlarına, birliğine, O'na benzer hiçbir şeyin bulunmadığına, O'ndan başka her şeyin sonradan yaratıldığına inanmak buna girer.
2. Meleklere inanmak,
3. Kitaplara inanmak,
4. Peygamberlere inanmak,
5. Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna İnanmak,
6. Ahiret gününe inanmak: Kabir suali, ba's/öldükten sonra dirilme, neşir, hesap, mizan, sırat, cennet ve cehenneme inanmak da buna dahildir.
7. Allah'ı sevmek,
8. Allah için sevmek- Allah için buğzetmek,
9. Hz. Peygamber'i Baüahu sevmek ve onun yüceliğine inanmak: Hz. Peygamber'e selam getirmek, sünnetine uymak da buna girer.
10. îhlas. Riya ve nifakı terk etmek de buraya girer.
11. Tevbe,
12. Havf (Allah'tan korkmak),
13. Recâ (Allah'ın rahmetini ümit etmek)
14. Şükür,
15. Vefa,
16. Sabır,
17. Kazaya rıza göstermek,
18. Tevekkül,
19. Rahmet,
20. Tevazu: Büyüğe saygı, küçüğe merhamet göstermek de buna girer.
21. Kibir ve kendini beyenmeyî terk etmek,
22. Kıskançlığı terk etmek,
23. Kini terk etmek,
24. Öfkeyi terk etmek.
B. Dilin amelleri: Dilin amelleri yedi özelliği içerir:
1. Tevhid'i telaffuz etmek,
2. Kur'an okumak,
3. İlim öğrenmek,
4. ilim öğretmek,
5. Dua,
6. Zikir: İstiğfar da buna girer.
7. Boş sözlerden kaçınmak.
C. Bedenin amelleri: Bedenin amelleri otuz üç özelliği içerir.
a. Bunlardan on beş özellik kişinin bizzat kendisi ile ilgilidir:
1. Hissen ve hükmen temizlenmek: Necasetlerden kaçınmak da buna girer.
2. Avret yerlerini örtmek,
3. Farz ve nafile namazları kılmak,
4. Zekât,
5. Köle azat etmek,
6. Cömertlik: Yemek yedfrmek ve misafirleri ağırlamak da buna girer.
7. Farz ve nafile oruçları tutmak,
8. Hacca gitmek ve umre yapmak
9. Tavaf etmek

10. İtikafta bulunmak,
11. Kadir gecesini araştırmak,
12. Dinini fitnelerden korumak: Şirk ülkesinden hicret etmek de buna girer.
13. Adağı yerine getirmek,
14. Yeminlerini tutmak,
15. Keffâretlerİ eda etmek.
b. Altı özellik de kişinin kendisine bağlı olanlara karşı yerme getirmesi gereken görevlerdir:
1. Evlenmek suretiyle iffetini korumak,
2. Aile fertlerinin haklarını yerine getirmek,
3. Ana~babaya iyilik etmek, onlara isyan etmekten kaçınmak,
4. Çocukları terbiye etmek,
5.Akrabalarla ilişkiyi sürdürmek,
6.itaati hak eden efendilere itaat etmek (veya kölelere iyi davranmak).
c. Bunlardan on yedi özellik topluma karşı yerine getirilmesi gereken Özelliklerdir:
1. Adaletle hükmetmek,
2.Yöneticilere itaat etmek,
3. İnsanların arasını düzeltmek, (Haricîlerle ve eşkıya fle savaşmak da buna girer.)
4. İyilik konusunda yardımlaşmak: İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak da buna girer.
5. Dinde belirtilen cezalan (had cezalarını) uygulamak,
6. Cihad etmek, İslâm ülkesinin sınırlarını korumak,
7. Emaneti eda etmek, ganimetin beşte birini hazineye ödemek,
8. Borç vermek, borç aldığında geri ödemek,
9. Komşuya ikram etmek,
10. İnsanlarla güzel ve iyi geçinmek,
11. Helal yoldan mal kazanmak ve bu malı gereken yere harcamak,
12. İsrafı ve gereksiz yere harcamayı terk etmek,
13. Selâma karşılık vermek,
14. Hapşırana "yerhamükallah" demek,
15. İnsanlara eziyet vermemek,
16. Oyun ve eğlence gibi boş şeylerden kaçınmak.
17. Yoldan gelip geçenleri rahatsız eden şeyleri kaldırmak.
Bunlar toplam altmış dokuz özellik etmektedir. Burada birbirine eklenen özellikleri ayırmak suretiyle bunları yetmiş dokuza çıkarmak da mümkündür.
Müslim'in rivayetinde şu fazlalık yer almaktadır: "Bu özelliklerin en üstünü Lâ ilahe illallah, en alt derecesi de gelip geçenleri rahatsız eden şeyleri yoldan kaldırmaktır". Bu hadis, imanla ilgili özelliklerin mertebelerinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir.

4. Müslüman, Müslümanların Dilinden Ve Elinden Selamette Olduğu Kişidir

10- Abdullah b. Amr'dan dıyara nniı rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber mü şöyle buyurdu: "Müs/üman, müslümanann dilinden ve elinden selamette olduğu kişidir. Muhacir ise Allah'ın yasakladığı şeyi terk eden kişidir.[49][49]

Açıklama

Hattabî bu hadiste şunun kasdedildiğini söylemiştir: Müslümanların en üstünü, Allah'ın haklarını yerine getirmesinin yanında Müslümanların haklarını da yerine getiren kişidir.
Bu hadisteki "Müslümanlar" ifadesi yaygın durumu İfade etmek için söylenmiştir. Çünkü bir müslümanın, Müslüman kardeşine eziyet etmemesi daha öncelikli bir durumdur. Ayrıca kâfirler, içlerinde dokunulmazlığı hak edenler bulunsa bile, potansiyel olarak kendileri ile savaşılması muhtemel kişilerdir. Hadiste dil zikredilmiştir, çünkü dil insanın içindekileri ifade etmesine yarayan organdır. El de insanın fiillerinin çoğunluğunu

---
[49][49] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 6484.

gerçekleştirdiği organdır. Hadis, ele göre dil açısından daha geneldir. Çünkü dil ile geçmiş insanlar, şu an yaşayanlar ve ileride gelecek olanlar hakkında konuşmak mümkündür, el ise böyle değildir. Evet el, yazı yazmak suretiyle bu açıdan dile ortak olabilir. Elin de bu konudaki etkisi gerçekten pek büyüktür.
Had ve tazir cezasını hak eden müslümana bu cezaları elle uygulamak hadisten istisna edilir.
Hadiste "söz" değil de "dil" denilmesinde bir nükte vardır. Çünkü dalga geçmek için karşıdakine dilini çıkaran da bu hadisin kapsamına girer. Organlar içinden sadece elin zikredilmesinde de bir nükte vardır. Çünkü bunun kapsamına başkasının hakkına el koymak şeklinde, manevî el koyma durumu da girer.

Hicret

Hicret, zahirî ve bâtını olmak üzere iki türlüdür. Bâtınî hicret, nefsin ve şeytanın teşvik ettiği kötülükleri terk etmektir. Zahirî hicret ise dinini fitnelerden korumaktır. Bu hadisle sanki muhacirlere hitap edilerek, dinin emir ve yasaklarına uymadıkça yalnızca ülkelerini terk etmeye güvenmemeleri söylenmektedir.
Bu hadisin Mekke'nin fethinden sonra hicretin sona ermesiyle, buna ulaşamayanların gönlünü hoş tutmak için söylenmiş olması da mümkündür. Gerçek hicret Allah'ın yasak ettiğini terk edenler için de söz konusudur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu sözleri pek çok hikmet ve hüküm içermektedir.

5. İslâm'ın (Müslümanların) Hangisi En Faziletlidir?

11- Ebû Musa'dan mdıyaiiahu ar:- rivayet edilmiştir:
Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın Resulü! İslâm'ın (müslümanların) hangisi en faziletlidir?" diye sordular.
Hz. Peygamber saMâhuâieyhiveseiier- şöyle cevap verdi:
Dilinden ve elinden Müslümanların selamette olduğu kişi (en üstün müslümandır).

Açıklama

İslâm'ın hangisi en faziletlidir?" sorusundaki "İslâm" kelimesi iie Müslümanlar kasdedilmiştir. Müslim'de yer alan "Müslümanların hangisi en faziletlidir?" şeklindeki rivayet de bunu desteklemektedir. Her iki rivayetten çıkan ortak anlam şudur: Müslümanın en üstün olması, belirtilen özelliğe sahip olması ile mümkündür. Bu görüş, İslâm'ın hangi özelliği daha faziletlidir?" şeklindeki yorumdan daha evlâdır. Bu görüşte olanlar şu soruya da cevap vermelidir: "Hz. Peygamber'e özelliklerden sorulduğu halde o, özelliğe sahip olan kişiden bahsederek cevap verdi. Bunun hikmeti nedir?" Bu soruya şöyle cevap verilebilir: "Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki her ne infak ederseniz ana-babalar ve akrabalarınız içindir..[50][50] Bu âyette ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'e ve Noiife.î: harcanacak şey sorulduğu halde, Allah bu soruya harcamanın kimlere yapılacağını belirterek cevap vermiştir. Ancak hadis - "Hangi Müslüman daha faziletlidir?" şeklinde anlaşılırsa bir yoruma gerek olmaksızın Hz. Peygamber'in verdiği cevap soruya uygun düşmüş olur. Bazı Müslümanların islâm'a ilişkin özellikleri diğer bazılarından daha üstün olduğu için Buhârînin imanın arttığı ve eksildiğini ispatlama amacı da böylece gerçekleşmiş olmaktadır. Bu ve önceki hadis, bunlardan önceki iki hadiste yer alan imanın şubeleri ifâdesine uymuş olmaktadır. Çünkü Buhârî'ye göre iman ve İslâm eş anlamlıdır.

6. Yemek Yedirmek İslâm'dandır

12- Abdullah b. Amr'dan adıyatuihu a-ı'. rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber'e "İslâm'ın hangi ameli daha faziletlidir?" diye sordu. Hz. Peygamber ve

---

[50][50] el-Bakara, 2/215.

seiieın şöyle cevap verdi:
"Yemek yedirmen, tanıdığın ve tanımadığın herkese selâm vermendir.[51[51]]

Açıklama

Konu başlığında yer alan "İslâm'dandır*' ifadesi, "İslâm'ın hasletlerindendir" anlamına gelmektedir.
[En faziletli amelin ne olduğu sorusuna Hz. Peygamber niçin farklı cevaplar vermiştir?!
Bu ve önceki hadisteki sorunun aynı anlamda olduğunu kabul edersek, farklı cevap verilmesinin sebebini ortaya koymamız gerekir. Bunun sebebi, soru soranların veya cevabı dinleyenlerin durumunun her iki durumda farklı oknasıdır. Şu ihtimal de söz konusudur: Birinci soruya verilen cevapta, eliyle ve dili ile başkasına eziyet etmesinden korkulan bir kişiyi uyarmak ve bundan uzak tutmak amacı gözetilmiş, ikinci cevapta ise fiil veya söz ile başkalarına yararlı" olacağı umulan kişiye bu yönde yol gösterilmiştir. O zamanda bu iki özelliğe ihtiyaç bulunduğu için hadiste bu iki özelliğe yer verilmiştir. Çünkü insanlar o zaman sıkıntı içindeydi. Cevapta insanların arasını düzeltme yararı da göz önünde tutulmuştur.
"Tanımadığın kişiye" ifadesi "kibirlenmek ve yapmacık davranmak suretiyle selâmı yalnızca belirli kişilere verme, aksine İslâm'ın şiarını yüceltmek ve Müslüman kardeşliğini gözetmek İçin tanımadığın kişiye de selâm ver" anlamına gelmektedir. Şayet "hadisteki sözcük genel kapsamlı olup kâfir, münafık ve fâsık da buna dahildir" denilirse buna şu şekilde cevap verilir: "Selâmın yalnızca müslü-mana verileceği, başka bir delilden anlaşılmaktadır. Müslümanlardan başkasına selâm vermek, bu hadisten sonra yasaklanmış olabilir. Bu hadis, insanların arasını düzeltmek maksadıyla genel kapsamlı söylenmiştir. Bir kimseye selam verilip verilmemesi konusunda şüpheye düşülürse, aslolan özel bir durum ortaya çıkıncaya kadar hadisin genel İfadesinin esas alınmasıdır."

7. Kendisi İçin İstediğini Başkası İçin De İstemek İmandandır

13- Enes'ten rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
Hiçbiriniz kendisi için sevdiğini (istediğini) (Müslüman) kardeşi için de sevmedikçe iman etmiş olamaz".

Açıklama

Hadiste yer alan "îman etmiş olmaz" sözü ile kasdedilen imanm kâmil olmamasıdır. Bir şeyin mükemmel olmadığını belirtmek için o şeyin kendisinin yok olduğunu söylemek Araplar arasında yaygın bir kullanımdır. Nitekim "falanca, insan değildir" sözünü de bu anlamda kullanırlar.
Şöyle bir soru sorulabilir: "Bu hadiste yer alan özellik bir kimsede varsa, imana ait diğer özellikler olmasa bile o kişi olgun bir mümin olur mu?"
Buna şu şekilde cevap verilir: Bu hadiste mübalağa vardır. Yahut da diğer bir rivayette yer alan "Müslüman kardeşi" ifadesi müslümanm diğer sıfatlarını ifade etmektedir. İbn Hibbân, İbn Ebî Adiy yolu ile Hüseyin el-Muallim'den yaptığı rivayette bundan ne kasdedildiğini açıklamıştır. Bu hadisin lafzı şöyledir: "Kul kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe imanm hakikatine ulaşamaz". Buradaki hakikatten kasıt, imanın olgunluğudur. Çünkü bu özelliğe sahip olmayan kişi kâfir olmaz. Böylelikle Buhârî'nin, imanm farklı olabileceği ve bu özelliğin imanm şubelerinden olup tevazu kapsamına dahil olduğu şeklindeki görüşü ispat edilmiştir.
"Kendisi için sevdiği" ifadesindeki sevgi, kişinin iyi olduğuna inandığı şeyi istemesidir. Nevevî şöyle demiştir: "Sevmek, seven kişinin kendisine uygun olan şeye meyletmesidir. Bu sevgi, güzel yüzlü birini sevme durumunda olduğu gibi duyu organlarına yönelik veya fazilet ve olgunluk gibi bir fiile ilişkin yahut yarar sağlamak, zararı def etmek türünden bir

---

[51[51]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 28, 6236.

iyilik sebebiyle olabilir.
Buradaki meyil ile doğal meyil değil, isteğe bağlı meyil kasdedilmiştir. Yine burada kişinin kendisi için hasıl olan şeyin kendisini değil, benzerini arkadaşı için istemesi kasdedilmiştir. Bu, hem somut hem de soyut şeyler İçin geçerlidir. Burada, kişinin kendi elinde olan şeyin ondan alınması veya ona ait kalmakla birlikte kardeşine verilmesi kasdedilmemiştir.
Ebu'z-Zinâd b. Sirâc şöyle demiştir: "Hadisin zahiri, kişinin başkası ile eşit olmayı talep etmesini ifade etmektedir. Gerçekte ise bu, başkasını daha üstün tutmak demektir. Çünkü herkes başkasından daha üstün olmayı ister. Kişi bunun benzerini kardeşi için istediğinde, kardeşini kendisinden üstün tutmuş olur". Kadı Iyaz da bunu kabul etmiştir. Oysa bu tartışmalıdır. Çünkü kasdedilen bu istekten uzak durmaktır. Hadisin amacı tevazuya teşvik etmek, başkasından daha üstün olmayı istememeye yönlendirmektir. Bu ise eşitliği gerektirir. Bu şu âyetten de anlaşılır: "İşte âhiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. 52[52] Bu durum ancak; kıskançlık, öfke, kin ve hileyi terk etmekle gerçekleşir. Bunların tümü yerilen özelliklerdir.
Kirmanı şöyle demiştir: "Kendisi için nefret ettiği kötülükten kardeşi için de nefret etmek de İmandandır." Hadiste bu zikredilme mistir. Çünkü bir şeyi sevmek, zıddından nefret etmeyi gerektirir. Sevgi ile ilgili husus zikredildiğinden nefret zikre dememiştir.

8. Allah'ın Resulünü Sevmek İmandandır

14- Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir: Allah Resulü şöyle buyurdu:
"Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, hiçbiriniz beni ana-babasından ve çoluk çocuğundan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz".

Açıklama

"Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki..." ifadesi yemin talep eden bulunmasa bile önemli bir şeyi pekiştirmek için yemin etmenin caiz olduğunu göstermektedir.
"İman etmiş olmaz" İfadesi "olgun bir İmana sahip olamaz" anlamına gelmektedir.
"Ana-babasmdan ve çocuğundan" ifadesinde ana-baba çocuktan önce söylenmiştir. Çünkü herkesin ana-babası olmakla birlikte herkesin çocuğu yoktur. Bu sebeple çoğunluğun durumu dikkate alınmıştır. Nesâî'nin Enes'ten rivayet ettiği hadiste ise çocuk ana-babadan önce gelmektedir. Bu da çocuğa karşı daha çok şefkat beslendiği içindir.
15- Enes'ten rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Hiçbiriniz, beni kendi canından, ana-babasından, çoluk-çocuğun-dan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz".

Açıklama

Çocuk ve ana-babanın zikredilmesi manayı daha etkili kılmaktadır. Çünkü aklı başında bir kimse için bunlar kişinin karısından ve malından daha üstündür. Hatta kimi durumlarda kişinin kendi canından daha üstündür. Hattâbî buradaki sevgi ile doğal sevginin değil, isteğe bağlı sevginin kasdedildiğini söylemektedir.
Nevevî İse şöyle demiştir: "Bu hadiste nefs-i emmâre ve işaret edilmektedir. Şöyle ki: Nefs-i mutmainne yönü ağır basanların Hz. Peygamber'e duydukları sevgi daha üstün olmaktadır. Nefs-i emmâre yönü ağır basanların hükmü ise bunun aksidir."
Kadı Iyaz, hadiste yer alan hususun imanın geçerliliği için şart olduğunu söylemiştir. Çünkü o buradaki sevgiyi saygı duyma, yüceltme anlamında kabul etmiştir.
eî-Müfhim adlı eserin yazarı ise bu hadiste bunun kasdedilmediğinİ söyleyerek Kadı Iyaz'ı eleştirmiştir. Çünkü birinin en yüce olduğuna inanmak sevgiyi gerektirmez. Zira kişi bazen bir şeyi büyük görmekle birlikte ona sevgi duymayabilir.

Hz. Peygamber'i Canından Çok Sevmek

52[52] el-Kasas, 28/83

Bu hadise göre, içinde Hz. Peygamber'e karşı bu sevgiyi duymayan kişinin imanı olgunlaşmamıştır. Buhârî'nİn el-Eymân ve'n-Nüzûr bölümünde Hz. Ömer'den rivayet ettiği şu hadis de buna işaret etmektedir: Abdullah b. Hişâm'm Hz. Ömer'den rivayet ettiğine göre Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın Resulü! Yemin ederim ki sen bana kendi canım dışındaki her şeyden daha sevgilisin" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kim şöyle buyurdu: "Hayır, Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki sana kendi canından da daha sevgili olmadıkça olmaz". Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: "Vallahi şu anda sen bana kendi canımdan da daha sevgilisin". Hz. Peygamber ona: "İşte şimdi oldu Ömer!" buyurdu. Bu sevgi yalnızca Hz. Peygamber'in en üstün olduğuna inanmaktan kaynaklanmaz. Çünkü Hz. Ömer bu konuşmadan önce de buna inanıyordu.

Hz. Peygamber'i Her Şeyden Çok Sevmenin Alâmetleri

Hadiste belirtildiği şekilde Hz. Peygamber'i sevmenin
alâmetlerinden biri şudur: Kişi kendi arzuladığı bir şeye kavuşmak ve Hz. Peygamber'i görmek seçenekleri ile karşı karşıya kalacak olsa, Hz. Peygamber'i görme bahtiyarlığını kaybetmek, arzuladığı şeylerden herhangi birini kaybetmekten daha zor geliyorsa bu kişi hadiste belirtildiği şekilde, Hz. Peygamber'i her şeyden daha çok seviyor demektir. Bu durumda olmayan kişi için ise bu söz konusu değildir. Bu yalnızca Hz. Peygamber'i görme veya bu imkânı kaybetme ile ilgili değildir. O'nun sünnetine yardım etmek, şeriatını savunmak, karşı çıkanları bastırmak da böyledir. İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak da bu kapsama girer. Çünkü hadiste zikredilen en çok sevmek" bunlarla anlaşılır.

Hz. Peygamber'i Niçin Her Şeyden Çok Sevmeliyiz?

Şöyle ki: Bir insan ya kendisini ya da başkasını sever. Kendisini sevmesi, ömrünün âfetlerden uzak bir şekilde devam etmesi anlamına gelir. Gerçek anlamda kişinin istediği budur. Başkasını sevmesi ise, kişinin dünya veya âhirette farklı türlerde yarar sağlamasından kaynaklanır.
Kişi, doğrudan veya sebep olmak şeklinde kendisini inkârın karanlıklarından imanın nuruna çıkaran Hz. Peygamber tarafından elde ettiği yaran incelediğinde görür ki O kendisinin ebedî nimetler içinde kalmasına sebeptir. Kişinin bu şekilde elde edeceği yarar, diğer bütün yararların üstündedir. Bu yüzden de Hz. Peygamber. herkesten çok sevilmeyi hak etmektedir. Çünkü sevgiyi körükleyen faydayı insana herkesten çok sağlayan odur. Ancak insanlar bu konuda, bunları hatırında tutma veya unutma bakımından, birbirinden farklı derecelere sahiptir. Şüphesiz ki sahabe bu konuda en önemli paya sahipti. Çünkü bu sevgi, tanımaya bağlıdır. Onlar ise bu sevgiyi en çok bilen kişilerdi.

Her Mümin Hz. Peygamber'i Sever

Kurtubî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e doğru bir şekilde inanan herkeste, onu başka her şeyden çok sevme özelliği bulunur. Ne var ki inananlar bu konuda farklı derecelere sahiptir. Bazıları bu konuda en büyük paya sahip olduğu halde, bazılan ise şehvetlere batmış olmaları ve zamanlarının büyük bölümünde gaflet perdeleri ile örtülmüş olmaları sebebiyle daha az paya sahiptir. Ancak inananların büyük bir çoğunluğu yanlarında Hz. Peygamber'den bahsedildiğinde onu görmeyi arzularlar. Öyle ki bir çoğu onu görmeyi eşine, çocuğuna, malına, ana-babasma tercih eder, onun uğrunda tehlikeli işlere atılmaktan çekinmez. Bunu haber veren kişi de, kalbinde hiç tereddüt duymaksızın bunu duymuştur. Hatta O'nur kabrini ziyaret etmeyi ve yaşadığı yerleri görmeyi bütün saydıklarımıza tercih eden kişilerin bulunduğu da görülmüştür. Çünkü onların kalbine Hz. Peygamber sevgisi iyice yerleşmiştir. Ne var ki araya giren gaflet durumları sebebiyle bu durum -maalesef- çabucak geçmektedir. Yardım istenilecek olan yegâne varlık Allah'tır.

9. Îmanın Tadı

16- Enes'ten radıyâiiâhu anh rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Üç şey kimde bulunursa imanın tadını bulur:
1. Allah ve Resulünü başka her şeyden çok sevmek,
2. Sevdiği kişiyi yalnızca Allah için sevmek,
3. İnkarcılığa dönmeyi, ateşe atılmak kadar kötü görmek. 53[53]

Açıklama

Îmanın Tadı

"İmanın tadı" ifadesi ile Buhârî, imanın tadının imanın neticelerinden olduğunu belirtmek istemiştir. Önceki bölümde Hz. Peygamber'i sevmenin imandan olduğunu belirttikten sonra, imanın tadına nasıl varılabileceğini ifade etmiştir.
"İmanın tadı" ifadesinde tahyîl-i istihare (hayal yoluyla bir benzetme) vardır. Müminin imana olan rağbeti, tatlı bir şeye benzetilmiş ve bu şeyin özelliklerinden olan tat ona izafe edilmiştir. Bu benzetme hasta ve sağlam kişiye de işaret etmektir. Çünkü safra hastası, balın tadını ekşi olarak algılar. Sağlam kişi ise balın tadını nasıl ise o şekilde algılar. Sıhhat durumu ne ölçüde düşerse balın tadını alma da o ölçüde azalır. Hadisteki bu benzetme, Buhârî'nin ispatlamaya çalıştığı imanın artması ve eksilmesini en açık şekilde güçlendiren bir delildir.
Şeyh Ebû Muhammed b. Ebû Cemre şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in "tad" kelimesini kullanmasının sebebi şudur; "Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dallan gökte olan güzel bir ağaca (benzetti)" 54[54] âyetinde Allah imanı bir ağaca benzetmiştir. Bu âyette yer alan güzel söz, ihlas kelimesidir. Ağaç, imanın köküdür. Dallan İse emre uymak, yasaktan kaçınmaktır. Ağacın dalları, müminin önem verdiği hayırlardır. Meyvesi ise taatleri işlemektir. Meyvenin tadı, onun toplanmasıdır. Son sınır meyvenin olgunlaşması olup tadı da bununla ortaya çıkar.

Allah ve Resûlü'nü Her Şeyden Daha Çok Sevmek

Beyzâvî şöyle demiştir: Buradaki sevgiden kasıt, akl-ı selimin tercih etmeyi gerektirdiği şeyi, nefsin arzusuna aykırı olsa bile, tercih etmek şeklindeki akiî sevgidir. Nitekim hasta, doğası gereği ilaçtan hoşlanmaz, nefret eder. Ancak aklı gereği ilaca meyleder ve onu alır. Kişi, kanun koyucu olan Allah'ın emrettiği ve yasakladığı şeyde kesin olarak dünyada iyilik, ahirette kurtuluş olduğunu bildiğinde akıl bu yönü tercih etmeyi gerektirir. Kişi O'nun emrine itaat eder, arzu ve isteklerini O'na tabî kılar. Bundan aklî olarak lezzet duyar. Çünkü aklî lezzet duymak, olgunluk ve iyiliği mahiyeti itibarıyla idrak etmektir. Hz. Peygamber bu duruma "tat" adını vermiştir. Çünkü, somut lezzetlerin en güçlüsü budur.
Hadiste yer alan üç özelliğin İmanın olgunlaşma belirtileri sayılmasının sebebi şudur: Kişi gerçek nimet verenin Allah olduğunu, O'nun dışında ne veren ne de engelleyen bulunduğunu, O'nun dışındakilerin sadece aracı olduğunu, Peygamber'in Rabbin muradını kendisine açıklayan kişi olduğunu anladığında bu durum, bütün varlığıyla O'na yönelmesini gerektirir. Artık O'nun sevdiğinden başkasını sevmez, sevdiği kişiyi de ancak O'nun için sever. Allah'ın vaad ve tehdid ettiği şeylerin tümü kesin gerçektir. Bu kişiye, vaad edilenlerin tümü gerçekleşmiş gibi gelir. Zikir meclislerini cennet bahçeleri, inkarcılığa dönmeyi İse ateşe atılmak gibi görür.
Bu hadisin Kur'ân'dan şahidi de şu âyettir:
"De ki; "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz (soy ve sopunuz), elinize geçirdiğiniz mallar, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticaret ve hoşunuza giden meskenler size Allah'tan, Resûlü'nden ve O'nun yolundaki cihâddan daha sevimli ise, o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekle-yedurun. Allah fâsiklar topluluğunu hidâyete erdirmez.55[55]

53[53] Hadisin geçtiği diğer yerler: 21, 6041, 6941.
54[54] İbrahim, 14/24
55[55] et-Tevbe, 9/24.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadis faziletlerle donanmaya, kötülüklerden kurtulmaya işaret etmektedir. Hadiste sayılan üç özelliğin ilki faziletlerle donanmayı, sonuncusu da kötülüklerden kurtulmayı ifâde etmektedir.
Allah sevgisi farz ve mendup olmak üzere iki kısımdır.
a. Farz olan sevgi, Allah'ın emirlerine uymaya, yasaklarından sakınmaya, kaderine razı olmaya yönlendiren sevgidir. Haram kılınmış bir fiili yapmak veya bir farzı terk etmek suretiyle günah işleyen kişi, kendi arzusunu öne aidığı için Allah sevgisindeki kusuru sebebiyle günah işlemiştir. Kusurlu davranış, kimi zaman da mubahları fazlaca işlemekle olur. Bu, insanın Allah'ın rahmetine çokça güvenerek günah İşlemesine sebep olacak gerektirecek şekilde gafleti doğurur, yahut da gaflet devam ede ede sonunda kişi günaha düşer. Bu ikinci kişi pişmanlıkla günahı terk etme konusunda acele eder. "Zina eden kişi, zina ettiği sırada mümin olarak zina etmez" hadisi buna işaret etmektedir.
b. Mendup olan sevgi, kişinin nafilelere devam etmesini ve şüpheli şeylerden kaçınmasını gerektiren sevgidir. Bu sıfata genel olarak sahip olan kişi çok nadirdir.
Peygamber sevgisi de aynı şekilde iki kısımdır. Şunlar da peygamber sevgisine dahildir: Emir ve yasakları onun ışığından almak, yalnızca onun yolunu tutmak, onun koyduğu kurallara rıza göstermek, verdiği hükümden doîayı içinde hiçbir sıkıntı duymamak, cömertlik-başkasmı tercih etme-ağırbaşlıhk-alçakgö-nüllülük vb. sıfatlarda onun ahlâkını örnek almak. Kim bu konularda nefsi ile cihad ederse imanın tadını bulur. Müminlerin derecesi bu cihada göre değişir.
Şeyh Muhyiddin şöyle demiştir: "Bu büyük bir hadistir, dinin temellerinden biridir. İmanın tadından kasdedilen, ibadetlerden lezzet almak ve din uğruna zorluklara katlanmaktır. Bunu, dünya menfaatlerine tercih etmektir. Kulun Allah'ı sevmesi, ona itaat etmek ve ona muhalefeti terk ile gerçekleşir. Peygamber sevgisi de böyledir."
Hadiste "herkesten" değil "her şeyden çok sevmek" ifadesi kullanılmıştır. Bu, hem insanları hem diğer varlıkları içeren bir ifadedir.
"Kişiyi yalnızca Allah için sevmek" hakkında Yahya b. Muâz şöyle demiştir: "Allah için sevmenin hakikati, sevginin sevilen kişinin iyiliğinden dolayı artmaması, kötülüğünden dolayı da azalmamasıdır."

10. Îmanın Alâmeti Ensarı Sevmektir

17- Enes'ten anlı rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
İmanın alâmeti ensarı sevmektir, nifakın (münafıklığın) alâmeti ise ensara buğzetmektir.[56][56]

Açıklama

Ensar", Allah Resûlü'ne yardımcı olanlardır ki, bunlar Evs ve Hazreç kabileleridir. Onların çocuklarına, antlaşmali olduğu kimselere ve azat ettiği kölelere de bu isim verilir. Hz. Peygamber'i ve beraberindekileri Medine'ye hicretten sonra barındırdıkları, onların hizmetlerini gördükleri, mallarını onlarla paylaştıkları, pek çok konuda onları kendilerine tercih ettikleri için bu yüksek dereceye diğer kabileler değil de yalnızca onlar nail olmuşlardır. Onlarm yaptığı bu işler, Arap olan ve olmayan bütün fırkaların onlara düşmanlık etmesini gerektiriyordu. Düşmanlık ise öfkeyi getirir. Ardından onlara özgü nitelikler başkalarının onları kıskanmasını gerektiriyordu. Kıskançlık da öfkeyi getirir. Bu sebeple onlara öfke duymayı yasaklayan uyarı gelmiş ve onları sevme konusunda teşvik söz konusu olmuştur. Öyle ki onlarm faziletlerinin büyüklüğüne, yaptıkları işin değerine işaret etmek için onlar hakkındaki sevgi ve nefret, imanın ve nifakın göstergesi kabul edilmiştir. Gerçi bu manada onlara ortak olanlar, zikredilen faziletlere de ortak olurlar. Müslim'in Sahih'inde Hz. Ali hakkında Hz. Peygamberin şu hadisi rivayet edilmiştir: "Seni

---

[56][56] Hadisin geçtiği diğer yer, 3784.

ancak mümin olan sever, sana ancak münafık buğz eder". Bu, tek tek bütün sahabe hakkında geçerlidir. Çünkü aynı üstünlük onlarda da bulunmaktadır. Zira onlar dini en güzel şekilde savunmuşlardır.
el-Müfhim adlı eserin sahibi şöyle demiştir: "Sahabe arasında gerçekleşen savaşlara gelince, şayet onlardan birinin diğerine buğz etmesi söz konusu olmuşsa bu buğz, hadiste kasdedilen şekilde değil, muhalefeti gerektiren haricî bir durum sebebiyledir. Bu yüzden sahabe, birbirinin münafık olduğuna hükmet-memiştir. Onların durumu, müctehidlerin hükümler karşısındaki durumu gibidir: Doğruyu bulana iki ecir, hatalı olana ise bir ecir vardır.

11. Bâb

18- Ebû İdris Âizullah b. Abdullah'dan rivayet edildiğine göre, Bedir savaşına katılan ve Akabe bey'atı sırasında seçilen temsilcilerden biri olan Ubâde b. Sâmit şöyle demiştir:
Allah Resulü etrafında sahabeden bir grup varken şöyle buyurdu:
Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, el ve ayaklarınız arasından (kendiliğinizden) uyduracağınız bir yalanla bühtan etmemek, hiçbir iyi işte isyan etmemek üzere bana beyat ediniz. Kim sözünde durursa onun mükafatını vermek Allah'a aittir. Kim de bu günahlardan birini işler de dünyada iken cezalandırıhrsa, bu ceza kendisi için keffaret olur. Kim bu günahlardan birini işler de, Allah onun durumunu örterse (suç işlediği insanlar arasında bu durum ortaya çıkmazsa) onun durumu Allah'a kalmıştır; dilerse ona azap eder, dilerse onu affeder".
Biz de bu şart üzere Hz. Peygamber'e bey'at ettik.[57][57]

Açıklama

Bedir savaşı Hz. Peygamber'in vaştır. müşriklerle yaptığı İlk savaştı.
Hz. Peygamber'in "çocuklarınızı öldürmemek" sözü hakkında Muhammed b. İsmail et-Teymî ve diğer âlimler şöyle demişlerdir: Hz. Peygamber yalnızca çocukların öldürülmesinden bahsetmiştir. Çünkü bunda hem cana kıyma, hem de akrabalık bağını koparma vardır. Bu yüzden onu yasaklamaya daha çok özen gösterilmesi gerekir. Ayrıca çocukları Öldürmek, Araplar arasında yaygındı. Bu, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmek ve nzik endîşesiyle erkek çocuklarını öldürmek suretiyle yapılırdı. Diğer bir İhtimale göre; çocuklar kendini savunamayacak durumda olduğu için onlardan bahsedilmiştir.
"Bühtan" dinleyeni şaşırtan yalandır. Hadiste iftiradan bahsedilirken organlar içinden yalnızca el ve ayaklar zikredilmiştir. Çünkü fiillerin çoğunluğu bunlarla yapılır. Zira dokunmak ve yürümek işini yapan onlardır. Yine Araplar sanatkârlara "eyâdî" demişlerdir.

Hz. Peygamber'in Bey'at Alırken Sadece Yasaklardan Bahsetmesi

Şu sorulabilir: "Hz. Peygamber burada niçin yalnızca yasakları saymıştır da emirlerden bahsetmemiştir?"
Bu soruya şu şekilde cevap verilir: Hz. Peygamber emirleri de ihmal etmiş değildir. Bunları "isyan etmemek" sözünün içinde özet olarak zikretmiştir. Çünkü isyan emre aykırı davranmak demektir. Yasakların pek çoğundan bahsetmekle birlikte emirlerden bahsetmemenin hikmeti şudur: Bir şeyi terk etmek, yapmaktan daha kolaydır. Çünkü kötülüklerden kaçınmak, yararları elde etmekten önce gelir. Çirkinliklerden temizlenmek, faziletlerle bezenmekten öncedir.

Şirk Affedilmez

---

[57][57] Hadisin geçtiği diğer yerler. 3892, 3893, 3999, 4894, 6784, 6801, 6873, 7055, 7199, 7213, 7468.

Nevevî şöyle demiştir: Bu hadisin genel ifadesi, 'Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz.[58][58] âyetindeki özel ifade ile tahsis edilmiştir (sınırlandırılmıştır). Dinden dönen kişi bu fiili sebebiyle öldürüldüğünde, öldürülmesi suçuna keffaret olmaz.
Ben (Ibn Hacer) derim ki: Bu, "kim bu günahlardan birini işler. şeklindeki ifadenin, yukarıda geçenlerin tümünü kapsadığını düşündüğümüz zaman geçerlidir. Ki ilk anda anlaşılan da budur.
Tîbî şöyle demiştir: "Doğrusu bu hadiste kasdedilen şirk, küçük şirk olan riyadır. Hadisteki şirk kelimesinin belirsiz olarak kullanılması da bunu göstermektedir." Ancak şirk kelimesi dindeki kullanımda tevhidin zıddını ifade ettiğinden bu görüş eleştirilmiştir.

İşlenen Suçlara Dindeki Cezaların Uygulanması, Günahın Kefareti Olur Mu?

Kadı Iyaz şöyle demiştir: Alimlerin çoğunluğu, had (Kur'an ve sünnette belirtilen) cezalarının uygulanması bu suçların keffâreti olur görüşünü bu hadise dayanarak kabul etmişlerdir. Âlimlerin bir bölümü ise Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği "Had cezalarının bu suçlan işleyenler için keffaret olup olmadığını bilmiyorum" ifadesi sebebiyle bu konuda görüş belirtmekten kaçınmıştır. Ancak Ubâde hadisi senet açısından daha sahihtir. İki hadisin arasını bulmak için şu söylenebilir: Ebû Hureyre hadisi, Allah'ın konuyu Hz. Peygamber'e bildirmesinden önce söylenmiştir. Daha sonra Allah bu konuyla ilgili durumu Hz. Peygamber'e bildirmiştir.
Peygamberimizin hadisinde yer alan "cezalandırıhrsa" ifadesi hakkında İbnü't-Tîn şöyle demiştir: "Hz. Peygamber bununla hırsızlık suçunda el kesme cezasını, zina suçunda sopa vurulmasını veya recmi kastetmiştir." Kadı İsmail ve diğer âlimlerden nakledildiğine göre» katilin (kısas yoluyla) öldürülmesi, başkasını bu suçu işlemekten caydırmak içindir. Âhirette ise öldürülen kişinin hak talebi mevcuttur. Çünkü o, katilin öldürülmesi ile hakkını almamıştır. Ben (İbn Hacer) ise derim ki: Öldürülen kişi, katilin (kısas yoluyla) öldürülmesi ile hakkını en güzel şekilde almış olur. Çünkü haksız yere öldürülen kişinin günahları bağışlanır. Zira bu konuda İbn Hibban ve diğer âlimlerin sahih kabul ettiği şu hadis bulunmaktadır: "Kılıç (yani haksız yere öldürülmek), günahları siler". İbn Mesud'un rivayetine göre "(Bir müslumanın başına) Öldürülme gelince, bütün günahları siler". Bezzâr da Hz.Aişe'den merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Öldürülme, rastladığı bütün günahları siler". Şayet öldürülmüş olmasaydı, günahları silinmeyecekti. Kişiye bundan daha büyük hangi hak ulaşabilir? Öldürülme cezası yalnızca başkalarını caydırmak için konulmuş olsaydı, öldürülenin velilerinin katili affetmesi hükmü konulmazdı.
Yukarıda zikredilen cezalara acılar, hastalıklar vb. dünyevî musibetler girer mi? Bu konu tartışmalıdır, "Kim bu günahlardan birini işler de Allah onun durumunu örterse" ifadesi, bunların zikredilen cezalara girmediğini gösterir. Çünkü bu musibetler, günahların örtülmesi ile çelişmez. Ancak başka pek çok hadis, karşılaşılan musibetlerin günahlara keffaret olacağını ifade etmektedir. Bunlarda, had cezasını gerektirmeyen günahların affı kasdedilmiş olabilir. Doğrusunu Allah bilir.
Günahların bağışlanması için (sadece cezanın uygulanmasının yeterli olmadığı, bunun yanında) tevbenin şart olduğu söylenmiştir. Tabiînden bazıları da kesin olarak bu görüşü kabul etmişlerdir.
"Durumu Allah'a kalmıştır" ifadesi hakkında el-Mâzinî şöyle demiştir: Bu ifade, büyük günah işleyeni kâfir kabul eden Haricîlere ve tevbe etmeden ölen fâsığın cezalandırılmasını gerekli gören Mutezile'ye bir reddir. Çünkü Hz. Peygamber bu kişinin durumunun Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu söylemiş, kesin olarak cezalandırılacağını söylememiştir."
Tîbî şöyle demiştir: "Bu, hakkında bizzat nass (ayet-hadis) bulunanlar hariç, kimse hakkında 'cehennemliktir' veya 'cennetliktir' şeklinde şahitlik yapmamaya İşaret etmektedir." Ben (İbn Hacer) derim ki: Bir insanın cehennemlik olduğu hakkında şahitlik yapılmaması konusu açıktır, ikinci kısım ise ancak hadisi, ilk anda anlaşılanın dışında yorumlamakla anlaşılır, ki bu şekilde anlamak zorunludur.
"Dilerse ona azap eder, dilerse onu affeder" ifadesi, günahından tevbe'edeni de etmeyeni

---

[58][58] en-Nisâ, 4/48

de kapsamaktadır. Bunu bir grup alim söylemiştir. Çoğunluğa göre ise tevbe eden kişi üzerinde sorumluluk kalmaz. Bununla birlikte kişi Allah'ın azabından da emin olamaz. Çünkü tevbesinin kabul edilip edilmediğini bilemez. Bir görüşe göre ise, had cezası olan günah ile had cezası olmayan günah birbirinden farklıdır.
Şu konuda görüş ayrılığı söz konusu olmuştur: Bir görüşe göre had cezasını gerektiren bir suç işleyen kimsenin gizlice tevbe etmesi caizdir ve bu yeterli olur. Diğer görüşe göre ise, tıpkı Hz.Peygamber m.:l-;, . ,:-Jr.jWİJfc. devrindeki (zina eden ve zina ettiklerini itiraf eden) Mâiz ve el-Gâmidiyye'nin durumunda olduğu gibi, en faziletlisi devlet başkanına giderek suçunu itiraf etmek, kendisine had cezasının uygulanmasını istemektir. Bazı âlimler ise şöyle bir ayırım yapmıştır: Kişi günah işlemekle tanınan bir kimse ise, tevbe ettiğini insanlara duyurması müstehaptır, aksi takdirde değildir.

12. Fitnelerden Kaçmak Dindendir

19- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre Allah Resulü şöyle buyurmuştur:
"Müslümanın en hayırlı matının koyun olması yakındır. Dağ başlarında ve yağmur suyunun biriktiği yerlerde (vadi ortalarında) onları gezdirir de bu sayede dinini fitnelerden korumuş otur.[59[59]]
Bu hadiste dağ başları ve suyun biriktiği yerlerin zikredilmesinin sebebi Duraların çoğunlukla otlu olmasıdır.

13. Hz. Peygamberin Allah'ı En İyi Bileniniz Benim Sözü

Marifet kalbin fiilidir, çünkü Yüce Allah "Sizi ancak kalbinizin kazandığından sorumlu tutar [60[60]] buyurmuştur.
20- Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, Allah Resulü Abashabına bir emir verdiğinde, amellerden güçlerinin yeteceğini onlara emrederdi.
Ashâb-ı kiram şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi! Biz senin durumunda değiliz. Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.
Bu söz üzerine Hz. Peygamber yüzünden öfkesi anlaşılacak şekilde sinirlenir sonra da şöyle derdi:
Allah'a karşı gelmekten en çok sakınanınız, O'nu en iyi bileniniz benim".

Açıklama

Buhârî'nin konu başlığında âyeti vermesinin amacı; tek başına sözle İmanın yeterli olmadığını, buna inancın da eklenmesinin şart olduğunu, inancın ise kalbin fiili olduğunu ifâde etmektir. Ayetteki "kalbinizin kazandığı" İfadesinden kasıt, kalbinizde yerleşen anlamındadır. Ayet aslında yeminler hakkında gelmekle birlikte, İman konusunda bunun delil getirilmesi, anlam bakımından ortaklık sebebiyledir. Çünkü yeminde de imanda da hakikatin üzerinde döndüğü esas nokta, kalbin amelidir. Buhârî, Zeyd b. Eslem'in bu âyeti tefsirine dayanmış gibidir. Çünkü o, "Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz" âyeti hakkında şöyle demiştir: Kasıtsız yemin kişinin "şöyle yaparsam kâfir olayım" demesidir. Kişi kalbini kesin olarak buna bağlamadıkça Allah bu onu yeminden sorumlu tutmaz. Böylece âyet ile hadis arasındaki münasebet ve bu âyet ve hadisin imanla ilgili konulara dahil olma gerekçesi ortaya çıkmış olmaktadır.
Bu hadis Kerrâmiye mezhebinin "İman yalnız sözden ibarettir" görüşü aleyhine delildir. Yine bu hadiste imanın artması ve eksilmesine de delil vardır. Çünkü Hz. Peygamber'in Allah'ı en iyi biteniniz benim" sözü, Allah hakkındaki bilginin farklı dereceleri bulunduğunu, bu konuda bazı insanların başkalarından daha üstün olduğunu, Hz. Peygamber'in ise derecelerin en üstününde yer aldığını göstermektedir. Allah'ı bilmek, O'nun sıfatlarını, hükümlerini ve bunlara ilişkin şeyleri bilmeyi kapsar. Gerçek iman

---

[59[59]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3300, 3600, 6495, 7088
[60[60]] eİ-Bakara, 2/225.

budur.

Kalpte Bulunanlardan Sorumluluğu Gerektirenler

Nevevî şöyle demiştir: Âyette, "kalbin fiillerinin kalpte yer etmesi halinde kisinin bundan sorumlu olacağı" şeklindeki doğru görüşe delil vardır. Hz. Peygamber'in Allah ümmetimin içinden geçen şeyleri, bunları konuşmadığı veya yapmadığı sürece bağışladı" hadisi, "bunlar kişinin kalbinde yer etmediği takdirde bağışlanır" şeklinde yorumlanır. Ben (İbn Hacer) derim ki: Hz. Peygamberin "bunları yapmadığı sürece" sözünün genel ifadesi de bunu göstermektedir. Çünkü inanç kalbin amelidir (yaptığı şeydir).

Amelde Orta Yolu Tutmak, Aşırı Gitmemek

Onlara bir şey emrettiğinde güç getirebilecekleri şeyleri emrederdi" ifadesinin anlamı, "onlara bir şey emrettiğinde, devam edemeyeceklerinden korkarak onlara zor gelmeyecek kolay gelecek şeyler emrederdi" demektir. Kendisi de i onlara emrettiği hafif amellerin benzerini yapardı. Ashâb-ı kiram, derecelerinin (yükselmesi için Hz. Peygamber yaptığından daha fazla amele ihtiyaçları olduğuna inanırlardı. Bu sebeple Allah Resûlü'nden kendilerine zor I yükümlülükler yüklemesini talep eder ve ona "biz senin durumunda değiliz" |derlerdi. O ise buna Öfkelenirdi, Çünkü dereceler elde etmiş olmak, amelde kusurlu davranmayı gerektirmez. Aksine nimetleri karşılıksız veren Allah'a şükretmek için ameli daha da çoğaltmayı gerektirir. Nitekim bir başka hadiste Hz. Jeygamber (ayakları şişinceye kadar namaz kılmasının sebeini soran Hz. Aişe'ye): "Ben Allah'a çokça şükreden bir kut olmayayım n?" buyurmuştur. Hz. Peygamber'in ashabına kolay amelleri emretmesi buna devam edebilmeleri içindir. Nitekim diğer bir hadiste de şöyle duyurulmuştur: "Allah'ın en sevdiği amel devamlı olandır".

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadisten aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır:
1. Salih ameller; dereceleri yükseltir ve günahları siler. Bunun yanında sahilini yüksek mertebelere ulaştırır. Çünkü Hz. Peygamber salabeyi bu yönde delil getirip bunu gerekçe gösterdikleri için değil, başka bir
beple yadırgamıştır.
2. Kişi İbadette ve ibadetin neticelerinde son sınıra ulaştığında, nimetin de-ım etmesini ve şükrederek daha da çoğalmasını sağlamak için ibadete devam fme konusunda daha gayretli olur.
3. Şâri'in koymuş olduğu azimet ve ruhsat sınırlarını aşmamak gerekir. Dine ;gun kolay ameli esas almanın, dine aykırı zor amelden daha üstün olduğuna lanmalıdır.
4. İbadette evla olan orta yolu tutmak ve devamlılıktır, ibadeti terke sebep olacak şekilde aşırı gitmek değil. Nitekim bir başka hadiste şöyle buyrulmuştur: "Yolculuğunda çok hızlı giden ne mesafe kat etti, ne de (hayvan) sırtı bıraktı",
5. Sahabenin ibadete çok büyük bir rağbet duyar ve daha fazla hayır yapmayı isterdi.
6. Dinin emrine aykırı davranıldığmda öfkelenmek meşrudur. Ehliyetli olan kişi, bir şeyi yanlış anladığında onu, uyanışa teşvik için, yadırgamak meşrudur.
7. Kişi, övünmekten ve kibirlenmekten emin olduğunda, ihtiyaç duyulması halinde, kendisinde bulunan üstünlükleri söyleyebilir.
8. Allah Resulü sabahı; insanın ulaşabileceği olgunluk seviyesinin en üst basamağmdadır. Çünkü ilmî ve amelî hikmet ona özgüdür. Hz. Peygamber "en çok bileniniz" sözü ile ilmî hikmete, "ona karşı gelmekten en çok sakınanınız" sözü ile amelî hikmete işaret etmiştir.

14. Kişinin (Allah Kendisini Küfürden Kurtardıktan Sonra Yeniden) Küfre (İnkarcılığa) Dönmeyi Ateşe Atılmak Gibi Kötü Görmesi İmandandır

21- Enes'ten rivayet edilmiştir: Hz.Peygamber şöyle buyurdu:
Şu üç şey kimde olursa, o imanın tadını bulur:
1. Allah ve Resûlü'nü her şeyden daha çok sevmek,

2. Sevdiği kişiyi yalnızca Allah için sevmek,
3. Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra yeniden küfre (inkarcılığa) dönmeyi, ateşe atılmak kadar kötü görmek".

15. İman Ehlinin Ameller Konusundaki Faziletlerinin Birbirinden Farklı Olması

22- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"CennetHkler cennete, cehennemlikler de cehenneme girdikten sonra Allah Teâtâ: 'Kalbinde hardal danesi ağırlığınca imanı olanı (cehennemden) çıkarın!1 buyurur. Bunun üzerine (bu kişiler) cehennemden kararmış (kömür gibi olmuş) bir halde çıkarılırlar. Sonra haya yahut hayat 61[61] nehrine atılırlar. Orada selin uğradığı yerde kalan tohumlar nasıl (çabucak) ayrık otu olarak biterse öyle biterler. Görmez misin, bunlar (ne güzel) sapsarı olarak (ve iki tarafına) salınarak sürer?.62[62]

Açıklama

Bu bölümde ameller sebebiyle hasıl olan fazilet farklılığı ele alınmaktadır.
"Hardal danesi ağırlığınca" ifadesi aslında en küçük şeye işaret etmektedir. İmâmü'l-Haremeyn şöyle demiştir: Tartı, amel defterleri için söz konusudur. Bunların ağırlığı, amellerin ecirlerine göre değişir. Burada hardal danesinden kasıt, Allah'ın birliği (tevhid inancı) esas alınarak gerçekleştirilen amellerdir. Çünkü diğer rivayette şöyle yer almaktadır: "Lâ ilahe illallah diyen ue zerre mik-tarınca hayır işleyen kişiyi cehennemden çıkarın".
Haya (veya hayat) nehrinden kasıt kendisi ile hayatın sağlandığı şeydir. Haya yağmur anlamında olup bununla bitkiler hayat bulur. Bu ifâdeye yağmur manasında olan ve sonunda hemze harfi bulunmayan sözcük, sonunda hemze bulunan ve utanma anlamına gelen haya kelimesinden daha uygundur.63[63]
"Habbe/ Tohum/ayrık otu" çöllerde biten ancak yiyecek olarak kullanılmayan bitkidir.
Bu hadisin konu başlığına uyumu açıktır. Zira hadiste İman olsa büe günahların zarar vereceği belirtilmektedir. Buhârî bu hadisi kaydetmekle Mürcie mezhebinin iman ile birlikte günahın zarar vermeyeceği ile ilgili görüşünü;
Mutezile mezhebinin de "günahlar kişinin sonsuza kadar cehennemde kalmasını gerektirir" görüşünü reddetmiş olmaktadır.
23- Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Uyurken rüyamda insanların üzerlerinde gömlek olduğu halde bana arz edildiğini gördüm. Bu gömleklerden kimi göğe kadar, kimisi ise daha da kısaydı. Ömer b. Hattâb, üzerindeki gömleği yerde sürüdüğü halde bana arz edildi.
Ashab-ı kiram: "Bu rüyayı (rüyadaki gömleği) nasıl yorumladm?" diye sordular. Hz. Peygamber: "Din ile" diye cevap verdi.64[64]

Açıklama

Gömleğin din olarak tabir edilmesi açısından hadisin konu başlığına uyumu açıktır.

61[61] Hadisi rivayet eden Mâlik, hadiste yer alan sözcüğün "haya" mı yoksa "hayat" mı olduğundan şüphe ettiği için rivayet sırasında "haya yahut hayat nehrine" demiştir.

62[62] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4581, 4919,6560, 6574, 7438, 7439.

63 [63] Türkçe telaffuzu aynı olan iki kelimenin Arapça yazılış ve anlamları birbirinden farklıdır. Yağmur manasına gelen haya kelimesi U- şeklinde yazıldığı halde, utanma anlamına gelen haya kelimesi *U>- şeklinde yazılmaktadır.

64[64] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3691, 7008, 7009.

Hadiste insanlann gömleği giyme konusunda birbirinden farklı olduğu belirtilmiştir. Bu ise onların imanda da farklı olduklarını (imanlarının aynı seviyede olmadığını) göstermektedir.

16. Haya (Utanmak) Îmandandır

24- Salim b. Abdullah'ın babasından rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber Mubahı: aipyüi ensardan bir kişinin yanından geçiyordu. O sırada bu kişi kardeşine utangaçlığı (hayası) sebebiyle öğüt veriyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona şöyle buyurdu:
Onu bırak! Çünkü haya (utanmak) imandandır.[65][65]

Açıklama

Bu hadiste sözü edilen kişi çok utangaçtı. Bu İse haklarını almasına engel oluyordu. Kardeşi bu yüzden onu kınıyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona "onu bırak" yani onu bu yüce huyu üzerine terk et buyurdu. Sonra da hükme rağbet ettirmek için hayanın imandan olduğunu söyledi. Haya İnsanın kendi hakkını almasını bile engellediğine göre bu, söz konusu hakkın ecrini elde etmesine sebep olur. Özellikle de hakkın tahsil edilmediği kişi bu mala muhtaçsa, bu hakkı istememe İmandan gelen bir hayadan kaynaklanmaktadır.
Ibn Kuteybe şöyle demiştir: Hadisin anlamı şudur: Haya, tıpkı İman gibi kişinin günah işlemesini engeller. Bir şeye yerini alan şeyin adının verilmesi gibi, hayaya da iman denmiştir. Özetle söylemek gerekirse hayanın imandan olması sözü mecazdır. Hadisten anlaşıldığına göre kardeşini haya etmekten sakındıran kişi, hayanın imanın tamamlayıcı unsurlarından olduğunu bilmiyordu. Hadisteki pekiştirme de bu sebeple söz konusu olmuştur.
Râğıb (el-İsfahanî) şöyle demiştir: Haya, nefsin çirkin olan şeyden çekilmesidir. Bu, insanın arzu ettiği her şeye saldırmaktan uzak durarak hayvanlar gibi olmamasını sağlayan özelliklerinden biridir. Haya korkaklık ve iffetin bir araya gelmesinden oluşmuştur. Bu sebeple haya eden kişi fâsık olmaz. Cesur kişinin haya sahibi olması ise nadirdir. Bazı çocuklarda olduğu gibi, haya mutlak anlamda bir şeyden çekinmekten kaynaklanabilir.
Rağıb dışındaki âlimlerden biri de şöyle demiştir: Haya, haram kılınmış bir fiil hakkında olursa farzdır. Mekruh bir şey hakkında olursa menduptur. Mubah bir şey hakkında olursa örfe bağlıdır. "Haya ancak hayır getirir" sözünden kasdedilen de budur.
Selef âlimlerinden birinin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Günahların zillet sebebi olduğunu gördüm. Bu sebeple mürüvvet gereği bunları terk ettim, böylece bu terk dinî bir amel oldu."
Haya Allah'ın nimetleri tarafından kuşatılmış olan akıl sahibi kişinin, bu nimetleri O'na isyan yolunda kullanmamasıdtr. Seleften biri de şöyle demiştir: "Senin üzerindeki kudretinin miktarınca Allah'tan kork, sana olan yakınlığı mik-tarınca O'ndan haya et."

17. Eğer Tevbe Eder, Namazı Kılar Ve Zekâtı Verirlerse Yollarını Serbest Bırakın [66][66]

25- Ibn Ömer'den rivayet edildiğine göre Allah Resulü şöyle buyurmuştur:
Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammedin Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik edinceye, namaz kıhncaya ve zekât verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Şayet bunu yaparlarsa islâm'ın hakkı hariç kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar, hesaplarını görmek ise Allah a aittir".

Açıklama

---

[65][65] Hadisin geçtiği diğer yer: 6118

[66][66] etievte 9/5

Ayetteki "Şayet tevbe ederlerse. ifadesine bakarsak: Hadîs, âyeti tefsir etmek üzere getirilmiştir. Çünkü âyetteki tevbeden kasdedilen inkârdan tevhide dönmektir. "Allah'tan başka Hah olmadığına ve Muhammedin AUah'ın elçisi olduğuna şahitlik edinceye..." sözü bunu tefsir etmektedir. Hadis bir başka açıdan da konu başlığına uymaktadır ki bu da Mürcİe mezhebini reddetmektir. Çünkü onlar imanın amellere ihtiyaç bırakmadığını iddia etmişlerdir.
Bu hadisin söylenmesine sebep olan olay şunu göstermektedir ki, bazen bir hadis sahabenin büyükleri tarafından bilinmediği halde, onların dışındakiler tarafından bilinebilir. Bu sebeple rey ne kadar güçlü olursa olsun ona muhalif bir sünnet bulunduğunda rey dikkate alınmaz. "Bu durum falanca âlim tarafından nasıl bilinmez?" denilerek sünnete karşı çıkılmaz.
"Emredildim" sözünde emreden Allah'tır. Çünkü Hz. Peygamber'e aleyh emredebilecek olan sadece Allah'tır. Bunun benzeri sahabenin "bana emredildi" sözüdür. Burada emreden Hz. Peygamber'dir. Burada "bana diğer bir sahabî emretti" demeyi kastetmiş olamaz. Çünkü onlar müctehid olmaları itibarıyla başka müctehidin emrine uymazlar. Bu sözü tâbiûndan biri söylediğinde söz farklı şekillerde anlaşılmaya müsaittir. Özetle söyleyecek olursak, birine itaat etmekle tanınan kişi bu sözü söylediğinde bu emri verenin itaat ettiği o reis olduğu anlaşılır.
"Şehodet getirinceye kadar" sözü ile zikredilen şeylerin bulunması, savaşmanın biteceği sınır olarak belirlenmiştir. Yani kelime-i şehadet getiren, namaz kılan ve zekât veren kişi, geri kalan hükümleri inkâr etse bile canı koruma altına alınmış olur. Oysa bu doğru değildir. Buna şu şekilde cevap verilir: Hz. Muhammed'in peygamberliğine şahitlik etmek onun getirdiklerini tasdik etmeyi gerektirir. Ayrıca hadis metninde yer alan "İslâm'ın hakkı hariç" ifadesi bunların tümünü de dahil etmektedir. Şu sorulabilir: "Öyle ise neden bununla yetinmedi de namaz ve zekatı ayrıca zikretti?" Buna şu şekilde cevap verilir: "Bu, namaz ve zekatın yüceliği ve onlara gösterilen önem sebebiyledir. Çünkü bunlar bedenî ve malî ibadetlerin esasıdır."

Namaz Ve Zekâtı Terk Edenin Hükmü

"Namaz kıhncaya" yani namazı şartlarına uygun olarak kılmaya devam edinceye kadar. Burada namaz ile kasdedilen namaz cinsi değil, farz olan namazdır. Mesela tilavet secdesine namaz denilmesi doğru olsa bile bu hadisin kapsamına girmez ve ona mutlak manada namaz denmez. Şeyh Muhyiddin en-Nevevî şöyle demiştir: "Bu hadisten namazı kasten terk eden kişinin öldürüleceği anlaşılır."
Kirmanî'ye zekâtı terk edenin hükmü sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: "Bu hadiste savaşmanın sona ereceği sınır olarak namazla zekât birlikte zikre-dildiğinden ikisinin hükmü birdir". Anlaşıldığı kadarıyla öldürme değil savaşma hükmü açısından Kirmanı bunu söylemiştir. "Savaşma ile öldürme arasındaki fark şudur: Namazı terk edenin aksine zekâtı vermeyen kişiden zekât zorla alınabilir. Kişi zekâtı vermemek için işi savaşmaya kadar götürürse onunla savaş da yapılır. Hz. Ebû Bekir zekâtı vermeyenlerle bu sebeple savaşmış, onlardan herhangi birini özel olarak zekât vermemekten ötürü öldürdüğü nakledilmemiştir. Buna göre, "savaşmak" ve "öldürmek" İfadeleri arasında fark bulunduğundan bu hadisi namazı terk edenin öldürüleceğine dair delil olarak ileri sürmek tartışmalıdır. Doğrusunu Allah bilir.
İbn Dakîku'l-'îd Şerhu'l-'ömde isimli eserinde, namazı terk edenin öldürülebileceğine dair bu hadisi delil getirenleri reddetmek için oldukça uzun açıklamalar yapmış ve şöyle demiştir: "Savaşmanın mubah olması, öldürmenin de mubah olmasını gerektirmez. Çünkü savaşmak, karşılıklı olarak savaşan iki tarafın bulunmasını gerektirir. Öldürmek İse böyle değildir."
Beyhakî, Şafiî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Savaşmakla öldürmek arasında alâka yoktur. Çünkü bazı durumlarda bîr kimse ile savaş yapılması helal olduğu halde aynı kişinin öldürülmesi helal olmaz."

Kalplerde Bulunanların Hesabını Görmek Allah'a Aittir

"Hesaplarını görmek Allah'a aittir" yani onlann içlerinde gizledikleri şeylerin hesabını

görmek Allah'a aittir. Bu, zahir amellerin kabul edileceğine ve zahirin gereğine göre hüküm verileceğine, imanı kabulde delilleri bilmeyi şart koşanlann görüşünün aksine kesin inancın yeterli olduğuna delildir.
Bu hadisten, Allah'ın birliğini kabul eden ve O'nun koyduğu hükümlere bağlanan, bununla birlikte bid'at ehli olan (ehli sünnet dışındaki mezheplere bağlı bulunan) kimselerin tekfir edilemeyeceği, inkârından tevbe eden kişinin, inkârının zahir veya batın olmasına bakmaksızın tevbesinin kabul edileceği de anlaşılmaktadır.

Cizye

Şöyle bir soru sorulabilir: Hadisten ilk anda Allah'ın birliğini kabul etmeyenlerle savaşılacağı anlaşılmaktadır. Şu halde cizye ödeyen veya antlaşma yapan kâfirlerle savaş nasıl terk edilebilir? Buna cevap olarak şunlar söylemiştir.
1. Hadisin yürürlükten kaldırıldığı (neshedildiği) iddiası: Cizye alma ve antlaşma yapma iznini veren hükümler, bu hadislerden sonra gerçekleşmiştir. .Bu^ iznin "müşriklerle savaşın" âyetinden sonra indirilmesi de bunu göstermektedir.
2. Bu hadis, genel bir ifadeye sahip olmakla birlikte kapsamındaki bazı hususlar tahsis edilmiştir. Çünkü emrin amacı, talep edilen şeyin gerçekleşmesidir. Bir delil sebebiyle bir kısmında bunun söz konusu olmamasının bir zararı yoktur.
3. Bu hadisteki "insanlar" şeklindeki genel ifadeden özel bir şey yani ehli kitap dışındaki müşrikler kasdedilmektedir. Nesaî'deki "müşriklerle savaşmakla emrolundum" ifadesi de bunu göstermektedir. Şayet "bu husus cizye ehl-i hakkında geçerli olsa bile, antlaşmalı olanlar ve cizye vermeyenler hakkında geçerli değildir" denilirse buna şu şekilde cevap verilir: "Kabul edilemez olan, ateşkes durumunda olduğu gibi savaşın bir süreliğine geciktirilmesi değil tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Cizye ödemeyenlerle savaşılması ise âyet sebebiyledir."
4. Bu hadiste zikredilen şehadet vb. şeylerle kasdedilen, Allah'ın kelimesini yüceltmek ve buna aykırı davrananlara bunu kabul ettirmektir. Bu ise bazı kimselerde savaşla, bazı kimselerde cizye ile bazılarında ise antlaşma ile olur.
5. Burada savaş kelimesi ile savaşmak kasdedilmiş olabileceği gibi, onun yerine geçen, cizye vb. başka bir şey de kasdedilmiş olabilir.
6. Ehl-i kitaba cizye konulmasının sebebi onları Müslümanlığa yönlendirmektir. Sebebin sebebi de sebeptir. Bu durumda hadiste sanki şöyle denilmiş olmaktadır: "Ehl-i kitapla onlar Müslüman oluncaya veya onları İslama götürecek şeyi yükleninceye kadar savaşın." Bu görüş en güzel görüştür.

18.Bu, Yaptıklarınıza Karşılık Olarak Mirasçı Kılındığınız Cennettir [67][67] Âyeti Sebebiyle Îman Ameldir" Görüşünde Olanlar

Bazı ilim ehli "Rabbine andolsun ki onların hepsini yapmakta olduklarından sorguya çekeceğiz [68][68] âyetinde kasdedilenin "lâ ilahe illallah" olduğunu söylemişlerdir.
Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Amel edenler bunun misli için amel etsinler.[69][69]
26- Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Allah Resulü'ne En faziletli amel nedir?" diye soruldu.
Hz. Peygamber Allah'a ve Resulüne imandır" buyurdu. "Sonra hangisidir?" diye soruldu. "Allah yolunda cihaddtr" buyurdu. "Sonra hangisidir?" diye soruldu. "Mebrûr hacdır" buyurdu. [70][70]

Açıklama

Konu başlığında yer alan ilk âyetteki "yaptıklarınıza karşılık olarak" ifadesi "iman

---
[67][67] Zuhruf 43/72
[68][68] Hicr 15/92.
[69][69] Sâffat 37/61.
[70][70] Hadisin geçtiği bir diğer yer: 1519.

etmenize karşılık olarak" anlamına gelmektedir.
İkinci âyette geçen "yapmakta olduklarınızdan" ifadesi, Buhârî'nin nakline göre dile özgü amellerdir.
Üçüncü âyette geçen "amel edenler bunun misli için amel etsinler" İfadesi genel kapsamlıdır.
Hadise gelince; en faziletli amelin ne olduğu sorusuna "Allah'a iman" şeklinde cevap verilmesi (kalple) inanmak ve (dille) söylemenin de ameller kapsamına dahil olduğunu göstermektedir. Şu söylenebilir: "Sonra" ifadesi, bu ifadenin öncesi ve sonrasındaki kelimelerin birbirinden farklı olduğunu ve önce zikredilenin sonra zikredilenden rütbece önde olduğunu gösterir. Buna şu şekilde cevap verilir: Burada imandan kasdedilen tasdik etmektir ki bu, İmanın hakikat anlamıdır. Daha Önce geçtiği gibi iman, bedenî ameller için de kullanılabilir. Çünkü bedenî ameller imanın tamamlayıcılan ndandır.
Şu sorulabilir: Bu âyetle, "Hiçbiriniz cennete amelî ite giremez" hadisini nasıl birleştirebiliriz?
Bunun cevabı şudur: Hadiste olmayacağı belirtilen şey, kabul edilmemiş mücerret amelle cennete girmektir. Ayette yer alan ise, kabul edilen amelle cennete girmektir. Kabul ise yalnızca Allah'ın rahmeti ile olur. Şu halde cennete girmek yalnızca Allah'ın rahmeti ile olmaktadır.
"Andolsun onlara soracağız" âyeti hakkında Nevevî şöyle demiştir; Bütün amellerinden yani yükümlülükle ilgili olan bütün amellerinden sorguya çekeceğiz. Burada geçen sorguyu yalnızca tevhid İle sınırlamak, delilsiz iddiada bulunmaktır. Ben (îbn Hacer) derim ki: Âyette "Onların yaptıklarına üzülme. Müminlere merhamet kanadını indir" ifadesinden "Onların hepsini" bölümüne kadar kâfirlerden bahsedildiği için bu âyette sorguyu tevhid ile sınırlayanlar açısından delil bulunmaktadır. Bu âyetin kapsamına Müslüman da kâfir de girmektedir. Çünkü kâfirlerin, tevhid dışındaki amellerin aksine, Allah'ın birliğini kabul etmekle yükümlü kılındıkları konusunda görüş ayrılığı yoktur. Diğer ameller hakkında ise görüş ayrılığı söz konusudur. Kâfirlerin diğer amellerle yükümlü olduğunu kabul edenler, onların bütün amellerden sorgulanacağını söylemektedir. Onların diğer amellerle yükümlü olmadığı görüşünü kabul edenler ise, onların yalnızca Allah'ın birliğini kabul etmekten sorgulanacağını söylemektedirler. Allah'ın birliği konusunda sorguya çekilecekleri konusunda ise görüş birliği vardır.
Bunun misli için..." ifadesinden "büyük kurtuluş" kasdedilmektedir.
Amel edenler...amel etsinler" ifadesinde "dünya için amel edenler asıl bunun için amel etsinler" denilmektedir.
Mebrûr hac" kabul edilen hacdır. Diğer bir görüşe göre içine günah karışmayan hacdır. Başka bir görüşe göre; içinde riya (gösteriş) bulunmayan hacdır.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Nevevî şöyle demiştir: Bu hadiste cihad imandan sonra zikredilmiştir. Ebû Zer hadisinde ise hac zikredilmemiş, köle azadından bahsedilmiştir. İbn Mesud hadisinde önce namaz, sonra ana-babaya iyilik, sonra da cihad zikredilmiştir. Daha önce geçen hadiste, kişinin elinden ve dilinden selamette olması zikredilmiştir. Alimler de şöyle demiştir: Bu konuda cevapların farklı olması, durumların ve muhatapların ihtiyaçlarının farklı olmasındandır. Ayrıca Hz. Peygamber soru soranın ve dinleyenlerin bildikleri değil, bilmediklerini zikretmiştir. Şu da söylenebilir: Burada "en hayırlı amer sözü ile "en hayırlı amellerden biri" anlamı kasdedilmektedir. Nitekim "falanca, insanların en akıllı-sıdir" sözü ile "İnsanların en akılhlanndandır" anlamı kasdedilir. "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olandır" hadisi de böyledir. Malumdur ki kişi sadece ailesine karşı hayırlı olmakla insanların en hayırlısı olmaz.
Şu sorulabilir: Cihad, İslâmm rükünleri (beş şartı) arasında yer almadığı halde, niçin İslâm'ın şartlarından olan hacdan önce zikredilmiştir?
Bunun cevabı şudur: Çoğunlukla haccm yaran hac yapanla sınırlı olduğu halde, cihadın yararı başkaları hakkında da geçerli olabilir. Bu hadis, cihadın farz-ı ayn olduğu dönemde söyienmişde olabilir. Çünkü cihadın farz-ı ayn olması tekrar tekrar gerçekleşen bir durumdur. Bu sebeple hacdan daha önemli olduğun için önce söylenmiştir.

19. Gerçek Anlamda Müslüman Olmamak

Müslüman olmanın; teslim olma veya öldürülmekten korkmaya dayanması. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Bedeviler îman ettik dediler. De ki siz İman etmediniz, ancak 'teslim olduk' deyiniz.[71][71] Müslümanlık gerçek anlamda olduğunda şu âyetteki gibi olur: "Şüphesiz ki Allah katında din, İslâm'dır.[72][72]

27- Sa'd b. Ebû Vakkas'm oğlu Amir babasından şunu rivayet etmiştir: Sa'd'ın oturduğu bir sırada Allah Resulü saib Uâhu bir grup insana (zekât malından) bir şeyler verdi, benim en beğendiğim adama ise bir şey vermedi.

Ey Allah'ın elçisi! Falancaya vermemenin sebebi nedir? Vallahi ben onu mümin olarak görüyorum" dedim.

Allah Resulü: 'Yahut müslümandır" buyurdu.

Ben bir süre sustum. Sonra o adam hakkındaki bilgim sebebiyle dayanamadım ve bir kez daha: "Falancaya vermemenin sebebi nedir? Vallahi ben onu mümin olarak görüyorum" dedim.

Allah Resulü yine: Yahut müslümandır" buyurdu.

Sonra yine dayanamadım ve aynı şeyleri tekrarladım, Hz. Peygamber de aynı şeyi tekrarladı. Sonra da şöyle buyurdu:

"Sa'd! Başkasını daha çok sevdiğim halde bir adama, Allah onu yüz üstü ateşe atmasın diye mal verdiğim olur.[73][73]

Açıklama

Buharı konu başlığında şart cümlesi kullanmış fakat bunun cevabını, zaten bilinmesi sebebiyle zikretmemiştir. Burada kasdedilen, bu şekilde Müslüman olma halinde âhirette bunun bir yararının olmayacağıdır.

Buhârî'nin belirttiği ve delil getirdiği şey özetle şudur: İslâm kelimesi bazen serî hakikat anlamında kullanılır ki bu anlamda imanın eş anlamlısı olup, Allah katında yarar sağlar. Yüce Allah'ın şu âyetleri de bu anlamdadır: "Şüphesiz ki Allah katında din İslâm'dır", "Orada Müslüman bir ev halkından başkasını bulamadık".[74][74] İslâm kelimesi bazen de sözlük anlamında kullanılır ki bununla itaat ve teslim olma kasdedilir. Burada Buhârî'nin kasdettiği anlam şer'î anlamdır.

Hadisin konu ile uyumu şu açıdan açıktır: Müslüman kelimesi, iç durumu bilinmese bile Müslüman olduğunu açıklayan kişi hakkında kullanılır. Oysa bu kişi gerçek anlamda mümin olmayabilir. Çünkü bu kişi hakkında İslâm kelimesinin sözlük anlamı uygun olsa bile, dini anlamı uygun olmayabilir.

Hz. Peygamberin Yahut müslümandır" sözünün tenvi' ve teşrik için olduğu söylenmiştir. Teşrik için olması halinde Hz. Peygamber Sa'd'a "Ben onu mümin yahut Müslüman olarak görüyorum" demesini emretmiştir. Çünkü bu ihtiyata daha uygundur. İbnü'l-A'râbî'nin bu hadisi Mu'cem'inde şu şekilde rivayet etmesi bu görüşü reddetmektedir: "Mümin deme, bilakis o müslümandır". Bundan anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber'in bu sözü ıdrâbtır (sözü bırakıp başka bir yere dönmektir). O zaman bu söz Sa'd'm sözünü reddetmek olmayıp, "İç yüzünü gizli bir deneme ile denemediğin kişi hakkında Müslüman kelimesini kullanmak, mümin kelimesini kullanmaktan daha evladır" anlamına gelir. Çünkü kişinin Müslüman olduğu zahir hükümle bilinir. Hadisin konu ile ilgisini daha önce açıklamıştık.

Bu hadiste yer alan olayın aslı şudur: Hz. Peygamber ,,-Müslüman olduğunu söyleyenlere, onların kalbini ısındırmak için bolca bağışta bulunurdu. Bu durumda olan bir grup insan Hz. Peygamber'den s^ikn bağış talebinde bulunmuş o da onlara mal verirken muhacirlerden olan Cuayl adında bir adama vermemiştir. Sa'd, o adam hakkında Hz. Peygamber'le konuşmuştur. Çünkü o, Cuayl'ı yakından tanıdığından, onun bu bağışa diğerlerinden daha layık olduğunu düşünüyordu. Bu sebeple Sa'd, Hz. Peygamber'e

---

[71][71] Hucurat 49/14.

[72][72] Âl-i İmrân 3/19.

[73][73] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 1478.

[74][74] Zâriyat 51/36.

birden fazla müracaatta bulunmuşur. Hz. Peygamber de ona şu iki konuda yol göstermiştir:
1- Cuayl'i onlardan çok sevdiği halde onlara bağışta bulunup Cuayl'e vermemesinin sebebini bildirmek. Çünkü Hz. Peygamber kalplerini Müslümanlığa ısındırmak İstediği bu kişilere bağışta bulunmamış olsaydı, onların dinden dönerek cehenneme gitmeyeceklerinden emin olunamazdı.
2- İç yüzü kesin olarak bilinmeyen bir konuda kişiyi övmemek, yalnızca dıştan bildiği şeyi söylemek. Bununla Hz. Peygamber'in Sa'dın sözünü reddetmesinin sebebi anlaşılmış olur. Bu, Sa'dın sözünü tamamen reddettiği anlamına gelmez. Hz. Peygamber'in Sa'd'a söylemiş olduğu sözün sebebi ile ilgili İki cevaptan biri, onun Sa'd'a daha iyi olan hakkında görüşünü söylediğini belirtirken, diğeri de Sa'd'a Hz. Peygamber'in sözünün gerekçesini açıklamaktadır.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Bu konu ile ilgili hadisten çıkan önemli bazı sonuçlar bulunmaktadır:
İman ve İslâm, mahiyet itibarıyla birbirinden farklıdır.
Olgun mümin olduğuna dair hakkında âyet-hadis bulunmayan kişilerin olgun mümin olduğuna dair kesin görüş belirtmekten kaçınmak gerekir.
Bazı yorumcular bu hadisten yola çıkarak "Cennetlik olduklarına dair haklarında âyet-hadis bulunanlar dışında kimsenin kesin olarak cennetlik olduğu söylenemez" sonucunu çıkarmışlarsa da bu, hadisten açık olarak anlaşılmaz.
Evet hakkında nass bulunmayan kişi hakkında bu böyledir. (Ne var ki bu husus, bu hadisten çıkmaz).
Bu hadis iman etmek olmak için kelime-i şehadeti dille söylemiş olmayı yeterli sayan Mürcie mezhebinin aşırılarını da reddetmektedir.
Devlet başkanı kamu yararı için ayrılmış mallarda tasarrufta bulunur. Bu tasarrufunda bazı kimseler işin iç yüzünü bilmiyor olsa bile o, öncelik sırasına riayet eder.
Bir kimse, aracılığın caiz olduğuna inanıyorsa, devlet başkanı yanında başkaları için aracılık yapabilir.
Alt konumda bulunan bir kişi, üst konumda bulunan bir kimsenin hata yaptığını düşündüğünde ona uyanda bulunabilir.
Şayet bir kötülüğe yol açmayacaksa, katında aracılık yapılan kişiye bir konu hakkında müracaat etmek.
Zekât bölümünde Sa'dın "Kalkıp Hz.Peygamber'le gizlice konuştum" şeklindeki rivayetinde de geleceği üzere, nasihati gizli yapmak, açık yapmaktan daha evladır. Hatta açıktan nasihat yapmak bir kötülüğe yol açacaksa, nasihati gizli yapmak zorunlu hale gelir.
Bir konuda kendisine görüş belirtilen kişi, karşı tarafın görüşünü yadırgamaz, doğru görüşün delilini ona açıklar.
Şayet maslahat aracılık eden kişinin görüşünü terk etmekte ise, aracılık eden kişiye bunun gerekçesi anlatılır. Aracılık eden kişinin görüşünün reddedilmesi onun için bir kusur sayılmaz.
Soru sorma (veya bir şey isteme) konusunda ısrarlı olmamak müstehaptır.
Zührî şöyle demiştir: "Bu hadisten, İslâm'ın söz, imanın ise amel olduğunu anlıyoruz. "Bu, Cibril hadisine göre müşkildir. Çünkü bunun zahiri Cibril hadisi İle çelişmektedir.
Zührî'nin kastı şu olabilir: Kelime-i şehadeti getiren kişinin Müslüman olduğuna hükmedilir. Bu kişi amelde bulunmadıkça kendisine mümin denmez. Amel hem kalp hem organlarla yapılan amelleri kapsar. Organların ameli kişinin Müslümanlık sözünün doğru olduğunu gösterir. Cibril hadisinde zikredilen İslâm ise şu âyette kasdedilen kâmil Müslümanlık anlamında serî hakikattir: "Kim İslâm'dan başka bir din ararsa bu kendisinden asla kabul edilmez".[75][75]

---

[75][75] Al-i İmran 3/85.

20. Selamı Yaymak İmandandır

Ammar şöyle demiştir: "Üç şeyi bir arada bulunduran imanı elde etmiş, olur:
1- Kendi nefsine insaf etmek,
2- Selâmı tüm âleme yaymak,
3- Darlıkta infak etmek."
28- Abdullah b. Amr'dan rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın elçisi İslâm'ın (İslâm'daki amellerin) hangisi en hayırlıdır? diye sordu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Yemek yedirmen ve tanıyıp tanımadığın kişilere selam vermendir.
"Selamı yaymak' ifadesinden kasıt, selamı gizli ve açık olarak yaymaktır. Bu "tanıyıp tanımadığın kişiye selam vermendir" şeklindeki merfu (Hz. Peygamber'e nisbet edilen) rivayete de uymaktadır.
Burada "âlem" sözcüğü ile bütün insanlar kasdedilmektedir.
Ebu'z-Zinâd b. Sirâc şöyle demiştir: Bu üç şartı bir arada bulunduran kişinin imanı tamamlamış olma sebebi şudur: İmanın üzerinde dönüp dolaştığı üç temel husus bunlardır. Çünkü kişi insaflı olduğunda, kendisi üzerinde Rabbi tarafından farz kılınan bütün haklan yerine getirir, O'nun yasakladığı şeylerin tümünden de kaçınır. Bu, imanın rükünlerini (şartlarını) kapsar. Selamı yaymak ise; güzel ahlâk, alçak gönüllü olma ve başkalarını küçümsememeyi içerir. Bununla insanlar arasında kaynaşma ve sevgi gerçekleşir. Darlık halinde infak etmek cömertlikte son sınırı ifade eder. Çünkü ihtiyaç halinde iken de infak edebilen kişi bolluk anında daha çok infak eder. Buradaki infak farz veya mendup olarak aileye yahut misafirlere ve ziyaretçilere yapılan infaktan daha geneldir. Darlık anında infakın yapılması; Allah'a güvenmeyi, dünya hususunda zühd sahibi olmayı, emelini uzatmamayı (dünyada çok uzun yaşamayı arzulamamayı) vb. âhirete ilişkin önemli hususları içerir.

21. Kocanın (Yaptığı İyiliklere Karşı) Nankörlük Etmek

İnkâr anlamında olmayan küfür (nankörlük). Bu konuda Ebû Saîd el-Hudrî'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir hadis vardır.
29- İbn Abbas'tan îdi^Dehü rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Bana afeş (cehennem) gösterildi. Cehennemliklerin çoğunluğunun kadınlar olduğunu gördüm. Zira onlar inkâr edenlerdir".
Hz. Peygamber'e soruldu: "Allah'ı mı inkâr ederler?" Hz. Peygamber saiiai!âjnj feyhi vesgiic-n şöyle buyurdu:
Kocalartnı(n hakkını) inkâr ederler, iyiliği inkâr ederler. Onlardan birine uzun zaman iyilikte bulunsan, sonra senden (sevmediği) bir şey görse hemen 'zaten senden hiçbir iyilik görmedim' der".[76][76]

Açıklama

Kadı Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, şerhinde bu konu hakkında şöyle demiştir: Buhârî'nİn bu başlığı tercihteki amacı şunu açıklamaktır: Taatler iman olarak isimlendirildikleri gibi, günahlar da küfür (inkâr) olarak isimlendirilir. Ancak günahlardan bahsedilirken kullanılan "küfür" sözcüğü ile, İnsanı dinden çıkaran inkarcılık kasdedilmemektedir. Farklı günahlar arasından "kocaya nankörlüğün" seçilmesinde bir incelik vardır. Bu da Hz. Peygamber'in şü sözünde ifade edilmektedir: "Şayet insanın insana secde etmesini emredecek olsaydım kadının kocasına secde etmesini emrederdim". Hz. Pey-gambe bu hadiste kocanın hakkını neredeyse Allah'ın hakkıyla birleştirmiştir. Buna göre kadının, kocanın hakkını inkar etmesi, Allah'ın hakkını da hafife aldığını gösterir. Bu sebeple buna İnkâr denilmiştir. Ancak bu inkâr, insanın dinden çıkmasına neden olan inkâr değildir. Buhârî'nİn sözünden, küfrün imanın zıddı olması açısından, bu başlığın imanla ilgili konulara uygunluğu anlaşılır.

---

[76][76] Hadisin geçtiği diğer yerler: 431, 748, 1052, 3206, 5197

22. Günahlar, Câhiliye İşlerindendir

Şirk dışındaki bu günahları işleyenler tekfir edilmezler. Çünkü Hz. Peygamber Şöyle buyurmuştur; "Sen, kendisinde câhiliye olan bir adamsın". Yüce Allah da şöyle buyurmuştur: "Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları dilediği kimse için bağışlar.77[77]
30- Ma'rûr'dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Ebû Zer ile Rebeze'de karşılaştık. Kendisinin ve kölesinin üzerinde bir hülle vardı. Ona bunun sebebini sorduğumda şöyle dedi: Bir adama sövdüm, onu anasından dolayı ayıpladım. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana şöyle dedi: "Ebû Zer! Onu anasından dolayı ayıplıyor musun? Gerçekten sen kendisinde câhiliye (ahlâkı) olan birisin. Kardeşleriniz sizin hizmetçileri-nizdtr. Allah onları sizin elinizin altına (idarenize) verdi. Kimin elinin altında kardeşi varsa ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara yapamayacakları şeyler yüklemeyin. Şayet onlara bir iş yüklerseniz kendilerine yardımcı otunuz.78[78]

Şayet Mü Minlerden İki Grup Birbiri İle Savaşırlarsa Aralarını Düzeltin 79[79]

31- Ahnef b. Kays'tan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:
Şu adama (Hz. Ali'ye) yardım etme niyeti İle çıktım. Ebû Bekre ile karşılaştım. Bana: "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. "Şu adama yardım etmeye gidiyorum" dedim. O "Geri dön. Çünkü ben Allah Resulü'nün şöyle dediğini duydum: iki Müslüman kılıç kılıca karşılaştıklarında öldüren de öldürülen de ateştedir.
Hz. Peygamber'e sordum: 'Öldüreni anladım da ya şu öldürülen niçin ateştedir ey Allah'ın elçisi?'
Allah Resulü şöyle buyurdu: "Çünkü o da arkadaşını öldürmek istiyordu.80[80]

Açıklama

"Şirk dışında" yani, bir farzı terk etmek veya haramı işlemekten kaynaklanan her günah cahiliye ahlâkındandır. Şirk en büyük günah olduğundan Hz. Peygamber onu İstisna etmiştir.
Konudan anlaşılan şudur: Buhârî, inkâr anlamında değil de nimete karşı nankörlük etmek anlamında, günahlara da mecazen küfür denilebileceği konusunu önceki bölümde ele almış, daha sonra günah işleyenleri tekfir eden haricîlerin görüşünün aksine, bunların insanı dinden çıkarmadığını açıklamak istemiştir. Kur'an'ın şu açık ifadesi de onların görüşünü reddetmektedir: "Bunun dı-şmdakileri dilediği kimse için bağışlar". Yüce Allah, şirk dışındaki günahların bağışlanmasının mümkün olduğunu beyan etmiştir. Bu âyetteki şirkten kasıt, inkarcılıktır. Çünkü mesela Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden kişi, Allah'tan başka ilah edinmemiş olsa bile kâfir olur. Onun bağışlanmayacağı konusunda görüş ayrılığı yoktur. Bazen şirk kelimesi inkârdan daha özel anlamda kullanılır. Nitekim "Kitap ehli ve müşriklerden kâfir olanlar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar üzerinde bulundukları yolu terk edecek değillerdi 81[81] âyetindeki şirk bu anlamdadır.
İbn Battal şöyle demiştir: Buhârî'nin amacı, Haricîler gibi günah işlemenin insanı küfre düşürdüğünü ve bu şekilde ölenin sonsuza kadar cehennemde kalacağını savunanları reddetmektir. Oysa konu başında verilen âyet de bunu reddetmektedir. Çünkü âyetteki "bunun dışındakiler! dilediği kimse için bağışlar" İfadesinin anlamı, şirk dışındaki tüm günahları işleyenleri kapsar.

77[77] Nisa 4/48.
78[78] Hadisin geçtiği yerler: 2545, 6050.
79[79] el-Hucurât, 49/9.

80[80] Hadisin geçtiği yerler: 6875, 7083.

81[81] el-Beyyine98/l.

Kirmanı şöyle demiştir: "Buhârî'nin Ebû Zer'in rivayet ettiği 'Onu anasından dolayı ayıplıyor musun?' sözünü buna delil olarak getirmesi tartışılır. Çünkü ayıplamak büyük günah değildir. Hariciler küçük günahlar sebebiyle İnsanları tekfir etmemektedirler." Ben (İbn Hacer) derim ki: "Buhârî'nin âyeti onlar aleyhine delil getirmesi açıktır. Bu sebeple İbn Battal da bununla yetinmiştir. Ebû Zer olayı ise, kendisinde şirk dışında küçük olsun büyük olsun cahiliye özelliklerinden biri bulunan kişinin bu özellik sebebiyle İmandan çıkmamasına delil olarak zikredilmiştir. Bu olayın delil getirilmesi açıktır."
Buhârî bunu şunun için de delil getirmiştir: Mümin bir günah işlediğinde kâfir olmaz, çünkü Allah ona şu âyette mümin adı ile hitap etmiştir: "Müminlerden iki grup birbirleriyle savaşırsa..." Daha sonra ise şöyle demiştir: "Müminler ancak kardeştirler. O halde kardeşlerinizin arasını düzeltin..." Yine şu hadisi de delil getirmiştir: "İki Müslüman kılıç kılıca karşılaştıklarında". Bu hadiste Hz. Peygamber bu iki kişiyi cehennem tehdidi ile korkuttuğu halde onlara Müslüman demiştir. Burada savaşın, savaşmanın caiz olduğunu gösteren bir yoruma dayanmaması durumu kasdedilmiştir. Buhârî Ebû Zer'in hadisindeki "Sen kendisinde cahiliye bulunan bir adamsın" sözünü de delil getirmiştir. Oysa Ebû Zer'in imanı zirvedeydi. Derecesinin yüceliğine rağmen onu kınaması böyle bir olayı tekrarlamaktan sakındırmak İçindir. Çünkü bir açıdan mazur sayılsa bile, böyle bir şeyin onun gibi yüksek dereceye sahip birinden meydana gelmesi önemsenir.
Ahnef, kavmini Cemel savaşında Hz. Ali ile birlikte savaşmak için götürmek istiyordu. Ebu Bekre ise onu bundan caydırmış, o da görüşünden dönmüştür.-EbûBekre Hz. Peygamberin hadisini genel anlamda anlayarak bunu birbiri ile savaşan tüm Müslümanlara uygulamıştır. Oysa gerçekte hadiste kasdedilen savaş, daha önce belirttiğimiz gibi savaşmayı caiz kılacak bir yoruma dayanmayan savaştır. Bu, azgınlık edenlerle savaşma konusundaki Özel delil ile yukarıdaki hadisin genel anlamını sınırlandırır. Nitekim Ahnef, görüşünden dönerek Hz. Ali'nin daha sonraki savaşlarına katılmıştır.
"Rebeze" Medine'ye üç merhale mesafede çölde bir bölgedir.
"Onu anasından dolayı ayıpladım" sözünde anlatılan durum bana göre Ebû Zer'in bu fiilin haramhğını bilmesinden öncedir. Bu özellik kendisinde cahiliye özelliklerinden biri olarak kaldı. Bu sebeple Buhârî'nin Edeb konusunda rivayet ettiği üzere Ebû Zer şöyle demiştir: "Bu yaşta bende halâ cahiliye ahlâkı mı var?" Bu sözünde bu yaşa kadar kendisinde cahiliye ahlâkı oluşunun gizli kalmasına şaşırdığı anlaşılmaktadır. Kendisine bu özelliğin dinen yerilen bir özellik olduğunu Hz. Peygamber bildirmiştir. Hadisin lafzı köle sahibinin malından kölesini de yararlandırmasını gerektirmektedir, kölesini kendisine eşit tutmasını değil. Bununla birlikte bu olaydan sonra Ebû Zer ihtiyaten giyim vb. konularda kölesini kendisine eşit tutardı.

23. Zulümden Zulüme Fark Vardır

32- Abdullah'tan rivayet edilmiştir:
"İman edenler ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar var ya.[82][82] ayeti indirilince Hz. Peygamber'in saib ve seipr.ı ashabı: "Hangimiz zulüm etmemiştir ki! [83][83] dediler. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "Şüphesiz ki şirk büyük bir zulümdür.[84][84]

Açıklama

"Zulümden zulüme fark vardır" ifadesi biri diğerinden daha hafif olan zulüm anlamına gelir. Bu konunun delil olma yönü şudur: Sahabe ilk âyetteki zulüm ifadesini genel anlamda bütün günahlar şeklinde anlamışlardır. Hz. Peygamber onların bu anlayışını yadırgamamıştır. Âyet ise onlara zulüm türlerinin en büyüğünün şirk olduğunu açıklamıştır.
Hattâbî şöyle demiştir: "Sahabenin anlayışına göre "şirk" zulüm olarak adlandırılamayacak kadar büyük bir günahtı. Dolayısıyla ilk âyetteki zulüm kelimesini şirk

---

[82][82] En'am, 6/82.
[83][83] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3360, 3428, 4629, 4776, 6918, 6937
[84][84] Lokman, 31/13.

dışındaki diğer günahlara yordular. Bunun üzerine ikinci âyet indi". Bu tartışılır. Bana göre sahabe zulüm kelimesini genel anlamda anladılar. Buna şirk ve diğer günahlar da dahildir. Buhârî'nin âyeti delil getirme tarzı da bunu göstermektedir.
Muhammed b. İsmail et-Teymî hadisin şerhinde şunları söylemiştir; İmanın şirkle karıştırılması düşünülemez. Bu durumda âyetin anlamı "iman ettikten sonra inkâra düşmeyenler" yani İrtidat etmeyenler şeklinde olur. Bu âyette "iman ve küfrü, zahir ve batın olarak bir araya getirmeyenler" yani münafık olmayanlar kasdedilmiş de olabilir. Bu en güçlü görüştür. Bu sebeple Buhârî bu konudan sonra "münafıkların alâmetleri" konusunu getirmiştir. Bu, onun kitabı tertibindeki ustalığını ortaya koymaktadır.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Tahsis delili ortaya çıkıncaya kadar âyet ve hadislerin genel anlamını esas almak gerekir.
Olumsuz cümlede kullanılan belirsiz isim, genellik ifade eder. Hass âmmı tahsis eder, mübeyyen mücmeli beyan eder.
Çelişkiyi giderme maslahatı sebebiyle âyet-hadislerde geçen sözcükler zahir anlamının dışındaki anlamlara yorulabilir.
Zulmün çeşitli dereceleri vardır.
Günahlara şirk denmez.
Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayanlar güven içinde olurlar, doğru yolda olanlar da onlardır.
Şu sorulabilir: İsyankâr kişiye de azap edilebilir. Bu durumda güven ve doğru yolda olmak nasıl söz konusu olabilir?
Bunun cevabı şudur: Bu kişi cehennemde ebedî olarak kalmaktan güven içinde, cennete gitme konusunda da doğru yoldadır.

24. Münafığın Alâmeti

33- Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Allah Resulü şöyle buyurdu:
"Münafığın alâmeti üçtür:
1. Konuştuğunda yalan söyler,
2. Söz verdiğinde sözünden döner,
3. Kendisine bir şey emanet edildiğinde ihanet eder".[85][85]
34- Abdullah b. Amr'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Dört şey kimde bulunursa o kişi hâlis münafık olur. Kimde bu özelliklerden biri bulunursa bunu terk edinceye kadar kendisinde nifak özelliklerinden biri bulunmuş olur:
1. Kendisine bir şey emanet edilince ihanet eder,
2. Konuştuğunda yalan söyler,
3. Antlaşma yaptığında antlaşmaya vefa göstermez,
4. Düşmanlık yaptığında haddi aşar.[86][86]

Açıklama:

"Münafığın alâmeti": Buhârî küfür ve zulmün farklı mertebeleri bulunduğunu ifade ettikten sonra münafıklığın da böyle olduğunu bildirmiştir.
Muhyiddin (en-Nevevî) şöyle demiştir: Buhârî'nin bu başlıkta kasdettigi, taatlerin imanı arttırması gibi, günahların da imanı azaltmasidır.
Kirmanı şöyle demiştir: Bu konunun îman bölümü ile ilişkisi şudur: Nifak (münafıklık), imanın olmadığının delilidir. Yahut da nifakın bir kısmının küfür olup, bir kısmının olmadığını açıklamaktır.
Nifak sözlükte için dışa uymamasıdır. Şayet bu iman konusunda ise bu "küfür nifakı"dır. Değilse "amel nifakıMır. Fiil ve terk amel nifakına girer. Farklı mertebeleri vardır.

---

[85][85] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2682, 2749, 6095.
[86][86] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2459, 3178.

Münafığın Alamet Olarak Niçin Üç Şey Zikredilmiştir?

Hadiste zikredilen üç alâmetle yetinilmesinin nedeni, bu üçünün geri kalanlara işaret ediyor olmasıdır. Çünkü dinle ilgili şeyler üç unsurda toplanır: Söz, fiil ve niyet. Yalan söyleme ifadesi ile sözün bozukluğuna, hıyanet ifadesi ile. fiilin bozukluğuna, sözde durmamak ifadesi ile de niyetin bozukluğuna -çünkü söz verildiği sırada sözde durmama kastı yoksa bunun bir zararı olmaz, ancak kişi sözde durmamayı kasdetmiş sonra bir engel çıkmış veya karar değiştirmiş ise bu durumda kişide nifakın sureti bulunmamış olur- işaret edilmiştir. Bu anlamda şu hadis rivayet edilmiştir: "Kişi verdiği sözü yerine getirme niyeti ile kardeşine söz verir de yerine getiremezse günaha girmiş olmaz". Hadiste zikredilen vaadden kasıt, hayır vaadidir. Kötü vaadin (yani tehdidin) ise yerine getirilmemesi müstehaptır. Uygulanmamasından bir kötülük doğmadıkça tehdidi terk etmek farz olabilir.

Yalan

Hadiste geçen yalan sözcüğüne gelince;
İbnü't-Tîn'in naklettiğine göre Mâlik'e yalan söylediği görülen kişiden bahsedilmiş, o "Hangi tür yalan?" diye sormuştur. Kişi daha önce yaşamış olduğu şeyleri anlatmış, onu nitelemekte aşırıya kaçmış olabilir. Bu zarar vermez. Yalnızca, yalan amacıyla bir şey hakkında olduğundan farklı olarak konuşmak zarar verir.

Hadiste Sayılan Özellikleri Taşıyan Kişi

NeveÎ şöyle demiştir: "Bu hadisi âlimlerden bir grup problemli görmüştür. Çünkü bu hadiste belirtilen özellikler, küfrüne hükmedilme ye ceği konusunda icma edilen bir müslümanda da bulunabilir. Oysa bu hadiste bir problem söz konusu değildir, hadisin anlamı sahihtir. Tahkik ehli âlimler hadisin şu anlama geldiğini söylemişlerdir: Bu özellikler nifak özellikleridir. Bu özelliği taşıyan kişi de bu özellikler bakımından münafığa benzemekte, onların ahlâkını taşımaktadır."
Ben (İbn Hacer) derim ki: Nevevî'nin bu cevabı, nifak sözcüğünün burada mecaz olarak kullanıldığını kabul etme anlamına gelmektedir. Yani hadis "bu özellikleri taşıyanlar münafık gibi olurlar" anlamına gelmektedir. Bu, nifak sözcüğü ile küfür nifakının kasdedilmesi halindedir. Buna cevap olarak şu da söylenmiştir: Hadiste kasdedilen nifak, daha önce zikrettiğimiz amel nifakıdır.
Kurtubî bu yorumu kabul etmiş ve Hz. Ömer'in Huzeyfe'ye söylediği "Bende münafıklıktan herhangi bir şey görüyor musun?" sözünü de buna delil olarak getirmiştir. Hz. Ömer bununla küfür nifakını değil, amel nifakını kasdetmiştir. İkinci hadiste münafığın "hâlis" sözcüğü ile nitelenmesi de bunu desteklemektedir.
Şu da söylenmiştir: "Burada nifak sözcüğü bu özelliklerin işlenmesi konusunda insanları korkutmak ve sakındırmak amacıyla kullanılmıştır. Yoksa nifak sözcüğünden zahir olan anlam kasdedi İme mistir. "Hattabî bu görüşü tercih etmiş, şunu da belirtmiştir: "Bu Özellikle nitelenen kişi, bunu âdet edinen ve benimseyen kişi olabilir."
Bir diğer görüşe göre hadis, bu özellikler tamamen kendisine hakim olmuş, bunları hafife alan, küçümseyen kişiler hakkındadır. Bu şekilde olan kişiler genelde inancı bozuk kişilerdir.
Bu konuda en güzel cevap Kurtubî'nİn tercih ettiği cevaptır.

25. kadir gecesini ihya etmek imandandır

35- Ebû Hureyre'den rhdıuaiiât rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber en: şöyle buyurmuştur:
Kim inanarak ve sevabını yalnızca Allah'tan umarak Kadir gecesini ihya ederse geçmiş günahtan bağışlanır.[87][87]

---

[87][87] Hadisin geçtiği diğer yerler: 37, 38, 1901, 2008, 2009, 2014.

Buhârî, münafığın alâmetlerini ve bunun çirkinliğini açıkladıktan sonra yeniden imanın alâmetlerini ve bunların güzelliğini anlatmaya dönmüştür.

26. Cihad İmandandır

36- Ebû Zür'a b. Amr b. Cerîr şöyle demiştir. Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini duydum. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
"Allah kendi yolunda cihada çıkan kişi için kefil olarak şöyle buyurmuştur: Bu kişiyi yalnızca bana olan imanı ve elçilerimi tasdik etmesi cihada çıkarmıştır. Ben onu kazanacağı ecir veya ganimetle geri döndürme yahut cennete koymaya kefilim'. (Hz, Peygamber şöyle buyurdu:) Ümmetime zorluk çıkartmayacak olsaydım savaşa çıkan hiçbir seriyyenin arkasında kalmazdım. Allah yolunda öldürülmeyi, sonra diriltitmeyi sonra tekrar öldürülmeyi sonra tekrar diriltilmeyi sonra yine Öldürülmeyi isterdim.[88[88]]

27. Ramazanı İhya Etmek İmandandır

37- Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Kim inanarak ve sevabtnt yalnızca Allah'tan umarak Ramazarıı (gecelerini) ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır.

28. Sevabını Yalnızca Allah'tan Umarak Ramazan Orucunu Tutmak İmandandır

38- Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber Şöyle buyurmuştur:
"Kim inanarak ve sevabını yalnızca Allah tan umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır".

Açıklama

Kadir gecesini ihya etmekle Ramazan'ı ihya etmek arasındaki ilişki açıktır. Ancak cihad konusu ile İlgili hadisi, Kadir gecesini arama konusunda zikretmesinde güzel bir uyum vardır. Çünkü Kadir gecesini aramak özel bir önem ve tam bir mücahedeyi gerektirir. Bununla birlikte kişi Kadir gecesini bulabilir de bulmayabilir de. Şehitliği talep eden ve Allah'ın kelimesini yüceltmeyi amaçlayan mücahidin durumu da budur. Bu amacı, gerçekleşebilir de gerçekleşmeyebilir de. Her iki durumda da asıl amaca ulaşabilir de ulaşılmayabilir de. Kadir gecesini arayan kişi bundan sevap alır, şayet Kadir gecesine rastlarsa sevabı daha büyük olur. Aynı şekilde Allah yolunda cihad eden mücahid de sevabını alır. Şayet amacına kavuşursa sevabı daha büyük olur. Hz. Peygamber'in 'Allah yolunda öldürülmeyi isterdim" sözü de buna İşaret etmektedir. Buhârî burada cihadın faziletini ara konu olarak vermiş, sonra Ramazan ayını ihya etme konusuna dönmüştür. Bu konu, Kadir gecesini ihya etme konusuna göre özelden sonra getirilen genel konudur. Daha sonra Buhârî oruç konusundan bahsetmiştir. Çünkü oruç, bir çok arzunun terk edilmesi türünde bir ibadettir. Buhârî orucu, Ramazan gecelerinin ihya edilmesinden sonra getirmiştir, çünkü gecelerin ihyası fiil türünde bir ibadettir. Ayrıca gece, gündüzden önce gelir. Buhârî'nin geceleri ihyanın meşru olduğunu belirtmek İçin bunu yapmış olması da mümkündür.
Burada 'Allah'ın kefil olması", kişiye derhal sevap vermesi, güzel karşılık vermesidir. Diğer bîr görüşe göre kişinin muradını gerçekleştirmesidir.

29. Din Kolaylıktır

Hz. Peygamber'in "Allah'ın en sevdiği din müsamahakâr ve fıtrata uygun olan Hanifliktir" sözü.
39- Ebu Hureyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Dîn kolaylıktır. Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O halde, orta yolu tutunuz,

---

[88[88]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2787, 2797, 2972, 3123, 7226, 7227, 7457,7463.

(elinizden gelenin) en iyisini yapmaya çalışt-niz, o zaman size müjdeler otsun; günün başlangıcından, sonundan ve bir miktar da geceden faydalanınız.[89[89]]

Açıklama

Dinin Kolaylık Olması

Hz. Peygamber'in Mâhu aiayh Din kolaylıktır" sözü İslâm dininde kolaylık bulunduğunu ifade etmektedir. Yahut da İslâm dini diğer dinlere münasebetle mübalağa amacıyla "kolaylık" diye nitelendirilmiştir. Çünkü Yüce Allah, önceki ümmetlerde bulunan bir takım ağır hükümleri bu ümmetten kaldırmıştır. Bunun en büyük örneği şudur: Önceki ümmetlerin tevbesi kendilerini öldürmek şeklinde idi. Bu ümmetin tevbesi ise günahı bırakmak, gelecekte iplememeye azmetmek ve işlenen günahtan pişmanlık duymak suretiyle olur.
"Allah'ın en sevdiği din, kolaylık ve müsamahadır" sözündeki din kelimesi "dinin hasletleri" anlamında kullanılmıştır. Çünkü dinin özelliklerinin tümü sevilir. Ancak bunlardan koiay olanlar Allah tarafından daha çok sevilir. Ahmed b. Hanbel'in sahih bir senetle adını vermediği bir bedeviden rivayet ettiği şu hadis de bunu göstermektedir: "Dininizin en hayırlısı en kolay olanıdır". Diğer bir ihtimale göre buradaki din kelimesi cinstir. Bu durumda hadisin anlamı şu şekilde olur: "Allah'ın en çok sevdiği din Hanifliktir". Buradaki dinlerden kasıt, değiştirilme ve neshedilmeden önceki eski şeriatlardır. Haniflikten kasıt İse Hz. İbrahim'in dinidir. "Hanif" kelimesi sözlükte Hz. ibrahim'in dininden olanlara verilmektedir. Hz. İbrahim batıldan hakka meylettiği için kendisine hanif denilmiştir. Çünkü hanif sözcüğünün asıl anlamı "meyletmektir". Müsamaha da kolaylık demektir. Yani bu din kolaylık üzerine bina edilmiştir. Çünkü Yüce Allah şöyie buyurmuştur: "Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi; babanız İbrahim'in dininde (de böyleydi).[90[90]]

Dini Aşmak

"Dini aşmak isteyen kimse ona yenik düşer": Bu şu anlama gelir: Bir kimse dinî amellerde derinleştiği halde yumuşaklığı terk ederse aciz duruma gelir, amel etmekten geri kalır ve yenik düşer.
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Bu hadis peygamberlik mucizelerinden biridir. Biz ve bizden öncekiler dinde aşırıya gidenlerin yarı yolda kaldığını gördük. Bu hadiste kasdedilen, ibadette en olgun dereceleri talep etmeyi engellemek değildir. Çünkü bu övülen şeylerdendir. Burada kişiyi bıkkınlığa götürecek şekilde aşırılığa kaçmak yasaklanmıştır. Yahut da daha faziletli ameli terk etmeyi gerektirecek şekilde nafile ibadetle meşgul olmak yasaklanmıştır. Diğer bir ihtimale göre farzı vaktinin dışına çıkarmak yasaklanmıştır. Şöyle ki; gecenin tümünü namaz kılarak geçiren kişi uykusuna yenik düşerek gecenin sonunda uyuyarak sabah namazında cemaate yetişemez, yahut namazın kılınabileceği normal vakit geçinceye kadar uyur, ya da güneş doğuncaya kadar uyuyarak farz vakti kaçırır. Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği Mihcen b. Erda' hadisi şöyledir: "Siz bu işe mübalağa ile ulaşamazsınız. Dininizin en hayırlısı kolaylıktır".
Bu hadisten dindeki ruhsatların esas alınmasına işaret vardır. Ruhsatın bulunduğu yerde azimete göre amel etmek aşırılıktır. Örneğin suyu kullanamayan kişinin teyemmümü terk etmesi ve kendisi için zararlı olduğu halde suyu kullanması böyledir.
Orta yolu tutunuz": İfrat ve tefrite sapmaksızın doğruyu esas alınız.
(Elinizden gelenin) en iyisini yapmaya çahşmtz": En mükemmelini yapamıyorsanız bari ona yakın olanını yapmaya çalışınız.
O zaman size müjdeler olsun" : Az da olsa sürekli amel etmeniz sebebiyle sevinin. Bu söz ile mükemmel ameli yapamayan kişilerin müjdelenmesi amaçlanmıştır. En mükemmeli

---

[89[89]] Hadisin geçtiği yerler: 5673, 6463, 7235.

[90[90]] el-Hac, 22/78.

yapamamak kişinin kendi fiilinden kaynaklanmıyorsa kişinin sevabının azalmasını gerektirmez. Müjdelenen şey, muhatabın gözünde büyüsün ve yücelsin diye belirtilmemiştir.
"Günün başlangıcından...faydalanınız": İbadeti dinç olunan zamanlarda yaparak devamlı olmasına çalışınız. Hadiste geçen "ğudve" kelimesinin asıl anlamı gündüzün ilk başlarında yürümektir. Cevheri şöyle demiştir: Bu, sabah namazı ile güneşin doğuşu arasındaki vakittir. Hadiste geçen "ravha" kelimesinin asıl anlamı güneşin batıya meyletmesinden sonra yürümektir. Hadiste geçen "dülce" kelimesi ise gecenin sonunda yürümektir. Diğer bir görüşe göre de gece boyu yürümektir. Bu sebeple "bir kısmında" ifadesi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca gece ameli, gündüz amelinden daha zordur. Bu vakitler yolculuk yapan kişinin en dinç olduğu zamanlardır. Hz. Peygamber sanki bu hadiste bir hedefe doğru yürüyen kişiye hitap ederek kişinin dinç olduğu vakitleri ona bildirmektedir. Çünkü yolculuk yapan kişi hem gece hem de gündüz yolculuğuna devam ederse aciz düşer, yarı yolda kalır. Yukarıda belirtilen kişinin dinç olduğu vakitlerde yolculuk yaparsa zorluk söz konusu olmadan yolculuğuna devam edebilir. Bu, şu açıdan güzel bir benzetmedir: Dünya gerçekte âhirete doğru giden bir mekandır. Bu sayılan vakitler ise İbadet için bedene en rahat vakitlerdir. Buhârî'nin bu hadisi daha önceki hadislerin ardından getirmesinde açık bir uyum vardır. Çünkü önceki hadisler Ramazan gecelerini ibadetle, gündüzleri oruçla geçirmeye, cihad etmeye teşvik etmektedir. Buhârî daha sonra bu hadisi zikrederek, bu amelleri işleyecek kişi için en iyisinin aciz kalacak ve amel edemeyecek şekilde kendisini yormaması olduğunu, aksine ameline devam etmesi ve bunu bırakmaması için yumuşak bir şekilde ve tedrice riayet ederek hareket etmesi gerektiğini belirtmek istemiştir.

30. Namaz İmandandır

Ve Yüce Allah'ın şu âyeti: "Allah sîzin imanınızı zayi edecek değildir 91[91] yani sizin Kabe'de kıldığınız namazlarınızı zayi edecek değildir.
40- Berâ'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber Medine'ye ilk geldiğinde ensardan ecdadının yahut dayılarının- yanında misafir olarak kaldı. On altı ay (yahut on yedi ay) boyunca Beytü'l-Makdis'e yönelerek namaz kıldı. Kıblenin Kabe olmasını istiyordu. Medine'de Kabe'ye yönelerek kıldığı ilk namaz ikindi namazı idi. Bir grup sahabe de onunla birlikte kıldılar. Hz. Peygamber'le birlikte namaz kılanlardan bir sahabi namazdan çıkınca bir başka mescitte namaz kılan, namaz içinde rükû' eden bir topluluğun yanına uğradı. Onlara: Allah için şahitlik ederim ki Allah Resulü ile Kabe'ye dönerek namaz kıldım, dedi. Bunun üzerine o topluluk bulundukları yerde Kabe'ye doğru yöneldiler. Hz. Peygamberin Beytü'l-Makdis'e dönerek namaz kılması Yahudilerin yani ehl-i kitabın hoşuna gidiyordu. Hz. Peygamber namazda yüzünü Kabe'ye çevirince ehli kitap onun bu yaptığını yadırgadı.
Züheyr şöyle demiştir: Ebû İshak, Berâ'dan şunu rivayet etmiştir: "Kıblenin değiştirilmesinden önce bazı kimseler vefat etmişler ve şehit olmuşlardı. Biz onlar hakkında ne diyeceğimizi bilemedik.92[92] Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir.93[93]

Açıklama

Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir": Allah sizin Beytü'l-Makdis'e yönelerek kıldığınız namazı zayi edecek değildir. Buna göre Buhârî'nin "Sizin Kabe'de kıldığınız namazları" sözü problemlidir. Üstelik bu bütün rivayetlerde de sabit olup, bunun Kabe'de kılman namazlara özgü olması da söz konusu değildir. Bir görüşe göre burada yazım yanlışı yapılmış olup Buhârî'nin sözünün aslı "sizin Kabe dışında kıldığınız namazları" şeklindedir.

91[91] Bakara, 2/143.

92[92] Hadisin geçtiği diğer yerler: 399, 4486, 4492, 7252
93[93] el-Bakara, 2/143.

Hz. Peygamber Hicretten Önce Namazını Nereye Dönerek Kılardı?

Bana (İbn Hacer) göre burada yazım yanlışı yoktur, doğrusu böyledir. Buhârî bu işlerle ilgili İnce amaçlar taşımaktadır. Şöyle ki:
Alimler Hz. Peygamberin ü&ikdiahu Mekke'de namaz kılarken nereye yöneldiği konusunda ihtiİaf-etmişlerdir.
İbn Abbas ve diğerleri şöyle demişlerdir: Hz. Peygamber Beytü'l-Makdis'e yönelmiş ancak Kabe'yi de arkasına almamış, Kabe'yi kendisi ile Beytü'l-Makdis araşma alarak namaz kılmıştır.
Diğer âlimler ise Hz. Peygamberin sefem mutlak olarak Beytü'l-Makdis'e yöneldiğini söylemişlerdir. Bir başka grup âlim de, Kabe'ye yönelerek namaz kıldığını söylemişlerdir. Medine'ye hicret ettiğinde Beytü'l-Makdis'e yönelmiştir. Bu zayıf bir görüş olup, bunun kabul edilmesi halinde kıblenin yönü konusunda iki kere nesih olduğu iddia edilmiş olur.
İlk görüş en doğru görüştür. Çünkü bu, her iki görüşü de toplamaktadır. Buhârî en sahih görüşe kesin olarak işaret etmek istemiştir ki buna göre Hz. Peygamber Kabe'de iken Beytü'l-Makdis'e yönelerek namaz kılardı. Müslümanların Kabe'de iken buradan başka bir yöne dönerek namaz kılmaları durumunda namazları zayi olmuyorsa Kabe'den uzakta iken kıldıkları namaz hiç zayi olmaz. Buhârî'nin sözünün tam açılımı şöyledir: "AÎlah sîzin Kabe civarında Beytü'î-Makdis'e yönelerek kıldığınız namazlarınızı zayi etmez." Kıblenin Kabe'ye çevrilmesi doğru olan görüşe göre hicrî ikinci yılın Recep ayında olmuştur. Çoğunluk bunun kesin olduğunu kabul etmiştir.
Ebu Davud, Tirmİzî, İbn Hibban ve Hakim -bu İkisi hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir İbn Abbas'tan şunu rivayet etmişlerdir: Namazın farz olmasından sonra, kıblenin değiştirilmesinden Önce vefat eden Müslümanların sayısı on idi.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Bu hadiste şu hususlar yer almaktadır:
Dinî amelleri iman olarak isimlendirmeyi doğru bulmayan Mürcie mezhebinin reddedilmesi, ellen* Rabbi katındaki şeref ve yüceliği. açık bir talepte bulunmadığı halde Yüce Allah ona istediğini vermiştir.
Sahabenin dinlerine gösterdikleri özen ve kardeşlerine olan şefkatleri. Berâ'dan sahih olarak nakledilen hadise göre bu durumun bir benzeri içkinin haram kılınması meselesinde de söz konusu olmuş, bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirmiştir: "İman eden ve güzel işler/salih amel yapanlara hakkıyle sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyle sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyle sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur. (Önemli olan inandıktan sonra iman ve iyi amelde sebattır). Allah iyi ve güzel yapanları sever". 94 [94] "Biz güzel ameller işleyenlerin mükâfatını zayi etmeyiz.95[95] Bu anlamı gözetmek maksadıyla Buhârî bu konudan sonra "Kişinin Müslümanlığının güzel olması" konusunu ele almış, müslümanın iyilik yapması durumunda bunun sevabını alacağına dair delil getirmiştir.

31. Kışının İyi Müslüman Olması

41- Ebu Saîd el-Hudrî Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Kişi Müslüman olur da Müslümanlığını iyi yaparsa Allah onun önceki bütün günahlarım bağışlar. Bundan sonra (yaptıklarının) karşılığı söz konusudur: Bir iyiliğe on katından yediyüz katma kadar sevap vardır. Kötülüğe ise kendi misli kadar günah vardır, ancak Allah diterse bundan da vazgeçer (bağışlar)".

94[94] el-Mâide, 5/93.
95[95] el-Kehf, 18/30.

Açıklama

Kişi Müslüman olur da...": Bu hükümde erkekler ve kadınlar ortaktır,
Müslümanlığını yaparsa Yani; inancı, ihlası, İslâm'a içi ve dışı ile girmesi, Cibril hadisinde belirtildiği gibi- bir şey yaparken Rabbi'nin kendisine yakın ve yaptıklarından haberdar olduğunu sürekli aklında tutması ile iyi bir Müslüman oiursa, demektir.

Kâfirler Yaptıkları İyiliklerin Karşılığını Alırlar mı?

El-Mâzinî şöyle der: "Kâfirin Allah'a yaklaşması söz konusu olamaz. O, şirk halinde iken işlediği amellerden dolayı sevap da almaz. Çünkü Allah'a yaklaşan kişinin, kime yaklaştığını bilmesi şarttır. Oysa kâfir böyle değildir." Kadı Iyaz da el-Mâzinî ile aynı yorumu yapmaktadır. Nevevî ise bunu zayıf görerek şöyle der: "Araştırmacı ilim adamlarınca kabul edilen -hatta üzerinde icma edilen- görüş şudur: Kâfir bir kimse sadaka, akraba ile ilişkiyi sürdürme vb. güzel ameller işledikten sonra Müslüman olur ve Müslüman olarak da ölürse daha önce yapmış olduğu iyiliklerin sevabı kendisine yazılır. Bunun temel kurallara aykırı olduğunu iddia etmek kabul edilemez. Çünkü kâfirin zıhar keffaretî gibi bazı fiilleri dünyevî hüküm açısından muteberdir. Zıhar keffaretini yerine getirdikten sonra Müslüman olsa yeniden keffareti yerine getirmesi gerekmez, daha önceki yeterli olur.
Doğru olan şudur: Allah'tan bir lütuf ve iyilik olarak kişiye Müslümanlığı sırasında sevap yazılmasından hareketle sonradan Müslüman olan kişinin inkâr döneminde yaptığı amelin de kabul edilmesi gerekmez. Hadis yalnızca sevap yazılmasından bahsetmiş.İnkâr halinde iken yapılan amelin kabul edilmesi konusuna temas etmemiştir. Kâfir iken yapılan amelin kabul edilmesinin İslâm'a girmeye bağlı olması da mümkündür; buna göre kişi Müslüman oîursa önceden yaptığı iyilikler kabul edilir ve bundan dolayı sevap alır, Müslüman olmazsa bu iyiliklerden sevap alması söz konusu olmaz. Bu, güçlü bir görüştür. Nevevî, İbrahim el-Harbî, İbn Battal ve bunlar dışındaki ilk dönem alimleri ile sonrakilerden Kurtubî ve İbnü'l-Müneyyir bu görüşü kabul etmiştir.
İbnü'l-Müneyyİr şöyle demiştir: "Dinin temel kurallarına aykırı olan şey, bir insanın kâfirken yaptığı iyiliklerden sevap almasıdır. Ancak kâfirken yapılan iyiliklerin sevabının, kişinin Müslüman olmasından sonra onun sevaplarına eklenmesini engelleyen bir durum söz konusu değildir. Nitekim Yüce Allah kişiye hiç ameli yok iken doğrudan lütufta da bulunabilir. Yine amel etmekten aciz olan kişiye, kudretinin yettiği dönemdeki amellerin sevabını yazar. Kişiye hiç yapmadığı amellerin sevabını yazması mümkün olduğuna göre, şartlarına uymaksızın yapmış olduğu amellerin sevabını yazması da mümkündür."
İbn Battal şöyle demiştir: 'Allah kullarına dilediği şekilde lütufta bulunabilir, kimse O'na itirazda bulunamaz."
Diğer bir âlim de şunu delil getirmiştir: Kur'an ve sahih hadisin de gösterdiği gibi ehl-i kitaptan iman eden kişiye iki kat mükâfat verilir. Oysa ilk inancı ile ölse, yapmış olduğu iyiliklerin karşılığını alamaz. Bu iyilikler heba olur gider. Bu da gösteriyor ki ilk amelinin sevabı ikincisine eklenerek yazılmaktadır. Yine şunu da delil getirmiştir: Hz. Âişe, İbn Cüd'an hakkında onun yaptığı iyiliklerin kendisine fayda verip vermeyeceğini Hz. Peygamber'e sormuş o da Şöyle demiştir: "O hiçbir gün; Rabbim kıyamet günü hatamı bağışla" dememiştir. Bu durum Abdullah İbn Cüd'an'm Müslüman olduktan sonra bu sözü söylemiş olması halinde kâfir iken yaptıklarının yararını göreceğini göstermektedir.
Bundan sonra (yaptıklarının) karşılığı söz konusudur": Yani dünyadaki karşılıkların yazılması söz konusudur.
Ancak Allah dilerse bundan da vazgeçer": Sibeveyh el-Fevâid adlı eserinde "Ancak Allah bağışlarsa başka, o bağışlayıcıdır" demiştir.
Bu hadis insanları işlediği günahlar sebebiyle tekfir eden ve onların sonsuza kadar cehennemde kalacağını savunan Haricîler vb. fırkalar aleyhine bir delildir. Hadisin baş kısmı İmanın artıp eksildiği inkâr edenleri reddetmektedir. Çünkü İyiliğin dereceleri farklıdır. Hadisin son kısmı da Haricîleri ve Mutezile'yi reddetmektedir.
42- Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Allah Resulü şöyle buyurmuştur:
"Sizden birisi iyi Müslüman olursa yaptığı her iyilik on katından yediyüz katma kadar

yazılır. Yaptığı her kötülük ise kendi misli kadar yazılır".

32. Allah'ın En Çok Sevdiği Din (Amel) Devamlı Olanıdır

43- Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre bir gün onun yanında bir kadın otururken Hz. Peygamber yanlarına girerek sordu:
Bu hanım kimdir?
Hz. Âişe şöyle cevap verdi:
Falancadır, o şöyle şöyle namaz kılan bir kadındır. (Hz. Âişe, kadının kıldığı namazları Hz. Peygamber'e anlatmaya başladı.)
Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Dur bakalım, bunları saymayı bırak! Gücünüzün yettiği amelleri yapın. Allah'a andotsun ki siz usanmadıkça Allah usanmaz". Resulullah'in en çok sevdiği din (amel), sahibinin devam ettiği (amel) idi.[96][96]

Açıklama

Buhârî'nin bu başlıktan kastı, iman sözcüğünün ameller için de kullanılmasıdır. Çünkü burada din ile, amel kasdedilmektedir. Gerçek din İslâm'dır. Gerçek anlamda İslâm ise imanın eş anlamlısıdır. Bu sebeple Buhârî'nin amacı da gerçekleşmiş olmaktadır.
Bu hadisin öncekilerle bağlantısını "gücünüzün yettiği amelleri yapın" bölümü oluşturmaktadır. Çünkü Buhârî daha önce salih amellerle İslâm'ın güzelleşeceğini zikretmekle, bunun için aşırılık sınırına varma pahasına nefisle mücahedenin istenmediğini belirtmek istemiştir.
İbnü't-Tîn şöyle der: "Hz. Âişe söz konusu olan kadının fitneye düşmeyeceğinden emin olunca onu yüzüne karşı övmüştür" Ancak Hammâd b. Seleme'nin Hişam'dan yaptığı rivayete göre Hz. Âişe bu sözü kadın dışarı çıktıktan sonra söylemiştir.
"Dur bakalım bırak şunları": Bu sözcük Hz. Âişe'ye söylenmiş olabilir. Bu durumda kasıt Hz. Âişe'nin kadını övmesini engellemektir. Bu sözle, söz konusu fiilin yasaklanması da kasdedilmiş olabilir. İmamlardan bir kısmı bu görüşü esas alarak "Gecenin tümünü namaz kılarak geçirmek mekruhtur" demişlerdir.
"Gücünüzün yettiği amelleri yapın": Devam edebileceğiniz amellerle meşgul oiun. Kadi Iyaz şöyle demiştir; "Bu söz yalnızca gece ibadetine özgü olabileceği gibi bütün dinî amellerle iîgili de olabilir." Ben (İbn Hacer) derim ki: "Hadis yalnızca namaza özgü olarak söylenmiş olmakla birlikte kullanılan ifade geneidir. Dikkate alınması gereken de budur."
"Allah'a andolsun ki" : Bu söz, yemin talep edilmediği halde yemin etmenin caiz olduğunu göstermektedir. Dinle ilgili işlerden birinin önemini vurgulamak, buna teşvik etmek veya mahzurlu bir şeyden sakındırmak gibi durumlarda yemin etmek müstehap olur.

Allah'ın Usanması

"Sîz usanmadıkça Allah usanmaz": Usanmak bir şeyi gözünde büyütmek, daha önce severken daha sonra ondan bıkmak demektir. Böyle bir durumun Allah hakkında söz konusu olamayacağı hakkında görüş birliği vardır.
İsmailî ve değerli araştırmacı âlimlerden bir grup şöyle demiştir: Bunun Allah hakkında kullanılması yalnızca lafzı mukabele şeklinde bir mecazdır. Nitekim "bir kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür" âyeti ve benzerlerinde böyle bir mecaz vardır.
Kurtubî şöyle demiştir: "Bunun mecaz olma gerekçesi şudur: Yüce Allah, amelden usanarak amel etmeyi bırakandan sevabını keser. Bu sebeple burada bir şeye sebebinin adını verme kabilinden, Allah'ın fiiline de usanma adı verilmiştir.
Herevî bunun anlamı ile ilgili olarak şöyle der: "Ondan istemekten usanıp da O'na rağbet göstermez hale gelmedikçe o size olan lütfunu kesmez.
Ibnü'l-Cevzî ise şöyle demiştir: "Sürekli yapılan amel şu iki sebepten ötürü takdir edilir:
l. Bir amele başladıktan sonra onu bırakan, gayesine ve maksuduna ulaştıktan sonra

---

[96][96] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 1151.

ondan yüz çeviren gibidir. Bu kişi kınanmaya maruz kalır.
2. İyiliğe devam eden kişi hizmete yapışır. Her gün belirli bir süre bir kapıya bağlı kalan ile bir günün bütününde bağlanıp sonra vazgeçen gibi değildir.

33. İmanın Artması Ve Eksilmesi

Ve Cenab-ı Allah'ın buyurduğu şu âyetleri:
"Onların hidayetlerini artırdık [97][97] İman edenler imanlarına iman katsınlar diye [98][98] "Bugün size dininizi tamamladım.[99][99]
Kişi tamamlanmış ve kemale ulaşmış olan dinden bir şeyi terk ettiğinde dini eksik olur.
44- Enes'ten rbnvaiiâîm anh rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kalbinde arpa donesi ağırlığınca iyilik bulunup da tâ ilahe illallah diyen kimse sonunda cehennem ateşinden çıkar. Kalbinde buğday ağırlığınca iyilik olup da lâ ilahe illallah diyen kişi eninde sonunda cehennem ateşinden çıkar. Kalbinde bir zerre ağırlığınca hayır bulunan kimse lâ ilahe illallah derse sonunda cehennem ateşinden çıkar.[100][100]

Açıklama

Katâde'nin Enes'ten yaptığı diğer rivayette "hayır/iyilik" yerine "iman" sözcüğü yer almaktadır.
İbn Battal şöyle demiştir: İman ve iman edilmesi gerekenleri doğrulama konusunda insanların farklı olması bilgi ve cehalet durumlarına göredir. Bilgisi az olanm tasdik ettiği doğrular zerre miktarı olabilir. Bilgisi ondan fazla olanın imanı da buğday veya arpa miktarı olur. Ancak iman eden her insanın kalbinde tasdîk ettiği şeyin aslının, iman edilen şeyi görmekle eksilmesi ya da artması mümkün değildir.
İbn Uyeyne'ye "Bazıları imanın söz (la ilahe illallah sözünü söylemek) olduğunu ifade etmektedir" denilince o şöyle dedi: "Bu, ahkam âyetleri inmeden önceydi. O dönemde insanlara yalnızca lâ ilahe illallah demeleri emredilmişti. Bunu dediklerinde insanlar canlarını ve mallarını koruma altına almış olurlardı. Allah onların doğruluğunu bildiğinden onlara namazı emretti kıldılar. Bunu yap-masaydılar dille ikrarlarının onlara bir yaran olmazdı. (İbn Uyeyne bu şekilde İslâm'ın şartlarını saydı). Allah onlara indirdiği farzlara uyduklarını ve onların bunu kabulle karşıladığını gördüğünden onlar hakkında şu âyeti indirdi: "Bugün size dininizi kemale erdirdim."[101][101] Kim bunlardan bir şeyi tembellikle veya önemsemeyerek terk ederse onu te'dip ederiz ve o kişinin imanı eksik olur. Kim bunları inkâr ederek terk ederse kâfir olur."
"Kalbinde...olduğu halde Jâ ilahe illallah ederse" : Bu ifade kelime-i tevhidi sözle söylemenin şart olduğunu göstermektedir. Yahut da buradaki sözden kasıt kişinin kalbinde bu düşünceyi taşımasıdır. Bunun anlamı, kim tevhidi ikrar eder ve tasdik ederse demektir. Şu halde ikrar şarttır. Bu yüzden Hz. Peygamber bunu her defasında tekrar etmiştir. Tasdikte farklılık belirtildiği şekilde olmaktadır.
"Bu hadiste peygamberlikten/peygambere inanmaktan niçin bahsedilmemiştir?" diye sorulacak olursa şu şekilde cevap veririz: Burada aslında imanın bütünü kasdedilmiştir. İlk parçası ise geri kalan kısımların alâmetidir. Nitekim "Kul huvallahu ehad"İ okudum dediğinde İhlas suresinin tümünü okumayı kasdedersin.
Hadiste geçen zerreden maksat en ufak şeydir. Yahut da güneş ışığında havada uçuşan iğne ucu kadar küçük toz zerreleridir. Diğer bir görüşe göre bu küçük karıncadır. İbn

---

[97][97] Kehf, 18/13.

[98][98] Müddessir, 74/31.

[99][99] Mâide, 5/3.

[100][100] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4476, 6565, 7410, 7440, 7509, 7510, 7516.

[101][101] el-Mâide, 5/3.

Abbas'm şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Avucunu toprağa koyup da hareket ettirdiğinde elinden düşen şey zerredir."

45- Hz.Ömer İbnü'l-Hattâb'dan rivayet edildiğine göre Yahudilerden biri ona şöyle dedi:

Ey müminlerin emiri! Sizin kitabınızda okuduğunuz bir âyet biz Yahudiler topluluğuna inmiş olsaydı, o âyetin indiği günü bayram edinirdik". Hz. Ömer sordu: "Hangi âyet?"

Yahudi cevap verdi: "Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum.[102[102]]

Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi:

Biz bu günü ve Hz. Peygamber'e bu âyetin indirildiği yeri biliriz. Bu ayet Hz. Peygamber Arafat'ta ayakta beklerken Cuma günü indirildi. [103[103]]

Açıklama

Hz. Ömer'le konuşan Yahudi Kâbu'l-Ahbar'dır.

"O âyetin indiği günü bayram edinirdik. O günü yüceltir, o günde din tamamlandığı için her yılın O gününü bayram olarak kutlardık.

Şu sorulabilir: Bu cevap ile soru arasında nasıl bir uygunluk vardır? Çünkü Yahudi Hz. Ömer'e "o günü bayram edinirdik" demiş, Hz. Ömer de ona bu âyetin İndiği yeri ve vakti bildiklerini söylemiş, ancak "O günü bayram edindik" dememiştir.

Bu sorunun cevabı şudur: Bu âyet Arefe gününün sonlarına doğru indirildi. Bayram da o günün başı ile gerçekleşir.

Fakihler şöyle demiştir: Öğleden sonra görülen hilal ertesi güne aittir.

Bana göre bu rivayette işaretle yetinilmiştir. Oysa daha önce geçen İshak'ın Kabîsa'dan yaptığı rivayette bununla neyin kasdedildiği açık olarak zikredilmiştir. O rivayet şu şekildedir: "Bu âyet Cuma günü ve Arefe günü indirildi. Her ikisi de Allah'a hamd olsun ki bizim bayramımızdır."

Şu sorulabilir: Bu olay, konu başlığına ne açıdan delil olmaktadır?

Buna şu şekilde cevap verilmiştir: Bu rivayet, âyetin Arafat'ta indirildiğini açıklamaktadır. Bu dönem de, şeriatın ve rükünlerinin tamamlandığı bir dönem olup peygamberliğin son günlerinde veda haccında idi. Doğrusunu Allah bilir. Süddî bu âyetten sonra kesin olarak helal ve haram konusunda başka bir âyetin gelmediğini söylemiştir.

[102[102]] el-Mâide,5/3.

[103[103]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4407, 4606, 7268.

34. Zekât İslâm Dandır

Ve Yüce Allah'ın şu sözü: "Onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur.1[1]

46- Talha b. Ubeydullah'tan rivayet edilmiştir:

Necidlilerden saçı başı dağınık bir adam Hz. Peygamber'e geldi. Sesinin mırıltısı duyuluyor, ancak ne dediği anlaşılmıyordu. Yaklaştı nihayet bir de baktık ki İslâm hakkında soru soruyor. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

Bir gün ve gecede beş vakit namaz." dedi.

Adam: "Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan namaz var mıdır?" diye sordu.

Hz. Peygamber Haytr. Ancak ditersen nafile olarak yaparsın" buyurdu. Daha sonra Hz. Peygamber Ramazanda oruç tutmak" dedi.

Adam: Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan oruç var mıdır? diye sordu.

Hz. Peygamber Hayır. Ancak dilersen nafile olarak tutabilirsin" buyurdu. Daha sonra Hz. Peygamber zekât'tan bahsetti.

Adam: "Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan zekât var mıdır?" diye sordu.

Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w wEeı-: "Hayır. Ancak dilersen nafile olarak verirsin" buyurdu.

Adam "Vallahi bunlardan ne fazla ne de eksik yaparım" diyerek döndü ve gitti.

Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: "Doğru söylediyse kurtuldu.2[2]

Açıklama

Konu başlığında yer alan âyet başlığa açık olarak delâlet etmektedir. Çünkü âyetteki "sağlam din" ifadesi İslâm dinidir. Sağlam'dan kasıt da doğru yoldur.

"Saçı başı dağınık" : Bu ifade söz konusu olayın heyetlerin Hz. Peygamber'e geldiği dönemlere yakın olduğunu göstermektedir.

Adamın sesinin mırıltı gibi gelmesi, adamın uzaktan bağırması sebebiyledir. "İslâm'dan soruyor": İslâm'ın hükümlerinden soruyor demektir. İslâm'ın hakikatini soruyor da denilebilir.

Hadiste kelime-i şehadeti zikretme meşin İn sebebi Hz. Peygamber'in o adamın bu sözü bilmesidir veya o adamın fiilî hükümler hakkında soru sorduğunu bilmesidir. Yahut Hz. Peygamber bunu zikrettiği halde bu, rivayet edilmemiştir.

Haccın zikredilmemesinin sebebi, ya o sırada haccın farz kılınmamış olması, yahut da hadisi rivayet eden kişinin bunu zikretmemesidir. İkinci ihtimali Buhârî'nin Oruç kitabında rivayet ettiği şu hadis desteklemektedir: "Hz. Peygamber ona İslâm'ın hükümlerini bildirdi." Buna hadiste belirtilmeyen diğer farzlar ve hatta menduplar da girer.

"Beş vakit namaz" : İsmail b. Cafer'in rivayetine göre adam sorusunda şöyle demiştir: "Allah'ın namaz konusunda bana neyi farz kıldığını bana anlat". Hz. Peygamber Beş vakit namaz" buyurmuştur. Böylece cevabın soruya uygun olduğu anlaşılmış olmaktadır.

imam Mâlik'in rivayetinden; vitri, sabahın sünnetini, kuşluk namazını, bayram namazını, akşamdan sonra kılman iki rekatlık sünneti vacip görenlerin aksine bir gün ve gecede beş vakit namaz dışında farz namaz bulunmadığı anlaşılır.

Başlanan Nafilenin Tamamlanması

Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan var mıdır? Hayır ancak dilersen nafile olarak yaparsın" ; Bu ifade, başlanan nafilenin tamamlanması gerektiğini gösterir."

Kurtubî şöyle demiştir: Bu hadis, kişinin kendiliğinden yaptığı nafile dışında başka bir şeyin vacip olmadığını ifade etmektedir. Olumsuzdan yapılan istisna olumluluk ifade eder. Oysa nafilenin vacip olduğunu kabul eden yoktur. Geriye bir ihtimal kalmıştır, o da

---

1[1] Beyine, 98/5.

2[2] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1891, 2678, 6956.

başlanılan nafileyi tamamlamanın gerekli olmasıdır.
Tîbî bu görüşü şu şekilde eleştirmiştir: Kurtubî'nin dayandığı bu delil bir demagojiden ibarettir. Çünkü burada istisna, cinsten yapılmamaktadır. Zira nafile için "senin üzerine vardır" ifadesi kullanılmaz. Hz. Peygamber şöyle demiş olmaktadır: "Sana başka bir şey farz değildir. Ancak istersen nafile olarak yapabilirsin. Buradan nafilenin vacip olmadığı anlaşılır. Dolayısıyla bunlar dışında hiçbir şey farz değildir."
Burada tartışma "ancak. şeklindeki İstisna noktasında düğümlenmektedir. Bu istisnanın bitişik istisna olduğunu söyleyenler asla dayanmışlardır. Bu istisnanın ayrık istisna olduğunu söyleyenler delil getirmek zorundadır. Bu görüşte olanların aleyhine delil Nesai ve diğer hadis imamlarının rivayet ettiği şu hadistir: "Hz. Peygamber dem ve seiicm bazen nafile oruca niyet eder sonra da orucunu bozardı. Buhârî'deki bir hadise göre Hz. Peygamber Cüveyriye bintü'l-Haris'e Cuma günü oruca başladığı halde orucunu bozmasını emretmiştir. Bu, oruç konusundaki bu nassın kendisi ve diğer nasslara yapılan kıyas gereği nafile ibadete başlamanın tamamlamayı gerektirmediğini göstermektedir.
Şayet bu görüş hac konusunda reddedilmektedir, denilirse, deriz ki: Hac, fasid olduğu zaman bile devam edilmesi bakımından diğer ibadetlerden ayrılırken sahih hacda nasıl devam gerekli olmasın? Yine hac, tıpkı farzında olduğu gibi nafilesinde de keffaretin gerekli olması bakımından diğer ibadetlerden ayrılmaktadır.
"Vallahi": Bu söz, önemli işlerde yemin etmenin caiz olduğunu göstermektedir.
"Doğru söylediyse kurtuldu": Müslim'deki rivayet şu şekildedir: "Ana-b abasın in hakkı için doğru söylediyse kurtuldu", "Ana-babasının hakkı için doğru söylediyse cennete girdi".
Şu sorulabilir: Babalar üzerine yemin etmenin yasaklanması ile yukarıdaki ifadeleri nasıl bağdaştırabiliriz?
Buna şu şekilde cevap verilmiştir: Yukarıdaki hadis, söz konusu yasaktan öncedir. Yahut bu söz yemin maksadıyla olmaksızın söyleniveren bir sözdür. Nitekim kişinin dilinden bazen eşi için "Allah boynunu devirsin", "Allah boğazını kessin" gibi sözler çıkıverir. Yahut da bu sözde gizli bir "Rab" kelimesi bulunmaktadır, yani sözün aslı "ana-babasının Rabbi için" şeklindedir. Bunun yalnızca Hz. Peygamber'e özgü olduğu da söylenmiştir, ancak bu delile muhtaç bir görüştür. Bu konuda en güçlü cevap İlk ikisidir.
İbn Battal şöyle demiştir: "Doğru söylediyse kurtuldu" sözü, üstlendiği şeyleri yapmazsa kurtulmayacağım göstermektedir. Bu ise Mürcie'nin görüşüne muhaliftir.
Şu sorulabilir: Bu hadiste yasaklardan bahsedilmediği halde nasıl sadece bunları yapmakla kurtulabileceği söylenmiştir?
İbn Battal buna söz konusu hadisin, yasakların inmesinden önce söylenmiş olabileceğini söyleyerek cevap vermiştir. Bu tuhaf bir görüştür. Çünkü onun da kesin olarak belirttiği gibi soruyu soran Dımâm'dır. Onun Hz. Peygamberle görüştüğü tarih hakkında en erken rivayet, hicretin beşinci yılıdır. Daha sonra görüştüğü de söylenmiştir. Bu dönemde yasakların çoğunluğu gelmişti. Bu konuda doğru cevap şudur: Yasaklar, ona İslâm'ın hükümlerini bildirdi, sözünde yer almaktadır.
Şu sorulabilir: Hadiste sayılanlardan daha az yapmaması halinde kurtulmasını anladık. Fakat bunlardan fazla yapmaması halinde kurtulması nasıl doğru olabilir?
Nevevî buna şöyle cevap vermiştir: O kişi İçin kurtuluş olduğu söylenmiştir, çünkü o üzerine düşeni yapmıştır. Hadiste, üzerine düşenden fazlasını yapması halinde kurtulamayacağına dair bir husus yoktur. Çünkü kişi farz olanı yapmakla kurtuluyorsa, farzın yanında nafileyi de yapmakla haydi haydi kurtulur.
Şu sorulabilir: Hz. Peygamber yapmayacağına dair yemin eden kişinin bu yeminini çirkin kabul etmiş olduğu halde bu hadisteki kişinin yeminini nasıl kabul etmiştir?
Buna şu şekilde cevap verilmiştir: Bu, durumlara ve kişilere göre değişir. Bu konuda temel prensip, farzları terk etmeyen kişi için günahın söz konusu olmamasıdır. Başkaları kurtulma bakımından daha önde olsa bile, bu kişi de neticede kurtulur.
Tîbî şöyle demiştir: Bu söz ondan tasdik ve kabulde mübalağayı İfade etmek için sadır olmuş olabilir. Yani adam "sözünü soru yönünden daha fazlasına, kabul yönünden daha eksiğine ihtiyaç olmayacak şekilde kabul ettim" demek istemiştir.
Ibnü'l-Müneyyİr şöyle der: Fazlalık ve noksanlık tebliğle ilgili olabilir. Çünkü bu kişi İslâm'ı öğrenmek, daha sonra da öğretmek üzere kendi kavmi tarafından Hz. Peygamber'e gönderilmişti.

35. Cenazelerin Arkasından Gitmek İmandandır

47- Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Allah Resulü şöyle buyurmuştur:
Bir kimse inanarak ve sevabını yalnızca Allah'tan umarak bir Müs-lümanın cenazesinin arkasından giderse, namazını kılıp defnedinceye kadar onunla birlikte bulunursa iki kırat ecirle döner. Her bir kırat Uhud Dağı kadardır. Kim cenaze namazını kılar sonra cenaze defnedilmeden dönerse o da bir kırat ecirle dönmüş olur.3[3]

Açıklama

Cenazenin arkasından gitmek imandandır" Buhârî imanın şubeleri ile ilgili hadislerin pek çoğuna bu başlığı atmış ve bu konu ile de bunu bitirmiştir. Çünkü ölüm dünya hallerinin sonuncusudur.
Namazını Bu ifade "namazı kılınıp" diye de rivayet edilmiştir. Birinci rivayete göre kişi cenazenin namazını kılmadıkça vaad edilen ecri alamazken, ikinci rivayete göre namazını kılmasa bile bu sevabı alır. Ancak kişi bir cenazenin namazını kılmayı istemekle birlikte bir engel ortaya çıkar da kılamazsa, o kesin olarak cenaze namazı kılmanın sevabını alır.
Namaz kılma ve defin birlikte olduğunda iki kırat ecir, yalnızca namaz olduğunda bir kîrat ecir söz konusu olmaktadır. Esas olan da budur. Bazılarının farklı rivayetlerden yola çıkarak namaz kılan ve definde bulunan kişinin üç kirat ecirle döneceğini söylemeleri buna aykırıdır.

36. Müminin, Farkında Olmadan Amelinin İptal Edilmesinden Korkması

İbrahim et-Teymî şöyle demiştir: "Sözlerimle amelimi karşılaştırdığımda hep yalancı çıkmaktan korkarım."
İbn Ebî Müleyke şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in ashabından otuz kişi ile karşılaştım, hepsi de kendileri hakkında münafıklıktan korkuyorlardı. Hiçbirisi kendisinin Cebrail ve Mikâil gibi bir imana sahip olduğunu söylemezdi."
Hasan Basrî'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Bundan ancak mümin korkar, münafık emin olur."
"Bir de onlar bilerek günah İşlemekte ısrar etmezler 4[4] âyeti sebebiyle, tevbe etmeksizin nifak ve isyanda ısrar etmekten sakındırmak.
48- Zeyd şöyle demiştir: Ebû Vâil'e Mürcie mezhebinde olanlarla savaşma konusundaki görüşünü sordum, şöyle söyledi: Abdullah bana Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini bildirdi:
Müslümana sövmek fısk, onunla savaşmak küfürdür.5[5]

Açıklama

Müminin, farkında olmadan amelinin iptal edilmesinden korkması" : Bu konu özel olarak Mürcie mezhebinin görüşünü reddetmeye yöneliktir. Gerçi önceki konularda da onların görüşlerini reddeden bölümler vardı, ancak bîd'at ehlinden başkaları da o kapsama giriyordu. Bu konu ise öyle değildir.
Mürcie", ertelemek anlamında olan "irca" kelimesinden türetilmiştir. Çünkü onlar amelleri İmandan ayırarak bir anlamda ertelemekte ve şöyle demektedirler: "İman kalp ile tasdikten ibarettir". Onların çoğunluğu imanın dille söylenmesini de şart koşmamışlardır. Bu mezhepte olanlar isyankârlar için de kâmil anlamda iman isminin söz konusu olacağını söyleyerek şöyle demişlerdir: "İmanla birlikte hiçbir günahın zararı olmaz". Onların görüşleri usul kitaplarında bilinmektedir.
Önceki konu ile bunun bağlantısı şudur: Cenazenin ardından gitmek cenaze yakınlarının

---

3[3] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1323, 1325

4[4] Âi-i İmrân, 3/135.
5[5] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6044, 7076.

haklarının gözetilmesine imkân verir, yahut da bu hem ölünün hem de yakınlarının haklarına riayet anlamına gelir.
Hadisin bağlamından, vaad edilen sevabın bu işi tamamen Allah rızası için yapanlar hakkında geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Buhârî bu hadisin ardından kişinin bir engel sonucu halis niyetle yapmayı kasdettiği şeyi yapamaması ve bu yüzden farkında olmaksızın vaad edilen sevaptan mahrum kalması konusunu getirmiştir.

Amellerin İptal Edilmesi

Amelinin iptal edilmesi Kişinin işlediği amelinin sevabından mahrum kalması demektir. Çünkü kişi yalnızca halis olarak yaptığı amellerin sevabını alır.
Bu konuda son söz şudur: İptal iki türlüdür:
1. Bir şeyden dolayı bir şeyin iptal olması ve birinin diğerini tamamen gidermesi. Örneğin küfür imanı, iman da küfrü iptal eder. Bu her iki bakımdan da kesin bir iptaldir.
2. Dengenin iptal olması: İyiliklerle kötülükler teraziye konulduğunda iyilikleri ağır basan kurtulur. Kötülükleri ağır basanın durumu Allah'ın dilemesine kalır: Dilerse bağışlar, di-lerse azap eder. Amelin Allah'ın iradesine bağh hale gelmesi bir açıdan iptaldir. Çünkü bir menfaati ihtiyaç anında durdurmak onu iptal etmektir. Cehennemden çıkıncaya kadar azap etmek ise bundan daha şiddetli bir iptaldir. Her ikisinde de göreceli bir iptal söz konusu olup buna mecazen iptal denilmiştir. Bu hakiki anlamda bir iptal değildir. Çünkü kişi cehennemden çıkarılıp cennete sokulunca, yaptığı amellerin sevabı kendisine döner. Bu, iki tür iptali birbirine eşit görerek günahkâr kişinin kâfir olduğuna hükmedenlerin ki Kaderîler'in büyük çoğunluğu bu görüştedir- görüşüne aykırıdır.
İbrahim et-Teymî tabiun, fakih ve abidlerindendir. Onun sözü iki farklı şekilde rivayet edilmiştir. Bunların birine göre onun sözünün anlamı şudur: "Amelimin sözümden farklı olduğunu görenlerce; 'doğru olsaydın söylediğine aykırı davranmazdın' denilerek yalanlanmaktan korktum". Teymî insanlara vaaz ettiği için bu sözü söylemiştir. Çoğunluğun rivayetine göre ise bu sözün anlamı şudur: "İnsanlara vaaz etmeme rağmen amelde elimden geleni yapmamaktan korktum". Yüce Allah iyiliği emredip, kötülüğü yasakladığı halde, amelde kusurlu davrananları şu sözü ile kınamıştır; "Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında büyük bir nefretle karşılanır".[6][6] Bu sebeple İbrahim et-Teymî yalanlayanlara benzemekten korkmuştur.

Sahabenin Nifaktan Korkması

Hadisin rivayet zincirinde yer alan İbn Ebî Müleyke'nin gördüğü en büyük sahabîîer Hz. Âişe, ablası Hz. Esma, Ümmü Seleme, dört Abdullah (Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Zübeyr), Ebû Hureyre, Ukbe b. Haris, Misver b. Mahreme'dir. Bunlar kendisinden hadis dinlediği sa-habîlerdir. İleriki yaşlarda bunlardan daha büyük sahabîierle de karşılaşmıştır, ki bunlar arasında; Hz. Ali, Sa'd b. Ebu Vakkas vardır. Onların tümünün amellerde nifaktan korktuğunu belirtmiştir. Onların dışmdakilerden buna muhalif bir şey nakledilmediğinden, bu konuda bir tür icma gerçekleşmiştir. Bu korkunun sebebi şudur: Mümin kişinin ameline onun ihlasını zedeleyen durumlar arız olabilir. Onların bundan korkması, bunun mutlaka gerçekleştiği anlamına gelmez. Bu aşırı derecede ihtiyatlı ve takva sahibi olmalarından kaynaklanmaktadır.
İbn Battal şöyle demiştir: "Onların korkmasının sebebi uzun yaşadıklarından daha önce alışık olduklarından farklı bazı değişiklikleri görmüş olmaları ve bunları reddetmeye güç yetirememeleridir. Onlar susmak suretiyle buna boyun eğmiş sayılmaktan korkmuşlardır."
"Hiçbirisi Cebrail ve Mikâil gibi bir imana sahip olduğunu söylemezdi Yani Cebrail'in imanına nifakın bulaşmasından emin olunduğu gibi, kendilerinin de" bu şekilde iman ettiklerini söylemezlerdi. Bu, sıddıkların imanı ile diğer insanların imanının aynı seviyede

---

6[6] es-Saf, 61/3.

olduğunu söyleyen Mürcie mezhebinin aksine, söz konusu kişilerin müminlerin iman bakımından birbirinden farklı olmalarını'kabul ettiklerini göstermektedir.

Münafıklıktan Korkmak Müminin Özelliğidir

Hasan-ı Basrî'nin "Bundan ancak mümin korkar, münafık emin olur" sözünde neyi kasdettiği konusunda bazı yanlış anlayışlar ortaya çıkmıştır.
Nevevî bunun anlamının "Allah'tan ancak mümin korkar, münafık emin olur" şeklinde olduğunu söylemiştir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimse için iki cennet vardır.[7][7]
"Allah'ın mekrinden ancak hüsrana uğrayanlar emin olur". İbnü't-Tin ve sonraki alimlerden bir kısmı da bu sözü bu şekilde açıklamışlardır. Kirmanı de bunu kabul etmiştir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu görüş doğru olmakla birlikte Buhâri'nin ve kendisinden nakledilen Hasan-ı Basrî'nin kasdettiği şeyden farklıdır. Bunun sebebi sözün çok özet olarak ifade edilmiş olmasıdır. Bağlama bakıldığında Hasan-ı Basrînin bu söz ile münafık olmayı kasdettiği anlaşılmaktadır. Muallâ b. Ziyad'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Hasan'ın bu mescitte "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki geçmiş ve gelecek her mümin nifaktan korkar. Geçmiş ve gelecek her münafık ise münafıklık korkusundan kendisini güvende sayar" sayar dediğini duydum.
Ahmed b. Hanbel elman adlı eserinde şöyle demiştir: Ravh b. Ubade, Hişam'dan o da Hasan'dan şunu nakletmiştir: "Vallahi geçmiş gelecek her mümin nifaktan korkar. Bundan ancak münafık kendini güvende sayar". Allah'tan korkmak, istenilen ve övülen bir şey olmakla birlikte bu konu bir başka şey ile ilgilidir.
Tevbe etmeksizin nifak ve isyanda ısrar etmekten sakındırmak": Buhârî'nin bu sözü söylemedeki amacı Mürcie mezhebini reddetmektir. Çünkü onlar imanın bulunmasından sonra günahlardan sakındırmanın söz konusu olmadığını söylemişlerdir. Bâb başlığında zikredilen âyet onların görüşünü reddetmektedir. Çünkü Yüce Allah günahtan istiğfar edip, bu fiilde ısrarlı olmayanı övmüştür. Bundan, istiğfar etmeyip bu fiilde ısrarcı olanların övülmediği sonucu çıkar.
Konu başlığının kapsamında yer alan diğer bazı âyetler de şunlardır: "Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini saptırmıştı.[8][8]
"Gönüllerini ve gözlerini gerisin geriye döndürürüz de daha önce iman etmedikleri gibi yine İman etmezler.[9][9]
"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın; yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir.[10][10]
Sonuncu âyet kasdedilen anlama diğerlerinden daha çok delil olmaktadır. Günah nifakına ısrar eden kişinin inkâr nifakına düşmesinden korkulur. Buhârî, Ahmed b. Hanbel'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği Abdullah b. Amr'ın şu hadisine işaret etmiş olmaktadır: "Bilerek yaptığı günahlarda ısrar eden ısrarcılara yazıklar olsun!". Yani tevbe eden kişinin tevbesini Allah'ın kabul edeceğini bildikleri halde istiğfarda bulunmayanlara yazıklar olsun. Bunu Mücahid ve başkaları söylemiştir. Tirmizî, Hz. Ebû Bekir'den merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Kişi günde yetmiş kere aynı günahı işlese bile istiğfarda bulundukça günahta ısrar etmiş olmaz". Bu hadislerin tümünün senetleri hasendir.[11][11]

Fısk

Fısk: Sözlükte çıkmak demektir. Dinde ise Allah ve Resûlü'ne itaatten çıkmak anlamına gelir. Dinî ıstılahta, isyanın en şiddetlisine bu isim verilir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

---

[7][7] Rahman, 55/46
[8][8] es-Saf, 61/5.
[9][9] el-En'âm, 6/110.
[10][10] el-Hucurât, 49/2.
[11][11] Hasen hadis; sahih ile zayıf arasında orta derecede bulunan ve makbul kabul edilen hadislerdir.

"Küfrü, fışkı ve isyanı da size çirkin göstermiştir.[12[12]] Bu hadis müslümanin hakkını yüce saymayı, haksız yere ona söven kişinin
Iraklığına hükmedileceğini ifade etmektedir. Bu, Mürcie mezhebini reddetmeyi gerektirir. Bundan Ebû Vâil'in onlar hakkındaki soruya verdiği cevabın uygunluğu anlaşılır. O şöyle demiş olmaktadır; Hz. Peygamber saibiiâiu aieyH v« sstem şöyle şöyle dediği halde onlarla savaşmak nasıl hak olabilir?

Müslümanla Savaşmak İnsanı Dînden Çıkarır mı?

"Onunla savaşmak küfürdür" : Şu söylenebilir: "Bu hadis Mürcie mezhebini reddetse bile hadisten ilk anda anlaşılan anlam, büyük günahlardan dolayı insanların kâfir olduğunu söyleyen Haricîleri desteklemektedir".
Buna şu şekilde cevap verilir:
a. Bidat mezhebinde olan kişiyi reddetmedeki mübalağa bunu gerekli kılmıştır. Bu hadiste Haricîleri destekleyen bir unsur yoktur. Çünkü hadisten, ilk anda anlaşılan şey kasdedilmemektedir. Savaşmak, sövmekten daha şiddetli olunca -çünkü savaş kişinin ölümüne yol açar savaşı fısk sözcüğünden daha şiddetli bir sözcük olan küfür sözcüğü İle ifade etti. Hz. Peygamber bununla insanı dinden çıkaran inkarcılığı kasdetmemiş, aşırı bir biçimde bundan sakındırmak için buna küfür demiştir. Bu konuda bunun benzeri bir şeyin insanı dinden çıkarmadığı temel kuralına dayanmıştır. Bu temel kurallara Örnek olarak şefaat ile ilgili hadisi ve şu âyeti verebiliriz: "Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları dilediği kişi için bağışlar.[13[13]] Buna "günahların cahiliye işlerinden olduğu" konusunu açıklarken işaret etmiştik.
b. Diğer bir ihtimale göre müslümanla savaşmaya küfür denilmesi, bunun küfre benzemesinden dolayıdır. Çünkü müslümanla savaşmak kâfirin yapacağı bir iştir.
c. Şöyle de denilmiştir: Burada küfür kelimesinin sözlük anlamı olan "örtmek" kasdedilmiştir. Çünkü Müslümanm Müslüman üzerindeki hakkı ona yardım etmektir ve eziyet değil. Kişi onunla savaştığında bu hakkın üzerini örtmüş olur.
Üçüncü görüşün aksine ilk ikisi Buhârî'nin kastına ve bunu yapmaktan sakındırmaya daha uygundur.
d. Diğer bir görüşe göre Hz. Peygamber bu uğursuz fiilin sonunda insanı küfre götüreceğinden hareketle buna küfür demiştir. Bu ihtimal zayıftır.
e. Hadiste ifade edilen küfrü Müslümanla savaşmayı helal sayana hamletmek dördüncüden de uzak bir ihtimaldir. Çünkü bu konu başlığına uymamaktadır, Şayet bu kasdedilmiş olsaydı Müslümana sövmekie onunla savaşmak arasında bir fark kalmazdı. Çünkü, geçerli bir yoruma dayanmaksızın müslü-mana lanet etmek de küfürdür. Ayrıca bu, geçerii bir yoruma dayanmaksızın bunu yapan kişiye yorulur.
Bu hadise benzeyen diğer bir hadis de Hz. Peygamber'in şu sözüdür: "Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler haline dönmeyin". Bu hadiste geçen kâfirler kelimesi hakkında da yukarıdaki ihtimaller söz konusudur. Bu konu Fiten bölümünde gelecektir. Yine bunun bir benzeri de şu âyettir: "Bunun ardından sizler, (verdiğiniz sözün tersine) birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir zümreyi yurtlarından çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı bileşiyorsunuz. Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde (hem çıkarıyor hem de) size esirler olarak geldiklerinde fidye verip onları kurtarıyorsunuz. Yoksa siz Kitab'm bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir.[14[14]] Ayet'i İşin büyüklüğünü belirtmek için bazı amellere küfür adı verildiğini göstermektedir. Müslim'de yer alan "Müslümana lanet etmek onu öldürmek gibidir" hadisine gelince, söz konusu hadis buradaki hadise aykırı değildir. Çünkü kendisine benzetilen, benzeyenin üstündedir. İkisinin ortak olduğu nokta etki bakımından ikisinin de son dereceye varmasıdır. Lanet etmek insanın kişiliğine, öldürmek canına karşı son derece kötü bir saldırıdır.

12[12] el-Hucurat, 49/7.

13[13] en-Nisâ, 4/48
14[14] el-Bakara, 2/85.

49- Ubâde b. Sâmit'ten rivayet edildiğine göre Ailah Resulü kadir gecesini haber vermek üzere evinden çıktı. Müslümanlardan iki kişi birbiri ile tartıştılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
"Size Kadir gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Ancak falan ile falan tartışınca (buna dair bilgi hafızamdan) kaldırıldı. Umarım ki bu da sizin için hayırlı olur. Kadir gecesini (yirmiden sonraki) yedinci, dokuzuncu ve beşinci gecede arayınız.[15][15]

Açıklama

Kads Iyaz şöyle demiştir: Bu hadis, tartışmanın yerilen bir davranış ve manevî cezanın yani mahrumiyetin sebebi olduğunu göstermektedir. Yine bu hadiste, şeytanın bulunduğu yerde hayır ve bereketin ortadan kalkacağına dair delil vardır. Şu sorulabilir: Gerçeği bulmak İçin yapılan tartışma nasıl yerilebilir?
Derim ki: Bu tartışma mescitte yapıldığı için yerilmiştir. Mescit Allah'ı anma yeridir, boş konuşmaların yeri değil. Yine tartışmanın yapıldığı zaman dilimi de Allah'ı anma zamanı olan Ramazan ayıdır. Buradaki kınama doğrudan tartışma sebebiyle değil, zaman ve mekân yönünden söz konusudur. Yine tartışma., Hz. Peygamber'in huzurunda sesi yükseltmeyi doğurmuştur. Bu ise şu âyet sebebiyle yasaklanmıştır: "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın; yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir.[16][16] Böylelikle konu başlığı ile hadisin birbirine uyumu anlaşılmış olmaktadır. Bu uyum, Buhârî'nin kitabı üzerine konuşan pek çok kişiye gizli kalmıştır.
Şu sorulabilir: "Siz farkına varmadan..." ifadesi, kişinin kasden yapmadığı amelden dolayı sorguya çekileceğini göstermektedir.
Buna şu şekilde cevap veririz: Bu âyetin anlamı şudur: "Siz günahın küçük olduğuna inanmanızdan dolayı amellerinizin iptal edildiğinin farkına varamazsınız." Kişi bazen bir şeyin günah olduğunu bilmekle birlikte onun büyük bir günah olduğunu bilmeyebilir. Nitekim aynı husus şu hadis hakkında da söylenmiştir: "Bu ikisine azap ediliyor. (Kendilerine göre) büyük bir günah sebebiyle değil. Oysa (gerçekte) bu büyük bir günahtır.
Kadı Ebu Bekir İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: "Sorumluluk kişinin ikinci amelde kastetmese bile ilk ameldeki kastı ile olur. Çünkü kasta riayet birinci amelde söz konusu olup sonra ilk niyetin hükmü diğer amelin başında da devam eder. Niyet iyi olsun kötü olsun fark etmez."
"Umarım ki bu da sizin için hayırlı olur: Buna dair bilginin kaldırılmamış olması daha hayırlı olsa bile -çünkü bu kesin bilgidir- umarım ki bunda da sizin için hayır söz konusu olur. Çünkü bu bilginin kaldırılması, o geceye rastlamak için uğraşmayı amel etmeyi gerektirdiğinden daha çok sevap almayı gerektirir. Bu, Hz. Peygamber'in bereketiyle olmuştur.

37. Cebrail'in Hz. Peygamber E İman, İslâm, İhsan Ve Kıyametin Bilgisi Hakkında Soru Sorması Ve Hz. Peygamberin Bunları Ona Açıklaması

Daha sonra Hz. Peygamber Bu Cibril aleyhisselamdır. Size dininizi öğretmek için geldi" buyurdu. Hz. Peygamber Cebrail'in sorduğu tüm konuları din olarak kabul etmiştir.
Hz. Peygamber'in Abdülkays heyetine imanı açıklaması
Yüce Allah'ın şu sözü: "Kim İslâm'dan başka din ararsa, bu kendisinden asla kabul edilmez.[17][17]
50- Ebu Hureyre rad a Birgün Hz. Peygamber adam ona gelerek sordu: İman nedir?
Hz. Peygamber satbiahu şöyle demiştir: vesefe, ashabı ile bir arada otururken bir senem: Allah'a, meleklerine, O'na kavuşmaya, peygamberlerine ue yeniden dirilmeye

---

[15][15] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2023, 6049.
[16][16] el-Hucurat, 49/2.

[17][17] Ali İmran, 3/85.

inanmandır.
İslâm nedir?
Allah'a ibadet etmen ve ona hiçbir şeyi ortak koşmaman, namaz kılman, farz olan zekâtı vermen ue Ramazan orucunu tutmandır. İhsan nedir?
Allah'ı görüyormuşçasına O'na kulluk etmendir. Sen Onu göremesen de O seni görmektedir.
Kıyamet ne zaman?
Bu sorunun sorulduğu kişi, bu konuda sorandan daha bilgili değildir. Sana bazı alâmetlerini bildireceğim: Cariyenin efendisini doğurması, deve çobanlarının binaları yükseltme yarışına girmesi. Kıyametin bilgisi Allah dışında kimsenin bilmediği beş şey içindedir. (Daha sonra Hz. Peygamber şu âyeti okudu),
"Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.[18][18]
Hz. Peygamber'e soru soran adam arkasını dönerek gitti.
Hz. Peygamber Onu geri çağırın" dedi. Ashâb-ı kiram (onu aradılar fakat} hiç kimseye rastlamadılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "O Cebrail idi. Size dininizi öğretmek için gelmişti".
Ebû Abdullah (Buhârî) şöyle demiştir: Hz. Peygamber bunların tümünü din olarak kabul etmiştir.[19][19]

Açıklama

îman ve İslâm Aynı Şeyler midir?

Daha önce Buhârî'nin iman ve İslâm kelimelerini eş anlamlı gördüğünü söylemiştik. Cebrail'in iman ve İslâm hakkında soru sorması ve Hz. Peygamberin buna ayrı ayrı cevap vermesi bu ikisinin farklı olmasını gerektirdiğinden ve bundan imanın bazı şeyleri tasdik etmek, İslâm'ın ise bazı amelleri yapmak olduğu şeklinde bir anlam anlaşıldığından Buhârî tevil ile bunu kendi anlayışına uygun hale getirmeyi istemiştir.
Hz. Peygamber "İman nedir?" sorusuna verdiği cevabın aynısını Abdülkays heyetininin "İslâm nedir?" sorusuna da vermiştir. Bu da iman ve İslâm'ın aynı anlama geldiğini göstermektedir.
Ayet İslârn kelimesinin din anlamına geldiğini göstermektedir. Ebû Süfyan'm "İman dindir" şeklindeki haberi de bunu göstermektedir. Bu da iman ve İslâm'ın bir olmasını gerektirir.
Ebû Avâne el-İsferayinî Sahih adlı kitabında Şafiî'nin öğrencisi el-Müze-nî'den iman ve İslâm'ın kesin olarak aynı şey olduğunu aktarmış ve Müzenî'nin bunu Şafiî'den duyduğuna dair sözünü de iletmiştir.
Her iki görüşün birbiri ile tearuz eden delilleri vardır.
Hattabî şöyle demiştir: "Bu konuda iki büyük imam kitap yazmış, iki görüşe dair pek çok delil ileri sürmüşler ve bu konuda farklı iki ayrı görüş ortaya koy-muşlardır. Gerçek şu ki iman ve İslâm kelimesi arasında genel-özel ilişkisi söz konusudur. Şöyle ki: "Her mü'min Müslümandır, ancak her Müslüman mü'min değildir". Bu görüş, inanç ve amele birlikte İslâm adının verilmemesini gerektirir, iman ise her ikisine de verilebilir. Oysa "Sizin İçin din olarak İslâm'dan razı oldum" âyeti bunu reddetmektedir. Bu âyetteki İslâm sözcüğü inanç ve ameli aynı anda kapsamaktadır. Çünkü inançsız olarak amel eden kişi, kendisinden razı olunan bir dine bağlı değildir.
el-Müzenî ve Ebû Muhammed el-Beğavî de bunu delil getirerek ele aldığımız Cibril hadisi İle İlgili olarak şunları söylemişlerdir: Hz. Peygamber bu hadiste İslâm'ı görünen amellerin adı olarak kullanmıştır. İman ise içte olan inanç için kullanılmıştır. Bunu amellerin imandan olmadığını ifade etmek için söylemediği gibi tasdîkin İslâm'dan olmadığını ifade etmek için de söyleme1 mistir. Aksine bu tamamı bir bütün oluşturan şeyi detaylı olarak anlatmak için söylenmiştir ki bu bütün de dindir. Bu sebeple Hz.

18[18] Lokman, 31/34.
19[19] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 4777.

Peygamber O Cebrail idi. Size dininizi öğretmek için gelmişti" buyurmuştur.'Yüce Allah'ın şu âyetleri de bunu İfade etmektedir: "Sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum 20[20] "Kim İslâm'dan başka bir dîn ararsa bu kendisinden asla kabul edilmez 21[21] Dinden razı olunması ve kabul edilmesi ancak tasdîkin buna eklenmesi ile olur.
Delillerin tümü incelendiğinde İman ve İslâm kelimelerinin hem dinî terim hem de sözlük anlamı olarak kendilerine özgü anlamlarının bulunduğu görülmektedir. Ancak her biri, tamamlayıcı anlamında diğerini gerektirmektedir. Amel eden kişi iman etmedikçe tam Müslüman olamadığı gibi, inanan kimse de amel etmedikçe tam mümin olamaz. İmanın İslâm, İslâm'ın iman yerine kullanılması veya birisi söylendiğinde her ikisinin de kasdedilmesi mecazdır. Bu kelimeler kullanıldığında hangi anlamın kasdedildiği bağlamdan anlaşılır. Bir soruya cevap olarak birlikte zikredîlmişlerse hakikat anlamlarına yorulur. Birlikte geçmemişse veya soruya cevap olarak zikredilmemişse karinelere göre hakikat anlamına da mecaz anlamına da yorulabilir. İsmailî bu görüşü ehl-i sünnet ve'1-cemaatten nakletmiştir. Onlar şöyle demişlerdir: "Birlikte kullanıldıklarında anlamları farklıdır. Tek olarak kullanılırlarsa diğeri de kullanılana dahil olur." Muhammed b. Nasr'in ve ona uyarak İbn Abdilberr'in çoğunluğun Abdülkays hadisindeki iman ve İslâm kelimelerini aynı kabul ettiğine dair görüş ile, Lâlkâî ve İbnü's-Sem'ânî'nin ehl-i sünnetten rivayet ettikleri "Cibril hadisinde geçenlere göre iman ve İslâm birbirinden farklıdır" görüşü de bu şekilde anlaşılmalıdır.
Şu sorulabilir: Hz. Peygamber kıyametin kopacağı anı bildirmediği halde Buhârî nasıl "Hz. Peygamber'in bunları açıklaması" şeklinde başlık koymuştur?
Bunun cevabı şudur: Hz. Peygamber soruların çoğunluğuna cevap verdiğinden Buharı bunu dikkate alarak böyle söylemiştir. Çünkü çoğunluk, bütünle aynı hükme sahiptir. Yahut da kıyametin kopuş vaktini de bunu Allah'tan başkasının bilmediğini söyleyerek açıklamıştır.
"Hz. Peygamber ashabı ile bir arada otururken": Yani onların içinde olup onlardan ayrı yerde değildi. Başkasına karıştırılması imkansızdı. İbn Ebi Fevre'nin rivayetinde şu şekilde yer almaktadır: "Hz. Peygamber ashabının arasında otururdu. Yabancı bîr kimse geldiğinde hangisinin Hz. Peygamber olduğunu bilemezdi. Biz, gelen yabancının onu tanıyabilmesi için ona bir oturma yeri yapmayı talep ettik ve ona üzerine oturacağı çamurdan bir oturma yeri yaptık". Kurtubî bu rivayetten; öğretim vb. zaruret durumlarının gerektirmesi halinde âlimin özel, yüksek bir yerde oturmasının müstehap olduğu sonucunu çıkarmıştır.

Cebrail'in İnsan Kılığında Ashabı İle Birlikte Olan Hz. Peygamber'e Gelmesi

"Bir adam ona gelerek. Yani melek, bir adam suretinde ona geldi. Buhârî Tefsir bölümünde "bir adam yürüyerek ona geldi" denilmektedir.
Ebû Ferve'nin rivayetinde ise şöyle denilmektedir: "Biz Hz. Peygamber'in yanında otururken, insanların en güzel yüzlüsü ve en güzel kokulan sürünmüş olan bir adam çıkageldi. Elbisesine hiçbir kir bulaşmamıştı".
Müslim'de Kehmes yolu ile Hz. Ömer'den şu şekilde rivayet edilmiştir: "Bir-gün Hz. Peygamber'in yanında iken birden elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam çıkageldi".
İbn Hibban'm rivayetinde ise şöyle denilmektedir: Sakalları siyah bir adam geldi. Üzerinde yolculuk işareti bulunmadığı gibi İçimizden kimse de onu tanımıyordu. Adam Hz. Peygamber'in karşısına oturarak dizlerini onun dizlerine dayadı ve avuçlarını onun bacaklarına koydu".
Süleyman et-Teymîye ait bir rivayette şöyle denilmektedir: "Üzerinde yolculuk alâmeti bulunmadığı gibi, Medine'li de değildi. İnsanları yararak Hz. Peygamber'in karşısına gelip bizden birinin namazda oturduğu gibi oturdu. Sonra elini Hz. Peygamber'in dizlerine koydu".
Anlaşıldığı kadarıyla Cebrail elini Hz. Peygamber'in dizlerine koymakla, kendisinin kaba bedevilerdenmiş gibi gösterip işi daha gizli hale getirmek istemiştir. Bu sebeple de Hz.

20[20] el-Mâide,5/3
21[21] Al-i îmrân, 3/85.

Peygamber'in yanma varıncaya kadar insanları yararak ilerlemiştir. Bu yüzden sahabenin bir kısmı onun bu hareketini garip karşılamıştır. Ayrıca o Medine'li değildi ve yürüyerek geldiği halde üzerinde yolculuk alameti de bulunmuyordu.
Şu sorulabilir: Hz. Ömer sahabeden hiç kimsenin onu tanımadığını nereden bilmektedir?
Buna şu şekilde cevap verilmiştir: Hz. Ömer'in tahminen bunu söylemiş olması mümkündür. Yahut da orada bulunanların açık ifadelerine dayanarak bunu söylemiştir. Bu ikinci İhtimal bana göre daha güçlüdür. Osman b. Gayyas'ın rivayetinde de bu şekilde yer almıştır. Bu rivayet şöyledir: "Orada bulunanlar birbirine baktı ve bu adamı tanımıyoruz dediler".

Cebrail'in Selam Vermeden Konuşmaya Başlaması

Şu sorulabilir: Cebrail niçin selam vermeden önce konuşmaya başlamıştır? Buna şu şekilde cevap verilmiştir:
a. Durumunu gizlemede mübalağa için bunu yapmış olabilir.
b. Bunun farz olmadığını göstermek için bunu yapmıştır.
c. Selam verdiği halde hadisi rivayet eden ravi bunu aktarmamıştır.
Bana göre muteber olan üçüncü görüştür. Ebu Ferve'nin rivayetinde Cebrail'in selam verdiği de yer almaktadır. Rivayet şöyledir: "Adamın elbisesine hiç kir bulaşmamıştı. Mescit sergisinin başladığı yerden Hz. Peygamber'e Selam sana ey Muhammedi" diye selam verdi. Peygamberimiz onun selamını aldı. Adam sordu: "Yanına geleyim mi ey Muhammed?", Peygamberimiz gel" buyurdu. Yaklaşayım mı diye sordukça Hz. Peygamber yaklaş dedi." Ata'nm Abdullah b. Ömer'den rivayetine göre de adam "Selam sana ey Allah'ın elçisi!" diyerek selam vermiştir. Kurtubî'deki rivayete göre "Selam sana ey Muhammed!" şeklinde selam vermiştir. Kurtubî bu rivayetten bir yere giren kişinin önce genel selam verip sonra bir şahsa özel selam vermesinin müstehap olduğu sonucunu çıkarmıştır.
İman asıl olduğu için öncelikle onu sorduğu söylenmiştir. İkinci olarak da İslâm'ı sormuştur. Çünkü bu iman iddiasının doğru olup olmadığını gösteren bir ölçüdür. Üçüncü olarak ihsanı sormuştur, çünkü ihsan iman ve İslam'a bağlıdır. Ammare b. el-Ka'kâ'ın rivayetinde ise önce İslâm'ı sormuştur. Çünkü İslâm zahir olan şeydir. İkinci olarak imanı sormuştur. Çünkü iman batın olan şeydir. Tîbî de, öncelikli olan imandan başlayarak aşağıdan yukarıya yükselmeyi barındıran bir özellik taşıdığı için bu görüşü tercih etmiştir.

İmanın Şartları

"İman Allah'a...inanmaktır" : Bu cevap gösteriyor ki Hz. Peygamber Cebrail'in imanın sözlük anlamını değil, ilişkili olduğu şeyleri sorduğunu biliyordu. Aksi taktirde Hz. Peygamber İman tasdik etmektir" diye cevap verirdi. Hz. Peygamber şöyle demiş olmaktadır: "Dindeki irnan özel bir tasdiktir. Allah'a iman; onun var olduğunu, kemal sıfatlan ile mut-tasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu tasdik etmektir."
Meleklere iman; onların var olduğuna ve Allah'ın onları nitelediği gibi "kendilerine ikramda bulunulan kullar" olduğuna inanmaktır. Meleklere imanın, kitaplar ve peygamberlerden önce zikredilmesi vakıadaki tertibe riayet içindir. Çünkü Yüce Allah melekleri, kitaplarla birlikte peygamberlere göndermiştir. Bu, meleğin peygamberden üstün olduğunu,savunanlar için bir delil teşkil etmez.
Allah'ın kitaplarına iman; onların Allah'ın sözü olduğuna, içindekilerin hak olduğuna inanmaktır.

Allah'a Kavuşmaya İman

Allah'a kavuşmaya iman" Bunun "yeniden dirilmeye iman" konusuna dahil olduğu için bu ifadenin bir tekrar olduğu söylenmiştir. Doğrusu bu bir tekrar değildir. Hadisteki "ba's" İfadesinden kabirlerden kalkmanın, "Allah'a kavuşmak" İfadesinden ise bundan sonrasının kasdedildiği söylenmiştir. Bir başka görüşe göre ise Allah'a kavuşmak, dünyadan intikal etmekle gerçekleşir, "ba's" ise bundan sonrasıdır. Matar el-Verrâk'ın rivayeti de bunu göstermektedir. Bu rivayette şöyle denilmektedir: "Ölüme ue ölümden

sonra yeniden dirilmeye inanmak. Enes ve İbn Abbas'ın hadisinde de böyledir. Diğer bir görüşe göre Allah'a kavuşmaktan maksat O'nu görmektir, Hattabî bunu zikretmiştir. Nevevî onun bu görüşünü şu sözleri ile eleştirmiştir: "Kimse Allah'ı göreceğini kesin olarak söyleyemez. Çünkü bu mü'min olarak ölenlere özgüdür. Kişi kendi sonunun nasıl olacağını bilemez. O halde bu nasıl imanın şartlarından olabilir?". "Nevevî'nin bu İtirazına da şu şekilde cevap verilmiştir:" Burada kasdedilen, bunun bizatihi gerçek olduğuna inanmaktır. Bu, ehl-i sünnetin âhirette Allah'ı görmeyi ispat konusundaki güçlü delillerindendir. Çünkü Allah'ı görmeye inanmak, imanın şartlarından sayılmıştır.
Peygamberlere iman; onların Allah'tan alıp insanlara bildirdikleri iman esaslarında doğru söylediklerine inanmaktır. Melekler, kitaplar ve peygamberlere iman konusunda bu açıklama ile yetinilmesi, bu konuda tafsilata girişmeksizin bu kadarla yetinmenin caiz olduğunu göstermektedir. Ancak ismen zikredilenlere ayrı ayrı iman etmek şarttır. Hadiste yer alan sıralama şu âyetle uyum içindedir: "Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler".[22][22] Bu sıralama ile kasdedilen şudur: Hayır ve rahmet Allah'tandır. Onun en büyük rahmetinden biri de kitaplarını kullarına indirmesidir. Kullar içinden bu kitapların kendilerine indirildiği kimseler peygamberlerdir. Allah ile peygamberler arasındaki aracılar ise meleklerdir.
Yeniden dirilmeye inanmak: Buhârî Tefsir bölümünde "âhirete" ifadesi, Müslim'in Hz.Ömer'den gelen rivayetinde ise "âhiret gününe inanmak" ifadesi de eklenmiştir. "Sonraki diriliş" ifadesindekİ "sonraki" ibaresi hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür: Bunlardan birine göre bu ifade tıpkı "geçen gün" ifadesin-deki gibi pekiştirme amacıyla getirilmiştir. Diğer bir görüşe göre yeniden dirilme iki kere gerçekleşmektedir: Birincisi yoktan var edilmek, yahut ana karnındaki embryo halinden başlayarak doğuma kadar ve doğumla birlekte dünya hayatına kavuşmak, İkincisi kabirlerden kalkarak âhirette kalınacak mekanda istikrar bulmak için dirilmek. Ahiret günü denilmesinin sebebi, dünya günlerinin veya sınırlı zamanların sonu olmasından dolayıdır. Buna iman etmekten maksat, o günde meydana gelecek hesap, mizan, cennet ve cehennem gibi şeyleri tasdik etmektir.

Hadisin Farklı Rivayetleri

el-İsmaüî Müstahrec adlı eserinde "Kadere inanmandır" ifadesini de eklemiştir. Bu ibare Ebû Farva'nm rivayetinde de vardır. Yine aynı İfadeler Müslim'in Ammâre Ibnü'l-Ka'kâ'dan yaptığı rivayette de bu görülmektedir.. Bunu "bunların tümüne" ifadesi ile pekiştirmiştir.
Kehmes ve Süleyman et-Teymî'nin rivayetinde ise "Kadere; hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmak" ibaresi yer almaktadır. İbn Abbas hadisinde de bu ifade vardır.
Atâ'nın İbn Ömer'den yaptığı rivayette ise "Tatlısı ve acısının Allah'tan olduğuna inanman" şeklinde bir fazlalık vardır.

Yeniden Dirilme Ve Kaderden Bahsedilirken "İnanmak" ifadesinin Tekrar Edilmesi

Yeniden dirilmeden bahsederken, "inanman" ifadesini tekrar etmesinin hikmeti, bunun iman edilen şeyler içinde farklı bir tür olduğuna işaret etmek içindir. Çünkü yeniden dirilme daha sonra meydana gelecektir. Daha önce zikredilen şeyler ise şu an zaten vardır. Bunun diğer bir sebebi de bunu inkâr edenlerin çok olmasıdır. Bu yüzden yeniden dirilme konusu Kur'an'da da çokça tekrarlanmıştır.
Kaderden bahsederken de "inanman" ifadesi tekrarlanarak bir anlamda bu konuda meydana gelecek görüş ayrılıklarına işaret edilmiştir. Bu kelime tekrar edilerek kadere inanmanın önemi vurgulanmıştır. Daha sonra bu ifade şu açıklamalarla da pekiştirilmiştir: "Hayrına, şerrine, acısına, tatlısına". Daha sonra bunu da "Allah'tan olduğuna" ifadesi ile pekiştirmiştir. "Kader" sözcüğü masdar olup bir şeyin miktarını kesin olarak bilmek

---

22[22] el-Bakara, 2/285.

anlamına gelir. Bununla kasdedilen, Allah'ın varlıkların miktarlarını ve meydana gelecekleri zamanı, onları yaratmadan önce bilmesidir. Allah, kendi ilminde olacağını bildiği şeyi zamanı gelince yaratır. Sonradan meydana gelen her şey onun ilmi, kudreti ve iradesi ile meydana gelir. Bu, dinde kesin delillerle bilinmektedir. Sahabe, tabiinin önde gelenleri ve ilk dönem âlimlerinin büyük bir kısmı bu inanç üzerindeydiler. Sahabe devrinin sonuna doğru kader konusunda bidat anlayışlar ortaya çıkmaya başladı. Müslim; Kehmes, îbn Büreyde ve Yahya b. Ya'mer yoluyla bununla ilgili olayı şu şekilde aktarmaktadır: "Kader konusunda Basra'da ilk olarak ileri geri konuşan Ma'bed el-Cühenî idi. Yahya ve Humeyd el-Himyerî, Abdullah b. Ömer'in yanma gitmiş ve bu durumu ona bildirmişdi. O da kendisinin bu görüşte olanlardan uzak olduğunu, Allah'ın kadere iman etmeyenlerin hiçbir amelini kabul etmeyeceğini söyledi."
Şafiî'nin şu sözleri de bunlar aleyhine bir delildir: Kadere inanmayan kişi, Allah'ın her şeyi bildiğini kabul ediyorsa çelişkiye düşer. Bu kişiye şöyle denir: Allah'ın bildiğinden farklı bir şeyin meydana gelmesi mümkün müdür? Şayet bu soruya "hayır" diye cevap verirse ehl-i sünnetin görüşünü kabul etmiş olur. Öyle bir şeyin mümkün olduğunu kabul ederse, Allah'ın bilgisizliğini ileri sürmüş olur. Allah bundan münezzehtir.
Hadisin bağlamından anlaşıldığına göre mü'min adı, zikredilenlerin tümünü tasdik eden kişi için kullanılır. Oysa fakihler yalnızca Allah'a ve Resûlü'ne inanan kişiye mümin adını vermektedirler. Bu ikisi arasında bir çelişki yoktur. Çünkü Allah'ın peygamberine İnanmak demek, onun varlığına ve Allah katından getirdiği şeylerin doğru olduğuna inanmak demektir. Dolayısıyla yukarıda zikredilenlerin tümü bu şekilde peygambere İnanma kavramına dahil olur.

İhsan

"İhsan" kelimesi masdardır. Bu bir şeyi sağlam yapmak ve birine yarar sağlamak anlamına gelir. Hadiste birinci anlam kasdedilmiştir. Çünkü kasdedilen, kulluğun iyi ve güzel bir şekilde yapılmasıdır. İkinci anlam da kasdedilmiş olabilir. Çünkü ihsanda bulunan kişi samimiyetinden dolayı kendisine yarar sağlamış olmaktadır.
İbadette İhsan; İhlaslı (samirni)ve huşu içinde olmak, İbadet sırasında akla başka bir şey getirmemek, yalnızca yaratıcıyı düşünmektir.
Nevevî şöyle demiştir: Hadisteki ifadenin anlamı şudur: "Sen, hadiste ifade edilen âdabı yalnızca senin Allah'ı, O'nun da seni görmesi sırasında gösterebilirsin. Ancak sen O'nu göremediğin halde O seni daima görür. O'nu görmesen de güzelce kulluk et". Hadisteki bu bölüm dindeki çok önemli prensiplerden birini ve Müslümanlar açısından önemli bir kuralı içermektedir. Bu, sıddıklarm dayanağı, Allah yoluna girenlerin hedefleri, ariflerin hazinesi ve salihlerin yoludur. Bu hadis Hz. Peygamber'e verilen özlü ifade kabiliyetini gösteren hadislerden biridir.
Tahkik ehli, salihierle birlikte oturmaya teşvik etmişlerdir, ta ki kişi onlara saygı duyma ve onlardan utanma sebebiyle kendi değerini azaltacak şeylere bulaşmasın. Salihierle birlikte bulunmak insanı bu kadar etkilerse gizliyi de açığı da daima bilen Allah ile birlikte olan kişinin durumu nasıl olur?
Hadisin bağlamı Allah'ın dünyada göz ile görülmesinin gerçekleşmeyeceğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in onu görmesi ise bir başka
delile dayanmaktadır. Bu durum Müslim'in, Ebû Ümâme aracılığıyla Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadiste açık olarak ifade edilmiştir: "Bilin ki sizler ölünceye kadar Rabbinizi göremeyeceksiniz".

Cebrail'in Hem Soru Sorması Hem de Cevabı Tasdik Etmesi

Müslim, Ammâre İbnü'l-Ka'kâ'm rivayetinde buna ek olarak soru soran kişinin her üç cevabın ardından "doğru söyledin" dediğini belirtmektedir.
Süleyman b. Büreyde'nin rivayeti şöyledir: Orada bulunanlar şöyle dediler: Böyle bir adam görmedik. Sanki Hz. Peygamber'e öğretir gibi "doğru söyledin, doğru söyledin" diyor.
Kurtubî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in getirdiği bilgiler ancak onun tarafından yapılacak bir açıklama ile bilinebileceği için, orada bulunan sahabe grubu adamın bu

fiiline şaşırmıştır. Çünkü soru soran bu kişinin Hz. Peygamberle daha önce görüştüğünü ve ondan bir şeyler dinlediğini kimse görmemiştir. Ayrıca sorduğu soruların cevabını bilir gibi soru sormaktaydı. Çünkü Hz. Peygamber'in kendi sorularına verdiği cevabın doğru olduğunu yine kendisi söyleyip duruyordu. Orada bulunanların bu kişinin Cebrail olmasını uzak bir ihtimal olarak gören kimselerin hayreti gibi hayret etmiş ve olayı garipsemişlerdi.
"Kıyametin vakti ne zaman yani kıyamet ne zaman kopacaktır" sorusuna cevaben Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu:
Bu sorunun sorulduğu kişi, bu konuda sorandan daha bilgili değildir": Bu ifade ilk bakışta soru soran ile sorulara cevap verenin kıyametin kopma zamanı konusunda bilgice eşit olduğunu gösterse de asıl anlatılmak istenen "bunun yalnızca Allah'a malum olduğunu bilme" konusunda soru soran ve cevap verenin eşit olmasıdır. Nitekim daha sonra "Allah dışında kimsenin bilmediği beş şey vardır..." diyerek bu ifade edilmiştir.

Kıyametin Vaktinin Sorulması

Nevevî şöyle demiştir: Bu hadisten şu çıkarılır: Bir âlime bilmediği bir şey hakkında soru sorulduğunda bunu bilmediğini açıkça söyler. Bu durum onun değerini azaltmaz, aksine takvasının ne kadar çok olduğunu gösterir.
Kurtubî de şöyle demiştir: Bu sorunun sorulmasının amacı, dinleyenlerin kıyametin vakti hakkında soru sormalarını önlemektir. Çünkü pek çok âyet ve hadiste geçtiği üzere onlar sürekli kıyametin vaktini soruyorlardı. Bu soruya hadiste geçtiği şekilde cevap verildiğinde bunu bilme umudunun olmadığı anlaşılmış oldu. Önceki sorular ise böyle değildir. Çünkü onların sorulmasının amacı, dinleyenlerin anlaması ve uygulaması için cevap talep etmektir.
Hz. Peygamber soruya "Ben bu sorunun cevabını senden daha İyi bilmiyorum" dememiş de "Bu sorunun sorulduğu kişi, bu konuda sorandan daha bilgili değildir" demiştir. Bunun amacı dinleyenlere şunu ifade etmektir: "Bu konuda soru soran ve sorulan herkes aynı durumdadır."
"Kıyametin ne zaman kopacağım bilmiyoruz ama sana kıyametin alametlerini söyleyeyim." Kurtubî şöyle demiştir: Kıyametin alâmetleri iki kısımdır:
1. Normal türden (olağan) alametler
2. Normal olmayan (sıra dışı/olağanüstü) alâmetler. Hadiste birinci kısım alâmetler zikredilmiştir. Güneşin battığı yerden doğması gibi diğer alâmetler İse kıyamete daha yakın gerçekleşir. Burada daha önce gerçekleşecek alâmetler kasdedilmiştir.

Cariyenin Efendisini (Rabbini) Doğurması

Cariyenin efendisini doğurması" : Hadisin aslında yer alan "rabbini doğurması" ifadesindeki rab kelimesi, sahip ve efendi anlamına geîir. Alimler bu ibarenin anlamı konusunda her zaman farklı görüşler sergilemişlerdir.
İbnü't-Tîn "Bu konuda yedi farklı görüş belirtilmiştir" demiş ve bunları zikretmiştir. Ancak bunların bir kısmı diğerine dahildir. Ben (İbn Hacer) bunları birbirinden ayırarak şu dört görüşte özetledim:
1. Hattâbî şöyle demiştir: "Bunun anlamı İslâm dininin genişlemesi, Müslümanların şirkin hakim olduğu bölgeleri ele geçirmesi ve oradaki halkı esir almasıdır. Müslümanlardan bir kimse bu esirlerden bir kadını cariye edinip kendisinden çocuğu olduğunda, çocuk o kadının efendisi konumunda olmaktadır. Çünkü o cariyenin efendisinin çocuğudur. "Nevevî ve başka âlimler bunun çoğunluğun görüşü olduğunu söylemişlerdir. Ben (İbn Hacer) de derim ki: Hadiste bunun kasdedilmesi tartışılır. Çünkü bu sözün söylendiği sırada da cariyelerden çocuk edinme uygulaması vardı. Şirkin hakim olduğu yerleri eîe geçirme, halkı esir alma, kadınları cariye edinme İslâmm İlk yıllarında zaten gerçekleşmiştir. Hadisteki sözün geçtiği bağlam, ileride kıyamete yakın zamanda gerçekleşecek, ama henüz gerçekleşmemiş şeylere işaret etmeyi gerektirmektedir.
İbn Mâce'nin rivayetinde Vekî' bunu birinciden daha dar bir anîamda yorumlamıştır. O buradaki kastın "Arap olmayanların Arapları doğurması" olduğunu söylemiştir.
Diğer bir grup âlim bunun şu anlama geldiğini söylemişlerdir: "Cariyeler, hükümdarları doğurur. Anne de hükümdarın hakimiyeti altındaki kimselerden biri olur, hükümdar da

vatandaşlarının efendisidir." Bu görüş İbrahim el-Harbî'ye aittir. O şöyle demiştir: "İlk dönemde yöneticiler çoğunlukla cariyelerle cinsel ilişkide bulunmaktan çekinir, hür kadınlar İçin birbiri ile mücadele ederdi. Sonra iş tersine döndü. Özellikle de Abbasîler devrinde." Ancak hadisin "cariyenin kadın efendisini doğurması" şeklindeki rivayeti bu anlamı desteklememektedir.
Bazılarına göre cariyenin doğurduğu çocuğa "efendi" denilmesi mecazdır. ocuk, babasının ölümüyle cariyenin azat sebebi olduğu için ona mecazen efendi denilmiştir.
Bazıları da bu ifadeyi şuna tahsis etmişlerdir: Önce çocuk esir alınır ve bir müddet sonra da azat edilir. Büyüyerek önder hatta kral olur. Sonra onun an-nesi esir alınır. O annesi olduğunu biierek onu satın alır. Yahut da annesi oldu-Sunu bilmez de onu kendi hizmetinde kullanır, onunla cinsel ilişkide bulunur, azat eder yahut evlenir. Bazı rivayetlerde "cariyenin kocasını doğurması" ifadesi Ver almıştır. Bu rivayet Müslim'de vardır. Bu rivayet bahsettiğimiz şekilde yorumlanmıştır. Bu rivayette yer alan "bal" sözcüğünün koca değil de mâlik anlamına Sidiği de söylenmiştir ki, manaların aynı noktada buluşturulması bakımından to anlamı kabul etmek daha evladır.
2. Efendilerin, kendilerinden çocuk doğuran cariyelerini satması ve bunun Çoğalması, öyle ki bu cariyelerin kralların elinde dolaşıp durması, farkında olmaksizin cariyeyi çocuğunun satın alması. Buna göre kıyamet alâmetlerinden olan şey, çocuk doğuran cariyenin satımının haram olduğu konusunun hiç kimse tarafından bilinmemesi veya şer'î hükümlerin hafife alınmasıdır.
Şu söylenebilir: Çocuk doğuran cariyenin satılıp-satılmaması konusunda tarklı görüşler vardır. Bu yüzden hadisi bu anlama yormak uygun değildir.
Deriz ki: Bu hadis, mezheplerin İttifak ettiği bir anlama yorulur ki bu da hamilelik sırasında cariyenin satımıdır. Bunun haram olduğu konusunda icma vardır.
3. Bu da bir önceki görüş İle aynı doğrultudadır. Nevevî şöyle demiştir: Çocuğun annesini satın alması yalnızca ümmü veledlere [23][23] özgü değildir. Başka şekiller de mümkündür. Örneğin cariye, efendisi dışındaki bir adamdan şüphe yolu ile gerçekleşen birleşme sonucu hür bir çocuk doğurur. Veya cariye nikah yahut zina sonucu bir köle doğurur sonra her iki durumda da doğum yapan ana sahih bir akitle satılır. Elden ele dolaşarak nihayet oğlunun veya kızının eline gelir. Muhammed b. Beşir'in "bununla esir kadınlar kasdedilmektedir" sözü bunu zedelemez. Çünkü bu delilsiz bir tahsistir.
4. Çocuklarda ana-babaya isyanın çoğalması, çocuğun anasına, efendinin cariyesine yaptığı gibi sövmek, dövmek ve hizmet ettirmek suretiyle alçaltıcı muamelede bulunması. Bu durumda çocuğa mecazen "efendi" denilmiştir. Yahut da burada "rab" kelimesi ile mürebbî anlamı kasdedilmiştir ki bu durumda sözcük hakiki anlamında kullanılmış olur.
Bana (İbn Hacer'e) göre genelliği sebebiyle bu, en güçlü görüştür. Ayrıca sözün söylendiği makam, durumun ne ölçüde bozulacağının kasdedildiğini göstermektedir. Şöyle ki: Kıyametin kopmaya yaklaştığı sıralarda işlerin ne ölçüde tersine döneceği, terbiye edilenin terbiye edici hale, düşük kişinin de yüksek hale geleceğini ifade etmektedir. Bu Hz. Peygamber'in daha sonraki "çıplak ayaklı kişilerin yeryüzünün hükümdarları olması" sözüne de uymaktadır.

İki Uyarı

1. Nevevî şöyle demiştir: Hadis ümmü veledlerin satılmasının ne haram ne de caiz olduğunu gösterir. Bu ikisinden birine hadisi delil getirenler hata etmişlerdir. Çünkü bir şeyin başka bir şeye alâmet kılınması, onun yasak ya da mubah olduğunu göstermez.
2. Bu hadiste efendi ve malik hakkında "rab" kelimesi kullanılmış, BuhârMe yer alan diğer bir hadiste ise "Sizden biriniz (köleye); rabbine yemek yedir, rab-bine abdest aldır, demesin. (Köle efendisine) efendim, mevlâm, desin" denilmiştir. Bu iki hadis şöyle birleştirilir: İİk hadiste "rab" kelimesi mübalağa için yahut da mürebbi'' anlamında kullanılmıştır. Bunu yasaklayan hadiste ise "efendi" anlamında kullanılmıştır. Bu konudaki yasak daha sonra gelmişde olabilir. Ya da bu yasak Hz. Peygamber dışındaki kimselere

---

[23][23] Ümmü veled: Efendisinden bir çocuk doğuran ve bu sebeple efendinin ölümünden sonra Özgürlüğe hak kazanan kadındır.

özgüdür.

Deve Çobanlarının Binaları Yükseltme Yarışma Girmesi

Deve çobanlan: Bu onların bilgisizlikle nitelendirilmesi konusunda mübalağa için söylenmiştir. Yani onlar duyu organlarında bir kusur olmadığı halde kulaklarını ve gözlerini dinle ilgili hiçbir şeyde kullanmadılar. Bu kişiler bedevilerdir.
Nitekim Süleyman et-Teymî'nin rivayetinde bu durum şu şekilde açık olarak ifade edilmiştir: "Adam; 'Yalın ayak ve çıplak olanlar kimlerdir?' diye sordu. Hz. Peygamber de 'Bedevilerdir' dedi".
Taberânî, Ebû Cemre yoluyla İbn Abbas'tan merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Nabatlılann fesahat parçalaması ve şehirlerde köşkler inşa etmesi dinîn değişmesindendir".
Kurtubî şöyle demiştir: Durumun değişmesini haber vermekten kasıt; çöl halkının yönetime hakim olmas:, ülkeleri zorla egemeliği altına alması, mallarının çoğalması, bunların bütün gayretlerini binalarını süsleme ve bununla övünmeye harcamasıdır. Bu durumu zamanımızda biz de görmekteyiz.
Bu konuda şu iki hadis de vardır: "Soysuz ve düşük kimseler dünyada en rahat konumdaki insanlar olmadıkça kıyamet kopmaz." "iş ehil olmayana bırakıldığında kıyameti bekle'. Her iki hadis de sahihtir.
Kıyametin Kopma Anını Allah'tan Başkası Bilmez
"Kıyametin bilgisi Allah dışında kimsenin bilmediği beş şey içindedir": Yani kıyametin ne zaman kopacağına dair bilgi bu beş şeyin kapsamına dahildir.
Atâ el-Horâsânî'nin rivayeti şöyledir: Adam "Kıyamet ne zaman?" diye sordu. Hz. Peygamber ona: "Bu Allah dışında kimsenin bilmediği beş gayp bilgisine dahildir" buyurdu.
Kurtubî şöyle demiştir: Bu hadis sebebiyle hiç kimse bu beş konuda bilgi sahibi olamaz. Hz. Peygamber "Gaybm anahtarları onun ka-tındadır. Bunları O'ndan başkası bilmez [24][24] âyetini bu beş şeyle tefsir etmiştir. Bu hadis de Sahih'te yer almaktadır. Kim, Allah Resulüne dayan dırmakstzın bu beş konudan bir şeyi bildiğini iddia ederse bu iddiası yalandır. Gayp hakkında tahminde bulunmaya gelince; müneccim vb. kişiler sıradan konularla ilgili olarak tahminen gayptan haber verebilirler, ancak bu kesin bir bilgi değildir. İbn Abdilberr bunun için ücret alıp vermenin haram olduğu konusunda icma bulunduğunu nakletmiştir. İbn Mesud'un Mâıyaiiâhu anr şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Peygamberimiz'e bu beş konu dışında her şeyin bilgisi verilmiştir." İbn Ömer'den de bunun benzeri rivayet edilmiş olup her iki rivayet İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsnecf indedir. Humeyd b. Zenceveyh'ten rivayet edildiğine göre bir sahabî güneşin tutulma zamanını önceden haber verdi. Onun bu hareketi yadırganınca o "Gayp yalnızca şu beş şeydir" diyerek yukarıdaki âyeti okudu ve sözünü şöyle tamamladı "Bunun dışındakiler bazılarının bildiği bazılarının bilmediği bir gayptir".
"Sonra adam arkasını dönüp gitti. Hz. Peygamber onu geri çağırın, dedi": Buhârî Tefsir bölümünde "sahabe onu geri döndürmek için arkasından gittiler fakat hiçbir şey göremediler" dîye rivayet etmiştir. Bu, meleğin peygamber dışındaki insanlara görünebileceğini, onların huzurunda duyabilecekleri şekilde konuşabileceğini gösterir. İmran b. Husayn'ın meleklerin konuşmalarını duyduğu rivayet edilmiştir.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

1. Zikrettiğimiz rivayetler Hz. Peygamberin saiiaBâhu aky»i w »ıienı Cebrail'i son anda tanıdığını, Cebrail'in ona güzel görünüşlü ancak tanınmayan bir adam şeklinde geldiğini göstermektedir.
2. İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Size dininizi öğretmeye geldi" sözü soruya ilim ve öğretme adının verilebileceğini göstermektedir. Çünkü Cebrail yalnızca soru sormuş, bununla birlikte Hz. Peygamber «îkiiâhu aleyhi ve onu "muallim öğretici" diye nitelemiştir.

---

[24][24] En'am, 6/59.

"Güzel soru ilmin yarısıdır" sözü insanlar arasında meşhurdur. Bu hadisten de bu sonucu çıkarmak mümkündür. Çünkü bu hadisten elde edilen bilgiler, hem soru hem de cevaptan elde edilmiştir.
3. Kurtubî şöyle demiştir: Bu hadis "sünnetin anası (temeli, esası)" diye isim-lendirilmeye uygundur. Çünkü sünnet ilminin temel esaslarını içinde barındırmaktadır.
Tîbî de şöyle demiştir: Fatiha sûresi Kur'an ilimlerini toplu halde içerdiğinden Kur'ân'm Fatiha sûresi ile başlamasına uymak maksadıyla İmam Beğavî de el-Mesâbıh ve Şerhu's-sünne isimli kitaplarına bu hadisle başlamıştır.
Kadı Iyaz şöyle demiştir: "Bu hadis zahir ve bâtın bütün ibadet vazifelerini içermektedir ki bunlar arasında hem başlangıç olarak hem de dünya ve âhirette imanın sağlanması, organlarla yapılan ameller, ihlas, amellerin afetlerinden korunmak vardır. Hatta şeriat ilimlerinin tümü bu hadise bağlı ve bundan kaynaklanmaktadır."
Ben (îbn Hacer) derim ki: Bu sebeple bu hadis konusunda sözü uzattım. Zikrettiklerim çok olsa bile bu hadisin içerdiklerine göre azdır. Ben özet yöntemine aykırı davranmış değilim.

38. Bâb

51- Ubeydullah b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre Abdullah b. Abbas şöyle söylemiştir:
Ebû Süfyan bana Herakleios'un şöyle söylediğini anlattı:
"Sana onların sayısı artıyor mu azalıyor mu diye sordum, sen onların sayısının arttığını söyledin. îman da tamamlanıncaya kadar böyledir.
Sana herhangi bir kimse onun dinine girdikten sonra ona kızıp dininden dönüyor mu diye sordum, sen 'hayır' diye cevap verdin. İmanın mutluluğu da kalbe yerleşince hiç kimse böylesi bir mü'mini öfkelendirip de imanından uzaklaştıramaz.[25][25]

39. Dinini Koruyan Kişinin Üstünlüğü

52- Numan b. Beşîr'den rivayet edilmiştir: Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu işittim:
Helal de bellidir, haram da. Bu ikisi arasında insanlardan çoğu-m bilmediği şüpheli şeyler vardır. Kim şüphelilerden korunursa dini ve ırzını (şahsiyetini) korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere dürse harama düşer. Bu kişi bir koruluğun etrafında koyun güden ve yyunların her an koruluğa girme ihtimali bulunan bir çoban gibidir, ikkat edin! Her kralın bir koruluğu vardır. Dikkat edin! Allah'ın yer-tzündeki koruluğu haram kıldığı şeylerdir. Dikkat edin! Vücutta öyle r et parçası vardır ki o düzgün olursa bütün vücut düzgün olur, o tzuk olursa bütün vücut bozuk olur. Dikkat edin! Bu et parçası kalptır.[26][26]

Açıklama

Dinini koruyan kişinin üstünlüğü": Buhârî bu ifade ile vera'ın (şüpheli şeyden kaçınmanın) imanın tamamlayıcı unsurlarından biri olduğunu açıklamak emiştir.
Helal de bellidir, haram da": Apaçık deliller sebebiyle bunların hem kendileri hem de nitelikleri bellidir.
Bu ikisi arasında. ..şüpheli şeyler vardır": Yani hükmü bizzat belirli olmayan şeyler içinde diğerlerine benzeyenler vardır. Yani bunlar her iki yöne de benzemektedirler.
İnsanlardan pek çoğunun bilmediği...": Yani hükmünü bilmediği. Bu Tirmizî'nin rivayetinde şu şekilde açık olarak gelmiştir: "insanlardan pek çoğu bunun helalden mi yoksa haramdan mı olduğunu bilmez". Pek çok inşanın bunu bilmemesi insanlardan az bir kısmının bunu bildiğini göstermektedir ki bunlar da müctehidlerdir. Buna göre şüpheli olmak, müctehidler dışındaki insanlar için söz konusudur. İki delilden birini tercih edememe durumunda müctehidler için de söz konusu olabilir.

---

[25][25] Hadisin geçtiği diğer yer: 7.

[26][26] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 2051.

"Dinini ve ırzım korumuş olur": Yani dini eksiklikten, şahsiyeti eleştiriden korunmuş olur. Çünkü şüpheli şeylerden kaçınma özelliği ile tanınmayan kişi insanların bu konudaki eleştirilerinden kurtulamaz. Bu İfâde dinle ilgili emir ve yasakları korumaya ve şahsiyete riayet etmeye işaret etmektedir.

Dinde Şüpheli Şeylerin Hükmü

Kim de şüpheli şeylere düşerse" : Şüpheli şeylerin hükmü konusunda ihtilaf edilmiştir. Bunun haram olduğu söylenmişse de bu görüş reddedilmiştir. Diğer bir görüşe göre mekruhtur. Bir başka görüşe göre de bu konuda (görüş belirtilmeksizin) tevakkuf edilir.[27][27] Bu meseledeki görüş ayrılığı, din bu konuda hüküm belirtmeden önce eşya ve fiillerin hükümlerindeki görüş ayrılığına benzemektedir.
Alimlerin "şüpheli şeyler" konusundaki yorumları şu dört görüş ile özetle-nebiir:
1. Delillerin birbiri ile çelişmesi
2. Alimlerin bir konuda farklı görüşler ileri sürmesi -ki bu görüş ilkinden alınmıştır
3. Burada "mekruh" denilen şey kasdedilmektedir. Çünkü mekruh, hem yapma hem de terk etmeye elverişlidir,
4. Bununla mubah kasdedilmektedir.
İbnü'l-Müneyyir, hocası Kubârî'nin menkıbeleri arasında onun şöyle söylediğini nakletmiştir: "Mekruh, kişi ile haram arasında bir geçittir. Sürekli mekruhları yapan kişi harama gider. Mubah da kişi ile mekruh arasında bir geçittir. Sürekli mubahlardan yararlanan kişi mekruha doğru kayar". Bu güzel bir çıkandır.
Müslim'in senedini zikrettiği ancak lafzını belirtmediği, fakat İbn Hibbân'm rivayet ettiği şu hadis de bunu desteklemektedir: "Haramla aranıza helalden perde çekiniz. Kim bunu yaparsa şahsiyetini ve dinini korumuş olur. Bunun etrafında dolaşan kişi, koruluk etrafında hayvan otlatana benzer, onun oraya düşmesi yakındır". Bu şu anlama gelir: Helalin mutlak olarak işlenmesinin mekruha götüreceğinden korkulduğunda ondan kaçınmak gerekir. Bu durum helal yiyecekleri sürekli ve bolca yemeğe benzer. Bu da çokça kazanç sağlamaya mecbur bırakır. Çokça kazanç sağlamak ise kişinin hak etmediği şeyi almasına veya insanları küçümsemesine yol açar. En azından kullukla uğraşmaktan alıkoyar. Bu herkesçe bilinen, gözle de görülen bir durumdur.
Bana göre birinci görüş daha güçlüdür. Bu görüşlerin her birinin kasde-dilmiş olması da uzak bir ihtimal değildir. Bu, kişilere göre değişir. Zeki bir alim için hükmü ayırt edebilmek zor bir şey değildir. O, mubah ve mekruha düşme konusunda şüpheye düşebilir. Böyle bir âlimin dışındakiler İçin zikrettiğimiz hususların tümünde durumuna göre şüphe söz konusu olur. Mekruh bir ameli çok işleyen kimsenin yasak amelleri işlemeye de cüret edeceği açıktır. Haram olmayan yasağı işlemek, aynı cinsten haram olan yasağı işlemeye alıştırır. Bu durum söz konusu şey hakkındaki bir şüpheden kaynaklanır. Çünkü yasaklanan şeyi yapmak vera1 nurunun kaybolmasından dolayı kalbi karartır, kişi harama düşmeyi tercih etmese bile harama düşmeye başlar.
"Bir koruluğun etrafında koyun güden çoban gibi": Benzetmede özel olarak bunun seçilmesinde şöyle bir nükte vardır: Arap hükümdarları koyunlarının otlaması için özel yerleri koruluk yaparlar ve bunun etrafında hayvanını izinsiz olarak otlatanları şiddetli bir ceza ile tehdit ederlerdi. Hz. Peygamber de insanlara, aralarında yaygın olan durumu örnek olarak verdi. Cezadan korkan ve hükümdarın rızasını gözeten kişi, koyunlarının oraya girmesinden de korkarak koruluktan uzak durur. Oradan uzak durmak zor gelse bile en güvenilir yol budur. Kralın tehdidinden korkmayan ve onun rızasını gözetmeyen kişi ise koyunlarını koruluğun yakınında otlatır. İstemeden, sürüden ayrılan bir koyunun oraya girmesinden emin olamaz. Yahut da koyunlarını otlattığı yer verimsiz, koruluk ise verimli olur. Sürü sahibi kendisine hakim olamaz ve koyunlarını oraya sokar. Yüce Allah gerçek meliktir (kraldır), onun koruluğu da haram kıldığı şeylerdir.

Kalbin Önemi

---

[27][27] Tevakkuf, menfi veya müsbet, lehte veya aleyhte bir görüş belirtmemektir. (A.A.)

İnsan vücudunda bir et parçası vardır": Yani bir çiğnem et parçası vardır. Burada kalbin gözle görünen miktarı bu şekilde ifade edilmiştir. Kalbe bu ismin verilmesi işler içinde değişip durması sebebiyledir. Hadiste yalnızca kalp zikredilmiştir. Çünkü kalp vücudun yöneticisidir. Yöneticinin düzgün olması ile yönetilenler de düzgün olur, yöneticinin bozulması ile yönetilenler de bozulur.
Bu hadis kalbin değerinin büyüklüğüne işaret etmekte, onu düzeltmeye teşvik etmekte, helal kazancın bunun üzerinde etkisi bulunduğunu göstermektedir. Burada kalp ile kasdedilen, Allah'ın kalpte oluşturduğu anlayıştır. Bu, aklın kalpte bulunduğunu gösterir. Nitekim şu âyetler de bunu ifade etmektedir: "Kendileri ile aklettikleri kalpleri olsun 28[28] "Kendisinde kalp bulunan kişi için bunda gerçekten bir öğüt vardır 29[29] Tefsirciler buradaki kalp kelimesinin akıl anlama'geldiğini söylemişlerdir. Akıl kalpte yerleşik bulunduğu için akla kalp denilmiştir.
Hadisin Önemi
Âlimler bu hadise büyük bir önem vermişler, Ebû Dâvud'dan da nakledildiği gibi bu hadisi, dinin temelini oluşturan dört hadisten biri olarak kabul etmişlerdir. Bu dört hadis bir beyitte şu şekilde toplanmıştır:
Dört sözde yer alır dinin temeli, Bunlar en hayırlı kişinin sözleri, Şüpheliyi terk et, zâhid ol, boş şeyi bırak, Amelini mutlaka bir niyetle yap! 30[30]
İbnü'l-Arabî 31[31] tek başına bu hadisten bütün hükümlerin çıkarılabileceğine işaret etmiştir. Kurtubî de bunun gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: "Çünkü bu hadis helal, haram ve diğerlerini birbirinden ayırmakta, bütün amellerin kalbe bağlı olduğunu ifade etmektedir. İşte bu açıdan bütün hükümlerin bu hadise bağlanması mümkündür."

40. Ganimetin Beşte Birini Devlet Hazinesine Ödemek İmandandır

53- Ebû Cemre'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: İbn Abbas'la birlikte oturuyordum. Beni oturduğu koltuk üzerinde, yanında oturtmuştu. Sonra bana "Benim yanımda kalırsan malımdan sana bir pay veririm" dedi. Ben de iki ay onun yanında kaldım. Sonra şöyle dedi:
Benî Abdülkays heyeti Hz. Peygamber'e Peygamber sordu:

Bu Topluluk (Bu Heyet) Kimdir?

Orada bulunanlar "Onlar Rebîa'dır" dediler. geldiklerinde Hz. Peygamber onlara: Merhaba (hoş geldiniz). Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin" buyurdu.
Onlar şöyle dediler: Ey Allah'ın elçisi! Biz senin yanma ancak Haram aylarda 32[32] gelebiliyoruz. Bizimle senin aranda Mudar kabilesinin kâfirlerinden falanca kabile var. Bize öyle kesin bir şöy söyle ki bunu geride bıraktığımız akrabalarımıza bildirelim ve bununla (bunu yaptığımızda) cennete girelim". Ayrıca içecekler hakkında da soru sordular.
Hz. Peygamber de onlara dört şeyi emretti, dört şeyi yasakladı.
Onlara; yalnızca Allah'a inanmayı emrederek şöyle sordu: "Yalnızca Allah'a inanmak nedir

---

28[28] Hacc ,22/46.
29[29] Kaf. 50/37
30[30] Dinin temeli olarak adlandırılan ve bu beyitte kssaca temas edilen hadisler şunlardır:

1. Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyetinin kargılığı vardır. (Buhârî'nin ilk hadisi)

2. Dünyada zühd sahibi ol Allah seni sevsin, insanların elindekine karşı zühd sahibi ol insanlar seni sevsin.

3. Kişinin güzel Müslüman olduğunun delili kendisini İlgilendirmeyen şeyi terk etmesidir.

4. Helal bellidir, haram da bellidir. Bu ikisi arasında insanlarının çoğunun (hükmünü) bilmediği şüpheli durumlar vardır. (Çev.)

31[31] Fakih olan İbnü'l-Arabî.
32[32] Haram aylar: Araplarca savaşmanın yasak oiarak kabul edildiği şu dört aydır: Zilkade, Zilhicce, Muharrsm, Recep.

bilir misiniz?"
Onlar: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediler. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
(Yalnızca Allah'a iman:) Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammedin Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekat uermek, oruç tutmak ve ganimetin beşte birini (devlet hazinesine) vermektir".
Hz. Peygamber onlara şu dört şeyi (kullanmayı) yasakladı: Hantem, Dübbâ, Nekîr, Müzeffet (mukayyer de demiş olabilir). Onlara şöyle dedi: "Bunları ezberleyin ve geride kalanlarınıza da bildirin".

Açıklama

"İbn Abbas'la birlikte oturuyordum Buhârî İlim kitabında Gunder'in Şu'be'den yaptığı rivayette İbn Abbas'ın söz konusu kişiye ikramda bulunmasının sebebini şöyle anlatmaktadır: "İbn Abbas ile insanlar arasında tercümanlık yapıyordum".
İbnü's-Salah şöyle demiştir: "Tercüme aslen bir dili başka bir dil İle ifade etmeye denir. Bana göre burada daha genel anlamda kullanılmıştır ki bu da İbn Abbas'm sözlerini kalabalık veya yanlış anlama sebebiyle tam anlayamayanlara ulaştırmak, başkalarının sözlerini de İbn Abbas'a ulaştırmaktır". Bana göre ikincisi daha kuvvetlidir. Çünkü o İbn Abbas'la birlikte onun yatağında oturuyordu. Kalabalık olma her İkisi için de söz konusu olup aralarında fark yoktu. Ancak İbn Abbas yatağın ortasında, Ebû Cemre de sözlerini tercüme ettiği kişilere yakın kısmında oturuyor şeklinde yorumlanırsa o başka. Ebû Cemre'nin Farsça'yı bildiği ve İbn Abbas'm sözlerini Farsça'ya tercüme ettiği de söylenmiştir.
Kurtubî şöyle demiştir: "Bu, İbn Abbas'm tercümede bir kişi İle yetindiğini göstermektedir.
İbnü't-Tîn, İbn Abbas'ın "malımdan sana bir pay veririm" sözünden hareketle bir şey öğretmek için ücret almanın caiz olduğu sonucunu çıkarmıştır. Ancak bu tartışılır. Çünkü Buhârî'nin Hac kitabında açık olarak zikrettiğine göre bunun sebebi İbn Abbas'm hacdan önce yaptığı umre sırasında gördüğü rüyadır.
Müslim, Gunder'in Şu'be'den yaptığı rivayette İbn Abbas'm Ebû Cemre'ye bu hadisi anlatma sebebini şu şekilde açıklamıştır: Bir kadın gelerek İbn Abbas'a pişirilmiş testide şıra yapmanın hükmünü sordu. İbn Abbas bunu yasakladı. Bunun üzerine ben şöyle dedim: "Ey İbn Abbas! Ben yeşil bir testide tatlı şıra yapıyorum ve ondan içiyorum, bunu içtiğimde karnım uğulduyor." İbn Abbas "Baldan tatlı da olsa ondan içme" dedi.
Buhârî Meğâzî kitabının sonlarında Kurre'nin Ebû Cemre'den rivayetini şu şekilde aktarmaktadır: İbn Abbas'a "Benim bir testim var. Onda şıra yapıyorum ve tatlı tatlı içiyorum. Çok içer de insanlarla uzun süre oturursam karnımın uğuldamasından dolayı rezil olmaktan korkarım" dedim. O şöyle dedi: "Abülkays heyeti geldi. Ebû Cemre de Abdülkays kavminden olduğu ve onlarla ilgili hadiste testilerde şıra yapmak yasaklandığı için bunun kendisine anlatılması uygun olmuştur.
Bu rivayet, testilerde şıra yapmayla ilgili haram hükmünün kaldırıldığına dair hadisin ibn Abbas'a ulaşmadığını göstermektedir. Söz konusu hadis Büreyde Ibnü'l-Husayb'in rivayeti olarak Müslim'de ve diğer kitaplarda yer almaktadır.
Kurtubî şöyle demiştir: Bu hadis şunu göstermektedir: Şayet soru soran kişi, cevaptaki delili anlama kabiliyetine sahip ise, fetva veren kişi verdiği cevâbı açık olarak ifade etmeksizin delili zikredebilir.
Bu topluluk (bu heyet) kimdir?": Nevevî şöyle demiştir: Heyet, büyük (önemli) kimselerle görüşmek İçin hazırlanan seçilmiş topluluğa denir. Hadiste zikredilen Abdülkays heyeti on dört süvari olup büyükleri de Eşecc adındaki kişi idi. İbn Ebû Cemre'nin "Bu kavim kimdir" sözü şunu göstermektedir: Kişinin kendisini görmek için gelenleri uygun konumda kabul etmek İstemesi sebebiyle onları tanımak için soru sorması müstehaptır.
Merhaba (hoş geldiniz)": Bu söz geleni hoş karşılamanın müstehap olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber bu sözü birkaç kez söylemiştir. Ümmü Hânî hadisinde "Ümmü Hânî! Merhaba", Ebû Cehil'in oğlu İkrime hadisinde "Binit olarak hicret eden kişiye merhaba" ve Hz. Fâtıma'ya "Kızıma merhaba" demiştir.
Allah sizi utandırmasın": Bu, söz konusu topluluğun kendi istekleriyle Müslüman olduğunu, bir savaş sonucunda kendilerini utandıracak bir biçimde esir düşerek Müslüman

olmadıklarını göstermektedir.
İbn Ebû Cemre şöyle demiştir: Hz. Peygamber sâiiaSâiu aleyhi bu heyeti dünya ve âhirette hayırla müjdelemiştir. Çünkü pişmanlık bir işin sonunda olur. Pişmanlık giderildiğinde bunun zıddı sabit olur. Bu, fitneden emin olunduğunda bir insanın yüzüne karşı övülebileceğini göstermektedir.
Heyetin "Ey Allah'ın elçisi!" diye hitap etmeleri Hz. Peygamberle karşılaştıkları sırada zaten Müslüman olduklarını göstermektedir.
"Bize öyle kesin bir söz söyle ki. Tîbî'nin naklettiğine göre burada kesin sözden kasıt, hak ile batılı birbirinden ayırt eden sözdür. Yahut da açık-seçik söz demektir. Hattâbî ise şöyle demiştir: "Burada açık söz diğer bir görüşe göre muhkem (sapasağlam) söz kasdedilmiştir."
İbn Ebû Cemre şöyle demiştir: Hadisteki bu ifade; bir hakkı yerine getirememe durumunda özrünü dile getirmenin gerekli veya mendup olduğunu, salih amellerin kabul edilmesi halinde sahibini cennete sokacağını, bunların kabul edilmesinin ise Allah'ın rahmeti ile gerçekleşeceğini göstermektedir.

Emredilen Dört Şey

Hz. Peygamber onlara dört şeyi emretti": Yani dört hususu veya cümleyi emretti.
Kurtubî şöyle demiştir: Emredilen dört şeyin ilki namazdır. Kelime-İ şehadet ise tıpkı "Biliniz ki ganimet olarak aldığınız şeylerin beşte biri Allah'ın, resulünün.[33][33] âyetindeki "Allah" sözcüğünde olduğu gibi bereket ummak için zikredilmiştir. Et-Tîbî de bu yönde görüş belirterek şöyle demiştir: "Beliğlerin âdeti, söz bir amaç için zikrediîdiğinde sözün öncesini bu amaca ayırıp geri kalan kısmını atmaktır. Burada da asıl amaç kelime-İ şehadeti zikretmek değildir. Çünkü söz konusu heyet, zaten kelime-İ şehadeti kabul eden mü'minlerdi. Ancak belki de İslâm'ın İlk yıllarında olduğu gibi imanın yalnızca kelime-i şehadet-ten İbaret olduğunu zannediyorlardı. Bu sebeple kelime-i şehadet emredilenler arasında sayılmamıştır."

Yasaklanan Dört Kap

Hz. Peygamber onlara dört şeyi yasakladı": Yani burada zikredilen dört kabın İçinde bulunan şeyi yasakladı.
Hantem" testi demektir. Sahih-i Müslim'de İbn Ömer bu şekilde açıklamıştır. Yine Müslim'de Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre hantem yeşil testidir. Harbî el-Ganb isimli kitabında Atâ'dan bunların çamur, tüy ve kandan yapılan testi olduğunu anlatmaktadır.
Dübbâ" (içi boşaltılmış kuru) kabaktan yapılan kaptır. "Nakîr" içi oyulmuş hurma ağacından yapılan kaptır. Müzeffet" ise zift ile sıvanmış kaptır.
Mukayyer" kuruduğunda yanan, gemi vb. şeylerin sıvandığı bir tür bitki ile sıvanan kaptır. Bunİan el-Muhkem isimli eserin yazarı söylemiştir.
Ebû Dâvud et-TayâlÎsî'nin Müsnedinde Ebû Bekre'den şu rivayet edilmiştir:
Dübbâ şudur: Tâif halkı kabağı oyup içine üzüm doldurur, sonra da üzüm içinde tamamen ölünceye kadar gömerdi.
Nakîr şudur: Yemâme halkı hurma ağacının gövdesini yontup yaş hurmayı bunun içinde şıra yapar sonra da tamamen hurma ölünceye kadar bırakırdı.
Hantem içi şarap dolu olarak bize iletilen fıçılardı.
Müzeffet ise zift ile sıvanmış testilerdi". Bu hadisin senedi hasendir.
Sahabenin tefsiri, diğer tefsirlere tercih edilmelidir. Çünkü sahabe, bu sözlerle ne kasdedildiğini daha iyi bilir.
Burada dört kabın yasaklanmasından kasıt özellikle bu kaplarda şıra yapmanın yasaklanmasıdır. Çünkü bu kapların özelliği sebebiyle şıra kısa zamanda sarhoş edici hale dönüşüyordu. Bunu bilmeksizin bu kaplardan şıra içmek mümkün olduğu için bunlar yasaklanmıştır.
İçecekler kitabında geleceği üzere, sonradan sarhoş edici tüm içkilerin haram kılınması ile birlikte tüm kaplarda şıra yapmak serbest bırakılmıştır.

---

[33][33] Enfal 8/1

41. Ameller Niyetlere Ve Sevap Elde Etme İsteğine Göredir, Herkes İçin Niyet Ettiği Vardır

Buna; iman, abdest, namaz, zekat, hac, oruç ve (diğer) hükümler de girer.
Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "De ki: Herkes kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar [34[34]] Yani kendi niyetine göre amel eder. Kişinin Allah rızasını umarak ailesine yaptığı harcama sadakadır. Hz. Peygamber tihten sonra hicret yoktur) Ancak cihad ve niyet vardır" buyurmuştur.
54. Hz. Ömer den rivayet edildiğine göre Allah Resulü şöyle buyurmuştur:
"Ameller niyetlere göredir. Herkes için niyet ettiği(nin karşılığı) vardır. Kimin hicreti Allah'a ve Resulüne ise onun hicreti Allah'a ve Resûlünedir. Kimin de hicreti elde etmek istediği dünya ve nikahlamak istediği bir kadına ise onun hicreti de hicret ettiği şeyedir.[35[35]]

Açıklama

Konu başlığı, şer'î amellerin niyete ve sevap elde etmek için yapılmaya göre değerlendirileceğini göstermektedir.

Niyetin Fonksiyonu

Niyetin imana dahil olması daha önce de açıkladığımız gibi Buhârî'nin "iman ameldir" anlayışına dayanmaktadır. Tasdik anlamındaki iman İse; Allah'tan korkmak, O'nu yüceltmek, O'nu sevmek ve O'na yaklaşmakta olduğu gibi niyeti gerektirmez. Çünkü bunlar yalnızca Allah için yapılan şeyler olduğundan başkalarından ayırmak İçin niyeti gerektirmezler. Zira niyet, Allah için yapılan işi, gösteriş ile başkaları için yapılan İşten ayırmak, amellerin farz ve mendup gibi mertebelerini birbirinden ayırmak ve oruç ile perhizde olduğu gibi ibadet ile âdeti birbirinden ayırmak içindir.

İbadetlerde Niyet

Buharı başlıkta abdesti de zikretmekle, Evzâî ve Ebû Hanife gibi abdestte niyeti şart koşmayanlardan farklı düşündüğüne işaret etmektedir. Bunların delili şudur; "Abdest kendi başına bir ibadet olmayıp, namaz gibi bir ibadetin vesilesidir." Oysa bu görüşte olanlar teyemmüm konusunda çelişkiye düşmektedirler. Çünkü teyemmüm de bir vesile olduğu halde Hanefi'ler onda niyeti şart koşmuştur. Çoğunluk abdestte niyetin şart olduğuna dair; buna sevap vaad eden sahih deliller getirmişlerdir. Vaad edilen sevabı elde edebilmek için abdesti başka şeylerden ayıran kasıt şarttır.
Namazda niyetin sari olduğu konusunda görüş ayrılığı yoktur.
Zekatta yalnızca devlet başkanının zekatı toplaması durumunda niyet bulunmasa bile zekat borcu düşer. Çünkü devlet başkanı kişinin yerini alır.
Hacda ise, îbn Abbas'ın Şübrüme ile ilgili olarak aktardığı olay sebebiyle başkası yerine hac yapan kişinin haccı farz hac yerine geçer.
Oruca gelince, Buharı burada oruçta niyetin şart olmadığını, onun zaten diğer şeylerden ayrıldığını söyleyen Züfer gibi âlimlerden farklı düşündüğüne işaret etmiştir.
Buhârî, daha önce geçen "İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir" hadisini esas alarak haccı oruçtan önce zikretmiştir.

[34[34]] el-İsrâ, 17/84

[35[35]] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 1.

Hükümlerde Niyet

"Hükümler": Yani muhakemeye İhtiyaç duyulan muameleler de böyledir. Bu; ahm-satım, evlilik, ikrarlar vb. diğer konuları kapsar. Niyetin şart koşulma-ması ancak özel bir delilin bulunması durumunda söz konusudur.
İbnü'l-Müneyyir niyetin şart koşulduğu ve koşulmadığı konuları tespit edebilmek için bir ilke belirlemekten bahsederek şöyle demiştir: Dünyevî bir faydası bulunmayan, kendisinden sevap beklenen her işte niyet şarttır. Derhal gerçekleşen bir yararı bulunan, din gelmeden önce insan tabiatının kabul ettiği işlerde niyet şart koşulmaz. Ancak kişi fiili ile sevabı gerektiren başka bir şey kasdederse o başka. Bu mesele ile ilgili bazı konularda âlimlerin ihtilaf etmesinin sebebi ihtilaf konusu meselenin hangi bölüme girdiği ile ilgilidir.
Korku ve ümit gibi tamamen soyut şeylerde niyet şart koşulmaz. Çünkü bunlar zaten niyetsiz olarak meydana gelmezler. Bunlarda niyetin olmadığını düşünürsek, söz konusu soyut gerçeklikler imkansızlaşır. Dolayısıyla bunlarda niyet aklî bir şarttır. Teselsüle düşmemek bakımından niyet etmek için niyet etmek şart koşulmaz.
Sözlerde şu üç durumda niyete ihtiyaç duyulur:
1. Gösterişten kaçmak İçin Allah'a yaklaşma,
2. Farklı anlamlara gelebilecek sözcüklerden kasdedilmeyen anlamlar çıkarılmaması için ayırım yapmak,
3. Bir şeyin istemeksizin ağızdan çıkmasından ayırmak için tasarrufu gerçekleştirme kastı.
"De ki: Herkes kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar": Buradaki mizaç ve meşrebin niyet olarak tefsir edilmesi Hasan-ı Basrî, Muâviye b. Kurre el-Müzenî ve Katâde'den nakledilmiştir. Abd b. Humeyd ve Taberî bunu onlardan naklet-miştir. Mücâhid'den ise buradaki mizaç ve meşrebin yol veya yön olduğu nakledilmiştir ki bu çoğunluğun görüşüdür. Diğer bir görüşe göre bununla kasdedilen dindir. Bunların hepsinin anlamı birbirine yakındır. "(Fetihten sonra hicret yoktur) Ancak cihad ve niyet vardır": Bu hadis İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.
55- Ebû Mes'ud'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Kişi Allah'ın rızasını gözeterek ailesine harcama yaptığında bu kendisi için sadaka olur.[36][36]
56- Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Allah'ın rızasını gözeterek yaptığın her harcamadan dolayı sevap alırsın, hatta eşinin ağzına koyduğun lokmadan bile.[37][37]

Açıklama

Allah'ın rızasını gözeterek": Kurtubî bu konuda şöyle der: Bu sözün kendisinden anlaşılan şudur; yapılan harcama vacip olsun mubah olsun ancak kişi Allah'a yaklaşmayı kasdettiğinde sevabı hak eder. Sözün zıddından ise şu anlaşılır: Allah'a yaklaşmayı kasdetmeyen kişi yaptığı harcamadan dolayı sevap alamaz, ancak zimmeti kendisine gerekli olan nafaka borcundan kurtulmuş olur. Burada harcamaya "sadaka" adı mecaz olarak verilmiş olup, bununla sevap kasdedilmiştir. Hakikat anlamının kasdedilmediğini şu karine göstermektedir: Hâşimî soyuna mensup bir kadına sadaka/zekat haram olduğu halde, nafaka verildiğinde alması caizdir.
İkinci hadiste Sa'd'a hitap edilmişse de burada hem o hem de harcama yapma durumunda olan herkes kasdediîmiştir.
Allah'ın rızası": Yani Allah katında olan sevap.
Eşinin ağzına koyduğun lokmadan bile (sevap alırsın)": Nevevîbu ifadeden şu sonucu çıkarmıştır: Kişinin bir şeyden zevk alması şayet hakka uygun ise bu onun sevap almasına engel olmaz. Çünkü kişinin eşinin ağsına lokma koyması çoğunlukla eşi ile oynaşma durumunda olur. Bunda ise nefsin arzusunun payı bulunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu durumda kişi sevap talep ederse bu Allah'ın lütfü ile gerçekleşir.

---

[36][36] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4006, 5351.
[37][37] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1295, 2742, 2744, 3936, 4409, 5354, 5659, 5668, 6373, 6733.

Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu konuda kişinin hanımının ağzına lokma koymasından daha fazlasını İfade eden bir hadis de bulunmaktadır. Müslim'in Ebû Zer'den rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
"Sizden birinizin hanımı ile ilişkide bulunması da sadakadır".
Sahabeden birisinin: "Bizden birisi şehvetini tatmin ettiği halde bundan dolayı sevap mı alıyor?" diye sorması üzerine Hz. Peygamber Evet. Şayet o kişi şehvetini haram bir şekilde tatmin etseydi bu günah olmaz mıydı?" buyurmuştur.
Nefsin arzusuna bu derece uygun bir şeyde bile böyle sevap söz konusu olursa, nefsin arzusuna uygun olmayan şeylere ne demeli?
Hz. Peygamber'in kullandığı "lokma" sözcüğü, bu kuralı sağlamlaştırmak İçin söylenmiş mübalağalı bir ifadedir. Çünkü açlıktan ölme durumunda olmayan hanımına bir lokma yemek yedirmekten dolayı bile kişi sevap alırsa, muhtaç bir kişiye birkaç lokma yediren kişiye ne demeli? Çok düşük değerde bir lokmayı İnfak etme bu kadar büyük sevap getirirken daha meşakkatli ameller yapanların kazanacağı sevaplar hadsiz olmaz mı?
Bunlara ek olarak şu da söylenebilir: Kocanın, karısına yemek yedirmesinin yararı aslında yine kendisine dönmektedir. Çünkü bu, kadının beden güzelliğini etkilemekte, bunun yaran da kocaya ait olmaktadır. Yine çoğunlukla kadına harcama yapma, başkasına yapılan harcamaların aksine kişinin içinden gelerek olur. Diğer harcamalar ise nefisle mücahedeyi gerektirir. Hal böyle iken kadına yapılan harcamadan bîle sevap alınırsa, diğer harcamaların durumu ne olur? (Tabu ki onlara kat kat fazlasıyla sevap verilir.

42. Hz. Peygamber İn "Din, Allah A, Resulüne, Müslümanların Yöneticilerine Ve Tüm Müslümanlara Nasihattir Sözü

Yüce Allah da şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve Resûlü'ne karşı samimi (bağlı) olurlarsa.[38][38]
57- Cerir b. Abdullah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Hz. Peygamber'e namaz kıimak, zekat vermek ve her müslümana (karşı) hayırhah olmak üzere biat ettim.[39][39]

Açıklama

Din nasihattir": Bu söz mübalağa olarak kabul edilebilir. Burada kasdedilen "Dinin büyük kısmı hayırhahlıktır, nasihattir," anlamıdır. Nitekim "Hac Arafattır" hadisi de böyledir. Bu söz ilk anda anlaşıldığı şekilde de kabul edilebilir. Çünkü kişinin ihlasla yapmadığı, içinden gelerek samimiyetle davranmadığı hiçbir şey dinden sayılmaz.
el-Mâzirî şöyle demiştir: Nasihat sözcüğü aslında balı süzmek anlamına gelir. Nitekim halis olan şey hakkında bu sözcük kullanılır. Yahut da bu söz ip ile bir şeyi dikmek anlamına gelir. Bunun anlamı İğnenin yırtılan yerleri bir araya getirmesi gibi, kişinin kardeşinin dağınıklığını nasihatla toparlamasıdır. "Tevbe-i Nasûh" da böyledir. Günah dini yırtmakta, tevbe de onu dikmektedir."
Hattâbî ise şöyle demiştir: "Nasihat", pek çok anlama geîen bir sözcüktür. Anlamı, nasihatta bulunulan kişinin kısmetinin bolluğu ve avamî tabiriyle şanslı olması ile ilgilidir. Bu kelime çok özlü bir kelimedir. Hatta sözler İçinde bu kelime kadar özlüsü yoktur.
Bu hadis hakkında da "dinin dörtte biri" denilmiştir. Bunu dört hadisten biri kabul edenler arasında Muhammed b. Eşlem et-Tûsî'nin olduğu bilinmektedir.
Nevevî ise bu konuda şöyle der: Hatta bu hadis tek başına dinin bütün amaçlarını gerçekleştirmektedir. Çünkü din hadiste zikredilen hususlardan ibarettir:
Allah için hayırhah olmak, nasihatta bulunmak", O'nu layık olduğu sıfatlarla nitelemek, iç ve dış ile O'na boyun eğmek, O'na itaat etmek suretiyle O'nun sevdiği şeylere rağbet göstermek, günahları terk etmek suretiyle O'nun öfkelendiği şeylerden uzak durmak, O'na isyan edenleri döndürmek için cihad etmektir.
Allah'ın kitabı için nasihatta bulunmak", onu öğrenmek, öğretmek, hakkıyla okumak, güzel bir biçimde yazmak, anlamını kavramaya çalışmak, çizdiği sınırları ezberlemek,

---

38[38] et-Tevbe, 9/91.
39[39] Hadisin geçtiği diğer yerler: 524, 1401, 2714, 2715, 7204.

içindekilerle amel etmek, onu geçersiz kılmaya çalışanlara karşı onu savunmaktır.
Allah'ın Resulü için nasihatta bulunmak, hayırhah olmak", onu yüceltmek, hayatta iken de öldükten sonra da ona (onun davasına) sahip çıkıp yardım etmek, öğrenmek ve öğretmek suretiyle sünnetini ihya etmek, sözlerine ve fiillerine uymak, onu ve ona uyanları sevmektir.
"Müslümanların yöneticilerine nasihatta bulunmak, hayırhah olmak", yerine getirmek zorunda oldukları görevde onlara yardımcı olmak, gaflet etmeleri durumunda onları uyarmak, bir hata yaptıklarında kusurlarını gidermek, insanları onun yönetiminde birleştirmek, emiru'l-mü'minine nefret besleyenlere karşı çıkmak, onların bu tavırlarını reddetmek. Onlara karşı en büyük hayırhahhk, nasihatta bulunmak, onları en güzel bir yolla haksızlık yapmaktan uzaklaştırmaktır.
Müctehid imamlar da "Müslümanların imamları (yöneticileri)" kavramının kapsamına girmektedir. Onlara karşı hayırhah olmak da; ilimlerini yaymak, hayat hikayelerini anlatmak, onlara karşı hüsnü zanda bulunmaktır.
"Tüm Müslümanlara hayırhah olmak", onlara şefkatli olmak, yararlı olacak şeyler yapmak, onlara kendileri için yararlı şeyler öğretmek, eziyet etmemek, kendisi için İstediğini onlar için de istemek, kendisi için çirkin gördüğü şeyi onlar için de çirkin görmektir.
Bu hadisten çıkan diğer bir sonuç da şudur:
Nasihat1'a din ismi verildiğinden amele de din denilir. Buhârî de İman kitabının büyük bölümünü bu anlayışa dayandırmıştır.
Hz. Peygambere scHaiiâhv«k(-: .usrv.: bey'at ettim": Kadı lyaz şöyle demiştir: "Namaz ve zekat çok bilindiğinden yalnızca onlar zikredilmiş, oruç ve diğer ameller zikre di lmemiştir. Çünkü onlar işitip itaat etme kapsamına dahildir."
58- Ziyâd b. Alâka'dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:
Muğîre b. Şu'be'nin vefat ettiği gün Cerir b. Abdullah'ın kalkıp (minbere çıkarak) Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle dediğini işittim:
"Yalnızca Allah'tan korkun, onun ortağı yoktur. (Yeni) İdareciniz gelinceye kadar ağırbaşlı ve sakin olun. O size şimdi (yakında) geliyor".
Daha sonra şunları söyledi:
(Vefat etmiş olan) İdareciniz (Muğîre b. Şu'be) için (Allah'tan) af talep ediniz. Çünkü o affetmeyi severdi". Sonra da şunları ilave etti:
"Ben Hz. Peygamberin yanına gelerek; Sana İslâm üzere bey'at ediyorum, dedim. O da bana her müslümana karşı hayırhah olmayı şart koştu, ben de ona bu şart üzere bey'at ettim. Bu mescidin Rabbi'ne yemin ederim ki ben size karşı hayırhahım".
Daha sonra istiğfar ederek minberden indi.

Açıklama

Muğîre b. Şu'be'nin vefat ettiği gün": Muğîre b. Şu'be, Muâviye'nin halifeliği döneminde Küfe valisi idi. Hicrî 50 yılında vefat etti. Ölümü sırasında yerine oğlu Urve'yi vekil bırakü. Onun yukarıda zikredilen Cerîr'i vekil bıraktığı da söylenmiştir. Bu sebeple Cerîr yukarıdaki konuşmayı yapmıştır. Bunu Alâî Ahbâr-u Ziyâd İsimli eserinde zikretmiştir.
Cerîr Müslümanlara Allah'tan korkmanın ardından ağırbaşlılık ve sükûneti emretmiştir. Çünkü genellikle idarecilerin ölümü bir kargaşa ve fitneye sebep olur. Özellikle de Kûfe'de o sıralarda idarecilere karşı bir muhalefet söz konusu idi.
idareci size gelinceye kadar": Yani Ölen İdarecinizin yerine yenisi gelinceye kadar.
Şimdi geliyor": Bu ifâdeyle yönetilenler için durumu kolaylaştırmak adına süreyi yakınlaştırmak istemiştir. Durum öyle de olmuştur. Çünkü Muğire'nin vefat haberi Muaviye'ye ulaştığında o derhal Basra valisi Ziyad'ı Kûfe'ye idareci olarak tayin etmiş ve hemen oraya hareket etmesini emretmiştir.
"0 da affı severdi": Bu ifade, bir işe kendi cinsînden karşılık verileceğini göstermektedir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Bu hadiste "müslümana karşı hayırhah olmak" denilmesinin sebebi yaygın duruma işaret etmek içindir. Yoksa aslında kâfire karşı da şu şekilde hayırhah olunur: Onu İslâm'a

davet etmek, herhangi bir konuda danıştığında ona doğruyu göstermek. Onun satım akdi üzerine satım yapma vb. konularda âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir. İmam Ahmed b. Hanbel bunun yalnızca Müslümanlara özgü olduğunu ifade ederek bu hadisi delil göstermiştir.
2. Buhârî îman kitabını nasihat konusu ile bitirmek suretiyle; zayıf hadisle değil sahih hadisle amele yönlendirerek Müslümanlara karşı hayırhahlığın gereğini yerine getirdiğine işaret etmiş, son olarak da kendi durumunu .ortaya koyan Cerîr'in konuşmasını vermiştir.
İdareciniz size şimdi geliyor" sözü ile uygulayan kişi gelinceye kadar dinî hükümlere bağlanmanın gerekliliğini ima etmiştir. Çünkü kıyamete kadar Hakk'-m yardımına mazhar olan bir grup sürekli bulunacaktır ki bunlar da hadisçilerin fakih olanlarıdır.
idareciniz için Allah'tan af talep edin" sözü ile yaptığı bu güzel iş sebebiyle kendisine dua edilmesini talep etmektedir.
Buharı bu bölümü "istiğfar etti ve minberden indi" sözü ile noktalayarak konunun bittiğine işaret etmiş, bunun ardından İlim kitabını/bölümünü kaydetmiştir. Çünkü hayırhahlıkla ilgili hadiste yer alan şeylerin büyük bir kısmı ilim öğrenmek ve Öğretmekle gerçekleşmektedir.

3. BOLÜM İLİM

1. İlmin Fazileti

Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.40[40]
(Deki:) Rabbim, ilmimi artır.41[41]

Ayetlerin Tefsiri

Allah sizden inananları ue kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin": Bu âyet şu şekilde tefsir edilmiştir: "Allah âlim olan mü'mini âlim olmayan mü'minin üzerine yükseltsin". Derecelerin yükselmesi fazilete işarettir. Çünkü bundan kasdedilen sevabın çok olmasıdır. Dereceler bununla yükselir. Derecelerin yükselmesi ifadesi dünyada manevî yükselmeyi yani; konumun yükselmesini ve iyi bir isim bırakmayı içerdiği gibi âhirette derecenin yükselmesi şeklindeki hissî yükselmeyi de içerir ve cennette makamın yücelmesine delâlet eder.
Sahİh-i Müslim'de Nâfi' b. Abdülhârİs el-Huzâî'den -ki bu şahıs Hz. Ömer'in Mekke'deki zekat memuru idi- rivayet edildiğine göre Hz. Ömer Asfan denilen yerde onu görmüş ve "Yerine kimi bıraktın" diye sormuş o Yerime bizim azatlımız olan İbn Übzî'yi bıraktım" demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer ona "Sen bir azatlıyı mı yerine bıraktın?" diye sormuş, Nâfi' "O Allah'ın kitabını okur ve ferâizi/miras ile ilgili hükümleri iyi bilir" demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle demiştir: "Peygamberiniz 'Allah bu kitap ile bazılarım yüceltir bazılarını alçatttr' buyurdu".
Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz" âyeti hakkında Zeyd b. Eslem'in "ilim sahibi olmaları sebebiyle yükseltiriz anlamına gelir dediği rivayet edilmiştir.
De ki: Rabbim, ilmimi artır": Bu âyet İlmin faziletini açık bir şekilde göstermektedir. Çünkü Yüce Allah Hz. Peygamber'den ilim dışında başka bir şeyin artırılması için dua etmesini istememiştir. Buradaki ilimden kasdedilen dinî ilimdir. Bu ilim; mükellefin ibadetler ve muamelâtı bilmesini, Allah'ı ve sıfatlarını, O'na karşı yerine getirmesi gereken şeyleri, O'nu her türlü noksanlıklardan tenzih etme bilgisini kapsar. Bunların esasını ise tefsir, hadis ve fıkıh İlimleri teşkil eder.

2. Bir Şey Konuşurken Kendisine Soru Sorulan Kişinin Konuşmasını Bitirdikten Sonra Soran Kişiye Cevap Vermesi

---

40[40] el-Mucâde!e, 59/11.
41[41] Tâ-hâ, 20/114.

59- Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber bir mecliste toplulukla konuşurken bir bedevî gelerek ona:
Kıyamet ne zaman?" diye sordu. Allah Resulü konuşmasına devam etti. Bazıları "Hz. Peygamber adamın sorusunu duydu ama soru sorma şeklini yadırgadı, bu sebeple cevap vermedi" derken bazıları da "Hz. Peygamber adamın sözünü duymadı" dediler.
Hz. Peygamber konuşmasını tamamlayınca:
Kıyametin vaktini soran kişi nerede?" buyurdu. Adam: "Buradayım ey Allah'ın elçisi!" dedi.
Hz. Peygamber Emanet kaybedildiğinde kıyameti bekle" buyurdu.
Adam: "Emanet nasıl kaybedilir?" diye sordu.
Hz. Peygamber iş ehil olmayana bırakıldığında kıyameti bekle" buyurdu.[42][42]

Açıklama

İlim Öğrenme ve Öğretme Adabı

"konuşması devam ederken kendisine soru sorulan kişi":
Bu hadiste âlim ve öğrencinin uyması gereken edebe işaret edilmektedir.
Âlimin uyması gereken âdap şunlardır; Soru soran kişiyi azarlamamak, konuşmasını tamamlayıncaya kadar onunla ilgilenmemek sonra ona cevap vermek, ona yumuşak davranmaktır. Çünkü hadiste soru soran kişi insanlara karşı kaba hareketlerde bulunan bedevilerdendi. Soru ve cevabı net olmasa bile bir kimsenin sorduğu soruya özen göstermek gerekir.
Öğrencinin uyması gereken âdap şunlardır: Başka biri ile meşgul olan âlime soru sorulmaz, çünkü ilkinin hakkı daha öncedir. Ders alma, fetva ve hüküm gibi konularda öncelik sırasına riayet edilir. Yine Öğrenci hocanın verdiği cevabı anlamadığında daha da açık hale getirmek için hocaya müracaat eder. Hadiste Rasûlullah'a soru soran kişinin "emanet nasıl kaybolur?" sorusunda olduğu gibi.
İbn Hibbân bu hadise başlık olarak "soru sorulan kişinin derhal cevap vermemesinin mubah olması" ifadesini kullanmıştır. Ancak hadisin baş tarafı bunun mutlak olarak bu şekilde olmadığını göstermektedir.
Bu hadis ilmin soru ve cevaptan ibaret olduğunu anlatmaktadır. Bu sebeple "güzel soru ilmin yarısıdır" denilmiştir.

Hutbe Sırasında Sorulan Soruya İmamın Cevap Vermesi

İmam Mâlik ve İmam Ahmed, hutbe konusunda bu hadisin zahirini esas alarak şöyle demişlerdir: Bir kimse soru sorduğunda hutbe yarıda kesilmez, kişi hutbeyi bitirdiğinde sorulana cevap verir. Alimlerin çoğunluğu ise şöyle bir ayırım yapmıştır: Şayet soru hutbenin farzları eda edilirken sorulursa cevap ertelenir, hutbenin farz olmayan bölümlerinde sorulan soruya ise cevap verilir. Bu konuda şöyle bir ayırım yapmak daha iyidir: Şayet din işi ile ilgili önemli bir soru ise, özellikle de yalnızca soru soranla ilgili bir durum ise soruya cevap vermek müstehaptır, sonra imam hutbeye devam eder. Hutbe ve namaz arasında da durum böyledir. Bunun dışında bir soru olursa cevabı erteler. Bazen hutbenin farzlarından biri yerine getirildiği sırada sorulan soruya derhal cevap vermek gerekebilir. Ancak en doğru görüşe göre, imamın soruya cevap vermesi halinde hutbeye baştan başlaması gerekir. Bu hükümlerin tümü konu ile ilgili farklı hadislerden elde edilmiştir. Şayet sorunun cevabının hemen bilinmesi önemli değilse bu hadiste olduğu gibi, özellikle de bu konuda soruyu terk etmek daha evla olduğundan, cevap ertelenir. Bunun bir benzeri de namaz için kamet getirildiği sırada kıyametin vaktini soran kişinin durumunda söz konusudur. Namaz bitince Hz. Peygamber Soru soran nerede?" diye sormuş ve ona gerekli cevap verilmiştir. Bu hadisi de Buharı ve Müslim rivayet etmektedir. Şayet soruyu soran kişi için zorunlu bir durum söz konusu ise imam ona cevap verir. Nitekim Müslim'de Ebû Rifâa hadisinde yer aldığına göre Hz. Peygamber

---

[42][42] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 6496.

hutbe okurken dinini bilmeyen yabancı bir adam din konusunda ona soru sormak üzere geldi. Hz. Peygamber hutbeyi bırakarak bir kürsüye oturdu ve ona dinini öğretmeye başladı. Daha sonra hutbesine kaldığı yerden devam ederek konuşmasını bitirdi. Yine Sahihayn'da Salim ile ilgili kıssada yer aldığına göre o Hz. Peygamber hutbe okurken mescide girdiğinde Hz. Peygamber ona "İki rekat namaz kıldın mı?" diye sormuştur.
Bu hadisin ilim konusu ile ilgisi şudur: İşin ehil olmayan kimselere verilmesi ancak cehaletin yaygınlaştığı ve ilmin kaldırıldığı durumda olur. Bu da kıyamet alâmetlerindendir. Bu, ilim mevcut olduğu sürece durumun normal olduğunu gösterir. Buhârî bu hadisle İlmin yalnızca büyüklerden öğrenileceğine İşaret etmiş, Ebû Ümeyye el-Cumahî'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği "ilmin küçüklerde aranması kıyamet alâmetlerindendir" hadisine işaret etmiştir.

3. Kişinin İlim Öğretmek İçin Sesini Yükseltmesi

60- Abdullah İbn Amr'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Bir yolculuk sırasında Hz. Peygamber bizden arkada kaldı. Sonradan gelip bize yetişti. O esnada namaz vakti gelmiş ve biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımıza mesh ediyorduk. Hz. Peygamber en yüksek sesi ile iki veya üç kere şöyle bağırdı:
Ateşte yanacak topukların vay haline!.[43][43]

Açıklama

Buharı, "en yüksek sesi ile bağırdı" ifadesini ilim öğretmek için sesi yükseltmenin caiz olduğuna delil getirmiştir. Bu delil getirme ancak; dinleyenin uzakta olması, kalabalığın çok olması veya bunun dışında ihtiyaç durumunda geçerli olur. Vaaz etme de buna eklenir. Nitekim Câbir'in rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: "Hz. Peygamber hutbe okur da kıyametten bahsettiğinde öfkesi kabarır, sesi yükselirdi". Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel de Numan'dan bu anlamda bîr hadis rivayet etmiş ve "Bir adam çarşıda olsa o bile sesini duyardı" diye eklemiştir. Yine Buhârî bu hadisi, anlaşılsın diye sözü tekrarlamanın meşru olduğuna delil getirmiştir.

4. Muhaddisin Haddesenâ (Bize Tahdis Etti) , Ahbaranâ (Bize Haber Verdi", Enbeenâ (Bize Bildirdi) Demesi

Humeydî bize şöyle dedi: İbn Uyeyne'ye "haddesenâ (bize tahdis etti)", "ahbaranâ (bize haber verdi) "enbeenâ (bize bildirdi)" ve "semi'tu (işittim)" ifadeleri aynı anlama gelir.
İbn Mes'ud "Allah Rasûlü buyurdu (haddesenâ) ki o doğru söyleyen ve sözü doğrulanandır demiştir.
Şakîk, Abdullah'tan şunu rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber'den bir söz işittim.
Huzeyfe de "Allah Rasûlü bize iki hadis buyurdu (Haddesenâ)" demiştir.
Ebu'l-ÂIiye şöyle demiştir: İbn Abbas'tan, o da Peygamber'den Rabbi'nin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.
Enes şöyle demiştir: "Hz. Peygamber Rabbi'nden şunu rivayet etmiştir.
Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in Rabbi'n-den rivayet ettiğine göre.
61- İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Resûlulîah şöyle buyurmuştur.
"Ağaçlar arasında bir ağaç vardır ki yaprağı düşmez. Bu ağaç müslümana benzer. Bana bu ağacın ne olduğunu söyleyiniz".
İnsanlar çöl ağaçlarını saymaya başladılar. (Abdullah b. Ömer diyor ki:) Aklıma onun hurma ağacı olduğu geldi. Ancak utandığımdan bunu söylemedim. Daha sonra ashab-ı kiram "Ey Allah'ın Resulü onun ne olduğunu bize bildir" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber O hurma ağacıdır" buyurdu.[44][44]

---

[43][43] Hadisin geçtiği diğer yerler: 96, 163.

[44][44] Hadisin geçtiği diğer yerler: 62, 72, 131, 2209, 4698, 5444, 5448, 6122, 6144.

Açıklama

Hurma ağacı ile Müslümanin benzeştiği yön, ağacın yaprağının düşmemesidir. Bunu Haris İbn Ebû Usâme'nin İbn Ömer'den diğer bir yolla yaptığı rivayet göstermektedir. O rivayet şöyledir: İbn Ömer şöyle demiştir: Birgün Resûlullah'ın yanında iken o şöyle buyurdu: "Mümin, yapraktan dökülmeyen bir ağaca benzer. Bu ağacın ne olduğunu bitiyor musunuz?" Ashab-ı kiram "Hayır" deyince Hz. Peygamber O hurma ağacıdır. Onun yaprağı dökülmez. Müminin de duası dökülmez (geri çevrilmez)".
Buhârî el-Et'ime (Yiyecekler) bölümünde A'meş'ten şunu rivayet etmiştir: Bana Mücâhid, İbn Ömer'in şöyle dediğini aktardı: Biz Hz. Peygamber'in yanında iken ona cummâr/hurma göbeği getirildi. Bunun üzerine o "Gerçekten ağaçlar içinden bereketi Müslüman'ın bereketi gibi olanı vardır" buyurdu. Bu, öncekinden daha genel bir ifadedir.
Hurmanın bereketi bütün parçalarında mevcut, bütün hallerinde devamlıdır. Çıktığı andan kuruduğu ana kadar türlü hallerde yenilir. Daha sonra da bütün parçalarından yararlanılır. Örneğin çekirdekleri hayvanlara yem olarak verilir, liflerinden urgan yapılır. Bunun gibi pek çok yararı vardır. İşte aynı şekilde müslümanın bereketi de tüm durumlarda geneldir. Onun yararı hem kendisi hem de başkaları için ölümünden sonra bile devam eder.
Burada Hz. Peygamber'in sorusu üzerine sahabe-i kiram hurma ağacını düşünmeyerek, göllerdeki ağaçların isimlerini hatırlamaya ve soruya bu şekilde cevap vermeye çalışmışlardır.
"Aklıma bunun hurma ağacı olduğu geldi. Ancak utandığımdan bunu söyle-yemedim": Yani "bunun hurma ağacı olduğunu söylemek istedim ancak bir de baktım ki oradakilerin en küçüğü benim". Nâfi'in rivayetine göre İbn Ömer şöyle demiştir: Baktım ki Ebû Bekir ile Ömer konuşmuyor ben konuşmayı hoş görmedim. Oradan kalkınca Ömer'e "baba..." dedim. Mâlik'in rivayetine göre İbn Ömer şöyle demiştir: Babama aklımdan geçeni söyledim. Bana; "Onu söylemiş olmanı şunun şunun...benim olmasından daha çok isterdim" dedi.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Bu hadiste yukarıda açıklananlar dışında da bazı sonuçlar yer almaktadır:
Alimin (hocanın) öğrencilerin zihnini imtihan etmesi, anlamadıkları noktayı açıklaması. Ebû Davud'un Muâviye aracılığı ile Hz. Peygamber'den rivayet ettiği "Hz. Peygamber çetrefil şeyleri sormayı yasakladı" hadisine gelince bu hadisi rivayet edenlerden biri olan Evzâî burada kasdedilenin zor sorular olduğunu söylemiştir. Bu, yararı olmayan sorulara yahut da soru sorulan kişiyi sıkıntıya sokmak ve zora düşürmek için sorulan sorulara bağlanır.
Yine bu hadis, ilimde anlayış sahibi oİmaya teşvik etmektedir.
Utangaçlık, bir yararı elden kaçırmaya yol açmadığı sürece müstehaptir. Bu sebeple Hz. Ömer oğlunun soru karşısında susmamış olmasını temenni etmiştir.
Hurma ağacı ve meyvesinin bereketine işaret vardır.
Hurma göbeğinin alım-satımı caizdir. Çünkü yenmesi helal olan şeyin alım-satımı da helaldir. Bu yüzden Buhârî alım-satımlar bölümüne de bununla ilgili başlık koymuştur.
Hurma göbeği cummar toplamak caizdir.
Buhârî bu hadisi Tefsir bölümünde "Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güze! bir sözü, kökü (yerde) sabit, dallan gökte olan güzel bir ağaca (benzetti) [45][45] âyetinin tefsirinde de zikretmiş ve burada kasdedilen ağacın hurma olduğuna işaret etmiştir. Bu el-Bezzâr'm; Musa İbn Ukbe, Nâfi', îbn Ömer yoluyla rivayet ettiği-şu hadiste açık olarak İfade edilmiştir: Hz. Peygamber bu ayeti okuyarak "Bu ağacın hangi ağaç olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. İbn Ömer diyor kî: "Ben bunun hurma ağacı olduğunu anladım. Ancak yaşım ufak olduğu için bunu söylemedim. Daha sonra Hz. Peygamber Bu hurma ağacıdır" dedi.
Bu hadisle yukarıdakinin arası şöyle bulunur: Hz. Peygamber'e hurma göbeği getirildi. O

---

[45][45] İbrahim Sûresi, 14/24.

yukarıdaki âyeti okuyarak hurmayı yemeye başladı. Sonra da "Ağaçlardan öylesi vardır ki yaprağı dökülmez. buyurdu.
İbn Hibban'ın; Abdülaziz İbn Müslim, Abdullah İbn Dinar, İbn Ömer aracılığıyla rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bana mümine benzeyen ağacı kim söyleyecek?".
Bu hadis, birbirine benzetilen şeylerin her açıdan benzer olmasının gerekmediğini göstermektedir. Çünkü cansızlardan hiçbir şey mü'mine benzemez ve denk olama2.
Bu hadis büyüğe saygı duyma ve küçüğün konuşma konusunda babasına öncelik verip, doğru olduğunu düşünse bile aklına gelen şeyi hemen söylememesi gerektiği konusunu da içermektedir.
Yine bu hadis bazen büyük bir âlimin kendisinden alt seviyede olan kimsenin idrak ettiği bir şeyi idrak edemeye bileceğin i göstermektedir. Çünkü ilim Allah vergisidir. Ailah lütfunu dilediğine verir.
İmam Mâlik bu hadisi şunun için delil getirmiştir: Kişi aslen Allah için bir iyilik yapsa, sonra da kalbine yaptığı bu iyilikten dolayı övülme isteği gelse, bu durum o iyiliği zedelemez. Bu, Hz. Ömer'in temennisinden anlaşılmaktadır. İnsanın doğasında kendisi ve çocuğu için iyiliği isteme özelliği vardır. Yine Hz. Ömer'in temennisi, küçüklüğüne rağmen çocuğunun üstünlüğünün ortaya çıkması, Hz. Peygamberin ona karşı ilgisinin artması, Hz. Peygamber'in ona anlayış sahibi olması için dua etmesidir.
Bu hadis dünyanın Hz. Ömer gözünde ne Ölçüde değersiz olduğunu da göstermektedir. Çünkü o, oğlunun tek bir meseleyi anlamasını, miktarının çokluğu ve fiyatının yüksekliğine rağmen kızıl tüylü develere sahip olmaya yeğlemiştir.

5. İmamın, Bilgilerini Ölçmek Üzere Arkadaşlarına Bir Soru Sorması

62- İbn Ömer şunu rivayet etmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Ağaçlardan bir ağaç vardır ki yaprağı dökülmez. Bu ağaç Müslümana benzer. Bana onun ne olduğunu söyleyiniz"
Bunun üzerine insanlar çöllerdeki ağaçları saymaya başladılar. (Abdullah diyor ki) "Benim aklıma hurma ağacı geldi." Daha sonra oradaki ashab: "Ey Allah'ın Resulü bize o ağaç hangi ağaçtır, anlatır mısın?" dediler. Hz. Peygamber de O, hurma ağacıdır" buyurdu.

6. İlim Ve Yüce Allah'ın De Ki: Rabbim İlmimi Artır [46] Sözü

Muhaddise okumak ve arz etmek.
Hasan, es-Sevrî ve İmam Mâlik kıraat (yöntemi ile hadis almayı) caiz görmüşlerdir. Bazı ilim adamları, muhaddise okumak suretiyle hadîs almanın caiz olduğuna Dımâm b. Sa'lebe'nin hadisini delil göstermişlerdir. O, Hz. Peygamber'e Namazların kılınmasını sana Allah mı emretti?" diye sormuş, Hz. Peygamber de Evet" diye cevap vermiştir. Bu, Hz. Peygamber'e okumaktır. Dimam bunu kavmine bildirmiş onlar da bunu onaylamışlardır.
İmam Mâlik, bir topluluğa okunan yazı hakkında topluluğun "Falan kişi bizi Şahit kıldı" demesini delil getirmiştir. Bu onlara kıraat usulüyle okunmaktadır.
Hadis, okutan kişiye okunur ve okuyan kişi "falan kişi bana okuttu" der.
Bize Muhammed îbn Selam, ona Muhammed İbnü'l-Hasen e!-Vâsıtî ona Avf ona da Hasan tahdisen şunu haber verdi: "Alime okumakta bir beis yoktur (bu caizdir)."
Bize Muhammed İbn Yusuf el-Firebrî ona Muhammed İbn İsmail el-Buhârî ona Ubeydullah İbn Musa ona da Süfyan şöyle haber verdi: Muhaddise bir hadis okunduğunda (şayet sen bunu dinliyorsan, "bu muhaddis) bize haber verdi" demende bir sakınca yoktur.
Ebû Asım'm Mâlik ve Süfyan'dan şunu rivayet ettiğini duydum: Âlime okumak ve âlimin okuması eşittir.
63- Şerik İbn Abdullah İbn Ebû Nemir, Enes bin Mâlik'in şöyle dediğini bizzat ondan işittiğini söylemiştir:
Biz mescitte Hz. Peygamberle birlikte otururken deve üzerinde bir adam girerek devesini mescide çöktürdü, sonra bağladı. Ardından "Muhammed hanginiz?" diye sordu. Hz.

46[46] Tâ-Hâ 20/114

Peygamber ashabı arasında yan tarafına dayanmış olarak oturuyordu. Biz "Şu beyaz tenli ve yan tarafına dayanmış olarak oturan adamdır" dedik.
Adam Hz. Peygamber'e "Ey Abdülmuttalib'in oğlu (torunu)!" dedi.
Hz. Peygamber yeni: "Buyur dedi. Adam: "Sana bazı şeyler soracağım ve seni sıkıştıracağım.
Hz. Peygamber saiiaiiâhudieyhi ve seiiam: "Evet" buyurdu.
Adam: "Allah aşkına söyle, bir gün ve gecede beş vakit namaz kılmayı sana Allah mı emretti?".
Hz. Peygamber Allah'ım buna şahittir evet" buyurdu.
Adam: "Allah aşkına söyle, senenin şu (Ramazan) ayını oruçlu geçirmemizi sana Allah mı emretti?".
Allah'ım buna şahittir, evet" budi.
Adam: "Allah aşkına söyle, şu zekatı zenginlerimizden alıp fakirlerimize dağıtmanı sana Allah mı emretti?"
Hz. Peygamber Allah'ım buna şahittir evet" buyurdu.
Adam: "Senin getirdiklerine ben İman ettim. Ben gerideki kavmimin de elçisiyim. Ben Benî Sa'd b. Bekir kabilesinden Dımâm b. Sa'lebe'yim" dedi.

Açıklama

Kıraat ve arz arasında geneliik-özellik şeklinde bir farklılık bulunduğundan bunları "ve" bağlacı ile bağlamıştır. Çünkü hadis öğrencisinin hadisi okuması (kıraat), arz ve diğer yollardan daha geneldir. Arz yalnızca kıraat yolu ile olur., Çünkü arz, hadis öğrencisinin hocasının huzurunda ona veya başkasına hadis arz etmesi ile olur. Bu kıraatten daha özeldir. Bazıları mecazen öğrencinin hocasına bir aslı getirmesi, hocanın bunu kontrol edip sıhhatli olduğunu gördükten sonra içindekileri tek tek anlatmaksızm veya öğrencinin ona okuması olmaksızın rivayet etmesine izin vermesine de arz demişlerdir. Doğru olan, buna mutlak anlamda arz değil "arz-ı münavele" denilmesidir.
İlk dönem âlimlerinin kimi yalnızca hocanın öğrencilerine anlattığı hadislere itibar eder, öğrencinin hocasına okuduğu hadislere ise itibar etmezdi. Bu sebeple Buhârî bunun caiz olduğuna dair bir başlık atarak bu başlık altında Hasan-ı Basrî'nin "Alime hadis okumakta bir sakınca yoktur" sözünü aktarmıştır. Yine Süfyan-ı Sevrî ve Mâlik'ten senetli olarak bunların âlimden işitme ile ona okumayı eşit saydığını rivayet etmiştir.
"Bazıları..delil göstermişlerdir" ifadesinde kasdedilen Buhârî'nin hocası Humeydî'dir. Humeydî bunu en-Nevâdir adlı kitabında söylemiştir. Kitabın giriş kısmında yetiştiğim ve kendisine tabi olduğum kişiler de böyle söylemişlerdi. Ancak daha sonra bunun böyle olmadığını, bu sözü söyleyenin Ebû Said el-Haddad olduğunu anladım. Beyhakî el-Ma'rife adlı eserinde İbn Huzeyme yoluyla şunu rivayet etmiştir: Muhammed İbn İsmail el-Buhârî'nin şöyle dediğini işittim: "Ebû Said el-Haddad şöyle demiştir: Bende Hz. Peygamber'den âlime elindeki bilgileri okumak İle ilgili bir haber bulunmaktadır". Ona "Bu nedir?" diye sorulunca "Dımâm b. Sa'lebe'nin; Allah aşkı için söyle bunu sana Allah mı emretti? şeklinde soru sorduğu, Hz. Peygamber'in de; "Allah'ım buna şahittir, evet" diye cevap verdiği hadistir" dedi.
Buhârî'de yer alan metinde Enes'in Dımam b. Salebe ile ilgili naklettiği rivayette Dımâm'm bunu kavmine bildirdiği yer almamaktadır. Bu, İmam Ahmed b, Hanbel ve diğerlerinin farklı bir yolla İbn İshak'tan rivayet ettikleri şu hadistir: Bana Muhammed bin'-Velîd İbn Nüveyfi', Küreyb'den o da İbn Abbas'tan nakletti: Benu Sa'd b. Bekir kabilesi Dımâm İbn Sa'lebe'yi Hz. Peygamber'e gönderdiler... Dımâm kavmine dönünce onlara şunu haber verdi:
"Şüphesiz Yüce Allah bir resul gönderdi ve ona bir kitap indirdi. Ben de size onun yanından emrettiklerini ve yasakladıklarını getirdim". Vallahi o gün akşam olmadan önce yanında bulunan ne kadar erkek ve kadın varsa hepsi Müslüman oldular.
"Hasan'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Alime kıraat etmenin (hadis okumanın) bir sakıncası yoktur": Bunu Hatîb buradakinden daha eksiksiz bir şekilde rivayet etmiştir. Hatîb'in; Ahmed b. Hanbel, Muhammed İbnü'l-Hasen el-Vâsıtî, Avf el-A'râbî yoluyla rivayetine göre bir adam Hasan'a "Ey Ebû Saîd! Evim uzakta, gidip gelmek bana zor geliyor. Şayet kıraatte bir sakınca görmezsen sana elimdeki bilgileri okuyayım" demiş,

Hasan da şöyle demiştir: "Senin bana okuman ya da benim sana okumam hiç fark etmez". Adam: "Bu durumda ben bir hadisi rivayet ederken Hasan bana anlattı (tahdis etti) diyebilir miyim?" diye sormuş, Hasan da "Evet, Hasan bana anlattı (tahdis etti) diyebilirsin" demiştir.
Hz. Peygamberin bir yere dayanarak oturması devlet başkanının, idaresi altındakiler yanında İken bir yere dayanarak oturabileceğini göstermektedir. Yine Hz. Peygamber'in ashabın içinde bulunması da onun kibirden ne Ölçüde uzak olduğunu göstermektedir.
"Devesini mescide çöktürdü": İbn Battal ve diğerleri bu ifadeden develerin idrar ve dışkısının temiz olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Çünkü bu kişi mescitte bulunduğu süre içinde devesinin idrar veya dışkı yapmayacağından emin olamazdı. Hz. Peygamber de bunu yadırgamamıştır. İfadenin buna delalet etmesi açık değildir. Burada yalnızca ihtimal söz konusudur. Ebû Nuaym'm şu rivayeti de bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır: "Devesine binerek mescide geldi. Devesini çöktürdü, sonra bağladı. Daha sonra mescide girdi". Bu ifade, Dımâm'ın mescide devesi ile birlikte girmediğini göstermektedir. Ahmed b. Hanbel ve Hâkim'de İbn Abbas'tan yapılan şu nakil bundan da açıktır: "Devesini mescidin kapısının önüne çöktürdü, bağladı, sonra da mescide girdi".
Bazı rivayetlerde "dayanmış olarak oturan şu beyaz adamdır" ifâdesi yer almaktadır. Hz. Peygamber ne beyaz ne de esmerdi, kırmızıya çalan bir beyazlıktaydı.
Hz. Peygamber'in adamın ona layık olduğu gibi saygılı bir şekilde hitap etmemesi üzerine İlk başta adama "evet" değil de "seni dinliyorum" dediği söylenmiştir. Nitekim Yüce Allah özellikle de bu konuda şöyle buyurmuştur: "Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın 47[47] Şayet Dımâm'm Müslüman olarak mescide geldiği görüşünü kabul edersek onun böyle yapmasının gerekçesi, bu konudaki yasağın kendisine ulaşmamış olmasıdır.
Ayrıca o sırada kendisinde bedevilere özgü kaba davranışlar bulunmaktaydı. Bu durum onun "Seni sorularımla sıkıştıracağım" ve Sâbit'in rivayetinde "Senin bize gelen elçin senin peygamberlik İddia ettiğini söylüyor" ifadelerinde de görülmektedir. Bu sebeple Sâbit'in Enes'ten yaptığı rivayetin başında şöyle denilmektedir: "Bizim Allah Resulüne bir şey sormamız Kur'an'da yasaklanmıştı. Bu sebeple çölden (bedevilerden) akıllı bir adamın gelerek Hz. Peygamber'e soru sormasını ve bunu dinlemeyi isterdik". Ebû Avâne Sahıh'inde şunu da eklemiştir: "Bedeviler bu konuda bizden daha cür'etli idi". Yani sahabe vahyin kendilerine çizdiği sınırda dururken, bedeviler durumu bilmemeleri sebebiyle mazur görülüyorlardı. Sahabe soru soran kişinin, sorduğu Şeyi bİlebİlmesi için akıllı olmasını temenni etmiştir. Dımâm'm soru sormadan önce, amacına ancak bu şekilde ulaşacağını düşündüğünden mazeret beyan etmesi de onun akıllı olduğunu göstermektedir. Sâbit'in rivayetinde şu fazlalık da vardır: "Dımâm, Hz. Peygamber'e göğün yükseltilmesi, yerin yayılması ve bunun dışında yaratılan varlıklar hakkında da soru sormuştu, sonra da sorduğu şeyler konusunda Hz. Peygamberi tasdik ettiğine dair ona yemin etmişti. Bu yemini, pekiştirme ve işi sağlamlaştırma için her soruda tekrarlamış, daha sonra bunu tasdik ettiğini açıkça söylemiştir. İşte bütün bunlar onun güzel davranışını ve aklının sağlamlığını göstermektedir. Bu yüzden Hz. Ömer (s.a.) Ebû Hureyre'nin rivayetine göre şöyle demiştir: "Dımâm'dan daha güzel ve öz soru soran görmedim".
"Zekatlarımızı zenginlerimizden alıp fakirlerimize dağıtmanı sana Allah mı emretti": İbnü't-Tîn şöyle demiştir: Bu, kişinin zekatını kendi başına dağıtamayacağını gösterir. Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu tartışılır. "Fakirlerimize" sözü yaygın durumu ifade etmek için söylenmiştir. Çünkü zekatların çoğunluğu fakirlere verilmektedir.
"Senin getirdiklerine iman ettim": Bu, zaten mevcut olan şeyi haber verme anlamına gelebilir. Buhârî de bu anlamı tercih etmiştir. Kadı lyaz da bu anlamı tercih etmiş ve onun Hz. Peygamber'in elçisinin haber verdiği şeyleri bir kez de Hz. Peygamber'den duymak için ona geldiğini söylemiştir. Çünkü Müslim'de ve diğerlerinde Sâbit'in Enes'ten rivayetine göre Dımâm şöyle demiştir: "Senin elçin. iddia etti". Taberânî'de Küreyb'in İbn Abbas'tan rivayetine göre "Bize senin mektupların ve elçilerin geldi" demiştir. Hâkim, hadiste âlî isnadı talep etmeyi buradan çıkarmıştır. Çünkü Dımâm bunları Hz. Peygam-

47[47] en-Nur, 24/63.

ber'in elçisinden duyduğu halde Hz. Peygamber'in ağzından da duymak istemiştir. Dımâm'm "iman ettim" sözü o anda iman etme anlamına da gelir. Kurtubî "elçin...iddia ediyor" sözüne dayanarak bu ihtimali tercih etmiş ve şöyle demiştir: "İddia (zu'm) kesin olarak güvenilmeyen söze denir. İbnü's-Sikkît ve diğerleri böyle demişlerdir. Ben (İbn Hacer) ise derim ki: Bu tartışılır. Çünkü Ebû Ömer ez-Zâhid'in hocası Sa'leb'in el-Fasih adlı eserinin şerhinde belirttiği gibi zu'm kelimesi muhakkak olan söze de denir. Sibeveyh'in "Halil zu'm (iddia) ediyor" sözlerinin çoğu da Sibeveyh tarafından delil getirme için söylenmiştir. Vahyin başlaması konusunda geçen Ebû Süfyan hadisinde buna temas etmiştik. Ebû Davud'un bu hadise "müşrikin mescide girmesi" başlığını vermesi Dımâm'ın o sıra müşrik olarak geldiğini düşündüğünden değil, sahabenin gelen adama hiçbir soru sormaksızın mescide girmesine İzin vermelerinden kaynaklanmaktadır. Dımâm'ın "iman ettim" sözünün "daha önce iman etmiştim" anlamına geldiğini güçlendiren delilerden biri de Hz. Peygamber'e Allah'ın birliğinin delillerini sormaması, genel olarak peygamberlik ve İslamî hükümler hakkında sorular sormasıdır. Bu söz "şimdi iman ettim" anlamında kullanılsaydı, tasdiki gerektiren bir mucize talep ederdi. Bunu Kirmanî söylemiştir. Kurtubî bu hadisi, mucize görmese bile mukallidin Peygamber'e imanının sahih olduğuna delil getirmiştir. İbnü's-Salah da buna işaret etmiştir.
Bir Hatırlatma: Şureyk'in bu rivayetinde hac zikredilmemîştir. Müslim ve diğerleri ise bunu zikretmişlerdir. Musa rivayetinde Dımâm Hz. Peygamber'e "(Senin elçin) üzerimize ona yol bulanlar için Kabe'yi haccetmenin farz olduğunu söyledi" demiş, Hz. Peygamber de doğru söylemiş" buyurmuştur.

Hadisten Çıkan Diğer Bazı Sonuçlar

Bu hadiste yukarıda zikredilenler dışında şu hususlar da yer almaktadır:
1. Bir kişinin haberi ile amel etmek gereklidir. Dımâm'ın durumu kesin olarak anlamak için Hz. Peygamber'e gelmiş olması bunu zedelemez. Çünkü Hâkim'de yer aldığı üzere o Hz. Peygamberle buluşmayı ve bizzat konuşmayı istemiştir. İbn Abbas'ın hadisinde yer aldığı üzere Dımâm tek başına kavmine dönmüş, kavmi onu doğrulamış ve iman etmişlerdir.
2. Kişinin dedesi babasından daha tanınmış ise çocuk ona nisbet edilir. Nitekim Hz.Peygamber Huneyn savaşında "Ben Abdülmuttalib'in oğluyum" demiştir.
3. Kesin olan bir iş için daha fazla pekiştirmek amacıyla yemin edilmesi caizdir.
4. Birbiri ile yaşıt olan kişilerin birbirinden rivayette bulunması. Çünkü Said ve Şureyk tabiûndan aynı derecede olan Medine'li iki âlimdir.

7. Münâvele Ve İlim Ehlinin İlmi Yazarak Farklı Bölgelere Göndermesi Konusunda Zikredilenler

Enes şöyle demiştir: Hz. Osman Mushafları çoğaltarak farklı bölgelere gönderdi. Abdullah İbn Ömer, Yahya İbn Saîd ve Mâlik bunu caiz görmüşlerdir.
Hicaz'daki 'alimlerin bir kısmı münaveleye Hz. Peygamber'in seller, seriyye komutanına yazdığı bir mektubu delil getirmişlerdir. Hz. Peygamber komutana "Bu mektubu falan yere varıncaya kadar
okuma" demiş, o komutan da söz konusu yere ulaşınca bu mektubu açarak okumuş ve insanlara Hz. Peygamber'in. emrini bildirmiştir.
64- Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe bin Mesud'un zikrettiğine göre Abdullah bin Abbas ona şunu haber vermiştir: "Resûlullah bir adama mektup göndermiş ve bunu Bahreyn'in büyüğüne (yöneticisine) vermesini emretmiştir. Bahreyn büyüğü de bunu Kisrâ'ya vermiştir. mektubu okuyunca yırtınıştı. (ibn Müseyyeb'İn şöyle dediğini zannediyorum) Bunun üzerine Resûlullah ve. seiiem onların (ülke ve yönetimlerinin) parça parça olmaları için beddua etti.[48][48]

---

[48][48] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2939, 4424, 7264.

Açıklama

İmam Buhârî, işitme ve arz konusunu yerleştirdikten sonra bunun peşinden Çoğunluk tarafından muteber görülen hadis tahammül yollarını ele almıştır. Münâvele de bunlardan biridir. Münavele, hocanın öğrencisine (içinde hadislerin bulunduğu bir) kitap vererek "bu benim falancadan işittiğim rivayetlerdir" veya "bu benim yazdığım kitabımdır, bunu benden rivayet et" demesi suretiyle olur. Arz-ı münaveleyi yukarıda anlatmıştık ki bu öğrencinin (içinde hadislerin bulunduğu bir) kitabı hocasına getirmesidir. Çoğunluk bu şekilde rivayeti caiz görmüştür.
"Farklı bölgelere": Yani farklı bölgelerin halkına. Mükatebe de hadis tahammül yollarından biridir. Mükatebe hocanın kendi el yazısı ile hadisi yazması veya yazışma güvendiği bir kişiye yazdırması, ardından bunu kontrol ederek daha sonra öğrencisine göndermesi ve bunu rivayet etmesine izin vermesidir. Buhârî mükatebe ile münaveleyi birbirine eşit kabul etmiştir.
"Falan yere varıncaya kadar": Cündüb'ün hadisinde de böyle kapalı bir İfade kullanılmıştır. Urve'nin rivayetine göre ise Hz. Peygamber komutana şöyle demiştir: "iki gün gittikten sonra mektubu aç". Cündüb ve Urve şöyle demişlerdir: Komutan mektubu açınca içinde şunlarm yazılı olduğunu gördü: "Nahle mevkiine varıncaya kadar ilerle ve bize Kureyş ile ilgili haberleri ulaştır. Hiç kimseyi zorlama". Cündüb hadisinde ise şöyle yer almaktadır: "İki kişi döndü diğerleri devam etti. Yanında Kureyş kabilesine ait ticarî eşyalar bulunan Amr İbn Hadramî ile karşılaşarak onu öldürdüler. Bu İslâm tarihinde kâfirlerden öldürülen ilk kişi idi. Bu olay Recep ayının ilk günü gerçekleşmişti. Gönderilen askerî birlik öldürdükleri kişinin elindeki mal ve eşyasını ganimet olarak aldılar. Bu da İslam'daki ilk ganimet oldu. Müşrikler onların haram aylarda adam öldürmelerini ve bu davranışlarını kınadı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Hararriın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de adam Öldür-mekten daha büyük bir günahtır.[49][49]
Bu hadisin delil olma yönü açıktır. Çünkü Hz. Peygamber mektubu komutana vererek, emrindekilere, anlamaları için bunu daha sonra okumasını emretmiştir. Bunda münavele ve mükatebe anlamı bulunmaktadır. Bazıları buna şu şekilde itiraz etmişlerdir: "Bu mektubun bağlayıcı bir delil olması, sahabenin adil olması sebebiyle mektubu değiştirme ihtimalinin bulunma-masındandır. Sahabeden sonrakiler ise böyle değildir". Bunu Beyhakî aktarmıştır. Ben (İbn Hacer) ise derim ki: Mükatebe yolunun delil olmasının şartı mektu-bun mühürlü, taşıyan kişinin güvenilir ve gönderilen kişinin de hocanın yazısını bilen bir kişi olmasıdır. Bunun dışında mektubun değiştirilme ihtimalini ortadan kaldıran diğer şartlar da söz konusudur.
65- Enes İbn Mâlik'in RidıyaMim arh şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Hz. Peygamber bir mektup yazdırdı (yahut yazdırmak istedi). Ona "Onlar (mektubun gönderildiği kişiler) mühürsüz mektubu okumazlar" denildi. Hz. Peygamber de üzerinde "Muhammedün resûlullah (Muhammed Allah'ın elçisidir)" yazılı bulunan gümüşten bir yüzük edindi. Ben onun elinde gümüşün beyazlığını görür gibiyim.
(Hadisi rivayet eden kişi diyor ki:) Katade'ye sordum: "Bu yüzüğün nakşının Muhammedün resûlullah olduğunu kim söyledi?", Katade "Enes söyledi" dedi.[50][50]

Açıklama

Hadisin Arapça metninde Hz. Peygamber saifaiuıo aleyh mektup yazdı denilmekte ise de bunun Hz. Peygamber'e izafe edilmesi me-cazendir. Burada Hz. Peygamber'in leyhi ve sdi«m mektubu katibe yazdırdığı
kasdedilmektedir.
Mühürsüz mektup okumazlar": Bu İfade hadisin bu başlık altında yer almasının sebebini

---

[49][49] Bakara, 2/217.
[50][50] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2938, 5870, 5872, 5874, 5875, 5877, 7162.

göstermektedir. Mükatebe ile amel edilmesinin şartı, değiştirilmediğinden emin olmak için mühürlenmesidir. Ancak mektubu taşıyan kişi adil ve güvenilir ise mektup mühürlenmeyebilir.

8. Meclisin Bittiği Yere Ve Halkada Bir Boşluk Görerek Oraya Oturan Kimse

66- Ebû Vâkıd el-Leysî'den rivayet edildiğine göre Resûlullah laııshu af
insanlarla birlikte mescitte otururken üç kişi mescide geldi. İkisi Hz. Peygamber'in bulunduğu yöne yöneldi, biri başka tarafa gitti. Bu iki kişi Hz. Peygamber'in. huzurunda beklediler. Birisi halkada bir boşluk görerek oraya oturdu, diğeri oturanların arkasına oturdu. Üçüncüsü ise arkasını dönerek gitti. Hz. Peygamber sözünü tamamlayınca şöyle dedi:
"Size şu üç kişinin durumunu bildireyim mi? Birisi Allah'a stğındı Allah da onu kendi korumasına aldı. Diğeri haya etti, Allah da ondan (ona azap etmekten) haya etti. Üçüncüsü yüz çevirdi, Allah da ondan
yüz çevirdi.51[51]

Açıklama

Bu hadisin ilim konusu ile alâkası şudur: Burada kasdedilen meclis ve halka, ilim meclis ve halkasıdır.
Sözü edilen üç kişinin tümü önce mescide yönelmişler, mescide girdikten sonra Hz. Peygamber'in ^laibihu aicyu ve seiiem meclisini görmüşler, ikisi ona doğru yönelmiş, birisi ise başka tarafa gitmiştir.

Selam Verme

Muvatta' ravilerinin çoğunluğu bu iki kişinin selâm verdiğini söylemişlerdir
Bundan içeri giren kişinin söze selâmla başlayacağı, ayakta olanın oturana selâm vereceği anlaşılır. Onların selâmına karşılık verildiğinden bahsedilmemesi bunun zaten bilinmesi sebebiyledir. Ya da bundan ibadete dalan kişiden selâm alma borcunun düştüğü anlaşılır. Bu konu başkasının evine girerken ev halkından "izin isteme" bölümünde gelecektir.

Tahiyyetü'l-Mescid Namazı

Hadiste bu iki kişinin "tahiyyetü'l-mescid" namazı kıldıklarından bahsedilmemiştir. Bunun sebebi şunlardan biri olabilir:
Olayın bu namazın meşru kılınmasından önce gerçekleşmesi,
Söz konusu iki kişinin o sırada abdestsiz olması,
Bu namazı kıldıkları halde daha önemli meselelerin nakledilmesi sebebiyle bunun aktarılmamış olması,
Nafile namaz kılmanın uygun olmadığı bir vakitte mescide girmiş olmaları. Bu sonuncuyu Kadı Iyaz söylemiştir. Çünkü onun görüşüne göre tahiyyetü'l-mescid namazı, namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde kılınmaz.
Bu hadis zikir ve ilim meclislerinde halka yapmanın müstehap olduğunu, bu halkada bir yere oturan kişinin, o yer konusunda başkalarından daha çok hak sahibi olduğunu gösterir.
Hz. Peygamber'in sa^iâhu aieyüt w. «-.üem "Allah'a sığındı, Allah da onu kendi korumasına aldı" sözü: "Allah'a sığındı" ifadesi "Allah'a iltica etti" yahut "Hz. Peygamber'in ve sdiem meclisine katıldı" anlamına gelir. "Allah da onu kendi korumasına aldı ifadesi "onu rahmet ve rızasına alarak ona kendi fiiline uygun karşılığı verdi" anlamına gelir.

51[51] Hadisin geçtiği diğer bir yer; 474.

İlim Meclisinde Adaba Riayet

Bu hadis, ilim meclislerinde edebe riayetin müstehap olduğunu, namazda saflardaki boşlukları doldurmak teşvik edildiği gibi burada da halkadaki boşlukları doldurmanın faziletli olduğunu gösterir. Yine başkasına sıkıntı vermediği sürece kişinin boşluğu doldurmak için başkalarının arasından geçmesi de caizdir. Ancak başkasına sıkıntı verme ihtimalinden korkarsa hadiste yer alan ikinci kişinin yaptığı gibi meclisin bittiği yere oturabilir. Bu hadis, hayrı talep etme konusunda başkaları ile yarışan kişinin övüldüğünü de gösterir.
"Diğeri haya etti, Allah da ondan haya etti": Hz. Peygamber'den ve mecliste bulunanlardan haya ederek arkadaşının yaptığı gibi halkayı sıkıştırmadı. Enes, rivayetinde bu ikinci kişinin niçin haya ettiğini açıklamıştır. Hâkim'in rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: "İkinci kişi azıcık ilerledi, sonra dönerek geldi ve oturdu". Yani üçüncü şahsın yaptığı gibi ilim meclisini bırakarak gitmekten haya etti.
Allah da ondan haya etti", yani ona merhamet etti, cezalandırmadı.
Allah ondan yüz çevirdi": Ona öfkelendi. Bu, kişinin özürsüz olarak ilim meclisini terk etmesine yorulur. Bu, söz konusu kişinin Müslüman olması halinde geçerli olan yorumdur. Bu kişinin münafık olması da muhtemel olup, Hz. Peygamber bunun durumuna muttali olmuş olabilir. Hz. Peygamber'in sözü haber verme anlamında anlaşılmaya müsait olduğu gibi "Allah ondan yüz çevirsin" şeklinde beddua olarak da anlaşılmaya müsaittir. Enes'in rivayet ettiği hadiste şöyle denilmiştir: "O kendini müstağni gördü, Allah da ondan istiğna etti". Bu, Hz. Peygamber'in sözünün beddua değil de haber verme kastı taşıdığını göstermektedir. Allah hakkında "yüz çevirme" ve benzeri ifadelerin kullanılması, mukabele ve müşâkele içindir. Bu şekildeki ifadeler Allah'ın şanına layık olacak şekilde yorumlanır. Bu ifadelerin kullanılmasının sebebi bir şeyi açık olarak ortaya koymaktır.
Bu hadis, günah işleyenleri ve durumlarını bunu engellemek amacıyla haber vermenin caiz olduğunu, bunun gıybet (dedikodu) sayılmayacağını göstermektedir.
Hadiste şu hususlar da yer almaktadır: ilim us zikir halkalanna bağlılığın fazileti, ilim öğreten ve zikir yaptıran kimselerin mescitte oturması,
Haya eden kişinin övgüye layık olması,
Meclisin (halkanın) bittiği yere oturulması.

9. Hz Peygamber İn "Kendisine Bir Şey Tebliğ Edilen Nice Kişi, Onu İşitenden Daha İyi Kavrar" Sözü

67- Ebû Bekre babasından şunu aktarmıştır:
Hz. Peygamber vesvferi devesinin üzerine oturdu, bir kişi de devesinin yularını tutuyordu. Hz. Peygamber Bu gün hangi gündür?" diye sordu. Biz bu güne başka bir isim vereceğini zannederek sustuk.
Hz. Peygamber ve mi?" dedi.
Biz: "Evet" dedik.
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki bu gününüzün, bu ayınızın, bu beldenizin haram olması gibi, canlarınız mallarınız, ırz ve namuslarınız aranızda haramdır. Burada olan olmayanlara tebliğ etsin. Burada olan, kendisinden daha iyi kavrayacak birine tebliğ etmiş olabilir.[52][52]

Açıklama

Konu başlığındaki ifadenin anlamı: "Benden sözümü tebliğ eden nice kimse, o sözü benden işitenden daha iyi anlayacak birine tebliğ etmiş olabilir".
"Bir kişi yularını tutuyordu": Yuları tutmanın sebebi, deve üzerinde olan kişinin sözünü bozacak şekilde devenin hareket etmesini önlemektir.
Kurtubî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in ashabına üç şeyi sorması ve her bir sorudan sonra susması, ashabın bütün varlıklarıyla ona yönelmeleri ve verilen haberin

---

[52][52] Hadisin geçtiği diğer yerler: 105, 1741, 3197, 4406, 4662, 5550, 7078, 7447.

büyüklüğünü hissetmeleri için onları anlamaya hazır hale getirmeyi amaçlar. Nitekim Hz. Peygamber bundan sonra "canlarınız, mallarınız..." diye sözüne devam etmiştir. Bu, söz konusu şeylerin haramlığında mübalağayı İfade eder.
Hz. Peygamber'in Bu gününüzün, bu ayınızın, bu beldenizin haram olması gibi..." şeklindeki ifadesinde yer alan benzetmenin dayanağı, bunu işitenlerin söz konusu şeylerin haramhğını açık olarak bilmeleridir. Çünkü gün, ay ve beldenin haramlıgı onlar tarafından kesin ve açık bir şekilde biliniyordu. Oysa canların, malların, ırz ve namuslann haramlıgı (dokunulmazlığı) ise bu şekilde değildi. Câhiliye devrinde bunlara saldırmayı mubah sayıyorlardı. İslam dini onlara müslümanın can, mal ve namus dokunulmazlığının, söz konusu belde, ay ve günün dokunulmazlığından daha büyük olduğunu öğretmiştir. Kendisine benzetilen şeyin, benzeyenden daha düşük dereceli olduğu ileri sürülerek bu benzetme reddedilemez. Çünkü bu konuşma, islâm dininin hükmünden önce muhatapların alışageldiği durum dikkate alınarak yapılmıştır.
Buhârî ve diğer hadisçilerin konu ile zikrettiği diğer rivayetlerde yer aldığına göre muhataplar her bir soruya Allah ve Resulü daha iyi bilir" diyerek cevap vermişlerdir. Bu onların güzel edebini göstermektedir. Çünkü onlar, kendi bildikleri cevabın Hz. Peygamber'e gizli olmadığını, onun kastının zaten bildikleri bir şeyi haber vermek olmadığını biliyorlardı. Bu 'sebeple rivayet eden kişi "Buna başka bir isim vereceğini zannettik" demiştir. Bu, küllî konuları Şâri'e bırakmanın gerekli olduğunu gösterir. Yine şer'î hakikatleri (sözcüklere dince özel anlamlar yüklenilebileceğini) kabul edenlerin delili de bu hadiste yer almaktadır.
"Canlarınız, mallarınız, namuslarınız haramdır": Yani kanınızı akıtmak, mallarınızı almak ve namuslarınızı kirletmek haramdır.
Burada tebliğ edilmesi istenen söz ya hadiste geçen ifade yahut da bütün hükümlerdir.

Hadiste Yer Alan Bazı Hükümler

Hadiste yukarıda geçenler dışında başka bazı sonuçlar da bulunmaktadır. Bunları şu şekilde gösterebiliriz:
İlim tebliğine teşvik
Ehliyetin tamamlanmasından önce hadis almak (tahammül) caizdir.
Hadisin edası (başkasına aktarılması) için hadisi anlamak şart değildir.
Sonraki dönemlerde, öncekilerden daha anlayışlı kişiler gelebilir. Ancak bunların sayısı azdır.
İbnü'l-Müneyyir, tebliğin gerekçesi olarak söylenen "sonra gelen öncekinden daha anlayışlı olabilir" sözünden, hadisi rivayet eden kişinin hadisle ilgili yorumunun başkasının yorumundan daha öncelikli olmadığı sonucunu çıkarmıştır.
İhtiyaç olduğunda binek hayvanları ayakta beklerken onların sırtında oturmak caizdir. Bu konudaki yasak, zaruret olmadığı halde oturmaya yorulur.
İnsanlara sözünü işittirmek ve kendini göstermek için hutbe yüksek bir yerde okunur.

10. İlim Söz Ve Amelden Önce Gelir

Çünkü "Bil ki: Allah'tan başka ilah yoktur [53][53] âyetinde Yüce Allah ilim ile başlamıştır. Ayrıca âlimler peygamberlerin mirasçılarıdır, onlar İlmi miras olarak alırlar. Kim ilmi alırsa büyük bir pay almıştır. Kim ilim talebi için bir yola girerse Allah onun cennete doğru yolunu kolaylaştırır.
Yüce Allah:
Allah'tan kulları içinde (hakkıyla) ancak âlimler korkar [54][54]"(Bu örnekleri) yalnızca âlimler akıl eder.[55][55]
(Kafirler dediler ki): Eğer işitseydik veya aklımızı kullansaydık şimdi alevli cehennemin halkından olmazdık.[56][56]

---

[53][53] Muhammed, 47/19.
[54][54] Fâtır, 35/28.
[55][55] Ankebut, 29/43.
[56][56] Mülk, 67/10.

De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? 57[57] buyurmuştur.
Hz. Peygamber de Allah kimin için hayır dilerse onu dinde fakîhlanlayış sahibi kılar" buyurmuştur. İlim ancak taallümledir (Öğrenmeye çalışmakla elde edilir).
Ebû Zer şöyle demiştir: (Ensesini işaret ederek) "Şuraya kılıcı koysanız, ben daha başımı kesmenizden önce Hz. Peygamber'den duyduğum bir hadisi ilete bileceğimi bilsem bunu yaparım."
İbn Abbas şöyle demiştir: (Ayette yer alan) "Rabbaniler olun 58[58] ifadesi "ha-kîm ve fakîh olun" anlamına gelir. Büyüğünden önce küçük bilgi ile insanları terbiye eden kişiye "Rabbani" denir.
Konu başlığı ile ilgili olarak İbnü'l-MüneyyİR şöyle demiştir: Bununla Buhârî söz ve amelin sahih olması için ilmin şart olduğunu kasdetmiştir. Söz ve amel ancak ilimle muteber olur. Bu yüzden ilim ikisinden de önce gelir. Çünkü ilim, ameli sahih hale getiren niyeti düzeltmektedir. "Amel olmadan İlmin yararı olmaz" sözünden ilmin değerinin düşürüldüğü ve ilim taîebi konusunda hafiflik gösterildiği anlaşılmasın diye Buhârî buna dikkat çekmiştir.
Yüce Allah iiimle başlamıştır": Yani âyette Yüce Allah önce "Bil ki: Allah'tan başka ilah yoktur" demiş ardından da "günahların için istiğfar et" buyurmuştur. Ayette Hz. Peygamber'e hitap edilmişse de bu, onun ümmetini de kapsar. Süfyan b. Uyeyne bu âyeti ilmin faziletine delil getirmiştir. Nitekim Ebû Nuaym'ın el-Hilye adlı eserinde onun hayat hikayesini anlattığı bölümde Rebi' b. Nâfi yoluyla aktardığına göre Süfyan bu âyeti okumuş, sonra şöyle demiştir: "Görmez misin ki Yüce Aliah 'bil ki1 diyerek ilimle başlamış, sonra da ameli emretmiştir?"
Kim ilim talebi için bir yola girerse": Dinî ilimleri tahsile götüren az çok bütün yollar buna dahildir.
Allah cennete giden yolu ona kolaylaştırır": Bunu âhirette yapar. Yahut dünyada insanı cennete götürecek ameller işlemeye muvaffak kılar. Bu, ilim talep eden kişiye bunun kolaylaştırılacağını müjdelemektedir. Çünkü ilim talep etmek, insanı cennete götüren yollardandır.
Allah'tan (hakkıyla) ancak âlimler korkaf: Allah'tan ancak onun kudreti ve hakimiyetini bilenler yani âlimler hakkıyla korkar. Bu yorum İbn Abbas'a aittir.
Eğer işitseydik veya aklımızı kullansaydık alevli cehennem halkından olmazdık": "Kavrayan ve anlayan kişinin dinlemesi gibi dinleseydik, temyiz eden kişinin akİetmesi gibi akletseydik böyle olmazdık". Bunlar ilim ehlinin özellikleridir. Bu şu anlama gelir: "Eğer ilim ehlinden olsaydık, bize gerekli olan şeyi bilir, ona uygun amel yapar ve kurtuluşa ererdik".
"Allah kimin için hayır dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar": Hadisin aslında yer alan "fıkıh" kelimesi anlayış demektir. Nitekim Yüce Allah "hiçbir sözü anlamıyorlar âyetinde de fıkıh kelimesini bu anlamda kullanmıştır. Fıkıhtan kasıt, dini hükümleri bilmektir.
"İlim ancak taallümle (öğrenmeye çalışmakla) elde edilir": Muteber olan ilim, yalnızca peygamberlerden ve onların mirasçılarından öğrenme yolu ile elde edilen ilimdir.
Ebû Zer'in yukarıdaki sözü senedi ile birlikte Dârimî'nin Sünen'i ve diğer kitaplarda yer almıştır. Evzâî'nin, Ebû Kesîr (Mâlik b. Mersed)'den onun da babasından rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ebû Zer, Mina'da şeytan taşlama yerindeki orta Cemre'nin yanında otururken onun yanma geldim. İnsanlar etrafında toplanmışlar kendisine fetva soruyorlardı. Bir adam gelerek onun yanında durdu ve ona "Senin fetva vermen yasaklanmadı mı?" diye sordu. Ebû Zer başını kaldırarak ona baktı ve "Sen benim başımda gözetleyen misin?" diye sordu. Daha sonra da şöyle dedi: Ensesini işaret ederek Şuraya kılıcı koysanız, ben başımı kesmenizden önce Hz. Peygamberden duyduğum bir hadisi iletebilece-ğimi bilsem bunu yaparım". Bu hadis bu yolla rivayet edilmiştir. Orada belirtildiğine göre Ebû Zer'le konuşan kişi Kureyş kabilesinden idi. Ebû Zer'in fetva vermesini yasaklayan da Hz. Osman idi. Bunun sebebi şu olaydır: Ebû Zer, Şam'da iken Muaviye ile "Altın ue gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlan elem verici bir azapla müjdele 59[59] âyeti hakkında görüş ayrılığına düştüler.

57[57] Zümer, 39/9.
58[58] Âli İmran, 3/79.
59[59] Et-Tevbe, 9/34.

Muaviye bu âyetin yalnızca ehl-i kitap (Yahudi ve Hristiyanlar) hakkında indirildiğini söylerken, Ebû Zer hem onlar hem de biz Müslümanlar için indirildiğini söyledi. Muaviye bir mektupla durumu Hz. Osman'a bildirdi, Hz. Osman, Ebû Zer'e bu konuda haber gönderdi. Aralarında Ebû Zer'in Medine'den taşınmasını gerektirecek bir tartışma geçti. Ebû" Zer Rebeze'ye yerleşerek vefat edinceye kadar burada kaldı. Bunu Nesâî rivayet etmiştir. Bu, devlet başkanı fetva vermeyi yasakladığında Ebû Zer'in ona itaat etmeyi uygun görmediğini göstermektedir. Çünkü o, yukarıda da geçtiği üzere Hz, Peygamber'in tebliğ konusundaki emri gereğince bunun
gerekli olduğunu kabul ediyordu. Yine o'muhtemeldir ki bildiği bir konuda bilgiyi gizleyen kişi hakkında söz konusu olan tehdit edici ifadeleri de biliyordu. Bu konu, Hz. Hz. Osman ile aralarında geçen konuşma ile ilgili olarak daha sonra gelecektir. Ebû Zer'in yukarıdaki sözü, ölüm kendisine yaklaşsa bile her halükârda bildiği şeyi başkalarına nakledeceği ve bundan geri durmayacağı anlamına gelir. Bu, ilim öğrenmeye, bu konuda zorluklara katlanmaya ve sevap elde etmek İçin sıkıntılara sabretmeye teşvik etmektedir.

Rabbânîlik Kavramı

İbn Abbas "Rabbânî" sözcüğünü hakîm ve fakîh şeklinde tefsir etmiştir. İbn Mssud da bu konuda ona katılmıştır.
Özetle söylemek gerekirse bu sözcükteki nisbetin Rabb'e mi, terbiyeye mi yapıldığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Buna göre terbiye, ilim öğretmek; Buharî'nin aktardığına göre İse bunu öğrenmektir. "İlmin küçüğü"nden maksat, ilmî konulardan açık olanlar, "büyüğü"nden maksat ise ilmin incelikleridir. Bir görüşe göre bundan maksat "Rabbani, İnsanlara ilmin temel meselelerinden önce cüziyyatını öğretir" veya "köklerinden önce dallarını öğretir", "makatlarından önce mukaddimelerini öğretir" demektir. İbnü'l-A'rabî şöyle demiştir: 'Bir kimse; bilen, öğreten ve uygulayan olmadıkça ona rabbânî denmez".

11. İnsanlar Nefret Etmesinler (Usanmasınlar) Diye Hz. Peygamber İn Ashabına Vaaz Vermek Ve İlim Öğretmek İçin (Onların İstekli Olduğu) Uygun Zamanları Kollaması

68- İbn Mesud .rtdıyaiiâhaaıih şöyle demiştir: "Hz. Peygamber bizi usandırmaktan korktuğundan vaaz vermek için (istekli olduğumuz) günleri kollardı.[60][60]

Açıklama

"Kollardı": Bize hatırlatmada bulunmak için uygun vakitleri gözetirdi, bizim sıkılmamamız için bunu her gün yapmazdı.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadisten şu sonuçlar çıkmaktadır:
Salih amellerden bir müddet sonra usanma korkusu sebebiyle salih amele ara vermek müstehaptır. Amelde devamlılık aslında dince güzel görülen bir şey olmakla birlikte bu iki kısımdır:
a) Herhangi bir zorlanma olmaksızın her gün yapmak,
b) Gün aşın veya haftada bir yaparak ameli işleme gününde daha dinç olabilmek için ara verilen günde dinlenmek. Bu, durumlara ve kişilere göre değişir. Bu konuda ölçü, kişinin dinç olmasının da dikkate alınması ile birlikte amele duyulan ihtiyaçtır. Bazı âlimler bu konudaki hadisten, belirli bir vakitte sürekli nafile kılarak bunu revatip (düzenli) nafilelere benzetmenin mekruh olduğu sonucunu çıkarmışlardır. İmam Mâlik'ten bu konuda benzer ifadeler gelmiştir.
69- Enes :âdiyaüâhy, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

---

[60][60] Hadisin geçtiği diğer yerler: 70, 6411.

"Kolaylaştırın, zorlaştırmayım. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin.[61][61]

Açıklama

Zorlaştırmamın": Bu söz aslında "kolaylaştırın" sözcüğünün gerektirdiği hususu açık olarak pekiştirmek için söylenmiştir. Nevevî şöyle demiştir: Hz. Peygamber s-ı'inünim nVyhi ve sci-em sadece "kolaylaştırın" dese idi, bir kere kolaylık gösterdiği halde birkaç kez zorluk gösteren kişi de bu emre uymuş sayılabilirdi Oysa tüm durumlarda zorluğu ortadan kaldırmak için "zorlaştırmayın" İfadesini de söylemiştir.
Müjdeleyin": Öğretimin başında korkutma, kötü bir şeyi haber verme nefreti gerektirdiğinden, "müjdeleyin" sözcüğünün karşılığı olarak "nefret ettirmeyin" denilmiştir. Bu sözden "yeni Müslüman olmuş kişinin kalbini İslam'a ısındırın, daha işin başında ona şiddetli davranmayın" anlamına gelir. Günahı engelleme durumunda da günahkar kişinin bunu kabul etmesi için insanın yumuşak davranması gerekir. İlim öğretiminin de aynı şekilde tedrice riayet ederek yapılması gerekir. Çünkü bir şey başlangıçta kolay olursa buna başlayan kişi bunu sever, sevinçle karşılar, sonuçta da çoğunlukla bu durum artar. Zıddı ise böyle değildir. Doğrusunu Allah bilir.

12. İlim Öğrenenler İçin Gün Belirlemek

70- Ebû Vâil'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Abdullah insanlara her Perşembe vaaz verirdi.
Bir adam ona: "Keşke bize hergün vaaz versen" dedi.
Abdullah: "Sizi usandırma korkusundan dolayı bunu yapmıyorum. Hz. Peygamber Mibiiahu üK;yhi v» seUe:r bizi usandırmamak maksadıyla vaaz vermek İçin uygun zamanlarımızı kolladığı gibi, ben de sizin istekli olduğunuz zamanlan kollu-yorum" dedi.

13. Allah Kimin İçin Hayır Dilerse Onu Dinde Anlayış Sahibi Kılar

71- Muaviye şöyle demiştir: Hz. Peygamberin şöyle dediğini işittim:
"Allah kimin için hayır dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar. Ben yalnızca taksim eden bir kişiyim, veren Allah'tır. Allah'ın emri gelinceye (kıyamet kopuncaya) kadar bu ümmet Allah'ın emri üzere kalacak, muhalefet edenler onlara zarar veremeyeceklerdir.[62][62]

Açıklama

Bu hadis üç hüküm içermektedir:
1. Dinde tefakkuhun (anlayış sahibi olmanın/fıkıhta derinleşmenin) fazileti
2. Mal ve mülkü verenin hakikatte Allah olduğu
3. Bu ümmetin bir bölümünün kıyamete kadar hak üzerinde sabit kalacağı
Birinci hakikat ilim konusuna, ikinci hakikat sadakalar (zekat vb.) konusuna, üçüncü hakikat kıyamet alametleri İle ilgili bölüme uygundur. "Allah'ın emri gelinceye kadar" sözünde yer alan "Allah'ın emri" kalbinde imandan bir şey bulunanların ruhunu kabzedecek olan rüzgardır ki bundan sonra yeryüzünde insanların en kötüleri kalacak, kıyamet de onların üzerine kopacaktır.
Bunların üçü de diğer bir açıdan ilim konulan ile hatta bu başlık ile doğrudan doğruya ilgilidir. Çünkü bu hadis; Allah'ın dininde anlayış sahibi/derin fıkhı bilgiye sahip kişiler için iyiliğin söz konusu olduğunu, bunun yalnızca kişisel çaba ile kazanılamayacağını, aksine Allah'ın nasip ettiği kişilerin buna sahip olacağını, buna sahip olanların kıyamete kadar mevcut olacağını belirtmektedir.
Buhârî bunlardan kasdedilenin hadis âlimleri olduğunu belirtmiştir.
Ahmed b. Hanbel "Burada kasdedilenler hadis âlimleri değil ise başka kim olabilir bilmiyorum!" demiştir.

---

[61][61] Hadisin geçtiği diğer yer: 6125.
[62][62] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3116, 3641, 7312, 7460.

Kadı Iyaz "Ahmed b. Hanbel bununla ehl-i sünnet ve hadis âlimleri gibi inananları kasdetmiştir" demiştir.
Nevevî "Bunların mücâhid, fakîh, muhaddis, zâhid, iyiliği emreden vb. hayırları yapan müminlerden, Allah'ın emirlerini yerine getirenlerden bir grup olması muhtemeldir. Bunların bir yerde toplanmış olması şart değildir. Ayrı ayrı olmaları da mümkündür" demiştir.
Bu hadisten şu hususlar anlaşılır: Dinde anlayış sahibi olmayan, yani İslâm'ın temel kurallarım ve bunlara ilişkin fıkıh ve İnanç ile ilgili detayları Öğrenmeyen kişilerin hayırdan mahrum olduğunu gösterir. Ayrıca âlimlerin diğer insanlar üzerinde bariz bir şekilde üstünlüğünün bulunduğunu, dinde derin fıkhı bilgi sahibi olmanın da diğer İlimler üzerinde bir üstünlüğünün olduğunu göstermektedir.

14. İlimde Güzel Kavrayış Sahibi Olmak (Dini Hükümleri Hızlı Ve Güzel Kavramak)

72- Mücahid şöyle demiştir:
Ibn Ömer ile birlikte Medine'ye kadar yolculuk yaptım. Hz. Peygamber'den yalnızca bir hadis rivayet ettiğini duydum. O şöyle dedi:
Hz. Peygamber'in senem yanında idik. Ona hurma göbeği getirildi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Ağaçlardan öyle bir ağaç vardır ki o Müslümana benzer".
Ben "O ağaç hurmadır" demek istedim. Bir de baktım ki ben topluluktaki en küçük kişiyim, bunun üzerine sustum. Hz. Peygamber "o ağaç hurmadır" buyurdu.

Açıklama

Konu başlığı "ilimlerde anlayış sahibi olmanın fazileti" anlamına gelmektedir.
Bu hadis, sahabîlerden bazılarının hadise ekleme ve çıkarma yapma korkusu sebebiyle yalnızca ihtiyaç olduğunda hadis rivayet ettiklerini, göstermektedir. Bu, Ibn Ömer, babası Hz. Ömer ve bir grubun tercih ettiği yoldur. Bununla birlikte kendisine çok soru ve fetva sorulması sebebiyle Ibn Ömer'in rivayet ettiği hadislerin sayısı çok olmuştur.
Hadisin konu başlığı ile alâkası şudur: Hz. Peygamber'e hurma göbeği getirildiğinde Hz. Peygamber bununla ilgili ola: rak bir soru sormuş, İbn Ömer de sorunun cevabının hurma olduğunu anlamıştır. Anlayış, kişinin bir sözden, o söz ile ilgili olan diğer bir söz veya fiili anlamasını sağlayan fetanettir. İmam Ahmed b. Hanbel'İn Ebû Saİd'den rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber Allah bir kulu muhayyer bıraktı" demiş, Hz. Ebû Bekir ağlayarak "Babalarımız sana feda olsun" demiş, insanlar da buna şaşırmıştı. Ebû Bekir bu sözün söylendiği konumdan muhayyer bırakılan kişinin Hz. Peygamber'in kendisi olduğunu anlamıştır. Bu yüzden Ebû Said "Ebû Bekir içimizde Hz. Peygamber'i ve sdlen; en iyi anlayan ve ne dediğini çabuk kavrayan kişi idi" demiştir.

15. İlim Ve Hikmet Konusunda Gıpta Etmek

Hz. Ömer "Yönetici olmadan önce İslâmî bilgiye sahip olun" demişti.
Ebû Abdullah (Buhârî) de "Yönetici olduktan sonra da İslâmî bilgiye sahip olun" diye eklemiştir.
Hz. Peygamber'in ssüaiisi-nj afeyhi ve seiiem ashabı ileri yaşlarında iken ilim öğrenmişlerdi.
73- Kays b. Ebû Hâzim şöyle demiştir: Abdullah İbn Mesud'un şöyle dediğini duydum: Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
Gıpta etmek ancak iki şeyde söz konusudur:
Bir kimseye Cenab-ı Allah mal vermiş, bu malım da hak yolda harcamaya muvaffak kılmıştır.
Bir kimseye Cenab-ı Allah bilgi ve hikmet vermiş, o kişi de o hikmete göre hükmetmekte ve onu öğretmektedir.[63][63]

---

[63][63] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1409, 7141, 7316.

Açıklama

Hz. Ömer'in "Yönetici olmadan önce İslamî bilgi sahibi olun" sözüne Buhârî "yönetid olduktan sonra da" ifadesini ekleyerek, Hz. Ömer'in sözünden "yöneticiliğin islamî bilgi sahibi olmaya engel olduğu" şeklinde bir anlam çıkarılmasından korkarak onun sözünün mefhum-ı muhalifinin bulunmadığını belirtmek istemiş ve "yöneticilikten önce de sonra da ilim öğrenmeye devam edin" demek İstemiştir.
Hz. Ömer yöneticiliğin ilmi engelleyen sebeplerden biri olabileceğini kasdederek bu sözü söylemiştir. Çünkü kibir ve ihtişam, reis yönetici konumunda bulunan kişinin öğrencilerle birlikte oturmasına engel olabilir.
Bu sebeple İmam Mâlik hakimliğin kötü tarafları arasında şunu zikretmiştir: "Hakim azledildiğinde daha önce ilim öğrendiği ilim meclisine geri dönmez".
imam Şafiî de şöyle demiştir: "Genç yaşta riyaset/yöneticilik elde eden kişi, pek çok ilmi elde edemez".
Ebû Ubeyd Garîbü'l-Hadis adlı eserinde Hz. Ömer'in sözünü şu şekilde açıklamıştır: Bu söz şu anlama gelir: "Küçük iken, yönetici olmadan önce ilim öğrenin. Yoksa kibir sizden daha alt seviyede olan kişiden ilim öğrenmenize engel olur da cahil olarak kahrsınız".
Şemr el-Lügavî bunu evlilik olarak yorumlamıştır. Çünkü kişi evlendiğinde de çocukları olduğunda ailesinin efendisi olur.
Bir görüşe göre Hz. Ömer bu sözü ile ashabı ve diğer Müslümanları riyaset talep etmekten uzak tutmak istemiştir. Çünkü ilim öğrenen kişi riyasetteki kötü durumları bilerek bundan uzak durur. Ancak bu yorum uzak İhtimaîlİ bir yorumdur. Çünkü "efendiler/yöneticiler sözü ile efendilik/yöneticilik kasdedilmiştir. Bu, evlilikten daha geneldir. Bunu evlilikle sınırlandırmanın bir delili yoktur. Çünkü efendilik evlilikle olabileceği gibi, sahiplerini ilim talebi ile uğraşmaktan yan başka şeylerle de olabilir.
Kirmanı Hz. Ömer'in sözündeki ifadenin "sakalın siyahlaşması" anlamına gelebileceğini söyleyerek bu durumda sözün şu iki anlamdan birine muhtemel olduğunu belirtmiştir: Bu söz gençlere sakallan siyahlaşmadan önce ilim öğrenmelerini emretmektedir, yahut orta yaşlılara sakallarının siyahı beyaza dönüşmeden önce ilim öğrenmelerini tavsiye etmektedir. Ancak Kirmanî'nin bu yorumundaki zorlama gözden kaçmamaktadır.
İbnül-Müneyyir şöyle demiştir: Hz. Ömer'in sözünün konu başlığı ile ilgisi şudur: 0, efendiliği ilmin sonuçlarından saymış ve ilim talep eden kişiye, efendilik derecesine ulaşmadan Önce daha fazla ilim öğrenerek fırsatı değerlendirmesini tavsiye etmiştir. Bu, ilmin gıpta edilmeye değer olması özelliğini vurgulamakladır. Çünkü ilim, kişinin yücelmesine neden olmaktadır.
Bana (İbn Hacer'e) öyle geliyor ki Buhârî'nin amacı şudur: Başkanlık/yöneticilik genellikle gıpta edilen bir şey olsa da, hadis gıptanın ancak şu iki şeye olabileceğini göstermektedir: İlim veya cömertlik. Cömertlik ancak ilim ile birlikte olunca övülür. Şu halde Buhârî şöyle demiş olmaktadır: Başkanlık/yöneticilik elde etmeden önce ilim öğrenin ki size gıpta edildiğinde haklı yere gıpta edilmiş olsun. Yine Buhârî şöyle demektedir: Genellikle kişinin ilim talep etmesine engel olan yöneticiliği elde etme konusunda aceleci davranırsanız (böyle yapmayın), bu âdeti terk ederek sizin için hakiki gıptayı elde edecek olan ilmi öğrenin.

İmrenmek (gıpta) ve Kıskanmak {hased) Arasındaki Fark

Gıpta kişinin, başkasında olan bir şeyin benzerinin kendisinde de olmasını istemesidir. Bu kişi, o şeyin sahibinin elinden istemesini istemez
Hased (kıskançlık) ise, nimete sahip olan kişinin elinden nimetin gitmesini istemektir. Bazıları hasedi, kişinin söz konusu nimetin kendisinde olmasını temenni etmesi ile sınırlandırmışsa da hased daha geneldir. Kıskançlığın sebebi şudur: İnsan tabiaü, kendi cinslerinden üstte olmayı ister. Kendisinde olmayan bir şeyi başkasında görünce, ona karşı üstünlük sağlayabilmek veya onunla eşit hale gelebilmek için onun elinden bu şeyin gitmesini ister. Kıskanç kişinin, bu düşünceyi kalbine kesin olarak yerleştirmesi, söz veya fiille dışarı yansıtması kınanmıştır. Kalbine bu tür düşünceler gelen kişinin, tabiatındaki yasaklara karşı olan sevgiyi kötü görmesi gibi, bunu da kötü görmesi gerekir. Kâfir veya

fasığın elinde olup, Allah'a isyanda kullanılan şeyin onun elinden gitmesini istemek ise bundan istisna edilmiştir. Bu belirttiklerimiz, hakikati açısından hasedin (kıskançlığın) hükmüdür. Hadisin Arapça aslında yer alan "hased" kelimesi ise gıpta anlamında olup mecazen kullanılmıştır.

Münâfesc/Başkası ile Rekabet Etmenin Hükmü

Gıpta, başkasında olan şeyin onun elinden gitmeksizin kendisinde de olmasını istemektir. Bu konuda hırs göstermeye "münâfese" denir. Bu, Allah'a İtaat uğrunda olursa övülen bir şeydir. Nitekim âyette "Rekabet edenler, bunun için rekabet etsinler [64][64] buyurulmuştur. Rekabet, günah olan bir şeyde olursa bu yerilir. Bir hadiste yer alan "Birbirinizle rekabet etmeyiniz" ifadesi bu anlamdadır. Rekabet caiz şeylerde olursa mubahtır.
Hadiste sanki şöyle denilmektedir: Bu iki konudaki gıptadan daha yüce gıpta yoktur. Gıpta edilecek şeylerin buradaki iki şeyle smirlandırılmasının gerekçesi şudur: Taatler; bedenî, mâlî ve hem bedenî hem mâlî olmak üzere üç kısımdır. Hikmeti yapmak, buna göre hükmetmek ve bunu öğretmek ifadesi ile bedenî ibadetlere İşaret edilmiştir. Ibn Ömer'in rivayet ettiği hadiste şu ifade yer almaktadır: "Bir kimse ki Allah ona Kur'arit (Kur'an bilgisini) vermiş, o kişi de gece-gündüz bunu okur ve gereğini yerine getirir". Kur'an'ın emirlerini yerine getirmekten kasıt mutlak olarak onunla amel etme anlamına gelir, yalnızca onu namazda veya namaz dışında okumak, öğretmek, gereğine göre hüküm ve fetva vermekle sınırlı kalmaz. İki hadisin lafzı arasında fark yoktur. Ahmed bin Hanbel'in, Yezid Ibnü'l-Ahnes es-Sülemî'den rivayetinde şöyle denilmiştir: "Bir kimse ki Allah ona Kur'arit vermiş, o kişi de gece gündüz onu yerine getiriyor ve ondakilere tabi oluyor".
Hadisin Arapça aslının tam İfadesinde "Allah birine mal-mülk vermiş ve malım hak yolda harcamak üzere onu o mala musallat etmiştir" yani durmadan o malı Allah yolunda hak uğruna harcayıp durmaktadır, denilmektedir.
Buradaki mal az ve çoğu kapsar.
Musallat kılma ifadesi, tabiatında cimrilik bulunan nefsi kontrol altına almaya delalet etsin diye kullanılmıştır.
Burada malı hak yolda harcama "helak etme" diye ifade edilmiştir. Bu, maldan geriye hiçbir şey kalmamasını gösterir.
"Hak yolda" ifadesi, kınanmış olan israf düşüncesini ortadan kaldırmak için Allah'ın razı olacağı yerlerde harcamayı ifade etmek için söylenmiştir.
Hikmetten kasıt daha önce işaret ettiğimiz gibi Kur'an'dır. Diğer bir görüşe göre cahilce ve kötü davranışlara engel olan her şeydir.

16. Hz. Musa'nın Denizde Hızır'a Gitmesine Dair Zikredilenler

"Musa ona: Sana öğretilenden, bana, doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı? Dedi.[65][65]
74- Rivayet edildiğine göre îbn Abbas ile Hur İbn Kays İbn Hısn ei-Fezârî iz. Musa'nın (Kur'an'da buluştuğu bahsedilen) arkadaşı hakkında görüş ayrılırına düştüler. İbn Abbas bunun Hızır olduğunu söyledi. Onların yanından Ubey bn Ka'b geçiyordu. İbn Abbas onu çağırarak sordu: "Ben ve bu arkadaşim, Hz. Musa'nın kendisi ile buluşmak İçin yol sorduğu kişi hakkında tartıştık. Onunla olarak Hz. Peygamber'in bir şey söylediğini işitmiş dedi. Ubey şöyle dedi: "Evet, Hz. Peygamber'in şöyle lediğini İşittim:
Hz. Musa, Israiloğullarmdan bir grup ile birlikte iken bir adam gelerek:
Senden daha bilgili bir kimse biliyor musun? Diye sordu.
Hz. Musa "hayır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Yüce Allah Hz. Musa'ya vahyederek şöyle dedi: "Evet senden daha bilgili bir kimse. O da kulumuz Hızır'dır" dedi. Musa onun yanma nasıl gideceğini iordu. Yüce Allah balığı onun için bîr alâmet kıldı. Musa'ya "Balığı

64[64] Mutaffıfîn, 83/ 26.

65[65] el-Kehf, 18/66.

zaybettiğinde dön, çünkü onunla orada buluşacaksın" denildi. Hz. Wusa denizde balığın izini sürerdi.
"(Musa a.s. in yanındaki yol arkadaşı olan genç adam:) Gördün nü? dedi, kayaya sığındığımız sırada balığı unuttum. Onu hatırlamamı yana şeytandan başkası unutturmadı. O, şaşılacak bir şekilde denizde olunu tutup gitmişti. Musa: işte aradığımız o İdi, dedi. Hemen İzleri-un üzerine geri döndüler." Hemen ardından o bilge kişiyi (Hızır) buldular. Daha sonra Hızır ile Musa arasında Allah'ın kitabında haber verdiği olaylar yaşandı.[66][66]

Açıklama

Bu konu, ilim talep etmek için zorluklara katlanmaya teşvik etmek amacıyla konulmuştur. Çünkü gıpta edilen bir şey için zorluklara katlanılır. Nitekim Hz. Musa'nın en üst konumlara ulaşmış olması, ilim talep etmek için kara ve denizde yolculuk yapmasına engel olmamıştır. Böylece bu konunun öncekilerle alakası da anlaşılmış olmaktadır. Bâb başlığından İlk anda Hz. Musa'nın iüm talep etmek için denizde yolculuk yaptığı anlaşılmaktadır.
Peygamberler ile ilgili bölümde Hz.Hızır'ın niye bu isimle anıldığı konusu gelecektir. Yine o bölümde Hızır'ın; resul mü nebi mi, melek mi veli mi, hayatta mı ölü mü olduğu konusundaki görüş ayrılıklarına dair bilgi gelecektir.[67][67]
İbnü't-Tîn, İbn Abbas'm Ubey b. Kâb'ın yanına giderek soru sorduğunu, yoksa onu kendi yanma çağırmadığını, çünkü İbn Abbas'm ilim aldığı kişilere karşı ne derece edepli olduğunun bilindiğini söylemiştir.
Balığın kaybolması, Hızır'ın bulunduğu yere alâmet kılınmıştır. Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar
Hadis, inatlaşma (zorluk çıkarma) söz konusu olmaksızın İlmî gerçekleri ortaya çıkarmak İçin tartışma yapmanın caiz olduğunu göstermektedir.
Doğru sözlü bir kimsenin verdiği haber ile amel edilir.
İlim talep etmek, hatta mevcut ilmini arttırmak için deniz yolculuğu yapmak caizdir.
Yolculukta azık taşımak meşrudur.
Her durumda alçakgönüllü davranmak gerekir. Bu sebeple Hz. Musa, Hızır (a.s.) ile bir an önce karşılaşmak ve ondan ilim talep etmek istemiştir. Bunu yapmasının sebebi kavmine kendisinin edebi ile edeplenmelerini öğretmek ve nefsini temizlemek isteyen kişinin alçakgönüllülük yolunu tutması gerektiği konusunda uyarıda bulunmaktır.

17. Hz. Peygamberin Allah'ım Ona Kitabı Öğret1 Sözü

75- İbn Abbas şöyle demiştir:
Hz. Peygamber beni kendisine doğru çekerek "Allah'ım ona kitabı öğret" dedi.[68][68]

Açıklama

Buhârî, İbn Abbas'ın fazileti ile İlgili bölümde Müsedded ve Abdülvâris aracılığıyla İbn Abbas'ın "Beni göğsüne bastırdı" demiştir. İbn Abbas o sırada mümeyyiz bir çocuktu. Bu hadis, kişinin yakınlarından olan çocuğu şefkat sebebiyle bağrına basmasının caiz olduğunu gösterir.
Hz. Peygamber'in duasındaki "kitap" sözcüğünden kasıt Kur'an'dır. Çünkü din terminolojisinde kitap denilince bu anlaşılır.
Duadaki "öğretmek" sözcüğünden kasıt, ezberlemek ve anlamaktan daha öte bir anlam taşır. el-Bağavî Mu'cemu's-Sahabe adlı kitabında Zeyd b. Eslem'in İbn Ömer'den şu rivayetine yer vermiştir: Ömer İbn Abbas'ı çağırır ve onu yanında bulundururdu. Onun

---

[66][66] Hadisin geçtiği diğer yerler: 78, 122, 2267, 2728, 3278, 3400, 3401, 4725, 4726, 4727, 6672, 7478.
[67][67] Bkz. Kitâbu Ehâdisi'l-enbiyâ, 27. , 3401. hadis.

[68][68] Hadîsin geçtiği diğer yerler: 143, 3756, 7270.

hakkında "Ben Hz. Peygamber'in mîmsüu bir gün sana dua ettiğini ve başını okşayarak "Allah'ım onu dinde bilimlerde derin bilgi sahibi kıl ve ona tevili öğret" dediğini duydum.
İbn Abbas'ın tefsir ve fıkıh konusunda bilinen durumu sebebiyle Hz. Peygamber'in sahaitâhi] «isyhi v« seller bu duasının kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Hikmet

Hadis yorumcuları diğer bir rivayette gelen "Ona hikmeti öğret" sözündeki hikmetin ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler belirtmişlerdir. Bu konuda şunlar söylenmiştir:
Bu (hikmet), Kur'an'dır. Kur'an ile amel etmektir. Sünnettir. Sözde isabet etmektir. Haşyettir (Allah korkusudur). Allah'ın (hükümlerini) anlamaktır. Akıldır. Aklın sahih olduğuna şahitlik ettiği şeydir. İlham ile vesvesenin ayırt edilmesini sağlayan bir nurdur. Bir konuda doğru ve hızlı cevap vermektir.
Bu görüşlerin bir kısmını tefsirciler "Biz Lokmaria hikmeti verdik [69][69] âyetinin tefsirinde zikretmişlerdir.
İbn Abbas hadisinde geçen hikmet kavramından kasdedilen anlama bunlar içinde en yakın olan Kur'an konusunda anlayış sahibi olmaktır. Bu konuda daha fazla bilgi Menâkıb bölümünde gelecektir.

18. Küçük Çocuğun Hadis Dinlemesi Ne Zaman Sahih Olur?

76- Abdullah İbn Abbas şöyle demiştir:
"Ihtilama (buluğ çağına) yaklaştığım bir dönemde, Hz. Peygamber Mina'da bir duvara doğru yönelmediği halde (yani önüne sütre almaksızın) namaz kıldırırken dişi bir eşek üzerinde gelerek safın bir bölümünün önünden geçtim. Eşeği otlaması için salarak safa girdim. Benim bu davranışım yadırganmadı".[70][70]

Açıklama

Bu konudan amaç, hadis dinlemek için ergenlik çağına ulaşmış olmanın şan olmadığını göstermektir.
"Bir duvara doğru yönelmediği halde" ifadesi sütre edinmeksizin demektir. Bunu Şafiî söylemiştir. Sözün öncesi de bunu göstermektedir. Çünkü İbn Abbas, bu hadisi, namaz kılanın önünden geçmenin onun namazını bozmadığına delil olarak zikretmiştir. Bezzâr'ın rivayeti de bunu desteklemektedir. Bu rivayetin lafzı "Hz. Peygamber önünde sütre olmadığı halde farz namaz kılıyordu" şeklindedir. "Benim bu yaptığım yadırganmadı": Denildiğine göre bu, güçlü maslahatı, hafif mefsedete tercih etmenin caiz olduğunu gösterir. Çünkü namaz kılanın önünden geçmek hafif maslahattır, namaza katılmak ise güçlü bir maslahattır. "İnsanlar namaz kılmakla meşgul oldukları için onun hareketini yadırga-mamışlardır" denilemez. Çünkü İbn Abbas, yadırgamanın hiçbir şekilde olmadığını belirtmiştir, bu namaz sonrasını da kapsar. Yine yadırgama işaretle de yapılabilir.
Yine bu hadis, konu başlığında da yer aldığı gibi, hadis dinlemek için tam ehliyetin şart olmadığını, hadisi rivayet etmek İçin ise bunun şart olduğunu gösterir. Köle, fâsık ve kâfir de bu konuda çocuk gibidir.
İbn Abbas'ın Hz. Peygamber'in fiil ve takririni aktarması, Hz. Peygamber'in Laûâhu sözü yerine geçmiştir. Çünkü edanın (rivayet etmenin) şartlan açısından bu üçü arasında fark yoktur.
77- Mahmûd İbnü'r-Rebi1 şöyle demiştir:
Peygamber'in ben beş yaşında iken bir kovadaki sudan ağzına alarak yüzüme püskürttüğünü hatırlıyorum.[71][71]

---

[69][69] Lokman 31/12

[70][70] Hadisin geçtiği diğer yerler: 493, 861, 1857, 4412.

[71][71] Hadisin geçtiği diğer yerler: 189, 839, 1185, 6354, 6422.

Açıklama

Hz. Peygamber'in bunu yapması ya Mahmud'la şakalaşmak ya da diğer sahabe çocuklarına yaptığı gibi onu mübarek kılmak içindir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadisten yukarıdakinden farklı bazı sonuçlar çıkar:
Çocukların hadis meclislerine getirilmesi caizdir.
Devlet başkanının, idaresi altında bulunanların evlerini ziyaret etmesi ve onların çocukları ile şakalaşması caizdir.
Bazıları bu hadisi beş yaşındaki çocuğa hadis dinletme, beş yaşından küçükler İçin orada bulunanların hadisleri yazmasına delil getirmiştir. Oysa hadiste ve Buhârî'nin koyduğu başlıkta bunu gösteren bir şey yoktur. Bu konuda asıl dikkate alınması gereken (yaş değil) anlayıştır. Beş yaşından küçük olsa bile dinlediği sözü anlayan kişiye hadîs dinletilir.

19. İlim Talep Etmek İçin Yola Çıkmak

Câbir İbn Abdullah bir hadis öğrenmek için bir aylık mesafede olan Abdullah İbn Uneys'in yanma gitmiştir.
78- Rivayet edildiğine göre İbn Abbas ile Hur İbn Kays İbn Hısn el-Fezârî Hz. Musa'nın (Kur'an'da buluştuğu bahsedilen) arkadaşı/bilge kişi hakkında görüş ayrılığına düştüler. İbn Abbas bunun Hızır olduğunu söyledi. Onların yanından Ubey İbn Ka'b geçiyordu. İbn Abbas onu çağırarak sordu: "Ben ve bu arkadaşım, Hz. Musa'nın kendisi ile buluşmak için yol sorduğu kişi hakkında tartıştık. Onunla ilgili olarak Hz. Peygamber'in bir şey söylediğini işitmiş miydin?" dedi. Ubey şöyle dedi: "Evet, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işittim:
"Hz. Musa, İsrailoğulhrmdan bir grup ile birlikte iken bir adam ona gelerek: -Senden daha bilgili bir kimse biliyor musun? Diye sordu.
Hz. Musa "hayır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Yüce Allah Hz. Musa'ya vahyederek şöyle dedi: "Evet senden daha bilgili bir kimse var. O da kulumuz Hızır'dır" dedi. Musa onun yanına nasıl gideceğini sordu. Yüce Allah balığı onun için bir alâmet kıldı. Musa'ya "Balığı kaybettiğinde dön, çünkü onunla buluşacaksın" denildi. Hz. Musa denizde balığın izini sürerdi.
(Musa a.s.'ın yanındaki yol arkadaşı olan genç adam:) 'Gördün mü?" dedi, 'Kayaya sığındığımız sırada balığı unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı." O, şaşttacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti. Musa: 'işte aradığımız o idi' dedi. Hemen izlerinin üzerine geri döndüler". Ardından buldular. Daha sonra Hızır ile Musa arasında Allah m kitabında haber verdiği olaylar yaşandı.

Açıklama

Câbir'in hadisi, âli senedi166 araştırmaya delildir. Çünkü bu hadis kendisine Abdullah İbn Üneys'ten ulaştığı halde o bununla yetinmemiş, arada aracı olmaksızın bu hadisi kendisinden almıştı. Kur'arim Faziletleri bölümünde İbn Mesud'un şu sözü gelecektir: "Allah'ın kitabını benden daha İyi bilen birini bilsem onunla buluşmak için yolculuğa çıkardım".
İmam Ahmed bin Hanbel'e "İlim öğrenmek isteyen bir kişi, pek çok ilim bilen bir kimsenin yanında kalsa yine de (İlim için) seyahat yapmalı mı?" diye soruldu. O şöyle cevap verdi: "Seyahat yapar. Farklı şehirlerdeki âlimlerden elde ettiği ilmi yazar, pek çok insanla yüz yüze konuşarak onlardan İlim öğrenir".
Bu hadis, sahabenin Hz. Peygamber'in konusunda ne kadar hırslı olduğunu göstermektedir.
Bu hadis, bir şüphe doğurmayacaksa gelen kişi ile kucaklaşmanın caiz olduğunu gösterir.
Yine ilim elde etmek için yapılan yolculukta zorluk ve yorgunluk çekilse bile ilmi

arttırmanın faziletini gösterir.
Büyük bir kimsenin kendisinden ilim öğrenen kişiye karşı tevazu göstermesi de bu hadiste yer almaktadır. Zira Yüce Allah "Bunlar Allah'ın kendilerine hidayet ettiği kimselerdir. Öyleyse sen de onların yoluna [72][72]buyurmuştur. Hz. Musa da bu âyette sözü edilen kimselerdendir, öyleyse yürürlükten kaldırıldığı bilinen hükümler dışında bu emrin kapsamına Hz. Peygamber'in ümmeti de girer.
Hadis senedindeki ravi zincirini daha kısa tutmak için, hadisi daha üst ravilerden almaya, öğrenmeye çalışmak.

20. Öğrenen Ve Öğreten Kişinin Fazileti

79- Ebû Musa rodıyaiiahu arh, Hz. Peygamber'in sai&fâhu &icy:ıî ve seikm şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Allah'ın benim aracılığımla gönderdiği hidayet ve ilim, bol yağmura benzer.
Bu yağmur bazen toprağın öyle bir kısmına isabet eder ki bu kısım bereketlidir, suyu kabul eder, çayır ile bol ot yetiştirir. Bir kısmı da bir kayalık gibi olur, suyu üstünde tutar da Allah insanları onunla faydalandırır. Bu sudan hem içerler hem de hayvanlarını sularlar, ekin ekerler.
Diğer bir kısmı ise düz ve kaypaktır. Ne suyu tutar, ne çayır bitirir.
Allah m dinini anlayıp da Allah'ın benim aracılığımla gönderdiğinden yararlanan, bunu öğrenen ve öğreten kimse ile bunu duyduğu vakit kibrinden kafasını kaldırmayan ve Attahm benim aracılığımla gönderdiği hidayeti kabul etmeyen kişinin örneği işte budur".

Açıklama

Hadisin aslında geçen "hüdâ" kelimesi, elde edilmek istenen şeye ulaştıran kılavuz anlamına gelir. Burada kasdedilen ilim, şer'î delilleri bilmektir.
Kurtubî ve diğer hadis yorumcuları şöyle demiştir: Hz. Peygamber aleyhi vs w:un kendisi aracılığı ile gönderilen dini, İhtiyaç duydukları sırada insanlara gelen bol yağmura benzetmiştir. Hz. Peygamber'in peygamber olarak gönderilmesinden önce insanlar bu durumda idi. Yağmur ölü bölgeleri dirilttiği gibi dinî ilimler de ölü kalpleri diriltir. Hz. Peygamber kendisini dinleyenleri, yağmurun İsabet ettiği farklı toprak parçalarına benzetmiştir. Onu dinleyenlerin bir kısmı âlim, amel eden ve insanlara öğretendir. Bu kişi; suyu kabul eden böylece kendisine yararı olan, bitki bitiren ve böylece başkasına yaran olan bereketli toprak parçasına benzer. Hz. Peygamberi dinleyenlerden bir kısmı da ilmi toplar, zamanının tümünü ilme harcar ancak nafileleri yerine getirmez, yahut topladığı bilgileri tam olarak kavramaz. Bununla birlikte bu ilmi başkalarına aktarır. İşte bu kişi suyu üzerinde tutan ve bu sayede insanlara yarar sağlayan toprak parçasına benzer. Hz. Peygamber'in Benim sözümü işiten ve işittiği gibi başkasına aktaran kişinin Allah yüzünü nurlandırstn" sözü ile işaret ettiği kişi budur. Bazı insanlar da vardır ki ilmi işitirler ancak bunu öğrenemezler, bununla amei etmezler ve başkalarına da aktarmazlar. Bunlar suyu kabul etmeyen veya suyu başkasının kullanamayacağı şekilde bozan düz ve kaypak toprak parçasına benzerler. Hz. Peygamber bu benzetmede, insanların kendilerinden yararlanılması konusunda ortak olan övülen ilk iki insan tipini bir arada zikretmiş, insanlara yarar sağlamayan ve yerilen üçüncü insan tipini ise ayrı olarak zikretmiştir.
Tîbî şöyle demiştir: Hadiste zikredilmeyen iki kısım daha vardır:
1. Kendisi ilimden yararlanmakla birlikte bunu başkalarına öğretmeyen,
2. Kendisi ilimden yararlanmamakla birlikte bunu başkalarına öğreten.
Ben (İbn Hacer) derim ki bunların ilki, Hz. Peygamber'in zikrettiği ikinci gruba girer. Çünkü farklı derecelerde olsa da neticede kendisinden bir yarar sağlanmaktadır. Yerin bitirdikleri de böyledir, bunlardan bir kısmı insanlara yarar sağlarken diğer bir kısmı kuruyup çer çöp olmaktadır. İkincisine gelince, şayet farzları yapan, nafileleri ihmal eden bir kimse ise ikinci gruba girer. Farzları da terk ederse bu fasıktır, bundan ilim alınması caiz değildir. Bu kişinin "kibrinden kafasını kaldırmayan" kişiler grubuna girmesi

---

[72][72] En'am, 6/90.

mümkündür.

21. İlmin Kaldırılması Ve Cehaletin Yaygınlaşması

Rebîa şöyle demiştir: "İlimden bir şey bilen kişinin nefsini unutması ona yakışmaz."
80- Enes, Hz. Peygamberin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"ilmin kaldırılması, cehaletin yerleşmesi, içkinin içilmesi ve zinanın yaygınlaşması kıyamet alâmetlerindendir.[73][73]

Açıklama

Bu konunun amacı, ilende daha açık bir şekilde açıklanacağı üzere ilim öğ-enmeye teşvik etmektir. Zira ilim, âlimlerin vefat etmesiyle kaldırılacaktır. İlim öğrenenler mevcut olduğu sürece ilim kaldırılmayacaktır. Bu konudaki hadisten, İmin kaldırılmasının kıyamet alâmeti olduğu anlaşılmaktadır.

Rebîa'nın Sözünün Anlamı

Burada adı geçen Rebîa, Medineli fakih îbn Ebû Abdurrahman'dır. İctihadla okça meşgul olması sebebiyle Rebîatü'r-re'y adıyla tanınmıştır. Rebîa'nın bu söz e şunlardan birini kasdetmiş olması mümkündür: Kendisinde anlayış ve ilim iğrenme kabiliyeti bulunan kişinin kendisini ihmal ederek, ilimle meşgul olmayı k etmesi uygun değildir. Yoksa bu, ilmin kaldırılmasına sebep olur.
Yahut onun kastı, ilmi ehil olan kimseler arasında yaymaya teşvik etmektir. Jim bunu yapmadan önce ölürse bu, ilmin kaldırılmasına yol açar.
Kasdedilen mânâ alimin ilminin zayi olmaması için kendisini halka tanıtması ve halkın kendisinden ilim almasına teşvik etmeside olabilir.
Diğer bir görüşe göre onun kastı ilmi yüceltmektir. Kişi, ilmi dünyalık elde etmeye vesile kılarak kendisini küçültmemelidir, Bu, güzel bir yorumdur.
Daha önce geçtiği üzere kıyamet alâmetlerinin bir kısmı normal olaylar şeklinde, bir kısmı ise anormal (harikulade) olaylar şeklinde gerçekleşecektir.
İlmin kaldırılmasından kasıt, ilmi taşıyan kişilerin ölmesidir. İçki içilmesinden kasıt bunun çokça olması ve yaygınlaşmasıdır.
81- Enes şöyle demiştir: Size benden sonra kimsenin anlatmayacağı bir hadis anlatacağım. Hz. Peygamber'in saiiaibhu şöyle dediğini işittim:
"İlmin azalması, cehaletin yaygınlaşması, zinanın yaygınlaşması, elli kadının bir erkeğin yönetiminde kalacağı şekilde kadınların çoğalarak erkeklerin azalması kıyamet alâmetlerindendir".

Açıklama

Enes, Basra'da vefat eden son sahabî olduğundan, bu hadisi Hz. Peygamber'den işiten kimsenin kalmadığını bildiği İçin "Size benden sonra kimsenin anlatmayacağı bir hadis anlatacağım" demiştir. Bu sözü Basralılara söylemiş olması muhtemeldir. Yahut da bu, daha geneldir. Enes bu hadisi ömrünün sonuna doğru anlatmıştır. Çünkü ondan sonra Hz. Peygamber'den hadis dinlediği sabit olan çok az kişi kalmış olup, rivayetleri de bu derece sağlam değildi. İbn Battal şöyle demiştir: "Enes, ilmin değiştirildiğini ve azaldığını gördüğü için bu sözü söylemiş olabilir. Yani ortamın bozuk olması sebebiyle gerçeği başka kimsenin söylemeyeceğini bildiğinden mevcut durum bu sözü söylemesini gerektirmiştir". Ancak ilk yorum daha güçlüdür.

Kadınların Sayısının Çoğalması

Kıyamete yakın, kadınların sayısının çoğalmasının sebebi fitnelerin çok olması, bu sebeple

---

[73][73] Hadisin geçtiği diğer yerler: 81, 5231, 5577, 6808.

erkekler arasında savaşların artmasıdır. Bilindiği gibi savaşçılar kadın değil, erkektir.
Ebû Abdülmelik şöyle demiştir: "Bu, fetihlerin çok olacağına, bu sebeple esir kadınların sayısının artacağına, bir kişinin çok sayıda cariye edineceğine işarettir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu tartışılır. Çünkü zekât konusunda gelecek oian Ebû Musa hadisinde erkeklerin sayısının az olacağı açık olarak şu şekilde belirtilmiştir: "Erkeklerin azlığı ue kadınların çokluğu sebebiyle...". Anlaşıldığı kadarıyla bu olay, başlıbaşma bir kıyamet alâmeti olup başka bir şey sebebiyle değildir. Allah kıyamete yakın doğacak erkeklerin az olmasını, kadınların ise çok olmasını takdir edecektir. Kadınların çok olması; cehaletin yaygınlaşması ve ilmin ortadan kaldırılmasına da uygun düşen alâmetlerdendir.
"Elli" sayısı ile gerçek anlamda bu rakam kasdedilmiş olabileceği gibi mübalağa için mecazen de zikredilmiş olabilir. Nitekim Ebû Musa hadisindeki "Bir erkeği kırk kadının izlediğini göreceksin" denilmesi bu ihtimali desteklemektedir.

Kıyamet Alametleri Olarak Bu Beş Şeyin Zikredilmesi

Dünya ve âhirete yönelik işlerin dÜ2gün gitmesi bu beş şeyin korunmasına, işlerin bozulması da bunların bozulmasına bağlı olduğundan bu beş şey özellikle zikredilmiş gibidir. Bu beş şey şunlardır:
1. Din: İlmin ortadan kalkması-dine zarar verir.
2. Akıl: Şarabın içilmesi akla zarar verir.
3. Nesep: Zinanın yaygınlaşması nesebe zarar verir.
4. Can mal: Fitnelerin çok olması can ve mala zarar verir.
Kirmanı şöyle demiştir: Hadiste sayılan beş şeyin zarar görmesi dünyanın harap olacağını gösterir. Çünkü insanlar başıboş bırakılmazlar. Bîzîm Peygamberimiz Hz. Muhammed'den sonra hiçbir peygamber gelmeyecektir. Geriye dünyanın harap olması kalır.
Kurtubî el-Müfhim adlı eserinde şöyle demiştir: Bu hadis, peygamberlik mucizelerinden birini barındırmaktadır. Çünkü o gelecekte gerçekleşecek şeyleri bildirmiş ve bunların bir kısmı da özellikle zamanımızda aynen gerçekleşmiştir,
Kurtubî Tezkire adlı eserinde ise şöyle demiştir: Burada bir erkeğin elli kadını yönetip hepsinin işine bakması, cinsel ilişki konusunda olabileceği gibi başka hususlarda da olabilir. Bu olay "Allah" diyen kişinin kalmayacağı kıyamete çok yakın olan zamanda da gerçekleşecek olabilir. O zaman kişi dinin hükmünü bilmediğinden bir sayıya bağlı olmaksızın birden fazla kadınla evlenir.
Ben (Ibn Hacer) derim ki: Zamanımızda da Müslüman olduklarını iddia ettikleri halde Türkmen emirleri ve bunların dışındaki bazı kimselerde bu durum görülmektedir.
Kendisinden yardım istenecek olan yalnızca Allah'tır.

22. İlmin Fazileti

82- Abdullah İbn Ömer'in oğlu Hamza rivayet ettiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in o. şöyle dediğini duydum:
"Uykuda iken bana bir kadeh süt getirdiler. O kadar içtim ki süte olan kanıklığım ta tırnaklarımdan çıktı. Sonra fazlasını Hattab oğlu Ömer'e verdim".
Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın Resulü bunu ne ile tevil ettin?" diye sordular. Hz. Peygamber: "İlimle" buyurdu.[74][74]

Açıklama

Konu başlığının Arapça ifadesinde yer alan "fazl", artış ve fazlalık anlamına gelir. Bu bölümün başındaki konu başlığında yer alan "fazl" kelimesi ise fazilet anlamındadır. Bu bakımdan Buhârî'nin aynı konu başlığını iki kez kullandığı düşünülmemelidir.
Sütün ilimle tevil edilmesi, ikisinin de yararının çok olması sebebiyledir. Bu konudaki geniş açıklama Hz. Ömer'in Üstünlüğü ve Rüya Tabiri bölümlerinde gelecektir.
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Hadiste ilmin faziletini gösteren yön, ilmin Hz.

---

[74][74] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3681, 7006, 7007, 7027, 7032.

Peygamber'in sai'aiı&hj ki^m v« sesien artığı ve Allah'ın ona verdiğinden bir pay olarak ifade edilmesidir. Bu sana yeter. İbnü'l-Müneyyir bunu konu başlığındaki kelimeyi "fazilet" anlamına yorarak söylemiş, ancak yukarıdaki ayrıntıyı gözden kaçırmıştır.

23. Bir Kimsenin Binek Vb. Bir Şey Üzerinde İken Fetva Vermesi

83- Abdullah İbn Amr İbnü'l-As'ın rivayet ettiğine göre, Resûluîlah veda haccı sırasında Mina'da durdu. İnsanlar ona soru soruyorlardı.
Bir adam gelerek: "Farkında olmadan kurban kesmeden önce tıraş oldum" dedi.
Hz. Peygamber yok' buyurdu.
Şimdi kurbanını kes, sakıncası
Bir başkası gelerek: Farkında olmadan şeytan taşlamadan önce kurban kestim, dedi.
Hz. Peygamber: "şimdi şeytanı taşla, sakıncası yok" buyurdu.
Yapılması gerekenden önce veya sonra yapılmış olan şeylerle ilgili olarak Hz. Peygamber'e sorulduysa Hz. Peygamber Yap, bir sakıncası yok" buyurdu. 75[75]

Açıklama

Buhârî konuya bu başlığı koyarak, binek üzerinde olsa bile âlimin öğrencisinin (soru soran kişinin) sorusuna cevap verebileceğini belirtmek istemiştir.
"Sakıncası yok": Sıranın takip edilmemesi ve fidyenin de terk edilmesinden dolayı mutlak olarak senin için bir günah söz konusu değildir.
Bazı fakihlere göre bu ifade ile yalnızca günahın söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Oysa bu tartışmalıdır. Çünkü diğer bazı sahih rivayetlerde: "Hz. Peygamber seüem keffareti emretmedi" denilmektedir. Bu konu Hac bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.76[76]

24. El Ve Baş İşaretiyle Fetvaya Cevap Vermek

84- İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'e hac sırasında "Şeytan taşlamadan önce kurban kestim (benim için bir sorumluluk olur mu?)" diye soruldu, Hz. Peygamber eli ile sakıncası yok anlamında işaret etti. Adam "Kurban kesmeden önce tıraş oldum"
dedi, Hz. Peygamber saunam eli ile şaiimiahu aleyhi v« seâuiii sakıncası yok anlamında işaret etti.77[77]

Açıklama

El ile işaret etmek bu konuda zikredilen hadislerden ilk olarak anlaşılmaktadır. Bu ikisi merfu hadistir. Baş İle işaret etmek ise yalnızca Esma hadisinden anlaşılmaktadır. Bu, Hz. Aişe'nİn hadisidir, dolayısıyla da mevkuftur. Ancak merfu hükmündedir. Çünkü Hz. Aişe Hz. Peygamber'in arkasında namaz kılıyordu. Hz. Peygamber namazda iken arkasındakileri gördüğüne göre, Hz. Aişe'nin başı İle İşaretini de onaylamış olmaktadır.
85- Salim şöyle demiştir: Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle dediğini söylemiştir: "ilim kabzeditecek, cehalet ve fitneler yayılacak, herec çoğalacak".
Hz. Peygamber'e Herec nedir ey Allah'ın Resulü?" diye sordular.
Hz. Peygamber saituahu aiey-î ve seiiem eli ile ölümü kasdeder gibi işarette bulunarak "İşte budur" dedi.78[78]

Açıklama

75[75] Hadisin geçtiği diğer yerler: 124, 1736, 1737, 738, 6665.

76[76] Bkz. Hac, 131. , 1736. hadis.

77[77] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1721, 1722, 1723, 1734, 1735, 6666.

78[78] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1036, 1412, 3608, 3609, 5635, 5636, 6037, 6506, 6935, 7061, 7115, 7121

İlmin kabzedilmesi âlimlerin ölümü ile olur.
Cehaletin yaygınlaşması da ilmin kabzedilmesinin zorunlu sonucudur.
Herec, Habeş dilinde ölüm demektir.
86- Esma şöyle demiştir:
(Güneş tutulduğu bir sırada) namaz kılarken Aişe'nin yanma gittim. "İnsanlara ne oluyor (neden korkuyorlar?)" diye sordum. Başıyla gökyüzünü gösterdi. Bir de baktım ki insanlar namaza durmuşlar. Âişe "Sübhanallah" dedi. Ben "Bu bir âyet (işaret) midir?"diye sordum, başıyla "evet" diye işaret etti. Bunun üzerine ben de namaza durdum. Üzerime baygınlık çökünce (yanımdaki kırbadan) başıma su dökmeye başladım.
Namazdan sonra Hz. Peygamber Allah'a hamd-ü sena edip şöyle buyurdu:
"Daha önce bana gösterilmemiş her şey, hatta cennet ve cehennem bile bana burada gösterildi. Bana 'kabirlerinizde Mesih Deccal'in fitnesine benzer (veya yakın[79][79]) bir şekilde imtihan edileceksiniz' dîye vahyedildi. Kabre giren kişiye sorulacak:
- Bu adam (Hz. Muhammed) hakkında ne biliyorsun?
Mümin (veya kesin inançlı bir)[80][80] kişi: "O, Muhammed'dir, Allah'ın resulüdür. Bizlere apaçık deliller ve hidayeti getirdi. Biz de onun davetine icabet ettik ue ona tabi olduk. O Muhammeddir (üç kere)1' diyecek. O kişiye: "Rahat bir şekilde uyu. Senin ona kesin olarak inandığını anladık11 denilecek.
Münafık (veya kalbinde şüphe bulunan)[81][81] kişi ise: "Bilmiyorum. İnsanların bir şeyler söylediğini duydum, ben de aynısını söyledim" diyecek. [82][82]

Açıklama

"Bir de baktım ki insanlar namaza durmuşlar": Hz. Esma, Hz. Aişe'nin odasında idi, bu odadan mescid tarafına baktığında insanların güneş tutulması sebebiyle namaza durduklarını gördü.
"Sübhanallah dedi": Yani Hz. ÂÎşe sübhanallah diyerek başıyla işarette bulundu.

25. Hz. Peygamberin Abdülkays Heyetini İmanı Ve İlmi Ezberlemeye Ve Geri De Kalanlara Bildirmeye Teşvik Etmesi

87- Ebû Cemre şöyle demiştir: İbn Abbas Benî Abdülkays heyeti Hz. Peygamber'e saiiaiiâiıu Peygamber sordu:
"Bu topluluk (bu heyet) kimdir?
Sahâbîler "Onlar, Rebîa'dır" dediler.
Hz. Peygamber ifchu aleyhi onlara: "Merhaba (hoş geldiniz). Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin" buyurdu.
Onlar şöyle dediler: "Ey Allah'ın elçisi! Biz senin yanına ancak Haram aylarda [83][83] geleb iliyoruz. Bizimle senin aranda Mudar kabilesinin kâfirlerinden falanca kabile var. Bize öyle kesin bir şey söyle ki bunu akrabalarımızdan geride bıraktıklarımıza bildirelim ve bununla (bunu yaptığımızda) cennete girelim". Ayrıca içecekler hakkında da soru sordular.
Hz. Peygamber sakladı.
de onlara dört şeyi emretti, dört şeyi yatanlara; yalnızca Allah'a inanmayı emrederek şöyle sordu: "Yalnızca Allah'a inanmak nedir bilir misiniz?"
Onlar: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediler. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
(Yalnızca Allah'a iman) Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekat vermek, oruç tutmak ve ganimetin beşte

---

[79][79] Hadisi rivayet eden ravi, Hz. Esma'nın "benzer" kelimesini mi "yakın" kelimesini mi kullandığında şüphe ederek ikisini de zikretmiş ve "Esma hangisini zikretti tam olarak hatırlamıyorum" demiştir. (Çev.)

[80][80] Hadisi rivayet eden kişi, Hz. Esma'nın hangi kelimeyi söylediğinde şüphe etmiştir.
[81][81] Hadisi rivayet eden kişi, Hz. Esma'nın hangi kelimeyi söylediğinde şüphe etmiştir.
[82][82] Hadisin geçtiği diğer yerler: 184, 922, 1053, 1054, 1061, 1235, 1373, 2519, 1520, 7287.
[83][83] Haram aylar: Araplarca savaşmanın yasak olarak kabul edildiği şu dört aydır: Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır.

birini (devlet hazinesine) vermeniz demektir'.
Hz. Peygamber onlara şu dört şeyi (kullanmayı) yasakladı: Şarabın içinde saklandığı sırmalı sırmasız Hantem, Dübbâ, Nekîr, Müzeffet (mukayyer de demiş olabilir) gibi kaplardır. Onlara şöyle dedi: "Bunları ezberleyin ve geride kalanlarınıza da bildirin".

26. İnsanın Başına Gelen Bir Olay (In Hükmünü Öğrenmek) İçin Yolculuk Yapması Ve Bunu Ehil Olanlara Öğretmesi

88- Ukbe Îbnü'î-Hâris, Ebû İhab İbn Azîz'in kızı ile evlendi. Bir kadın gelerek kendisine "Ben Ukbe'yi de onun evlendiği kadını da emzirdim" dedi. Ukbe kadına "Senin beni emzirdiğini de (daha önce) bunu bana söylediğini de bilmiyo-rum" dedi. Daha sonra bineğine binerek Medine'ye Resûlullah'ın yanına gitti. Ona bu durumu sordu: Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
"Sana böyle söylendiği halde nasıl (evliliğe devam edersin)?" dedi.
Bunun üzerine Ukbe karısından ayrıldı. Kadın daha sonra başka bir adamla evlendi,

Açıklama

Ukbe Mekke'den Medine'ye gitti. Çünkü o Mekke'de oturuyordu. Bu başlık ile "İlim elde etmek için yolculuğa çıkma" başlığı arasındaki fark, bunun daha özel olmasıdır. Bu hadis ile ilgili geniş açıklama Şahitlikler bölümünde gelecektir. [84][84]

27. Nöbetleşe (Sırayla) İlim Öğrenmek

89- Abdullah İbn Abbas, Hz. Ömer'den şunu rivayet etmiştir:
Ben ve Ensar'dan bir komşum Beni Ümeyye İbn Zeyd yurdunda oturuyorduk. Bu yurt, Medine'nin "avalî" denilen bölgesinde idi. Hz. Peygamber'in yanına nöbetleşe giderdik, bir gün o gider, bir gün de ben giderdim. Ben Hz. Peygamber'in yanına gittiğimde o gün içinde Hz. Peygamber'e fûhu ai«yhi ve gelen vahiy vb. haberleri getirirdim, o gittiğinde de aynı şekilde yapardı. Gitme sırasının arkadaşımda olduğu bir gün arkadaşım Hz. Peygamber'in saiiniiânu aleyhi ve yanına gitti. Onun yanından gelince şiddetli i bir şekilde kapımı çaldı ve "Ömer orada mı?" diye sordu. Ben ürktüm ve hemen onun yanına çıktım. O "Büyük bir şey oldu.[85][85]
Ömer dedi ki:
Hafsa'nın yanına girdim, ağlıyordu. Ben "Allah Resulü sizi boşadı mı?" diye sordum. O "Bilmiyorum" dedi. Sonra Hz. Peygamber'in yanına girdim, ayakta durarak ona "Eşlerini boşadın mı?" diye sordum. O "Hayır" diye cevap verdi. Ben "Allahu ekber" dedim.

Açıklama

Bu hadis, bir kişinin verdiği habere güvenilebileceğini ve sahabe mürseli ile amel edilebileceğini göstermektedir.
Yine bu hadis, ilim talep eden kişinin, ilim talebi ve diğer konularda yararlanmak üzere geçimini kazanma konusunda çalışmaktan gafil olmaması ve kendisinin bulunmayıp da kaçırdığı konulan başkalarına sorma konusunda gayretli olması gerektiğini göstermektedir. Çünkü Hz. Ömer o sıra ticaretle uğraşıyordu.
Tevatürün şartı, tevatüre konu olan bilginin, kimden kaynaklandığı bilinmeyen söylentiler değil, duyu organlarına dayanan hususlar olmasıdır. Bu konuda diğer açıklamalar Nikah bölümünde gelecektir.[86][86]

---

[84][84] Bkz. Şahitlikler bölümü, 4. , 2660. hadis.

[85][85] Olayın ayrıntısı burada anlatılmamakla birlikte, bahsedilen olay Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve seliem eşlerini boşaması olayıdır. Hz. Ömer'in kızı Hafsa da Hz. Peygamberle sallallâhu aleyhi ve seliem evli olduğundan Hz. Ömer'in komşusu olayı duyar duymaz derhal Ömer'in yanına gelerek bunu bildirmiştir.

[86][86] Bkz. Nikah bölümü, 83. , 5191. hadis.

28. Hoşa Gitmeyen Bir Şey Görüldüğünde Vaaz Ve İlim Öğretmede Öfkelenmek

90- Ebû Mes'ud el-Ensarî şöyle demiştir:
Bir adam Peygamberimiz'e Ey Allah'ın Resulü! Falanca bize namaz kıldırırken namazı uzattığından neredeyse cemaatle namaza yaklaşmıyorum (arasıra terk ediyorum)"demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber o gün verdiği vaaz sırasındaki öfkeli halinden daha öfkeli olarak görmedim. şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Sizler nefret ettiriyorsunuz, insanlara namaz kıldıran kişi (namazı) hafif tutsun. Çünkü namaz kılanların (cemaatin) içinde hasta, zayıf ve ihtiyaç sahibi olanlar vardır.[87][87]

Açıklama

Hz. Peygamber, namaz kıldıran kişilerin namazı uzatmalannı yasakladığı halde bu olay meydana geldiği için bu kadar öfkelenmiştir.
Bu hadis İle İlgili ayrıntılı bilgi Namaz bölümünde gelecektir,
91- Zeyd Ibn Hâlid el-Cühenî'den rivayet edilmiştir.
Bir adam Hz. Peygamber'e saiiakhu buluntu mal hakkında soru sordu.
Hz. Peygamber Bağını (veya kabını), kılıfını iyice belle, sonra bir yıl boyunca mal bulduğunu etrafa dupur. Sonra onu kullan. Sahibi gelirse malı ona ver". Adam: "Yitik deve de böyle midir?" diye sordu.
Hz. Peygamber yanakları (yahut yüzü) kızaracak derecede öfkelendi ve şöyle buyurdu:
"Deveden sana ne? Onun su tulumu da (suluğu da), tabam da vardır.
Suya gider, ağaç (yapraklarından) yer. Sahibi buluncaya kadar onu kendi haline bırak".
Adam: "Ya yitik davar?" diye sordu.
Hz. Peygamber saiyiâhuYa senin, ya kardeşinin, ya da kurdundur" buyurdu.[88][88]

Açıklama

Hz. Peygamber'İn kızması ya yitik develeri almayı daha Önce yasaklamasından yahut da soru soran kişinin anlayışının kıt olması sebebiyle alınabilecek yitik malı böyle olmayan yitik mala kıyas etmesindendir.
Bu hadisle ilgili geniş açıklama Ahm-Satım konusunda gelecektir.[89][89]
92- Ebû Musa şöyle demiştir:
Hz. Peygamber'e hoşuna gitmeyecek şeyler soruldu. Ona sorulan sorular çoğaldıkça öfkesi arttı ve "Bana istediğinizi sorun" buyurdu. Bunun üzerine bir adam: "Benim babam kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber ve seifen "Baban Huzafe'dir" dedi. Başka bir adam kalkarak "Benim babam kimdir ey Allah'ın Resulü?" diye sordu. Hz. Peygamber "Senin baban Şeybe'nin azatlısı Sâlim'dir" buyurdu. Hz. Ömer, Hz. Peygamber'İn yüzünde kızgınlığın belirtisini görünce şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü biz Allah'a (c.c.) tevbe ediyoruz.[90][90]

Açıklama

Hz. Ömer'in "Allah'a tevbe ediyoruz" sözü Hz. Peygamber'e "Seni kızdıracak bir şey yaptığımızdan dolayı tevbe ediyoruz" anlamına gelir.

29. Devlet Başkanı Ve Muhaddisin Yanında Diz Üstü Oturmak

93- Zührî şöyle demiştir: Enes İbn Mâlik bana şunu haber verdi:

---

[87][87] Hadisin geçtiği diğer yerler: 702, 704, 6110, 7159.

[88][88] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2372, 2427, 2428, 2429, 2436, 2438, 5292, 6112
[89][89] Buluntu mat bölümü, 2, 3, 4. bölümler, 29, 28, 27, 24. hadisler.
[90][90] Hadisin geçtiği diğer yer: 7291.

Resûlullah minbere çıktı. Abdullah İbn Huzâfe ayağa kalkarak "Benim babam kimdir?" diye sordu. Resûlullah Baban Huzâfe'dir" buyurdu. Sonra Hz. Peygamber "Bana sorunuz" sözünü çokça tekrarladı. Bunun üzerine Hz. Ömer dizleri üzerine oturarak şöyle dedi; "Biz Rab olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan ve peygamber olarak da Muhammed'den razıyız.[91[91]]

Açıklama

İbn Battal, Hz. Ömer'in "Biz Rab olarak Allah'tan..." sözü ile ilgili olarak şöyle demiştir: Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e sorulan bu soruların zorluk çıkarma (inat) veya şüphe sebebiyle sorulduğunu anlamış, bu sebeple bir ceza indirilmesinden korkarak bu sözü söylemiştir. Hz. Peygamber Hz. Ömer'in bu sözünden hoşnut olmuş ve susmuştur.

30. Söylediği Söz Anlaşılsın Diye Üç Kere Tekrarlamak

İbn Ömer Hz. Peygamber'in "Tebliğ ettim mi?" sözünü üç kere tekrarladığını söylemiştir.
94- Enes radıyaiiahu ar.h şöyle demiştir: "Hz. Peygamber selâm verdiğinde üç kere verirdi. Bir söz söylediğinde bunu üç kere tekrarlardı.[92[92]]
95- Enes şöyle demiştir: Hz. Peygamber bir söz söylediğinde, sözü anlaşılsın diye üç kere tekrar ederdi. Bir topluluğa uğrayıp da selam verdiğinde üç kere selam verirdi."

Açıklama

İsmâilî, Ebû Musa ve diğerlerinin rivayetinde Hz. Peygamberin ;-.tî!b!iâhu aleyh; ve birinin evine girmek için izin İstemek maksadıyla selâm verdiğinde bunu üç kere tekrarladığını söylenmiştir. Ancak bir yere uğrayarak selâm verme durumunda Hz. Peygamberin selamı tekrarlamadığı bilinmektedir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Buhârî de aynen bu şekilde düşündüğü için İzin isteme bölümünde bu hadisi, Ebû Musa'nın Hz. Ömer'le arasında geçen konu ile ilgili diğer hadisle birlikte rivayet etmiştir. Ancak Hz. Peygamber selâmının duyulmadığını düşündüğü durumlarda da selâmını tekrarlamış olabilir.
96- Abdullah İbn Amr'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Bir yolculukta Hz. Peygamber bizden arkada kaldı. Sonradan bize yetişti. Namaz vakti gelmişti. Biz de abdest alıyor ve acele bitirelim diye ayaklarımıza mesh ediyorduk. Hz. Peygamber km en yüksek sesi ile iki veya üç kere şöyle bağırdı:
Ateşte yanacak topukların vay haline!"

Açıklama

"Ikİ veya üç kere bağırdı" İfadesinden anlaşıldığına göre, sözü üç kere tekrarlamak şart değildir. Tekrarın asıl maksadı bir şeyi karşı tarafa tam olarak kavratmaktır. Tekrar olmadan bu sağlanıyorsa tekrara gerek yoktur.

31. Kişinin Cariyesine Ve Ailesine (İlim) Öğretmesi

97- Ebû Bürde'nin babasından rivayet ettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Üç kişinin ikişer (iki kat) sevabı vardır: Ehl-i kitaptan (Yahudi ve Hıristiyanlardan) olup, hem kendi peygamberine hem de Muhammede ve seiun inanan kişi, hem Allah'ın hem de efendilerinin hakkını yerine getiren köle, bir cariyesi olup da onu güzelce terbiye eden ve ona güzelce (İlim) Öğreten sonra da onu azat ederek onunla evlenen kişi.[93[93]]

[91[91]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 540, 749, 4621, 6362, 6468, 6486, 7089, 7090, 7091, 7294, 7295.

[92[92]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 95, 6244.

[93[93]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2544, 2547, 2551, 3011, 3446, 5083.

Açıklama

Hadis, konu başlığında yer alan "cariye" ifadesi ile doğrudan "aiie" ifadesi ile ise kıyas yolu ile uyumludur. Çünkü insan Allah'ın farzlarını ve Hz. Peygamber-'in sünnetlerini ailesine Öğretme konusunda, cariyesine öğretmekten daha fazla özen gösterir.

32. Devlet Başkanının Kadınlara Vaaz Vermesi Ve İlim Öğretmesi

98- İbn Abbas şöyle demiştir:
"Şahitlik ederim ki 94[94] Hz. Peygamber (vaaz verdikten sonra) kadınlara duyuramadığını düşünerek Bilal ile birlikte kadınların yanma gitti. Onlara sadaka vermelerini emretti. Kadınların kimi küpesini, kimi yüzüğünü çıkarıp atmaya başladılar. Bilal onları eteği içinde topluyordu.95[95]

Açıklama

Buharı bu konu başlığı ile daha önce geçen "Kişinin ailesine ilim öğretmesine teşvik" konusunun yalnızca kişinin kendi ailesi ile sınırlı olmadığını, devlet başkanı ve onun temsilcileri için de halkı bilgilendirmenin teşvik edildiğine işaret etmektedir,
Hz. Peygamber'in kadınlara vaaz verdiği "onlara vaaz verdi" sözünden açık olarak anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in onlara verdiği vaaz şu sözlerden oluşuyordu: "Ben cehennem halkının çoğunun sizden (kadınlardan) olduğunu gördüm. Çünkü siz çok lanet edersiniz ve kocanıza nankörlük yaparsınız".
Hz. Heygamber'İn onlara ilim öğrettiği de "Onlara sadaka vermelerini emretti" sözünden anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber onlara sanki sadaka vermenin onların hatalarını örteceğini öğretmişti.
Bu hadisten şu sonuçlar çıkmaktadır:
Sadakayı verenin, bizzat kendi eliyle vermesi caizdir.
Kadının kocasından izin almaksızın kendi malından sadaka vermesi caizdir.
Sadaka vermek, cehenneme gitmeye sebep olan pek çok günahı siler.

33. Hadise Karşı Hırslı Olmak

99- Ebû Hureyre rad^Mhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e şöyle soruldu 96[96] "Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet gününde senin şefaatinden dolayı en çok mutlu olacak olan kimdir?" Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Gerçekten senin hadise karşt olan hırsını bildiğim için bu soruyu senden önce hiç kimsenin sormayacağını tahmin ediyordum. Kıyamet gününde benim şefaatimden en çok mutlu olacak olan kişi samimi bir kalple (nefisle) "Lâ ilahe illallah" diyen kimsedir.97[97]

Açıklama

Bu hadis Ebû Hureyre'nin üstünlüğünü ve ilim öğrenmek için hırslı olmanın faziletini göstermektedir.
"Lâ ilahe illallah diyen kimse" ifadesi ile müşrik dışarıda bırakılmaktadır. Aslında burada "Muhammedün resûlullah" sözü de kasdedilmektedir. Ancak İman konusunda da geçtiği gibi "Lâ ilahe illallah" her ikisinin de şiarı olduğundan kelime-i şehadetin ilk bölümünü

94[94] Bu sözü, İbn Abbas Hz. Peygamber hakkında kullanmış olabileceği gibi, hadisi rivayet eden Atâ, İbn Abbas hakkında da kullanmış olabilir.

95[95] Hadisin geçtiği diğer yerler: 863, 962, 975, 977, 979, 989, 1431, 1449, 4895, 5249, 5880, 5881, 5883, 7325.
96[96] Burada soruyu soran Ebû Hureyre'nin kendisidir.

97[97] Hadisin geçtiği diğer yer: 6570.

söylemekle yetinilmiştir.[98][98]
"Kalbinden samimi olarak" sözü ile münafık dışarıda bırakılmıştır.
Hz. ism şefaatine nail olan herkes mutlu olmakla birlikte, ihlaslı mümin bu konuda en mutlu olan kişidir. Hz. Peygamber mahşer halkı için, mahşer meydanının korkunçluklarının giderilmesi bazı kâfirlerin azabının hafifletilmesi için şefaat edecek. Nitekim amcası Ebû Talip bunlardandır. Cehenneme giren bazı müminlerin oradan çıkarılması, cehenneme girmeyi hak eden bazı müminlerin oraya girmemesi, bazı müminlerin cennete hesapsız olarak doğrudan girmeleri, ve bazı müminlerin cennette derecelerinin yükselmesi İçin şefaat edecek.
Bu sayılanların tümünün, şefaatten dolayı duyacakları mutlulukta ortak oldukları anlaşılmaktadır. Ancak bunlar İçinde en mutlu olan İhîaslı mümindir.
Hz. Peygamber'in ilahe illallah diyen kimse" sözü, kelime-i şehadeti söylemenin şart olduğunu göstermektedir.

34. İlim Nasıl Kabzedilir?

Ömer İbn Abdülaziz, Ebû Bekr İbn Hazm'a yazdığı mektupta şunları söyledi:
"Hz. Peygamber'in hadislerine bakarak bunları yaz. Çünkü ben ilmin ortadan kalkmasından ve âlimlerin gitmesinden (ölmesinden) korktum. Hz. Peygamber'in hadisinden başkasını kabul etme. (Âlimler) ilmi yaysınlar, bilmeyenlere ilim öğretmek için meclisler kursunlar. Çünkü İlim bir sır haline gelmedikçe helak olmaz".
100- Abdullah İbn Amr İbnü şöyle demiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurduğunu duydum: "Allah ilmi insanların arasından çekip almak suretiyle atmaz. Ancak ilmi, âlimleri(n ruhunu) kabzetmek suretiyle alır. Geride hiçbir âlim bırakmadığında insanlar cahil kimseleri baş edinirler. Onlara soru sorulur, onlar da bilgisiz olarak fetva verirler ve böylece hem kendileri saparlar, hem de başkalarını saptırırlar.[99][99]

Açıklama

Ömer İbn Abdülaziz'in "hadisleri yaz" sözünden hadis yazımının başladığı anlaşılmaktadır. Bundan önce insanlar ezbere dayanıyorlardı, Ömer İbn Ab-dülaziz, hicrî yüzüncü yılın başında âlimlerin ölümü ile ilmin gitmesinden korkunca hadislerin yazımının hadisleri koruyacağını ve baki kılacağını düşündü.
"Allah ilmi insanların arasından çekip almak suretiyle almaz": Yani Allah göğüslerde (zihinlerde) olan İlmi silmek, unutturmak suretiyle almaz.
Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Ebû Ümâme'den rivayetlerine göre Hz. Peygamber bu sözü veda haccı sırasında söylemiştir. Ebû Ümâme şöyle demiştir: "Veda Haccında Hz. Peygamber söibiur şöyle buyurdu: "İlim kabzedilmeden veya kaldırılmadan önce ilmi alınız". Bunun üzerine bir bedevi "İlim nasıl kaldırılır?" diye sordu, Hz. Peygamber de üç kere: "Dikkat edin! ilmîn gitmesi, ilmi taşıyanların (alimlerin) gitmesiyle olur" buyurdu.
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: İlmin göğüslerden (kafalardan, zihinlerden) silinmesi aslında Allah'ın kudreti dahilindedir. Ancak bu hadis, ilmin bu şekilde kaldırılmayacağını göstermektedir.
"Bilgisizce fetva verirler" ifadesi "kendi görüşleri ile fetva verirler" şeklinde de rivayet edilmiştir. Bu hadis ilmi ezberlemeye (korumaya) teşvik etmekte, cahil kişileri başkan seçmekten de sakmdırmaktadır, Burada gerçek anlamda başkanlık demek fetva vermek demektir. Bilgisizce fetva vermeye kalkışanlar kınanmıştır.
Alimlerin çoğunluğu "belirli bir dönemde müctehid bulunmayabilir" şeklindeki görüşlerine bu hadisi delil getirmişlerdir. İşler Allah'ın elindedir, o dilediğini yapar.
Bu meseleye Kitap ve Sünnete Sarılmak konusunda yeniden döneceğiz.[100][100]

---

[98][98] İman, 2. , 8. hadis.
[99][99] Hadisin geçtiği diğer yer: 7207.

[100][100] Bkz. 7307. hadis,

35. İlim (Öğretmek) İçin Kadınlara Özel Gün Ayrılır Mı?

101- Ebû Sâid el-Hudrî Şöyle demiştir:
Kadınlar Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın Resulü erkeklerden bize meydan kalmıyor. Bize kendinden bir gün ayır" dediler. Hz. Peygamber de kadınlara bir gün belirledi. O günde kadınlarla buluşarak onlara vaaz verdi, bazı hususlan emretti. Emrettikleri arasında şu sözleri de vardı.
İçinizden âhirete (kendinden önce) üç çocuk yollayan her kadın 'Çin bu çocuklar cehenneme karşı bir siper olur".
Bir kadın: "Ya iki çocuk?" diye sordu.
Hz. Peygamber İki çocuk da öyledir' buyurdu.[101][101]
102- Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber «^ Bu/uğa u/a§marriîş üç çocuk" demiştir.[102][102]

Açıklama

Kişinin günahlarının yazılması buluğdan sonra olduğu için, Hz. Peygamber burada "buluğdan önce" demiştir. Bunun sırrı şudur: Bu devirde onlar hakkında ana-babaya isyan söz konusu değildir. Bu sebeple söz konusu dönemde ölen çocuk için üzülmek daha şiddetli olur.
Hadis, sahabe kadınlarının din ile ilgili hususları öğrenmeye karşı ne kadar istekli olduklarını göstermektedir. Yine bu hadis vaatte bulunmanın caiz olduğunu anlatmaktadır. Müslümanların çocukları bu hadise göre cennettedir.
Bir kimsenin küçük yaşta ölen iki çocuğu da kendisi için cehenneme karşı siper olur. Bu, daha sonra Cenazeler bölümünde de geleceği üzere yalnızca kadınlara özgü bir hüküm değildir.[103][103]

36. Bir Şey Duyduğunda, Bunun Aslını Öğrenmek İçin (Sözü Söyleyene) Müracaat Etmek

103- İbn Ebû Müleyke'nin belirttiğine göre Hz. Peygamber'in eşi Hz. Âişe ™hvauâhü ar:-, bir şey duyduğu zaman onu anlamak için mutlaka sözü söyleyene baş vururdu.
Hz. Peygamber Hesaba çekilene azap edilir" buyurdu.
Hz. Âişe diyor ki: Bunun üzerine ben Hz. Peygamber'e Yüce Allah "(Amel defterini sağ tarafından alan kişi) yakında kolay bir şekilde hesaba çekilecek [104][104] buyurmuyor mu? diye sordum.
Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bu, yalnızca arzdır. Kim ince hesaba çekilirse helak olur.[105][105]

Açıklama

Arz" dan maksat, insanların mizana arz edilmeleridir.
Hesabın ince görülmesi azabı hak etme sonucunu doğurur. Çünkü kişinin iyilikleri Allah'ın kabul etmesine bağlıdır. Allah rahmeti ile bunları kabul etmezse kurtuluş gerçekleşmez.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Hadisten, Hz. Aişe'nin hadislerin manalarını öğrenme konusunda ne kadar istekli olduğu anlaşılmaktadır.

---

[101][101] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1249, 7310.

[102][102] Hadisin geçtiği diğer yer: 1250.
[103][103] Bkz. Cenazeler, 6. , 1249. hadis.

[104][104] İnşikak, 84/8.
[105][105] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4939, 6536, 6537.

Hz. Peygamber ilim konusunda kendisine müracaat edilmesinden sıkılmazdı.
Münazara (ilmî tartışma) yapmak ve delil olarak sünnet getirildiğinde buna karşı Kur'an'dan âyet okumak caizdir.
İnsanların hesapları farklı farklı olacaktır.

Soru Sormak

Bu gibi meseleleri sormak, "Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın [106][106] âyetindeki ve Enes'in rivayet ettiği "Hz. Peygamber'e bir şey sormamız yasaklandı" hadisindeki yasağın kapsamına girmez. Bu gibi soruları Hz. Âişe'den başkaları da sormuştur. Nitekim Hz. Hafsa Bedir Savaşına ve Hudeybiye'ye katılan kişi cehenneme girmez" hadisini duyunca "Yüce Allah: İçinizden oraya uğramayacak yoktur, buyurmuyor mu?" diye sormuş, kendisine âyetin devamında yer alan "Takva sahiplerini oradan kurtarırız" ifadesi ile cevap verilmiştir. 'İman edip de imanlarına zulüm karıştırmayanlar var ya.[107][107] âyeti indiğinde sahabe "içimizden kendisine zulmetmeyen kim vardır ki?" diye sormuşlar, kendilerine buradaki zulümden kastın şirk olduğu belirtilerek cevap verilmiştir. Burada yer alan üç sorunun da ortak noktası, hesap, cehenneme girme ve zulüm konusunda ilk anda akla genel ifadenin gelmesidir. Onlara bunlann tümünde kasdedilenin özel bir durum olduğu belirtilerek cevap verilmiştir. Ancak böyie durumlar sahabenin başına çok az gelmiştir. Bu onların anlayışlarının mükemmelliği ve Arapça'yı çok iyi bilmelerinden kaynaklanmaktadır. Karışık "meseleler ile ilgili soru soranların kınanması, bunun sırf zorluk çıkarmak için sorulmuş olması şeklinde yorumlanır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ancak kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak için Kur'an'ın müteşabih ayetlerinin peşine düşerle? [108][108] Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadiste de Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bunlar (müteşabihler) hakkında soru soranları gördüğünüzde bilin ki bunlar Allah'ın (kalplerinde eğrilik olanlar diye) isimlendirdiği kimselerdir. Onlardan sakınm". Bu yüzden Hz. Ömer, Sabîğ adındaki kişinin bu gibi şeyler hakkında çokça sorular sorduğunu görünce bunu yadırgamış ve onu cezalandırmıştır. Bunların tümünün açıklaması Kitap ve Sünnete Yapışmak konusunda gelecektir.

37. (İlim Meclisinde) Mevcut Olan Kişi Orada Bulunmayan Kişiye İlmi Tebliğ Etsin

İbn Abbas bunu Hz. Peygamber'den aktarmıştır.
104- Ebû Şüreyh, (Abdullah İbn Zübeyr ile savaşmak üzere) Mekke'ye ordular gönderen Amr İbn Said'e şöyle dedi: "Ey emir! İzin ver de Hz. Peygamber-'in Mekke fethinin ertesi günü insanlara yaptığı konuşmayı sana aktarayım. Bu konuşmayı kulaklarım duydu, kalbim ezberledi, gözierim Hz. Peygamber'i hilaller bu konuşmayı yaparken gördü. O selimi- Allah'a hamdü sena ettikten sonra şöyle dedi:
"Şüphesiz ki Mekke şehrini Allah haram kılmıştır. Onu insanlar haram kılmamıştır. Dolayısıyla Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kimsenin orada kan akıtması, ağaç kesmesi helal değildir. Şayet Allah'ın Resulünün burada savaş yapmasını gerekçe göstermek isteyen biri olursa ona şöyle söyleyin: Allah, Resulüne izin verdi, size izin vermedi. Ona da yalnızca günün bir bölümünde izin verdi, sonra onun haramlığı geri döndü. Dün o nasıl haramsa bugün de öyle haramdır. (Bu sözlerimi) burada olanlar olmayanlara iletsinler".
Ebû Şüreyh'e: "Amr {bu sözlere) ne dedi?" diye sordular. Ebû Şüreyh:
Amr şöyle dedi: Ben bunu senden daha iyi biliyorum ey Ebû Şüreyh. Ancak Mekke hiçbir isyankârı, zimmetinde kan olan bir kaçağı, kaçmış olan bîr hırsızı barındıramaz" dedi. [109][109]

---

[106][106] Mâide, 5/101
[107][107] En'am, 6/82
[108][108] Ali İmrân, 3/7.
[109][109] Hadisin geçtiği diğer yer: 1832, 4295.

Açıklama

Abdullah İbnü'z-Zübeyr, Muaviye'nin oğlu Yezid'e bey'at etmekten kaçınarak Harem'e (Mekke'ye) sığındığında, Yezid'in Medine valisi olan Amr İbn Said onunla savaşmak üzere Mekke'ye ordular gönderiyordu. Bu olay meşhurdur. Özeti şu şekildedir: Muaviye kendisinden sonra oğlu Yezid'İ hilafet için veliahd kıldı. Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin ve Hz. Zübeyir'in oğlu Abdullah dışındaki insanlar ona biat ettiler. Hz. Ebû Bekir'in oğlu Muaviye'den önce ölmüştü. Hz. Ömer'in oğlu ise, Muaviye'nin ardından onun oğlu Yezid'e bey'at etti. Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin, kendisine bey'at etmek üzere davet edildiği Kûfe'ye doğru yola çıktı. Bu yolculuk onun öldürülmesine sebep oldu. Zübeyir'in oğ!u ise kurtuldu. Ona "Beytullah'a sığınan kişi" deniliyordu. Mekke'ye hakim oldu. Muaviye'nin oğlu Yezid, Medine'deki yöneticilerine ona karşı ordular göndermelerini emrediyordu. Sonunda Medine'liler Yezid'i halifelikten azletme konusunda anlaştılar.
"İzin ver" sözü, yadırgama amacıyla edebe uygun tarzda, zalim yöneticilerin hakkı kabul etmelerini kolaylaştırmak İçin söylenmiş bir sözdür.
Hz. Peygamber'in Onu insanlar haram kılmadı" sözü, insanların onu haram kılmak İçin anlaşma yapmadıklarını bunun Allah'ın vahyi ile olduğunu İfade etmektedir.
Hz. Peygamber'e yalnızca fetih günü savaşma izni verilmiştir. İzin verilen şey de ağaçların koparılması değil, savaşmaktır.
İsyankârı barındırmaz": Yani hiçbir isyankârı, kendisine had cezasının uygulanmasından koruyamaz.
Zimmetinde kan (borcu) olan hiçbir kaçağı": Yani bir kimseyi öldürmüş olan kişi, kendisine kısas yapılmasın diye Mekke'ye sığındığında Mekke onu koruyamaz.
İbn Battal şöyle demiştir: Amr cevap verirken lügat parçalamış, görünüşte hak olan bir söz ile batıl bir anlam kasdetmiştir. Çünkü bir sahabî kendisinin Mekke'ye savaş için ordu göndermesini yadırgamış, o ise Mekke'nin kısas uygulamaya engel olamayacağını söyleyerek cevap vermiştir. Bu doğrudur, ancak Zübeyir'in oğlu Abdullah, bu sayılanları gerektiren hiçbir suç işlememiştir. Bu hadisle ilgili geniş açıklamayı ve âlimlerin Mekke'de savaş yapma konusu ile İlgili farklı görüşlerini Hac bölümünde ele alacağız.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Hadiste Mekke'nin şerefi yer almaktadır. öylenmek İstenen bir sözden önce hamd-ü sena getirilir.
Hz. Peygamber'e özgü bazı hükümler bulunmaktadır. Bu hükümler dışında Müslümanlar da onunla aynı hükümlere tabidir. Dinde nesih vaki olmuştur.
Ebû Şüreyh, Hz. Peygamber'in tebliğ emrine uyarak bu hadisi haber vermiştir. Bu onun üstünlüğünü göstermektedir.
105- Ebû Bekre Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Şüphesiz ki canlarınız, mallarınız (ve ırzlarınız) 110[110] sizlere bu ayi-mzdaki bu gününüzün haram olması gibi haramdır. Dikkat edin burada bulunan, bulunmayana tebliğ etsin".
Muhammed şöyle derdi: Resûlullah doğru söyledi. Onun dediği oldu. "Dikkat edin, tebliğ ettim mi? Tebliğ ettim mi?. 111[111]

38. Hz. Peygamber Hakkında Yalan Söyleyen Kişinin Günahı

106- Rib'î İbn Hiraş, Hz. Ali'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
"Benim ağzımdan yalan uydurmayınız. Kim benim ağzımdan yalan uydurursa cehenneme girsin".

110[110] Hadisi rivayet eden Muhammed "zannediyorum ki Peygamberimiz 'ırzlarınız' kelimesini de kullandı" dediğinden bu bölümü parantez içinde verdik.
111[111] Bu hadis İlim bölümünün başında geçti.

Açıklama
"Benim ağzımdan yalan uydurmayınız" ifadesi tüm yalancıları ve her türlü yalanı kapsayan gene! bir ifadedir. Bunun anlamı "yalanı bana nisbet etmeyin" dir. Bir grup cahil insan aldanarak amellere teşvik ve günahlardan sakındırmak amacıyla hadis uydurmuşlar ve "biz onun aleyhine yalan hadis uydurmadık, aksine bunu onun dinini güçlendirmek için yaptık" demişlerdir. Bu kişiler, onun adına yalanlar düzmenin aslında Allah adına yalan sözler düzmek olduğunu da fark etmemişlerdir.
107- Abdullah İbnü'z-Zübeyr'in oğlu Amir babasından şunu aktarmıştır: (Babam) Zübeyir'e "Falan ve falan kimselerin hadis aktardığı gibi senin Resûlullah'tan hadîs aktardığını (niçin) duymuyorum?" dedim. O şöyle cevap verdi: "Gerçek şu ki ben Hz. Peygamber'den hiç ayrılmadım (hep onunla birlikte idim), ancak onun şöyle dediğini duydum (bu sebeple çok hadis rivayet etmiyorum):
"Kim benim ağzımdan yalan söz uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın".

Açıklama

Zübeyr'in anh, Hz. Peygamber'in bu sözü sebebiyle az hadis rivayet etmesi gösteriyor ki "yalan, kişi kasten söylesin veya yanlışlıkla söylesin, söylediği şeyin gerçeğe uygun olmamasıdır". Yanlışlıkla söylediğinde günahın söz konusu olmadığı konusunda icma vardır. Ancak Zübeyr çok hadis rivayet ederek farkında olmaksızın hataya düşmekten korkmuştur. Zübeyr ve diğer bazı sahabîler çok hadis rivayet etmekten geri durmuşlardır. Çok hadis rivayet eden sahabîlere gelince, bu durum onların hadis ezberleme konusunda kendilerine güvendiklerine yahut uzun süre yaşamaları sebebiyle bilgilerine ihtiyaç duyulduğuna, kendilerine soru sorulduğunda bunu saklamalarının mümkün olmamasına yorulur.
108- Abdülaziz, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Benim sizlere çok hadis rivayet etmeme engel olan şey Hz. Peygamber'in
"Kim kasten benim ağzımdan yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın".

Açıklama

Enes de yukarıda geçtiği gibi Zübeyr'in korktuğundan korkmuştur. Onların az hadis rivayet etmesi, hataya düşmekten kaçınmak içindir. Bununla birlikte Enes çok hadis rivayet eden sahabîlerdendir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz üzere o uzun süre yaşamış, onun bilgisine İhtiyaç duyulmuş, o da bildiklerini saklamamıştır. Enes'in bu sözü ile rivayetler ettiği hadislerin sayısı dikkate alındığında şu da söylenebilir: Şayet bildiği hadislerin tümünü rivayet etseydi, mevcut rivayetlerinin birkaç katı olurdu.
109- Seleme, Hz. Peygamber'den şu sözü duyduğunu söylemiştir:
"Benim söylemedîtjim bir şeyi benim ağzımdan söyleyen kişi cehennemdeki yerine hazırlansın".
110- Ebû Hureyre, Hz. Peygamberin liaiiâhu akyhi ve seikr şu hadisini rivayet etmiştir:
"Benim adımı cendinize, veriniz, ancak benim künyemi (birbirinize) takmayınız.
Beni uykusunda gören gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan benim kılığıma giremez.
Kim kasten benim ağzımdan yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın.[112][112]

39. İlmi Yazmak

111- Ebû Cuhayfe şöyle demiştir: Hz. Ali'ye "Sizin yanınızda bir kitap var mıdır?" diye sordum. O "Hayır, ancak Allah'ın kitabı, Müslüman bir adama verilen kavrama kabiliyeti ve bir de şu sahifedekiler vardır" dedi. Ben "O sahifede ne var?" diye sordum. Ali "Diyetler, esirin serbest bırakılması vardır. Bir Müslüman bir kâfire karşılık olarak

---

[112][112] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3539, 6188, 6197, 6993.

öldürülmez" dedi.[113][113]

Açıklama

İlk dönem alimleri (selef), ilmin yazılması ve yazılmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir. Sonraki dönemde ise ilmi yazıya dökmenin caiz, hatta müstehap olduğu, daha da ötesi ilmi tebliğ görevi olan kişilerin unutmaktan korkmaları halinde bunu yazmalarının zorunlu olduğu konusunda icma edilmiştir.
Ebû Cuhayfe'nın bu soruyu sormasının sebebi, Şia'dan bir grubun ehl-i beytin elinde, ezellikle de Hz. Ali'de, Hz. Peygamberin yalnızca oniarı ilgilendiren ve başkalarınca bilinmeyen bir kısım vahyin bulunduğunu iddia etmeleridir.
İbnü'î-Müneyyir şöyle söylemiştir: Hz. Ali'nin "Müslüman bir adama verilen kavrayış" sözü, kendisinde Allah'ın kitabından içtihad yolu ile çıkarılıp yazılmış bazı fıkhî bilgilerin bulunduğunu göstermektedir.
Diyetten kası::, diyet hükümleri, miktarları ve sınıflarıdır.
"Esirin serbest bırakılmasından maksat, Müslüman esirin düşman elinden kurtarılmasının hükmü ve buna teşviktir.
Küşmîhenî rivayetinde ise; cümle atıf halinde olup "Bir Müslümamn bir kâfire karşılık öldürülmemesî hususu o sahifede vardır," şeklindedir. Buna göre bu sahifede diyet hükmü ve Müslümamn kâfire karşı öldürülmesinin haram oluşu hükmü yer almaktadır. Bu konunun ayrıntıları Kısas ve Diyetler bölümünde gelecektir.[114][114]
Buhârî ve Müslim, Yezid et-Teymî aracılığı ile Hz. Ali'den" ûyaiiahu şunu rivayet etmişlerdir; "Allah'ın kitabı, bir de şu sahife dışında elimizde olup da okuduğumuz başka bir şey yoktur". Bu sahifede "Medine haram bölgesidir" ibaresi yazılıydı.
Müslim, Ebu't-Tufeyl aracılığı ile Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: "Resûlullah tüm insanlara verdiğinin dışında bize (ehl-i beyte) özel bir şey vermiş değildi. Yalni2ca bu kılıcımın kınındaki sahifede yazılı olanlar vardır". Sonra kılıcının kınından, içinde şu hadisin yazüı olduğu bir sahifeyi çıkardı: "Allah'tan başkası adına kurban kesene Allah lanet etsin.."
Nesâî, Ester vb. kimseler aracılığıyla Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: Bu sahifede şu hadis yazılı idi: "Müminlerin kanları (canları) birbirine eşittir. En düşüklerinin zimmeti dahi geçerlidir".
Ahmed İbn Hanbel, Târik îbn Şihab aracılığı ile şunu rivayet etmiştir: "Bu sahifede zekat miktarları yazılı idi."
Bütün bu rivayetleri şu şekilde toplayabiliriz: Hz. Ali'de yalnızca bir sahife vardı. Bu sayılanların tümü söz konusu sahifede yazılı idi. Her bir ravi kendi ezberlediğini aktarmıştır. Ama bunların toplamının söz konusu sahifede mevcut olduğu gelen rivayetlerde anlatılmaktadır.
112- Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre;
Mekke'nin fethedildiği yi! Huzaa kabilesi, öldürülen bir adamlarına karşılık olarak Benî Leys kabilesinden bir adamı öldürdüler. Bu, Hz. Peygamber'e bildirilince o bineğine bindi ve şu konuşmayı yaptı:
"Allah Mekke'den öldürülmeyi (yahut fili) alıkoydu, onlara Allah'ın elçisini ve müminleri musallat etti. Dikkat edin! Mekke benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştır, benden sonra da hiç kimseye helal kılınmamıştır. Dikkat edin! Mekke bana da yalnızca gündüzün bir anında helal kılınmıştır. Dikkat edin! İçinde bulunduğum şu anda Mekke haramdır. Onun dikeni kesilmez, ağacına balta vurulmaz. Yitiğini, sahibini aramak maksadı dışında kimse alamaz. Bir kimse Öldürüldüğünde (onun velisi) şu iki şeyden birini seçme hakkına sahiptir: Yakendisine diyet ödenir, ya da öldürülenin yakınları kısas yaptırır"
Bunun üzerine Yemenli bir adam gelerek: Ey Allah'ın elçisi bunu (bu konuşmayı) benim için yazınız" dedi. Hz. Peygamber de "Bunu falankimse için yazınız" buyurdu. Kureyş'ten bir adam "Izhır otu hariç ey Allah'ın elçisi, Çünkü biz onu evlerimizde ve kabirlerimizde

---

113[113] Hadisin geçtiği diğer yerler: 187, 3047, 3172, 3179, 6755, 6903, 6915, 7300.

114[114] Diyetler, 31. , 6915. hadis.

kullanırız" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Izhır (otu) hariç" buyurdu. [115][115] Buhârî'nin bu rivayeti üzerine:" Adama ne yazıldı? diye kendisine sorulunca; "Bu hutbe yazıldı" dedi.

Açıklama

Hadiste geçen "Allah Mekke'yi filden korudu" ifadesi, meşhur fil kıssasını ortaya koymaktadır. HabeşSiler Mekke'ye filleri ile birlikte gittiler. Allah Mekke'ye girmelerine engel olarak onlara sürü sürü kuşları musallat etti. Üstelik o sırada Mekke'liler kâfir idi. Öyleyse İslam'dan sonra Mekke'nin dokunulmazlığı çok daha önemlidir. Ancak bu ve başka hadislerden anlaşılan İlk anlama göre Mekke'de Hz. Peygamber'İn savaşması ona Özgü bir hükümdür. Hac bölümünde bu konu ayrıntılı olarak gelecektir.
"Kureyş'ten bir adam" sözü ile kasdedilen, Hz. Peygamber'İn amcası Abbas İbn Abdülmuttalib'tir,
113- Vehb İbn Münebbih kardeşinden şunu rivayet etmiştir: Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini işittim: Hz, Peygamber'İn ashabı İçinde, Abdullah İbn Amr hariç benden çok hadis rivayet eden yoktur. Çünkü o yazardı, ben ise yazmazdım.

Açıklama

"O yazardı, ben ise yazmazdım": Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadislerin sayısı, Abdullah İbn Amr'ın rivayet ettiği hadislerin sayısından kat kat fazla olduğu halde Ebû Hureyre Abdullah'ın kendisinden daha fazla hadis rivayet ettiğini söylemiştir. Bunun birkaç sebebi vardır:
1. Abdullah, rivayetten çok ibadetle meşgul olduğundan kendisinden az hadis rivayet edilmiştir.
2. Fetihlerden sonra Abdullah'ın çoğunlukla kaldığı şehirler Mısır ve Tâif idi. Oysa ilim talep edenler Medine'nin aksine Mısır ve Taife çokça yolculuk yapmıyorlardı. Ebû Hureyre İse ölünceye kadar Medine'de fetva verme ve hadis rivayet etme ile uğraşmıştır. Bu, Ebû Hureyre'den hadis rivayet edenlerin çokluğundan da anlaşılmaktadır. Buharı, tabiînden sekizyüz kişinin ondan hadis rivayet ettiğini söylemiştir. Bu, başkası için söz konusu olmamıştır.
3. Yakında zikredeceğimiz üzere Hz. Peygamber, kendisinden işittiği hadisleri unutmaması için Ebû Hureyre'ye dua etmişti.
4. Abdullah Şam'da ehl-i kitabın kitaplarından bir deve yükü kitap elde etmişti. Bunlara bakar ve bunlar hakkında konuşurdu. Bu sebeple tabiun imamlarının pek çoğu ondan hadis almaktan çekinmişlerdir.

Hadislerin Yazılması

Bu ve önceki hadis ile Ebû Şâh'ın olayından Hz. Peygamber'İn kendisinin hadislerinin yazılmasına izin verdiği anlaşılmaktadır. Bu, Ebû Said'in Resûlullah'tan rivayet ettiği "Benden Kur'an dışında bir şey yazmayın" hadisiyle çelişmektedir.
Hadisleri yazmaya izin verilmesi ile bunun yasaklanmasını şu yollardan biri ile izah edip, birleştirebiliriz:
a) Yazma yasağı, Kur'an'ın inmesi sırasında onun başka bir şeyle karışması korkusu sebebiyledir. İzin ise bunun dışındaki zamanda söz konusudur.
b) Yasak, Kur'an ile Kur'an'dan olmayan başka bir şeyi aynı yere yazma ile ilgilidir, izin ise bunları ayrı yerlere yazma durumuna özgüdür.
c) Yasak ilk dönemde söz konusu idî. Hadislerin Kur'an'la karışma korkusundan emin olunduğunda verilen izin, yasağı yürürlükten kaldırmıştır. Bu, diğer ihtimallerle çelişmemekle birlikte doğruya en yakın ihtimaldir.
Bir görüşe göre yasak, ezberleme söz konusu olmaksızın yalnızca yazıya güvenen kişiler

---

[115][115] Hadisin geçtiği diğer yer: 2434, 6880.

hakkında, izin ise bu duruma düşmeyeceğine güvenilen kişiler hakkındadır.
Alimler şöyle demişlerdir: Sahabe ve tabiinden bir grup hadis yazımını mekruh görmüştür. Onlar kendileri hadisleri ezber suretiyle elde ettikleri için, başkalarının da hadisleri bu yolla öğrenmelerini müstehap saymışlardır. Ancak, bu konudaki gayretler eskiye göre azaldığında ve imamlar ilmin zayi olmasından korktuklarında hadisleri yazıya geçirmişlerdir. Hadisleri iik olarak, hicrî birinci yüzyılın başında Ömer İbn Abdülaziz'in emri ile İbn Şihâb ez-Zührî tedvin etmiştir. Daha sonra tedvin çoğalmış, ardından tasnif başlamıştır. Allah'a hamd olsun ki bu sayede büyük bîr hayır meydana gelmiştir.
114- Abdullah İbn Abbas şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in hastalığı şiddetlendiği bir sırada o "Bana bir say/a getirin de size bir şeyler yazayım (yazdırayım) ta ki bundan sonra yoldan sapmayasmız" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer Hz. Peygamber'in hastalığı ağırlaştı. Elimizde Allah'ın kitabı vardır. O bize yeter" dedi. Oradaki sahabe arasında ihtilaf çıktı, sesler birbirine karıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Yanımdan v kalkın. Benim yanımda tartışma uygun değildir" buyurdu.
İbn Abbas (bu hadisi rivayet ettiği yerden) çıkarken "Resûlullah'ın yazıyı yazmaması ne büyük bir musibettir" dedi.116[116]

Açıklama

Bu olay Hz. Peygamber'in ölüm hastalığı sırasında olmuştur.
Hz. Peygamber'in "yazayım" sözü yazdırayım anlamına gelmektedir.
Hz. Ömer'in "Hz. Peygamber'in hastalığı ağırlaştı" sözü, kitabı yazmak veya yazdırmak ona zor gelir anlamına gelmektedir. Hz. Ömer, adeta Hz. Peygamber'in bunu yapmasının hastalığını uzatacağını düşünmüştür.

Hz. Ömer'in Bu Söz ve Davranışının İzahı

Kurtubî ve diğer hadis yorumcuları şöyle demişlerdir: Hz. Peygamber'in "bana bir sayfa getirin" sözü bir emirdir. Bu emri alan kişi üzerine gerekli olan, emre derha! uymasıdır. Ancak Hz. Ömer ile birlikte bir grup sahabe bu emrin gereklilik için olmadığını, daha iyi olana irşad etme anlamında olduğunu anlayarak, böyle bir durumda ona zor gelecek bu işi yapmayı çirkin gördüler. Onlar Yüce Allah'ın şu âyetlerini de biliyorlardı: "Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık", "(Kitabı) her şeyin bir açıklaması olarak (indirdik) 117[117] Bu sebeple Hz. Ömer "Bize Allah'ın kitabı yeterlidir" demiştir. Diğer bir grup ise Hz. Peygamber'in emrine uymak için ve yazıda daha fazla izah bulunduğundan yazmayı daha evla görmüşlerdir.
Hz. Peygamber'in "Yanımdan kalkın" şekilde emir vermesi, ilk emrinin bağlayıcılık ifade etmediğini göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber bu olaydan sonra birkaç gün daha yaşadığı halde ilk emrini sahabeye tekrar vermemiştir. Şayet yazma emri gerekli olsaydı sahabîler ihtilaf etti diye bunu terk etmezdi. Çünkü o, kendisine muhalefet edenler bulunuyor diye tebliğini terk etmemiştir. Nitekim sahabe onun verdiği bazı emirlerde kendisine farklı görüşlerini iletiyorlar, ancak kesin olan emirlerinde onun emrine itaat ediyorlardı. Bu konunun detayları Kitap ve Sünnete Yapışma bölümünde gelecektir.118[118]
Bu olay, dinin emirleri ile Hz. Ömer'in görüşünün uyuştuğu konular arasında zikredilmiştir.

Hz Peygamberin Yazdırmak İstediği Şey

Hz. Peygamber'in ne yazdırmak istediği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.
Bir görüşe göre, ihtilafı ortadan kaldırma amacıyla bazı hükümleri açık olarak yazdırmak istemişti.

116[116] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3053, 3168, 4431, 4432, 5669, 7366.
117[117] Nah!, 16/89.
118[118] 7290 no'lu hadis.

Diğer bir görüşe göre ise, sahabe arasında ihtilaf olmasın diye kendisinden sonra gelecek halifelerin İsmini yazdırmak istemişti. Bunu Süfyan İbn Uyeyne söylemiştir. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği Hz. Peygamber'in şu hadisi bunu desteklemektedir: Hz. Peygamber hastalığının başlarında Aişe'nin yanında iken şöyle dedi: "(Âişe!) Bana babanı ve kardeşini çağır da bir yazı yazdırayım. Çünkü ben herhangi bîr kimsenin (halifeliği) temenni etmesinden ve bu konuda bir söz söylemesinden korkuyorum. Allah da müminler de Ebû Bekir'den başkasına razı olmaz.
Hz. Peygamber'in Benim yanımda tartışma uyun değildir" sözü, Hz.Ömer'in tercih ettiği görüş doğru olsa bile Hz. Peygamber'in emrine itaat edilmesinin daha evla olduğunu göstermektedir. Hz. Ömer'in görüşünün doğru olduğunu gösteren şey, Hz. Peygamber'in sonradan bunu telafi etmek üzere başka bir teşebbüste bulunmamasıdır.
Kurtubî şöyle demiştir: Sahabenin bu konuda ihtilaf etmesi, Hz. Peygamberin "Hiç kimse Beni Kureyza yurdu dışında ikindi namazını kılmasın" hadisi konusunda ihtilaf etmelerine benzer. Nitekim bir grup ikindi namazının vaktinin geçmesinden korkarak namazı kılmış, diğer grup emirden ilk anladıkları anlama göre hareket etmiş ve namaz kılmamıştır. İzin verilen bir konuda içtihatta bulundukları ve maksatları da iyi olduğu İçin hiçbiri akkmda kınama ve sert davranış söz konusu olmamıştır.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

İlmin yazılması caizdir.
İhtilaf, hayırdan mahrum kalmaya sebep olabilir. Nitekim iki kişinin tar-ışması sebebiyle Hz. Peygamber'e kadir gecesinin unutturulmasi da buna ben-:emektedîr.
Hz. Peygamber'e vahiy indirilmemiş olan bir onuda sa-ıabenin içtihadı vaki olmuştur.
Bu hadis İle ügili diğer ayrıntılara ileride yer verilecektir.[119][119]

40. Geceleyin İlim Öğretmek Ve Vaaz Vermek

115- Hind, Ümmü Seleme'den şunu rivayet etmiştir: Hz. Peygamber bir gece uyanarak: "Sübhanallah! Bu gece ne fitneler indirildi! Ne hazineler açıldı! sahiplerini (hanımlarımı) kaldırın. Dünyada nice giyinik olan (kadın) âhirette çıplaktır.[120][120]

Açıklama

Buhârî bu konu ile, Hz. Peygamber'in sınamazından sonra konuşma konusundaki yasağının, hayır olmayan konuşmalara özgü olduğunu anlatmak istemiştir.
"Fitnelerin İndirilmesi"nden maksat, ya meleklerin takdir edilmiş olan şeyi haber vermeleri yahut daha sonra meydana gelecek şeylerin uykuda Hz. Peygamber'e vabyediîmesidir. Hz. Peygamber de bunu "indirilme" diye ifade etmiştir.
Hücre" den kasıt Hz. Peygamber'in hanımlarının odalarıdır. Hz. Peygamber yalnızca onların uyandırılmasını istemiştir, çünkü hazır olanlar onlardır. Yahut da bu fiil "Önce kendinden, sonra bakımından sorumla olduklarından başla" kuralına uygun bir harekettir.
Dünyada nice giyinik olan (kadın) âhirette çıplaktır" sözü ile Hz. Peygamber eşlerini uyandırmanın gerekçesine işaret etmektedir. Yani onların ibadetten gafil kalmamaları ve Hz. Peygamber'in eşleri olmalarına güvenmemeleri gerekir.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Bir şeyden hayrete düşüldüğünde "Sübhanallah" demek caizdir.
Uykudan uyandıktan sonra Allah'ı zikretmek menduptur.
Kişinin geceleyin ailesini ibadet için uyandırması, özellikle de meydana gelen önemli bir şey sebebiyle bunu yapması mendubtur. Bu hadisle ilgili diğer açıklamalar Fitneler

---

119[119] 4119. nolu hadis.

120[120] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1126, 3599, 5844, 6218, 7069.

bölümünde gelecektir.[121][121]
Hadis bir kötülükten korkma durumunda derhal namaza durmanın müstehap olduğunu göstermektedir. Nitekim Yüce Allah "Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin" buyurmuştur. Peygamberimiz de önemli bir İşle karşılaştığında derhal namaza dururdu. Ayrıca kötü bir rüya gören kişiye de namaz kılmasını emrederdi.
Korkutucu bir şey görüldüğünde durumunda teşbih getirmek müstehaptır.
Yine bu hadisten, âlimin kendisinden İlim öğrenen kişileri meydana gelmesi beklenen her kötülükten sakındırması ve bu mahzurlu durumu giderecek şeyi göstermesi gerektiği de anlaşılmaktadır.

41. İlim İçin Gece Vakti Sohbet Yapmak

116- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
Hz. Peygamber hayatının son günlerinde bize bir yatsj nama2i kıldırdı. Selâm verdikten sonra şöyle buyurdu:
"Bu geceyi görüyorsunuz ya, bu geceden itibaren yüz sene başında (tam yüz yıl sonra) yeryüzünde bulunanlardan hiç bir kimse hayatta kalmayacaktır.[122][122]

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Resûlullah seflem., bu süre geçtiğinde içinde bulundukları neslin ortadan kalkacağını kasdetmiş ve onlara ömürlerinin kısa olduğunu bildirerek öğüt vermiş, onların ibadet konusunda ellerinden gelen bütün çabayı göstermeleri için ömürlerinin geçmiş ümmetlerin ömürleri gibi uzun olmadığını bildirmiştir.
Nevevî şöyle demiştir: Burada kasıt, o gece yeryüzünde bulunan hiç kimsenin, bundan önce az yaşamış olsun çok yaşamış olsun, o geceden itibaren yüz yıldan sonraya kalmayacağıdır. Bu hadiste, o geceden sonra doğan kişinin yüz yıldan sonra yaşamasını engelleyen bir durum bulunmamaktadır.
117- İbn Abbas şöyle demiştir: Bir gece teyzem, Hz. Peygamber'in eşi Meymûne bintİ'l-Hârîs'in evinde kaldım. Hz. Peygamber o gece (sıra Meymûne'de olduğu için) onun yanındaydı. Hz. Peygamber yatsı namazını (mescitte) kıldırdı, sonra evine gelerek dört rekat namaz kıldı. Sonra uyudu. Sonra kalktı ve "çocuk uyudu" (yahut buna benzer bir söz) dedi. Sonra namaza durdu, ben de (kalkıp) onun sol tarafına durdum, o beni sağma aldı, beş rekat namaz kıldı. Sonra iki rekat daha kıldı. Sonra uyudu, öyle ki onun horultusunu duydum. Sonra da namaza çıktı.[123][123]

Açıklama

"Sonra iki rekat daha kıldı" ifadesinde kasdedilen sabah namazının sünnetidir. Bunun ayrıntısı Namaz bölümünde vitir konusunda gelecektir.[124][124]

42. İlmi Ezberlemek

118- Ebû Hureyre şöyle demiştir:
İnsanlar "Ebû Hureyre çok hadîs rivayet ediyor" diyorlar. Allah'ın kitabındaki şu iki âyet olmasaydı hiçbir hadis rivayet etmezdim:

---

[121][121] 7069 nolu hadis.

[122][122] Hadisin geçtiği diğer yerler: 564, 601.

[123][123] Hadisin geçtiği diğer yerler: 138, 183, 697, 698, 699, 726, 728, 859, 992, 1198, 4569, 4570, 4571, 4572, 5919, 6215, 6316, 7452.

[124][124] 992 nolu hadis.

"İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder. Ancak tevbe edip durumlannı düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben teubeyi çokça kabul eden ve Çokça esirgeyenim.[125][125]
Muhacir kardeşlerimiz çarşıda alış-verişle, ensar kardeşlerimiz de tarlalarında çalışmakla meşgul olurken Ebû Hureyre boğaz tokluğuna Resûlullah'm yanında bulunur, onların bulunmadığı meclislerde hazır olur, onların ezberlemediklerini ezberlerdi".

Açıklama

"Şu iki âyet olmasaydı" yani bu iki âyette ilmi gizleyenleri Allah kınamamış olsaydı hiçbir hadis rivayet etmezdim.
119- Ebû Hureyre şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e şöyle dedim: "Ey Allah'ın Resulü! Ben senden pek çok hadis işitiyorum ancak unutuyorum."
Hz. Peygamber sdiem bana: "Hırkanı yere ser" buyurdu. Ben . hırkamı yere serdim. Elleriyle bir şey avuçlayıp hırkamın içine atıyor gibi aptı. Sonra da: "Topla" dedi. Ben hırkamı topladım. Bundan sonra hiçbir şey unutmadım.

Açıklama

Bu İki hadiste Ebû Hureyre'nin raJıyaiiâhu üstünlüğü ve peygamberlik alametlerinden açık bir mucize bulunmaktadır. Çünkü unutkanlık insanın ayrılmaz bir özelliğidir. Ebû Hureyre bu unutkanlığın kendisinde çokça bulunduğunu ittraf etmiş, sonra Hz. Peygamberin sallananı bereketiyle bu durumun ortadan kalktığını söylemiştir.
Hâkim el-Müstedrek adlı eserinde Zeyd İbn Sâbit'ten şunu rivayet etmiştir: Ben, Ebû Hureyre ve bir kişi daha Hz. Peygamber'in yanın-daydık. Hz. Peygamber "Dua ediniz" buyurdu. Ben ve arkadaşım dua ettik Hz. Peygamber de 'Amin" dedi. Ebû Hureyre de "Allah'ım iki arkadaşım senden ne istediyse onu istiyorum, senden unutulmayan bir ilim İstiyorum" diyerek dua etti, Hz. Peygamber "Amin" dedi. Biz "Ey Allah'ın Resulü biz de aynısını istiyoruz" dedik. Hz. Peygamber "Devs kabilesinden olan delikanlı (Ebû Hureyre) ikinizi geçti" buyurdu.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Hadiste ilmi ezberlemeye teşvik vardır.
Dünyalığı azaltmak, ilmi ezberlemeyi kolaylaştırır.
Bakmakla yükümlü olduğu insanlar bulunan bir kimsenin çalışıp kazanmasının fazileti.
Kişi mecbur kaldığında ve kendini beğenmekten emin olduğunda, kendisinde bulunan üstünlüğü haber verebilir.
120- Ebû Hureyre; şöyle demiştir:
"Resûlullah'tan iki kap ilim ezberledim. Birincisini yaydım, diğerine gelince şayet bunu yayacak olursam benim şu boğazım kesilir".

Açıklama

"İki kap ilim" yani iki tür ilim.
Âlimler, Ebû Hureyre'nin yaymadığı ilmi, içinde kötü yöneticilerin isimlerinin, durumlarının ve zamanlarının bulunduğu hadisler şeklinde yorumlamışlardır. Ebû Hureyre başına bir kötülük gelmesinden dolayı bunların bir kısmını üstü kapalı bir biçimde anlatıyor, açıkça söylemiyordu. Nitekim o bir sözünde "Altmışlı yılların şerrinden ve çoluk çocuğun idareci olmasından Allah'a sığınırım" diyerek Muaviye'nin oğlu Yezid'in halifeliğine işaret etmiştir. Çünkü Yezid İbn Muaviye hicretin altmışıncı yılında başa geçmişti. Allah Ebû Hureyre'nin duasını kabul etti, Ebû Hureyre bundan bir yıl önce (h.59'da) vefat etti. Fitneler bölümünde bununla ilgili bilgi gelecektir.

---

[125][125] El-Bakara, 2/159-160.

İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Bâtınîler kendi batıl inançlarını doğru göstermek için Ebû Hureyre'nin bu sözlerini delil olarak kullanmışlar ve şeriatın bir zahir bir de bâtını olduğuna inanmışlardır. Bu bâtın ise dinden çıkmadır. Ebû Hureyre "boğazım kesilir" sözü ile; zalim idareciler kendisinin onların uygulamalarını eleştirdiğini ve hareketlerini sapıklıkla nitelediğini duyduklarında başının kesileceğini kasdetmiştir. Şu husus da bunu destekler: Onun gizleyerek söylemediği hadisler dini hükümlerden olsaydı bunları gizlemesi caiz olmazdı. Nitekim Ebû Hureyre önceki hadiste ilmi gizleyenleri kınayan âyeti okumuştur.
Başka hadis yorumcuları ise Ebû Hureyre'nin gizlediği ilmin; kıyamet alametleri, âhir zamanda durumların değişmesi ve savaşlar ile ilgili hadisler olabileceğini söylemişlerdir. Zira bu tür haberlere alışık olmayanlar bunları inkar edebilir ve bunların hakikatini anlamayanlar buna itiraz edebilirler.

43. Âlimleri Dinlerken Susmak

121- Cerîr'in rivayet ettiğine göre veda haccı sırasında Hz. Peygamber ve seitetr ona "İnsanları sustur" demiş, ardından da şöyle buyurmuştur:
"Benden sonra küfre dönüp de birbirinizin boynunu vurmaya kal-kışmayastmz."

Açıklama

Bu hadis, "Kâfirlerin yaptıkları gibi birbirlerinizi öldürmeye kalkışıp da onlar gibi olmayasınız." anlamına gelmektedir. Bu konuda açıklama Fitneler bölümünde gelecektir.
Ibn Battal şöyle demiştir: Bu hadis, ilim öğrenenlerin ilim öğreten kişiyi susarak dinlemelerinin gerekli olduğunu gösterir. Çünkü âlimler, peygamberlerin varisleridir.
O, bu açıklaması ile konu başlığının hadise uygun olduğunu belirtmek istemiştir. Çünkü hadiste belirtilen konuşma veda haccı sırasında büyük bir kalabalığa yapılmıştı. Onlar şeytan taşlamak vb. hac fiilleri için toplanmışlardı. Müslim'in Sahih'inde yer aldığına göre Hz. Peygamber ashabına "Hac fiillerini benden alınız (öğreniniz)" buyurmuştur. Hz. Peygamber onlara haccı öğretmek için konuşma yaptığına göre onlara susmalarını emretmesi uygundur.

44. Âlime İnsanların En Bilgilisi Kimdir?" Diye Sorulduğunda Bunu Allah'ın Bilebileceğini Söylemesi Müstehaptır

122- Said İbn Cübeyr şöyle demiştir:
İbn Abbas'a: "Nevf el-Bekkâlî, bilge adamla buluşan Musa'nın İsrailoğullarının peygamberi olan Hz. Musa değil başka bir Musa olduğunu iddia ediyor" dedim:
İbn Abbas Nevf el-Bekkâlî için: "Alîah düşmanı yalan söylemiş. Übey İbn Kâ'b bize Hz. Peygamber'den şunu aktarmıştır: "Hz. Musa İsrailoğullarma konuşma yapmak üzere ayağa kalktı. Kendisine: "En bilgili insan kimdir?" diye soruldu. O da "En bilgili benim" dedi. Allah, bu konudaki bilgiyi kendisine bırakmadığı için Musa'yı azarladı ve ona:"îki denizin birleştiği yerde (bulunan) kullarımdan bir kul senden daha bilgili" diye vahyetti.
Hz. Musa "Ya Rab! Ona nasıl gidebilirim?" diye sordu. Kendisine "bir zenbil içinde bir balık taşı. Onu kaybettiğin yerde o kulu bulacaksın" denildi.
Hz. Musa yanma hizmetçisi Yûşa İbn Nûriu alarak yola düştü. Yanlarında zenbil içinde bir balık taşıyorlardı. Kayanın yanma varınca başlarını koydular ve uyuyakaldılar. Balık zenbilden çıkarak kurtuldu ue denizde iz bırakarak gitti. Denizde böyle bir izin bulunmasına Musa ve hizmetçisi şaşırdılar. Uyandıktan onra o gecenin kalan kısmında ve gündüz yollarına devam ettiler. Sabah olun-a Hz. Musa hizmetçisine "Öğle yemeğimizi getir. Gerçekten bu yolculuğumuzda rir hayli yorulduk" dedi. Hz. Musa, gitmesinin emredildiği yeri geçmeden önce orgunluk duymamıştı. Hizmetçisi "Gördün mü, kayanın dibinde barındığımız aman balığı unutmuşum" dedi. Hz. Musa "İşte aradığımız da buydu" dedi. Bu-lun üzerine kendi izlerine baka baka geriye döndüler. Kayanın yanma geri ge-ince orada elbisesine bürünmüş bir adam gördüler. Musa selâm verdi.
Hızır: "Hayret! Senin bulunduğun bu yerde selâm ne gezer?" dedi.
Musa: "Ben Musa'yım" dedi.

Hızır: "İsrailoğullarının Musa'sı mı?" diye sordu.
Musa: "Evet" dedi. Daha sonra "Sana öğretilen üstün ilimden bana öğreten için sana tabi olayım mı?" diye sordu.
Hızır: "Sen benimle birlikte sabredemezsin. Musa! Bende Allah'ın kendi il-ninden verdiği Öyle bir ilim var ki sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın verdiği ?y/e bir ilim var ki onu da ben bilmem" dedi.
Musa: "Sen inşallah beni sabırlı bulacaksın. Ben senin hiçbir emrine isyan itmeyeceğim" dedi.
Bunun üzerine ikisi deniz sahilinde yürüdüler. Gemileri yoktu. Bir gemi janlarına uğradı. Onları taşıması için gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır'ı kamdılar ue onları ücretsiz olarak gemiye aldılar. O sırada bir serçe gelerek geminin kenarına konup denizden bir iki damla su aldı.
Hızır: "Musa! Benim ilmim ve senin ilmin, bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile Allah'ın ilmini eksiltmez" dedi.
Sonra Hızır gemi tahtalarından birini söktü.
Musa: "Adamlar ücretsiz olarak bizi gemiye aldıkları halde sen, içindekileri boğmak için gemilerini mi deliyorsun?" dedi.
Hızır: "Sen benimle birlikte sabredemezsin demedim mi?" dedi.
Musa: "Dalgınlığımdan dolayı beni sorumlu tutup, bana güçlük çıkarma" dedi.
Musa'nın bu ilk itirazı gerçekten de dalgınlık eseri idi. İkisi yolculuklanna devam ettiler. Bir de baktılar ki bir çocuk başka çocuklarla oynuyor. Hızır çocuğun başını eliyle kopardı.
Musa: "Bir cana karşılık olmaksızın günahsız bir canı mı öldürdün?" dedi.
Hızır: "Ben sana benimle birlikte edemezsin demedim mi?" dedi.[126][126]
İkisi yine yolculuklarına devam ettiler. Nihayet bir köye vannca köy halkından yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı. Orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır eliyle işaret ederek duvarı düzeltti.
Müsâ: "İstesen bu iş için ücret alabilirdin" dedi. Hızır: "İşte bu, ikimizin ayrılacağı zamandır" dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
"Allah Musa'ya merhamet etsin, isterdik ki biraz daha sabretseydi de ikisinin arasında geçen başka olaylar bize antatılsaydı".

Açıklama

"Allah düşmanı yalan söylemiş" sözü hakkında İbnü't-Tîn şöyle demiştir: "İbn Abbas bu sözü ile Nevf'i Allah'ın korumasından çıkarmak istememiştir. Ancak ilim adamları hak olmayan bir şey duyduklarında kalpleri bundan nefret eder ve insanları bundan engellemek ve sakındırmak için bu tür sözler ederler. Yoksa bu sözün hakikati kasdedilmemiştir".
Yüce Allah'ın Hz. Musa'ya söylediği "O (Hızır) senden daha bilgilidir" sözünden ilk anda Hızır'ın nebi olduğu, hatta risalet ile görevlendirilmiş bir nebi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü böyle olmasa üst seviyedeki bir kimse, kendisinden daha üst seviyedekine üstün kılınmış olur ki bu, batıl bir görüştür. Hızır'ın peygamber olduğunu gösteren en açık delillerden biri onun yaptığı şeyler hakkında "Ben bunu kendiliğimden yapmadım" sözüdür. Onun peygamber olduğuna inanmak gerekir, ta ki batıl yolda olanlar bunu "Veli, peygamberden üstündür" şeklindeki İddialarına dayanak yapmasınlar. Hâşâ ve kellâ.
Hızırm "Senin bulunduğun bu yerde selâm ne gezer?" sözü "selâmın bilinmediği bu yerde selam ne gezer?" anlamına gelir. Burası küfür ülkesi idi veya onların selamlaşmaları "selâm" sözcüğü İle yapılmıyordu.
Bu, peygamberler ve onlardan daha alt seviyedeki velilerin, Allah'ın kendilerine bildirdiği dışında gaybı bilmediklerini gösterir. Çünkü Hızır tüm gaybı bilseydi, Musa'yı kendisine sormadan bilirdi.
Hızır'ın "Benim ilmim ve senin ilmin, bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile Allah'ın ilmini eksiltmez" sözü, Allah'ın ilminden hiçbir şeyi eksiltmez anlama gelir. Bu güzel bir yorum olmakla birlikte daha güzel bir yorum şudur: Şurada Allah'ın ilmi ile

---

[126][126] Hadisi rivayet eden İbn Uyeyne Hızır'ın bu ikinci sözünün ilkinden daha güçlü olduğunu söylemiştir.

kasdedilen Allah'ın bildiği varlıklardır. Çünkü buradaki Hm kelimesinin başına, bir şeyin bir kısırımı ifade eden "min" harfi gelmiştir. Ulah'ın zatında buiunan İlim, ezelî bir sıfat olup parçalanamaz, Allah'ın bilgisine tonu olan şeyier (nesneler ve olaylar) İse bölünebilir. Kurtubî şöyle demiştir: İbn Cüreyc rivayetinde bu hadis bağlam olarak daha füzel bir anlatım ile ve şüpheden daha uzak bir ifade ile gelmiştir. O rivayette "Allah'ın ilmi yanında benim ve senin ilmin ancak şu serçenin gagası ile ienizden aldığı su kadardır" denilmiştir.

Hz. Hızır Ve Hz. Musa'nın Kıssasından Çıkarılacak Sonuçlar

Kurtubî şöyle demiştir:
Hz. Musa ile Hızır'ın kıssasından çıkarılacak önemli sonuçlar vardır. ŞöyÍe ki:
Allah kendi mülkünde dilediğini yapar, mahlûkâtı hakkında onlara yarar ve arar verecek şekilde dilediği gibi hükmeder. O'nun fiillerini anlama ve hükümle-ine itiraz etme konusunda aklın bir fonksiyonu yoktur. Mahlûkâtın (insanların) ıiıun hükmüne rıza göstermesi ve teslim olması gerekir. Akıllar, rubûbiyetin ırlarmı keşfedecek güçte değildir. Onun verdiği hüküm hakkında "niçin" ve "nail" soruları sorulamaz.
Bu kıssa ile ilgili olarak iki çarpıtmaya da işaret edelim:
1. Bazı cahiller bu kıssaya dayanarak Hızır'ın Hz. Musa'dan daha üstün ol-luğunu söylemişlerdir. Bu sözü ancak bu kıssayı anlayacak kadar düşüncesi gelişmemiş ve Allah'ın Hz. Musa'ya verdiği; risalet, onunla doğrudan konuşma, ;inde her şeyin hükmü bulunan Tevrat'ı indirme, Hz. İsa da dahil olmak üzere srailoğullarına gönderilen bütün peygamberlerin onun şeriatı ve nübüvvetinin lükmü ile yükümlü olmaları konularını anlayamayanlar söyler. Kur'an, Hz. Mu-a'nın bu üstünlüklerinin pek çok delilini sunmaktadır. Bu konuda şu âyet yeterdir: "Ey Musa! Ben risaletimle (sana elçilik vermemle) ve seninle konuşmakla eni insanlar arasından seçerek üstün kıldım.[127][127]
Peygamberler bölümünde Hz. Musa'nın fazileti ile ilgili yeterli açıklama gerçektir.[128][128]
Hızır, nebi olsa bile, resul olmadığında görüş birliği vardır. Resul, nebiden laha üstündür. Hızır'ın resul olduğunu kabul etsek bile, Hz. Musa'nın risaleti daha büyük, ümmeti de daha çok olduğundan o daha üstündür. Hızır, olsa olsa İsraİloğuIlarmın peygamberlerinden biri ile aynı konumda olabilir ki Hz. Musa onların en üstünüdür.
Hızır'ın nebi değil velî olduğunu kabul edersek, nebi veliden daha üstündür. Bu, aklen de naklen de kesin olan hususlardandır. Bunun aksini kabul eden kişi küfre girer, çünkü bu husus dinde zaruri olarak bilinen (herkesin bilip inanması gereken) hususlardandır.
Hızır ile Musa kıssası yalnızca Musa'nın ibret alması için bir imtihan idi. .
2. Zındıklardan bazıları, İslam şeriatının hükümlerini yıkacak bir yöntem benimseyerek şöyle demişlerdir: "Musa ile Hızır kıssasından anlaşıldığına göre dinin genel hükümleri, zeka seviyesi düşük gene! halk kitleleri hakkında geçerlidir. Evliya ve seçkinlerin ise bu nasslara (âyet ve hadislerdeki hükümlere) İhtiyaçları yoktur. Onlardan istenen yalnızca kalplerine gelene uymalarıdır. Onlar hakkında, kalplerine doğan şeye göre hüküm verilir. Çünkü onların kalpleri kirlerden temizlenmiş ve şer'î hükümleri anlatan kelimelerden boşalmıştır. Nitekim Hızır hakkında da böyle olmuş, o kalbine doğan ilimler sayesinde Musa'nın sahip olduğu şeriattan müstağni olmuştur. "İnsanlar sana fetva verse de sen fetvayı kalbinden al" şeklindeki meşhur hadis de bunu desteklemektedir".
Bu söz zındıklığa ve küfre götürür. Çünkü bu, dinden olduğu kesin olarak bilinen bir şeyi inkar etmektir. Zira Allah'ın kanunu ve yürürlüğe koyduğu sözüne göre; Allah'ın hükümleri ancak O'nunia halk arasında elçilik yapan peygamberler aracılığı ile bilinebilir. Bu peygamberler Allah'ın dinini ve hükümlerini İnsanlara açıklar. Nitekim Yüce Allah "Allah, meleklerden ve insanlardan elçiler seçer [129][129] "Allah peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir [130][130] buyurmuştur. İnsanlara, peygamberlerin getirdiği bütün

---

[127][127] El-A'raf, 7/144

[128][128] 3394 nolu hadis.

[129][129] El-Hac, 22/75.

[130][130] El-En'am, 6/124.

hükümlere itaat etmelerini emretmiş, onlara İtaat etmeye ve emrettikleri hükümlere yapışmaya teşvik etmiştir. Çünkü doğru yol ondadır. Bu konuda kesin bilgi ve İlk dönem âlimlerinin görüş birliği vardır. Peygamberlerin Allah'ın hükümlerini getirdiği yollar dışında, hükümleri bilmenin başka bir yolu bulunduğunu ve bu yolun peygamberlerin yoluna ihtiyaç bırakmadığını iddia eden kişi kâfirdir, öldürülür, kendisinden tevbe etmesi istenmez (yani tevbe etmesine müsaade edilmez).
Hızır'ın yaptığı şeyin din ile çelişen hiçbir tarafı yoktur. Zalim bir kimsenin gemiyi gasp etmesini önlemek için geminin tahtalarından birinin sökülmesi, zalim kimsenin gasp tehlikesi geçince tahtanın yerine çakılması hem din hem akıl bakımından caizdir. Ancak Musa ilk anda görünen durumu dikkate alarak bunu yadırgamakta acele etmiştir. Müslim'in Ebû İshak'tan rivayetindeki şu ifade bunu açık olarak göstermektedir: "Gemiyi çalıştıran kişi tahtasının kmk olduğunu görünce onu tamir etti".
Farklı şekillerde anlaşılmaya müsait olan durumlar yadırgamakta acele etmemek gerekir.
Hızır'ın çocuğu öldürmesine gelince bunun, onun dininde caiz olması muh-temeîdir.
Duvarı onarma ise kötülüğe iyilikle karşılık verme cinsinden bir fiildir. Bu hadisle ilgili diğer meseleleri tefsir bölümünde ele alacağız.[131][131]

45. Kendisi Ayakta İken Oturan Âlime Soru Soran Kişi

123- Ebû Musa şöyle demiştir:
Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Allah yolunda savaşmak nedir? Birimiz öfkesi sebebiyle savaşıyor, birimiz asabiyetten dolayı savaşıyor".
Hz. Peygamber başını ona doğru kaldırdı (çünkü adam ayaktaydı) ve şöyle dedi:
"Kim Allah'ın kelimesi en yüce olsun diye savaşırsa işte o Allah yolundadır.[132][132]

Açıklama

Buradaki konu başlığından amaç şudur: Oturan bir âlime ayakta olan bir kimsenin soru sorması, "Kim başkalarının kendisi için ayağa kalkmasını isterse onun için cehennem gerekli olur [133][133] hadisinde anlatılan duruma girmez. Bu, kişinin kendini beğenmekten emin olması söz konusu olduğunda caizdir.
Bu hadis Hz. Peygamber'in aynı benimde öyle 12 sene oldu evleneli amaözlü sözler indendir. Çünkü soruya, cevabından fazlasmı da içeren özlü bir sözle cevap vermiştir. Bu hadis, "Ameller ancak niyetlere göredir" hadisini de desteklemektedir.
Hadisten anlaşıldığına göre, kibirden emin olunması durumunda İhtiyaç için bir şey talep eden kimsenin ayakta durmasında bir sakınca yoktur.
MücahİdIerin fazileti hakkındaâ ve hadislerde yer alan hükümler, Allah'ın dinini yüceltmek İçin savaşanlara özgüdür.
Soru sorulan şahsın, soru sorana yönelmesi müstehaptır.
Bu hadisle ilgili ayrıntılı açıklama Cihad bölümünde gelecektir.[134][134]

46. Cemre Sırasında Soru Sormak Ve Fetva Vermek

124- Abdullah Ibn Amr şöyle demiştir:
Mina'da Cemrelerin yanında/Şeytan taşlama yerinde Hz. Peygamberi gördüm, kendisine soru soruluyordu.
Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın elçisi! Farkında olmadan şeytan taşlamadan önce kurban kestim" dedi.
Hz. Peygamber: "Şimdi git şeytanı taşla, sakıncası yok" buyurdu.
Bir başkası gelerek: "Ey Allah'ın elçisi! Farkında olmadan kurban kesmeden önce tıraş

---

[131][131] 4762 nolu hadis.

[132][132] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2810, 3126, 7458.
[133][133] Taberânî, Mu'cemü'l-kebîr, 852. hadis.
[134][134] 2810 no'lu hadis.

oldum" dedi.
Hz. Peygamber: "Kurbanım kes, sakıncası yok" buyurdu.
Yapılması gerekenden önce veya sonra yapılmış olan şeylerle İlgili olarak Hz. Peygamber'e aleyh; -ve ne sorulduysa Hz. Peygamber Yap, bir sakıncası yokn buyurdu.

Açıklama

Buharî'nin kastı şudur: Alim'in itaat ve ibadetle meşgul olması, kendisine sorulan soruya cevap vermesine engel değildir. Ancak ona iyice dalmişsa başka. Şeytan taşlama ve diğer hac fiilleri sırasında konuşmak caizdir.

47. "Size İlimden Çok Az Bir Şey Verilmiştir [135][135] Âyeti Kerimesinin Açıklaması

125- Alkame'nin Abdullah'tan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir:
Hz. Peygamber'le birlikte Medine harabelerinde yürürken,
Hz. Peygamber hurma dalından bir değneğe dayanıyordu.
Derken birkaç Yahudi'yle karşılaştı. Yahudiler birbirlerine "Ona ruh hakkında sorun" dediler. Diğer bazıları "Ona bir şey sormayın, hoşlanmayacağınız bir şey söyleyebilir" dediler. Onlardan bir adam kalkarak "Ey Ebû'l-Kâsım! Ruh nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber sustu. Ben (içimden) "Ona vahiy indiriliyor" dedim. Ayağa kalktım. Vahiy hali kendisinden geçince şu âyetleri okudu: "Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki ruh Rabbim'in emrindendir. Size ilimden pek az bir nasip verilmiştir.[136][136]
el-A'meş şöyle demiştir: "Bizim kıraatimizde de bu âyetin okunuşu böyledir.[137][137]

Açıklama

Abdullah'ın kalkmasının nedeni, Hz. Peygamber'e bir karışıklık arız olmasın diye yahut da onunla Yahudiler arasına engel oluşturmak içindir.

Yahudiler'in Hakkında Soru Sorduğu Ruh

Âlimlerin çoğunluğuna göre Yahudiler canlılarda bulunan ruhun mahiyetini sormuşlardır.
Ruh: Cebraildir. Hz. İsa'dır. Kur'an'dır. Rûhânî büyük bir varlıktır.
Bunun dışında başka şeyler de söylenmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi Tefsir bölümünde gelecektir. Orada, canlılardaki ruha işaret edeceğiz. En doğru görüşe göre bunun hakikatini yalnızca Allah bilmektedir.
el-A'meş'in "Bizim kıraatimizde de bu âyetin okunuşu böyledir" sözü ile el-A'meş kıraati kastedilmektedir. Bu kıraat mütevatir yedi kıraat arasında bulunmadığı gibi meşhur kıraatler arasında da bulunmamaktadır.

48. Bazı İnsanların Anlayamayacağı Ve Daha Kötü Bir Duruma Düşeceği Korkusuyla Yapılması Tercihe Şayan Olan Bir Şeyi Terk Etmek

126- Esved şöyle demiştir: İbnü'z-Zübeyİr bana şöyle dedi: "Aişe sana çokça gizli şeyler söylerdi. Kabe konusunda sana ne söyledi?"
Ben dedim ki: "Bana Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söyledi:
"Ey Âişel Kavmin küfürden daha yeni kurtulmuş olmasaydı, Kabe'yi yıkar ve ona insanların birinden girmesi, diğerinden çıkmast için iki kapı yapardım".
Bunun üzerine Abdullah İbnü'z-Zübeyr böyle yaptı.[138][138]

---

[135][135] İsrâ 17/85

[136][136] İsrâ, 17/85.

[137][137] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4721, 7297, 7456, 7462.

[138][138] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1583, 1584, 1585, 1586, 2368, 4484, 7243.

Açıklama

Hac bölümünde geleceği üzere İbnü'z-Zübeyr Kabe'yi Hz. Peygamber'in yapmayı düşündüğü şekilde yapmıştır.[139][139]

Hadiste konu başlığına ilişkin husus şudur: Kureyş kabilesi Kabe'ye büyük bir önem verirdi. Onlar yeni Müslüman oldukları için, Hz. Peygamber'in övünme ve kibirlenme maksadıyla Kabe'nin yapısını değiştirdiğini zannetmelerinden çekinmiştir.

Bu hadisten, kötülüğe (mefsedete) yol açacağından emin olunan durumlarda maslahatı terk etmenin caiz olduğu anlaşılır.

Yine bu hadise göre, bir kimse daha kötü bir sonuca yol açacağını bildiğinde bir kötülüğü reddetmeyi terk edebilir.

Devlet başkanı haram olmadığı sürece, daha alt seviyede olsa bile halkın yararına olacak uygulamalarda bulunarak insanları yönetir.

49. Bir Kimsenin İlmi Yalnız (Onu Anlayabilecek) Bazı Kimselere Öğretmesi, Anlayamamaları Korkusuyla Başkalarına Öğretmemesi

Hz. AH şöyle demiştir: "İnsanlara onların anlayabilecekleri şekilde konuşun. Allah ve Resûlü'nün sAi'm.)^^^!- yalanlanmasını hiç ister misiniz?"

127- Ubeydullah İbn Musa, Mâ'ruf İbn Harbuz'dan, o Ebû Tufeyl'den o da Hz. Ali'den bunu (yukarıdaki sözü) rivayet etmiştir.

Açıklama

Bu hadis, müteşabihleri toplum huzurunda zikretmenin uygun olmadığını göstermektedir. İbn Mesud'un şu sözü de buna benzemektedir: "İnsanlara akıllarının yetmeyeceği bir söz söylediğinde, bu söz mutlaka onların bir kısmı için fitne olur". Bunu Müslim rivayet etmiştir.

İmam Ahmed İbn Hanbel, ilk anda devlet başkanına isyan etmeyi çağrıştıran hadisleri, Mâlik Allah'ın sıfatlan ile ilgili hadisleri, Ebû Yusuf garip karşılanacak konularla ilgili hadisleri, bunlardan önce Ebû Hureyre ileride meydana gelecek fitnelerle ilgili hadisleri rivayet etmeyi çirkin görmüşlerdir. Huzeyfe de aynı şekilde bunu kötü görmüştür. Rivayet edildiğine göre Hasan-ı Basrî, Enes'in, Haccac'a Uranîlerle ilgili olayı aktarmasını yadırga mistir. Çünkü o bu hadisi, kötü yorumu sebebiyle çokça kan dökmeye dayanak kılıyordu.

Bu konuda Ölçü şudur: Hadisten ilk anda anlaşılan anlam bid'atı güçlendiriyor, ancak hadisten bu kasdedilmiyorsa, bundan ilk anda anlaşılan anlamı esas alabilecek kimselere bu hadisin rivayet edilmemesi gerekir.

128- Ebû Katade şöyle demiştir: Enes'in bize bildirdiğine göre Muaz deve üstünde Hz. Peygamberin terkisinde idi.

Hz. Peygamber Muaz'a: "£y Muaz bin Cebel!11 dedi.

Muaz: "Emret ey Allah'ın Resulü!" dedi.

Hz. Peygamber tekrar: "Ey Muaz' dedi.

Muaz: "Emret ey Allah'ın Resulü!" dedi. Bu üç kere tekrarlandı.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun Resulü olduğuna samimi kalpte şahitlik eden herkesi Allah ateşe haram kılar".

Muaz: "Ey Allah'ın Resulü! Bunu insanlara bildireyim de insanlar sevinsinler" dedi.

Hz. Peygamber t! : Hayır. O zaman insanlar buna güvenirler (de ameli terk ederler)" buyurdu.

Muaz vefatına yakın günaha düşmekten korktuğu için bunu etrafındakilere anlatarak, onları bu hadisten haberdar etti.[140][140]

---

[139][139] 1584 nolu hadis

[140][140] Hadisin geçtiği diğer yer: 129.

Açıklama

"Samimi kalple şahitlik eden" sözü ile münafığın şahitliği reddedilmiş olmaktadır. Bu söz; sözü ile şahitlik eder, kalbi ile tasdik eder anlamına da gelebilir.
Tîbî şöyle demiştir: Hadisin Arapça aslında yer alan "sıdk" kelimesi istikamet anlamındadır. Çünkü doğruluk denildiği zaman, sözün gerçeğe uygun olması kasdedildiği gibi, razı olunacak ahlâka uyma da anlaşılır. Nitekim Yüce Allah "Doğruyu getirene ve bunu tasdik edene yemin ederim [141][141] buyurmuştur. Bu "sözü ile söylediğini fiili ile gerçekleştiren" anlamına gelir.
Tîbî bu sözü ile hadisten ilk anda anlaşılan anlamdaki karışıklığı gidermek istemiştir. Çünkü hadisteki genel ifade ve vurgu sebebiyle, hadisten ilk anda, keiime-i şehadeti söyleyen hiç kimsenin cehenneme girmeyeceği anlaşılmaktadır. Ehl-i sünnete göre kesin deliller müminlerden bir grup isyankârın cehennemde azap göreceğini, sonra şefaat ile ateşten çıkacağını göstermektedir. Demek ki hadisten ilk anda anlaşılan anlam kasdedilmemektedir. Hadiste sanki "Bu, salih ameller işleyenlerle sınırlıdır" denilmiş gibidir.
"ö zaman insanlar buna güvenirler": Yani bundan ilk anlaşılana güvenerek amel etmekten kaçınırlar.
"Günahtan korktuğu için etrafındakilere anlatarak onları bu hadisten haberdar etti" ifadesinde kasdedilen günah, ilmin saklanmasından doğacak olan günahtır. Muaz'ın bu hareketi, Hz. Peygamber'in müjdeyi başkasına duyurma yasağının haramlık değil, tenzih ifade ettiğini göstermektedir. Çünkü bu, haramlık ifade etseydi Muaz bunu hiçbir zaman bildirmezdi.
Hadis, binek hayvanının terkisine başkasını bindirmenin caiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu hadis Hz. Peygamber'in tevazuunu da göstermektedir.
Yine bu hadis, Muaz İbn Cebel'in İlmi seviyesini göstermektedir. Çünkü yukarıdaki sözü Hz. Peygamber yalnızca ona söylemiştir.
Öğrenci, tereddüt ettiği bir şey hakkında açıklama isteyebilir, yalnızca kendisinin bildiği bir şeyi başkasına yayma konusunda hocadan İzin İsteyebilir.
129- Enes şöyle demiştir: Bana belirtildiğine göre Hz. Peygamber Muaz'a şöyle söylemiştir:
"Kim, hiçbir şeyi ortak koşmaksızın Allah'a kavuşursa cennete girer.
Muaz Hz. Peygamber'e mî?" dîye sordu. Hz. Peygamber melerinden korkuyorum" buyurdu.

Açıklama

"Kim ...Allah'a kavuşursa": Yani Allah'ın takdir ettiği ecele kavuşursa. Hadis yorumcularından bir grup böyle söylemiştir. Bundan kasıt, yeniden dirilme veya âhirette Allah'ı görme de olabilir.
(Allah'a) hiçbir şeyi ortak koşmaksızırf: Şirki reddetmekle yetinmiştir. Çünkü bu tevhidi gerektirir. Bu ise peygamberliği ispat etmeyi gerektirir. Çünkü Allah'ın elçisini yalanlayan, Allah'ı yalanlamış olur, Allah'ı yalanlayan ise müşriktir

50. İlimde Utangaçlık

Mücâhid şöyle demiştir: "Utangaç ve kibirli kimse ilim öğrenemez."
Hz. Âİşe şöyle demiştir: "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır! Utangaçlık onların dinde güzel kavrayış sahibi olmalarını (ilim öğrenmelerini) engellememiştir."
130- Ümmü Seleme şöyle demiştir:
Ümmü Süleym, Resûlullah'a gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Allah gerçeği söylemekten haya etmez. Kadın ihtilam olduğunda gusletmesi gerekli midir?"
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Su görünce" dedi.

141[141] Ez-Zümer, 39/33.

Ümmü Süleym elleriyle yüzünü örttü ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Hiç kadın ihtilam olur mu?"
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Evet, Allah hayrım versin! Peki çocuk niçin kadına benziyor (zannedersin).[142][142]

Açıklama

Daha önce hayanın (utanmanın) imandan olduğunu söylemiştik. Bu, büyükleri yüceltme ve onlara saygı duyma şeklinde vaki olan dinî hayadır ki, bu övülmüştür. Dinî bir emri terk etmeye sebep olan utangaçlık ise kınanmıştır. Bu, dinî haya değildir, yalnızca bir zaaf ve hafifliktir. Mücâhid'in "utangaç kişi ilim öğrenemez" sözü ile kasdettiği de budur. Her ikisi de ilim öğrenmede eksikliğe yol açtığı için Mücahid, ilim öğrenen kimseleri acizlik ve kibri terk etmeye teşvik etmiştir.
'Allah gerçeği söylemekten haya etmez": Bu, "Allah gerçek olan bir şeyde utanmayı emretmez" anlamına gelir. Bu, kadınların erkekler yanında söylemekten utanacağı şeyler söyleyen Ümmü Süleym'in, sözüne giriş olarak zikrettiği mazerettir. Nitekim bu sebeple Müslim'in Sahih'inde yer aldığına göre Hz. Aişe Ummü Süleym hakkında "Kadınları rezil ettin" demiştir.
ihtilam olduğunda": Yani rüyasında cinsel ilişkide bulunduğunu görürse demektir.
Suyu görünce": Bu söz, kadının su görmesi hususunun vaki oiduğunu göstermektedir. Suyu görmenin gusül için şart kılınması, su görülmediğinde kadının gusletmesinin gerekmediğini göstermektedir.
Kadın hiç ihtilam olur mu?": Ümmü Seleme'nin bu soruyu sorması şunu gösterir: İhtilam bazı kadınlarda olur, bazılarında olmaz. Ümmü Seleme bunun için bunu inkar etmiştir. Ancak Hz. Peygamberin cevabı gösteriyor ki Ümmü Seleme kadından meninin gelmesini garipsemiş, Hz. Peygamber de onun bunu garipsemesini yadırgamıştır.
131- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Ağaçlardan biri vardır ki yaprağı düşmez, bu Müslümana benzer. Bana bunun hangi ağaç olduğunu söyleyiniz".
(Abdullah dedi ki): "İçimden bunun hurma ağacı olduğu geçti. Ancak söylemekten utandım."
Ashab: "Bu ağacın ne olduğunu bize bildir Ey Allah'ın Resulü" dediler. Hz. Peygamber "O hurma ağacıdır" buyurdu. (Abdullah dedi ki): Babama (Hz. Ömer'e) içimden geçen şeyi söyledim. Bunun üzerine o şöyie dedi: "Falan falan şeylere sahip olmaktansa o sözü söyie-menİ isterdim".

Açıklama

İbn Ömer büyüklere saygı göstermesi sebebiyle cevabı söylemekten utandığında cevabı gizlice başkasına söyleyebilir, onun bunu Hz. Peygamber'e iletmesini sağlayabilir ve bu sayede iki maslahatı bir arada bulundurabilirdi. Bu sebeple Buhârî bu konudan sonra, utandığı için soru soıamayan ve başkasından permasını istsyen konuyu getirmiştir.

51. Utangaçlığı Sebebiyle Soru Soramayan, Bunu Başkasına Sorduran Kişi

132- Ali şöyle demiştir:
"Ben kendisinden çokça mezi gelen bir kimseydim. Mikdad'dan bunu Hz. Peygamber'e sormasını istedim. Mikdad bunu Hz. Peygamber'e sordu, o da şöyle dedi: "Bundan dolayı abdest vardır.[143][143]

Açıklama

Mezi, kişinin karısı İle oynaşması sırasında kendisinden çıkan sudur. Bu konuda geniş

142[142] Hadisin geçtiği diğer yerler: 282, 3328, 6091, 6121.

143[143] Hadisin geçtiği diğer yerler: 178, 269.

açıklama Taharet bölümünde gelecektir.[144][144]

52. Mescitte İlim (Öğretmek) Ve Fetva Vermek

133- Abdullah İbn Ömer şöyle rivayet etmiştir:
Bir adam mescitte kalkarak şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! İhrama nereden girmemizi emredersin?"
İbn Ömer şöyle demiştir: Resûlullah'm şöyle dediğini de iddia ediyorlar:
"Yemenliler Yelemletriden ihrama girerler".
İbn Ömer "Ben bunu (Yemenliler'in ihrama gireceği yeri) Resûlulîah'tan öğrenmedim" demiştir.[145][145]

Açıklama

Buhârî bu başlık ile, sesi yükselterek konuşmayı gerektirdiği için mescitte ilim öğretme ve fetva verme konusunda duraksayan kimseleri reddetmiş ve bunun caiz olduğuna İşaret etmiştir.

53. Bir Soru Soran Kişiye, Sorduğundan Daha Fazlası İle Cevap Vermek

134- İbn Ömer şöyle demiştir:
Bir adam Hz. Peygamber'e Ihramlı kişi ne giyer?" diye sordu.
Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Gömlek, sarık, pantolon, bornoz giyemeyeceği gibi, cehri veya za'feran ile boyanmış bir kumaş da giyemez. Şayet terlik bulamazsa mest giysin, onları topuklara varıncaya kadar önden kessin.[146][146]

---

[144][144] 269 nolu hadis.

[145][145] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1522, 1525, 1527, 1528, 7334.

[146][146] Hadisin geçtiği diğer yerler: 366, 1542, 1838, 1842, 5794, 5803, 5805, 5806, 5847, 5852.

4. BÖLÜM ABDEST

1. Abdest Konusu İle İlgili Hüküm Ve Farklı Görüşler

Yüce Allah şöyle buyurmuştur
"Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın.[1][1]
Ebû Abdullah (Buhârî) şöyle demiştir: Hz, Peygamber
abdestin farzının birer birer yıkamak olduğunu beyan etmiş, aynı zamanda İkişer defa ve üçer defa yıkayarak abdest almış, üçten fazla yıkamamışür. İlim ehli abdestte israfa kaçmayı ve Hz. Peygamber'in yaptığının ötesine geçmeyi mekruh görmüşlerdir.

Açıklama

Bu bölüm, abdestin hükümleri, şartlan, niteliği ve abdest öncesi yapılan
şeyler ile ilgiü konuları içermektedir.
Buhârî "Abdest Konusu ile İlgili Hüküm ve Farklı Görüşler" sözü ile selef âlimlerinin abdest âyeti konusundaki görüş farklılıklarına İşaret etmektedir. Çoğunluk bu âyeti "abdestsiz oiarak namaz kılmaya kalktığınız zaman" şeklinde tefsir etmiştir. Diğer bazılarına göre İse bu emir herhangi bir hazif söz konusu olmaksızın genel kapsamlı olmakla birlikte, abdestsiz kimse hakkında farz, diğerleri hakkında ise menduptur.
Bazı âlimler "Namaz klimaya kalktığınız zaman" İfadesinden abdestte niyetin farz olduğu sonucunu çıkarmışlardır.
Abdestte organları bir kere yıkamak farz, birden fazla yıkamak ise müstehaptır.
Hz. Peygamber'in nasıl abdest aldığını anlatan hadislerde abdest organlarını üçten fazla yıkadığına dair bir bilgi mevcut değildir. Aksine onun üçten fazla yıkayanları kınadığı sabittir. Ebû Dâvud ve diğer hadis imamlarının rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber organlarını üçer defa yıkayarak abdest almış ve şöyle demiştir: 'Kim bundan fazla veya eksik yaparsa kötülük ve haksızlık yapmış olur.[2][2] Bu hadisin senedi İyidir (delil olmaya elverişlidir).
Buhârî "Hz. Peygamber'in. yaptığının ötesine geçmeyi kerih görmüşlerdir" sözü i!e İbn Ebî Şeybe'nin yine İbn Mesud'dan rivayet ettiği "Üçten sonra bir şey yoktur" sözüne işaret etmektedir.
Ahmed İbn Hanbel, İshak ve ikisi dışında diğer âiimler üçten fazla yıkamanın caiz olmadığını söylemişlerdir. İbnü'l-Mübârek şöyle demiştir: "Bu kişinin günaha girmeyeceğinden emin değilim." İmam Şafiî ise şöyle demiştir: "Abdest alan kişinin organlarını üçten fazİa yıkamasını hoş karşılamam. Ancak yıkama sırasında organlarının bazı bölümlerine su değmediğini biliyorsa bu durumda üçten fazla yıkaması istisna edilir, yalnızca su değmeyen yeri yıkar. Ancak abdesti bitirdikten sonra şüphelenirse yıkamaz. Ta ki onun durumu, yerilmiş olan vesve-seciliğe dönüşmesin."

2. Taharetsiz Namaz Kabul Olmaz

135- Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Abdestsiz olan kişi abdest almadıkça namazı kabul edilmez".
Bir adam Ebû Hureyre'ye: "Hades (abdestsizlik) nedir ey Ebû Hureyre?" diye sordu. Ebû Hureyre: "Sessiz veya sesli yel" diye cevap verdi.

Açıklama

Konu başlığında "taharet" ile kasdedilen abdest ve gusülden daha gene! bir anlamdır.
Bu hadisteki "kabul"den kasıt, sahihlik ve yeterliliktir. Kabulün gerçek anlamı, ibadetin kişinin borcunu kaldıracak yeterlilikte yerine gelmiş olmasının sonucudur. Namazın şartlarını yerine getirmek, kabul sonucunu doğuran yeterliliği barındırdığı için buna

---

[1][1] el-Mâide, 5/6.
[2][2] Ebû Dâvud, Taharet, 51. (Çev.)

mecazen kabul denilmiştir. "Kahine giden kişinin namazı kabul edilmez" hadisinde İse kabul sözcüğü gerçek anlamı ile kullanılmıştır. Çünkü bazen amel sahih olduğu halde, bir engel sebebiyle amel kabul edümemiş olabilir. Bu sebeple bazı selef âlimleri şöyle demiştir: "Benim bir namazımın kabul edilmesi benim için bütün dünyadan daha sevimlidir". Bunu İbn Ömer söylemiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Allah yalnız muttakilerden kabul eder.3[3]

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Bu hadis, abdestsizlik kişinin kendi isteği i!e olsa da zorunluluktan kaynaklansa da bu şekilde namazın batıl olduğunu gösterir.
Her namaz için abdest almak gerekli değildir. Çünkü namazın kabul edilmemesi, abdest alıncaya kadardır. Abdest aldıktan sonrası ise, öncesinden farklıdır. Bu da abdest aldıktan sonra namazın mutlak olarak kabul edilmesini gerektirir.

3. Abdestin Fazileti, Kıyamet Gününde Abdest İzinden Dolayı Yüz, El Ve Ayakları Sekililer

136- Nuaym el-Mücmir şöyle demiştir:
Ebû Hureyre ile birlikte mescidin üzerine çıktık. Ebû Hureyre abdest aldı ve şöyle dedi: Ben Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim:
Ümmetim kıyamet gününde bedenlerindeki abdest izlerinden dolayı yüzleri nurlu, elleri ve ayakları sekililer olarak çağrılacaklardır.
Ebû Hureyre şöyle dedi: "Km bu parlaklığı daha çok artırabilirse arttırsın."

Açıklama

Ümmetim" sözü ile ümmet-i davet değil, ümmet-i icabet yani Müslümanlar kastedilmiştir.
Seki" atın alnındaki (ve ayaklarındaki) beyazlıktır. Bu kelime güzellik, şöhret ve İyi nam bırakma için kullanılır. Burada Muhammed ümmetinin yüzündeki nur kasde dilmektedir. Yani onlar mahşer halkının gözü önünde bu nitelikle çağrılacaklardır.
Kim bu parlaklığı daha çok artırabilirse bunu yapsın Seleften bir grup, Şâ-fiîler ve Hanefîlerin çoğunluğu bunun müstehap olduğunu belirtmişlerdir. Karşı görüşte olanİar ise bu arttırmayı abdeste devam etme anlamında anlamışiarsa da buna şu cevap verilir: Hadisi rivayet eden kişi rivayet ettiği şeyi bilmektedir. Hatta bunu açık olarak Hz. Peygamber'e isnad etmiştir.
Hadiste, konu başlığında yer alan abdestin fazileti hususu yer almaktadır. Çünkü seki ile meydana gelen üstünlük, abdestte farz olanın ötesinde yıkama ile meydana gelir. Öyie ise ya farz olan ile nasıl bir üstünlük meydana gelir düşünelim! Bu konuda Müslim ve diğerlerinin rivayet ettiği sahih ve anlamı açık hadisler bulunmaktadır.
Bu hadis, mescide ve mescittekilere bir sıkıntı vermediği sürece mescidin üstünde abdest almanın caiz olduğunu göstermektedir.

4. Kişi Abdestini Bozduğundan Kesin Olarak Emin Olmadığı Sürece (Yeniden)Abdest Almaz

137- Abbâd İbn Temîm'in amcasından rivayet ettiğine göre, namazda kendisine abdesti bozulmuş gibi gelen ancak bir şey bulamayan kişi Resûlullah'a bunu sormuş, Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:
"Bîr ses veya koku duymadıkça namazım terk etmesin.4[4]

3[3] el-Mâide, 5/20.

4[4] Hadisin geçtiği diğer yerler: 177, 2056.

Açıklama

"Ancak bir şey bulamayan": Yani kendisinden çıkan bir şey olmayan anlamına gelir. Hadis, abdestini bozduğunu kesin olarak bilmeyen kişinin namazının sahih olacağını göstermektedir. Bu hadis "aksi kesin olarak sabit oluncaya dek bir şeyin olduğu hal üzere bırakılması" konusundaki temel prensibi içermektedir. Sonradan meydana gelen şüphe, kesin olarak bilinen şeye zarar vermez. Âlimlerin çoğunluğu bu hadisi esas almışlardır.

5. Abdesti Hafif Almak

138- İbn Abbas şunu rivayet etmiştir:
Hz. Peygamber horlayacak derecede uyudu, sonra kalkarak namaz kıldı.
Süfyan bu hadisi bize tekrar tekrar Amr, Küreyb, İbn Abbas yoluyla rivayet etmiştir. Bu rivayete göre İbn Abbas şöyle demiştir:
"Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Hz. Peygamber geceleyin kalktı. Gecenin bir kısmı geçince duvara asılı bir tulumdaki sudan hafif bir abdest aldı, sonra da kalkıp namaz kıldı. Ben de onun gibi abdest aldım ve onun sol tarafına durdum. O beni sağına geçirdi. Sonra bir süre namaz kıldı. Daha sonra yatarak uyudu ve horladı. Ardından münadi/müezzin gelerek kendisine namaz vaktinin girdiğini bildirdi. Hz. Peygamber de onun haberi üzerine namaza kalkarak yeniden abdest almaksızın namaz kıldı."
(Süfyan dedi ki): Biz Amr'a "İnsanlar, Resûlullah'm gözü uyur ancak kalbi uyumaz" diyorlar, dedik. Amr şöyle cevap verdi: Ubeyd İbn Umeyr'İn şöyle dediğini duydum: "Peygamberlerin rüyası vahiydir". Daha sona şu âyeti okudu: Ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum, dedi.5[5]

Açıklama

Bu bölüm hafif bir abdest almanın caiz olduğunu göstermektedir.
Hz. Peygamber'in uyuyup horladıktan sonra kalkınca abdest almaksızın namaz kılması, uykunun doğrudan abdesti bozmadığını ancak bozma ihtimali bulunduğunu göstermektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in gözleri uyur, kalbi uyumazdı. Şayet abdestini bozmuş olsa bunu bilirdi. Bu sebeple bazen uykudan kalkınca abdest alır, bazen de almazdı.
Hattâbî şöyle demiştir: "Kalbinin uyumaması, uykuda iken kendisine gelen vahyi kavraması içindir."
"Peygamberlerin rüyası vahiydir" sözünü Müslim merfu oiarak rivayet etmiştir. Teuhid bölümünde Şüreyk'in Enes'ten rivayet ettiği hadiste bu konu gelecektir.6[6]
Amr'ın bu âyeti delil getirme gerekçesi şudur: Şayet peygamberlerin rüyası vahiy olmasaydı, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i rüyaya dayanarak boğazlamaya kalkışması caiz olmazdı.

6. Abdesti Tam Olarak Almak

İbn Ömer: "İsbâğ"ın tam olarak temizlemek anlamına geldiğini söylemiştir.
139- Üsâme İbn Zeyd şöyle demiştir: Resûlullah Arafat'tan dönerken dağdaki yolda inip su döktü. Sonra hafif bir abdest aldı.
Ben: "Namaz (mı) ey Allah'ın Resulü?" diye sordum.
Hz. Peygamber Namaz ileride kılınacak" dedi.
Sonra tekrar bineğine bindi. Müzdeîife'ye gelince bineğinden indi ve daha uzunca bir abdest aldı. Sonra namaz için kamet getirildi, akşam namazını kıldırdı. Sonra herkes devesini durduğu yere çökertti Sonra yatsı için kamet getirildi, Hz. Peygamber yatsıyı kıldırdı. Bu iki namaz arasında başka bir namaz kılmadı.7[7]

5[5] Saffât, 37/102.
6[6] 7517. hadis.
7[7] Hadisin geçtiği diğer yerler: 181, 1667, 1669, 1672.

Açıklama

Konu başlığında geçen "isbağ" abdesti tam olarak yapmak demektir.
İbn Ömer'in yukarıdaki sözünü Abdürrezzak Musannef adlı eserinde sahih bir senetle rivayet etmiştir. Onun bu sözü, bir şeyi lazımı ile tefsir etmektir. Çünkü abdesti tamamlamak genelde organları tam olarak temizlemeyi gerektirir.
"Namaz ilende kılınacak" sözü, temizliğe devam etmek için abdest almanın meşru olduğunu gösterir. Çünkü Hz. Peygamber bu abdesti üe bir namaz kılmadı.

Önemli Bilgi

Hz. Peygamber'İn o gece abdest aldığı su zemzem suyu idi. Bunu, Ahmed İbn Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının Müsned adlı eserine eklediği hadisler arasında hasen bir senetle Hz. Ali'den rivayet etmiştir. Bu rivayet, zemzem suyunun yalnızca içmede kullanılabileceğini söyleyenlere karşı bir red oluşturmaktadır. Hac bölümünde bu hadisle İlgili diğer bilgiler gelecektir.8[8]

7. Yüzü İki El İle Bir Avuç Su Dökerek Yıkamak

140- Rivayet edildiğine göre İbn Abbas abdest alırken yüzünü yıkadı. Şöyle ki; bir avuç su alıp ağzını çalkaladı ve burnuna çekti. Sonra bir avuç su alıp bu avucu ile diğerini birleştirerek yüzünü yıkadı. Yine bir avuç su alıp sağ kolunu yıkadı, bir avuç su alıp sol kolunu yıkadı. Sonra başını mesnetti. Sonra bir avuç su alıp sağ ayağını iyice yıkayacak şekilde döktü. Yine bir avuç su alıp sol ayağını yıkadı. Sonra da: "Resûlullah'ı bu şekilde abdest alırken gördüm" dedi.

Açıklama

Hadisten İlk anda ağzı çalkalamak (mazmaza) ve burna su vermenin (İstin-şak) yüzü yıkamaya dahil olduğu anlaşılmaktadır. Ancak buradaki "yüz" ifadesi farz veya sünnet olarak yıkanması gereken yerlerden daha geneldir. Çünkü mazmaza ve istinşaktan sonra müstakil bir avuç su ile tekrar yüzü yıkamaktan bahsedilmiştir.
Bu hadis, ağız ve burnun bir avuç su ile çaikalanabileceğine delildir.
Yine tek bir avuç su kullanarak İki elle yüzün yıkanmasına da delildir. Çünkü bir el tüm yüzü yıkamaya yetmeyebilir.
Başın meshedilmesi sırasında bir avuç su alma zikredümemiştir. Abdestte kullanılan suyun temizleyici olduğunu kabul edenler bunu delil sayabilirler. Ancak Ebû Davud'un rivayetinde "Sonra bir avuç su aldı, sonra ellerini büktü ve başını mesnetti" diye ayrıca belirtilmektedir.

8. Her Durumda, Cinsel İlişki Sırasında Bile Besmele Çekmek

141- İbn Abbas, Hz. Peygamber'den şunu rivayet etmiştir:
"Sizden biri eşi île cinsel ilişkide bulunacağı zaman: Bismillah, Allahümme cennibne'ş-şeytâne ve cennibi'ş-şeytâne mâ razaktenâ (Bismillah, Allah'ım bizi şeytandan uzak tut, şeytanı da bize rızık olarak vereceğin (çocuktan) uzak tut) derse ve o İlişki sebebiyle bir çocuklarının olması takdir edilirse şeytan ona zarar veremez.9[9]

9. Tuvalete Girmeden Önce Ne Söylenilir?

142- Enes şöyle demiştir: Hz. Peygamber. helâye girmek istediğinde şöyle derdi:

8[8] 1669 nolu hadis.

9[9] Hadisin geçtiği diğer yerler; 3271, 3233. 5165 6388, 7396. için bkz. Nikah bölümü. 5'65 nolu

"Allahümme innî eûzü bike minel-hubsi ve'l-habâis" (Allah'ım! Erkek ve dişi şeytanlardan sana sığınırım.)10[10]

Açıklama

Hattabî ve İbn Hibbân buradaki "hubs" ve "habâis" kelimelerinin erkek ve dişi şeytanlar anlamına geldiğini söylemişlerdir.
İbnü'l-A'râbî şöyle demiştir: Bu, mekruh (çirkin şey) anlamına gelir. Şayet bu ifade söz hakkında kullanılırsa sövme, inanç ile ilgili olarak kullanılırsa inkar ve küfür, yemek hakkında kullanılırsa haram, içecek anlamında kullanılırsa zararlı anlamına gelir. Buna göre "habâis" kelimesi ile günahlar veya mutlak-olarak yerilmiş fiiller kasdedilmiştir. Böylelikle bu iki kelime arasında bir uyum olmaktadır. Hz. Peygamber saunan kulluğunu ortaya koymak maksadıyla bundan Allah'a sığınıyor, bunu öğretmek için de sesli olarak söylüyordu.
İbn Battal şöyle demiştir: Bu dua ne zaman söylenir? Böyle bir durumda Allah'ı zikretmeyi çirkin görenler şöyle bir ayırım yapmışlardır: Tuvalet yapmak için inşa edilmiş özel mekanlar var ise buraya girmeden önce söylenir. Bunun dışındaki yerlerde tuvalete başlamadan önce elbisesini kaldırırken vb. durumlarda söyler. Bu, çoğunluğun görüşüdür. "Bunu söylemeyi unutan kişinin İse dili ile değil kalbi ile Allah'a sığınması gerekir" demişlerdir.

10. Tuvalet Yapılan Yere Su Koymak

143- İbn Abbas şöyle demiştir: Hz. Peygamber helaya girdi, ben de onun (abdest alması) için oraya su bıraktım.
Hz. Peygamber "Bu suyu kim buraya bıraktı?" diye sordu. Ona İbn Abbas'm bıraktığı haber verilince şöyle dua etti: "Allah'ım onu dinde fakîhjderin anlayış sahibi kü".

Açıklama

Teymî şöyle demiştir: Bu hadis, iyiliğe dua ederek karşılık vermenin müste-hap olduğunu göstermektedir.
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: İbn Abbas'ın dinde fakîh/derin anlayış sahibi kılınması için yapılan dua ile onun suyu koyması arasındaki uygunluk şuradadır: İbn Abbas'ın fiili hakkında üç ihtimal söz konusu idi:
1. Su ile birlikte helaya girebilirdi
2. Hz. Peygamber suyu alabilsin diye helanın kapısına bırakabilirdi
3. Hiçbir şey yapmayabilirdi. İbn Abbas İkincisini en uygun görmüştür. Çünkü birincisinde avret yeri görme söz konusu olabilirdi. Üçüncüsü ise suyun elde edilmesi için Hz. Peygamber'in sebilim zorlukla karşılaşmasını gerektirebilirdi. İkincisi ise en kolayı İdi. İbn Abbas'm bunu yapması onun zekasını göstermektedir. Bundan bir faydanın hasıl olması bakımından onun dinde fakîh/derin anlayış sahibi olması için dua edilmesi uygun düşmüştür. Sonunda da böyle de olmuştur. Bu konudaki diğer açıklamalar İlim bölümünde geçmişti.11[11]

11. Büyük Veya Küçük Tuvalet Yaparken Kıbleye Dönülmez, Ancak Bina, Duvar Vb. Bir Şey Varsa Dönülür

144- Ebû Eyyûb el-Ensârî rad ahu f!nh şöyle demiştir; Hz. Peygamber aleyhi yo şöyle buyurdu:
"Biriniz tuvaletim yapacağı zaman kıbleye Önünü ve arkasını dönmesin. Doğuya veya batıya dönün.12[12]

10[10] Hadisin geçtiği diğer yer: 6322.
11[11] 75. hadis.

12[12] Hadisin geçtiği diğer yer: 394.

Açıklama

Aşağıda gelecek olan İbn Ömer'in rivayet ettiği hadis, binalarda tuvalet yaparken kıbleye arkayı dönmenin caiz olduğunu, Câbir hadisi de önü dönmenin caiz olduğunu göstermektedir. Câbir hadisi olmasaydı, Ebû Eyyûb'un genel ifadeli hadisi, İbn Ömer'in hadisi ile arkayı dönme konusunda tahsis edilirdi. Buna kıyas yaparak öne dönmeye de cevaz verilmezdi.
Tuvalet Yaparken Kıbleye Ön veya Arkayı Dönme Yasağı Konusunda Farklı Görüşler
1. {Binada olsun açık alanda olsun kıbleye arkayı dönmek caiz, önü dönmek haramdır)
Bir grup alim İbn Ömer hadisini esas alarak kıbleye önü değil arkayı dönmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş, Ebû Hanife ve Ahmed b. Han-bel'den rivayet edilmiştir,
2. (Binalar ve açık alan arasında mutlak ayrım yapıp, binada kıbleye dönmeyi caiz, açık alanda haram görmek)
Alimlerin çoğunluğu ile birlikte Mâlik, Şafiî, ve İshak ise delillerin tümünü göz önüne alan en adil görüşü kabul etmişlerdir ki buna göre örfen binalarda önünü dönmek, kıbleye değil duvara izafe edilir. Tuvalet için yapılan mekanlar şeytanların sığındığı yerler olup, kıble olarak nitelenmeye elverişli değildir. Açık alan ise bundan farklıdır.
3. (Binada da açık alanda da önü dönmek de arkayı dönmek de haramdır)
Bir gruba göre ise bu mutlak olarak haramdır. Bu Ebû Hanife ve İmam Ahmed'den rivayet edilen meşhur görüştür. Şafiî'nin öğrencisi Ebû Sevr de bu görüştedir. Mâlikîlerden İbnü'l-Arabîj Zahirîlerden İbn Hazm da bu görüşü seçmiştir. Bunların delili, yasak ile mübahlık çeliştiği zaman yasağın esas alınması gerektiği konusundaki temel prensiptir.
4. (Binada da açık alanda da önü ve arkayı dönmek caizdir)
Bir gruba göre ise bu mutlak olarak caizdir. Bu, Hz. Âişe, Urve, Rebîa ve Davud'un görüşüdür. Onların delili bu konu ile ilgili hadislerin birbiri ile çelişki arz etmesidir. Bu durumda "aslolan mübahlıktır" ilkesi esas alınır.
Alimler arasında meşhur olan, bu dört görüştür.

12. İki Tuğla Üzerine Oturarak Tuvalet Yapmak

145- Vâsi' İbn Hibban'ın rivayet ettiğine göre Abdullah İbn Ömer şöyle söylerdi:
İnsanlar "Tuvalet yapmak için oturduğunda kıbleye ve Beytü'l-Makdis'e önünü dönme" diyorlar. Oysa ben birgün evlerimizden birinin üzerine çıktım. Resûlullah'ı aleyhi ve tuvalet ihtiyacını görmek üzere iki tuğla üzerine oturmuş ve önünü Beytü'l-Makdis'e dönmüş olarak gördüm.
(İbn Ömer, Vâsi'a şöyle dedi): "Belki de sen de karnını dizlerine yapıştırarak namaz kılanlardansın."
Vâsi: "Vallahi bilmiyorum", dedi
Mâlik, İbn Ömer'in burada namaz kılarken yerden uzakta durmayan, yere yapışık olanları kasdettiğini söylemiştir.[13][13]

Açıklama

Buradaki tuğladan kasıt, bina yapımında kullanılan çamurdan yapılmış ve pişirilmemiş tuğladır.
İbn Ömer burada belirtilen davranışı yaparken Hz. Peygamber'i seyretmeyi kasdetmemiştir. Beyhakî'nin, Nâfi İbn Ömer yoluyla rivayetinde görüleceği üzere zorunlu bir şey için evlerinin damına çıktığında tevafuken görmüştür. Bu şekilde kasıt dışı tevafuken gördüğünde bunun da faydasız kalmamasını istemiş ve bununla ilgili şert hükmü bu sayede bellemiştir. Âdeta İbn Ömer Hz. Peygamberin sırt tarafını görmüş ve ne olduğunu anlamak için bakması da caiz olmuştur. Bu, sahabenin Hz. Peygamber'e uyma amacıyla onun davranışlarını araştırma konusunda ne derece istekli olduğunu göster-

---

[13][13] Hadisin geçtiği diğer yerler: 148, 149, 3102.

mektedir. İbn Ömer de böyleydi.
Mâlik, İbn Ömer'in sözünü, "karnını dizlerine yapıştırarak namaz kılanlar" şeklinde yorumlamıştır. Bu, meşru olan secde şekline, yani karnın dizlerden uzak olması ve dirseklerin yere konulmaması şekline aykırıdır.
İbn Ömer'in bu sözünün bağlam ile alakasını Müslim'deki bir rivayet göstermektedir. Vâsi'den gelen bu rivayetin başında Vâsi' şöyle demektedir: "Ben mescitte namaz kılıyordum, bir de baktım Abdullah İbn Ömer oturuyor. Namazımı bitirdiğimde bir tarafımdan kalkarak onun yanına gittim. Abdullah şöyle dedi: İnsanlar "Tuvalet yapmak için oturduğunda kıbleye ve Beytü'l-Makdis'e önünü dönme" diyorlar...İbn Ömer sanki Vâsi'in secde yaparken tam hakkını vermediğini görmüş ve bu konuyu ona yukarıdaki şekilde sormuştur. Bu durumda Vâsi' önce ilk olayı anlatmıştır, çünkü bu kendisi açısından kesin olan merfu bir rivayettir. Bu sebeple bunu zanna dayalı hususa tercih etmiştir. İbn Ömer'in sözlerini naklettiği kişilerin, onun bu konuşmayı yaptığı zamana yakın bir dönemde bunu söylemiş olmaları uzak bir ihtimal değildir. O da bu tabiînin hükmü öğrenerek kendisinden nakletmesini istemiştir. Üstelik bu iki husus arasında bir münasebet bulunması da imkansız değildir. Şöyle ki: Muhtemeldir ki karnını dizlerine yapıştırarak secde eden kişi aynı zamanda, tuvalet yaparken hiçbir durumda kıbleye önünü dönmeyi caiz görmeyen bir kişiydi.
Namazdaki durumlar dörttür: Kıyam (ayakta durma), rükû (eğilme), sücûd (yere kapanma) ve kuûd (oturma). Bu hareketleri yapma sırasında, secdede karnı dizlerden uzak tutma durumu hariç, cinsel organ yayılmadan (toplu olarak) durur. İbn Ömer karnı dizlere yapıştırmanın cinsel organın yayılmaması amacıyla yapıldığını düşünerek bunu yapmayı bid'at ve aşırılık olarak gördü. Sünnet ise buna aykırıdır. Elbise ile örtmek bunun için yeterlidir. Nitekim kıbleye dönme ile ilgili yasağın neticesinin avret yerini çıplak olarak kıbleye döndürme olduğunu kabul ettiğimizde, avret yerinin kıbleye dönmüş sayılmaması için arada duvarın bulunması yeterlidir, İbn Ömer, tabiîye birinci hükmü anlatınca, onun kıldığı namazdan kendi anladığı duruma işaret etmek için de ikinci hükmü söylemiştir. Vâsi'in "bilmiyorum" sözü, İbn Ömer'in düşündüğü şeyin onun aklına gelmediğini göstermektedir. Bu sebeple İbn Ömer, engelleme konusunda ona ağır ifadeler kullanmamıştır. Doğrusunu Allah bilir.

13. Kadınların Tuvalet İhtiyaçlarını Görmek İçin Çıkmaları

146- Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir:
Hz. Peygamber'in hanımları geceleyin tuvalet İhtiyaçlarını görmek üzere menâsı' denilen yere (ki burası geniş bir arazi idi) çıkardı. Ömer, Hz. Peygamber'e "Hanımlannı ört" diyordu. Resûlulîah ise bunu yapmıyordu. Nihayet bir gece Hz. Peygamber'in hanımlarından Şevde binti Zem'a yatsı namazı vaktinde çıktı. Şevde uzun bir kadındı. Hz. Ömer örtü konusunda âyetin gelmesini şiddetle arzuladığı için ona "Ey Şevde biz seni tanıdık" dedi. Bunun üzerine Allah hicab (örtü) âyetini indirdi.[14][14]

Açıklama

Menâsı', el-Baki' yakınlarında bir yerdir.
Hz. Ömer'in "Hanımlarını ört" sözü, evlerinden çıkmalarına engel ol, anlamına gelir. Çünkü, daha sonra geleceği üzere Hz. Ömer, hicap ayetinin indirilmesinden sonra Sevde'ye bu konuda bazı şeyler söylemiştir.
Ahzab suresinin tefsirinde geleceği üzere Hz. Ömer hicap ile ilgili âyetin indirilmesini, kendisinin vahiy inmeden önce vahye uygun görüş belirttiği konulardan sayardı.[15][15]
Buna göre Hz. Peygamber'in eşlerinin, tuvalet yapmak için çıktıkları zaman örtünmeleri konusunda farklı durumlar söz konusudur:

---

[14][14] Hadisin geçtiği diğer ysrler: 147, 4795, 5237, 6240.

[15][15] 4795 noiu hadis.

1. İlk başta karanlıkta çıkıyorlardı. Nitekim Hz. ÂÎşe bu hadiste "geceleyin çıkardı" diyerek Hz. Peygamber'in eşlerinin gündüz değil geceleyin çıktıklarını belirtmiştir.
2. Sonra örtünme (hicap) âyeti indirildi, onlar da gerekli elbiseler ile örtündüler. Ancak onların şahıslan bazen ayırt edilebiliyordu.
3. Sonra evlerde tuvalet yapıldı. Bu sayede dışarı çıkmaktan kurtuldular. Bu konu ileride Hz. Aişe'ye iftira atılması olayı ile ilgili olarak gelecektir. O hadiste Hz. Aişe "Bu olay evlerde tuvaletlerin yapılmasından önce idi" demiştir.
147- Hz. Aişe Hz. Peygamber'den şunu rivayet etmiştir: "ihtiyaçlarınız için çıkmanıza izin verildi".
Hişâm "yani tuvalet ihtiyacı için" demiştir.

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Bu hadisten çıkan fıkhî hükümler şunlardır:
Kadınların kendi yararlarına olan ve ihtiyaç duydukları tasarrufları yapmaları caizdir.
Alt derecede olan biri doğru gördüğü bir şey konusunda, zorluk çıkarma maksadı taşımaksızın, üst derecedekîne görüşünü bildirebilir.
Bu hadisten Hz. Ömer'in üstünlüğü de anlaşılmaktadır.
Hayır maksadıyla ağır söz söylemek caizdir.
Kişinin, dinen annesi konumunda olan kişiye vaaz vermesi caizdir, çünkü Şevde müminlerin annesidir.
Hz. Peygamber, dinî konularda vahyi beklerdi. Çünkü ortada açık bir ihtiyaç bulunmasına rağmen o vahiy gelinceye kadar hanımlarına örtünmelerini emretme mistir. Yine onun kadınlara (ihtiyaç İçin dışarı) çıkma konusunda izin vermesi de böyledir.

14. Evlerdeki Tuvaletlerde Tuvalet Yapmak

148- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
"Bir ihtiyacım için Hafsa'nın evinin damına çıktım. Orada Resûlullah'ın kıbleye arkasını, Şam tarafına önünü dönmüş bir şekilde tuvalet ihtiyacını giderdiğini gördüm."

Açıklama

Buhârî'nin önceki konunun hemen ardından bu konuyu getirmesinin sebebi, kadınların tuvalet için dışarı çıkmaları durumunun devam etmediğini belirtmek içindir. Bundan sonra evlerde tuvaletler yapılmış ve başka bir zorunluluk bulunmadıkça evden çıkmalarına ihtiyaçları kalmamıştır.
149- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
"Bir gün evimizin damına çıktım. Hz. Peygamberin Beytü'I-Makdise önünü dönmüş bir şekilde tuvalet ihtiyacını görmek için iki tuğla üzerinde oturduğunu gördüm."

15. Tuvalet Temizliğini, İstincayı Su İle Yapmak

150- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber tuvalet ihtiyacını görmek üzere çıkınca ben ve benimle birlikte bir çocuk -tuvalet temizliği için- yanımızda bir su kırbası götürürdük.[16][16]

Açıklama

Buhârî bu başlığı koyarak, su ile tuvalet temizliği [17][17] yapmayı mekruh görenleri ve Hz. Peygamber'in satoiiâhu böyle bir şey yapmadığını söyleyenleri reddetmek istemiştir.

---

[16][16] Hadisin geçtiği diğer yerler: 151, 152, 217, 500.

[17][17] Burada "tuvalet temizliği" ifadesi ile tuvalet yapılan mekan değil, kişinin vücudundaki idrar ve dışkının çıkış yerini temizlemesi yani istinca kasdedilmektedir. (Çev.)

16. Taharet Yapmak İçin Kişinin Yanına Su Alması

Ebû'd-Derdâ: "İçinizde terlikleri, temizlik için suyu ve yastığı bulunan yok mu?" demiştir.
151- Enes şöyle demiştir: "Resûluilah tuvalet ihtiyacını görmek için çıktığında ben ve bizden bir çocuk, yanımızda bir kırba su İle onu izledik."

17. Tuvalet Temizliği İçin Su İle Birlikte Harbe/Asa Taşımak

152- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Resûiullah helaya girdiğinde benimle birlikte bir çocuk bir kırba su ile bir harbe götürürdük, Resûiullah su ile tuvalet temizliğini yapardı." Aneze, ucunda keskin demir bulunan bir asadır.

Açıklama

Aneze, mızraktan daha kısa bir sopa olup İki tane dişi vardır. Bunun küçük harbe olduğu da söylenmiştir. İbn Sad'm et-Tabakâtu'i-Kübrâ adlı eserinde yer aldığına göre bunu Necâşî, Hz. Peygamber'e M-uiAnu aW->: •--,? sdk- hediye etmişti. Bu, söz konusu asanın harbe şeklinde olduğunu gösterir. Çünkü Bayramlar bölümünde geleceği üzere bu, Habeşlilerin oyun aletlerindendir.18[18]
Buhârî bu hadisi idrardan sonra yıkanarak temizlenmeye delil olarak zikretmiştir.
Bu hadis, hür kişilere -özellikle de buna istekli olduklarında alçak gönüllüğe alıştırılmak amacıyla hizmet ettirmenin caiz olduğunu göstermektedir.
Âlime hizmet etmek öğrenci İçin şereftir. Çünkü Ebu'd-Derdâ, bu özelliği sebebiyle İbn Mesud'u övmüştür.
Bu hadis, içmede kullanıldığı için su ile tuvalet temizliği yapılamayacağını söyleyen İbn Habîb aleyhine bir delildir. Zira Medine suyu tatlı olduğu halde Hz. Peygamber bunu kullanmıştır.

18. Sağ Elle Tuvalet Temizliği Yapmanın Yasak Olması

153- Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah babasının şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
Resûîullah ve senen şöyle buyurdu:
"Biriniz bir şey içeceği zaman nefesini su kabına vermesin. Tuvaletini yaptığında cinsel organını sağ eli ile tutmasın, (ön ve arkasını) sağ eli ile silmesin (istinca yapmasın).19[19]

Açıklama

Buradaki yasağın haramlık mı yoksa tenzihen mekruhluk mu ifade ettiği belirtilmemiştir. Âlimlerin çoğunluğu bunun tenzihen mekruh olduğunu söylemişlerdir. Nevevî şöyle demiştir: "Sağ elle tuvalet temizliği yapmak caiz değildir, diyenlerin kastı; bu yapmak ya da yapmamak mubah olacak şekilde iki tarafı eşit değildir, mekruhtur, terk yönü ağır basar anlamındadır. Bunun haram olduğunu kabul edersek, böyle yapan kişi kötü bir iş yapmış olmakla birlikte yaptığı temizlik yeterli olur".
Kişinin kabı ağzından ayırarak kaptan ayrı nefes alması İçecekler bölümünde gelecek olan Enes'in rivayet ettiği hadise göre sünnetin kendisidir. Buradaki yasak, temizlikte aşırı titizlik kasdedildiğinden edeb ve âdaba uymak içindir.

19. Küçük Abdestini Yaparken Sağ Eli İle Cinsel Organını Tutmamak

154- Ebû Katâde, babasından naklen Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Biriniz küçük abdestini yaparken sağ eli ile cinsel organını tutmasın, sağ eli ile istinca

---

18[18] 973 nolu hadis.

19[19] Hadisin geçtiği diğer yerler: 154, 5630.

yapmasın. Bir şey içtiğinde kaba nefesini vermesin.

Açıklama

Konu başlığı ile Buhârî, önceki konuda yer alan sağ elle cinsel organa dokunma konusundaki mutlak yasağın, küçük abdestini yapma zamanı ile sınırlı olduğuna, bunun dışındaki durumlarda cinsel organa sağ elle dokunmanın mubah olduğuna işaret etmektedir.
Bir şey içerken su kabına nefesini verme yasağı ise tuvalet yapma zamanı ile sınırlı olmayıp bu müstakil bir hükümdür. Bunun burada zikredilmesinin hikmeti şu olabilir: Müminlerin genel olarak ahlâkî özellikleri Hz. Peygamber'i örnek almalarıdır. O ise su döktükten sonra abdest alırdı. Yine onun abdestten artan suyu içtiği de sabittir. Mü'min de bunu yapma durumu ile karşı karşıyadır. Bu durumda Hz. Peygamber'in aklına geldiğinden bu vesileyle mümin kişiye su içmenin âdabını da öğretmiştir.

20. Tuvalet Yaptıktan Sonra Taş İle Temizlik Yapmak

155- Ebû Hureyre şöyle demiştir: Hz. Peygamber tuvalet ihtiyacını görmek için çıktığında onun peşinden gittim. O, sağa sola bakmıyordu. Kendisine yaklaştım. Bana "Temizlik yapmak İçin bana taş ara. Ancak kemik ve tezek getirme" dedi. Ben elbisemin bir kenarında taşlar getirerek onun yan tarafına bıraktım, sonra geriye döndüm. Tuvalet İhtiyacını görünce o taşları kullandı.[20][20]

Açıklama

Buharı bu başlığı koymakla, tuvalet temizliğinin yalnızca su ite yapılacağını kabul edenleri reddetmek istemiştir.
Hz. Peygamber saiiaîiâhu aleyh: ye Ebû Hureyre'nin, tuvalet izini gideren ve temizleyen her şeyin kullanılabileceğini, bunun sırf taşa özgü olmadığını düşünmesinden çekinerek "kemik ve tezek getirme" demiştir. Bu ifade kemik ve tezek dışındakilerin temizlik için yeterli olacağını da göstermektedir. Buhârî'nin diğer rivayetine göre Ebû Hureyre "Kemik ve tezeğin nesi var?" diye sormuş, Hz. Peygamber de "O ikisi cinlerin y'ıyeceklerindendir" diye cevap vermiştir. Bu gerekçe, temizlikte kullanılamayacak şeylerin bu ikisi ile sınırlı olduğunu göstermektedir.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Üstün kişiler istememiş olsa bile onları İzlemek caizdir.
Devlet başkanı, idaresindeki kişilerden bazılarını kendi özel hizmetinde kullanabilir.
Tuvalet yapan kişiden yüz çevirilmesi (ona bakılmaması) gerekir.
Bu kişiye istinca yapabilecek şeyi getirme konusunda yardımcı olmak gerekir.
İstinca yapabilecek şeyi tuvalet bittikten sonra aramamak için -çünkü tuvalet pisliği bulaşabilir- önceden hazırlamak gerektiğini göstermektedir.

21. Tezek İle Tuvalet Temizliği (İstinca) Yapmamak

156- Abdurrahman İbn Esved, babasının Abdullah şu sözü söylerken duyduğunu rivayet etmiştir:
Hz. Peygamber tuvalet ihtiyacını görmek için geldi. Kendisine üç taş getirmemi emretti. Ben İki taş buldum, üçüncüye baktım bulamadım. Bir tezek bularak onu getirdim, Hz. Peygamber iki taşı aldı, tezeği fırlattı ve "Bu pistir" buyurdu.

Açıklama

---

[20][20] Hadisin geçtiği diğer yer: 3860.

Müslim'in Selman'dan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber Sizden biriniz üç taştan daha azı ile istinca yapmasın"
buyurmuştur. Yukarıdaki hadis Selman hadisinin gösterdiği husus ile amel etmeyi içermektedir. Şafiî, Ahmed İbn Hanbel ve hadisçiler bu hükmü esas alarak istinca için üç taşı şart koşmuşlar, ancak temizliğin sağlanmaması halinde temizleninceye kadar taş sayısının arttmlabüeceğini söylemişlerdir. Fazla taş kullanma durumunda da taş sayısını tek sayı olarak yapmak müstehapür. Çünkü Hz. Peygamber "(Taş ile) istinca eden, tek sayıda taş kullansın" buyurmuştur. Ancak bu mutlak bir gereklilik değildir. Çünkü Ebû Dâvud'da yer alan hasen bir fazlalıkta Hz. Peygamber "Taş sayısını tek yapmayan için bir günah söz konusu değildir" buyurmuştur. Böylece konu üe ilgili rivayetler birleştirilmiş olmaktadır.

22. Abdest Organlarını Birer Kere Yıkayarak Abdest Almak

157- İbn Abbas "Hz. Peygamber abdest organlannı birer kere yıkayarak abdest aldı" demiştir.

23. Abdest Organlarını İkişer Kere Yıkayarak Abdest Almak

158- Abdullah İbn Zeyd'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber abdest organlarını ikişer kere yıkayarak abdest almıştır.

24. Abdest Organlarını- Üçer Kere Yıkayarak Abdest Almak

159- İbn Şihab, Atâ İbn Yezidin kendisine Hz. Osman'ın azatlısı Humrân'in şunu rivayet ettiğini söylemiştir:
Hurman Osman İbn Affan'ın bir kap getirilmesini istediğini gördü. Osman üç kere avuçlarına su boşaltarak onları yıkadı. Sonra sağ elini kaba sokarak ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra yüzünü üç kere ve dirseklere kadar kollarını üç kere yıkadı. Sonra başını mesnetti. Sonra ayaklarını topuklara kadar üçer kere yıkadı. Sonra şöyle dedi; Resûlullah şöyle buyurdu;
'Benim aldığım gibi bu şekilde abdest alarak, hatırına bir vesvese getirmeksizin nefsinin, sesine kulak vermeden iki rekat namaz kıtan kişinin geçmiş günahları affolunur.[21][21]

Açıklama

Buharı ve Müslim'in Sahihlerinde Hz. Osman'ın kaç defa başını meshettiği ile ilgili bir şey yoktur. Alimlerin çoğunluğu da bu görüştedir. Şafiî "Yıkamada olduğu gibi meshi de üç kere yapmak müstehaptır" demiştir. Müslim'de geçen "Hz. Peygamber her bir organı üçer defa yıkayarak abdest aldı" hadisinin ilk anlamı Şafiî lehine delil olarak ileri sürülmüştür. Buna şu şekilde cevap verilmiştir: Müslim'deki hadis mücmeldir, diğer sahih rivayetler meshin tekrarlanmadığını açıklamaktadır. Dolayısıyla Müslim'deki rivayetin tağliben söylenmesi veya yıkanan organlara hamledilmiş olması mümkün görülmektedir. Ebû Dâvud Sünen'inde şöyle demiştir: "Hz. Osman'dan rivayet edilen sahih hadislerin tümü başın meshinin bir defa olduğunu göstermektedir". İbnü'l-Münzir de "Mesh konusunda Hz. Peygamber'den. sabit olan bunun bir defa olmasıdır" demiştir.
Bu hadis, abdestten sonra iki rekat namaz kılmanın müstehap olduğunu gösteriyor.
"içinden bir vesvese geçirmeksizin nefsinin sesine kulak vermeden" sözünün anlamı, nefsin verdiği vesveseye son vermek kişinin elindedir anlamına gelir. Çünkü hadisin Arapça aslındaki fiilin kalıbı, bu işin kişinin kendi fiili ile yapıldığını göstermektedir. Kişinin kendi isteği dışında aklına gelen ve def edilmesi imkansız olan hatıralar ve vesveler ise affedilmiştir.
Kadı lyaz bazılarından bu ifade ile kasdedilenin "hiçbir şekilde içinden bir şey geçirmemek" olduğunu nakletmiştir. İbnü'i-Mübârek'in ez-Zühd isimli eserindeki "Bu iki

---

[21][21] Hadisin geçtiği diğer yerler: 160, 164, 1934, 3433.

rekatta içinde bir şey gizlemez" şeklindeki rivayet de bunu desteklemektedir.
Nevevî bunu reddederek şöyle demiştir: "Doğru olan, gelip geçici arızî düşüncelerin kalbe gelmesi durumunda da hadiste belirtilen faziletin gerçekleşmesidir, Şüphesiz ki içinden hiçbir düşünce geçmeyen kişi en üstün dereceye sahiptir,"
Kalbe gelen düşüncelerin kimi dünya ile ilgilidir ki bunların mutlak olarak def edilmesi istenmiştir.
Hakîm et-Tİrmizî bu hadisi, 'İçinden dünyaya ilişkin bir şey geçirmeksizin" şeklinde rivayet etmiştir.
Bu düşüncelerin kimi de âhirete ilişkindir, şayet bunlar yabancı düşünce ise dünya hallerine benzer. Bu namaza ilişkin hususlar ise dünya işlerinden sayılmazlar. Bu konunun diğer ayrıntıları Namaz bölümünde gelecektir.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

"Geçmiş günahları affolunur" ifadesi ilk bakışta büyük ve küçük günahları kapsamaktadır. Ancak âlimler, bu rivayet dışındaki rivayetlerde büyük günahlar istisna edildiği için buradaki ifadeyi küçük günahlara özgü kabul etmişlerdir.
Sadece büyük günahları olan kişiden ise, küçük günah sahibi kişiden ne kadar düşüyorsa o kadar günah hafifletilir. Küçük veya büyük günahı olmayan kişinin İyiliklerine bu miktar eklenir.
Fiilen öğretmek daha etkili ve daha Öğretici olduğundan hadiste bu şekilde öğretim vardır.
Abdest organlannı yıkarken tertibe riayet etmek gerekir. Çünkü her bir fiil "sonra" bağlacı ile bağlanmıştır.
Hadis ihlasa teşvik etmektedir.
Hadiste, namazda dünya ile ilgili şeyleri düşünen kimseleri, özellikle de günah işlemeyi kalbine koyanları, namazın kabul olmayacağını söyleyerek, sakındırma söz konusudur. Çünkü kişi ne ile meşgul İse, zihin namazda namaz dışm-dakinden daha çok onu düşünür.
Buhârî Kalp Yumuşaklığı bölümünde hadisin sonunda Hz. Peygamber'in "Aldanmayın" sözünün bulunduğunu belirtmiştir. Yani; namazın günahları sileceğine güvenerek kötü amelleri çok çok işlemeyin. Çünkü hataları silecek olan namaz Allah'ın kabul ettiği namazdır. Kul namazının kabul edilip edilmediğini nereden bilebilir ki?
160- İbrahim, Salih İbn Keysân'dan, O da İbn Şihab'tan rivayet etmiştir. Ancak Urve Humran'dan rivayet etmiştir:
Hz. Osman abdest alınca şöyle demiştir: Size bir hadis zikredeyim mi? Kur'an'da bir âyet olmasaydı size bunu zikretmezdim. Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işittim:
"Bir kimse güzelce abdest alır ve (farz) namaz kılarsa, bu abdest ile namazı kılıncaya kadarki günahları affolunur."

Açıklama

Urve buradaki âyetin şu olduğunu söylemiştir: "İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder. Ancak teube edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar bundan müstesna tutulmuştur. Zira ben onlann tevbeîerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim.[22][22]
Hz. Osman'ın kasdettiği şudur: Bu âyet tebliği töşvik etmektedir. Âyet kitap (Yahudi ve Hıristiyanlar) hakkında indirilmiş olsa bile, dikkate alınacak olan husus ifadenin genel olmasıdır. Bunun benzeri İlim bölümünde Ebû Hureyre hakkında da söz konusu olmuştur. Yukarıdaki âyet olmasaydı Hz. Osman'ın bu hadisi tebîiğ etmeyeceğini söylemesi ise hadisi duyan insanların (onu doğru anlamamak suretiyle) aldanmalarıdır.

25. Abdest Alırken Sümkürmek

---

[22][22] el-Bakara, 2/159-160

161- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den unu rivayet et miştir:
Abdest alan kimse sümkürsün, taş ile istinca yapan kimse tek sayıda taş kullansın.[23[23]]

Açıklama

Arapça konu başlığında yer alan peltek isünsâr" kelimesi, abdest alan kişinin burnuna çektiği suyu, içeriyi tam olarak temizlemek maksadıyla dışarıya atmasıdır. Bunun sol elle yapılması müstehaptır.
"Sümkürsüri' emrinden ilk anda bunun farz olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla burna su çekmeyi farz gören Ahmed İbn Hanbel, İshak, Ebû Ubeyde, Ebû Sevr ve İbnü'l-Münzir gibi âlimlerin sümkürmeyi de farz görmeleri gerekir, çünkü bu da su çekme gibi emredilmiştir. el-Muğnî yazarının sözlerinden ilk anda anlaşıldığına göre onlar bunu farz olarak kabul etmekte ve onlara göre buma su çekmenin meşruluğu sümkürme olmadan gerçekleşmemektedir. Çoğunluğun buradaki emrin mendupluk ifade ettiğine dair delilleri ise Tirmizî'nin hasen, Hâ-kim'in sahih gördüğü, Hz. Peygamberin bir bedeviye söylediği şu sözdür: "Allah'ın sana emrettiği gibi abdest Hz. Peygamber bedeviyi âyete yönlendirmiştir. Ayette ise burna su çekmekten bahsedilme mektedir.
Abdest alırken sümkürmekten maksat burnu temizlemektir. Çünkü burnun temiz olması kişinin (namazda sure ve duaları) rahat olarak okumasına yardımcı olmaktadır. Zira nefesin çıktığı yeri temizlemekle harfler doğru bir şekilde telaffuz edilebilmektedir. Ayrıca uykudan kalkan kimse için buna ek olarak şeytanı kovma durumu da söz konusudur.

26. İstinca Yaparken Tek Sayıda Taş Kullanmak [24[24]]

162- Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Resûluliah le buyurmuştur:
"Sizden biri abdest alırken burnuna su çeksin sonra da sümkür-sün. Taş ile tuvalet temizliği (istinca) yapan kişi de tek sayıda taş kullansın. Sizden biri uykusundan uyandığında elini abdest kabına sokmadan önce yıkasın. Çünkü hiçbiriniz (uyku esnasında) elinin nereye değdiğini bilmez".

Açıklama

Şafiî ve âlimlerin çoğunluğu bu hadisin genel ifadesini esas alarak her uyku sonrasında elin yıkanmasını müstehap görmüşlerdir. Ahmed İbn Hanbel ise hadisin sonunda "elinin nerede gecelediğim bileme [25[25]] ifadesi yer aldığından bunu sadece gece uykusuna özgü kabul etmiştir.
Râfiî el-Müsned'm şerhinde şöyle demiştir: Şöyle demek de mümkündür: "Geceleyin uyuyan kişinin uykudan sonra elini yıkamadan kaba daldırması, gündüz uyuyandan daha çirkindir".
Alimlerin çoğunluğuna göre bu hadisteki emir mendupluk bildirirken, İmam Ahmed İbn Hanbel'e göre bu gündüz uykusu değil gece uykusundan sonra farzdır. [26[26]] Onun gündüz uykusundan sonra el yıkamayı müstehap kabul ettiği de rivayet edilmiştir. Alimlerin çoğunluğu bu kişinin elini yıkamadan abdest kabına sokması durumunda bunun suyun temizliğine zarar vermeyeceği konusunda görüş birliği etmişlerdir. İshak, Dâvud ve Taberî ise bu durumda suyun necis olacağını söylemişlerdir.
Bu hadis, abdest kabı ile ilgili olmakla birlikte gusül için kullanılan kap da buna dahil

---

[23[23]] Hadisin gsçtiği diğer yer: 162

[24[24]] Bugün için artık taş söz konusu olmadığına göre tuvalet kâğıdı kullanılmaktadır. Tek sayıdan maksat da, hijyenik uzmanlarının açıklamalarına uygun olarak önce kağıt, sonra su, sonra tekrar kağıt kullanmaktır. Bu da hadiste istenen tekli kullanımı karşılamaktadır.

[25[25]] Biz bu ifadeyi daha anlaşılabilir olması amacıyla yukarıdaki şekilde tercüme ettik.

[26[26]] Teklifi hükümlerde farz-vâcip ayrımı dört mezhep içinde yalnızca Hanefîler'de bulunduğundan, diğer mezheplerin vacip olarak ifade ettiği hususlar Hanefîler'deki farz kategorisine girer. Bu sebeple tercümemizde bunu dikkate alarak, vacibin farziyet ifade ettiği yerlerde farz ifadesini kullandık. (Çev.)

edilir. Çünkü gusülde de abdest ve fazlası vardır. "Kab"m zikredilmesi ile, eller necis olsa bile eli daldırmakla pislenmeyen su birikintisi, havuzlar dışarıda bırakılmıştır, hadisteki yasak bunları kapsamaz.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Kesin olarak bilinen şey esas alınmalıdır.
İbadette ihtiyat ile amel edilir.
Utanılacak bir şey söyleneceğinde aynı anlamı veren kinaye sözler kullanılır.
Necaseti üç kere yıkamak müstehaptır. Çünkü necasetten şüphelendiğimizde üç kere yıkamamız emrolunduğuna göre, necisliğinden emin olduğumuz yi üç kere yıkamak haydi haydi gerekli olur. .

27. Ayakları Yıkamak Ve Çıplak Olarak Ayaklar Üzerine Mesh Etmemek

163- Abdullah İbn Amr şöyle demiştir:
Bir yolculukta Hz. Peygamber bizden arkada kalmışü. ikindi vakti girdiğinde bize yetişti. Biz abdest alırken ayaklarımıza mesh yapıyorduk. Hz. Peygamber en yüksek sesi ile iki veya üç kere şöyle bağırdı.
"Ateşte yanacak topukların vay haline!"

Açıklama

Hadisten ilk anda anlaşıldığına göre bu yolculukta Abdullah İbn Amr da vardı. Müslim'in bir rivayetinde yer aldığına göre bu yolculuk Mekke'den Medine'ye yapılıyordu. Bunun, kaza umresi sırasında meydana gelmiş olması da mümkündür. Çünkü Abdullah İbn Amr'm hicreti, o zaman veya ona yakın bir zamanda olmuştu.
Sahabenin abdestli olduğu için veya suya kavuşma umuduyla bu namazı geciktirmiş olması da mümkündür. Müslim'in şu rivayeti bunu göstermektedir: "Yolda suya rastladığımızda bir grup ikindide acele etti". Yani ikindinin vakti yaklaştı, onlar da acele ederek hemen abdest aldılar.
Ayaklarımıza mesh ediyorduk": Buharı bu ifadeden, Hz. Peygamber'İn onları yadırgama sebebinin ayakların bir kısmının yıkanması değil, meshedilmesi olduğu sonucunu çıkarmıştır. Bu sebeple konu başlığında "ayaklar üzerine mesh etmemek" şeklinde bir ibare kullanmıştır.
Hadisin Arapça aslında geçen "veyl" kelimesinin ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu konudaki en güçlü görüş İbn Hibban'ın Sahih'inde Ebû Said'den merfu olarak rivayet ettiği "Veyl cehennemde bir vadidir" hadisidir.
Hz. Peygamber'İn abdest alma şeklini anlatan mütevatir hadisler onun ayaklarını yıkadığını ifade etmektedir. Hz. Peygamber bunu yaparken Allah'ın abdest İle ilgili ayetteki emrini açıklamaktadır.
Abdurrahman îbn Ebî Leyla şöyle demiştir: "Resûlullah'ın senem ashabı ayakların yıkanması konusunda icma etmiştir."
Topukların vay haline" sözünün anlamı, yıkama konusunda kusurlu davranan topukların sahiplerinin vay haline demektir.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Bilmeyen kişiye öğretilir.
Bir mesele anlaşılsın diye, yadırgama maksadıyla ses yükseltilebilir, mesele tekrarlanabilir.

28. Abdest Alırken Ağza Su Vermek (Mazmaza Yapmak)

İbn Abbas ve Abdullah İbn Zeyd bunu Hz. Peygamber'den rivayet etmişlerdir.
164- Hz. Osman'ın azadlısı Humran'dan rivayet edildiğine göre Hz. Osman abdest almak için su istedi. (Su gelince) kaptan ellerine su dökerek ellerini üç kere yıkadı. Sonra sağ

elini kaba soktu ağzını çalkaladı, burnuna su verdi ve sümkürdü. Sonra üç kere yüzünü yıkadı. Sonra üç kere dirseklere kadar kollarını yıkadı. Sonra başını mesnetti. Sonra her bir ayağını üçer kere yıkadı. Sonra şöyle dedi: Hz. Peygamber'in benim aldığım gibi abdest aldığını gördüm. O şöyle buyurdu:
"Kim benim bu aldığım abdest gibi abdest alır, sonra içinden bir şey geçirmeksizin iki rekat namaz kılarsa Allah onun geçmiş günahlarını bağışlar".

Açıklama

Bazıları kişinin içinden bir şey geçirmemesi ile kasdedilenin ihlas veya kişinin kendini beğenmemesi oiduğunu söylemişlerdir. Kişi kendi nefsinde bir meziyet görerek kendini beğendiğinde durumunun değişerek kibirlenmesinden ve helak oimasından korkulur.

29. Topukların Yıkanması

İbn Sîrin abdest aldığında yüzük yerini yıkardı
165- Muhammed İbn Ziyad şöyle demiştir: Biz abdest kabındaki sudan abdest alırken Ebû Hureyre bize uğrar ve şöyle derdi: Abdestinizi tam alın. Çünkü Ebû'l-Kâsım şöyle buyurdu:
Ateşten dolayı vay topukların haline".

Açıklama

İbn Sîrin abdest aldığında yüzüğünü oynatarak yüzük yerini yıkardı. Bundan yüzüğün geniş oiduğu ve hareket ettirildiğinde suyun yüzük yerine ulaştığı anlaşılır.
Ebû Hureyre abdest alanlarda kusurlu bir davranış gördüğünden ve onlar adına korktuğundan "abdestinizi tam alın" demiş olabilir.
Hz. Peygamber'den künyesi ile yani Ebu'î-Kâsim diye söz etmek güzel olmakla birlikte, onu peygamberlik vasfı ile nitelemek daha güzeldir.
Bu hadis, âlimin fetva verdiğinde, dinleyenlerin aklında daha iyi kalsın diye delili ile zikretmesi gerektiğini gösterir.

30. Ayaklarını, Sandaletlerin (Ayakkabı Ların) Cindeyken Yıkamak, Sandaletin (Ayakkabının) Üzerine Mesh Yapmamak

166- Ubeyd îbn Cüreyc, Abdullah İbn Ömer'e şöyle dedi:
"Ey Ebû Abdurrahman! Arkadaşlarından hiç kimsenin yapmadığı dört şeyi senin yaptığını görüyorum" dedi.
Abdullah İbn Ömer: "Bunlar nedir ey İbn Cüreyc?" dedi.
İbn Cüreyc: "Kâbenin rükünlerinden yalnızca Yemanî rükünlerine el sürdüğünü, deri sandalet giydiğini ve sarı boya kullandığını görüyorum. Görüyorum ki sen Mekke'de iken insanlar hilali gördüğünde telbiye getirdikleri halde sen terviye gününe kadar telbiye getirrniyorsun".
Abdullah İbn Ömer şöyle dedi:
"Ben Hz. Peygamber'in Yemanî rükünlerinden başkasına dokunduğunu görmedim.
Deri sandalet giymeme gelince; Ben Hz. Peygamber'in kılsız deriden sandalet giydiğini ve (ayakları) onların içindeyken abdest aldığını gördüm. Bu yüzden ben de onları giymeyi seviyorum.
Sarı boyaya gelince; Ben Resûlullah'm sarı boya ile boyadığını gördüm. Ben de onunla boyamayı seviyorum.
Telbiye getirmeye gelince; Ben Hz. Peygamberin bineği hareket için hazır olmadıkça telbiye getirdiğini görmedim.[27][27]

---

[27][27] Hadisin geçtiği diğer yerler; 1514, 1552, 1609, 2865, 5851.

Açıklama

Mestlerde olduğunun aksine sandaletler (ayakkabılar) üzerine mesh yapmak yeterli olmaz. Tahavî, sandaletlere mesh yapmanın yeterli olmayacağına, kişinin iki ayağı görünecek şekilde mestin yırtılması halinde buna mesh yapılamayacağı konusundaki icmayı delil getirmiştir. Tahavî şöyle demiştir: "Sandaletler de böyledir. Çünkü onlar ayakları örtmez". Bu istidial sahih olmakla birlikte zikredilen İcma konusunda kendisine İtiraz edilebilir.
Kabe'nin dört rüknü vardır. İbn Cüreyc'in sözünden ilk anda sahabeden İbn Ömer dışındakilerin diğer rükünlerin tümüne el sürdüğü anlaşılmaktadır. Muaviye ve İbnü'z-Zübeyr'in bunu yaptığı sahih olarak nakledilmiştir. Bu mesele Hac bölümünde gelecektir.
Terviye günü Zilhicce'nin sekizinci günü (yani Arefe'den bir önceki gün)dür.

31. Abdest Ve Gusülde Sağdan Başlamak

167- Ümmü Atıyye şöyle demiştir:
Hz. Peygamber (vefat eden) kızının yıkanması sırasında kadınlara şöyle buyurdu:
"Sağ tarafından ve abdest azalarından başlayın.[28][28]
168- Âİşe anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber ayakkabı giymede, saçını-sakahnı taramada, abdest almada, (hasılı) bütün İşlerde sağdan başlamayı severdi.[29][29]

Açıklama

Hz. Peygamber'in sağ taraftan başlamayı sevmesinin sebebi şu olabilir: Ashab-i yemin (amel defterini sağ taraftan alacak olanlar) cennetlik olduğu için, o da bununla tefeül ediyordu.

Hadislerden Çıkan Bazı Sonuçlar

Tarama, yıkama ve tıraş olmada başın sağ yarısından başlamak müstehap-tır. "Tıraş olma vücuttan bir şeyi giderme olduğu İçin bunda soldan başlanır" denilemez. Aksine bu da ibadet ve süslenmedir. Başı tıraş ederken sağ yarısından başlama konusu yakında gelecektir.
Ayakkabı giyerken sağdan, çıkarırken soldan başlanır. Abdestte önce el ve ayak yıkanırken önce sağdan başlanır. Gusül yaparken de vücudun sağ yansından başlanır.
Bu hadis imamın sağında namaza durmaya, caminin sağ tarafında namaz kılmaya, yeme ve içmede sağdan başlamanın müstehap olduğuna delil getirilmiştir. Buharı hadisi, bu konularla ilgili bölümlerin tümünde nakletmiştir.
Nevevî şöyle der: Şereflendirme ve süslenme anlamı taşıyan durumların tümünde sağdan başlama, dinde yerleşik bir kuraldır. Şereflendirme ve süslenme anlamının zıddını barındıran durumlarda ise soldan başlama müstehaptır. Alimler abdestte sağ organları Önce yıkamanın sünnet olduğu konusunda icma etmişlerdir. Buna aykırı olarak abdest alan kişi fazileti kaçırmış olmakla birlikte abdesti tamdır.
Büyük ilim adamı Üstad Muvaffak (İbn Kudâme) el-Muğnîde "Bunun farz olmadığı konusunda bir görüş ayrılığı bilmiyoruz" demiştir.

32. Namaz Vakti Geldiğinde Abdest İçin Su Aramak

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Sabah namazı vakti girdi, su arandı ancak bulunamadı. Bunun üzerine teyemmüm (âyeti) indirildi."

---

[28][28] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261. 1262, 1263.

[29][29] Hadisin geçtiği diğer yerler: 426, 5380, 5854, 5926.

169- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
Resûlullah'ı bir ikindi vakti girdiğinde gördüm. İnsanlar su arıyorlardı ancak bulamadılar. Hz. Peygamber'e abdest suyu getirildi. Hz. Peygamber bu kabın içine elini koydu ve insanların bu kaptan abdest almalarını emretti. Suyun onun parmaklarının arasından kaynadığını gördüm. Bu su ile hiçbir kimse dışarıda kalmaksızın herkes abdest aldı.[30][30]

Açıklama

Hz. Aişe'nin yukarıdaki sözü, teyemmüm âyetinin inişi olayı ile ilgili hadisinin bir bölümüdür. Bunun tamamı Teyemmüm bölümünde gelecektir.[31][31]
Ibnü'l-Münzir şöyle demiştir: Buhârî bu başlığı seçmekle, namaz vakti girmeden önce abdest almak için su aramanın gerekli olmadığına delil getirmek istemiştir. Çünkü Hz. Peygamber sahabenin su aramayı geciktirmesini yadirgamamıştır, bu da aramanın geciktirilmesinin caiz olduğunu gösterir. Bu hadisle ilgili ayrıntılı açıklama Peygamberlik Mucizeleri bölümünde gelecektir.[32][32]

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Hadis, zaruret durumunda abdest almasına yeterli olacak sudan fazlasına sahip olan kişinin bunu başkaları ile paylaşmasının meşru olduğuna delildir.
Abdest alan kişinin az olan suyu avucuna alması o suyu "kullanılmış su (mâ-İ müsta'mel) kılmaz.
Şafiî bu hadisi, elleri kaba sokmadan önce yıkama emrinin, farziyet değil mendupluk ifade ettiğine delil olarak getirmiştir.
Kadı lyaz şöyle demiştir: Bu olayı güvenilir ravilerden çok sayıda kişi, bir grup sahabeden rivayet etmiştir. Hatta sahabeden hiç kimsenin bu rivayetlere tepki gösterdiği de rivayet edilmemiştir. Bu durumda bu olay Hz. Peygamber'in kesin olarak sabit olmuş mucizelerinden kabul edilir.

33. Kişinin Saçını Yıkamak İçin Kullandığı Su

Atâ, insan saçlarından İp ve urgan yapılmasında bir sakınca görmezdi. Yine o köpeğin artığında ve mescitte geçtiği yerde de bir sakınca görmezdi {bunların necis olduğunu düşünmezdi).
Zührî şöyle demiştir: "Köpek bir kaptaki sudan içtiğinde, şayet abdest alacak başka su yoksa bu su ile abdest alınır."
Süfyan-ı Sevrî şöyle demiştir: Bu fıkhın ta kendisidir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur; "...su bulamazsanız teyemmüm ediniz".[33][33] Burada su vardır. Ancak kişi bunun temiz olup olmadığından şüphe etmektedir. Bu durumda hem bu su İle abdest alır, hem de teyemmüm yapar.

Açıklama

Bölüm başlığı "insanın başını yıkamak için kullandığı suyun hükmü" anlamına gelmektedir. Bunârî bunun hükmünün temizlik olduğuna işaret etmektedir. Çünkü gusül yapan kişinin gusülde kullandığı suya saçından kıllar düşebilir. Şayet bu kıllar necis olsaydı, suya düştüğünde suyu da necis yapardı. Hz. Peygamber'in gusül yaparken bundan sakındığı nakledilmemiştir. Aksine o, ileride geleceği üzere saç diplerini ovalardı. Bu, çoğunlukla bazı kılların kopmasına yol açar. Bu da içine insan saçı düşen suyun temiz olduğunu gösterir. Bu, alimlerin çoğunun görüşüdür.
Eti yenmeyen, boğazlanmış hayvanın kıllarına gelince bu konuda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Görüş ayrılığının temelinde de şu husus vardır: Kıl şayet canlı ise

---

[30][30] Hadisin geçtiği diğer yerler: 195, 200, 3573, 3574, 3575.
[31][31] 334 nolu hadis
[32][32] 3572 nolu hadis.
[33][33] el-Mâide, 5/6

hayvanın ölümüyle necis olur, canlı değilse necis olmaz. Şâfiîler'de daha sahih kabul edilen görüşe göre, kıl hayvanın ölmesi ile necis olur. Âlimlerin çoğunluğu buna muhalif görüş belirtmişlerdir.
Süfyan-ı Sevrî âyetin genel ifadesini esas almayı "fıkıh" olarak nitelemiştir. Bu da âyette yer alan "su bulamazsanız" ifadesidir. Çünkü bu olumsuz cümlede belirlilik takısı almamış bir kelime olduğundan tahsis edildiğine dair bir delil bu-İunmadıkça genellik ifade eder.
Köpeğin yalaması ile kaptaki suyun necis olması, ilim ehlinin ittifakla kabul ettiği bir husus değildir. Bu sebeple Süfyan kendi görüşü olarak ihtiyaten teyemmüm almayı da eklemiştir.
Bazı imamlar "böyle bir durumda kişinin bu suyu döktükten sonra teyemmüm alması daha evlâdır" demişlerdir.
Doğrusunu Allah bilir.
170- îbn Şîrîn şöyle demiştir: Abîde'ye şöyle dedim: "Elimizde Hz. Peygamber'in (saç veya sakal) kıllarından var. Biz Enes (veya Enes'in ailesi) aracılığı ile bunu elde ettik".
Abide şöyle dedi: "Benim elimde O'ndan şefe bir kılın bulunması benim için dünyadan ve dünyadakilerden daha sevimlidir.[34][34]
171- Enes'in bildirdiğine göre Resûlullah başını tıraş ettirince onun saçının kıllarından alan ilk kişi Ebû Talha oldu.

Açıklama

Buhârî bu eseri nakletmekle, Ebû Talha'nın elde ettiği saç kılının onun ailesinde kaldığını, sonra da onların azatlılarına geçtiğini belirtmek istemiştir. Çünkü Muhammed'in babası Şîrîn, Enes İbn Mâlik'in azatlısı idi. Enes ise Ebû Talha'nın üvey oğlu idi.
Bu hadisin konu aleyhi ve başlığı ile ilgisi şudur: Saç kılı temizdir. Şayet öyle olmasaydı Hz. Peygamber'in saç kılını saklamazlardı ve Abîde kendisinde onun bir saç kılı bulunmasını istemezdi. Saç kılı temiz olduğuna göre, bu saç kılını yıkamada kullanılan su da temizdir.
Ebû Talha el-Ensârî , Enes'in annesi olan Ümmü Süleym'in kocası idi.
Bu hadisi Müslim, İbn Sîrîn'den şu lafızla rivayet etmiştir: Hz. Peygamber nem. şeytan taşlayıp kurbanını kestikten sonra berber onun saçının sağ tarafını kesti. Sonra Hz. Peygamber Ebû Talha'yı çağırarak saç kıllarından ona verdi. Sonra berber saçın sol tarafını kesti. Hz. Peygamber sol tarafın kıllarından da Ebû Talha'ya vererek şöyle buyurdu: "Bunları insanlara dağıt.[35][35]

Hadislerden Çıkan Bazı Sonuçlar

Nevevî şöyle demiştir: Bu hadis, başı tıraş etmede sağdan başlamanın müstehap olduğunu göstermektedir. Bu, Ebû Hanife hariç alimlerin çoğunluğunun görüşüdür.
İnsan kılı temizdir. Âlimlerin çoğunluğu bu görüştedir, mezhebimizde (Şâfiîlerde) sahih olan görüş de budur.
Hz. Peygamber'in saç kılı ile teberrük etmek ve bunu edinmek caizdir.
Atiyye ve hediye konusunda sahabe arasında paylaşım söz konusudur.
Ben (İbn Hacer) de derim ki: Paylaşım eşitliği gerektirmez.
Bir şeyi başkasına dağıtmayı üstlenen kişiye başkalarından daha fazla verilebilir.
172- Ebû Hureyre, Resûlullah'm şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Birinizin kabından köpek su içerse o kabı yedi kere yıkasın".

Açıklama

Muvatta'da da "içerse" diye rivayet edilmiştir. Ebû Hureyre'den hadisi rivayet eden çoğunluk ise "içerse" değil "yalarsa" şeklinde rivayet etmişlerdir.
Hadisten ilk anda bu hükmün bütün kaplar için geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yıkamanın sebebinin köpeğin kabı necis kılması olduğunu söylersek, hüküm çok değil az

---

[34][34] Hadisin geçtiği diğer yer: 171.
[35][35] Müsiim, Hac, 56. (Çev.)

su bulunduğunda geçerli olur.
Yıkasın" emri, yıkamanın derhal yapılmasını gerektirir. Ancak çoğunluk, kişinin o kabı kullanmak istemesi durumu hariç, derhal yıkamanın müstehap olduğunu söylemiştir.
Mâlik'in rivayetinde toprakla yıkamaktan bahsedilmemiştir. Ebû Hureyre'den yapılan rivayetlerde yalnızca İbn SMn'in rivayetinde toprakla yıkamadan bahsedilmektedir. İbn Sîrîn'den hadisi nakledenler toprakla yıkamanın ne zaman yapılacağı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Müslim ve diğer bazı hadisçilere göre kabı yedi kere yıkamanın ilki toprakla yapılır. Bu, çoğunluğun İbn Sîrîn'den rivayetidir. Bu hem çoğunluk hem de daha iyi ezberlenmiş olması bakımından ayrıca da anlam bakımından tercihe şayandır. Çünkü sonuncu yıkama toprakla olsa kabın bir kez daha su İle yıkanması gerekli olur.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Necis olan şey sıvı olduğunda, necislik hükmü bu sıvının temas ettiği diğer şeylere de geçer.
Sıvıların bir bölümüne necaset düştüğü zaman sıvının tümü necis olur.
Sıvı necis olduğunda onun içinde bulunduğu kap da necis olur.
Az miktarda su, içine necasetin düşmesi ile değişmese bile necis olur. Çünkü köpeğin yalaması çoğunlukla kabın içindeki suyu değiştirmez.
Necasetin suya temas etmesi ile suyun necasete temas etmesinin hükmü farklıdır. Çünkü necasetin bulunduğu yere su dökmek (suyu temas ettirmek) emredilmiştir.
Bu hadisten ilk olarak anlaşılan anlam, Mâliki ve Hanefîler'in konu ile ilgili hükümlerine aykırıdır. Mâlikîler, kendilerinden nakledilen meşhur görüşe göre yedi kez su ile yıkamayı kabul ettikleri halde, toprakla yıkamayı gerekli görmemişlerdir. Çünkü toprakla yıkamak, Mâlik'in rivayetinde yoktur. Mâlikîler'den el-Karafî bu kondaki hadislerin sahih olduğunu söylemiştir. Mâliki imamlar bunu nasıl gerekli görmemiş hayret doğrusu! Hanefîler ise ne yedi kere yıkamayı ne de toprakla yıkamayı gerekli görmüşlerdir.
173- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şunu rivayet etmiştir:
"Bir adam, susuzluktan ıslak toprağı (çamuru) yalayan bir köpek gördü. Ayakkabısı ile (kuyudan) köpeğe su çıkarıp, susuzluğunu gide-rinceye kadar köpeğe su içirdi. Allah da onun bu yaptığını kabul ederek kendisini cennete koydu".

Açıklama

Buhârî bu hadisi, köpeğin artığının temiz olduğuna delil getirmiştir. Çünkü hadisten ilk anda anlaşıldığına göre söz konusu adam köpeğe ayakkabısı ile su vermiştir. Buhârî'nin bu delili getirmesinin "Bizden önceki dinlerin hükümleri (şer'u men kablena), bizim hakkımızda da geçerlidir" kabulüne dayandığı, oysa bunun ihtilaflı bir mesele olduğu, söylenerek Buhârî'ye itiraz edilmiştir. Şayet bizden önceki dinlerin hükümlerinin bizim hakkımızda da geçerli olduğunu kabul edersek, bunlar yalnızca neshedilmemiş {yürürlükten kaldırılmamış) hükümlerde söz konusu olur. Bu kabul edilse bile delil getirme gerçekleşmez. Çünkü adam ayakkabısı ile kuyudan aldığı suyu başka bir şeye boşaltarak köpeğe içirmiş veya köpeği suladıktan sonra ayakkabısını yıkamış yahut da bundan sonra o ayakkabıyı giymemiş olabilir.
Bu hadis ile ilgili ayrıntılı açıklama Su İçme bölümünde gelecektir.[36][36]
174- Hamza İbn Abdullah, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resûlullah salkır zamanında köpekler işerdi, mescide girer çıkardı da bundan dolayı (mescidi yıkamak için) hiç su serpmezlerdi.

Açıklama

Münzirî şöyle demiştir: Bu şu anlama gelir; köpekler mescit dışında kendilerine ait yerlere işerdi, sonra da mescidin içine girer çıkardı. Çünkü o devirde mescidin kapısı yoktu. Köpeklerin mescidi işeme yeri olarak kullanmalarına ashabın müsaade etmiş olmaları

---

[36][36] 2363 nolu hadis.

düşünülemez.
Münzİrî'nin bu görüşüne şu şekilde itiraz edilmiştir: Köpeğin sidiğinin de tıpkı kedi gibi temiz olduğu kabul edilirse bunu yapmış olmaları uzak görülemez.
Bu konuda doğruya en yakın olan şudur: Bu, aslolanm mübahlık olduğu ilk devirlerdedir. Sonradan mescitleri şereflendirme ve temiz tutma emri söz konusu olmuş ve mescitlere kapı yapılmıştır.
175- Adiy İbn Hatim şöyle demiştir:
Hz. Peygamber'e soru sordum o da bana şöyle cevap verdi:
(Av için) eğitilmiş köpeğini ava gönderirsen ve köpek avı öldürürse o avı ye. Şayet köpek o avdan yerse sen yeme, çünkü (bu durumda) köpek, avı kendisi için tutmuştur".
Ben şöyle dedim: "Ben köpeğimi gönderdiğimde yanında başka bir köpek daha bulursam (ne yapayım)?"
Hz. Peygamber O avı yeme. Çünkü sen yalnızca kendi köpeğin için (onu gönderirken) besmele çektin, başka bir köpek için besmele çekmedin.[37][37]

Açıklama

Adiy, Hz. Peygamber'e av köpeklerinin hükmünü sormuştur.
Buhârî'nin bu hadise burada yer vermesinin sebebi, köpeğin artığının temiz olduğu şeklindeki kendi görüşünü delillendirmektir. Hadisin konu başlığına uyumu, konu başlığında "köpeğin artığından" bahsedilmiş olmasıdır.
Hz. Peygamber köpeğin avladığı hayvanı yemeye izin vermiş ve bunu köpeğin ağzının değdiği yeri yıkama şartı ile sınırlanmamıştır. Buhârî işte bunu delil olarak getirmektedir.

34. Abdestin Yalnızca Ön Ve Arkadan Çıkan Şey Sebebiyle Gerekli Olduğunu Kabul Eden Kimselerin Görüşü

Yüce Allah "...yahut biriniz tuvaletten gelirse.[38][38] buyurmuştur.
Ata, makadmdan kurtçuk veya cinsel organından bit çıkan kimse hakkında "abdestini yenilemesi gerekir" demiştir.
Câbir İbn Abdullah şöyle demiştir: "Kişi namazda iken kahkaha ile gülerse abdestini tekrarlamaksızın namazını yeniden kılar."
Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Kişi abdestli iken saçını koparır, tırnağını keser veya mestlerini çıkarırsa yeniden abdest alması gerekmez."
Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Abdest ancak hadesten (abdestsizlikten) dolayı gerekir."
Câbir'den rivayet edildiğine göre "Hz. Peygamber saikam! Zâtü'r-rikâ gazvesinde idi. Birine namaza iken ok atıldı. Adamdan çokça kan geldiği halde adam rüku ve secde etti, namazına devam etti."
Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Müslümanlar ötedenberi yaraları ile birlikte (yaralarından kan geldiği halde) namaz kılmaya devam ederler."
Tavus, Muhammed İbn Ali, Atâ ve Hicazlılar "Kandan dolayı abdest gerekmez" demişlerdir.
İbn Ömer sivilcesini sıktı, ondan kan çıktı ancak abdest almadı. İbn Ebî Evfâ kan tükürdüğü halde namazına devam etti.
İbn Ömer ve Hasan-ı Basrî kan aldıran (hacamat yaptıran) kimse hakkında "Kan aldırdığı yerleri yıkaması dışında başka bir şey yapmasına gerek yoktur" demişlerdir.

Açıklama

Bu bölüm başlığında, bedende ön ve arkadan başka yerlerden çıkan bir şey sebebi ile abdesti gerekli görmeyenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Buharı bununla, bedenden ön ve arka dışında çıkan kusmuk, kan aldırma vb. şeylerden dolayı abdesti gerekli gören

---

[37][37] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2054, 5475, 5476, 5477, 5483, 5484, 5485, 5486, 5487, 7397.

[38][38] el-Mâide, 5/6

muhalif görüşe işaret etmiştir.
Şöyle denilebilir: (Ön ve arkadan çıkan şeyler dışında) abdesti bozmada dikkate alman durumlar şu ikisine indirgenebilir:
1. Uyku (çünkü uyku kişiden yel çıkma ihtimalini barındırır),
2. Kadına dokunmak, kendi cinsel organını tutmak (çünkü bunlar erkekten mezi çıkma ihtimalini barındırır).
Zâtü'r-rikâ gazvesi hakkında ayrıntılı açıklama ileride gelecektir.39[39]
Buhârî Zâtü'r-rikâ gazvesi ile ilgili hadisten sonra Hasan-ı Basrî'nİn "Müslümanlar ötedenberi yaralan ile birlikte (yaralarından kan geldiği halde) namaz kılmaya devam ederler" sözüne yer vermiştir. Buradan ilk anda Buhârî'nin namazda kan çıkmasının namazı bozmayacağı görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. fitekim Hz. Ömer'in yarasından kan çıktığı halde namaz kıldığı sahih olarak vayet edilmiştir.
Leys'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kan aldıran kişinin kan aldırdığı yeri ilmesi yeterli olur, bu şekilde namaz kılabilir. Kan aldırma yerini yıkaması gerekmez."
176- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu öyle mistir:
"Kişi mescidde namazı beklediğinde, abdestini bozmadığı sürece amazdaymış gibi sevap alır. 40[40]
Yabancı bir adam: "Hades nedir ey Ebû Hureyre?" dîye sordu.
Ebû Hureyre de redıyaüâhuanh: "Sesli yellenmektir" dedi.

Açıklama

Burada kasdedilen, kişinin namazı beklediği sürece namaz sevabı almasıdır.
Yabancı bir adam ifadesi ile arap olsun ya da olmasın Arapçayı fasih olarak onuşamayan bir kimse kasdedilmektedir.
Ebû Hureyre bu hadiste abdestsizliği "sesli olarak yellenmek" şeklinde açık-ımıştır. Ebû Dâvud ve diğerlerinin rivayetindeki "Abdest ancak sesli veya sessiz ellenmekten dolayı gerekir" ifadesi de bunu desteklemektedir.
Abdestİ bozan daha şiddetli durumlar bulunduğu halde Ebû Hureyre'nin 'alnızca bu ikisini zikretmesinin sebebi, kişiden mescitte genellikle bu ikisi dışın-iakilerin çıkmamasıdır. İlk anda anlaşıldığına göre soru da zaten özel bir abdest-izlik, yani çoğunlukla namazda karşılaşılan abdestsizlik ile ilgili olarak sorul-nuştur. Nitekim Abdest bölümünün başında buna işaret edilmiştir.41[41]
111- Abbâd İbn Temîm, amcasından o da Hz. Peygamber'den şunu rivayet etmiştir:
"Kişi bir ses veya koku duymadıkça namazını terk etmesin."
178- Muhammed İbnü'l-Hanefiyye, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Ben kendisinden çok mezi gelen bir kimseydim. Bunu Resûlullah'a sormaktan utandım. Mikdâd İbnü'l-Esved'e sormasını emrettim. O da Hz. Peygamber'e bunu sordu.
Hz. Peygamber saflaiiahu aleyhi vfe seiiem "Ondan (meziden) dolayı abdest gerekir"' buyurdu.

Açıklama

Bu konuda açıklama Gusül bölümünde gelecektir.42[42]
İlim bölümünün başında bu hadisin başka bir yolla rivayeti geçmişti.
Buhâri hadisi burada, iki çıkış yolunun birinden (erkeğin cinsel organından) çıkan mezinin abdesti gerektirdiğine dair delil olarak getirmiştir.
179- Zeyd İbn Hâlid şöyle demiştir:
Osman İbn Affan'a: "Kişi eşiyle ilişkide bulunduğunda kendisinden meni gelmezse (ne olur)?" diye sordum.

39[39] 4125 nolu hadis.

40[40] Hadisin geçtiği diğer yerler: 445, 477, 647, 648, 659, 2119, 3229, 4717.
41[41] 137 nolu hadis.
42[42] 269 nolu hadis.

Osman şöyle dedi: "Namaz abdesti gibi abdest alır, ayrıca cinsel organını yıkar". Hz. Osman "Bunu Resûlullah'tan duydum" dedi.
Bunu Ali, Zübeyr, Taiha ve Ubey İbn Kâ'b'a radonu a™ sordum onlar da böyle (aynı şeyi) söylediler.[43[43]]

Açıklama

Bu hadisin hükmü ile ilgili açıklama Gusüî konusunun sonunda gelecek. Orada bu hükmün mensuh (yürürlükten kaldırılmış) olduğunu açıklayacağız.
180- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir:
Resûlullah ensardan bir adamı çağırttı. Adam başından sular damlayarak geldi.
Hz. Peygamber: "Galiba seni aceleye getirdik" buyurdu.
Adam: "Evet" dedi.
Resûlullah İşin aceleye gelirse (yahut meni gelmezse) abdest alman gerekir (bu yeterlidir)' buyurdu.

Açıklama

"Galiba seni aceleye getirdik": Yani cinsel ilişki ihtiyacını tamamlamadan çağırdık. Bu hadis, karineleri esas almanın caiz olduğunu göstermektedir. Çünkü sahâbî, gusü! yaparak Hz. Peygamber'in emrine icabet etmekte gecikti..Bu sebeple normal olan duruma, yani Hz. Peygamber'in emrine derhal uymaya ters davranmış oldu. Hz. Peygamber adamın üzerinde yıkanma izlerini görünce, onun meşgul olduğunu anladı. Adam Hz. Peygamber'in çağrısına uymak İçin cinsel ilişkiyi yarıda kesmiş olabileceği gibi, boşalmış da olabilirdi.
Soru da bunun hakkında olmuştur.
Hz. Peygamber'in adamın geç kalmasını eleştirmemesi, taharete devam etmenin müstehap olduğunu göstermektedir. Bu durum, Hz. Peygamber'in emrine icabet etmenin gerekli kılınmasından önce olmuş gibidir. Çünkü farz olan bir şey müstehap bir şey, için geciktirilmez.
İtbân, evinde namazgah edinebilmek İçin Hz. Peygamber'den evine gelerek orada namaz kılmasını istemiş, Hz. Peygamber de bu isteğe olumlu karşılık vermiştir. Yukarıdaki hadis bu olayia ilgili olabilir. Itbân, Hz. Peygamberle sefeır birlikte namaza hazır olabilmek için guslü önce yapmış olmalıdır.

35. Kişinin Arkadaşına Abdest Aldırması

181- Üsâme İbn Zeyd'den rivayet edildiğine göre Resûlullah aleyhi ve
Arafattan dönerken dağdaki yolda inip tuvalet ihtiyacını gördü. Ben ona su döktüm o da abdest aldı.
Ben; "Namaz mı kılacaksın Ey Allah'ın Resulü?" diye sordum.
Hz. Peygamber satöhu aleyhi ve senem: "Namaz ileride kılınacak" dedi.

Açıklama

Burada kişinin başkasına abdest aldırmasının hükmü yer almaktadır. Buhârî bu hadisi, abdest alırken başkasından yardım İstemeye delil olarak getirmiştir. Ancak mekruhluğun abdest almada zorluk veya ihtiyaç bulunmaması durumuna özgü olduğunu kabul edenler hakkında bu Usame hadisi delil olmaz. Çünkü bu olayda Hz. Peygamber yolculukta idi (yani abdest almada bir zorluk bulunuyordu).
182- Muğîre İbn Şu'be'den rivayet edildiğine göre o bir yolculukta Resûlullah ile birlikteydi. Hz. Peygamber aifehu tuvalet ihtiyacını görmek için gitti. Muğîre Resulullah'ın ve seiiem eline su döküyor, o da abdest alıyordu. Hz. Peygamber yüzünü ve kollarını

[43[43]] Hadisin geçtiği diğer yer: 292.

yıkadı, mestleri üzerine ise mesh etti.[44[44]]

Açıklama

Bu hadisle ilgili geniş açıklama Mestler üzerine Mesh konusunda gelecektir. Bu hadisin burada getirilmesinin sebebi abdest alırken başkasından yardım isteme konusunu delillendirmektir.
İbn Battal şöyle demiştir: Bu, namazın aksine kişinin başkasından yardım alabileceği, Allah'a yaklaştırın fiillerdendir. Buhârî, abdest sırasında Hz. Peygam-ber'e su dökülmesinden, kişinin başkasına abdest aldırmasının caiz olduğu sonucunu çıkarmıştır. Her İki hadis de su dökme konusunda yardım almanın mekruh olmadığını göstermektedir. Yine suyu getirmekte ise mekruhluk hiç yoktur. Doğrudan abdest aldırmaya gelince bu hadisler buna delil olmaz. Evet, bu konuda hiç yardım almaması müstehaptır.

36. Abdestini Bozduktan Sonra Kuran Okumak Vb. Fiiller

Mansûr, İbrahim en-Nahaî'den şunu rivayet etmiştir: Hamamda Kur'an okumakta bir sakınca yoktur. Kişi abdestsiz olarak mektup yazabilir.
Hammâd da İbrahim en-Nahaî'den şunu rivayet etmiştir: Şayet hamamda-kilerin üzerinde izar (peştamal) varsa onlara selam ver, yoksa selam verme.

Açıklama

Burada "hades" kelimesi ile küçük abdestsizlik kasdedilmektedir.
Mansûr şöyle demiştir: İbrahim'e hamamda Kur'an okumanın hükmünü sordum, o da "Hamamlar içinde Kur'an okumak için yapılmamıştır" dedi.
Ebû Hanife'nin bunu mekruh gördüğünü aktarmıştım.
Öğrencisi İmam Muhammed İbnü'l-Hasen ve Mâlik ise bunun mekruh olmadığını söylemişlerdir. Çünkü bu konuya öze! bîr delil yoktur.
Subkî (el-Kebîr) bunun mekruh olmadığı görüşünü tercih etmiş ve şunu delil getirmiştir: Kişinin Kur'an okuması ve Kur'an'ı çokça okumak dince istenen bir şeydir. Abdestsizlik ise kişinin çokça karşılaştığı bir durumdur. Şayet abdestsiz Kur'an okumak mekruh olsaydı, pek çok hayır kaçmış olurdu. Hamamda Kur'an okumaya gelince, şayet okuyan temiz bir yerde ise ve avret yerinin açılması gibi bir durum söz konusu değil ise mekruh olmaz, aksi takdirde mekruh olur.
Mektup yazmaya gelince; mektuplara genelde besmele ile başlandığından soru soran kişi, abdestsiz olan kişinin mektup yazmasını mekruh zannettiği için bu soruyu sormuştur.
183- Abdullah İbn Abbas'm azatlısı Küreyb'in rivayet ettiğine göre Abdullah Ibn Abbas bir gece Hz. Peygamberin eşi -kendisinin de teyzesi Meymûne'nin yanında kaldı. (İbn Abbas şöyle anlatmaktadır):
"Başımı yastığın enine koyarak uzandım. Resûlullah ile hanımı (Meymüne) ise yastığın boyuna koyarak uzandılar. Gece yarısı, yahut biraz önce veya biraz sonra uyandı. Uykuyu gidermek için eliyle yüzünü silmeye başladı. Sonra Âl-i İmran sûresinin son on ayetini okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük kırbaya uzandı. Ondaki sudan güzelce abdest aldı. Sonra namaza durdu."
(İbn Abbas diyor ki):
"Ben de kalktım, onun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim, sol yanına durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rekat, sonra iki rekat, bir daha iki rekat, ardından iki rekat, iki rekat, iki rekat daha kıldı, sonra da tek rekat (vitir) kıldı. Ardından müezzin gelinceye kadar uzandı. Sonra yine kalktı, hafif iki rekat kıldıktan sonra çıkıp sabah namazını kıldırdı."

Açıklama

[44[44]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 203, 06, 363, 388, 2918, 4421, 5798, 5799.

İbn Battal ve ona tabî olanlar şöyle demişlerdir: "Bu hadis, abdestsiz olarak Kur'an okumayı mekruh görenleri reddetmeye delildir. Çünkü Hz. Peygamber bu âyetleri uykudan uyandığında abdest almadan önce okumuştur."
İbnü'l-Müneyyir ve başkaları ise bunu eleştirerek şöyle demişlerdir: Bu, onun uyumasının abdesti bozduğunu kabul edersek geçerli olur. Oysa durum böyle değildir. Çünkü O Benim gözlerim uyur, kalbim uyumaz" buyurmuştur. Uyandıktan sonra abdest alması ise ya abdestini tazelemek içindir.
Ben (İbn Hacer) ise derim ki; Bu, İbn Battal'ın görüşünü reddetmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in uykuda abdestini bozduğu kesin değildir. Ancak Hz. Peygamber uyandıktan sonra abdest alınca, ilk anda onun abdestini bozduğu anlaşılmaktadır. Onun uyumasının abdestini bozmaması, uykuda iken kendisinden abdesti bozan bir durum meydana gelmeyeceği anlamına gelmez. Onun özelliği; böyle bir durum meydana gelirse, diğer insanlardan farklı olarak onun bunu biimesidir. Abdesti yenileme vb. zikredilenlere gelince bu aslolan duruma aykırıdır. Öyle görünüyor ki hadisin konu başlığı ile uyumu şuradan kaynaklanmaktadır: Kişinin yatakta hanımı ile yatması genellikle dokunma olmaksızın gerçekleşmez. (Hz. Peygamber de bunun için abdest almıştır)
Müslim, İbn Ömer'den abdesti bozduktan sonra Allah'ı zikretmeyi mekruh gördüğünü rivayet etmiştir. Ancak bu hadis Buhârî'nin şartlarına uygun değildir.

37. Ancak Ağır Baygınlıktan Sonra Abdesti Gerekli Gören Kimselerin Görüşü

184- Hz. Ebû Bekir'in kızı Esma anh şöyle demiştir:
"Güneş tutulduğunda Hz. Peygamberin eşi Aişe'nin yanına geldim. Bir de baktım ki insanlar ayakta namaz kılıyorlar. Baktım ki Aişe de kalkmış namaz kılıyor."
Ona: "İnsanlara ne oluyor?" diye sordum. Eliyle gökyüzünü gösterdi. Âişe 'Sübhanallah" dedi.
Ben "Bu bir âyet (işaret) midir?"diye sordum, başıyla "Evet" diye işaret etti. Bunun üzerine ben de namaza durdum. Üzerime baygınlık çökünce (yanımdaki kırbadan) başıma su dökmeye başladım. namazı bitirince Allah'a hamd-ü sena edip
Hz. Peygamber ve şöyle buyurdu:
Daha önce bana gösterilmemiş her şey, hatta cennet ve cehennem bile bana burada gösterildi. Bana kabirlerinizde Mesih Deccal'in fitnesine benzer (veya yakın) bir şekilde imtihan edileceğiniz vahyedildi." Hadisi rivayet eden ravi, Hz. Esma'nın "benzer" kelimesini mi ."yakın" kelimesini mi kullandığında şüphe ederek ikisini de zikretmiş ve "Esma hangisini zikretti tam olarak hatırlamıyorum" demiştir.
Kabre giren kişiye sorulacak: - Bu adam (Hz. Muhammed) hakkında ne biliyorsun?
Mümin (veya kesin inançtı bir) [45][45] kişi: "O, Muhammeddir, Allah'ın resulüdür. Bizlere apaçık deliller ve hidayeti getirdi. Biz de onun davetine icabet ettik ve ona tabi olduk. O Muhammeddir (üç kere)" diyecek. O kişiye: "Rahat bir şekilde uyu. Senin ona kesin olarak inandığım anladık" denilecek.
Münafık (veya kalbinde şüphe bulunan) [46][46] kişi ise: "Bilmiyorum. İnsanların bir şeyler söylediğini duydum, ben de aynısını söyledim" diyecek.

Açıklama

Buhâri bu konu başlığını koyarak, mutlak olarak baygınlık durumunda abdesti gerekli görenleri reddetmek istemiştir.
Ibn Battal şöyle demiştir: Baygınlık insanın uzun süreli yorgunluk ve ayakta kalmasından sonra karşılaşılan bir hastalıktır. Bu da bir tür bayılmadır, ancak ondan daha hafiftir. Esma kendini korumak için başına su dökmüştür. Şayet bu baygınlık şiddetli olsaydı bayılma gibi olurdu ki bunun abdesti bozduğunda icma vardır.
Esma'nm kendi kendine başına su dökmesi o sırada duyularının çalışmakta olduğunu gösterir. Bu tür küçük baygınlık ise abdesti bozmaz.

---

[45][45] Hadîsi rivayet eden kişi, Hz. Esma'nın hangi kelimeyi söylediğinde şüphe etmiştir.

[46][46] Hadisi rivayet eden kişi, Hz. Esma'nın hangi kelimeyi söylediğinde şüphe etmiştir.

Esma'nm fiilinin delil olan yönü şudur: O, Hz. Peygamber'in arkasında namaz kılıyordu. Hz. Peygamber İse önünde-kileri gördüğü gibi arkasında namaz kılanları da görürdü. Onun Esma'nın fiiline tepki gösterdiği nakledilmemiştir. Bu hadisle ilgili bazı açıklamalar İlim bölümünde geçmişti. 47[47] Diğer açıklamalar ise Güneş Tutulması Namazı bölümünde gelecektir.48[48]

38. Başın Tümünü Meshetmek

Çünkü Yüce Allah "Başınızı mesnedin 49[49] buyurmuştur. Ibnü'l-Müseyyeb şöyle demiştir: "Kadın da erkek gibi başını mesheder."
Mâlik'e "Kişinin başının bir kısmını meshetmesî yeterli olur mu?" diye soruldu, o Abdullah İbn Zeyd hadisini delil getirdi.
185- Amr İbn Yahya eî-Mâzim'nin babasından rivayet ettiğine göre bir adam Abdullah İbn Zeyd'e -yani Amr İbn Yahya'nın dedesine- "Bana Resûlullah'm nasıl abdest aldığını gösterebilir misin?" diye sordu. Abdullah İbn Zeyd "Evet" dedi ve (abdest aîmak İçin) su istedi. Eline su dökerek iki kere yıkadı. Sonra üç kere ağzını çalkaladı ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü üç kere yıkadı, sonra kollarını dirseklere kadar ikişer ikişer yıkadı. Sonra başını iki eliyle mesnetti. Ellerini bir öne bir arkaya götürdü. Şöyle ki: Başının ön kısmından başlayarak ensesine kadar götürdü, sonra başladığı yere getirdi. Sonra ayaklarını yıkadı.50[50]
Said İbnü'l-Müseyyeb'den rivayet edilen sözü, İbn Ebî Şeybe muttasıl bir senetle şu şekilde rivayet etmiştir: "Erkek ve kadın meshetmede eşittir". Ahmed İbn Hanbel'den "Kadının başının ön kısmını meshetmesi yeter" dediği rivayet edilmiştir.
Âyet ve hadisin delil getirilme yönü şudur: Ayetin lafzı mücmeldir. Çünkü bu ayetteki "bâ" harfi zaid kabul edilerek "başın tümünü mesnediniz" şeklinde anlaşılmaya müsait olduğu gibi, "bâ" harfi teb'iz (bir şeyin bir kısmını ifade etme/bölme) için kabul edilerek "başın bir bölümünü mesnediniz" şeklinde anlaşılmaya da müsaittir. Hz. Peygamber'in fiili ile âyetten ilk ihtimalin kasdediidiği ortaya çıkmıştır. Onun, saçının bir kısmını meshettiği yalnızca Muğire hadisindeki "perçemine ve sarığına mesnetti" İfadesinde sabit olmuştur. Bu, başın tümünü meshetmenin farz olmadığını göstermektedir.51[51]
Resûlullah'ın nasıl abdest aldığını bana gösterebilir misin?" ifadesi öğrencinin hocasına karşı yumuşak ifade kullanmasına delildir. O, öğretimde daha etkili olması için fiilen göstermesini istemiştir.
Elini İki kere yıkadı": İmam Mâlik'in rivayetinde de bu şekilde "el" kelimesi tekil gelmiştir. Buhârî'de yer alan Vüheyb ve Süleyman İbn Bilal rivayetinde, Ebû Nuaym'daki Dâreverdî rivayetinde "iki elini üçer kere yıkadı" şeklindedir. Müslim'deki Hâlid İbn Abdullah rivayetinde de böyledir. Bu raviler hadis hafızı olup hepsi de aynı hususta bir araya gelmişlerdir. Onların fazla olarak rivayet ettikleri şey, tek bir hafızın rivayetine tercih edilir.
Bu hadis, uykudan kalkması söz konusu olmasa bile eli kaba sokmadan önce yıkamaya delildir. Nitekim bunun benzeri Hz. Osman hadisinde de geçmiştir. Burada "ellerden" kasıt yalnızca bilekten aşağı olan kısımdır.
Bu hadis, ağzı çalkalama ve burna su vermenin bir su ile yapılmasının müs~ tehap olduğuna deli! getirilmiştir. Aşağıda az sonra gelecek Haiid İbn Abdullah rivayetinde İse "tek bir avuç su ile ağzını çalkaladı ve burnuna su verdi. Bunu üç kere yaptı" deniimektedir. Bu, her defasında mazmaza ve istinşakı aynı su ile yapma konusunda açık

47[47] 86 nolu hadis.
48[48] 1053 nolu hadis.
49[49] e!-Mâide, 5/6
50[50] Hadisin geçtiği diğer yerler: 186, 191, 192, 197, 199.
51[51] Zikredilen Muğire hadisi, kişinin başında sank olmadığında başın tümünü meshetmenin farz olmadığına delil olmaz. Yalnızca başta sarık bulunduğunda saçların görünen kısımlarını meshetmenin yeterli olduğunu gösterir. Sarık bulunmadığında İse Abdullah îbn Zeyd hadisi esas alınarak başın tümü meshedilir. Bundan anlaşılmaktadır ki iki hadis arasında bir ihtilaf yoktur. Ayetteki "bâ" harfi ilsak / bitiştirme içindir. Zâid olmadığı gibi teb'iz için de değildir. (AbdulazizİbnBâz).

bir ifadedir.
Alimler kolları yıkama hükmünün kapsamına dirseklerin girip girmediğinde ihtilaf etmişlerdir. Dirseklerin girdiğine, Hz. Peygamber'in saüaüâkı delil olarak getirilebilir.
Dârekutnî'de hasen bir senetle Hz. Osman'ın abdest alışı ile ilgili olarak şu rivayet yer almaktadır; "Kollarını dirseklere kadar, öyle kî pazularının kenarlarına kadar yıkadı". Yine Dârekutnî'de Câbir'den şu rivayet vardır: "Resûlullah abdest aldığında suyu dirseklerine götürürdü". Ancak bunun senedi, zayıftır.
Bezzâr ve Taberânî'de Vâil İbn Hucr'dan abdestin alınışı ile ilgili rivayette: "Kollarını, dirsekleri geçinceye kadar yıkadı" ifadesi yer almaktadır.
Şafiî el-Ümm'de şöyle demiştir: Abdestte dirseklerin de yıkamaya dahil olduğu konusunda muhalif bir görüş belirten bilmiyorum.
Başı meshederken ellerin öne ve arkaya götürülmesinin hikmeti başın iki kısmını da kaplama mesh yapmaktır.
Aşağıda gelecek Vüheyb rivayetinde "sonra ayaklarını topuklarına kadar yıkadı" denilmektedir. Meşhur görüşe göre burada "topuk" ile ayak bileğinin iki kenarındaki küçük çıkıntılar kasdedilmektedir.

Hadîsten Çıkan Bazı Sonuçlar

Abdestin başında iki ele de su dökerek yıkamak
Aynı abdestte bazı organlar bir kere, bazıları iki kere, bazıları üç kere yıkanabilir.
Devlet başkanı, idaresindekilerden birinin evine gidebilir ve ev halkı onun ihtiyaç duyduğunu düşündükleri şeyi önceden getirebilir.
Su getirme konusunda başkasından yardım istemek mekruh değildir.
Fiil İle öğretme
Abdest almak için az miktardaki suya avucunu daldırmak suyu "kullanılmış su" hükmüne taşımaz. Çünkü Vüheyb ve diğerlerinin rivayetinde "Sonra elini kaba soktu ve yüzünü yıkadı denilmektedir.

39. Ayakları Topuklara Kadar Yıkamak

186- Amr İbn Ebu Hasen'den rivayet edildiğine göre, Abdullah Ibn Zeyd'e Hz. Peygamber'in nasıl abdest aldığı sordu. Abdullah İbn Zeyd de bir kap su istedi. Sonra onlara Hz. Peygamber'in abdest aldığı gibi abdest aldı. Şöyle ki: Kaptan eline su alarak ellerini iki kere yıkadı. Sonra elini kaba soktu, üç avuç su ile ağzına su verdi, burnuna su çekti ve sümkürdü. Sonra elini kaba soktu ve yüzünü üç kere yıkadı. Sonra kollarını dirseklere kadar yıkadı. Sonra elini kaba soktu ve başını mesnetti. Ellerini bir kere öne ve arkaya götürdü. Sonra ayaklarını topuklara kadar yıkadı.

40. İnsanların Abdest Alırken Kullandıkları Sudan Artanı Kullanmak

Cerîr İbn Abdullah ailesine dişlerini mîsvaklamasından artan suyu kullanmalarını emretti.
187- Ebû Cuhayfe şöyle demiştir:
Resûlullah öğlenin sıcak zamanında yanımıza çıkıp geldi. Kendisine abdest alması için su getirildi, o da abdest aldı. İnsanlar abdestinden artan suyu alıp, vücutlarına sürmeye başladılar. Hz. Peygamber öğleni de, ikindiyi de iki rekat kıldırdı. Onun önünde de (sütre olarak) bir harbe duruyordu.[52][52]

Açıklama

Burada fazlalıktan maksat, kişinin abdest almasından sonra kapta kalan sudur.
Cerîr ile ilgili bazı rivayetlerde şöyle denilmektedir: Cerîr dişlerini misvaklar-, ken misvağın baş kısmını suya sokar sonra da ailesine; "Bu suyun fazlası ile abdest alın" derdi. Bunda bir sakınca görmezdi. Bu rivayet, ne kasdedildiğini açıklamaktadır. İbnü't-Tîn ve bazı yorumcular yukarıdaki ifadeden, erak vb. ağaçlardan koparılan çubuğun

[52][52] Hadisin geçtiği diğer yerler: 376, 495, 499, 501, 633, 634, 3553, 3566, 5786, 5859.

yumuşaması için konulan suyu anlayarak "Bunun suyu değiştirmediğini gösterir," demişlerdir. Buhârî de Cerîr'in bu hareketinin suyun hükmünü değiştirmediğini kasdetmiştir. Aynı şekilde yalnızca kullanmak da suyu değiştirmez, dolayısıyla ondan abdest almak yasak olmaz.
Buhârî'nin bu hadisi bu konuda, kullanılmış suyun temiz olduğuna dair delil getirmesi problemli görülmüştür. Buna şu şekilde cevap verilmiştir: Misvak ağız temizleyicisidir. Misvağın karıştığı su ile abdest almak, temizleme için kullanılmış suyun abdestte kullanılması anlamına gelir.
188- Ebû Musa şöyle demiştir:
Hz. Peygamber su dolu bir kap getirilmesini istedi. Bu kapta ellerini ve yüzünü yıkadı ve kabın içine ağzından su püskürttü. Sonra kabı getirenlere (Ebû Musa ve Bilal'e) şöyle buyurdu:
"Bu sudan için ve yüzleriniz ite göğüslerinize sürün.[53][53]

Açıklama

Hz. Peygamber'in ağzına aldığı suyu kaba geri boşaltmasının amacı, mübarek tükürüğü ile suyun bereketlenmesini sağlamaktır.
189- İbn Şihab şöyle demiştir: Bana Mahmud İbnü'r-Rebî' -ki bu çocukluğunda, Resûlullah'ın bir kuyudan içtiği suyu yüzüne püskürttüğü sahâbîdir bildirdi;
Urve de Misver ve diğer bir kimseden rivayet etmiştir (ki bunların her biri diğerini doğrulamaktadır):
"Hz. Peygamber saüaüâhu aleyhi abdest aldığında onun abdestînden artan suyu almak İçin insanlar nerede İse birbiri ile kavgaya tutuşacaklardi."

Açıklama

Urve İbn Mesud es-Sekafî bu sözü, Kureyş kabilesine döndüğünde sahabenin Hz. Peygamber'e saiiaUshuaieyiMveseite.): ne kadar saygı duyduğunu anlatmak için söylemiştir. Onun bu sözde "kavgaya tutuşacaklardı" ifadesi mübalağa için olabilir.
190- Ca'd şöyle demiştir: Sâib İbn Yezîd'in şöyle dediğini duydum:
Teyzem beni Hz. Peygamber'e sainah-j aleyhi ve götürerek: "Ey Allah'ın Resulü! Kız kardeşimin oğlunun ayaklan ağrıyor" dedi. Hz. Peygamber aleyhi başımı okşayarak benim için bereket duası etti. Sonra abdest aldı, onun abdsst suyundan içtim. Sonra arkasında durdum. İki kürek kemiği arasında keklik yumurtası büyüklüğünde peygamberlik mührünü gördüm.[54][54]

Açıklama

Buhârî'nİn bu hadisleri rivayet etmesinin sebebi, kullanılmış suyun necis olduğunu kabul edenleri reddetmektir.
Ibnü'l-Münzİr şöyle demiştir: Abdest alan kimsenin organlarındaki ıslaklığın ve bu organlardan elbisesine damlayan suların temiz olduğu konusunda âlimlerin icma etmesi, kullanılan suyun (mâ-i müsta'melin) temiz olduğuna dair güçlü bir delildir. Bu suyun (temiz olmakla birlikte) temizleyici olmaması konusu ise Gusüi bölümünde gelecektir.

41. Bir Avuç Su İle Ağza Ve Burna Su Vermek

191- Rivayet edildiğine göre Abdullah İbn Zeyd su kabından ellerine su dökerek onları yıkadı. Sonra avucundaki su ile ağzına ve burnuna su verdi. Bunu üç kere tekrarladı. Sonra kollarını dirseklerine kadar ikişer kere yıkadı. Sonra başını mesnetti. Ellerini öne ve arkaya götürdü. Sonra topuklarına kadar ayaklarını yıkadı. Sonra "Resûlullah'ın abdesti işte böyledir" dedi.

---

[53][53] Hadisin geçtiği diğer yerler: 196, 4328.
[54][54] Hadisin geçtiği diğer yerler: 354, 3541, 5670, 6352.

42. Başı Bir Kere Meshetmek

192- Vüheyb, Amr İbn Yahya'dan o da babasından şunu rivayet etmiştir:
Amr İbn Ebu Hasan, Abdullah İbn Zeyd'e, Resûlullah'm nasıl abdest aldığını orarken gördüm. Abdullah bir kap su İstedi, sonra da onlar(a göstermek) için tbdest aldı. Şöyle ki:
Bir avuç su alarak ellerine döktü ve ellerini üç kere yıkadı. Sonra elini kaba oktu, üç avuç su ile ağzını çalkaladı, burnuna su verdi ve sümkürdü. Sonra elini taba soktu ve yüzünü üç kere yıkadı. Sonra elini kaba soktu ve ikişer kere kolla-mı dirseklere kadar yıkadı. Sonra elini kaba soktu ve başını mesnetti. Ellerini iaşının üzerinde bir öne bir arkaya götürdü. Sonra elini kaba soktu ve ayaklarını 'ikadı.
Bize Musa Vüheyb'den; Başını bir kere mesnetti, diye rivayet etti.
Açıklama

Yıkamanın aksine mesh, hafifletme temeli üzerine dayalı bir hükümdür. Sunda tekrar yapmak meşru olsaydı o zaman mesh, şekil açısından yıkamaya benzerdi. Başı yıkamak yeterli olsa bile, meshetme yerine yıkamanın mekruh olduğunda ittifak edilmiştir.
Meshin birden fazla olmadığının en güçlü delili İbn Huzeyme ve diğer hadis imamlarının sahih gördüğü, Abdullah İbn Amr İbnü'1-As yoluyla rivayet edilen abdestin şekli ile ilgili hadistir. Bu hadiste Hz. Peygamber abdest aldıktan sonra şöyle demiştir: "Kim bundan fazlasını yaparsa kötü bir iş ve zulüm yapmış otur". Saîd İbn Mansûr'un rivayetinde Hz. Peygamberin başını bir kere meshettiği açık olarak söylenmiştir. Bunlar başı meshederken birden fazla meshetmenin müstehap olmadığını göstermektedir.

42. Kişinin Hanımı İle Birlikte Abdest Alması

Kadının abdest aldıktan sonra kapta artan suyu ile abdest almak. Hz. Ömer bir hıristiyan kadının evinde, kaynatılmış sudan abdest aldı.
193- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
"Resûlullah zamanında erkekler ve kadınlar birlikte abdest alırlardı."

Açıklama

Karı-Kocanın Birbirinin Kaptaki Artık Sularıyla Abdest Almaları
Hz. Ömer ile ilgili rivayetin konu başlığı ile alakası şudur: Çoğunlukla kişinin hanımı yaptığı işte kendisine tâbîdir. Buharı, erkeğin artığı ile kadının abdest almasını yasaklayanların görüşünü reddetmek gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü Hz. Ömer'in hanımının onun artığından abdest alması veya birlikte abdest almaları kuvvetle muhtemeldir. Bu sebeple bu olay "kişinin hanımı ile bir-İikte (aynı kaptan) abdest alması" başlığına uymaktadır.
Kaynatılmış su ile abdest almanın caiz olduğu konusunda âlimler ittifak etmişlerdir, yalnızca Mücâhid'den bunun caiz olmadığı görüşü nakledilmiştir.

Ehl-i Kitabın ve Müşriğin Suyu ile Abdest Almak

Bu hadis, ehl-i kitabın sularını, bunların nasıl olduğunu soruşturmaksızin kullanmanın caiz olduğunu gösterir. Şafiî el-Ümm'âe şöyle demiştir: Kişi İçine necaset düştüğünü kesin olarak bilmediği sürece, müşrik bir kimsenin suyundan veya kabındaki artan sudan abdest alabilir.
İbnü'l-Münzİr şöyle demiştir: Cünüp olan kadının kaptaki artık suyunu kullanmanın mekruh olduğunu yalnızca İbrahim en-Nehaî söylemiştir.
Hadis, az miktardaki suya avucunu daldırmanın suyu "kullanılmış su" hükmüne sokmadığını göstermektedir. Çünkü Şafiî'nin el-Ümm'de birkaç yerde belirttiği üzere sahabe döneminde kaplar küçüktü.
Hadis, ztmmî olan kadının temiz olduğunu, onun temizlik İçin kullandığı ve içtiği suyun kalan kısmının temiz olduğunu göstermektedir. Çünkü onlarla evlenmek caizdir, ayrıca hadiste müslüman olan kadın ile olmayan kadın arasında da ayrım yapılmamıştır.

Birlikte abdest alırlar" sözünden ilk anda suyu aynı anda aldıkları anlaşılmaktadır.
İbnü't-Tîn bir gruptan bunun anlamının şu olduğunu nakletmiştir: Erkekler ve kadınların tümü tek bir yerden abdest alıyorlardı. Erkekler ayrı olarak, kadınlar da ayrı olarak abdest alıyorlardı. "Tek bir kaptan" şeklindeki fazlalık reddedilir. Çünkü bunu söyleyen kişi erkekler ve yabancı kadınların bir yerde toplanmasını uzak bir ihtimal olarak görmüştür. İbnü't-Tîn buna Sahnûn'dan naklettiği şu görüşle cevap vermiştir: Bunun anlamı erkekler abdest alıp giderler, sonra kadınlar gelip abdest alırlardı. Bu "hep birlikte" sözünden ilk anda anlaşılan anlama aykırıdır. İbn Huzeyme'nin Sahihinde İbn Ömer'den yapılan şu rivayette tek bir kaptan abdest aldıkları açık olarak ifade edilmiştir: İbn Ömer Hz. Peygamber ve ashabını kadınlarla birlikte hep beraber bir kaptan abdest alırken gördüğünü söylemiştir.
Buna cevap olarak söylenebilecek en evla görüş şudur: Örtü âyetinin indirilmesinden önce erkekler ve kadınların abdest almak için bir araya gelmiş olmalarını engelleyecek bir durum yoktur. Örtü âyetinin indirilmesinden sonra ise kadınlar yalnızca kocaları ve mahremleri ile bir arada abdest almışlardır.
Nevevî de kadının, kocasının abdestinden artan su ile abdest alabileceği konusunda ittifak bulunduğunu, aksi konuda ise ittifak olmadığını nakletmiştir. Bu da tartışmalıdır. Tahavî bu konuda da ihtilaf bulunduğunu ortaya koymuştur. İbn Ömer, eş-Şatî ve Evzâî'nin, kadının adetli olması durumunda bunu caiz görmedikleri sabittir. Aksine gelince sahabî Abdullah İbn Sercis, Saîd İbnü'l-Müseyyeb, Hasan-ı Basrî'den kadının abdestinden artan su ile abdest almayı caiz görmedikleri sahih olarak nakledilmiştir. Ahmed İbn Hanbel ve İshak da bu görüştedir. Ancak bu iki âlim bu hükmü kadınların yalnız bulunması ile sınırlandırmışlardır. Çünkü konu ile İlgili hadisler erkekler ve kadınların bir arada bulunması halinde birbirinin artığı ile abdest alabileceğini açık olarak ifade etmektedir.
Kişinin abdestinden artan su ile abdest almayı yasaklayan hadisler, kişinin abdest organlarından damlayan suyla abdest almaya, caiz gören hadisler de kapta kalan su ile abdest almaya yorulur. Hattâbî de iki grup hadisi bu şekilde birleştirmiştir. Yahut da delilleri bir araya toplayabilmek için yasağın tenzih ifade ettiği söylenir.

44. Hz. Peygamberin Abdest Aldığı Suyu Baygın Kişiye Dökmesi

194- Muhammed İbnü'l-Münkedir şöyie demiştir: Câbir'in şöyle dediğini duydum:
Ben hasta olduğum sırada, aklım başımda değil iken Hz. Peygamber beni ziyaret etti. Abdest alarak üzerime abdest suyundan döktü, derhal kendime geldim. Bunun üzerine şöyle dedim: "Ey Allah'ın Resulü! Ben ölürsem mirasım kime aittir? Bana yalnızca kelâle mirasçı olur". Bunun üzerine miras paylarını açıklayan (ferâiz) âyeti indirildi.[55][55]

Açıklama

Bu hadis Tıp bölümünde "Hz. Peygamber beni baygın buldu" şeklinde rivayet edilmiştir.
Burada Hz. Peygamber'in abdest aldığı suyun bir kısmı Câbir'in üzerine dökülmüş olabileceği gibi, abdestten kalan su da dökülmüş olabilir. Ancak burada ilki kasdedilmiştir.
Buradaki "miras paylarını açıklayan âyetten" kasıt şu âyettir: "Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor.[56][56] Konu tefsir bölümünde ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır.

---

[55][55] Hadisin geçtiği diğer yerler; 4577, 5651, 5664, 5676, 6723, 6743, 7309.

[56][56] Nisa, 4/176. Ayetin tamamı şu şekildedir; Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kızkardeşi bulunursa, bıraktığının yansı bunundur. Kizkardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur. Kizkardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut İse erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.

45. Leğen, Bardak, Tahta Ve Taştan Yapılmış Kaptaki Su İle Gusletmek Ve Abdest Almak

195- Enes şöyle demiştir:
(İkindi) Namaz(mın) vakti girdi. Evi yakın olanlar (abdest almak için) evine gittiler. Bir grup kaldı. Resûlullah'a içinde su bulunan taştan bir leğen getirdiler. Leğen İçine avuç daldırmak İçin küçüktü. Oradakilerin tümü bu sudan abdest aldı. (Enes'e sorduk): "Kaç kişiydiniz?. Enes: "Seksen küsur kişiydik" dedi.
Leğen o gün için içinde elbise yıkanan kab olup değişik maddelerden imal edilirdi. Bu küçük veya büyük olsa bile bu isimle anılırdı.
196- Ebû Musa'dan rivayet edilmiştir:
"Hz. Peygamber içinde su bulunan bir kap getirilmesini İstedi. Bu kabın içinde ellerini ve yüzünü yıkadı, ardından içine ağzından su boşalttı.
197- Amr İbn Yahya babasından o da Abdullah İbn Zeyd'den şunu rivayet etmişlerdir:
"Resûlullah geldi. Biz de ona tunç bir kap içinde su getirdik. O bununla abdest aldı. Yüzünü üç kere, kollarını ikişer kere yıkadı. Başını mesnetti. Ellerini başının üzerinde öne ve arkaya götürdü. Ayaklarını yıkadı.
198- Hz. Âişe şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber'in hastalığı ağırlaşıp ağrısı şiddetlendiğinde benim evimde bakılması için diğer eşlerinden izin istedi, onlar da izin verdiler.
Hz. Peygamber bir tarafında Abbas diğer tarafında da başka bir adam 57[57] olduğu halde ayaklarını yerde sürüyerek çıktı.
Hz. Âişe'nin belirttiğine göre Hz. Peygamber evine girip ağrısı şiddetlendikten sonra "Üzerime bağları çözülmemiş yedi kırba su dökün. Belki biraz halka vasiyette bulunurum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber eşlerinden Hafsa'ya ait olan bir leğene oturtuldu. Üzerine kırbaların suyunu dökmeye başladık. Sonunda Tamam, yeter" diye işaret etti. Daha sonra da ashabının karşısına çıktı.58[58]

Açıklama

Hz. Peygamber'in hastalığında kendisine Hz. Âişe'nin evinde bakılması için diğer hanımlarından izin istemesi, kasmîn 59[59] ona farz olduğunu gösterir. Yahut bunu eşlerinin gönlünü hoş tutmak için de yapmış olabilir.
Tîbî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in yedi kırba su istemesi bu sayı ile teberrükte bulunmak içindir. Çünkü bu sayının hem dinle ilgili işlerde hem de yaratılış konularında önemi bulunmaktadır.60[60]
Taberânî bu hadisi "farklı kuyulardan" diye rivayet etmiştir. Bunun tedavi amacıyla yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Sahih'teki diğer bir rivayette Hz. Peygamber Belki biraz rahatlarım da insanlara tavsiyede bulunabilirim" demiştir.

46. Kaptan Abdest Almak

199- Amr İbn Yahya, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Amcam çok abdest alırdı. 0, Abdullah İbn Zeyd'e: "Hz. Peygamber'in nasıl abdest aldığını bana anlat" dedi. Bunun üzerine Abdullah bir kap su istedi. İki avucu ile su alarak ellerini üç kere yıkadı. Sonra elini kaba soktu, tek bir avuçla ağzına ve burnuna su verdi. Bunu üç

57[57] Ubeydullah şöyle demiştir: Bu hadisi Abdullah İbn Abbas'a bildirdim. O bana "Diğer adamın kim olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Ben "Hayır" dedim. Bunun üzerine "O, Ali'dir" dedi.
58[58] Hadisin geçtiği diğer yerler: 664, 665, 679, 683, 687, 712, 713, 716, 2588, 3099, 3384, 4445, 5714, 7303.
59[59] Birden fazla hanımla evli olan erkeğin, yanlarında kalma süresi ve sırası konusunda hanımları arasında eşitliği gözetmesi.
60[60] Yedi sayısının din ile ilgili işlerdeki etkisine; tavafın sayısı, şeytan taşlama, sa'y vb. ibadetlerin yedişer kere yapılması örnek gösterilebilir.

Yaratılış ile ilgili işlerdeki etkisine; yer ve göklerin yedi kat olması, haftanın yedi gün olması, cehennemin yedi tabaka olması vb. hususlar örnek gösterilebilir. (Çev.)

kere yaptı. Sonra eli ile bir avuç su alarak yüzünü üç kere yıkadı. Sonra kollarını dirseklere kadar ikişer kere yıkadı. Sonra eline su alarak başını mesnetti. Ellerini bir arkaya bir öne getirdi. Sonra ayaklarını yıkadı ve "Hz. Peygamber'in işte böyle abdest aldığını gördüm" dedi.
200- Enes'ten rivayet edilmiştir:
Hz. Peygamber bir kap su istedi. Kendisine içinde biraz su bulunan ağzı geniş, dibi dar bir kap getirildi. Parmaklarını kabın içine soktu. (Enes dedi ki): Ben parmaklarının arasından kaynayan suya bakmaya başladım. O sudan abdest alanlar tahminen yetmiş ile seksen kişi arasındaydı.

Açıklama

Hattâbî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e getirilen ağzı geniş, dibi dar bir kap fazla su almaz. Bu durum, onun mucizesinin büyüklüğünü daha iyi göstermektedir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu kabın niteliği, tasa uymaktadır. Böylece hadisin konu başlığına uygunluğu anlaşılmış olmaktadır.

47. Bir Müd Su İle Abdest Almak

201- İbn Cebr, Enes'ten şunu duyduğunu söylemiştir: "Hz. Peygamber bir sa1 ile beş müd miktarı arasındaki su ile gusleder, bir müd su ile abdest alırdı."

Açıklama

Sa', 5 tam 1/3 Bağdat ntlına denktir. Bazı Hanefîler bunun 8 Bağdat rıtlı olduğunu söylemişlerdir.[61][61]
Hz. Peygamber guslederken bazen dört müd [62][62] su ile yetinir, bazen dördü geçerek beşe varırdı. Enes Hz. Peygamberin guslederken bundan daha fazla su kullandığını görmemiştir.
Müslim, Hz. Âişe'den rivayetine göre o ve Hz. Peygamber bir farklık [63][63] bir kaptan yıkanırlardı. İbn Uyeyne, Şafiî ve diğer âlimler bunun üç sa1 olduğunu söylemişlerdir.
Yine Müslim Hz. Âişe'den Hz. Peygamber'in üç müdlük bir kaptan yıkandığını rivayet etmiştir. Bu, yıkamada kullanılacak su miktarının ihtiyaca göre değiştiğini gösterir.
Bu, Mâlikîler'den Şaban gibi bazılarının abdest ve gusülde kullanılacak su miktarını hadisteki ile sınırlandırmasını reddetmektedir. Yine Haneffler'den bazıları da müd ve sa' miktarında, ondan farklı olsalar bile, gusül ve abdestte kullanılacak su miktarını sınırlandırmışlardır.
Âlimlerin çoğunluğu ise bu miktarlarda su kullanmanın müstehap olduğunu söylemiştir. Çünkü sahabeden, Hz. Peygamber'in gusül ve abdestte kullandığı su miktarını belirtenler bu miktarları bildirmişlerdir.
Bu, daha fazla su kullanımına ihtiyaç olmadığında geçerlidir. Yine ahlâkı mutedil olan kişi hakkında geçerlidir. Buharı de Abdest bölümünün başında "İlim ehli israfı ve Hz. Peygamber'in yaptığının ötesine geçmeyi mekruh görmüşlerdir" sözü ile buna işaret etmiştir.

48. Mestler Üzerine Meshetmek

202- Sa'd İbn Ebî Vakkas Hz. Peygamber'in mestler üzerine meshettiğini rivayet etmiştir. Abdullah İbn Ömer'e bu konuyu (babası Hz. Ömer'e) sormuş o da "Evet öyledir. Sana Sa'd, Peygamber'den bir şey rivayet ettiğinde artık bunu başkasına sorma" demiştir.

---

[61][61] Bir sa' Hicaz fakihlerine ve Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre 2175 gramdır. Ebû Hanife ve Irak fakihlerine göre ise 3800 gramdır. (Çev.)
[62][62] Bir müd, yaklaşık 675 gramdır. (Çev.)
[63][63] Bir fark, yaklaşık 10 kilogramdır. (Çev.

Açıklama

İbnü'l-Münzir, İbnü'l-Mübârek'in "Mestler üzerine mesh konusunda sahabe arasında ihtilaf yoktur" sözünü rivayet etmiştir.
İbn Abdilber şöyle demiştir: Selef (ilk dönem) fakihlerinden İmam Mâlik dışında hiç kimsenin bunu inkar ettiğine dair bir şey rivayet edildiğini bilmiyorum. Oysa Mâlik'ten açık rivayetler onun bunu kabul ettiğini göstermektedir. İmam Şafiî el-Ümm'de Mâlikîler'in bu görüşünü reddetmektedir. Mâlikîier'de şu an bilinen ve yerleşik olan iki görüş vardır: Birincisi mestler üzerine meshin mutlak olarak caiz olduğu, İkincisi mukim olan için değil, yolcu İçin caiz olduğudur. Mâlik başkalarına meshin caiz olduğuna dair fetva verdiği halde bunu kendisi uygulamiyordu.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: Âlimler mestler üzerine meshetmenin mi yoksa ayaklan yıkamanın mı daha faziletli olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ben meshetmenin daha faziletli olduğu görüşünü tercih ediyorum. Çünkü Haricîler ve Râfızîler gibi ehli sünnet dışında bid'at mezhepleri buna saldırmaktadır. Muhaliflerin eleştirdiği sünnetleri ihya etmek onları terk etmekten daha faziletlidir.
Şeyh Muhyiddin şöyle demiştir: Mezhepteki bir grup âlim, sünnetten yüz çevirme maksadıyla terk etme söz konusu olmaması şartıyla, ayakları yıkamanın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Bu, namazı kısaltmayı tamamlamaya üstün tutmak meselesindeki görüşlerine benzemektedir.
Hadis hafızlarından bir grup, mestler üzerine meshetmenin mütevatir olduğunu açık olarak ifade etmişlerdir. Bunlardan bazıları bu hadisin ravilerini toplamış, bunların sayısının sekseni geçtiğini, bu seksen kişi içinde cennetle müjdelenen on sahabinin (aşere-i mübeşşere'nin) de bulunduğunu belirtmişlerdir.
îbn Ebî Şeybe ve diğer hadis kitaplarında Hasan-ı Basrî'nin şu sözü yer almaktadır: "Bana yetmiş sahabe, mestler üzerine meshetmeyi anlattı".
Esbağ'm rivayetinde "Hz. Peygamber'den ve büyük sahabelerinden hazarda yani mukimken mestler üzerine mesh yapmaya dair rivayet, bizim için Mâlik'in bu konudaki muhalif görüşüne uymaktan daha sabit ve güçlüdür" denildiği için Buhârî bu rivayeti tercih etmiştir.
Sa'd'ın nakline güvenin güçlü olması sebebiyle Hz. Ömer oğluna: "Onu artık başkasına sorma" demiştir.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Bu, Hz. Ömer'in, bir kişinin verdiği haberi (haber-i vahid'i) kabul ettiğini göstermektedir.
Bu hadiste, Hz. Ömer'in Sa'd'ı üstün bir şekilde övmesi söz konusudur.
Uzun süre Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmuş bir sahâbîye, dinde başkasının bildiği önemli konular gizli kalmış olabilir. Çünkü İbn Ömer, sohbeti eski ve rivayetleri çok olan bir sahâbî olmasına rağmen mestler üzerine meshi inkar etmiştir.
203- Urve İbnü'l-Muğire babası el-Muğire İbn Şu'be'den o da Resûlullah'tan şunu rivayet etmiştir:
"Resûiullah tuvalet ihtiyacını gidermek için çıktı, Muğîre de su dolu bir kırba ile onu takip etti. Hz. Peygamber ihtiyacını görünce Muğîre bu sudan eline döktü, Hz. Peygamber abdest aldı, mestleri üzerine mesh etti."

Açıklama

Hadiste bahsedilen olay bir yolculuk sırasında yaşanmıştır.
İmam Ahmed İbn Hanbel'in bir rivayetine göre Muğîre bu suyu bir bedevî kadından satın almıştı. Kadın ölü hayvanın derisinden yapılmış bir kırbadan bu suyu boşaltmıştı. Hz. Peygamber Muğîre'ye "Kadına sor, şayet derisini tahaklamışsa su temizleyicidir" demiş, kadın da "Vallahi derisini tabakladım" demiştir.
Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar
Tuvalet ihtiyacını görecek olan kişinin bu sırada insanlardan uzaklaşması, gözlerden kaybolması gerekir.

Hz. Peygamber burada su ile istinca yapmadığı, tuvaletten döndükten sonra abdest aldığı halde Muğîre'ye su ile kendisini takip etmesini söylemiştir. Bu temizliğe devam etmenin müstehap olduğunu gösterir.
Abdest almak için başkasından yardım istemek caizdir.
İstinca yaparken ele bulaşabilecek pislikleri yıkamak gerekir, sudan başka bir şeyle giderilmesi yeterli olmaz.
Kokuyu, toprak vb. şeylerle gidermek gerekir.
Necasetin normal olarak çıktığı yerin dışına taşması durumunda temizlik ancak su İle yapılır.
Ölü hayvanın tabaklanmış olan derisinden yararlanmak caizdir.
Necis olduklar! kesin olarak sabit oluncaya kadar kâfirlerin elbiselerinden yararlanılabilir. Çünkü Hz. Peygamber «ibüahu aleyh; w. «anr Rum cübbesi giymiş, bunun temiz olup olmadığını sormamıştır.
Kurtubî bu hadisi, hayvanın ölümü ile yününün pis olmayacağına delil getirmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in Şam yapımı idi. Şam da o sırada küfür ülkesi olup, oranın halkı ölü hayvanları yerdi.
Bu hadis, mestler üzerine meshin el-Mâide suresinin altıncı âyeti ile neshe-dildiğini söyleyenleri reddetmektedir. Çünkü o âyet Müreysi' gazvesinde indirilmiştir. Bu hadiste bahsedilen olay ise Tebük gazvesinde gerçekleşmiştir. Tebük gazvesinin Müreysi'den sonra olduğu konusunda ittifak vardır. Bunun anlamı ile ilgili geniş açıklama Namaz bölümünde Cerîr el-Becelînin hadisinde gelecektir.
Yolculuk sırasında elbiseyi yere salmak ve dar elbise giymek caizdir. Çünkü bu yolculuğa daha çok yardımcı olur.
Yolculukta bile olsa abdestin sünnetlerine devam etmek gerekir.
Bütün toplumu ilgilendiren bir konu (umumu'l-belvâ) olsun ya da böyle olmasın hükümler ile ilgili olarak kadın bile olsa tek kişinin haberi kabui edilir. Çünkü Hz. Peygamber bir bedevî kadının sözünü kabul etmiştir.
Yıkanması farz kılınmış olan bir organın (tümünü değil de) büyük bir kısmını yıkamak yeterli değildir. Çünkü Hz. Peygamber cübbenin altından kollarını çıkarmış, kalan kısımda mesh yapmakla yetinmemiştir.
Başın tamamını meshetmenin gerekli olduğunu kabul edenler bu hadisi şu açıdan delil getirebilirler: Hz. Peygamber sarık üzerine yaptığı meshi tamamlamış, kollarından kalan kısma meshetmekle yetinmemiştir.
204- Cafer İbn Amr İbn Ümeyye ed-Damrî babasının Hz. Peygamber'i mestleri üzerine meshederken gördüğünü rivayet etmiştir.64[64]
205- Cafer İbn Amr babasından şunu rivayet etmiştir:
Hz. Peygamber'in sarığına ve mestleri üzerine mesh yaptığını gördüm.

Açıklama

Sarık Üzerine Mesh
Selef (ilk dönem âlimleri) sarık üzerine meshetmenin anlamı konusunda farklı görüşler belirtmişlerdir.
Bîr görüşe göre Hz. Peygamber başının Ön kısmına meshettikten sonra sarığına da meshederek bunu tamamlamıştır. Daha önce İmam Müslim rivayetinde bunu gösteren hususlar geçmişti. Alimlerin çoğunluğu yalnızca sarık üzerine meshetmekle yetinilemeyeceği görüşünü benimsemiştir.
Hattâbî şöyle demiştir: "Allah başı meshetmeyi farz kılmıştır. Sarığa meshetme ile ilgili hadis İse farklı anlaşılmaya müsaittir. Buna göre kesin olarak bilinen bir şey, farklı anlaşılmaya müsaid bir durum sebebi ile terk edilemez. Sarığın meshini, mestler üzerine meshetmekle kıyaslamak yanlış bir kıyastır. Çünkü sarığın aksine mestin çıkarılmasında zorluk vardır."
Hattâbî'nin görüşü şu şekilde eleştirilmiştir:
a.Yalnızca sarığa meshetmeyi caiz görenler tıpkı mestlerde olduğu gibi bunun

---

64[64] Hadisin geçtiği diğer yer: 205.

çıkarılmasında bir zorluğun bulunmasını şart koşmuşlardır. Bunun yolu da Arapların sarıklarında olduğu gibi dolamaktır.
b. Baş, teyemmümde meshedilme farziyeti düşen bir organdır. Dolayısıyla ayaklarda olduğu gibi başın üzerine konan şeye meshetmek de caizdir.
c. Âyet bunu reddetmemektedir. Özellikle de müşterek sözcüğü hem hakikat hem mecaz anlamı ile kabul edenler açısından hiç reddetmemektedir. Çünkü "falancanın başını öptüm" diyen kişinin sözü, öperken arada bir engel olsa bile doğru kabul edilir. Evzâî, bir rivayete göre Sevrî, Ahmed İbn Hanbel, İshak, Ebû Sevr, Taberî, İbn Huzeyme, İbn Münzir ve diğer bazıları bu görüşü kabul etmiştir. İbnü'l-Münzir şöyîe demiştir: Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in bunu yaptığı sabittir. Hz. Peygamber'in şu sözü de sahihtir: "insanlar Ebû Bekir ve Ömer'e itaat ederlerse doğru yolu bulurlar".

49. Kişinin Ayakları Temiz İken Mestlerini Giymesi

206- Urve İbnü'l-Muğîre babasından şunu rivayet etmiştir:
Bir yolculukta Hz. Peygambe ile birlikteydim. Mestlerini çıkarmaya davrandım, ancak bana: "Onları bırak. Çünkü ben ayaklarım temiz olarak ben abdestli iken mestleri giydim" dedi ve mestleri üzerine mesnetti.

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Bu hadis, âlime hizmet etmenin ve hizmet eden kişinin hizmet ettiği kişi emretmeden onun âdeti olarak bildiği şeyi yapmaya davranmasının gerekliliğini göstermektedir.
Yine bu hadiste işaretten maksadı anlamak ve bu anlaşılan şeye cevap vermek vardır. Çünkü Hz. Peygamber Muğire'nin işaretinden mestleri çıkarmak istediğini anlamış ve buna uygun cevap vermiştir.
İbn Huzeyme, Safvân İbn Assâl'den şunu rivayet etmiştir: "Resûlullah ayaklarımızı yıkamış olarak mestleri giydiğimizde yolculukta üç gün, ikamet halinde bir gün ve bir gece mestler üzerine meshetmemizi emretmiştir."
İbn Huzeyme şöyle der: Bu hadisi Müzenî'ye söyledim o bana: "Bunu bizim alimlerimiz rivayet etmiştir. Bu hadis Şafiî'nin en güçlü delülerindendir" dedi.

Önemli Bilgiler

Mestler üzerine meshetmek yalnızca abdestle ilgilidir. Gusülde bunun olmadığı konusunda icma vardır.
Kişi mestleri üzerine mesh yaptıktan sonra meshte zaman sının bulunduğunu kabui edenlerce henüz mesh müddeti dolmadan mestlerini çıkarırsa Ahmed İbn Hanbel, Ishak ve diğer bazı âlimlere göre yeniden abdest alması gerekir. Kûfeliler, Müzeni ve Ebû Sevr'e göre ise yalnızca ayaklarını yıkaması yeterlidir. Mâlik ve Leys de bu görüştedir. Ancak bunlara göre mesti çıkarma ile ayağı yıkama arasında uzun zaman bulunmamalıdır. Hasan-ı Basrî, İbn Ebî Leyla ve bir grup âlim ise bu kişinin ayaklarını yıkamasına gerek olmadığını söylemişlerdir. Onlar bu kişiyi başını mesh edip sonra saçlarını kazıyan kişiye kıyas etmişlerdir. Bu kişinin meshi tekrarlaması gerekli olmadığı gibi bu meselede de meshin tekrarlanmasına gerek yoktur. Ancak bu tartışılır bir konudur.[65][65]
Buharı meshin süresi ile ilgili herhangi bir hadis rivayet etmemiştir. Âlimlerin çoğunluğu bunun bir süre ile sınırlı olduğunu kabul etmektedir. Mâlik, kendisinden nakledilen meşhur görüşe göre buna muhalefet ederek şöyle demiştir: "Kişi mesti ayağından çıkarmadığı sürece üzerine mesh yapabilir." Benzer bir görüş Hz. Ömer'den de rivayet edilmiştir.

---

[65][65] Bu meselenin tartışılma gerekçesi şudur: Baş, saç olsun olmasın meshedilmesi gereken temel bir organdır. Mestler üzerine mesh İse ayaklan yıkamanın bedelidir, dolayısıyla ikisi arasında fark vardır. Bunlardan, mestin çıkarılması durumunda abdestin batıl olması görüşü ağırlık kazanmaktadır. Mesti çıkarma ile ayaklan yıkama peşpeşe yapılmadığında ayakların yıkanması yeterli değildir. (Abdulaziz İbn Bâz).

Müslim, meshin süresi ile ilgili hükme Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadiste yer vermiştir.
Konu ile ilgili olarak Ebû Bekre'den de bir rivayet vardır. Şafiî ve diğer bazı âlimler bunu sahih kabul etmişlerdir.

50. Koyun Eti Ve Kavut 66[66] Yemekten Dolayi Abdest Almayan Kimse

Ebû Bekir, Ömer ve Osman (bunları) yemişler, ancak abdest almamışlardır.
207- Abdullah İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Resûlullah bir koyunun küreğinden yedi, sonra abdest almaksızın namaz kıldı.67[67]

Açıklama

Buharı koyun etini bölüm başlığına koyarak onun benzeri ve daha düşük etlerin de bu kapsama gireceğini göstermek istemiştir. Koyun etinin üstündeki etlere gelince; o deve etlerini istisna etmiş olabilir. Çünkü genel cevaz hükmünün kapsamından deve etini çıkaranlar, onun etinin kötü kokmasını gerekçe göstermişlerdir. Bu sebeple pişmiş olmasını şart koşmamıştır.
Bu konuda Müslim'de iki hadis bulunmaktadır. İmam Ahmed İbn Hanbel ile Şafiî hadisçilerden İbn Huzeyme vb. âlimler de bu görüşü tercih etmişlerdir.
İbnü't-Tîn şöyle demiştir; Konu ile ilgili hadislerde kavut geçmemektedir. Buna kavutun öncelikle bu hükme dahil olduğu söylenerek cevap verilmiştir. Çünkü yağlı olduğu halde koyun etinden dolayı abdest gerekmeyince kavuttan dolayı hiç gerekmez. Buhârî bir sonraki konunun hadisinde buna işaret etmiş olmalıdır.
Küşmîhenî dışında Ebû Zer'in rivayetinden Ebû Bekir, Ömer ve Osman "et" yemişler ifadesindeki et kelimesi düşmüştür. Taberânî "Müsnedü'ş-Şâmiyyîn" bölümünde Süleym İbn Amir aracılığıyla hasen bir senetle bunu şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın ateşte pişirilmiş (et) yediklerini gördüm, onlar abdest almadılar".
208- Cafer İbn Amr İbn Ümeyye babasından şunu rivayet etmiştir:
Amr, Resûlullah'm ve seiitn: koyun küreğinden et kesip yediğini görmüş, namaz için çağırıldığında bıçağı bırakıp namaz kıldığını, abdest almadığını söylemiştir. 68[68]

Açıklama

Beyhakî, Osman ed-Dârimî'nin şu sözünü nakletmiştir: "Konu ile ilgili bu bab altındaki hadislerin birbiri ile çeliştiği görüldüğü zaman hulefâ-i râşidîn'in uygulamasına bakarak görüşlerden birini tercih ettik." Nevevî el-Mühezzeb'm şerhinde bu görüşü beğenmiştir. Böylece Buhârî'nin konuya üç halifeden nakledilen bir eserle başlamasının hikmeti anlaşılmış olmaktadır. Nevevî şöyle demiştir; Bu konuda sahabe ve tabiîn arasındaki ihtilaf bilinmekteydi. Sonra, deve etleri konusundaki istisna dışında, ateşte pişen bir şeyden dolayı abdestin gerekli olmadığı konusunda icma gerçekleşmiştir. Buhârî Namaz bölümünde bu hadisi, akşam namazı vaktinde yemek hazır olduğunda yemeği önce yeme emrinin, düzenli olarak namaz kıldıran imamın dışındakilere mahsus olduğuna delil getirmiştir.
Bu hadis eti bıçakla kesmenin caiz olduğunu da göstermektedir. Bunun yasak olduğuna dair Ebû Dâvud'da zayıf bir hadis vardır.

51. Kavut Yiyen Kışının Abdest Almaksızın Ağzını Çalkalaması

209- Benî Hârise'nin azatlısı Büşeyr İbn Yesâr, Süveyd İbnü'-Nu'man'm kendisine şunu haber verdiğini söylemiştir:
Süveyd, Hayber yılında Resûlullah ile birlikte çıkmıştı, es-Sahbâ denilen Hayber'e yakın bir yere vardıklarında Hz. Peygamber ikindiyi kıldı, sonra azıkların getirilmesini istedi.

66[66] Kavrulmuş arpa, buğday, nohut unu.
67[67] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5404, 5405.
68[68] Hadisin geçtiği diğer yerler: 675, 2923, 5408, 5422, 5426.

Kavuttan başka bir şey getirilmedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber »ıiuiiâhu aleyhi ve sei^n emretti de kavut su ile ıslatıldı. Resûlullah bundan yedi, biz de yedik. Sonra akşam namazını kılmak için kalktı. O ağzını çalkaladı, biz de çalkaladık. Sonra yeniden abdest almadan namaz kıldı.[69][69]

210- Meymûne'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber ve onun yanında iken et yedi, sonra da abdest almaksızın namaz kıldı.

Açıklama

Bir bedevi kavutu şöyle nitelemiştir: Kavut misafirin azığı, acele işi olanın yiyeceği, hastanın da ihtiyacına yeterlidir.

Bu hadis, yolculukta yol arkadaşlarını -bazıları diğerlerinden daha çok yese bile- azığına davet etmeye delildir.

Yolculukta azık taşınır, bu tevekküle engel değildir.

Mühelleb bu hadisten şu sonucu çıkarmıştır: Devlet başkanı, yiyeceğin az olduğu durumlarda ihtikar yapan kimseyi, ihtiyaç sahiplerine bunları satmaya zorlayabilir. Devlet başkanı askerini koruyup-gözetir, azığı olmayanların azık elde etmeleri için mevcut yiyecekleri bir araya toplar.

Kavut yağsız olduğu halde kavut yedikten sonra ağzı çalkalamanın amacı, dişlerin arasında ve ağzın İçinde kalan parçaların namaz sırasında kişiyi meşgul etmemesi İçindir.

Hattâbî şöyle demiştir: Bu hadis ateşte pişen şeyden dolayı abdest almayı gerekli gören hadisin neshedilmiş olduğunu gösterir. Çünkü söz konusu hadis daha öncedir. Hayber'İn fethi İse hicretin 7. yılında gerçekleşmiştir.

Ben (ibn Hacer) derim ki: Hadiste bunu gösteren bir şey yoktur. Çünkü Ebû Hureyre Hayber'İn fethinden sonra geldiği halde, Müslim'de yer aldığı üzere abdest alma emrini rivayet etmiştir. Ebû Hureyre Hz. Peygamberin vefatından sonra da bu yönde fetva veriyordu.

Buhârî bu hadisi iki veya daha fazla namazın bir abdestle kılınabileceğine ve yemekten sonra ağzı çalkalamanın müstehap olduğuna deli! olarak getirmiştir.

52. Süt (İçmek)Ten Dolayı Ağız Çalkalanır Mı?

211- İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Resûlullah süt içip ağzını çalkaladıktan sonra şöyle buyurdu: "Onun (sütün), yağı vardır.[70][70]

Açıklama

Onun yağı vardır" ifadesi sütten dolayı ağzı çalkalamanın gerekçesini açıklamaktadır. Bu da yağlı olan bir şey yedikten sonra ağzı çalkalamanın müstehap olduğunu gösterir. Ayrıca temizlemek maksadıyla elleri yıkamak da müstehaptır

Bu konudaki emrin müstehaplık bildirdiğini gösteren delil şudur: Şafiî, hadisin ravisi İbn Abbas'ın süt içip ağzını çalkaladıktan sonra "ağzımı çalkalamasam da olurdu" sözüdür.

Ebû Davud hasen bir senetle Enes'ten şunu rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber süt içti. Ne ağzını çalkaladı, ne de abdest aldı."

53. Uyku Sebebiyle Abdest Almak, Uyuklama Ve Hafif Uykudan Dolayı Abdesti Gerekli Görmemek

212- Âişe Resûlullah'm şöyle dediğini söylemiştir:

"Sizden birinizin namaz kılarken uykusu gelirse, uykusu geçinceye kadar uyusun. Sizden biriniz uykulu olarak namaz kıldığında ne yaptığını bilmez, istiğfar ettiğini zannederken kendisine söver (de haberi olmaz)".

69[69] Hadisin geçtiği diğer yerler: 215, 2981, 4175, 4195, 5384, 5390, 5454, 5455.

70[70] Hadisin geçtiği diğer yer: 5609.

Açıklama

"Uyku abdesti doğrudan bozan bir durumdur" diyen ve uyku ile uyuklamayı eşit kabul edenler, uyuklamadan dolayı da abdesti gerekli görürler.
Müslim Sahih'inde îbn Abbas'ın Hz. Peygamber İle birlikte gece namazı kılması olayını anlatırken İbn Abbas'tan şunu rivayet etmiştir: "Uyukladığımda Hz. Peygamber (hafifçe) kulak yumuşağımdan tutuyordu". Bu, tamamen uykuya dalmayan kişinin abdest almasının gerekli olmadığını gösterir.
İbnü'l-Münzir, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir defa uyukla-yan hariç her uyuyan kişiye abdest gerekli olur.
Nesâî, Eyyûb ve Hişâm yoluyla "namazdan çıksın" şeklinde rivayet etmiştir. Bu, namazda selam vermek anlamına gelir. Mühelleb bu ifadeden ilk anda anlaşılan anlamı esas alarak "uykunun bastırması durumunda namazı yarıda kesmeyi" emretmiştir. Bu, bundan az olan uykunun bağışlandığını gösterir. Hafif uykunun abdesti bozmadığında âlimler icma etmiştir. Müzeni ise muhalif görüş belirterek uykunun hafifi de ağırı da abdesti bozar, demiştir.
İbnü'l-Münzir ve diğer bazı hadisçiler, sahabe ve tabiinin bir kısmından, uykunun azının ve çoğunun abdesti bozduğu görüşünü rivayet etmişlerdir. Bu; Ebû Ubeyd ve İshak îbn Râhuye'nin de görüşüdür. İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: "Safvan İbn Assâl hadisinin -ki İbn Huzeyme ve başka hadisçiler bu hadisi sahih görmüştür genel ifadesi sebebiyle ben de bu görüşü kabul ediyorum. Bu hadis, "ancak dışkı, idrar veya uykudan dolayı..." ifadesi yer almaktadır. Hadiste ağır uyku ile hafif uykuyu hüküm bakımından birbirine eşit tutmuştur. Az ve çok uykudan kasıt, uyuma zamanının uzun ve kısa olmasıdır.
el-Mühezze de şöyle denilmiştir: Şayet kişinin abdest bozma yeri yani mak'adı yere yapışık olduğu halde otururken uyursa, abdestinin bozulmayacağı açık olarak belirtilmiştir. Buveytî ise "bozulur" demiştir. Buveytî'nin bu konudaki görüşünün açık olmadığı gerekçesi İle buna itiraz edilmiştir. Çünkü Buveytî şöyle demiştir: "Kişi oturarak veya ayakta uyur ve rüya görürse abdest alması gerekir." Nevevî "bu ifade tevile açıktır" demiştir.[71][71]
Hadisteki "kendisine söver" ifadesi kendisine beddua eder, anlamındadır. Yasağın gerekçesinin, bunun duaların kabul edildiği saate denk gelme korkusudur, İbn Ebû Cemre bu görüştedir. Bu, ihtiyatı esas almaktır. Çünkü o muhtemel bir şeyi gerekçe olarak belirlemiştir.
Hadiste ibadet için huşu ve kalp huzuru bulunması gerektiğine, Taatlerde mekruhlardan kaçınmaya.
Namazda, belirli bir dua ile sınırlı olmaksızın, dua etmenin caiz olduğuna delil vardır.
213- Enes Hz. Peygamber'in şöyle dediğini belirtmiştir: "Sizden birisi namazda uyuklarsa, ne okuduğunu bitinceye kadar uyusun."

Açıklama

Mühelleb bunun gece namazı için söz konusu olduğunu söylemiştir. Çünkü farz namazlar uyku vaktinde kılmmamaktadır. Ayrıca bunu gerektirecek şekilde uzun da değildir. Daha önce belirttiğimiz gibi bu hadis bir sebebe dayalı olarak söylenmiş olmakla birlikte, bakılması gereken lafzın genel olmasıdır. Bu durumda böyle bir şey farz namazlarında olursa, vaktin yeterli olduğundan emin olunursa hadiste belirtildiği gibi amel edilir.

54. Abdest Üstüne Abdest Almak

214- Enes "Hz. Peygamber her namaz için abdest alırdı" dedi.

---

[71][71] Bu meselede doğru şudur: Uyku abdesti bozma ihtimalinin söz konusu olduğu bir durumdur. Uyuklama ve az uyuma ile abdest bozulmaz. İnsanın bilincini tamamen kaldıracak şekilde uyuma durumunda abdest bozulur. Böylece konu ile ilgili hadisler de birleştirilmiş olur. (Ab-dülaziz İbn Bâz)

Enes'e: "Siz nasıl yapıyordunuz?" diye soruldu.
O şöyle dedi: "Bizden biri abdestini bozmadıkça abdesti ona yeterli olurdu."

Açıklama

Bu konuda kasdedilen abdesti tazelemektir.
Bölüm başında Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman..." âyetindeki ihtilaflar konusunda alimlerin çoğunun şöyle söylediğini belirtmiştik: Bu âyetin anlamı "Ey iman edenler abdestsiz iken namaz için kalktığınızda ..." şeklindedir.
Şafiî, karşılaştığı ilim ehli kişilerden âyetin "uykudan kalktığınız vakit" anlamına geldiğini nakletmiştir.
Alimlerden kimi âyetin ilk anda anlaşılan anlamını esas alarak şöyle demiştir: "Her namaz için abdest almak farz idi." Sonra bu hüküm neshedilmiş midir, yoksa hükmü devam etmekte midir konusunda İse farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ebû Davud'un rivayet ettiği, İbn Huzeyme'nin de Abdullah İbn Hanzala'dan rivayet ederek sahih gördüğü hadise göre Hz. Peygamber her namaz için abdest almayı emretmiş, bu ashaba zor gelince onlara her namaz için dişleri misvaklamayı emretmiştir.
Tahavî'nİn kabul ettiği ve İbn Abdilber'in İkrime, İbn Sîrin ve diğerlerinden naklettiği gibi bazılarına göre her namaz İçin abdest almanın farziyeti devam etmektedir.
Nevevî bunu uzak görerek, şayet bu onlardan sabit olarak nakledilmişse tevil yoluna gidileceğini ve her namaz için abdestin farz olmadığı konusunda icmanın bulunduğunu belirtmiştir. Nesih söz konusu olmaksızın âyeti ilk anlaşılan anlama yormak da mümkündür. Bu durumda âyetteki emir, abdestsiz kimseler hakkında farz, diğerleri hakkında mendupluk ifade eder. Bölüm hadislerinde olduğu gibi bu husus sünnet ile beyan edilmiştir.
Hz. Peygamber her farz namaz için abdest alırdı. Tahavî şöyle der: Bunun yalnızca ona farz olması, sonra da Büreyde hadisi sebebiyle nesh edilmiş olması mümkündür. Müslim'de yer alan hadise göre Hz. Peygamber fetih günü bütün namazları bîr abdest ile kılmıştır. Hz. Ömer bunu ona sorunca "Kasten yaptım" demiştir. Hz. Peygamber'in müstehap olarak bunu yapmış olması, sonra da farz olduğunun zannedilmesinden korkarak, caiz olduğunu göstermek için bunu terk ettiği söylenebilir. Kanaatimce doğruya daha yakın olan görüş budur.
Hadisteki "siz nasıl yapardınız" sorusu Amr İbn Amir tarafından ashâb-ı ki-râm'a yöneltilmiş bir soru idi. İmam Nesâî'nin rivayetinde ise; Şu'be'den o da Amr'dan naklettiğine göre Amr, Enes'e şöyle sordu: "Hz. Peygamber her namaz için mutlaka abdest alır mıydı? "Enes" Evet dedi. İbn Mâce rivayetinde de Enes'in cevabı şöyle olmuştu: "Beş vakit namazı bir abdestle kıldığımız olurdu."
215- Süveyd İbn Nu'man şöyle demiştir: "Hayber fethi için Resûlullah ile birlikte yola çıktık. es-Sahbâ' denilen yere gelince Resûlullah bize ikindi namazını kıldırdı. Namazdan sonra yiyeceklerin getirilmesini emretti, ancak kavuttan başka bir şey getirilmedi. Biz de yedik ve içtik. Sonra Hz. Peygamber akşam namazı için kalktı, ağzını çalkaladıktan sonra abdest almaksızın bize akşam namazını kıldırdı."

55. Kişinin İdrarından Sakınmaması Büyük Günahlardandır

216- İbn Abbas şöyle demiştir: Hz, Peygamber Medine'deki (veya Mekke'deki) bahçelerden birine uğradı. Kabirlerinde azap gören iki insanın sesini duydu. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"ikisi azap görüyorlar. (Kendilerince) büyük bir günah sebebiyle azap görmüyorlar. Oysa ki bu büyük bir günahtır. Birisi idrarından sakınmazdı. Diğeri ise insanlar arasında laf getirip götürürdü (koğuculuk yapardı)".
Sonra bir dal istedi. Dalı ikiye ayırarak her birinin kabrinin başına bir parçasını koydu.
Ona: "Ey Allah'ın Resulü bunu niçin yaptın" diye soruldu. şöyle buyurdu: "Umulur ki bu dallar kurumadıkça
onların azabı hafifletilir".[72][72]

---

[72][72] Hadisin geçtiği diğer yerler: 218, 1361, 1378, 6052, 6055.

Açıklama

Hadiste belirtilen günahlar, kabirdeküerin veya muhatapların inancına göre büyük günah olmadığı halde Allah katında büyük günahlardandı. Nitekim Yüce Allah Kur'an'da "Bunu basit bir şey olarak zannediyordunuz. Oysa ki bu Allah katında büyük (bir günah) idi 73[73] buyurmuştur.
Diğer bir görüşe göre bu iki günah, kaçınılmasında büyük zorluk bulunmayan günahlardır. Bağavî ve İbn Dakîk el-id ve bir grup ilim adarru bu görüşü tercih etmişlerdir. Bir başka görüşe göre bu günahlar kendi başlarına büyük günah olmadıkları halde, sürekli yapılması halinde büyük günaha dönüşür. Hadisin ifade tarzı da bunu göstermektedir. Çünkü Hz. Peygamber her iki kişinin de bu günahları tekrarladığını ve sürekli devam ettiğini gösterir şekilde ifade kullanmıştır.
Hadisteki İfade tarzı, idrarın kabir azabına nisbetle bir özelliğinin bulunduğunu göstermektedir. Buradaki "idrardan sakınmazdı" ibaresi İbn Asâkİr'e göre "İstibra yapmazdı" demektir. İbn Huzeyme'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği ve sahih gördüğü şu hadis de buna işaret etmektedir: "Kabir azabının çoğu idrardandır", yani idrardan sakmmamaktan dolayıdır.
İbn Dakîku'l-'îd şöyle demiştir: Nemime (koğuculuk) insanların sözlerini başkalarına taşımaktır. Hadiste, zarar vermek amacıyla yapılan koğuculuk kas-dedilmiştir. Ancak bir iyiliği yapmak veya kötülüğü def etmek amacıyla laf taşımak dinde yapılması İstenen bir davranıştır.
Nevevî şöyle demiştir: Koğuculuk, zarar vermek amacıyla kişinin sözünü başkalarına nakletmektir. Bu kabahatlerin en büyüklerindendir. Bu konuda geniş açıklama Hadler bölümünün başında gelecektir.

Kabirlerin Üzerine Bitki Dikmek

Denildiğine göre Hz. Peygamber'in o söz konusu kabirler üzerine dikmek için özellikle hurma dalı istemesinin sebebi, bunun uzun süre kurumamasıdır.
el-Mâzirî şöyle demiştir: Dalın yaş kalacağı sürece onlara azabın hafifletileceği vahiy ile Hz. Peygamber'e bildirilmiş olabilir.
Hattâbî şöyle demiştir: Bu söz, Hz. Peygamber'in dal yaş kaldığı sürece onların azabının hafifletilmesi için dua etmesi anlamına gelir, hurma dalında bir özellik bulunduğu değil. Yine yaş dalda, kuruda olmayan bir özellik bulunduğu anlamına da gelmez. "Yaş dal, yaş kaldığı sürece Allah'ı teşbih ettiğinden bu teşbihin bereketiyle azap hafifler" denilmişse de bu durum ağaç vb. gibi yaş olan bütün bitkiler için söz konusudur. Ayrıca azap, zikir, Kur'an okumak gibi kendisinde bereket bulunan fiillerle haydi haydi hafifler.
Tîbî şöyle demiştir: Bu dal parçalan yaş olduğu sürece azabın hafifletilmesi, cehennem zebanilerinin sayısı gibi bizim için bilinmeyen bir durum olabilir.
Hattabî vb. âlimler bu hadise dayanarak kabirlerin içine yaş hurma dalı vb. şeyler koymayı yadırgamışlardır.
Tartûşî ise şöyle demiştir: Çünkü bu durum yalnızca Hz. Peygamber'in elinin bereketi ile olabilir.
Kadı Iyaz şöyle demiştir: Çünkü Hz. Peygamber bu dalları kabre dikmesinin gayptan bir emirle olduğunu bunlara azap ediliyor" sözü ile belirtmiştir.
Kanaatimce bizim bir kabirde yatan kişinin azap görüp görmediğini bilmememiz, azap görüyor diye kabul ederek bunu hafifletecek yollara başvurmamıza engel olmaz. Nitekim ölen kimsenin bağışlanıp bağışlanmayacağını bilmememiz, onun bağışlanması için dua etmemize engel değildir. Hadiste, Hz. Peygamber'in bu hurma dallarını kendi mübarek elleri ile kabirlere diktiğinden açık olarak bahse dilme mektedir. Bunu yapması için başkasına emretmiş olabilir, ileride Cenaze bölümünde geleceği üzere sahabî Büreyde İbnü'l-Hasîb bu hadise uyarak kabrine iki hurma dalı konulmasını vasiyet etmiştir. 74[74] O

73[73] Nur 24/15

74[74] 1361 nolu hadis.

uyulmaya başkalarından daha layıktır.

Önemli Bilgi

Kabirde yatanların ismi bilinmemektedir. Bunu, onların durumlarını örtmek maksadıyla hadisi rivayet edenlerin kasten belirtmedikleri anlaşılmaktadır. Bu güzel bir davranıştır. Kınamayı gerektiren bir durumu söz konusu olan kişinin ismini araştırmada aşırı gitmek uygun değildir.
Kurtubî'nin et-Tezkire isimli eserinde bazı kimselerden nakledip zayıf gördüğü rivayete göre bunlardan biri Sa'd İbn Muaz'dır. Bu, batıl ve uyduruk bir Çiörüş olup, ancak bunun uydurulmuş bir laf olduğunu ifade etmek için söylenebilir.
Ibnü'l-Attar Şerhu'l-Vmde isimli eserde bunların kesin olarak Müslüman olduğunu belirterek şöyle demiştir: "Bunların kâfir olduğu söylenemez. Çünkü kâfir olsalardı, azaplarının hafifletilmesi için dua edilmez, bunun olması ümit edilmezdi. Şayet bu Hz. Peygamber'e öze! bir durum olsaydı o bunu açıklardı. Nitekim Ebû Talip ile ilgili özel durumu açıklamıştır". Kanaatimize göre bunun cevabı son olarak ifade edilen görüştür.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Kabir azabı vardır ve bu hadis onu göstermektedir.
İdrardan sakınma konusunda uyarı vardır. Beden ve elbisedeki diğer necasetler de idrar gibidir.
Necaseti gidermeyi sadece namaz kılmak için kalkıldığı vakitle sınırlayanların görüşlerinin aksine, necasetin her halükârda giderilmesi gerekir.

56. İdrarın Yıkanması

Hz. Peygamber kabir sahibi hakkında "İdrarından sakınmazdı" buyurmuş, insanların idrarından başkasını zikretme mistir.
217- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Hz. Peygamber tuvalet ihtiyacını görmek için uzaklaştığında ben ona su getirirdim, o da su ile temizliğini yapardı."

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Buhârî bu konudaki rivayette yer alan "idrarından sakınmazdı" sözünün anlamının diğer canlılar değil, insanların idrarı olduğunu anlatmak istemiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hadisini, tüm canlıların idrarına hamledenler için bu hadis bir delil teşkil etmez.
İbn Battal bu sözü İle Hattâbî'yi reddetmek istemiş görünmektedir. Çünkü Hattâbî şöyle demiştir: Bu hadis, İdrarların tümünün necis olduğunu gösterir.
İbn Battal'ın Hattâbî'yİ reddi özetle şudur: Hz. Peygamber'in bir hadisindeki "idrar" şeklindeki genel ifadeden Özel bir şey kasdedilmiştir. Çünkü diğer bir hadiste "idrarından" denilmiştir. Ancak kişinin idrarına, hemcinsleri olan diğer İnsanların İdrarı da dahildir, çünkü arada fark yoktur. Etleri yenmeyen hayvanların idrarı da böyle necistir. Etleri yenen hayvanlara gelince, hadiste onun idrarının necis olduğuna dair bir delil yoktur. Bunların idrarının temiz olduğu görüşünü kabul edenlerin başka delilleri de vardır.
218- İbn Abbas şöyle demiştir:
Hz. Peygamber iki kabre uğrayarak şöyle buyurdu:
"Bu ikisine azap ediliyor. Büyük bir günahtan dolayı azap edilmiyor. Birisi idrardan sakınmazdı. Diğeri ise insanlar arasında laf getirip götürürdü".
Hz. Peygamber daha sonra yaş bir hurma dalı alarak ortasından kırdı ve her bir kabre bir parçasını dikti.
Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın Resulü! Bunu niçin yaptın?" diye soruldu.
O, "Bunlar kurumadıkça umulur ki azapları hafifletilir" buyurdu.

Açıklama

Bu hadis, idrarın yıkanmasına açık olarak delildir. Ancak taş ile istinca yapan kişi hakkında ruhsat söz konusudur.
Bu hadis, necasetin çıkış yerinin dışına taşması durumunda yıkanması gerektiğine de delildir.

57. Hz. Peygamber Ve Diğer İnsanların, Bedevi'nin Mescide Küçük Tuvaletini Yapmayı Bitirinceye Kadar Onu Rahat Bırakmaları

219- Enes İbn Mâlik rivayet etmiştir:
Hz. Peygamber Bem mescide idrarını yapan bir bedeviyi gördü. Bunun üzerine (diğer insanlara) "Onu bırakın" buyurdu. Bedevî tuvalet yapmayı bitirince Hz. Peygamber bir kova su istedi ve idrarın üzerine döktü.[75][75]

Açıklama

Bedevî, arap olsun olmasın çölde yaşayan insanlara denir.
Hz. Peygamber akvhi ve wikm ve ashabın, idrar yapan bedeviyi serbest sebebi şudur: Bedevi kötü olan bir işi yapmaya bir kere başlanıştı. Bu sırada ona engel olunsaydı, kötülük daha da artardı. Çünkü mescidin ıir bölümü zaten kirlenmişti. Tam tuvaletini yaparken buna engel olunsaydı şu d durumdan biri söz konusu olurdu:
1. Tuvalet yapmayı keserdi ki bu durumda bir zarar görürdü,
2.Tuvalet yapmayı kesmezdi, bu durumda da onun edeni, elbisesi ve mescidin diğer yerlerinin kirlenmeyeceğinden emin oluna-nazdı. Buradaki mescit, Mescid-i nebevî'dir.
Hz. Peygamber'in "onu bırakın" emri, sahâbîler o bedeviyi engellemeye yelendikleri sırada söz konusu olmuştur.
Müslim bu hadisi şu fazlalıkla rivayet etmiştir:
Sonra Hz. Peygamber bedeviyi yanına çağırarak ona sunarı söyledi: "Bu mescitlerin bu şekilde idrar ve dışkı ile kirletilmesi uy-jun değildir. Buralar yalnızca Yüce Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve iur'an okumak için yapılmıştır".
Bu hadisle İlgili bazı hususları aşağıdaki konuda zikredeceğiz.

58. Mescitteki İdrarın Üzerine Su Boşaltmak

220- Ubeydullah İbn Abdullah İbn Utbe İbn Mesud, Ebû Hureyre'den şunu rivayet etmiştir:
Bir bedevi kalkıp mescide idrarını yaptı. Bunun üzerine insanlar söylenmeye başladılar.
Hz. Peygamber oradaküere şöyle buyurdu:
"Onu bırakın. İdrarının üzerine bir kova su dökün. Siz kolaylaştırıcılar olarak gönderüdiniz, zorlaştırıcılar olarak değil"

Açıklama

Tirmizî ve diğer hadis kitaplarında, İbn Uyeyne'den rivayet edilen hadiste şu fazlalık vardır: "Bedevi namaz kıldıktan sonra: "Allah'ım beni ve Muhammed'i bağışla, bizimle birlikte başka hiç kimseyi bağışlama" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona şöyle dedi: "Geniş olan bir şeyi daralttın.
Çok geçmedi, adam kalkıp mescide idrarını yaptı.
Hz. Peygamber mecazen "gönderilme" fiilini ashaba izafe etmiştir. Çünkü Allah tarafından gönderilmiş olan Hz. Peygamber'in kendisidir. Ancak onlar, Hz. Peygamber'den tebliğde bulunma hususunda onun huzurunda veya yokluğunda onun yerini aldıklarından bu söz onlar İçin kullanılmıştır. Sahabe, Hz. Peygamber tarafından bu iş için gönderilmiş, yani görevlendirilmiştir.
Herhangi bir sebeple etrafa gönderdiği kişilere "Kolaylaştırın, zorlaştır-mayın" demek Hz. Peygamber'in huyu idi.

---

[75][75] Hadisin geçtiği diğer yerler: 221, 6025.

İdrarın Üzerine Su Boşaltmak

221- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: Bir bedevi gelerek mescidin bir bölümüne idrarını yaptı. İnsanlar onu engellemek istediklerinde Hz. Peygamber onların bunu yapmamasını istedi. Adam tuvaletini bitirdikten sonra Hz. Peygamber bir kova su istedi ve suyu idrarın üzerine boşalttı.

Açıklama

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Necasetten kaçınma düşüncesi sahabenin içinde yer etmişti. Bu sebeple Hz. Peygamber'in bulunduğu bir yerde, ondan izin almadan mescide tuvaletini yapan kişiyi engellemek istediler. Bunu yapmalarının diğer bir sebebi de iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma düşüncesinin onların içinde yer etmesidir.
Engel ortadan kalktığında kötülük derhal giderilir. Çünkü Hz. Peygamber sefe, adam tuvaletini bitirince hemen bir kova su getirilmesini emretmiştir.
Necaset su ile giderilir. Çünkü rüzgar veya güneşin vurması ile necasetin kuruması yeterli olsaydı, Hz. Peygamber aleyhi ve mi ashabı bir kova su getirme ile yükümlü tutmazdı.
Necasetin yıkanması sonucu yere bulaşan su temizdir.
Câhil kişiye -şayet cahilce davranışı inatla yapmamışsa- yumuşak davranmak, katı olmaksızın ona gerekli olan şeyi öğretmek gerekir. Özellikle de kalbini İslâm'a ısındırmak için bunu yapmak gerekir.
Bu hadis Hz. Peygamber'in ne kadar yumuşak huylu ve güzel ahlâklı olduğunu göstermektedir.
Mescide saygı göstermek ve onu necis şeylerden korumak gerekir.

59. Erkek Çocukların İdrarları

222- Müminlerin annesi Hz. Âişe'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Resûlullah'a Mem bir erkek çocuk getirildi. Çocuk, onun aleyh; ve elbisesine idrarını yaptı. Bunun üzerine Hz. Peygamber su istedi, çocuğun idrarını yaptığı yere döktü.[76][76]

Açıklama

Bu bölüm erkek çocukların idrarının hükmünü konu edinmektedir. Erkek ve kız çocukların idrarlarının hükmünün farklı olduğu konusunda Buhârî'nin şartlarına uymayan bazı hadisler bulunmaktadır. Bunlardan biri Hz. Aii'nin rivayet ettiği süt emen çocuğun idrarı ile İlgili hadistir ki buna göre "erkek çocuğun idrarını yaptığı yere su serpilir, kız çocuğun idrarını yaptığı yer ise yıkanır". Katâde şöyle demiştir: Bu hüküm, çocuklar yemek yeme çağma gelmediği sürece geçerlidir. Bu hadisin senedi sahihtir.
Müslim'in rivayetinde şöyle denilmektedir: Hz. Peygamber çocuğun idrarını yaptığı yere su döktü, burayı yıkamadı.
223- Ümmü Kays binti Mıhsan'dan rivayet edildiğine göre o henüz yemek yeme çağma gelmemiş olan küçük çocuğunu Resûlullah'a getirdi. Resûlullah çocuğu kucağına oturttu. Çocuk, Hz. Peygamber'in elbisesine İdrarını yaptı. Bunun üzerine Hz. Pey su istedi, suyu çocuğun idrarını yaptığı yere döktü, gamber o. burayı yıkamadı.[77][77]

Açıklama

Burada "yemek yeme çağına gelmemiş" ifadesi, henüz süt emme döneminde olup emdiği

---

[76][76] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5468, 6002, 6355.

[77][77] Hadisin geçtiği diğer yer; 5693.

sütten, damağına sürülen hurmadan ve tedavi için verilen baldan başka bir şey yemeyen çocuk anlamına gelmektedir. Bununla çocuğun süt dışında başka bir şeyle beslenmeye başlamadığı belirtilmiş olmaktadır.
Müslim'in rivayetinde ifâde "su serpmekten başka bir şey yapmadı" şeklindedir. Yine Müslim, İbn Uyeyne-Zührî yoluyla "suyu serpti" diye rivayet etmiştir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

İyi geçinme ve alçakgönüllü olmaya teşvik
Çocuklara yumuşak davranmak
Yeni doğan çocuğun çenesini tutup okşayarak onu sevmek
Erdemli kişilerle teberrükte bulunmak.[78][78]
Doğum sırasında ve sonrasında çocuğu erdemli kimselerin kucağına vermek
Yemek yeme çağma gelmemiş olan erkek ve kız çocuğun idrarlarının hükmü. Alimler bu konuda birbirinden farklı üç görüşe sahiptir:
1. Bunların en sahîhî şudur: Erkek çocuğun idrarında yalnızca su serpmekle yetinilir, kız çocuğunkinde ise böyle değildir. Bu; Hz. Ali, Ata, Hasan, Zührî, Ahmed, İshak, İbn Vehb vb. âlimlerin de görüşüdür.
2. Erkek ve kız çocuğun idrarının yapıldığı yere su serpmek yeterlidir. Bu, Evzâî'nin görüşüdür. Bu görüş İmam Mâlik ve Şafiî'den de rivayet edilmiştir. Ibnü'l-Arabî bu naklin yalnızca çocukların boğazından hiçbir şey geçmemiş olması durumuna özgü olduğunu belirtmiştir.
3. Her ikisinin de idrarlarının yıkanması gerekir. Bu, Hanefîlerin ve Mâlikîle-rin görüşüdür. İbn Dakîku'l-'îd şöyle demiştir: Onlar bu konuda kıyasa tabi olmuş ve "Hz. Peygamber elbisesini yıkamadı" sözünü, aşırı bir yıkama ile yıkamadı şeklinde yorumlamışlardır. Oysa bu İlk anda anlaşılan anlama aykırıdır.

60. Ayakta Ve Oturarak İdrar Yapmak

224- Huzeyfe anh şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber bir ailenin [79][79] çöplüğüne geldi, ayakta idrarım yaptı. Sonra su istedi. Ben de O'na su getirdim, o da abdest aldı.[80][80]

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Hadis, oturarak idrarını yapmanın daha uygun olduğunu göstermektedir. Çünkü ayakta idrar yapmak caiz olunca, oturarak yapmak haydi haydi caiz olur.
Çöplük, evlerin önünde ev sahiplerinin yararlanması için yapılır. Çoğunlukla alçak olup, orada tuvaiet yapan kişinin üzerine idrar sıçramaz.
Ahmed İbn Hanbel'in Yahya el-Kattân'dan rivayetinde şöyle denilmektedir: "Hz. Peygamber bir topluluğun çöplüğüne geldi, ben ondan uzağa çekildim. Beni yaklaştırdı, öyle ki ben onun arkasında durdum. O ayakta tuvaletini yaptı. Sonra su istedi. Su île abdest aldı, mestleri üzerine mesh yaptı".
Müslim ve diğerleri de fazladan "mestler üzerine mesh yaptığını" rivayet etmişlerdir.
Bu hadis, hazarda yolculuk dışında meshin caiz olduğunu göstermektedir.

---

[78][78] Bu konu tartışmalıdır. Doğrusu, bunun sadece Hz. Peygamber'e olduğudur. Başkası ona kıyas edilemez. Çünkü Yüce Allah ona özel bir bereket vermiştir. Ayrıca sahabe, Hz. Peygamber'den başkası için bunu yapmamıştır. Onlar dinî en iyi bilen insanlardır. Onları örnek almak gerekir. Ayrıca böyle bir şeyin Hz. Peygamber dışında biri için caiz olması şirke götürebilir- (Abdülaziz İbn Baz)

[79][79] Kavm kelimesi Arapça'da bir topluluğu, bir ırkı, etnik grubu, geniş bir kitleyi anlatan bir sözcüktür. Ancak burada bir ailenin çöplüğü kasdedilmektedir. (A.Ağırakça)

[80][80] Hadisin geçtiği diğer yerler: 225, 226, 2471.

61. Arkadaşının Yanında Küçük Tuvaletini Yapmak, Duvar İle Kendini Örtmek

225- Huzeyfe şöyle demiştir; "Hz. Peygamber ile birlikte yürüdük bir ailenin duvarın arkasında olan çöplüğüne doğru çekildi. Sizden birinizin ayakta durduğu gibi ayakta durarak tuvaletini yaptı. Ben ondan uzaklaştım. Bana işaret etti ben de yanma gittim. O işini görünceye kadar ben arkasında durdum."

Açıklama

Hz. Peygamber'in ve seifer.ı âdeti tuvalet yapma durumunda insanlardan uzaklaşarak gözden kaybolmaktı. O'nun ve sefan bu âdetine aykırı davranması hakkında şunlar söylenmiştir:
Müslümanların işleri ile meşguldü. Oturum öyle uzadı ki tuvaletini yapmaya muhtaç oldu. Uzağa gitseydi bundan zarar göreçekti. Huzeyfe'yi yanma çağırarak arkasında durdurdu ki arkadan geçen kimse kendisini görmesin. On tarafı zaten duvar ile örtülüydü.
Hz. Peygamber gieyhî bu davranışın caiz olduğunu göstermek için bunu yapmış olabilir.
Hz. Peygamber'in bu fiili büyük tuvalette değil ondan daha hafif olan küçük tuvalette söz konusu olmuştur. Çünkü büyük tuvalet kişinin daha çok açılmasını gerektirir. Ayrıca onda koku da vardır. Uzaklaşmaktan maksat Örtünmektir. Bu durum elbisenin eteğini sarkıtmak ve arka tarafta birinin bulunması ile sağlanmış olmaktadır.
Taberânî, İsmet İbn Mâlik aracılığı ile şunu rivayet etmiştir: "Resûlullah Medine sokaklarının birinde bizim karşımıza çıktı. Bir aile"nin çöplüğüne gitti ve "Huzeyfe, arkamda dur ki beni kimse görmesin" buyurdu.
Bu durumda Huzeyfe'yi yanına çağırmasının hikmeti de anlaşılmış olmaktadır. Huzeyfe Hz. Peygamber'in arkasında dikilirken O'na arkasını dönmüştü.
Bunun yolculukta değil hazarda yani mukimken olduğu da anlaşılmaktadır.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Bu hadiste şu hususlar yer almaktadır:
İki zarar verici durumdan daha hafif olanı yapmak suretiyle zararı ağır olandan uzak kalmak.
İki maslahatı bir arada yapmak mümkün olmadığında daha üstün olanını yapmak. Hz. Peygamber ümmetin maslahatına olan işler için uzunca oturuyor, arkadaşlarını çokça ziyaret ediyor, hastaların yanma uğruyordu. Bu durumların birinde iken tuvaleti geldiğinde, her zamanki gibi insanlardan uzaklaşacak kadar erteleyemedi. Çünkü ertelemesi durumunda zarar söz konusu olacaktı. Bu durumda daha önemli olan şeye riayet etti. İki maslahatı bir araya getirmek mümkün olmadığı için, Huzeyfe'yi gelip geçenlerin kendisini görmemesi için yanma çağırma maslahatını, insanlardan uzakta durmaya tercih etti.

62. Bir Çöplükte Küçük Tuvaleti Yapmak

226- Ebû Vâil şöyle demiştir: Ebû Musa el-Eş'arî idrar yapma konusunda şiddetli davranır ve şöyle derdi: "İsrailoğulları'ndan birinin elbisesine idrar bu-laşsa bunu keserdi". Bunun üzerine Huzeyfe şöyle dedi: "Keşke Ebû Musa bu sözü söylemeseydi. Çünkü Resûîullah bir topluluğun süprüntülüğüne uğradı da ayakta su döktü."

Açıklama

İsmâilî'nin rivayetinde Huzeyfe'nin sözü şu şekildedir: "Keşke arkadaşınız bu kadar şiddetli davranmasaydı."

Ayakta Su Dökmenin (Tuvalet Yapmanın) Hükmü

Huzeyfe'nin bu hadisi deiil getirmesinin sebebi şudur: Ayakta tuvalet yapan kişiye idrar

serpintileri bulaşabilir. Hz. Peygamber bu ihtimale aldırış etmemiş ve şiddetli davranmanın sünnete aykırı olduğunu belirtmiştir.
Mâlik'in, iğne başı gibi idrar serpintisine ruhsat vermesine bu hadis delil getirilmiştir. Ancak bu tartışılabilir bir husustur. Çünkü Hz. Peygamber bu durumda tuvalet yaparken üzerine hiçbir şey bulaşmamıştır. İbn Hibban Hz. Peygamber'in ayakta tuvalet yapmasının sebebini açıklarken buna işaret ederek şöyle demiştir: Çünkü Hz. Peygamber oturmaya uygun bîr yer bulamamıştır."
Hz. Peygamber'in genelde yumuşak bir yer olduğundan üzerine idrar sıçramaz. bunu yapma sebebi şudur: Süprüntülük n burada tuvalet yapma durumunda kişinin
Diğer bir görüşe göre bunun sebebi Şafiî ve Ahmed'den rivayet edilen şu husustur: Araplar bel ağrısını bu şekilde tedavi ederlerdi, o sırada Hz. Peygamber'de de böyle bir bel ağrısının bulunmuş olması muhtemeldir.[81][81]
Hâkim ve Beyhakî Ebû Hureyre'den şunu rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber diz kapağındaki ağrı sebebiyle (oturamadiğından) ayakta tuvaletini yapmıştır". Bu hadis sahih ise, önceki yorumların hiçbirine gerek kalmaz. Ancak Dârekutnî ve Beyhakî bu hadisi zayıf görmüşlerdir.
Bu konuda en doğru görüş, Hz. Peygamber'in ayakta tuvaletini yapmasının sebebi, bunun caiz olduğunu göstermektir. Çünkü O tuvaletini büyük çoğunlukla oturarak yapardı.
Ebû Avâne Sahih adlı eserinde ve İbn Şahin kitabında, ayakta su dökme hükmünün neshedildiğini (yürürlükten kaldırıldığını) söylemişlerdir. Onlar Hz. Aişe'nin Kur'an kendisine indirildiğinden bu yana ayakta su dökmedi" sözünü delil getirmişlerdir. Yine onun "Bir kimse size Hz, Peygamber'in ı vs sefa. ayakta su döktüğünü söylerse onun sözünü tasdik etmeyin. O yalnızca oturarak su dökerdi" sözünü delil getirmişlerdir.
Doğru olan, ayakta tuvalet yapmanın caiz olması hükmünün yürürlükten kaldırılmamış olmasıdır. Hz. Aişe'nin sözüne şu şekilde cevap verilir: Hz. Âişe bunu söylerken kendi bilgisine dayanmıştır. Bu söz, Hz. Peygamber'in evlerinde yaptığı su dökme fiillerine hamledilir. Evleri dışındakilere ise Hz. Âişe muttali olamamıştır. Sahabenin büyüklerinden olan Huzeyfe ise buna bizzat şahit olmuştur. Daha önce bu olayın Medine'de gerçekleştiğini söylemiştik. Bu husus, Kur'an'ın indirilmesinden sonra Hz. Peygamber'in ayakta su dökmediği görüşünü reddetmektedir.
Hz. Ömer, Ali, Zeyd İbn Sabit ve diğer sahâbîlerin ayakta su döktükleri sabittir. Bu, üzerine idrar damlamasından emin olma durumunda, ayakta su dökmenin mekruh değil, caiz olduğunu gösterir.

63. Kanın Yıkanması

227- Esma şöyle demiştir: Bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek: "Bizden birisinin elbisesi üzerine âdet kanı bulaşırsa ne yapsın?" diye sordu.
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Elbisesinin kan bulaşan yerini eliyle ovalasın, su dökerek tırnaklarıyla kazısın ve sonra su ile yıkayıp o elbiseyle namazını kılsın.[82][82]

Açıklama

Hattâbî ve Kurtubî burada kasdedilenin su serpmek olduğunu söylemişlerdir.
Kanaatime göre temiz olup olmadığında şüphe edilen bir şey üzerine su serpmenin hiçbir yararı yoktur. Çünkü şayet temiz ise zaten buna gerek yoktur, şayet necis ise su serpmekle temizlenmez. Bu konuda en güzeli Hattâbî'nin şu sözüdür: "Bu hadis, necasetlerin yalnızca su ile temizlenebileceğim, başka sıvılarla temizlenemeyeceğini

---

81[81] Büyük bir ihtimalle Hz. Peygamber salaliahu akyhi ve sdiem ya acele İşi olduğundan veya beli ağrıdığı için oturamadığından, ayrıca durduğu yerin zemininin yumuşak olmasından dolayı idrarı sıçratmayacağını gördüğü İçin yahut da orası bir çöplük olduğundan yere oturduğunda elbisesinin kirlenme durumu söz konusu olduğundan dolayı ayakta idrarını yapmıştır, islam'da ayakta idrar yapılması külliyen haramdır demek mümkün değildir. Ancak oturarak yapılmasının daha uygun olduğu ifade edilebilir. (A.Ağırakça).

82[82] Hadisin geçtiği diğer yer: 307.

göstermektedir. Çünkü necasetlerin tümü kan hükmünde olup aralarında bir fark olmadığı konusunda icma vardır." Bu, yani necasetlerin yalnızca su ile temizlenebileceği hususu çoğunluğun görüşüdür. Bu konuda geniş açıklama Hayız bölümünde, "Kadın Âdet Gördüğü Elbise İçinde Namaz Kılabilir mi?" konusunda gelecektir.
228- Hişâm İbn Urve babasından o da Hz. Âişe'den şunu rivayet etmişlerdir:
Fâtıma binti Ebî Hubeyş Hz. Peygamber'e rüveadkm gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben istihazaya mübtela bir kadınım (kanım hiç durmaz), temizlenemem. Bu durumda namazı terk edeyim mi?" diye sordu.
Resûlullah şöyle buyurdu: "Hayır (namazı bırakma). Bu yalnızca damar kamdır, âdet kanı değildir. Âdet günlerine rastlayan günlerde namaz kılma, fakat o günler bitince kant yıka sonra namaz kıl. Ondan sonra o vakit (yani âdet dönemin) gelinceye kadar her namaz için abdest al.[83][83]

Açıklama

İstihâze, âdet dönemi bittiği halde kanın durmamasıdır. Böyle olan kadına "müstehâza" denir. Bu hadis, âdet gören kadının namaz kılmasını yasaklamaktadır. Bu âdet döneminde namaz kılmasının haram ve kılması halinde de namazının geçersiz olması anlamına gelir. Bu konuda icma vardır.
Bu hadiste yer alan "kanı yıka" ifadesi başka hadislerde "gusül et" şeklinde gelmiştir. Bu konuda geniş açıklama Hayız bölümünde gelecektir.[84][84]

64. Meniyi Yıkamak Ve Ovalamak, Kadından Gelen Akıntıyı Yıkamak

229- Hz. Âişe şöyle demiştir: "Ben Resûlullah'ın sahildi. elbisesinden cünüplüğü yani meninin isabet ettiği yeri yıkardım, sonra elbisesinin yıkanan yerlerinde yıkama izi göründüğü halde namaza çıkardı.[85][85]
230- Süleyman İbn Yesâr şöyle demiştir: Hz. Âişe'ye elbiseye bulaşan meni hakkında sordum. Bana şöyle dedi:
"Ben onu (meniyi) Resûlullah'ın elbisesinden yıkardım. O, elbisesinin üzerinde yıkama izi, yani suyun ıslaklığı bulunduğu halde namaza çıkardı."

Açıklama

Buharı ovalama konusu ile ilgili hadis rivayet etmemiş, her zaman yaptığı gibi konu başlığında buna işaret etmekle yetinmiştir. Çünkü bununla ilgili Hz. Aişe'den daha sonra zikredeceğimiz bir hadis rivayet edilmiştir.

Meni Necis midir, Temiz inidir?

Birinci görüş: Meni necis değildir.
Meni izinin yıkanması ve ovalanması ile ilgili hadisler arasında bir çelişki yoktur. Çünkü meninin temiz olduğunu kabul ettiğimizde, "yıkama temizliği daha iyi sağladığından müstehaptır, ancak farz değildir" diyerek hadisleri ortak bir noktada birleştirebiliriz. Bu, Şafiî, Ahmed İbn Hanbel ve hadisçilerin kabul ettiği hükümdür.
İkinci görüş: Meni necistir.
Meninin necis olduğu görüşünü kabul ettiğimizde de hadisleri şu şekilde birleştirmek mümkündür: Yıkama yaş olan menide, ovalama kurumuş olan menide söz konusudur. Hanefîler de hadisleri bu şekilde birleştirmişlerdir.
İki görüş arasında tercih Ancak İlk görüş tercihe daha layıktır. Çünkü bu görüşte, hem haber hem de kıyasa göre hareket edilmektedir. Zira necis olsaydı, kıyasa göre kan vb. necasetlerde olduğu gibi ovalamak yeterli olmaz, yıkamak gerekli olurdu. Oysa meninin necis olduğunu kabul edenler kanın affedilmeyen miktarında ovalamayı yeterli

---

[83][83] Hadisin geçtiği diğer yerler: 306, 320, 325, 331.
[84][84] 320 nolu hadis.
[85][85] Hadisin geçtiği diğer yerler: 230, 231, 232.

görmemektedirler.
İkinci görüş şu şekilde de reddedilir: İbn Hüzeyme'nİn Hz. Aişe'den bir başka yolla rivayetinde şöyle denilmiştir: "Âişe, Hz. Peygamber'in elbisesindeki (yaş olan) meniyi ızhîr otunun kökü ile giderir sonra Hz. Peygamber onunla namaz kılardı. Meni kuru İken eli ile ovalardı, sonra Hz. Peygamber onunla namaz kılardı". Bu, her iki durumda da meninin yıkanmadığını göstermektedir.
İmam Mâlik ise ovalamayı kabul etmemiş ve şöyle demiştir: "Bizdeki uygulama, meninin diğer necasetler gibi yıkanmasıdır". Ancak ovalama ile iigili hadis, Mâlikîler aleyhine bir delildir.
Hz. Aişe'nin bu hadiste meniyi yıkadığını söylemesi, bunun farz olmasını gerektirmez.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Bu hadiste, hükümleri öğrenme maslahatı sebebiyle, kadınlara sorulmaktan utanılan sorular sorulmasının caiz olduğu görülmektedir.
Kadınlar kocalarına hizmet ederler.
Buhârî bu hadisi, necasetin kendisi gittikten sonra izi vb.nin kalmasının zarar vermeyeceğine delil olarak getirmiştir.

65. Elbiseden Cünüplük Veya Başka Bir Şeyi Yıkadığı Halde İzinin Kaybolmaması

231- Amr İbn Meymûn şöyle demiştir: Süleyman İbn Yesar'ın, cünüplük bu-aşan bir elbise hakkında Hz. Aişe'den şunu rivayet ettiğini duydum:
"Ben Resûiullah'ın elbisesinden meniyi yıkardım. O da daha onra yıkama izi, yani suyun ıslaklığı elbisede olduğu halde namaza çıkardı".
232- Hz. Âişe Hz. Peygamber'in sa!i«ıifebu «kyru ve neniyi yıkardı sonra onda yıkamanın ıslaklığı görülürdü.
elbisesinden

66. Develerin, Binek Hayvanlarının, Davarların İdrarlarının Hükmü, Bu Hayvanların Ağıllarında Namaz Kılmak

Ebû Musa, yanında açık alan bulunduğu halde posta hayvanlarının ağılında ve hayvan pisliği bulunan yerde namaz kıldı ve "Burası ile şurası aynıdır" dedi.
233- Enes şöyle demiştir:
Ukl (veya Ureyne) kabilelerinden bazı kimseler Medine'ye geldiler. Medine'nin (havası onlara iyi gelmediğinden) karınları ağrıdı. Bunun üzerine Hz. Peygamber ssiiaüahu si-ybi w sefe^ onlara, yeni yavrulamış develerin süt ve İdrarlarından İçmelerini tavsiye etti. Onlar da (zekat) develerinin bulunduğu yere giderek Hz. Peygamber'in saibüâhu emrini aynen yaptılar, zamanla iyileştiler. İyileştikten sonra, Hz. Peygamber'in bu hayvanlara bakan görevli çobanını öldürerek ümmetin beytü'I-malına ait zekat develerini alıp kaçtılar. Hz. Peygamber suüaiahu bu haber gündüzün hemen ilk saatlerinde kendisine ulaşınca onları takip etmek üzere adam gönderdi. Bu kişiler güneş yükselince, adamları yakalayıp getirdiler. Hz. Peygamber el ve ayaklarının kesilmesini emretti. Bunların gözlerine mil çekildi. "Harre" denilen sıcak yere atıldılar, su istemelerine rağmen kendilerine su verilmedi.
Ebû Kılabe şöyle demiştir: Bunlar hırsızlık yaptılar, adam öldürdüler, iman ettikten sonra inkar ettiler, Allah ve Resûlü'ne karşı harp ilan ettiler.[86][86]

Açıklama

Burada binek hayvanından kasıt; at, katır ve merkeb gibi hayvanlardır.
Buhârî, ihtilaflı konularda âdeti olduğu üzere buradaki konu başlığında da hükmü açıklamamıştır. Ancak onun Uranîler ile ilgili hadisi rivayet etmesinden, ilk anda deve idrannm temiz olduğu görüşünü kabul ettiği anlaşılmaktadır. Şa'bî, İbn Uleyye, Dâvud ve

---

[86][86] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1501, 3018, 4192, 4193, 4610, 5685, 5686, 6727, 6802, 6803, 6805, 6899.

diğer bazı âlimler de bu görüştedir.
Ebû Musa'nın namaz kıldığı belirtilen yer Kûfe'deydi. Halifelerden ordu komutanlarına mektup ve haber getiren elçiler ve posta görevlileri burada kalırdı. Ebû Musa, Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında Kûfe'de kalmıştı. Elçilerin kaldığı yer şehrin bir köşesinde bulunuyordu. Bu sebeple açık arazi de onun yan tarafmdaydı.
Ebû Musa'nın "Burası ile şurası aynıdır" sözü, namazın sıhhati açısından burada namaz kılmak ile orada namaz kılmak arasında fark yoktur, anlamına gelir.

Deve Dışkısı Teiniz inidir?

Buhârî'ye, "Ebû Musa'nın bu sözünde deve dışkısının temiz olduğunu gösteren bir delil yoktur" denilerek itiraz edilmiştir. Çünkü Ebû Musa'nın bunlar üzerine bir yaygı sererek namaz kılmış olması mümkündür.
Bu itiraza şu şekilde cevap verilmiştir; Aslolan Ebû Musa'nın bunu yapmamış olmasıdır. İbn Huzeyme ve diğerlerinin sahih gördüğü Ebû Hureyre tarafından rivayet edilen "idrardan sakının. Çünkü kabir azabının çoğunluğu
ondandır" hadisinin genel ifadesini esas almak daha evladır.[87][87] Çünkü bu hadisten ilk anda bütün idrarların kasdedildiği anlaşılmaktadır. Bu tehdit sebebiyle deve İdrarından da sakınmak gereklidir.
Hadisin Arapça aslında.geçen "ictevev" fiili hakkında İbn Fâris şöyle demiştir: Bu kelime, nimet İçinde olsan bile bir yerde kalmaktan hoşlanmadığın zaman kullanılır. Hattabî bunun yalnızca kalmaktan dolayı zarar görüldüğünde kullanılacağını söylemiştir. Bu olaya uygun olan da bu anlamdır.
İlk anda anlaşıldığına göre, Uranîler Medine'ye hasta olarak gelmişler, iyileşince de Medine'nin havasını ağır bulduklarından orada kalmak istememişlerdir. Onlardaki hastalık ise aşırı zayıflık ve az yemek yeme idi.
Ebû Avane, Gaylan aracılığı ile Enes'ten şunu rivayet etmiştir: "Onlarda şiddetli zayıflık vardı". Yine o, Ebû Said aracılığıyla 'Yüzleri sararmıştı" diye rivayet etmiştir.
İyileştikten sonra Medine'nin havasını ağır bulmalarının sebebi, İmam Ahmed İbn Hanbel'in, Humeyd aracılığıyla Enes'ten rivayet ettiğine göre Medine humması idi.
Uranîlerin, zekat develerinin sütünden içmeleri, bu kimselerin yolda kalmış kimseler olmasındandır. Hz. Peygamberin ve seifer devesinin sütünden içmeleri de O'nun izni ile olmuştur.
Uranîlerin develerin idrarlarını içmelerine gelince; İdrarın temiz olduğunu kabul edenler bu hadisi delil getirmişlerdir. Deve idrarının temiz olduğu zaten.bu,, hadiste yer almaktadır. Eti yenen diğer hayvanların idrarları da buna kıyas edilir. Bu, İmam Mâlik, Ahmed İbn Hanbel ve seleften bir grubun görüşüdür. Şafiî ve âlimlerin çoğunluğu ise eti yensin yenmesin hayvanların idrar ve dışkılarının necis (pis) olduğu hükmünü kabul etmiştir.
Seleme İbnü'1-Ekva' hadisinde şöyle denilmektedir: "Hz. Peygamber Uranîlerİ yakalamak üzere Kürz İbn Câbir el-Fihrî komutasında Müslümanlardan bir grup atlı gönderdi".
Nesaî, Evzâî'den "Onları yakalamak için, İz sürenlerden bir grubu gönderdi" şeklinde rivayet etmiştir.
Müslim, Muaviye İbn Kurre yoluyla Enes'ten şunu rivayet etmiştir: "Bunlar ensardan sayısı yirmiye yakın gençlerdi. Hz. Peygamber onların yanında, iz sürmeyi bilen birini gönderdi."
Hz. Peygamber el ve ayaklarının kesilmesini emrettiği bu kişilere yerlerindeki kanın dinmesini sağlayan dağlamayı yaptırmamıştır.
Müslim'in Abdülaziz'den rivayetinde "Gözleri oyuldu" ifâdesi yer almıştır.
Harre denilen yer, Medine'de siyah taşlı bîr yerdir. Buraya atılmalarının sebebi, cinayeti işledikleri yere yakın olmasıdır.
Su istemelerine rağmen bu kişilere su verilmemesi konusuna gelince; İbnü'l-Cevzî'nin de dâhil olduğu bir grup âlim bunun yaptıklarına kısas olarak uygulandığını söylemiştir.

---

[87][87] Bu görüş sağlam değildir. Doğru olan deve idrarı ve eti yenen hayvanların idrarının temiz olmasıdır. Hz. Peygamberin "İdrardan sakının" sözünde kasdettiği idrar, Buhârî'nin de dediği gibi insan idrarıdır. Kabirde azap görenlerle ilgili hadis ve yukarıda zikredilen Ebû Musa'nın sözü de bunu göstermektedir. (Abdülaziz İbn Bâz)

Çünkü Müslim'de Süleyman et-Teymî'nin Enes'ten rivayetine göre "Uraniler çobanların gözlerine mil çektiği için Hz. Peygamber veseifcm de onlann gözlerine mil çektirmiştir."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hadiste yukarıda belirtilenlerden ayrı olarak şu hususlar da yer almaktadır:
Devlet başkanına heyetlerin gelmesi ve devlet başkanının onların maslahatları İle İlgilenmesi
Develerin sütleri ve idrarları ile tedavinin meşru olması
Her bünyeye, alışık olduğu (kendisine uygun) tedavinin yapılması,
Şayet Uranîierin öldürülmesinin kısas yoluyla olduğunu kabul edersek bu hadisten şu sonuç da çıkar: Bir kişiyi öldüren topluluk, onu ister suikast yoluyla ister mücadele ederek öldürmüş olsun, onların tümü kısas yoluyla öldürülür.
Kısas cezası, katil nasıl öldürmüşse o şekilde uygulanır. Bu, yasaklanmış bulunan "müsle" kapsamına girmez.[88][88]
Yol kesme suçu, açık alanda gerçekleşebilir. Bunun şehirlerde gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinde ise görüş ayrılığı bulunmaktadır.
Yolda kalan kimseler, devlet başkanının izni İle zekat develerinin üzerinde hak sahibi olmaları sebebiyle onların sütlerinden İçebilirler.
İz süren kişinin söylediğine göre hareket edilir. Araplar bu konuda tam anlamıyla bilgilidir.
234- Enes şöyle demiştir:
Mescit inşa edilmeden önce Hz. Peygamber koyun ağıllarında namaz kılardı.[89][89]

Açıklama

Koyunların idrar ve dışkılarının temiz olduğunu kabul edenler, Hz. Peygamberin ?rx-?*y,.-. a-.;-;, w s^m koyun ağıllarında namaz kıldığını ifade eden bu hadisi esas almışlardır. Çünkü koyun ağıllarında mutlaka koyun idrar ve dışkısı bulunur. Bu, sahabenin namaz kılarken bu idrar ve dışkıya temas ettiklerini, bunun necis olmadığını gösterir.
Bu görüş sahiplerine, namaz kılan kişi ile koyun idrar ve dışkısı arasında bir engelin bulunmuş olmasının mümkün olduğu söylenerek itiraz edilmiştir.
Bu itiraza da "Sahabe namaz kılarken yer ile kendileri arasına bir engel koymazlardı" denilerek cevap verilmiştir. Ancak bu, tartışmaya açık bir husustur. Çünkü bu, bir şeyin olmadığına dair şahitlik yapmaktır. Bunun yerine bu namazın bir asla (temel prensibe) dayandığı söylenebilir. Buna da şu şekilde cevap verüir: Sahihayn'da Enes'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber onların evindeki bir hasırın üzerinde namaz kılmıştır. Yine Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre o bir baş örtüsünün üzerinde namazını kılardı.
İbn Hazm şöyle demiştir: Bu hadis neshedilmiştir. Çünkü hadiste bu durumun mescidin inşa edilmesinden önce olduğu söylenmiştir. Öyleyse bu durum hicretin ilk yıllarında olmuş olabilir. Hz. Aişe'den sahih olarak nakledildiğine göre Hz. Peygamber ashabına arazilerde mescit yapılmasını ve buralara güzel koku sürülmesini ve buraların temiz tutulmasını emretmiştir. Bunu İmam Ahmed, Ebû Dâvud ve başkaları rivayet etmiştir. İbn Huzeyme ve diğer hadisçiler bu hadisi sahih kabul etmişlerdir. Ebû Dâvud ve diğer hadisçiler Semure'den şu fazlalıkla hadisi rivayet etmiştir: "...ve mescitleri temiz tutmamızı emretti."
Bu olay mescidin bina edilmesinden sonra olmuştur. İbn Hazm'ın nesh iddiasına gelince bu, önce bunun caiz olmasını sonra da yasaklanmasını gerektirir. Oysa bu tenkide açıktır. Çünkü Hz. Peygamber'in ve koyun ağılında namaz kılmaya izin verdiği, Müslim'in Câbir İbn Semure'den rivayet ettiği hadiste sabittir. Evet bu hadis koyun ağıllarının temiz olduğunu göstermez. Ancak bu hadiste deve ağıllarında namaz kılmanın yasaklanması da vardır. Şayet namaz kılmaya izin vermek temizliği gerektirseydi, deve ağılında namaz kılmanın yasaklanması deve idrarının necis olmasını gerektirirdi. Hiç kimse bu ikisi arasında bir fark olduğunu söylememiştir. İzin ve yasak, temizlik ve necasetle ilgili olmayan

---

88[88] Müsle: Bir İnsanın canlı veya ölü iken organlarını koparmak, işkence yapmak demektir.
89[89] Hadisin geçtiği diğer yerler: 428, 429, 1868, 2106, 2771, 2774, 2779, 3932.

bir şeyden kaynaklanmaktadır ki bu da koyunun cennet bineklerinden olması, devenin ise şeytanlardan yaratılmasıdır.

67. Katı Yağ Ve Suya Düşen Necasetler

Zührî şöyle demiştir: "Suyun tadı veya kokusu ya da rengi değişmedikçe içine necasetin düşmesi bir sakınca doğurmaz."
Hammâd şöyle demiştir: "Ölü hayvanın tüylerinin suya düşmesinin bir sakıncası yoktur."
Zührî -fil vb. eti yenmeyen- ölü hayvanların kemikleri hakkında şöyle demiştir: "Selef âlimlerinden bir gruba yetiştim ki onlar bununla saçlarını tarar, yağlanır ve bunda bir sakınca görmezlerdi."
Ibn Şîrîn ve ibrahim en-Nahaî şöyle demiştir: "Fil dişi ticaretinde bir sakınca yoktur."

Açıklama

Yağ veya suya düşen necasetler suyu necis mi kılar, yoksa su değişime uğramadıkça necis olmaz mı? Bu başlık altında bu konu ele alınmaktadır. Buhârî'nin bu konuda rivayet ettiği eser (sahabe ve tâbiun sözleri) ile hadislerin toplamından anlaşılan budur.
"Suda bir sakınca yoktur" yani her halükarda onu kullanmakta bir sakınca yoktur, içine düşen necaset suyun tadını, kokusunu veya rengini değiştirmedikçe suyun temiz olduğuna hükmedilir. Zührî'nin bu görüşünü âlimlerden bir grup kabul etmiştir.
Ölen hayvan, eti yenen bir hayvan olsun ya da olmasın, tüylerinin suya düşmesi suyu necis kılmaz.
Selef âlimlerinin eti yenmeyen hayvanların kemikleri ile yağlanmaları, onların bunu temiz kabul ettiğini gösterir.
Abdürrezzak İbn Sîrîn'in sözü senedi ile birlikte şu lafızla rivayet edilmiştir: "O, fildişi ticaretinde bir sakınca görmezdi". Bu, İbn Sîrîn'in fildişini temiz kabul ettiğini gösterir. Çünkü meşhur zeytinyağı İle ilgili kıssanın da gösterdiği gibi necis olan ve temizlenmesi mümkün olmayan bir şeyin satımı caiz değildir.
235- Meymûne'nin rivayet ettiğine göre, Resûlullah'a ve spiim katı yağ içine farenin düşmesi soruldu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
"Fareyi ve etrafındaki yağı atın. (Geriye katan) yağınızı yiyin.[90][90]

Açıklama

Nesâî yukarıdaki hadise ek olarak, Abdurrahman İbn Mehdî'nin Mâlik aracılığı ile rivayet ettiği "katı yağa" ifadesini koymuştur.
Buhârî Kesilen Hayvanlar bölümünde bu hadisi, İbn Uyeyne'nin îbn Şihab'dan rivayet ettiği "(içine fare düşen ve farenin öldüğü) yağ hakkında soruldu11 ifadesi ile rivayet etmiştir.
236- Meymûne'nin rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber'e katı yağ içine düşen fare hakkında soruldu, O şöyle buyurdu: "Fareyi ve etrafındaki yağı alarak atın."

Önemli Bilgi

Âlimlerin çoğunluğu, katı yağ ile sıvı yağın birbirinden ayrıldığını gösteren Ma'mer rivayetini esas almışlardır. İbn Abdiiber, katı yağa ölü hayvan düştüğünde, hayvanın başka herhangi bir parçasının yağın diğer bölümlerine bulaşmadiği kesin oiarak bilindiğinde bu hayvanın ve etrafındaki yağın atılmasının yeterli olacağı konusunda âlimler arasında ittifak bulunduğunu nakletmiştir. Sıvı yağ konusunda ise ihtilaf edilmiştir. Çoğunluk necasetin yağa temas etmesiyle yağın tümünün necis olacağını kabul etmiştir. İçlerinde Zührî ve Evzâî'nin bulunduğu bir grup âlim ise buna muhalif görüş belirtmişlerdir. Bunun izahı Kesilecek Hayvanlar bölümünde gelecektir. Yine orada necis olan veya sonradan necis hale gelen yağdan yararlanma konusu da ele alınacaktır.

---

[90][90] Hadisin geçtiği diğer yerler: 236, 5538, 5539, 5540.

İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: Yağ ile ilgili hadisin, konu başında verilen sahabe ve tabiin görüşleri İle ilgisi şudur: Buhârî, bir şeyin necis hale gelmesinde o şeyin niteliklerinin değişmesinin dikkate alınacağını kabul etmiştir. Ölen hayvanın tüyü, hayvanın ölümle değişmesi durumunda değişmemektedir, kemiği de böyledir. Ölü hayvanın düştüğü yerden uzaktaki katı yağın niteliği değişmediğinde de hüküm böyledir. Bundan şu sonuç çıkar: Suya necaset karışsa, bu necaset suyun niteliğini değiştirmediğinde su necis olmaz.
237- Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in şu sözünü rivayet etmiştir:
"Müslümanm Allah yolunda aldığı her yara, kıyamet gününde yeni açıldığı andaki şekli üzere kan fışkırıyor gibi olur; rengi kan rengi, kokusu misk kokusudur.[91][91]

Açıklama

Allah yolunda aldığı her yara" ifadesi ile Müslümanın diğer yaralan dışarıda bırakılmıştır.
Cihad bölümünde eS-A'rec aracılığıyla Ebû Hureyre'den aktarılan rivayette şöyle denilmiştir: "Allah kimin kendi yolunda yaralandığını en iyi bilir".
Bu, söz konusu müjdenin ancak niyeti haiis olanlar için geçerli olacağını gösterir.
Kıyamet günü yaranın ilk şekli gibi olmasının hikmeti, yara sahibinin faziletine, ona zulmeden kişinin (kötü) fiiline şahitlik etmesidir. Yaranın güzel kokusunün mahşer halkı arasında yayılmasının hikmeti de yara sahibinin faziletini göstermek içindir. Bundan dolayı İslâmî ahkâma göre savaş alanında şehit olan kişinin yıkanması gerekmediği bilinmektedir.

68. Durgun Suya İdrarını Yapmak

Rivayet edildiğine göre Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in şu sözünü duymuştur: "Biz (bu dünyada) son, (âhirette ise) öncüleriz.[92][92]
239- Hz. Peygamber sanan? aleyhi ssifen şöyle buyurmuştur: "Sizden bîri durgun suya idrarını yapıp sonra da orada yıkanmasın."

Açıklama

Bunun anlamı şudur: Kişi durgun suya idrarını yaptığında bu suya ihtiyaç duyabilir, oysa buraya idrarını boşalttıktan sonra o suyu kullanamaz.
Bunun bir benzeri de Hz. Peygamber'in s?.:iâlahu hkyh, ve şu sözüdür: "Sizden birisi karısını cariyeyi döver gibi dövüp de sonra onunla birlikte yatmasın."
Bazı Hanbelîlerin aksine, zikredilen hüküm açısından durgun suya bir insanın İşemesi ile bir hayvanın İşemesi arasında fark yoktur. Yine Zâhirîler'in aksine, kişinin doğrudan durgun suya işemesi ile bir kaba işeyerek bunu suya boşaltması arasında da fark yoktur. Bunların tümü ilim ehiince az miktarda suya hamledilmiştir. Bununla birlikte az miktar suyun ne kadar olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bu konuda yalnızca suyun niteliklerinin değişip değişmemesini dikkate alanların görüşü daha Önce geçti. Bu güçlü bir görüş olmakla birlikte, konu İle ilgili hadis sebebiyle az ve çoğun ayrımını İki külle suya göre yapmak bundan daha güçlü bir görüştür.

69. Namaz Kılan Kişinin Sırtına Dışkı Veya Leş Konulduğunda O Kişinin Namazı Bozulmaz

İbn Ömer namaz kılarken elbisesinde kan gördüğünde elbisesini çıkarıp namaza devam ederdi.
İbnü'l-Müseyyeb ve Şa'bî şöyle demiştir: "Kişi namaz kılarken elbisesinde kan veya meni olsa yahut kıbleden başka bir yöne yönelmiş olsa ya da teyemmüm ile namaz kıldıktan

---

[91][91] Hadisin geçtiği diğer yerler; 2803, 5533.

[92][92] Hadisin geçtiği diğer yerler: 876, 896, 6926, 3486, 6634, 6887, 7Û36, 7495.

sonra vakit devam ederken su bulsa namazını tekrarlamaz."

Açıklama

Konu başlığında bozulmayacağı belirtilen namaz, kişinin haberi olmaksızın devam ettiği namazdır. Namazda necasetten kaçınmanın farz olmadığını yahut necasetten kaçınmanın namazın başında farz olduğunu kabul edenlere göre bu namaz mutlak olarak geçerli olur. Buhârî de bu görüşe meyletmiştir. Kendisine ok fırlatıldığında vücudundan kanlar aktığı halde namazına devam eden sahâbî-nin fiili de bu düşünceye dayanmaktadır. Bu konuda "abdest almayı yalnızca iki yerden/ön ve arkadan çıkan şeyden gerekli görenler" hadisi Câbir'den nakledilmişti. 93[93]
Şafiî ve Ahmed İbn Hanbel namazda elbisesine necaset bulaşan kişinin namazı tekrarlaması gerektiğini söylemişlerdir. Mâlik şayet bu, vakit içinde olursa iadeyi gerekli görmüş, vakit çıktıktan sonra İse kazayı gerekli görmemiştir. Bu konuda uzun bir tartışma vardır. Bu durumda namaza devam etme konusu ise ileride Namaz bölümünde gelecektir.
Teyemmümle namaz kılan kişinin vakit içinde su bulursa namazını yeniden kılmasının gerekli olmadığı görüşü dört imamın ve selefin çoğunluğunun görüşüdür. Atâ, İbn Şîrîn ve Mekhûl'ün de içlerinde yer aldığı bir grup tabiîn alimi ise mutlak olarak namazı iade etmenin gerekli olduğunu söylemişlerdir.
Namaz kılan kişinin namazını kıldıktan sonra kıble yönüne dönmediğini anlaması durumunda üç imam ve Şafiî'nin eski görüşüne göre kişi namazını tekrarlamaz. Bu, çoğunluğun da görüşüdür. Şafiî'nin yeni görüşüne göre ise namazını tekrarlaması gerekir.
240- Amr İbn Meymûn, Abdullah İbn Mesud'un kendisine şunu anlattığını söylemiştir:
Hz. Peygamber Kabe'de namaz kılıyordu. Ebû Cehil ve arkadaşları Kabe'nin yakınında oturuyorlardı. Kendi aralarında "Hanginiz falan oğullarının deve kestikleri yerden bir işkembe getirip secdeye vardığı zaman Muhammed'in sırtına koyacak?" dediler. Bu konuşma üzerine içlerinden en şakı olan birisi (Ukbe İbn Ebî Muayt) kalkarak işkembeyi getirdi. Hz. Peygamber secdeye yattığında o işkembeyi sırtına, iki kürek kemiği arasına koydu. (İbn Mesud dedi ki): "Ben bunu gördüğüm halde bir şey yapamı-yordum. Ah ne olurdu o zaman bunu önleyecek gücüm olsaydı!" Onlar (katıla katıla) gülmeye başladılar, gülmekten birbirlerinin üzerine y ikiliyorlardı. Resûlullah secde edıyoı, başını kaldırmıyordu. Nihayet Fâtıma Resûlullah'ın yanına geldi ve işkembeyi onun sırtından attı. Hz. Peygamber başını kaldırdıktan sonra üç kere "Allah'ım Kureyşl sana havale ediyorum" dedi. Hz. Peygamberin beddua etmesi onlara ağır geldi. Çünkü onlar, bu beldede yapılan duanın kabul edileceğine inanırlardı. Daha sonra Hz. Peygamber birer birer isim sayarak şöyle dedi:
"Allah'ım! Ebû Cehil'i sana havale ediyorum. Utbe ibn Rebîdyı sana havale ediyorum. Şeyhe İbn Rebîa'yı sana havale ediyorum. Velîd ibn Utbe'yi sana havale ediyorum. Ümeyye İbn Halefi sana havale ediyorum. Ukbe ibn Ebî Muayt'ı sana havale ediyorum".
İbn Mesud diyor ki: Yedinci bir kişinin daha adını söyledi, ancak ben onun adını hatırlamıyorum. Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki Resûlullah'ın Kelen, ismini saydığı kişilerin (Bedir savaşında öldürülerek) Bedir çukuruna atılmış olduklarını gözlerimle gördüm.94[94]

Açıklama

"Gülmekten birbirlerinin üzerine yıkılıyorlardı" diye tercüme ettiğimiz yer, "adamlarının yaptığı o kötü işi birbirlerine işaret ederek eğleniyor, gülmekten kırılıp birbirlerinin üstüne yığılıyorlardı" şeklinde de anlaşılmaya müsaittir.
İsrail'in rivayetinde "Fatıma oradaki topluluğa dönerek kötü sözler söyledi'1 şeklinde, el-Bezzâr'da da "Onlar ise buna karşılık vermediler" şeklinde bir fazlalık vardır.

93[93] 149 notu hadis.

94[94] Hadisin geçtiği diğer yerler: 520, 2934, 3185, 3854, 3960.

"Kureyş'f sana havale ediyorum" ifadesi "Kureyş'i helak etme işini sana bırakıyorum" demektir.
Hz. Peygamber'İn kasdedilen; onların Resûlullah'ın gülmeyi keserek korkuya kapılmalarıdır. bu bedduası onlara ağır geldi derken bedduasını işitince birden Ebu Cehil ve arkadaşlarının, Mekke'de yapılan duanm reddolunmayacağına inanmaları, Hz. İbrahim'in (a.s.) şeriatından kalma bir inanç olabilir.
İsrail'in rivayetinde şöyle denilmektedir: "Ben, Bedir savaşı sonrasında onları ölü olarak gördüm. Sonra onlar sürüklenerek Bedir kuyusuna atıldılar". Sonra Resûlullah "Bedir kuyusundakiler peşlerinde lanet bıraktı" buyurdu. Hz. Peygamber'İn bu sözü, yukarıdaki bedduanın bir bölümü de olabilir. Şayet öyle ise bu söz, peygamberlik mucizelerinden biridir. Diğer bir ihtimale göre Hz. Peygamber bunu onlar kuyuya atıldıktan sonra da söylemiştir.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Hadiste, kafirlerin bile Mekke'de yapılan duaya önem verdikleri ifâde edilmektedir.
Kâfirler Hz. Peygamber'İn duasından korktuklarına göre onun sözünün doğruluğuna aslında inanıyorlar demektir. Ancak kıskançlık sebebiyle o'na uymamışlardır.

Kâfire ve Müslümana Beddua Etmek

Hz. Peygamber kendisine eziyet edenlere karşı bile yumuşak davranmıştır. Tayalisî'nin, Şu'be aracılığıyla İbn Mesud'dan rivayet ettiği bu hadiste İbn Mesud'un şöyle dediği belirtilmektedir: "Hz. Peygamber'in onlara yalnızca o gün beddua ettiğini gördüm", Rabbi'ne ibadet ederken onu küçük düşürmeyi istedikleri için bedduayı hak etmişlerdi.
Duanın üç kere yapılması rnüstehaptir. İlim bölümünde selam vb. şeylerin üç kere yapılmasının da müstehap olduğu geçmişti.
Zalime beddua etmek caizdir. Ancak bazıları şöyle demiştir: Bu hüküm, zalim kişi kâfir olduğundadir. Müslüman zalime gelince, onun için af dilemek ve tevbe etmesi için dua etmek müstehaptır. "Hadiste kafire beddua edilebileceğini gösteren bir durum yoktur" görüşü de aslında uzak bir görüş değildir. Çünkü Hz. Peygamber (vahiy ile) onların iman etmeyeceklerini öğrendiğinden onlar için beddua etmiş olabilir. Evla olan hayatta olan herkesin doğru yolu bulması için dua etmektir.
Fâtımatü'z-Zehrâ'mn küçüklüğünden itibaren, kavmi içindeki şerefi ve özgüveni sebebiyle güçlü bir benliğe sahip olduğunu görüyoruz. Çünkü Kureyş'in reisleri olan kişilere açıktan kötü sözler söylediği halde onlar buna karşılık verememiştir.
Bir fiili doğrudan işlemek, ona sebep olmaktan daha öte bir durumdur. Nitekim İbn Mesud, içlerinde inkarcılığı ve Resûlullah'a eziyeti daha şiddetli olan Ebû Cehil bulunduğu halde Ukbe'den bahsederken "topluluğun en şakîsi" demiştir.

70. Elbiseye Tükürmek, Sümkürmek

Urve, Misver ve Mervân'dan şunu nakletmiştir:
"Hz. Peygamber Hudeybiye seferi sırasında yola çıktı...
Peygamber'in (göğüs ve burnundan) ne çıktıysa bir kimsenin eline düşüyor, onlar da bunu yüzlerine ve derilerine
241- Enes'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber elbisesine tükürdü.[95][95]

71. Nebiz İle Ve Sarhçş Edici Bir Şeyle Abdest Almak Caiz Değildir, Hasan Ve Ebûl-Âliye Bunu Mekruh Görmüştür.

Atâ şöyle demiştir: "Nebiz ve sütle abdest almaktansa, teyemmüm yapmak bana daha uygun geliyor."
242- Hz. Âişe Hz. Peygamber'in öyle buyurduğunu söylemiştir:
"Sarhoş eden her içecek haramdır.[96][96]

---

[95][95] Hadisin geçtiği diğer yerler: 405, 412, 413, 417, 531, 532, 822, 1214.

Açıklama

Ebû Hanife'den aktarılan meşhur görüşe göre o hurma nebizi ile abdesti caiz görmüştür. Bunun için suyun bulunmamasını, şehir veya köyün dışında bulunmayı şart koşmuştur. Ebû Yusuf ise çoğunluğun kabul ettiği şekilde hurma nebizi ile abdest alınamayacağı görüşünü tercih etmiştir. Tahavî de bu görüşü tercih etmiştir.
"Sarhoş eden her içecek', yani sarhoşluk ister kişinin sarhoş edici şeyi İçmesinden kaynaklansın İster böyle olmasın, yapısı itibarıyla sarhoş edici olan her içecek haramdır.
Hattabî şöyle demiştir: "Bu hadis, hangi türden olursa olsun sarhoş edici İçeceğin azmin da çoğunun da haram olduğunu gösterir."
Buharî'nin bu hadisi bu konuda delil getirme gerekçesi şudur: Sarhoş edici içeceğin içilmesi helal değildir. İçilmesi helal olmayan bir şey ile abdest alınamayacağı konusunda görüş birliği vardır. İçecekler bölümünde nebiz içmenin hükmü konusunda açıklamalar gelecektir.[97][97]

72. Kadının, Babasının Yüzünden Kanı Temizlemesi

Ebu'l-Aliye şöyle demiştir: "Ayağımı meshedin, çünkü ayağım hasta."
243- Ebû Hazim, Sehl İbn Sa'd es-Sâidî'nin, İnsanlar kendisine Hz. Peygamber'in yarasının ne ile tedavi edildiğini sorduklarında, şöyle söylediğini duymuştur:
"Bunu benden İyi bilen kimse kalmadı. Ali, Uhud günü kalkanına su doldurarak getiriyordu. Fâtıma da Resûlullah'ın yüzünden kanı silîyordu. Bir hasır alınarak yakıldı ve yaraşma bastırıldı.[98][98]

Açıklama

Bu hadis tedavi olmanın meşru olduğunu, yaralara pansuman yapılmasını, harplerde kalkan kullanıldığını ve tüm bunları tevekkül edenlerin efendisi olan Hz. Peygamber yaptığı İçin bunların tevekküle engel olmadığını göstermektedir.
Bu hadis, kadının babasının ve diğer mahremlerinin tenine dokunabileceğini, hastalıklarını tedavi edebileceğini de göstermektedir.

73. Misvak Kullanmak

İbn Abbas şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in yanında geceledim. O (gece kalkınca) dişlerini rnisvakladı."
244- Ebû Bürde babasından şunu aktarmıştır:
Hz. Peygamber'e geldim. "Elindeki bir misvak ile dişini temizlerken bir yandan da kusuyor gibi diye ses çıkardığını gördüm."

Açıklama

Sivak kelimesi hem misvak âletine hem de dişleri fırçalama fiiline denilmektedir.
Bu hadis, dil üzerinde uzunlamasına misvak kullanmanın meşruiyetini gösterir. Dişlere gelince, dişlerin enine misvaklanması daha iyidir.
245- Huzeyfe şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber geceleyin kalkınca ağzını misvakla temizlerdi.[99][99]

---

[96][96] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5585, 5586.
[97][97] 5591 nolu hadis.

[98][98] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2903, 2911, 3037, 4075, 5248, 5722.
[99][99] Hadisin geçtiği diğer yerler: 889, 1136.

Açıklama

Ibn Dakîku'l-'Id şöyle demiştir: Bu hadis uykudan kalkınca dişleri misvakla-manın müstehap olduğunu gösterir. Çünkü insan uyuduğunda midesinden yukarıya kötü kokular yükseldiği için uyku insanın kokusunu değiştirir. Misvak bunu temizleme âletidir. Bu sebeple gerekli olduğunda misvak kullanmak müs-tehaptır.

74. Misvakı Büyük Olan Kişiye Vermek

246- Ibn Ömer, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Rüyamda misvak kullandığımı gördüm. Biri diğerinden daha büyük bir adam geldi. Ben misvağt küçük olanına verdim. Bana "büyük olanına ver" denildi. Ben de büyük olanına verdim."

Açıklama

Hz. Peygamber'e "büyük olanına ver" diyen kişi Cebrail' dir (a.s).
Ibn Battal şöyle demiştir: Bu, misvak vermede yaşı büyük olana öncelik vermeyi gösterir. Yemek, İçmek, yürümek ve konuşmak da böyledir.
Mühelleb şöyle demiştir: "Bu, topluluk rütbelerine göre oturmadığında söz konusudur. Rütbelerine göre oturduklarında sünnet olan sağdakinden başlamaktır." Bu görüş doğrudur.
Bu hadis başkasının misvakını kullanmanın mekruh olmadığını gösterir. Ancak müstehap olan söz konusu misvakı yıkadıktan sonra kullanmaktır. Bu konuda Ebû Dâvud'da Hz. Âişe'den rivayet edilen şu hadis vardır: "Resûlullah yıkamam için misvakı bana verirdi. Ben de dişlerimi temizledikten sonra misvakı yıkayıp ona verirdim. Bu, Hz. Aişe'nin edebinin yüceliğini ve zekasının büyüklüğünü gösterir. Çünkü Hz. Âişe misvakı aldıktan sonra, Hz. Peygamber'in Salı mübarek tükürüğündeki şifa kaybolmasın diye
onu yıkamamış, kendisi kullandıktan sonra edep gereği ve Hz. Peygamber'in emrine uyarak yıkamıştır. Hz. Peygamber'in misvakı yıkama emri, kullanmadan önce ona güzel koku sürme ve su ile yumuşatma anlamına da gelebilir.

75. Abdestli Yatmanın Fazileti

247- Berâ İbn Azib şöyle demiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
"Yatmak istediğinde namaz abdesti gibi abdest al. Sonra sağ tarafına doğru yat ve şöyle de:
AHahümme eslemtü vechî ileyk, ve fevvadtü emrî iteyk, ve elce'tü zahrî ileyk, rağbeten ve rehbeten ileyk, lâ melcee velâ mencee minke illâ ileyk, Allahümme âmentü bi kitâbikellezî enzeite ve nebiyyikellezî erselte.
(Allahım yüzümü (kendimi) sana teslim ettim. İşimi sana havale ettim. Sırtımı sana dayadım. Ümidim de sendedir, korkum da. Senden ancak sana sığınılır. Allah'ım indirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere İman ettim.) O gece ölürsen fıtrat üzere ölmüş olursun. Bunlar son söylediğin sözler olsun.
Berâ diyor ki: Ben bu sözleri Hz. Peygamber'e tekrarladım. "Allahümme âmentü bi kitâbikellezî enzeite" ifadesine ulaşınca ben "ve resûlike" dedim. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Hayır (öyle değil) ve ne-biyyikellezî erselte.[100][100]

Açıklama

Bu hadisten İlk anda, uyumak isteyen herkesin abdestli olsa bile abdestini tazelemesinin müstehap olduğu anlaşılmaktadır. Bu, abdestsiz olan kişiye özgü de olabilir. Bu hadise dair geniş açıklama Dualar bölümünde gelecektir.
"Bunlar son söylediğin sözler olsun" ifadesi ortaya koymaktadır ki, bu sözlerden sonra

---

[100][100] Hadisin geçtiği diğer yerler; 6311, 6313, 6315, 7488.

uyku sırasında yapılması meşru olan zikirlerin söylenmesi yasak değildir.

5. BÖLÜM: GUSÜL

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Eğer cünüp iseniz boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara yaklaşmış da su bulamamışsarnz temiz toprakla teyemmüm edin, yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister, umulur ki, şükredersiniz.1[1] "Ey iman edenler! Sarhoş iken - ne söylediğinizi bilinceye kadar - ve cünüp iken de - yolcu olmanız müstesna gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta iseniz yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su buiamarmşsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.2[2]

Gusül, yıkanmanın adıdır. Hatta tam olarak suyun abdest organları üzerine dökülmesi anlamına gelir.

Gusül abdesti alırken, vücudun ovulmasının farz olup olmadığı hakkında âlimler arasında görüş farkları vardır. Ancak İlim adamlarının çoğunluğuna göre ovmak farz değildir. İmam Malik ve el-Müzenî'nin ovmanın farz olduğu kanaatinde oldukları anlatılmaktadır.

Kirmanı şöyle demiştir: "İmam Buhârî 'Eğer cünüp iseniz, boy abdesti alın' ayetini burada zikretmekle, cünüp olan kimsenin gusül abdesti alması gerektiğinin Kur'an'ı Kerim'e dayandığını açıklamak istemiştir. Bâbda zikredilen Nisa süresindeki ayet İse, cünüp birinin namaz kılabümesinin ve camiye girebilmesinin gusül abdesti almasına bağlı olduğunu gösterir. Gusül abdesti, bütün bedeni yıkamakla alınır. Ancak ibadet olan yıkanma İle sıradan yıkanmayı birbirinden ayıran bir niyetin bulunması şarttır."

1. Gusülden Önce Abdest Almak

248- Rasûiullah'm eşi Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber cünüplükten dolayı gusül abdesti aldığı zaman önce ellerini yıkardı. Sonra namaz için abdest alır gibi, abdest alırdı. Sonra parmaklarını suya batırıp, onlarla saç diplerine suyun gitmesini sağlardı. Daha sonra başına üç avuç su dökerdi. En sonunda ise, bütün bedenine su tutardı.3[3]

Açıklama

(Gusüiden Önce Abdest Almak) ifadesiyle İmam Buharı, gusülden önce abdest almanın müstehab olduğunu ifade etmiştir. İmam Şafiî ei-Ümm'de şöyle demiştir: "Allah Teâlâ gusül abdestini tek başına farz kılmıştır. Bu konuda, gusle başlamadan önce yapılması gereken herhangi bir şeyden bahsetmemiştir. O halde, bir kimse bütün bedenini yıkamak suretiyle gusül abdesti alırsa, bu yeterlidir. Guslün nasıl alınacağı konusunda, Hz. Âişe'nin anlattıkları tercih edilir.

Gusül abdesti aldığı zaman ifadesi, gusül abdesti almaya başladığı zaman anlamına gelir. Hadiste geçen (cenabetten dolayı) ifadesindeki, harf-i cerri ise, yıkanmanın sebebini anlatır.

Önce ellerini yıkardı. Gusül abdestine başlamadan önce ellerin yıkanması birkaç nedenden dolayı olabilir: Belki ele bulaşan ve pis kabul edilen şeyleri temizlemek gayesiyle yıkanmış olabilir. Ya da uykudan uyanınca, tabii olarak ellerin yıkanması gerektiğinden dolayı yıkamıştır. Bu durumda gusülden önce abdestin olmadığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Ayrıca gusülden önce abdest almanın başlı başına müstakil bir sünnet olma ihtimali vardır. Buna göre gusül abdesti alınca, abdestten sonra bedenin tamamının yıkanması gerekir. Ancak abdest alırken yıkanan organların, gusül sırasında tekrar yıkanmama ihtimali de söz konusudur. Buna göre yıkanan ilk organla birlikte cünüplükten

---

1[1] el-Mâide5/6.

2[2] en-Nîsâ4/43.

3[3] Hadisin geçtiği diğer yerler: 262, 272.

temizlenmek için alınan gusül abdestine niyet etmek gerekir. Abdest organlarının ilk önce yıkanması, onlara verilen Önemden kaynaklanmaktadır. Ayrıca küçük ve büyük tahareti birlikte gerçekleştirme amacı da söz konusudur. Nitekim Şafiiler'den el-Muhtasar adlı eserin şârihi Dâvûdî bu görüştedir. O bu konuda şunları söylemiştir: "Gusleden ilk önce sırasına göre, abdest organlarını yıkar. Ancak bunu yaparken, cünüplükten temizlenmek İçin alınan gusül abdestine niyet eder." İbn Battal ise, gusül abdesti alan birinin ayrıca abdest alması gerekmediği konusunda İcma olduğunu nakletmiştir. Ancak bu kabul görmemiştir. Çünkü aralarında Ebu Sevr, Davud ve daha başkalarının da bulunduğu bir grup âlime göre gusül abdesti, hadesten kurtulmak için alınan abdest yerine geçmez.
Onlarh Yani suya batırdığı parmaklanyla. Saç diplerini hilallerdi. Hz. Peygamber gusül abdesti alırken parmaklarıyla başının sağ tarafını ovar ve saç diplerine ininceye kadar buna devam ederdi. Daha sonra aynı şekilde başının sol tarafını parmaklarıyla ovardı.
Kadı İyâz şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in bu uygulamasına dayanarak, bazıları gusül abdesti alırken vücuttaki diğer kılların da diplerine su gitsin diye ovulması gerekir kanaatindedir."
Parmaklarla saçı ovma suyun, bütün saçları ıslatmasını ve deriye ulaşmasını sağlar. Suyun başın derisine kadar ulaşmasının ovmakla sağlanması, saçiarın tamamının ıslanmasına ve derinin yavaş yavaş suya alışmasına vesile olur. Böylece birden su dökünce, meydana gelecek yanma ve üşümelerin önüne geçilmiş olur. Suyun, saç diplerine ulaşmasına mani olacak şekilde keçeleşmiş saçlar hariç, âlimlerin ittifakıyla hilalleme/parmaklarla saçı ovma farz değildir.
(Üç avuç) Hadiste geçen kelimesinin çoğuludur. Bu ifadeden, gusül abdesti alırken, yapılması gereken fiilleri, üç defa yapmanın müstehap olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nevevî şöyle der: "Bu konuda, Mâverdî hariç diğer âlimler arasında görüş ayrılığı yoktur. Zira sadece Mâverdî, gusülde organları birkaç kez yıkamanın müstehap olmadığı kanaatindedir."
Sonra suyu bütün vücuduna dökerdi Gusül abdesti alırken vücudun ovulmasını şart görmeyenler hadisin bu kısmını delil olarak kullanmışlardır. Nitekim bu durum gayet açıktır.
Kadı İyâd, gusülden önce alman abdest, yıkanması gereken azaların birden fazla yıkanmasının gerekliliğiyle ilgili olarak her hangi bir rivayetin olmadığını söylemiştir. Halbuki bu konuda, Nesâi ve Beyhakî'nin Ebu Seleme kanalıyla Hz. Âişe'den naklettikleri ve sahih bir senetle bize ulaşan bir hadis vardır. Hz. Âişe Peygamber Efendimiz'in nasıl gusüi abdesti aldığını tarif ederken şöyle demiştir: Sonra üç defa ağzım çalkaladı, yine üç defa burnuna su verdi, yüzünü ve ellerini de üç kez yıkadı. Daha sonra başından aşağı üç kere su döktü."
{Bütün bedenine) İfadedeki (45) lafzı ile yapılan pekiştirme Hz. Peygamber'in hadiste geçen hususları yaptıktan sonra bütün bedenini yıkadığını gösterir. Bu da, yukarıda ilk ihtimal olarak belirttiğimiz, gusül abdes-tinden önce abdest almanın başlı başına bir sünnet olduğu görüşünü destekler. Buna göre, gusül abdesti alan, eğer abdesti yok ise abdeste niyet eder. Yoksa alacağı abdest, guslün bir sünneti olur. Bu hadis, gusül abdesti alırken vücudun geri kalan kısmını yıkamadan önce tam olarak abdest almanın müstehap olduğu görüşüne delil kabul edilmiştir. Buna göre ayakların yıkanması, guslün sonuna bırakılmaz. Bu husus, hadisin namaz için abdest alır gibi kısmında gayet açık olarak görülmektedir.
249- Hz. Peygamber'in eşi Meymûne validemizden şöyle nakledilmiştir: "Rasûlullah namaz için abdest alır gibi abdest aldı. Ama ayak-iarını yıkamadı. Avret mahallini ve bu bölgede kalmış olabilen meni kalıntılarını yıkadı. Sonra üzerine su döktü. Daha sonra gusül abdesti aldığı yerden biraz kenara çekilerek ayaklarını yıkadı. İşte Hz. Peygamber cünüplükten dolayı bu şekilde gusül abdesti alırdı.[4][4]

Açıklama

Namaz için abdest alır gibi abdest aldı Ama ayaklarını yıkamadı) Bu ifade açık bir şekilde

---

[4][4] Hadisin geçtiği diğer yerler: 257, 259, 260, 265, 266, 274, 276, 271.

gusül abdesti alırken ayakların sona bırakılacağını göstermektedir. Bu da yukarıda Hz. Âişe'den nakledilen hadisten ilk etapta anlaşılan manaya aykırı düşer. Ancak bu iki rivayet arasını şu şekilde bulabiliriz: Hz. Âişe'den nakledilen rivayet mecaz olarak değerlendirilebilir. Nitekim yukarıda bundan söz edildi.
Rivayetlerde beliren iki farklı durumdan dolayı ilim adamları arasında görüş farklılıkları olmuştur, şöyle ki: Çoğunluğa göre gusül abdesti alırken ayakların sonra yıkanması müstehaptır. İmam Malik İse meseleye ayrıntılı biçimde yaklaşmıştır. Ona göre abdest alınan yer temiz değilse, ayakların sonra, eğer temiz ise önce yıkanması müstehaptır. Şafiî ekolünde önce mi, yoksa sonra mı yıkamanın daha uygun ve makbul olduğu konusunda İki görüş vardır. Bu hususta İmam Nevevî şöyle demiştir: "En güvenilir, yaygın ve tercih edilen görüşe göre, abdestin tamamlanması gerekir. Zira Hz. Âişe ve Meymûne'den nakledilen rivayetlerin çoğu bu doğrultudadır." Ayrıca onun şu görüşü nakledilir: "Hz. Âişe ve Meymûne'den nakledilen rivayetlerde bu konuya açıklık getiren her hangi bir bilgi yoktur. Bu husustaki rivayetler 'Namaz için abdest alır gibi abdest aldı' ifadesinde olduğu gibi ya meseleye muhtemelen delalet etmekte veya biraz Önce geçen Ebu Muâviye hadisinde olduğu gibi ayakların sona bırakıldığına zahiren delalet etmektedir." Bu konuda Kurtubî ise şunları kaydeder: "Ayakların yıkanmasının sona bırakılmasmdaki hikmet, gusüî abdestine abdest organlarıyla başlayıp abdest organlarıyla bitirme düşüncesidir."
Avret mahallini yıkadı. Hadiste takdim ve tehir vardır. Çünkü avret mahalli, abdesten önce yıkanır. Bu iki durum hadiste (j) harfi ile birbirlerine atfe-dilmiştir. Malum olduğu üzere bu harf, tertibi gerektirmez.
(İşte bu şekilde gusül abdesti alırdı) Hadiste geçen bu şekilde ifadesi ile, söz konusu fiillere işaret edilmiştir. Ya da, Hz. Peygamber'in gusül abdestinin tasviri kasdedilmiş olabilir.
İmam Buhârî, Hz. Meymûne validemizden nakledilen bu hadisi, abdeste ara verilebileceğine ve avucuyla (veya maşrabayla) su alan birinin sağ eli İle sol eline su dökmesinin müstehap olduğuna delil getirmiştir. Ayrıca önceki hadiste geçen "ağzını çalkaladı ve burnuna su verdi" ifadesinden hareketle, gusül abdesti alan kimsenin ağzını çalkalayıp burnuna su vermesinin dinî bir temeli olduğu sonucuna varmıştır. Hanefîler söz konusu İfadeye dayanarak, ağza-burna su vermenin farz olduğu görüşüne varmışlardır. "Mücerred amel, ancak bir şeyin farz olması kendisine bağlı olan mücmel bir ifadeyi açıklarsa farza delalet eder. Burada ise böyle bir durum söz konusu değildir.[5[5]] gerekçesi ile onlara İtiraz edilmiştir. Bu itiraz İbn Dakîk el-îd'den gelmiştir. İmam Buhârî, yukarıda işaret edilen hadisin, "elini yere veya duvara sürdü" ifadesine dayanarak gusül abdesti alınırken eli, duvardaki veya yerdeki toprağa sürmenin müstehap olduğu sonucuna ulaşmıştır. İbn Dakîk el-Id şöyle demiştir: "Bu hadise göre, necaseti gider-, mek ve gusül abdesti almak için bir kez yıkama ile yetinilebileceği anlaşılır. Zaten asıl olan bir şeyin tekrarlanmamasıdır. Birden fazla yıkama hususunda ise, farklı yorum ve yaklaşımlar vardır." İmam Nevevî ve daha başkalarına göre bir kez yıkamak yeterlidir. Ancak bu hadiste, söz konusu yıkamanın necaseti gidermek için olduğu belirtilmemiştir. Aksine temizlik endişesinden de kaynaklanabilir. Bu durumda bir defa ile yetinilemez.
Elin yere sürülmesi ise, hassasiyetten ileri gelir. Bununla, Buhârî'nin de ifade ettiği gibi, ellerin daha da temiz olması hedeflenmiştir.
Bu; hadisi, meninin veya avret mahallindeki ıslaklığın necis olduğuna deli! getirenlerin iddia ve görüşlerinde haklı olduklarını göstermez. Çünkü gusül abdesti, sadece necaseti gidermek için alınmaz. Ayrıca bu bâbda zikredilen hadiste yer alan rahatsızlık veren kalıntıları ifadesi, meninin necis olduğunu gösterme hususunda yeterli değildir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Gusül abdesti alırken farz olan, yıkanması gereken yerlerin bir kez yıkaması

[5[5]] Ancak bu itiraz yerinde değildir. Doğrusu ağza burna su vermenin farz olduğudur. Ayrıca bu da yukarıda zikredilen kurala uygundur. Çünkü Hz. Peygamber'in guslü, âyeti kerimede yer alan "Cünüp olduysanız, boy abdssti alın" mücmel ifadeyi açıklamaktadır.

2- Gusül abdesti alırken normal abdest alıp daha sonra vücudunun geri kalan kısmını yıkayanların, abdesti bozan bir durumun gerçekleşmesi hariç dinen abdest alması gerekmez.
3- Güsül abdesti aldıktan sonra ellerdeki sular silkelenir.
4- Aynı şekilde, abdest aldıktan sonra da ellerde kalan su silkelenir.
5- Bîr insanın evinde bile olsa, gusül abdesti alırken avret mahallini kapatması müstehaptır.
Bu hadiste bazı faydalı bilgiler tespit edilmiştir. Bunları da, şu şekilde sıralamak mümkündür:
1- Gusül ve abdest suyunu hazırlamada başkasından yardım istenebilir. Çünkü Hafs ve diğerlerinin rivayetine göre Hz. Peygamberin eşi "Rasûluüah için gusül abdesti suyu koydum" demiştir.
2- Yine bu ifadeden eşlerin kocalarına hizmet etmesi sonucuna varılır.
3- Sol el ile avret mahallini yıkamak için sağ el ile sol ele su dökülür.
4- Suyu avucuyla almak İsteyenler, avret mahallerinden önce, ellerini yıkamalıdır. Bu şekilde, kirli olma ihtimali bulunan ellerini suya batırmaktan korunurlar. Eğer su ibrik gibi bir kapta ise, bu durumda daha uygun olan önce avret mahallinin yıkanmasıdır. Bu sayede, abdest alırken araya fasıla girmesine engel olunur.
Bu hadisin hiçbir rivayetinde, gusülden önce alınacak abdestte, açıkça başın meshedilmesini gösteren herhangi bir ifade yoktur. Malikiler, "gusül sırasında alman abdestte baş meshedilmez, bunun yerine yıkamakla yetinilir" derken buna dayanmışlardır.
Bazıları Ebu Hamza ve başkalarının rivayetine göre, hadiste yer alan Hz. Peygamber'in eşinin "Ona havlu uzattım, fakat almadı" ifadesine dayanarak, gusülden sonra kurulanmanın mekruh olduğu sonucuna varmıştır. Ancak hadis, bu görüş ve iddiaya delil olmaz. Çünkü bu hususta birkaç ihtimal söz konusu olabilir. Mesela mekruh olduğu için değil de, başka bir nedenden dolayı havluyu almamış olabilir. Belki de uzatılan havluyla ilgili bir engel olmuş olabilir. Ya da, Hz. Peygamber acelesi olduğu için kurulanmak istememiştir. Yahut başka bir neden de söz konusu olabilir.
Mühelleb şöyle demiştir: "Muhtemelen Hz. Peygamber suyun bereketi kalsın diye, kendisine uzatılan havluyu reddetmiş olabilir. Teva-zudan dolayı veya havlunun kirli olduğunu, belki de ipekten yapıldığını fark ettiği için kurulanmamış olması da muhtemeldir.."
Bu hadisin Ahmed b. Hanbel ve İsmâilî rivayetinde Ebu Avâne kanalıyla A'meş'ten şöyle nakledilmiştir: "Kurulanma meselesini İbrahim en-Nehâî'ye sordum. O da, 'Bunda bir sakınca yoktur. Hz. Peygamber, bunun adet olmasından endişe ettiği için kendisine uzatılan havluyu reddetmiştir.' şeklinde cevap verdi."
Bu rivayetin açıklanması konusunda et-Teymî şöyle demiştir: "Bu hadis, Hz. Peygamber'in, kurulandığını gösterir. Eğer kurulanmasaydı eşi, ona havlu getirmezdi."
İbn Dakîk el-Id de şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in eliyle suyu silkmesi, kurulanmanın mekruh olmadığını gösterir. Çünkü her ikisi de, suyu gidermeye yönelik bir faaliyettir."
Nevevî ise şöyle demiştir: "Bu konuda bizim mezhebimizde beş görüş vardır. Bunların en meşhuruna göre, kurulanmayı terk etmek müstehaptır. Ancak kurulanmanın mekruh, mubah, müstehap ve yazın mekruh, kışın müstehap olduğuna dair görüşler de vardır."
Ayrıca Nevevî bu hadisi, hükmî necasetten temizlenen kimsenin organlarından dökülen suyun temiz olduğuna delil kabul etmiştir. Bu görüşüyle, bu konuda aşın gidip söz konusu suyun necasetine hükmeden Hanefiler'e muhalefet etmektedir.

2. Kişinin Eşiyle Birlikte Gusül Abdesti Alması

250- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Ben ve Hz. Peygamber farak adı verilen bir kaptan su alarak guslederdik.[6][6]

---

[6][6] Hadisin geçtiği diğer yerler: 261, 263, 273, 299, 5956, 7339.

Açıklama

(Farak adı verilen) İbnu't-Tîn şöyle demiştir: "Öy kelimesi harfinin sükûnu ile şeklinde okunur." Ancak biz harfinin fethası ile naklettik. Bazıları iki şekilde okumanın da doğru olduğunu ifade etmişlerdir.
Süfyân İbn Uyeyne farakın üç sa' olduğunu ifade etmiştir. İmam Nevevî ise cumhurun da, bu görüşte olduğunu kaydetmektedir
Davud ez-Zâhirî, bu hadise dayanarak, karı-kocanın birbirinin avret yerine bakmasının caiz olduğu sonucuna varmıştır.

3. Sa' Ve Benzeri Ölçülerdeki Su İle Gusül Abdesti Alma

251- Ebu Bekr İbn Hafs'ın Ebu Seleme'nin şöyle dediğini işittiği nakledilmistir: "Hz. Aişe'nin kardeşi ile birlikte onun yanma gittik. Kardeşi ona Hz. Peygamber'in ahu akyhi nasıl gusül abdesti aldığını sordu. Bunun üzerine
Hz. Aişe, bir sa' miktarında bir kap getirtti ve gusletti. Başından aşağı su döktü.
Onunla aramıza bir perde vardı."

Açıklama

(Bir sa' miktarı su ile gusletme) Bu ifade ile bir sa' dolusu su kasdedilmiştir. Benzeri ifadesi ile ise, buna yakın ölçekler kasdedümektedir .
Bir sa1 beş rıtıldır. Bağdat rıtlı ile üç rıtıldır. Râfiî ve başkalarının söylediğine göre bir sa1, 130 dirhemdir.
[Onunla aramıza bir perde vardı.) Kadı lyâz şöyle demiştir: "Hadisten ilk etapta akla gelen manaya göre, râvîler Hz. Aişe'nin gusül abdesti alışını ve mahrem birinin bakması caiz olan yerlerini, yani vücudunun üst kısımlarını görmüşlerdir. Çünkü Hz. Aişe, Ebu Seleme'nin süt teyzesi idi. Hz. Aişe'nin kız kardeşi Ümmü Gülsüm tarafından emzirilmişti.
Hz. Aişe gusül abdesti alınca mahrem için bile bakılması caiz olmayan bedeninin alt kısımlarını kapatmıştır. Aksi takdirde onların yanında gusletmesi anlamsız olurdu. Hz. Aişe'nin bu şekilde bir yol benimsemesi, bir şeyi yaparak Öğretmenin güzel olduğunu gösterir. Çünkü bu şekilde öğretme, karşı taraf üzerinde daha etkili olur. "
Hz. Aişe'ye yöneltilen soru, hem guslün nasıl alındığına, hem de ne kadar su ile alındığına yönelik olabilir. Bu yüzden cevap da, her İki ihtimale uygun şekilde gelmiştir. Guslün nasıl yapıldığı, suyun baştan aşağı dökülmesi; ne kadar su ile yapıldığı ise sa' miktarı su ile gusledilmesiyle açıklığa kavuşturulmuştur.
252- Ebu Ca'fer'den nakledildiğine göre kendisi, babası ve bir kaç kişi ile birlikte Câbir İbn Abdullah'ın yanında bulunurken orada bulunanlardan biri, ona gusül abdestinin ne kadar su ile alınabileceğini sordu. O da 'sana bir sa' yeter' diye cevap verince; adam 'Bu bana' yetmez dedi. Cabir ise; 'Senden daha fazla saçı bulunan ve senden daha hayırlı birine yetiyordu.' dedi ve sonra bir parça bezden oluşan elbisesi ile bize namaz kıldırdı.[7][7]

Açıklama

(Saçı senden daha fazla) Hadisteki bu ifade ile hem saçın miktarı hem de sıfatı, uzunluğu veya sıklığı kasdedilmiş olabilir. Ayrıca bu hadis, selefin Hz. Peygamber'in fiillerini delil gösterip çıkan sonucu kabul ettiğini ortaya koymaktadır.
Bu hadis, bilgisizce tartışan birine, sert bir şekilde cevap vermenin caiz olduğunu gösterir. Ancak cevap verenin, hakkı açıklama ve dinleyenleri bu tür cahilane davranışlardan sakındırma niyeti taşıması gerekir.
Yine bu hadis, suyu aşırı kullanmanın ve israf etmenin mekruh olduğuna dair bir delil teşkil eder.
253- İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sauna ibm ile Meymûne validemiz bir kaptan birlikte gusül abdesti alırlardı." Yezid b. Harun, Behz ve Cuddiy,

---

[7][7] geçtiği diğer yerler: 255, 256.

Şu'be'ye göre söz konusu kabın bir sa1 ölçüsünde olduğunu söylemişlerdir.

4. Başa Üç Defa Su Dökmek

254- Cübeyr İbn Mut'ım'den Hz. Peygamber'in iki elini İşaret ederek şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Ben, başıma üç kez su döküyorum."

Açıklama

(Ben, başıma döküyorum) Bir başka senetle İmam Müslim'in naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'e gusül konusunda soru soranlar Sakîfoğuüarından gelen heyettir. Hadisin akışı, Hz. Peygamber'in sadece üç kez başına su döktüğünü yansıtmaktadır. Ancak bunu, başını tekrar yıkamak İstediği için veya bütün bedenine suyu ulaştırmak endişesiyle yapmış olabilir. Şu kadarı var ki, babın sonunda Câbir'den nakledilen hadis birinci ihtimali güçlendirmektedir.
255- Câbir İbn Abdullah'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber üç kez başına su dökerdi."
256- Ebu Ca'fer'den şöyle nakledilmiştir: "Câ'bir bana şöyle anlattı: Amcan oğlu (Hüseyin İbn Muhammed İbn. el-Hanefiyye) bana geldi ve 'Cünüplükten kurtulmak için nasıl gusül abdesti alınır?' diye sordu. Ben de ona, şöyle cevap verdim: 'Hz. Peygamber üç avuç su alır, başından aşağı dökerdi. Daha sonra vücudunun geri kalan kısımlarını yıkardı.
Hasan bana, 'Ben saçı sık biriyim' dedi.
Bunun üzerine ona şöyle dedim: "Hz. Peygamberin saçı, seninkinden çok daha fazlaydı!"

Açıklama

(Amcanoğtu) ifadesinde mecaz vardır. Zira hakikatte Hasan, Ebu Ca'fer'in babası Ali İbn Hüseyin İbn Ali İbn Ebî Tâlib'in amcasının oğludur. Hanefiyye ise, Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra evlendiği hanımının Hanifoğullarına mensup olduğu için nisbetidir. Bu hanımdan Muhammed adında bir oğlu olmuştu. Bu çocuğun annesine nispet edilmesi ise, pek meşhur olmuştur.
Hasan İbn Muhammed İki meselede tamamen Cabir'e muhaliftir. Bu yüzden ne kadar su ile gusül abdesti alındığını belirtince "Bana bir sa' yetmez" diye karşılık vermiş, fakat gerekçesini açıklamamıştır. Nasıl gusül abdesti alındığı anlatılınca İse, "Ben sık saçlı biriyim" demiştir. Yani üç avuçtan daha fazlasına ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.
Câ'bir guslün nasıl alınacağı konusunda "Rasulullah'ın senden daha çok saçı vardı. Saçları da seninkinden daha temizdi." demiştir. Bununla Hz. Peygamber'in üç avuç su ile yetindiğini ve temizlik için bu kadarının yeterli olduğunu ifade etmiştir. Ne kadar su ile gusül ahdesti alındığı hususunda ise, yukarıda geçtiği gibi cevap vermiştir.
Burada kimin daha hayırlı olduğunu belirtmek yerinde oldu. Çünkü daha fazla su kullanma İsteği, suyun bütün bedene ulaşmasını sağlama endişesine dayanır. Hz. Peygamber muttakilerin önderi idi, insanlar içinde Allah Teâlâ'dan en fazla sakınan ve O'nu en iyi bilen kimse idi. Buna rağmen bir sa1 ile yetinmişti. Bundan dolayı Câbir, Hz. Peygamber'in yetindiği ölçüyü aşmanın, aşırıya kaçmak olduğuna işaret etti. Ona göre vesvese buna neden olmuş olabilir. Halbuki vesveseye itibar edilmez.

5. Bedeni Bir Defa Yıkıyarak Gusül Abdesti Almak

257- İbn Abbas'tan Meymûne validemizin şöyle dediği nakledilmiştir: "Rasû-îuîhh'm gusüî abdesti alması için su hazırladım. İki veya üç kere ellerini yıkadı. Sonra sol eline su döküp avret mahallini yıkadı. Sonra elini yere sürdü. Daha sonra ağzını çalkalayıp burnuna su verdi. Yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra vücuduna su döktü. Nihayet bulunduğu yerden uzaklaştı ve ayaklarını yıkadı."

6. Gusül Abdestine Önce Süt Kabına Benzer Bir Kaptan Su Alarak Veya Koku Sürünerek Başlamak

258- Hz. Âişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber cünüplükten dolayı gusül abdesti almak istediği zaman, süt sağılan kaba benzer bir kap dolusu su isterdi. Sonra avucuyla su alıp başının sağ tarafını yıkamaya başlardı. Daha sonra ise sol tarafını yıkardı. Başının her iki tarafını bu şekilde yıkardı."

Açıklama

(Gusül Abdestine Süt Kabına Benzer Bir Kaptan Su Alarak veya Koku Sürünerek Başlamak) İbn Battal şöyle demiştir: "Bu babta zikredilen hadiste, Hz. Peygamber'in yolundan gitmek gayesiyle gusül abdesti alırken güzel koku sürünme teşvik edilmiştir."
Şu an ismini hatırlayamadığım birinin, bab başlığında geçen güzel koku ile ihramdan önce Peygamber'e güzel koku sürdüğünü belirten Hz. Âişe hadisinin kasdedildiğini ifade ettiğine şahit oldum. Ayrıca o kimse şöyle demişti: "Gusül abdesti almak, ihramın sünnetlerindendir." Buna göre sanki koku sürme olayı gusüî sırasında meydana gelmiştir. İmam Buhârî burada gusül sırasında güzel koku kullanmanın, Hz. Peygamber'in sürekli bir âdeti olmadığına İşaret etmiştir. Nitekim bundan yedi bâb sonra gelen bab için "Güzel Koku Sürüp, Sonra Gusül Abdesti Alan ve Kokunun Etkisi Devam Eden Kimse" ismini seçip, Hz. Âişe'den nakledilen "Ben Rasûlullah'a güzel koku sürdüm. Sonra o, diğer eşlerinin yanına gitti. Daha sonra ise ihrama girdi" hadisi ile bundan sonra gelen "Hz. Peygamber ihramh iken saçlarını ayırdığı yere sürülen kokunun parlaklığını görüyordum" hadisini zikretmesi de, bu bab için tercih ettiği başlığı destekler. Ayrıca söz konusu bâbdan biraz önce zikredilen "Hz. Peygamber ihrama girerdi. Ondan güzel koku yayılırd." hadisi de bunu güçlendirir.
Hz. Peygamber'in güzel koku süründükten sonra gusül abdesti aldığı sonucu, Hz. Âişe'nin "sonra diğer eş/erinin yanma gitti" ifadesinden çıkarılmıştır. Zira bu ifade, eşlerle birlikte olmaktan ve guslü gerektiren hallerden kinayeli bir şekilde bahsetmek için kullanılır. Durum böyle olunca Hz. Peygamber'in koku sürdükten sonra gusül abdesti aldığı, çok koku süründüğü için de kokunun etkisinin gusülden sonra da devam ettiği anlaşılır. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, güzel kokuyu severdi ve çok kullanırdı.
Bütün bu anlattıklarımıza göre, İmam Buhârî'nin Hz. Peygamber gusül abdesti için hazırlanmasını istediği "süt kabına benzer bir kaptan su alarak başladı" ifadesinden, Hz. Peygamber'in önce gusül abdesti alıp sonra koku süründüğü anlaşılabileceği gibi, "koku sürünmeye başladı" İfadesinden gusül abdesti almak istediği zaman güzel koku kullanırdı, manası da anlaşılabilir. Bab başlığı ile her iki anlam uygunluk arzeder. Ancak hadis, Hz. Peygamber'in âdeti gereği önce gusül abdesti aldığını gösterir. Koku sürünmesi ise gusül abdestinden sonradır. Nitekim onun bu uygulaması malumdur. Gusülden önce koku kullandığı, yukarıda yer verdiğimiz hadisin işareti ile anlaşılır. Kanaatime göre bu şekildeki izah, bu konuda yöneltilebilecek itirazlara verilmiş en güzel cevap ve Buhârî'nin hadisler üzerindeki tasarruflarına en uygun yorumdur.
Bu hadisten temizlik yaparken sağ taraftan başlamanın müstehap olduğu sonucu çıkar.

7. Cünüplükten Temizlenmek İçin Alınan Gusül Abdestinde Ağzı Çalkalamak Ve Burna Su Vermek

259- Hz. Meymûne validemizden şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in gusletmesi için suyunu doldurdum. Suyu sağ eline alıp sol eline akıttı ve ellerini, yıkadı. Sonra avret mahallini yıkadı. Sonra elini yere vurup toprağa sürdükten sonra tekrar yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü yıkadı ve başından aşağı su döktü. Sonra yıkandığı yerden biraz kenara çekilip ayaklarını yıkadı. Daha sonra kendisine bir havlu takdim edildi. Ama onunla kurulanmadı."

Açıklama

(Cünüplükten Temizlenmek İçin alınan Gusül Abdesünde Ağzı Çalkalamak ve Buma Su Vermek) Bu ifade, söz konusu fiillerin farz olup olmadığını tespite yöneliktir. İbn Battal ve daha başkaları, Buhârî'nin yukarıdaki hadise dayanarak bunların farz olmadığı hükmüne vardığını belirtmiştir. Çünkü bundan sonraki bâbda yer alan hadiste "sonra namaz için

abdest alır gibi abdest aldı" ifadesi bulunmaktadır. Bu da, ağzı çalkalama ve burna su vermenin abdestin bir parçası olduğunu gösterir. Gusletmeye başlarken alman abdestin farz olmadığı konusunda ise zaten icma' vardır. Ağzı çalkalama ve buma su verme, abdestin bir parçasıdır. Abdestin farziyeti ortadan kalkınca, bölümlerinin de farziyeti ortadan kalkar. Bu yüzden Hz. Peygamber'in nasıl gusül abdesti aldığı anlatılırken aktarılan bilgilerin, daha mükemmel ve daha üstün bir fazilete sahip bir abdestin olması için aktarıldığı kanaati belirtilir.
Sonra elini yere vurup şeklinde bab başlığında zikrettiğimiz ifadede yer alan ve "dedi" anlamına gelen lafzı, söz yerine değil de fiil anlamına kullanılmıştır. Nitekim "Şu iki şeyin dışında kıskançlık sözkonusu değildir " hadisinde fiil, söz yerine kullanılmıştır. Mesela Kur'an okuyan hakkında "Ona verilen bana verilseydi ben de onun gibi yapardım" denir. Burada da, yapmak fiili ile okumak kasdedilir.
Bu hadiste geçen "dedi" anlamına gelen lafzı, vurmak manasına kullanılmıştır.

8. Daha Temiz Olması İçin Eli Toprakla Silmek

260- Meymûne validemizden şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber cünüplükten dolayı gusül abdesti aldı. Şöyle ki; eliyle avret mahallini yıkadı. Sonra ellerini duvara silip yıkadı. Sonra namaz için abdest alır gibi abdest aldı. Gusül abdestini tamamlayınca ayaklarını yıkadı."

9. Elinde Cünüplükten Dolayı Olandan Başka Pislik Bulunmayan Cünüp Kimsenin Elini Yıkamadan Kaba Batırıp Batıramayacağı Konusu

İbn Ömer ve Berâ İbn Âzib ellerini yıkamadan temiz suya batınp daha sonra da o suyla abdest almışlardı.
İbn Ömer ile İbn Abbâs cünüplükten dolayı gusül abdesti alınırken suyun sağa sola sıçramasında bir sakınca görmezdi.

Açıklama

İmam Buhârî bab başlığında geçen bazı ifadelerle şunları kasdetmiştir:
(Cünüp Kimsenin Elini Yıkamadan Kaba Batınp Batıramayacağına) ifadesi ile içinde gusül abdestinde kullanılacak su bulunan kabı, [Yıkamadan) ifadesi ile ellerin kap dışında yıkanmasını, {Elinde başka pislik bulunmayan) ifadesi ile necaseti ve diğer şeyleri, {Cünüplükten başka) ifadesi ile cünüpîüğün hükmü dışında kalan temiz olmayan şeyleri kasdetmiştir. Bunların hükmü hakkında farkiı görüşler vardır. Bu yüzden bunlar, pislik tabirinin içine girer.
Cünüp kimsenin ellerinin durumu hakkında Mühelleb şöyle demiştir: "İmam Buhârîye göre cünüp kimsenin elleri temiz ise yıkamadan gusül suyunun bulunduğu kaba sokabilir. Çünkü cünüp olan kimsenin, cünüplükten dolayı organlarından herhangi biri necis olmaz."
(Temiz su) şeklinde bab başlığında zikrettiğimiz kelimesi gusül abdes-ti için hazırlanan su anlamına gelir.
Saîd İbn Mansûr, İbn Ömer'den gelen rivayeti mana bakımından muttasıl senetle nakletmiştir. Abdurrezzak ise, İbn Ömer'in gusül abdestine başlamadan önce ellerini yıkadığını nakletmiştir. Bâbdaki rivayetle bu haber, söz konusu farklı durumların farklı hallerde meydana geldiği söylenerek telif edilebilir. Şöyle ki, İbn Ömer, elinde pislik olmadığından kesin emin olduğu zaman ellerini yıka-mamıştır. Elinde pislik olduğundan şüphelendiği veya bundan emin olduğu zaman ise ellerini yıkamıştır. Ya da, elleri güzel bir davranış olduğu için yıkamış, veya yıkanmamasında bir mahzur olmadığı için de yıkamamış olabilir.
Berâ b. Azib'den nakledilen rivayeti ise, İbn Ebi Şeybe, "Ellerini yıkamadan temizleyici vasfa sahip suya batırdı11 şeklinde muttasıl bir senetle nakletmiştir. Yine İbn Ebî Şeybe, Şa'bî'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamberin ashabı cünüp oldukları halde ellerini yıkamadan suya batırıyorlardı."
(İbn Ömer ile İbn Abbâs sakınca görmezdi) İbn Ömer'den nakledilen haberi Abdurrezzak mana bakımından muttasıl senetle nakletmiştir. İbn Abbâs'tan nakledilen haberi İse, İbn

Ebi Şeybe kendisine senetle nispet etmişti. Aynı şekilde başka senetle Abdurrezzak da bu haberi ondan nakletmiştir. Bunu burada delil göstermek bâb başlığıyla uygunluk arzetmesİ içindir. "Hükmî necaset olan cü-nüplük, eğer suya tesir etseydi, gusül abdesti alan kimsenin vücudundan sıçrayan suların düştüğü kovadaki su İle gusletmek caiz olmazdı."
Burada şöyle denilebilir: Sahabe vücuttan sıçrayan suların gusül abdestinde kullanılan kaba damlamasında bir sakınca görmemekteydi. Çünkü bundan korunmak çok zordur. Dolayısıyla bu, mazur görülecek bir durumdur. Nitekim bu hususta İbn Ebî Şeybe Hasan-ı Basri'den şu bilgileri aktarmaktadır: "Suyu sıç-ratmamayı kim başarabilir. Kaldı ki bizler bundan daha büyük konularda bile Allah'ın rahmetine nail olmayı umuyoruz."
261- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'le birlikte bir kaptaki sudan gusül abdesti alırdık. Birbiri ardına ellerimiz kaba dalardı."

Açıklama

Bu hadisten, cünüp birinin bir kabta bulunan az miktardaki sudan avucuyla almasının caiz olduğu anlaşılır. Bu durum, içine el batırslan su ile temizlenmeye engel değildir. Aynı şekilde geriye kalan suyla da temizlenmeye enge! yoktur. Durgun suya cünüp birinin el batırmasının yasaklanması, suyun kirlenmesinden endişe duyulduğu içindir. Yoksa cünüp birinin elinin suya batmasıyla su, necis olmaz. Çünkü bu hususta cünüp birinin bütün bedeni ile herhangi bir organı arasında fark yoktur.
Bu hadisin bâb başlığı ile ilişkisi şöyle kurulabilir. Bâbdaki hadiste de görüldüğü gibi, gusül abdestini tamamlayarak arınmadan önce insan, su almak için eiini kaba daldırabilir. Bu durum, eilerin kaba sokulmadan önce yıkanmasının cünüplükle ilgisinin olmadığını gösterir. Belki de elde bir kirliliğin varlığının kesin olması veya varolduğu zannedilen bir kirden dolayı olabilir.
262- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber cünüplükten dolayı gusüî abdesti alacağı zaman, elini yıkardı."

Açıklama

Mühelieb şöyle demiştir: "İmam Buhârî ellerin kaptaki suya batırılmadan önce yıkandığının anlatılmadığı hadisleri, ellerin temiz olduğunun kesin olarak bilindiğine bağlı kabul edilmiştir. Hişam hadisini, yani şu an yorumlamaya çalıştığımız hadisi ise, ellerin kirli olmasından endişe edildiği durumlara hamletmiştir. Böylece iki hadis arasındaki ihtilafı kaldırma yoluna gitmiş ve aralarındaki çelişkiyi gidermiştir." Ancak burada bir ihtimal daha söz konusudur. Buna göre, ellerin yıkanması mendup olduğu veya yıkanmaması ise caiz olduğu için olabilir. Bir de ellerin yıkanmaması; mutlak, yıkanması ise mukayyeddir. Bu durumda mutlak mukayyede hamledilir. Çünkü ellerin yıkandığını gösteren rivayette diğerlerinde olmayan bir ilave vardır.
263- Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ben ve Hz. Peygamber (s.a.v), cünüplükten arınmak için bir kaptaki su ile gusül abdesti alırdık." Abdur-rahman İbn Kasım da, babası kanalıyla Hz. Âişe'den buna benzer bir rivayet nakletmiştir.
264- Abdullah İbn Abdillah İbn Cebr'den şöyle nakledilmiştir: Enes İbn Mâlik'i şöyle derken işittim: "Hz. Peygamber (s.a.v) ve hanımlarından biri, bir kaptan su alarak gusül abdesti alırdı."
İmam Müslim ve Vehb, Şu'be kanalıyla aktardıkları bu rivayeti "cünüplükten dolayı" fazlahğıyla birlikte nakletmişlerdir.

10. Gusül Abdesti İle Abdest Alırken Ara Vermek

Anlatıldığına göre İbn Ömer, abdest alırken yıkadığı organları kuruduktan sonra ayaklarını yıkamıştır.
265- İbn Abbâs Hz. Meymûne validemizin şöyle dediğini nakletmiştir: "Ra-sulullah için gusül abdesti alacağı suyu hazırladım. Suyu ellerine döküp iki ya da üç kez yıkadı. Daha sonra sağ eli ile sol eline su döküp avret mahallini yıkadı. Sonra elini yere sildi.. Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su verdi. Sonra yüzünü ve ellerini yıkadı. Başını üç kez yıkayıp

vücuduna su döktü. Daha sonra bulunduğu yerden biraz kenara çekilip orada ayaklarını yıkadı."

Açıklama

(Gusi Abdestine ue Abdeste Ara Verme) ifadesi bunun caiz olduğu anlamına gelir. İmam Şafiî'nin son görüşü de, bu doğrultudadır. Allah Teâlâ abdest organlarının yıkanmasını farz kılmıştır. Her kim bunları yıkarsa farzı yerine getirmiş olur. Bu konuda peşpeşe yapılması ile araya fasıla girmesi arasında bir fark yoktur. İmam Şafiî bu şekilde kendi görüşünü delillendirmiştir. Ayrıca İbn Ömer'in fiiliyle de bu görüşünü desteklemiştir. İbnü'l-Müseyyeb, Ata vb. daha bir çok ilim adamı da bu görüşü benimsemiştir. Rabîa ve İmam Mâlik'e göre, bile bile abdeste ara verenlerin yeniden abdest almaları gerekir. Unutanların ise, yeniden almalarına gerek yoktur. İmam Malİk'e göre abdeste verilen ara kısa ise kişi kaldığı yerden devam eder, eğer uzun ise abdeste yeniden başlar. Katade ve Evzâî İse, önce yıkanan organların kuruması durumunda yeniden abdest alınması gerektiği kanaatindedirîer. en-Nehâî abdeste ara verilmesini caiz görmezken. gusüİ abdesti için bunu caiz görmüştür. İbn Münzir, bu konudaki görüşlerin tamamını zikretmiş ve şöyle demiştir: "Hüküm verirken organların kurumasını esas alanların bir delili yoktur." Tahâvî ise şöyle demiştir: "Organların kuruması hades olmadığı için abdesti bozmaz. Tıpkı bütün abdest âzalarının kurumasının hükmî temizliği ortadan kaldırmadığı gibi."

11. Gusül Abdesti Alırken Sağ El İle Sol El Üzerine Su Dökmek

266- Hz. Meymûne validemizin şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber için gusüî suyu hazırladım ue onun için bir örtü gerdim. Eline su döktü bir ya da iki kez elini yıkadı. (Süleyman kendisinden önceki ravinin üç kez lafzını zikredip zikretmediğini hatırlamadığını söylemiştir.) Sonra sağ eli ile sol eline su döküp avret mahallini yıkadı. Sonra elini yere veya duvara sildi. Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su verdi. Yüzünü, ellerini ve başını yıkadı. Vücuduna su döktü. Sonra bulunduğu yerden kenara çekilip ayaklarını yıkadı. Bitirdikten sonra ona kurulanması için bir bez uzattım. Eliyle işaret ederek istemediğini gösterdi."

12. Hanımıyla Cinsel İlişkide Bulunduktan Sonra Tekrar Onunla Birlikte Olan Kimse İle Tüm Eşleriyle Beraber Olduktan Sonra Bir Tek Gusül İle Yetinen Kimselerin Durumu

267- İbrahim İbn Muhammed İbn Münteşir babasının şöyle dediğini nak-letmiştir: "Ben bu konuyu Hz. Aişe'ye sordum. Bana şöyle cevap verdi: Allah Abdurrahman'ın babasına merhametîyle muamele etsin! Halbuki ben Hz. Peygamber'e koku sürerdim. Sonra o, diğer hanımlarını dolaşırdı.
Sabah olunca kendisinden güzel koku yayıldığı halde ihrama girerdi.8[8]

Açıklama

(Hanımıyla Cinsel İlişkide Bulunduktan Sonra Tekrar Onunla Birlikte Olan) Buhârî bu ifade ile bir defa birlikte olduktan sonra tekrar eşiyle beraber olmak isteyen kişinin hükmünü kasdetmiştir. Onun bu ifadesi, sarahaten cima ve bu anlama gelen başka lafızları kullanmasından daha kapsamlıdır.
İlim adamları iki birleşme arasında yeniden gusül almanın farz olmadığı hususunda görüş birliği içindedirler. Ancak, Ebu Dâvûd ve Nesâî'nin Ebu Râfi'den naklettikleri şu hadis bunun müstehap olduğunu gösterir: "Hz. Peygamber bir gün hanımlarını dolaştı. Kimin yanma gittiyse onun yanında gusül abdesti aldı. Kendisine 'Hepsi için bir tek gusül abdesti alsaydın ya!' dedim. Ancak Hz. Peygamber Bu daha temiz, daha güzel ve daha pak'

8[8] Hadisin geçtiği diğer yer: 270.

buyurdu.
İki birleşme arasında abdestin gerekli olup olmadığı hususunda alimler farklı görüşler İleri sürmüşlerdir. Ebu Yûsuf, bunun müstehap olmadığını söylemiştir. Ancak cumhura göre müstehaptır. Malikilerden İbnu Habîb ile Zahiriler bunun farz olduğu görüşündedir. Ebu Saîd'den nakledilen şu hadisi, görüşlerine delil olarak getirmişlerdir: "Rasûlullah buyurdu ki: Sizden biri hammıyla birlikte otur, sonra tekrar birlikte olmak isterse ikisi arasında bir abdest atsın." Bu hadisi İmam Müslim eserinde kaydetmektedir. İbn Huzeyme ise, İbn Uyeyne rivayetinde olduğu gibi yukarıda bahsi geçen Ebu Saîd hadisinin Asım ve Şu'be kanalıyla naklindeki "Bu, tekrar birlikte olmayı daha aktif hale getirir" ilavesine dayanarak, hadiste geçen emrin, farz değil de mendub olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu da göstermektedir ki, hadisteki emir, mendubiyet veya irşad içindir. Ayrıca İmam Buhârî'nin Hz. Âişe'den naklettiği şu hadis de, bahsi geçen emrin farza delalet etmediğini gösterir: "Hz. Peygamber cima eder, sonra abdest almadan tekrar cima ederdi"
(Ben bu konuyu Hz, Âişe'ye sordum.) İfadesinde geçen bu konudan maksat, bu bâbdan sonra zikredilecek olan İbn Ömer'in görüşüdür. Nitekim o şöyle demiştir: "Benden güzel kokular gelirken ihrama girmekten hoşlanmıyorum." İmam Müslim, Muhammed b. Münteşir'den naklettiği şu rivayet ile onun bu sözüne açıklık getirmiştir: "Abdullah b. Ömer'e koku sürünüp sonra ihrama giren kimsenin durumunu sordum." Daha sonra hadisin devamına yer verip sonunda şu ilaveyi zikretmiştir: "İbn Ömer dedi ki; katranla bezenmeyi böyle yapmaya yeğlerim.
(Abdurrahman'm babası) ifadesi İbn Ömer'i gösterir. Hz. ÂİŞe'nin merhamet istemesi, onun söylediği sözde yanıldığını hissettirmek içindir. Zira İbn Ömer, Hz. Peygamberin böyle yaptığını bilseydi asla bu şekilde konuşmazdı.
(Hanımlarını dolaşırdı) Bu ifade cimadan kinayedir. Böylece hadisin bâb başlığıyla olan ilişkisi anlaşılır.
(yayıldığı) ifadesi hakkında el-Asmaî şöyle demiştir: "Anlam bakımından noktalı ve noktasız kelimesi arasında bir fark yoktur. Ancak mana bakımında daha güçlüdür."
268- Enes b. Mâlikten şöyie nakledilmiştir: "Hz. Peygamber gecenin ve gündüzün bir vaktinde hanımlarını dolaşırdı. Onbir tane hanımı vardı." Onun bu sözü üzerine hadisin ravilerinden Katâde, Enes'e "Hz. Peygam-beı buna güç yetirebihyor muydu?" diye sormuş. O da "Biz, ona otuz kişinin gücü verildiğinden bahsederdik." diye cevap vermiş. Saîd'in Katâde'den naklettiği bir rivayete göre Enes, Hz. Peygamber'in hanımlarının sayısını dokuz olarak rivayet etmiştir.9[9]

Açıklama

(Onbir tane hanımı vardı) Hz. Peygamber Medine'ye geldiği vakit sadece Şevde validemizle evli idi. Daha sonra Hz. Âişe validemiz ile evlendi. Sonra hicretin üçüncü ve dördüncü yıllarında Ümmü Seleme, Hafsa, Zeynep bint Huzeyme'yle, beşinci yılında Zeynep bint Cahş'la, altıncı yılında Cüveyriye ile, yedinci yılında Safiye, Ümmü Habîbe ve Meymûne ile evlendi. Meşhur görüşe göre Hz. Peygamber'in Medine döneminde evlendiği hanımları bu kadardır. Beni Kurayza esirlerinden olan Rayhâne hakkında ise farklı bilgiler kaydedilmiştir. İbn İshâk, kesin bir ifade ile Hz. Peygamber'in ona kendisiyle evlenmesini ve tesettüre girmesini teklif ettiğini, onun İse cariye olarak kalmayı tercih ettiğini kaydeder. Alimlerin çoğunluğuna göre Rayhâne, Hz. Peygamber'den önce hicretin 10. yılında vefat etmiştir. Zeynep bint Huzeyme de, Hz. Peygamberle evlendikten kısa süre sonra âhirete intikal etmiştir. Bu konuda Ibnu Abdilberr şöyle demiştir: "Zeynep validemiz, Hz. Peygamberle şeriki ya da üç ay evli kalmıştır."
Bu bilgilere göre, Hz. Peygamber aynı zamanda dokuz kadından fazlasıyla evli değildi. Kaldı ki, Şevde validemiz de kendi sırasını Hz. AİŞe'ye hibe etmişti.
(Hz. Peygamber, buna güç yetirebihyor muydu?) İbnu'l-Münîr şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in hanımlarını dolaşmasını ifade eden hadis, bâb başlığına delil teşkil etmez.

9[9] Hadisin geçtiği diğer yerler: 274, 5068, 5215.

İstahrî hakkında bk. Zehebî, Siyeru a'lami'n-nübelâ, XV, 250. [H. Aldemir]

Olabilir ki, Hz. Peygamber hanımlarıyla birlikte olmuş ve her birlikteliğinden sonra gusül abdesti almıştır. Hadiste geçen, gece ifadesi, bir vakit ifadesine göre bu ihtimali daha da güçlendirir." Hz. Âişe hadisinde Hz. Peygamber'in hanımlanyla gece birlikte olduğu, açıkça belirtilmemiştir. Bu durumu açıkça belirten Enes hadisi ise, Hz. Peygamber'in aldığı guslü bir ile takyit eder. Şöyle ki, söz konusu takyit, hadiste geçen bir vakit ifadesinden anlaşılır. Dolayısıyla guslün bir lafzı ile sınırlandırılmasına ihtiyaç kalmaz. Çünkü bu kadar kısa zamanda her birliktelik için ayrı ayrı gusül abdesti almak zordur, hatta imkansızdır. Bu durumda her iki hadis arasında bir lafız farkının olmaması için, Hz. Âişe hadisinde yer alan mutlak hüküm, Enes hadisinde yer alan mukayyed hükme dayandırılarak anlaşılır. Bir vakitte veya bir gecede hanımlarla birlikte olmak, bir kaç defa ilişki kurmak anlamına gelir. Bu da, bâb başlığı ile bu hadisin alakasını ortaya koyar.
İmam Buharı bu hadisi Nikâh Bölümünde çok kadınla evlenmenin müs-tehap olduğuna delil getirmiştir. Yine burada, Hz. Peygamber'in eşleri arasında nöbet yapması, onlara sırayla gitmesi hususuna riayet etmesinin farz olmadığına işaret etmiştir. Bazı İlim adamları bu görüştedir. Şâfİîlerden İstahrî İse kesin bir dille bunu savunmuştur. Halbuki Şâfiîler'in meşhur olan görüşüne ve çoğunluğa göre eşler arasına nöbet yapmak Hz. Peygamber için de farzdır. Ancak növbet/sırayla eşlere gitme işinin farz olduğunu söyleyenler bu hadise uygun bir yorum getirmek zorunda kalmışlardır: Bir görüşe göre Hz. Peygamber'in bir vakit hanımlanyla birlikte olması, sıra sahibi hanımının izni ile olmuştur. Nitekim Allah Resulü hastalandığı zaman, Hz, Aişe'nin yanında kalmak için öteki hanımlarından izin istemişti. Belki de bu durum, kasnım/ sırayla eşlere gitme işinin sona erdiği bir sırada meydana gelmişti. Hz. Peygamber de yeniden sıra yapmaya başlamış olabilir. Bir diğer görüşe göre ise, bu olay Hz. Peygamber'in sefer dönüşünde meydana gelmişti. Çünkü Hz. Peygamber sefere çıkacağı zaman, hanımları arasında kura çeker ve kurada kazananı yanında götürürdü. Seferden dönünce kasme sıra yapmaya yeniden başlardı. Bu görüş, ikinci ihtimale göre daha özel bir durumu ifade etmektedir. İlk görüş ile ikinci görüş Hz. Aişe'den nakledilen hadise daha uygundur. Bu olay, kasmın/sıra yapmanın farz kılmışından önce gerçekleşmiş olabilir. Hz. Peygamber farz kılınmasından sonra bu uygulamasını terk etmiş olabilir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Hz. Peygamber'e yukarıda ifade edildiği üzere cima gücü verilmiştir. Bu durum, onun bünyesinin sağlıklı olduğunu ve ve erkekliğinin mükemmelliğini göstermektedir..
Hz. Peygamber'in çok evlenmesinin hikmetlerinden biri daha ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, çok evlilik sayesinde hanımları, herkesin kolay kolay öğrenemeyeceği hükümleri öğrenip insanlara nakletmişlerdir. Bu tür konularda Hz. Aişe'den oldukça fazla ve yararlı bilgiler gelmiştir. Bunun için bazı ilim adamları onu, Hz. Peygamber'in diğer eşlerinden üstün tutmuştur.

13. Mezinin Yıkanması Ve Meziden Dolayı Abdest Almak

269- Hz. Ali'den şöyle nakledilmiştir: "Ben, mezisi çok gelen biriydim, Hz. Peygamber'e karşı konumumdan dolayı, birini ona gidip bu hususu sorması İçin görevlendirdim. O kişi, bu meseleyi Hz. Peygamber'e sorunca şöyle buyurdu: Abdest al ve cinsel organını yıka![10][10]

Açıklama

(Mezinin yıkanması ve meziden dolayı abdest almak) Mezi, cinsel birleşme hayal edilirken veya kadın ile oynaşırken gelen yapışkan, ince beyaz suyun adıdır.
(birini ona gidip bu hususu sorması için görevlendirdim) Hz. Ali'nin görevlendirdiği kişi,

---

[10][10] Hadisin bir rivayetinde ise cinsel organın yıkanması, abdestten önce zikredilmiştir, (j) harfinin tertibi gerektirmediği belirtilerek iki rivayetin de, aynı anlama geldiği ifade edilmiştir. İbn Hacer, önce cinsel organın yıkanıp sonra abdest alınmasının daha uygun olduğu kanaatindedir, bk. İbn Hacer, Feth, 1,452. [H. Aldemir]

Mikdâd b. el-Esved'dir.
İmam Buhârî, Hz. Peygamber'in "abdest ali" emrini, mezi gelmesi halinde gusül abdestinin gerekmediğine delil getirmiştir. Bu konuda icma'/üim adamları arasında görüş birliği vardır. İkinci olarak imam Buhârî bu hadisten, meziden dolayı abdest almanın, idrardan doiayi abdest almakla aynı olduğu sonucuna varmıştır.
İbn Dakîku'l-'îd, bu hadisi mezinin taş vs. ile değil de sadece su ile temizlenmesine delil getirmiştir. Çünkü hadisin lafızları açıkça yıkamayı belirtmektedir. Zira dinen, sadece belirlenen şeylere uyulur. İmam Nevevî de Müslim şerhinde bunu doğru kabul etmiştir.
Bu hadis, mezinin necis olduğuna delil olarak kullanılmıştır. Nitekim bu durum gayet açıktır. Ayrıca bu rivayette, mübağala sigası ile çokça geldiği anlaşılan meziden dolayı abdest alınması emredildiği için bu hadis sızıntı şeklinde gelen hafif meziden dolayı da abdest almanın farz olduğuna delil olarak İleri sürülmüştür. Ancak İbn Dakîk buna itiraz etmiştir. Ona göre, hadiste konu edilen mezinin çokluğu, bedenin sağlıklı olduğu dönemlerde aşırı şehvetten kaynaklanır. Sızıntı şeklinde gelen mezi ise, vücuttaki bir hastalıktan dolayıdır. Bu yüzden sızıntı şeklinde gelen mezi için abdest almak gerekmez. Onun bu itirazına şu şekilde cevap vermek mümkündür: Sâri' meziden dolayı abdest alınmasını emretmiştir. Bu konuda da, ayrıntıya girmemiştir. Bu da, hükmün umumîliğine/genel bir hüküm İfade ettiğine delalet eder.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar:

1- Bir konu hakkında soru sormak için başkasının temsilci olmasını istemek caiz ve mümkündür.,
2- Vekil, müvekkil varken onu savunabilir,
3- Ashâb-ı kiram Hz. Peygamber'e son derece saygı göstermiştir,
4- Örften dolayı haya edilecek meselelerde edebe uygun hareket etmek,
5- Kadının akrabalarına güzel davranmak,
6- Kadının akrabaları yanında cinsel ilişki veya buna benzer konularla alakalı konuşmamak,
7- Utanan kimse, bir başkasına soru sordurabilir. Nitekim İmam Buhârî bu hadisi, Bölümünde bu husus için delil olarak kullanmıştır. Çünkü bu şekilde davranan biri iki maslahata birden riayet etmiş olur. Biri, hayalı davranmak, diğeri ise, bîr hükmü Öğrenmede geri durmamaktır.

14. Koku Sürünüp Guslettikten Sonra Güzel Kokmaya Devam Eden Kimse

270- İbrahim İbn Muhammed İbn el-Münteşir babasından şöyle nakletmiş-tir: "Hz. Âişe'ye İbn Ömer'in "Benden güzel koku yayıldığı halde ihrama girmeyi İstemem" dediğini hatırlatıp bu konuyu sordum. Hz. Aişe şöyle dedi; "Ben Allah Rasûlü'ne koku sürdüm. Sonra o, diğer hanımlarının yanma gidip (onlarla birlikte oldu). Daha sonra ise, İhrama girdi."
271- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Rasûlü ihramlı iken, saçlarının ayrıldığı yere sürülmüş kokunun beyazlığına bakıyordum.[11][11]

Açıklama

(Saçlarının ayrıldığı yer) Bu metin iki şekilde bab başlığına uygun olabilir: Hz. Âişe'nin bu ifadesi önceki hadisin devamı niteliğinde olabilir.
Gusül abdesti ihramın sünnetlerinden biridir. Nitekim Hz. Peygamber ihramdan önce gusül abdesti almayı hiç terk etmemiştir.[12][12]

---

[11][11] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1538, 5918, 1923.

[12][12] Bab başlığı kokunun gusülden sonra etkisini sürdürdüğü durumları konu alan hadisler İçin konmuştur. Bu hadiste ise açıkça gusül abdestinden bahsedilmemiştir. Ancak Rasûlullah'm saçlarını ayırmasından onun guslettiği sonucu ortaya çıkar. Burada neden guslettiği sorusu gündeme gelir. Sarihin de ifade ettiği gibi, iki nedenden dolayı gusletmiş olabilir. [H. Aldemir]

Bu hadise göre, ihramlı birinin sonradan güze! koku sürünmesinin aksine, önceden kullandığı bir kokunun bedeninde kalmasında bir sakınca yoktur.

15. Saçların Hilallenmesi/Parmaklarla Ovulması; Gusleden Kişi Başını Ovmak Suretiyle Deriyi Islattığına Kanaat Getirirse Başından Aşağı Su Döker

272- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber gusüî abdesti aldığı zaman, namaz için abdest alır gibi abdest alırdı. Sonra gusle başlardı, sonra elleriyle saçlarını ouardı. Derisine kadar suyu ulaştırdığına kanaat getirince üç kez üzerine su döküp vücudunun geri kalan kısmını yıkadı."

Açıklama

(Saçların Hilallenmesi/Parmaklarla ovulması) ifadesi, cünüplükten dolayı gusül abdesti alırken saçların parmaklarla ovulması anlamına gelir.
273- Hz. Aişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'le beraber aynı kaptan su alarak guslederdik."

16. Cünüplükten Dolayı Guslederken Abdest Alan, Sonra Vücudunun Diğer Bölgelerini Yıkayıp Abdest Yerlerini Tekrar Yıkamayan Kimse

274- Meymûne validemizden şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber cenabetten dolayı abdest almak için abdest suyunu hazırladı. Sonra sağ eli ile sol eline iki ya da üç kez su döktü. Sonra avret mahallini yıkadı, daha sonra iki ya da üç kez elini yere veya duvara sildi. Sonra ağzını çalkaladı, burnuna su verdi, yüzünü ve kollarını yıkadı. Sonra başından aşağı su döküp bütün vücudunu yıkadı. Daha sonra bulunduğu yerden biraz kenara çekilerek ayaklarını yıkadı. Ona (kurulanması için) bir bez getirdim. Fakat, almadı. Eliyle suyu silkelemeye başladı."

Açıklama

(Vücudunu yıkadı) İbn Battal Hz. Peygamberin gusül abdesti esnasında namaz abdesti alırken yıkadığı organlarını tekrar yıkamamasından hareketle, Cuma günü için gusül abdesti almanın aynı zamanda cünüplük-ten dolayı gusül abdesti almak anlamına geldiği ve abdesti olduğunu zannederek tekrardan nafile abdest alan kimsenin her ne kadar sonradan İlk abdestİnİ bozduğunu hatırlasa bile kıldığı namazın sahih olduğu sonucuna varmıştır. İbn Battâl'm vardığı bu sonuç, boy abdestinden Önce alman ve sünnet olan namaz abdesti esnasında yıkanan organların gusül sırasında tekrar yıkanmadan da gusül abdestinin tamamlanacağı esasına dayanır. Ancak bu iddia kabul edilemez. Çünkü niyetin farklı olması durumunda hüküm değişir. Kim gusül abdestine niyet eder, faziletinden dolayı da önce abdest organlarını yıkarsa bu durumda, yeniden abdest organlarını yıkamasına gerek kalmaz. Aksi takdirde İbn Battâl'm dayandığı esas hükmünü yitirir.

17. Camide Cünüp Olduğunu Hatırlayıp Teyemmüm Almak Yerine Cünüp Olarak Camiden Çıkmak

275- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Namaz için kamet getirildi, ayağa kalkılarak saflar düzeltildi. Sonra Hz. Peygamber odasından çıkıp geldi. Namaz kıldıracağı yere geçtiği vakit cünüp olduğunu hatırladı. Bize, "Olduğunuz yerde bekleyin" dedi. Sonra geri dönüp gusül abdesti aldı. Daha sonra yanımıza geldi. Bu sırada başından su damlaları dökülüyordu. Sonra tekbir getirdi. Biz de onun arkasında namaz kıldık.[13][13]

Açıklama

(Teyemmüm Almadan) Sevrî ve İshâk'a göre cünüp olduğunu unutup camiye giren

---

[13][13] Hadisin geçtiği diğer yerler: 639, 640.

kimse, çıkmadan önce teyemmüm almak zorundadır. Nitekim bazı Malikilere göre de, camide uyuyup ihtilam olan biri, çıkmadan Önce teyemmüm almak zorundadır. İşte bu ifade bu tür görüşleri red niteliğindedir.
(Saflar düzeltildi) Hz. Peygamber âdeti gereği saflar düzgün hale gelmeden tekbir getirip namaza başlamazdı.
(başından su damlaları dökülüyordu) Yani gusül abdesti alırken kullandığı sular saçlarından damlıyordu. Sonra tekbir getirdi ifadesi Hz. Peygamber'in daha önce getirilen kamet ile yetindiğini gösterir. Bundan, kamet ile namaza başlama arasına uzun ara vermenin caiz olduğu sonucu ortaya çıkar.

18. Cünüplükten Dolayı Alınan Gusül Abdestinden Sonra Ellerin Silkelenmesi

276- Meymûne validemizden şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber için gusül suyu hazırladım. Bir örtü ile onu perdeledim. Ellerine su döküp onları yıkadı. Sonra sağ eli ile sol eline su döküp avret mahallini yıkadı. Sonra ellerini yere değdirip sildi. Sonra yıkadı. Daha sonra ağzını çalkalayıp burnuna su verdi. Yüzünü ve kollarını yıkadı. Sonra başına su döktü ve suyu vücuduna akıttı. En sonunda bulunduğu yerden biraz kenara çekilerek ayaklarını yıkadı. Ona bir bez getirdim, ama almadı. Elleriyle suyu silkeleyerek bulunduğu kenara çekildi."

19. Gusle Başın Sağ Tarafı İle Başlamak

277- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Bizden biri cünüp olduğu zaman, üç defa basma su dökerdi, sonra eliyle sağ tarafına, daha sonra da diğer eliyle sol tarafına su dökerdi."

20. Tek Basınayken Çıplak Olduğu Halde Gusül Abdesti Almak

Kim örtünürse, bilsin ki, örtünme daha iyidir. Behz, babası ve dedesinden yaptığı nakille Hz. Peygamber'in Allah, insanlardan daha fazla utanılmadı hak eder." buyurduğunu nakletmîştir.
278- Ebu Hureyre'den Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "İsrail-oğultan bir arada çıplak olarak gusül abdesti alırlar ve gusül sırasında birbirlerine bakarlardı. Hz. Musa ise, tek başına gusül abdesti alırdı. İnsanlar onun hakkında 'Allah'a and olsun ki, Musa'yı bizimle birlikte gusletmekten alıkoyan şey, ancak fıtık olmasıdır. diyorlardı. Bir defasında Hz. Musa gusül abdesti almaya gitti. Elbiselerini bîr taşın üzerine koydu. Taş Birden yuvarlandı Hz. Musa'nın elbiseleri ondan uzağa düştü. 'Ey taş! Elbisemi geri ver' diye bağırarak taşın peşine düştü. Nihayet İsraİloğulları onu bu halde görünce 'Allah'a and olsun ki, Musa'da bir kusur yokmuş' dediler. Sonunda Hz. Musa taştan elbisesini aldı ve taşa vurmaya başladı." Ebu Hureyre şöyle demiştir; "Allah'a and olsun ki, Musa (as) taşa altı veya yedi defa vurmuştur.[14][14]

Açıklama

(Tek Basmayken Çıplak Gusül Abdesti Almak) Bu ifade insanların göremeyeceği yerde gusül abdesti almak manasına gelir. (Daha iyidir) ifadesiyse, yalnız başına olan insanların çıplak gusül abdesti almasının caiz olduğunu gösterir. Nitekim âlimlerin çoğu bu görüştedir.
(Allah, insanlardan daha fazla utamlmayı hak eder.) Sünen musannifleri ile daha başka hadisçiler, Behz kanalıyla bu hadisi nakletmişlerdir. Tirmtzî bu hadisin hasen, Hâkim ise sahih olduğunu belirtmiştir. İbn Ebi Şeybe ise şöyle demiştir: "Bize Yezid b. Harun nakletti. Ona da, Behz İbn Hakîm babası ve dedesinden rivayetle şöyle nakletmiştir: Resulüllah'a Ey Allah'ın peygamberi! Avret yerlerimizi nerde açıp nerde kapatalım?" diye sordum. Şöyle cevap verdi: "Avret yerlerini eşin ve cariyen hariç diğer insanların yanında ört!" Ben, "ey Allah'ın elçisi insan tek başına kalınca da mı?" diye sordum. Bu defa

---

[14][14] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3404, 4799.

cevaben şöyle buyurdu: "Allah, insanlardan daha fazla utamlmayı hak eder."
Hadiste geçen eşin dışında ifadesinden, kadının kocasının avret mahalline bakmasının caiz olduğu anlaşılır. Kıyas yoluyla kocanın da karısının avret mahalline bakmasının caiz olduğu sonucuna varılır. Aynı zamanda ifade, eşler ve cariyeler dışında başka birinin avret mahalline bakmanın caiz olmadığına delalet eder. Mesela avret mahalli hususunda erkeğin erkeğe, kadının da kadına bakması caiz değildir. Behz'den nakledilen hadisin zahiri, kişinin yalnız basmayken hiçbir şekilde çıplak bulunmasının caiz olmadığını gösterir. Ancak, İmam Buhârî Hz. Musa ve Eyyub Peygamber'in kıssalarını, gusül abdesti alırken çıplak bulu-nulabileceğine delil getirmiştir. İbn Battâl'm da ifade ettiği gibi söz konusu delil getirme şu şekilde gerçekleşmiştir: Bu iki peygamber, Allah Teâlâ'nm bize uymamızı emrettiği peygamberler zümresİndendir. Onların bu tür uygulamalarına tabi olmak, ancak "bizden öncekilerin şeriatı, bizim için de şeriattır" diyenlerin görüşüne göre mümkün olur. Anlaşıldığına göre Hz. Peygamber bu kıssaları anlatmış ve herhangi bir itirazda bulunmamıştır. Bu durum, söz konusu uygulamaların bizim şeriatımıza da uygun olduğunu gösterir. Eğer bu kıssalarda bizim şeriatımıza uygun olmayan bir şey olsaydı, mutlaka Hz. Peygamber belirtirdi. (çıplak olarak gusül abdesti alırlardı.) Hadisin zahirinden, bu uygulamanın
İsrailoğullarınm şeriatına göre caiz olduğu anlaşılır. Aksi takdirde Hz. Musa, onların bu uygulamalarına sessiz kalmazdı. Kendisi ise, daha faziletli olanı tercih ettiği için tek başına gusül abdesti alıyordu. (fıtık) Bu kelime, testislerdeki şişkinliği ifade eder.
('Ey taş! Elbisemi geri ver') Hz. Musa taşa hitap etmiştir. Çünkü, elbisesini alıp kaçtığı için onu akıllı varlıklar gibi görmüştür. Ona göre taş, bu yaptığından dolayı cansız varlıklardan uzaklaşıp canlı varlıklar kategorisine yaklaşmıştır. Bu yüzden ona seslenmiştir.
{îsrailoğullan onu bu halde görünce) Bu ifadeden, İsrailoğullarınm Hz. Musa'nın vücudunu çıplak olarak gördükleri anlaşılır. Bu durum, tedavi ve buna benzer zorunlu hallerde bir başkasının avret yerine bakmanın caiz olduğuna delil olarak kullanılmıştır.
Ancak İbnu'l-Cevzî, Hz. Musa'nın üzerinde bir örtü olabileceği ihtimalini dile getirmiştir. Çünkü örtü ıslanınca, altını gösterir. O, hocalarından birine ait olan bu görüşü nakletmeyi daha uygun görmüştür. Ancak, bu görüş tartışılabilir bir görüştür.
Bu hadis hakkında geri kalan yorumları, Peygamberler Bölümünde yapacağız.[15][15]
279- Ebu Hureyre'den Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Hz. Eyyub çıplak olarak gusül abdesti alırken, üzerine altın çekirgeler düşmeye başladı. Eyyub peygamber hemen onları elbisesine dolamaya koyuldu. Bunun üzerine Hak Teâlâ ona nida edip 'Ey Eyyub! Ben seni şu gördüklerinden müstağni kılmadım mı?' dedi. Eyyup Peygamber şöyle dedi: İzzetine and olsun ki, doğrudur. Ne var ki, senin bereketinden yoksun kalacak bir zenginliğim yok! [16][16]

Açıklama

İbn Battal bu hadisin bab başlığı ile olan ilişkisini şu şekilde açıklamıştır: "Allah Teâlâ Hz. Eyyub'a çıplak olarak yıkandığı için değil de, çekirgeleri topladığı için serzenişte bulunmuştur. Bu da çıplak olarak gusül abdesti almanın caiz olduğunu gösterir."

21. İnsanların Yanında Gusül Abdesti Alırken Örtünmek

280- Ebu Tâlib'in kızı Ümmü Hânîden şöyle nakledilmiştir: "Mekke'nin fet-hedildiği yıl, Allah Resûlü'nün yanına gittim. Vardığımda Fatima ona bir perde çekmiş o da gusül abdesti alıyordu. Bu sırada "gelen kim?" diye sordu. Ben de, "Benim, Ümmü Hânı" diye cevap verdim.[17][17]

Açıklama

---

[15][15] Kitab ehâdîsi'l-enbiyâ' (Peygamberlerle ilgili hadisler Bölümü) bab :28 3404, III, 38
[16][16] Hadisin geçtiği diğer yerler 3391, 7493.
[17][17] Hadîsin geçtiği diğer yerler: 357, 3171, 6158.

Örtünme İmam Buhârî, yalnız başına iken gusül abdesti alan birinin durumuna ilişkin delilleri sıraladıktan sonra bunun zıddı olan başkalarının bulunduğu yerde gusül abdesti alanların durumunu deliİlendirmeye geçti.
Gelen kim? Bu ifade, kullanılan perdenin kalın olduğunu gösterir. Hz, Peygamber'İn gelenin kadın [18[18]] olduğunu erkeklerin giremeyeceği bîr yerde yıkandığından dolayı anlamıştır.
281- Meymûne validemizden şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber cünüplükten temizlenmek için gusül abdesti aldığı bir sırada onu perdeledim. Ellerini yıkadı, sağ eli ile sol etine su döktü, avret mahallini ve buraya bulaşan şeyleri yıkadı. Sonra elini duvara veya yere sildi. Sonra namaz için abdest alır gibi abdest aldı. Ancak ayaklarını yıkamadı. Sonra vücuduna su döktü. Nihayet bulunduğu yerden biraz kenara çekildi ve ayaklarını yıkadı."

22. Kadının İhtilam Olması

282- Ümmü Seleme validemizden şöyle nakledilmiştir: "Ebu Talha'nın eşi Ümmü Süleym Rasulullah'a gelip 'ey Allah'ın elçisi! Allah Teâlâ haktan utanmaz. İhtilam olan kadına gusül abdesti gerekir mi?1 diye sordu. Hz. Peygamber, 'Su gördüğü zaman evet' cevabını verdi."
(Allah Teâlâ haktan utanmaz) Ümmü Süleym, utanılacak bir konuyu açmadan önce mazur görülmesini sağlamak için bu ifadeyi kullanmıştır. Buradaki utanma, lügat anlamındaki utanmadır. Zira dinin ön gördüğü utanmanın tamamı hayırlıdır. "İman Bölümünde" lügat bakımından hayanın (utanmanın), değişiklik ve pişmanlık olduğunu İfade etmiştik. Bu anlamıyla hayanın Allah Teâlâ için kullanılması imkansızdır. Bu durumda söz konusu ifade şu anlama gelir: ASlah Teâlâ hakkı öğrenmede hayalı olmayı emretmez, bir başka deyişle hakkın anlatılmasına engel olmaz.
Allah Teâlâ'ya sıfat İsnat edilirken tevile gerek olduğu söylenmiştir. [19[19]] Nefye-derken ise nefyedilen şeyin mümkün olduğu şart konulmamıştır. Burada ortaya çıkan mana, Allah Teâlâ'nm hak dışındaki hususlarda haya duyduğunu gösteriyor. Bu durumda O'na bir sıfat nispeti söz konusudur. Dolayısıyla bu durumda tevile ihtiyaç duyulur.
(Su gördüğü zaman) Yani uyandığı vakit, meni gördüğü zaman. Bir rivayette hanımlara hitaben "Sizden biriniz su gördüğü zaman gusül abdesti aism" buyrulmuştur. Ayrıca söz konusu rivayette "Ümmü Seleme, 'kadın ihtihm olur mu?' diye sordu." ilavesi yer almıştır.
İbn Battal, bu hadisin bütün kadınların ihtilam olduğuna delil teşkil ettiğini söylemiştir. Onun dışındakiler ise, tam aksine bu hadiste bazı kadınların İhtilam olmadığına dair delil bulunduğunu ifade etmişlerdir. Görünen o ki, İbn Battal, bu sözüyle bütün kadınların ihtilam olduğunu değil, ihtilam olabileceğini kasdetmiştir. Bir başka ifade ile bütün kadınlarda ihtilam olma kabiliyetinin bulunduğunu anlatmaya çalışmıştır.
Bu hadis, orgazm olan kadının gusül abdesti alması gerektiğine ve kadınların kendileriyle ilgili meseleleri sorup öğrenmelerine delil teşkil eder. Meydana gelen şer'î olaylar ders çıkanlması hedeflendiği için, ayrıntılı olarak anlatılır.
Ayrıca bu hadiste hayrete düşen kimselerin tebessüm edebileceğine dair delil vardır.

23. Cünübün Teri Ve Müslümanın Necis Olmaması

283- Rivayete göre "Ebu Hureyre cünüp olduğu bir sırada Medine sokaklarının birinde,

---

[18[18]] Hz. Peygamber, gelenin kirn olduğunu öğrenmek İçin ifadesini kullanıyor. Arapça'da ism-i işareti kadınlar için kullanıldığından dolayı, Rasûluİlah'ın saüaüâhu aleyhi ve sellem gelenin bayan olduğunu anladığı sonucu ortaya çıkıyor. [H. Aidemir]

[19[19]] Doğrusu, her halükârda tevile gerek yoktur. Çünkü Allah Teâlâ diğer sıfatlarında olduğu gibi şanına yakışır şekilde ve mahlukata benzemeksizin haya ile tavsif edilir. Bir çok dini metinde bu şekilde vasıflandırılmıştır. O halde, şanına yakışır bir şekilde haya sıfatını taşıdığını kabul etmek gerekir. Bu, ehl-i sünnetin kitap ve sahih sünnette varid olan sıfatların tamamına ilişkin görüşüdür. Kurtuluş yolu da budur. Hasılı okuyucu buna dikkat etmeli ve tevilden sakınmalıdır. Allah her şeyin en iyisini bilir. (İbn Bâz)

Hz. Peygamber ile karşılaşmış. 'Beni görmemesi için ondan kaçtım' diyen Ebu Hureyre gidip gusül abdesti almış sonra çıkıp gelmiş. Allah Resulü Ebu Hureyre neredeydin?' diye sormuş. O da, 'Cünüp idim, temiz olmadan sizinle birlikte oturmak istemedim1 diye cevap vermiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber Suphanallah! Müslüman asla necis olmaz' diyerek karşılık vermiş.[20[20]]

Açıklama

(Cünübün Teri ve Müslümanm Necis Olmaması) İmam Buharı bu ifade ile, kâfirin terinin temiz olup olmadığı hususunda var olan farklı görüş ve yorumlara dikkat çekmek istemiştir. Bazıları kâfirin bizzat kendisinin necis olduğu görüşüne dayanarak, terinin de necis olduğuna hükmetmiştir. Bu durumda gerekli takdirler yapılarak bab başlığı "cünübün terinin hükmü ve Müslümanm necis olmayacağının açıklanması" şeklinde anlaşılır. Müslüman necis olmadığı için, teri de necis değildir. Kâfir biri necis olduğu için onun teri de necistir.
Beni görmemesi için ondan kaçtım Yani gizlendim.
Müslüman necis olmaz Zahiriye mezhebinden bir grup bu hadisin anlamına dayanarak kâfir birinin bizzat necis olduğuna hükmetmiştir. Bu görüşlerini de "Müşrikler gerçekten pisliktir [21[21]] âyeti ile desteklemişlerdir.
Cumhur hadisin bu şekilde delil olarak kullanılmasına itiraz etmiştir. Onlara göre bu hadisle anlatılmak istenen, Müslümanm organlarının temiz olduğudur. Çünkü Müslüman, pisliklerden kaçınmayı alışkanlık haline getirmiştir. Oysa müşrikler böyle değildir. Zira onlar, pisliklerden korunmazlar. Ayet-i kerimedeki pisliği ise şu şekilde izah etmişlerdir: Buradaki pislikten kasıt, onların inançları ve pisliğe bulaşmış halleridir. Bu görüşlerini şöylece güçlendirmişlerdir: Allah Teâlâ, ehl-i kitabtan bayanlarla evlenmeyi mubah kıldı. Bilindiği üzere onlarla aynı yatağı paylaşanlara, mutlaka onların terinden bulaşır. Buna rağmen, ehl-i kitaptan bir bayanla evlenen birine ancak Müslüman kadınla evli olan birine hangi hallerde gusül abdesti alması gerekiyorsa, o hallerde gusül abdesti alması gerekir. O halde canlı insanın bizzat kendisi pis olmaz. Bu konuda kadın ile erkek arasında bir fark yoktur.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Büyük işlere soyunan kimsenin temiz olması müstehaptır.
2- Faziletli kimselere saygı göstermek, onlarla en mükemmel şekilde bir araya gelmek müstehaptır. Nesâî ve İbn Hibbân Huzeyfe'den yaptıkları rivayete göre Hz. Peygamber ashabından bîri ile karşılaşınca onları sıvazlar ve dua ederdi. Bundan dolayı Ebu Hureyre, cünüplü kimsenin necis olduğunu zannettiği
İçin Hz. Peygamber'in âdeti üzere kendisini sıvazlamasından korkmuş, hemen gusül abdesti almaya seğertmiştir.
3- Birine tâbi olan kimsenin, önder edindiği kişinin yanından ayrılmak istediği zaman ondan izin İstemesi müstehaptır. Çünkü Hz. Peygamber'in Neredeydin?" sözü, Ebu Hureyre'nin kendisine haber vermeden ayrılmaması gerektiğini gösterir.
4- Birine tabî olan kimse, önder kabul ettiği kişi kendisine sormasa bile doğruyu ona bildirmelidir.
5- Gusül abdesti farz olduğu anda değil de, daha sonra da alınabilir.
6- İmam Buhârî bu hadisi, cünüp birinin terinin temiz olduğuna delil getirmiştir. Çünkü, cünüplük kişinin bedenini necis hale getirmez.
7- Cünüp bir kadının sütü temizdir.
İmam Buhârî, cünübün gusül abdesti almadan ihtiyaçlarını giderebileceğine dair ise, şöyle bir başlık açmıştır:

24. Cünüp Biri Evinden Çıkıp Çarşı Vb. Yerlerde Dolaşabilir

[20[20]] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 285.
[21[21]] et-Tevbe 9/28.

Atâ şöyle demiştir: "Cünüp biri abdest almasa bile, hacamat yaptırır, tırnağını keser ve başını traş ettirir."
284- Enes b. Malik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber bir gecede tüm hanımlarını gezerek (onlarla birlikte olurdu). O dönemde hanımlarının sayısı dokuz idi."
285- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Cünüp olduğum bir sırada Hz. Peygamber bana rastladı. Elimden tutu. Bir miktar beraber yürüdük nihayet bir yere oturdu. O esnada yanından sessizce ayrıldım. Eve vanp gusül abdesti aldım. Sonra tekrar Rasûlullah'm yanma geldim. Hâlâ oturuyordu. Bana nereye gittiğimi sordu. Ben de, anlattım. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Suphanallah! Yâ Ebâ Mümin asta pis olmaz."

25. Cünüp Birinin Gusül Abdestinden Önce Abdest Aldığı Zaman Evde Bulunması

286- Ebu Seleme'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Aişe Hz. Peygamber'in cünüp iken uyuyup uyumadığını sordum. O da, 'abdest alarak uyurdu1 cevabını verdi.[22][22]

Açıklama

(Abdest aldığı zaman) Cünüp biri abdest aldığı zaman, sahih olan görüşe göre içinde bulunduğu hükmü necasetin bir kısmı ortadan kalkar.

26. Cünübün Uyuması

287- İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e Bizden biri cünüp olduğu zaman uyuyabilir mi?' diye sormuş. Hz. Peygamber de şöyle cevap vermişti: Tabi sizden biri abdest aldıktan sonra cünüp iken uyuyabilir.[23][23]

27. Cünüp Birinin Abdest Alıp Uyuması

288- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber cünüp iken uyumak istediği zaman, avret mahallini yıkar ve namaz abdesti alırdı."
289- Nafi ve Abdullah kanalıyla şöyle nakledilmiştir: "Hz, Ömer Rasûlullah'a cünüp olanlar uyuyabilir mi?' diye sordu. Hz. Peygamber, 'Eğer abdest alırlarsa, tabi ki' diye cevap verdi."
290- Abdullah b. Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Ömer İbnü'l-Hattab Rasûlullah'a kendisinin geceleyin cünüp olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona, Abdest at, cinsel organım yıka sonra uyul dedi."

Açıklama

Ebu Nuh rivayetinde bu ifade "cinsel organını yıka, abdest al sonra uyu" şeklinde geçer.
İbn Abdilber bu şekilde yapmanın çoğunluğa göre müstehap olduğunu söylemiştir. Hadiste geçen abdesten maksat, dinin öngördüğü abdesttir. Hikmeti ise, hükmü necaseti azaltmaktır. Nitekim, İbn Ebî Şeybe'nin sika/güvenilir ravilerle sahâbî Şeddâd b. Evs'ten naklettiği şu hadis de bunu destekler; "Sizden biri gece vakti cünüp olur, sonra uyumak isterse, abdest atsın. Çünkü abdest, cünüplükten temizlenmek İçin alınan guslün yansıdır." Bir başka yoruma göre hikmeti, yeniden birlikte olmaya teşvik etmesi veya kalkıp gusül abdesti almaya yönelmesi olarak açıklanmıştır.
Bu hadise göre, cünüplükten dolayı hemen gusül abdesti almak gerekmez. Ancak namaza durmak lüzum ettiği zaman hemen gusül abdesti almak gerekir. Yine bu hadisten uykudan önce temizliğe riayet etmenin müstehap olduğu sonucu çıkar. Nitekim İbnü'l-Cevzî bu konuda şöyle demiştir: "Cünüp birinin uyumadan önce abdest almasının

---

[22][22] Hadisi geçtiği diğer bir yer: 288.

[23][23] Hadisin geçtiği diğsr yerler: 289, 290.

emredilmesindeki hikmet, meleklerin kir ve kötü kokudan uzaklaşması, şeytanların ise bunlara yaklaşmasıdır."

28. Sünnetli Kısımların Buluşması

291- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Erkek, kadının dört uzvu/kot ve bacakları arasına çöker, sonra onunla birlikte olursa gusül gerekir."

Açıklama

(Sünnetli Kısımların Buluşması) Bu ifade ile, erkeğin ve kadının sünnet edilen bölgeleri kasdediîmiştir.
(çöker) Bu ifade, cimadan kinayedir. Hz. Peygamber bununla yetinerek açıkça cimayı zikretmemiştir. Bu hadisin yorumu hakkında Irnam Nevevî şöyle demiştir: "Hadis, guslün gerekli olmasının boşalmaya bağlı olmadığı anlamına gelir."

29. Kadının Cinsel Organından Bulaşan Şeylerin Yıkanması

292- Zeyd b. Halid el-Cüheni Hanımıyla birlikte olup ancak boşalmayan kimsenin hükmü hakkında ne düşünüyorsun?' diye Hz. Osman'a sormuş. O da 'Namaz için abdest aldığı gibi abdest alır ve cinsel organını yıkar" diye cevap vermiş ve bunu Hz. Peygamber'den işittiğini söylemiştir. Bu konuyu Ali İbn Ebu Talib'e, Zübeyr İbn Avvâm'a, Talha İbn Ubeydullah'a ve Übey İbn Ka'b'a sordum, hepsi de aynı şekilde cevap verdi."

Açıklama

(Kadının Cinsel Organından Bulaşan) Bununla ıslaklık vs. gibi şeyleri yıkamak kasdedilmiştir. Çoğunluğa göre, baba konu olan hadisin delalet ettiği gibi cinsel ilişki sırasında boşalmayan birinin sadece abdestle yetinmesi, daha önceki bâbda zikredilen Ebu Hureyre ve Hz. Âişe'den [24][24] nakledilen hadisle neshedilmiştir. Söz konusu neshin delili ise, Ahmed b. Hanbel ile diğer hadis imamlarının Zührî kanalıyla Sehl b. Sa'd'tan naklettikleri şu hadistir: Übey İbn Ka'b bana şöyle nakletti: "Su sudandır (Gusül abdesti meni gelince gerekir) şeklinde verilen fetva bir ruhsat idi. Hz. Peygamber İslâm'ın ilk yıllannda buna ruhsat olarak izin vermişti. Daha sonra ise gusül abdesti almayı emretti."

Uyan

"Su sudandır." Burada tam anlamıyla cinas sanatı vardır. İlk su ile gusül abdesti, ikinci su ile meni kasdedilir. İmam Şafiî, Arap dilinde cünüpîük ile, boşalma gerçekleşmese bile cinsel ilişkinin kasdedildiğini ve bunun da hakikat anlamında bir kullanım olduğunu belirtmiştir. Mesela "falanca adam filanca kadınla cünüp oldu" denildiği zaman boşalmasa bile bahsi geçen adamın o kadınla birlikte olduğu anlaşılır. İmam Şafiî şöyle demiştir: "Haddi gerektiren zinanın, boşalma olmasa bile cima olduğu konusunda âlimler arasında görüş farklılığı yoktur"
293- Ebu Eyyûb'tan şöyle nakledilmiştir: "Übey b. Ka'b bana anlattığına göre Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın elçisi! Hanımıyla ilişkiye giren, ama boşalmayan adam (ne yapar?)' diye sormuştu. Allah Resulü de şöyle cevap vermişti: Vücudunu kadına temas eden kısmını yıkar, sonra abdest alır ve namaz kılar.
Ebu Abdullah şöyle demiştir: "Bu durumda gusül abdesti almak daha ihtiyatlıdır. Diğeri ise en son çaredir. Bu konuda farklı görüş ve yorumlar olduğu için bu şekilde açıklamada bulunduk."

---

[24][24] Adavi, bir önceki babda geçen hadisi almamıştır. Bahsi geçen hadis şu şekildedir; "Erkeklik organının sünnetli kısmı kadının sünnetli kısmını geçerse gusül gerekir. Hz. Peygamberle ben, böyle yaptık sonra guslettik." Buhârî, Gusl 28; Müslim, Hayz 87; Muvatta' Taharet 71; Ebu Davud, taharet 84; Nesai, Taharet 129; İbn Mâce, Taharet 111. [H. Aldemir]

Açıklama

Kadına temas eden kısmını Yani erkek, organlarından kadının cinsel organına, değenleri yıkar.
Sonra abdest alır Burada açıkça görülmektedir ki, önce cinsel organ yıkanır sonra abdest alınır.
Gusül abdesti almak daha ihtiyatlıdır Bu ifadeden önce şöyle bir takdir yapılır; "Nâsih sabit olmaz, tercih de yapılamazsa dinî bakımdan en ihtiyatlı olan gusül abdesti almaktır." İbnü'l-Arabî Buhârî'nin bu sözünü problemli görmüş ve şöyle demiştir: "Boşalmanın olmadığı cinsel ilişkilerde guslün gerekli olduğu hususunda sahabe ve onlardan sonra gelen tabiun ittifak etmişlerdir. Bu konuda Zahirî mezhebinin kurucusu Davud dışında aykırı görüş beyan eden olmamıştır. Onun da, muhalefeti önemsenmez. Burada asıl zor olan Buhârî gibi birinin muhalefet edip boşalmadan meydana gelen birleşmeler için gusül abdesti almanın müstehap olmasına hükmetmesidir. Zira o, dinin önderlerinden ve Müslüman âlimlerin en büyüklerinden biridir." Daha sonra İbnü'l- Arabî bâbda zikredilen hadisin, ona yakışmayacak şekilde zayıf olduğunu açıklamaya başlamıştır. Bunlardan bir kısmına işaret ettik. İbnü'l-Arabî devamla şöyle demiştir: "Belki de İmam Buhârî bu sözüyle gusül abdesti almanın dinî bakımdan daha ihtiyatlı olduğunu belirtmek istemiştir. Nitekim bu konu usulde oldukça meşhurdur." Onun bu görüşü, ilmine ve dinî önderliğine daha çok yakışır.
Kanaatimizce, bu ifadenin, İmam Buhârî'nin kendi tasarrufundan olduğu anlaşılmaktadır. Bâbdaki hadisten sonra gelen kendisine ait ifade ile gusül ab-destinin terk edileceğini İfade etmemiş, aksine bu konu dışında hadisten çıkarılan meselelerin bazılarına işaret etmiştir. Tıpkı daha önce bu hadisi abdestin farziyetine delil getirdiği gibi.
İbnü'l-Arabî'nin bu konuda görüş ayrılığının bulunmadığını ifade etmesi eleştiriye açıktır. Çünkü sahabe arasında bu konuda farklı görüşlerin olduğu hususu meşhurdur. Bir çok sahâbîden bu hususta rivayet nakledilmiştir. Ancak İbnu'l-Kassâr, söz konusu görüş farklılığının tabiun döneminde ortadan kalktığını belirtmiştir. Abdürrezzak da İbn Cüreyc kanalıyla Atâ'nm şöyle dediğini naklet-miştir: "Cinsel ilişki sırasında boşalmasam bile, yine de gusül abdesti almadan içim rahat etmiyor. Çünkü insanlar, bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Biz ise, en sağlam kulpa tutunduk." İmam Şafiî ise, "İhtilâfu'1-hadîs"de şöyle demiştir: [25][25] Su sudandır' hadisi sahih bir şekilde nakledilmiştir. Ancak neshedilmiştir. Dolayısıyla biz, gusül abdestinin ancak boşalma gerçekleşince gerektiğini söyleyen bölgemizdeki insanlardan (yani Hicaz'lılardan) farklı düşünüyoruz."
Bu anlattıklarımızdan, tabi ve etbâuttâbiûn döneminde bu konuda görüş farklılığının yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Ancak çoğunluk, cinsel ilişkide boşalma gerçekleşmese bile, gusül abdestinin farz olduğu kanaatindedir. Doğru olan da budur.

6. BÖLÜM HAYIZ

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Şano kadınların hayız halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Onun için hayız halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah teube edenleri de sever, temizlenenleri de sever.[26][26]
(Hayız Bölümü) Hayız, lügatte akmak anlamına gelir. Istılahta ise belirli zamanlarda kadının malum organından kanın gelmesine denir. Mahîd çoğunluğa göre hayız anlamına gelir. Hattâbî'ye göre ise, şiddetli olmayan fakat hoş karşılanmayan rahatsızlık manasına gelir. "Onlar (ehl-i kitap) sizi incitmekten başka zarar veremez [27][27] ayetindeki kelimesinin kullanımının incitmek gibi hafif rahatsızlık anlamına gelmesini, kendi görüşüne delil olarak getirmiştir. Buna göre mahîd, kadının belirli bölgesinde bulunan, ancak diğer organlarına sirayet etmeyen bir rahatsızlık anlamına gelir.
(Onun için hayız halinde olan kadınlardan uzak durun) İmam Müslim ve Ebu Dâvûd bu

---

[25][25] Bu hadisin anlamı şu şekildedir: Gusüt abdesti meni gelince gerekir. [H. Aldemir]

[26][26] el-Bakara 2/222.
[27][27] Âl-İîmrân 3/111.

konuda Enes'ten şöyle nakletmisdir: "Yahudiler, kadın hayız olunca onu evden çıkarırlardı. Bu durum, Hz. Peygamber'e soruldu. Bunun üzerine sözkonusu âyet [28][28] nazil oldu ve Hz. Peygamber Cinsel ilişki dışında eşinizle her şeyi yapın' buyurdu. Yahudiler bu hükmü yadırgadılar. Bundan dolayı Üseyd İbn Hudayr ile Ubbâd İbn Bişr Hz. Peygamber'e gelip Yahudilere muhalefet gayesiyle 'Ey Allah'ın elçisi hayızh iken kadınlarla ilişkiye girelim mi?' diyerek izin istediler. Ancak Hz. Peygamber buna müsaade etmedi."

1. Hayızın Başlangıcı

Hz. Peygamber (hayzı kasdederek) şöyle buyurmuştur: "Bu, Allah'ın Âdem'in ktzları için takdir ettiği bir şeydir."
Bazıları, "İlk olarak hayız, îsraihğuHarında başladı." demiştir. Ancak Hz. Peygamber'in hadisi, bu görüşten daha (kapsamlıdır).[29][29]

Açıklama

(İlk olarak hayız,} Bu sözü söyleyenler, Abdürrezzâk'ın İbn Mes'ûd'dan sahih bir senetle naklettiği şu rivayeti referans olarak kullanmışlardır: "İsraitoğul-lannda kadınlarla erkekler birlikte namaz kılıyorlardı. Bundan dolayı, kadınlar erkeklere karşı üstünlük taslamaya başladı. Bunun üzerine Allah Teâtâ onları hayza düçâr kılıp mescidlerden atı koydu." Buhârî de, Hz. Aişe'den buna benzer bir rivayet nakletmiştir.
(Ancak Hz. Peygamber'in hadisi, bu görüşten daha (kapsamlıdır) Yani herkesi kapsar. İlk İnsandan itibaren herkesi içine alır. Dolayısıyla İsrailoğullan ve onlardan önceki kimseleri de kapsar. Ancak bu ifade daha kapsamlı yerine, ispatı daha kolay veya daha sağlam bir bilgi şeklinde de anlaşılmıştır. ed-Dâvûdî şöyle demiştir: "Bu iki rivayet aracında herhangi bir çelişki yoktur. Zira İsrailoğullarmın kadınları aynı zamanda Hz. Âdem'in neslinden gelen kadınlardır. Buna göre, umûm ifade eden "Âdem'in kızları" ibaresi ile husus kasdedilmiştir." Bizce, ibare umum/genel anlam ifade ettiği için her iki rivayet şekli arasında bir uzlaştırma yapılabilir. Şöyle ki, İsrailoğulları'nın kadınlarında görülen hayız, onlara verilen ceza sırasında hayız müddetinin uzun sürmesiydi. Yoksa hayızın ilk defa onların arasında başladığı anlamına gelmez. Nitekim Taberî ve diğer tefsirciler, İbn Abbâs ve daha başka ilk dönem müfessirlerinden, Kur'an'da İbrahim kıssası anlatılırken geçen "O esnada hanımı ayakta idi ue (bu sözleri duyunca) ayetindeki [30][30]gülmeyi hayız oldu şeklinde tefsir ettiklerini nakletmişlerdir. Malum olduğu üzere İbrahim peygamberin İsrailoğullan'ndan önce yaşamış olduğunda zerre kadar şüphe yoktur. Hâkim ve İbn Münzir sahih bir senetle İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: "İlk olarak hayız, cennetten indikten sonra Hz. Havva'da görüldü." Bu durumda, Âdem'in kızları ifadesi Havva'nın kızları anlamına gelir. Doğrusunu eni iyi Allah bilir.

Hayız Olan Kadının Durumu

294- el-Kâsım'dan Hz. Âişe'nin şöyle dediğini işittiği nakledilmiştir: "Hacca gitmek üzere niyet ederek yola koyulduk. Şerife geldiğimiz zaman ay hâli oldum Hz. Peygamber yanıma geldiğinde ağlayıp duruyordum. Bana
Neyin var? Yoksa hayız mı oldun?' diye sordu. Ben de 'evet' dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu. 'Bu, Allah'ın Âdem'in kızları için takdir ettiği bir şeydir, Beytullahı tavaf dışında hacıların yaptığı her şeyi yap.'
Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber hanımları için sığır kurban etti.[31][31]

---

[28][28] el-Bakara 2/222

[29][29] tindeki ism-i tafdilinin temyizi belirtilmemiştir. Bu durumda bir temyiz takdir etmek gerekir. Biz de, şerhde zikredilen temyizlerden en uygununu tercih etmeye çalıştık. Bundan dolayı söz konusu ilaveyi [] arasında tercüme ettik. [H. Aldemİr]

[30][30] Hûd 11/71.

[31][31] Hadisin geçtiği diğer yerler: 305, 316, 317, 319, 328, 1016, 1018, 1556, 1560, 1561, 1562, 1638, 1650,

Açıklama

(Hayız Olan Kadının Durumu) Bu ifade ile, hayız olan kadınla ilgili durumlar kasdedilmiştir.
Şeref Mekkeye yakın bir yerin adıdır. Mekke ile arasında yaklaşık olarak 10 millik bir mesafe vardır. yap Yani hac ile ilgili tavaf dışındaki ibadetleri yerine getir.
Beytuîlah'ı tavaf dışında Bu istisna sadece hac ibadetine mahsustur. Yani kadının diğer durumlarını kapsamaz. Bir başka ifade ile hayızlı kadın, hac ibadetini yaparken tavaf hariç diğer vazifeleri yerine getirebilir. Diğer durumlarda ise, normal hayızlı kadınların riayet etmesi gereken hallere riayet eder.

2. Hayızlı Kadının Kocasının Başını Yıkaması Ve Taraması

295- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Ben hayızlı iken, Hz. Peygamber'in başını tarardım."
296- Hişâm İbn Yûsuf, Ibn Cüreyc'in kendilerine şöyle bildirdiğini naklet-miştir: "Hişom İbn. örve'nin bize haber verdiğine göre kendisine biri gelip 'Hayızlı kadın bana hizmet edebilir mi veya cünüp bir kadın bana yakın olabilir mi?' diye sordu. Urue 'Bunlar benim için normal şeyler. Hayızlı ve cünüp kadınlar bana hizmet eder. Hizmet konusunda bu iki durumun bir sakıncası yoktur. Aişe'nin bana haber verdiğine göre kendisi, hayızlıyken mescitte itikafta bulunan Hz. Peygamber'in saçlarını tararmış. Allah Resulü başını mescidden Aişe'nin odasına doğru uzatır ona yaklaştınrmış, o da hayız olmasına rağmen odasından onun saçını tararmış' diye cevap verdi.[32][32]

Açıklama

(Hayızh Kadının Kocasının Saçını Yıkaması ve Taraması) Bu hadis tarama bakımından bab başlığına uygundur. Yıkama ise kıyas yoluyla veya "Hayızh Kadına Dokunma" babında zikredilecek rivayete işaretle başlığa dahil edilmiştir. Çünkü söz konusu babda gelecek hadis, açıkça bunu göstermektedir. Bütün bunlar hayızlı bir kadının zatının/bizzat kendisi ve vücudunun temiz olduğunu ve hayzın ona dokunmaya engel olmadığını gösterir.
(mescitte bulunan) Bu ifade Hz. Peygamber'in mescitte itikaf halinde olduğunu gösterir. Hz. Aişe'nin odası ise, mescide bitişik idi.
Urve kıyas yoluyla, cünüplüğü hayızla aynı kategoriye sokmuştur. Bu durum gayet açıktır. Çünkü hayız, cünüplükten daha pis kabul edilir. Hizmeti İse, taramayla aynı kefeye koymuştur.
Hadis, hayızh bir kadının bedeninin ve terinin temiz olduğuna delalet eder. İtikattaki biri İçin yasaklanan dokunmaların, cinsel ilişki ve cinsel ilişki Öncesi yapılan hazırlıklar olduğunu gösterir. Ayrıca hayızh birinin camiye giremeyeceğine delil teşkil eder. İbn Battal "Bu hadiste, 'her hangi bir şekilde kadına dokunmak, abdesti bozar' diyen İmam Şafiî aleyhine bir deli! vardır." demiştir. Ancak böyle bir delil söz konusu olamaz. Çünkü, itikafta abdestli olma şartı yoktur. Kaldı ki, hadiste bu fiilden sonra namaz kılındığı da zikredilme mistir. Eğer namaz kılınmış olsa bile, kadının saçma dokunmakla abdest bozulmaz.

3. Kocanın Hayızlı Eşinin Kucağına Yaslanarak Kuran Okuması

Ebu Vâil hayızh hizmetçisini Ebu Razîn'e gönderirdi. Hizmetçi de mushafı kılıfıyla tutarak ona getirirdi.
297- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Ben hayızh iken Rasûlullah kucağıma yaslanır

---

1709, 1720, 1733, 1757, 1762, 1771, 1772, 1783, 1786, 1787, 1788, 2952, 2984, 4395, 4401, 4408, 5329, 5548, 5559, 6157, 7229.

[32][32] Hadisin geçtiği diğer yerler: 296, 301, 2028, 2029, 2031, 2046, 2925.

sonra Kur'an okurdu."

Açıklama

(hizmetçisini) Hizmetçi ile cariye kasdedilmiştir.
(kılıfıyla) Bu ifade ile bir bağ ile ağzı kapanan bir kılıf kasdedilmiştir. Her iki rivayet de, hayızh kadının dokunmadan Mushafı taşıyabileceğini gösterir. Bâb başlığının Hz. Aişe hadisi ile İlişkisi şu şekildedir: İmam Buhârî, hayızh birinin İçinde Kur'an bulunan bir kılıf: taşımasını, yine hayızh birinin hafız birini taşımasına benzetmiştir. Çünkü hafız, içinde Kur'an olan kimse demektir. Bu yüzden söz konusu hadisi bu babda zikretmiştir. Bu durum, Ebu Hanife'nin mezhebine uygundur. Çoğunluk ise bunu yasaklamıştır. Onlara göre hayızh birinin Kur'an'ı taşıması, saygıyla bağdaşmaz. Yaslanmak ise örf bakımından taşımak olarak İsimlendirilmez. Buradaki yaslanmadan maksat da, Hz. Peygamber'İn başını Hz. Aişe'nin göğsüne yaslamasından ibarettir.
İbn Dakîku'l şöyle demiştir: Yaslanma ifadesi, hayızh kadının Kur'an okuyamayacağını gösterir. Eğer okuması caiz olsaydı, ona yaslanılmış halde Kur'an okumanın yasak olduğu vehmine kapmılmazdı. Dolayısıyla bunun caiz olduğunu açık bir şekilde ifade etmeye de gerek kalmazdı.
Bu hadiste, hayızlı kadına dokunmanın caiz olduğuna delil vardır. Çünkü, onun zatı ve elbisesi necasete bulaşmadığı sürece temizdir. Hayızh birinin Kur'an okuyamaması, pis yerlerde Kur'an okumanın caiz olmadığı hükmüne dayanır. Ayrıca hadiste, necaset yerlerine yakın mekanlarda Kur'an okunabileceğini gösterir. Bu görüş Nevevî'ye aittir. Bir de, bu hadise dayanılarak hasta birinin, namaz kılarken elbisesi temiz olmak şartıyla hayızh bir kadına yaslanabileceği sonucuna varılmıştır. Bu görüş de Kurtubî'ye aittir.

4. Hayıza Nifas Denmesi

298- Ümmü Seleme'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamberle
ye ac'üu- bir abaya bürünmüş yatıyorduk. Derken âdet oldum. Hemen sessizce kalkıp hayız elbisemi giydim. Bunun üzerine Hz. Peygamber mı oldun?' diye sordu. Ben de 'evet' dedim. Sonra beni yanına çağırdı ve kadife örtünün altında birlikte uyuduk.[33][33]

Açıklama

(abaya) kelimesi üzerinde işlemeler olan yünden ve daha başka maddelerden dokunmuş siyah renkte bir tür örtünün adıdır.
(sessizce kalkıp) Nevevî şoy!e demiştir: "Ümmü Seleme hayız kanının Hz. Peygamber'e bulaşmasından korktuğu veya Allah Resûlü'nün kendisiyle birleşmek isteyeceğinden endişe ettiği İçin kalkıp hayız için gerekli önlemleri almış olabilir. Ya da bu halde Hz. Peygamberle yatmaya gönlü el-vermemiştir. Bundan dolayı Allah Resulü de ona, tekrar yatağa dönmesi için izin vermiş olabilir."
Hattâbî şöyle demiştir: "Bu kelimenin kökü, kan anlamına gelen poü'dir. Bu hadis, giyinik hayızlı bir kadınla birlikte uyumanın ve onunla bir örtü altında yatmanın caiz olduğunu gösterir. Aynca bu hadise göre, kadının hayız için normal elbiselerinin dışında bir elbise giymesinin müstehap olduğu sonucu ortaya çıkar."

5. Hayızlı Kadına Dokunmak

299- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "İkimiz de cünüp iken Hz. Peygamberle birlikte bir kaptaki suyu kullanarak gusül abdesti alırdık."
300- Bana emrederdi, ben de izarımi bağlardım. Sonra hayızlı olmama rağmen bana dokunurdu. [34][34]

---

[33][33] Hadisin geçtiği diğer yerler: 322, 323, 1929.

[34][34] Hadisin geçtiği diğer yerler: 302, 2030

301- Hz. Peygamber itikattayken başını bana uzatırdı. Ben de hayızlı olduğum halde başını yıkardım."
302- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Bizden biri hayız olur, Hz. Peygamber de ona dokunmak isterse hayzm başlarında izarını bağlamasını emreder sonra dokunurdu." Hz. Aişe şöyle devam etmiştir: "İçinizden kim, Hz. Peygamber'in nefsine hakim olduğu kadar kendine hakim olabilir ki!"

Açıklama

(Hayızlı Kadına Dokunmak) Burada dokunmaktan maksat, cima değil tenlerin birbirine değdirilmesidir.
izanmı bağlardım Bu ifadeyle, kadının vücudunun orta kısmını izar ile örtmesi kast edilmiştir. Fakihier, geçerli olan örfü dikkate alarak örtülmesi gereken yerleri göbek ile diz kapağı arası olarak tespit etmiştir.
Bizden biri Yani Hz. Peygamber'in eşlerinden biri. (hayzın başlarında) Hayzın başladığı ilk anlarda ve akıntının bol olduğu zamanlarda.
{Hz. Peygamber'in nefsine hakim olduğu) Bu İfade ile Hz. Peygamber'in kendisini tam olarak kontrol ettiği kastedilmiştir. Bir başka ifade ile, tehlikeli bölgelerde gezip tehlikeye bulaşmasından korkulan kimseler hakkında duyulan endişeler onun için geçersizdir. Buna rağmen yine de Hz. Peygamber günaha düşmekten korunmamış başkalarına dinî bir uygulamayı öğretmek için örtünün üzerinden mübaşerette bulunmuştur. Alimlerin çoğu bu kanaattedir. Bu hüküm, maliki mezhebinde "seddü'z-zerîa" bölümündeki esaslara uygundur.
Sevrî, Ahmed Ibn Hanbel ve İshâk gibi bir çok selef alimine göre hayızlı kadının sadece cinsel organından istifade edilemez. Hanefî'lerden İmam Muhammed de bu görüştedir. Tahâvî de bu görüşü tercih etmiştir. Mâlikiler'den Asbağ'ın tercihi de bu doğrultudadır. Şâfiîler'de bu konuda var olan iki görüşten biri böyledir. İbn Münzir de bu görüşü seçmiştir. İmam Nevevî ise şöyle demiştir: "Bu görüş daha çok tercihe şayandır. İmam Müslim'in Enes'ten naklettiği "Onlarla cima hariç her şeyi yapın!" hadisi de, buna delildir." Delilleri uzlaştırmak için bâbda zikredilen hadis İle benzerlerinin müstehap bir hükme delalet ettiğini söylemişlerdir.
îbn Dakîku'I-'îyd şöyle demiştir: "Bâbta zikredilen hadiste izarın altından yararlanmanın yasaklandığına dair bir delil yoktur. Çünkü, hadiste sadece Rasûlullah'ın saw:âhu aleyh; ve fiili söz konusudur." Nevevî de bu yorumu güzel bulmuştur.
303- Abdullah İbn Şeddâd, Meymûne validemizin şöyle dediğini nakletmiş-tir: "Hz. Peygamber hayızlı hanımlarından birine dokunmak istediği zaman ona izarını bağlamasını emrederdi."

6. Hayızlı Kadının Oruç Tutmaması

304- Ebu Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber kurban veya ramazan bayramı namazını kıldırmak üzere namazgaha yöneldi. Yolda kadınlara rastladı. Onlara '£y kadınlar topluluğu sadaka verin! Zira cehennem ehlinin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu bana gösterildi' dedi. Kadınlar 'Neden ey Allah'ın elçisi?1 diye sordu. Hz. Peygamber de lanet eder ve kocalarınızın iyiliğine nankörlük yaparsınız. Karartı ve basiretli bir adamın aklını sizden daha fazla çelen, dinî ve aklî bakımdan eksik birini görmedim.' diye cevap verdi. Bunun üzerine kadınlar 'Ey Allah'ın elçisi aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?' diye sordular. Hz. Peygamber Bir kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısına denk değil midir?' diye sorunca, kadınlar 'Tabiî ki dediler. Hz. Peygamber İşte bu, onların akıllarının eksik olmasından ileri gelir.' dedi. Sonra kadınlar hayız olduğu zaman, namaz kılmazlar, oruç tutmazlar, değil mi?' diye sordu. Kadınlar Evet' deyince 'Bu da, onların dinî bakımdan eksik olduğundan ileri gelir.' buyurdu.[35][35]

Açıklama

[35][35] Hadisin geçtiği diğer yerler;1462, 1951, 2658.

(Hayızh Kadının Oruç Tutmaması) İbn Reşîd ve diğerleri şöyle demiştir: "İmam Buhârî adeti olduğu üzere, anlaşılması basit konulan bir kenara bırakıp problemli meseleleri izah eder. Bu bâbda da böyle yapmıştır. Şöyle ki, manevi necasetten arınmamış halde olan hayızh kadının namaz kılmaması gayet açıktır. Çünkü temizlik, namazın sıhhat şartlarından biridir. Oruçta ise, temizlik şartı yoktur. Dolayısıyla hayızh kadının oruç tutmaması, kolay kolay anlaşılmaz. Bu nedenle, namazın aksine bu durumu belirtme ihtiyacı duymuştur."
(bana gösterildi) Allah Teâlâ, isra gecesi cehennemdeki kadınları Hz. Peygamber'e göstermiştir.
(kocalarınızın iyiliğine nankörlük yaparsınız) Bu ifade, "Kocalarınızın hakkını inkar edersiniz" aniamma gelebileceği gibi daha geniş manalara da gelebilir.
(eksik) Bana göre bu, kadınların cehennem ehlinin çoğunluğunu oluşturma nedenlerinden biridir. Çünkü onlar, kararlı ve basiretli bir adamın aklını çelip o kimsenin kendisine yakışmayan sözler sarfedip yanlış işler yapmasına sebep olurlar. Dolayısıyla hem onların günahlarına ortak olurlar, hem de daha fazlasını işlerler.
daha fazla çelen [36][36] Burada kadınların ne kadar çok akıl çeldiğini belirtmek için mübalağa ifade eden lafızlar kullanılmıştır. Çünkü kararlı ve basiretli kimse, hanımlara boyun eğerse, onun gibi olmayanlar haydi haydi kadınlara boyun eğer.
('Ey Allah'ın elçisi aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?' diye sordu.) Kadınlar, neden akıl ve din bakımından noksan olduklarını bilmedikleri için bu soruyu sormuştur. Aslında böyle bir soru sormaları, onların eksik akıllı olduklarını gösterir. Çünkü, daha başta çokça lanet etme, kocaların iyiliğini inkar, kararlı ve basiret sahibi kimselerin aklını çelme şeklinde kendilerine nispet edilen üç özelliği kabul etmişler, sonra da eksik olduklarını anlamakta güçlük çekmişlerdir. Hz. Peygamber onlann bu sorusuna, azarlamadan ve kınamadan ne kadar da yumuşak bir cevap vermiştir... Bir başka İfade İle onların anlayacağı seviyede konuşmuştur. Hz. Peygamber Bir kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısına denk değil midir?' sözüyle "erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile biri yanıîırsa diğerinin ona hatırlatması için - iki kadın olsun [37][37] âyetini kasdetmiştir. Kadınların birinin diğerine hatırlatmada yardımcı olması, onlann hafızada tutma yeteneklerinin zayıf olduğunu gösterir. Bu da, akıllarının eksik olduğuna delalet eder. (namaz kılmazlar, oruç tutmazlar,) Bu ifade, hayızh kadınların namaz kılmaktan, oruç tutmaktan alıkonulduklarının, bu olaydan daha önce varid olan şer'î bir hüküm ile sabit olduğunu gösterir.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Bayram namazlarında imamın namazgaha (caminin avlusuna) geçmesi dinî açıdan uygundur.
Namaz İçin toplanmış insanlara imam, sadaka vermelerini emredebilir. Bazı mutasavvıflar bu hadisten hareketle, zenginlerden fakirler için sadaka istemenin caiz olduğu sonucuna varmıştır. Ancak bunun şartları vardır.
Kadınlar bayram namazına katılabilir. Ancak fitne endişesinden dolayı erkeklerden ayrı mekanda namaz kılarlar.
İmamın sadece kadınlara nasihat etmesi caizdir.
Nimeti inkar etmek haramdır.
Lanet, küfür gibi kötü sözlerin sıkça kullanılması haramdır. İmam Nevevî'ye göre bunlar büyük günahtır. Çünkü bunlara bulaşanlar, cehennemle tehdit edilmiştir.
İnsanların Allah'ın rahmetinden uzak olması için yapılan beddua demek olan lanet kötüdür.
Dinden çıkmaya neden olmayan günahları işlemek hakkında küfür (inkar) kavramı

[36][36] daha fazla çelen" şeklinde tercüme ettiğimiz ifadesi Arapça'da ism-i tafdîl sigası olup anlama ziyadelik katar. "Akıl" diye tercüme ettiğimiz kelimesi aklın özü anlamına gelir. Kararlı ve basiretli şeklinde tercüme ettiğimiz »jU- kelimesi ise, kendi İşlerini kendisi kontrolünde tutan kimse anlamına gelir. İşte bütün bunlar, mübalağa ifade eder. (H. Aldemir)
[37][37] el-Bakara 2/282.

kullanılabilir. Bununla, günahkâr kimselere karşı katı bir tavır söz konusudur. Çünkü bu hadisin bir başka rivayetine göre cehennemliklerin çoğunun kadınlardan olduğu bildirilirken gerekçe olarak "küfürleri yüzünden" ifadesi yer almaktadır.
Ayıplanan vasfın ortadan kalkmasına neden olacak şekilde nasihatte bulunurken katı davranmak caizdir. Ancak, belirli bir şahıs hedef alınmaz. Çünkü, genel ifadeler kullanmak, dinleyenlerin daha kolay istifade etmesini sağlar.
Sadaka belaları savar. Kulların birbirine karşı İşlediği günahlara keffaret olur.
Akıl, daha önce geçen iman örneğinde olduğu gibi, eksik ve fazla sıfatlarıyla nitelenebilir. Kadınlar, eksik akıllı oldukları zikredildi diye kınanamaz. Çünkü bu onların yaratılışların in bir özelliğidir. Ancak onların yüzünden fitneye düşmekten sakındırmak için bu özelliklerine dikkat çekilebilir. Bundan dolayı Hz. Peygamber cehennem azabını kadının eksik akıllı olmasına değil de, kendisine yapılan İyiliğin inkar edilmesi gibi başka nedenlere bağlamıştır.
Din bakımından eksik olmak, sadece günahın meydana geldiği konularda olmaz. Aksine bundan daha geniş alana sahiptir. Bu görüş İmam Nevevî'ye aittir. Çünkü eksiklik, izafî bir kavramdır. Mesela kâmil bir kişi daha kâmil birine göre kemal bakımından eksiktir. Bundan dolayı, hayızlı bir kadm, hayız dönemi boyunca namaz kılmadığı için günahkâr olmaz. Ancak namaz kılan bir erkeğe nazaran din bakımından eksiktir.
Hastalık yüzünden sağlıklı iken kıldığı nafile namazları kılarnayan kimse, söz konusu namazların sevabını kılmış gibi alır. Peki, âdet döneminde namaz kılmamakla mükellef olan hayızlı kadm namaz kılmadığı için sevap alabilir mi? Bu hususta imam Nevevî şunu söylemiştir: "Ağır basan görüşe göre sevap alamaz. Hayızlı kadın ile hasta arasında fark vardır. Hasta kişi, ehliyeti olduğu sürece söz konusu nafile namazları sürekli kılma niyeti taşır. Hayızlı kadın ise, böyle değildir." Kanaatime göre bu farkın, kadının namazı terk etmesinden dolayı sevap alamamasını gerektirdiği tartışmaya açıktır.
Öğrenen konumunda olan öğretene, tâbi konumunda olan rehberine anlayamadığı meselelerde müracaat etmelidir.
Bu hadiste Allah Rasûlü'nün ne kadar yüce bir ahlaka sahip olduğu, merhamet ve hoşgörü peygamberi olduğu görülmektedir. Hak Teâlâ onun şanını, şerefini ve saygınlığını artırsın!

7. Hayızlı Kadın Tavaf Hariç Bütün Hac Menasikini Yerine Getirir

İbrahim şöyle demiştir: "Hayızlı kadının âyet okumasında bir sakınca yoktur." İbn Abbâs da, cünüp kimsenin Kur'an okumasında bir mahzur görmezdi. Hz. Peygamber ise her durumda Allah'ı anardı. Ümmü Atiye şöyle demiştir: "Biz kadınlara, hayızlı iken de (Arafat ve Mina gibi yerlere) çıkmamız, erkekler gibi tekbîr getirip dua etmemiz emredildi." İbn Abbâs Ebu Süfyân'm şöyle dediğini nakletmiştir: "Herakleios Hz. Peygamberin mektubunu istedi. Sonra onu okudu. Bir de baktık ki mektup, 'Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla, Ey ehli kitap! Sizinle bizim aramızda ortak olan bir kelimeye gelin.[38][38] şeklinde başlıyordu. Atâ, Câbir'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Âişe hayız oldu, Kabe'yi tavaf ve namaz hariç, hac ibadetinin bütün gereklerini yerine getirdi. "Hakem şöyle demiştir: "Ben cünüp iken hayvan oğazlanm." Allah Teâlâ şu şekilde buyurmuştur: "Üzerine Allah'ın adı anılmalan kesilen hayvanlardan yemeyin! [39][39]
305- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamberle lirlikte yola çıktık. Sadece haccı düşünüyorduk. Şerife geldiğimiz zaman hayız jldum. Sonra Hz. Peygamber yanıma geldi. O esnada ağlıyordum. 'Neden ağlıyorsun' diye sordu. Ben de, 'Allah'a and olsun ki, bu yıl ıac etmeyi istemiyorum' diye karşılık verdim. O da, 'Galiba hayız oldun' dedi. Sen 'Evet' deyince, şöyle buyurdu: 'Bu, Allah'ın Adem'in kızları için takdir ittiği bir şeydir. Hacıların yaptığı her şeyi yap! Yalnız temizleninceye iadar Ka'be'yi tavaf etme!"

---

[38][38] Ali İmrân 3/64

[39][39] el-En'âm 6/121.

Açıklama

(Hacıların yaptığı her şeyi yap! Yalnız temizleninceye kadar Ka'be'yi tavaf 'ime!) İmam Buhârî'nin bu babda zikrettiği hadis ve diğer rivayetlerle şunu kas-lettiği söylenmiştir: "Hayız ve onun hükmünde olan cünüplük gibi durumlar,)ütün ibadetlere engel olmaz. Aksine zikir gibi bir takım bedenî ibadetler, bu tür İurumlarda bile yapılabilir. Tavaf hariç hacda yapılması gereken diğer hususlar la, hayzın engel teşkil etmediği ibadetlerdendir." Ancak İmam Buhârî'nin bunları îasdetmiş olması tartışılır. Çünkü hacda yapılması gereken İbadetler nas ile santur. Dolayısıyla bu hususta, istidlale gerek yoktur. En güzeli, İbn Reşîd'in, İbn attâl ve daha başkalarına tabi olarak ileri sürdüğü şu görüştür: "İmam Buhârî bâbda, Hz. Aişe hadisini zikrederek hayızh ve cünüp kimselerin Kur'an okunabileceğine delil getirmek istemiştir. Çünkü Hz. Peygamber tür özel namaz olduğu için hac ibadetlerinden sadece tavafı ayrı tutmuştur, 'ikir, telbiye ve dua, hac ibadetinin bir parçasıdır. Hayızh bir kadının bunları yapması yasaklanmamıştır. Aynı hüküm, cünüp biri için de geçerlidir. Çünkü hayızh kadının necaseti onunkinden daha ağırdır.
Kur'an okunması bir tür Allah'ı anmaksa, bu durumda zikir ile arasında herhangi bir fark yoktur. Yok eğer başlı başına bir ibadetse, bu durumda özel bir delile İhtiyaç vardır. İmam Buhârîye göre de bu konuda sahih bir hadis yoktur. Bu hususta nakledilen rivayetlerin tamamı başkalarına göre delil olur. Ne var kî bunların çoğu, tevile açıktır. Nitekim ileride buna işaret edeceğiz. Bundan dolayı İmam Buhârî ve onun gibi hayız ve cünüp kimsenin Kur'an okuyacağını söyleyen Taberi, İbnu'l-Münzir ve Dâvûd gibi alimler, "Her durumda Allah'ı anardı" hadisinin umum İfade eden ibaresine dayanmışlardır. Çünkü zikir, geniş bir kavramdır. Kur'an'Ia olabileceği gibi başka şeylerle de olabilir. Zikir ile Kur'an okumayı örf ayırır. İmam Buhârî İbrahim en-Nehâî'nİn görüşüne yer vermek suretiyle, hayızh kadının Kur'an okumasının yasaklandığı hususunda icmâ' bulunmadığını belirtmek istemiştir. İmam Maİik'ten İbrahim en-Nehâî'nin görüşüne benzer bir görüş nakledilmiştir. Yine ondan her koşulda Kur'an okunabileceği rivayet edilmiştir. Kendisinden yapılan bir başka rivayete göre İse, cünüp kimsenin aksine hayızh kadının Kur'an okuyacağını belirtmiştir. Bu son görüşün, İmam Şafiî'nin kaul-i kadîrril (eski ictihadları) olduğu söylenmiştir.
İmam Buhârî kendi görüşünü desteklemek için İbn Abbâs'tan gelen rivayeti nakletti. İbn Münzir, söz konusu rivayeti "İbn Abbâs cünüp iken virdini okurdu" şeklinde senetle birlikte rivayet etmiştir.
Daha sonra İmam Buhârî, Bizans İmparatoru Herakleios olayına dair Ebu Süfyan'dan gelen hadisin bir bölümünü zikretti. Bahsi geçen hadis, Buhârî'nin "Bedyu'1-vahy" bölümü ile diğer bölümlerde senetle birlikte geçmektedir. Bu hadis, babın konusuna şu şekilde delil teşkii eder: Hz. Peygamber. İslâm'a davet için Rumlara bir mektup yazmıştı. Malum olduğu üzere Rumlar kâfirdi, kâfirler de cünüptür. Sanki Buhârî hadisin bu bölümünü zikretmekle cünüp birinin Kur'an'a dokunabileceğini ifade etmek istemiştir. Çünkü mektupta iki âyet vardı. O halde cünüp birinin Kur'an okuması da caizdir. Bu izah, İbn Reşîd'e aittir. Hadis şu şekilde delil olarak kullanılmıştır: Hz. Peygamber :
Rumlara okumaları için âyet yazıp göndermiştir. Bu durum, boy abdesti yokken Kur'an okunabileceğinin istinbat ile değil nas ile sabit olduğunu gösterir. Boy abdesti olmayan kimselerin Kur'an okuyamayacağını söyleyen çoğunluk, bu iddiaya şu şekilde cevap vermiştir: "Mektup, söz konusu iki âyetten daha başka cümleleri de içermektedir. Bu durum, içerisinde ayet bulunan fıkıh ve tefsir kitaplarını okumaya benzer. Cumhura göre, boy abdesti olmayan kimselerin bu kitaplara dokunması ve onları okuması yasaklanmamıştır. Çünkü söz konusu kimse, böyle yapmakla Kur'an okumayı hedeflemez."
Ahmed İbn Hanbel, tebliğ maslahatını göz önüne alarak mektuplaşmalara benzer konularda Kur'an âyeti kullanılmasının caiz olduğunu açıkça belirtmiştir. Şâfiîlerin çoğu bu görüştedir. Bazı âlimler ise bir ya da iki âyet gibi az miktarda Kur'anm kullanılmasını caiz görmüştür. Mesela Sevrî şöyie demiştir: "Hıristiyan birinin Kur'an'dan bazı harfleri öğrenmesinde bir sakınca yoktur. Belki bu sayede Allah Teâlâ ona hidayet nasip eder. Ancak bir âyet öğrenmesini hoş karşıla. Bu konuda o, cünüp kimse gibidir." Ahmed İbn Hanbel de şöyle demiştir: Kur'an'ı hak ettiği yere koymamalarını hoş görmem." Yine

ondan şöyle dediği nakledilmiştir: "Gayr-i müslimin hidayete ermesi umuluyorsa, Kur'an okuyup öğrenmesi caizdir. Aksi takdirde caiz değildir." Boy abdesti olmayanların Kur'an okumasını caiz görmeyenlerden biri şöyle demiştir: "Herakleios kıssasında, cünüp birinin Kur'an okumasının caiz olduğunu gösteren bir deli! yoktur. Zira cünüp biri, okuduğu lafızlarla Kur'an tilavetini kasdeder ve okuduklarının da âyet olduğunu bilirse bu durum da Kur'an okuması caiz değildir. Bir rivayette Kur'an olduğunu bilmediği bir bölümü okursa bu durum, caizdir. İşte kâfirin durumu da böyledir." Çoğunluk "Cünüp dışında hiçbir şey, Hz. Peygamber'in Kur'an okumasına engel olmazdı." şeklinde Hz. Ali'den gelen hadise dayanarak boy abdesti olmayan kimsenin Kur'an okumasını caiz görmez. Bu hadisi, sünen musannifleri tahriç etmiştir. Tirmizi İle İbn Hibbân sahih olduğunu söylemiştir. Bazı alimler, bu hadisin senedinde bulunan ravilerden birinin zayıf olduğu kanaatindedir. Hakikatte bu rivayet hasen olup delil olarak kullanılmaya müsaittir. Ancak bu rivayet hakkında "delil olarak kullanılması tartışmaya açıktır." denilmiştir. Çünkü, bu rivayet sadece Hz. Peygamberin fiiline delalet eder. Bu da, söz konusu fiilin dışındaki uygulamaların caiz olmadığı anlamına gelmez. "Hayızlı ve cünüp kimse, Kur'an'dan hiçbir ayeti okuyamaz [40][40] şeklinde merfu olarak İbn Ömer'den nakledilen hadis ise, rivayet edildiği bütün senetlere göre zayıftır.

8. Özür Kanı (İstihâze)

306- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: Fâüma binti Hubeyş Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın elçisi, ben temizlenemiyorum. Namazı bırakayım mı?" diye sordu. Bunun üzerine Rasutuliah şöyle buyurdu: "Bahsettiğiniz şey, damar (kanamasıdır). Hayız değildir. Adetin başladığı zaman namazı bırak. Âdet müddetin dolunca, üzerindeki kanı yıka ve namaz kıl."

Açıklama

(Özür Kanı) Adet dönemi dışında kadının cinsel organından gelen kana özür kanı denir
(ben temizlenemiyorum.) Fâtıma'ya göre hayızlı kadının temizlenmesi, kanın kesilmesi ile anlaşılırdı. Bundan dolayı kinaye yoluyla temizlenemediğini belirterek kanın devamlı geldiğini ifade etmiştir. Hayızlı kadının namaz kılamayacağını biliyordu. Bu hükmün, kadının cinsel organından kan geldiği sürece geçerli olduğunu zannetmişti. Bu yüzden "namazı bırakayım mı?" diye sormuştur.
{üzerindeki kanı yıka ve namaz kıl.) Bu durumda olan bir kadın, gusül abdesti aldıktan sonra üzerindeki kanı yıkar ve namaz kılar.
Bu hadis şuna delil teşkil eder: Kadın hayız kanı ile özür kanını birbirinden ayırt edebiliyorsa, hayız kanını esas alır ve onunun başlaması ile sona ermesine göre davranır. Hayız süresi sona erince, temizlenmek için gusül abdesti alır. özür kanının hükmü İse, abdesti bozan diğer şeylerin hükmü gibidir. Yani özür kanı gören kadın, bundan dolayı her namaz için abdest alır. Ancak aldığı abdest ile, ister zamanında kılman isterse kaza edilen olsun sadece bir farz namazı Çünkü Hz. Peygamber özür kanı gören kadın hakkında "Her namaz için abdest al!" buyurmuştur. Çoğunluk bu görüştedir. Hanefîlere göre ise abdest, namaz vaktiyle İlgilidir. Bundan dolayı özür kanı gören kadın, aldığı abdest İle zamanı girmiş farz namazı ve o namazın vakti çıkmadığı sürece dilediği kadar kaza namazı kılabilir. Onlara göre "her namaz için abdest al!" hadisi her namaz vakti için abdest al! manasına gelir. Bu hadiste hazif şeklinde tezahür eden mecaz vardır. Ancak bunun böyle olduğunu gösteren delile ihtiyaç vardır.
Malikîler'e göre özür kanı gören kadının her namaz için abdest alması müstehaptır. Abdesti bozan başka bir durum meydana gelmediği sürece abdest alması farz değildir. Ahmed ve İshâk'a göre ise, özür kanı gören kadının her farz namaz için gusül abdesti alması daha ihtiyatlıdır.
Ayrıca bu hadis, kadının kendisiyle alakalı konularda fetva istemesinin, kadınlara özgü meselelerde erkeklerle karşılıklı konuşmasının ve ihtiyaç anında sesini duyurmasının caiz

---

[40][40] Tirmizî, Taharet, 98. (131) [H. Aldemir]

olduğunu gösterir.

9. Hayız Kanının Yıkanması

307- Hz. Ebu Bekr'in kızı Esmâ'dan şöyle nakledilmiştir: "Bir kadın Hz. Pey-gamber'e «ibi&hu ^yhi ve seu«n 'Ey Allah'ın elçisi, bizden birinin elbisesine hayız kanı bulaşırsa ne yapması gerekir? Bu konuda ne buyurursunuz? diye sordu. Rasûlullah da şöyle cevap verdi; 'Eğer sizin elbiselerinize hayız kant bulaşırsa, onu çitileyip üzerine su döküp yıkayın. Daha sonra o elbiseyle namaz kılın."
Bu hadise göre, hayız kanı diğer kanlar gibidir. Dolayısıyla yıkanması farzdır. Ayrıca kurumuş kirlerin yıkanmasını kolaylaştırmak için önceden çitilemek müstehaptır.
308- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Bizden biri hayız olurdu, temizlendikten sonra elbisesine bulaşan kanı çîtilerdi. Daha sonra elbisenin kan bulaşan kısmını su ile yıkardı. Sonra elbisesinin geri kalan kısımlarına su döker ve onunla namaz kılardı."

10. Özür Kanı Gören Kadının İtikafa Girmesi

309- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamberle birlikte özür kanı gören hanımlarından biri de itikafa girdi. Kanının akmasından dolayı altına bir leğen koyduğu da olurdu." Hatta hadisin ravilerinden İkrime.41[41]
Hz. Âişe'nin usfuru gördüğünü söylemiştir. Hz. Aişe anlatmaya şöyle devam etmiştir: "Bu, filanca kadının gördüğü bir şeydi.42[42]
310- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'le birlikte hanım arından biri de itifcaja girdi. O sırada hem kan hem de sarı su görüyordu. Namaz kılarken altında bir leğen bulunurdu."
311- Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, özür kam gören müminlerin annelerinden biri itikafa girmiştir.

Açıklama

(Özür Kanı Gören Kadının İtikafa Girmesi) Bu başlık, özür kanı gören kadınların itikafa girmelerinin caiz olduğunu açıklamak için konulmuştur.
{hanımlarından biri) İbn Abdilberr, Cahş'm üç kızının özür kanı gördüğünü nakletmiştir. Bunlar, müminlerin annesi Zeynep, Talha'nın hanımı Hımne ve Abdurrahman b. Avf'm hanımı Ümmü Habîbe'dir. Özür kanı en fazla onlarda görünürdü. Ebu Dâvûd Hz. Âişe'den şöyle nakletmiştir: "Zeyneb bintü Cahş özür kam gördü. Hz. Peygamber ona, her namaz için gusül abdesti a/masını söyledi."
Bu hadise göre, özür kanı gören kadınların camilerde bulunması, İtikafa girmesi ve namaz kılması caizdir. Ayrıca etrafı kirletmelerinden emin oldukları sürece camilerde iken özür kanı görmelerinde bir sakınca yoktur. Sürekli olarak abdest tutamayan veya durmadan kanayan yarası bulunan kimse hakkında da aynı hükümler geçerlidir.

11. Kadınlar Hayız Döneminde Kullandığı Elbise İle Namaz Kılabilir Mi?

312- Mücahid'den Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Her birimizin sadece bir elbisesi vardı. Hayız döneminde de onu giyerdi. Eğer ona kan bulaşırsa tükürüğü ile ıslatır, sonra tırnakları ile kazırdı."

Açıklama

(Kadınlar Hayız Döneminde Kullandığı Elbise ile Namaz Kılabilir mi?) Bu hadisin bab başlığı ile alakası şu şekilde izah edilmiştir: Sadece bir elbisesi bulunan kadın, hayız

41[41] bk. Aynî, Umdetu'1-kârî, III, 182. [H. Aldemir]

42[42] Hadisin geçtiği diğer yerler: 310, 311, 2037.

döneminde de o elbiseyi giyer. Doğal olarak temizledikten sonra sahip olduğu bu tek elbise ile namaz kılar. Bununla birlikte hadiste, Hz. Peygamber'in ve hanımının bu elbiseyle namaz kıldığını gösteren bir bilgi yoktur.
Ayıca bu hadiste necasetin su dışında başka bir şey ile giderilebileceğini söyleyenler için delil yoktur. Çünkü müminlerin anneleri tükürükleri ile hayız kanını gidermişlerdir. Buradaki maksadları, elbiseyi temizlemek değildir.

12. Hayızdan Dçlayı Gusül Abdesti Alan Kadının Güzel Koku Sürünmesi

313- Ümmü Atiyye'den şöyle nakledilmiştir: "Bir ölü için üç günden fazla yas tutmamız yasaklandı. Ancak koca için dört ay on gün yas tutmamız emredildi. Yas tuttuğumuz süre içinde, sürme çekmez, koku sürünmez ve asab[43][43] dışında boyalı elbise giymezdik. Adetimiz sona erip hayızdan dolayı gusül ab-desti alınca azıcık küst-ı azfâr [44][44] kullanmamıza izin verildi. Bizim cenazelerin ardından gitmemiz de yasaklandı.[45][45]

Açıklama

(Kadının Güzel Koku Sürünmesi) Bu başlık ile, kadının hayızdan dolayı gusül abdesti alırken koku sürünmesinin kesinlikle caiz olduğu ifade edilmek istenmiştir. Çünkü, koku sürünmesi haram olan yaslı kadına hayızdan çıkınca belli bir oranda koku kullanmasına izin verilmiştir.
(küst-i azfâr) Kust adında bilinen bir buhurdur. Aynı şekilde azfâr da öyledir. Küst ile Kust aynıdır. Nevevî şöyle demiştir: "Koku sürünmekle sadece Kust ile zufrun kullanılması kasdedilmemişrJr. Yaslı kadına, hayızdan dolayı gusül abdesti aldığı sırada kendisindeki hoş olmayan kokuyu gidermesi için koku sürme izni verilmiştir." Mühelleb de şöyle demiştir: "Namaz kılacağı İçin yaslı ve hayızdan çıkmış kadının, kan kokusunu gidermesi için buhur kullanmasına İzin verilmiştir."

13. Hayızdan Temizlenen Kadının Kendini Ovması

Hayızlı kadın nasıl yıkanır, kokulu bîr bezi veya pamuğu alıp kanın izine sürer.
314- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Bir kadın Hz. Peygamber'e gelip hayızdan dolayı nasıl gusü! abdesti alacağını sordu. Hz. Peygamber ona, nasıl gusül abdesti alacağını şu şekilde bildirdi: 'Bir parça kokulu bez ya da pamuk al, onunla temizlen!'
Kadın, 'nasıl temizleneyim?' diye sordu. Rasûlullah. Bununla temizlen' dedi. Kadın 'Nasıl yani?' diye sorunca Hz. Peygamber Subhanallâh temizlen işte!' dedi. Bunun üzerine kadını yanırha çektim ve 'Bunu kanın izine sür' dedim.[46][46]

Açıklama

(Kadının Kendini Ovması) Nasıl gusül abdesti alınacağına ve ovmaya dair bir şey geçmediği için bu hadisin bab başlığına uygun olmadığı söylenmiştir. Kirmanı kendisinden önceki bazı âlimlerin yolundan giderek bu itiraza şu şekilde cevap vermiştir: "Hadiste kokulu bez veya pamuğun kanın izine sürülmesi geçmektedir, bu da, ancak ovmakla mümkündür. Guslün nasıl alınacağından maksat ise hayızlı kimsenin boy abdestine mahsus özel durumdur. Yani koku sürünmektir. Yoksa bizzat yıkanma değildir." Her ne kadar zorlama olsa da, bu cevap güzeldir. Ancak bundan daha güzel cevap da verilebilir.

---

[43][43] Asb, Yemen'de örülürken boyanan bir tür elbisenin adıdır. (Ayrıntılı bilgi için bk. Aynî, Umde-tul-kârî, III, 185 [H. Aldemir])

[44][44] Küst (Kust) ve azfâr o dönemde güzel kokmak için kullanılırdı. (Ayrıntılı bilgi için bk. Aynî, Um-detu'1-kârî, III, 186.[H. Aldemir])

[45][45] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1278, 5340, 5341, 5342, 5343.

[46][46] Hadisin geçtiği diğer yerler: 315, 7357

Şöyle ki; âdeti gereği İmam Buhârî her ne kadar zikrettiği hadislerde bab başlığına delil teşkil eden bir durum olmasa da, eğer hadisin bir başka varyantında bab başlığına delil teşkil edecek bir durum varsa, o hadisi kullanmaktan çekinmemiştir. Konumuzla ilgili olarak şu açıklamayı yaparız; İmam Müslim bu hadisi, İbn Mansûr'-dan İbn Uyeyne kanalıyla nakletmiştir. İmam Buhârî de, bu kanalla rivayette bulunmuştur. Söz konusu rivayette, "Nasıl yıkanır?" ifadesinden sonra "alıp ifadesinden önce atıf harflerinden vardır. Bu harf bilindiği üzere terâhi 47[47] için kullanılır. Bu da, önce yıkanmanın sonra kokulu bir bez veya pamuğun kullanılmasının öğretildiğini gösterir. İmam Müslim Safİyye ve Hz. Âişe kanalıyla bir rivayette daha bulunmuştur ki, bu rivayette Mansûr rivayetinde belirtilmeyen gusül abdestinin nasıl alınacağı konusu anlatılmıştır. Bahsi geçen rivayet şu şekildedir: "Sizden biri suyunu ve sidresini 48[48] alıp güzelce temizlenir, sonra başından aşağı su döker, saç diplerine varıncaya kadar eliyle başını iyice ovar, sonra üzerine su döker ve bir bez veya pamuk alır." Guslün nasıl alınacağını ve vücudun ovulmasını konu edinen bab başlığı ile işte bu kasdedilmiştir. Ancak İmam Buhârî kendi şartına uymayan İbrahim İbn Muhacir kanalıyla nakledildiği için bu hadisi tahriç etmemiştir.
{temizlen) Bu hadisten sonra gelen rivayette, "temizlen" yerine aynı anlama gelen ifadesi kullanılmıştır.
Nevevî şöyle demiştir: "Alimlere göre bu ifadeyle, kadının cinsel organı kasdedilmiştir." el-Muhâmilî ise şöyle demiştir: "Kadın için, hayız kanı vücudunun neresine bulaştı ise o bölgesine koku sürmesi müstehaptır." Bu görüşü ondan başkasının dile getirdiğini bilmiyorum. Ancak hadisin zahiri, onu desteklemektedir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Hayret verici olaylar karşısında Sübhanallah denir. Bu hadiste kafa yormadan idrak edilebilecek basit bir meselenin anlaşılmaması üzerine Rasûlullah Subhanolhh" demiştir.
Avret mahalli ile ilgili konularda kinayeli bir üslup kullanmak müstehapür.
Kadın, kendisiyle ilgili utanılacak meseleleri bilen bir erkeğe sorabilir. Nitekim Hz. Âişe ensar'm kadınları için şöyle demiştir: "Haya, dinî bilgi öğrenme hususunda ensar'm kadınların engel olmazdı."
Açıkça konuşmanın uygun olmayacağı meselelerde üstü kapalı ifadeler ve bir takım İmalarla yetinilir.
Soru soranın anlaması için, cevap tekrarlanır. Hz. Peygamber ilk seferinde kadın arılamayınca cevabını tekrarlamıştı. Hz. Peygamberin bir sonraki hadiste temizle dedikten sonra yüzünü çevirmesi, cevabı tekrarladığını gösterir. Yani Allah Resulü tekrardan kadına açıkça anlatılınca utanılacak durumda, yeniden söze başvurmak yerine lisân-ı hâl ile cevap vermiştir. Bu durumu fark eden Hz. Âişe devreye girerek meseleyi kadına öğretmeyi üstlenmiştir. İmam Buhârî İ'tisâm Bölümünde bu hadis için, "Delillerle Bilinen Hükümler" başlığını kullanmıştır.
Alimin huzurunda bulunan kişi, sözleri anlamazsa, orada bulunanlardan biri, âlimin hoşuna gideceğini bildiği takdirde ona açıklama yapabilir.
Daha üstün biri varken derece bakımından ondan daha aşağıda olan kimseden ilim öğrenilebilir.
Muhaddis her ne kadar sonunda "evet" demese bile, ikrar ettiği takdirde kendisine yapılan arz sahih olur. Çünkü hadisi tahammül şartları arasında ravi-nin duyduğu her şeyi anlaması şartı yoktur.
Öğrenene karşı merhametli olunmalı, anlamadığı konularda mazur görülmelidir.
İnsanoğlu yaratılıştan da kaynaklansa ayiplanni kapatmalıdır. Mesela hayızdan dolayı kendisinden gelen kötü kokuyu, güzel koku kullanarak gidermelidir.
Bu hadiste Hz. Peygamberin güzel ahlakı, yumuşak huyluluğu ve eşsiz hayası bir kez daha ortaya çıkmıştır. Hak Teâlâ onun şanını artırsın.

47[47] Terahî, matufun, matufun aleyhten bir müddet sonra gerçekleştiğini gösterir. Burada yıkanmak matufun aleyh, almak ise matuftur. [H. Aldemir]

48[48] Kendisinden koku yapılan bir tür ağaçtır. [H. Aldemir]

14. Hayızdan Dolayı Gusül Abdesti Almak

315- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Ensardan bir kadın Hz. Peygamber'e dolayı nasıl gusül abdesti alayım?' diye sordu.
O da, 'Güzel kokulu bir bez veya pamuk al! Üç kez temizletil diye cevap verdi. Daha sonra Hz. Peygamber haya etti ve yüzünü çevirdi. (Üç kez temizlen! yerine) Bununla temizlen! de demiş olabilir. (Baktım olacak gibi değil) kadını yanıma çektim ve Hz. Peygamber'in ne kasdettiğini ona anlattım."

15. Hayızdan Dolayı Gusül Abdesti Alan Kadının Saçlarını Taraması

316- Urve'den şöyle nakledildi: Hz. Âişe "Veda hacemda Hz. Peygamberle birlikte telbiye getirip İhrama girdim. Temettü haccina 49[49] niyet edip kurban götürmeyenler arasında yer alıyordum" dedi. Sonra hayız olduğunu. ve Arafat'a çıkılacağı geceye kadar âdetinin sürdüğünü söyledi. Hz. Peygamber'e gelip, "Allah'ın elçisi Arafat'a çıkacağımız gece geldi çattı. Ama ben, temettü haccina niyet etmiştim" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah . ona "Örgülerini çözüp saçını tara! Umre yapmaktan sakın!" dedi. Hz. Aişe kendisine söylenenleri yaptığını belirtti ve şöyle dedi: "Haccımı tamamladıktan sonra Hz. Peygamber Hasbe'de 50[50] gecelendiği zaman kardeşim Abdurrahman'a, beni Ten'ım'e 51[51] götürüp burada tamamlayamadığım umremin yerine umre için ihrama girmeme yardımcı olmasını emretti."

Açıklama

(Örgülerini çözüp saçını tara!) Davûdî ve ona tabi olanlar bu hadiste bab başlığına delil olacak bir bilginin olmadığını iddia etmişlerdir. Ayrıca şunları söylemişlerdir: "Hz. Aişe'ye saçını taraması, gusü! abdesti alırken değil de, hayızlı iken telbiye getirip ihrama girdiği sırada emredilmiştir." Telbiye getirip ihrama girerken gusül abdesti almak gerektiği, ayrıca bunun, guslün bir sünneti olduğu belirtilerek bu iddiaya cevap verilmiştir. Nitekim bu olaya ilişkin İmam Müslim'in Câbir'den Ebu'z-Zübeyr kanalıyla tahriç ettiği hadiste açık bir şekilde gusül ab-destinin emredildiği görülmektedir. Söz konusu hadisteki ifade şu şekildedir: "Gusül abdesti al! Sonra hac için telbiye getirip ihrama gir!" Yine burada da İmam Buhârî, her ne kadar kendisinin yer verdiği hadiste belirtiimese de, aynı hadisin diğer rivayetlerinde bulunan bilgilere işaret etme prensibine göre hareket etmiştir. Belki de Dâvûdî, bu sözüyle, her hangi bir gusül abdesti sırasında değil de hayızdan dolayı gusül abdesti alırken saçların çözülüp taranmasının emredilmediğini söylemeye çalışmış olabilir. Hz. Aişe'nin Kurban bayramında hayızdan çıktığı ve Arefe günü sadece ihram için gusül abdesti aldığını gösteren Sahİhayn'dakİ rivayet, onun bu şekilde düşünmesine neden olmuş olabilir.
Konuyla ilgili olarak Mücahid'den gelen bir rivayete göre ise, Hz. Âİşe Şerifte hayız olmuş, Arafat'ta temizlenmiştir. Buna göre onun Arafat'taki temizlenmesi ihram için gusül abdesti alması şeklinde yorumlanır. Bu şekilde İki rivayet arası telif edilmiş olur.
O halde, Hz. Aişe'nin Arafat'ta aldığı gusül abdestinin, ihram için olduğu sabit olur. Dolayısıyla delil-i hitâb yöntemi ile bab başlığının manası anlaşılır. Şöyle ki, eğer ihram için mendup olan gusül abdestini alan hayızlı kadının saçlarını taraması caiz ise, hayızdan kurtulmak için farz olan gusül abdestini alan kadına haydi haydi caiz olur.

49[49] Temettü Haca ve Kurban için Hanefilerin görüşüne Bk. Vehbe Zuhaytî, İslâm Fıkıh Ansiklopedisi, IV, 89.

50[50] Bu hadiste Hasbe diye geçen mekana, Hasbâ, Abtah, Bathâ, Muhassab ve Hayiu benî Kinâne de denir. Mekke ile Mîna arasında yer alır. Hacılar teşrik günlerinden sonra Mina'dan buraya gelip geceyi burada geçirirler. (Kirmanı, I, 183.) [H. Aldemir]

51[51] Ten'îm, Harem sınırlarının başladığı noktalardan birinin adıdır. Ka'be'ye yaklaşık 8 km. uzaklıkta yer alır. [H. Aldemir]

(Hz, Peygamber Hasbe'de [52[52]] gecelendiği zaman Abdurrahman'a, beni Terii-m'e götürüp burada tamamlanamadığım umremin yerine umre için ihrama girmeme yardımcı olmasını emretti) Abdurrahman, Ebu Bekir'in oğludur. Yani Hz. Aişe'nin kardeşidir. Hasbe ise hacıların Mekke dışındaki Mina'dan gelirken konaklayıp geceyi geçirdikleri yerin adıdır.

16. Hayızdan Çıkmak İçin Gusül Abdesti Alan Kadının Saçlarının Örgüsünü Çözmesi

317- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Zilhicce ayının hilalinin görünmesine yakın bir zaman kala Medine'den yola çıktık. Rasûlullah Umre için telbiye getirip ihrama girmek isteyenler, bunu yapsın. Eğer ben hedy kurbanı sevk etmeseydim ben de umre niyetiyle telbiye getirip ihrama girerdim." buyurdu. Bunun üzerine, ashabın bir kısmı umre için, diğer bir kısmı da hac için yüksek sesle telbiye getirip ihrama girdi. Ben de umreye niyet edenlerdendim. Derken Arafat'a çıkılacak gün gelip çattı. O esnada hayızlı idim. Bu durumumu Hz. Peygamber'e anlatıp halimden şikayette bulundum. Bana Umreden vazgeç! Örgülerini çözüp saçını tara ve hac için telbiye getirip ihrama girV dedi. Ben de öyle yaptım. Hasba'da gecelendiği zaman, benimle birlikte kardeşim Abdurrahman'ı Tenlm'e gönderdi. Burada yapamadığım umremin yerine telbiye getirip yeni bir umre için ihrama girdim." Hadisin ravilerinden Hişâm şöyİe dedi: "Bundan dolayı keffâret olarak, ne kurban, ne oruç, ne de sadaka gerekti."

Açıklama

(Hayızdan Çıkmak İçin Gusül Abdesti Alan Kadının Saçlarının Örgüsünü Çözmesi) Bu bâb, hayızdan çıkmak İçin alınan gusül abdestinde saçların çözülmesinin farz olup olmamasıyla alakalıdır. Hadisten ilk etapta akla gelen manaya göre bu, farzdır. Hasan-ı Basrî ve Tavus'a göre hayızlı kadının saçlarını çözmesi farzdır. Ancak cünüp biri için bu, farz değildir. Ahmed İbn Hanbel de aynı görüştedir. Ancak Hanbelİ mezhebinden bazılarına göre bu, hem>r hayızlı hem de cünüp için müstehaptır. Bu hususta İbn Kudâme şöyle demiştir: "Abdullah İbn Ömer'den başka bunun, hayızlı ve cünüp kimseler için farz olduğunu söyleyen birini bilmiyorum." İbn Ömer'in bu görüşü, İmam Müslim tarafından nakledilmiştir. Ancak yine İmam Müslim'in rivayetine göre, Hz. Âişe, İbn Ömer'in bu görüşünü reddetmiştir. Gerçi onun açık bir şekilde örgünün çözülmesini farz kabul ettiğini gösteren bir ifade de yoktur. Bu konuda Nevevî şöyle demiştir: "Bizim mezhebimizden bazı âlimler bu görüşü Nehâî'den nakletmiştir. Ancak çoğunluk, Ümmü Seleme'den nakledilen şu hadise dayanarak bunun farz olmadığını savunmuştur: "Ürnmü Seleme Hz. Peygamber'e 'Ey Allah'ın elçisi! Saçlarım çok örgülü, cünüplükten kurtulmak için gusül abdesti alırken onları çözeyim mi?' diye sordu. Hz. Peygamber, 'gerek yo/c.' diye cevap verdi." Bu hadisi İmam Müslim nakletmiştir. Yine onun rivayet ettiği bir hadiste "hayıztıktan ve cünüplükten temizlenirken" ilavesi vardır.
Her iki hadis arasındaki çelişkiyi gidermek için, Buhârî'nin bu bâbda zikrettiği hadiste yer alan emrin, müstehap bir hüküm için olduğu söylenmiştir. Bazıları da suyun ulaşıp ulaşmamasına göre ayrıntıya gitmek suretiyle iki hadis arasında var gibi görünen çelişkiye son vermiştir. Onlara göre, saçlara su ulaşmıyorsa örgünün çözülmesi gerekir. Ulaşıyorsa buna gerek yoktur.

[52[52]] Bu hadiste Hasbe diye geçen mekana, Hasbâ, Abtah, Bathâ, Muhassab ve Hayfu benî Kinâne de denir. Mekke ile Mina arasında yer alır. Hacılar teşrik günlerinden sonra Mina'dan buraya gelip geceyi burada geçirirler. (Kİrmânî, I, 183.) [H. Akdemir]

17. Belirli Belirsiz Et Parçası [53][53]

318- Enes İbn Malik Hz. Peygamber'İn şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Allah Teâlâ her rahim İçin bir melek görevlendirmiştir. Melek, 'Ya Rabbi bir nutfe yarattın. Ya Rabbi alaka yarattın. Ya Rabbi rnudğa yarattın1 der. Allah Teâlâ ana rahmindeki bebeğin yaşamasını murad ettiği zaman Melek, onun erkek mi, kız mı; şakı mi saîd mi olacağını, ne kadar rtzıklandırılacağını ve ne kadar yaşayacağını sorar. Bütün bunlar, ana rahminde karara bağlanır."

Açıklama

(Belirli Belirsiz Et Parçası) İbn Batta! şöyle demiştir: "Buharı, hamile kadının âdet görmeyeceğine dair görüşü desteklemek için bu hadisi hayız bölümünde zikretti." Bu, Kufeliler (Hanefiler), Ahmed İbn Hanbel, Ebu Sevr, İbn Münzir ve daha bir çok kimseye ait bir görüştür. İmam Şafiî de kavl-i kadîminde (eski ictihadlannda) bu görüşü savunmuşken kavl-i cedidinde ise hamile kadının âdet görebileceğine meyletmiştir. İshak da bu görüştedir. Bu konuda İmam Malik'ten İse İki görüş de nakledilmiştir. Kanaatime göre, bu hadisi hamile kadının hayız görmeyeceğine delil olarak getirmek pek de İsabetli değildir. Çünkü, düşük yapan kadından çıkan, organları şekillenmemiş parça yüzünden meydana gelen kanama, hamileliği süren kadının gördüğü kanamanın hayız olmadığı anlamına gelmez. Bunun, çocuktan gelen akıntı veya gıdalardan artan fazlalık ya da bir hastalıktan dolayı gelen kan olduğunu iddia eden muhaliflerin delil göstermesi gerekir. Bu konuda nakledilen hadis ve rivayetler ise, sahih değildir. Söz konusu kan, hayız dönemindeki kanın bütün özelliklerini taşır. Zaman bakımından da, hayız kanının meydana gelmesinin mümkün olduğu dönemlerde olur. Ayrıca hayız için geçerli olan hükümler onun için de geçerlidir. O halde, bu kanın hayız kanı olmadığını iddia edenler, bir açıklama yapmak zorundadırlar. Onların en güçlü delili, bir cariyenin hamile olup olmadığını anlamak için hayız görüp görmemesine bakılmasıdır. Eğer hamile kadın hayız olsaydı, hamile olup olmadığı hayız görüp gÖrmemesiyİe anlaşılmazdı.
İbnu'l-Müneyyir hamile kadının gördüğü kanın hayız kanı olmadığına, her rahim için bir melek görevlendirilmesini delil olarak getirmiştir. Zira ona göre melekler içinde necaset olan eve girmezler. Bu tür durumlar onlar için uygun değildir. Onun bu görüşüne şu şekilde cevap verilmiştir: Rahim için görevlendirilen melekler, orada değillerdir. Üstelik kanın tamamı necis olduğu için, İbnu'l-Müneyyir görüşü tutarsız hale gelir.

18. Hayızlı Kadın Hac Ve Umre İçin Nasıl İhrama Girer?

319- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamberle birlikte veda haccı için yola çıktık, ramimiz umreye, kimimiz hacca niyet etmişti. Mekke'ye geldiğimiz vakit Rasulullah Kim umre için ihrama girmiş, hedy kurbanı da sevk etmemişse ihramdan çıksın, kim umre için ihrama girmiş, beraberinde /ıedy kurbanını da getirmişse, kurbanlıklar kesileceği yere ulaşıncaya kadar ihramdan çıkmasın, kim de hac için ihrama girmişse haccını tamamlasın' buyurdu. Ben hayız olmuştum. Arafat'a çıkılacağı gün geldiğinde âdetim sürüyordu. Halbuki ben, umre için ihrama girmiştim. Bu durum karşısında Hz. Peygamber bana, örgülerimi çözüp saçımı taramamı, hac için telbiye getirip ihrama girmemi ve umreyi bırakmamı emretti. Ben de söylediklerini aynen yaptım. Haccırrıı tamamlayınca yanıma kardeşim Abdurrahman'ı verip Ten'îm'e gidip burada yapamadığım umremin yerine yeniden umre için ihrama girmemi emretti."

---

[53][53] Buhârî bu bab başlığını Hâc suresinin 5. ayetinden esinlenerek oluşturmuştur. Söz konusu âyette, insanın ana rahmine düştüğü andan ömrünün sonuna kadar geçtiği evrelerden bahsedilerek yeniden dirilişe delil getirilmiştir. ifadesi de bu âyette yer almış olup insanın ana rahminde geçirdiği bir evreyi anlatır. Söz konusu lafızlarla hangi evrenin anlatıldığı hakkında farklı yorumlar olsa da, ile normal doğumla sonuçlanan durumları, ile ise düşük hali olarak anlamak isabetli olabilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kur'ân Yolu, IV, 7-8. [H. Aldemir]

Açıklama

(Hayızlı Kadının Hac ve Umre İçin Nasıl İhrama Girer) İmam Buhârî bu bab ile, hayızlı kadının telbiye getirip ihrama girmesinin caiz olduğunu ifade etmek İstemiştir.

19. Hayızın Başlaması Ve Sona Ermesi

Biz, Hz. Aişe'ye bir kap içinde üzerinde sarılık bulunan pamukları gönderen kadınlarız. O şöyle demişti: Pamuğu bembeyaz görünceye kadar acele etmeyin. Bu sözüyle Hz. Aişe, hayızdan çıkmak için temizlenmeyi kasdetmiştir.
Zeyd b. Sâbit'in kızı, kadınların gece vakti lamba isteyip hayızlarınm bitip bitmediğini kontrol ettiğini öğrenince 'ashabın kadınları böyle yapmazdı' deyip, bu şekilde yapanları ayıpladı.
320- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Fâtıma bintu Ebî Hubeyş özür kanı görürdü. Bu durumu Hz. Peygamber'e sordu. O da şöyle buyurdu: Bu damardan delen bir kanamadır. Hayız değildir. O halde, haytzm başladığı zaman namazı bırak, sona erince gusül abdesti al ve namaz kılmaya başla!"

Açıklama

(Hayızın Başlaması ve Sona Ermesi) Alimler, hayzm, âdetin görülebileceği günlerde birden kanın gelmesiyle başlayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak ne zaman sona erdiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre hayzm sona erdiğini kuruluk gösterir. Yani, kadının âdetinin bitip bitmediğini öğrenmek İçin kullandığı pamuğun kuru çıkması hayzın bittiğine delaiet eder. Bazılarına göre ise, söz konusu pamuğun beyaz çıkmasıyla hayzm bittiği anlaşılır. İleride açıklayacağımız üzere İmam Buhârî bu görüşe meyletmiştir.

Hadiste Geçen Bazı Kelimelerin İzahı

Bundan maksat, kadının hayzının bitip bitmediğini öğrenmek için rahim ağzına yerleştirdiği pamuk vs. gibi şeylerdir.[54][54] Pamuk demektir.
Parlaklık anlamına gelir. Rahmin ağzına yerleştirilen pamuğun, kendisine sanlık bulaşmadan temiz ve beyaz olarak çıkmasını ifade eder. Buna göre, hayız günlerinde görülen sarı ve bulanık akıntı, âdetin bir parçasıdır. Ayrıca pamuğun beyaz çıkması hayzın bittiği, temizlik döneminin başladığı anlamına gelir. Pamuğun kuru olmasıyla hayzın bittiğinin anlaşıldığını söyleyenlere şu şekilde itiraz edilmiştir: Bazen hayızlı iken de, pamuk kuru çıkabilir. Bu yüzden onun kuru çıkması hayzın sona erdiğini göstermez. Ancak pamuğun beyaz çıkması bundan farklıdır. Çünkü beyaz su sadece hayız sona erince rahimden gelir. İmam Malik, bu suyu kadınlara sorduğunu ve onların bu sayede temizlik dönemine girdiklerini öğrendiklerini söylemiştir.
Zeyd b. Sâbit'in kızının gece lamba İsteyip hayızlarınm bitip bitmediğini öğrenmeye çalışan kadınları ayıplamasının nedeni, bunda, dinin hoş karşılamadığı zorluk ve aşırılığın olmasından ileri gelir. Bu görüş İbn Battâl'a aittir.

20. Hayızlı Kadın Namazlarını Kaza Etmez

Câbir ve Ebu Saîd Hz. Peygamber'in hayızh kadın için) Namazı bırakır" dediğini nakîetmiştir.
321- Muâza'dan şöyle nakledilmiştir: "Bir kadın Hz. Âişe'ye, 'Hayızdan çıkınca namazımızı kaza edelim mi?' diye sordu. Bunun üzerine Hz. Âişe şöyle cevap verdi: 'Yoksa sen, Harûriye fırkasından mısın? Biz Hz. Peygamber varken hayız oîurduk. O, bize böyle bir şey emretmedi.' Ya da Hz. Âişe (son cümle yerine) 'biz kaza etmezdik' demiştir."

---

[54][54] kelimesi için farklı anlamlar verilmiştir. Mesela bir görüşe göre, kadınların hafif eşyalarını ve kokularını taşıdıkları küçük çantaya denir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbnu'1-Esîr, en-Nihaye, II, 111-112; Bizim tercümemiz için bk. Kirmânî, I, 190. [H. Aldemir]

Açıklama

(kaza edelim mi?) Bu soruyu soran, temizlik döneminde kılman namazların kadın için yeterli olup olmadığını, âdet günlerinde geçen namazların kaza edilip edilmeyeceğini öğrenmek İçin sormuştur.
{Harûriye) Kufe'ye iki mi! uzaklıkta bulunan bir köy olan Harûrâ'ya mensup olanlara Harûrî denir. Ayrıca Haricilerin inanç ilkelerine sahip olanlara da Harûrî adı verilir. Çünkü Hz. Ali'ye karşı ayaklanan ilk haricî grup bu köyde isyan çıkarmıştır. Bundan böyle Haricîlerin bu köye nispet edilmesi meşhur olmuştur. Bu mezhebin pek çok fırkası vardır. Ancak aralarında ittifak ettikleri bir takım esaslar vardır. Bunların başında, Kur'an'm delalet ettiği her şeyi kabul edip her ne surette olursa olsun hadislerde geçen ilave bilgileri reddetmek gelir. Bundan dolayı Hz. Aişe kadına[55][55] istifhâm-ı inkârı ile cevap vermiştir. İmam Müslim'in Muâza'dan Asım kanalıyla tahriç ettiği rivayette şu ilaveler vardır: "Kadın 'hayır, sadece soruyorum (yani sırf öğrenmek için soruyorum, muhalefet edip karşı gelmek için değil. dedi." Bunun üzerine Hz. Âişe, kadının durumundan konuyla ilgili delili öğrenmek istediğini anlamış ve buna göre cevap vermiştir. Dolayısıyla hükmün gerekçesini belirtmemiştir.
Alimler, hayızlı kadının namazı kaza etmeyip orucu kaza etmesinin bu iki ibadet arasındaki bir takım farklara dayandığını söylemişlerdir. Mesela, oruç yılda bir defa tutulurken, namaz günde beş kez tekrarlanır. Bu durum, hayız döneminde kılınmayan namazların kazasında zorluğa neden olur. İşte bundan dolayı kadınların, âdet döneminde kılamadığı namazları kaza etmesine gerek yoktur. Bazılarına göre ise, hayızlı kadın oruç tutma emrine muhatapken namaz kılma emrine hiç muhatap olmamıştır. Bu da bir başka farkı oluşturur.
İbn Dakîk el-lyd şöyle demiştir: "Hz. Âişe, hayızlı kadının namazını kılmakla yükümlü olmadığına delil getirirken, kendisinin namazı kaza etmekle emrolun-madığım belirtmekle yetinmiştir. Böyle davranması şu iki ihtimalden kaynaklanabilir:
a) Hz. Âişe, hayızlı kadının namaz kilamayacağından, namazlarını kaza edemeyeceği sonucunu çıkarmış ve bu çıkarımına göre amel etmiştir. Oruçta olduğu gibi kazayı emreden aksi bir hükmün sabit olmasını beklemiştir. (Ancak söz konusu aksi hüküm gelmeyince, çıkarımına göre amel etmeye devam etmiştir.)
b) Hayızlı kadının adet döneminde kılamadığı namazları kaza etmesi gerektiğine dair hükmün açıklanması gerekiyordu. Çünkü Hz. Peygamber'in hanımları, onun yanında zaman zaman hayız oluyorlardı. Allah Re-sûlü'nün namazların kaza edileceğini açıklamaması söz konusu kazanın farz olmadığını gösterir. Üstelik, hayızlı kadının namazları kaza edip etmemesi meselesi orucun kazasının emredildiği döneme rastlıyordu. Bu da, kazanın farz olması durumunda açıklanacağını gösterir. Kanaatimce doğru oîan ihtimal de budur."
{Bize böyle bir şey emretmedi, ya da Hz. Âişe (son cümle yerine) "biz kaza etmezdik demiştir.") İsmâilî nüshasında bir başka yoldan "biz namazları kaza etmezdik, zaten bununla da emrolunmadık" ifadesi yer alır. Biz namazları kaza etmezdik, ifadesini delil olarak kullanmak bununla emrolunmadık ifadesinden daha açıktır. Çünkü, kazanın emredilmemesi, farz olmadığına delil olarak kullanılınca tartışmaya açık hale gelir. Zira kazanın farz olduğunu gösteren genel delil İle yetinme ihtimali söz konusu olabilir.

21. Giyinik Haldeki Hayızlı Kadınla Birlikte Uyumak

322- Zeynep bintu Ebî Seleme Ümmü Seleme'den şöyle nakletmiştir: "Kadife bir örtünün altında Hz. Peygamberle nahu aleyhi ve senen birlikte yatarken hayız oldum. Sessizce yataktan kalkıp hayız elbisemi giydim. Hz. Peygamber bana, Hayız mı oldun?' diye sordu. Ben de, 'evet' dîye cevap verdim. Sonra beni çağırıp kadife örtünün altında yanma aldı." Zeynep ayrıca annesinden Hz. Peygamberin oruçlu iken kendisini Öptüğünü ve şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamberle ben, aynı kaptaki suyu kullanarak cünüplükten

---

[55][55] Metinde kadına yerine Muâza geçmektedir. Ancak bu yanlıştır. [H. Aldemir]

dolayı gusül abdesti alırdık."

22. Hayız Günlerine Mahsus Elbise Giymek

323- Ümmü Seleme validemizden şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'le birlikte bir kadife örtünün altında yatıyordum. Derken hayız oldum. Sessizce yataktan kalktım ve hayız elbisemi giydim. Hz. Peygamber 'Hayız mı oldun?' diye sordu. Ben de 'evet' dedim. Sonra beni çağırdı ve birlikte kadife örtünün altında uyuduk."

23. Hayızlı Kadının Bayramlara Ve Toplu Dualara Katılıp Namazgahlardan Uzak Durması

324- Hafsa (bintu Sîrtn'den) şöyle nakledilmiştir: "Biz genç kızlarımıza, bayramlara katılmak için evden çıkmalarına izin vermezdik. Bir gün bir kadın geldi ve Kasr-ı Benî Halefe 56[56] yerleşti. Kocası Hz. Peygamberle birlikte on iki gazveye katılmış bacısından bahsetti: "Kız kardeşim, altı savaşta kocasının yanında 57[57] yer aldı. (Bize savaştaki vazifeleri hakkında) Yaralıları tedavi eder, hastalarla ilgilenirdik1 dedi."
Kız kardeşim Hz. Peygamber'e Cilbâbı olmadığı için (topluca iştirak edilen bayramlar gibi hayrın bolca işlendiği günlerde) dışarı çıkamayan kadınlara günah o!ur mu?' diye sordu. Allah Resulü Böylesi durumlarda arkadaşı, ona kendi cilbabmı versin. O da, bu sayede hayrın bulunduğu meclislere katılsın ve Müslümanlann topluca dua ettiği ortamlarda bulunsun' şeklinde cevap verdi.
Ümmü Atıyye (Basra'ya) 58[58] geldiği zaman ona Bu sözü Hz. Peygamber'den duydun mu?1 diye sordum. O da 'Babam ona feda olsun ki, evet. (Ümmü Atıyye Hz. Peygamber'den bahsederken mutlaka 'babam ona feda olsun ki' derdi.) Hz. Peygamberin şöyle dediğini de işittim: "Genç kızlar ve perde arkasında bulunan kızlar (veya perde arkasında bulunan genç kızlar) ile hayızh kadmlar dışarı çıktp hayrın bulunduğu meclislere katılsınlar ve Müslümanların dualarına iştirak etsinler. Yalnız haytzlı kadınlar namazgahtan uzak dursunlar."
Hafsa, "hayızlı kadmlar da dışarı çıkıp bu meclislere katılır mı?" diye sorunca, Ümmü Atıyye "Onlar Arafat'a çıkıp, şuraya buraya gitmiyorlar mı?" demiştir.59[59]

Açıklama

(genç kızlarımıza) Arapça'da bulûğ çağına gelen veya yaklaşan, evlenecek yaşa giren, ailesinin şerefine yakışır hareket eden, hizmet için dışarı çıkma hususunda denenip güven kazanan genç kızlara denir. Çoğulu ise şeklinde gelir. Bu hadisten Hafsa'nın bulunduğu dönemde yaşayan insanların asrı saadetten sonra meydana gelen ahlâkî sapma yüzünden, genç kızların dışarı çıkmasına izin vermedikleri anlaşılır. Oysa sahabe böyle bir çözümü uygun görmemiştir. Hatta hadiste bahsi geçen kadın sahâbî, Hz. Peygamberin dönemindeki hükmün aynen geçerli olduğu kanaatindedir. (perde arkasında bulunan kızlar) kelimesinin çoğulu olup evin bir bölümüne konulan ve arkasında evlenmemiş kızlann oturduğu bir tür perdeye denir.
(Yalnız hayızh kadınlar namazgahtan uzak dursunlar.) Hz. Peygamberin bu emri, çoğunluk tarafından hayızh kadının namazgahlardan uzak durmasının müstehap olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Çünkü namazgahlar, cami olmadığı için hayızh kadınların buralara gitmesi yasaklanmamıştır. Ibnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Kadınların namazgahlardan uzak durmalarındaki hikmet şu şekilde açıklanabilir: Kadınların namaz kılmadıkları halde namazgahlarda bulunmaları, tavır olarak bir bakıma küçümseme anlamına gelir. Bundan

---

56[56] Basra yakınlarında bir yerin adı. bk. Kirmanı, III, 196. [H. Akdemir]

57[57] Hadisin geçtiği diğer yerler: 351, 974, 980, 981, 1652.

58[58] Hadisin bu bölümünü "Hz. Peygamberle birlikte" şeklinde çevirmek de mümkündür. (Kirmânî, III, 196.) Ancak biz yukarıdaki çevirinin daha uygun olduğu kanaatindeyiz. [H. Akdemir]

59[59] bk. Kirmanı, III, 197 [H. Aldemir]

dolayı hayızh kadınların namazgahlardan uzak durması müstehap olmuştur."
(şuraya buraya) Bu ifade ile, Müzdelife, Minâ gibi yerler kasdedilmiştir. •
Bu hadise göre, hayızh kadınlar, Allah'ı anmayı bırakmazlar, camiler dışında ilim ve zikir meclislerine katılabilirler. Yine bu hadisten anlaşıldığına göre, cilbab-sız olarak kadınların dışarı çıkması yasaktır.

24. Bir Ayda Üç Kez Hayız Olmak

Hayız olma imkanının bulunduğu günlerde hayız olma İle hamilelik konu-I sunda kadınların ifadeleri tasdik edilir. Çünkü Allah TeâSâ şöyle buyurmuştur: "Rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz.[60][60]
Anlatıldığına göre Hz. Ali ve Şüreyh, ailesinden dini hassasiyetine itimad edilen birini şahit göstererek bir ayda üç defa hayız olduğunu beyan eden kadını tasdik etmiştir.
Ata, 'iddet bekleyen kadının üç kur'u, iddet öncesi zamana göredir1 demiştir. Bu görüş İbrahim en-Nehâî'den de nakledilmiştir. Ayrıca Atâ şöyle demiştir: 'Hayız bir gün İle, on beş gün arasında değişir.
Mu'temir babasından şöyle nakletmiştir: "İbn Sîrîn'e temizlik döneminden beş gün sonra kan gören kadının durumunu sordum. O da, 'bunu kadınlar daha iyi bilir' dîye cevap verdi."

Açıklama

(Hayız olma imkanının bulunduğu günlerde) Eğer hayız olma imkanının bulunmadığı günlere dair kadınlardan hayız olduklarına dair bir beyan sadır olursa, bu iddia kabul ediSmez.
(Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur) Bu İfadeyle İmam Buhârî, yukarıdaki âyetin tefsirine işaret etmiştir. Söz konusu âyetin tefsiri hakkında Taberî, Zühdî'den sahih bir senetle şunu nakletmiştir: "(Belâğ yoluyla) bize ulaştığına göre, Allah'ın rahimlerde yarattığından maksat, hamilelik veya hayızdır. Kadınların bu halleri saklaması caiz olmaz. Zira ancak bu hallerin açıklanmasıyla iddet sona erer ve rac'at (geri dönme) hakkı bulunan kocanın bu hakkı düşer."
İbn Ömer'den sahih bir senetle şöyle nakledilmiştir: "Kadının, hayız olduğu zaman hayzını, hamile olduğu zamanda hamileliğini saklaması helal değildir."
Bâb başlığının âyetle uyumu şu şekilde izah edilebilir; Âyete göre kadın, kendi durumunu açıklamak zorundadır. Eğer kadının ifadeleri tasdîk edilmeyecek olsaydı, bunun bir anlamı olmazdı.
[ailesinden dini hassasiyetine itimad edilen birini şahit) Yani kendisine yakın birini şahit olarak getirmiştir. İsmail el-Kâdî şöyle demiştir: "Bu ifadeyle, kadınların rivayette bahsi geçen hanımın ayda üç kez hayız olduğuna şahitlik etmeleri kasdedilmemiştir. Kanaatime göre, kadınların bu tür durumların olabileceğine, bazen yakınlarındaki hanımlar için bu durumun meydana geldiğine dair tanıklık etmeleri kasdedilmiştir." Bizce bu yorum, kıssanın akışına aykırıdır. Nitekim Dârîmî şöyle bir rivayet aktarmıştır: "Ya'lâ b. Ubeyd, ismail b. Ebî Halid kanalıyla Amir eş-Şâ'bî'den bize şöyle nakletti: "Hz. Ali'ye bir kadın geldi ve 'bir ay içinde üç kez hayız oldum' diyerek kendisini boşayan kocasını dava etti. (İddetİnin dolduğunu beyan edip kocasından tamamen ayrıldığını tescil etmek istedi.) Hz. Ali, Şüreyh'e 'Bunlar hakkında hükmü sen ver' dedi. Şüreyh, 'Ey mü-' minlerin emiri! Sen varken hüküm bize düşmez' diyerek tevazu gösterdi. Hz. Ali yine 'Bunlar hakkında hükmü sen ver' dedi. Bunun üzerine Şüreyh şu şekilde hüküm verdi: Eğer bu kadın, kendi ailesinden dini hassasiyetine güvenilen birilerini şahit getirir, onlar da, kendisinin bir ayda üç kez hayız olduğunu, her temizlik döneminde gusül abdesti alıp namazı kıldığını ikrar ederse iddeti dolmuş demektir. Aksi takdirde, iddeti dolmamıştır.
Hz. Ali 'kâlûn' diyerek bu hükmü onayladı. Kâlûn Rumca 'bravo' manasına gelir."
Bu olay göstermektedir ki, şahitlerin söz konusu iddianın rivayette bahsi geçen kadın hakkında meydana geldiğine şahitlik etmeleri kasdedilmiştir. Nitekim Atâ da bu

---

[60][60] el-Bakara 2/228 s

görüştedir. Çünkü o, kadının boşanmadan önceki adetini esas almaktadır.
325- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Fâüma bintü Hubeyş Hz. Peygam-ber'e ben istihaze kanı görüyorum, bir türlü temizlenemiyorum. Bundan dolayı namazı bırakayım mı?' diye sordu. O da şöyle buyurdu: Hayırl Zira bu, damardan kaynaklanan bir kanamadır. Ancak hayız olduğun günler kadar namaz kılma, sonra gusül abdesti al ve namaz kıl!"

Açıklama

Hadisin Bab Başlığı İle İlgisi

Hz. Peygamber hayız olduğun günler kadar buyurmakla, hayız süresinin ne kadar olduğunu kadının takdirine bırakmış ve bunun da âdetin genel seyrine müracaatla öğrenilebileceğini belirtmiştir. Böylesi durumlarda âdet günlerinin tespiti, kişiden kişiye değişir.
Hayız ve temizlik günlerinin en azının ne kadar olduğu konusunda âlimler ihtilaf etmiştir. Anca Davûdî hayzın en fazla on beş gün sürebileceği konusunda alimlerin ittifak ettiğini söylemiştir. Ebu Hanife, en az hayız ile en az temizlik günlerinin bîrle seme ye ceğini belirtmiştir. Ona göre iddet süresi en erken altmış günde biter. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre ise, otuz dokuz günde sona erer. Çünkü onlara göre hayzın en azı üç gün, temizlik döneminin en azı ise on beş gün sürer. lafzı ile hayız kast edilmiştir. Sevrî de bu görüştedir. İmam Şafiî ise şöyle demiştir: temizlik anlamına gelir. En azı on beş gündür. Hayzın en azı ise, bir gün bîr geceden ibarettir." Ona göre iddet, otuz iki gün iki hayızdan sonra dolar. Bu da, otuz küsur günü bir ay olarak ele aldığımız zaman yukarıda bahsi geçen Hz. Ali ve Şüreyh kıssasına uygundur. Nitekim Heşîm'İn İsmail'den naklettiği şu rivayet de bunu gösterir: "Bir ayda veya otuz beş gün içinde hayız oldu."

25. Hayız Günleri Dışında Sarı Ve Bulanık Akıntı Görmek

326- Ummü Atıyye'den şöyle nakledilmiştir: "Biz, bulanık ve sarı akıntıyı asla hayız olarak kabul etmezdik."

Açıklama

(Hayız Günleri Dışında San ue Bulanık Akıntı Görmek) İmam Buhârî bu başlıkla, daha önce Hz. Âişe'den nakledilen pamuğu bembeyaz görünceye kadar acele etmeyin hadisi ile burada Ümmü Atıyye'den naklettiği hadis arasındaki çelişkiyi gidermiştir. Şöyle ki, Hz. Aişe'nin söyledikleri hayız günlerinde görülen sarı ve bulanık akıntı hakkında geçerlidir. Ummü Atiyye'nin söyledikleri ise hayız günleri dışında geçerlidir.
(kabul etmezdik) Ümmü Atıyye, bu sözüyle Hz. Peygamber'in bilgisi dahilinde böyle yaptıklarını belirtmiştir. Böylece hadisi, hükmen merfû1 mertebesine ulaşmıştır.
(bulanık ve sarı) Bu sözcükler, kadının irin şeklinde gördüğü sarı rengin ağır bastığı suyu İfade eder.

26. Özür Kanı

327- Hz. Peygamber'in eşi Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Ümmü Habibe yedi yıl özür kanı gördü. Bunun hükmünü Allah Resûlü'ne sordu. Hz. Peygamber de, ona gusül abdesti almasını emretti ve 'Bu, damardan gelen bir kandır' dedi. Ümmü Habibe, her namaz için, gusül abdesti alırdı."

Açıklama

(Ümmü Habibe) Mü'minlerin annesi Zeyneb bintü Cahş'm kız kardeşidir. {ona gusül abdesti almasını emretti) Buradaki emir, mutlak bir emirdir. Dolayısıyla emredilen şeyin tekrarlanmasına delalet etmez. Ancak Ümmü Habibe, belki bir karineye dayanarak kendisinden her namaz için gusül abdesti alması istendiği sonucuna varmıştır. Bu yüzden

her namaz için gusül abdesti almıştır. Bu konuda İmam Şafiî şunları söylemiştir: "Hz. Peygamber ona gusledip namaz kılmasını emretti. Fakat o, her namaz için nafile olarak gusül abdesti olıyordu." Leys b. Sa'd da Müslim'deki rivayette aynı görüşü benimsemiştir: "İbn Şihâb, Hz. Peygamber'in ona, her namaz için gusül abdesti almasını emrettiğinden bahsetmedi. Bu, onun kendiliğinden yaptığı bir şeydi." Çoğunluk da, bu görüştedir. Onlara göre, özür kanı gören bir kadının, her namaz için gusül abdesti almasına gerek yoktur. Ancak kendiliğinden gusledebilir. Fakat her namaz için abdest alması farzdır. Bu konuda Tahâvî şöyle demiştir: "Ümmü Habîbe'den gelen hadis, Fâtıma bintü Ebî Hubeyş'ten gelen ve her namaz için guslü değil, abdesti farz kılan hadisle neshedilmiştir." Ancak, bu iki hadis arasını, Ümmü Habibe hadisindeki gusül abdesti alma emrinin nedb İfade ettiğini belirterek cem etmek daha isabetlidir.

27. İfâda Tavafından Sonra Kadının Hayız Olması

328-Rivayete göre, Hz. Âişe Allah Resûlü'ne Safiye bintü Huyey hayız oldu' demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber
Belki de bizim yola çıkmamıza mani olacak. Peki, sizinle birlikte tavaf etmedi mi?' diye karşılık vermiş. Etrafındakiler 'Evet' deyince (Safiye'ye) [61][61]Yola koyul' buyurmuştur.
329- İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hayız olan kadının (tavaf etmeden Mekke'den) çıkmasına ruhsat verildi.[62][62]
330- (Tâvus'tan şöyie nakledilmiştir:) [63][63] İbn Ömer ilk önceleri hayızlı kadınların (veda tavafı yapmadan Mekke'den) çıkmaması gerektiğini söylerdi. Sonra şöyle söylediğini işittim: "Mekke'den ayrılabilirler. Çünkü Hz. Peygamber onlara ruhsat vermiştir.[64][64]

Açıklama

(İfada Tavafından Sonra Kadının Hayız Olması) Bu bâb, hayız olan kadının veda tavafını yapıp yapamayacağına dairdir.
(Safiye) Hz. Peygamber'in hanımlarından biridir.
(evet deyince) Hz. Peygamber'in eşlerinin yanında bulunan kendilerine nikah düşmeyen kimseler evet demiştir. Ayrıca bu hadis hayızlı kadının Ka'be'yi tavaf edemeyeceğini göstermektedir.

28. Özür Kanı Gören Kadının Temizlik Dönemine Girmesi

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Temizlik dönemi bir an sürse dahi kadın gusül abdesti alır ve namaz kılar. Namaz kıldığı sürece kocasıyla birleşebilir. Çünkü namaz daha önemlidir."
331- Hz. Aişe'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Hoyizm başladığı zaman namazı bırak. Sona erdiği zaman ise üzerindeki kant yıka ve namaz kıl"

Açıklama

(Özür Kanı Gören Kadının Temizlik Dönemine Girmesi) Bu, kadının hayız kanı ile damardan gelen kanı birbirinden ayırt etmesiyle o!ur. Özür kanının görüldüğü zaman, temizlik döneminden sayılır. Bu hükme, hayız dönemine bakarak varılmıştır.
Özür kanı gören kadının temizlik dönemine girmesi başlığı ile, kanın kesilmesi de kasdedilmiş olabilir. Ancak birinci ihtimal daha doğrudur.
(İbn Abbâs şöyle demiştir: "Temizlik dönemi bir an sürse dahi gusül abdesti alır ve namaz kılar) Bu sözün yorumu hakkında Dâvûdî şöyle demiştir: "Kadın, bir an temizlik dönemine girdiğini anlar, sonra kan gelmeye devam ederse, bu durumda gusleder ve namaz kılmaya başlar."

---

[61][61] Hadisin bu kısmı Allah Resûlü'nün Hz. Âişe'den Safiye'ye gidip "Yola koyul" demesini istemesi Şeklinde de anlaşılabilir: Ayrıntı için bk. Kirmanı, III, 203. [H. Aldemir]
[62][62] Hadisin diğer kısımları (etrafı) 1755, 1760 nolu hadislerde geçmektedir.
[63][63] bk. Kirmânî, III, 204. [H. Aldemir]
[64][64] Hadisin diğer kısımları (etrafı) 1761 nolu hadiste geçmektedir.

(kocasıyla birleşebilir) Ebu Dâvûd İkrime'den başka bir senetle şunu nak-letmiştir: "Ümmü Habîbe özür kanı görürdü. Buna rağmen kocasıyla birlikte olurdu." Eğer İkrime bunu Ümmü Habîbe'den duymuşsa bu, sahih bir hadistir.
(namaz daha önemlidir) Yani namaz, cinsel ilişkiden daha önemlidir. Öyle ulaşılıyor ki bu, İmam Buhârî'nin araştırmasının bir sonucudur. Bununla namaz "e cinsel ilişki arasında bir bağ kurmuştur. Şöyle ki; bu durumdaki bir kadın kılabiliyorsa, kocasıyla haydi haydi birlikte olabilir. Çünkü namaz, cinsel n daha mühimdir.

29. Lohusa Kadının Cenaze Namazı Ve Bunun Sünnetleri

332- Semura b. Cündüb'ten [65][65] şöyle nakledilmiştir: "Bir kadın doğum ya vefat etti. Cenaze namazını Hz. Peygamber kıldırdı, kıldırırken cenazenin ortasında durdu.[66][66]

Açıklama

(Namaz kıldırırken cenazenin ortasında durdu.) Bu konuda İbn Battal şun-kn demiştir: "Muhtemelen İmam Buhârî bu başlık ile, lohusa kadınların namaz Yamamalarına rağmen diğer kadınlarla aynı hükümde olduklarını belirtmek istemiştir. Bir başka ifade ile, zât itibariyle onların da temiz olduğunu belirtmiştir. Çünkü Hz. Peygamber saitai lohusa bir kadının cenazesini kıldırmış Bu hadis aynı zamanda, Ölümden dolayı İnsanın necis olacağını iddia edenlere cevap niteliğindedir. Çünkü bahsi geçen lohusa kadın, hem ölmüş hem de loğusalardan eksik olmayan kan yüzünden nesacete buİaşmıştır. Onun bu hali, kadının temiz olmasına bir zarar vermiyorsa, kendisinden necaset sızmayan ölüler, hiç necis olmaz." İbnü'l-Müneyyir bunların İmam Buhârî'nin gayesinden uzak olduğunu belirterek bu görüşe itiraz edip şöyle demiştir: "Lohusa kadının şehitlerden olduğuna dair bir rivayet varsa, diğer şehitler gibi onun da namazı kılınır. İşte İmam Buhârî bunu kasdetmiştir." İbnu Reşîd de bunun, hayız bâbları arasında yeri olmadığını belirterek bu görüşü eleştirip şöyle demiştir: "İmam Buhârî, burada namazın farzlarından biriyle istidlalde bulunmuştur. Çünkü, cenaze namazı kılman kişinin temiz olması gerekir. Hz. Peygamber'in . lohusa kadının cenaze namazını kıldırdığına bakılarak, bu kadının öz itiba-rıyla temiz olduğu sonucuna varılır. Bu konuda lohusa ile hayızlı kadının hükmü birdir."

30. Bâb

333- Abdullah İbn Şeddâd'dan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in hanımı teyzem Meymûne'den kendisinin hayız olduğunu, bu yüzden namaz kılmadığını, Hz. Peygamber'in .*jiaiia..; s^m «e sdiem secdeye gittiği yerin kenarında yattığını ve seccade üzerinde namaz kılan Allah Resûlü'nün saiiaiiâhu ^-h w sei^n-. elbisesinin bir tarafının kendisine değdiğim işittim.[67][67]

Açıklama

Hadisin Konuyla İlişkisi
Hayızlı ve lohusa kadının bizzat kendisi temizdir. Çünkü Hz. Peygamber'in kendi elbisesi hayızlı eşine değiyordu. Bu durum, onun namazına zarar vermemiştir.
Seccade Taberî'ye göre hurma dallarından yapılan ve üzerinde namaz kılman küçük bir seccadenin adıdır. Hattabî'ye göre ise, namaz kılanın secde esnasında başını koyduğu serginin adıdır.

7. BÖLÜM TEYEMMÜM

---

[65][65] Cündeb şeklinde de okunabilir, bk. Kirmânî, III, 206 [H. Aldemir]
[66][66] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1331, 1332.

[67][67] Hadîsin geçtiği diğer yerler; 379, 381, 517, 518.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Su bulamazsanız o vakit temiz toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve (dirseklerle birlikte) ellerinizi meshedin.[68][68]

334- Hz. Peygamber'İn eşi Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Seferlerinin birinde Allah Resulü ile birlikte biz de bulunduk. Beydâ veya Zâtu'1-Ceyş [69][69] denen yere geldiğimiz zaman, gerdanlığım düştü. Hz. Peygamber onu aramaya koyuldu.. Onunla birlikte sahabe de aramak için yollarından alokondular. Ordu su bulunan bir yerde konaklamamışıı. Bu yüzden Ebu Bekir'e gelip 'Şu Âişe'nin ettiğine bak! Hz. Peygamber'i ve hepimizi susuz bir yerde, üstelik elimizde su olmadığı halde durmaya mecbur etti' dediler. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir yanıma geldi. O esnada Allah Resulü başını dizime koymuş uyuyordu. Bana, 'Rasulullah'ı ve insanları alıkoydun. Ne konakladıkları yerde su var, ne de yanlarında' diyerek çıkıştı." Hz. Âişe olayı anlatmaya şöyle devam etti: "Ebu Bekir beni azarladı ve bana ağzına geleni söyledi. Eİiyle böğrüme vurmaya başladı. Ama yerimden kımıldamadım. Çünkü Hz. Peygamber dizimde uyuyordu. Sabahleyin Rasûlullah uyandığı zaman elde hiç su yoktu. Bunun üzerine Allah Teâlâ, teyemmüm âyetini indirdi. Useyd İbn Hudayr da şöyle dedi: Ey Ebu Bekir'in ailesi bu, sizin vesile olduğunuz ilk hayır değildir." Hz. Aişe son olarak şunları dedi: "Üzerinde yolculuk yaptığım deveyi kaldırdığımız zaman, gerdanlığı altında bulduk.[70][70]

Açıklama

(Teyemmüm Bölümü) Teyemmüm sözlükte yönelmek anlamına gelir. Dinî terminolojide ise, namaz gibi ibadetleri mubah hale getirme niyetiyle yüzü ve dirseklere kadar elleri meshetmek İçin temiz toprağa yönelmek manasında kullanılır.

Teyemmümün azimet mi, yoksa ruhsat mı olduğu konusunda âlimler arasında farklı görüşler vardır. Bazıları meseleyi ayrıntılı bir şekilde ele alarak, teyemmümün suyun bulunmadığı yerlerde azimet, bir özrün bulunduğu yerlerde ise ruhsat olduğunu söylemiştir.

(Bulamamışsanız) Kanaatimce İmam Buhârî, yukarıdaki hadiste Hz. Âişe'-nin "Allah Teâlâ, teyemmüm âyetini indirdi" sözünde hangisi olduğunu açıklamadığı âyetle, Mâide süresindeki âyetin kasdedildiğini belirtmek istemiştir.

(Seferlerinin birinde) İbn Abdilberr "Temhîd" adlı eserinde söz konusu seferin, Benî Mustalık gazvesi olduğunu söylemiştir. "el-İstizkâr" adlı eserinde ise, bunu, kesin bir dille ifade etmiştir. Ondan daha önce İbn Sa'd ile İbn Hibbân bu görüşü dile getirmişlerdir. Hz. Aişe'nin başına gelen ifk hadisesi de, bu sefer sırasında meydana gelmişti.

(Ne konakladıkları yerde su var, ne de yanlarında) [71][71] Hadisin bu kısmı ile, su bulunmayan yerde konaklamanın ve su bulunmayan güzergahı takip etmenin caiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak hadisteki ibarenin bu şekilde açıklanması tartışmaya açıktır. Çünkü bu olayda Müslümanlar Medine'ye yaklaşmışlardı. Belki de Hz. Peygamber konakladığı yerde su olmadığını bilse bile, kervanda suyun olmadığını bilmiyordu. "Yanlarında su yoktu" ifadesinin, abdest için su olmadığı anlamına gelme ihtimali de vardır. Belki de, ihtiyaçlan kadar içme suyuna sahiptiler. Ancak hadisten çıkarılan anlamın ilk açıklamasının da doğru olma ihtimali vardır. Zira, yağmur yağabilir veya Hz. Peygamber'in mübarek parmaklarından su akabilirdi. Nitekim bir çok yerde bu tür mucizeler gerçekleşmişti.

Hadisten çıkarılan bir başka sonuca göre ise, lider kimse önemsiz bir mesele dahi olsa Müslümanların haklarını korumaya özen göstermelidir. İbn Battal, bahsi geçen gerdanlığın 12 dirhem olduğunun rivayet edildiğini nakletmiştir. Geride kalanın yetişmesi, cenazeyi defnetmek gibi halkın menfaatine olan hususlar için konaklamak da, kaybolan şeyi

---

[68][68] el-Mâide 5/6.

[69][69] Buradaki şek, Hz. Âîşe'den kaynaklanmaktadır. Beyda ve Zâtu'1-Ceyş ise Mekke ile Medine arasında yer alır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kirmanı, III, 210. [H. Aldemir]

[70][70] Hadisin geçtiği diğer yerter:336, 3672, 3773, 4583, 4607, 4608, 5264, 5250, 5882, 6844, 6845.

[71][71] ibn Hacer hadisin bu bölümünü, daha evvel geçen Bu yüzden Ebu Bekir'e gelip kısmından Önce zikretti.

bulmakla aynı hükme sahiptir. Ayrıca bu hadiste, malın kaybedilmemesi gerektiğine dair bir işaret vardır.
(Bu yüzden Ebu Bekir'e gelip) Böyle bir durumda kadın, kocası hazır olsa bile babasına şikayet edilebilir. Gerçi ashâb-i kiram, Hz. Peygamber ve «iten uyuduğu için Ebu Bekir'e şikayette bulunmuştur. Zira Hz.Peygamber uyuduğu zaman (vahyin gelme ihtimalinden dolayı) uyandırılmazdı. ifadelerinden bir fiilin, ona neden olan kimseye nispet edilebileceği sonucuna varılmıştır.
Yine bu hadisten çıkan bir sonuca göre, kişi, eşinin yanında olan kızının yanma girebilir. Ancak damadının buna rıza gösterdiğini bilmesi gerekir. Bir de, onların birlikte olmadıklarını kesin olarak bilmesi şarttır.
(Eliyle böğrüme vurmaya başladı.) Buna göre baba, yaşı ilerlemiş, evli ve kendisinden ayrı bir evde otursa bile kızını tedip edebilir. Bunun gibi devlet başkanının izni olmasa bile insan, terbiye sorumluluğu kendisinde olan kimselerin terbiyesini verebilir.
(Ama yerimden kımıldamadım) Buna göre, kımıldamasını gerektirecek veya yanında uyuyan kimseyi rahatsız etmesine neden olacak şekilde rahatsız edilen kimsenin, kendisine reva görülene sabretmesi müstehaptır. Bunun gibi namaz kılan, Kur'an okuyan, ilim öğrenen veya zikreden kimsenin de, bu tür rahatsızlıklara sabretmesi müstehaptır.
(Rasülullah uyandığı zaman su yoktu) Hz. Peygamber için teheccüd namazının farziyeti sabit olduğu halde, bu ifade sefer sırasında teheccüd namazını terk etmesi için ona ruhsat verildiğine dair delil olarak kullanılmıştır. Bir başka sonuca göre ise, namaz vakti girmeden abdest için su aramak farz değildir. Ayrıca bu hadis, abdestin, abdest âyetinden önce farz olduğuna delil olarak kullanılmıştır. Çünkü ashâb-ı kiram, su bulunmayan bir yerde konaklamayı çok büyük bir olay olarak görmüştür. Yine bu yüzden Ebu Bekir, Hz. Âişe'ye karşı söz konusu tavrı sergilemiştir. Bu konuda İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Bütün meğâzî yazarlarına göre, namazın farz kılındığı ilk günden beri Hz.Peygamber namazını hep abdestle kılmıştır. Bu gerçeği ancak cahil kimselerle bile bile küfürde inat eden kimseler inkar eder. Hadiste geçen "teyemmüm âyeti" ifadesi, ashâb-ı kiramın öğrendiği yeni bilginin abdestin hükmü değil de, teyemmümün hükmü olduğunu gösterir. Abdest ile daha önceden amel edilmesine rağmen söz konusu âyetin nazil olmasındaki hikmet, abdestin farzının Kur'an'da okunan bir âyete bağlı olmasına dayanır." Bir başkası da şöyle demiştir: "Muhtemelen âyetin abdestle ilgili kısmı daha önce nazil olmuştur. İnsanlar o zaman abdestî ve hükmünü öğrenmişlerdir. Daha sonra da ayetin bu kıssaya konu olan teyemmüm meselesini içeren geri kalan kısmı inmiştir. (öseyd İbn Hudayr) Ensarın ileri gelenlerinden biridir.
(Bu, sizin vesile olduğunuz ilk hayır değildir) Daha önce de Hz. Ebu Bekir'in ailesi bir çok iyiliğe sebep olmuştu. Ebu Bekir'in ailesinden maksat, kendisi, hanımı ve kendisine bağlı olan akrabalarıdır Bu hadis, Hz. ÂÎşe ile babasının faziletine ve bir çok güzelliğe ve iyiliğe sebep olmalarına işaret etmektedir. Nitekim Amr İbn Haris rivayetinde şöyle geçmektedir: "Hak Teâlâ sizde, insanlar için bir çok bereket ihsan etmiştir." İbn Ebî Müleyke kanalıyla Hz. Âişe'den gelen ve İshâk el-Büstî'nin tefsirinde yer alan bîr rivayete göre Hz. Peygamber ona şöyle demiştir: "Gerdanlığın ne kadar da bereketiymiş.
Bu hadisten yukarıda işaret ettiğimiz sonuçlara ilaveten başka hükümler de çıkarılmıştır. Mesela kadınlarla birlikte yolculuğa çıkmak caizdir. Kadınlar, kocalarına güzel görünmek için ziynet eşyası kullanabilir. Ödünç alman bir eşya ile, sahibinin izni olması durumunda yolculuk edilebilir.
335- Câbir İbn Abdullah'tan Rasulullah şöyle dediği nakledilmiştir: "Benden önce hiç kimseye verilmeyen şu beş şey bana bahşedildi:
Bir aylık zamanda kat edilecek uzaklıkta bulunan düşmanlarımın kalbine korku salmakla desteklendim. Yeryüzü benim için mescid ve temizleyici kılındı. Bu yüzden ümmetimden her kim, bir namaz vaktine girerse, namazım kılsın. Ganimetler benim için helal kılındı. Benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştt. Bana şefaat hakkı tanındı. Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilirdi. Ben ise, tüm insanlara gönderildim.[72][72]

Açıklama

---

[72][72] Hadisin geçtiği diğer yerler: 438, 3112.

Hadisten ilk etapta akla gelen anlama göre Hz. Peygamber'den önce gönderilen peygamberlerin bu beş özellikten birine sahip olmadıkları anlaşılır. Hakikatte de böyledir. Hz. Nuh'un tufandan sonra yeryüzünde yaşayan herkese gönderilmesi bu durumla çelişmez. Çünkü o dönemde, sadece ona iman edenler kalmıştı. Hz. Nuh da, elçi olarak onlara gönderilmişti. Onun peygamberliğinin yeryüzünde bulunan herkese yönelik olması, aslında bu şekilde gönderildiğinden dolayı değildir. Aksine meydana gelen olay, buna vesile olmuştur. Şöyle ki, tufanda diğer insanların helak olmasıyla, yeryüzünde kalanlar o an var olanlardan ibaretti.
Bizim peygamberimiz'in risaletinin evrenselliği ise, bizzat gönderilişine dayanmaktadır. Bu yüzden sadece kendisinin evrensel nübüvvete mazhar olduğu kesinlik kazanır.
Sahih bir şekilde bize ulaşan şefaat hadisine göre, kıyamet günü hesabı bekleyen insanların Hz. Nuh'a gelip "Sen yeryüzü sakinlerinin ilk resulüsün" demelerinden maksat, onun evrensel bir peygamberliğe sahip olması değildir. Aksine bununla, Hz. Nuh'un yeryüzüne gönderilen ilk resul olduğu kast edilir. Faraza bu İfade İle onun nübüvvetinin evrenselliği kasdedilmiş olsa bile, bu durum, Hz. Nuh'un kendi kavmine gönderildiğini beyan eden bir çok Kur'an pasajı ile tahsis edilmiştir. Onun kendi kavmi dışındaki insanlara da gönderildiğinden bahsedilmemiştir.
Bazıları Hz. Nuh'un peygamberliğinin evrensel olduğuna, onun yeryüzünde bulunan herkesi ilahi vahye davet ettiğini, ancak gemiye binenler dışında bütün insanların helak olduğunu delil olarak ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, eğer bütün insanlara gönderilmemiş olsaydı onlar helak olmazdı. Çünkü Aİlah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Biz, bir peygamber göndermedikçe hiç kimseye azap etmeyiz. 73[73] Bir de, onun ilk resul olduğu sabittir.
Bu iddiaya şu şekilde cevap verilmiştir: Hz. Nuh'un peygamberliği döneminde insanlara başka peygamberler de gönderilmiş olabilir. Nuh Peygamber onların iman etmeyeceğini öğrenmişti. Bu yüzden kendi kavminden iman etmeyenlere beddua ederken onlara da beddua etti ve bedduası kabul oldu. Bu gayet güzel bir cevaptır. Ancak Hz. Nuh döneminde başka birinin peygamber olarak gönderildiğine dair bir bilgi nakledilmemiştir.
Evrensel peygamberlik özelliğinin sadece Hz. Peygamber'e ait olması, onun şeriatının kıyamete kadar sürmesiyle izah edilebilir. Zira Nuh ve diğer peygamberlerin şeriatlarının bir kısmı, kendi dönemlerinde veya daha sonraki zamanlarda gönderilen peygamberler tarafından neshediliyordu.
Belki de, Hz. Nuh'un kavmine yaptığı tevhîd çağrısı, diğer insanlara da ulaşmıştır. Buna rağmen onlar, şirkte ısrar edince, cezaya çarptırılmışlardır. Nitekim Hûd suresinin tefsirini yaparken İbn Atiyye de bu görüşe meyletmiştir: "Hz. Nuh uzun ömürlü olduğu için, davetinin yakın-uzak herkese ulaşmamış olması mümkün değildir." İbn Dakîk el-İyd ise bu konuya şu şekilde açıklık getirmiştir: "Bazı peygamberlerin daveti, her ne kadar şeriat açısından evrensel olmasa da, tevhîd bakımından bütün insanlara hitap etmekteydi. Bu yüzden kimi peygamberler, kendi kavminden olmayan müşrik toplumlara karşı savaşmıştır. Eğer o insanlar İçin tevhîd inancı inanılması gereken bir olgu olmasaydı, peygamberler bu gibi kimselerle savaşmazdı.
Yine ihtimal dahilindedir ki, Nuh peygamber gönderildiği zaman onun kavminden başka, topluluk yoktu.74[74] Onun peygamber olarak gönderilişi de sadece kendi kavmine yönelikti. Başkalan olmadığı için görünüş itibariyle peygamberliği genel bir risalet hüviyetindedir. Eğer o dönemde başkaları da olsaydı, onlara gönderîlmezdi.
(bir aylık zamanla) Buna göre Hz. Peygamber dışında hiç kimse bir aylık zamanla ve daha fazlasıyla kat edilecek mesafedeki düşmanlara korku salma ile desteklenmemiştir. Ancak bundan daha kısa bir mesafede bulunan düşmanlarına karşı desteklenmiş olabilirler. Burada mesafe bir aylık zamanla sınırlandırılmıştır. Çünkü Hz. Peygamber ile düşmanları arasındaki mesafe en fazla bu kadardı. Bu özellik, kayıtsız olarak Hz. Peygamber'e lutfedilmiştir. Bir başka ifadeyle ordusu olmasa da, aynı özelliğe sahiptir. Bunun ümmeti için geçerli olup olmadığı tartışılmıştır. Böyle bir şey, onun ümmeti için ihtimal

---

73[73] el-İsrâ 17/15.

74[74] Bu son ihtimal öncekilere nazaran daha doğrudur. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Nuh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık asla inanmayacak."[Hûd 11/36], "Nuh: Rabbim! dedi, yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma!"[Nûh 71/26.] İbn Bâz.

dahilindedir.
(Yeryüzü benim için mescid kılındı) Yani secdeye varılacak yer kılındı. Yeryüzünün sadece bir bölümü değil, tamamı secde yapılabilecek hale getirildi. Bu konuda İbnu't-Tîn şöyle demiştir: "Yeryüzü benim için mescid ue temizleyici kûmdı ifadesinden maksat, yeryüzünün diğer peygamberler için de ibadet edilecek bir mekan kılındığı ancak, hem temiz hem de temizleyici özelliğe sahip olmasının sadece Hz. Peygamber'e ve nasip olduğudur. Çünkü İsa Peygamber, yeryüzünde dolaşır ve her nerde vakit girerse namazını kılardı." Ancak Hattâbînin şu söyledikleri doğruya daha yakındır: "Önceki şeriatlara mensup kimselerin, kilise ve havra gibi, belirli yerlerde namaz kılmalarına müsaade edilmişti." Bu, ihtilaf noktası hakkında söylenmiş bir sözdür. Dolayısıyla Hz. Peygamberin hususiyeti ortaya çıkmaktadır. {temizleyici) Bu hadisten yola çıkarak kelimesinin başkasını temizleyici anlamına kullanıldığını ileri sürmüşlerdir. Eğer bu kelime sadece "temiz" anlamına gelmiş olsaydı, yeryüzünün temiz olması Hz. Peygamber'e özgü bir özellik olmazdı. Oysa hadis bunun için söylenmiştir. Nitekim İbnu'l-Münzir ile İbnu'l-Cârûd sahih bir senetle merfû' olarak Enes'ten şu rivayeti nak-letmişlerdir: "Yeryüzü, benim için güzel, namazgah ve temizleyici kılındı." Güzelden maksat, temiz olmasıdır. Eğer Jy^ kelimesi de, sadece temiz anlamına gelseydi, var olan şeyi yeniden keşfetmek söz konusu olurdu.
Bu rivayet, toprağın da su gibi temizleyici özelliğe sahip olmasından dolayı teyemmümün hadesi ortadan kaldıracağına delil getirilmiştir. Ancak hadisten çıkarılan bu anlam pek de isabetli değildir. Ayrıca bu hadis, yeryüzünün bütün kısımlarıyla teyemmüm yapılabileceğine dair delil olarak kullanılmıştır.
(her kim) Bu lafız, umum ifade eder. Su ve toprak bulamayan fakat yeryüzünden bir parça bulan herkesi içine alır. Bu durumda bulunan kimseler, yeryüzüne ait buldukları parçayla teyemmüm alırlar.
Bu hadiste sadece namaza özel bir durumun zikredildiği söylenemez. Çünkü Câbir hadisi muhtasardır. Beyhakî'nin tahriç ettiği Ebu Ümâme'den gelen hadis daha geniştir. Şöyle ki; "Ümmetimden biri namaz kılmaya yönelip su bulamazsa, onun için yeryüzü hem temizleyici özelliğe sahip hem de secde edilmeye müsaittir." Ahmed İbn Hanbel ise söz konusu hadisin son kısmını şu şekilde rivayet etmiştir: "O vakit, tahûru toprağın temizleyici olma vasfı ve secdegâhı yanı başındadır." Amr İbn Şuayb rivayeti ise şu şekildedir: "Ne zaman namaz vakti girse, toprakla meshedip namaz kıldım."
Teyemmümün sadece toprakla alınabileceği görüşünde olanlar, İmam Müslim'in Huzeyfe'den naklettikleri şu hadise dayanmışlardır: "Yeryüzünün tamamı bizim için secdegâh kılındı. Toprağı ise su bulamadığımız zaman, bizim için temiz kılındı." Bu hadisteki hüküm hâstır. (Özel bir anlam taşır). Dolayısıyla umum ifade eden hüküm, buna hamledilmelidir. Böyle olunca, temizleyici olma özelliği sadece toprağa ait olur. Ayrıca bu hadiste, yeryüzünün secdegâh olması tekit edilmiştir. Temi2İeyici özelliği ise tekit edilmemiştir. Üsluptaki bu farklılık, hükümlerin de farklı olduğuna delalet eder. Aksi takdirde burada da, babda zikredilen hadiste olduğu gibi iki husus, birbirine atf-ı nesak ile bağlanırdı.
Bazı alimler, "toprak lafzının, teyemmümün sadece toprakla alınabileceğine delil olarak kullanılmasına karşı çıkmıştır. Bu hususta şöyle demişlerdir: "Her yerin toprağı, üzerinde bulunan toprak vs. gibi şeylerdir." Bu itiraza şu şekilde cevap verilmiştir: lafzının geçtiği hadiste bu durum açıkça belirtilmiştir. Bu hadisi de, İbn Huzeyme ve daha başka hadisçiler tahriç etmiştir. Ayrıca Hz. Ali'den gelen hadiste şöyle geçmektedir: "Toprak benim için, temiz kılındı." Bunu da, Ahmed İbn Hanbel ile Beyhakî hasen bir senetle nakletmiştir.
Bu anlattıklarımız, teyemmümün sadece toprakla alınabileceği görüşünü güçlendirir. Zira bu hadis, hem toprağın değerini göstermek hem de teyemmümün sadece onunla yapılacağını belirtmek için varid olmuştur. Eğer toprak dışında başka bir şeyle teyemmüm edilecek olsaydı, sadece toprak belirtilmezdi.
{namazını kılsın) Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere bu ifade, teyemmüm aldıktan sonra namaz kılsın manasına gelir.
(Ganimetler benim için helal kılındı.) Bu konuda Hattâbî şunları söylemiştir: "Hz. Peygamber'den ve önceki peygamberler iki kısma ayrılır. Onlardan bazılarına cihad yoluyla elde edilen feyden almalarına izin verilmemişti. Dolayısıyla onların ganimetleri

olmazdı. Bazılarının ise kazanılan ganimetlerden pay almasına müsaade edilmişti. Ne var ki, onlardan yemeleri helal değildi. Bir ateş çıkıp paylarını yakardı." Bir yoruma göre ise Hz. Peygamber ganimetler konusunda dilediği gibi tasarruf yapma yetkisiyle diğer peygamberlerden ayrılmıştır. Ancak ilk açıklama daha doğrudur. Yani önceki peygamberlerin ganimetlerden İstifade etmeleri kesinlikle caiz olmamıştı.

(Bana şefaat hakkı tanındı.) Bu hususta İbn Dakîk el-İyd şöyle demiştir: "ipiiJü! kelimesindeki harf-i tarif, ahd içindir. Bununla, hesaba çekilmeyi bekleyen insanların rahatlatıl masın a yarayacak şefaat-ı uzmâ (büyük şefaat) kast edilmiştir. Bunun gerçekleşeceği konusunda en ufak bir görüş ayrılığı yoktur." İmam Nevevî ve daha başkaları da, kesin bir dille bunun şefaat-i uzmâ oldu-ğunu ifade etmiştir. Bazıları bunun, Hz. Peygamber'in isteği üzerine, reddedilmeden gerçekleşecek şefaat olduğunu, bazıları ise kalbinde zerre miktarı İman bulunanların cehennemden çıkması için yapacağı şefaat olduğunu söylemiştir. Çünkü, Hz. Peygamber'in dışındaki kimselerin yapacağı şefaat, kalbinde zerre miktarından daha fazla iman bulunan kimseler İçin söz konusu olacaktır. Nitekim bu konuda Kadı İyâz şöyle demiştir: "Bana göre, şefaat-i uzmâ İle birlikte, bu şefaat kasdedilmiştir. Çünkü, Hz. Peygamber şefaat-ı uzmâ'dan sonra bu şefaati yapacaktır." Rikâk Bölümünde şefaat hadisini işlerken bu konu üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağız.

Beyhakî "Şuabu'l-îmân [75][75] adlı kitabında şunları söylemiştir: "Sadece Hz, Peygamber'e bahşedilen şefaat, onun küçük ve büyük günah İşleyen kimselere şefaat etmesidir. Onun dışındakiler sadece küçük günah işleyenlere şefaat edecektir. Büyük günah işleyenlere ise şefaat edemezler." Kâdî İyâz da, Hz. Peygamber'e özgü şefaatin, geri çevrilmeyecek şefaat olduğunu nakletmiştir. Nitekim İbn Abbâs hadisinde şöyle geçmektedir: "Bana şefaat bahşedildi. Bunu, ümmetim için sona bıraktım. Bu şefaat, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayanlar İçindir." Amr İbn Şuayb'dan da şöyie bir hadis nakledilmiştir: "Bu şefaat sizin ve lâilâhe iltallâh'ı kabul eden herkesindir."

Öyle anlaşılıyor ki, bu hadiste Hz. Peygamber'e özgü olarak geçen şefaat, tevhîd inancından başka, salih ameli olmayan kimseleri cehennemden çıkarmak için tecelli edecek şefaattir. Ayrıca, şefaat-i uzmâ da sadece Hz. Peygamber'e mahsustur. Ancak burada diğerine işaret edilmiştir. Çünkü şefaatin asıl gayesi ona bağlıdır. Zira ancak böyle bir Şefaat insanı ebedî rahata kavuşturur.

(Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilirdi.) Hadisin bu kısmından babın giriş kısmında bahsetmiştik. Hadisin "Ben ise, tüm insanlara gönderildim bölümü, İmam Müslim'in rivayetinde "Kızıl ve siyahlara gönderildim" şeklinde geçmektedir. Burada geçen siyah, Araplar; kızıl ise, Arap olmayanlar şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca kızıl ile insanlar, siyah ile cinlerin kasdedildiği söylenmiştir. Birinci yoruma göre, yakındaki ile uzaktakine işaret etme yoluyla tüm insanlar kasdedilmiştir. Zira Hz. Peygamber ve seier,. herkese gönderilmiştir.

Bu konudaki en kapsamlı ve en açık rivayet, İmam Müslim'in Ebu Hureyre'den naklettiği şu hadistir: "Ben, bütün mahlukâta gönderildim."

Tekmile: Ebu Hureyre'den nakledilen bu hadisin baş tarafı şöyledir: "Diğer peygamberlerden altı özellikle üstün kıtındım." Bu rivayette, Câbir hadisinde bulunan beş özellikten şefaat dışındakiler zikredilmiştir. İki de yeni ilave yapılmıştır. Şöyie ki; "Bana ceuâmiu'l-kelim' olma özelliği verildi. Benimle peygamberlik sona erdirildi." Câbir hadisi ile bu hadisteki Özellikleri topladığımız zaman, netice itibariyle yedi özellik söz konusu olur. Ayrıca İmam Müslim'in Huzeyfe'den naklettiği bir rivayette şöyle geçmektedir: "Şu üç özellikle insanlardan üstün kıtındım: Saflarımız meleklerin safları gibi kılındı." Huzeyfe ikinci olarak Hz. Peygamber'in yeryüzüyle ilgili ayrıcalığını zikretmiş, üçüncü olarak ise "bir Özellik daha belirtti" demiştir. Bu rivayette açıklanmayan üçüncü özelliği, İbn Huzeyme ile Nesâî şu şekilde vuzuha kavuşturmuşlardır: "Arşın altındaki bir hazineden alınarak Bakara suresinin sonunda yer alan âyetler bana verildi." Bu İfadeyle Hz. Peygamber Allah Teâlâ'mn ümmetinden ağır yükü kaldırmasına, onlara güç yetiremeyecek-lerİ yükümlülükleri yükİememesine, hata ve unutmadan dolayı onların

---

[75][75] Eserin adı için bk. İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, I, 523 (Buradaki ilgili dipnot} [H. Aldemir]

sorumlu tutulmayacaklarına işaret etmiştir.
Bu rivayetle birlikte Hz. Peygamber'in ayrıcalıkları dokuza çıkar. Ahmed İbn Hanbel şöyle bir hadis nakletmiştir: "Allah'ın peygamberlerinden hiç kimseye verilmeyen şu dört şey bana bahşedildi: Yeryüzünün anahtarları bana verildi, Ahmed olarak isimlendirildim, ümmetin en hayırlı ümmet kılındı." Dördüncü özellik olarak ise Hz. Peygamber toprağın temizleyici vasfını zikretmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in ayrıcalıkları on İkiye çıkar.
Bezzâr merfu' şekilde farklı bir senetle Ebu Hureyre'den şu hadisi nakletmiştir: "Şu altı özettik sayesinde diğer peygamberlerden üstün kılındım: Gelmiş geçmiş bütün günahlarım bağışlandı, ümmetim en hayırlı ümmet kılındı, bana Kevser lütfedildi, sizin şu arkadaşınız kıyamet günü Adem peygamber ve onun neslinin bulunacağı livâu'l-hamd'ın (hamd sancağının) sahibidir." Bu hadiste Hz. Peygamber, bahsettiğimiz özelliklerine ilaveten iki özellik daha saymıştır. Yine Bezzâr'm İbn Abbâs'tan merfû' olarak naklettiği bir başka hadis ise şöyledir: "Şu iki özellik ile diğer peygamberlerden üstün kıtındım: Benim şeytanım kâfirdi. Ona karşı Allah bana yardım etti. Bunun üzerine o, Müslüman oldu." İbn Abbâs ikinci özelliğin ne olduğunu unuttuğunu söylemiştir.
Kısacası bütün bu anlattığımız rivayetlerden Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden ayrıldığı on yedi özelliğinin bulunduğu anlaşılır. Daha kapsamlı araştırma yapanlar, bu sayının daha fazla olduğunu tespit edebilirler. Mesela Ebû Saîd en-Nîsâbûri "Şerefu'l-Mustafâ" adlı kitabında, diğer peygamberlerde olmayıp sadece Hz. Peygamber'de bulunan özelliklerin sayısını altmış olarak vermiştir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Allah'ın bahşettiği nimetleri saymak dinen uygundur.
2- Soru olmadan bir konu hakkında bilgi verilebilir.
3- Yeryüzü, asıl itibariyle temizdir.
4- Namazın sahih olması, bu ibadete tahsis edilmiş bir binada kılınmasına bağlı değildir. "Camiye komşu olanın namazı, ancak camide kabul olur.[76][76] hadisi ise zayıftır.
5- Hanefiler'den "el-Mebsût" adlı kitabın yazarı [77][77] bu hadisi insanın değerli bir varlık olmasına delil getirmiştir. Bu konuda şöyle demiştir: "İnsan, su ve topraktan yaratılmıştır. Bunların her ikisi de temizleyici özelliğe sahiptir. Bu da insanın şerefli bir varlık olduğunu gösterir."

2. Su Ve Toprak Bulamayan Kimse

336- Hz. Âişe, (kız kardeşi) Esmâ'dan bir gerdanlık ödünç almıştı. Ama gerdanlık kayboldu. Hz. Peygamber, onu araması için bir adam gönderdi. Adam gerdanlığı buldu. Bu esnada, namaz vakti girdi. İnsanların yanında su yoktu. Buna rağmen namaz kıldılar. Bu durumu Hz. Peygamber'e şikayet ettiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ teyemmüm âyetini indirdi.
Bu olaydan sonra Üseyd İbn Hudayr Hz. Aişe'ye 'Allah daima hayrını versin. Allah'a and olsun ki, her ne seni üzen bir hadise meydana gelse, Hak Teâlâ onda, hem senin, hem de Müslümanlar için hayır kılıyor." dedi.

---

[76][76] Bu hadis zayıftır. Ancak bu konuda mana bakımından ona İhtiyaç bırakmayacak hadisler de vardır. Mesela İbn Mâce, İbn Hıbbân ve Hâkimin hasen senetle İbn Abbâs'tan naklettikleri şu hadis gibi: "Ezanı işitip (cemaatle) namaza gelmeyen kimsenin, bir mazereti bulunması durumu hariç, kıldığı namaz kabul olmaz." İmam Müslim de, Ebu Hureyre'den şöyle nakletmiştir: "Âmâ bir adam Hz. Peygamber'den evinde namaz kılmasının hükmünü sordu. Hz. Peygamber Ezanı işitiyor musun?' diye sordu. Adam 'evet' deyince 'O halde çağrıya uy' buyurdu." Bu hadisler farz namazlar için geçerlidir. Nafile namazların camilerde kılınmasına gerek yoktur. Hatta evde kılmak daha efdaldir. Ancak dinin İstisna kıldığı durumlarda bu hükümler geçerli değildir. İbn Bâz.

[77][77] Serahsî. [H. Aldemir]

Açıklama

(Su ve Toprak Bulamayan Kimse) Bu başlık konusunda İbn Reşîd şöyle demiştir: "İmam Buhârî, teyemmümün şer! bir meşruluk kazanmadan önceki durumu, teyemmümün şer'î bir meşruluk kazandıktan son toprağın bulunmaması durumuna benzetti. Sanki şöyle demek istedi: Bu hadiste bahsi geçen topluluğun temizleyici madde olan sudan yoksun bulundukları hale dair hüküm, bizim temizleyici olan su ve topraktan yoksun olduğumuz haldeki hükmümüzle aynıdır." Bu şekilde hadisin bab başlığı ile olan ilişkisi de ortaya çıkar. Çünkü hadiste, insanların topraktan yoksun oldukları belirtilmiyor. Onların sadece sudan yoksun oldukları ifade ediliyor.
Bu hadîs, temizleyici vasfa sahip su ve topraktan yoksun olan kimseler için de namazın, farz olduğuna delil teşkil eder. Çünkü hadiste bahsi geçen topluluk, farz olduğuna inandıkları için namaz kılmışlardı. Eğer o halde namaz kılmaları yasak olsaydı, kuşkusuz Hz. Peygamber yaptıklarının yanlış olduğunu belirtirdi. İmam Şafiî, Ahmed İbn Hanbel, hadisçilerin çoğunluğu ve Malikilerin pek çoğu bu görüştedir. Ancak bu âlimler, bu şekilde namaz kılan birin, namazını tekrar kılmasının gerekip gerekmediği konusunda ihtilaf etmiş-erdir. imam Şafiî'den gelen yeniden nama2 kılması gerektiğine dair bir görüş belirtmemiştir. Şafiî âlimlerin çoğu bunu doğrulamıştır. Bunun pek nadir meydana gelen bir mazeret olduğunu, dolayısıyla yeniden kumayı düşürmeyeceğini ifade etmişlerdir. Ahmed İbn Hanbel'in meşhur olan görüşüne göre, tekrar kılması gerekmez. Müzenî, Sahnûn ve İbn Münzîr de bu görüştedir. Onlar da bu hadisi delil olarak kullanmıştır. Şöyle ki, eğer namazlarını tekrar etmeleri gere-kseydi, mutlaka Hz. Peygamber bu durumu onlara açıklardı. Çünkü onun, ihtiyaç anında açıklama yapmaması caiz değildir. Ancak bu iddiaya "namazın tekrar kılınması hemen gerekmez, yani hemen yerine getirilmesi gereken bir farz değildir. Böyle olunca da, ihtiyaç anında yapılması gereken açıklamanın geciktiğinden bahsedilemez" denerek cevap verilmiştir.
O halde, bu tür durumlarda namazın yeniden kılınmasını gerektiren başka bir delilin olması gerekir. İmam Malik ve Ebu Hanife'nin meşhur olan görüşlerine göre, bu şekilde namaz kılan biri, namazını tekrar kılmaz. Ancak bir başka görüşle Ebu Hanife ve Hanefiler, namazın kaza edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Sevrî ve Evzâî de bu görüştedir. Medineliler'in kendisinden naklettiğine göre İmam Malik şöyle demiştir: "Böyle bir kimsenin namazını kaza etmesi gerekmez."
Bu dört görüş, bu konudaki en meşhur görüşlerdir. İmam Nevevî "Şerhu'l-Mühezzeb"de imam Şafiî'nin kadim görüşünü/eski içtihadını nakletmistir. Buna göre namazın o anda kılınması müstehap, tekrarlanması ise farzdır. Böylece konu hakkındaki görüşler beşe çıkmıştır.

3. Mukîm Birinin Su Bulamadığı Ve Namaz Vaktinin Çıkmasından Endişe Ettiği Durum Larda Teyemmüm Alması

Atâ'ya göre mukîm olan biri su bulamaz ve namaz vaktinin çıkmasından mdişe ederse teyemmüm edip namaz kılar.
Hasan-ı Basrî yanında su bulunan fakat kendisine abdest aldıracak birini julamayan hastanın teyemmüm edeceğini söylemiştir.
İbn Ömer, Cüruftaki bağından geliyordu. Merbedi'n-neam'da iken ikindi ıamazı oldu. O da, namazını kıldı. Sonra Medine'ye gitti. Şehre girdiği zaman henüz batmamıştı. Ama o, namazını tekrar kılmadı.
337- İbn Abbâs'm azatlı kölesi Umeyr'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Meymûne validemizin azatlı kölesi Abdullah İbn Yesâr ile birlikte geliyorduk. Nihayet msardan Ebu Cüheym İbn Haris İbn Sımme'nin yanma vardık. Ebu Cüheym şöyle dedi: "Hz. Peygamber cemel denilen yerden geliyordu. Adamın biri onu karşılayıp selam verdi. Ama Allah Resulü adamın selâmını almadı. Bir duvara yöneldi, yüzünü ve elini mesnetti. Daha sonra adamın selamına karşılık verdi."

Açıklama

(Mukîm Birinin, Su Bulamadığı ve Namaz Vaktinin Çıkmasından Endişe Ettiği Durumlarda Teyemmüm Alması) Bu başlıkla İmam Buhârî, teyemmümü iki rta bağlamıştır. Biri namazın çıkma endişesi, diğeri ise suyun bulunmamasıdır. Suyu kullanamamak da, suyun bulunmamasıyla aynı hükümdedir.
Cüruf, Medine dışında kalan bir yerin adıdır. Sefere çıkılacağı zaman, askerler burada toplanırdı.
Merbed ise Medine'ye bir mil uzaklıkta bulunan bir yerin ismidir. Bu rivayet göstermektedir ki İbn Ömer, mukîm birinin teyemmüm yapabileceği görüşündedir. Çünkü, bu kadar uzaklıktaki bir yere gidip gelmek seferilik kategorisine girmez. Bu sayede söz konusu rivayet bâb başlığına uygun olur. Hadisten anlaşılan manaya göre İbn Ömer, vaktin çıkıp çıkmamasına bakmamıştır. Çünkü Medine'ye girdiği vakit, güneş hâlâ batmamıştı. Ancak burada bazı ihtimaller söz konusudur. Mesela ibn Ömer, Medine'ye varmadan vaktin çıkacağını düşünmüş olabilir. Belki de, abdestİ olmadığı için teyemmüm almamıştır. Zira o, müstehap kabul ettiğinden her namaz için abdest alıyordu. Burada da, abdestli olabilir. Namaz kılmak İsteyince âdeti gereği abdest almak istemiş, su bulamayınca da, abdest yerine teyemmümle yetinmiş olabilir. Buna göre bu rivayet bâb başlığı ile, ancak mukîm olan kimsenin teyemmüm almasının caiz olması uyum içinde olabilir.
İbn Ömer'in namazını tekrar kılmaması, mukîm iken teyemmüm alan kimsenin namazını iade etmemesi gerektiğini söyleyen kimseler İçin delil olmaz. Çünkü, bu ihtimaller bulunduğu için, İbn Ömer'e namazını yeniden kılmasının gerekmediği hususunda ittifak vardır.
Bu meselenin aslı hakkında selef arasında farklı görüşler vardır. Mesela İmam Mâlik, mukîm iken teyemmüm alıp namaz kılan kimsenin, namazını yeniden kılmasının gerekmediği görüşünü benimsemiştir. İbnu Battal bu görüşü şu şekilde izah etmiştir: "Teyemmüm, namaz vakti girdiği zaman yolcu ve hastalar için getirilmiş bir uygulamadır. Su kullanamayacak durumda olan mukîm kimseler İçin de, kıyas yoluyla geçerlidir."
İmam Şafiî ise, bu konuda şöyle söylemiştir: "Bu tür olaylar pek nadir olduğu için, kişinin namazını yeniden kılması gerekir."
Ebu Yûsuf ile Züfer ise şunu demiştir: "Böyle bir durumda olan kimse, vakit çıksa bile su buluncaya kadar namaz kılmaz."
(Bi'r-i cemel denilen yerden) Burası, Medine'de bilinen bir yerin adıdır. Bu hadis, Hz. Peygamber teyemmüm alırken yanında suyun bulunmadığı şeklinde anlaşılır. Kanaatime göre bu, Buhârî'nin tasarrufunun bir gereğidir. Ancak bu hadisi mukim olan kimselerin teyemmüm alabileceğine delil getirmesi eleştirilmiştir. Gerekçe olarak da, teyemmümün Allah'ı anmak için alındığı gösterilmiştir. Çünkü "Seiâm" lafzı Allah'ın isimlerinden biridir. Burada namaz kılabilecek duruma gelmek kasdedilmemiştir. Bu eleştiriye şu şekilde cevap verilmiştir: "Hz. Peygamber abdestli olmadan selâma karşılık vermesi caiz iken, mukîm olduğu sırada teyemmüm alıp ondan sonra selâmı almıştır. O halde, her kim mukîm iken namaz vaktinin çıkmasından endişe ederse öncelikli olarak teyemmüm alabilir. Çünkü imkan varken abdestsiz namaz kılınamaz." Bir cevap da şu şekilde verilmiştir: "Hz. Peygamber, bu teyemmüm ile abdestsizliğe son vermeyi veya yasak bir şeyi mubah hale getirmeyi kasdetmemistir. Bununla abdestli kimselere benzemek istemiştir. Bu durum, Ramazanda oruç tutmamaları caiz olan kimselerin oruç tutmaya devam etmelerinin uygun olabileceğine benzer. Ya da bununla hadesi azaltmak istemiştir. Tıpkı daha önce geçtiği gibi, cünüp kimselerin abdest ile hadesi azaltması gibi.
İbn Battal, teyemmümün mutlaka topraktan alınması gerekmediğine bu hadisi delil olarak getirmiştir. Bu hususta "malum olduğu üzere duvardan Hz. Peygamber'in eline toprak bulaşmamıştır" demiştir. Ancak bunun ihtimal dahilinde olduğu belirtilerek görüşü çürütülmüştür. Daha önce İmam Şafiî rivayetinde [78][78] geçtiği üzere, duvarda toprak yoktu. Bu yüzden Hz. Peygamber ve âsâsı ile duvarı kazımak ihtiyacı duymuştu.

---

[78][78] Burada ihtisarda yer almayan bir rivayet kasdediliyor. Fethu'I-Bârî'nin aslına müracaat ettiğimiz zaman, babda zikredilen hadisin farklı rivayetlerini görmekteyiz. İmam Şafiî'nin rivayetinde Darakutnî'nin naklinde yer alan "elini duvara koydu" ifadesinden sonra "asayla onu kazıdı" fazlalığı yer alır. İşte yukarıda referans gösterilen rivayet budur. bk. İbn Hacer, Fethu'1-Bârî, I, 527 [H. Aldemir]

4. Teyemmüm Alan Eline Üfler Mi?

338- Saîd İbn Abdirrahman İbn Ebzâ babasının şöyle dediğini nakletmiştir
"Adamın biri Hz. Ömer'e gelip 'Ben cünüp oldum, ama su bulamıyorum1 dedi. Bunun üzerine Ammâr İbn Yâsir Hz. Ömer'e şöyle dedi: Hatırlar mısın, bir defasında seninle birlikte bir seferdeydik. Sen namaz kılmamışım. Ben ise, toprak üstünde yuvarlanarak debelenip namaz kılmıştım. Sonra bu olayı Hz. Peygamber'e? anlatmıştım. O da 'Şöyle yapman yeterliydi1 buyurmuştu ve ellerini yere vurduktan sonra onlara üflemişti. Daha sonra ise elinin iç kısmıyla yüzünü ve tüm elini meshetmişti.[79][79]

Açıklama

(Teyemmüm Alan Eline Üfler mi?) İmam Buhârî'nin bâb başlığını soru cümlesi şeklinde koyması, bu konuda farklı ihtimallerin bulunduğuna dikkat çekmek istemesinden ileri gelir. Nitekim o, âdeti gereği ihtimalli konularda bu şekilde hareket eder.
Hz. Peygamber'in eline üflemesi, birkaç nedene dayanabilir. Mesela eline bulaşan bir şeyin mübarek yüzüne temas etmesinden çekindiği için üflemiş olabilir. Ya da, eline çok miktarda toprak bulaşmıştır, yüzünün toz-toprak içinde kalmaması için üflemiştir. Yahut teşrî' ile ilgili bir meseleyi açıklamak için üflemiş olabilir. Nitekim toprak olmadan da teyemmüm yapılabileceği görüşünde olanlar bu hadise tutunmuştur. Onlara göre teyemmümde şart olan vurmaktır.
Hz. Peygamber'in üflemesi, bütün bu anlatılan manalara gelme ihtimalini taşıdığı için İmam Buharı, araştırmacıların bu konunun geniş olduğunu bilmesi için soru cümlesi şeklinde bab başlığı koymayı tercih etmiştir.
(debelenip) Öyle görünüyor ki Ammâr, bu konuda kıyas yapmıştır. Şöyle ki, abdest yerine geçen teyemmümün abdest şeklinde alındığına bakarak, boy ab-destinin yerini alacak teyemmümün de gusül gibi olması gerektiğini düşünmüştür.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1-Sahabe Hz. Peygamber vesenr-.ı döneminde ictihad etmiştir.
2- Bütün gayretini sarfertikten sonra hata etse bile müctehid kınanamaz.
3- İçtihadına göre amel edenlerin, içtihadı hatalı çıkınca önceki amelini tekrar yapmasına gerek yoktur.
4- Hz. Peygamber'in ve seiiem Hz. Ömer'e namazını kaza etmesini emretmemesi, su ve teyemmüm yapabileceği temiz toprak bulamayan kimsenin namaz kılmayacağı ve sonra namazını kaza etmeyeceğini savunanlar için bir delil teşkil eder.
(sana yeterdi) Bu lafız, teyemmümün farzlarının, bu hadiste açıklanan hususlar olduğunu gösterir. Eğer emir sigasıyla bu hususlara bir ilave olmuşsa, bu durumda nesih gerçekleşmiş demektir. Dolayısıyla yeni hükmün kabulü gerekir. Ancak fiil yoluyla bir ilave söz konusu olmuşsa, bu durumda yenilikler, teyemmümün daha mükemmel yapılmasına yönelik olarak değerlendirilir. Delil bakımından ortaya çıkan en güçlü tablo budur.
(onlara üflemişti) Bu rivayette üflemenin hafif olduğuna bir işaret vardır. Hz. Peygamber'in tiem ellerine üflemesinden bir takım sonuçlar çıkarılmıştır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;
1- Teyemmüm alırken az toprak kullanmak müstehaptır.
2- Teyemmümde organlar tekrar meshedilmez. Çünkü tekrarda toprağın az kullanımı söz konusu değildir.
3- Abdest alırken başını meshetmek yerine yıkayan kimse farzı yerine getirmiş demektir. Çünkü Ammar, teyemmüm almak için toprakta yuvarlanarak debelenmiş, bu fiili teyemmümün yerine geçmiştir. Ayrıca buradan hareketle teyemmüm alırken yere ikiden fazla vurmanın caiz olduğu sonucuna varılır.

---

[79][79] Hadisin geçtiği diğer yerler: 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 347.

4- Cünüplükten dolayı teyemmüm alınınca, organları sırayla meshetmek gerekmez.

5. Yüz Ve Elin Teyemmüm Edilmesi

339- Saîd İbn Abdirrahman İbn Ebzâ babasından şunları nakletmiştir:
Ammâr böyle dedi." (Ravilerden Haccâc dedi ki:) Şu'be ellerini yere koydu, sonra onları ağzına yaklaştırdı. Sonra yüzünü ve ellerini mesnetti."
340- (Saîd) İbn Abdirrahman İbn Ebzâ'dan gelen rivayete göre babası, Hz. Ömer'in yanında bulunduğu bir sırada Ammar ona "biz bir seriyyedeyken cünup olduk" dedi. Sonra "avuçlarına tüh tüh! diyerek üfledi."

Açıklama

(Yüz ve Elin Teyemmüm Edilmesi)

Yani el ve yüzü meshetmek teyemmümün farzıdır. Bundan dolayı İmam Buharı, bu konuda farklı yorumlar olmasına rağmen delili güçlü olduğu için kesin bir dille bunu ifade etmiştir. Nasıl teyemmüm alınacağı konusunda Ebu Cüheym ve Ammâr hadisi dışında sahih bir rivayet yoktur. Bunların dışında kalan rivayetler, ya zayıftır, ya da, merfû' mu yoksa mevkuf mu olduğu ihtilaflıdır. Ancak tercih edilen görüşe göre merfû' değillerdir.
Ebu Cüheym hadisinde eller mücmel olarak geçmiştir. Ammar hadisinde ise, Sahihayn'daki rivayetlerde iki avuç (oî53l), sünenlerde dirseklere kadar olan kısmının meshedüdiği şeklinde varid olmuştur. Bir rivayette kol kemiğinin yarısına kadar, bir başka rivayette ise koltuk altlarına kadar meshedildiği nakledilmiştir.
Dirseklere kadar ve dirseğin yansına kadar meshedildiğini gösteren rivayetler eleştirilmiştir. Koltuk altma kadar meshedildiğine dair rivayet için imam Şafiî ve diğerleri şunu söylemiştir: "Eğer gerçekten bu Hz. Peygamber'in emri ile yapılmışsa, kendisinden önce yapılmış bütün teyemmüm şekillerini nesheder. Yok eğer, onun emri olmadan gerçekleşmişse, emrettiği husustan başka delil olmaz."
Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ammâr'm teyemmümün avuç ile yüzün meshedİlmesiyİe alınacağına dair fetva vermesi, Sahihayn'dö yer alan ve sadece avuç ile yüzün meshediİeceğini gösteren rivayeti destekleyen hususlardan biridir. Çünkü bir hadisten neyin kasdedildiğini en iyi, o hadisi rivayet eden bilir. Özellikle de ravi, müetehid bir sahâbî ise daha iyi bilir.
341- Abdurrahman İbn Ebzâ'nın oğlu Abdurrahman'dan şöyle nakledilmiştir: "Ammâr Hz. Ömer'e şöyle dedi: Debelendim, sonra Hz. Peygamber'e gittim ve O, şöyle buyurdu: "Yüzünü ve avuçlarını meshetmen, elbette senin için yeterlidir."

Açıklama

(Yüzünü ve avuçlarını meshetmen, elbette senin için yeterlidir) Bu lafızdan,
daha önce geçtiği gibi, sadece avuçların meshedilmesinin farz olduğu anlaşılır. Ahmed İbn Hanbel, İshâk, İbn Cerîr, İbn Münzir ve İbn Huzeyme bu görüşü benimsemiştir. İbn Cehm ve daha başkaları İmam Malik'in de bu görüşte olduğunu nakletmiştir. Hattâbî de, hadisçilerin bu görüşü kabul ettiklerini aktarmıştır.
İmam Nevevî "Müslim Şerht'nde yukarıdaki hadisin böyle yorumlanmasına şu şekilde cevap vermiştir: "Hadisteki gaye, öğrenmek maksadıyla eilerin toprağa nasıl vurulacağını göstermektir, teyemmümün nasıl tam olarak alınacağını değil." Ancak olayın akışının, teyemmümün nasıl tam olarak alındığını öğretmek olduğuna delalet ettiği belirtilerek ona itiraz edilmiştir. Zira, "Elbette senin için yeterlidir" ifadesinden bu, anlaşılmaktadır.
Abdest alırken ellerin vedirseklere kadar kolların yıkanmasını, meshin dirseklere kadar yapılmasına delil olarak getirenlere şu şekilde cevap verilir: Burada, nassa karşı bir kıyas yapılmıştır. Bu da, geçersizdir. Ayrıca teyemmüm alırken dirseklere kadar meshİ şart koşmayanlar başka bir kıyasla buna karşı çıkmışlardır. Şöyle ki, eller, hırsızlık âyetinde mutlak olarak zikredilmiştir. Kimse burada dirseklere kadar elin kesilmesi gerektiğini söylememiştir. O halde burada da, bu hadis bulunduğu için mutlak ifadeyi değiştirmeye gerek yoktur.

342- İbn Abdirrahman babasından "Hz. Ömer'in yarımda idim. Ammâr ona dedi ki: ..." şeklinde nakledip sonra da hadisi zikretmiştir.
343- İbn Abdirrahman İbn Ebzâ babasından şöyle nakletmiştir: "Ammâr şöyle anlattı: Hz. Peygamber saBaitehu aleyhi w seiiem elini yere vurdu, sonra yüzünü ve avuçlarını mesnetti."

6. Temiz Toprak Müslümanın Abdest Suyudur, Su Olmasa Da Ona Yeter

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Abdesti bozan bir durum olmadığı sürece, teyemmüm abdestin yerini alır." İbn Abbâs, teyemmümlü iken insanlara namaz kıldırmıştır.
Yahya İbn Saîd şöyle demiştir: "Çorak arazide namaz kılınmasında ve onunla teyemmüm alınmasında bir sakınca yoktur."

Açıklama

Bu şekilde İmam Buhârî, teyemmümün, abdestin yerine geçtiğine işaret etmiştir. Eğer teyemmümle sağlanan hadesten taharet zayıf olsaydı, teyemmüm etmiş olan İbn Abbâs, abdestli kimselere namaz kıldırmazdı.
Bu konuda İmam Buhârî, Kûfeliler ve âlimlerin çoğuyla aynı görüşü benimsemiştir. Ancak tâbiûn tabakasından bazı âlimler bu görüşün aksini kabul etmişlerdir. Delilleri ise şu şekildedir: "Teyemmüm, vakit çıkmadan önce namaz kılmanın mümkün olabilmesi için zaruretten kaynaklanan bir taharettir. Bundan dolayıdır kî, Hz. Peygamber cünüp olduğu için namaz kılmayan birine 'Toprakla teyemmüm almalısın, bu sana yeter' dedikten sonra gusletmesi için bir kap su vermiştir. Çünkü su bulununca, bahsi geçen kişinin teyemmümü bozulmuştur."
Bu hadisi, bir teyemmüm ile birden fazla farz namazı kılınamayacağına delil getirmek pek de isabetli değildir. Çoğunluğa göre bir teyemmüm ile farz namazın yanı sıra nafile namazlar da kihnabilir. Ancak İmam Malik farz namazın Önce kılınmasını şart koşmuştur. Bir teyemmümle ister farz isterse nafile olsun birden fazla namazın kılınamayacağını söyleyen Kâdî Şüreyk ise şâz kalmıştır. Bu konuda İbn Münzir şöyle demiştir: "Bir teyemmüm ile birden fazla nafile namaz kılınabiliyorsa, birden fazla farz namaz da kılınır. Çünkü farz namazlar için şart koşulan her şey, nafile namazlar için de şarttır. Ancak aksini gösteren bir deül varsa, bu durum değişir."
Her iki görüşü benimseyenleri destekleyen sahih bir hadisin olmadığını itiraf eden Beyhakî şöyle demiştir: "Ancak İbn Ömer'den nakledilen bir rivayet, her farz namaz için, teyemmüm alınmasının farz olduğunu gösterir. Bu konuda sahabeden birinin ona muhalefet ettiği bilinmemektedir." İbn Münzir'in İbn Abbâs'-tan her farz namaz için teyemmümün gerekmediğine dair naklettiği rivayetle onun bu görüşüne itiraz edilmiştir.
İmam Buhân, bâbda zikrettiği hadisin "Bu sana yeter" kısmının, umum ifadesine dayanarak her namaz İçin tekrar teyemmüm almanın farz olmadığı sonucunu çıkarmıştır. Bu ifadeyi "Su bulamadığın ve abdesti bozan bir duruma sebebiyet vermediğin sürece bu sana yeter" şeklinde anlamıştır. Cumhur bu ifadenin, edası için teyemmüm alman farz namaz için geçerli olduğu kanaatindedir. Onlara göre bu şekilde teyemmüm alan biri dilediği kadar nafile namaz kılabilir. Yeni bir namaz vakti girince, su araması gerekir. Eğer bulamazsa, teyemmüm eder.
(Çorak arazi) Tuz oranı yüksek toprağa denir. Böylesi yerlerde neredeyse hiç bitki yeşermez.
344- İmrân'dan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamberle birlikte bir seferdeydik. Geceleyin ilerlemeye devam ettik. Gecenin sonlarına geldiğimiz zaman düşüp uyuduk. Bir yolcu için bundan daha tatlı bir uyku olamazdı. Sabahleyin ancak güneşin sıcağı bastırınca uyanabildik. İlk önce falanca, sonra filanca, daha sonra ise öteki falanca uyandı. (Ebu'r-Racâ uyanan ilk üç kişinin isimlerini zikretmiştir Ancak Avf unutmuştur.} Dördüncü olarak ise, Hz. Ömer uyandı.
Hz. Peygamber uyuduğu zaman uyandırılmazdı. Çünkü uyuduğu esnada ne olduğunu (vahyin gelip gelmediğini) bilmiyorduk. Ancak Hz. Ömer uyanınca insanların başına gelen durumu anladı. Kendisi sert tabiatlı biriydi. Bu yüzden tekbir getirdi. Tekbir getirirken sesini yükseltti. Yüksek sesle tekbir getirmeyi sürdürdü. Nihayet Ömer'in tekbir seslerini

duyan Allah Resulü uyandı. Hz. Peygamber aleyhi ve uyanınca Hz. Ömer, ona gidip insanların başına gelen durumu anlattı. Allah Resulü 'Hiçbir zararı yok' veya 'Bir şey olmaz, haydi yola koyulun' dedi.
Bunun üzerine insanlar yola çıktı. Biraz yürüdükten sonra, Hz. Peygamber konakladı ve abdest suyu istedi. Sonra abdest aldı. Namaz İçin ezan okundu. Daha sonra Allah Resulü insanlara namaz kıldırdı. Namazı bitirip yönünü çevirince toplulukla birlikte namaz kılmayan bir adamın insanlardan ayrı durduğunu fark etti. Ona 'Ey falanca! Neden cema-atle birlikte namaz kılmadın?' diye sordu. Adam, Cünüp oldum, yanımda da su yok' diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Toprakla teyemmüm al! Bu sana yeter' buyurdu.
Daha sonra Rasûlullah ilerlemeye devam etti. Bu defa insanlar ona gelip susuzluktan yakındı. Hz. Peygamber yine konakladı ve falancayı (Ebu Raca bu kişinin adını zikretmişti. Ama Avf unutmuştur.) ve Hz. Ali'yi yanına çağırdı. Onlara 'Gidip su arayın' dedi. Onlar da, yola çıktılar. Derken devesi üzerinde su dolu iki büyük kırba arasına oturmuş bir kadına rastladılar. Ona 'Suyu nerde buldun?' diye sordular. Kadın, 'dün bu vakitler su dolduruyor-dum. Adamlarımızı suyun başında bıraktık' diye cevap verdi. Bunun üzerine ona 'Haydi yürü bakalım' dediler. Kadın 'Nereye?' diye sorunca, 'Allah Resulü'nün yanına' diyerek karşılık verdiler. Bunun üzerine kadın 'şu kendisine sâbiî' denen adama mı?' diye sordu. 'Evet, işte o kast ettiğin kişiye doğru gidiyorsun, haydi kımılda' şeklinde karşılık verdiler. Nihayet kadını Hz. Peygamber'in yanma getirdiler ve aralarında geçen konuşmayı anlattılar. Bunun üzerine Allah Resulü Onu devesinden indirin' buyurdu. Sonra bir kap isteyip kırbaların ağzından, getirilen kaba su boşalttı. Sonra kırbaların ağzını bağladı. Daha sonra kırbaların altında bulunan kapakları açıp insanlara şöyle seslendi: 'Haydi hem siz için hem de (hayvanlarınızı) sulayın.1 Bunun üzerine dileyenler su içti, dileyenler hayvanını suvardı. Sonunda, cünüp olan adama bir kap su verildi ve Hz. Peygamber ona, 'Git ve bu suyu başından aşağı dök' dedi.
Bu esnada kadın, ayakta durarak suyunun başına gelenleri izliyordu. Allah'a and olsun ki, kırbalardan su alma bitti. Yine de kırbalar bize, su alma işlemine başlamadan önceki halinden daha dolu görünüyordu.
Hz. Peygamber Onun için bir şeyler toplayın' buyurdu. Bunun üzerine ashâb-ı kiram, biraz has hurma, biraz un ve biraz da kavut topladılar. Sonra bunları bir çıkma koydular. Daha sonra kadını devesine bindirip çıkını eline verdiler. Hz. Peygamber de ona, Gördüğün gibi senin suyundan bir şey eksiltmedik. Zira Hak Teâlâ, bizi suya kandırdı.' dedi.
Nihayet kadın gecikmiş olarak ailesinin yanma vardı. Ona 'Neden geciktin?' diye sordular. O da şöyle cevap verdi: 'Şaşılacak bir şey oldu. İki adam karşıma çıktı. Beni kendisine sâbiî denilen adamın yanına götürdüler. Şöyle şöyle oldu.
Allah'a and olsun ki, bu adam ya sununla bunun arasındaki (bu esnada orta parmağı ile şehadet parmağını göğe doğru kaldırmıştı. Bununla gök ile yeri kasdediyordu) en büyük sihirbazdır. Ya da, gerçekten Allah'ın elçisidir.'
Bu olaydan sonra Müslümanlar o kadının kabilesinin etrafında bulunan müşriklere baskın düzenliyorlardı. Fakat onun kabilesine ilişmiyorlardı.
Kadın bir gün kavmine, 'Eminim ki onlar, size bilinçli bir şekilde ilişmiyorlar. Müslüman olmak istemez misiniz?1 diyerek onları İslamiyet'e davet etti. Onlar da bu çağrısına uydular ve hep birden Müslüman oldular."

Açıklama

Ebu Abdullah şöyle dedi: fiili bir dini bırakıp diğerini kabul etmek anlamına gelir."
Ebu'l-Âliye şöyle dedi: kelimesi ehl-i kitaptan Zebur okuyan bir fırkanın adıdır.[80[80]]
(Geceleyin ilerlemeye devam ettik) Muhkem" adlı sözlüğün müellifine göre, gece genelinde yürümeyi ifade eder. (düşüp uyuduk) Anlatıldığına göre kafile, ashâb-ı kiramdan bazılarının isteği üzerine konaklamıştı. Onların uyuma isteği hakkında Hz. Peygamber Ben sizin uyuyup namaza kal kam amanızdan endişe ediyorum'
buyurmuştu. Bunun üzerine Bilal, "ben onları uyandırırım" demişti.

80[80] Hadisin etrafı için bk. 348, 3571.

(İlk önce falanca) İlk defa Hz. Ebu Bekir, ikinci olarak hadisi nakleden İm-ran, üçüncü olarak ise onunla birlikte bu olayı nakleden sahâbî uyanmıştır.
(Çünkü uyuduğu esnada ne olduğunu (vahiy alıp almadığını) bilmiyorduk.) Ashabı kiram vahiy geiip gelmediğini bilmiyordu. Bu yüzden onu uyandırıp vahyin gelişini kesmekten endişe ediyorlardı. Dolayısıyla uykuda iken vahiy gelme ihtimali bulunduğu için Hz. Peygamber'i aleyh. uyandırmazlardı.
(Kendisi sert tabiatlı biriydi) İmam Müslim'deki rivayette, yüksek sesli anlamına gelen fazlalığı vardır. Hz. Ömer'in tekbir getirmesi, edebe uygun hareket etmenin bir neticesidir. Ayrıca iki maslahatı birden gerçekleştirmiştir. Tekbir namaza çağrının temel unsuru olduğu için sadece tekbir getirmiştir.
(insanların başına gelen durumu anladı) Yani insanların uyuya kaldığını, bu yüzden sabah namazına kalkamadıklarını fark etti.
(Hiçbir zararı yok') Bu ifade, sakıncası yok anlamına gelir. Bu sözüyle Hz. Peygamber kasten olmadığı sürece böylesi durumlarda bir mahzur bulunmadığını belirterek namazı kaçırdıkları için üzülen sahabeyi teskin etmek istemiştir.
(Hadi yola koyulun) Hadisin bu kısmı, geçirilen namazın kazasının, küçük görme ve basite alma olmadığı sürece hatırlandıktan sonra da yapılabileceğine delil olarak kullanılmıştır.
İmam Müslim Ebu Hureyre'den Ebu Hâzİm kanalıyla gelen rivayette Hz. Peygamber uyuya kaldıkları bu yerden hareket etmelerinin nedenini "Bu yerde, bize şeytan geldi." sözüyle açıklamıştır. Ebu Davud'un İbn Mes'ûd'tan naklettiği rivayette ise şu ifade geçmektedir: "Gaflete düştüğünüz bu yerden ayrılın!"
Bu rivayetler, Hz. Peygamberin ashabıyla birlikte bulundukları yeri terk etmeleri, uyandıkları zaman kerahet vaktinin girmesini gerekçegösteren kimselere red niteliğindedir. Zira, bâbda zikredilen hadiste güneşin sıcaklığını hissedinceye kadar uyanmadıkları belirtilmektedir. Bu da, kerahet vaktinin çıktığını gösterir.
Alimler, Hz. Peygamberin uyuduğunu gösteren bu hadis ile "Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz!" hadisini uzlaştırmak İçin çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu konuda İmam Nevevî şunları söylemiştir: "Söz konusu hadisler iki şekilde uzlaştırılabilir:
a) Kalp, ancak kendisiyle ilgili konuşmak, acı çekmek gibi hissedilebilir şey-ieri idrak eder. Gözle ilgili meseleleri ise idrak edemez. Çünkü kalp uyanıkken göz uyku halindedir.
b) Hz. Peygamberin iki durumu vardı. Bazen kalbi uyumazdı. Genellikle bu halde olurdu. Bazen de kalbi uyurdu. Bu da pek nadir meydana gelirdi. Uyuyup namazdan geri kaldığı olayda, işte bu nadir durum söz konusu olmuştur.
Bu uzlaştırmalardan ilki daha isabetlidir. İkincisi ise zayıftır."
Bu hadisten, bir yerde dalgınlık yüzünden bir ibadeti yerine getiremeyen kimsenin bulunduğu yeri değiştirmesinin müstehap olduğu sonucu çıkar. Yine buna dayanılarak, Cuma günü hutbe dinlerken uyuklayan kimsenin bulunduğu yeri değiştirilmesi emredilir sonucuna varılmıştır.
(Namaz için ezan okundu) Hadisin bu bölümü, kaza edilen namazlar için ezan okunması gerektiğine delil olarak kullanılmıştır.
(insanlara namaz kıldırdı) Bu ifade, kaza namazlarının cemaatle kılınabileceğini gösterir.
cünüp oldum, yanımda da su yok Bu şekilde cünüp olan sahâbî, en açık bir dille mazeretini beyan etmiştir. Bu olay, cünüp kimsenin teyemmüm almasının dini bakımdan uygun olduğunu gösterir. Ayrıca Hz. Peygamber'in huzurunda sahabenin ictihad yapmasının caiz olduğuna delalet eder. Şöyle ki, olayın anlatılış tarzı, teyemmümün bundan önce sahabe tarafından bilindiğini gösterir. Belki de cünüp olan sahâbî teyemmümün din tarafından meşru kılındığını bilmiyordu. Bu durumda su ve topraktan yoksun kişi ile aynı hükme sahip olmuştur.
Bu olaydan, âlim kişinin farklı ihtimallere açık olan bir davranış gördüğü zaman, söz konusu davranışı sergileyen kimseye bunun nedenini sorması gerektiği anlaşılır. Zira bu şekilde, onun hakkında doğru karar verebilir.
Bu hadiste cemaatle namaz kılmak da teşvik edilmiştir. Bir kimsenin mazeretsiz olarak cemaatle namaz kılanlara katılmaması ayıplanır. Ayrıca bu rivayetten bir şeyi kabul etmezken bile yumuşak huylu olmanın güzel olduğu sonucuna ulaşılır.
arayın Aramaktan maksat İstemektir. Zira ^-iJI «il dendiği zaman anlamına gelir. Bu olayda Hz. Peygamber'in mucize beklemeden su ve başka bir şey aramada âdetin gereğini yerine getirdiği anlaşılır.

(kırba) Deri vs. gibi malzemeden yapılan büyük kırba anlamına gelen kelimesi eşanlamlıdır.
(sabit) Bir dinden çıkıp bir başka dine giren kimse demektir.
(işte o kasdettiğin kişiye) Burada mükemmel bir siyaset örneği söz konusudur. Eğer kadına "hayır" deselerdi, maksatlarına erişemezlerdi. "Evet" deselerdi, bu söz onlara yakışmazdı. Çünkü, kadının söylediğini kabul etmiş olurlardı. Ama onlar, böyle demekle en güzel şekilde işin içinden çıkmayı başardılar.
Ayrıca bu hadis, bu gibi durumlarda, fitneden emin olmak şartı İle yabancı kadınlarla yalnız kalmanın caiz olduğuna delalet eder.
(onu devesinden indirin') İlk dönem hadis sarihlerinden biri şöyle demiştir: "Kadını beraberlerinde götürdüler. Kâfir ve Müslümanlarla savaş halinde olan bir kavimden olduğu için onun suyunu almayı caiz görmüşlerdi. Farz edelim ki kadın, Müslümanlarla aralarında bir sözleşme bulunan anlaşmalı bir kabileden olsun, bu durumda şöyle izah yapılır: Susuzluk bir zaruret hali olup Müslümanların başkasına ait suyu, bedelini ödemek şartıyla kullanmasını mubah hale getirir.
Yoksa Allah Rasûlü için gerektiğinde bir canı feda etme hakkı varken böylesi bir suyun alınması haydi haydi mümkündür. boşalttı Rasulullah kadının kırbalarından kendi istettiği kırbalara su boşalttırdı. Taberanî ve Beyhakî şu ilaveyle birlikte hadisi naklet-mişlerdir: "Ağzını çalkaladı ue ağzından çıkardığı suyu tekrar kadının kırbalarına boşalttı." Bu sayede kırbaların ağzı açıldıktan sonra tekrar kapanmasının hikmeti anlaşılır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in mübarek ve pâk tükürüğünün suya karışması sayesinde bereketin hasıl olduğu anlaşılır. kelimesinin çoğuludur. Halil 81[81] bunun kırbadaki su olduğunu söylemiştir. Her kırbanın altında bulunan deliklere de bu ad verilmektedir.
(suladılar) Hayvanlarını vs. suvardılar. Ayrıca kendileri de içtiler. Bu kıssa, insan ve hayvanların su içmesinin, su ile temizlik yapmak gibi diğer hususlardan daha Önce geldiğine delil olarak kullanılmıştır. Çünkü temizlik yapmaya ihtiyacı olanlar, bu ihtiyaçlarını su içmeden veya hayvanları suvarmadan sonraya bırakırlar.
{'Onun için bir şeyler toplayın') Muhtaç olan kimse için, rızası bulunduğu takdirde başkalarının malından alınabilir. Eğer kişinin gerçekten muhtaç olduğu belli olursa, bu durumda rıza göstermeyen kimsenin de malından alınabilir.
Ayrıca bu hadis, bu gibi durumlarda veren ve alan kimsenin fıkhı bir sonuç doğuran bir lafız sarfetmeden hibe olarak da bir takım şeyleri verip alabileceklerine delil olur.
(Gördüğün gibi) Bu olay nübüvvetin alâmetlerinden büyük bir alâmeti içermektedir.
(eksiltmedik) Bu ifadeden anlaşıldığına göre, Müslümanların kırbadan aldıkları suyun tamamı, Allah Teâlâ'nm kırbada var ettiği sudandır. Her ne kadar görünüş itibariyle birbirine karışmış olsa da, gerçekte kadının suyundan bir damla bile, bu alınan suya karışmamıştı. Bu da, söz konusu mucizeyi daha mükemmel ve olağanüstü kılmaktadır.
(Zira Hak Teâlâ, bizi suya kandırdı.) Bu sözüyle Hz. Peygamber Biz senin suyundan bir damla bile eksiltmedik." demek istemiş olabilir.
Hadis, necasete bulaşmadıkları kesin olarak bilindikten sonra müşriklerin kaplarını kullanmanın caiz olduğuna delil olarak getirilmiştir. Bu ifade, Hz. Peygamber'in kadın için toplattığı yiyeceklerin suya karşılık olmadığını, aksine onun cömertliğinden ve ikramından ileri geldiğini gösterir.
{Bir gün kavmine, 'eminim ki onlar, size bilinçli bir şekilde ilişmiyorlar. Müslüman olmak istemez misiniz?' diyerek) Burada geçen &J, plpî manasına gelir. Bu durumda bu ifade şu şekilde anlaşılır: "Eminim ki, bu insanlar unuttukları veya dalgınlığa uğradıkları için değil, bilinçli bir şekilde size ilişmiyorlar. Doğrusu, daha önce benimle onlar arasında geçen bir olaydan dolayı size dokunmuyorlar. Onların bu tavn, kısa zamanlı bir birlikteliğe saygı göstermelerinin bir sonucudur." Kadının bu sözü onların İslâm'a rağbet etmelerine vesile olmuştur.
Olaydan şu sonuç çıkmaktadır: Müslümanlar kadının kavmini islâm'a ısındırmak için onlara dokunmuyorlardı. Bu tavırları onların Müslüman olmalarına vesile olmuştu. Bu sayede bazı görüş sahiplerinin "Kâfirlere üstün gelmek, onların kadınlarının ve çocuklarının köleleştirmesini zorunlu kılar. Hal böyleyken kadının, Müslümanların eline

---

81[81] Haül İbn Ahmed, İsİamî dönemin en eski dil âlimlerinden birisidir. (A.A)

geçince cariye konumuna düşmesi gerekirdi. Buna rağmen neden serbest bırakıldı. Üstelik hadiste geçtiği üzere neden ona azık verildi?" şeklinde ileri sürebileceği itiraza cevap verilir. Şöyle ki, kadın, kavmini İslâm'a ısındırmak için serbest bırakılmıştır. Nitekim kavminin Müslüman olmasına vesile olmuştur.

7. Hastalanmaktan, Ölmekten Veya Susuz Kalmaktan Korkan Biri Teyemmüm Alır

Anlatıldığına göre Amr İbn el-Âs soğuk bir gecede cünüp olmuştu. Bu nedenle "Kendinizi öldürmeyin! Şüphesiz Allah sizi esirgeyecektir.[82][82] ayetini okuyarak teyemmüm aldı. Bu durumu Hz. Peygamber'e anlattı. Allah Resulü ssiyiahu eieyhı w sdîem onun bu uygulamasını ayıplamadı.

Açıklama

(Hastalanmaktan, Ölmekten veya Susuz Kalmaktan Korkan Biri)
Hastalanmaktan korkan birinin teyemmüm alıp alamayacağı konusunda fa-kihler arasında farklı görüşler vardır. Susuzluk endişesi çekmekten korkan birinin teyemmüm alabileceği hususunda İse hiç İhtilaf yoktur.
(ayıplamadı) Rasûlullah bu uygulamasından dolayı Amr'ı kınamamıştı. Onun bu tavrı, bu uygulamanın caiz olduğuna delalet eden bir takrirdir. Bu hadise göre, ister soğuk yüzünden İsterse başka bir nedenden olsun, su kullandığı zaman öleceğini tahmin eden kimse yıkanmayıp teyemmüm edebilir. Yine bu hadisten anlaşıldığına göre, teyemmümlü olan biri abdestli birine namaz kıldırabilir. Ayrıca bu rivayet, Hz. Peygamber zamanında ictihad yapılabildiğini gösterir.
345- Ebû Vâil'den şöyle nakledilmiştir: Ebû Musa Abdullah İbn Mes'ûd'a "Su bulamayan cünüp kimse [83][83] namaz kılmaz (değil mi?)." diye sormuş. Bunun üzerine Abdullah şöyle karşılık vermiş: "Eğer onların namaz kılmalarına ruhsat verecek olsaydım, soğukta şöyle yapıp (yani teyemmüm alıp) namaz kılarlardı." Bu defa Ebu Musa "Ammar'ın Hz. Ömer'e söylediği söz hakkında ne dersin?" diye sormuş. O da "Ben Hz. Ömer'in, Ammar'ın sözüne ikna olduğunu zannetmiyorum" şeklinde cevap vermiş.
346- A'meş'ten Şakîk İbn Seleme'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Abdullah ile Ebu Musa'nın yanında idim. (Aralarında şöyle bir diyalog geçti):
Ebu Musa: - Ey Ebu Abdurrahman, sence cünüp olan fakat su bulamayan adamın ne yapması gerekir?
Abdullah: - Su buluncaya kadar namaz kılmaz.
Ebu Musa - O zaman, Hz. Peygamber'in aleyhi ve selem 'bu sana yeter' dediği zaman Ammar'ın söylediği sözü nasıl değerlendiriyorsun?
Abdullah: - Hz. Ömer'in Ammar'ın sözüne ikna olmadığını bilmiyor musun?
Ebu Musa: - Ammar'ın sözünü bir kenara bırak, peki bu konudaki âyet karşısında ne yapacaksın?
Abdullah onun âyet-İ kerimeyi nasıl yorumladığını anlayamadı. Bu yüzden şöyle devam etti: Eğer biz, cünüp olanların teyemmüm almalarına müsaade etsek, birazcık sular soğuyunca insanlar gusül abdesti almayı bırakıp teyemmüm alırlar.
Şakîk'a 'Abdullah bu gerekçeyle mi, cünüp birinin gusül abdesti almasına razı olmadı?' diye sordum. O da 'evet1 dedi.

Açıklama

Ammârın sözünü bir kenara bırak Bu hadise göre, bir delili bırakıp ondan daha açık olan delile yönelerek ihtilaflı olanı bırakıp herkesçe kabul edilene geçmenin caiz olduğu anlaşılır. Ayrıca bu rivayette, Hz. Ömer ile İbn Mes'ud'un hilafına cünüp kimsenin

---

[82][82] en-Nîsâ4/29.

[83][83] Burada cünübün kasdedildiği için bk. Kastalânî, İrşâdu's-sârî, I, 691; Suyûtî, et-Tevşîh, I, 445 [H. Akdemir]

teyemmüm edebileceğine dair delil vardır.

8. Teyemmüm Bir Defa Toprağa Dokunarak Alınır

347- Şakîk'ten şöyle nakledilmiştir: "Abdullah İbn Mes'ud ve Ebu Musa ile birikte oturuyordum. (Aralarında şöyle bir diyalog geçti:)
Ebu Musa: -Bir adam cünüp olsa ve bir ay boyunca su bulamasa teyemmüm yapıp namaz kılabilir mi? Mâİde sûresinde yer alan 'eğer su buîmamışsamz temiz toprakla teyemmüm edin! 84[84] âyetini nasıl değerlendiriyorsun?
İbn Mes'ud: - Eğer cünüp olanların teyemmüm yapmasına izin verilse, sular soğuyunca hemen temiz toprakla teyemmüme yellenirler.
Ebu Musa: - Bu yüzden mi, buna cevaz vermiyorsunuz? İbn Mes'ud: - Evet.
Ebu Musa: - Ammar'ın Hz. Ömer'e "Rasûlullah seııeın bir ihtiyaç için bir yere gönderdi. Bu esnada cünüp oldum. Ama su bulamadım. Bunun üzerine temiz toprakta, hayvanların debelendiği gibi debelendim. Daha sonra bu olayı Hz. Peygamber'e anlattım. Bunun üzerine 'Şöyle yapman sana yeterdi' dedi ve avuç içini bir kez toprağa vurdu, sonra ellerini silkeledi. Daha sonra sol eliyle sağ elinin üst kısmını veya sağ eli ile sol elinin üst kısmını meshetti. En sonunda ise yüzünü meshetti" dediğini duymadın mı?
İbn Mes'ud: - Hz. Ömer'in onun sözüne ikna olmadığını bilmiyor musun?"
Ya'la, bu hadisi A'meş ve Şakîk kanalıyla şu İlaveyle birlikte rivayet etmiştir: 'Abdullah ve Ebu Musa ile birlikte idim. Ebu Musa ona şöyle sordu: Ammar'ın Hz. Ömer'e 'Rasûlullah beni ve seni bir sefere göndermişti. Ben cünüp olmuştum. Bunun üzerine toprakta debelenmiştim. Sonra Hz. Peygamber'e saLaîi&hu aieyr.i ve setiem gelip bunu haber vermiştik. O da 'Sana şu yeter' deyip yü2ünü ve ellerinin bilekten aşağı kısmını meshetmişti' dediğini bilmiyor musun?"

Açıklama

(Mâide sûresinde yer alan 'eğer su bulamamıştanız temiz toprakla teyemmüm edin! 85[85] âyetini nasıl değerlendiriyorsun?) Ebu Musa burada Mâide süresindeki âyeti zikretmiştir. Çünkü bu âyet cünüp kimsenin teyemmüm almasının dinen meşru kabul edildiği konusunda en-Nisa süresindeki âyetten daha açıktır. Çünkü bu âyette daha önce abdestin hükmü geçmektedir. Bu konuda eî-Hattâbî ve daha başkaları şöyle demiştir: "Bu hadise göre Abdullah İbn Mes'ud, el-Mâide süresindeki âyette geçen 'mülâmese'yİ 'cima' olarak anlamaktadır. Bundan dolayı, Ebu Musa'nın deliline karşılık vermemiştir. Aksi takdirde 'burada mülameseden maksat, tenlerin birbirine dokunmasidır' diye cevap verirdi. Böylece teyemmümü abdestin alternatifi olarak kabul etti. Bu da, teyemmümün guslün yerine geçmesini gerektirmez."
(sonra sol eliyle sağ elinin üst kısmını veya sağ eli ile sol elinin üst kısmını meshetti) Bu hadis, teyemmümde toprağa bir defa dokunma ile yetinileceğine delil teşkil eder. İbnu'l-Münzir cumhurun bu görüşte olduğunu nakleder. Kendisi de, bunu tercih etmiştir. Aynı zamanda hadisin bu kısmı, teyemmümde sıraya riayetin şart olmadığını gösterir.
(Hz. Ömer'in onun sözüne ikna olmadığını bilmiyor musun?) Hz. Ömer, Ammar'ın sözüne ikna olmamıştı. Çünkü, Ammar, aynı olayda onunla birlikte olduğunu söylemişti. Oysa Hz. Ömer, böyle bir şey hatırlamıyordu. Bu yüzden İmam Müslim'in rivayetinde ona 'Allah'tan kork, Ey Ammârl' diyerek tepki göstermişti. Bunun üzerine Ammar, 'İstersen bu olaydan bahsetmeyeyim' demişti. Hz. Ömer de, 'Seni kendi haline bırakıyorum' diye karşılık vermişti. İmam Ne-vevî bu konuda şunları söylemiştir: "Hz. Ömer Ammar'a Allah'tan kork, ey Ammar' demekle, aslında şunu kasdetmiştir: Anlattığın bu olay hakkında Allah'-tan korkup meseleyi iyice araştır. Belki de sen, bu olayı unuttun veya karıştırıyorsun. Elbette ben seninle birlikteydim. Ama böyle bir şey hatıramıyorum. Ammar'ın sözü ise şu anlama gelir: 'Eğer maslahat gereği bu olayı anlatmamam anlatmamdan daha uygunsa,

---

84[84] el-Mâids 5/6.

85[85] el-Mâide 5/6.

sana tabî olurum ve bu olayı anlatmaktan vazgeçerim. Zira ben tebliğ ettim. Artık üzerimde bir sorumluluk yok.' Hz. Ömer'in 'seni kendi haline bırakıyoruz' demesi ise şu manaya gelir: Benim bu olayı hatırlamamam, bu olayın gerçekleşmediği anlamına gelmez. Dolayısıyla, senin bu olayı anlatmana engel olmaya hakkım yok."

348- İmrân İbn Husayn el-Huzâî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber cemaatle birlikte namaz kılmayıp bir köşede yalnız başına olan bir adam gördü. Ona 'Cemaatle namaz kılmaktan seni alıkoyan nedir?' diye sordu. Adam, 'Ey Allah'ın elçisi, cünüp oldum, su da yok' diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "O zaman toprakla teyemmüm al! Zira bu sana yeter."

8. BÖLÜM NAMAZ

Bu şerhin mukaddimesinde, Siracuddîn el-Bulkînî'nin görüşlerini özetleyerek, sıralanış bakımından Sahih-i Buhârî'nin bölümleri arasındaki ilişkiyi anlatmıştık. İlk olarak taharetle ilgili bölümlerden sonra namaz bölümünün ele alınmasını, şart koşulandan önce şartın, hedeften önce aracın gelmesi gibi bir ilkeye dayalı olduğunu belirtmiştik. Sonra Namaz Bölümünü inceledim. Yirmiden fazla alt başlıktan oluştuğunu gördüm. Bu münasebetle, şerhe başlamadan önce bu başlıkların tertibindekİ uyumdan bahsetmeyi gerekli görüyorum.

Buhârî kitabında ilk önce namazın dışındaki farzlara temas etti. Bu vesileyle taharet, setr-i avret, kıbleye yönelmek ve vaktin girmesi konularına yer verdi. Bunlar arasında çeşitli bölümlere ayrıldığı için taharet konusunu, müstakil başlıklarla ele aldı.

Namaz Bölümünü ise, İslâm'ın diğer şartlarının aksine ne zaman farz kılındığını belirterek başladı. Setr-i avret, sadece namaza özgü bir farz değildir. Bundan dolayı genel olarak örtünmeden bahsetti. Sonra farz ve nafile namazlarda gerekli olan kıbleye yönelmekten bahsetti. Korku halinde ve yolculuk esnasında binek üzerinde kılman nafile namazlarda kıbleye yönelmenin şart olmadığına işaret etti. Kıbleye yönelmek bir mekanı çağrıştırır. Bu nedenle camilerden mescidlerden bahsetti. Daha sonra kıbleye yönelmekle ilgili konulardan olan sütre meselesine geçti.

Kıbleye yönelmeden sonra, başka bir farz olan vaktin girmesini ele aldı. Vakit şartı, sadece farz namazlarda aranır. Vaktin girdiği ancak yapılacak ilan Üe anlaşılır. Bu yüzden ezan bahsine yer verdi. Böylece ezanın vakitle ilgili olduğuna işaret etti. Ezan, namaz için toplanmaya davet ilanı demektir. Bu yüzden cemaat konusunu ele aldı. Cemaatin en azı bir imam, bir de me'mûmdan oluşur. Bu vesileyle imamlık konusunu zikretti.

Namazın farzları ve bunlarla ilgili konular sona erince, vasıflarıyla ilgi ilgili meselelere geçti. Farz namazların belli bir şekilde cemaatle kılındığından yola çıkarak Cuma ve korku namazını kaydetti. Sıkça kılındığı için Cuma namazını korku namazından önce anlattı. Daha sonra cemaatle kılman nafile namazlara yer verdi. Bu çerçevede bayram ve vitir ile yağmur duası ve ay tutulmasıyla ilgili namazlardan bahsetti. Ay tutulması ile ilgili namazı en sona bıraktı. Çünkü diğerlerinden biraz farklı kılınır. Zira bu namazda rükû sayısı fazladır. Daha sonra İse, secde sayısı fazla olan tilavet secdesinden bahsetti. Çünkü tilavet secdesi bazen namazda İken gerekir, bu da secde sayısını artırır.

Bunlardan sonra, adet bakımından eksik olanlara geçti. Bu çerçevede namazların kısaltılmasından bahsetti. Cemaatle kılınması gereken namazları bitirdikten sonra, cemaatle namaz kılmanın müstehap olmadığı bilinen diğer nafile namazlara geçti. Ardından namaza başladıktan sonra şart olan şu üç hususa yöneldi. Bunlar, iftitah tekbirinden sonra konuşmamak, namaza ait olmayan davranışlardan sakınmak, yemeden uzak durmaktır. Daha sonra kasıtlı olarak yapılan fiillerle namazı bozan durumları ele aldı. Burada, yanılmalara değinmesi gerekti. Bundan dolayı sehiv secdesinin hükümlerinden bahsetti. Buraya kadar anlattıkları, rükû ve secdenin bulunduğu namazlara ilişkin hükümlerdi. Bundan sonra ise rükû ve secdenin bulunmadığı cenaze namazına geçti.

Buhârî'nin "el-Câmi'u's-Sahîh"inde yer alan "Namaz Bölümü"nün konuları arasındaki münasebetler bundan ibarettir. Diğer sarihler bu konuya hiç yer vermemişlerdir. İlham ettiği ve öğrettiği bilgilerden dolayı Allah'a hamd olsun.

1. İsrâ Gecesi Namaz Nasıl Farz Kılındı?

İbn Abbâs şöyle demiştir: Ebu Süfyân, bana Herakleios ile olan konuşmasını şu şekilde anlattı: "Hz. Peygamber bize namazı, doğruluğu ve iffetli olmayı emretti."
349- Enes b. Mâlik, Ebu Zcrr'in Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu anlattığını nakletmiştir: "Ben Mekke'deyken evimin tavanı açıldı ve Cebrail indi. Göğsümü yardı, sonra (kalbimi) zemzem suyu ile yıkadı. Daha sonra, hikmet ve iman dolu altın bir kap getirip içindekileri göğsüme boşalttı. En sonunda göğsümü kapadı.
Daha sonra etimden tutup beni yakın semaya doğru çıkardı. Yakın semaya geldiğim zaman, Cebrail semanın bekçisine 'Aç' dedi. Bekçi 'Kim o?' diye sordu. Melek 'Cebrail diye cevap verdi. Bu defa bekçi, Yanında biri var mı?' diye sordu. Cebrail, 'Evet, yanımda Muhammed var' diye yanıt verdi. Bekçi, 'ona vahiy verildi mi?' diye sordu. Cebrail, 'Evet' dedi. Bekçi kapıyı açınca yakın semanın üzerine çıktık. Birden karşıma oturan bir adam çıktı. Sağ ve sol tarafında karaltılar vardı. Sağtna baktığı zaman gülümsüyor, soluna baktığı zaman ise ağlıyordu. (Bana) 'Hoş geldin salih Peygamber ve salih oğul' dedi. Cebrail'e 'Bu kim?' diye sordum. O da, 'Bu Adem'dir, sağındaki ve solundaki karaltılar da, evlatlarının ruhudur. Sağında yer alanlar, cennet ehli, solunda yer alanlar ise, cehennem ehlidir. Sağına baktığı zaman gülümser, soluna baktığı zaman ise ağlar' dedi. Sonra beni, ikinci semaya çıkardı. Bekçisine, 'Aç' dedi. O da, daha önceki bekçi gibi davrandı, sonra kapıyı açtı."
Enes bu olayı anlatmaya şu şekilde devam etti: "Ebu Zerr şöyle dedi: Hz. Peygamber saitaüâhu aleyhi Adem, Idris, Musa, Isa ve ibrahim peygamberleri gördüğünden bahsetti. Ancak, onların derecelerinden söz etmedi. Sadece Hz. Adem'i yakın semada, Hz. ibrahim'i ise, altıncı semada gördüğünü belirtti. Cebrail, Hz. Peygamberi aleyhisselam'ın yanına getirdi. Idris Peygamber ona, 'hoş geldin salih Peygamber, salih kardeş' dedi. Cebrail'e 'bu kim?' diye sordum. O da, Bu Idris1 diye cevap verdi. Sonra Musa Peygamber'in yanına geldim. O da, 'Hoş geldin, salih Peygamber, salih kardeş1 dedi. Cebrail'e, 'Bu kim?' diye sordum, o da, 'Musa' dîye cevap verdi. Sonra Isa Peygamber'in yanına vardım. Bana, 'hoş geldin, salih Peygamber, salih kardeş' dedi. Cebrail'e 'Bu kim?' diye sordum, o da, 'İsa' diye cevap verdi. Nihayet ibrahim Peygamber'in yanına geldim. Bana, 'hoş geldin, satih Peygamber, salih oğul dedi. Cebrail e 'Bu kim?' diye sordum, o da İbrahim' diye cevap verdi"
İbn Şihâb, İbn Hazm kanalıyla îbn Abbâs ve Ebu Habbe'nin Hz. Peygamber'in Şöyle buyurduğunu söylediklerini nakletmiştir: "Sonra Cebrail, beni yukarı çıkardı. Nihayet öyle bir noktaya geldim ki, (kaza ve kaderi yazan) kalemlerin çıkardığı sesi duyuyordum."
İbn Hazm ile Enes b. Malik şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, ümmetime, namazı elli vakit olarak farz kıtdt. Bu farz ile dönerken Musa peygamberle karşılaştım. Bana 'Hak Teâlâ ümmetine neyi farz kıldı?' diye sordu. Ben de 'elli vakit namazı farz kıldı' dedim. Bunun üzerine 'Rabbine dön (ve bunu azaltmasını dile!) Zira, ümmetin buna güç yetiremez' dedi. Ben de gidip müracaatta bulundum. Bunun üzerine Rabbim yarısını indirdi. Tekrar Musa peygamber'e döndüm ve Yartsmt indirdi' dedim. Yine bana Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile!) Zira, ümmetin buna güç yetiremez' dedi. Ben de gidip müracaatta bulundum. Rabbim yansını daha indirdi. Tekrar Musa peygamber'e gittim. Yine Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile!) Zira, ümmetin buna güç yetiremez' dedi. Bende Rabbim'e müracaatta bulundum. Nihayet Allah Teâlâ, 'Onlar beştir, aynı zaman da ellidir de. Benim katımda söz değişmez' buyurdu. Musa peygamber'e döndüm. Yine Rabbine dön (ve bunun azaltılmasını dile!) dedi. Ben de, 'Rabbimden utanır oldum' diye karşılık verdim.
Sonra Cebrail sidretü'l-müntehâ'ya kadar beni götürdü. Burayı bilmediğim renkler kaplamıştı. Daha sonra cennete girdirildim. Orada inciden gerdanlıklar vardı. Toprağı da misk idi."

Açıklama

(İsrâ Gecesi Namaz Naşı! Farz Kılındı?) İmam Buharı bu şekilde başlık atmak suretiyle, miracın isrâ gecesinde gerçekleştiğini belirtmek istemiştir. Ancak bu konuda ihtilaf vardır. Anlatıldığına göre isrâ ile miraç, Hz. Peygamber'in uyanık olduğu bir sırada, aynı gecede gerçekleşmiştir. Çoğunluk nezdinde meşhur olan görüş de, budur. Beyt-i Makdis'e olan isrânın Hz. Peygamber'in uyanık halinde meydana geldiği konusunda İhtilaf olmaması

gerekir. Çünkü Kur'an'ın zahiri bunu göstermektedir. Ayrıca Kureyş'liler bu oİayi yalanlamışlardı. Eğer isrâ, rüyada gerçekleşmiş olsaydı, bu durumu, hatta bundan daha olağanüstü durumları yalanlamazlardı.
Namazın neden miraç gecesi farz kılındığının hikmeti şu şekilde izah edilir: Hz. Peygamber Mahu inışn ve hikmet dolu zemzem suyuyla yıkanınca hem zahiren hem de batmen arındırılmıştı. Namaz için de, mutlaka temizliğin olması gerekir. Hal böyle olunca Hz. Peygamber'in bu durumu, namazın farz kılınmasına uygun oldu. Ayrıca onun değerinin melei a'lâ'da ortaya çıkması ve burada bulunan melekler ile peygamberlere namaz kıldırması münasip oldu. Bir de Rabbine münacatta bulunması uygun oldu. Nitekim namaz kılan kişi Rabbine münacatta bulunuyor demektir.
İbn Abbâs'tan gelen hadisin bâb başlığı ile ilgisi: Hadise göre namaz, hicretten önce Mekke döneminde farz kılınmıştır. Çünkü Ebu Süfyan Herakleios'la görüştüğü zamana kadar Hz. Peygamberle hiç karşılaşmamıştı. Bu durumda, gerçekten Hz. Peygamber'in ona, bir takım hususları emreden konumunda olması mümkün değildir. İsrânın hicretten önce gerçekleştiği konusunda zaten ihtilaf yoktur. Dolayısıyla burada namazın ne zaman farz kılındığı belirtilmiştir. Bunun da, namazın ne şekilde farz kılındığı ile bir ilgisi yoktur. Fakat ondan önce meydana gelen hadiselerden biridir. Nitekim İmam Buhârî'nin buna benzer bir uygulaması "Vahiy Nasıl Başladı" başlığı altında geçmişti. Orada da, gayesiyle ilgili meseleleri zikretmişti. Bu şekilde, bu rivayetin bab başlığı ile uyumu ortaya çıkar.
"Evin tavanı açıldı" derken buradaki hikmet, meleğin gökyüzünden bir anda herhangi bir şeye iltifat etmeden aniden evin içine düşer gibi dalmasıdır. Böyle olmasının nedeni Cebrail'in Allah'a münacatta mübalağa etmek ve bu konudaki İsteğin daha önceden söz konusu olmayan bir şey olduğu hususunda bir uyarı olmasıydı. Bundaki sır ve hikmet İsraya bir giriş mahiyetinde olan Resûlullah'ın göğsünün yarılmasıyla yapılan hazırlık da olabilir. Sanki Melek, evin tavanının aniden açılması ve tekrar aniden kapanmasıyla, göğsünün yarılmasını gerçekleştirmeden önce Resulullah'a olan şefkati ve O'nu sakinleştirmeyi hedeflediğini göstermek istemişti.
(Göğsümü yardı); Kâdî Iyâz, burada bahsi geçen Hz. Peygamber'in göğsünün yarılma hadisesinin, küçükken süt annesi Halime'nin yanmda olduğu sırada gerçekleştiği şekilde ileri sürülen görüşü tercih etmiştir. Ancak Süheylî buna itiraz ederek, Hz. Peygamber'in göğsünün iki defa açıldığını ifade etmiştir. Doğru olan da budur. "Kitâbu't-tevhîd'V Tevhid Bölümünde Şüreyk'ten gelen hadisi açıklarken, bu meseleyi ayrıntılı bir şekilde ele alacağız. Burada özetle ifade edelim ki, göğsün ilk kez yarılması, olay sırasında kendisine "Bu, şeytanın sendeki payı" denen parçanın alınması için Hz. Peygamber'in hazır hale getirilmesi gayesine yönelikti. İkinci kez yarılması ise, o gecede gerçekleşecek buluşmaya hazır hale gelmesi İçindi.
(iman ve hikmetle) Nevevî şöyle demiştir: "Hikmetin tarifi hakkında birbiriyle çelişen pek çok görüş vardır. Bize göre en isabetlisi şudur: Hikmet, Allah'ı bilmeye dair ne varsa hepsini kapsayan ilimdir. Tabiî bu ilimle birlikte kişinin, hakkı İyice öğrenip onunla amel edip, onun dışındakilere bulaşmaması, nefsini güzel özelliklerle süslemesi ve basiretli davranması da gerekir. Hikmetli kişi ise, bu vasıfları taşıyan kimsedir." Kur'ân'a da, hikmet denir. Çünkü Kur'an, bu anlatılanları tamamen içerir. Aynı şekilde peygamberliğe de, hikmet denir. Bazen sadece İlim için, bazen sadece marifet İçin ve bazen de bunlara benzer şeyler için, hikmet lafzı kullanılır.
(aç) Bu ifade kapının kapalı olduğunu gösterir. İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Kapının kapalı olmasındaki hikmet, semanın kapısının ancak Hz. Peygamber için açıldığının kesin olarak bilinmesidir. Eğer Allah Resulü kapıyı açık bulsaydı, böyle bir mana ortaya çıkmazdı,"
(Cebrail' diye cevap verdi) Burada içeri girmek için izin isteyen kimsenin ne şekilde davranması gerektiğinin bir örneği vardır. Zira hadiste izin isteyen melek, başkalarıyla karıştırılmasın diye kendi ismini söylemiştir.
(kaza ve kaderi yazarı) kalemlerin çıkardığı sesi duyuyordum) Hz. Peygamber kalemlerin yazarken çıkardığı sesi itmiştir. Burada meleklerin Allah Teâlâ'nm takdir ettiği kaza ve kaderi yazdıkları kasdedilmiştir.
İbnü'l-Müneyyir, Hz. Peygamber'in namaz beş vakte indikten sonra kendisinden tekrar Rabbi'ne müracaat etmesini isteyen Hz. Musa'ya 'Rabbimden utanır oİdum' demesi hakkında çok güzel bir açıklama yapmıştır: Muhtemelen Allah Resulü namaz vakitlerinin

beşer beşer azaltılmasına bakarak, namazın beş vakit haline gelmesinden sonra yeni bir tahfif istemesi, namazın kalkması anlamına geldiği için utanmıştır."
(inciden gerdanlıklar) Bu ifade ile, cennette inciden yapılmış kolyeler ve gerdanlıkların bulunduğu kasdediimiştir.
350- Müminlerin annesi Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Teâlâ, hem ikamet halinde hem de seferîlikte, namazı ikişer rekat olarak farz kıldı. Seferilik-teki hali aynen korundu, ancak ikamet halinde kılınan namaza ilave yapıldı.[86[86]]

Açıklama

(Allah Teâlâ, hem ikamet halinde hem de seferîlikte, namazı ikişer rekat olarak farz kıldı) Kanaatime göre akşam namazı hariç diğer namazlar isrâ gecesi, ikişer ikişer farz kılındı. Daha sonra hicretin akabinde sabah namazı hariç diğer namazlara ilave yapıldı. Nitekim bu hususta İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Bey-hakî Şa'bî ve Mesrûk kanalıyla Hz. Âişe'den şu hadisi nakletmişlerdir: "İkamet ve seferîükte kılınan namazlar ikişer rekat farz kılındı. Allah Resulü Medine'ye gelip rahat bir ortama kavuşunca, sabah ve akşam namazı hariç diğer namazlar ikişer rekat artırıldı. Sabah namazına, kıraatin uzun sürdüğü için, akşam namazına da, gündüzün vitri olduğu İçin ilave yapılmadı."
Sonra, namazların dört rekat farz oluşu yerleşince, daha önce nazil oîan "Namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur [87[87]] âyetine binaen seferîlikte, namazlar kısaltılmaya başlandı. İbnu'l-Esîr'in "Müsned Şerhinde, namazların hicretin dördüncü yılında kısaltılmaya başlandığını belirtmesi de, bunu destekler.
Bir grup âlim, isrâdan önce hakkındaki emrin belirleyici olmadığı gece namazı dışında farz namazın bulunmadığı kanaatindedir. Harbî, sabah ve akşamları iki rekat namazın farz olduğu görüşünü benimsemiştir. İmam Şafiî ise, bazı ilim ehli kimselerden şöyle nakletmiştir: "Gece namazı, farzdı. Sonra "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun [88[88]] âyeti iie neshedildi. Böylece gecenin bir bölümünü ihya etmek farz oldu. Daha sonra bu da, beş vakit namazla neshedildi." Mu-hammed b. Nasr el-Mervezî bu görüşü reddedip şunları söylemiştir: "Ayetin tamamı, 'Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun!' kısmının Medine'de nazil olduğunu gösterir. Zira âyetin devamında 'diğer bir kısmınızda Allah yolunda çarpışır' bölümü yer alır. Savaş, Mekke'de değil, Medine'de farz kılınmıştır. İsra olayı da savaştan önce Mekke'de vuku bulmuştur." Mervezî'nin itirazı pek yerinde değildir. Zira ayette yer alan ifadesi gelecek zamana dair bir ifadedir.
Dolayısıyla Aîîah Teâlâ bu âyetle, Müslümanların gelecekte maruz kalacaklarını bildiği bir meşakkatten önce yüklerini hafifletmek suretiyle onlara iütufta bulunmuştur. Doğrusunu en iyi Allah biİir.

2. Elbise İle Namaz Kılmanın Farz Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey Âdemoğullan! Her secde edişinizde (güzel) elbiselerinizi giyin.[89[89]]
Bir elbiseye dolanarak namaz kılmak. Anlatıldığına göre Seleme b. el-Ekva' Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bir iğne ile de olsa izarını tutturur." Bu rivayetin senedi tenkide açıktır.
Necaset görmediği takdirde cima ettiği elbiseyle namaz kılan kimse. Hz. Peygamber Miiaiiâh çıplak kimsenin Kabe'yi tavaf etmesini yasaklamıştır,

Açıklama

(tutturur) Yani izarını bağlar. Avret mahallinin görünmesini önlemek için iki ucunu birleştirir. Eğer izarm iki ucunu ancak iğne ile tutturabiliyorsa, bu durumda iğne kullanır. İmam Buhârî, Seleme hadisini zikretmek suretiyle yukarıdaki Ayette geçen ziynetten

---

[86[86]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1090, 3935.
[87[87]] en-Nîsâ 4/101
[88[88]] el-MüzzemmÜ 73/20.
[89[89]] el-A'râf7/31.

maksadın, güzel giyinmek değil de, elbise giymek olduğuna işaret etmiştir.
(yasaklamıştır); İmam Buhârî bu İfadeyle, Ebu Bekir'in liderlik ettiği hac kafilesine sonradan Hz. Ali'nin gönderilmesini anlatan hadise işaret etmiştir. Söz konusu hadiste Hz. Peygamber hac kafilesine şu mesajı yollamıştı: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac edemeyecek. Bundan böyle Kabe'yi çıplaklar tavaf edemeyecek" Bu hadisin bâbla ilişkisi şu şekilde izah edilir: Tavafta çıplak olmak yasaklandığına göre, namazda haydi haydi yasaklanır. Zira namazda, tavafta şart koşulanların yanında ilave şartlarda aranır. Zaten çoğunluğa göre setr-i avret, namazın farzlarından biridir.
351- Ümmü Atiyye'den şöyle nakledilmiştir: "Bayram günlerinde hayızlı kadınlarla, yeni ergenlik çağına girmiş kızları dışarı çıkarmamız emredildi. Onlar, Müslümanların cemaatine ve dualarına iştirak ederlerdi. Yalnız hayızlı kadınlar namazgahlardan uzak dururlardı. Bir kadın Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın elçisi! Bazılarımızın cilbabı yok' diyerek (bayramlara iştiraklerinin nasıl sağlanacağını) sordu. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu: 'O zaman, arkadaşı ona kendi cilbabtm giydirsin."

Açıklama

Hadisin Bab Başlığı ile İlişkisi

Bu rivayette, bayram namazına katılmak için dışarı çıkmak isteyen fakat elbisesi olmayan kimselerin örtünmesi pekiştirilerek emredilmiştir. O halde farz namazlarda örtünmek, daha evla olur.

3. İzarı Ense Üzerinde Bağlayarak Namaz Kılmak

Ebu Hâzim, Sehl'den şöyle nakletmiştir: "(Ashâb-ı kiram) Hz. Peygamberle birlikte izarlarını enseleri üzerinde bağlayarak namaz kıldı."
352- Muhammed b. el-Münkedir'den şöyle nakledilmiştir; "Câbir, elbisesi askıda asılı durduğu halde, ensesi üzerinde bağladığı bir izar giyerek namaz kıldı. Bu durum karşısında biri çıkıp 'Bir izarla namaz mı kılıyorsun?' diye sordu. Bunun üzerine o, şöyle dedi: Senin gibi ahmaklar beni (bu halde) görsün diye bunu (bilerek) yaptım... Hz. Peygamber döneminde hangimizin iki parça elbisesi vardı! [90][90]

Açıklama

Hadiste geçen ahmak kelimesi, cahil anlamına gelir. Aslında ahmaklık, çirkin olduğunu bile bile bir şeyi, yerinden başka yere koymaktır. "en-Ni/ıâye"de şöyle kaydedilmektedir: "Bu rivayetten maksat, her ne kadar iki parça elbise ile kılman namaz daha efdal olsa da, bir parça elbise ile de namazın kılınabileceğini açıklamaktır. Sanki Câbir şöyle demek istemiştir: "Bu şekilde namaz kılmanın caiz olduğunu açıklamak için bile bile böyle yaptım. Bilmeyen kimseler, ya bu konuda bana uyar ya da bu şekilde namaz kıldığım için bana itiraz eder, ben de, bunun caiz olduğunu onlara öğretirim." Câbir'in adama hitap ederken katı davranması, alimlere itiraz etmekten insanları alıkoymak ve dinî konularda araştırmayı teşvik etmek içindir.
(hangimizin) Hz. Peygamber ^iiaiiâhu »m.i ve ^in- döneminde çoğumuz ancak bir elbiseye sahip idi. Buna rağmen, namaz kılmak için ikinci bir elbise edinmekle sorumlu tutulmadık. Bu da, bir elbise ile namaz kılmanın caiz olduğunu gösterir.

Not:

Bir tek elbise ile namaz kılmanın caiz olup olmadığı konusundaki ihtilaf çok eskidir. İbn Ebi Şeybe, İbn Mes'ûd'dan şu rivayeti nakletmiştir: "Gök ile yer arasındaki mesafe kadar geniş olsa bile, tek elbise ile namaz kılmayın!" İbn Battal bu sözü İbn Ömer'e nispet edip şöyle demiştir: "Bu rivayeti destekleyen başka bir rivayet yoktur. Daha sonraları, tek

---

[90][90] Hadisİn geçtiği diğer yerler. 353, 361, 370.

elbise ile namaz kılmanın caiz olduğu hükmü yerleşmiştir."
353- Muhammed İbn Münkedir'den şöyle nakledilmiştir: "Câbir İbn Abdil-lah'ı bir parça bezden oluşan elbise ile namaz kılarken gördüm. O şöyle demişti: Hz. Peygamber'İ (s.a.v) bir parça bezden oluşan elbise ile namaz kılarken gördüm.

4. Bir Elbise İle Örtünerek Namaz Kılmak

Zührî rivayet ettiği hadis 91[91] hakkında şöyle demiştir; anlamındadır. Bir başka ifade ile, elbisenin iki ucunu omuzları üzerinde çaprazlama bağlayan kişi manasına gelir. Teveşşüh ise omuzlar üzerinde dolamak anlamını ifade eder."

Açıklama

(Bir Elbise İle Örtünerek Namaz Kılmak) Daha önce geçen hadisler, sadece mutlak olarak bir elbise ile namaz kılmaktan bahsedince musannif, bu durumun maddî sıkıntı çekilen dönemlere veya böyle de namazın kılınabileceğinin öğretildiği durumlara mahsus olduğunu gösteren hadisleri zikretti.
354- Ömer b. Ebî Seleme'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber seitem, uçlarını çaprazlama bağladığı bir elbise ile namaz kıldı.92[92]
355- Ömer b. Ebî Seleme'nin, Hz. Peygamberi Ümmü Seleme'nin evinde, elbisesinin uçlarını omuzlarına atarak bir elbiseyle namaz kıldığını gördüğü nakledilmiştir.
356- Ömer b. Ebî Seleme'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme'nin evinde uçlarını omzuna attığı bir elbise ile örtünmüşken namaz kıldığını gördüm."
İbn Battal şöyle demiştir: "Bu şekilde örtünmenin faydası şu noktada ortaya çıkar: Bu şekilde örtünerek namaz kılan kişi kendi avret mahallini görmez. Ayrıca rükû'a ve secdeye giderken elbisesi düşmez."
357- Ümmü Hânî bintu Ebî Tâlib'in azatlı kölesi Ebû Mürre, Ümmü Hânî'-nin şöyle dediğini işittiğini nakletmiştir: "Mekke'nin fethedildiği sene Hz. Peygamber'e gittim. Yanına vardığımda yıkanıyordu. Hz. Fatıma onu perdelemişti. Ona selam verdim. Bunun üzerine 'Gelen kim?' diye sordu. Ben de 'Ebu Tâlib'in kızı Ümmü Hânî' diye cevap verdim. Bunun üzerine Hoş geldin Ümmü Hânî' diyerek karşılık verdi. Yıkanmasını bitirince kalkıp bir elbiseye büründüğü haide sekiz rekat namaz kıldı. Namazını bitirince 'Ey Allah'ın elçisi! Kardeşim 93[93] benim eman verdiğim Hubeyra oğlu falancayı öldürmeye azmetti1 dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: 'Ey Ümmü Hânî! Senin eman verdiğine biz de eman veririz'" Ümmü Hânî bu olayın kuşluk vakti gerçekleştiğini belirtmiştir.
358- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Bir adam Hz. Peygamber'e bir elbise ile kılınan namazın hükmünü sordu. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu: Her birinizin iki elbisesi var mı?

Açıklama

(Her birinizin); Hattâbî şöyle demiştir: "Sanki Hz. Peygamber burada şöyle buyurmuştur: Setr-i avretin farz olduğunu, namazın da mutlaka kılınması gerektiğini biliyorsunuz. İçinizden birinin iki parçadan oluşan elbisesi de yok. O halde nasıl olurda bir elbise ile namaz kılınabileceğini anlamazsınız! Yani, bir elbise ile avret mahallini kapattıktan sonra neden namaz kılamayasmız ki!"

91[91] Burada iltihâf (örtünme) konusunda İbn Ebî Şeybe'nin "Musannef'inde senediyle birlikte İbn Ömer'den naklettiği veya Ahmed İbn Hanbel'in yine senediyle birlikte Ebu Hureyre'den naklet^ tiği hadis kastedilmiştir, bk. Kastalânî, İrşâd, II, 15. [Mütercim]

92[92] Hadisin geçtiği diğer yerler. 355, 356.

93[93] Kimi rivayetlerde "anamın oğlu", kimi rivayetlerde "babamın oğlu" şeklinde bahsedilen ve bizim kardeşim şeklinde tercüme ettiğimiz kişi, Hz. Ali'dir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kirmânî, IV, 16; Ayni, Umde, III, 299. [H. Aldemir]

5. Bir Elbise İle Namaz Kılanlar Onu Omuzlarına Örtsün

359- Ebu Hureyre'den Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir:
Içinizden biri omuzları açtk bir halde, bir elbise ite namaz kılmasini.[94][94]

Açıklama

(Bir Elbise İle Namaz Kılanlar Onu Omuzlarına Örtsün) Yani bir kısmını omuzlan üzerine örtsün. Bu ifade ile, namaz kılan kimsenin izarını göbek hizasında kuşanıp uçlarını böğürde bağlaması değil, İzannı omuzlarının üzerine salması kasdedilmiştir. Böylece her ne kadar avret mahallinden olmasa da,.bedenin üst kısımlarından bir bölümün örtünmesi arzu edilmektedir. Ya da, setr-i avrete daha uygun olduğu için bu şekilde örtünme emredilmiştir.
360- Yahya b. Ebî Kesîr, İkrime'den şöyle nakletmiştir: Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini işittim: Şehadet ederim ki, Rasûlullah'm şu şekilde buyurduğunu duydum: 'Kim bir elbise ile namaz kılarsa, elbisenin iki ucunu birbirinin üstüne çaprazlama atsın!"

Açıklama

(Kim bir elbise ile namaz kılarsa) Çoğunluk buradaki emrin müstehap bir hükme, bir Önceki hadiste geçen nehyin ise tenzihen mekruh bir duruma delalet ettiği kanaatindedir. Bu konuda Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "(İzarının iki ucunu çaprazlama bağlayabilecek) durumda olan kimse, bunu yapmadığı takdirde namazı kabul olmaz." Görüleceği üzere Ahmed b. Hanbel, elbisenin uçlarının birbirinin üzerine atılmasını namazın şartlarından saymıştır. Bir başka nakle göre ise, bu şekilde namaz kılan kimsenin namazının sahih, ama kendisinin günahkar olacağını söylemiştir. Buna göre, tek elbiseyle namaz kılan kimsenin elbisesinin uçlarını bağlamasını namazdan ayrı bir farz olarak telakki etmiştir.
Kirmânî şöyle demiştir: "Hadisteki nehiyden ilk akla gelen, bir parça elbise ile namaz kılan kimsenin, elbisesinin uçlarını bağlamamasının haram olduğudur. Ancak, elbisenin uçlarının bağlanmamasının caiz olduğuna dair icma gerçekleşmiştir." Kirmânî'nin söyledikleri bundan İbarettir. Ancak mesele ayrıntılı bir şekilde ele alınmalıdır. Eğer elbise geniş ise, iki ucunun bağlanması gerekir. Yok eğer dar ise, omuza atılmasına gerek yoktur. İbnu Münzİr bu görüşü tercih etmiştir. Bu şekilde, bu babın kendisinden sonra gelen "Dar Elbise İle Namaz Kılmak" konusuyla münasebeti ortaya çıkar.

6. Dar Elbise İle Namaz Kılmak

361- Saîd b. Hâris'ten şöyle nakledilmiştir:
"Câbir b. Abdullah'a bir parçadan oluşan elbise ile namaz kılmanın hükmünü sorduk. O da şöyle cevap verdi; Hz. Peygamber'in düzenlediği bir seferde onunla birlikte yola çıkmıştım. Bir gece bir ihtiyacımdan dolayı onun yanma vardım. O sırada namaz kılıyordu. Üzerimde tek parçadan oluşan bir elbise vardı. Ona bürünüp yanı başında namaza durdum. Namazını bitirdikten sonra Ya Câbir, gece vakti buraya gelmenin sebebi ne?' diye sordu. Ben de ihtiyacımı söyledim. Sözümü bitirdikten sonra bana, 'Gördüğüm bu örtünme de ne?' diyerek (hoşnutsuzluğunu) ifade etti. Ben de elbisenin dar ve kısa olduğunu söyledim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: Eğer elbisen geniş ise onunla omzundan öyle örtün, yok eğer dar ise, onu izar olarak kullan,"

Açıklama

(Bir seferinde) söz konusu sefer, Hz. Peygamber'in ilk seferleri arasında yer alan "Buvât Gazvesi"dir.
(Gördüğüm bu örtünme de ne?) Hattâbî şöyle demiştir: "Hz, Peygamber'in hoş

---

[94][94] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 360.

karşılamadığı örtünme şekli, Câbir'İn elleri bile görünme-yecek şekilde örtünmesîdir." Bu yorumu yapmakla sammâ şeklinde örtünme hakkında söylenenlerden birini tercih etmiştir. Ancak Müslim, rivayet ettiği hadiste, Hz. Peygamber'in bu şekilde örtünmeyi yasaklamasının nedeni, Câbir'in dar elbiseyi iki ucundan çaprazlama bağlayıp dizlerini kırarak eğilmesidir. Elbiseyi iki ucundan çaprazlama bağlayınca avret mahallini kapatamamış, bunun üzerine dizlerini bükerek eğilmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber elbise uzun olduğu zaman bu şekilde bağlanacağını ona Öğretmiştir. Elbise kısa olduğu zaman ise, izar olarak bağlanması yeterlidir. Zira giyinmenin temel gayesi, avret mahallini örtmektir. Bu da izar ile mümkündür. Dolayısıyla emredilen dimdik durmaya aykırı olan eğilmeye gerek yoktur.
362- Sehl'den şöyle nakledilmiştir:
Erkekler çocukların bağladığı gibi izarlarını boyunlarına bağlayarak Hz. Peygamber ile birlikte namaz kılarlardı. Allah Resulü kadınlara şöyle buyurdu:
Erkekler tam olarak otıınmcaya kadar başınızı secdeden kaldırmayın.

Açıklama

(Allah Resulü kadınlara şöy/e buyurdu); Kirmanı şöyle demiştir: Bu hadiste fiilinin faili Hz. Peygamber'dir. Şerhte esas aldığımız Buhârî nüshasının ravisi kesin bir şekilde bu fiilin failinin Hz. Peygamber olduğunu belirtmiştir. Ancak hadisin bu kısmı Küşmîhenî rivayetinde "Kadınlara dendi", Vekî' rivayetinde İse, "Biri 'ey kadınlar topluluğu' dedi" şeklinde geçmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber bir sahabîye kadınlara böyle demesini emretmiştir. Kuvvetle muhtemel, o sahâbî de Bilal'dır. Hz. Peygamber secdeden başlarını kaldırınca kadınların, bu şekilde örtünen erkeklerin kalkarken avret mahallini görmemeleri için onlara bu emri vermiştir. Ayrıca bu hadise kişinin (dizinden) alt tarafının örtünmesinin zorunlu olmadığı anlaşılır.[95][95]

7. Şam Cübbesiyle Namaz Kılmak

Hasan-ı Basri Mecusî birinin diktiği elbise ile namaz kılmada bir sakınca görmediğini söylemiştir. Ma'mer de şöyle demiştir; "Zührî'yi idrarla boyanmış Yemen işi bir elbise ile namaz kılarken gördüm." Hz. Ali de yıkanmamış bir elbise ile namaz kıldı.
363- Muğîre b, Şu'be'den şöyle nakledilmiştir: "Bir seferde Hz. Peygamber ile birlikteydik. 'Ey Muğîre! Matarayı tut' dedi. Ben de onu tuttum. Sonra Allah Resulü biraz ilerledi ve nihayet benden uzaklaştı. Sonra ihtiyacını giderdi. Bu esnada üzerinde Şam işi bir cübbe vardı.Yeninden elini çıkarmaya çalıştı. Ne fayda ki cübbenin yenleri dardı. Bu yüzden elini cübbenin altından çıkardı. Daha sonra eline su döktüm, Namaz için abdest aldı. Mestleri üzerine mesnetti, sonra namaz kıldı."

Açıklama

(Şam'da Dikilen Cübbe ile Namaz Kılmak) Bu başlık necasetin bulunmadığı kesin olarak bilindiği sürece kâfirlerin üretmiş olduğu elbiseyle namaz kılınabileceğini göstermek için konulmuştur. Çünkü o dönemde Şam, küfür diyarı (daru'l-küfr) İdi. Bu hadisin başka rivayetlerinde söz konusu cübbenin Rumlar'ın giydiği bir elbise olduğu ve yünden yapıldığı belirtilmiştir. Hz. Peygamber'in bu cübbeyİ giymesi, namaz kılarken onu çıkarmaması bu hadisin başlıkla olan ilişkisini açıklar. Rivayete göre Ebu Hanife yıkanmadığı sürece bu tür elbiselerle namaz kılmayı mekruh kabul etmiştir. İmam Maiik'in ise, bu tür elbise ile namaz kılanların, vakit çıkmadığı takdirde namazlarını iade etmeleri gerektiği görüşünü benimsediği nakledilmiştir.
(Hz. Ali yıkanmamış bir elbise ile namaz kıldı); Yani yeni bir elbise ile namaz kıldı.

8. Namaz Ve Namaz Dışında Çıplaklığın Hoş Karşılanmaması

---

[95][95] Etek, peştamal, İ2ar gibi altı açık elbise giyenler İçin geçerli bir hüküm. H.AIdemir

364- Amr İbn Dinar'dan şöyle nakledilmiştir: Câbir İbn Abdullah'ı şunları anlatırken dinledim: "Hz. Peygamber saüâb; kavmi ile birlikte Kabe'nin inşası İçin taş taşıyordu. Üzerinde izan vardı. Amcası Abbâs, Yeğenim! Taşların zarar vermesini önlemek için izannı çözüp omzuna koysan' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber saife^\s sev. İzannı çözüp omzuna koydu. Birden baygın şekilde yere düştü. O günden itibaren hiç çıplak görülmedi. 96[96] (Hz, Peygamber kavmi ile birlikte Kabe'nin İnşası İçin taş taşıyordu.) Nübüvvetten önce Kureyş'liler Kabe'yi bina ederken, Allah Rasûîü onlarla birlikte taş taşımıştır.

9. Gömlek, Uzun Don, Kısa Don Ve Kaftan İle Namaz Kılmak

365- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Adamın biri Hz. Peygamber'e gelip bir tek elbise ile namaz kılmanın hükmünü sordu. Allah Resulü 'Hanginiz iki elbise bulabiliyorsunuz' buyurdu. Sonra adam, Hz. Ömer'e aynı soruyu sordu. O da şöyle cevap verdi: Allah'ın size verdiği imkanlara göre hareket edin: Elbiselerinizi üzerinize alın. İzan ve ridası olan, bunlarla; izan ve gömleği olan bunlarla, izan ve kaftanı olan, bunlarla, uzun paçalı donu (sirval) ve ridası olan bunlarla, uzun paçalı donu ve gömleği olan bunlarla; uzun paçalı donu ve kaftanı olan bunlarla, paçasız donu ve uzun gömleği olan bunlarla namaz kılsın. Ebu Hureyre demiştir ki: Zannımca Hz. Ömer, 'paçasız donu ve ridası olan bunlarla namaz kılsın' da dedi."
366- İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Biri Hz. Peygamber'e seflpm ihramlı birinin ne giyeceğini sordu. Allah Resulü de Şöyle cevap verdi: Gömlek, iç çamaşırı, bornus 97[97] zaferan veya yemen zaferanı bulaşmış elbiseleri giyemez. Terlik bulamayan kimse, mestini giysin ve topuklarının alt kısmına denk gelen yerden kessin."

10. Avret Mahallinin Örtülmesi

367- Ebu Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber insanın sammâ türü örtünme ile, , büründüğü kumaşın bir parçasını avret mahalli üzerinde bulundurmaksızın bir tek elbise ile kaba etini yere koyup dizlerini kırarak oturmasını yasaklamıştır.98[98]

Açıklama

(Sammâ türü örtünme) İnsanın bir elbise ile vücudunu elini bile dışarı çıkaramayacak şekilde kapatmasıdır. Bu hususta İbn Kuteybe şöyle demiştir: "Bu tür örtünme, bütün menfezleri kapattığı için sammâ olarak isimlendirilmiştir. Çünkü bu haliyle insan, deliksiz sağlam kayaya benzemektedir." Fıkıh alimleri İse şöyle demiştir: "Sammâ şeklinde örtünme, kişinin bir parça beze bürünüp bezin bir ucunu omzuna atmasıyla gerçekleşir. Ancak bu durumda avret mahalli açıkta kalır."
368- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber limâs ve nibâz satışı ile sammâ şeklinde örtünmeyi ve insanların bir parça elbise içinde dizlerini kırarak kaba eti üzerine oturmasını yasakladı.99[99]
369- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Ebu Bekir, o yılki hacda Kurban Bayramı günü Mina'da insanlara 'Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac edemeyecek, hiçbir çıplak da Kabe'yi tavaf edemeyecek' şeklinde duyuru yapan tellallarla birlikte beni de gönderdi. Humeyd İbn Abdurrahman dedi ki: Daha sonra AİIah Rasûlü Hz. Ali'yi göndererek ona Tevbe suresini insanlara okumasını emretti. Ebu Hureyre olayı anlatmaya şu şekilde devam etti: Bizimle birlikte Hz. Ali, bayramın birinci günü Mina'da bulunanlara 'Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac edemeyecek, hiçbir çıplak da Kabe'yi tavaf edemeyecek' şeklinde

---

96[96] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1582, 3829.

97[97] Bir tür kollu elbise Bk. Kirmânî, İV, 25. [H.Aldemir]
98[98] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1991, 2144, 2147, 5820, 5822, 6284.
99[99] Hadisin geçtiği diğer yerler; 584, 588, 1992, 2145, 2146, 5819, 5821.

duyuru yaptı.[100[100]]

11. Ridasız Namaz Kılmak

370- Muhammed İbnü'l-Münkedir'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Câbir İbn Abdullah'ın yanına gittim. O esnada bir parçadan oluşan elbisesine dolanmış şekilde namaz kılıyordu. Ridası ise kenarda duruyordu. Namazını bitirince 'Ey Ebu Abdullah! Ridasız namaz mı kılıyorsun' dedik. O da şöyle karşılık verdi: Evet, sizin gibi cahiller beni bu şekilde görsün diye böyle namaz kıldım. Zira ben, Hz. Peygamber'i seller bu şekilde namaz kılarken gördüm."

12. Uyluk Hakkında Söylenenler

İbn Abbâs, Cerhed ve Muhammed b. Cahş'a nispet edilen bir hadiste Hz. Peygamber Uyluk avrettir" buyurmuştur. Enes b. Malik şöyle demiştir: Allah Rasûlü uyluğunu açtı. Enes'ten gelen hadis sened bakımından daha sağlamdır. Cerhed'den gelen hadis ise daha ihtiyatlıdır. Ancak bu şekilde, bu konuda ihtilaftan kurtulunur. Ebu Musa şöyle demiştir: "Hz. Osman içeri girince Hz. Peygamber dizlerini örttü." Zeyd b. Sabit de şöyle demiştir: "Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e vahiy indirdiği zaman, uyluğu benim uyluğumun üstünde idi. Uyluğu o kadar ağırlaştı ki, o an baldırımın kırılacağından endişe ettim"

Açıklama

(Sened bakımından daha sağlamdır) Yani Enes hadisinin senedi daha sahihtir. Bu ifadeyle İmam Buhârî şöyle demek istemiştir: Her ne kadar sahih olduğunu kabul etsek bile, Cerhed kanalıyla gelen hadis, Enes hadisi varken tercih edilmez.
(Cerhed'den gelen hadis) İmam Buhârî bu ifade ile, Cerhed'Ie birlikte diğer ravileri de kasdetmiştir.
(Daha ihtiyatlıdır) Yani dinî bakımdan daha ihtiyatlı bir uygulamadır. İmam Buhârî ihtiyat ile, bunun farz olduğunu veya takvaya daha uygun bir davranış olduğunu kasdetmiş olabilir.
371- Enes b. Malik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Hayber'e sefer düzenledi. Orada gece karanlığının sonlarına doğru sabah namazını kıldık. Allah Resulü bir bineğe bindi. Peşi sıra Ebu Talha bindi. Onun terkine de ben bindim. Allah Resulü bineğini Hayber sokağında gezdiriyordu. Bu esnada dizim onun uyluğuna deği-yordu. Sonra Hz. Peygamber uyluğundan izannı kaldırdı. Uyluğunun beyazlığını görebiliyordum. Hayber'e girdiği zaman, üç defa 'Allahu Ekber! Bir toplumun yurduna girdiğimiz zaman, işte o an uyarılanların sabahı ne kötüdür!' dedi."
Enes olayı anlatmaya şöyle devam etti: "İnsanlar işlerine yöneldi. Bu esnada Hz. Peygamber'i saiı&ıtshu ai«yw veseiUm: gören insanlar, 'Muhammed geldi' dediler.
(Hadisin ravilerinden Abdülaziz hadisi şu şekilde ilaveli olarak nakletmiştir: Ashabımızdan bazıları "Muhammed ve beşli ordusu" geldi dediler.)"
Enes olayı anlatmaya şöyle devam etti: "Hayber'i savaşarak aldık. Sonra esirler, bir araya toplandı. Bu esnada Dihye gelerek 'Ey Allah'ın elçisi! Esirlerden bana bir cariye ver' dedi. Hz. Peygamber de, 'Git ve birini seç' buyurdu. Dihye Safiyye bintu Huyey'i aldı. Bunun üzerine biri Rasululiah'a gelip 'ey Allah'ın elçisi, Dihye'ye Kurayza ve Nadîr kabillerinin hanımefendisi Safiyye bintu Huyey'i verdin. Muhakkak ki, bu kadın ancaksana yakışır.' dedi.
Hz. Peygamber 'kadınla birlikte Dihye'yi çağırın' buyurdu. Allah Resulü Safiyye'yİ görünce Dihye'ye 'esirlerden bunun dışında bir cariye al' dedi. "Enes olayı anlatmaya şöyle devam etti: "Hz. Peygamber Safiyye'yİ azat edip onunla evlendi."
Sabit Enes'e "Ey ebu Hamza onun mehri ne oldu?" diye sormuş. O da şöyle cevap vermiştir: "Mehri kendisi oldu. Allah Resulü mehir olarak onu azat edip sonra da onunla evlendi. Yolda iken Ümmü Süleym onu Hz. Peygamber için hazırladı ve geceleyin onun

---

[100[100]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1622, 3177, 4363, 4655, 4656, 4657.

yanma yolladı, Böylece Allah Resulü güveyi oldu. Sabah olunca 'Kimin yanında ne varsa, getirsin!' buyurdu ve deriden yapılma bir örtü açtı. Kimi hurma, kimi yağ, zannimca kimi de sevîk getirdi." Enes şöyle devam ederek: "İnsanlar hurmayı, yağ ve kurutulmuş yoğurtla karıştırdılar. İşte bu, Rasûlullah'ın ziyafeti oldu,[101][101] dedi.

Açıklama

(Onun terkine de ben bindim) Bu hadise göre, birinin terkine binmek caizdir. Bunun caiz olup olmaması, bineğin buna güç yetirip yetirmemesiyle ilgili bir konudur.
Kurtubİ şöyle demiştir: "Enes hadisi ve onunla aynı manayı ifade eden diğer rivayetler, belirli zamanlarda özel şartlarda meydana gelen bir durumu gösterir. Bu yüzden burada çeşitli ihtimaller söz konusudur. Mesela bu durum, sadece Hz. Peygamber'e özel olabilir veya 'eşyada aşlolan ibaha' kaidesine göre hüküm öncesi bir hali anlatabilir. Oysa Cerhed hadisi ve onunla aynı anlamı ifade eden diğer hadislerde bu tür ihtimaller söz konusu değildir. Çünkü küllî bir hüküm ve genel dinî bir prensibi açıklamaktadır. Dolayısıyla bununla amel etmek, daha uygundur. Muhtemelen İmam Buhârî ' Cerhed'den gelen hadis ise daha ihtiyatlıdır' derken bunu kasdetmiştir."
İmam Nevevî ise şöyle demiştir: "Alimlerin çoğuna göre uyluk, avret bölgesindendir. Ahmed İbn Hanbel ile İmam Malikten nakledilen bir görüşe göre erkeğin avret bölgesi, sadece ön ve arka taraftan (fere, zeker ve dübürden) ibarettir. Zahirîler, İbn Cerîr ve İstahrî de bu görüşü benimsemiştir."
Kanaatime göre İbn Cerîr'in bu görüşte olması, tartışmaya açıktır. Zira o, "et-Tehzib" adlı eserinde konuyu ele almış ve uyluğun avret olmadığını söyleyenlerin görüşünü reddetmiştir. Uyluğun avret mahallinden olmadığını savunanlar, Enes'in 'Dizim onun uyluğuna değiyordu' sözünü delil olarak kullanmışlardır. Bu ifadeden ilk akla gelen manaya göre, Enes'in dizi doğrudan Hz. Pey-gamber'in adi uyluğuna değmiştir. Oysa, arada bir elbise vs. olmadan avret mahalline dokunmak caiz değildir. İmam Müslim'in rivayetine göre Hz. Peygamber kasten izarını açmış değildir. Bu rivayeti benimseyenlerin görüşüne göre de söz konusu hadis, uyluğun avret mahallinden olmadığına delil olarak kullanılabilir. Çünkü Hz. Peygamber sdwiâhu aleyhi w ^ıior.., uyluğu açık bir şekilde yoluna devam etmiştir. Onun farkında olmadan böyle bir durumun meydana gelmesi normaldir. Ancak Hz. Peygamber «jiciahu aleyhi ve seller ismet sıfatını taşıdığı için bu hal üzere devam etmesi düşünülemez.
(Esirlerden bunun dışında bir carîye al) Allah Resulünün Safiyye'yi geri alması şu şekilde İzah edilir: O, Dihye'ye esirler topluluğundan cariye olarak onların en faziletlisini değil, birini alması için izin vermişti. Bu yüzden ondan geri alması normaldir. Böylece, onun Safiyye sayesinde ordunun geri kalan kısmına göre ayrıcalıklı bir konuma gelmesinede mani olunmuştur. Üstelik Müslüman ordusu içinde kendisinden daha faziletli biri vardı.

13. Kadınlar Kaç Elbise İle Namaz Kılar?

Ikrîme şöyle demiştir: "Eğer kadın bir parça kumaştan oluşan elbisesi ile vücudunu örtebiliyorsa, bu onun için yeterlidir."
372- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber saitaahr. aleyhi *> sei«n sabah namazı kılarken, onunla birlikte mırt [102][102] denen bir örtüye bürünerek-mümin kadınlar da namaz kılardı. Namazdan sonra evlerine dönerken, kimse onları tanımazdı.[103][103]

Açıklama

---

[101][101] Hadisin geçtiği diğer yerler: 610, 947, 2228, 2235, 2889, 2893, 2943, 2944, 2945, 2991, 3085, 3086, 3367, 3647, 4083, 4084, 4197, 4198 4199 4200 4201, 4211, 4212, 4213. 5085, 5159, 5387, 5425, 5528, 5968, 6185, 6363 6369 7333.
[102][102] Asr-ı saadette kullanılan bir tür örtüdür. Çeşitli tarifleri yapılmıştır. Bunlardan, başa örtülüp bütün vücudu saran yünden, tiftikten, ketenden ve kıldan yapılmış kadınlara mahsus bir örtünün adı olduğu anlaşılmaktadır, bk. Tecridi Sarih Tercemesi, II, 311-312 [H. Aldemir]
[103][103] Hadîsin geçtiği diğer yerler: 578, 867, 872.

(Kadınlar Kaç Elbise ile Namaz Kılar?) İbn Münzir çoğunluğun kadınların boydan bir elbise giyip baş örtüsü takmasının farz olduğu görüşünü benimsediğini naklettikten sonra şöyle demiştir: "Bundan maksat, kadınların bedenini ve başını kapatmasıdır. Eğer elbise uzun olur bir ucuyla da kadın başını kapatırsa, bu caizdir. Atâ'dan naklettiğimiz, kadın 'dır' adı verilen elbise, başörtüsü ve izar ile namaz kılar' görüşü ile İbn Sîrîn'den naklettiğimiz ve kadının bunlara ilaveten 'çarşaf giyeceğini belirten görüş, kanaatimizce bunların müstehap olduğuna hamledilir."
(örtüye bürünerek) Yani bir elbise ile vücudunun tamamını örterek.

14. Nakışlarına Bakıp Durarak Nakışlı Elbise İle Namaz Kılmak

373- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir; "Allah Resulü üzerinde motif bulunan hamîsa adlı bir elbise İle namaz kılarken bir an gözü, motiflere daldı. Namazını bitirince Bu elbisemi Ebu Cehm'e götürün, bana da onun enbicâniyesini getirin! Çünkü biraz Önce bu elbise, namazda iken beni oyaladı' dedi."
Hz. Aişe'den Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Namazda iken elbisenin nakışlarına bakıyordum. Beni ibadetimden alıkoymasından endişe ettim.[104][104]

Açıklama

(Hamîsa) Üzerinde iki çizgi bulunan kare şeklinde bir elbisenin adıdır. Enbi-caniye ise üzerinde motif olmayan kalın bir elbisedir.
(Ebu Cehm); asıl adı Ubeydullah b. Huzeyfe'dir. Âmir diye de çağrılırdı. Kureyş kabilesine bağlı Adiyyoğuüanna mensup meşhur bir sahâbîdir. Hz. Peygamber kendisine hamisayı Ebu Cehm hediye ettiği için ona göndermiştir. İbn Battal şöyle demiştir: "Ondan başka bir elbise isteyerek, hediyesini iade etmiştir.Çünkü iade sebebinin onu beğenmemek olmadığını bildirmek istemiştir... Buna göre hediye eden vazgeçmemek suretiyle, hediyesi kendisine iade edilirse her hangi bir rahatsızlık duymadan kabul etmesi gerekir."
(namazda iken beni oyaladı); Bu ifade, tam olarak huşu içinde namaz kılmama mani oldu anlamına gelir. İbn Dakİku'î-'îyd şöyle demiştir: "Bu hadis, Hz. Peygamber'in namazın gereği gibi kılınmasına ne kadar önem verdiğini gösterir. Ayrıca namazdaki huşuya zarar verme ihtimali bulunan şeylere karşı ne kadar temkinli olduğuna delalet eder. Hamisayı Ebu Cehm . göndermesi, onun namaz kılarken bu elbiseyi kullandığını göstermez. Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'e gönderdiği ipek elbise olayında da benzer durum söz konusudur. Çünkü Allah Resulü Hz. Ömer'e 'Onu sana giymen için göndermedim' buyurmuştur."
Bu hadisten, namazda İnsanı meşgul eden, boya, nakış vs. gibi şeylerin kullanılmasının mekruh olduğu sonucuna varılmıştır. Yine bu hadise göre, arkadaşlardan hediye kabul etmek, hediyeyi iade etmek ve onlardan bir şeyler İstemek caizdir. Ayrıca bu rivayet, diğer insanlar bîr yana, temiz kalpîi insanlar ile iç dünyaları pak kimselerin bile resim vs. gibi şeylerden etkilendiğini gösterir.

15. Çapraz Çizgili [105][105] Veya Resimli Elbiseyle Namaz Kılan Kimsenin Namazı Bozulur Mu?

Çapraz çizgili veya resimli elbiseyle namaz kılan kimsenin bu namazına engel olunmaz.
374- Enes'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Âişe'nin yünden yapılmış rengarenk ince bir perdesi vardı. Onunla evin bir tarafını örterdi. Bir gün Hz. Peygamber Şu perdeni gözümüzün önünden kaldır! Zira üzerindeki şekiller, namaz kılarken gözüme takılıyor' dedi.[106][106]

---

[104][104] Hadisin geçtiği diğer yerler: 752, 5817.

[105][105] Kumaşın üzerindeki çapraz çizgiler dikkat çektiği veya Hıristiyanların haçına benzediği için böyle bir elbiseyle namaz kılmak istememiştir. (A.Ağırakça)
[106][106] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 5959.

(Namazı bozulur mu?); İmam Buhârî burada, ihtilaflı konulardaki tutumunu sürdürdü. Zira bu konu da ihtilaflı konulardan biridir. Buradaki ihtilaf, nehyin, fesada delalet edip etmeyeceği hususundadır. Çoğunluğa göre nehiy, kendi içinde bir manaya delalet ediyorsa fesadı gerektirir. Aksi takdirde fesadı gerektirmez.

(Haç şeklinde görünen çapraz çizgili veya resimli elbiseyle namaz kılan kimsenin, bu namazına engel olunmaz) Hadisten ilk etapta akla gelen anlam, bütün yönleriyle konu başlığını karşılamamaktadır. Ancak biraz düşündükten sonra, konu başlığı ile ilgisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Şöyle ki, örtü her ne kadar resimli olsa da, Hz. Peygamber onu ne giymiştir ne de onunla namaz kılmayı açıkça yasaklamıştır. Ayrıca üzerinde boydan ve çapraz çizgiler de yoktur. Bu durumda ortaya çıkan problem şu şekilde aşılır: Böyle bir örtünün elbise olarak kullanılmasının yasaklanması evleviyetîedir. Haç şeklinde çapraz çizgili elbiseler ve resimli elbiseler arasında ortak noktalar vardır. Çünkü Hıristiyan ve müşrikler tarafından her ikisine de, yani haç'a da mücessem resimlere de ibadet edilmektedir. Bu da Allah'tan başkasına ibadet demektir. Örtünün kaldırılmasının emredilmesi, kullanılmasını gerektirir. Kanaatime göre musannif, "haç şeklinde" lafzı ile bu hadisin diğer rivayetlerinde nakledilen bilgilere işaret etmiştir. Nitekim "Libâs Bölümü"nde Hz. Âişe'den naklettiği hadis şu şekildedir: "Hz. Peygamber üzerinde haça benzer şekillerin bulunduğu eşya ve kumaşların evinde kalmasına asla müsaade etmezdi."

Bu hadis, resimli elbiselerle kılman namazın bozulmayacağına delalet eder. Çünkü Hz. Peygamber perdeyi parçalamamış namazını da yeniden kılmamıştır.

16. İpek Kaftan İle Namaz Kılmak

375- Ukbe b. Amir'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü'ne ipekten dokunmuş bir kaftan hediye edildi. O da, onu giyerek namaz kıldı. Namazını bitirdikten sonra hoşuna gitmemiş gibi ani bir hareketle kaftanı çıkardı ve Bunu kullanmak müttakilere yaraşmaz' buyurdu.107[107] arkadan yırtmaçlı bir tür kaftandır. Bu hadisten ilk etapta akla gelen manaya göre, Hz. Peygamberin bu elbise İle namaz kılması, İpeğin erkeklere haram kılınmasından öncedir. İmam Müslim'in Câbir'den naklettiği hadis de bunu desteklemektedir: "Hz. Peygamber ipek bir kaftanla namaz kıldı. Sonra onu çıkarıp 'Cebrail bunu giymemi yasakladı' buyurdu." Ayrıca "Bunu kullanmak müttakîlere yaraşmaz" sözü de bunu destekler niteliktedir. Çünkü müttakilerle diğerleri arasında bir şeyin haram olup olmaması hususunda bir fark yoktur. Bu hadisteki muttaki lafzı ile Müslüman, yani küfürden korunan kasdedilmiş olabilir. İpeğin erkeklere yasaklanması, Hz. Peygamber'in kaftanı çıkarmasına neden olmuştur. Bu olay, ipeğin haram kılınışının başlangıcını teşkil eder.

Buraya kadar anlattıklarımız kabul edildiği takdirde, Allah Resulünün namazını iade etmediğini göstererek ipek elbise ile namaz kılmanın caiz olduğunu söyleyenlerin tutunacakları bir delil kalmaz. Çünkü Hz. Peygamber ve İpeğin haram kılınmasından önce bu şekilde namaz kıldığı için, namazını tekrar kılmamıştır.

Çoğunluğa göre erkeklerin ipek elbise ile kıldığı namaz geçerlidir. Ancak bu şekilde namaz kılmak haramdır. İmam Malik'e göre, ipek elbise ile namaz kılan, henüz vakit çıkmamışsa namazını iade eder. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

17. Kırmızı Elbise İle Namaz Kılmak

376- Avn b. Ebî Cuhayfe babasının şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Pey-gamber'i kırmızı deriden yapılmış bir çadırın altında otururken gördüm. Bilal abdest suyunu alıp getirdi. İnsanlar onun (kullandığı) abdest suyuna hücum etti. Bir damla olsun alanlar onu yüzlerine sürdü. Almak nasip olmayanlar ise arkadaşının elindeki ıslaklıktan yararlandı. Daha sonra Bilal, mızraktan küçük bir sopa alıp meydana dikti. Allah Resulü ı. kırmızı bir elbise giyip bacaklarını sıvamış şekilde çadırın dışına çıkıp dikili sopaya doğru insanlara iki rekat namaz kıldırdı. Diğer insanlar ve hayvanlar, sopanın önünden geçiyordu."

107[107] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 5801.

Açıklama

(Kırmızı Elbise ile Namaz Kılmak); İmam Buhârî bu başlık ile, bunun caiz olduğuna işaret etmektedir. Bu konuda Hanefîler'le ihtilaf vardır. Onlara göre kırmızı elbise ile namaz kılmak mekruhtur. Bu başlık altında nakledilen hadisi ise tevil etmişlerdir. Onlara göre, buradaki elbise, tamamen kırmızı olmayıp üzerinde kırmızı çizgileri bulunan bir elbisedir. Ebu Davud'un Abdullah İbn Amr'dan tahriç ettiği şu hadis de onların delilleri arasında yer alır: "Bir adam, Hz. Peygamber'in yanına geldi. Üzerinde iki parçadan oluşan kırmızı elbise vardı. Allah Resûlü'ne selam verdi. Ama Rasûlullah onun selamını almadı." Bu hadisin senedi zayıftır.

18. Terasta, Minberde Ve Tahta Üstünde Namaz Kılmak

Ebu Abdullah (İmam Buhârî) şöyle demiştir: Hasan-ı Basrî buz ve köprü üstünde namaz kılmada bir sakınca görmezdi. Ancak köprünün altında, üstünde veya önünde sidik varsa, onunla arasında bir sütre bulunması şartını arardı. Ebu Hureyre mescidin damında imama uyup namaz kılmıştır. Abdullah İbn Ömer kar üstünde namaz kılmıştır.
377- Ebu Hâzim'den şöyle nakledilmiştir: "Sehl b. Sa'd'a Hz. Peygamber'İn minberinin neden yapıldığı soruldu. O da şöyle cevap verdi: İnsanlar arasında bunu benden iyi bilen biri kalmadı. Söz konusu minber, ormandan getirilen bir ağaçtan yapıldı. Onu Falanca kadının filanca kölesi Allah Resulü için yaptı. Yapılıp yerine konduktan sonra Rasûlullah onun üstüne çıkıp kıbleye yöneldi ve tekbir getirip namaza başladı, insanlar da onun arkasında namaza durdu. (Fatiha ve zammı sureden oluşan) Kur'ân'ı okuduktan sonra rukûa gitti. Peşi sıra cemaat da rukûa eğildi. Sonra başını kaldırdı. Yönünü kıbleden çevirmeden minberden indi ve yere secde etti. Sonra tekrar minbere çıktı. Rukûa eğilip kalktı. Yine yönünü kıbleden çevirmeden indi ve yere secde etti." (Sehl) İşte minberin hikayesi böyle (dedi).
Ebu Abdullah (İmam Buhârî) şöyle dedi: Ali İbn Abdullah'dan şöyle dediği j nakledildi: Ahmed b. Hanbel bana bu hadisi sordu. Ben de, Hz. Peygamberin namaz kıldırırken insanlardan yukarıda olduğunu, bü hadise I göre imamın cemaatin bulunduğu yerden yüksek bir yerde bulunmasında bir sakınca olmadığını, Süfyan İbn Uyeyne'ye sıkça bu konunun sorulduğunu söyledim ve ona 'Bu husus hakkında ondan bir şey duymadın mı?1 diye sordum. O |da 'hayır1 cevabını verdi.[108][108]

Açıklama

(Terasta, Minberde ve Tahta Üstünde Namaz Kılmak); İmam Buhârî bu îaşlıkla, adı geçen yerlerde namaz kılmanın caiz olduğuna işaret etmektedir. Buz Eistünde namaz kılmak, konu başlığı altında zikredilen ve İbn Ömer'in kar üsünde namaz kıldığını gösteren rivayetle konu bakımından uyum içindedir. Bu >aşlık altında yukarıdaki hadise yer verilmesi, minberde namaz kılmanın caiz)Iduğunu göstermek içindir. Bu hadise göre imamın ve imama uyanların, yukarıda veya aşağıda olmaları gibi, farklı mekanlarda bulunmaları caizdir. İbn Dakiku'l-'îyd'in bu konuda bir araştırması vardır. Oşöyle der: "Namaz kılmayı öğretme kastı olmadan imamın yüksekte namaz kılmasının caiz olduğunu söyleyenler hata etmişlerdir. Çünkü bu hadisin lafzı, buna delâlet etmez."
Bu hadise göre tahta üzerinde namaz kılmak caizdir.
378- Enes İbn Malik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber seller, attan düştü. Bacağı veya omuzu yaralandı. Bir ay boyunca hanımlarına îlâ yaptı. Dallardan yapılmış basamakları olan yüksekçe bir yerde İkamet etti. Ashabı onu ziyarete geldiğinde kendisi oturduğu halde ayaktaki ashabına namaz kıldırırdı. Birgün selam verdikten sonra şöyle dedi: İmam uyulmak için vardır. O tekbir getirdiği zaman siz de tekbir getirin, o rükûa eğilince siz de eğilin, o secde edince siz de edin, o ayakta namaz kılınca siz de ayakta namaz kilini

---

108[108] Hadisin geçtiği diğer yerler: 448, 917, 2094, 2569.

Allah Resul Su aleyhi seiferr. yirmidokuzuncu gün yerinden indi. Ashabı Ey Allah'ın elçisi siz bir ay boyunca hanımlarınıza yaklaşmamak üzere îlâ yapmıştınız' dediler. Bunun üzerine Allah Resulü 'ay, yirmi dokuz çeker' buyurdu.[109][109] buradaki îlâdan maksat, fakihlerin terminolojisindeki değildir, ilâ burada, Hz. Peygamber'İn bir ay boyunca hanımlarının yanına gitmemeye yemin etmesini İfade eder.
(yüksekçe bir yerde) Bu yerin belirtilmesinde ki gaye, Allah Resûlü'nün burada namaz kılmasıdır. Bu yer, ahşaptan yapılmıştı. Bu yorum İbn Battâl'a aittir. Ancak, basamaklarının ahşaptan olması tamamının da ahşaptan yapıldığı anlamına gelmeyeceği belirtilerek ona itiraz edilmiştir. Bu lafızla, terasta namaz kılmanın caiz olduğunu ifade etmek de kasdedilmiş olabilir. Nitekim burası bir damdan ibaretti. Hadisten çıkan diğer sonuçlara ise, inşallah "İmamet Bölümü"nde yer vereceğiz.

19. Namaz Kılanın Secde Ederken Elbisesinin Bir Ucunun Hanımına Değmesi

379- Meymûne validemizden şöyle nakledilmiştir: "Ben hayizlı ve yanı başında dururken Hz. Peygamber namaz kılardı. Secdeye vardığı zaman, elbisesi bana değerdi. O, hurma yapraklarından yapılmış küçük bir seccadede namaz kılardı."

Açıklama

(Namaz Kılanın Secde Ederken Elbisesinin Bir Ucunun hayızh Hanımına Değmesi); Bu durumda, kişinin namazı bozulur mu bozulmaz mı? Bu hadise göre böyle bir namaz sahihtir. Temizlik/taharet bölümünde bu hadisin yorumu geçti. İmam Buhârî, orada bu hadisi hayızh kadının bizzat kendisinin temiz olduğuna delil olarak getirmişti. Burada ise, temiz olanın vücudu ve elbiselerinin namaz kılan kimseye değmesinin namazı bozmayacağına delil gösterdi. Kadının elbisesine hükmü necasetten bir parça bulaşsa bile, hüküm yine de aynıdır. Fakat bu hadiste, aynî necasetin ibadetlere zarar vereceğine işaret vardır. Yine bu hadisten çıkan sonuca göre, namaz kılanın yanı başında bir kadının bulunması da namazı bozmaz.

20. Hasır Üzerinde Namaz Kılmak

Câbir ve Ebu Saîd gemideyken ayakta namaz kıldılar. Hasan-ı Basrî de şöyle dedi: "Diğer insanları rahatsız etmediğin sürece gemideyken ayakta namaz kılabilirsin. Geminin yön değiştirmesine tabî olursun. Eğer insanları rahatsız ediyorsan, oturarak namaz kılarsın."
380- Enes İbn Mâlik'ten leyke Hz. Peygamber'ı etmişti. Allah Resulü kıldırayım' dedi." Enes olayı maktan kararan bir hasırımız tim. Hz. Peygamber şöyle nakledilmiştir: "Enes İbn Malik'in ninesi onun için pişirdiği bir yemeğe davet yemeği yedikten sonra 'kalkın size namaz anlatmaya şu şekilde devam etti: "Sıkça kullanıl vardı, ona doğru yöneldim. Üzerine biraz su serp kalkıp namaza başladı. Ben ve yetim bir çocuk arkasında saf tuttuk. İhtiyar ninem ise, bizim arkamızda namaza durdu. Allah Resulü aleyhi bize iki rekat namaz kıldırdı. Sonra yanımızdan ayrıldı.[110][110]

Açıklama

(Hasır Üzerinde Namaz Kılmak) Bu konuda İbn Battal şöyle demiştir: "Eğer üzerinde namaz kılman örtü, bir adam boyu veya daha uzunsa buna hasır denir, seccade denmez. Hem hasır, hem de seccade hurma yaprağından ve benzeri maddelerden örülür.
(Câbir namaz kıldı); İbn Ebi Şeybe, Enes'in kölesi Abdullah İbn Ebî Utbe kanalıyla bu hadisi senediyle birükte zikretmiştir. Şöyle ki; "Ebu'd-Derdâ, Ebu Saîd el-Hudrî, Câbir İbn Abdullah ve daha başkalarıyla birlikte yolculuğa çıktık, İmamımız gemideyken ayakta bize namaz kıldırıyordu. Biz de arkasında ayakta namaza dururduk. Dileseydİk gemiyi

---

[109][109] Hadisin geçtiği diğer yerler: 689, 732, 805, 1114, 1911, 2469, 5201, 5289, 6684.

[110][110] Hadisin geçtiği diğer yerler: 727, 860, 871, 874, 1164.

demirleyebilirdik, (ama bunu yapmadık)."
İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Gemide namaz kılmanın, hasır üstünde namaz kılma başlığı altında zikredilmesi, her ikisinin de toprağın üzerinde kılınan namaz olmamasından İleri gelir. Böylece, 'Ebu Davud ve diğer hadis imamlarının tahriç ettiği Yüzünü toprağa sür' şeklindeki meşhur hadisten hareketle secde ederken toprağa temas etmenin şart olduğu görüşünün yanlış olduğu ifade edilmek İstenmiştir."
İmam Buhârî burada, gemide ayakta namaz kılma imkanı varken oturarak namaz kılmayı caiz gören Ebu Hanife ile diğer imamlar arasındaki ihtilafa işaret etmiştir. Bu hadise göre deniz taşıtlarına binmenin caiz olduğuna deiil vardır.
Bu ifade, Hz. Peygamber'in gelme nedeninin yemek daveti olduğunu gösterir. Itbân hadisinde ise, namaz kıldığı yeri namazgah edinmelerini hedeflediği için ilk olarak namaz kılıp sonra yemek yemiştir. Hz. Peygamber her iki davette ne gayeyle gelmişse önce onu yapmıştır.
(Su serptim) Su serpme, hasırı yumuşatmak için olabileceği gibi temizlemek için de olabilir. Ancak kesin bir dille Enes'in temizlemek gayesiyle su serptiğini söylemek doğru olmaz. Aksine akla ilk gelen mana bunun dışındadır. Çünkü aslolan temizliktir.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Düğün yemeği olmasa dahi, davet eden bir kadın olsa bile, eğer fitneye düşmekten emin olunmuşsa davete icabet edilmelidir.
2- Davet yemeğinden yenir.
3- Evde cemaatle nafile namaz kılınabilir. Bu olayda Hz. Peygamber hane halkına namazın nasıl kılınacağını göstererek öğretmiştir. Çürt-kü nine, mesdd-i nebeviden uzak bir yerde oturduğu için namazla İlgili bazı ayrıntıları bilmiyordu.
4- Namaz kılınacak yer -temizlenmelidir.
5- Çocuklar yetişkinlerle birlikte saf tutabilir.
6- Kadınlar erkeklerin arkasında saf tutar.
7- Kadın, kendisiyle birlikte saf tutacak başka bir kadın bulamazsa tek başına saf tutar.
8- Bu hadis, safın gerisinde tek başına namaz kılmanın caiz olduğuna delii olarak kullanılmıştır. Ancak bu rivayet, buna hiçbir surette delil olmaz.
9- Gündüz kılınan nafile namazlar, dört rekat olması gerektiğini savunanların aksine iki rekat kılınabilir.
10- Temyiz çağındaki çocuğun abdesti ve namazı sahihtir.
11- Nafile namazın tek başına kılınmasının daha faziletli olması, ortada öğretmek gibi başka bir maslahatın olmadığı durumlarda söz konusudur. Hatta, eğer maslahat cemaatle kılmayı gerektiriyorsa, özellikle de Hz. Peygamber'in şahsı söz konusu olunca cemaatle kılmak tek başına kılmaktan daha çok sevab kazanmaya sebep olur.

21. Seccade Üstünde Namaz Kılmak

381- Meymûne validemizden şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamb seccade üzerinde namaz kılardı."

22. Döşek Üzerinde Namaz Kılmak Ve Enes İn Döşek Üzerinde Namaz Kılması

Enes şöyle dedi: "Hz. Peygamber birlikte namaz kılardık. İçimizden bazıları elbisesi üzerine secde ederdi."
382- Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Ayaklarımı Allah Resûlü'nün secde edeceği yere uzatmış uyuyordum. Secdeye varınca eliyle beni dürttü. Ben de ayaklarımı topladım. Ayağa kalkınca tekrar uzattım. O dönemde evlerde henüz lamba yoktu.[111][111]

---

[111][111] Hadisin geçtiği diğer yerler: 383, 508, 511, 512, 513, 514, 515, 519, 997, 1209, 6276.

Açıklama

Hz. Âişe'nin 'beni dürttü' sözü, kadına dokunmanın abdesti bozmayacağına delil olarak kullanılmıştır. Ancak, burada doğrudan bir temasın olmadığı veya bu durumun Hz. Peygamber'e özgü bir durum olduğu belirtilerek buna itiraz edilmiştir. Ayrıca bu hadis, namaz kılan erkeğin önünde bulunan kadının namazı bozmayacağına delil olarak getirilmiştir.
Hz. Âişe'nin 'o dönemde evlerde henüz lamba yoktu1 sözü, bu şekilde Hz. Peygamber'in önünde uyuduğu için bir nevi mazur görülmek istediğini gösterir.
İbn Battal bu hadiste, ashabın daha sonraları lamba kullandığına temas edildiğini söylemiştir. Bu hadisin konu başlığı ile olan münasebeti, Hz. Aişe'nin "uyuyordum" sözüyle sağlanır. Zaten bir sonraki hadiste Hz. Aişe, açık bir şekilde Aliah Resûlü'nün .». eşiyle birlikte uyuduğu döşek üzerinde namaz kıldığını söylemiştir.
383- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Rasûlullah ben cenazenin imamın önünde durduğu şekilde onun önünde durduğum sırada, ailesiyle birlikte olduğu döşeğin üzerinde namaz kılardı."
384- (Jrve'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü Hz. Âişe kıble tarafında uzanmış bir halde iken, onunla birlikte uyuduğu döşeğin üzerinde namaz kılardı."
Bu hadise göre, uyuyan birine karşı namaz kılmak mekruh değildir.

23. Aşırı Sıcakta Elbise Üzerine Secde Etmek

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "İnsanlar, ellerini yenlerinden çıkarmadan sarık ve takke üzerine secde ederlerdi."
385- Enes İbn Malik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. ile namaz kılıyorduk. Bazılarımız, aşırı sıcak yüzünden elbiselerinin bir ucunu secde ettiği yere koyardı.[112][112]

Açıklama

Aşırı sıcakta elbise üzerine secde etmek); İmam Buhârî'nin konu başlığına aşın sıcak kaydını koyması, hadisin lafzını koruma gayretinden ileri gelir. Yoksa soğukta da, aynı şekilde secde edilir. Hatta elbise üzerine secdenin caiz olduğunu söyleyenler, bunu ihtiyaç ile takyit etmezler.
Bu hadise göre, namaz kılanın sıcağından veya soğuğundan korunmak İçin üzerinde namaz kıldığı toprağın üstüne elbise vs. gibi şeyleri koyması caizdir.
Ayrıca bu rivayette, secde sırasında yerle temasın asıl olduğuna işaret vardır. Çünkü bu hadiste, elbisenin yere serilmesi sıcaktan dolayı secde edememeye bağlanmıştır. Bu hadis aynı zamanda, namaz kılanın giydiği elbisesinin üstüne secde etmesinin caiz olduğuna delil olarak kullanılmıştır. Bu hususta İmam Nevevî şunları söylemiştir: "Ebu Hanife ve çoğunluk bu görüştedir. İmam Şafiî ise, buradaki elbiseyi giyilmeyen elbise olarak yorumlamıştır." Beyhaki ise, İsmâilî'nin bu konuda naklettiği hadîs ile onun bu yorumunu desteklemiştir. Söz konusu hadis şöyledir: "Bazılarımız, eline küçük taş alırdı. Yer soğuk olunca onu koyup üzerine secde ederdi." Beyhakî şöyle der. "Eğer giyüî elbise üzerine-secde etmek caiz olsaydı İnsanlar, zahmetli olmasına rağmen taşların serinliğinden istifade etmeye muhtaç olmazlardı." Ancak, soğutulmuş taşlarla yerin sıcaklığından korunmaya çalışanların, elbiselerinin sadece avret mahallerini örtecek kadar olmasından dolayı olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu hususta İbn Dakîku'l-'îyd şöyle demiştir: "Bu hadisi, secdeye giderken giyîli olan elbisenin sıcak ve soğuktan korunmak için kullanılabileceğine delil olarak getirenler, iki şeyi tespit etmek zorundadırlar: İlki 'Elbisesi' lafzının giyilen elbise yani namaz kılanın o anda sırtında bulunan elbise olduğuna delalet ettiği konusudur. Bu ya lafız bakımından olur, nitekim İmam Müslim'in rivayetinde secdenin elbisenin serilmesinden hemen sonra gerçekleşmesi bunu destekler ya da haricî

112[112] Hadisin geçtiği diğer yerler: 542, 1208.

bir delille mümkündür. O da, ashâb-ı kiramın çok az elbiseye sahip olmalarıdır. Bu da ispatı gereken ikinci husustur. Böyle olması durumunda elbisenin bu hususta, tartışma konusu olup olmadığını tespit etmek gerekir. Yani elbisenin, namaz kılanın hareketiyle hareket eden bir elbise olup olmadığını ortaya çıkarmak lazımdır. Hadiste ise, buna delalet eden bir bilgi yoktur. Allah her şeyi daha iyi bilir.
Hadisten, namazda amel-i katil ile huşuyu gözetmenin caiz olduğu anlaşılır. Çünkü ashabın bu şekilde davranması, toprağın sıcaklığı yüzünden meydana gelebilecek huşûu bozan durumu gidermeye yöneliktir. Ayrıca bu hadise göre, öğle namazı (sıcak günlerde bile) vaktin başlarında kılınır. Vakitler bölümünde geleceği üzere, öğle namazının hava serinlemeye başlayınca kılınmasını emreden hadisler bu rivayetle çelişir. Ancak öğle namazının serinlikte kılınmasının ruhsat olduğunu söyleyenler vardır. Bu durumda ortada bir problem kalmaz. Öğle namazının serinlik vaktinde kılınmasının sünnet olduğunu söyleyenler de vardır. Buna göre, ya bu hadiste geçen vaktin ilk başlarında kılmak ruhsattır veya vaktin ilk başlarında kılma serinlikte kılma emri ile neshedilmiştir. Şu izah, bu iki uzlaştırmadan daha güzeldir: Havanın sıcak olması, bazen serinlik zamanına kadar sürer. Bu durumda elbiseye veya soğuk taşlara secde etmeye İhtiyaç duyulur. Çünkü namaz serinliğe bırakılmasına rağmen, havanın sıcaklığı devam etmektedir. Bu durumda namazı serinlik vaktine bırakmanın faydası, camiye gölgeden gidebilme imkanının bulunmasında veya (üstü açık} mescidlerde gölgede namaz kılmakta ortaya çıkar. Rivayetler arasını bu şekilde uzlaştırmaya
Kurtubî temas etmiştir. Ondan sonra da, İbn bu konuyu ele almıştır. Bu şekilde hadisleri uzlaştırmak, iki hadis arasında çelişki olduğunu iddia etmekten daha iyidir.

24. Ayakkabı İle Namaz Kılmak

386- Ebu Mesleme Saîd b. Yezid el-Ezdî, Enes îbn Mâlik'e 'Hz. Peygamber ayakkabı ile namaz kılar mıydı?1 diye sormuş, o da, 'evet' cevabını vermiştir.[113[113]]

Açıklama

(Ayakkabı ile Namaz Kılmak) Bu konuda İbn Batta! şöyle demiştir: "Ayakkabılarla namaz kılmak, onlarda necaset bulunmamasına bağlıdır. Kaldı ki, ayakkabıyla namaz kılmak, İbn Dakîku'l-'îyd'in de ifade ettiği gibi ruhsattır, müstehap değildir. Çünkü namazdan hedeflenen gayeye dahil değildir. Ayakkabı ziynet olarak kullanılan eşyalardan kabul edilebilir. Ancak necasetin çok olduğu yer ile temas halinde bulunması onu, ziynet kategorisinden çıkarır. Tahsi-niyyattan olan bir maslahat ile necaseti giderme gayesi çatışırsa ikincisi tercih edilir. Ayakkabıyla namaz kılmamak, mefsedeti def etme bâbmdandir. Onunla namaz kılmak ise maslahatı celb babmdandır. Şu kadarı var ki, ayakkabı İle namaz kılmanın, ibadet esnasında güzel giyinmeye dahil olduğuna dair bir delil varsa, bu durumda buna uyulur ve yukarıdaki bakış açısı terk edilir."
Ebu Dâvûd ve Hâkim Şeddâd b. Evs'ten merfu olarak şu hadisi nakletmiş-lerdir: 'Ayakkabı ve mestleri ile namaz kılmayan Yahudilere muhalefet edin!" Ayakkabıyla namaz kılmanın müstehap olması, söz konusu bu muhalefetten ileri gelir. Ayakkabı ile namaz kılmanın, âyette namaz kılarken kullanılması emredilen güzel eşyalardan olduğu konusunda son derece zayıf bir hadis nakledilmiştir.

25. Mest İle Namaz Kılmak

387- Hemmâm İbnü'l-Hâris'ten şöyle nakledilmiştir: "Cerîr İbn Abdullah'ın idrarını yaptıktan sonra abdest alıp mestleri üzerine meshettiğini ve ardından da kalkıp namaz kıldığını gördüm. Ona neden bu şekilde abdest aldığı soruldu. O da şöyle cevap verdi; Hz. Peygamber'in böyle yaptığını gördüm. İbrahim, Cerîr'in bu sözünün sahabenin hoşuna gittiğini söylemiştir. Çünkü o, en son Müslüman olanlardandı.

---

[113][113] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 585.

Açıklama

(kalkıp namaz kıldı); Hadisten ilk bakışta akla gelen manaya göre Cerîr, mestleriyle namaz kılmıştır. Eğer meshettikten sonra onları çıkarmış olsaydı, ayaklarını yıkaması gerekirdi. Yıkamış olsaydı, elbette naklediürdi.
(Son Müslüman olanlardandı) Müslim'deki rivayet şöyledir: "Çünkü Cerîr'in
Müslüman olması, el-Mâide suresinin nüzulünden sonra olmuştur." Ebu Dâvûd ise, Ebu Zür'a İbn Amr İbn Cerîr kanalıyla bu olay hakkında şu rivayeti naklet-miştir: "Bazıları Hz. Peygamber'in el-Mâide suresinin nüzulünden önce mest üzerine meshettigini iddia etmektedirler. Ancak Cerîr 'Ben ancak el-Mâide suresinin nüzulünden sonra Müslüman oldum' demiştir." Tirmizî, bu hadisin müfessir olduğunu kaydeder. Çünkü mest üzerine meshetmeyi İnkâr eden bazı kimseler, Hz. Peygamber'in mest üzerine meshet-mesini, bunun el-Mâide süresindeki abdest âyetinin nüzulünden önce olduğunu, dolayısıyla neshedildiğini ileri sürerek tevil etmişlerdir. Cerîr, bu hadiste Allah Resûlü'nü el-Mâide sûresinin nüzulünden sonra meshederken gördüğünü açıklamıştır. Bu yüzden İbn Mes'ûd'un arkadaşları, Cerîr hadisini duymaktan hoşlanırlardı. Çünkü bu hadis, yukarıdaki şekilde mest üzerine mes-hİ tevil edenlere cevap niteliğindedir.
388- Muğîre İbn Şu'be'nin şöyle dediği nakledilmiştir; "Hz. Peygamber'e abdest aldırdım (abdest alırken eline su döktüm), Mesti üzerine meshedip namaz kıldı."

26. Secdenin Tamamlanmaması

389- Ebu Vâü'den şöyle nakledilmiştir: "Huzeyfe, bir adamın rukûunu ve sücudunu eksik bıraktığını fark etti. Adam namazını bitirince ona, 'Namaz kılmadın' dedi. Adam, 'Kanaatimce kıldım' diye karşılık verdi. Bunun üzerine ona şöyle dedi: 'Eğer ölürsen, Muhammed'in sünnetinden başka bir sünnet üzere ölürsün.'

27. Secdede İken Pazuları Bedenden Ayrı Tutmak

390- İbn Hürmüz, Abdullah İbn Mâlik İbn Buhayne'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber namaz kıldığı zaman, koltuklarının beyazlığı görünecek şekilde kollarını ayırarak (secde ederdi).[114][114]

28. Kıbleye Yönelmenin Fazileti

Namaz kılan parmak uçları kıbleye gelecek şekilde kıbleye yönelir. Ebu Humeyd, Hz. Peygamberin bu şekilde yöneldiğini nakletmiştir.
391- Enes İbn Mâlik'ten Allah Resûlü'nün Şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Kim bizim gibi namaz kılar, kıblemize yönelir ve kestiğimizi yerse, Allah'ın ve Peygamberinin ema-nına kavuşan Müslüman odur. O halde ona verdiği emana zarar vererek Allah'a ihanet etmeyin!"

Açıklama

(Parmak uçtan); Parmak uçlarının belirtilmesi, mümkün olduğu kadar bütün organlarla kıbleye yönelmenin dinî bakımdan uygun görüldüğünü beyan etmek içindir. (O halde ona verdiği emana zarar vererek Allah'a ihanet etmeyin!); Buradaki nehiy, aynı zamanda Hz. Peygamber'in de verdiği eman için geçerlidir. Cümlenin gelişi buna delalet ettiği için hazfedilmiştir. Namaz kılmayanların öldürüleceği görüşünü benimseyen kimseler, bu hadisin manasını esas almışlardır. Bu konu, yeri gelince ele alınacaktır.
Bu hadiste kıbleye değer verilmiştir. Namazdan sonra kıbleye yönelmenin zikredilmesi, onun önemine işaret etmek içindir. Yoksa kıble, namazın şartlarından biri olduğu için zaten namazın bir parçasıdır.

114[114] Hadisin geçtiği diğer yerler: 807, 3564.

Bu hadis, İnsanların dışa yansıyan davranışlarına göre anlaşılacağını gösterir, Bu yüzden kim dinî sembollere riayet ederse, aksine bir davranış sergilemediği sürece Müslümanlar gibi muamele görür.
392- Enes îbn Mâlik'ten Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir:
"İnsanlarla lâ ilahe İllallah deyinceye kadar savaşmam emredildi. Eğer bunu söyler, bizim gibi namazı kılar, kıblemize yönelir ve bizim gibi hayvan boğazlarlarsa, dinin ön gördüğü durumlar dışında, onların kanlarını akıtmamız ve mallarına et koymamız haram kılındı. Onları hesaba çekmek ise, Allah'a aittir."

Açıklama

(Lâ ilahe illallah deyinceye kadar); Bu hadiste Allah Resulü »ıaiiâhu i.,hi w. seivm kelime-i tevhidin ikinci kısmı olan nübüvveti zikretmeyip sadece tevhîd ilkesi ile yetinmiştir. Ancak burada, o da kasdedilmiştir. Şöyle ki; biri 'el-Hamd'ı okudum dediği zaman, Fatiha suresinin tamamını okuduğunu kast eder. Bir yoruma göre de, hadisin bu kısmı tevhidi inkar edenler hakkında varid olmuştur. İnkarcı biri, tevhidi kabul ederse, ehl-i kitabın muvahhidleri gibi olur. Yani, Hz. Peygamber'in saifau^hu aleyhi ve seiiem getirdiği diğer esaslara iman etmesi gerekir. Bundan dolayı yukarıda sayılan ameller tevhide atfedilmiştir. Allah Resulü seçkim tevhitten hemen sonra bizim gibi namazı kılar buyurmuştur. Dinin ön gördüğü namaz, peygamberliği kabul etmeyi de gerektirir.
Hz. Peygamber'in saiiaüshu sMii ve se:;«m yukarıda sayılan amellerle yetinmesinin hikmeti şuna dayanmaktadır: Ehl-i kitaptan tevhidi kabul edenler, her ne kadar namaz kılıp, kıbleye yönelip hayvan boğazlasalar da, bizim gibi namaz kılmazlar, bizim kıblemize yönelmezler. Bazıları Allah'tan başkası için kurban keser. Bazıları da, kestiğimizi yemez. Bundan dolayı bir başka rivayette Allah Resulü "Bizim boğazladığımızı yiyen" şeklinde buyurmuştur. İlk dönemlerde dinin alanına giren diğer konuların aksine, insanların namaz ve yeme konusunda nasıl bir yaşantı sürdüklerini anlamak kolaydı. Ondan dolayı bu hususlar esas alınmıştır.
393- Humeyd'den şöyle nakledilmiştir: Meymûn İbn Siyah, Enes İbn Mâlik'e 'Ey Ebu Hamza! Hangi şey, insanın canım ve malını dokunulmaz kılar?' diye sordu. O da şöyle cevap verdi: "Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet eder, kıblemize yönelir, bizim gibi namaz kılar ve bizim gibi hayvan boğazlarsa, o Müslümandır. Müslümanların kazandığı hakları elde eder ve onlarla aynı sorumlulukları paylaşır."

29. Medine, Şam Ve Doğuda Yaşayan İnsanların Kıblesi

Doğu ve batı tarafında kıble yoktur. Çünkü Allah Resulü şöyle buyurmuştur; "Büyük abdestinizi veya küçük abdestinizi yaparken kıbleye yönelmeyiniz! Bunun yerine doğuya ya da batıya dönünüz!"
394- Ebu Eyyûb el-Ensârî'den Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Tuvalete gittiğiniz zaman, ne önünüzü, ne de arkanızı kıbleye dönün! Bunun yerine doğuya veya batıya yönelin!"
Ebu Eyyûb şöyle devam etti: "Şam'a geldiğimizde, tuvaletlerin kıble istikametine doğru yapıldığını gördük. İhtiyacımızı gidereceğimiz zaman, yan dururduk ve bunları bu şekilde yapanlar için bağışlanma dilerdik."

Açıklama

(Doğu ue batı tarafında kıble yoktur); Bu ifade, İmam Buhârî'nin fıkhından ileri gelen, rivayetlerden ayrı bir ifadedir. Bu görüşü yüzünden Buhârî'ye eleştiri yöneltilmiştir. Çünkü o, Hz. Peygamber'in ve doğuya ya da batıya yönelin sözünü genel olarak anlamıştır. Oysa bu hüküm, muhataplar yani Medine halkı ile tahsis edilmiştir. Dolayısıyla doğuya ve batıya yöneldiği zaman kıble istikametine gelmeyen diğer insanlar da, onlarla aynı hükme tâbidir.
Kabe'nin doğusunda olan insanların kıblesi batı yönündedir. Kabe'nin batısında olan insanların kıblesi ise doğu yönündedir. Bu, son derece mantıklı bir çıkarımdır. Bu tür sonuçların, İmam Buhârî'ye uzak olması düşünülemez. Bu durumda onun bu görüşü tevil

edilerek "Medine ve Şam halkı için doğu ve batıda tarafında kıble yoktur" şeklinde anlaşılır. Muhtemelen bundan dolayı Medine ve Şam şehirlerini ismen zikretmiştir.

30. Makam-I İbrahim'de Namaz Kılmak

395- Amr İbn Dînâr'dan şöyle nakledilmiştir: "İbn Ömer'e, umre için Kabe'yi tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y yapmayan bir kimsenin hanımıyla birlikte olup olamayacağını sorduk. O da şöyle cevap verdi: Hz. Peygamber saibiiâhtı afeyhi seiiem Kabe'yi yedi kez tavaf etti ve makam-ı İbrahim'in gerisinde iki rekat namaz kıldı. Sonra da Safa ile Merve arasında sa'y yaptı. Rasûlullah'ta aleyhi ve «ıiern sizin için güzel örnek vardır.115[115]
396- (Aynı soruyu) Câbir İbn Abdullah'a sorduk. O da, şöyle cevap verdi: "Safa ile Merve arasında sa'y yapmadan, kesinlikle hanımıyla birlikte olmasın! 116[116]

Açıklama

(İbrahim'in makamında bir namaz yeri edinin!); İbrahim'in makamından maksat, iki ayağının birden izinin bulunduğu taştır. Bu taş günümüze kadar gelmiştir. Ayette geçen al*u1l {namaz yeri) kelimesi, Hasan-ı Basri ve daha başka alimlere göre kıbie anlamında kullanılmıştır. Ancak bu şekilde âyet, delil olarak kullanılabilir. Bu lafzı, namaz yeri olarak anlamak doğru değildir. Çünkü İbrahim makamında namaz kılınamaz. Aksine onun etrafında kılınır. Hal böyle olunca serî manaya uygun olan Hasan-ı Basrî'nin görüşü tercih edilir.
İmam Buhârî bu rivayeti âyette bahsi geçen namazın, Hz. Peygamber'in saiia^Ahu dieyhi seiiem Kabe'nin içinde kıldığı namaz ile tahsis edilemeyeceğine delil olarak kullanmıştır. Çünkü, Kabe'nin içinde İbrahim makamına yönelmek imkansızdır. Bu yüzden İmam Buhârî bu başlık altında Bilal'den gelen İbn Ömer hadisini nakletti.117[117] el-Ezrakî "Ahbâru Mekke" adlı eserinde sahih senetlerle İbrahim makamın Hz. Peygamber saiuı?. Ebu Bekir ve Ömer dönemlerinde bugünkü yerinde olduğunu nakletmiştir. Hz. Ömer döneminde yaşanan bir sel baskını, İbrahim makamının Mekke'nin aşağı kesimlerine sürükleyince tekrar yerine getirilip, Kabe'nin örtüsüne bağlanmış, hatta Hz. Ömer, onun asıl yerinin neresi olduğunu bizzat kendisi araştırarak tespit edince, bugünkü yerine yerleştirmiş ve tekrar yıkılmasın diye etrafını çevirmiştir. Bu, son hali ile de günümüze kadar intikal etmiştir.
(Hanımıyla birlikte olup olamayacağını sorduk); Bu soru ile, ihramdan çıkılıp çıkılmadığını öğrenmeye çalışmışlardı. Böylece, cinsel ilişki ve diğer ihram yasaklarının bitip bitmediğini öğrenmek istemişlerdir. Kadına yaklaşmak, İhramın en büyük yasağı olduğu için burada ondan bahsedilmektedir.
ibn Ömer işaret yoluyla Hz. Peygamber'e uymanın zorunlu olduğunu belirterek soru soranlara cevap vermiş ve özellikle de haccın ne şekilde yapılacağı hususunda ona tabî olmak gerektiğini, dile getirip şöyle demişti: Çünkü Resûlullah sniintiâhu aleyhi «e «Hem: "Haccmızı ne şekilde yapacağınızı benden öğreniniz!" buyurmuştur. Câbir ise, açık bir şekilde cevap vermiştir. Fa-kihlerin çoğuna göre sa'y yapılmadığı sürece tavaftan sonra ihram yasaklan kalkmaz. İbn Abbâs ise, bu konuda muhalif kalmıştır. Ona göre, umre yapan kimse tavaftan sonra sa'y yapmasa bile ihramdan çıkar.
397- İbn Süleyman Mücahid'den şöyle işittiğini nakletmektedir: "İbn Ömer'e gelip 'İşte Allah'ın Peygamberi Kabe'ye girdi (ve tavaf namazını orada kıldı) dediler. O da şöyle karşılık verdi: 'Ben vardığım zaman, Allah Resulü saiiaiishu aleyhi w seiiem Kabe'den çıkmıştı. Kapı aralığında Bilal'le karşılaştım. Ona 'Hz. Peygamber ve seiiem Kabe'de namaz kıldı mı?' diye sordum. O da şöyle cevap verdi: Evet, içeri girerken sol tarafında bulunan iki sütunun arasında iki rekat namaz kıldı. Sonra dışarı çıkıp Kabe'ye yönelerek iki rekat namaz kıldı.118[118]

115[115] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1623,1627,1645,1647,1793.
116[116] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1624,1646, 1794.
117[117] Müellif bir sonraki hadisi kasdediyor. [Halil Aldemİr]
118[118] Hadisin geçtiği diğer yerler: 468, 504, 505, 506, 1167, 1598, 1599, 2988, 4289, 4400.

Açıklama

(Kabe'ye yönelerek); Yani Kabe'nin kapısına doğru yöneldi. Kirmanı şöyle demiştir: "Konu başlığından anlaşıldığına göre Hz. Peygamber ibiiâhu aleyh: sdien
Kabe'nin kapısının yanında olan İbrahim makamına yönelmişti." Daha önce bunun, bu konuda ilim erbabı tarafından nakledilen gerçeğe aykırı olduğunu ve bu hadisin konu başlığı ile alâkasının bu açıdan olmadığını ifade etmiştik.-Yani İbrahim makamına yönelmek, farz değildir.
Taberânî ve diğer hadis âlimlerinin naklettiğine göre îbn Abbâs şöyle demiştir: "Kabe'de namaz kılmak hoşuma gitmiyor, Çünkü orada namaz kılanlar Kabe'nin bir tarafını arkasında bırakır." Bundan dolayı aşağıda zikredilecek İbn Abbâs hadisinin bu başlık altına alınması uygun oldu.
398- Atâ, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber Kabe'ye girince her tarafında dua ederdi. Sonra namaz kılmadan oradan çıkardı. Çıktıktan sonra Kabe'nin ön tarafında iki rekat namaz kılardı. Bu, onun kıblesiydi.[119][119]

Açıklama

(Bu, onun kıblesiydi); Bu lafzıyla,- Kabe kast edilmiştir. Bununla kıblenin beyt-i makdis'ten kabeye çevrilmesinin kast edildiğini söyleyenler olduğu gibi, Kabe'yi görenlerin görmeyenlerden farklı olarak gözleriyle ona yönelmelerinin vacip olduğunu söyleyenler de vardır. Hatta bazıları bununla, Müslümanların yönelmelerinin emredildiği cihetin ne harem bölgesi, ne Mekke ne de Mescid-i haram olduğunun, aksine bizzat Kabe'nin kendisi olduğunun ifade edildiğini ileri sürmüşlerdir.
Bu lafızla, İmamın namaz kıldırırken durduğu yer olarak Kabe'nin ön tarafı da kasdedilmiş olabilir. Nitekim Bezzâr, Abdullah İbn Hebeşi el-Hasamî'den jöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber'i saii&Bâhu aleyhi ve sdiem Kabe'nin kapısına doğru ıamaz kılarken gördüm. Etrafındakilere Ey insanlar! Kabe'nin kapısı, onun :ıbJesidir' diyordu. Allah Resûlü'nün saiiarshu aiayh: ve bu sözü, mendup bir ıükme hamledilmiştir. Çünkü her taraftan Kabe'ye yönelmenin caiz olduğuna iair icma' vardır.

31. Her Taraftan Kıbleye Yönelmek

Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in ve seikrr, şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kıbleye yönet ve tekbir getir!"
(Her Taraftan Kıbleye Yönelmek) Namaz kılan kişi, ister mukim olsun isterse yolculuk halinde bulunsun her halükârda kıbleye yönelir. Bu durum farz namazlar için geçerlidir.
Berâ İbn Âzib'den şöyle nakledilmiştir:' "Hz. Peygamber seikm on altı veya on yedi ay kadar (Kudüs'teki) beytu'I-makdise doğru namaz kıldı. Ama Kabe'ye yönelmek onun hoşuna gidiyordu. Bu yüzden Allah Teâiâ şu ayeti indirdi: "(Ey Muhammed) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz.[120][120] Bundan böyle Allah Resulü Kabe'ye yöneldi. "Bu durum karşısında bir tahm beyinsiz insan/ar (Yahudiler) Yönelmekte oldukları kıblelerinden onlan çeuiren nedir?1 dediler. De ki: Doğu da, batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir.[121][121] Hz. Peygamber ile birlikte bir adam namaz kıldı. Namazdan sonra çıktı ve ikindi namazını beyt-i makdise doğru kılan ensardan bir cemaatin yanına vardı. Onlara kendisinin Rasulullah saiyı&hu aleyhi ve senan ile birlikte namaz kıldığını Allah Resûlü'nün Kabe'ye yöneldiğini bildirdi. Bunun üzerine cemaat, yön değiştirip Kabe istikametine döndü."
Müslümanlar, beyt-i makdise doğru, Medine'de namaz kılmaya başlamışlardı.
400- Câbir'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber «diaıishu aityhi ve seitm bineği ne tarafa dönerse dönsün onun üzerinde namaz kılardı. Farz namazı kılacağı zaman ise,

---

[119][119] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1601, 3351, 3352, 4288.

[120][120] el-Bakara 2/144.
[121][121] el-Bakara 2/142.

bineğinden inip kıbleye yönelirdi.[122]
Bu hadis, farz namazlarda kıbleye yönelmenin terk edilemeyeceğine delil teşkil eder. Zaten bu konuda icmâ' gerçekleşmiştir. Ancak aşırı korkunun söz konusu olduğu durumlarda binek üzerinde farz namaz kılmaya ruhsat verilmiştir.

Namaz Bölümü 2. Ciltte Devam Etmektedir.

---

[122] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1094, 1099,4140.

FETBU'L-BÂRÎ (2)

8. BÖLÜM NAMAZ

1. Ciltten Devam"

401- Alkame'den şöyle nakledilmiştir: Abdullah İbn Mes'ûd Hz. Peygamber-'in kendilerine namaz kıldırdığını anlattı. (Alkame'nin rivayet ettiği ravi İbrahim, fazla mı yoksa eksik mi kıldırdığını hatırlamıyorum demiştir.)
Allah Resulü selam verince ona, "Ey Allah'ın elçisi namazla ilgili yeni bir gelişme mi oldu?" diye sordular. O da, "Böyle bir şey olmadı" diye cevap verdi. Ashab~ı kiram "Şöyle şöyle namaz kıldırdın" deyince Hz. Peygamber ayaklarını büküp kıbleye yöneldi ve iki kez secdeye gitti, sonra selâm verdi. Yüzünü bize çevirdikten sonra ise şöyle buyurdu: Eğer namazda bir değişiklik olsaydı elbette size haber verirdim. Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Nasıl ki siz unutuyorsanız, ben de unuturum. O halde unuttuğum zaman bana hatırlatın. İçinizden kim namazı konusunda şüpheye düşerse doğru olanı esas alıp ona göre namazını tamamlasın. Sonra selâm verip iki kez secde etsin.1[1]

Açıklama

(yeni bir gelişme); Burada ashâb-ı kiram, alışageldikleri namazın değiştiğini gösteren bir vahyin gelip gelmediğini öğrenmek istemiştir. Onların bu hususta soru yöneltmeleri, neshi kabul ettiklerini ve neshin meydana geleceğini beklediklerini gösterir.
Bu hadiste, amel ederken peygamberlerin de yanılabileceğine dair delil vardır. Bu hususta İbn Dakîku şöyle demiştir: "Alimlerin çoğu ile en-Nazzâr bu görüştedir. Bazı gruplar Hz. Peygamber'in yamlmayacağını savunarak şaz kalmışlardır. Bu hadiste geçen "Nasıl ki siz unutuyorsanız, ben de unuturum", "O halde unuttuğum zaman bana hatırlatın" ifadeleri onlara cevap niteliğindedir.
Namazda yantlanı ikaz etmek "sübhânallâh" gibi çeşitli zikirlerle olur. Hz. Peygamber'in Eğer namazda bir değişiklik olsaydı elbette size haber verirdim " sözü, İhtiyaç anında açıklama yapmanın geciktirilmemesi gerektiğine bir delildir.
(kıbleye yöneldi); Hadisin bu kısmı, namaz kılarken bütün durumlarda kıbleye yönelmeyi terk etmenin caiz olmadığına delalet eder. Ayrıca bu rivayet, imamın kendisine uyanların sözüne tabî olması gerektiğine delil olarak kullanılmıştır.
(doğru olanı esas alıp); Burada yakine göre namazı devam ettirmek kasdedilmiştir.

32. Kıbleye İlişkin Diğer Hususlar, Yanlışlıkla Kıbleden Farklı Yöne Namaz Kılmak

Hz. Peygamber öğle namazının ikinci rekatında selam verdi ve yüzünü cemaate çevirdi. Daha sonra kalkıp namazın geri kalan kısmını tamamladı.
402- Humeyd, Enes İbn Mâlikten şöyle nakletmiştir: "Hz. Ömer şöyle dedi Üç konuda Rabbim temennilerimi gerçekleştirdi; Hz. Peygamber'e ibrahim makamında bir namaz yeri edinelim dedim, Allah Teâlâ "Siz dt ibrahim'in makamında bir namaz yeri edinin! (orada namaz kılın) 2[2] âyetini in dirdi. Hicab âyetinde de Rabbim benim temennim doğrultusunda emir buyurdu
Allah Resûlü'ne Ey Allah'ın elçisi hanımlarına söylesen de örtünseler, zira hem iyi hem de kötü insanlar onlarla konuşuyor' dedim. Bunun üzerine hicab âyeti nazil oldu. Rasûlullah'ın hanımları kıskançlık konusunda ona karşı birleşmişlerdi. Onlara, 'Belki de onun Rabbi, sizi bo-şarsa sizden daha hayırlı eşleri ona nasip eder' dedim bunun üzerine bu âyet nazil oldu.3[3]

1[1] Hadisin geçtiği diğer yerler: 404, 1226, 6671, 7249.

2[2] el-Bakara 2/125.

3[3] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4483, 4790, 4616.

Açıklama

(Yanlışlıkla Kıbleden Farklı Yöne Namaz Kılmak); Bu meselenin aslı, kıble konusunda ictihadda bulunup hata ettiğini anlayan kimseyle İlgilidir. İbn Ebî Şeybe Saîd İbn Müseyyeb, Atâ, Şa'bî ve daha başkalarının, böyle birinin namazını yeniden kılmasının gerekmediği görüşünde olduğunu nakletmiştir. Kûfelüer de bu görüştedir. Zührî, İmam Mâlik ve başka âlimlerden bir kısım ise, böyle bir kimsenin vakit çıkmadan önce hatasını fark ederse namazını yeniden kılması gerektiği görüşünü savunmuşlardır. İmam Şafiî'ye göre ise ister vakit çıksın isterse çıkmasın mutlak surette namazını kaza eder.
Kıbleyi yanlış tayin edip namaz kılan kimsenin, Kabe'ye arkasını dönmesine rağmen namaz kılan hükmünde olması bu alt başlığın konu başlığı ile olan ilişkisini açıklar.
(Üç konuda Rabbim temennilerimi gerçekleştirdi) Bu ifade "Rabbim üç konuda benim temennim doğrultusunda emir buyurarak benim düşünceme uygun hüküm indirdi" anlamına gelir. Hz. Ömer edeb gereği böylesi bir muvafakati kendisine nispet etmiştir. Ya da, düşüncesinin sonradan meydana geldiğine, hükmün ise ezelde takdir edildiğine işaret buyurmuştur.
Burada Hz. Ömer'in muvafakati üç İle sınırlı tutması, bunun üçten fazla olmadığı anlamına gelmez. Çünkü bunun dışında pek çok konuda muvafakati gerçekleşmiştir. En meşhuru ise, Bedir esirleri ile münafıkların cenaze namazı konusunda gerçekleşen muvafakattir. Bu iki olay, Buhârî ve Tirmizî'nin "Sahîh"lerinde mevcuttur. İbn Ömer'den kendisinden nakledilen hadiste şöyle demiştir: "İnsanların karşılaştıkları bir durumda, herkes bir şey söyler, Ömer de bir şey söylerse, vahiy onun görüşlerine uygun bir şekilde inerdi." Bu rivayet, onun muvafakatinin çok olduğunu gösterir.
Hadisin konu başlığı ile ilgisine gelince: Bu konuda Kirmânî şöyle demiştir: "Bu başlıktan maksat, kıble ve onunla ilgili nakledilen rivayetlerdir. Bu durumda.
İbrahim makamını Kabe ile tefsir edenlere göre bu hadis ile konu başlığı arasındaki münasebet açıktır.
İbrahim makamını, bütün harem bölgesi olarak tefsir edenlere göre, âyetinde geçen harf-i çeri teb'îd içindir. Şöyle ki, İbrahim makamının bir bölümü, kelimesi ise kıble anlamına gelir. Bu durumda âyet, İbrahim makamının bir bölümünü kıble edinin anlamını ifade eder.
İbrahim makamını, onun üzerine çıktığı taş olarak tefsir edenler de vardır. Bu görüş hepsinden daha isabetlidir. Bu durumda, kıble oiduğu için değil dek bu makamda namaz kılmanın Kabe'ye yönelmekle ilgili olmasından dolayı hadisin konu başlığı ile münasebeti ortaya çıkar.
İbn Reşıd de şöyle demiştir: "Kanaatime göre, kıblenin tayini meselesinin bir ictihad konusu olduğuna işaret etmek, bu hadisin konu başlığı ile ilgisini göstermektedir. Çünkü Hz. Ömer, Kabe'nin ön tarafında bulunan İbrahim makamına doğru, namaz kılınacak yerin tespiti için ictihad etmiştir. Bu içtihadıyla kıble yönlerinden birini tercih etmiştir. Burada da Rabbine muvafakati gerçekleşmiştir. Bu olay, gayretini sarfettikten sonra kıble tayini hususunda ictihad eden kimsenin doğru yaptığını gösterir. Bu durum gayet açıktır.
403- Abdullah İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Müslümanlar Kubâ mescidinde sabah namazını kılarlarken ashaptan birisi çıkagelip, onlara: 'Bu gece inen âyetle Allah Resûlü'ne Kabe'ye yönelmesi emredildi, siz de o tarafa yönelin' deyince, yüzleri Şam'a dönük olan cemaat, hemen o anda Kabe'ye doğru döndü.[4][4]

Açıklama

(emredildi); Buna göre, Hz. Peygamber'e yapılan emir, ümmetini de bağlar. Kendisine özgü olduğuna dair bir delil bulunmadığı sürece onun, sözleri gibi davranışlarına da uyulur.
Rivayette bahsi geçen kıble değişikliği, İbn Ebî Hâtim'in Süveyle bintu Eslem'den naklettiği ve bizim de şu an bir bölümünü nakledeceğimiz şu hadiste anlatılmaktadır.

---

[4][4] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4488, 4490, 4491, 4492, 4493, 7251.

"...Derken kadınlar erkeklerin, erkekler de kadınların yerine geçti. Geri kalan iki secdeyi Mescid-i Haram'a doğru yaptık." Olayı şu şekilde tasvir edebiliriz: İmam, mescidin Ön tarafında bulunan mihrabdan ayrılarak mescidin arkasına geçmiştir. Çünkü Kabe'ye yönelen beytu'l-makdise sırtını döner. Eğer İmam yerinden ayrılmadan donseydi arkasında cemaatin saf tutacağı genişlikte yer kalmazdı. İmam yerini değiştirince onunla birlikte erkekler de yerlerini değiştirip imamın arkasına geçmişlerdir. Keza kadınlar da hareket edip erkeklerin arkasında saf tutmuşlardır. Bütün bu yapılanlar, namazda amel-i kesîr kavramı içine girer. Muhtemelen bu olay, amel-i kestrin haram kılınmasından önce gerçekleşmiştir. Nitekim bu hadîse, namazda konuşmanın haram kılınmasından önce meydana gelmiştir. Belki de, bahsi geçen maslahattan dolayı yapılan amel-i kesîr mazur görülmüştür. Ya da, cemaat kıbleyi değiştirirken adımlarını peş peşe atmamıştır. Aksine ara ara atmıştır.
Bu hadise göre, nasih olan bir nassın hükmü, nesihten haberi olmayan kimseler hakkında geçerli değildir. Çünkü Kabe'ye yönelme emri, Kubâ sakinlerinin kıldıkları namazdan birkaç vakit önce gelmişti. Tahâvî buradan hareketle, Islâmî davetin kendisine ulaşmadığı ve başka yollardan İslâm'ı öğrenme imkanının bulunmadığı kimselerin farzlarla sorumlu tutulamayacağı hükmüne varmıştır.
Bu rivayet, Rasûlullah döneminde ictihad yapılabildiğine delil teşkil eder. Çünkü Kubâ'daki cemaat namazı bırakmamış, aksine namaza devam etmişlerdir. Onların bu davranışı, namaza devam ederek kıbleyi değiştirme düşüncesini, namazı bozarak yeniden kılma düşüncesine tercih ettiklerini gösterir. Bu da ancak, ictihadla mümkündür. Ancak bu görüş tartışmaya açıktır. Çünkü, cemaat daha önceden haberdar oldukları bir nasa göre böyle davranmış olabilir. Zira Allah Resulü bu değişikliği beklemekte idi. Bu yüzden, namazı bozmadan kıble değiştirilmesi gerektiğini önceden onlara öğretmesinde herhangi bir engel yoktur.
Bu hadis, haber-i vahidin kabul edileceğine ve onunla amel etmenin farz olduğuna delil teşkil eder. Ayrıca haber-i vahidin, ilim ifade eden bir haberle sabit olan bir hükmü neshedebileceğini gösterir. Çünkü Kubâ halkının beytu'l-makdise doğru namaz kılmaları kesin bir bilgiye dayanmaktaydı. Zira Hz. Peygamber'in bu şekilde namaz kıldığını görüp duruyorlardı. Beytu'l-makdisi bırakıp Kabe'ye yönelmeleri, bir kişinin getirdiği haberle olmuştur. Ancak onların bu gerekçelerine şu şekilde itiraz edilmiştir: Kubâ halkına gelen söz konusu haber, bir çok karine ve ipuçlarıyla hissettirilmişti. Bütün bunlar onlar açısından, gelen haberin kesin bilgi içerdiğini gösterir nitelikteydi. Dolayısıyla onlara göre, ilim ifade eden bir husus, yine ilim ifade eden bir başka hususla neshedilmiştir.
Bu hadise göre, namazda olmayan kimse, namazdaki birine bir şeyler öğretebilir. Yine buna göre, namazdaki birinin, namaz kılmayan kimsenin sözünü dinlemesi namazını bozmaz.
İbn Ömer hadisinin konu başlığı İle münasebetine gelince; hadiste geçen "Kabe'ye yönelmesi emredildi" ifadesi, rivayetin konu başlığı ile ilgisini gösterir. Hadisin alt başlıkla uyumu ise şu şekildedir: Kubâ cemaati, namazın ilk rekatını kıblenin değiştiğini bilmedikleri için neshedilen kıbleye doğru kılmıştı. Buna rağmen namazları geçerli kabul edilmişti. Yeniden kılmaları emredilmemişti. Kıble hususunda yanılan kimse de, onlarla aynı durumdadır. Ancak aralarında şu şekilde bir ayırıma gitmek mümkündür: Yeni hükmü bilmeyen kimse, ilk hükme uyar. Bu durumda yanılan kimse için mazur görülmeyen hususlar onun için mazur görülür. Çünkü önceden bildiği hükme göre amel etmiştir.
404- Alkame Abdullah İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber öğle namazım beş rekat olarak kıldırdı. Cemaat 'Namaza ilave mi oldu?' diye sordu. Allah Resulü Böyle bir şey olmadı' buyurdu. Ashâb-ı kiram 'Beş rekat kıldınız' deyince Rasûlullah ayaklarını katladı ve iki kez secde etti."

33. Camideki Tukurugun El İle Temizlenmesi

405- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber mescidin kıble istikametindeki duvarında baigam gördü. Bundan dolayı rahatsız oldu. Hatta canının sıkıldığı, simasından belli oluyordu. Hemen kalktı eliyle onu kazıdı ve sonra şöyle buyurdu: "içinizden biri namaza durduğu zaman bilsin ki, Rabbine münacatta bulunuyor

demektir (veya Rabbi kıble ile onun arasındadır). O halde, hiç kimse kıble istikametine tü-kürmesin. Mecbur kalırsa soluna veya ayaklarını bastığı yere tükür-sün." Sonra ridasının bir ucunu tutup içine tükürüp katladı ve şöyle buyurdu: Ya da, böyle yapsın!"

Açıklama

(Camideki Tükürüğün E! ile Temizlenmesi); Camideki tükürük doğrudan el ile temizlenebileceği gibi bir Alet vasıtayla da temizlenebilir. Ancak İsmâîlî buna itiraz ederek hadiste geçen "eliyle onu kazıdı" ifadesinin, Hz. Peygamber'İn bizzat kendisinin balgamı temizlemeyi üstlendiği anlamına geldiğini belirtmiştir. Ona göre bu ifade Allah Resûlü'nün balgama eliyle temas ettiği şeklinde anlaşılamaz.
(Simasından belli oluyordu); Yani Rasûlullah'ın hoşnutsuzluğu yüzüne yansımıştı. Olayın bu kısmı, Nesâî'nin naklettiği hadiste şöyle anlatılmaktadır: "Allah Resulü kızdı. Hatta yüzü kıpkırmızı kesildi." İmam Buhârî'nin, "Edeb Bölümü"nde İbn Ömer'den naklettiği rivayette ise şu ifadeyle anlatılmıştır: "Bunun üzerine mesdddeki cemaate kızdı."
(Rabbi kıble ile onun arasındadır); Benzer bir ifade, bir sonraki hadiste de vardır. Şöyle ki; "Allah, namaz kılanın yüzünü çevirdiği taraftadır" Bu konuda Hattâbî şunları söylemiştir: "Bu ifade, namaz kılanın yöneldiği kıblenin kişinin niyetine bağlı olarak onu Allah'a ulaştırdığı şeklinde anlaşılır. Bu durumda hadisin anlamı şöyle takdir edilir: Kişinin maksudu, kıble ile kendisi arasındadır." Bu ibarede mudafm hazfedildiği de söylenmiştir. Buna göre mana şöyledir: "Allah'ın azameti veya vereceği sevap kıble ile kişinin arasındadır." İbn Abdilber ise şöyie demiştir: "Bu söz, kıblenin önemini beyan etmek için söylenmiştir."
Hak Teâîâ'nın her yerde mevcut olduğunu söyleyen Mutezile mezhebine mensup bazı kimseler, iddialarını desteklemek için bu hadisi delil olarak kullanmıştır. Ne var ki bu, apaçık bir cehaletten başka bir şey değildir. Çünkü hadise göre ayak basılan yere tükürmek, bir çözüm olarak sunulmuştur. Bu da, onların iddialarını çürütmeye yeterlidir. Ayrıca hadiste, Allah Teâlâ'nın arş'ta olduğunu iddia edenlere de, red söz konusudur.5[5] Eğer bu hadis, bu görüşlerden birine delil olabiliyorsa diğerine de olabiliyor demektir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.
Bu hadis göstermektedir ki, ister camide olsun ister cami dışında, kıble istikametine doğru tükürmek, özellikle de namaz kılanların tükürmesi haramdır. Kıble istikameti dışında, camide tükürmenin tenzihen mi yoksa tahrimen mi mekruh olduğu konusunda İse ihtilaf vardır.
İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'm sahihlerinde merfû1 olarak nakledilen bir hadis şöyledir: "Her kim kıble istikametine tükürürse, kıyamet günü tükürüğü alnının çatma yapışmış olarak hasredilir." Ebu Dâvûd ve İbn Hibbân Sâib İbn Hallâd'dan şöyle nakletmişlerdir; "Adamın biri, bir cemaate namaz kıldırdı, sonra kıbleye doğru tükürdü. Tükürüğü bitince Hz. Peygamber 'Bu adam size namaz kıldırmadı!' buyurdu. Aynı hadiste Allah Resulü o şöyle buyurmuştur: "Çünkü siz, Allah'a ve peygamberine eziyet ettiniz."
(Ayaklannı bastığı yere); Yani sol ayağını bastığı yere tükürsün.
406- Abdullah İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber kıble istikametinde bulunan duvarda tükürük gördü. Hemen onu kazıdı. Cemaate doğru yönelip şöyle buyurdu: Sizden biri namaz kıldığı zaman, yüzünü döndüğü tarafa tükürmesin. Çünkü Allah, namaz kılarken yöneldiği taraftadır.6[6]

5[5] Yukarıdaki hadiste Hak Teâlâ'nm Arşa istiva ettiği görüşünde olanlara dair bir red söz konusu değildir. Çünkü O'nun Arş'a istiva ettiğini gösteren âyet ve hadisler muhkem olup kesin bilgi İfade ederler. Üstelik gayet açıktırlar. En küçük bîr tevile dahi ihtiyaç bırakmazlar. Ehl-i sünnet, bunu böyle kabul edip Allah Teâlâ'yı mahlukatından hiç kimseye benzetmeden O'nun şanına yaki-şır bir şekilde buna İman etmenin gerekliliği konusunda icmâ' etmiştir. Hz. Peygamber'İn sallalîâ-hu aleyhi ve sellem, "Allah namaz kılan kimsenin önündedir" ve "Rabbi onunla kıble arasındadır" sözleri muhkem naslar ışığında tevil edilmelidir. Nitekim İmam İbn Abdilberr bu hususa işaret etmiştir. Dolayısıyla bu lafızlar, son derece açık, muhkem ve kat'î naslann varlığını bildirdiği istivaya aykırı bir manaya hamledılemez. İbn Bâz. s. 508.

6[6] Hadisin geçtiği diğer yerler: 753, 1213, 6111.

407- Müminlerin annesi Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü kıble yönündeki duvarda, sümük veya tükürük ya da balgam gördü ve hemen onu temizledi."

34. Camideki Sümüğün Taşla Temizlenmesi

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Yaş bir pisliğe basmışsan, ayaklannı yıka! Eğer kuruysa yıkamana gerek yok.
408-409- Humeyd İbn Abdurrahman.'dan şöyle nakledilmiştir: "Ebu Hureyre ve Ebu Saîd el-Hudrî'nin bana anlattıklarına göre Hz. Peygamber cami duvarında balgam gördü. Hemen bir taş alıp onu kazıyarak temizledi. Sonra da şöyle buyurdu: "Sizden biri balgamını çıkaracağı zaman, ön tarafına ve sağ tarafına tükürmesin. Ya sol tarafına ya da sol ayağını bastığı yere tükürsün.7[7]

Açıklama

Hadisin konu başlığı ile ilişkisi: Kıble istikametine tükürmenin yasaklanması,
kıbleye saygıdan ileri gelir, tükürük ve benzeri şeylerin insanı rahatsız etmesinden değil. Az da olsa bunun, yasakta etkisi olsa da, esas olan kıbleye saygıdır. Bu yüzden kıble İstikametine çıkarılan balgamın, tükürüğün ve sümüğün kurusu ile yaşı arasında ayırım yapılmamıştır. Oysa pis olduğu için yasaklanan şeylerin, kurusuna basmanın herhangi bir sakıncası yoktur.

35. Namazda Sağ Tarafa Tükürülmez

410-411- Humeyd İbn Abdurrahman'dan şöyle nakledilmiştir: "Ebu Hurey-re ve Ebu Saîd el-Hudrî'nin bana haber verdiklerine göre Hz. Peygamber cami duvarında balgam görmüş. Hemen bir taş alıp onu kazımış. Sonra da şöyle buyurmuştur: "Sizden biri balgamını çıkaracağı zaman, yüzünü çevirdiği yöne veya sağ tarafına çıkarmasın. Soluna veya sol ayağının altına tükürsün"
412- Enes İbn Mâlik Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğun nakletti; "içinizden biri önüne veya sağma tükürmesin! Fakat soluna veya ayağının altına tükürsün!"

Açıklama

(Namazda Sağ Tarafa Tükürülrriez); İmam Nevevî kesin bir üslupla her halükârda sağ tarafa tükürmenin haram olduğunu belirtmiştir. Tükürmenin namazda veya namaz dışında, camide veya cami dışında olması arasında fark gözetmemiştir. İmam Mâlik'in de şöyle dediği nakledilir: "Namaz dışında sağ tarafa tükürmekte bir sakınca yoktur." İbn Mes'ûd'tun namaz dışında sağ tarafa tükürmeyi mekruh kabul ettiği nakledilmiştir. Muaz İbn Cebel'in ise "Müslüman olduktan sonra sağ tarafıma tükürmedim" dediği rivayet edilmiştir. Ömer İbn Abdilazîz de oğluna, her halükârda sağa tükürmesini yasaklamıştır.
Sağ tarafa tükürmenin yasaklanmasının illetini, Hemmâm'm Ebu Hureyre'den naklettiği hadiste geçen "zira sağ tarafında melek vardır" gerekçesi ile izah edenler, söz konusu yasağı namaz hali ile tahsis etmişlerdir.
Hattâbî şöyle demiştir: "Eğer solunda biri varsa, her iki tarafa da tükürmez. Ayağının altına veya elbisesine tükürür."

36. Sol Tarafa Veya Sol Ayağın Altına Tükürmek

413- Enes İbn Mâlik Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmîştir:
"Müslüman namaz kılarken Rabbine münacatta bulunur. O halde Önünüze ve sağ tarafınıza tükürmeyin. Eğer mecbur kalırsanız solunuza veya ayağınızı bastığınız yere tükürsün.
414- Ebu Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü caminin kıble

---

7[7] 408. Hadisin geçtiği diğsr yerler: 410, 416; 409. Hadisin geçtiği diğer yerler: 411, 414.

istikametinde balgam gördü. Hemen bir taş alıp onu kazıdı. Sonra insanların önüne ve sağma tükürmesini yasakladı. Soluna veya sol ayağının altına tükürmesine ise müsaade etti."

37. Camiye Tükürmenin Keffâreti

415- Enes İbn Mâlikten Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Camiye tükürmek, bir günahtır. Keffâreti ise onu gömmektir."

Açıklama

Ahmed İbn Hanbel ile Taberânî, merfû' olarak Ebu Ümâme'den şu hadisi nakletmelerdir: "Camide balgam çıkarıp sonra onu gömmemek günahtır, onu gömmek ise sevaptır." Buna göre Allah Resulü balgamın gömülmemesini günah kabul etmiştir. Buna benzer bir hadis de, İmam Müslim tarafından merfû' olarak Ebu Zerr'den nakledilmiştir: 'Ümmetimin işlediği kötülükler arasında, camide çıkarılıp gömülmeyen balgamı da gördüm." Kurtubî şöyle demiştir: "Balgamın camide çıkarılması günah sayılmamıştır. Aksine çıkarıldıktan sonra gömülmeden bırakılması günah kabul edilmiştir.
Saîd İbn Mansur'un rivayetine göre Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh, bir gece camiye balgamını çıkarmış, ama gömmeyi unutmuştu. Evine gittikten sonra hatırlayınca eline bir meşale alarak gelip balgamını aramış, onu bulup gömmüş ve: "Bu gece bana günah yazmayan Allah'a hamd olsun" demişti..
Bu rivayet göstermektedir ki, günah olan davranış, camide balgamı gömmeden bırakan kimsenin yaptığıdır. Yoksa onu gömene bir günah yoktur. Camiye balgam çıkarmanın yasaklanma nedeni, Müslümanlara eziyet vermesidir. Bu illet, bahsettiğimiz sonucu gösterir.
Bazıları meseleyi ayrıntılı biçimde ele alarak bir Özür dolayısıyla camiden çıkamayan kimsenin camiye tükürüp onu gömmesinde bir sakınca görmezken, camiden çıkmasına bir mani bulunmayan kimselerin camiye tükürmesini yasaklamıştır. Gerçekten de bu, güzel bir ayırımdır.

38. Balgamın Camiye Gömülmesi

416- Hemmâm, Ebu Hureyre kanalıyla Hz. Peygamber'in Şöyle buyurduğunu nakletmiştîr: "Sizden biri namaza durduğu zaman, önüne tükürmesin! Çünkü namaz kılarken Allah'a münacat etmektedir. Sağ tarafına da tükürmesin! Çünkü o tarafında bir melek vardır. Soluna ya da ayağını bastığı yere tükürsün. Sonra da onu gömsün!"

39. Namazda Tükürüğüne Mani Olamayan Kimsenin Elbisesinin Bir Ucunu Kullanması

417- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü kıble tarafında balgam gördü. Eliyle onu temizledi. Bundan rahatsızlık duyduğu belli oluyordu (veya bundan dolayı aşırı derecede hoşnutsuz olduğu belliydi). Orada bulunanlara şöyle dedi: "Sizden biri namaza durduğu vakit, bilsin ki, Rabbine münacatta bulunur (veya Rabbi onunla kıble arasındadır). Öyleyse, kıbleye doğru tükürmesin. Soluna veya ayağını bastığı yere tükürsün." Daha sonra ridasının ucunu tuttu ve ona tükürdü. Sonra elbisesini katlayıp şöyle buyurdu: "Ya da böyle yapsm!"

Açıklama

Yukarıda yer verdiğimiz sonuçlara ilaveten hadisten çıkarılan hükümler ve faydalı bilgiler şunlardır:
1- Pis kabul edilen veya kendisinden kaçılan şeyler camilerden uzak tutulur.
2- İmam, caminin durumunu araştırır, ona gereken saygıyı gösterir ve onu her türlü kötü şeyden korur.
3- Kişi namaz kılarken tükürebilir. Bu, onun namazını bozmaz.

4- Namazda iken öksürmek ve üflemek caizdir. Çünkü balgam, üfleyerek veya öksürerek atılır. Tabi ki, aşırıya kaçmamak ve bunu bir oyun haline getirmemek şartı vardır. Ayrıca öksürüğün, en azı iki harf veya uzatılarak okunan tek harf olan bir söze dönüşmemesi de aranır.
5- İmam Buhârî bu hadisi, namazda İken üflemenin caiz olduğuna delil getirmiştir. Nitekim "Namaz Böiümü'nün sonlarına doğru bunu göreceğiz. Çoğunluk da, bu görüştedir. Ancak bir önceki maddede sayılan şartlar burada da geçerlidir.
6- Tükürük temizdir. Aynı şekilde balgam ve sümük de temizdir. "İnsan tabiatının pis gördüğü her şey haramdır" diyenler bu konuda farklı düşünmüşlerdir.
7- Huşun ve kubuh (iyi ve kötü) meselesi ancak nas ile bilinir.
8- Sağ taraf sol tarafa göre faziletlidir. Eller de, ayaklara göre üstündür.
9- Çok hayırlı kimselerin bile bolca iyilik yapması teşvik edilmiştir. Çünkü bizzat Hz. Peygamber'in kendisi, balgamı temizlemeyi üstlenmistir. Aynı zamanda bu olay, onun ne kadar alçakgönüllü olduğunu gösterir. Hak Teâîâ onun, şerefini ve şanını artırsın!

40. Namazı Tam Kılmaları Ve Kıbleye Karşı Gereken Saygıyı Göstermeleri Konusunda İmamın Cemaati Uyarması

418- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu ve nakletmiştir:
"Siz benim kıblem yalnız şurasıdır, dolayısıyla önümden başka bir yeri görmem mi sanıyorsunuz? Allah'a and olsun ki, sizin ne huşunuz ne de rükûunuz bana gizli kalır. Elbette sizi arkamdan da görüyorum."

Açıklama

(Siz benim kıblem yalnız şurasıdır, dolayısıyla önümden başka bir yeri görmediğimi mi sanıyorsunuz?) Buradaki istifham, istifham-ı inkârîdin Bu durumda mana şu şekildedir: Siz, kıblem bu tarafta diye yaptıklarınızı görmediğimi zannetmeyin!
Bir yöne dönen, diğer tarafa sırtını döner. Allah Resulü görme duyusunun bir yöne bağlı olmadığını bildirmiştir. Bunun ne anlama geldiği konusunda âlimler ihtilaf etmiştir. Doğrusu, lafız neye delalet ediyorsa öyle anlaşılması gerekir. Yani buradaki görmeden maksat, gerçek görmedir. Bu durum Allah Resûlü'ne özel bir durumdu. Bir başka ifade ile bu, bir mucizedir. İmam Buhârî de bu görüştedir. Bundan dolayı bu hadisi, "Nübüvvetin Alâmetleri" bölümünde zikretmiştir. Ahmed İbn Hanbel ve diğer muhad-dislerin de bu görüşte olduğu nakledilmiştir.
419- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber bize bir namaz kıldırdı. Sonra minbere çıktı ve 'Ben sizi şu an gördüğüm gibi namazda ve rukûdayken de görüyorum' buyurdu.[8][8]

Açıklama

(Şu an gördüğüm gibi); Tercih edilen görüşe göre bu rivayette, görmeden maksat göz ile görmektir. Hadîsin zahiri, bunun sadece namazlara özel bir durum olduğunu gösterir. Ayrıca bu hadiste, namazı huşu1 içinde kılmak ile tadîl-i erkâna riayet etmek teşvik edilmiştir. Yine bu hadisten çıkan bir başka sonuca göre ise, imam, insanların namazdaki durumları hakkında, özellikle de olmaması gereken aykırı bir durum gördüğü zaman oniara nasihat etmelidir. Huşunun hükmünü, imam Buhârî'nin namazın nasıl kılınacağını işlediği konu başlıklarının yer aldığı bölümde, diğer konularla birlikte ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

41. Falancanın Camisi Denir Mi?

420- Abdullah Hz. Ömer'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber yarışa hazırlanmış atlar arasında Hafyâ'dan Veda' tepesine kadar yarış yapmıştır. Yarışa hazırlanmamış atlar

---

[8][8] Hadisin geçtiği diğer yerler: 742, 6644.

arasında Seniyye'den Zuraykoğu 1ları camisine kadar yarışmıştır. Abdullah İbn Ömer de yarışanlar arasında idi.[9][9]

Açıklama

(Zuraykoğullan camisi); Bu hadise göre camilere, onları yaptıranların veye orada namaz kılanların adı verilebilir. İyilikleri yapanlarla birlikte anmak da bu nunla aynı hükümdedir. Çoğunluk bu kanaattedir.

42. Camide Mal Paylaştırmak Ve Camiye Hurma Dalı Asmak

Ebu Abdullah (İmam Buhari) şöyle demiştir. Hurma salkımı anlamına gelir. Tesniyesi çoğulu ise örneğinde olduğu gibi şeklindedir.
421- Enes İbn Mâlikten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'e mısırı Bahreyn'den mal geldi. 'Bunu mescide yığın!' buyurdu. Bu, şimdiye kadar Allah Resûlü'ne gelen en fazla mal idi. Rasûlullah namaz için evinden çıktı, bu sırada gelen mala hiç bakmadı. Namazı bitirdikten sonra malın yanma geldi. Kimi gördüyse ona biraz verdi. Bu esnada amcası Abbâs çıkageldi ve 'Ey Allah'ın elçisi bana da ver. Zira (Bedir'de) hem kendim hem de Akîl için fidye verdim' dedi. Alİah Resulü dedi. Bunun üzerine Abbâs, yere serdiği beze doldurmaya başladı. Sonra bezi kaldırmayı denedi, ama başaramadı. 'Ey Allah'ın elçisi birine emret de, sırtıma kaldırsın' dedi. Rasûlullah saJalifihu aievhi ve senem 'Hayır, olmaz' buyurdu. Bu defa 'Bari sen sırtıma kaldır' dedi. Allah Resulü yine 'hayır, olmaz' dedi. Sonra Abbâs, aldıklarının bir kısmını dağıttı. Tekrar kaldırmayı denedi. Ama başaramadı. Yine Hz. Peygamber'e 'Ey Allah'ın elçisi! Birine emret de sırtıma kaldırsın' dedi. Rasûlullah Hayır, olmaz' dedi. Abbâs 'O zaman sen kaldır1 dedi. Rasûlullah =aibiwhu aleyhi ve seik^ı yine 'Hayır, olmaz' dedi. Bunun üzerine Abbâs aldıklarının bir kısmını geri koydu. Sonra yükünü alıp omzuna koydu ve gitti. Hz. Peygamber onun hırsına hayret ettiği İçin gözümüzden kaybolana kadar arkasından baka kaldı. Son dirhem dağıtılana kadar da, meclisi terk etmedi.[10][10]

Açıklama

(Camide mal paylaştırmak); Bu başlık camide mal paylaşmanın caiz olduğunu gösterir. üzerinde hurma olan dala denir. Bu konuda Sâbit'in "Delâil" adlı eserinde tahriç ettiği bir başka hadis daha vardır. Şöyle ki; "Hz. Peygamber her bahçeden Mescid-i Nebevi'ye bir hurma dalı asılmasını emretti." Allah Resulü hurma dallarının asılmasını yoksullar için istemişti. Sâbit'in bir diğer rivayetinde ise bu olay şöyle anlatılmıştır: "Gelen malın başında Muâz İbn Cebel duruyordu." Muâz'ın gelen malın başında durması, ya ona bekçilik ettiği ya da dağıtımıyla görevlendirildiği içindir.
(Bahreyn'den mal geldi.) İbn EbîŞeybe, Humeyd İbn Hilâl kanalıyla mürsel bir rivayetle, gelen malın Bahreyn için Ön görülmüş haraç olarak Ala İbn el-Hadrami tarafından yollanan yüz bin dirhem olduğunu nakletmiştir. Bu haraç, Hz. Peygamber'e gönderilen ilk haraçtı.
(Hem de Akîl için fidye verdim.) Akîl Ebu Tâlib'in oğlu, Hz. Ali'nin de kardeşidir. Bedir'de amcasıyla birlikte esir edilmişti.
Bu fiil bir şeyi kaldırıp taşımayı ifade eder.
Bu hadiste Hz. Peygamber'in cömertliği bir kez daha ortaya çıkmıştır. O, az veya çok olsun malı hiç önemsemezdi, dönüp ona bakmazdı bile. Ayrıca bu hadis, devlet başkanının kamu yararına olan mallan, hak edenlere geciktirmeden dağıtması gerektiğini gösterir.
Bu hadisten çıkarılan sonuçlara, "Cihad Bölümü"nde "Müşriklerden Fidye Alınması" başlığı altında yer vereceğiz. Bu hadisi İmam Buhârî orada özet olarak zikre de çektir.

---

[9][9] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2868, 2869, 2870, 7336.

[10][10] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3049, 3165.

Burada bu hadise yer verilmesinin nedeni, Müslümanların ortak malı olan sadaka gibi şeylerin camiye konulabileceğini göstermek içindir. Ancak bunun bir şartı vardır. O da, konan eşyaların namaz gibi camilerin inşa gayesine uygun ibadetlere engel olmaması gerekir. Bahreyn'den gelen malın camiye konması gibi, fitır sadakası olan mallar da camiye konabilir. Ayrıca bu hadisten, insanlara faydalı olan şeylerin de camiye konabileceği anlaşılır. Mesela susayanların İçmesi için su gibi.
Camiye dağıtılmak üzere konan malzeme ile depolamak için konan mallar birbirinden ayırt edilebilir. Depolamak İçin konan mallar, dağıtılacak malların aksine korunur.

43. Camide Yemek Davetinde Bulunmak Ve Daveti Kabul Etmek

422- Ishak İbn Abdullah Enes İbn Mâlik'ten şöyle işittiğini nakletmiştir:
"Hz. Peygamber'i insanlarla birlikte camide otururken buldum. Bana 'Seni Ebu Talha mı gönderdi?' diye sordu. Ben 'Evet' deyince, Yemeğe davet etmen için mi?' diye sordu. Ben yine 'Evet' dedim. Bunun üzerine beraberindekilere 'Kalkın gidelim' dedi. Cemaat yürümeye başladı. Ben de önlerinde yürüdüm.[11][11]

Açıklama

(Camide Yemek Davetinde Bulunmak ve Daveti Kabul Etmek); Bu hadis, ziyafet olmasa bile yemeğe davet ile bir kaç kişiye yetecek yemeğe çok kişiyi çağırmanın caiz olduğunu gösterir. Ayrıca davet edilenin, davet sahibinin kızmayacağını bildiği takdirde beraberinde başkalarını da götürmesinde bir sakınca olmadığını İfâde eder.

44. Camide Davaya Bakmak Ve Karı-Kocanın Lian Yapması

423- Sehl İbn Sa'd'dan şöyle nakledilmiştir: "Biri Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın elçisi! Adam, karısının yanında başka bir erkeği görürse, onu öldürebilir mi?' diye sordu. Sonra benim yanımda camide iken karı koca birbiriyle Han yaptı.[12][12]

45. Başkasının Evinde İstenilen Veya Gösterilen Yerde Namaz Kılmak

424- İtbân İbn Mâlik'ten yapılan rivayete göre Hz. Peygamber onun evine gelmiş. Ona 'Evinin neresinde sana namaz kıldırmamı istersin?' diye sormuş. Itbân olayı anlatmaya şu şekilde devam etti: "Ona bir yer gösterdim. Rasûlullah tekbir getirip namaza başladı. Biz de arkasında saf tuttuk. Bize, iki rekat namaz kıldırdı.[13][13]

Açıklama

Mühelleb şöyle demiştir: "Bu konuda zikredilen hadis, konu başlığının ilk bölümünde belirtilen hükmün ilga edildiğine delalet eder. Çünkü Hz. Peygamber nerede namaz kılabileceği hususunda ev sahibinden izin istemiştir." Ibnu'l-Müneyyir de şunları söylemiştir; "İmam Buhârî meselenin araştırmaya açık bir konu olduğunu ifade etmek istemiştir. Şöyle ki; davet edilen kimse, gittiği evde dilediği yerde namaz kılabilir mi? Eve girmesi konusunda kendisine verilen izin, evin her tarafını kapsar mı? Nereye oturursa otursun, nerede namaz kılarsa kılsın bu umumi izne göre hareket etmiş olur mu? Yoksa nerede namaz kılacağı konusunda izin alması mı gerekir? Zira Allah Resulü izin istemişti. Bu iki İhtimalden ilki daha güçlü görünmektedir. Evet, Allah Resulü izin istemişti. Çünkü ev sahibi namaz kılacağı yeri mübarek kabul etmek için Onu davet etmişti. Bu yüzden namaz kılmak için ev sahibinden, bu amacına uygun yeri göstermesini talep etmişti.

---

[11][11] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3528, 5381, 545, 6688.

[12][12] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4745, 4746, 5259, 5308, 5309, 6854, 7165, 7166, 7304.

[13][13] Hadisin geçtiği diğer yerler: 425, 667, 686, 838, 840, 1186, 4009, 4010, 5401, 6423, 6938.

Kendisi için namaz kılacak olanlar, genel izne göre hareket ederler." Kanaatime göre ev sahibi, namaz kılacak yeri gösterirse, bu umumi izin tahsise uğramış demektir.

46. Evlerdeki Mescıdler (Namazgahlar)

Berâ İbn Azib, evindeki mescidinde cemaatle namaz kılmıştır.
425- İbn Şihâb'dan şöyle nakledilmiştir: "Mahmud İbn er-Rabî' el-Ensârî bize şöyle anlattı: Ashâb-ı kiramın ensâr kolundan Bedir savaşına katılmış Itbân İbn Mâlik bir gün Rasûlullah'a gelerek Ey Allah'ın elçisi! Akrabalarıma namaz kıldırıyorum. Ama artık gözlerim fonksiyonunu yitirmeye başladı. Yağmur yağıp onlarla evim arasındaki vadiden seller akınca camilerine gidip onlara namaz kıldıramıyorum. Ey Allah'ın elçisi istedim ki, gelip evimde bana namaz kıldırasın. Sonra ben de orayı namazgah edineyim' dedi. Hz. Peygamber ve de ona İnşallah, gelirim' diyerek karşılık verdi."
Itbân olayın bundan sonraki kısmını şu şekilde anlatır: "Bir sabah güneş yükselince Allah Resulü Ebu Bekir ile birlikte çıkageldi. Rasûiullah eve girmek için izin istedi, ben de kabul ettim. Eve girince oturmadı. Sonra 'Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?' diye sordu. Ona evin bir köşesini gösterdim. Rasûiullah namaza durup tekbir aldı. Biz de arkasında durup saf tuttuk. İki rekat namaz kıldırıp selâm verdi."
Itbân daha sonra şöyle devam etti: "Onun için hazırladığımız hazire aşma kalması için gitmesine müsaade etmedik. (Rasûlullah'ın burada olduğunu duyan) çok sayıda mahalle sakini eve akın etti. Nihayet herkes evde toplandı. İçlerinden biri 'Mâlik İbn Duhşin veya İbn Duhayşun nerede?' diye sordu. Bir başkası 'O münafıktır. Allah'ı ve Peygamberi'ni sevmez' diyerek karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Böyle demeyin! Onun Allah rızasını gözeterek lâ ilahe illallah dediğini görmediniz mi?' şeklinde tepki gösterdi. Bu defa ona münafık diyen sahâbî 'Allah ve Peygamberi daha iyi bilir' dedi."
Itbân şöyle devam etti: "Hep Allah Resûlü'nün münafıklara karşı teveccüh gösterip onların iyiliğini istediğine şahit olduk. Hz. Peygamber Şüphesiz Allah, kendi rızasını gözeterek tâ ilahe illallah diyen kimseye ateşi haram kılmıştır' buyurdu.
İbn Şihâb şöyle dedi: "Ensârdan hayırda ön plana çıkan Salİm'in oğullarından biri olan Husayn İbn Muhammed'e Mahmud İbn Rabi' hadisinin sıhhatini sordum. O da, sahih olduğunu belirtti."

Açıklama

(Artık gözlerim fonksiyonunu yitirmeye başladı); Bir başka rivayette "Artık gözlerim yoruldu" şeklinde geçmektedir. Her iki rivayet de, o sırada Itbân'm henüz kör olmadığını gösterir. Ancak İmam Buharı, "Yağmurlu Zamanlarda Verilen İzin" konusunda şu haberi nakletmiştir: "Itbân, âmâ olduğu halde kavmine namaz kıidırırdı. Hz. Peygambere hava karanlık oluyor, yağmur yağıyor, ben ise gözleri görmeyen bir adamım' dedi."
İbn Huzeyme iki rivayeti şu şekilde uzlaştırmıştır: ifadesi henüz görme yeteneğini yitirmeyen ama iyi göremeyen kimseler için kullanıldığı gibi hiçbir şeyi göremeyen kimseler için de kullanılır. Burada en uygunu, şöyle demektir: Itbân gözleri git gide görmez hale geldiği, ayrıca bu tabir, sıhhat halinde gördüğü bazı şeyleri görme duyusunu yitirenler hakkında kullanıldığı için âmâ olduğunu söylemiştir. Böylece iki rivayet arasındaki çelişki giderilir.
(Hazire); Bir tür yemektir. İbn Kuteybe (Ö.276) bu yemeği şöyle tarif etmiştir: "Küçük küçük doğranmış etler, bol miktarda suya konur ve pişinceye kadar kaynatılır. Sonra üzerine un serpilir."
(Hayırda ön plana çıkan); "Nafile Namazları Cemaatle Kılmak" konusunda Ebu Eyyub el-Ensârî'nin Mahmud İbn Rabînin Itbân'dan naklettiği bu haberi, kelime-i tevhidi söyleyenlerin tamamının yanmayacağını ifade ettiği gerekçesiyle, inkar ettiğini gösteren rivayet aktarılacaktır. Nitekim şefaate ilişkin hadisler, kelime-İ tevhidi söyleyen bazı kimselerin de, azab göreceğini bildirir. Alimler bu itiraza şu şekilde cevap vermişlerdir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:
1- İmam Müslim'in naklettiği hadis. Bu hadise göre, İbn Şihâb bu konudaki rivayetten sonra "Bu olayın ardından farzlar ve diğer hususlara ilişkin vahiy geldi. Bize göre bundan böyle, cehennemde azap görmek, bunlara riayet edip etmemeye bağlıdır. Artık kendini

aldatmamayı başaran, kendisini aldatmasın!" demiştir. Ancak onun bu sözü, pek de isabetli değildir. Çünkü beş vakit namaz, tartışmasız olarak bu olaydan çok önce farz kılınmıştı. Bu başlık altında verilen hadisten ilk akla gelen mana ise, beş vakit namazı terk eden muvahhidlerin azap görmeyeceğidir.
2- İhlaslı bir şekilde kelime-i tevhidi söyleyenler azap görmez. Çünkü her kim ihlash bir şekilde la ilahe illallah derse farzları terk etmez. İhlas, insanın ödevlerini yerine getirmesini sağlar. Bu cevap, İhlasın böyle bir sonuca götürmesinin kesin olmadığı belirtilerek eleştirilmiştir.
3- Burada muvahhidlerin ebedî olarak cehennemde kalmayacakları dilmiş-tir.
4- Burada muvahhidlerin Müslüman günahkârlar için hazırlanmış ateşe değil de, kafirler için hazırlanmış ateşe girmelerinin haram olduğu kasdedilmiştir.
5- Muvahhidlerin ateşe girmelerinin haram kılınması, salih amellerinin kabul edilip kötü amellerinin bağışlanmasına bağlanmıştır.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Âmâlar imam olabilir.
2- Bunaklık dahil insan kendisindeki bir takım kusurlardan bahsedebilir. Böyle yapması şikayet ettiği anlamına gelmez.
3- Medine'de Hz. Peygamber'in mescidinin dışında cemaatle namaz kılman başka camilerin de olduğu bu hadisten anlaşılır.
4- Yağmur ve karanlık gibi nedenlerden dolayı cemaate gidilmeyebilir.
5- Namaz için belli bir yer edinilebilir. Ebu Davud'un rivayet ettiği hadis ile yasaklanan, camide belli bir yeri işgal etmek, riya vs. gibi dinin hoş karşılamadığı sebeplerden ötürüdür.
6- Safların düzgün hale getirilmesi gerekir.
7- Misafirin ev sahibine namaz kıldırmasını yasaklayan genel hüküm, ziyareti gerçekleştirenin emiru'l-mü'minin/haîife olması veya ev sahibinin müsaade etmesi halinde geçerli değildir. Hatta bu durumda namaz kıldırmaları mekruh bile değildir. Yani bu umumi hüküm, böylesi durumlarda tahsise uğrar.
8- Hz. Peygamber'in namaz kıldığı veya bastığı yerler mübarek kabul edilir.
9- Salih kimseler, kendilerinin bereketinden istifade etmek üzere çağrıldıkları zaman fitneden emin oldukları sürece davete icabet eder.14[14] Itbân, Hz. Peygamber'in namaz kıldırmasını, belki de kıbleyi tam olarak tespit etmek için istemiş olabilir.
10- Faziletli kimseler, kendilerinden aşağıda olan kimselerin davetine icabet eder.
11- Verilen sözü tutmak gerekir.
12- Davet sahibinin rahatsız olmayacağını bildiği takdirde, misafir arkadaşlarını da davete götürebilir.
13- Davet edenin evine girmek için ondan izin istenir.
14- Evin bir köşesinde edinilen namazgahlara her ne kadar mescid adı verilse de, buraların vakfedilmesi gerekmez.
15- Mahalle sakinleri komşularından birinin evine gelen imamdan veya âlim bir zattan istifade edip ondan feyz almak için o evde toplanabilir.
16- Dini bakımdan düzgün olmadığı zannedilen kimselerden devlet başkanı nezdinde uyarı şeklinde bahsedilmesi, gıybet sayılmaz. Hatta devlet başkanının bizzat kendisi bu durumu araştırabilir ve meseleyi güzel bir şekilde çözüme kavuşturur.
17- Herhangi mazeret olmadan cemaate gelmeyen kimselerin neden gelmedikleri araştırılır.
18- İnanç olmadan söz ile iman gerçekleşmez.
19- Tevhîd inancı üzere ölen kimse, ebedî olarak cehennemde kalmaz.

14[14] Ancak bu görüş pek de isabetli değildir. Doğrusu, bu tür durumlar sadece Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve seilem mahsustur. Çünkü, Allah Teâlâ bu özelliği ona vermiştir. Başkaları onunla bir tutulamaz. Çünkü diğer insanlarla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seilem arasında dağlar kadar fark vardır. Bu tür meseleleri başkaları için caiz görenler, sapıklığa ve şirke kapı aralar. Nitekim bazı insanların bu hataya düştüğünü görmekteyiz. Hak Teâlâ'dan bizi doğru yolda daim etmesini dileriz. İbn Bâz, s. 522.

İmam Buhârî bu olayı, bu ve bundan önceki başlık dışında şu konularda da zikretmiştir:
Yağmur yağdığı zaman binek üzerinde namaz kılmaya izin verilmiştir
Nafile namazların cemaatle kılınması İmam ve me'mumun selamı
Devlet başkanı bir topluğu ziyaret ederse onlara namaz kıldırır.
Itbân'ın Bedir savaşma katılması ve domuz eti yemek.
Allah rızası için yapılan amel kabul edilirse sahibini kurtarır.
Bir delile dayanarak başkasının münafık olduğunu iddia eden kimsenin durumu

47. Camiye Girerken Ve Diğer Hayırlı İşlerde Sağdan Başlamak

Ibn Ömer, sağ ayağı ile girer sol ayağı ile çıkardı.
426- Hz. Âişe validemizden şöyle nakledilmiştir: "Temizlik yaparken, taranırken, ayakkabısını giyerken, hasılı bütün işlerinde mümkün olduğu kadar sağdan başlamak, Hz. Peygamber'in hoşuna giderdi."

Açıklama

Hâkim'in "Müstedrek"inde Enes îbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Camiye girmeye niyet ettiğin zaman, sağ adımını atman sünnettir. Camiden çıkınca ise, sol ayağını atarsın." Sahabînin "Sünnet bu şekildedir " sözü, bu rivayetin merfû' şeklinde anlaşılması gerektiğini gösterir. Doğru olan da budur.

48. Cahiliye Müşriklerinin Kabirlerinin Başka Bir Yere Nakledilip Yerlerine Cami Yapılması

Hz. Peygamber buyurmuştur ki: "Peygamberlerinin kabirlerini mescid edinen Yahudilere Allah lanet etmiştir" Kabirlerde mekruh olan namazlar,
Hz. Ömer, Enes İbn Mâlik'i bir kabrin yanında namaz kılarken görünce "kabre dikkat et! Kabre dikkat et!" demiş, ama namazını iade etmesini emret-memişti.
427- Hz. Âişe validemizden şöyle nakledilmiştir: "Ümmü Habibe ile Ümmü Seleme Habeşistan'da gördükleri içinde resimler bulunan bir kiliseden bahsettiler. Bundan Hz. Peygamber'e de söz ettiler. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu: Onlar, aralarından salih bir zât öldüğü zaman mezarının üstüne bir mescid yapıp içine de o görmüş olduğunuz resimleri çizerlerdi. İşte onlar kıyamet günü Allah katında mahlukatın en kötüsüdür.[15][15]
428- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledildi:
"Hz. Peygamber Medine'ye geldi. Şehrin yukarı kesimlerinde bulunan ve kendilerine Benû Amr İbn Avf denilen ailenin mahallesinde konakladı. Burada on dört gece kaldı. Sonra Neccaroğulları'na haber saldı. Onlar da kılıçlarını kuşanmış bir vaziyette geldiler. Hz. Peygamber bir binek üzerinde, Ebu Bekir İse onun terkinde İdi. Neccar oğullan nın ileri gelenleri ise, onun etrafındaydı. Bu tablo hâlâ gözümün önündedir.
Nihayet Allah Resulü Ebu Eyyub'un evinin Önündeki durdu. Nerede namaz vakti girerse oracıkta namazını kılmayı severdi. Koyun ağıllarında bile kıldığı olurdu. Nihayet mescidin yapılmasını emretti. Neccaroğu Uan'nın ileri gelenlerine (gelmeleri için) haber yolladı. (Gelince) onlara' Şu arsanız ve duvarınızın değerini bana söy/eyin1 buyurdu. Onlar da, 'Hayır Allah'a yemin ederiz ki bunun bedelini istemiyoruz. Biz, onu Allah için bağışlamak istiyoruz' diye karşılık verdiler."
Enes şöyle dedi: "O arsada, şu an size anlattığım gibi, müşriklerin kabirleri, harabeler, duvarlar ve hurma ağaçları vardı. Allah Resulü müşriklerin kabirlerinin çıkarılıp başka bir yere nakledilmesini emretti. Harabeler düzlendi. Hurma ağaçlan ise söküldü. Hurma ağaçlarının gövdeleri, kıble istikametine dizildi. Kapının etrafı taşlarla örüldü. Ashâb-ı kiram, recez vezninden beyitler söyleyerek taş taşımaya başladı. Allah Resulü de, onlarla birlikte çalışıyordu. Bir yandan da şu beyti söylüyordu:
Allah'ım! Yoktur hayır âhiret hayrından başka Ensâr ve muhacirleri sen bağışla"

---

[15][15] Hadisin geçtiği diğer yerler: 434, 1341, 3828.

Açıklama

(Cahiliyye müşriklerinin kabirlerinin başka bir yere nakledilmesi mümkün mü?); Peygamberler ile onlara tabî olan insanların kabirleri başka bir yere taşınmaz. Çünkü, kabirlerin açılıp taşınması, onlara karşı yapılmış saygısızlık anlamına gelir. Müşrikler için İse, böyle bir şey söz konusu olamaz. Çünkü onlara Wşı saygı gösterme zorunluluğu yoktur.
İmam Buharı, Hz. Peygamberin bhiwicnr. "Peygamberlerinin kabir-terini mescid edinen Yahudilere Allah lanet etmiştir" sözü ile şu sonuca ulaşmak istemiştir: Kabirlerin ibadethaneye dönüştürülmesine yönelik tehdit, peygamberlerin veya salih kulların kabirlerini, onlara gösterdikleri aşırı saygıdan dolayı cami olarak kullananları da kapsar. Nitekim cahiliye dönemi İnsanları da, kabir-krebu şekiîde saygı gösteriyordu. Bu davranışları daha sonraları, kabirlere etmelerine neden olmuştu. Aynı şekilde bu tehdit, onların kabirlerini açıp, Kemiklerini bir başka yere naklederek mezar yerlerine cami yapanları da kapsar. hüküm, aslında peygamberlere özeldir. Ancak onlara tabi olanlar hakkında da aynı hüküm geçerlidir. Kâfirlerin ise, kabirlerini açmakta ve onları küçük davranışta bulunmada bir sakınca yoktur. Mezar yerlerine cami yaptırmak, onlara yönelik aşırı saygı anlamına gelmez. Böylece, Allah Resûlü'nün müşriklerin kabirlerinin açılmasına yönelik davranışı ve onların mezar yerlerine mescidini yaptırması ile peygamberlerin kabirlerini mescid edinenlere lanet okuması arasında yukarıda işaret ettiğimiz farktan dolayı bir çelişki olmadığı anlaşılır.
(Kabirlerde mekruh olan namazlar); Kabrin üzerinde, kabre karşı, veya İki kabir arasında kılman namazlar mekruhtur. Bu konuda İmam Müslim, Ebu Mer-sed el-Ganevî kanalıyla merfû' olarak şu hadisi nakletmiştir: "Kabirlerin üzerine oturmayın, onlara doğru veya onların üzerinde namaz da kılmayın!" Bu hadis Buhârî'nin şartlarına uygun değildir. Bu yüzden o, konu başlığında ona temas etti. Akabinde de, Hz. Ömer'den gelen ve bu rivayetteki yasağın namazın fasit olduğuna delalet etmediğini gösteren rivayeti nakletti. Söz konusu rivayetin metni şöyledir: "Hz. Ömer, Enes Ibn Mâlik'i bir kabrin yanında namaz kılarken görünce "kabre dikkat et! Kabre dikkat et!" demişti." Enes onun kabir yerine kameray dediğini zannetmişti. Onun kabir dediğini anlayınca kabrin kenarına geçip orada namaz kılmıştı."
(Namazını iade etmesini emretmemişti) Bu sonuç, Enes'İn namaza devam etmesinden çıkarılmıştır. Eğer burada namaz kılmak, namazı bozacak olsaydı, şüphesiz o, namazını bozar ve uygun bir yerde yeniden kılardı.
(Ümmü Habîbe ve Ümmü Seleme); Her ikisi de Hz. Peygamberin hanımlarıdır. Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar arasında idiler.
İmam Müslim'in Cündüb'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber bu hadisi vefatından beş gün önce söylemiştir. Rivayette şu şekilde bir de, ilave vardır; "Kabirleri mescide dönüştürmeyin. Ben, size bunu yasaklıyorum!" Burada hadisin ne zaman söylendiğinin belirtilmesi, bu hükmün neshedilmemiş muhkem bir hüküm olduğunu gösterir. Çünkü Allah Resû-lü'nün hayatının son demlerinde söylenmiştir.
(İçine de o görmüş olduğunuz resimlen çizerlerdi); İlk Hıristiyanlar, salih kulların resimlerini ibadethanelerine yaparak, onların resimlerine bakıp motive olmayı, onların iyi hallerinden ders almayı ve onlar gibi çalışmayı hedeflemişlerdi. Daha sonra arkalarından pek çok nesil gelip geçti. Onların gayelerinin ne olduğunu bilemez hale geldiler. Şeytan da onlara 'Sizden önceki nesiller, bu resimlere İbadet edip gerekli saygıyı gösteriyordu' diyerek vesvese verdi. Nihayet, o muttaki ve salih atalarının resimlerine ibadet etmeye başladılar. Bundan dolayı Hz. Peygamber bu sonuca götürecek bir aracın önüne geçmek İçin bu tür davranışları yasaklamıştır. Ayrıca hadiste, resim yapmanın hararn olduğuna dair bir delil vardır.
Beydâvî şöyle demiştir; "Yahudi ve Hıristiyanlar, peygamberlerini yüceltmek maksadıyla onların kabirlerine secde edip, onları namazlarında yöneldikleri kıbleler haline getirmiş ve bu kabirleri put edinmişlerdi. Bu yüzden Allah Resulü onları lanetlemiş, Müslümanlara da onlar gibi olmalarını yasaklamıştır. Kabre doğru yönelmeden, bir de tazim için değil de, hayır ummak gayesiyle salih bir kulun kabrinin yanında cami yapmak, bu tehdidin

kapsamına girmez.[16[16]]
(Ebu Bekir onun terkindeydi); Hz. Peygamber Ebu Bekir'i onurlandırmak ve ona verdiği değeri göstermek için onu terkine bindirmişti. Yoksa Ebu Bekir'in de hicret sırasında bindiği bir devesi vardı.
(Değerini bana söyleyin); Allah Resûlü'nün bu sözü şu manaya gelir: "Arsanızın fiyatını söyleyin ki, ben de onun için takdir ettiğim bedeli söyleyeyim." Hz. Peygamber? pazarlık için böyle konuşmuştu.
(Biz, onu Allah için bağışlamak istiyoruz') İsmâîlî nüshasında bu ifade yerine "biz onun bedelini ancak Allah'tan umarız" ibaresi yer almıştır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Müslümanın gördüğü ilginç şeyleri anlatması caizdir. Bunların hükmünü açıklamak ise âlimlere düşer.
2- Haram işleyenler kınanır.
3- Hükümler konusunda akıl değil, dinin söylemleri esastır.
4- Kabristanda namaz kılmak mekruhtur. İster kabrin üstünde, ister yanında isterse ona karşı olsun bu hüküm değişmez.
5- Kişi mülkiyetini elinde bulundurduğu mezarlıkları hibe edebilir ve satabilir.
6- Saygı duyulması gereken kimselere ait olmamak kaydıyla belirsiz hale gelmiş mezarlar başka bir yere nakledilebilir.
7- İçindeki mezar kalıntıları çıkartılıp başka yere nakledildikten sonra müşriklerin kabirlerinin bulunduğu yerde namaz kılınabilîr.
8- Müşriklerin kabirlerinin yerine cami yapılabilir.

49. Davar Ağıllarında Namaz Kılmak

429- Enes İbn Mâlikten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber davar ağıllarında namaz kılardı." Bu hadisi Enes'ten nakleden ravi "daha sonraları Enes'in, 'Mescid inşa edilmeden davar ağıllarında namaz kılardı' dediğini işittim" demiştir.
(Davar Ağıllarında Namaz Kılmak); Enes'in naklettiği bu hadis de bir önceki hadisin bir bölümüdür. Önceki hadiste Allah Resûlü'nün namaz vakti nerede girerse, davar ağılında olsa bile oracıkta namaz kılmayı sevdiği belirtilmişti. Burada ise, mescid inşa edilmeden önce böyle yaptığından bahsedilmiştir. Mescid inşa edildikten sonra Hz. Peygamber mescid dışında, bir zaruret bulunması durumu hariç, namaz kılmayı sevmezdi.
ibn Battal şöyle demiştir: "Bu hadis koyun sidiği ve pisliğinin pis olduğunu söyleyen İmam Şafiî'ye karşı bir delildir. Çünkü davar ağıllarında bunların bulunmadığı bir yer yoktur." Ancak "Asıl olan temizliktir. Genellikle buralarda necasetten kurtulmak mümkün değildir. Asıl ile genel çeliştiği zaman asıl tercih edilir" denerek ona da itiraz edilmiştir. "Temizlik Bölümü"nde "Deve Bevli" konusunda bu mesele ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Uyarı

Hadisin devamı, Hz. Peygamber'in mescidin inşasından sonra koyun ağıllarında namaz kılmadığını gösterir. Ancak "Temizlik Bölümü"nde geçtiği üzere, buralarda namaz kılınmasına müsaade etmiştir.

50. Develerin Bulunduğu Yerlerde Namaz Kılmak

430- Nâfi'den şöyle dediği nakledilmiştir: "İbn Ömer'i devesine doğru namaz kılarken gördüm. Onun da Hz. Peygamber'in de bu şekilde namaz kıldığını gördüğünü söyledi.[17[17]]

16[16] Bu şekilde hayır ummak, caiz değildir. Nitekim buna, daha önce işaret etmiştik.

17[17] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 507.

Açıklama

(Develerin Bulunduğu Yerlerde Namaz Kılmak); Bu başlık ile, koyun ile deve arasında fark gözeten hadislere İşaret edilmiştir. Ancak bu hadisler İmam Buhârî'nin şartlarını taşımaz. Fakat yine de güçlü senetlerle nakledilmiştir. Rivayetlerin çoğunda, "deve yatakları" tabiri geçmektedir. Câbir Ibn Semura ile el-Berâ'dan nakledilen hadiste "develerin çöktüğü yerler", "deve barınağı", "develerin çökertildiği yer", "deve ağılı" ifadeleri kullanılmıştır. İmam Buhârî ise, "develerin bulunduğu yerler" tabirini kullanmayı tercih etmiştir. Çünkü bu ifade, hepsini içine alacak kapsamdadır. "Deve yatakları" ifadesi "develerin bulunduğu yer" tabirinden daha dar anlamlıdır. Çünkü yatak diye tabir olunan yer, develerin sadece su kenarında bulundukları mekanlar İçin kullanılır. Bazı âlimlere göre, develerin bulunduğu diğer yerlerin aksine yalnızca buralarda namaz kılmak yasaklanmıştır. Yatak diye tabir olunan yerlerin develer için tahsis edilen her türlü mekanı kapsadığı da belirtilmiştir. "el-Muğnf adlı eserin müellifi bu görüşü, Ahmed îbn Hanbel'den nakletmiştir.
İsmâîlî, İmam Buhârî'nin, İbn Ömer hadisini delil olarak kullanmasına "Deveye doğru namaz kılmak ve onu sütre olarak kabul etmek, develerin bulunduğu yerlerde namaz kılmanın mekruh olmadığı anlamına gelmez" diyerek itiraz etmiştir. Ancak onun bu itirazına şu şekilde cevap verilmiştir: İmam Buhârî, burada develerin bulunduğu yerlerde namaz kılmanın yasaklanmasının illeti olarak, onların şeytandan yaratılması inancına itiraz etmiştir. Abdulah İbnü'l-Muğaffel hadisinde develerin şeytandan yaratıldığı belirtilmiştir. Benzer bir ifade de el-Berâ hadisinde mevcuttur. Hasılı İmam Buhârî burada şunu söylemek istemiştir: Eğer develerin bu halleri, onîarın bulundukları yerlerde namaz kılmaya mani olsaydı, namaz kılanın önünde durmaları da uygun olmazdı. Aynı şekilde üzerlerinde namaz da kılınmazdı. Oysa, sahih yollarla nakledildiğine göre Hz. Peygamber devesinin üstünde iken nafile namaz kılardı. Nitekim "Vitir" konusunda bu meseleyi yeniden ele alacağız.
Bazı âlimler de, bir deve ile sürü halinde bulunan develer arasında ayırıma gitmişlerdir. Onlara göre sürü halinde bulunan develer, tabiatları gereği kaçmaya meyyaldirler. Bu da, namaz kılanın zihnini dağıtır. Deve üzerinde namaz kılınca veya bağlı bir deveye doğru namaz kılınca böyle bir sakınca yoktur. Bu konudaki nehyin İlletini, develerin bir arada bulunup bulunmamasına bağlayanlar da olmuştur.
Bazı âlimler, 'Yeryüzü benim için mescid ve temizleyici özelliğe sahip kılındı" hadisinin genel manası ile, bu başlık altında zikredilen hadisleri, develerin bulunduğu yerlerde namaz kılmanın tenzihen mekruh olduğunu söyleyerek uz-laşürmışlardır. En uygun olan da, budur.

51. Allah Rızasını Gözeterek, Tandıra, Ateşe Veya Kendisine İbadet Edilen Başka Bir Şeye Karşı Namaz Kılmak

Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Namaz kıldığım sırada, cehennem bana gösterildi."
431- Abdullah İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Güneş tutuldu. Bunun üzerine Allah Resulü namaz kıldı ve şöyle buyurdu: Cehennem bana gösterildi. Bugün gördüğümden daha korkunç bir manzarayla karşılaşmadım"

Açıklama

(Tandır); Ekmek pişirmek ve daha başka amaçları gerçekleştirmek üzere içinde ateş yakılan oyuğa denir. Bu başlıkta ateş zikredilmesine rağmen, tandırın ayrıca adının geçmesi öneminden ileri gelir. Çünkü ateşe tapan Mecusiler sadece, tandır ateşine benzer kor ateşe ibadet ederlerdi.
İmam Buhârî bu lafzı kullanmakla, tandıra karşı namaz kılmayı mekruh gören ibn Sîrîn'den nakledilen rivayete işaret etmiştir. Söz konusu rivayete göre o tandır için "ateşin evi" demiştir.
(Şey); Özel bir ifadeden sonra gelen genel bir ifadedir. Dolayısıyla güneş, putlar, heykeller vs. bu lafeın delalet ettiği manaya dahildir.

Bu başlık ile, zikredilen nesnelerin namaz kılan ile kıble arasında olması kasdedilmiştir. Ismâîlî, "Allah Teâlâ'nm peygamberine gösterdiği ateş, namaz kılanın yöneldiği ve bazı toplumların mabud olarak kabul ettikleri ateşle bir değildir" diyerek konu başlığına itiraz etmiştir.
Ibnü't-Tîn de şöyle demiştir: "Bu rivayet, konu başlığına delil olmaz. Çünkü Hz. Peygamber k;-; kendi isteği ile ateşe doğru namaz kılmamıştır. Zira cehennem, Allah Teâlâ'nm kullarını uyarmak için hedeflediği bir gayeden dolayı sonradan kendisine gösterilmiştir." Onun bu görüşü, Hz. Peygamber'in sdem kendi iradesine göre hareket edip etmemesinin aynı olduğu söylenerek eleştirilmiştir. Çünkü Allah Resulü batıl olan bir şeyi asla kabul etmezdi. Dolayısıyla bu durum, bu şekilde namaz kılmanın caiz olduğunu gösterir.
İsmâîlî'nin iradeden yola çıkarak, kasten yapılan ile kasten yapılmayanı birbirinden ayırması doğru olsa bile, hadis ile konu başlığı arasındaki ilişki, bir şekilde namaz kılan ile kıble arasında ateşin bulunmasıdır.
Kanaatime göre bunlardan daha güzel olan yorum şöyledir: İmam Buharı konu başlığında bu nesnelere doğru namaz kılmanın mekruh olduğunu açıklamadı. Hatta bunun hükmünü belirtmedi. Muhtemelen kıble ile kendisi arasında bu nesnelerden biri bulunan, ancak yerini değiştirmeye veya onların yerini değiştirmeye muktedir olan ile bunu yapamayanları birbirinden ayırt etmek istemiş olabilir. Bu durumda ikinci gruba giren insanlar için, bu şekilde namaz kılmak mekruh değildir. Bu da konu başlığı altında yer verilen hadise uygundur. İlk gruba giren insanlar için ise, bu şekilde namaz kılmak mekruhtur. İbn Abbâs'ın heykeller hakkındaki görüşünü açıklarken bu konuyu ayrıntılı bir biçimde yeniden eİe alacağız. Konuyla ilgiîi olarak İbn Ebî Şeybe, İbn Sîrîn'in tandıra veya içinde ateş bulunan bir yere karşı namaz kılmayı mekruh kabul ettiğine dair bir rivayet nakletmiştir.
Ateşe doğru namaz kılmayı mekruh kabul etmeyenlere son devir âlimlerinden Kâdî es-Serûcî Hidâye şerhinde İtiraz ederek şöyle demiştir: "Bu hadiste, bu şekilde namaz kılmanın mekruh olmadığına dair bir delil yoktur. Çünkü Allah Resûlü Ateş bana gösterildi" buyurmuştur. Bu ifade, ateşin onun önünde gösterildiği anlamına gelmez. Sağında, solunda veya başka bir yerde gösterilmiş olabilir. Belki de henüz namaza başlamadan önce ona gösterilmiştir."
Sanki İmam Buhârî böyle bir İtirazın yapılacağını görmüş ve çok daha önceden ona cevap hazırlamıştır. Bu yüzden konu başlığından hemen sonra Enes'-ten nakledilen "Namaz kıldığım sırada, cehennem bana gösterildi." hadisini nakletmiştir. Hz. Peygamberin ateşi önünde görmesi İse, İbn Abbâs hadisinden anlaşılmaktadır. Bu hadiste Rasulullah namazını bitirince ashabı ona, "Ey Allah'ın elçisi! Bulunduğun yerden biraz geriye çekildiğini ve sanki bir şeyden uzak durmaya çalıştığını gördük" demiştir. Hz. Peygamber de, kendisine cehennem gösterildiği için böyle yaptığını söylemiştir.
Burada muallak olarak zikredilen Enes hadisi, "Tevhîd Bölümü"nde şu şekilde muttasıl olarak zikredilecektir: "Biraz önce namaz kıldığım esnada, şu duvarın üstünde cennet ve cehennem bana gösterildi." Bu rivayet, bu tür nesnelerin namaz kılana yakın ve uzak olmasına göre hükmün farklılık arz edeceğini söyleyenlere bir cevap niteliğindedir.

52. Mezarlıkta Namaz Kılmanın Mekruh Oluşu

432- İbn Ömer Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bazı namazlarınızı evinizde kılın! Evlerinizi kabirlere çevirmeyin! [18][18]

Açıklama

(Mezarlıkta Namaz Kılmanın Mekruh Oluşu); İmam Buhârî Hz. Peygamber'in Evlerinizi kabirlere çevirmeyin!" sözünden hareketle mezarlıkların ibadet yeri olmadığı, buralarda kılınacak namazın da mekruh olduğu sonucuna varmıştır.
Ebu Saîd el-Hudrî'den merfû' olarak şu hadis nakledilmiştir: "Tuvalet ve mezarlık dışında

---

[18][18] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 1187.

bütün yeryüzü mestid kılınmıştır" Bu rivayetin ravileri güvenilirsika olmalarına rağmen, bunun merfû1 mu yoksa mürsel mi olduğu konusunda farklı yorumlar yapılmıştır. Buna rağmen Hâkim ile İbn Hibbân bu hadisin sahih olduğuna hükmetmişlerdir.
Hadiste geçen namaz lafzından maksat, nafile namazlardır. İmam Müslim'in Câbir'den merfû' olarak naklettiği şu hadis bunu göstermektedir: 'Sizden biri camide namaz kıldığı zaman, bir kısım namazlarını da evinde kılmaya bıraksın!" Kanaatime göre bu hadis de, yukarıdaki hadis de farz namazların da kasdedilebileceği ihtimalini bertaraf etmez. Nitekim Kadı lyâz bazı âlimlerden bu hadisin şu manaya geldiğini nakletmiştir: "Camiye gidemeyen kadınlar ile daha başka kimselerin sizin arkanızda namaz kılmaları için bazı farz namazları evinizde kılın." Her ne kadar bu mananın doğru olma ihtimali olsa da, ilk mana daha tercihe şayandır. Şeyh Muhyiddin bu konuda katı davranarak, buradaki namaz lafzı ile farz namazların kasdedilemeyeceğini ifade etmiştir.
İbnü't-Tîn ise şöyle demiştir: "İmam Buhârî bu hadisi tevil ederek, mezarlıklarda namaz kılmanın mekruh olduğu sonucuna varmıştır. Bazı âlimler ise, bu hadisin evlerde namaz kılmayı teşvik için söylendiği görüşündedir. Çünkü ölüler, namaz kılmaz. Bu durumda hadisin anlamı şu şekilde olur; 'Evlerinde, yani kabirlerinde namaz kılmayan ölüler gibi olmayın!' Mezarlıklarda namaz kılınmasının caiz ya da haram olması konusunda bu hadisin delil olacak bir yönü yoktur." Kanaatime göre, İbnü't-Tîn eğer lafız açısından böyle söylemişse, söyledikleri kabul edilir. Yok eğer mutlak manada bunu söylemişse, asla kabul edilmez. Çünkü İmam Buhârî'nin ne şekilde bu hükme ulaştığını yukarıda ifade ettik. İbnu'l-Münzir bir çok ilim ehlinin bu hadisi delil göstererek mezarlıkların namaz kılınacak yer olmadığını ifade ettiklerini söylemiştir. Hattâbî ve "Şerhu's-sünne" adlı eserinde el-Beğavî de bu kanaatte olduklarını kaydetmektedirler.
Turbeştî ise "Bu hadis dört manaya gelebilir" deyip yukarıda bahsettiğimiz üç manayı zikrettikten sonra dördüncüyü şu şekilde açıklamıştır; "Bu hadis ile, evinde namaz kılmayanın, kendisini bir nevi ölü, evini de bir tür mezar haline getirdiği kasdedilmiş olabilir." Kanaatime göre İmam Müslim'in naklettiği şu hadis de bu görüşü desteklemektedir: "içinde Allah'ın anıldığı ev ile Allattın anılmadığt ev, diri ile ölüye benzer."
Hattâbî şöyle demiştir: "Bu hadisi, ölülerin eve gömülmesinin yasakîanma-sıyla tevil edenler, hiç İsabetli bir görüşe sahip değillerdir. Zira Allah Resulü yaşadığı sürece ikamet ettiği evine defnedilmiştir." Ancak burada İddia edilen şey, hadisin lafzına uygun bir tevildir. Özellikle de, hadisin ikinci kısmında yer alan nehy, ilk kısmında yer alan emirden ayrı düşünüldüğü zaman bu durum daha belirgin hale gelir. Bu yorumu reddedenlere, Kirmanı "Eve defnedilme, sadece Allah Resûlü'ne mahsus olabilir" diyerek İtiraz etmiştir.
Hz. Peygamber'in evine defnedilmesi, sadece ona özgü bir durum olarak yorumlandığı takdirde, başkalarının bu şekilde defnedilmesinin yasaklanması yadırganamaz. Aksine bunu, bu şekilde anlamak gerekir. Çünkü, evlere defnetmeye devam etmek, bir müddet sonra evleri kabristana çevirir. Buralarda namaz kılmak da, mekruh olur. İmam Müslim'in Ebu Hureyre'den naklettiği hadis, konu başlığı altında yer verilen hadisten daha açıktır: "Evlerinizi, mezarlık yapmayın!" Bu hadisin lafzı, evlere defnedilmenin mutlak olarak yasaklandığını gösterir.

53. Yere Batırma Cezası Ve Azabın Gerçekleştiği Yerlerde Namaz Kılmak

Anlatıldığına göre Hz. Ali, Babîl'in yere batırıldığı bölgelerde namaz kılmayı mekruh kabul ederdi.
433- Abdullah İbn Ömer Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Azaba uğramış kavimlerin yurdundan ancak ağlayarak geçiniz! Eğer ağlamıyorsanız oradan geçmeyin ki, onların başına gelenler sizin âe başınıza gelmesin.[19][19]

Açıklama

(Yere Batırma Cezası ve Azabın Gerçekleştiği Yerlerde Namaz Kılmak) Bu ifadeyle bu

[19][19] Hadisin geçtiği diğer yerler: 338, 3381, 4419, 4420, 4702.

mekanlarda kılınacak namazın hükmünün ne olduğu kasdedilmiştir. Azabın, yere batırmadan sonra zikredilmesi, umumi bir mananın hususi bir manaya atfedilmesinden dolayıdır. Çünkü, yere batırma da azabın bir parçasıdır.
Hattâbî şöyle demiştir: "İlim adamlarından Babil'de namaz kılmayı yasaklayan kimsenin olduğunu bilmiyorum. Eğer gerçekten Hz. Ali böyle bir şey söylemişse, bu bölgede yerleşmeyi kendisi için uygun görmemiş olabilir. Çünkü bizzat o, Babil'de kaldığı zaman içinde, namazlarını kılmıştır. O bu ifadesi ile, meteûmu (namaz kılmayı) söyleyip lâzımı (burada ikamet etmeyi) kasdetmiştir. Belki buraya yerleşme ve bölgeyi vatan edinme yasağı, sadece Hz. Ali'nin şahsına ait olabilir. Bununla kendisini, Irak'ta karşı karşıya kaldığı fitneden sakındırmak istemiştir." Olayın akışı ilk ihtimaie daha uygundur. İkinci tevilin ise uzak bir ihtimal olduğunu gösterir.
(Geçmeyin) Bu yasak, ashâb-ı kiram Rasûlullah ile birlikte Tebük'e giderken, Semud kavminin yurdu el-Hıcr bölgesinden geçerken söylenmiştir.
(ancak ağlayarak geçiniz!) Bu ifade ile ağlamanın, sadece bu bölgelerden geçmeye başlarken olduğu kasdedilmemiştir. Aksine geçişin sürdüğü bütün zaman dilimlerinde olması gerektiği bildirilmiştir. Buralarda durulduğu zaman, yine öncelikle geçiş sırasında istenen bu durumun sağlanması gerekir. Allah Resûlü'nün buradan geçerken kesinlikle durmadığı konusu ileride gelecektir.
İbn Battal şöyle demiştir: "Bu hadis, bu tür yerlerde namaz kılmanın mubah olduğuna delalet eder. Çünkü namaz, ağlama ve tazarru yeridir." Öyle anlaşılıyor ki o bu ifadeleriyle hadisin Hz. Ali'den nakledilen rivayete uygun olmadığına işaret etmiştir. Kanaatime göre, her iki rivayet de, buralarda durulmaması ifade ediyor. Nitekim "Meğâzî Bölümü"nde İmam Buhârî'nin de nakledeceği gibi bu hadisin sonunda şu ifade yer alır: "Sonra Resûluliah başını eğdi ve vadiyi geçinceye kadar yürüyüşünü hızlandırdı." Allah Resûlü'nün bu şekilde hareket etmesi, onun bu bölgede namaz kılmadığım gösterir, Hz. Ali'nin Bâbil'in yere batırılan bölgesinde böyle yapmıştır.
(Sizin de başınıza gelmesin!) İmam Buhârî "Peygamberler Bölümü"nde bu hadisi şeklinde rivayet etmiştir. Cümle nahiye/yasak cümlesi olduğundan meczum okunması daha uygundur. Haber anlamında nehiydir. Bu durumda bir mudâf takdir edilir. O zaman "başınıza gelmesinden korktuğunuz için" şeklinde bir anlam olur. Söz konusu korku şu şekilde izah edilir: Ağlamak kişiyi düşünmeye ve ibret almaya sevk eder. Bundan dolayı Allah Resulü ashabına, Allah'ın o kafirler hakkında takdir ettiği hususlardan ağlamayı gerektiren halleri tefekkür etmelerini emretmiştir. Allah Teâlâ kendilerini yeryüzünde hakim kılmasına ve uzun süre onlara imkan tanımasına rağmen Semud kavmi, Allah'ı inkar etmişti. Daha sonra Allah Teâlâ da, onlardan intikamını alıp üzerlerine şiddetli bir azab göndermişti. Hak Teâlâ kalpleri çevirendir. Bu yüzden mü'min kişi, akıbetinin o inançsızlar gibi olmayacağından emin olamaz. Ayrıca Hz. Peygamber ashabına Semud kavminin Allah'ın verdiği nimetlere karşı nankörlük etmesi ve O'na iman ve itaati gerektirecek hususlarda akıllarını kullanmama sonucunda başına gelenleri düşünmelerini emretmiştir. Kim helak olmuş insanların yurdundan geçer ve onların durumlarına bakarak ağlamayı gerektiren hallerini düşünmezse, aklını kullanmama konusunda onlara benzer. Böyle davrananların bu hali, kalplerinin katı olduğuna ve huşûdan yoksun olduklarına delalet eder. Bu durumun onları, helak olan kavimlerin amelini işlemeye sevk etmesinden ve onlarla aynı akıbeti paylaşmalarından emin olunmaz
İşte bu yorumla, "zalimler için takdir edilen azap, nasıl olur da böylesi -bir zulme bulaşmamış kimselerin başına gelir" şeklinde itiraz edenlere cevap verilmiş olur. Zira biraz önce yaptığımız açıklamaya göre zalim olmadığı halde zalim kimselerin yaptığı yanlışlıkları idrak etmeyen ve bunlar üzerinde düşünmeyen'kimsenin farkında olmadan zalim olup da onlar gibi azap görmesinden emin olunmaz.
Bu hadiste, kulun daima Allah'ın murakabesi altında bulunduğu bilincinde olması teşvik edilmiş, azaba uğramışların yurdunda oturmak ise yasaklanmıştır. Ayrıca onların mekanlarından geçerken hızlı hareket etmek teşvik edilmiştir. Nitekim şu âyet-i kerime de buna işaret etmektedir: "(Sizden önce) kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl muamele ettiğimiz size apaçık belli oldu.[20][20]

---

[20][20] İbrahim 14/45

54. Hıristiyanların Mabedinde Namaz Kılmak

Hz. Ömer şöyle demiştir; "İkonlar yüzünden içinde resim bulunan kiliselerinizde namaz kılmayız."
İbn Abbâs içinde ikon bulunmayan manastırlarda namaz kılardı.
434- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir:
Ümmü Seleme Hz. Peygamber'e Habeşistan'da gördüğü Mâriya kilisesinden bahsetti. Ona orada gördüğü resimleri anlattı. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu: Onlar Öyle bir toplum ki, aralarından salih bir kul (veya salih bir adam) öldüğü zaman mezannm üzerine bir mesdd yaparlar. Sonra da onun içine o resimleri yaparlar, işte onlar, Allah katında mahlukatın en kötüsüdür."

Açıklama

(İkonlar yüzünden) kelimesinin çoğuludur. Resim ile ikon arasında tam girişimlilik ilişkisi vardır. Resim, ikondan daha kapsamlıdır.
Buradaki zamiri kiliseye işaret eder. Asîlî rivayetinde ise atıf harfi, ilavesi ile kelimesi geçmektedir. (Bu durumda rivayetin anlamı şu şekilde olur: ikonlar ve resimler yüzünden kiliselerinizde namaz kılmayız.)
Bu rivayet Abdürrezzak İbn Hemmâm tarafından, Hz. Ömer'in kölesi Eşlem kanalıyla senedle birlikte zikredilmiştir. O, olayı şöyle anlatmıştır; "Hz. Ömer Şam'a geldiğinde, Hıristiyanlann ileri gelenlerinden biri onun için yemek hazırlattı. Ona: 'Davetimi kabul edip beni onurlandırman, beni memnun eder' dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer ikonları kasdederek, İçindeki resimlerden dolayı kiliselerinize girmeyiz' dedi.
Bu rivayetin konu başlığı İle ilişkisi ise, yukarıdaki hadiste geçen "Mezarının üzerine bir mesdd yaparlar" ifadesi üzerine kurulmuştur. Çünkü bu ifadede, müslümanın kilisede namazı kılmak suretiyle burayı mesdd haline getirmesinin yasaklandığına işaret edilmiştir.

55. Bâb

435-436- Ubeydullah İbn Abdullah İbn Utbe Hz. Âişe ile İbn Abbâs'm şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah Resulü son rahatsızlığı esnasında kendisine ait kadife bir örtü ile yüzünü örtmeye başladı. Örtüden bunaldıkça yüzünü açardı. Bu haldeyken şöyle buyurdu: Yahudi ve Hıristiyanlara Allah lanet etsin! Zira onlar Peygamberlerinin kabirlerini mesdd edindiler. Böylece ümmetini onların yaptıklarından sakındırıyordu.[21][21]
437- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu
nakletmiştir: "Allah Yahudilerin canım alsın! Çünkü onlar peygamberlerinin kabirlerini mesdd edindiler."

Açıklama

Bu konu, bir önceki konu ile ilintilidir. Aralarındaki ortak payda ise, kabirlerin mescid haline dönüştürülmesinin yasakİanmasidır. İmam Buhârî burada böyle bir şey yapmanın, İster resim ve heykel bulunsun isterse bulunmasın her halükârda yerildiğini açıklamak istemiştir.
(Son rahatsızlığı esnasında) yani vefatına yakın bir sırada..
Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, üzerinde şekiller bulunan örtüye denir.
(Bu haldeyken şöyle buyurdu) Bu ifade, Hz. Peygamber'in bu hastalık yüzünden vefat edeceğini bildiğini, bunun için de önceki milletler gibi Müslümanların da O'nun kabrini yüceltip Yahudi ve Hıristiyanlar gibi lanete uğrayacağından endişe ettiğini gösterir. Onun için kendisinden sonra islâm ümmeti de aynı hataya düşmesinler diye Yahudi ve Hıristiyanlara lanet okuyarak, böyle yapacak herkesin de lanete uğrayacağını anlatmak istenmiştir.

---

[21][21] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1330, 1390, 3453, 4441, 4443, 5815; 3454, 4444, 5816.

(Edindiler) Bu, lanetin neden gerekîi olduğunu açıklayan cümle-i müstenefe (başlangıç cümlesi)dir.[22[22]]
Burada Hıristiyanlardan bahsedilmesi problemli görülmüştür. Çünkü kendilerine bir çok peygamber gönderilen Yahudilerin aksine onlara sadece Hz. İsa gönderilmiştir. Hz. İsa ile Peygamberimiz arasında başka bir peygamber gelme-mistir. Hz. İsa'nın da kabri yoktur.
Bu itiraza şu şekilde cevap verilir: Hıristiyanların da nebileri vardır. Ancak onlar resul değildir. Bir görüşe göre havariler ile Hz. Meryem resul olmayan nebilerdendir. Şöyle de cevap vermek mümkündür: "Peygamberler" lafzı Yahudi ve Hıristiyanlar ile birlikte zikredilmiştir. Peygamberlerden maksat, onlara tabî olan büyük zatlardır. Ancak burada peygamberlerden bahsetmekle yetinilmiştir. Nitekim imam Müslim'in Cündüb'den naklettiği şu hadis de bunu destekler niteliktedir: "Onlar, peygamberlerinin ve salih kimselerin kabirlerini mescid edinirlerdi." Bu sebepten dolayı bundan önceki hadiste sadece Hıristiyanlar hakkında "Onlardan salih bir zat vefat edince" ifadesi yer almıştır. Bir cevap da şu şekilde verilebilir: Edinme, kabirleri ilk defa ibadethaneye çevirmeyi ve ilk defa ibadethaneye çevirenlere tabî olmayı içine alan bir kavramdır. Yahudiler bu işi başlatmış, Hıristiyanlar da onlara tâbi olmuştur. Hiç kuşkusuz Hıristiyanlar, Yahudilerin tazimde bulunduğu bir çok peygambere tazim gösterir.

56. Yeryüzünün Hz. Peygamber İçin Mescid Ve Temizleyici Özelliğe Sahip Kılınması

438- Câbir İbn Abdillah Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Benden önce peygamberlerin hiçbirine verilmeyen şu beş özellik bana bahşedildi:
Yürüyerek bir ayda aşılacak mesafede bulunan düşmanlara korku salmakta ilahi yardıma tnazhar oldum.
Yeryüzü benim için mescid ve temizleyici vasfa sahip kılındı. Ümmetimden her kim, bir yerde namaz vaktine girerse namazını kılsın.
Ganimetler bana helal kılındı.
Peygamberler kendi kavmine gönderildi, ben ise tüm insanlara gönderildim.
Bana şefaat etme hakkı verildi."

Açıklama

(Yeryüzü benim için mescid ve temizleyici vasfa sahip kılındı) İmam Buhârî bu hadisi bu başlık altında zikretmek suretiyle, önceki başlıklarda geçen ve kilise vs. gibi yerlerde namaz kılmanın mekruh olduğuna dair görüşlerin harama delalet etmediğini İfade etmek İstemiştir. Zira bu hadisteki "yeryüzü benim için mescid kılındı" buyruğu genel bir ifadedir. Buna göre, yeryüzünün her tarafı namaz veya namaz kılınacak yer yapılması için uygundur.
Önceki başlıklarda geçen mekruh terimi, tahrim manasına da gelebilir. Bu durumda Câbir hadisi önceki hadislerle tahsis edilmiş olur. Ancak tercihe şayan olan, ilk görüştür. Çünkü bu hadiste Allah Resulü kendisine verilen nimetleri saymaktadır. Dolayısıyla bu hadisin tahsis edilmesine, yani manasının husûsîleştiri İme sine gerek yoktur. Burada, pis yerde namaz kılmanın caiz olmadığı söylenerek bir itiraz yöneltilemez. Çünkü necispis olma, olağanüstü bir durumdur. Bu yüzden bir şeyin necis/pis olmadan önceki haline bakılır. Asıl itibar ilk haledir.

57. Kadınların Mescidde/Camide Uyuması

439- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir:
Arap bir kabilenin zenci bir cariyesi vardı. Onu azat etmişlerdi. Buna rağmen cariye, onlardan ayrılmamıştı.
Cariye şöyle anlattı: 'Bir defasında kabileye mensup gelin olacak genç bir kız yıkanacağı yere gitmek üzere evden çıktı. Bu esnada üzerinde kırmızı meşinden yapılmış bir kuşak

---

22[22] Nahiv ilminde bu tür cümlelere istinafi beyânı denir. [Mütercim.]

(kemer) vardı. Onu çıkarmış veya düşürmüştü. Bir küçük çaylak gelerek yerdeki ziynet eşyasını et sanıp kapmış. İnsanlar o kuşağı arayıp durdular, ama bulamadılar. Bunun üzerine bu kuşağı benim aldığımı zannedip beni hırsızlıkla itham ettiler.'
Dedi ki: 'Her tarafı aramaya koyuldular. Hatta onun ön tarafına bile bakmışlar.'
Kadıncağız olayı anlatmaya şöyle devam etti: 'Allah'a and oİsun ki, ben gözlerinin önünde ayakta dururken, çaylak geldi ve o kuşağı yere bıraktı. Söz konusu kuşak tam kalabalığın ortasına düştü. Bunun üzerine dedim ki: İşte bu, sizin beni itham ettiğiniz şey! Oysa ben, böyle bir suçu işlemekten beriyim. İşte aradığınız kuşak!'
Hz. Aişe validemiz olayı anlatmaya şöyle devam etti: Daha sonra kadın RasuluIIah'a gelip Müslüman oldu. Mescidin bir köşesinde ona ait bir çerge, kıl kilim veya keçeden yapılmış bir çadır vardı. Ara sıra yanıma gelir benimle konuşurdu. Ne vakit, yanıma otursa şu beyti okurdu:
Rabbimin bir cüvesidir kuşak günü Küfür diyarından kurtardı aldı beni.
Hz. Aişe son olarak şunu dedi: 'Ne zaman yanıma otursan hep bu beyti söylersin, neden acaba?' diye ona sordum. Bunun üzerine bana, bu olayı anlattı.23[23] (Kadınların mescidde/camide uyuması) Bu ifade kadınların camide kalması anlamında kullanılmıştır.
(Vişâh) Kadınların süs olarak bir omuza takıp bele doğru çaprazlama bir şekilde bağlayarak kullandıkları inci ile süslenmiş bir ziynet eşyasıdır. Vişahın, inci ile süslenmiş genişçe deriden yapılmış ve kadınların omuzlan ile böğürleri arasına taktıkları bir takı olduğu da söylenmiştir. kelimesinin ismi tasgiridir. Hem harem bölgesinde hem de dışında öldürülmesine müsaade edilen malum kuşun adıdır.
(Dedi ki: Her tarafı aramaya koyuldular. Hatta onun ön tarafına bile bakmışlar.) Hadisten ilk akla gelen manaya göre bu söz, cariye tarafından söylenmiştir. 24[24] Gaybet sigasiyla söylenmesi ise, ya iltifat sanatından ya da cariyenin kendisini onlardan tecrid etmesinden ileri gelir. Nitekim Sabit rivayetinde hadisin bu kısmı şu şekilde anlatılmıştır: "Beni aklaması için Allah'a dua ettim. Derken onların bakışları arasında çaylak geldi."
Kıldan örülmüş kilimden yapılan çadır demektir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Evi barkı olmayan müslüman kadın veya erkeklerin fitneden emin olunduğu ve çadır vs. gibi şeylerle diğer insanlarla irtibatlarını kestikleri takdirde, geceleri mescidde/camide kalmalarında ve konuşmalarında bir sakınca yoktur.
2- Kişi, sıkıntılı anlar yaşadığı ülkeden ayrılabilir. Bu kadının yaptığı gibi kendisi için daha hayırlı bir bölgeye geçebilir.
3- Küfür diyarından hicret etmek faziletli bir davranıştır.
4-Kafir bile olsa mazlumun çağrısına karşılık verilir. Hadisin akışına baktığımız zaman, zenci kadının Müslüman oluşu Medine'ye gelmesinden sonra gerçekleşmiştir.

58. Erkeklerin Mescidde/Camide Uyuması

Ebu Kılâbe Enes'ten şöyle nakletmiştir:
Ukl kabilesinden bir grup Hz. Peygamber'in yanma geldi ve Suffe'ye yerleştiler. Abdurrahman İbn Ebî Bekir şöyle demiştir: "Suffe'de kalanlar fakirdi.
440- Abdullah'tan nakledildiğine göre o, ailesi yokken bekar olduğu gençlik yıllarında Mescid-i Nebevî'de uyurmuş.25[25]
441- Sehl İbn Sa'd'dan şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber Hz. Fatıma'nm evine gitti. O esnada Hz. Ali'yi evde bulamadı. Fatıma'ya 'Amcanın oğlu nerede?' diye sordu. O da 'O-nunla aramda bir tartışma oldu, bunun üzerine bana kızdı ve evden çıkıp gitti. Yanımda kayiule yapmadı' dedi. Allah Rasulü birine 'Bak bakalım Ali nereye gitmiş' diye talimat verdi. Bir müddet sonra adam çıkageldi

---

23[23] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3835.

24[24] Ahmed Naim, bu sözü cariyenin söylediği kanaatindedir, bk. Tercid-i Sarih Tercümesi, 11, 382.

25[25] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1121,1156,3738,3740,7015; 7028,7030.

ve 'Ey Allah'ın elçisi ve setler şu anda Ali mescidde uyuyor dedi.
Hz. Peygamber mescide geldi. Bu esnada Ali uyuyordu. Ridasının bir kısmı açılmıştı. Bu yüzden vücudunun bir bölümü toprağa bulaşmıştı. Rasûlullah bir yandan toprağı temizliyor bir yandan da 'Kalk Ebu turâb! Kalk Ebu turâb1 diyordu.[26][26]

Açıklama

(Erkeklerin Mescidde/Camide Uyuması) Bu başlık erkeklerin mesidde cami-de uyumasının caiz olduğunu gösterir. Çoğunluk bu görüştedir. İbn Abbâs'ın, namaz kılmak İçin camiye gelip bu sırada uyuklayanların dışında camide uyunmasını mekruh gördüğü nakledilmiştir. İbn Mes'ûd'a göre her ne şekilde olursa olsun camide uyumak mekruhtur. İmam Mâlik ise meseleye ayrıntılı bir biçimde yaklaşmıştır. Ona göre evi barkı olan kimselerin camide uyuması mekruhtur. Evi barkı olmayanların uyuması İse, mubahtır.
(Suffe) Mescidi Nebevi'de bulunan üstü örtülü bir yerin adıdır. Yoksul Müslümanlar buraya sığınırdı.
{'Amcanın oğlu nerede?') Bu ifadeye göre, akrabalara amcaoğlu denebilir. Zira Hz. Ali, Hz. Fatıma'nm amcası oğlu değil, babasının amcasının oğludur. Allah Resulü böyle demekle, Hz. Fatma'ya kocasına bu şekilde hitap etmesini işaret buyurmuştur. Çünkü akrabalık bağlarının anılması aradaki buzların erimesine yardımcı olur. Öyle anlaşılıyor ki, Allah Resulü onların arasında meydana gelen tatsızlığı sezmiş, bunun için kızından, aralarındaki akrabalık bağını da anarak ona karşı şefkatle davranmasını istemiştir.
(Bu esnada o, uyuyordu.) Hadisin konu başlığıyla alakalı bölümü, burasıdır. Çünkü İbn Ömer'den nakledilen rivayet, evi barkı olmayan yoksul kimselerin mescidde/camide uyumasının mubah olduğunu gösterir. Bu konudaki diğer
rivayetler de bu doğrultudadır. Sadece Hz. Ali'nin bu olayını anlatan rivayet, herkesin camide uyuyabileceğine delalet eder. Ancak gece uykusu ile gündüz yapılan kayiule uykusunu birbirinden ayrı değerlendirmek de mümkündür.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Camide kayiule yapılabilir.
2- Öfkeli birine sinirlendirmeyecek şekilde şaka yapılabilir. Bu şekilde öfkesinin dinmesine yardımcı olunur.
3- Bir kimseyi babasından başka bir şeye nispet ederek ona künye verilebilir. Ayrıca künyesi olan birine başka bir künye daha verilebilir.
4- Sinirlenmediği takdirde birine künye ile lakap takılabilir. Nitekim "Edeb Bölümü"nde bu lakap ile (Ebu Turâb) çağrılmanın Hz. Ali'nin hoşuna gittiğine dair rivayetlere yer vereceğiz.
5- Damadın öfkesini dindirmek ve ona güzel söz söylemek caizdir.
6- Bir baba, kızının evine kocasının kızmayacağını bildiği zaman, onun iznini almadan girebilir.
7- Namaz dışında omuzların açılmasında hiçbir sakınca yoktur.
442- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir:
"Eh!-i Suffe'den yetmiş kişi gördüm. Hiçbirinin ridası yoktu. Ya İzarları ya da boyunlarına bağlayıp aşağı doğru saldıkları örtüleri vardı. Bunların da bazısı, diz kapakları ile topuklarının arasına, bazısı ise topuklarına kadar uzanırdı. (Namazda iken) [27][27] Avret mahallinin görüneceğinden korktukları için elleriyle onu toplarlardı."

Açıklama

(Ehl-i Suffe'den yetmiş kişi gördüm) Bu İfade, ehl-İ suffe'nin yetmiş kişiden fazla olduğunu gösterir. Ebu Hureyre'nin görmüş olduğu yetmiş kişi, Hz. Peygamberin maûne

---

[26][26] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3703, 6204, 6280.

[27][27] bk. Kastalânî, îrşûduVsâri, II, 114.[Mütercim]

gazvesine gönderdiği yetmiş kişinin dışında kalan kimselerdi. Bi'r-i maûne gazvesine gönderilenler de, Suffe'de kalan sahabîlerdi. Ancak hepsi Ebu Hureyre'nin Müslüman olmasından önce orada şehit düşmüştü.

59. Seferden Dönünce Namaz Kılmak

Ka'b İbn Mâlik şöyle demiştir: "Rasulullah bir seferden döndüğü zaman ilk önce mescide gider ve orda namaz kılardı."
443- (Hallâd İbn Yahya, Mis'ar ve Muharib İbn Disâr kanalıyla) 28[28] Câbir İbn Abdillah'tan şöyİe nakledilmiştir:
Allah Resûlü'nün mescidde olduğu bir sırada onun yanma vardım. (Ravilerden Mis'ar, 'zannımca Muharib, Câbir'in kuşluk vakti geldiğini belirtti' demiştir.) Bana 'iki rekat namaz kıl' diye emretti. Ondan alacağım vardı. Borcunu ödedi, bir miktar da fazla verdi.29[29]

Açıklama

(Seferden Dönünce Namaz Kılmak) Bu ifade bir seferden dönünce camide namaz kılmak anlamında kullanılmıştır. İmam Buhârî Ka'b'dan nakledilen rivayetin akabinde Câbir'den gelen hadisi zikretmek suretiyle Hz. Peygarnber'in fiili ile emrini birleştirmiştir. Böylece seferden sonra namaz kılmanın Allah Resûlü'ne özgü özel bir durum olarak anlaşılmaması gerektiğini ifade etmiştir.
(Borcunu ödedi) Söz konusu borç, Câbir'in devesinin 1/8'i idi.
Nevevî şöyle demiştir: "Bu hadiste bahsi geçen namaz, seferden döndükten sonra kılman "kudüm namazı"dır. Camiye giren kimsenin oturmadan önce kılması emredilen tahiyyetu'l-mescid namazı değildir. Ancak bu namaz, tahiyyetü'l-mescid namazının yerine de geçer.
Bir sebebe dayalı olarak da olsa, yasaklanan vakitlerde namaz kılmayı haram kabul çden bazı kimseler, hadiste geçen "kuşluk vakti" İfadesini delil olarak kullanmışlardır. Ancak burada onlar için bir delil söz konusu değildir. Çünkü söz konusu olay, herkesin gözü önünde gerçekleşmiştir."

60. Camiye Girince İki Rekat Namaz Kılmak

444- Ebu Katâde es-Selemî'den Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: İçinizden biri camiye girdiği zaman oturmadan önce iki rekat namaz kilsini.30[30]

Açıklama

(iki rekat) Bu ifade, ittifakla hadisin iki rekattan fazla namaz kılmaya delalet etmediğini gösterir. Söz konusu namazın iki rekattan az olup olmayacağı konusunda ise ihtilaf vardır. Doğrusu bu hadise uymaktır. Allah Resûlü'nün bu sünneti iki rekattan az bir namazla gerçekleşmez. Fetva ehli, bu hadisteki emrin, mendup bir hükme delalet ettiği kanaatindedir. İbn Battal, Zâ-hîri mezhebine mensup kimselerin buradaki emri, farz olarak telakki ettiğini nakletmiştir. İbn Hazm ise, bunun farz olmadığını sarih bir şekilde ifade etmiştir.
Hz. Peygamber'in ön safa doğru ilerlemeye çalışan bir adama, "Cemaate eziyet ediyorsun, otur!" demesi, tahiyyetu'l-mescid namazının farz olmadığını gösterir. Çünkü Allah Resulü o adama, bu namazı kılmasını emretmemiştir. Tahâvî ve daha başkaları bu rivayeti, tahiyyetü'l-mescid namazının farz olmadığına delil olarak kullanmışlardır. Ayrıca Tahâvî şöyle demiştir: "Hadisteki emir, namaz kılınmasının yasaklandığı vakitler için

---

28[28] bk. İbn Hacer, Fethu'1-Bâri, I, 639. [H.Aldemir]

29[29] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1801, 2097, 2309, 2385. 2494, 2470, 2603, 2604, 2728. 2861, 2967, 3087, 3089, 3090, 3052, 5079, 5080, 5243, 5244, 5245, 5246, 5247, 5367, 6387.
30[30] Hadîsin geçtiği diğer bir yer: 1164.

geçerli değildir." Bana göre, ortada iki tane umum ifade eden nas vardır. Bunlardan biri, herhangi bir ayrıntıya girmeden camiye giren herkesin namaz kılmasını emreden hadis, diğeri ise belirli vakitlerde namaz kılmayı yasaklayan nastır. O halde, ikisinden birisinin tahsise uğraması gerekir. Bazıları, yasağı tahsis edip emri umumiliği üzerine bırakmıştır. Şafiler'e göre bu görüş, daha doğrudur. Bazıları da bunun tam tersini yapmıştır. Bu da, Hanefilerle Malikiler'in görüşüdür.
(oturmadan önce) Bir grup ilim adamı, mescide girdikten sonra iki rek'at namaz kılmadan oturan kimsenin tekrar ayağa kalkıp bu namazı telafi etme şansının olmadığını açık bir dille beyan etmişlerdir. Ancak bu görüş eleştiriye açıktır. Çünkü İbn Hibbân'ın "Sahfh"inde naklettiği rivayete göre Ebu Zerr mescide girdiği zaman Allah Resulü ona İki rekat namaz kıldın mı?' diye sormuş. Ebu Zerr 'hayır' diye cevap verince 'Kalk ve iki rekat namaz kıl' buyurmuştur. İbn Hibbân kitabında bu hadise "Tahiyyetü'l-mescid Namazı Oturmakla Geçmez" şeklinde bir başlık koymuştur. "Cuma Bölümü"nde geleceği gibi Süİeyk kıssası da bu kabildendir.
el-Muhib et-Taberî şöyle demiştir: "Tahiyyetü'l-mescid namazının oturmadan önceki vakti, faziletli bir vakit, oturduktan sonra ayağa kalkıp da kılındığı vakti ise, bu namazın kılınabileceği caiz olan bir vakittir denebilir. Ya da, oturmadan önce kılınması eda, oturduktan sonra kılınması ise. kazadır. Hatta oturduktan sonra da dini açıdan bu namazın kılınabilmesi, oturmanın uzun sürmediği zamanlarda mümkündür denebilir."

Faydalı Bir Not

Ebu Katâde'den nakledilen bu hadisin bir vürûd sebebi vardır. Şöyle ki; "Ebu Katâde bir gün mescide girdiğinde Hz. Peygamber'i ashabının arasında otururken gördü. O da, onların yanma oturdu. Bunun üzerine Allah Resulü Namaz kılmaktan seni ne alıkoydu?' diye sordu. Ebu Katâde, 'Seni ve ashabını otururken gördüm (bu yüzden ben de oturdum) diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: "İçinizden biri camiye girdiği zaman iki rekat namaz kılmadan oturmasın!" Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. İbn Ebî Şeybe başka bir kanalla Ebu Katâde'den şöyle nakletmiştik "Hz. Peygamber Camilere hakkını verin! buyurdu. Orada bulunan ashab, Camilerin hakkı nedir?' diye sorunca şöyle buyurdu: Oturmadan önce iki rekat namaz kılmaktır."

61. Camide Abdest Bozmak

445- Ebu Hureyre'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "İçinizden biri ahdestini bozmadın namaz kıldığı yerde sürece melekler onun için bağışlanma diter: Allah'ım onu ığışla! Allah'ım ona merhamet et! derler."

Açıklama

(Camide Abdest Bozmak) el-Mâzirî şöyle demiştir: "İmam Buhârî, abdestsiz mseleri cünüp kimseler gibi görüp, onların camiye girmesini ve camide otur-
asını haram kabul edenlere itiraz edildiğine bu başlık ile işaret etmiştir." Bu rivayette bahsi geçen abdestsizlik hali, yellenme vs. gibi durumlarla zkonusu olur. Ancak bunun diğer hades türlerini de kapsayacağı söylenmiştir, abi ki, kötü karşılanacak bir şey yapılmaması gerekir. Nitekim İmam Müslim'in aklettiği şu rivayette geçen "abdestini bozmadığı ve cemaate eziyet vermediği İrece" ifadesi de bunu desteklemektedir.
(Melekler onun için bağışlanma diler) Buradaki meleklerden maksat, hafaza eya gezici meleklerdir. Ya da bu lafız, bütün melekleri içine alacak kadar kapımlıdır.
[namaz kıldığı yerde durduğu sürece) Bu ifadeden, söz konusu kişinin bumduğu yeri terk ettiği zaman, meleklerin bağışlanma dilemesinin de sona ereşği anlaşılır.
"Camide Oturup Namazı Beklemek" konusu işlenince, namazı beklemenin e kadar faziletli bir amel olduğu anlatılacaktır. Kişi camide ister oturduğu yeren ayrılmasın isterse yerini değiştirsin, alacağı sevap değişmez. Hadise göre ülah Resulü şöyle buyurmuştur: "Namazı beklediği sürece amaz sevabı almaya devam eder." Buna göre Hz. Peygamber Fıaz için hazırlanmış her yer manasına hamledilebilir. Böylece iki hadis arasında erhangi bir çelişkiden söz edilemez. (abdestini bozmadan) Bu ifade, kişi camide kalsa bile,

abdestini bozmasının neleklerin bağışlanma dilemesine son vereceği anlamına gelir. Bu hadise göre amide abdest bozmak, daha önceki bölümlerin birinde ifade edilen ve keffâreti ilan balgam çıkarmaktan daha çirkin bir davranıştır. Ancak bunun için bir îeffâret belirtilmemiştir. Aksine bu işi yapan, meleklerin bağışlama dilemesinden hıahrum bırakılmıştır. Malum olduğu üzere meleklerin dualarının kabul olunması umulur. Çünkü Allah Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Ancak Allah'ın hoşnut olduğu kimselere şefaat ederler.[31][31]

62. Mescidin Yapılması

Ebu Saîd şöyle demiştir: "Mescidin tavanı hurma yaprakları ve soyulmuş hurma dallarıyla örtülüydü."
Hz. Ömer mescidin yapılmasını emretti ve (yapı ustasına) şöyle dedi: İnsanları yağmurdan koru! Kırmızı ve san renkleri kullanmaktan kaçın! Aksi takdirde insanları fitneye sürüklersin!" Enes İbn Mâlik şöyle dedi: "Yapılan camilerle övünürler, ama onları çok az ihya ederler." İbn Abbâs da şöyle demiştir: "Yahudi ve Hıristiyanların (mabedlerini) süslediği gibi siz de camilerinizi süsleyeceksiniz."

Açıklama

(Mescidin Yapılması) Bu başlıktaki mescid ile Mesdd-i Nebevi kasdediL mistir.
(Aksi takdirde insanları fitneye sürüklersin) İbn Battal şöyle demiştir: "Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in aleyhi üzerindeki şekillerden dolayı hamîsa denen örtüyü Ebu Cehrn'e geri göndermesine ve ona 'Bu, beni namazda oyaladı' demesine bakarak bu kanaate ulaşmıştır."
Hz. Ömer'in bu konuya ilişkin özel bir bilgiye sahip olma ihtimali de vardır.
(Yapılan camilerle övünürler) Burada muallak olarak zikredilen bu rivayet, Ebu Ya'lâ'nm "MüsnecTinde ve İbn Huzeyme'nin Ebu Kılâbe kanalıyla, senedi kaydedilerek zikredilmiştir. Buna göre Enes şöyle demiştir; "Rasûluliah'ı şöyle derken işittim: Öyle bir zaman gelecek ki, ümmetimin fertleri cami yaptırmakla birbirine karşı övünecekler ama onhnpek az ihya(imar) edecekler."

Not

(ama onlan pek az ihya(imar) edecekler) Camilerin ihyası (İmarı), binayı dikmekle değil, namaz kılmak ve Allah'ı anmakla olur. Bağavî şöyle demiştir: "Teşyîd, yüksek binalar yapmak demektir. Yahudi ve Hıristiyanlar kitaplarını tahrif edip değiştirdikten sonra mabedlerini süslemişlerdir."
446- Salih İbn Keysân, Nâfi'Yıin Abdullah'ın kendisine şöyle bildirdiğini nak-letmiştir:
"Rasulullah'ın saiiaihhu deyhi w sfeUnr döneminde Mescid-i Nebevi kerpiçle bina edilmişti. Tavanı hurma yapraklarından, direkleri ise hurma ağaçlarının gövde kısımlarından oluşuyordu. Ebu Bekir, mescidin bu yapısına, herhangi bir ilavede bulunmadı. Hz. Ömer mescidi genişletti. Ancak Hz. Peygamber dönemindeki gibi kerpiç ve hurma dalı ile yeniden inşa etti. Direklerini ise odundan yaptı. Daha sonra Hz. Osman mescidin yapı tarzını değiştirdi. Mescidi çok genişletti. Duvarlarını nakışlı taşlar ve kireçle ördü. Sütunlarını, nakışlı taşlarla yükseltti. Tavanını İse sac adı verilen bir ağaçtan yaptı."

Açıklama

(sac) Hindistan'dan gelen malum ağacın adıdır. İbn Battal ve diğerleri şöyle demiştir: "Cami yapımında sünnet olan, itidalli olmak ve caminin tezyininde aşırıya kaçmamaktır." Zira Hz. Ömer, kendi döneminde fetihlerin çoğalıp maddi refahın artmasına rağmen Mescid-i Nebevî'nin şeklini değiştirmemiştir. Sadece onu yeniden inşa etmeye ihtiyaç duymuştu. Çünkü hurma dallarından oluşan tavanı, haşereler tarafından yendiği için delik

---

[31][31] el-Enbiyâ 21/28.

deşik hale gelmişti.
Daha sonra Hz. Osman dönemi geldi. Onun zamanında mâlî İmkanlar daha da arttı. Buna rağmen o, aşırı süse kaçmadan mescidin genel görünümünü güzelleştirdi. Yine de bazı sahabiler onu eleştirmekten geri durmadı. Nitekim ilende bu konu ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. İlk defa camileri aşırı biçimde süsleyen Velid İbn Abdİlmelik İbn Mervân olmuştur. Bu hâdise, sahabe döneminin sonlarında vuku bulmuştu. Fitne çıkmasından endişe ettiği için bir çok ilim adamı bu uygulama karşısında tepki göstermeyip sessiz kalmıştır. Bazıları ise buna ruhsat vermiştir. Mesela Ebu Hanîfe bu kanaattedir. Ancak bunun, camilere saygı göstermek düşüncesi İle ve hazineden gelen ödeneklerle yapılmamasını şart koşmuşlardır.
İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "İnsanlar yüksek binalar yapıp evlerini süslemeye başlayınca, camilerin basit konuma düşmemesi için süslenmesi daha uygun oldu." Fakat şu şekilde ona itiraz edilmiştir: "Eğer camilerin süslenmesinin yasaklanması, şaşaalı bir yaşamı terk etme konusunda selefe uymaktan ileri geliyorsa, onun söyledikleri doğrudur. Yok eğer süslerin namaz kılanın zihnini dağıtmasından endişe duyulduğu için yasaklanmışsa söyledikleri geçersizdir. Çünkü yasağın illeti devam etmektedir."
Enes'ten nakledilen bu hadis, meydana gelecek bir olayı haber verdiği için peygamberliğin ispatında kullanılan mucizelerden biridir. Nitekim, önceden bildirilen bu durum, haber verildiği gibi meydana gelmiştir.

63. Cami Yapımında Yardımlaşmak

"Allah'a ortak koşanlar, kendilerinin kafirliğine bizzat kendileri şahitlik ederlerken, Allah'ın mescitlerini imar etme yetkileri yoktur. Onlann bütün işleri boşa gitmiştir. Ve onlar ateşte ebedî kalacaklardır. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.[32][32]
447- İkrime'den şöyle nakledilmiştir: İbn Abbâs bana ve oğlu Ali'ye "Ebu Saîd'e gidip ne dediğini dinleyin" dedi. Biz de kalkıp gittik. Bir de baktık ki, o bir bahçeyi suluyordu. Sonra ridasmı tuttu ve ayaklarını elbisesinin içine sokarak oturdu. Sonra da konuşmaya başladı. Derken lafı, cami yapımına getirdi ve şöyle dedi: "Biz kerpiçleri birer birer, Ammâr ise, ikişer ikişer taşıyordu. Allah
Resulü onu böyle görünce üzerine bulaşan tozu temizlemeye başladı. Bir yandan da, şöyle buyurdu: "Vâh Ammâr'a!.. Onu azgın bir grup öldürecek... Ammâr onîan cennete, onlar da kendisini cehenneme davet edecek...'
Bunun üzerine Ammâr 'Fitnelerden Allah'a sığınırım!' dedi.[33][33]
(Allah'ın mescitlerini) Bu ifade ile secde yapılan veya namaz kılmak için tahsis edilen yerler kasdedilmiş olabilir, ikinci ihtimale göre, imardan maksat, caminin İnşası olabileceği gibi camilerde Allah'ı anmak için bulunmak da olabilir.
(Suluyordu) Bu hadiste, bütün ilmi bir tek kişinin öğrenemeyeceğine işaret vardır. Çünkü İbn Abbâs, ilminin genişliğine rağmen, oğluna gidip Ebu Saîd'den bir şeyler öğrenmesini emretmiştir. Belki de onun, kendisinin bilmediği bir-şeyi bildiğinden haberdardı. Ya da, âli isnada ulaşması için oğlunu ona göndermiş de olabilir. Zira Ebu Saîd çok önceden sahâbî olma şerefine nail olmuş ve Hz. Peygamber'den İbn Abbâs'a göre daha fazla hadis işitmişti.

Bu Hadisten Selef-İ Salihinin Şu Özellikleri Ortaya Çıkar:

1- Tevazu sahibi idiler.
2- Kibirden uzak dururlardı.
3- Birbirlerinin yaşam standartlarına muttali idiler.
4- Faziletli kimselerin üstün yönlerini kabul ederlerdi.

---

[32][32] et-Tevbe 9/17-18.

[33][33] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 2812.

5- İlim öğrencisine lütufkâr davranırlardı.
6- ilim talebesinin ihtiyaçlarını karşılamayı kendi ihtiyaçlarını karşılamaya tercih ederlerdi.
(Sonra ridasını tuttu ve ayaklarını elbisesinin içine sokarak oturdu.) Bu hadise göre ilim öğretmek için gerekli hazırlıklar yapılır, fitne ve baskının olduğu dönemlerde hadise saygıdan dolayı hadis rivayet edilmez.
(Ammâr ise, İkişer İkişer taşıyordu) Ammâr kerpicin birini kendi yerine, ötekini Allah Resûlü'nün yerine taşıyordu, Buna göre hayır işlerinde meşakkate girmek caizdir. Ayrıca, maslahatların gerektirdiği ölçüde ve cami yapmanın fazileti sebebi ile Öndere saygı gösterip onun yerine iş yapılır.
(Üzerine bulaşan tozu) Burada, Allah yolunda çalışan birine fiilî ve sözlü olarak iyilikte bulunup ona karşı onur verici davranış sergilemek söz konusudur.
Burada Ammâr'ı öldürenler kasdedilmiştir. Nitekim hadisin bu kısmı başka bir senetle "Onu kendisinin cennete davet edeceği azgın bir kitle/ bir grup öldürecek..." şeklinde nakledilmiştir.
Ammâr Sıffin savaşında Hz. Ali'nin yanında yer almıştı. Onu öldürenler ise Muâviye'nin yanında Hz. Ali'ye karşı savaşıyorlardı. Malum olduğu üzere Muâvİye'nin de yanında bazı sahâbîler bulunuyordu. Onların cehenneme davet etmesi nasıl mümkündür?" şeklinde bir itiraz yöneltilecek olursa şu şekilde cevap verilir: "Bazı sahâbîler, cennete davet ettiklerini zannediyorlardı. Onların her biri müctehiddi. Dolayısıyla onlar zanlarına tabi olduklarından dolayı kınanamaz. Buradaki cennete davet etmekten maksat, cennete ulaştıracak vasıtaya davet etmektir. O da, devlet başkanına İtaat etmektir. Benzer şekilde Ammâr da onları, Hz. Ali'ye itaate çağırıyordu. Çünkü o dönemde itaat edilmesi gereken devlet başkanı oydu. Kısacası her iki taraf birbirinin aksine çağrıda bulunuyordu. Ancak onların bu şekilde davranmaları mazur görülür. Çünkü kanaatleri doğrultusundaki tevillerine göre böyle davranmışlardı."
İbn Battal Mühelleb'e tabi olarak şöyle demiştir: "Azgın bir grup ifadesi Haricîler hakkında kullanıldığı zaman yerinde bir ifade olur. Nitekim Hz. Ali, kendilerini cemaate çağıran Ammâr'ı onlara elçi olarak göndermişti. Ancak bu ifade, ashâb-ı kiramdan herhangi biri için kullanılamaz." Bir çok sarih de bu konuda ona tabî olmuştur. Ancak birkaç açıdan bu görüş tenkit edilir:
1- Haricîler Ammâr'm öldürülmesinden sonra Hz. Ali'ye baş kaldırmışlardır. Bu konuda ilim ehli arasında bir görüş farklılığı sözkonusu değildir. Çünkü hâricîlik, tahkim olayından sonra başlamıştır. Tahkim ise, Sıffîn savaşının sona ermesinin akabinde gerçekleşmişti. Ammâr ise kesinlikle bu hadiseden önce öldürülmüştü. Ölümünden sonra Hz. Ali'nin onu, Haricîlere elçi olarak göndermesi düşünülemez.
2- Hz. Ali'nin Ammâr'ı elçi olarak gönderdiği toplum, Küfe halkıdır. Cemel vakasından önce onu Kufe'ye göndererek Kufelilerden Hz. Âişe ve onunla birlikte hareket edenlere karşı kendi yanında savaşa girmelerini istemişti. Hz. Âişe ile birlikte hareket eden sahâbîler vardı. Hatta Muâviye'nin yanında yer alan sahâbîlerden daha faziletli olanlar vardı. Dolayısıyla Mühelleb yağmurdan kaçarken doluya tutulmuştur. Ayrıca onlara Haricîler demek, son derece yanlıştır.
3- O, eksik olan bu rivayette geçtiği üzere hadisi lafzî olarak anlayıp açıklamıştır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Hz. Peygamber'İn nübüvvetinin alametlerinden biri dadey. ha ortaya çıkmıştır.
2- Hz. Ali ve Ammâr'ın faziletleri belli olmuştur.
3- Bu rivayet, savaşa girmekle hata ettiğini, isabetli bir karar veremediğini iddia ederek Hz. Ali'ye düşmanca tavır alanlara cevap niteliğindedir.

64. Minber Ve Caminin Diğer Ahşap Malzemesi Hakkında Marangozlardan Ve Sanatkarlardan Yardım İstemek

448- Sehl'den şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber bir kadına haber gönderip 'Marangoz kölene emret de benim için üzerine oturacağım bir minber yapsın' buyurdu."
449. Câbir'den şöyle nakledildi; "Kadının biri 'Ey Allah'ın elçisi sizin mescitte üzerine

oturacağınız bir şey yaptırayım mı? Zira benim marangoz bir kölem var.' dedi. Hz. Peygamber de 'Eğer istiyorsan bir minber yaptır buyurdu.[34][34]

Hadislerden Çıkan Sonuçlar

1- İstemeden yapılan çalışmalar (yardım ve İyilikler) kabul edilir.
2- Yerine getireceği bilinen birinin yerine vaatte bulunulabilir.
3- Hayır işleri yaparak, iyi insanlara yaklaşılabilir.

65. Mescid/Cami Yaptıran Kimse

450- Ömer İbn Katâde'den şöyle nakledilmiştir: "Ubeydullah el-Havlânî, Mescid-i Nebevî'yi yeniden inşa ettiği zaman, İnsanların kendisi hakkında ileri geri konuşmaya başladığı bir sırada Hz. Osman'ın şöyle dediğini nakletmiştir: 'Hakkımda çok ileri gittiniz. Oysa ben, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu İşittim: Her kim bir mescid/camt yaptırırsa (Ravilerden Bukeyr kendisinden önceki raviyi kasdederek zannımca Allah rızasını gözeterek kaydını da zikretmişti' demiştir.) Hak Teâtâ da onun için cennette onun bir benzerini inşa eder."

Açıklama

(Mescid/cami Yaptıran Kimse) Bu başlık, mescid/cami yaptıran kimselerin faziletine ilişkindir.
(insanlar kendisi hakkında ileri geri konuşmaya başladığı bîr sırada) Bu olayın açıklaması İmam Müslim'in naklettiği şu rivayette mevcuttur: "Hz. Osman Mescid-i Nebevt'yi yeniden inşa etmeyi düşününce, diğer sahâbîler bunu yadırgadı ve mescidin eski halinde kalmasını istediler." Sahabe mescidin, Allah Resûlü'nün aleyhi ve dönemindeki haliyle kalmasını arzuluyordu.
Beğavî "Şerhu's-sünne" adlı eserinde şöyle demiştir: "Sahabe, Hz. Osman'a, mescidi genişleteceği için itiraz etmemiştir. Aksine mescidi nakışlı taşlarla yeniden yapacağı için karşı çıkmışlardır."
(Hakkımda çok ileri gittiniz.) Bu ifadeyle, sahabenin Hz. Osman'a itiraz ederken söyledikleri sözler kasdedilmiştir.

Not

Hz. Osman'ın Mescid-i Nebevî'yi yeniden inşa etmesi, meşhur olan görüşe göre h.30'da gerçekleşmiştir. Bir başka görüşe göre de, hilafetinin son senesinde meydana gelmiştir.
(Her kim bir mescid/cami yaptırırsa) Bu ifadede mescid lafzı, umum ifade etmesi için nekira olarak kullanılmıştır. Bu sayede hem büyük, hem de küçük mescidleri/camileri kapsar. Nitekim bu hadis, Tirmizî'nin Enes İbn Mâ-lik'ten naklettiği rivayette "küçük veya büyük bir mescid' şeklinde geçmektedir. İbn Ebî Şeybe ise bu konuda zikredilen hadisi başka bir senetle nakletmiştir. Söz konusu rivayette hadiste şu ilave mevcuttur: "bağırtlak kuşunun yumurtlamak için yaptığı yuva kadar olsa bile"
Alimlerin çoğu bu ifadeyi, mübalağalı kabul etmiştir. Çünkü bağırtlak kuşunun yumurtasını bırakıp üzerinde uyumak için yaptığı yuva, namaz kılacak kadar geniş olamaz. O halde bu ifade, her kim ihtiyaç miktarı kadar mescide/camiye ilavede bulunursa, yaptığı ilave miktarı kadar sevap kazanır. Ya da camiyi inşa edenlerin alacağı sevaba ortak olur. Herkes yaptığı miktar kadar sevap kazanır. Bütün bu yorumlar, mescid/cami ile akla ilk gelen mana, yani namaz için tahsis edilen mekan kasdedildiği zaman geçerlidir. Eğer mescid ile secde yapılan yer, yani namaz kılanın alnını koyduğu yer kasdediliyorsa bu anlatılan yorumlarda hiç birine gerek kalmaz. Ancak yaptırmak ifadesi gerçekten bir bina inşa etmek manasını akla getirmektedir.
(Allah'ın rızasını gözeterek) Yani ihlaslı bir şekilde mescid/cami yaptırırsa.

---

[34][34] Hadisin geçtiği diğer yerler: 918, 2095, 3584, 3585.

Not

İbnu'İ-Cevzî şöyle demiştir: "Her kim yaptırdığı camiye kendi adını verirse, ihlastan uzaklaşır. Kim de ücret mukabili mescid/cami yaparsa, ihlastan yoksun olduğu için bu hadiste belirtilen va'dden nasibini alamaz. Ancak genel olarak sevap kazanabilir."
Sünen musannıfları ile İbn Huyezme ve Hâkim Ukbe İbn Amir'den merfû1 olarak şu hadisi nakletmelerdir: 'Allah Teâlâ bir ok ile üç kişiyi cennete sokar: Sevabını Allah'tan umarak yapanı, onu atanı ve atmada yardımcı olanı.' Bu hadiste geçen 'Sevabım Allah'tan umarak' ifadesi, yaptığı iş ile mücahidlere yardımcı olmayı hedefleyen kimseleri içine alır. Bu ifade, hem gönüllü çalışan, hem de ücret mukabili çalışan ok ustalarını kapsar. Ancak ihlas sadece gönüllü kimselerde görülür.
Hadiste geçen sevap, yeryüzünün belli bir parçasını, üzerine bir bina kurmadan etrafını duvarla çevirerek mescide/camiye tahsis eden kimse için de geçerli midir? Ya da sahip olduğu binayı mescid/cami olarak vakfeden kimseler bu sevaba nail olabilir mi? Eğer hadisin lafzını esas alırsak bu sorulara olumsuz cevap veririz. Yok eğer hadisin manasını esas alırsak olumlu cevap veririz. Bu görüş tercihe biraz daha yakındır. ^ (yaptı [yukarıda "yaptırdı" şeklinde tercüme etmeyi tercih ettik) fiili, bilfiil yapmanın gereklerini yerine getirmeye denir. Ancak hadisin manası mescid/cami yaptırmayı emreden kimselerin de bu sevaba ortak olduğunu gösterir. Nitekim Hz. Osman'ın da bu hadisi delil olarak kullanması bu yorum İle örtüşür. Çünkü o, hadisi kendi talimatlarına delil olarak kullanmıştır. Malum olduğu üzere o, bizzat mescidin inşasına soyunmamıştır.
Hak Teâlâ da onun için cennette onun bir benzerini inşa eder) İnşa etmenin Allah'a nispet edilmesi, mecazîdir. Burada inşa etmenin öznesinin zikredilmesi, Hak Teâlâ'yı tazim içindir. Ancak, dinleyenlerin gönüllerini yumuşatmak veya söz konusu inşanın dünyada iken mescid/cami yapan kimseler tarafından gerçekleştiği vehmine sed çekmek için zikredildiği de söylenmiştir.
onun bir benzerini mahzuf bir masdarın sıfatıdır. Takdiri ise şöyledir: kelimesinin İki türlü kullanımı vardır:
a) Mutlak olarak müfred sıyğasiyla kullanılır: Mesela şu âyet-i kerîmede böyle bir kullanıma sahiptir Bu yüzden dediler ki: Kavimleri bize kölelik edip bize taparken, bizim gibi olan bu iki adama inanır mıyız?")
b) Müfret, tesniye ve cem' bakımından kendinden öncekine tabi olur. Mesela şu âyette böyle bir kullanım söz konusudur: Sizin gibi topluluklardır:[35][35]
Birinci kullanıma göre, mescid/cami yaptıranların alacakları karşılık, çeşitli binalar olur. Böylece iyiliklerin on misli ile karşılanacağından hareketle hadisteki kaydını problemli görenlere cevap verilmiş olur. Çünkü burada, Allah Teâlâ'nın cami yaptıranı, onun benzeri on bina ile ödüllendirme ihtimali vardır. Bu soruna, Allah Resûlü'nün bu hadisi "Kim bir iyilik yaparsa ona on katı vardır [36][36] ayetinin nüzulünden Önce söylediğini belirterek cevap vermek ise pek isabetli değildir. Aynı şekilde bir ile takyidin, birden fazlaya delalet edebileceğini belirterek verilen cevap da uygun değildir. İnsanın aklına ve gönlüne yatan cevaplardan biri de şudur: Buradaki benzerlik kemiyet bakımındandır. Fazla sevap ise, keyfiyet bakımındandır. Şöyle ki, nice bir ev vardır ki, on evden, hatta yüz evden daha üstündür.
Burada benzerlikten maksat, söz konusu iyiliğin başka bir şeyden değil de sadece bina cinsinden karşılığının verilmesidir. Bunu söylerken de diğer hususlar dikkate alınmamıştır. Ancak burada, dünyanın darlığı ve cennetin genişliğine bakınca iki dünya arasında kesinlikle fark olduğu ortaya çıkar. Çünkü Buhârî'de geçtiği üzere bir karış cennet, dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır. Ahmed İbn Hanbel de Vasile hadisinde şu ifadeleri nakletmiştir: "Allah ona, cennette dünyadakinden daha hayırlı bir bina dikti." Bu hadis de göstermektedir ki; benzerlik ile bütün yönlerden birbirine denk olma kasdedilmemiştir. Bu konuda Nevevî de şöyle demiştir: "Belki de burada şu kasdedilmiştir: Dünyada cami yaptırana cennette verilecek binanın üstünlüğü, dünyada camilerin evlere olan üstünlüğü gibidir."

---

[35][35] el-En'am, 6/38
[36][36] Gİ-Mü'minun, 23/47

(cennette) bu câr ve mecrûr, fiiline mutallıktır. Ya da «di-'den hâldir. Bu hadiste, cami yaptıranlann cennete gireceğine İşaret edilmiştir. Çünkü, ona ödül olarak yapılacak bina, oturması içindir. Cennete girmeden de, binasında oturması düşünülemez.

66. Mescide Girince Okların Uçlarını Tutmak

451- Süfyan'dan şöyle nakledilmiştir: Amr'a tâbir İbn Abdullah'ın "Bir adam Mescid-i Nebevî'ye geldi, yanında oklar taşıyordu. Allah Resulü ona, demir sahip buyurdu" dediğini işitip işitmediğini sordum.37[37]

Açıklama

(Tutmak) Bu ifadenin, "camiye oklarla giren kimsenin oklarına sahip çıkması müstehapür" şeklinde anlaşılması mümkündür. Buhârî ve Müslim Hammad İbn Zeyd kanalıyla şu rivayeti nakletmişlerdir: 'Adamın biri, yanında taşıdığı oklarla camiye girdi. Okların demir ucu (torbasının dışına taşmış) görünüyordu. Bunun üzerine herhangi bir Müslümana zarar vermemesi için okların ucuna sahip çıkması emredildi."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

İbn Battal Hadisten çıkan sonuçlan şöyle sıralamıştır:
1- Kanın, azına da çoğuna da saygı gösterilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.
2- Müslümanın dokunulmazlığı bir kez daha te'kid edilmiştir.
3- Camiye silah sokulması caizdir.

67. Caminin İçinden Geçmek

452- Ebu Bürde babasından Hz. Peygamber'in öyle buyurduğunu nakletmişür:
"Camimizin veya pazarımızın bîr bölümünden okla geçen herkes, okunun ucuna sahip olsun! Okun ucunu tutmayarak bir müslümanı yaralamasın! 38[38]
(Caminin İçinden Geçmek) Bu başlık, caminin içinden geçmenin caiz oidu-ğunu gösterir.

68. Camide Şiir Okumak

453- Ebu Seleme İbn Abdurrahman İbn Avf, Hasan İbn Sâbit'in Ebu Hureyre'den "Allah adına söyle! Allah Resulünün 'Ey Hassan, Rasûlullah adına cevap ver! Allah'ım! Onu ruhu'l-kudüsle destekle' dediğini duymadın mı?! diyerek şahitliğine müracaat ettiğini, onun da 'evet' dediğini nakletmiştir."

Açıklama

(Camide Şiir Okumak) Bu başlık camide şiir okumanın hükmünü araştırmak için konmuştur.
(Onu ruhu'l-kudüsle destekle') Ruhu'l-kudüs'ten maksat, Cebrail'dir Hassân'm Hz. Peygamber'in yerine cevap vermesinden maksat ise, Rasûlullah'i ve ashabını hicveden kâfirlere karşılık vermesidir. Nitekim Tirmizî Hz. Aişe'den şöyle nakletmiştir: "Allah Resulü Mescid-i Nebevî'de Hassan için bir minber koydurmuştu. Hassan oraya çıkıp kâfirleri hicvederdi." İbn Battal şöyle demiştir; "Bu konuda zikredilen hadise göre Hassan, Hz. Peygamber'in huzurunda camide şür söylememiştir. Ancak İmam Buhârî'nin "Vahyin Başlangıcı Bölümünde" Saîd kanalıyla naklettiği rivayete göre Hassân'a "Benim adıma onlara cevap ver!" demesi Mescid-i Nebevî'de gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Hassan da, müşriklere karşı cevap olarak söylediği beyitleri okumuştu." İbn Battal dışında kalan

---

37[37] Hadisin geçtiği diğer yerler: 7073, 7074.

38[38] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 7075.

sarihler ise şöyle demiştir; "Buhârî, Hz. Peygamber'in Has-sân'dan şiir okumasını istemesinden hareketle burada, içeriği hak olan şiirlerin hak olduğunu ifade etmek istemiştir. Eğer şiir hak olursa, diğer sözler gibi camide söylenmesinde bir sakınca yoktur. Aksi takdirde boş ve çirkin söz örneklerinde olduğu gibi yasaklanır.
Bu konuda İbn Huzeyme'nin "Sahfh"inde, Tirmizî'nin de "Sünen"inde nakledip hasen kabul ettiği bir hadis vardır. Şöyle ki; "Hz. Peygamber camide şiir okunmasını yasakladı." Bu doğrultuda birkaç hadis daha vardır. Ancak hepsinin senedleri tenkide uğramıştır. Bu hadis Üe konu başlığı altında zikredilen hadis şu şekilde uzlaştınlır: "Okunması yasaklanan şiirler, cahiliye dönemine ve batıl ehline ait şiirlerdir. Okunmasına izin verilen şiirler ise bunların dışında kalan şiirlerdir." Bir uzlaştırma da şu şekilde yapılmıştır: "Camilerde sürekli olarak şiir okunması, camiye gelen cemaati meşgul eder. İşte bu durumlarda camide şiir okumak yasaklanmıştır."

69. Kısa Mızrakla Camiye Girmek

454- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Bir gün Allah Resûlü'nün odamın kapısının önüne geldiğini gördüm. O esnada Habeşliler Mescİd-i Nebevî'de oyun oynuyorlardı. Bu sırada Allah Resulü oyunlarını izlemem için ridasıyla beni perdeliyordu.[39][39]
455- İbn Şîhab Urve kanalıyla Hz. Aişe'den şöyle nakletmiştir: "Habeşliler kısa mizraklarıyla oynarken Allah Resûlü'nün onları İzlediğini-gördüm."

Açıklama

(Pvisa Mızrakla Camiye Girmek) Bu başlık, kısa mızrak taşıyan kimselerin camiye girebileceklerini gösterir. Habeşlilerin mızraklarının ucunun ne kadar sivri olduğu meşhurdu. Kanaatime göre İmam Buhârî, 452. hadisi kınına sokulmamış mızrak uçlarıyla camiden geçmenin yasaklanmasıyla tahsis etmiştir. Mızrakla ile camiden geçme ile oynama arasındaki fark şöyle izah edilir: Mızraklarla sergilenen oyun sırasında ondan korunmak kolaydır. Diğer durumlarda ise sakınmak zordur. Birden insanı yaralayabilir. Bundan da korunulamaz.
(Bir gün Allah Resûlü'nün odamın kapısının önüne geldiğini gördüm. O esnada Habeşliler Mescid-i Nebevî'de oyun oynuyorlardı). Bu ifade camide mızrak İle oyun sergilemenin caiz olduğunu gösterir. Ibnut-Tîn, Ebu'l-Hasan el-Lahmî'den şu görüşü nakletmiştir: "Mızrakla camide oyun sergilemek, Kur'an ve sünnet ile neshedilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'den 'Allah o evlerin yücelmesine ve içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir [40][40] âyeti, sünnetten ise 'Çocuklarınızı ve mecnunlarınızı camilerden uzak tutun!' hadisi bu hükmü neshetmiştir."
Ancak bu görüşe şu şekilde itiraz edilmiştir: Söz konusu hadis zayıftır. Ne bu hadiste ne de âyette iddia edilen görüşü destekler mahiyette bir bilgi vardır. Tarih de buna tanıklık etmemektedir. Dolayısıyla burada zikredilen delililerle neshin gerçekleştiği söylenemez.
Bu rivayette bahsedilen mızrak oyunu, sıradan bir oyun değildi. Aksine cesaretli kimseleri savaş meydanlarına hazırlamak ve düşmana karşı mücadele İçin yetiştirmeyi hedefleyen bir eğitimdi. Mühelleb şöyle demiştir: "Cami, Müslüman toplumun genel işlerini görüşmek için ihdas edilmiştir. Bu yüzden din ile dine bağlı insanların menfaatine gelen işlerin camide görüşülmesi caizdir."
Bu hadise göre mubah olan oyunları seyretmek caizdir. Ayrıca bu rivayet, Allah Resûlü'nün s^hiiâk: deyni w sdi™- eşine karşı güzel davrandığını ve ona iyi muamelede bulunduğunu gösterir. Bir de Hz. Aişe'nin onun yanında ne kadar değerli olduğuna delalet eder.
(ridasıyla beni perdeliyordu) Bu ifade, bahsi geçen olayın hicab âyetinin inmesinden sonra gerçekleştiğini gösterir. Ayrıca kadınların erkeklere bakmasının caiz olduğuna delalet eder. Kadının erkeğe bakmasını haram kabul edenler, o sırada Hz. Aişe'nin küçük olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak bu görüşün, biraz önce verdiğimiz malumattan dolayı

---

[39][39] Hadisin geçtiği diğer yerler: 455, 950, 988, 2906, 3529, 3931, 5190, 5236.
[40][40] en-Nûr 24/36.

isabetli olmadığı anlaşılır.

70. Camideki Minber Üzerinde Alışverişten Bahsetmek

456- Berîre Hz. Aişe'ye gelip ondan mükatebesi hakkında yardım istedi. Hz. Aişe "Eğer dilersen efendine (geri kalan borcunu) öder senin velayetini ben üstlenirim" dedi.
Berire'nin efendisi (Hz. Âişe'ye), "Eğer dilersen ona geri kalan borçlarını ödemesi için gerekli bedeli verirsin" dedi.
Ravilerden Süfyân bir keresinde olayın bundan sonraki kısmını şöyle anlattı: "Dilersen onu âzad edersin, ancak velayeti bizim olur." Rasûlullah saviâhu alevi gelince, Hz. Aişe, ona bu olayı haber verdi. Bunun üzerine Allah Resulü ve seiiem şöyle buyurdu: "Onu al ve âzad eti Vetâ hakkı ise, âzad edenindir." buyurdu: "Bazı kimselere ne oluyor ki Allah'ın kitabında olmayan alışveriş şartları ileri sürüyorlar. Allah'ın kitabında olmayan bir şartı Heri süren, bilsin ki o konuda böyle bir hakkı yoktur. Yüz kere şart koşsa da yine durum değişmez.41[41]

Açıklama

(Camideki Minber Üzerinde Alışverişten Bahsetmek) Bu hadisin konu başlığı ile münasebeti, "Bazı kimselere ne oluyor ki! Allah'ın kitabında olmayan şartlar ileri sürüyorlar" ifadesi ile sağlanmıştır. Çünkü bu söz, rivayette bahsedilen olaya işaret etmektedir. Bu olayda da, alışveriş, âzad etme ve velayet konulan geçmektedir.
Bu kitabı eleştiren bazt kimseler vehme kapılarak "Bu rivayete göre, alışveriş camide gerçekleşmemiştir" demişlerdir. Çünkü onlar, konu başlığının minber üzerinde alışveriş yapmanın caiz olduğu anlamına geldiğini zannetmişlerdir. Oysa olay, zannettikleri gibi değildir. Çünkü bir şeyden bahsedip o şeyin hükmünü açıklamak ile doğrudan akit yapmak birbirinden farklıdır. Meydana gelen bir şeyin hükmünü açıklamak, doğru ve hayırlı bir iştir. Doğrudan akit yapmak İse cami içinde, yasaklanan gürültüye yol açar. Mâzirî şöyle demiştir: "Fakihler, gerçekleştiği takdirde camide yapılan akdin geçerli olduğu konusunda ittifak etmelerine rağmen, bunun caiz olup olmadığı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir."
{Allah'ın kitabında olmayan şartlar ileri sürüyorlar) Hattâbî şöyle demiştir: "Bu hadisle, Allah'ın kitabında belirtilmeyen bütün şartların batıl olduğu kasdedilmemiştir. Çünkü ' Ve/â hakkı ise, âzad edenindir ' cümlesi Hz. Peygamber'e aittir. Ancak Allah Teâlâ kitabında ona itaati emretmiştir. Dolayısıyla bu hükmün kitaba nispeti mümkün hale gelmiştir." Fakat ona şu şekilde itiraz edilmiştir: "Eğer böyle bir şey mümkün olsaydı, Hz. Peygamber'in sözlerinin gerektirdikleri de ona nispet edilirdi." Ancak bu itiraza da şu şekilde cevap verilmiştir: "Hattâbî'nin böyle bir nispette bulunması umum yoluyla mümkündür. Yoksa belli bir mesele hakkında değildir." Hattâbî bu görüşüyle hadiste geçen Allah'ın kitabı ifadesiyle Kur'an'm kasdedildiğini ifade etmiştir. Ibn Mes'üd'un Vâşime/dövme yaptırma olayında Ümmü Ya'kub'a söylediği. şu söz de, onun meylettiği bu görüşe benzer: "Neden Rasûlullah'm lanet ettiğine lanet etmeyeyim ki! Zaten bu, Allah'ın kitabında da var!" Daha sonra İbn Mes'ûd, bu şekilde hareket etmenin Allah'ın kitabında olduğuna dair "Peygamber size neyi verdiyse onu alın! 42[42] ayetini delil olarak getirmiştir.
Bu hadisteki "Allah'ın kitabı" ifadesinden maksat, O'nun Kur'an'da veya sünnette belirtilmiş hükmü de olabilir. Kitap'tan maksat Ievh-i mahfuzda yazılı bilgiler de olabilir.

71. Camide Borç İsteyip Borçluyu Sıkıştırmak

457- "Mescid-i Nebevî'de Ka'b İbn Mâlik, İbn Ebî Hadrad'den, borcunu ödemesini

---

41[41] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1493, 2155, 2168, 2536, 2560, 2561, 2563, 2564, 2565, 2578, 2717, 2726, 2729, 7235, 5097, 5279, 5284, 5430, 6717, 6751, 6754, 6758, 6760.

42[42] el-Haşr 59/7.

istemişti. Bu esnada birbirlerine karşı seslerini yükseltmişlerdi. O sırada evinde olan Hz. Peygamber seslerini işitmiş ve onlara doğru yönelip odasının perdesini aralayarak 'Ey Ka'b!' diye seslenmişti. Ka'b 'Buyur ey Allah'ın elçisi!' diye karşılık verince Rasûlullah eliyle yarısını işaret ederek alacağının bir kısmından vaz geç' buyurmuştur. Ka'b Vaz-geçtim bile' deyince bu defa İbn Ebû Hadrad'e 'Kalk ve borcunu öde' diye emretmiştir."

Açıklama

(Camide) Bu konuyla ilgili iki mesele vardır: Birincisi, konu hadisinden de anlaşılacağı gibi borçlunun borcunu ödemesini istemektir. Diğeri ise, hadiste açıkça geçmeyen borçlunun borcunu ödemesi için sıkıştırılmasıdır. Son dönem âlimlerinden biri, başlıkta borçlunun sıkıştırılmasına yer verilmesiyle İlgili olarak şunları demiştir: "Muhtemelen İmam Buhârî bunu, Ka'b'ın İbn Ebi Hadrad'den borcunu isterken onun yakasına yapışmasından çıkarmıştır. Sanki iki taraf da Hz. Peygamberin çıkıp aralarında hükmetmesini bekliyordu... Tartışma anında borçluyu bırakmamak caiz ise, hakim nezdinde haklı olduğu ortaya çıkınca, onu bırakmamak haydi haydi caiz olur." Kanaatime göre, başlığın bu şekilde olması İmam Buhârî'nin kendine özgü tasarrufundan ileri gelir. Nitekim o, bu şekilde başlık atmak suretiyle "Sulh" konusu ve daha başka başlıklar altında zikrettiği rivayete işaret etmiştir. Söz konusu rivayete göre "Ka'b'm Abdullah İbn Ebî Hadrad el-Eslemî'den alacağı vardı. Bir gün onunla karşılaştı ve onu bırakmadı. Tartışmaya başladılar. Bu esnada sesleri yükselmişti."
(Vazgeçtim bile) Bu söz, Ka'b'm Hz. Peygamber'in sniuu.hu aleyhi emrini yerine getirmedeki hassasiyetinden ileri gelir. Rasûlullah'ın saibDâhu aisvfo w. taifem "Kalk" emri, İbn Ebî Hadrad'e yöneliktir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1-Bu hadiste borçta yapılan indirim ile borcun ertelenmesinin birlikte olmasının caiz olmadığına işaret edilmiştir.
2-Kişi çirkin söz sarfetmediği sürece camide sesini yükseltebilir, Ancak bir rivayete göre İmam Mâlik, ne surette olursa olsun camide yüksek sesle konuşmayı haram kabul etmiştir. Bir başka rivayete göre İse sesin niçin yükseltildiğine bakarak hüküm vermiştir. Mesela ilim, hayır ve mutlaka yüksek sesi gerektiren meselelerde yüksek sesle konuşmayı caiz görmüştür. Gürültü patırtı gibi meselelerde ise bunu caiz görmemiştir. Mühelleb ise şöyle demiştir: "Eğer camide yüksek sesle konuşmak caiz olmasaydı, Hz. Peygamber onların bu şekilde davranmalara mani olup, bunun caiz olmadığını açıklardı." Ancak ca-mide konuşmanın haram olduğunu söyleyenler bu izah karşısında, şunları söyleyebilir: Hz. Peygamber bunun yasak olduğunu daha önce belirtmişti. Burada yasağı yenilemeye gerek görmedi. Bundan dolayıdır ki, yüksek sesle konuşmayı sona erdirecek çözüme başvurdu. Yüksek sesle konuşmaya neden olan sorunu çözerek iki taraf arasında sulh yaptı.
3- Anlaşıldığı takdirde işarete itibar edilir.
4- Hak sahibine karşı aracı olunur.
5- Hakim iki tarafın anlaşmasını önerebilir.
6- Aracılık teklifi kabul edilebilir.
7- Kapının üstüne perde çekilebilir.

72. Caminin Temizliğini Yapmak, Camideki Çerçöpü Toplamak

458- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir:
"Zenci bir adam veya zenci bir kadın, Mescid-i Nebevî'yi süpürürdü. Derken vefat etti. Bir gün Hz. Peygamber onu sordu. Etrafındakiler Vefat etti' diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Resulü 'Onun vefatım bana haber vermeniz gerekmiyor muydu?! Bana kabrini gösterin? buyurdu. Sonra mezanna gelip onun için namaz kıldı.[43][43]

---

[43][43] Hadisin geçtiği diğer yerler: 460, 1337.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Camileri temizlemek faziletli bir ameldir.
2- Ortadan kaybolan hizmetçi ve eş dost sorulur.
3- Kişi dua ile ödüllendirilebilir.
4- Hayırlı kimselerin cenaze namazına katılmak teşvik edilmiştir.
5-Cenaze namazına yetişemeyen kimselerin, daha sonra ölünün kabrine gelerek onun için namaz kılması menduptur.
6- Vefat ilan edilir.

73. Şarap Ticaretinin Camide Haram Kılınması

459- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Faiz konusunda el-Bakara süresindeki âyetler nazil olduktan sonra Hz. Peygamber Mescİd-İ Nebevî'ye çıkıp hemen bu ayetleri ashabına okudu. Sonra da şarap ticaretini haram kıldı.[44][44]

Açıklama

(Şarap Ticaretinin Camide Haram Kılınması) Bu başlık, camide şarap ticaretinin camide haram kılınıp hükümlerinin açıklanmasının uygun olduğunu İfade eder. Yoksa İmam Buhârî şarap ticaretinin sadece camide haram olduğunu kasdetmemistir. Bu başlığın amacı, camileri kötü söz ve davranışlardan korumak gerektiğini, ancak sakındırmak için bunlardan bahsedilebileceğini anlatmaktır. Nitekim Kadı yâz şöyle demiştir: "Şarabın haram kılınması, faiz âyetinin nüzulünden çok önce olmuştu. Muhtemelen Hz. Peygamber şarabın haram kılındığını tekit etmek için bir kez daha söylemiştir." Belki de, şarap ticaretinin haram kılınması, şarabın kendisinin haram kılınmasından sonra gerçekleşmiştir.

74. Camiye Hizmet Etmek

İbn Abbâs "Robbim! Karnımdakini azadh bir kul olarak sırf sana adadım [45][45] âyetini "Hizmet etmesi için mabede adadım" şeklinde yorumlanmıştır.
460- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Bir adam veya bir kadın Mescid-i Nebevî'yi süpürüyordu. Rivayetin ravilerinden Ebu Râfi' 'zannımca temizleyen kişi bir hanımdı1 demiş, sonra yukarıdaki hadisi anlatıp Hz. Peygamber'in onun kabrine giderek namazını kıldığını bildirmiştir."

Açıklama

(azadh) Bu ayetin zahirinde İmran ailesinin o gün için sorumlu olduğu şeriata göre çocukları bir hizmete adamanın bu ayetin zahirinden caiz olduğu anlaşılır. İmam Buhârî bu olayı anlatmak suretiyle, hizmetini görmek suretiyle mabede saygı göstermenin önceki ümmetlerde de dinen kabul gören bir uygulama olduğunu belirtmek istemiştir. Hatta önceki ümmetlere mensup biri, karnındaki yavrusunu mabedin hizmetine adamıştır.
Bu hadisin konu başlığı ile ilişkisi, kadının kendisini Mescid-i Nebevî'nin hizmetine adamasıyla kurulur. Nitekim onun bu davranışını Hz. Peygamber sessiz kalarak onaylamıştır.

75. Esir Ve Borçluların Camide Bağlanması

461- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Dün gece

---

[44][44] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2084, 2226,4540, 4541, 4542, 4543.

[45][45] Sâd, 38/35.

cinlerden bir ifrit (veya buna benzer bir ifade kutlandı), namazımı bozmak için aniden bana saldırdı. Fakat Rabbim ona karşı beni galip getirdi. Sabahlayınca hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Sonra kardeşim Süleyman ıtı "Rabbim! Beni bağışla, bana, benden başka hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver 46[46] dediğini hatırladım (ve onu tutup bağlamaktan vazgeçtim)." Hadisin ravilerinden Ravh dedi ki: "Sonra Hz. Peygamber spJbMhu hv^h ye sd^n onu kovdu.47[47]

Açıklama

(aniden bana saldırdı) ansızın saldırmak manasına gelir.
Nesâî Hz. Aişe'den Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir; "Onu yakaladım, sonra yere serdim. Nihayet onu boğdum. Dilinin soğukluğunu elimle hissedebiliyordum."
Ibn Battal ve diğerleri bu hadise dayanarak, cinin Rasûlullah'a asli suretinin dışında çıkmadan göründüğünü iddia etmişlerdir. Bu konuda şunları söylemişlerdir: "Şeytanın yaratıldığı şekilde görünmesi, sadece Hz. Peygamber için söz konusudur. Onun dışındaki insanlar için İse mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "O ve yandaşları, sizin onlan göremeyeceğiniz yerden sizi görürler.48[48] Bu konuyla ilgili ortaya konan sonuçlara, İmam Buhârî'nin bu hadisi zikrettiği "Yaratılışın Başlangıcı" Bölümünde yer alan "Cin" konusunda ayrıntılı bir biçimde temas edeceğiz.

76. Yeni Müslüman Olanın Gusül Abdesti Alması Ve Esirlerin Camide Bağlanması

Şüreyh borçlunun mescidin direklerine bağlanarak ahkonmasını emrederdi.
462- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Necd taraflarına bir süvari birliği gönderdi. Birlik, Hanifeoğullanndan Sümâme İbn Osâl adında birini esir alarak döndü. Ashâb-ı kiram onu Mescid-i Nebevî'nin direklerinden birine bağladılar. Derken Allah Resulü sai'anaim mescide geldi ve 'Sümâme'yi serbest bırakın dedi. Sümâme mescidin yakınlarındaki bir hurma ağacının yanına gidip gusül abdesti aldı. Daha sonra mescide geldi ve 'Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehadet ederim' dedi.49[49]

Açıklama

(Müslüman Olanın Gusül Abdesti Alması ve Esirlerin Camide Bağlanması) Müslüman olanın gusül abdesti almasının, camilerle ilgili hükümlerle çok uzaktan ilişkisi vardır. Şöyle ki; kâfirler genellikle cünüp olur. Cünüp birinin de, zaruret dışında camiye girmesi haramdır. Kâfir Müslüman olunca, cünüp olarak camide kalmasını gerektiren zaruret hali de ortadan kalkar. Camide kalmasının mümkün olabilmesi için de gusül abdesti alır.
İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Sümâme hadisinin 'Esir ve Borçluların Camide Bağlanması' başlığı altında zikredilmesi daha uygundur şeklinde, İmam Buhârî'ye bir itiraz yöneltilmiştir. Ancak buna şu şekilde cevap verilmiştir: "İmam Buhârî, ifrit kıssasını delil olarak kullanmayı Sümâme kıssasını delil olarak kullanmaya tercih etmiş olabilir. Çünkü ifrit olayında, onu bağlamaya yeltenen Hz. Peygamber'in bizzat kendisi idi. Sümâme'yi ise başkaları bağlamıştır. Allah Resulü onu bu halde görünce de, Sümame'yi serbest bırahn!' buyurmuştur. İmam Buhârî'nin bu tercihi, Hz. Peygamber'in onun bağlanmasını hoş karşılamamasın in, takririnden daha evla olduğunu gösterir. Yani kavli sünnet, takrîrî sünnetten önce gelir.
Öyle anlaşılıyor ki, İbnu'l-Müneyyir, hadisin Buhârî'deki ve diğer kitaplar-daki rivayetine

---

46[46] Sâd, 38/35.

47[47] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1210, 3284, 3423, 4808.

48[48] el-A'râf, 7/27.

49[49] Hadisin geçtiği diğer yerler: 469, 2422, 2423, 4372.

tam olarak bakmış değildir. İmam Buhârî "Mağazi Bölümü"nün sonlarına doğru, bu rivayeti bu şekilde bir kez daha zikretmiştir. Buna göre Hz. Peygamber Sümâme mescidde bağlı iken üç kez yanından geçmiş, ancak üçüncü gün onun serbest bırakılmasını istemiştir. Müslim ve diğer hadis imamları da bu şekilde rivayet etmişlerdir. Hatta İbn İshak "Meğâzî" adlı eserinde onun bağlanmasını emredenin Hz. Peygamber olduğunu açık bir şekilde belirtmiştir. Böylece İbnu'l-Müneyyir'in ulaştığı sonucun doğru olmadığı anlaşılır. Sahabenin Mescİd-i Nebevî'de Allah Resûlü'nün rıza göstermeyeceği bir şey yapmasını nasıl mümkün görür, doğrusu anlamak mümkün değil. Hakikatte bu görüş, fasit bir esasa dayalı fasit bir düşüncedir. (Şüreyh borçlunun mescidin direklerine bağlanarak alıkonmasmı emrederdi.) Şüreyh borç konusunda birinin aleyhine hükmettiği zaman, o kimsenin borcunu ödeyinceye kadar camide hapsedilmesine karar verirdi. Eğer borcunu öderse, serbest bıraktırırdı. Aksi takdirde hapsedilmesini emrederdi.

77. Hastalar Vb. Kimseler İçin Camide Çadır Kurmak

463- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hendek savaşında Sa'd İbn Muâz, kolundaki atar damardan yaralanmıştı. Allah Resulü onu yakından ziyaret edebilmek için Mescid-i Nebevî'de ona mahsus bir çadır kurdurdu. O esnada Mescid'de Ğıfaroğulları'nın bir çadırı vardı. Kendilerine doğru akan kandan korkup yan tarafta olan çadıra doğru 'Ey çadırdaki komşular! Sizin tarafınızdan bize doğru bir şeyler akıyor?' diye seslendiler. İşte o akan şey, Sa'dın yarasından sızan kandı. Bir müddet sonra da Sa'd bu yaradan dolayı vefat etti.[50][50]
Hattâbî şöyle demiştir: "Gıfaroğulları sakin sakin otururken akan kan onları korkutmuştu."

78. Bir Sebepten Dolayı Camiye Deve Sokmak

ibn Abbâs şöyle demiştir: "Hz. Peygamber, devesinin üzerinde tavaf etti."
464- Ümmü Seleme'den şöyle nakledilmiştir: "Hasta olduğumu Allah Resûlü'ne ve se'icm arz ettim. O da 'insanların arkasından deveye binerek tavaf buyurdu. Ben de bu şekilde tavafımı yaptım. O sırada Hz. Peygamber'in Kabe'nin karşısında namaza durup Tûr suresini okuduğunu gördüm.[51][51]

Açıklama

(Bir Sebepten Dolayı Camiye Deve Sokmak) Bu durum, ihtiyaç hasıl olunca söz konusudur. İbn Battal şöyle demiştir: "Bu hadis ihtiyaç hasıl olduğu sürece eti yenen hayvanlann camiye sokulmasının caiz olduğunu gösterir. Zira onların bevli, camiyi kirletmez. Eti yenmeyen hayvanlar için ise ,bunun tarn tersi sözkonusudur." ihtiyaç olmadığı zaman devenin camiye sokulmasının caiz olmadiğini gösteren bir hususun hadiste mevcut olmadığı söylenerek onun bu görüşüne İtiraz edilmiştir. Aslında bu konu, camiye sokulan hayvanın camiyi kirletip kirletmemesiyle alakalıdır. Eğer hayvanın camiyi kirletmesinden endişe edilirse, onu sokmak haram olur. Bir görüşe göre ise, Hz. Peygamber'in devesi eğitilmiş idi. Bu yüzden gezip dolaşmasına rağmen camiyi kirletmesinden emin olunurdu.[52][52] Belki de Ümmü Seleme'nin devesi de bu özelliğe sahipti.

79. Bâb

465- Ebu Katâde'den şöyle nakledilmiştir: "Enes'in haber verdiğine göre Rasûlullah'ın sahâbîlerinden İki kişi, karanlık bir gecede onun huzurundan ayrılmıştı. Ellerinde ise fenere benzer, yollarını aydınlatan iki ışık vardı. Birbirlerinden ayrıldıkları vakit, her birinin

---

[50][50] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2813, 3901, 4117, 4122.

[51][51] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1619, 1626, 1633, 4853.

[52][52] Bu görüşün isabetli bir tarafı yoktur. Doğrusu, deve ve eti yenen diğer hayvanların bevillerinîn temiz olduğudur. Dolayısıyla İbn Battâl'ın da ifade ettiği gibi bunların camiyi kirletmesi söz konusu olamaz. Bin Bâz

elinde bir ışık vardı. Netice de, ikisi de bu şekilde ailesinin yanma vardı.[53[53]]

Açıklama

Bu hadisin camilerle ilgili bölümler arasında zikredilmesi şu açıdandır: Her iki şahabı de, yatsı namazını Allah Resulü ile birlikte kılabilmek için geç vakte kadar, o karanlık gecede, mescidde kalmışlardı. Bu yüzden bu hadis için "Karanlık Gecede Camiye Yürüyerek "Gitmenin Fazileti" şeklinde bir başlık koymak uygun olur. Ayrıca bu başlıkla, şu hadise işaret edilmiştir: "Hz. Peygamber karanlık gecede yürüyerek mescide gelenleri, kıyamet günü tam nur ile müjdeledi." Bu başlık altında zikredilen hadis bunu destekler niteliktedir. Çünkü Allah Teâlâ bu iki sahâbîyi dünyalık bîr ışıkla ödüllendirmiş, âhirette ise bundan daha büyüğünü ve mükemmelini onlar için hazırlamıştır.

80. Camiye Küçük Kapı Ve Geçit Açmak

466- Ebu Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü hutbeye çıkıp şöyle buyurdu: 'Allah Teâlâ bir kulu, dünya ile kendi kaUndakiler arasında tercih konusunda serbest bıraktı. O kul da, Allah katındakileri tercih etti.'

Bunun üzerine Ebu Bekir ağlamaya başladı. Kendi kendime 'Eğer Allah bir kulu dünya ile kendi katmdakiler arasında muhayyer bıraktıysa, o kul da Hak Teâlâ nezdindekileri tercih ettiyse, bu İhtiyar niçin ağlıyor?' diye sordum. Meğer o kul, Allah Resûlü'nün kendisiymiş. Ebu Bekir de hepimizden bilgili olduğu için bunun ne anlama geldiğini anlamış, onun için ağlamıştı. Onun ağladığını gören Hz. Peygamber ve şöyle buyurdu: Ey Ebu Bekir! Ağlama! Malım ve arkadaşlığım en fazla benimle paylaşan Ebu Bekir'dir. Eğer ümmetim arasında bir dost (halîl) edinecek olsaydım, kuşkusuz Ebu Bekir'i edinirdim. Ne var ki, İslâm kardeşliği ve sevgisi bundan daha üstündür. Mescide açık bütün kapılar kapatılsın. Sadece Ebu Bekir'in kapısı kalsın![54[54]]

467- İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber vefatına kadar süren hastalık günlerinin birinde başına bir bez bağlayarak minbere çıktı. Allah'a hamd-u senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: İnsanlar içinde Ebu Bekir İbn Ebî Kuhâfe kadar cam ve malıyla yanımda yer alan başka biri olmamıştır. Eğer insanlardan bir dost (halîl) edinecek olsaydım, elbette Ebu Bekir'i dost edinirdim. Ancak İslâm dostluğu ile sevgisi her şeyden üstündür. Ebu Bekir'in kapısı dışında, mescide açılan bütün kapılar kapansın! [55[55]]

Açıklama

(Camiye Küçük Kapı ve Geçit Açmak) bir kanatlı veya hiç kanadı olmayan küçük kapılara denir.

(İnsanlar içinde Ebu Bekir İbn Ebî Kuhâfe kadar cam ve malıyla yanımda yer alan başka biri olmamıştır). Nevevî şöyle demiştir: "Alimlere göre bu hadiste
geçen kelimesi, Ebu Bekir'in canı ve malıyla Hz. Peygamber'e herkesten daha fazla iyitik ettiği anlamına gelir. Yapılan iyiliği başa kalkmak anlamına gelmez." Kurtubî ise şöyle demiştir: "Buradaki, kelimesi (minnet altında bırakmak) manasına gelir. Bundan maksat İse, Ebu Bekir'in Hz. Peygamber üzerinde çok hakkı olduğunu belirtmektir. Eğer başka biri bu şekilde Allah Resûlü'ne iyilik etmiş olsaydı kuşkusuz bunlarla onu minnet altında bırakırdı."

İbn Abbâs'tan gelen hadise göre Hz. Peygamber bu sözü, ölüme kadar devam eden hastalığı esnasında söylemiştir. O sırada Hz. Ebu Bekir'e cemaate namaz kıldırmasını emretmişti. Bu yüzden diğer Müslümanların aksine, onun mescide açılan kapısının kapatılmamasini istedi. Hz. Peygamberin bu uygulamasıyla Ebu Bekir'in kendisinden sonra hilafet makamına geleceğine işaret ettiği de söylenmiştir.

81. Kabe Ve Camilerin Kapısının Kapanması

53[53] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3639, 3805

54[54] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3654, 3904.

55[55] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3656, 3657, 6738.

Ebu Abdullah (Buharı) şöyle demiştir: "Abdullah İbn Muhammed, Süfyan kanalıyla İbn Cüreyc'den şöyle nakletmiştir. İbn Ebî Müleyke bana şöyle dedi: "Keşke İbn Abbâs'ın mescidlerini ve kapılarını görseydin!"
468- İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Mekke'ye geldi. Osman İbn Talha'yı çağırdı. O da gelip Kabe'nin kapısını açtı. Allah, Resulü Bilal, Üsame İbn Zeydve Osman İbn Talha Kabe'yi Muazzama'nın içine girdi. Daha sonra kapı kapandı. Bir müddet içeride kaldılar, sonra dışarı çıktılar.
İbn Ömer olayı anlatmaya şöyle devam etti: "(Çıktıklarını görünce) hemen koşup Bilal'e (Allah ResûÎü'nün içeride ne yaptığını) sordum.
0 da, 'Namaz kıldı' diye cevap verdi. Bu defa 'Nerede?1 diye sordum. O da, İki direk arasında' diye cevap verdi."
îbn Ömer son olarak şunları dedi: "Kaç rekat kıldığını sormak ise, aklıma gelmedi."

Açıklama

(Görseydin) Yani onun mescidlerini görseydin, sağlamlığı ve temizliğine hayran kalırdın. Cümlenin akışı, bu tür hasletlerin o dönemin camilerinde görülmediğini gösterir.
ibn Battal şöyle demiştir: "Allah Resûlü'nün Kabe'ye girdikten sonra kapıyı kapattırması, Müslümanların Kabe içinde namaz kılmanın sünnet olduğunu zannedip bu uygulamayı sürdürmelerine mani olmak içindir." Ancak bu görüşün pek de isabetli olmadığı açıktır. Diğerleri ise şöyle demiştir: Belki de Hz. Peygamber saib insanların başında toplanmasına mani olmak için böyle yapmıştır. Çünkü ashâb-ı kirÂm onun fiillerini uygulamak için ellerinden gelen gayreti gösteriyordu. Ya da, kalbini rahatlatıp tam olarak huşu' içinde namaz kılmak için bu şekilde davranmıştır.
Rasûlullah Osman'ı da beraberinde Kabe'nin içine sokmuştur. Bu şekilde insanlara, onun Kabe sorumluluğunun devam ettiği mesajını vermiştir. Bilal ve Üsâme'yi ise sürekli kendi hizmetini gördükleri için Kabe'ye sokmuştur.
Bir yoruma göre ise, Hz. Peygamber'in Kabe'nin kapısını kapatması, içeride İken her tarafa doğru namaz kılma İmkanını sağlamak içindir. Çünkü açık olan kapı tarafına doğru namaz kılmak caiz değildir.

82. Müşriklerin Camiye Girmesi

469- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Necd taraflarına bir süvari birliği göndermişti. Birlik, Hanifeoğullarından Sümâme İbn Üsâl adında birini esir alıp döndü. Onu Mescid-i Nebevî'nin direklerinden birine bağladılar."

Açıklama

(Müşrik Birini Camiye Girmesi) Müşriklerin camiye girmesi konusunda çeşitli görüşler vardır. Meseİa Hanefiler'e göre bu, her halükârda caizdir. Malikîler ile Müzenî'ye göre ise bu, her durumda haramdır. Safîler ise meseleyi ayırım yaparak ele almışlar, bu çerçevede konuyla ilgili âyetten dolayı müşriklerin
Mescid-İ Haram'a girmesini yasaklarken, diğer camilere girmesini caiz görmüşlerdir.
Bir yoruma göre de, ehl-i kitaptan olan müşriklerin camilere girmesine müsaade edilir. Ancak bu konuda zikredilen hadis, bu görüşü çürütmektedir. Zira Sümâme ehl-İ kitaptan değildir.

83. Camide Yüksek Sesle Konuşmak

470- Sâib İbn Yezîd'den şöyle nakledilmiştir: "Bir gün Mescid-i Nebevî'de ayakta duruyordum. Birden adamın teki bana bir çakıl taşı artı. Hemen dönüp baktım. O kişi Ömer İbn Hattab'mış. Bana, 'Git şu iki adamı tut getir!1 dedi. Ben de gittim, onları bulup getirdim. Onlara 'Siz kimsiniz?' veya 'Nerelisiniz?' diye sordu. Onlar da 'Taifiiyiz' diye cevap verdiler. Bunun üzerine Ömer onlara şöyle dedi: Eğer Medine'li olsaydınız canınızı yakardım. Zira siz, Rasûlullah'ın mescidinde sesinizi yükseltiyorsunuz!"
(Camide Yüksek Sesle Konuşmak) İmam Buhârî bu başlık ile, bu konuda farklı görüşlerin

olduğuna işaret etmiştir. İmam Mâlik'e göre her ne şekilde olursa olsun, camide yüksek sesle konuşmak mekruhtur. İlim için veya başka bir nedenle dahi olsa hüküm yine aynıdır. Onun dışındakiler ise konuyu aymma tabi tutmuşlardır. Onlara göre dinî bir gayeye yönelik veya dünyevî bir yaran olan konularda yüksek sesle konuşulabilir, faydasız konularda ise yüksek sesle konuşulamaz. İmam Buhârî, camide yüksek sesle konuşmanın yasak olduğunu gösteren Hz. Ömer hadisi ile bunun yasak olmadığına delalet eden Ka'b hadisini" zikretmek suretiyle, sesi yükseltmenin faydasız konularda yasak, zaruretin bulunduğu durumlarda ise mubah olduğuna işaret etmiştir.
(Eğer Medine'li olsaydınız) Bu ifade, camide yüksek sesle konuşmanın daha önce yasaklandığını gösterir. Ayrıca bu hadise göre, hükmü bilme imkanı olmayan kimselerin cehaletleri hoş görülür.
(canınızı yakardım) İsmâîlî hadisi "Sopa vurarak canınızı yakardım" şeklinde rivayet etmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki bu hadis, hükmen merfû'dur. Çünkü Hz. Ömer sadece tevkîfî konulara muhalefet eden kimseleri sopa atmakla tehdit ederdi.
471- Abdullah İbn Ka'b rivayetine göre babası Ka'b İbn Mâlik Mescid-i Nebevî'de İbn Ebi Hadrad'den, kendisine olan borcunu ödemesini istemiş. Bu esnada birbirlerine karşı seslerini yükseltmişler. O sırada evinde olan Hz. Peygamber seslerini İşitmiş ve onlara doğru yönelip odasının perdesini aralayarak 'Ey Ka'b İbn Mâlik, Ey Ka'bF diye seslenmiş. Ka'b 'Buyur ey Allah'ın elçisi!' diye karşılık vermiş. Bunun üzerine Rasûiullah eliyle yarısını işaret ederek 'Alacağının bir kısmından vaz geç' buyurmuş. Ka'b Vazgeçtim bile' deyince bu defa İbn Ebu Hadrad'e Kalk ve borcunu öde' diye emretmiştir.

84. Camide Oturmak Ve Halka Oluşturmak

472- İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber minberde iken adamın biri ona, 'Gece namazı hakkında ne buyuruyorsun?' diye sordu. O da şöyle buyurdu: ikişer ikişer kılınır. Eğer namaz kılan sabah namazı vaktinin girmesinden endişe ederse tek rekat kılar. Kıldığı bu tek rekat önceden kıldıklarını vitre çevirir."
İbn Ömer şöyle derdi: "Geceleyin kıldığınız son namaz vitir olsun. Çünkü Hz. Peygamber böyle emretmiştir.[56][56]
473- İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir:
"Hutbe okuduğu bir sırada Hz. Peygamber'e bir adam geldi ve 'Gece namazı nasıl kılınır?' diye sordu. O da şöyle buyurdu: ikişer ikişer kılarsın. Sabah namazı vaktinin girmesinden endişe edersen, önceki kıldığın namazları vitre çevirecek tek rekattık bir namaz kılarsın."
Velîd İbn Kesîr, Ubeydullah İbn Abdullah kanalıyla İbn Ömer'in bir adamın Mescid'de bulunan Hz. Peygamber'e seslendiğini nakletmiştir.
474- Ebu Vâkıd el-Leysî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Mescid-i Nebevî'de iken üç adam çıkageldi. İkisi Allah Resulünün yanma geldi. Diğeri İse öbür başa yöneldi. İki kişiden biri (Peygamber'in etrafında toplanan halkanın kenarında) bir boşluk bulup oturdu. Diğeri İse halkanın arkasına oturdu. Allah Resulü konuşmasını tamamlayınca şöyle buyurdu: Size şu üç kişiden haber vereyim mi? Biri Allah'a sığındı, diğeri haya etti, Allah da ondan haya etti, diğeri Allah'tan yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi."

Açıklama

(Ne buyuruyorsun?) İmam Buhârî bu rivayetlerle, söz konusu konuşmaların Mescid-i Nebevî'de geçtiğini açıklamak istemiştir. Ancak bu şekilde rivayetler konu başlığına delil olarak kullanılabilir. Camilerde halka oluşturmak konusunda ise Mühelleb şöyle demiştir: "İmam Buhârî, ashâb-ı kiramın, mescitte konuşma yaparken Hz. Peygamber'in sefe. etrafında oturmalarını alimlerin etrafında kurulan ders halkalarına benzetmiştir. Çünkü zahir olan manaya göre, her ne vakit Hz. Peygamber minbere çıksa alimlerin etrafındaki halkalara benzer şekilde ashâb-ı kiram onun etrafında öbeklenip otururdu." Diğerleri ise şöyle demiştir: "İbn Ömer'den nakledilen hadis, konu başlığının oturma kısmıyla ilgilidir.

---

[56][56] Hadisin geçtiği diğer yerler: 473, 990, 993, 995, 1137.

Ebu Vâkıd hadisi ise diğer kısmı olan halka oluşturmakla ilgilidir.
İmam Müslim Câbir İbn Semure'den şöyle bir hadis nakletmiştir: "Hz. Peygamber ve ssüem Mescid-i Nebevî'ye girdiği vakit ashâb-ı kiram ayrı ayrı halkalar oluşturmuştu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: Allah aşkına neyiniz var! Neden bölük bölük oturuyorsunuz!" Bu hadis ile konu başlığı altında zikredilen hadisler arasında her hangi bir çelişki yoktur. Çünkü bu hadiste Allah Resulü onların faydasız bir konu hakkında halka halka oturmalarını yadırgamıştır. Diğerinde ise kendisi etrafında halka oluşturmaları söz konusudur. Bu halkanın da gayesi ilim dinleyip, bilgi öğrenmekti.
(Hz. Peygamber Mescid-i Nebevî'de iken) "İlim Bölümünde bu hadis, "yanında birileri bulunduğu bir sırada" kaydı ile birlikte nakledilmiştir. Bu ilaveli rivayet, konu başlığına daha uygundur.

85. Camide Sırt Üstü Yatıp Ayakları Uzatmak

475- Abbâd İbn Temîm amcasının Hz. Peygamber'î camideyken, bir ayağını öbürünün üstüne atarak sırt üstü uyuduğunu gördüğünü nakletmiştir. İbn Şihâb, Saîd İbn Müseyyeb'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Ömer ve Osman da aynı şekilde yapardı.[57][57]

Açıklama

(Bir ayağını öbürünün üstüne atarak) Hattâbî şöyle demiştir: "Bu hadis, bu şekilde camide yatmayı yasaklayan hadisin mensuh olduğunu gösterir. Ya da, bu şekilde uyumanın yasaklanması, avret mahallinin açılma tehlikesinin olduğu zamana hamledilir. Avret mahallinin açılma tehlikesinin olmadığı anlarda ise, bu şekilde uyumak caizdir." Bu ikinci yorum, nesih iddiasından daha iyidir. Çünkü ihtimal ile nesih gerçekleşmez.
Muhaddislerden Beyhakî, Beğavî ve daha başkaları ile İbn Battal ve onun yolundan gidenler, kesin bir dille bunun mensuh olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Allah Resûlü'nün saibüâh» aleyhi ve seiien bu şekilde davranması, bunun caiz olduğunu açıklar.
Hz. Peygamber'in bu şekilde uyuması, kalabalık arasında değil de, istirahat anında meydana gelmiştir. Çünkü adeTi gereği Allah Resulü cemaat arasında vakur bir şekilde otururdu.
Hattâbî şöyle demiştir: "Bu hadise göre, camide yaslanmak, yan yatmak ve diğer istirahat şekilleri caizdir." Dâvûdî de şöyle demiştir: "Camide bulunmanın sevabı sadece oturana mahsus değildir. Aksine uyuyan da bu sevaba nail olur."

86. İnsanlara Zarar Vermediği Sürece Yol Üzerinde Cami İnşa Edilebilir

Hasan, Eyyûb ve Mâlik bunun caiz olduğuna hükmetmiştir.
476- Urve İbn Zübeyr'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in eşi Aişe validemiz şöyle dedi: Aklım yetti yeteli anne ve babam müslümandır. Her Allah'ın günü Allah Resulü sabah akşam bize gelirdi. Derken Ebu Bekir'in aklına bir fikir geldi ve evinin avlusuna bir mescid İnşa etti. Orada namaz kılıp Kur'an okuyordu. Müşriklerin kadın ve çocukları başına toplanıp, hayran hayran ona bakıyorlardı. Çünkü Ebu Bekir hisli bir insandı. Kur'an okuduğu zaman göz yaşlarına hakim olamazdı. Onun bu hali, Kureyşli müşrikleri endişelendirmişti.[58][58]

Açıklama

(insanlara Zarar Vermediği Sürece Yol Üzerine Cami İnşa Edilebilir) Mâzirî şöyie demiştir: "Kişinin kendi mülküne, mescid inşa etmesi icmâ' ile caizdir. Başkasının mülküne mescid inşası ise, yine icmâ' ile haramdır. Kimseye zarar vermeyeceği mubah alanlarda mescid

---

[57][57] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5969, 6287.

[58][58] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2138, 2263, 2264, 2297, 3905, 4093, 5087, 6079.

inşa etmesi ise yine caizdir. Bazıları şâz bir görüşü benimseyerek bunun da caiz olmadığını söylemiştir. Gerekçe olarak da, miibah yollarm/kamuya ait arazilerin, insanların yararına tahsis edilmiş mekanlar olduğunu göstermişlerdir. Eğer buralara mescid yaptırılırsa, bazı insanların istifade edeceği alanlar kısıtlanmış olur. İmam Buhârî bu görüşte olanlara cevap vermek istemiştir. Bu yüzden Ebu Bekir'in kıssasını kendi görüşünü desteklemek için delil olarak kullanmıştır. Çünkü Allah Resulü onun mescidini görmüş ve onaylamıştı."

87. Pazardaki Camide Namaz Kılmak

İbn Avn, üzerlerine kapıların kapatıldığı bir binada tahsis edilen mescidde namaz kıldı.
477- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletti: "Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve pazarda/dükkanında (tek başına) kıldığı namazdan 25 kat daha üstündür. İçinizden biri abdeste niyet eder, güzelce abdest alır, sonra da sadece namaz kılmak gayesiyle camiye gelirse, camiye kadar attığı her adımda Allah onu bir derece yükseltir ve günahlarından birini siler. Camiye girince ise, namaz için kaldığı sürece namaz kılıyor demektir. Namaz kıldığı yerde kaldığı ve abdestini bozarak meleklere eziyet etmediği sürece [59][59] Melekler onun için: Allah'ım onu bağışla! Allah'ım ona merhamet et diye dua ederler."

Açıklama

(Pazardaki Camide Namaz Kılmak): İmam Buhârî bu başlık ile, pazarların en şerli, camilerin de en hayırlı mekanlar olduğuna dair varid olan hadise işaret etmiştir. Bu hadisi Bezzâr ve daha başkaları tahriç etmiştir. Ancak hadisin senedi sahih değildir. Sahih olsaydı bile, pazarlara cami yapılmasına manî olmazdı. Çünkü caminin yapıldığı yer, mescide dönüşünce hayırlı bir yer olur.
İbnü'l-Müneyyİr şöyle demiştir: "Konu başlığının pazarlarda namaz kılmayan İbn Ömer hadisîyle ilişkisi şu şekilde kurulabilir: İmam Buhârî, bu rivayet ile, bazılarının İbn Avn'ın mahcur olmasından/tek başına bir yerde tek bir oda edinerek yaşamasından hareketle, birilerinin pazar yerlerine cami yapılmasının yasak olduğu vehmine kapılmasına mani olmak için, söz konusu mekanlara da cami yapılmasının caiz olduğuna İşaret etmek istemiştir. Çünkü İbn Ömer üzerlerine kapıiarı kapatılmış bir evde namaz kılmıştı. Bir kimsenin bir evde tek başına yaşaması ve kapısının kapalı olması o mekanın cami yapılmasına engel değildir.
Kirmanı şöyle demiştir: "Belki de Buhârî'nin gayesi, insanların rahatça girip Çıkma imkanının bulunmadığı evlerin bir bölümünün cami olarak kullanılmasını yasaklayan Hanefîler'e cevap vermektir." Ancak Hanefîler'in kitaplarına baktığımız zaman bunun haram değil, mekruh olduğunu görürüz.
Böylece Ebu Hureyre hadisine göre pazarlarda kılınan namazların dînen uygun olduğu ortaya çıkar. Pazarlarda tek başına namaz kılmak caiz olunca, buralarda cemaatle namaz kılınması için cami yapmak haydi haydi caiz olur. İbn Battal da bu görüşte olduğunu ifade etmiştir.

88. Camide Ve Diğer Yerlerde Parmakları Kenetlemek

478-479- İbn Ömer veya İbn Anır'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber parmaklarını birbirine geçirmiştir.[60][60]
480- Asım İbn Muhammed şöyle demiştir; Bu hadisi babamdan işitmiştim. Ama iyi belleyememiştim. Daha sonra Vâkıd babasından naklederek bu hadisi iyice öğrenmeme vesile oldu. Vâkid'ın babasına da Abdullah nakîetmiştir. Buna göre Allah Resûlu şöyle buyurmuş: "Ey Abdullah İbn Amr!
Ne oluyor sana! Neden basit insanlarla bu şekilde bir arada kaldın!"

---

[59][59] Hadisin bu şekilde tercümesi için bk. Kastalânî, İrşâd, II, 157. [Mütercim]

[60][60] Hadîsin geçtiği diğer bir yer: 480.

481- Ebu Musa Hz. Peygamber'in parmaklarını birbirine kenetleyerek şöyle buyurduğunu nakîetmiştir: "Mümin, mümin için, parçaları birbirini sıkt sıkıya tutan bir bina gibidir.[61][61]

482- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber bize öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. (İbn Şîrîn Ebu Hurey-re'nin bunun hangi namaz olduğunu belirttiğini, ama kendisinin bunu unuttuğunu söylemiştir) İki rekattan sonra selam verdi. Sonra Mescidin (ön tarafına) konmuş kütüğe yöneldi ve ona yaslandı. Kızgın gibi görünüyordu. Sağ elini sol elinin üstüne koydu sonra parmaklarını birleştirdi. Daha sonra sağ yanağını, sol elinin sırtına koydu. Bu esnada camiden çıkmak için acele davrananlar Mescİd-i Nebevî'nin kapılarından çıkarken 'Namaz kısaldı1 deyip duruyordu. Cemaatin içinde Ebu Bekir ve Ömer de vardı. Ama onlar da Peygamber ile konuşmaya cesaret edemiyorlardı. Cemaat arasında kollan uzun olduğu için kendisine denen biri daha vardı. (Onlardan önce) 'Ey Allah'ın elçisi, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?' diye sordu. Allah Resulü.

Ne namaz kısaldı, ne de unuttum' diye cevap verdi. Sonra 'Zül-yedeyn'in dediği gibi mi oldu?' diye sordu. Cemaat 'Evet' deyince, biraz öne geçti ve namazın geri kalan kısmını kıldırıp selam verdi. Daha sonra tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Sonra başını kaldırıp tekrar tekbir getirdi. Sonra yeniden tekbir getirip önceki secdesi gibi belki de ondan daha uzun secde etti. Daha sonra başını kaldırıp tekbir getirdi. (Ravi der ki: Muhtemelen, bundan sonra ne yaptığını İbn Sîrîn'e sordular o da şöyle cevap verdi): En sonunda selam verdi. (Ravi der ki) Bana haber verildiğine göre, İmrân İbn Husayn TEn sonunda selam verdi1 demiştir.[62][62]

Açıklama

(Camide ve Diğer Yerlerde Parmaklan Kenetlemek) Bu başlık, parmakları birbirine kenetlemenin nerede olursa olsun caiz olduğu anlamına gelir. Ebu Hureyre'den nakledilen hadis, bunun camide yapılmasının caiz olduğunu gösterir. Eğer camide böyle yapmak caizse, diğer yerlerde evveliyetle caizdir. Son iki hadisten daha önce geçen İbn Ömer veya İbn Amr hadisinde Peygamber Efendimiz'in parmaklarını birbirine kenetlediği sabittir. Ayrıca o hadiste Allah Resulü şöyle buyurmuştu: "Ey Abdullah İbn Amr! Ne oluyor sana! Neden basit kimselerle bu şekilde bir arada kaldın!" Humeydî bu rivayeti "el-Cem' beyne's-Sahîhayn" adlı eserinde Ebu Mes'ûd'dan nakletmiştir. Aynca söz konusu rivayette şöyle bir ilave de mevcuttur: "Zira onlar ahitlerine ve sözlerine sadık kalmamış ve birbiriyle anlaşmazlık içine düşüp şu şekle gelmişlerdir. (Bu esnada parmaklarını bîr birine kenetlemişti)."

İbn Battal şöyle demiştir: "Fıkıh konulan arasında böyle bir başlığın kullanılması, camide parmaklan kenetlemenin yasak olduğuna dair varid olan rivayetlere muhalefet etme anlamına gelir. Zira bunun yasak olduğu konusunda sahih oİmayan yollarla hem müsned, hem de mürsel şekilde rivayetler nakledilmiştir."

İbn Battal, bu konudaki müsned rivayet ile, Ka'b İbn Acre hadisine işaret etmiştir. Söz konusu hadise göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: 'Sizden biri abdest alıp camiye gitmek niyetiyle evinden çıkarsa, ellerini birbirine geçirmesin! Çünkü bu esnada o, namazdadır." Bu hadisin müsned olup olmadığı konusunda İhtilaf vardır. Bazıları gerekçesiyle birlikte bu hadisin zayıf olduğunu göstermiştir.

İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Doğrusu bu hadisler arasında bir çelişki söz Sunusu değildir. Parmakların birbirine geçirilmesi, abes bir görüntü oluşturması durumunda yasaklanmıştır. Bu konuda zikredilen hadiste ise, temsil yöntemi söz konusudur. Burada soyut bir konu somut bir şekilde anlatılmıştır." Bizce de, İbn Ömer ve Ebu Musa hadislerinde bu durum söz konusudur. Ancak Ebu Hureyre hadisinde bunu söyleyemeyiz.

İsmâîlî ise rivayetleri şu şekilde uzîaştırmıştır: Bu nehiy, namazda veya namaza yönelindiği bir sırada geçerlidir. Çünkü namazı bekleyen, namaz kılan hükmündedir. Bu konuda zikredilen hadisler ise namaz dışında parmakları kenetlemenin caiz olduğunu gösterir. Bu durum, ilk iki hadiste son derece açıktır. Ebu Hureyre'den nakledilen hadis

---

61[61] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2446, 6026.

62[62] Hadisin geçtiği diğer yerler: 714, 715, 1227, 12228, 1229, 6051, 7250.

ise, Hz. Peygamber'in namazın bitmesinden sonra parmaklarını kenetlediğini gösterir. Bu durumda Allah Resulü namazı bitirmiş hükmündedir. Kişinin camide bulunduğu sürece parmaklarını kenetlemesini yasaklayan rivayet ise daha önce ifade ettiğimiz gibi zayıftır."
Parmaklan kenetlemenin neden yasaklandığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre> bu şeytandan olduğu, bazılarına göre abdesti bozma ihtimali olan uykuya neden olduğu için-yasaklanmıştır. "Parmakları kenetlemek, insanlar arasındaki görüş farklılıklarına ve ihtilafa benzer, bu yüzden namaz kılan hükmünde olan kimselerin bunu yapması hoş karşılanmamış diyenler de vardır. Bu görüşü ileri sürenler, böyle yapanların Hz. Peygamber'in namaz kılanlara getirdiği şu yasağa düşmemesini hedefler: "İhtilaf etmeyin! Yoksa kalpleriniz de ihtilafa düşer! (Ayrı durmayın! Yoksa kalpleriniz birbirinize ısınmaz) "
(Öğle veya ikindi) kelimesi zeval anı ile başlar gün batana kadar sürer." Nitekim bu konuya ileride döneceğiz.

89. Medine Yollarındaki Mescidler Ve Hz. Peygamberin Namaz Kıldığı Yerler

483- Musa İbn Ukbe şöyle demiştir: "Salim 63[63] İbn Abdullah'ın yol üzerinde yer arayıp, sonra aradığını bulduğu yerde namaz kıldığını gördüm. Babasının da, buralarda namaz kıldığından bahsetti. O da, Hz. Peygamber'in bu yerlerde namaz kıldığını görmüştü."
Musa İbn Ukbe anlatmaya şöyle devam etti: "Nâfi', İbn Ömer'in de o yerlerde namaz kıldığını nakletti." Bunun doğru olup olmadığını Sâlim'e sordum o da şöyle cevap verdi: "Kesinlikle biliyorum ki, Şerafu'r-ravhâ'da 64[64] bulunun mescid dışında Nâfi'nin kıldığı bütün yerlerde o da namaz kıldı.65[65]
484- Nâfi'den şöyle nakledilmiştir:
"Abdullah'ın bana haber verdiğine göre Rasûlullah umre yapacağı zaman Zülhuleyfe'de konaklardı. Veda haccında da, burada konaklamıştı. Bugün Zülhuleyfe'deki mescidin bulunduğu yerde Semura/Mugaylân/bö-ğürtlen ağacının altında dururdu. Bu güzergahta bir gazveden veya hacdan ya da umreden dönerken vadinin (VâdÎ'İ-akîk) 66[66] iç kısmında konaklardı. Vadiden çıkınca devesini vadinin doğu kesimindeki uç tarafında yer alan Bathâ'ya (kumlu alan) çökertirdi. Sabaha çıkıncaya kadar gecenin son kısmını burada geçirirdi, taş caminin bulunduğu yerde ya da üzerinde cami bulunan tepede değil. Abdullah'ın namaz kıldığı içinde kum birikintilerinin olduğu vadi girintisinde namaz kılardı, Nitekim Allah Resulü burada namaz kılardı. Sonraları sel, Bathâ'daki kumları sürükleyip buraya getirdi. Nihayet Abdullah'ın namaz kıldığı yeri belirsiz hale getirdi.67[67]
485- Ravi der ki: "Abdullah İbn Ömer şöyle anlattı: Şerefu'r-ravhâ'daki mescidin dışında küçük bir mescid daha var. Hz. Peygamber işte o mescidin yerinde namaz kıldı." Abdullah, Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yeri biliyordu. Orayı şöyle tarif ederdi: "Mescidde namaz kılmak için ayağa kalktığın zaman, sağ tarafında kalır. Burası Mekke'ye giderken yolun sağma düşer. Onunla büyük mescid arasında bir taş atımlık veya buna yakın bir mesafe vardır."
486- Ravi der ki: "İbn Ömer, Munsarafu'r-ravhâ 68[68] yakınlarında Irk adındaki tepeye doğru namaz kılardı. Bu tepenin ucu, Mekke istikametine giderken Munsaraf ile kendisi arasında inşa edilen camiye varmadan yolun kenarında biterdi. Buraya bir cami yapılmıştı. Ancak Abdullah, burada namaz kılmazdı. Bu camiyi sol tarafına alırdı. Ya da arkasına alıp Irk tepesine doğru önünde kılardı. Abdullah Ravhâ'dan hareket ettikten sonra, buraya gelinceye kadar öğle namazını kılmazdı. Ama buraya vardığında namazını burada kılardı. Mekke'den dönerken de, eğer sabahtan kısa süre Önce veya seher vaktinin sonlarına doğru buraya varmışsa, gecenin geri kalan kısmını sabah namazını kılmak için bu mekanda geçirirdi."

63[63] Salim Abdullah'ın ogiu, Hz. Ömer'in de torunudur. Nâfi' ise Hz. Ömer'in kölesidir. [Mütercim]
64[64] Medine'ye 36 mil uzaklıkta bir yerin adıdır. Bk. Kastaiani, İrşâd, II, 161. [Mütercim]
65[65] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1535, 2336, 7345.
66[66] Kastalânî, İrşâd, II, 162. [Mütercim]
67[67] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1532, 1533, 1799.

68[68] Mekke ile Bedir arasında bir yerin adıdır. Ahmed Naim, Tecrid-i Sarih Tercümesi [Mütercim]

487- Ravi der ki: "Abdullah İbn Ömer şöyle anlattı: Hz. Peygamber Rüveyse'ye 69[69] varmadan yolun sağında ve ön kısmına gelen tarafta Rüveyse'deki konaklama yerinin iki mil kadar berisinde bir tepeciğe kadar uzanan geniş ve düz bir yerde koca bir ağacın altında konaklardı. Ağacın üst dallan kırılmış, içi boşalmıştı. Ancak gövdesi duruyordu. Oyuk kısmı ise kumlarla dolmuştu."
488- Ravi der ki: "Abdullah İbn Ömer şöyle anlattı: Hz. Peygamber tepeye doğru giderken Arc'ın 70[70] arka tarafına düşen yokuş aşağı İnen sel yatağında namaz kıldı. Namaz kıldığı yerin kenarında iki ya da üç mezar vardı. Mezarların üstünde de taş yığını yardı. Burası yoldaki işaret taşlarının yakınında yolun sağ tarafına düşüyordu. Öğlenin kavurucu sıcağı azalmaya meyledince Abdullah, Arc'dan yola çıkardı. Öğle namazını ise işte burada kılardı."
489- Ravi der ki: "Abdullah İbn Ömer şöyle anlattı: Hz. Peygamber Herşâ dağının ilerisindeki dere yatağında, yoîun solunda bulunan büyük ağaçların altında konaklardı. Söz konusu dere yatağı, Herşâ dağının tepesine bitişikti. Yol ile buranın arasında bir ok atımlık mesafe vardı. Abdullah buradaki ağaçların yola en yakın ve en büyük olanına doğru namaz kılardı."
490- Ravi der ki:"Abdul!ah İbn Ömer şöyle anlattı: Hz. Peygamber Merru'z-zahrân'ın Medine istikametine en yakın dere yatağında konaklardı. Safravât'tan 71[71] inince Mekke'ye giderken yolun solunda kalan dere yatağının ortasında dururdu. Hz. Peygamberin konakladığı yer ile yol arasında bir taş atımlık mesafe vardı."
491- Ravi der ki: "Abdullah İbn Ömer şöyle anlattı: Allah Resulü Zu Tuvâ'da 72[72] konaklardı. Sabaha kadar geceyi burada geçirirdi. Mekke'ye girmeden önce sabah namazını burada kılardı. Rasûlullah'm namaz kıldığı yer sert bir kayadan oluşan tepenin üstüydü. Sonraları cami yapılan tepede değildi. Onun namaz kıldığı yer, buranın biraz aşağı kesiminde sert kayadan oluşan tepenin üstüydü.73[73]
492- Ravi der ki; "Abdullah İbn Ömer şöyle anlattı: Allah Resulü kendisiyle Kabe istikametine doğru uzanan dağın iki gediğine yönelip namaz kıldı." Abdullah İbn Ömer, daha sonraları buraya inşa edilen camiyi, taş tepenin üzerine yapılan caminin soluna alarak namaza dururdu. Hz. Peygamber'in namazgahı ise, buranın altında siyah kayaların bulunduğu yerde İdi. Buraya yaklaşık 10 zira uzunlukta idi. İbn Ömer Mekke'ye doğru giden yolcu ile Kabe arasında kalan dağm iki gediğine yönelerek namaz kılardı."

Açıklama

(Medine Yollarındaki Mescidler) Başlığın bu kısmı, Medine ile Mekke arasındaki yollarda bulunan camileri ifade eder.
Özetle ifade edecek olursak, İbn Ömer, Hz. Peygamber'in namaz kıldığı bu mekanlardan bereket ummuştur. Onun Allah Resûlü'nü takip etmede ne kadar titiz olduğu herkesçe malumdur. Onun bu davranışı, babasından nakledilen şu rivayetle çelişmez: "Hz. Ömer, bir sefer esnasında Müslümanların bir mekana doğru hücum ettiklerini gördü. Çevresinde-kilere bunun nedenini sordu. Onlar da, Hz. Peygamber burada namaz kıldığı için, insanlar koşarak oraya gidiyor' diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: Kim namazını kılmamışsa kılsın, yoksa yola devam etsin. Çünkü ehl-i kitap, peygamberlerini bu şekilde takip ettikleri ve onların ibadet ettikleri yerleri havra ve kilise edindikleri için heiak oldu."
Hz. Ömer'in bu sözleri, insanların bu tür yerleri namaz kılmadan gezmelerini hoş karşılamadığı şeklinde anlaşılır. Ya da, bu durumun, işin aslını bilmeyenler tarafından bir farz olarak anlaşılmasından endişe ettiğini gösterir. Her iki durum da, İbn Ömer için söz konusu olamaz. Ayrıca Itbân hadisi daha önce geçmişti. Itbân, Hz. Peygamber'den kendi

69[69] Medine'ye 17 fersah uzaklıkta bir köyün adıdır. Kastalânî, İrşâd, II, 164. [Mütercim]

70[70] Rüveyse'den 13 ile 14 mil uzaklıkta büyük bir köyün adidir. Ahmed Naim, Tecrid-i sarih Tercümesi. [Mütercim]
71[71] Merru'z-zahrân'dan sona gelsn vadi veya dağların adıdır. Kastalânî, îrşâd, II, 166. [Mütercim]
72[72] Mekke'ye yakın bir yerin adıdır. Ahmed Naim, Tecrid-i sarih Tercümesi, II, s. 437 [Mütercim]
73[73] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1767, 1769.

evinde namaz klimasını istemişti. Onun namaz kıldığı yeri, namazgah olarak kullanmayı hedefliyordu. Hz. Peygamber de, ona olumlu cevap vermişti. İşte bunlar, salihlerin yolunu izleyerek, bereket ummanın delilidir.[74][74]
Dikenleri olan bir ağaçtır. Ümmü Ğaylân adıyla tanınır. (Böğürtlen ağacı olduğu tahmin edilir).
Hattâbî şöyle demiştir: "İkamet için değil de, dinlenmek için konaklamayı ifade eder. Genellikle gecenin son kısmındaki dinlenmeler için kullanılır."
Medine'ye iki gecede kat edilecek mesafede bulunan büyük bir köyün adıdır.
Hadislerde geçen namaz kılman yerlerden, Zü'1-Huleyfe mescidi dışında kalanlar günümüzde bilinmemektedir. Ravhâ'daki namazgahları ise, o bölgede yaşayan insanlar bilmektedir. Tirmizî'nin Amr İbn Avftan naklettiği hadise göre, Hz. Peygamber Ravhâ vadisinde namaz kılıp şöyle buyurmuştur: "Bu vadide yetmiş Peygamber namaz kılmıştır."
İbn Ömer'in davranışlarından Hz. Peygamber' aynen takip edip onun fiilleriyle bereket umması, Hz. Peygamberin saibUâhu aleyhi yaptıklarının aynen yapılmasının müstehab olduğunu gösterir. Şafiilerden Beğavî şöyle demiştir: "Bir insan, Hz. Peygamberin aleyhi vs seiiem namaz kıldığı sabit olan namazgahlarda namaz kılmayı adaşa, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksâ'da namaz kılmayı adayan kimseye farz olduğu gibi ona da adağını yerine getirmek farz olur.[75][75]
İmam Buhârî Medine yollarında, bulunan mescid ve namazgahlara işaret etmiştir. Medine'deki camilerden ise bahsetmemiştir. Çünkü Medine'deki cami ve namazgahları konu edinen hadisler, onun şartlarına uygun değildir. Ömer İbn Şeybe "Ahbâru Medine" adlı eserinde, Hz. Peygamberin Medine'de namaz kıldığı cami ve yerleri tam olarak zikretmiştir. Ebu Gassân ve diğer ilim ehlinden, Medine ve civarındaki camilerin nakışlı ve birbirine uygun taştan yapıldığı nakledilmektedir. Hz. Peygamber buralarda namaz kılmıştır. Ömer İbn Abdülaziz Medine'deki mescidi yaptığı zaman Müslümanlara, bu mescidin ne şekilde yapıldığını sormuş, sonra kendisi de, nakışlı ve birbirine uygun taşlarla bu mescidi yeniden İnşa etmiştir."
Ömer İbn Şeybe, Medine'deki camilerin birçoğunun yerini belirtmiştir. Ancak günümüzde bunların çoğunun eseri kalmamıştır. Şu an hâlâ varlığını sürdüren meşhur camileri şu şekilde sıralayabiliriz:
1- Kubâ Mescidi
2- Fadîh Mescidi. Kubâ Mescidinin doğusuna düşer.
3- Benû Kurayza Mescidi
4- Meşrabetu Ümmİ İbrahim. Benû Kurayza Mescidinin kuzeyine düşer.
5- Benû Zafer Mescidi. Bakî mezarlığının doğusuna düşer ve el-Bağla Mescidi olarak bilinir.
6- Benû Muâviye Mescidi. İcâbe Mescidi olarak bilinir.
7- Fetih Mescidi. Sel' dağına yakın bir yerde bulunur.

---

[74][74] Bu yanlıştır. Doğrusu daha önce açıkladığımız bilgilerdir. Bu tür konularda diğer insanlar. Hz. Peygamber saltallâhu aleyhi ve sellem ile kıyasianamaz. Hakikat şu ki, Hz. Ömer, şirke giden yolu kapatmak için peygamberlerin izlerinin birebir taklit edilmesini yasaklamak istemiştir. Ayrıca o, oğlunun bu şekilde davrandığını herkesten daha iyi bilmektedir.

Cumhur, Hz. Ömer'in düşüncelerini esas almıştır. Itbân kıssası buna muhalif değildir. Çünkü Itbân hadisinde, Hz. Peygamber'i sallailâhu aleyhi ve sellem örnek alma söz konusudur. Bu da, yol vs. gibi yerlerde Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve seİlem davranışlarını taklit etmekten farklıdır. Zira bu tür konularda Allah Resûlü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem izini sürmek, din tarafından öngörülmemiştir. Nitekim Hz. Ömer'in bu tavrı da, bunu göstermektedir. Belki de, bu şekilde Hz, Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem uyanlar aşırılığa kaçıp şirke düşmüştür. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Abdülaziz İbn Bâz

[75][75] Bu görüş zayıftır. Doğrusu, üç mescid dışında vasıtayla gidilebilecek uzaklıkta olan hiçbir mescidde namaz adamak farz olmaz. Eğer vasıtayla yolculuk yapılmadan gidilebilecek mescidde adakta bulunulursa, bu konu tartışmalıdır. Beğavî'nin belirttiği yerlere, ibadet kastıyla gitmek caiz değildir. Şirke açılan kapıyı kapatmak için, buralarda namaz kılmayı adayan kimsenin, adağına sadık kalması gerekmez. Başka bir camide namazını kılması yeterlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. İbn Bâz s. 571.

8- Kıbleteyn Mescidi. Benû Seleme kabilesinin bulunduğu yerdedir.
Alimlerimiz, camilerin yerini bu şekilde tespit etmişlerdir. Bunun faydası İse biraz önce Beğavî'nin ifade ettiği hususta görülür. Doğrusunu en iyi Allah bilir.[76][76]

90. İmamın Sütresi, Cemaatin Sütresi Demektir

493- Abdullah İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Dişi bir merkebe binmiş olarak geldim. O sıralar ergenİik çağına yaklaşmıştım. Hz. Peygamber Mina'da önünde bir duvar yokken cemaate namaz kıldırıyordu. Safın bir bölümünün önünden geçtim. Sonra merkepten indim ve onu otlağa saldım. Ardından namaz safına katıldım. Hiç kimse bu hareketimi yadırgamadı."

Açıklama

(İmamın Sütresi, Cemaatin Sütresi Demektir): İmam Buharı bu konuda üç hadis zikretti. Bunlardan ikinci ve üçüncü hadisin konu başlığı ile münasebeti açıktır. Çünkü Hz. Peygamber ashabına kendi sütresi dışında
sütre edinmelerini emretmemiştir. Ibn Abbâs'tan nakledilen birinci hadisin ise, bu konuya delil olması tartışmalıdır. Çünkü bu rivayete göre Allah Resûlü'nün bir sütreye doğru namaz kıldığı belirtilmemiştir. Hatta Beyhakî bu hadis için, "Sütresiz namaz kılmak" şeklinde başlık atmıştır. "İlim Bölümü"nde "Küçüğün Sema'sı Sahih Olur" konusunda İmam Şafiî'nin şöyle dediğini nakletmiştik: "İbn Abbâs'ın "önünde bir duvar yokken" ifadesi, Hz. Peygamberin sütresiz olarak namaz kıldığını gösterir." Ayrıca bu görüşü destekleyen el-Bezzâr'm naklettiği rivayete de yer vermiştik. Son dönem âlimlerinden biri şöyle demiştir: "Önünde bir duvar yokken" ifadesi, Hz. Peygamberin Önünde duvar dışında herhangi başka bir şey olmadığı anlamına gelmez. Şu kadarı var ki, İbn Abbâs'ın cemaatin önünden geçtiğini, onların da buna İtiraz etmediğini bildirmesi ashâb-ı kiramın alışık olmadığı yeni bir durumun meydana geldiğini gösterir. Eğer ortada duvardan başka b;r sütre bulunsaydı, onun bu şekilde haber vermesinin bir manası kalmazdı. Çünkü onun geçişini hiç kimse inkar etmemişti. Öyle anlaşılıyor ki, İmam Buhârî, bu durumu, Hz. Peygamber'in alışık olunan genel âdeti üzerine hamletmiştir. Çünkü Allah Resûlu önünde küçük mızrağı olmadan açık alanda namaz kılmazdı. Daha sonra İmam Buhârî bu hadisi İbn Ömer ve Cuhayfe'den naklettiği hadislerle desteklemiştir. İbn Ömer hadisine göre Hz. Peygamber sürekli bu şekilde, yani önünde bir mızrak olduğu halde namaz kılardı. "Seferlerinde böyle yapardı" ifadesi bunu göstermektedir. Nevevî de bu konuda İmam Buhârî'yle aynı görüşü paylaşmıştır. Müslim Şerh-'inde bu hadisten çıkarılan sonuçları anlatırken şöyle demiştir: "Bu hadise göre, imamın kullandığı sütre, cemaat için de geçerlidir." (Hiç kimse bu hareketimi yadırgamadı) İbn Dakîkul-'îyd şöyle demiştir: "İbn Abbâs, ashabın kendisine İtiraz etmemesini, bu şekilde cemaatin önünden geçmenin caiz olduğuna delil olarak getirdi. Ama onların namazlarını iade etmediklerini delil olarak ileri sürmedi. Çünkü İtiraz etmemeleri, namazlarını yeniden kılmamalarından daha etkilidir."
Bizce cemaatin namazlarını yeniden kılmaması, sadece namazlarının geçerli olduğuna delalet eder, cemaatin önünden geçmeye delalet etmez. Cemaatin itiraz etmemesi İse, hem cemaatin önünden geçmenin normal olduğunu hem de namazın geçerli olduğunu gösterir. Buradan hareketle, cemaatin itiraz etmemesinden, namaz kılanların önünden geçmenin caiz olduğu anlaşılır. Ancak bunun şartı vardır. O da, İtirazın vuku bulmasına engel teşkil edecek bir durumun olmaması ve İbn Abbâs'ın bu fiilinin herkesçe bilinmesidir. Bu anlatılan habere bakarak, aradaki safın engel teşkil etmesi yüzünden Hz. Peygamber'in İbn Abbâs'ın bu şekilde hareket ettiğini görmediğini söyleyemeyiz. Çünkü daha önce anlattığımız gibi Allah Resulü namazda iken önünü gördüğü gibi arkasını da görürdü. Nitekim İmam Buhârî'nin "Hac Bölümü"nde, naklettiği rivayete göre İbn Abbâs, birinci safın bir bölümünün önünden geçmiştir. Bu durumda, Hz. Peygamber'inonu görmediğinden bahsedilemez. Bütün bu anlattıklarımız olmasa bile, yeni olaylar

---

[76][76] Hz.Peygamber zamanında Medine'de bulunan mescidler hakkında geniş bilgi İçin bk. Nuruddin Ali İbn Ahmed es-Semhûdî, Vefâu'1-Vefa bi ahbâri dari'l-Mustafa1 adlı eseri, Beyrut 1971, I—II-(A.Ağırakça).

karşısında hemen Hz. Peygamber'e soru soran ashâb-ı kiram için soru sorma imkanı doğmuştu. Buna rağmen soru sormamaları, Hz. Peygamber'in konuya muttali olduğunu gösterir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.
Bu hadise dayanarak namaz kılanın önünden merkep geçmesinin, namazı bozmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre bu hadis, İmam Müslim'in Ebu Zerr'den naklettiği ve merkebin, kadının ve siyah köpeğin namaz kılanın önünden geçtiği zaman namazı bozacağına dair hadisi neshetmiştir. Ancak buna, şu şekilde itiraz edilmiştir. Burada merkebin geçmesi, binicisi İbn Abbâs ile birlikte olmuştur. Nitekim bunun, namaza zarar vermeyeceği daha önce geçmişti. Çünkü imamın kullandığı sütre cemaat için de geçerlidir. Merkebin İbn Abbâs indikten sonra da cemaatin önünden geçtiğini söylemek için, bunu gösteren bir rivayete ihtiyaç duyulur. İbn Abdilberr şöyle demiştir: "İbn Abbâs'tan nakledilen bu hadis, Ebu Saîd'den nakledilen şu hadisi tahsis eder: "Sizden biri namaz kıldığı zaman, hiç kimsenin Önünden geçmesine izin vermesin!" Bu hadis tahsis edilerek, sadece imam İle tek başına namaz kılan kimseler hakkında geçerli hale gelmiştir. İmama uyan kimsenin önünden birinin geçmesi, İbn Abbâs'tan nakledilen hadise göre onun namazına zarar vermez... Bütün bu konularda alimler arasında en küçük bir İhtilaf yoktur.
Kadı îyâz'a göre bu konuda da ihtilaf vardır. Söz konusu ihtilaf şu meselede ortaya çıkar: "İmamın önünden biri geçerse, imamın kullandığı sütrenin cemaat için de geçerli olduğunu söyleyenlere göre ne imamın namazı bozulur, ne de cemaatin. İmamın kendisi bizzat sütredir diyenlere göre ise, imamın namazı bozulur, cemaatin namazı ise bozulmaz,"
İbn Abbâs hadisi ile ilgi diğer konular, "İlim BölümiTnde anlatıldı.
494- İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber bayram günü namazgaha doğru çıktığı zaman, bir mızrağın getirilip Önüne konmasını emrederdi. Sonra cemaati arkasına alarak ona doğru namaz kılardı. Bunu seferde iken yapardı. Bundan dolayı daha sonra gelen yöneticiler bayram namazlarında mızrak taşımayı bir sünnet olarak kabul etmişlerdir.[77][77]

Açıklama

(Mızrağın getirilip önüne konmasını emrederdi): Hz. Peygamber hizmetçisine mızrağı alıp getirmesini emretmiştir. İmam Buhârî, "Bayramlar" konusunda Nâfi"den şöyle nakletmiştir: "Allah Resulü bayram sabahında namazgaha doğru hareket edince, küçük mızrak da onunla birlikte taşınıp önüne dikilirdi. Sonra Allah Resulü veseiiem ona doğru namaz kildırırdı." İbn Mâce, İbn Huzeyme ve İsmâîlî buna ilaveten şunu da rivayet etmişlerdir: "Namazgah, açık bir alan idi. Etrafında (imam için sütre olabilecek) hiçbir şey yoktu."
(Bundan dolayı) Bundan dolayı daha sonra gelen Müslüman yöneticiler bayram vs. gibi günlerde mızrakla çıkmaya ve onu önlerine koymaya başladılar.
Bu hadise göre namazda ihtiyatlı olmak caizdir. Düşmanları savmak, özellikle de sefer esnasında onlardan korunmak için bir silah alınabilir ve kullanılabilir.
495-Avn İbn EbîCuhayfe, babasından Hz. Peygamber'in önüne bir mızrak koyarak Bathâ'da kendilerine öğle ve ikindi namazını ikişer rekat olarak kıldırdığını, bu esnada önünden kadın ve merkebin geçtiğini dinlediğini nakletmiştir.

Açıklama

(Bathâ'da kendilerine öğle ve ikindi namazını kıldırdığını): Bathâ ile Mekke'deki meşhur Bathâ kasdedilmiştir. Burası Mekke dışında bir yerin adıdır. Buraya Abtah da denir. Adem'in, Şu'be ve Avn kanalıyla yaptığı rivayette bunlara İlaveten namazların öğlenin en sıcak vaktinde kılındığı belirtilmiştir. İmam Nevevî'nin de işaret ettiği gibi bundan, Hz. Peygamber'in »-Hatain öğle ve ikindi namazlarını, öğle vaktinde cem ederek kıldırdığı anlaşılır. Ancak" (ikindiyi iki rekat kıldırdı) ifadesini, vakti girdikten sonra ikindi namazını

---

[77][77] Hadisin geçtiği diğer yerler: 498, 972, 973.

iki rekat olarak k!ldırdı şeklinde anlamak da mümkündür.
(önünden kadın ve merkebin geçtiğini): Yani kıble ile dikili mızrak arasından kadın ve merkep geçerdi.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Salih kulların dokunduğu şeylerden bereket ummak
2- Namaz kılanın, önünden birinin geçmesinden endişe ettiğinde sütre kullanmalıdır
3- Sütrenin bir mızrak kalınlığında olması yeterlidir.
4- Yolculuk esnasında namazları cem etmek, normal vaktinde kılmaktan daha evladır. Çünkü bu rivayet, Hz. Peygamber'in bu şekilde yapmayı sürdürdüğü hissini uyandırmaktadır.
5- Namazları kısaltmak, ikamet edilen şehirden ayrılınca başlar.
6- Sahabe Hz. Peygamber'e karşı son derece saygılı davranmıştır.
7- Paçaları katlamak, özellikle de yolculuk esnasında müstehaptır.
8- Mızrak vs. taşımak müstehaptır.
9- Yolculuk sırasında da, ezan okunması din tarafından öngörülmüştür. Nitekim bu konuya "Ezan" bahsinde döneceğiz.
10- Fitne korkusu yoksa erkeğin baldırına bakmak caizdir. Bu konuda icmâ1 vardır.
11- Kırmızı elbise giymek caizdir.

91. Namaz Kılan İle Sütre Arasındaki Mesafe

496- Sehl'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamberin namaz kıldığı yer ile duvar arasında bir koyunun geçebileceği kadar mesafe vardı.[78][78]
497- Seleme'den şöyle nakledilmiştir: "Minber ile mescidin duvarı arasında bir koyunun zar zor geçebileceği kadar dar bir mesafe vardı."

Açıklama

Hadislerin konu başlığı ile ilişkisi hakkında Kirmanı şöyle demiştir: "Hz. Peygamber minberin kenarında namaz kıldınrdı. O dönemde
mescidinde mihrab yoktu. Onunla duvar arasındaki mesafe, minber ile duvar arasındaki mesafe kadardı. Buradan hareketle İmam Buhârî şunu ifade etmek istemiştir: Namaz kılan İle sütre arasındaki mesafe, Hz. Peygamberin minberi ile kıble duvarı arasındaki mesafe kadar olmalıdır."
İbn Batta! da şöyle demiştir: "Bu mesafe, namaz kılan Üe sütre arasında olması gereken en kısa mesafedir. Bir başka ifade ile, namaz kılan ile sütre arasındaki en az mesafe, bir koyunun geçebileceği kadar olmalıdır. Bazıları Bilal'den nakledilen hadise dayanarak bunun üç zira' olması gerektiğini söylemiştir. Söz konusu hadis, şöyledir: "Hz. Peygamber Kabe'de namaz kıldı. Kendisi iîe duvar arasında üç zira' uzunluğunda mesafe vardı." Dâvûdî bu iki rivayeti uzlaştırarak, söz konusu mesafenin en azının bir koyun geçeceği kadar, en uzunun ise üç zira' olacağını söylemiştir. Bazıları da, üç zirâ'lık mesafenin, ayaktayken veya tahiyyata oturmuşken bir koyun geçecek kadar mesafenin ise rükû' ve secde esnasında söz konusu olduğunu belirtmiştir.
Beğavi şöyle der: "İlim ehli, sütreye yakın olmayı müstehap kabul etmektedirler. Arada secde edebilecek kadar bir mesafe bırakmayı uygun görmüşlerdir. Aynı şekilde İki saf arasındaki mesafenin de, secdeye İmkan verecek genişlikte olmasının müstehap olduğu görüşündedirler. Nitekim sütreye yakın olmak emredilmiştir. Bu emrin geçtiği hadiste, bunun hikmeti de açıklanmıştır. Söz konusu hadis Ebu Davud'un naklettiği şu rivayettir: "içinizden biri sütreye doğru namaz kıldığı zaman, ona yaklaşsın! Şeytan onun namazım bozmasın!"

---

[78][78] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 7334.

92. Mızrağa Doğru Namaz Kılmak

498- Abdullah'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber için bir mızrak dikilirdi. Sonra ona doğru namaz kılardı."

93. Küçük Mızrağa Doğru Namaz Kılmak

499- Avn İbn Ebu Cuhayfe babasından şöyle nakletmiştir: "Öğlenin en sıcak vaktinde, Hz. Peygamber yanımıza geldi. Hemen ona abdest suyu getirildi. Sonra abdest alıp bize öğle ve ikindi namazını kıldırdı. Önünde küçük mızrak bir vardı. Mızrağın öbür tarafından kadınlar ve merkepler geçip duruyordu."
500- Enes İbn Mâlikten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber ihtiyaç gidermek için çıktığı zaman, ben, bir çocukla birlikte onu takip ederdim. Elimizde ucunda demir bulunan sopa, asa ya da küçük bir mızrak olurdu. Bir de su kabı taşırdık. Allah Resulü ihtiyacını giderince ona su verirdik."

94. Mekke Ve Diğer Yerlerde Sütre Kullanmak

501- Ebu Cuhayfe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber öğlenin en sıcak olduğu anda dışarı çıkıp Bathâ'da öğle ve ikindi namazını ikişer rekat olarak kıldırdı. Bu esnada önünde küçük bir mızrak dikili duruyordu. Sonra abdest aldı. İnsanlar abdest suyunu kapıp üzerlerine sürmeye başladılar."

Açıklama

(Mekke ve Diğer Yerlerde Sütre Kullanmak): "Diğer yerlerde" ifadesi ile Bat-hâ kasdedilmiştir. Bahta, Mekke'dedir.
İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "İmam Buhârî başlıkta Mekke'yi özel olarak zikretti. Böylece sütrenin kıble olduğu şeklinde yanlış bir düşünceye kapılıp 'Mekke'de Kabe'den başka kıble yoktur, o halde burada sütreye de gerek yoktur' denmesine engel olmuştur."
Kanaatime göre, İmam Buhârî bu başlık ile "Mekke'de Namaz Kılanın Önünden Geçen Hiçbir Şey Namazı Bozmaz" şeklinde başlık kullanıp daha sonra da, İbn Cüreyc, Kesîr İbn Kesîr ibn Muttalip, Muttalib'in de babası ve dedesinden oluşan senetle "Hz. Peygamber'i Mescid-i Haram'da namaz kılarken gördüm, cemaat ile onun arasında bir sütre yoktu" hadisini nakleden Abdurrezzak'a bir İtirazda bulunmuştur. Söz konusu bu rivayeti, Sünen musannıfları da nakletmiştir. Rivayetin ravileri sikadır/güvenilir kimselerdir. Yine de rivayet illetlidir. Ebu Dâvûd, Ahmed kanalıyla İbn Uyeyne'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "İbn Cüreyc bize bu şekilde haber verdi. Bu arada Kesîr ile karşılaş-!ım. Bana onun babasından hadis dinlemediğini bildirdi. Ancak dedesi tarafından bazı akrabalarından hadis aldığını söyledi.
İmam Buhârî, bu hadisin zayıf olduğuna işaret etmeyi, sütre kullanmanın dînen öngörüldüğü konusunda Mekke ile diğer yerler arasında bir fark olmadığını ifade etmek istemiştir. Ebu Cuhayfe hadisini de buna delil olarak getirmiştir. Bu hadisin ne şekilde delil olduğunu daha önce ifade etmiştik. Nitekim Şafiilei nezdinde malum olan da budur. Yani namaz kılanın önünden geçmenin yasak olması, Mekke ile diğer şehirlere göre değişmez. Bazı fakihler zaruretten dolayı sadece tavaf edenler için sütre kullanmanın gerekli olmadığını söylemiştir. Han-belî mezhebine mensup bazı kimseler ise, Mekke'nin tamamında sütre kullanıl-mayabileceğini söylemişlerdir.

95. Sütuna Doğru Namaz Kılmak

Hz. Ömer şöyle demiştir: "Cami sütununa yaslanarak sohbet edenler, sütunlara doğru namaz kılan kimselere öncelik tanımalıdırlar."
Hz. Ömer, İki direğin/sütunun arasında namaz kılan bir adam gördü. Bunun üzerine adamı sütunun karşısına getirdi ve "Buna doğru namaz kıl!" dedi.
502- Yezid İbn Ebî Ubeyd'den şöyle nakledilmiştir:
"Seleme İbnü'1-Ekva' ile birlikte mescide gelirdim. O, Mushaf'ın yanındaki direğin

kenannda namaz kılardı. Ona, 'Ey Ebu Müslim bana Öyle geliyor ki, bu direğin yanında namaz kılmak için çaba harcıyorsun' dedim. O da, 'Evet, çünkü Allah Resûlü'nün burada namaz kılmak için fırsat kolladığını gördüm' diye cevap verdi."

Açıklama

(Mushaf'ın yanındaki) Bu ifade göstermektedir ki, Mescid-i Nebevî'de Mushaf'ın özel biri yeri vardır. Nitekim İmam Müslim'in rivayetinde "sandığın arkasında namaz kılardı" ifadesi yer almaktadır. Bu da Mushafın muhafaza edildiği bir sandığın olduğunu göstermektedir. Bazı hocalarımızın bildirdiğine göre söz konusu direk, Ravza-i Mutahhara'nın ortasında bulunuyormuş. Bu direk, muhacirlerin direği olarak tamnırmış.
Rivayete göre Hz. ÂÎşe şöyle dermiş: "Eğer insanlar bu direği bilseydi, onun yanına varmak için oklarla birbirlerine girerlerdi." Hz. Âişe bu direğin yerini İb-nu'z-Zübeyr'e bildirmiştir. Bundan dolayı o, söz konusu direğin yanında çokça namaz kılardı. İbnu'n-Neccâr'ın "Tarihu'l-Medîne" adlı kitabında Kureyşli muhacirlerin bu direğin etrafında toplandıkları nakledilmektedir.
503- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in ashabının ileri gelenlerini, akşam namazında mescidin direklerine hücum ederken gördüm.[79][79]

96. Cemaat Dışında Mescidin Direkleri/Sütunları Arasında Namaz Kılmak

504- İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Üsâme İbn Zeyd, Osman İbn Talha ve BilAI ile birlikte Kabe'nin İçine girdi. Allah Resulü orada uzunca kaldı. Sonra çıktı. Ondan sonra Kabe'ye ilk defa ben girdim. Bilâl'e 'Allah Resulü nerede namaz kıldı?' diye sordum. O da, 'Öndeki iki direğin arasında namaz kıldı' diye cevap verdi."
505- Abdullah İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Üsâme İbn Zeyd, Bilâl ve Osman İbn Talha el-Hacbî Kabe'ye girdi. Sonra kapıyı kapatıp içeride bir müddet kaldılar. Dışarı çıktığı zaman Bilal'e 'Hz. Peygamber ne yaptı?' diye sordum. O da 'Bir direği soluna, ötekini de sağma, üç direği ise arkasına aldı. (O dönemde Kabe'nin altı direği vardı.) Sonra namaz kıldı. İsmail bize dedi ki; Mâlik'in bana naklettiğine göre iki direği sağ tarafında bırakmıştı."

Açıklama

(Cemaat Dışında Mescidin Direkleri/Sütunları Arasında Namaz Kılmak): İmam Buhârî konu başlığına "Cemaat Dışında" kaydını koydu. Çünkü iki direğin arasında tek başına namaz kılmak, safı bozar. Cemaatle namaz kılarken ise safların, düzgün tutulması gerekir. "Müsned" şerhinde Râfiî şöyle demiştir: "İmam Buhârî bu hadisi (İbn Ömer'in Bilâl'den naklettiği hadisi) tek başına iki direk arasında namaz kılmanın bir sakıncasının bulunmadığına delil olarak getirdi ve tek başına namaz kılan kimsenin direğe/sütuna doğru namaz kılmasının daha uygun olduğuna işaret etti. Direğe karşı namaz kılmanın daha evla olmasına rağmen, iki direk arasında da namaz kılmak mekruh değildir. Cemaatle birlikte namaz kılan kimsenin iki direk arasında durması, direğe karşı namaz kılmak gibidir." Onun bu görüşleri pek de isabetli değildir. Çünkü iki direk arasında namaz kılmak yasaklanmıştır. Nitekim yasak getiren hadis, Hâkim tarafından, sahih bir senetle Enes'ten nakledilmiştir. Ayrıca üç Sünen'de de bu mevcuttur. Tirmizî bu rivayeti "hasen" kabul etmiştir. Muhib et-Taberî şöyle der: "Bazıları iki direk arasında namaz kılmayı mekruh kabuî etmiştir. Çünkü bunu yasaklayan bir hadis vardır. Ancak iki direk arasında namaz kılmanın mekruh oluşu, yer sıkıntısının olmadığı anlarda söz konusudur. Mekruh olmasının hikmeti ise ya saf bölündüğü ya da buralara ayakkabı konduğu içindir.

97. Bab

506- Nâfi'den şöyle nakledilmiştir: "Abdullah Kabe'ye S'rdiği zaman, girdiği istikametten

---

[79][79] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 625.

dümdüz yürürdü. Yürürken Kabe'nin kapısını arkasına alırdı. Karşı duvarla arasında üç zirâ'lık mesafe kalıncaya kadar ilerler ve sonra namaz kılardı. BilAl'in kendisine Rasûlullah'm namaz kıldığı yer olarak gösterdiği yerde namaz kılmaya özen gösterirdi."
İbn Ömer şöyle demiştir: "Herhangi birimiz, Kabe'nin içinde dilediği yerde namaz kılabilir. Bunda bir sakınca yoktur."

98. Yük Devesine, Beş Yaşındaki Deveye, Ağaca Ve Deve Palanına Karşı Namaz Kılmak

507- Ibn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber devesinin tam karşısına geçip ona doğru namaz kılardı."
Ravi'lerden Ubeydullah şöyle demiştir. "Nâfi'e 'develer huysuzlandığı zaman ne yapılır, ne dersin?' diye sordum. O da '(Allah Resulü bu tür durumlarda), palanı alıp başka tarafa kor, sonra onu düzler ve onun son kısmına doğru namaz kılardı. İbn Ömer de, böyle yapardı."

Açıklama

(Yük Devesine, Beş Yaşındaki Deveye, Ağaca Ve Deve Semerine Karşı Namaz Kılmak): yük taşımada kullanılan deveye denir beş yaşına girmiş deve demektir.
İmam Buhârî, ağacı da, yük gibi değerlendirdi. Belki de, başlıkta ağaca yer vermek suretiyle, Hz. Ali'den nakledilen şu hadise işaret etti: "Bedir savaşında kendimize şöyle bir göz attım. İstisnasız herkes uyuyordu. Sadece Rasûlullah ayakta idi. O, bir ağaca doğru namaz kılıyordu. Sabaha kadar da dua etti." Nesâî bu hadisi hasen senetle nakletmiştir.
(develer huysuzlandığı zaman): Develerin huysuzlanıp namaz kılana saldırmasından endişe edildiğinde, ona doğru namaz kılmaktan vazgeçilir ve devenin semerine doğru namaz kılınır. Yani namaz kılan, semeri sütre olarak kullanır.
(son kısmına doğru): Bu ifadede İle, semerin sonunda bulunan ve hayvana binen kimsenin yaslanmasına yarayan, tahtadan yapılmış parça kasdedilmiştir. Kurtubî şöyle demiştir: "Bu hadis, sabit duran hayvanları sütre olarak kullanmanın caiz olduğuna delil teşkil eder.
Bu hadis, deve yataklarında namaz kılmayı yasaklayan hadis ile çelişmez. Çünkü deve yatakları, develerin su kenarında kaldıkları yerdir. Deve yataklarında namaz kılmanın mekruh oluşu, ya buraların çok pis kokmasından, ya da, namazı kılanın develerin arasına girip birini sütre olarak kullanmasından ileri gelir.
Kurtubî dışındaki âlimler ise şunu söylemiştir: "Deve yataklarında namaz kılmanın yasaklanmasının illeti, develerin şeytandan yaratılmasıdır. Hz. Peygamber'in sefer sırasında deveye doğru namaz kılması ise, zaruret halinde gerçekleşmiş bir durum olarak değerlendirilir. Bu durum, Allah Resûlü'nün evlerin dar olması yüzünden yatakta yatan kadına doğru namaz kılmasına benzer.
İmam Şafiî'nin Buvaytî[80][80] tarafından nakledilen "Kadın ve hayvandan sütre olmaz" görüşü bu izaha dayanır. Tabi ki, bu durum, kişinin başka seçeneğinin bulunduğu anlarda söz konusudur.
Nitekim, Abdürrezzâk, İbn Uyeyne, Abdullah İbn Dînâr kanalıyla İbn Ömer'in üzerinde semer bulunan deveye doğru namaz kılmayı hoş karşılamadığını nakletmiştir. Bunun hikmeti şu olabilir: Develer üzerlerinde semer olduğu zaman, üzerlerinde yük bulunmadığı hallerden çok daha sakindirler.

Not

Fakihlere göre sütrenin en küçüğü, deve semerinin son kısmı kadar olmalıdır. Ölçü olarak bunun neye tekabül ettiği konusunda ise farklı görüşler vardır. Bazılarına göre bu bir zira1, bazılarına göre ise üç zirâ'dir. Meşhur olan da budur. Ancak İbn Ömer'in devesine vurduğu palanın/semerin son kısmı bir zira kadardı.

80[80] İmam Şafiî'nin talebesidir. [Mütercim]

99. Yatağa Doğru Namaz Kılmak

508- Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Bizi köpek ve merkeplerle bir mi tuttunuz?! Oysa ben yatakta yan gelmiş yatarken Hz. Peygamber gelir, yatağı tam ortalayarak karşısına geçer, sonra da namaz kılardı. Onun bu şekilde bana doğru yönelmesi hoşuma gitmezdi. Bu yüzden, yatağın ayak tarafından sessizce sıyrılmaya koyulurdum. Sonunda hiç sezdirmeden yorganımdan ayrılırdım."

Açıklama

(Yatağa Doğru Namaz Kılmak): İmam Buhârî bu başlık altında Esved'in Hz. Âişe'den naklettiği hadise yer verdi. Buna göre Allah Resulü Hz. Âişe'nin uzanıp yattığı yatağı tam ortalayarak namaz kılardı.
(Bir mi tuttunuz?!): Hz. Âişe'nin bunu kabul etmediğini gösteren bir soru kipi. Hz. Âişe kendisinin de hazır bulunduğu bir mecliste "Namaz kılanın Önünden geçen köpek, merkep ve kadın namazı bozar" diyen kimseye cevap olarak bu sözü söylemiştir.[81][81]

100. Namaz Kılan Önünden Geçene Mani Olur

İbn Ömer, Kabe'de iken teşehhüde oturduğu bir sırada önünden geçmek isteyen kişiye mani olmuştur. Ayrıca şöyle demiştir: "Eğer biri önünden geçme konusunda ısrarcı olursa, mesele onunla kavga edeceğin kadar büyürse, kavga et!"
509- Ebu Salih es-Semmân'dan şöyle nakledilmiştir: "Ebu Saîd el-Hudrî'yi Cuma günü cemaatle arasına bir sütre koyarak namaz kılarken gördüm. Ebu Muaytoğullarından bir gencin, onun önünden geçmek istediğini gördüm. Ama Ebu Saîd göğsünü iterek ona mani oldu. Genç etrafına bakındı. Fakat geçecek başka yer bulamadı. Tekrar Önünde geçmeyi denedi. Bu defa Ebu Saîd öncekinden daha şiddetli bir şekilde onu itti. Bunun üzerine genç, Ebu Saîd'e hakaret etti, sonra Mervân'ın yanma gidip onun yaptıklarını şikayet etti. Ardından Ebu Saîd, Mervân'ın yanma geldi. Mervan ona, 'Ey Ebu Saîd! Yeğeninle ne alıp veremediğin var?' diye sordu. O da şöyle cevap verdi: Ben Hz. Peygamberi şöyle derken işittim: "Sizden biri cemaatle arasına bir sütre koyar, sonrada biri çıkıp önünden geçmek isterse onu engellesin! Eğer geçmekte ısrar ederse onunla gerekirse kavga etsin! Zira o, kesinlikle şeytandır.[82][82]

Açıklama

(Namaz Kılan, Önünden Geçene Mani Olur): Namaz kılan, ister insan olsun İster başka bir varlık önünden geçene engel olur.
(Kabe'de iken) Burada sadece Kabe'nin açıkça zikredilmesi, "Kabe kalabalık olduğu için burada namaz kılanın önünden geçmenin bir sakıncası yoktur" şeklinde yanlış bir düşünceye kapılınmasını önlemek içindir.
Kabe'nin 2İkredüdiği rivayeti, Buhârî'nin hocası Ebu Nuaym kendisine ait "Kitâbu's-salâfta Salih İbn Keysân kanalıyla bitiştirmiştir. Söz konusu rivayet şöyledir: "İbn Ömer'i Kabe'de namaz kılarken gördüm. Hiç kimsenin önünden geçmesine izin vermiyordu. Geçmek isteyenlere mani oluyordu. Yani önünden geçmek isteyenlere engel oluyordu.
(kavga etsin savaşsın!): Başlığın hemen altında zikredilen bu son cümle İbn Ömer'in sözüdür. Abdürrezzâk'm sütreye doğru namaz kılan ile sütreye doğru namaz kılmayanı birbirinden ayırdığı nakledilmiştir.
('Ey Ebu Saîd! Yeğeninle ne alıp veremediğin var?') Mervân, İslâm kardeşliğinden hareketle bu cümleyi söylemiştir. Bu ifade, geçenin Velîd olmadığını gösterir. Çünkü

81[81] Burada geçen bazı kavram ve kelimelerin izahları mütercim tarafından tercümeye yansıtıldığı için metinden ayrıca tercüme edilmesine gerek görülmemiştir.

82[82] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 3274.

babası Ukbe, kâfir olarak öldürülmüştü. Râfiî bu hadisi, namaz kılanın, önünden geçeni, geçecek başka bir yerin olmadığı anlarda bile engellemeşinin dînen öngörüldüğüne delil olarak kullanmıştır. Bu konuda o, İmam'ul-Haremeyn Cüveynî'ye muhalefet etmiştir.
(engellesin!) Müslim'deki ifade "göğsünden iterek engellesin" şeklindedir. Kurtubî bu ifadenin "işaret yoluyla veya hafifçe iterek engellesin!" manasına geldiğini söylemiştir.
(Kavga etsin sauaşsm): Yani ikinci itişini, birinciye göre biraz daha şiddetli yapsın! Alimler, bu İfadenin, namaz kılanın, namaza yönelmeye engel olduğu ve namazda huşu' içinde olmaya mani olduğu gerekçesiyle önünden geçen kimseyle siîah kullanarak savaşması anlamına gelmediği konusunda icmâ' etmişlerdir. Ancak Şâfiîler'den bir grup, namaz kılanın önünden geçenle gerçekten savaşması gerektiği görüşünü benimsemiştir. "Kabes" adlı eserinde İbn Arabî bunu İsabetsiz bulduğunu açıklayıp şöyle demiştir: "Burada savaşmaktan maksat, iterek engel olmaktır." Bâcî bu konuda şu şekilde tuhaf bir görüş ileri sürmüştür: "Muhtemelen buradaki savaştan maksat, lanet edip şiddete başvurmaktır." Bu görüş, basit hareketlerin aksine, namazda konuşmanın namazı bozacağı belirtilerek çürütülmüştür. Bâcî 'lanet eder' derken ona bu şekilde hitap etmeyi değil de, beddua etmeyi kasdetmîş olabilir. Ancak bu, hadisten neyin kasdedildiğini en iyi bilen sahabenin fiiline aykırıdır. Nitekim İsmâîlî şöyle bir rivayet nakletmişür: "Eğer geçmekte ısrar ederse, elini döşüne koy ve ona mani ol. Bu rivayet, namaz kılanın önünden geçen kimsenin nasıl engelleneceğini açık bir şekilde göstermektedir. Beyhakî, İmam Şafiî'nin buradaki savaşı, birinci itmeden daha şiddetli bir şekilde İtme olarak anladığını nakletmişür. İbn Ömer'in fiillerinden, bunun namaz kılan adamın önünden geçen kimsenin ısrarcı olması durumunda söz konusu olduğu anlaşılır.
Genel olarak mezhebimize bağlı İlim adamı arkadaşlarımız şu kanaattedir: "Namaz kılan, önünden geçene en hafif bir şekilde engel olur. Eğer adam, geçmekte ısrar ederse biraz daha şiddetli bir şekilde engel olur. Bu durum, adamın ölmesine neden olsa, onu öldürene herhangi bir ceza verilmez. Çünkü Sâri', onunla savaşmaya İzin vermiştir. Meşru bir savaşta öldürülene de, her hangi bir tazminat ödenmez."
Kadı iyâz ve diğer bazı ilim adamlarından bu konu ile ilgili olarak şu görüşler nakledilmiştir: "Bize göre, bu şekilde birinin öldürülmesinin diyeti gerektirip gerektirmeyeceği tartışmalıdır." İbn Battal ve daha başkaları, namaz kılanın, önünden geçeni engellemek için yürümesinin caiz olmadığını ve amel-i kesirde bulunamayacağını nakletmişlerdir. Çünkü bu fiiller, namaz açısından birinin önünden geçmesinden daha kötüdür. Cumhura göre, namaz kılarken önünden geçeni engellemeyen birinin, o kimsenin geri dönüp geçmesine de İzin vermesi gerekmez. Çünkü, bu durumda, tekrar namaz kılanın önünden geçmek söz konusudur. Nevevî şöyle demiştir: "Namaz kılanın, önünden geçeni engellemesinin farz olduğunu söyleyen hiçbir fakih bilmiyorum. Üstelik bizim mezhebimize mensup âlimlere göre bu, menduptur."
Zahirî mezhebine mensup âlimlere göre, namaz kılanın önünden geçeni engellemesi farzdır. Öyle anlaşılıyor ki, İmam Nevevî onların görüşlerine muttali olmamıştır. Ya da onların görüşlerine bir değer atfetmemiştir.
{Zira o, kesinlikle şeytandır): Yani onun bu davranışı, şeytan işidir. Çünkü namaz kılanın hususunu bozmak için ısrarla mücadele etmek şeytanın işidir. Üstelik, insanlardan inatçı kimselere şeytan denmesi oldukça yaygındır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de "...İnsan ue cin şeytanları.[83][83] tabiri vardır. İbn Battal şöyle demiştir: "Bu hadise göre şeytan lafzı, dînî konularda fitneye sebebiyet veren herkes için kullanılabilir. Hükümler isimlere göre değil, mânâlara göre verilir. Çünkü namaz kılanın önünden geçenin, sırf geçti diye şeytana dönüşmesi imkansızdır." Muhtemelen bu ifade, "Onu böyle yapmaya sevk eden şeytandır" manasına gelir.
İbn Ebî Cemre, "Zira o, kesinlikle şeytandır" ifadesinden hareketle, "Onunla savaşsın!" buyruğunun gerçek savaş anlamına gelmediğini, aksine bunun güzel ve nazik bir şekilde onu engellemek olduğu sonucuna varmıştır. Bu konuda şunları söyler: "Şeytanla savaşmak, Allah'a sığınmakla (Euzü çekmekle), onun için sütre koymak ise besmele vs. ile olur. Zaruret anında namaz sırasında küçük bir takım işler yapılabilir. İnsanın, önünden geçenle hakiki manasıyla savaşması, namaz kılanın önünden geçenin işlediği

---

[83][83] el-En'am, 6/112

cürümden daha büyüktür.
Namaz kılanın önünden geçenle mücadele etmesi, önünden geçildiği için namaza bir zarar geldiği için midir? Yoksa önünden geçenin günah işlemesini önlemeye yönelik bir fiil midir? Bu ikinci ihtimal daha ağır basmaktadır."
Onun dışındakiler ise şöyle demiştir: "Aksine birinci ihtimal daha ağır basmaktadır. Çünkü namaz kılanın namazıyla alakadar olması, başkasının günaha düşmesini engelleme gayreti içinde olmasından daha evladır, "ibn Ebî Şeybe, İbn Mes'ûd'dan şöyle nakletmiştir: "Namaz kılanın önünden geçilmesi, namazın yarısını bozar." Ebu Nuaym da Hz. Ömer'den şöyle nakletmiştir: "Eğer namaz kılan, birinin önünden geçmesiyle namazından nelerin eksildiğini bir bilseydi, mutlaka cemaatle arasına koyacağı bir sütreye doğru namaz kılardı." Bu iki rivayete göre, namaz kılanın önünden geçenin engellenmesi namaza zarar veren bir halin ortadan kaldırılması içindir. Meselenin namaz kılanın önünden geçenle bir ilgisi yoktur. Her ne kadar bu iki rivayet, lafız bakımından mevkuf oisa da, mana bakımından hükmen merfû'dur. Çünkü, bu tür konularda reye dayalı bir şey söylenemez.

101. Namaz Kılanın Önünden Geçenin Günahı

510- Zeyd İbn Hâlid, Büsr İbn Saîd'i Ebu Cüheym'e gönderip, ona Hz. Peygamberin namaz kılanın önünden geçen hakkında ne buyurduğunu sormasını istemiş. (Büsr, Ebu Cüheym'e gidip bu soruyu sormuş.) O da şöyle cevap vermiştir: Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu işittim: "Namaz kılanın önünden geçen, ne kadar büyük bir günah işlediğini bilseydi, onun önünden geçmek yerine kırk (zaman) beklemeyi daha hayırlı bulurdu." Ebu'n-Nadr şöyle demiştir: "Ravi kırk gün mü, kırk ay mı, yoksa kırk yıl mı dedi hatırlamıyorum."

Açıklama

(önünden): Bu ifade ile, namaz kılanın hemen önünden geçmek kasdedil-miştir. Bu mesafenin ne kadar olduğu hususunda âlimler ihtilaf etmiştir. Bazılarına göre, bu mesafe secde ettiği yer kadarken, bazılarına göre ise, üç zira' kadardır. Bu mesafenin bir taş atımlık uzaklık kadar olduğu da söylenmiştir.
(Namaz kılanın önünden geçen, ne kadar büyük bir günah işlediğini bilseydi): Eğer namaz kılanın önünden geçen, bu fiili yüzünden ne kadar büyük bir günah işlediğini bilseydi, o günaha bulaşmamak için hadiste belirtilen süre kadar beklemeyi tercih ederdi.
İmam Nevevî şöyle demiştir: "Bu hadis, namaz kılanın önünden geçmenin haram olduğuna delildir. Çünkü bu hadiste, hem namaz kılanın önünden geçme güçlü bir şekilde yasaklanmış hem de, bu yasağı çiğneyenler şiddetli bir tehditle uyarılmıştır." Bu da, namaz kılanın önünden geçmenin büyük günahlardan kabul edildiğini gösterir.

Önemli Açıklama

1- İbn Battal "bilseydi" lafzından hareketle, sadece namaz kılanın önünden geçmenin haram olduğunu bile bile geçenlerin günah işlediği sonucuna varmıştır. Ancak, bu lafızdan, bu sonuca ulaşması zorlamadır. Fakat başka delillerden bu hükme ulaşıldığı malumdur.
2-Hadisin lafei, söz konusu tehdidin sadece namaz kılanın önünden geçene yönelik olduğunu gösterir. Dolayısıyla bile bile namaz kılanın önünde duranları, oturanları ve uyuyanları içermez. Fakat eğer buradaki yasağın illetini namaz kılanın huşû'suna zarar vermek olarak tespit edersek, bu kimseler de bahsi geçen tehdide muhatap olurlar.
3- Hadisin zahiri, namaz kılanların hepsinin önünden geçmenin yasak olduğunu gösterir. Bazı Mâlikîîere göre ise sadece imamın ve tek başına namaz kılanın önünden geçmek yasaktır. Zira onlara göre, birinin imama uyan kişinin önünden geçmesi, onun namazına zarar vermez. Çünkü imamın sütresi, aynı zamanda onun için de sütredir. Ya da, imamın kendisi sütredir.
Görüşlerini bu şekilde gerekçelendirmeleri, iddialarıyla uyuşmamaktadır. Çünkü sütre, namaz kılanın önünden geçenin değil, namaz kılanın işini kolaylaştırır. Dolayısıyla bu

konuda, imam, imama uyan ve tek başına namaz kılan aynıdır.
4- İbn Dakîku'l-'îyd'in ifade ettiğine göre bazı Maliki fakihler, günah olup olmaması açısından namaz kılan ile namaz kılanın önünden geçenin durumunu dört kısma ayırmışlardır.
a) Sadece namaz kılanın önünden geçenin günahkâr olduğu durum: Namaz kılan, insanların başka geçiti olmayan yerlerde sütreye doğru namaz kılar, daha uzak ve daha geniş bir yerden geçme imkanı olan biri gelir namaz kılanın önünden geçerse, bu durumda sadece geçen kişi günahkâr olur.
b) Sadece namaz kılanın günahkâr olduğu durum. Namaz kılan, insanların gelip geçtiği güzergâhta sütre kullanmadan veya sütreden uzak bir şekilde namaza durur, biri de gelip başka alternatifi bulunmadığı daha geniş bir yer bulamadığı için önünden geçerse, bu durumda sadece namaz kılan günahkâr olur.
c) Her ikisinin de günahkâr olduğu durum. Namaz kılan, insanların geçtiği güzergâhta sütre kullanmadan veya sütreden uzak bir şekilde namaza durur, biri de gelip geçerken geçebileceği daha geniş başka bir alternatif yeri bulunmasına rağmen onun önünden geçerse, bu durumda ikisi de günahkâr olur.
d) Her ikisinin de günahkâr olmadığı durum. Namaz kılan, insanların başka bir geçme imkanının olmadığı yerlerde sütreye doğru namaza durur, başka yerden geçme imkanı olmayan biri de gelir ve onun önünden geçerse, bu durumda ikisi de günahkâr olmaz.
Hadisin zahiri, her ne surette olursa olsun, namaz kılanın önünden geçmeyi yasaklamaktadır. Geçecek başka bir yer bulamayan kimse, namaz kılanın namazını bitirmesini beklemelidir. Ebu Saîd'in anlattığı olay da bunu desteklemektedir. Çünkü onun naklettiği hadiste "Genç, etrafına bakındı. Fakat geçecek başka yer bulamadı." ifadesi yer almaktadır. Nitekim daha önce İmamu'l-Harameyn Cüueynî'nin "Namaz kılanın bu durumlarda önünden geçeni engellemesi din tarafından öngörülmemiştir" şeklindeki görüşüne işaret etmiştik. İmam Gazzâlî de bu konuda onunla aynı görüşü paylaşmaktadır. Ancak Râfiî buna itiraz etmiştir. İbnu'r-Rif'a da onu aynen izleyerek şöyle eleştirmiştir: "Genç, Ebu Saîd'in engellemesini hak etmiştir. Çünkü vaktinde namaza gelmeyerek kusurlu duruma düşmüştür. Nitekim o geldiğinde cemaat kalabahklaşmıştı."
Onun bu söylediği, ihtimal dahilindedir. Ancak bu hadisin delil oiarak kullanılmasına mani değildir. Çünkü Ebu Saîd, onun namaza geç kalmasını bir olarak kabul etmemiştir.

102. Namaz Kılanın Namaz Kılan Başka Birine Doğru Yönelmesi

Hz. Osman namaz kılan adamın karşısına geçilmesini mekruh görürdü. Namaz kılanı meşgul ederse onun karşısına geçmek mekruhtur. Meşgul etmediği durumlara ilişkin Zeyd İbn Sabit şöyle demiştir. "Namaz kılan birinin karşısına geçilmiş geçilmemiş aldırmam. Çünkü namaz kılan bir erkeğin önünde bir başka erkeğin bulunması onun namazını bozmaz."
511- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. ÂÎşe'nin yanında namazı bozan hallerden bahsedildi. Köpek, merkep ve kadının erkeğin namazını bozacağını söylediler. Bunun üzerine Hz. Aişe şöyle tepki gösterdi: "Bizi köpek yerine mi koydunuz! Oysa ben, kıble ile Hz. Peygamber arasında yatağa yan gelmiş yatarken O'nun (bana doğru) namaz kıldığım gördüm. Bazen bir ihtiyacım olurdu. Onun karşısına geçmek hoşuma gitmezdi, bu yüzden sessizce (yatağın ucundan) sıyrılıp kalkardım."

Açıklama

(Bir erkeğin başka bir erkeğin karşısında namaza durması): namaz kılana doğru yönelmek mekruh mu değil mi? Ya da namaz kılanı oyalayan haller İle oyalamayan haller birbirinden ayırt edilir mi? Bu başlık,sorulara cevap aramak için konmuştur.
İbn Reşîd şöyle demiştir: "İmam Buhârî, ne surette olursa olsun bir kimsenin namaz kılarken önünde duran bir kadının kendisini, Önünde bulunan bir erkekten daha fazla meşgul edebileceğini ifade etmek İstemiştir. Buna rağmen, bu Hz. Peygamber'in namazına zarar vermemiştir. Çünkü, Allah Resûlu onunla meşgul olmamıştır. O halde, önündeki kadının kendisini meşgul etmediği kimselerin namazı da, kadının kıble istikametinde bulunmasından dolayı zarar görmez. Bu hüküm, erkekler hakkında ise

evveli yetle geçerlidir."

103. Uyuyanın Arkasında Namaz Kılmak

512- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Ben yatağında tam karşısına gelecek şekilde uyurken Hz. Peygamber namaz kılardı. Vitir namazını kılmak istediği zaman ise beni uyandırdı. Sonra ben de vitrimi kılardım."

Açıklama

(Uyuyanın Arkasında Namaz Kılmak): Mücahid, Tavus ve Mâlik uyuyan kimseye karşı namaz kılınmasını mekruh kabul etmişlerdir. Çünkü yatan kimsenin üzeri açılabilir. Namaz kılanı meşgul edecek bazı yerleri görülebilir, İmam Buhârî'nin tasarrufundan anlaşıldığına göre, böyle bir tehlike olmadığı sürece yatan kimseye karşı namaz kılmak mekruh değildir.

104. Kadının Arkasında Nafile Namaz Kılmak

513- Hz. Peygamber'in eşi, Hz. Aİşe'den şöyle nakledilmiştir:
"Allah ResûÎü'nün önünde uyurdum. Bu esnada ayaklarımı onun kıblesine doğru uzatırdım. Allah Resulü secde yapmak İstediği zaman, eliyle beni dürter, ben de ayaklarımı toplardım. Ayağa kalkınca ise tekrar ayaklarımı uzatırdım."
Hz. Aİşe şöyle demiştir: "O dönemde evlerde lamba yoktu."

Açıklama

(Kadının Arkasında Nafile Namaz Kılmak): Hadisin içeriği, Hz. Peygamber'in kıldığı namazın nafile olduğunu göstermektedir. Çünkü Allah Resulü geceleyin evinde namaz kılmıştır. Malum olduğu üzere O , farz namazları, cemaatle camide kılardı.
Hz. Aişe'nin "O dönemde evlerde lamba yoktu" demesi, Hz. Peygamber'in onunla meşgul olmadığına işaret eder. Allah ResûÎü'nün onun ayaklarını uzattığı yere secde etmek istediği zaman eliyle onu dürtmesi bu düşüncemize zarar vermez. Nitekim bu durum Ebu Davud'un naklettiği rivayette açık bir biçimde belirtilmiştir. Kadınların Hz. Peygamber'i meşgul etmesi, düşünülemez. Bunun gibi, kadınların kendisini etkilemeyeceğinden emin olan kimseler, bu şekilde namaz kılabilir.

Önemli Açıklama

Hz. Peygamber'İn bu şekilde namaz kılması, daha önce geçen hadiste belirtilen Hz. Aişe'nin üzerinde bulunduğu yatağa doğru namaz kılmasından farklıdır. Çünkü Allah Resulü Hz. Âişe yatağın üzerindeyken namaz kılınca secde etmek için onun ayağını uzattığı yere ihtiyaç duymamıştır. Ancak Hz. Peygamber'in yatağın kenarında değil de, üzerinde namaz kıldığı ileri sürülerek söz konusu iki rivayetin anlattığı olayın aynı olduğu söylenmiştir. Nitekim İsmâîl bu görüşe meyletmişti. Ancak, rivayetlerde anlatılan olayları birbirinden farklı olarak algılamak daha evladır.

105. Başkası Tarafından Yapılan Bir Fiil, Namaz Kılanın Namazını Bozmaz, Görüşünde Olanlar

514- Hz. Aişe'nin yanında namaz kılanın önünden geçen köpek, merkep ve kadının namazı bozacağından bahsedildi. Bunun üzerine o, şöyle dedi: "Bizi merkeple köpeğe mi benzettiniz! Allah'a and olsun ki, ben, kıble ile Hz. Peygamber saiiaitâhu aleyhi ve seiiem arasında yatakta yatarken, onun bana doğru namaz kıldığını gördüm. Bazen bir ihtiyacım hasıl olurdu. Ona karşı oturup, Allah aleyhi ve seiiem rahatsız etmek istemezdim. Bu yüzden ayak ucu tarafından yavaşça sıyrılıp yataktan çıkardım."

Açıklama

(Başkası Tarafından Yapılan Bir Fiil, Namaz Kılanın Namazını Bozmaz Görüşünde Olanlar): Bu hadisle amel edip etmeme konusunda âlimler farklı yorumlar yapmışlardır.Tahâvî ve daha başka âlimlere göre, Ebu Zerr'den nakledilen hadis ile buna benzer diğer rivayetler, Hz. Âişe hadisi vb. ile neshedilmiştir. Ancak, neshin iki olayın zamanının bilinmesi ve iki olayı uzlaştırmanın mümkün olmaması durumunda gerçekleştiği söylenerek bu görüşe itiraz edilmiştir. Zaman bakımından meseleye baktığımız zaman, olaylann tarihinin saptanması imkansızdır. İki olayı uzlaştırmak ise mümkündür. İmam Şafiî ve diğer âlimler, Ebu Zerr hadisinde geçen namazı kat' etme ifadesini, namazı bozmak olarak değil de, namazdaki huşûu azaltmak olarak tevil etmiştir. Nitekim bu rivayetin râvîsinin köpeğin siyah ile takyid edilmesini sorması ve ona siyah köpeğin şeytan olduğu şeklinden cevap verilmesi de bunu destekler. Malum olduğu üzere, şeytanın namaz kılanın önünden geçmesi, namazı bozmaz. Nitekim bu konuda "Sahih-i Buhârî'de "Namaz için kamet getirildiği zaman şeytan döner gider, kamet bitince kişi ile nefsi arasına girer." hadisi gelecektir. "Namazda Bir Şey Yapmak" başlığı altında ise, "Şeytan karşıma çıktı ve bana saldırdı" hadisi nakledilecektir. Nesâî ise Hz. Aişe'den Allah Resûîü'nün şöyle dediğini nakletmiştîr: "Onu yakaladım, yere yatırıp boğdum." Bu hadiste şeytanın Hz. Peygamberin namazını bozmak için geldiği söylenemez. Bize göre İmam Müslim'in rivayeti, namazın neden bozulduğunu açıklamaktadır. Buna göre şeytan, bir ateş parçasını getirip Allah Resûîü'nün yüzüne vurmak istemiştir. Sadece namaz kılanın önünden geçmek ile onun namazı bozulmaz.
Bazılarına göre Ebu Zerr hadisi tercih edilir. Çünkü Hz. Âişe hadisi ibaha bildirmektedir.
Bu yorumlar, iki hadisin birbirine zıt olduğu esasına dayanır. Oysa iki rivayeti uzlaştırmak mümkündür. Kısaca bu rivayetler arasında herhangi bir çelişki yoktur.
Ahmed İbn Hanbel şöyle demiştir: "Namaz kılanın önünden siyah köpeğin geçmesi, namazı bozar. Merkebin veya kadının geçmesi ise tartışmalıdır." İbn Dakîku'l-'îyd onun bu sözünü şu şekilde izah etmiştir: "Ahmed İbn Hanbel siyah köpeğin namazı bozduğunu gösteren hadislere aykırı bir hadis bulamamıştır. Ancak Mina'da merkebinin üzerinde namaz kılanların önünden geçen İbn Ab-bâs'tan nakledilen hadis, merkebin namazı bozacağına dair hadisle çelişir. Aynı şekilde bu konuda zikredilen Hz. Aişe hadisi de kadının namaz kılanın önünden geçmesinin namazı bozacağı hükmü ile çelişir."
(Ona karşı oturup, Allah Resûlü'nü rahatsız etmek istemezdim): Hadisin bu kısmı, oturan kadının, uyuyan kadından daha fazla namaz kılanın huşû'unu bozduğuna delil olarak getirilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, namaz kılanın zihninin dağılması, karşısındakinin hareket edip etmemesine bağlıdır. Buna göre, namaz kılanın önünden geçmek, daha çok namaz kılanın zihnini dağıtır. Hz. Aişe (bir rivayette) şöyle demiştir: "Ayağa kalkıp Hz. Peygamber'in önünden geçmekten hoşlanmazdım. Bu yüzden sessizce kayarak yataktan ayrılırdım." Anlaşılan o ki, Hz. Âişe, sadece önünden geçme anında değil, her ne surette olursa olsun, kadının namazı bozmayacağı görüşündedir.
515- İbn Şihâb amcasına başkasının yaptığı bir fiil yüzünden namazın bozulup bozulmayacağını sormuş, o da şöyle cevap vermişti:
"Haricî hiçbir şey namazı bozmaz. Urve İbn Zübeyr'in bana haber verdiğine göre Allah Resûîü'nün eşi Hz. Aişe şöyle demiştir: 'Hz. Peygamber selem, gece vakti kalkar namaza dururdu. Bu esnada' ben ise, onunla kıble arasında birlikte uyuduğumuz yatakta yatardım.

Açıklama

(İbn Şihâb amcasına başkasının yaptığı bir fiil yüzünden namazın bozulup bozulmayacağını sormuş) İbn Şihâb'ın delil olarak kullandığı Hz. Âişe hadisiyle şu şekilde istidlalde bulunulmuştur: "Kadın namazı bozar" hadisi, kadının geçme, ayakta durma, oturma ve yatma hallerinin tamamını kapsar. Hz. Peygamber'in önünde uyuyan Hz, Aişe'ye doğru namaz kılmasının sahih bir yolla bize nakledilmesi, yatan kadına karşı namaz kılmanın namazı bozacağı hükmünün neshedildiğini gösterir. Kadının diğer durumlarının namazı bozması da, buna kıyaslanarak artık namazı bozmayacağı şeklinde

anlaşılır."
Ancak bu yorumun kabul edilmesi, kadının yukarıda bahsi geçen hallerinin birbirine eşit olduğunun İspat edilmesine bağlıdır. Nitekim bu husustaki tartışmalara daha önce işaret etmiştik. Şayet Hz. Aişe'den nakledilen hadisin, Ebu Zerr hadisinden sonra varid olduğu ispatlanırsa, bu durum, sadece kadının namaz kılanın önünde uyumasının namazı bozacağı hükmünün neshedildiğine delalet eder. Yine de bazıları, buna rağmen bu hadisin delil olarak kullanılmasına birkaç yönden itiraz etmiştir:
a) Kadının namazı bozması, namaz kılanın zihnini dağıtmasına yol açacak durumların meydana gelmesinden dolayıdır. Hz. Âişe, o dönemde evlerde lamba olmadığını ifade etmiştir. Böylece illetin ortadan kalkmasıyla birlikte ma'lûl da ortadan kalkar. Bir başka ifade ile, namaz kılanın zihnini dağıtacak durum söz konusu olmayınca, bu durumla ilgili olarak verilmiş hüküm de söz konusu olmaz.
b) Ebu Zerr hadisinde kadın, mutlak olarak zikredilmiştir. Hz. Âişe hadisinde ise zevce vasfı ile mukayyed olarak geçmektedir. Bu durumda mutlak mukay-yede hamledilir ve şöyle denir: Namaz kılanın önünden kadının geçmesinin namazı bozması, fitneye düşme endişesi yüzünden yabancı kadınlarla takyit edilmiştir. Eğer namaz kılanın önünden geçen eşi olursa, bu durum namazı bozmaz. Çünkü eşi, zaten kendisinindir.
c) Hz. Aişe hadisinde anlatılan olay, bir takım ihtimallere açıktır. Ebu Zerr hadisinde ise, başka bir ihtima! düşünülemez. Çünkü bu hadis, genei teşrî' sadedinde, yani herkese hitap eden dînî bir hüküm açıklanırken söylenmiştir. Nitekim İbn Battal bu durumu şu şekilde izah etmiştir: "Hz. Peygamberin. Hz. Aişe'ye doğru namaz kılması ona özgü bir durumdur. Çünkü hiç kimse onun gibi nefsine hakim olamaz." Hanbelî âlimlerinden biri şöyle der: "Ebu Zerr hadisi ile onunla aynı manayı ifade eden sahih hadisler, sarih olmayan veya sarih olup da sahih olmayan bir takım rivayetlerle çelişmektedir. Bu durumda, sarih olan Ebu Zerr hadisi ile amel etmekten vazgeçilemez. Yani çeşitli ihtimallere açık olan Hz. Aişe hadisi ve onu destekleyen diğer hadislerle amel edilmez. Namaz kılanın önünden geçen ile kıble ve onun arasında uyuyan kimse arasındaki fark şudur: Namaz kılanın önünden geçmek haramdır. Uyuyarak ya da başka şekilde onun önünde durmak ise haram değildir. Buna göre, kadının namaz kılanın önünden geçmesi namazı bozarken, önünde hareketsiz durması ise namazı bozmaz."

106. Namazda Küçük Kız Çocuğunu Omuzda Taşımak

516- Ebu Katâde el-Ensârî'den şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber kızı Zeyneb'in Ebu'l-As İbn Rabî' İbn Abdişems'ten olma kızı Ümâme'yi taşıyarak namaz kılardı. Secdeye vardığı zaman onu bırakır, ayağa kalktığı zaman ise tekrar alırdı.[84][84]

Açıklama

(Namazda Küçük Kız Çocuğunu Omuzda Taşımak): İbn Battal şöyle demiştir: "Buhârî bu hadisi zikretmekle, namaz kılanın küçük kız çocuğunu taşımasının namazına bir zarar vermediğini belirterek onun, namaz kılanın önünden geçmesinin namaza hiç zarar vermeyeceğini ifade etmek istemiştir. Çünkü kızı taşımak, onun önünden geçmesine göre daha büyük bir olaydır. İmam Şafiî de bu tür bir istinbata işaret etmiştir. Ancak İmam Buhârî'nin "kız" lafzını "küçük" sıfatı ile takyit etmesi, küçük olmayanların aynı hükümde olmayacağı anlamına gelir.
(Ümâme'yi taşıyarak): Ümâme, Hz. Peygamber döneminde küçüktü. Hz. Ali, Hz. Fatıma'nın vasiyeti üzerine vefatından sonra onunla evlenmiştir.
Kurtubî şöyle demiştir: "Alimler bu hadisin yorumu hakkında farklı yorumlar yapmışlardır. Çocuğu taşımanın amel-i kesîr kapsamına girmesi, onların farklı yorumlarına neden olmuştur. Mesela İbnu'l-Kâsım İmam Mâlik'in "Rasûlullah nafile namazda böyle yapmıştır" görüşünde olduğunu nakletmektedir. Ancak bu görüş son derece zayıftır. Çünkü hadisin zahiri, bunun farz namazda olduğunu gösterir. Daha önce Mâzinî ile Kadı lyaz bunun zayıf

---

[84][84] Hadİsin geçtiği diğer bir yer: 5996.

bir ihtimal olduğuna işaret etmiştir. Çünkü İmam Müslim'in "Sahîh"inde şöyle bir rivayet vardır: "Hz. Peygamber'i (torunu) Ümâmeyi omuzunda taşıyarak ashaba namaz kıldırırken gördüm." Mâzinî şöyle demiştir: Allah Re-sûlü'nün cemaate nafile namaz kıldırması, bilinen bir olay değildir." Nitekim Ebu Dâvûd'da şöyle bir rivayet mevcuttur: "Öğlen veya ikindide Hz. Peygamber'i bekliyorduk. Bilâl namaz için ezan okumuştu. Derken Allah Resulü omuzunda Ümâme varken evinden çıkıp geldi ve namaz kıldırdığı yere geçti. Biz de arkasında saf tuttuk. Tekbir alıp namaza başladı. Ümâme hâlâ omuzundaydı." Eşheb ve Abdullah İbn Nâfi' imam Mâiik'in "Bu durum, zaruretten kaynaklanır. Çünkü Hz. Peygamber. torununa bakacak birini bulamamıştı" dediğini nakletmiştir. Malikîlerden bazıları da şöyle demiştir: "Eğer Rasûlullah Ümâmeyi indirseydi, ağlardı. O zaman Allah Rasulü'nün zihninin onunla
meşgul olması, taşırkenki meşguliyetinden daha fazla olurdu." el-Bâcî de şöyle demiştir: "Eğer kız çocuğuna bakacak biri varsa, bu durumda sadece nafile namazlarda omuza alınabilir. Yok eğer ona bakacak kimse yoksa hem nafile hem de farz namazlarda taşınabilir." Nevevî ise şöyle demiştir. "Maliki mezhebine mensup bazî kimseler, bu hadisin mensuh olduğunu iddia etmişlerdir. Bazıları da, bunun Allah Resûlü'ne özgü bir durum olduğu kanaatini benimsemişlerdir. Kimileri de, bunun zaruretten kaynaklandığı görüşündedir. Bütün bunlar, delile dayanmayan asılsız iddialardan ibarettir. Bu hadiste, İslâmî prensiplere aykırı bii durum yoktur. Çünkü, insan temizdir. Bağırsaklarında bulunanlar ise mazur görülür. Çocukların vücudları İle elbiseleri, necaset görülmediği sürece temiz kabul edilir. Az veya aralıklarla olan ameller namazı bozmaz. Diğer dini deliller bunu destekler niteliktedir. Hz. Peygamber'in .vfoiiâhu bu şekilde davranması, bunun caiz olduğunu öğretmek içindir."
Fâkihânt ise şöyle demiştir: "Rasûlullah'm Ümâme'yi taşıması, Arapların kız çocuğundan hoşlanmama ve onu yanlarında gezdirmeme âdetlerini yıkmak içindir. Onları bu âdetten vazgeçirmek için gösterdiği hassasiyetten dolayı namazda bile onlara muhalefet etmiştir. Yaparak açıklamak, söz ile açıklamadan daha etkilidir."

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Çocukları camiye getirmek caizdir.
2- Küçük çocuklara dokunmanın abdeste bir zararı yoktur.
3- İnsan taşıyan birinin namazı sahihtir.
4- Temiz kabul edilen bîr hayvanı taşıyan kimsenin de namazı sahihtir.
5- Hz. Peygamber'in alçakgönüllülüğü ile çocuklara karşı ne denli şefkat gösterdiği bir kez daha ortaya çıkmıştır.
6- Hadis Allah Resûlü'nün çocuklara ve ana-babalarına değer verdiğini göstermektedir.

107. Hayızlı Kadının Bulunduğu Yatağa Doğru Namaz Kılmak

517- Abdullah İbn Şeddâd İbn el-Hâd şöyle demiştir: "Teyzem Meymûne bintu'l-Hâris bana şunu haber verdi: Yatağım Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yerin kenarında idi. Bazen yatakta olduğum sırada elbisesi bana temas ederdi."
518- Abdullah İbn Şeddâd, Hz. Meymûne'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Hz. Peygamber ben yanı başında uyurken namaz kılardı. Secdeye vardığı zaman hayızh olmama rağmen elbisesi bana değerdi."

Açıklama

(Hayızlı Kadının Bulunduğu Yatağa Doğru Namaz Kılmak): Bunun mekruh olup olmadığı tartışılmıştır. Başlık altında zikredilen hadis, bunun mekruh olmadığını gösterir.

108. Secde Etmek İçin Yer Açmak Gayesiyle Namaz Kılanın Hanımını Eliyle Dürtermesi Mümkün Mü?

519- Hz. Aişe'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Bizi köpek ve merkeple bir tutmanız ne kadar da çirkin! Haberiniz olsun ki ben, Hz. Rasûlullah'ı kıble ile onun arasında yattığım bir sırada namaz küarken gördüm. Secde etmek istediği zaman, ayaklanma dokunurdu.

Ben de hemen ayaklarımı toplardım."

Açıklama

(Secde Etmek İçin Yer Açmak Gayesiyle Namaz Kılan Hanımını Hiyle Dürter mi?) Bir önceki başlık altında, namaz kılanın elbisesinin hanımına değmesi durumunda namazın sahih olduğu belirtilirken, burada ise namaz kılanın vücudunun bir parçasının hanımına değmesi durumunda namazın sahih olduğu açıklanmıştır.

109. Kadınların Namaz Kılanı Rahatsız Eden Bir Duruma Son Vermesi

520- Abdullah'tan şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber Kabe'nin yanında namaza durmuştu. Bu esnada Kureyşliler meclislerinde toplanmıştı. İçlerinden biri, (Allah Resûlü'nü kasdederek) 'şu gösteriş yapan adama baksanıza!' diye seslendi ve şöyle dedi: "Hanginiz falancaoğullarının kestiği deveye gidip, işkembesinde kalan pisliklerini, kanını ve döl eşini alıp buraya getirir, sonra secdeye gidinceye kadar bekler ve getirdiklerini onun omuzuna atar?"
(Bunu gerçekleştirmek üzere) İçlerinden en bedbahtı hemen fırladı. Rasûlullah secdeye varınca getirdiklerini omuzuna koydu. Allah Resûlu secdede öylesine kaldı. Bu manzara karşısında Kureyş'liler gülmeye başladı. O kadar çok gülüyorlardı ki, gülmekten birbirlerinin üstüne yığıldılar. Bu arada biri koşup o sıralar henüz küçük olan Hz. Fatıma'ya durumu haber verdi. Hz. Fatıma koşarak geîdi. Üzerine konanları kaldırıncaya kadar, Allah Resulü kaldı. Hz. Fatıma Kureyşliler'e dönüp hakaret etti. Hz. Peygamber namazını bitirince şöyle beddua etti: Ey ulu Allah'ım! Kureyş'i sana havale ediyorum. Ey ulu Allahım! Kureyşi sana havale ediyorum. Ey ulu Allah'ım! Kureyş'i sana havale ediyorum.
Sonra isimlerini söyleyerek bedduasına devam etti: Ey ulu Allah'ım! Amr İbn Hişam'ı, Utbe İbn Rabîa'yı, Şeybe İbn Rabîa'yı, Velîd İbn Utbe'yi, Ümeyye İbn Halefi, Ukbe İbn Ebî Muayt'ı ve Umara İbn Velîd'i sana havale ediyorum.
Abdullah rivayeti anlatmaya şöyle devam etmiştir: "Allah'a yemin olsun ki, Bedir savaşında bunların hepsinin leşinin yere serildiğini gördüm. Sonra hepsi, Kalîb'e yani Bedir'dekİ çukurlara sürüklenip atıldılar. Rasûlullah da onlar hakkında 'Kalîb'e/çukura atılanlar lanete uğradı' buyurdu.

Açıklama

(Kadınların Namaz Kılanı Rahatsız Eden Bir Duruma Son Vermesi): İbn Battal şöyle demiştir: "Bu başlık, kendisinden önceki başlıklarla yakından alakalıdır. Şöyle ki, kadın, namaz kılanın üstünden bir şeyi almak istediği zaman, ne taraftan alabiliyorsa o taraftan alır. Onun bu haİi, namaz kılanın önünden geçmesinden daha kötü değildir. Ancak bundan geri kalır tarafı da yoktur."

9. BÖLÜM NAMAZ VAKİTLERİ

1. Namaz Vakitleri Ve Faziletleri

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki namaz, müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.[1][1]

521- İbn Şihâb'dan şöyle nakledilmiştir:
Bir gün Ömer İbn Abdilaziz, namazı geç vakte bıraktı. Bu esnada Urve İbn Zubeyr yanına geldi ve ona şu olayı haber verdi: Muğîre İbn Şu'be Irak'ta iken bir defasında namazı geciktirdi. Derken Ebu Mes'ûd el-Ensârî yanma geldi ve ona şöyle çıkıştı: "Ey Muğîre bu yaptığın da ne! Bilmiyor musun ki, Cebrail indi ve namaz kıldı. Peşi sıra Allah Resulü namaz kıldı. Cebrail bir kez daha namaz kıldı, peşi sıra Allah Resulü de namaz kıldı. Cebrail yine namaz kıldı, peşi sıra Allah Resulü de namaz kıldı. Cebrail bir daha namaz kıldı, peşi sıra Allah Resulü de, namaz kıldı. Cebrail bir defa daha namaz kıldı, peşi sıra Allah Resulü de, namaz kıldı. Sonra melek Hz. Peygamber'e Sana bu şekilde namaz kıldırmakla emroîundum [2][2] dedi.
Ömer İbn Abdilaziz Urveye, 'Anlattığının ne manaya geldiğini bil! Rasûlullah'a namaz vakitlerini bizzat Cebrail mi öğretmiş?" dedi.[3][3]

Açıklama

(Bir gün namazı geciktirdi) İmam Buhârî, "Bed'u'1-halk Yaratalışın Başlangıcı" bölümünde, rivayetin bu bölümünü "ikindi namazını biraz geciktirdi" şeklinde nakletmiştir. İbn Abdilberr şöyie demiştir: "Rivayetin akışından, Ömer İbn Abdilaziz'in ailesinin aksine, bunu Adet haline getirmediği, sadece bir gün yaptığı anlaşılmaktadır...Ömer İbn Abdülaziz'in namazı geciktirmesinden maksat, onun müstehap vakit çıkıncaya kadar namazı kılmadığını ifade etmektir. Yoksa, bununla Ömer İbn Abdilaziz'in güneş batmcaya kadar namazını kılmadığı kasdedilmemiştir.
(Irak'ta iken) Qa'nabî ve diğerlerinin İmam Mâlik'ten naklettiği Muvatta1 rivayetine göre bu ifade "Kufe'de İken" şeklinde geçmektedir. O dönemde Muğîre, MuâvÎye İbn Ebî Süfyân tarafından buraya vali olarak atanmıştı.
(Ebu Mes'ûd) Ukbe İbn Amr el-Bedrî'dir.
(Cebrail indi ve namaz kıldı. Peşi sıra Aliah Resulü namaz kıldı.) Kadı lyâz şöyle demiştir: "Hadisin zahirinden, Hz. Peygamber'in 1, ve Cebrail'in namazını bitirdikten sonra namaz krldığı anlaşılır. Ancak bunun dışındaki rivayetlerde, Cebrail'in Hz. Peygamber'e İmamlık yaptığı belirtilmiştir. Bu durumda, hadiste geçen (Cebrail indi ve namaz kıldı. Peşi sıra Allah Resulü namaz kıldı) ibaresi, Cebrail namazın bir rüknünü yaptığı zaman peşi sıra Allah Resulü de yaptı şeklinde anlaşılır." İmam Nevevî de kesin bir İfadeyle bu görüşü ifade etmiştir.
O dönemde Müslümanlar denerek, namaza çağrılırdı. Çünkü o sıralar henüz ezan din tarafından öngörülmemişti. Bu hadis, başkasının arkasında namaza duran kimseye İmam olarak uymanın caiz olduğuna delil olarak getirilmiştir. Bu çıkarıma yöneltilecek eleştirilere, Ebu Bekir'in Hz. Peygamber'in arkasında, Müslümanların da Hz. Ebu Bekir'in arkasında namaz kılması olayı savunulurken söylenen cevaplarla karşılık verilir. Bu durumda, imamın arkasında imamlık yapanın görevi ancak cemaate sesi yetiştirmektir. Nitekim bu konu imamet bahsinde gelecektir.
Abdurrezzâk'm "Mussanne 'inde Ma'mer'in Zührî kanalıyla naklettiği ve şu ilave bilgiyi içeren bir rivayet vardır: "Ömer İbn Abdülaziz, ölünceye kadar namazı kıldırırken cemaate sadece bir işaretie yani imamın tekbirleriyle duyurmakla yetindi." İsmail İbn Hakîm kanalıyla da şu rivayet gelmiştir: "Ömer ibn Abdülaziz ikindi namazından sonra akşam

---

[1][1] en-Nîsâ 4/103.

[2][2] Hadisin diğer rivayeti, "Bu şekilde namaz kılman emredildi" şeklindedir. Bk. Kastalânî, İrşâd, II, 197. [H.Aldemir]

[3][3] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3221, 4007.

güneş batımına kadar birkaç saat geçirirdi.
Ayrıca İbn İshak'ın Zührî'den naklettiği şu rivayeti de nakletmiştir: !'Ömer İbn Abdilaziz ölünceye kadar, (ikindi) namazını geciktirmedi." Bütün bu rivayetler, Ömer İbn Abdülaziz'in, Urve'den bu hadisi duyduktan sonra vakitlere son derece riayet etmeye başladığını gösterir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Alimler devlet erkanının yanma gidebilir.
2- Alimler, devlet adalarının sünnete aykırı davranışlannı eleştirirler.
3- İlim adamı kendisini dinleyenin garip bulduğu konuyu, delillerle iyice açıklar.
4- İhtilaf anında sünnete müracaat edilir.
5- Ömer İbn Abdülazİz'in ne kadar faziletli bir zat olduğu bu hadisten anlaşılır.
6- Faziletli vakitlerde namaza gitmek, erdemli bir davranıştır.
7- Sabit olan haber-İ vahid kabul edilir.
522- Urve'den şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Aişe, Rasûlullah'm güneş daha onun odasında iken, daha evleri aşmadan ikindi namazını kıldığını bana anlattı.4[4]
Buradaki güneşten maksat gölgedir. Hz. Âişe, Allah Resûlü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem gölgenin uzamasından önce ikindi namazını kıldığını ifade etmek İstemiştir.

2. Hepiniz Ona Yönelerek, Ona Karşı Gelmekten Sakının! Namazı Kılın! Müşriklerden Olmayın! 5[5]

523- Ebu Cemre İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir:
"Abdukaysoğullannın heyeti, Allah Rasûlü'ne gelip 6[6] 'Biz Rabîa' kabilesinin bir koluyuz. Buraya ancak haram aylarda gelebiliriz. O halde bize öyle şeyler emret ki, onlara tutunalım ve buraya gelmeyen kabilemiz mensubu kimseleri buna davet edelim' dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Size şu dört şeyi emrediyorum:
a) Allah'a iman. (Allah Resulü bunu şöylece açtklamtşttr:) Yani, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet etmek.
b) Namaz kılmak.
c) Zekat vermek.
d) Ganimet olarak elde ettiklerinizin 1/5'ini bana vermek. Şu dört şeyi de size yasaklıyorum:
a) Dübâ: Su kabağı
b) Hantem: Sırlı küp
c) Mukayyar ziftli kap.
d) Nakîr: Hurma ağacı kütüğünden oyularak yapılan kap.

Açıklama

(O'na yönelerek) dönmek anlamına gelen kökünden türetilmiştir. Namaz kılmayı bırakanları tekfir edenler görüşlerini, mefhumunun gerektirdiği manaya bakarak bu âyet ile delillendirmişlerdir. Ancak onlara şu şekilde itiraz edilmiştir: Bu âyet ile, namaz kılmayı terk etmenin müşrikierin bir davranışı olduğu kasdedilmiştir. Onlara benzemek ise yasaklanmıştır. Yoksa burada, namazı terk ettiği için şirk ehline benzeyen kimselerin müşrik olduğu söylenmemişti.
Bu âyet-i kerîme, namazın fazileti hakkında varid olan en güçlü delildir. Bu âyetin Abduikays heyetini konu edinen hadis ile olan ilişkisi ise şöyledir; "Bu âyette, şirkin nefyedilmesİ, namaz kılmakla birlikte zikredilmiştir. Hadiste İse, tevhidin kabulü, namaz

---

4[4] Hadisin geçtiği diğer yerler: 544, 545, 546, 3103.

5[5] er-RÛm 30/31.
6[6] Bu heyet, Rasûlullah'a saüallâhu aleyhi ve sellem Mekke'nin fethedildiği sene gelmiştir. Bk. Kastalânî, İrşâd, II, 199, [H.Aldemir.

kılmakla birlikte anılmıştır."
Bu hadis üzerinde ayrıntılı olarak "Kitabu'1-ilm" bölümünde durulmuştur.

3. Namaz Kılmak Üzere Biat Etmek

524- Cerîr İbn Abdullah'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber'e namazı kılmak, zekatı vermek ve her müslümana nasihat etmek üzere biat ettim.7[7]

Açıklama

(Namaz Kılmak Üzere Biat Etmek) Biattan maksat, İslâm dinini kabul ettiğine dair biat etmektir. Hz. Peygamber Ahu akyte tevhidi kabul ettikten sonra insanlara ilk olarak namazı şart koşardı. Çünkü namaz, bedenî ibadetlerin başıdır. İkinci olarak ise, zekatı şart koşardı. Çünkü zekat, mâlî ibadetlerin başıdır. Daha sonra ise, her topluma en çok neye ihtiyacı varsa onu şart koşardı. Burada Cerîr'e nasihat şartını getirmiştir. Çünkü o, kavminin lideri idi. Böylece Allah Resulü ona insanlara nasihati emretmek suretiyle, kavmine İslâm'ı öğretmesi için yol gösterdi. Abduikays heyeti ganimetlerin beşte birini vermek üzere Hz. Peygamber'e biat etti. Çünkü bu kabile, kendilerine komşu olan kafir Mudar kabilesi ile savaş halinde idi.
Bu hadisin ayrıntılı biçimde şerhi, "Kitabu'l-imân"ın sonlarında geçti.

4. Keffâret Olarak Namaz Kılmak

525- A'meş, Şakîk kanalıyla Huzeyfe'nin şöyİe dediğini nakletmiştir:
"Hz. Ömer'in yanında oturuyorduk. Bize 'Hanginiz Rasûlullah'ın fitne hakkında söylediğini hafızasında tutuyor?' diye sordu. 'Ben. Hem de nasıl buyurmuşsa öylece aklımda tutuyorum' diye atıldım. Bu konuda çok cesursun' dedi.
Fitne hakkındaki Kişinin ailesi, matı, çocuğu ve komşusu hakkında bulaşacağı fitneye (günaha) 8[8] kıldığı namaz, tuttuğu oruç, verdiği zekat ve yaptığı emri bi'l-ma'rûf nehy-i anil-münker keffâret olur.' Ha dişini söyledim. Hz. Ömer 'Bunu kasdetmemiştim. Denizin dalgalanması gibi kabaracak fitneyi kast etmiştim' dedi. Ben de 'O fitne, sana zarar vermeyecek. Seninle onun arasında kapalı bir kapı var" diye cevap verdim.
Hz. Ömer, 'O kapı açılacak mı, yoksa kırılacak mı?' diye sordu. Ben de 'Kırılacak' dedim. Bu defa 'O zaman bir daha asla kapanmayacak' dedi.
Biz, 'Ömer kapıyı biliyor muydu?' diye sorduk. Huzeyfe, 'Evet, tıpkı önceki gün, bu geceyi biidiği gibi biliyordu. Ona söylediklerimde hiç yalan yoktu' diye cevap verdi.
Kapının kim olduğunu Huzeyfe'ye sormaktan çekindik. Bu yüzden Mes-.rûk'a gidip sormasını emrettik. O da sordu. Huzeyfe şöyle cevap verdi: Kapı Ömer'dir.9[9]

Açıklama

(Fitne) Buna göre, umumî mana ifade eden bir lafzı kullanıp özel bir mana kasdedilebilir. Çünkü burada, Hz. Ömer'in bütün fitneleri değil de, belli bir fitneyi sorduğu anlaşılmaktadır. Asıl itibariyle fitne, imtihan anlamına gelir. Daha sonraları imtihanın ortaya çıkardığı bütün kötü durumlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu çerçev de inkâra, uzak ihtimalli olan tevilde aşırıya gitmeye, aybm ortaya çıkmasına, belaya, azaba, savaşa, iyi halden kötü hale gidişe, bir şeye meyletmeye, bir şeyden hoşlanmaya fitne denir. Hem hayırlı hem de şerli şeylerde olur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Biz sizi denemek için hayırla da, şerle de imtihan ederiz.10[10]

7[7] Hadisin geçtiği diğer yer: 57.

8[8] Bu şekilde tercüme için bk. Kastaîânî, İrşâd, II, 201. [Mütercim]
9[9] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1435, 1895, 3586, 7096.
10[10] el-Enbiyâ 21/35.

(Kapı Ömer'dir) Bu ifade, Huzeyfe'nin bundan önce söylediği sözü ile çelişmez. Çünkü bu cümle, şu anlama gelir: Senin döneminle fitnenin çıkacağı zaman arasında ömrün kadar süre vardır.
Bu hadisten çıkarılan diğer sonuçlar, "Alâmâtu'n-Nübüvve" bahsinde anlatılacaktır.
526- İbn Mes'ûd'dan şöyle nakledilmiştir:
"Adamın biri, bir kadını öpmüş. Sonra Rasûlullah'a gelip bunu haber vermişti. Bunun üzerine, 'Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir [11][11] âyeti nazil oldu. Adam, 'Ey Allah'ın elçisi bu benim için geçerli mi?1 diye sordu. Hz. Peygamber de Bütün ümmetim için geçerlidir' buyurarak cevap verdi.[12][12]

Açıklama

Bu hadisten çıkarılan sonuçlar, Hud suresi tefsirinin sonlarına doğru açıklanacaktır. Ancak burada şunu belirtelim ki, Mürcie bu hadisin ve bundan önceki hadisin zahirini esas alarak, iyi işlerin büyük küçük bütün günahlara keffâret olacağını iddia etmiştir. Ehl-i sünnetin çoğunluğu ise, iyi işlerin küçük günahlara keffâret olacağı kanaatindedir. Mutlakı mukayyede hamlederek bu sonuca ulaşmışlardır. Allah'ın izni ile Hud suresinin tefsirinin sonlarına doğru aynntılı biçimde bu konuya döneceğiz.

5. Namazların Vaktinde Kılınmasının Fazileti

527- Abdullah'tan şöyle nakledilmiştir:
Allah Resûlü'ne ve «iten, amellerin hangisinin Allah'a daha sevimli olduğunu sordum. O da, Vaktinde kılman namaz' diye cevap verdi. 'Sonra hangisi?' diye sordum. Bu defa 'Ana-babaya iyilik etmek' diye cevap verdi. 'Bundan sonra hangisi?' diye sordum. Bu kez, Allah yolunda cihad etmek' diye cevap verdi. Bana bunları anlattı. Eğer daha fazla soru sorsaydim, elbette cevabını verirdi.[13][13]

Açıklama

(Amellerin hangisinin Allah'a daha sevimli olduğunu sordum) Allah'ın en fazla sevdiği amelin ne olduğu çeşitli defalar Hz. Peygamber'e sorulmuştur. Allah Resulü bu sorulara her defasında farklı farklı cevaplar vermiştir. Bu durum, alimler tarafından şu şekilde izah edilmiştir: "Amellerin en hayırlısı, soru yöneltenlerin durumuna göre farklılık arz eder. Hz. Peygamber herkese ihtiyacına, rağbetine ya da layık olduğu şeye göre cevap veriyordu. Yahut zaman faktörünü dikkate alarak bu soruyu cevaplıyordu. Çünkü ameller, belirli zamanlarda faziletli olurlar. Mesela cihad, İslâm'ın ilk yıllarında son derece faziletli bir ameldi. Çünkü diğer amellerin yapılması için zemin hazırlayan bir faktördü. Namazın sadakadan daha faziletli bir amel olduğu konusunda naslar birbirini destekler. Buna rağ-men, zor durumda kalan insanlara yardım edilmesi gereken durumlarda sadaka, namazdan daha faziletli olur."
İbn Dakîku'l-'îyd "Bu hadisteki ameller, bedenî amellerdir" demiştir. Böylece imanı bu amellerin dışında tutmak istemiştir. Çünkü iman, kalbî amellerin en faziletlisidir. Böylece bu hadis ile Ebu Hureyre'den nakledilen "Amellerin en hayırlısı, Allah'a iman etmektir" hadisi arasında bir çelişki söz konusu olamaz. Bir başka âlim ise şöyle demiştir: "Bu hadisteki cihaddan maksat, farz-ı ayn olan cihad değildir. Çünkü bu cihad, ana-babanm iznine bağlıdır. Zira ana-babaya iyilik etmek, cihaddan önce gelir."
(Vaktinde kılınan namaz) Bu konuda İbn Battal şunları demiştir. "Vaktin başlarında namaz kılmaya yönelmek, vaktin sonlarına doğru namaz kılmaktan daha faziletlidir. Çünkü, namaz müstehap olan vaktinde kılındığı zaman, amellerin en faziletlisi olabilir.

---

[11][11] HÛd 11/114.
[12][12] Hadisin geçtiği diğer yer: 4687.

[13][13] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2782, 5970, 7534.

Vaktinde kılman namazın faziletli olması bu şarta bağlanmıştır." İbn Battâl'm yukarıdaki hadisin lafzından hareketle bu sonuca ulaşması, pek de isabetli değildir.
İbn Dakîku'l-'îyd şöyle demiştir: "Hadisin lafzı, vaktin başlarını ya da sonlarını göstermez. Bu hadisten maksat, namazı kazaya bırakmaktan sakınmaktır." Bu görüş şu şekilde tenkit edilmiştir: "Namazı vaktinde kılmamak haramdır. Bir de, (daha sevimli), sevgi bakımından müşarekete işaret eder. Dolayısıyla bu hadisle namazın, vaktin sonlarına bırakılmasından kaçınmak kasdedilmiştir." Ancak bu görüş de eleştirilmiştir. Şöyle ki: "Buradaki müşareket, namaz ile diğer ameller arasındadır. Eğer namaz, vaktinde kalınırsa diğer amellerden daha çok Allah'a sevimli olur. Bu durumda uyuyan ya da unutan kimsenin vaktin dışında namazı kılması konumuzun dışında kalır. Çünkü onların namazı vaktinde kılamamaları haram kabul edilmez. Sonradan namazlarını kılmaları iyi bir amel olsa da, en faziletli amel olarak nitelendirilemez. Sadece namazın vaktin de kılınması daha faziletlidir.
(ana-babaya iyilik etmek') Alimlerden biri bu hadisin, "Biz insana, bana ve ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur [14][14] âyetine uygun olduğunu söylemiştir. Öyle anlaşılıyor ki, bu yorumu İbn Uyeyne'nin şu tefsirine dayanarak yapmıştır: "Kim beş vakit namazı kılarsa, Allah'a şükretmiş demektir. Kim de namazlardan sonra ana babaya dua ederse, onlara teşekkür etmiş demektir."

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Ana-babaya hürmet etmek faziletli bir davranıştır.
2- İyi ameller fazilet bakımından birbirinden farklıdır.
3- Bir anda birkaç konu hakkında soru sorulabilir.
4- Alime karşı kibar davranıhr.
5- Alimi bıktırmamak için, çok soru sorulmaz.
6- Sahabenin Hz. Peygamber'e aleyh gösterdiği saygı ve beslediği sevgi bir kez daha ortaya çıkmıştır.
7- Hz. Peygamber bazen bunalsa bile, kendisinden birşey öğrenmek isteyenlere daima yol gösterirdi.
ibn Bezîze şöyle demiştir: "Akla göre, cihadın bütün bedenî ibadetlerden üstün olması gerekir. Çünkü, cihadda canı ortaya koymak vardır. Ancak devamlı namazlara özen göstermek, onları vaktinde kılmak ve ana-babaya iyilik etmeyi sürdürmek, daima sabır göstermeyi gerektirir. Bu hususta Allah'ın emrini gözetmeye ise, ancak sıddıklar tahammül eder." Doğrusunu en iyi Allah bilir.

6. Beş Vakit Namazın Keffâret Oluşu

528- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir:
Hz. Peygamber Sizden birinizin kapısının önünden günde beş kez yıkandığı bir nehir aksa, ne dersiniz bu yıkanma onun üzerinde bir kir bırakır mı?" diye sordu. Ashâb-ı kiram, "Kirden eser bırakmaz" diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu: "Beş vakit namaz da böyledir. Onlar sayesinde Allah, günahları siler."

Açıklama

(bir kir) Hadiste geçen "kir" anlamına gelir. Bazı vücutlarda oluşan sivilceyi andıran küçük noktalara da denir. Tîbî şöyle demiştir: "Bu hadiste, günahların silinmesi konusunda mübağalalı bir anlatım söz konusudur. Çünkü, ashâb-ı kiram cevap verirken 'hayır' demekle yetinmek yerine Hz. Peygamber sözünü te'kit etmek için cümleyi tekrar etmişlerdir." Ibnu'l-'in Arabî de şöyle demiştir: "Allah Resûlü'nün getirdiği misal Şöyle izah edilir: İnsanın elbisesi ve bedeni duyu organlarıyla algılanan kirlerle, kirlenir. Bolca su dökülünce bunlar temizlenir. Bunun gibi namazlar da, günah kirlerinden insanı arındırır. Bütün günahları yok eder."

---

[14][14] Lokman 31/14.

Hadisten ilk bakışta akla gelen manaya göre, namazların günahlara keffâret olmasından maksat, büyük küçük bütün günahları yok etmesidir. Ancak İbn Battal şöyle demiştir: "Bu hadiste, sadece küçük günahların silindiği kasdedilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber günahları vücutta çıkan ve sivilceyi andıran küçük noktalara benzetmiştir. Bu da, çıban ve sivilce ile vücuttan atılan diğer şeylere nispetle küçüktür." Bu yorum geçerliliği sözcüğünün vücutta oluşan küçük noktalar şeklinde anlaşılmasına bağlıdır. Oysa zahir olan, bu lafzın anlamına kullanılmış olmasıdır. Çünkü kir, yıkanma ve temizlenmeye uygundur. Nitekim, Ebu Saîd el-Hudrî hadisinde sarih bir şekilde bu durum belirtilmiştir. Söz konusu rivayet, Bezzâr ve Taberânî tarafından Atâ İbn Yesâr kanalıyla iyi bir senetle nakledilmiştir. Buna göre Ebu Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu İşittim: "Ne dersiniz? Sizden birinin bir çalışma yeri olsa, eviyle işi arasında beş nehir bulunsa, işine gidip dilediği kadar çalışsa, bu arada üzerine kir ve ter bulaşsa, geri dönerken her nehirde bir kez yıkansa (kirden, terden eser kalır mı?)"
Buna dayanarak Kurtubî şöyle demiştir: "Bu hadisin zahirinden, tek başına beş vakit namazın bütün günahlara keffâret olduğu anlaşılır. Ancak bu mana, problem teşkil eder. Çünkü İmam Müslim bu rivayetten önce, Aîâ'nın babası kanalıyla Ebu Hureyre'den merfû' olarak şu hadisi nakletmiştir: "Büyük günah işlemediğin sürece bes vakit namaz, her iki namaz arasında işlenen günahlara kefaret olur." Bu hadisteki ifade mukayyeddir şartlıdır. Başka rivayetlerdeki mutlak hadisler buna bağlı olarak anlaşılır.

7. Namazın Vaktini Geçirmek

529- Enes İbn Mâlik "Hz. Peygamber aleyh. döneminde yapılan uygulamaların hiç biri kalmadı" demiştir. Etrafındakiler "Ya namaz?" diye sorunca şöyle cevap vermiştir: "Namazla da oynanmadınız mı!"
530- Abdulaziz'in kardeşi Osman İbn Ebî Ravvâd'dan şöyle nakledilmiştir:
"Zührî'nin şöyle dediğini işittim: Şam'da bulunduğu bir sırada Enes İbn Mâlik'in yanına gittim. O esnada ağlıyordu. 'Neden ağlıyorsun?' diye sordum. O da şöyle cevap verdi: Benim yetiştiğim dönemde şu namaz dışında bir şey kalmamıştı. Şimdi bakıyorum o da yozlaştırıldı."

Açıklama

(Ya namaz?) Enes'in etrafında bulunan Müslümanlar, namazın Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi kılındığını söyleyerek, onun bu genellemesinin doğru olamayacağını ifade etmişlerdir. Enes de, Müslümanların vakitleri konusunda oynama yaparak namazı bile değiştirdiklerini söylemiştir.
(Şam'da iken) Enes'in Şam'a gelmesi, Haccâc'm Irak valisi olduğu dönemde gerçekleşmiştir. Buraya, onu halife Velîd İbn Abdiimelik'e şikayet için gelmişti.
(Benim yetiştiğim dönemde) Enes bu ifadesiyle, Hz, Peygamber dönemini kasdediyor.
(şu namaz dışında) Bu ifadesiyle, namaz dışında Hz. Peygamber döneminde yapıldığı şekilde sürdürülen bir ibadetin kalmadığını ifade etmek istemiştir.
{Şimdi bakıyorum o da yozlaştırıldı) Mühelleb şöyle demiştir: "Namazın yozlaştırmasından maksat, müstehap olan vaktinden geciktirilerek kılınmasıdır. Yoksa vaktini tamamen geçirmek kasdedilmemiştir." Bir çok âlim de, onun bu görüşüne katılmıştır. Bu rivayet hem konu başlığıyla uyum içinde değildir, hem de vakıaya terstir.
Sahih senetle nakledilen rivayetlere göre Haccâc ile bağlı olduğu halife Velîd ve Emevîlerden daha başka kimseler namazları vakitlerinden sonraya bırakırlardı. Bu konuda çok meşhur rivayetler vardır. Bunlardan biri Abdür-rezzâk'ın İbn Cüreyc kanalıyla Atâ'dan yaptığı şu rivayettir: "Velîd, akşam oluncaya kadar Cuma namazını geciktirdi. (Camiye) geldim ve oturmadan önce öğle namazını kıldım. Daha sonra, oturduğum yerde İma ile ikindi namazını kıldım. Bu esnada o, hutbe okuyordu." Ata öldürülmekten korktuğu için ikindi namazını oturarak kılmıştır. Bir diğer rivayet ise, Buhârî'nin hocası Ebu Nu-aym'ın "Kitâbu's-salâf'ta Ebu Bekir İbn Utbe'den naklettiği şu haberdir: "Ebu Cuhayfe'nin yanında namaz kıldım. Haccâc namazı akşama kadar geciktirdi. Bunun üzerine Ebu Cuhayfe kalkıp namaz kıldı." İbn Âmir kanalıyla nakledilen rivayete göre ise o, Haccâc ile birlikte namazı kılarmış. Haccâc namazı geciktirmeye başlayınca, böyle yapmaktan uzak durmuştur."

Önemli Açıklama

Enes'in bu genellemesi, sadece Şam ve Basra'daki yöneticiler hakkında geçerlidir. Nitekim bu kitapta ileriki bölülerde geleceği üzere Enes İbn Mâlik Medine'ye geldiği zaman "Şu safları düz tutmamanız dışında, hiçbir davranışınızı yadırgamıyorum" demiştir. Çünkü o dönemde, Ömer İbn Abdülaziz Medine valisi idi. Önceleri o da Emevi hanedanı mensupları gibi davranıyordu. Nihayet Urve, Beşir İbn Ebî Mes'ûd ve onun babası kanalıyla namaz vakitlerini gösteren nassı ona haber verince, namaz vakitlerine riayet eder oldu. Nitekim bu konuya bu bölümün başlarında işaret etmiştik. Ancak buna rağmen Ömer Ibn Abdülaziz de, onlar gibi öğle namazını geciktirerek kılıyordu. Enes İbn Mâlik buna da itiraz etmiştir. Nitekim Ebu Ümâme İbn Sehl'in ondan rivayet ettiği hadiste bu durum görülmektedir.

8. Namaz Kılan Kimsenin Rabbine Yakın Olması

531- Enes İbn Mâlik Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Sizden biri namaz kıldığı zaman, Rabbine münacatta bulunur.'O anda O'na en yakın bir durumdadır. O halde bu kişi sağ tarafına tükürmesin. Ancak sol ayağının altına tükürebilir." Saîd, Katâde'den şöyle nakletmiştir: "İleriye doğru ve ön tarafına tükürmesin. Ancak sol tarafına veya ayaklarının altına tükürebilir." Şu'be şöyle demiştir: "Namaz kılan ne ön tarafına ne de sağ tarafına tükürür. Sol tarafına veya ayağının altına tükürür." Humeyd Enes kanalıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ne önüne ne de sağına tükürür. Anca soluna veya ayağının altına tükürebilir."

Açıklama

(Namaz Kılan Rabbine Münacatta Bulunur) Bu konuda zikredilen hadisin açıklaması, camilerden bahseden konularda geçti. Bu konu başlığının kendisinden önceki konu başlığı ile ilişkisi şu şekilde izah edilir: Önceki konuda zikredilen hadisler, namazı vaktinde kılanı öven, vaktinde kılmayanı ise yeren nitelikte idi. Allah'a münacatta bulunmak ise, kulun en büyük derecesidir. İmam Buhârî, bu başlık ile, farzların vaktinde yapılmasını teşvik etmek istemiştir. Böylece sünnete riayetle elde edilecek olan bu derecenin elde edilmesini hedeflemiştir. Vakitlere riayet konusunda üzerine düşeni yapmayanların, bu dereceyi yakalamaları konusunda endişe edilir.
532- Enes İbn Mâük Hz. Peygamber'in şöyle dediğini nakletmiştir:
"Secdeye gittiğiniz zaman itidalli olunuz. Secdeye giden kişi, köpek gibi kollarını yaymasın. Eğer biri (camide iken) tükürmek zorunda kalırsa, önüne ve sağ tarafına tükürmesin. Çünkü o, Rabbine mü-nacat ediyordur."

Açıklama

(münacat ediyordur) Kirmanı bu konuda şunları söylemiştir: "Daha önce sağ tarafa tükürmenin yasaklanmasının gerekçesi, bu tarafta melek olduğu şeklinde açıklanmıştı. Burada ise, gerekçe olarak münacat gösterilmiştir. Ancak her iki açıklama arasında bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü bir hükmün iki gerekçesi/illeti olabilir. Bu iki illet, bir arada da, ayrı ayrı da bulunabilir. Münacatta bulununlan varlık kimi zaman münacatta bulunanın önünde -genellikle bu halde bulunur bazen de sağ tarafında olur."

9. Aşırı Sıcaklarda Öğle Namazını Serinlikte Kılmak

533-534- Ebu Hureyre ile Abdullah İbn Ömer'in kölesi Nâfi', İbn Ömer'e Hz. Peygamber'in şöyle dediğini nakletmişlerdir:
"Aşırı derecede sıcak olunca, (öğle namazını) serinlikte kıtın. Çünkü havanın aşın derecede sıcak olması, cehennemin kaynamasından ileri gelir.[15][15]

---

[15][15] Hadisin geçtiği diğer yer: 536.

Açıklama

(Aşırı derecede sıcak olunca) Eğer hava aşırı derecede sıcak olmazsa, namazı serinlikte kılmak da din tarafından onaylanmaz. Kışın ise namazı bu vakte kadar geciktirmek hiç caiz olmaz.
(serinlikte kılın) Buradaki emir, bu hükmün müstehap olduğuna delalet eder. Bu emrin irşad İçin, hatta vücub için olduğu da söylenmiştir. Bu görüşü Kadı Iyâz ve daha başkaları nakletmiştir. Alimlerin çoğu ise şu kanaattedir: "Aşırı sıcaklarda öğle namazını, güneşin etkisi kırılıp serinlik çökünceye kadar ertelemek müstehaptır."
(Çünkü havanın aşırı derecede sıcak olması) Hadisin bu kısmı, kendisinden önce zikredilen namazı erteleme hükmünün dinen uygun olduğunun gerekçesini teşkil etmektedir.
Bu hükmün hikmeti, huşûu ortadan kaldıran bir duruma son verilmesi midir? Yoksa öğlen sıcaklığının azabm yayıldığı bir zaman olması mıdır? İlk görüş daha mantıklı gibi görünüyor. Ancak ikinci görüşü, İmam Müslim'in eserinde geçen Amr İbn Abese hadisi destekler: "Güneş tam tepe noktasında iken namazı kısa kıldırırdı. Çünkü bu vakit cehennemin tutuşturulduğu andır." (Yani gündüzün en sıcak saatidir). Namazın rahmet olduğunu, namaz kılanın da azabdan kurtulacağının umulduğu belirtilerek bu rivayet problemli görülmüş ve namazın terk edilmesi anlaşılamamıştır. Ebu'1-Feth el-Ya'merî bu itiraza şu şekilde cevap vermiştir: "Bir hükmün gerekçesi, Sâri' tarafından belirtilmişse, manası anlaşılmasa bile kabul edilmesi gerekir."
(cehennemin kaynamasından ileri gelir) «-İ sözcüğü, cehennemin genişle yip yayılmasını ifade eder. Bu tabir, kinaye olarak cehennem ateşinin çok tutuştuğunu ve belli saatlerde çok sıcak olduğunu ifade etmek için kullanılır.
535- Ebu Zerr'den şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber'm akyhi ve sdien: müezzini öğle ezanını okumaya başladı. Allah Resulü 'Serin vakte bırak! Serin vakte bırak!1 veya Bekle!, bekle!' diye seslendi. Sonra da şöyle buyurdu: "Havanın aşırt derecede sıcak olması, cehennem ateşinin kaynamasından iteri gelir. O halde, hava aşırt derecede sıcak olunca, namazı serin vakte erteleyin! Ebu Zer şöyle demiştir:] Tepelerin gölgesini görünceye kadar namazı ertelerdik.[16][16]
536- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Hava aşırı derecede sıcak olduğu zaman, namazı serin bir vakte tehir edin. Çünkü havanın aşırı derecede sıcak olması, cehennemin kaynamasından/sıcağının artmasından ileri getir."
537- "Cc/ıcnnem Rabbine Ya Rabbiî Bir kısmım bir kısmımı yedi [17][17] diye şikayette butundu. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona, biri kışın diğeri yazın olmak üzere iki nefes atması İçin müsaade etti. İşte bu nefesler, yazın hissettiğinizden daha sıcak ve ktşın yaşadığınız zemheriden daha soğuktur.[18][18]
538- Ebu Saîd Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakİetmiştir: "Öğle namazını serinlik düşünce kılın! Zira havanın aşırı sıcak olması, cehennemin kaynamasından ileri gelir.[19][19]

Açıklama

(şikayette bulundu) Söz konusu şikayet, söz ile mi yoksa lisan-ı hâl ile mi olmuştur? İşte bu konuda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu iki İhtimali de benimseyen âlimler olmuştur. İbn Abdilberr şöyie demiştir: "Her iki görüşün de hem haklı hem de eleştirilen yönleri vardır. Ancak ilki daha çok tercihe şayandır." Kadı lyâz birinci görüşün daha çok akla yatkın olduğunu belirtmiştir. Kurtubî ise şöyle demiştir: "Buradaki şikayeti hakikate hamletmede hiçbir çelişki yoktur. Eğer Sâdik Peygamber gerçekleşmesi mümkün olan bir şeyi haber vermişse, onu tevil etmeye gerek kalmaz. Bu durumda gerçek ve zahiri, yani

---

[16][16] Hadisin geçtiği diğer yerler: 539, 629, 3258,
[17][17] Beydâvî'ye göre bu ifade, cehennemin kalabalıklaştığı manasına gelen bir mecaz ifadedir. Bu ve diğer izahlar İçin bk. Kastalânî, İrşâd, II, 215. [Mütercim]
[18][18] Hadisin geçtiği diğer yer: 3260.
[19][19] Hadisin geçtiği diğer yer: 3259.

ilk anda akla gelen anlamı ile anlaşılması daha uygundur." Nevevî de buna benzer şeyler söyledikten sonra "Şikayeti hakikati Ü2ere hamletmek, doğrunun ta kendisidir" demiştir.
Zemherİr ise, soğuğun en şiddetli olduğu zamandır. Ateşte zemherinin bulunması problemli görülmüştür. Oysa bunda bir sorun yoktur. Çünkü ateşten maksat, onun yeridir. Ateşin yeri olan cehennemde de, zemherir tabakası vardır.
Ayrıca bu hadis, cehennemin ancak kıyamet günü yaratılacağını söyleyen Mutezile ve onlar gibi düşünenlere bir cevap mahiyetindedir.
(öğle namazını) Bu ifade, Cuma namazının da serinlik düşünce kılınabileceğine delil getirilmiştir. Nitekim Şâfİî mezhebinden bazıları bu görüştedir. İmam Buhârî'nin tertibinden de bu anlaşılır. Nitekim yeri gelince bundan bahsedilecektir. Ancak cumhur ileride açıklanacağı gibi bu görüşün tam aksi görüşü benimsemiştir.

10. Seferde İken Öğle Namazını Serinlik Düşünce Kılmak

539- Ebu Zerr el-Ğıfârî'den şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber ile birlikte bir seferde idik. Müezzin öğle banın okumak İstedi. Allah Resulü Serinlik düşünceye kadar yekle!' buyurdu. Bir müddet sonra müezzin, tekrar ezan okumak istedi. Allah yine 'Serinlik düşünceye kadar bekle!' buyurdu. Nilayet tepenin gölgesinin uzadığını gördüğümüz bir vakitte (müezzin ezan okulu)."
İbn Abbâs demiştir ki; gölge düşer kelimesi, yani güneş batıya oğru kayar manasına gelir.

Açıklama

(Seferde İken Öğle Namazını Serinlik Düşünce Kılmak) İmam Buhârî bu işlik ile, öğle namazının sıcak günlerde serinlik düşünceye kadar ertelenmelin ikamet haline mahsus olmadığını belirtmek istemiştir. Tabi bu durum, konaklamaları durumunda geçerlidir. Eğer yolcular seyir halinde ursa, bu durumda cem-İ takdim [20][20] veya cem-i te'hîr [21][21] yaparlar. Nitekim bu)nu ileride gelecektir.
Zeval vaktinden sonra çıkan gölgeye denir.
(İbn Abbâs demiştir ki; Lk kelimesi, manasına gelir.) İbn Abbâs bu Izü, "Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner [22][22] ketini tefsir ederken söylemiştir. Öyle anlaşılıyor ki, öğleden sonra ortaya çı-|n gölgeye denme nedeninin güneşin bir yönden diğer yöne, doğudan Itıya meyletmesi olduğunu belirtmek istemiştir.

11. Öğle Namazının Vakti Zeval Anıdır

Câbir şöyle demiştir: "Hz. Peygamber öğle sıcağının en' kızgın olduğu anda namaz kılardı."
540- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir;
"Güneş tam tepe noktasına geldikten sonra batıya doğru meyletmeye başladığı bir sırada Hz. Peygamber evinden çıkıp öğle namazını kıldırdı. Sonra minbere çıkıp, kıyametten bahsetti. O gün meydana gelecek büyük olayları anlattı. Sonra 'Kim bana bir soru sormak istiyorsa, sorsun! Burada bulunduğum sürece sorduğunuz bütün sorulara cevap vereceğim' dedi. insanlar pek içli içli ağlamaya başladılar. Hz. Peygamber de Bana sorun!' diye birkaç kez hitabını yeniledi. Nihayet Abdullah İbn Huzâfe es-Sehmî çıkıp 'Benim babam kim?1 diye sordu. Hz. Peygamber Huzâfe'dir' dîye cevap verdi. Sonra 'Bana sorun!' diye birkaç kez daha hitabını yeniledi. Bu esnada Hz. Ömer dizlerinin üzerinde durup 'Rab olarak
Allah'tan, din olarak İslâm'dan, Peygamber olarak da Muhammed'den razı olduk' dedi.

---

[20][20] Öğle namazı vaktinde, öğle ile ikindi namazının birlikte kılınmasına cem-i takdim denir. [Mütercim]

[21][21] ikindi namazı vaktinde, öğle ve İkindi namazlarının birlikte kılınmasına cem-i tehîr denir. [Mütercim]

[22][22] en-Nahll6/4S.

Allah Resulü bir müddet sustu, sonra şöyle buyurdu;
"Biraz önce cennet ite cehennem şu üzerinde bana gösterildi. Cennetten daha hayırlı, cehennemden de daha kötü bir şey görmedim.

Açıklama

(Zeval Anıdır) Yani güneşin bulunduğu en yüksek noktadan batıya doğru meyletmeye başladığı andır.
541- Ebu Berze'den şöyle nakledilmiştir:
"Bizden biri yanı başındaki arkadaşını tanıdığı kadar aydınlık olunca Hz. sabah namazını kıldırırdı. Fatiha'dan sonra atmış le yüz âyet arasında Kur'an okurdu. Öğle namazını ise, güneş en yüksek konuma geldikten sonra batmaya doğru meylettiği zaman kıldırırdı. İkindi nama-:ını öyle bir zamanda kıldırırdı ki, namazdan sonra bizden biri 'Medine'nin en icra köşesine gidip geldiği halde güneş hâlâ batmamış olurdu. Akşam namazı hakkında ne söylediğini unuttum deniştir. {Ebu Berze) 'Yatsı namazını İse, gecenin 2/3'üne kadar geciktirmekte bir akınca görmezdi' demiştir. Bir başka seferinde ise 'Gece yarısına kadar tehirde sakınca görmezdi' demiştir. Muaz, Şu'be'nin şöyle dediğini nakletmiştir: 'Bir pefasında onunla karşılaştım, gecenin 1/3'üne kadar geciktirmekte sakınca görmezdi' demiştir.[23][23]
542- Enes İbn Mâlikten şöyle nakledilmiştir.
"Rasûluîlah'ın arkasında öğlenin en sıcak anlarında namaz kıldığımız zaman, sıcaktan korunmak için elbiselerimizin üzerine secde ederdik."

Açıklama

kelimesinin çoğulu olup, öğlenin en sıcak anı için kullanılır. Bu vakitte kılınan namazdan maksat ise, öğle namazıdır.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Bu hadiste namaz kılanla birlikte hareket etse bile elbise üzerine secde etmeyi caiz görenlerin görüşlerini destekler mahiyette bir delil vardır.
2- Hava aşırı derecede sıcak olsa bile, vakit girer girmez öğle namazı kılı-nabilir. Bu durum, öğle namazını serinlik düşünceye kadar erteleme emri ile çelişmez. Çünkü bu hadis, öğle namazının günün en sıcak vakitlerinde kılınabileceğini gösterir. Böylesi zamanlarda öğle namazını serinlik düşünceye kadar ertelemek ise daha faziletlidir.

12. Öğle Namazını İkindi Vaktine Kadar Ertelemek

543- İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber Medine'de öğle İle ikindi namazını birlikte sekiz rekat, akşam ile yatsı namazını da yedi rekat olarak kıldırmıştır."
Hâvilerden Eyyub kendisinden önceki râvî Câbir'e Bu olay yağmurlu bir gecede vaki olmuş olabilir mi?' diye sormuş, o da 'Muhtemelen' diye cevap vermiştir.[24][24]
(Öğle Namazını İkindi Vaktine Kadar Ertelemek) Bu ifade öğle namazını ikindi vaktinin başlangıcına ertelemek anlamına gelir. Bununla öğle namazının vaktinin çıkmasıyla, ikindi namazının vaktinin girdiği ifade edilmek istenmiştir.
Alimlerin bir kısmı, hasta kimselerin hadiste belirtildiği gibi namazları birleştirmesini caiz görmüşlerdir. İmam Nevevî de, bunu desteklemiştir. Ancak bu görüş eleştiriye açıktır. Çünkü Hz. Peygamber olağanüstü ve geçici bir durum olan hastalıktan dolayı namazları birleştirerek kildıysa, ancak aynı mazereti taşıyanların onunla birlikte namaz kılması caiz olurdu. Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber ashabına namazı birleştirerek kıldırmıştır.

---

[23][23] Hadisin geçtiği diğer yerler: 547, 568, 599, 771.

[24][24] Hadisin geçtiği diğer yerler: 562, 1174.

Nitekim İbn Abbâs, naklettiği rivayette açık bir şekilde bunu söylemektedir. Nevevî şöyle demiştir: "Bazıları hadiste geçen namazları birleştirerek kılmanın hakiki olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre Hz. Peygamber öğle namazını, vaktin sonlarına doğru, ikindi namazını ise vaktin başlangıcında kıldırmıştır. Ancak bu, zayıf bir ihtimaldir. Hatta batıldır. Çünkü, zahir olan manaya, hiçbir şekilde tevil edilemeyecek derecede muhaliftir." Onun zayıf gördüğü bu görüşü Kurtubî güzel bulmuştur. Ondan önce de Imamu'l-Haremeyn Cüveynî bu görüşü tercih etmiştir. Mütekaddim âlimlerden Ibnu'l-Mâcişûn ve Tahâvî de bu görüşün doğru olduğunu kesin bir dilîe ifade etmişlerdir. İbnu Seyyidi'n-nâs ise, bu hadisi İbn Abbâs'tan nakleden Ebu'ş-Şa'sâ'nın da bu görüşü dile getirdiğini belirterek bunu desteklemiştir. Söz konusu rivayetin benzeri, Buharı ve Müslim'in İbn Uyeyne ve Amr İbn Yenâr kanalıyla naklettikleri hadiste geçmektedir. Ayrıca ilave olarak şu bilgiler de mevcuttur: Ravi şöyle dedi: 'Ey Ebu Şa'sâ! Kanaatimce Hz. Peygamber öğle namazını vaktin sonuna bırakmış, ikindiyi de vaktin başlangıcında kılmıştır. Aynı şeklide akşam namazını kılmayı da, vaktin sonuna ertelemiş, yatsıyı ise vaktin başında kılmıştı.' Ebu Şa'sâ da 'Ben de o kanaatteyim.' demiştir.
İbnu Seyyidi'n-nâs şöyle demiştir: "Hadisi rivayet eden, hadisten neyin kasdedildiğini başkalarından daha iyi bilir."
Râvî kesin bir dille bu görüşü ifade etmemiştir. Hatta bu görüşe göre amel etmeyi sürdürmemiştir. Nitekim Eyyub'e söylediği söz ve yağmur dolayısıyla Hz. Peygamberin namazları birleştirmiş olabileceği kanaati yukarıda geçmişti.
Ancak bu hadiste geçen namazları birleştirme olayının hakiki olmadığını destekleyen delillerden biri de, hadisin bütün varyantlarında namazları birleştirmek için bir girişimin olmamasıdır. Bu durumda, namazların birleştirilmesi lafızlardan anlaşılan mutlak manaya hamledilebilir. Buna göre herhangi mazeret yokken, namazın belirlenen vaktinin dışına çıkılmış olur. Ya da, buradaki birleştirme/cem'in belirli bir şekilde gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Bu durumda namaz vaktinin dışına çıkılması gerekmez. Böylece hadisler arasındaki çelişkiler giderilir. Namazları birleştirme olayının hakiki manada olmaması, daha tercihe yaşandır.[25][25]
Alimlerden bir kısmı, bu hadisin zahirini esas alarak herhangi bir ihtiyaç sebebiyle namazların birleştirilebileceği görüşünü benimsemiştir. Ancak, bunun âdet haline getirilmemesi şartını İleri sürmüşlerdir.

13. Ikındı Namazının Vakti

Ebu Üsâme, Hişâm kanalıyla Hz. Peygamber'in güneş Hz. Aişe'nin odasından çıkmadan ikindi namazını kıldığını nakletmiştir.
544- Hişam babası kanalıyla Hz. Âişe'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Hz. Peygamber güneş ışınlan odama girmeye devam ettiği bir sırada, ikindi namazını kılardı."
546- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Güneş ışınları odama vururken, henüz gölgenin de uzamadığı bir vakitte Hz. Peygamber aleyhi ve ikindi namazını kılardı."

Açıklama

Mâlik, Yahya Ibn Saîd, Şuayb ve Ibn Ebî Hafsa şöyle demiştir: "Güneş batı tarafında yusyuvarlak ve net olarak görünmeden ikindi namazı kılınır.
İmam Nevevî şöyle demiştir: "Hz. Âişe'nin odasının (tek gözlü evinin) bina edildiği arsa dardı. Bu arsa üzerine bina edilen tek gözlü evin duvarları da kısaydı. Bu duvarlar, arsanın uzunluğundan biraz daha kısaydı. Oda duvarının gölgesi kendi boyuna ulaşınca,

---

[25][25] Böyle bir cem'in gerçekleşmesi zayıftır. Doğrusu, yukarıda belirtilen Hz. Peygamber'in sallal-lâhu aleyhi ve sellem İki namazı birleştirme hadisesi o güne mahsus bir rahatsızlıktan veya aşırı soğuktan ya da buna benzer bir nedenden kaynaklanmıştır. Nitekim İbn Abbâs'ın kendisine bu cem'in nedeni sorulduğu zaman 'Ümmetine zorluk çıkarmamak İçin' şeklinde cevap vermesi de bunu destekler. Gerçekten de bu cevap, son derece yerinde ve harika bir cevaptır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Abdülaziz İbn Baz.

güneş odanın zeminin sonlarına vururdu."
İmam Buhârî'ye göre, ikindi namazının vakti, her şeyin gölgesinin kendi boyu kadar olduğu zaman başlar. Öyle anlaşılıyor ki o, bu konuda kendi şartlarını taşıyan bir hadis bulamamıştır. Bundan dolayı istinbat yöntemiyle bu hükme delalet eden bir hadisi zikretmekle yetinmiştir. İmam Müslim, ikindi namazı vaktinin bu şekilde başladığını açıkça beyan eden bir çok hadis nakletmiştir. Ebu Hanîfe dışında ilim ehli kimsenin buna muhalefet ettiği görülmüş değildir. Ebu Hanîfe'den nakledilen meşhur görüşe göre o, ikindi namazı vaktinin, her şeyin gölgesinin iki katına çıktığı zaman başladığı kanaatindedir. Kurtubî bu konuda şöyle demiştir: "Bu konuda bütün ilim adamları Ebu Hanîfe'ye muhalefet etmiştir. Hatta onun öğrencileri bile onunla aynı düşünmemiştir. Ancak ondan sonra gelen bazı Hanefiler, şu gerekçeyle Ebu Hanîfe'yi desteklemişlerdir: "Öğle namazının serinlik düşünce kılınmasını emreden hadisler sahih yolla nakledilmiştir. Serinliğin düşmesi de, ancak sıcaklığın etkisinin yok olmasıyla mümkün olur. Medine coğrafyasında, bir şeyin gölgesi iki katına çıkmadan serinlik düşmez. O halde, ikindi namazının vakti, bir şeyin gölgesi iki katma çıkınca başlar." Buna benzer görüşleri anlatmak, bu tür görüşleri reddetmek için çaba sarfetmeyi gerektirmez.
547- Seyyar İbn Selâme'den şöyle nakledilmiştir: "Babamla birlikte Ebu Berze el-Eslemî'nin yanma gittik. Babam ona 'Rasûlullah farz namazları nasıV ne zaman kılardı?' diye sordu. O da şöyle cevap verdi: 'Güneş en yüksek noktaya çıktıktan sonra batı istikametine doğru meyletmeye başlayınca sizin ilk namaz dediğiniz öğle namazını kılardı. Asır/İkindi namazını kıldığı zaman, bizden biri Medine'nin en ücra köşesinde bulunan evine gittiği zaman hâlâ güneş parlamaya devam ederdi. (Ravi Ebu Berze'nin) Akşam namazı hakkında söylediklerini unuttum' (demiştir); Sizin 'el-ateme' dediğiniz yatsı namazını ise, geciktirirdi. Yatsı namazından önce uyumayı, bu namazdan sonra ise konuşmayı hoş karşılamazdı. Sabah namazını bitirdiği zaman herkes yanı başında oturanı tanırdı. Sabah namazında altmış ile yüz âyet arasında Kur'an okurdu."
548- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Biz İkindi namazını kılardık. Biri Amr İbn Avfoğullarının bulunduğu bölgeye gittiği zaman onların ikindi namazını kıldığını görürdü.[26][26]
549- Ebu Bekir İbn Osman İbn Sehl İbn Huneyf, Ebu Ümâme'nin şöyle dediğini işittiğini nakletmiştir:
"Ömer İbn Abdülaziz ile birlikte öğle namazını kıldık. Sonra çıkıp Enes İbn Mâlik'İn yanma gittik. O esnada ikindi namazını kılıyordu. Ona Amca! Hangi namazı kılıyorsun?' diye sordum. O da şöyle cevap verdi: İkindi namazını kılıyorum. Biz, Hz. Peygamber Haflâhu aieyrj vs sdier- ile birlikte böyle namaz kılardık."

Açıklama

Burada öğle namazı anlamına kullanılmıştır, kelimeleri aynı anlama gelir ve öğlenin en sıcak anını ifade eder. Öğle namazı bu vakitte girdiği için, olarak isimlendirilmiştir.[27][27]
(sizin ilk dediğiniz) Öğle namazının "ilk" olarak isimlendirilmesi, ya gündüz kılınan ilk namaz ya da Cebrail'in beş vakit namazı öğretirken Hz. Peygamber'e kıldırdığı ilk namaz olmasından ileri gelir.
(Sizin 'el-ateme' dediğiniz) Bu ifadede, yatsı namazının "el-ateme" diye adlandırılmasının terk edildiğine bir işaret vardır.
Bu fiil, namazın bittiğini gösterebileceği gibi, Hz. Peygamberin aleyhi cemaate dönmesini de ifade edebilir.
(Sabah namazı) Bu İfade, sabah namazına denmesinin mekruh olmadığını gösterir.
(İnsanlar yanı başında oturanı tanırdı) Bu konuda ravilerin farklı lafızlar kullanması hakkındaki görüşlere daha önce temas etmiştik. Bu ifadeyi, sabah namazının erken bir vakitte kılındığına delil getirmişlerdir. Çünkü namaz kılanın yanındakini tanıması, gece karanlığının koyu anının sonlarından itibaren mümkündür.
(Amr İbn Avfoğulîan) Bu ifade ile Kubâ köyü kasdedilmiştir. Çünkü Amr İbn Avfoğulları bu

---

26[26] Hadisin geçtiği diğer yerler: 550, 551, 7229.

27[27] Burada mecaz söz konusudur. Şöyle ki: Bunu mecaz-i mürsel denir. Müter

bölgede ikamet etmekteydiler.
550- Zührî, Enes İbn Mâlik'İn kendisine şöyle naklettiğini bildirmiştir:
"Hz. Peygamber ikindi namazını güneş yüksekte ışık saçmaya devam ederken kılardı. Hatta biri namazı kıldıktan sonra Medine'nin Avâlî'sine [28][28] gidip gelir de, güneş hala ışık saçmaya devam ederdi. Medine'nin Avâlî'sİnin bir kısmı, yaklaşık olarak dört mil uzaklıkta idi."
551- Enes İbn Mâlik'İn şöyle dediği nakledilmiştir:
"Biz ikindi namazını kılardık. Sonra içimizden biri Küba'ya gidip dönerdi. Bu esnada güneş, hâlâ yüksekte bulunurdu."

Açıklama

(güneş, hâlâ yüksekte bulunurdu) Bu ifade, Hz. Peygamber'İn İkindi namazını erken bir vakitte kıldığına delil olur. Çünkü, dört millik bir mesafeye gidip gelecek süre geçmesine rağmen, yine de güneşin yüksekte olduğu belirtilmiştir. İmam Nevevî şöyle demiştir: "Bu hadis, ikindi namazının vakit girer girmez kılınmasına özen gösterilmesi gerektiğini anlatır. Çünkü, ikindi namazından sonra İki ya da daha fazla mil yol gittikten sonra güneşin tepede olması ve henüz renginin değişmemiş olması imkansızdır. Bu hadis, Ebu Hanî-fe'nin aksine ikindi namazı vaktinin, her şeyin gölgesinin kendi boyu kadar uzadığı zaman başladığı görüşünde olan çoğunluk için bir delildir.

14. İkindi Namazını Geçirenin Günahı

552- İbn Ömer'den Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu nakledilmiştir:
"ikindi namazını kaçıran kimse, ailesi helak olmuş, serveti batmış kimse gibidir."

Açıklama

(ikindi namazını kaçıran kimsel İbn Bezîze bu konuda şöyle demiştir; Bu hadiste, 'namazı kaçırdık/s%^\ \zs\i demeyi mekruh kabul edenlere ir red söz konusudur. Bu mesele [29][29] konusunda ele alınacaktır.
[ailesi helak olmuş, serveti batmış kimse gibidir) Hadisin zahiri, ikindi na-lazını geçirme günahının ağır olduğunu ve bunun da sadece ikindi namazına lahsus olduğunu gösterir.
Bu vakit de asr-ı evve! denen vakit olup güneş batınımdan yaklaşık üç-üç buçuk saat öncedir. İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Bu hadiste dünyanın basitliğine işaret edilmiştir. Az bir amelin, çok dünyalıktan daha hayırlı olduğu belirtilmiştir." İbn Battal da şöyle demiştir: "Bu hadisin yerini tutacak başka bir hadis yoktur. Çünkü Allah Teâlâ 'Namazları koruyunuz, (yani aksatmadan kılmaya) devam edin! [30][30] buyurmuştur. Bu hadis dışında, namazlara nasıl devam edileceğini gösteren başka bir hadis yoktur."

15. İkindi Namazını Terk Eden Kimse

553- Ebu Melîh'ten şöyle nakledilmiştir:
"Bulutlu bir günde bir gazvede Büreyde ile beraberdik. Bize, 'İkindi namazını erken kılın!' diye talimat verdi. Sonra Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletti: Kim ikindi namazını terk ederse, ameli boşa gider.[31][31]

Açıklama

(İkindi Namazını Terk Eden Kimse) Bu başlık, ikindi namazını terk edenin hükmünü

---

[28][28] Avâlî, Medine'nin etrafında Necd istikametindeki köylerin bulunduğu bölgenin adıdır. Bk. Kastalânî, İrşâd, II, 226. [Mütercim]

[29][29] hadis no: 372 ve 335
[30][30] el-Bakara 2/238.
[31][31] Hadisin geçtiği diğer yer: 594.

araştırmak İçin konmuştur.
(ameli boşa gider) Hanbelîler ve onlar gibi namazı terk edenin tekfir edileceği görüşünde olanlar, bu hadisin zahirini esas almışlardır. Ancak onlara ne şekilde cevap verildiği daha önce geçmişti. Eğer onların dediği gibi olsaydı, namazı terk edenin küfre girmesi, İkindi namazına özgü bir konu olmazdı.
Çoğunluk âlimler (cumhur) ise, hadisi te'vil etmiştir. Ancak te'vili noktasında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları namazı terk etme sebebini te'vil ederken, diğer bazıları amelin boşa çıkmasını te'vil etmiştir. Namazın terk edilmesinden maksadın, onun farz olduğunu İnkâr ederek terk etme olduğunu söyleyenler olduğu gibi, farz olduğunu kabul etmekle birlikte namazı önemsemeyenler ve namaz kılanlarla alay edenler olduğunu söyleyenler de olmuştur. Buradaki anlam ilk anda, sahâbînin ilk anladığı anlam olup bir tefrit olarak kabul edilmiştir. Ancak bu da tenkit edilmiştir. Sahabenin bu hadisi anlaması, diğerlerinin anlama şeklinden daha doğrudur. Bu da yukarıda kaydedildi. Namazı terk edenden maksadın, namaz emri karşısında tembel davranan kimseler olduğu da İleri sürülmüştür. Onlara göre buradaki vaîd, şiddetli bir paylama içindir. Hadisin zahirî anlamı ise, "Zina eden, zina ettiği esnada mümin değildir" hadisinde olduğu gibi alınamaz.
Kimileri de, hadiste bahsi geçen ameli, namazı terk etmeye neden olan dünya menfaati elde etmeye yönelik bir çaba olarak yorumlamıştır. Bu durumda amelin boşa çıkması demek, namazı terk edenin yaptığı işin yararını görememesi demektir.
Bu tevillerin en güzeli, buradaki vaîdin, aşırı bir paylama sadedinde söylendiğini, dolayısıyla hadisin zahirinin kasdedilmediğini söyleyenlerin görüşüdür. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

16. İkindi Namazının Fazileti

554- Cerîr'den şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber ile birlikte idik. Bir gece aya (dolunaya) baktı ve şöyle buyurdu: Şu ay'ı gördüğünüz gibi kuşkusuz Rabbiniz'i de âhirette göreceksiniz. Onu görme konusunda hiç haksızlığa uğramayacaksınız. Güneşin doğuşundan ve batışından önceki namazları geçirmemeyi başarabîliyorsanız, bunu yapın!"
Sonra Cerîr, "Güneşin doğmasından önce de, batmasından önce de Rab-bini hamd ile teşbih et! 32[32] âyetini okudu.
İsmail şöyle dedi: "Bunu yapın ve sakın bir vakit namazı geçirmeyin! 33[33]
555- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bazı melekler gece, bazıları da gündüz nöbetleşe yanınıza gelir. Bunlar, sabah ve ikindi namazlarında bir araya gelirler. Daha sonra gece sizin yanınızda olanlar Hak Teâlâ'mn huzuruna çıkar. Allah Teâlâ kullarını en iyi kendisi bitmesine rağmen yine de onlara 'Kullarımı nasıl bıraktınız?' diye sorar. Onlar da Yanlarından ayrılırken namaz kılıyorlardı. Yanlarına vardığımızda da namaz kılıyorlardı' diye cevap verirler.34[34]

Açıklama

(İkindi Namazının Fazileti) Bu başlık, ikindi namazının, sabah namazı hariç diğer bütün namazlardan üstün olduğunu göstermek için konmuştur.
[geçirmemeyi başarabiliyorsanız} Bu ifade, namazı geçirmeye neden olacak, uyku, meşguliyet vs. gibi durumlara son vermeye işaret etmektedir. Namazın geçmesine neden olabilecek şeylerle mücadele etmek İse, namaz için gerekli hazırlıkları yapmakla mümkündür. İbn Battal, İbn Mühelleb'in bu ifadeyi şu şekilde yorumladığını nakletmiştir: "Namazı geçirmemeyi başarabiliyorsanız İfadesi, cemaatle namaz kılmayı başarabiliyorsanız manasına gelir. Hz. Peygamber sadece bu İki vakti belirtmiştir. Çünkü melekler bu vakitte toplanıp kulların amellerini Allah'a çıkartırlar. Bu yüzden onların, bu namazları cemaatle kılmanın büyük sevabından mahrum kalmalarını istememiştir."

32[32] Tâhâ 20/130.
33[33] Hadisin geçtiği diğer yerler: 573, 4851, 7434, 7435, 7436.
34[34] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3223, 7429, 7486.

[Melekler) Bu meleklerin hafaza melekleri olduğu söylenmiştir. Kadı lyâz ve diğerleri bu görüşü çoğunluk âlimlerden (cumhurdan) nakletmiştir.
(gece sizin yanınızda olanlar) Neden bu hadiste sadece gece insanların yanında kalan meleklere soru sorulduğu, gündüz kulların yanında kalanlara soru sorulmadığı hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bir yoruma göre, iki taraflı bir meselenin bir ayağını zikretmekle diğerinden bahsetme ihtiyacı duyulmamıştır. Tıpkı şu âyetlerde olduğu gibi; "Eğer öğüt fayda ediyorsa, öğüt uer![35][35] Bu ayetin anlamı, öğüt fayda verse de vermese de, öğüt ver! demektir. "Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler yarattı.[36][36] Bu âyetin anlamı da sizi sıcaktan ve soğuktan koruyacak elbiseler yarattı şeklindedir.
(onlara 'Kulumu nasıl bıraktınız?' diye sorar) Allah'ın meleklere soru sormasının hikmeti, onların insanlar lehine hayırla şehadette bulunmalarını ve onlar hakkında merhameti gerektirecek şekilde konuşmalarını istemesidir. Bu da, insanın yaratılması esnasında "Yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? Oysa bizler, hamdinle seni teşbih ve takdis ediyoruz [37][37] diyen meleklere insan türünün yaratılışındaki hikmeti göstermek içindir. Yani Allah Teâlâ meleklere, "İnsanlar arasında da, sizin şahitliğinizle sabit olduğu üzere, sizin gibi beni teşbih ve takdis eden kullarım var" mesajını iletmek istemiştir.
(Kulumu nasıl bıraktınız?') İbn Ebî Cemre şöyle demiştir: "Burada yöneltilen soru, en son yapılan amel hakkında olmuştur. Çünkü ameller sonuçlarına göre değerlendirilir... Melekler kendilerine sorulan sorudan daha fazlasına cevap vermişlerdir. Çünkü onlar, bu sorunun insanoğluna merhameti gerektirecek bir sual olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden merhameti gerektirecek ilave bilgi aktardılar."
İbn Huzeyme'nin "Sahf/V'inde Ebu Hureyre'den naklettiği bu hadisin sonunda melekler şöyle demiştir: "Allah'ım! Kıyamet günü onları bağışla!"

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Namaz ibadetlerin en yücesidir. Çünkü burada sadece onun hakkında soru-cevap vâki olmuştur.
2- Sabah ve ikindi namazı son derece değerlidir. Çünkü gece ve gündüz melekleri bu vakitlerde bir araya gelir. Diğerlerinde ise, sadece bir grup melek bulunur.
3- Bu iki vakit çok değerlidir. Nitekim rızkın sabah namazından sonra dağıtıldığı, amellerin ise gün sonunda Allah'a yükseltildiği nakledilmiştir. Dolayısıyla bu iki vakitte her kim itaat içinde olursa, hem rızık hem de amel bakımından berekete mazhar olur. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bu iki namaza özen gösterilmesinin hikmeti de buna dayanır.
4- Bu ümmetin diğerlerinden daha şerefli olduğuna işaret edilmiştir. Bu da, bizim Peygamberimiz'in diğer peygamberlerden daha üstün olması anlamına gelir.
5- Burada gaybdan haber verilmiştir. Gaybtan haber verilmesi imanın artmasına vesile olur.
6- Bütün hallerimizin kaydedildiği bildirilmiştir. Böylece emir ve yasaklar konusunda gereken titizliği gösterip hassas olmamız istenmiştir. Ayrıca bu vakitlerde Rabbimiz'in elçisi geldiği ve Rabbimiz bizi sorduğu için sevinmemiz gerekir.
7- Meleklere karşı büyük sevgi beslememiz için onların bizi sevdikleri haber verilmiştir. Onları sevince Allah'a ibadet ederek yaklaşırız.
8- Allah melekleriyle konuşur. Kitabu't-Tevhîd'de bu konuya tekrar döneceğiz.

17. Güneş Batmadan Önce İkindi Namazının Bir Rekatına Yetişen Kimse

556- Ebu Hureyre, Hz. Peygamber'İn şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Sizden biri, güneş batmadan önce ikindi namazının bîr secdesini yapmış ise, namazını tamamlasın. Aynı şekilde güneş doğmadan sabah namazının bir secdesini yapmış ise,

---

35[35] el-A'lâ87/9.

36[36] en-Nahl 16/81.

37[37] el-Bakara 2/30.

namazını tamamlasın.38[38]

557- Salim İbn Abdullah, babasının kendisine Hz. Peygamber'in Şöyle buyurduğunu naklettiğini bildirmiştir: "Önceki milletlere nispeten sizin dünyada katmanız, (tam güne göre) ikindi namazı İle güneşin batması arasında geçen süre kadardır. Tevrat ehline, Tevrat verildi. (Onun içindekilerle) amel etmeye başladılar. Gün ortasına gelince artık çalışamaz oldular. Yine de, birer kırat ite ödüllendirildiler. Sonra incil ehline incil verildi. İkindi namazına kadar çalıştılar. Sonra onlar da çatışmaktan aciz kaldılar. Yine de birer kırat ile ödüllendirildiler. Bize de Kuran verildi. Güneş batıncaya kadar onunlp amel ettik. Bize ikişer kırat, ikişer kırat verildi. Bunun üzerine ehl-i kitap Ey Rabbimiz, bunlara ikişer kırat ikişer kırat verdin. Bize ise birer birer verdin. Oysa biz onlardan daha çok çalıştık' dediler. Hak Teâlâ da onlara 'Ücretiniz konusunda size en ufak bir haksızlık yaptım mı?' diye sordu. Onlar Hayır' deyince şöyle buyurdu: Bu benim lütfumdandır. Lütfumu da dilediğime veririm.39[39]

558- Ebu Musa Hz. Peygamber'İn şöyle buyurduğunu nakletti: "Müslümanlar ile Yahudi ve Hıristiyanlar'm durumu şu örneğe benzer: Adamın biri, kendisi için gece vaktine kadar çalışmak şartıyla bir grup işçi ile anlaşır, işçiler öğlene kadar çalışır, sonra adama, 'Bizim senin vereceğin ücrete ihtiyacımız yok' deyip işi bırakırlar. Bunun üzerine adam, başka bir grup ile anlaşır. Onlara İşin geri kalan kısmını tamamlayın, size ücretin tamamını vereyim' der. Onlar da, ikindi namazına kadar çalışıp adama, 'Çalıştığımız senin olsun! (ücret falan istemiyoruz)' derler. Nihayet adam, güneş batıncaya kadar günün geri kalan kısmında çalışan bir grupla anlaşır. Bu grup, öncekilerin ücretini de tam olarak alır.40[40]

Açıklama

(Güneş Batmadan Önce İkindi Namazının Bir Rekatına Yetişen Kimse) Hattâbî şöyle demiştir: "Bu konudaki ilk hadiste geçen bir secdeden maksat, rükuu ve secdesiyle birlikte tam bir rekattır. Bir rekat ancak secde ile birlikte tamam olur. Bu yüzden rekata secde denmiştir."

Ibnu'i-Müneyyİr şöyle demiştir: "Bu hadisten, amel etme zamanının güneş batmcaya kadar sürdüğü sonucu çıkarılır. Güneş batmasına en yakın ve meşhur amel ise, İkindi namazıdır... Bu sonuca hadisteki açık bir ifadeden değil, ancak işaret yoluyla ulaşabiliriz. Zira bu hadis, bir misaldir. Burada bu vakte özel bir amelden bahsedilmemiştir. Aksine hadis, kıyamet gününe kadar diğer vakitlerde de yapılacak olan bütün itaat türü amelleri kapsar."

İmamu'l-haremeyn şöyle demiştir: "Misal olarak söylenmiş hadislerden hüküm çıkarılmaz."

18. Akşam Namazının Vakti

Atâ Şöyle Demiştir: "Hasta Olan, Akşam İle Yatsı Namazını Birlikte Kılar.

559- Râfi1 İbn Hadîc şöyle demiştir: "Hz. Peygamberle birlikte akşam namazını kılardık. Birimiz namazdan çıktıktan sonra (attığı) okun nereye düştüğünü görecek kadar, gün aydınlık olurdu."

560- Câbir İbn Abdullah'tan şöyle nakledilmişti: "Hz. Peygamber Öğle namazını öğlenin en sıcak olduğu zamanda, İkindi namazını güneş beyaz ışık saçarken, akşam namazını güneş batınca kıldırırdı. Yatsı namazmda ise esnek davranırdı. Cemaatin toplandığını görünce hemen kıldırır, cemaatin ağırdan aldığını görünce o da, geciktirirdi. Sabah namazını ise, karanlıkta kıldırırdı.41[41]

561- Seleme şöyle demiştir: "Hz. Peygamberle akşam namazını, güneş batınca kılardık."

562- İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber akşam ve yatsı namazını

38[38] Hadisin geçtiği diğer yerler: 579, 580.

39[39] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2268, 2269, 3459, 5021, 7467, 7533

40[40] Hadisin geçtiği diğer yer: 2271.

41[41] Hadisin geçtiği diğer yer: 565.

birlikte yedi rekat olarak, öğle ile İkindi namazını ise yine birlikte sekiz rekat olarak kıldı."

Açıklama

(Atâ şöyle demiştir: "Hasta olan, akşam ile yatsı namazını birlikte kılar.") İmam Buharı, bu rivayete konu başlığında yer vermek suretiyle akşam namazı vaktinin yatsı namazının başlamasına kadar sürdüğüne işaret etmiştir. Eğer akşam namazının vakti gerçekten dar olsaydı, yatsı namazından ayrılması gerekirdi. Eğer aralarında fasıla olsaydı, iki namaz birleştirilemezdi. Nitekim bundan dolayı sabah ile öğle namazı birleştirilemez. Bu inceliğe binaen konu, İbn Abbâs'tan nakledilen Hz. Peygamber'İn öğle ile ikindi namazlarını birinin vaktinde ve akşam ile yatsı namazlarını birinin vaktinde birleştirerek kıldığını gösteren hadisle neticelendirilmiştir. İmam Buhârî'nin bu konuda naklettiği hadisler, akşam namazı vaktinin dar olmadığını gösterir. Bu hadisler olsa olsa, ancak Hz. Peygamber'İn akşam namazlarını vaktin başlarında kılmaya özen gösterdiğine delil olur. Bu da, Allah Resûlü'nün namazlar konusundaki âdetini yansıtır. Ancak bunun bir takım istisnaları da mevcuttur. Mesela aşırı sıcaklarda öğle namazını serinlik düşünceye kadar tehir etmesi ile Câbir hadisinde de görüldüğü gibi cemaatin ağırdan aldığı zamanlarda yatsı namazını geciktirmesi buna örnek olarak verilebilir. Doğrusunu en İyi Allah bilir.
Alimler, hasta kimselerin namazların birleştirilmesindekİ kolaylıktan dolayı yolcular gibi namazları cem edip edemeyecekleri konusunda farklı yorumlar yapmışlardır. Ahmed İbn Hanbel ile İshak İbn Rahuveyh bunu koşulsuz olarak caiz görmüşlerdir. Şafiilerden de bir grup bu görüşü benimsemiştir. İmam Mâlik ise şartlı olarak bunu caiz görmüştür. İmam Şafiî ve ashabı bunu caiz görmemiştir. Bu konuda sahabeden nakledilen bir rivayete rastlamadım. (karanlıkta) gecenin son kısmındaki karanlığın adıdır.

19. Akşam Namazına Işâ Demeyi Mekruh Görenler

563- Abdullah el-Müzenî Hz. Peygamber'İn şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bedeviler akşam namazınızın adı hususunda size baskı yapmasınlar! Zira onlar akşam namazına ışâ derler."

Açıklama

(Akşam Namazına Işâ Demeyi Mekruh Görenler) Zeyn İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Din, akşam namazına salâtu'l-mağrib adını vermiştir. Bu şekilde isimlendirilmesi, müsemmâya delalet eder, ya da akşam namazının vaktinin başlangıcını belirtir."
Akşam namazına ışâ adının verilmesi, bu namazın başka bir namazla karışma tehlikesinden dolayı mekruh kabul edilmiştir. Buna göre, ilk ışâ örneğinde olduğu gibi, bir kayıtla akşam namazına ışâ demek mekruh olmaz. Nitekim Buhârî'nin Sahih'inde geçen son ışâ tabiri de bunu destekler.
(size baskı yapmasınlar!) Bu konuda Tîbî şöyle demiştir: "Bu hadis şu manaya gelir: Adetleri gereği akşam namazını ışâ, yatsı namazını da ateme olarak isimlendiren kimseler gibi olmayın. Yoksa bedeviler, Allah'ın yatsı namazı için isim olarak seçtiği ışâyı değiştirirler. Her ne kadar burada bedeviler nehyedilse de, hakikatte yerleşik hayat süren ashâb-ı kiram nehyedilmiştir. Onlara şu mesaj verilmiştir: Bedevilerin kullandığı bu ismi siz kullanmayın! Yoksa onların tabirleri sizin İçin dini olarak uygun gördüğüm bir terimin ortadan kalkmasına neden olur."

20. Yatsı Namazı Ve Bu Namaza Işâ Ve Ateme Denmesi

Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in saiiHj&tıuateyiu ve şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Münafıklara en zor gelen namaz, sabah ve yatsı namazıdır.", "Eğer yatsı ve sabah namazına gelmenin ne kadar sevap olduğunu bilirseniz....her halükarda cemaate gelirdiniz"
Ebu Abdullah İmam Buhârî şöyle demiştir: "Yatsı namazı için ışâ denmesi tercih edilir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ... ve yatsı namazından sonra (yanınıza

gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler.[42][42]
Ebu Musa'nın şöyle dediği anlatılır: "Yatsı namazını Hz. Peygamberle kilmak İçin nöbetleşe gelirdik. Zira o, yatsı namazını gece karanlığının çöktüğü saatlere bırakırdı."
İbn Abbâs ve Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber yatsı namazını gece karanlığı çökene kadar geciktirdi." Biri Hz. Aişe'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber deyin yatsı namazını gece karanlığı çökünceye kadar erteledi."
Câbir şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (ışâ) kılardı..."
Ebu Berze şöyle demiştir: "Hz. Peygamber yatsı namazını (ışâ) geciktirirdi."
Enes şöyle demiştir: "Hz. Peygamber aleyhi vesaik son ışâyı (yatsı namazını) geciktirdi."
İbn Ömer, Ebu Eyyub ve İbn Abbâs şöyle demiştir: "Allah Resulü akşam ve yatsı (ışâ) namazlarını (birlikte) kıldı."
564- Abdullah İbn Ömer [43][43] den şöyle nakledilmiştir: "Bir gece Hz. Peygamber silaha flitin vs selimi, bize, halkın ateme olarak isimlendirdiği yatsı namazını kıldırdı. Namazı bitirdikten sonra bize yönelip şöyle dedi: Bu gecenizi gördünüz mü? Bu gecenizden sonraki yüz sene sonunda yeryüzünde yaşayan insanlardan hiç bir kimse hayatta kalmayacaktır!"

Açıklama

(Yatsı Namazı ve Bu Namaza Işâ ve Ateme Denmesi) Işâ (yatsı namazı) hakkındaki hadis, İmam Müslim tarafından Ebu Selem İbn Abdurrahman yoluyla İbn Ömer'den şu şekilde nakledilmiştir: "Bedeviler, namazınızın isimleri konusunda size baskı yapmasınlar. Çünkü Allah'ın kitabında bu namazın adı ısadır. Bedeviler develeri sağacakları vakte kadar, yatsı namazını geciktirirlerdi." Selef âlimleri yatsı namazına ateme denip denmeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu hadisi nakleden İbn Ömer gibi bazı âlimlere göre yatsı namazına bu adın verilmesi mekruhtur. İbn Ebî Şeybe'nin naklettiğine göre Hz. Ebu Bekir ve daha başka sahâbîlere göre ise caizdir. Bazıları da bunu, evla olanın hilafı olarak kabul etmiştir. İleride Musannifin bu görüşte olduğu ile ilgili husus ele alınacaktır. Ayrıca İbnü'l-Münzir, İmam Mâlik ve Şafiî'nin de bu görüşte olduğunu nakletmiştir. Kendisi de bu görüşü benimsemiştir.
Kurtubî başkalanndan şunu nakletmiştir: "Yatsı namazına ateme adının verilmesinin yasaklanması, dinî bir ibadeti, dünyalık bir iş olan deve sağma zamanı ile isimlendirmekten kaçınmaktan ileri gelir. Çünkü bedeviler ateme adı verilen gece karanlığının çöktüğü bu vakitte develerini sağarlardı."
Bazıları da, bedevilerin kıtlık dönemlerinde züğürt ve fakir kimselerin istemesinden korktukları için bu vakitte develerini sağdıklarını söylemiştir. Buna göre bu vakitte deve sağmak çirkin bir dünyalık meşgaledir. Dolayısıyla bu vaktin adı, sevilen dinî bir fiilin ismi olamaz.
(tercih edilir) İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Bu ifade, konu başlığını karşılamaz. Çünkü konu başlığından her iki ismin de kullanılabileceği anlaşılır. Ancak bu ifade apaçık bir tercihi ortaya koymaktadır."
Kanaatime göre bir şeyin mümkün olması ile evla olması arasında bir çelişki yoktur. Şöyle ki her iki husus da mümkündür. Ancak bunlardan biri diğerine göre evladır. İmam Buhârfye göre yatsı namazına ışâ denmesi, Kur'an'a uygun olduğu için ateme denmesinden daha uygundur. Aynı zamanda bu evleviyyet, Hz. Peygamber'İn yatsı namazına daha çok ışâ demesinden de ileri gelir. Üstelik ışâ denmesi bu namazın vaktinin ne zaman başladığını da gösterir. Oysa ateme lafzı bunu göstermez. Hatta tersine delalet eder. İmam Buhârî'nin konu başlığında tercih ettiği lafızlar, ışâ demenin evlâ olmasıyla çelişmez. İyice bakanlar için bu konu son derece açıktır.
(İnsanların ateme olarak isimlendirdiği yatsı namazını kıldırdı) Nevevî ve daha başkaları şöyle demiştir: "Yatsı namazına ateme demeyi nehyeden hadisler ile ateme tabirinin geçtiği hadisler iki şekilde uzlaşürılır:

---

[42][42] en-Nûr 24/58.

[43][43] Bk. Kastalânî, îrşâd, II, 242. [Mütercim]

a) Yatsı namazı için ateme sözcüğünün kullanılması, bu namaza bu ismin verilebileceğini göstermek içindir. Verilemeyeceğine dair yasak ise, bunun haram olduğu anlamına gelmez. Belki tenzihen mekruh olduğu manasına gelir.
b) Yatsı namazının isminin ışâ olduğunu bilmeyenlere ateme kelimesiyle bu namaz anlatılmıştır. Çünkü o günkü Müslümanlar atemeyi ışâya göre daha çok kullanıyorlardı. Yani burada vakti isimlendirmek değil, tanıtmak söz konusudur. Rivayetlerde yatsı namazı için ateme kelimesinin kullanılması, halkın işâ ismini daha ziyade akşam namazı için kullanmalarından da ileri geliyor olabilir. Mesela Hz. Peygamber sabah ve ışâ (yatsı) namazmdaki sevabı bilseydiniz' buyurduğu zaman, halk bununla akşam namazının kasdedildiğini anlayabilirlerdi."
Kanaatimce bu son söylenenler pek de isabetli değildir. Çünkü bizzat bu hadiste ışâ lafzı ile yatsı namazının kasdedildiği sabittir. Hakikat şu ki, yatsı namazına bazen ışâ, bazen de ateme denmiştir. Bu durum, ravilerin tasarrufundan kaynaklanır.
Bir görüşe göre ise, yatsı namazının ateme olarak isimlendirilmesi, caiz olan bir şeyin neshedilmesi anlamına gelir. Ancak bu görüş, ışâ lafzının geçtiği âyetin bu hadisten önce indiği söylenerek reddedilir. Ne.var ki, hem nesih görüşü, hem de ona getirilen eleştiri isabetli değildir. Çünkü bu tür iddialarda târihî kriterlere ihtiyaç duyulur.
Yatsı namazına ateme denmesinin caiz olması pek uzak bir ihtimal değildir Bu namazın bu şekilde isimlendirilmesi yaygınlık kazanınca Müslümanlar bu ismi kullanmaktan alıkonulmuşlardır. Bununla İslâmî bir âdetin, câhiliye dönemine ait bir âdete yenik düşmemesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte yatsı namazına ateme demek haram değildir. Çünkü ateme denmesini yasaklayan hadisleri nakleden sahâbîler bile, bu ismi kullanmıştır. Ebu Hureyre hadisinin bu gibi rivayetlerde kullanılması İse, yatsı namazının akşam namazı ile karışmasını önleme gayesine yöneliktir. Doğrusunu en İyi Allah bilir.

21. Yatsı Namazının Vakti, Er Ya Da Geç İnsanların Toplandığı Andır

565- Muhammed İbn Amr'dan 44[44] şöyle nakledilmiştir: "Câbir İbn Abdillah'a Hz. Peygamber'İn vnw:ârM aiayhi ve selle- hangi vakitlerde namaz kıldığını sorduk. O da şöyle cevap verdi: Öğle namazını öğlen sıcağının kızgın olduğu vakitte, ikindi namazını güneş ışık saçmaya devam ettiği bir vakitte, akşam namazını farz olunca (güneş battığında farz olur), yatsı namazını ise cemaat çoğaltrsa erken, az olursa geç bir vakitte, sabah namazını ise gece karanlığının sonunda kılardı."

Açıklama

(Yatsı Namazının Vakti, Er ya da Geç İnsanlann Toplandığı Andır) İmam Buhârî bu başlık ile, yatsı namazının adının erken kılındığı zaman ışâ, geç kılındığı zaman ise ateme olduğu görüşünde olanlara cevap vermiştir. Burada ışâ ve ateme İsimleri arasında daha önce bahsedilmeyen yeni bir uzlaştırma şekli ile karşı karşıyayız. Ancak İmam Buhârî, bunu reddetmiştir. Nitekim bu konuda yer verdiği hadiste yatsı namazının vakti olarak erken veya geç vaktin gösterilmesine, bu namazın bir isimle adlandırılmasını delil olarak getirmiştir.
Câbir'den nakledilen bu hadîsin yorumu daha önce "Akşam Namazının Vakti" başlığı altında geçti.

22. Yatsı Namazının Fazileti

566- Urve Hz. Aişe'nin kendisine şöyle haber verdiğini nakletmiştir: "Bir gece Hz. Peygamber yatsı namazını geciktirdi. Bu olay İslâm'ın henüz yayılmadığı bir dönemde vuku bulmuştu. Hz. Ömer, 'Kadınlar ve çocuklar uyuyakaldı' deyinceye kadar Allah Resulü saibiiâr.u uteym ve namaz kılmaya gelmedi. Sonra mescide gelip cemaate, Yeryüzünde sizin dışınızda kimse bu namazı beklemiyor' dedi.45[45]

44[44] Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın torunudur.

45[45] Hadisin geçtiği diğer yerler: 569, 862, 864.

567- Ebu Musa'nın şöyle dediği nakledilmiştir; "Benimle birlikte gemi İle Medine'ye gelen arkadaşlarımla birlikte Bakîu Buthân vadisine yerleştik. O esnada Hz. Peygamber Medine'de idi. Yatsı namazını arkasında kılmak için her gece sıra kime gelmişse o grup Allah Resûlü'nün yanma giderdi. Ben ve arkadaşlarım Peygamber'in saitaiiâhu aleyhi ve s^ıiem namaza geldiği ana rastladık. O gece Hz. Peygamber'in bir işi vardı. Bu yüzden namazı gece yansına kadar geciktirmişti. Daha sonra Hz. Peygamber çıkıp cemaate namaz kıldırdı. Namazı bitirdikten sonra orada bulunanlara, 'Gitme/c için acele etmeyin! Sizlere müjdem var. Şu an sizin dışınızda başka hiç kimsenin namaz kılmaması, Allah'ın size bahşettiği nimetlerden biridir' veya 'Şu an sizin dışınızda hiç kimse namaz kılmadı' buyurdu.
(Bu hadisi Ebu Musa'dan nakleden râvî, onun, Allah Resûlü'nün hangi sözü söylediğini hatırlayamadığını söylemiştir).
Ebu Musa olayı anlatmaya şöyle devam etti: Sonra evimize döndük, Rasûlullah'tan duyduklarımız bizi mutlu etmişti."

Açıklama

(Bu olay İslâm'ın henüz yayılmadığı bir dönemde vuku bulmuştu) Yani İslâm Medine dışında yayılmamıştı. Zira İslâm'ın diğer bölgelerde yayılması ancak Mekke'nin fethinden sonra gerçekleşmişti.
(kadınlar ve çocuklar uyuyakaldı) Bu ifade ile Hz. Ömer, camiye gelen kadın ve çocukları kasdetmiştir. Sadece onların uyuyakaldığından bahsetmesi, onların uykusuzluğa daha az tahammül etmelerinden dolayıdır. Ayrıca onlara daha çok merhamet ve şefkat gösterilmesi gerekir.
(Ben ve arkadaşlarım Peygamber'in namaza geldiği ana rastladık. O gece Hz. Peygamber'in kellem bir işi vardı.) Bu ifade, Allah Resûlü'nün çenen: yatsı namazını bu vakte kadar kasıtlı olarak geciktirmediğini gösterir. Nitekim, biraz sonra gelecek İbn Ömer hadisinde geçecek olan "Bir gece meşgul olduğu için yatsı namazını geciktirdi" İfadesi ile Hz. Âişe hadisinde geçen "Bir gece namazı geciktirdi" ifadesi aynı şekilde değerlendirilir. Bütün bu rivayetler, yatsı namazını geç vakte bırakmanın Hz. Peygamber'in âdeti olmadığını gösterir. Allah Resûlü'nün yatsı namazını ne zaman kıldırdığı konusunu en iyi Câbir hadisi aydınlatır: "Cemaat toplandığı zaman Hz. Peygamber namazı geciktirmeden kılardı. Cemaatın ağırdan aldığı zamanlarda İse namazı geciktirirdi."
(Allah'ın size bahşettiği nimetlerden biridir) Bu ifade, yatsı namazını geciktirmenin faziletli bir davranış olduğuna delil olarak getirilmiştir. Bu çıkarım, vaktin başlangıcının faziletli olması ile çelişmez. Çünkü yatsı namazı için beklemek de fazilettir. Ancak İbn Battal şöyle demiştir: "Günümüzde imamların yatsı namazını geciktirmesi doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber işlerin kolaylaştırılmasını emretmiştir. Bu konuda 'Cemaat içinde güçsüz ve ihtiyaç sahibi kimseler vardır' buyurmuştur. Dolayısıyla yatsı namazını geç bir vakte tehir edip aşırı derecede beklemeye son vermek daha evladır."
Ahmed İbn Hanbel, Ebu Dâvûd, Nesâî, İbn Huzeyme ve diğerleri Ebu Saîd el-Hudrî'den şu hadisi nakletmistir: "Hz. Peygamberle birlikte yatsı namazını kıldık. Gece yarısı olana kadar namaz kıldırmaya gelmemişti. Geldikten sonra cemaate şöyle dedi: Kuşkusuz sizler, namazı beklediğiniz sürece namazdasınız. Eğer zayıf kimselerin dermansızlığı, hasta kimselerin rahatsızlıkları ve ihtiyaç sahibi kimselerin de ihtiyaçlart olmasaydı bu namazı gece yarısına tehir ederdim." Tirmizî de Ebu Hureyre'den sahih olduğunu beyan ettiği şu hadisi nakletmistir: "Eğer ümmetime zorluk çıkarmaktan korkmasaydım, onlara yatsı namazını gecenin 1/3'üne veya gecenin yarısına tehir etmelerini emrederdim."
Buna göre yatsı namazını ertelemeye gücü yeten, uykuya yenik düşmeyen ve namaz kıldıracağı insanların hiçbirini müşkil duruma sokmayacağından emin olan kimsenin, yatsı namazını tehir etmesi daha efdaldir. Nitekim İmam Nevevî Müslim Şerhi'nde bunu belirtmiştir. Aynca bu görüş, Şafiilerden ve diğer mezheplerden bir çok ehl-i hadisin tercihidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.
İbnu'î-Münzir Leys ve İshak'tan yatsı namazının gecenin 1/3'ünden önce bir vakte tehir edilmesinin müstehap olduğu görüşünü nakletmistir. Tahâvî de şöyle demiştir: "Yatsı namazının gecenin 1/3'üne tehir edilmesi müstehaptır." İmam Mâlik, Ahmed İbn Hanbel, sahabe ve tabiilerin çoğu bu kanaattedir. İmam Şafiî'nin de kavl-i cedîdi bu doğrultudadır.

Kavl-i kadîm'ine göre ise, yatsı namazını ilk girdiği anda kılmak daha faziletlidir.
(bizi mutiu etmişti) Küşmihenî'nin rivayetinde ise, "sevinç ve mutlulukia geri döndük" şeklinde bir ibare kaydedilir. Hz. Peygamber'in arkasında namaza durmalarının yanı sıra, çok sevap kazandıran büyük bir nimet olan bir ibadetin o gün için yeryüzünde sadece mü'minler olarak sadece kendilerine nasip edildiğini öğrendikleri için son derece mutlu olmuşlardı.

23. Yatsı Namazından Önce Uyumanın Mekruh Oluşu

568- Ebu Berze'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber yatsı namazından önce uyumayı, yatsı namazından sonra konuşmayı sevmezdi."

Açıklama

(Yatsı Namazından Önce Uyumanın Mekruh Oluşu) Tirmizî şöyle demiştir: "İlim ehlinin çoğu, yatsı namazından önce uyumayı mekruh görmüştür. Bazıları ise sadece Ramazan'da yatsı namazından önce Uyumaya ruhsat vermiştir."
Yatsı namazından önce uyumaya ruhsat verenler, bir çok rivayette geçen "Eğer kendisini uyandıracak biri varsa veya âdeti gereği uykuya ayırdığı zamanı aşmayacağını biliyorsa" şeklinde geçen kayıtlan esas almışlardır. Yasağın sebebi olarak, namaz vaktinin çıkmasını kabul ettiğimiz zaman bu son derece yerinde bir görüş olur.
(konuşmayı) Birkaç bab sonra yatsı namazından sonra konuşmanın mekruh oluşunun, faydasız yere yapılan konuşmalarla tahsis edildiği ifade edilecektir. Gece ibadetine mani olmasından veya konuşmanın uzayıp gitmesi sebebiyle geç uyunması yüzünden sabah namazına kalkamamadan endişe edildiği için mekruh olduğu da söylenmiştir. Bu hadis İle Hz. Peygamber'in yatsı namazından sonra konuştuğunu gösteren hadisin uzlaştırılması birkaç başlık sonra gelecektir.

24. Yatsı Namazından Önce Uykuya Yenik Düşmek

569- Urve Hz. Aişe'nîn şöyle dediğini nakletmiştir:
"Rasûlullah aleyhi ve yatsı namazını geciktirdi. Derken Hz. Ömer 'Haydi namaza! Kadınlar ve çocuklar uyumaya başladı' diye seslendi. Sonra Allah Resulü namaz kıldırmak için çıktı ve şöyle buyurdu: Yeryüzünde sizden başka bu namazı bekleyen yoktur."
Ravi şöyle demiştir: "O dönemde sadece Medine'de cemaatle namaz kılınırdı. İnsanlar, şafak kaybolduktan sonra gecenin 1/3'ü dolana kadarki zaman içinde bu namazı kılardı."

Açıklama

(Yatsı Namazından Önce Uykuya Yenik Düşmek) Bu başlık, yatsı namazından önce uyumanın mekruh olmasının, bile bile uyuyanlara mahsus bir hitap olduğuna işaret eder. Hz. Peygamber'in yatsı namazını kıldırmak üzere kendisinin gelmesini beklerken uyuya kalan kimseleri eleştirmemesinden hareketle, yatsı namazından önce uykuya yenik düşmenin mekruh olmadığını söyleyenler de olmuştur.
(kılınmazdı) Hadisin bu kısmı, o dönemde yatsı namazının sadece Medine'de cemaatle kılındığını gösterir. Nitekim Dâvûdî açık bir şekilde bunu beyan etmiştir. Çünkü o dönemde Mekke'de bulunan mustazaflar, ancak gizli gizli namaz kılabiliyorlardı. Mekke ve Medîne dışında ise henüz İslâm dini yayılmamıştı.
570- Abdullah İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamberin bir gece yatsı namazı esnasında meşguliyeti çıktı. Bu yüzden namazı o kadar geciktirdi ki, biz Mescid-i Nebevi'de uyuduk, sonra uyandık, daha sonra tekrar uyuyup uyandık. Nihayet Allah Resulü evinden çıktı ve şöyle buyurdu: Yeryüzünde sizin dışınızda namazı bekleyen hiç kimse yoktur."
İbn Ömer uyuyup vaktini geçirmekten korkmadığı sürece, yatsı namazını önce ya da sonra kılmak arasında bir ayırım gözetmezdi. Yatsı namazından önce uyuduğu da olurdu. İbn Cüreyc 'Bunu Atâ'ya söyledim' demiştir.
571- Bir önceki hadisin ravisi dedi ki; "İbn Abbâs'ın şöyle dediğini işittim: Hz. Peygamber

bir yatsı namazını geciktirdi. Derken cemaat uyudu, sonra uyandılar. Bir müddet sonra tekrar uyuyup uyandılar. Nihayet Hz. Ömer 'Haydi namaza!1 diye seslendi."
Atâ, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletti: "Sonra Allah Resulü evinden çıkıp geldi. İşte bu an hâlâ gözlerimin önünde duruyor. Bu esnada mübarek ellerini başına koymuştu. Yeni gusül abdesti aldığı için başindan su damlıyordu. Bu sırada "Eğer ümmetime zor gelmeseydi, bu vakitte namaz kılmalarını emrederdim" buyurdu."
Ravi der ki: Atâ'ya Hz. Peygamber'in elini nasıl başının üzerine koyduğunu sordum. İbn Abbâs'ın bildirdiği gibi koyup koymadığından emin olmak istedim. Bunun üzerine Atâ, parmaklarını biraz ayırdı, sonra parmak uçlarını başının yanlarına koydu. Sonra parmaklarını bitiştirip başı üzerinde gezdirdi. Bu şekilde parmaklarını gözü istikametinden, sakallarının başladığı yerden kulaklarına ulaşıncaya kadar hareket ettirdi. Bunu yaparken de ne yavaş davrandı ne de acele etti. Ve Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söyledi: "Eğer ümmetime zor gelmeseydi, bu vakitte namaz kılmalarını emrederdim.[46][46]

25. Yatsı Namazı Vaktinin Gece Yarısına Kadar Olması

Ebu Berze şöyle demiştir: "Hz. Peygamber yatsı namazını geciktirmeyi severdi."
572- Enes İbn MâlÎk'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber yatsı namazını gece yarısına kadar geciktirdi. Sonra namaz kıldırıp şöyle uyurdu: İnsanlar namaz uyudu. Siz ise, namazı beklediğiniz sürece namaz kılıyor gibisiniz."
Buna ilave olarak İbn Ebî Meryem, Yahya İbn Eyyub ve Humeyd kanalıyla Enes'in şöyle dediğini nakletmiştir: "O gece yüzüğünün parlaması hâlâ gözlemin önündedir.[47][47]

Açıklama

(Yatsı Namazı Vakirinİn Gece Yarısına Kadar Olması) Nevevî şöyle demiştir: "Bu başlık, yatsı namazının tercih edilen vaktinin bu vakit olduğunu gösterir. 'atsı namazının kılınabileceği vakit ise fecrin doğuşuna kadar sürer. Çünkü bu ionuda İmam Müslim'in Ebu Katâde'den naklettiği şu hadis vardır: "Uyku lüzünden namazı geçirmekten dolayı bir kusur yoktur. Muhakkak ki kusur, yeni bir namaz vakti girinceye kadar namaz kılmayanındır.[48][48] stahrî ise şöyle demiştir: "Yatsı namazı gece yansından sonra kılınırsa kazalarak kılınmış demektir. Çoğunluğun delili biraz önce zikredilen Ebu Katâde iadisidir."
Ebu Katâde hadisinin umum ifade eden manası, İcmâ' yoluyla sabah nanazi ile tahsis edilmiştir. Yani sabah namazının vakti, öğle namazına kadar ürmez. İmam Şafiî'nin kavl-i cedîd'İne göre ise akşam namazı İle tahsis edüniştir İmam Şafiî'nin bu görüşüne göre akşam namazının vakti, yatsı namazı [irmeden önce çıkar. Bu durumda İstahrî'nin "Bu hadis, yukarıdaki hadis ve atsı namazı konusundaki diğer hadislerle tahsis edilmiştir" deme hakkı vardır. oğrusunu en iyi Allah bilir.
(Ebu Berze şöyle demiştir) Bu hadis, daha önce "İkindi Namazının Vakti" aşlığı altında zikredilen hadisin bir bölümüdür. Bu hadiste, yatsı namazının ;ece yarısı kılındığını takyit eden açık bir ifade yoktur. Ancak, yatsı namazının, ıır defasında gecenin 1/3'üne, diğer defasında ise gece yarısına kadar gectkti-ildiği belirtilince, en fazla gece yarısına kadar geciktirilebileceği sonucu ortaya ıkar. Yatsı namazının vaktinin, sabah fecir doğuncaya kadar sürdüğünü göste-m sahih ve sarih bir hadise rastlamadım.

26. Sabah Namazının Fazileti

573- Cerîr İbn Abdullah'tan şöyle nakledilmiştir: "Dolunay gecesi aya baktığı zaman Hz. Peygamber saüaüatu aleyh. ile birlikteydik. O zaman şöyle buyurmuştu: Kuşkusuz sizler, şu ayı gördüğünüz gibi Rabbiniz'İ göreceksiniz. Onu görme hususunda sîze haksızlık

---

[46][46] Hadisin geçtiği diğer yerler: 7239.

[47][47] Hadisin geçtiği diğer yer: 600, 661, 847, 5869.

[48][48] Müslim, "Mesâcid"311. [H.AldemİrÎ

yapılmayacak. Eğer güneş doğmadan ve batmadan önceki namazları kılabiliyorsanız, bunları kttın!" Sonra şu âyeti okudu: "Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini övgü ile teşbih et! 49[49]

574- Ebu Bekir İbn Ebî Musa babası kanalıyla Ailah Resûlü'nün şöyle dediğini nakletmiştir: "iki serin vakitteki namazları kim kılarsa cennete girer."

Açıklama

(İki serin vakitteki namazları) serin vakitten maksat, sabah ve ikindi namazıdır. Hz. Peygamber'in sahu aleyhi ve «ata:. Cerîr hadisinde geçen "güneşin doğmasından ve batmasından önceki namazlar" ifadesi buna delalet eder. Bu kolnuda Hattâbî şöyle demiştir: "Bu iki namaza, günün en serin vakitlerinde kılınıkları için bu ad verilmiştir. Sabah ve ikindi namazları günün başlangıcı ile Müminde kılınır. İlkinde hava çok tatlıdır, ikincisinde ise sıcağın tesiri kalmaz."

27. Sabah Namazının Vakti

575- Enes İbn Mâlikten şöyle nakledilmiştir: "Zeyd İbn Sâbit'in Hz. Peygamber ile birlikte sahur yaptıklarını, sonra da namaza duralarını bana anlattı. Ona 'Sabah namazı ile sahur arasında ne kadar zaman mişti?' diye sordum. O da 'Elli ya da altmış âyet okunacak kadar bir zaman' dinde cevap verdi.50[50]

576- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber İle Zeyd İbn Sabit sahur yaptı. Sahurlarını tamamladıktan bir müddet sonra Allah Resulü namaza durdu. Peşi sıra biz de namaza başladık."

"(Raviler şöyle dedi:) 'Enes'e Hz. Peygamber ile Zeyd'in sahur yapıp namaza başlamaları arasında ne kadar bir zaman geçti?' diye sorduk. Bize 'Bir adamın elli âyet okuyacağı kadar bir zaman' diye cevap verdi.51[51]

577- Ebu Hazım Sehl İbn Sa'd'ın şöyle dediğini İşittiğini nakletmiştir: "Ailemle birlikte sahur yapardım. Hz. Peygamber Hâm sabah namazını kılmaya yetişmek için acele ederdim.52[52]

578- Urve İbn Zübeyr Hz. Âişe'nin kendisine şöyle haber verdiğini nakletmiştir: "Müslüman kadınlar, mırt adı verilen örtüye bürünerek Hz. Peygamber ile birlikte sabah namazına iştirak ederlerdi. Namaz bitince evlerine dönerlerdi. Gecenin karanlığından ötürü kimse onları tanımazdı."

Açıklama

(Allah Resulü sajaüdhu aleyh: w sefer, namaza durdu. Peşi sıra biz de namaza başladık.) İmam Buhârî hadisin bu bölümünü, sabah namazı vaktinin fecrin doğuşu ile başladığına delil olarak getirmiştir. Çünkü bu vakit, Ramazan'da yeme ve içmenin haram olduğu 2amandır. Sahura son verip namaza başlama arasında geçen yaklaşık elli âyetlik zaman ise, dört dakikalık bir zamandır. Bu da abdest alacak kadar bir süreyi kapsar. Bu durum, sabah namazı vaktinin fecrin doğmasıyla birlikte başladığını gösterir. Ayrıca bu hadis, Hz. Peygamber-'in sabah namazına gecenin son karanlığında başladığına delalet eder. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Sünen sahipleri tarafından nakledilen ve pek çok kimse tarafından sahih kabul edilen Râfi' İbn Hadîc'ten nakledilen şöyle bir hadis vardır: "Rasûlullah buyurdu ki: Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın. Çünkü bu, daha çok sevaptır." İmam Şafiî ve daha başkaları bu hadiste geçen "Ortalık aydınlanınca kılın ifadesini, "fecrin doğduğundan emin oİun" şeklinde tevil etmiştir. Tahâvî ise bu ifadenin, ortalık aydınlanıncaya kadar sabah

49[49] Tâhâ 20/130

50[50] Hadisin geçtiği diğer yer: 1921.

51[51] Hadisin geçtiği diğer yer: 1134.

52[52] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1920.

namazının kıraatini uzatın şeklinde anlamıştır.
Halis ipekten veya yünden ya da başka bîr maddeden yapılmış bir tür nakışlı örtünün adıdır.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Vaktin başlarında sabah nama2ını kılmaya hassasiyet göstermek müste-| haptır.
2- Namaza iştirak etmek için kadınların gece vakti evlerinden çıkmaları Galizdir. Dolayısıyla gündüz vakti evlerinden çıkmaları hayli hayli serbesttir. Çünkü gece, gündüzden daha çok şüpheye sebep olur. Kadınların cemaat namazına Ikatılmaları, fitneye sebebiyet vermemeleri veya kendilerinin fitneye düşmemeleri durumunda söz konusudur.

28. Sabah Namazının Bir Rekatına Yetişmek

579- Ebu Hureyre Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Her kim güneş doğmadan önce sabah namazından bir rekata yetişirse, sabah namazına yetişmiş demektir. Her kim de, güneş batmadan önce ikindi namazına yetişirse, ikindi namazına yetişmiş demektir."

Açıklama

(sabah namazına yetişmiş demektir) Yetişmek, bir şeye varmak demektir. Hadisin zahirinden, kişinin yetiştiği bir rekat ile yetineceği anlaşılır. Ancak kasdedilen mana bu değildir. Bu konuda icmâ' vardır. Bununla sabah namazı vaktine yetiştiği, bir rekat daha ilave ettiği zaman namazının tamamlanacağının kasdedîldiği söylenmiştir. Nitekim çoğunluk bu görüştedir.
Tirmizî şöyle demiştir: "İmam Şafiî, Ahmed İbn Hanbel ve İshak İbn Rahu-veyh bu görüşü benimsemiştir. Ebu Hanîfe ise, 'Namaz kılarken üzerine güneş doğan kimsenin namazı batıl olur' diyerek onlardan farklı düşünmüştür. İmam Ebu Hanîfe bu görüşünü desteklemek için güneşin doğduğu esnada namaz kılmayı yasaklayan hadisleri delil olarak getirmiştir.
Bazı âlimler de, güneşin doğuşu sırasında namaz kılmayı yasaklayan hadislerin bu hadisi neshettiğini iddia etmiştir. Ancak bu, delillendirîlmesi gereken bir iddiadır. Çünkü ihtimallerle neshin gerçekleştiği kanaatine varılamaz. Kaldı ki, söz konusu hadisler 'güneşin doğuşu sırasında namaz kılma ile ilgili yasak, nafile namazlar hakkında geçerlidir' şeklinde tevil edilerek uzlaştırıiabilir. Zira tahsis, nesih iddiasından daha iyidir.
Bu hadisten, sabah namazının bir rekattan daha az bir bölümüne yetişen kimsenin, vakte yetişemediği anlaşılır. Fakihler bu hususta ayrıntıları dikkate alarak hüküm vermişlerdir. Mazereti bulunan kimseler ile bulunmayanları birbirinden ayırmışlardır. Bir âlim, mazeretsiz olarak bir kimsenin, sabah namazını bir rekattan az bir bölümüne yetişecek kadar geciktirmesinin ittifakla caiz olmadığını nakietmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

29. Namazın Bir Rekatına Yetişen Kimse

580- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Her kim namazın bir rekatına yetişirse, namaza yetişmiş demektir."

Açıklama

(Namazın Bir Rekatına Yetişen Kimse) Kirmanı şöyle demiştir: "Kim namaza başlar ve bir rekatını kılarsa, bu esnada vakit çıksa bile namazın kılınabileceği vakte yetişmiş demektir. Namazın tamamını eda etmiş sayılır. Doğru olan da budur."
Teymî İse şöyle demiştir: "Bu hadisin anlamı şu şekildedir: Her kim, cemaatle namazın bir rekatına yetişirse, cemaat sevabı elde eder." Bu hadis İle Cuma namazına yetişmenin kasdedildiğini söyleyenler olduğu gibi daha başka görüşler ileri sürenler de olmuştur.
{namaza yetişmiş demektir) Daha önce bir rekata yetişmek İle namazın tümüne yetişmiş

olamayacağına dair söylediklerimizden dolayı, icmâ1 ile bu hadis zahir manasına göre anlaşılmaz. Yani kişi bir rekate yetişmekle, namazın tamamını kılmış olmaz. Çünkü bu hadiste hazif söz konusudur. Buna göre mana şöyledir: "Namazın vaktine yetişmiş demektir." Ya da buna benzer bir şekilde takdir yapılır. Buna göre namazın geri kalan kısmını tamamlaması gerekir. Bu konudaki diğer meseleler, bir önceki başlık altında anlatıldı. Bu hadisteki hükmün bir rekat ile takyid edilmesi, namazın bir rekattan daha az bir bölümüne yetişen kimsenin namaz vaktine yetişmediği şeklinde anlaşılır. Nitekim bu konuda İttifak vardır.

30. Sabah Namazından Sonra Güneş Yükselinceye Kadar Namaz Kılmak

581- Ibn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Bence aralarında, Müslümanların rızasını en fazla kazanan Hz. Ömer'in de bulunduğu, (adi, sıdk, emanet ve diyanet bakımından) insanların kendilerinden razı olduğu birçok kimse bana, Hz. Peygamber'in sabah namazından sonra güneş ışınlarının doğmasına, ikindi namazından sonra da güneş batmcaya kadar namaz kılmayı yasakladığını bildirdi.53[53]
583- İbn Ömer Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Güneş yuvarlağının bir kısmı doğunca, namazı güneşin yükseleceği vakte kadar erteleyin. Güneş yuvarlağının bir kısmı batınca, namazı güneşin tamamen batacağı vakte kadar tehir edin.54[54]
584- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü iki tür alışverişi, iki tür giyinmeyi ve İki namazı yasaklamıştır: Güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra, batmcaya kadar da ikindi namazından sonra namaz kılmayı, Samâ 55[55] şeklinde bürünmeyi ve bir elbise ile ihtibâ 56[56] şeklinde örtünmeyi, münabeze 57[57] ve mülameseyi yasaklamıştır."

Açıklama

(Sabah Namazından Sonra Güneş Yükselinceye Kadar Namaz Kılmak) Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar namaz kılmanın hükmü nedir? İbnü'l-Müneyyir bu hususta şöyle demiştir: "Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar namaz kılmanın haram olduğu hükmü sabit değildir. Çünkü, bu konuda yasaklanan namaz hakkında çok ihtilaf vardır. İmam Buhârî, hadisler sabah ve ikindi namazını içermesine rağmen, başlıkta sadece sabah namazına yer verdi. Çünkü hadislerde ilk Önce sabah namazı zikredilmiştir." Kanaatime göre İmam Buhârî'nin başlıkta sadece sabah namazına yer vermesi, Hz. Peygamber'İn aieyhs ve ikindi namazından sonra namaz kıldığına dair haberlerin nakledilmesinden dolayıdır. Sabah namazından sonra namaz kıldığına dair ise herhangi bir rivayet yoktur.
(sabah namazından sonra) Bu konuda İbn Dakîku'l-'îyd şöyle demiştir: "Bu hadisle, farklı şehirlerdeki fakihler tarafından amel edilmiştir."
(güneş ışınlarının doğmasına) Nevevî şöyle demiştir: "Âlimler nedensiz olarak, namazın yasaklanan vakitlere kadar geciktirilmesinin mekruh olduğu konusunda icmâ' etmişlerdir. Bu vakitlerde eda edilen farz namazların sahih olduğu konusunda da ittifak etmişlerdir. Ancak, tahiyyetü'I-mescİd gibi bir sebebe dayanan namazlar ile tilavet secdesi, şükür secdesi, bayram namazı, ay tutulması namazı, cenaze namazı ve geçen namazın kazası gibi namazlar hakkında farklı görüşler vardır, İmam Şafiî ile birlikte bir grup âlim, kerahet

---

53[53] Hadisin geçtiği diğer yerler: 585, 589, 1192, 1629, 3273.

54[54] Hadisin geçtiği diğer yer: 3272.

55[55] Tamamen vücudu saracak şekilde örtünmek. Ayrıntılı bilgi için bk. Tecrid-i Sarîh Tercümesi, II, 293. [Mütercim]

56[56] Kişinin kalçaları üzerine oturup, bacaklannı dikerek örtünmesidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Tecrid-İ Sarîh Tercümesi, II, 293. [Mütercim]

57[57] Münabeze ve mülamese, cahiliye dönemine ait alışveriş türlerindendir.

söz konusu olmadan bunların tamamının bahsi geçen vakitte kılınmasının caiz olduğu' görüşünü benimsemiştir. Ebu Hanîfe ile birlikte bir başka grup ise, bu namazların da, hadisteki yasağa dahil olduğu kanaatindedir. İmam Şafiî bu görüşüne, Hz. Peygamber'in öğle namazının sünnetini İkindi namazından sonra kaza etmesini delil getirmiştir. Gerçekten de bu olay, geçen sünnet namazın kazasının söz konusu vakitlerde yapılabileceğini gösterir. O halde, bu vakitlerde kılınacak sünnetler ile farz namazlar evvelîyetle kılınır. Bir sebebe binaen kılınması gereken namazlar da bu hükme dahildir."
İmam Nevevî'nin belirttiği İcmâ' ile ittifak iddiaları eleştirilmiştir. Onun dışındaki âlimler, bazı selef âlimlerinin bu vakitte namaz kılmanın mutlak olarak caiz olduğu ve bunu yasaklayan hadislerin neshedildiği görüşünde olduklarını nakletmiştir. Dâvûd ile onun Zahirî mezhebine mensup diğer âlimler bu kanaattedir. İbn Hazm ise, kesin bir dille bunu ifade etmiştir. Bazı selef âlimlerinden ise, bu vakitte namaz kılmanın mutlak olarak haram olduğu görüşünde oldukları nakledilmiştir. Ebu Bekre ile Ka'b İbn Acre'nin bu vakitlerde farz namazların bile kılınmasının haram olduğu görüşünde oldukları sahih bir senetle nakledilmiştir.
Bazıları ise, mekruh vakitlerde cenaze namazının kılınabileceği konusunda icmâ' olduğunu nakletmiştir. Ancak bu görüş de, ileride belirtileceği üzere tenkit edilmiştir.
İbn Hazm ve onun gibi bu hadislerin neshedildiğini iddia edenler şu hadise dayanmışlardır: "Her kim, güneş doğmadan önce sabah namazından bir rekata yetişirse, ikinci rekatı da ona ilave etsin!" Onlara göre bu hadis,
yasaklanan vakitlerde namaz kılmanın caiz olduğuna delalet eder.
Bazıları da şöyle demiştir: "Bu konuda tahsis iddiası nesih iddiasından daha evladır. Bu durumda hadislerde geçen yasak, sebepsiz yere bu vakitlere kadar geciktirilen namazlara, diğer hadisler ise, bir sebebe binaen geciktirilen hadislere hamledilir. Böylece deliller biribiriyle uzfaştınlır." Doğrusunu en iyi Allah bilir.

31.Güneş Batmadan Önce Namaz Kılmaya Kalkışılmaz

585- İbn Ömer Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sizden biri güneşin batışı veya doğuşu esnasında namaz kılmaya kalkışmasın!"
586- Ebu Saîd el-Hudrî Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işittiğini nakletmiştir: "Güneş yükselinceye kadar sabah namazından sonra namaz kılınmaz! Güneş batıncaya kadar da, ikindi namazından sonra namazı kılınmaz![58][58]
587- Muaviye'nin şöyle dediği nakledilmiştir; "Siz öyle bir namaz kılıyorsunuz ki, biz Hz. Peygamberle birlikte olduk. Onun sizin bu namazınız gibi bir namaz kıldığına şahit olmadık. Muhakkak ki o, bunları." (Bu sözleriyle ikindi namazından sonra kılınan iki rekatı kasdetmiştir.)[59][59]
588- Ebu Hureyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber şu iki namazı yasakladı: Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar kılınan namaz ile ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar kılman namaz."

Açıklama

(namaz kılınmaz) İbn Dakîku'-l'îyd şöyle demiştir: "Buradaki olumsuzluk, nehiy anlamınadır nin takdiri (namaz kılmayınız!) şeklindedir." Ebu'1-Feth el-Ya'merî bir grup selefin şöyle dediğini nakletmiştir: Sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmanın yasaklanması, bu namazlardan sonra nafile namaz kılınamayacağını bildirmek içindir. Yoksa bu yasakla, güneşin doğuşu ve batışı esnasında olduğu gibi vakit kasdedilmemiştir. Nitekim Ebu Dâvûd ve Nesâî'nin hasen bir senetle naklettikleri şu hadis de bunu desteklemektedir: "Sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmayın! Ancak güneş ufukta parlak bir halde ise namaz kılabilirsiniz." Bir başka rivayette ise "güneş ufakta yüksek bir konumda ise" tabiri geçmektedir. Bu da göstermektedir ki, hadislerde geçen "sonra" lafzı umum ifade etmez. Bundan maksat, güneşin doğuşu ve batışı île bunlara yakın zamandır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

---

[58][58] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1188, 1197, 1864, 1993, 1995
[59][59] Hadisin geçtiği diğer yeri: 3766.

Hadisin Konu Başlığı ile İlişkisi

Yasaklanmış namazlar geçerli değildir. Bundan şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Mükellef, namaz için bu vakitlerde namaz kılmaya kalkışmamalıdır. Akıllı kimse faydasız İşlerle uğraşmaz.

32. Sadece Sabah Ve İkindi Namazından Sonra Namaz Kılmayı Mekruh Görenler

Hz. Ömer, İbn Ömer, Ebu Saîd ve Ebu Hureyre nakletmiştir.
589- İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Arkadaşlarımı nasıl namaz kılarken gördüysem öyle namaz kılıyorum. Güneşin doğduğu veya battığı anda namaz kılmaya kalkışanlar dışında, gece veya gündüzün herhangi bir vaktinde namaz kılmak isteyen kimseye namaz kılmasını yasaklamam."

Açıklama

(Sadece Sabah ve İkindi Namazından Sonra Namaz Kılmayı Mekruh Görenler) Burada İmam Buhârî'nin, başlıkta hükmü zikretmek yerine, mezhepleri zikretmeyi tercih ettiği ileri sürülmüştür. Böylece o, görüş farklılıklarının çok olduğu bir konuda, bir görüşü savunup mutlak doğru olarak ortaya koymaktan uzak durmayı hedeflemiştir.
Bu konudaki rivayetleri incelediğimiz zaman, beş vakitte namaz kılmanın mekruh olduğu sonucu ortaya çıkar:
1. Güneşin doğuşu esnasında,
2. Güneşin batışı esnasında,
3. Sabah namazından sonra,
4. İkindi namazından sonra,
5. Güneş tam tepe noktasında iken.
Yaptığımız araştırma sonucu bu vakitleri şu şekilde üçe indirmek mümkündür:
1. Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar geçen zaman. Böylece güneşin doğuşu esnasında kılınan namaz da bu maddenin içine girer.
2. İkindi namazından sonra güneş batmcaya kadar geçen zaman.
3. Güneş tam tepe noktasında olduğu zaman [60][60]Sabah namazını kılmamış birinin, güneş doğmaya başladığı esnada nafile namaz kılmasının mekrul olması, bu sıralamaya girmez. Çünkü burada, nadiren meydana gelen durumlar hakkında değil, normal şartlar hakkında görüş beyan edilmektedir. Kısaca namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerin, yukarıda belirtilen vakitler içinde dört olması daha güzeldir. Geriye güneşin tam tepe noktasında olduğu beşinci vakit kaldı. Öyle görünüyor ki, bu konuda İmam Buhârî'nin şartlarına uygun bir rivayet mevcut değildir. Bu yüzden bu vaktin mekruh olmadığını gösteren bir başlık kullanmıştır. Ancak bu vaktin mekruh olduğunu gösteren dört hadis vardır:
a) Müslim'in Ukbe İbn Amir'den naklettiği hadis: Şu üç vakitte Hz. Peygamber namaz kılmamızı ve cenazelerimizi defnetmemizi yasakladı. Bunlar, güneş doğup yükselinceye kadar geçen vakit, (güneş tepe noktasına geldiği için) kimsenin gölgesinin kalmadığı gölgenin doğu veya batıya meyletmediği an ve güneş batmaya meylettiği andan batmcaya kadar geçen zamandır.[61][61]
b) Müslim'in Amr İbn Abese'den naklettiği hadis: "Mızrağın gölgesi kalma-yıncaya kadar (yani mızrağın göîgesi kuzey istikametinde olup doğu ya da batıya meyletmediği zamana kadar) [62][62] namaz kıl. Bu vakitten itibaren namaza ara ver. Çünkü bu vakitte cehennem tutuşturulur. Gölge yeniden ortaya çıkmaya başlayınca namaz kıl.[63][63] Bu hadis Ebu Dâvûd'da "Mızrak, gölgesiyle aynı seviyeye gelince" şeklinde nakledilmiştir.
c) İbn Mâce ve Beyhakî'nin Ebu Hureyre'den naklettiği hadis: "Mızrak gibi güneş başına dikilinceye kadar (namaz kılabilirsin). Güneş batı İstikametine doğru harekete geçince

---

[60][60] Arasındaki ifadenin eklenilmesi tarafımızca uygun görülmüştür. [Mütercim]
[61][61] Müslim, "Salâtu'l-müsâfirîn" 293. [Mütercim]
[62][62] Bk. Şerhu'n-Nevevî, VI, 435-436. [Mütercim]
[63][63] Müslim, "Salâtu'l-müsâfirîn" 294. [Mütercim]

{namaz kılabilirsin)."

d) Muvatta'da geçen Sanâbihî hadisi: Güneş, beraberinde şeytanın boynuzu olduğu halde doğar. Güneş yükselince şeytanın boynuzu ondan ayrılır. Güneş tam tepe noktasına gelince yeniden şeytanın boynuzu onun yanma gelir. Batıya doğru harekete geçince ondan ayrılır. Batmaya yaklaşınca yeniden ona bitişir. Batınca ise tekrar ondan ayrılır. İşte Allah Resulü bu vakitlerde namaz kılmayı yasaklamıştır. 64[64] Bu rivayet, ravileri güvenilir olmasına rağmen, mürsel bir hadistir.

Önemli Açıklama

Bazıları sabah ve İkindi namazlarından sonrası ile güneşin doğuşu ve batışı esnasında namaz kılmanın yasaklanması ayrı ayrı hikmetlere dayandırdıkları için "İlk iki durumda namaz kılmak mekruhtur, diğer iki durumda ise namaz kılmak haramdır" demişlerdir. Muhammed İbn Şîrîn ve Muhammed İbn Cerîr et-Taberî bu görüşü benimseyen âlimlerdendir. Bu âlimler, Hz. Peygamber'in ikindi namazının farzından sonra namaz kıldığını gösteren ve sahih bir şekilde nakledilen hadisi delil oîarak kullanmışlardır. Onlara göre bu hadis, ikindi namazından sonra namaz kılmanın haram olmadığına delalet eder. Belki de O'nun bu fiili, bu şekilde namaz kılmanın caiz olduğunu açıklamak için yaptığı şeklinde anlaşılabilir. Bir sonraki başlıkta bu konuya tekrar dönülecektir. İbn Ömer'den güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra namaz kılmanın haram, ikindi namazından sonra güneş sararıncaya kadar namaz kılmanın İse mubah olduğu görüşü nakledilmiştir. İbn Hazm da bu görüşü benimsemiştir. Bu görüşünü Hz. Ali'den gelen şu hadisle desteklemiştir: "Hz. Peygamber ve güneşin yüksekte olduğu durumlar hariç İkindi namazından sonra namaz kılmayı yasaklamıştır." Bu hadisi, Ebu Dâvûd sahih ve güçlü bir senetle nakletmiştir. Ancak meşhur olan görüşe göre bu vakitlerin tamamında namaz kılmak mekruhtur. Bunun tahrimen ve tenzihen olduğunu belirten görüşler de vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

33. İkindi Namazından Sonra Kaza Ve Benzeri Namazları Kılmak

Küreyb Ümmü Seieme'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber ikindi namazından sonra iki rekat namaz kıldı ve şöyle buyurdu: Abdulkays kabilesinden gelenler beni meşgul edip öğle namazının son iki rekat sünnetini kılmama mani oldular."

590- Hz. Aişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'ı vefat ettiren Allah'a yemin olsun ki, Allah Resulü ıkındı namazından
sonra kıldığı ıkı rekat namazı Hak Teâlâ'ya kavuşuncaya kadar terk etmedi. Namaz kılacak tâkâti kalmaymcaya kadar Hak Teâlâ'ya kavuşmadı. Namazlarının (ikindi namazından sonra kıldığı iki rekatlik namazların) pek çoğunu oturarak kılardı. Daima Hz. Peygamber bu iki rekatlık namazı kılardı. Ancak ümmetine ağır gelir korkusu ile bu namazları mescidde kılmazdı. Ümmetinin sorumluluklarının hafifletilmesi hoşuna giderdi.65[65]

591- Hişam'dan şöyle nakledilmiştir: "Babam, Hz. Âişe'nin kendisine şöyle dediğini bana haber verdi: Yeğenim! Allah Resulü yanımda bulunduğu zaman süresince ikindi namazından sonra kıldığı İki rekat namazı asla terk etmedi."

592- Hz. Âişe şöyle demiştir: "İki namaz vardır ki, Allah Resulü onları ne gizli ne de herkesin yanında kıldığı zaman terk ederdi. Bunlar, sabah namazının farzından önce kılman iki rekat namaz İle ikindi namazının farzından sonra kılınan iki rekat namazdır."

593- Ebu İshak'tan şöyle nakledilmiştir: "Esved ile Mesruk Hz. Aişe'nin: "Hz. Peygamber her ne vakit ikindi namazından sonra bana gelse iki rekat namaz kılardı" dediğine şahit olmuşlardı.

64[64] Muvatta, "Kitâbu'l-mevâkît" 18. [Mütercim]

65[65] Hadisin geçtiği diğer yerler: 591, 591, 593, 1631.

Açıklama

(Hz. Peygamber'i saibiiahu a'ayhi ve senem vefat ettiren Allah'a yemin olsun ki, Allah Resulü ve ikindi namazından sonra kıldığı İki rekat namazı Hak Teâlâ'ya kavuşuncaya kadar terk etmedi.} Başka bir rivayette ise bu ifade "yanımda ikindi namazından sonra kıldığı iki secdeyi (rekatı) terk etmedi" şeklinde geçmektedir. Bir diğer rivayette ise "hem tek başına hem de cemaatin yanında bu namazı kılmayı terk etmemiştir" şeklinde geçmektedir.
(Hz. Peygamber her ne vakit İkindi namazından sonra bana gelse iki rekat namaz kılardı) İkindi namazından sonra, güneşin batış anında namaz kılmayı hedeflemeden, her ne şekilde olursa olsun nafile namaz kılmayı caiz görenler bu rivayetlere dayanmıştır. Bu konudaki farklı görüşlere daha önce temas etmiştik. İkindi namazından sonra namaz kılmayı mekruh kabul edenler ise, Hz. Peygamber'in bu fiilinin, kerahet söz konusu olmadan geçirdiği revâtib sünnetleri kaza etmesi şeklinde yorumlamıştır. Hz. Peygamber'in sA'aiidhuîiVyh'ves^m ikindi namazından sonra düzenli olarak iki rekat namaz kılması ise, kendisine özgü bir durum olarak anlaşılmıştır. Hz. Aişe'nin kölesi Zekvân'dan nakledilen şu hadis buna delalet etmektedir: "Hz. Âişe Zekvân'a şöyle demiştir: "Allah Resulü ikindi namazından sonra namaz kılardı, ama başkalarının bu namazı kılmasını yasaklardı. Kendisi visal orucu tutardı, başkalarının ise bu orucu tutmasını yasaklardı." Bu hadisi Ebu Dâvûd nakletmiştir. Ebu Seleme de Hz. Âişe'den buna benzer-bir rivayet nakletmiştir. Söz konusu rivayetin sonunda şu ilave vardır: "Hz. Peygamber bir namaz kıldığı zaman onu devam ettirirdi. 66[66] Bu hadisi de İmam Müslim nakletmiştir. Beyhakî bu konuda şöyle demiştir': "Bu namazları sürekli olarak kılmak sadece Hz. Peygamber'e mahsus bir durumdur. Geçmiş namazların kaza ile bir ilgisi yoktur. Bu olay hakkında Zekvân'm Ummü Seleme'den naklettiği şu hadis zayıftır ve bu yüzden delil olamaz 67[67] "Ummü Seleme Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın elçisi! Bu iki rekatı geçirdiğimiz zaman kazası edelim mi?' diye sormuş, o da, 'Hayır' diye cevap vermiştir." Bu hadisi Tahâvî tahriç etmiştir. Ayrıca bunu, delil olarak da kullanmıştır. Ne var ki, bu hadis çeşitli yönlerden eleştirilir.

Önemli Açıklama

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in saiiaiishu aieyH ve »iikı. düzenli olarak ikindi namazından sonra iki rekat namaz kılmasından hareketle, onun güneş batmeaya kadar ikindi namazından sonra namaz kılmayı yasaklamasının herkes için değil de güneş batımı sırasında namaz kılmaya kalkışanlar için olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu yüzden yukarıda nakledilen sözleri sarfetmiştir. Kendisi de ikindi namazından sonra nafile namaz kılardı. İmam Buhârî "Hac Bölümünde" Abdulaziz İbn Rabî' kanalıyla şu rivayeti nakletmiştir: "Îbnu'z-Zübeyr'in ikindi namazından sonra iki rekat namaz kıldığını gördüm. Hz. Aişe'nin kendisine Allah Resûlü'nün kendi evine geldiği zaman mutlaka iki rekat namaz kıldığını söylediğini anlatırdı." Öyle anlaşılıyor ki, İbnu'z-Zübeyr de, meseleyi teyzesi Hz. Âişe gibi anlamıştır. Doğrusunu Allah bilir.

34. Bulutlu Günlerde Namazı Erken Kılmak

594- Ebu Kilâbe, Ebu'l-Melîh'in kendisine şöyle naklettiğini rivayet etmiştir: "Bulutlu bir günde Büreyde ile birlikte idik. Bize 'Namazı erken küm! Zira Allah Resulü şöyle buyurdu: Her kim ikindi namazını terk ederse ameli boşa gider' dedi."

66[66] Müslim "Salâtu'l-müsâfirîn" 297. [Mütercim]

67[67] Hakikat, Beyhakî'nin dediği gibi değildir. Aksine Ümmü Seieme'nin yukarıda zikredilen hadisi, hasen bir hadistir. İyi bir isnad ile Ahmed İbn Hanbel tarafından nakledilmiştir. Tahâvî'nin de belirttiği gibi bu hadis, öğle namazının sünnetinin ikindi namazının farzından sonra kaza edileceğine dair bir delildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Abdulaziz İbn Baz.

Açıklama

Erken kılmaktan maksat, namazı vaktin başlangıcında kılmak için acele etmektir. Asıl itibariyle (erken yapmak), günün ilk anlarında bir şey yapmaya denirdi. Daha sonraları bir şeyi, yapılması gereken vaktin başlarında yapmak için kullanılır olmuştur. Buradaki erken kılmanın, ikindi namazını öne alarak öğle namazı ile cem etmek manasına geldiği de ileri sürülmüştür. Bu görüş Hz. Ömer'den nakledilmiştir. Rivayete göre o, şöyle demiştir: "Gökyüzü bulutlu olunca, öğle namazını geciktirip ikindiyi de erken kılınız."

35. Vakit Geçtikten Sonra Ezan Okumak

595- Abdullah İbn Ebî Katâde babasından şöyle nakletmiştir: "Bir gece Hz. Peygamber sHiaiıatnı aleyhi v« seiifm ile birlikte seferdeydik. Derken topluluk içinden biri 'Ey Allah'ın elçisi bizim için bir mola versen!' dedi. Allah Resulü 'Ben uyuya namaza kalkamamanızdan endişe ediyorum' şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine Bilal, 'Ben sizi uyandırırım' dedi. Nihayet kafiledeki herkes uyudu. Bilâl de sırtını bineğine yasladı. Gözleri uykuya yenik düştü ve o da uyuya kaldı. Derken Hz. Peygamber uyandı. O esnada, güneşin yuvarlağı ufukta belirmişti. Bunun üzerine 'Ey Bilâl! Söylediğin söz nerde kaldı?' dedi. Bilâl, 'Hayatımda bunun gibi bir uykuyla karşılaşmadım' diye cevap verdi. Allah Resulü seller., şöyle buyurdu: Allah Teâlâ dilediği zaman sizin ruhlarınızı kabze-der, dilediği zaman de geri iade eder... Ey Bilâl! Kalk Müslümanlara namazı haber vermek için ezan oku! Daha sonra Hz. Peygamber abdest aldı. Güneş iyice yükselip ışığı beyazlaşınca kalktı ve cemaate namaz kıldırdı.[68][68]
Bir gece Hz. Peygamber ile birlikte seferdeydik İkamet etmeden bir yerde konaklamaya denir. Aslında gecenin sonlarına doğru bir yerde konaklamak manasına gelir.
Bizim için bir mola versen! Bu ifadede yer alan (şart cümlesinin) cevabı mahzuftur. Takdiri ise şu şekildedir: Bizim için daha kolay olur.
Ey Bilâl! Sövmediğin söz nerde kaldı? Bu ifade, ben sizi uyarırım sözünü neden yerine getirmedin anlamına gelir.
Allah Teâlâ dilediği zaman sizin ruhlarınızı kabzeder Hz. Peygamber'in bu ifadesi şu âyetin manasıyla aynıdır: Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da, ölümüne hükmettiğini vefat ettirir, ötekini ise muayyen bir vakte kadar bırakır.[69][69] Hadiste geçen ruhları kabzetme ifadesinden ölüm sonucu çıkmaz. Zira ölüm, ruhun beden ile görünen ve görünmeyen bütün ilişkilerinin kesilmesi anlamına gelir. Uyku İse, sadece görünen İlişkilerinin kesilmesinden İbarettir.
(Abdest aldı) Bu ifadeden şu anlaşılır: Hz. Peygamberin namazı güneşin doğup yükselmesi anma kadar tehir etmesi, ihtiyaçlarını gidermeleri yüzündendi. Yoksa kerahat vaktinin çıkmasını bekleme endişesinden dolayı değildi.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Bir lidere tabî olan kimseler, dini ve diğer konulardaki maslahatlarına ilişkin istekte bulunabilirler. Ancak bunu itiraz şeklinde değil de, arz yoluyla yapabilirler.
2- Lider konumunda olan kimse, dinî maslahatları gözetmek zorundadır. İbadetlerin vaktinin geçmesine neden olacak hususlardan kaçınmalıdır.
3- Dinî ibadetlerin vakitlerinin geçmemesi İçin bir görevli kullanılabilir.
4- Önemli konularda bir kişi ile yetinilebilir.
5- Mâkul bir neden ileri sürenin mazereti kabul edilir.
6- Birinin verilen görevi yerine getirip getirmediği sorgulanabilir. Bu yüzden Bilâl'e Hz. Peygamber soru yöneltmiştir. Böylece kendisine güven iddiası ile nefsine karşı hüsn-ü zan beslemesinden kaçınması İçin uyarılmıştır. Bu uyarı özellikle de, kişinin kendi iradesinin

[68][68] Hadisin geçtiği diğer yer: 7471.

[69][69] ez-Zümer 39/42.

söz konusu olmadığı ve nefsine yenik düşmesinin muhtemel olduğu durumlarda geçerlidir. Bilâl ezan okumak için bu vakitte uyanmayı âdet haline getirdiğinden dolayı "Ben sizi uyandırırım" diye ortaya atılmıştır.
7- Devlet başkanının bi2zat kendisi askerî seferlere katılabilir.
8- Bu hadiste kaderi reddedenlere bir cevap vardır. Çünkü kainatta her şey kadere göre meydana gelir.
9- Kazaya kalan namaz için ezan okunur. İmam Şafiî kavI-İ kadîm'inde (eski içtihadında) bu görüşü benimsemiştir. Ahmed İbn Hanbel, Ebu Sevr ve İbn Münzîr de bu kanaattedir. İmam Şafiî'nin kavli cedîd'i (yeni içtihadı) ile İmam Mâlik ve Evzâî'ye göre ise kazaya kalan namaz İçin ezan okunmaz. Ancak Şafiîler'İn çoğuna göre bu hadis sahih olduğu İçin kazaya kalan namaz için ezan okunur.
10- Kazaya kalan namaz cemaatle kıhnabilir. Nitekim bir konu sonra bu mesele ele alınacaktır.
11- Kazaya kalan namaz, vaktin çıktığı andan daha sonraya bırakılabilir.

36. Vakit Çıktıktan Sonra Kazaya Kalan Namazı Cemaate Kıldırmak

596- Câbir İbn Abdullah'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Ömer Hendek savaşında güneş batmak üzere iken Hz. Peygamber'in yanına geldi ve Kureyşli kafirlere hakaret etmeye başladı: 'Ey Allah'ın elçisi güneş batmadan neredeyse ikindi namazını kılamayacaktim1 dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Allah'a and olsun ki, ben bile kılmadım' buyurdu. Sonra kalkıp Buthân'a gittik. Rasûlullah saküteim namaz kılmak için abdest aldı, biz de abdest aldık. Güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldırdı. Ondan sonra da, akşam namazını kıldırdı.[70][70]
(Kureyş'li kafirlere hakaret etmeye başladı) Çünkü Kureyş'liler, Müslümanların vaktinde namaz kılamamalarına geciktirmelerine neden olmuşlardır, Müslümanlar, ya Hz. Ömer örneğinde olduğu gibi güneşin batmasından çok kısa bir süre önce namaz kılmış, ya da diğer sahâbîlerde olduğu gibi ancak güneş battıktan sonra namaz kılma fırsatı bulmuşlardır. (Buthân) Medine yakınlarında bir vadinin adıdır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Kazaya bırakılan namazlar sırasına göre kılınır.
2- Çoğunluğa göre kazaya kalan namazlar, unutulunca değil hatırlanınca farz olur. İmam Şafiî kazaya bırakılan namazlarda tertibe riayetin farz olmadığını söylemiştir. Alimler, kazaya kalan namazın, mükellef tarafından vakti çıkmak üzere olan bir namazın vaktinde hatırlanması durumunda ne yapılacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Vaktin namazının geçmesine rağmen, kazaya kalmış namazdan mı başlar, yoksa vaktin namazını mı önce kılar? Ya da ikisi arasında tercih yapmada serbest midir? İşte bu konular tartışılmıştır. İmam Mâ-lik'e göre önce kazaya kalan namaz kılınır. İmam Şafiî, ictihad ehli (Hanefiler) ve ehl-i hadise göre vakit namazı kılınır. Eşheb'e göre İse, kişi bunlardan dilediğini önce kılar.
3- Kendisinden yemin etmesi istenmese de kişi, karşı tarafa güven vermek ya da karşı tarafın tevehhümünü bertaraf etmek gibi bir maslahata binaen kendiliğinden yemin edebilir.
4- Hz. Peygamber'in güzel ahlakı, ashabına karşı iyi muamele ettiği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu konuda ona uyulması gereken durumlarda belli olmuştur.
5- Kazaya kalan namazların cemaatle kılınması müstehaptır. Alimlerin çoğu bu kanaattedir. Leys vakti geçen Cuma namazının cemaatle kaza edilmesini benimsemesine rağmen, bu konuda âlimlerin çoğundan farklı düşünmüştür.
6- feza edilen namaz için kamet getirilir.

37. Bir Namazı Unutan Hatırlayınca Onu Kılsın! Kazaya Namazı Kalan Sadece Kazaya Bıraktığı Namazı Kılar

---

[70][70] Hadisin geçtiği diğer yerler: 598, 641, 945, 4112.

İbrahim şöyle demiştir: "Yirmi yıl boyunca kim bir vakit namazı terk ederse, sadece o terk ettiği namazı kılar."

597- Enes İbn Mâlik Hz. Peygamber'in ve şefe- şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Kim bir namazı kılmayı unutmuşsa, onu hatırlayınca kılsın! Zira bundan başka bunun bir keffâreti yoktur. (Beni anmak için namazkıl.[71][71]

Musa, Hemmâm'ın şöyle dediğini bildirmiştir: "Daha sonra şu âyeti okudu: Beni onmak için namaz kıl!"

Açıklama

(Bir Namazı Unutan Hatırlayınca Onu Kılsın! Kazaya Namazı kalan Sadece Kazaya Bıraktığı Namazı Kılar) Ali İbn el-Müneyyir şöyle demiştir: "İmam Buhârî, bu konu ihtilaflı olmasına rağmen delili güçlü ve kıyası uygun olduğu için bu hükmü açıkça belirtmiştir. Çünkü farz olan namaz beş vakittir. Daha fazlası değildir. Kaza namazını kılan kimse, sorumlu olduğu rakamı tamamlamıştır. İmam Buhârî'nin bu şekilde açıkça hükümde bulunmasının bir nedeni de Hz. Peygamber'in emridir. Zira Allah Resulü burada bir ilaveden bahsetmemiştir. Ayrıca şöyle buyurmuştur: "bundan başka bunun bir keffâreti yoktur."

38. Namazları Sırasına Göre Kaza Etmek

598- Cabir İbn Abdullah'tan şöyle nakledilmiştir: "Hendek savaşında Hz. Ömer kafirlere hakaret etmeye başladı. Bir ara 'Neredeyse güneş baüncaya kadar namazımı kılamayacaktım' dedi. Sonra Buthân vadisine indik. Allah Resulü güneş battıktan sonra ikindi namazını, daha sonra da akşam namazını kıldırdı."

39. Yatsı Namazından Sonra Mekruh Olan Sohbet

599- Ebu'l-Minhâl'den şöyle nakledilmiştir: "Babamla birlikte Ebu Berze el-Eslemî'nin yanına gittik. Babam ona Rasûlullah'm farz namazları nasıl kıldığını bize anlat' dedi. O da şunları söyledi: Öğle namazını güneş batı yönüne doğru harekete geçince sizin "ilk namaz" dediğiniz öğle namazını kılardı. İkindi namazını kılınca, bizden biri Medine'nin ücra köşesinde bulunan ailesinin yanma döndüğü vakit güneş hâlâ parlaklığını korurdu. (Ravi der ki:) Akşam namazı hakkında ne dediğini unuttum. Yatsı namazını ise geciktir-meyi severdi. Yatsı namazından önce uyumayı, ondan sonra da konuşmayı hoş karşılamazdı. Sabah namazını ise, bizim yanı başımızdakini tanıyacak kadar hava ağarmca bitirirdi. Sabah namazında altmış ile yüz âyet arasında Kur'an okurdu."

Açıklama

(Yatsı Namazından Sonra Mekruh Olan Sohbet) Buradaki sohbetten maksat, mubah konularda yapılan sohbettir. Yoksa haram olan sohbetin yatsı namazından sonra yapılmasının mekruh olarak kayıtlanması mümkün değildir. Çünkü o, bütün vakitlerde haramdır. Yatsı namazından sonra yapılması müste-hap olan sohbet ise, bir başlık sonra gelecektir.

(Yatsı namazından önce uyumayı, ondan sonra da konuşmayı hoş karşılamazdı.) Çünkü yatsı namazından önce uyumak bazen vaktin tamamen çıkmasına, bazen de bu namazın kılınması tercih edilen zamanın geçmesine neden olabilir. Yatsı namazından sonra konuşmak ise, kişinin uyuya kalıp sabah namazını geçirmesine veya onun tercih edilen zamanda kılamamasma ya da gece ibadetine kalkâmamasına neden olabilir. Nitekim Hz. Ömer 'Gecenin başında sohbete dalıp sonunda uyuyup kalacaksınız değil mi!1 diyerek bu prensibe riayet etmeyen kimseleri döverdi.

---

[71][71] Tâhâ 20/14.

40. Yatsı Namazından Sonra Dinî İlimler Ve Hayırlı Meseleler Hakkında Sohbet Etmek

600- Enes Ibn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Bir gece Hz. Peygamber'i bekledik. Vakit gece yarısına doğru geliyordu. Derken Allah esûlü evinden çıktı ve bize namaz kıldırdı. Daha sonra bize itap ederek şöyle buyurdu: Biliniz ki! Bütün insanlar namaz kılıp uyu-ular. Siz namazı beklediğiniz sürece namaz kılıyorsunuz demektir."
Hasan-ı Basri şöyle demiştir: "Bir topluluk hayırlı bir mesele için beklediği irece hayır üzere olmaya devam eder."
Kurre de şöyle demiştir: "Bu söz, Enes'in Hz. Peygamber'den naklettiği hadisin bir parçasıdır."
601- Abdullah İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Ömrünün sonlarına doğru Allah Resulü yatsı namazını kıldırdı. Selam verdikten sonra dönüp cemaate şöyle dedi: Bu gecenizi gördünüz mü? Yüz sene sonra bugün yasayanlardan yeryüzünde hiçbir kimse kalmayacak.
Hemen Müslümanlar Hz. Peygamber'in sözünü yanlış anladılar. Onun 'yüz sene' sözü hakkında farklı görüşler ortaya attılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Bugün yeryüzünde yaşayanlardan kimse kalmayacak. Akıp giden zaman bu nesli yok edecek."

Açıklama

(Yatsı Namazından Sonra Dinî İlimler ve Hayırlı Meseleler Hakkında Sohbet Etmek) Ali İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Fıkıh da, hayır kavramının içine girer. Ancak İmam Buhârî, önemine binaen onu ayrı zikretti. Tirmizî Hz. Ömer'den hasen olduğunu belirttiği şu hadisi nakletmiştir: Hz. Peygamber , benim de yanlarında bulunduğum bir sırada Ebu Bekir ile birlikte Müslümanların hallerini görüşerek, sabaha kadar görüş alışverişinde bulunurdu."
(Bize hitap ederek şöyle buyurdu) Bu ifade, hadisin konu başlığı ile ilgisini ortaya koyar. Çünkü hitap yatsı namazından sonra gerçekleşmiştir. Hasan-ı Basrî bu olayı arkadaşlarına anlatarak onların kalplerini yatsı namazından sonra yapılan hayırlı sohbete ısındırmaya çalışmıştır. Onların zannına göre her ne kadar yatsı namazından sonra öğrendikleri sayesinde bir sevap elde etmeseler de, mutlak manada sevapsız kalmadıklarını onlara öğretmiştir. Çünkü hayır İçin bekleyen, hayır İşliyor demektir. Bu yüzden ecre kavuşur. Burada her açıdan ecir sahibi olmak kasde dilme mistir değil, genel olarak ecir sahibi olmak kasdedilmiştir. yanlış anlamak, korkmak, unutmak gibi manalara gelir. Burada yanlış anlamak manasına gelmesi daha uygundur.
(yüz sene) Ashâb-ı kiramın bazısı, yüzsene dolunca kıyametin kopacağını ileri sürmüştü. Nitekim Taberânî ve daha başkaları Ebu Mes'ûd'dan naklettikleri hadiste bunu nakletmişlerdir. Ali İbn Ebî Tâlib ise bu görüşte olan sahâbîye karşı çıkmıştır. İbn Ömer bu hadisle Hz. Peygamber'in gelecek yüz yıl içinde o dönemde yaşayan herkesin öleceğini kasdettiğini İleri sürmüştür. Nitekim tümevarım yöntemiyle yapılan araştırmaya göre o dönemde var olanlardan en sona Ebu Tufeyl Amir İbn Vâsile'nin kaldığı tespit edilmiştir. Hadis âlimleri bu kişinin en son ölen sahâbî olduğu konusunda icmâ' etmişlerdir. Onun hicrî 110 yılında vefat ettiği söylenmiştir. Hz. Peygamber'in sözünün üzerinden yüz sene geçmesi, bu zamana tekabül etmektedir. Doğrusunu en İyi Allah bilir. İmam Nevevî ve diğerleri şöyle demiştir: "İmam Buharı ve onunla aynı görüşü paylaşanlar bu hadisi Hızır'ın ölümüne delil getirmiştir. Cumhur ise bunun tersini düşünmektedir.[72][72]

41. Misafir Ve Aile İle Gece Sohbeti Etme

602- Abdurrahman İbn Ebî Bekir'den şöyle nakledilmiştir: "Ashâb-i suffe, fakir kimselerden oluşuyordu. Hz. Peygamber aleyhi İki kişilik yemeği olan kimse, üçüncü

---

[72][72] Tahkik ehline göre Hızır (a.s.), Hz. Muhammed'in sallallâhu aleyhi ve sellem peygamber olmasından çok önce Ölmüştür. Bunu gösteren bir çok delil vardır. Eğer Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde yaşıyor olsaydı, bu hadisin kapsamına girerdi ve yüz sene sonra ölmesi gereken insanlar arasında yer alırdı. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Abdülazİz İbn Baz.

olarak ashâb-ı suffeden birini götürsün, dört kişilik yemeği olan beşinci veya altıncı olarak ashab-ı suffeden birini götürsün' buyurdu. Ebu Bekir beraberinde üç kişiyi götürdü. Hz. Peygamber ise on kişiyi aldı.
Bizim aile, ben, babam ve annemden meydana geliyordu. (Ravi Ebu Osman, 'Abdurrahman'm eşini sayıp saymadığını hatırlamıyorum' demiştir.) Bir de Ebu Bekir'in evi ile bizim ev arasında müşterek olarak kullandığımız hizmetçimiz vardı.
Ebu Bekir Hz. Peygamberin saibihk, evinde akşam yemeği yedi. Yatsı namazını kılmcaya kadar evinde kaldı. Sonra Hz. Peygamberin yanma dönüp O saiiâhu aleyhi akşam yemeğini yeyinceye 73[73] kadar orda kaldı. Gecenin bir bölümü ilerledikten sonra evine döndü. Hanımı ona, 'Neden misafirlerinle veya misafirinle ilgilenmedin?' diye sordu. O da, 'Onlara akşam yemeği verdin mi?' diye sordu. Hanımı da şöyle cevap verdi: 'Onlar sen gelinceye kadar yemek yemeyi kabul etmediler. Onlar için sofra kuruldu ama yemek İstemediler.
Abdurrahman şöyle dedi: Babamın kızmasından korktuğum İçin bir köşeye gidip saklandım. Ebu Bekir şöyle dedi: Ey korkak adam nerdesin! Kulağı kpasıca! Burnu döşesice! Dudağı büzülesice nerdesin! diyerek oğluna hakaretler yağdırdı. Ancak misafirlerin yemek yememelerinin oğlunun kusurundan değil de onların tercihinden ileri geldiğini anlayınca onlara şöyle dedi: 'Buyurun, yeyin! Afiyet olmasın!' Sonra Ebu Bekir şöyle dedi: 'Allah'a and olsun ki, ben asla yemeyeceğim! Allah'a yemin olsun ki, yemekten bir lokma aldığımız zaman yemek alttan alta çoğalıyordu.
Abdurrahman şöyle dedi: Misafirler doydu. Yemek ise sofraya konduğundan daha fazla idi. Ebu Bekir sofraya baktı ve yemeğin konduğu gibi hatta daha fazla olduğunu fark etti. Bunun üzerine hanımına şöyle seslendi: Benû Firâs'ın bacısı bu da nedir?
O da 'Gözümün nuruna yemin olsun ki, bu yemekler sofraya koyduğumdan daha fazla!' diye üç kez seslendi. Sonra Ebu Bekir yemekten yedi ve şöyle dedi: Bu benim ettiğim yemin şeytanın vesvesesinden ileri geldi. 'Sonra yemekten bir lokma aldı. Daha sonra yemeği Hz. Peygamber'e götürdü, sabaha kadar orada kaldı.
O kavimle bizim aramızda barış sözleşmesi vardı. Anlaşmanın süresi dolmuştu. Bu yüzden Medine'ye gelmişlerdi. Biz de onları on iki gruba ayırmıştık. Her grupta bayağı adam vardı. Tam sayılarını ancak Allah bilir. İşte bu adamlar hep beraber bu yemekten yemişlerdir.74[74]

Açıklama

(ayırmıştık) Bu hadisten çıkarılacak sonuçlar ile bu hadisin taşıdığı hükümler "Alâmâtu'n-nübüvve" bahsinde ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

10. BÖLÜM EZAN

Ezan, sözlükte duyurmak anlamına gelir. Dînî bir terim olarak ise, belirli lafızlarla namaz vaktinin girdiğini ilan etmek manasına gelir. Ezan ile namaz vaktinin girdiği duyurulur, cemaatle namaz kılmaya davet edilir ve islâm'ın inanç temellerini ifade eden kelimelerle açıktan ilan yapılır.
Ezan ile kametten hangisinin daha faziletli olduğu konusunda âlimler farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Bu konuda ileri sürülen bir başka görüşe göre ise, kamet ile imametin gerekleri biliniyorsa kamet, yoksa ezan daha faziletlidir. Nitekim İmam Şafiî'nin görüşleri arasında bunu ima eden ifadeler vardır.

1. Ezanın Başlangıcı

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:
"Namaza çağırdığınız zaman, onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların

---

73[73] Hadisin Müslim'deki rivayetinde bu ifade uyuklayınca şeklinde nakledilmiştir. [Mütercim]

74[74] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3581, 6140, 6141.

düşünmeyen bir toplum olmalanndan ileri gelir. [75][75] "Ey iman edenleri Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın.[76][76]

603- Enes'ten şöyle nakledilmiştir:

İnsanlara namaz vaktinin girdiğini duyurmak için ateş yakılmasını veya çan çalınmasını önerdiler. Bunların Yahudi ve Hıristiyan âdeti olduğu söylenerek bu önerilen reddedildi. Nihayet Bilâl, ezanı çifter çifter, kameti de teker teker okumakla emrolundu.[77][77]

604- Nâfi'den İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir:

"Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman, bir araya gelip namaz vakitlerini beklerlerdi. Namaz İçin bir çağrıda bulunulmazdı. Birgün bu konu üzerinde konuşmaya başladılar. Biri 'Hıristiyanlar'ın çanı gibi bir çan edinin' diye önerdi. Diğer biri, Aslında Yahudilerin borazanı gibi bir borazan edinin' diye teklifte bulundu. Nihayet Hz. Ömer, 'Acaba halka namaz vaktini ilan etmesi için birini görevlendirmek mümkün olabilir mi? dedi. Bunun üzerine Allah Resulü Ey Bilâl! kalk ve namaz için seslen buyurdu.

Açıklama

(Ezanın Başlangıcı) Ezanın ne zaman dini bir uygulama olarakbaşladığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Tercih edilen görüşe göre, hicretin İlk senesinde başlamıştır.

Önemli Açıklama

Ezanın hicretten önce Mekke'de dînî bir uygulama olarak başladığını gösteren hadisler nakledilmiştir. Gerçekte bu hadislerin hiç biri sahih değildir. Nitekim İbnu'l-Münzir kesin bir ifade ile, Hz. Peygamber'in Mekke'de namazın farz kılındığı andan Medine'ye hicret edip Abdullah İbn Ömer ve Abdullah Ibn Zeyd hadislerinde geçtiği üzere namaza çağrı konusunda yapılan İstişareye kadar ezansız namaz kıldığını belirtmiştir.

Ibnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: "İmam Buhârî, ezanın hükmünü açıkça belirtmeye yanaşmamıştır. Çünkü, bu konudaki rivayetler belli bir hüküm içermemektedir. Bu yüzden ezanın dînî bir uygulama olduğunu belirtmek suretiyle kendisine yöneltilebilecek itirazlardan korunmuştur.

(Müslümanlar Medîne'ye geldikleri zaman) Mekke'den Medîne'ye hicret ederek geldikleri zaman. (seslen) Kadı Iyâz şöyle demiştir: "Buradaki seslenmeden maksat, ezan okumak değil sadece namaz vaktinin girdiğini duyurmaktır.

(Ey Büâ Kalk) Kadı Iyâz ve diğerleri şöyle demiştir: "Bu hadis, ezanın ayakta okunacağına delil teşkil eder." İbn Huzeyme ile İbnu'l-Münzir de bu çıkarımda bulunmuştur. Nevevî ise şu şekilde buna itiraz etmiştir: "Hz. Peygamber'in Kalk' demesi, 'Herkesçe görülebilecek bir yere git ve cemaate duyması için orada namaz vaktinin girdiğini duyur' anlamına gelir. Bu ifade ile, ezan okununca ayağa kalkmak kasdedilmemiştir." İmam Nevevî'nin bu itirazı hadisin lafzına aykırı değildir. Çünkü her ne kadar onun söylediği daha çok tercihe şayan olsa da, söz konusu İfade iki manaya da gelebilir. Kadı Iyâz, Ebu Sevr dışında âlimlerin tamamının oturarak ezan okumayı caiz görmediğini nakletmiştir. Ebu'l-Ferec el-Mâlikî de Ebu Sevr'le aynı görüşü paylaşmıştır. Ancak onun bu nakli, bu konuda Şafiî mezhebi içinde var olan meşhur hilaf gösterilerek tenkit edilmiştir. Bütün Hanefîler'e göre meşhur olan, ezanın ayakta okunmasının sünnet olduğudur. Onlara göre ezamn oturarak okunması da caizdir. Doğrusu, İbnu'l-Münzir'İn İfade ettiği gibi âlimler, ezanın ayakta okunmasının sünnet olduğu konusunda birleşmişlerdir.

Önemli Açıklama

BİlâI'in o dönemde cemaati namaza çağırmak için söylediği lafız "es-Salâtü câmîatün" dür. Bu bilgiyi, İbn Sa'd Tabakalında Saîd İbn Müsey-yeb'in mürselleri arasında tahriç

---

[75][75] el-Mâide 5/58.

[76][76] el-Cum'a 62/9.

[77][77] Hadisin geçtiği diğer yerler: 605, 606, 607, 3457.

etmiştir.
İbn Ömer hadisinde, lafızla yetinmeyip istinbat edilmiş manalardan hüküm çıkarma isteğinin dînen uygun olduğuna bir delil vardır. Bu görüşü İbnu'İ-Arabî dile getirmiştir. Yine bu hadise göre maslahatlar gözetilir ve maslahatlara göre amel edilir. Çünkü ashâb-ı kiram namaza erken geldikleri için işlerinden güçlerinden geri kalıyorlardı. Bu durum onları zor durumda bırakıyordu. Geç kaldıkları zaman ise, namaz vaktinin çıkmasına neden oluyorlardı. Bu mesele üzerinde düşündüler.
Ayrıca bu hadise göre önemli konularda istişare yapmak dinin öngördüğü bir meseledir. İstişare yapanların ictihadları sayesinde ulaştıkları görüşlerini belirtmelerinde bir sakınca yoktur. Bu hadisten anlaşıldığına göre, Hz. Ömer'in bariz bir menkıbesi ortaya çıkmıştır.

2. Ezanın İkişer İkişer Okunması

605- Ene s İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir:
Bilâl ezanı ikişer ikişer kameti de kısmı hariç teker teker okumakla emrolundu."
606- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir:
İnsanlar çoğalınca namaz vakitlerini bilecekleri bir alametle duyurmayı konuşmaya başladılar. Bu esnada ateş yakılmasını ve çan çalınmasını önerdiler. Nihayet Bilâl, ezanı çifter çifter, kameti de teker teker okumakla emrolundu."

3. "Kad Kametis-Salat (H)'Lafzı Hariç Kametin Teker Teker Okunması

607- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir:
"Bilâl, ezanı çifter çifter kameti de teker teker okumakla emrolundu.
ÎsmâiIî şöyle demiştir: "Bu meseleyi Eyyub'a anlattım. O da 's kısmı hariç dedi.
İbn Abdilber şöyle dedi: "Ahmed İbn Hanbel, Dâvûd ve İbn Cerîr, bu konudaki ihtilafın "mubah bîr ihtilaf olduğu kanaatini benimsemiştir. Çünkü ezanda İlk tekbirleri dörder dörder veya ikişer ikişer okumak, şehadetleri tekrarlamak veya bir defa okumak, kameti ezan gibi çifter çifter yapmak veya lafzı hariç teker teker yapmak, bunların hepsi caizdir."

Önemli Açıklama

Lafızların ezanda ikişer kez, kamette birer kez okunmasının hikmeti şu şekilde açıklanmıştır: Ezan uzaktaki kimselere yapılan bir duyurudur. Dolayısıyla onlara sesin iyice ulaşması için tekrarlanır. Kamet ise böyle değildir. Aksine kamet orada hazır bulunan kimseler için yapılır. Bu yüzden kametin aksine ezanın yüksek bir yerde okunması müstehaptır. Aynı şekilde kametin aksine ezanda sesin yükseltilmesi müstehap kabul edilmiştir. Yine aynı gerekçeyle ezanın ağır ağır ve dura dura okunması müstehap olurken kametin seri okunması müstehap görülmüştür. lafzı ise tekrarlanır. Çünkü kametin gayesi bundan ibarettir. Kanaatime göre bu İzah son derece açıktır.

4. Ezan Okumanın Fazileti

608- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ezan okunduğu zaman şeytan arkasını dönüp ezanı işitmeyeceği yere kadar kaçar. Bu esnada kapıldığı telaş yüzünden yellenir. Ezan bitince dönüp geri gelir. Namaz için kamet getirilince yine arkasını dönüp kaçar. Kamet bitince tekrar gelir ve kişi ile düşüncelerinin arasına girer. Ona hiç aklında olmayan konulara ilişkin 'şunu hatırla, bunu hatırla' diye vesvese verir. Nihayet insan, kaç rekat kıldığının farkında olmaz.[78][78]

Önemli Açıklama

Öyle anlaşılıyor ki, burada bahsi geçen şeytandan maksat İblis'tir. Nitekim ileride belirtileceği gibi bir çok sarihin sözü de bunu gösterir. Ancak burada şeytan türü de

---

[78][78] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1222, 1231, 1223, 3285.

kasdedÜmiş olabilir. Bir başka ifade ile, insan ve cinlerden oluşan bütün âsiler kasdedilmiş olabilir. Şu kadarı var ki, burada bunlardan maksat, sadece cin olan şeytanlardır.

Önemli Açıklama

(Ezanı işitmemek için) İlk etapta akla gelen manaya göre şeytan, bile bile sesli şekilde yellenmeye yönelmiştir. Ya kendi çıkardığı sesle meşgui olup ezan sesini bastırmak, ya da sefih kimselerin yaptığı gibi ezanı küçümsemek için bu şekilde yeîlenmiştir. Ancak şeytan, bile bile yellenmemiş de olabilir. Muhtemelen ezan sesini duyunca şiddetli bir korkuya kapılıp yellenmiş olabilir. Bir başka İhtimale göre ise, şeytan bile bile yeîlenmiştir. Böylece namaza uygun olan taharete, hades ile karşılık vermek İstemiştir.
Bu hadise dayanılarak, yüksek sesle ezan okunmasının müstehap olduğu sonucuna varılmıştır. Çünkü "ezanı işitmeyeceği yere kadar" sözü, şeytanın, ezanı duyamayacağı yere kadar kaçtığını gösteren açık bir ifadedir. Şeytanın ezan okununca nereye kadar kaçtığı hususu İse, İmam Müslim'in Câbir'den naklettiği şu hadiste geçen "Ravhâ'ya varıncaya kadar" ifadesiyle belirtilmiştir. A'meş, Ebu Süfyân kanalıyla Câbir'in Medine ile Ravhâ arasında 36 mil olduğunu belirttiğini nakletmiştir.
(kamet getirilince) Çoğunluğa göre bu hadiste geçen fiili kamet getirmek anlamına kullanılmıştır. Bu konuda Hattâbî şöyle demiştir: "Genel olarak insanlar, fiilinden sabah ezanında ifadesinin okunmasini anlar. Ancak onunla bu hadiste, kamet getirmek kasdedilmiştir." Doğrusunu en iyi Allah bilir.
(kişi ile düşüncelerinin arasına girer) Yani namaz kılan ile kalbi arasına girer. Bu konuda el-Bâcî şöyle demiştir: "Bu ifade şu manaya geür: Şeytan, kul ile namaza yönelme gayesi ve İhlası arasına girer."
(Ona hiç aklında olmayan konulara ilişkin) Yani namaza girmeden önce aklında olmayan şeylerle alakalı olarak vesvese verir. Nitekim İmam Müslim'in naklettiği bir rivayette "daha önce hatırında olmayan meselelere dair" şeklinde geçmektedir. Bundan dolayı Ebu Hanîfe, kendisine gelip gömdüğü bir hazineyi bulamadığı için dert yanan adama, namaz kılmasını ve namazında dünyalık bir konunun kendisine musallat olmaması için hassasiyet göstermesini telkin etmiştir. Adamcağız imamın söylediklerini yerine getirmiş ve bu sayede hazjneyi gömdüğü yeri hatırlamıştır.

Önemli Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: "Ezan okunduktan sonra camiden çıkan kimsenin azarlanmasının bu konuyla ilgisi vardır. Zira bununla camiden çıkan kimsenin ezanı işitince kaçan şeytana benzememesi hedeflenmiştir." Doğrusunu en iyi Allah bilir.

5. Yüksek Sesle Ezan Okumak

Ömer İbn Abdilaziz şöyle demiştir: "Name yapmadan doğru dürüst ezan oku! Yoksa müezzinlik makamını terk et![79][79]
609- Abdurrahman İbn Abdullah İbn Abdİrrahman İbn Ebî Sa'saa el-Ensârî el-Mâzinî babasından, Ebu Saîd el-Hudrî'nin ona şöyle haber verdiğini nakletmiştir:
"Senin koyunları ve çöİü sevdiğini biliyorum. Koyunlarının yanında olduğun zaman veya çölde bulunduğun an, namaz için ezan okuyup da ünlenirken , yüksek sesle oku! Çünkü müezzinin sesini duyan bütün cinler, insanlar ve her şey kıyamet günü onun için şahitlik edecektir." Ebu Saîd "Bu sözü Rasûlullah'tan saib işittim" demiştir.[80][80]

Açıklama

---

[79][79] Bu ifade lafız bakımından bizden ayrıl manasına gelir. Hadisin şerhine göre bu ifadeyi yukarıdaki şekilde tercüme etmeyi uygun gördük. Konuyla ilgili olarak bk. Kastalânî, İrşâd, II, 287. [Mütercim]
[80][80] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3296, 7548.

(Ömer İbn Abdilaziz şöyle demiştir) İbn Ebî Şeybe Ömer ve Saîd İbn Ebî Huseyn kanalıyla bu rivayeti senediyle birlikte şu şekilde nakletmiştir: "Müezzinin biri ezan okudu. Ancak ezanı nameli ve şarkı söyler gibi okudu. Bunun üzerine Ömer İbn Abdilaziz 'Name yapmadan ezan oku! Yoksa müezzinlik makamını terk et! dedi." Öyle anlaşılıyor ki, Ömer İbn Abdilaziz, name yüzünden müezzinin huşû'unu yitirmesinden endişe ettiği için böyle demiştir. Yoksa onun sesini yükseltmesini yasaklamamıştır.
(yüksek sesle oku) Bu ifade ezanın, ashâb-ı kiram arasında yerleştiğini gösterir. Çünkü Ebu Saîd ezan okumaktan bahsetmemiş, sadece karşısındakinin sesini yükseltmesini belirtmekle yetinmiştir. Râfiî bu hadisten yola çıkarak tek başına bulunan kimsenin namaz kıİmak istediği zaman ezan okumasının müs-tehap olduğu sonucuna varmıştır. Şafiî mezhebinde de tecih edilen görüş budur. Bu hüküm, ezanın namaz vaktinin bir gereği olduğu esasına dayanmaktadır.
Ezanın cemaati namaza çağırmak için din tarafından öngörüldüğünü belirtenler ise bu esasa dayanarak tek başına namaz kılacak kimsenin ezan okumasının müstehap olmadığını söylemişlerdir. Bazı âlimler ise, cemaatle namaz kılmayı hedefleyenler ile bunu hedefiemeyenler arasında ayrıma giderek hüküm vermişlerdir.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Müezzinin kendisine şahitlik edecek kimselerin artması için yüksek sesle ezan okuması müstehaptır.
2- Özellikle de fitne dönemlerinde hayvancılıkla uğraşma ve çöl hayatı yaşama sevgisi selef-i sâlihîn amellerinden biridir.
3- Çöl hayatı sürmek, bedevilerle birlikte olmak, onlarla aynı şartları paylaşmak, katılığa yol açmayacağından emin olmak ve bilgi sahibi olmak şartıyla caizdir.
4- Çölde dahi olsa, hiç kimsenin kendisiyle birlikte namaz kılmaya gelme ihtimali bulunmasa bile tek basma olan kimsenin ezan okuması menduptur. Çünkü böylece her ne kadar namaz kılacak kimseleri çağıramasa da, diğer varlıkların kendisine şahitlik etmesini sağlamış olur.

6. Ezanın Canı Koruması

610- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber bizi bir kavimle savaşa götürdüğü zaman sabah oluncaya kadar beklerdi. Sonra bakardı, eğer ezan sesi duyarsa o kimselere hücum etmekten geri dururdu. Ezan sesi duymazsa, onlara karşı hücuma geçerdi.
(Bir defasında) Hayber'e doğru harekete geçtik. Gece vakti buraya geldik. Sabah olunca Allah Resulü ezan sesi duymadı. Bunun üzerine atına bindi, ben de Ebu Talha'nm terkine bindim. Bu esnada ayaklarım Allah Resûlü'ün ayaklarına değiyordu.
Hayberliler kazma ve kürekleriyle karşımda çıktılar. Rasûlullah'ı görünce 'Muhammedi Allah'a and olsun ki, Muhammed ve ordusu geldi! dediler.
Allah Resulü Allahu Ekber, Allahu Ekber, Hayber harab oldu (veya olsun). Biz bir kavmin yurduna girdik mi, uyarılan kimselerin sabahı ne kötü olur1 buyurdu."
Hattâbî şöyle demiştir: "Bu hadis göstermektedir ki, ezan, İslâm'ın sembolüdür. Asla terk edilemez. Eğer bir bölge halkı hep birlikte ezan okumayı terk ederse, devlet başkanı onlarla savaşır." Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu görüş âlimlerin bir kısmına aittir. Şafiî mezhebindeki farklı görüşlerden biri de bu doğrultudadır. İbn Abdilber tuhaf bir beyanda bulunarak şöyle demiştir: "Bu konuda herhangi bir ihtilaf bilmiyorum. Ashabımıza göre ezandaki şehadeti söyleyenlerin Müslüman olduğuna karar verilir."

7. Ezanı İşiten Kimse Ne Söyler?

611- Ebu Saîd el-Hudrî Hz. Peygamber'in salahı: aleyhi ve seitır: şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ezam işittiğiniz zaman, müezzinin söylediklerini tekrarlayın!"
612- îsa İbn Talha bir gün Muâviye'nin ezan okunurken kadar tekrar ettiğini işittiğini

nakletmiştir.[81[81]]

613- Yahya'dan şöyle nakledilmiştir:

"Kardeşlerimizden biri İsa'nın şöyle dediğini nakletmiştir: Müezzin dediği zaman dedi. Sonra Peygamberiniz'den bu şekilde işittik' dedi."

Açıklama

(Ezanı işittiğiniz zaman) Bu hadisin zahirinden, ezanı işitenlerin bu şekilde karşılık vermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Mesela mükellef, bir vakitte müezzini minarede görse ve onun ezan okuduğunu anlasa ama uzakta olduğu için veya sağır olduğundan dolayı onun sesini duymasa, dinî bir vecibe olarak söylediklerini tekrar etmesi gerekmez. "Şerhu1l-Mühezzeb"de Nevevî böyle demiştir.

(Söylediklerini) Bu hadisin zahirinden, kişinin müezzinin söylediği bütün kelimeleri aynen tekrar etmesi gerektiği anlaşılır. Ancak Hz. Ömer hadisi ile biraz sonra Muaviye'den nakledilen hadis, ifadelerinin bunun dışında kaldığını gösterir. Buna göre kişi, bu lafızları duyduğu zaman bunları tekrarlamak yerine der. İbn Huzeyme bu hadisten bu sonuca varmıştır. Nitekim çoğunluk nezdinde meşhur olan görüş de budur.

Bu konuda Tîbî şöyle demiştir: "Hayyaleteyn yönünü ve iç dünyanı hemen Cenab-ı Hakk'a çevir ki âhirette nimete kavuşasm anlamına gelir. Bu yüzden kişinin 'Bu büyük bir iştir. Zayıf olmam hasebiyle tek başıma bunu başaramam. Ancak gücü ve kuvvetiyle Hak Teâlâ beni muvaffak kılarsa başarabilirim1 demesi uygun hale geldi."

8. Ezan Duası

614- Câbir İbn Abdullah Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Her kim ezam işitince Bu tam çağrının ve kılınacak namazın Rabbi ey Ulu Allahım! Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver! Onu vaad ettiğin tnakam-ı mahmûda eriştir1 şeklinde dua ederse kıyamet günü ona şefaat etmem helal olur.[82[82]]

Açıklama

(Ezan Duası) Bu ifade ezan bitince okunacak dua anlamına gelir. (Bu tam çağrının) Buradaki çağrıdan maksat tevhid davetidir.

(vesileyi) Vesile, büyük birine yaklaşma yolunu ifade eder. Yüksek mertebeler için de kullanılır. Nitekim İmam Müslim'in Abdullah İbn Amr'dan naklettiği şu hadiste bu şekilde geçmektedir: "Vesile, cennetteki bir mertebenin adıdır. Allah'ın kullarından sadece biri oraya erişebilir."

(fazileti) Burada fazilet, diğer kulların üzerinde bulunan bir mertebeyi ifade eder. Ancak başka bir mertebeyi de ifade edebilir veya vesilenin açıklaması olabilir.

(mabm-ı mahmûda) Makam-ı mahmûd, kendisinde bulunan kişinin övüldüğü makama denir. Makam-ı mahmûd, Övülmeyi gerektiren her türlü güzellik için kullanılan genel bir kavramdır. Bu konuda İbnu'l-Cevzî şöyle demiştir: "Çoğunluğa göre, makam-ı mahmûddan maksat, şefaattir."

9. Ezan Okumak İçin Kura Çekmek

Anlatıldığına göre, ezan okumak için orada bulunanlar aralarında tartışmışlardır. Bunun üzerine Sa'd ezanı kimin okuyacağını belirlemek için aralarında kura çekmişti.

645- Ebu Hureyre Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "İnsanlar ezan okumanın ve ilk safta namaz kılmanın faziletini bilselerdi ve bu ikisinin kura çekmekten başka yolunun olmadığın anlasalardı elbette aralarında kura çekerlerdi. Namazlara erken gitmenin faziletini bir bilselerdi erken gitmek için birbirleriyle yarışırlardı. Yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmadaki sevabı bir idrak etselerdi, emekleyerek ve sürünerek bile

---

81[81] Hadisin geçtiği diğer yerler: 613, 91

82[82] 165 Hadisin geçtiği diğer yer: 4719.

olsa camiye gelirlerdi.[83][83]

Açıklama

(Anlatıldığına göre, ezan okumak için orada bulunanlar aralarında tartışmışlardı.) Bu rivayeti Saîd İbn Mansûr ve Beyhakî, Ebu Ubeyde kanalıyla Hişam İbn Abdullah İbn Şîbrime'den şu şekilde tahriç etmişlerdir: "Kâdisiyye'de müslü-manlar ezani kimin okuyacağı hususunda tartıştılar. Sonunda Sa'd Ibn Ebî Vakkâs'ın hükmüne müracat ettiler. O da, aralarında kura çekti." Bu rivayet munkatı'dır. Taberî ile Seyf İbn Ömer "el-Futûh" adlı eserinde bu rivayeti senediyle birlikte şu şekilde zikretmiştir: Hişâm "Kâdisiye'yi günün başlarında fethettik. Kayıplarımızı araştırırken müezzinin yaralandığını gördük" dedikten sonra yukarıdaki ifadeleri sarfedip şunları ilave etmiştir: "Kura tartışanlardan birine çıktı. O da, ezan okudu."

Önemli Açıklama

Kâdisiye Irak'ta bir yerin adıdır. Burada Müslümanlar ile İranlılar arasında bir savaş meydana gelmiştir. Söz konusu savaş, Hz. Ömer'in hilafeti döneminde hicretin 15. yılında yapılmıştı. Bu seferde İslâm ordusunun komutanı, Sa'd İbn Ebî Vakkâs idi.
{Namazlara erken gitmenin) namaza erken gitmek anlamına gelir. Bu konuda Herevî şunları demiştir: "Halil ve diğerleri bunu zahirine göre anlamıştır." Bundan dolayı bu ifadeden, öğle namazı vaktinin başlarında namaza gitmenin kastedildiğini ileri sürmüşlerdir. Çünkü kökünden türetilmiştir. da, gün ortasındaki şiddetli sıcağa denir. Bu vakit de, öğle namazının girdiği zamandır. İleri de üzere İmam Buhârî de bu görüşe meyletmiştir.

10. Ezan Okunurken Konuşmak

Süleyman İbn Surad ezan okurken konuşmuştur.
Hasan-i Basrî ise "müezzinin ezan okurken veya kamet getirirken gülmesinin bir sakıncası yoktur" demiştir.
616- Abdullah İbn el-Hâris'ten şöyle nakledilmiştir:
"Ibn Abbâs yağmur yüzünden yolların çamur olduğu bir günde bize hutbe okudu. Müezzin ezan okurken gelince, İbn Abbâs ona (Namazı evlerinizde kılın!)" diye seslenmesini emretti. Orada bulunanlar hayretle birbirlerine baktılar. Bunun üzerine İbn Abbâs 'Benden daha hayırlı biri [84][84] böyle yapmıştı. Çünkü Cuma namazı azimettir' dedi.

Açıklama

(Ezan Okunurken Konuşmak) Bu ifade, ezan okunurken ezanın lafızları dı-;ında başka sözler sarfetmek manasına gelir. Ibnu'l-Münzir Urve, Atâ, Hasan-ı 3asrî ve Katâde'den bunun her hal-ü kârda caiz olduğunu nakletmiştir. Ahmed bn Hanbel de bu görüştedir. Nehâî, İbn Şîrîn ve Evzâî'den ise bunun mekruh olduğu görüşünü nakletmiştir. İmam Mâlik ile Şafiî'nin görüşü de buna delalet etmektedir. İshak İbn Rahuyen'in ise namaza dair bir mesele olması dışında îonuşmayı mekruh kabul ettiği aktarılmıştır.

11. Vaktin Girdiğini Kendisine Bildirecek Birinin Olması Şartıyla Âmânın (Görme Özürlünün) Ezan Okuması

617- Salim İbn Abdullah babası kanalıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

---

[83][83] Hadisin geçtiği diğer yerler: 654, 721, 2689.

[84][84] İbn Abbâs benden daha hayırlı biri ifadesiyle Hz. Peygamber'İ s^i mektedir. Bk. Kastalânî, İrşâd, II, 295. [Mütercim]

"Genellikle Bilâl, geceleyin ezan okur, O zamana kadar yiyip için! İbn Ümmi Rektum ezan okuyunca ise yemeye içmeye son verini" İbn Ümmi Mektûm âmâ iriydi. Kendisine "sabahladın, sabahladın" denilinceye kadar ezan okumazdı.85[85]

Açıklama

(Bilâl, geceleyin ezan okur) Bu ifade, Bilâl'in bu şekilde ezan okumayı âdet edindiğini gösterir.
(sabahladın, sabahladın) Bu ifade, sabaha çıktın manasına gelir. Hadisten Çıkarılan Sonuçlar
1- Fecir doğmadan önce ezan okunabilir. İleride bu tekrar ele alınacaktır.
2- Bir ezandan bir müddet sonra başka bir ezanın okunması müstehaptır.
3- Bir cami için iki müezzin bulundurulabilir.
4- Âmâ kimse namaz vaktinin girmesi konusunda gören kimseye tabî olabilir.
5- Haber-i vâhid ile amel edilir.
6- Fecirden sonraki kısım İçin gündüz denebilir.
7- Fecrin doğmasından şüphe ediliyorsa, sahurda yeme içmeye devam edilir. Çünkü aslolan gecenin devam etmesidir. Ancak bu konuda İmam Mâlik muhalefet ederek, bu şekilde davranan ve sahur vaktini geçiren kimselerin oruçlarını kaza etmesine hükmetmiştir.
8- Rivayet hususunda ravi biliniyorsa, görünmediği durumlarda onun sesine itimad edilir. Şu'be kişinin İnsanların seslerini birbirine benzeteceğini ileri sürerek bu görüşe muhalefet etmiştir.
9- Birini tanıtırken o kişinin özellikleri arasında bulunan bunaklık vs. gibi sıfatlarından bahsedilebilir.
10- Kişinin annesiyle tanınması meşhur olmuş ve onu tanıtmak için buna ihtiyaç duyuluyorsa kişi annesine nispet edilebilir.

12. Fecirden Sonra Ezan Okumak

618- Abdullah Ibn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hafsa'nın bana bildirdiğine göre gün ağarmaya başladığı sırada müezzin sabah ezanını okumak için hazırlanınca, Hz. Peygamber silâhı: sabah namazının farzından önce iki kısa rekat sünnet kılardı.86[86]
619- Hz. Aişe'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü salah namazı vaktinde ezan ile kamet arasında iki kısa rekat namaz kılardı.87[87]
620- Abdullah İbn Ömer Hz. Peygamber'in şöyle buyurluğunu nakletmiştir: gece ezan okur, O vakit yiyip için. İbn Ümmi Rektum ezan okuyunca ise yemeye içmeye son verin."

Açıklama

(sabah ezanını okumak için hazırlanınca) İbn Battal ve diğerleri bu ifadeyi u şekilde izah etmiştir: ibaresi, vaktin başlangıcında ezan okumak için müezzin yukarı çıkmaya hazır oldu, yani fecrin doğuşunu gözler oldu manasına gelir. Ancak onun bu izahı eleştirilmiştir. Zira bu manadan, Hz. Peygamber'in ancak müezzin bu şekilde davranınca namaz kıldığı anlaşılır. Çünkü şart, bunu gerektirmektedir. Oysa hakikat böyle değildir. Hz. Peygamber her zaman sabah namazının sünnetini kılmaya devam etmiştir. Gerçek şu ki, fiilinin muharref halidir. Nitekim İmam Buharı, "Öğle Namazından Sonra İki Rekat Kılmak" başlığı altında Eyyub kanalıyla Nâfi'den "Ezan okunup fecir doğunca..." şeklinde nakletmiştir.

85[85] Hadisin geçtiği diğer yerler: 620, 623, 2656, 7248.

86[86] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1173, 1181.
87[87] Hadisin geçtiği diğer yer: 1159.

13. Fecirden Önce Ezan Okunması

621- Abdullah İbn Mes'ûd Hz. Peygamber'in saiiaiühu aleyhi ve paüem şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Birinizi (veya sizden birinizi) Bilâtin okuduğu ezan sahur yapmaktan alt koymasın. Çünkü o, gece vakti ezan okur. Bu ezanla, geceyi ihya edenleri sahur yemeği için uyarır, uyuyanları da sahura kaldırır."
Bunları ifade ederken bu ezanın, fecrin veya sabahın ezanı olduğunu söylemedi. Bu arada parmakları iie bir şeylere işaret etti. Parmağını yukarı kaldırıp sonra aşağı indirdi. Hadisin ravilerinden Züheyr ise: "İki şehadet parmağı (şehadet parmağı ile yanındaki orta parmak) ile işaret ederken İkisini üst üste getirip sağma ve soluna doğru uzattı. (Hadis ayrıca 1919 nolu hadiste de geçmektedir)" demiştir.
622-623- Hz. Aişe, Nâfi1 ve İbn Ömer'den Hz. Peygamber'in bu şekilde buyurduğu nakledilmiştir. Diğer bir senedle Abdullah İbn Ömer Kasım İbn Muhammed'den o da Hz. Âişe'den Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bilâl, geceleyin ezan okur. O vakit, yiyip için. ibn Ummi Mektûm ezan okuyunce İse yeme içmeye son verin.[88][88]

Açıklama

(Fecirden Önce Ezan Okunması) Bu başlık fecirden önce ezan okumanın dinî bir temeli olup olmadığını tespit için konulmuştur. Eğer fecirden önce ezan okumak dinî bir temele dayanıyorsa fecirden sonra ezan okumaya gerek var mıdır yok mudur, bu mesele tartışmalıdır. Cumhura göre her halükârda fecirden sonra ezan okumak dinin öngördüğü bir uygulamadır. Bu konuda Sevrî, Ebu Hanîfe ve Muhammed farklı düşünmüştür. İmam Mâlik, Şafiî, Ahmed ve onlara tabî olan âlimlere göre ise, mutlak olarak fecirden önce okunan ezanla iktifa edilir.

14. Ezan İle Kamet Arasında Ne Kadar Süre Olmalı Ve Kameti Bekleyenin Hükmü

624- Abdullah İbn Muğaffel el-Müzenî Hz. Peygamber'in üç defa tekrarlayarak şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ezan ile kamet arasında dileyenler nafile namaz kılabilir.[89][89]
625- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Müezzin ezan okuduğu zaman ashabın ileri gelenleri mescidin sütunlarına karşı namaz kılmak üzere yarışırcasına harekete geçerdi. Onlar bu halde, akşam namazının farzından önce iki rekat sünnet kılarlarken Allah Resulü namaz kıldırmak üzere evinden çıkıp gelirdi. Ezan ile kamet arasında uzun zaman geçmezdi." Osman İbn Cebele ile Ebu Dâvûd, Şu'be'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Ezan ile kamet arasında az bir zaman olurdu."

Açıklama

(Ezan ile kamet arasında ne kadarlık bir zaman olur): İbn Battal bu konuda şöyle der: Sadece vaktin girmesi ve cemaatin toplanması için gerekli vaktin geçmesi için beklenir. Ezan ile kamet arasında nafile namaz kılma konusunda âlimlerin farklı görüşleri yoktur. Ancak ileride ele alacağımız gibi akşam ezanından sonra ve kametten önce kılınacak nafile konusunda farklı yorumlar yapılmıştır.
nafile namaz) Buradaki namaz lafzı, namaz vakti anlamına gelebileceği gibi nafile namaz anlamına da gelir. kelimesinin çoğulu olup Mescid-i Nebevî'deki sütunlar için kullanılmıştır. Ashabın yarışırcasına onlara doğru hareket etmeleri, onları önlerinden geçecek kimseler için sütre olarak kullanma gayelerinden kaynaklanmıştır. Çünkü herkes ilk İki rekat sünneti tek başına kılıyordu.
(Bu halde): Kurtubî ve diğerleri şöyle demiştir: "Enes hadisinin zahirinden akşam namazının vakti girdikten sonra farzdan önce iki rekat namaz kılmayı Hz. Peygamber'in

---

[88][88] Hadisin geçtiği diğer yer: 1919.

[89][89] Hadisin geçtiği diğer yer: 627.

senem onayladığı anlaşılmaktadır. Ashâb-ı kiram bununla amel etmiş, hatta bu konuda birbirleriyle yarışır hale gelmiştir. Bu durum, bu namazın müstehap olduğunu göstermektedir. Bunun dayandığı delil ise, Hz. Peygamber'in "Her ezan ile kamet arasında kılınacak bir nafile namaz vardır" hadisidir. Kendisinin bu namazı kılmaması bunun müstehap olmadığı anlamına gelmez. Aksine bunun, revatıb sünnet olmadığı anlamına gelir." Nitekim Ahmed İbn Hanbel, İshak İbn (Râhûye) ile ashâb-ı hadis bu görüşü benimsemiştir.
İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber döneminde birinin bu namazı kıldığını görmedim." Hulefa-i Raşidin ve bir grup sahabenin bu namazı kılmadığı nakledilmiştir. İmam Mâlik ile Şafiî bu görüşü benimsemiştir. Ancak İmam Mâlik bir diğer görüşünde bunun müstehap olduğunu söylemiştir. Şafiîlerin başka bir açıklaması daha vardır. İmam Nevevî ve ona tabî olanlar bu görüşü tercih etmişlerdir. Bu konuda İmam Nevevî, Müslim Şerhinde şöyle demiştir: "Bazıları bu iki rekat namazı kılmanın, akşam namazını vaktin başladığı ilk anlarda kılmaya engel olacağı iddiasının asılsız bir iddia ve sünnete aykırı bir görüş olduğunu söylemiştir. Şahsen şöyle düşünmekteyim: Bu konudaki delillerin toplamı, bu namazın sabah namazının sünnetinde olduğu gibi kısa olarak kılınmasının müstehap olduğunu gösterir." Akşam namazının farzından önce bu iki rekat namazı kılmanın hikmeti olarak duanın kabul edilmesini ummak gösterilmiştir. Çünkü ezan ile kamet arasında yapılan dua, geri çevrilmez. Vakit değerli oldukça onda ibadet etmek de daha sevap olur.

15. Kameti Beklemek

626- Hz. Aîşe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber müezzin sabah ezanını bitirince fecir aydınlandıktan sonra farzdan evvel kalkar, kısa olarak iki rekat namaz kılardı. Sonra müezzin kamet okumak için gelinceye kadar sağ tarafının üstüne yatardı.[90][90]
Bu hadisten şu sonuç çıkarılmıştır: Camiye yarışırcasına gitmenin teşvik edildiği hadisler, evi camiden uzakta olan kimseler hakkında geçerlidir. Evinde iken kameti duyan kimseler ise namaza hazır oldukları sürece, camide namazı beklemiş gibi sevap alırlar.

16. Ezan İle Kamet Arasında Dileyen Nafile Namaz Kılabilir

627- Abdullah İbn Mugaffal Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Her ezan ite kamet arasında bir namaz vardır. Her ezan ile kamet arasında bir namaz vardır. Her ezan ile kamet arasında bir namaz vardır." Ravi der ki: Üçüncüde 'Dileyen kimse İçin' buyurdu.

Açıklama

(Ezan ile Kamet Arasında Dileyen Nafile Namaz Kılabilir) Bu hadisten çıkan sonuçlar bir önceki başlık altında anlatıldı. Burada hadis için bu başlık tercih edildi. Çünkü hadiste konu başlığı ile uyum halinde olan bir takım bilgiler vardır.

17. Seferde Bir Müezzin Ezan Okusun Diyenlerin Görüşü

628- Mâlik İbn Huveyrs'ten şöyle nakledilmiştir:
Kabilemden bir grup insanla birlikte Hz. Peygamberin yanma geldim.Yirmi gün yanında kaldım. Çok merhametli ve yumuşak kalpli biriydi. Ailelerimize olan özlemimizi fark edince bize 'Geri dönün, onların yanında olun, onlara dinlerini öğretin ve namaz kıim. Namaz vakti girince biriniz ezan okusun, en büyüğünüz de namaz kıldırsın' buyurdu.[91][91]

Açıklama

---

[90][90] Hadisin geçtiği diğer yerler: 994, 1123, 1160, 1170, 6310.

[91][91] Hadisin geçtiği diğer yerler: 630, 631, 658, 685, 819, 2848, 6008, 7246.

(Seferde Bir Müezzin Ezan Okusun Diyenlerin Görüşü) Öyle anlaşılıyor ki, İmam Buhârî bu başlık ile Abdürrezzak İbn Hemmâm'ın sahih senetle naklettiği şu hadise işaret etmektedir: "îbn Ömer, sefer sırasında sabah namazı İçin ezan okuyup kamet getirirdi." İmam Buhârî bu başlığı kullanmak suretiyle, hazar ile -seferin bir farkının olmadığını belirtmiştir. Bu konuda zikredilen hadisten ilk etapta akla gelen manaya göre, sefer sırasında okunan ezan tekrarlanmaz. Çünkü bu rivayette sabah namazı ile diğer namazlar birbirinden ayırt edilmemiştir. Buna göre "Seferde Bir Müezzin" demenin bir anlamı kalmaz. Çünkü hazarda da ancak bir müezzin vardır. Evlerin uzak olduğu durumlarda birden fazla müezzine İhtiyaç duyulursa anlarda her müezzin bir yöne doğru ezan okur. Ancak hep birlikte ezan okumazlar.
Denildiğine göre ilk kez hep birlikte ezan okumayı Emeviler başlatmıştır. İmam Şafiî "el-Ümm" adlı eserinde şöyle demiştir: "Müezzinlerin hep beraber ezan okumalarından çok, bir müezzinin diğeri bitirdikten sonra ezan okuması daha çok hoşuma gider. Ancak cami büyükse bir vakit içinde caminin her bir köşesinde bir müezzinin kendi cihetindekilere namaz vaktini duyurmak için ezan okumasında bîr sakınca yoktur."

18. Cemaat Halinde Yolculuk, Arafat Ve Müzdelife De Ezan Ve Kamet İle Soğuk Ve Yağmurlu Gecelerde Müezzinin Namazlar Bulunduğunuz Yerde Kılınsın Şeklinde Ezan Okuması

629- Ebu Zerr'den şöyle nakledilmiştir: "Bir seferde Hz. Peygamber İle birlikte İdik. Müezzin ezan okumak istedi. Allah Resulü ona 'Serinlik düşünceye kadar bekle' dedi. Bir müddet sonra müezzin tekrar ezan okumak istedi. Allah Resulü yine ona 'Serinlik düşünceye kadar bekle' dedi. Aradan biraz zaman geçtikten sonra müezzin tekrar ezan okumak istedi. Allah Resulü yine ona 'Serinlik düşünceye kadar, tepelerin gölgesi kendi yükseklikleri boyuna varıncaya kadar bekle!' dedi ve şöyle buyurdu: Zira havanın sıcak olması cehennemin kaynamasından ileri gelir."
630- Mâlik İbn Huveyris'ten şöyle nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber'e sefere çıkmak isteyen iki adam geldi. Allah Resulü onlara Yola çıkınca ezan okuyun, sonra kamet getirin ve büyüğünüz imamlık yapsın' diye tavsiyede bulundu.
631- Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in yanına geldik. O esnada yaşlan birbirine yakın gençlerdik. Yanında yirmi gün yirmi gece kaldık. Allah Resulü çok merhametli ve yumuşak kalpli biriydi. Ailelerimizi özlediğimizi anlayınca geride bıraktıklarımız hakkında bize soru sordu. Biz de cevapladık. Sonra Ailelerinizin yanma dönün. Onlar arasında yaşayın, onlara dinlerini öğretip (Allah'ın emirlerini) emredin, (Ravi der ki: Bu emirlerin ne olduğunu söylemişti, fakat ben unuttum.) beni nasıl namaz kılarken gördüyseniz öylece namaz kılın, namaz vakti gelince sizin için biriniz ezan okusun ve en büyüğünüz namaz kıldırsın, buyurdu."

Açıklama

(Cemaat halinde} İmam Buhârî'nin sıraladığı hadislerden cemaat halinde iken ezan okunması gerektiği sonucu çıkıyor. Ancak bu rivayetlerde, tek başına namaz kılan kimselerin ezan okumasına mani bir durum söz konusu değildir. Abdurrezzak, sahih bir senetle İbn Ömer'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Ezan bir ordu veya emiri bulunan bir kervan için okunur. Böylesi durumlarda namaz için toplanılması maksadıyla ezan okunur. Diğer topluluklarda ise sadece kamet gerekir." Buna benzer bir görüş de İmam Mâlik'ten nakledilmiştir. Diğer üç imamla Süfyan es-Sevrî ve daha başkaları herkesin ezan okumasının dine uygun olduğunu söylemişlerdir.
(Kamet) Her halükârda kametin din tarafından öngörüldüğü konusunda İhtilaf yoktur.
632- Nâfi"den şöyle nakledilmiştir: "İbn Ömer Dacnân'da soğuk bir gecede ezan okudu. Sonra 'Bulunduğunuz yerde namaz kılın' diye seslendi. Sonra Hz. Peygamber'in müezzine ezan okumasını ve peşi sıra şöyle demesini emrettiğini bildirdi: Seferde iken, soğuk ve yağışlı gecelerde, bulunduğunuz yerde namaz kılın.[92][92]

---

[92][92] Hadisin geçtiği diğer yer: 666.

633- Avn İbn Ebî Cuhayfe babasından şöyle nakletmiştîr: "Allah Resûlü'nü Abtah'ta gördüm. Bilâl yanına gelip namaz için ezan okudu. Sonra bir mızrak alıp Abtah'ta Hz. Peygamber'in önüne dikti. Sonra da kamet getirdi."

Açıklama

(soğuk ue yağişlı gecelerde) Bu rivayet, Ebu Avâne'nin "Sahfh"inde "soğuk veya yağmurlu ya da rüzgarlı" şeklinde geçmektedir. Bu rivayet göstermektedir ki, her üç durum da, cemaate gelmemek için bir mazeret olarak kabul edilmiştir, ibn Battal bu konuda icma olduğunu nakletmiştir. Ancak Şafiiler nezdinde meşhur olan görüşe göre, rüzgar sadece geceleri bir mazeret olarak kabul edilir. Hadisin zahirine göre de, bu üç durum ancak geceleri mazeret olabilir.
(Seferde iken) Bu ifadeden öyle anlaşılıyor ki, bu durum sefere özgüdür. (Abtah) Mekke dışında bilinen bir yerin adıdır.

19. Müezzin Ezan Okurken Ağzını Sağa Sola Eğebilir Mi? Ezan Okurken Sağa Sola Dönebilir Mi?

Anlatıldığına göre Bilâl ezan okurken parmaklarını kulağına koyarmış. İbn Ömer ise kulağına koymazdı. İbrahim ise şöyle demiştir: "Abdestsİz olarak ezan okumada bir sakınca yoktur." Atâ da şunları demiştir: "Abdest haktır ve sünnettir."
Hz. Âişe ise şöyle demiştir: "Hz. Peygamber her halinde Allah'ı anardı."
634- Avn İbn Ebî Cuhayfe babasının Bilâl'ı ezan okurken gördüğünü, ağzını sağa sola büktüğüne şahit olduğunu nakletmiştir.

Açıklama

(ağzını sağa sola büktüğünü) İmam Buharı bu şekilde muhtasar olarak riayeti nakletti. İmam Müslim ise Vekî' ve Süfyân kanalıyla bu rivayeti şu şekilde nakletmiştir: Büâl'in ağzını takip etmeye başladım. Sağa sola çeviriyordu. Bu jsnada diyordu.[93][93] Bu hadiste, ezan okurken ağa sola dönmek takyit edilmiştir. Buna göre hayyaleteyn (haya alassalah ve ıaya ale'l-felah) okunurken sağa sola dönülür. İbn Huzeyme bu hadis için şu taşlığı uygun görmüştür: "Müezzinin Derken 'üm Bedeniyle Değil de Sadece Ağzı ile Sağa Sola Dönmesi" Daha sonra da iöyle demiştir: "Ağız İle sağa sola dönmek ancak başın sağa sola çevrilmesi ile fnümkündür."
İbn Dakîku'l-'îyd şöyle demiştir: "Bu hadisde müezzinin hayyaleteynİ okurken etrafındakilere ezanı işittirmek gayesiyle döneceğine bir delil vardır."
Tirmizî İse şöyle demiştir: "İlim ehli, ezan okurken müezzinin parmaklarını adaklarına koymasının müstehap olduğu kanaatindedir."

20. Kişinin Cemaat Namazını Kaçırdık Demesi

İbn Şîrîn kişinin "namaz geçti" demesinden hoşlanmazdı. O şöyle demiştir: Bunun yerine "namaza yetişemedik desin." Ancak Hz. Peygamber'in sözü daha doğrudur.
635- Abdullah İbn Ebî Katâde babasından şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamberle ve namaz kılarken birilerinin patırtıları duyuldu. Allah Resulü namazı bitirince onlara 'Sizin neyiniz vardı?' diye çıkıştı. Onlar da 'Namaza yetişmek için acele etmiştik' diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Namaza gelince vakur biçimde gelin. Yetiştiklerinizi küm, yetişemediklerinizi tamamlayın!"

Açıklama

(Kişinin cemaat namazını kaçırdık demesi) Yani bu sözün hükmü nedir? Mekruh mudur, değil midir? Bu başlık bunu araştırmak için konulmuştur.

---

[93][93] Müslim, "es-Salât" 249. [Mütercim]

(birilerinin patırtıları) insanların hareket ederken çıkardıkları gürültüye denir. Hadisin bu bölümü, namaz kılan kimsenin yeni meydana gelen bir olaya zihninin meyletmesinin namazını bozmayacağına delil olarak getirilmiştir.

21. Namaza Koşarak Gidilmez. Vakur Biçimde Gidilir

"Yetiştiğiniz kadarım kthmz! Yetişemediklerinizi ise, sonra tamamlayınız!" Ebu Katâde bunu Hz. Peygamberin sözü olarak nakletmiştir.
636- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kameti duyduğunuz vakit namaza gidiniz! Giderken vakur biçimde yürüyünüz. Acele etmeyiniz! Yetiştiğiniz kadarını kılınız, yetişemediklerinizi ise sonra tamamlayınız! [94][94]

Açıklama

Hadisteki emrin hikmeti İmam Müslim'in Alâ ve babası kanalıyla naklettiği hadisteki ilave bilgide mevcuttur. İmam Müslim bu başlık altında zikredilen hadisin benzerini zikrettikten sonra söz konusu rivayetin sonunda şu bir ilaveye de yer verir: "Sizden biri namaza yöneldiği zaman, artık o namaz kılıyor demektir."
Yani namaz kılıyor hükmündedir. O halde, namaz kılanın riayet etmesi gereken şeylere riayet etmesi, onun sakınması gereken şeylerden de sakınması gerekir.
(vakur biçimde) Kadı Iyâz ve Kurtubî şöyle demiştir: "Hadiste geçen aynı anlama gelir. kelimesine tekit için getirilmiştir.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Namazın bir bölümüne yetişen, cemaat sevabına nail olur. Çünkü Hz. Peygamber ve "Yetiştiğiniz kadarını kılın" buyurmuştur. Bu konuda namazın az bir bölümü ile çok bölümü arasında ayırım gözetmemiştir. Cumhurun görüşü bu doğrultudadır. Daha önce geçen hadise binaen, bir rekata yetişmeyen kimselerin cemaat sevabı alamayacağı da söylenmiştir. Söz konusu hadis şöyledir: "Kim bir rekata yetişmişse, namaza yetişmiş demektir." Bir de, bu meseleyi Cuma namazına kıyas etmişlerdir. Ancak buna gerekli cevabı, yerinde yani vakitler bahsinde verdik. Cuma konusunda ise bu namaza ilişkin özel bir hadîs vardır.
2- Namaza imamın bulunduğu yerden başlamak müstehaptır. Bu konuda buradaki hadisten daha açık bir rivayet vardır. Söz konusu rivayeti İbn Ebî Şeybe şu şekilde merfu olarak tahriç etmiştir: "Beni rükû ederken veya ayakta iken ya da secde halinde yakalayan kimse, benimle birlikte bulunduğum hale riayet etsin."

22. Kamet Getirilirken İmamı Gören Cemaat Ne Zaman Ayağa Kalkar?

637- Abdullah İbn Ebî Katâde babası kanalıyla Allah Resûlü'nünü sa şöyle buyurduğunu nakletmiştir: 'Kamet getirildiği zaman hemen ayağa kalkmayın, benim ayağa kalktığımı görünce kalkınız.[95][95]

Açıklama

(beni görünce ayağa kalkınız) Bu ifade "ben çıkıp gelinceye" kadar anlamına gelir. İmam Mâlik Muuatta' adlı eserinde şöyle demiştir: "Kamet getirildiği zaman cemaatin ne zaman ayağa kalkacakları konusunda belli başlı bir hadis işitmedim. Ancak kanaatime göre bu mesele, insanların takatine bağlıdır. Kimileri ağır, kimileri seri hareket eder." Âlimlerin çoğunluğuna göre imamın camide olduğu durumlarda cemaat, ancak kamet bittikten sonra ayağa kalkar. Rivayete göre Enes, müezzin dediği zaman ayağa kalkardı. Bu

---

[94][94] Hadisin geçtiği diğer yer: 908.

[95][95] Hadisin geçtiği diğer yerler: 638, 909.

rivayeti Ibn MünzİR ve diğerleri nakletmiştir. Saîd Ibnu'l-Müseyyeb'in ise şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Müezzin dediği zaman, ayağa kalkmak farz olur. dediği zaman, saflar düzeltilir. dediği zaman ise, imam tekbir alıp namaza başlar." Eğer imam camide değilse, çoğunluğa göre cemaat, imamı görünceye kadar bekler. Konu başlığı altında zikredilen hadis bu görüşte olanla-rm delilidir. Bu hadise göre imam evinde iken ezan okunup kamet getirilebilir. Tabi imamın ezanı duyması ve daha önceden buna müsaade etmesi şartı aranır. Kurtubî bu konuda şöyle demiştir: "Hadisin zahirinden anlaşılan manaya göre, Allah Resulü evinden çıkmadan önce kamet getirilmiştir, Ancak bu durum Câbir İbn Semura'dan nakledilen şu hadis ile çelişmektedir: "Bilâl, Hz. Peygamber evinden çıkıncaya kadar kamet getirmezdi." Bu hadisi İmam Müslim nakletmiştir. Söz konusu çelişki şu şekilde giderilir: Bilâl, Hz. Peygamberin evden çıkmasını gözetirdi. Bu yüzden başkalarından önce onu görür ve kamete başlardı. Cemaat de Hz. Peygamber'i görünce ayağa kalkardı. Allah Resulü cemaat saflarını düzeltmeden namaza başlamazdı."

23. Namaza Aceleci Bir Şekilde Yönelinmez, Aksine Vakur Olarak Yönelinir.

638- Abdullah İbn Ebî Katâde babası kanalıyla Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kamet getirildiği zaman beni görünceye kadar ayağa kalkmayın, vakur bir şekilde hareket edin!"

24. Bir Mazerete Binaen Camiden Çıkılır Mı?

639- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber evinden çıkıp mescide geldi. O esnada kamet getirilmiş saflar düzeltilmişti.
Nihayet Allah Resulü namaz kıldırmak için mihrabtaki yerine geçti. Bizler tekbir getirmesini bekliyorduk. Derken yerinden ayrıldı ve cemaate 'Bir yere kımıldamayın!' dedi. Bir müddet bekledik. Sonunda Allah Resulü çıkıp geldi. Başından su damlıyordu. Çünkü güsül abdesti almıştı."

Açıklama

(Bir Mazerete Binaen Camiden Çıkılır mı?) Buradaki mazeretten maksat zaruret halidir. Öyle anlaşılıyor ki, İmam Buhârî, İmam Müslim, Ebu Dâvûd ve diğerleri tarafından Ebu'ş-Şa'sâ'nm Ebu Hureyre'den naklettiği şu hadisin tahsis edildiğine işaret etmiştir: "Ebu Hureyre adamın birini müezzinin ezan okumasından sonra camiden çıkarken gördü. Sonra 'Bu adam Ebu'l-Kâsım'a (Allah Re-sûlü'ne isyan etmedi mi?' dedi. Bu başlık altında zikredilen hadis, camiden çıkmanın günah olma durumun zaruret sahibi olmayanlar için söz konusu olduğunu gösterir. Cünüplük, abdestsizlik hali, burun kanaması vs. gibi durumlar da bu zaruret kapsamında değerlendirilir. Aynı şekilde başka bir caminin imamı olan ve buna benzer konumlarda o!an kimselerin de camiden çıkması zaruret hali olarak kabul edilir.
(Saflar düzeltilmişti.) Bu hadiste "Kitabu'l-Ğusl"de bahsettiğimiz sonuçlardan daha başka çıkarımlar da söz konusudur. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:
1- Teşri' gayesiyle ibadetler konusunda peygamberlerin unutması caizdir.
2- Kullanılan su temizdir.
3- Dînî konularda utanılmaz.
4- Bir mazeret sahibi olan kimse, mazeretini gösterecek şekilde camiden çıkmalıdır. Mesela burnu kanayan kimse elini burnuna tutarak burnu kanadığı için dışarı çıktığını insanlara hissettirmelidir.
5- Cemaatin, zaruret yüzünden geciken imamı beklemesi caizdir.
6- Gusül bölümünde de ifade ettiğimiz gibi camide ihtilam olan kimsenin, dışarı çıkmak istediği zaman teyemmüm yapması gerekmez.
7- Ezan ile kamet arasında konuşmak caizdir. Nitekim bu konu müstakil başlık altında ele alınacaktır.
8- Cünüp olan kimse cünüp olduktan daha sonra gusül abdesti alabilir.

Önemli Açıklama

Bazı nüshalarda şöyle geçmektedir: "Ebu Abdullah'a (İmam Buhârî'ye) 'Bizden birinin başına bu hal geldiği zaman böyle mi yapmalı?1 diye sormuşlar. O da 'Evet' cevabını vermiştir. Bu defa 'İmamı oturarak mı yoksa ayakta mı beklerler?' diye sorulmuş o da şöyle cevap vermiştir: Tekbirden önce ise, oturmalarında bir sakınca yoktur. Tekbirden sonra ise ayakta beklerler."

25. İmamın Cemaate "Yerinizden Ayrılmayın" Demesi Ve Onların Da İmamı Beklemesi

640- Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Kamet getirildi, cemaat saflarını düzeltti, sonra Allah Resulü Asa evinden çıkıp geldi. Namaz kıldıracağı yere geçti. Cünüp olduğunu hatırlayınca cemaate 'Yerinizden ayrılmayın1 deyip evine döndü ve güsül abdesti aldı. Başından su damladığı halde geldi ve cemaate namaz kıldırdı."

26. Kişinin Namaz Kılmadık Sözü

641- Câbir İbn Abdullah'tan şöyle nakledilmiştir: "Ömer İbnu'l-Hattab Hendek Savaşı gününde Hz. Peygamber'e gelip 'Ey Allah'ın elçisi! Allah'a and olsun ki, neredeyse güneş batmaya yüz tutuncaya kadar namaz kılamayacaktim1 dedi. Bu sözü oruçlu kimselerin iftar etmesinden sonra söylemişti. Bunun üzerine Allah Resulü ve senem 'Allah'a and olsun ki, ben namaz kılmadım' dedi. Sonra Buthân vadisine indi. Ben de onunla birlikte idim. Abdest alıp güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldı. Peşi sıra da akşam namazını kıldı."

Açıklama

(neredeyse güneş batmaya yüz tutuncaya kadar namaz kıİamayacakttm) Kanaatime göre ravi, "bu sözü oruçlu kimselerin iftar etmesinden sonra söylemişti" demekle, Hz. Ömer'in Allah Resûlü'ne bu sözü söylediği zamana işaret etmektedir. Yoksa Ömer'in namaz kıldığı vakti değil. Çünkü o, güneş batmaya yaklaşınca namaz kılmıştı. Nitekim de bunu gösterir.

27. Kamet Getirildikten Sonra İmamın Bir Meşguliyeti Olabilir

642- Enes İbn Mâİik'ten şöyle nakledilmiştir: "Kamet getirildiği zaman Hz. Peygamber mescidin bir köşesinde adamın biriyle özel olarak konuşuyordu. Cemaat uyuyuncaya kadar namaza yönelmedi.[96][96]

Açıklama

(Kamet Getirdikten Sonra İmamın Bir Meşguliyeti Olabilir} Bu başlık imamın namaza başlamadan önce bir meşguliyeti olmasının mubah olup olmadığını araştırmak İçin konmuştur.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Cemaat içinde iki kişi özel olarak konuşabilir.
2- Eğer bir meşguliyet varsa kamet ile iftitah tekbiri arasına fasıla girebilir. Bir meşguliyet söz konusu değil ise bu, mekruhtur.
3- Bu hadiste Hanefi mezhebinin şu görüşü reddedilmiş olmaktadır. Müezzin dediği zaman imamın tekbir alması farzdır.

---

[96][96] Hadisin geçtiği diğer ysrler: 643, 6292.

28. Kamet Getirilince Konuşmak

643- Enes İbn Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Kamet getirildi. Bu esnada bir adam Allah Resûlü'nün ^ıiaiiâhu aleyhi Önünü kesti ve kamet getirildikten sonra bir müddet onu namaza durmaktan alıkoydu."
Hasan şöyle demiştir: "Birini annesi acıdığı için cemaatle yatsı namazı kılmaya göndermese, o kişinin annesine itaat etmemesi gerekir."

Açıklama

(Kamet Getirilince Konuşmak) İmam Buhârî bu başlık ile kametten sonra her ne şekiic-1-olursa olsun konuşmayı mekruh görenlere cevap verildiğine işaret etmişir

29. Cemaatle Namaz Kılmanın Farz Oluşu

Hasan şöyle demiştir: "Birini annesi acıdığı için cemaatle yatsı namazı kılmaya göndermese, o kişinin annesine itaat etmemesi gerekir."
644- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Canım elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, içimden odun toplanmasını emredip, daha sonra namaz kılınmasını buyurup ezan okutturup, birine de emredip cemaate imam olmasını sağlayıp daha sonra cemaate gelmeyenlerin arkasmdan yetişip evlerini yakmak geçiyor. Canım elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, cemaate gelmeyen bu kimseler, burada etli bir kemik parçaları veya iki adet âlâ paça olduğunu bitseydi yatsı namazına gelirdi.97[97]

Açıklama

(Cemaatle Namaz Kılmanın Farz Oluşu) İmam Buhârî bu konuda, kesin hüküm belirtmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, cemaatle namaz kılmanın delili ona göre güçlü olduğu için, bu şekilde davranmıştır. Ancak o, burada bunun sadece farz olduğunu belirtti. Bu ifade, bunun farz-ı ayn veya farz-ı kifaye oluşundan daha geneldir. Şu kadarı var ki, Hasan-ı Basrî'den naklettiği rivayetle, bunun farz-ı ayn olduğu kanaatini izhar etmiştir. Sarihlerden Hasan-ı Basrî'nin sözünü senetle zikreden kimse yoktur. Ancak bu manada ve bundan daha güçlü ve açık bir şekilde Huseyn İbn Hasan el-Mervezî'nin "Kitâbu's-sıyâm"ında sahih bir isnadla şu rivayet yer alır:
"Hasan-ı Basrî'nin nafile oruç tutan bir adam hakkında şöyle dediği nakledilmiştir: Annesi o kişiye orucunu bozmasını emrederse, orucunu bozsun. Bozduğu orucu kaza etmesi de gerekmez. Hem oruç, hem de anneye itaat ve iyilik sevabını alır.
Kendisine 'Annesi onu yatsı namazını cemaatle kılmaktan alıkoyarsa ne olur?' diye sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: 'Buna hakkı yoktur, çünkü cemaatle namaz kılmak farzdır.
Bu konuda zikredilen hadis, cemaatle namaz kılmanın farz-ı ayn olduğu konusunda gayet açıktır. Eğer bu sünnet olsaydı, terk edenler yakılmakla tehdit edilmezdi. Farz-ı kifâye olsaydı, Hz. Peygamber ve onunla birlikte olanların yapmasıyla yerine gelirdi. Atâ, Evzâî, Ahmed İbn Hanbel ile Ebu Sevr, İbn Huzeyme, İbn Münzir, İbn Hibban gibi Şafiî mezhebinden olan bazı muhaddisler cemaatle namaz kılmanın farz olduğu görüşündedir. Dâvûd ez-Zâhirî ile ona tabî olanlar daha da ileri giderek bunun, namazın sıhhat şartların-dan biri olduğunu iddia etmişlerdir. İmam Şafiî'nin ifadesinden, bunu farz-ı kifâye kabul ettiği anlaşılır. Onun ilk dönem takipçilerinin çoğu da bu kanaattedir. Hanefî, Mâliki ve diğer mezheplere bağlı kimselerin çoğuna göre ise cemaatle namaz kılmak müekked sünnettir.
(Canım elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki) Bu bir yemin ifadesidir. Allah Resulü çoğu kere bu şekilde yemin ederdi. Bu, şu anlama gelir: Kulların canlan ile ilgili takdir ve yönetim Allah'ın elindedir.98[98] Buna göre, kuşkusuz meseleler üzerine, onun önemini

---

97[97] Hadisin geçtiği diğer yerler: 657, 2420, 7224.

98[98] Çünkü Allah, nefislerin sahibidir. Onlar hakkında tasarrufta bulunur. Bu hadisten başka sonuçlar da

belirtmek İçin yemin edilebilir. Ayrıca bu hadis, herhâlükârda Allah'a yemini mekruh kabul eden kimselere cevap niteliğindedir.
(cemaate gelmeyenlerin arkasından yetişip) birinin arkasından gelmek anlamına gelir. Bu konuda Cevheri şöyle demiştir: yanında olmayan birine gitmek manasına kullanılır."
(etli bir kemik parçaları) kelimesinin çoğuludur. Bu kelime de üzerinde etin bulunduğu kemik anlamına gelir.
(iki adet âlâ paça) Halil bu konuda şöyle demiştir: küçükbaş hayvanlasrın tırnakları arasında bulunan et parçasına denir.[99][99]

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Namazdan geri kalanlar kınanmıştır. Çünkü bu kimseler basit bir yiyeceğe veya kendisiyle oynanan bir şeye aşırı derecede istekli olmakla tavsif edilmişlerdir. Oysa diğer yandan, derecelerini yükseltecek bir fiili yapmakta gerekeni yerine getirmemişlerdir.
2- Cezadan önce tehdit ve vaîd gelir.
3- Mâlî ceza verilebilir.
4- Cürüm işleyenler ansızın cezalandırılabilir. Çünkü Hz. Peygamber kendisinin namaz kıldırmakla meşgul olduğunun bilindiği bir sırada cemaate gelmeyenleri cezalandırmayı içinden geçirmiştir. Onları kendilerine hiç kimsenin ilişmeyeceğinden emin oldukları bir zamanda yakalamak istemiştir.
5- Eğer ortada bir maslahat varsa faziletli birinin bulunduğu mecliste fazilet bakımından ondan daha geride olan kimsenin namaz kıldırması caizdir.
6- İbnu'l-Arabî bir masiyeti helal kabul eden birinin idam edilebileceğine bu hadisi delil olarak göstermiştir. Nitekim îmam Mâlik'in de mezhebi bu doğrultudadır. Ancak bu görüş, bu hadisin mensuh olduğu ileri sürülerek tenkid edilmiştir.183 Mâlî ceza verileceği görüşü de aynı gerekçeyle tenkit edilmiştir.

30. Cemaatle Namazın Fazileti

Şârih, kesin bir ifadeyle neshi belirtmiştir. Ancak bu iyi bir davranış değildir. Doğrusu, neshin olmadığıdır. Masiyeti helal kabul eden kimsenin bu şekilde cezalandırılacağına dair bir çok meşhur delil vardır. Bunlardın biri bu konuda zikredilen hadistir. Sadece ateş ile cezalandırmak neshedilmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Abdülaziz İbn Bâz Esved, cemaatle namazı kaçırınca başka bir camiye giderdi. Enes, namazın kılındığı bir camiye geldi. Sonra ezan okuyup kamet getirdi ve cemaatle namaz kıldı.
645- Abdullah Ibn Ömer'den Hz. Peygamber'İn şöyle buyurduğu nakledilmiştir:
"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstündür.[100][100]
646- Ebî Saîd el-Hudrî Hz. Peygamber'İn ve şöyle söylediğini işittiğini nakletmişür:
"Cemdfltle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi beş derece daha üstündür."
647- Ebu Hureyre'den Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve pazarda kıldığı namazdan yirmi beş kat daha sevaptır. Şöyle ki, kişi güzelce abdest alır, camiye gider ve bu esnada namazdan başka bir gayesi olmazsa, attığı her adımla bir derece yükseltilir ve işlediği hatalardan biri silinir. Namaz kıldıktan sonra, namaz kıldığı yerden ayrılmadığı sürece melekler onun için bağışlanma diler: Allah'ım onu bağışta! Allah'ım ona merhamet et! derler. Sizden biri namazı beklediği sürece namaz kılıyor hükmündedir."

çıkarılır: Mesela Allah'ın şanına yakışır biçimde O'na el nisbet edilmiştir. Bu yaklaşım onun diğer sıfatları konusunda da geçerlidir. Hak Teâlâ her bakımdan mahlukata benzemekten münezzehtir. Kendisine yakışır biçimde kemal sıfatlarıyla mevsuftur. Bu konuya önem verilmelidir. Abdülazİz İbn Bâz

[99][99] paça, davarın tırnakları arasındaki ufak et parçaları gibi anlamlara gelir. Ayrıntılı bilgi için bk. Tecrid-i Sarîh Tercümesi, II, 606. [Mütercim
[100][100] Hadisin geçtiği diğer yer: 649.

31. Sabah Namazını Cemaatle Kılmanın Fazileti

648- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işittiğini nakletmiştir:
"Cemaatle kılınan namaz tek başına kılman namazdan yirmi beş kat daha faziletlidir. Gece ve gündüz melekleri sabah namazında bir araya gelirler." (Ravi der ki) sonra Ebu Hureyre şöyle dedi: Dilerseniz namazda şu âyeti okuyun: Çünkü sabah namazı şahitlidir.[101][101]
649- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir: "(Cemaatle kılınan namaz) yirmi yedi derece daha sevaptır."
650- el-A'meş'ten şöyle nakledilmiştir: "Salim'in şöyle dediğini işittim: Ümmü'd-Derdâ şöyle anlattı: Ebu'd-Derdâ kızgın bir halde yanıma geldi. Ona 'Niye böyle kızgınsın?' diye sordum. O da şöyle cevap verdi: Allah'a yemin olsun ki, onların yaptıkları arasında Muhammed ümmetinden bildiğim tek hakikat, cemaatle namaz kılmalarıdır."
651- Ebu Musa el-Eş'arî Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Namaz konusunda en fazla sevaba nail olanlar camiye en uzaktan gelenlerdir. Cemaatle namaz kılmak için namazı bekleyenler de, hemen namazı kılıp uyuyanlardan daha çok sevap kazanır,"

Açıklama

(Muhammed ümmetinden) Ebu Zer ve Kerime rivayetlerinde bu şekilde nakledilmiştir. Ancak diğerlerinde (Muhammed ümmetinden) ifadesi muzafm hazfı ile (Muhammed) şeklinde geçmektedir. İbn Battal ve ona tabî olanların şerhi de buna göre olmuştur: "Bu ifade ile Ebu'd-Derdâ, Muham-med'in mimu selimi dinini kasdetmiştir. Yani onun dininden sadece cemaatle namaz kılmayı değiştirmediklerini haber vermiştir.
(Cemaatle namaz kılmalarıdır.) Ebu'd-Derdâ bu sözüyle o dönemde yaşayan insanların cemaatle namaz kılmak dışında bütün amellerde kusur ettiklerini ve bir takım değişiklikler yaptıklarını ifade etmek istemiştir. Bu, göreceli bir durumdur. Çünkü Hz. Peygamber dönemindeki insanların durumu, daha sonraki insanlara göre daha mükemmeldi. Daha sonra Ebu Bekir ile Hz. Ömer dönemindeki insanların durumu, sonraki nesillere göre daha iyiydi. Öyle anlaşılıyor ki bu söz, Ebu'd-Derdâ'dan ömrünün sonlarına doğru sadır olmuştur. Ebu'd-Derdâ Hz. Osman'ın hilafetinin son yıllarında vefat etmiştir. O faziletli nesil Ebu'd-Derdâ nezdinde bu şekilde tavsif ediliyorsa, kim bilir günümüze kadar gelen nesiller ne şekilde tavsif edilir!
Bu hadise göre, dînî bir konuda meydana gelen değişiklikten dolayı öfkelenmek ve daha fazlası elden gelmiyorsa kızgınlığı izhar ederek kötü şeyleri yadırgamak caizdir. Bu hadisten çıkan bir diğer sonuca göre ise, karşi tarafa söylenen bilginin kesin doğru olduğunu ifade etmek için yemin edilebilir.

32. Öğle Namazını Vaktin Başlarında Kılmanın Fazileti

652- Ebu Hureyre Allah Resûlü'nün buyurduğunu nakletmiştir:
Adamın biri yolda yürürken, güzergahı üzerinde bir diken dalı buldu. Onu kaldırıp kenara koydu. Hak Teâlâ onun bu amelini hüsnü kabul buyurdu ve günahlarını bağışladı.[102][102]
653- Allah Resulü şöyle buyurdu: "Şehitler beştir: Tâundan ölen, karnındaki bir hastalıktan dolayı ölen, suda boğulan, yıkık altında ölen ve Allah yolunda şehit düşen."
Hz. Peygamber şöyle buyurdu; "Eğer insanlar ezan okumada ve ilk safta bulunmadaki sevabı bilseler ve buna nail olmak için aralarında kura çekmekten başka bir yol olmadığını anlasalardı elbette aralarında kura çekerlerdi.[103][103]
654- Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Eğer insanlar öğle namazını vaktin başlarında kılmanın faziletini buselerdi, koşar adım bu vakitte namaz kılmaya gelirlerdi. Eğer yatsı ve sabah namazlanndaki fazileti bilselerdi, emekleyerek ve sürünerek de olsa yine de bu

---

[101][101] el-Isrâ 17/78.

[102][102] Hadisin geçtiği diğer yer: 2472.
[103][103] Hadisin geçtiği diğer yerler: 720, 2829, 5733.

namazları kılmaya gelirlerdi."

Açıklama

(hüsnü kabul buyurdu) Bu hadis yolda insanlara rahatsızlık veren şeylerin kaldırılmasının faziletli bir amel olduğunu gösterir. Nitekim Kitâbu'l-imân'da bunun, imanın en düşük derecesi olduğuna dair bilgi geçmişti.

33. Giderken Adımları Saymak

655- Enes Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Ey Selemeoğu Uarıî Cemaatle namaza gelirken adımlarınızı hesap etsenize!"
Mücahid de [104][104]ayetinde geçen ifadesini adımlarını" olarak tefsir etmiştir.[105][105]
656- Enes'ten şöyle nakledilmiştir: "Selimeoğullan oturdukları muhîti değiştirmek istediler. Allah Resûlü'ne yakın bir yerde ikamet etmeyi düşündüler. Hz. Peygamber onların Medine'nin kenar semtlerini bırakıp bu şekilde yer değişikliğine gitmelerini hoş karşılamadı. Bu yüzden onlara şöyle dedi: Mescid-i Nebevtye gelirken attığınız adımları hesaplamaz mısınız!"

Açıklama

(Giderken Adımları Saymak) Bu başlık namaza giderken adımlan hesaba katmak anlamına gelir. İmam Buhârî, bu ifadeyi her hangi bir şarta bağlamadan kullandı. Böylece itaat için aülan her adımı kapsamasını murat etmiştir.
(Ey Selimeoğulları!) Selime oğulları, Ensar'ın Hazreç kolundan bir kabiledir.
(hesaplamaz mısınız) Yani camiye gelirken attığınız adımları saymaz mısınız! Çünkü her adım için bir sevap vardır. aslında saymak anlamına gelse de, çoğu zaman, halisane niyet ile sevap kazanmak anlamına kullanılır.
(Medine'nin kenar semtlerini) Yani Allah Resulü Medine'nin giriş kısımlarını boş bırakmalarını hoş karşılamadı. Böylece onların Mescid-İ Nebevi'ye yakın bir yere yerleşmelerine niçin rıza göstermediğini açıkladı. Çünkü Medine'nin kenar bölgelerinin meskun olmasını istiyordu.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Camiye giderken ne kadar çok adım atılırsa o kadar çok sevap kazanılır.
2- Eğer iyi ameller halisane niyet ile yapılırsa onun izleri yerine iyilik yazılır.
3- Camiye yakın bir yerde oturmak müstehaptır. Ancak kendisinden başka bir menfaat elde edilen veya çok yürüyerek daha fazla sevap almak isteyenler, kendilerine güçlük çıkarmadıkları sürece bu hükmün muhatabı değildir. Çünkü Selimeoğulları camiye yakın yerde kalmanın fazletini bildikleri için Mescid-i Ne-bevî'ye yakın bir yerde ikamet etmek istemişlerdi. Allah Resulü onların bu isteklerini yadırgamadı. Ancak Medine'nin kenar semtlerine ilişkin yukarıda belirttiğimiz nedenden ötürü onların bulundukları yerde kalmaları sayesinde bir mefsederi def etmeyi/kötülüğü uzaklaştırmayı tercih etti. Üstelik onlara, Mescid'e gitme konusunda Mescid-i Nebevî'nin yanında oturan kimselerle aynı, belki de daha fazla sevabın yazılacağını haber verdi.

34. Yatsı Namazını Cemaatle Kılmanın Fazileti

657- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Münafıklara, sabah ve yatst namazından daha zor gelen bir namaz yoktur. Eğer bu namaztardaki sevabı bir bilselerdi, kuşkusuz emekleyerek ve sürünerek gelirlerdi, içimden, müezzine ezan okuyup kamet getirmesini sonra da birine cemaate namaz kıldırmasını emre-'dip sonra etime bir meşale kapıp henüz namaz için evinden çıkmayanların evini yakmak

---

[104][104] Yâsîn 36/12. Ayetin meali: "Onların yaptıkları her işi, bıraktıkları her izi yazarız." [Mütercim]
[105][105] Hadisin geçtiği diğer yerler: 656, 1887.

geçiyor"

Açıklama

(daha zor) Bu hadis, bütün namazların münafıklara zor geldiğini gösterir. Nitekim Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur: "Onlar namaza kalktıkları zaman, üşenerek kalkarlar.[106][106] Ancak sabah ve yatsı namazları diğerlerine göre onlara daha zor gelir. Çünkü bu namazları terk etmeye çağıran sebepler güçlüdür. Şöyle ki, yatsı namazı dinlenmenin ve rahat etmenin tatlı olduğu bir zamanda, sabah namazı ise uykunun cazip olduğu bir vakitte kılınır. (gelirlerdi) Yani, bu iki namazın cemaatle kılındığı camiye gelirlerdi.

35. Cemaat İki Ve Daha Çok Kişiden Oluşur

658- Mâlik İbn el-Huveyris Hz. Peygamber'in iki kişiye hitaben şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Namaz vakti girdiği zaman ezan okuyup kamet getirin, sonra aranızda en yaşlı olanınız imam otsun!"

36. Camide Oturup Namazı Beklemek Ve Camilerin Fazileti

659- Ebu Hureyre Rasûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sizden biri abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde bulunduğu sürece melekler onun için 'Allah'ım onu bağışla! Allah'ım ona merhamet et!' seklinde dua edip bağışlanma dilerler. Ailesine gitmekten sadece namazın alıkoyduğu sizden biri, namazı beklediği sürecece namaz kılıyor hükmündedir."

Açıklama

('Allah'ım onu bağışla! Allah'ım ona merhamet et!') Bu hadis şu ayet ile örtüşmektedir: "Melekler Roblerini hamd ile teşbih ederler ve yeryüzünde bulunanlar için bağışlanma dilerler.[107][107]
Meleklerin bağışlanma dilemesinin sırrı şu şekilde izah edilmiştir: Melekler insanoğlunun davranışlarına muttali olur. Yaptıklan isyanların ve itaatteki kusurların farkında olurlar. Bu yüzden sadece onlar için bağışlanma dilemekle yetinirler. Çünkü def-i mefsedet, celb-i menfaatten önce gelir. Bir an için insanlar arasında günahtan korunan ve itaatte kusur etmeyen birilerinin olduğunu farz edelim. Bu durumda o insanlara yapılan mağfretin mukabili kadar sevap verilir.
660- Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Şu yedi fcişiyi Allah Teâlâ, kendi gölgesinden başka bir gölgenin olmadığı günde gölgelendirecektir:
1- Adil yönetici.
2- Rabbine ibadetle yetişen genç.
3- Kalbi camilere bağlı olan adam.
4- Allah için birbirlerini seven iki adam. Bir araya gelince de Allah için bir araya gelir, ayrılınca da Allah İçin ayrılırlar.
5- Makam ve güzellik sahibi bir kadının kendisini zinaya davet etmesi durumunda 'Ben Allah'tan korkarım' diye cevap veren kimse.
6- Sağ etinin infak ettiğini sol eli bilmeyecek kadar gizli hayır ve hasenatta bulunan kişi.
7- Yalnız başına iken Allah'ı andığı zaman gözleri dolan kimse.[108][108]

---

[106][106] en-Nîsâ 4/142.

[107][107] Ğâfir40/7.

[108][108] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1432, 6479, 6806.

Açıklama

(Adil yönetici) Buradaki yöneticiden maksat, en üst düzey yönetici yani halife/devlet başkanıdır. Aynı zamanda Müslümanların İşlerini yürütme görevini üstlenen ve adaletli davranan herkesi kapsar. Nitekim bu yorumumuzu, İmam Müslim'in Abdullah İbn Amr'dan merfu1 olarak naklettiği şu rivayet de destekler: "Adaletli davrananlar, Allah katında Rahmariın sağında bulunan nurdan minberler üzerindedirler. Onlar yönetimlerinde, aile içi kararlarında ve üstlendikleri vazifelerde adil davranırlar."
Bu kavram en güzel şu şekilde açıklanmıştır: Adil, İfrat ve tefrite kaçmadan her şeyi yerli yerine koyarak Allah'ın emrini gözeten kimsedir.
Adaletli olmanın herkese faydası dokunduğu için yöneticinin âdil olması önce zikredilmiştir.
(genç) Hadiste sadece genç zikredilmiştir. Çünkü gençlerin şehvetlerine yenik düşme tehlikesi daha fazladır. Zira onların nevalarına göre hareket etme dürtüleri daha güçlüdür. Bununla birlikte ibadete sıkı sıkıya devam etmek, daha zordur ve takvanın üstünlüğüne delalet eder.
(Kalbi camilere bağlı olan adam) Selman rivayetinde "onları sevdiği için" şeklinde İlave bir ibare vardır.
(Bir araya gelince de Allah için bir araya gelir, ayrılınca da Allah için ayrılırlar.) Bu ifade şu anlama gelir: "İster hakiki olarak bîr araya gelsinler isterse bedenen ayrı yerlerde olsunlar ölünceye kadar birbirlerine karşı dinî sevgi beslemeye devam ederler. Bu sevgilerini dünyalık bir şeyle bozmazlar."
(Makam ve güzellik sahibi bir kadının kendisini zinaya davet etmesi) Hz. Peygamber hadisin bu kısmında kadını, Arap âdetlerine göre en üstün özelliklerle tavsif etmiştir. Bu özelliklerde ki kadına olan rağbet, hayli fazladır. Zira bir yanda sosyal konum ve parayı getiren makam diğer yanda güzellik söz konusudur. Çok az kadında bu iki özellik bir arada bulunur. İbnu'l-Mübarek bu hadisi naklederken "kendisine" diye bir fazlalık ile birlikte zikretmiştir. Beyhakî "Şuabu'l-îmân"da bu rivayeti "Kendisini ona sundu" şeklinde nak-letmiştir. Hadisten, kadının erkeği zinaya çağırdığı anlaşılıyor. Nitekim Kurtubî kesin bir şekilde bunu açıklamıştır. Başka bir görüşe yer vermemiştir.
('Ben Allah'tan korkanm') İlk akla gelen manaya göre, kişi bu sözü diliyle söyler. Bununla kadını çirkin ahlâkından çevirmeye çalışır. Nitekim Kadı Iyâz Kurtubî'nin [109][109] şöyle dediğini bildirmiştir: "Bu söz Allah korkusunun şiddetinden, takvanın güçlü olmasından ve hayadan ileri gelir."
Bu ifade Ahmed İbn Hanbel rivayetinde şeklinde nakledilmiştir.
(Allah'ı andığı) Bu ifade diliyle veya kalbiyle Allah'ı andığı zaman manasına gelir.
(gözleri dolar) Yani gözlerinden göz yaşları boşalır.

Önemli Açıklama

Bu hadiste sadece erkeklerin zikredilmesinin bir manası yoktur. Aksine kadınlar da, anlatılan hususlarda onlarla aynıdır. Ancak devlet başkanlığı meselesi bunun dışında yer alır. Yine de çoluk çocuğu bulunan ve onlara adaletle davranan kadınlar âdil yönetici kapsamına girer. Camilere bağlı olma hususunda da kadınlar farklıdır. Zira onların evlerinde namaz kılmaları, camide namaz kılmalarından daha hayırlıdır. Bunun dışında hadiste geçen her konuda kadınlar ile erkekler müşterektir. Erkeği zinaya davet eden kadın konusunda bile ortaktırlar. Çünkü kadın için de, yakışıklı bir delikanlının onu çirkin fiili İşlemeye davet etmesi düşünülebilir. O da, buna ihtiyacı olmasına rağmen Allah korkusundan dolayı yüz çevirir.
661- Humeyd şöyle nakletmiştir: "Enes'e 'Rasulullah yüzük kullandı mı?' diye sordular. O da şöyle cevap verdi: Evet, bir defasında yatsı namazını gece yansına kadar geciktirmişti. Namaz kıldırdıktan sonra yüzünü bize çevirip şöyle buyurdu: 'insanlar namaz kıldı ve

---

[109][109] ÖNEMLİ AÇIKLAMA: Bu Kurtubî, tefsir yazarı meşhur İmam Kurtubî (ö. 671) değildir. Çünkü Kadı Iyâz ondan önce yaşamış ve 544rde vefat etmiştir. Aynı zamanda İbn Hacer'İn Kurtubî olarak sürekli bahsettiği "Müfhim" adlı Müslim şerhinin sahibi de değildir. Zira o da 656'da vefat etmiştir. Muhtemelen bu Kurtubî, İbn Battal el-Kurtubî {ö. 449) olabilir. [Mütercim]

uyudu. Sizler, namazı beklediğiniz sürece namaz kılıyor hükmündesiniz.
Sonra Enes şöyie dedi: Sanki hâlâ yüzüğünün parlaklığını görür gibiyim."

37. Mescide Gidip Gelen Kimselerin Fazileti

662- Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Her kim mescide gidip gelirse her gidip gelmesi karşılığında Allah (c.c) ona cennetteki yerini hazırlar."

Açıklama

Hadiste geçen mescide gidip gelmek ifadesinden ilk bakışta anlaşılan gerçek anlam ibadet maksadıyla olmasa bile mutlak anlamda mescide gitmenin faziletidir. Ancak hadis-i şerifte ibadet etmek amacıyla mescide gelenlerin büyük mükafat kazanacağına işaret buyurulmuştur. İbadetlerin başında ise namaz gelir. Her şeyin en doğrusunu Allah (c.c) bilir.

38. Namaz İçin Kamet Getirildiğinde Sadece Farz Namaz Kılınır, Bunun Dışında Hiçbir Namaz Olmaz

663- Abdullah İbn Mâlik İbn Buhayne şöyle bir rivayet nakletmiştir:
"Bir gün Resûlullah farz namaz için kamet getirilirken bir adamın iki rekat namaz kıldığını gördü. Resûlullah namazdan çıkınca orada bulunanlar etrafını sardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber o adama (ikaz sadedinde) şöyle buyurdu: Sabah namazını da mı dört rekat kılıyorsun, sabah namazını da mı dört rekat kılıyorsun?!"

Açıklama

Kamet getirildiğinde ifadesi, kamet getirilmeye başlandığında anlamına gelir.
Hiçbir namaz olmaz ifadesi farz dışında kılman namazların geçerli I sahih olmayacağına veya kâmil I tam olmayacağına işaret eder. Söz konusu namazların geçerli olmayacağına dair açıklama daha doğru görünmektedir. Çünkü kullanılan olumsuzluk edatı gerçek anlamda bir geçersizliği anlatır. Fakat Hz. Peygamber bu şekilde namaz kılan adamın namazına doğrudan müdahale edip engel olmadığı ve sadece bunu tasvip etmediğini azarlayıcı bir ifade ile dile getirdiği için, bu başlıktan kamet getirilirken kılınan diğer namazların kâmil tam olmayacağını anlarız.
Başlıkta kullanılan olumsuzluk (nefy) edatının yasaklama anlamında (nehy) olduğu da düşünülebilir. Bu durumda anlam kamet getirilirken başka bir namaz kılmayın olur.
Sadece farz namaz kılınır ifadesi namaz için kamet getirilmeye başlandıktan onra nafile namaz kılınamayacağını gösterir. Kılman nafile namazın düzenli Marak kılman sünnet namazlarından (sünen-i râtibe) olup olmaması bu hükmü leğiştirmez. Çünkü başlıkta kullanılan kelimesi farz namazları anlatır.
Bu hadisle ilgili olarak Müslim îbn Hâlid'in, Amr İbn Dînâr'dan naklettiği ekir bilgi bulunmaktadır. Bu rivayette geçen ek bilgi şöyledir: "Ashâb-ı kiram; 'Ey Mlaftın Resulü, sabah namazının iki rekathk sünneti de mi kılınmaz?' diye so-unca, Hz. Peygamber; 'Evet, sabah namazının iki rekathk sünneti de kılınmaz', myurdu" İbn Adiyy'in Yahya İbn Nasr İbnü'l-Hâcib'in terceme-i hali/b iyografi-ini anlatırken tahric ettiği bu rivayetin senedi hasendir.
(Hadiste orada bulunanlar etrafını sardı) şeklinde tercüme ettiğimiz fiili ir şeyin etrafında toplanmak, onu sarıp kuşatmak anlamına gelir. Buradaki ımirle orada bulunan ashab Hz. Peygamber'in etrafını sardı, 'nun etrafında toplandı, anlamında kullanılmıştır.
İmam Nevevî bu hadisle ilgili olarak şu açıklamaları yapmıştır: "Kamet getirildiğinde sadece vaktin namazını kılmak gerektiğine dair hükmün hikmeti şudur: Kişi bu şekilde farz namaza en başından itibaren katılmış ve hemen İmamın ardından başlamış olacaktır. Zaten farz namazı tam olarak kılmak için gerekli tedbirleri almak ve buna özen göstermek nafile ibadetle meşgul olmaktan daha faziletli ve daha evlâdır."
İbn Abdilberr başta olmak üzere pek çok âlim şöyle demiştir; "Herhangi bir görüş ayrılığı

ve tartışma meydana geldiğinde başvurulacak ana kaynak/asıl delil sünnettir. Sünnette ifade edilen hükme sarılan kurtulur. Kamet getirildiği zaman nafile ibadeti bırakıp farz olan namazı eda ettikten sonra nafilelere devam etmek sünnete daha uygun bir davranıştır; bu şekilde hareket eden bir kimse sünnete daha fazla uymuş olur."
Farz namaz için kamet getirildiğinde, başlanmış olsa bile nafile ibadeti bozup farz namaza başlamak gerektiğini savunanlar "sadece farz namaz kılınır" ifadesinin genel anlamını delil olarak almışlardır. Şâfiîier'den İmam Ebu Hamid el-Gazâlî de bu görüştedir.
Buna karşılık, kamet getirildiği zaman nafile namaz kılınmayacağma dair yasağın nafile İbadete başlamak üzere olan kimselerle ilgili olduğunu savunanlar ise "Amellerinizi bozmayın (İptal etmeyin)"194 âyetinin genel anlamını delil olarak göstermişlerdir.

39. Cemaatle Namaz Kılmaya Engel Olan Hastalığın Ölçüsü

664- İbrahim en-Nehaî, Esved İbn Yezîd en-Nehaî'nİn şöyle söylediğini ri-/ayet etmiştir:
"Biz Hz. Aişe'nin yanında namaza devam etmenin ve namaz ibadetinin jneminden bahsediyorduk, Bunun üzerine Hz. Aişe bize şunları aktardı: îesûlullah'ın vefatına sebep olan hastalığı günlerinde bir nanaz vakti girdi ve ezan okundu. Resûluîlah Ebû Bekir'e söy-?yin cemaate namazı kıldırsın' buyurdu. Orada bulunanlardan birisi; 'Ebû Bekir •ek yufka yüreklidir, namazda kendisini tutamayıp ağlar' deyince Hz. Peygamber emrini tekrarladı. Orada bulunanlardan biri aynı şekilde bû Bekir'in durumunu ifade edince Hz. Peygamber üçüncü iefa emrini tekrar etti ve şöyle dedi; Yusuf un başım derde sokan siz kalınlar değil misiniz zaten!? Söyleyin Ebû Bekir'e cemaate namazı kıldırsın!" Sunun üzerine Ebû Bekir imamete geçip namazı kıldırmaya başladı. 5u namazlardan biri kıldırıhrken Hz. Peygamber kendisini
iraz daha iyi hissettiği için cemaate katılmak istedi. Ashabtan iki kişinin kolları ırasında mescide girdi. Takatsizliğinden dolayı mübarek ayaklarını yere sürüye-ek zorla yürüdüğü sıradaki hali hâlâ gözlerimin önündedir. Resûlullah'm geldiğini fark eden Hz. Ebû Bekir geri çekilmek istedi. Fakat Hz. Peygamber olduğun yerde dur anlamında eliyle işaret buyurdu. Sonra Resûlullah't Ebû Bekir'in yanına kadar gidip oraya oturdu."
Bu rivayetle ilgili olarak A'meş'e şöyle bir soru yönelttiler: "Resûlullah Hz. Ebû Bekir'in yanma oturup namaza durduğunda Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e, cemaat ise Ebû Bekir'e uymuştu, değil mi?" A'meş bu soruyu kafasını evet anlamında sallayarak onaylamıştır.
Ebû Dâvûd, Şu'be - A'meş senediyle bu rivayetin bir kısmını nakletmiştir: Söz konusu rivayetle ilgili olarak Ebû Muaviye'den nakledilen ek bir bilgi de şöyledir: "Resûlullah Hz. Ebû Bekir'in sol tarafına oturdu^Bu sırada Ebû Bekir namaza ayakta devam ediyordu."
665- Hz. Aişe'den nakledilen bir rivayet şöyledir:
"Resûlullah'm hastalığı ilerleyip ıztırabi artınca eşlerinden izin alarak hastalığını benim yanımda geçirmek istedi. Onlar Resûlullah'm bu isteğini kırmayıp kabul ettiler. Bunun üzerine iki kişinin kollan arasında çıkıp odama gelen Resûl-i Ekrem yürümekte zorlandığı için ayaklarını yere sürüyordu. Resûlulîah Hz. Abbas ile ashabtan başka birisinin kolları arasında gelmişti."
Hz. Aişe'nin sözünü İbn Abbas'a anlatan Ubeydullah İbn Abdullah ile Ibn Abbas arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:
Hz. Aişe'nin :\dmı zikretmediği kişinin kim olduğunu biliyor musun?
Hayır. O zat Ali İbn Ebu Talihtir.
664- İbrahim en-Nehaî, Esved Ibn Yezîd en-Nehaî'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Biz Hz. Aişe'nin yanında namaza devam etmenin ve namaz ibadetinin öneminden bahsediyorduk. Bunun üzerine Hz. Aişe bize şunları aktardı: Resûluilah'ın vefatına sebep olan hastalığı günlerinde bir namaz vakti girdi ve ezan okundu. Resûlullah Ebû Bekir'e söyleyin cemaate namazı kıldırsın' buyurdu. Orada bulunanlardan birisi; 'Ebû Bekir pek yufka yüreklidir, namazda kendisini tutamayıp ağlar' deyince Hz. Peygamber emrini tekrarladı. Orada bulunanlardan biri aynı şekilde Ebû Bekir'in durumunu ifade edince Hz. Peygamber üçüncü defa emrini tekrar etti ve şöyle dedi; Yusuf un başını derde sokan siz kadınlar değil misiniz zaten!? Söyleyin Ebû Bekir'e cemaate namazı kıldırsın!" Bunun üzerine Ebû Bekir imamete geçip namazı kıldırmaya başladı. Bu namazlardan biri kıldınlırken Hz. Peygamber kendisini biraz daha iyi hissettiği için cemaate katılmak istedi. Ashabtan iki kişinin kolları arasında mescide girdi. Takatsizliğinden dolayı mübarek

ayaklarını yere sürüyerek zorla yürüdüğü sıradaki hali hâlâ gözlerimin önündedir. Resûlulîah'ın geldiğini fark eden Hz. Ebû Bekir geri çekilmek istedi. Fakat Hz. Peygamber olduğun yerde dur anlamında eliyle işaret buyurdu. Sonra Resûlullah'i Ebû Bekir'in yanına kadar gidip oraya oturdu."
Bu rivayetle ilgili olarak A'meş'e şöyle bir soru yönelttiler: "Resûlullah Hz. Ebû Bekir'in yanına oturup namaza durduğunda Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e, cemaat ise Ebû Bekir'e uymuştu, değil mi?" A'meş bu soruyu kafasını evet anlamında sallayarak onaylamıştır.
Ebû Dâvûd, Şu'be - A'meş senediyle bu rivayetin bîr kısmını nakletmiştik. Söz konusu rivayetle ilgili olarak Ebû Muaviye'den nakledilen ek bir bilgi de şöyledir: "Resûlullah sanau. Hz, Ebû Bekir'in sol tarafına oturdu.--Bu sırada Ebû Bekir namaza ayakta devam ediyordu."
665- Hz. Aişe'den nakledilen bir rivayet şöyledir:
"Resûluilah'ın hastalığı ilerleyip ıztırabi artınca eşlerinden izin alarak hastalığını benim yanımda geçirmek istedi. Onlar Resûluilah'ın bu isteğini kırmayıp kabul ettiler. Bunun üzerine iki kişinin kollan arasında çıkıp odama gelen Resûl-i Ekrem yürümekte zorlandığı için ayaklarını yere sürüyordu. Resûlullah Hz. Abbas İle ashabtan başka birisinin kollan arasında gelmişti."
Hz. Aişe'nin sözünü İbn Abbas'a anlatan UbeyduIIah İbn Abdullah ile İbn Abbas arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:
Hz. Aişe'nin udini zikretmediği kişinin kim olduğunu biliyor musun? Hayır. O zat Ali İbn Ebu Talib'tir.

Açıklama

Konu başlığında geçen kelimesinin anlamıyla ilgili olarak yapılan açıklamalar şöyledir:
İbn Battal ve İbnüt-Tîn şöyle demiştir: Bu kelime teşvik etmek anlamına gelir.[110][110]
İbn Reşîd şöyle demiştir: Burada kastedilen cemaatle namaz kılmaya engel olan veya olmayan hastalığın ölçüsü ve sınırıdır. Bir kimse Resûlullah'ın durumunda olduğu gibi, başkalarının yardımı olmadan yerinden kalkamayacak kadar hasta ise cemaatle namaz kılmak için mescide ayakların! sürterek gitmesi gerekmez. Resûlullah hastalığı dolayısıyla zayi düşmüş ve cemaate ashabın yardımıyla katılabilmiştir. İşte hastalığı bu noktaya gelen bir kimsenin cemaate katılabilmek için kendisini zorlaması ve meşakkat çekmesi doğru değildir. Ancak kendisine yardım edecek birilerini bulabiliyorsa cemaatle namaza devam edebilir.
(Hadiste geçen ve yufka yürekli şeklinde tercüme ettiğimiz) kelimesi hüzünlü, ince duygulu, duygusal gibi anlamlara gelir. İleride açıklayacağımız gibi bu ifade ile Hz. Ebû Bekir'in çok duygulu ve ince kalpli biri olduğu vurgulanmak istenmiştir. Nitekim Hz. Aişe'den nakledilen bu olayı İbn Ömer de rivayet etmiştir ve bu rivayette Hz. Aişe şöyle demiştir: "O, çok narin, yufka yürekli biridir. Namazda Kur'an okuduğunda ağlamaya başlar..."
Hz. Peygamber'in sözünü üçüncü kez tekrarlayarak "Yusufun başını derde sokan kadınlar da siz değil misiniz zaten!?" demesi şu anlama gelir: Hz. Peygamber burada eşlerini Hz. Yûsuf'un muhatap olmak zorunda kaldığı kadınlara benzetmiştir. Benzetme yönü ise, asıl maksadı gizleyen farklı bir tutum içinde olmaktır. Nitekim Züleyha, Mısır'da önde gelen ve kendisi hakkında ileri geri konuşan kadınları davet ettiğinde bu kadınlar çok büyük bir ziyafete çağırıldıklarını düşünüyorlardı. Zaten Züleyha da onlara böyle bir izlenim vermişti. Fakat asıl amacı kadınlara İkramda bulunmak değildi; tek düşüncesi o kadınların Yûsuf'un güzelliğini görmelerini ve artık dedikoduyu kesmelerini sağlamaktı. Böylece o kadınlar da Züleyha'nm melek yüzlü Yûsuf'a olan aşkını mazur göreceklerdi. İşte Hz. Aişe de babasının imamlığa geçmesini engellemeye çalışırken "O namaz kıldırırken devamlı ağlar ve bu yüzden cemaat sesini duyamaz" diyordu ama asıl düşüncesi farklı idi; O, Resûlullah'ın yerine geçecek olan babası hakkında İnsanların kötü düşüncelere kapılmasından endişe ediyordu. Nitekim bu düşüncesini daha sonra kendisi de açıkça dile

---

110[110] Bu açıklamaya göre konu başlığının anlamı şöyle olur: "Hasta olan kimseleri cemaatle namaz kılmaya teşvik etmek." (Mütercim)

getirmiştir: "Resûlullah Ebû Bekir namazı kıldırsın, dedikten sonra O'nu bu emrinden vazgeçirmek için çok çabaladım. Böyle davrandım, çünkü Resûlullah vefat ettikten sonra O'nun yerine geçecek olan kişiyi halkın asla sevmeyeceğine dair kalbime bir kuşku doğmuştu."
Kurtubî şöyle demiştir: "Bu rivayetten çıkarılan derslerden biri de şudur; Namaz kıldırmak üzere görevlendirilen bir kimse başka birisini bu iş için görevlendirebilir. Bunun için ilk olarak namaz kıldırma görevini devreden kimsenin özel iznine gerek yoktur.[111][111]
İki kişinin kolları arasında mescide gitti şeklinde tercüme ettiğimiz ifadede geçen kelimesi aşırı derecede zayıf düştüğü ve takatten kesildiği için iki kişiye dayanarak zorla yürümek anlamına gelir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1.Kasm, [112][112]Resûlullah ve waw için vaciptir. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama yeri geldiğinde yapılacaktır.
2. Hz. Ebû Bekir ashâb-ı kiram içinde en önde gelen ve en üstün sahâbîdir. En üstün sahâbîler sıralamasında Hz. Ebû Bekir'den sonra Hz. Ömer gelir.[113][113]
3. Kendisini beğenme duygusuna ve kibre kapılmayacağından emin olunan bir kimse yüzüne karşı övülebilir.
4. Hz. Peygamber başta Hz. Aişe oîmak üzere eşlerine bep nazik ve sevecen davranırdı.
5. Yaş veya makam bakımından küçük olan bir kimse kendisinden üstün olan bir kimse ile görüş alış verişinde bulunabilir, toplumun genelini İlgilendiren konularda istişare edebilir.
6. Büyüklere ve faziletli insanlara karşı saygıda kusur etmemek ve edepten tyrümamak gerekir. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın gelliğini fark edince saftan geri çekilmiş ve O'nunla aynı safta yer ılmak istemiştir. Fakat Hz. Peygamber onun yerinden aynlnamasını işaret buyurmuştur.
7. Bir kimse namazda hıçkıra hıçkıra ağlasa bile namazı bozulmaz. Çünkü Hz. Ebû Bekir'in yufka yürekli, bağrı yanık ve gözü aslı bir insan olduğunu öğrendikten sonra bile isteğinden vazgeçmemiş ve ona ağlama şeklinde bir emir de vermemiştir.
8. Ne kastedildiği anlaşılabilen işaretler sözlü anlatım gibi değerlendirilir.
9. Mümkün olduğu ölçüde cemaate devam etmek gerekir. Hatta bu konuda dşi olanca gücünü sarf etmeli, haklı bir mazereti ve hastalığı olsa bile cemaate çatılmak için bütün gayretini göstermelidir.
10. İmam herhangi bir zorunluluk bulunmasa bile kendi yerine imamlık /apması için birisini görevlendirebilir. Nitekim Hz. Ebû Bekir böyle yapmıştır.[114][114]
11. Namazı ayakta kılabilecek durumda olan bir kimse, takati olmadığı için oturarak namaz kılan bir kimseye uyabilir. Mâlikîler bu görüşü kabul etmezler. İbn Hanbel ise, bir kimse oturarak namaz kıldmyorsa cemaatin de otura-ak ona uymast gerekir, demiştir.
Bu konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar, Allah (c.c) İzin verirse "İmam kendisine uyulmak üzere başa geçmiştir" başlığı altında ele alınacaktır.

---

[111][111] Buna kaynak teşkil eden rivayetler İleride gelecektir. Ancak yukarıdaki rivayette Hz. Ömer zik-redilmediği halde bu dersin çıkarılmış olması bir çelişki gibi görünmektedir. (Mütercim)

[112][112] Kasm: Kocanın kudreti dahilinde olan hususlarda, sohbet ve ünsîyet için geceleme konusunda eşleri arasında ayırım yapmadan adalet ve eşitliğe riayet etmesidir, (bk. Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s.233.)

[113][113] bk. 2 nolu dipnot. Ayrıca Hz. Aişe'nin "Ebû Bekir sesini insanlara yetiştiremez, Ömer'e söyle o kıldırsın" şeklindeki sözü için 679 nolu hadise bakınız. (Mütercim)

[114][114] bk. 2 nolu dipnot.

40. Yağmur Ve Hastalık Hallerinde Namazın Mescide Gitmeden Bulunulan Mekanda Kılınabileceğine Dair Ruhsat Vardır

666- Nâfi'in naklettiğine göre Abdullah İbn Ömer (r.anhüma) soğuk ve fırtınalı bir gecede ezan okudu ve sonra: "Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerde 1[1] kılacaksınız" dedi. O bunu söyledikten sonra şu rivayeti nakletti: "Soğuk ve yağmurlu gecelerde Resûlullah müezzine "Namazlarınızı olduğunuz perde kılın!" diye nida etmesini emrederdi.
667- Mahmûd İbnü'r-Rebî' el-Ensârî'nin naklettiğine göre kör olan Itbân İbn Mâlik kendi akraba ve aşiretine imamlık yapardı. Bir gün Itbân, Resûlullah'a şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü bazı geceler aşırı yağmurdan dolayı sel oluyor, ben de gözleri görmeyen bir âmâyım. Evimde bir köşede bir namaz kusanız da ben de orayı bir musallâ/nama2gâh edinsem!" Resûlullah onun talebini kırmadı ve evine gitti. Itbân'a: "Namazı nerede kılmamı istersin?" diye sordu. itbân, Hz. Peygambere evinde bir yer gösterdi ve Resûl-i Ekrem namazı orada kıldı.

41. Cemaate Katılmayı Engelleyecek Haklı Bir Mazeret Bulunması Durumunda İmam Gelen Cemaate Namaz Kıldırır Mı Ve Hava Yağmurlu İse Cuma Hutbesini Okur Mu?

668- Abdullah İbn Haris, Abdullah İbn Abbâs'ın bir uygulamasını şöyle nakletmiştir; "Yağmurlu ve çamurlu bir günde Abdullah İbn Abbâs bize hutbe irad etti ve ezan okunacağı zaman müezzine, (Haydi, herkes namaza) kısmına gelince (Namaz olduğunuz yerde kılınacak} diye nida etmesini emretmişti. Cemaatin bir kısmı bu durumu garipseyip birbirine bakışınca İbn Abâs şöyle demişti: "Galiba bu söylediklerimi beğenmediniz. Fakat bunun aynısını - Resûlullah'ı kastederek - benden daha hayırlı olan bir zat yapmıştı. Bugün Cuma'dır ve ben sîzi sıkıntıya sokmak istemedim."
Abdullah İbn Abbas'ın kendisinden nakledilen başka bir rivayette şöyle dediği kayıtlıdır: "Sizi günaha sokmak istemedim. Namaza gelmenizi isteseydim gelecektiniz ve dizlerinize kadar çamura batacaktınız."
669- Ebû Seleme, Ebû Saîd el-Hudrî'ye Resûlullah'm mescidde yağmur dolayısıyla meydana gelen çamurda secde ettiği ve kadir gecesiyle ilgili olan günü sordu. Ebû Saîd şu cevabı verdi: "Bir bulut gökyüzünü kapladı ve sağanak bir yağmur başladı. Yağmur yüzünden hurma dallarıyla yapılmış olan mescid tavanından sular akıyordu. Namaz için kamet getirildi. Ben Resûlullah'm su ve çamurla kaplanmış mescid zeminine secde ettiğini gördüm; hatta alnında çamurun İzleri kalmıştı. 2[2]
670- Enes İbn Şîrîn naklediyor; Enes İbn Mâlik'in şöyle dediğini duydum:
"Ensâr'dan çok iriyarı olan bir zat: '(Ey Allah'ın Resulü!) Ben mescide gelip sizinle birlikte namaz kılamıyorum' diyerek mazeret beyan etmişti. Bir gün Resûlullah için yemek hazırlayıp evine davet etti. Resûlullah için bir hasır sermişti. Resûluliah bir kenarını ıslatıp üzerinde iki rekat namaz kıldı."
Cârud oğullarından birisi Enes İbn Mâlik'e: "Resûlullah kuşluk namazı kılar mıydı" diye sorunca Enes İbn Mâlik şu cevabı verdi: "Ben Resûlullah'm kuşluk nama2i kıldığını ilk defa o zaman gördüm.3[3]

Açıklama

Cemaate katılmayı engelleyecek haklı bir mazeret bulunması durumunda imam

---

1[1] kelimesi insanın meskeni ve eşyasının bulunduğu yer için kullanılan bir kelimedir. Bu yer ister bina olsun, ister binasız bir yer olsun... Seferde, hazarda insanın durağı, rahii olduğu İçin JU-j - rihâ! kelimesi olduğunuz yer İle tercüme edildi... Abdullah İbn Abbâs... müezzine... namazlarınızı olduğunuz yerde kılın veya namazlarınızı evlerinizde kılın demesini emretmişti..." (Babanzâde Ahmed Naim, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-İ Sarîh Tercemesi ve Şerhi, il, 596).
2[2] Hadisin geçtiği diğer yerler: 813, 836, 2016, 2018, 2027, 2036 ve 2040

3[3] Görünüyor ki, aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz Hasretleri bu narr.azı, câİib olduğu faziletten dolayı ahyânen kılar, çok kere de farz olur korkusuyla terk buyururlarmış..." (Baban2âde Ahmed Naim, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, II, 641.) Hadisin geçtiği diğer yerler: 1179 ve 608

zorlanarak da olsa gelen cemaate namaz kıldırabilir; bu mekruh değildir. Böyle bir mazeret bulunması durumunda herkesin namazı olduğu yerde kılmasına yönelik emir, söz konusu eylemin mubah serbest olduğunu anlatır, namazın bulunulan mekanda kılınmasının mendub olduğunu göstermez.
(İriyarı şeklinde tercüme ettiğimiz) kelimesi şişman, etli ve cüsseli gibi anlamlara gelir.

42. Namaz İçin Kamet Getirildiği Zaman Yemek Hazır İşe Ne Yapılır? Abdullah İbn Ömer Böyle Bir Durumda Akşam Yemeğini Yerdi

Ebü'd-Derdâ şöyle demiştir: "Bir kimsenin önce ihtiyaçlarını giderip ardından tam bir iç huzuru İle namaza durması onun din konusunda ne kadar ince anlayışlı (fakîh) bir insan olduğunu gösterir."
671- Hişâm İbn Urve, babası Urve İbnü'z-Zübeyr'in şöyle dediğini nakletmiştir:
"Hz. Aişe'den duydum, bize Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletti; Afcşam yemedi hazır olduğunda namaz için kamet getirilmiş olsa bile önce yemeğinizi yeyin.[4][4]
672- Enes İbn Mâlik, Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Akşam yemeğiniz hazırlanıp size takdim edildiği zaman akşam na mazım kılmadan önce yemeğinizi yeyin. Yemeğinizi aceleye getirip ih tiyacınızı gidermeden kalkmayın.[5][5]
673- Nâfi'in Abdullah İbn Ömer'den naklettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Sizden birinfn akşam yemeği hazırlanıp önüne konduğu zaman namaz için kamet getirilmiş olsa bile önce yemeğini yesin. Yemeğini bitirinceye kadar da acele etmesin."
Zaten Abdullah İbn Ömer de yemeği önüne konduğu zaman, namaz için kamet getirilmiş olsa bile önce yemeğini yerdi. Yemeğini bitirinceye kadar -cemaate namaz kıldıran imamın okuduğu sûreleri duysa da- namaza başlamazdı.[6][6]
674- Nâfi'in Abdullah İbn Ömer'den naklettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Sizden biriniz yemek yiyorsa namaz için kamet getirilmiş olsa bile ihtiyacım/ açtığını tam olarak gidersin, yemeğim aceleye getirmesin."

Açıklama

Alimlerin çoğuna göre namazdan önce yemeğin yenmesiyle ilgili emir nedb İfade eder, (yani mendubtur). Ancak bu görüşün ayrıntılarında farklı yorumlar vardır:
Şâfiîler'de meşhur olan görüşe göre, bu emir gerçekten aç olup yemeğe İhtiyacı olan kimselerle ilgilidir.
Süfyân es-Sevrî, Ahmed İbn Hanbel ve İshâk'a göre bu emir yemeğe ih'tiyacı olanlarla kayıtlı değildir, bu bakımdan bir kimsenin ihtiyacı olsa da olmasa da namazdan önce (hazır olmuş yemeği) yemeği yemek menduptur. Abdullah İbn Ömer'in uygulaması da buna işaret etmektedir.
Zahirî mezhebinin önde gelen isimlerinden İbn Hazm ise bu konudaki emrin vücûba işaret ettiğini, dolayısıyla yemek hazırken kılman namazın geçersiz (batıl) olduğunu söylemiştir. Ancak onun bu görüşü çok aşın ve abartılıdır.

Faydalı Bir Not

İbnü'l-Cevzî şöyle demiştir:
"Bazıları Resûlullah'ın bu emrine bakarak kul hakkının (hukûku'1-ibâd), Allah'ın hakkından daha öncelikli ve önemli olduğunu düşünmüşlerdir, Ancak bu konudaki hüküm düşündükleri gibi değildir. Burada amaçlanan hedef Cenâb-ı Hakk'ın hakkını korumaktır. Nitekim kul yemek yeyip ihtiyacını giderdikten sonra namaza büyük bir iç huzuru ile girecek, zihninde ve gönlünde farklı düşünceler kalmayacaktır. Böylece Allah'ın insanlar üzerindeki hakkı olan kulluk daha güzel ifa edilmiş olacaktır.
Burada ayrıca ifade edilmesi gereken önemli bir nokta da ashâb-ı kiramın yemek

---

[4][4] Hadisin geçtiği diğer yer: 5465.

[5][5] Hadisin geçtiği diğer yer: 5463.
[6][6] Hadisin geçtiği diğer yerler: 674 ve 5464

konusunda aşırıya gitmemesi ve çok sade bir yol takip etmesidir. Zaten bu alışkanlıkları sebebiyle yemeğin onları cemaate iştirak etmekten alıkoyduğu nadirdir."

43. Elinde Yemek Üzere Olduğu Bir Lokma Bulunan İmamın Namaza Çağırılması

675- Cafer İbn Amr İbn Ümeyye babasının şöyle dediğini nakletmiştir:
"Bir gün Resûlullah'ı bir koyun budu yerken gördüm. O sırada kendisini namaza çağırdılar. Bunun üzerine Resûlullah elindeki bıçağı bırakıp namaza durdu. Hatta daha abdest almamıştı."

Açıklama

Bazı alimlere göre, İmam Buhârî'nin 42. bâb dan sonra, "yemek üzere elinde bir lokması bulunan imamın namaza çağırılması" başlığı altında bu rivayete yer vermesi, yemeğin namazdan Önce yenmesiyle ilgili emrin vücûb İfade etmeyip mendub olduğuna işaret etmektedir ve bu bakımdan 43. babın burada ele alınması bilinçli bir tercihtir. Ayrıca İmam Buhârî'nin bâb başlığında imamın namaza çağırılması şeklinde bir kayıt koyması, buradaki hükmün (yemeği bırakıp namaza gitmesi) sadece imamla ilgili olduğunu gösterir. Cemaate yöneük emir ise mutlaktır. Nitekim Resûlullah'ın Sizden birinin akşam yemeği hazırlanıp önüne konduğu zaman..." şeklindeki ifadesi de bu görüşü desteklemektedir.
Bu hadisten çıkarılan dersleri ve diğer aynntiları abdest genel başlığı altında "Koyun eti yemenin abdest almayı gerektirip gerektirmediğini 7[7] anlatırken açıklamıştık.
Ibnü'l-Müneyyir şöyle demiştir:
"Belki de Resûlullah ümmetine kolaylık olsun diye ruhsat yolunu gösterdiği halde kendi özel hayatında azimete göre amel etmiş ve bu yüzden önce namaz kılıp sonra yemeğini yemiştir. Çünkü O'nun kadar nefsine ve isteklerine hakim olabilecek birisi asla yoktur. Hangimiz İstek ve arzularımızı gibi kontrol edebiliyoruz ki..."

44. Ailenin İhtiyaçlarını Gidermek İçin Çalışmak Ve Namaz İçin Kamet Getirildiğinde Çıkıp Cemaate Katılmak

676- el-Esved şöyle anlatır: Hz. Aişe'ye Resûlullah'ın evinde ne işle meşgul olduğunu sordum. O da şu cevabı verdi: "Ailesinin hizmetinde bulunur ve onlara ev işlerinde yardımcı olurdu. Namaz vakti gelince de namaza çıkardı.8[8]

Açıklama

İmam Buhârî bu rivayetle ilgili bâb başlığını ailenin ihtiyaçlarını gidermek Idncahşmak ue namaz için kamet getirildiğinde çıkıp cemaate katılmak şeklinde koyarak şuna işaret etmiştir: İnsanın ihtiyaç duyduğu veya meşgul olduğu her şey yemekle aynı kategoride değerlendirilmemelidir. Zira bütün meşguliyetler yemek gibi değerlendirilecek olursa namaz kılmak için zaman kalmayacaktır. Yemeğin hükmü diğer işlerden tamamen farklıdır. Çünkü yemek hazır olduğunda yemeyip geciktirmek açlığı ve ona duyulan isteği daha da artıracaktır. Halbuki diğer işler böyle değildir.
Bu hadis ayrıca kibirden uzak durup tevazu sahibi olmayı ve başta kişinin eşi olmak üzere aile bireylerine hizmet edip yardımcı olmayı teşvik etmektedir.

45. Sadece Resûlullah İn Namazını Ve Sünnetini Öğretmek Amacıyla İnsanlara Namaz Kıldırmak

677- Ebû Kılâbe şöyle demiştir:

7[7] bk. Kitâbü'l-Vudû, bâb 50.

8[8] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5363 ve 6039.

"Mâlik Ibn Hüveyris bir gün İçinde bulunduğumuz şu mescide gelip; 'Asıl maksadım ve isteğim namaz kılmak olmadığı halde size namaz kıldıracağım. Resûlullah'ı nasıl namaz kılar gördümse öyle kıldıracağım' dedi. Bu rivayeti nakleden (Eyyûb es-Sıhtiyânî), Ebû Kılâbe'ye Mâlik'in nasıl namaz kıldırdığını sormuş, Ebu Kılâbe de Amr İbn Seleme'yi kastederek -"Hocamız gibi" cevabını vermiş ve şunları söylemiştir: "O, başını ikinci secdeden kaldırıp birinci rekatı bitirdikten sonra ikinci rekata kalkarken çok kısa bir süre otururdu.[9][9]

Açıklama

Rivayette geçen ası maksadım ve isteğim namaz kılmak olmadığı halde size namaz kıldıracağım ifadesi ilk bakışta Allah'a ibadet edip yakınlaşma (kurbet) kası ve niyeti olmaksızın namaz kılındığını çağrıştırmaktadır. Aslında ibadet niyetiyle olmayan bir namaz geçersizdir. Ancak burada sahâbînin asıl maska-dının namaz olmadığına dair sözünden, Allah'a ibadet kastı taşımadığı anlaşılmaz. O bu sözüyle farz bir namazın vakti olmadığı halde niçin cemaate namaz kıldıracağını açıklamak istemiştir. Bu bakımdan o adeta şöyle demiştir: "Ben bu şekilde size namaz kıldırırken amacım farz olan vaktin namazını kılmak, namazı iade veya kaza etmek değildir. Maksadım size namazın nasıl kılınacağını öğret-mektir." Mâlik İbn Hüveyris o sırada bir olay görüp insanlara namazın nasıl kılınacağını öğretmesi gerektiğini düşünmüş olabilir. Çünkü o da Resûlullah'ın "Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz öyle namaz kılın" şeklindeki emrinin muhataplanndandır. İnsanİara sözle öğretmektense uygulamalı olarak öğretmenin daha etkili olduğunu bildiği için de bu metoda başvurmuştur. Mâlik İbn Hüveyris'in bu uygulaması aynı metodu takip etmenin caiz olduğunu göstermektedir.

46. İlim Ve Fazilet Sahibi İnsanlar İmamlık Yapmaya Daha Layıktır

678- Ebû Mûsâ el-Eş'arî şöyle demiştir:
"Resûlullah hastalanmıştı. Hastalığı ilerleyip izdırabı artınca 'Ebû Bekir'e söyleyin cemaate namazı kıldırsın' buyurdu. Hz. Aişe 'O pek yufka yürekli bir insandır, senin yerine geçerse halka namaz kıldıramaz1 deyince Resûlullah aynı emrini tekrarladı; 'Söyleyin Ebû Bekir'e namazı kıldırsın.' Hz. Aişe de aynı şekilde mukabelede bulununca Resûlullah emrini bizzat ona yönelterek şöyle dedi: 'Ebû Bekir'e söyle cemaate namazı kıldırsın. Yusufun başını derde sokan siz kadınlar değil misiniz zaten!?' Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir'e haberci geldi ve o da Resûlullah hayatta iken halka namaz kıldırdı.[10][10]
679- Müminlerin annesi Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Resûlullah vefatına sebep olan hastalığı çekerken 'Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namazı kıldırsın' diye emir vermişti. Ben 'Ebû Bekir senin yerine geçtiği zaman hıçkıra hıçkıra ağlamaktan sesini cemaate ulaştıramaz. Ömer'e söyle namazı o kıldırsın' dedim ve hatta Hafsa'dan Resûîullah'a gidip aynı şeyleri söylemesini istedim. O da gidip 'Ebû Bekir senin yerine geçtiği zaman hıçkıra hıçkıra ağlamaktan sesini cemaate ulaştıramaz. Ömer'e söyle namazı o kıldırsın' dedi. Bunun üzerine Resûlullah Durun bakalım, Daha fazla üstüme gelmeyin, Yusufun başını derde sokan siz kadınlar değil misiniz zaten!? Söyleyin Ebû Bekir'e namazı kıldırsın' diyerek emrini tekrarladı."
Hz. Hafsa bu olay üzerine Hz. Aişe'ye şöyle demiştir: "Senden bana bir fayda geleceğini zaten hiç düşünmüyordum."
680- Uzun yıllar Resûlullah'ın hizmetinde bulunan sahabenin önde gelenlerinden Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah'ın vefatı ile sonuçlanan hastalığı çektiği günlerde namazları Hz. Ebû Bekir kıldırıyordu. Bir Pazartesi günü hepimiz saf saf olmuş namaz kılıyorduk. O sırada Resûlullah savımı odasının perdesini kaldırıp bizi seyretmeye başladı. Ayakta bizi seyreden Nebiyy-i Ekrem'in mübarek yüzü adeta bir Mushaf yaprağı gibi parlıyordu. Bizi

---

[9][9] 677 numaralı hadisin baş kısmı ve diğer ayrıntıları 812, 818 ve 824 numaralı hadislerde geçmektedir.

[10][10] Bu habercinin Hz. Bilâl olduğu rivayet edilmiştir.(Mütercim) Hadisin geçtiği diğer yer: 3385.

bu halde gördüğü için tebessüm etti ve gülümsedi. O'nu hastalığının etkisinden kurtulmuş görmek bizi öylesine sevindirdi ki, sevincimizden neredeyse namazımızı bozuyorduk. Hz. Ebû Bekir, Resûluliah'm namaz kılmak üzere odasından çıkıp geleceğini düşünmüş olmalı ki ilk safa girmek için geri geri gelmeye başladı. Bunun üzerine Resûlullah namazınızı tamamlayınız, diye işaret buyurdu ve perdeyi Örttü. Resûlullah işte o gün vefat et-mişti.[11[11]]

681- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah hastalığı döneminde üç gün cemaate katılamamıştı. Bu dönemlerde namazları Hz. Ebû Bekir öne geçip kıldırıyordu. Bir gün Resûlullah odasının örtüsünü kaldırıp bize baktı. cemâli perdenin aralığından görünüyordu. Gördüğümüz güzellik bizi mest etmişti; hayatımızda Resûlullah'm gül cemâli gibi bir güzellik asla görmüş değiliz. Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, Hz. Ebû Bekir'e eliyle işaret ederek öne geçip namaz kıldırmasını emir buyurdu ve perdeyi indirdi. Ebedî âleme göç edinceye kadar bir daha böyle kalkıp bizi seyretmesi zât-ı âlilerine müyesser olmadı.[12[12]]

682- İbn Şihab'tan gelen bilgiye göre: Hamza İbn Abdullah'ın babasının şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûl-i Ekrem'in hastalığının ilerlediği günlerin birinde namaza çıkması için ashabın hatırlatması üzerine Hz. Peygamber Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namazı kıldırsın' buyurdu. Hz. Aişe; 'Ebû Bekir pek yufka yürekli, hisli bir insandır, namaz kıldırırken Kur'an okumaya başladığında gözyaşlarına hakim olamayıp ağlar' deyince Resûlullah emrini tekrar etti. Hz. Aişe aynı şekilde mukabelede bulununca Nebtyy-i Muhterem şöyle buyurdu; 'Söyleyin Ebû Bekir'e namazı kıldırsın, "Yusuf un başını derde sokan siz kadınlar değil misiniz zaten!?'

Açıklama

"İlim ve fazilet sahibi insanlar imamlık yapmaya daha layıktır" şeklinde verilen başlık, İlim ve fazilet sahibi insanların bu özellikleri taşımayan İnsanlara göre imamlığa daha layık olduklarını göstermektedir. Bunun bir gereği olarak ilim ve fazilet sahipleri arasında da bu özellikleri daha ağır basan kimseler imamlığa daha layık olur.

47. Mazeret Sebebiyle İmamın Yanıbaşında Namaz Kılmak

683- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah hastalandığı zaman namazları Ebû Bekir'in kıldırmasını emretmişti. Bu emir üzerine Ebû Bekir de cemaate namaz kıldırıyordu."
Urve İbn Zübeyr şöyle demiştir: "Bir gün Resûlullah kendisini daha iyi hissettiği için odasından çıkıp cemaate katıldı. Ebû Bekir o sırada namazı kıldırıyordu. Ancak Resûlullah'ı görünce geriye çekilmek istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Ebû Bekir'e, yerinde kal, diye işaret buyurdu ve onun hemen yanıbaşında hizasına oturdu. Bu esnada Ebû Bekir'e cemaat ise Hz. Ebû Bekir uymuştu."

48. Cemaate Namaz Kıldırmak Üzere İmamlığa Geçen Bir Kimse Asıl İmam Geldikten Sonra Geriye Çekilse De Çekilmese De Namazıgeçerli (Caiz) Olur

684- Sehl İbn Sa'd es-Sâidî'den nakledilmiştir:
"Bir gün Resûlullah Amr İbn Avf oğullarını [13[13]] barıştırmak, aralarını bulmak üzere onların

---

11[11] Hadisin geçtiği diğer yerler: 681, 754, 1205 ve 4448.

12[12] Ebedî aleme göç edinceye kadar bîr daha böyle kalkıp bizi seyretmesi zât-ı âlilerine müyesser olmadı" şeklinde tercüme ettiğimiz cümlede geçen jJLİ fiili hadisin bazı rivayetlerinde jjU şeklinde geçmektedir. Buna göre anlam "İşte ondan sonra Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ebedî aleme göç edinceye kadar mübarek yüzlerini bir daha görmek bize nasip olmadı" olur

13[13] Amr îbn Avf oğullan Evs kabilesine mensup olup Medine'ye yakın olan Kubâ köyünde yaşamaktadırlar, (bk. İbn Hacer, Fethü'1-bârî, II, 197.)

mahallesini teşrif buyurmuşlardı.[14][14] Namaz vakti yaklaşınca müezzin, Hz. Ebû Bekir'e gelerek; 'Sen insanlara namazı kıldırır mısın, namaz için kamet getireyim mi?' diye sordu. Ebû Bekir bu teklifi kabul edip namazı kıldırmaya başladı. Cemaat bu şekilde namaz kılarken Resûlullah çıkageldi ve safları yararak ilk safa kadar ulaştı. Bunun üzerine cemaat ellerini çırpmaya başladı. Ancak Hz. Ebû Bekir bu duruma hiç aldırış etmiyor dönüp bakmıyordu bile. Cemaat daha şiddetli bir şekilde ellerini çırpmaya ?vam edince dönüp baktı ve Resûlullah'ı gördü. Resûlullah ona, yerinde kal ve namazı kıldırmaya devam et, anlamında ıret buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ellerini kaldırıp Resûlullah'ın kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamd etti ve ilk ifa girinceye kadar geri çekildi. Hz. Ebû Bekir ilk safa girince Resûlullah öne ;çip namazı kıldırdı.
Resûlullah namazı bitirdikten sonra Ebû Bekir'e "Sana ide kalıp namaza devam etmeni işaret ettiğim halde niçin geri çekildin?" diye rdu. Ebû Bekir şu cevabı verdi: "Resûlullah'ın önünde namaz kıldırmak Ebû Kuhâfe'nin oğlunun haddi değildir..."
Daha sonra Resûl-İ Ekrem cemaate dönüp şöyle buyurdu: ize ne olduğunu anlayamadım, bu el çırpma işini ne kadar çok tarttınız... Namazla ilgili olarak herhangi bir kuşkuya düşüp imamı ;armak istediğinizde teşbih getirin. Eğer teşbih getirirseniz, imamın kkatini çekmiş olursunuz ve böylece hata düzeltilir, imamı uyarmak in el çırpmayı kadınlar yapsın .[15][15]

Açıklama

Resûlullah'ın Amr İbn Avf oğullarının mahallesine gitmelin sebebi Süfyan'ın yukarıda geçen rivayetinde görüldüğü gibi, Ensârdan iki up arasında sözlü bir sataşma yaşanmış olmasıdır. Kitâbu's-Sulh'ta Muham-d İbn Cafer'in Ebû Hâzİm'den naklettiği rivayet şöyledir: "Kubâ bölgesi halkı vgaya tutuşmuştu. Hatta birbirlerine taşlarla saldırmışlardı. Bu durum haber verilince, 'Kalkın gidelim ve onları hemen rıştıralım1 buyurdu."
Bu rivayette Hz. Ebû Bekir'in kıldırmakta olduğu namaz ikindi namazıdır.
Hz. Ebû Bekir'in namazda iken cemaatin el çırpmalarına aldırış etmemesi ve masına hiç bakmaması, Resûlullah'ın bu hususla ilgili yasa dayanmaktadır. Nitekim Resûlullah'tan nakledilen sahih rivayete göre, bir kimsenin namazda iken sağa sola veya arkasına bakması inin namazından bir kısmını şeytanın kapıp aşırması anlamına gelmektedir. Resûlullah'ın Size ne olduğunu anlayamadım, bu el çırp-işini ne kadar çok abarttınız" şeklindeki sözünün zahirî anlamı namazda mutlak olarak reddedildiğini göstermez. Burada Resûlullah'ın yadırgadığı durum, ellerin çok fazla çırpılmasıdır. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama yeri geldiğinde yapılacaktır.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Birbiriyle kavga eden insanları barıştırmak, onları bir araya getirmek ve küskünlüğü / dargınlığı sona erdirmek çok faziletli, sevabı bol bir davranıştır.
2. Bu tür bir kavga ve küskünlük durumunda devlet başkanı sorunu çözmek maksadıyla bizzat müdahelede bulunabilir ve yanma güvendiği kimseleri alarak yönetimi altındaki İnsanların problemlerini halletmek üzere harekete geçebilir.
3. Böyle bir olayı çözmek üzere derhal harekete geçmek, devlet başkanının cemaate namaz kıldırma görevinden daha önceliklidir.
4. Hâkim tarafları mahkemeye veya huzuruna getirmek yerine bizzat dinlemek üzere onların yanma gidebilir. Burada önemli olan hâkimin bunu uygun görmesidir.
5. Bir namaz, biri yekdiğerinin arkasında bulunan iki imamla kılınabilir.
6. Düzenli olarak namazları kıldıran asıl İmam, görev mahallinde bulunama-yacaksa başka birisini yerine görevlendirebilir.
7. Vekil olarak görevlendirilen imam namaza başladıktan sonra asıl imam gelirse vekil

[14][14] Ahmed İbn Hanbel, Ebû Dâvud ve İbn Hibbân'ın naklettiği bir rivayete göre Resûluİlah saüallâhu aleyhi ve sellem, Amr İbn Avf oğullan mahallesine öğleden sonra gitmiş ve Hz. Bilâl'e "İkindiye kadar gelmezsem Ebû Bekir'e söyle namazı kıldırsın" demiştir, (bk. İbn Hacer, Fethü'l-bârî, II, 197).
[15][15] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1201, 1204, 1218, 1234, 2690, 2693 ve 7190.

imama uyabileceği gibi kendisi öne geçerek imamlık da yapabilir. Bu durumda vekil imam, namazını bozmadan cemaat arasına katılır. Vekil imamın arkasında namaza başlayan cemaatten hiç kimsenin namazına da bir zarar gelmez.
İbn Abdilberr bu uygulamanın Hz. Peygamber'e has olduğunu dolayısıyla başkaları hakkında geçerli olmayacağını iddia etmiştir. Hatta ona göre Resûlullah dışında bir kimsenin bu şekildeki bir uygulamasının geçersiz olduğuna dair icma bulunmaktadır. Ancak konuyla ilgili farklı görüşlerin bulunduğunu göz önüne aldığımızda bu icmâ' iddiasının yanlış olduğu görülecektir.
Şâfiîlerde meşhur olan görüşe göre böyle bir uygulama caizdir.
Mâlikîler'den İbn Kasım "Namaz kıldırırken abdesti bozulan ve yerine birisini geçirdikten sonra henüz namaz bitmeden geri dönen bir imam, vekil geriye çekildiği için namazı kıldırmaya devam ederse bu namazın geçerli olacağını" söylemiştir.
8. Cemaatin, (ikinci imamın daha sonra geldiğini göz önüne aldığımızda) imamdan önce namaza başlaması mümkündür.
9. Bir kimse kılmakta olduğu namazın bir bölümünde imam, kalan kısmında cemaat olabilir.
10. Bir kimse tek başına namaza başladıktan sonra namaz için kamet getirilse namazını hiç bozmadan cemaate iştirak edebilir.
11. Ashâb-ı kiram içinde en faziletli ve üstün olan kişi Hz. Ebû Bekir'dir. Pek Çok Buhârî şârîhİ ve fakih, ashâb-ı kiramın Hz. Ebû Bekir'i seçmiş olmalarını dikkate alarak onun en faziletli ve üstün sahâbî olduğunu söylemiştir.
12. Müezzin veya bir başkası namaz kıldırması için imamlığı, fazileti ve ilmi ile bilinen bir kimseye teklif edebilir. İmamlık teklifi alan kişi cemaatin de onay ve rızasının olduğunu öğrendikten sonra namazı kıldırır.[16][16]
13. Namazda hamdetmek ve teşbihte bulunmak caizdir. Çünkü bunlar Allah'ı zikretmek kapsamındadır. İmamı uyarmak maksadıyla cemaatin teşbih getirmesi konusu yeri geldiğinde açıklanacaktır.
14. Namazda dua etmek için elleri kaldırmak ve Allah'a şükretmek (sena) caizdir. Bu konu da yeri geldiğinde açıklanacaktır.
15. Yeni bir nimete eren bir kimsenin namazda olsa bile Allah'a hamd etmesi müstehaptır, güzel bir davranıştır.
16. Gerekli olduğu zaman namaz kılmakta olan bir kimse sağma, soluna veya arkasına bakabilir.
17. Namaz kılmakta olan birisine bir şey anlatılacaksa sözlü ifadeye başvurmaktansa işaretle anlatmak yolunu seçmek daha uygundur. Zira işaretle anlatmak da sözlü ifade gibidir. Nitekim Resûlullah Hz. Ebû Bekir'e "Sana önde kalıp namaza devam etmeni işaret ettiğim halde niçin geri çekildin ki?" diye ikazda bulunmuştur.
18. Gerekli durumlarda İlk safa ulaşmak için arkadaki safları yararak ilerlemek ve namaz kılmakta olan cemaatin önünden geçmek caizdir.
19. Namazda el çırpmak mekruhtur. Bu konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar yeri geldiğinde yapılacaktır.
20. Dînî konularda yaşanan güzelliklerden dolayı Allah'a hamd ve şükür etmek çok güzel bir davranıştır.
21. Faziletli bir insan kendisinden daha üstün ve faziletli olan kimselere namaz kıldırabilir.
22. Namaz içinde namazın tabiatına aykırı olan bazı küçük eylemler namazı bozmaz. Nitekim Hz. Ebû Bekir namazda iken bulunduğu yerden geri çekilip ilk safa girmiştir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan bir insan kıbleye arkasını dönmeden ve asla kıbleden şaşmadan geri geri çekilebilir.
23. İbn Abdilberr, teşbih ile imamı uyarmanın caiz olmasından hareketle namaz kıldırırken okuduğu yeri şaşıran imama hatırlatmak amacıyla yardımcı olunabileceğini ve bu maksatla âyetin devamının okunabileceğini söylemiştir. Zira teşbih caizse bunun evleviyetle caiz olması gerekir.

---

[16][16] Bu hüküm Hz. Bilâl'ın Resuluilah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem herhangi bir talimat almadığı düşüncesinden hareketle verilmiştir. (Mütercim)

Her şeyin en doğrusunu sadece Allah (c.c) bilir.

49. Namaz Kılacak Kimselerin Kuran I Kerim Bilgileri Eşitse Yaşça Büyük Olan İmamlık Yapar

685- Mâlik İbn Hüveyris'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Biz gençken Resûlullah'ın yanına gelmiştik. Onun yanında yaklaşık olarak yirmi gece kaldık. Resûlullah çok merhametliydi. Bizim (ailelerimizi özlediğimizi düşünerek) halimize acıdı ve şöyle buyurdu; 'Memleketinize dönseniz ve oradaki insanları bilgilendirseniz ne kadar güzel olur; onlara namazların nasıl ve hangi vakitlerde kılınacağım öğretip namaz kılmalarını emredin. Namaz vakti girince içinizden birisi ezan okusun ve yaşça en büyük olanınız da imamlığa geçip namazı kıldırsın"

Açıklama

İmam Buhârî'nİn "Namaz kıldıracak kimselerin Kur'ân'i Kerim bilgileri eşitse yaşça büyük olan imamlık yapar" şeklinde isim verdiği bu bâb başlığı imam Müslim'in Ebû Mes'ud'tan merfu olarak rivayet ettiği şu hadisten çıkarılmıştır [17][17] "Bir cemaate Allah'ın kitabını en iyi bilen kişi imamlık yapar. Eğer Kur'an okuma bilgileri eşitse en önce hicret eden kimse imamlığa geçer. Bu cemaatte bulunan herkes aynı dönemde hicret etmişse yaşça en büyük olan kişi namazı kıldırır."
(Müslim'in rivayetinde geçen ve Allah'ın kitabını en iyi bilen kişi şeklinde tercüme ettiğimiz) kelimesinin anlamıyla ilgili olarak iki farklı görüş bulunmaktadır. Bazı Âlimlere göre bu ifade (tercümeye de yansıttığımız gibi) Kur'An'ı en iyi bilen ve Kİtab'ın inceliklerine diğerlerine göre daha fazla vakıf olan kimseleri anlatır. Bazı Âlimler ise hadiste geçen ifadenin zahirî anlamını esas alarak" Burada Kur'ân'ı en iyi okuyanlar kastedilmektedir" demiştir.
İmam Nevevî bu konuyla İlgili olarak şunları kaydeder: "Bağlı bulunduğumuz Şafiî mezhebi âlimlerine göre, Kur'ân'ı en iyi bilen ve Kitab'm inceliklerine daha fazla vakıf olan kimseler, Kur'ân'ı iyi okuyanlara nazaran daha önceliklidir ve imamlığa daha layıklardır."
İmam Nevevî sözlerine devamla şöyle der: "Ebû Mes'ud'tan nakledilen rivayette geçen 'Kur'an okuma bilgileri eşitse sünneti en iyi bilen imamlık yapar, sünnetle ilgili bilgileri de eşitse bu durumda önce hicret etmiş olan kişi namazı kıldırır' şeklindeki ifadeye baktığımızda Kur'ân'ı en iyi okuyanın mutlak olarak diğerlerine takdim edildiğini görürüz."
Ancak İmam Nevevî'nin bu sözleri arasında açık bir çelişki bulunmaktadır.
İbn Uleyye ve Abdülvehhab'tan nakledilen rivayetlerde bu hadis şu şekilde geçmektedir: "Resûlullah çok merhametli ve şefkatli biriydi.
Bizim ailelerimizi özlediğimizi düşünüyordu. Bu yüzden bizlere geride kimleri bırakarak buralara geldiğimizi sordu. Biz de durumumuzu anlattık. Bunun üze-linebize şöyle buyurdu: Haydi ailelerinizin yanına dönüp onlarla birlikte yaşa-m}ndevam edin ve onları bilgilendirin."
Bu hadisin farklı rivayetleri arasındaki bağlantıyı şu şekilde kurabiliriz:
Resûlullah onlara ailelerinin yanma dönmelerini söylerken (fanız ne güzel olur diye tercüme edilen ve aslında keşke dönseniz anlamına gelen) demiştir. Resûlullah bu gençlere doğrudan ailelerinizin yanına dönün deseydi onları rencide edebilir, kırılmalarına sebep olabilirdi. Ayrıca rivayetlerde geçmese bile Resûlullah'in onlara ailelerinin yanma dönmek isteyip istemediklerini sorup, onlardan 'dönmeli isteriz' cevabını aldıktan 'Haydi ailelerinizin yanına dönün' diye emretmiş olması da ihtimal dahilindedir. Olayı nakleden sahâbî, Resûluîlah'ın
kendilerine haydi ailelerinizin yanma dönün şeklinde verdiği emrin sebebinin aile özlemi olduğuna işaret etmekle yetinmiş ve bu emir ile bağlı bulun-âıldarı kavmin dînî konularda

---

[17][17] Umdetü'1-Kârî müellifi Aynî'ye göre Fethü'1-Bârî müellifi İbn Hacer'in, İmam Buhârî'nİn koyduğu bâb başlığı ile İmam Müslim'den nakledilen rivayet arasında ilişki kurması çok uzak bir ihtimaldir. Zira Aynî'ye göre bâb başlığı ile konu arasında bir ilişki kurulacaksa bu ilişki başkasının naklettiği bir rivayet ile sağlanamaz. (Mütercim) (bk. Aynî, Umdetü'1-Kârî şerhu Sahİhi'l-Buhârf, IV, 393.)

bilgilendirilmesi arasında bir ilişki kurmamıştır. Çünkü asıl amacın insanları bilgilendirme olduğunu Resûlullah ite yaşadıkları diyalogun bağlamından sezmiştir. Bu amacı daha sonra anlamış olması da mümkündür. Çünkü Resûlullah daha sonra bunu açıkça dile getirmiştir.
Aslında insanları bilgilendirmek ve irşad etmek onlar açısından daha hayırlı ve üstün bir görev olmasına rağmen Mâlik İbn Hüveyris sadece mevcut durumu ve arkadaşlarıyla birlikte yaşadıklarını anlatmıştır. Bu yüzden (yani insanları bindirmek için memlekete dönme arzusu içinde olmadıklarından) aslında aşamadıkları bir duyguyu ve düşünmedikleri bir amacı yaşamış ve düşünmüş Çibiaktarmamıştır. Fakat Resûluîlah'ın yanına gelirken niyetleri çok samimi olduğu için Allah Teâlâ onlara aile özlemi çekmeleri karşılığında iha üstün bir vazife lütfetmiştir. Bu büyük lütuf da, dînî bilgileri insanlara onları bilgilendirmek için Resûlullah'tan alınan ehliyet ve yetkidir. Ahmed İbn Hanbel'in ifadesiyle Resûluîlah'ın hadislerini öğrenme uğruna gösterilen bu çaba büyük bir mükafata dönüşmüştür.

50. Bir Topluluğu Ziyarete Gelen İmamın Onlara Namaz Kıldırması

686- Itbân İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûiullah davetime icabet edip evimi şereflendirdiğinde
içeri girmek için müsaade istedi. Ben zâtı âlilerini İçeriye aldım. Bana; 'Nerede namaz kılmamı istersin?' diye sorunca evimde uygun olan ve namaz kılmasını istediğim yeri gösterdim. ResûiuÎlah kalktı ve biz de arkasında saf olup namaza durduk. Sonra selâm verdi ve biz de selâm verip namazdan çıktık."

Açıklama

İmam Buhârî'nin bu bölüme "Bir Topluluğu Ziyarete Gelen İmamın Onlara Namaz Kıldırması" başlığını vermesinin sebebiyle ilgili olarak şunlar söylenmiştir: İmam Buhârî burada, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin [18][18] Mâlik İbn Hüveyris'ten merfû olarak naklettikleri "Bir kimse bir topluluğu ziyarete gittiği zaman onlara imamlık yapmasın. Namazı bu topluluktan birisi kıldırsın" şeklindeki hadisin büyük imam (Mü'minlerin Emiri/Halife) dışındaki imamlarla ilgili olduğuna işaret etmektedir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir ise konuyla ilgili olarak özetle şunları söylemiştir: "Baş İmam [19][19] veya onun konumunda olan bir kimse, birisinin mülkiyetinde bulunan bir mekana gelirse o mülkün kendisine (ayn) veya kullanım hakkına (menfaat) sahip olan kişi bunlann önüne geçerek imamlık yapmamalıdır. Böyle bir durumda mülk sahibi, gelen baş imama namaz kıldırması için İzin vermelidir. Böylece her iki tarafın da hakkı korunmuş olur; baş imamın öne geçip namazı kıldırma hakkı ve mülk sahibinin izni olmayan durumlarda mülkü üzerinde tasarrufta bulunulmasını önleme hakkı."

51. İmam Kendisine Uyulması İçin Vardır

Resûluîlah vefatına yo! açan hastalığı sırasında ashâb-ı kirama oturduğu yerden namaz kıldırrmıştı. İbn Mes'ud şöyle demiştir: "Bir kimse cemaatle namaz kılarken namazın herhangi bîr rüknünde imamdan önce hareket ederse geri dönüp o rüknü İade eder; söz konusu rüknü iade ederken beklemesi gereken süre ise imama muhalif olduğu süre kadar olmalıdır. Daha sonra imama tabî olur ve namazına devam eder."
Hasan-ı Basrî 'imamla birlikte iki rekatlık bir namaza başlayıp secdeleri yapmaya gücü yetmeyen bir kimsenin son rekat için iki defa secde etmesi ve ilk rekatı da secdeleriyle kaza etmesi gerektiğini" söylemiştir. Ona göre secde etmeyi unutup kalkan bir kimse de dönüp secdesini yapar.
687- Ubeydullah İbn Abdullah İbn Utbe'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bir gün Hz. Aişe'nin yanına vardım ve Resûlullah'm vefatına sebep olan hastalığı çektiği günler hakkında bana bilgi vermesini istedim. Bana şunları anlattı:

---

[18][18] Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
[19][19] Mü'minlerin Emîri, Halife vb. yahut büyük Alim ve şahsiyetler

Resûlullah'm hastalığı ve ızdirabı İyice artmıştı. Bize cemaatin namazı kılıp kılmadıklarını sordu. Biz kılmadıklarını, zât-i âlilerini beklediklerini söyleyince, 'Öyleyse bana biraz su hazırlayın' buyurdu. Hazırladığımız su ile boy abdesti aldıktan sonra yerinden zorlukla doğrulup kalkmaya çalıştı, fakat bayıldı. Ayıldıktan sonra bize yine cemaatin namazı kılıp kılmadıklarını sordu. Biz; 'Kılmadılar ey Allah'ın Resulü sizi bekliyorlar' deyince bizden yine su hazırlamamızı istedi. Oturup getirdiğimiz su ile boy abdesti aldı. Sonra yerinden zorlukla doğrulup kalkmaya çalıştı fakat bayıldı. Ayıldıktan sonra bize tekrar cemaatin namazı kılıp kılmadıklarını sordu. Biz; 'Kılmadılar ey Allah'ın Resulü sizi bekliyorlar' dedik. Bunun üzerine bizden yine su hazırlamamızı istedi. Biz kendisine su hazırladık. Oturup boy abdesti aldı ve yerinden zorlukla kalkıp doğrulmaya çalıştı ancak yine bayıldı. Ayıldıktan sonra bize cemaatin namazı kılıp kılmadıklarını sordu. Biz; 'Kılmadılar ey Allah'ın Resulü sizi bekliyorlar' dedik. Bu sırada ashâb-ı kiram mescidde toplanmış yatsı namazını kılmak üzere Resûlullah bekliyordu.
Resûlullah kalkamayacağını anlayınca Hz. Ebû Bekir'e namazı kıldırması için haberci gönderdi. Haberci gelip Hz. Ebû Bekir'e; 'Resûlullah'm emri var, senin cemaate namazı kıldırmanı istiyor' dedi. Bunun üzerine pek yufka yürekli ve duygulu bir insan olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e; 'Haydi namazı sen kıldır1 dedi. Ancak Hz. Ömer; 'Sen bu göreve daha layıksın' diyerek onun teklifini kabul etmedi. İşte o günlerde ashaba namazları Hz. Ebû Bekir kıldırmıştı.
Bir gün Resûl-i Ekrem Efendimiz «Halis kendisini iyi hissettiği için İki kişinin kolları arasında odasından çıkıp öğle namazını kılmak üzere mescide gitti. Resûlullah'ı taşıyanlardan biri Hz. Abbas idi. Ashâb o sırada namaza başlamıştı ve Hz. Ebû Bekir namazı kıldırıyordu. Resûl-i Ekrem'in teşrif buyurduğunu fark eden Ebû Bekir geri geri çekiimeye başladı. Ancak Resûlullah ona işaret ederek yerinde kalmasını istedi ve kolla-rına girdiği kimselere; 'Beni Ebû Bekir'in yanına oturtun' buyurdu. Onlar da Resûlullah'ın emrini yerine getirip zât-ı âlîlerini istediği yere oturttular."
Ubeydullah İbn Abdullah şöyle demiştir; "O zaman Hz. Ebû Bekir, oturarak namaz kılmakta olan Resûlullah'a . uymuştu. Cemaat ise Hz. Ebû Bekir'e tabî olmuştu."
Ubeydullah bir gün Abdullah İbn Abbas ile karşılaşmış ve ona; "Resûlullah'ın hastalığı ile ilgili olarak Hz. Aişe'nin bana anlattıklarını sana aktarayım mı?" diye bir teklifte bulunmuştu. İbn Abbas; "Elbette, seni dinliyorum" demiş ve Ubeydullah'ın naklettiklerine hiç itiraz etmemiştir. Sadece Ubeydullah'a; "Peki sen, Hz. Aişe'nin adını vermediği Hz. Abbas'm yanındaki ikinci şahsın kim olduğunu biliyor musun?" diye sormuş, o bilmediğini söyleyince "O zat Ali İbn Ebi Talib idi" demiştir.
688- Müminlerin annesi Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah hasta olduğu günlerden birinde evinde oturduğu yerde namaz kıldırıyordu. Arkasında bulunan cemaat ise ayakta namaza durmuştu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem onlara eliyle işaret ederek oturmalarını istedi. Namazı bitirdikten sonra onlara şöyle buyurdu: İmam kendisine uyulması için vardır; o rükûya vardığında siz de rükû edin, o kalktığında siz de kalkın, o oturarak namaz kılıyorsa siz de oturarak namazlarınızı kılın.20[20]
689- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah bir defasında bindiği attan düşmüş ve sağ yanını incitmişti. Bu yüzden namazlardan birisini oturarak kıldırmıştı. Biz de O'nun arkasında namazlarımızı oturarak kılmıştık. Resûl-i Ekrem Efendimiz namaz bitince şöyle buyurmuştu: imam kendisine uyulması için vardır, o ayakta namaz kılıyorsa siz de namazlarınızı ayakta kılın, o rükûya vardığında siz de rükû edin, o kalktığında siz de kalkm, (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman siz (Rabbimiz, ve hamd sana mahsustur) deyin. Hâsılı o ayakta kılıyorsa siz de ayakta kılın, oturarak kılıyorsa sîz de oturarak kılın."
Ebû Abdullah (İmam Buharı) Humeydî'nin şöyle dediğini kaydetmektedir: "Resûiullah'ın oturarak namaz kılıyorsa siz de oturarak namazlarınızı kılın şeklindeki emri daha önce yaşamış olduğu hastalıkla ilgilidir. Fakat daha sonra Resûl-i Ekrem vefatına yol açan hastalığı çektiği günlerde oturarak namaz kıldırırken cemaat arkasında ayakta

20[20] Hadisin geçtiği diğer yerİer: 1112, 1236 ve 5658.

namazlarını kılmıştır. Resûlullah'ın fiilleri arasında tercihte bulunulurken tarih itibariyle sonra gerçekleşen esas alınır."

Açıklama

Hasan-ı Basrî'den nakledilen rivayette iki görüş arz edilmektedir:
a. İbnü'l-Münzir bu rivayeti Saîd İbn Mansûr - Hüşeym - Yûnus - Hasan senediyle mevsûl olarak nakletmiştir. Bu rivayete göre Hasan-ı Basrî, Cuma namazına başlayıp aşırı kalabalık sebebiyle secde edemeyen kimselerle ilgili olarak şöyle demiştir: "Cuma cemaati namazlarını bitirdikîeri zaman secde edemeyen kimseler ilk rekat için iki defa secde ederler. Daha sonra da kalkıp bir rekat ve iki secde ile namazı tamamlarlar." Bu ifadeden çıkan sonuç şudur: İmamın namazı, cemaatin terk ettiği namaz rükünlerinin yerine geçmez; buna göre bir kimse cemaatle namaz kılarken imamla birlikte secdeleri yapma imkanı bulamazsa o rekatı kılmamış sayılır.
Hasan-ı Basrî'nin sözünün bu başlık altında zikredilmesinin sebebi şudur: Bir kimse imamla birlikte namaza başladıktan sonra imamdan ayrılıp tek başına namaz kılması doğru olsaydı bazı rükünlerini ihlal ettiği namazda imama uymaya devam etmesine gerek kalmazdı. Halbuki imama uymaya devam edip namaz bittikten sonra ihlal ettiği kısımları tamamlaması istenmiştir.
b. ikinci görüşü İbn Ebu Şeybe mevsûl olarak ve daha geniş bir şekilde rivayet etmiştir. Buna göre Hasan-ı Basrî, namazın iik rekatında secdelerden birini yapmayı unutup son rekata kadar bunu hatırlamayan bir kimseyle ilgili olarak şöyle demiştir: "Böyle bir kimse son rekatta üç secde yapar. Unuttuğu secdeyi selâm vermeden önce hatırlarsa bir defa secde eder. Selâm verip namazı tamamen bitirdikten sonra unuttuğu secdeyi hatırlarsa artık telafi imkanı kalmaz; namazı baştan yeniden kılması gerekir."
Yukarıda nakledilen rivayetlerde Resûiullah'ın bayıldığından bahsedilmektedir. Bu durum peygamberlerin insan olmaları hasebiyle baygınlık geçirebileceklerini göstermektedir. Bu yönüyle baygınlık uyku gibidir. İmam Nevevî şöyle demiştir: "Peygamberler baygınlık geçirebilir. Çünkü bayılmak da bir tür hastalıktır. Buna karşılık onların cinnet geçirmeleri, akıl hastası olmaları mümkün değildir. Çünkü bu bir eksikliktir." Bu bakımdan diğer insanların başına gelebilecek hastalık, kaza gibi şeyler peygamberlerin de başına gelebilir. Bu durum onların değerlerini asla düşürmez. Aksine makamlarını ve değerlerini artırır.
Hz. Aişe'nin naklettiği rivayete göre Resûluîlah oturduğu yerde namaz kıldırmıştı. Hz, Ebû Bekir ise namazları ayakta kıldırıyordu. İşte bu rivayetleri esas alan âlimler, düzenli olarak namazları kıldıran asıl imamın hastalandığı zaman oturarak namaz kıldırmaktansa yerine sağlıklı birisini görevlendirmesinin daha uygun olacağını söylemişlerdir. Çünkü Resûlullah hastalandığı zaman namazları kıldırması için Hz. Ebû Bekir'i görevlendirmiş kendisi sadece bir defa ashâb-ı kirama oturarak namaz kıldırmıştır.
Yine bu rivayetlere göre hasta olan imamın, mazereti oiduğu için kendisi gibi oturarak namaz kılan kimselere ve ayakta namaz kılan sağlıklı kimselere namaz kıldırması caizdir. Ancak kendisinden nakledilen meşhur görüşe göre İmam Mâlik ve Tahâvî'nin naklettiğine göre İmam Muhammed İbn Hasen eş-Şeybânî bu görüşe katılmamıştır.
Hadiste geçen imam kendisine uyulması için vardır ifadesiyle ilgili olarak Beyzâvî başta olmak üzere bazı âlimler şöyle demişlerdir: "Tabî olan cemaat 'ile kendisine uyulan imam arasındaki ilişki; cemaatin imamdan önce başlamamasını, imamla aynı hizada bulunmamasını ve konum itibariyle ondan öne geçmemesini gerektirir. Bu bakımdan cemaat imamı takip etmeli ve onun yaptıklarını yapmalıdır."

52. İmamın Arkasında Namaz Kılan Cemaat Ne Zaman Secdeye Varır? Enes İbn Mâlik Şöyle Demiştir: İmam Secde Ettiğinde Siz De Secde Edin!

690- Abdullah İbn Yezîd şöyle demiştir: Bana Berâ İbn Âzib - o kesinlikle yalancı biri değildir - Resûlullah ile birlikte kıldıkları namazı şu şekilde nakletti:
"Resûlullah Dem namaz kıldırırken (Allah kendisine hamd edenleri işitir) deyip secdeye varana kadar bizden hiç kimse belini bükmezdi. Biz secdeyi O'ndan sonra yapardık.[21][21]

---

[21][21] Hadîsin geçtiği diğer yerler: 747, 811.

Açıklama

"İmamın arkasında namaz kılan cemaat ne zaman secdeye varır?" şeklinde verilen bab başlığı şu anlama gelir: "İmam rükûdan doğrulduğunda veya iki secde arasında oturduğunda cemaat ne zaman secdeye varır?"
"O kesinlikle yalancı biri değildir" ifadesi rivayetin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla Abdullah İbn Yezîd'e aittir. Nitekim Humeydî ve ei-Umde adlı kitabın müellifi böyle düşünmektedir. Ancak Abbas ed-Dûrî et-Târîh adlı eserinde Yahya İbn Maîn'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Abdullah İbn Yezîd bu ifadesiyle Berâ İbn Âzib'i değil, Berâ'dan nakleden raviyi kasdetmiştir. Zira Resûlullah'ın ashabından biri hakkında o yalancı değildir ifadesi kullanılamaz."
Yahya İbn Maîn'in sözü şunu anlatmaktadır: Adil olup olmadığı kesin olarak bilinemeyen kimseler hakkında böyle bir ifadenin kullanılması iyi olabilir. Halbuki Resûlullah'ın ashabının tamamı âdildir ve tezkiye edilmeye ihtiyaçları yoktur.
Hattâbî, Yahya İbn Maîn'in görüşlerine ek olarak şöyle demiştir: "Bu ifade hadisi nakleden ravi hakkında şüpheler bulunması ve onu töhmet altında tutmak anlamına gelmez. Burada ravinin sadık doğru olduğu anlatılmaktadır. Zaten muhaddisler ve hadis ravileri, hadisin senedinde geçen raviler hakkında ayrıntılı bilgi vermek ve onların daha iyi tanınmasını sağlamak istiyorlarsa bu tarz ifadelere başvururlar. Hatta Ebû Hureyre ve Abdullah İbn Mes'ud, Resûlullah hakkında bile buna benzer ifadeler kullanmışlardır. Ebû Hureyre şöyle demiştir; Hem doğru olan hem de doğruluğu müsellem olan dostum Resûlullah'ın ve şöyle buyurduğunu işittim... Abdullah İbn Mes'ud'un sözü ise şöyledir; Hem doğru olan hem de doğruluğu müsellem olan Resûiullah bana şunları anlattı... "
Kâdî İyâz şöyle demiştir: "Bu ifadenin kullanılması sahâbîler hakkında yanlış bir düşünce oluşmasına asla mahal vermez. Zira sahâbîlerin hiçbiri hakkında cerh ve tadil yoluna başvurulmaz. Bu ifadeyi kullanan ravinin maksadı hadisi daha tekidli bir şekilde^anlatmaktır. Hadisi doğrudan, hakkında asla bir töhmet bulunmayan Berâ İbn Azib'den naklettiğini vurgulamak istemiştir.
Hadiste geçen "secdeye varana kadar" ifadesi başka rivayetlerde "alnını yere koyana kadar" şeklinde geçmektedir.

53. Başını İmamdan Önce Kaldıran Kimse Günahkârdır

691- Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Sizden biriniz başını imamdan önce kaldırdığı takdirde başının Allah tarafından eşek başına döndürülmesinden veya şeklinin Allah tarafından eşek şekline sokulmasından korkmaz mı?"

Açıklama

İmam Buhârî'nin bu rivayet için kullandığı bâb başlığı ileride yeri geldiğinde açıklanacağı gibi başını imamdan önce secdeden kaldıran kişilerle ilgilidir.
Hadis-i şerifin zahir ifadesi, imamdan önce hareket etmenin haram olduğunu göstermektedir. Çünkü burada, imamdan önce hareket eden kişiler en ağır cezalardan biri olan mesh (hayvana dönüşmek) İle tehdit edilmişlerdir. İmam Nevevî Şerhu'i-Mühezzeb adlı eserinde bunun haram olduğunu kesin bîr dille İfade etmiştir. İmamdan önce hareket etmek haram olduğu için bu şekilde davrananlar günahkâr olurlar ama âlimlerin çoğuna göre kıldıkları namazlar geçerli olur. Bununla birlikte Abdullah İbn Ömer imamdan önce hareket edenlerin namazlarının geçersiz/bâtıl olacağı görüşündedir. Kendisinden nakledilen bir rivayete göre Ahmed İbn Hanbel ve nehyin fesadı gerektirdiği (yasağın ilgili olduğu fiilin geçersiz olduğuna delalet ettiği) görüşünden hareketle Zahirîler de İbn Ömer gibi böyle bir kimsenin namazının geçersiz olacağını söylemişlerdir.
İbn Kudâme'nin ei-Muğnî adlı eserinde nakledildiği gibi Ahmed İbn Hanbel Şöyle demiştir: "Bu hadise göre namazda imamdan önce hareket eden kimselerin namazı olmaz. Zira kıldıkları namaz geçerli olsaydı sevap almaları umulur ve ceza çekeceklerine dair herhangi bir endişe duyulmazdı. Halbuki burada söz konusu kişiler tehdit edilmişlerdir."

Namazda imamdan önce hareket eden kimselere yönelik olan bu tehdidin hangi anlamda olduğuna dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden birine göre Resûlullah'm tehdidi tamamen psikolojik bir anlam taşımaktadır. Zira eşek, ahmaklığı anlatmak için kullanılır. İşte namazın farzları, imama tabi olmanın zorunluluğu gibi bilinmesi gereken hususlardan habersiz ve cahil olan kimseler bu yönüyle merkebe benzetilmişlerdir. Kitöbü'l-eşribe'de bu konuyla ilgili olarak daha ayrıntılı açıklama yapılacaktır.
Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem Efendimizin ümmetine ne kadar düşkün ve şefkatli olduğunu göstermektedir. Çünkü dinin hükümlerini ve bu hükümlere bağlı olarak doğan sevap ve cezayı açık bir şekilde ifade ederek ümmetini uyarmıştır.

Faydalı Bir Nükte

el-Kabes adlı eserin müellifi şöyle demiştir, İmamdan önce hareket etmenin tek sebebi vardır; bir an önce namazı bitirmek için acele etmek ve tez canlılık. Bu hastalığı yenmenin yolu ise namaza başlarken kendisini ibadete vererek konsantre olup imamdan önce selâm vermemek ve hareketlerde aceleci olmamak üzere kendi kendine telkinde bulunmaktır."

54. Kölenin Namaz Kıldırması

(İmam Buhârî'nin bu bölüm için kullandığı bâb başlığı tam olarak şöyledir) Kölenin - Hz. Aişe'nin kölesi Zekvân mushaftan okuyarak Hz. Aişe'ye namaz kıldırırdı -, gayri meşru olarak doğan kimsenin, bedevinin ve ergenlik (bulûğ) çağma girmesi yaklaşmış mümeyyiz küçüklerin - Çünkü Hz. Peygamber'in Allah'ın kitabını en iyi bilen I okuyan onlara imamlık eder" hadisi mutlaktır - namaz kıldırması.
692- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah'm hicretinden önce Mekke'den Medine'ye göç eden ilk muhacirler Küba civarında bir bölge olan Usbe'ye vardıklarında onlara Ebû Huzeyfe'nin kölesi Salim namaz kıldırıyordu. Salim onlar arasında Kur'ân'ı en iyi en fazla ezbere bilen kişi idi.[22][22]
693- Enes İbn Mâlik Resûlullah'm söyle buyurduğunu nakletmîştir:
Sizin başınıza geçirilen ve kendisine görev verilen kişi başı kuru üzüm tanesi gibi (siyah ve kıvırcık olan) bir Habeşî köle bile olsa onu dinleyin ve ona itaat edin! [23][23]
Zeyn İbnü'l-Müneyyir İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık hakkında şunları söylemiştir: "İmam Buhârî, bunun caiz olduğunu açıkça ifade etmemiştir. Maksadı sadece konuyla ilgili delillerini zikretmektir."

Kölenin Namaz Kıldırması

Hz. Aişe'ye kölesi Zekvân'ın imamlık yaptığına dair rivayeti Ebû Dâvûd Kitâbü'l-mesâhıfta ve İbn Ebû Şeybe de kendi eserinde mevsûl olarak naklet-mişlerdir. Alimlerin çoğunluğuna göre kölenin imamlık yapmasında herhangi bir sakınca yoktur, imamlığı sahihtir. İmam Mâlik bu görüşe katılmaz. O şöyle demiştir: "Köle hürlere imamlık yapamaz. Ancak kölenin Kur'an bilgisi hürlerden daha iyi ise bu durumda imamlık yapmasında bir sakınca olmaz."

Namaz Kılarken Açık Olan Kur'an'dan Okumak

Zekvân'ın Hz. Aişe'ye mushaftan okuyarak namaz kıldırmasına dayanan bazı âlimler namaz kılmakta olan bir kimsenin mushaftan okumasına cevaz vermişlerdir. Ancak kimi âlimlere göre bu, ameİ-i kesîr (namaz fiilleri dışında olan ve namazı bozacak kadar çok olan hareketler) kapsamında değerlendirildiği için caiz değildir.

---

[22][22] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 7175.

[23][23] Hadisin geçtiği diğer yerler: 696 ve 7142.

Gayri Meşru Olarak Doğan Bir Kimsenin İmamlık Yapması

Alimlerin çoğunluğuna göre gayri meşru olarak doğan bir kimsenin imamlık yapmasında herhangi bir sakınca yoktur. Ancak İmam Mâlik'e göre böyle bir kimsenin namaz imamlığı için sürekli olarak tayin edilmesi mekruhtur. İmam Mâlik bu hükmü verirken şu gerekçeye dayanmıştır; İnsanlar böyle bir kişinin durumu hakkında İleri geri konuşup dedikodusunu yapabilirler ve onun yüzünden günaha düşebilirler.

Ergenlik Çağına Yaklaşmış Mümeyyiz Küçüklerin Namaz Kıldırması

İmam Buhârî'nin kullandığı bâb başlığında ergenlik çağma girmemiş küçükler ifadesi mutlak olarak zikredilmiştir. Ancak bu ifadesinin zahirine bakılırsa ergenlik çağma yaklaşmış mümeyyiz küçüklerin kastedildiği anlaşılır. Bununla birlikte daha genel bir anlam taşıyor olması da mümkündür. Ancak temyiz çağına [24][24] girmemiş küçüklerin namaz kıldırarnayacağı ile ilgili rivayetler onların bu genel anlam kapsamına giremeyeceğini göstermektedir. Nitekim İmam Buhârî Mekke'nin fethiyle ilgili rivayette Amr İbn Selime'nîn yedi yaşlarında iken kabilesine namaz imamlığı yaptığını nakletmiştir. Ancak Ahmed İbn Hanbel'in söz konusu rivayette tevakkuf ettiğini söyleyen bazı bilginler onun niçin tevakkuf ettiği hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuşlardır:
Amr İbn Selime'nin bu yaşta iken namaz kıldırdığına dair bilgi Resûlullah'a ulaşmamıştı, konuyla ilgili olarak Resûl-i Ekrem'in herhangi bir bilgisi yoktu.
Amr İbn Selime kendisinin yedi yaşlarında iken namaz kıldırdığını nakletmiştir ancak bu imamlığın farz namaz için mi yoksa nafile namaz için mi olduğunu açıklamamıştır. Dolayısıyla Amr İbn Selime nafile namaz kıldırdığını ifade etmek istemiş olabilir.
Bu değerlendirmelere şu şekilde cevap verilmiştir:
Vahyin indiği dönemlerde yapılması meşru olmayan bir konuda sahâbîler-den hiçbiri hakkında Resûlulîah'm takriri vaki olmamıştır.
İmam Buhârî'nin Amr İbn Selime ile ilgili olarak naklettiği rivayetin bağlamına baktığımızda onun farz namaz kıldırdığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu rivayette geçen "Şu namazı şu vakitte kılın, namazın vakti girdiğinde..." ifadesi söz konusu namazın farz namaz olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ebû Davud'un naklettiği rivayete göre Amr İbn Selime şöyle demiştir: "Kendi kabilemin yanında bulunduğum bütün vakitlerde imam ben oldum." Bu rivayet ise hem farz hem de nafile namazları kapsamına alır.
Hasan-ı Basrî, İmam Şafiî ve İshâk İbn Râhûye ergen olmayan küçüğün imamlık yapabileceği görüşündedir. Buna karşılık İmam Mâlik ve Süfyân-ı Sevrî küçüğün namaz kıldırmasını mekruh görürler. Ebû Hanife ve Ahmed ibn Hanbel'den konuyla ilgili olarak iki farklı görüş nakledilmiştir. Ancak onlardan nakledilen meşhur görüşe göre küçük, nafile namaz kıldırabîlir ama farz namaz kıldıramaz.
Hadiste geçen başı kuru üzüm tanesi gibi ifadesi hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır:
Yapılan benzetme Habeşîler'in genelde küçük başlı insanlar olmalarıyla ilgilidir.
Yapılan benzetme onların siyâhî olmalarıyla ilgilidir.
Yapılan benzetme onların kısa ve kıvırcık saçlı olmalarıyla ilgilidir.

55. İmamın Eksik Kıldığı Namazı Cemaatin Tam Olarak Kılması

694- Ebû Hureyre Resûlullah'ın silâhı şöyle buyurduğunu nakle finiştir:
"İmamlar sizin için namaz kıldırıyorlar. Eğer doğru kıldınrlarsa kıldığınız namazın sevabını alırsınız. Buna karşılık hatalı kıldırırlarsa kıldığınız namazın sevabını siz alırsınız, günahı İse namazı kıldıran imamlara olur."

Açıklama

Hadiste geçen hatalı kıldırmak ifadesi bilerek yapılan kasıtlı yanlışların (amd) eş anlamlısı

---

[24][24] İyiyi kötüden, helali haramdan ayırabilecek yaş

olarak kullanılmamıştır; dolayısıyla hadisteki hatalı kıldırmak ifadesi yanılmak anlamındadır. Zira kasıtsız olarak gerçekleşen hatalar yanılgılar dolayısıyla günah olmaz.
Mihleb şöyle demiştir: "Bu hadis salih insanların arkasında namaz kılmanın caiz olduğunu gösterdiği gibi kendisinden çekiniİen ve korkulan fâsık günahkâr kimselerin arkasında namaz kılmanın caiz olduğunu da göstermektedir."
Mihleb'in bu görüşü İle ilgili olarak yapılan değerlendirmelerden biri şöyledir: "Bu sözde geçen kendisinden çekiniİen ve korkulan fâsık günahkâr kimseler ifadesi, söz konusu kişilerin güç ve otorite sahibi kimseler olduğunu göstermektedir."
el-Beğavî Şerhu's-sünne adlı eserinde şöyle demektedir: "Bu hadis abdestsiz olarak namaz kıldıran bir imamın arkasında namaz kılan cemaatin namazının sahih geçerli olduğunu göstermektedir. Ancak bu durumda imamın namazını iade etmesi gerekir."
Bu hadisin kasıtlı veya kasıtsız her türlü hata ve yanlışı kapsamına aldığını (mutlak olduğunu) ileri süren bazı bilginlere göre cemaatin namazı her halükârda geçerli olur. Zira hadiste geçen hatalı kıldırmak ifadesi kasıtlı olarak yanlış yapmanın (amd) eşanlamlısı olarak kullanılmıştır.
Buna göre ictihâdî olarak görüş ayrılıklarının bulunduğu durumlarda da btı hadis kriter olarak kabul edilebilir. Namazda besmele okumanın gerekliliğine ve besmelenin kıraatin temel rükünlerinden biri olup Fatiha sûresinden bir âyet olmadığına inanan bir kimse bunları ictihâdî olarak kabul etmeyen bîr imamın arkasında namaz kılarsa, namazının geçerli olabilmesi için besmeleyi bizzat okuması gerekir; yani cemaat ictihâdî olarak imamdan farklı düşünüyorsa namazının geçerli olabilmesi için kendi ictihâdî görüşünü uygulamakla yükümlüdür. Çünkü bu durumda cemaate göre imam hata etmiş sayılır.
Bu hadis şunu gösterir: "Cemaat namazını doğru kılmışsa, imamın hata etmiş olması cemaatin namazını etkilemez."

56. Fitneye Karışan Kimselerin Ve Bidatçilerin İmamlık Yapması

Konuyla ilgili olarak Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Sen namazını kıl, burada günah bidatçinin boynunadır."
695- Ubeydullah İbn Adiyy İbn Hıyar şöyle demiştir:
"Hz. Osman göz hapsinde tutulup evi kuşatıldığı' zaman kendisini ziyarete gittim. Ona şöyle dedim; 'Siz halkın imamısınız ancak başınıza gelenleri görüyoruz. Şu anda bize namaz kıldıran ise fitnecilerin başıdır. Biz onun arkasında namaz kıldığımız İçin günaha girdiğimizi düşünerek sıkıntı çekiyor ve korkuya kapılıyoruz.' Bunun üzerine Hz. Osman bana şunları söyledi; Namaz insanların yaptığı en güzel ameldir; bu bakımdan halk güzel bir iş yapıyorsa sen de onlarla birlikte hareket et, ama kötü İşler yapıyorlarsa onların kötülüklerinden uzak dur."

Açıklama

Muhammed İbn Velîd ez-Zebîdî, İbn Şihâb ez-Zührî'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Çok açık bir zorunluluk bulunmadığı sürece kadınsı hareketlerde bulunan kimselerin (muhannis - muhannes) arkasında namaz kılmanın uygun olmadığı görüşündeyiz."
696- Enes İbn Mâlik, Resûlullah'ın Ebû Zerr'e şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Kafası kuru üzüm tanesi gibi Habeşî bir köle dahi olsa (kendisine görev verilen kimseleri) dinle ve (onlara) itaat

Açıklama

Bâb başlığında geçen;
Fitneye karışan kimseler (6yÂ») ifadesi, meşru devlet başkanına karşı ayaklananları anlatmaktadır. Fakat bazı alimlere göre bu İfade daha geniş bir anlam yelpazesine sahiptir.
Bidatçi kelimesi ehl-İ sünnet ve'1-cemaatin itikadı düşüncelerine aykırı görüş benimseyen kimseler için kullanılır.
Hz. Osman'ın 'Halk güzel bir iş yapıyorsa sen de onlarla birlikte hareket et' şeklindeki sözünün zahirî anlamı onun fitneye karışan kimselerle birlikte namaz kılınmasına ruhsat /

izin verdiğini göstermektedir. Bu bakımdan o adeta şöyle demiştir: "Namazı kıldıran kimsenin fitneye karışmış olması sana zarar vermez. Aksine eğer iyi bir İş yapıyorsa onun hayırlı eylemlerine sen de katıl, fakat fitneye düştüğü konularda asla yanında yer alma!"
Hz. Osman'ın 'Kötü işler yapıyorlarsa onların kötülüklerinden uzak dur' şeklindeki sözü insanları fitneden, fitne olaylarına karışmaktan ve söz, eylem ve İnanç bakımından çirkin (münker) olan her türlü davranıştan sakındırrnaktadır.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Cemaate devamlı surette katılmak gerekir, çünkü Hz. Osman'ın sözünde bunun İçin teşvik vardır. Özellikle fitne zamanlarında cemaate devam etmenin emredilmesi ise ayrılığı körüklememe ve müslümanları bir arada tutma amacına matuftur.
2- Cemaate katılmayı terk etmektense arkasında namaz kılınması hoş karşılanmayan insanların imamlığında namaz kılmak daha uygun bir davranıştır.
3- Cuma namazının devlet başkanının izni olmaksızın kılınamayacağını söyleyenlere bu rivayette reddiye bulunmaktadır. Buna göre Cuma namazı konusunda devlet başkanının izni şart değildir.
İbn Şihâb'ın sözünde geçen (ve kadınsı hareketlerde bulunan kimseler şeklinde tercüme ettiğimiz) kelimesi hem muhannis (ism-i fail) hem de muhannes (ism-i meful) şeklinde okunabilir. İsm-i fail olması durumunda bu kelime yürürken veya konuşurken kırıtan, kadınsı hareketlerde bulunan ve kadınlara benzeyen erkek anlamına gelirken, ism-i meful olması durumunda homoseksüel kimseleri anlatır.
Çok açık bir zorunluluk bulunmadığı sürece ifadesi, homoseksüel olan kimselerin güç ve otorite sahibi olmaları durumunu anlatır. Bu insanlar güç ve otorite sahibi İse veya otorite sahibi kimseler tarafından görevlendirilmişlerse cemaat terk edilmez.

57. Cemaat Tek Kışı Olduğunda İmamın Sağ Tarafına Durur Ve Yanyana Namaz Kılarlar

697- Ibn Abbas'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kalmıştım. O gece Resûlullah yatsı namazını kıldırdıktan sonra mescitten evine dönüp dört rekat daha namaz kılmıştı. Sonra yatıp biraz uyudu ve bir süre sonra uyandı. Abdest alıp namaz kılmaya başladı. Ben de onunla birlikte kalktım ve sol tarafına geçip namazda kendisine uydum. Bunun üzerine beni tutup sağ tarafına geçirdi. Bu şekilde beş rekat namaz kıldı ve ardından iki rekat daha kılıp yattı. Uykuya daldığında horlamasını bile işitmiştim. Sonra kalktı ve namazı kıldırmak üzere mescide geçti.[25][25]

Açıklama

Bâb başlığında geçen "yanyana kılarlar" ifadesi imamın arkasında veya hafif çaprazında bulunan cemaatin bu kapsamda olmadığını gösterir. Mensubu bulunduğumuz Şafiî mezhebi âlimlerine göre cemaatin, İmamın hafif arkasında durması müstehaptrr. Nakledildiğine göre Abdürrezzâk İbn Cüreyc ile Atâ İbn Yesâr arasında şöyle bir konuşma geçer. Abdürrezzâk sorar:
İki kişi cemaat olup namaz kılarken cemaat olan kişi imamın neresinde namaza durur?
Sağ tarafında.
Peki bu kişi imamın arkasına geçmeden onunla aynı safta durarak yanyana mı namaz kılar?
Evet.
Sen iki kişi cemaatle namaz kılarken imamla ona cemaat olan kişinin aynı hizada durup aralarında öncelik sonralık bakımından hiçbir boşluk bulunmamasını daha iyi mi buluyorsun?
Bu rivayette cemaatin tek olması durumunda imamın neresinde duracağı ele alınmıştır.

---

[25][25] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 117.

Cemaatin İki kişi olması durumunda uygulama şekli farklıdır.

58. Cemaat Tek Kişi Olup İmamın Sol Tarafında Namaza Dursa Ve İmam Onu Tutup Sağ Tarafına Geçirse İkisinin De Namazı Bozulmaz

698- Abdullah İbn Abbas'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kalmıştım. O gece Resûlullah da Meymûne'nin yanında idi. Zât-ı âlîleri abdest alıp namaza durdu. Ben de kalkıp onun sol tarafına geçtim ve kendisine uydum. Bunun üzerine beni tuttu ve sağ tarafına geçirdi. Bu şekilde on üç rekat namaz kıldı. Sonra yatıp uyudu. Uyurken hafif hafif horluyordu. Zaten Resûlullah uyurken hafif bir şekilde horlardı. Bir süre sonra müezzin geldi ve kendisini uyardı. Resûlullah namazı kıldırmak üzere mescide geçti ve namazı kıldırdı. Bu sırada abdest de almamıştı."
Amr İbnü'l-Hâris: "Ben bu rivayeti Bükeyr İbn Abdullah el-Eşecc'e anlattığımda bana şöyle demişti; İbn Abbas'ın kölesi Küreyb bana bunu nakletti" demiştir.

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bâb (konu) başlığı ile naklettiği rivayet arasındaki delalet ilişkisi şöyle açıklanmıştır: Bu rivayette anlatıldığı gibi Abdullah İbn Abbas ilk önce Resûlullah'm sol tarafında namaza durmuş fakat Resûli Ekrem Efendimiz onun namazını bozmamıştır. Âlimlerin çoğunun savunduğu görüş budur.
Buna karşılık Ahmed İbn Hanbel, Resûlullah'm Abdullah İbn Abbas'm kendisinin sol tarafında duruşunu onaylamadığını (takrir etmediğini) ileri sürerek, onu tutup sağ tarafına çekmesi durumunda namazın bozulacağını söylemiştir.
Saîd İbnü'l-Müseyyeb ise tek kişi olan cemaatin imamın sol tarafında duracağı görüşündedir. Ancak o bu görüşünü dayandırdığı bir rivayet nakletmemiştir.

59. Bir Kimse İmamlık Yapmaya Niyet Etmeksizin Namaz Kılarken Birilerinin Gelip Ona Uyması Ve Onun İmamlık Yapması

699- Abdullah İbn Abbas'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bir gece teyzemin yanında kalmıştım. Resûlullah .«i^raU ?a^m ^ ^^-kalkıp namaza durdu. Ben de kalktım ve ona uydum. Fakat sol tarafına dur muştum. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz beni başımdan tutup sağ tara fına geçirdi."

60. İmam Namazı Çok Uzattığı İçin Cemaatin Namazdan Çıkıp Tek Başına Kılması

700- Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Muaz İbn Cebel, Resulullah ile birlikte namaz kıldıktan sonra gider ve kabilesine imamlık yapardı.[26][26]
701- Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Muaz İbn Cebel, Resulullah ile birlikte namaz kıldıktan sonra gider ve kabilesine imamlık yapardı. Bir defasında yatsı namazını kıldırırken Bakara'yı okumuştu. Bunun üzerine cemaatten birisi namazdan çıkmış (ve mescidin bir köşesinde tek başına namazını kılmışjtı. Galiba bu yüzden Muaz İbn Cebel o kişiyi diline dolamıştı.[27][27] Resulullah aleyhi olay kendisine intikal edince Muaz'a üç defa: Sen insanları namazdan soğutan birisin.[28][28]

---

[26][26] Hadisin geçtiği diğer yerler: 701, 705, 711 ve 6106.

[27][27] Muaz İbn Cebel'in bu kişi hakkında: "O nifaka düşmüş biridir" dediği ve cemaatin de söz konusu şahsa: "Sen münafık mı oldun?" diye serzenişte bulundukları başka rivayetlerde kayıtlıdır, (bk. Aynî, Umdetü'1-karî, IV, 424. (Mütercim))

[28][28] Resûlullah'ın sallalÎâhu aleyhi ve sellembu sözü bazı rivayetlerde: "Sen insanlan namazdan mı sopuyorsun, sen insanlan dininde imtihan edilmeye sebep oluyorsun, sen insanlara bu şekilde sıkıntı mı veriyorsun?" şeklinde soru formunda geçmektedir, {bk. Aynî, Umdetü'1-kârî, IV, 424. [Mütercim))

Râuî Resûlulîah'm bu sözünü şu şekilde de nakletmiştir: Sen insanları namazdan solutan biri oldun - demiş ve bundan böyle mufassal sûrelerin orta uzunlukta olanlarından iki sûre okumasını emretmişti."
Bu rivayeti nakleden Amr İbn Dînâr "Bu iki sûrenin hangi sûreler olduğunu hatırlamıyorum demiştir."

Açıklama

Rivayette geçen "Bakara'yı okumuştu" ifadesi, "Bu sûre anlatılırken sadece Bakam demek uygun değildir, bunun yerine Bakara sûresi denmelidir" diyenlere karşı bir delil teşkil eder. Dolayısıyla sûre kelimesi kullanılmadan Bakara demekte herhangi bir sakınca yoktur.
Bundan böyle mufassal sûrelerin orta uzunlukta olanlarından iki sûre okumasını emretmişti şeklinde geçen Resulullah buyruğu Müslim'in naklettiği İbn Uyeyne rivayetinde: "Şu ve şu sûreyi oku" şeklinde geçmektedir. İbn Uyeyne şöyle demiştir: "Amr İbn Dînâr'a 'Ebü'z-Zübeyr'in Câbir'den naklettiğine göre Resulullah, Muaz'a, Şems, Leyi ve A'lâ sûrelerini oku! diye emir buyurmuş, öyle mi?1 diye sorduğumda bana şu cevabı vermişti: Galiba bunun gibi bir emirdi."
Mufassal sûrelerle ilgili ayrıntılı açıklamalar ve farklı görüşler Kitâbu fezâili'I-Kur'on'da ele alınacaktır. Ancak burada belirtilen görüşler içinde en doğrusunun "Kufarim Kâj sûresinden başlayıp Nâs sûresi ile biten kısmıdır" şeklindeki görüş olduğunu belirtelim.

Hadislerden Çıkarılan Sonuçlar

1. Farz namaz kılmakta olan bir kimse nafile namaz kılan İmama uyabilir. Çünkü Muaz, Resulullah s^<^:,,. aleyhi ile birlikte kıldığı ilk namazda farza niyet ediyordu fakat kendi kabilesine namaz kıldırırken nafile namaz kılıyordu.
2. Cemaatin durumu gözetilerek namazı kısa tutmak ve insanlan sıkıntıya düşürecek şekilde uzatmamak müstehaptır, güzel bir davranıştır.
3. Kişinin yapması gereken iş veya gidermesi gereken İhtiyaç dünyevî bile olsa, namazı kısa tutmak için meşru bir mazerettir.
4. Aynı namazı bir gün içinde ikinci defa kılmakta herhangi bir sakınca yoktur.[29][29]
5. Cemaat herhangi bir mazereti sebebiyle namazdan çıkabilir.
6. Eğer meşru bir mazereti ve gerekçesi varsa bir kimse cemaatle namaz kılanların bulunduğu bir mescitte tek başına namazını kılıp işine gücüne bakabilir.
7. Bir kimse hata yaptığı zaman onu tatlı bir dille uyarmak gerekir. Nitekim Resûlullah Muaz'ı uyarırken daha yumuşak bir form olan soru ifadesini kullanmıştır.[30][30]
8. Yanlış yapan kimseleri kaldırabilecekleri tarzda uyarmak gerekir. Burada uyarıyı yapan kimse yanlışı kabul etmediğini açıkça ifade etmeli ve sözlü ikazla yetinmelidir.
9. Hatalı davranan kimseleri mazur görmek gerekir.
10. Cemaati terk etmek ve cemaatten geri kalmak münafıkların hasletlerinden ve davranışlarından biridir.[31][31]

---

[29][29] Bu hükmü mutlak olarak ifade etmemek gerekir. Bunun caiz olabilmesi için serî bir dayanak olmalıdır. Mesela bîr kimse cemaat içinde bulunduğu halde tek başına namaz kıldıktan sonra yeni bir cemaat gelip namaz kılsa onlarla birlikte daha önce kılmış olduğu namazını tekrar etmesi mümkündür. Çünkü bunu emreden sahih hadisler bulunmaktadır. Yine Muaz kıssasında olduğu gibi bir kimse düzenli olarak bir yerde namaz kıldırmak üzere görevi endi rilmis.se kılmış olduğu namazı tekrar edebilir.

[30][30] İhtisarın sahibi el-Adevî, burada rivayetten çıkan dersi zikretmiş ancak derse kaynak teşkil eden rivayete değinmem iştir. Bu yüzden Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve setlemkullandiği soru formunu 33. dipnotta zikretmeyi uygun bulduk. (Mütercim)

[31][31] ihtisarın sahibi el-Adevî, burada rivayetten çıkan dersi zikretmiş ancak derse kaynak teşkil eden rivayete değinmemiştir. Bu yüzden söz konusu rivayete 32. dipnotta yer vermeyi uygun bulduk. (Mütercim)

61. İmam Kıyamı Kısa Ve Hafif Tutmalı Ancak Rükû Ve Secdeleri Tam Olarak Yerine Getirmelidir

702- Ebû Mesûd şöyle demiştir:
"Sahâbîlerden birisi gelip Resûlullah'a, Müer falanca imam namazı çok uzun kıldırdığı için sabah namazlarına gidemiyorum, diye şikayette bulunmuştu. Resûlullah'm o günkü gibi sinirlendiğini hiç görmemiştim. Bunun üzerine çok sert bir konuşma yapmış ve şöyle buyurmuştu: "içinizde insanları (dinden ve namazdan) soğutan!uzaklaştıran kimseler var. Sizden birisi halka namaz kıldıracak olursa namazı kısa ve hafif tutsun. Çünkü onların içinde zayıf, hasta ve iş güç (ihtiyaç) sahibi kimseler bulunabilir."

Açıklama

Bana kalırsa İmam Buhârî âdeti olduğu üzere bu bâb başlığı ile hadisin başka yollarla gelen nakillerinde geçen bazı hususlara işaret etmiştir. Bu rivayet yukarıda naklettiğimiz Muaz'la ilgili rivayetten farklıdır. Çünkü Muaz olayında kılman namaz yatsı namazıdır ve olay Benû Seleme mescidinde geçmektedir. Halbuki bu rivayette söz konusu olan sabah namazıdır ve olay Küba mescidinde yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu rivayette adı zikredilmeyen imamın Muaz olduğunu söyleyenler yanılmaktadır. Çünkü bu imam, Ebû Ya'lâ'nın Câbir İbn Abdullah'tan hasen bir senedle naklettiğine göre Übeyy İbn Ka'b'dır. Ebû Ya'lâ'mn rivayeti şöyledir: "Übeyy İbn Ka'b, Küba'da bölge halkına namaz kıldırıyordu. Namaza çok uzun bîr sûre okuyarak başladı. Ensârdan bir delikanlı da onunla birlikte namaza durmuştu. Fakat Übeyy'in uzun bir sûre okumaya başladığını görünce namazdan çıktı. Bu duruma sinirlenen Übeyy konuyu Resûlullah'a getirip o delikanlıyı şikayet etti. Delikanlı da gelip kendisini savundu ve Übeyy'in yaptıklarını Resûlullah'a anlattı. Resûlullah bu duruma çok kızmıştı; öfkesi yüzünden okunuyordu. Cemaate dönerek şöyle buyurdu: İçinizde insanlan (dinden ve namazdan) soğutan, uzaklaştıran kimseler var. Halka namaz kıldırdığınızda namazı kısa ve hafif tutun. Çünkü onlann içinde zayıf, yaslı, hasta ve iş -güç (ihtiyaç) sahibi kimseler bulunabilir."
Ebû Ya'lâ'nm naklettiği rivayet, adı zikredilmeyen imamın kim olduğunu ve halka nerede namaz kıldırdığını açıklamaktadır. Ayrıca İmam Buhârî'nin kullandığı bâb başlığına da açıklık getirmektedir. Çünkü bâb başlığı kıyamın kısa tutulmasıyla ilgilidir ve Übeyy çok uzun bir sûre okuduğu için kıyamı uzatmıştır.
Bu rivayette geçen kelimesi Muaz olayını anlatan rivayette Resûlul-lah'm saiiaVshu aleyh ve Hiem (Sen insanları namazdan soğutan birisin şeklinde tercüme edilen) Sen fitneci misin? şeklindeki sözünü de açıklamaktadır. Buna göre bu ifadede geçen fitne kelimesi insanları soğutmak, ilgilerini azaltmak, nefret etmelerine sebep olmak gibi anlamlara gelmektedir.
Resûlullah'm namazı kısa ve hafif tutsun" şeklindeki buyruğu hakkında İbn Dakîk el-îyd şöyle demiştir: "Bir şeyi uzatmak veya kısa tutmak tamamen göreceli izafî şeylerdir. Çünkü herhangi bir iş, uygulama veya şey kimilerine göre kısa ve hafif olduğu halde bazılarına göre uzun ve ağır olabilir. Ayrıca fakihlerin, imam rükû ve secdede üç defadan fazla teşbih getirmemelidir, şeklindeki görüşleri Resûlullah'm deyhi rükû ve secdede üç defadan daha fazla teşbih getirdiğine dair rivayetlerle çelişmez. Çünkü ashâb-ı kiramın hayırlı işlere olan düşkünlüğü ve tutkusu üçten fazla getirilen teşbihin namazı uzatmak anlamına gelmediğini gösterir."
Bana göre namazın kısa tutulmasıyla ilgili ölçüyü en net veren rivayeti Ebû Davûd ve Nesâî Osman İbn Ebü'l-Âs'tan hasen bir senedle nakletmişlerdir. Bu rivayete göre Resûlullah Osman İbn Ebü'1-Âs'a şöyle buyurmuştur: "Sen kavminin imamısın. Onlara namaz kıldırırken en zayıf olanlarını göz önüne al ve ona göre hareket et!"

62. Bir Kimse Tek Başına Kıldığında Namazını İstediği Kadar Uzatabilir

703- Ebû Hureyre Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Sizden birisi insanlara namaz kıldtnyorsa namazı kısa ve hafif tutsun. Çünkü cemaat içinde zayıf, hasta ve yaşlı kimseler bulunabilir. Fakat tek başına kılıyorsa istediği kadar uzatsın."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu bâb başlığı, Resûlullah'ın namazların kısa ve hafif tutulmasıyla İlgili genel nitelikli emrinin imamlık yapan kimseler hakkında olduğunu göstermektedir. Buna karşılık tek başına namaz kılan bir kimsenin namazı istediği kadar uzatmasında herhangi bir sakınca yoktur. Bununla birlikte ileride açıklayacağımız gibi bir kimsenin namazın vakti çıkacak kadar kıraati uzatması konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı âlimler Resûlullah'm bu emrinin genel nitelikli oluşuna bakarak namazın vakti çıkacak kadar kıraati uzatmakta bir sakınca bulunmadığını söylemişlerdir. Mensubu bulunduğumuz Şafiî mezhebinden bazı fakihlerin doğru kabul ettiği görüş de budur. Fakat bu görüş hemen kabul edilebilecek gibi değildir. Zira konuyla ilgili olarak İmam Müslim'in Ebû Katâde'den naklettiği bir rivayette Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Sonraki namazın vakti girinceye kadar namazın geciktirilmesi aştrıya varan bir ihmalkârlıktır." Bu hadis görüldüğü gibi, söz konusu görüşün doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Namazın kemâlini artırmak için kıraati uzatmak kul açısından bir maslahattır, ancak namazın vaktinde kilınmaması veya vaktin dışına taşırılması mefse dettir. Kural olarak mefsedetin terk edilmesi maslahata göre hareket etmekten daha uygundur.
Bu hadisin genel anlamı namazın diğer rükünlerinin aceleye getirilmeden gereği gibi yerine getirilmesi gerektiğini de göstermektedir.

63. Namazı Çok Uzatan İmamın Şikayet Edilmesi Ebû Üseyd Namazı Uzatan Oğluna Şöyle Demişti: Yavrucuğum Namazımızı Çok Uzattın!

704- Ebû Mesûd anlatıyor:
"Bir adam Resûlullah'a sallaiiahu dieyhî w. senem gelip; 'Ey Allah'ın Resulü, falanca imam namazı çok uzun kıldırdığı için sabah namazlarına gidemiyorum' diyerek şikayette bulunmuştu. Ben Resûlullah'ın aleyhi senem hiçbir yerde o gün kızdığı kadar kızdığını görmemiştim- Bunun üzerine ashabına dönüp şöyle buyurdu; Ey insanlar, sizin içinizde halkı (namazdan ve dinden) soğutanlar var. Kim halka imamlık yapıp namaz kıldırtyorsa kısa tutsun. Çünkü arkasında zayıf, yaşlı ve iş - güç (ihtiyaç) sahibi kimseler vardır."
705- Câbir Ibn Abdullah el-Ensârî anlatıyor:
"Bir gece yanında tarım ve sulamada kullandığı iki devesiyle bir adam gelmişti. O sırada Muaz'ın namaz kıldırmakta olduğunu gördü. Develerini bırakıp Muâz'a uydu. Muaz o gece namazda Bakara veya Nisa sûresini okuyordu. Bunun üzerine adam namazdan çıktı. Bu adamcağız daha sonra, namazı bıraktığı için Muâz'ın kendisi hakkında ileri geri konuştuğunu duydu. Resûlullah'a gelip Muâz'ı şikayet etti. Resûlullah Muâz'a üç defa 'Sen insanları (namazdan) soğutan biri misin ey Muâz' deyip ekledi; Alâ, Şems ve Leyi sûrelerini okuyarak namaz kıldırsan olmaz mıydı!? Arkanda yaşlı, zayıf ve İş -güç (ihtiyaç) sahibi insanlar namaz kılıyor..."
Rivayette geçen gece kelimesi kılınan namazın yatsı namazı olduğunu gösterir.

64. Namazın Kısa Kılınmakla Birlikte Rükünlerinin Tam Olarak Yerine Getirilmesi

706- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Resûlullah ateyhi ve sellem namazım kısa kılmakla birlikte rükünlerini tam olarak yerine getirirdi."

65. Çocuğun Ağladığını Duyan Kimselerin Namazı Kısa Tutması

707- Ebû Katâde'den nakledildiğine göre Resûlullah en şöyle buyurmuştur:
"Bazen uzun uzun namaz ktlmak isteğiyle natnaza duruyorum ve bu sırada çocukların ağlama sesini duyuyorum. Bu durumda çocuğun annesine sıkıntı vermemek için namazımı kısa tutuyorum.[32][32]

---

[32][32] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 868.

708- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"(Resûluüah'm saiiaûâhu aleyh; w seiiem kıldırdığı namazlar kısa ve öz ama her yönüyle tam olurdu.) Ben şu ana kadar hiçbir imamın arkasında Resûlullah'in ve senem namazından daha kısa ve öz ama her yönüyle tam bir namaz kılmadım. O aleyhi ve seleni bir çocuğun ağlamasını duyacak olsa namazı kısaltırdı. Çünkü annenin çocuğu düşünerek namazdan geri kalacağından endişe ederdi."
709- Enes İbn Mâlik Resûlullah'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Bazen namaza başlarken uzun uzun ktlmak istiyorum. Fakat bir çocuk ağlamasını duyunca namazımı kısa tutuyorum. Çünkü annenin çocuğun ağlaması dolayısıyla içinde hissettiği actma duygusunu çok iyi biliyorum."
710- Enes İbn Mâlik Resûlullah'm sahgcshu şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Bazen namaza başlarken uzun uzun kılmak istiyorum. Fakat bir çocuk ağlamasını duyunca kısa tutuyorum. Çünkü annenin çocuğun ağlaması dolayısıyla içinde hissettiği acıma duygusunu çok iyi biliyorum."

Bu Hadislerden Çıkarılan Sonuçlar

1. Çocukların mescide getirilmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Ancak bu hüküm hemen kabul edilebilecek gibi değildir. Çünkü çocuk ağladığında sesi duyulabilecek kadar mescide yakın bir evde bırakılmış olabilir.
2. Kadınlar erkeklerle birlikte cemaat olup namaz kılabilir.
3. Resûlullah ashabına ve ümmetine karşı çok şefkatli ve merhametli idi.
4. Namaz kıldınrken hem yaşlılar hem de çocuklar dikkate alınmalıdır.
Resûlullah'ın uzun uzun kılmak istiyorum" diye niyetlendiği halde çocukları ve annelerini düşünerek bundan vazgeçmesi, müstehap olan bir iş yapmak üzere niyet edildikten sonra bundan vazgeçilebileceğini, söz konusu niyetin yerine getirilmesinin vacib olmadığını gösterir.
Resûlullah'm namazı annenin hissettiği acıma duygusu dolayısıyla kısalttığını göz önünde bulunduran bazı âlimler: "İmam birisinin cemaate katılmak üzere mescide girdiğini hissederse rükûyu uzatabilir" demişlerdir. Fakat Ibnü'l-Müneyyir bu görüşle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Namazı uzatmak ile kısa tutmak birbirinden tamamen farklı iki durumdur. Dolayısıyla namazın kısaltılmasını uzatmaya kıyas etmek doğru olmaz. Ayrıca bu hüküm Resûlullah'm gözettiği maksada da aykırıdır. Çünkü Resûlullah hafifletme yoluna gittiği halde bu hüküm sırf bir kişi için bütün bir cemaatin bekletilmesine ve sıkıntıya sokulmasına sebep olmaktadır."
Fakat gelen kişinin namaza yetişebilmesi için rükûnun uzatılabileceği ile ilgili hüküm cemaate sıkıntı vermeyen durumlar için geçerli olabilir. Nitekim Ahmed Ibn Hanbel, İshâk İbn Râhûye ve Ebû Sevr gibi âlimler bir kimsenin cemaate yetişebilmesi için rükûnun uzatılabilmesini cemaate sıkıntı vermemesi kaydıyla kabul etmişlerdir. İbn Battal ve ondan daha önce Hattâbî bu görüşle ilgili olarak şu açıklamayı yapmışlardır: "Dünyevî bir ihtiyacın giderilmesi İçin namazın kısaltılması caiz olduğuna göre, dînî bir ihtiyacın giderilebilmesi için namazı uzatmak haydi haydi caiz olmalıdır." Kurtubî, İbn Battal ve Hattâbî tarafından yapılan bu değerlendirme hakkında şunları söylemiştir: "Namazın uzatılması durumunda namaza matlûb olmayan bir eklemede bulunulmuş olur. Halbuki namazı kısaltmak böyle değildir (çünkü kısaltma durumunda herhangi bir çıkarma olmaz), hatta daha güzel ve daha geçerlidir."
Konuyla ilgili olarak Şafiî mezhebine mensup âlimler arasında da görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İmam Nevevî Şafiî mezhebinin görüşünü "Mutlak olarak bu durumda namazı uzatmak müstehaptır" şeklinde nakletmiştir. Fakat Mehâ-milî'nin et-Tecrid adlı eserinde bunun mekruh olduğu zikredilmektedir. Evzâî, İmam Mâlik, Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'un görüşleri de mekruh olduğu yönündedir. Hatta İmam Muhammed: "Bu uzatmanın şirk olmasından korkarım" demiştir.

66. Namazı Kılan Bir Kimsenin Daha Sonra Aynı Namazı Başkalarına Kıldırması

711- Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Muaz İbn Cebel, Resûlullah ile birlikte namaz kıldıktan sonra gider ve kabilesine imamlık

yapardı."

67. Bir Kimsenin İmamın Tekbirlerini Yüksek Sesle Tekrar Edip Cemaatin Duymasını Sağlaması

712- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
Resûlullah vefat etmesine sebep olan hastalığı sırasında Hz. Bilâl gelip namaz vaktinin girdiğini bildirdi. Resûlullah Ebû Bekir'e söyleyin cemaate namazı kıldırsın" buyurdu. Ben; "Ebû Bekir pek yufka yüreklidir; namazda senin yerine geçerse kendisini tutamayıp ağlar ve bu yüzden Kur'an okuyamaz" deyince Hz. Peygamber emrini tekrarladı; "Ebû Bekir'e söyleyin cemaate namazı kıldırsın!" Ben aynı şekilde Ebû Bekir'in durumunu ifade edince Hz. Peygamber emrini tekrar etti ve üçüncü veya dördüncü seferde şöyle dedi: "Yusufun başını derde sokan siz kadınlar deği! misiniz zaten!?, söyleyin Ebû Bekir'e cemaate namazı kıldırsın!" Bunun üzerine Ebû Bekir imamete geçip namazı kıldırmaya başladı.
Bu namazlardan biri kildınlırken Hz. Peygamber kendisini biraz daha iyi hissettiği için cemaate katılmak istedi. Ashabtan iki kişinin kollan arasında mescide gitti. Giderken takatsizliğinden dolayı mübarek ayaklarını yere sürüyerek zorla yürüdüğü hâlâ gözlerimin önündedir. Resûlullah'ın aileni geldiğini gören Hz. Ebû Bekir geri çekilmek istedi. Hz. Peygamber, namazı kıldırmaya devam et, anlamında eliyle işaret buyurdu. Fakat Hz. Ebû Bekir geri çekildi ve Resûîullah onun yanma oturdu. Bu sırada cemaate tekbirleri Hz. Ebû Bekir duyuruyordu."

68. Cemaatin İmama Tabî Olan Bir Kimseye Uyması

Resûlullah'm ve sebili şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Siz bana tabî olun, sizden sonrakiler de size uysun."
713- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah'm vefatına sebep olan hastalığı iyice artmıştı. Hz. Bilâl gelip namaz vaktinin girdiğini bildirdi. Bunun üzerine Resûlullah Bekir'e söyleyin insanlara namazı kıldırsın' diye emir vermişti. Ben; 'Ebû Bekir pek yufka yürekli ve duygulu bir İnsandır, senin yerine geçtiği zaman hıçkıra hıçkira ağlamaktan sesini cemaate duyuramaz, Ömer'e söylesen de namazı o kıldırsa...' dedim ve hatta Hafsa'dan ResûluIIah'a gidip aynı şeyleri söylemesini istedim. O da gidip 'Ebû Bekir senin yerine geçtiği zaman hıçkıra hıçkıra ağlamaktan sesini cemaate duyuramaz, Ömer'e söylesen de namazı o kıldırsa1 dedi. Bunun üzerine Resûlullah Yusuf'un başını derde sokan siz kadınlar değil misiniz zaten!?. Söyleyin Ebû Bekir'e namazı kıldırsın" diyerek emrini tekrarladı. Hz. Ebû Bekir namaza başlayınca Resûlullah kendisini biraz daha İyi hissetti ve İki kişinin kolları arasında kalkıp mescide geçti. Mescide varana kadar takatsizliğinden ayaklarını yere sürüyerek gitmişti. Ebû Bekir Resûlullah'ın geldiğini anlayınca geriye doğru çekildi. Bunun üzerine Resûlulîah namaza devam et anlamında işaret etti ve gelip Ebû Bekir'in soluna oturdu. Bu sırada Ebû Bekir ayakta namaz kılıyor ve oturarak namaz kılmakta olan Resûlullah'a uyuyordu. Ashâb-ı kiram ise Ebû Bekir'e uyarak namazlarını kılıyorlardı."

69. İmam Kıldığı Namaz Konusunda Şüpheye Düşerse Cemaatin Sözüne İtibar Edebilir Mi?

714- Ebû Hureyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bir gün Resûlullah (dört rekatlıkbir namazı) iki rekat kılıp namazdan çıkmıştı. Bunun üzerine Zülyedeyn adlı sahâbî; 'Ey Allah'ın Resulü, namaz mı kısaltıldı yoksa unuttunuz mu?' diye sordu. Resûlullah cemaate; 'Zülyedeyn doğru mu söylüyor?' diye sorup onlardan evet cevabını aldıktan sonra iki rekat daha namaz kıldı. Sonra selâm verdi ve ardından tekbir getirip secde etti. Bu secdesi normal secdeleri gibi veya daha uzun idi."
715- Ebû Hureyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bir gün Resûlullah öğle namazını iki rekat kılmıştı. Kendisine namazı iki rekat kıldığı söylentice kalkıp iki rekat daha namaz kıldı. Sonra selâm verdi ve ardından İki defa secde etti."

70. İmamın Namaz Kıldırırken Ağlaması

Abdullah İbn Şeddâd şöyle demiştir:
"Bir defasında en arka saflarda olduğum halde namaz kıldırmakta olan Hz. Ömer'in "Ben gam ve kederimi Allah'a arz ediyorum [33][33] âyetini okurken hıçkıra hıçkıra ağladığını duymuştum."
716- Müminlerin annesi Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Resûlullah vefatına sebep olan hastalığı sırasında 'Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namazı kıldırsın1 diye emir vermişti-. Ben 'Ebû Bekir senin yerine geçtiği zaman hıçkıra hıçkıra ağlamaktan sesini cemaate uîaştıra-maz, Ömer'e söyle namazı o kıldırsın' dedim ve hatta Hafsa'dan Resûlullah'a gidip aynı şeyleri söylemesini istedim. O da gidip 'Ebû Bekir senin yerine geçtiği zaman hıçkıra hıçkıra ağlamaktan sesini cemaate ulaştıramaz,, Ömer'e söyle namazı o kıldırsın' dedi. Bunun üzerine Resûlullah Yeter artık, "daha fazla üstüme gelmeyin, Yusuf un başım derde sokan siz kadınlar değil misiniz zaten!? Söyleyin Ebû Bekir'e namazı kıldırsın' diyerek emrini tekrarladı."
Hz. Hafsa bu olay üzerine Hz. Aişe'ye şöyle demiştir: "Senden bana bir fayda geleceğini zaten hiç düşünmüyordum."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık imamın namaz kıldırırken ağlaması namazı bozar mı bozmaz mı anlamına gelir. Konuyla ilgili olarak nakledilen rivayetler namazda ağlamakta herhangi bir sakınca bulunmadığını gösterir. Bununla birlikte Şa'bî, İbrâhîm en-Nehaî ve Süfyân es-Sevrî gibi âlimler ağlamanın ve inlemenin namazı bozacağını söylemişlerdir. Mâlikîler'e ve Hanefîler'e göre cehennem ateşini anmak ve Allah korkusuyla ürpermek gibi hallerden dolayı ağîanmışsa namaz bozulmaz.
Şafiî mezhebinde konuyla ilgili olarak üç ayrı görüş zikredilmiştir:
a. Şâfiîler'de en doğru olarak kabul edilen görüşe göre ağlayan kişinin ağzından iki harf çıkacak olursa namaz bozulur aksi halde bozulmaz.
b. Ağlamak namazı bozmaz. Çünkü ağlamak söz (kelâm) sayılamaz. Zira ağlarken çıkan sesler anlamlı harfler değildir.
c. Kaffâl'den nakledilen görüşe göre ağlayan kişinin ağzı kapalı ise namaz bozulmaz ancak ağzı açık ve ağzından İki harf çıkmışsa namaz bozulur.
Ancak ikinci görüşün delili daha kuvvetlidir.
Bazı gruplar gülmeyi ağlamakla aynı kategoride değerlendirdikleri için gülmeye ağlamakla aynı hükmü vermişlerdir. Mütevelli şöyle demiştir: "Fakat daha açık ve doğru olan görüş gülmenin mutlak olarak namazı bozmasıdır. Çünkü gülmek namazın tabiatına terstir, namazda gösterilmesi gereken vakan zedeler." Mütevellî'nin belirttiği bu görüş Özü itibariyle daha güçlüdür. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah (c.c) bilir.
(Hıçkıra hıçkıra ağlamak şeklinde tercüme ettiğimiz) kelimesiyle ilgili
olarak İbn Fâris şu açıklamayı yapmıştır: "Bir kimsenin hıçkırarak ağlaması feryâd ü figân etmeden sanki boğazına bir şeyler düğümleniyormuş gibi yutkunarak ağlamasıdır."

71. Namaz İçin Kamet Getirildiğinde Ve Kamet Getirildikten Sonra Safların Düzeltilmesi

717- Nu'mân İbn Beşîr Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Ya saflarınızı iyice düzeltirsiniz veya Allah (c.c) yüzlerinizi tersine çevirecektir."
718- Enes İbn MâlİK'ten nakledildiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Safları çok düzgün tutunuz. Çünkü ben sizi arkamdan da görüyorum.

Açıklama

Safların düzeltilmesinden maksat, cemaatin aynı hizada durmaları ve saflar arasındaki

---

[33][33] Yûsuf, 12/86

boşlukların doldurulmasıdır.
Allah (c.c) yüzlerinizi tersine çevirecektir ifadesiyle İlgili olarak farklı yorumlar yapılmıştır, Bazılarına göre bu ifade gerçek anlamında alınmalıdır. Buna göre yüzlerin tersine çevrilmesi yüzün yaratılmış olduğu şeklin dışında bir şekil almasıdır. Buna göre yüzün ense tarafına dönüştürülmesi gibi durumlar yüzlerin tersine çevrilmesidir. Bu yönüyle Resûlullah'm buradaki tehdidi daha önce açıkladığımız İmamdan önce kalkan kimselerin başının merkep başına dönüştürülmesiyle ilgili tehdidine benzemektedir. Resûlullah'm safları düzeltmeyenleri bu şekilde tehdit etmesi bize şunu göstermektedir:
Buradaki tehdit, işlenen suç ile aynı türdendir; safları düzeltmeyip saf düzenini bozanlar, yüzlerinin tabiî şeklinin bozulması ile cezalandırılacaklardır. Bu açıklamalara göre safların düzeltilmesi vacib, saf düzenine aykırı hareket etmek ise haram olmaktadır. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar ileride gelecektir.
İmam Nevevî Resûlullah'ın bu tehdidi ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Safları düzeltmemek aranıza düşmanlık ve kin sokar, kalplerinizi birbirinizden soğutur. Nitekim falan kişinin yüzü bakışları bana karşı ekşidi, değişti, ifadesi onun yüzünden anladığım kadanyla doğru gitmeyen, hoş olmayan durumlardan dolayı bana karşı kırgın anlamında kullanılır."
Resûlullah'm ve seüem arkasından görebilmesi konusu da gerçek anlamında alınmalıdır. Resûlullah'm arkasında olup bitenleri görmesini şu şekilde tevil edenler olmuştur; Allah (c.c), arkasında olup bitenlerle ilgili olarak Resûlullah ve saikın için zorunlu bir bilgi yaratırdı. Fakat bize göre bu hususu tevile gitmeden gerçek anlamıyla kabul etmek gerekir.
Nitekim Zeyn İbnü'l-Müneyyir de konuyla ilgili kanaatlerini belirtirken tevile gidilmemesi gerektiğini söyler: "Resûlullah'm arkasından görebilmesini tevil etmemek gerekir. Çünkü bu durum dînî hükümleri koyan (sâri') Resûl-i Ekrem'in sözlerini herhangi bir zorunluluk bulunmadığı halde anlamsız hale getirmek ve ihmal etmek (ta'tîl) demektir."
Kurtubî'nin değerlendirmesi ise şöyledir: "Bu ifadeyi tevile gitmeden zahirî anlamıyla (ilk bakışta anlaşılan gerçek anlam) ele almak daha uygundur. Çünkü gerçek anlamın kabul edilmesi Resûlullah için ek bir üstünlüğe işaret etmektedir."

72. İmamın Safları Düzeltirken Yüzünü Cemaate Dönmesi

719- Enes İbn Mâük'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Kılacağımız namaz için kamet getirilmişti. Resûlullah yüzünü bize dönerek şöyle buyurdu: Saflarınızı iyice düzeltin, aranızda hiçbir boştuk bırakmayacak şekilde birbirinize kenetlenin. Zira ben sizi arkamdan da görüyorum."
Bu rivayet kamet getirilirken ve henüz namaza başlanmadan önce konuşmakta herhangi bir sakınca olmadığını gösterir.
İmamm cemaatini kontrol etmesi, dînî hükümlere aykırı davranışlardan sakındırması ve onlara şefkat göstermesi gerektiğini bu rivayetten anlıyoruz.

73. Namazda İlk Safa Durmanın Fazileti

720- Ebû Hüreyre Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Şehitler şunlardır: Boğulanlar, bulaşıcı hastalıklardan ölenler, karın ağrısından ölenler ve göçük / yıkıntı altında kalanlar."
721- Ebû Hureyre Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Eğer insanlar namaza erkenden gelmenin ne kadar faziletli olduğunu bilselerdi mescide ilk gelen kişi olmak için birbirleriyle yansırlardı; şayet insanlar yatsı ve sabah namazlarının kıymetini bilselerdi bu namazlara sürünmek zorunda kalsalar da gelirlerdi; eğer insanlar ilk safta yer almanın değerini bilselerdi bunun için aralarında kura çekerlerdi."

Açıklama

İlk saf imamın hemen arkasında yer alanların oluşturduğu saftır. İlk safta yer almanın kula pek çok maddî ve manevî yarar sağladığını söyleyen âlimler şu konulara işaret

etmişlerdir: Namaz vecibesi bir an önce ifa edilmiş olur, mescide ilk girenlerden olma saadetine erilir, imama yakın duruldığu için kıraatini daha rahat dinlemek mümkün olur, okunan âyetler öğrenilir, yanılan imamı uyarmak ve düzeltmek mümkün olur, namaz kılarken önünden hiç kimse geçemez, kişi önünde olanların namazlarıyla ilgilenmeyip sadece kendi namazıyla meşgul olur ve secde ettiği yerde başkalarının ayaklarıyla ve elbiselerinin etekleriyle uğraşmak zorunda kalmaz.

74. Safların Düzgün Tutulması Namazın Düzgün Kılındığını Gösteren Temel Bir Unsurdur

722- Ebû Hüreyre Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
İmam kendisine uyulması için vardır; ona aykırı hareket etmeyin. O rükû'a vardığında siz de rükû edin, (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman siz (Rabbimiz, hamd sana mahsustur) deyin, o secde edince siz de secde edin, o oturarak kılıyorsa siz de oturarak kılın. Ve namaz kılarken safları düzgün tutun. Çünkü safların düzgün tutulması namazı güzelleştiren temel unsurlardandır.[34][34]
723- Enes İbn Mâlik Resûlullah'tn şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Safları iyice düzeltin. Çünkü safları düzeltmek namazın tam anlamıyla ikâme edildiğini gösteren unsurlardan biridir."

75. Safları Düzgün Tutmamak Bir Günahtır

724- Büşeyr İbn Yesâr naklediyor:
"Enes İbn Mâlik bir defasında Medine'ye gelmişti. Kendisine 'Resûluilah'ın zamanından şu ana kadar bizde uygun görmediğin ve reddettiğin bir şey gördün mü?' diye sordular. O da şu cevabı verdi: Safları düzgün tutmamanız dışında sizde uygun görmediğim ve reddettiğim bir şey yok."

76. Safta Omuz Omuza Vermek Ve Ayakları Birbirine Değdirmek

Nu'mân İbn Beşîr şöyle demiştir: "Dostlarımızın namazda saf tutarken topuklarını birbirlerinin topuklarına değdirdiklerini gördüm."
725- Enes İbn Mâlik Resûlullah'm "Saflarınızı düzgün tutun. Çünkü ben sizleri arkamdan da görüyorum." buyurduğunu nakledip şöyle demiştir; "Resûlullah'ın bu emri dolayısıyla her birimiz omuz omuza verir ayaklarımızı birbirimizin ayaklarına değdir irdik."

Açıklama

İmâm Buhârî'nin kullandığı bu bâb başlığı safların düzgün tutulması ve boşlukların tamamen doldurulması konusunda ziyadesiyle titiz davranmak gerektiğini vurgulamaktadır. Saflarda boşluk bırakılmaması yönünde Resûlullah'm pek çok emri ve teşvik edici ifadeleri vardır. Bu hadisler içinde konuyu bütün kapsamıyla ele alan rivayet ise Ebû Davud'un Abdullah İbn Ömer'den naklettiği şu hadistir: "Resûlullah şöyle buyurdu: Saflarınızı düzgün tutun, omuzlarınızı aynı hizaya getirin, bütün boşlukları doldurun, şeytanın aranıza girebileceği boşluklar bırakmayın. Kim safları tamamlayıp birleştirirse Allah lütfü ve insanıyla ona yaklaşır, kim de safları bozar ve keserse Allah onu mahrum bırakır." İbn Huzeyme ve Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.

77. Bir Kimse İmamın Sol Tarafında Namaza Durduktan Sonra İmam Onu Tutup Arkasından Sağ Tarafına Geçirirse Namazı Bozulmaz

726- Abdullah İbn Abbas şöyle demiştir:
"Bir gece Resûlullah akyhi ile birlikte namaz kılmıştım. O namazda Resûl-i Ekrem'in saüaiîâhu aleyhi ve sftüem sol tarafına durmuştum. Bunun üzerine Resûlullah arkamdan

[34][34] Hadisin geçtiği diğer yer: 734.

tutup sağ tarafına geçirdi. Namazını bitirdikten sonra birazcık uzandı. Bir süre sonra müezzin gelip namaz vaktinin girdiğini bildirdi. Resûlullah abdest almadan mescide geçip namazı kıldırdı."

78. Kadın Tek Başına Saf Olabilir

727- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Bir gün bizim evimizde Resûlullah'ın saifeiiâhu aleyhi arkasında bir yetimle birlikte namaz kılmıştık. Annem Ummü Süleym de bizim arkamızda namaza durmuştu."

Açıklama

Bu konu başlığı kadının cemaatle namaz kılınırken tek başına bulunsa bile bir saf sayılacağını gösterir. Dolayısıyla Tek kişiden saf oluşmaz, namazda saf oluşabilmesi için en az iki kişi gerekir' diyen el-İsmâîlî'nin itirazının yerinde olmadığını anlarız. İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık İbn Abdilberr'İn Hz. Âişe'den merfû olarak naklettiği bir hadistir: "Kadın tek basma saf olur."
(Annem Ümmü Süleym de bizim arkamızda namaza durmuştu) ifadesi kadının erkeklerle aynı safta bulunmaması gerektiğini gösterir. Zira bu durum erkeklerin namaza kendilerini tam olarak vermelerini engelleyebilir. Bununla birlikte kadın bu hükme aykırı hareket eder ve erkeklerle aynı safta namaza durursa âlimlerin çoğunluğuna göre namazı geçerli olur. Hanefîler ise bu durumda kadının değil erkeklerin namazının bozulacağını söyler. Fakat bu görüş hiç tutarlı ve açıklanabilir değildir.
İbn Reşîd şöyle demiştir: "Öyle anlaşılıyor ki, İmam Buhârî'nin bu başlığı koymaktaki maksadı kadınların tek kişi olarak saf sayılıp sayılmayacaklarını ve onlarla ilgili hükmün 'Safların arkasında tek başına imama uyan kişinin namazı olmaz' hadisinde ifade ediien genel hüküm kapsamında olmadığını göstermektir. Zira bu hadiste sadece erkeklerin durumu anlatılmaktadır."
Bu hadisi İbn Hibbân, Ali İbn Şeybân'dan tahric etmiştir. Fakat sahih olup olmadığı konusu şüphelidir. 114. bâb başlığı altında bu konuya değineceğiz.
İbn Battal, Ahmed İbn Hanbel'e muhalif bir görüş benimsemiş ve bu hadise dayanarak safların arkasında tek başına imama uyan bir kimsenin namazının geçerli olacağını belirtmiştir. Ona göre; "Böyle bir hüküm kadınlar hakkında mümkün ise erkekler hakkında da mümkün olmalıdır."
Fakat bu görüşü kabul etmeyenler İbn Battâl'a karşı şunları söyleyebilir: "Kadınların safların arkasında tek başına imama tabî olduklarında namazlarının geçerli olması hükmü, onların erkeklerle aynı safta yer alamayacakları hükmüne dayanır. Halbuki erkekler için böyle bir zorunluluk yoktur; bir erkek erkeklerin bulunduğu bir safa girebilir, onları sıkıştırabilir ve gerektiğinde en arkadakilerden birini çekip onunla birlikte saf oluşturabilir.[35][35] Dolayısıyla bu yönüyle kadınlarla erkekler birbirinden farklıdır."

79. Cemaat Mescidin Ve İmamın Sağında Durur

728- Şa'bî Abdullah İbn Abbas'm şöyle dediğini nakletmiştir:
"Bir gece Resûlullah'm sol tarafında durmuştum. Beni elimden kolumdan da demiş olabilir tutup sağ tarafına geçirdi. O an beni eliyle arkamdan kavramıştı.

Açıklama

İmam Buhârî bu bâb başlığı altında Abdullah İbn Abbas hadisini özet olarak zikretmiştir. (Başlıkta mescidin ve imamın sağ tarafında durmak anlatıldığı halde rivayette sadece imamdan söz edilmektedir.) Burada başlık ile rivayet arasındaki uyum hakkında şunu

---

[35][35] Bu şekilde birisinin çekilmesi konusu tartışmaya açıktır. Çünkü bunun caiz olduğunu gösteren hadisler zayıftır. Ayrıca bu şekilde birisinin geriye çekilmesi öndeki safta boşluk oluşmasına sebep olacaktır; halbuki safların hiç boşluk bırakılmadan doldurulması emredilmiştir. Bu bakımdan evla olan öndeki kişiyi çekmemek ve ön safta yer bulmaya çalışmak, bu mümkün olmazsa İmamın sağ tarafına durmaktır. Allah (c.c) her şeyin en doğrusunu bilir. (İbn Bâz)

söyleyebiliriz: Başlığın rivayette geçen imamı doğrudan kapsamına aldığı açıktır. Mescidin sağında durmak ise buna bağlı bir sonuçtur; İmamın sağma durmak, mescidin de sağına durmak anlamına gelir.
İmam Buhârî bu başlık ile sanki Nesâî'nin Berâ İbn Azib'den sahih bir sened İle naklettiği şu hadise işaret etmiştir: "Biz Resûlullah'ın arkasında namaz kıldığımız zaman onun sağ tarafına durmayı çok isterdik."
Ebû Davud'un hasen bir senedle Hz. Aişe'den naklettiği bir hadis de şöyledir:
Allah ve melekler safların sağ taraflarına salât ederler."

80. İmam İle Cemaat Arasında Duvar Veya Sütre Bulunması

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Namaz kılarken imamla aranızdan bir ırmak bile geçse bunun namaza bir zararı olmaz."
Ebû Miclez şöyle demiştir: "Kişi imamın getirdiği tekbirleri duyuyorsa aralarında yol veya duvar bile bulunsa o imama uyarak namaz kılabilir."
729- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Resûlullah bir gece odalarından birinde namaz kılıyordu. Odanın duvarı biraz alçak olduğu için insanlar O'nu görebiliyordu. Bunun üzerine ashabtan bir kısmı O'na uyarak namaz kılmaya başladı. Sabah olunca bu yaptıklarını Resûlullah'a arz ettiler. Resûl-i Ekrem ikinci gece de kalkıp namaz kılmaya başladı. Bunu görenler yine O'na uyarak namaz kıldılar. Bu durum iki veya üç Qece devam etti. Fakat bundan sonra Resûlullah bir daha kalkıp namaz kılmadı, odasında kaldı. Sabah olunca ashâb-ı kiram bunun sebebini öğrenmek istediler. Nebiyy-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdu: Gece namazının size farz kılınmasından korktum.[36][36]

Açıklama

İmam ile cemaat arasında duvar veya sütre bulunması şeklinde verilen bu başlık, bu durumda İmama uymanın mümkün olup olmadığını ele almaktadır. İmam Buhârî'nİn başlıkları kullanırken takip ettiği metottan anladığımız kadarıyla bu durumda olan bir imama uymak ona göre mümkündür. Mâlİkî mezhebinin görüşü de bu yöndedir. Çok farklı görüşlerin belirtildiği bu konuda zikredilen bir görüş de mescid ile diğer mekanların birbirinden ayırılması gerektiği doğrultusundadır.

81. Gece Namazı

730- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Resûlullah'ın saiuiâhu aieytıî ve gündüzleri sergi olarak kullandığı bir hasırı vardı. Bu hasırı geceleri iki duvar arasına gererek kendisine bir oda yapardı. Ashâb-ı kiram Resûlullah'ın basma üşüşür ve arkasında namaz kılarlardı.
731- Büsr İbn Saîd, Zeyd İbn Sâbit'in şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah kendisine Ramazan'da bir oda yapmıştı. Ravi şöyle demiştir; Zannederim Zeyd, Resûlullah'ın bu odayı hasırdan oluşturduğunu söylemişti. - Bu odada birkaç gece namaz kıldı. Ashâb-ı kiram da tabi olarak namaz kılmaya başladılar. Resûlullah ashabının bu şekilde namaz kıldıklarını öğrenince artık namaz kılmaya kalkmadı. Ertesi günlerde ashabına şöyle buyurdu: Ben sizin yaptıklarınızı öğrenmiş bulunuyorum. Beni dinleyin ey insanlar, bundan böyle namazlarınızı evlerinizde küm. Çünkü farz namazlar (mektûbe) dışındaki namazların en faziletlisi kişinin evinde kıldığı namazdır.[37][37]

Açıklama

Resûlullah'm: "Çünkü farz namazlar (mektûbe) namazların en faziletlisi kişinin evinde kıldığı namazdır" hadisinin zahirî nafile namaz kapsamına giren bütün namazları

---

[36][36] Hadisin geçtiği diğer yerler: 730, 924, 1129, 2011, 2012, 5861.
[37][37] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6113 ve 7290.

içermektedir. Çünkü aeçen mektûbe kelimesi farz namazları anlatır. Ancak cemaatle k!İınrnası zorunlu olan ve sadece mescitte kıhnabilen tahiyyetü'l-mescid namaa, hadisteki genel ifadenin kapsamına girmez. Mektûbe edilen namazlar beş vakit kılınan farz namazlardır. Nezretmek herhangi bir ârizî sebebe bağlı olarak vacib olan namazlar mektûbe kapsarrlına girmez
İmam Nevevî şöyle demiştir: "Resûlullah ummetini nafjie namazları evde kılmaya teşvik etmiştir. Çünkü evde nafile namazlar sadece kul ile Allah arasında olacak kadar gizlidir ve uzaktır Ayrıca bu şekilde ev bereketlenir, o eve Allah'ın rahmeti iner ve geytanlar o eve yaklasamaz.

82. Namaza Tekbir Getirerek Başlamanın Gerekliliği

732- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah bir defasında bindiği attan düşmüş ve sağ yanını incitmişti. Bu yüzden o gün bize namazlardan birisini oturarak kıldırmıştı. Biz de O'nun arkasında namazlarımızı oturarak kılmıştık. Resûl-i Ekrem Efendimiz namazı bitirip selâm verince şöyle buyurmuştu: imam kendisine uyulması için vardır; o ayakta namaz kılıyorsa siz de namazlarınızı ayakta kılın, o rükûya vardığında siz de rükû edin, o kalktığında siz de kalkın, o secde ettiğinde siz de secde edin, (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman siz (Rabbimiz, ve hamd sana mahsustur) deyin."
Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
733- "Resûlullah bir defasında bindiği attan düşmüş ve yaralanmıştı. Bu yüzden bize oturarak namaz kıldırmıştı. Biz de O'nunla birlikte namazlarımızı oturarak kılmıştık. Resûl-i Ekrem Efendimiz namazı bitirince şöyİe buyurmuştu: İmam kendisine uyulması için vardır ya da imam kendisine uyulması İçindir tekbir getirdiğinde siz de tekbir getirin, o rükû'a vardığında siz de rükû edin, o kalktığında siz de kalkın, (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman siz (Rabbimiz, hamd sana mahsustur) deyin, o secde ettiğinde siz de secde edin."
734- Ebû Hureyre Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"İmam kendisine uyulması için vardır; o tekbir getirdiğinde siz de tekbir getirin, o rükû'a vardığında siz de rükû edin (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman (Rabbimiz, ve hamd sana mahsustur) deyin, o secde ettiğinde siz de secde edin, o oturarak namaz kılıyorsa siz de hep birlikte oturarak namaztartntzt kılın."

Açıklama

Konu başlığında geçen ^bil kelimesi namaza başlamak anlamına gelir. İmam Buhârî koymuş olduğu bu başlık ile Hz. Aişe'den nakledilen şu hadise işaret etmiş olmalıdır: "Resûlullah namaza tekbir getirerek başlardı." 85. bâbda nakledilen İbn Ömer hadisi de şöyledir: "Resûlullah'm namaza başlarken tekbîr lafzını kullandığını gördüm." İmam Buhârî bu iki hadisi namaza başlarken tekbir lafzı dışında - Allah'ı yüceltme anlamı taşısa bile herhangi bir ifadenin kullanılamayacağını göstermek İçin zikretmiştir. Zaten Ebû Yûsuf'un da muvafakat ettiği Alimlerin çoğunluğunun görüşü bu yöndedir. Hanefîler'den nakledilen görüş ise tekbir dışında Allah'ı yüceltme anlamı taşıyan tazim İfadelerinin tamamının namaza başlarken kullanılabileceği doğrultusundadır.
Çoğunluğun kabul ettiği görüşün delillerinden biri de Ebû Davud'un naklettiği Rifâa hadisidir: "Abdesti gereği gibi alıp ardından tekbir getirmediği sürece hiç kimsenin namazı tamam olmaz." Taberânî bu hadisi: ardından Allâh-u Ekber demediği sürece..." şeklinde nakletmiştir.
Not: Namaza başlarken tekbir getirmek (Allah-u Ekber demek) âlimlerin çoğuna göre namazın bir rüknü iken bunun rükün değil şart olduğu da söylenmiştir. Şart olduğunu söyleyenler ise Hanefîlerdir.
Uyarı: Namazda niyetin gerekliliği konusunda hiçbir görüş ayrılığı yoktur.

83. Namaza Başlamak Üzere Tekbir Getirirken Aynı Anda Ellerin De Kaldırılması

735- Salim İbn Abdullah babasının şöyle dediğini nakletmiştir:

"Resûlullah namaza başladığı zaman ellerini omuzları hizasında kaldırırdı. Rükû için tekbir getirdiğinde ve başını rükûdan kaldırıp doğrulunca aynı şekilde ellerini kaldırırdı ve (Allah kendisine hamd edenleri işitir. Rabbimiz, ve hamd sana mahsustur) derdi. Fakat secdelerde ellerini kaldırmazdı.[38][38]

Açıklama

Namaza başlarken ilk tekbirle birlikte ellerin de kaldırılması gerekir. Bununla ilgili olarak bazı âlimler şöyle demişlerdir: "Tekbir getirirken aynı anda elleri de kaldırmak cemaatten sağır olanların namaza başlandığını görmesini sağlar. Kör olanlar ise tekbir getirilince namazın başladığını anlarlar."
Tekbir getirirken aynı anda ellerin de kaldırılmasıyla ilgili olarak daha önce bası inceliklere ve hikmetlere değinmiştik. Burada bir kısmını tekrar etmek faydalı olacaktır: Elleri kaldırmak dünyayı elimizin tersiyle atıp bütün varlığımızla Allah'a kulluğa yönelmeyi simgeler. Elleri kaldırmak Allah'a tam anlamıyla teslim olduğumuzu ve boyun eğdiğimizi ifade eder; böylece Allah en büyüktür derken ellerimizi de kaldırarak sözümüzü fiilimizle tasdik etmiş oluruz. Elleri kaldırmak başlamakta olduğumuz eylemin, namazın ne kadar önemli ve yüce bir amel olduğunu gösterir.
Rebî şöyle demiştir: birgün İmam Şafiî'ye "Namazda elleri kaldırmanın anlamı nedir?" diye sordum bana şöyle dedi: "Cenâb-ı Hakkı yüceltmek ve Resulünün sünnetine bağlı olduğunu ifade etmek anlamına gelir." İbn Abdilberr, İbn Ömer'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Elleri kaldırmak namazın zinetidir." Ukbe İbn Amir şöyle demiştir: "Ellerin her kaldırılması için on sevap yazılır; her parmak için bir sevap vardır." İmam Nevevî Müslim şerhinde şunları söylemektedir: "Namaza başlarken tekbirle birlikte elleri kaldırmanın müstehap olduğu konusunda icma vardır... Bununla birlikte namazda gerek ilk tekbirle beraber gerek rükûya giderken ve rükûdan doğrulurken getirilen tekbirle beraber elleri kaldırmanın mutlak surette gerekli olmadığı konusunda da icma bulunmaktadır. Dâvûd ez-Zâhirî'nin ilk tekbirde elleri kaldırmayı mutlak gereklilik olarak gördüğüne dair bir görüş rivayet edilmiştir. Mensubu bulunduğumuz Şafiî mezhebi âlimlerinden Ahmed İbn Seyyar da bu görüşü benimsemiştir."
Konuyla ilgili olarak serdedilen en tutarlı ve kabul edilebilir görüş İbnü'l-Münzir'e aittir: "ResûlulJah'ın namaza başladığında tekbir getirirken ellerini kaldırdığı konusunda Müslümanlar arasında hiçbir görüş ayrılığı bulunmamaktadır." İbn Abdilberr'in görüşü de aynı niteliktedir: "Alimler namaza başlarken elleri kaldırmanın caiz olduğu konusunda icma etmişlerdir." Ancak ilk tekbirde elleri kaldırmanın gerekli [39][39] olduğunu söyleyenler arasında Evzâî, İmam Buhârî'nin hocası Humeydî, Hâkim'in naklettiğine göre Şâfiîler'den İbn Huzeyme ve Kâdî Hüseyin'in naklettiğine göre Ahmed İbn Hanbel gibi alimleri sayabiliriz.
İbn Abdilberr şöyle demiştir: "İlk tekbirde elleri kaldırmanın gerekli (farz) olduğunu kabul eden âlimlerin hiçbiri eller kaldırılmadığı zaman namazın geçersiz olacağını söylememiştir. Sadece Evzâî ve Humeydî kendilerinden nakledilen bir rivayete göre bu durumda namazın geçersiz olacağını söylemişlerdir."
Hanefî âlimlerinden bir kısmının naklettiğine göre Ebû Hanife ilk tekbirde ellerini kaldırmayan kişinin günahkâr olacağını söylemiştir.

84. Namaza Başlarken, Rükûya Giderken Ve Rükûdan Doğrulurken Tekbir Getirilince Elleri Kaldırmak

736- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
"Resûlullah'm namaza başladığında ellerini omuzlan hizasına kadar kaldırdığını gördüm. Tekbir alıp rükûya giderken ve rükûdan başını kaldırıp (Allah kendisine hamd edenleri işitir) diyerek doğrulurken de aynı şekilde ellerini kaldırırdı. Fakat secdelerde bunu

---

[38][38] Hadisin geçtiği diğer yerler: 736, 738 ve 739.

[39][39] Metinde "uacib" terimi kullanılırken Hanefi literatürdeki "Farz" anlamı kasdedilmekte olup ibadet için gereklilik ifade ettiğinden tercümede bu sözcüğü kullandık. (A.A.)

yapmazdı."
737- Ebû Kılâbe'den nakledildiğine göre kendisi bir gün Mâlik İbn Hu-yeyris'i namaz kılarken görmüştü. Mâlik namaza başlamak üzere tekbir getirdiğinde, rükûya giderken, rükûdan başını kaldırıp doğrulurken ellerini kaldırmış ve Resûlullah'm da aynı şekilde namaz kıldırdığını söylemişti.

Açıklama

İmam Buhârî bu konuyla ilgili olarak müstakil bir cüz [40][40] telif etmiştir. Söz konusu telifinde Hasan-ı Basrî ile Humeyd İbn Hilal'den ashâb-ı kiramın bu şekilde ellerini kaldırdıklarını nakîetmiştîr.
İmam Buhârî şöyle demiştir: "Hasan-ı Basrî ashabın namazda ellerini kaldırdıklarını söylerken onlardan hiçbirini istisna etmemiştir.
İbn Abdilberr: "Rükûya giderken ve rükûdan doğrulurken ellerini kaldırmadıkları nakledilen herkes hakkında bunu yaptıklarına dair rivayetler de nakledilmiştir. Sadece Abdullah İbn Mesud'dan elini kaldırdığına dair bir rivayet nakle-dilmemiştir" demektedir.
Muhammed İbn Nasr el-Mervezî şöyle der: "Kûfeliler hariç diğer şehirlerde yaşayan bütün âlimler rükûya giderken ve rükûdan doğrulurken elleri kaldırmanın meşruiyeti konusunda icma etmişlerdir.
İbn Abdilberr şöyle demiştir: "İbnü'l-Kâsım dışında hiç kimse İmam Mâlikten bu iki durumda ellerin kaldırılmaması gerektiğine dair bir görüş rivayet etmemiştir.
Bizim (Şâfiîlerin) kabul ettiğimiz görüş Abdullah İbn Ömer hadisine dayanarak ellerin kaldırılması gerektiği yönündedir. İbn Vehb ve diğerlerinin İmam Mâlikten naklettikleri görüş de budur. Tirmizî de Mâlikten ellerin kaldırılması gerektiği dışında bir görüş nakletmiş değildir. Hattâbî ve bu konuda onun görüşünü sürdüren Kurtubî, bu görüşün İmam Mâlikten nakledilen en son ve en doğru görüş olduğunu söylemişlerdir. Ben İbnü'l-Kâsim'dan nakledilen görüş dışında Mâlikîler'in ellerin kaldırılmaması gerektiğine dair bir iddialannm olduğunu görmedim.
Hanefîler'in bu konudaki dayanakları ise Mücâhidten nakledilen bir rivayettir. Bu rivayete göre Mücahid bir defasında İbn Ömer'in arkasında namaz kılmış ve onun ellerini kaldırdığını görmemiştir. Ancak bu rivayetin senedinde problem bulunmaktadır. Çünkü bu rivayetin senedinde bulunanlardan Ebû Bekir İbn Ayyaş ömrünün sonlarına doğru hafıza problemleri yaşamış ve kendisinde unutkanlık baş göstermiştir.
Bu rivayetin sahih olan yolu ise Salim, Nâfi' ve başka raviler aracılığıyla gelmiş olanıdır. İki bâb sonra Nâfi' tarafından nakledilen rivayete yer vereceğiz. Fakat daha fazla kişi tarafından nakledilen rivayetler her zaman için tek kişinin rivayetinden üstündür. Özellikle de çoğunluğun nakli bir davranışın varlığını olumlarken (isbât), tek kişinin rivayeti söz konusu davranışın varlığını olumsuz-luyorsa (nefy) isbat eden rivayet tercih edilir.
Bununla birlikte bu farklı iki rivayet arasındaki çelişkiyi cem [41][41] yoluyla gidermek mümkündür. Buna göre Abdullah İbn Ömer ellerin kaldırılmasının vacip olmadığı görüşündedir ve bazen tekbirlerle birlikte ellerini kaldırdığı halde bazen kaldırmamıştır.
Ellerin kaldırılmaması gerektiğine dair görüşün zayıf olduğunu gösteren delillerden bîri de İmam Buhârî'nin ellerin kaldırılması hakkında telif ettiği kitapçıkta İmâm Mâlik'ten naklettiği Abdullah İbn Ömer'in davranışıdır; İbn Ömer namaz kıldığında rükûya giderken ve rükûdan doğrulurken ellerini tekbirle birlikte kaldırmayan birisini görürse onu küçük çakıl taşları atarak uyarırdı.
Hanefîler'in delillerinden birisi de Ebû Davud'un Abdullah İbn Mesud'dan naklettiği şu rivayettir: "Resûlullah'm namaz kılarken başlama tekbirinde ellerini kaldırdığını ve daha sonraki tekbirlerde bunu tekrar etmediğini gördüm."
İmam Şafiî bu hadisin sabit olmadığını söyleyerek reddetmiş ve şöyle demiştir: "Eğer bu

---

[40][40] Kitapçık. (A.A)

[41][41] Deliller arasında görülen İhtilafları, her ikisini ya da birini iptal ve ilga yoluyla değil de aralarını bulma ve böylece her ikisiyle de amel etme yoluna baş vurarak giderme yöntemi. {Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 52).

rivayet sabit olsa bile ellerin kaldırılmasının gerektiğini belirten rivayet, bir davranışın varlığını ortaya koyduğu için (müsbit), bu davranışın var olmadığını söyleyen rivayete (nâfî) tercih edilir."
İmam Buhârî ellerin kaldırılmasıyla ilgili olarak hazırladığı kitapçıkta Abdullah İbn Ömer'den naklettiği bu rivayetin ardından hocası Ali İbnü'l-Medînî'nin "İbn Ömer'den nakledilen bu hadis dolayısıyla bütün müslümanlarm rükûya giderken ve rükûdan doğrulurken ellerini kaldırmaları bir yükümlülüktür" şeklindeki sözüne yer vererek şöyle demiştir: "Ali İbnü'l-Medînî yaşadığı dönemdeki en büyük âlim idi."
Hanefîler'den bazılarının elleri kaldırmak namazı bozar şeklindeki görüşleri ise buna tam anlamıyla zıttır.
Sonraki dönem (müteahhirûn) Mağrib âlimlerinin bir kısmına göre elleri kaldırmak bid'attir. İmam Buhârî ellerin kaldırılmasıyla ilgili kitapçığında şöyle demiştir: "Ellerin kaldırılmasının bid'at olduğunu söyleyenler ashâb-ı kiramı töhmet altında tutmakta ve onlara karşı çıkmaktadır. Çünkü onlardan hiç birinin elleri kaldırma fiilini terk ettiklerine dair sabit bir rivayet yoktur. Ayrıca ellerin kaldırılmasıyla ilgili rivayetlerin senedlerinden daha sağlam senedler de bulunmamaktadır."
Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir. İmam Buhârî, on yedi sahabeden ellerin kaldırılmasıyla ilgili rivayetlerin nakledildiğini belirtmiştir.
Fakat secdelerde bunu yapmazdı ifadesi secdelere giderken ve secdelerden doğrulurken ellerin kaldırılmaması gerektiğini gösterir. Dolayısıyla secdelerden ikinci rekata, dördüncü rekata ve teşehhüdlere kalkarken de ellerin kaldırılmaması gerektiğini kapsamına alır. Yani namazda ellerin kaldırılması ilk tekbir, rü-kû'a gidiş ve rükûdan doğruluş ile sınırlıdır.

85. Eller Nereye Kadar Kaldırılır?

Ebû Humeyd şöyle demiştir: "Resûlullah ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı."
738- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
"Resûlullah'm Halisi namaza tekbir getirerek başladığını gördüm. Tekbir getirdiği anda ellerini de omuzlan hizasına kadar kaldırmıştı. Tekbir alıp ükûya giderken ve rükûdan başını kaldırıp (Allah kendisine ıamd edenleri işitir) diyerek doğrulurken de aynı şekilde ellerini kaldırırdı ve (Rabbİmiz, ve hamd sana mahsustur) derdi. Fakat secde ederken ve ;ecdeden başını kaldırırken bunu yapmazdı."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığına baktığımızda ellerin omuzlara tadar kaldırılması gerektiği görüşünü çok kesin bir şekilde dile getirmediğini görürüz. Zira İmam Buhârî'nin bâb başlıklarını koyarken takip ettiği metod; ihti-aflı konularda kendisine göre daha güçlü olan delile dayanarak kesin ifadeler pullanmaktır. Halbuki burada böyle bir yola başvurmamıştır. Fakat bâb başlığı altında sadece ellerin omuzlara kadar kaldırılmasını ifade eden rivayete yer için onun da bu görüşü tercihe şayan bulduğunu anlamaktayız.
İmam Şafiî'nin de aralarında bulunduğu âlimlerin çoğunluğuna göre eller [omuzlara kadar kaldırılır.

Not

Ellerin kaldırılması konusunda erkeklerle kadınlar arasında fark bulunduğunu gösteren bir delil vârid olmamıştır. Ancak Hanefiler'e göre erkeklerin ellerini kulaklarına kadar kaldırması gerekirken, kadınlar omuzlan hizasına kadar kaldırırlar. Çünkü ellerin omuzlara kadar kaldırılması kadınlar için daha koruyucu ve daha uygun bir yoldur. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.

86. İlk İki Rekatı Kılıp Teşehhüdden Kalkarken Elleri Kaldırmak

739- Nâfi' şöyle demiştir: "Abdullah İbn Ömer namaza başlarken tekbir getirir ve ellerini kaldırırdı. Rükû'a giderken, (Allah kendisine hamd

edenleri işitir) deyip doğrulurken ve ilk iki rekatı kılıp kalkerken ellerini kaldırırdı. Abdullah İbn Ömer Resûlullah'ın da böyle hareket ettiğini söylemişti."

Açıklama

İmam Buhârî şöyle demiştir: "Başta Abdullah İbn Ömer ve Hz. Ali olmak üzere on küsur sahabeden nakledilen ilk iki rekattan kalkarken de eller kaldırılır' şeklindeki rivayetler sahihtir ve daha önceki rivayetlerde geçen rükû ve rükû sonrası tekbirlerde ellerin kaldırılmasına ek bir hüküm (ziyâde) İçermektedir. Aslında bu sahâbîler tek bir namazın değil, pek çok namazın kılmışın! naklet-mişlerdir. Bu rivayetlerin bir kısmı ise bazen diğerlerinde olmayan fazlalıklar ve ek hükümler içermektedir. İlim ehlinin naklettiği rivayette geçen ek bilgi ve bu bilgiye dayalı hüküm ise kabul edilir.
İbn Battal şöyle demiştir: "Ellerin kaldırılmasını kabul edenlerin ikinci rekât kılınıp teşehhüdden kalkılırken ellerin kaldırılması hükmünü İçeren ziyadeyi de kabul etmesi gerekir.
Hattâbî şöyle demiştir: "İmam Şafiî bu hükmü kabul etmemiştir. Ancak onun bizzat koyduğu kurallar gereğince ziyâde içeren hükmü kabul etmesi gerekirdi.
İbn Huzeyme şöyle demiştir: "İmam Şafiî bu hükmü zikretmiş olmasa da ikinci rekattan kalkarken elleri kaldırmak sünnettir. Zira bu hükmü İçeren rivayetin senedi sahihtir. Zaten İmam Şafiî 'bir konuda sünnet varsa sünneti esas alın ve benim görüşümü atın gitsin' demiştir.

87. Kıyamda Sağ Eli Sol Elin Üstüne Koymak

740- Sehl îbn Sa'd şöyle demiştir:"Ashâb-ı kiramın erkeklerine namaz kılarken kıyamda sağ ellerini sol kollarının (zira') üstüne koymaları emredilmişti." Ebû Hâzim de şöyle demiştir: "Sehl'in bunu kesinlikle Resûlullah'a isnâd ettiğini biliyorum."

Açıklama

"Ashâb-ı kiramın erkeklerine emredilmişti" ifadesi bu rivayetin merfû olduğunu gösterir. Zira onlara emredebilecek olan sadece Resûlullah'tır. Sehl Ibn Sa'd sol kollarının (zira') üstüne ifadesini kapalı bırakmış ve ellerin vücûdun neresine konacağını açıklamamıştır. Fakat İbn Huzeyme'nin Vâil'den naklettiği bir hadise göre Vâil ellerini göğsünün üzerine koymuştur. Ziyâdâtü'l-Müsnedde nakledildiğine göre Hz. Ali ellerini göbeğinin altında bağlardı. Ancak bu rivayetin senedi zayıftır.
Alimler şöyle demişlerdir: "Namazda ellerin bu şekilde bağlanmasının hikmeti, hiçbir varlığı olmayan bir dilenci edası ile Allah'tan istemektir. Elleri bağlamak boş işlerle ilgilenmeyi çok güçlü bir şekilde engelleyen ve huşû'un daha çabuk kazanılmasını sağlayan bir tavırdır. İmam Buhârî'nin bundan sonraki bölümde huşu' konusunu ele almış olması bu hikmete işaret etme amacı taşıyor olabilir.
Bu hadisle ilgili inceliklerden biri de âlimler tarafindan şöyle ifade edilmiştir: "Kalp niyetin yeri ve. mahallidir. Bir kimse çok değerli bir varlığını korumak istiyorsa onu ellerinin altında sıkı sıkı tutar."
İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Resûlullah'tan bu konuda farklı bir rivayet gelmemiştir. Sahabe ve tâbiûn âlimlerinin çoğunun görüşü de bu doğrultudadır. İmam Mâlik'in Muvatta'ında zikrettiği görüş de budur."

88. Namazda Huşu

741- Ebû Hüreyre Resûlullah'm şöyle buyurduğu nakletmiştir:
"Siz burada benim kıblemi görüyor musunuz? Allah'a yemin ederim ki, sizin rükünüz da huşûunuz da bana gizli kalmaz. Ben sizi arkamdan da görürüm."
742- Enes İbn Mâlik Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
'Rükû' ve secdeyi tam anlamıyla yerine getirin. Allah'a yemin ederim ki, siz rükû' ve secde ettiğiniz zaman ben sizi arkamdan da görürüm."

Açıklama

Huşu' kalbî olduğu gibi bedenî de olabilir. Haşyet gibi kalbî fiiller i!e tam anlamıyla konsantre olup hiç kımıldamamak gibi bedenen yapılan fiiller, huşu kelimesi ile ifade edilir. Fahrüddin er-Râzî'nin tefsirinde naklettiği gibi bazı âlimlere göre huşû'un her iki yönünü de dikkate almak ve gerçekleştirmek gerekir.
Alimlerden birisinin huşu' tarifi şöyledir: "Huşu' kişinin iç dünyasında var olan manevî bir özelliktir. Bu özellik sayesinde kulun bedeninde ibadetin maksat ve tabiatına uygun bir sükûnet ve vakar hakim olur."
Hâkim'in tahric ettiği "Huşu' kalptedir" hadisi, huşû'un kalbin bir ameli olduğunu gösteren bir delildir.
İmam Buhârî'nin koyduğu başlık ile Enes İbn Mâlik'ten naklettiği rivayet arasında bir ilişki kurulamadığı için bir anlama problemi ortaya çıkmaktadır. Zira başlık huşu' konusunu anlattığı halde Enes hadisinde bu konu işlenme inektedir. Başlık ile rivayet arasındaki bu ilişkiyle ilgili olarak şu açıklama yapılmıştır: "İmam Buhârî bu rivayeti naklederek huşû'un âzâlarm kımıldamadan sükûnet içinde kalmasıyla elde edilebileceğine işaret etmek istemiştir. Çünkü kişinin davranışları ve görünen hareketleri, iç dünyasının ve özünün tercümanıdır.
Beyhakî sahih bir senedle Mücâhid'in: "Abdullah İbnü'z-Zübeyr namaza durduğu zaman adeta yere çakılmış bir kazık gibi hareketsiz kalırdı" dediğini nakletmiş ve Hz. Ebû Bekir'in de aynı şekilde namaz kıldığını aktarmıştır. İşte bazı âlimler namazda huşû'un ne demek olduğunu bu rivayetlerin bize gösterdiğini söylemişlerdir.
İmam Nevevî, huşû'un farz olmadığı konusunda icma bulunduğunu nak-letmiştir. İbn Battal şöyle demiştir: "Bir kimse namazda huşû'a ermek farzdır diyecek olursa kendisine şu cevabı verebiliriz; Huşû'un farz olan miktarı kişinin kalbini ve niyetini tam olarak namaza ne kadar verebildiğine bağlıdır. Sadece Allah rızasını gözeterek namaza yönelebilmek kişiden kişiye değişir; kişinin zihnine, gönlüne takılan farklı ve anlık düşüncelerden tamamen kurtulabilmesi mümkün değildir." Buna göre huşû'un farz olan miktarı kişinin kendisini namaza ne kadar verebildiğine bağlıdır, bundan fazlası şart koşulmuş değildir.
Resûlullah burada ashabını namazda huşû'u kazanabilmeleri için uyarmış ve onlardan dikkatli davranmalarım istemiştir. Bunu sağlayabilmek için de onları gördüğünü söylediği halde 'Allah sizi görüyor, bu yüzden ıamazlarınızı dikkatli kılın!" şeklinde bir uyanda bulunmamıştır. Bu durum Cibril ıadisinde, "Allah'a adeta O'nu görüyormuş gibi ibadet et; her ne kadar sen O'nu jörmesen de O seni görmektedir" şeklinde geçen ihsan makamını anlatmaktadır.- İşte Resûlullah'rn bu tutumunun hikmetiyle ilgili olarak şunlar söylenmiştir:
"Huşu' içinde olmanın gerekliliği Resûlullatfın onları görüyor olmasına bağlanmıştır. Zira bu duyguyla hareket eden bir kimse Allah'ın kendisini gördüğünü hissetme makamına yani asıl maksada ulaşacaktır. Zira onlar Resûlullah'm kendilerini gördüğünü düşünerek namazlarını en güzel şekilde kıldıklarında Allah'ı murakabe ederek namaz kılmanın hazzma ereceklerdir. Ayrıca Resûl-i Ekrem Efendimiz kıyamet günü ümmeti hakkında şahitlik edecektir. İşte ashâb-ı kiram Resûlullah'ın kendilerini gördüğünü bildiklerinde namaz ve ibadetlerinde daha titiz davranacaklardır ki, Resûlullah kıyamet gününde onların namazlarını ve ibadetlerini en güzel şekilde yerine getirdiklerine şahitlik etsin."

89. Namaza Başlama Tekbirinden Sonra Ne Okunur

743- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah Hz. Ebû Bekir ve Ömer maza Fatiha sûresi ile başlarlardı."
744- Ebû Zür'a Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah «ıaiıahu n-syn w seiie:-, tekbir ile kıraat arasında bir süre Ravi şöyle demiştir; sanırım kısa bir süre demişti - ara verip susardı. Bir defasında; Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resulü, tekbir ile kıraat arasında sustuğunuzda ne okuyorsunuz? diye zât-ı âlilerine sordum. Bana şöyle cevap verdi duayı okuyorum; Allahım, doğu ile batı arasını nasıl birbirinden uzak-laştırdıysan benimle hatalarım arasını da öylece uzaklaştır. Allahım, beyaz bir elbise kirlerinden nasıl arındırılırsa beni de

hatalarımdan öylece arındır. Allahım, hatalarımı su ile, kar ile ve dolu ile yıka"

Açıklama

Fatiha sûresi ile başlarlardı ifadesi namazda kıraate Fatiha sûresi ile başlarlardı anlamına gelir. Zaten İbnü'l-Münzir başta olmak üzere bazı âlimler ve "imamın arkasında bulunan cemâatin kıraati" adlı risalesinde İmam Buharı bu hadisi şöyle rivayet etmişlerdir: "Kıraate Fatiha sûresi ile başlarlardı."
"Namaza Fatiha sûresi ile başlarlardı" İfadesi Resûlullah Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in Fâtiha'dan önce gizli olarak besmele çekmedikleri anlamına gelmez. Ebû Hureyre yukarıdaki rivayette de görüldüğü gibi kıraatin başında Resûlullah'm susmasını mutlak olarak zikretmiştir. Şu'be'den nakilde bulunan raviler arasında hadisin lafzı konusunda ihtilaf bulunmaktadır; Kimisi "Kıraate Fatiha sûresi ile başlarlardı" şeklinde, kimisi de "Onlardan hiçbirinin besmele çektiğini işitmedim" şeklinde rivayet etmişlerdir. Bu son rivayeti İmam Müslim de tahric etmiştir. İbnü'î-Münzir'in, Câbir Şu'be Katâde senediyle naklettiği rivayet ise daha açıktır. Buna göre Katâde şöyle demiştir: "Enes İbn Mâlik'e; 'Kişi namaz kılarken besmele okur mu?' diye sorduğumda bana şu cevabı verdi; Ben Resûlullah Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in arkasında namaz kıldım. Fakat onlardan hiçbirinin besmeleyi okuduğunu işitmedim."
Ebû Hureyre'nin anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resulü şeklindeki sözü, bu ifadeyi kullanmanın caiz olduğunu gösterir. Bazıları ise bunun sadece Resûlullah'a has olduğunu iddia etmişlerdir.
"Beni de hatalarımdan öylece arındır duası günahların giderilip yok edilmesi ve etkilerinin silinmesi anlamında bir mecazdır.
Bu hadis İmam Mâlik'ten nakledilen meşhur görüşünün aksine tekbir ile kıraat arasında dua etmenin meşru olduğunu göstermektedir.
Tekbir ile kıraat arasında okunabilecek dualardan biri de İmam Şafiî ve İbn Hüzeyme'nin tahric ettikleri hadiste geçen "Yüzümü beni yaratana döndürdüm.. duasıdır. İmam Şafiî bunu el-Ümm adlı eserinde esas kabul etmiş ve bu hadise dayanarak namazda Kur'an'dan olmayan duaların okunabileceğini söylemiştir. Hanefîler İse bunu kabul etmezler.
Bu bâb başlığı altında nakledilen rivayetler ashâb-ı kiramın Resûlullah'm her halini öğrenmek için ne kadar titiz davrandıklarını göstermektedir. Zira O'nun hareketlerini, herhangi bir harekette bulunmadan durmasını, sessizliklerini ve açığa vurduğu ifadeleri bile takip etmişlerdir. Zaten Allah Teâlâ dinini onlar vasıtasıyla korumuştur.

90. (Güneş Tutulması Namazı) 42[42]

745- Esma binti Ebû Bekir şunları nakletmiştir:
"Resûlullah bir güneş tutulması namazı kıldırmıştı. Kıyama durdu ve kıyamı epey uzattı. Sonra rükû etti ve rükûda oldukça uzun kaldı. Sonra doğruldu ve bu şekilde yine uzunca bir süre bekledi. Sonra yeniden rükû etti ve bu rükûda da epey bekleyip doğruldu. Sonra secdeye gitti ve secdede uzun bir süre bekleyip doğruldu. Sonra yeniden secde etti ve secdeyi oldukça uzun tuttu. Sonra kalktı ve kıyamda uzun bir süre bekledi. Sonra rükû etti ve rükûda oldukça uzun kaldı. Sonra doğruldu ve bu şekilde yine uzunca bir süre bekledi. "Sonra yeniden rükû etti ve bu rükûda da epey bekleyip doğruldu. Sonra secdeye gitti ve secdede uzun bir süre bekleyip doğruldu. Sonra yeniden secde etti ve secdeyi oldukça uzun tuttu. Sonra namazdan çıktı ve şöyle buyurdu: "Cennet bana öylesine yaklaştınldi ki ona doğru gidebiiseydim oradaki meyve dallarından devşirip sîze getirebilirdim. Ardından cehennem bana yaklaştırıldı ve ben 'Ey Allahım ben onlarla beraberken mi cehennemi yaklaştırıyorsun?' dedim. O sırada bir kadın gördüm. Bu kadını bir kedi tırmalayıp duruyordu. 'Bu kadının hali ne böyle?' diye sorduğumda bana:

42[42] İmam Buhârî bu bölüm İçin bir bâb başlığı kullanmamıştır. Ancak güneş tutulması namazı anlatıldığı İçin bu başlığı koymayı uygun bulduk. Bununla birlikte Resûlullah'm namazda 'Ey Allahım ben onlarla beraberken mi cehennemi yaklaştırıyorsun? diye Cenâb-ı Hakk'a yakarmasına dayanarak namazda iken dua etmenin caiz olduğunu göstermek üzere yukarıdaki diğer rivayetlerle bağlantılı olarak bu rivayeti nakletmiş de olabilir. (Mütercim)

'Gördüğün o kadın bu zavallı kediciği hapsetmişti; ne karnını doyuruyor ne de kendi yakaladıklarıyla beslenebilmesi için salıveriyordu. Sonunda bu kedi açlıktan öldü' dediler.[43][43]

91. Cemaatin Namazda İmama Bakması

Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resûlullah güneş tutulması namazında şöyle buyurmuştu; Sizler benim geri çekildiğimi gördüğünüz anda ben de cehennemin bir kısmının diğer kısmını parçaladığını gördüm."
746- Ebû Ma'mer şöyle demiştir: "Habbâb'a, 'Resûlullah öğle ve ikindi namazlarında (Kur'an) okur muydu?' diye sorduğumuzda bize 'evet' diye cevap vermişti. Biz 'Peki siz O'nun okuduğunu nasıl arılıyordunuz?1 diye tekrar sorunca şöyle demişti: 'Sakalının oynamasından.[44][44]
747- Bir gün Abdullah İbn Yezîd hutbe verirken şöyle demişti: "Asla yalancılardan olmayan Berâ bize şunu anlatmıştı (tahdîs); Biz Resûiullah ile birlikte namaz kıldığımız zaman, zât-ı âlîleri rükûdan başını kaldırıp doğrulduğunda O'nun beklerdik."
748- Abdullah İbn Abbâs şöyle demiştir:
"Bir defasında Resûlullah zamanında güneş tutulmuştu.
Bunun üzerine Resûlullah bir namaz kıldırdı. Ashâb-ı kiram Resûlullah'a Ey Allah'ın Resulü, namazda İken bulunduğunuz yerde bir şey almak üzere elinizi uzattınız ama sonra sizin geri çekildiğinizi gördük?!' deyince Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu: Ben cenneti gördüm ve oradan bir salkım meyve almaya yellendim. Şayet onu alsaydım dünya var olduğu sürece bunu yiyebilecektiniz."
749- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Bir gün Resûlullah bize namaz kıldırdı ve sonra minbere çıkıp eliyle mescidin kıble tarafına işaret ederek şöyle buyurdu; 'Şu anda, size namazı kıldırdığım andan itibaren, cennet ve cehennemi işte şu kıble tarafındaki duvarda capcanlı bir şekilde gördüm. Hayır ve şer ile ilgili hususlarda bugün gördüğüm gibi bir manzara daha önce hiç görmemiştim.' Resûlulİah üç kere tekrar etmişti."

Açıklama

Cemaatin namazda imama bakması ile ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Cemaatin namazda imama bakması ona tam anlamıyla uyma amacı taşır. Şayet cemaatten bir kimse sağa sola kafasını evirip çevirmeden imamı gözetleyebiliyorsa bu namazını doğru ve güzel kılmasını sağlar."
ibn Battal şöyle demiştir: "Bu rivayet, namaz kılan bir kimse kıble yönüne doğru bakar diyen İmam Mâlik için bir delil teşkil eder."
İmam Şafiî ve Kûfe'li âlimler namaz kılan bir kimsenin secde ettiği yere bakmasının müstehap olduğu görüşündedir. Çünkü bu, namazda huşû'u yakalamak bakımından daha güzel bir yoldur.

92. Namazda İken Göğe Bakmak

750- Enes îbn Mâlik Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Ne oluyor bazı kimselere ki, namaz kılarken gözlerini gökyüzüne dikiyorlar!?" Peygamber Efendimiz bunu öylesine sert ve şiddetli bir şekilde söylemişti ki sonunda şöyle buyurdu: 'Ya bundan vazgeçerler ya da gözleri alınır."

Açıklama

ibn Battal şöyle demiştir; "Namazda iken gözleri gökyüzüne dikmenin mekruh olduğu ve

---

[43][43] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 2364.

[44][44] Hadisin geçtiği diğer yerler: 760, 761 ve 777.

hoş karşılanmadığı konusunda âlimler görüş birliği içindedirler (yani bu konuda icma vardır). Fakat namaz dışında dua ederken gözleri göğe çevirmek konusunda farklı yorumlar yapılmıştır ; Şurayh ve bazı alimlere göre bu da mekruhtur ancak alimlerin çoğuna göre dua ederken gözleri gökyüzüne çevirmekte herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü Kabe nasıl namazın kıblesi ise, gökyüzü de duanın kıblesidir.[45][45]

93. Namazda Başı Sağa Sola Çevirmek

751- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Resûlullah'a namazda iken başı sağa sola çevirmenin hükmünü sordum. Bana şu cevabı verdi: Bu şeytanın, kutun namazından bir kısmını kapıp aştrmasıdır.[46][46]
752- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah bir gün üzerinde nakışlar bulunan siyah bir elbise ile namaz kılmıştı. Namazdan sonra elbisesini çıkarıp şöyle buyurdu; Bu elbisenin naktşları namazda dikkatimi çekti ve beni meşgul edip namazdan alıkoydu. Atm bunu Ebû Cehm'e götürün ve bana nakışsız yün bir aba getirin!"

94. Namaz Kılan Bir Kimse Başına Gelen Bir Hadise Dolayısıyla Veya Bir Şey Ya Da Kıble Tarafında Balgam Vs. Görünce Başını Sağa Sola Çevirebilir Mi?

Sehl şöyle demiştir: "Ebû Bekir başını çevirdi ve Resûlullah'ı gördü."
753- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah ashâb-ı kiramın önünde namaz kıldırırken mescidin kıble tarafına bulaşmış bir balgam gördü ve mübarek elleriyle onu kazıyıp temizledi ve sonra namazdan çıktığında şöyle buyurdu; Sizden biri namaz kılarken kıbleye döndüğünde karşısında Allah'ın bulunduğunu aklından çıkarmasın. Bu yüzden içinizden hiç kimse namazda iken yöneldiği kıble tarafına asla tükürüp sümkürmesin!"
754- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Müslümanlar sabah namazını kıldıkları sırada beklemedikleri bir anda Resûlullah aniden yanlarına çıkageldi. Resûlullah hasta iken Hz. Aişe'nin odasında bulunuyordu ve bir gün odanın Örtüsünü kaldırıp saflar halinde namaza durmuş olan ashabına baktı. Onları bu şekilde görünce sevincinden tebessüm buyurup güldü. Bunu fark eden Hz. Ebû Bekir Resûlullah'ın odasından çıkıp namazı kıldırmaya gelmek istediğini düşünerek ilk safa doğru geri geri çekilmeye başladı. Bunun üzerine ashâb-ı kiram da namazlarını bozmaya yeltendiler. Fakat Resûlullah namazlarınızı tamamlayın, sakın bozmayın anlamında işaret buyurup örtüyü indirdi. İşte Resûl-i Ekrem Efendimiz o günün sonunda vefat etti."

Açıklama

Bâb başlığında kullanılan ifadenin zahirine .baktığımızda kıble tarafında iba esinin balgam ile bağlantılı olduğunu görürüz. Fakat bir şey kelimesi bundan iaha gene! bir anlam ifade etmektedir. Bâb başlığında zikredilen hususların ortak noktası şudur: Bunlar namazda huşû'un oluşmasını engelleyen düşünce-ere sevk eder. Buna göre namazda başı sağa sola çevirmek şer'î bir mazeret namaza zarar verir ama bunu gerektiren bir ihtiyaç söz konusu ise .arar vermez.
"Mübarek elleriyle onu kazıyıp temizledi ve sonra namazdan çıktığında şöyle buyurdu" cümlesinden ilk anlaşılan manaya baktığımızda Resûlullah'ın balgamı namaz kılarken kazıdığını anlarız.

---

[45][45] Bu hemen kabul edilebilecek bir görüş değildir ve tartışmaya açıktır. Doğrusu şudur: Namazın kıblesi aynı zamanda duanın da kıblesidir. Çünkü; 1. Bu görüşün Kur'an ve sünnetten bir delili bulunmadığı gibi selef-i sâlihînden böyle bir görüş de nakledilmemiştir. 2. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem dua ederken kıbleye yönelirdi. Nitekim onun bu şekilde davrandığına dair pek çok sahih rivayet bulunmaktadır. 3. Herhangi bir şeyin kıblesi onun karşı karşıya bulunduğu yöndür; üst tarafı değildir. (Şeyh Bin Bâz)

[46][46] Hadisin geçtiği diğer yer: 3291.

Bâb başlığının rivayetle ilişkisi hakkında İbn Battal şöyle demiştir: "Ashâb-ı kiram Resûlullah'ın örtüyü kaldırdığını görünce başlarını O'na doğru çevirmişlerdi. İşte başlıkla rivayet arasındaki uyum onların bu davranışlarında ortaya çıkmaktadır. Nitekim Enes İbn Mâlikin "Fakat Resûlullah namazlarınızı tamamlayın, sakın bozmayın anlamında işaret buyurup örtüyü indirdi" şeklindeki ifadesi onların namaz kılarken başlarını Resûlullah'a çevirdiklerini göstermektedir. Zira başlarını çevir meşelerdi Resûlullah'ın işaretini görmeleri mümkün olmazdı."
Hz. Aişe'nin odasının mescidin sol tarafında bulunması da ashabın başlarını çevirdiklerini gösterir. Çünkü bu odada bulunan bir kimsenin işaretini görebilmek için o tarafa bakmak ve başı çevirmek gerekir.
Resûlullah onlara namazda böyle davrandıkları için namazlarını iade etmelerini emretmemiş, aksine namazlarınızı tamamlayın anlamında işaret buyurarak bu davranışlarını onaylamıştır (takrir). Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.

95. İmamın Ve Cemaatin Bütün Namazlarda -Yolculukta Ve Mukim İken Kılınan Namazlar İle Gizli Ve Açık Okunan Namazların Hepsinde (Kuran) Okumasının Gerekliliği

755- Câbir İbn Semure şöyle demiştir:
"Kûfeliler Sa'd İbn Ebû Vakkâs'ı Hz. Ömer'e şikayet ettiler. - Uz. Ömer de onu görevden alıp yerine Ammâr İbn Yâsir'İ tayin etmişti. - Kûfeliler Sa'd'ı şikayet ederken işi o kadar ileri götürmüşlerdi ki onun namazı iyi kıldıramadığmı söylüyorlardı. Bunun üzerine Hz. Ömer Sa'd'a bir elçi gönderdi. Elçi Sa'd'in yanma varınca şöyle dedi; 'Ebû İshâk! Halk senin namazı iyi kıldıramadığmı iddia ediyor.' Buna karşılık Sa'd'm cevabı şöyle oldu; 'Beni mi şikayet ediyorlar, sanırım şimdi söz sırası bana geldi. Alİah'a yemin ederim ki, ben onlara Resûlullah. nasıl namaz kıldırdıysa öyle namaz kıldırıyorum, asla O'nun kıldırmış olduğu namazdan bir şey eksiltmiyorum; yatsı - veya öğle ve ikindi namazlarını 47[47] kıldırırken ilk iki rekatta kıraati biraz uzatıyorum ve kıyamda fazla duruyorum ancak son iki rekatı kısa kıldırıyorum.' Hz. Ömer'in elçisi; 'Zaten onların senin hakkındaki şikayetleri de bundan kaynaklanıyor fakat biz senin söylediğin gibi doğru davrandığını düşünüyorduk, Ey Ebû İshak' dedi.
Hz. Ömer, Sa'd'm yanma bir adam göndermişti. Bu şahıs Sa'd ile birlikte Kûfe'deki mescidleri geziyor ve halkın onun hakkındaki düşüncelerini öğrenmeye çalışıyordu. Kûfe'de uğramadıkları mescid kalmadı. Herkese Sa'd'ı soruyor ve halk da ondan sitayişle bahsediyor, övgülerde bulunuyordu. Sonunda Benû Abs mescidine girdi ve oradakilere de Sa'd'ı sordu. Mescidde bulunanlardan Üsâme İbn Katâde (künyesi Ebû Sa'de'dir) adında birisi kalkıp şöyle dedi; 'Bize-Sa'd'ı mı soruyorsunuz? Size onu anlatayım; o cihada giden birliklere katılmaz, istihkakımszı eşit şekilde paylaştırmaz ve herhangi bir dava hakkında hüküm (karar) verirken adil davranmaz.' Bunun üzerine Sa'd şunları söyledi; 'Söz sırası sanırım bana geldi. Ben sadece şu üç bedduayı etmekle yetinececeğim; Allah'ım, eğer bu kulun yalan söylüyorsa, gösteriş ve şöhret düşkünü biri olduğu için halk arasında anılmak arzusuyla bunu yapıyorsa onun ömrünü uzat, fakirliğini çoğalt ve kendisini fitnelere, çeşitli musibetlere düşür.
Üsame daha sonraki yıllarda halini soranlara şöyle cevap verirdi: 'Ne olsun, beli bükülmüş ve ağır fitnelere düşmüş yaşlı bir adamım İşte. Sa'd'm bana ettiği beddua tam yerini buldu.
Bu rivayeti Cabir İbn Semure'den nakleden Abdülmelik İbn Umeyr şöyle demiştir; 'Ben bu Üsâme denen adamı gördüm. Yaşlılıktan kaşları sarkmış ve gözlerini örtmüştü; yoldan

---

47[47] Rivayette şeklinde geçen ve yatsı namazı diye tercüme ettiğimiz ibare bu hadisin farklı rivayetlerinde (öğle ve ikindi namazları) ve (akşam ve yatsı namazları ya da Öğle ve ikindi namazları) şeklinde de nakledilmiştir, (bk. Aynî, V, 58.) Fakat bu rivayette 'son iki rekatı kısa kıldırıyorum' sözü geçtiği için akşam namazı olması mümkün değildir. Bu yüzden yukarıdaki ifadeyi yatsı namazı şeklinde tercüme etmeyi uygun bulduk. Bununla birlikte 758 numaralı hadiste bu ifade öğle ve ikindi namazları anlamında, şeklinde geçtiği için bu anlama da işaret etmeyi uygun bulduk. (Mütercim)

geçen cariyelere sarkıntılık ediyor ve onları çimdikle-meye çalışıyordu.[48][48]
756- Ubâde İbn es-Sâmit Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Kuranın ilk sûresi olan Fâtihatül-Kitâprı okumayan bir kimsenin namazı olmaz."
757- Ebû Hüreyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Birgün Resûlullah mescide girip oturdu. Onun ardından birisi gelip namaza durdu. Namazını bitirince Resûlullah'a selâm verdi. Resûlullah onun selamına mukabelede bulunduktan sonra; 'Git ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın' buyurdu. Adam gidip daha önceki kıldığı gibi namazını tekrar etti. Sonra gelip Resûlullah'a selâm verdi. Resûl-i Ekrem Efendimiz yine; 'Git ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın' buyurdu. Bu durum üç defa tekrarlandı. Sonunda adam; 'Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben bundan daha iyisini yapamıyorum. Bana doğrusunu öğretiniz' dedi. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu;
Namaza duracağın zaman önce tekbir getir. Sonra ezberinde bu-lunan ve kolayına gelen kısımlarından Kuran oku. Ardından vücûdun tam anlamıyla hareketsiz kalacak şekilde rükûya var. Sonra rükûdan doğrul ve dimdik dur. Ardından secdeye git ve kemiklerin eklem yerlerine iyice oturacak şekilde secde et. Sonra doğrul ve yine kemiklerin eklem yerlerine iyice oturacak şekilde otur. Namazının geri kalan kısmında da bu söylediklerimin tamamını aynen yap! [49][49]
758- Câbir İbn Semure'nİn naklettiği bir rivayete göre Sa'd İbn Ebû Vakkas şöyle demiştir:
"Ben Resûlullah öğle ve ikindi namazlarını nasıl kıldır-dıysa, Wçbir şey eksiltmeden öyle namaz kıldırıyordum; öğle ve ikindi namazla-mnnilkiki rekatında kıraati biraz uzatıyorum ve kıyamda fazla duruyorum ancak soniki rekatı kısa tutuyorum."
Bunun üzerine Hz. Ömer 'Zaten biz de senin söylediğin gibi Mu davrandığını düşünüyorduk' dedi.

Açıklama

Halife Hz. Ömer Ammâr İbn Yâsir'i namaz kıldırması için, Abdullah İbn Mes'ud'u devlet hazinesini (beytülmâl) idare etmesi için ve Osman İbn Hanîfi de arazilerin yüzölçümlerinin tesbiti için görevlendirmişti.
£bû İshâk, Sa'd îbn Ebû Vakkâs'm künyesidir. Çocuklarından en büyüğünün ismiyle künyelenmiştir. Hz. Ömer'in bu şekilde hitap etmesi onu önemsedi ona büyük değer verdiğini gösterir. Ayrıca bu hitap tarzı, Hz. Ömer'in Kûfdiler'in şikayetini çok fazla dikkate almadığını, söz konusu şikayetlerin Sa'd aleyhinde düşünmesine İmkan verecek bir şüphe uyandırmadığını da göstermektedir.
"Zaten biz de senin söylediğin gibi doğru davrandığını düşünüyorduk" cümlesinden önce Sa'd'ın: "Namazın nasıl kılınacağını bana şu bedeviler mi öğ-retecekmiş?" dediğini Müs'ir, Abdülmelik ile İbn Avn'dan rivayet etmiştir. İmam Müslim'in naklettiği bu rivayet Sa'd'i şikayet edenlerin ilimden yoksun cahil insanlar olduğunu göstermektedir.
Sa'd İbn Ebû Vakkas'ın adama bu üç bedduayı etmesindeki incelik ve hikmet şudur: Bu adam Sa'd İbn Ebû Vakkas'ın üç temel erdemden yoksun olduğunu iddia etmişti; Cesaret, iffet ve hikmet. Zira cihada katılmamak cesaretsizlik, dağıtımda hakkaniyete riayet etmemek iffetsizlik ve hüküm verirken adaleti göz ebnemek hikmetten yoksun olmak anlamına gelir. Bu üç temel erdemin can, ve din ile ilgili olduğu açıktır. Bu yüzden Sa'd da ona beddua ederken söz konusu üç hususu gözönüne almıştır. Ömrünün uzun olmasını istemesi can ile, devamlı fakirlik / yoksulluk çekmesini istemesi mal ile ve çeşitli fitnelere düşmesini dilemesi de din ile İlgilidir. Adamın söylediği ilk iki husus bir takım mazeretler sebebiyle tam olarak yerine getirile meyebilir ancak üçüncü husus için böyle bir durum söz konusu olamaz; bu yönüyle Üsâme'nİn söylediği ilk iki husus dünyevî iken sonuncu iftirası Sa'd'ın dini yaşayışıyla İlgilidir. Gerçekten de adamın "o cihada giden birliklere katılmaz" şeklindeki sözünün doğru olma ihtimali vardır. Ancak Sa'd'ın bazı savaşlara gitmemesi şehir halkının ve savaşçıların yararlarını korumak gibi bir takım maslahatları

[48][48] Hadisin geçtiği diğer yerler: 758 ve 770.
[49][49] Hadisin geçtiği diğer yerler: 793, 6251, 6252 ve 6667.

göz önünde bulundurmasından veya Kâdisîye savaşında olduğu gibi bazı haklı mazeretlerden kaynaklanmıştır. Üsâme'nİn "istihkakımızı eşit şekilde paylaştırmaz" şeklindeki sözünün de doğru olması mümkündür. Zira devlet başkanı veya yetkili kıldığı görevli savaşlarda yararlılık gösterenlere ve halkın maslahatına olan İşler yapanlara başkalarına göre daha fazla pay verebilir. Fakat son sözü ise doğru olması mümkün olmayan acımasız ve ağır bir iftiradır. Çünkü Sa'd'ın karar verirken adil davranmadı-ğmı söyleyerek onun adaletten yoksun bir adam olduğunu iddia etmektedir. Bu da Sa'd'ın dinine yöneiik bir karalamadır. İşte Sa'd bu yüzden Üsâme'ye ikisi dünya ve biri din ile ilgili üç bedduada bulunmuştur.
Burada insanı hayretlere düşüren en dikkat çekici nokta ise Sa'd'ın aşırı derecede öfkelenmesine ve tüm bu iftiralara uğramasına rağmen insafı ve adaleti elden bırakmamasıdır. Sa'd o kızgın halinde bile beddua ederken bir takım şartlar ileri sürmüştür; Eğer yalan söylüyorsa ve bu yalanı söylemeye sürükleyen saik dünyevî bir amaç ise onun ömrünü uzat, fakirliğini çoğalt ve kendisini fitnelere uğrat.
Sa'd İbn Ebû Vakkâs duası makbul bir sahâbî idi. Taberânî, Şa'bî senediyle şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Sa'd İbn Ebû Vakkâs'a ne zamandan beri dualarının makbul olduğunu sordular. O da Bedir savaşından beri deyip ekledi; O gün Resûlullah Allah'ım, Sa'd'ın dualarına icabet et' diye dua buyurmuştu."

Hadislerden Çıkarılan Sonuçlar

1. Devlet başkanı, görevlendirmiş olduğu kişileri haklarında şikayet varsa görevinden azledebilir. Hatta yapılan araştırmalar sonucunda söz konusu görevli aleyhine herhangi bir kanıt bulunamasa bile maslahat ve kamu yaran dikkate alınarak görevine son verilebilir.
İmam Mâlik şöyle demiştir: "Sa'd İbn Ebû Vakkâs kendisinden sonra kıyamete kadar gelecek bütün insanların en adili olmasına rağmen Hz. Ömer tarafından görevden alınmıştır."
Öyle anlaşılıyor ki Hz. Ömer'in Sa'd'ı görevden almasının sebebi ortaya çıkabilecek fitneleri ve kargaşaları önlemek düşüncesidir. Nitekim Seyfin naklettiği rivayette Hz. Ömer şöyle demiştir: "Tek düşüncem ortaya çıkabilecek kargaşalar için önceden tedbir almak ve Sa'd gibi değerli bir yöneticiyi korumaktır. Böyle bir düşüncem olmasaydı onun görevine asla son vermezdim."
Hz. Ömer'in Sa'd'ın görevine son vermesiyle ilgili olarak şu değerlendirme de yapılmıştır; Sa'd İbn Ebû Vakkâs, problemli durumlarda görüşüne başvurulacak değerli bir danışman olduğu için Hz. Ömer tarafından özellikle görevden alınmıştır. Hz. Ömer'in amacı onu yanma alarak gerektiğinde kendisinden istifade etmektir.
2. Devlet başkanı tarafından belli görevlere atanan kimseler gerektiğinde sorguya çekilebilir; böylece haklarında İleri sürülen iddiaları cevaplamak için^söz hakkı bulurlar.
3. Şikayet edilen görevliler hakkında halkın neler düşündüğünü anlamak için onların çalıştıkları bölgelere müfettişler gönderilip nabız yoklaması yaptırılabilir.
4. Faziletli ve erdem sahibi görevlilerin soruşturması kısa tutulabilir.
5. Şahitlerin ne kadar güvenilir ve adil olduklarını anlamak için araştırma yapılırken onlara en yakın kimselerin görüşlerine başvurmak gerekir.
6. Makamı ve kadri yüce insanlara künyeleriyle hitap edilebilir.
7. Şikayet edilen kişinin suçsuz olduğuna inanan fakat görevi dolayısıyla bu şikayetlerin nedenini araştırmak durumunda kalan bir kimse (kusura bakma görevimiz olduğu için bu işi yapmak zorundayız gibi ifadelerle) muhatabından özür dileyebilir.
8. Kişinin dînî hayatı ile ilgili eksikliği bulunduğunu söyleyip iftira eden zalim / haksız kimselere beddua edilebilir. Bu beddua onun günaha ve isyana düşmesini istemek anlamında değil, onu cezalandırmak ve zulmüne karşılık vermek anlamında olmalıdır.
9. Gerekli durumlarda insanların tanıklığına başvurmak gerekir. Hatta bir kâfir ile bir müslümanm davasında kâfirin haklı çıkmasına sebep olsa bile bu tanıklığı aramak gereklidir.
10. Dua veya beddua ederken ölçüyü aşmamak ve Allah korkusu ile hareket etmek gerekir.
11. Dört rekath namazların ilk iki rekatı uzunluk bakımından eşit olmalıdır.

Kur'an'm ilk sûresi olan Fâtihatü'l-Kitâb'ı okumayan bir kimsenin namazı olmaz." Burada kasdedilen Fatiha sûresinin kılınmakta olan namaz içinde okunmamasıdır.
Kâdî İyâz şöyle demiştir: "Burada Resûlullah'ın namazı olmaz' şeklindeki sözü, namazın hem kendisinin hem de sıfatlarının olmayacağı I anlamındadır."
İsmâîlî'nin, İmam Buhârî'nin hocalarından Abbâs İbnü'l-Velîd yoluyla Süfyân-ı Sevrî'den aynı senedle naklettiği ancak lafzı farklı olan şu rivayet de bu Igörüşü desteklemektedir: "İçinde Fâtihatü'l-Kitâb okunmayan hiçbir namaz ge-jçer/i olmaz"
Hanefîler'e göre namazda Fatiha sûresinin okunması vaciptir, ancak nama-sıhhat şartı değildir. Çünkü Fatiha sûresinin namazda okunmasının vacip DÎduğunu gösteren delil sünnettir. Sünnetle sabit olan bir hüküm Kur'an'm ifade îttiği hükme ek (ziyade) bir hüküm getiriyorsa bunun farz olması mümkün de-jîldir. Zira Hanefîler'e göre farz hükmü Kur'an'a ek bir hüküm getiren bir delille sabit olmaz. Buna karşılık namazın ancak kendisiyle tamam olacağı temel un-purlar farzdır. Kur'an'm farz kıldığı hüküm ise "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuun! 50[50] âyeti gereğince kişinin ezberinde bulunan ve kolayına gelen Kur'an iyetlerini okumasıdır. İşte Fatiha sûresinin okunmasının gerekliliği hadisle sabit jldugu için buna vacib hükmü verilir. Namazda Fatiha sûresini okumayan bir [imse günahkâr olur, ama namazı geçerlidir.
Alimlerin çoğuna göre Fatiha sûresi namazda mutlaka okunmalıdır, namaz olmaz. Onlar bu görüşlerinin delili olarak namazı doğru kılamayan ıhâbîye Resûlullah'ın Kur'an okumasını emrettikten sonra lamaztnm geri kalan kısmında da bu söylediklerimin tamamını aynen yap!" lemesini gösterirler. Ahmed İbn Hanbel ile İbn Hibbân'm naklettiği rivayette ise lesûlullah'm bu sözü şu lafızlarla zikredilmiştir: "Sonra namain bütün rekatlarında bu söylediklerimi aynen yap!" Belki de İmam Buhârî'nin bade hadisinin ardından bu rivayete yer vermesinin sebebi budur; o bu İnce ktayı düşünerek bu rivayeti nakletmiş olabilir. Hatta imam ister açıktan oku-m ister içinden okusun cemaatin Fatiha sûresini okumasının farz olduğunu jstermek için bu rivayete yer verdiğini de düşünebiliriz. Cemaatin her du-|mda Fatiha sûresini okuması gerekir. Çünkü gerçekte namaz cemaatin kıldığı ımazdır. Bu yüzden kıraat olmadığı zaman namaz da olmaz. Bu genel hüküm vazgeçebilmemiz için cemaatin namazının Fatiha sûresi okunmadan da geçerli olacağını gösteren tahsis edici bir delil bulunmalıdır. Ancak bu durumda tahsis eden delil esas alınabilir.

96. Öğle Namazında Kıraat (Kuran Okumak)

759- Abdullah İbn Ebû Katâde babasının şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah öğle namazının ilk iki rekatında Fatiha sûresi ile birer sûre okurdu. Bu rekatlardan ilkini uzun tutar ikincisini ise kisaltirdı. Bazen okuduğu âyetleri cemaate duyuracak kadar sesli okuduğu da olurdu. İkindi namazında da Fatiha sûresi ile iki sûre okurdu. Sabah namazının ilk rekatını uzun tutar, ikinci rekatını ise kısaltrdı.51[51]
760- Ebû Ma'mer şöyle demiştir:
"Habbâb'a, 'Resûlullah öğle ve ikindi namazlarında Kur'an) okur muydu?' diye sorduğumuzda bize 'Evet' diye cevap vermişti. Biz 'eki siz O'nun okuduğunu nasıl anlıyordunuz?' diye tekrar sorunca şöyle de-ıişti: 'Sakalının oynayıp durmasından anhyorduk."

Açıklama

İlk rivayette geçen öğle namazı ifadesi namaza verilecek İsmin ilgili olduğu jakitle bağlantılı olabileceğini gösterir.
Resûlullah'm iki sûre okuması, İmam Nevevî'nin söylediği ibi, namazda uzun bir sûreden bir bölüm okumaktansa tam bir sûre okumanın Jaha faziletli olduğunu göstermektedir.
"Rekatlardan ilkini uzun tutar ikincisini ise kısaltırdı" ifadesine göre ilk rekatı imci rekattan daha uzun tutmak müstehaptır. Bu konu 110. bâb başlığı altında |aha ayrıntılı olarak ele

50[50] el-Müzzemmil, 73/20.

51[51] 759 numaralı hadisin baş kısm: ve diğsr ayrıntıları 762, 776, 778 ve 779 numaralı hadislerde geçmektedir.

alınacaktır.
Bazı âlimler "bazen okuduğu âyetleri cemaate duyuracak kadar sesli oku-\uğu da olurdu" ifadesine dayanarak kıraatin içten okunması gereken namaz-ırda Kur'an'ı açıktan okumanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla kirâa-kı gizli olması gereken namazlarda açıktan okumak sehiv secdesi gerektirmez, (anefîlerin görüşü ise bu durumda sehiv secdesi gerekeceği yönündedir.
Bu hadis kıraatin içten okunması gerektiği namazlarda gizli okumanın na-ıazm sıhhat şartı olduğunu söyleyenlerin görüşünü çürütmektedir. Zîra bu riva-îtte bazen kelimesi geçmektedir. Bu da ResûluİIah'ın zaman iman bunu terk ettiğini göstermektedir.

97. İkindi Namazında Kıraat (Kuran Okumak)

761- Umâre İbn Umeyr'in naklettiğine göre Ebû Ma'mer şöyle demiştir:
"Habbâb İbn Eret'e 'Resûlullah öğle ve ikindi namazlarında (Kur'an) okur muydu?' diye sorduğumda bana 'Evet' diye cevap vermişti. Ben 'Peki siz O'nun okuduğunu nasıl anlıyordunuz?' diye tekrar sorunca şöyle demişti: Sakalının oynayıp durmasından anhyorduk."
762- Abdullah İbn Ebû Katâde babasının şöyle dediğini nakletmİştir:
"Resûlullah «palları.; aieyiû w sdi«r., öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatında Fatiha sûresi ile birer sûre okurdu. Bazen okuduğu âyetleri bize duyuracak kadar sesli okuduğu da olurdu."

98. Akşam Namazında Kıraat (Kuran Okumak)

763- Abdullah İbn Abbâs'm naklettiğine göre Ümmü'1-Fadl birgün İbn Abbas'ı Mürselât sûresini okurken işitmiş ve şöyle demiştir:
"Evlâdım, Allah'a yemin ederim ki sen bu sûreyi okuyunca bana Resûlullah'ı hatırlattın. Benim O'ndan işittiğim son sûre buydu. Mürselât sûresini akşam namazında okumuştu.52[52]
764- Mervân İbnü'l-Hakem şöyle demiştir:
"Bir defasında Zeyd İbn Sabit bana şöyle demişti; Sen niye böyle davranıyorsun anlamıyorum; akşam namazında niçin kısa sûreler okuyorsun ki! Ben Resûlullah'm akşam namazlarında en uzun iki sûrenin uzun olanını okuduğunu işittim."

Açıklama

Bundan önceki iki bâb başlığı altında nakledilen rivayetler öğle ve ikindi namazlarında kıraatin bulunduğunu göstermek amacı taşıyordu. Burada ise akşam namazı zaten cehrî/kiraati açıktan olan bir namaz olduğu için kıraatin varlığını ispatlamaya yönelik değil, kıraatin miktarını açıklamaya yönelik rivayetler zikredilmiştir.
Ümmü'1-Fadl, Abdullah İbn Abbas'ın annesidir.
Mervân o zaman Medine valisi idi ve Muaviye tarafından görevlendirilmişti.
Ebû Davud'un naklettiği rivayette Mervân; "En uzun iki sûrenin uzun olanı hangisidir?" dîye sormuş Zeyd de; "Araf süresidir diye cevap vermiştir.
Bu iki hadise dayanılarak akşam namazı vaktinin biraz uzayabileceği çıkarılmış ve mufassal sûreler dışındaki sûrelerin akşam namazlarında ojoıiımasının müstehap olduğu söylenmiştir.

99. Akşam Namazında Kıraatin Açıktan Oluşu

765- Muhammed İbn Cübeyr İbn Mut'im babasının şöyle dediğini naklettir:
"Resûlullah'ın akşam namazında Tûr sûresini okuduğunu işittim.53[53]

52[52] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 4429.

53[53] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3050, 4023 ve 4854.

Açıklama

İmam Tirmizî şöyle demiştir: "İmam Mâlik'in akşam namazında et-Tûr ye el-Mürselât gibi uzun sûrelerin okunmasını mekruh gördüğü nakledilmiştir." İmam ise akşam namazında uzun sûreler okumayı mekruh görmediğini aksine bunun müstehap olduğunu belirtmiştir. Beğavî Şerhü's-Sünne'de İmam Şafiî'nin görüşünü bu şekilde nakletmiştir. Fakat Şafiî mezhebinde meşhur olan görüş bunun mekruh olmadığı gibi müstehap da olmadığı yönündedir. İmam Mâlik'in bu konudaki delili Medineliler'in uygulaması ile başka delillerdir.
İbn Dakîkü'I-îyd şöyle demiştir: "Öteden beri süregelen uygulama sabah namazlarında kıraatin uzun tutulması, buna karşılık akşam namazlarında kısal-tılmasıdır. Bize göre doğru olan görüş şudur: Resûlullah'ın bu konuda ne şekilde hareket ettiğini ortaya koyan sahih rivayetlere dayanmak ve O'nun devamlı surette uyguladığı sabit olan hususlara tutunmak müstehaptır. Fakat devamlı surette uyguladığı sabit değilse bile uzun sûre okumak mekruh olmaz.
Mufassal sûrelerin Kur'ân'ın sonuna kadar devam ettiği konusunda görüş birliği bulunmasına rağmen hangi sûre İle başladığı konusunda âlimler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İmam Nevevî'nin zikrettiği gibi tercih edilen görüşe göre mufassal sûreler Hucurât sûresi ile başlar.54[54]

100. Yatsı Namazında Kıraatin Açıktan Oluşu

766- Ebû Râfi'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Ebû Hüreyre'nin arkasında bir gün yatsı namazını kılmıştım. Namazda İnşikâk sûresini okuyup secde etmişti. Kendisine niçin secde ettiği sorduğumda şöyle dedi; Ben Resûlullah'ın arkasında namaz kılarken o, bu sûreyi okuduğunda secde ettim ve ölüp O'na kavuşacağım güne kadar hiç vazgeçmeden bu sûreyi okuduğum her seferde secde edeceğim.55[55]
767- Adiyy, Berâ İbn Âzib'in şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah bir yolculuğa çıkmıştı. Yolcu iken kıldırdığı yatsı namazının bir rekatında et-Tîn sûresini okumuştu.56[56]

101. Yatsı Namazında Secde Gerektiren Bir Âyetin Okunması

768- Bekir İbn Ebû Râfi'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Ebû Hureyre'nin arkasında bir gün yatsı namazını kılmıştım. Namazda İnşİ-kâk sûresini okuyup secde etmişti. Kendisine niçin secde ettiği sorduğumda şöyle dedi; Ben Resûlullah'm arkasında namaz kılarken o, bu sûreyi okuduğunda secde ettim ve ölüp O'na kavuşacağım güne kadar hiç vazgeçmeden bu sûreyi okuduğum her seferde secde edeceğim."

102. Yatsı Namazında Kıraat

769- Berâ İbn Âzib'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah'm bir yatsı namazında et-Tîn sûresini okuduğunu duymuştum. Ben O'ndan daha tatlı ve güzel sesli birisini işitmediğim gibi O'nun gibi güzel okuyanını da duymadım."

54[54] Bu görüş tartışmaya açıktır. Zira tercih edilen görüşe göre - Fethü'1-bârî müellifinin 106. bâbda bizzat belirttiği gibi - mufassal sûreler Kâf sûresi ile başlar ve Kur'ân'ın sonuna kadar devam eder. Ahmed İbn Hanbel ve Ebû Davud'un Evs İbn Huzeyfe'den naklettiği ve ashâb-ı kiramın Kur'ân'ı bölümlere ayırmakla ilgili uygulamasını anlatan rivayet de bunu göstermektedir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir. (Şeyh Bin Bâz)

55[55] Hadisin geçtiği diğer yerler: 768, 1074 ve 1078 numaralı hadislerdir.
56[56] Hadisin geçtiği diğer yerler: 769, 4952 ve 7546

103. Namazın İlk İki Rekatını Uzun Son İki Rekatını İse Kısa Tutmak

770- Ebû Avn, Câbİr İbn Semure'nin şöyle dediğini duymuştur:
"Hz. Ömer Sa'd'a şöyle demişti; Namaz da dahil olmak üzere her konuda hakkında şikayette bulundular. Bunun üzerine Sa'd şu cevabı verdi; Ben namazların ilk iki rekatını uzun son iki rekatını ise kısa tutuyorum. Ben Resûlullah'a uyarak onun kıldırdığı namazı kıldırdıktan sonra onların ne söyledikleri hiç umurumda bile olmaz! Hz. Ömer onun bu cevabına şöyle mukabelede bulundu: Doğru söylüyorsun, zaten biz de senin söylediğin gibi davrandığını düşünüyorduk."

104. Sabah Namazında Kıraat

Ümmü Seleme bu konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Resûlullah (sabah namazında) et-Tûr sûresini okumuştu."
771- Seyyar İbn Selâme'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Babamla birlikte Ebû Berze el-Eslemî'nin yanına gitmiştik. Ona namazların vakitleri hakkında bir soru sorduk. Bize şöyle cevap verdi: Resûlullah saiiaiiaraj ve seitrp öğle namazını güneş tepe noktasından zevale doğru meyledince kılardı. İkindi namazının vakti ise, öğle namazından sonra bir kimsenin Medine'nin en uzak mahallesine gidip geri dönüşüne rastlardı ve bu sırada güneş hala sıcaklığı hissedilecek kadar canlı olurdu. - Râvî şöyle demiştir; Akşam namazının vaktiyle ilgili olarak Ebû Berze'nin ne söylediğini unuttum - Yatsı namazı konusunda ise biraz esnek davranır ve gecenin ilk üçte birlik vaktine kadar bunu geciktirebilirdi. Ancak yatsı namazından önce uyumayı ve namazdan sonra da sohbete dalıp konuşmayı hoş karşılamazdı. Sabah namazını kıldırıp bitirdiğinde ise cemaatte bulunanlar yanmdakini tanıyacak kadar aydınlık olurdu. Sabah namazının her iki rekatında veya rekatlarından birinde 60 - 100 âyet arasında Kur'an okurdu."
772- Ebu Hureyre şöyle demiştir:
"Namazların tamamında Kur'an okunur. Resûlullah'ın bize duyuracak şekilde açıktan okuduğu namazlarda biz de size duyuracak şekilde açıktan okuyoruz; bize duyurmayacak şekilde içinden okuduğu namazlarda ise biz de size duyurmayacak şekilde içimizden okuyoruz. Şayet namaz kılarken Fatiha sûresini okumakla yetinip daha fazlasını okumazsan namazın geçerli olur. Bununla birlikte Fatiha sûresine ek olarak Kur'an'dan bazı âyetler okuman daha hayırlıdır."

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Bu rivayet namazda Fatiha sûresini okumayan kimselerin namazının geçerli olmayacağını gösterir. Bu yönüyle söz konusu rivayet daha önce zikredilen Ubâde hadisinin bir şahididir.
2. Fatiha sûresi ile birlikte bir başka sûre veya bazı âyetler okumak müstehaptır. Alimlerin çoğuna göre sabah namazı, Cuma namazı ve diğer namazların ilk iki rekatları hakkındaki hüküm budur.
Osman İbn Ebi'l-As gibi bazı sahâbîlerden Fatiha'yı okumanın gerekli olduğu görüşü de nakledilmiştir. Bazı Hanefîler'in, Mâlikîler'den İbn Kinâne'nin ve Ferrâ'mn eş-Şerhu's-sağîr adlı eserde naklettiği bir rivayete göre Ahmed İbn Hanbel'in görüşü de bu doğrultudadır.
Namazlann bütün rekatlarında Fatiha sûresi ile birlikte Kur'an'dan bazı âyetler veya sûre okumak müstehaptır diyen bir görüş de vardır. Ebû Hureyre hadisinin zahiri de bunu göstermektedir. Her şeyin en doğrusun sadece Allah bilir.

105. Sabah Namazında Kıraatin Açıktan Olması

Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Resûlullah saiiaüh» ateyhi ve seiiem namaz kıldırırken cemaatin arkasına durmuştum. O sırada et-Tûr sûresini okuyordu:"
773- İbn Abbas şöyle demiştir:
"Resûlullah ashabından bir kısmı ile birlikte Ukaz çarşısına doğru yola çıkmıştı. O sırada cinlerin gökten haber almaları engellenmiş ve yakıcı - ateş saçan yıldızlarla

kovalanmalardı. Bunun üzerine cinler kendi arkadaşlarının yanma dönmek zorunda kalmışlardı. Arkadaşları onlara 'Ne oldu size, ne bu haliniz?' diye sorunca onlar; Gökten haber almamız engellendi ve yakıcı -ateş saçan yıldızlarla kovalandık, dediler. Diğer cinler şöyle dediler; 'Sizin gökten haber almanızı engelleyen çok önemli bir olay meydana gelmiş olmalı öyleyse... Derhal yeryüzünün doğusunu ve batısını didik didik tarayın ve sizin gökten haber almanızı engelleyen neymiş araştırın!' Tihâme tarafına giden cinler en-Nah!e denen bölgeye geldiklerinde Ukâz'a doğru gitmek üzere yola çıkan Resûlullah'm ashabına sabah namazını kıldırdığını gördüler. Namazda Resûlullah'm okuduğu Kur'an'ı işitince; Allah'a yemin olsun ki, sizin gökten haber almamızı engelleyen budur' dediler. Sonra arkadaşlarının yanma dönüp şöyle dediler; 'Ey kavmimiz' 'Gerçekten biz, doğru yola ileten harikulade güzel bir Kur'an dinledik de ona iman ettik. Artık kimseyi Rabbimize asla ortak koşmayacağız. 57[57] Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk Resûlullah'a 'Resulüm de ki; cinlerden bir topluluğun benim okuduğum Kur'an'ı dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolundu.58[58] âyetlerini vahyetti. Cenâb-ı Hakk'ın Resûlü'ne vahyettiği cinlerin işte bu sözü idi.59[59]
774- İbn Abbas şöyle demiştir:
"Resûlullah kendisine hangi namazlarda (açıktan) okuması emredilmişse o namazlarda (açıktan) okumuş, içinden okuması emredilen namazlarda da İçinden okumuştur. 'Senin Rabbin asla unutkan değildir 60[60] 'Andoîsun ki, ResûluUarita sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için güzel bir örnek vardır.61[61]

106. Bir Rekatta İki Sûreyi Birlikte Okumak, Sûrelerin Sonunu Okumak, Okuduğu Sûreden Önceki Sûreyi Okumak, Sûrenin Baş Kısmını Okumak

Abdullah İbnü's-Sâib'in şöyle dediği söylenmiştir: "Resûlullah sabah namazında Müminûn sûresini okuyordu. Musa ile Harun'un veya isa'nın zikredildiği kısma gelince kendisini öksürük tuttu ve bunun üzerine rükû'a gitti."
Hz. Ömer kıldırdığı bir namazın ilk rekatında Bakara suresinden yüz yirmi âyet ve ikinci rekatında el-Mesânî 62[62] denilen sûrelerden bir sûre okumuştu.
Ahnef bir namazın ilk rekatında Kehf sûresini ikinci rekatında ise Yûsuf veya Yûnus sûresini okumuştu. Anlatıldığına göre Ahnef bu iki sûrenin okunduğu bir sabah namazını Hz. Ömer ile birlikte kılmıştır.
İbn Mesûd kıldırdığı bir namazın ilk rekatında Enfâl sûresinden kırk âyet, ikinci rekatında ise mufassal sûrelerden bir sûre okumuştur.
Katâde iki rekatta tek bir sûre okuyan veya iki rek'atta da aynı sûreyi okuyan kişilerle ilgili olarak şöyle demiştir: "Bunun hiçbir sakıncası olmaz, hepsi Allah'ın kitabıdır."
774- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Ensar'dan bir zat bize Kubâ mescidinde namaz kıldinrdi. Kıraatin açıktan olduğu her namazda Fatiha sûresinden sonra okuduğu sûrelerden önce muhakkak İhİâs sûresini sonuna kadar okur ve ondan sonra okuyacağı asıl sûreyi okurdu. Bunu namazların her rekatında yapardı. Bunun üzerine cemaatte bulunanlar onun niçin bu şekilde davrandığını öğrenmek için onunla konuşmaya karar verdiler ve aralarında şöyle bir konuşma geçti;
Sen her zaman İhlas sûresi ile namaza başlıyorsun, sonra da bunun yeterli olmadığını düşünerek başka bir sûre okuyorsun. Bu durumda ya sadece Ihlas sûresini okumalısın ya da bunu okumaktan vazgeçip başka bir sûre okumakla yetinmelisin.
Bunu asla terk etmem. Eğer size bu şekilde imamlık etmemden hoşnut iseniz ve buna devam etmemi istiyorsanız ne âlâ, ama bu durumdan hoşnut değilseniz size imamlık yapmaktan vazgeçebilirim.

57[57] el-Cin, 72/1-2.
58[58] el-Cin, 72/1-2.
59[59] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 4921.
60[60] Meryem, 19/64.
61[61] el-Ahzâb, 33/21.

62[62] Mesânî, yüzden daha az ya da yüze yakın âyeti olan sûrelerden her biridir.

Cemaat İse onu aralarındaki en faziletli insan olarak gördükleri ve başkasının imamlık yapmasına razı olmadıkları için bir şey söylemediler. Bir defasında Resûlullah onların yanma vardığında durumu zât-ı âlîlerine arz ettiler. Bunun üzerine Resûlullah zâta, 'Seni namaz kıldırmakta olduğun cemaatin sözünü tutmamaya ve kıldırdığın her rekatta İhlâs sûresini okumaya seuk eden düşünce nedir?' diye sordu. Adamcağız şu cevabı verdi: 'Ey Allah'ın Resulü ben bu sûreyi pek çok seviyorum!' Bunu duyan Resûlullah 'Senin ihlas sûresine olan sevgin seni cennete soktu bile' diye mukabelede bulundu."

775- Ebû Vâil şöyle demiştir:

"Bir adam Abdullah İbn Mesûd'a gelip 'Bu gece ben mufassal sûrelerin tamamını bir rekatta okudum' demişti. Bunun üzerine İbn Mesûd ona; Öyleyse şiir okur gibi acele acele okudun! Ben Resûlullah'm birbirine benzer âyet ve sûrelerden hangilerini bir araya getirdiğini biliyorum' demiş ve her rekatta ikisi okunacak yirmi tane mufassal sûre ile Hâ-mîmle başlayan iki sûre saymıştır.63[63]

Açıklama

imam Buhârî'nin bir rekatta iki sûreyi birlikte okumak, sûrelerin sonunu okumak, okuduğu sûreden önceki sûreyi okumak, sûrenin baş kısmını okumak şeklinde kullandığı bâb başlığında dört ayrı konu ele alınmaktadır:

Bir rekatta iki sûrenin okunması konusu İbn Mesûd ile Enes hadislerinde rahatlıkla anlaşılabilmektedir.

Sûrelerin sonunu okumak ise sûrelerin baş kısmını okumak kapsamında de-ğerlendirilmiştir. Zira her iki durumda da sûrenin bir kısmı okunmaktadır. Bununla birlikte Hz. Ömer'in kıldırdığı bir namazın ilk rekatında Bakara sûresinden yüz yirmi âyet okuduğunu belirten rivayet ile Katâde'nin 'bunun hiçbir sakıncası olmaz, hepsi Allah'ın kitabıdır' şeklindeki görüşü sûrelerin son kısmının okunabileceğini gösteren deliller olabilir.

Kur'ân'm sûre sıralamasına riayet etmeksizin okunmuş olan sûreden önceki sûreyi okumak Enes hadisi ile Ahnefin Hz. Ömer'den naklettiği rivayetten çıkarılmış bir sonuçtur.

Sûrenin baş kısmını okumak konusuna ise Abdullah İbnü's-Sâib ile Abdullah îbn Mesûd hadisleri işaret etmektedir.

İmam Nevevî şöyle demiştir: "Bu hadis, namazda okunmakta olan sûrenin kesilebileceğini ve sûrenin sadece bir kısmının okunabileceğini göstermektedir. Fakat İmam Mâlik bunun mekruh olduğu görüşündedir."

İmam Nevevî daha sonra şu açıklamalara yer vermiştir. "İmam Mâlik'in mekruh gördüğü durum bilinçli olarak ve herhangi bir zorunluluk bulunmadığı halde sûrenin bir kısmını okumakla yetinmektir. Bunun mekruh olduğunu söyleyenler Resûlullah'm öksürük tuttuğu için zorunlu olarak sûreyi kesmek durumunda kaldığını ileri sürmüşler ve görüşlerini bu şekilde güçlendirmişlerdir. Fakat herhangi bir hususa mekruh hükmünü verebilmek için bir delilin sabit olması gerekir. Haddizatında bunun mekruh olduğunu değil, caiz olduğunu gösteren pek çok delil bulunmaktadır. Abdürrerzzâk'm sahih bir sened ile naklettiğine göre Hz. Ebû Bekir ashâb-ı kirama kıldırdığı bir sabah namazında Bakara sûresini okumuş ve İki rekatta bu sûrenin tamamını bitirmiştir. Ashâb-ı kiramın bu konuda aksi g,örüş beyan etmemesi onların görüş birliği içinde olduğunu (icma) gösterir.

Dârekutnî'nin sağlam (kavî) bir senedle naklettiğine göre Abdullah İbn Ab-bas kıldırdığı bir namazın her rekatında Fatiha sûresi İle birlikte Bakara sûresinden birer âyet okumuştur.

"Resûlullah'ı ve seiiem öksürük tuttu." Resûlullah'm öksürüğe tutulmasına rağmen namazı bozmaması öksürüğün namazı bozmayacağını göstermektedir. Ayrıca öksürük ve benzeri sebeplerle Kur'an okumayı kesip rükûya gitmek, bu şekilde kıraate devam etmekten daha iyidir. Hatta kıraati uzatmanın müstehap olduğu yerlerde kişiyi Öksürük veya gıcık tutarsa okumayı kesip rükûya gitmesi daha evlâdır.

Her rekatta zamm-ı sûreden önce ihlas sûresini okuyan sahâbî İle cemaatin konuşmak istemesinin sebebi anlaşıldığı kadarıyla şuydu; Onlar, bu sahâbînin Resûlullah'tan

---

63[63] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4996 ve 5043.

gördükleri ve öğrendikleri namazdan farklı bir namaz kıldırdığını görmüşlerdi.
"Her rekatta İhlas sûresini okuyan sahâbî dışında birisinin imam olmasını istememeleri rivayette belirtildiği gibi onun aralarındaki en faziletli insan olduğunu bilmelerinden kaynaklanmış olabileceği gibi Resûlullah'm onu imam olarak tayin etmiş olmasından da kaynaklanabilir.
Nâsirüddin İbnü'l-Müneyyİr bu rivayete dayanarak şöyle demiştir: "Bir kimse Kur'an'dan hoşuna giden ve kendisini cezbeden kısımları özellikle seçebilir ve bunları çokça tekrar edebilir. Bu durum Kur'ân'ın diğer kısımlarını terk edip kenarda bırakmak anlamına gelmez."
"Mufassal sûreleri okudum" ifadesinde geçen mufassal (ayırılmış) sûreler tabiri Kâf sûresinden başlayıp Kur'ân'ın sonuna kadar olan sûreleri kapsamına alır. Bu sûrelere mufassal denmesinin sebebi, sûrelerin sik sık besmele ile birbirinden ayırılmış olmasıdır.
Abdullah Ibn Mesûd'un kendisine gelen kişiye "Öyleyse şiir okur gibi acele acele okudun!" demesi Kur'an okurken çok aceleci bir şekilde hareket etmenin uygun olmadığını ve hoş karşılanmadığını göstermektedir. Çünkü bu durum Kur'an okumanın ruhuna aykırıdır. Zira Kur'an okumaktan maksat, okunan âyetlerin anlamını düşünmek ve bunlardan dersler çıkarmaktır. Haddizatında anlamını düşünmeden Kur'an okunmuş olsa bile namazın geçerli olacağı konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Fakat düşünerek, tefekkür ederek Kur'an okumanın mükâfatı ve ecri daha büyük olur.
Bu rivayete göre sonradan kılman rekat, önce kılınan rekata göre daha uzun olabilir.

107. Son İki Rekatta Fatiha Sûresini Okumak

776- Abullah İbn Ebû Katâde babasının şöyle dediğini nakletmişür:
"Resûlullah öğle namazının ilk iki rekatında Fatiha sûresi ile birlikte birer sûre daha okurdu. Son iki rekatta ise sadece Fatiha sûresini okurdu ve okuduğu âyetleri bize duyururdu. İlk rekatları ikinci rekatlara göre daha uzun tutardı, ikindi ve sabah namazlarında da aynısını yapardı."

108. Öğle Ve İkindi Namazlarında Gizli Okumak

111- Ebû Ma'mer şöyle demiştir:
"Habbâb'a, Resûlullah saiiaıishı. öğle ve ikindi namazlarında (Kur'an) okur muydu?' diye sorduğumda bize Evet' diye cevap vermişti. Biz 'Peki siz O'nun okuduğunu nasıl arılıyordunuz?' diye tekrar sorunca şöyle demişti: Sakalının oynayıp durmasından anlardık."

109. İmamın Okuduğu Ayeti Cemaate Duyurması

778- Abullah İbn Ebû Katâde babasının şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatında Fatiha sûresi ile birlikte birer sûre daha okur ve bazen okuduğu âyetleri bize duyururdu. İlk rekatları da daha uzun tutardı."

110. İlk Rekatı Daha Uzun Tutmak

779- Abdullah İbn Ebû Katâde babasının şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah öğle namazlarının ilk iki rekatını uzun tutar, ikinci rekatını da kısaltırdı. Sabah namazlarını da aynı şekilde kıldınrdı."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu bâb/konu başlığı bütün namazların ilk rekatlarının uzatılması gerektiğini vurgulamaktadır.
Beyhakî bu konuyla ilgili olarak nakledilen rivayetlerin tamamını bir arada değerlendirerek şöyle der: "Namaz kıldırmakta olan bir kimse birisini bekliyorsa ilk rekatı uzatsın. Aksi takdirde ilk iki rekatın aynı uzunlukta olmasına dikkat etsin."
Abdürrezzâk buna benzer bir görüşü İbn Cüreyc yoluyla Atâ'dan nakletmiştir. Bu rivayete

göre Atâ şöyle demiştir: "Cemaatin çoğalması maksadıyla imamın kıldırmakta olduğu her namazın ilk rekatını uzatması bana göre güzel bir davranıştır. Fakat ben tek başıma namaz kıldığım zaman ilk iki rekatın birbirine eşit olması için çalışırım."
Bazı âlimlere göre sabah namazının ilk rekatını her zaman için uzun tutmak müstehaptır. Fakat sabah namazı dışındaki namazlarda imam vakit girer girmez namaza başlamışsa ve birinci rekatı uzattığı takdirde cemaatin çoğalacağını düşünüyorsa okumasını uzun tutmasında herhangi bir sakınca yoktur; cemaatin artacağına dair bir kanaati yoksa uzatmaz.
Sabah namazının ilk rekatının niçin uzun tutulduğunu açıklarken âlimler şu inceliğe işaret etmişlerdir: "Sabah namazı uykudan ve vücût dinlendikten sonra kılman bir namazdır. Bu vakitte kişinin dili ve kulağı kalbiyle tam bir uyum halindedir. Çünkü kişi iyice dinlenmiştir ve gönlünde herhangi bir dünyevi dü-ŞÜnce yoktur, zihni tamamen boştur; ne yapılacak işleri düşünür ne de dünyevî meşgalelere takılır. Mutlak ilim sadece Allah katındadır."

111. İmamın Açıktan Âmîn Demesi

Atâ şöyle demiştir: "Âmîn demek bir duadır. Abdullah İbnü'z-Zübeyr namaz kıldırdığında hem kendisi hem de cemaat 'Âmîn' derdi. Hatta yükselen ses mescidde yankılanırdı. Ebû Hureyre namaz kıldıran imama: 'Benden önce hareket edip de beni seninle birlikte Âmîn demekten mahrum bırakma!' derdi."
Nâfi' şöyle demiştir: "Abdullah İbn Ömer 'Âmîn' demeyi terk etmezdi ve cemaati de bunu söylemeye teşvik ederdi. Ben ondan Âmîn' demenin çok hayırlı olduğuyla ilgili pek çok söz işittim."
780- Ebû Hureyre Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nak-etmiştir:
"İmam 'Amîn' dediği zaman siz de 'Âmîn' deyin. Zira meleklerle aynı anda 'Amîn' demeye muvaffak olan bir kimsenin geçmiş günahları bağışlanır."
İbn Şihâb şöyle demiştir:" Resûlullah Âmîn' derdi.[64[64]]

Açıklama

imamın açıktan âmîn demesi Fatiha sûresini okuduktan sonra olur. Âmîn iemek âlimlerin çoğunluğuna göre Allah'ım, dualarımıza icabet et, dualarımızı abul buyur" anlamına gelir.
Abdürrezzâk, Atâ'nın sözünü İbn Cüreyc yoluyla mevsûl olarak nakîetmişiir: İbn Cüreyc, Atâ'ya "İbnü'z-Zübeyr duadan veya Kur'an okuduktan sonra âmîn der miydi?" diye sorunca Atâ şu cevabı vermiştir: "Evet, hem kendisi hem de arkasında namaz kılmakta olan cemaat âmîn derdi. Hatta yükselen ses mescidde yankılanırdı. Âmîn demek bir duadır. Zaten Ebû Hüreyre mescide girdiğinde imam namaza başlamış olursa ona seslenip şöyle derdi; "Benden önce hareket edip de beni seninle birlikte Âmîn demekten mahrum bırakma!"
Ebû Hureyre'nİn "Benden Önce hareket edip de beni seninle birlikte Âmîn demekten mahrum bırakma!" şeklindeki sözü onun namazda iken imamla birlikte âmîn demek istediğini göstermektedir. Beyhakî'nin Ebû Hüreyre ile ilgili olarak Hammâd, Sabit, Ebû Rafı' senediyle naklettiği başka bir rivayet de şöyledir; "Ebû Hüreyre Mervân için müezzinlik yapardı. Ancak Mervân'a 'Benim safa katıldığımı anlayıncaya kadar bekle ve Fatiha sûresinin son kelimesini benden önce söyleme' diye bir şart ileri sürmüştü." Anlaşıldığı kadarıyla Ebû Hüreyre kamet getirmek ve safları düzeltmekle meşgul olurken Mervan hemen namaza başlıyordu. Ebû Hureyre de meşgul olduğu bu İşleri bitiremediği için Mervân'a âmîn derken yetişemiyordu. İşte bu yüzden bir daha böyle davranmaması için uyarmıştı
İbn Ömer'in âmîn demenin hayırlı olduğunu ifade etmesi bu davranışın çok faziletli ve sevabı bol bir amel olduğunu göstermektedir. Beyhakî'nin naklettiği şu rivayet de buna işaret etmektedir: "Abdullah İbn Ömer insanlar âmîn dediği vakit onlarla birlikte âmîn derdi. O, bunun sünnet olduğu görüşünde idi." İbn Ömer'den nakledilen rivayet İle başlık arasındaki İlişki hakkında şu açıklama yapılmıştır; Abdullah İbn Ömer Fatiha sûresini

---

64[64] 780. hadis 6402 numaralı hadiste de geçmektedir.

bitirdiği zaman âmîn derdi. Bu açıklama onun gerek imam iken gerek cemaat arasında iken aynı şekilde davrandığını gösterdiği için daha genel bir anlam ifade etmektedir. Bu rivayete dayanılarak İmamın âmîn demesinin meşru olduğu söylenmiştir.
Resûlullah'ın İmam âmîn dediği zaman siz de âmîn deyin" şeklindeki emri, cemaatin İmamdan sonra âmîn demesi gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü Resûlullah Miiaiiâhy buyurmuştur ve buradaki fa harfi cümleye peşinden, peşisıra anlamı verir. Fakat daha önce işaret ettiğimiz gibi hadislerin birlikte değerlendirilmesi neticesinde ulaşılan sonuç cemaatin imamla birlikte âmîn demesidir ve âlimlerin çoğunluğunun görüşü bu doğrultu-dadır.
Ebû Muhammed el-Cüveynî şöyle demiştir: "Âmîn demek dışında cemaatin imamla birlikte hareket etmesi müstehap olan başka hiçbir şey yoktur."
Âlimlerin çoğunluğuna göre Resûlullah'm bu emri nedb eder. İbn Bezîze, bazı ilim adamlarının hadisin zahir anlamına bakarak imîn demenin mutlaka gerekli olduğunu söylediklerini nakletmiş ve şöyle de-ıiştir. "Zahirîlere göre âmîn demek namaz kılan herkese farzdır,"
Şâfiîler'in çoğunluğuna göre hadiste âmîn demek mutlak olarak emredildiği ;in cemaat Fatiha sûresini okumakla meşgul bulunsa bile imam âmîn dediği iman onunla birlikte âmîn der. Fakat bu hükmün ayrıntısında görüş ayrılıkları lulunmaktadır. Görüş ayrılıklarına sebep olan soru şudur: Kişi Fatiha sûresini jitirmeden imam âmîn dediği anda onunla birlikte âmîn derse, sûreyi arada |ka bir şey söylemeden okuma görevi kesilmiş olur mu? Konuyla ilgili iki farklı üsten daha doğru olanı okumanın kesilmeyeceği İle ilgili kanaattir. Çünkü ıîn demekle ilgili emir, namazın daha güzel olması içindir. Halbuki hapşırınca Ihamdülillah demek gibi namaz ile ilişkili olmayan hususlar bundan farklıdır ve reyi arada başka bir şey söylemeden okumak görevini keser.65[65] Her şeyin enğrusunu sadece Allah bilir.
"Meleklerle aynı anda âmîn demek" ifadesi HİbbÂn gibi âlimlerin benimsediği görüşün aksine, meleklerle aynı zaman (imi İçinde aynı sözü söylemektir. İbn Hibbân ve onun çizgisinde olan âlimler bunu meleklerin huşu ve ihlâsma ortak olmak şeklinde anlamışlardır. Nitekim Hibbân bu hadisi zikrettikten sonra, burada kişinin kendisini beğenmeksizin îleklerin ihlâsma ortak olması kasdedilmîştir, demiştir. Başka âlimler de İbn bân'ın bu görüşüne meylederek temel bir takım erdemlere işaret etmişlerdir. |zı âlimlere göre meleklerin âmîn demesi, müminler için af ve mağfiret dilekleri anlamındadır.
Ibnül-Müneyyir şöyle demiştir: "Meleklerle aynı anda, aynı sözü söyleme /reti içinde olmak tercih edilen görüştür. Çünkü bu durumda cemaat âmîn görevini yeri geldiğinde îfa edebilmek için tam bir uyanıklık ve konsant-;on içinde bekler. Meleklerin bu görevi ihmal etmeleri düşünülemez. Zira lieklerde gaflet diye bir özellik yoktur. İşte onlarla aynı anda âmîn demeye Jvaffak olan kimseler gerçekten uyanık ve diri bir bilinçle namaz kılanlardır."
Bu hadisin zahirî ifadesine baktığımızda bütün meleklerin kasdedildiği sofu çıkar. Ancak öyle anlaşılıyor ki hadis-i şerifte söz konusu namaza katılan yüzündeki veya gökyüzündeki melekler kasdedilmistir.
Geçmiş günahları bağışlanır" ifadesinin zahirî anlamı geçmiş günahların tamamının bağışlandığını göstermektedir. Fakat âlimlere göre burada kasdedilen küçük günahlardır.
Bu hadis-i şerif, "Namazda âmîn demek namazı bozar. Çünkü bu söz Kur'an'dan bir parça olmadığı gibi, bir zikrin belli bir bölümü de değildir " diyen Şiî İmâmiyye mezhebinin görüşünün yanlış olduğunu gösteren bir delildir.
Bu hadis, imamlığın çok faziletli ve önemli bir görev olduğunu göstermektedir. Çünkü imamın âmîn demesi zaman ve söz olarak meleklerin âmîn demesine denk düşmektedir. Zaten bu yüzen cemaatin imamla birlikte âmîn demesi ge1-rekmiştir. Hadisin zahir ifadesine baktığımız zaman, cemaatin imam âmîn dediği zaman ona uyması emredilmiştir; dolayısıyla imam âmîn demeyi ihmal ederse cemaatin de âmîn dememesi gerekecektir. Şâfiîler'den bazı âlimler bu görüştedir. ez-Zehâir müellifinin açıkça ifade

---

65[65] Doğrusu şudur: Cemaatin âmîn demesi veya hapşınnca elhamdülillah diye dua etmesi onun kıraatini kesmez. Çünkü bu meşru olarak kabul edilen ve kıraate zarar vermeyen küçük bir ay-pntıdır. (İbn Bâz)

ettiği görüş bu olduğu gibi Râfiî'nin sözlerinden anlaşılan hüküm de bu yöndedir. İrnam Nevevî ise Şâfiîler'in ittifakla kabul ettiği görüşün bunun tam aksi istikamette olduğunu iddia etmiştir. İmam Şafiî'nin el-Ümm adlı eserinde açık bir şekilde söylediği görüş şöyledir: "İmam kasıtlı olarak veya unutarak âmîn demeyi terk etse bile cemaat âmîn der."

112. Âmîn Demenin Fazileti

781- Ebû Hureyre Resûiulîah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"İçinizden biri âmîn dediği zaman melekler de aynı anda gökyüzünde âmîn dediklerinde ve böylece yeryüzündeki âmînler İle gökyüzündeki âmînler birbirine karıştığında o kimsenin geçmiş günahları bağışlanır."

113. Cemaatin Açıktan Âmîn Demesi

782- Ebû Hureyre Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"İmam Fatiha sûresini bitirip dediği zaman siz de âmîn âmîn deyin. Zira meleklerle aynı anda âmîn demeye muvaffak olan bir kimsenin geçmiş günahları bağışlanır.[66][66]

Açıklama

Beyhakî başka bir yolla Atâ'nın şöyle dediğini nakletmiştir: "Ben şu mescidde Resûlullah'm iki yüz ashabına yetiştim. İmam Fatiha sûresini bitirip dediğinde uğultulu bir şekilde âmîn sesleri yükselirdi.
İmam Şafiî'nin mezheb-i kadîmine göre cemaat âmîn kelimesini açıktan söyler. Şâfİî mezhebinde fetva da bu yöndedir. İmam Râfiî şöyle demiştir: "Mez-hebimizdeki âlimlerin çoğu bu meselede iki farklı görüş bulunduğunu söylemişlerdir. Ancak doğru olan görüş cemaatin açıktan âmîn demesidir."

114. Safa Varmadan Rükûya Gitmek

783- Ebû Bekre şöyle demiştir:
"Bir defasında Resûlullah aleyh? ve namaz kıldırırken mescide girmiştim. Resûlullah ve seüem rükû'a varmıştı. Bunun üzerine ben daha safa ulaşmadan rükûa gittim. Daha sonra bunu Resûlullah'a Mishu anlattım. Bana şöyle dedi: Allah senin (namaza olan) düşkünlüğünü ve hırsını artırsın, ama bir daha böyle yapma!"

Açıklama

Resûlullah'm Allah senin hırsını artırsın" şeklindeki duası. Allah senin hayra olan tutkunluğunu ve hırsını artırsın anlamındadır.
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Resûîullah Ebû Bekre'nin bu tavrını genel olarak tasvip etmiş ancak İşin ayrıntısında hatalı olduğunu belirtmiştir. Ebû Bekre'yi onaylaması onun cemaat sevabından mahrum kalmamak için gösterdiği hırstan ileri gelmektedir."
Resûlullah'm ama bir daha böyle yapma!" şeklindeki sözü şu anlamdadır: Bir daha böyle aceleyle gelip safa katılmadan rükûa varma ve rükûa vardıktan sonra da eğilmiş bir vaziyette yürüyerek safa girme.
Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Râhûye ve İbn Hüzeyme gibi bazı Şafiî mu-haddisler bunun haram olduğunu söylemişlerdir. Onların bu konudaki delili Vâbısa İbn Ma'bed'in naklettiği şu rivayettir; "Resûiullah birisinin tek başına safların arkasında namaz kılmakta olduğunu gördü ve ona namazını tekrar etmesini emir buyurdu." Ahmed İbn Hanbel ve İbn Hüzeyme gibi hadisçiler sünen sahiplerinin naklettiği bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. İbn Hüzeyme, Ali İbn Şeybân'dan buna benzer bir rivayet nakletmiştir. Ancak bu rivayette şöyle bir fazlalık bulunmaktadır: "Safların arkasında tek başına namaz

---

[66][66] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 4475.

kılan kimsenin namazı olmaz.
İmam Şafiî ve aynı görüşü benimseyen âlimler ise Ebû Bekre hadisini delil olarak göstermişlerdir. Onlara göre Vâbısa hadisindeki emir istihbâb İçindir; yani namazı iade etmenin müstehap olduğunu gösterir. Zira yukarıdaki rivayette Ebû Bekre namazın bir bölümünü safların arkasında tek başına ifa etmiştir ve Resûiullah ona namazını tekrar etmesini emir buyurmamıştır. Fakat bir daha böyle bir şeye kalkışmamasını emretmiştir. Bu açıdan bakıldığında Resûiullah ^ vdahu aleyh; ve se'iem onu sanki daha faziletli bir amele irşad etmiş gibidir.
Bu hadîs-i şerîf cemaate sonradan uyacak bir kimsenin imam hangi rüknü îfa ediyorsa hiç beklemeden o anda uymasının müstehap olduğunu göstermektedir. Saîd İbn Mansûr'un Sünen'inde Abdülaziz İbn Refî'nin Medine'li bir çok kişiden naklettiği şu rivayette Resûlullah bunu açıkça emretmiştir: "Kim namaz kıldığımız zaman beni kıyamda, rükûda veya secdede bulursa hemen ben hangi rüknü yerine getiriyorsam o rükünde bana uysun.

115. Tekbirin Rükûda Tamamlanması

Abdullah İbn Abbas Resûlullah'm bu şekilde tekbir getirdiğini söylemiştir.
Mâlik İbn Hüveyris'in naklettiği hadis de bu bâb kapsamına girmektedir.
784- İmrân İbn Husayn'dan nakledilmiştir:
"İmrân İbn Husayn Hz. Ali'nin arkasında Basra'da bir namaz kıldığını belirttikten sonra: "Bu zât, bize Resûlullah ile birlikte kıldığımız namazları hatırlattı" demiş ve şunları eklemiştir: "O namaz kıldırırken namaz içindeki her intikalde / her pozisyon değişikliğinde tekbir getirirdi.[67][67]
785- Ebû Seleme'den nakledilmiştir:
"Ebû Seleme, Ebû Hureyre'nin cemaate namaz kıldırırken her pozisyon değişikliğinde her eğiliş ve kalkışında tekbir getirdiğini belirtmiştir. Bir defasında Ebû Hureyre yine bu şekilde namaz kıldırmış ve namazdan çıktıktan sonra şöyle demişti: "Kesinlikle ben, aranızda kıldığı namaz Resûlullah'ın namazına en çok benzeyen kişiyim.[68][68]

Açıklama

İmam Buhârî'nin "Mâlik İbn Hüueyris'in naklettiği hadis de bu bâb kapsamına girmektedif derken işaret ettiği hadis 140. başlığı altında ele alınmıştır.
"Tekbirin rükûda tamamlanması" şeklinde verilen konu başlığı şu anlama gelir: Kıyamdan rükûa giderken söylenen intikal tekbirinin rükûa varıldığı anda tamamlanması
İmrân İbn Husayn'in Cemel olayından sonra olması muhtemel olan bir namazı Ali İbn Ebu Talib'in arkasında kılarlarken, "Resûîullah ile birlikte kıldığımız namazları hatırlattı" şeklindeki ifadesi bu tekbirlerin o dönemde terk edilmiş olduğunu göstermektedir. Nitekim Ahmed İbn Hanbel ve Tahâvî sahih bir senedle Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Âli İbn Ebu Talib bize Resûlullah ile birlikte kıldığımız namazları hatırlattı. Kimimiz (bu tekbirleri) unutmuştu, kimimiz de kasıtlı olarak terk etmişti." Ahmed İbn Hanbel konuyla ilgili olarak Mutarriften farklı bir rivayet daha nakletmiştir. Bu rivayet şöyledir: "Biz imrân İbn Husayn'a, 'Ey Ebû Nüceyd tekbiri ilk olarak kim terk etti?' diye sorduğumuzda şu cevabı verdi; Tekbiri ilk terk eden Osman İbn Affân idi; İyice yaşlanıp sesi kısıldığında tekbiri terk etmek durumunda kalmıştı. Fakat bu rivayet Hz. Osman'ın tekbirleri tamamen terk etmeyip, açıktan tekbir getirmediğini anlatıyor da olabilir.
Taberânî tekbiri ilk olarak terk eden kişinin Muavİye olduğunu Ebû Hurey-re'den nakletmiştir. Fakat âlimler bu rivayetlerde anlatılan durumun tekbirleri tamamen terk etmek değil, tekbirleri açıktan söylemek olduğuna işaret etmişlerdir. Zaten uygulama, tekbirlerin namaz içindeki her pozisyon değişikliğinde/her eğilme ve kalkma sırasında getirilmesi şeklinde' yerleşmiştir. Alimlerin çoğunluğuna göre namaza başlama tekbiri dışındaki tekbirlerin getirilmesi menduptur. Ahmed İbn Hanbel ve bazı âlimler ise rivayetlerin zahirine bakarak bu tekbirlerin getirilmesinin gerekli olduğunu

[67][67] Hadisin geçtiği diğer yer!er:786, 826.
[68][68] Hadisin geçtiği diğer yerler: 789, 795, 803.

söylemişlerdir.[69][69]
(Nâsırüddîn İbnü'l-Müneyyir intikal tekbirlerini getirmenin hikmeti hakkında şu açıklamada bulunmuştur: "Namaz kılacak olan mükellefe namaza başlarken niyetinin tekbirle birlikte olması emredilmiştir.) [70][70] Aslında mükellefin bu niyetini namazın sonuna kadar muhafaza etmesi gerekir. İşte niyetin bir göstergesi ve alâmeti olan tekbirler namaz içindeki her harekette tekrarlanır ki, kişiye niyetini ve ahdini hatırlatsın."
Namaz içindeki her intikalde tekbir getirilmesi gerektiğini ifade eden bu rivayette genelleme söz konusudur. Rükûdan doğrulurken tekbir getirilmemesi hükmü bunun istisnasıdır. Zira rükûdan doğrulurken Allah'a hamdetmek gerektiği konusunda görüş birliği (icma) vardır.

116. Tekbirin Secdede Tamamlanması

786- Mutarrif İbn Abdullah şöyle demiştir:
"İmrân İbn Husayn ile birlikte Hz. Ali'nin arkasında namaz kılmıştık; secde ettiğinde, secdeden doğrulduğunda ve kıldığı rekatlardan kalktığında tekbir getiriyordu. Namazı bitirdiğinde İmrân İbn Husayn elimi tutarak bana şöyle dedi: Hz. Ali bana Resûlullah'ın kıldırdığı namazları hatırlattı - başka bir rivayete göre - Hz. Ali bize aynen Resûlullah'ın namazını kıldırdı."
787- İkrime şöyle demiştir:
İmamlık makamına geçip namaz kıldırmakta olan birisini görmüştüm; namazdaki her hareket değişikliğinde, yatış ve kalkışlarında tekbir getiriyordu. Bunu garipseyerek Abdullah İbn Abbâs'a anlattığımda bana şöyle dedi; Hay anasız kalasın sen bunun Resûlullah'ın namazı olduğunu bilmiyor musun?

Açıklama

İbn Abbâs'ın "hay anasız kalasın" şeklindeki sözü Araplar arasında yaygın olan bir azarlama ifadesidir. İkrîme namaz kıldırmakta olan kişiyi aptallıkla ve dolayısıyla bilgisizlikle suçladığı İçin Abdullah İbn Abbas onu bu şekilde kınamıştır. Zira namaz kıldıran kişi İkrime'nin bu suçlamalarını hak etmiyordu.

117. Secdeden Doğrulurken Tekbir Getirmek

788- ikrime'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Mekke'de yaşlı bir zatın arkasında namaz kılmıştım; bu namazda tam yirmi iki defa tekbir getirmişti. Bunun üzerine İbn Abbas'a gelerek; Bu adam bunamış bir ahmak' dedim. Ben böyle söyleyince bana kızarak şöyle dedi: Hay anasız kalasın, onun kıldırdığı namaz tam olarak Resûlullah'm sünnetidir."
789- Ebû Hureyre şöyle demiştir:
"Resûlullah namaz kılmak üzere kalktığında ayakta iken namaza başlama tekbirini getirirdi. Sonra kıyamdan rükûya gittiğinde tekbir alırdı. Rükûdan doğrulup kalkarken (Allah kendisine hamd edenleri işitir) ve tam olarak doğrulup kıyamda beklerken (Rab-bimiz, hamd sana mahsustur) Abdullah İbn Salih'in Leys'ten naklettiğine göre (Ve hamd sana mahsustur) - derdi. Secdeye gittiğinde, secdeden Yoğrulduğunda, secdeye yeniden giderken ve secdeden geri doğrulduğunda her seferinde tekbir alırdı. Namazının tamamını kılıp bitirene kadar da aynı şekilde tekbirleri getirirdi. Resûlullah ilk iki rekatı bitirip birinci teşeh-kalkarken de tekbir alırdı."

---

[69][69] Metinde vadp;/icap eder/farzdır anlamında kullanılmış olup, Hanefî literatüründe var o!an "vacip" kavramı, diğer âlimlerin literatüründe farz anlamında olduğu için burada "gereklidir" şeklinde tercüme edildi.

[70][70] Fethü'l-Bârî'nİn muhtasarını hazırlayan el-Adevî parantez içindeki bu kısmı kitabına almamış ve gözden kaçırmıştır. Biz daha anlaşılır olması için İbnü'l-Müneyylr'in sözünü tam olarak aktarıyoruz. (Mütercim)

Açıklama

imam Nevevî "kıyamdan rükûa gittiğinde tekbir alırdı" İfadesiyle ilgili olarak şunları söylemiştir: "Bu ifade tekbirin hareketin başlamasıyla birlikte başlayıp hareketin bitmesiyle birîikte sona ermesi gerektiğini gösterir. Buna göre rükûa üzere harekete geçince tekbire başlanır ve rükû pozisyonuna varıncaya 'tekbir yayılıp uzatılır."

118. Rükûda Avuçların Dizlere Konması

Ebû Humeyd cemaatine şöyle demiştir: "Resûlullah riyle dizlerini iyice kavrardı."
790- Mus'ab İbn Sa'd şöyle demiştir:
"Bir gün babamın (Sa'd İbn Ebû Vakkâs) yanında namaza durmuştum. Namazda ellerimin ayalarını birbirine yapıştırıp bacaklarımın arasına koydum. Babam bana bir daha böyle yapmamamı söyleyip şöyle dedi: "Biz de bir zamanlar böyle yapardık. Fakat bunu yapmak (ResûIullah tarafından) bize yasaklandı; bize ellerimizi dizlerimizin üzerine koymamız emredildi."

Açıklama

Rükûda ellerin dizlere konması; sağ elin sağ dize, sol elin de sol dize konması anlamındadır.
Sa'd İbn Ebû Vakkâs'm bu sözüne dayanarak şunlar söylenmiştir: "Burada anlatılan ellerin ayalarını birbirine yapıştırıp bacakların arasına alma uygulaması önceden var olan fakat Resûlullah tarafından neshedilen bir hükümdür. Zira burada yasaklayan da emreden de Resûlullah'tır Tirmizî şöyle demiştir: "Âlimlere göre ellerin ayalarım birbirine yapıştırıp bacakların arasına alma uygulaması neshedilmiştir; bu konuda âlimler arasında görüş ayrılığı yoktur. (Sadece Abdullah İbn Mes'ud ile onun tâbîlerinin bu uygulamaya devam ettikleri nakledilmiştir.) 71[71]
İbnü'l-Münzir bu konuyla ilgili olarak sağlam (kavî) bir senedle İbn Ömer'in ellerinin ayalarını birbirine yapıştırılıp bacakların arasına alınmasını kasdederek şöyle dediğini nakletmiştir: "Resûlullah bunu bir defa yapmıştı."
İbn Hüzeyme yine bu konuyla ilgili olarak AİKame yoluyla Abdullah'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Resûlullah bize öğretmişti; O rükû yapacağı zaman ellerinin ayalarının birbirine kenetler ve bacaklarının arasına koyarak rükû ederdi. Sa'd İbn Ebû Vakkâs onun böyle dediğini duyunca; 'Kardeşim doğru söylemiş, biz önceden böyle yapardık, fakat daha sonra ellerimizle dizlerimizi İyice kavramamız bize emredildi' demiştir."
Abdürrezzâk'm Hz. Ömer ile İlgili olarak Alkame ve Esved'den naklettiği bir rivayet Sa'dın söyledikleriyle örtüşmektedir. Bu rivayete göre Alkame ve Esved şöyle demişlerdir: "Biz Abdullah'ın arkasında namaz kıldık ve ellerimizin ayalarını birbirine kenetleyip bacaklarımızın arasına alarak rükû ettik. Daha sonra Hz. Ömer ile karşılaştık ve onun arkasında da aynı şekilde namaz kıldık. Hz. Ömer namaz bitince şöyle dedi: Bu, bizim daha önce yaptığımız bir uygulamaydı ama sonra terk edildi." Tirmizî'nin Ebû Abdurrahman es-Sülemi yoluyla naklettiği rivayet ise şöyledir: "Hz. Ömer bize şöyle dedi; Size dizler sünnet kılındı, dizlerinizi tutun!" Beyhakî bu rivayeti şu lafızla nakletmiştir: "Biz rükû ettiğimiz zaman ellerimizi bacaklarımızın arasına alırdık. Bunun üzerine Hz. Ömer bize şöyle demişti: Dizlerin ellerle kavranması sünnettendir." Bu rivayet merfû hükmündedir. Çünkü bir sahâbî: "Sünnet böyledir, bu sünnet kılınmıştır" demişse bunun öncelikli olarak Resûlullah'm sünneti olduğu anlaşılır. Özellikle de Hz. Ömer gibi önde gelen sahâbîlerin bu tür sözlerinin Resûluliah'ın sünnetine işaret ettiği bilinmelidir.
İbn Hüzeyme Sa'd'm "bunu yapmak (Resûluüah tarafından) bize yasaklandı" şeklindeki sözüne dayanarak ellerin ayalarının birbirlerine kenetlenip bacakların arasına alınmasının caiz olmadığını söylemiştir.

71[71] Bu ek bilgiyi Fethü'l-Bârî'nin aslından aktarmayı uygun bulduk. (Mütercim)

119. Rükûnun Tam Olarak Yapılmaması
791- Zeyd İbn Vehb şöyle demiştir:
"Bir gün Huzeyfe rükû ve secdeleri âzâlan tam olarak sükûn bulacak şekilde yapmayan birisini gördü ve ona şöyle dedi: Sen namaz kılmadın! Eğer bu şekilde ölecek olursan Cenâb-ı Hakk'ın Muhammedi yaratmış olduğu fıtrat dışında bir ölümle ölürsün."

Açıklama

"Rükû ve secdeleri azalan tam olarak sükûn bulacak şekilde yapmayan birisini gördü" ifadesi Abdürrezzâk'm naklettiği rivayette şöyle geçmektedir: "Kuşun yeri gagalaması gibi acele eden ve rükûu azalan tam olarak sükûn bulacak şekilde yapmayan birisini gördü."
Huzeyfe'nin "Cenâb-ı Hakk'm Muhammedi Mihm yaratmış olduğu fıtrat" ifadesine dayanılarak bu rivayetten şu sonuçlar çıkarılmıştır:
1. Rükû ve secdeleri âzâlar tam olarak sükûn bulacak şekilde yapmak vaciptir.
2. Rükû ve secdelerin bu şekilde yapılmaması namazı bozar.
3. Namazı terk eden kişi kâfir olur. Çünkü Huzeyfe'nin sözünün zahirî anlamına göre namazın rükünlerinden birini İhlal eden kimseden İslâm vasfı kaldırılmıştır. Dolayısıyla namazı tümden terk eden bir kimseden bu vasfın kaldırılması daha uygundur. Bu hüküm rivayette geçen fıtrat kavramının, din şeklinde yorumlanmasına dayanır. Haddizatında İmam Müslim'in rivayet ettiği gibi namazı terk eden kimselerin herhangi bir kayıt getirilmeden mutlak olarak kâfir olacaklarını ifade eden hadisler bulunmaktadır.[72][72] (Bu hadisleri bazı âlimler gerçek anlamında almışlar ve namazı terk edenlerin kâfir olacaklarını söylemişlerdir.
Fakat bazı âlimlere göre burada namaz kılmayanların çok şiddetli bir şekild azarlanması ve kınanması söz konusudur. Hattâbî şöyle demiştir: "Fıtrat, ve din anlamına gelir. Fakat bu rivayette tıpkı "Beş şey fıtrattandır sünnetlerdir" hadisinde olduğu gibi fıtrat kavramı sünnet anlamında kullanılmış olabilir." Buna göre Huzeyfe'nin amacı karşılaştığı bu şahsın ileride böyle davranmamasını sağlamaktır ve bu yüzden şiddetli bir ifade kullanmıştır. Başka bir rivayette geçen "Muhammed'in sünneti" ifadesi de bu görüşün tercih edilmesini sağlar.) [73][73]

120. Rükû Ederken Sırtın Dümdüz Tutulması

Ebû Humeyd es-Sâİdî karşısındaki cemaate şöyle demiştir:
"Resûlullah rükûya gider ve sonra sırtını düzleştirirdi." Sırtın dümdüz tutulması demek başın vücuttan ne aşağıda ne de yukarıda olmasıdır.

121. Rükûnun Tam Olarak Yapılmasının Ölçüsü Ve Rükûda Vücûdun İyice Sükûnet/ Dinginlik Bulması

792- Berâ şöyle demiştir:
"Resûlullah namaz kılarken rükûlarda, secdelerde ve iki secde arasındaki oturuşlarda neredeyse birbirine eşit olacak bir süre kadar beklerdi. Sadece (kıraat için olan) kıyamlar

---

[72][72] Bu hadis şöyledir: "Kişi ile küfür ve şirk arasındaki çizgiyi belirleyen namazdır; namazın terki bu . çizgiyi aşmak demektir." Bu anlamda daha pek çok hadis bulunmaktadır. Hadiste geçen küfür kelimesini gerçek anlamında almak doğru olan görüştür. Buna görs namazı terk eden bir kimse islâm dairesinden çıkar. Abdullah İbn Şakîk el-Ukay!î sahâbîlerin tamamının bu görüşte olduğunu nakletmiştir. Kur'an'da ve sünnette bu görüşün doğruluğunu kanıtlayacak bir çok delil bulunmaktadır. (İbn Bâz)

Hadisin orijinal ifadesi şöyledir: Hadisin motomot tercümesi: "Kişi ile küfür ve şirk arasında namazın terk edilmesi vardır" şeklindedir. Fakat bu ifade hadisin anlamını tam olarak yansıtmamaktadır. Bu yüzden tercümeyi yukarıdaki gibi yaptık. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah (c.c) bilir. (Mütercim)
[73][73] ei-Adevî kanaatimizce kendi benimsediği görüşü nakletmekle yetinip bu ayrıntıya yer vermemiştir ve bize göre bu bölümde aktarılan görüşlerdekî bütünlüğü bozacak bir tasarrufta bulunmuştur. Bu yüzden Fethü'1-Bârî müellifinin naklettiği görüşleri parantez içinde tam olarak aktarmayı uygun bulduk. (Mütercim)

ile teşehhüdlerdeki oturuşlar bunlardan farklı idi.[74[74]]

122. Resûlullah Rükûunu Tam Olarak Yapmayan Birisine Namazını İade Etmesini Emir Buyurmuştur

793- Ebû Hüreyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Birgün Resûlullah uesei!«n mescide girmişti. Onun arkasından bi-risi daha gelip namaza durdu. Namazını bitirince gelip Resûlullah'a selâm verdi. Resûlullah saiMâhu dieyh: onun selamına mukabelede bulunduktan sonra; 'Git ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın' buyurdu. Adam gidip daha önceki kıldığı gibi namazını tekrar etti. Sonra gelip Resûlullah'a selâm verdi. Resûl-i Ekrem Efendimiz yine; 'Git ve namazını tekrar kıl, çünkü sen namaz kılmadın' buyurdu. Bu durum üç defa tekrarlandı. Sonunda adam; 'Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben bundan daha iyisini yapamıyorum. Bana doğrusunu Öğretiniz1 dedi. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu;
"Namaza duracağın zaman önce tekbir getir. Sonra ezberinde bulunan ve kolayına gelen kısımlarından Kur'an oku. Ardından vücûdun hareketsiz kalacak şekilde (itmi'nân) rükû'a var. Sonra rükû'dan doğrul ve dimdik dur (i'tidâl). Ardından secdeye git ve kemikler eklem yerlerine tam anlamıyla oturacak şekilde (itmi'nân) secde et. Sonra doğrul ve yine kemikler eklem yerlerine tam anlamıyla oturacak şekilde (itmi'nân) otur ve ardından tekrar secdeye git ve kemikler eklem yerlerine tam anlamıyla oturacak şekilde (itmi'nân) secde et. Namazının geri kalan kısmında da bu söylediklerimin tamamını aynen yap!"

Açıklama

Kâdî İyâz Resûlullah'm çünkü sen namaz kılmadın" şeklindeki buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: "Bilgisiz bir kimsenin ibadetlerle ilgili konularda herhangi bir bilgisi olmaksızın yaptığı fiiller geçerli değildir.
Burada Resûlullah adama "namaz kılmadın" derken namazının geçerli olmadığını ifade etmek İstemiştir. Zaten Resûlullah'm ve sözünün zahirinden anlaşılan da budur."

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Namazın rükünlerini yerine getirirken söz konusu rükünlerde kemiklerin eklem yerlerine iyice oturması ve böylece vücûdun bir süre hareketsiz kalması (itmi'nân-tuma'nîne) farzdır.275 Alimlerin çoğunluğunun görüşü budur. Hanefî mezhebinde meşhur olan görüşe göre ise ta'dîl-i erkân sünnettir.
2. Namazın farzlarından birisini ihlal eden bir kimse o namazı iade etmekle mükelleftir; bu namazı iade etmesi farzdır.276
3. İyiliği emredip kötülüğü yasaklamak çok önemli bir görevdir.
4. Herhangi bir husus öğretilirken karşıdaki insanı sıkıntıya düşürmeyen en uygun metod uygulanmalı ve konu etraflıca açıklanarak hedefler tam anlamıyla gösteriimelidir.
5. Öğrenci hocasından gerekli bilgileri almak için istekte bulunmalıdır.
6. Kişi aynı mekanda bulunuyor olsalar bile bir anlamda ayrılık sayılabilecek fasılalar oluşmuşsa muhatabına tekrar tekrar selâm verebilir ve muhatap tarafından bu selâm alınır.
7. İmam cemaatiyle birlikte mescitte oturabilir.
8. Alimlere ve hocalara selâm verilir ve emirlerine uyulur.
9. Kişi hatalarını itiraf edebilir ve hataların insana mahsus bir özellik olduğunu bu itiraf sırasında dile getirebilir.
10. Resûlullah insanlarla ilişkilerinde en güzel ahlâk üzere idi, onlara çok yumuşak davranırdı.
11. Daha etkili olması için gerekli açıklamaları sona saklamak uygundur.
Farz şeklinde tercüme ettiğimiz kelime Arapça nüshada vaciptir şeklinde geçmektedir. Hanefî mezhebi dışındaki mezheplerin ıstılahında vâcib kavramı Hanefi mezhebindeki farz kavramının karşılığı olarak kullanılır, Türk okuyucusunun vacip dendiği zaman Hanefî

[74[74]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 801, 820.

mezhebi ıstılahındaki vacip kavramını anlayabileceğini ve dolayısıyla karışıklık doğabileceğini düşünerek burada farz kavramını kullanmayı uygun bulduk. (Mütercim)
Bu paragrafta kullanılan farz kavramı için yukarıdaki dipnotta belirttiğimiz hususlar geçerlidir. (Mütercim)
12. Abdestin farzları sadece âyet-i kerimede sayılanlardan ibarettir ve dolayla sünnetle sabit olan diğer fiiller menduptur.75[75]

123. Rükûda İken Dua Etmek

794- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah saiaiiâk; aleyh: w şefe. rükûlarında ve secdelerinde Allahım, seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim; hamd sana mahsustur; Allahım beni bağışla' diye dua ederdi.76[76]

Açıklama

İmam Buhârî rükû'da yapılan dua ile ilgili olarak naklettiği bu rivayetin ardından ileride geleceği gibi secdede yapılan dua ve teşbih konusunu ele alırken aynı hadisi yine zikre de çektir. İmam Buhârî'nin burada sadece duaya işaret etmekle yetinip rükû teşbihlerine değinmemesiyle iİgili olarak şu inceliğe dikkat çekilmiştir; "Aslında her iki bâb başlığı altında aynı rivayete yer verildiği halde İmam Buhârî burada sadece duaya değinmiştir. Onun bu şekilde rivayetleri başlıklandırırken rükûda dua etmeyi mekruh gören İmam Mâlik gibi alimlerin görüşüne karşı çıktığını düşünebiliriz. Teşbih konusunda zaten herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. İşte İmam Buhârî dua ile ilgili görüş ayrılıklarına işaret etmek için burada özellikle yukarıdaki başlığı kullanmıştır.
Rükûda dua edilmesini mekruh görenlerin delili ise İmam Müslim'in İbn Abbâs'tan merfû olarak naklettiği şu hadistir: "Rükûda Rabbinizi yüceltiniz (O'nu tazim ediniz), secdede ise elinizden geldiği kadar dua etmeye çalışınız. Sonra da duanızın kabul edilmesini bekleyiniz."
Fakat bu hadisten rükûda dua edilmeyeceği sonucu çıkarılamayacağı gibi, secdede Cenâb-ı Hakkın teşbih edilemeyeceği sonucu mefhûm yoluyla dolaylı olarak dahi çıkarılamaz. Buna karşılık Hz. Aişe'nin naklettiği rivayetin zahirine :göre Resûlullah bu zikrin tamamını hem rükûlarda hem de secdelerde okumuştur.

124. Rükûdan Doğrulurken İmam Ve Cemaat Ne Der?

795- Ebû Hureyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûîullah (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman (Allahım, Rabbİmiz ve hamd sana mahsustur) derdi. Resûlullah rükûya giderken ve başını kaldıT rırken tekbir getirirdi ve secdelerden kalktığında da (Allah en büyüktür) derdi.
Bu rivayette geçen başını kaldırırken ifadesi secdeden doğrulmayı anlatır.

75[75] Bu görüş tartışmaya açıktır. Doğru olan görüş şudur: Sünnetin farz olduğuna delalet ettiği ağzı çalkalamak (mazmaza) ve buruna su çekmek (istinşâk) gibi her fiil farzdır. Çünkü sünnet Kur'an'ıaçıklar ve "Kim Resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur" âyeti gereğince Resûlullah'm ı aleyhi ve sellem emrettiği her husus Allah'ın Emri sayılır. (îbn Bâz)

Muhtasar'ın sahibi el-Adevî bu hükme mesned teşkil eden rivayete yer vermediği halde abdest-le ilgili bu hükmü aktarmıştır. Biz bu eksikliği gidermek için Nesaî'nİn naklettiği rivayeti zikretmeyi uygun bulduk. (Mütercim) Bu rivayete göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem namazını doğru kılamayan bu şahsa şöyle demiştir: "Abdestini Allah'ın emrettiği gibi - yüzü yıkamak, dirseklere kadar ellerle birlikte kollan yıkamak, başa meshetmek ve ayak bileklerine kadar ayaklan yıkamak şeklinde - almadığınız ve sonra tekbir getirip Allah'a hamd etmediğiniz ve O'nu yüceltmediğiniz sürece namazınız tam olmaz." (İbn Hacer, Fethü'1-bârî, II, 325.)

76[76] Haisin geçtiği diğer yerler: 817, 4293, 4967, 4968.

125. (Allahım, Rabbimiz Hamd Sana Mahsustur) Demenin Fazileti

796- Ebû Hureyre Resûluilah'm şöyle buyurduğunu nak-letmiştir:
"İmam (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman (Allahtm, Rabbİmiz hamd sana mahsustur) deyin. Zira kimin bu sözü meleklerin sözüne denk gelirse geçmiş günahları bağışlanır.[77][77]

Açıklama

Bu konu başlığı başka rivayetlerde JUaJl dii ve hamd sana mahsustur) şeklinde geçmektedir.
(Allahım, Rabbimiz Bazı âlimler hadisteki "imam (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman" ifadesine bakarak "İmam (Rabbimiz, hamd sana mahsustur), cemaat de (Allah kendisine hamd edenleri işitir) demez" sonucunu çıkarmışlardır. Çünkü onlara göre bu rivayette diğer hususlar zikre dilme mistir. İmam Tahâvî'nin nakletmiş olduğu bu görüş İmam Mâlik ile Ebû Hanife'ye aittir.
Ancak bu tartışmaya açık bir görüştür. Zira hadîs-i şerif bu âlimlerin işaret ettiği gibi imamın söylediği hamd cümlesini cemaatin, cemaatin söylediği hamd ifadesini de imamın kullanamayacağını göstermez. Bu hadiste vurgulanmak istenen husus şudur; İmam (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dedikten hemen sonra cemaat (Rabbimiz, hamd sana mahsustur) der, dolayısıyla hadis cemaatin hamdinin imamdan sonra olması gerektiğini anlatır. Aslında imam rükûdan doğrulurken, yani intikâl sırasında (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği halde cemaatin iyice doğrulup vücûdu dümdüz olduğu zaman (Rabbimiz, hamd sana mahsustur) demesi de bunu göstermektedir. İşte bunun bir gereği olarak imam her iki hamd ifadesini de okur. Zaten İmam Şafiî, Ahmed İbn Hanbel, Ebû Yûsuf, İmam Mu-hammed ve âlimlerin çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir. Pek çok sahih hadis de bu görüşü desteklemektedir. İmam Şafiî bu görüşüne ek olarak, cemaat de tıpkı imam gibi her iki hamd ifadesini kullanır, demiştir. Fakat onun bu görüşünü destekleyen sahih herhangi bir rivayet bulunmamaktadır.
Tek başına namaz kılmakta olan bir kimse ise her halükârda iki dua cümlesini de okur. Tahâvî ve İbn Abdilberr bu konuda görüş birliği (icma) bulunduğunu söylemişlerdir.

126- Allah Kendisine Hamd Edenleri İşitir - Dedikten Sonra Kunût Okumak) [78][78]

797- Ebû Seleme'den nakledilmiştir:
Ebû Hureyre "Ben sizlere Resûlullah'm kıldırdığı namazların tıpkısını göstereceğim" demiş ve öğle, yatsı ve sabah namazlarının son rekatlarında (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dedikten sonra kunût okumuştu. Bu duada müminler için hayırlar diliyor kâfirlere lanet ediyordu.[79][79]
798- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Önceden kunût akşam ile sabah namazlannda okunurdu.[80][80]
799- Rifâa İbn Râfi1 ez-Zürakî şöyle demiştir:
"Biz bir gün Resûlullah'ın arkasında namaz kılıyorduk. Zât-ı âlîleri rükûdan başlarını kaldırırlarken (Allah kendisine hamd edenleri işitir) deyince cemaatte bulunanlardan birisi (Rabbimiz hamd sana mahsustur; bol, her türlü gösterişten -desinler kaygısından uzak, halisane ve hayırlarla dolu bir hamd ile sana hamd ederiz) dedi. Resûlullah selâm verip namazdan çıkınca: 'O hamdi söyleyen kimdi?' diye sordu. Bunu söyleyen zât: 'Bendim ey Allah'ın Resulü' deyince Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Otuzdan daha fazla bir melek topluluğu gördüm; bu sözü daha önce yazabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı."

---

[77][77] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 3228.
[78][78] İmam Buharı böyle bir başlık kullanmamıştır. Ancak biz rivayetlerle ilgili olan bir başlık vermeyi uygun bulduk. (Mütercim).
[79][79] Hadisin geçtiği diğer yerler: 804, 1006, 2932, 3281, 4560, 4598, 6200, 6393 ve 6940.
[80][80] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 1004.

Açıklama

Rifâa İbn Yahya rivayetinde bu.zâtın okuduğu hamd ifadesi şöyledir: (Rabbimiz hamd sana mahsustur; bol, her türlü gösterişten - desinler kaygısından uzak halisane ve hayırlarla dolu bir hamd ile senin hoşnut ve razı olduğun şekilde sana hamd ederiz)
Bu son rivayette geçen 'senin hoşnut ve razı olduğun şekilde' sözü her şeyi Allah'a ısmarlayıp O'nun vereceği hükme razı olmanın (tefviz) en güzel ifadelerinden biridir. Zaten maksatların en yücesi de budur.
Resûlullah'ın Bu sözü daha önce yazabilmek için birbirleriyle yanşıyorlardı" şeklindeki sözünden ilk çıkarılabilecek anlama göre bu melekler hafaza melekleri değildir. İmam Buhârî ile İmam Müslim'in sahihlerinde Ebû Hureyre'den merfu olarak nakledilen şu hadis de bu görüşü desteklemektedir: "Allah Teâlâ'nın yollarda dolaşan melekleri vardır; bunlar aralarına katılmak İÇİn zikir ehlini arar durur."

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Bazı ibadet ve itaatleri hafaza melekleri dışında da kaydeden melekler
vardır.
2. Resûlullah'tan nakledilen zikir ve dualara muhalif aykırı olmaması kaydıyla namazda bu zikir ve dualardan farklı zikir ve dualar okunabilir.[81][81]
3. Cemaatte bulunan diğer insanların zihinlerini karıştırmayacak ve konsantrasyonlarını bozmayacaksa zikir sırasında ses yükseltilebilir.
4. Namazda iken hapşıran bir kimsenin diyerek Allah'a hamd etmesi mekruh değildir.
5. Namaz kılmakta olan bir kimse hapşırıp diyen bir kimseye diyerek karşılık vermemelidir.[82][82]
6. Rükûdan doğrulunca dimdik bir şekilde beklenen süre zikir ile uzatılabilir.

127. Rükûdan Doğrulunca Vücûdun Tam Anlamıyla Dingin Olacak Şekilde Düz Tutulması

Ebû Humeyd şöyle demiştir: "Resûlullah rükûdan doğruldu ve omurga kemikleri iyice yerine oturacak şekilde sırtını düzeltti."
800- Sabit şöyle demiştir:
"Enes İbn Mâlik bize Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi v« seKar nasıl namaz kıldığını anlatırken şunları söyledi: Resûlullah pdiaiiâhu aleyhi rükûdan başını kaldırıp doğrulunca o kadar çok kıyamda beklerdi ki secdeye gitmeyi unuttuğunu zannederdik.[83][83]
801- el-Berâ :adıyaiiahu anh şöyle demiştir:
"Resûlullah «vaâhu alevdi namaz kılarken rükûlarda, secdelerde, rükû-lardan doğrulurken ve iki secde arasındaki oturuşlarda neredeyse birbirine eşit olacak bir süre kadar beklerdi."
802- Ebû Kılâbe şöyle demiştir:

81[81] Bu görüş tartışmaya açıktır. İbn Hacer bu ifadeyi Resûlullah'ın sallaüâhu aleyhi ve sellem yaşadığı dönemle kayıtlasaydı daha yerinde olurdu. Çünkü o dönemde insanların yanlış ve batıl bir husus üzere onaylanmaları mümkün değildi. Halbuki Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem vefatından sonra bu durum değişmiştir. Çünkü artık vahiy kesilmiş ve İslâm Dini - Allah'a hamd olsun kî - kemale erip tamamlanmıştır. Dolayısıyla Allah'ın ve ResûÎü'nün emretmediği bir hususu ibadetlere eklemek caiz değildir. Allah her şeyin en doğrusunu bilir. (İbn Bâz)

82[82] Bu ifade biraz toleranslı kullanılmış. Böyle bir karşılık vermek caiz değildir demek daha doğrudur, Çünkü karşılık vermek bir beşer sözüdür ve namaz kılan bir kimsenin insanlara ait bir ifadeyi namaza sokması caiz değildir. Nitekim namaz kılmakta olan Muaviye İbnü'l-Hakem hapşıran birisine karşılık vermiş ve cemaattekiler onun bu tavrını yadırgamışlardı. Zaten Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de namaz bitince şöyle buyurmuştu: "Bizim şu namazımıza beşere ait bir sözün karışması asla uygun değildir." Bu hadisi İmam Müslim nakletmiştir. (İbn Bâz]

83[83] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 821.

"Mâlik İbnü'l-Hüveyris bize Resûlullah'ın nasıl nama? kıldırdığını gösterirdi. Hatta bunu namaz vakti dışında bir vakitte yapardı. Bir defasında şöyle namaz kılmıştı; Kıyama durdu ve mükemmel, eksiksiz bir kıyam yaptı. Sonra rükûa vardı ve rükûyu da mükemmel bir şekilde yerine getirdi. Ardından rükûdan kalkıp bir süre sustu ve bekledi. Gerçekten de Mâlik İbnü'l-Hüveyris bize hocamız Ebû Büreyd (Amr İbn Seleme) gibi namaz kıldırdı. Nitekim Ebû Büreyd de secdeden başını kaldırdıktan sonra iyice oturacak şekilde doğrulur, sonra ayağa kalkardı."

Açıklama

İbn Dakîku'1-îyd bu rivayetle ilgili olarak şunları söylemiştir: "Bu hadis rükûdan doğrulduktan sonra durulan kıyamın bir rükün kadar uzun olduğunu gösterir. Gerçi bu kıyamın uzun olduğunu Enes İbn Mâlik'ten nakledilen rivayet daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır ve bu açık ifade konuyla ilgili bir nasstır. Dolayısıyla zayıf bir delile dayanılarak nassı terk etmek doğru olmaz. Söz konusu zayıf delil şudur: Rükûdan doğrulduktan sonra durulan kıyamda rükû ve secdelerin aksine teşbih ve duaların tekrar edilmesi emre dilme mistir, dolayısıyla kısa olmalıdır." Zayıf olması, nass bulunan bir konunun zıttı ile kıyas yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Zira nass varken kıyasa başvurmak fasiddir ve kabul edilemez. Zaten Resûlullah rükûdan doğrulduktan sonra daha uzun bir duanın okunmasını emir buyurmuştur. Nitekim İmam Müslim'in Abdullah İbn Ebû Evfâ, Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullah İbn Abbas'tan naklettiği bir rivayete göre yukarıdaki rivayetlerde geçen adamın "Ya Rabb Hamd sana mahsustur dedikten sonra (bol ve her türlü gösterişten - desinler kaygısından uzak halisane bir hamd ile sana hamd ederiz) şeklindeki duasının ardından Resûlullah vessüflnı: (Rabbim, gökler, yer ve bunun ötesinde senin var olmasını dilediğin her ne uarsa hepsinin doluşunca sana hamd olsun) demiştir. İbn Ebû Evfâ hadisinde ise "Allahım, beni kar... ile temizle" buyurmuştur. Ayrıca Resûlullah kendisinin yapmadığı bir duayı okuyan kişiyi onaylamış ve duasına ek bir dua daha yapmıştır ki bu kişinin duası da bir hayli uzuncadır.
Bir başka ilim adamı da kendi görüşlerini desteklemek için el-Berâ hadisini şu şekilde yorumlamıştır: "Rivayette geçen (neredeyse birbirine eşit olacak bir süre şeklinde tercüme ettiğimiz) loy ifadesi Resûlullah'ın rükû, secde ve rükûdan doğrulduktan sonra durulan kıyamda Kur'an okunan kıyamlar kadar uzun beklediği anlamına gelmez. Burada Resûlullah'ın namaz kılarken rükünlerin birbiriyle orantılı olmasına dikkat ettiği vurgulanmıştır. Buna göre yukarıdaki ifadeden, Resûluilah kıraati uzattığı zaman diğer rükünleri de uzatırdı, ama kıraati kısa tuttuğu zaman diğer rükünleri de kısaltırdı, sonucu çıkar. Zaten Resûlullah'ın bir sabah namazında Sâffât sûresini okuduğu sabittir ve Sünen kitaplarında Enes İbn Mâlik'ten nakledilen bir rivayete göre 'ashâb-ı kiram bu sabah namazmdaki secdelerin uzunluğunu on defa teşbih okuyacak kadardı' şeklinde anlatmışlardır. Dolayısıyla buradan Resûluilah'ın Sâffât sûresinden daha kısa sûreler okuduğu zaman tesbihatı da on defadan daha az yaptığı sonucu çıkacaktır. Aslında Sünen kitaplarında sabit olduğu üzere secdelerde okunacak tesbihatm asıl sayısı üçtür."

128. Tekbir Getirerek Secdeye Gitmek

Nâfi1 şöyle demiştir: "Abdullah İbn Ömer secdeye giderken yere önce ellerini sonra dizlerini koyardı."
803- Ebû Bekir İbn Abdurrahmân ve Ebû Seleme İbn Abdurrahmân, Ebû Hureyre'nin namazını şu şekilde anlatmışlardır:
"Ebû Hüreyre farz olan ve olmayan namazlara ayrıca Ramazan'da ve Ra-mazan'm dışında bütün namazlara tekbir getirerek başlardı; Kıyamda iken bu şekilde tekbir getirdikten sonra rükûya giderken de tekbir getirirdi. Rükûdan doğrulurken önce Otu (Allah kendisine hamd edenleri işitir) ve ardından da (Rabbimiz, hamd sana mahsustur) derdi. Secdeye gittiği sırada, secdeden başını kaldırıp otururken, tekrar secdeye giderken, secdeden başını kaldırırken ve ilk teşehhüdden kıyama kalkarken her seferinde tekbir getirirdi. Namazın tamamını bitirinceye kadar bütün rekatları bu şekilde kılardı. Namazı bitirince de cemaate şöyle seslenirdi: Şu canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, benim kıldığım bu namaz Resûlullah'ın kıldığı namaz tarzına en çok benzeyen namazdır. Resûlullah

dünyayı terk edene kadar bu şekilde namaz kıldirmıştır."
804- Ebû Hureyre şöyle demiştir:
"Resûlullah rükûdan başını kaldırıp doğrulurken (Allah kendisine hamd edenleri işitir; Rabbimiz, hamd sana mahsustur) derdi ve adlarını tek tek sayarak bazı müslümlanlara dua eder ve şöyle buyururdu: 'Allah'ım, Velîd İbnü'l-Velîd'i, Seleme İbn Hişâm'ı, Ayyaş İbn Ebû Rebîa'yı ve kâfirlerin zulmü altında ezilen, kurtulmaya çare bulamayan diğer bütün müminleri kurtar. Allahım, Mudar kabilesini ezip iyice perişan et, onları yerle bir eyle; onların içinde bulundukları bu yıllarını, Yûsuf zamanındaki kıtlık yıllarına çevir.'
O zamanlar Mudar kabilesinin doğulu kolu Peygamber Efendimiz'e karşı çıkıyordu.
805- Ali İbn Abdullah Süfyân İbn Uyeyne İbn Şihâb ez-Zührî senediyle Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah bir gün bindiği attan düşmüş ve sağ yanını in-citmişti. Biz kendisini ziyaret etmek maksadıyla yanına gittik. Bu sırada namaz vakti girmişti. O gün bize vakti giren namazı oturarak kıldırmıştı. Biz de O'nun arkasında namazlarımızı oturarak kılmıştık. Resûl-i Ekrem Efendimiz namaz bitince şöyle buyurmuştu: İmam kendisine uyulması için vardır; o tekbir getirince siz de tekbir getirin, o rükûya vardığında siz de rükû edin, o doğrulduğunda siz de doğrulun, (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman siz (Rabbimiz, ve hamd sana mahsustur) deyin, o secde ettiğinde siz de secde edin. Hâsılı o ayakta kılıyorsa siz de ayakta kılın, oturarak kılıyorsa siz de oturarak kılın." dedi.
Süfyân, bana (Ali İbn Abdullah) "Ma'mer de bunu bu şekilde mi nakletti?" diye sorunca evet demiştim. Süfyân da bunun üzerine: "Ma'mer gerçekten de iyi ezberleyip muhafaza etmiş, Zührî de buradaki gibi diye nakletti. Ben de sağ yanını incitmişti diye ezberlemiştim. Biz Zührî'nin yanından ayrıldığımızda İbn Cüreyc - ki ben de orada bulunuyordum - şöyle demişti: Sağ baldırını incitmişti."

Açıklama

"Abdullah İbn Ömer secdeye giderken yere önce ellerini sonra dizlerini koyardı" ifadesiyle ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "İmam Buhârî daha önce secdeye giderken neler söyleneceğini zikrettiği İçin burada hemen bununla bağlantılı olan secdeye fiilî olarak nasıl gidileceğini açıklamak istemiştir."
Zeyn İbnü'I-Müneyyir'in kardeşi ise şunları söylemiştir: "İmam Buhârî bu başlığı kullanırken secdeye gidişin sözlü ve fiilî olarak nasıl gerçekleştirileceğini anlatmıştır."
Bana kalırsa bu ifade İmam Buhârî'nin kullandığı konu başlığının devamıdır. Yani kendisi hakkında başlık kullanılan bir rivayet deği! başlığın parçası olan bir rivayettir. Zira bazen başlık - burada olduğu gibi - hadiste geçen kapalı ifadeyi açıklamak maksadıyla konulmuş olabilir.
Secdeye giderken ellerin dizlerden önce yere konması konusu hakkında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İmam Mâlik şöyle demiştir: "Secdeye bu şekilde gitmek namazda huşûu elde edebilmek için daha uygundur, namazın huşu ile kılınmasının en güzel yollarından biridir." İmam Evzaî'nin görüşü de böyledir.
Hanefîler'e ve Şâfiîler'e göre ise önce dizleri sonra elleri koymak daha faziletlidir.
İmam Nevevî şöyle demiştir: "Resûlullah'tan nakledilen rivayetlere ve dolayısıyla sünnete baktığımızda bu iki görüşün de sağlam olduğunu görürüz; bu bakımdan görüşlerden birini diğerine tercih edemeyeceğimiz anlaşılmaktadır."
imam Mâlik ile Ahmed İbn Hanbel'den, namaz kılan kişi bu iki davranıştan istediğini uygulayabilir, diye bir başka görüş daha nakledilmiştir.

129. Secdenin Fazileti

806- Saîd İbnü'l-Müseyyeb ve Atâ İbn Yezîd el-Leysî Ebû Hüreyre'nin kendilerine şöyle söylediğini nakletmişlerdir:
"Ashâb-ı kiram Resûlullah'a Ey Allah'ın Resulü biz kıyamet gününde Rabbimiz'i görecek miyiz, diye sormuşlardı. Resûlullah onlara soruyla karşılık vererek, 'Siz bulutsuz bir gecede dolunayı görebilmek için hiç birbirinizle itişip kakışır mısınız' deyince ashâb 'Hayır ey Allah'ın Resulü1 demişti. Resûlullah onlara tekrar sordu; 'Peki yine bulutsuz bir gecede güneşi görebilmek için hiç birbirinizle itişip kakışır mısınız?' Ashâb-ı kiram yine hayır diye

cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu:
"işte siz Rabbinizi de aynı şekilde göreceksiniz. Kıyamet gününde insanların hepsi hasredilip bir araya toplanacak. Cenâb-ı Hak onlara şöyle nida edecek; 'işte şimdi herkes daha önce neye tapıyor idiyse onun arkasına düşsün bakalım!'
Bunun üzerine insanların kimisi güneşin, kimisi ayın ve kimisi de tağutlarm (ilah-lık taslayan ve kendilerine tapılan azgınların) arkasına düşüp gidecek. Yalnız bu ümmet içlerinde münafıkları da dahil olmak üzere orada kalacak. Cenâb-ı Allah onlara gelip şöyle buyuracak; 'Ben sizin RabbinizimP Onlar da; 'Biz Rabbimiz gelinceye kadar burada bekleyeceğiz, Rabbimiz gelecek olsaydı biz O'nu tanırdık' diyecekler. Cenâb-ı Allah onlara tekrar gelip şöyle buyuracak; Ben sizin Rabbinizim! Onlar da bu sefer; 'Sen bizim Rabbimizsiri diyecekler. Bunun üzerine onlar Allah Teâlâ'nm çağrısına icabet edip O'na tabi olacaklar.
O gün cehennemin tam ortasından sırat köprüsü uzatılacak. Köprü kurulduktan sonra bunun üzerinden ümmetiyle birlikte geçen ilk Peygamber ben olacağım. O gün yaşanan dehşet ve korkudan dolayı peygamberlerden başka hiç kimse konuşamayacak ve peygamberlerin tek sözü de şu olacak; Allah'ım kurtar, Allahım selâmete erdir.
Cehennemde Sa'dân dikenlerine benzeyen çengeller ve kapanlar vardır. Siz hiç Sddân dikenlerini gördünüz mü? Ashâb-ı kiram 'Evet ey Allah'ın Resulü' deyince, Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle devam buyurdular: Bu çengeller ve kapanlar dediğim gibi Sa'dan dikenlerine benzer ama bunların büyüklüğünü Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Bunlar insanlan amellerine göre kapıp durur; kimisi kötü amelleri dolayısıyla mahvolup gider, kimisi de paramparça edilip hardal taneleri gibi ezilir, fakat sonunda yine de kurtuluşa erer. Nihayet Allah Teâîâ, cehennemliklerden istediğine rahmet ve merhametiyle muamele etmeyi dilediğinde meleklerine Allah'ı tek ma'bûd kabul edip O'na kulluk (ibadet) edenleri cehennemden çıkarın!' diye buyurur. Melekler de Allah'ın cehennemden çıkanlmalarını emrettiği kullannt azalarındaki secde izlerinden tanıyıp cehennemden alırlar. Zaten Cenâb-ı Hak cehenneme secde izi bulunan azaları yiyip yok etmesini haram kılmıştır. İşte bu kullar cehennemden çıkacaklar. Cehenneme düşen herkes yanacak, sadece secde azalarına cehennem dokunamayacak. Bu kullar cehennemden çıktıklarında perişan ve kapkara kesilmiş bir halde olacaklar. Sonra üzerlerine hayat suyu dökülecek ve adeta sel sularının geçtiği yerlerde mantar gibi çabucak bitip tazelenecekler, yeniden doğmuş gibi olacaklar.
Cenâb-ı Allah kulları arasındaki hükmünü verdiğinde cennet ile cehennem arasında bir adam - cehennemden çıkıp cennete giren son kişi - kalacak. Bu adamın yüzü ateşe dönüktür ve şöyle yalvamnaktadır; Ey Rabbim, yüzümü şu ateşten uzaklaştır, beni kurtar. Bu ateşin kokusu beni zehirleyip duruyor, yalım yalım alevi de beni yakıp kavuruyor.' Cenâb-ı Allah ona: Peki seni bundan kurtarırsam daha fazlasını istemeyeceğini düşünüyor musun?' deyince adamcağız: 'Senin izzetine, yüceliğine yemin olsun ki istemeyeceğim' diye cevap verir ve Allah Teâlâ'nm istemiş olduğu bütün yeminleri eder. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak yalvarıp yakaran bu şahsın yüzünü ateşten uzaklaştırır ve cennete doğru çevirir. Adam cennetin güzelliği karşısında donakalır ve Allah'ın dilediği kadar bir süre hiçbir şey konusamadan dili tutulmuş gibi bekler. Neden sonra kendisine gelir ve 'Ey Rabbim, ne olur beni cennetin kapısına yaklaştır!' der. Allah Teâlâ: Vaha önce istemiş olduğun cehennem ateşinden kurtulma dışında herhangi bir şey istemeyeceğine dair yeminler edip sözler vermemiş miydin?' diye sorar. Adamcağız şöyle cevap verir: 'Ey Rabbim, beni bu halde bırakıp cennetine koymazsan kullarının en bedbahtı olurum, hem senin rahmetinden umut kesen zümreden olmak istemem!' Cenâb-ı Hak ona tekrar: 'Peki seni bundan kurtanrsam daha fazlasını istemeyeceğini düşünüyor musun?' deyince adamcağız: 'Senin İzzetine, yüceliğine yemin olsun ki istemeyeceğim' diye cevap verir ve Allah Teâlâ'nm istemiş olduğu bütün yeminleri eder. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah onu cennetin kapısına yaklaştırır. Adam cennetin kapısına yaklaşıp oradaki göz kamaştıran güzelliği, huzuru ve cennetliklerin neşesini görünce kendisinden geçer; orada dili tutulmuş bir şekilde donakalır. Adam yine yalvarmaya başlar ve: Aman Allahım, ne olur cennete girmeme müsaade et, beni cennetine koy!' der. Allah Teâlâ: 'Ne gözü doymaz adammışsın sen, ama olsun bizim rahmetimiz geniştir. Peki seni verdiğin sözlerden ve ettiğin yeminlerden caydıran ne oldu!? Verdiğin sözler, ettiğin yeminler nereye gitti.? Hani daha önce istediğin ve sana verilenler dışında bir şey istemeyecektin!'

deyince adam önceki gibi şu cevabı verir: Ey Rabbim, beni bu halde bırakıp cennetine koymazsan kullarının en bedbahtı olurum, hem senin rahmetinden umut kesen zümreden olmak istemem. Ne olur beni bedbahtlardan eyleme!'
Cenâb'i Hak o kulun bu haline güler ve cennete girmesine müsaade eder. Sonra da şöyle nida buyurur: 'Dilediğini iste!' Adam istemeye başlar ve istekleri sona erince Allah Teâlâ: 'Daha fazlasını iste, çok daha fazlasını!' der. Adam yine istemeye başlar. İsteklerinin sonuna gelince Cenâb-ı Hak: 'Bu isteklerini sana verdiğim gibi bir o kadar daha veriyorum!' buyurur."
Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre'ye şöyle demiştir: 'Resûluilah Daiıstu: o gün şöyle buyurmuştu; Allah Teâlâ o kuluna, bu isteklerini sana verdiğim gibi on katını daha veriyorum!' buyurdu. Ebû Hüreyre: Ben Resûlullah'ın sadece 'Allah Teâlâ, bu isteklerini sana verdiğim gibi bir o kadar daha veriyorum, buyurdu' dediğini duyup ezberledim' deyince Ebû Saîd: 'Ben Resûlullah'ın Allah Teâlâ, bu isteklerini sana verdiğim gibi on katını daha veriyorum, buyurdu' dediğini işittim.[84][84]

Açıklama

İmam Buhârî secdenin fazileti başlığı altında Ebû Hüreyre'nin öldükten sonra yeniden diriİİş ve şefaat İle İlgili olarak naklettiği hadisi zikretmiştir. Bu başlık altında söz konusu rivayetin nakledilmesi hadiste geçen "zaten Cenâb-ı Hak cehenneme secde izi bulunan azaları yiyip yok etmesini haram kılmıştır" ifadesine dayanır. İmam Buhârî bu rivayeti bir bütün olarak ayrıca Kitâbü'r-rikâk'ta, ebvâb-u sıfatî'l-cenneti ve'n-nâr (52.) başlığı altında nakletmiştir. Ayrıntılı açıklama inşallah o bölümde yapılacaktır.

130. Secdede Koltuk Altlarının / Pazüların Görünmesi Ve Karnı Dizlere Değdirmeyecek Şekilde Uzanmak

807- Abdullah İbn Mâlik İbn Buhayne şöyle demiştir:
"Resûluilah namaz kıldığı vakit secdede iken kollarını öyle açardı ki koltuk altlarındaki açık teni görünürdü."

Açıklama

Kurtubî secdede iken bu şekilde durmanın hikmetiyle ilgili olarak şöyle demiştir: "Secdede bu şekilde durmak müstehap görülmüştür. Çünkü böylece kişi yüzünün üzerine çok fazla baskı yapmak zorunda kalmayacak, alnı ve bumu fazla etkilenmeyecektir. Dolayısıyla yüz belgesinin yere değmesi dolayısıyla fazla sıkıntı çekmeyecektir.
Başka bir âlim de şöyle demiştir: "Bu şekil tevazünün göstergelerinden biridir. Ayrıca uyuşukluktan ve namazı fazla önemsemeyen pervasız davranışlardan uzak bir şekilde alnın ve burnun yere daha kontrollü olarak yerleştirilmesini sağlar."
Nâsırüddîn İbnü'l-Müneyyir ise konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Secde ederken secdeye varan azaların hepsi birbirinden ayn ve tek başına olur. Böylece adeta tek bir insan secde azaları sayısınca secdeye varan birkaç kişi gibi olur. Bunun bir gereği olarak da her bir âzâ diğerlerinden bağımsız bir şekilde ve diğerlerine dayanmaksızın secdeye varır. Bu yönüyle secde safların birbiriyle iyice kaynaşması ve sık tutulması yönündeki emirden ayrılır. Zira safların sık tutulmasından maksat namaz kılanların adeta tek bir vücut gibi birbiriyle kaynaşmasını ve yekvücût olmalarını sağlamaktır. Nitekim Taberânî'nin ve diğer hadis âlimlerinin İbn Ömer'den sahih bir senedle naklettiklerine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Secdeye gittiğiniz zaman yırtıcı hayvanların yatması gibi dirseklerinizi yere yapıştırarak uzanmayın! Koltuk altlarınız görünecek şekilde kollarınızı açın. Eğer böyle yaparsanız sahip olduğunuz âzâlann her biri ayn ayn secde etmiş olur."

131. Secdede Ayakların Üst Kısımlarını Kıbleye Yöneltmek

---

[84][84] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6573, 7437.

Ebû Humeyd es-Sâidî şöyle demiştir: "Resûlullah secdeye vardığında ayaklarının üst kısımlarını kıbleye yöneltirdi."

Açıklama

Ayakların üst kısımlarının kıbleye yönetilmesiyle ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Burada kesdedilen ayakların üst kısımları kıbleye dönecek şekilde parmakların yatırılıp ayakların dikilmesi ve topukların yukarıda tutulmasıdır. Böylece ayakların üst kısımları ve parmak uçları kıbleyi görecektir."
Zeyn İbnü'l-Müneyyir'in kardeşi de şöyle demiştir: "Buna bağlı olarak secdede iken ayak parmaklarının birbirine kenetlenmesinin mendup olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü parmaklar birleştirilmezse bazı parmakların uçları kıbleyi görmeyecektir."

132. Secdenin Tam Olarak Yapılmaması

808- Ebû Vâil'den nakledildiğine göre Bir gün Huzeyfe rükû ve secdeleri azalan tam olarak sükûn bulacak şekilde yapmayan birisini görür ve ona şöyle der: Sen namaz kılmadın!
Sanırım şunu da söylemişti: Eğer bu şekilde ölecek olursan Muhammed'in yolu dışında bir ölümle ölürsün."

133. Secde Yedi Âzâ Üzerinde Yapılır

809- İbn Abbas'm şöyle dediği nakledilmiştir;
"Resûlullah'a yedi âzası üzerinde secde etmesi ve namazda iken elbisesiyle, saçıyla - başıyla uğraşmaması emredildi. Bu âzâlar şun-îardır: Alın, iki el, iki diz ve iki ayak.[85][85]
810- İbn Abbâs Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmistir:
"Bize yedi azamız üzerine secde etmemiz ve namazda iken elbiselerimizle ve saçımızla başımızla oynamamamız emredildi"
811- Abdullah İbn Yezîd şöyle demiştir: Bana Berâ İbn Âzib - o kesinlikle yalancı biri değildir - Resûlullah ile birlikte kıldıkları namazı şu şekilde nakletti:
"Biz Resûlullah'ın arkasında namaz kılardık. Hz. Peygamber (Allah kendisine hamd edenleri işitir) deyip alnını yere koyana kadar bizden hiç kimse belini bükmezdi."

Açıklama

"Resûlullah'a namazda iken elbisesiyle, saçıyla - başıyla uğraşmaması emredildi sözünden kasıt namaz kılanın elbisesiyle, saçı ve başıyla uğraşmaması gerektiğini öğretmesi ve bu davranışların uygun görülmediği anlamına gelmektedir.
İbn Tâvûs'un babasından naklettiğine göre Abdullah İbn Abbas secde azalarını sayarken burnuna eliyle işaret etmiştir. İbn Tâvûs şöyle demiştir: "İbn Abbâs elini alnına koyup burnuna kadar sıvazladıktan sonra, bu bir sayılır, demişti." Bu rivayet yukarıdaki hadisleri açıklamaktadır.
Kurtubî şöyle demiştir: "Bu rivayet de göstermektedir ki secdede aslolan alnın yere konmasıdır, burun ise ona bağlı olarak yere konur.
İbn Dakîku'İ-'îyd ellerin yere konmasıyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Secdede ellerin yere konmasından maksat avuçların konmasıdır. Zira Resûlullah dirseklerin yere konmasını "Secdeye gittiğiniz zaman yırtıcı hayvanların yatması gibi dirseklerinizi yere yapıştırarak uzanmayın1' diyerek yasaklamıştır. Eğer burada eller kollan da kapsamına alsaydı çelişki ortaya çıkardı."
Zaten İmam Müslim bu rivayeti naklederken eller yerine avuçlar ifadesini kullanmıştır.

134. Secdede Burnu Yere Değdirmek

85[85] Hadisin geçtiği diğer yerler: 810, 813, 815, 816.

812- İbn Abbas Resûlullah'm şöyle dediğini nakletmiştir:
"Bana yedi âza üzerine secde etmem emrolundu: Alın - bu sırada mübarek eliyle burnuna da işaret buyurdular - iki el, iki diz ve ayakların uçîan. Ayrıca namazda iken elbiselerimizle ve saçımızla başımızla oynamamamız emredildi."

135. Secdede Burnu Yere Değdirmek Ve Çamura Secde Etmek

813- Ebû Seleme şöyle demiştir:
"Bir gün Ebû Saîd el-Hudrî'y' ziyarete gidip kendisine gel seninle biraz hurmalıklara doğru yürüyelim dedim. Teklifimi kabul edip dışarı çıktı. Ona kadir gecesiyle ilgili olarak Resûlullah'tan saiteiiâhu aleyhi ve sdi^ neler işittiğini sordum. Ebû Saîd şu cevabı verdi: "ResûluIIah kdâkı akyh vs senen Ramazan ayının ilk on günü itikâfa girdi ve biz de onunla birlikte itikâfa girdik. Cebrail, Resûl-i Ekrem'e gelip; 'İstemiş olduğun şey işte önünde' dedi. Bundan sonra ResûluIIah ortadaki on günü de İtikâfta geçirdi ve biz de onun-
la birlikte itikâfta bulunduk. Cebrail, Resûl-i Ekrem'e gelip; 'İstemiş olduğun şey işte önünde' dedi. Ramazan'm yirminci gecesinin sabahında Resûlullah ayağa kalkarak ashâb-i kirama şu hutbeyi okudu: "İçinizden kim benimle birlikte itikâfa girmişse bundan sonraki on gün de itikâfa devam etsin. Çünkü Kadir Gecesi'nin ne vakit olduğu bana gösterildi fakat sonra geri unutturuldu. Kadir Gecesi Ramazan'ın son on gecesinin tekli gecelerindedir. Ben rüyamda şunu gördüm; sanki çamura secde ediyordum."
Mescidin tavanı hurma dallarıyla kapatılmıştı ve gökyüzünde bulut namına hiçbir şey görünmüyordu. Fakat bir süre sonra bir bulut gökyüzünü kapladı ve üzerimize sağanak bir yağmur yağmaya başladı. ResûluIIah bu yağmurlu günde bize namaz kıldırdı. Ben Resûlullah'm (su ve çamurla kaplanmış mescid zeminine secde ettiği) için alnında ve burnunun ucunda çamur ve su kalıntıları bulunduğunu gördüm. İşte bu durum O'nun gördüğü rüyanın sadık bir rüya olduğunu gösteriyordu."

Açıklama

Bu başlıktan yola çıkarak 'burun üzerine secde etmenin yeterli olacağını' söyleyenler yanılmaktadır, zira bunu gösteren bir delil bulunmamaktadır. Çünkü bu başlık altında nakledilen rivayete ve rivayetin bağlamına baktığımızda Resûlullah'm alnı ve burnu üzerine secde ettiği görülecektir.
Ayrıca bu hadis secde eden bir kimsenin alnına veya burnuna bulaşan şeyleri hemen temizlememesinin müstehap olduğunu göstermektedir.

136. Namazda İken Elbiseyi Bağlayıp Düzeltmek Ve Avret Yerinin Açılmasını Önlemek Amacıyla Elbiseyi Toplamak

814- Sehl İbn Sa'd şöyle demiştir:
"Ashâb-ı kiram Resûlullah ile birlikte namaz kılarlardı ve üst taraflarını da örtebilecek kadar büyük olmayan izarlannı (peştemallarını) boyunlarına bağlarlardı. Bu yüzden erkeklerin arkasında saf olup namaz kılan kadınlara erkekler iyice doğrulup oturana kadar başlarını kaldırmamaları, emredilmişti."

Açıklama

İmam Buharı bu başlığı kullanırken şu İnceliğe işaret etmek istemiş olabilir: Namazda elbise ile uğraşmayı yasaklayan hadis herhangi bir zorunluluk bulunmadığı halde elbiselerini toplayan ve düzeltenlerle ilgilidir.
Zeyn Ibnü'l-Müneyyir'in de işaret ettiği gibi secde Üe ilgili hükümlerin arasına bu başlığın sıkıştırılmasının sebebi şudur: Elbiseyi toplamadan salıvererek değil de toplayıp bağlayarak secdeye gitmek ve secdeden kalkmak daha kolay olur.

137. Namazda Saçlarla Oynamamak

815- İbn Abbas'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûluüah'a yedi âzası üzerinde secde etmesi ve namazda iken elbisesiyle, saçıyla başıyla uğraşmaması emredildi.

138. Namazda Elbise İle Uğraşmamak

816- İbn Abbas Resûlullah'ın şöyle dediğini nakletmiştir:
"Bana yedi âza üzerine secde etmem ve namazda iken elbiselerle ve saçla başla oynamamam emredildi."

139. Secdede İken Teşbih Ve Dua Etmek

817- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Resûlullah " Cenâb-i Hakk'm (Rab-bini hamd ile teşbih et ve O'ndan mağfiret dile)288 buyruğuna uyarak rükû ve secdelerinde şu duayı çokça okurdu: Allahım, Seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim. Rabbim, hamd sadece sana mahsustur. AUahım, beni bağışla, mağfiret et.)"

140. İki Secde Arasında Beklemek

818- Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebû Kılâbe'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Bir gün Mâlik İbnü'l-Hüveyris yanında bulunan cemaate - göstereceği namazın vakti olmadığı halde 'Size Resûlullah'm nasıl namaz kıldırdığını göstermek istiyorum' diyerek kalktı ve namaza durdu. Sonra tekbir getirerek rükûya gitti, sonra başını kaldırıp rükûdan doğruldu ve bir süre kıyamda bekledi. Sonra secdeye gitti ve ardından doğrulup bir süre bekledi. Bize hocamız Amr İbn Seleme'nİn kıldırdığı gibi bir namaz kıldırdı."
Eyyûb şöyle demiştir: "Amr İbn Seleme benim başkalarından görmediğim bir şey yapardı; üçüncü veya dördüncü rekatta otururdu."
819- Mâlik İbn Hüveyris şöyle demiştir:
"Biz gençler olarak Resûlullah'a gelip onun yanında kalmıştık. Bize bir süre sonra şöyle buyurdu; 'Memleketinize ailelerinizin yanına dönseniz ne kadar güzel olur; onlara namazların nasıl ve hangi vakitlerde kılınacağını öğretip namaz kıldırın. Namaz vakti girince içinizden birisi ezan okusun ve yaşça en büyük olanınız da İmamlığa geçip namazı kıldırsın."
820- el-Berâ şöyle demiştir:
"Resûlullah Menı namaz kılarken secdelerde, rükûlarda ve iki secde arasındaki oturuşlarda neredeyse birbirine eşit olacak bir süre kadar beklerdi."
821- Enes İbn Mâlik yanında bulunan cemaate şöyle'demişti:
"Ben sizlere Resûluüah bize namaz nasıl kıldırdıysa hiçbir yönünü eksik bırakmadan namaz kıldıracağım."
Enes İbn Mâûk'ten Resûlullah'ın nasıl namaz kıldırdığını nakleden Sabit şöyle demiştir: "Enes İbn Mâlik namaz kılarken bir şey yapardı fakat ben sizin bunu yaptığınızı hiç görmedim. O rükûdan kalktığında o kadar uzun beklerdi ki arkasında bulunanlar, galiba secdeye gitmeyi unuttu, derlerdi. Yine aynı şekilde iki secde arasında öyle uzun beklerdi ki arkasında namaz kılanlar, herhalde secdeye gitmeyi unuttu, derlerdi."

Açıklama

"Üçüncü veya dördüncü rekatta otururdu" ifadesi olayı nakleden ravinin bu hususta kesin bir kanaatinin olmadığını (şek) gösterir. Burada açıklanmaya çalışılan husus kısa süreli dinlenme oturuşudur (celsetü'l-istirâha). İstirahat oturuşu ise birinci ve ikinci rekatlar arasında olduğu gibi üçüncü rekattan dördüncü rekata kalkerken de olur. Bu yüzden ravinin şunu söylediğini varsayabiliriz: "Üçüncü rekatın sonunda veya dördüncü rekatın başında otururdu." Bu durumda her iki açıklama da aynı şeyi anlatacaktır. Bu hadis farklı bir lafızla 142. numara da tekrar eie alınacaktır.

141. Secdede İken Dirsekleri Yere Yapıştırmamak

Ebû Hümeyd şöyle demiştir: "Resûlullah secde ettiği zaman dirseklerini yere ve böğrüne yapıştırmazdı."
822- Enes İbn Mâlik Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Secdeye vardığınızda vücûdunuzu serbest bırakın; ne iyice yayılın ne de büzülün. Hiçbiriniz secdede iken yırtıcı hayvanların yatışı gibi dirseklerini yere yapıştırmasın!"

142. Namazın Birinci Ve Üçüncü Rekatlarında Bir Süre Oturup Sonra İkinci Ve Dördüncü Rekatlara Kalkmak

823- Mâlik İbnü'l-Hüveyris Resûlullah'tan gördüğü namaz kılma şeklini şöyle anlatmıştır:
"Resûlullah namaz kılarken tekli rekatlardan sonra bir süre oturup öyle kalkardı."

Açıklama

Bu rivayet de istirahat oturuşunun caiz olduğunu göstermektedir. İmam Şafiî'nin ve ehl-İ hadisten bazı âlimlerin kabul ettiği görüş budur. Konuyla ilgili olarak Ahmed İbn Hanbel'den iki farklı görüş nakledilmiştir. el-Hallâl'in naklettiğine göre Ahmed İbn Hanbel daha sonra bunun caiz olduğu görüşüne meyletmiştir. Fakat alimlerin çoğunluğuna göre bu oturuş müstehap değildir.

143. Kılınan Rekattan Kalkarken Yere Nasıl Dayanılır?

824- Eyyûb es-Sahtiyânî'den nakledildiğine göre Ebû Kılâbe şöyle demiştir:
"Mâlik İbn Hüveyris bir gün bize gelip; 'Asıl maksadım size namaz kıldırmak olmadığı gibi zaten namaz vakti de değildir. Amacım sizlere Resûlullah'm nasıl namaz kıldığını göstermektir' dedi. Bu rivayeti nakleden Eyyûb, Ebû Kılâbe'ye Mâlik'in nasıl namaz kıldırdığını sormuş, Ebu Kılâbe de Amr İbn Seleme'yi kastederek "Hocamız gibi" cevabını vermişti. Eyyûb, Amr İbn Seleme'nin namazı hakkında şunları söylemiştir: "O, bütün intikallerde tekbirlerin tamamını alırdı ve başını ikinci secdeden kaldırıp da birinci rekatı bitirdikten sonra ikinci rekata kalkarken çok kısa bir süre oturur ve sonra da yere dayanarak ayağa kalkardı."

Açıklama

"Başını ikinci secdeden kaldırıp birinci rekatı bitirdikten sonra ikinci rekata kalkarken çok kısa bir süre otururdu "İfadesiyle ilgili olarak şu açıklama yapılmıştır: Burada anlatılmak istenen secdelerden veya teşehhüdden kıyama kalkarken ellerin yere dayanmasıdır. Konuyla ilgili olarak: "İmam Buhârî başlıkta yere dayanmanın nasıl olması gerektiğini vurguladığı halde bu rivayette yerden nasıl kalkıldığına dair herhangi bir bilgi yoktur; burada sadece kalkarken yere daya-nılabileceği belirtilmiştir. İmam Buhârî'nin bu başlığı kullanmasının sebebi nedir?" şeklinde yöneltilmesi muhtemel bir soruya Kirmanı şöyle cevap vermiştir: "Çok kısa bir süre otururdu ve sonra da yere dayanarak ayağa kalkardı şeklindeki ifade yere nasıl dayanılacağını da göstermektedir. İmam Buhârî başlıkta nasıl dayanılır derken şunu kasdetmiş gibidir; Secdeden kalkarken değil, kısa bir süre oturup kalkarken yere dayanılır."

144. Secdeleri Bitirip Kıyama Kalkarken Tekbir Getirmek

Abdullah İbnü'z-Zübeyr secdelerden kalkarken tekbir getirirdi
825- Saîd İbnü'l-Hâris şöyle demiştir:
"Bir gün bize Ebû Saîd namaz kıldirmıştı; secdeden başını kaldırdığında, secdeye gittiğinde, secdeden kıyama kalktığında ve ilk iki rekatı kılıp üçüncü rekata kalkarken sesli bir şekilde tekbir getiriyordu. Sonra da bize şöyle demişti: Ben Resûlullah'ın solonu aleyhi ve namazı bu şekilde kıldığını gördüm."
826- Mutarrif İbn Abdullah şöyle demiştir:
"İmrân İbn Husayn ile birlikte Hz. Ali'nin arkasında namaz kılmıştık; secde ettiğinde, secdeden doğrulduğunda ve İlk İki rekatı bitirip üçüncü rekata kalktığında tekbir getiriyordu. Selâm verip namazı bitirdiğinde İmrân İbn Husayn elimi tutarak bana şöyle dedi: Hz, AH bize aynen Resûlullah'ın namazını kıldırdı başka bir rivayete göre Hz. Alî bana Resûlullah'ın kıldırdığı namazları hatırlattı."

Açıklama

İmam Buhârî'nin secdeleri bitirip kıyama kalkarken tekbir getirmek başlığı altında ele aldığı bu konuyla ilgili olarak âlimlerin çoğunluğunun görüşü şöyledir: Namaz kılan bir kimse intikal anında (eğilme veya kalkma anlarında) tekbir getirmeye başlar (hareketin başlamasıyla tekbire başlayıp hareketin bitmesiyle tekbiri de bitirmek). Fakat İmam Mâlik'in ilk teşehhüdden üçüncü rekata kalkılırken getirilen tekbirle ilgili olarak farklı bir görüş benimsediği nakledilmiştir; Muvatta'da nakledildiğine göre Ebû Hureyre ve Abdullah İbn Ömer gibi bazı sahâbîler kıyamda iken tekbir getirmişlerdir.

145. Teşehhüdde Oturmanın Sünneti

Din konusunda ince kavrayış ve bilgi (fıkh) sahibi Ümmü'd-Derdâ namazda erkeklerin oturduğu gibi otururdu.
827- Abdullah İbn Abdullah şöyle demiştir:
"Babam Abdullah İbn Ömer'in namaz kılarken teşehhüde oturduğunda bağdaş kurduğunu

görmüştüm. Ben de onun gibi yapıp bağdaş kurdum. O zamanlar yaşım küçüktü. Bunun üzerine babam beni uyardı ve böyle yapmamamı söyledi. Bana o gün şöyle demişti! Namazın sünneti (parmaklarının uçları kıbleyi gösterecek şekilde katlayarak) sağ ayağını dikmen ve sol ayağını yatırmandır! Ben 'Ama sen bağdaş kuruyorsun' dediğimde şöyle cevap vermişti; Benim ayaklarım vücûdumu taşıyamıyor ki!.."

828- Muhammed İbn Amr İbn Ata şöyle demiştir:

"Bir defasında Resûlullah'm ashabından birkaç kişiyle birlikte oturuyordum. Bu sırada Resûlullah nasıl namaz kıldığıkonusu açıldı ve Ebû Humeyd es-Sâidî şöyle dedi: Aranızda Resûl-İ Ekrem'in nasıl namaz kıldığını en iyi bilen kişi benim. O'nun şu şekilde namaz kıldığını gördüm; Namaza başlarken tekbir aldığında ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Rükûya gittiğinde elleriyle dizlerini iyice kavrardı ve sırtını dümdüz tutardı. Rükûdan doğrulup başını kaldırdığında vücûdunu tam olarak düzeltirdi; omurga kemikleri dimdik olurdu. Secde ettiğinde ellerini yere koyar fakat dirseklerini yere ve yanlarına yapıştırmazdı. Secdede iken ayak parmaklarının uçları kıbleyi gösterirdi. İlk iki rekatı kılıp birinci teşehhüde oturduğunda sağ ayağını diker ve sol ayağını yatırıp üzerine otururdu. Son teşehhüde oturduğunda ise sağ ayağını yine diker ve sol ayağını sağ ayağının altına yatırıp kalçası üzerinde yere otururdu."

Açıklama

Bu konu başlığı teşehhüde nasıl oturulacağını ve oturuş sırasında sünnet olan şeklin ne olduğunu açıklamakta, fakat oturmanın sünnet olup olmadığına işaret etmemektedir. Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Bu başlık altında altı hükme işaret edilmiştir:

1. Teşehhüddeki oturma şekli normal oturma şeklinden farklıdır.

2. ilk teşehhüde oturma şekli ile ikinci teşehhüde oturma şekli birbirinden farklıdır.

3. Teşehhüdlere oturma şekilleri ile iki secde arasındaki oturma şekilleri birbirinden farklıdır.

4. Bununla birlikte bunların tamamı sünnettir.

5. Oturma şekli bakımından erkeklerle kadınlar arasında herhangi bir fark yoktur.

6. İlim ehli bîr kimse sahip olduğu ilme dayanarak karşısındakine delil gösterebilir.

Teşehhütte bağdaş kurmakla ilgili olarak İbn Abdilberr şöyle demiştir;

"Nafile namazda teşehhüde oturulduğu zaman bağdaş kurulup kurulamayacağı konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Aynı görüş ayrılıkları hasta bir kimsenin farz namazlarda bağdaş kurup kuramayacağı konusunda da yaşanmıştır. Fakat sağlıklı bir kimsenin farz namazlarda bağdaş kurmasının caiz olmadığı konusunda âlimler icma etmiş, yani görüş birliğine varmışlardır."

Bu hadisten çıkarılan sonuçlardan bir kısmı şöyledir:

1. Bir kimse kendisini beğenme zaafından uzak kalabiliyorsa ve amacı muhataplarının daha dikkatli bir şekilde dinlemelerini ve öğrenmelerini sağlamaksa başkalarından daha bilgili olduğunu söyleyebilir.

2. Temel bilgileri ve faziletli amellerle ilgili hususları daima daha iyi bilen bir kimseden öğrenmek iyi olur.

3. Ashâb-ı kiramın bir kısmı Resûlullah'tan öğrenilmiş olan bazı hükümlerden habersiz kalabilir veya bu hükümleri unutabilir. Bu durumda diğerleri hatırlatmada bulunur.

146. İlk Teşehhüdün Farz / Vâcib Olmadığını Söyleyenler

Bunlar görüşlerinin delili olarak Resûlullah'ın bir namazda ilk teşehhüde oturmadan kalktığı halde dönüp bu teşehhüdü tekrarlamamasını gösterirler.

829- Abdullah İbn Buhayne. şöyle demiştir:

"Resûlullah birgün bize öğle namazı kıldırıyordu. Fakat ilk İki rekatı kıldırdıktan sonra teşehhüde oturmadan üçüncü rekata kalktı. Bunun üzerine cemaat da onunla birlikte kalkıp kıyama durdu. Cemaat Resûlullah'ın selâm vermesini beklerken Resûl-i Ekrem Efendimiz namazı bitirip oturduğu yerde tekbir aldı ve selâm vermeden önce iki defa

secde etti. Daha sonra da selâm verip namazdan çıktı.1[1]

Açıklama

Leys Ibn Sa'd, îshâk Ibn Râhûye, meşhur olan görüşüne göre Ahmed İbn Hanbel ve kendisinden nakledilen bir görüşe göre İmam Şafiî ilk teşehhüdün farz olduğunu söylemişlerdir.

147. İlk Teşehhüdde Oturmak

830- Abdullah İbn Mâlik İbn Buhayne şöyle demiştir:
"Resûlullah birgün bize öğle namazını kıldırıyordu. Fakat (ilk iki rekatı kıldırdıktan sonra teşehhüde oturmadan üçüncü rekata kalktığı için) yerine getirmesi gereken bir teşehhüd borcu vardı. Buna rağmen namazın sonuna gelince oturduğu yerden kalkmadan iki defa secde etmekle yetindi."

Açıklama

Bu başlık üç veya dört rekatlı namazlarda söz konusu olan ilk teşehhüdü anlatmaktadır. Kirmânî şöyle demiştir: "Bu başlık ile yukarıdaki (146 numaralı başlık) arasındaki fark şudur: Yukarıdaki başlıkta birinci teşehhüdün vacib olmadığı ele alınmıştır, burada ise ilk teşehhüdün meşruiyetinden yani namazın bir parçası olduğundan bahsedilmektedir. Meşruiyet ise hem farz hem de mendup olan hususları kapsamına alan genel bir kavramdır."

148. Son Teşehhüde Oturmak

831- Abdullah İbn Mes'ûd şöyle demiştir:
"Biz Resûlullah'ın saiiaiahu aleyh; arkasında namaz kıldığımız zaman şöyle derdik: Cebrail'e, Mîkâîl'e selâm olsun, şu meleğe, şu meleğe selâm olsun. 'Bunun üzerine Resûlullah bize dönerek şöyle buyurdu: "Şüphesiz Selâm olan sadece Allah'tır. Sizden biri salauât okuyacağı zaman şu duayı etsin:
(Selâmlar, sala-vât ve ve bütün güzellikler ve güzel sözler Allah'a mahsustur. Ey Nebi, Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullan üzerine olsun. Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve ben yine şehadet ederim ki Hz. Muhammed Onun kulu ve resulüdür.) Çünkü siz bu şekilde Allah'ın sâlih kullanna selâm dilediğiniz zaman, bu dua gökteki ve yerdeki Allah'ın her sâlih kuluna ulaşır.2[2]

Açıklama

Şüphesiz Selâm olan sadece Allah'tır" ifadesiyle ilgili olarak Beyzâvî'nin açıklamaları özetle şöyledir: Resûlullah Allah'a selâm dilemeyi kabul etmemiş ve reddetmiştir.3[3] Bunun asıl söylenmesi gereken duaya ters olduğunu da açıklamıştır. Çünkü her türlü selâm ve rahmet zaten O'na mahsûstur ve O'ndan gelmektedir; selâm ve rahmetin sahibi O'dur, selâmı ve rahmeti kullanna bahşeden O'dur."
et-Tûrbeştî bu konuda şöyle demiştir: "Resûlullah Allah'a selâm dilemeyi yasaklamıştır. Çünkü O her an kendisine yönelip isteklerimizi arz ettiğimiz mevlâmızdır. O bütün bu

---

1[1] Hadisin geçtiği diğer yerler: 830, 1224, 1225, 1230 ve 6670.

2[2] Hadisin geçtiği diğer yerler: 835, 1202, 6230, 6265, 6328 ve 7381.

3[3] Bu hadisin burada nakledilen varyantında "Allah'a selâm dilemekten" bahsedil m emektedir. Fakat söz konusu hadisin farklı rivayetlerinde bu ifade geçmektedir. Buna göre ashab "Allah'a selâm" dilemiştir. İşte Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ashabını bu yüzden uyarmıştır, bk. Aynî, Umdetü'1-kârî, V, 178-179. (Mütercim)

dileklerden yücedir, bunlara asla muhtaç değildir. Kul O'nun için nasıl dua edebilir ki?! Zaten her şeyin sahibi olan ve her halükârda kendisine dua ettiğimiz Rabbimiz O değil midir?!"
Konuyla ilgili olarak İbnü'l-Enbârt de şöyle demiştir: "Resûlullah ashabına selamı kullar için dilemelerini emretmiştir. Çünkü selâmete muhtaç olan mahlûkâttır; Cenâb-ı Hak buna muhtaç olmaktan yücedir, Ganîdir.
Tahiyyât: Bu kelime kelimesinin çoğuludur. Selâm selâmet, ebedîlik (beka), yücelik (azamet), her türlü âfetlerden uzak ve beri olmak, mülk anlamlarında kullanılmaktadır.
Salavât: Bu kelimeye şu anlamlar verilmiştir; Beş vakit namazdır veya her şeriattaki farz ya da nafile bütün ibadetleri kapsamına alan bir kavramdır, ibadetlerin tamamını anlatan bir kelimedir, dualar anlamına gelir, rahmet demektir.
Tayyibât: Allah Teâlâ'yı övmek, O'na senada bulunmak için uygun ve yerinde olan güzel sözlerin tamamı, Allah'ı zikretmek, dua ve sena gibi her türlü güzel söz anlamlarına gelir.
"Ben yine şehadet ederim ki Hz. Muhammed O'nun kulu ve resulüdür" ifadesi Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakledilen bütün rivayetlerde aynıdır; bu konuda farklı bir varyant yoktur.
Tirmizî şöyle demiştir: "İbn Mes'ûd hadisi ondan çok farklı yollarla rivayet edilmiştir ve bu hadis teşehhüd ile ilgili olarak nakledilen hadislerin en sahih olanıdır. Zaten ashâb-ı kiram içindeki ve onlardan sonraki ilim ehlinin yoğunluğu bu hadisi esas alarak amel etmişlerdir." İmam Şafiî ise teşehhüd konusunda Abdullah İbn Abbas'ın naklettiği hadisle amel etmiştir.
el-Bezzâr, teşehhüd ile ilgili olarak nakledilen en sahih hadis hangisidir, şeklinde kendisine yöneltilen bir soruya şu cevabı vermiştir: "Bence, konuyla ilgili en sahih hadis Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakledilen hadistir. Zira bu hadis yirmiden daha fazla yclla nakledilmiştir. Ben teşehhüd konusunda bu hadisten daha sağlam (şâbit), senedleri daha sahih ve râvîleri daha meşhur olan başka bir hadis bilmiyorum."
Ehl-i hadîs arasında bu konuda herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Şerhü's-sünne adlı eserinde el-Beğavî bunu çok kesin bir dille ifade etmiştir.
Ayrıca bu hadisi diğerlerine göre daha tercih edilir kilan birçok özellik bulunmaktadır:
1. Bu hadis İmam Buhârî ile İmam Müslim'in ittifak ettikleri bir hadistir. Halbuki teşehhüdle ilgili olarak nakledilen diğer hadislerde bu özellik bulunmamaktadır.
2. Bu hadisin ravilerinin tamamı güvenilir (sika) ravilerdir ve hadis farklı kanallardan geldiği halde teşehhüd lafızlarında hiçbir farklılık bulunmamaktadır. Halbuki teşehhüdle ilgili diğer rivayetler böyle değildir.
3. Abdullah İbn Mes'ûd bu hadisi doğrudan Resûlullah'tan almıştır. Hatta Tahâvî'nin Esved İbn Yezîd yoluyla naklettiğine göre Abdullah İbn Mesûd şöyle demiştir: "Ben teşehhüd lafızlarını doğrudan Resûlullah'ın mübarek ağızlarından aldım. Teşehhüdü bana kelime kelime öğretti, telkîn etti."
Ahmed Ibn Hanbel'İn naklettiği bir rivayete göre Resûlullah teşehhüdü Abdullah Ibn Mesûd'a Öğretmiş ve insanlara da öğretmesini emir buyurmuştur. Buna karşılık diğer rivayetler için böyle bir üstünlük bulunmamaktadır. İşte tüm bu özellikler Abdullah İbn Mesûd hadisinin diğer rivayetlere göre ayrıcalıklı ve söz konusu rivayetlerden üstün olduğunu göstermektedir.
İmam Şafiî Abdullah İbn Abbas hadisini naklettikten sonra şöyle demiştir: "Teşehhüd konusunda birbirinden farklı pek çok hadis rivayet edilmiştir. Fakat bu hadis benim en çok hoşuma giden rivayettir. Çünkü içlerinde her yönüyle tam olan (ekmel) budur."
İmam Şafiî'ye teşehhüd konusunda niçin Abdullah İbn Abbas hadisini tercih ettiği sorulmuş o da şu cevabı vermiştir: "Çünkü bu rivayetin diğerlerine göre daha kapsamlı olduğunu gördüm ve Abdullah İbn Abbas'tan sahih bir senedle nakledildiğini duydum. Ayrıca bu rivayette geçen teşehhüd lafızları diğer rivayetlere göre daha derli toplu ve daha uzun. İşte ben bu yüzden İbn Abbâs rivayetini esas aldım, ancak sahih olan başka rivayetleri kabul edenlere de sert bir şekilde karşı çıkmadım."
Bu konuda İmam Mâlik, Hz. Ömer'in teşehhüdünü tercih etmiştir. Çünkü Hz. Ömer bir gün hutbede iken cemaate teşehhüdü öğretmiş, orada bulunanlardan hiçbirisi itiraz etmemiştir. Dolayısıyla bir icma meydana gelmiştir. Hz. Ömer'in teşehhüdü küçük bir farkla Abdullah İbn Abbas hadisinde nakledilen teşehhüde benzemektedir. Hz. Ömer'den nakledilen rivayette olSjLJI yerine oL5ljJI ifadesi geçmektedir. Bize öyle geliyor ki burada manen rivayet söz konusudur.

Bu konuyla ilgili olan görüş ayrılıklarının tamamı hangi teşehhüdün daha faziletli olduğu noktasında düğümlenmektedir. Zaten İmam Şafiî'nin yukarıda naklettiğimiz görüşü de bunu göstermektedir. Bir grup âlim, sahih olarak nakledilen ve sabit olan her türlü teşehhüdün okunabileceğine dair görüş birliği bulunduğunu, rivayet etmişlerdir. Fakat et-Tahâvî'nin açıklamaları şunu göstermektedir: Bazı âlimlere göre Hz. Ömer'den nakledilen teşehhüdü okumak farzdır.
Şafiî mezhebine mensup İbnü'İ-Münzir gibi bazı hadis âlimleri Abdullah İbn Mesûd'dan nakledilen teşehhüdün tercih edilmesi gerektiği görüşündedir. Buna karşılık İbn Huzeyme başta olmak üzere diğer bir grup ŞâfİÎ hadis âlimi ise bunu tercih etmemişlerdir.
Mâiikîler'e göre teşehhüd okumak mutlak olarak gerekli değildir. Hanefîle'de yaygın olan kanaat teşehhüdün farz değil, vacip olduğu yönündedir. İmam Şafiî ise bunun farz olduğunu söylemiştir. Fakat o adlı eserinde şöyle bir açıklamada da bulunmuştur: "Namaz kılan bir kimse sadece demekle yetinir ve devamını okumazsa bana göre bu mekruhtur, bunu hoş karşılamam. Fakat namazı geçerlidir, tekrar etmesine gerek olmadığı görüşündeyim."
Faydalı bir not: el-Kaffâl fetvalarında şöyle demiştir; "Namazı terk etmek Müslümanların tamamına zarar verir. Çünkü namaz kılan bir kimse dua ederken, Allahım beni ve kadın - erkek bütün müminleri bağışla, demektedir. Ayrıca teşehhüde oturulduğu zaman muhakkak "Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullan üzerine olsun" denir. Halbuki namaz kılmayan bir kimse bu duayı etmediği için Allah'a hizmette kusur ettiği gibi hem Resûlullah'ın hem kendisinin hem de bütün Müslümanların haklarını göz ardı etmekte ve çiğnemektedir. İşte bu yüzden namazı terk etmenin günahı da çok büyüktür."

149. Selâm Vermeden Önce Dua Etmek

832- Urve İbnü'z-Zübeyr Hz. Aişe'nin kendisine şunu haber verdiğini nak-letmİştir:
"Resûlullah saüaiiânu aleyh: namazda iken şöyle dua ederdi; "Allah'ım kabir azabından sana sığınırım, Allahım Mesih - deccâlin fitnesinden sana sığırım, hayatın ve Ölümün fitnesinden sana sığınırım, Allah'ım günahlardan ve borçlu olmaktan sana sığınırım,' Sahâbîlerden birisi Resûlullah'a Ey Allah'ın Resulü borçlu olmaktan ne kadar çok Allah'a sığınıyorsunuz böyle?!' deyince Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdu: Bir kimse borçlandığı zaman konuşur fakat yalan söyler, söz verir fakat sözünde durmaz.4[4]
833- Urve İbnu'z-Zübeyr Hz. Aişe'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah'm seldin namazda iken deccal fitnesinden Allah'a sığındığını işittim."
834- Abdullah İbn Amr'ın naklettiğine göre;
"Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk Resûlullah'a gelerek: 'Ey Allah'ın Resulü, bana namazda İken edebileceğim bir dua öğretiniz' dedi. Resûlullah da ona şu duayı etmesini emir buyurdu: Allah'ım ben kendime çok fazla zulmettim. Günahları senden başka bağışlayacak yoktur. Allah'ım, beni katından bir mağfiret ile bağışla ve bana merhametinle muamele buyur. Şüphesiz sen bağışlayan (Gafur) ve esirgeyensin (Rahîm).5[5]

Açıklama

İmam Buhârî'nin "selâm vermeden önce dua etmek" şeklinde koyduğu bu başlık teşehhüdden sonra fakat henüz selâm vermeden önceki süreyi anlatmaktadır. Nitekim İmam Müslim'in Ebû Hureyre'den merfû olarak naklettiği rivayette şöyle geçmektedir: "Sizden biri teşehhüdü okuduktan sonra şöyle desin..." İşte bu rivayet Resûlullah'm teşehhüd bittikten hemen sonra Allah'a sığınma duasını okuduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla bu dua diğer dualara göre daha önce okunur. Bununla birlikte namaz kılmakta olan bir kimse, hakkında okunabileceğine dair İzin bulunan dualardan istediğini okumakta serbesttir. Buna göre kişi söz konusu duaları Alîah'a sığınma duasın-

4[4] Hadisin geçtiği diğer yerler: 833, 2397, 6368, 6375, 6376, 6377 ve 7129.

5[5] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6326 ve 7388.

dan sonra fakat selâm vermeden önce okuyacaktır.
Resûlullah'm kabir azabından Allah'a sığınması kabir azabının varlığını inkar edenlere bîr cevap niteliğindedir; burada kabir azabını kabul etmeyenler için bir reddiye söz konusudur. Bu husus inşaallah Kitâbifi-cenâiz'in 86. babında ele alınacaktır.
Allah'm Mesih deccâlin fitnesinden sana sığırım" duasında geçen fitne kelimesi ile İlgili olarak dilciler şunu söylemişlerdir; Fitne imtihan ve sınav anlamına gelir. Kâdî Iyâz şöyle demiştir: "Fitne kelimesinin örfteki anlamı, hoşa gitmeyen şeylerin açıklanması, ortaya serilmesidir." Bu kavram cinayet (öldürmek), yangın, laf taşımak gibi maddî veya manevî kötülükler için kullanılır.
Mesîh kelimesi hem Deccâl hem de Hz. İsâ için kullanılır. Fakat bu kelime ile Deccâl kasdediliyorsa birlikte kullanılması gerekir.
"Hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım" duasıyla ilgili olarak İbn Dakîku'i'îyd şöyle demiştir: "Hayatın fitnesi, kişinin hayatı boyunca karşı karşıya kaldığı ve sınandığı dünyevî ve şehevî husueiarm hepsidir. Bu fitneierin en büyüğü ise Allah korusun son nefeste, Ölüm anında iman İle göçememektir. Ölümün fitnesi ifadesi şu anlamlara gelebilir:
a. ölüm anında yaşanan sıkıntı ve zorlu sınavdır. Kişi henüz hayatta olduğu ilde buna ölüm fitnesi denmesinin sebebi ölümün yaklaşması sebebiyledir. Bu ırumda hayatın fitnesi, ölüm anından önce yaşananları anlatır.
b. Kabir azabı ve kabirde yaşanan zorlu sınavdır. Nitekim Esmâ'nın (r.anhâ) /ayet ettiği sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Siz kabirlerinizde Deccâi'in nesi gibi veya neredeyse bu fitneye yakın bir fitneye, zorlu bir smaua tâbi olaraksınız."
"Söz verir fakat sözünde durmaz" ifadesi bütün borçluların böyle davrandığı ilamına gelmez. Burada borçluların genelde böyle bir tavır sergilediklerine buyurulmuştur.
Resûlullah nasıl olur da geçmiş ve gelecek bütün günah bağışlandığı halde böyle dua edebilir şeklinde yöneltilebilecek bir soruya şu vaplar verilmiştir:
1. Resûlulîah böyle dua ederek ümmetine nasıl dua etme gerektiğini öğretmiştir.
2. Resûlullah'ın dilek ve istekleri hep ümmeti içindir. Buna ire O'nun yaptığı duaların anlamı şudur: "Allahım, ümmetimin bu fitnelere sinesinden sana sığınırım..."
3. Resûlullah saiiaPnhu dieirhı ve seiîprr burada tevâzû ile hareket etmiş ve kulluğun sil olması gerektiğini göstermiştir. Aynca Allah'tan korkmanın, O'nu yüceltme-ı, O'na her an muhtaç oluşun ve O'nun emirlerine tam bir gönül bağlılığı ile manın en güzel örneklerini gözler önün sermiştir. Kul etmiş olduğu dualara Al'ın kesinlikle icabet ettiğini, bu duaları kabul ettiğini bilse bile yine istemekten ri durmamalıdır. Çünkü bu şekilde hareket etmek ve Allah'tan daima istemek lun sevabını (hasenat) artırır ve derecelerini yükseltir.
4. Resûlullah bu davranışıyla ümmetini dua etmeye ve ada istenen güzellikleri elde etmek için çalışmaya teşvik etmektedir. Haddiza-da günahsız bir Peygamber olan ve geçmiş - gelecek bütün günahlarının ke-iikie bağışlandığına dair ilâhî beyan bulunan Hz. Muhammed
buna rağmen duaya devam ediyor, tazarrû ile Allah'a yak/arıyorsa onun ımetinin daima Allah'a yalvarması ve bunu asla terk etmemesi gerekecektir.
"Allah'ım ben kendime çok fazla zulmettim" cümlesi şu anlama gelir: "Allah-, ben cezayı gerektirecek veya mükafatı azaltıp âhiretteki nasibimi eksiltecek lahlarla kendime zulmettim, yazık ettim." Bu dua cümlesi bir kimsenin sıddîk a bile kusurlu ve günahkâr olabileceğini gösterir.
"Günahları senden başka bağışlayacak yoktur" cümlesi Allah'ın birliğini (vahdâniyyet) İkrar eder ve O'nun affını dileme anlamına gelir. Bu yönüyle şu âyet-i kerîme ile aynı manaya işaret eder:
'Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde bile bile ısrar etmezler. İşte onların mükâfatı, Ratileri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir, Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir! 6[6]
Bu âyetlerde Cenâb-ı Hak kendisinden af ve mağfiret dileyenleri övmüştür. Burada Allah Teâlâ'nm istiğfar eden kulları övmesi, istiğfarı kullarına emrettiğini gösterir. Çünkü şöyle

6[6] Âli İmrân, 3/135-136.

bir kura! vardır: Eğer Allah Teâlâ herhangi bir işi yapanı övüyorsa o işi emrediyor demektir. Buna karşılık herhangi bir işi yapanı yeriyorsa o İşi yasaklıyor demektir.
"Allah'ım, beni katından bir mağfiret ile bağışla" duasıyla ilgili olarak et-Tîbî şöyle demiştir: "Burada mağfiret kelimesinin nekra olarak zikredilmesi, İstenen bağışın çok büyük ve boyutları derinlemesine anlaşılamayacak kadar yüce bir bağışlanma dileği olduğunu gösterir. Zaten bu mağfiretin Allah katından bir mağfiret şeklinde nitelendirilmesi dilenen bağışın çok yüce olduğuna işaret etmektedir. Çünkü Allah katından olan bir nimetin sözle anlatılabilmesi ve niteliklerinin tam olarak kavranabilmesi mümkün değildir."
İbn Dakîku'l-'îyd de konu hakkında şunları söylemiştir: "Bu duanın iki anlama işaret etmesi ihtimal dahilindedir;
a. Duada daha önce zikredilmiş olan tevhide işaret buyurulmuştur. Buna göre duayı ederken Resûlullah adeta şöyle demiştir; Bunu yapabilecek olan sadece Sen'sin, Sen'den başka hiç kimsenin buna gücü yetmez. İlâhî, bunu lütf-u kereminle bizzat sen benim için yapıver.
b. Kul bu şekilde Cenâb~ı Hakk'm sırf lütfü ile muamele buyurmasını murad etmektedir. Duaya verilen bu anlam daha güzeldir. Kul adeta şöyle demektedir; Yâ Rabbi, benim işlediğim hiçbir güzel amel yok, mağfiretini hak edecek salih amellere sahip değilim, benden kaynaklanan ve mağfiretini celbedecek sebepler de yok. Sen fazl-ü ihsanınla mağfiretini lütfet."
İbnü'l-Cevzî de hadisin bu ikinci anlama geldiğini kesin bir dille ifade etmiştir: "Bu duanın anlamı şudur; Allahım, benim işlediğim ameller sebebiyle mağfiretine ermeye ehil olmasam da bana fazl ü ihsanınla muamele buyur, lütfunla mağfiretini bahşeyle."
"Şüphesiz sen bağışlayan (Ğafûr) ve esirgeyensin (Rahîm)" Cenâb-ı Hakk'ın bu iki sıfatı duanın sonunda zikredilmiştir ve her biri dua içinde geçmekte olan taleplerin karşılığıdır. Buna göre Ğafûr ism-i şerifi "beni katından bir mağfiret ile bağışla" duasının, Rahîm ism-i şerifi ise "bana merhametinle muamele" buyur duasının karşılığıdır. Zaten duada önce mağfiret talebi zikredilmiş, sonra rahmet dilenmiştir. İşte buna uygun olarak Cenâb-ı Hakk'ın isimleri de aynı sıra üzere zikredilmiştir.
Bu hadîs-i şerîf çok özlü ifadeler içermekle beraber büyük anlamlar ve çok büyük^talepler içeren (cevâmi'u'l-kelim) duaları öğrenme talebi başta olmak üzere âlimlere ilim öğrenme amacıyla müracaat etmenin çok güzel bir davranış olduğunu göstermektedir.

150. Teşehhüdden Sonra Okunması Kulun Tercihine Bırakılmış Dualar, Bu Duaları Okumak Farz Değildir

İbn Mesûd'un şöyle dediği nakledilmiştir:
"Biz Resûlullah'm arkasında namaz kıldığımız zaman son teşehhüdde şöyle derdik: 'Kullarından Allah'a selâm olsun; şu meleğe, şu meleğe selâm olsun.'Bunun üzerine Resûlullah bize dönerek şöyle buyurdu: "Allah'a selâm olsun demeyin. Şüphesiz Selâm olan sadece Allah'tır. Fakat faununyerine şu duayı okuyun:
(Tahiyyât, salavât ue tayyibât Allah'a mahsustur. rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selâm bize ve Allah'ın sâlih hhn üzerine olsun. Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir İlah yoktur ueknyine şehadet ederim ki Hz. Muhammed O'nun kulu ve resulüdür.) Çünkü siz bu şekilde Allah'ın sâîih kullarına selâm dilediğiniz zaman, bu dua gökteki ueyagök ile yer arasındaki Allah'ın her sâlih kuluna ulaşır. Bundan sonra ise hoşmğden dilediği herhangi bir duayı okumakta serbesttir."

Açıklama

(Teşehhüdden sonra okunması kulun tercihine bırakılmış dualar, bu duaları okumak farz değildir) İmam Buharı bu başlığı kullanırken bundan önceki konu başlığı altında zikredilen duanın emir kipi İle okunması talep edildiği halde -okunmasının farz olmadığına işaret etmiştir. Çünkü Abdullah İbn Mesûd'dan nakledilen rivayette "dilediği herhangi bir duayı okumakta serbesttir" buyurul-muştur.
imam Buhârî "Bundan sonra ise hoşuna giden dilediği herhangi bir duayı okumakta

serbesttir" ifadesi ile bir kimsenin namaz kılarken dînî veya dünyevî istediği her hususta dua edebileceğini göstermek istemiştir. İbnu'l-Battâl şöyle demiştir: en-Nehaî, Tâvûs ve Ebû Hanife bu konuda farklı düşünmektedir. Onlara göre bir kimse namaz kılarken sadece Kur'an'da bulunan duaları okuyabilir. Bununla birlikte Hanefî mezhebinin kitaplarında bu ifade mutlak olarak değil şu kilde zikredilmektedir: Namaz kılan bir kimse sadece Kur'an'da bulunan ve ıdîs-i şeriflerde sabit olan duaları okuyabilir. Bazı Hanefî Âlimlerin ifadeleri, ır'an'da bulunan ve me'sûr olan dualar okunabilir, şeklindedir. Bu ifadede ;çen me'sûr kelimesiyle ilgili olarak şunlar söylenmiştir; Me'sûr kelimesi çok mel bir anlama sahiptir ve kapsamı geniştir. Bu bakımdan merfû olan veya mayan bütün rivayetleri kapsamına alır. Tüm bu açıklamalara rağmen hadîs-i rîften ilk anda anlaşılan mana onların görüşünü çürütmektedir."

51. Namazı Bitirinceye Kadar Secdede İken Alna Ve Buruna Bulaşan Şeyleri Silmemek

Ebû Abdullah şöyle demiştir: "Humeydî'nin bu hadise dayanarak namazda en alnın silinmemesi gerektiği görüşünü savunduğunu gördüm."
836- Ebû Seleme, Ebû Saîd el-Hudrî'ye kadir gecesiyle ilgili bir soru sormuş da şöyle cevap vermiştir:
"Ben Resûlullah'm serem su ve çamurla kaplanmış mescid zemine secde ettiğini gördüm; alnında çamur kalıntıları vardı."

Açıklama

(Namazı bitirinceye kadar secdede iken alna ve buruna bulaşan şeyleri sil-memek) Bu başlıkla ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyir özetle şunları söylemiştir: "İmam Buhârî burada hem Humeydî'nin görüşünü hem de bu görüşe dayanak teşkil eden rivayeti nakletmiştir; yani hem delili hem de bu delile dayanarak hüküm beyan edeni zikretmiştir. Fakat bu hükmü veren Hümeydî ile aynı görüşü kabul edip etmeme konusunu müctehidin insiyatifine bırakmıştır; müctehid konuyu inceleyip araştıracak ve ona göre hüküm verecektir. İmam Buhârî'nin bıi şekilde hareket etmesinin sebebi, burada zikredilen delilin birbirinden farklı birkaç ihtimal taşımasıdır. Çünkü çamurun izinin alında kalması, alnı silmernek gerektiğini zorunlu olarak göstermez. Zira alın silindiği halde çamurun izinin yine de kalması mümkündür. Ayrıca unuttuğu veya dalgın olduğu İçin alnını silmediğini de düşünebiliriz. Tüm bunlara ek olarak şu ihtimaller de söz konusudur:
1. Resûlullah rüyasının sadık olduğunu göstermek için alnını özellikle, kasıtlı olarak silmemiştir.
2. Alnında çamur izinin kaldığını düşünmediği için silmeye kalkişmamıştır.
3. Alna bulaşan şeyleri silmemenin caiz olduğunu göstermek istemiştir.
4. Alna bulaşan şeyleri silmemenin, silmekten daha evlâ olduğunu göstermek istemiştir. Zira az da olsa alnı silmek namaz kapsamında olmayan bir harekettir. İşte tüm bu ihtimaller söz konusu olduğu İçin İmam Buhârî bu rivayetle Humeydî'nin hükmü için doğrudan istidlalde bulunmamıştır. Zaten Resûlullah'm Allah'a yaklaşma anlamı taşımayan cibîllî füleri söz konusu olduğunda böyle hareket etmek gerektiği bilinen bir husustur."
Alnında çamur kalıntıları vardı ifadesi" bu çamur kalıntısının secde yerine alnı koymayı engellemeyecek kadar az olduğu anlamında alınmalıdır. Bu rivayetle ilgili ayrıntılı açıklamalar konu başlığı altında konu zikredilecektir.

152. Namazda Selâm Vermek

837- Hind Bintü'l-Hâris Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah snttöüâmi namazdan çıkmak İçin selâm verirdi ve selâm verir vermez kadınlar kalkıp giderdi. Fakat kendisi kalkmadan önce birazcık beklerdi."
İbn Şihâb şöyle demiştir: "Bana kalırsa Resûlullah erkek cemaat İle kadınların karşılaşmasını önlemek için bu şekilde beklerdi ki kadınlar çıkıp gitsin. Tabiî ki her şeyin

en doğrusunu sadece Allah bilir.[7][7]

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı ile ilgili olarak şu değerlendirmeler yapılmıştır: "İmam Buhârî burada selâm vermenin hükmünü zikretmemiştir. Çünkü ona göre selâm vermek konusuyla ilgili rivayetler arasında tearuz bulunmaktadır. Zira rivayetlerin bir kısmı selâmın farz olduğunu gösterirken, bazıları farz olmadığına işaret etmektedir."
Selâmın farz olduğu hükmünü Ümmü Seleme hadisinden çıkarmak mümkün olabilir. Çünkü rivayette geçen "Resûlullah namazdan çıkmak için selâm verirdi" ifadesi Resûlullah'ın selâmı hiç terk etmediğini ve bu fiile devam ettiğini ihsas ettirmektedir. Zaten Resûlullah Beni namaz kılarken nasıl gördüyseniz o şekilde namaz kılınız1." buyurmuştur. Ayrıca "Namazdan çıkışın işareti selâm vermektir" hadisi de Sünen sahipleri tarafından sahih bir senedle rivayet edilmiştir.
Buna karşılık "Bir kimse namazın sonlarına yaklaşıp henüz selâm vermeden önce abdesti bozan bir durum meydana gelmişse namazı yine de geçerli olur" hadisi, hadis bilginleri (huffâz) tarafından zayıf görülmüştür.
Bu hadisten çıkarılan diğer dersler ileride ele alınacaktır.
Uyan: Burada selâmın bir defa mı yoksa iki defa mı verileceği konusu ele alınmamıştır. Fakat İmam Müslim'in Abdullah İbn Mesûd ile Sa'd İbn Ebû Vakkâs'tan naklettiği rivayetlere göre selâm ikidir. Zaten Ukaylî ile İbn Abdilberr selâmın bir defa olduğunu söyleyen rivayetin sağlam olmadığını (ma'lûl) söylemişlerdir.

153. İmam Selâm Verince Cemaat De Selâm Verir

Abdullah İbn Ömer, imam selâm verdiği zaman cemaatin de selâm vermesini müstehap görürdü.
838- Itbân İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Biz Resûlullah ile birlikte namaz kıldık; o selâm verdi ğinde biz de selâm verdik."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu (bâb) başlığı ile ilgili olarak Zeyn İbnü'l Müneyyir şöyle demiştir: "Bu bâb başlığının iki anlama gelmesi ihtimal dahilin dedir:
a. Cemaat selâm vermeye, imam selâma başladıktan sonra başlar; buna göre imam selâmı tamamlamadan önce cemaat selâm vermeye başlamış olur.
b. İmam selâmı tamamladığı zaman cemaat selâm vermeye başlar. Buna göre şunu söylemek mümkündür; İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu (bâb) başlığı İki anlama da gelebildiğine göre müçtehit gerekli İnceleme ve araştırmaları yaptıktan sonra dilediği görüşü tercih edebilecektir."

154. İki Selâm Arasında İmamın Selâmına Karşılık Olmak Üzere Üçüncü Selâmı Vermemek Ve Sadece Namazın İki Selâmı İle Yetinmek

839- Mahmud İbn er-Rabî', Resûlullah'ın bir gün evlerine blip kuyunun kovasından bir içim suyu ağzına alıp yüzüne püskürttüğünü haür-adığını ve bu günlerde de bunu hatırlayacak yaşta olduğunu anlatmaktadır.[8][8]
840- Mahmud İbn Rebî1 el~Ensârî şöyle demiştir: Ben Itbân İbn Mâlik'in şöyle dediğini işittim:
"Ben bağlı bulunduğum Benû Seleme kabilesine imamlık yapardım. Bir gün Resûlullah'a

---

[7][7] Hadisin geçtiği diğer yerler: 849 ve 850.

[8][8] Bu hadîsin bab başlığı ile ilgisi yok gibi görünmektedir. Ancak bir sonraki hadisin ravisi olan Mahmud Ibnü'r-Rabî' Hz. Peygamber'! sallallâhıt aleyhi ve sellem gördüğünde reşid olup yaptıklarını ve söylediklerini anlayacak yaşta olduğunu ifade ettiğinden dolayı zikredilmiştir. (A. Ağırakça)

gelerek şöyle dedim; "Ey Allah'ın Resulü, ben gözleri görmeyen bir âmâyım. Bazen öyle aşırı yağmur yağıyor ki evimle mesdd arasında oluşan sel yüzünden evimden çıkıp mescide gidemiyorum. Ben zât-ı âlînizden şunu istirham ediyorum; Evimize buyurup bir köşesinde namaz kılsanız da orayı rnescid edinsem!" Bunun üzerine Resûlullah ona şöyle dedi: "İnşallah bu talebinizi yerine getiririm!" Bir süre sonra, öğle vakti civan Resûlullah söylediği gibi benim yanıma geldi. Yanında Hz. Ebû Bekir de vardı. Resûlullah içeri girmek için izin istedi. Ben de kendilerini içeriye buyur ettim. Fakat hemen oturmadı ve oturmadan önce namaz kılmak istediği için şöyle buyurdu: "Namazı nerede kılmamı istersin?" Itbân, Hz. Peygamber'e evinde uygun olan istediği bir yer gösterdi ve Resûl-i Ekrem namaz kılmak üzere kalktığında biz de kalkıp arkasında saf olduk. Namazı kılıp selâm verdi ve o selâm verince biz de selâm verdik."

Açıklama

İmam Buhârî bu bâb başlığı altında Itbân hadisini zikretmiştir. Başlıkla rivayet arasındaki ilişki ise "O selâm verince, biz de selâm verdik cümlesinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu ifadeden çıkabilecek ilk anlam şudur: Biz de tıpkı O'nun selâm verdiği gibi selâm verdik. Resûlullah'ın selâmı ise namazdan çıkmayı sağlayan ve namaz dışı fiilleri serbest hale getiren tek bir selâm idi veya bu selâmla birlikte ikinci bir selâm daha verirdi. Buna göre iki selâm arasında imamın selâmına karşılık olmak üzere üçüncü selâmı vermeyi müstehap olarak gören âlimlerin - Mâlikîler gibi - bunu ifade eden bir hadis göstermeleri gerekecektir. Zaten İmam Buharı yukarıdaki başlığı kullanarak bu görüşü kabul etmediğine işaret etmiştir.

155. Namazdan Sonra Okunan Zikir

841- Abdullah İbn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
Resûlullah döneminde İnsanlar farz namazların ardından yüksek sesle Allah'ı zikrederlerdi."
İbn Abbâs şöyle demiştir:
Ben ashâb-ı kiramın namazı bitirdiklerini bu şekilde seslerini yükseltmelerinden anlardım."
842- İbn Abbâs şöyle demiştir:
"Ben Resûlullah'm namazının bittiğini getirilen tekbirler saden anlardım."
843- Ebû Hursyre şöyle demiştir:
Ashâb-ı kirâmm fakirleri Resûlullah'a gelerek: 'Ey Allah'ın Resulü, çok mala sahip olan zengin kardeşlerimiz yüksek dereceleri ve ebedî nimet yurdunu kazandılar gitti! Onlar bizim kıldığımız gibi namaz kılıyor, bizim gibi oruç tutuyorlar. Fakat malları çok olduğu için bizim yapamayacağımız amelleri de işliyorlar. Hacca gidiyorlar, umre yapıyorlar, cihâda rahatlıkla katılıyorlar ve üstelik sadaka da veriyorlar. Biz ise bunların hiçbirini yapamıyoruz' dediler. Resûlullah onlara şöyle buyurdu:
"Ben size öyle bir şey söyleyeceğim ki, bunları sağlam bir şekilde yaptığınız takdirde sizi geçen bu kişilerin derecesine ve sevabına yetişirsiniz. Hatta sizden başka hiç kimse daha sonra size yetişemez ve içinde bulunduğunuz cemaatin en hayırlıları olursunuz. Fakat bunun aynısını yapanlar olursa onlar da size yetişip sizin gibi hayırlı insanlar zümresine dahil olurlar. Bu görev şudur: Her namazın ardından otuz üçer defa Allah'ı teşbih edersiniz, O'na hamd edersiniz ve tekbir getirirsiniz."
Resûlullah böyle söyledikten sonra biz aramızda görüş ayrılığına düştük: Bazılarımıza göre yapmamız gereken görev şuydu; otuz üç defa Allah'ı teşbih etmek, otuz üç defa Allah'a hamd etmek ve otuz dört defa tekbir getirmek. Ben de bu görüşü benimsedim. Buna göre her birinden otuz üçer defa olmak üzere şöyle söylersiniz; Sübhânallah (Allahım seni her türlü noksan sıfattan tenzih ederim elhamdülillah (Hamd Allah'a mahsustur Allahü Ekber (Allah en büyüktür).[9][9]
844- Muğire İbn Şu'be'nin kâtibi Verrâd şöyle demiştir:
"Bir defasında Muğîre îbn Şu'be Muaviye'ye gönderilmek üzere bana yazdırdığı bir

[9][9] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 6329.

mektupta şunları söylemişti: Resûîullah her farz namazın ardından şöyle dua ederdi: Allah'tan başka Hah yoktur, o tektir, asla ortağı I şeriki yoktur. Mülk tümüyle Ona aittir, hamd Ona mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter. Allah'ım senin verdiğini engelleyebilecek hiçbir güç yoktur, senin vermeyip engellediğini de verebilecek hiçbir güç bulunmamaktadır. Hiç kimsenin zenginliği (malı ve mülkü), senin katında fayda sağlamaz.[10[10]]

Açıklama

Abdullah İbn Abbas'tan nakledilen rivayette geçen Resûîullah döneminde ifadesi namaz sonlarında Cenâb-ı Hakk't cehrî olarak zikretmenin caiz olduğunu göstermektedir. İmam Nevevî şöyle demiştir: "İmam Şafiî bu hadisi ashâb-ı kiramın çok kısa bir süre sesli olarak zikrettikleri şeklinde yorumlamıştır. Maksatları ise zikrin nasıl yapılacağını göstermek ve bunu cemaate öğretmektir. Yoksa her zaman zikre bu şekilde sesli olarak devam ettiklerini söyleyemeyiz. Dolayısıyla tercih edilen görüş imamın ve cemaatin zikri gizli olarak yapmalarıdır. Fakat zikri insanlara öğretmek maksadı taşınıyorsa sesli zikir yapı-labilir."
Abdullah İbn Abbas'ın sözü, zikir sesini duyunca ashabın namazı bitirdiğini anladığını göstermektedir. Kâdî Iyâz şöyle demiştir: "Bu ifadenin zahir anlamına baktığımızda İbn Abbâs'ın cemaate katılmadığı sonucu çıkar. Çünkü İbn Abbâs-'ın yaşı o zamanlar küçüktür ve cemaate devam etmek şeklinde bir görevi sorumluluğu yoktur. İşte bu yüzden namazın bittiğini okunan zikirlerden anlamıştır."
Bir başka âlim de konu hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: "Abdullah İbn Abbas'ın namazı son cemaat mahallinde en arkadaki saflarda kıjmış olması da ihtimal dahilindedir. Bu yüzden selâm verilerek namazdan çıkıldığını fark edememiştir ve namazın bittiğini getirilen tekbirlerle anlamaktadır."
İbn Dakîk'ul-lyd'in değerlendirmeleri ise şöyledir: "Buradan anlaşıldığı kadarıyla İbn Abbas namaz kıldığı sırada arkada saf bağlayan cemaate sesi duyuracak gür sesli bir müezzin bulunmamaktadır."
"Getirilen tekbirlerden anlardım" ifadesinin geçtiği rivayetin daha önce geçen ve İbn Cüreyc tarafından nakledilen rivayetten daha sınırlı (hâss) bir kapsamı vardır. Zira zikir kelimesi tekbir kelimesinden daha genel ve kapsamlı (âmm) bir anlama sahiptir. Fakat tekbir kelimesinin zikir kelimesini açıkladığını da düşünebiliriz. Buna gö're "yüksek sesle Allah'ı zikrederlerdi" ifadesi, yüksek sesle tekbir getirirlerdi anlamına gelir. Bu durumda ashâb-ı kiramın namaz bittikten sonra otuz üçer defa teşbih ve hamdele okumadan önce tekbir getirdikleri sonucu da çıkabilir.
Ebû Hureyre'den nakledilen rivayette geçen "yüksek dereceler" ifadesi somut bîr anlam taşıyabileceği gibi manevî (soyut) bir anlama da gelebilir. Buna göre ifadenin somut bir anlam taşıdığını düşünürsek anlam "cennetteki yüksek makam ve dereceler" olur. İfadenin manevî anlamı ise "Allah katında değeri ve kadri yüce olmaktır.
"Her namazın ardından" ifadesi hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır: Bu hadîsin bir gereği olarak rivayette söz konusu olan zikrin namaz bittikten sonra okunduğu anlaşılır. Fakat namaz bittikten sonra bu zikrin, zikirden yüz çevirmek anlamına gelmeyecek şekilde kısa bir süre geciktirilmesi, unutulması veya namazdan sonra okunabileceğine dair rivayetler bulunan âyetü'l-kürsî gibi başka zikirlerin okunması herhangi bir problem teşkil etmez.
Bu ifadenin zahirine bakılırsa farz ve nafile namazların tamamını kapsamına aldığı görülür. Fakat âlimlerin çoğunluğu burada kasdedilen namazın farz namazlar olduğunu söylemişlerdir. Zaten İmam Müslim'in Ka'b İbn Acre'den naklettiği bir rivayette, bu ifade "farz namazlar" kaydıyla zikredilmiştir.
İbn Battal, Mihleb'in: "Bu hadise göre zenginlik bir üstünlük ve fazilettir. -tem de bu, yoruma (te'vîl) dayalı bir hüküm olmayıp hadisin nassından eîde ıdilen bir hükümdür. Aslında zenginler ile fakirler kendilerine farz kılman amel-eri yapmak konusunda birbirleriyle eşit olsalar bile, sadaka vermek gibi fakirle-in yapma imkanı olmayan diğer

[10[10]] Fayda sağlayacak olan, salih ameller ve kalb-i selimdir. (Mütercim). Hadisin geçtiği diğer yerler: 1477, 2408, 5975, 6330, 6473, 6615 ve 7292.

iyilikleri gerçekleştiren zenginler yine daha ıstün olacaktır" şeklindeki görüşünü naklettikten sonra şunları söylemiştir: "Ben, >u rivayette zikredilen ve namaz sonrasındaki zikirlerin okunması ile hasıl olan istünlüğün sadece fakirlere has olduğunu söyleyen bazı kelamcılarla karşılaştım. :akat bu kelamcıların hadîs-i şerîfte geçen "Fakat bunun aynısını yapanlar olursa mîar da size yetişip sizin gibi hayırlı insanlar zümresine dahil olurlar" ifadesine iiç dikkat etmedikleri anlaşılıyor. Buna göre Resûlullah'ın Aisvn; söylemiş olduğu zikirleri okuyan herkes aynı üstünlüğü elde edecektir."
Bu konu Kitâbü'l-et'ime'nin 56. babında zikredilen "Şükreden ve insanlan oyuran bir kimse oruç tutup sabreden kişi gibidir" hadisi ile birlikte tekrar ele üınacaktır.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Bir âlim birbirinden farklı konularla ilgili olarak kendisine yöneltilen soruları cevaplandırırken, derecesi İtibariyle daha alt seviyede bulunan amelleri laha üstün ve faziletli olan amellerin derecesine yükseltecek çözümler sunmalı-lır. İnsanların zihinlerinin karışmaması ve görüş ayrılıklarının çıkmaması için loğrudan daha faziletli ameli açıklama yoluna gitmemelidir. İbn Battâl'ın zikret-iği bu görüş Resûlullah'ın cilâsı: Ben size öyle bir şey söyleyeceğim :i, bunları sağlam bir şekilde yaptığınız takdirde sizi geçen bu kişilerin dereceine ve sevabına yetişirsiniz" şeklindeki buyruğundan alınmıştır. Zira Resûlullah kendisine gelen fakirlere "Evet, o zenginler sizlerden daha istündür" diye cevap vermeyip yukarıdaki gibi yol göstermiştir.
2. Kitâbü'l-ilm'in 5. babında da açıklandığı gibi burada müslümanların ha-arlı insanlara gıpta etmeleri gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu açıdan gıpta ile îesûlullah'ın «ıiaiiâhu a;«u:a ve selem hadislerinde yerilen hased birbirinden çok farklı ki özelliktir.
3. Yüksek derecelerin elde edilmesini sağlayan salih amelîer konusunda inanlar aceleci olmalı ve hatta birbirleriyle yarışmalıdır. Nitekim namaz sonrasm-laki bu zikirlerin kulu çok yüksek derecelere erdirdiğini öğrenen zenginler bu ?sbihata hemen başlamışlardır. Hatta Resûlullah ..^aiiâ-uı ,^yh; v« soKe,» onların bu avnnı yadırgamamiştır.11[11]
4. Hadisteki "Fakat bunun aynısını yapanlar olursa onlar da size yetişip sizin gibi hayırlı insanlar zümresine dahil olurlar" ifadesi bu hükmün hem zenginleri hem de yoksulları kapsamına aldığını (âmm bir hüküm olduğunu) göstermektedir.
5. Bir kimse çok kolay ve azımsanacak kadar hafif görülen bir amele devam etmek suretiyle çok zor ve meşakkatli ameller yaparak yüksek dereceiere ulaşan kimselerin derecesine ulaşabilir.
6. Namazlardan sonra Allah'ı zikretmek çok faziletli bir ameldir.
Muğire İbn Şu'be'den nakledilen rivayete göre bu rivayette geçen duayı namazlardan sonra okumak müstehaptır. Çünkü bu dua tevhidle ilgili ifadeler taşımakta, vermek engellemek / vermemek (men1) ve her şeye gücü yetmek gibi fiiller Allah'a nispet edilmektedir.
Ayrıca bu rivayet sünnetlere sıkı sıkıya sarılmanın ve bunları halka yaymanın gerekliliğini de göstermektedir.12[12]

156. İmam Selâm Verdikten Sonra Yüzünü Cemaate Döner

845- Semure İbn Cündeb şöyle demiştir:
"Resûlullah namazı kıldığı zaman yüzünü bize döndürür.13[13]
846- Zeyd İbn Hâlid el-Cühenî'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah bize Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurun i hala belli İken sabah namazı

11[11] el-Adevî ihtisarı yaparken zenginlerin bu zikirlerin faziletini öğrendikten sonra derhal bunu uyguladıklarına işaret etmemiştir. Fakat zengin sahâbîler söz konusu zikirlerin faziletini öğrenince hemen bunları okumaya başlamışlardır. Hatta yoksul sahâbîler tekrar Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem gelip 'Kardeşlerimiz de bizim yaptıklarımızı yapmaya başladılar1 deyince Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdu: "Bu Allah'ın bir fazlıdır, onu istediğine verir." (bk. Aynî, Um-detü'l-kâıî, V, 200.) Mütercim

12[12] Zira Muğire İbn Şu'be mektup yoluyla bile Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem sünnetini insanlara öğretme çabasında olmuştur.
13[13] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1142, 1386, 2085, 2791, 3236, 3354, 4674, 6096 vs 7947.

kıldırmıştı. Namaz bittikten sonra cemaate önerek şöyle buyurdu: 'Siz Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?' ıshâb-ı kiram, Allah ve Resulü daha iyi bilir' deyince Resûl-İ Ekrem Efendimiz öyle buyurdu: Kullarımdan kimisi bana inanan birer mümin olarak sabaha ıktığı halde kimisi kâfir oldu. Kim, bu yağmur Allah'ın fazlı ve rahmeti dolayı-yla üzerimize yağdı, demişse o bana inanan ve yıldızların güç ue kuvvet sahibi Iduğunu red deden bir mümindir. Kim de, bu yağmur şu ve şu yıldızlar sayende yağdı, derse beni inkar etmiş ve yıldızların bir güç ve kuuuete sahip oldu-una iman etmiş demektir.[14][14]
847- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bir gün Resûlullah, namazı gecenin ortasına kadar gecik-rmişti. Sonra mescide gelip bize namaz kıldırdı. Namaz bittikten sonra yüzünü bize çevirip şöyle buyurdu: "İnsanlann bir kısmı namazlarını kılıp yattılar. Siz ise namazı beklediğiniz süre boyunca zaten namaz kılıyorsunuz demektir."

Açıklama

İmamın selâm verdikten sonra cemaate dönmesinin hikmeti hakkında şunlar söylenmiştir:
a. Bu şekilde cemaate dönmekten maksat onlara ihtiyaç duydukları bilgileri
öğretmektir. Bu durumda cemaate dönmek Resûlullah'ın Gdiaüâhs durumunda olduğu gibi sadece bilgi vermek ve nasihat etmek amacında olan imamlar için gerekli olur.
b. Namazdan sonra cemaate dönmenin hikmeti yeni gelen cemaate namazın bittiğini göstermektir. Zira imam cemaate dönmeden kıbleye yönelerek' oturursa sonradan gelen cemaat onlann hala namazda olduklarını ve mesela teşehhüde oturduklarını zannedebilir.
c. Zeyn İbnü'l-Müneyyİr'in konuyla ilgili değerlendirmeleri İse şu şekildedir: "İmamın namaz kıldırmak üzere cemaate arkasını dönmesi imamlık dolayısıyla sahip olduğu bir haktır. Fakat namaz bittikten sonra bu hakkı sağlayan sebep de ortadan kalkmış olur. Dolayısıyla imamın selâm verdikten sonra yine cemaate arkasını dönerek oturması uygun olmaz. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."

157. İmamın Selâm Verdikten Sonra (Fakat Henüz Cemaate Yüzünü Çevirmeden Önce) Namaz Kıldırmış Olduğu Yerde Bir Süre Beklemesi

848- Nâfi' şöyle demiştir:
Abdullah İbn Ömer farz namazı kıldığı yerde nafile namazları da kılardı, âsim İbn Muhammed İbn Ebû Bekir de böyle yapardı."
Ebû Hureyre'nin şöyle bir rivayeti merfû olarak naklettiği zikredilmiştir: 'İmam farzı kıldırmış olduğu yerde nafile namaz kılmaz." İmam Buhârî, Ebû nakledilen bu rivayetin sahih olmadığını söylemiştir.
849- Ümmü Seleme şöyle demiştir:
"Resûlullah namazı bitirdikten sonra bulunduğu yerde biazcık beklerdi." İbn Şihâb bu rivayetle İlgili olarak şunları söylemiştir: "Bize karsa - tabiî ki Allah en doğrusunu bilir - Resûlullah kadınların amazı bitirip rahatlıkla çıkmalarını sağlamak İçin böyle beklerdi."
850- Ümmü Seleme'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
Resûlullah selâm verdikten hemen sonra kadınlar na-ıazdan çıkar ve evlerine girerlerdi. Bu sırada Resûlullah aıitsiahı. üz namazdan çıkmamış olurdu."

Açıklama

"Kasım İbn Muhammed İbn Ebû Bekir de böyle yapardı" şeklindeki rivayet Ebû Şeybe tarafından Mu'temir Ubeydullah İbn Ömer senediyle merfû arak nakledilmiştir. Bu rivayete göre Ubeydullah İbn Ömer şöyle demiştir: îen Kasım İbn Muhammed İbn Ebû Bekir ile Sâlim'in farz namazı kıldıktan bulundukları yerde nafile namaz kıldıklarını gördüm."

---

[14][14] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1038, 4147 ve 7503.

İmam Buhârî'nin sahih olmadığını söylediği rivayetin sahih olmamasının sebebi senedinin zayıf ve problemli bir nakil olmasıdır. Zira bunu rivayet eden Leys İbn Sa'd tek kalmıştır ve hadisçiler tarafından zayıf bir ravi olarak görülmüştür.
Ümmü Seleme'nin naklettiği hadisten çıkarılan dersler şunlardır:
1. Cemaat imamın hareketlerini takip etmek ve ona riayet etmekle mükelleftir.
2. Sakıncalı ve kaçınılması gereken durumlara yol açacak her şeyden uzak durmak ve bu konuda ihtiyatlı olmak gerekir.
3. Kişi kendisinin İtham edilmesine yol açacak mekanlardan ve işlerden uzak durmalıdır.
4. Bırakalım evleri yollarda bile erkeklerin kadınlarla birlikte bulunması, onlarla ihtilat etmesi hoş karşılanmaz.
5. Kadınlar Resûlullah zamanında mescide gelip cemaate katılırlardı.

158. İmamın Selâm Verip Namazdan Çıktıktan Sonra Aklına Gelen Bir İşini Gidermek Üzere Derhal Kalkıp Cemaatin Arasından Geçerek Gitmesi

851- Ukbe İbnü'I-Hâris şöyle demiştir:
"Bir defasında Medine'de iken Resûlullah'ın saiiaBAhu deyir ve seiiem arkasında ikindi namazı kılmıştım. Selâm verip namazı bitirdikten sonra çok hızlı bir şekilde kalktı ve cemaatin omuzlarından atlayarak acele ile hanımlarından birisinin odasına girdi. Cemaat Resûlullah'ın saUsiiâhu aMıi ve ssikm böyle acele ettiğini görünce endişelendi ve dehşet içinde donakaldılar. Resûlullah dışan Çıktığında cemaatin şaşkınlığını ve endişelerini anlayıp şöyle buyurdu: Namaz kıldırırken aklıma sahip olduğumuz bir miktar altın takıldı. Ben de bu düşüncenin beni alıkoymasını istemedim. Derhal kalkıp eşlerimin yanma gittim ve onun hemen dağıtılmasını istedim.[15][15]

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullanmış olduğu bu bâb başlığı bir önceki bâbla ilgilidir. Burada anlatılmak istenen, namazdan çıktıktan sonra beklemenin kalkıp gitmeyi gerektiren herhangi bir ihtiyaç bulunmaması durumuyla ilgili olduğudur.
Ashâb-ı kirâm'ın Resûlullah'ın bu telaşlı hareketinden endişeye kapılmaları doğaldır. Çünkü onlar Resûlullah'ın alışılmışın dışında telaşlı bir hareketini gördükleri zaman başlarına kötü bir şey geleceğinden korkarlardı.
Resûlullah'ın "Ben de bu düşüncenin beni alıkoymasını istemedim" şeklindeki buyruğu "Bu düşüncenin beni Allah Teâlâ'ya bütün varlığımı vererek yönelmekten ve teveccüh etmekten alıkoymasını istemedim" anlamına gelir. Ibn Battal bu ifadenin başka bir anlama geldiğini söylemiştir: "Bu rivayet göstermektedir ki, bir kimse vermesi gereken sadakayı geciktirirse kıyamet gününde ahkonacaktır."
Bu rivayette geçen "Onun hemen dağıtılmasını istedim" ifadesi Ebû Âsim rivayetinde "Onu derhal dağıttım" şeklinde nakledilmiştir.
Bu rivayetten çıkarılan sonuçlar:
1. Selâm verip namazdan çıktıktan sonra beklemek gerekli değildir.
2. İhtiyaç dolayısıyla cemaatin omuzlarını çiğneyerek ilerlemek mubahtır, herhangi bir sakıncası yoktur.
3. Namazla alakası olmayan hususları düşünmek namazı bozmaz ve hatta kemalini de eksiltmez.
4. Yapılması caiz olan işlere - namazdan sonra yerine getirmek üzere - namaz sırasında karar vermekte herhangi bir sakınca yoktur.
5. Bir kimse bizzat yapabileceği bir işi başkalarına - vekalet vb. yollarla -devredebilir.

159. İmamın Cemaate Yüzünü Çevirirken Bazen Sağdan Bazen Soldan Dönmesi

Enes Ibn Mâlik namaz kıldırdıktan sonra cemaate yüzünü çevirirken bazen sağdan bazen de soldan dönerdi. Hatta sırf sağdan dönme çabasında olanları kınardı.

---

[15][15] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1221, 1430 ve 6275.

852- Abdullah İbn Mesûd şöyle demiştir;
"İçinizden hiç kimse namaz bittikten sonra muhakkak sağ taraftan dönülmesi gerekir şeklinde bir düşünceye ve inanca kapılarak şeytana namazından bir pay kaptırmasın. Ben Resûlullah'ın sol tarafından döndüğünü çok gördüm."

Açıklama

İbnü'l-Müneyyir bu rivayetle İlgili olarak şu değerlendirmede bulunmuştur: "Bu rivayet göstermektedir ki, mendûp olan bir fiil asıl kapsamından uzaklaştınlırsa ve çığırından çıkarılırsa mekruha dönüşebilir. Aslında her İşte, Özellikle İbadetlerde sağdan başlamak müstehaptır. Fakat Abdullah İbn Mesûd halkın sağdan başlamanın gerekli olduğuna İnanmalarından endişe ettiği İçin sırf sağ taraftan dönme düşüncesinde olmanın mekruh olduğunu söylemiştir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."

160. Çiğ Sarımsak, Soğan Ve Pırasa Hakkında Nakledilen Rivayetler

Resûlullah şöyle buyurmuştur: herhangi bir sebeple sarımsak veya soğan yiyen bir kimse bizim mescidimize yaklaşmasın."
853- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
855- Câbir İbn Abdullah Resûlullah'm «.ibite nakletmiştir: şöyle buyurduğunu
"Sarımsak veya soğan yiyen bir kimse bizden - veya bizim mescidimizden -uzak dursun; kendi evinde durup beklesin."
Bir defasında Resûlullah'a sebze dolu bir kap getirdiler. Resûluilah bu sebzelerden bir koku geldiğini fark etti. Oradakilere bu kokunun nereden geldiğini sorunca kabın içinde bulunan sebzeleri saydılar. Bunun üzerine Resûluilah onlardan bunu yanıbaşında bulunan bir sahâbîye vermelerini istedi. O sahâbînin bunu yemek istemediğini gören Resûluilah şöyle buyurdu: Çekinme ye, ben yemiyorum çünkü ben senin konuşmadığın meleklerle konuşuyorum."
856- Abdülaziz İbn Suheyb el-Benânî şöyle demiştir:
"Birisi Enes İbn Mâlik'e 'Resûluilah'in sarımsakla ilgili bir şeyler söylediğini işittin mi' diye sorunca Enes İbn Mâlik şöyle demişti: Resûluilah Sdiem şöyle buyurdu: Kim bu bitkiden yerse bize veya bizim mescidimize yaklaşmasın.[16][16]

Açıklama

İmam Buhârî'nin başlığı kullanırken sarımsağı "çiğ" şeklinde kayıtlaması bu konuda mutlak olarak gelen ve sarımsağın çiğ olup olmadığına dair bir kayıt bulunmayan hadislerde geçen ifadeleri pişmemiş / çiğ sarımsak şeklinde yorumladığını gösterir.
"Açhk veya herhangi bir sebeple" kaydının sarih olarak zikredildiğini bir kaynakta görmedim. Fakat bu ifade Câbir ve diğerlerinden nakledilen hadislerin bazı varyantlarında sahâbî sözü olarak geçmektedir. İmam Müslim'in Ebû Zübeyr yoluyla Câbir'den naklettiği rivayette Câbir şöyle demiştir: "Resûîullah bize soğan ve pırasa yememizi yasakladı. Fakat daha sonra bunlara duyduğumuz ihtiyaç ağır bastı."
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Bazı âlimler cüzzam gibi hastalıkları olan kimseleri de sarımsak yiyen kimselere benzeterek bunların da mescide gelmemeleri gerektiğini söylemişlerdir. Fakat bu görüş tartışmaya açıktır. Çünkü sarımsak yiyen bir kimse, bunu kendi iradesi ve isteği ile yemektedir. Halbuki cüzzamlınm başına gelen bu hastalık onun iradesiyle olmuş değildir."
İbn Battal rivayetlerde geçen "kim yerse" ifadesine bakarak sarımsak yemenin mubah olduğunu söylemiştir. Çünkü bu ifade mübahlık bildirir.
"Hayber savaşında iken" ifadesi hakkında Dâvûdî şunları söylemiştir: "Bu İfade Hayber savaşına giderken veya Hayber savaşından dönünce anlamına gelir." İbnü't-Tîn ise şöyle demiştir: "Doğru olan görüş Resûlullah'm savaşçıların arasında İken bu hadisi

---

[16][16] Hadisin geçtiği diğer yer: 5451.

söylediğidir. Çünkü Resûlullah'ın salâha ashabına yolculuk sırasında iken "sarımsak yemeleri durumunda mescide gelmemelerini" söylemesini engelleyecek zorunlu bir durum söz konusu değildir."

Dâvûdî'nin bu görüşü arz etmesinin sebebi kanaatimce hadiste geçen "Mescidimize yaklaşmasın" ifadesidir. Çünkü bu ifadenin zahiri mescidden kasdm Mescid-i Nebevi olduğunu gösterir. Bu yüzden Dâvûdî rivayette geçen Hayber savaşında iken ifadesini Hayber'e yönelince veya Hayber'den Medine'ye dönünce şeklinde yorumlamıştır. Ancak İmam Müslim'in Ebû Saîd'den naklettiği rivayet Resûlullah'm sarımsakla ilgili sözü Hayber'in fethinden sonra söylediğini göstermektedir. Buna göre Resûlullah'm "Mescidimize yaklaşmasın" buyruğu "Hayber'de kaldığımız süre boyunca namazlarımızı kılmak için hazırladığımız mekana yaklaşmasın" anlamına gelir. Ahmed İbn Hanbel'in Yahya el-Kattân yoluyla naklettiği rivayette geçen "Mescidlere yaklaşmasın" ifadesi de bu görüşü desteklemektedir. İmam Müslim de buna benzer bir rivayet nakletmiştir. Tüm bu rivayetler sarımsak yiyenle ilgili yasağın sadece Mescid-i Nebevi hakkında olduğunu söyleyenlerin görüşlerini reddetmektedir. îbn Battal bu görüşü bazı âlimlerden nakletmiş zayıf bulduğunu söylemiştir.

Abdurrazzak'm Musannef inde nakledildiğine göre jbn Cüreyc, Atâ İbn Ebû Rabâh'a: "Sarımsak yiyenle ilgili yasak sadece Mescid-İ Haram hakkında mıdır yoksa bütün mescidleri kapsamına alır mı?" diye sorunca ondan şu cevabı almıştır: "Bu yasak sadece Mescid-i Haram hakkında değildir, bütün mescidleri kapsamına alır."

Bu bâb başlığı altında zikredilen rivayetlerden çıkarılan sonuçlar: 1. Namazın cemaatle kılınması farz-i ayn değildir.

İbn Dakîku'1-îyd şöyle demiştir: "Çünkü sarımsak yemenin yasaklanması zorunlu olarak şu iki anlama gelir:

a. Burada yenmesi yasaklanan şeyleri yemek mubah İse buna bağlı olarak cemaatle namaz kılmak farz-ı ayn olmayacaktır.

b. Bunları yemek haram ise buna bağlı olarak cemaatle namaz kılmak farz olacaktır. Zaten âlimlerin çoğunluğuna göre burada sayılan sebzeleri yemek mubahtır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan hüküm ise cemaatle namaz kılmanın farz-ı ayn olmamasıdır. Bu hükmü şu şekilde açıklamak mümkündür: "Bu sebzeleri yemekte herhangi bir sakınca yoktur, yenmesi caizdir. Bu hükme bağlı olarak (lâzım) ortaya çıkan hüküm ise cemaatle namaz kılmanın terk edilebileceği ve söz konusu sebzeleri yiyen bir kimsenin cemaati terk etmesinin caiz olduğudur. Zira hakkında cevaz hükmü verilen bir hususa bağlı olan şeyin hükmü de onun caiz olmasıdır. Bu durum da cemaatle namaz kılmanın farz-ı ayn olmamasını gerektirir.[17][17] Zahirî mezhebi mensuplarından bir kısmına göre cemaate katılmak farz-ı ayn olduğu için bu tür sebzeleri yemek haramdır. Bu hükmün açıklaması da şöyledir: "Cemaatle namaz kılmak farz-ı ayndır. Bu görevin yerine getirilebilmesi ise söz konusu sebzelerin yenmemesine bağlıdır; bunları yemeyi terk etmeyen bir kimse cemaate katılamaz. Farz olan bir şeyin ancak kendisiyle tamam olabileceği şeyde farzdır. Buna göre bu sebzeleri yememek farzdır ve dolayısıyla yenmesi haramdır."

Fakat Zâhirîler'den İbn Hazm cemaatle namaz kılmayı farz-ı ayn olarak kabul ettiği halde bu tür sebzelerin yenmesinin helal olduğunu açık bir şekilde söylemiştir. İbn Hazm cemaatle namaz ile sarımsak yeme arasında yukarıdaki gibi zorunlu bir ilişki kurmamıştır. Ona göre yukarıda sayılan kokulu sebzeleri yememekle ilgili emir, yenen bu sebzelerin kokusu gitmeden önce namazın vaktinin çıkacağını kesin olarak bilen kişilerle ilgilidir. Bu yönüyle Cuma namazına benzemektedir. Zira Cuma namazı şartları gerçekleştiği takdirde farz-ı ayn olur. Buna rağmen haddizatında mubah olan yolculuk durumunda Cuma namazı düşer. Ancak Cuma ezanını duyduğu halde yolculuğa çıkmaya yeltenmek haramdır.

---

[17][17] Bu açıklama yeteri kadar İyi değildir. Doğrusu şudur: Kötü kokan bu sebzeleri yemenin mubah oluşu cemaatle namaz kılmanın farz-ı ayn olmasına ters değildir. Nitekim yemeğin hazır olması da cemaate katılmamayı meşru kılan bir sebeptir. Uzun sözün kısası; Allah Teâlâ biz kullarına kolaylık sağlamış ve buna benzer mubahları cemaate katılmaya mani birer mazeret saymıştır. Çünkü burada şer'î bir maslahat gözetil mistir. Bununla birlikte bir kimse cemaate gitmemek için kasıtlı olarak bu sebzeleri yer ve bir bakıma hileye başvurursa onun bu davranışı haram olur. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir. {İbn Bâz)

2. Bu sebzeleri yemenin Resûiullah'a haram olup olmadığı konusunda görüş ayrılıkları olmuştur. Fakat tercih edilen görüş helal olduğudur. Zira Resûlullah'm sözü mutlak bir ifadedir: "Bu haram değildir.[18][18]

161. Çocukların Abdesti, Kendilerine Boy Abdesti Alıp Temizlenmenin Ne Zaman Farz Olacağı, Çocukların Cemaate, Bayram Ve Cenaze Namazlarına Katılmaları, Saflarını Nasıl Tutacakları

857- Süleyman eş-Şeybânî Şa'bî'nin şöyle dediğini nakîetmiştir:
"Resûlullah ile birlikte terk edilmiş ve bir kenarda unutulmuş bir kabre uğrayan ashâb-ı kirâm'dan bir zât bana haber verdi; Resûlullah bu kabrin yanından geçerken orada durup bize imamlık yaptı ve {ölünün cenaze namazını kıldırdı.) Biz de arkasında saf olmuştuk."
Râvî Süleyman eş-Şeybânî diyor ki: "Ben Şa'bî'ye: Ya Ebu Amr sana bu rivayeti kim nakletti diye sorduğumda şöyle cevap verdi: Abdullah İbn Abbâs anlattı.[19][19]
858- Ebû Saîd el-Hudrî Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Cuma günü boy abdesti (gusüi) almak, ergenlik çağına giren herkese (muhtelim) gereklidir.[20][20]
859- İbn Abbâs'm şöyle dediği nakledilmiştir:
Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kalmıştım. Resûlullah gecenin bir kısmı geçtikten sonra kalktı ve duvarda asılı olan bir kaptan çok fazla su kullanmadan (hafif) abdest aldı. Ardından kalkıp namaz kılmaya başladı. Ben de onun abdestine benzer bir şekilde abdest aldım ve sol tarafına geçip namazda kendisine uydum. Bunun üzerine beni tutup sağ tarafına geçirdi. Bu şekilde Cenâb-ı Hakk'ın dilediği kadar namaz kıldıktan sonra oraya uzandı; Resûlullah uyumuştu ve hatta horlaması duyuluyordu."
Bu hadisin ravüerinden Amr'a: "Bazı kimseler Resûlullah'ın aleyhi gözleri uyur fakat kalbi uyumaz diyerek bunun ona has bir durum olduğunu iddia ediyorlar" şeklinde yöneltilen bir soruya Amr şu cevabı vermiştir: "Ben Ubeyd ibn Umeyr'in, peygamberlerin rüyası vahiydir, dediğini ve "Ben rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm"311 âyetini okuduğunu işittim,"
860- Enes İbn Mâlik'ten rivayet edilmiştir:
"Bir gün Enes İbn Mâlİk'in ninesi Müleyke Resûlullah'ı seitıiAhu yemeğe davet eder. Davete icabet eden Resûlullah yemeği yedikten sonra oradakilere size namaz kıldırayım' buyurur. Enes İbn Mâlik şöyle diyor: Bunun üzerine ben uzunca bir süre kullanılmadan beklediği için kararmış hasırımızı aldım ve üzerine biraz su serptim. Ardından namaza başladık. Resûlullah İmam olarak önümüzde bulunuyordu, ben ve yetim aynı safta idik, ninem ise bizim arkamızda namaza durmuştu. Bu şekilde Resûlullah saiiaiı&hıaieyhivesilen: bize iki rekat namaz kıldırdı."
861- Abdullah İbn Abbas şöyle demiştir:
"Ben bir dişi merkebin üstünde ilerliyordum. O sıralarda ergenlik çağına henüz girmiştim. Resûluîîah'ın ^uhu Mina'da ashâb-ı kirâm'a namaz kıldırdığını fark ettim. Önlerinde duvar gibi bir engel yoktu. Ben safların bir kısmının önünden bu şekilde geçip merkepten indim ve otlaması için onu salıverdim. Sonra da gidip saflardan birisine girerek namaza durdum. O gün hiç kimse benim bu hareketlerimi yadırgamamış ve bana karşı çıkan olmamıştı."
862- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Bir gün Resûlullah yatsı namazını geciktirmişti. Hatta bu gecikmeden dolayı Hz. Ömer gelip Resûlullah'a Allah'ın Resulü kadınlar ve çocuklar uykuya daldı' diye seslenmişti. Bunun üzerine Resûlullah odasından çıktı ve cemaate şöyle buyurdu: 'Yeryüzünde sizden başka bu namazı kılan hiç kimse yoktur.' Aslında o gün Medine'de yaşayanlardan başka namaz kılan da yoktu."
863- İbn Abbâs hakkında şöyle bir hâdise nakledilmiştir:
"Birisi gelip Abdullah İbn Abbâs'a; 'Sen hiç Resûlullah scikm ile birlikte bayram namazı için musallaya (namazgah - namaz kılınan yer) gittin mi?' diye sorar. İbn Abbâs ona şu

---

[18][18] el-Adevî bu rivayete yer vermemiştir. Fakat söz konusu rivayette Resûlullah sebzeleri yemesini emrettiği sahâbîye: "Ben Allah'ın meleklerinden utandığım için yemiyorum; bu haram değildir" demiştir, (bk. Aynî, Umdetü't-kârî, V, 223.) (Mütercim)
[19][19] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1247, 1319, 1321, 1322, 1326 ve 1340.
[20][20] Hadisin geçtiği diğer yerler: 879, 880, 895 ve 2665.

cevabı verir; 'Evet, bayram namazı için Resûlullah ile birlikte musallada bulundum. O zamanlar yaşım küçük olduğu için rahatlıkla Resûlullah'a yakın durabiliyordum. Zaten küçük olmasaydım onu görmem mümkün olmazdı. Bir defasında Resûl-i Ekrem saihmuu bayram namazı için Kesir İbnüs-Salt'a ait arazinin yanı başında bulunan bir mekana gelmiş ve burada insanlara hutbe îrad etmişti. Ardından kadınlara yönelip bazı nasihatlerde bulunmuştu. Resûluîlah o gün kadınlara mallannı sadaka olarak vermelerini emretmişti. Bunun üzerine kadınlar parmaklarında bulunan alyanslarını hemen çıkarıp Hz. Bilâl'ın tuttuğu elbisesine bırakmaya başladılar. Ardından Resûlullah Hz, Bilâl ile birlikte eve döndü."

Açıklama

İmam Buharı, bâb başlığında çocukların abdesti demekle yetinmiş fakat bunun hükmüyle ilgili olarak herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Zeyn İbnü'l-Müneyyir konu hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:
"İmam Buhârî kullanmış olduğu başlıkta çocukların abdestinin hükmünü açıklamamıştır. Çünkü;
a. Eğer çocukların abdest almasının mendup olduğunu söyleseydi, çocukların abdestsiz bir şekilde kılmış oldukları namazın geçerli olacağını kabul etmiş olacaktı,
b. Eğer çocukların abdest almasının vacip olduğunu söyleseydi, çocukların abdesti terk etmeleri durumunda uhrevî cezaya muhatap olacaklarını kabul etmiş olacaktı. İşte bu yüzden daha sade ve yanlış anlaşılmaya yol açmayacak bir başlık kullandı.
Çocukların boy abdesti almasını gerektiren durumlarla normal namaz abdestinin aksine - çok nadir karşılaşıldığı için bu konuyla ilgili olarak herhangi bir açıklamada bulunmayan İmam Buhârî daha sonra çocukların ergenliğe adım atmaları durumunda boy abdestiyle mükellef olacaklarına değinmiştir. Bu bâb başlığı altında zikredilen hadislerden sadece Ebû Saîd hadisi boy abdestinin ne zaman farz olacağına işaret etmektedir. Çünkü bu hadisten anlaşıldığı kadarıyla (mefhûm) Cuma günü boy abdesti almak ergen olmayan küçüklere farz değildir. Buna göre boy abdestinin farz olabilmesi için küçüğün ergenlik çağına girmesi şarttır.
Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Hüzeyme ve Hâkim'İn Abdüimelik İbn Rebî İbn Sübra'nın dedesinden merfû olarak naklettiği "Çocuk yedi yaşına girdiği zaman kendisine namazı öğretin, on yaşına girdiğinde hala namaz kılmıyorsa onu döin" hadisi abdest almanın vaktine işaret etmekte ve bu zamanı belirlemektedir, ra namazın kılınabilmesi için abdest almak şarttır. Hadisin zahiri İtibariyle bu jkmü gösterdiğini söyleyen bazı âlimler bulunmaktadır. Onlara göre, çocukla-ı namaz kılması farzdır. Çünkü Resûlullah tu namaz kılmayan cuklann dövülmesini emretmiştir. Zaten herhangi bir hususun terki duru-unda ceza öngörülüyorsa o şeyin farz olduğu anlaşılır. Ahmed İbn Hanbel ndisinden nakledilen bir rivayete göre bu görüştedir. el-Bendenîrî, İmam Şâfi-ıin bu görüşe îmada bulunduğunu nakletmiştir. Fakat alimlerin çoğunluğunare namazın çocuğa farz olabilmesi için ergenlik çağına girmesi şarttır ve sûlullah namazı terk eden çocuğun dövülmesiyle ilgili emri rbiye amaçlıdır. el-Beyhakî ise çok kesin bir ifade ile yukarıdaki hadisin (ve kayısıyla hadisle ifade edilen hükmün) "Ergenlik çağına girene kadar çocuktan kaldırılmıştır" hadisiyle neshedildiğinİ söylemiştir. Konuyla ilgili ayrıntılı lıklama Kitâbü'n-nikâh'ta yapılacaktır.

162. Kadınların Gece Ve Sabahın Alacakaranlığında Mescidlere Gitmeleri
864- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Bir gün Resûlullah sefer yatsı namazını geciktirmişti. Hatta bu gecikmeden dolayı Hz. Ömer gelip ' Ey Allah'ın Resulü kadınlar ve çocuklar uykuya daldı' diye seslenmişti. Bunun üzerine Resûlullah odasından çıktı ve cemaate şöyle buyurdu: "Yeryüzünde sizden başka bu namazı bekleyen hiç kimse yoktur." Gerçekten o günlerde sadece Medine'de bu namaz kılınmaktaydı. İnsanlar yatsı namazını şafak kaybolduktan sonra gecenin ilk üçte birlik vakti girince kılarlardı."
865- Abdullah İbn Ömer Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Kadınlarınız geceleyin namaza gitmek için sizden izin istediklerinde onlara izin verin."

Şu'be bu hadisin mütâbii'ni A'meş Mücâhid Abdullah İbn Ömer yoluyla zikretmiştir.[21][21]

Açıklama

Hadiste geçen "Kadınlarınız geceleyin namaza gitmek için sizden izin istediklerinde" ifadesiyle ilgili olarak İmam Nevevî şu açıklamada bulunmuştur: "Bu hadis göstermektedir ki, kadın evinden ancak kocasının izniyle çıkabilir. Çünkü hadîs-i şerifte geçen "izin verin" emri kocalara yöneliktir."
İbn Dakîku'l-'îd buna ek olarak şunları söylemiştir: "Bu hüküm hadis-i şeriften zayıf bir delil olan mefhûm-ı lakap yoluyla alınmıştır. Fakat bu hükmü destekleyebilecek şöyle bir açıklama mümkündür; Erkeklerin kadınlarının dışarıya çıkmalarına engel olmaları bilinen bir şeydir. Burada Resûlullah kadınlara İzin verilmesi hükmünü onların mescidlere gitmek İçin izin istemelerine bağlamıştır. Maksadı ise kadınların dışarı çıkmalarının caiz olduğu durumu açıklamaktır. Dolayısıyla bunun dışındaki durumlar için kadınlara engel ıkınması gerçeği devam edecektir."
Bu hadîs-i şerîf kadınların istediği İznin farz olmayan bir uygulama hakkında)Iduğunu göstermektedir. Çünkü kadınların mescide gitmeleri farz olsaydı izin stemelerine asla gerek olmazdı. Aslında izin zorunlu bir görev için değil, izin steyen kişinin yapıp yapmama konusunda seçim hakkı bulunan görevlsr İçin ılınır. Bu da kadınların cemaate katılmalarının mutlak gerekli olmadığına İşaret itmektedir.
Bu rivayetin bir benzerini Taberânî, Abdullah ibn Hübeyre Bilâl İbn Abdullah yoluyla nakletmiştir. Bu rivayete göre Bilâl İbn Abdullah (babası Abdullah m Ömer ile görüşürken): "Bana gelince, ben eşimin mescide gitmesine engel Ama isteyen eşini serbest bıraksın" demiştir. Başka bir rivayette ise Ulah'a yemin ederim ki, kadınların mescide gitmelerine engel olacağız" demiştir. İmam Müslim'in naklettiğine göre "Abdullah İbn Abbâs oğlunu o kadar kötü zarlamıştır ki, o güne kadar Bilâl böylesine bir azar asla Abdullah m Abbâs'm oğluna bu şekilde karşı çıkmasından yola çıkarak şu hüküm veril-ûştir: "Herhangi bir delile dayanmadan sırf kendi görüşü ile sünnetlere karşı ikanlar ile hevalanna dayanarak hüküm veren âlimlerin uyarılması ve terbiye dilmesi gerekir." Bu rivayetten çıkarılan İki ayrı ders daha vardır:
a. Bir kimse yaşı büyük olsa bile çocuğunu terbiye etmekle yükümlüdür; zellikle de kendisine yakışmayan bir tavır ve davranış içindeyse.
b. Bir kimseyi terbiye etmek maksadıyla terk etmek ve ilişkileri koparmak mümkündür.

163. Cemaatin Alim Olan İmamın Kalkmasını Beklemeleri

866- Hind Bintu'l-Haris'ten gelen bilgiye göre Resûlullah'm zevcelerinden Ümmü Seleme şöyle demiştir:
"Resûlullah zamanında kadınlar farz namazı kılıp selâm verdiklerinde kalkıp giderlerdi. ResûluÎlah ve arkasında namaz kılan erkek cemaat ise Allah'ın dilediği kadar bir süre beklerdi. Resûl-i Ekrem kalktığında onlar da kalkardı."
867- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Resûlullah sabah namazını kılıp bitirdiğinde kadınlar elbiselerinin peçeleriyle yüzlerini kapatarak mescidden ayrılırlardı. Bu sırada geceden kalma alacakaranlık devam ettiği için tanınmaları da mümkün olmazdı."
868- Abdullah İbn Ebû Katâde el-Ensârî'nin babasından naklettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Bazen uzun uzun namaz kılmak isteğiyle namaza duruyorum ve fakat bu sırada çocukların ağîamo sesini işitince çocuğun annesine sıkıntı vermemesi için namazımı kısa tutuyorum."
869- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûluîlah şu an yaşayıp kadınların (giyim kuşam, koku sürünme, takılar takma gibi konularda) ne garip işler ortaya çıkardığını görseydi kesinlikle onların mescidlere gelmelerine mani olurdu; Tıpkı İsraüoğullarmın kadınlarının mescidlere gitmekten

---

[21][21] Hadisin geçtiği diğer yerler: 873, 899, 900 ve 5238.

alıkonması gibi..."
Bu rivayeti nakledenlerden Yahya İbn Saîd Amra Binti Abdurrahmân'a: "İsrâiloğullanmn kadınlarına mescide gelmeleri yasaklanmış mıydı?" diye sorunca ondan "Evet" cevabını almıştır."

Açıklama

İbn Dakiku'1-îyd şöyle demiştir:
"Bu rivayet kadınlar hakkında herhangi bir kayıt ve tahsis/şart veya özel bir durum getirmeden genel bir ifade ile zikredilmiştir. Fakat fıkıh âlimleri bu genel ifadeye bazı kayıtlar getirmişlerdir. Bu kayıtlardan birisi kadınların koku sürün-memeleridir. Nitekim bazı rivayetlerde "Kadınlar koku sürünmeden doğal halleriyle çıksın" buyurulmuştur. Bu rivayeti Ebû Dâvûd ve İbn Hüzeyme Ebû Hureyre'den, İbn Hibbân İse Zeyd İbn Hâlid'den nakletmişlerdir. Hadisin baş-îangıcı şu şekildedir: "Allah'ın kadın kullarının mescidlere gitmelerine engel olmayın." İmam Müslim'in Abdullah İbn Mesûd'un eşi Zeynep'ten naklettiği bir rivayette Resûluîlah kadınlara hitaben şöyle buyurmuştur: "İçinizden mescide gelip cemaate katılanlar olursa sakın koku sürünmesin."
Kokuyla aynı kategoride değerlendirilebilecek diğer unsurlar da koku sürünmekle aynı hükme tâbidir. Çünkü koku şehevî istek ve arzuları kamçılayan bir özellikte olduğu için kadınların koku sürünerek mescide gitmeleri yasaklanmıştır. Bu bakımdan dikkat çekici çok güzel elbiseler giymek, görünecek şekilde çok gösterişli süs ve takılar kullanmak da bu sınırlamaya girer. Kadınların erkeklerle karışık bir şekilde bulunmaları da yasaklanmıştır. Aslında bu hadisin değişik varyantlarında ve başka rivayetlerde kadının kendi evinde namaz kılmasının, mescide gelerek namaz kılmasından daha faziletli olduğu ifade edilmiştir. Bu rivayetlerden bir kısmını aktaralım:
1. Ebu Davud'un Sünen'İnde naklettiği ve İbn Hüzeyme'nin sahih olduğunu söylediği bir rivayette Habîb İbn Sabit'in Abdullah İbn Ömer'den naklettiğine göre Resûluîlah şöyle buyurmuştur: "Kadınlarınızın mescidlere gitmesine engel olmayın. Bununla birlikte kadınların evlerinde namaz kılmaları kendileri için daha hayırlıdır."
2. Ahmed İbn Hanbel'in hasen bir senedle naklettiği ve Taberânî tarafından da nakledilen bir rivayete göre Ümmü Humeyd es-Sâidiyye Resûlullah'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, namazlarımı sizinle birlikte kılmak çok hoşuma gidiyor" deyince Resûl-i Ekrem ona şu mukabelede bulunmuştur: "Namazı özel odanda kılman evinin içinde herhangi bir yerde kılmandan daha hayırlıdır; namazı evinin içinde herhangi bir yerde kılman, darında (evin de içinde bulunduğu, kapsamında başka odalar, binalar vs. bulunan geniş aile evi) kılmandan daha hayırlıdır; namazı geniş aile evinde(dâr) kliman kabilenizin mescidinde /mahalle camisinde kılmandan daha hayırlıdır; ve son olarak namazı mahalle camisinde kılman bütün cemaatin toplandığı büyük camide kılmandan daha hayırlıdır." Fitneye yol açmamak İçin kadının namazı bu şekilde mümkün olduğu ölçüde gizli tutulmuştur. Zaten kadınların daha sonraki dönemlerde giyim kuşam konusunda aşırıya giderek ve gösterişli takılar takınarak dikkat çekmeleri fitne unsurunun boyutlarını göstermektedir.

164. Kadınların Namazı Erkeklerin Arkasında Kılması

870- Ümmü Seleme'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah namazdan çıkmak İçin selâm verir vermez kadınlar kalkıp giderdi fakat kendisi kalkmadan önce birazcık beklerdi."
İbn Şihâb ez-Zührî şöyle demiştir: "Bana kalırsa Resûlulîah erkek cemaat ile kadınların karşılaşmasını önlemek için bu şekilde beklerdi ki kadınlar çıkıp gitsin. Tabî ki her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."
871- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Bir defasında Resûlullah Ümmü Süleym'in evinde bize namaz kıldırmıştı. Benin yanımda yetim biri vardı, ikimiz Resûlullah'ın arkasına namaza durmuştuk. Ümmü Süleym ise bizim arkamızda namaz kılmıştı."

165. Kadınların Sabah Namazından Sonra Derhal Mescidden Çıkmaları Ve Mescidde Kısa Bir Süre Kalmaları

872- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Resûlullah sabah namazını sabahın alacakaranlığında kıldınrdı ve müminlerin hanımları namazın hemen ardından mescîdden ayrılırlardı. Hatta bu alacakaranlıkta onları tanımak mümkün olmazdı (başka bir rivayette birbirlerini tanımaları mümkün olmazdı.)"

166. Kadının Mescide Gitmek İçin Kocasından İzin İstemesi

873- Salim İbn Abdullah'ın babasından naklettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:
"Herhangi birinizin eşi mescide gitmek için sizden izin isterse ona engel olmayın."

167. Kadınların Namazı Erkeklerin Arkasında Kılması 22[22]

874- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir:
"Bir defasında Resûlullah ve soüem Ümmü Süleym'in evinde bize namaz küdırmışü. Benim yanımda yetim bîri vardı. İkimiz Resûiullah'm arkasında namaza durmuştuk. Ümmü Süleym İse bizim arkamızda namaz kılmıştı."
875- Ümmü Seleme'nin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah namazdan çıkmak için selâm verir vermez kadınlar kalkıp giderdi, fakat kendisi kalkmadan önce birazcık daha beklerdi."
İbn Şihâb ez-Zührî şöyle demiştir: "Bana kalırsa Resûlullah erkek cemaat ile kadınların karşılaşmasını önlemek için bu şekilde beklerdi ki kadınlar çıkıp gitsin. Tabiî ki her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."

11. BÖLÜM CUMA NAMAZI

1. Cuma Namazının Farz Oluşu

Cuma namazının farz oluşu "Ey iman edenler, Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu sizin için daha hayırlıdır 23[23] âyetine dayanmaktadır.
876- Ebû Hureyre Resûlullah'm se'ku şöyle buyurduğunu işitmiştîr:
"Bizler en son gelenleriz, fakat kıyamet gününde herkesin önünde bulunan ilkler olacağız. Hem de bizim dışımızdaki ümmetlere bizden daha önce kitap verildiği halde... Aslında şu içinde bulunduğumuz Cuma gününü Allah onlara farz kılmıştı (onlar için kutsal gün olarak belirlemişti), fakat onlar bu konuda görüş ayrılığına düştüler. Cenâb-ı Hakk bizlere bu günü (mübarek gün olarak) lütfetti. Dolayısıyla diğer ümmetler (kendileri için kutsal olan gün itibariyle) bize tabidirler. Şöyle ki; Yahudilerin (kutsal günü olan Cumartesi) yarındır, Hıristiyanların (kutsal günü olan Pazar ise) yarından sonraki gündür."

Açıklama

İmam Buharı bu âyet-i kerîmeye dayanarak Cuma namazının farz olduğunu söylemiştir. Fakat ondan daha önce İmam Şafiî el-Ümm'de bu âyetten yola çıkarak ve Ebû Hureyre'den nakledilen hadisi de zikrederek Cuma namazının farz olduğunu ifade etmiştir. İmam Şafiî'nin ifadesi şöyledir: "Hem Kur'an hem de sünnet Cuma namazının farz olduğunu gösterir.
Şeyh Muvaffakuddîn şöyle demiştir; "Âyet-i kerîmede geçen "koşun" emri Cuma namazının farz olduğunu göstermektedir. Çünkü bu emir koşmanın farz olduğunu gösterir; bu da koşarak gidilen görevin farz olduğu anlamına gelmektedir.
Cuma namazının ne zaman farz kılındığı konusunda farklı düşünceler söz konusudur. Alimlerin çoğunluğuna göre Cuma namazı Medine'de farz kılınmıştır. Zaten yukarıda

---

22[22] Bu başlık biraz önce geçen 164 numaralı bâb başlığı ile aynıdır ve zikredilen İki hadis de yukarıda zikredilmiştir. Bu bakımdan bir tekrar söz konusudur.
23[23] el-Cuma, 62/9.

zikredilen âyet-i kerîmenin gerektirdiği sonuç da budur. Zira söz konusu âyet Medine'de inen Cuma sûresine aittir.
Hadîs-i şerîfte geçen "en son gelenleriz ve ilkler olacağız" ifadeleri hakkında şu değerlendirme yapılmıştır; "Bu ifadeler zaman bakımından en son gelen ümmetiz, fakat derece itibariyle herkesten önde olacağız anlamına gelir. Zira bu ümmet her ne kadar zaman itibariyle yeryüzünde diğer ümmetlerden sonra gelmiş olsa da, âhirette herkesten önde olacaktır. Hatta ilk olarak hasredilen, ilk olarak hesaba çekilen, aralarındaki hükümler ilk olarak karara bağlanan ve cennete iîk olarak giren Hz. Muhammed ümmeti olacaktır.
İmam Müslim'in Hüzeyfe'den naklettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah şöyle buyurmuştur; "Biz yeryüzünde yaşamış olan ümmetler içinde en sonuncusuyuz, fakat kıyamet gününde bütün yaratılmışlardan daha önce haklarda hüküm verilen ilkler olacağız"
Bazı âlimlere göre "önce gelen ilkler" olmak Cuma gününün zaman bakıcından diğer günlerden daha önce gelmesiyle alâkalıdır; yani bu ümmet daha gelen ve bu yönüyle diğer günlerden daha üstün olan Cuma gününe sahip suretiyle öne geçmiştir.
Bizden önceki ümmetlere verilen kitaplar Tevrat ve İncil'dir.
Hadiste geçen Cenâb-ı Hakk bizlere bu günü (mübarek gün olarak) lütfetti İfadesinin iki anlama gelmesi İhtimal dahilindedir:
a. Cenâb-ı Hakk bizler için Cuma gününü kutsal gün olarak kesin bir şekilde tayin etti.
b. Cenâb-ı Hakk bu ümmetin ictihad yoluyla Cuma gününü kutsal gün olarak belirlemelerini murad etti. Abdürrezzâk'm sahih bir senedle naklettiği bir rivayet bu ikinci görüşü desteklemektedir. Bu rivayete göre Muhammed İbn Şîrîn şöyle demiştir: "Medineliler Resûlullah Medine'ye hicret etmeden ve henüz Cuma namazıyla ilgili âyet inmeden önce Cuma günleri bir araya geliyorlardı. Ensâr şöyle demişti: Yahudilerin bir kutsal günü var ve haftada bir gün bir araya geliyorlar. Hıristiyanların da aynı şekilde bir kutsal güne sahip olduklarını biliyoruz. Hadi biz de bir gün belirleyelim ve o günde bir araya gelip Rabbimizi zikredelim, namaz kılalım ve Mevlâmız'a şükredelim, işte ensâr'ın bu teklifi üzerine Medineliler Cuma günü bir araya gelmeye başladılar. Bu maksatla Es'ad İbn Zürâre'yi imam olarak seçtiler ve Es'ad İbn Zürâre o gün ashaba namaz kıldırdı. Cuma namazını farz kılan âyet-i kerîme ise daha sonra vahyedildi."
İbn Sîrîn'e ait bu söz mürsel olmasına rağmen bu görüşü destekleyen hasen senedle nakledilmiş bir rivayet bulunmaktadır. İbn Hüzeyme başta olmak üzere birçok hadis âlimine göre Ahmed İbn Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin naklettiği bu rivayet sahihtir. Söz konusu rivayete göre Ka'b İbn Mâlik şöyle demiştir: "Resûlullah Medine'ye hicret etmeden önce bize ilk olarak Cuma namazını kıldıran Es'ad İbn Zürâre'dir."
İbn Sîrîn'den nakledilen mürsel rivayet söz konusu sahâbîlerin Cuma gününü ictihad yoluyla seçtiklerini göstermektedir. Fakat Resûlullah'm Mekke'de iken vahiy yoluyla bu uygulamadan haberdâr olabileceği ihtimal dahilindedir. Şayet Resûlullah'ın saMiâimaieyıı. ve setten Medine'deki bu uygulamadan vahiy yoluyla haberdâr olduğunu düşünürsek Cenâb-ı Hakk bizlere bu günü hem ictihad hem de Resûlullah'ın saiiattâhu aleyhi ve açıklaması yoluyla lütfetmiş olur.
Ashâb-ı kiramın niçin Cuma gününü seçtikleri hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır:
1. Hz. Adem Cuma günü yaratılmıştır. İnsan ise sadece Allah Teâlâ'ya kulluk etmesi için yaratılmıştır. Dolayısıyla bu günde ibadetle meşgul olmak günün anlamına çok uygun düşecektir.
2. Allah Teâlâ bu günde bütün varlık âlemini yaratmayı kemâle erdirmiş ve yine aynı günde insanı yaratmıştır. Bu varlık âlemi her şeyiyle insanın emrine ve istifadesine sunulmuştur. Dolayısıyla bu günde Allah'a ibadet etmek suretiyle verdiği nimetlerin şükrünü îfa etmek günün anlamına çok uygun bir tavır olacaktır.
Bu hadisin farklı rivayetlerinde Yahudi ve Hıristiyanların kutsal günleri açık olarak zikredilmiştir. İbn Hüzeyme'nin Ebû Saîd el-Makburî yoluyla Ebû Hureyre'den naklettiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur; "Bu gün bize, Cumartesi günü Yahudilere, Pazar günü de Hıristiyanlara aittir." Bu hadiste işaret edilen incelik şudur; Cuma günü bizlere Cenâb-ı Hakk'm hidayeti ile nasip olmuştur, Yahudiler ve Hıristiyanlar ise günlerini kendileri seçmişler ve içtihadlarında hata etmişlerdir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. İmam Nevevî'nin de işaret ettiği gibi bu hadis Cuma namazının farz olduğunu gösterir. Zira hadiste "Cuma gününü Allah onlara farz kılmıştı (onlar için kutsal gün olarak belirlemişti), fakat onlar bu konuda görüş ayrılığına düştüler. Cenâb-ı Hakk bizlere bu günü (mübarek gün olarak) lütfetti" buyurulmuştur. Buna göre anlam şöyle olur: "Bu gün hem onlara hem de bize farz kılındı. Fakat onlar ihtilafa düşüp doğru yoldan saptılar, biz ise doğruya hidayet edildik."
2. Ehl-i sünnet'İn de kabul ettiği gibi hidayet doğru yola iletmek ve dalâlet doğru yoldan mahrum bırakmak Allah'tandır.
3. Sadece Hz. Muhammed ümmetinin icması hatadan korunmuştur.
4. Nass varken kıyasa baş vurmak fasiddir, geçerli olmaz.
5. Vahiy süreci devam ederken yani Resûlullah hâlâ hayatta İken ictihad etmek caizdir.
6. İslam Dinine göre / şer'î olarak haftanın ilk günü Cuma günüdür.
7. Hz. Muhammed ümmeti diğer bütün ümmetlerden daha üstün ve faziletlidir., Cenâb-ı Hakk faziletini daha da artırsın.

2. Cuma Günü Boy Abdesti Almanın Fazileti (Çocukların Veya Kadınların Cuma Namazına Gelmeleri Farz Mıdır?)

877- Abdullah İbn Ömer Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
İçinizden kim Cuma namazına gelirse boy abdesti alsınl.[24][24]
878- Abdullah İbn Ömer'den nakledilen bir rivayet şöyledir:
"Hz. Ömer bir Cuma günü ayakta hutbe îrad ederken ilk olarak hicret edenlerden bir sahâbî mescide girmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer ona seslenerek: Hiç vakitten haberin var mı senin?!' demişti. O sahâbî: 'Bazı işlerim vardı, daha evime varmadan ezanın okunduğunu işittim ve hatta bu telaş içinde sadece abdest alarak mescide gelmek durumunda kaldım' deyince Hz. Ömer ona şöyle mukabelede bulundu; (Namaza geç kaldığın yetmiyormuş gibi) bir de sadece abdest almakla yetindin öyle mi! Halbuki Resûlullah'ın Cuma günü boy abdesti almayı emrettiğini biliyorsun."
879- Ebû Saîd el-Hudrî Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakîetmiştir:
"Cuma günü boy abdesti (gusül) almak ergenlik çağına giren herkese (muhtelim) vaciptir."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir İmam Buhârî'nin kullandığı bâb/konu başlığı ile ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur:
"İmam Buhârî burada sadece Cuma günü boy abdesti almanın faziletine işaret etmiş, fakat konu hakkında görüş ayrılıkları bulunduğu için bunun hükmünü açıklamamıştır. 0 bu ifade ile Cuma günü boy abdesti almaya teşvikte bulunmaktadır. Zaten bu konu hakkında nakledilen rivayetlerin ortak noktası ve üzerinde ittifak edilen husus da Cuma günü boy abdesti almanın güzel bir amel olduğudur."
"Çocukların Veya Kadınların Cuma Namazına Gelmeleri Farz Mıdır?" şeklinde devam eden başlıkla ilgili olarak İbnü't-Tîn şöyle demiştir: "İmam Buhârî'nin kullandığı bu ifade Cuma namazının onlara farz olmadığını gösterir; farz hükmü onlardan düşmüştür."
Hadiste geçen "ergenlik çağma giren herkese (muhtelim) farzdır" ifadesi Cuma namazının çocuklara farz olmadığını göstermektedir. Ancak bu bâb/konu başlığı altında kadınlara dair herhangi bir rivayet nakledilmediği halde İmam Buhârî ileride Nâfi'den naklen bu konuyu açıklayan bir rivayete yer vereceği için başlıkta kadınları da zikrederek ön bir bilgi vermek istemiş olabilir. Ayrıca kendi şartlarına uymadığı için kitabına almadığı fakat sahih bir senede sahip olan "Kadınlar ve çocuklar Cuma namazını kılmakla mükellef değildir" hadisine de işaret etmiş olabilir. Ebû Davud'un Târik İbn Şihâb yoluyla Resûlullah'tan

---

[24][24] Hadisin geçtiği diğer yerler; 894 ve 919.

naklettiği bu hadisin ravileri güvenilir (sika) kimselerdir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "İmam Mâiik'in 'Yetişkin erkekler dışındaki kimseler sırf faziletine ermek maksadıyla Cuma namazına katılırlarsa boy abdesti almanın Cuma namazının diğer âdabına riayet etmeleri gerekir. Rakat maksatları sadece bir araya gelmek ise buna gerek yoktur' dediği nakledilmiştir."
İbn Dakîku'1-Iyd şöyle demiştir: "Bu hadîs-i şerif Cuma günü boy abdesti almak ve Cuma namazına gelmek ile alakalı olduğunu göstermektedir."
İbn Dakîku'l-lyd'in bu ifadesi 'Boy abdesti ile Cuma namazına gidiş arasında fasıla olmamalıdır' diyen İmam Mâiik'in görüşünü desteklemektedir. Evzaî ile Leys de bu görüştedir.
Âlimlerin çoğunluğuna göre ise Cuma günü sabah namazından sonra bile boy abdesti alınsa yeterlidir. İleride açıklanacağı gibi Abdullah İbn Abbas hadisi de buna işaret etmektedir. el-Esrem (el-Ethrem) şöyle demiştir: "Bir gün Ahmed İbn Hanbel'e 'Bir kimse Cuma günü boy abdesti aldıktan sonra abdesti bozulsa sadece namaz abdesti alarak Cuma'ya gitse olur mu?1 diye sorduklarını işittim. Şöyle cevap vermişti: Evet olur. Ben bu konuda İbn Ebzâ hadisinden daha üstün bir hadis duymuş değilim."
Burada söz konusu edilen İbn Ebzâ hadisini, İbn Ebû Şeybe sahih bir senedle nakîetmiştir. Saîd İbn Abdurrahman İbn Ebzâ'nın bir sahâbî olan babasıyla ilgili olarak naklettiği rivayet şöyledir: "O Cuma günü boy abdesti alırdı ve daha sonra abdesti bozulduğu halde sadece namaz abdesti alarak namaza giderdi; tekrar boy abdesti almazdı."
Tüm bu açıklamalardan sonra şunları söylemek mümkündür: "Resûlullah'm Cuma günü boy abdesti alınması ve genel bir vücut temizliği yapılmasıyla ilgili emrinin hikmeti, cemaate sıkıntı verecek kötü kokuların giderilmesidir. Buna göre bir kimse yapmış olduğu İş vs. gereği Cuma'dan önce vücudunun kirleneceğinden endişe ediyorsa boy abdestini namaza gitme vaktine kadar geciktirmesi güzel olur. 'Boy abdesti ile Cuma namazına gidiş arasında fasıla olmamalıdır1 diyen İmam Mâiik'in de bunu göz önünde bulundurduğunu düşünebiliriz. Böylece Cuma namazına gelen kişi yapmış olduğu temizliği bozacak şeylerden korunmuş olur. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.
Âlimlerin çoğunluğu bu hadîs-i şerife dayanarak Cuma namazına gelemeyen bir kimsenin boy abdesti almasına gerek olmadığı görüşünü savunmuşlardır. Hanefîler'in çoğunluğu İse bu görüşte değildir.
İlk olarak hicret edenlerden bir sahâbt şeklinde zikredilen kişi Hz. Osman'dır.
Hz. Ömer'in "Hiç vakitten haberin var mı senin?!" şeklindeki sorusu bir azarlama ifadesidir ve Hz. Osman'ın tutumunu yadırgadığını anlatmaktadır. Adeta ona şöyle demiştir: "Niçin bu vakte kadar geciktin?" Hz. Ömer'in maksadı Resûlullah'ın snüaiuhr. Cuma namazına erken gelinmesiyle ilgili teşvikini Hz. Osman'a hatırlatmaktır. Zira ileride zikredileceği gibi Cuma namazı bitirilince melekler artık cemaate katılanlarla ilgili kayıtlan tuttukları defterleri kapatırlar. İşte Hz. Ömer bu şekilde en güzel yolla uyarısını yapmış ve Hz. Osman da onun maksadını anladığı için geç kalmasının sebebini derhal açıklamıştır.
Hz. Osman'ın "hatta bu yüzden sadece abdest alarak gelmek durumunda kaldım" şeklindeki sözü onun mescide Hz. Ömer hutbeye yeni başladığı sırada girdiğini göstermektedir.
Hz. Ömer'in "(Namaza geç kaldığın yetmiyormuş gibi) bir de sadece abdest almakla yetindin öyle mi!" şeklindeki ifadesi "hem namaza geç kalarak erken gelmenin faziletinden mahrum kaldın, hem de sadece namaz abdesti ile yetinip boy abdesti almayarak başka bir kusur gösterdin anlamına" gelir.

Bu Rivayetten Çıkarılan Sonuçlar

1. Hutbe okurken minber üzerinde ayakta durulur.
2. Devlet başkanı/imam, halkını/cemaatini dikkatle takip eder; onlara dinin emirlerine uymalarını tavsiye eder ve faziletli bir ameli terk edenleri uyararak bu tutumlarını yadırgadığını ifade eder. Bu açıdan uyarılan kişinin çok önemli bir mevkide olup olmaması arasında hiçbir fark yoktur. Hatta imam böyle bir uyarıyı bizzat yapmalıdır ki konum İtibariyle kendisinden daha aşağıda olanlar yanlışlarından vazgeçsinler.
3. Hutbe sırasında hutbeyi keserek muayyen bir şahsa yönelip iyiliği emretmek ve

kötülüğü yasaklamak hutbeye zarar vermez. Ayrıca normalde hutbeyi dinleyen cemaatin konuşmaması gerektiği halde böyle bir uyarıya muhatap olan kişinin cevap vermesinde herhangi bir sakınca olmaz.
4. Kişi yanlış olarak yaptığı bir işle ilgili mazeretini devlet başkanına arz edebilir.
5. Kişi Cuma namazına erken gelme faziletinden yoksun kalacak olsa bile ezan (hutbeden önceki ezan) okunmadan önce çarşı pazardaki işleriyle ilgilenebilir, çeşitli tasarruflarda bulunabilir. Çünkü Hz. Ömer, Hz. Osman'ın mazeretini dinledikten sonra söz konusu vakitte pazarların kaldırılması yönünde bir talimat vermemiştir.
Zaten İmam Mâlik'e göre de Cuma ezanından önce pazarların kurulmasına engel olunmaz. Zira Hz. Ömer döneminde ezandan önce pazarlar faaliyetteydi ve bu rivayete göre pazarda ihtiyacını gören kişi Hz. Osman gibi sahabenin önde gelen isimlerinden birisiydi.
6. Fazilet ve ilim sahibi insanların çarşı pazara gitmeleri ve oradaki ticarî faaliyetleri görmeleri iyi bir davranıştır.
7. Cuma namazına gitmenin fazileti henüz ezan okunmadan önce oraya varılırsa hasıl olur.
Bazı âlimler "ergenlik çağma giren herkese (muhtelim) vaciptir (yecibu)" ifadesinde geçen vaciptir hükmüne dayanarak Cuma günü boy abdesti almanın farz olduğunu söylemişlerdir. İbnü'l-Münzir bu görüşü Ebû Hüreyre ile Ammâr İbn Yâsir gibi sahâbîlerden nakletmişlerdir. Zâhirîler'in ve kendisinden nakledilen bir rivayete göre Ahmed İbn Hanbelin görüşü de böyledir. İbn Hazm bu görüşü Hz. Ömer'den, birçok sahâbîden ve daha sonra gelen âlimlerden nakletmiştir. Fakat İbn Hazm'ın naklettiği rivayetlerde bunu ifade eden açık hükümler neredeyse hiç yoktur. İbn Hazm'ın görüşünü dayandırdığı rivayetler kesin olarak bu hükmü ifade etmeyen yoruma açık nakillerdir. Buna örnek olarak Sa'd'ın şu sözünü zikredebiliriz: "Ben, Cuma günü boy abdestini terk eden hiçbir Müslüman olduğunu zannetmiyorum."
İmam Şâfiî er-Risâle adlı eserinde Abdullah İbn Ömer ile Ebû Saîd'den nakledilen rivayetlere yer verdikten sonra şöyle demiştir: "Bu rivayetlerde geçen vaciptir hükmü şu İki anlama gelebilir;
a. Cuma namazı için yapılacak temizlik sadece boy abdesti ile caiz olur. Hadisin zahirinden anlaşılan hüküm de budur.
b. Boy abdesti, üstün ahlak sahibi ve temiz olmak gibi özellikleri sağladığı için tercih edilmelidir; dolayısıyla bu hüküm boy abdestinin tercih edilmesi gerektiğini gösterir. Zaten yukarıdaki rivayette Hz. Ömer ile Hz. Osman arasında geçen konuşma da buna işaret etmektedir. Zira Hz. Osman boy abdesti almadığı için Cuma namazını terk etmemiş ve Hz. Ömer de ona mescidden çıkmasını ve boy abdest aldıktan sonra gelmesini emretmemiştir. Bu da onların boy abdestinin alınmasıyla ilgili emrin tercih etme yönünde olduğunu bildiklerini göstermektedir" İbn Huzeyme, Taberî, Tahâvî, İbn Hibbân ve İbn Abdilberr gibi pek çok âlim de İmam Şafiî'nin bu açıklamalarına dayanarak görüş beyan etmişlerdir. .
Bazı âlimler bu açıklamalara ek olarak şunları söylemişlerdir: "Hz. Osman ile Hz. Ömer arasında yaşanan bu diyalog sırasında orada bulunan sahâbîler herhangi bir itirazda bulunmadan onlara muvafakat ettiklerine göre 'Cuma namazının sahih olabilmesi için boy abdesti almanın şart olmadığında' sahabenin icmâsı (görüş birliği) vardır."
Bu âlimlerin söz konusu rivayetten böyle bir çıkarımda bulunmaları gerçekten de takdire şayandır. Zira burada çok güçlü bir istidlalde bulunmuşlardır. Zaten Hattâbî gibi âlimler boy abdesti almadan sadece namaz abdesti alarak Cuma namazı kılmanın caiz olduğuna dair icma bulunduğunu nakletmişlerdir.

3. Cuma Namazına Giderken Güzel Koku Sürünmek

880- Amr İbn Süleym'den nakledilmiştir: "Şehadet ederim ki Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi: Şehadet ederim ki Resûlullah şöyle buyurdu:
"Cuma günü boy abdesti almak ergenlik çağına giren herkese vaciptir/gereklidir.. Dişleri misuakîamak ve eğer bulunabilirse güzel koku sürünmek gereklidir,"
Bu hadisin ravilerinden Amr İbn Süleym şöyle demiştir: "Yeminle söylüyorum ki, boy abdesti almak vaciptir. Fakat dişleri misvaklamak ve güzel koku sürünmek konusunda

kesin bir şey söyleyemem; vacip olup olmadığını Allah daha iyi bilir. Fakat hadîs-i şerîf böyle nakledilmiştir."

Açıklama

İmam Buhârî burada güzel koku sürünmenin hükmünü açıklamamıştır. Zira yukarıda açıklandığı gibi vaciptir hükmünün farklı yorumları söz konusudur. Dolayısıyla yoruma açık bir konuda kesin hüküm vermek mümkün olmamıştır.[25][25]

4. Cumanın Fazileti

881- Ebû Hureyre şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Cuma günü cünüp olduğu için boy abdesti alan ve (herkesten önce) namaza gelen kimseler sanki bir deveyi Allah yolunda tasadduk etmiş gibi sevap alırlar. Onlardan sonra gelenler bir sığırı, daha sonra gelenler boynuzlu bir koçu, ardından gelenler bir tavuğu ve en sona gelenler bir yumurtayı Allah yolunda tasadduk etmiş gibi sevap alırlar, İmam (hutbe için) çıktığında melekler okunan zikri dinlemek üzere oraya toplanırlar."

Açıklama

Burada İmam Buhârî'nin kullandığı başlık ile bu başlık altında naklettiği rivayet arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamak mümkündür: Bu hadîs-İ şerife göre Cuma namazına herkesten önce gelen kişilerin derecesi ve mükâfatı, Allah'a yaklaştıran bir amel işlemek maksadıyla malını Allah yolunda tasadduk eden kimselerle eşittir. Bu yönüyle Cuma'ya erken gelen kimseler adeta hem bedenî hem de mâlî bir ibadet yapmış olurlar. Bu durum sadece Cuma namazına hastır; diğer namazlar için böylesine bir mükâfat söz konusu değildir.
Allah Teâlâ'ya yaklaşmak maksadıyla ibadet etme ehliyetine sahip olan erkek, kadın, köle veya hür herkes bu hadisin kapsamına girer.
Hadîs-i şerîfte cünüplükten dolayı boy abdesti almak anlatıldığı için Cuma günü cinsel İlişkide bulunmaya da İşaret edilmiş olmaktadır. Böylece boy abdesti almak o kişiye farz olacaktır. Ayrıca bunun şöyle bir hikmeti de vardır: Eşiyle cinsel ilişkide bulunarak namaza gelen kimseler bedenen, zihnen ve ruhen dinlenmiş olurlar. Dolayısıyla namaza tam bir gönül huzuru içinde giderler ve gözleri gördükleri şeyiere takılmaz. Ayrıca cinsel ilişki dolayısıyla kadınların da boy abdesti almaları sağlanmış olur.
Mâverdî hadîs-i şerîfte geçen "imam (hutbe için) çıktığında melekler okunan zikri dinlemek üzere oraya toplanırlar" İfadesine dayanarak Cuma namazına erken gelmenin imam açısından müstehap olmadığını söylemiştir. Ayrıca ona göre imam mescide minbere en yakın olan kapıdan girer. Fakat Mâverdî'nİn bu görüşü çok net bir şekilde bu hadisten anlaşılmaya müsait değildir. Zira şunlar ihtimal dahilindedir: a. İmam mescide erkenden geldiği halde orada kendisine tahsis edilmiş özel bir mekan bulunduğu için vakit girene kadar hutbeye çıkmaz, b. İmam kendisine tahsis edilen özel bir oda bulunmadığı için vakit girene kadar mescide gelmemiş olabilir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Cuma günü boy abdesti almak teşvik edilmiştir ve bu çok faziletli bir amel olarak kabul edilmiştir.
2. Cuma namazına erken gitmek çok faziletli ve sevabı bol bir ameldir.
3. Cuma günü hem boy abdesti alan hem de namaza erkenden gelen kimseler burada söz konusu edilen fazilet ve sevaba ulaştırırlar.
4. İnsanların fazileti ve birbirlerinden üstünlüğü işlemiş oldukları amellerle doğru orantılıdır; herkes ameli ölçüsünde faziletlidir.
5. Sadaka ne kadar az olursa olsun dinimize göre asla önemsiz ve değersiz değildir; sadakanın azı bile çoktur.

---

[25][25] Daha önce de ifade edildiği gibi, buradaki "vacip" kavramı Hanefî literatüründekî vacip değii, mutlak gereklilik anlamında ve farz karşılığında kullanılmıştır. (A-Ağırakça).

6. Allah'a yaklaştıran bir amel olarak deve kurban etmek sığır kurban etmeye göre daha faziletlidir ve sevabı daha çoktur. Bütün âlimlere göre hac görevi îfa edilirken kesilen kurbanla ilgili hüküm budur. Fakat kurban bayramında kesilen kurbanlardan hangisinin daha faziletli olduğu konusunda görüş farklılıkları bulunmaktadır. Âlimlerin çoğunluğuna göre hüküm yine böyledir.
7. Cuma namazının zevalden önce kılınabileceği ile ilgili olarak bu hadis delil kabul edilmiştir.
882- Ebû Hureyre'den nakledilmiştir:
"Bir Cuma günü Hz. Ömer hutbe okurken mescide birisi girdi. Hz. Ömer: Sizler niçin Cuma namazına böyle geç kalırsınız? deyince adam şöyle bir cevap verdi: 'Ben ezanı duyar duymaz abdest aldım ve hemen namaza geldim. (Bu cevap Hz. Ömer'in pek hoşuna gitmedi) ve "Siz Resûlullah'ın İçinizden birisi Cuma namazına gelecek olursa boy abdesti alsın, diye buyurduğunu hiç duymadınız mı?" dedi."

Açıklama

İmam Buhârî'den nakledilen asıl nüshada bu konu için bir başlık kullanılmamıştır. Bu bakımdan bir önceki konunun bir alt başlığı (fasıl) gibi düşünülebilir. 5. konunun bir önceki konuyla bağlantısı şurada ortaya çıkmaktadır: Bu rivayette 'Cuma namazına geç gidilebileceğini ve bu konuda Medineliler'in icmaı bulunduğunu iddia edenlerin1 görüşlerinin reddedilmesi gerektiğine işaret vardır. Çünkü bu rivayete göre Hz. Ömer sahâbîlerin ve Medineli tâbiûn büyüklerinin huzurunda Cuma'ya erken gelinmemesini yadırgadığını açıkça söylemiştir. Hz. Ömer'in bu tutumu Cuma namazına erken gelmenin namazın fazileti kapsamında olduğunu göstermektedir. Zira erkenden gelmenin büyük bir üstünlüğü ve önemi olmasaydı Hz. Ömer geç gelen zata herhangi bir uyarıda bulunmazdı. Cuma namazına erken gelmek sevabı bol ve faziletli bir amel olduğuna göre Cuma namazının çok faziletli ve önemli bir ibadet olduğu anlaşılacaktır.

6. Cuma Namazına Gelirken Saçlara Kokulu Yağ Sürmek

883- Selmân-ı Fârisî Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Cuma günü boy abdesti alıp mümkün olduğu kadar vücudunu iyice temizlemeye çalışan, ardından saçlannı yağlayan veya evinde bulunan güzel kokudan vücuduna süren ve daha sonra evinden çıkıp mescide gelerek safları yarmadan kendisine takdir edilen namazı kılan ve imamın okuduğu hutbeyi hiç sesini çıkarmadan I kimseyle konuşmadan can kulağı ile dinleyen herkesin bu Cuma ile diğer Cuma arasındaki günahları bağışlanır.[26][26]
884- Bir defasında Tâvûs Abdullah İbn Abbâs'a: "Bazıları Resûlullah'ın Cuma günleri cünüp olmasanız bile boy abdesti alın ve başlarınızı yıkayın. Ayrıca vücudunuza güzel koku da sürün, diye buyurduğunu söylüyorlar. Bu rivayet doğru mudur?" diye sormuş ve ondan şu cevabı almıştır: "Boy abdesti konusunda Resûlullah gerçekten de böyle buyurmuştur, fakat güzel kokuyla ilgili olarak bir şey söylediğini bilmiyorum."
885- Tâvûs'tan nakledilmiştir: "İbn Abbâs Resûlullah'ın Cuma günü boy abdesti alınmasıyla ilgili sözünü zikredince kendisine; 'Peki o gün eğer varsa eşine ait güzel koku veya yağı sürünmesi gerekir mi?1 diye sordum. Buna şöyle cevap verdi: "Bu konuyu bilmiyorum."

Açıklama

Saçların yağlanmasından maksat saçın dağınık ve çirkin görüntüsünü germektir. Resûlullah'm sdirJWm aieyt.: Pikm bu ifadesi Cuma günü süslenmenin jüzel olduğuna da İşaret etmektedir.
Hadîs-i şerifte geçen "veya evinde bulunan güzel kokudan vücuduna süren" fadesi eğer yağ bulamazsa güzel koku sürer anlamına gelir.
Resûlullah'm "bu Cuma ile diğer Cuma arasındaki günahlan bağışlanır" diye verdiği hüküm kılman Cuma ile bir önceki Cuma arasındaki günahların bağışlanacağı

---

[26][26] Hadisin geçtiği diğer yer: 910.

anlamındadır. Konuyla İlgili olarak farklı rivayetler ie mevcuttur. İbn Hibbân'ın Ebû Hüreyre'den naklettiğine göre Resûluüah şöyle buyurmuştur: "Bu Cuma ile diğer Cuma arasındaki hatta ildiği Cumanın ardından gelen üç gün boyunca işlemiş olduğu günahları başlanır." İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den naklettiği rivayet ise "Büyük günahlar ilenmediği sürece..." kaydını taşımaktadır. İmam Müslim de buna benzer bir vayet zikretmiştir.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Bir safta yan yana oturan iki kişiyi sıkıştırıp aralarına girmek ve safları ya-ırak, saftakilerin üzerinden atlayarak İleriye geçmek mekruhtur. Nitekim İmam âfiî şöyle demiştir: "Namaz kılacağı yere gidebilmek için safları yarmaktan baş-ı Çaresi olmayan kimseler bu şekilde ileriye geçebilirler. Fakat böyle bir zorun-luk yoksa safları yararak ilerlemek bana göre mekruhtur."
Buna göre hadis şu kişileri de kapsamına alır;
a. İmam
b. Ön safta yer alan ımaat müsaade etmediği halde açılan safları birleştirmeye çalışan kimseler
c. Bir ihtiyaç veya zorunluluk dolayısıyla yerinden kalkıp daha sonra aynı yere urmaya çalışan kişiler.
2. Cuma namazından önce nafile namaz kılmakta herhangi bir sakınca yok-r. Zira hadîs-i şerifte "Kendisine takdir edilen namazı kılan" Duyurulmuştur.
3. Cuma günü gün ortasında nafile namaz kılınabilir.
4. Kılman Cuma namazı ile bir önceki Cuma namazı arasında işlenen gü-hların bağışlanması hadîs-i şerifte sayılan tüm şartların yerine getirilmesine bağlıdır: Boy abdesti almak, güzelce temizlenmek, güzel koku veya yağ sürünek,
ıiz ve güzel elbiseler giymek, vakarla mescide gitmek, safları yarmamak, safta yana oturan iki kişiyi sıkıştırarak aralarına girmemek, insanlara sıkıntı vermek, nafile namaz kılmak, hutbe okunurken susmak ve faydasız boş söz veden kaçınmak.
Cuma günleri cünüp olmasanız bile boy abdesti alın ve başlarınızı yıkayın" ifadesi şu anlama gelir: Cuma günleri eğer cünüp İseniz cünüplük dolayısıyla boy abdesti alınız, fakat cünüp değilseniz Cuma namazı için boy abdesti alınız.
Bazı âlimler bu rivayete dayanarak şunu söylemişlerdir: "Cuma günü cünüplük dolayısıyla boy abdesti almak Cuma namazı için boy abdesti almak yerine de geçer, bu sırada Cuma namazı için boy abdesti almaya niyet edip etmemesi arasında söylediğimiz bu hüküm bakımından herhangi bir fark yoktur."
Ancak bu âlimlerin, görüşleri değilse bile, söz konusu rivayete dayanarak böyle bir çıkarımda bulunmaları tartışmaya açıktır. Zira bu hükme delaleti daha açık olan farklı rivayetler vardır. Zaten İbnü'l-Münzir bu hükmü destekler mahiyette şöyle demiştir: "Sahabe ve tâbiûndan pek çok âlim cünüplük dolayısıyla alınan boy abdestinin Cuma namazı için boy abdesti almak yerine geçeceğini söylemiştir." Bununla birlikte konu hakkında mezhepler arasında görüş ayrılıkları bulunduğunu belirtmemiz gerekir.

7. Cuma Namazına Giderken Bulabildiği En Güzel Elbiseyi Giymek

886- Abdullah İbn Ömer'den nakledilmiştir:
"Bir gün Hz. Ömer mescidin kapısında (Utârid İbn Hâcib tarafından) satılığa çıkarılmış ipek bir elbise gördü ve Resûluüah'a Ey Allah'ın Resulü keşke şu ipek elbiseyi satın alsanız ve Cuma günleri ile heyetleri kabul ettiğiniz günlerde giyseniz!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu: "Bu elbiseyi ancak âhirette bundan hiçbir nasibi olmayan kimseler giyer."
Daha sonraki günlerde Resûlullah'a ipek elbiseler getirildi ve Resûlullah bunlardan birini Hz. Ömer'e verdi. Hz. Ömer:
"Ey Allah'ın Resulü, Utarid'in sattığı ipek hakkında o sözü sarf etmiştiniz ama bana giymem için bu ipeği veriyorsunuz" deyince Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Ben bu ipeği sana giyesin diye vermiyorum ki...
Bunun üzerine Hz. Ömer, Resûlullah'tan elbiseyi Mekke'de bulunan ve henüz Müslüman

olmayan müşrik bir kardeşine hediye etti.[27][27]

8. Cuma Günü Misvakla Dişleri Temizlemek

Ebû Saîd, Resûlullah'ın misvakla dişlerini temizlediğini nakletmiştir.
887- Ebû Hureyre Resûlullah'ın ahu aleyhi ve şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Ümmetime veya insanlara sıkıntı verme endişesi taşımasaydım onjara her namaz Öncesinde dişlerini misvakla temizlemelerini emrederdim.[28][28]
888- Enes İbn Mâlik Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Misuak kullanmanız gerektiğini size o kadar çok söyledim kil..."
889- Huzeyfe şöyle demiştir: "Resûlullah geceleri namaza kalktığında ağzını misvak ile temizlerdi."

Açıklama

Ebû İshâk el-Lümd adlı eserinde şöyle demiştir: "Bu hadîs-i şerif herhangi bir şeyin yapılmasının iyi olduğunu vurgulamak üzere edilen tavsiyelerin ve verilen direktiflerin gerçekle emir olmadığını göstermektedir. Çünkü her namaz öncesinde misvakla dişleri temizlemek farz bir hüküm olmayıp menduptur."
İmam Şafiî de şöyle demiştir: "Bu hadîs-i şerif misvak kullanmanın farz olmadığını göstermektedir. Zira misvakla dişleri temizlemek farz olsaydı Resûlullah ümmetin sıkıntıya düşüp düşmemesine bakmaksızın misvak kullanmayı emrederdi."
Âlimlerin çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir. Hatta bazı âlimler misvak 'kullanmanın sadece mendup olduğu konusunda icma bulunduğunu bile iddia etmişlerdir.
İbn şöyle demiştir: "Namaz kılmak üzere kalkınca misvak kullanmanın müstehap olmasındaki hikmet şudur: Namaz kılmak kulu Allah'a yaklaştıran bir ameldir. Dolayısıyla namaz kılarken kemâlin ve temizliğin en doruk
noktasında olmak gerekir. Zaten ibadetin / kulluğun önemi de ancak bu şekilde ortaya konabilir."

9. Başkasına Ait Misvağı Kullanmak

890- Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir:
"Resûl-i Ekrem hasta iken Abdurrahmân İbn Ebû Bekir ziyarete gelmişti, içeriye giren Abdurrahmân'in elinde dişlerini temizlediği bir misvak vardı. Resûlullah onun elindeki misvaka bakakaldı. Ben bunu fark edince Abdurrahman'dan misvağı bana vermesini istedim. Abdurrahman'dan aldığım misvağı kırıp ucunu dişlerimle ezerek yumuşattıktan sonra Resûlullah'a verdim. Resûl-i Ekrem de göğsüme yaslanmış iken dişlerini bu misvakla temizlemeye koyuldu.[29][29]

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı konu başlığı ile zikrettiği rivayet birbiriyle tam olarak örtüşmektedir; rivayet ile başlık arasında tam bir mutabakat söz konusudur. Bu rivayet inşallah ayrıntılı bir şekilde Kitâbül-meğâzî'nin 83. bâbmda Resûl-İ Ekrem efendimizin vefatını açıklarken ele alınacaktır. Zira burada Resûlullah'm vefat ettiği hastalığa yakalandığı günleri anlatan rivayetin bir bölümü zikredilmiştir.
Resûlullah'm saüaiiâhu hastalığının en şiddetli dönemlerinde bile misvak kullanmaya devam etmesi, misvakla diş temizliğinin çok önemli olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

---

[27][27] Hadisin geçtiği diğer yerler: 948, 2104, 2612, 2619, 3054, 5841, 5981 ve 6081.

[28][28] Hadisin geçtiği diğer bir yer: 7240

[29][29] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1389, 3100, 3774, 4438, 4449, 4450, 4451, 5217 ve 6510.

10. Cuma Günleri Sabah Namazlarında Hangisûreler Okunur

891- Ebû Hüreyre'den nakledilmiştir:
"Resûlullah Cuma günleri sabah namazlarında Secde suresi ile İnşân suresini okurdu."

Açıklama

Burada kasdedilen her rekatta söz konusu sûrelerden birinin okunduğudur. Bu rivayet Cuma günleri sabah namazlarında bu sûrelerin okunmasının müstehap olduğunu göstermektedir. Çünkü Ebû Hureyre'nin kullandığı ifade tarzı Resûl-i Ekrem'in bu uygulamaya hiç aksatmadan devam ettiğini veya sabah namazlarında bu iki sureyi çok sık okuduğunu hissettirmektedir.
Sabah namazlarında söz konusu sûrelerin okunmasının hikmetiyle ilgili olarak şunlar söylenmiştir: "Bu sûrelerde Hz. Adem'in yaratılışı ve kıyamet gününde yaşanacak olanlar anlatılmaktadır. Bilindiği gibi Hz. Adem Cuma günü yaratılmıştır ve kıyamet de Cuma günü kopacaktır." Bu görüş İbn Dihye'ye aittir ve konuyu çok güzel bir şekilde el-Alemu'l-meşhûr fi fezaili'l-eyyâm ve'ş-şuhûr adlı kitabında açıklamaktadır.

11. Köylerde Ve Şehirlerde Cuma Namazı Kılmak

892- İbn Abbâs'tan nakledilmiştir:
"Resûlullah'ın âteyhi ve mescidinden sonra Cuma namazı ilk olarak Bahreyn'in Cuvâsâ köyündeki Abdülkays mescidinde kılınmıştır.[30][30]
893- İbn Ömer'den nakledilmiştir: "Resûlullah Hepiniz (sorumluluktan olan birer) çobansınız, buyurdu."
Leys İbn Sa'd şöyle bir ek bilgi vermiştir: "Yûnus İbn Yezîd şöyle dedi: Rüzeyk İbnü'I-Hukeym İbn Şihâb'a - ki o sırada ben de onunla birlikte idim - bir mektup yazarak, Cuma namazını işi dolayısıyla bulunduğu Vâdü'l kurâ'da kıldırmasının caiz olup olmadığını sormuştu. Rüzeyk orada arazilerin ekip biçilmesi için görevlendirilmişti ve maiyetindekilerle birlikte çalışıyordu. Rüzeyk o günlerde Eyle'de (Kızıl Denizin kuzeyinde bir köy) görevli bir memurdu. İbn Şihâb cevabî mektubu yazarken ben yine oradaydım ve yazdıklarını duydum. Mektupta İbn Şihâb, Rüzeyk'e Cuma namazını kıldırmasını emrediyordu. Hatta delil olarak şu rivayeti zikretmişti:
"Salim bana Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediğini haber verdi: Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: Hepiniz yükümlülükleri olan birer çobansınız. Her biriniz himayeniz altında bulunan ve bakmakla yükümlü olduğunuz kişilerden ve işlerden sorumlusunuz; Devlet başkanı yönetici bir çobandır ve tebasmdan sorumludur, erkekler birer çobandır ve eşlerinden sorumludur, kadınlar birer çobandır ve ailesindekilerden sorumludur, hizmetçiler efendilerinin mallarını korumakla yükümlü birer çobandır ve korumakla yükümlü oldukları mallardan sorumludur."
Hadisin ravÜerinden Salim İbn Abdullah şöyle demiştir: "Sanırım Resûlullah şunları da söyledi: "Kişi babasının malını koruyup gözetmekle yükümlüdür ve bunlardan sorumludur. Hepiniz yükümlülükleri olan birer çobansınız ve bakmakla yükümlü olduğunuz kişilerden ve işlerden sorumlusunuz.[31][31]

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık Cuma namazının köylerde değil sadece şehirlerde kılınabileceğini söyleyen Hanefîler'in görüşlerine katılmadığını göstermektedir. Bir rivayete göre Hz. Ömer Bahreynliler'e bir mektup yazarak nerede olurlarsa olsunlar Cuma namazını kılmalarını emretmiştir. Bu rivayette herhangi bir ayrım söz konusu olmadığına göre Cuma namazı hem şehirlerde hem de köylerde kılınabilecektir. Zira Hz. Ömer'in sözü

---

[30][30] Hadisin geçtiği diğer yer: 4371.

[31][31] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2409, 2554, 2558, 2751, 5188, 5200 ve 7138.

her iki yerleşim yerini de kapsamına almaktadır.
Beyhakî'nin Velîd İbn Müslim'den naklettiği bir rivayete göre Velîd, Leys İbn Sa'd'a bu konuyu sormuş ve ondan şu cevabı almıştır: "Cemaat oluşturacak kadar insanın bulunduğu her yerde ister köy olsun İster şehir Cuma namazı kılınır; bu şekilde cemaat oluşturabilen kişilere Cuma namazını kılmaları emredilir. Haddizatında Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde Mısır'da ve Mısır'ın güneyindeki köylerde yaşayan halk Cuma namazını kılardı. Zira bu iki halifenin Cuma namazının kılınmasıyla ilgili emirleri vardı ve Mısır'da yaşayan bir çok sahâbî onların emirlerine karşı çıkmamışlardı."
Abdürrezzâk'ın sahih bir senedle zikrettiği bir rivayete göre, Abdullah İbn Ömer Mekke ile Medine arasındaki kaynak suları bulunan bölgelere konan köylülerin Cuma namazını kıldıklarını görmüş ve bu durumu yadırgayıp da onların Cuma namazı kılmalarına karşı çıkan hiç kimsenin bulunmadığını belirtmiştir.
Bu konu hakkında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bir kural olarak şunu bilmeliyiz ki, ashâb-ı kiram arasında herhangi bir görüş ayrılığının bulunması durumunda merfû rivayetleri esas almak gerekmektedir.[32][32] Cuvâsâ köyü sakinleri ile ilgili rivayetten ilk bakışta anlaşılan açık anlam şudur: Abdülkays mescidi cemaati Resûlullah'tan izin aldıktan sonra Cuma namazını kılmaya başlamışlar ve O'nun emrine göre hareket etmişlerdir. Zira; a. Ashâb-ı kiram Resûlullah hayatta iken ibadetler başta olmak üzere şer'î konularda asla kendi başlarına hareket etmezlerdi. Çünkü Resûl-i Ekrem'in hayatta olduğu dönem vahyin inmeye devam ettiği dönemdir, b. Şayet köylerde Cuma namazı kılmak caiz olmasaydı bu konuyla ilgili olarak âyet-i kerîme nazil olur ve köylerde namaz kılanlar engellenirdi. Konuyla ilgili bu değerlendirme Câbir İbn Abdullah ile Ebû Saîd el-Hudrî'nin azil (cinsel ilişkide dışarıya boşalmak) uygulaması hakkındaki değerlendirmelerine benzemektedir. Onların azille İlgili açıklamaları şöyledir: Azil caizdir, zira Kur'an'm nazil olduğu dönemde ashâb-ı kiram azil yapmıştır ve bununla ilgili herhangi bir yasak hükmü gelmemiştir.
(Rüzeyk'in o dönemde Eyle'de görevli bir memur olması) Rüzeyk Ömer İbn Abdülaziz tarafından görevlendirilmiş ve Eyle'ye memur olarak tayin edilmişti, Anlaşıldığı kadarıyla Rüzeyk'in hakkında soru yönelttiği Vâdü'1-kurâ adlı yer Eyle'ye bağlı bir köydür. Zaten Rüzeyk Eyle'de Cuma namazı kıldırıp kıldırama-yacağını sormamıştır. Zira Eyle o zamanlar surlarla çevrili büyük bir şehirdir. Ancak şu anda Eyle şehri harabelerden ibarettir ve Mısır'dan gelen hacıların mola yeridir. İbn Şihâb'ın Rüzeyk'e Cuma namazını kıldırmasını emrettikten sonra zikrettiği hadisin konuyla ilgisini şu şekilde açıklayabiliriz: Herhangi bir yere yönetici (emir) olarak atanan bir kimse şer'i hükümlerin uygulanmasıyla yükümlüdür ve Cuma namazı da bu hükümler kapsamındadır. Rüzeyk de arazilerin ıslahı ve ekilip biçilmesi için çalıştığı Vâdü'1-kurâ'da yöre halkının emîridir. Bu yönüyle bölgede halkın haklarını gözetmekle yükümlüdür ve Cuma namazı da bu haklar arasındadır.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir bu rivayetle ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "Bu rivayet herhangi bir bölgede yöre halkının idaresini yürütebilecek bir kimsenin bulunması şartıyla Cuma namazının devlet başkanının izni olmaksızın kılınabileceğini göstermektedir. Yine bu rivayetten Cuma namazlarını köylerde kılmanın mümkün olduğu sonucu da çıkmaktadır. Dolayısıyla Cuma namazının sadece şehirlerde kılınabileceğini söyleyen Hanefîler'in görüşlerine muhalif bir sonuç ortaya çıkmaktadır.
Bu rivayetten çıkarılan diğer dersler Kitâbü'l-ahkâm'ın 1. Konusunda ele alınacaktır.

12. Cuma Namazına Katılmayan Kadın, Çocuk Vb. Kişilerin Boy Abdesti Almaları Gerekir Mi?

Abdullah İbn Ömer buyurdu: "Boy abdesti Cuma namazını kılmaları farz âcip olan kimselere gerekir."
894- Abdullah İbn Ömer dedi ki: Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim:
"içinizden her kim Cuma namazına gelirse boy abdesti alsın."
895- Ebû Saîd el-Hudrî Resûlullah'ın miiniahı ve sdiem şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

---

[32][32] Bu da Cuvâsâ köyü sakinlerinin Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seilem zamanında yaptıkları gibi Cuma namazının kılınmasıdır. Zaten bu rivayet köylerde Cuma namazının kılınabileceğini açıkça göstermektedir.

"Cuma günü boy abdesti (gusül) almak ergenlik çağına giren herkese nuhtelim) gereklidir."
896- Ebû Hureyre'den radıyafehu anh nakledilmiştir: Resûlullah Bizler en son gelenleriz, fakat kıyamet gününde herkesin önünde bulunan ilkler olacağız. Hem de bizim dışımızdaki ümmetlere bizden daha Önce kitap verilmiş, bize ise onlardan sonra. Haddizatında şu içinde bulunduğumuz Cuma günü konusunda onlar görüş ayrılığına düştüler; Allah da bu günü bize lütfetti. Yahudilerin (kutsal günü olan Cumartesi) yarındır, Hıristiyanların (kutsal günü olan Pazar İse) yarından sonraki gündür" buyurdu ve sustu.
897- Sonra da şöyle dedi:
"Her Müslümanın her haftada bir gün boy abdesti alması gereklidir; o gün başını ve vücudunu iyice yıkar.[33][33]
898- Ebû Hureyre'den nakledilmiştir: Resûlullah şöyle buyurdu:
"Her müslümanm her haftada bir gün boy abdesti alması Allah'ın onlar üzerindeki bir hakkıdır."

13. Bâb

899- Abdullah Ibn Ömer Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Kadınların geceleri mesddlere gelmelerine müsaade ediniz.
900- Ibn Ömer şöyle demiştir:
Hz. Ömer'in eşi sabah ye yatsı namazlarını cemaatle kılmak üzere mescide gelirdi. Birisi kendisine: Hz. Ömer'in hoşuna gitmediği ve kıskanç bir erkek olduğunu bildiğin halde niçin mescide gelmek üzere dışarı çıkıyorsun? diye sorduğunda ona şöyle mukabelede bulundu: "Ömer niçin benim mescide gelmeme engel olmuyor?" Cevap bekleyen bu soruya bizzat o adamın kendisi şu cevabı verdi: "Onu engelleyen Resûl-İ Ekrem'in şu sözüdür:
Allah'ın kadın kullarının mescitlere gelmelerine engel olmayın."

Açıklama

Abdullah Ibn Ömer'in "Boy abdesti Cuma namazını kılmaları farz vacip olan kimselere gerekir" şeklindeki sözünü Beyhakî sahih bir senedle mevsûl olarak nakletmiştir. Bu rivayette şöyle bir fazlalık da bulunmaktadır: "Cuma namazı, ailesine geri dönebilecek durumda olanlara farzdır." Bu ifadenin anlamı •şudur: "Abdullah Ibn Ömer'e göre Cuma namazı, yaşadığı yere gece olmadan Önce dönebilecek durumda olan kimselere farzdır. Dolayısıyla bu mesafeden daha uzak bir yerde yaşayan kimselere Cuma namazı farz değildir."
"Kadınların geceleri mesddlere gelmelerine müsaade ediniz" emrinde geçen geceleri ifadesi ashâb-ı kiramın gündüz vakitlerinde namaza gitmeleri için eşlerine izin verdiklerini göstermektedir. Fakat Qece kötü zanna sebep olacak bir zaman dilimidir ve bu yüzden olmalı ki Abdullah Ibn Ömer'in oğlu kadınların gece mescide gitmelerine karşı çıkmış ve şöyle demiştir: "Kadınların mescidlere gitmelerine asla izin vermeyeceğiz; onların gece vaktinden yararlanarak gizli saklı işler çevirmelerine meydan vermeyeceğiz."
Yukarıdaki rivayette geçen Hz. Ömer'in eşi, cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Saîd İbn Zeyd'in kız kardeşi Âtike bnt. Zeyd İbn Amr İbn Nüfeyl'dir.

14. Yağışlı Havalarda Cuma Namazına Gelmeyenlere Verilen Ruhsat

901- Çok yağmurlu bir günde İbn Abbâs müezzinine şu talimatı verdi: Sen (Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın resulüdür) dedikten sonra (Haydi, herkes namaza) deme. Bunun yerine (Namazlarınızı evlerinizde kılın) de. Cemaatten bir kısmı bu durumu garipseyip birbirine bakışınca İbn Abâs şöyle dedi; "Galiba bu söylediklerimi beğenmediniz. Fakat bunun aynısını - Resûlullah'ı kasdederek benden daha hayırlı olan bir zat yapmıştı. Şüphesiz Cuma namazının kılınması kesin bir emir olan bir zat yapmıştı.

[33][33] Hadisin geçtiği diğer yerler: 898 vs 3487.

Şüphesiz Cuma namazının kılınması kesin bir emirdir (azimet). Fakat ben sizi sıkıntıya sokmak istemedim. Eğer namaza gelmenizi emredecek olsaydım bu çamurların içinde bata çıka yürümek zorunda kalacaktınız." .

Açıklama

İmam Buhârî burada ibn Aliyye adıyla bilinen İsmâîl yoluyla nakledilen İbn Abbâs hadisine yer vermiştir. Zaten söz konusu rivayet İmam Buhârî'nin kullandığı konu başlığına da uygundur. Alimlerin çoğunluğunun görüşü de yağmurlu günlerde Cuma namazına gitmeme ruhsatının bulunduğu yönündedir. Bazı âlimler şiddetli yağmur İle hafif yağmurun Cuma namazına gitmeme konusunda ruhsat olabilmesi bakımından birbirinden farklı hükümlere tabî olduğunu söylemişlerdir. İmam Mâlİk'e göre ise yağmur dolayısıyla Cuma namazının terk edilmesine ruhsat verilemez. Ancak İbn Abbâs'tan nakledilen bu rivayet yağmurlu günlerde Cuma namazına gitmemenin caiz olduğunu gösteren bir delildir.
Rivayette geçen "Şüphesiz Cuma namazının kılınması kesin bir emirdir" ifadesiyle ilgili olarak İsmâîl şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bu sözde bir problem söz konusudur ve doğru olarak nakledilmemiştir. Zira İbn Abbâs'la ilgili bu rivayetin diğer varyantlarının çoğunda bu ifade "Şüphesiz bu (müezzinin 'Haydi herkes namaza1 şeklindeki sözü) kesin bir emirdir" tarzında gelmiştir. Çünkü müezzinin bu sözü namaza bir çağrıdır ve duyan herkesin çağrıya uyması gerekir. Şayet burada Cuma namazını kılmanın kesin bir emir olduğu anlatılmak istenseydi ezanın geriye kalan ifadelerinin terk edilmesiyle azimet hükmünün düşmemesi gerekirdi."
Ancak rivayette anlaşıldığı kadarıyla ezanın kalan kısmı terk edilmemiştir. Sadece "Haydi herkes namaza" sözünün yerine "Namazlarınızı evlerinizde kılın" ifadesi kullanılmıştır.
Ibn Abbâs'ın "Şüphesiz Cuma namazının kılınması kesin bir emirdir" şeklindeki sözünün anlamı şudur: "Eğer müezzinin, haydi herkes namaza demesine müsaade etseydim bunu duyan herkes yağmurlu havaya rağmen namaza koşacaktı. Bu da onların sıkıntıya düşmelerine sebep olacaktı. Bu yüzden ona namazlarınızı evlerinizde kılın demesini emrettim. Böylece insanlar yağmurun azimeti ruhsata dönüştüren bir mazeret olduğunu anlayacaklardı."

15. Cuma Namazının Kılınmasının Farz Olmasına Sebep Olan Uzaklık, Cuma Namazı Kimlere Farzdır?

Bu hüküm "Ey iman edenler, Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okun duğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun [34][34] âyetine dayanır.
Atâ şöyle demiştir: "Görevlileri ve birbirine yakın binaları olan köylerder (el-karyetü'1-câmia) birinde iken Cuma ezanı okunsa, ezanı duysan da duyma san da, bu namaza katılmak senin boynunun borcudur."
Enes İbn Mâlik kasrında iken Cuma namazlarını bazen kıldırır bazen de kıl-dırmazdi. Onun kasrı Basra'ya İki fersah uzaklıktaki ez-ZâvÎye'de bulunuyordu.
902- Hz. Aişe'den nakledilmiştir:
"Resûlullah zamanında insanlar gerek evlerinden gerekse Medine'ye dört mil mesafedeki veya daha uzak bölgelerdeki yerleşim birimlerinden (avali) nöbet usulüyle Cuma namazına gelirlerdi. Bunlar namaza üstler başlan toz içinde gelirlerdi. Terledikleri İçin toz toprak vücutlarına iyice yapışırdı ve bedenlerinden ter kokusu yayılırdı. Bir defasında bunlardan birisi Resûl-i Ekrem'in yanma geldi. Ben de orada bulunuyordum. Hz. Peygambersa şahsa şöyle buyurdu: "Bari bu gün İçin iyice temizlenseniz, ne kadar iyi olur!"

Açıklama

"Ey iman edenler, Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı

---

[34][34] el-Cuma, 62/9.

anmaya koşun [35[35]] âyeti gereğince cumhur ezanı duyan veya ezanı duyabilecek güçte olan kimselerin Cuma namazına gelmelerinin farz olduğunu söylemişlerdir. Bu bakımdan kişinin yerleşim biriminin içinde olması ile dışında bulunması arasında da bir fark yoktur. Bunun ölçüsü de İmam Şafiî'nin dediği gibi: "Ezan okuyan kişinin gür sesli olması, çevrede ezanı duymayı engelleyecek gürültünün bulunmaması ve kişinin işitme problemi olmamasıdır."
Atâ'nın görüşünü açıklarken kullandığı "ezanı duysan da duymasan da" sözü yerleşim biriminin içinde bulunanlarla ilgilidir. Ahmed İbn Hanbel bunu açık bir şekilde dile getirmiştir. Hatta İmam Nevevî bu konuda herhangi bir görüş ayrılığının bulunmadığını kaydetmektedir.
Abdürrezzâk'm İbn Cüreyc'ten naklettiği bu rivayetin farklı bir varyantında şu ek bilgi vardır; İbn Cüreyc şöyle demiştir: Atâ'ya karye-i câmîa nedir diye sorduğumda bana şu cevabı verdi: "Cidde gibi cemaati, yöneticisi (emîr), hâkimi (yargıç) ve birbirine bitişik toplu evleri olan yerleşim birimleridir."
ez-Zâviye, Haccâc İle Ibnü'l-Eş'as arasında meydana gelen büyük mücadelenin yaşandığı yerdir.
Hz. Peygamber'in "Ban bu gün için iyice temizlenseniz (ne kadar iyi olur!)" diye buyurması bir temennidir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Öğretmen öğrencisine çok merhametli ve şefkatli bir tarzda yaklaşmalıdır.
2. Hayırlı insanlarla birlikte aynı meclisi paylaşmadan önce güzelce temizlenmek müstehaptır.
3. Müslümanlara sıkıntı verecek her türlü tavır ve davranıştan kaçınmak gerekir.
4. Ashâb-ı kiram kendilerine zor gelse bile Resûl-i Ekrem'in saiiai- emirlerine uyma konusunda çok titiz davranırdı.

16. Cuma Namazının Vakti Güneşin Tepe Nok Tasını Geçip Batıya Doğru Kaydığı Zaman Girer (Zeval Vakti)

Hz. Ömer, Ali, Nu'mân İbn Beşîr ve Amr İbn Hureys'in bu görüşte olduğu nakledilmiştir.
903- Hz. Âişe şöyle demiştir: "Asr-ı saadette insanlar kendi işlerini kendileri görürdü. Cuma namazına da (üstlerini başlarını değiştirmeden) işlerini bırakıp aynı halde gelirlerdi Bu yüzden kendilerine: "Keşke boy abdesti alsanız, yıkansanız" denildi.[36[36]]
904- Enes İbn Mâlikten nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Cuma namazını güneş tepe noktasını geçip batıya doğru kayınca kıldırırdı."
905- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Biz Cuma namazını biraz erken kılar ve daha sonra kaylûle (öğleden sonraki gündüz) uykusuna yatardık.[37[37]]

Açıklama

İmam Buhârî burada konu hakkında farklı bir görüş bulunmasına rağmen Cuma namazının vaktinin girişini kesin bir dille ifade etmiştir. Bu da farklı görüş beyan edenlerin delillerinin zayıf olmasından ileri gelmektedir.
(Hz. Ömer, Ali, Nu'mân İbn Beştr ve Amr İbn Hureys'in bu görüşte olduğu nakledilmiştir)
Hz. Ömer ile İlgili rivayet: İbn Abbas'tan nakledilmiştir: "Cuma günleri güneş tepe noktasını geçip batıya doğru meyledince Hz. Ömer minbere çıkar ve sonra otururdu."
Hz. Ali ile ilgili rivayet: "İbn Ebû Şeybe'nin sahih bir senedle naklettiği bir rivayete göre Ebû İshâk, Hz. Ali'nin arkasında güneş tepe noktasını geçip badya meylettikten sonra namaz kıldığını söylemiştir."

[35[35]] el-Cuma, 62/9.

[36[36]] Hadisin geçtiği diğer yer: 2071.
[37[37]] Hadisin geçtiği diğer yer: 940.

Nu'mân İbn Beşîr ile ilgili rivayet: İbn Ebû Şeybe'nin sahih bir senedle naklettiğine göre Semmâk İbn Harb şöyle demiştir: "Nu'mân İbn Beşîr bize güneş tepe noktasını geçip batıya meylettikten sonra Cuma namazını kıldırdı." İbn Ebû Şeybe Nu'mân'ın Yezîd İbn Muâviye'nin hilâfetinin başlarında Küfe emîri olduğunu söylemiştir.
Amr İbn Hureys hakkındaki rivayet: İbn Ebû Şeybe'nin sahih bir senedle naklettiğine göre Velîd İbnü'l-'îzâr şöyle demiştir: "Cuma namazını Amr İbn Hureys'ten daha güzel kıldıran hiç kimse görmedim. O Cuma namazını güneş tepe noktasını geçip batıya meyledince kıldırırdı."
İmam Buhârî Hz. Aişe'den nakledilen rivayette geçen fiiline dayanarak Cuma namazının zevalden sonra kılındığı sonucunu çıkarmıştır. Çünkü bu fiil daha önce de açıklandığı gibi pek çok dilciye göre zevalden sonraki yürüyüş için kullanılır.
Hz. Peygamber Cuma namazını güneş tepe noktasını geçip batıya doğru kayınca kıldırırdı" ifadesi Resûlullah'm Cuma namazlarını devamlı olarak güneş tepe noktasından batıya kayınca kıldırdığını göstermektedir.

17. Cuma Günü Hava Çpk Sıcak Olursa Namaz Hangi Vakitte Kılınır?

906- Enes İbn Mâlik, Cuma namazını kasdederek şöyle demiştir: "Resûlullah hava çok soğuk olursa namazı vakit girer girmez kılardı. Havanın aşırı sıcak olması durumunda ise namazı kılmak için hararetin geçip serinliğin düşmesini beklerdi."
Yunus İbn Bükeyr dedi: Ebû Halde bize bu rivayeti mutlak oiarak nakledip Cuma namazı kaydını zikretmedi:
Bişr İbn Sabit dedi: Ebû Halde bize anlattı: "Bir defasında Cuma İmamı bize namazı kıldırmış ve sonra Enes İbn Mâlik'e, Resûluliah'ın öğle namazını nasıl kıldırdığını sormuştu."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Konu hakkındaki hüküm kesin olmadığı halde İmam Buharı, Cuma namazının aşın sıcak havalarda serinlik vaktinde kılınması gerektiği hükmüne meyletmiştir. Çünkü rivayette geçen "Cuma namazını kasdederek" kaydı yoruma açıktır:
a. Bu ifade hadisi nakleden tabiî Ebû Halde'nin (Hâlİd İbn Dînâr) olaydan anladığı bir açıklama cümlesi olabilir.
b. Bu kayıt nakledilen rivayette mevcuttur fakat râvî Cuma namazının da öğle namazıyla aynı kategoride olduğu hükmünü tercih etmiştir. Çünkü Cuma namazı ya öğle namazı İle öğle namazına ek namazların bütünüdür ya da öğle namazının yerine geçer. Zaten Basra yöneticisinin Enes İbn Mâlik'e "Resûlullah öğle namazını nasıl kıldınrdı?" diye sorması ve Enes'in bu soruyu hiç yadırgamadan söz konusu cevabı vermesi de bu yorumu desteklemektedir."
Zeyn İbnü'l-Müneyyir'in başka bir yerdeki ifadesi de şöyledir: "Cuma namazının serinlik vaktinde kılınabileceği bu rivayetten anlaşıldığına göre, zeval vaktinden önce kılınamayacağı hususu da anlaşılmış olur. Çünkü Cuma namazını zeval vaktinden önce kılmak mümkün ve caiz olsaydı sıcakların iyice artması namazın geciktirilmesine sebep olmazdı. Aksine zevalden önce kılınarak bu görev îfa edilirdi. Fakat bu yapılmayıp namaz geciktirilmiştir. Dolayısıyla zevalden önce kılınabileceğini söyleyen görüşe delil olmaz."
İbn Battal Cuma namazının zevalden önce kılınmasının caiz olduğunu söyleyenlere muhalif olmuş ve bu rivayeti esas alarak Cuma namazının vaktinin öğle namazının vaktiyle aynı olduğunu söylemiştir. Çünkü Enes İbn Mâlik'in cevabı da her iki namazın vaktinin aynı olduğunu göstermektedir.
Bu rivayet namaz kılan bir kimsenin her türlü şüpheden uzak tutulması gerektiğini de göstermektedir. Bu şekilde onun namazını huşu içinde kılması sağlanacaktır. Zira sıcakların çok şiddetli olduğu zamanlarda serinlik vaktinin girmesi beklenmiştir.

18. Cuma Namazına Yürümek

Hemen Allah'ı anmaya koşun [38][38] âyeti ve âyette geçen (ve koşun diye tercüme edilen) ,^-JI kelimesinin amel ve gitmek anlamına geldiğini söyleyenler.
Abdullah İbn Abbâs şöyle demiştir: "Bu vakit girdiğinde alışveriş yapmak haram olur."
Atâ şöyle demiştir: "Bu vakitte her türlü iş ve meslek ile uğraşmak haram olur."
İbrahim ibn Sa'd İmam ez-Zührî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Müezzin Cuma ezanını okuduğunda kişi yolcu olsa bile namazı kılması boynunun borcudur."
907- Ubâde İbn Rufâa'dan nakledilmiştir: "Bir defasında ben Cuma namazına giderken Ebû Abs arkamdan yetişti ve şunları söyledi: Ben ResûluUah'ın
"Kimin ayaklan Allah yolunda tozlanırsa Allah (c.c) o kişiyi cehenneme haram kılar.[39][39] buyurduğunu işittim.
908- Ebû Hureyre'den nakledilmiştir: "Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu İşittim:
"Namaz için kamet getirildiğinde namaza aceleyle koşarak gelmeyin. Tam bir vakar ve sükûnet içinde yürüyerek gelin; yetişebildiğiniz kadarını kılın, yetişemediğiniz kısmı ise daha sonra tamamlayın."
909- Ebû Katâde, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nak-letmiştir:
"Beni görünceye kadar ayağa kalkmayın ve üzerinizde tam bir vakar ve sükûnet olsun."

Açıklama

Ibnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Cenâb-ı Hakk Cuma namazını farz kılan âyette hem namaza koşmayı emretmiştir hem de bu vakitte alışveriş yapılmasını yasaklamıştır. Bu da âyette geçen koşmak kelimesinin amel ve itaat anlamına geldiğini göstermektedir. Çünkü âyette âhirete yönelik bir amel ile alışveriş ve diğer iş kolları gibi dünyevî ameller birbiriyle karalaştırılmıştır. Özetle söylemek gerekirse burada emredilen âhiret işine koşmak olduğu halde buna karşılık yasaklanan dünyevî işlere koşmaktır."
İmam Buharı bu konu başlığı altında "Namaza aceleyle koşarak gelmeyin. Tam bir vakar ve sükûnet içinde yürüyerek gelin" hadisine de yer vermiştir. Maksadı ise âyette emredilen koşmak ile hadiste yasaklanan koşmanın birbirinden farklı olduğuna işaret etmektir. Zira âyetteki koşun emri, gidin anlamında tefsir edildiği halde hadisteki koşmak kelimesine aceleyle yürümek anlamı verilmiştir. Nitekim hadîs-i şerîfte de koşmak yerine vakar ve sükûnet içinde yürüyerek namaza gidilmesi emredilmiştir.

Cuma Ezanı Okunurken Alışveriş Yapmak

İbn Abbâs'ın "bu vakit girdiğinde alışveriş yapmak haram olur" diye ifade ettiği görüş, namaz için ezanın okunduğu zamanı anlatır. Alimlerin çoğunluğu da bu görüştedir; ezan okunduğu zaman alışveriş yapmak haramdır. Fakat bu âlimlere göre söz konusu ezan imam hutbeye çıkınca okunan ezandır ve bu ezan okununca alışveriş haram olur. Çünkü Resûl-i Ekrem zamanında okunan ezan sadece bu ezandır. Dolayısıyla burada güneş tepe noktasından batıya doğru kaydığında okunan ezan söz konusu değildir; bu durumda yapılan alışveriş mekruh olmakla birlikte caizdir.
Hanefîler'e göre bu alışveriş mutlak olarak mekruhtur ve haram değildir.
Fakat bu konuda görüş ayrılığına düşülen bir nokta vardır: Ezan okunduğunda alışveriş yapmak haram olmakla birlikte yapılan alışveriş geçerli (sahih) midir? Bu soruya olumlu cevap veren âlimler bulunduğu gibi alışverişin geçersiz olduğunu söyleyenler de vardır. Bu konudaki görüş ayrılıkları "Bir konu hakkındaki yasaklama (nehy) mutlak olarak fesadı gerektirir mi gerektirmez mi?" şeklinde ifade edilen usul meselesine dayanmaktadır.
Atâ'nın "Bu vakitte her türlü iş ve meslek ile uğraşmak haram olur" şeklinde İfade edilen görüşü Ebû Humeyd'in tefsirinde mevsûl olarak zikredilmiştir: "Cuma namazı için ezan okunduğu zaman boş işlerle uğraşmak, alışveriş yapmak, her türlü iş ve meslek ile uğraşmak, yatmak, cinsel ilişkide bulunmak ve yazı ile meşgul olmak haramdır." Alimlerin çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir.

---

[38][38] el-Cuma, 62/9.

[39][39] Hadîsin geçtiği diğer yen 2811.

Yolcunun Cuma Namazı Kılması

İbrahim İbn Sa'd'ın Zührî'den naklettiği: "Müezzin Cuma ezanını okuduğunda kişi yolcu olsa bile namazı kılması boynunun borcudur" şeklindeki görüş hakkında İbnü'l-Münzir: "Bu, ilim ehli arasında adeta üzerinde görüş birliği bulunan bir meseledir. Çünkü Zührî'nin bu görüşü hakkında farklı yorumlar vardır. Şihâb ez-Zührî'nin görüşüyle ilgili farklı yorumlar şöyledir:
a. İbn Şihâb'ın bu sözü "Yolcuya Cuma namazı yoktur" diye de nakledilmiş-r. Buna göre İbn Şihâb, yolcuya Cuma namazı kılmak vacip değildir demek ;te mistir.
b. İbn Şihâb'ın bu sözü yukarıda zikredildiği gibi "Namazı kılması boynunun orcudur" diye rivayet edilmiştir ve dolayısıyla Cuma namazını kılmanın uistehap olduğu kasdedilmiştir.
c. Burada özellikle bir kimsenin yolcu iken Cuma namazı kılman bir yerle-m birimine vardığında ezanı duyup namazı kılması kasdedilmiştir. Bu yönüyle olcunun mutlak olarak Cuma namazını kılması gerektiği ve gelip geçerken uğ-ıdığı bir şehirde zeval vaktinden önce yolculuğa çıkmasının haram olduğu so-ucu çıkarılamaz.
Öyle anlaşılıyor ki İmam Buhârî'nin tercih ettiği ihtimal de bu son ihtimaldir, aten İmam Buhârî'nin Cuma namazının farz olduğunu ortaya koyan âyeti mutk olarak zikretmesi yani yolcu ile mukîm arasında herhangi bir ayırıma gitme-ıesi de bu görüşümüzü desteklemektedir.
İbnü'l-Münzir, Resûlullah'ın «ibikkı ve seik.n Arafat'ta Cuma günü Öğle ve indi namazlarını cem ederek kıldığına dair rivayete dayanarak yolcudan Cuma amazının düşeceğini söylemiştir. Gerçekten de bu rivayetteki Resûlullah'm fiili yolcunun Cuma namazı kılmakla yükümlü olmadığını gös-rmektedîr ve bu sahih bir uygulamadır. Ancak bu hüküm benim yukarıda zik-ttigim İhtimalin dikkate alınamayacağını göstermez. Zira aralarında herhangi r karşıtlık söz konusu değildir.
İbn Reşîd konu hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: "Yolcuya Cuma ımazının gerekli olmaması hükmündeki İncelik şudur; Yolcu gideceği yere aşma amacında olduğu için namaza telaşlı bir şekilde gidecek ve aceleyle na-azmı kılacaktır. Bu da namaza giderken vakar ve sükûnet içinde gitme emrine rstir."
I Burada İmam Buhârî Cuma namazına koşmak ile diğer namazlara koşmak asında bir fark bulunduğunu muhataplanna hissettirmeye çalışmıştır. Zira di-:r namazlara koşarak aceleyle gitmek kişiyi yorduğu İçin namaza başlandığı ida nefes nefese kalmaya yol açar. Bu ise kişinin namazı huşu içinde kılmasına gel olur. Fakat Cuma namazına koşmak bundan farklıdır. Çünkü Cuma celati genel olarak henüz namaz için kamet getirilmeden önce mescide ulaşır ve ilenmeye, dolayısıyla nefesini toparlamaya fırsat bulur. İşte İmam Buhârî bu ayetleri zikrederken Cuma namazı ile diğer namazlar arasındaki ayırıma dikkat çekmek İstemiş fakat aralarında şöyle bir ortak nokta bulunduğunu vurgulamaya çalışmıştır: "Kişinin namaza giderken üzerindeki vakarın kaybolmasına yol açan her hareketten kaçınılmalıdır ve bu yönüyle Cuma ile diğer namazlar arasında fark yoktur."
Allah her şeyin en doğrusunu bilir.
19. Cuma Namazında Safta Bulunan Ikı Kışının Arasına Girmemek

910- Selmân-ı Fârisî Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
Cuma günü boy abdesti alıp mümkün olduğu kadar vücudunu iyice temizlemeye çalışan, ardından saçlarını yağlayan veya evinde bulunan güzel kokudan vücuduna süren ve daha sonra mescide gelerek saf olan cemaatten iki kişinin arasına girmeden kendisine takdir edilen namazı kılan ve imamın okuduğu hutbeyi hiç sesini çıkarmadan can kulağı ile dinleyen herkesin bu Cuma ile diğer Cuma arasındaki günahları bağışlanır,"

Açıklama

İmam Buhârî konu başlığını bu şekilde koymuş fakat safları yararak iki kişinin arasına girmenin hükmünü açıklamamıştır. Bununla birlikte âlimlerin çoğunluğuna göre böyle bir davranışın mekruh olduğu nakledilmiştir. İbnü'l-Münzir ise bunun haram olduğunu söylemiş ve İmam Nevevî Zeuâidü'r-Ravza adlı eserde bu hükmü kesin bir ifade ils dile getirmiştir. Alimlerin çoğuna göre saf olan İkî kişinin arasına girmek tenzîhen mekruhtur.

İbnü'l-Müneyyir konuyla ilgili olarak şu değerlendirmede bulunmuştur: "İki kişinin arasını ayırmak ifadesi şu anlamlara gelebilir;
a. İki kişinin arasına girip oturmak,
b. Bu kişilerden birisini çıkarıp onun yerine oturmak,
c. İki kişinin arasını ayırıp sadece ileriye geçmek. Fakat bu son anlam esas alındığında safların arasından ileriye geçmeye çalışan kimsenin ayaklarını oturan cemaatin baş veya omuz hizasına kadar kaldırmak durumunda kalacağı kesindir. Bu durumda söz konusu şahsın ayağına bulaşmış olan herhangi bir şeyin cemaatin elbiselerine sürünebileceğin! düşünebiliriz. İşte bu şekilde safları yararak ilerlemek mekruhtur. Bununla birlikte öndeki saflarda boşluk bulunması durumunda ileriye geçmeye çalışan kişi açısından günah yoktur. Zira önce gelen cemaat safları doldurmadığı için kusurlu davranmıştır ve bu şahıs onların kusurunu örtmüş olacağı için bağışlanır."

20. Bir Kimse Cuma Namazı İçin Mescidde İken Müslüman Kardeşini Kaldırıp Onun Yerine Oturmamalıdır

911- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah bir kimsenin kardeşini kaldırarak onun yerine oturmasını yasaklamıştır."
Bu rivayeti nakledenlerden İbn Cüreyc, İbn Ömer'den nakilde bulunan Nâfi'e: "Cuma namazında mı?" diye sorunca ondan: "Hem Cuma namazında hem de diğer namazlarda.[40][40] cevabını almıştır.

Açıklama

İmam Buhârî bu konu başlığını Cuma namazı ile kayıtlayarak vermiştir. Aslında İmam Müslim'in Ebü'z-Zübeyr yoluyla Câbir İbn Abdullah'tan naklettiği ve bu kaydı taşıyan sahih bir rivayet bulunmaktadır. Fakat İmam Buhârî bu rivayeti şartlarına uymadığı için almamıştır. Hadis şöyledir: "İçinizden hiç kimse Cuma namazında kardeşini perinden kaldırıp sonra da onun yerine oturmasın. Bunu yapacağına biraz daha sıklasın, yer açın desin."
Bu hadîs sonradan gelen cemaatin izin aldıktan sonra oturmakta olan kimselerin arasından geçerek ilerlemesinin mekruh olmadığını göstermektedir; izin almak mekruh hükmünün kalkması anlamına gelir. Hadiste geçen "kardeşini yerinden kaldırmasın" İfadesi hakkında şunları söylemek mümkündür: a. Sonradan gelen kimse bunu kibrinden dolayı yapıyorsa çok çirkin bir davranışta bulunmuş olur, b. Kendini beğenen, bencil bir adam olduğu için böyle davranıyorsa daha kötü bir tavır sergilemiş demektir.

21. Cuma Ezanı

912- Sâib İbn Yezîd'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir ve Ömer dönemlerinde Cuma ezanı imam minbere çıkıp oturduğunda okunurdu. Fakat Hz. Osman halife olduğunda Medine'de İnsanlar çoğalıp nüfus arttığı için Zevrâ denen yerde üçüncü ezanın ek olarak okunmasını kararlaştırdı.[41][41]

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı Cuma ezanına ne zaman başlanacağı ile ilgilidir.
İbn Hüzeyme'nin Ebû Âmir yoluyla İbn Ebi'z-Zi'b'den naklettiği aynı konuyla ilgili rivayetin ifadeleri bundan farklıdır: "Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de Cuma namazı için zikrettiği ezanın başlama zamanı... idi." Yine İbn Hüzey-me'nin Vekî' yoluyla İbn Ebi'z-Zi'b'den naklettiği aynı konu hakkındaki başka bir rivayet de şöyledir: "Hz. Peygamber Hz. Ebû

---

[40][40] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6269 ve 6270.

[41][41] Hadisin geçtiği diğer yerler: 913, 915, 916.

Bekir ve Ömer zamanlarında Cuma günleri iki ezan okunurdu." İbn Hüzeyme şöyle demiştir: "Bu rivayette geçen iki ezan ifadesi İmam minbere çıkınca okunan ezan İle farzdan önce getirilen kameti anlatır." Burada genelleme {tağlîb) yoluyla kamete de ezan adı verilmiştir veya her İki uygulama da namaza çağrı anlamı taşıdığı İçin iki ezan İfadesi kullanılmıştır.

Cuma Namazı İçin Ek Ezan Uygulamasının Başlatılması

"Hz. Osman üçüncü ezanın ek olarak okunmasını kararlaştırdı" İfadesi Vekîin İbn Ebi'z-Zi'b'den naklettiği rivayette şu şekilde geçmektedir: "Hz. Osman birinci ezanın okunması talimatını verdi." Aslında bu iki rivayet arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü Hz. Osman'ın ezan eklediğine dair rivayeti esas alırsak bü üçüncü ezan olacaktır fakat söz konusu ezanın imam minbere çıkınca okunan'ezan ile kametten önce okunduğunu dikkate alırsak bu ezan ilk ezan olacaktır.
(Zevrâ denen yerde...) Bu ifade İbn Hüzeyme ile İbn Mâce'nin İbn İshâk yoluyla Zührî'den naklettiği rivayette şu şekilde geçmektedir: "Hz. Osman üçüncü ezanın pazar yerinde Zevrâ adı verilen bir evin çatısında okunması talimatını verdi." İmam Müslim'in naklettiği bir rivayet de Zevrâ'nın Medine pazarında bulunan bir yer olduğunu göstermektedir: "Resûl-i Ekrem ile ashabı Zevrâ'da bulunuyorlardı. Zevrâ Medine pazarında bir yerin adıdır." İbn Ebû Şeybe Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Cuma günü okunan ilk ezan sonradan getirilmiş yeni bir uygulamadır (bidattir)." İbn Ömer'in bu sözü iki şekilde de yorumlanabilir. Buna göre şunları söyleyebiliriz;
a. İbn Ömer bu uygulamayı yadırgadığını ve kabul etmediğini ifade etmek istemiştir,
b. Böyle bir uygulamanın Resûlullah zamanında olmadığını vurgulamak istemiştir. Zira Resûl-i Ekrem zamanında olmayan her türlü uygulama ve görüş bid'at kapsamına girer.
Bazı bölgelerde Cuma namazının vakti girmeden önce insanları namaza çağırmak amacıyla zikirler ve salât ü selâmlar ihdas edildiğini biliyoruz. Fakat'bu uygulama yerine selef-i sâlihînin üçüncü ezan uygulamasını devam ettirmek ve onlara uymak daha iyidir.

22. Cuma Namazı İçin Tek Müezzin Görevlendirilmesi

913- Sâib Ibn Yezîd'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Cuma günü ek olarak üçüncü, ezan okunması uygulamasını başlatan Hz. Osman'dır. O dönemde Medine'de nüfus arttığı için Hz. Osman böyle bir uygulamayı başlatmak zorunda kalmıştı. Daha önceleri Resûlullah'ın sav sadece bir müezzini vardı ve Cuma ezanı imam minbere çıkıp oturunca okunurdu."

23. Minberde Oturan İmam, Müezzin Ezanı Okuduğu Zaman Okunan Ezana Mukabelede Bulunur

914- Ebû Ümâme İbn Sehl İbn Hanîfin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Muâviye İbn Ebû Süfyân'ın minberde iken okunan ezana mukabelede bulunduğunu işittim. Müezzin, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür dediğinde Muâviye de, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür diyordu. Müezzin, şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, dediğinde Muâviye, ben de, diyordu. Müezzin, şehadet ederim ki, Muhammed Allah'ın Resulüdür, dediğinde Muâviye aynı şekilde, ben de, diye mukabele ediyordu. Müezzin ezanı bitirince Muâviye cemaate şöyle hitap etmişti: "Ey insanlar, ben Resûl-i Ekrem'in işte bu minberde iken ezan okunduğunda şu anda benden işitmiş olduğunuz ifadeleri aynen tekrar ettiğini kesinlikle duydum."

Bu Rivayetlerden Çıkarılan Sonuçlar

1. İmam minberde iken bile halka ilim öğretmeli ve cemaat de bu bilgileri almalıdır.
2. İmam - Hatip minberde iken müezzinin okuduğu ezana mukabelede bulunabilir.
3. Müezzine mukabelede bulunan kişinin ezan ifadelerini aynen tekrar etmek yerine "Ben de" gibi ifadeler kullanması yeterli olur.
4. Hutbeye başlamadan önce konuşmakta herhangi bir sakınca yoktur.

24. Ezan Okunurken Minberde Oturmak

915- İbn Şihâb, Sâib İbn Yezîd'in kendisine şu bilgiyi haber verdiğini nak-letmiştir: "Medine'de mescide gelenlerin sayısı artınca Cuma günü ikinci ezan okunması talimatını Hz. Osman vermişti. Halbuki daha önce Cuma ezanı imam minbere çıkıp oturunca okunurdu."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir, İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlığın "Ezan okunurken minberde oturmak meşru değildir" diye görüş beyan bazı Kûfe'li bilginlere cevap niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Fakat İmam Mâlik, Şafiî ve âlimlerin çoğunluğuna göre ezan sırasında minberde oturmak sünnettir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir bu hükmün hikmetini şöyle açıklamıştır: "İmamın minberde oturması cemaat arasındaki fısıltıların ve konuşmaların kesilmesini, cemaatin hutbeyi dinlemek için hazır hale gelmesini ve okunacak zikrin tam bir gönül huzuru içinde ve zihinde farklı düşünceler olmadan dinlenmesini sağlar."

25. Ezanın Hutbeden Önce Okunması

916- Sâib İbn Yezîd şöyle demiştir: "Cuma günleri ezanın okunma vakti Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir ve Ömer dönemlerinde imamın
hutbe için minbere çıkıp oturduğu an idi. Daha sonra Hz. Osman halife olunca insanlar çoğaldığı için üçüncü ezanın okunması talimatını verdi. Bu ezan da Zevrâ denen yerde okunuyordu. İşte onun bu talimatı daha sonra yerleşik bir uygulama haline geldi."

26. Hutbenin Minberde Okunması

Enesİbn Mâlik, Resûlullah'ın minberde hutbe okuduğunu söylemiştir.
917- Ebû Hâzim İbn Dinar'dan nakledilmiştir: "Resûlullah'ın minberinin hangi ağaçtan yapıldığı konusunda görüş ayrılığına düşen bir kesim Sehl İbn Sa'd es-Sâidî'ye gelerek minberin neden yapıldığını sordular. Sehİ onlara şu cevabı verdi: "Allah'a yemin ederim ki, ben bu minberin hangi ağaçtan yapıldığını, mescide konduğu ilk günü ve Resûl-i Ekrem'in iaiiaibhu aieyt üzerine oturduğu ilk günü çok iyi biliyorum. Hz. Peygamber kölesi marangozlukla meşgul olan bir kadına - Sehl bu kadının kim olduğunu söylemişti haberci göndererek, 'Kölene söyle insanlara hitap ettiğim zaman üzerine oturacağım bir minber yapsın' diye emir buyurmuştu. Kadın da kendisine söylendiği gibi kölesine bu minberi yaptırdı. Köle Resûlullah'm istediği minberi ormandan temin ettiği ılgın ağacından yapmış ve getirmişti. Kadın bu minberi daha sonra Resûlullah'a gönderdi ve minber Hz. Peygamber'in istediği yere kondu, işte ben Re-sût-i Ekrem'in bu minber üzerinde namaz kıldığını ve yine minberin üzerinde iken tekbir getirdiğini gördüm. Sonra minberden inmeden rükû etmişti ve ardından geri geri çekilerek minberden inmişti. Bu şekilde geriye çekildikten sonra minberin ilk basamağının dibine secde etmiş ve ardından aynı uygulamayı tekrar etmişti.
Resûlullah diem namazı bitirince insanlara dönerek şöyle buyurdu:
"Ey insanlar, ben bu şekilde namaz kıldım ki bana viyasınız ve benim namazımın nasıl olduğunu öğrenesiniz.
918- İbn Enes, Câbir Ibn Abdullah'ın şöyle dediğini bizzat işittiğini anlatmıştır:
"Resûlullah'm hutbe sırasında üzerinde durduğu bir hurma kütüğü vardı. Fakat Resûl-i Ekrem için bir minber kurulup artık kütüğe ihtiyaç kalmayınca kütükten gebe develerin doğum anındaki iniltilerine benzer sesler duyduk. Hz. Peygamber minberden inip kütüğün üzerine elini koyunca iniltiler kesildi."
919- Sâlim'den gelen bilgiye göre babasının, Resûlullah'm üzerinde hutbe îrad ederken: "Kim Cuma namazına gelirse boy abdesti alsın da öyle gelsin!" diye buyurduğunu işitmiştir.

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı minber üzerinde hutbe okumanın meşru olduğunu göstermektedir. Burada hutbeyi Cuma namazı kaydını koymaksızm zikretmesi diğer hutbeleri de aynı hüküm kapsamına sokma amacı taşır.
Sehl'in muhataplarına nakilde bulunurken yemin etmesi dinleyicilerde konu hakkında oluşacak kanaati pekiştirmeye yöneliktir.
Kasım Ibn Asbağ'ın naklettiği bir rivayette yukarıda söz konusu edilen marangoz kölenin adı zikredilmiştir. Bu rivayeti Abbâs İbn Sehİ babası Sehl'den nakletmiştir: "Resûlullah hutbeleri bir kütük üzerinde okurdu. İnsanların sayısı artınca ashâb-ı kiram Hz. Peygamber'e "Kendinize bir minber edinseniz çok iyi olur" diye bir teklifte bulundular. İşte bu teklifin yapıldığı dönemde Medine'de sadece bir marangoz vardı ve adı da Meyrnûn idi."
Resûluliah minberin en üst basamağı üzerinde namaz kılmıştı ve yönünü kıbleden çevirmeden geri geriye çekilerek İnmişti. Bu şekilde geri geriye çekilmesinin sebebi de zaten kıbleden yüzünü çevirmeme isteğidir. İndikten sonra secde ettiği mekan ise minberin ilk basamağının dibidir.

Bu Rivayetten Çıkarılan Sonuçlar

1. Resûl-i Ekrem sol arka saflarda bulunan cemaatin kendisini görmelerini sağlamak amacıyla minberin en üst basamağında namaz kılmıştır.
2. Bir kimse alışılmışın dışında bir uygulamaya başvurursa bunun hikmetini ve gerekçesini yakınlarına, arkadaşlarına açıklamalıdır.
3. İster devlet başkanı (halife) olsun, isterse olmasın hutbe okuyan herkesin minberin üzerine çıkması meşrudur.
4. Cemaate namazın nasıl kılınacağı uygulamalı olarak öğretilebilir.
5. Namazda namazı bozmayacak kadar az bir harekette bulunmanın (amel-i yesîr) bir sakıncası yoktur. Hareket fazla olduğu halde birbirinden farklı ise yine namazı bozmaz.
6. Hatibin görülmesine ve sesinin daha rahat duyulmasına imkan sağladığı için minber edinmek iyi bir uygulamadır.
7. Yeni bir şey edinildiğinde bir şükür ifadesi olarak veya o şeyin bereketli olmasını dileyerek (teberrüken) namaz kılmak müstehaptır, güzel bir davranıştır.
8. Hatip minber üzerinde hutbe îrad ederken cemaate şer'î hükümleri öğretmelidir.
(Gebe develer diye tercüme ettiğimiz) kelimesini Cevheri şu şekilde açıklamıştır: "Bu kelime kelimesinin çoğuludur ve on aylık gebe olan develer için kullanılır. On aydan sonra doğum yapana kadar bu develere denir.
9- Hatibin bu müddet içinde minber üzerinde oturması bu bâbda kasde-dilen husus olup, hatibin minber üzerinden halka dinin ahkâmını öğretmesinin gerekliliği anlatılmaktadır.

27. Hutbe Ayakta Okunur

Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Resûlullah olduğu halde bize hutbe îrad ederken..."
920- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Sizin tıpkı bugün yaptığınız gibi Resûlullah ayakta olduğu halde hutbe îrad ederdi. Sonra biraz oturur ve ardından geri kalkardı.[42][42]

Açıklama

İbnü'l-Münzir konuyla ilgili olarak şu bilgiyi kaydetmiştir; âlimlerin çoğunluğuna göre imamın hutbe okurken ayakta durması şarttır. Bir rivayete göre Ebû Hanîfe hutbe sırasında ayakta durmanın bir gereklilik/farz değil, bir sünnet olduğunu söylemiştir. İmam Mâlik'ten nakledilen görüş ise, hutbe okurken ayakta durmayı mutlak farz kabul ettiği yönündedir; buna göre imam, oturarak hutbp okursa günahkâr olur fakat hutbe

---

[42][42] Hadisin geçtiği diğer yer: 928.

geçerlidir. Diğer başka âlimlere göre ise hut1 sırasında ayağa kalkmak tıpkı namazda olduğu gibi ayakta durabilecek kadaı' sağlıklı ve güçlü olan imamlar İçin farzdır.
Ayakta durmanın farz olduğunu söyleyen çoğunluğun delilleri aşağıdaki gibidir:
a. Câbir İbn Semure'den nakledilen rivayet.
b. Ka'b İbn Acre'den nakledilen rivayet: Bir gün Ka'b İbn Acre mescide girdi ve Abdurrahmân İbn Ebü'l-Hakem'in oturarak hutbe irad ettiğini gördü. Onun bu tutumunun yanlış olduğunu İfade ederek "Seni öylece ayakta bıraktılar [43][43] âyetini okudu. îbn Hüzeyme de bu rivayet şu ifadelerle nakîetmiştir: "Ka'b şöyle dedi: Ben böyle bir gün ömrümde görmedim. Birisi Müslümanlara imamlık yapıyor ve oturduğu yerde hutbe okuyor, olacak şey değil!" Ka'b bu sözlerini iki defa tekrar etmiştir.
c. İbn Ebû Şeybe Tâvûs'un şöyle dediğini nakîetmiştir: "Resûl-i Ekrem Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman «ev hutbe îrad ederken ayakta dururlardı. Minberde oturarak hutbe okumaya başlayan ilk kişi Muâviye'dir.
d. Resûlullah hutbe okurken devamlı olarak ayakta dursa muştur.
e. İki hutbe arasında oturmak Resûl-i Ekrem'in bir uygulamasıdır. İki hutbeyi birbirinden ayırmak maksadıyla hutbeler arasında oturulduğuna göre hutbe sırasında ayakta durulduğu anlaşılacaktır.
f. Oturarak hutbe îrad edenlerin haklı bir mazeretleri ve gerekçeleri bulunmaktadır. Nitekim İbn Ebû Şeybe'nin Şa'bî yoluyla naklettiği bir rivayete göre Muaviye aşırı derecede şişmanladığı için oturarak hutbe okumuştur.
g. Câbir İbn Semure konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Resûlullah ayakta durarak hutbe îrad eder sonra oturur ve ardından tekrar kalkıp ayakta ikinci hutbeyi okurdu. Bu bakımdan birisi sana Hz. Peygamber'in sevğini anla" oturarak hutbe okuduğunu haber verirse yalan söyledi-

28. İmam Hutbe Okurken Yüzünü Cemaate Döner Cemaat De İmama Yönelir

Abdullah İbn Ömer ve Enes İbn Mâlik hutbe sırasında imama yüzlerini dönerlerdi.
921- Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah bir gün minberin üzerine oturdu ve biz de onun çevresine toplanıp oturduk.[44][44]

Açıklama

Cemaatin, hutbe sırasında imama yönelmesi âlimlerin çoğunluğuna göre müstehaptır. Bunun gerekli olduğunu söyleyenler de vardır. Bu hükmün fayda ve hikmeti hakkında şu açıklamalar yapılmıştır:
1. İmamın sözlerini can kulağı ile dinleme imkanı sağlar.
2. İmamın sözlerini tam bir edep içinde dinlemeye vesile olur.
3. Cemaat imama yüzünü dönüp, zihnen, kalben ve bedenen tam bir konsantrasyon içinde hutbeyi dinlerse verilen öğütleri daha iyi anlayacaktır.
4. Hutbe sırasında imamın ayakta durması gerektiğine dair hükme en uygun pozisyon hutbeyi imama yönelerek dinlemektir.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: "Bu konuda âlimler arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunduğunu bilmiyorum."

29. Hutbede Allah Teâlâya Hamd Ve Sena Ettikten Sonra Jby Uî (Şimdi Asıl Konuya Geçelim) Demek

İkrime Abdullah İbn Abbâs'tan ResûlulIah'm böyle dediğini nakletmiştir.
922- Esma binti Ebû Bekir şöyle demiştir: "Bir gün Aişe'nin yanma gitmiştim. O sırada ashâb-ı kiram namaz kılıyordu. Ben, niçin bu vakitte namaz kıldıklarını Aişe'ye sorunca başıyla göğe işaret etti. Ben, olağanüstü bir olay mı var, diye tekrar sorunca evet

---

[43][43] el-Cuma, 63/11.

[44][44] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1465, 2842 ve 6327.

anlamında başını salladı. Resûlullah o kadar uzun bir süre bekledi ki neredeyse bayılacaktım. Yanıbaşımda bir kırba dolusu su vardı. Kırbayı açıp serinlemek maksadıyla başıma biraz su döktüm. Resûl-i Ekrem namazı bitirdiğinde güneş iyice açılmıştı. Hz. Peygamber daha sonra cemaate dönüp Allah Teâlâ'ya layık olduğu veçhile hamd etti ve ardından "Şimdi ası! konuya gelelim" dedi. Ben bu sırada gürültü çıkaran ensardan bir kadını susturmakla meşgul olduğum için Resûlullah'ın neler söylediğini kaçırmıştım. Bu yüzden Aişe'ye gidip Resul 1 Ekrem senem ne söyledi diye sordum. Bana Resûlullah'ın. şöyle buyurduğunu söyledi:
'Vaha önce bana hiç gösterilmeyen ne varsa hepsini işte şu bulunduğum yerde gördüm. Hatta cennet ve cehennemi bile. Bana, sizlerin kabirlerde Me-sih-Deccâftn fitnesi (imtihan vesilesi) gibi - veya bu fitneye yakın bir fitneyle karşılaşacağınız vahyedildi. Siz kabirdeyken yanınıza gelecekler ve beni kasdederek: "Şu zât hakkında bildiğiniz şeyler neferdir?" diye soracaklar. Müminler - hadisin ravilerinden Hişâm bunu veya yakın (kesin inanç) sahipleri ifadesiyle de nakletmiştir hemen: "O Allah'ın Resulüdür, O Muhammed'dir. O bize apaçık delilleri (beyyinât) ve hidayeti getirdi. Biz de ona iman ettik, kendisine karşı çıkmadan icabet ettik. Biz ona uyduk ve kendisini tasdik ettik" diye-cekler. Bunun üzerine onlara: "Haydi, yaptıklarınızın karşılığını hakkıyla almak üzere huzur içinde uyuyun bakalım! Biz sizin ona iman ettiğinizi zaten biliyorduk " denecek. Buna karşılık münafıklar hadisin ravilerinden Hişâm bunu veya şüphe eden kimseler ifadesiyle de nakletmiştir kendilerine yöneltilen bu soruya şöyle cevap vereceklerdir: "Ne bilelim bizi Bir takım insanlar bir şeyler söylüyorlardı ve biz de aynısını söyledik İşte."
Bu hadisin ravilerinden Hişâm İbn Urve şunları söylemiştir: "Hadisi kendisinden naklettiğim Fâtıma BİntüʼI-Münzir bana bu rivayeti çok sağlam bir şekilde ezberlediğini ve bu hadiste münafıklara çok can yakıcı sert ifadelerle cevap ve-rildiğini de söylemişti."
923- Amr İbn Tağlib'den nakledilmiştir:
"Bir defasında Resûlullah'a seiicm Bahreyn'den bir miktar mal getirilmişti. Resûl-i Ekrem bu mallan İnsanlara dağıtmış, fakat bazılarına hiçbir şey vermemişti. Daha sonra kendilerine pay vermediği kimselerin ileri geri konuştuklarından haberdar olunca onlara hitap etme ihtiyacı duydu ve Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi:
"Şimdi asıl konuya gelelim, Allah'a yeminle söylüyorum ki ben bazen birilerine böyle mal veririm, fakat herhangi bir bağışta bulunmadığım ve kendisine mal vermediğim kişileri onlardan daha çok severim. İşte ben bazı insanlara çok sabırsız bir yaratılışta olduklarım ve herhangi bir lütuf olmadığında hemen feryadı bastıklarını bildiğim için böyle ikramda bulunuyorum. Buna karşılık Allah Teâlâ'nm kalplerini hayırla doldurduğu ve gönüllerinde mala karşı tutku bırakmadığı (Allah'tan başka hiç kimseye muhtaç olmama duygusu var ettiği) kimseleri bu özelliklerine ısmarlıyorum. İşte Amr İbn Tağlib bunlar arasındadır."
Amr İbn Tağlib şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah'ın bu sözünü kızıl deve sürülerine sahip olmaya (dünyalara) değişmem.[45][45]
924- Urve İbn Zübeyr'den nakledildiğine göre Hz. Aişe şöyle demiştir: "Re-sûl-i Ekrem bir gece yarısı mescide çıkıp namaz kılmaya başladı ve ashaptan bir kısmı da ona uyarak namaz kıldı. Sabah olduğunda namaz kılan sahâbîler gece olup bitenleri arkadaşlarına anlattılar ve o gece daha fazla kişi mescide toplanıp Resûluilah ile birlikte namaz kıldı. O gecenin sabahında olup bitenleri öğrenen diğer sahâbîler de mescide gelince üçüncü gecede epey cemaat birikmiş oldu. Hz. Peygamber yine çıkıp aynı şekilde namazını kılmaya koyuldu. Dördüncü gecede artık mescid tıklım tıklım olduğu için ashabın bir kısmı dışarıda kalmıştı. Bu yüzden Resûluilah ancak sabah namazı için mescide çıkabildi. Sabah namazını bitirince cemaate döndü ve şehadet getirdikten sonra şöyle buyurdu:
Esas konuya gelince, sizin bu istek ve arzunuzun bana gizli kaldığını sanmayın. Ancak ben böyle devam ederseniz bu namazın size farz kıhnabileceğinden ve ondan sonra sizin bu namazı kılmakta gevşeklik göstereceğinizden endiş ediyorum."
925- Urve, Ebû Humeyd es-Sâidî'nin kendisine şu bilgiyi haber verdiğir söylemiştir: "Resûluilah Öğleden sonra bir namazın 'ardında ayağa kalktı ve şehadet getirip Allah Teâlâ'ya hamd ve sena ettikten sonra şöyl dedi: Esas konuya gelince.[46][46]
926- Misver İbn Mahreme şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem ayağa kalkmıştı ve ben onun

---

[45][45] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3145 ve 7535.
[46][46] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1500, 2597, 6636, 6979, 7174 ve 7197.

şehadet getirdikten sonra: "Esas konuya gelince dediğini işitmiştim.47[47]
927- İbn Abbas şöyle demiştir: "Hz. Peygamber bir gün minbere çıkmıştı. Onu minberde gördüğümüz son gün de o gün olmuştu. Sırtında omuzlarını örten bir rida (hırka) vardı ve büyükçe bir izar kuşanmıştı. Başına da boz bir sarık sarmıştı. Minberin üzerinde Allah Teâlâ'ya hamd ve sena ettikten sonra "Ey insanlar bana iyice yaklaşın!" dedi. Ashâb Hz. Peygamber'e yaklaşınca onlara şu tavsiyelerde bulundu:
"Esas konuya gelelim, işte ensârdan olan şu grup gün gelecek iyice azalacak ve diğerlerinin nüfusu artacak. Kim Muhammed ümmetinin herhangi bir işini üstlenir ve insanlara faydası veya zaran dokunabilecek bir konumda olursa iyi insanların güzelliklerini kabul edip taltifte (bulunsun), kötüleri 48[48] de affetsin.49[49]

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı ile ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyir özetle şöyle demiştir: "Bu başlıkta geçen kelimesi iki anlama da gelebilir. Buna göre eğer bu kelime anlamında bir ism-İ mevsûl ise kasdedilen kişi Resûlullah'ür Buna göre başlığın anlamı: "Hutbede Allah Teâlâ'ya hamd ve sena ettikten sonra (şimdi asıl konuya geçelim) diyen kimse" olur. Fakat bu kelime bir şart edatı olarak alınırsa cevabı hazfedilmiş bir şart cümlesi söz konusudur ve bu durumda başlığın anlamı: "Hutbede Allah Teâlâ'ya hamd ve sena ettikten sonra kim (şimdi asıl konuya geçelim) derse sünnete uygun hareket etmiş olur" şekline dönüşür. Her iki anlama göre de hatiplerin Resûlullah'a tabi olmak ve O'nun sünnetine uygun hareket etmek için bu ifadeyi kullanmaları gerekir."
Bu hadisten yola çıkarak hutbe dışındaki yazı, mektup gibi faaliyetlerde de aynı veya benzeri ifadelerin kullanılabileceğini söylememiz mümkündür. Zaten pek çok müellif eserlerinde ifadesini kullanmıştır. Kimi âlimler de hemen eserinin başında "Allah'a hamd ettikten sonra derim ki..." gibi ifadelere yer vermişlerdir. Bu anlamda herhangi bir zorunluluk yoktur, hepsini kullanmak mümkündür.
Hafız Abdülkâdir er-Rehâvî Resûlullah'm kullandığı bu ifadenin geçtiği hutbeleri derlemiş ve otuz iki sahâbîden bu konuda hadis rivayet edildiğim tespit etmiştir.

30. Cuma Günü İki Hutbe Arasında Oturmak

928- Abdullah İbn Mesûd şöyle demiştir: "Resûlullah hutbe okurdu ve bunların arasında bir süre otururdu."

Açıklama

Abdullah İbn Mesûd'un bu sözünden zorunlu olarak Resûl-i Ekrem'in hutbeler sırasında ayakta durduğu sonucu çıkar.
Bazı âlimler bu rivayete dayanarak iki hutbe arasındaki oturuş sırasında he-rhangi bir söz söylenmediği sonucu çıkarmışlardır. Fakat otururken Allah Teâlâ'nın zikriyle meşgul olmak veya gizli bir şekilde dua etmek mümkündür; bu âlimlerin görüşü zikir ve duanın da olmadığı anlamına gelmez.
İmam Şafiî Resûlullah'm her zaman bu şekilde hareket ettiğini belirtmiş ve bu rivayetten yola çıkarak iki hutbe arasında oturmanın gerekli olduğunu söylemiştir. O bu hükmü verirken Hz. Peygamber'in "Beni namaz kılarken nasıl gördüyseniz o şekilde namaz kılın" şeklindeki emrini de göz önünde bulundurmuştur.
el-Muğnî adlı eserin müellifi şöyle demiştir: "Alimlerin çoğunluğuna göre iki hutbe arasında oturmak farz değildir. Çünkü onlara göre bu sırada yapılması emredilen herhangi bir zikir yoktur, dolayısıyla farz da değildir. Buna karşılık oturmanın farz olduğunu söyleyenler bu oturuşun süresinin (namazın birinci ve üçüncü rekatlarından kalkarken kısa bir süre oturulan) celse-i İstirahat kadar olduğunu söylemişlerdir. Bunun İçin verilen ölçü ise İhlâs suresini okuyacak kadardır. Bu hükmün hikmetiyle ilgili olarak

---

47[47] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3110, 3714, 3729, 3767, 5230 ve 5278.
48[48] Had gerektiren cezalar dışındaki kötülükler kasdedilmiştir. (bk. Aynî, Umdetü'1-kârî, V, 319.)
49[49] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3627 ve 3800.

şu açıklamalar yapılmıştır; a. İki hutbeyi birbirinden ayırmak için oturulur, b. Dinlenmek için oturuİur. Fakat birinci görüş daha doğru görünmektedir ve bu görüşü esas aldığımızda oturacak kadar bir süre susup beklemek de yeterli olacaktır."

31. Hutbeyi Dinlemek

929- Ebû Hureyre, Resûlullah'm şöyle buyurduğunu nakletmİştir:
"Cuma günü olduğunda melekler mescidin kapısına dizilir ve ilk olarak gelenlerden itibaren sırayla gelen cemaati yazarlar. Namaza erken gelen kimseler sanki bir deveyi Allah yolunda kurban etmiş gibi sevap alırlar. Onlardan sonra gelenler bir sığırı, daha sonra gelenler bir koçu, ardından gelenler bir tavuğu ve en sona gelenler bir yumurtayı Allah yolunda tasadduk etmiş gibi sevap alırlar.
İmam (hutbe için) çıktığında melekler kayıtlan tuttukları defterleri kaldınrlar ve okunan zikri dinlemeye başlarlar.[50[50]]

Açıklama

Burada dinlemekten kasıt gerçekten can kulağı ile dinlemektir, söylenenlerin bir kulaktan girip diğerinden çıkması anlatılmamaktadır.
Bu rivayet imam hutbeye başladığı anda artık konuşmanın kesilmesi gerektiğine de işaret etmektedir. Çünkü imamı tam olarak dinleyebilmek için konuşmayı kesmek şarttır; hem konuşup hem dinlemek mümkün değildir.

32. İmamın Hutbe Okurken Mescide Yeni Giren Birisini Görmesi Ve Ona İki Rekat Namaz Kılmasını Emretmesi

930- Câbir İbn Abdullah şöyle demiştir: "Bir Cuma günü Resûl-i Ekrem hutbe okurken mescide birisi girdi. Hz. Peygamber ona namaz kılıp kılmadığını sordu. Adam kılmadığını söyleyince Resû Haydi kalk ve namaz kıl" buyurdu. [51[51]]

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı İmam görmeden önce namazı kılmamış olan kimselerle ilgilidir.
Bu rivayette söz konusu olan zat Süleyk İbn Amr el-Gatafânî'dir. Bu sahâ-bînin ismi İmam Müslim'in rivayetinde açık bir şekilde zikredilmiştir. Leys İbn Sa'd Ebü'z-Zübeyr Câbir İbn Abdullah senediyle nakledilen bu rivayet şöyledir: "Resûlullah Cuma günü minberde ayakta hutbe okurken Süleyk el-Gatafânî mescide geldi ve namaz kılmadan oturdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona 'İki rekat namaz kıldın mı?' diye sordu. O kılmadığını söyleyince Resûl-i Ekrem Haydi kalk ve bu iki rekat namazı kıl" buyurdu."

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. İmam hutbede olması, bu sırada mescide giren kişinin tahiyyetü'I-mescid adı verilen ve mescide girilince kılınan nafile namazı kılmasına engel teşkil etmez.
2. Namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde tahiyyetü'I-mescid namazı ki-lmabilir. Bu hükmün açıklamasını şu şekilde yapabiliriz: "Hutbe okunurken söz konusu namaz kılınabilmektedir. Halbuki hutbe sırasında insanlara konuşmamaları ve susup hutbeyi dinlemeleri emredilmiştir. İşte buna rağmen tahiyyetü'I-mescid namazı kılınabildiğine göre başka durumlarda ve vakitlerde kılınması öncelikle caiz olacaktır."
3. Bir kimsenin mescide girdikten sonra oturmuş olması sebebiyle tahiy-yetü'l-mescid namazı düşmez.

---

[50][50] Hadisin geçtiği diğer yer: 3211.

[51][51] Hadisin geçtiği diğer yerler: 931 ve 1166.

4. Hatip, hutbe sırasında emir verebilir ve bazı şeylerin yapılmasını yasaklayabilir. Gerekli durumlarda ihtiyaç duyulan hükümleri de açıklayabilir. Bu durum hutbeye ara vermeden devam etme yükümlülüğünü kesintiye uğratan bir davranış sayılmaz.
5. Hutbe sırasında verilen selâmı almak, hapşıran bir kimseye 'Allah sana rahmetiyle muamele buyursun!" diye dua ederek mukabelede bulunmak caizdir. Çünkü bunlar çok kısa cümleler olduğu için hutbeye zarar vermez. Özellikle de verilen selâmı almak farz olduğu için hutbe sırasında olsa bile bunu ihmal etmemek gerekir.

33. İmam Hutbe Okurken Mescide Gelen Bir Kimse İki Rekatlık Hafif Bir Namaz Kılar

931- Amr, Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediğini nakletmektedir: "Bir Cuma günü Resûl-i Ekrem aieyni hutbe okurken ashaptan bîViSi mescide girdi. Hz. Peygamber saiisiiâhu afeyhi ona; "Namaz kıldın mı?" sordu. Adam kılmadığını söyleyince Resûlullah aleyhi ona: "Haydi kalk ve iki rekat namaz kıl" buyurdu."

34. Hutbe Sırasında Elleri Kaldırmak

932- Enes İbn Mâlik dedi:
"Resûlullah bîr Cuma günü hutbe okurken bir adam kalkıp şunları söyledi: "Ey Allah'ın Resulü, at sürüleri mahvoldu, davarlar susuzluktan kırıldı; Cenâb-ı Hakk'a dua et de bize yağmur göndersin". Bunun üzerine Hz.
Peygamber, ellerini açıp dua etti.[52][52]

35. Cuma Günü Hutbede İken Yağmur Duası Etmek

933- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: Resûl-i Ekrem zamanında insanları sıkıntıya sokan bir kıtlık baş göstermişti. İşte o günlerde Hz. Peygamber bir Cuma günü hutbe okurken bir bedevi ayağa kalkıp şöyle seslendi: "Ey Allah'ın Resulü, mallar helak oldu, çoluk çocuk açlıktan perişan bir halde... Allah'a dua et de bizi bu sıkıntılardan kurtarsın." Bunun üzerine Hz. Peygamber ellerini kaldırdı. O sırada gökyüzünde tek bir bulut bile görünmüyordu. Canımı elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah gökyüzünde heybetli dağlar gibi bulutlar ortaya çıkana kadar ellerini indirmedi ve kendisi de yağmur yağana kadar minberden aşağı inmedi. Hatta ben mübarek sakallarından yağmur damlalarının süzüldü-ğünü gördüm. Resûl-İ Ekrem'in bu duası hürmetine hem o gün hem de daha sonra gelen günler boyunca ta diğer Cuma'ya kadar yağmur yağdı. Sonraki Cuma'da daha önce Resûiu İlah'tan dua isteyen o bedevi şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, binalar yıkıldı, mallarımız sular altında kaldı. Bizim için Allah'a dua et!" Bunun üzerine Hz. Peygamber ellerini kaldırıp şöyle dua etti:
"Allah'ım, çevremize yağdır, üzerimize değil."
Resûlullah bu şekilde dua edip eliyîe gökyüzündeki bulutlara İşaret etti ve onun İşaret buyurduğu bulutlar hemen açılıverdi; Medine adeta ışıkla aydınlatılmış, üstü açık bir alan gibi oldu. Bu yağmur dolayısıyla bir ay boyunca vadiler sel olup aktı ve civar bölgelerden gelen herkes bolca yağan yağmurun bereketler getirdiğini söyledi.

36. Cuma Günü İmam Hutbe Okurken Susmak

Bir kimse yanındaki kişiye hutbe sırasında "Sus!" bile dememelidir, zira bu da boş bir söz (lağv) sayılır.
Süleyman'dan nakledildiğine göre Resûl-i Ekrem imam konuşurken cemaat susar" demiştir.
934- Ebû Hureyre Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Cuma günü imam hutbe okurken yanı başında bulunan kimselere 'Susun!1 desen bile boş söz söylemiş olursun.

---

[52][52] Hadisin geçtiği diğer yerler: 933, 1013-1019, 1021, 1029, 1030, 3582, 6093 ve 6342.

Açıklama

İmam Buhârî burada konu başlığını koyarken imamın hutbe okumasına vurgu yapmıştır. Böylece "imam minbere çıktığı andan itibaren susmak gerekir" diyenlerin görüşlerini reddettiğine işarette bulunmuştur.
Hadiste geçen "yanındaki kişi" ifadesi kişinin muhatap olduğu herkesi kapsamına alır. Bir kimse daha çok yanındaki insanlarla muhatap olduğu için hadiste bu ifade kullanılmıştır.
Hadiste geçen Cuma günü tamlaması bu hükme bir kayıt getirmektedir. Buna göre Cuma dışındaki günlerde okunan hutbeler için susma hükmü geçerli değildir.
Hadisteki "Boş söz söylemiş olursun" ifadesi hakkında Zeyn İbnü'l-Müneyyir: "Müfessirler lağv kelimesinin güzel olmayan söz anlamına geldiği konusunda görüş birliğine varmıştır" demektedir.
Bu rivayet hutbe sırasında cemaatin hangi türden olursa olsun hiçbir söz söylememesi gerektiğini göstermektedir. Âlimlerin çoğunluğuna göre hutbeyi işitebilecek durumda olanlar için bu hüküm geçerlidir. Fakat pek çok âlim bu hükmün hutbeyi duyabilecek durumda olmayanlar hakkında da geçerli olduğunu söylemiştir. Bu yüzden onlar: "Bir iyiliği emretmek durumunda kalırsan sözle değil işaretle bunu İfade etmeye çalış!" demişlerdir. Ibn Abdİlberr'İn "Hutbe sırasında hutbeyi duyabilen cemaatin susmasının gerekli olduğuna dair âlimler arasında görüş birliği bulunduğunu ve tâbiûndan çok az sayıda âlimin buna katılmadığını" söylemesi tartışmaya açıktır. Onun ifadesi şöyledir: "Bütün âlimler Cuma günü okunan hutbeyi duyabilecek durumda olan cemaatin susmasının gerekli olduğunu söylemişlerdir; ben bu konuda âlimler arasında bir görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum. Bu bakımdan birilerinin konuştuğunu duyup - hutbe okunmaya devam ettiği halde - bu kişileri "sus vb." sözlerle susturmaya çalışmak caiz değildir."
ei-Muğnî adlı eserin müellifi şöyle demiştir: "Gözleri görmeyen bir kimseyi kuyuya düşmemesi için uyarmak olayında olduğu gibi namazda konuşulmasına müsaade edilen ve caiz görülen durumlarda hutbe okunurken de konuşulabilir. Hatta bu konuda âlimler arasında görüş birliği vardır."
İmam Şafiî'nin sözleri ise şöyledir: "Bir kimse muhatabının başına kötü bir hâdise gelebileceğinden endişe duyuyorsa ve hiçbir şey söylemeden meramını işaretle anlatmaya çalıştığında muhatabı hiçbir şey anlamıyorsa hutbe okunurken konuşmasında bana göre bir sakınca olmaz."

37. Cuma Gününe Gizlenmiş Olan Çok Değerli Vakit

935- Ebû Hureyre Resûlullah'm Cuma gününü kasde-derek şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"İşte bu günde kısacık bir an vardır ki, Müsîüman bir kul o ana rast gelecek şekilde namaz kılmaya ve dua etmeye muvaffak olur da Allah'tan bir şey dilerse Cenâb-ı Hakk ona dilediği her şeyi bahşeder."
Resûl-i Ekrem bu zamanın çok kısa olduğunu ifade etmek üzere eliyle işaret buyurmuştu.[53][53]

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı söz konusu vakitte duaların kabul olunduğunu anlatmaktadır.
Hadiste geçen "rast gelecek şekilde" ifadesi bilinçli ve niyetli yapılan eylemlerden daha kapsamlı bir anlama sahiptir. Bu bakımdan o anı arama çabasında olmadan yakalamak ve o anda dua ederek Allah'ın lütfuna ermek mümkün olur.
Allah'tan dilenecek şeylerin Müstümana yakışır istekler olması gerekir. Bu yüzden dua ederken ve Allah'tan isterken sadece meşru taleplerde bulunulmalıdır.

---

[53][53] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5294 ve 6400.

Resûlullah'm Bu Vaktin Çok Kısa Olduğunu Açıklaması

Resûl-i Ekrem bu vaktin çok kısa sürdüğünü eliyle işaret ederek açıklamıştır. Bu an gün ortası ile gün sonu arasında yer değiştiren çok değerli bir vakittir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Resûlullah'm bu vaktin çok kısa olduğuna işaret etmesi Müslümanları bu vakti bulmaya teşvik etmek ve o gün boyunca uyanık olmaya özendirmek amacı taşır. Çünkü bu vakit çok kısa sürmesine rağmen fazileti çok yücedir.
Sahabe, tâbiûn ve etbâü't-tâbiîn âlimleri arasında bu konuda görüş ayrılıkları vardır. Görüş ayrılıklarının yaşandığı ana noktalar şunlardır:
1. Bu değerli vakit sadece Resûlullah döneminde var olan bir an mıdır yoksa hala bakî midir?
2. Eğer hala bakî ise her Cumö günü bu an yaşanmakta mıdır yoksa senede sadece bir Cuma günü için mi böyle bir özellik söz konusudur?
3. Şayet her Cuma günü yaşanan bir an iser gün içinde belli bir vakit midir yoksa bu an gizlenmiş midir?
4. Eğer bu değerli vakit belirlenmişse söz konusu vaktin tamamını kapsamakta mıdır, yoksa o vakit içinde gizlenmiş küçük bir zaman dilimi midir?
5. Şayet gizlenmişse bu vaktin başlangıcı ile sonu nedir?
6. Bu değerli an her seferinde gün içindeki tek bir vakitte mi yaşanmaktadır yoksa güne yayılan ve dönüşümlü olan bîr yapı mı arz eder?
7. Eğer dönüşümlü ise günün tamamını mı kapsar yoksa bir kısmını mı?
İşte ben burada her bir konuyla ilgili olarak bana ulaşan görüşleri delilleriyle birlikte zikredeceğim ve daha sonra bu görüşlerin ortak noktasını bulmaya ve söz konusu görüşler arasında tercihte bulunmaya çalışacağım:
1. Bu değerli vakit sadece Resûl-i Ekrem döneminde vardı ve daha sonra kaldırıldı. İbn Abdilberr, bu görüşü bir topluluktan nakletmiş fakat yanlış olduğunu ifade etmiştir. Kâdî Iyâz da: "Selef bu görüş sahiplerine itibar etmemiştir" demektedir.
Abdürrezzâk Muâviye'nin kölesi Abdullah İbn Abs'tan nakletmiştir: "Abdullah İbn Abs şöyle demiştir: Ebû Hüreyre'ye, 'Bazı kimseler Cuma gününde duaların kabul edildiği anın sadece Hz. Peygamber dönemine has olduğunu ve daha sonra kaldırıldığını İddia ediyorlar', dedim. Şu cevabı verdi: Bunu söyleyenler yalan söylüyorlar.' Ben 'Peki bu an her Cuma günü tekrarlanmakta mıdır?' diye sorunca bana evet diye cevap verdi." Bu rivayetin senedi sağlamdır (kavî).
2. Bu vakit halen bakîdir, fakat her sene sadece bir Cuma günü içinde gizlidir. Ka'b el-Ahbâr bu görüşte olduğunu Ebû Hüreyre'ye söylemiş, fakat Ebû Hüreyre bu görüşün yanlış olduğunu ona anlatınca vazgeçmiştir
3. Kadir gecesinin Ramazan'ın son on gecesinde gizlenmiş olması gibi Cuma günü içindeki bu değerli vakit de günün tamamına gizlenmiştir. İbn Hüzeyme ile Hâkim Saîd İbnü'l-Hâris yoluyla Ebû Seleme'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Ebû Saîd'e Cuma günündeki değerli zaman dilimini sorduğumda bana şöyle cevap verdi: Ben de bu vakti Resûluîlah'a sormuştum. Bana: "Bu vakit tıpkı kadir gecesinin bildirilip unutturulması gibi bana bildirilmişti, fakat sonra geri unutturuldu" diye cevap vermişti."
Abdürrezzâk'm naklettiğine göre Ma'mer bu ?uman dilimini İbn Şihâb ez-Zührî'ye sormuş ve ondan şu cevabı almıştır: bu konu hakkında hiçbir şey duymadım. Fakat Ka'b şöyle derdi: "Bir ki' .se Cuma günlerini belli dilimlere ayırsa bu anı kesinlikle yakalar." İbi ıü'1-Münzir bu görüşle ilgili olarak şu açıklamada bulunur: "Ka'b'm bu sözü şu anlama gelir: Bir kimse herhangi bir Cuma günü gün başlar başlamaz dua etmeye başlar ve belli bir zamana kadar devam eder. Sonraki Cuma da kaldığı yerden dua etmeye başlar ve yine belli bir zamanda bırakır. Günün sonuna ulaşana kadar da bu şekilde hareket eder."
Buna karşılık İbn Ömer'e göre Cuma günü duaların kabul edildiği anı yakalamak için kulun devamlı olarak dua etmesi gerekir."
İbn Ömer'in bu görüşü böyle bir uygulamaya gücü yeten kimseler hakkında geçerli olabilir fakat Ka'b'ın görüşü herkesin rahatlıkla uygulayabileceği bir yapıdadır.
Bununla birlikte her iki sahâbînin görüşünün ortak noktası bu vaktin belirlenmemiş olmasıdır. Ayrıca Râfiî ile el-Muğnî müellifi gibi âlimlerin sözlerinden anlaşılan da budur, onlara göre, duaların kabul edildiği ana rast geleceğini umarak Cuma günleri çokça dua

etmek müstehaptır. Bu görüşü savunan âlimler buradaki olayı kadir gecesi ile Allah Teâlâ'nın güzel isimleri arasına gizlenmiş olan İsm-i a'zam'a benzetmişlerdir.
Bu hükmün hikmeti: Kulları Allah'tan bol bol isteme çabasına teşvik etmek ve vaktin tamamının ibadetle geçirilmesini sağlamaktır.
4. Bu değerli zaman dilimi Cuma günü içinde dönüşümlü olarak yayılmıştır. Dolayısıyla açık ya da gizli bir şekilde sınırları belirlenmiş bir vakit yoktur. Muhİb et-Taberî'ye göre en açık ve doğruya en yakın görüş budur.
5. Müezzinin sabah namazı (ğadât) için ezan okuduğu vakittir. Hocalarımızdan Hafız Ebü'1-Fadl Şerhu't-TirmizTde ve Sirâcüddîn İbnü'l-Mülakkin Şerhu'l-Buhâri'de bu görüşü zikretmişlerdir.
22. İmamın hutbeye çıkışından namazın bittiği ana kadar geçen süredir. îbn Cerir İsmâîl İbn Salim yoluyla Şa'bî'den ve Muâviye İbn Kura'dan Ebû Bürde yoluyla Ebû Musa'dan böyle bir görüş nakletmiştir. Ayrıca İbn Ömer'in bu görüşü doğruladığına dair bir rivayet nakletmiştir.
41. İkindiden sonraki günün son anıdır. Ebû Dâvûd, Nesâî ve Hâkim bu görüşü hasen bir senedle Ebû Seleme - Câbir senediyle merfû olarak nakletmiştir. İmam Mâlik, Sünen sahipleri, İbn Hüzeyme ve İbn Hibbân gibi hadisçiler bu görüşü Muhammed İbn İbrâhîm - Ebû Seleme - Ebû Hüreyre - Abdullah İbn Selâm senediyle nakletmişlerdir.
Şüphesiz bu görüşler içerisinde tercihe şayan olan rivayet Ebû Mûsâ ile Abdullah Ibn Selâm hadisleridir. Zaten Muhib et-Taberî de: "Bu hadisler içerisinde en sahih olanı Ebû Musa'dan nakledilen hadistir, söz konusu görüşlerin en meşhum ise Abdullah İbn Selâm'm görüşüdür" demiştir. Bu iki görüş dışında kalan görüş ve rivayetler için şunları söyleyebiliriz: Diğer rivayetlerin; a. Bir kısmı içerik itibariyle bu iki rivayete uygundur, b. Bir kısmı bu iki rivayetten sadece birisine uygundur, c. Bir kısmının senedi zayıftır, d. Bir kısmı da mevkuftur; bu görüşü arz edenler Resûlullah'tan gelen herhangi bir hadise dayanmaksızın kendi ictihadlarına göre söz konusu vakti belirlemeye çalışmışlardır.
Selef-i sâlihîn, bu iki görüşten hangisinin tercih edilmesi gerektiği konusunda görüş ayrılığına düşmüştür. Beyhakî, Ebü'1-Fadl Ahmed İbn Seleme en-Nîsâbûrî yoluyla İmam Müslim'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Ebû Mûsâ hadisi bu konudaki rivayetler içerisinde en sağlam ve sahih olanıdır." Zaten Beyhakî ve İbnü'l-Arabî gibi pek çok âlim de bu görüştedir. Hatta Kurtubî: "Bu rivayet görüş ayrılıklarının olduğu bu konuda bir nass teşkil eder, dolayısıyla başka görüş ve rivayetlere itibar edilmemelidir" demektedir. İmam Nevevî'nin bu konu hakkındaki değerlendirmesi ise şöyledir: "Bu görüş konuyla ilgili en doğru ve isabetli görüştür." İmam Nevevî'nin bu görüşü kabul etmesinde söz konusu rivayetin Sahîhayridem birinde geçmesi ve merfû olması da etkili olmuştur.
Diğer bir grup Âlim ise Abdullah İbn Selâm'm görüşünü kabul etmiştir. Tirmizî, Ahmed'in "Hadislerin çoğu bu görüşü desteklemektedir" dediğini nakletmiştir. İbn Abdilberr ise: "Bu konudaki sabit olduğu bilinen en sağlam rivayet budur" demiştir. Saîd İbn Mansûr, Ebû Seleme İbn Abbdurrahman'a kadar ulaşan sahih bir senedle Ebû Seleme'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Ashâb-ı kiramın bir kısmı Cuma günündeki bu değerli vaktin ne zaman olduğunu aralarında müzâkere ettiler ve sonra ayrıldılar: Bu vaktin Cuma günündeki gün bitimi anı olduğu konusunda hiçbiri görüş ayrılığına düşmemişti." Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Râhûye ile Mâlikîlerden Tartûşî de bu görüşü tercih etmiştir.
Îbnü'l-Müneyyir: "Bu vaktin ve kadir gecesinin tam olarak belirîenmemesin-deki hikmet dua ile meşgul olan kimsenin elinden geldiği kadar bol miktarda namaz kılmasını ve dua etmesini sağlamaktır. Eğer bu an belirlenmiş olsaydı insanlar tembelliğe düşerler ve sadece söz konusu vakitte ibadet edip diğer vakitlerde hayırlı ameller işlemezlerdi. İşte bu yüzden Resûlullah'ın sözünü ettiği bu değerli vaktin sınırlarını tespit etmeye çalışanların bu tumu şaşılacak bir iştir."

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Duaların kabul edildiği vakti içerdiği için Cuma günü çok faziletli bir gündür. Hatta İmam Müslim'in naklettiği bir rivayete göre, Cuma günü üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gündür.
2. Dua çok faziletli bir ameldir ve çokça dua etmek güzel bir davranıştır (müstehap).

38. Cuma Namazı Kılınırken Cemaatin Bir Kısmı Ayrılıp Giderse İmamın Ve Onunla Birlikte Kalan Cemaatin Namazı Geçerli Olur

936- Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Biz Resûl-i Ekrem •adaiiahı: fttayM w.seiieıiî ile birlikte namaz kılarken gıda maddesi getiren bir kervan getirildi. Bunun üzerine cemaat (namazı terk edip) kervana doğru gitti. O gün geriye Resûlullah ile birlikte sadece on iki kişi kalmıştı. Bunun üzerine "Onlar bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona doğru giderler ve sen: ayakta bırakırlar [54[54]] ayeti indi.

Açıklama

Cuma Namazının Kılınabilmesi İçin Gerekli Olan Cemaat Sayısı

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığından ilk bakışta anlaşılan açık anlam şudur: "Cuma namazının kılınabilmesi İçin şart olan (in'ikâd şartı) cemaat sayısının namazın sonuna kadar korunması gerekli değildir. Burada şart olan imamla birlikte - sayısı ne kadar olursa olsun - bir cemaatin kalmasıdır." Bununla birlikte İmam Buhârî'nin maksadı Cuma namazının kılınabilmesi için gerekli olan cemaat sayısını açıklamak değildir. Çünkü bu konuyla ilgili olarak İmam Buhârî'nin şartlarına uyan bir rivayet sabit olmamıştır.
Cuma namazı için gerekli olan cemaat sayısı hakkında on beş farklı görüş nakledilmiştir:
1. İbn Hazm'ın naklettiği bir görüşe göre tek kişi bile olsa namaz geçerlidir.
2. İbrâhîm en-Neha'î, Zahirîler ve Hasan İbn Hayy'a göre iki kişi cemaat gibi değerlendirilir.
3. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre imamla birlikte iki kişi olmalıdır.
4. Ebû Hanife'ye göre imamla birlikte üç kişi olmalıdır.
5. İkrime'ye göre yedi kişi olmalıdır.
6. Rebîatü'r-Re'y'e göre dokuz kişi olmalıdır.
7. Rebîatü'r-Re'y'den nakledilen başka bir görüşe göre bu sayı on iki kişi olmalıdır.
8. İshâk İbn Râhûye'ye göre İmam dışında on iki kişi olmalıdır.
9. İbn Habîb'in İmam Mâlik'ten naklettiği bir rivayete göre bu sayı yirmi kişi olmalıdır.
10. Aynı şekilde nakledilen bir rivayete göre bu sayı otuz kişi olmalıdır.
11. İmam Şafiî'ye göre bu sayı imamla birlikte kırk kişi olmalıdır.
12. İmam Şafiî'den nakledilen bir görüşe göre imam dışındaki cemaat kırk kişi olmalıdır. Ömer İbn Abdülaziz ile bazı âlimlerin de bu görüşte olduğu nakledilmiştir.
13. Ahmed İbn Hanbel'den nakledilen bir rivayete göre bu sayı elli kişi olmalıdır. Bu görüş Ömer İbn Abdülaziz'den de nakledilmiştir. '
14. Mâzirî'nİn naklettiği bir görüşe göre bu sayı seksen olmalıdır.
15. Bunun için belli bir sayı sınırlaması yoktur fakat cemaatin sayısının çok olması gerekir.
Öyle görünüyor ki bu son görüş deliller itibariyle en tercihe şayan görüştür.
Cuma namazı için ek olarak erkek olmak, hür olmak, ergenlik çağına girmek, mukîm olmak ve bir yerleşim birimine vatandaş olmak gibi şartlar ileri sürülürse bu görüşlerin sayısı artar ve yirmiye tamamlanır.
Gıda maddesi taşıyan kervan şeklinde tercüme ettiğimiz kelimesi ister gıda maddesi olsun isterse başka şeyler olsun ticaret malı taşıyan develere denir.

Bu Olay Üzerine İnen Âyetin Değerlendirilmesi

Söz konusu âyetin gıda maddesi taşıyan kervan sebebiyle indiği açıktır. Buna göre âyette geçen "eğlence (lehv)" kelimesi ile kasdedilen şudur; "Cemaat oraya gelen kişilerle, develerin üzerindeki mallarla ilgilenip boş işlere daldılar."
Âyet-i kerîme'de namazı bırakıp giden cemaatin ticarete veya eğlenceye daldıklarından, yani iki ayrı konudan bahsedildiği halde buna gönderilen zamir müennes tekil zamirdir

---

[54[54]] el-Cuma, 62/11.

burada müzekker tekil zamir kullanılmadığı gibi iki nesneyi durumu anlatan bir zamir de kullanılmamıştır. Bu da şunu göstermektedir; "Namazdan ayrılan cemaatin maksadı bizatihi eğlenceye dalmak değildir. Bu şekilde boş işlere dalmak ticarete bağlı olarak doğmuştur." Müennes tekil zamirin kullanılmasıyla ilgili olarak şu değerlendirme de yapılmıştır: "Söz konusu iki husustan birinin zikredilmesi aynı zamanda diğerinin de varlığını gerektirdiği için sadece "ticaret" kelimesi için müennes tekil zamir kullanıldığı halde "eğlence" kelimesine zamir gönderilmemiştir."
ez-Zeccâc konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: "Burada zamir söz konusu iki duruma değil 'gördükleri zaman' ifadesinde geçen fiilin anlamına dönmektedir. Buna göre âyetin anlamını şu şekilde vermek mümkündür; Onlar bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman hemen görmeye koşarlar, yani İşitmiş oldukları sesin kaynağını görmeye giderler."

Hadisten Çıkarılan Dersler

1. Daha önce de belirttiğimiz gibi hutbe ayakta okunur.
2. Cuma namazı vaktinde yapılan alışveriş akdi yapısı itibariyle kurulmuş olur (in'ikâd).
3. imam hutbeye başladıktan sonra cemaatin onu dinlemeyi terk etmesi mekruhtur.
el-Asîlî bu konu başlığı altında zikredilen rivayet ile Resûlullah'm ashabını "Onları ne bir ticaret ne de bir alışveriş Allah'ın zikrinden alıkoyabilir [55][55] diye niteleyen âyet arasında bir çelişki bulunduğunu söylemiş ve kendi sorusunu kendisi cevaplamıştır: "Bu olayın söz konusu ayet inmeden önce cereyan etmiş olması ihtimal dahilindedir."
Bu âyet-i kerîmenin ashâb-ı kiram hakkında indiğine dair kesin bir açıklama bulunmamakla birlikte el-Asîlî'nin görüşünü kabul etmemiz gerekecektir. Buna göre bu âyet inmeden önce ashâb-ı kirama namazı bırakıp gitmelerinin yasaklanmadığını söylemek mümkün olacaktır. Fakat Cuma namazıyla ilgili âyet İnince sahâbîler bunun kınanan bir davranış olduğunu anladılar ve bir daha böyle bir harekete kalkışmadılar. İşte bu tutumlarından sonra Allah Teâlâ onları "Onları ne bir ticaret ne de bir alışveriş Allah'ın zikrinden alıkoyabilir" diye niteledi.

39. Cuma Namazından Sonra Ve Önce Namaz Kılmak

937- Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir:
"Hz. Peygamber öğle namazından önce ve sonra ikişer rekat namaz kılardı, akşam namazından sonra ise evinde iki rekat namaz kılardı.
Resûl-i Ekrem Cuma namazından çıktıktan sonra mescidde değil evinde iki rekat namaz kılardı.[56][56]

Açıklama

Cuma namazından önce iki rekat namaz kılmanın meşruiyetini gösteren en güçlü delil Ibn Hibbân'm sahih olduğunu söylediği ve Abdullah İbnü'z-Zübeyr'den merfû olarak nakledilen şu hadistir: "Öncesinde iki rekat namaz kılınmayan hiçbir farz namaz yoktur."

40. Namaz Kılınınca Artık Yeryüzüne Dağılın Ve Allah'ın Lütfundan İsteyin1348 Âyeti

938- Sehl İbn Sa'd şöyle demiştir: "Bizim aramızda bir kadın vardı. Küçük bir dere kenarında ziraatle meşgul olur ve pazı yetiştirirdi. Cuma günleri olduğunda pazıları ayıklar ve saplarını yapraklarından ayırarak bir tencereye atardı. Sonra üzerine bir tutam arpa atıp pişirirdi. Dilim dilim yaparak yemeğe kattığı saplar bize yemeğin eti gibi gelirdi. İşte biz Cuma namazını kıldıktan sonra ona gider ve selâm verirdik. O da hazırlamış olduğu

---

[55][55] Nûr, 24/37.

[56][56] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1165, 1172 ve 1180. el-Cuma: 62/10.

yemeği bize ikram ederdi. Biz, keşke Cuma günü gelse de onun yemeğini yesek, diye temenni ederdik.[57][57]

939- Seh! şöyle demiştir: "Biz Cuma namazını kılmadıkça öğle uykusuna (kaylûle) yatmadığımız gibi yemek de yemezdik."

Açıklama

Sehl Cuma sonrasında yedikleri bu yemeği anlatırken başka bir rivayette: "Vallahi, bu yemeğin İçinde ne bir parça et ne de yağ olurdu." demiştir.

Bu Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Mahrem olmayan kadınlara selâm verilmesi caizdir.
2. Küçük de olsa Allah'a yaklaştıracak hayırlı ameller yapmak müstehaptır, güzel bir davranıştır.
3. Sahâbîler kanaat sahibi insanlardı ve bu özellikleri sebebiyle yaşadıkları zorlu şartlara kolaylıkla göğüs geriyorlardı.
4. Sahâbîler Allah'a İtaat konusunda asla gevşeklik göstermezlerdi ve ibadeti her şeyin önüne alırlardı. Allah hepsinden razı olsun.

41. Cuma Namazının Ardından Öğle Uykusuna Yatmak

940- Humeyd, Enes'in şöyle dediğini işittiğini anlatır: "Biz Cuma namazını ilk vaktinde kılardık ve daha sonra öğle uykusuna (kaylûle) yatardık."

941- Sehl şöyle demiştir: "Biz Resûl-i Ekrem ile birlikte Cuma namazını kılardık ve daha sonra öğle uykusuna yatardık."

12. BÖLÜM KORKU NAMAZI

1. Korku Namazı

Ve bu konuyla ilgili olan âyet-i kerîme:

Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılıp) secde ettiklerinde (diğerleri) arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.[58][58]

942- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir: "Resûlullah ile birlikte Necid taraflarına sefere çıkmıştık. Düşmanla karşı karşıya geldik ve sıra sıra dizilip savaş konumu aldık. Hz. Peygamber kalktı ve bize namaz kıldırmaya başladı. Ordudan bir grup da kalkıp onunla birlikte namaza durdu. Başka bir grup ise düşmana karşı durdu. Resûl-i Ekrem kendisiyle birlikte namaza duranlara bir rekat namaz kıldırıp iki secdeyi yaptıktan sonra bunlar kalkıp namaz kılmayan arkadaşlannm yerini aldılar ve diğerleri gelip Resûlullah'ın arkasında namaza durdular. Resûl-i Ekrem onlara da bir rekat namaz kıldırdı ve iki secdenin ardından selâm verdi. Daha sonra herkes kalan tek rekatı kendi başına kıldı ve

---

57[57] Hadisin geçtiği diğer yerler: 939, 941, 2349, 5403, 6248 ve 6279.

58[58] en-Nisâ, 4/101-102.

iki defa secde etti.[59[59]]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir İmam Buhârî'nin kullandığı konu başlığıyla ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur: "İmam Buhârî korku namazı konusunu hemen Cuma namazı konusunun ardından zikretmiştir. Çünkü bu namazlar da genel olarak beş vakit namaz ile aynı kapsamda değerlendirilir; fakat bu iki namazın her biri için verilen hüküm diğer namazlardan farklıdır. Cuma namazı açısından bu fark daha az olduğu için İmam Buhârî bu namazla ilgili hükümlere beş vakit namazla ilgili konuların ardından yer vermiştir. Hakkında pek çok görüş ayrılıkları bulunduğu için de korku namazı konusunu Cuma namazından sonra ele almıştır. İmam Buhârî'nin konu başlığında korku namazıyla ilgili İki âyete yer vermesinin sebebi ise, korku namazının kılınma şeklinin diğer namazların kılınışından farklı olduğunu göstermek ve bunun Kitap ve Sünnet ile sabit olduğunu vurgulamaktır."
Âyet-i kerîmede geçen "sefere çıktığınız zaman" ifadesinden anlaşılan şudur: Namazı kısaltarak iki rekat kılma hükmü sadece yolculuk haİi için söz konusudur. Fakat endişe ederseniz/korkuya kapılırsanız kaydı da namazı kısaltarak kılma hükmünün sadece korku hali İçin söz konusu olduğunu göstermektedir. İmam Müslim'in naklettiğine göre sahâbîlerden Ya'lâ İbn Ümeyye bunu Hz. Ömer'e sormuş ve o da aynı soruyu Resûl-i Ekrem'e sorduğunu ve ondan şu cevabı aldığını söylemiştir: "Bu Allah'ın size verdiği bir sadakadır; onun sadakasını kabul edin!" Buna göre sünnet korku hali olmasa bile yolculuk durumunda namazların kısaltılarak kılınması hükmünü açıklamıştır.
Abdullah İbn Ömer'in daha sonra "herkes kalan tek rekatı kendi başına kıl-di" şeklindeki ifadesi ondan gelen bütün rivayet yollarında aynıdır ve buradan ilk bakışta anlaşılan şudur: "Orduda bulunan sahâbîlerin tamamı aynı anda namazı tamamlamıştır." Fakat namazlarını sırayla tamamlamış olmaları da ihtimal dahilindedir. Güdülen gaye göz önüne alındığında bu anlamın daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü herkes aynı anda namazı tamamlayacak olursa ordu korunmaktan yoksun kalacak ve komutan (imâm) tek başına bırakılmış olacaktır. Ebû Davud'un İbn Mesûd'dan naklettiği rivayet de bu görüşü desteklemektedir: "Sonra Resûlullah selam verince bu ikinci grup kalkıp kendi başlarına bir rekat namaz kıldılar ve ardından selam verip dağıldılar. Bunun üzerine diğer grup namaz kılınan yere geldi ve kendi başlarına birer rekat namaz kılıp selâm verdiler."
Bu rivayetten anlaşıldığı kadarıyla ikinci grup iki rekatı hiç ara vermeden peşpeşe kılmıştır. Diğer grup ise ikinci grup namazlarını bitirdikten sonra gelip namazlarını tamamlamışlardır.
Korku namazının nasıl kılınacağı ile ilgili olarak pek çok rivayet ve görüş nakledilmiştir. İbn Abdilberr bu konuda Abdullah İbn Ömer'den nakledilen rivayette belirtilen şekli tercih etmiştir. İbn Abdilberr'in bu rivayeti tercih etmesinin iki sebebi vardır: a. İsnadı sağlamdır, b. Namazla ilgili olarak konan "İmam selam vermeden önce cemaatin namazı tamam olmaz" şeklindeki kurala uygundur.
Ahmed İbn Hanbel şöyle demiştir: "Korku namazıyla ilgili olarak altı veya yedi farklı hadis rivayet edilmiştir. Bir kimse bunlardan hangisini esas alırsa alsın namaz geçerli olur."
Mâliki âlimlerinden İbnü'l-Kassâr, Resûlullah'm korku namazını hayatı boyunca on defa kıldığını söylediği halde İbnü' 1-Arabi'ye göre bu sayı yirmi dörttür.
Hattâbî'nin korku namazının kılınma şekliyle ilgili değerlendirmesi şöyledir: "Resûl-i Ekrem bu namazı farklı zamanlarda değişik şekillerde kılmıştır. Burada gözettiği temel düşünce şudur: Namazın doğasına en uygun ve ordunun zarar görmesini engelleyecek en doğru yolu bulmak. İşte korku namazının şekli hakkında nakledilen birbirinden farklı pek çok rivayet bulunduğu halde hepsinin özü aynıdır; namazı en uygun şekilde kılmak ve ordu güvenliğini sağlamak için en doğru şekli tespit etmek."

2. Korku Namazını Ayakta Ve Binek Üzerinde Kılmak

59[59] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4132, 4133 ve 4535.

943- ibn Ömer'den nakledilen bir rivayet, Mücâhid'in "Müslümanlar'a düşman ordusu savaşa tutuştuğunda namaz artık ayakta kılınır [60[60]] şeklindeki sözüne benzemektedir. İbn Ömer'in buna ek olarak Resûlullah'tan naklettiği rivayet şöyledir:
Eğer düşman sayıca bundan daha fazla ise namazı ayakta ve binek üzerinde kılsınlar!"

Açıklama

imam Buhârî'nin niçin böyle bir başlık kullandığı ile ilgili olarak şöyle bir yorum yapılmıştır: "İmam Buhârî, bu başlığı kullanarak binekten yere inemeyecek durumda olunsa bile namazın düşmeyeceğini ve vaktinin geçirilemeyeceğini ifade etmek istemiştir. Buna göre kişinin gücü neye yetiyorsa namazını ona göre kılacaktır. Zaten âyet-i kerime de bunu göstermektedir."
Başlıkta geçen (ve "ayakta" diye tercüme ettiğimiz) kelimesi aynı zamanda yürüyerek/yaya olarak anlamına da gelir. Nitekim İnsanlar arasında haca ilan et ki yaya olarak ... sana gelsinler [61[61]] âyetindeki anlamı da budur. Taberî'nin tefsirinde sahih bir senedle naklettiğine göre Mücâhid şöyle demiştir: "Eğer korku ve endişeniz varsa İster ayakta ister binekleriniz üzerinde namazlarınızı kılabilirsiniz." Buna göre eğer ordunun güvenliğini tehlikeye sokan bir korku varsa Müslümanlar istedikleri tarafa yönelerek namaz kılabilecekleri gibi, namazlarını ayakta veya binek üzerinde de kılabileceklerdir.
Düşman ordusunun sayıca üstün olması durumunda güveniik tedbirlerinin en üst seviyede tutulması gerektiği için Müslümanlar daha uyanık ve tedbirli olmak durumundadır. İşte böyle bir durumda Müslüman ordusunun bölünmemesi için herkes imkanı ölçüsünde namazı kılacaktır. Bu durumda namaz bazı rükünlerine tam anlamıyla riayet edilemese bile caiz olacaktır. Orduda bulunanlar imkanları ölçüsünde; ayakta durabilenler ayakta, duramayanlar rükûda, rükûda da durmak mümkün değilse secdede namazı kılacaklardır. Tüm bunlar da mümkün değilse îmâ ile namaz kılınacaktır. Alimlerin çoğunluğunun görüşü böyledir. Fakat Mâlikîler'e göre ancak namazın vaktinin çıkmasından endişe ediliyorsa bu şekilde namaz kılınabilir, aksi halde kılınmaz.

3. Korku Namazında Ordunun Üir Kısmı Diğerlerini Korur

944- İbn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah kalktı ve namaza durdu, ordunun bir kısmı da onunla birlikte namaza başladı. Resûl-i Ekrem tekbir getirdi ve cemaat de tekbir aldı. Ardından Hz. Peygamber rükuya gitti ve kendisiyle birlikte namaza duranlar da rükuya vardı. Sonra Allah'ın Resulü secdeye gitti ve ashâb-ı kiram da secde etti. Resûlullah ikinci rekat için kalktığında bu birinci grup da kalkıp gitti ve namaza başlayan İkinci gruptaki kardeşlerini korumak için nöbete geçtiler. İkinci gruptakiler de Resûl-i Ekrem ile birlikte rükû ve secde ettiler. O sırada ordunun hepsi namazdaydı, fakat bir grup diğer grubu korumak için kenarda bekliyordu."

Açıklama

İbn Battal bu rivayetle ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur: "Düşmanın kıble tarafında olması durumunda korku namazı bu rivayette açıklandığı gibi kılınır ve ordu birbirinden ayrılmaz. Dolayısıyla daha önce nakledilen İbn Ömer rivayetinde açıklanan korku namazından farklı bir namaz kılma şekli söz konusudur."
İbn Şihâb ez-Zührî yoluyla nakledilen bu rivayette ashabın ikinci rekatı tamamlayıp tamamlamadıkları açıkça zikredilme mistir. Nesâî aynı rivayeti Ebû Bekir İbn Ebü'1-Cehm Ubeydullah İbn Abdullah İbn Utbe yoluyla nakletmiştir ve bu rivayette şöyle bir ek bilgi

---

60[60] Bu rivayette geçen UU kelimesinin hatalı yazıldığını aslında bu kelimenin UJU olması gerektiğini iddia eden bir yorum vardır ve bu yorum konuyla ilgili başka rivayetlere dayanmaktadır. Bu rivayetlerden birisi şöyledir: "Müslümanlarla düşman ordusu savaşa tutuştuğunda namaz artık zikretmekten ve baş ile işaret edip îmâ ile kılmaktan ibarettir." (bk. İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, II, 501.) -M. Odabaşı-

61[61] el-Hac, 22/27.

mevcuttur: "Kaza da etmediler." Nesâî'nin rivayeti ashâb-ı kiramın korku namazı kılarken birer rekatla yetindiklerini açıkça göstermektedir. İmam Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Mücâhid İbn Abbâs yoluyla naklettiği rivayet de bunu desteklemektedir. Bu rivayete göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Cenâb-ı Hakk, Peygamberinizin diliyle namazları mukîm iken dört, yolcu iken iki ve korku duyduğunuzda bir rekat kılmanızı takdir (farz) etti."
Korku namazının bîr rekat olarak kılınacağını söyleyen âlimler İshâk İbn Râhûye, Süfyân-ı Sevrî ve onlara tabî olanlardır. Sahâbîlerden Ebû Hureyre ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile pek çok tâbîûn da bu görüştedir. Bazı âlimlere göre korku namazının tek rekat kılınabilmesi korkunun çok fazla ve ordunun tehlikeye düşme riskinin çok büyük olduğu durumlarla ilgilidir. Âlimlerin çoğunluğuna göre ise korku namazının tek rekat kılmışı sayı bakımından bir kısaltma değil şekil (Hz, Peygamber ile birlikte kılma) bakımından bir kısaltmadır. Bu alimlere göre Mücâhid'den nakledilen İbn Abbâs'a ait görüş şu şekilde yorumlanır: "Korku namazının tek rekat olarak kılınması imamla birlikte kılman rekatı anlatır. Burada ikinci rekatın kılınmaması gerektiğini gösteren bir açıklama yoktur. Ayrıca Nesâî rivayetinde geçen "Kaza da etmediler" şeklindeki ifadenin
"Savaştan sonra güvenli bir ortama kavuşunca namazlarını kaza da etmediler" anlamına gelmesi de ihtimal dahilindedir. 62[62] Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.
Faydalı bir not: Korku halinde akşam namazının kısaltılmadan üç rekat kılınacağı konusunda âlimler görüş birliği halindedir. Zaten konuyla ilgili rivayetlerin tamamı da bunu göstermektedir. Fakat bu konudaki görüş ayrılığı, imamın birinci gruba bir, ikinci gruba iki rekat kıldırması mı, yoksa birinci gruba iki ikinci gruba da bir rekat kıldırması mı daha iyi olur, noktasında düğümlenmektedir.

4. Düşman Kalesinin Düşmesi Yaklaşınca / Düşeceğine Dair İnanç Artınca Ve Düşmanla Karşı Karşıya Gelindiğinde Namaz Kılmak

Evzâî şöyle demiştir: "Fethin gerçekleşmesi yaklaştığında namazı kılma imkanı oİmazsa herkes kendi başına namazı îmâ ile kılar. îmâ ile kılmaları mümkün değilse savaş Müslümanlar lehine gelişip kısmî bir rahatlama olana veya bir güvenlik ortamı oluşturulana kadar namaz ertelenir ve daha sonra iki rekat namaz kılınır. Eğer buna da güçleri yetmezse bir rekat ve iki secde ile namaz kılarlar. Sadece tekbir getirmekle yetinmek namaz için yeterli değildir. Namaz kılabilme imkanı yoksa güvenli bir ortam oluşana kadar beklenir." Mekhûl'ün görüşü de böyledir.
Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Fecir doğarken Tüster kalesinin düşmesi artık iyice yaklaşmıştı. Bu savaşta ben de bulunuyordum. Savaş öyle kızışmıştı ki hiç kimse namaz kılmaya fırsat ve imkan bulamıyordu. Bu yüzden namazı ancak gün epey ilerledikten sonra kılabilmiştik. Namazımızı Ebû Mûsâ ile birlikte iken kılmıştık. Namaz sonrasında da fetih gerçekleşmişti. Dünya ve içinde bulunan her şey bir yana, o zaman kıldığımız namaz bir yana; bu namaza karşılık bana dünya ve içindekileri verseler dönüp bakmam bile..."
945- Câbir İbn Abdullah şöyle demiştir: "Hendek savaşında Hz. Ömer yanımıza gelmişti. Kureyş müşriklerine sövüp duruyordu. Resûlullah'a da; "Ey Allah'ın Resulü, ben hâlâ ikindi namazını kılmış değilim ve güneş de battı batacak..." diyerek derdini söyledi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Allah'a yemin ederim ki, ben de hala ikindi namazını kılamadım" buyurdu. Hz. Peygamber sonra Buthân'a gitti ve orada abdest alıp ikindi namazını kıldı. İkindiyi kıldığında güneş batmıştı. İkindi namazından sonra da akşam namazını edâ eyledi."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyİr şöyle demiştir: "İmam Buhârî'nin kullanmış olduğu bu başlık ile verilen rivayeti değerlendirdiğimizde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: İmam Buhârî bu başlığı kullanmak suretiyle söz konusu rivayette belirtilen korku namazı şeklinin sadece ümit ve korkunun bir arada bulunduğu zaman söz konusu olabileceğine işaret

---

62[62] Alimlerin çoğunluğuna ait bu görüş tartışmaya açıktır. Doğru olan görüş, korku halinde namazın tek rekat olarak kılınabileceğini söyleyenlerin görüşüdür. Çünkü bunu ifade eden hadisler yeyenlerin görüşüdür. sahihtir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir. (İbn Bâz

etmiştir. Bu zaman ise düşman kalesinin düşeceğine dair İnancın arttığı ve fethin yaklaştığı andır. Çünkü güvenlik tedbirlerinin artırılması gereken savaş zamanlan için korku namazı meşru kılınmıştır. Zaferin gerçekleşeceğine dair umudun artması ise namazın geciktirilmesini mazur kılar. Zira fethin tam olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İşte bu yüzden fethin yaklaştığı zamanlardaki korku namazı şekli ile diğer durumlardaki korku namazı şekilleri birbirinden farklıdır.
Bazı kimseler Evzâî'nİn sözünde geçen "îmâ İle kılmaları mümkün değilse" şeklindeki ifade hakkında şu yorumda bulunmuşlardır: "İnsanın aklı başında ise îmâ ile kılması her zaman için mümkündür; îmânın imkansız olması düşünülemez. Sadece kişinin aklını başından alan dehşet anlarında bu durum imkansız hale gelebilir." İbn Reşîd ise şöyle demiştir: "Bir kimse îmâ ile namaz kılmanın bile nasıl imkansız hale geldiğini anlamak istiyorsa bir savaşa katılsın, kalbi ile bedeni ile savaşın zorluklarını yaşasın ve harbin iyice kızıştığı anlarda ne büyük sıkıntılar çekildiğini görsün!"
Evzâî'nin "sadece tekbir getirmekle yetinmek namaz için yeterli değildir" şeklindeki ifadesi ile Süfyân-ı Sevrî gibi tekbirin yeterli olacağını söyleyen âlimlerin görüşlerine işaret edilmiştir. İbn Ebû Şeybe'nin Ata, Saîd İbn Cübeyr ve Ebü'l-Buhterî yoluyla naklettiğine göre başka alimler de şöyle demişlerdir: "İki ordu karşı karşıya geldiğinde namaz vakti girerse Allah'ım seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim, hamd Allah'a mahsustur, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, Allah en büyüktür" deyin. Bu sizin namazınız olur ve o vaktin namazının tekrar edilmesi gerekmez." Mücâhid ve el-Hakem'e göre düşmanla yalınkılıç cöğüs göğüse mücadele olduğu zaman bir kimsenin namazı sadece tekbir getirmek olur. Sadece bir defa tekbir getirse bile bu bakımdan yeterlidir; yüzünün ne tarafa dönük olduğu fark etmez. İshâk İbn Râhûye şöyle demiştir: "Düşmanla kılıç kılıca mücadele olduğu zaman îmâ ile tek bir rekat namaz kılmak yeterli olur. Buna imkan ve fırsat bulamazsa tek bir secde etmek, buna dû imkan bulamazsa sadece bir defa tekbir getirmek yeterli olur."
Enes ibn Mâlik rivayetinde geçen Tüster şehri Hz. Ömer'in halifeliği zamanında hicretin yirminci yılında fethedilmiştir.
Evzâî'nin sözünde geçen "namazı kılma imkanı olmazsa" şeklindeki ifade iki şekilde yorumlanabilir: a. Bineklerden inemeyecek durumda olmak, b. Namazı îmâ ile kılacak İmkanın olmaması. el-Asîlî ise savaş iyice kızıştığı ve hiç durmadan devam ettiği için Müslümanların abdest almaya imkan bulamadıklarını kesin bir ifade ile dile getirmiştir.
Enes İbn Mâlik'in sözünde geçen "dünya ve içindekiler" İfadesi Halife'nin rivayetinde "dünyanın tamamı" diye geçmektedir. Onun bu sözünden İlk anlaşılan şudur: "Ben bu namazı kıldığım İçin hiçbir gurura kapılmadan büyük bir kıvanç ve onur duuuyorum." Enes İbn Mâlik'in söz konusu ettiği namaz ise zorunluluk dolayısıyla vaktinde kılamayıp kaza ettiği namazdır fmakdiyye). Onun bu namaz için duyduğu onur ve kıvancın sebebi ise, kendilerini bir ibadetten ancak daha önemli başka bir ibadetin alıkoymasıdır. Fakat daha sonra yerine getiremedikleri bu ibadeti kaza etmişlerdir. Bu yönüyle Enes'in sözü Hz. Ebû Bekir'in şu sözüne benzer: "Güneş doğmuş olsaydı bile bizim gaflete daldığımızı göremeyecekti."
Bazılarına göre Enes, bu sözü ile vaktinde kılamadığı namaz için duyduğu üzüntüyü anlatmıştır. Buna göre onun sözünde geçen namaz kaza edilen değil, vakti kaçırılan namazdır. Buna göre Enes'in sözü şu anlama gelir: "Eğer bu namazı vaktinde kılabilmiş olsaydık daha çok hoşuma giderdi." Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.
Zeyn İbnü'I-Müneyyir'in görüşleri de bu doğrultudadır: "Enes İbn Mâlik'in namazı, dünya ve İçindekiterden daha önemli görmesi onun Ebû Musa'nın içtihadına katılmadığını ve fetih gecikse bile namazın vaktinde kılınmasının daha uygun olduğuna inandığını göstermektedir. Zaten Enes'in bu konu altında zikredilen sözü, "Sabah namazında kılınan iki rekat dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır" hadisine de uygundur."
Zeyn İbnü'I-Müneyyir'in bu sözünde ifade edilen uygunluk "sözlerin lafız olarak ve kullanılan kelimeler bakımından birbirine uygunluğudur." Zira Enes'in naklettiği rivayet farz namaz ile ilgili olduğu halde hadîs-i şerifte nafile namazdan söz edilmektedir. Bununla birlikte Enes'in namazı Ebû Mûsâ ve beraberindekilerle birlikte kılmış olması Zeyn İbnü'I-Müneyyir'in görüşünü çürütebilecek niteliktedir. Zira İbnü'l-Müneyyir'e göre Enes İbn Mâlik, Ebû Musa'nın görüşüne muhaliftir. Halbuki bu rivayete göre Enes onunla birlikte namaz kılmıştır. Eğer Enes, Ebû Musa'nın görüşünü kabul etmeseydi namazı îmâ

ile de olsa tek başına kılardı. Fakat böyle yapmayıp Ebû Mûsâ ve beraberindekilerle birlikte namaz kılmıştır. Böyle bir durumda Enes'in Ebû Musa'ya muhalif olduğu nasıl söylenebilir?

5. Düşman Peşinde Olanların Ve Düşman Tarafından Kovalananların Binek Üzerinde Ve Îmâ İle Namaz Kılmaları

Velîd şöyle demiştir: Evzâî'ye Şurahbîl Ibnü's-Sımt ve arkadaşlarının binek sırtında namaz kılmaları konusunu sorduğumda bana şöyle cevap verdi: Namazın kaçırılacağından endişe duyulursa bize göre uygulama bu şekilde olur." Velîd bu görüşü için Resûlullah'ın şu hadisini delil olarak zikretmiştir: "Hiç kimse Benû Kurayza'ya varmadan ikindi namazım kılmasın!"
946- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem Hendek savaşı bitince bize şu talimatı verdi: "Hiç kimse Benû Kurayza'ya varmadan ikindi namazını kılmasın!" Ordu yolda iken ikindi namazının vakti girdi. Bunun üzerine bazıları: "Biz Benû Kurayza'ya varmadan namazı kılmayacağız" diyerek namazı kılmadı, kimisi de: "Olur mu öyle şey, biz namazı kılacağız. Bizden namazı kılmamamız istenmedi ki..." dediler. Bu durum Resûlullah'a anlatılınca hiçbirisine kızıp serzenişte bulunmadı. [63][63]

Açıklama

İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: "Kendilerinden ilim tahsil ettiğim ve görüşlerini öğrendiğim bütün âlimler, düşman tarafından kovalanan bir kimsenin namazı bineğinin üzerinde îmâ ile kılacağını, düşman peşinde olan Müslümanların ise binekten İnip yerde namaz kılması gerektiğini söylemişlerdir." Konuyla ilgili olarak İmam Şâfiî şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Eğer Müslüman bir asker düşman peşinde olduğu için ordudan uzaklaşmışsa ve yere inip namaz kıldığı takdirde düşmanın kendisine saldıracağından endişe ederse yine îmâ ile kılabilir."
Bu açıklamalar da göstermektedir ki düşman tarafından kovalanan Müslüman askerin namazını îmâ ile kılacağı konusunda herhangi bir görüş ayrılığı bulunmadığı halde düşman peşinde olan askerler hakkında farklı görüşler söz konusudur. Bu konudaki hükümlerin farklı olmasının sebebini şu şekilde açıklayabiliriz: "Düşman tarafından kovalanan bir kimsenin büyük bir korku içinde olacağı kesindir. Fakat zafere yakın olup düşmanı süren askerlerin artık alt edilmeleri söz konusu olmayacaktır. Burada söz konusu olan endişe, düşmanı elden kaçırma endişesidir."
İbnü'l-Müneyyİr, Veîîd'in Evzâî'den naklettiği görüşü desteklemek üzere zikrettiği delille iigili olarak şunları söylemiştir:
"Bana öyle geliyor kî, Velîd bu hadisi delil olarak gösterirken şunu göz önünde bulundurmuştur: Resûlul orduya çok acil bir şekilde Kurayza yurduna gitmelerini emretmesi aslında namazın terk edilmesini de gerektiren bir durumdur. Nitekim ashâb-ı kiramdan bir kısmı bu talimatın namazla ilgili olmayıp, acele etmeye yönelik olduğunu dikkate alarak namazı terk etmişlerdir. Veya acele etmeye yönelik olan bu talimat namazların binek sırtında kılınmasını gerektirir, Nitekim ashabın bir kısmı da bu şekilde düşünüp namazı binek sırtında kılmışlardır. Zira binek sırtından inmek Kurayza'ya bir an önce ulaşma amacına ters düşer.
Namazı kılmayan ilk grup Resûlullah'ın talimatının acele etmeye yönelik olduğunu ve bineklerden inmenin bu emre karşı çıkmak anlamına geldiğini düşünmüşlerdir. Bu bakımdan onların namazı ertelemelerinin sebebi aynı güçte farklı bir emrin bulunmasıdır.
Namazı kılan diğer grup ise her iki emri de birlikte uygulayabilecekleri bir çözüm bulmuşlar ve binek sırtında namazlarını kılmışlardır. Böylece onlar her ikisi de farz olan bu görevleri (acele etmek ve namaz kılmak) yerine getirmişlerdir.
Ashâb-ı kiramın bineklerinden inip namazlarını kıldıklarını varsayacak olursak onların Resûlullah'ın acele etmeye yönelik talimatına aykırı hareket ettiklerini söylemiş oluruz. Sahâbîlerin böyle bir tavır içinde olduklarını söylemek ise mümkün değildir. Zira bu Resûl-

---

[63][63] Hadisin geçtiği diğer yer: 4119.

i Ekrem'in emrine uymamak anlamına gelir."
Fakat İbnü'l-Müneyyir'in bu görüşüne aynı yolla karşı çıkabiliriz. Zira bu durumda ashabın Resûl-i Ekrem'in herhangi bir emri olmaksızın namazın şeklini değiştirerek O'na karşı çıktıkları söylenmiş olacaktır. Böyle bir iddia ise onlar hakkında düşünülemez.
Konuyla ilgili olarak İbnü'l-Murâbıt'ın söyledikleri daha kabul edilebilir görünmektedir: "Velîd bu hadisi delil olarak gösterirken hangi uygulamanın daha yerinde ve evlâ olduğunu açıklamak istemiştir. Çünkü Kurayza yurduna varana kadar ikindi namazını kılmayıp erteleyenler vakti geçirmelerine rağmen azarîan-mamışlardır. Fakat namazın vaktini geçirmeyip îmâ ile kılanların, namazı kılmayıp vaktini geçirenlere göre daha yerinde hareket ettiklerini söylememiz mümkündür. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."
Faydalı bir not: Ebû Dâvûd düşmanı kovalayan kişiyle ilgili olarak Ubey-dullah Ibn Enis'ten bir rivayet nakletmiştir. Hasen bir senedle nakledilen bu rivayete göre Resûl-i Ekrem Ubeydullah'ı askerî bir göreve göndermişti. Ubeydullah, Süfyân el-Hüzelî'yi gördükten sonra yaptıklarını şöyle anlatmıştır: "Onu gördüğümde ikindi namazının vakti de girmişti. Namazı kaçırabileceğim endişesine kapılmıştım. Bu yüzden îmâ ile namaz kılarak ilerlemeye başladım."

6. Sabah Namazını Erkenden 64[64] Ve Geceden Kalma Son Karanlık Vaktinde Kılmak, Düşmana Baskın Ve Savaş Sırasında Namaz Nasıl Kılınır?

947- Enes İbn Mâlik'ten nakledilmiştir: "Resûlullah geceden kalma son karanlık vaktinde sabah namazını kıldı. Daha sonra atma binip adi (Allah en büyüktür, artık Hayber'in işi bitti). Biz bir düşman topluluğun yaşadığı yere girdiğimizde kendilerine apaçık uyarılar yapılan (inzâr) bu kavmin sabahı ne kötü olur sabahı aydınlık olmaz." diye seslendi. Hayber halkı dışarı çıkıp çifçüik aletleriyle tarlalarına giderken İslâm ordusunu görünce "Muhammed ve ordusu geliyor" diye bağırmaya başlmışlardı. Savaş sonunda
Resûlullah muzaffer oldu ve savaşa katılan erkekleri öldürüp, savaşmayan eli silah tutmayan kimseleri esir etti. Esirlerden Safiye önce Dihyetü'l-Kelbî'nin daha sonra da Resûl-i Ekrem'in payına düştü. Hz. Peygamber daha sonra Safiye ile evlendi. Evlenirken onu azat etmiş ve bu azat işlemini mehir saymıştı."
Hadisin ravilerinden Abdülazîz İbn Suhayb, Sâib el-Bünânî'ye: "Ey Ebû Muhammed, sen Enes İbn Mâlik'e "Resûlullah bu evlilik için Safiye'ye mehir olarak ne vermişti?" diye sorduğunda sana: "Mehir olarak özgürlüğünü vermişti" diye cevap verdi, Öyle değil mi?" diye sormuş Sâib de tebessüm etmiştir.

Açıklama

İmam Buhârî korku namazı için vaktin sonunu beklemenin şart olmadığını göstermek maksadıyla korku namazı ile ilgili konuların işlendiği bölüme bu konuyu da almıştır. Halbuki bazı bilginlere göre savaşa başlandığı zaman korku namazını vaktin sonuna doğru kılmak şarttır. Bu açıklamayı yapan Zeyn İbnü'l-Müneyyİr şunları da söylemiştir: "Bu başlığın konmasmdaki maksat, düşmanla savaşa başlamadan önce namazı hemen vaktin başında kılıp daha sonra düşmanla mücadeleye girmenin uygun olduğuna İşaret etmek de olabilir."
Allah-u ekber Allah en büyüktür" cümlesi, Resûlullah'tan nakledilen ve korku, sevinç anlarında okunan bir zikirdir. Bu şekilde Allah Teâlâ'ya şükredilmekte ve Cenâb-ı Hakk başta Yahudiler (Allah onları kahretsin) olmak üzere Allah düşmanlarının nispet etmeye çalıştıkları noksanlıklardan tenzih edilmektedir; bu cümle hem şükür hem de tenzih ifadesidir.

64[64] İmam Buhârî'nirı kullandığı "bu başlık başka rivayetlerde diye geçmektedir. Buna göre anlam şöyle olur: "Allah en büyüktür diye seslenmek ve sabah namazını geceden kalma son karanlık vaktinde kılmak." (bz. Aynî, Umdetü'I-kârî, V, 362.) M. Odabaşı

FETBU'L-BÂRÎ (3)

13. BÖLÜM RAMAZAN VE KURBAN BAYRAMLARI

1. Ramazan Ve Kurban Bayramları Ve Bayram Günlerinde Güzel Elbise Giymek

948- Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:
Bir gün Hz. Ömer çarşıda satılmakta olan ipek bir cüppe gördü ve onu alıp Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem getirerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, şu ipek elbiseyi satın alın ve Cuma günleri ile heyetleri kabul ettiğiniz günlerde giyin; daha güzel bir izlenim verirsiniz!" Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu; "Bu elbiseyi ancak bundan hiçbir nasibi olmayan kimseler giyer."
Hz. Ömer Allah'ın dilediği kadar bekledi. Daha sonraki günlerde Resûlullah âhu aleyhi ve seiiam ona ipek bir cüppe gönderdi. Bunun üzerine Hz. Ömer cüppeyi alarak Resûlullah'a gelip: "Ey Allah'ın Resulü, siz ipek elbise hakkında "Bu elbiseyi ancak bundan hiçbir nasibi olmayan kimseler giyer buyurmuştunuz fakat şimdi bana bu cüppeyi gönderdiniz!" deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu; "Su cübbeyi satarsın veya bununla bir ihtiyacını gidererirsin..

Açıklama

Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem "Bu cübbeyi satarsın veya bununla bir ihtiyacını gidererirsin..." diye İfade ettiği satış türü trampa olmalıdır. Bununla birlikte daha genel bir anlamda kullanılmış olması da ihtimal dahilindedir.1[1]
Not: İbn Ebi'd-Dünyâ ve Beyhakî, Abdullah İbn Ömer'e ulaşan sahih bir senedle onun bayramlarda en güzel elbiselerini giydiğini nakletmişlerdir.

2. Bayram Gününde Mızrak Ve Kalkanla Oynamak / Halay Çekmek

949- Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Bir gün Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem odama gelmişti. O sırada yanımda iki kız çocuk vardı ve Buâs savaşlarını anlatan şarkılar/marşlar söylüyorlardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döşeğe uzandı ve yüzünü diğer tarafa çevirdi. Bir süre sonra Ebû Bekir geldi ve beni: "Resûlullah'm aleyhi ve sellem yanında şeytan işi çalgılarla eğleniyorsunuz, öyle mi?" diye azarlamaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah aleyhi ve sellem ona yönelerek; "Rahat bırak çocukları!" dedi. Ben de Ebû Bekir'in boş bir anından faydalanıp çocuklara gözümle işaret ettim ve çıktılar.2[2]
950- "Bir bayram günüydü. Habeşliler mızrak ve kalkanlarla halay çekip oynuyorlardı. Oyunu görmek istiyordum fakat Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem bu isteğimi söyleyip söylememekte tereddüt ettim. Bana; 'Oyunu görmek ister misin?' diye sorunca 'Evet' dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni tutup arkasına aldı ve ben de çenemi omuzuna dayayıp oyunu izlemeye başladım. Bu sırada yanağım onun yanağına değiyordu. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem oyun oynayanları gayrete getirmek maksadıyla: 'Haydi bakalım Erfide oğullan Benû Erfide, görelim sizi!' diyordu. Bir süre sonra ben artık sıkılınca, Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve sellem bana: 'Bu kadar yeter mi?1 diye sordu. Ben 'evet' deyince 'İyi öyleyse, haydi git' buyurdu."

Açıklama

ibn Battal şöyle demiştir: "Aslında bayramda silah taşımak ve bayram namazına giderken silah almak uygun değildir. Fakat o dönemde Resûl-i Ekrem'in İsallallâhu aleyhi ve sellem savaş halinde olduğu ve düşmanları bulunduğu için silahların gösterilmesini uygun

---

1[1] Konuyla ilgili diğer bilSiler için bk. Kitâbü'Mibâs, Bâb 25.

2[2] Hadisin geçtiği diğer yerler: 952, 987, 2907, 3530, 3931.

gördüğü düşünülebilir. Ancak bu konu başlığı altında nakledilen rivayetlerde Resûluİlah'ın satiaiiâhu aleyhi ve sdiem mızrak taşıyan kimselerle birlikte bayram namazının kılınacağı yere gittiği anlatılmadığı gibi ashabına silahlarını hazırlamalarına yönelik bir talimat verdiği de zikredilmemektedir. Kısacası konu başlığı ile başlık altında nakledilen rivayet arasında bir uyum bulunmamaktadır."
Zeyn İbnü'l-Müneyyir bu görüşe şöyle cevap vermiştir: "İmam Buhârî bu hadisi 'bayram günlerinde düzenlenen eğlencelere diğer günlerdeki eğlencelere göre daha toleranslı davranıldığını ve bunda bir sakınca bulunmadığını göstermek' maksadıyla zikretmiştir."
Ayrıca konu başlığında bu oyunun bayram namazı kılmak üzere musallaya giderken oynandığına dair bir kayıt da bulunmamaktadır. Rivayetten ilk bakışta anlaşılan, Habeşlilerin Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem musalladan döndükten sonra oynadıklarıdır. Çünkü Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem günün ilk vakitlerinde musallaya gitmek üzere çıkar ve namazı kılıp dönerdi.
Zührî'den nakledilen rivayete göre Hz. Aişe'nin yanında şarkı söyleyen kız çocuklar aynı zamanda def de çalıyorlardı.
Bekrfnin kaydettiğine göre burası Medine'ye iki gece uzaklıkta bir yer ismidir. Hattâbî bu isimle ilgili olarak şu açıklamada bulunur: "Buâs, Araplar arasında meydana gelen ve çok bilinen savaşlardan birisidir. Bu savaşta Evs kabilesi, Hazreç kabilesinden birçok kişiyi öldürmüşlerdir." İbn İshâk gibi tarihçilerin kaydettiğine göre söz konusu savaş İslâmiyet gelene kadar aralıklarla yüz yirmi yıl sürmüştür.
İmam Buhârî ile İmam Müslim'in sahihlerini şerheden bazı âlimler İbn İs-hâk'ın bu görüşünü esas alarak açıklama yapmışlardır. Fakat bu, tartışmaya açık bir görüştür. Çünkü bu görüşe göre söz konusu savaş yüz yirmi yıl devam etmiştir. Halbuki ileride de açıklanacağı gibi [3][3] Buâs savaşı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi veseüem Medine'ye hicret etmeden otuz yıl önce meydana gelmiştir.
"Şeytan işi çalgılar" diye tercüme ettiğimiz kelimesi şarkı veya def anlamına gelir. Ayrıca (flüt, kaval vs..gibi) üflemeli çalgılara da bu ad verilir. Söz konusu çalgıların şeytana izafe edilmesi, bunların boş işlerle uğraşmak anlamında olmasından kaynaklanır. Ayrıca kalbi Allah'ın zikrinden uzaklaştırıp ge lete düşürmesi dolayısıyla da şeytan kelimesiyle birlikte anılmıştır.
Bu rivayette Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ebû Bekir'e: "Rahat bırak çocukları!" dediği görülmektedir. Başka rivayetlerde şöyle bir ek de bulunmaktadır: "Ey Ebû Bekir, her toplumun bir bayram günü vardır, bu da bizim bayramımızdır." İşte bu ifade Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir'e niçin "Rahat bırak çocukları!" dediğini açıklamakta ve emrinin gerekçesini göstermektedir. Ayrıca Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem burada durumun onun düşündüğü gibi olmadığını da açıklamıştır. Çünkü Ebû Bekir, o çocukların Resûlul-lah'm sallallâhu aleyhi ve sellem haberi olmadan şarkı söylediklerini düşünmüştür. Zira Aişe'nin odasına girdiğinde Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem üzerine örtüyü çekip yattığını görünce onun uyuduğunu sanmıştır. İşte tüm bunlara ek olarak şarkı söylemek ve boş işlerle uğraşmak gibi işlerle uğraşmanın doğru olmadığına ve yasaklanması gerektiğine de inandığı için kızı Aişe'yİ azarlamışlar. Burada Hz. Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem vekîli gibi hareket etmiş ve hemen olaya müdahalede bulunmuştur. Zira ona göre gördüğü bu durumun müdahale edilip düzeltilmesi gerekmektedir. Fakat Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona olayın gerçek yüzünü anlatmış ve konuyla ilgili hükmü anlatarak bu hükmün gerekçesini de söylemiştir; bu bir bayram günüdür ve neşe içinde geçirilmesinde bir sakınca yoktur. Dolayısıyla düğünlerde olduğu gibi, bayram günlerinde de bu tür eğlenceler meşrudur. Bu olayla ilgiii olarak bazılarının "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem onayladığı bir şeyi Hz. Ebû Bekir'in yadırgayıp reddetmesi nasıl mümkün olabilir?" diye ortaya attıkları ve cevabını bulmak için zorlama yorumlara kalkıştıkları sorunun cevabı da böylece verilmiş olur.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

---

[3][3] bk. Kitâb-u Menâkibi'l-Ensâr, Bâb 46.

1. Müşriklere ait bayramlarda eğlenceler düzenlemek ve bu eğlencelere katılmak kısacası onlara benzemek çok kötü bir davranıştır (mekruh).
2. Aile bireylerinin bayram günlerinde eğlenmelerini ve neşelenip bedenen rahatlamalarını sağlayacak eğlenceler düzenlemekte bir sakınca yoktur. Bununla birlikte böyle bir eğlenceye kalkışmamak daha iyidir.4[4]
3. Bayram günlerinde neşemizi ve sevincimizi göstermek dinin genel prensiplerindendir.
4. Bir baba, kocasıyla birlikte odasında oturan kızının yanma girebilir. Taraflar arasında böyle bir âdet oluşmuşsa bunda herhangi bir sakınca yoktur.
5. Müdahale edilmesi gereken bir durum söz konusu olduğunda koca bu görevi yerine getirmese bile baba müdahale edebilir; kocasının huzurunda kızını uyarıp terbiye kurallarını öğretebilir. Çünkü çocukları terbiye etmek babaların görevidir.
6. Kocalar eşlerine karşı çok şefkatli olmalıdır. Hanımların sevgisini ka2an-mak ve gönüllerini almak erkeklerin bir görevidir.
7. Hayırlı ve erdem sahibi büyüklerin bulunduğu mekanlarda herhangi bir günahı olmasa bile boş işlerden ve eğlencelerden uzak durmak gerekir. Fakat onların izni olursa bu tür eğlencelerde bir sakınca olmaz.
8. Bir öğrenci hocasının huzurunda müdahale edilmesi gereken bir olay meydana geldiğini görürse derhal onu düzeltmeli, hocasının müdahalesini beklememelidir. Zira böylesi bir davranış hocaya olan saygının ve edebin bir göstergesidir.
9. Öğrenci hocasından öğrendiği usul ve bilgiyi esas alarak onun huzurunda fetva verebilir. Fakat burada şöyle bir ihtimal de söz konusu olabilir: Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve seilem uyuduğunu düşünmüş ve uyanıp kızma kızmasından endişe etmiştir. İşte bunu önlemek İçin de hemen müdahalede bulunuştur.
10. Hz. Aişe'in çocuklara gözüyle İşaret ettiğini ve onların da çıkıp gittiklerini ifade etmesi şunu göstermektedir: Babasının kendisine kızacağından endişe eden Hz. Aişe, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve seilem müsaadesine rağmen babasının gönlünü hoş tutmak için çocukları çıkarmış ve onun hatırını kırmamıştır. Hatta kendisinden büyüklerin bulunduğu bir ortamda edebinden dolayı o çocuklara "Haydi gidin!" gibi sözlü bir emir vermemiş, sadece işaretle yetinmiştir.
11. Kız çocukları şarkı, türkü vs. söylerken dinlemekte herhangi bir sakınca yoktur, Çünkü Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem, kız çocukların şarkı söylemelerine müdahale etmemiş, aksine Hz. Ebû Bekir'in müdahalesini önlemiştir. Hatta çocuklar Hz. Aişe kendilerine işaret edene kadar şarkı söylemeye devam etmişlerdir. Fakat burada şunu belirtmek gerekir ki bu cevaz hükmü, fitneye yol açmamak ile kayıtlıdır. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.
(Erfide Oğullan) Bu ismin Habeşlilerin lakabı olduğu söylenmiştir.
Muhib et-Taberî şöyle demiştir: "Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü başkalarına tanınmayan hoşgörü ve toleransın onlara tanındığını göstermektedir. Çünkü asloian mescitlerin bu tür eğlence ve oyunlara açılmamasıdır. Dolayısıyla bu hüküm sadece bu kişilere özeldir; başkalarına tanınamaz."
es-Serrâc, Ebü'z-Zinâd Urve İbnü'z-Zübeyr Hz. Aişe senediyle bu rivayetle ilgili şöyle bir ayrıntı nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seilem o gün şöyle buyurmuştu: "Yahudiler bizim dinimizin çok rahat ve geniş bir din olduğunu bilecekler. Ben Hanîf ve müsamahakâr bir din ile gönderildim." Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü yukarıda belirtilen hükmün sadece Haberlilere has olmadığını göstermektedir.
Hz. Aişe'nin "ben artık sıkılınca" şeklindeki ifadesi Zührî'den nakledilen rivayette "sonunda oyunu izlemekten bıkan ben oldum" diye geçmektedir. Bu rivayetin farklı varyantları şöyledir:
Sonra Resûlullah sallallâhu aleyhi w seilem benim önümden çekildi ki kalkıp giden ben olayım." (Müslim rivayeti.)
Nesâî'nin Yezîd İbn Rûmân'dan naklettiği rivayet şöyledir: "Resûlullah aleyhi ve sellem

---

4[4] Önce genel bir hüküm verip ardından bu tür eğlencelerden uzak durmanın daha uygun olduğunu söylemek bize kalırsa pek tutarlı görünmemektedir. Ayrıca yukarıdaki rivayette bu ikinci durumun, yani eğlencelerden uzak durmanın daha iyi olduğunu gösteren herhangi bir karine yoktur. Hz. Ebû Bekir'in karşı çıkışı buna delil olamaz. Zira Resûlullah saiaiiâhu aleyhi ve sellern ona gerekli açıklamayı yapmıştır. (Mütercim)

bana: Hâlâ doymadın mı, hâlâ doymadın mı? diye soruyordu. Ben ise Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi w sellem bana ne kadar değer verdiğini görmek için "Hayır doymadım" diyordum."
Nesâî'nin Ebû Seleme yoluyla naklettiği rivayet şöyledir: "Ben Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ey Allah'ın Resulü ne olur acele etme!" dedim. Fakat o benim önümden kalktı ve: "Haydi, bu kadar yeter" dedi. Ben ise: "Ne olur acele etme!" diye isteğimi yineledim. Benim oyunu izleyip keyif almak gibi bir maksadım yoktu. Fakat diğer kadınların benim Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seilem için ne ifade ettiğimi ve Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem benim için ne kadar kıymetli olduğunu görmelerini istiyordum."
Kitâbü'n- nikâh 'ta Zührî'den nakledilen bir rivayet: "Yaşları küçük kız çocukların oyuna ne kadar düşkün olduklarını varm siz düşünün!" şeklindedir. Bazı bilginler bu rivayeti esas alarak İslâm'ın ilk dönemlerinde söz konusu olan yukarıdaki hükmün daha sonra neshedildiğini iddia etmişlerdir. Fakat onların bu görüşü Hz. Aişe'nin: "Resûlulîah sallallâhu aleyhi ve sellem o sırada beni omuzundaki ridâsı /atkısı ile sarmıştı" şeklindeki sözü esas alınarak reddedilmiştir. Zira bu ifade söz konusu olayın hicâb/örtünme emri geldikten sonra yaşandığını göstermektedir. Ayrıca yine Hz. Aişe'nin: "Fakat diğer kadınların benim Resûlullah sallallâhu aleyh, ve sellem için ne ifade ettiğimi ve Resûîullah'm saüaiiâhu aleyhi ve sellem benim için ne kadar kıymetli olduğunu görmelerini istiyordum" şeklindeki ifadesi bu sözü kumaları için söylediğini göstermektedir. Zira maksadı onlara karşı övünmektir ve anlaşıldığı kadarıyla bu olay onun ergenlik çağına girmesinden sonra yaşanmıştır. Zaten İbn Hibbân'm kaydettiğine göre bu oyun, Habeş heyetinin Medine'ye geldiği yıl oynanmıştır. Heyetin Medine'ye gelişi ise hicrî 7. yıla rastlar. Hz. Aişe ise hicrî 7. yılda on beş yaşında genç bir eştir.
12. Savaş için ön hazırlık ve antrenman olması maksadıyla sıçrayarak, çeşitli figürler yaparak silahlarla oynamak caizdir. Yine aynı amaçla ve kılıç kullanma becerisini geliştirmek İçin kılıç oyunu {eskrim sporu) yapmak da. caizdir.
13. Kâdî Iyâz şöyle demiştir: "Bu rivayet kadınların yabana erkeklerin çalışmalannı ve yapıp ettiklerini İzlemelerinde bîr sakınca bulunmadığını göstermektedir. Böyle bir durumda yasak olan davranış şehvetle bakmaktır."
İmam Buhârî'nİn bu rivayet için kullandığı konu başlıklarından biri de şöyledir: "Kadının herhangi bir şüphe durumu söz konusu olmaksızın Habeşlilere ve başkalarına bakması"
İmam Nevevî: "Şehvetle bakmak ve fitneye yol açmasından endişe duyulan durumlar bütün âlimlere göre haramdır. Şehvet söz konusu olmaksızın bakmak ise doğru olan görüşe göre haramdır" demiş ve bu hadisi şöyle yorumlamıştır: "Bu olay yaşandığında Hz. Aişe'nin henüz ergenlik çağına girmediğini düşünebiliriz. Veya Hz. Aişe'nin Habeşlileri izlerken adamların sadece mızrakiarıyla yaptıkları oyunlara baktığını, onların yüzlerine ve bedenlerine bakmadığını da söyleyebiliriz. Bununla birlikte kasıtsız bir şekilde yüzlerini ve bedenlerini görürse bakışlarını derhal çevirmiş olması da ihtimal dahilindedir,"

3. Müslümanların Ramazan Ve Kurban Bayramlarıyla İlgili Olarak Uyması Gereken Sünnet

951- el-Berâ' İbn Âzib'ten nakledildiğine göre o şöyle der: "Resûlullah'ın hu aleyhi ve sellem bir bayram namazı hutbesİnde;"Biz işte bu günümüze ilk olarak namazla başlarız sonra dönüp kurbanlarımızı keseriz. Kim bu şekilde hareket ederse şüphesiz bizim sünnetimize uygun davranmış olur" buyurduğunu işittim.[5][5]
952- Hz. Aişe şöyle demiştir: "Ensardan iki kız çocuğu yanımda bulunuyor ve ensârın Buâs savaşlan ile ilgili olarak söylediği şarkılar söylüyorlardı. Fakat bunlar şarkı söylemeyi meslek haline getirmiş şarkıcılar değildi. Bu sırada Ebû Bekir içeriye girdi ve (kızgın bir şekilde): "Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ue sellem evinde şeytan işi çalgılar ha! Bu ne hal böyle!" diye çıkıştı. O gün bir bayram günüydü ve Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ey Ebû Bekir, her toplumun bir bayram günü vardır, bu da bizim bayramımızdır."

---

[5][5] Hadisin geçtiği diğer yerler: 955, 965, 968, 976, 983, 5545-5557, 5560, 5563 ve 6673.

4. Ramazan Bayramı Namazı İçin Musallaya Gitmeden Önce Bir Şeyler Yemek

953- Enes İbn Mâlikten nakledilmiştir: "Resûlullah saMâhu aleyhi ve sdkm, birkaç hurma yemeden, Ramazan bayramı namazı için namazgahta gitmezdi." Murec-ca' ibn Recâ1 yoluyla gelen rivayette de şöyle bir ilave vardır. "Yediği hurma taneleri de hep tek sayı olurdu."

Açıklama

Müheileb, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem bu davranışının hikmetiyle ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur: "Ramazan bayramı namazından önce bir şeyler yenmelidir. Bunun hikmeti ise bilgisiz kimselerin orucun bayram namazı kılınıncaya kadar devam ettiğini düşünmelerini önlemektir. İşte Resûl-i Ekrem saüaiiâhu aleyhi ve sellem böyle bir anlayışın doğmasını önceden engellemek için böyle davranmış olabilir."
İbn Cemre'nin konuyla ilgili değerlendirmesi şöyledir: "Farz olan Ramazan orucu görevi bitirildikten sonra artık oruç tutmak yasaktır. İşte Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bu yasağa düşmemek için acele etmiş ve Allah'ın emrine uymak konusunda İvedilikle hareket etmeyi güze! görmüştür (müstehap). Hz. Peygamber-'in saiiaüshu aleyhi ve sellem kamını doyuracak kadar yemeyip birkaç hurma tanesi atıştırması da bunu göstermektedir. Zira Allah'ın emrine uymak için acele etmek gibi bir amacı olmasaydı karnını doyuracak kadar yerdi."
İbn Kudâme ise "Biz Ramazan bayramı gününde bayram namazından önce bir şeyler yemenin müstehap olduğu konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olduğunu bilmiyoruz" demiştir.
Namazdan önce hurma yemenin hikmeti hakkında şunları söylemek mümkündür: "Tatlı, Ramazan boyunca tutulan oruç dolayısıyla zayıf düşen gözleri güçlendirir, rüyada tatlı görülmesi imana yorulur, tatlı kalbin rikkatini, inceliğini artırır ve sindirimi diğer besinlere göre daha rahattır. Hatta bu yüzden tâbiûndan bir âlim Ramazan bayramı namazından önce sadece bal vs. gibi tatlı olan şeyler yenmesini müstehap görmüştür."
Yenen hurmaların tek sayı olması ile ilgili olarak Müheileb şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bereketli olmasını umarak bütün işlerinde bu şekilde davranırdı."

5. Kurban Bayramı Günlerinde Yemek

954- Enes ibn Mâlik'ten nakledildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Kurban Bayramı namazından önce kurbanlarını kesenler peniden kurban kessinler." Bunun üzerine birisi kalkıp Hz. Peygamber'e saibiiâhu aleyhi ve sellem: "Bu gün insanların canlarının et çektiği bir gündür!" dedi ve komşularından yoksul ve muhtaç olan kimselerin isimlerini saydı. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem de galiba onu tasdik etti. Sonra bu şahıs: "Benim henüz bir yaşını doldurmamış ve iki tane besili koyundan daha çok sevdiğim bir keçim var, (bunu kurban edebilir miyim?)" diye sordu ve Hz. Peygamber sdiallâhu aleyhi ve sellem ona müsaade etti. Ben Resûlullah'm sallaüâhu aleyhi ve sellem (bir yaşını doldurmamış keçinin kurban edilmesiyle ilgili olarak) verdiği bu iznin başka şahıslan kapsamına alıp almadığını bilmiyorum.[6][6]
955- el-Berâ İbn Azib'ten nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir kurban Bayramı namazından sonra bize hutbe okudu ve şunları söyledi: "Kim izim kıldığımız namazı kılar ve bizim kestiğimiz gibi kurbanını keserse gerekten de kurban görevini tam olarak yerine getirmiş olur. Fakat kim kurbanını amazdan önce keserse namazı kabul olur, ama kurbanı olmaz."
Bunun üzerine el-Berâ'nın dayısı Ebu Bürde İbn Niyâr: "Ey Allah'ın Resulü, en bir koyun kurban ettim ve namazdan önce kestim. Ben bu günün yeme ;me günü olduğunu

---

[6][6] Hadisin geçtiği diğer yerler: 984, 5546, 5549, 5561.

biliyorum ve istedim ki bu gün kesilen ilk koyun benim vimde kesilen koyun olsun. Bu yüzden koyunumu kestim ve namaza gelmeden mce de biraz yedim" diye Resûlulîah'a sallallâhu aleyhi ve sellem durumunu anlatınca İz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona: "Öyleyse senin koyunun et koyunu ol-ıuş" buyurdu. Bürde: "Ey Allah'ın Resulü bizim henüz bir yaşını doldurmamış ıkat İki koyundan daha çok sevdiğim bir keçimiz var. Bu keçiyi kurban etsem örevimi yerine getirmiş olur muyum?" diye sorunca Resûl-İ Ekrem sallallâhu aleyhi ve m: "Senin için evet, fakat senden sonra başkaları için hayır." buyurdu.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hem urban hem de Ramazan bayramlarında meşru olan vakitte bir şeyler yemiştir, kiradaki maksadı, söz konusu bayramlara has olan sadakaları dağıtmaktır. Ramazan bayramında verilen fıtır sadakası namaz için namazgaha gitmeden önce, :urban bayramında dağıtılan sadaka ise kurban kesildikten sonra verilir. Bu ınlamda Kurban bayramı sadakası İle Ramazan bayrammdaki fıtır sadakası adaka verilmesi bakımından birleşmekte, fakat verilen zamanlar bakımından irbirinden ayrılmaktadır."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Kurban kesmek çok önemli bir görevdir.
2. Eti iyi olan kurbanlar kesilmelidir.
3. Kurban eti dağıtılırken komşular diğer kimselere tercih edilmelidir.
4. Bir kimse fetva verirken soru soran kişinin çok samimi ve doğru sözlü bi-isi olduğunu anlamışsa ona kolaylık yolunu göstermelidir. Hatta soru soranlar ki ayrı kişi olursa bunların halini göz önünde bulundurarak aynı soruya farklı cevaplar bile verebilir.
5. Kişi başkaları tarafından övülmesine vesile olacak bazı İşlerini ihtiyaç ölçüsünde açığa vurabilir, anlatabilir.

6. Bayram Namazlarının Kılındığı Musallada Minber Olmaması

956- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle anlatır: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ve Kurban bayramlarında namaz için musallaya giderdi. Onun bayramlarda ilk yaptığı şey namazı kılmak olurdu. Namaz bittikten sonra ayağa kalkıp insanlara döner ve onlara öğütler verir, tavsiyelerde bulunur ve bazı emirler verirdi, insanlar da saflar halinde oturup onu dinlerdi. Hatta askerî birlikler gön-derecekse buradan gönderir veya vermek istediği talimatlar/emirler varsa verir ve sonra giderdi.
Ben Mervân İbnü'l-Hakem'in Medine valisi olduğu günlerde onunla da bir Ramazan veya Kurban bayramı namazı için musallaya çıktım. Zaten onun zamanına kadar insanlar Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem dönemindeki bu uygulamayı devam ettirmişlerdi. Fakat namaz kılacağımız yere vardığımızda ne göreyim; bir minber... Bu minberi Kesîr İbnü's-Salt yapmıştı. Bu şaşkınlığım henüz geçmemişti ki Mervân'ın daha bayram namazını kılmadan önce minbere çıkmaya yeltendiğini gördüm. Bunun üzerine hemen elbisesinden tutup onu geri çektim. Fakat o direnip elimden kurtuldu ve çıkıp namaz kılmadan önce hutbe îrad etmeye başladı. Ben de ona: 'Vallahi, siz Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem zamanındaki uygulamayı değiştirdiniz!' dedim. Bunun üzerine aramızda şöyle bir konuşma geçti. O:
Ebû Saîd, senin bildiğin o uygulamanın artık bir geçerliliği kalmadı.
Allah'a yemin ederim ki, benim bildiğim bu uygulama hiç bilmediğim şu uygulamanızdan çok daha hayırlıdır.
Fakat halk namazdan sonra oturup bizi beklemiyor ki, dağılıp gidiyorlar. Ben de bu yüzden hutbeyi namazın önüne aldım!

Açıklama

Bu rivayette söz konusu edilen musalla, Mescİd-İ Nebevî'nin kapısından itibaren bin zira'

uzaklıkta bir yerdir.
(Namaz bittikten sonra ayağa kalkıp insanlara döner) İbn Hüzeyme'nin naklettiği bir rivayette bu ifade ''Bayram gününde ayaklan üzerinde durup hutbe okudu" diye geçmektedir. Bu rivayet de Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında musallada minber bulunmadığını göstermektedir. Ayrıca Ebû Saîd'ten nakledilen rivayette geçen "Zaten onun zamanına kadar insanlar Resûlullah sallallâhu aleyhi ve iiem dönemindeki bu uygulamayı devam ettirmişlerdi" cümlesi de buna işaret etmektedir. Bu ifadelerden anlaşılan şudur: Musallada minber bulundurma uygulamasını ilk başlatan Mervân'dır.
Ebû Saîd, Mervân'ı elbisesinden tutup çekerken hutbeden önce namazı kıldırmasını sağlamak istemiştir.
"Fakat halk namazdan sonra oturup bizi beklemiyor ki, dağılıp gidiyorlar. Ben de bu yüzden hutbeyi namazın önüne aldım!" cümlesinden anlaşıldığı kadarıyla Mervân bu uygulamayı kendi içtihadına dayanarak başlatmıştır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Hutbe okunması için minber inşa etmek mümkündür. Zeyn İbnü'I-Müneyyir şöyle demiştir: "Musallada kullanılacak minberin ahşaptan değil kerpiçten dayanıklı malzemelerden yapılmasını daha uygun bulmuşlardır. Çünkü bu minber açık arazide herhangi bir koruma söz konusu olmaksızın bırakılacaktır. İşte minberin dayanıklı malzemelerden yapılması sökülüp götürülmesini de engelleyecektir. Fakat caminin içindeki minberin ahşap malzemeden yapılması durumunda buna benzer endişeler taşınmaz."
2. Musallada hutbe îrad ederken minbere çıkmaktansa ayakta durup halka hitap etmek daha iyidir. Açık alan olan musalla İle kapalı bir mekan olan mescit arasında bu bakımdan farklılık söz konusudur. Zira açık alanda ayakta duran imamı cemaatteki herkesin görmesi mümkündür. Halbuki kapalı bir alan olan mescitte cemaatin imamı görmemesi ihtimal dahilindedir.
3. Bayram namazları için musallaya uygun bir açık alana çıkılır.
4. Bayram namazları zorunluluk bulunmadıkça mescitlerde kılınmaz.
5. Âlimler yöneticileri sünnete aykırı tutum ve davranışlarını gördükleri.zaman uyarmakla mükelleftir.
6. Alim bir kimse verdiği bilginin haberin doğru olduğunu pekiştirmek maksadıyla yemin edebilir.
7. Dinin hükümlerinin tam olarak ortaya çıkması için karşılıklı görüşme yapmak gerekebilir.
8. Hâkim'in devlet Başkanı veya üst düzey töneticinin [7][7] muvafakat etmediği durumlarda bir Âlim daha evlâ/üstün ve iyi olan uygulamayı terk edebilir. Çünkü Ebû Saîd, Mervân'ın uygulamasına karşı çıktığı halde hutbeyi dinlemiş ve ayrılıp gitmemiştir.
9. Bayram günü namaza hutbeden önce başlamak namazın sıhhat şartlarından değildir" diye bir hükme de işaret edilmiştir. Allah her şeyin en doğrusunu bilir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyİr konuyla ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur: "Ebû Saîd ResûÎullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem bayram namazlarındaki uygulamasını söz konusu sıranın mutlaka takip edilmesi gerektiği şeklinde anlamıştır. Halbuki Mervân'a göre bu sıra evlâ olandır, mutlaka takip edilmesi gerekmez. Nitekim evlâ olan uygulamayı terk ederken de gerekçe olarak halkın değişen tutumunu göstermiştir. İşte bu yüzden bayram namazının temel sünneti olan hutbenin dinlenmesini sağlamak maksadıyla namazın şartlarından olmayan söz konusu sırayı değiştirmiştir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.
10. Bayram namazları için uygun olan boş bir alana çıkmak müstehaptır ve böyle bir alanda bayram namazlarını kılmak mescitte kılmaktan daha faziletlidir. Zira Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem kendi mescidinin faziletine rağmen bayram namazlarını daima musallada kılmıştır.

---

[7][7] Burada söz konusu edilen hakimlerin/yöneticilerin İslâm dininin hükümlerine göre hareket ettikleri ve İslâm ahkâmını uyguladıkları hususu göz önünde bulundurulmalıdır, (Mütercim).

İmam Şafiî, el-Ümm adlı eserinde: "Bize ulaştığına göre, Resûlullah aleyhi ve sellem bayram namazları için Medine'deki namazgaha giderdi. Ondan sonra da yağmur gibi zorunlu durumlar dışında bu uygulama devam ettirildi. Mekke dışında bütün İslâm beldelerinde uygulama böyledir" demiş ve bunun gerekçesini: "Mekke mescidi çok geniştir ve Mekke çevresinde uygun alanlar yoktur" diye açıklayarak sözlerine şöyle devam etmiştir: "Bir şehir kurulur ve bu şehirde halkın tümünü alabilecek kadar geniş bir mescit inşa edilirse bana göre orada bayram namazları için musallaya çıkmaya gerek yoktur. Fakat buradaki mescit yeterince geniş değilse, halkın mescitte bayram namazlarını kılması mekruh olur ama kılacak olurlarsa iade etmeleri gerekmez."
İmam Şafiî'nin bu açıklamalarını esas aldığımızda musallaya çıkma hükmünün gerekçesinin mescidin geniş olup olmaması ile bağlantılı olduğunu anlarız. Dolayısıyla musallaya çıkma hükmünün gerekçesi bizatihi "namaza çıkma olgusu" değildir. Çünkü burada asıl sağlanmaya çalışılan hedef halkın toplanmasıdır. Bu hedef mescitlerde gerçekleştirilebiliyorsa bayram namazlarının mescitte kılınması daha uygun olacaktır.

7. Bayram Namazına Yürüyerek Ve Binek Sırtında Gitmek

Ezan ve Kamet Olmaksızın Hutbeden Önce Namazı Kılmak
957- Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûluilah aleyhi ve sefem Kurban ve Ramazan bayramı namazlarını kıldırır ve namazdan sonra cemaate hitap ederdi.8[8]
958- Atâ'dan nakledilmiştir: "Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediğini duydum: Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan bayramı namazı için musallaya gitti ve hutbeyi okumadan önce namazı kıldırdı.9[9]
959- Atâ'dan nakledilmiştir: "Abdullah İbn Abbâs, ilk defa Abdullah İbnü'z-Zübeyr'e bey'at edildiğinde bir elçi vasıtasıyla şu bilgiyi göndermişti: "Resûluilah saiiaMhu aleyhi ve sellem zamanında Ramazan bayramı namazı İçin ezan okunmazdı ve hutbe de namazdan sonra okunurdu."
960- Abdullah İbn Abbâs ile Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dedikleri nakledilmiştir: "Ne Ramazan bayramı namazı ne de Kurban bayramı namazı için ezan okunurdu."
961- Atâ'dan nakledilmiştir: "Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediğini duydum:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kalktı ve önce namazı kıldırıp ardından cemaate hitap etti. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi sellem hutbeyi bitirip indi ve kadınlara yönelerek öğütlerde bulundu. Bu sırada Bilâl'ın elinden tutuyordu. Bilâl ise elbisesinin eteğini açmış kadınların attığı sadakaları topluyordu."
Bu hadisin ravilerinden İbn Cüreyc: "Ben Atâ'ya, şu andaki imamların / görevlilerin hutbe bittikten sonra kadınlara yönelip öğütler verme ve onları uyarma görevi var mıdır, diye sordum. Şöyle cevap verdi: Tabiî ki vardır... Fakat maalesef bunu yapmıyorlar, gerçekten niye yapmıyorlar bilmiyorum!"

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı üç hüküm İçermektedir:
1. Bayram namazı için musallaya nasıl gidileceği,
2. Hutbenin namazdan sonra okunması,
3. Bayram namazları için ezan okunmaması.
Birinci hükümle ilgili olarak İbnü't-Tîn'in şöyle bir itirazı vardır: "İmam Buhârî'nin zikrettiği rivayetler içinde musallaya ne yürüyerek ne de binek üzerinde gitmek konusunu anlatan bir İfade bulunmaktadır."
Onun bu itirazına Zeyn İbnü'l-Müneyyir şu cevabı vermiştir: "Yürüyerek ve binek üzerinde gitmekle ilgili olarak hiçbir açıklamanın bulunmaması bunların her ikisinin de caiz olduğunu ve birinin diğerine göre herhangi bir üstünlüğünün bulunmadığını gösterir."

8[8] Hadisin geçtiği diğer yer: 963.

9[9] Hadisin geçtiği diğer yerler: 961, 978.

İkinci hüküm ise bu başlık altında zikredilen rivayetlerde açık bir şekilde görünmektedir. Bu uygulamayı (namazın hutbeden önce kılınması) ilk olarak kimin değiştirdiği konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İmam Müslim'in Târik İbn Şihâb yoluyla Ebû Saîd'ten naklettiği rivayette açıkça ifade edildiği gibi bu yönetici kişi Mervân İbnü'l-Hakem'dir. Bununla birlikte bu uygulamayı daha önce Hz. Osman'ın değiştirdiği de söylenmiştir. İbnü'I-Münzir sahih bir senedle Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini nakletmiştir; "Namazdan önce hutbe okuma uygulamasını ilk başlatan Hz. Osman'dır. O başlangıçta önce namaz kıldırıp daha sonra hutbe okurdu. Fakat daha sonra halkın namaza yetişemediğini görünce önce hutbe okuyup sonra namaz kıldırmaya başladı." Görüldüğü gibi Hz. Osman'ın bu sırayı değiştirmekteki gerekçesi ile Mervân'm gerekçesi birbirinden farklıdır. Çünkü Hz. Osman haİkın namaza yetişebilmeleri için böyle davranmış ve namazı kılabilmeleri noktasında onların maslahatını gözetmiştir. Halbuki Mervân'm gerekçesi halkın hutbeyi dinlemelerini sağlamaktır ve dolayısıyla hutbeyi dinleyebilmeleri noktasında cemaatin maslahatını göz önünde bulundurmuştur.
Ezanın okunmaması hakkındaki üçüncü hükümle ilgili tek bilgi Abdullah İbn Abbâs'tan'nakledilen rivayette bulunmaktadır. Ebû Davud'un, Tâvûs yoluyla İbn Abbâs'tan sahih bir senedle naklettiği bir rivayet şöyledir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi «senem bayram namazını ezansız ve kâmetsiz olarak kıldırdı." Aynı hükme delalet eden başka rivayetler de vardır: Müslim'in Câbir İbn Semure'den, Bezzâr'ın Sa'd İbn Ebû Vakkâs'tan ve Taberânî'nin ei-Evsat'ta Berâ İbn Azib'ten naklettiği rivayetler böyledir. İmam Mâlik Muvattdda şunlan söylemektedir: "Ben pek çok âlimimizin şöyle dediğini duydum; Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seııem zamanından günümüze kadar Kurban ve Ramazan bayramı namazlarında ne ezan okunmuştur ne de kamet getirilmiştir. Zaten bizim şehrimizde hakkında hiçbir görüş ayrılığı bulunmayan sünnet de budur."
Tüm bu açıklamalar ışığında konu başlığı ile bu başlık altında nakledilen rivayetler arasında uyum bulunduğu da ortaya çıkmış olur.
Câbir'den nakledilen bir rivayette geçen "Ne kamet getirilirdi ne de başka bir şey..." ifadesinden yola çıkan bazı âlimler bayram namazlarından önce konuşulmaması gerektiği hükmünü de çıkarmışlardır.
İbnü'z-Zübeyr'e halife olarak bey'at edilmesi Yezîd İbn Muâviye'nin ölümünden sonra hicrî 64. yıla rastlar.

8. Bayram Namazından Sonra Hutbe Okumak

962- Abdullah İbn Abbas'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben Resûl-i Ekrem sallallâhuafcyhivesdkm, Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın arkasında bayram namazları kıldım. Hepsi de hutbeden önce namazı kıldırıyordu."
963- Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah deyhi ve sdiem, Hz. Ebû Bekir ve Ömer Ramazan ile Kurban bayramı namazlarını hutbeden önce kıldırırlardı."
964- Abdullah İbn Abbas'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sdiem Ramazan bayramı günü iki rekat namaz kıldı. Bu İki rekatın ne öncesinde ne de sonrasında namaz kıldı. Sonra yanında Bilâl olduğu halde hanımların namaz kıldığı yere geldi ve onlara sadaka vermelerini emretti. Bu emri üzerine kadınlar derhal yüzüklerini ve gerdanlıklarını Bilâl'ın kucağına atmaya başladılar."
965- el-Berâ İbn Âzib Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Bizim bu günde yapacağımız ilk şey namaz kılmak olacaktır. Sonra döner kurbanlarımızı keseriz. Kim bu şekilde hareket ederse şüphesiz bizim sünnetimize uymuş olur. Kim de namazdan önce hayvanını kesecek olursa bu ailesine ikram edeceği bir et olur. Bunu kurban bayramı için kesilmesi gerekli olan bir kurban saymak mümkün değildir."
Bunun üzerine ensârdan Ebû Bürde İbn Niyâr kalkıp Resûlullah'a sallallâhu afevhi ve sellem: "Ey Allah'ın Resulü, ben hayvanımı kestim bile. Fakat bir yaşını doldurmadığı halde bir yaşından daha gösterişli duran bir keçim var, bunu kurban edeyim mi?" diye sorunca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şu cevabı verdi:
"Bu keçiyi önceden kestiğin hayvanın yerine kurban et. Fakat senden sonra hiç kimse için böyle bir kurban geçerli olmayacaktır."

9. Bayram Günlerinde Ve Harem Bölgesinde Silah Taşımak Mekruhtur

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Düşman saldırısından endişe etmeleri durumu dışında bayram günlerinde silah taşımaları yasaklandı."
966- Saîd İbn Cübeyr şöyle demiştir: "Abdullah İbn Ömer'in ayağının yan tarafına mızrak saplandığı zaman ben de Mina'da onun yanındaydım. Ayağı üzengiye yapışıp kalmıştı. Ben inip mızrağın ucunu çıkardım. Daha sonra Haccâc onun ayağına mızrak saplandığını öğrenip ziyaretine geldi ve: "Bu mızrağı ayağına saplayanı bir bilsek..." deyince İbn Ömer ona şu cevabı verdi: "Mızrağı ayağıma saplayan sensin!" Haccâc şaşırdı ve: "Nasıl yani!?" dedi. Abdullah ibn Ömer ona: "Sen silah taşınmaması gereken ve daha önce hiç taşınmayan bir 9ünde silah taşınmasına müsaade ediyorsun ve Harem bölgesine silah sokulmasına ses çıkarmıyorsun. Halbuki daha önce Harem'e silah hiç sokulmazdı."
967- İshâk Ibn Saîd Ibn Amr Ibn Saîd Ibnü'1-As babasının şöyle dediğini nakletmiştir: "Haccâc, Abdullah Ibn Ömer'i ziyarete gelmişti. Ben de orada bulunuyordum, içeriye girince: "Yaran nasıl?" dîye sordu, o da: "İyi" diye cevap verdi. Haccâc: "Seni kim yaraladı peki?" deyince İbn Ömer Haccâc'ı kasdederek: "Silah taşınması helal olmayan bir günde silahların taşınması emrini kim verdiyse o yaraladı" diye cevap verdi.

Açıklama

Bu konu başlığı daha önce geçen "Bayram Gününde Mızrak ve Kalkanla Oynamak I Halay Çekmek" şeklindeki konu başlığı ile ilk bakışta çelişiyor görünebilir. Çünkü oyun ile ilgili bu başlık silah taşımanın mubah veya mendup olduğunu gösterirken bu başlık mekruh veya haram olduğunu göstermektedir. Çünkü Abdullah İbn Ömer'in sözünde: "Silah taşınması helal olmayan bir günde..." ifadesi geçmektedir. Bu farklı rivayetleri şu şekilde uzlaştırmak (cem' etmek) mümkündür: "Birinci durum silah konusunda eğitimli olan ve başkalarına zarar vermesi söz konusu olmayan kişilerle ilgili olduğu halde, ikinci durum silahı gösteriş yapmak, büyüklük taslamak maksadıyla taşıyan veya silah taşırken dikkatli hareket etmeyen ve insanlara zarar verebilecek kişilerle ilgilidir. Özellikle kalabalık yerlerde ve dar sokaklarda bu söz konusu olabilir."
Haccâc Ibn Yûsuf es-Sakafî o dönemde Hicaz emîridir. Onun emîr oluşu Abdullah İbnü'z-Zübeyr'in şehid edilmesinden sonradır.
"Mızrağı ayağıma saplayan sensin!" Bu söz herhangi bir emre dayanılarak gerçekleştirilen fiilden doğan sonucun bu emri veren kimseye nispet edilebileceğini gösterir. Emri veren kimsenin maksadı bu sonucun ortaya çıkmasını sağlamak olmasa bile hüküm böyledir. Zübeyr'in el-Ensâ&ta anlattığına göre: "Abdülmelik, Haccâc'a İbn Ömer'e muhalif uygulamalardan uzak durmasına dair talimat gönderince Haccâc bu durumdan pek hoşlanmadı. Bunun üzerine Abdullah İbn Ömer'i öldürmesi için bir adam görevlendirdi. Adam zehirli bir mızrağı Ibn Ömer'in ayağına sapladı. İşte İbn Ömer birkaç gün bu yüzden hasta yattı ve sonunda öldü. Öldüğünde tarih hicrî 74 yılını gösteriyordu."
Silah taşınması helal olmayan bir günde silahların taşınması emrini kim verdiyse o yaraladı" sözü Haccâc'a îmâ yollu bir kınamadır. Zaten Saîd İbn Cü-beyr'in sözü burada kasdedilen kişinin Haccâc olduğunu açıkça göstermektedir. Bununla birlikte benzeri bir olayın veya sorunun birden fazla olması da İhtimal dahilindedir. Belki de İbn Ömer ilk önce îmâ ile Haccâc'a göndermede bulunmuş, Haccâc ikinci defa mızrağı kimin sapladığını sorunca da açıkça mızrağı saplayan sensin demiştir.

10. Bayram Namazlarına Erkenden Gitmek

Abdullah İbn Büsr (namaz kılmak mekruh olan vakit çıktıktan sonra kılınan teşbih namazı vaktini kasdederek namazı ağırdan alan imama) şöyle demiştir: "Biz şimdiye kadar bayram namazını çoktan kılmış olurduk."
968- el-Berâ İbn Âzİb'ten nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir Kurban Bayramı namazından sonra bize hutbe îrad etti ve şunları söyledi:
"Bizim bu günde yapacağımız ilk şey namaz kılmak olacaktır. Sonra döner kurbanlarımızı keseriz. Kim bu şekilde hareket ederse şüphesiz bizim sünnetimize uymuş olur. Kim de

namazdan önce hayvanını kesecek olursa bu ailesine ikram etmek üzere erkenden kestiği bir etlik olur. Bunu Kurban Bayramı için kesilmesi gerekli olan bir kurban saymak mümkün değildir."
Bunun üzerine dayım Ebû Bürde İbn Niyâr kalkıp Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ey Allah'ın Resulü, ben namazı kılmadan önce hayvanımı kestim bile. Fakat bir yaşını doldurmadığı halde bir yaşından daha gösterişli duran bir keçim var, bunu kurban edeyim mi?" diye sorunca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şu cevabı verdi:
"Bu keçiyi Önceden kestiğin hayvanın yerine kurban et. Fakat senden sonra hiç kimse için böyle bir keçiyi kurban etmek geçerli olmayacaktır."

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: "İslam Hukuku bilginleri (fakîhler) bayram namazlarının güneş doğmadan önce ve güneş doğarken kılınamayacağı konusunda görüş birliği halindedir (icmâ). Bayram namazının kılınacağı vakit, nafile namazın kılınmasının artık caiz olduğu vakittir." Fakat "Bayram namazının ilk vakti güneşin doğduğu andır" diye beyan edilen görüş bu icma İddiasını zedelemektedir.
Bayram namazı vaktinin güneşin tam tepe noktasından batıya doğru yöneldiği ana (zeval) kadar devam edip etmediği konusu tartışmalıdır. İbn Battal yukarıda zikredilen Abdullah İbn Büsr hadisine dayanarak vaktin zeval anma kadar devam etmeyeceğini söylemiştir. Ancak bu hadisin İbn Battal tarafından işaret edilen bu hükme delaleti açık değildir.
İmam Buhârî'nin el-Berâ'dan naklettiği hadiste geçen "Bizim bu günde yapacağımız ilk şey namaz kılmak olacaktır" sözü bayram gününde namaza hazırlanmak ve musallaya gitmek üzere yola çıkmak dışında hiçbir şeyle ilgile-nilmemesİ gerektiğini göstermektedir. Buna bağlı olarak ortaya çıkan sonuç ise şudur: "Namazdan önce namaz dışında hiçbir şey yapmamak. Bu da zorunlu olarak namazı erkenden kılmayı gerektirir."

11. Teşrik Günlerinde Güzel Ameller İşlemenin Fazileti

Abdullah İbn Abbâs "Onlar belirli günlerde Allah'ın adını anarlar" âyetinde geçen belirli günler ifadesini Zilhicce'nin bilinen on günü diye tefsir etmiştir. Sayılı günler ise teşrîk günleridir. İbn Ömer ve Ebû Hü-reyre bilinen on gün boyunca pazara çıkıp tekbir getirirlerdi. Halk da onlara uyarak tekbir getirirdi. Muhammed İbn Ali ise nafile namazların ardından tekbir getirmiştir.
969- Saîd İbn Cübeyr'in İbn Abbas'tan naklettiğine göre ResûÎullah aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Zilhicce'nin on günü içinde işte şu vakitteki amel kadar faziletli hiçbir amel yoktur." Sahâbîler: "Cihad da mı bu günlerdeki amellerden daha faziletli değil!?" deyince Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Cihad da... Sadece canını ve malını hiç gözünü kırpmadan feda edebilecek şekilde savaşa tutuşan ve geriye hiçbir şey getiremeyen kişinin ameli bunun dışındadır."

Açıklama

Dil bilginlerinin ve fakihlerin açıklamaları ışığında şunu söylemek mümkündür: Teşrîk günleri Kurban Bayramının ilk gününden sonradır. Fakat teşrik günlerinin süresi konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı âlimlere göre bu üç gün, bazılarına göre iki gündür. Ancak bu günlere niçin teşrîk günleri adı verildiğine dair yapılan açıklamalar, bayram gününün de teşrik günlerinden olmasını gerektirmektedir. Ebû Ubeyd bu isimlendirme konusunda iki görüş bulunduğunu nakletmiştir:
1. insanlar kurban kesip etini parçaladıklarında kurutmak maksadıyla güneşe sererlerdi. Bu güneşe serme işlemine teşrîk adı verildiği için söz konusu günler için de aynı isim kullanılmıştır.
2. Bu günlerin her birinde doğan güneşle (teşrik) birlikte kurban bayramı namazı kıbnabildiğî İçin söz konusu isim kullanılmıştır. Dolayısıylc bu günİer Kurban Bayramı gününe bağlıdır. Ebû Ubeyd, bu ikinci görüşü benimsediğini ifade etmiştir.

Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem "Zilhicce'nin on günü içinue işte şu vakitteki amel kadar faziletli hiçbir amel yoktur" şeklindeki sözüyle ilgili olarak Ebû Cemre şöyle demiştir:
"Bu hadîs-i şerîf teşrik günlerinde yapılan güzel amellerin diğer günlerde yapılan amellerden daha faziletli olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan teşrik günlerinin Hz. Aişe'den nakledilen rivayette belirtildiği gibi kurban günü olması ile İmam Müslim'in sahih bir senedle naklettiği "Bu günler yeme ve İçme günleridir" şeklindeki hadisin varlığı bu günlerdeki amelin faziletiyle ilgili açıklamayı zedelemez. Çünkü bu günlerin kurban bayramına ve yeme - İçme günlerine rastlaması söz konusu günlerde güzel ameller işlenemeyeceği anlamına gelmez. Aksine bu günler için emredilen bir amel vardır. O da ibadetlerin en yücesi olan Allah'ı zikirdir. Bu günlerde yasaklanan tek amel oruç tutmaktır.
Bu günlerde yapılan amelin diğer günlerdeki amellere göre daha faziletli olmasının sebebi ve hikmetiyle ilgili olarak şunları söylemek mümkündür: Gaflet anlarında yapılan ibadetler diğer zamanlardaki ibadetlere göre daha faziletlidir. İşte teşrik günleri de genelde insanların gaflete daldıkları anlar olduğu için bu günlerde ibadetle meşgul olan kişilerin diğer zamanlarda ibadet eden kimselerden daha üstün olacakları söylenmiştir. Bu yönüyle teşrik günlerindeki zikir, insanların neredeyse hepsi uykuda iken gece kalkıp ibadet etmeye benzer.
Teşrik günlerinin üstünlüğü konusunda şöyle bir incelik daha bulunmaktadır: Allah Teâlâ Hz. İbrahim'i bu günde oğlunu kurban etmekle imtihan etmiş fakat imtihanda başarılı olan Hz. İbrahim'e onun yerine bir kurbanlık lüt-fedilmiştir. İşte teşrîk günleri bu açıdan da önemli ve faziletlidir."
Bu açıklama gerçekten de güzeldir. Fakat konuyla ilgili olarak nakledilen rivayetler "işte şu vakitteki" ifadesinde söz konusu edilen zamanın teşrik günleri şeklinde açıklanmasını doğrulamamaktadır. Nitekim Kerîme'nİn Küşmîhenî'den naklettiği bu hadis şazdır ve hadis hafızlarından Ebû Zer'in Küşmîhenîden (Küşmîhenî, Kerîme'nİn hocasıdır) naklettiği rivayete muhaliftir. Ebû Zer rivayetinde bu ifade şöyle geçmektedir: "Diğer günlerdeki hiçbir amel şu on gündeki amel kadar faziletli değildir." Ahmed İbn Hanbel ile Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin naklettiği rivayetler de bu yöndedir. Tüm bunlar da göstermektedir ki, konu başlığı altmda nakledilen rivayette söz konusu edilen günler Zilhicce'nin bilinen on günüdür. Fakat bu durumda İmam Buhârî'nin kullandığı konu başlığı ile naklettiği rivayet arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Zira İmam Buhârî'nin kullandığı başlık söz konusu günlerin teşrîk günleri olduğunu vurgulamaktadır. Bu uyumsuzluk hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır:
1. Herhangi bir şeyin derecesi onun üstün ve yüce bir şeye yakınlığına göre belirlenir; üstün ve yüce olana yakın olan da aynı niteliklere sahip olur. İşte teşrîk günleri de hemen Zilhicce'nin on gününden sonra gelmektedir. Zilhicce'nin bu on gününün fazileti bu hadise göre sabit olduğu İçin, aynı üstünlük teşrîk günleri için de söz konusu olacaktır.
2. Ziîhicce'nin on günü için takdir edilen bu üstünlük, bu günlerde hac görevinin yerine getiriliyor olmasından kaynaklanır. Haccın şeytan taşlamak, tavaf yapmak gibi diğer tamamlayıcı amelleri ise teşrîk günlerinde gerçekleştirilir. İşte bu yönüyle söz konusu günler aynı fazileti paylaşırlar. Zaten bu yüzden gerek Zilhicce'nin on gününde, gerek teşrîk günlerinde tekbir getirmek meşru kılınmıştır. İşte bu açıklamalar ışığında İmam Buhârî'nin konu başlığının altında zikrettiği görüşler ile İbn Abbâs'tan naklettiği rivayet arasındaki uyum anlaşılır.
Sahâbîlerin şaşkınlık içinde "Cihad da mı bu günlerdeki amellerden daha faziletli değil!?" diye sormaları cihadın onlara göre en faziletli amel olduğunu göstermektedir. Nitekim ashâb-ı kiram, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem cihada denk bir amel bulamadığını İfade eden sözünü biliyorlardı; Bir sahâbî Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelerek cihada denk bir amel olup olmadığını sormuş Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de ona: "Böyle bir amel bilmiyorum!" diye cevap vermiştir.[10][10]
"Geriye hiçbir şey getiremeyen kişinin ameli bunun dışındadır" Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü bu şekilde savaşa giren kişinin Zilhicce'nin on gününde güzel

---

[10][10] Ayrıntılı açıklama İçin bk. Kitâbü'l-cihâd, Bâb 1.

amel işleyen kimseden daha üstün olduğunu veya en azından ona denk olduğunu gösterir. îbn Battal şöyle demiştir: "Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü iki anlama gelebilir:
1. Kişi kendisi dönmüş olsa bile malı tamamen yok olmuştur, geriye tek bir parça bile malını getirememiştir.
2. Allah Teâlâ bu kula şehadeti lütfetmiştir ve ne kendisi geri dönebilmiştir dolayısıyla ne de malını geri getirebilmiştir."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Cihad Müslümanların yerine getirmesi gereken en Önemli görevlerden biridir. Cihad ile elde edilen dereceler çok yücedir ve bu dünyadaki en büyük hedeflerden biri canı Allah yolunda feda etmektir.
2. Kimi yerlerin mukaddeslik açısından başka yerlere göre daha faziletli ol-ıası gibi, bazı vakitler de diğer vakitlere göre daha değerli ve faziletli olabilir. Bu nlamda Zilhİcce'nin ilk on günü, yıl içindeki diğer günlere göre daha üstündür, lu hükmün en önemli sonucu "senenin en faziletli günlerinde oruç tutmayı veya erhangi bir ibadet yapmayı adayan kimsenin nasıl hareket edeceğinin belirtmesinde" ortaya çıkar. Bir kimse en faziletli günlerin birisinde bu ibadetleri erine getirmeyi adarsa, arefe gününde bu ibadeti yerine getirmesi gerekir. Zira ilhicce'nin on günü içindeki en faziletli gün arefe günüdür. Haftanın en faziletli ününde bir ibadet yapmayı adayan kimse ise Cuma gününde bu adağını yeri-e getirmekle yükümlü olur. Böylece bu konu başlığı altında zikredilen hadisler
Ebû Hüreyre'den nakledilen "Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma ünüdür" hadisi arasındaki uyum sağlanmış olur.
3. Zilhicce'nin ilk on gününde oruç tutmak çok faziletli bir ibadettir. Bu hü-üm hadiste geçen amel kapsamına oruç da girdiği için verilmiştir.
Anladığımız kadarıyla Zilhicce'nİn on gününün bu denli üstün ve faziletli ol-ıasının sebebi namaz, oruç, sadaka ve hac gibi en önemli İbadetlerin bu günnde birleşmiş olmasıdır. Diğer günlerde bu ibadetlerin birleşmesi asla mümkün eğildir.

12. Mina Günlerinde Ve Arafata Giderken Tekbir Getirmek

Hz. Ömer Mina'da iken çadırından yüksek sesle tekbir getirir ve mescitte bulunanlar onun sesini duyup tekbir getirmeye başlardı. Daha sonra da çarşı pazardaki ahâli tekbir getirirdi. Bu şekilde tekbirler Mina semalarında dalga dalga yayılırdı. Abdullah İbn Ömer de bu günlerde Mina'da iken her yerde namazların arkasından, yatağında yatarken, çadırının İçinde iken, otururken ve yürürken tekbir getirirdi. Meymûne de Kurban Bayramı gününde tekbir getirirdi. Kadınlar Ebân İbn Osman ile Ömer İbn AbdüIazİz'İn arkasında teşrik günlerinin gecelerinde erkeklerle birlikte mescitte tekbir getirirlerdi.
970- Muhammed İbn Ebû Bekir es-Sakafî şöyle demiştir: "Biz Mina'dan Arafat'a doğru giderken Enes İbn Mâlİk'e telbiyeyi sordum ve 'Siz Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraberken nasıl telbiye getirirdiniz?' dedim. Bana şu cevabı verdi: Telbiye getirenlere de bir şey diyen olmazdı, tekbir getirenlere de; dileyen telbiye, dileyen tekbir getirirdi ve hiçbir şekilde kendilerine müdahale edilmezdi.[11][11]
971- Ümmü Atiyye şöyle demiştir: "Bize bayram gününde musallaya çıkmamız emredildi. Hatta biz bu emir dolayısıyla evin içinde kendilerine tahsis edilen özel odalarda bulunan evlenmemiş genç kızları ve hayızlı kadınları bile çıkarırdık. Onlar da erkeklerin arkasında ilerleyip onlar gibi tekbir getirir ve dua ederlerdi; bu güzel günün bereketinden ve temizliğinden istifade etmeye çalışırlardı."

Açıklama

Mîna günleri bayramın ilk günü ile bunu takip eden üç gündür.
İmam Buhârînin başlıkta ifade ettiği Arafat'a gidiş günü Zilhİcce'nin dokuzuncu günü

[11][11] Hadisin geçtiği diğer yer: 1659.

sabahıdır. Hattâbî bu günlerde tekbir getirmenin hikmetiyle ilgili olarak şu açıklamaları yapmıştır: "Cahiliyye döneminde müşrikler taptıkları putlara bu günlerde kurban keserlerdi. İşte kurbanın sadece Allah için ve Allah'ın adı anılarak kesilmesi gerektiğine İşaret etmek maksadıyla bu günlerde tekbir getirilmesi emredilmiştir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu günlerde namazların ardından ve diğer durumlarda tekbir getirmek vaciptir. Fakat bu hükmün ayrıntılarında farklı görüş ve yorumlar bulunmaktadır: Bazı âlimlere göre tekbirler sadece namazların ardından getirilir, bazılarına göre nafilelerden değil sadece farz namazlardan sonra tekbir getirilir. Bazı âlimler İse tekbir getirme görevinin kadınlara değil erkeklere ait olduğunu, tek olarak değil cemaatle getirileceğini, kaza namazlarda değil, vaktinde kılınan namazlardan sonra okunacağını, yolcuya değil mukîm olana ve köyde yaşayanlara değil şehirde İkamet edenlere gerektiğini savunmuşlardır. Fakat İmam Buhârî'nin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla tekbir getirme görevi herkesi kapsamına alır. Zaten nakletmiş olduğu rivayetler de onu desteklemektedir.
Tekbirin hangi sözlerle getirileceği konusunda nakledilen en sahih rivayet Abdürrezzâk'ın Selmân'dan naklettiği rivayettir: "Allah'ı diyerek yüceltin!" Konuyla ilgili olarak; "Kişi iki defa dedikten sonra der" şeklinde bir görüş de nakledilmiştir. H2. Ömer'den nakledilen rivayet budur. Abdullah İbn Mesud'tan nakledilen rivayet de buna yakındır. Ahmed İbn Hanbel ile İshâk İbn Râhûye'nin görüşleri de bu doğrultudadır.

13. Bayram Gününde Kıble Tarafına Dikilen Mızrağa Doğru Namaz Kılmak

972- Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem âhu aleyhi ve sellem Ramazan ve Kurban bayramı namazlarını kıldıracağı zaman önüne bir mızrak dikilirdi ve o şekilde Hz. Peygamber saiiaıı&hu aleyhi ve sellem namazı kıldırırdı."

14. Bayram Gününde İmamın Önünde Mızrak Taşınması

973- Abdullah İbn Ömer'den nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem musallaya giderdi ve önünden mızraklarla geçenler olurdu ve musallada iken Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem önüne mızrak dikilirdi. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem de bu mızrağa doğru namazı kıldırırdı."

Açıklama

İmam Buhârî burada İbn Ömer hadisinin başka bir varyantını nakletmiştir. Bunu ayrı bir başlık altında ele almasının sebebi ise buradaki hüküm ile 13. başlıkta belirtilen hükmün birbirinden farklı olduğunu vurgulamaktır. Çünkü 13. başlıkta geçen rivayet, sütrenîn namaz kılan kişinin vücudunu tam olarak örtmesinin şart olmadığını göstermektedir. Halbuki bu rivayet bir kimsenin imamın önünden elinde silah olduğu halde geçmesinin meşru olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu rivayetin daha önce zikredilen bayram günlerinde silah taşımamakla ilgili rivayetlerle çeliştiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü yerinde de açıklandığı gibi bayram günlerinde silah taşıma yasağı başkalarına zarar vermekle bağlantılıdır.

15. Hayızlı Olsun Ya Da Olmasın Kadınların Bayram Günlerinde Musallaya Çıkmaları

974- Ümmü Atiyye'den nakledilmiştir: "Bize evlilik çağma yaklaşan ve kendilerine ev içinde özel oda ayrılan genç kızları bayramlarda musallaya çıkarmamız emredildi."
Eyyûb buna benzer bir rivayeti Hafsa'dan nakletmiştir. Hafsa hadisinde şöyle bir ek bilgi bulunmaktadır: "Hayızlı kadınlar musalladan uzak durur."
16. Bayram Günlerinde Çocukların Musallaya Çıkması

975- İbn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben Resûl-i Ekrem sallallâhu aiey-

hivesdiem ile birlikte Ramazan veya Kurban bayramı namazı için musallaya çıktım. Namazı kıldırdı ve daha sonra cemaate hutbe îrad etti. Ardından da kadınların yanma varıp onlara öğütler verdi, uyarılarda bulundu ve sadaka vermelerini emretti.[12][12]

17. İmamın Bayram Hutbesini Okurken Cemaate Yüzünü Dönmesi

Ebû Saîd şöyle demiştir: "Resûlullah aleyhi ve seUem insanların karşısında ayağa dikildi."
976- el-Berâ İbn Azib'ten nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Kurban bayramı günü Bakî1 mezarlığına çıktı ve iki rekat namaz kıldı. Sonra yüzünü bize dönüp şöyle buyurdu:
"Bizim bu günde yapacağımız ilk ibadet namaz kılmaktır. Namazdan sonra dönecek ve kurbanlarımızı keseceğiz. Kim bu şekilde hareket ederse şüphesiz bizim sünnetimize uygun davranmış olur. Kim de bundan önce hayvanını kesecek olursa bunun kurban bayramı kurbanı sayılması mümkün değildir. Bu olsa olsa ailesi için erkenden kesmiş olduğu bir etliktir; kurban sayılması asla söz konusu olamaz."
Bunun üzerine birisi kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü, ben hayvanımı kestim bile... Fakat benim henüz bir yaşını doldurmamış, ancak bir yaşından daha gösterişli duran bir keçim var, onu keseyim mi?" diye sorunca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Onu kes, fakat senden sonra hiç kimsenin böyle bir . kurbanı kabul edilmeyecektir.[13][13]

18. Bayram Namazları İçin Çıkılan Musallayı Belirlemek Üzere İşaret Kullanmak

977- Abdurrahmân İbn Abis şöyle demiştir; Abdullah İbn Abbas'a: "Sen Re-sûl-i Ekrem'in saüaiiâhu aleyhi ve sellem kıldırdığı bir bayram namazında bulundun mu?" diye sordular. O da şu cevabı verdi: "Evet bulundum. O zamanlar yaşım küçük olduğu için Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem yaklaşıp olanları görebilmiştim. Aksi halde olan biteni göremeyecektim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w sellem Kesîr Ib-nü's-Salt'm evinin yakınındaki işarete kadar ilerledi ve orada namazı kıldırdıktan sonra cemaate hitap etti. Sonra yanma Bilâl'i de alarak hanımlara yöneldi. Onlara öğütler verdi, uyanlarda bulundu ve sadaka vermelerini emretti. Ben kadınların takılarını Bilâl'ın eteğine doldurduklarını gördüm. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Bilâl İle birlikte eve gitti."

Açıklama

Bu rivayet sahâbîlerin bayram namazları için çıkılan musalla alanının belirlemek üzere bir işaret (taş, kütük vs.) kullandıklarını göstermektedir.
İbn Abbâs "Olan biteni göremeyecektim" derken Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ue sellem kadınlara öğüt vermesini kasdetmektedir. Zira yetişkinlerin aksine, çocukların kadınların bulunduğu yerlerde bulunmasına müsaade edilmiştir.
İbn Battal şöyle demiştir: "Oyuna dalmayan, şımarıp ortalığı karıştırmayan, namazın önemini kavrayan ve namazı bozacak işlerden uzak duran çocukların musallaya çıkmasına müsaade edilir. Burada İbn Abbâs'ın yaşananları nasıl ayrıntılarıyla hatırlayıp aktardığına dikkat buyurun." Fakat İbn Battâl'ın bu görüşleri tartışmaya açıktır. Çünkü çocukların musallaya çıkarılmasının amacı onların da bu günün bereketinden istifade etmelerini sağlamak ve İslâm'ın en önemli nişanlarından biri olan bayram gününde mümkün olduğu kadar çok insan toplamaktır. Zaten bu yüzden ileride de açıklanacağı gibi hayızlı kadınların bile musallaya gelmelerine müsaade edilmiştir. Bu da göstermektedir ki, namaz kılabilecek durumda olan veya olmayan herkes musallaya gelecektir. Bu durumda ister namaz kılsınlar ister kılmasınlar çocukların oyuna ve eğlenceye dalıp namazın huzurunu kaçırmalarını önleyecek kimseler bulunmalıdır. Ayrıca İbn Abbâs'ın o gün

---

[12][12] Bu rivayet ile konu başlığı arasındaki uyumu anlayabilmek için şu bilgiyi vermek uygun olacaktır: "İbn Abbâs, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte namaza çıktığında henüz çocuktu. Zira Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem vefat ettiğinde o, henüz 13 yaşında idi." (bk. Aynî, Umdetü'l-kârî, V, 401.) Mütercim.

[13][13] Ayrıntılı açıklama için bk. Kitâbü'l-edâhî, Bâb 12.

yaşananları çok iyi bir şekilde hatırlaması mutlak olarak yaşının biraz ilerlediğini göstermez; çok zeki olduğu için bunları hatırlıyor olması da mümkündür.
ibn Abbas'm "hanımlara yöneldi" şeklindeki ifadesi kadınların erkeklerden ayn olarak bir yerde toplandıklarını göstermektedir.
Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem kadınların tarafına giderken yanma Bilâl'ı de alması edeptendir. Zira kadınlara öğüt verilirken ve uyarılarda bulunulurken sadece ihtiyaç duyulan kimseler getirilir. Zaten Bilâl de Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem hizmetini gören ve sadakaları toplayan bir görevlidir. Bu anlamda onun orada bulunmasında bir sakınca yoktur. İbn Abbâs ise yaşı küçük olduğu için oraya gidebilmiştir.

19. İmamın Bayram Gününde Kadınlara Öğüt Vermesi

978- Atâ, Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediğini duymuştur: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan bayramı günü kalktı ve ilk önce namaz kıldırdı. Namazdan sonra cemaate hitap etti. Hutbesini bitirdikten sonra İnip kadınların tarafına gitti. Onlara bir takım uyarılarda bulunurken yanında elinden tuttuğu Bilâl de vardı. Bilâl elbisesini açmış kadınların verdiği sadakaları topluyordu; kadınlar yanlarında bulunan takıları, iri yüzükleri Bilâl'in elbisesinin eteğine atıyorlardı."
Bu hadisin ravilerinden İbn Cüreyc, Atâ'ya: "Bu sadakalar hür sadakası mıydı?" diye sorduğunu ve onun: "Hayır, bunlar kadınların o gün sırf sadaka olarak verdikleri şeylerdir" diye cevap verdiğini söylemiştir. Ayrıca İbn Cüreyc yine Atâ'ya: "Peki günümüzde imamların aynı şekilde kadınlara öğüt vermek ve uyarılarda bulunmak gibi bir yükümlülüğü var mıdır?" diye bir soru daha sormuştur. Atâ ise: "Tabiî ki, bu şekilde kadınlara öğüt vermek imamın/görevlinin boynunun borcudur. Niçin bu görevi şu anda yerine getirmiyorlar şaşılacak şey doğrusu..." demiştir.
979- Hasan İbn Müslim - Tavus - İbn Abbâs senediyle nakledilen bir rivayete göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Ben Resû!~i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman (r.anhüm) ile birlikte Ramazan bayramı namazlarında bulundum. Hepsi de bayram namazını hutbeden önce kıldırır ve ardından hutbeye geçerdi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hutbe için çıkmıştı. Eliyle insanlara oturun diye işaret edişi hâlâ gözlerimin Önünde capcanlı duruyor. Hutbeden sonra cemaatin arasından ilerleyerek kadınların bulunduğu yere kadar vardı. O sırada yanında Bilâl de bulunuyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kadınların yanına ulaşınca "Ey Peygamber, eğer mümin kadınlar sana gelip... .beyat etmek isterse.[14][14] âyetini okudu ve ayeti bitirdikten sonra kadınlara: "Siz bu âyette sayılan bey'at'a/ ve buradaki görevlerinize bağlı mısınız?" diye sordu. Kadınlardan sadece birisi: "Evet" diyerek cevap verdi. - Hadisin ravilerinden Hasan İbn Müslim bu kadının kim olduğunu bilmiyordu. - Bu görüşmenin ardından Resûl-İ Ekrem saiiaıishu aleyhi ve sellem: "Haydi sadaka verin!" buyurdu. Bu sırada Bilâl de elbisesinin eteğini açmış sadakaları topluyor ve bir taraftan da kadınlara: "Haydi verin sadakalarınızı, anam babam size kurban olsun!" diyordu. Onlar da yanlarındaki takıları, alyans ve iri yüzükleri Bilâl'in elbisesine atıyorlardı."

Açıklama

İmamın kadınlara öğüt vermesi, kadınların erkeklerle birlikte hutbeyi dinle-yemediği durumlar için söz konusudur.
Atâ'nın: "Tabiî M, bu şekilde kadınlara öğüt vermek imamın/ilgili görevlinin boynunun borcudur" şeklindeki sözü, bu görevin Atâ'ya göre imamların vazgeçilmez görevi olduğunu göstermektedir. Zaten bunu fark eden Kâdî Iyâz şöyle demiştir: "Atâ'dan başka bu görüşü savunan kimse yoktur." İmam Nevevî'nin görüşü ise bu görevin müstehap olduğu yönündedir; buna göre herhangi bir mefsedet/kötülük ortaya çıkmayacaksa kadınlara öğüt vermekte bir sakınca olmaz.
Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve seitem cemaatteki erkeklere oturmalannı işaret

---

[14][14] el-Mumtehine 60/12.

etmiştir. Nitekim İmam Müslim'in naklettiği rivayete göre: "Hz. Peygamber saiiaiiâ-hu aleyhi ve sellem erkeklere oturun anlamında eliyle İşaret etmiştir." Anlaşıldığı kadarıyla Resul-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hutbe okuduğu yerden başka tarafa yönelince ashâb-ı kiram da kalkmaya yeltenmiş, fakat Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onlara işaret ederek oturmalarını istemiştir. Maksadı ise işini tam olarak bitirince hep birlikte geri dönmektir. Veya sahâbîler Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ikalkmca onu takip etmek istemişler fakat Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onlara mgel olmuştur.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Kadınlara öğüt vermek, İslâm'ın hükümlerini ve kurallarını öğretmek ve kadınlara vacip olan görevleri hatırlatmak müstehaptır.
2. Kadınları sadaka vermeye teşvik etmek ve bunun için sırf onların bulun-iuğu bir toplantı düzenlemek müstehaptır. Ancak bunun için fitneden ve yanlış in lası İmalardan uzak, güvenli bir ortam oluşturmak gerekir.
3. Kadınların bayram namazının kılındığı açık alana (musalla) çıkmaları cazdir.
4. Bir kimsenin insanları gayrete getirmek için "Anam - babam sana feda demesinde herhangi bir sakınca yoktur.
5. Sadaka toplamakla görevli olan kişinin sadaka veren kimselere çok yumuşak davranması, iltifat etmesi gerekir.
6. Kadın kendisine ait malı kocasının izni olmaksızın sadaka olarak verebilir.
7. Sadaka vermek azaba engel olur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve önce kadınlara sadaka vermelerini emretmiş ve ardından bunun gerekçesi olarak kocalarının sağladığı nimete karşı nankörlük ettikleri için cehennemdeki-erin çoğunun kadınlar olduğunu söylemiştir.
8. Halka nasihat etmek önemli bir görevdir. Nasihat edenin durumuna göre azen sert İfadeler kullanılabilir. Nasihatin daha etkili olması için konuya uygun ilan âyetler okumak gerekebilir. Nitekim Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem özellikle .admlarla İlgili hükümler içeren Mümtehine sûresini okumuştur.
9. İhtiyaç sahiplerine ve yoksullara dağıtmak üzere zenginlerden sadaka isnebilir. Sadaka isteyen kişinin yoksul olup olmaması önemli değildir.
10. Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem emri üzerine kadınlar hiç duraksaladan sahip oldukları ve kendilerine göre çok değerli olan takıları sadaka ola-ak vermişlerdir. Kendi ihtiyaçlarına rağmen Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem mrine hemen uymaları onların makam ve derecelerinin çok yüksek olduğunu, [15][15] Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem emirlerine uymak konusunda asla gevşeklik göstermediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Allah onların hepsinden razı olsun.

20. Kadının Bayramda Üstüne Giyeceği Genişçe Bir Giysisi (Cilbâb) Yoksa

980- Hafsa binti Sîrîn'den nakledilmiştir: "Biz bayram günlerinde kızlarımızın musallaya çıkmalarına engel olurduk. İşte bizim bu şekilde hareket ettiğimiz günlerde bir kadın Kasr-ı Benû Halefe (Basra yakınlarında bir yer) gelip yerleşti. Bir gün onu ziyarete gitmiştim. Kendisiyle konuşurken bana kız kardeşinin [16][16] kocasının Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte on iki savaşa katıldığından ve bu savaşların altısına kız kardeşinin de gittiğinden bahsetti. Bacısı bu savaşta yaptıklarını ona şöyle anlatmış: "Biz hastaların başında durup onlara bakıyor ve yaralıların tedavisiyle meşgul oluyorduk. Bir defasında Hz. Peygamber'e sdiaiiâhu aleyhi ve sellem, Ey Allah'ın Resulü bizden birinin eğer üstüne giyeceği genişçe bir elbisesi yoksa musallaya çıkmaması günah olur mu, diye sordum. Bize şöyle cevap verdi: "Arkadaşı ona elbiselerinden giydirsin.[17][17]

---

[15][15] Bu rivayetle ilgili diğer açıklamalar için bk. Kitâbü'1-hayd, Bâb 6.

[16][16] Bu kadının adı Aınra ve kız kardeşim diye bahsettiği kişi de Ümmü Atİyye'dir, (bk. İbn Hacer, Fethü'1-bârî, II, 544-545.) Mütercim.

[17][17] Bu ifadeyi şu şekilde tercüme etmek de mümkündür: "Arkadaşı onu elbisesine bürüsün ve birlikte aynı

Onhr da gelip oradaki hayra ve müminlerin duasına şahit olsunlar."
Hafsa şöyle demiştir: "Ümmü Atiyye geldiğinde bunları ona aktardım ve sen bunları Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem işittin mi diye sordum. Bana "Evet" diye cevap verdi. Babam ona feda olsun ki - Ümmü Atiyye Resûl-İ Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem adını andığı her zaman babam ona feda olsun derdi - Resûlullah
sallallâhu aleyhi ve sellem Şöyle buyurdu:
"Kendilerine evin içinde özel bir oda ayrılan evlilik çağı yaklaşmış genç kızlar - ravinin farklı bir ifadesine göre evlilik çağı yaklaşmış genç kızlar ve kendilerine evin içinde özel bir oda ayrılan genç kızlar - ile hayız olan kadınlar da bayram namazı için çıksınlar. Fakat hayız olan kadınlar musalladan uzak dururlar. Onlar da oradaki hayra ve müminlerin duasına şahit olsunlar."
Hafsa şaşkınlık içinde; "Hayızlı kadınlar da dışarı çıkıp bu meclislere katılır mı?" diye sorunca, Ümmü Atiyye "Onlar Arafat'a çıkıp, şuraya buraya gitmiyorlar mı?" diye soruyla karşılık vermiştir."

21. Hayızlı Kadınların Musalladan Uzak Durması

981- Ümmü Atiyye'den nakledilmiştir: "Bize bayram namazlan için namazgaha çıkmamız emredildi. Biz de bunun üzerine hayız olan olmayan bütün kadınları, evlilik çağına yaklaşmış genç kızlar ile kendilerine ev içinde özel bir oda ayrılmış olan genç kızları - bu rivayet nakledenlerden İbn Avn farklı bir ifade ile şöyle demiştir; kendilerine ev içinde özel bir oda ayrılan evlilik çağına yaklaşmış genç kızları - musallaya çıkardık. Namazgaha kadar gelen kadınlar (namaz kılmazdı fakat) namazgahtan ayrı bir yerde durup müslümanların cemaat halinde olduğu ve topluca dua ettiği ortamlara şahit olurlardı."

Açıklama

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Kadınlar yabancı erkeklerin tedavisi ile ilgilenebilirler. Bu durumda ilacı hazırlayıp getirmek ve doğrudan erkeğe dokunmadan yaralarını sarmak gibi görevleri üstlenebilirler. Fakat ihtiyaç durumunda fitneye de yol açmamak kaydıyla doğrudan müdahalede bulunulabilir.
2. Evlilik çağı yaklaşmış genç kızlar, kendilerine dinin izin verdiği durumlar dışında, dışarıya çıkmamalıdır.
3. Kadınların üstlerine giymek üzere cilbâb hazırlamaları iyi bir davranıştır.
4. Elbisenin ödünç verilmesi mümkündür.
5. Genç olsun ihtiyar olsun bütün kadınların bayram namazlarını görmek için musallaya gitmeleri müstehaptır. Fakat bu konuda selef alimlerinin farklı görüş ve yorumlan bulunmaktadır. Kâdî îyâz Hz. Ebû Bekir, Ali ve İbn Ömer'e göre bunun farz olduğunu nakletmiştir. İbn Ebû Şeybe'nin naklettiği rivayete göre Ebû Bekir ile Ali "Akıl sahibi olan herkesin bayram namazları için musallaya çıkması boyunlarının borcudur" demiştir. İşte bu sözde geçen "boyunlarının borcudur" ifadesi bunun farz olduğunu ve başka bir yoruma göre de müstehap hükmünün çok güçlü olduğunu göstermektedir.

22. Kurban Bayramında Kurbanların Musallada Kesilmesi [18][18]

982- Abdullah İbn Ömer Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem kurbanı musallada kestiğini (nahr veya zebhettiğini) nakletmiştir.[19][19]

---

elbisenin altında namazgaha gelsinler."

[18][18] Başlıkta geçen nahr ve zebh kelimeleri farklı kesme işlemlerini ifade eder. Nahr: "Devenin göğsü üstünden (boyunun gövdeye bitiştiği yerden) bıçak vurup boğaz damarlarını kesmektir." Zebh ise: "Boğazlama, hayvanın boğazına bıçak vurup damarlarını kesme İşidir." (bk. Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 360, 491.) - Mütercim
[19][19] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1710, 1711, 5551, 5552.

23. Bayram Hutbesi Sırasında İmamın Ve Cemaatin Konuşması

Ve imama hutbe okurken soru sorulması

983- el-Berâ İbn ÂzÎb'ten nakledilmiştir: Bir kurban bayramı günü Resûl.-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bize namazdan sonra hutbe okudu ve şunları söyledi: "Kim bu günde bizim gibi namaz kılar ue bizim kestiğimiz gibi kurbanını keserse şüphesiz bizim ibadet tarzımıza uygun hareket etmiş olur. Kim de namazdan önce hayvanını kesecek olursa bu bir etlik olur."

Bunun üzerine Ebû Bürde İbn Niyâr kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü, Allah'a yemin ederim ki, ben hayvanımı namaza gelmeden önce kestim bile... Ben bu günün yeme içme günü olduğunu biliyorum. Bu yüzden erken davrandım ve kestiğim hayvandan biraz yiyip aileme ve komşularıma da ikram ettim." Resûlul-lah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bu, et için kesilmiş bir koyundur" buyurdu. Ebû Bürde tekrar söz alıp: "Fakat ey Allah'ın Resulü benim bir keçim var. Bu keçi bana göre iki koyundan daha değerli. Bunu kurban etsem görevimi yerine getirmiş olur muyum?" diye sorunca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şu cevabı verdi: "Evet olur. Ancak senden sonra hiç kimse için böyle bir kurban geçerli olmayacaktır."

984- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, bir Kurban Bayramı günü namazı kıldırdı ve sonra hutbe îrad etti. Hutbede, namazdan önce hayvanlarını kesmiş olanlara yeniden kurban kesmelerini emretti. Bunun üzerine ensardan birisi kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü, benim ihtiyaç sahibi yoksul komşularım var. Ben de onlara dağıtmak üzere namazdan önce hayvanımı kesmiştim. Bununla birlikte sahip olduğum bir keçim daha var.

Bu keçi bana göre iki etli koyundan daha değerlidir. Bu keçiyi kurban edebilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber aleyhi ve sdlem de ona müsaade etti.

985- Cündüb'ten nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem saiiaüâhu aleyh* ve seııem bir Kurban Bayramı günü namazı kıldırdı ve ardından cemaate hitap etti. Daha sonra da kurbanını kesip şöyle buyurdu: "Kim namazdan önce hayvanını kestiyse onun yerine başka bir kurban daha kessin. Kim de henüz kesmediyse kurbanı keserken Allah'ın adını ansın.20[20]

24. Bayram Günü Musalladan Dönerken Farklı Bir Yoldan Gelmek

986- Câbir İbn Abdullah'tan nakledilmiştir: "Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ue seııem, bayram gününde musalla gidiş ve dönüşü farklı yollardan olurdu."

Açıklama

imam Tirmizî şöyle demiştir: "Bazı âlimler bu rivayeti esas alarak imamın musallaya giderken ve dönerken farklı yollan takip etmesini müstehap görmüşlerdir. İmam Şafiî de bu görüştedir."

Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem niçin bu şekilde hareket ettiği konusunda pek çok yorum yapılmıştır. Ben bu konuyla ilgili olarak yirmiden fazla yorum biliyorum. MâlÎkî âlimlerinden Kâdî Abdülvehhâb şöyle demiştir: "Bu konuyla ilgili olarak pek çok yorum yapılmıştır. Bu yorumlardan bir kısmı gerçekten kabul edilebilecek yorumlardır, fakat çoğu boş iddialardan ibarettir." Burada söz konusu yorumlardan bir kısmına yer vereceğiz:

1. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kıyamet gününde her iki yolun da kendi lehinde şahitlik yapması için farklı yollardan gidip gelmiştir.

2. Resûlullah saibiı&hu aleyhi ve sellem kıyamet gününde her iki yol boyunca yaşayan insanların ve cinlerin kendi lehinde şahitlik yapması için farklı yollardan gidip gelmiştir.

3. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi w sellem her iki yolun da aynı şerefe ve üstünlüğe ermesi, kendisinin bereketinden her iki yolun da yararlanması için böyle davranmıştır.

4. Bayram günündeki sevince herkesi ortak etmek veya halkın onun geçişinden ve görülmesinden doğan bereketleri elde etmesini sağlamak İçin barklı yollardan gidip

---

20[20] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5500, 5562, 6674, 7400.

gelmiştir. Böylece halk dînî bir hükmü öğrenmek üzere soru sormak, ondan bilgi almak, kendisine uymak, ondan doğru yolu öğrenmek, sadaka ve selâm vermek gibi ihtiyaçlarını gidermiş olurlar.
5. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yaşayan ve Ölmüş olan akrabalarını ziyaret etmek maksadıyla farklı yollardan gidip gelmiştir.

25. Bayram Namazını Kaçıran Kimseler İki Rekat Namaz Kılarlar

Kadınlar, evlerinde ve köylerde bulunanlar da bu hüküm kapsamına girerler. Çünkü ResûlulJah sallallâhu aleyhi ve seilem şöyle buyurmuştur: "Bu biz müslüman bayramıdır."
Enes İbn Mâlik (Basra'ya iki fersah uzaklıktaki) Zaviye denen yerleşim biriminde bulunan evinde iken kölesi İbn Ebû Utbe'ye ailesini ve çocuklarını toplamasını emrederdi ve herkes toplandıktan sonra şehirdekilerin namaz kılıp tekbir getirdiği gibi namaz kıldırırdı.
İkrime şöyle demiştir: "Sevâd halkı bayram günlerinde toplanır ve imamın yaptığı gibi iki rekat namaz kılardı."
Atâ şöyle demiştir: "Bir kimse bayram namazını kaçıracak olursa iki rekat namaz kılar."
987- Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Mina günlerinden [21][21] birinde Hz. Ebû Bekir onun odasına girer. Bu sırada iki kız çocuğu Hz. Aişe'nin yanında def çalıp ezgi söylemektedir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ise örtüsüne bürünmüş ve uzanmıştır. Hz. Ebû Bekir bu manzarayı görünce kızar ve kızı Aişe'yi azarlamaya başlar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyh, ve sellem yüzünü açar ve Ebû Bekir'e şöyle der: "Ey Ebû Bekir, rahat bırak çocukları. Şu anda bayram günlerinin içindeyiz; bu günler Mina günleridir."
988- Hz. Aişe şöyle demiştir: "Mescid-i Nebevî'de oynayan Habeşlileri seyrederken Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem beni örtüsüyle sarmıştı. Habeşlilerin oynadığını gören Hz. Ömer onları engellemeye çalıştı. Fakat Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve selleml "Rahat bırak onları... Tamam Erfide oğulları, rahatınıza bakın, rahat olun!" buyurdu.

Açıklama

Bu başlık imamla birlikte bayram namazını kılamayanlarla ilgilidir. İmam Buhâri'nin kullandığı bu başlık iki hüküm içermektedir:
1. Zorunluluk dolayısıyla veya herhangi bir zorunluluk bulunmadığı halde bayram namazı kılınamazsa sonradan kaza edilebilir.
2. Bayram namazının kazası iki rekat olarak kılınır.
Bu hükümlere katılmayan âlimler de vardır. Nitekim ilk hükme karşı çıkan Müzenî gibi âlimler bayram namazının kaza edilemeyeceğini söylemişlerdir. İkinci hükme ise Süfyân-ı Sevrî ve Ahmed İbn Hanbel karşı çıkmıştır. Onlara göre bayram gününde tek başına namaz kılan bir kimse namazı dört rekat olarak kılar. Sevrî ile Ahmed İbn Hanbel'den önce de bu görüşü zikreden ve dolayısıyla onlara kaynak olan âlimler vardır. Nitekim Saîd İbn Mansûr'un sahih bir senedle naklettiğine göre İbn Mesûd şöyle demiştir: "Kim bayram namazını imamla birlikte kılamazsa dört rekat namaz kılsın."
Ebû Hanîfe'nin görüşü ise şöyledir: "Bayram namazını kılamayanlar kaza etmekle etmemek arasında serbest olduğu gibi iki veya dört rekat kılmak arasında da serbesttir."

26.Bayram Namazından Önce Ve Sonra Namaz Kılmak

Ebü'l-Muallâ şöyle demiştir: "Saîd'ten işittim, bana Abdullah İbn Abbâs'ın bayram namazından önce namaz kılmayı kerih gördüğünü söyledi."
989- Abdullah İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir Ramazan bayramı günü musallaya çıktı ve iki rekat namaz kıldırdı. Bu namazdan ne önce ne de sonra namaz kılmıştı. O sırada yanında Bilâl de bulunuyordu.

Açıklama

---

[21][21] Mina günleri, Zilhicce'nİn on bir, on iki ve on üçüncü günleridir. (Mütercim)

Bayram namazından önce ve sonra namaz kılınıp kılınamayacağı konusunda selef âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İbnü'l-Münzir'in naklettiğine göre Ahmed İbn Hanbel şöyle demiştir: "Kûfe'liler bayram namazlarından önce değil sonra namaz kılarlar. Basra'lılar bayram namazlarından sonra değil önce namaz kılarlar. Medİne'liler ise ne bayram namazından önce ne de sonra namaz kılarlar." Evzâî, Süfyân-ı Sevrî ve Ebû Hanîfe birinci görüşü, Hasan-i Basrî ve bir grup alim ikinci görüşü, İbn Şihâb ez-Zührî, İbn Cüreyc ve Ahmed İbn Hanbel ise üçüncü görüşü kabul etmişlerdir. İmam Mâlik musallada bayram namazlarından önce ve sonra namaz kılınamayacağını söylemiştir; mescitte kılınıp kılınamayacağı konusunda ise İki farklı görüşünün de bulunduğu nakledilmiştir. İmam Şafiî'nin el-Ümm'dekİ ifadeleri şöyledir: "İmamın bayram namazlarından önce ve sonra nafile namaz kılması İyi değildir. Fakat cemaatin durumu imamdan farklıdır. Kısacası; bayram namazını Cuma namazına kıyas edenlerin aksine bayram namazlarından önce ve sonra namaz kılınıp kılınamayacağı konusunda bayram namazı için Özel olarak sabit olmuş bir sünnet yoktur. Bununla birlikte mutlak olarak kılınacak nafile namazını engelleyen özel bir delil de bulunmamaktadır. Konuyla ilgili yasaklayıcı deliller senenin bütün günlerinde olan kerahet vakitleri (namaz kılmanın mekruh olduğu vakitler) ile ilgilidir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."

14. BÖLÜM VİTİR NAMAZI

1. Vitir Namazı Hakkında Nakledilen Rivayetler

990- Abdullah İbn Ömer'den nakledilmiştir: "Birisi gelip Resûlullah'a aleyhi ue sellem gece namazının nasıl kılınacağını sordu ve Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi veseUem şöyle cevap verdi:

"Gece namazı ikişer rekat halinde kılınır. Fakat sizden biri sabah namazının vaktinin gireceğinden endişe ederse bir rekat kılar. Böylece bu bir rekattık namaz onun daha önce kıldığı rekatları tekleştirir (vitir)."

991- Nâfi'in naklettiğine göre Abdullah İbn Ömer vitir namazı kıldığında iki rekat ile tek rekat arasında selâm verir ve hatta bu arada bazı ihtiyaçları için talimatlar verdikten sonra kalan bir rekatı kılardı.

992- Küreyb nakletmiştir: Bir gece Abdullah İbn Abbâs teyzesi Meymû-ne'nin yanında kalmış ve o gece yaşananları şöyle aktarmıştır: "Ben yastığın uç kısmına enlemesine uzandım. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem da eşiyle birlikte yastığa uzunlamasına yattı ve uyudu. Gece yarısı olduğunda veya gece yarısına yaklaştığımızda uyandı ve uykusunu dağıtmak için yüzünü ve gözlerini ovuşturdu. Ardından Al-i İmrân suresinden on âyet okudu. Sonra kalkıp duvarda asılı olan su kabını indirip güzelce bir abdest aldı ve namaz kılmaya başladı. Ben de aynen onun yaptıklarını yaptım ve namaz kılmak üzere yanına durdum. Resûlullah saiidiâhu aleyhi ve sellem sağ eliyle başımdan tuttu ve sonra kulağımı hafifçe tutup okşadı. Toplam on iki rekat namazı ikişer rekat halinde kıldı [22][22] ve en sonunda tek bir rekat daha kılıp uzandı. Bir süre sonra müezzin gelip sabah namazı vaktinin girdiğini bildirdi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bunun üzerine kalkıp iki rekat daha namaz kıldı ve sonra çıktı ve mescide gidip sabah namazını kıldırdı."

993- Abdullah İbn Ömer'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sdiaiiâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Gece namazı ikişer rekat halinde kılınır. Gece namazını bitirmek istersen bir rekat daha namaz kılarsın. Böylece bu bir rekathk namaz onun daha önce kıldığı rekatları tekleştirir (vitir)." Kasım şöyle demiştir; "Biz ergenlik çağına girip aklımız erdiğinden beri İnsanların vitir namazını tek selâmla üç rekat olarak kıldıklarını gördük. Bununla birlikte vitir namazının İkİ artı bir rekat, yani üç rekatın ikincisinde selâm verip üçüncü rekatı tek olarak kılmada bir sakınca bulunmadığını düşünüyorum; bunların İkisi de caizdir."

994- Urve İbnü'z-Zübeyr, Hz. Aişe'den nakietmiştir: "Resûlullah saiiaMhu aleyhi ve

---

[22][22] Bizim tercih ettiğimiz tercümenin motamot karşılığı şöyledir: "Sonra iki rekat namaz kıldı ardından iki rekat daha sonra iki rekat daha sonra iki rekat daha sonra iki rekat daha sonra iki rekat daha namaz kıldı." (Mütercim)

sellem gece namazını on bir rekat kılardı. O sallallâhu aleyhi ve sellem, gece namaz kılarken sizden birinizin elli âyet okuyabileceği kadar bir süre başını kaldırmadan secdede beklerdi. Sabah namazından önce de iki rekat namaz kılar ve sonra da müezzin haber verene kadar sağ yanı üzerine uzanırdı."

Açıklama

İmam Müslim'in naklettiğine göre (İkişer rekat halinde) diye tercüme ettiğimiz kelimesinin ne anlama geldiğini Ukbe İbn Harîs Abdullah İbn Ömer'e sormuş ve İbn Ömer ona şu cevabı vermiştir: "Her iki rekatta bir selâm verirsin."
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem vitir namazını hiç ara vermeden tek selâmla üç rekat olarak da kılmıştır. Ayrıca ilk iki rekattan sonra arada selâm vererek son rekatı ayrı olarak da kılmıştır. Onun vitir namazını her iki şekilde de kıldığına dair rivayetler sahihtir. Ebû Davud'un Urve yoluyla Hz. Aişe'den naklettiğine göre: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yatsı namazını kıldıktan sonra sabah namazına kadar on bir rekat namaz kılardı ve her iki rekatta bir selâm verirdi." Bu iki rivayet İmam Buhârî ile İmam Müslim'in şartlarına uygundur.
Bu rivayetler esas alınarak vitir namazı dışındaki nafile namazların iki rekattan az olamayacağı söylenmiştir. Selef âlimleri vitir namazının üç rekat halinde kılınması ile son rekatın ilk iki rekattan ayrı kılınması durumlarından hangisinin daha faziletli olduğu konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. el-Esrem'in naklettiğine göre Ahmed Ibn Hanbel, gece namazının ikişer rekat halinde kılınmasını tercih etmiş fakat nafile namazların gündüz dört rekat halinde kılınmasında herhangi bir sakınca bulunmadığını söylemiştir. Muhammed İbn Nasr'ın görüşü de bu yöndedir: "Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi sellem hiç ara vermeksizin sadece son rekatında oturarak vitir namazını beş rekat halinde kıldığına dair nakledilen sahih rivayetler bulunmaktadır. Fakat biz her iki rekatta bir selâm verilmesini tercih ediyoruz. Çünkü Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine gece namazını soran kişiye ikişer rekat halinde kılınacağını söylemiştir. Ayrıca son rekatm ilk iki rekattan ayrı olarak kılındığını gösteren, yani ikinci rekattan sonra selâm verip geri kalan rekatı da tek rekat halinde kıldığına dair olan hadisler daha güçlü ve daha çoktur."
Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem "Fakat sizden biri sabah namazının vaktinin gireceğinden endişe ederse..." şeklindeki ifadesine dayanan bazı âlimler vitir namazının vaktinin fecrin doğması ile sona erdiğini söylemişlerdir. İbnü'l-Münzir'in selef âlimlerinin bir kısmından naklettiğine göre, fecrin doğması ile vitir namazının ihtiyarî vakti sona erer, fakat zorunluluk dolayısıyla bu süre sabah namazı kılınana kadar devam eder. Kurtubî bu görüşü îmam Mâlik, İmam Şâfîi ve Ahmed İbn Hanbel'den de nakletmiştir. İbn Kudâme şöyle der: "Hiç kimsenin sabah namazının vakti girene kadar kasıtlı olarak vitir namazını bırakması uygun değildir."
Selef âlimleri vitir namazının kaza edilip edilemeyeceği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğa göre vitir namazı kaza edilmez. İmam Müslim'in naklettiğine göre: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi vesellem gece bir sıkıntısı veya başka bir durum dolayısıyla uyuduğu zaman gece namaz kılmak üzere kalkmazdı. Fakat gündüz olunca on iki rekat namaz kılardı."
"Bir rekat daha kılar" ifadesinden yola çıkan bazı âlimler vitir namazından sonra artık nafile namaz kılınamayacağını söylemişlerdir. Bununla birlikte selef âlimleri bu konunun ayrıntılarında görüş ayrılığına düşmüşlerdir:
1. Vitir namazından sonra oturarak namaz kılmabilir mi?
2. Bir kimse vitir namazını kıldıktan sonra gece henüz bitmeden yine nafile namaz kılmaya devam etmek isterse ilk vitirle yetinip daha sonra dilediği kadar nafile namaz kılabilir mi yoksa kıldığı tek rekata bir rekat daha ekleyip rekat sayısını çiftledikten sonra mı nafile namaza devam eder? Bu sonuncu durumda yeniden vitir namazı kılması gerekir mi yoksa kılmasa da olur mu?
İmam Müslim'in Ebû Seleme yoluyla Hz. Aişe'den naklettiği rivayet ilk soruya ışık tutacak mahiyettedir. Bu rivayete göre; "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem vitir namazını kıldıktan sonra oturarak iki rekat daha namaz kılardı." Bazı âlimler bu görüşü kabul etmişler ve Resûl-i Ekrem'in satiaiiâhu aleyhi ve sellem hadisinde ifade edilen "Gece

kılacağınız son namaz vitir olsun!" buyruğunun gecenin son vaktiyle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu görüşü kabul etmeyenler onlara şu şekilde cevap vermişlerdir: "Hz. Aişe'den nakledilen bu rivayette söz konusu olan iki rekat namaz sabah namazının iki rekatlık sünnetidir." İmam Nevevî'nin konuyla ilgili açıklamaları ise şöyledir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem vitirden sonra namaz kılarak hem vitirden sonra nafile namaz kılmanın, hem de nafileleri oturarak kılmanın caiz olduğunu açıklamak istemiştir."
İkinci hususla ilgili olarak âlimlerin çoğunluğu şöyle demiştir: "Gece ibadet eden bir kimse dilediği kadar çift rekatlar halinde namaz kılar ve Nesâî ile İbn Hüzeyme gibi hadis âlimlerinin hasen bir senedle Talk İbn Ali'den naklettikleri "Bir gecede iki vitir olmaz" hadisi gereğince kıldığı vitir namazını arkasından başka namazlar kılarak işlevsiz hale getirmez." Bununla birlikte vitir dışında da tek rekatlı nafile namaz kılınabileceğini söyleyen âlimlere göre vitir namazı ardından başka namazlar kılınarak bozulabilir."
"Böylece bu bir rekatlık namaz onun daha önce kıldığı rekatları tekleştirir, işte vitir namazı budur." Böylece kılınan son rekatın tek olmasına vitir, bundan önceki namazların iki rekat iki rekat olarak kılınmasından dolayı da buna şef denmektedir.
(Abdullah İbn Ömer tek rekatlı namaz (vitir) kıldığında iki rekat kılıp ara verir ve bu arada selâm vererek hizmetçisine bazı ihtiyaçları için talimatlar verdikten sonra kalan bir rekatı kılardı.) Bu rivayetten ilk bakışta anlaşılan anlam (zahir) şudur: "Abdullah îbn Ömer genelde vitir namazını hiç ara vermeksizin üç rekat olarak kılardı. Fakat herhangi bir işi ve ihtiyacı olduğunda ara verir ve daha sonra, önceki kıldığı iki rekatın üzerine bir rekat daha eklerdi." Bu açıklama, vitir namazı mutlaka ara verilerek kılınmalıdır diyenlerin görüşlerine bir cevap mahiyetindedir.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Abdullah İbn Abbas'ın kulağını hafifçe tutup okşadı. Muhammed İbnü'l-Velîd'in naklettiği rivayette ise şöyle bir ek bilgi bulunmaktadır: "Abdullah İbn Abbas şöyle demiştir: Ben Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem gecenin karanlığında korkmamam için bu şekilde kulağımı tutup okşadığını anladım." Dahhâk İbn Osman rivayeti ise şöyledir: "Ben namazda uykuya dalıp kendimden geçtiğim zaman kulağımın memesini tuttu, hafifçe ovaladı." Bu açıklamalar, bazı bilginlerin ileride tefsir bölümünde gelecek olan Seleme İbn Küheyl rivayetine dayanarak, Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sdiem İbn Abbas'ı sol tarafından sağ tarafına geçirmek için kulağından tutmuştu, şeklinde getirdikleri açıklamaya bir cevap ve red mahiyetindedir. Bununla birlikte Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem İbn Abbas'ı bu şekilde sağ tarafına geçirmesi, onun kulağım gecenin karanlığından korkmamasını sağlamak ve uyarmak İçin tutmuş olmasına engel teşkil etmez. Aslında İbn Abbas'ın yaşı küçük olduğu İçin Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi w sellem bu hareketinin çok yerinde olduğu açıktır.
(Toplam on İki rekat namazı ikişer rekat halinde kıldı) ifadesinden ilk bakışta anlaşılan anlam şudur: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem her iki rekatta bir ara verirdi." Zaten Talha İbn Nâfi' rivayetinde bu açıkça ifade edilmektedir: "Her iki rekatta bir selâm verirdi." Ayrıca İmam Müslim'in Ali İbn Abdullah İbn Abbâs rivayetinde de iki rekatta bir ara verdiği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu rivayete göre Resûl-i Ekrem saiiatiâhu aleyhi ve sellem her iki rekatta bir ara verip dişlerini misvaklamıştır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Hâşim oğullarına genel olarak zekattan pay verilebileceğinin caiz olduğu görülmektedir. Burada nafile olarak ve gönülden gelen şekliyle bunun yapılabileceğine dair bir caizlik sözkonusudur. Bu da vefakâlık için yapılır.
2. Çocuklarla, akraba ve komşularla İyi geçinmek, onlara iyi davranmak gerekir.
3. Kişi başta eşi olmak üzere ailesiyle iyi geçinmelidir.
4. Küçükler, kendileriyle evlenmeleri haram olan kadın akrabaları ile aynı odada geceleyebilir. Bu sırada o kadının kocasının odada bulunup bulunmaması bu konudaki hükmü değiştirmez.
5. Bir kimse hayızlı olan eşiyle aynı yatakta yatabilir.[23][23] Böyle bir durumda küçüğün yanında bulunmaktan çekinmeye de gerek yoktur. Hatta küçüğün temyiz çağma girmesi

[23][23] Başka rivayetlerde Meymûne'nin o zaman hayızlı olduğu nakledilmektedir. (Mütercim)

veya ergenlik çağına iyice yaklaşmış olması da bu bakımdan fark etmez.
5. Küçüğün namazı geçerlidir ve küçük namaz kılarken ona yalnız olmadığını göstermek, korkmamasını sağlamak ve gerektiğinde uyarmak için kulağı tutulabilir.
6. Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem fiileri ve yaptığı her davranış da uymamız gereken sünnetler arasındadır.
7. Gece namazı çok faziletli bir ibadettir. Özellikle gecenin ikinci yarısında ibadetle meşgul olmak daha faziletlidir.
8. Gece kalkınca misvak kullanmak güzel bir davranıştır.
9. Gece namazına kalkınca Âl-İ İmrân sûresinin sonlannı okumak çok faziletlidir.
10. Az suya eli daldırarak abdest almakta bir sakınca yoktur. Zira Hz. Pey-gamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem abdest aldığı kap geniş ağızlı bir tas idi.
11. İbn Abbâs sahabenin önde gelenlerinden biridir. Zekâsı, anlayışı çok güçlüdür ve dinin emirlerini öğrenip aktarmada çok titiz ve kabiliyetli biri olarak bilinir.
12. Mescitte düzenli ve devamlı olarak görev yapacak bir müezzin istihdam etmek mümkündür.
13. Müezzin, namaz vaktinin girdiğini imama bildirir ve onu namaza çağırır.
14. Nafile namaz cemaatle kılınabilir.
15. İmamlık yapmaya niyet etmemiş birisine uyularak namaz kılınabilir.

2. Vitir Namazının Kılınacağı Vakitler

Ebû Hüreyre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem bana uyumadan önce vitir namazı kılmamı tavsiye etti."
995- Enes İbn Sîrîn'den nakledilmiştir: "Bir defasında Abdullah İbn Ömer'e; 'Ne dersiniz, sabah namazından önce kılınan iki rekathk namazda kıraati uzun tutayım mı? diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: "Resûl-i Ekrem saiiaiiahu aleyhi ve seikm gece namazını ikişer rekat halinde kılardı ve sonunda bir rekat daha kılarak namazını tekleştirirdi. Daha sonra da sabah namazından önce iki rekat namaz kılardı. Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem bu iki rekatı kılarken sabah namazının farzı için getirilen kamet sesi kulağına gelirdi." Hammâd şöyle demiştir: "Bu yüzden hızlı bir şekilde kılardı."
996- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem her gece vitir (tek rekatlı) namazı kılardı. Bu tek rekat da seher vaktine sarkardı."

Açıklama

İmam Buhârî'nin burada naklettiği rivayetlerin özü şudur: Vitir namazının vakti, bütün bir gecedir. Bunun başlangıcı da yatsı namazından sonra şafağın kaybolma anma kadardır. İbnü'l-Münzir'in naklettiğine göre vitirin başlangıç vakti konusunda görüş birliği (İcmâ) bulunmaktadır.
"Resûl-i Ekrem saihiıahu aleyhi ve sellem gece namazını ikişer rekat halinde kılardı" ifadesi gece namazlarının her iki rekatta bir ara verilerek kılınmasının daha faziletli olduğunu göstermektedir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hem bunu emretmiş hem de bizzat uygulamıştır. Buna karşılık ara vermeksizin vitir namazını kılmakla ilgili bir emri bulunmadığı halde, sadece bu yönde uygulamaları vardır.
Hz. Peygamber saihiiâhu aleyhi ue sellem bu iki rekatı kılarken sabah namazının farzı için getirilen kamet sesi kulağına gelirdi" ifadesi söz konusu iki rekatın sabah namazının farzından hemen önce kılındığını göstermektedir. Buradan anlaşıldığına göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazın İlk vaktini kaçırmamak için kameti duyan bir kimsenin hızlı bir şekilde namazı kılması gibi acele ederdi. Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde namazı çabucak kılmasının zorunlu sonucu da farzdan önceki iki rekatta kıraati kısa tutmasıdır. İşte Enes İbn Sîrîn'in bu iki rekatta kıraatin ne kadar tutulacağına dair sorusunun cevabı da böylece verilmiş olur. Ayrıca İbn Ömer'in soruya ayrıntılı bir şekilde cevap vermesi eğer ihtiyaç veya zorunluluk varsa cevabın soruda istenenden daha ayrıntılı olabileceğini de göstermektedir.
"Bu tek rekat da seher vaktine sarkardı.11 Hz. Aişe'nin bu ifadesi vitir namazının vaktinin duruma göre değişebildiğin! gösterir. Buna göre Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem eğer bir rahatsızlığı varsa vitir namazını ilk vaktinde, şayet yolcu ise vaktin ortasında

kılmıştır. Fakat Hz. Peygamberin saıiaiiâhu aleyhi ve sellem' vitir namazıyla ilgili genel uygulaması, bu namazı vaktin sonunda kılmaktır. Zira O'nun gece namazlarındaki asıl alışkanlığı ve uygulaması bu yöndedir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.

3. Hz. Peygamberin Eşini Vitir Namazına Kaldırması

997- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem saibiiâhu aleyhi ve sellem gece namaz kılardı. Ben de bu sırada onun namaz kıldığı yerin karşısında yatağımda enlemesine uyurdum. Hz. Peygamber sau&hu aleyhi ve seıiem vitir namazını kılmak istediğinde beni de uyandırırdı ve ben de vitri kılardım."

Açıklama

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Hz. Aişe'nin "beni de uyandırırdı ve ben de vitri kılardım" şeklindeki ifadesi vitir namazını gecenin son vaktinde kılmanın müstehap olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan gece kalkıp ibadet edenler ile (teheccüd) etmeyenler arasında bir fark yoktur. Fakat bu hüküm, kendiliğinden veya birisinin uyandırması ile kalkacağına kanaat getiren kimselerle ilgilidir.
2. Vitir namazı vaciptir. Çünkü Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem bu namazla ilgili tutumu diğer vaciplerle ilgili tutumuyla aynıdır. Nitekim eşinin uyumasına göz yummamış ve onu kaldırarak vitir namazını kılmasını sağlamıştır. Halbuki gece ibadeti için böyle bir tavır içinde olmamıştır. Bununia birlikte bazı âlimler, Hz. Peygamber'in saiuiiâhu aleyhi ve sellem bu davranışına bakılarak vitir namazının vacip olduğu söylenemez, demişlerdir. Onların bu görüşü doğrudur, kabul edilebilir. Fakat Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem eşini vitir namazına kaldırması, bu namazın çok önemli bir ibadet olduğunu ve gece kılman diğer nafile ibadetlerden daha üstün olduğunu gösterir.
3. Uyuyan bir kimseyi namaza kaldırmak çok güzel bir davranıştır. Zira bu şekilde namazı kaçırması engellenmiş olur. Ayrıca uyuyan kimseleri kaldırmak sadece farz namazlar İçin olmadığı gibi vaktin çıkmasından endişe duyulmasına da bağlı değildir. Buna göre uyuyan bir kimsenin cemaati ve namazın İlk vaktini kaçıracağından endişe duyulması durumunda uyandırılması mümkün olduğu gibi, nafile ibadetler için uyandmlması da mümkündür. Aslında uyumakta olan bir kimse dinimize göre mükellef değildir, herhangi bir sorumluluk taşımaz. Fakat onun mükellef olmasına engel olan bu uyku hali hemen giderilebilecek nite-İlktedir. Bu yönüyle gaflete dalan bir kimseye benzer. Gafillerin uyarılması ise farzdır.

4. Gece Kılınan Son Namaz Vitir Namazı Olmalıdır

998- Abdullah İbn Ömer'in naklettiğine göre Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Gece kıldığınız son namazın vitir namazı olmasını sağlayın!"

5. Binek Üzerinde Vitir Namazı Kılmak

999- Saîd İbn Yesâr anlatıyor: "Bir defasında Abdullah İbn Ömer ile birlikte geceleyin Mekke'ye gidiyordum. Sabah namazının vaktinin gireceğinden endişe duyunca indim ve vitir namazını kılıp tekrar ona yetiştim. İbn Ömer bana 'Nerede kaldın' diye sordu. Ben 'Sabah namazının vaktinin gireceğinden endişeye kapıldım ve inip vitir namazını kıldım' dedim. Bunun üzerine bana 'Senin için Resûl-i Ekrem'de sallallâhu aleyhi ve sellem çok güzel bir örnek yok mu?' diye sordu. Ben Tabiî ki var' Allah'a yemin ederim ki var, deyince şu cevabı verdi: "Resûlullah sallallâhu aleyhi uesellem devesinin üzerinde vitir namazını kılardı.[24][24]

---

[24][24] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1000, 1095, 1096, 1098 ve 1105. 999 ve 1000. hadisler.

Açıklama

Vitir namazının farz olduğunu söyleyen bazı âlimler bundan önce geçen Hz. Aişe hadisi İle gece kılınacak son namazın vitir olmasını emreden hadisi esas almışlardır. İşte İmam Buhârî vitir namazının farz olmadığını göstermek İçin söz konusu iki rivayetten sonra, vitrin farz olmadığına işaret eden iki rivayet25 nak-letmiştir. Bu rivayetlerden birincisi vitir namazının farz olmadığın: ikincisi ise diğer nafile ibadetlerden daha güçlü olduğunu göstermektedir.
Abdullah İbn Ömer'in "Senin için Resûl-i Ekrem'de sallallâhu aleyhi ve sellem çok güzel bir örnek yok mu?" şeklindeki sorusu alim bir kimsenin kendisiyle birlikte yolculuk yapan yol arkadaşına doğruyu göstermesi ve bilmediği sünnetleri öğretmesi gerektiğini gösterir.
Saîd İbn Yesâr'm bu soruya yemin ederek cevap vermesi de kesinlikle İstenen bir şey için yemin edilebileceğine işaret eder.
Rivayette "Devesinin üzerinde vitir namazını kılardı" ifadesi geçmesine rağmen İmam Buhârî'nin başlıkta genel bir ifade kullanarak "binek üzerinde..." demesini Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle değerlendirmiştir: "İmam Buhârî binek kelimesini kullanarak deve ile diğer hayvanlar arasında bu hüküm açısından herhangi bir fark bulunmadığına işaret etmiştir. Deve ile diğer hayvanların bu hükümde ortak olduklarını gösteren delil ise, farz namazların deve ve diğer hayvanlar üzerinde kılınamamasıdır."

6. Yolculukta Vitir Namazı Nasıl Kılınır?

1000- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ue sdlem yolculuk sırasında bineğinin üzerinde namaz kılardı. Bineği ne tarafa yönelirse yönelsin namazına devam eder ve gece namazını îmâ ile edâ ederdi. Fakat farz namazlarını binek üzerinde kılmazdı. Vitir namazını da yolculuk sırasında binek üzerinde kılardı."

Açıklama

imam Buhârî'nin kullandığı bu başlık vitir namazının yolculukta sünnet olmadığını söyleyen Dahhâk gibi âlimlere bir cevap niteliğindedir. Ayrıca İmam Müslim ile Ebû Davud'un Hafs İbn Âsım'dan naklettikleri, Abdullah İbn Ömer'in [yolculuk sırasında nafile namaz kılanlarla ilgili olarak söylediği [25][25] "Eğer nafile kılacak olsaydım ben de namazımı tamamlardım" şeklindeki sözünde farz namazlara bağlı olarak kılınan nafile/sünnet namazlar kasdedilmiştir. Abdullah İbn Ömer'in burada kasdettiği vitir namazı gibi başka bir namaza bağlı olmayan nafile namazlar değildir.
(Fakat farz namazlarını binek üzerinde kılmazdı) ifadesi farz namazlarıyla ilgili uygulamanın farklı olduğunu ve Resûl-İ Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem farz namazları binek üzerinde kılmadığını göstermektedir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Vitir namazı farz değildir.
2. Vitir namazının sadece Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem vacip olduğu ve sırf ona mahsus olan şeyler (hasâisü'n-nebî) kapsamına girdiği söylenemez.
3. Vitir namazının Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem vacip olduğu ve binek üzerinde bu namazın kılınabilmesinin sadece Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve seiıem mahsus bir özellik olduğu söylenemez. Bazı kimselerin savunduğu bu görüş, delilden yoksun bir iddianın ötesine geçemez. Çünkü vitir namazının Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem farz olduğunu gösteren hiçbir delil bulunmamaktadır.
4. Farz namazlar binek üzerinde kılınamaz.

---

[25][25] bk. Kâdî İyâz, îkmâiü'l-mu'lim bifsvâid-i Müslim, III, 12-13, (Mütercim).

7. Rükûdan Önce Ve Sonra Kunût Duası Okumak

1001- Enes İbn Mâlik'e: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazında kunût duası okudu mu?" diye sordular o da: "Evet" dedi. "Peki rükûdan önce kunût duası okudu mu?" diye sorduklarında "Rükûdan sonra kısa bir süre (bir dönem) kunût duası okudu" diye cevap verdi.[26[26]]
1002- Âsim anlatıyor: "Enes İbn Mâlik'e kunût duasının okunup okunma sordum ve aramızda şöyle bir konuşma geçti:
Peki rükûdan önce mi yoksa sonra mı okundu?
Rükûdan önce.
Fakat falanca kişi bana senin kunût rükûdan sonra okunur dediğini naklet-
Yalan söylemiş/yanılmış. Resûlullah sallallâhu aleyhi w sellem rükûdan sonra bir boyunca kunût okumuştu. Bunun sebebi de bana göre şu olay İdi: Resûl-i
Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ashabının önde gelenlerinden Kur'ân bilgileri üst eyde (kurrâ) yetmiş kişiyi müşriklere eğitim amacıyla göndermişti. Bu müşrikler-e Resûluilah saiiaUâhu aleyhi ve sellem arasında anlaşma da vardı. [Fakat onlar ihanet dip bu sahâbîleri şehit ettiler. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve kunût okuyup onlara bir ay boyunca beddua etti."
1003- Enes İbn Mâlik'ten nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve »ir ay boyunca kunût okuyup Ra'l ve Zekvân kabilelerine beddua etti."
1004- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Kunût duası akşam ve sabah namazlarında okunurdu."

Açıklama

Kunût kelimesinin birçok anlamı vardır. Burada kasdedüen anlam İse kıyamda iken namazın belli bir bölümünde yapılan duadır.
Enes İbn Mâlik'in, kunût şöyle şöyle idi, şeklindeki İfadesi genel olarak kunût duasının meşru kılındığını göstermektedir.
Enes İbn Mâlik'in yalan söylemiş/yanılmış şeklindeki ifadesi şu anlama gelir: "Eğer benden bu bilgiyi naklederken kunût duası daima rükûdan sonra okunur diye nakletmişse yalan söylemiş." Bu anlamı destekleyen rivayetler bulunmaktadır:
İbn Mâce'nin Humeyd yoluyla Enes İbn Mâîik'ten naklettiğine göre Enes şöyle demiştir: "Rükûdan hem önce, hem de sonra kunût duası okunur." Bu rivayetin senedi sağlamdır (kavî).
İbnü'l-Münzir'in başka bir senedle yine Humeyd yoluyla Enes İbn Mâlik'ten naklettiği rivayet şöyledir: "Resûlullah'ın saüaiiâhu aleyhi ve sellem ashabından bir kısmı sabah namazlarında rükûdan önce, bir kısmı da rükûdan sonra kunût duası okumuştur."
Muhammed İbn Nasr'ın başka bir senedle yine Humeyd yoluyla Enes İbn Mâlik'ten naklettiği rivayet şöyledir: "Devamlı olarak rükûdan önce kunût duası okuma uygulamasını ilk olarak başlatan kişi Osman İbn Affân'dır. O insanların ilk rekata yetişmelerini sağlamak için böyle yapmıştır."
Abdülaziz İbn Suhayb'ın Enes'ten naklettiği rivayet [27[27]] de Asım rivayetiyle örtüşmektedir. Abdülaziz rivayeti şöyledir: "Birisi Enes İbn Mâlik'e, kunût duası rükûdan sonra mı yoksa kıraat bittiğinde mi okunur, diye sordu. Enes ona: Kıraat bittiğinde okunur diye cevap verdi."
Enes İbn Mâlik'ten nakledilen tüm bu rivayetleri esas alarak şunları söyleyebiliriz: "Ona göre ihtiyaç durumunda rükûdan sonra kunût duası okunabilir, bunda hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Fakat ihtiyaç yoksa ondan sahih olarak nakledilen görüşe göre kunût duası rükûdan önce okunur."
Bununla birlikte ashabın kunût duasıyla ilgili uygulamaları birbirinden farklıdır. Anlaşıldığı kadarıyla bu konuda bir serbestlik söz konusudur.

[26[26]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1300, 2801, 2814, 3064, 3170, 4088-4091, 4094-4096, 6394 ve 7341.

[27[27]] bz. Kitâbü'l-Meğâzî, Bâb 28.

15. BÖLÜM YAĞMUR DUASI NAMAZI

1. Yağmur Duası Ve Resûlullahın Yağmur Duası Namazı İçin Musallaya Çıkması

1005- Abbâd İbn Temîm'in naklettiğine göre amcası şöyle demiştir: "Resûlullah sallaüâhu aleyhi ve sellem yağmur duası namazı için çıktı ve omuzuna aldığı ridasını ters çevirdi."

Açıklama

Konu başlığında geçen kelimesi bir kimsenin kendisi veya başkası için su istemesi anlamına gelir. Dînî ıstılahta ise kuraklık dönemlerinde Allah'tan yağmur yağmasını istemek ve bunun için O'na dua etmek anlamında kullanılır.
Bütün âlimler yağmur duası namazının meşru olduğunda ve iki rekat olarak kılındığında ittifak etmişlerdir. Aynca İbn Abdilberr'in naklettiğine göre yağmur duası namazı için musallaya çıkıp şehir dışında bir yerlerde namazı kılmanın müstehap olduğu konusunda icma bulunmaktadır.

2. Resûlullah İn Onların İçinde Bulundukları Bu Yılları Hz. Yûsuf Zamanındaki Kıtlık Yıllarına Çevir Diye Beddua Etmesi

1006- Ebû Hüreyre şöyie demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi kattan başını kaldırınca şöyle derdi:
Allah'ım, Ayydş 7bn Ebû Rebîa'yı kurtar, Allah'ım, Seleme İbn Hişâm'ı kurtar. Allah'ım, Velîd İbnü'l-Velîd'i kurtar. Allah'ım, kâfirlerin zulmü altında ezilen, kurtulmaya çare bulamayan diğer bütün müminleri (müstaz'af) kurtar. Allah'ım, Mudar kabilesini ezip iyice perişan et, onlan yerle bir eyle; onların içinde bulun-duklan bu yıllan Hz. Yûsuf zamanındaki kıtlık yılîanna çevir.
Allah'ım Gıfâr oğullarını mağfiret eyle, Eşlem oğullannı da selâmete erdir."
İbn Ebi'z-Zinâd babasının şöyle dediğini nakletmiştir: "Bunların tamamı sabah namazında olmuştur."
1007- Abdullah İbn Mesûd'un şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah aleyhi ve sellem hicretten önce Mekke'li müşriklerin İslâm davetini kabul etmeyip yüz çevirdiklerini görünce, 'Allah'ım onlara Yûsuf döneminde yedi yıl süren kıtlık seneleri gibi kıtlık yıllan musallat et' diye beddua etti. Bunun üzerine Mekkelİ müşriklerin başına öyle bir kıtlık yılı geldi ki, her şeyi kuruttu ve bitki namına bir şey kalmadı. Hatta bu yüzden hayvan derilerini, ölmüş hayvanları ve kokuşmuş leşleri yemek zorunda kaldılar. Onlardan biri gökyüzüne baktığında açlıktan gözlerinin Önü karardığı İçin gökyüzünü dumanlı bir şekilde görürdü. Bu sıkıntılı anlarda Ebû Süfyân Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem yanma gelerek; "Ey Muhammed, sen Allah'a itaat etmeyi ve akrabalık ilişkilerini sağlam tutmayı emrediyorsun, fakat şu kavminin haline bir baksana, neredeyse yok olup gidecekler... Onlar için Allah'a dua et!" dedi.
Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "Şimdi sen, göğün insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle. Bu, elem verici bir azaptır, işte o zaman insanlar' Rabbimiz! Bizden azabı kaldır. Doğrusu biz artık inanıyoruz derler. Nerede onlarda öğüt almak! Oysa kendilerine gerçeği açıklayan bir elçi gelmişti. Sonra ondan yüz çevirdiler ue 'Bu kendisine bir takım bilgiler öğretilmiş bir deli, dediler. Biz azabı birazcık kaldıracağız, ama siz yine eski halinize döneceksiniz. Fakat biz (onları) büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün, kesinlikle intikamımızı alırız. [28][28] Bu âyette geçen "şiddetle yakalayacağımız gün" ifadesi Bedir savaşını anlatmaktadır. Buna göre duman (dühân), yakalama (batşe), kaçınılmaz ceza/azap (lizâm) ve İranlıların Bizanslılar tarafından mağlup edileceğine dair Kur'ân'ın verdiği haber meydana gelmiş demektir.[29][29]

---

[28][28] Duhân, 44/10-16.

[29][29] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1020, 4693, 4767, 4774, 4809, 4820-4825.

Açıklama

İmam Buhârî yağmur duası konusunu işlediği bu bölümde yukarıdaki konu başlığı altında Resûl-İ Ekrem'in saiidiâhu aleyhi ve sellem müşriklere yaptığı bedduaya yer vermekle şuna İşaret etmiştir: "Allah'ın müminlere yağmur lütfetmesi İçin dua etmek meşru olduğu gibi, kâfirleri kıtlık belasına düşürmesi için beddua etmek de meşrudur." Zira böylece müminlerin düşmanları olan kâfirlerin zayıflamaları ve müminlere karşı olan tutumlarının değişip kalplerinin yumuşaması sağlanacaktır. Nitekim bunun müminler açısından olumlu sonuçlan, müşrikler kıtlığın kaldırılması için dua etmesi maksadıyla Resûlullah'a saiiaiıshu aleyhi ve sellem geldiklerinde ortaya çıkmaya başlamıştır.
Şöyle bir yorum yapmak da mümkündür: "Namazda kâfirlere beddua etmek mümkün olduğuna göre müminlere dua etmek de mümkün olacaktır. Zaten bu maksatla yağmur duası namazı meşru kılınmıştır."
"Allah'ım Gıfâr oğullarını mağfiret ey/e, Eşlem oğullarını da selâmete erdir" duası İsimle aynı kökten türeyen bir ifade ile Allah'a dua etmenin etkili bir yol olduğunu gösterir. Bununla birlikte bu tür bir kullanım sadece dua cümlelerine has değildir; normal ifadelerde de bu şekildeki kullanımlar etkili olur. Nitekim bir hadîs-i şerifte geçen "Asiye, Allah'a ve Resulüne isyan etti [30][30] ifadesinde böyle bir kullanım söz konusudur. Resûl-i Ekrem sallallâhu deyhı ve sdiem duasında bu iki kabileyi özellikle zikretmiştir. Çünkü Gıfâroğulları zaten daha önce müslüman olmuştu. Eslemoğulları ise yaptıkları anlaşmaya sadık kalmıştı.[31][31]

3. Halkın Kıtlık Dönemlerinde İmamdan Yağmur Duası Etmesini İstemeleri

1008- Abdullah İbn Dînâr babasının şöyle dediğini nakletmiştir: "Abdullah İbn Ömer'in Ebû Tâlib'e ait şu şiiri sık sık okuduğunu duydum: "Yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur inmesi İstenen böyle cömert bir insan hiç terk edilir mi!? Bu zat, yetimlerin sığınağı, dayanağı ve yardımcısı, dulların koruyuçuşudur."
1009- Abdullah İbn Ömer'in oğlu Salim, babası Abdullah'ın şöyle dediğini nakleder: "Resûl-İ Ekrem saüaiiâhu aleyhi ve sellem yağmur duası ettiğinde daha minberden inmeden önce bütün oluklardan gürül gürül yağmur suları akardı. Ben O sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası ederken yüzüne bakar ve hep şairin şu sözlerini hatırlardım: "Yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur inmesi istenen böyle cömert bir insan hiç terk edilir mi!? Bu zat, yetimlerin sığınağı, dayanağı ve yardımcısı, dulların koruyucusudur." Bu şair Ebû Tâiib'tir.
1010- Enes İbn Mâlik'ten nakledilmiştir: "Hz. Ömer mdıyaiiâhu anh kıtlık dönemlerinde insanlar sıkıntıya düştüğü zaman Abbâs İbn Abdülmuttalib ile tevessül ederek Allah'a yalvarır ve yağmur duasına çıkardı. O dua ederksn şöyle derdi: "Allah'ım, biz önceden Peygamber Efendimiz ile tevessül ederek/onu aracı kılarak senden yağmur isterdik. Şimdi de Peygamber Efendimizin amcası ile sana tevessül ediyoruz. Ne olur bize yağmur lütfet!" İşte bu dua hürmetine insanlara yağmur lütfedilirdi.[32][32]

Enes Hadisinden Çıkarılan Dersler

1. Hayırlı ve salih insanları ve Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve seilem ehl-i beytini aracı kılarak Allah'a yalvanlabilir.
2. Abbâs İbn Abdülmuttalib ve Hz. Ömer sahabenin önde gelenlerinden faziletli insanlardır. Hz. Ömer'in bu tevâzusu ve Abbâs'm kadrini ve kıymetini bilmesi ne kadar üstün bir insan olduğunu gösterir.

---

[30][30] bk. KitâbüVmeğâzî, Bâb, 28.
[31][31] bk. Kitâbü'i-menâkıb, Bâb, 6
[32][32] Hadisin geçtiği diğer yer: 371.

4. Yağmur Duası Sırasında Omuza Atılan Ridânın Ters Çevrilmesi

1011- Abdullah İbn Zeyd'den nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve yağmur duası etti ve omuzuna attığı ridasmı çevirdi."
1012- Abdullah İbn Zeyd'den nakledildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem musallaya çıkıp yağmur duası etti ve daha sonra kıbleye yönelip omuzuna attığı ridasını çevirdi ve iki rekat namaz kıldı.

Açıklama

İmam Buhârî'nİn kullandığı bu konu başlığı yağmur duası sırasında elbisenin ters çevrilmesine karşı çıkanlara bir cevap mahiyetindedir.
Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sdiem elbisesini ne şekilde tersine çevirdiği konusu başka rivayetlerde açıklanmaktadır. Nitekim Süfyân'm Mesûdî yoluyla Ebû Bekir İbn Muhammed'den naklettiği ek bir bilgiye göre "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sırtına attığı ridasının sağ tarafını sol tarafına almıştır.[33][33] İbn Mâce ile İbn Hüzeyme'nin naklettikleri ek bilgi ise "Sol tarafını da sağ yanma almıştır" şeklindedir.
İmam Şafiî'nin sonraki (yeni) içtihadına göre omuza alınan elbisenin belirtilen şekilde sağ tarafı sola çevrilerek ters yüz edilmesi müstehaptır. Kurtubî ve başka âlimler İmam Şafiî'nin sonraki içtihadının sadece ters yüz edilme yönünde olduğunu sanmışladır. Halbuki İmam Şafiî'nin el-Ümm'de zikrettiği görüş belirttiğim gibidir. Âlimlerin çoğunluğuna göre ise elbisenin sadece çevrilmesi, yani sağ tarafın sola, sol tarafın da sağa alınması müstehaptır. Şüphesiz İmam Şafiî'nin görüşü daha ihtiyatlı ve kuşatıcı bir görüştür.[34][34] Ebû Hanife ile bazı Mâlikîier'e göre bu uygulamalardan hiçbiri müstehap değildir.
Yine âlimlerin çoğunluğuna göre cemaatin elbiselerini imamın çevirmesi ile birlikte çevirmesi müstehaptır. Ahmed İbn Hanbel'in başka bir yolla Abbâd'dan naklettiği hadis de bu görüşü desteklemektedir. Bu hadise göre Resûl-i Ekrem saiiaüâhu aleyhi ve sellem elbisesini çevirince "Cemaat da O'nunla birlikte elbiselerini Çevirmiştir."
Abdullah İbn Zeyd'in "ve omuzuna attığı ridasmı çevirdi" şeklindeki ifadesinden ilk bakışta anlaşılan Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duasını bitirdikten sonra elbisesini çevirdiğidir. Halbuki yağmur duasındaki uygulama böyle değildir. Bu bakımdan Abdullah İbn Zeyd'in sözünü şu şekilde anlamak gerekir: "Yağmur duası sırasında elbisesini çevirdi." Nitekim İmam Mâlik'in naklettiği rivayete göre: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem kıbleye yöneldiği sırada omuzuna attığı ridasmı çevirmiştir." İmam Müslim'in Yahya İbn Saîd - Ebû Bekir İbn Muhammed senediyle naklettiğine göre: "Resûluîlah sallallâhu aleyh: ve sellem dua etmek isteyince kıbleye yöneldi ve omuzuna attığı ridasını çevirdi."
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem niçin bu şekilde elbisesini çevirdiği konusunda farklı yorumlar yapılmıştır: Mühelleb'e göre kişi bu şekilde içinde bulunduğu hali değiştirerek Allah'ın hükmünün de değişeceğini ummaktadır; işte bu ümidi sağlamak İçin elbise çevrilir. İbn Arabî'ye göre ise: "Kul, Allah'tan bir şeyin olmasını dilerken ümidinin artması için bazı yollara başvurabilir, fakat doğrudan bu şeylere bel bağlamamak gerekir. Burada elbisenin çevrilmesi Allah ile Resulü arasında bir işarettir. Adeta Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle denmiştir: 'Elbiseni çevir ki halin ve durumun da değişsin!" Fakat İbn Arabi'nin bu açıklaması naklî bir delile muhtaçtır. Zaten İbn Arabi'nin kabul etmediği görüşle ilgili olarak ravileri güvenilir olan bir hadis bulunmaktadır. Bu hadisi Dârekutnî ve Hâkim şu senedle nakletmiştir: Cafer İbn Muhammed İbn Ali -Babası - Câbir İbn Abdullah. Darekutnî'ye göre bu mürsel bir hadistir. Her ne olursa oîsun zanna dayalı görüş beyan etmektense naklî bir delile sahip olmak daha İyidir.
Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem musallaya çıkışı İle ilgili olarak Ahmed İbn Hanbel ile diğer Sünen sahiplerinin İbn Abbâs'tan naklettiği rivayet şöyledir: "Resûl-i Ekrem

---

[33][33] bk. Kitâbü'l-istiskâ, Bâb 19, HN: 1027.

[34][34] İbn Hacer'in bu açıklamasına katılmamız mümkün değildir. Bu açıklamanın aksine daha ihtiyatlı ve evlâ olan uygulama sağ tarafın sola ve sol tarafın da sağa alınmasıdır. Çünkü bunu ifade eden hadis daha sahih ve oldukça açıktır. Ayrıca elbiseyi bu şekilde çevirmek daha kolaydır. Allah her şeyin en doğrusunu bilir. (İbn Baz

sallallâhu aleyhi ve sellem evinden çıktı ve musallaya varana kadar boynu bükük, mütevazı ve kendinden geçmiş bir şekilde yürüdü. Oraya varınca da minbere çıktı." Bezzâr İle Taberânî'nin Ebü'd-Derdâ'dan naklettiği rivayetteki ifadeler ise şöyledir: "Yağmurlar kesildi ve kuraklık başladı. Bunun üzerine biz Resûluilâh'tan sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duaSI etmeSİnİ İStedİk Ve O sallallâhu aleyhi ve sellem da duaya çıktı."

Yağmur Duası Namazının Vakti

İbnü'l-Münzir yağmur duası namazının vakti konusundaki görüş ayrılıklarını nakletmiştir. Bu görüşler içinde tercih edilen görüş, yağmur duası namazı için belirlenmiş bir vaktin olmadığıdır. Aslında yağmur duası namazıyla ilgili hükümlerin çoğu bayram namazı gibidir. Ancak yağmur duası namazı, belirli bir vakti olmadığı için bu noktada bayram namazından ayrılır.
Peki yağmur duası namazı gece kılınabilir mi? Bazı âlimler Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası namazını gündüz kıldırırken açıktan okuduğunu dikkate alarak bu namazın bayram namazı gibi gündüz kılındığı halde açıktan okunan namazlardan olduğunu söylemişlerdir. Bu âlimler, yağmur duası namazı gece kılınabilseydi Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem gündüz kılarken içinden okuması ve gece kılarken de diğer gece namazları gibi açıktan okuması gerekirdi, diyerek bu görüşlerini savunmuşlardır.
İbn Kudâme, yağmur duası namazının, namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde kılınamayacağına dair âlimlerin icmâsının bulunduğunu nakletmiştir.
İbn Hibbân, Resûl-İ Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası namazı için musallaya çıktığı tarihi hicretin altıncı yılı Ramazan ayı olarak kaydeder.
Resûluilah'ın sallallâhu aıeyhi ve sellem yağmur duası namazını iki rekat kıldığına dair başka rivayetler de bulunmaktadır:
1. İbn Hüzeyme'nin Yahya İbn Saîd'ten naklettiği rivayet: "Ve daha sonra Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem halka iki rekat namaz kıldırdı."
2. İbn Şihâb ez-Zührî'den nakledilen rivayet: "Daha sonra Resûluîlah sallallâhu aleyhi ve sellem bize iki rekat namaz kıldırdı.[35][35] Bu rivayetlere dayanılarak yağmur duası sırasında okunan hutbenin, namazdan önce olduğu sonucu çıkanîmıştır. Zaten Hz. Aişe ile İbn Abbâs'tan nakledilen hadislerin gereği de budur. Fakat Ahmed İbn Hanbel'in Abdullah İbn Zeyd'ten naklettiği rivayette Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem hutbeden önce namaz kıldığı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Şâfiîler ve MâlİKîler işte bu ikinci rivayeti esas alarak hutbenin namazdan sonra olduğunu söylemişlerdir. Ahmed İbn Hanbel'den de bu yönde bir görüş nakledilmiştir. Fakat Ahmed İbn Hanbel'in "Bu iki uygulamadan dilediğini seçmekte serbesttir" şeklinde bir görüşü de rivayet edilmiştir.
Abdullah İbn Zeyd'den bu konuyla ilgili olarak nakledilen rivayetlerin hiçbirinde yağmur duası namazının nasıl kılınacağına ve bu namazda neler okunacağına dair bilgi yoktur.

5. Allah İn Haram Kıldığı Şeylere Dikkat Edilmediğinde Cenâb-I Hakk İnsanları Kıtlık Belasına Düşürür

(İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı Hamevî'nin Buhârî rivayetinde herhangi bir hadis ve rivayet bulunmaksızın nakledilmiştir.)

6. Merkezî Büyük Bir Camide Yağmur Duası Etmek

1013- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem saiiaüâhu aleyhi ve sellem bir Cuma günü minber üzerinde ayakta hutbe okurken bir bedevî minberin karşısındaki kapıdan mescide girdi ve sonra Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem doğru yönelip ayakta durarak şöyle seslendi: "Ey Allah'ın Resulü, hayvanlar helak oldu, yollarımız kesildi perişan bir haldeyiz... Allah'a dua et de yağmur yağdırıp bizi bu sıkıntılardan kurtarsın."

---

[35][35] bk. Kitâbü'l-istiskâ, Bâb 17, HN: 1025.

Bunun üzerine Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem ellerini kaldırdı ve üç defa: (Allah'ım bize yağmur gönder)" buyurdu. Allah'a yemin ederim ki, o sırada gökyüzünde tek bir bulut bile görünmüyordu, bulut namına hiçbir şey yoktu. Hatta Sel' dağı ile aramızda bulutları görmemize engel oîacak ne bir ev ne de bir yapı vardı. Bir süre sonra Sel' dağının ardından daire şeklinde bir bulut yükseldi. Bu bulut gökyüzünün tam ortasına gelince dağıldı ve sonra her tarafa yayıldı. Sonra da yağmur yağmaya başladı. Vallahi bir hafta boyunca güneş yüzü görmedik. Bir sonraki Cuma yine Resûl-i Ekrem sallallâhu aieyhj ve sellem ayakta hutbe okurken aynı kapıdan birisi girip Hz. Peygam-ber'in saiiaiiahu aleyhi ve sellem karşısında durdu ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, mallarımız helak oldu, yollarımız kesildi. Allah'a dua et de yağmurlar kesilsin!" Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve sellem ellerini kaldırıp şöyle dua etti:
"Allah'ım, çevremize yağdır, üzerimize değil! Allah'ım, çevremizdeki dağlara, tepelere, vadilere ve bitkilerin - ağaçların yetiştiği yerlere yağdır!"
Resûlullah aleyhi ve sellem bu şekilde dua edince yağmur kesildi ve biz mescitten çıkıp güneşin altında yürüdük."
Hadisin ravilerinden Şerîk Enes İbn Mâlik'e "Yağmurun kesilmesi için Resûlullah'tan saiiaiiahu aleyhi ve sellem dua isteyen ile yağması için dua isteyen aynı kişi miydi?" diye sormuş ve Enes ona: "Bilmiyorum" diye cevap vermiştir.

Açıklama

İmam Buharı bu başlığı kullanarak yağmur duası için musallaya çıkmanın şart olmadığına işaret etmiştir. Çünkü musallaya çıkılırken arzulanan şey daha fazla insanın toplanmasını sağlamaktır. İşte büyük bir camide aynı şekilde birçok İnsan toplamak mümkün olacaktır. Özellikle de Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde bu maksadı gerçekleştirmek daha kolaydır. Çünkü o dönemde büyük camilerin sayısı fazla değildir.
Bu rivayette mescide giren kişinin "Hayvanlar helak oldu" dediği kaydedilmiştir. Kerîme ve Ebû Zer'in Küşmîhenî'den rivayeti böyledir. Fakat başka rivayetlerde bu ifade "Mallar helak oldu" şeklinde geçmektedir. Ancak mallardan kasıt da yine hayvanlardır. Hayvanların helak olması ise yağmur yağmadığı için yaşamalarını sağlayacak yem ve otlardan yoksun kaldıklarını ifade eder.
Yağmur yağması için Hz. Peygamber'den satiaiiâhu aleyhi ve sellem dua isteyen Şahsın kullandığı "yollar kesildi" ifadesi şu anlamlara gelebilir:
1. Develer açlıktan bitkin ve zayıf düştü artık yola çıkamıyor.
2. Yol boyunca otlayacağı bitkiler artık bitmiyor ki yiyip karnını doyursun ve gücünü toplasın.
3. İnsanların ellerinde yiyip karınlarını doyuracakları hiçbir gıda kalmadı.
4. Ellerindeki gıda maddeleri o kadar azaldı ki ancak kendilerine yetiyor ve bu yüzden o gıdaları pazarlara getirmiyorlar."
Sel' Medine'deki bir dağın ismidir.
Yağmurun kesilmesi için Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem dua İsteyen kişinin "yollar kesildi" ifadesi şu anlamlara gelir:
1. Yağmur yüzünden otlaklara gidemiyoruz ve hayvanları otlatamadığımız İçin helak oluyorlar.
2. Hayvanları yağmurdan koruyabileceğimiz sığınaklar bulunmadığı için helak oluyorlar. Nesâfnin Saîd İbn Şerik yoluyla naklettiği rivayette geçen "Yağmur sularının çokluğun-dan..." ifadesi de bu açıklamayı desteklemektedir. Buna göre yolların kesilmesi yağmur suları sel olup aktığı İçin yollardan geçilememesini anlatır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. ihtiyaç durumunda hutbe okuyan imamla konuşulabilir.
2. Hutbe sırasında ayakta durulur ve birisiyle konuşmak ve yağmur yağması dolayısıyla hutbe kesilmez.
3. Bir kişi kalkıp herkesin ihtiyacını ve durumunu dile getirebilir. Sahabenin önde gelenlerinin böyle bir taleple Resûl-i Ekrem'e saiidiâhu aleyhi ve sellem gitmemelerinin sebebi teslimiyet yolunu tercih etmeleridir. Nitekim Enes İbn Mâlik'in: "Bir bedevînin gelip

Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem dua istemesini o kadar arzuluyorduk ki..." şeklindeki ifadesi de onların edeplerinden dolayı Hz. Peygamber'den saibiiâhu aleyhi ve sellem böyle bir dua isteyeme dikler ini gösterir.

4. Hayırlı ve fazilet sahibi insanlardan ve dualarının kabul edileceğine inanılan kimselerden dua istenebilir. Bu kimselerin de böyle talepleri geri çevirmeyip dua etmeleri uygundur.

5. Dua sırasında kulun kendisinin ve dua isteyenlerin halini anlatması duanın edepleri arasındadır. Böylece Allah Teâîâ'ya tam anlamıyla yönelmek mümkün olacak ve Cenâb-ı Hakk'm şefkati kazanılacaktır. Bunun sonucu ise duanın kabul olunacağına dair umutların artmasıdır.

6. Duanın üç defa tekrar edilmesi güzel bir davranıştır.

7. Cuma hutbesi sırasında yağmur duası etmek mümkündür, hutbeye yağmur duası sonradan sıkıştırılabilir. Bu duanın kıbleye dönmeden ve elbiseyi çevirmeden minber üzerinde yapılması mümkündür.

8.Yağmur duası namazı yerine Cuma namazını kılmakla yetinmek mümkündür. Zaten rivayetin bağlamına baktığımızda Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem Cuma namazıyla birlikte yağmur duası namazına da niyet ettiğini gösteren bir açıklama bulamayız.

9. Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'in saiiaııahu aleyhi ve sellem dualarını kabul etmesi O'nun sallallâhu aleyhi ve sellem peygamberliğinin delillerinden biridir. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem başlangıçta yağmurun yağması için ve daha sonra da yağmurun kesilip gökyüzünün açılması için dua etmiş ve duaları kabul olunmuştur. Hatta sırf gökyüzüne eliyle işaret etmesi bulutların açılmasını sağlamıştır; bulutlar bile onun emrine boyun eğmiştir.36[36]

10. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize bu dualarıyla bir edep daha öğretmiştir. Bu edep de şudur: Söz konusu şahıs yağmurun kesilmesi için Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem dua isteyince hemen yağmurun kesilmesi için dua etmemiş, aksine başka yerlerin de ihtiyacı olduğunu düşünerek yağmurun oralara yağmasını istemiştir. Böylece hem bazı yerlerin şiddetli yağmur dolayısıyla zarar görmesini engellemiş, hem de başka bölgelere yağmurun yararının ulaşmasını sağlamıştır.

11. Cenâb-ı Hakk kullarına bir nimet verdiğinde bu nimet dolayısıyla bazı külfetler ve sıkıntılar ortaya çıkabilir. Böyle durumlarda asla öfkeye ve isyana kalkışılmamahdır. Aksine bu sıkıntıların ortadan kalkması, fakat nimetin sürekli olması için Allah'a yalvarıp yakarmaya devam etmelidir.

12. Kulun kendisine ilişen zararların ortadan kalkması için dua etmesi tevekkül anlayışına ters bir davranış değildir. Bununla birlikte her türlü sonucu Allah'a ısmarlamak ve O'nun takdirine boyun eğmek (tefvîz) daha üstün ve faziletli bir makamdır. Zira Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem insanların kuraklıktan dolayı büyük bir sıkıntı içinde olduklarını biliyordu. Buna rağmen her türlü sonucu Allah'a ısmarlayarak duasını ertelemişti.37[37] Ancak halk kendisinden dua isteyince tefvîz yerine dua etmenin de caiz olduğunu ve bu özel ibadetteki sünneti/uygulamayı göstermek İçin onların arzusunu kabui etti ve Cenâb-ı Hakk'a yalvardı. Bu açıklama İbn Ebû Cemre'ye - Allah Teâlâ ondan istifade etmeyi llütfetsin aittir.

13. İmam minberde hutbe okurken insanların şaşılacak hallerini görünce tebessüm edebilir.38[38]

36[36] bk. Kitâbü'1-Cuma, Bâb 35, HN: 933

37[37] Bu görüş tartışmaya açıktır. Doğrusu sebeplere yapışmak, hemen dua etmek ve ihtiyaç arımda Allah'ın yardımını dilemektir. Bu her türlü sonucu Allah'a ısmarlama anlayışından daha faziletlidir. Zaten Hz. Peygamber'İn saİlallâhu aleyhi ve sellem ve ashabının hayatı da buna işaret eden delillerle doludur. Burada Hz. Peygamber'İn saİlallâhu aleyhi ve sellem duayı ertelemesi tefvîz dışında bir sebebe dayanıyor olabilir. Zaten bedevî Resûl-i Ekrem'den saİlallâhu aleyhi ve sellem dua isteyince hiç beklemeden hemen dua etmiştir. Bu da Cenâb-ı Hakk'ın iznine dayanır. Çünkü "O asla kendi arzusuna (hevasına) göre konuşmaz; onun söyledikleri kendisine vahyedilenden başka bir şey değildir. (Necm, 53/3-4)" (Abdülaziz İbn Bâz)

38[38] Bu derse ait yukarıdaki rivayette herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Muhtasarın sahibi el-Adevî, İbn Hacer'in eserinde yer aldığını ve bu derse kaynak teşkil ettiğini düşündüğümüz rivayetleri gözden kaçırmış olmalı. (Mütercim) .

14. İhtiyaç durumunda mescitte yüksek sesle konuşmak ve söylenen sözü pekiştirmek maksadıyla yemin etmek caizdir.
15. Yağmur duası için özel olarak belirlenmiş iki rekatlık namazı kılmadan yağmur duası yapmak caizdir.
16. Bütün dualarda eller kaldırılmalıdır.
17. Kuraklık durumunda yağmur yağması için dua etmek caiz olduğu gibi, şiddetli yağışlarda yağmurun kesilip gökyüzünün açılması için dua etmek de caizdir.

7. Cuma Hutbesi Sırasında Kıbleye Yönelmeden Yağmur Duası Etmek

1014- Enes İbn Mâlik şöyie demiştir: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bir Cuma günü ayakta hutbe okurken bir bedevi genelde muhakemeleşmek ve sorunları çözmek için ashabın Hz. Peygamber'e gelirken girdikleri Kadâ' kapısı adı verilen kapıdan mescide girdi ve sonra Hz. Peygamber'e saibiiâtu aleyhi ve sellem doğru yönelip ayakta durarak şöyle seslendi: "Ey Allah'ın Resulü, mallar helak oldu, yollarımız kesildi perişan bir haldeyiz... Allah'a dua et de yağmur yağdırıp bizi bu sıkıntılardan kurtarsın!" Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiie™ ellerini kaldırdı ve üç defa (Allah'ım bize yağmur gönder, Allah'ım bize yağmur gönder, Allah'ım bize yağmur gönder)" buyurdu. Allah'a yemin ederim ki, o sırada gökyüzünde tek bir bulut bile görünmüyordu, bulut namına hiçbir şey yoktu. Hatta Sel' dağı ile aramızda bulutları görmemize engel olacak ne bir ev ne de bir yapı vardı. Bir süre sonra Sel' dağının ardından daire şeklinde bir bulut yükseldi. Bu bulut gökyüzünün tam ortasına gelince dağıldı ve her tarafa yayıldı. Sonra da yağmur yağmaya başladı. Vallahi bir hafta boyunca güneş yüzü görmedik. Bir sonraki Cuma yine Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ayakta hutbe okurken aynı kapıdan birisi girip Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi w sellem karşısında ayakta durdu ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, mallarımız helak oldu, yollarımız kesildi. Allah'a dua et de yağmurlar kesilsin!" Bunun üzerine Hz. Peygamber aleyhi ve sellem ellerini kaldırıp şöyle dua etti:
"Allah'ım, çevremize yağdır, üzerimize değil! Allah'ım, çevremizdeki dağlara, tepelere, vadi içlerine ve bitkilerin - ağaçların yetiştiği yerlere yağdır!"
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde dua edince yağmur kesildi ve biz mescitten çıkıp güneşin altında yürüdük."
Hadisin ravilerinden Şerîk, Enes İbn Mâlik'e, yağmurun kesilmesi için Resû-lullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem dua isteyen ile yağması için dua isteyen aynı kişi miydi, diye sormuş ve Enes ona: "Bilmiyorum" diye cevap vermiştir.

8. Minber Üzerinde Yağmur Duası Etmek

1015- Enes İbn Mâlik'in şöyie dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem sdiaiiâhu aleyhi ve sellem bir Cuma günü hutbe okurken içeriye bir adam girdi ve: "Ey Allah'ın Resulü yağmurlar artık yağmaz oldu, kuraklık içindeyiz. Allah'a bize yağmur yağdırması için dua etseniz!" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem dua etti ve yağmur yağmaya başladı. Yağmur o kadar şiddetli yağıyordu ki neredeyse evlerimize gidemeyecektik. Bu yağmur bir hafta boyunca devam etti. Sonra bu şahıs - veya başka birisi - kalkıp şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, Allah'a dua et de artık bu yağmurları bizden uzaklaştırsın!" Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seııem "Allah'ım, çevremize yağdır, üzerimize değil!" diye dua etti. Bu duanın ardından gökyüzündeki bulutların parçalanıp sağa sola dağıldığını gördüm. Yağmur yine yağmaya devam ediyordu, fakat Medine'lilerin üzerine değil.

9. Yağmur Duasında Sadece Cuma Namazı İle Yetinmek

1016- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Birisi Resûl-i Ekrem'e hu aleyhi ve sellem gelip: "Hayvanlcinmız helak oldu, yollarımız kesildi" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dua etti ve bir hafta boyunca bir Cuma'dan diğer Cuma'ya kadar yağmur yağdı. Sonra adam tekrar geldi ve: "Evler yıkıldı, yollar kesildi ve hayvanlar helak oldu. Allah'a dua etseniz de yağmurlar kesilse!" dedi. Bu talep üzerine

Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah'ım, çevremizdeki dağlara, tepelere, vadi İçlerine ve bitkilerin ağaçların yetiştiği yerlere yağdır!" diye dua etti. Bu duanın ardından Medine'nin gökyüzü tıpkı bir elbisenin açılması gibi açıldı, bulutlar dağıldı.

10. Şiddetli Yağışlarda Yollar Kesilince Dua Etmek

1017- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Birisi Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip: "Ey Allah'ın Resulü, hayvanlarımız helak oldu, yollarımız kesildi. Allah'a dua etseniz!'1 dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem dua etti ve bir hafta boyunca bir Cuma'dan diğer Cuma'ya kadar yağmur yağdı. Sonra adam tekrar geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü, evler yıkıldı, yollar kesildi ve hayvanlar helak oldu." dedi. Bu talep üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah'ım, çevremizdeki dağların zirvelerine, tepelere, vadi içlerine ve bitkilerin -ağaçların yetiştiği yerlere yağdır!" diye dua etti. Bu duanın ardından gökyüzü tıpkı bir elbisenin açılması gibi açıldı ve Medine'nin üzerindeki bulutlar dağıldı.

11. Hz. Peygamberin Cuma Günü Yağmur Duası Ederken Omuzuna Attığı Ridasını Çevirmediğine Dair Söylenenler.

1018- Enes İbn Mâlik'ten nakledilmiştir: "Adamın birisi gelip Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem dert yanarak mallarının helak olduğunu, çoluk çocuğun perişan bir halde sıkıntı çektiklerini anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Allah'a dua edip yağmur yağdırmasını istedi."
Bu rivayeti Enes'ten nakleden ravi veya ondan sonraki ravilerden biri şöyle demiştir: "Enes, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu sırada ridasını çevirdiğinden ve kıbleye yöneldiğinden hiç bahsetmedi."

12. İmam / İdareci Halkın Yağmur Duası Taleplerini Geri Çevirmemelidir

1019- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Birisi Resûl-i Ekrem'e aleyhi w sellem gelip: "Ey Allah'ın Resulü, hayvanlarımız helak oldu, yollarımız kesildi. Allah'a dua etseniz!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dua etti ve bir hafta boyunca bir Cuma'dan diğer Cuma'ya kadar yağmur yağdı. Sonra adam tekrar geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü, evier yıkıldı, yollar kesildi ve hayvanlar helak oldu!" dedi. Bu talep üzerine Resûlullah saihiiâhu aleyhi ve sellem: "Allah'ım, çevremizdeki dağların yamaçlarına, tepelere, vadi içlerine ve bitkilerin - ağaçların yetiştiği yerlere yağdır!" diye dua etti. Bu duanın ardından gökyüzü tıpkı bir elbisenin açılması gibi açıldı ve Medine'nin üzerindeki bulutlar dağıldı.

13. Kuraklık Dönemlerinde Müşrikler Müslümanlardan Dua İsterlerse (Nasıl Hareket Edilir?)

1020- Abdullah İbn Mesûd'un şöyle dediği nakledilmiştir: "Kureyş müşrikleri İslâm'a girmekte gevşek davranıp İşi ağırdan almış ve geç kalmışlardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara beddua etti ve bir kuraklık yılı başladı. Kureyş'liler bu kuraklık yılında neredeyse yok oluyordu, hiçbir şey bulamadıkları için leş ve kemik yemeye başlamışlardı. Bunun üzerine Ebû Süfyân (Bedİc savaşından önce Medine'ye gelerek} Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi sellem: "Sen geldin ve bize akrabalık ilişkilerini iyi tutmamızı emrettin. Halbuki işte kavminin hali, helak oldular. Haydi artık Allah'a dua et!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Şimdi sen, göğün insanları bürüyecek açık bir duman çıkaracağı günü gözetle [39][39] âyetini okudu. Fakat onlar yine küfürlerinde ısrar ettiler, inkarcılıklarını devam ettirdiler. (Bu âyetin devamında zikredilen ve) "Büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün" diye ifade edilen gün Bedir savaşının yaşandığı gündür."

---

[39][39] Duhân, 44/10.

Esbât'm Mansûr'dan naklettiği rivayette Mansûr şöyle bir ek bilgi nakletmiş-tir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem dua etti ve bunun üzerine Allah Kureyş'lilere yağmur lütfettik. Hatta yağmur bir hafta boyunca hiç kesilmeden yağdı. Bunun üzerine halk yağmurun çok yağmasından şikayet etmeye başladılar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de: "Allah'ım, çevremize yağdır, üzerimize değil!" diye dua etti. O'nun duasının ardından gökyüzündeki bulutlar kayboldu ve çevredeki insanların üzerine yağmur yağmaya başladı."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlıktan ilk bakışta anlaşılan şudur; İslâm ülkesinde yaşayan gayr-i müslimlerin yağmur duası talepleri geri çevrilebilir. Fakat bu başlıktan böyle bir sonuç çıkarılması çok açık değildir. Hocalarımızın bir kısmı Abdullah İbn Mesûd hadisi ile bu başlık arasında tam bir uyum bulunmadığını düşünmüşlerdir. Çünkü burada müşriklerin yardım talebi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bedduasının ardından gelen kuraklık ve kıtlıktan sonra olmuştur. Zaten müşriklerin Resûlul-lah'tan sallallâhu aleyh, ve sellem bu kuraklığın bitmesi için dua etmesini istemeleri ve Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve seüem duası da yaşanan bu kuraklıktan sonradır. Buna göre kâfirlerin kuraklığa düşmeleri için beddua eden imamın kendisi ise bedduası kabul olduktan sonra kâfirler yağmur yağması İçin dua istemeye gelince üzerine onlara dua eder."
Özetle söylemek gerekirse burada kullanılan başlığın kapsamı nakledilen rivayetten daha geniştir. Fakat şunu söylemek mümkündür: Kullanılan başlık rivayette söz konusu edilen (bedduadan sonra dua etmek) duruma uygundur. Diğer durumlar da aynı kapsamda değerlendirilir. Zaten müşriklerin Hz. Pey-gamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bedduası veya herhangi bir beddua olmaksızın doğrudan Allah'ın musibet vermesi dolayısıyla kuraklığa düştükten sonra dua istemeleri arasında bir fark olmamalıdır. Zira her iki durumda da müminlere muhtaç olan ve onlar karşısında eziklik hisseden onlardır. Çünkü kuraklıktan kurtulmak için onların duasını istemişlerdir.
Bununla birlikte hocamızın işaret ettiği durum İmam Buhârî'nin başlıktaki ifadede (bir şart edatı) cevabını niçin zikretmediğini açıklıyor olabilir. Zikredilmeyen cevap için şu ihtimaller söz konusu olabilir:
1. Herhangi bir şart söz konusu olmaksızın istekleri karşılanır,
2. Müşriklere bu belanın gelmesi İçin beddua eden bizzat kendisi ise onların isteklerini karşılayabilir,
3. Asla isteklerine olumlu cevap vermez.
Bu kıssada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem dışındaki kimselerin de aynı uygulamayı yapabileceklerine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Görünen o ki, bu durum Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem has olan bir uygulamadır. Çünkü o bu şekilde hareket etmenin bir fayda sağlayacağını bilmektedir. Halbuki kendisinden sonra gelen yöneticiler için böyle bir durum söz konusu değildir. Bununla birlikte Müslümanların yöneticisi kâfirlerin batıldan uzaklaşıp hakka döneceklerini veya böyle bir uygulamanın Müslümanlara yarar sağlayacağını düşünüyorsa aynı şekilde beddua etmesi mümkündür de denebilir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir. Ebû Süfyân'ın "Sen geldin ve bize akrabalık ilişkilerini iyi tutmamızı emrettin" derken kasdettiği şudur: Senin bedduan yüzünden helak olanlar akrabalarındır. Bu yüzden senin onlara dua ederek akrabalık bağlarını kesmemen w iyileştirmen gerekir.

14. Şiddetli Yağmur Yağdığı Zaman "Allah'ım, Çevremize Yağdır, Üzerimize Değil! Diye Dua Etmek

1021- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bir Cuma günü hutbe okurken cemaatten birileri ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü yağmurlar artık yağmaz oldu, kuraklık içindeyiz; ağaçlar kurudu, hayvanlar helak oldu. Bize yağmur yağdırması için Allah'a dua etseniz!" diye seslendiler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunun üzerine iki defa: "Allah'ım bize yağmur gönder! Allah'ım bize yağmur gönder!" diye dua etti. Aliah'a yemin ederim ki gökyüzünde bulut namına

hiçbir şey göremiyorduk. Fakat Resû-lullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem duasından sonra bir bulut çıktı ve yağmur yağmaya başladı. Resût-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem de minberden indi. Hz. Peygamber saiiai-lâhu aleyhi ve sellem minberden indikten sonra diğer Cuma'ya kadar yağmur hiç kesilmeden devam etti. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir sonraki Cuma hutbesini okurken cemaatten birileri ayağa kalkıp yine bağırmaya başladılar: "Evler yıkıldı, yollar kesildi. Allah'a dua etseniz de artık bu yağmurları bizden uzaklaştırsa!"
Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem tebessüm etti ve sonra: "Allah'ım, çevremize yağdır, üzerimize değil!" diye dua etti. Bu duanın ardından Medine semalarındaki bulutlar açıldı ve yağmur çevredeki yerlere yağmaya başladı. Artık Medine'ye tek bir damla yağmur bile düşmüyordu. Medine adeta bir taç gibiydi."

15. Yağmur Duası Sırasında Ayakta Durmak

1022- Ebû İshâk'tan nakledilmiştir: "Bir gün Abdullah İbn Yezîd musallaya çıkıp yağmur duası etti. Beraberinde Berâ İbn Azib ile Zeyd İbn Erkam da vardı. Dua sırasında ayakta duruyordu, fakat minbere çıkmamıştı. Ardından Allah'tan mağfiret / bağışlanma diledi (istiğfar) ve daha sonra iki rekat namaz kıldı. Namazda açıktan okumuştu, fakat ezan okunmadığı gibi kamet de getirilmemişti.
Abdullah İbn Yezîd Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duasında görmüş bir sahâbîdir."
1023- Abbâd İbn Temîm bir sahâbî olan amcasının şunları anlattığını nak-letmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir grup cemaatle birlikte musallaya çıkıp onlar için yağmur duası etti. Dua sırasında ayakta durdu. Ardından kıbleye yönelip omuzuna almış olduğu ridâsını çevirdi. Duanın hemen ardından yağmur yağmaya başladı."

Açıklama

Yağmur duası ederken ayakta durulur. Bu sırada hutbe okuyor olmak ile olmamak arasında bir fark yoktur. İbn Battal bu şekilde ayakta durmanın hikmetini şöyle açıklamıştır: "Bunun hikmeti şudur: Yağmur duası sırasında huşu ve Allah'a tam bir yönelme gerekir. Bunun için en uygun hallerden biri de ayakta durmaktır." Ayakta durmak kişinin yaptığı işe verdiği önemi ve titizliği gösteren bir davranış olduğu için yağmur duası sırasında ayakta durulacağını söyleyenler de olmuştur. Dua, yağmur isterken yapılan amellerin en önemlisidir. Bu amel için en uygun hallerden biri de ayakta durmaktır. Bununla birlikte Hz. Peygam-ber'İn sdiaiiâhu aleyhi ve sellem insanların kendisini görmelerini ve yaptıklarına uymalarını sağlamak için kalkmış olması da ihtimal dahilindedir.
Abdullah İbn Yezîd, hicrî 64 yılında Abdullah İbnü'z-Zübeyr tarafından Küfe valisi olarak tayin edilince bu yağmur duasını yapmıştır. Söz konusu olay Muhtar İbn Ebû Ubeyd es-Sakafî'nin Kûfe'yi ele geçirmesinden önce yaşanmıştır.
Bu rivayetteki ifadeye bakıldığında i!k anlaşılan namazın hutbeden sonra kılındığıdır. Nitekim başka bir rivayette Süfyân-ı Sevrî bunu açıkça ifade etmiştir. Ancak Şu'be'nin Ebû İshâk'tan naklettiği rivayet bundan farklıdır: "Abdullah İbn Yezîd, yağmur duası etmek üzere insanlarla birlikte musallaya çıktı. Orada iki rekat namaz kıldıktan sonra yağmur duası etti." Daha önce de açıkladığımız gibi âlimlerin çoğunluğuna göre önce namaz kılınır. Bununla birlikte İbnü'l-Münzir gibi bazı âlimlere göre önce hutbe okunur. Fakat Ebû Hâmid ve daha başka âlimlerin söylediği gibi bu görüş ayrılığı söz konusu uygulamalardan sadece birinin caiz olduğuna dair değildir, hangi uygulamanın daha iyi olduğuna yöneliktir.
ibn Battal, yağmur duası namazında ezan ve kametin olmadığına dair âlimlerin icmâsınm bulunduğunu söylemiştir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.

16. Yağmur Duası Namazında Kıraatin Açıktan Olması

1024- Abbâd İbn Temîm bir sahâbî olan amcasının şunları anlattığını nak-letmîştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası etmek üzere musallaya çıktı. Bu

sırada kıbleye doğru yöneldi ve omuzuna almış olduğu ridâsını çevirdi. Daha sonra da kıraatin açıktan olduğu iki rekatlik bir namaz kıldı."

Açıklama

Ibn Battal yağmur duası namazı sırasında kıraatin açıktan olması gerektiğine dair âlimlerin icmâsının bulunduğunu nakletmiştir.

17. Resûlullah Cemaate Sırtını Nasıl Döndü?

1025- Abbâd İbn Temîm bir sahâbî olan amcasının şunları anlattığını nak-letmiştir: "Ben Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası etmek üzere musallaya çıktığını gördüm. Cemaate sırtını dönüp kıbleye doğru yöneldi ve dua etti.
Daha sonra omuzuna almış olduğu ridâsını çevirdi ve ardından da kıraatin açıktan olduğu iki rekathk bir namaz kıldı."

18. Yağmur Duası Namazı İki Rekattır

1026- Abbâd İbn Temîm bir sahâbî olan amcasının şunları anlattığını nakletmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası edip iki rekat namaz kıldırdı ve omuzuna almış olduğu ridâsını çevirdi."

19. Yağmur Duası Namazı İçin Musallaya Çıkmak

1027- Abbâd İbn Temîm bir sahâbî olan amcasının şunları anlattığını nakletmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası etmek üzere musallaya çıktı ve kıbleye doğru yönelip iki rekathk bir namaz kıldı ve omuzuna almış olduğu ridâsını çevirdi."
Süfyân şöyle demiştir: "Mesûdî, Ebû Bekir İbn Muhammed'in şöyle dediğini bana haber verdi: "Sağ tarafını sol tarafa geçirdi."

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: "Ebû Bekir'den nakledilen rivayet namazın hut->eden önce olduğunu göstermektedir. Çünkü bu rivayette Resû3-i Ekrem'in aleyhi ve sellem rîdâsını çevirmeden önce namaz kıldığı zikredilmektedir. Zaten :bû Bekir, hutbenin namazdan önce olduğunu nakleden oğlu Abdullah İbn Ebû Bekir'den daha sağlam bir hafızaya ve hadis nakletme yeteneğine sahiptir."

20.Yağmur Duası İçin Musallaya Çıkıldığında Hutbe Okurken Kıbleye Yönelmek

1028- Abbâd İbn Temîm, ensârdan Abdullah İbn Zeyd'in kendisine şu haberi verdiğini nakleder: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kıldırmak üzere nusallâya çıktı. Dua ederken - veya dua etmek isteyince - kıbleye yöneldi ve jmuzuna attığı ridasım çevirdi."
Ebû Abdullah şöyle demiştir: "Bu İbn Zeyd el-Mâzinî'dir. Halbuki daha ön-:eki rivayette adı geçen ravi Kûfe'li olup adı İbn Yezîd'dir."

21. Yağmur Duası Sırasında Cemaatin İmamla Birlikte Ellerini Kaldırması

1029- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Bir bedevi bir Cuma günü Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip: "Hayvanlarımız helak oldu, ailemiz, çoluk çocuğumuz perişan bir halde, insanlar mahvoldu" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiâhu aleyhi ve sellem ellerini kaldırıp dua etti. Orada bulunan cemaat de Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte ellerini kaldırıp dua etmeye başladılar. Duadan sonra biz daha mescitten çıkmadan yağmur yağmaya başladı ve bir hafta boyunca bir Cuma'dan diğer Cuma'ya kadar devam etti. Sonra adam Resûl-i Ekrem'e saiidiâhu aleyhi

ve sellem tekrar geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü, yolcular gidecekleri yere gidemez oldu, yollar kapandı" dedi.

1030- Enes İbn Mâlik'ten nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini kaldırmıştı. Hatta ben o sallallâhu aleyhi ve sellem dua ederken koltuk altlarındaki beyazlığı bile görmüştüm."

22. İmamın Yağmur Duası Sırasında Ellerini Kaldırması

1031- Enes İbn MâlİK'İn şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası dışında hiçbir duada ellerini kaldırmazdı. Yağmur duası sırasında ellerini kaldırdığında ise koltuk altlarındaki beyazlık bile görünürdü.[40][40]

Açıklama

Enes İbn Mâlik'in bu sözünden ilk bakışta anlaşılan, Hz. Peygamber'in saiiai-îâhu deyhi ve sellem yağmur duası dışındaki dualarda ellerini kaldırmadığıdır. Fakat bu açıklama, Resûluîlah'm sallallâhu aleyhi ve seıiem diğer dualarda da ellerini kaldırdığını belirten pek çok hadisle çelişir. Zaten sabit olan bu hadisleri İmam Buhârî de ayrı bir başlık altında nakletmiştir.[41][41] Alimlerin bir kısmı Enes'in bu hadisi ile amel etmenin daha evlâ olduğunu söylemiştir. Enes İbn Mâlik'in diğer dualarda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini kaldırdığını görmemiş olabileceği İhtimali üzerinde durulmuştur.[42][42] Onun böyle bir uygulamayı görmemesi, başkalarının da görmeyeceği anlamına gelmez. Bazı âlimler İse diğer rivayetlerle bu rivayet arasındaki çelişkiyi gidermek ve rivayetleri birbiriyle uzlaştırmak (cem') için dua sırasında elleri kaldırma şeklinin farklılığından söz etmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası sırasında ellerini iyice kaldırmıştır. Zaten Enes'in sözünde geçen: "Koltuk altlarındaki beyazlık bile görünürdü" İfadesi de bunu göstermektedir. Halbuki diğer dualar sırasında elleri kaldırmaktan maksat ellerin uzatılıp açılmasıdır. Yağmur duasında İse Resûluİlah sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini iyice açmış hatta yüzünün hizasına kadar kaldırmıştır. Zaten koltuk altlarındaki beyazlık da bu şekilde görülmüştür.

Yağmur Duası Sırasında Ellerin Üstünün Gökyüzüne Doğru Tutulması

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası sırasında ellerini nasıl kaldırdığına dair rivayetlerden birisini İmam Müslim Sabit yoluyla Enes'ten nakletmiştir; "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası ederken ellerinin üstünü gökyüzüne doğru tuttu." Bununla ilgili olarak âlimler şu açıklamayı yapmışlardır: "Kişinin başa gelen bir felaket ve musibetin kaldırılması için ettiği bütün dualar sırasında uygulaması gereken sünnet, ellerinin üstünü gökyüzüne tutma-sıdır. Buna karşılık herhangi bir şey isterken takip edilecek sünnet avuç içlerinin gökyüzüne çevrilmesidir." Bu davranışın hikmetiyle ilgili olarak şu açıklamalar da yapılmıştır: "Diğer dualarda değil de sadece yağmur duasında ellerin üstünün gökyüzüne doğru tutulması, tıpkı elbisenin çevrilmesi gibi, kişinin İçinde bulunduğu halin değişmesini sağlamak ve böylece İstenen şeyin daha çabuk gerçekleşeceğine dair umudu artırmaktır (tefâüi). Bu şekilde ellerin üstünün gökyüzüne tutulması istenen yağmurun durumuna işaret de olabilir. Zira bu

---

[40][40] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3565, 6341.

[41][41] bk. Kitâbü'd-deavât, Bâb 23.

[42][42] Bize göre böyle bir ihtimal çok uzaktır. Zira Enes İbn Mâlik çok küçük yaşlardan İtibaren Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hizmetinde bulunmuş ve uzun yıllar bu hizmete devam etmiş bir sahâbîdir. Onun Resûlullah'ı sallallâhu aleyhi ve sellem diğer dualarda görmemiş olması neredeyse imkansızdır. Bize kalırsa Enes İbn Mâlik'in burada vurgulamak istediği durum, Resul-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası sırasında ellerini kaldırırken diğer dualarına göre daha farklı davrandığı ve ellerini alışılmışın dışında kaldırdığıdır. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir. (Mütercim)

sırada yağmurun gökyüzünden yere inmesi istenmektedir."

23. Yağmur Yağarken Ne Söylenir?

İbn Abbâs âyette geçen kelimesini "yağmur" diye açıklamıştır. Başkalarına göre de şeklinde isabet etti anlamındadır.
1032- Hz. Aişe'den nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aieyhi ve sellem yağmur yağdığı zaman: Allah'ım, faydalı bir yağmur olsun! derdi."

Açıklama

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde dua ederken zarar veren ve sele dönüşüp de yıkıcı olan yağmurlardan sakmmıştır. İmam Buhârî bu hadisi özetle vermiştir. Müslim'in Atâ yoluyla naklettiği rivayette Hz. Aişe şöyle demiştir: "Şiddetli rüzgâr olduğunda bunun sıkıntısı Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem yüzünden belli olurdu. Yağmur yağdığı zaman da, rahmet olsun, diye dua ederdi." Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Şurayh İbn Hani1 yoluyla naklettiklerine göre Hz. Aişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ufukta bir kapalılık gördüğü zaman iş yapmayı bırakırdı. Gökyüzü açıldığında ise Allah'a hamd ederdi. Yağmur yağdığı vakitlerde de "Allah'ım, faydalı bir yağmur olsun, diye doa ederdi." Bu rivayetten anlaşıldığına göre yağmur yağdığında hayrın ve bereketin artması buna mukabil zarar doğmaması için Resûlullah'm sallallâhu aleyhi sellem duası gibi dua etmek müstehapür.

24. Yağmur Altında Bekleyip Sakallarından Yağmur Damlaları Akana Kadar Islanan Kimse

1033- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem saiiaüâhu aleyhi ve sellem zamanında insanları sıkıntıya sokan bir kıtlık yılı baş göstermişti. İşte o günlerde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve Kilem bir Cuma günü hutbe okurken bir bedevi ayağa kalkıp şöyle seslendi: "Ey Allah'ın Resulü, mallar helak oldu, çoluk çocuk açlıktan perişan bir halde... Allah'a dua et de bize yağmur gönderip bizi bu sıkıntılardan kurtarsın." Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini kaldırdı. O sırada gökyüzünde tek bir bulut bile görünmüyordu. Fakat bir süre sonra gökyüzünde heybetli dağlar gibi bulutlar ortaya çıktı. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem da yağmur yağana kadar minberden aşağı inmedi. Hatta ben mübarek sakallarından yağmur damlalarının süzüldüğünü gördüm. Resûl-İ Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu duası hürmetine hem o gün hem de daha sonra gelen günler boyunca ta diğer Cuma'ya kadar yağmur yağdı. Sonraki Cuma'da aynı be-, devî veya başka birisi kalkıp şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, binalar yıkıldı, mallarımız sular altında kaldı. Bizim için Allah'a dua et!" Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini kaldırıp şöyle dua etti:
"Allah'ım, çevremize yağdır, üzerimize değil."
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde dua edip eliyle gökyüzündeki bulutlara İşaret etti ve eliyle gökyüzünde işaret buyurduğu bulutlar hemen açılı-verdi; Medine adeta ışıkla aydınlatılmış, üstü açık bir alan gibi oldu. Bu yağmur dolayısıyla bîr ay boyunca vadiler sel olup aktı ve civar bölgelerden gelen herkes bolca yağan yağmurun bereketler getirdiğini söyledi."

Açıklama

İmam Buhârî bu başlığı kullanırken İmam Müslim'in Enes İbn Mâlik'ten naklettiği şu rivayete işarette bulunmuş olabilir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, elbisesini yağmur altına serdi ve şöyle buyurdu: Çünkü Cenâb-ı Hakk bu yağmurları henüz yaratmıştır." İmam Buhârî bu başlığı koyarken şu konuya açıklık getirmek istemiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur altında öylesine beklememiştir. Sakallarından yağmur damlaları süzülene kadar beklemesi bir amaca dayanır, minberde bekleyip inmemesinin bir sebebi vardır. Zaten herhangi bir amacı, maksadı olmasaydı ve kendi isteği doğrultusunda hareket etmeseydi çatıdan ilk damlalar akmaya başladığında

minberden inerdi. Fakat O sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur iyice artana kadar hutbesine devam etmiş ve yağmur damlaları mübarek sakallarından süzülene kadar minberden inmemiştir.

25. Fırtına Çıktığında Ne Yapılır?

1034- Enes İbn Mâlik'ten nakledilmiştir: "Fırtına çıkıp şiddetli rüzgârlar estiğinde Hz. Peygamberin saiiaiı&hu aleyhi ve sellem duyduğu sıkıntı yüzünden belli olurdu."

Açıklama

Daha önce şiddetli rüzgâr estiğinde ne yapılacağına dair açıklama geçmişti.[43[43]] Ebû Ya'lâ'nm sahih bir senedle Katâde yoluyla Enes İbn Mâlik'ten naklettiği bir rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve sellem şiddetli rüzgâr olduğunda şöyle buyururdu: Allah'ım neyi emretmişsen onun hayrından isterim ve emrettiğin her ne ise onun şerrinden sana sığınırım." Bu rivayette şiddetli rüzgârdan söz edildiğine göre hafif esen rüzgârlar için böyle bir endişeye gerek olmadığı anlaşılır. Allah her şeyin en doğrusunu bilir.
Bu rivayet değişik hava vs. durumları ortaya çıktığında ve bu sebeple endişe duyulduğunda Allah'ı murakabe etmek ve O'na sığınmak için hazırlanmak gerektiğini de gösterir.

26. Resûlullah'ın Ben Sabâ Rüzgârı İle Desteklendim" Buyurması

1035- Abdullah İbn Abbâs'tan nakledilmiştir: "Sabâ rüzgârı bana ilâhî bir yardım olarak verildi/ben sabâ rüzgârı ile desteklendim. Ad kavmi ise debûr denen rüzgâr ile helak oldu.[44[44]]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir bu konu başlığı ile ilgili olarak şunları söylemiştir: "İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık 25. başlıkta nakledilen Enes hadisinin sabâ rüzgân dışındaki rüzgârlarla ilgili olduğuna işaret etmektedir, yani bu başlık Enes hadisinin buradaki rivayetle tahsis edildiğini göstermektedir. Çünkü sabâ rüzgârının Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sdiem ilâhî yardım oluşu onun bu rüzgâr estiğinde sıkıntı duymayıp neşe içinde olmasını gerektirir."
Bununla birlikte Enes hadisinin tahsis edilmediği ve genel anlamı (umûm) üzere kaldığı da düşünülebilir. Bu genel anlam için şu açıklamalar yapılabilir:
1. Resûl-i Ekrem'in sdiaiiâhu aleyhi ve sellem sabâ rüzgârı ile desteklenmesi Enes hadisinde belirtilen tavrı sergilediği dönemlerden daha sonra olmuştur. Çünkü bu ilâhî yardım Hendek savaşı sırasında gerçekleşmiştir. Nitekim Mücâhid ve diğer müfessirlerin açıkça ifade ettikleri gibi: "Biz onların üzerine bir rüzgâr ve sizin sörmedi§niz ordular gönderdik [45[45]] âyeti de buna işaret etmektedir.
2. Sabâ rüzgârı İslâm düşmanlarını yok ettiği için Resûl-İ Ekrem'e saiiaüahu aleyhi ve sellem ilâhî yardım olmuştur. Fakat Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu rüzgâr sırasında ümmetinden günahkâr ve âsî olanlar da yok olabileceği için sıkıntı ve endişe duymuş olabilir. Zira Resûlullah sallallâhu aleyhi w sellem ümmetine karşı pek merhametli ve şefkatlidir.
3. Ayrıca sabâ rüzgârı bulutları birleştirip toparlar ve genelde bu durumda yağmur yağar. Bu rüzgârın getirdiği yağmur başladığında ise insanlar sığınacak yer arar. Bu da sabâ rüzgârı estiği zaman korku ve endişe duyulduğu anlamına gelir. İşte tüm bu açıklamalar Zeyn İbnü'i-Müneyyir'in dile getirdiği tahsîs (sadece saba rüzgârı dışındaki rüzgârlardan

---

[43][43] Ayrıca bk. Kitâb-ü bedi'l-haik, Bâb 23.

[44][44] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3205, 3343, 4105
[45][45] el-Ahzâb 33/9.

korku duyulacağı) anlayışını zedelemektedir.
Sabâ rüzgârına "Kabul (karşı taraftan gelen}" rüzgârı adı da verilir. Çünkü bu rüzgâr doğudan eser ve Kabe'nin kapısına vurur. Bunun karşıtı olan rüzgâr ise Ad kavmini helak eden "Debûr (ters taraftan gelen) - Batı" rüzgârıdır. Bu rüzgârlara niçin bu adların verildiğiyle ilgili olarak şunlar da söylenmiştir: Sabâ rüzgârına Kabul rüzgârı adı verilmiştir, çünkü İslâm'ı kabul edenlere bir destek olarak gönderilmiştir. Halbuki Ad kavmini helak eden rüzgâra debûr denmiştir, çünkü İslâm'dan yüz çeviren ve sırt dönen insanları helak etmiştir. Zaten debûr rüzgârı, sabâ rüzgârından daha şiddetli eser. İleride de açıklayacağımız gibi Ad kavmini helak eden bu rüzgâr tüm gücüyle esmemiş, debûr rüzgârının asıl kapasitesine göre sadece basit bir esinti olmuştur. Buna rağmen Ad kavminin kökünü kurutmuştur. Nitekim Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "Sen onlardan geriye kalan hiç bir şey görebiliyor musun? 46[46] Fakat Allah Teâlâ, âlemlere rahmet olarak gönderdiği Resûlü'nün müslüman olacaklarına dair taşıdığı umut dolayısıyla kavmine karşı duyduğu acıma ve merhameti bildiği için sadece sabâ rüzgârı gönderdi ve onları sıkıntıya düşürerek müslümanlardan uzaklaşmalarını sağladı. Fakat buna rağmen onlardan hiçbirini helak etmedi.
Ayrıca kuzeyden esen rüzgâra Şimal, güneyden esen rüzgâra da Cenûb adı verilir.

27. Deprem Ve Olağanüstü Doğa Olayları Hakkında Söylenenler

1036- Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem Şöyle buyurmuştur:
İlim insanlar arasından çekilip alınmadıkça, depremler çoğaîmadıkça, za-wan dilimleri birbirine girip meusim farklılıklarından dolayı gece gündüz arasındaki zaman farkı değişip müddetleri birbirine yaklaşmadıkça, fitneler ortaya Çıkmadıkça ve insanları katletme suçlan artmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Bir deelinizdeki mallar öyle çoğalacak ki, her taraf mal mülkle dolup taşacak..."
1037- Abdullah İbn Ömer'in naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi vefa şöyle buyurdu:
"Allah'ım, bizim Şam'ımızı ve Yemen'imizi bizim için bereketli kili" Orada bulunanlar: "Necid'imizi de..." deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Orada deprem/er olacak ve fitneler çıkacak. Ayrıca Şeytarim taraftarları da orada ortaya çıkacaktır." buyurdu.

Açıklama

Bu başlığın niçin burada ele alındığı ile ilgili olarak şu açıklamalar yapılmıştır: "Şiddetli rüzgârlarda kişi, korku ue endişe duyup Allah'a yönelmekte ve O'na yakarmaktadır. İşte deprem ve diğer olağanüstü doğa olayları şiddetli rüz-Sâra göre daha korkunç olduğu için bunlar olduğunda da Allah'a yönelmek gerekecektir. Kıyamet gününün alâmetlerini anlatan hadislerde depremlerin artmasından özellikle bahsedilmesi de bu korkulu anlarda Allah Teâlâ'ya yalvarmanın Önemini ortaya koymaktadır. .
Zeyn İbnü'UMüneyyir yağmur duasıyla ilgili bölümde niçin deprem konusunun ele alındığını şu şekilde açıklamıştır: "Genellikle deprem ve buna benzer afetlerde yağmur yağar. İşte bu yüzden deprem konusu yağmur duasıyla ilgili bölümde ele alınmıştır. Şiddetli yağmur yağdığında nasıl dua edileceğine dair Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem nakledilen rivayetler yukarıda geçti. Fakat imam Buharı burada deprem sırasında dua edilip edilmeyeceği konusuyla ilgili herhangi bir rivayete yer vermemiştir. Bu da İmam Buhârî'nin deprem ve diğer âfetler sırasında ne söyleneceğine dair kendi şartlarına uygun bir rivayetin sabit olmadığını gösterir.

Deprem ve Buna Benzer Felaketler Sırasında Namaz Kılmak

İbnü'l-Münzir bu tür âfetler sırasında namaz kılınıp kılınamayacağı konusunda görüş

46[46] el-Hâkka 69/8.

ayrılıklarının bulunduğunu belirtmiştir. Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Râhûye ve başka âlimlere göre böyle bir durumda namaz kılınır. İmam Şafiî ise bu namazın kılınması konusunu Hz. Ali'den nakledilen hadisin sahih olması şartına bağlamıştır; hadis sahihse kılınır, değilse kılınmaz. Abdürrezzâk ve başka âlimlerin naklettiğine göre Abdullah İbn Abbas bu görüştedir. İbn HİbbânSa-hîh'inde Ubeyd İbn Umeyr yoluyla Hz. Aişe'den merfû bir rivayet nakletmiştir: "Olağanüstü doğa olayları sebebiyle kılman namaz altı re katlı ve dört secdelidir."
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kıyamet alametleri arasında saydığı zamanın yaklaşması konusunda farklı görüş ve yorumlar bulunmaktadır:
1. Kıyamet gününün yaklaştığına vurgu yapılmıştır.
2. Zamanın bereketinin kalmayacağı, günlerin ve gecelerin çok hızlı bir şekilde akıp gideceği kasde-dilmiştir.
3. O dönemde yaşayan insanların hayırdan uzak ve şer içinde bir hayat konusunda birbirlerine çok yakın / benzer olacakları kasdedilmiştir.
4. Peş-peşe ve birbiren yakın dönemler içinde çeşitli devletlerin ortaya çıkacağı fakat krizler, kargaşalar ve terör olayları (fitne) dolayısıyla hiçbirinin uzun ömürlü olmayacağı kasdedilmiştir.[47][47]

28. "Allah'ın Verdiği Rızka Yalanlamakla Karşılık Veriyorsunuz [48][48] Âyeti

Abdullah İbn Abbâs (bu âyetteki kelimesi yerine) demiştir.
1038- Zeyd İbn Hâlid el-Cühenî'den nakledilmiştir: "Gece yağan yağmurun ıslaklığı hala devam ederken Resûlullah saüaiiâhu aleyhi ve sellem Hudeybiye'de bize bir sabah namazı kıldırmışü. Namazı bitirince cemaate dönüp şöyle buyurdu: "Rab-binizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?" Cemaat: 'Allah ve Resulü daha iyi bilir" deyince Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Rabbiniz şöyle buyuruyor; kullarımdan kimisi bana iman eden bir mümin olarak sabaha çıktığı halde kimisi beni inkar ederek sabaha girdi. Kim 'Bu yağmur bize Allah'ın bir fazh ve rahmeti olarak gönderilmiştir' dediyse bana iman etmiş ve yıldızlan inkar etmiş (küfür) demektir. Kim de 'Şu yıldız yüzünden, öteki yıldız yüzünden yağmur yağdı' demişse beni inkar etmiş (küfür) ve o yıldızlara iman etmiş demektir."

Açıklama

İmam Buhârî, İbn Abbâs'm yukarıdaki sözünü naklederken onun bu âyetteki *5jjj kelimesini pSJİZ diye okuduğunu anlatmak istiyor olabilir. Gerçekten de bu açıklamayı destekleyen rivayet vardır. Saîd İbn Mansûr'un, Hüşeym - Ebû Bişr - Saîd İbn Cübeyr - Abdullah İbn Abbâs senediyle naklettiği bir rivayette İbn Abbâs'ın yukarıdaki âyeti diye okuduğu belirtilmektedir. Bu sened ise sahih bir seneddir.
Cenâb-ı Hakk'ın "Kullarım demesi kullannın hepsini kapsamına alan bir tamlamadır {izâfet-i umûm). Nitekim daha sonra kullarını mümin ve inkarcı olarak ikiye ayırması da, buradaki tamlamanın genellik ifade ettiğini gösterir. Dolayısıyla buradaki tamlama "Senin benim kullarım üzerinde hiçbir etkin ve hâkimiyetin yoktur" âyetinde zikredilen tamlamadan farklıdır. Zira bu ayetteki tamlama söz konusu kulların Allah katında çok değerli olduklarını ifade eden bir tamlamadır (izâfet-i teşrif).
Allah Teâlâ'nm "Bana iman etmiş ve yıldızlan inkar etmiş demektir" şeklindeki sözüyle ilgili olarak şu yorumlar yapılabilir:
1. Buradaki küfür/inkardan maksat şirktir. Nitekim imanın karşıtı olarak bu ifadenin kullanılması da bunu gösterir.
2. Buradaki küfür, nimete karşı nankörlük anlamındadır. Alimlerin çoğu ilk yorumu tercih etmiştir.

---

[47][47] Hadiste söz konusu edilen zamanın birbirine yakınlaşmasıyla ilgili doğruya en yakın açıklama şudur: "Hadiste yaşadığımız şu dönemde şehirlerin, ülkelerin birbirine İyice yakınlaşması ve bunlar arasındaki mesafelerin çeşitli ulaşım araçları vasıtasıyla kısa sürede kat'edi leb ilmesi ve yine çeşitli iletişim araçları yoluyla çok rahat bir şekilde haberleşme sağlanabilmesi kasdedilmiştir." (Abdülaziz İbn Bâz)
[48][48] el-Vakıa 56/82.

Bu hadis imamın/devlet başkanının çok dikkatli bir gözlem ve çalışma olmadıkça anlaşılamayacak konuları bile görüşmek üzere halka arz edebileceğini de göstermektedir.

29. Yağmurun Ne Zaman Yağacağını Allah'tan Başka Hiç Kimse Bilemez

Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem: "Beş şey vardır ki, bunları Allah'tan başka hiç kimse bilemez" diye buyurduğunu nakletmiştir.
1039- Abdullah İbn Ömer, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Gaybm anahtarları beştir ve bunları Allah'tan başka hiç kimse bilemez; Hiç kimse yarın ne olacağını bilemez, hiç kimse anaların rahimlerinde ne olacağını bilemez, hiç kimse ertesi gün ne kazanacağını bilemez, hiç kimse nerede öleceğini bilemez ve hiç kimse yağmurun ne zaman yağacağını bilemez.[49][49]

Açıklama

İmam Buhârî yağmurun yağmasında yıldızların hiçbir etkisinin olmadığını açıkladıktan sonra bu konuyu ele almıştır. Zaten bu konu için kullandığı başlık yağmurun Allah'ın takdiri ve yaratması ile yağdığını, bu konuda yıldızların hiçbir etkisinin bulunmadığını anlatmaktadır. Yağmurun ne zaman yağacağını Allah'tan başka hiç kimsenin bilememesi de bunun zorunlu bir sonucudur.

16. BÖLÜM GÜNEŞ VE AY TUTULMASI NAMAZLARI

1.Güneş Tutulması Sırasında Namaz Kılmak

1040- Ebû Bekre'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Biz Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanında iken güneş tutulması oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem omuzuna attığı ridasını sürüyerek mescide girdi ve biz de onu takip ederek mescide gittik. Bize orada güneş geri açılana kadar iki rekat namaz kıldırdı ve şöyle buyurdu; "Güneş ve ay hiç kimsenin ölümü dolayısıyla tutulmaz. Siz bunların tutulduğunu görürseniz tekrar açılana kadar namaz kılın ve dua edin! [50][50]
1041- Kays, Ebû Mesûd'tan bizzat duyduğunu ifade ederek şöyle demiştir: "Ebû Mesûd, Hz. Peygamberin saiiaüâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletti: "Güneş ve ay asla hiç kimsenin ölümü dolayısıyla tutulmaz. Bu tutulmalar Allah'ın birer âyetidir. Güneşin ve oyın tutulduğunu görürseniz kalkın ve namaz kılın! [51][51]
1042- Abdullah İbn Ömer Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem haber vererek onun şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Güneş ve ay hiç kimsenin ne ölümü ne de hayatı dolayısıyla tutulur. Fakat bu tutulmalar Allah'ın birer âyetidir. Siz güneşin ve ayın tutulduğunu görürseniz namaz kılın!"
1043- Muğîre Ibn Şu'be'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem saiiai-lâhu aleyhi ve sellem zamanında İbrahim'in öldüğü gün güneş tutulmuştu. Bunun üzerine insanlar: 'Güneş İbrahim öldüğü için tutuldu' demeye başladılar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ise onların bu sözünü duyunca şöyle buyurdu: "Güneş ve ay hiç kimsenin ne ölümü ne de hayatı dolayısıyla tutulur. Siz güneşin ve ayın tutulduğunu görürseniz namaz kılın ue Allah'a dua edin! [52][52]

---

[49][49] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4627, 4697, 4778, 7379.

[50][50] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1048, 1062, 1063, 5785.

[51][51] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1057, 3204.

[52][52] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1060, 6199.

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullanmış olduğu bu başlık, güneş tutulması sırasında namaz kılmanın meşru olduğuyla ilgilidir. Zaten bu konu hakkında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Fakat konunun ayrıntılarında ve bu namazın hükmünde görüş ayrılıkları vardır. Alimlerin çoğunluğuna göre güneş tutulması namazı müekked bir sünnettir. Ebû Avâne Sahih'inde bu namazı kılmanın farz olduğunu açıkça ifade etmiştir. Fakat ben ondan başka bunu açıkça söyleyen bir âlim görmedim. Bununla birlikte İmam Mâlİk'in güneş tutulması namazını Cuma namazı İle aynı kategoride değerlendirdiğine dair bir rivayet bulunmaktadır. Zeyn İbnü'l-Müneyyir, Ebû Hanife'nİn bu namazı vacip kabul ettiğini nakletmiştir.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi sellem ridasını sürüyerek mescide girdiğini göz önüne alan bazı bilginler büyüklük taslama, kibirlenip böbürlenme maksadıyla olmadığı sürece elbisenin yere sürünmesinde bir sakınca olmayacağını söylemişlerdir.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi sellem bu namazı iki rekat olarak kıîdırmıştır. Nesâî'nin naklettiği rivayette şöyle bir ek biigi vardır: "Normalde kıldığınız gibi..." İşte güneş tutulması namazının nafile namaz gibi kılındığını söyleyenler bu ek rivayete dayanmışlardır. Fakat İbn Hibbân ile Beyhakî, Nesâî'nin naklettiği bu ek bilgiyi şu şekilde yorumlamışlardır: "Sizin tutulma sırasında kıldığınız gibi..." Çünkü Ebû Bekre bu rivayeti naklederken Basra'lılara hitap etmektedir ve İbn Abbâs da daha Önce Basra'lılara bu namazı öğreterek: "Her rekatında iki rükû bulunan iki rekatlık bir namazdır" demiştir. İmam Şafiî, İbn Ebû Şeybe ve daha başka âlimlerin de naklettiği bu rivayeti konunun İlerleyen bölümlerinde gelecek olan Abdülvâris - Yûnus senediyle nakledilen rivayetle güneş tutulmasının Rasûluüah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem oğlu İbrahim'in vefat gününde olduğunu te'yid etmektedir. Ayrıca İmam Müslim'in Câbir İbn Abdullah'tan naklettiği bir rivayette şöyle anlatılır: "Her rekatında iki rükû vardır." Tüm bunlar olay farklı lafızlarla nakledilmiş olsa bile asıl konunun aynı olduğunu göstermektedir. Buna göre Ebû Bekre hadisi mutlak olarak nakledilmiş olmaktadır. Halbuki Câbir hadisinde ek bir bilgi ve daha fazla ayrıntı bulunmaktadır. Dolayısıyla Câbir hadisini temel almak daha doğru olacaktır.
Bazı âlimler yukarıdaki rivayette geçen "güneş geri açılana kadar" ifadesine bakarak güneş tutulması namazının güneş açılana kadar uzatılması gerektiği sonucunu çıkarmışlardır. Fakat Tahâvî bu görüşe şöyle cevap vermektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş tutulduğu zaman namaz kılınmasını ve dua edilmesini emretmiştir. Bu da namaz kılındığı halde hala güneş açılmamışa dua ile meşgul olunacağını gösterir." İbn Dakîkü'1-îyd de bu görüşü kabul etmiş ve güneş açılana kadar sadece namaz kılmak değil hem namaz hem de dua ile meşgul olmak emredüdiği için namaz sonrasında duaya devam edilebileceğini söylemiştir. Bu bakımdan güneş açılana kadar sadece namaz ile veya sadece dua ile meşgul olunması gerektiği sonucu çıkarılamaz; namaz bittikten sonra güneş açılana kadar duaya devam edilmesi mümkündür. Dolayısıyla tutulma sona erene kadar namazın uzatılması ve tekrarlanması gerekmez. Nesâî'nİn bu konuyla ilgili olarak naklettiği rivayetin farklı anlamlara gelme ihtimaii de vardır. Nu'mân İbn Beşîr'den nakledilen söz konusu rivayet şöyledir: "Resûlullah saıı&ıiâhu aleyhi ve sellem zamanında güneş tutulunca Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve sellem ikişer rekat halinde namaz kılmaya başladı ve güneşin açılıp açılmadığını her seferinde sorup tutulma sona erene kadar namaza devam etti." İşte bu rivayet sağlam bir rivayet olmasına rağmen burada geçen ikişer rekat kelimesinin ikişer rükû anlamına gelme ihtimali bulunmaktadır. Nitekim Abdürrezzâk'm sahih bir senedle Ebû Kılâbe'den naklettiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ye sellem her bir rekatı kıl-dıkça birisini gönderip güneşin açılıp açılmadığına bakmasını sağlamıştır. İşte bu rivayet belirttiğimiz ihtimali de doğrulamaktadır.
İbn Hüzeyme'nin naklettiği rivayette "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu" ifadesi, "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş açılınca cemaate hitap ederek şöyle buyurdu" dîye geçmektedir. Bu da tutulma sona erse bile hutbe görevinin düşmeyeceğini gösterir.
Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem güneşin hiç kimsenin ölümü dolayısıyla tu-

tulmayacağını söylemesi, cahiliyye dönemindeki bir inancın yanlışlığına işaret etmekte ve bu inancı iptal etmektedir. Bu inanç da daha önce İstiskâ konusunu ele alırken de nakledilen ve "Şu yıldız yüzünden bize yağmur yağdırıldı" cümlesiyle ifadesini bulan, yıldızların yeryüzüne etkisinin olduğu inancıdır. Hattâbî o dönemdeki inancı anlatırken şöyle der: "Cahiliyye Arapları güneş tutulmasının yeryüzünde birçok felakete veya ölümlere yol açacağına inanırlardı. İşte Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu inancın batıl ve yanlış bir inanç olduğunu onlara bildirerek güneş ve ayın Allah Teâlâ'nm emriyle hareket ettiklerini, O'nun koyduğu düzenin dışına çıkmadıklarını, başka şeyler üzerinde olumsuz bir etkilerinin olmadığını ve kendilerini başka varlıklara karşı koruma güçlerinin de bulunmadığını söylemiştir." Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu tutumu ümmetine karşı ne kadar düşkün ve şefkatli olduğunu, Rabbinden de çok korktuğunu göstermektedir.
Ay ve güneşin Allah'ın âyetlerinden bir âyet oluşu şu anlamlara gelir:
a. Bunlar Allah'ın birliğine ve kudretinin yüceliğine işaret eden birer delildir.
b. Bunlar Allah'ın yüceliğinden ve yarattıkları üzerindeki hükümranlığından kulların korkması gerektiğini gösteren birer delildir. Nitekim âyeti de bu görüşü desteklemektedir. 53[53]

Resûluüah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem "Güneşin ve ayın tutulduğunu görürseniz kalkın ve namaz kılın? şeklindeki emri güneş ve ay tutulması namazları için herhangi bir vakit söz konusu olmadığını gösterir. Çünkü namaz kılmak bu tutulmaların görülmesi şartına bağlanmıştır. Tutulma ise günün herhangi bir vaktinde meydana gelebilir. İmam Şafiî ve ona tabî olanlar bu görüştedir. Fakat Hanefîler kerahet vakitlerinde bu namazların kılınamayacağını söylemişlerdir. Ahmed İbn Hanbel'den konuyla ilgili olarak nakledilen görüşler içinde en yaygın olarak bilinen görüş de böyledir. Mâlikîler ise nafile namazın kılınmasının serbest olduğu vakitten başlayıp zeval vaktine kadar devam eden süre içinde güneş tutulması namazının kılınabileceğini söylemişlerdir. Tutulma sona erdikten sonra tutulma namazlarının kılınamayacağı konusunda görüş birliği bulunmaktadır.
Güneş ve ay tutulması namazlarını belli bir vakit ile kayıtlamak doğru değildir. Zira böyle bir durum söz konusu vakitten önce tutulmanın sona ermesi durumunda bu namazların kılınamayacağı anlamına gelir. Bu ise maksada aykırı bir durumdur.
Siyer âlimlerinin çoğu Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem oğlu İbrahim'in hicretin onuncu senesinde vefat ettiğini söylemişlerdir.

2.Güneş Ve Ay Tutulması Sırasında Sadaka Vermek 54[54]

1044- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "ResûSullah sallallâhu aleyhi ve»ıiem zamanında güneş tutulmuştu. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem o anda insanlara namaz kıldırdı. Kıyamda çok uzun bir süre kaldıktan sonra rükûya gitti ve yine uzunca bekledi. Sonra kıyama kalktı ve ilk rekattaki kadar olmasa da uzun bir süre kıyamda durdu. Ardından rükû'a gitti ve ilk rükû kadar olmasa da uzunca bir süre rükûda bekledi. Sonra secdeye vardı ve uzun bir müddet secdede kaldı. Namazın ikinci rekatını da tıpkı birinci rekat gibi kıldırdı. Namazı bitirdiğinde güneş açılmıştı.
Resûlullah saiyiâhu aleyhi ve sellem namazın ardından Allah'a hamd ve övgüde bulunarak insanlara hitap etti. Hutbe sırasında şunları söylemişti:
"Güneş ve ay Allah'ın birer âyetidir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü ne de hayatı dolayısıyla tutulur, Eğer güneş ve ayın tutulduğunu görürseniz Allah'a dua edin, tekbirler getirin, namaz kılın ve sadaka verin."
Hutbede şunları da söylemişti:
"Ey Muhammed ümmeti, kadın veya erkek Allah'ın bir kulunun zina etmesi karşısında Allah'ın gösterdiği gayret (kıskançlık) sizin duyduğunuz kıskançlıktan daha çoktur. Ey Muhammed ümmeti, eğer benim bildiğimi bilseydiniz az güler çok ağlardınız.55[55]

53[53] el-İsrâ 17/59.

54[54] Mevlamızın bir lütfü ile 1044-1143. hadisleri Medine-i Münevvere ile Mekke-i Mükerreme'de tercüme etmek nasip oldu. (Mütercim)
55[55] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1046, 1047, 1050, 1056, 1057, 10644066, 1212, 3203,4624, 5221, 6631

Açıklama

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kıyamda uzun bir süre beklediğini vurgulayan bu rivayetin farklı varyantlarında bu ifade şöyle geçmektedir:
a. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Kur'ân'dan uzun bir bölüm okudu."
b. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem uzun bir sûre okudu."
c. Resûl-İ Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem
rinci rekatta Bakara sûresi kadar uzun bir bölüm okudu."
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem rükûdan sonra ikinci kıyama kalkışıyla ilgili olarak İbn Şihâb rivayetinde "Sonra (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dedi" ifadesi geçmektedir. Bu rivayetin başka bir varyantında İse Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem (Rabbimiz, hamd sana mahsustur) dediği de kayıtlıdır. Bu da birinci rekatta ikinci kıyama doğrulurken söz konusu zikirleri okumanın müstehap olduğunu göstermektedir.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem İnsanlara hitap etmesi ay ve güneş tutulmaları dolayısıyla hutbe okumanın meşru olduğunu, ayrıca tutulma sona erse bile hutbe okuma görevinin düşmeyeceğini gösterir. Fakat namaza başlamadan önce tutulma sona ermişse namaz ve hutbe düşer.
Resûlullah'm saıaiiâhu aleyhi ve sellem sözünde geçen kıskançlık aslında eşler arasında olan ve insanın iç dünyasında çalkantılar/değişiklikler meydana getiren bir duygudur. Böyle bir duygunun Allah için düşünülmesi imkansızdır, muhaldir.[56][56] Çünkü Allah Teâlâ her türlü değişiklikten ve noksandan münezzehtir. Bu yüzden buradaki kullanımın mecazî olduğunu kabul etmek gerekir. Konuyla ilgili olarak ŞU açıklamalar yapılmıştır:
a. Kıskançlığın doğal sonucu kişinin sahip olduğu ve sorumluğu altında bulunan şeyleri koruması, bunlara göz diken kötü niyetli kimseleri uzaklaştırma-sıdır. İşte Allah Teâlâ söz konusu kötü fiili kullarına yasakladığı, bunu yapanları azab ile tehdit ettiği İçin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi sellem kıskançlık sıfatını Ce-nâb-ı Hakk için kullanmıştır.
Tîbî ve başka âlimler Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Allah'ın zikredilmesini emrettikten sonra niçin bunu söylediğini açıklarken şöyle demişlerdir:
"Allah'ın zikredilmesinin emredilmesi ile bu ifade arasında şöyle bir ilişki söz konusudur: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş tutulması dolayısıyla duyulan korkunun ve bir yönüyîe bela olan bu durumun zikir, dua, namaz ve sadaka ile savuşturulmasmı emrettikten sonra belaların gelmesine sebep olan günahlardan da uzak durulmasını emretmiş, bu günahların başında da zinayı saymıştır. Çünkü zina, belaların ve musibetlerin meydana gelmesine sebep olan en büyük günahtır.
b. Zina, günahların en çirkini ve İnsanın İçindeki nefret ve öfkenin uyanmasına ön ayak olan en kötü masiyet olduğu için Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seüem ümmetini kıskançlık özelliğini yaratan ve insanlara böyle bir duygu lütfeden Allah'a karşı gelmekten sakınmaları için uyarmıştır. Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem uEy Muhammed ümmeti!" diye hitap etmesi de ümmetine olan düşkünlüğünü ve şefkatini gösterir. Burada bir babanın oğlunu uyarırken ona "Yavrucuğum, evladım" diye hitap etmesinde söz konusu olan şefkate benzer bir şefkat vardır. Aslında konuşmanın bağlamına bakıldığında Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi sellem orada bulunan cemaate "Ey ümmetim!" diye hitap etmesinin daha uygun olacağı düşünülebilir. Fakat Resûlullah'ın saibiiâhu aleyhi ve sellem burada "Ey ümmetim!" yerine "Ey Muhammed ümmeti!" diye hitap etmesinde bir incelik söz konusudur: Ey ümmetim ifadesinde muhatapları onore eden ve öven bir anlam söz konusudur. Halbuki burada onları uyarma ve korkutma amacı güdüldüğü için böyle bir hitap uygun olmayacaktır. İşte Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem bu yüzden oradaki cemaate "Ey Muhammed ümmeti!" diye hitap etmiştir. Aynı hitap tarzı "Ey

---

[56][56] Aslında Allah için düşünülmesi İmkansız olan özellik O'nun insanların ve mahlukatın sahip olduğu kıskançlığa benzeyen bîr kıskançlıkla nitelenmesidir. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın şanına ve celâline yaraşan bir gayret (kıskançlık) üe nitelendirilmesi imkansız değildir. Zira gerek bu hadîs, gerekse bu anlamdaki başka hadisler bunu göstermektedir. Zaten ehl-i sünnet Allah Teâlâ'nın yaratılmışların sahip olduğu kıskaçlığa asla benzemeyen bir kıskançlık ile nitelendirilebileceği görüşündedir. Bu kıskançlığın nasıl olduğunu ve mahiyetini de sadece Allah bilir. Aynı açıklamalar Allah Teâlâ'nın istiva, nüzul, rızâ, gazab gibi sıfatları için de geçerlidir, (Abdülaziz ibn Bâz).

Muhammed'in kızı Fâtıma, ben Allah katında seni koruyabilecek hiçbir şeye malik değilim!" ifadesinde de söz konusudur.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem söylediklerinde asla bir şüphe bulunmadığı halde sözlerine yeminle başlamıştır. Buradaki amacı verdiği haberin muhataplar nezdinde daha etkili olmasını sağlamak ve söylediklerini pekiştirmektir.
Hz. Peygamber'in saıiaiiâhu aleyhi ve sellem "Eğer benim bildiğimi bilseydiniz" ifadesi şu anlama gelir: "Allah'ın kudretinin ne kadar yüce olduğuna ve günahkârlardan muhakkak intikamını aldığına dair bildiklerimi bilseydiniz..."
"Az gülerdiniz" ifadesiyle ilgili olarak şu açıklamalar yapılmıştır: Buradaki azlık hiç olmamak anlamındadır. Yani söz konusu ifade gülmeyi bırakırdınız ve duyduğunuz korku ve sizi sarıp kuşatan hüzün dolayısıyla neredeyse hiç gülmezdiniz anlamına gelir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. İnsanlara hitap ederken ruhsatlardan bahsederek onları gevşekliğe ve tembelliğe sevketmektense, azab ile korkutarak uyarmak yerine göre tercih edilir. Zira ruhsatlardan söz edilirse insan yaratılışı ve doğası gereği şehevî ahulara meyleder. İşini tam anlamıyla bilen uzman bir doktor hastalığı tedavi ederken bu hastalıkla savaşacak çareleri ve iİaçiarı tavsiye eder, hastalığın artmasına yol açacak tedbirsiz davranışlar içinde olmaz.
2. Güneş ve ay tutulması namazlarının kendisine has bir kılınış şekli ve yapısı vardır. Bu namazda alışılmışın dışında kıyam ve namazın diğer rükünleri uzatılır.
3. Güneş ve ay tutulması durumunda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem emrettiği namaz, zikir, dua gibi ibadetlere derhal yönelmek gerekir.
4. Fazla gülmek doğru bir davranış değildir ve bu yüzden yasaklanmıştır. Buna karşılık ağlamak teşvik edilmiş ve övülmüştür.
4. İnsanın birgün öleceği ve fânî olacağı kesindir.
5. Allah Teâlâ'nın âyetlerinden ve kainatın her zerresinde görülen işaretlerinden ibret almak gerekir.
6. Yıldızların yeryüzündeki olaylara herhangi bir etkisi yoktur. Zira dünyaya daha yakın olan ay ve güneşin böyle bir etkisinin olmadığı hadiste ifade edildiğine göre diğer yıldızların etkisinin olmayacağı daha açıktır.
7. Bazı olayların ardından yanlış inanışların ortaya çıkmasından korkulduğu zaman gerekli uyarılar hemen yapılmalıdır.
8. Ashâb-ı kiram, Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem bütün yaptıklarını kendilerinden sonraki nesillere aktarabilmek için ellerinden gelen fedakarlığı ve özeni göstermiştir.
9. Güneş ve ay tutulması kıyamet gününde olacakları hatırlatan birer örnek olarak algılanmalıdır.
10. İnsan Allah Teâlâ'ya ibadet ederken korku ile ümit arasında olmalıdır. Nitekim bu tutulmalar tutulma anında korku saldığı halde açılma meydana geldikten sonra bir rahatlık söz konusu olmaktadır.
11. Bu tutulmalar güneşe veya aya ibadet edenlerin inanç ve görüşlerinin ne kadar çirkin olduğunu da ortaya koymaktadır.

3. Ay Ve Güneş Tutulması Namazlarında Namaz İnsanları Bir Araya Toplar, Cemaatle Namaza Hazırolun!" Diye Nida Etmek

1045- Abdullah İbn Amr'dan nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w sellem döneminde güneş tutulduğu vakit "Namaz insanları bir araya toplar, cemaatle namaza hazır olun!" diye ilan edilmişti."

Açıklama

İmam Buhârî ile İmam Müslim'in Hz. Aîşe'den naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde ilan etmesi için bir müezzin görevlendirmişti. Ibn Dakîkül-Iyd şöyle demiştir: "Bu hadis söz konusu ifadenin kullanılmasının müstehap olduğunu söyleyenlerin delilidir. Güneş ve ay tutulması namazları için ezan okunmayacağı ve kamet getirilmeyeceği konusunda görüş birliği bulunmaktadır."

4. İmamın Güneş Tutulması Durumunda Hutbe Okuması

Hz. Aişe ve Esma rachyaiiâhu anhümâ şöyle demişlerdir: "Hz. Peygamber aleyhi ve seUem hitap etti."

1046- Müminlerin annesi Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlul-lah sallallâhu aleyhi ve sellem hayatta iken güneş tutulmuştu. Bunun üzerine çıkıp mescide gitti ve ashâb-ı kiram O'nun sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında saf tuttu. Resû-lullah sallallâhu aleyhi ve sellem tekbir getirip namaza başladı ve uzun bir kiraattan sonra tekbir getirip rükûya gitti. Rükûda da uzun bir süre bekledikten sonra (Allah kendisine hamd edenleri işitir) deyip kalktı. Fakat secdeye varmadı. Kıyamda ilk kıraati kadar olmasa da uzun bir süre Kur'ân okudu. Sonra tekbir getirip rükûya vardı. Rükûda yine uzun bir müddet bekledi; fakat bu rükû birinci rükû kadar uzun değildi. Sonra (Allah kendisine hamd edenleri işitir, Rabbimiz hamd sana mahsustur) dedi ve ardından secdeye gitti. Bir sonraki rekatı da tıpkı birinci rekat gibi kıldı. Bu şekilde dört rekatı dört secde ile tamamladı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazı bitirmeden önce güneş açılmıştı.
Resûl-İ Ekrem saiiaııshu aleyhi ve sellem namaz bittikten sonra kalktı ve Cenâb-ı Hakk'i layık olduğu şekilde övdükten sonra şöyle buyurdu: "Ay ve güneş Allah'ın birer âyetidir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü ne de hayatı yüzünden tutulurlar. Eğer ay ve güneşin tutulduğunu görürseniz derhal namaz kılmaya koşun!"
Kesîr İbn Abbâs, Abdullah İbn Abbâs'ın güneş tutulmasıyla İlgili olarak naklettiği rivayetin tıpkı Urve'nin Hz. Aişe'den naklettiği rivayet gibi olduğunu söylemiş ve bunu nakletmiştir.
Kesîr İbn Abbâs şöyle demiştir: "Ben Urve'ye 'Kardeşin Medine'de güneş tutulduğu zaman kılınan namazın tıpkı sabah namazı gibi iki rekat olduğunu söyledi ve bunun üzerine eklemede bulunmadı' dediğimde şu cevabı verdi; 'Doğrudur ama sünnete uygun davranmamış'!"

Açıklama

Tutulma meydana geldiği zaman hutbe okunup okunmaması konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İmam Şafiî, İshâk İbn Râhûye ve ehl-i hadisin çoğu bu hutbenin müstehap olduğu görüşündedir. İbn Kudâme bu konuyla İlgili olarak Ahmed İbn Hanbel'den kendilerine herhangi bir bilgi ulaşmadığını söylemiştir. Hanefîlerden el-Hidâye adlı kitabın müellifi şöyle demiştir: "Güneş ve ay tutulması sırasında hutbe okumak yoktur. Zira bununla ilgili olarak herhangi bir rivayet gelmemiştir." Ancak onun bu görüşüne bu konu hakkında nakledilen pek çok hadis bulunduğu söylenerek karşı çıkılmıştır. Mâliki mezhebinde yaygın olarak bilinen görüşe göre - İmam Mâlik konu hakkında hadis naklettiği halde - tutulma için hutbe okunmaz. Bazı bilginler bu görüşlerini desteklemek için şöyle bir açıklama yapmışlardır: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem söz konusu namaz sonrasında sırf bu namaza ve tutulmaya has olarak bir hutbe vermek amacında olmamıştır. Onun asıl maksadı söz konusu günde ortaya atılan ve insanlar arasında yaygmlaşabilecek yanlış bir inancı, güneşin birisinin ölümü dolayısıyla tutulduğu inancını bertaraf etmektir." Fakat bu açıklama da kabul edilmemiş, konuyla ilgili rivayetlerde hutbe sözünün açıkça ifade edildiği söylenmiştir. Ayrıca söz konusu rivayetlerde Allah'a hamd ve sena etmek ve insanlara öğütlerde bulunmak gibi hutbeye ait özelliklerin bulunduğu belirtilmiştir. Kısaca söylemek gerekirse aslolan Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem uygulamalarına tabî olmaktır. Herhangi bir olayın özellik arz ettiğini iddia edenlerin delil getirmeleri gerekir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem "derhal namaz kılmaya koşun!" diye emir buyurması hiç ara vermeden ve aksatmadan emredilen eylemin yerine getirilmesi ve korku anlarında Allah'a sığınmak gerektiğini gösterir.
2. Allah Teâlâ'ya istiğfar edip O'ndan af dilemek, işlenen günahların ve isyanların affedilmesine sebep olduğu gibi korkulan felaketlerin başa gelmesini de önleyeceği

umulur.
3. Günahlar hem bu dünyada hem de âhirette insanı sıkıntıya sokacak felaketlerin temel sebebidir. Biz Cenâb-ı Hakk'm rahmetini, affını ve mağfiretini dileriz.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem tutulma sırasında insanlara kılmalarını emrettiği namaz kendisinin bizzat kılarak gösterdiği ve diğer namazlara göre özellik arz eden tutulma namazıdır. Bu yüzden Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi v.e sellem emrettiği namazın bilinen namaz olduğunu söyleyenler yanılmıştır. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem tutulma sırasında derhal namaza başlanmasını emretmesi bu namazın sıhhati için cemaatin şart olmadığını gösterir. Çünkü namaza hemen başlamayıp cemaati beklemek ya bu namazın tamamen kaçırılmasına ya da tutulmanın bazı dönemlerinde namaz kılmamaya yol
tfflve'nin "Doğrudur ama sünnete uygun davranmamış!" şeklindeki ifadesi tutulma namazlarının her bir rekatta iki defa rükû1 yapılarak kılınmasının sünnet olduğunu göstermektedir.

5. Güneş Tutulmasını Anlatmak Üzere Kelimeleri Kullanılır Mı?

1047- Urve İbnü'z-Zübeyr, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Resûl-i Ekrem sdiaiiâhu aleyhi ve sdiem güneş tutulduğu (hüsûf) gün kalktı ve tekbir getirip namaza durduktan sonra uzun bir süre Kur'ân okudu. Ardından rükûya gidip rükûda da uzun bir müddet bekledi. Daha sonra başını kaldırıp (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dedi ve daha önceki gibi yine kıyama kalktı. Bu kıyamda bir önceki kıraati kadar olmasa da yine uzunca bir süre Kur'ân okudu. Sonra rükûya gitti ve rükûda birinci rekattaki kadar olmasa da uzun bir süre bekledi. Ardından secdeye gitti ve secdede uzun bir müddet bekledi. Bir sonraki on rekatı da tıpkı birinci rekat gibi kıldı. Selâm verdiğinde güneş sallallâhu aleyhi w sellem namazın ardından cemaate hitap ederek güneş ve ay tutulması (küsûf) hakkında şunları söyledi:"Ay ve güneş Allah'ın birer âyetidir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü ne de hayatı yüzünden tutulurlar. Eğer ay ve güneşin tutulduğunu görürseniz derhal namaz kılmaya koşun!"

Açıklama

Hz. Peygamber'in saiiaUâhu aleyhi ve sellem tutulma namazında secdede çok uzun beklemesi, tutulma namazında secdeleri uzun tutmanın sünnet olmadığını söyleyenlerin yanıldığını gösterir.

6. HZ. PEYGAMBERİN Sallaliâhu Aleyhi Kellem "ALLAH KULLARINI GÜNEŞ VE AY TULULMALARI İLE KORKUTUR BUYURMASI

Ebû Mûsâ bunu Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem söylediğini nakletmiştir.
1048- Ebû Bekre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Güneş ve ay Allah'ın birer âyetidir. Bunlar asla bir kimsenin ölümü dolayısıyla tutulmazlar. Anca/c Allah Teâlâ bu tutulmalar ile kullarına korku salar."
Ebû Abdullah şöyle demiştir: "Abdülvâris, Şu'be, Halid İbn Abdullah ve Hammâd İbn Seleme bu rivayette geçen 'Allah Teâlâ bu tutulmalar ile kullarına korku salar' kısmını Yunus'tan nakletmemişlerdir."

Açıklama

Bazı bilginler Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu olaylar ile Allah'ın kullarına korku saldığına dair İfadesini esas alarak gökbilimcilerin yanıldığını söylemişlerdir. Zira gökbilimcilere göre bu tutulmalar Allah'ın koyduğu düzen içinde devam eden ve kendileri için belirlenen vakitten önce veya sonra meydana gelmeyen normal doğa olaylarıdır; bu yönüyle denizlerdeki gel - git olayından hiçbir farkı yoktur. İşte İbnü'l-Arabî gibi bazı bilginler ilende de gelecek olan Ebû Mûsâ hadisinde de belirtildiği gibi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve seüem bu tutulmayı kıyamet gibi algıladığını ve korku içinde kalktığını belirterek gökbilimcilerin görüşlerine karşı çıkmışlardır. Bu bilginler görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir: "Eğer söz konusu tutulmalar hesaplanabilir olsaydı böyle bir korkuya

gerek kalmazdı ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem köle azat etmek, sadaka vermek ve namaz kılmak gibi ibadetlere vurgu yapmazdı. Zaten hadisten anlaşılan ilk anlam şudur; Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ashabının ürpermesini istemiştir. İşte bu tutulmanın saldığı korkuyu gidereceğini umduğu için de söz konusu taatleri emretmiştir."
Buna karşılık İbn Dakîkü'l-îyd'in açıklamaları şöyledir: "Kim bilir belki de gökbilimcilere ve matematikçilere ait görüşün hadiste geçen "Allah Teâlâ bu tutulmalar ile kullarına korku salar" şeklindeki ifadeye ters düştüğünü söyleyen bilginlerin bu görüşleri doğru değildir.57[57] Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın kainat için takdir ettiği kanunlar belirli bir hesap ve düzen içinde meydana gelir. Bazı fiilleri ise hesaplanabilecek ve zamanı belirle ne biîecek tarzda değildir. Bununla birlikte Allah'ın kudretinin bütün sebeplerin üzerinde olduğunu bilmek gerekir. O dilerse bazı sebepler ile sonuçlar arasındaki ilişkiyi koparır ve normalda belli bir sonucu doğuran sebepler söz konusu sonucu doğurmaz. İşte Allah'ı bilen âlimlerin Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin çok üstün olduğuna ve kainatta olağandışı kabul edilebilecek bazı hadiseleri yaratabileceğine dair inançları çok güçlüdür. Bu yüzden ay ve güneş tutulmaları gibi ilginç bir takım olaylar meydana geldiğinde onların Allah'tan korkuları da artar. Dolayısıyla Allah aksini dilemedikçe sebepler beili bir kanuna göre aynı sonucu doğururlar. Özetle söylemek gerekirse gökbilimcilerin ve matematikçilerin yaptıkları hesaplamaların doğru olması bu hesapların ilgili olduğu olayların korkutucu olmasına, engel teşkil etmez."

7. Güneş Ve Ay Tutulması Sırasında Kabir Azabından Allah'a Sığınmak

1049- Hz. Aişe'den nakledilmiştir:
"Bir yahudi kadın Hz. Aişe'ye bir şey istemeye/dilenmeye gelince ona: "Allah seni kabir azabından korusun!" demişti. Hz. Aişe, Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem: "İnsanlar kabirlerinde azap görecekler mi?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabir azabından Ailah'a sığındığını söyledi.58[58]
1050- Sonra Resûl-i Ekrem saüaiiâhu aleyhi ve sellem bir sabah vakti bineğine binip yola koyulduğmda güneş tutulmuştu. Kuşluk vakti olduğunda da geri döndü. ResûluİIah saMiâhu aleyhi ve sellem döndüğünde eşlerinin odalarının bulunduğu yerden geçti ve sonra namaza durdu. Sahâbîler de kalkıp O'nun saiiaMhu aleyhi ve sellem arkasına durdular. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem uzun bir kıyam yaptı. Daha sonra rükûya gitti ve rükûda da epey uzun bir müddet kaldı. Ardından doğrulup kıyama durdu ve ilk kıyamı kadar olmasa da uzun bir süre burada da bekledi. Bu kıyamın ardından yine rükû' etti ve bu rükûda ilk rükû kadar olmasa da uzunca bir süre bekledi. Sonra rükû'dan doğruldu ve secdeye vardı. Sonra yine kıyama kalktı ve ilk kıyamı kadar olmasa da uzun bir süre bekledi. Ardından rükûya gitti ve ilk rükû kadar olmasa da uzun bir süre rükûda bekledi. Sonra kıyama kalktı ve yine ilk kıyamdaki kadar olmasa da uzun bir müddet kıyamda durdu. Ardından tekrar rükûya vardı ve ilk rükû kadar olmasa da uzun bir müd-det rükûda durdu. Daha sonra doğruldu ve secdeye gitti. Namaz bittikten sonra Allah Teâlâ'nın söylemesini dilediği ne varsa söyledi ve ashâb-ı kirama kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretti."

Açıklama

Tutulmalar ile kabir azabından Allah'a sığınma arasındaki ilişkiyle ilgili olarak İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Tutulma sonrasında gün ortasında yaşanan karanlık, kabirdeki

---

57[57] Gerçekten de İbn Dakîkü'l-îyd'İn bu mütâlâası çok yerindedir. İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim gibi pek çok araştırmacı bilginin görüşü de bu doğrultudadır. Zaten Cenâb-ı Hakk güneş ve ay tutulmalarını belli bîr düzen içinde yaratmıştır ve gökbilimciler bunun sebeplerini ve tarihini hesaplayabilirler. Nitekim onların yaptığı hesaplamaların doğru olduğunu her gün görmekteyiz. Bununla birlikte söz konusu hesaplamaların her zaman için % 100 doğru olacağını kabul edemeyiz. Zira onların da yanılma payları vardır. Allah Teâla'nın kullarına korku salması ise onun takdir ettiği her şeyde hissedilmesi gereken bir duygudur, (Abdülaziz İbn Bâz).

58[58] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1055, 1282, 6366.

karanlığı anımsatır. İnsanın çevresinde olup biten bazı olaylar başka şeylerin hatırlanmasına sebep olur ve hem hatırlanan şeyden hem de hatırlatıcı olaydan korku duyulabilir. Böylece kul çevresinde olanlara bakıp öğüi/ibret alarak kendisini âhiretteki sıkıntılardan koruyacak amellere yönelir."
1051- Abdullah İbn Amr'm şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında güneş tutulduğu zaman "Namaz İnsanları bir araya toplar, cemaatle namaz kılmaya hazır olun" diye ilan edilmişti. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bu namazın bir rekatında iki defa rükû yaptı. Sonra kalktı ve bir rekat daha namaz kılıp aynı şekiîde iki kez rükûya gitti. Sonra oturdu ve bu sırada güneş açıldı."
Hadisin ravilerinden Ebû Seleme şöyle demiştir: "Hz. Aişe, ben bu secdeden daha uzun bir secde kesinlikle yapmadım, dedi."

Açıklama

İmam Buhârî kullandığı bu konu başlığı İle tutulma namazları sırasında (secdelerin uzun olması gerektiğini kabul etmeyenlerin görüşlerine katılmadığını belirtir.
Bu sırada güneş açıldı ifadesi güneşin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem pşehhüdde iken henüz selâm vermeden önce açıldığını göstermektedir.
Ben bu secdeden daha uzun bir secde kesinlikle yapmadım Bu ifade İmam Buhârî ile İmam Müslim'in Ebû Musa'dan naklettikleri rivayette şöyİe geçmektedir: "Bundan daha uzun kıyamı, rükûyu ve secdesi olan bir namaz daha önce hiç kılmadım." Ebû Dâvûd ile Nesâî'nin Semüre'den naklettikleri rivayet de: "Hiçbir namazda bize böylesine uzun secde ettirmemişti" şeklindedir. Bütün bu rivayetler tutulma namazları sırasında secdelerin de, kıyam ve rükû gibi uzun tutulması gerektiğini açıkça göstermektedir. Bu konuyla ilgili olarak Mâliki mezhebine mensup âlimlerden birisinin farklı bir yaklaşımı olmuştur. Onun değerlendirmesi şöyledir: "Hz. Peygamberin sdiaiiâhu aleyhi ve seüem tutulma namazında secdeleri uzun tutmuş olması, bu secdelerin rükû kadar uzun olduğu anlamına gelmez." Fakat bu bilgin İmam Müslim'in Câbir'den naklettiği hadisi göz ardı etmiş olmalıdır. Bu rivayette: "Hz. Peygamber'in saıiaiiâhu aleyhi ve sellem secdesi rükûyu kadar uzun olmuştu" denilmektedir. Ahmed İbn Hanbel ve İshâk İbn Râhûye de secdelerin rükû kadar uzun olacağı görüşündedir. İmam Şafiî'nin görüşlerinden birisi de bu yöndedir. Daha sonra gelen ve hadis konusunda uzman olan Şafiî âlimler ile İbn Süreye ve Nevevî'nin tercih ettiği görüş de budur.

9. Güneş Ve Ay Tutulması Namazlarının Cemaatle Kılınması

îbn Abbâs halka zemzem avlusunda namaz kıldırdı. Ali İbn Abdullah İbn Abbâs tutulma namazı için halkı topladı. İbn Ömer insanlara tutulma namazı kıldırdı.
1052- Abdullah İbn Abbâs'm şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah sallallâhu aleyhi w sellem zamanında güneş tutulmuştu. Bunun üzerine Hz, Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaza başladı ve kıyamda Bakara sûresi okunacak kadar uzun bir süre bekledi. Sonra rükûya gidip uzun bir müddet rü-kûda bekledi. Ardından doğruldu ve ilk kıyam kadar olmasa da uzun bir süre kıyamda bekledi. Sonra yeniden rükûya gitti ve ilk rükû kadar olmasa da uzun bir süre rükûda durdu. Sonra secde edip kalktı. Bu kıyamda da ilk kıyamdaki kadar olmasa da uzun bir müddet bekledi. Ardından rükûya gitti ve İlk rükû kadar olmasa da uzun bir süre rükûda bekledi. Sonra kalktı ve ilk kıyam kadar olmasa da uzun bir süre kıyamda durdu. Ardından rükûya vardı ve ilk rükû kadar olmasa da uzun bir müddet rükûda bekleyip secdeye gitti. Namazı bitirdiğinde güneş de açılmıştı. Namaz bitince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Ay ve güneş Allah'ın birer âyetidir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü ne de hayatı yüzünden tutulurlar. Eğer ay ve güneşin tutulduğunu görürseniz Allah'ı zikredin!"
Ashâb-ı kiram, Hz. Peygamber'e saîiaiiâhu aleyhi ve sellem: "Ey Allah'ın Resulü, namazda durduğunuz yerde sanki bir şeyi ahr gibi uzandığınızı gördük. Fakat sonra geri çekildiniz" diye sorunca Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi:
"Ben cenneti gördüm ve bir üzüm salkımı almaya uzandım. Eğer onu alsaydım dünya durduğu müddetçe onu yiyecektiniz. Sonra cehennemi de gördüm. Ben bu günde

gördüğüm manzara kadar korkunç bir tablo daha önce hiç görmemiştim. Ben cehennemliklerin çoğunun kadın olduğunu gördüm."
Sahâbîler bunun sebebini sorunca Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "İnkârları (küfr) sebebiyle" buyurdu. Ashâb: "Onlar Allah'ı mı inkâr (küfr) ediyorlar?" diye tekrar sorunca Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem:"Koca/anna karşı nankörlük ediyorlar, yapılan iyiliği inkâr ediyorlar. Sen onlardan birisine dünyaları bağışlasan fakat daha sonra bu kadın senin bir açığını görse hemen şöyle der; Ben senden şimdiye kadar ne hayır gördüm ki!" diye cevap verdi.

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık "namaz kıldırmakla görevli asıl İmam bulunmasa bile cemaat İçinden birinin imamlığa geçip bu namazı kıldırması gerektiğini" gösterir. Zaten âlimlerin çoğunluğunun görüşü de bu doğrultudadır. Fakat Süfyân-i Sevrî asıl imamın bulunmaması durumunda herkesin tutulma namazını tek başına kılacağı görüşündedir. (Sonra secde edip kalktı) Burada secde iki defa yapılmıştır.
(Ben cenneti gördüm ve bir üzüm salkımı almaya uzandım) Hz. Peygam-ber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözünden ilk bakışta anlaşılan açık anlam onun cenneti dünya gözüyle gördüğüdür. Ancak bu görmenin nasıl olduğu konusunda farklı yorumlar yapılmıştır:
1. Cennetin önündeki perde kaldırılmış ve Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu olduğu gibi görmüştür. Hatta cennet ile Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem arasındaki mesafe duruldduğu, cennet Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve seitem iyice yaklaştınldığı için oradaki meyvelere uzanması bile mümkün olmuştur. Konuyla Ügili olarak nakledilen rivayetin ilk bakışta anlaşılan açık anlamına en uygun yorum budur. Tutulma namazının nasiî kılınacağı ile ilgili olarak Hz. Esmâ'dan nakledilen rivayet de bu yorumu desteklemektedir: "Cennet bana öylesine yaklaştırıldı ki ona doğru gidebilseydim oradaki meyve dallarından devşirip size getirebilirdim,"
2. Bazı bilginlere göre Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem cenneti görmesi temsilî olmuştur. Bu bilginler tıpkı bir aynadaki görüntü gibi Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem da cenneti duvar üzerine aksettirilen bir görüntü şeklinde seyrettiğini ve oradaki hsr şeyi gördüğünü söylemişlerdir. Enes İbn Mâlik'ten nakledilen ve Kitâbü't-Tevhîd'de zikredilecek olan hadis de bu görüşü desteklemektedir: "Ben namaz kılarken cennet ve cehennem biraz önce işte şu duvarda bana arz edildi/gösterildi." Bu rivayet "Bana temsilî olarak gösterildi" ve "Bana tasvîr edildi" diye de nakledilmiştir. Bu tür bir görüntünün oluşabilmesi İçin maddî bir çişimin bulunması zorunludur şeklinde bir İtiraz yöneltilemez. Zira bu tür bir sebep sonuç ilişkisi Allah'ın tabiata yerleştirdiği bir kanun olmakla birlikte, bazen Cenâb-i Hakk kâinatın genel işleyişini sırf Resûlullah'a saibiiâhu aleyhi ve sellem has olmak üzere değiştirebilir. Gerçi bu rivayetler bir öğle namazını anlatmaktadır, fakat bu durum Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem cennet ve cehennemi farklı şekillerde birkaç kez görmüş olduğu gerçeğini değiştirmez.
(Eğer onu alsaydım) Bu İfade başka rivayetlerde onu aldım şeklinde geçmektedir. Ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu salkımı gerçekte almadığı için aldım ifadesi "almaya yeltendim, almaya çalıştım" şeklinde yorumlanmıştır. Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem "aldım" şeklindeki sözü şöyle açıklanmıştır: "Elimi salkımın üzerine koydum. Onu koparabilecek durumdaydım fakat koparmama müsaade edilmedi." Zaten onu alsaydım/koparabilseydim cümlesi de bunu göstermektedir.
"Ben bu günde gördüğüm manzara kadar korkunç bir tablo daha önce hiç görmemiştim" cümlesinde geçen gün kelimesi içerisinde bulunulan anı anlatır.
"Sen onlardan birisine dünyaları bağışlasan" cümlesi şu anlamlara da gelebilir: "Onlara ömrünü versen, kendini feda etsen" veya "sonsuza kadar onlar için çalışsan." Burada kullanılan kalıp tek bir muhataba seslenildiği izlenimi verse de genel bir hitap söz konusudur. Yani bu ifade kalıp itibariyle has olmakla birlikte genel bir anlamdadır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Korkulan ve endişe duyulan bir olay meydana geldiğinde derhal itaate yönelmek gerekir.

2. Başa gelen belalar ve musibetler Allah'a itaat ve zikirle savuşturulur.
3. Bu rivayet Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bir mucizesini ve ümmetine karşı ne kadar düşkün olduğunu anlatmaktadır. Zira onlara nasihatte ve öğütte bulunmuş, kendilerine fayda sağlayacak şeyleri öğretmiş ve sakınmaları gereken ne varsa hatırlatmıştır.
4. Öğrenci anlamakta güçlük çektiği konuları hocasına sormalıdır.
5. Herhangi bir hükmün gerekçesini öğrenmek üzere soru sormak caizdir.
6. Hoca öğrencisine ihtiyaç duyduğu hususları ve konulan çok açık bir şekilde anlatmalıdır.
7. Nankörlük, yapılan iyiliği inkâr haramdır. Verilen nimete şükretmek de farzdır.
8. Cennet ve cehennem yaratılmıştır ve şu anda mevcuttur.
9. Tevhid ehli günahkârlar, cehennemde azap göreceklerdir.
10. Çok aşırı olmamak kaydıyla namazda iken bazı hareketler yapılabilir.
1053- Esma binti Ebû Bekir şöyle demiştir: "Güneşin tutulduğu gün Resû-Iullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem zevcesi Aişe'nin yanına gitmiştim. O sırada ashâb-ı kiram namaz kılıyordu. Aişe'nin de onlarla birlikte namaz kıldığını görünce şaşırmıştım. Ben, cemaatin niçin bu vakitte namaz kıldığını Aişe'ye sorunca eliyle göğe işaret etti ve sübhânallah (Allah'ı her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim) dedi. Ben, olağanüstü bir olay mı var, diye tekrar sorunca evet anlamında başını salladı. Ben de kalkıp namaza durdum. (Resûlullah sallallâhu aleyhi ve kellem o kadar uzun bir süre bekledi ki) neredeyse bayılacaktım. Yanıbaşımda bir urba doiusu su vardı. Kırbayı açıp serinlemek maksadıyla başıma biraz su löktüm. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem namazı bitirdiğinde cemaate dönüp Mlah Teâlâ'ya hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu:
"Daha önce bana hiç gösterilmeyen ne varsa hepsini işte şu bulunduğum lerde gördüm. Hatta cennet ve cehennemi bile... Bana, sizlerin kabirlerde Vlesih-DeccâS'in fitnesi (imtihan vesilesi) gibi - veya bu fitneye yakın bir mtihanla karşılaşacağınız vahyedildi. Siz kabirdeyken yanınıza gelecekler ve teni kasdederek: "Şu zât hakkında bildiğiniz şeyler nelerdir?" diye soracaklar. Müminler - hadisin ravilerinden Hişâm bunu yakın (kesin inanç) sahipleri mûkin ifadesiyle de nakletmiştir - hemen: "O, Muhammed'dir, Allah'ın Mesulüdür. O bize apaçık delilleri (beyyinât) ve hidayeti getirdi. Biz ona karşı .ıkmadan İcabet ettik ve kendisine iman edip tabi olduk" diyecekler. Bunun tzerine onlara: "Haydi, yaptıklarınızın karşılığım hakkıyla almak üzere huzur cinde uyuyun bakalım! Biz sizin ona iman ettiğinizi zaten biliyorduk " denecek, luna karşılık münafıklar - hadisin ravilerinden Hişâm bunu şüphe eden imseler ifadesiyle de nakletmiştir - kendilerine yöneltilen bu soruya şöyle cevap cereceklerdir: "Ne bilelim biz! Bir takım insanlar bir şeyler söylüyorlardı ve biz le aynısını söyledik işte!"

Açıklama

İmam Buhârî bu konu başlığını kadınların tutulma namazlarını erkelerle bir-kte değil, tek başlarına kılabileceklerini söyleyenlere cevap vermek üzere kulnmıştır. İmam Buharî'nin karşı çıktığı bu görüş Süfyân-ı Sevrî ile Kûfe'li bazı limlerden nakledilmiştir. İmam Şafiî'nin ise "Çok güzel olan kadınlar dışında erkes bu namazlar için musallaya gider" dediği rivayet edilmiştir. Kurtubî şöyle
emiştir: "İmam Mâiik'in, Cuma namazı ile mükellef olanlar bu namazlarla da ıükelleftir, dediği nakledilmiştir." Ancak İmam Mâlik'ten nakledilen meşhur görüş bunun aksinedir: "Tutulma namazlan söz konusu olduğunda kadınlar açısından musalla da mescit ile aynı kategoride değerlendirilir."

11. Güneş Tutulduğu Zaman Köle Azat Etmek İyi Bir Davranıştır

1054- Esma binti Ebû Bekir'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah hi ve sellem, güneş tutulduğu zaman köle azat edilmesini emretti."

12. Güneş Tutulması Namazının Mescitte Kılınması

1055- Hz. Aişe'den nakledilmiştir:
"Bir Yahudi kadın Hz. Aişe'ye bir şey istemeye/dilenmeye geldiğinde ona: 'Allah seni kabir azabından korusun!" demişti, hfe. Aişe, Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem: "İnsanlar kabirlerinde azap görecekler mi?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabir azabından Allah'a sığındığını söyledi."
1056- Sonra Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bir sabah vakti bineğine bindi ve yola çıktı. Bu sırada güneş tutulmuştu. Kuşluk vakti olduğunda da geri dönmüştü. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem döndüğünde eşlerinin odalarının bulunduğu yerden geçti ve sonra namaza durdu. Sahâbîler de kalkıp O'nun sallallâhu aleyh, ve sellem arkasına durdular. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kıyamda uzun bir müddet bekledi. Daha sonra rükûya gitti ve rükûda da epey bekledi. Ardından doğrulup kıyama durdu ve ilk kıyamı kadar olmasa da uzun bir süre bekledi. Bu kıyamın ardından yine rükû' etti ve bu rükûda ilk rükû kadar olmasa da uzunca bir süre bekledi. Sonra rükû'dan doğruldu ve secdeye varıp secdede uzun bir süre bekledi. Sonra yine kıyama kalktı ve ilk kıyamı kadar olmasa da uzun bir süre bekledi. Ardından rükûya gitti ve ilk rükû kadar olmasa da uzun bir süre rükûda bekledi. Sonra kıyama kalktı ve yine ilk kıyamdaki kadar olmasa da uzun bir müddet kıyamda durdu. Ardından tekrar rükûya vardı ve ilk rükû kadar olmasa da uzun bir müddet rükûda durdu. Daha sonra doğruldu ve secdeye gidip ilk secde kadar olmasa da uzun bir süre bekledi. Ardından doğrulup tekrar secde etti. Namaz bittikten sonra Allah TeâÎâ'nın söylemesini dilediği ne varsa söyledi ve ashâb-ı kirama kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretti."

Açıklama

Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem bineğine binip yola çıkması oğlu İbrahim'in vefatı dolay ısıyladır. Döndüğünde ise mescide gitmiş ve tutulma namazını açık alanda kılmamıştır. Bu da tutulma namazlarının mescitte kılınmasının sünnet olduğunu göstermektedir. Eğer böyle olmasaydı söz konusu namazların açık alanda kılınması güneşin açılıp açılmadığını görmek için daha uygun olurdu.

13. Güneş Bir Kimsenin Ne Ölümü Ne De Hayatı Dolayısıyla Tutulur

Ebû Bekre, Muğire, Ebû Mûsâ, İbn Abbâs ve İbn Ömer radıyaiiâhu anhüm bunu nakletmiştir.
1057- Ebû Mesûd'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Ay ve güneş bir kimsenin ne ölümü ne de hayatı yüzünden tutulurlar. Ancak bunlar Allah m birer âyetidir. Eğer ay ve güneşin tutulduğunu görürseniz hemen namaz kılın!"
1058- Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve seikm zamanında güneş tutulmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kalkıp namaza durdu ve ashaba namaz kıldırdı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kıyamda uzun bir kıraatten sonra rükûya gitti ve rükûda da epey bekledi. Ardından başını kaldırıp doğruldu ve ilk kıraati kadar olmasa da Kur'ân'dan uzun bir bölüm okudu. Bu kıyamın ardından yine rükû' etti ve bu rükûda ilk rükû kadar olmasa da uzunca bir süre bekledi. Sonra başını kaldırıp rükudan doğruldu ve iki defa secde etti. Sonra yine kıyama kalktı ve ikinci rekatı da tıpkı birinci rekat gibi kıldırdı. Namazdan sonra da kalkıp cemaate şöyle seslendi: "Ay ve güneş bir kimsenin ne ölümü ne de hayatı yüzünden tutulurlar. Ancak bunlar Allah'ın kullarına gösterdiği birer ayetidir. Eğer ay ve güneşin tutulduğunu görürseniz derhal namaz kılmaya koşun!"

14.Güneş Tutulduğunda Allah'ı Zikretmek

Bunu Abdullah İbn Abbâs nakletmiştir.
1059- Ebû Musa'dan nakledilmiştir:
Güneş tutulmuştu. Bunu gören Hz. Peygamber aleyhi ve sellem yerinden dehşet içinde kalktı. Bunun kıyamet olacağından korkuya kapılmış gibiydi. Bu dehşet içinde mescide girdi ve daha önce hiç görmediğim şekilde kıyamı, rükûu ve secdesi çok uzun olan bir

namaz kıldırdı. Namazın ardından da şöyle buyurdu: "Allah'ın gordermiş olduğu bu âyetler / işaretler asla bir kimsenin ölümü ve hayatı yüzünden meydana gelmez. Fakat Allah Teâlâ bunlar ile kullarına korku salar. Siz bu tür olağandışı olaylar görürseniz hemen Allah'ı zikretmeye, Ona yalvarmaya ve Ondan af dilemeye (istiğfar) başlayın."

Açıklama

(Bunun kıyamet olacağından korkuya kapılmış gibiydi) Rivayette geçen bu ifadeden şu sonuç çıkarılmıştır; "Görülen ve müşahede edilen hal karinelerine bakarak zanna dayalı haber vermekte herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü korkunun ne şekilde yaşandığını gören bir kimse bu korkunun sebebini anlamamış olabilir. Dolayısıyla bu korkunun sebebi olarak zikrettiği hususta yanılmış olması mümkündür."
Ancak bu ifade kıyamet alâmetleri ile birlikte düşünüldüğünde açıklanması gereken bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Zira kıyamet kopmadan önce kıyametin yaklaştığını gösteren bazı olaylar ile güneşin batıdan doğması, dâbbetü'1-arz, deccâl ve dühân (duman) gibi bazı alâmetler ortaya çıkacaktır. Halbuki Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında yaşanan bu güneş tutulması olmadan önce bu işaretlerin hiçbiri görülmemişti. İşte bu sorunun cevabı için şu ihtimaller söz konusu olabilir:
a. Bu tutulma Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kıyamet alâmetleriyle ilgili açıklama yapmadan önce meydana gelmiştir.
b. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunun kıyamet kopmadan önce kıyametin yaklaştığını gösteren olaylardan birisi olduğunu düşünerek korkuya kapılmıştır.
c. Korkunun sebebi başka bir şey olduğu halde olayı nakleden ravi Hz. Peygamber'in sdiaiiâhu aleyhi ve sellem korkusunun bu yüzden olduğunu düşünmüş olabilir. Nitekim Resûlullah sallallâhu aleyh, ve sellem rüzgâr estiği zaman da endişeye kapılmıştır. Buradaki korku da bunun benzeri bir korku olabilir. Bizim burada aktardığımız bilgiler İmam Nevevî'nin açıklamalarının özetidir.
"Siz bu tür olağandışı olaylar görürseniz hemen Allah'ı zikretmeye, O'na yalvarmaya ve O'ndan af dilemeye (istiğfar) başlayın" Bu ifade tutulma sırasında ve buna benzer olaylarda Allah'tan af dilemenin mendup olduğunu gösterir. Çünkü istiğfar ve zikir belanın uzaklaştırılmasına, def edilmesine imkan sağlar.

15.Güneş Tutulması Sırasında Dua Etmek

Bunu Ebû Mûsâ ve Hz. Aişe söylemiştir.
1060- Muğîre İbn Şu'be'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutulmuştu. Bunun üzerine insanlar: Güneş İbrahim öldüğü için tutuldu, demeye başladılar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onların bu sözünü duyunca şöyle buyurdu: "Güneş ve ay Allah'ın birer âyetidir. Bunlar ne bir kimsenin ölümü ne de hayatı dolayısıyla tutulur. Siz güneşin ue ayın tutulduğunu görürseniz açılıncaya kadar Allah'a dua edin ue namaz kılın!"

16. İmamın Güneş Tutulması Namazı Hutbesinde Jl« Ü (Asıl Konuya Gelince) Demesi

1061- Esma binti Ebû Bekir'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem hu aleyhi w sellem namazı bitirdiğinde güneş iyice açılmıştı. Hz. Peygamber saiyîâhu aleyhi ve sellem daha sonra cemaate dönüp hitap etmeye başladı. Hutbe öncesinde Allah Teâlâ'ya layık olduğu veçhile hamd etti ve ardından, şimdi asıl konuya gelelim, dedi."

17. Ay Tutulması Sırasında Namaz Kılmak

1062- Ebû Bekre'nİn şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında güneş tutuldu ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem İki rekat namaz kıldı."
1063- Ebû Bekre'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi w sellem hayatta İken güneş tutulması oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve

sellem omuzuna attığı ridasını sürüyerek yanımızdan ayrıldı ve mescide girdi. Orada bulunanlar da onu takip ederek mescide gittiler. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem iki rekat namaz kıldırdı ve bir süre sonra güneş açıldı. Namaz sonrasında şöyle buyurdu:
"Güneş ue ay Allah'ın birer âyetidir. Bunlar hiçkimsenin ölümü dolayısıyla tutulmaz. Siz bunların tutulduğunu görürseniz tekrar açılana kadar namaz kılın ve dua edin!"
Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem, İbrahim adındaki oğlu vefat edince insanlar güneş tutulmasının bu yüzden meydana geldiğini söylemişlerdi. İşte Re-sûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözleri duyunca namaz sonunda böyle söylemişti."

18. Güneş Tutulması Namazının İlk Rekatı Daha Uzun Olur

1064- Hz. Aişe Hz. Peygamber'in sdiaiiâhu aleyhi ve sellem kendilerine güneş tutulması dolayısıyla dört rekat namaz kıldırdığını ve bu namazda her bir rekatın bir sonraki rekata göre daha uzun olduğunu nakietmiştir.

19. Güneş Ve Ay Tutulması Namazlarında Kıraatin Açıktan Olması

1065- Hz. Aişe'den nakledilmiştir:
"Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem güneş tutulması dolayısıyla kıldırdığı namazda Kur'ân'ı açıktan okumuştu. Kıraat bitince tekbir getirip rükûya vardı. Rükûdan kalkarken (Allah Teâlâ kendisine hamd edenleri işitir; Rabbimiz, hamd sana mahsustur) dedi. Sonra yine kıraate başlayarak dört rükû ve dört secde ile iki rekathk namazı tamamladı.
1066- Hz. Aişe'den nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında güneş tutulmuştu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir müezzin görevlendirerek "Namaz, insanları bir araya getirir, cemaatle namaz kılmaya hazır olun!" diye bağırmasını emretti. Daha sonra öne geçti ve ikişer rekat halinde toplam dört rekat namaz kıldırdı."

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık ile tutulma namazında - gün ortasında olsa bile -kıraatin açıktan olacağını göstermiştir. Zaten İbn Hüzeyme gibi âlimlerin Hz. Ali'den hem merfû hem de mevkuf olarak naklettiklerine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tutulma namazlarında Kur'ân'ı açıktan okumuştur. Hane-filer'den Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed, Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Râhûye, İbnü'l-Münzir ve İbn Hüzeyme, Şafiî muhaddisler ve Mâlikîlerden İbnü'I-Arabî de bu görüştedir. Taberî'ye göre kişi açıktan okumakla içinden okumak arasında serbesttir, bunlardan dilediğini yapar. Diğer imamlar ise kıraatin güneş tutulması namazında içinden, ay tutulması namazında ise açıktan okunacağı .görüşündedir. İmam Şafiî bu görüşün delili olarak Abdullah İbn Abbâs'tan nakledilen "Bakara sûresi kadar bir bölüm okudu" ifadesini göstermiş ve eğer Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem açıktan okusaydi okunan bölüm kesin olarak bilinirdi ve şu kadarlık bir bölüm okudu gibi bir ifadeye yer verilmezdi
İonü'I-Arabî ise görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: "Tutulma namazlarında kıraatin açıktan olması bana göre daha doğrudur. Çünkü bu namaz da cemaatle kılınmakta, namaz için çağrı yapılmakta ve namazın ardından hutbe okunmaktadır. İşte söz konusu namaz bu yönüyle bayram ve yağmur duası namazlarına benzemektedir. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."

17. BÖLÜM KURÂN-I KERÎMDEKİ SECDE ÂYETLERİ

1.Kurân-I Kerîmdeki Secde Âyetleri Hakkında Nakledilen Rivayetler Ve Bu Secdelerin Sünneti

1067- Abdullah İbn Mesûd'tan nakledilmiştir: "Hz. Peygamber satiaiiâhu aleyhi ve sdiem Necm suresini Mekke'de iken okuyup secde edince orada bulunanlar da onunla birlikte secde etti. Fakat sadece yaşlı bir adam secdeye varmadı. Bu adam yerden bir avuç çakıl veya toprak alıp alnına kadar kaldırdı ve: Böyle yapmak bana yeter dedi. Ben o adamı

daha sonra gördüm; o inkarcı bir kâfir olarak öldürüldü.[59][59]

2. Secde Süresindeki Secde

1068- Ebû Hüreyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber aleyhi ve sellem Cuma günleri sabah namazlarında Secde ve Dehr sûrelerini okurdu."

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: "Alimler Secde sûresinde secde edileceği konusunda görüş birliği içindedir; ancak namazda Secde sûresi okunduğu zaman secde edilip edilmeyeceği konusu tartışmalıdır." Bu konu Kitâbü'l-Cuma'da ayrıntılı olarak İşlenmiştir.[60][60]

3.Sâd Süresindeki Secde

1069- İbn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Sâd sûresi mutlaka yapılması gereken secdelerden (azâimü's-sücûd) birini içermez. Ancak ben Hz. Pey-gamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu sûreyi okuduğunda secde ettiğini gördüm."

Açıklama

İbn Abbâs'tan nakledilen bu rivayet, Sâd sûresinin başından sonuna kadar mutlaka yapılması gereken bir secde âyeti İçermediğini ifade etmektedir.
İbnü'i-Münzir gibi bazı âlimler hasen bir senedle Hz. Ali'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir; "Kur'ân'da mutlaka yapılması gereken secde âyetleri şu sûrelerde bulunmaktadır: Hâ-mîm (Fussİlet), Necm, Alak ve Secde." İbn Abbâs'ın da, bu son üç sûredeki secdelerin mutlaka yapılması gereken secdelerden olduğunu, söylediği nakledilmiştir. İbn Ebû Şeybe'nin naklettiğine göre A'raf, Sübhân (İsrâ) ve Secde sûrelerinin mutlaka yapılması gereken secdeler İçerdiği söylenmiştir.
(Ancak ben Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem bu sûreyi okuduğunda_sec-de ettiğini gördüm) İmam Buhârî Sâd sûresinin tefsirini işlediği yerde Mücâhid yoluyla nakledilen bir rivayete değinir: Mücâhid şöyle demiştir: "İbn Abbâs'a Sâd sûresinde nerede secde ettin, diye sordum." Bu rivayet İbn Huzeyme tarafından "İbn Abbâs'a Sâd sûresi secdesini nereden aldın, diye sordum" diye nakledilmiştir. Ancak gerek İmam Buhârînin gerekse İbn Huzeyme'nİn naklettikleri rivayette İbn Abbâs'ın cevabı aynı olmuştur. Bu cevapta İbn Abbâs şu âyetleri okumuştur: 'Ve onun soyundan Davudu ve Süleyman doğru yola iletmiştik,., işte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onlann yo-km (hidayetine) uy! [61][61] Bu rivayet İbn Abbâs'ın bu âyetlere dayanarak Sâd sûresinde secde edilmesi gerektiği hükmünü çıkardığını göstermektedir. Fakat İmam Buhârînin burada naklettiği 1069. hadis, onun söz konusu hükmü Hz. Peygam-ber'den sallallâhu aleyhi ve sellem aldığına İşaret etmektedir. Ancak bu durum söz konusu iki rivayet arasında çelişki bulunduğu anlamına gelmez. Çünkü o, bu hükmü her iki yolla da elde etmiş olabilir.
Ayrıca yine Mücâhid yoluyla gelen ve Kitâbü'l-Enbiyâ'da nakledilen rivayette ibn Abbâs şöyle demiştir: "Sizin peygamberiniz kendisine tabî olmanız emredilen bir peygamberdir." İşte İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Sâd sûresinde secde etmesini başka bir âyetle delillendirmiş ve secde hükmünü bu âyste bağlamıştır. Bunun sebebi ise söz konusu sûredeki secde âyetinde "secde lafzı yerine rükû lafzının kullanılmış olmasıdır." İşte bu yüzden bu sûrede secde edilmesi hükmü tevkifidir. Zira bu secde hükmü tevkîfî olmasaydı, secde edilmesinin gerekliliği Sâd sûresinden çıkarılamazdı.

---

[59][59] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1070, 3853, 3972, 4863.

[60][60] bk. Kitâbü'1-Cuma, Bâb 10.

[61][61] En'âm 6/84-90.

Nesâî'nin Saîd İbn Cübeyr yoluyla îbn Abbâs'tan merfû olarak naklettiği bir rivayet şöyledir: "Dâvûd aieyhisseiâm bu secdeyi tevbe olsun diye yapmıştı. Biz ise bir şükür ifadesi olarak secde ediyoruz." İşte İmam Şafiî bu rivayette geçen şükür ifadesi olarak cümlesinin, namazda bu sûre okunduğu takdirde secde edilmeyeceğine delil olduğunu söylemiştir. Çünkü namaz İçerisinde şükür secdesi yapmak, namaza şükür secdesi katmak doğru değildir.
Ebû Dâvûd, İbn Huzeyme ve Hâkİm'in Ebû Saîd'den naklettiğine göre "Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem bir defasında minberde iken Sâd sûresini okumuş ve secde âyetine gelince minberden inip secde etmişti. Orada bulunan cemaat de Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem uyarak secdeye varmıştı. Başka bir gün Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yine Sâd sûresini okumuş ve cemaat secde etmek üzere toparlanınca: "Bu secde bir peygamberin tevbesidir. Ancak ben sizin secde etmek üzere toparlanıp hazırlandığınızı görüyorum" diyerek minberden inmiş ve secde etmişti. Tabii cemaat de O'nunia birlikte secdeye varmıştı." İşte bu rivayetin bağlamına ve öncesine baktığımızda Sâd sûresi secdesinin, diğer secdeler kadar güçlü olmadığı sonucu çıkar. Bazı hanefi alimleri İse "Rükû ederek yere kapanıp Rabbine döndü"64 ayetindeki rükû kelimesine secde anlamı vermişler ve bu yoruma dayanarak namaz içerisinde secde ayeti okunması durumunda rükûnun secde yerine geçeceği sonucunu çıkarmışlardır. Dolayısıyla namaz kılan bir kimse secde ayeti okursa, rükû secde yerine geçeceği için isterse rükû etmekle yetinir, isterse secde eder. Bu Hanefi bilginler Sad süresindeki secde ayeti hakkında yaptıkları yoruma dayanarak verdikleri bu hükmü namaz İçerisinde okunan diğer secde ayetlerine de uyarlamışlardır. Onlara göre namaz içerisinde secde ayeti okunduğu zaman ayrıca secde etmeye gerek yoktur; namaz içerisindeki rükû secde yerine geçer. İbn Mesûd'un görüşü de bu şekildedir.

4.Necm Süresindeki Secde

İbn Abbâs bunu Resûluilah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem nakletmiştir.
1070- Abdullah İbn Mesûd'tan nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem saüaıiâhu aleyhi ve sellem Necm sûresini okudu ve bu nedenle secde etti. O secde edince orada bulunan herkes secdeye vardı. Fakat sadece bir kişi yerden bir avuç çakıl veya toprak alıp yüzüne doğru kaldırarak: 'Böyle yapmak bana yeter!' dedi. Ben o adamı daha sonra gördüm; O, kâfir olarak öldürüldü."

5.Müslümanların Aslında Bizatihi Pis (Neces) Olan Ve Abdestleri Asla Olmayan Müşriklerle Birlikte Secde Etmesi

Abdullah İbn Ömer abdestli olarak secde ederdi.[62][62]
1071- İbn Abbâs'tan nakledilmiştir:
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Necm sûresini okuduktan sonra secde etti. Onunla birlikte müslümanlar, müşrikler, cinler ve insanlar da secde etti."

6. Secde Âyeti Okuyup Secde Etmemek

1072- İbn Kusayt, Atâ İbn Yesâr'ın kendisine şu bilgiyi naklettiğini söylemiştir: "Ben, Zeyd İbn Sâbİt'e (Necm süresindeki secdeyi) sordum; bana kendisinin Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem secde âyetini okuduğunu fakat Resû-lullah'm saiiaıışhu aleyhi ve sellem secde etmediğini söyledi."
1073- Zeyd İbn Sabit şöyle demiştir: "Resûlulîah'a sallallâhu aleyhi ve sellem Necm sûresini okudum fakat secde etmedi'."

7. İnşikâk Süresindeki Secde

---

[62][62] Bu rivayet Buhân nin farklı nüshalarında "Abdullah İbn Ömer abdestsiz olarak secde ederdi1 diye de nakledilmiştir, bk. Aynî, Umdetü'1-kârî, VI, 92. (Mütercim)

1074- Ebû Seleme'nin şöyle dediği nakledilmiştir: Ebû Hüreyre'nin İnşikâk sûres'ni okuyup secde ettiğini gördüm. Kendisine, şaşkınlıkla niçin secde ettiğini sorunca bana şu cevabı verdi: "Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem secde ettiğini görmeseydim ben de secde etmezdim."

8. Secde Âyetini Okuyan Secde Ettiğinde, Onu Dinleyenin De Secde Etmesi

İbn Mesûd, o sıralarda daha küçük olan Temîm İbn Ha2İem'e Kur'ân okumasını emretti. Temîm de bir secde âyeti okuyunca İbn Mesûd ona: "Haydi secde et, bu secdede sen bizim imamımızsın" dedi.
1075- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize içinde secde âyeti bulunan bir sûre okuduktan sonra secde ederdi ve biz de bunun üzerine secdeye varırdık. Hatta kalabalık dolayısıyla alnımızı koyacak yer bulamazdık."

Açıklama

îbn Battal şöyle demiştir: "Âlimler, bir kimse secde âyeti okuyup secde ettiği zaman dinleyenin de secde etmekle yükümlü olduğu konusunda icmâ etmişlerdir." İbn Battal bu görüşbirliğini mutlak olarak nakletmiştir. Ancak daha sonraki bölümlerde farklı görüşler de zikredilecektir. Bu görüşlerden birisi de, bir kimsenin okunanı dinleme amacında olması durumunda, secde etmekle yükümlü olduğudur.
İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı, okuyan kişi secde etmediği takdirde dinleyenin de secde etmeyeceğini gösterir.

9. İmam Secde Âyeti Okuduğunda Cemaatin İzdiham Olacak Şekilde Secde Etmesi

1076- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber saiiaiıahu aleyhi ve sdiem biz kendisinin yanında iken secde âyeti okuduktan sonra secde ederdi ve biz de bunun üzerine secdeye varırdık. Hatta kalabalık dolayısıyla alnımızı koyacak yer bulamazdık."

10. Allah Teâlânın Secdeyi Vacip / Farz Kılmadığını Söyleyenler

Imrân Ibn Husayn'a: "Secde âyetini duyup da secde etmeyen kimse hakkında ne dersiniz?" diye sorulduğunda: "Sen onun secde etmesi gerektiğini mi düsunuyorsun?" diye cevap verdi. Galiba secdenin o kişiye vacip olmadığını anlatmaya çalışıyordu.
Selmân-ı Fârisî: "Biz bunun için gelmedik" demiştir. 63[63]
Hz. Osman: "Secde etmek, secde âyetini dinleyenin boynunun borcudur" demiştir.
Zührî şöyle demiştir: "Ancak abdestli, temiz ise secde edebilir. Secde âyeti okuduğunda yolcu değilsen secde etmek için kıbleye yönel. Eğer binek üzerinde isen, yüzünün ne tarafa dönük olduğu Önemli değildir."
Sâib İbn Yezîd, kıssacılar secde âyeti okuduğu zaman secde etmezdi.
1077- Rebîa İbn Abdullah İbnü'l-Hüdeyr et-Teymî - Bu zat hakkında Ebû Bekir, o insanların en hayırlılarından biridir, demiştir - Hz. Ömer ile birlikte bulunduğu anlardan birini şöyle anlatmıştır: "Hz. Ömer bir Cuma günü minberde iken Nahl sûresini okuyordu. Secde âyetine gelince indi ve secde etti. Bunun üzerine orada bulunan cemaat de secde etti. Diğer Cuma geldiğinde yine Nahl sûresini okudu ve secde âyetine gelince cemaate: 'Ey insanlar, biz secde âyetlerini zaman zaman okuruz. Kim bu durumda secde ederse şüphesiz doğru davranmış olur. Fakat secde etmeyenler için de bir günah yoktur1 diye seslendi ve secde de etmedi."

63[63] Selmân-ı Fârisî'nin bu sözünün daha iyi anlaşılması için şu rivayeti aktarmak uygun olacaktır: Ebû Abdurrahmân şöyle demiştir: "Selmân-ı Fârisî mescide girdi. O sırada bir topluluk Kur'ân okuyordu. Secde âyeti geçtiği için secde ettiler. Selmân-ı Fârisî'nin yanında bulunan arkadaşı ona, haydi biz de onlara katılıp secde edelim, deyince Selmân: 'Bİ3 bunun için gelmedik' dedi."

Nâfi'in İbn Ömer'den naklettiğine göre Hz. Ömer ayrıca şöyle demiştir: "Allah Teâlâ bize secde etmeyi farz kılmadı. Ancak dilediğimizde secde ederiz."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı konu başlığı, bu başlıkta ifade edilen görüş için şu ihtimalleri akla getirmektedir:
1. Allah Teâlâ'nın secdeyi farz kılmadığını söyleyip, "secde edin" emrinin nedb ifade ettiğini ve dolayısıyla bu secdenin mendup olduğunu savunanlar.
2. Secde edin" emriyle kasdedilenin namaz secdeleri olduğunu söyleyenler.
3. Farz namazlardakî secdelerin farz, tilâvet secdelerinin ise mendup olduğunu söyleyenler.
Tilâvet secdelerinin farz olmadığını gösteren delillerden bîri de Tahâvî'nin de işaret ettiği gibi secde âyetlerindeki ifadelerin bizzat kendisidir. Zira bu ifadelerde bazen emir kipi kullanıldığı halde, bazen haber verme söz konusudur. Ayrıca bu âyetlerden bir kısmında emir kipi kullanıldığı halde, bunlarda secde edilip edilmeyeceği tartışmalıdır; Hac süresindeki ikinci secde âyeti, Necm ve Alak sûrelerindeki secde âyetleri emir kipi içermesine rağmen bu âyetler okunduğunda secde edilip edilmeyeceği konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Şayet tilâvet secdesi farz olsaydı, emir kipi kullanılan âyetlerde görüş birliğinin sağlanması daha uygun olurdu. Halbuki emir kipi kullanılmayan ve haber verme niteliğinde olan bazı secde âyetlerinde görüş birliği bulunmaktadır.
(Sâib İbn Yezîd, kıssacılar secde âyeti okuduğu zaman secde etmezdi) Kıs-sacılar halka çeşitli menkıbeler, hikayeler anlatan ve bir takım öğütlerde bulunan kimselerdir. Bu rivayet ile başlık arasındaki ilişki açıktır. Çünkü tilâvet secdesinin farz olduğunu zannedenler, secde âyetini okuyan ile dinleyen arasında herhangi bir ayırım yapmamışlardır. Hanefîler'den el-Hidâye adlı eserin müellifi el-Merğinânî şöyle demiştir: "Hac süresindeki ikinci secde âyeti dışında, secde edilmesi gereken yerlerde hem okuyanın hem de duyanın secde etmesi vaciptir. Duyan kişinin özellikle Kur'ân dinleme amacında olup olmaması arasında bu bakımdan herhangi bir fark yoktur." Bazı âlimler ise konuyla ilgili olarak nakledilen rivayetlere dayanarak, duyan ile dinleyenin birbirinden farklı hükümlere tabî olduğunu söylemişlerdir. Nitekim İmam Şafiî konu hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir: "Ben dinleyen kişinin secde etmesi gerektiğini kesin olarak söylüyorum. Fakat orada olduğu halde dinlemeyen, ancak ister istemez âyeti işiten kimse hakkında aynı kesinlikten söz edemem." Tilâvet secdesinin vacib olmadığını gösteren en güçlü delil Hz. Ömer'den nakledilen bu rivayettir.[64][64]
Hz. Ömer'in (Fakat secde etmeyenler için de bir günah yoktur) şeklindeki ifadesi tilavet secdesinin farz olmadığını açık bir şekilde göstermektedir.
Hz. Ömer'in secde âyeti okuduğu halde secde etmemesi herhangi bir zo-runluluk/zarûret olmasa bile secdenin terk edilebileceğini pekiştiren bir tutumdur.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Hatip, hutbe sırasında Kur'ân okuyabilir.
2. Hatip, secde âyeti okuduğunda minberde secde etmesi mümkün değilse yere inip secde edebilir.
3. İmamın minberden inerek secde etmesi onun hutbesini kesintiye uğratmaz. Zira Hz. Ömer ashabın da bulunduğu bir cemaat içinde bu şekilde hareket ettiği halde itiraz eden hiç kimse olmamıştır.
İmam Mâlik'e göre hatip, secde âyeti okumuşsa hutbesine devam eder ve secdeye gitmez.

---

[64][64] Tilavet secdesinin farz olmadığını gösteren en güçlü ve delalet bakımından daha açık olan rivayet daha önce geçen Zeyd İbn Sabit hadisidir. Zira Zeyd sacde ayeti okuduğu halde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona secde etmesini emretmemiştir. Eğer farz olsaydı kesinlikle emrederdi. (İbn Bâz)

11.Namazda İken Secde Ayeti Okuyup Bu Nedenle Secde Etmek

1078- Ebû Râfi'in şöyle dediği nakledilmiştir:
Ebû Hüreyre ile birlikte yatsı namazı kılmıştım; İnşİkâk sûresini okumuş ve secde etmişti. Ben kendisine şaşkınlık İçinde: "Bu secde de neyin nesi?!" diye sorunca şu cevabı verdi: "Ben bu âyet dolayısıyla Ebü'l-Kâsım'm sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında da secde ettim. O'na kavuşacağım güne kadar da secde etmeye devam edeceğim."

Açıklama

İmam Buhârî kullandığı bu konu başlığı İle farz namazlarda secde âyeti okumanın mekruh olduğunu söyleyen kimselere cevap vermiştir. Söz konusu görüş İmam Mâlik ile bazi Hanefîlerden nakledilmiştir. İmam Mâlik'in kıraatin açıktan değil gizli olduğu namazlarda bunu mekruh gördüğüne dair rivayet de nakledilmiştir.

12. Kalabalık Dolayısıyla Secde Edecek Yer Bulamamak

1079- İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber saNiâhu aleyhi ve sellem içinde secde âyeti bulunan bir sûre okuduktan sonra secde ederdi ve biz de bunun üzerine secdeye varırdık. Hatta kalabalık dolayısıyla alnımızı koyacak yer bulamazdık."

Açıklama

imam Buhârî kullandığı bu başlık İle secde edecek yer bulamayan kimsenin ne şekilde hareket edeceğini açıklamak İstemiştir. Hz. Ömer bu durumda önde bulunan kişinin sırtına secde edileceği görüşündedir. Kûfe'li âlimler, Ahmed İbn Hanbel ve İshâk İbn Râhûye de bu görüştedir. Atâ ve Zührî ise cemaatin çok kalabalık olması durumunda, arkada bulunanların Öndekilerin secde edip kalkmalarını beklemeleri gerektiği görüşündedir. İmam Mâlik'in ve âlimlerin çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir. Aslında farz olan secdelerde ne şekilde hareket edilmesi gerekiyorsa, tilâvet secdelerinde de aynı uygulamanın geçerli olması gerekir. Zaten İmam Buhârî'nin İfadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, ona göre, cemaat kalabahksa kişi öndekilerin sırtına bile olsa imkânı ölçüsünde secde etmeye çalışır.

18. BÖLÜM NAMAZIN KISALTILARAK KILINMASI

1. Namazın Kısaltılarak Kılınmasıyla İlgili Rivayetler Yolcu Konakladığı Yerde Kaç Gün Boyunca Namazları Kısaltarak Kılar

1080- îbn Abbâs'm şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem bir yerde (gecesiyle birlikte) on dokuz gün kaldı ve bu müddet içinde namazları kısaltarak kıldı. Biz (gecesiyle birlikte) on dokuz günlük yolculuk yaptığımızda namazları kısaltarak kılardık. Fakat daha uzun süreli yolculuklarda tam kılardık.[65][65]
1081- Enes'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Medine'den Mekke'ye gitmek üzere yola çıkmıştık. Biz Medine'ye dönene kadar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve senem namazları ikişer rekat halinde kılmıştı." Hadisin râvîlerinden Yahya İbn Ebû İshâk, Enes'e: "Mekke'de hiç kaldınız mı?" diye sorunca Enes Ibn Mâlik şu cevabı vermiştir: "Orada on gün kaldık.[66][66]

Açıklama

Namazın kısaltılarak kılınması; dört rekat olan namazların iki rekat halinde kılınması

---

[65][65] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4298, 4299.

[66][66] Hadisin geçtiği diğer yer: 4297.

demektir. İbnü'l-Münzir başta olmak üzere, pek çok âlim sabah ve akşam namazlarında kısaltma olmayacağı konusunda icmâ bulunduğunu naklet-mişlerdir.
İmam Nevevî şöyle demiştir: "Alimlerin çoğunluğuna göre haram amaçlı olmayan mubah yolculuklarda namazlar kısaltılarak kılınır."
Bazı âlimler namazın kısaltılarak kılınabilmesi için yolculuk sırasında güvenliğin bulunmamasını, bazıları bu yolculuğun hac, umre veya cîhad için olması gerektiğini, kimisi de itaat amaçlı bir yolculuk olmasını şart koşmuşlardır. Ebû Hanîfe ile Süfyân-ı Sevrî ise yolculuğun haram / isyan amaçlı oluşu ile İtaat amaçlı oluşu arasında herhangi bir fark bulunmadığını söylemişlerdir; onlara göre her yolculukta namazlar kısaltılarak kılınır.
[Biz (gecesiyle birlikte) on dokuz günlük yolculuk yaptığımızda namazları kısaltarak kılardık. Fakat daha uzun süreli yolculuklarda tam kılardık.] Bu ifadeden ilk bakışta anlaşılan anlam yolculuk on dokuz günden daha fazla olduğunda namazların tam olarak kılınması gerektiğidir. Fakat aslında kasdedüen, bu değildir. Nitekim Ebû Ya'lâ'nın Şeybân - Ebû Avâne senediyle naklettiği rivayet, asıl maksadı tam olarak anlatmaktadır: "Biz bir yolculuğa çıkıp bir yerde on dokuz gün kaldığımızda/konakladığımızda..." Zaten imam Buhârî'nin naklettiği bu rivayetin başındaki "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir yerde (gecesiyle birlikte) on dokuz gün kaldı" ifadesi de bu açıklamayı desteklemektedir. Tirmizî'nin başka bir yolla Asım'dan naklettiği rivayet ise şöyledir: "Biz bundan (on dokuz günden) daha fazla bir süre konakladığımızda namazları dört rekat olarak kılardık."
Enes İbn Mâlik'ten nakledilen rivayette geçen "Orada on gün kaldık" ifadesi Ibn Abbâs hadisiyle çelişmez. Çünkü İbn Abbâs hadisi Mekke'nin fethedildiği dönemle ilgili olduğu halde, Enes hadisi veda haccı için yapılan yolculuğu anlatır. İleride gelecek olan ve yine İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayette şöyle denilmektedir; "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabı ayındördüncü gününün sabahında geldiler." Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'den on dördüncü günün sabahında yola çıktığı kesindir. Buna göre Mekke ve civarında konaklanan süre Enes İbn Mâlik'in de dediği gibi geceleriyle birlikte on gündür. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'de konakladığı günlerin sayısı toplam on dört gün o!ur. Çünkü Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'den sekizinci gün yola çıkmış ve öğle namazını Mina'da kılmıştır. Zaten bu yüzden İmam Şafiî şöyle demiştir: "Bir yolcu herhangi bir yerleşim biriminde dört gün konaklarsa namazı kısaltarak kılar." Ahmed İbn Hanbel ise namazın kısaltılarak kılma-bilmesine imkan veren konaklama süresinin yirmi bir vakit namaz olduğunu söylemiştir. Bu görüşün delili, söz konusu İbn Abbâs hadisidir ve bu hadisten söz konusu hüküm şu yolla çıkarılmıştır: "Herhangi bir yerde konaklama durumunda (ikâmet), aslolan namazların tam olarak kılınmasıdır. Fakat Resûlullah'm saiiajiâhu aleyhi ve sellem yolculuk sırasında herhangi bir yerde bu süreden daha fazla konakladığına dair bir rivayet bulunmadığı İçin namazların kısaltılarak kılınabilmesi için bu süre belirlenmiştir." Bu konuyla İlgili olarak âlimlerin birbirinden farklı görüşleri bulunmaktadır. Bu görüş ayrılıklarına İleride değinilecektir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Yolculuk sırasında herhangi bir yerde konaklamaya da İkâmet adı verilir.
2. Bir yerleşim merkezi için kullanılan isim, civarındaki bölgeleri de kapsamına alabilir. Arafat ve Mina, Mekke sınırları İçinde olmadığı halde bu rivayette Mekke İsminin söz konusu bölgeleri de kapsamına alacak şekilde kullanılması bunu gösterir.

2. Mina'da Namaz

1082- Abdullah İbn Mesûd'tan nakledilmiştir: "Ben Mina'daki namazları Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir ve Ömer radıyaiiâhu anhümâ ile birlikte ikişer rekat halinde kıldım. Hz. Osman radıyaiiâhu anh döneminin başlarında da onunla birlikte Mina'daki namazları böyle kıldım. Fakat Hz. Osman mdıyaiiâhu an daha sonra tam olarak kılmaya başladı.[67][67]

---

[67][67] Hadisin geçtiği diğer yer: 1655

1083- Harise İbn Vehb'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güven ortamının en zirvede olduğu dönemde bizlere Mina'da namazları iki rekat olarak kıldırdı.[68][68]

1084- Abdurrahman İbn Yezîd'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Osman bize Mina'da dört rekat namaz kıldırdı. Bu durum Abdullah İbn Mesûd'a arz-edildi ve şikayetler iletildi. Bunun üzerine İbn Mesûd diyerek şaşkınlığını ve üzüntüsünü belirtti. Ardından da şöyle dedi: "Ben Hz. Peygamber saiiaitâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Mîna'da iki rekat namaz kıldım, ardından Hz. Ebû Bekir ve Ömer radıyaıiâhu anhümâ ile de Mina'da namazı iki rekat kıldım. Dört rekat kılmaktansa kabul olunmuş iki rekathk namaz kılmak daha çok hoşuma gider.[69][69]

Açıklama

Bu konu başlığı şeytan taşlama günlerinde Mina'da namaz kılmakla ilgilidir, imam Buhârî konu hakkında çok fazla görüş ayrılığı bulunduğu için bunun hükmünü zikretmemiş, sadece söz konusu bölgenin ismini aktarmakla yetinmiştir.

Selef âlimleri Mina sakinlerinin/Mina'da ikamet edenlerin söz konusu dönemde namazı kısaltarak mı yoksa tam olarak mı kılacakları konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Görüş ayrılığının sebebi ise söz konusu kısaltmanın yolculuk yüzünden mi, yoksa hac ibadeti dolayısıyla mı yapıldığına dair tartışmadır. İmam Mâlİk'e göre bu kısaltmanın sebebi hac ibadetidir.

(Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güven ortamının en zirvede olduğu dö-nemde...) Bu ifade namazları kısaltarak kılma hükmünün yol güvenliğinin bu-lunmadığı durumlar için geçerli olduğunu söyleyenlerin görüşlerine bir reddiyedir. Bu görüş sahipleri İmam Müslim'in naklettiği şu rivayete dayanırlar: "Sahâbîlerden Ya'lâ İbn Ümeyye Hz. Ömer'e yolculuk sırasında namazların kısaltılarak kılınması konusunu sorunca, Hz. Ömer kendisinin de bu soruyu Resûl-i

Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem Sorduğunu Ve Resûluilah'm sallallâhu aleyhi ve sellem: Bu Allah Teâlâ'nm sizlere bağışladığı bir sadakadır" diye cevap verdiğini söy-lemiştir." Fakat Haris İbn Vehb'ten nakledilen rivayet, sahâbîlerin yolculuk sırasında namazların her halükârda kısaltılarak kılınması ve kısaltma hükmünün yo! güvenliğinin bulunmaması durumuna hasredilmemesi gerektiğini anladıklarını açık bir şekilde göstermektedir.

Hz. Osman'ın Mina'da namazı dört rekat kıldırması hac görevlerini bitirip şeytan taşlamak için Mina'da kaldığı sırada olmuştur.

Abdullah İbn Mesûd'un Dört rekat kılmaktansa kabul olunmuş iki rekathk namaz kılmak daha çok hoşuma gider şeklindeki ifadesi onun Mina'da namazın dört rekat kılınmasını caiz gördüğünü gösterir. Aksi halde ne dört rekatı ne de başka bir uygulamayı hoş görmezdi. Zira iki rekat dışındaki uygulamaların tamamı ona göre geçersiz olurdu. Abdullah İbn Mesûd'un diyerek şaşkınlığını ve üzüntüsünü belirtmesi ise daha evlâ ve üstün olan uygulamanın terk edilmesi dolay ısıyladır. Ebû Davud'un naklettiği şu rivayet de bu açıklamayı desteklemektedir: "İbn Mesûd da namazı dört rekat kıldı. Kendisine: "Sen hem bu konudaki uygulaması dolayısıyla Osman'ı kınıyorsun, hem de namazı dört rekat kılıyorsun!" denince o şöyle cevap vermiştir: "Muhalif olmak hayırlı bir davranış değildir, serdir." Bu da göstermektedir ki, Hanefi'le'rin sandığının aksine Abdullah İbn Mesûd Mina'da namazların kısaltılarak kılınmasının farz olduğu görüşünde değildir. İbn Kudâme şöyle demiştir: "Ahmed İbn Hanbel'den nakledilen meşhur görüş şudur: Kişi Mina'da muhayyerdir; isterse dört isterse iki rekat kılar, fakat kısaltarak kılmak daha faziletlidir." Sahâbîlerin ve tâbiûnun çoğunluğu da bu görüştedir. İmam Şafiî bunun farz olmadığını söylerken görüşünü şu şekilde delillendirmiştir: "Âlimlerin tamamı yolcu bir kimsenin mukîm birisine uyduğu zaman namazı dört rekat kılacağında hem fikirdir. Şayet yolcunun namazı kısaltarak kılması farz olsaydı mukîme uyması doğru olmazdı."

---

[68][68] Hadisin geçtiği diğer yer: 1656

[69][69] Hadisin geçtiği diğer yer: 1657

3.Hz. Peygamber Hac Yaptığında Kaç Gün Konakladı?

1085- Abdullah İbn Abbas'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem ve ashabı Zilhicce'nin dördüncü gününün sabahında geldiler ve hac için telbiye getirdiler. Fakat Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kurbanları (hedy) bulunanlar dışındakilerin hepsinin bunu umreye çevirmesini emretti.[70[70]]

4.Namazın Kısa Kılınacağı Mesafe Ne Kadardır?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün ve bir gecelik yolculuğun "sefer-yolculuk" olduğunu söylemiştir.
Abdullah İbn Ömer ile Abdullah İbn Abbâs 16 fersahlık bir yolculuğa çıktıkları zaman namazlarını kısaltırlar ve oruç tutmazlardı.
1086- İbn Ömer'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber s»Daiiâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Kadınlar yanlarında kendileriyle evlenmeleri haram olan bir yakınları bulunmadan üç günden fazla olan yolculuğa çıkmasın!"
1087- îbn Ömer Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi w sellem şöyle buyurduğunu nak-letmiştir: "Kadınlar yanlarında kendileriyle evlenmeleri haram olan bir yakınları bulunmadan üç günlük yolculuğa çıkmasın!"
1088- Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının bir gün ve bir gecelik yolculuğa yanında kendisiyle evlenmesi haram olan biri bulunmadan çıkması hela! değildir."

Açıklama

imam Buhârî'nin kullandığı bu başlık, namazların kısa kılınabilmesi için yolcunun gitmeyi hedeflediği yer ile yola çıktığı yer arasındaki mesafenin ne kadar olması gerektiğini anlatır. Bu konu da hakkında çok fazla görüş ayrılıkları bulunan bir meseledir. İbnü'l-Münzir gibi pek çok âlim bu konuyla'ilgili olarak birbirinden farklı yirmi civarında görüş nakletmişlerdir. Bu görüşler içinde en kısa mesafe bir gün ve bir gecelik yolculuk süresi diye belirtilen mesafedir. İmam Buhârî konu başlığını soru cümlesi şeklinde koymuş, fakat kendisinin tercih ettiği görüşün bir gün ve bir gecelik yolculuk süresi olduğunu ifade etmek üzere bir açıklama yapmıştır.
Ferrâ, fersahın Arap toplumunda da kullanılan bir İran ölçü birimi olduğunu ve bir fersahın üç mil olduğunu söylemiştir.
Bazı âlimlere göre Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem sözünde geçen "Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının" ifadesi burada söz konusu olan yasak hükmünün mümin kadınlarla ilgili olduğunu gösterir. Dolayısıyla ister ehl-i kitaptan olsun, İsterse olmasın mümin olmayan kadınlar bu hükmün dışında kalır.
Kadının yanında kendisiyle evlenmesi haram olan bir yakını veya eşi bulunmadan yolculuğa çıkması İlke olarak yasaktır. Hac, umre ve şirk yurdundan uzaklaşmak için çıkılan yolculuklar dışındaki yolculuklarda kadının yanında mutlaka bir mahreminin bulunması gerektiği konusunda icma vardır. Bununla birlikte aynı şartın hac yolculuğu için geçerli olduğunu söyleyenler de vardır.

5. Kişi Bulunduğu Yerleşim Yerinden Ayrılınca Namazı Kısaltarak Kılmaya Başlar

Hz. Ali (Kûfe'den ayrılıp) yolculuğa çıktığında Kûfe'nİn evlerini görebileceği bir mesafede iken namazı kısaltarak kıldı. Geri döndüğünde kendisine: "Fakat Küfe şehri buradan görünüyor, ha işte şehir buracıkta!" diyenlere: "Hayır, biz oraya girene kadar yolculuğumuz devam ediyor!" diye cevap verdi.
1089- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber aleyhi ve sellem ile

---

[70[70]] Hadîsin geçtiği diğer yerler: 1564, 2505, 3832.

birlikte öğle namazını Medine'de dört, Zülhuleyfe'de ise iki rekat kıldım.71[71]
1090- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmektedir: "Namaz ilk farz kılındığında iki rekat idi. Yolculuk namazı aynen iki rekat kaldı, fakat mukîmin namazı ise dörde tamamlandı." Zührî der ki: "Ben Urve'ye, peki Aişe niçin tam kılıyor, diye sorduğumda bana şu cevabı verdi: O da Osman'ın yorumuyla aynı yorumu yaptı."

Açıklama

İmam Buhârî'nin başlıkta ifade ettiği durum, namazın kısaltılarak kılınabileceği bir mesafeye gitmek niyetiyle yola çıkanlar için geçerlidir ve bu konuda da görüş ayrılıkları bulunmaktadır.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: "Bir kimse namazların kısa kılınabileceği uzaklıkta bir yere gitmek niyetiyle yolculuğa çıktığında, ayrılmış olduğu yerleşim birimine ait evlerin bulunduğu sınırdan çıktığı zaman artık namazları kısaltarak kılabilir, bu konuda âlimler icma etmişlerdir. Fakat bu sınırdan çıkmadan önce namazların kısaltılarak kılınıp kılınamayacağı konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Alimlerin çoğunluğuna göre o yerleşim bölgesine ait bütün evlerin geçilmiş olması gerekir. Kûfe'li bir âlime göre yolculuğa niyet edildiği zaman artık namazlar kısaltılarak kılınır, hatta kişi evinde bile olsa hüküm budur. Bazı âlimler ise kişi yolculuğa başladığında dilediği takdirde namazlarını kısaltarak kılar demişlerdir."
İbnü'l-Münzir bu görüşlerden ittifakla kabul edilen ilk görüşü kabul etmiştir. Zira bu ilk görüş ittifakla kabul edildiği halde diğer görüşler ihtilaflıdır. Dolayısıyla bir kimsenin kısaltma hükmü kesinleşinceye kadar namazları tam olarak kılması gerekecektir. İbnü'l-Münzir sözlerine devamla şöyle der: " Hz. Peygam-ber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yolculuklarının hepsinde daha Medine'den çıkmadan namazları kısaltarak kıldığına dair ben şahsen hiçbir şey bilmiyorum."
Bazı bilginler bu rivayetlere bakarak kısa mesafeli yolculuklarda da namazın kısaltılarak kılınabileceğini söylemişlerdir. Zira Medine ile Zülhuleyfe arası altı mildir. Ancak bu görüşe şu şekilde karşı çıkılmıştır: "Zülhuleyfe bu yolculukta gidilmesi hedeflenen yer değildi. Hz. Peygamber saUaiiâhu aleyhi ve sellem Mekke'ye gitmek üzere yola çıkmış fakat Zülhuleyfe'de konaklamıştı. Orada iken kıldığı ilk namaz ikindi namazı olmuştu ve yolculuğunu tamamlayıp tekrar Medine'ye dönene kadar bütün namazlarını kısaltarak kılmıştı."
Hz. Osman'ın niçin namazları Mina'da dört rekat kıldığıyla ilgili olarak şu açıklamalar yapılmıştır:
1. Hz. Osman Mekke'den evlenmişti.
2. O müminlerin emiri idi. Dolayısıyla her yer onun vatanı sayılır.
3. O Mekke'de ikamet etmeye niyetlenmişti.
4. O Mina'da yeni bir yer edinmişti.
Ancak "Aişe de Osman'ın yorumuyla aynı yorumu yaptı" ifadesi bu açıklamaların tamamının yanlış olduğunu gösterir. Zira Hz. Aişe için bu ihtimallerden hiç biri söz konusu değildir. Zaten bu görüşlerin çoğunun bir delili de yoktur, tamamı safsatadan, delilden yoksun İddialardan ibarettir. Bu görüşleri şu Şekilde çürütmek mümkündür:
1. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eşleriyle birlikte yolculuk yapmış ve yolculuk sırasında namazlarını kısaltarak kılmıştır.
2. Böyle bir şey mümkünse eğer, buna en layık olan kişi Hz. Peygamber'dİr sailallâhu aleyhi ve sellem.
3. Kitâbü'l-Meğâzî'de Alâ İbnü'l-Hadramî'den nakledilen hadisin ele alındığı bölümde de açıklanacağı gibi muhacirlerin Mekke'ye yerleşmesi haramdır.
4. Bu görüş zaten hiç nakledilmemiştir bile. Dolayısıyla nakil bulunmayan bir konuda tahmine dayalı görüş beyan etmenin de bir anlamı yoktur.
Hz. Osman'ın niçin bu şekilde hareket ettiğiyle ilgili olarak nakledilen bir açıklamada şöyledir: "O yolculuk sırasında namazların kısaltılarak kılınması hükmünün yolculuk seyir halinde olan kimselerle ilgili olduğunu, fakat bir yerde konaklayanların namazları tam

---

71[71] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1546-1548, 1551, 1712, 1714-1715,2951,2986.

olarak kılmaları gerektiği görüşündeydi."
Bu görüşün delillerinden biri Ahmed İbn Hanbel'in hasen bir senedle Abbâd İbn Abdullah İbnü'z-Zübeyr'den naklettiği şu rivayet olabilir: "Abbâd dedi ki: Muâviye haccetmek üzere Mekke'ye geldiğinde bize öğle namazını iki rekat kıl-dırmıştı. Sonra Dârü'n-Nedve'ye gitti. Bir süre sonra Mervân ile Amr İbn Osman onun yanına gelerek: "Sen amcanın oğlunu namazları tam olarak kıldırdığı için kınamıştın değil mi?" dediler. Muâviye onlara şöyle cevap verdi: "Osman Mekke'ye geldiği zaman öğle, ikindi ve yatsı namazlarını dört rekat kıldırırdı. Sonra Mina'ya ve Arafat'a çıktığında namazları kısaltarak kılardı. Hac vazifesini bitirip Mina'da konakladığında ise artık namazları tam olarak kılardı."
İbn Battal ise görüşlerini şöyle dile getirmiştir: "Bu konuyla ilgili doğru açıklama şudur; Hz. Osman ile Aişe, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sdiem ümmete kolaylık olsun diye namazları kısaltarak kılmayı tercih ettiğini düşünüyorlardı. Onlar ise kendileri için zor olanı seçmişlerdi."
îbn Battâl'm bu açıklamasını kabul eden Kurtubî gibi âlimler de' bulunmaktadır. Fakat ilk açıklama bir rivayete dayandığı ve râvî de Hz. Osman'ın niçin bu şekilde hareket ettiğini açıkladığı için daha tercihe şayandır.
Tahâvî'nin naklettiği bir rivayette farklı bir açıklama vardır: "Zührî şöyle der: Osman Mina'da namazı dört rekat olarak kildırmişü. Çünkü o dönemde din konusunda pek fazla bilgileri olmayan bedevilerin sayısı iyice artmıştı ve Osman onlara namazın dört rekat olduğunu göstermek istemişti."
Beyhakî'nin Abdurrahmân İbn Humeyd İbn Abdurrahmân İbn Avf Babası Humeyd İbn Abdurrahmân İbn Avf - Hz. Osman senediyle naklettiği rivayete göre Hz. Osman Mina'da namazı tam olarak kılmış ve sonra cemaate şöyle hitap etmiştir: "Namazları kısaltarak kılmak Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem ve O'ndan sonra gelen iki arkadaşının sünnetidir. Ancak burada din konusunda bilgi sahibi olmayan insanların sayısının arttığını gördüm ve iki rekat kılmam durumunda namazları devamlı olarak iki rekat kılmalarından korktum."
İbn Cüreyc'in naklettiğine göre bir bedevi Hz. Osman'a Mina'da iken seslenmiş ve: "Ey müminlerin emiri ben geçen yıl senin iki rekat kıldırdığını gördüğüm günden beri namazı iki rekat kılıyorum" demiştir. İşte bu rivayetler birbirini desteklemektedir. Dolayısıyla Hz. Osman'ın böyle bir amaçla namazları tam olarak kıldığını söylemek de mümkündür. Bununla birlikte benim tercih ettiğim görüş ile bu açıklama arasında bir çelişki olduğu da söylenemez. Hatta bu açıklama benim tercih ettiğim görüşü desteklemektedir. Zira seyir halinde olma durumunun aksine yolculuk sırasında herhangi bir yerde konaklama durumu yolcu olmama haline (ikâmet) daha çok benzemektedir ve konaklama hali ikamet haline kıyas edilebilir.
Hz. Aişe ise namazı niçin tam olarak kıldığını net bir şekilde açıklamıştır. Bu sebep de Beyhakî'nin Hişam İbn Urve - Urvc İbnü'z-Zübeyr yoluyla naklettiği bir rivayette açıklanmıştır: "Hz. Aişe yolculukta namazları dört rekat kılardı. Ben ona: İki rekat kılsaniz!' dediğimde: Yeğenim, namazları dört rekat kılmak bana zor gelmiyor ki!' diye cevap verdi." Bu rivayetin senedi sahihtir. Bu rivayet Hz. Aişe'nin kısaltma hükmünü ruhsat olarak yorumladığını ve herhangi bir sıkıntı meşakkat duymayan kimselerin yolculukta iken namazları dört rekat olarak kılmasını daha faziletli kabul ettiğini göstermektedir.
Alimlerin çoğunluğunun tercih ettiği görüşü destekleyen rivayeti ise Ebû Ya'lâ ile Taberânî sağlam (ceyyid) bir senedle Ebû Hüreyre'den nakletmişîerdir. Bu rivayete göre Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber saiiaiishu aleyhi ve sellem, Ebû Bekir ve Ömer radıyaıishu anhümâ ile birlikte yolculuk yapmış ve hepsinin Medine'den çıkıp Mekke'ye doğru yola koyulduklarında, hem seyir halinde iken hem de Mekke'de konakladıkları sırada namazları iki rekat olarak kıldıklarını belirtmiştir.

6. Akşam Namazı Yolculuk Sırasında Da Üç Rekat Kılınır

1091- Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmektedir: "Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem yolculuk sırasında, acelesi varsa, akşam namazını geciktirip yatsıyla birlikte (cem' ederek) kıldığını gördüm." Hadisi İbn Ömer'den rivayet eden Salim de "Abdullah da yolculuk halinde iken aynı şeyi yapardı." demiştir.

1092- İbn Şihâb'tan nakledildiğine göre Salim şöyle demiştir: "İbn Ömer Müzdelife'de akşam ile yatsı namazlarını (cem' ederek) birlikte kılardı."
Salim anlatıyor: "İbn Ömer bir defasında akşam namazını geciktirdi. O zaman hanımı Safiye bnt. Ebû Ubeyd sıkıntı içinde olduğu için yardım istemişti. Ben yolculuk sırasında iki defa namaz vaktinin girdiğini ve kılmamız gerektiğini hatırlattığım halde ikisinde de devam etmemi istedi. Bu şekilde iki veya üç mil ilerledikten sonra bineğinden inip namazını kıldı ve şöyle dedi: "Yolculuk sırasında acelesi olduğu zaman Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem tıpkı bu şekilde namaz kıldığını gördüm. Akşam namazını geciktirir ve üç rekat kılıp selâm verirdi. Sonra çok az bir süre bekleyip yatsı namazına başlar ve iki rekat kılıp selâm verirdi. Gece kalkıp İbadete başlayıncaya kadar da artık hiçbir nafile namaz kılmazdı."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık akşam namazlarında kısaltma hükmünün geçerli olmadığını açıklar. Zaten İbnü'l-Münzir ve başka âlimler bu konuda icmâ bulunduğunu nakletmişîerdir.
Abdullah İbn Ömer'in hanımı Safiye bnt. Ebû Ubeyd, Muhtar es-Sakafî'nin kız kardeşidir.
Abdullah İbn Ömer'in "Yolculuk sırasında acelesi olduğu zaman Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem tıpkı bu şekilde namaz kıldığını gördüm" şeklindeki ifadesi namazın bir sonraki vakte kadar ertelenebilmesi için kişinin yolculuk halinde olması gerektiğini gösterir.

7. Binek Üzerinde İken, Ne Tarafa Yönelirse Yönelsin, Nafile Namaz Kılmak

1093- Abdulah İbn Âmir babasının şöyle dediğini nakletmiştir: "Resûl-i Ekrem'in sallallâhu ve sellem bineği üzerinde iken - binek ne tarafa yönelirse yönlesin namaz kıldığını gördüm."
1094- Câbir İbn Abdullah'tan nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve kıble yönünde olmasa bile nafile namazları binek üzerinde iken kılardı."
1095- Nâfi'in şöyle dediği nakledilmiştir; "İbn Ömer yolculuk sırasında bine ğinin üzerinde hem nafile namazları hem de vitir namazını kılar ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem de böyle yaptığını söylerdi."

8. Binek Üzerinde İken Îmâ İle Namaz Kılmak

1096- Abdullah İbn Dinar'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Abdullah İbn Ömer yolculuk sırasında bineği üzerinde namaz kılardı. Binek ne tarafa yönelirse yönetsin namazını îmâ ile eda ederdi ve Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem da böyle yaptığını söylerdi."

Açıklama

Burada îmâ, secde ve rükû için yapılır ve söz konusu rükünleri yapma imkânına sahip olmayanlar tarafından uygulanır. Alimlerin çoğunluğu bu görüştedir. İbn Dakîkü'I-îd konu hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamıştır: "Bu hadis rükûla-rın ve secdelerin aynı şekilde îmâ ile yapılmasını mutlak bir tarzda ifade etmektedir." Fakihler ise şöyle demişlerdir: "îmâ ile namaz kılarken secde sırasında rükûya göre daha fazla eğilmek gerekir. Böylece bedel olan îmâ ile namaz kılma şekli namazın aslına daha uygun olur." Ancak hadiste bunu ne doğrulayan ne de reddeden bir ifade bulunmaktadır.

9. Farz Namazları Kılmak İçin Binekten İnmek

1097- Abdullah İbn Âmir İbn Rebîa, babası Âmir İbn Rebîa'nın kendisine şu olayı haber verdiğini söylemiştir: "Ben Resul-i Ekrem'i sallallâhu aleyhi ue sellem bineği üzerinde nafile namaz kılarken gördüm; binek ne tarafa yönelirse yönelsin başı ile îmâ ediyordu. Fakat Resûlullah sallallâhu aleyh, ve sellem farz namazları hiçbir zaman binek üzerinde kılmamıştır."

1098- İbn Şihâb, Sâlim'in şöyle dediğini nakletmiştir: 'Abdullah İbn Ömer geceleri yolculuk ederken bineği üzerinde namaz kılardı ve bineğin ne tarafa yöneldiğine hiç aldırış etmezdi. Bu şekilde namaz kıldıktan sonra şöyle demişti; "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bineği üzerinde - binek ne tarafa yönelirse yönelsin - nafile namaz kılardı. Binek üzerinde vitir namazını kıldığı da oldu. Ancak farz namazları binek üzerinde kılmazdı."
1099- Câbir İbn Abdullah'tan nakledildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bineği üzerinde iken doğu tarafına yönelerek namaz kıldı. Farzı kılmak isteyince de bineğinden inip kıbleye yöneldi."

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: "Âlimler farz namazlar kılınacağı zaman binekten inmenin şart olduğu ve herhangi bir mazeret olmaksızın binek üzerinde farz namaz kılmanın caiz olmadığı konularında icmâ etmişlerdir. Ancak korkunun boyutlarının çok fazla olduğu durumlarda namazın nasıl kılınacağı ile ilgili olarak nakledilen rivayetler, bu durumdaki namazın hükmünün farklı olduğunu gösterir."
Mühelleb bu rivayetlerle ilgili görüşlerini şöyle açıklamıştır: "Burada nakledilen hadisler "Siz de nerede olursanız olun (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin [72][72] âyetini tahsis etmektedir."
Namazların kısaltılarak kılınamayacağı kadar kısa bir mesafeye yapılan yolculuklar sırasında binek sırtında namaz kılınıp kılınamayacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Alimlerin çoğunluğuna göre binek sırtında namaz kılınması konusunda mesafenin önemi yoktur; her türlü yolculukta bu şekilde namaz kılınabilir. İmam Mâlik'e göre ise binek sırtında namaz kılınabilmesi İçin yolculuğun namazları kısaltarak kılmayı mümkün kılan bir mesafeye yapılması şarttır. Taberî İmam Mâlik'in bu görüşüyle ilgili olarak: "Ben bu konuda onun gibi düşünen hiç kimse bilmiyorum" demiştir. Fakat İmam Mâlik görüşlerini şu şekilde delillendirmiş olabilir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem binek sırtında namaz kıldığına dair rivayetlerin tamamı onun yaptığı yolculuklarla ilgilidir ve Resü-luîlah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem kısa bir yolculuk yapıp bu sırada binek sırtında namaz kıldığına dair herhangi bir rivayet nakledilmemiştir." Âlimlerin çoğunluğu ise nakledilen rivayetlerin mutlak olarak geldiğini ileri sürerek görüşlerini delilen-dirmişlerdir. Taberî çoğunluğa ait görüşü şu açıklama ile desteklemiştir: "Allah Teâlâ teyemmümü hasta ve yolcular için bir ruhsat olarak lütfetmiştir. Âlimler de şu konuda icma etmişlerdir: "Bir kimse bir mil veya daha az bir uzaklıkta şehir dışında bulunurken, başka bir yolculuğa devam etmeye değil de evine dönmeye niyet eder fakat su bulamazsa teyemmüm yapması caizdir." İşte bu kadarlık bir mesafede söz konusu kişinin teyemmüm yapması caiz olduğuna göre, aynı mesafe içinde binek üzerinde nafile namaz kılmak da caiz olacaktır. Çünkü hem teyemmüm hem de binek üzerinde nafile namaz kılmak birer ruhsattır."
Binek üzerinde nafile namaz kılmanın caiz olmasındaki hikmet herhalde kulların daha rahat ve kolay bir şekilde nafile ibadet edebilmelerini ve böylece Allah'ın bir lütfü ve rahmeti olarak sevaplarını artırmalarını sağlamaktır."

10. Merkep Üzerinde Nafile Namaz Kılmak

1100- Enes İbn Şîrîn şöyle demiştir: Enes İbn Mâlik'in Şam'dan gelmekte olduğunu öğrenince onu karşılamaya çıktık. Aynü't-Temr denen yerde onunla karşılaştık. Onun merkebi üzerinde namaz kıldığını gördüm; kıblenin sol tarafına doğru yönelmişti. Ona; "Senin kıble dışında bir yöne dönerek namaz kıldığını gördüm!?" diyerek şaşkınlığımı belirttiğimde şu cevabı verdi; "Ben Hz. Peygam-ber'in sallallâhu aleyhi ve sdiem böyle yaptığını görmeseydim asla bu şekilde namaz kılmaya kalkışmazdım."

---

[72][72] el-Bakara 2/144, 150.

Açıklama

Ibn Reşîd şöyle demiştir: "İmam Buhârî, üzerinde nafile namaz kılınan bineğin artığının temiz olmasının şart olmadığını göstermek amacıyla bu başlığı kullanmıştır. Dolayısıyla bu hüküm bütün binekler hakkında geçerlidir. Önemli olan hayvanın üzerindeki necasetin kişiye bulaşmamasıdır."
Ibn Dakîkü'1-îd: "Bu hadis, eşeğin terinin temiz olduğunu gösterir. Çünkü kişi ne kadar sakınırsa sakınsın, eşeğe bindiği zaman onun terinin üzerine bulaşmasını engelleyemez. Özellikle de merkep sırtında uzun süre yolculuk yapmışsa." demiştir.
Aynü't-Temr, İrak yolu üzerinde Şam'dan sonra gelen bir yerin ismidir. Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde Halid Ibnü'l-Velîd ile buranın yerlileri arasındaki meşhur savaş burada olmuştur.
"Senin kıble dışında bir yöne dönerek namaz kıldığını gördüm!?" Bu ifade Enes Ibn Sîrîn'in merkep üzerinde namaz kılınmasını garipsemediğini, sadece namaz kılarken kıble dışında bir yöne dönmeyi garip karşıladığını göstermektedir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Bir kimse herhangi bir yerde namaz kılarken orada bulunan necasete doğrudan temas etmiyorsa kıldığı namaz geçerlidir. Çünkü bu rivayetten de anlaşılacağı üzere herhangi bir hayvan üzerinde mutlaka pislik bulunur; tüm vücudu temiz olsa bile pisliğin çıktığı yerde necaset olur.
2. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi w sellem fiilleri de sözleri gibi delildir, asla itiraz edilmeden kabul edilir.
3.Yoldan gelenlerin karşılanması güzel bir davranıştır.
5. Öğrenci hocasına davranışlannm sebeplerini sorabilir.
6. Hocanın vereceği cevap delile dayanmalıdır.
7. Soru sorarken sert ve haşin bir tarzda değil, yumuşak ve tatlı bir dille sormak gerekir.

11.Yolculuk Sırasında Farz Namazların Öncesindeki Ve Sonrasındaki Nafile Namazları Kılmamak

1101- Hafs İbn Asım anlatıyor: "Abdullah Ibn Ömer ile bir yolculukta beraberdim. Şunları söylemişti; Ben Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve sellem ile birlikte bulundum ve O'nun sallallâhu aleyhi ve sellem yolculuk sırasında nafile namaz kıldığını görmedim. Zaten Cenâb-ı Hakk (O'na uymamızı emrederek)
"Şüphesiz Allah'ın Resulünde sizler için en güzel bir örnek vardır [73][73] buyurmuştur.
1102- Abdullah İbn Ömer şöyle der: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem İle birlikte bulundum. O, yolculuk sırasında iki rekat farz namaz dışında namaz kılmazdı. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman (r.anhüm) da aynı şekilde hareket eder.

Açıklama

Abdullah İbn Ömer'in "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte bulundum. O yolculuk sırasında iki rekat farz namaz dışında namaz kılmazdı" şeklindeki ifadesi mutlak olarak kullanılmıştır. İşte İmam Buhârî bu mutlak ifadenin kayıtlı olduğunu açıklamak için yukarıdaki başlığı kullanmıştır. Buna göre Abdullah İbn Ömer'in sözü şu anlama gelir: "O, yolculuk sırasında farz namazların öncesinde ve sonrasında kılman nafile namazları (revâtib) kılmazdı."
İbn Dakîkü'1-Id şöyle demiştir: "İbn Ömer'in bu sözü Hz. Peygamber'in saiiaıs-aieyhi ve sellem yolculuk sırasında namazları devamlı olarak kısaltarak kıldığını vurgulamaktadır; asıl anlatılmak istenen de budur. Dolayısıyla bu ifadededen Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem İki rekat farz dışında nafile namaz kılmadığı anlaşılabileceği gibi, daha

---

[73][73] el-Ahzâb 33/21.

genel bir anlam yani namazları tam olarak (dört rekat) almadığı da anlaşılabilir."
İmam Müslim'in naklettiği şu rivayet de bu ikinci ihtimali desteklemektedir: 'Ben Abdullah İbn Ömer ile birlikte Mekke yolunda bulundum. Bize öğle namazını iki rekat olarak kıldırdı. Sonra döndü ve biz de onunla birlikte bineğinin bulunduğu yere gidip oturduk. Bu sırada başını çevirdiğinde yolculardan bir kısmının ayakta durduğunu gördü. Bize, bunlar ne yapıyor, diye sordu. Ben nafile namaz kıldıklarını söylediğimde şöyle cevap verdi: "Nafile namaz kılacak olsaydım namazı tam olarak kılardım."
İmam Nevevî konuyla ilgili olarak bazı âlimlerin verdiği cevabı şöyle nakle-ier: "Bazı âlimler Abdullah İbn Ömer'in bu sözüne şu şekilde cevap vermişlerdir: :arz namazların kılınması zorunludur. Şayet yolculuk sırasında da tam olarak ulmması emredilseydi kısaltmadan kılınması zorunlu olacaktı. Halbuki nafile lamazlar böyle değildir; kaç rekat kılacağı hususu kişinin isteğine bırakılmıştır.)olayısıyla nafile namaz kılan kişiye kolaylık ve merhamet olması bakımından ?olculuk halinde söz konusu namazların kihnması da meşru olmalıdır." Fakat mam Nevevî'nin naklettiği bu görüşe şu şekilde karşılık verilmiştir: "Abdullah İbn)mer "Nafile namaz kılacak olsaydım namazı tam olarak kılardım" derken şunu îasdetmiştir: Eğer nafile namaz kılmak ile farz namazların öncesindeki ve sonra-ındaki nafile namazları (revâtib) kılmak arasında muhayyer olsaydım, namazları am kılma yolunu tercih ederdim." Ancak İbn Ömer namazların kısaltılarak kı-nması hükmünün bir hafifletme amacı taşıdığını düşündüğü için yolculuk sıramda farz namazların Öncesindeki ve sonrasındaki nafile namazları kılmadığı gibi iğle, ikindi ve yatsı namazlarını da tam olarak kılmazdı.

12.Yolculuk Sırasında Farz Namazların Sonrasındaki Nafile Namazları Değil, Öncesindeki Ve Diğer Nafile Namazları Kılmak

Resûlullah sallallâhu aleyh, ve sellem yolculuk sırasında sabah namazının İki rekatını kıldı.
1103- İbn Ebû Leylâ şöyle demiştir: "Ümmü Hâni dışında hiç kimse Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kuşluk vaktinde namaz kıldığını haber vermemiştir. Ümmü Mâni'nin haber verdiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seüem Mekke fethedildiği gün onun evinde boy abdesti almış ve sekiz rekat namaz kılmıştır. Ummü Hâni Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazını şöyle anlatmıştır: "Ben Resûl-i Ekrem'in aleyhi ve sellem bundan daha hafif sade bir namaz kıldığını hiç görmedim. Fakat bununla birlikte rükû ve secdeleri tam olarak yapmıştı."
1104- Abdullah İbn Amir babasının naklettiği bir olayı anlatıyor: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece yolculuk sırasında bineği üzerinde iken - binek ne tarafa yönelirse yönelsin - namaz kıldığını gördüm."
1105- İbri Ömer'den nakledildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sdiem yüzü ne tarafa yönelirse yönelsin bineği üzerinde iken başıyla îmâ ederek namaz kılardı. Zaten İbn Ömer de tıpkı Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sdiem gibi hareket ederdi."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık yolculuk sırasında nafile namaz kılmama hükmünün sadece farz namazların sonrasındaki nafile namazlarla İlgili olduğunu göstermektedir. Buna göre söz konusu hüküm farz namazlardan önceki nafile namazlar ile herhangi bir namazla ilişkisi olmayan teheccüd, vitir, kuşluk gibi mutlak nafile namazları kapsamına almaz. Farz namazların öncesindeki nafile namazlarla sonrasındaki nafile namazlar arasındaki farkı şu şekilde açıklamak mümkündür: "Hiç kimse farz namazların öncesindeki nafile namazların söz konusu farz namazın bir parçası olduğunu düşünmez. Çünkü kamet getirmek, imamı beklemek gibi bazı unsurlar farz ile nafile namazı birbirinden ayırır. Buna karşılık daha sonra kılınan nafile namazların farz namazın bir parçası olarak algılanması mümkündür."
Not: İmam Nevevî konu hakkında genel bir değerlendirme yaparak şöyle demiştir: "Yolculukta nafile namaz kılınıp kılınamayacağı konusunda üç farklı görüş bulunmaktadır:
1. Hiçbir nafile namaz kılınamaz.
2. Bütün nafile namazlar kılınabilir.

3. Farz namazların öncesindeki ve sonrasındaki nafile namazlar (revâtib) değil, herhangi bir namazla İlişkisi olmayan mutlak nafile namazlar kılınabilir.
İbn Ebû Şeybe'nin sahih bir senedle Mücahid'ten naklettiğine göre Abdullah İbn Ömer bu son görüşü kabul etmiştir: Mücahid şöyle demiştir: "Ben Abdullah İbn Ömer İle Medine'den Mekke'ye gittim. O yolculuk sırasında bineği üzerinde iken - binek ne tarafa yönelirse yönelsin - nafile namaz kılardı. Farz namazın vakti olduğunda ise iner ve namazını bu şekilde eda ederdi."
"Ummü Hâni dışında hiç kimse Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve seüem kuşluk vaktinde namaz kıldığını haber vermemiştir" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu namazı Mekke fethedüdiği zaman kılmıştır. Daha önce de zikredildiği gibi İbn Abbâs'in naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve sellem Mekke'de iken farz namazları kısaltarak kılmıştır. Bu bakımdan Ummü Hânî'nin sözünü Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem yolcu oluşuyla birlikte değerlendirmek gerekir.

13. Yolculuk Sırasında Akşam Ve Yatsı Namazlarını Cem' Ederek Birlikte Kılmak

1106- Salim babasının şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber aleyhi ve sellem yolculuk sıkıntılı ve hızlı olduğu zaman akşam İle yatsı namazlarını cem' ederek birlikte kılardı."
1107- Abdullah İbn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem yolculuk sırasında öğle ve ikindi namazlarını ayrıca akşam ve yatsı namazlarını cem' ederek birlikte kılardı."
1108- Enes Ibn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolculuk sırasında akşam ve yatsı namazlarını cem' ederek birlikte kılardı."

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında üç hadise yer vermiştir:
1. Abdullah Ibn Ömer hadisi: Bu hadis Resûlullah'm saiiao&hu aleyhi ve s«ıiem yol-culuğun sıkıntılı ve hızlı olmasıyla kayıtlıdır.
2. Abdullah İbn Abbâs hadisi: Bu rivayet Resûlullah'ın saiiaüâhu aleyhi ve seıiem yolculukta konaklamayip seyir halinde olması ile kayıtlıdır.
3. Enes İbn Mâlik hadisi: Bu rivayette herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.
İşte İmam Buhârî de başlıkta mutlak bir ifade kullanarak yolculuk sırasında namazların cem' edilerek birlikte kılınması hükmünün mutlak olduğuna işaret etmiştir. Çünkü kayıt taşıyan ifadeler (mukayyed), herhangi bir kayıt taşımayan ifade kapsamına girer; mukayyed mutlakın bir ferdidir. Dolayısıyla İmam Buhârî'nin yolculuk sırasında namazları cem' ederek kılmak bakımından, seyir halinde olup olmamak veya yolculuğun sıkıntılı ve hızlı olup olmaması arasında herhangi bir fark görmediğini düşünebiliriz. Ancak buna rağmen seferde namazların nasıl kılınacağı meselesi âlimler arasında görüş ayrılıklarının bulunduğu bir konudur. Sahabe ve tâbiûn âlimlerinden çoğu ve Süfyân-ı Sevrî, İmam Şafiî, Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Râhûye ile Eşheb gibi âlimler bu hükmün mutlak olduğu görüşündedir. Buna karşılık Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Nehaî, Ebû Ha-nife, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre namazların cem' edilerek kılınması hükmü mutlak değildir; sadece Arafat ve Müzdelife'de namazlar cem' edilir.
Bu rivayetlere dayanılarak cem'ü't-te'hîr'in (öğleyi ikindi, akşamı ise yatsı vaktinde kılmak} caiz olduğu söylenmiştir. Cem'ü't-takdîm (ikindiyi öğle, yatsıyı ise akşam vaktinde kılmak) konusu ise ileride gelecektir.

14.Akşam Ve Yatsı Namazları Cem' Edildiği Zaman Ezan Ve Kamet Okunur Mu?

1109- Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah'ıi hu aleyhi ve sellem bir an evvel tamamlanması gereken yolculuklar sırasında akşam namazını geciktirdiğini ve yatsı namazıyla cem' ederek birlikte kıldığını gördüm."
Salim şöyle demiştir: "Abdullah İbn Ömer de bir an önce tamamlanması gereken yolculuklarda böyle yapardı: Akşam namazı için kamet getirir ve üç rekat namaz kılıp selâm verirdi. Ardından çok kısa bir süre bekler ve yatsı namazı için kamet getirdikten

sonra iki rekat namaz kılıp selâm verirdi. O bu iki namaz arasında veya yatsıdan sonra başka bir nafile namaz kılmazdı. Ancak gece yansı olduğunda nafile namaza başlardı."
1110- Enes İbn Mâlik akşam ve yatsı namazlarını kasdederek: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu iki namazı cem' ederek birlikte kıldı" demiştir.

Açıklama

İbn Reşîd şöyle demiştir: "İmam Buhârî'nin bu konu başlığı altında naklettiği iki rivayette de ezan konusu açık bir şekilde ifade edilmemiştir." Kirmânî'nin bu konudaki değerlendirmesi ise şöyledir: "Hadisi nakleden râvî namaz kılmak ifadesini mutlak olarak zikrettiği için bu ifadeden onun şunu kasdettiği anlaşılabilir: Namaz kılmaktan kasıt; namazı bütün rükünleri, şartları ve sünnetleri ile tam olarak edâ etmektir. İşte ezan ve kamet de bunlar arasındadır." Bu açıklamayı Kirmânî'den daha önce İbn Battal da yapmıştır.
Bu rivayette Hz. Peygamber'in »ıaiiâhu aleyhi ve sellem akşam namazını ne kadar geciktirdiğine dair bir açıklama yoktur. Fakat İmam Müslim'in İbn Ömer'den naklettiği bir rivayette, Resûlullah'ın aleyhi ve sellem şafak kaybolduktan sonra namazları cem' ettiği belirtilmektedir.
İbn Ömer'in "Ardından çok kısa bir süre bekler ve yatsı namazı için kamet getirdikten sonra..." şeklindeki ifadesi iki namaz arasında çok kısa bir süre beklenmesini vurgulamaktadır. Ayrıca bu rivayet namazlan cem' ederek kılmanın şeklî/sûri [74][74] olduğunu söyleyenlerin görüşlerine karşı bir delildir.

15.Hz. Peygamber Güneş Tepe Noktasından Batıya Meyletmeden Önce Yolculuğa Çıkmışsa Öğle Namazını İkindiye Kadar Geciktirirdi

Bu hususta Ibn Abbâs'ın da Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem bir nakli vardır.
1111- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir. "Hz. Peygamber aleyhi ve sellem güneş batıya doğru meyletmeden önce yolculuğa çıkmışsa öğle namazını ikindiye kadar geciktirir ve daha sonra ikisini birlikte kılardı. Güneş tepe noktasından batıya meyletmişse, önce öğle namazını kılar ve ardından yolculuğa maşlardı."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı ona göre namazlan cem' ederek kılma hükmünün, öğle namazının vakti girmeden önce yola çıkanlarla ilgili olduğunu göstermektedir.
(Bu hususta İbn Abbâs'ın da Hz. Peygamber'den saibiiâhu aleyhi ve sellem bir nakli vardır) ifadesi 13. başlık altında nakledilen rivayete işaret etmektedir. Bu rivayette namazların cem' edilerek kılınması hükmü yolculuk/seyir halinde olma kaydına bağlanmıştır. Hiçbir bilgin Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi w sdiem binek sırtında iken bu namazlan kıldığını söylememiştir. Buna göre söz konusu ifade İle kasdedilen, namazların bir sonraki vakitte birlikte kılınmasıdır (cem'ü't-te'hîr).

16. Güneş Tepe Noktasından Batıya Doğru Yönelmişse Öğle Namazını Kılmak Ve Daha Sonra Yolculuğa Çıkmak

1112- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir. "Hz. Peygamber aleyhi ve sellem güneş batıya doğru meyletmeden önce yolculuğa çıkmışsa öğle namazını ikindiye kadar geciktirir ve daha sonra ikisini birlikte kılardı. Fakat yolculuğa çıkmadan önce güneş tepe noktasından batıya doğru meyletmişse önce öğle namazını kılar ve ardından yolculuğa başlardı."

---

[74][74] el-Cem'u's-sûrî: Öğleyi son vaktinde kılıp biraz bekledikten sonra ikindiyi ilk vaktinde kılmak ve akşamı son vaktinde kılıp biraz bekledikten sonra yatsıyı da ilk vaktinde kılmaktır. (Mütercim)

Açıklama

Bu rivayet, namazların cem' edilerek kılınması hükmü açısından seyir halinde olmak ile henüz yolculuğa çıkmamış olmak/konaklamış olmak durumlarının birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesinin müstehap olduğunu gösterir. Ancak Muvatta'da Muâz İbn Cebel'den nakledilen bir rivayet her iki durumda da namazların cem' edilerek kılınabileceğini göstermektedir. Bu rivayet şöyledir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seııem Tebûk savaşında namazı geciktirdi ve sonra çıkıp öğle ile ikindi namazlarını birlikte kıldı. Daha sonra içeriye girdi ve bir süre sonra çıkıp akşam ile yatsı namazlarını cem1 ederek birlikte kıldı." İmam Şafiî bu rivayetle ilgili olarak el-Utnm adlı eserinde şunları söyler: "Resûl-İ Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem içeriye girip çıktığına göre muhakkak surette konaklamış olmalıdır. Dolayısıyla yolcu olan bir kimse gerek seyir halinde iken, gerekse konakladığı yerlerde namazları cem' ederek kılabilir."
İbn Abdilberr, Enes hadisi hakkında: "Bu rivayet, namazlar ancak yolculuğun sıkıntılı ve çok acele olması durumunda cem' edilir, diyenlerin görüşlerini Çürüten en açık delildir" demiştir.

17.Oturarak Namaz Kılmak

1113- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir; "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve hasta İken evinde oturarak namaz kılmış ve ashab-ı kiram da ayakta durarak O'na uymuştu. Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onlara oturun anlamında eliyle işaret etti. Namaz bittikten sonra da şöyle buyurdu:
"İmam kendisine uyulması için vardır. O rükû ettiğinde siz de rükû edin, o doğrulduğunda siz de doğrulun!"
1114- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir defasında bindiği attan düşüp sağ tarafını incitmişti. Biz de onu ziyarete gittik. Bu sırada namaz vakti girdi. Bu yüzden namazlardan birisini oturarak kıldırmıştı. Biz de O'nun arkasında namazlarımızı oturarak kılmıştık. Resûl-i Ekrem Efendimiz namaz bitince şöyle buyurmuştu:
"İmam kendisine uyulması için vardır; o tekbir getirdiğinde siz de tekbir getirin, o rükûya vardığında siz de rükû edin, o doğrulduğunda siz de doğrulun, (Allah kendisine hamd edenleri işitir) dediği zaman siz (Rabbimiz, ve hamd sana mahsustur) deyin."
1115- Basur fhemeroid) hastası olan Imrân İbn Husayn Hz. Peygamber'e hu aleyhi ve sellem oturarak namaz kılmanın hükmünü sordu ve Resûl-i Ekrem"Ayakta kılmak daha faziletlidir. Oturarak kılan ayakta kılan kimsenin sevabının yansı kadar sevap alır. Yatarak kılan ise oturarak kılan kimsenin sevabının yarısı kadar sevap alır."

Açıklama

İbn Reşîd İmam Buhârî'nin kullandığı bu konu başlığı ile ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur: "İmam Buhârî bu konu başlığını herhangi bir kayda tabî tutmaksızm mutlak olarak zikretmiştir. Bu yüzden söz konusu başlık, bir kimsenin herhangi bir mazereti dolayısıyla imam, cemaat veya münferid olarak oturduğu yerde namaz kılması konularını kapsamına alabilir. Başlığın altında zikredilen hadislerin, oturarak namaz kılma hükmünü mazeretin bulunması durumu ile kayıtlaması da bu ihtimali desteklemektedir. Bununla birlikte kullanılan başlık, oturarak namaz kılma hükmünün herhangi bir kayıt olmaksızın mazereti olan veya olmayan herkes için geçerli olduğu yorumuna da açıktır. Fakat sağlıklı bir kimsenin farz namazları oturarak kılmasının yasak olduğuna dair icma bulunduğu için, bu son ihtimal farz namazlar için geçerli değildir."
Îbnü't-Tîn başta olmak üzere bazı âlimlerin naklettiğine göre Ebû Ubeyd, İbnü'l-Mâcişûn, Kâdî İsmâîl, İbn Şa'bân, İsmâîlî ve Dâvûdî gibi âlimler Imrân İbn Husayn hadisinin nafile namazla ilgili olduğunu söylemişlerdir. Tirmizî'nin naklettiğine göre Süfyân-ı Sevrî de bu görüştedir. Onun ifadeleri şöyledir: "Herhangi bir kimse mazereti dolayısıyla oturarak namaz kılarsa ayakta kılan kimse gibi sevap alır. İmam Buhârî'nin Kitâbü'l-cihâd'ta Ebû Musa'dan naklettiği merfû bir rivayete göre: "Bir kul hastalanır veya yolculuğa çıkarsa

daha önce sağlıklı ve mukîm iken işlediği amellerin sevabını hiç eksilmeden alır."
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Imrân hadisindeki mutlak ifadenin dışında kalır. Çünkü O'nun oturarak kıldığı namaz ile ayakta kıldığı namaz arasında ve aynı durumda erkek ve kadının kıldıkları namaz arasında da bir sevap/mükafat bakımından hiçbir fark yoktur, Nitekim İmam Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Abdullah İbn Amr'dan naklettikleri şu rivayet bu görüşü desteklemektedir: "Bana Resûlullah'ın saüaiiâhu aleyhi ve sellem Bir kimse oturarak namaz kılarsa ayakta namaz kılanın aldığı sevabın yarısını alır1 dediği nakledilmişti. Ben de bir defasında Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem oturarak namaz kıldığını gördüğüm için şaşırmış ve elimi başıma vurmuştum. Bunun üzerine Resûî-İ Ekrem saiiaiiahu aleyhi ve sellem bana: "Neyin var senin ey Abdullah?" diye sordu. Ben de durumu anlattım. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem benim verdiğim cevap üzerine şöyle buyurdu: "Doğru, fakat ben sizden birisi gibi değilim!"
Bu rivayetlerde kişinin ne şekilde oturacağı konusu açıklanmamıştır. Dolayısıyla kişi ne şekilde oturursa otursun namazı geçerli olacaktır. Fakat hangi oturma şeklinin daha faziletli olduğu konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İmam Şafiî dışındaki üç büyük mezhep imamına göre bağdaş kurarak oturmak faziletli iken, İmam Şafiî'nin görüşüne uygun olarak yayılarak oturmanın da caiz olduğu söylenmiştir.

18.Bir Kimsenin Oturduğu Yerde Namazı Îmâ İle Kılması

1116- Imrân İbn Husayn basur/hemoroid hastası olduğunda şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve seitem oturarak namaz kılmanın hükmünü sordum. Bana şöyle cevap verdi:
"Ayakta kılmak daha faziletlidir. Oturarak kılan ayakta kılan kimsenin sevabının yansı kadar sevap alır. Uyuyarak kılan ise oturarak kılan kimsenin sevabının yansı kadar sevap alır."
Ebû Abdullah (İmam Buhârî) şöyle demiştir: "Bana göre burada uyuyarak diye ifade edilen durum, uzanarak/yatarak namaz kılmak anlamındadır."

19.Oturarak Namaz Kılamayan Bir Kimse Yanı Üzerine Uzanarak Kılar

Atâ şöyle demiştir: "Bîr kimse namaz kılmak İçin kıbleye dönemeyecek durumda ise yüzü ne tarafa dönük ise oraya doğru namaz kılar."
1117- Imrân İbn Husayn anlatıyor: "Basur (hemeroid) olmuştum. Hz. Pey-gamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem namazı nasıl kılacağımı sorduğumda bana şöyle cevap vermişti:
"Ayakta kıl Ayakta kılamayacak kadar kötü durumdaysan oturarak kıl. Oturmaya da gücün yetmiyorsa yarım üzerine uzanarak kıl."

Açıklama

Oturarak bile namaz kılamayacak kadar kötü durumda olan bir kimse namazını yanı üzerine yatarak kılar. Bu ifade herhangi bir farzı yerine getirme gücünden yoksun olan kimselerin, söz konusu farzın bir alt derecesindeki farzı uygulamaları gerektiğini, söz konusu görevi tamamen terk etmenin caiz olmadığını gösterir. Bu hadis, oturarak namaz kılmaya güç yetiremeyen kişiden namaz yükümlülüğü düşer, diyenlerin görüşünü çürüten bir delildir.
Imrân Ibn Husayn'ın maksadı hasta olan kimselerin nasıl namaz kılacaklarını öğrenmektir. Fakat kendisindeki hastalık az görülen bir mazeret olduğu için kaza etmesi de mümkündür.[75][75] Bu rivayet bir alt derecedeki farza geçmek (ayakta duramayanın oturması, oturamayanm uzanması) bakımından ayakta dura-mamak ile oturamayacak kadar kötü olmak arasında herhangi bir fark olmadığını da göstermektedir. Ancak İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî bu konuda âlimlerin çoğunluğundan farklı düşünür ve söz

---

[75][75] Doğru olan görüş namazın kazaya bırakılmaması dır. {İbn Bâz)

konusu iki durumun birbirinden farklı olduğunu söyler, Alimlerin çoğunluğunun görüşünü destekleyen rivayetlerden birisi de Taberânî tarafından İbn Abbâs'tan nakledilmiş bir hadistir: "Kişi namazını ayakta kılar. Ayakta kılmakta zorlanırsa (meşakkat duyarsa) oturarak, oturduğu yerde kılmakta zorlanırsa uzanarak kılar." Dikkat edilirse bu hadiste kişinin namaz kılarken zorlanması (meşakkat) hususu esas alınmış ve söz konusu iki durum birbirinden ayrılmamıştır.
Kişinin yan tarafı üzerine uzanması ile ilgili olarak Dârekutnî Hz. Ali'den şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Kişi yüzü kıble tarafına gelecek şekilde sağ yanı üzerine uzanır." İşte bu rivayet âlimlerin çoğunluğuna ait görüşün delilidir: "Oturamayacak durumda olan kimse uzanarak namazını kılar."

20. Bir Kimse Oturarak Namaz Kılarken İyileşir Veya Kısmî Bir Rahatlama Hissederse Kalan Kısımları Tam Olarak Kılar

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Hasta dilerse iki rekatı ayakta ve iki rekatı da oturarak kılar."
1118- Müminlerin annesi Hz. Aişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in ve sellem yaşı ilerleyinceye kadar gece namazlarını oturarak kıldığını hiç görmedim. Yaşlandığı zamanlar oturarak okur ve rükûya varmak istediğinde kalkıp otuz veya kırk âyet civannda Kur'ân okuduktan sonra rükûa giderdi.[76][76]
1119- Müminlerin annesi Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem oturarak namaz kılardı. Ayetlerin bir kısmını oturarak okuyup geriye otuz veya kırk âyetlik bir bölüm kalınca kalkar ve bunları ayakta okuyup rükûya varır, sonra da secdeye giderdi. Namazın ikinci rekatını da aynı şekilde kılardı. Namazını bitirdikten sonra bakar ve eğer ben uyanıksam benimle biraz konuşurdu. Fakat uyuyorsam O sallallâhu aleyhi ve sellem da uzanırdı."

Açıklama

Hasan-ı Basrî'nİn sözü farz namazlarla ilgilidir. Buna göre onun sözü şu anlama gelir: "Hasta bir kimse farz namaz kılmak isterse iki rekat ayakta kılar..." Bu İfadeden anlaşıldığı kadarıyla bir kimse oturarak namaza başladığı halde, daha sonra ayağa kalkabilecek gücü hissettiğinde düerse kalkıp kalan rekatları kıldığı rekatlara ekleyerek namazını ayakta tamamlayabilir. Bununla birlikte dilediği takdirde namaza yeniden başlaması da mümkündür. Hasan-ı Basrî'nin sözü, kalan rekatların kılınmış olan rekatlar üzerine eklenerek kılınabileceğini gösterir. Zaten âlimlerin çoğunluğu da bu görüştedir.
îbn Battal şöyle demiştir: "İmam Buhârî'nin kullandığı bu başlık, farz namazlarla ilgilidir. Hz. Aişe hadisi ise nafile namazlar hakkındadır. İmam Buhârî'nin görüşünü delillendirme tarzı ise şöyledir: Ayağa kalkmayı engelleyen herhangi bir hastalık ve mazeret bulunmadığı halde nafile namazlar oturularak kılı-nabilir. Zaten Resûl-i Ekrem sdiaiiâhu aleyhi ve sellem de oturarak namaza başlamış ve rükûa gitmeden önce kalkmıştır. Buna göre sadece ayakta durma gücünün bulunmadığı durumlarda oturularak kılınabilen farz namazlarda bu hükmü esas almak daha uygun olacaktır."
Fakat benim anladığım kadarıyla bu başlık sadece farz namazlarla ilgili değildir. Başlıktaki "iyileşirse" şartı farz namazlarla ilgili iken "kısmî bir rahatlama hissederse" ifadesi nafile namazlarla ilgilidir. Bu son ifade zaten başlık altında nakledilen rivayete de uygun düşmektedir. Farz namazla ilgili kısım ise bu hükme kıyas edilir. Aralarındaki ortak nokta ise gerek nafile gerekse farz namazların bir kısmının ayakta ve kalan kısmının da oturularak kılınabilmesidir. Hz. Aişe'-den nakledilen rivayet bir kimsenin oturarak başladığı nafile namazı ayakta tamamlayabileceğini gösterdiği gibi, nafile bir namaza ayakta başlayan kimsenin namaz sırasında oturmasının caiz olduğunu da göstermektedir. Zira bu iki durum arasında herhangi bir fark yoktur. Özellikle de Hz. Peygamber'in saiiaiıshu aleyhi vesdiem namazın ikinci rekatını bu şekilde kıldığını düşünürsek bu hüküm daha da pekişecektir.

---

[76][76] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1148, 1161, 1168 vs 4837.

Söz konusu rivayetten çıkarılan hükümlerden birisi de şudur: "Uzanarak namaza başlayan bir kimse, namaz içinde iken oturabilecek veya kalkabilecek gücü hissederse namazını oturarak veya ayakta tamamlar."
Nafile namaza oturarak başlayan bir kimsenin oturduğu yerden rükûa gitmesi şart olmadığı gibi, ayakta başlayan bir kimsenin de kıyamdan rükûya gitmesi şart değildir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar ilende gelecektir.[77][77]

---

[77][77] Kitâbü't-teheccüd, Bâb. 16.

19. BÖLÜM TEHECCÜD NAMAZI

1. Teheccüd Namazı

Gecenin bir vaktinde kalkıp sana mahsus nafile bir İbadet olmak üzere namaz kıl [1][1] âyeti
1120- Abdullah İbn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber hu aleyhi ve sdiem gece teheccüd namazı kılmak üzere kalktığında;
Allahım, hamd sadece sanadır. Sen gökleri, yeri ve bunlarda bulunan mevcudatı gözetip ayakta tutansın bunların hepsinin varlığı sana bağlıdır. Hamd sadece sana mahsustur. Göklerin, yerin ve bunlarda bulunan bütün varlıkların mülkü sana aittir. Hamd sadece sana mahsustur. Sen göklerin ve yerin nurusun. Hamd sadece sanadır. Sen göklerin ve yerin mâliki ve sahibisin. Hamd sana mahsustur. Sen haksin, senin va'din haktır, sana kavuşmak (lika) haktır, sözün haktır, cennet haktır, cehennem haktır, peygamberler haktır, Muhammed haktır, kıyamet günü haktır.
Alİahım ben sana teslim oldum (boyun eğdim), sana tasdîk ile iman ettim, sana dayandım (tevekkül). Allahım ben sana yöneldim (inâbe), senin bana verdiğin delillerle mücadele ettim, mücadele ettiğim kişilerle ilgili son karan sana havale ettim. Alİahım benim geçmiş ve gelecek günahlarımı, açığa vurduğum ve gizlediğim kusurlarımı bağışla. Evvel (mukaddim) ve âhir (muahhir) olan sensin. Senden başka hiçbir ilah yoktur."
Abdülkerim Ebû Ümeyye bu duada şöyle bir ziyade bulunduğunu naklet-miştir: "Allah'tan başka hiçbir güç ue kuvvet yoktur.[2][2]

Açıklama

İmam Buhârî bu başlığı kullanırken teheccüd namazının ve gece ibadetinin hükmünü açıklamak değil, gece ibadetinin meşruiyetini göstermek amacında olmuştur. Çok eskilerden çok da önemsenmeyecek bir grup dışında, gece ibadetinin farz olduğunu söyleyen hiçbir âlim yoktur; hatta bu konuda âlimlerin icmâ' ettiklerini bile söyleyebiliriz. Bununla birlikte gece ibadetinin Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem has bir özellik (hasâis) olup olmadığı konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İleride İmam Buhârfnin bunu ümmete vacip/farz görmediğine dair açıklamaları gelecektir.
Teheccüd gece kalkıp namaz kılmak demektir. İbn Fâris, müteheccid, gece namaz kılan demektir, demiştir, Nafile kelimesinin sözlük anlamı ziyade fazlalıktır.
Abdullah İbn Abbâs'ın ifadesi (Hz. Peygamber sallallâhu aieyhi ve sdiem gece teheccüd namazı kılmak üzere kalktığında) Resûlullah'm aleyhi ve sellem gece kalktığı zaman yaptığı ilk ibadetin namaz olduğunu gösterir. İbn Huzeyme söz konusu ifadeye bakarak Resûl-i Ekrem'in satiaiiâhu aleyhi ve sellem yukarıdaki duayı tekbir getirip namaza durduktan sonra okuduğunu söylemiştir.
(Mevcudatı gözetip ayakta tutansın / bunların hepsinin varlığı sana bağlıdır, diye tercüme ettiğimiz) "Kayyİmü's-semâvâti ve'l-ard" tamlamasında geçen Kayyim kelimesini Katâde şöyle açıklamıştır: "Kayyim, mahlûkatın idaresini başka hiçbir şeye muhtaç olmadan kendi başına yürüten ve onları var edip ayakta tutan demektir."
Allah'ın göklerin ve yerin nuru olması şu anlama gelir: "Allah'ım sen bunları nurlandıransın ve her şey gideceği yolu senden alır." Bu ifadenin, sen her türlü kusurdan ve noksandan münezzehsin, uzaksın anlamına geldiği de söylenmiştir.
Sen Hak'sın İfadesi, "Varlığı gerçek olan, varlığında asla şüphe ve şek bulunmayan" anlamına gelir. Kurtubî şöyle demiştir: "Bu sıfat Cenâb-ı Hakk için hakîkî olarak kullanılır ve sırf O'na hastır. Bu bakımdan başka varlıklara izafe edilmesi doğru değildir. Zira Allah Teâlâ'nın varlığı kendindendir, başkalarına muhtaç değildir. O'nun ezelde var olmadığı bir an bile yoktur ve ebediyyen var olacaktır. Fakat diğer varlıklar böyle değildir."
Allah'ın va'dinin hak olması, bu va'din muhakkak gerçekleşeceği anlamına gelir. Allah'a kavuşmanın hak oluşu, ölümden sonra dirilişin ikrar edilmesidir. Cennet ve cehennemin hak olduğunun İfade edilmesi, bunların şu anda mevcut olduğunu gösterir. Bu konuyla

---

[1][1] el-İsra 17/79.
[2][2] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6317, 7385, 7442, 7499.

ilgili açıklama daha sonra gelecektir.[3[3]]
Allah'a tevekkül etmek sebeplerin ötesine geçip [4[4]] bütün işlerimizi Allah'a havale etmek demektir.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve selem, bütün günahları bağışlanmış olmasına rağmen Allah'tan bağışlanma talep etmiştir. Bu şekilde af dilemesi kendi acziyyetini ve kusurlarını itiraf ederken, Cenâb-ı Hakk'ın azametini ve yüceliğini ortaya koyma amacı taşır. Bu, O'nun mütevazılığmdan ileri gelmektedir. Bununla birlikte ümmetine bu şekilde af dilemeleri gerektiğini öğretmek istemiş de olabilir. Her iki amacı birlikte gözettiğini söylemek de mümkündür.
Mühelleb şöyle demiştir: "Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem bir özelliği de az söz ile çok önemli manalara işaret etmesidir (cevâmiu'l-kelim). İşte bu hadiste de O'nun söz konusu özelliği ortaya çıkmaktadır. Zira "Kayyim" kelimesi eşyaların özünü (cevher) [5[5]] var edenin ve bu varlıkların varlıklarını sürdürmelerini sağlayanın Ailah olduğunu gösterirken, "Nûr" kelimesi de eşyanın zatından olmayan özelliklerin (a'raz) de aynı şekilde Allah tarafından var ediîdiğini ve varlıklarının devamı için Allah'a muhtaç olduklarını gösterir. Cenâb-ı Hakk'm her şeyin Mâ-iik'i olması ise dilediğini var edip dilediğini de yok etmeye kadir, mutlak Hâkim olduğuna işaret eder. Bütün bunlar Allah'ın kullarına birer nimetidir. İşte Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem de bu yüzden yukarıda anlamlarına işaret ettiğimiz özelliklerin her birinin ardından ayrı ayrı Allah Teâlâ'ya hamd etmiştir. Hz. Pey-gamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem, Allah Teâlâ'ya 'Sen haksin' demesi başlangıca (mebde), vad, söz, cennet, cehennem ve peygamberlerin hak oluşu dünya hayatına (meâş) ve kıyamet gününün hak olması da sona / asıl dönülecek yurda (meâd) işaret eder. Bu rivayette ayrıca nübüvvet / peygamberlik müessesesi, herkesin iyi veya kötü yaptığı işin karşılığını alacağı, iman, islam, tevekkül, inâ-be, Allah'a boyun eğme ve yalvarmanın vacip oluşu gibi konulara da vurgu vardır."
Bu rivayet Resûlulîah'm sallallâhu aleyhi ve sellem Cenâb-ı Hakk'ın azametini, kudretinin yüceliğini bütün mahlukattan daha fazla bildiğini, zikre, duaya ve hamde hiç ara vermeden devam ettiğini, Allah'ın, üzerindeki haklarını her an itiraf ve ikrar ettiğini göstermektedir.
Ayrıca bu rivayetten anlaşıldığı üzere Cenâb-ı Hakk'tan herhangi bir şey isterken öncelikle O'nun övülmesi daha iyi olur. Zaten Resûl-i Ekrem saitaUhu aleytu sellem de böyle hareket etmiş ve bize duanın edebini öğretmiştir.

2.Gece İbadetinin Fazileti

1121- Salim babasının şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında bir kimse rüya gördüğü zaman bunu Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem anlatırdı. Ben de bir rüya görüp bu rüyayı Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve

---

[3[3]] Kitâbü bed'il-halk, Bâb. 8.

[4[4]] Tevekkülün bu şekilde açıklanması çok doğru değildir. Zira tevekkül Allah'a dayanmak, O'na İman etmek, O'nun her şeyi takdir ve İdare ettiğine inanmaktır. Bununla birlikte kul sebeplere de sarılacak, bunlarla ilgili yapması gerekenleri yapacaktır. Tevekkülün iki boyutu vardır: 1. Allah'a dayanmak ve güvenmek. Çünkü her şeyi bilen, takdir eden ve her şeye gücü yeten O'dur. 2. Dînî ve dünyevî sebeplere sarılmak. En doğrusunu Allah bilir. (Neşreden) Fakat burada göz önünde bulundurulması gereken bir nokta vardır. İbn Hacer'in kasdettiği sebeplere hiç değer vermemek değil; sebepleri yaratanın Allah olduğunu bilmektir. Kul hastalanınca ilaç kullanır, bu tevekküle aykırı bir tutum değildir. Fakat ilaç şifayı veren değildir; şifa sadece Allah'tandır. Acıkınca yemek yeriz, fakat bizi doyuran yemek değildir; Allah'tır. Zaten bu yüzden Resûl-İ Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem yemekten sonra "Beni doyuran ve susuzluğumu gideren Allah'a hamd olsun" diye dua ederdi. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir. (Mütercim)

[5[5]] Cevher: Boşlukta bizzat yer tutan ve varlığını bizzat hissettiren şey. Asıl, madde. Cevherin mukabili araz'dır. Araz: Var oluşu, ancak kendisini taşıyan başka bir varlıkla hissedilebta, kendi başına boşlukta yer tutamayan şey. Ayn: Kendi başına boşlukta yer tutan ve arazlara konu teşkil eden, arazları taşıyan şey. Cisimlerin rengi, şekli, tadı, kokusu... birer arazdır, bunlara konu teşkil eden madde ise ayn'dir. (bk. Nûreddin es-Sâbûnî, Mâtürîdîyye Akaidi, s. 181,183 Araştırma ve notlar ilavesiyle tercüme eden Prof. Dr. Bekir Topaloğlu.)

sellem anlatmayı çok arzuluyordum. O sıralarda genç bir delikanlı idim. Bir gün mescitte uyurken bir rüya gördüm; Sanki iki melek beni almış ateşe götürüyordu. Bu ateş adeta bir kuyuyu andırıyordu ve üzerine uzatılmış iki sütun vardı. Bu kuyunun içinde benim tanıdığım insanlar da bulunuyordu. Bu dehşetli manzarayı görünce: "Cehennem ateşinden Allah'a sığınırım!" demeye başladım. O sırada bizi başka bir melek karşıladı ve "Senin korkmana gerek yok!" dedi.
1122- Ben bu rüyayı Hafsa'ya anlattım. O da Resûlullah'a sallallâhu aleyh anlattığında Hz. Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuşlar:
"Abdullah ne hoş, ne iyi bir adam! Ah bir de geceleri namaz kusa!" Abdullah îbn Ömer bundan sonra geceleri çok az uyumuştur.6[6]

Açıklama

İmam Buhârî, Abdullah ibn Ömer'in rüya görmeyi arzulamasıyla ilgili olarak rüyaların yorumuyla ilgili bölümde bir ayrıntıya daha değinir. Buna göre îbn Ömer şöyle demiştir: "Ben de kendi kendime sen hayırlı bîr insan olsaydın, sende bir hayır olsaydı işte bu insanlar gibi rüyalar görürdün diyordum."
Kurtubî bu rivayetle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: "Resûİ-i Ekrem iiâhu aleyhi ve sellem Abdullah Ibn Ömer'in rüyasını çok övücü bir İfade ile yorumlamıştır. Çünkü o önce ateşe doğru götürülmüş fakat daha sonra oradan uzaklaştırılarak kendisine 'Senin korkmana gerek yok!' denilmiştir. Bu da onun çok salih bir insan olduğunu gösterir. Fakat Abdullah Ibn Ömer geceleri ibadetle ihya etmediği için uyarılmıştır. Bu uyarı adeta şöyledir: 'Gece ibadeti kişiyi ateşe karşı korur ve onun ateşe yaklaştırılmasına engel olur.' Zaten Abdullah İbn Ömer de bu yüzden hayatının geri kalan kısmında gece ibadetini hiç terk etmemiştir."
Mühelleb ise hadisle İlgili olarak şöyle bir değerlendirmede bulunur: "Abdullah İbn Ömer mescidde uyuyordu. Halbuki mescid uyunacak değil ibadet edilecek bir yerdir. İşte Abdullah Ibn Ömer bu rüya ile uyarılmış ve mescitte uyumayıp ibadetle meşgul olması istenmiştir. Korkutmak için ateşe yaklaştıril» masının sebebi işte budur."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Gece ibadeti azap görmeye engeldir, cehennemden uzaklaştırır.
2. Bir kimsenin hayır ve ilim İstemesi çok güzel bir davranıştır.7[7]
Bu rivayetle ilgili ayrıntılı açıklamalar ileride gelecektir.8[8]

3. Gece Namazında Secdelerde Uzun Uzun Beklemek

1123- Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem geceleri on bir rekat namaz kılardı. Gece kıldığı namaz bundan ibaretti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem başım kaldırmadan önce secdelerde sizden birisinin elli âyet okuyabileceği kadar bir süre beklerdi. Sabah namazından Önce de iki rekat namaz kılardı. Ardından sağ yanma uzanır ve müezzin namaz için çağırana kadar istirahat ederdi."

4.Hastaların Gece İbadetini Terk Etmesi

1124- Cündeb'ten nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hasta iken bir veya iki defa gece ibadeti için kalkamamiştı."
1125- Cündeb îbn Abdullah'ın radıyai'âhu anh şöyle dediği nakledilmiştir: "Cibril sseiâm uzun bir süre Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem vahiy getirmedi. Bunu [sat bilen

---

6[6] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1157, 3739, 3741, 7016, 7029, 7031.

7[7] Bu özelliklere sahip insanlara gıpta etmekte bir sakınca yoktur. (Mütercim)

8[8] Kitâbü't-ta'bîr, Bâb. 35.

Kureyş'li müşrik bir kadın: 'Artık şeytanı ona uğramaz oldu' diye alay ti. Bunun üzerine 'Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki ıbbin seni bırakmadı ve sana darılmadı [9][9] âyetleri nazil oldu."

5. Hz. Peygamberin Farz Kılmaksızfn Gece İbadeti İle Nafile Namaza Teşvik Etmesi

Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ali ile Faüma'yı bir gece namaz için Ifeî-

1126- Ümmü Seleme'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah saiidiâhu aleyhi ve sellem bir gece uyandı ve:

"Sübhânallah (Allahım, seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim), bu gece ne fitneler indirildi, hazinelerden neler indirildi? Odalarında uyuyanları kim uyandıracak? Bu dünyada elbiseler içinde olduğu halde, âhiret gününde çırılçıplak olacak nice insanlar vardır."buyurdu.

1127- Hz. Ali anlatıyor: Bir gece Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem evimize gelip beni ve kızı Fatıma'yı kaldırıp: "Haydi namaz kılmıyor musunuz?!" buyurdu. Ben de: "Ey Allah'ın Resulü, canlarımız Allah'ın elindedir. Eğer bizim kalkmamızı dilerse kaldırır!" dedim. Ben böyle söyleyince dönüp gitti ve bana hiçbir karşılık vermedi. Sonra onun giderken dizlerini döverek: "İnsan mücadele etmeye ne kadar da düşkün böyle!" dediğini duydum.

1128- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi işlemekten zevk aldığı ve sevdiği bazı amelleri, insanlar da kendisine uyup amel ettikleri için farz kılınabilir endişesiyle terk etmiştir. Bu yüzden Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hiçbir zaman kuşluk namazı kılmamıştır. Fakat ben bu namazı kılarım."

1129- Müminlerin annesi Hz. Aişe anlatıyor: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve bir gece mescitte namaz kılmıştı. Bunu gören sahâbîler de ona uyarak namaz kılmaya başladılar. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem sonraki gece de namaz kıldığında insanlar çoğaldı. Üçüncü veya dördüncü gecede ise sayıları iyice arttı. Fakat Resûlullah saibiiâhu aleyhi ve seüem bundan sonra namaz kılmak üzere onların yanına çıkmadı. Sabah olduğunda da şöyle buyurdu: 'Ben sizin yaptıklarınızı gördüm. Beni namaz kılmak üzere yanınıza gelmek istemedim. Çünkü bu namazın size farz kılınmasından korktum.' Bu olay Ramazan ayında yaşanmıştı."

Açıklama

İmam Buhârî'nİn kullandığı bu başlık Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ümmetini/ müminleri gece namazına teşvik etmesini anlatır.

Îbnü'l-Müneyyir kullanılan bu başlıkla ilgili olarak şu açıklamaları yapmıştır: "İmam Buhârî'nİn kullandığı bu başlık iki hüküm içermektedir:

1. Gece namazına teşvik

2. Gece namazının farz olmaması. Ümmü Seleme İle Hz. Ali'den nakledilen rivayetler ilk hükme, Hz. Aişe hadisi ise ikinci hükme işaret eder."

Fakat bana göre nakledilen dört rivayet de gece ibadetinin farz olmadığı hükmünü içermektedir. Ayrıca Resûlullah'm saüaiiâhu aleyhi ve sellem sevdiği halde farz kılınır endişesiyle bazı amelleri terk etmesi de nafile ibadete teşvik anlamındadır. Çünkü Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem herhangi bîr şeyi sevmişse aynı zamanda o şeye teşvik de vardır; zira bir şeyi sevmek o şeye teşvik etmeyi gerektirir. Burada veya benzeri olaylarda Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem farz kıhnabilir endişesiyle sevdiği amelden vazgeçmesi tamamen farklı bir durumdur.

Ibn Battal Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem, "Haydi namaz kılmıyor musunuz?!" şeklindeki sözü hakkında şu açıklamaları yapmıştır: "Bu ifade gece namazının ne kadar faziletli bir amel olduğunu gösterdiği gibi kişinin ailesini ve akrabasını gece namazı için kaldırabileceğine de İşaret eder."

Taberî de gece ibadetinin faziletine vurgu yaparak şunları söylemiştir: "Resûl-i Ekrem

---

[9][9] ed-Duhâ 93/1-3.

sallallâhu aleyhi ve sellem gece ibadetinin, geceleri namazla İhya etmenin çok faziletli bir amel olduğunu bildiği için kızı ile damadını namaz kılmaları için uyandırmıştır. Eğer böyle olmasaydı Cenâb-ı Hakk'ın insanların dinlenmesi için yarattığı gece vaktinde onları asla rahatsız etmezdi. Fakat Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, "Ailene de namazı emret! 10[10] âyetine uymuş ve onların da gece ibadetinin, faziletinden istifade etmelerini sağlamak İçin evlerine kadar gidip onları namaz için uykudan kaldırmıştır."
Hz. Ali "Canlarımız Allah'ın elindedir" hükmünü "Bütün insanları, (bedenen) öldüklerinde canlarını alan ve henüz ölmemiş olanların da uyku halinde iken (ruhlarını alıp ölü gibi yapan) Allah'tır. O, böylece ölümlerine hükmettiği canlan alır, diğerlerini de kendisinin koyduğu belirli bir vakte kadar salıverir 11[11] âyetinden almıştır. Hakîm'in bu olayı naklettiği rivayette Hz. Ali'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben oturup gözlerimi ovuşturuyor ve şöyle diyordum: Vallahi sadece Allah'ın bize farz kıldığı namazları kılacağım. Bizim canlarımız Allah'ın elindedir!" Hz. Ali'nin bu sözü Allah'ın irade sıfatını ispat etmekte ve kulun yaptığı her şeyin O'nun iradesiyle olduğuna işaret etmektedir.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hiç cevap vermeden geri dönmesi, aslında doğru olsa bile istenen şeye aykırı olan söz ve görüşlerden yüz çevirilebileceğini gösterir.
İbnü't-Tîn, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ali'nin cevabı karşısında dizlerini dövmesiyle İlgili olarak şunları söylemiştir: "Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem dizlerini dövmesi Hz. Ali'nin söz konusu âyeti bir delil gibi zikretmesinden hoşlanmadığını gösterir."
Bu rivayet kişinin herhangi bir görüşme/tartışma sırasında Kur'ân'dan delil getirebileceğini gösterir.
Hz. Ali'nin Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem karşısında bile sözünü esirgemeden konuşması ilmi yaymak ve asla gizlememek noktasında ne kadar titiz davrandığını göstermektedir.
İbn Battal, Mühelleb'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Bu rivayetten anladığımız kadarıyla İmamın nafile ibadetler konusunda tebaasını fazla sıkıştırmaması gerekir. Zira Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ali'nin "Canlarımız Allah'ın elindedir" diye verdiği cevap karşısında susmuş ve hiçbir karşılık vermemiştir. Çünkü Hz. Ali'nin nafile namazı niçin kılmak istemediğine dair verdiği cevap doğrul Şayet gece namazı farz olsaydı Resûl-i Ekrem saiiaüâhu aleyhi sellem böyle bîr cevabı asla kabul etmezdi. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem dizlerini dövmesi ve giderken âyetle karşılık vermesi ise damadı ile kızını rahatsız ettiği düşüncesine kapıldığını ve onlan uyandırdığı için pişman olduğunu gösterir." İbn Battal naklettiği bu görüşe katıldığını ifade etmiştir. Fakat bize göre bu yorum çok net değildir, yukarıdaki açıklamalar daha tutarlı ve kabul edilebilir görünmektedir.
İmam Nevevî de Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem dizlerini dövmesiyle ilgili olarak şunları söylemiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve ssiiem, Hz. Ali'nin hazırcevaplığına ve İleri sürdüğü delili esas alarak kendisine uymamasına şaşırmış ve bu yüzden dizlerini dövmüştür."
"Çünkü bu namazın size farz kılınmasından korktum" Bu ifade Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem kalabalıktan ve mescitteki sıkışıklıktan dolayı değil, ümmetine farz kılınacağı endişesiyle namazı kılmaktan vazgeçtiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Gece Namazının Farz Kılınması Endişesi

Bu konuyla ilgili olarak farklı yorumlar yapılmıştır. İbn Battâl'm İşaret ettiği bu ihtimaller şunlardır:
1. Gece ibadeti ümmete değil Hz. Peygamber'e saiiaiiahu aleyhi ve sellem farz kılınmıştır. İşte Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem sahâbîlerin yanına çıkıp onlarla birlikte bu ibadete devam edecek olsaydı Cenâb-ı Hakk gece namazının farz kılınması hükmü bakımından kendisiyle ümmetini aynı kategoriye sokabilirdi. Zira şeriatta aslolan,

---

10[10] Tâhâ 20/132.

11[11] ez-Zümer 39/42.

ibadetler söz konusu olduğunda Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve ssiict. ile ümmetinin aynı hükme tabî olmasıdır. Burada Allah Teâlâ'nm Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem İle ümmetini aynı hükme tabî kılma İhtimali bulunduğu için bu sözü söylemiştir.
2. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ümmetinin gece namazına sürekli devam ettikleri için zamanla zayıf düşebileceklerini ve kendisine tabî olmayı terk etmeleri durumunda günahkâr olacaklarını düşünerek bu endişesini dile getirmiş olabilir.
3. Burada Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazının farz cağından endişe etmiş olma ihtimali de söz konusudur. Bu farz kılma ise mücerred olarak gece namazının farz kılınması anlamında değil, gece namazın! mescitte cemaatle kılmanın şart olması anlamındadır. Zeyd İbn Sabitin naklettiği şu rivayet bu ihtimali desteklemektedir: "Çünkü ben gece namazının size fan kılınmasından korktum. Farz kılınacak olsaydı bu sefer namazı ikâme edemeyecektiniz namaza gelemeyecektiniz. Ey insanlar, (gece namazlarını) evlerinizde kilini" İşte Resülullah sallallâhu aleyhi ve sellem ümmetine olan düşkünlüğü ve şefkati dolayısıyla gece namazını mescitte cemaatle kılmalarına engel olmuş ve böyle bir şart ileri sürmemiştir. Ayrıca namazı evlerinde kılmalarını tavsiye ederek hem gece ibadetine devam etmelerini sağlamış, hem de farz kılınması endişesinden kurtulmuştur.
4. Gece namazının farz-ı ayn olmasından değil farz-ı kifâye olmasından endişe etmiştir. Bu durumda beş vakit namaza ek bir farz namaz ortaya çıkmış olmayacak ve bazı âlimlerin bayram namazları hakkında verdiği hüküm gece ibadetine de veriimiş olacaktır.
5. Sadece Ramazan'daki gece ibadetinin farz kılınmasından endişe etmiş olabilir. Zaten bu konu başlığı altında zikredilen rivayet de bu olayın Ramazan1-da meydana geldiğini İfade etmektedir. Nitekim Süfyân İbn Hüseyn tarafından nakledilen rivayette Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem sözü şöyle geçmektedir: "Size bu aydaki gece ibadetinin farz kılınmasından korktum." Bu ihtimal ve yorum konuyla ilgili sorunu da ortadan kaldırmaktadır. Çünkü Ramazan'daki gece ibadeti senenin her gününde tekrar edilen bir ibadet değildir. Bu durumda gece namazı beş vakit namaza eklenmiş yeni bir farz olmayacaktır.
Bana göre işaret edilen bu yorumlar içerisinde en güçlü olanı üçüncü yorumdur. Allah Teâlâ doğrusunu en iyi bilendir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Gece ibadeti nafile bir ibadet olup menduptur. Özellikle de Ramazan ayında cemaatle kılınması daha iyidir. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem vefatından sonra artık söz konusu namazın farz kılınma endişesi kalmamıştır. Zaten bu endişe kalmadığı için Hz. Ömer Ramazan ayında teravih namazının cemaatle kılınması uygulamasını başlatmış ve imam olarak da Übey İbn Ka'b'ı görevlendirmiştir.[12][12]
2. Allah'ın takdir ettiği bir husustan kurtulmak için başka bir takdirine sığınmak mümkündür.
3. Herkesin itibar ettiği ve sözünü dinlediği ileri gelen kimseler bazen alışkanlık haline getirdiklerinden daha farklı bir uygulamaya gidebilirler. Bu durumda tâbîlerine farklı uygulamaya niçin geçtiklerini, bunun hükmünü ve hikmetini açıklamalıdır.
4. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem dünyaya hiç değer vermez, dünyalığın az bir miktarı ile yetinirdi. Ümmetine çok düşkün merhametli ve şefkatli idi.
5. Bir mefsedete yol açacağı düşünülüyorsa bazı maslahatları terk etmek ve iki maslahattan daha önemli olanı tercih etmek gerekir.
6. İmamlığa niyet etmeyen bir kimseye uyularak arkasında namaz kılmabi-lir. Ancak bu hüküm tartışmaya açıktır. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem imamlığa niyet etmediğiyle ilgili bir nakil yoktur; böyle bir durumu da zan-na dayalı bir yorumla tespit etmek mümkün değildir.
7. Cemaatle nafile namaz kılınırken ezan ve kamet terk edilebilir.
aleyhi ve seli em

12[12] Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama için bk. Kitâbü salâti't-terâvîh, Bâb 1.

6.Hz. Peygamber İn Gece İbadeti

Hz. Aişe: "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ayakları şişip çatlayana kadar geceleri ibadet ederdi." demiştir.
1130- Muğire İbn Şu'be'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah aleyhi ve sellem geceleri o kadar çok namaz kılardı ki bu yüzden ayakları/b aldırları şişerdi. Onun bu halini görüp sitemde bulunanlara ise: "Ben Allah'a çokça şükreden bir kul olmayayım mı?" buyurdu.

Açıklama

İbn Battal Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ben Allah'a çokça şükreden bir kul olmayayım mı?" buyruğu ile İlgili olarak şu açıklamaları yapmıştır: "Bu hadis, kişinin ibadet konusunda bedenine zarar verecek olsa bile nefsinin rahatını bırakıp tutkulu olması ve sıkı davranması gerektiğini gösterir. Çünkü Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem geçmiş ve gelecek bütün günahlarının affedildiğini bildîği halde ayaklan şişinceye kadar namaz kılmıştır. Bırakalım günahlarının bağışlandığını bilip bilmemesini, cehenneme gidip gitmeyeceğini bile bilmeyen bir kimsenin nasıl bir tavır içinde olması gerektiğini buna göre düşünelim."
Ancak İbn-i Battâl'm bu ifadeleri bıkkınlığa, dolayısıyla ibadetlerin terk edilmesine yol açmaması şartıyla kayıtlıdır. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem her konuda olduğu gibi ibadet konusundaki hali de en mükemmel haldir. O bedenine zarar verecek olsa bile Rabbi'ne ibadetten asla geri kalmaz, kesinlikle bıkkınlığa düşmezdi. Aksine Nesâî'nin Enes İbn Maîik'ten naklettiğine göre namaza olan düşkünlüğünü şu şekilde ifade etmiştir: "Benim için asıl huzur namazda var edildi." Fakat Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem dışındaki insanlar eğer bıkkınlığa düşmekten korkarlarsa kendilerini asla sıkıntıya sokmamak, meşakkatli ibadetlere kalkışmamalıdırlar. Zaten Resûl-İ Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem de bunu ifade etmek üzere şöyle buyurmuştur: "Gücünüzün yeteceği ameller İşleyinl Siz (amelinizden) bıkmadıkça Allah Teâlâ (size sevap yazmaktan) bıkmaz."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Şükür amaçlı namaz kıhnabilir.
2. Dil ile Allah'a şükredilebileceği gibi amelle de şükür görevi îfa edilebilir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "Ey Dâvûd ailesi şükür için çahşın [13][13] buyurulmuştur.
Kurtubî şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ibadette kendisini bu denli sıkıntıya soktuğunu görüp niçin bu şekilde hareket ettiğini soranlar O'nun günahlarının dolayısıyla Allah'tan korktuğunu ve bu yüzden Allah'tan bağışlanma ve rahmet dilediğini zannediyorlardı. Fakat Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem bütün günahları bağışlandığı kesin olduğu için böyle bir yola başvurmasına gerek yoktur. İşte Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine bu soruyu yöneltenlere ibadet için başka bir yol daha olduğunu ifade etmiştir. Bu yol da Allah'ın bağışına, mağfiretine ve verdiği nimetlere karşılık şükretme yoludur. Böylece Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem çok büyük bir nimete nail olduğu için Allah'a şükrettiğini anlatmış olmaktadır. Şükür verilen nimetleri itiraf etmek ve Allah'a kulluk hizmetini hakkıyla yerine getirmektir. İşte kimde bu özellikler yoğun bir şekilde bulunursa ona "şekûr" adı verilir. Zaten Cenâb-ı Hakk bu yüzden "Kullarımdan hakkıyla şükredenler (şekûr) çok azdır" buyurmuştur.
3. Resûlullah satiaiiâhu aleyhi ve sellem ibadete pek düşkün idi ve Rabbine karşı duyduğu haşyet çok yoğundu. Alimler bu konuyla ilgili olarak şöyle bir açıklama yapmışlardır: "Peygamberler Allah'tan ziyadesiyle korkmak (havf) konusunda kendilerine bir çok sorumluluk yüklemişler ve bunlara sadık kalmışlardır. Çünkü onlar Allah Teâlâ'nın kendilerine verdiği nimetin ne kadar yüce olduğunu ve daha hak etmeden bu nimetin

---

[13][13] Sebe 34/13.

kendilerine lütfedildiğini çok iyi biliyorlardı. İşte Allah'a şükür görevini kısmen de oİsa yerine getirebilmek için olanca güçleri ile kulluğa/ibadete yönelmişîerdir. Bununla birlikte kulların Allah'ın haklarını tam anlamıyla yerine getiremeyeceklerini de biliyorlardı. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."
Not: İmam Buhârî'nin bu hadisi niçin naklettiği ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapılmıştır: "İmam Buhârî bütün bir geceyi ibadetle geçirmenin mekruh olmadığını vurgulamak için bu rivayeti nakletmiştir. Daha sonra naklettiği ve bütün bir gecenin ibadetle geçirilmediğini anlatan hadisler ise bu hükme aykırı değildir. Çünkü İmam Buhârî birbirinden farklı olan bu iki durum arasında görülen çelişkiyi şöyİe gidermiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem her zaman gecenin tamamını ibadetle geçirmezdi. Bazen böyle yapar, bazen de uyur ve sonra namaza kalkardı. Nitekim Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bizzat kendisi bazen uyuduktan sonra namaza kalktığını ifade ettiği gibi, Hz. Aişe de Hz. Peygamber'in saibiiâhu aleyhi ve sellem gece ibadetini bu şekilde anlatmıştır."

7. Seher Vaktinde Uyumak

1131- Abdullah İbn Amr İbnü'I-As'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber hu aleyhi ve setiem şöyle buyurdu: "Allah'ın en çok sevdiği namaz Hz. Davud'un kıldığı namazdır. Allah'ın en fazla sevdiği oruç da Hz. Davud'un tuttuğu oruçtur. O gece yarısına kadar uyur, sonra kalkıp gecenin üçte birini ibadetle geçirir ve son altıda birlik vakitte de tekrar uyurdu. Orucu ise gün aşın tutardı.[14][14]
1132- Mesrûk'tan nakledilmiştir: Hz. Aişe'ye, "Resûiullah'm sallallâhu aleyhi-ve sellem en çok hoşuna giden amel hangisiydi?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Devamlı olanı." Ben tekrar: "Peki gece ne zaman kalkardı?" deyince: "Horozların öttüğünü duyunca kalkardı" dedi.
Eş'as'm naklettiği rivayette ise şöyle geçmektedir: "Horozların öttüğünü duyunca kalkar ve namaz kılardı.[15][15]
1133- Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resûlullah sallaüâhu aleyhi ve sellem benim yanımda kaldığı gecelerde (gece ibadet ettikten sonra) seher vakitlerinde uykuda olurdu."

Açıklama

Hz. Davud'un namazıyla ilgili olarak Mühelleb şöyle demiştir: "Hz. Davud gecenin ilk vaktinde uyumaya özen gösterirdi ve bunu bir alışkanlık haline getirmişti. Daha sonra Cenâb-i Hakk'ın: "Yok mu isteyen, istediğini vereyim" dediği vakitte kalkardı. Ardından bir süre daha dinlenmek üzere uyurdu. İşte İmam Buhârî'nin başlıkta işaret ettiği seher vaktindeki uyku budur. İnsanı bıkkınlığa sürüklemeyen ve herkesin rahatlıkla yapabileceği bir uygulama olduğu için gece ibadeti konusunda Allah'ın en çok sevdiği metod bu olmuştur. Kul bıkmadıkça Allah bıkmaz. Cenâb-ı Hakk fazlını ve ihsanını devamlı şekilde kullarına göndermek, onlara lütuflarda bulunmak ister. Gerçekten de Hz. Davud'un gece ibadeti kullar için en uygun ve en rahat tarzdır. Zira geceyi ibadetle geçirdikten sonra bir süre uyumak dinlendirici olur, bedeni rahatlatır, uykusuzluktan kaynaklanan yorgunluğu, halsizliği ve mahmurluğu giderir. Halbuki sabaha kadar uykusuz kalmak sıkıntılı olur.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Sabah namazına ve gündüz yapılacak zikirlere dinç bir şekilde ve tam bir gönül huzuru içinde yönelmek için gerekli tedbirler alınır.
2. Gece ibadetinin bu şekilde yapılması riyadan daha uzak bir davranıştır. Çünkü gecenin son altıda birlik vaktinde uyuyan ve sabaha çıkan bir kimse, daha dinç bir şekilde namaza kalkacağı için gece yaptığı ibadetlerin fark edilmesi mümkün olmaz.

---

[14][14] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1152, 1153, 1974-1980, 3418-3420, 5052-5054, 5199, 6134, 6277.

[15][15] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6461, 6462.

3. Az da olsa devamlı olan amel teşvik edilmiştir.
4. İbadette orta yolu tutmak ve aşırıya kaçmamak gerekir. Çünkü bu durum kişinin daha dinç kalmasını sağlar ve kalbinin de yaptığı İbadete daha rahat bir şekilde yönelmesine yardımcı olur.
Muhammed İbn Nâsır'm da belirttiği gibi horozlar genellikle gece yarısında öterler.

8.Seher Vakti Kalkıp Sahuru Yaptıktan Sonra Sabah Namazını Kılana Kadar Uyumamak

1134- Enes İbn Mâlik anlatıyor: "Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem ile Zeyd ibn Sabit beraber sahur yapmışlardı. Sahur bittikten sonra Resûl-i Ekrem saiidiâhu aleyhi w sellem kalkıp namaz kılmaya başladı." Râvîler Enes'e: "Hz. Peygamber aleyhi ve sellem ve Zeyd'in sahuru bitirmeleri ile namaza başlamaları arasında ne kadar süre geçmişti?" diye sorunca "Bir kimsenin elli âyet okuyabileceği kadar bir süre geçmişti" diye cevap verdi.

9. Gece Namaz Kılarken Kıyamda Uzun Uzun Durmak

1135- Abdullah İbn Mesûd anlatıyor: "Bir gece Resûl-i Ekrem safeiiâhu aleyhi ve sellem ile birlikte namaz kıldım. Kıyamda o kadar uzun süre bekledi ki artık kötü bir şey yapmaya karar vermiştim." Râvî: "Ne yapmak istemiştin?" deyince İbn Mesûd şöyle cevap vermiştir: "Oturup Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem yalnız bırakmaya karar vermiştim."
1136- Huzeyfe radıyaiiâhu anh anlatıyor: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gece teheccüd namazı için kalktığında dişlerini misvakla temizlerdi."

Açıklama

Abdullah İbn Mesûd hadisi Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazlarını uzun uzun kılmayı tercih ettiğini gösterir. Aslında Abdullah İbn Mesûd Resûl-i Ekrem'e sallallâhu aleyhi ve sellem uymak konusunda çok titiz ve dirençli bir sahâbîdir. Fakat buna rağmen kendi alıştığı gece ibadetinden çok uzun bir namazla karşı karşıya kaldığı için oturup Hz. Peygamber'i saiiaMhu aleyhi ve sellem yalnız bırakmayı düşünmüştü. İmam Müslim'in Câbir İbn Abdullah'tan naklettiği rivayette geçen En faziletli namaz kunûtun uzun olduğu namazdır" ifadesi de Hz. Peygamber'in aleyhi ve sellem uygulamasına işaret etmektedir. Fakat bu hadiste geçen kunût kelimesinin huşu anlamına gelme ihtimali de bulunmaktadır. Sahâbîlerin birçoğuna göre ne kadar çok rükû ve secde edilirse o kadar faziletlidir. Yine İmam Müslim'in Sevbân'dan naklettiği hadise göre "Amellerin en faziletlisi çokça secde etmektir." Benim anladığım kadarıyla bu durum kişiden kişiye değiştiği gibi hale göre de değişir.
Abdullah İbn Mesûd'un kötü bir şey yapmaya karar vermiştim, demesi imamın fiillerine aykırı hareket etmenin kötü bir amel olduğunu vurgulamaktadır.

10. Resûlüllah Gece Namazını Nasıl Ve Kaç Rekat Kılardı?

1137- Abdullah İbn Ömer'in anlattığına göre bir adam Hz. Peygamber'e hu aleyhi ve sellem gece namazının nasıl kılınacağını sormuş Resûiullah sallallâhu ve sellem da şöyle cevap vermişti: "Gece namazı ikişer rekat halinde kılınır. Fakat sabah namazını kaçıracağından korkarsan tek bir rekat daha kılarsın."
1138- Abdullah İbn Abbâs şöyle demiştir: "Resûiullah'in sallallâhu aleyhi ve gece namazı on üç rekat idi."
1139- Mesrûk Hz. Aişe'ye Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazını sormuş o da şu cevabı vermiştir: "Onun gece namazı sabah namazının iki rekatı dışında yedi, dokuz ve on bir rekat olurdu."
1140- Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resûiullah sallallâhu aleyhi ve sellem vitir namazı, ile sabah namazının iki rekatı da dahil olmak üzere geceleri on bir rekat namaz kılardı."

Açıklama

İmam Müslim'in Sa'd İbn Hişâm yoluyla Hz. Aişe'den naklettiğine göre Resûiullah sallallâhu aleyhi ve sellem gece ibadetine çok hafif İki rekathk bir namaz İle başlardı. Bana göre bu rivayet diğer rivayetlere göre daha tercihe şayandır. Çünkü Resûl-i Ekrem'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece ibadetinin on bir rekat olduğunu vurgulayan Ebû Seleme hadisi, hem İmam Buhârî hem de diğer bazı hadisçiler tarafından "Önce dört rekat, ardından dört rekat daha ve en sonunda üç rekat kılardı" diye nakledilmiştir. Bu da söz konusu rivayetin, Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem gece ibadetine İki hafif rekatla başladığına dair rivayete ters düşmediğini gösterir. Ancak Zührî'den nakledilen rivayet bu rivayetle çelişkili görülebiİir. Bununla birlikte hadis rivayetinde "Hafız" payesini alan bir muhaddisin naklettiği ek bilgi makbuldür. Böylece söz konusu rivayetler arasındaki çelişki de giderilmiş olur. Burada vitir namazı konusunu ele alırken nakledilen rivayetler ve görüş ayrılıkları hatırlanmalıdır. Hatırlanması gereken hususlar şunlardır:

1. Vitir namazından sonra kılman İki rekathk namazla ilgili rivayetler.

2. Söz konusu iki rekat namaz, vitirden sonra kılınan bağımsız bir namaz mıdır yoksa sabah namazından önce kılman ve bu namaza bağlı olan İki rekathk namaz mıdır?

Ahmed İbn Hanbel ile Ebû Davud'un Abdullah İbn Ebû Kays yoluyla Hz. Aişe'den naklettikleri şu rivayet de bu görüşümüzü desteklemektedir: "Resûîullah sallallâhu aleyhi ve sellem dört artı üç rekat, alü artı üç rekat, sekiz artı üç rekat ve on artı üç rekat şeklinde gece namazı kılardı ve vitri (namazların tek rekattı hale getirilmesi) bu şekilde sağlardı. On üç rekattan fazla, yedi rekattan da az bir şekilde namazları tek rekatlı hale getirdiği vâkî değildi." Konuyla ilgili olarak benim vâkıf olduğum en sahih rivayet budur. Bu rivayet Hz. Aişe'den nakledilen birbirinden farklı rivayetler arasındaki çelişkinin giderilmesini de sağlamaktadır. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir.

Kurtubî şöyle demiştir: "Hz. Aişe'den bu konuda nakledilen rivayetler arasmdaki çelişkiyi gideremeyen pek çok âlim bir sorunla karşı karşıya olduklarını düşünmüşler ve hatta bazıları hadislerin çelişkisi gider ile meye cek/aralan bulunamayacak kadar problemli olduğuna (muztarib) hükmetmiştir. Fakat böyle bir sorunun olabilmesi için Hz. Aişe'den nakilde bulunan râvînin tek olması veya nakledilen rivayetlerin tek bir zamanla/olayla iigiii olması gerekir. Dolayısıyla bizim doğru olduğunu düşündüğümüz görüş şudur; Hz. Aişe'den nakledilen birbirinden farklı rivayetler, farklı zamanlar ve farklı durumlarla ilgilidir. Bu farklılık ise Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem o zaman dinç olup olmamasından ve gece ibadetiyle ilgili bütün tutumlarının caiz olduğunu gösterme amacından kaynaklanır. Her şeyin en doğrusunu sadece Allah bilir."

Bana kalırsa Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece on bir rekattan daha fazla namaz kılmamasmdaki hikmet/sır şudur: "Teheccüd ve vitir namazları gece kılman namazlardır. Gündüz kılınması farz olan namazlar ise (öğle dört, ikindi dört ve akşam - akşam namazı gündüzün vitri olarak kabul edilir - üç rekat olmak üzere) toplam on bir rekattır. İşte böylece gece kılınan namazlar ile gündüz kılınan namazlar sayı bakımından eşitlenmiş olur. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece on üç rekattan daha fazla namaz kılmadığını vurgulayan rivayeti esas aldığımızda ise bu sayısal uyum sabah namazının gündüz namazları kategorisinde değerlendirilmesi ile sağlanır."

11. Resûlullah'ın Gece İbadeti, Geceleri Uyuması Ve Gece İbadetinden Neshedilen Kısım

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey örtünüp bürünen (Resulüm)! Gece biraz ilerleyince (namaz için) kalk. Gece yarısı - gece yarısından biraz önce ya da sonra - kalk ve ağır ağır, duyarak Kur'ân oku. Biz sana sorumluluğu ağır bir mesaj tevdî edeceğiz. Ve gerçek şu ki, gece vakti zihin daha zinde ve güçlü olur ve okuma daha da berraklaşır. Halbuki gündüzleri seni meşgui edecek yığınla iş var.[16][16]

"Ey Peygamber! Rabbin, senin ve beraberindekilerin gecenin üçte ikisini, yahut yarısını, yahut üçte birini (namaz için) uyanık geçirdiğini bilir. Gecenin ve gündüzün ölçüsünü

---

[16][16] el-Müzzemmil 73/1-7.

koyan Allah, sizin gece ibadetini küçümsenmeyeceğin izi ve bu ibadete tam anlamıyla güç yetiremeyeceğinizi bilir ve bu sebeple O, rahmetiyle size yaklaşıp sizi bağışlar. O halde Kur'ân'dan kolayca okuyabileceğiniz kadarını okuyun. Allah, zaman zaman içinizde hastalar, Allah'ın lütfunu aramak için yola koyulanlar ve Allah yolunda savaşa çıkanlar olacağını bilir. Öyleyse ondan kolayca okuyabileceğiniz kadarını okuyun, namazınızda devamlı ve dikkatli olun (ikâme) ve zekâtı verin. Allah'a güzel bir borç verin. Çünkü kendi adınıza güzel ne iş yaparsanız, karşılığını aynen Allah katında görürsünüz; hem de daha üstün ve mükâfatça daha büyük olmak üzere. Allah'tan mağfiret dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.[17][17]

Abdullah İbn Abbâs âyette terkibinde geçen beş dilinde gece kalkmak anlamına geldiğini söylemiştir.

Âyetteki kelimesi ise Kur'ân'a uyum demektir. Buna göre anlam şöyle olur: Gece kalkmak işitme, görme duyulan ile kalbin tam bir uyum içinde Kur'ân'a yönelmesi için çok uygun bir zaman dilimidir.

1141- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu ayda o kadar çok oruçsuz olurdu ki, hiç oruç tutmayacak sanırdık. Bazen de o kadar çok oruç tutardı ki bu ayı hep oruçla geçireceğini düşünürdük. Sen onu geceleri ibadet ederken de görmek istesen görürdün, uyurken de görmek İstesen görürdün."

Açıklama

Kur'ân'ın ağır ağır ve duyarak okunması, harflerin açık ve seçik bir şekilde taleffuz edilmesi harekelerin hakkının tam olarak verilmesi ile olur.

Sorumluluğu ağır mesaj, Kur'ân'ı Kerîm'dir. Hasan-ı Basrî bu ağır sözün Kur'ân ile amel etmek olduğunu söylemiştir.

Alimlerin çoğunluğuna göre Kur'ân'da Arapça dışında bir kelime yoktur. Onlara göre eğer böyle bir kelimenin varlığından söz ediliyorsa söz konusu kelimenin her iki dilde de ortaklaşa kullanıldığını düşünmek gerekir.

(Sen onu geceleri ibadet ederken de görmek istesen görürdün uyurken de görmek İstesen görürdün) Bu ifade Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazının ve uykusunun belli bir zamanı olmadığını, kendisine nasıl kolay geliyorsa ve rahat oluyorsa geceyi o şekilde ibadetle ihya ettiğini göstermektedir. Hz. Aişe'dcn nakledilen ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem horozun sesini duyduğu zaman kalktığını vurgulayan rivayet bu hadisle çelişmez. Çünkü Hz. Aişe burada kendisinin haberdar oiduğu bir durumu aktarmakla yetinmiştir; Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem farklı uygulamalarından habersiz kalması ihtimal dahilindedir. Zira Hz. Aişe kendi odasındaki gece ibadetini bilmektedir. Dolayısıyla Enes İbn Mâlik'ten nakledilen bu rivayet Hz. Peygamber'in saikiiâhu aleyhi ve sellem diğer zamanlarda kıldığı gece namazlarını anlatır.

12. Bir Kimse Gece Namaz Kılmazsa Şeytan Onun Kafasının Arka Tarafına / Ensesinin Üstüne Düğüm Atar

1142- Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sizden biri uyuduğu zaman şeytan onun kafasının arka tarafına üç düğüm atar ve her düğümü attıkça: 'Önünde uzun bir gece var, haydi uyu!' der. Kişi uyanıp Allah'ı zikrederse bu düğümlerden biri çözülür. Kalkıp abdest alırsa ikincisi, namaz kıldığında da üçüncüsü çözülür. Böylece o kişi dinç ve huzurlu bir şekilde sabaha kavuşur. Aksi halde uyuşuk, tembel ve huzursuz bir halde sabahlar."

1143- Semüre İbn Cündeb'in naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir rüya ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

"Başı taşla yanlan kimse Kur'ân'ı öğrenecek, fakat onu (ezberleyip korumayı ve onunla amel etmeyi) terk edecek. Ayrıca farz namazları da uykudan kalkmadığı için bırakacak."

---

[17][17] el-Müzzemmil 73/20.

Açıklama

Hadiste geçen "sizden biri" ifadesi muhatapların veya aynı özellikleri taşıyan kişilerin tamamını kapsamına alan genel bir ifadedir. Fakat peygamberler, haklarında "Şüphesiz benim has kullarım üzerinde senin hiçbir gücün ve etkin olamaz [18][18] buyuruları kimseler ve uyumadan önce Âyetü'l-kürsî'yi okuyanlar şeytandan muhafaza edildiklerinden dolayı böyle bir durum onlar için söz konusu olamaz.
Şeytan "önünde uzun bir gece var" derken maksadı daha vakit var, birazdan kalkarsın gibi düşüncelerle kişiyi gece ibadetine kalkmaktan engellemek ve oyalamaktır.
Şeytanı attığı düğümle ilgili olarak farklı yorumlar yapılmıştır. Bu yorumlardan birine göre söz konusu olan gerçek anlamda bir düğümdür. Tıpkı büyücülerin büyülemek istedikleri kişi için düğüm atmalarına benzer. Böyle büyü işleriyle uğraşanların çoğu kadındır. Bunlar ellerine bir ip alırlar ve bir takım büyülü sözler söyleyerek bu ipe düğüm atarlar. Böylece büyü sonunda büyülenen kişi etkilenir. Zaten bu yüzden Felak sûresinde düğümlere üfürenlerin şerrinden Allah'a sığmılmıştır. Buna göre düğümlenen kafanın bizzat arka tarafı değildir; düğüm kafanın arka tarafında bir şey üzerine atılır.
Düğümlerin tamamının çözülmesi hadisten anlaşıldığı kadarıyla özellikle namazın kılınmasıyla gerçekleşir. Bir yere oturup yerleştirerek, kaba etleri yere iyice yapışmış şekilde uyumak örneğinde olduğu gibi, abdest bozulmayacak şekilde uyumak ve yeniden abdest almaya ihtiyaç duymamak hakkındaki hüküm de böyledir. Buna göre bir kimse bu şekilde uyuduktan sonra uyanıp Allah'ı zikretmeden veya abdest almadan namaz kılsa onun için atılan düğümlerin tamamı çözülür. Çünkü namaz kılmak için abdestli olmak şart olduğu gibi, namaz zikri de kapsamına alan bir ibadettir. Bu durumda Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem "Namaz kıldığında düğümlerin tamamı çözülür" şeklindeki buyruğu şu anlamlara gelir:
1. Burada kasdediien abdest alması gerekmeyen kişi ise, gerçekten de sadece namaz kılmakla şeytanın attığı düğümlerin tamamı çözülür.
2. Eğer kasdediien abdest alması gereken kişi ise, bu durumda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem söylediği şeylerin her biri yapıldıkça bir düğüm çözülür veya yapılan son ibadetle tamamı çözülmüş olur.
Bazı âlimlere göre kişinin dinç ve huzurlu bir şekilde sabaha çıkması Allah Teâlâ'nın kendisine lütfettiği ve muvaffak kıldığı itaatten, va'd ettiği mükâfatlardan ve şeytanın attığı düğümlerin çözülmesinden kaynaklanan bir sevinç halidir. Bununla birlikte bana göre gece ibadetinde bulunan kişi bunlardan hiçbirini düşünmese bile, gece namazında kişiye dinçlik ve huzur veren bir sır/bir öz bulunmaktadır. Gece namazının kılmmaması ise tam tersi bir sonuç doğurur. Nitekim "Ve gerçek şu ki, gece vakti zihin daha zinde ve güçlü olur ve okuma daha da berraklaşır [19][19] âyeti de buna işaret etmektedir. Bazı âlimler bu hadisten şöyle bir sonuç çıkarmışlardır: "Bir kimse gece kalkıp bir defa olsa bile hadiste zikredilen şeyleri yapsa ve sonra tekrar uyuşa şeytan ikinci defa ona düğüm atamaz." Fakat gece kalkıp zikrettiği, abdest aldığı ve namaz kıldığı halde gizli ve açık günahlardan uzak durmayan kimselere her defasında düğüm atıldığını söyleyen âlimler de bulunmaktadır. Bize göre böyle mutlak bir ifade kullanmak yerine işlediği günahlara pişman olan ve tevbe edenler ile günahlardan uzaklaşmak için herhangi bir çaba göstermeyen, bu konuda azimli davranmayan ve günahlarında ısrarlı olan kimseleri birbirinden ayırmak gerekir.
Kişi bu hayırlı amelleri yapmazsa uyuşuk, tembel ve huzursuz bir şekilde sabaha çıkar. İbn Abdilberr bu konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in saiMâhu aleyhi ve sellem bu yergisi gece hiç kalkmayan ve namaz kılmayanlar hakkındadır. Fakat farz namazlara veya gece ibadetine hiç bırakmadan devam edenler uykusuzluğa yenik düşüp uykuya dalacak olurlarsa, hadislerde de belirtildiği gibi, Allah Teâlâ onlara namaz kılmış gibi sevap yazar ve uykuları da onlara Allah tarafından lütfedilen bir sadaka olur."

---

[18][18] el-Hicr 15/42; el-İsrâ 17/65.

[19][19] el-Müzzemmil 73/1-7.

Notlar:

1. Şeytanın "Önünde uzun bir gece var" derken kasdettiği gece uykusudur. Fakat aynı durumun gündüz uykusu için olması da mümkündür. Zira gündüz dinlenmek için uykuya dalındığında namazın kaçırılması söz konusu olabilmektedir. Özellikle de İmam Buhârî'nin burada kılınmayan namazı, farz namazlar diye açıkladığını düşünürsek bu ihtimal de güçlenecektir.
2. Ibnü'l-Arabî'nİn iddiasına göre İmam Buhârî hadiste geçen "Şeytan düğüm atar" ifadesi dolayısıyla gece ibadetinin farz olduğuna işarette bulunmuştur. Fakat bu, tartışmaya açık bir görüştür. Zira İmam Buhârî daha önce zikrettiğimiz gibi teheccüd namazıyla ilgili 5. başlıkta " farz kılmaksızın" ifadesini açık bir şekilde kullanmıştır. Ayrıca İmam Buhârî'nin burada kasdedilenin farz namazlar olduğunu söylemesi de İbnü'l-Arabî'nin görüşünü çürütmektedir. Ben bazı tabiûn âlimlerinden başka gece ibadetinin farz olduğunu söyleyen hiç kimse bilmiyorum ve bu görüşle ilgili bir nakle de muttali değilim. İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Tâbiûn âlimlerinden bir kısmı bir koyun sağımı kadarlık bir sürede gece ibadetinin farz olduğunu söylemişlerdir. Fakat onlar bu konuda yalnız kalmışlardır. Alimlerin çoğunluğuna göre ise gece ibadeti menduptur.
Muhammed İbn Nasr ile başka âlimlerin naklettiğine göre Hasan-ı Basrî'ye: "Kur'ân'ın tamamını ezbere bilen, fakat gece hiç kalkmayıp sadece farz namazları kılan bir adam hakkında ne buyurursunuz?" diye sorarlar. Hasan-ı Basrî de onlara: "Allah onu kahretsin, Kur'ân'ı yastık gibi mi kullanıyor!" der. Muhatapları: "Fakat Allah Teâlâ, bize Kur'ân'dan kolayımıza geleni okumamızı emretmiyor mu?" deyince de şöyle mukabelede bulunmuştur: "Evet, fakat bunun ölçüsü elli âyettir." İşte bazı bilginler bu rivayete dayanarak Hasan-ı Basrî'ye göre gece ibadetinin farz olduğunu söylemişlerdir.
Tirmizî'nin naklettiğine göre İshâk İbn Râhûye şöyle demiştir: "Gece ibadeti Kur'ân ehlinin boynunun borcudur." İşte bu ifade Hasan-ı Basrî'den nakledilen rivayeti kayıtlar/tahsîs eder; yani ona göre de gece ibadetinin Kur'ân ehli olanlar için olduğu sonucu çıkar. Bununla birlikte "farz" hükmü açık bir şekilde verilemez.
3. Bazıları bu hadis ile Vekâlet bölümünde Ebû Hüreyre'den nakledilen "Uyurken âyetü'î-kürsîyi okuyan kimselere şeytan yanaşamaz" hadisi arasında çelişki bulunduğunu düşünmüşlerdir. Fakat bu iki hadis arasında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Zira düğüm atılması ve şeytanın yanaşması olaylarından biri psikolojik (manevî) bir durum, diğeri de fizikî (hissî) bir olay olarak yorumlanırsa herhangi bir sorun ve çelişki kalmaz.
4. Üstadımız Hafız Ebü'1-Fadl İbnü'l-Hüseyin "Şerhüt-TirmizT adlı eserde şöyle demektedir: "Gece ibadetine iki rekatlık hafif bir namazla başlanmasmdaki incelik ve sır, şeytanın attığı düğümleri bir an önce çözme isteğidir." Ebü'l-Fadl'm bu görüşünün dayanağı şeytanın attığı düğümlerin namaz kılınıp tamamlanmadan çözülemeyeceğidir.
5. Bu hadiste abdestin zikredilmesi genel bir durumu anlatmaktadır. Zira cünüp olan bir kimse için abdestin yeterli olmayacağı açıktır; böyle bir kimsenin düğümleri ancak boy abdesti ile çözülür. Suyun bulunmaması durumunda teyemmümün şeytan tarafından atılan düğümleri çözmek bakımından abdest ile boy abdestinin yerini tutup tutmayacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Fakat teyemmümün de aynı işlevi göreceği görüşü doğruya daha yakın görünmektedir. Bununla birlikte teyemmümün uykunun açılmasında abdest kadar etkili olmadığı da herkes tarafından bilinen bir gerçektir.
6. Gece kalkıldığı zaman okunması gereken belirli bir zikir yoktur. Bu yüzden Allah'ı zikir anlamına gelen her ifade bu işlevi görür. Allah Teâlâ'yı zikir kapsamına Kur'ân okumak, hadis ve şer'î ilimler öğrenmek de girer.

13. Kişi Geceleyin Uyur Da Namaz Kılmazsa Şeytan Onun Kulağına İşer

1144- Abdullah radıydiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanında bir adamdan bahsedildi ve "Sabaha kadar uyudu, namaza kalkmadı" denildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Şeytan onun kulağına işedi" buyurdu.[20][20]

---

[20][20] Hadisin geçtiği diğer yer: 3270.

Açıklama

Şeytanın işemesi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.
Bir görüşe göre bunun hakikat anlamı kasdedilmektedir. Kurtubî ve diğerleri Şöyle derler: Burada kullanılan tabirin gerçek anlamda kullanılmış olmasına bir engel yoktur. Çünkü böyle bir olay imkansız değildir. Zira şeytanın; yediği, içtiği, nikahlandığı bilinmektedir. Bu durumda onun işemesi imkansız değildir.
Bir diğer görüşe göre bunun anlamı, şeytanın o kişinin kulağını batıl sözlerle doldurması, o kişinin kulağının zikirden uzak kalmasıdır. Bir başka görüşe göre bunun anlamı şeytanın kişiyi küçümsemesidir.
Bir görüşe göre de bunun anlamı, şeytanın kişiyi istila edip, onu üzerine deyeceği tuvalet kılacak kadar hafife almasıdır. Çünkü genellikle hafife alınan Şeylerin üzerine işenir.
Başka bir görüşe göre ise, bu uykunun ağırlığı sebebiyle geceleyin namaza Akmaktan gafil olan kişi için yapılan bir benzetmedir. Nitekim kulağına işenen ve kulağı ağırlaşan, bundan dolayı işitme duyusunu kaybeden kişi de böyle bir duruma düşer. Araplar, kulağın ifsad olması yani işitme duyusunu kaybeden kişi için kinaye olarak kulağına işenmiş, kulağa işeme tabirini kullanırlar.
et-Tîbî şöyle demiştir: Uyumaya göz daha uygun olduğu halde hadiste kulağın zikredilmesinin sebebi, uykunun ağırlığına işaret etmektir. Çünkü kulaklar kişinin uyanmasına sebep olan seslerin geldiği yerlerdir. Hadiste idrarın zikredilmesinin sebebi de bunun boşluklara kolayca girmesi, damarlarda hızlıca yol almasıdır. Bu ise bütün organlarda tembellik meydana getirir.

14. Gecenin Sonunda Dua Etmek Ve Namaz Kılmak

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Gecenin az bir vakti uyurlar, seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi.[21][21]
1145- Ebû Hüreyre'nin mdıyaiıahu anh belirttiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Yüce Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kaldığında en yakın semaya inerek şöyle der: Bana dua eden yok mu ona icabet edeyim, isteyen yok mu ona vereyim, bağışlanmayı isteyen yok mu onu bağışlayayım.[22][22]

Açıklama

Katâde, Mücâhid ve başkalarından nakledildiğine göre âyette sözü edilenler, sabah oluncaya kadar teheccüd namazı kılmadan uyumazlardı.
Allah'ın bir ciheti olduğunu kabul edenler bu hadisi delil getirerek "bu yön yukarısıdır" demişler, çoğunluk İse bunu reddetmiştir. [23][23] Çünkü bu görüşü kabul etmek, Allah'ın bir yeri kapladığı sonucuna götürür ki Allah bundan münezzehtir.
Bu hadisteki "inme"nin ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:
Bazıları bunu ilk anda anlaşıldığı anlama yormuştur.
Bazıları bu konudaki hadislerin sahih olduğunu inkar etmiştir. Haricîler ve Mutezile bu görüştedir. Onlar hakka karşı kibirle nenlerdir.
Bazıları Allah'ın keyfiyetten ve başka bir şeye benzemekten münezzeh olduğunu kabul ederek bu ifadeye hadiste yer aldığı şekliyle mücmel olarak iman etmiştir. İlk dönem âlimlerinin çoğunluğu böyledir. Beyhakî ve diğer âlimler bu görüşü dört İmam ile birlikte, Süyfan-ı Sevrî, Süfyân Ibn Uyeyne, Hammâd İbn Seleme, Hammâd Ibn ibrahim, el-Evzâî,

---

[21][21] ez-Zâriyât 17-18

[22][22] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6321, 7494.

[23][23] Burada çoğunluk ile kssdettiği kelamcılann çoğunluğudur. Ehl-i sünnet, yani sahabe ve oniara güzel bir şekilde tabî olanlar ise Allah için bir yön ispat etmektedirler ki bu da yukarısıdır. Yine onlar bir benzetme ve nitelendirme söz konusu olmaksızın Allah'ın arşın üzerinde olduğuna inanırlar, kitap ve sünnette bu konuyla İlgili sayılamayacak kadar çok delil vardır. {Abdulaziz İbn Bâz).

el-Leys ve diğer âlimlerden nakletmiştir.
Bazıları yorumda aşırıya giderek neredeyse tahrife varmıştır.
Beyhakî şöyle der: Bu konuda en doğru yol, keyfiyetini araşürmaksızın buna iman etmek, bununla ne kasdedîldiği konusunda konuşmamaktır. Ancak Hz. Peygamber'den bu konu ile İlgili bir haber gelmişse bu durumda Rasulullah'tan gelen anlam esas alınır. Bu konuda geniş açıklama Tevhid bölümünde gelecektir.[24[24]]
Ibnü'l-Arabî ise şöyle der: Bid'at mezheplerine mensup kimseler bu hadisleri reddetmişler, selef bunları yorumlamadan kabul etmiş, bazıları ise yorumlamışlardır. Ben de bu son görüşteyim.[25[25]]
Zührî'den gelen rivayetler, Allah'ın sözünün dua, istemek ve istiğfarı içerdiği konusunda birleşmektedir. Üçü arasındaki fark şudur: İstenen şey ya zarar veren şeyin defi yani zararı uzaklaştırmak, yahut faydalı şeyin elde edilmesidir. Bu faydalı ve zararlı şeyler de ya dinî ya da dünyevîdir. İstiğfarda ilkine işaret vardır. Allah'tan istemede İkincisine işaret vardır. Duada ise üçüncüsüne İşaret vardır.
Said'İn Ebû Hüreyre'nin rivayetine "Tevbe eden yok mu tevbesini kabul edeyim" ilavesi vardır. Ebû Cafer'in Ebû Hüreyre'den gelen rivayetine "Benden nzık isteyen yok mu ona rızık vereyim, zararının giderilmesini isteyen yok mu ondan uğradığı zaran gidereyim" ifadesi eklenmektedir.
Ümmü Sabiyye'nin azatlısı Atâ Ebû Hüreyre'nin rivayetine şunları eklemiştir: "iyileşmeyi isteyen hasta yok mu ona şifa vereyim"
Bunlarda ifade edilenlerin tümü önceki hadisin kapsamına dahildir. Bu hadis itaate teşvik etmekte ve itaat için verilecek büyük sevaba işaret etmektedir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Gecenin sonunda namaz kılmak, başında namaz kılmaktan daha faziletlidir.
Vitir namazını geciktirmek, gecenin başında kılmaktan daha faziletlidir. Ancak bu, geceleyin kalkabileceğini düşünenler içindir.
Gecenin sonu dua ve istiğfar için daha faziletlidir. Yüce Allah'ın "seher vakitlerinde istiğfar ederler" ifadesi de bunu göstermektedir. Zira bu vakitte yapılan dua makbuldür. Dua eden bazı kimselerin dualarının gerçekleşmemesi buna aykırı düşmemektedir. Çünkü duanın gerçekleşmemesinin sebebi duanın şartlarında bir eksikliğin bulunması ihtimalidir. Örneğin yiyecek, içecek ve giyecek konusunda haramdan kaçınmama yahut dua edenin aceleci davranması yahut da duada günah bir şeyin, akraba ile ilişkiyi kesmenin yer alması gibi hususlar duanın kabulüne engeldir. Ya da icabet gerçekleşmekle birlikte kulun istediği şey, kulun maslahatı veya Allah'ın dilediği bir nedenle geciktirilebilir.

15. Gecenin Başında Uyuyup Sonunu İhya Etmek

Selman, Ebu'd-Derdâ'ya radıyaiiâhu anh "uyu" dedi, gecenin sonu gelince de "kalk" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Selman doğru söylemiş" dedi.
1146- Esved şöyle dedi: Hz. Âişe'ye "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazı nasıldı?" diye sordum. Hz. Aişe şöyle dedi: "Gecenin başında uyurdu, sonunda kalkıp namaz kılardı. Sonra yine yatağına dönerdi. Müezzin ezan okuduğunda yerinden fırlardı. Gusletme ihtiyacı olursa gusleder, ihtiyacı olmazsa abdest alıp çıkardı."

24[24] 7494. hadis.

25[25] Bu, Allah'ın indiğini ortaya koyan açık nasslann zahiri ile çatışan yanlış bir görüştür. Aynı şekilde ondan sonra Beyzavî'nin söylediği görüş de batıldır. Doğru olan selef-î salihînin yaptığı gibi Allah'ın inmesine İnanmak, bu konudaki nassları, İçinde yer alan inme ile birlikte kabul etmek, Allah'ın diğer sıfatlarında olduğu gibi bunda da bu sıfatı nitelemeye ve başka bir şeye benzetmeye kalkışmamaktır. Bu en salim, en güçlü, İlme en uygun ve en sağlam yoldur. Sen de ona dört elle yapış, buna aykırı olanlardan sakın ki selamete kavuşasın. (Abdullah İbn Bâz)

Açıklama

Konu başlığında yer alan Hz. Peygamber'in "Selman doğru söylemiş" sözü, onun Ebû Derda'ya söylediği sözlerin tümünün doğru olduğu anlamına gelir. Bu, açık olarak Selman'ın bir menkıbesini anlatır
Hadisten, Hz. Peygamber'in sallallhu aleyhi ve seikm bazen yıkanmadan cünüp olarak uyuduğu anlaşılmaktadır.

16. Hz. Peygamberin Ramazanda Ve Diğer Zamanlarda Geceleri Namaz Kılması

1147- Ebû Seleme İbn Abdurrahman Hz. Âişe'ye: "Resûlullah'm saiiaıishu aleyhi vesellem Ramazan'da namazı nasıldı?" diye sordu. Hz. Âişe şöyle dedi: "Resûlullah ne Ramazan'da ne de başka zaman onbir rekattan fazla gece namazı kılmamıştır. Önce dört rekat kılardı. Bu rekatların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra dört rekat daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra üç rekat kılardı."
(Hz. Âişe dedi ki): Ben: "Ey Allah'ın resulü! Vitir kılmadan uyuyor musun?" diye sordum. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sdiem: "Ey Âişe! Benim sözlerim uyur, ama kalbim uyumaz" dedi.[26][26]
1148- Hz. ÂİŞe radıyaliâhu anh şöyle demişür: Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve selem gece namazlarında oturarak bir şey okuduğunu hiç görmedim. Yaşlanınca oturarak okumaya başladı. O zaman da yine okuduğu sûreden otuz yahut kırk âyet kaldığında ayağa kalkıp okur, sonra rükû ederdi.

Açıklama

Hadis, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sdiem namazının bütün sene aynı olduğunu ve vitirden önce uyumanın mekruh olduğunu göstermektedir. Çünkü Hz. Âişe'nin bunu Hz. Peygamber'e sorması, bunun yasak olduğu görüşünün onun zihninde bulunduğunu anlatır. Hz. Peygamber ise ona "kendisinin başkaları gibi olmadığını" söyleyerek cevap vermiştir.
Hz. Hafsa, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazını oturarak kılmasının, ölümünden bir yıl önce olduğunu anlatmıştır.
Bu hadis, nafile namaza oturarak başlayan kişinin oturarak rüku' yapmasını, ayakta başlayan kişinin ayakta rüku' yapmasını şart koşanları reddetmektedir. Bu görüş Eşheb'den ve bazı Haneffler'den rivayet edilmiştir. Bu konuda delil, Müslim ve diğer hadis imamlarının, Abdullah İbn Şakîk aracılığıyla Hz. Âişe'den rivayet ettikleri şu hadistir: Abdullah, Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber'in namazını sormuş, Âişe soruya verdiği cevapta şunları da söylemiştir: "Ayakta okursa rü-ku'u ayakta yapar, oturarak okursa rüku'u oturarak yapardı". Bu hadis sahihtir. Ancak bu, Urve'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği şeyin yasak olmasını gerektirmez. İki hadis şu şekilde uzlaştmlabilir: Hz. Peygamber sağlığının iyi olup olmaması durumuna göre ikisini de yapardı.

17. Gece Gündüz Abdest Almanın, Abdestten Sonra Gece Gündüz Namaz Kılmanın Fazileti

1149- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyİe dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazında Bilâl'e şöyle dedi: "Bilâl! Müslüman olduktan sonra yaptığın ve en çok umut bağladığın amelini bana söyle. Zira ben cennette senin ayakkabılarının sesini benim önümde duydum".
Bilâl: "Benim en çok umut bağladığım amelim şudur: Ben gece veya gündüzün hangi vaktinde abdest alsam mutlaka bu abdest ile benim için takdir edildiği kadar (nafile) namaz kılarım" dedi.

---

[26][26] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2013, 3569.

Açıklama

Buradaki Bilâl, Hz. Peygamber'in müezzini Bilâl İbn Rebâhtır (Bilâl-i Habeşî). Hz. Peygamber'in sabah namazında Bilâl'e bu soruyu sorması, onun Bilâl'ın cennette ayakkabılarının sesini duymasının rüyada gerçekleştiğini göstermektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gördüğü rüyayı anlatması ve ashabının gördüğü rüyaları da yorumlaması onun bir sünneti idi.
Bilâl'ın "benim için takdir edildiği kadar" ifadesi farzı da nafileyi de kapsar. İbnü't-Tîn şöyle demiştir: Bilâl'in en çok umut bağladığı şeyin bu ameli olduğuna inanmasının sebebi, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem amellerin en faziletlisinin namaz olduğuna dair sözünü bilmesiydi. Yine o gizli yapılan amelin, açıktan yapılan amelden daha faziletli olduğunu biliyordu.
Bu hadis, ibadetin sınırları konusunda içtihadın caiz olduğunu gösterir. Çünkü Bilâl, zikrettiğimiz dereceye kendi çıkarımı ile ulaştı ve Hz. Peygamber İbnü'l-Cevzî şöyle demiştir: Bu hadis, abdestin amacından ayrı düşmemesi için abdestten sonra namaz kılmaya teşvik etmektedir.
Mühelleb şöyle der: Bu hadis, Allah'ın kulunu yapmaya müyesser kıldığı bir amele çok fazla karşılık verdiğini göstermektedir.
Salih kimselere, Allah'ın yapmalarını nasip ettiği salih ameller sorulur, ta ki bu konuda başkaları onlara uysun.
Hoca öğrencisine yaptığı ameli sorar; şayet amel iyi ise buna devam etmeye teşvik eder, amel iyi değil ise bunu yapmasını yasaklar.
Abdeste devam etmek müstehaptır. Cennete gitmek, buna uygun bir karşılıktır. Çünkü kişinin abdeste devam etmesi, geceyi abdestü geçirmesini gerektirir. Geceyi abdestli olarak geçiren kişinin ruhu ise yükselir ve arşın altında secde eder. Bunu Beyhakî Şuabu'1-îman adlı eserinde Abdullah İbn Amr İbnü'l-As'tan rivayet etmiştir. Arş cennetin tavanıdır.
Büreyde hadisinin sonuna "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem böyle söyledi" ifadesini eklemiştir.
Hadisten ilk anda anlaşıldığına göre bu sevap, Bilâl'in o ameli sebebiyle gerçekleşmiştir. Bu hadis ile Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "Hiçbirinizi ameli cennete sokamaz" sözü arasında bir çelişki yoktur. Bu hadis ile "Yaptıklarınız sebebiyle girin cennete"107 âyetini uzlaştırma konusunda ileri sürülen görüşlerin en meşhurlarından biri şudur: Cennete girmek aslen Allah'ın rahmeti ile olur, cennetteki derecelerin taksimi ise insanların yaptığı amellere göre olur.
Bu hadis, mutezilenin inancının aksine Cennetin şu anda mevcut olduğunu gösterir.
Kirmanî'nin "kimse ölmeden önce cennete giremez" sözü ile Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem miraç gecesi en sahih görüşe göre uyanık bir halde iken cennete girmesi ilk bakışta çelişmektedir. Şayet Kirmanî'nin ifade ettiği görüş sabit İse bunu peygamberlerin dışındakilere hamletmek gerekir. Yahut da dünyada, dünya âleminden çıkıp melekût alemine girenlere özgü kabul etmek gerekir.

18. İbadette Aşırıya Kaçmanın Çirkin Görülmesi

1150- Enes İbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w sellem mescide girdi. Bir de baktı ki iki direk araşma uzatılmış bir ip var! Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bu ip de neyin nesi?" diye sordu.
Oradakiler: "Bu Zeyneb'in ipidir. (Namaz kılmaktan) yorulduğunda ona asılarak (ayakta durur)" dediler. Hz. Peygamber: "Hayır öyle yapmayın, o ipi çözün. Sizden biri dinç (zinde) olduğu vakit namaz kılsın. Yorulduğunda otursun" buyurdu.
1151- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Yanımda Benî Esed kabilesinden bir kadm vardı. Bu sırada odama Resûlullah saibiiâhu aleyhi ve sellem girdi ve "Bu kimdir?" diye sordu. Ben "falan kadındır. O kadın geceleri uyumaz" diyerek kıldığı namazları anlattım. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bunu bırak. Amellerden gücünüzün yettiğini yapın. Çünkü siz bıkıp usanmadıkça Allah bıkıp usanmaz." buyurdu.

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: ibadette aşırıya gitmenin yasaklanmasının tek sebebi, ibadeti terk etmeye sebep olacak derecede bıkıp usanmaya götürme korkusudur.
Hadis ibadette orta yolu tutmaya teşvik etmekte, aşırıya gitmeyi yasaklamakta ibadete dinç bir şekilde yönelmeyi emretmektedir.
Hadiste münkerin (din ve akla aykırı şeyin) el ve dil ile giderilmesi söz konusudur.
Kadınların mescitte nafile namaz kılmaları caizdir.
Bu hadis, namazda ipe tutunmanın mekruh olduğuna delil getirilmiştir.
İmam Şafiî'ye bütün geceyi ibadetle geçirmenin hükmü sorulmuş o şöyle demiştir: "Bunu mekruh görmem. Ancak sabah namazını kaçıracak olan kişi için bu mekruhtur".
Hz. Peygamberin "bırak" demesi, böyle yapan kişinin, gevşekliğe ve bıkkınlığa düşerek yapmayı üstlendiği ibadeti de terk etmesi durumu sebebiyle bunun mekruh olduğuna işaret etmektedir.
Hz. Peygamberin "amellerden gücünüzün yettiğini yapın" ifadesi hem namaz hem de diğer ameller için geçerlidir.

19. Geceleri Namaza Kalkarken Bunu Terk Etmenin Çirkin Görülmesi

1152- Abdullah İbn Amr İbnü'1-Âs radıyallâhu anh Hz. Peygamberin sallallahu aleyhi ve sellem kendisine şöyle dediğini bildirmiştir:"Ey Abdullah! Falanca gibi olma. O geceleri namaza kalkardı. Daha sonra geceleri kalkmayı terk etti."

Açıklama

(Geceleri Namaza Kalkarken Bunu Terk Etmenin Çirkin Görülmesi): Konu başlığında yer alan bu ibarenin anlamı "ibadetten yüz çevirme anlamı hissedildiğinde" demektir.
İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: Bu hadis geceleri kalkmanın farz (zorunlu) olmadığını göstermektedir. Çünkü farz olmuş olsaydı, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunu terk eden kimse hakkında bu ifadelerle yetinmez, onu en ağır bir şekilde kmardı.
İbn Hıbbân şöyle demiştir: Hadis, bir kimseyi başkasının yaptığı fiili yapmaktan sakındırmak maksadıyla onun kusurunu söylemenin caiz olduğunu göstermektedir.
Kişinin tefrite kaçmaksızm yapmayı âdet edindiği hayırlı fiillere devam etmesi müstehabtır. Farz olmasa bile böyle bir ibadeti hepten terk etmek mekruhtur.

20. Bab

1153- Abdullah İbn Amr İbnü'1-As radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi vesellem kendisine şunları söylediğini anlattı:
"Geceleri namaza kalktığın ve gündüzleri oruç tuttuğun bana bildirilmedi mi zannediyorsun?" (Abdullah dedi ki) Ben: "Evet ben bunları yapıyorum" dedim.
Hz. Peygamber: "Böyle yaparsan gözlerin yorulur, nefsin aciz kalır (bıkar). Nefsinin senin üzerinde hakkı vardır, ailenin de senin üzerinde hakkı vardır. Sen bir gün oruç tut, bir gün iftar et, geceleri hem namaz kıl hem gerektiğinde uyu" buyurdu.

Açıklama

Hz. Peygamber'in "bana bildirilmedi mi zannediyorsun?" sözü bir konuda hüküm vermenin, ancak bir şeyi kesin olarak öğrendikten sonra olacağını göstermektedir. Çünkü O, Abdullah hakkında kendisine bildirilen şey ile yetinmemiş, onunla buluşup kendisinden bunu sormuştur. Çünkü Abdullah böyle yaptığını başkalarına kasıtsız olarak söylemiş, yahut da nakledenin muttali olmadığı bir şarta bağlamış olabilir.
"Nefsinin senin üzerinde hakkı vardır": Yani insan olmanın gereği olarak ihtiyaç duyduğun ve Allah'ın insanlara mubah kıldığı yeme, içme, Rabbi'ne ibadete daha çok yardımcı olmak amacıyla bedeni dinlendirme gibi şeyleri yap. Nefsin haklarından biri de, nefsi Allah'tan başka şeylerden koparmaktır. Ancak bu kalbî bağlarla ilgilidir.

"Ailenin senin üzerinde hakkı vardır": Dünya ve âhirete ilişkin kesin olarak yerine getirilmesi gereken konularda onları gözet. Burada aile ile kastedilen yalnız zevce olabileceği gibi, kişinin nafakasını vermekle yükümlü olduğu kimselerin tümü olabilir. Bunun zikredilme sebebi Oruç bölümünde gelecektir.[27][27]
Hz. Peygamber'in "bazen oruç tut, bazen iftar et" sözü, "yukarıdaki hususları artık öğrendiğine göre her iki maslahatı da elde etmek için bazen oruç tut, bazen iftar et" anlamına gelir. Burada Hz. Davud'un orucu ima edilmektedir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Kişinin yapmaya kesin olarak karar verdiği fiilleri anlatması caizdir.
2- Devlet başkanı, halkının genel işleri ile ilgilendiği gibi ayrıntı sayılabilecek işleri ile de ilgilenir, bunları yoklar, kendilerini ıslah edecek şeyi onlara öğretir.
3- Anlama ehliyetine sahip olan kimse için hükmün gerekçesi açıklanır.
4- İbadette evla olan, farzları mendubların önüne almaktır.
5- Kişînin tabiatının kaldırabileceğinden fazla şeyi yüklenmesi durumunda, çoğunlukla bir aksaklık meydana gelir.
Hadiste ibadette devamlı olmaya teşvik vardır. Çünkü Hz. Peygamber Abdullah'ın ibadette aşırıya gitmesini hoş karşılamamakla birlikte, onu amelde orta yolu tutmaya teşvik etmiş ve ona âdeta şöyle demiştir: "Zikredilen kimselerin hakları ile meşgul olmak seni ibadetin hakkını zâyî etmeye ve böylece mendub-ları tümüyle terk etmeye sevk etmesin. İkisini bir arada yap".

21. Geceleyin (Allah'ı Zikrederek) Uyanan Ve Namaz Kılan Kimsenin Fazileti

1154- Ubade İbn's-Sâmİt radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'İn sailallahu aleyhi ve selem Şöyle dediğini söyledi:
"Kim geceleyin uyanarak; Lâ ilahe şerike leh. Lehü'l-mülkü ve ve hüve ala külli şey'in kadîr. Elhamdü lillah ve sübhanallah ve lâ ilahe illallah uallahu ekber ve lâ havle uelâ kuvvete illâ billah Yani "Allah'tan başka ilah yoktur, o tektir, ortağı yoktur. Mülk ve hamd ona aittir. O'nun gücü her şeye yeter. Hamd Allah'a aittir. O'nu tenzih ederim. Allah'tan başka İlah yoktur, Allah en büyüktür. Allah'ın güç ve kudretinden başka güç ve kudret yoktur" der ve daha sonra da: Allah'ım beni bağışla der, yahut başka bir dua ederse duası kabul edilir. Abdest alarak namaz kılarsa namazı kabul edilir.
1155- Ebû Hüreyre radıyallâhu anh arkadaşlarına verdiği vaazlarda Hz. Peygamberin saibiiâhu aleyhi ve sellem sözlerini zikrederek şöyle demiştir: "Sizin bir kardeşiniz batıl bir söz söylemez". Bununla Abdullah İbn Revâhâ'yı kasdetmiştir.
(Abdullah İbn Revâhâ bir şiirinde şöyle demiştir): Aramızda, fecir doğarken Allah'ın kitabını okuyan elçi! Körlükten sonra bize doğru yolu gösterdi. Kalbimiz, onun her söylediğinin gerçek olduğuna kesin inanır.
O, müşriklere yatakları ağır geldiğinde gecelerini yatağından uzak olarak (ibadetle) geçirir.[28][28]
1156- İbn Ömer mdıyaiiahu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ue sellem zamanında iken bir rüya gördüm. Elimde bir parça ipek vardı. Cennette hangi tarafa ve nereye gitmek istesem elimdeki ipek parçası oraya uçuyordu. İki kişi gelerek beni ateşe götürmek istediler. Bir melek o iki kişiyi alarak "Korku yok, onu serbest bırakın" dedi.
1157- (İbn Ömer devamla diyor ki) Hafsa, rüyalarımdan birini Hz. Pey-gamber'e sallallâhu aleyhi w sellem anlattı. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Abdullah ne iyi adamdır. Bir de geceleri namaz kılsaydı!"
Bundan sonra Abdullah geceleri hep namaz kılardı.
1158- (İbn Ömer devamla diyor ki): Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi w sellem Ra-mazan'ın son on gününün yedincisinde iken ashabı ona rüyalarını o kadar anlattılar ki

---

[27][27] 1977. hadis
[28][28] Hadisin geçtiği diğer yer: 6151.

bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Görüyorum ki rüyalarınız Ramazandın son on gününde birleşmektedir. Sizden kadir gecesini araştıran kişi, onu son on günde araştırsın.[29][29]

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Allah, Peygamberi'nin dili ile uykusundan, Rabbi-nin birliğini dile getirmek, mülkün ona ait olduğunu kabul etmek, nimetler için hamd etmek suretiyle nimetlerini itiraf etmek, teşbih etmek suretiyle O'nu kendisine yakışmayan şeylerden tenzih etmek, tekbir getirerek O'na boyun eğmek, güç ve kudretten aciz olduğunu ancak Allah'ın yardımıyla bunlara sahip olabileceğini söyleyerek gücü O'na teslim etmek suretiyle uyanan kimsenin dua ettiği zaman duasını kabul edeceğini, namaz kıldığında namazının kabul edileceğini vaad etmiştir. Kendisine bu hadisin ulaştığı kimsenin bununla amel etmeyi bir ganimet bilmesi, Yüce Rabbi için niyetini halis kılması uygun olur.
İbnü'l-Müneyyir el-Hâşiye isimli eserinde şöyle demiştir: Hadiste namazın kabul edilmesinden bahsedildiği halde Buhârî'nin konu başlığına "namazın fazileti" ibaresini koymasının sebebi şudur: Namaz ister başkasından daha faziletli olsun ister olmasın, namazın kabul edilmesi onun sahih olmasının gereğidir. Çünkü bu durumda namazın kabul edilmesi konusundaki ümit diğer konumlardan daha fazladır. Böyle olmasaydı, Hz. Peygamber'in sözünün anlamı olmazdı. Ümidin yakınlığı sebebiyle bu vakit diğerlerinden ayrılmış ve bunun için fazilet sabit olmuştur.
Görüldüğü kadarıyla burada kabul ile "namazın sahih olması"ndan öte bir anlam kasdedilmektedir.[30][30] Dâvûdî de bu konuda özetle şunları söylemiştir: Allah, yaptığı iyiliğini kabul ettiği kimseye azap etmez. Çünkü O işlerin sonunu bilir, bir şeyi önce kabul edip sonra iptal etmez. Kişinin ameli iptal olunmaktan emin olunca kişi de azaptan emin olur. Bu sebeple Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: 'Allah'ın benim bir tek secdemi kabul ettiğini bilmeyi ne kadar çok isterdim".
Buhârî'nin râvîlerinden Ebû Abdullah el-Firebrî şöyle demiştir: Bu hadiste geçen zikri geceleri uyandığımda okudum sonra uyudum. Rüyamda birisi gelerek bana şu âyeti okudu: "Onlar, sözün en güzeline yöneltilmişler, övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir.[31][31]
İbn Battal şöyle demiştir: Ebû Hüreyre'nin "bir kardeşiniz batıl söz söylemez" sözü, güzel sözün övüldüğü gibi güzel şiirin de övüleceğim göstermektedir.

22. Sabahın İki Rekat Sünnetine Devam Etmek

1159- Hz. Aişe radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem
yatsıyı kıldı. Sonra sekiz rekat kıldı, ardından oturarak İki rekat kıldı. Sonra ezan ile kamet arasında iki rekat kıldı. Hz. Peygamber bu iki rekatı kılmayı asla bırakmazdı."

Açıklama

Bu konu yolculukta ve hazarda sabah namazının iki rekatlık sünnetine devam etme ile ilgilidir.
Sabah namazının iki rekatının vacip olduğunu söyleyenler, bu hadisi delil getirmişlerdin Bu görüş Hasan-ı Basrî'den rivayet edilmiş olup, İbn Ebî Şeybe tarafından şu şekilde rivayet edilmiştir: "Hasan, sabah namazından önce iki rekat namazı vacip görürdü".

---

[29][29] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2015, 6991.

[30][30] Davûdî'nin görüşü itiraza açıktır. Çünkü nassların açık ifadeleri bununla çelişmektedir. Bazı amellerin kabul edilmesi, kişinin yaptığı diğer kötü ameller sebebiyle azap görmesine engel değildir. (Abduîaziz İbn Baz)

[31][31] el-Hacc 22/24.

23. Sabah Namazının İki Rekatından Sonra Sağ Yanına Uzanmak

1160- Hz. Âişe radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sabah namazının iki rekatını kılınca sağ yanı üzerine yatardı."

Açıklama

Bunun hikmeti hakkında şu söylenmiştir: Kalp insanın sol yanındadır. Sol yanına yatsaydı, bunda rahatlık daha fazla olduğu İçin uykuya dalabilirdi. Sağ yana yatmak böyle değildir. Bu yatışta kalp havada askıda durur, dolayısıyla kişi uykuya dalmaz.
Hadis, yatmanın sağ taraf üzerine tamamlanacağını göstermektedir. İbn Ebî Şeybe'nin rivayet ettiğine göre İbn Mes'ud'un bu uzanmayı reddetmesi ve İbrahim en-Nahaî'nin buna şeytanın yatması adını vermesine gelince, bu onlara bu konuda haberin ulaşmadığına yorulur. İbn Mesud'un sözü, onun bunu vacip görmeyi reddettiğini göstermektedir. Nitekim sözünün sonunda şöyle demiştir: "Kişi selâm verdiğinde (namazın sünneti ile farzının arasını) ayırmış olur", İbn Ömer'den bunun bid'at olduğuna dair rivayet de bu şekilde yorumianır. O bu görüşünde tek kalmış ve hatta onun yatan kimseyi uyandırmayı emrettiği rivayet edilmiştir. İbn Ebî Şeybe Hasan'm bu yatmayı sevmediğini rivayet etmiştir. Bu konudaki tercihe şâyân görüş bunun (namazın sünneti ile farzını ayırt etmek için) meşru olduğudur.

24. Sabah Namazının İki Rekatından Sonra Yatmayıp Konuşan Kişi

1161- HZ. Âİşe radıyallâhu anh ŞÖyİĞ demİŞÜr: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem
sabah namazının sünnetini kılar, ben uyanık olursam benimle konuşur, uyanık olmazsam namaz için ezan okununcaya kadar uzanırdı."

Açıklama

Buhârî bu konu başlığı ile Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem buna devam etmediğine işaret etmiştir. İmamlar bunun vacip (farz) olmadığına da bu şekilde delil getirmişlerdir. Bu konuda Ebû Dâvud ve diğerlerinin kitaplarındaki Ebû Hüreyre hadisinde yer alan emri de müstehaplığa yormuşlardır.
Sabah namazının sünnetinden sonra uzanmanın yararı dinlenmek, sabah namazı için daha dinç olmaktır. Buna göre sabah namazının sünnetinden sonra uzanmak yalnızca teheccüd namazına kalkan için müstehabtır. İbnü'l-Arabî böyle söylemiştir.
Bir görüşe göre bunu/ı yararı sabahın iki rek'at sünneti ile farzının arasını ayırmaktır. Bu, yalnızca uzanmaya özgü değildir. Bu sebeple Şafiî "sabahın sünneti İle farzının arasını ayırmak yürüme, konuşma vb. fiillerle de yerine getirilir". demiştir. Bunu Beyhakî nakletmiştir.
Nevevî şöyle der: Ebû Hüreyre hadisinden ilk anlaşılan anlam esas alınarak bunun sünnet olduğu görüşü tercih edilir. Hadisi rivayet eden Ebû Hüreyre ise şöyle demiştir: "Mescide yürümek suretiyle sünnet ile farzın arasını ayırmak yeterli değildir."
ibn Hazm ifrata kaçarak sabah namazının sünnetinden sonra uzanmanın herkese farz olduğunu söylemiş ve bunu sabah namazının sıhhat şartlarından kabul etmiştir. Kendisinden sonra gelen âlimler onun bu görüşünü reddetmişlerdir.
Seleften bazı âlimler bunun mescit değil evde müstehap olduğu görüşünü kabul etmiştir. Bu görüş İbn Ömer'den rivayet edilmektedir. Bazı hocalarımızın "Hz. Peygamber'in bunu mescitte yaptığı rivayet edilmemiştir" İfadeleri de bunu desteklemektedir.

25. Nafile Namazları İkişer İkişer Kılmak

Bu Ammar, Ebû Zer, Enes, Câbir İbn Zeyd, İkrime ve Zührî'den nakledilmiştir.
Yahya İbn Saîd el-Ensarî şöyle demiştir: Bizim bölgemizdeki fakihlerden kime rastladıysam gündüz kılınan nafile namazların ikinci rekatında selâm veriyorlardı.
1162- Câbir İbn Abdullah şöyle demiştir:

Resûlullah bize her işte istihareyi Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi öğretiyordu. O şöyle derdi:
Sizden biriniz bir iş yapmak istediğinde farz dışında İki rekat namaz kılsın. Sonra da şöyle dua etsin:
Allahümme innî estehîruke bi ilmike ve estakdiruke bi kudretike ve es'eîüke min fadlike'İ-azîm. Fe inneke takdim ve lâ akdiru ve ta'Jemu ve \â dlemu ve ente Hâmu'l-guyûb.
Allahümme in künte tdlernu enne haze'l-emra hayrun lîfî dînî ve meâşî ve akıbeti emrî (âcili emri ve âcilini) fakdurhu İî ve yessirhu lî, sümme bârik lî fîhi. Ve in künte tdlemu enne hâze'l-emra şerrun lîfî dînî ve meâşî ve akıbeti emrî (fî âcili emrî ve âcilihî) fasrifhu annî vasrifnî anhu vakdir liye'l-hayra haysü kân, Sümme erdinî bih. Yani "Allah'ım! Senin ilminden hayırlısını talep ediyor, senin kudretinden güç talep ediyorum, senin yüce lütfundan istiyorum. Sen güç yeti-rirsin, ben yetiremem. Sen bilirsin ben bilemem, sen gayplan bilensin.
Allah'ım bu İşin benim dinim, dünyam ve sonum hakkında hayırlı olduğunu biliyorsan onu benim için takdir et, bana onu kolaylaşür, sonra onu benim hakkımda bereketli kıl. Eğer bu işin benim dinîm, dünyam ve sonum hakkında kötü olduğunu biliyorsan beni ondan onu da benden uzak kıl. Hayırlı olan her nerede ise onu benim için takdir et, sonra da beni ondan razı kıl.
Bu duayı edip ihtiyacını söylesin.[32][32]
1163- Ebû Katâde İbn Rib'î el-Ensarî radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in aleyhi ve sellem şöyle söylediğini haber vermiştir: "Sizden biri mescide girdiğinde iki rekat namaz kılmadan oturmasın".
1164- EneS İbn Mâlik radıyallâhu anh Şöyle Dedi: Resûluilah sallallâhu aleyhi ve size bize iki rekat namaz kıldırdı. Sonra namaz bittikten sonra kalkıp gitti.
1165- Abdullah İbn Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi vesellem ile birlikte; öğleden önce ve sonra, Cuma'dan sonra, akşam namazından sonra ve yatsıdan sonra ikişer rekat namaz kıldım.
1166- Câbir İbn Abdullah radıyaiiâhu anh, Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem hut-bede iken şöyle dediğini bildirmiştir:
"Sizden biri imam hutbe okurken camiye girerse iki rekat namaz kılsın".
1166- Mücahid şöyle demiştir: İbn Ömer evine gitti. Kendisine "İşte Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Kabe'ye girdi" denildi. İbn Ömer şöyle dedi: "Bunun üzerine ben de Kabe'ye gittim. Resûlullah'ın oradan çıktığını gördüm. Kapıda Bilâl vardı. Ben "Bilâl! Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Kabe'de namaz kıldı mı?" diye sordum. Bilâl "evet" dedi. Ben "Nerede kıldı" dedim. Bilâl "Şu İki direğin arasında. Sonra da çıkıp Kabe'nin damında İki rekat kıldı" dedi.
Ebû Abdullah (Buhârî) şöyle dedi: Ebû Hüreyre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bana İki rekat kuşluk namazı kılmayı tavsiye etti".
İtbân şöyle dedi: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ve Ebû Bekir, kuşluk vakti benim evime geldiler. Biz Hz. Peygamber'in arkasında saf yaptık. O da bize iki rekat namaz kıldırdı".

Açıklama

İbn Reşîd şöyle demiştir: Buharî'nin bu konuda amacı, hadisler ve sahabe sözlerini aktarmak suretiyle konu başlığındaki "ikişer ikişer" ifadesinin, ikinci rekatta selâm vermek anlamına geldiğini açıklamaktır.
Yahya'nın "bizim bölgemizin âlimleri" sözü ile kasdettiği Medine âlimleridir. O, Medine'de tâbiîn'in büyüklerinden Said İbnü't-Müseyyeb gibi kimselerle karşılaşmıştır. Yine Enes İbn Mâlik gibi sahabenin küçüklerinden bazıları ile de karşılaşmıştır.
Buharî'nin bu hadislerden amacı, gündüz kılman nafile namazların selâm vermeksizin dört rekat olduğunu kabul edenleri reddetmektir. Çoğunluk gece kılınan nafile namazın ikişer ikişer kılınacağını kabul etmiştir.

---

[32][32] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6382, 6390. Hadisteki duada parantez içinde verilen ifadeler râvî-nin şüphesinden kaynaklanmaktadır.

İbnü'l-Müneyyir el-Hâşiye isimli eserinde şöyle demiştir: İki rekatta selâm vermenin geceye özgü olmasının sebebi, gecede vitir namazının olmasıdır. Diğer namazlar vitre kıyas edilerek, geceleyin nafile namaz kılan kişi tek rekatlı nafile kılamaz. Bundan anlaşılıyor ki vitir tekrar edilmez. Geceleyin kılınan diğer nafile namazlar ise ikişer rekattır. İki rekat kılmanın geceye mahsus olmasının gerekçesi anlaşılınca, vitir namazı dışındaki nafile namazın ikişer rekat olduğu ve bunun gece gündüz böyle olduğu anlaşılır.

26. Sabah Namazının İki Rekatlık Sünnetinden Sonra Konuşmak

1168- Hz. ÂiŞe radıyallâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının iki rekatını kılardı. Şayet ben uyanık olursam benimle sohbet eder, uyanık olmazsam yanı üzerine uzanırdı.
(Hadisi rivayet eden kişi diyor ki): Süfyan'a "Bazıları bunun sabah namazının iki rekatlık sünneti olduğunu söylüyor" dedim. Süfyan "Öyledir" dedi.

27. Sabah Namazının İki Rekatına Devam Etmek Ve Buna "Nafile" Adını Vermek

1169- Hz. Aişe radıyallâhu anh Şöyle demiştir: "HZ. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem
sabah namazının iki rekatına devam ettiği kadar hiçbir nafileye devam etmemiştir."

28. Sabah Namazının İki Rekatında Ne Okunur?

1170- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem gece-leyin on üç rekat namaz kılar. Sonra sabah ezanını işitince iki hafif rekat namaz kılardı.
1171- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle emiştir: Hz. Peygamber sabah namazından önce kıldığı iki rekatlık sünnet namazını o kadar hafif kılardı ki ben içimden "Acaba Fatiha'yı okudu mu?" derdim.

Açıklama

İsmailî şöyle demiştir: Bu başlık "sabah namazının sünnetinin hafif olarak kılınması" şeklinde olmalıydı.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Buhârî'nin bu başlığı koymasının önemli bir sebebi bulunmaktadır. Bu da sabah namazının sünnetinde bir şey okunmayacağını ileri sürenlerin muhalif görüşlerine işaret etmek ve namazda okumanın şart olduğunu belirtmektir.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının sünnetini hafif bir şekilde kılmasının hikmeti hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür: Bir görüşe göre sabah namazının farzını ilk vaktinde kılabilmek için acele ettiği söylenebilir. Kurtubî bu görüşü tercih etmiştir. Diğer bir görüşe göre gündüz namazını iki hafif rekatla açmaktır. Nitekim o gece namazında da böyle yapardı. Bunun sebebi farz namaz veya ona benzer olan namaza dinç bir şekilde girebilmek ve tam bir Şekilde hazırlanmaktır.
İbn Mâce, kuvvetli bir senetle Abdullah İbn Şakîk aracılığıyla Hz. Âişe'den şunu rivayet etmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seikm sabah namazından önce iki rekat namaz kılar ve şöyle derdi: "Sabah namazının sünnetinde okunan şu iki sûre ne güzeldir: Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn, kul huuallahu ehad".
Müslim'in Ebû Hüreyre'den rivayetinde "sabah namazının iki rekatında bunları okudu" demiştir.
Bu hadis, sabah namazının sünnetini kılarken yalnızca Fatiha okunacağına delil getirilmiştir. Bu, Mâlik'İn görüşüdür. Buveytî, Şafiî'den bu hadisle amel ederek Fatiha'dan sonra KâfÎrun ve İhlas sûrelerini okumanın sünnet olduğu görüşünü rivayet etmiştir. Alimlerin çoğunluğu da böyle söylemişlerdir.
Müslim, İbn Abbas'tan Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının ilk rekatında Bakara sûresinde bulunan "Kûlû âmenna billahi..." âyetlerini, ikinci rekatında

da Al-i Imran suresinde bulunan benzer âyetleri okuduğunu rivayet etmiştir.[33[33]]

29. Farz Namazdan Sonra Nafile Namaz Kılmak

1172- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve ile birlikte öğleden önce iki rekat, öğleden sonra iki rekat, akşamdan sonra iki rekat, yatsıdan sonra iki rekat, Cuma'dan sonra iki rekat namaz kıldım. Akşam ve yatsıya gelince bunları evinde kıldı. Musa İbn Ukbe, NâfÎ'den şunu nakleder: "Yatsıdan sonra ailesinin yanında kıldı."
1173- Hafsa radıyallâhu anh Şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem fecrin doğmasından sonra hafif iki rekat kılardı." (İbn Ömer dedi ki): "Bu, benim Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem huzuruna girmediğim bir zamandı."

Açıklama

Bu hadis, gündüz kılınan sünnet namazların aksine gece kılınan sünnet namazların evlerde kılınmasının daha faziletli olduğunu göstermektedir. Bu görüş Mâlik ve Sevrî'den de rivayet edilmiştir. Hadisi buna delil getirmek itiraza açıktır. Öyle anlaşılıyor ki Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunu kasden yapmamıştır. O, gündüz çoğunlukla insanlarla meşgul olduğundan geceleri de çoğunlukla evde bulunduğundan böyle yapmıştır.
Cuma konusunda Mâlik, Nafi'den şunu rivayet etmiştir: "Namaz kıldığı yerden ayrılmadıkça Cuma'dan sonra nafile namaz kılmazdı." Bunun hikmeti şudur: Hz. Peygamber Cuma konusunda acele eder sonra da öğle uykusuna yatardı. Öğle namazı ise öyle değildir. Çünkü öğle namazını hava biraz serinleyince kılar, uykuyu da namazdan önceye alırdı.
İbn Ömer, Hafsa'nm sözünden sabahın sünnetinin meşruiyetini değil bunun hangi vakitte kılındığını almıştır. Bu hadis, farz namazların revatip (düzenli) sünnetlerinin bulunduğu ve bunlara devam etmenin müstehab olduğu görüşünü kabul eden çoğunluğun delilidir.

30. Farz Namazdan Sonra Nafile Kılmamak

1174- Amr şöyle demiştir: Ebû Şa'sâ Câbir'in şöyle dediğini duydum: İbn Abbas şöyle dedi:
Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında sekiz rekatı birlikte ve yedi rekatı birlikte kıldım.
(Amr dedi ki): Ebû Şa'sâ'ya dedim ki: Ey Ebû Şa'sâ zannediyorum ki Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle namazını geciktirdi, ikindiyi ise acele kıldı. Yatsı vaktini öne alıp kıldı, akşamı geciktirdi.
Ebû Şa'sâ "Ben de öyle zannediyorum" dedi.
Farz namazdan sonra nafile kılmamakla ilgili olan konu başlığında anlatılan iki namazın arasını cem etme, yani iki namazı birlikte kılma İle İlgili olarak namazın vakitleri bölümünde ibn Abbas'tan nakledilen 543 nolu hadiste açıklama getirilmişti.

31. Yolculukta Kuşluk Namazı Kılmak

1175- Müverrak şöyle demiştir: İbn Ömer'e sen kuşluk namazı kılar mısın, diye sordum.
Hayır" dedi. "Peki Ömer kılar mıydı?" diye sordum."Hayir" dedi. "Ya Ebû Bekir kılar mıydı?" diye sordum. Hayır" dedi. "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kılar mıydı?" diye sordum. "Hayır, sanmıyorum" dedi.
1176- Abdurrahman İbn Ebî Leylâ şöyle demiştir:
Ümmü Hânî dışında hiç kimse bize Hz. Peygamber'! sallallâhu aleyhi ve seüem kuşluk namazı kılarken gördüğünü söylememiştir. Ümmü Hânî ise şöyle demiştir:
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'nin fethedildiği gün evimize girerek yıkandı. Sonra sekiz rekat namaz kıldı. Bunlardan daha hafif bir namaz görmedim, ancak

---

[33[33]] el-Bakara 2/136 vd. ile Âl-i İmran 3/84 vd.

rüku ve secdeyi tam olarak yapıyordu".

Açıklama

Müverrak'm hadisinin bu konu başlığına girmesi konusu problemli görülmüştür.
İbn Battal şöyle demiştir: Bu hadis bu konuya değil, "kuşluk namazı kılmayan kimse" konusuna daha uygundur.
İbnü'l-Müneyyir ise şöyle der: Bana öyle geliyor ki, kuşluk namazı hakkında bunu nefyeden İbn Ömer hadisi ve bunu ispat eden Ebû Hüreyre hadisi Bu-hârî'ye çelişkili gelmiş, o da kuşluk namazının kılınmamasını yolculuk durumuna, namazın kılınmasını da hazar durumuna (yolculuk halinde olmamaya) bağlamıştır.
îbn Ömer'in Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kuşluk namazı kılıp kılmadığı konusunda "sanmıyorum" diye cevap vermesinin sebebi şu olabilir: Kendisine başkalarından Hz. Peygamber'in kuşluk namazı kıldığı rivayet edilmiş, o ise zikredene güvenmediği için bunu kabul etmemiştir.
İbn Ebî Şeybe, sahih senetle Hakem İbnü'l-A'rec'den şunu rivayet etmiştir: İbn Ömer'e kuşluk namazını sordum o şöyle dedi: "Bu bid'attır. Ama ne güzel bir bid'attır".
Abdürrezzak sahih bir senetle Salim aracılığıyla babası İbn Ömer'den şunu rivayet etmiştir: "Hz. Osman şehit edildiği döneme kadar kimse kuşluk namazı kılmazdı. İnsanlar bundan sonra daha güzel bir şey icat etmediler".
İbn Ebî Şeybe sahih senetle Şa'bî aracılığıyla İbn Ömer'den şunu rivayet etmiştir: "Müslüman olduğumdan beri kuşluk namazı kılmadım. Ancak Kabe'yi tavaf ettiğim zaman kuşluk namazı değil, tavaf namazı niyetiyle kıldım". İbn Ömer'in ikisine birden niyet etmiş olması da muhtemeldir.
İbn Ömer'in bunu belirli bir vakitte yaptığı nakledilmiştir. Nâfi'in İbn Ömer'den naklettiğine göre İbn Ömer yalnızca Mekke'ye geldiği zaman kuşluk namazı kılardı. Mekke'ye kuşluk vaktinde gelir, Kabe'yi tavaf eder sonra da iki rekat namaz kılardı. Küba mescidine geldiğinde de kuşluk namazı kılardı.
İbn Ömer'den rivayet edilen bu hadisler, kuşluk namazının meşru olmadığını göstermez. Çünkü İbn Ömer'in kuşluk namazını reddetmesi değil, gerçekte kuşluk namazının olmadığı onun bunu görmediği anlamına gelir. Yahut da o belirli bir şekildeki kuşluk namazını reddetmiştir.
Kadı lyaz ve diğer âlimler şöyle demiştir; İbn Ömer kuşluk namazına sürekli devam etmeyi, bunu mescitlerde açıktan ve cemaatle kılmayı reddetmiştir. Kabul etmeme sebebi, bu namazın sünnete aykırı olması değildir. İbn Ebî Şey-be'nin İbn Mesud'dan yaptığı şu rivayet bunu desteklemektedir: İbn Mesud kuşluk namazı kılan bir topluluk görmüş ve onlann bu yaptığına tepki göstererek "İllâ da kılacaksanız evlerinizde küm" demiştir.
Ümmü Hânı, Ebû Tâlib'in kızı, Hz. Ali'nin öz kız kardeşidir.
Bu hadis, kuşluk namazının sünnet olduğuna delil olarak getirilmiştir. Kadı lyaz bazı âlimlerden, Ümmü Hânî hadisinde kuşluk namazının sünnet olduğunu gösteren bir durum bulunmadığı görüşünü nakletmiştir. Onlar şöyle demişlerdir: "Hz. Peygamber'in Mekke'de fetih günü kıldığı namaz, kuşluk namazı değil fethin sünnetidir. Hâlid İbnü'l-Velid de bazı fetihlerinde bu namazı kılmıştır". Ümmü Hânî hadisinde, Hz. Peygamber'in bununla kuşluk namazını kasdettiğini gösteren açık bir delil yoktur. Of yalnızca Hz. Peygamber'in namazı kıldığı vaktin kuşluk vakti olduğunu belirtmiştir.
Bir görüşe göre Hz. Peygamber'in bu namazı, geceleri kıldığı namazı o gece kılamadığından bunun kazasiydı. Nevevî bunu eleştirerek şöyle demiştir: "Doğru olan bu hadisin kuşluk namazına delil getirilmesinin sahih olduğudur. Çünkü Ebû Davud ve diğer imamlar Küreyb aracılığıyla Ümmü Hâni'den Hz. Peygamber'in 'kuşluk namazı' kıldığını rivayet etmişlerdir."
İbnü'l-Kayyim Zâd-meâd isimli eserinde kuşluk namazı ile ilgili görüşleri altı maddede bir araya getirmiştir:
1. Kuşluk namazı müstehabtır. Bunun rekat sayısında farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre en azı iki, en çoğu on iki rekattır. Bir görüşe göre en çoğu sekiz rekattır.
2. Bir sebep olmadıkça meşru değildir. Bu görüşte olanlar, Hz. Peygamber'in bu namazı ancak bir sebebe bağlı olarak kılmasını delil göstermişlerdir. Hz. Peygamber'in farklı

sebeplerle kıldığı bu namazın kılınması kuşluk vaktine denk gelmiştir.
3. Aslen müstehab değildir. Abdurrahman İbn Avf ve İbn Mesud'un bu namazı kılmadıkları sahih olarak rivayet edilmiştir.
4. Ara sıra kılmak müstehabtır. Bu sürekli yapılmamalıdır. Bu görüş İmam Ahmed'den konu ile ilgîi yapılan iki rivayetten biridir.
5. Bu namazı kılmak ve devam etmek, namazın evlerde kılınması şartıyla müstehabtır.
6. Bu namazı kılmak bidattir. Bu görüş Urve aracılığıyla sahih bir şekilde îbn Ömer'den rivayet edilmiştir.
Hâkim, Ebû'1-Hayr aracılığıyla Ukbe İbn Âmir'den şunu rivayet etmiştir: "Resûiullah saibiiâhu aleyhi ve sellem bize kuşluk namazını bazı sûreleri okuyarak kılmamızı emretti. Bu surelerden bazıları Şems ve Duha sûreleridir."
Bu hadisin konu ile uyumu açık bir şekilde görülmektedir.

32. Kuşluk Namazı Kılmayan Ve Terk Edilmesini Caiz Görenler

1177- Hz. ÂİŞe radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Resûlullah'in sallallâhu aleyhi ve selem kuşluk namazı kıldığını görmedim.Ben ise kılıyorum."

Açıklama

Ibn Abdiiberr ve bazı âlimler şöyle demişlerdir: Hz. Âişe'nin bunu görmemesi bunun gerçekleşmediğini göstermez. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu namazı kıldığını rivayet eden sahabenin rivayeti tercih edilir.
Beyhakî şöyle demiştir: Bana göre Hz. Âişe'nin sözü "Resûlullah'ın aaıiaiiâhu aleyhi ve sellem kuşluk namazına devam ettiğini görmedim, ben ise devam ediyorum" anlamına gelir.

33. Hazarda/Mukîm İken Kuşluk Namazı Kılmak

Bunu Itban Ibn Mâlik, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem rivayet etmiştir.
1178- Ebû Hüreyre rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir: Dostum (Resûlullah) bana üç şeyi tavsiye etti, ben ölünceye kadar bunları bırakmam: Her aydan üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak, vitir namazını kılınca uyumak.[34][34]
1179- Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: Ensardan iri yarı bir adam (mescid-i nebeviye gelip gitmekte zorlanıyordu. Bu adam) Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ben seninle birlikte namaz kılamıyorum" dedi. (Adam namazları kendi evinde kılabilmesi için önce burada Hz. Peygamber'in namaz kılmasını istiyordu} Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem için evinde yemek hazırladı ve onu evine çağırdı. Onun için hasırın bir köşesine su serpti, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunun üzerinde iki rekat namaz kıldı.
İbnü'l-Cârud Enes'e şöyle sordu: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kuşluk namazı kılar mıydı?
Enes: O günden başka kuşluk namazı kıldığını görmedim, dedi.

Açıklama

Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem dostum diye söz etmesi Hz. Peygamber'in "Şayet dost edinecek obaydım, Ebû Bekir'i edinirdim" sözü ile çelişmez. Çünkü burada mümkün olmayan şey Hz. Peygamber'in başkasını dost edinmesidir, başkasının onu dost edinmesi değil.
Her aydan üç gün oruç tutma ifadesinden ilk anda anlaşılan her kamerî ayın dolunay günleridir (Eyyâmu'1-bîz).
Ebû Hüreyre'nin sözü, kuşluk namazının müstehab olduğunu ve bunun en az iki rekat olduğunu göstermektedir,

---

[34][34] Hadisin geçtiği diğer yer: 1981.

Yine bu, vitir namazının uyumadan önce kılınmasının müstehab olduğunu göstermektedir. Bu, gece uyanabiîeceğine kesin kanaat getiremeyenler hakkındadır. Hz. Peygamber'in bunlara devam etmesini vasiyet etmesinin hikmeti, nefsi namaz ve oruç ibadetine alıştırmak suretiyle farz olanlarını gönül rahatlığı ile yerine getirebilmek ve farzlarda meydana gelebilecek eksiklikleri telâfi etmektir.
Kuşluk namazının yararlarından biri, kişinin her gün her biri için sadaka vermesi gereken üç yüz altmış mafsalının sadakasına yeterli gelmesidir. Bu konu ile ilgili Müslim'in Ebu Zer'den rivayet ettiği hadis şöyledir: "Bunun yerine iki rekat kuşluk namazı yeterli olur".

34. Öğle Namazın(İn Farzın)Dan Önce İki Rekat Kılmak

1180- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sdiem kıldığı şu on rekat namazı aklımda tuttum: Öğleden önce iki rekat, öğleden sonra iki rekat, akşamdan sonra evinde kıldığı iki rekat, yatsıdan sonra evinde kıldığı İki rekat, sabah namazından önce iki rekat. Bu sonuncusu Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem huzuruna başkasının girmediği bir vakit idi.
1181- Hafsa rachyaiiâhu anh şöyle demiştir; Müezzin sabah ezanını okuduğunda ve fecir doğduğunda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki rekat (sabahın sünnetini) kılardı.
1182- Hz. AİŞe radıyallâhuanh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğleden önce dört, sabahtan önce İki rekat namazı bırakmazdı.

Açıklama

Sabah namazının iki rekatı ve İbn Ömer'in hadisi ile ilgili açıklamalar yukarıda geçmişti. Hz. Aişe'nin hadisine gelince onun "Hz. Peygamber öğleden önce dört rekat namazı bırakmazdı" ifadesi konu başlığı ile uymamaktadır. Burada şu söylenebilir: Buhârî'nin kastı, öğleden önce iki rekattan daha fazla kılınamayacağı anlamına gelmez. Dâvûdî şöyle demiştir: İbn Ömer'in hadisinde "Öğle namazından önce iki rekat vardır" ifadesi yer almaktadır. Hz. Aişe'nin hadisinde İse "dört rekat" ifadesi vardır. Her biri kendi gördüğünü anlatmış olabilir. İbn Ömer dört rekatın ikisini unutmuş da olabilir.
Ben derim kî: Bu uzak bir ihtimaldir. En doğrusu bu iki rivayeti iki farklı durumda kılınmış ayrı birer namaz olarak düşünmek gerekir. Yani Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bazen iki rekat, bazen de dört rekat kılardı.
Bir görüşe göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mescitte İki rekat, evinde dört rekat kılardı.
Ebû Cafer et-Taberî şöyle demiştir; Çoğunlukla dört rekat, ara sıra da İki're-kat kılardı.

35. Akşam Namazından Önce Namaz Kılmak

1183- Abdullah el-Müzenî, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:
"Akşam namazından önce namaz kılın". Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem bu İfadeyi üç kere tekrarlamış, üçüncüden sonra insanların bunu sünnet edinmesinden korktuğu için "dileyen kimse" ifadesini eklemiştir.[35][35]
1184- Mersed İbn Abdullah el-Yezenî şöyle demiştir:
Ukbe İbn Amir el-Cühenî'nin yanına vardım ve ona şöyle dedim; "Sana Ebû Temîm hakkında şaşıracağın bir haber vereyim mi? O, akşam namazından önce İki rekat namaz kılıyor".
Ukbe şöyle dedi: "Biz cie Resûlullah saiyiâhu aleyhi ve sellem zamanında bunu kılardık".
Ben "Şu anda kılmana engel olan nedir?" dedim. O "Meşguliyet" dedi.

---

[35][35] Hadisin geçtiği diğer yer: 7368.

Açıklama

Muhibbu't-Taberî şöyle demiştir: Hadislerde akşamdan önce kılınan iki rekat nafile namazın müstehaplığını ortadan kaldıran bir ifade yer almamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber'în müstehab olmayan bir şeyi emretmesi mümkün değildir. Aksine bu hadis, bu iki rekatın müstehab olduğunun en büyük delilidir. "Sünnet edinmesinden korktuğu için" İfadesi İnsanların bunu bağlayıcı bir hüküm gibi kabul etmesini İfade etmektedir. Bundan kasdedilen, bu iki rekatın mertebesinin diğer sünnet namazlardan daha düşük olduğunu belirtmektir. Bu sebeple Şâfiîler'in çoğunluğu bu iki rekatı sünnet namazlardan saymamış, bazıları ise bunları da sünnet namazlara eklemiştir. Ancak onların bu eklemesi, Hz. Peygamber'in bu iki rekat namaza devam etmediği gerekçesi ile eleştirilmiştir.
Bazıları, zikredilen iki rekatın abdest ve setr-i avret gibi namazın şartlarını yerine getirerek namaza hazırlanmış kişiler için müstehab olduğunu söylemişlerdir. Diğerleri için müstehab değildir, aksi takdirde akşam namazı kılınması gereken vakitten ertelenmiş olur. Şüphesiz ki akşam namazının ilk vaktinde kılınması daha evladır. Akşam farzından önceki bu iki rekatın müstehab olması, kamet getirilmediği sürecedir.
Bu hadiste, Kadı Ebû Bekir İbnü'1-Arabi'nin "sahabeden sonra bunu kimse yapmamıştır" sözünü reddeden deliller bulunmaktadır. Çünkü Ebû Temîm tabi-indendir ve bu iki rekat namazı kılmıştır.
Esrem, Ahmed İbn Hanbel'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ben bu hadisi duyunca yalnızca bir kere bunu yaptım."
Bu konuda Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem, sahabe ve tabiinden delil elverişli hadisler vardır. Ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "diîe-in" buyurduğuna göre bu namazı dileyen kılar.

36. Nafile Namazları Cemaatle Kılmak

Enes ve Hz. ÂÎşe radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bunu yap-nı rivayet etmişlerdir.
1185- Mahmud İbnü'r-Rebî' el-Ensarî Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem ve Onun aiiaiiâhu aleyhi ve sellem onların evinde bulunan bir kuyunun suyundan ağzına kendisinin yüzüne püskürttüğünü hatırladığını söylemiştir.
1186- Mahmud, Itban İbn Mâlik'ten -ki bu kişi Resûlullah sallallâhu aieyh birlikte Bedir savaşına katılmıştı- şunu duyduğunu söylemiştir:
Ben, Benî Salim yurdunda bizim kabileye namaz kıldmrdım. Yağmurlar yağınca benimle onların arasında bir vadi oraya gitmeme engel olurdu, bu vadiyi geçerek onların mescidine gitmem çok zor olurdu.
Bunun üzerine Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem gelerek şöyle dedim: "Görmem gerçekten çok zayıfladı. Çok yağmur yağdığında benim ile kavmim arasındaki vadi sel oluyor ve benim geçmem çok zor oluyor. Senin bize gelerek evimde bir yerde namaz kılmanı, böylece orayı namazgah edinmeyi isterim".
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Bunu yapacağım" buyurdu.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün kuşluk vaktinde Ebû Bekir ile birlikte geldi, eve girmek için izin istedi, ben de izin verdim. Daha oturmadan "Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?" diye sordu. Ben, Resûlullah'm namaz kılmasını istediğim yeri kendisine gösterdim. Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem tekbir getirerek burada namaza durdu, biz de arkasında saf yaptık. O iki rekat namaz kıldı, sonra selâm verdi. O selâm verince, biz de selâm verdik. Ben, Resûlullah'a kendisi için et yemeği yapıldığını söyleyerek onu beklettim. Ev halkı Resûlullah'm benim evimde olduğunu duyunca pek çok kişi bize geldi ve evdeki kişilerin sayısı çoğaldı.
Eve gelenlerden bîr adam "Mâlik nerede? Onu göremiyorum" dedi. Bir başka adam "Bırak şu münafığı. O Allah ve Resûlü'nü sevmez" dedi.
Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem adama: "Öyle söyleme Görmüyor musun o Allah'ın rızasını umarak lâ ilahe illallah diyor?" dedi.
Bunun üzerine o adam: "Allah ve Resulü daha iyi bilir. Bize gelince onun sevgisi ve

konuşmasında hep münafıklara yöneldiğini görüyoruz" dedi.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah, kendi rızasını umarak Lâ ilahe İllallah diyen kişiyi cehennem ateşine haram kılmıştır" buyurdu. (Mahmud şöyle dedi):
Bu olayı içlerinde Resûlullah'm sahabîlerinden Ebû Eyyûb'un da bulunduğu bir toplulukta, Yezid İbn Muaviye komutasında Rum ülkesinde (İstanbul'a doğru) seferde iken -ki Ebû Eyyûb bu seferde vefat etmiştir- anlattım. Ebû Eyyûb red ederek şöyle dedi: "Resûluüah'm sallallâhu aleyhi ve sellem asla senin söylediğin şeyi söyleyeceğini sanmıyorum". Bu laf ağırıma gitti. Ben de Allah beni bu gazadan sağ salim çıkanrsa bunu, hayatta olarak bulursam kavminin mescidinde olan Itban İbn Mâlik'e sormaya ahdettim. Itban'ın yanma kadar yolculuk yaptım. Hac için (veya umre için) telbiye getirdim. Sonra Medine'ye gittim. Benî Salim yurduna geldim. Bir de baktım ki Itban gözleri âmâ bir ihtiyar olduğu halde kavmine namaz kıldırıyor. Selâm vererek namazını bitirince kendisine selâm verdim ve kendimi tanıttım. Sonra bu hadis hakkında kendisine sordum. Bana aynen daha Önce anlattığı şekilde anlattı.

Açıklama

Buhârî'nin bu başlıktan kastının mutlak nafile olduğu söylendiği gibi daha genel bir şeyi kasdettiği de söylenmiştir.
Ebû Eyyûb, İstanbul'a yapılan seferde öldükten sonra atların ayaklarının altına gömülmeyi ve kabrinin yerinin kaybedilmesini vasiyet etmiştir. Bunun üzerine İstanbul surları duvarının yakınma defnedilmiştir.
Bu seferi hicrî 50 yılında yapılmıştır. Diğer bîr görüşe göre daha sonra Muaviye İbn Yezid zamanında yapılmıştır. Müslümanlar bu savaşta İstanbul'u kuşatmışlardır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem çocuklarla şakalaşması, Kişinin kendisinde bulunan bir hastalığı, mazeret olarak zikretmesi, Kıble yönünü araştırmak,
Büyüklerin meclislerinden geri kalan kişiyi kınamak, gibi konular işlenmiştir. Hadisten çıkan bazı sonuçlar ise şunlardır:
Ev içinde namaz kılmaya ayrılmış namazgah kişinin mülkiyetinden çıkmaz.
Kişinin namaz için belirli bir yeri namazgah edinme yasağı yalnızca genel mescitte söz konusudur.
Birinde görülen bir fiil sebebiyle onu kınamak gıybet sayılmaz. Bir insanda olan Özelliği, tarif maksadıyla zikretmek caizdir.
Kelime-İ şehâdeti telaffuz etmek, Müslümanlara ait hükmün uygulanması için yeterlidir.
Öğrenci hadisi unuttuğundan korkarsa, emin olmak için hocasına müracaat eder, hoca da hadisi tekrarlar.
İlim talebi için yolculuk yapmak güzel bir davranıştır.

37. Evde Nafile Namaz Kılmak

1187- İbn Ömer radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle söylediğini belirtmiştir: "(Nafile) Namazlarınızdan bir kısmım evde kılınız. Evlerinizi kabir edinmeyiniz".

20. BÖLÜM MEKKE VE MEDİNE MESCİTLERİNDE NAMAZIN FAZİLETLERİ

1. Mekke Ve Medine Mescitlerinde Namazın Fazileti

1188- Kazaa' şöyle demiştir: Ebû Said'den radıyaiiâhu anh dört şey işittim. O şöyle dedi: "Hz. Peygamber'den işittim." Ebû Said, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte on iki gazaya katılmıştır.
1189- Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem şöyle buyurmuştur:
"Ancak üç mescide (ziyaret maksadıyla) yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Resul

(mescid-i nebevi) ve Mescid-i Aksa."
1190- Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber saHaMhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram dışındaki başka mescitlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır."

Açıklama

Buhârî İlk hadiste yalnızca on iki gazayı rivayet etmekle yetinmiş, metinden herhangi bîr şey zikretmemişür. Bundan sonraki Ebû Hüreyre hadisinde ise mescitlere yolculuk yapma konusunu rivayet etmiştir. Şârih Dâvûdî Buhârî'nin iki hadis senedini bu metin için zikrettiğini zannetmiştir. Oysa bu itiraza açıktır. Çünkü Buhârî'nin belirttiği gibi Ebû Said hadisi dört şeyi içermektedir. Ebû Hüreyre hadisi yalnızca yolculuk konusunu içermektedir. Ancak Buhârî hadisleri özetle vermeyi onayladığından, iki hadisin bir noktada birleştirilmesi mümkündür.
İbnü'r-Reşîd şöyle der: Ebû Said'den işitilen dört şeyden biri de, üç mescitten başkasına yolculuk yapılmayacağı konusudur. Buhârî Ebû Said'in hadisini, Ebû Hüreyre'nin hadisi ile birleştiği noktaya kadar zikretmiş, ikisinin birleştiği noktada hadisi kesmiştir. O, böyle yaparak hadisi ezbere bilmeyen kişiyi hadis ezberlemenin önemi konusunda uyarmıştır. Üstelik bunun açıklamasını İhmal etmeden, daha sonra hadisin bütününü beşinci konu başlığı altında vermiştir.

Üç Mescitten Başka Mescide Yolculuk Yapmak

"Yolculuk yapılmaz" sözü ile kasıt başka mescitlere yolculuk yapılmasını yasaklamaktır. Tîbî şöyle demiştir: Bu ifade, açık olarak yasaklamaktan daha tesirlidir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü ile adeta şöyle söylemiş olmaktadır: "Ziyaret amacı ile sadece bu mescidlere gidilebilir, çünkü buralarda ziyaretin bu bölgelerle sınırlandırılmasını gerektiren durumlar bulunmaktadır." Bu yolculuğun deve, at, katır, eşek ile veya yürüyerek yapılması arasında bir fark yoktur.
Mescid-i Haram'dan kasıt bütün harem bölgesidir. Diğer bir görüşe göre ise evler vb. gibi harem bölgede bulunan diğer yerlerin dışında yalnızca namaz kılınan bölümdür.
Mescid-i Aksa, Beytü'l-makdis'tir. Beytü'l-makdis'in yirmiye yakın ismi bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı; îliya, Beytül-makdis, Beytü'l-mukaddes ve Kudüs'tür.
Hadiste bu mescitlerin, peygamber mescitleri olması sebebiyle diğer mescitlere üstünlüğü ve onlara karşı ayrıcalığı yer almaktadır. Çünkü birincisi insanların (namaz kılarken yöneldikleri) kıblesi ve hac için gittikleri yerdir. İkincisi önceki ümmetlerin kıblesi idi. Üçüncüsü ise takva temeli üzerine bina edilmiştir.
Hayatta olan veya ölmüş olan salih kimseleri ziyaret etmek, teberrük kastıyla faziletli yerlere gitmek ve oralarda namaz kılmak için yolculuk yapma konusunda ilim adamları arasında farklı yorumlar yapılmıştır
Şeyh Ebû Muhammed el-Cüveynî şöyle demiştir; Bu hadisin ilk anda anlaşılan anlamı esas alınarak, başka yerlere ibadet ve ziyaret maksadıyla yolculuk yapmak haram kabul edilir. Kadı Hüseyin de bu görüşü tercih ettiğine işaret etmiştir. Kadı Iyaz ve bir grup âlim de bu görüştedir. Sünen yazarlarını [36][36] şu rivayeti de bunu göstermektedir: Basra el-Gıffârî Tur dağına yolculuk yapmış, Ebû Hüreyre bu hareketini yadırgayarak ona şöyle demiştir: "Sen yoİa çıkmadan önce sana yetişmiş olsaydım, sen yola çıkmazdın," Ebû Hüreyre bu hadisi delil getirerek onun hadisin genel anlamını esas aldığını göstermektedir.
Şâfiîler'den İmamü'l-Harameyn ve diğer bazı âlimlere göre sahih olan bunun haram olmamasıdır. Onlar yukarıdaki hadise birkaç şekilde cevap vermişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:
Tam fazilet, yalnızca bu mescitlere yolculuk yapılması halinde söz konusudur. Diğer mescitler böyle olmamakla birlikte, onları ziyaret etmek caizdir. Ahmed İbn Hanbel'in bir rivayetinde şöyle denilmiştir: "Develerin yolculuğa çıkarılması uygun değildir..." Bu,

---

[36][36] Ebû Dâvud, Tirmİzî, Nesaî, İbn Mâce. (Mütercim.)

haram kılma dışında kullanılması yaygın olan bir ifade tarzıdır.[37][37]
İbn Battal şöyle demiştir: Buradaki yasak, bu üç mescid dışında başka bir mescitte namaz kılmayı adayan kimseye özgüdür. Çünkü bu adağı tutmak gerekli değildir.
Bundan kasıt yalnızca mescitlerin hükmüdür. İçinde namaz kılmak için bu üç mescitten başka mescide yolculuk yapılmaz. Mescitler dışında salih bir kimseyi, bir yakını, arkadaşı ziyaret etmek, ilim öğrenmek, ticaret, gezi amacıyla yapılan yolculuklar bu hadisteki yasağın kapsamına girmez.

Üç Mescide Gitmeyi Adayan Kişinin Adağının Hükmü

Bu hadis, bu mescitlerden birine gitmeyi adayan kişiye bu adağın gerekli olduğuna delil getirilmiştir. İmam Mâlik, Ahmed İbn Hanbel, Şafiî, Buveytf ve Ebû İshak el-Mervezî bu görüşü kabul etmiştir. Ebû Hanife bunun mutlak olarak gerekli olmadığını söylemiştir. İmam Şafiî el-Ümm'de şöyle der: Diğer İki mescidin aksine, hac ile ilgili İbadetler Mescid-i Harama özgü olduğu için, oraya gitmeyi adayan kişinin bunu yerine getirmesi gerekli olur. Şafiî mezhebine mensup âlimlerin destekledikleri görüş de budur,
İbnü'l-Münzir'e göre iki harem mescidine (Mescid-i Haram ve Mescid-i Ne-bevî'ye) gitme adağını yerine getirmek gereklidir. Mescid-i Aksa'ya gitmek ise gerekli değildir. O, Câbir'in rivayet ettiği şu hadisi görüşüne delil getirmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sdiem: "Allah sana Mekke'nin fethini nasip ederse Beyt-i Makdis'te namaz kılmayı adadım" dedi, Hz. Peygamber o adama "Namazını burada ki!" buyurdu.
Îbnü't-Tîn şöyle demiştir: Şafiî aleyhine delil şudur: Medine mescidine ve Mescid-i Aksa'ya yolculuk yapmak ve oralarda namaz kılmak Allah'a yaklaştırıcı bir ibadettir. Dolayısıyla Mescid-i Haram'a gitmeyi adamak gibi, buralara gitmeyi adama durumunda da adak bağlayıcı olur.

Üç Mescit Dışındaki Mescitlere Gitmeyi Adamak

Bu hadis, bu üç mescit dışındaki yerlerde namaz kılmayı veya başka fiilleri adama durumunda bunun bağlayıcı olmadığına delil getirilmiştir. Çünkü diğer mescitlerin birbirine karşı üstünlüğü yoktur. Kişinin herhangi bir mescitte namazını kılması yeterlidir.
Nevevî şöyle demiştir: Leys'in bunu gerekli gördüğüne dair rivayet dışında bu konuda görüş ayrılığı yoktur. Hanbelîler'den bir rivayete göre yemin kefareti gerekir, adak yapılmış sayılmaz. Malikîler'den gelen rivayete göre ribat Örneğinde olduğu gibi gidilmesi adanan yere Özgü bir ibadet buiunursa adak gerekli olur, aksi takdirde gerekli olmaz. Malikîler'den Muhammed İbnü'l-Mesleme'den rivayet edildiğine göre Küba mescidine gitme adağı bağlayıcıdır. Çünkü, Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem her cumartesi günü Küba mescidine giderdi.
Kirmanî şöyle demiştir: Bu konuda bizim devrimizde Şam beldelerinde pek çok tartışmalar yapılmış ve her iki görüşü savunan risaleler yazılmıştır.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Kirmanî bu sözleri ile; Şeyh Takiyyüddin es-Sübkî ve diğer âlimlerin, İbn Teymiyye'ye yaptığı reddi ve Hafız Şemsüddin İbn Abdülhâdî ile diğer âlimlerin İbn Teymiyye'yi desteklemesine işaret etmektedir. Bu tartışma bizim bulunduğumuz bölgede de meşhurdur. Özetle söylemek gerekirse İbn Teymiyye'nin karşısında yer alanlar, İbn Teymiyye'nin, Hz. Peygamber'in saiiaiıshu aleyhi w sellem kabrini ziyaret etmek için yolculuk yapmanın haram olduğu görüşünü kabul ettiğini söyleyerek onun görüşünü çürütmek istemektedirler.[38][38] Biz bunu reddediyoruz. Bu

---

[37][37] Bu doğru değildir. Aksine bu İfadenin haramlık ve yasaldık için kullanılması zahirdir. Bu ifadenin din terminolojisinde önemli bir yeri vardır. Nitekim "Rahman'ın çocuk edinmesi uygun değildir", "Dediler ki: Seni tenzih ederiz. Bizim senden başkasını veli edinmemiz bize uygun değildir" âyetleri de bunu göstermektedir: (Abdulaziz İbn Bâz)
[38][38] Burada çürütülecek bir görüş söz konusu değildir. Şeyhülislam İbn Teymiyye bunu kabul etmiştir. Sünneti -ne İçin varid olduğunu, ve kaynaklarını- biien kişi açısından Allah'a hamd olsun ki bunda çirkin görülecek bir husus da yoktur. Ebu'İ-Abbas'ın Mense/c adlı kitabında ve diğer eserlerde yer aldığı gibi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kabrini ziyaretin fazileti ile ilgili rivayet edilen hadislerin tümü zayıf, hatta mevzudur. Sahih olsa bile, Mescid-İ Nebevî'yi kasdetmeksizin yalnızca onun kabrini ziyaret amacı ile yolculuk yapılabileceği anlamına gelmez, aksine genel nitelikli olur. Üç mescit dışındaki mescitlere ziyaret yapmanın yasaklanması bunu da kapsamaktadır. İbn Teymiyye sırf onun kabrini ziyaret amacıyla olmaksızın Hz. Peygamber'in kabrinin ziyaret

meselede her bir tarafın uzun açıklamaları bulunmaktadır. Bu, İbn Teymiyye'den nakledilen en çirkin ve tepki çeken konulardan biridir. Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmenin meşru olduğuna dair icma bulunduğu iddiasını reddetmek için getirilen delil, Mâlik'in "Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret ettim" sözünü mekruh saymasıdır. Malikîler'den muhakkik âlimler, İmam Mâlik'in bu sözü söylemeyi edeben mekruh saydığını söylemişlerdir. Kabrin ziyaret edilmesi ise aslında en faziletli amellerden, Yüce Allah'a yaklaştıran en önemli fiillerden olup, bunun meşru olduğu konusunda tartışma söz konusu olmaksızın icma bulunmaktadır.
Nevevî şöyle demiştir: Kişinin, sonradan Mescid-i Nebevî'ye katılan yerde değil bizzat Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yerde namaz kılma konusunda hırslı olması gerekir. Çünkü sevabın kat kat verilmesi onun mescidine özgüdür. Nitekim Hz. Peygamber bu sözünü "Mekke mescidi hariç" diyerek pekiştirmiştir. Çünkü o, Mekke'nin tümünü içermektedir. Hatta Nevevî bunun, bütün harem bölgesini kapsadığını söylemiştir.
Bu hadis, Mekke'nin Medine'den faziletli olduğuna delil olarak getirilmiştir. Çünkü mekanlar, oralarda yapılan ibadetin başka yerde yapılan İbadete üstün gelmesi ile başkasına üstün olur.

2. Küba Mescidi

1191- Nâfi' şöyle demiştir: Ibn Ömer radıyaiiâhu anh iki gün dışında kuşluk namazı kılmazdı. Mekke'ye geldiği zaman, Mekke'yö kuşluk vakti girer, Kabe'yi tavaf ettikten sonra Makam-i ibrahim'in arkasında iki rekat namaz kılardı. Diğeri de Küba mescidine gittiği gündür. O her cumartesi Küba mescidine gider, mescide girince burada namaz kılmadan mescitten çıkmayı uygun görmezdi. Nâfi' şöyle demiştir: Ibn Ömer Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sdiem Küba mescidini binitli ve yaya olarak ziyaret ettiğini söylemiştir.[39[39]]
1192- Nâfi', Ibn Ömer'in şöyle dediğini belirtir:
"Ben arkadaşlarımın nasıl ziyaret ettiklerini gördüysem o şekilde ziyaret ederim. Ben, gece veya gündüz herhangi bir vakitte namaz kılmak isteyeni engellemem. Ancak onlar da güneşin doğduğu yahut battığı vakti seçmesinler."

Açıklama

Bu hadisler Küba mescidinin faziletini göstermektedir.
el-Metâli'âe Küba mescidinin Medine'ye üç mil mesafede bulunduğu belirtilmiştir. Buraya Küba denilmesi oradaki bir kuyu sebebiyledir. Bu mescid, Benî Amr İbn Avf'm mescidi olup, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem inşa ettiği ilk mescittir.
Hadis, Küba'nın, buradaki mescidin ve bu mescitte namaz kılmanın faziletini göstermektedir. Ancak üç mescitte olduğu gibi burada kılınan namaza kat kat sevap verileceğine daîr hadis bulunmamaktadır.

3. Her Cumartesi Küba Mescidine Gitmek

1193- Ibn Ömer'den mdıvaiiâhu anh şu rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her cumartesi yürüyerek veya binitli olarak Küba mescidine giderdi. Abdullah radıyaiiâhuanh da böyle yapardı.

Açıklama

Ömer İbn Şebbe'nin Ahbaru'l-Medine isimli eserinde, Sa'd İbn Ebî Vak-kas'tan Küba mescidinin faziletlerini gösteren şu hadis rivayet edilmiştir: "Küba mescidinde iki rekat namaz kılmak benim için Beyt-i Makdis'e iki kere gitmekten daha sevimlidir, insanlar

---

edilmesini değil, Mescid-i Nebevî kast edilmeksizin yalnızca kabri ziyaret amacıyla yolculuk yapılmasmı reddetmiştir. Doğrusunu Allah bilir. (AbdulazÎz İbn Bâz)
[39[39]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1193, 1194, 7326.

Küba mescidinin faziletini bilselerdi (ona ulaşmak için) develerini yola koyarlardı (yani yolculuğa çıkarlardı)."

4. Küba Mescidine Yayan Ve Binitli Olarak Gitmek

1194- İbn Ömer radıyaiiâhu anh'den şu rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Küba'ya binitli veya yayan giderdi. İbn Nümeyr, Nâfi' aracılığıyla Hz. Peygamber'in burada iki rekat namaz kıldığını da rivayet etmiştir.

Açıklama

Birden çok tarîki bulunan bu hadis, bazı salih amelleri belirli günlerde yapmanın ve buna devam etmenin caiz olduğunu göstermektedir.
Üç mescitten başkasına yolculuk yapmayı yasaklayan hadisteki yasak, ha-ramhk ifade etmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Küba mescidine binitli olarak giderdi. Bu görüşe itiraz olarak, Hz. Peygamber'in saiiaMhu aleyhi ve sellem oraya gitme sebebinin orada (oturan) ensarla görüşmek, onların hal ve hatırlarını sormak, Cuma'ya gelemeyenlerini görmek olduğu söylenmiştir, Küba'ya cumartesi gitmesinin sırrı da budur.

5. (Hz. Peygamberin) Kabri İle Minberi Arasının Fazileti

1195- Abdullah İbn Zeyd el-MâzİnÎ'den radıyaiiâhu anh rivayet edildiğine göre feûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:"£uim i/e minberim arası, cen-Ktbahçeîerinden bir bahçedir."
1196- Ebû Hüreyre'den rad^aiiâhu anh rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber otaaMû ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Evim ile minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de buzum üzerindedir.[40][40]

Açıklama

Buhârî, Medine mescidinde namaz kılmanın faziletini zikrettikten sonra, bu mescidin bazı bölümlerinin diğerlerinden daha faziletli olduğuna dikkati çekmek istemiştir. Buhârî başlığında "kabir" kelimesini zikrederek içinde "ev" ifadesi yer alaniki hadis rivayet etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in evi onun kabri olmuştur. Hadisin bazı rivayetlerinde "kabir" ifadesi bulunmaktadır. Kurtubî, sahih olan rivayetin "evim" şeklindeki rivayet olduğunu ancak "kabrim" şeklinde bir rivayet ^bulunduğunu söylemiştir. Bu manası itibarıyla böyledir. Çünkü Hz. Peygam-krsfiaiiâhu aleyhi ve sellem oturduğu eve defnedilmistir.
"Minbef-m havuzum üzerindedir" : Bu hadisin senet ve metni "Medine'nin bileti" konusunda Hac bölümünün sonunda gelecektir.[41][41]

6. Beyti Makdis Mescidi

1197- Ziyad'ın azatlısı Kazaa' şöyle demiştir: Ebû Said el-Hudrî'nin Hz. Pey-gamber'den aktardığı dört şeyi İşittim. Bunlar hoşuma gitti ve beni mutlu etti, Bu dört şey şunlardır:
1) Kadın yanında kocası veya mahremi olmaksızın iki günlük mesafeye yolculuk yapmasın.
2) İki günde, yani Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde oruç tutmak yoktur.
3)İki namazdan sonra namaz kılmak yoktur: Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra güneş batmcaya kadar.
4) Ancak şu üç mescide yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Afoaue benim

---

40[40] Hadişin geçtiği diğer yerler: 1888, 6588, 7335.
41[41] 38. hadis.

mescidim.

21. BÖLÜM NAMAZDA İKEN BAŞKA ŞEYLERLE UĞRAŞMAK

1. Namazla İlgili Olan Bir Meselede, Namazda İken Elle Hareket Yapmak

Ibn Abbas radıyaüâhu anh şöyle demiştir: Kişi namazda iken bedeninden dilediği gibi yararlanır. Ebû İshak namazda iken takkesini (başına) koymuş ve bunu çıkarmıştır.
Hz. Ali, bir yerini kaşımak yahut elbisesini düzeltmek dışında sağ elini sol bileğinin üzerine koyardı.
1198- Abdullah İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: 0 (Abdullah İbn Abbas) bir gece Hz. Peygamber'in eşi -kendisinin de teyzesi-Meymûne'nin yanında kaldı.
(İbn Abbas şöyle der): Başımı yastığın enine koyarak uzandım. Resûlullah ile hanımı (Meymûne) ise başlarında yastığın boyuna koyarak uzandılar. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem uyudu. Gece yansı, yahut biraz önce veya biraz sonra uyandı. Uykuyu gidermek için eliyle yüzünü silmeye başladı. Sonra Al-i İmran sûresinin son on âyetini okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük kırbaya uzandı. Ondaki sudan güzelce abdest aldı. Sonra namaza durdu.
(İbn Abbas devamla diyor ki): Ben de kalktım, onun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim, sol yanma durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rekat, iki rekat, iki rekat, iki rekat, iki rekat, iki rekat kıldı, sonra da tek rekat (vitir) kıldı. Sonra müezzin gelinceye kadar uzandı. Sonra yine kalktı, hafif iki rekat kıldıktan sonra çıkıp sabah namazını kıldırdı.

Açıklama

İbn Reşîd şöyle demiştir: Konu başlığında geçen "bir yerini kaşımak veya elbisesini düzeltmek dışında" ifadesi "namazla ilgili olan bir meselede" ifadesinden yapılan istisnadır. Böylelikle namazla ilgili olan meselelerin kapsamından, kişinin zihin karışıklığını gidermek için zaruret gereği yaptığı şeyler istisna edilmiş olmak-iadır. Bâb başlığında verilen sahabe ve tabiîne ait nakiller, konu başlığı ile ilk görünüşte çelişmektedir. Çünkü konu başlığı, namaz içinde yapılan hareketleri yalnız "namaz ile ilgili işler" ile sınırlarken, başlıktan sonraki nakillerde böyle b'ir sınırlama bulunmamaktadır. Buhârî, namaz içinde boş şeyle oyalanmak bu kapsamdan çıksın diye zikredilen nakillerin aslında sınırlı bazı durumlara özgü olduğuna işaret etmek istemiştir. Şöyle denilebilir: Konu başlığından sonra nakledilen fiiller de aslında namazla ilgilidir. Çünkü namaz kılan kişinin kendisine sıkıntı veren durumu namazda iken gidermesi, namazda iken sahip olması istenen fıışua yardım eder.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazda iken, îbn Abbas'm kulağını bükmesi konu başlığına şahitlik etmektedir. Çünkü o, İlk olarak İbn Abbas'm sol taraftan sağa geçmesi için kulağını bükmüştür. Bu da namazın maslahatla-nndandır. Sonra İse bu bir gece namazı olduğundan onu uyandırmak için kulağını bükmüştür.
İbn Battal şöyle demiştir: Buhârî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu hareketinden şunu çıkarmıştır: Namaz kılan kişinin, başkası ile ilgili bir durum için elini kullanması caiz olduğuna göre, namaz kılma konusunda daha da kuvvet kazanmak ve ihtiyaç duyduğunda namazda daha dinç olabilmek için kendisine yönelik elini kullanması haydi haydi caizdir.

2. Namazda Konuşulması Yasak Olan Şeyler

1199- Abdullah rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılarken biz ona selâm verirdik o da selâmımızı alırdı. Necaşî'nin yanından döndükten sonra da ona selâm verdik, ancak o selâmımızı almadı ve bize şöyle dedi: "Namazda meşguliyet vardır.[42][42]
1200- Ebû Amr eş-Şeybânî şöyle demiştir: Zeyd İbn Erkam bana şöyle dedi: Biz Hz.

---

[42][42] Hadisin geçtiği diğer yerier: 1216, 3875.

Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem devrinde namazda konuşurduk. Birimiz arkadaşına ihtiyacını söylerdi. Sonra "'Namazlarınızı muhafaza ediniz [43][43] âyeti indirilince bize namazda susmamız emredildi.[44][44]

Açıklama

Namazda meşguliyet vardır": Yani, namazda Kur'ân okuma, zikir ve dua iîe. Ya da Allah'ı tazim ile meşgul olma vardır. Bu ne büyük meşguliyettir! Çünkü namaz Allah ile münâcâttır (söyleşmektir). Bu ise, tamamen Allah'ın emrinde derin bir huşu1 ve sükunet içinde olmayı gerektirir. Namaz başka şeyle uğraşmaya uygun değildir.
Nevevî şöyle demiştir: Bunun anlamı şudur: Namaz kılan kişinin görevi namazı ile meşgul olmak, namazda söylediği şeyleri düşünmektir. Bu sebeple selâma karşılık vermek vb. başka şeylerle uğraşması uygun değildir.
Ebû Vâil rivayetinde şöyle denilmiştir: "Allah kendi emrinde dilediği şeyi ihdas eder (dilediği şekilde yeni hüküm koyar). O, namazda konuşmamanız hükmünü koymuştur."
"Birimiz arkadaşına ihtiyacını söylerdi" ifadesi, sahabenin daha önceden de namazda iken her şeyi konuşmadıklarını yalnızca selâma karşılık vermek vb. ihtiyaç durumları ile yetindiklerini göstermektedir.
Yukarıdaki hadisten ilk bakışta anlaşılan manaya göre namazda konuşmak "Namazlannızı muhafaza ediniz" âyeti ile neshedilmiştir. Bu, namazda konuşmanın Medine'de neshedildiğini göstermektedir. Çünkü âyetin Medine'de indiği ittifakla kabul edilmektedir.
"Namazda susmamız emredildi" ifadesi mutlak anlamda susma değil, yukarıdaki şekilde konuşmamak anlamındadır. Çünkü namazda mutlak olarak susma söz konusu değildir.
Ek Bilgi: Namazda konuşmanın haram olduğunu bilen bir kimsenin, namazın maslahatlarından biri ve bir müslümanm canını kurtarma kastı da olmadığı halde namazda iken konuşmasının namazı bozduğu konusunda icma edilmiştir.
Namazda iken yanlışlıkla konuşan veya bunun haram olduğunu bilmeksizin konuşan kimse konusunda ise İhtilaf edilmiştir. Âlimlerin çoğuna göre namazda iken bu tarzdaki az konuşma namazı bozmaz. İleride Zityedeyn'in namazda sehiv konusundaki hadisinde geleceği üzere Hanefîier namazda iken konuşma durumunda, namazın mutlak olarak bozulacağın! söylemişlerdir.
Namazda iken konuşma konusunda şu meselelerde de ihtilaf edilmiştir: Kişinin namazda kasıtsız olarak konuşması,
İmamın şaşırması durumunda namazı düzeltmek için cemaatten birinin konuşması,
Bir müslümanm tehlike ile karşılaşmaması için onu söz ile kurtarmak,
Kur'ân okurken şaşıran imamın okuyuşunu düzeltmek için ona hatırlatmak,
Namazda önünden geçen kişiyi uyarmak için "sübhanallah" demek,
Selâma karşılık vermek,
Anne veya babasını kendisini çağırmasına karşılık vermek,
Namazda iken konuşmaya zorlanan kişinin konuşması,
Namazda iken "Kölemi Allah için azat ettim" gibi Allah'a yaklaştırıcı bir söz söylemek.
Bunların tümü fıkıh kitaplarında geniş olarak açıklanmıştır.

3. Namazda Erkeklerin Teşbih Ve Hamd Etmelerinin Caiz Olması

1201- Sehl radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Be-nî Amr İbn Avf kabilesinin arasını düzeltmek için gitti. (Bu arada) namaz vakti geldi. Bilâl, Ebû Bekir'e gelerek "Hz. Peygamber saıiaiiâhuaieyhivesei!em gelemedi, seni imamlık yapar mısın?" dedi. Hz. Ebû Bekir: "Evet isterseniz yaparım" dedi. Bilâl namaz için kamet getirdi, Hz. Ebû Bekir de imamlığa geçerek namaza başladı.
(Namaz devam ederken) Hz. Peygamber sallallâhu aıeyhi w sdiem geldi ve birer birer İsafları yararak en ön safa kadar geldi. İnsanlar bunun üzerine ellerini çırpmaya başladılar.

---

[43][43] el-Bakara 2/238
[44][44] Hadisin geçtiği diğer yer: 4534.

(Konuşmanın burasında) Sehl yanındakilere şöyle sordu: Siz "tasfih"in ne olduğunu bilir misiniz? O el çırpmaktır" dedi. (Daha sonra Sehl şöyle devam etti): Ebû Bekir namazda kıbleden başka yöne bakmıyordu. İnsanlar çokça ellerini çırpmaya devam edince Ebû Bekir döndü. Bir de baktı ki Hz. Peygamber ayiâhu aleyhi ve sellem safta duruyor. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona "yerinde kal" anlamında işaret etti. Ancak Hz. Ebû Bekir ellerini kaldırarak Allah'a hamd etti, sonra yavaşça arkaya geçti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Öne geçerek namazı kıldırdı.

Açıklama

İbn Reşîd şöyle demiştir: Buhârî namazda İken teşbih ve hamd'İ erkekler ile sınırlamıştır. Çünkü ona göre kadınların bunu yapması meşru değildir. Bundan sonraki konu başlığını "el çırpmak kadınlar içindir" şeklinde koymak suretiyle buna işaret etmiştir.
Hadisten Çıkan Sonuçlar
Hadiste yer alan hususlardan bazıları şunlardır; Namaz ilk vaktinde kılınmayıp, ertelenebilir.
Vakti girdiğinde namazı derhal kılmak, düzenli imamı beklemekten daha evlâdır.
Ancak cemaatin nzası bulunduğunda önlerine imam olarak geçilebilir. Bu, Hz. Ebû Bekir'in, cemaatin en faziletli kişisinin kendisi olduğunu bildiği halde
"isterseniz" demesinden anlaşılmaktadır.
Namazda sağa-sola dönmek namazı bozmaz.
Bir kimsenin başına gelen bir olaydan dolayı namazda "sübhanallah" veya "elhamdülillah" demesi, namazı bozmaz.

4. (Hükmünü) Bilmeksizin Namaz Kılan Bir İnsana Seslenmek Veya Onun Yüzüne Karşı Selâm Vermek

1202- Abdullah İbn Mes'ud radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Biz namaz kılarken "et-tahiyyat"ı okur, bu sırada selâm vereceğimiz meleklerin isimlerini söyler, birbirimize selâm verirdik. Resûlullah saiiaûâhu aleyhi ve sellem bunu işitince şöyle buyurdu: "Şöyle deyiniz:
et-Tahiyyâtü lillâhi ve's-salevâtü ue't-tayyibât. Esselâmu aleyke eyyühe'nne-biyyü ve rahmetullahi ve berakâtüh. es-selâmu aleynâ ve ala ıbadillâhi's-sâlihm. Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve rasûlüh.
(Her türlü selâm, salât ve bütün güzellikler Allah'a mahsustur. Ey sânı yüce Peygamber, selâm ve Allah'ın rahmeüyle bereketleri senin üzerine olsun ve selâm bizlere ve Allah'ın sâlih kulları üzerine olsun. Ben şehâdet ederim ve (yaki-nen bilirim) ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Ve şehâdet ederim ki Hazret-i Muhammed Allah'ın kulu ve Resulüdür) Şayet bunu söylerseniz Allah'ın gökte ve yerde bulunan bütün salih kullarına selâm vermiş olursunuz."

Açıklama

Buhârî'nin konu başlığından kastı, sayılardan herhangi birinin namazı bozmadığını belirtmektir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara namazı tekrar kılmalarını emretmemiş, yalnızca bundan sonra ne yapacaklarını öğretmiştir.
Ancak buna şu şekilde itiraz edilebilir: Hükmün mevcut olmasından önce hükmü bilmeyen kişinin durumu ile, hükmün mevcut olmasından sonra hükmü bilmeyen kişinin durumu aynı değildir. Yukarıdaki fiilleri yapan kişilerin bunu. bilmemeleri uzak bir ihtimaldir. Çünkü ilk anda anlaşıldığına göre bu onlar nez-dinde yerleşik bir dînî hükümdü. Ancak sonradan neshedilmiştir. Aralarında bu açıdan fark vardır.
Konu başlığında bunun caiz veya batıl olduğunu gösteren açık bir ifade yoktur. Bu konuda bir karışıklık olduğu için Buhârî buna dair bir şey söylememiştir.

5. El Çırpmak Kadınlar İçindir

1203- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sdiem şunu

rivayet etmiştir:
"Teşbih (sübhanallah demek) erkekler, el çırpmak kadınlar içindir.
1204- Sehl İbn Sad radıyauâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:
Teşbih (sübhanallah demek) erkekler, el çırpmak kadınlar içindir."

Açıklama

Kadınların namazda "sübhanallah" diye bağırması yasaklanmıştır. Bunun sebebi, fitne korkusu sebebiyle kadınlara namazda mutlak olarak seslerinin kısılmasının emredilmesidir. Erkeklerin namazda el çırpması yasaklanmıştır. Çünkü bu, kadınların yaptığı bir harekettir. Kurtubî şöyle demiştir: Kadınların el çırpmasının meşruiyeti haberle ve akılla sahihtir.

6. Namaz Esnasında Meydana Gelen Bir Durum Sebebiyle Yavaşça Geriye Dönmek Veya İleriye Gitmek

Sehl îbn Sad bunu Hz. Peygamber'den saiiaMhu aleyhi ve sellem rivayet etmiştir.
1205- Zührî şöyle demiştir: Bana Enes İbn Mâlik şöyle bildirdi:
Pazartesi günü Ebû Bekir Müslümanlara sabah namazını kıldırırken, aniden Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Âişe'nin odasının perdesini açtı. Müslümanlar saf halinde namaz kılarken onlara baktı, tebessüm ederek güldü. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namaza çıkmayı istediğini zannederek geriye çe-ıdldi. Müslümanlar Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem gördüklerinde sevinç-lerinden neredeyse namazlarını bozacaklardı. Hz. Peygamber eliyle "namazınızı tamamlayın" şeklinde işaret yaptı. Sonra odaya girdi ve perdeyi kapattı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem o gün vefat etti.

Açıklama

Bu hadis, namazda az bir iş yapmanın namaz içinde sürekli yapılmadıkça caiz olduğuna delil olarak getirilmiştir.

7. Annenin Namaz Kılan Oğlunu Çağırması

1206- EbÛ Hüreyre radıyallâhu anh Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem şu sözûnü rivayet etmiştir:
"Bir kadın, 'Ey Cüreyd' diyerek ibadethanede ibadetle meşgul olan oğluna i Adam içinden; 'Allah'ım annem (bana sesleniyor oysa benim) namazım
ediyor)' dedi. Kadın tekrar, 'Ey Cüreycl' diye seslendi. Adam yine için-1; Allah'ım annem (bana sesleniyor oysa benim) namazım (devam ediyor)' i Kadın; 'Allah'ım Cüreyc fahişelerin yüzüne bakmadıkça ölmesin!' diye
etti. Cüreyc'in ibadethanesine koyun güden bir kadın sığınırdı. Bir gün kâin doğum yaptı. Ona "Bu çocuk kimden?" diye sorulunca kadın
Cüreydderi dedi. Cüreyc ibadethaneden çıkarak 'çocuğunun benden olduğunu iddia eden kadın nerede?' diye sordu. Daha sonra çocuğa 'Ey çocuk senin baban kim?' diye sordu. Çocuk "Koyun çobanı' diye cevap verdi [45][45]

Açıklama

Konu başlığı, namaz kılan kişiyi annesi çağırdığında onun çağrısına icabet etmenin gerekli olup olmadığı ile ilgilidir. Şayet ona cevap vermek gerekli ise bu namazı bozar mı bozmaz mı? Her iki konuda da görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu sebeple Buhârî, şartın cevabını zikretmemiştir.
İbn Battal şöyle demiştir: Cüreyc'İn annesinin Cüreyc'e beddua etmesinin sebebi şudur:

---

[45][45] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2482, 3436, 3466. 127

Onların dininde namazda iken konuşmak mubah idi. Cüreyc namaz ve münâcâta devam etmeyi, annesine cevap vermeye tercih edince annesi hakkını ertelediği için ona beddua etti.
Bu hadisle ilgili geniş açıklama İleride gelecektir.[46[46]]

8. Namazda (Secde Yerinden Eliyle) Taşları Uzaklaştırma

1207- Muayklb radıyallâhu antı şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secde ettiği yerdeki toprağı düzelten adama "Şayet böyle yapacaksan bir kere yap" demiştir.

Açıklama

Sünen yazarları bu hadisi Ebû Zer'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Sizden biri namaza durduğunda karşısında rahmet bulunur. Bu yüzden (eli ile secde edeceği yerdeki) taşlan süpürmesin." Burada "namaza durduğunda" denildiği için namazdan önce secde yerindeki taşları eli ile süpürmek yasak değildir. Hatta namazda zihninin bununla meşgul olmaması için böyle yapması daha evladır.
Önemli Bilgi: Hadislerde secde yerindeki "taş" ve "toprağın" temizlenmesi o günkü mescitlerdeki yaygın durum göz önüne alınarak söylenmiştir. Hükmün bunlara bağlanması; kum, toz-toprak gibi üzerinde namaz kılman diğer şeyleri gidermeyi engellemez.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü bir erkeğe söylemiş olmakla birlikte hüküm tüm mükellefler hakkında geçerli genel bir hükümdür.
Nevevî namazda İken taş vb. şeylerin elle temizlenmesinin mekruh olduğu konusunda görüş birliği bulunduğunu söylemiştir. Öyle görünüyor ki bunun mekruh olma sebebi, huşûyu korumak veya namazda fazlaca harekette bulunmayı önlemektir. Ancak yukarıdaki Ebû Zer hadisine göre, bunun gerekçesinin kişinin namazda iken yüz yüze bulunduğu rahmet ile kendi arasına engel koy-mamasıdır.
İbn Ebî Şeybe, Ebû Salih es-Semân'dan şunu rivayet etmiştir: Secde ettiğinde taşları temizleme. Çünkü her taş, üzerinde secde edilmesini ister. Bu da diğer bir gerekçedir.
Kadı Iyaz şöyie demiştir: Selef (ilk dönem âlimleri) namazdan çıkmadan Önce alnın silinmesini mekruh görmüşlerdir.

9. Namazda Secde Etmek İçin Elbiseyi Yaymak

1208- Enes İbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Biz sıcakların şiddetli olduğu zamanda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kılardık. Bizden biri (sı-cağın şiddetinden) alnını yere koyamadığında elbisesini yayar ve bunun üzerine secde ederdi."

10. Namazda İken Yapılması Caiz Olan Hareketler

1209- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
"Ben Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılarken onun kıble yönüne doğru ayağımı uzatırdım. O secde edeceği zaman beni dürterdi, ben de ayaklarımı çekerdim. O secdeden kalktığında tekrar ayaklarımı uzatırdım."
1210- Ebû Hüreyre'nin radıyaiiâhu anh rivayet ettiğine göre bir defasında Hz. peygamber sallallâhu aleyhi w seikm bir namazdan sonra şöyle buyurdu:
"(Ben namazda iken) Şeytan namazımı kesmek için bana musallat olmaya ça-jıştı. Allah ona karşı bana fırsat verdi de onu alt ettim. Sabah olunca göresiniz diye mu bir direğe bağlamaya niyet ettim. Ancak Süleyman'ın (a.s.) 'Rabbim bana, menden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir mülk ver' sözünü hatırlayınca bun-ian vazgeçtim. Allah o şeytanı kovulmuş (perişan) bir halde geri döndürdü."
Nadr İbnü'ş-Şümeyl burada Hz. Peygamber'İn sözünün "fe ze'attühü" şeklinde noktalı dal

---

46[46] 3436. hadis.

ile okunması halinde "onu boğdum (boğazını sıktım)", "fe de'attü-hü" noktasız dal şeklinde okunması halinde ise "onu def ettim" anlamına geldiğini söylemiştir. Doğru olan ikinci şekildir. Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Allah'ın cehennem ateşine doğru şiddetle atılacakları/sürüklenecekleri gün âyetinde o kelimesi öyiJo atılır/def edilirler anlamında kullanılmıştır, Bunun için hadisteki kelime ikinci anlamıyla tercih edilmektedir.

Açıklama

Bu rivayetteki şeytan, şeytanların büyüğü olan İblis değildir. Bu hadisle ilgili ayrıntılı açıklama ileride gelecektir.[47][47]

11. Namaz Esnasında Kişinin Binek Hayvanının Kaçması

Şöyle demiştir: "Namaz sırasında kişinin elbisesi çalmırsa namazını yanda bırakarak hırsızın peşinden gider."

1211- Ezrak İbn Kays şöyle demiştir: Ahvaz'da Hârûrîler'le (Haricîlerle) savaşıyorduk. Bir de baktım ki nehrin kenarında binitinin gemini elinde tutarak namaz kılan bir adam duruyor.[48][48] Hayvan adamın elinden kurtulmaya çalışıyor, adam da hayvan ile birlikte gidiyordu. Haricîler'den bir adam: 'Ya Rab! Şu ihtiyara cezasını ver" dedi. İhtiyar namazım bitirince şöyle dedi: "Söylediğinizi duydum. Ben Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile altı, yedi yahut sekiz defa gazaya katıldım. Onun ne kadar kolaylık gösterdiğini gördüm. Benim hayvanın peşine takılarak namaz kılmam, onu koyverip de otlanacağı yere kaçıp gitmesinden daha iyidir. O zaman da onu yakalayıp getirmek zor olur..[49][49]

1212- Âişe radıyaUâhu anh şöyle dedi: Güneş tutuldu. Hz. Peygamber de aleyhi ve sellem namaza durup uzunca bir sûre okudu. Sonra uzunca rükû etti, sonra başını kaldırdı. Sonra bir başka sûreyi okumaya başladı. Sonra rükû etti, sonra secde etti. Sonra aynısını ikinci rekatta yaptı. Sonra da şöyle buyurdu:

"O ikisi (güneş ve ay tutulması) Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunları gördüğünüzde, tutulma sona erinceye kadar namaz kılınız. Ben bu makamımda buna uaad edilen her şeyi gördüm. Hatta siz benim öne doğru hareket ettiğimi ördüğünüzde ben cennetten bir salkım üzüm almak istediğimi gördüm. Benim Suriye gittiğimi gördüğünüzde cehennem ateşinin bir bölümü diğer bölümünü yenmeye (yutmaya) çalışıyordu. Cehennemde Amr İbn Lühay'ı gördüm. Bu (ilk defa Araplar arasında putlar namına) develeri adak olarak sahuerirdi."

Açıklama

Ahvaz, Basra ile İran arasında Hz. Ömtr zamanında fethedilen bir yerin adıdır.
Haricîlerle o zaman savaş yapan komutan Mühelleb İbn Ebî Sufra idi.
Tayalisî'nin rivayetinde şöyle denilmektedir: "Bir de baktım ki yaşlı bir adam gemini tutmuş namaz kılıyor. Adam gemi elinde tuttu, hayvan geriye gidince adam da hayvanla birlikte geriye doğru gitti. Yanımızda Haricîler'den bir adam vardı. İhtiyar hakkında kötü sözler söyledi."
Mehdî'nin rivayetinde şöyle denilmektedir: "Şu eşeğe bakın!."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hadiste yer alan hususlardan bazıları şunlardır: ihtiyaç halinde, övünme maksadıyla olmaksızın kişi kendi üstün özelliklerini anlatabilir.
Ebû Berze'nin "O'nun sallallâhu aleyhi ve sellem ne kadar kolaylık gösterdiğini gör-dıjrn'sözü, bineğini namaz kılarken terk etmesi ve bineği için namazını bozma 11051 gerektiğini söyleyen ve böylece işi zorlaştıranlara red için söylenmiştir.
Bu hadiste, fakihlerin "Telef olmasından korkulan eşya vb. şeyleri kurtarmak '^namazı

---

[47][47] 3284. hadis.
[48][48] Hadisi rivayet eden Şu'be, bu adamın Ebû Berze el-Eslemî olduğunu söylemiştir.
[49][49] Hadisin geçtiği diğer yer: 6127.

yarıda kesmek caizdir" görüşlerine delil bulunmaktadır.
Adam, yaygın durumu göz önünde bulundurarak, hayvanını bırakması halın onun gitmeye alışkın olduğu yerlere (otlağa) gideceğini söylemiştir. Oysa hayvan yemliğine değil, bilinmeyen bir yere gidebilir. Bu ise İslam'ın yasakladığı bır husus olarak malın kaybedilmesi sonucuna yol açar.
İbn Ebî Şeybe'nin Musannef isimli eserinde yer aldığına göre, Hasan-i Bas namazda iken hayvanının kaçmasından korkan kişinin durumu hakkında ^rusorulmuş, o da "Namazını yarıda keser (hayvanının kaçmasına engel olur)" demiştir. Ona "Daha sonra namazını tamamlar mı?" diye sorulmuş, o da "Sırtını dönmüşse namazı yeniden kılar" şeklinde cevap vermiştir.
Âlimler farz namazda çokça yürümenin namazı bozduğunda icma etmişlerdir. Ebû Berze hadisindeki yürüme, az yürümeye yorulur.
Bu hadis namazda İken az yürümenin ve az amelin namazı bozmadığını gösterir.
Cennet ve cehennem yaratılmış olup şu an mevcuttur.

12. Namazda İken Tükürme Ve Üflemenin Caiz Olması

Abdullah İbn Amr'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve güneş tutulması namazı kılarken secde esnasında üflemiştir.
1213- İbn Ömer radıyaiıahu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve mescidin kıble yönünde sümük gördü. Bunun üzerine mescittekilere kızarak şöyle buyurdu: "Allah namaz kılan birinin ön tarafında (kıble yönündejdır. Dolayısıyla (namaz kılan kişi) önüne tükürmesin (yahut sümkürmesin)."
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem daha sonra inerek bunu eli ile kazıdı. İbn Ömer şöyle demiştir: "Sizden birisi tüküreceği zaman soluna tükürsün."
1214- Enes radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir; "Kişi namazda iken Rabbi ile münacât etmektedir, dolayısıyla (namaz kılan kişi) önüne ve sağına tükürmesin. Sol yanına sol ayağının altına tükürsün."

Açıklama

Namazda tükürme ile üflemenin aynı başlık altında bir araya getirilme gerekçesi şudur: Tükürme ve üflemenin her ikisinde de, bir söz teşkili için en azından gerekli olan iki harf çıkabilir. Buhârî bunların bir kısmının caiz olduğuna, bir kısmının ise caiz olmadığına işaret etmiştir. Buhârî'nin, tükürme ve üfleme sonucu kişinin ağzından çıkan harflerin tam bir sözcük oluşturması durumu ile böyle olmama durumunu birbirinden ayırmış olması muhtemeldir. Yahut da böyle bir şeyin ağızdan çıkmasının kesin olduğu durumlarda bunu yapmak zarar verir, değilse zarar vermez.
Bu hadis, bir kimsenin yaptığı bir fiilden dolayı bir topluluğu azarlamanın caiz olduğunu göstermektedir. Bunun gerekçesi de bu fiilin tekrarlanmamasıdır.
İbn Battal şöyle demiştir: Mâlik'ten namazda iken üflemenin mekruh olduğu, ancak konuşmanın namazı bozmasının aksine bunun namazı bozmadığı rivayet edilmiştir. Bu aynı zamanda Ebû Yusuf, Eşheb, Ahmed İbn Hanbel ve Ishak'ın da görüşüdür.
Müdevuene'de "Üfleme de konuşma gibi namazı bozar" demiştir.
Ebû Hanife ve İmam Muhammed şöyle derler: "Şayet üfleme işitilecek kadar ise söz hükmündedir, değilse söz hükmünde değildir."
İlk görüş en evlâ olandır. Üfleme sırasında ağızdan çıkan "ü" ve "f harfleri, tükürme sırasında ağızdan çıkan "t" ve "f" harflerinden daha öte bir şey değildir. Alimler namazda iken tükürmenin caiz olduğunda ittifak ettiklerine göre bu üflemenin de caiz olduğunu gösterir. Çünkü aralarında fark yoktur. Buhârî işte bu sebeple üfleme ile tükürmeyi aynı başlık altında zikretmiştir.
İbn Battal bu konuda Şâfiîler'in görüşlerinden bahsetmemiştir. Onlara göre sahih olan görüş şudur: Üfleme, sümkürme, ağlama, inleme, ah çekme, nefes alma, gülme, öksürme gibi durumlarda insanın ağzından iki harf çıkarsa namaz bozulur, aksi takdirde namaz bozulmaz.
İbn Dakîku'l- 'id şöyle demiştir: Üflemenin konuşmaya benzediği gerekçesi ile bunun namazı bozduğunu söylemek, zayıf bir gerekçedir. Bu reddedilir, çünkü sahih sünnette

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi w sellem güneş tutulması namazında üflediği sabittir.
Hatırlatma: İbnü'l-Münzir gülmenin namazı bozduğu konusunda icma bulunduğunu belirtmiş, bunu bir harf veya iki harf ile smırlamarmştır. Gülme ile ağlama arasındaki fark şudur; Gülme; ağlama vb fiillerin aksine namazın saygınlığını zedeler. Bu sebeple Hanefîler ve diğerleri namazda Allah korkusundan dolayı ağlamanın namazı bozmadığını söylemişlerdir.

13. Erkeklerden Bilmeksizin Namazda İken Elini Çırpan Kişinin Namazı Bozulmaz

Bu konuda Sehl İbn Sa'd'in Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem rivayet ettiği bir hadis bulunmaktadır.

14. Namaz Kılan Kişiye İlerle Veya Bekle" Denilir De O Da Beklerse Bunda Bir Sakınca Yoktur

1215- Sehl İbn Sa'd radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: İnsanlar, izarlarınm küçük olması sebebiyle bunları boyunlarına bağlayarak Hz. Peygamberle sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılarken kadınlara da "erkekler oturuncaya kadar siz (secdeden) başlarınızı kaldırmayın" denildi.

Açıklama

Bu hadiste bulunan fıkhı hükümlerden bazıları şunlardır:
1- Cemaatin fiilinin imamın fiilinden sonra gerçekleşmesi caizdir.
2- Cemaat halinde namaz kılınırken cemaatten bazıları namaz fiillerini diğerlerinden önce yapabilirler.
3- Namazda başkasının hakkı İçin ve namaz maksadı dışındaki bir sebeple beklemek caizdir.
4- İmamm rükûda iken cemaate sonradan gelen kişinin rükûa ve teşehhüd-de iken gelenin cemaate yetişmesi için beklemesi caizdir.
5- İbnü'l-Müneyyir yukarıda geçen sözün kadınlara namaz esnasında söylendiğini belirterek bundan şu sonucu çıkarmıştır: Namazdaki kişinin kendisine hafif bir şekilde bir şey söyleyen kişinin sözünü dinlemesi caizdir.[50][50]

15. Namazda İken Selâma Karşılık Verilmez

1216- Abdullah şöyle demiştir: Ben daha önceden Hz. Peygamber aleyhi ve sellem namaz kılarken O'na selâm verirdim, O da selâmımı alırdı. (Hay-berden) döndükten sonra ona selâm verdim, selâmımı almadı. {Namaz bittikten sonra) şöyle buyurdu: "Namazda meşguliyet vardır."
1217- Câbir İbn Abdullah radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir işi İçin beni bir yere gönderdi, ben de oraya gittim. Sonra işi görüp geri döndüm. Hz. Peygamber'in saiiaiiahu aleyhi ve sellem yanma geldim. (O namaz kılıyordu). Selâm verdim ancak selâmımı almadı. Kalbimde öyle bir hüzün meydana geldi ki bunu yalnız Allah bilir. İçimden şöyle dedim: "Herhalde Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bu işi görmekte ağır davrandığımı düşündü." Sonra tekrar selâm verdim, yine selâmımı almadı. Kalbime birincisinden daha büyük bir hüzün çöktü. Sonra yine selâm verdim, bu defa (namazını bitirip) selâmımı aldı ve bana şöyle dedi: "Namazda olduğum için selâmına karşılık veremedim.."
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi halde yolda gidiyordu. o sıra devesi üzerinde kıbleye dönmüş bir

---

[50][50] Delalet bakımından bundan daha açık olan hadis, Küba'da namaz kılanlara kıblenin değiştirildiğini sahabeden bir zatın bildirmesi üzerine namaz kılanların kıbleye dönmeleridir. Yine Ummü Seleme hadisi de bu anlamdadır.

Hadis no 1233.

Açıklama

Selâm insana özgü konuşmalardan olduğu için namazda selama bildiğimiz şekilde karşılık verilmez. İmam Müslim, Ebu'z-Zübeyr yolu ite Câbir'den bu olayın Benu'l-Mustalık gazvesi sırasında meydana geldiğini rivayet etmiştir.
Müslim'in bu rivayetinde Câbir "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bana eliyle şöyle dedi" demiş, diğer bir rivayette de "bana işaret etti" demiştir. Dolayısıyla yukarıdaki hadiste "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem selamımı almadı" ifadesi, sözlü olarak karşılık vermedi anlamına yorulur. Câbir ilk başta Hz. Peygamber'in işaretinin selâma karşılık verme anlamına geldiğini anlamamıştı. Bu sebeple "kalbimde öyle bir hüzün meydana geldi ki bunu yalnız Allah bilir" demiştir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Namaz kılan kişiye selâm vermek mekruhtur. Çünkü namaz kılan kişinin zihnini bununla meşgul etmiş ve ondan karşılık vermesini beklemiş olur, oysa onun karşılık vermesi yasaktır. Hadisi rivayet eden Câbir de böyle söylemiştir. Ata, Şâ'bî ve Mâlik, İbn Vehb'in rivayetine göre bunu mekruh görmüşlerdir. Mâl'ik el-Müdeuvene'de "mekruh değildir" der. Ahmed İbn Hanbel ve alimlerin çoğunluğu da bu görüştedir. Onlar "Kişi namazını bitirince veya namazda iken işaretle selâma karşılık verir" derler.

16. Namazda Kişinin Başına Gelen Bir Durum Sebebiyle Ellerini Kaldırması

1218- Sehl İbn Sa'd mdıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Küba'da yaşayan Benû Amr İbn Avf kabilesinin mensupları arasında bir anlaşmazlık çıktığı haberi Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem ulaştı. O da ashabından birkaç kişi ile birlikte onların arasını düzeltmek İçin gitti. Namaz vakti geldiği halde Resûluîlah sallallâhu aleyhi ve sellem dönemedi. Bilâl, Ebû Bekir'e rad.yaMhu anh gelerek: "Ey Ebû Bekir! Resûluîlah sallallâhu aleyhi ve sellem dönemedi, namaz vakti de girdi. Sen insanlara imamlık yapar mısın?" diye sordu. Ebû Bekir "Evet, İsterseniz yaparım" dedi. Bilâl namaz için kamet getirdi, Ebû Bekir mihraba geçerek tekbir aldı. Tam o sırada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geldi. Safları yara yara ilk safa kadar ulaştı ve orada namaza durdu. Cemaat (Ebû Bekir'i uyarmak için) ellerini çırpmaya başladı. Ebû Bekir namaz kılarken sağa sola bakmıyordu. Cemaattekiler ellerini çokça çırpmaya devam edince onlara döndü. Bir de baktı ki Resûlullah iâhu aleyhi ve sellem orada! Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eliyle ona namazı kıldırmaya devam etmesini işaret etti. Ancak Hz. Ebû Bekir ellerini kaldırarak Allah'a hamd etti sonra da yavaşça geriye gelerek safa girdi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem da öne çıkarak namazı kıldırdı.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazı bitirince cemaate dönerek şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Namazda iken bir durumla karşılaştığınızda niçin ellerinizi zırpmaya başladınız? El çırpmak kadınlara özgüdür. Namazda iken bir durumla karşılaşan kişi 'SübhanaUah' desin."
Sonra Ebû Bekir'e dönerek: "Ey Ebû Bekir! Ben sana işaret ettiğimde niçin namazı kıldırmaya devam etmedin?" diye sordu.
Ebû Bekir: "Ebû Kuhafe'nİn oğlunun, Resûlullah'ın önünde namaz kılması yakışık almaz" dedi.

Açıklama

Bu hadisten, namazda iken ellerin kaldırılması gereken bir durumda bile dua etmek vb. sebeplerle elleri kaldırmanın namazı bozmadığı anlaşılır. Çünkü elleri kaldırmak teslim olma ve boyun bükme şeklidir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ebû Bekir'in radıyaiiâhu anh bu hareketini onaylamıştır.

17. Namazda Elleri Böğre Koymak

1219- Ebû Hüreyre'den rsdıyaiiâhu anh rivayet edildiğine göre namazda elleri böğre koymak yasaklandı.[51[51]]
1220- Ebu Hüreyre şöyle demiştir: Kişinin ellerini böğrüne koyarak namaz kılması yasaklandı.

Açıklama

Bu konuda, namazda elleri böğre koymanın hükmü belirtilmektedir.
Namazda elleri böğre koymanın yasaklanmasının hikmeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. (Bunların bir kısmı şöyledir): İbn Ebî Şeybe'nin Humeyd İbn Hilal yolu ile mevkuf olarak rivayet ettiği hadise göre İblis yeryüzüne elleri böğründe indirilmiştir. İşte bu sebeple namaz kılarken elleri böğre koymak yasaklanmıştır.
Yahudiler bunu çokça yaptıklarından onlara benzemek çirkin görüldüğü için bu yasaklanmıştır. Bunu Buhârî Hz. Âişe'den rivayet etmektedir. İbn Ebî Şeybe bunu Yahudiler'in namazda iken yaptıklarını rivayet eder. Onun diğer bir rivayetinde ise, "Yahudiler'e benzemelin" denilmektedir.
Cehennemlikler böyle yaparak rahatladıkları için bu yasaklanmıştır. Bunu İbn Ebî Şeybe, Mücâhid'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Elleri böğre koymak cehennemliklerin istirahatidir."
Bu, şiir okuyan kişinin şiir okurken yaptığı hareket olduğundan yasaklanmıştır. Bunu Said İbn Mansur, Kays İbn Abbad aracılığıyla hasen bir senetle rivayet etmiştir.
Bu, musibete uğrayanların yaptığı bir hareket olduğundan yasaklanmıştır. Bu görüşü Hattabî nakletmektedir.
Bu görüşler arasında bir çelişki bulunmamakla birlikte, Hz. Âişe'nin sözü bu konuda ileri sürülen görüşlerin en üstünüdür.

18. Kişinin Namazda Bir Şey Düşünmesi

Hz. Ömer şöyle demiştir: Ben bazen namazda iken ordumu donattığım oluyor.
1221- Ukbe İbnu'l-Hâris rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte ikindi namazını kıldım. Rasûlullah selâm verince hızlıca mihrabtan kalkarak hanımlarından birinin odasına gitti. Sonra odadan çıktı. Onun hızlıca gidişinden dolayı cemaatin yüzündeki şaşkınlığı görünce şöyle dedi: "Ben namazda iken bizde bulunan bir külçe altın aklıma geldi. Bunun geceleyin bizde kalmasını istemedim, dağıtılmasını emrettim."
1222- Ebu Hüreyre radiyaiiâhu anh Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyur-duğunu söyledi: "Namaz için ezan okunduğunda şeytan ezan sesini işitmemek için seslice yellenerek arkasını dönüp gider. Müezzin susunca (ezanı bitirince) geri gelir. Namaza çağrıldığı (kamet getirildiği) sırada arkasını dönüp gider. (Müezzin) susunca (kamet bitince) geri gelir, Kişi namazda iken hatırlamadığı şeyler hakkında şeytan ona "şu işini hatırla" deyip durur, öyle bir an olur ki kişi kaç rekat kıldığını bilemez olur."
Ebû Seleme İbn Abdurrahman şöyle demiştir: "Sizden biri böyle yaparsa otururken iki secde yapsın." Ebû Seleme bunu Ebû Hüreyre'den radıyaiiâhu anh işit-miştir.
1223- Said el-Makburî, Ebû Hüreyre'den şunu rivayet etmiştir: insanlar "Ebû Hüreyre için çok hadîs rivayet ediyor" diyorlar. Ben bir adama rastladım da adama "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bu gece yatsıda ne okudu?" diye sordum, adam "bilmiyorum" dedi. Ben "Namazda yok muydun?" diye sordum. Adam "vardım" dedi. Ben "Ben onun sallallâhu aleyhi ve sellem ne okuduğunu biliyorum. Falanca sûreyi okudu" dedim.

Açıklama

Müheîleb şöyle demiştir: Düşünce kişiye baskın gelen bir durum olup, ne namazda ne de

---

51[51] Hadisin geçtiği diğer yer: 1220.

namaz dışında kişinin bundan kaçınması mümkün değildir. Çünkü Allah şeytanın insana musallat olması için imkan tanımıştır. Ancak bu konuda şöyle bir farklılık vardır: Şayet kişi âhiret ve djn İle İlgili bir şey düşünüyorsa bu, dünya ile ilgili bir şey düşünmesinden daha hafiftir.
İbn Ebî Şeybe, Hz. Ömer'in sözünü aynı şekilde Ebû Osman el-Hindî aracılığı ile sahih bir senetle muttasıl olarak rivayet etmiştir.
İbnü't-Tîn şöyle der: Hz. Ömer'in bu düşünmesi, az düşünmeyi gerektiren bir konudur. Örneğin o "falanı donatırım, falanı başkasına tercih ederim, şu sayıda asker çıkartırım" gibi şeyler düşünmüştür. Böylece çok az bir düşünce ile istediği şeyi yerine getirir. Ancak, namazda kaç rekat kıldığını bilemeyecek şekilde uzun süreli ve çokça bir şeyi düşünmeye gelince, bu kişi namazında başka şeyle meşgul olan bir kimsedir. Bu sebeple namazını tekrar kılması gerekir,
Ibnü't-Tîn'in bu genellemesi yerinde değildir. Hz. Ömer'in yaptığı iş bunu reddetmektedir. İbn Ebî Şeybe, Urve İbn Zübeyr aracılığıyla Hz. Ömer'den şunu rivayet etmiştir: "Ben namazda iken Bahreyn'den gelecek cizyeyi hesaplıyorum." Ahmed İbn Hanbel'in oğlu Salih Kitâbü'I-mesâi! adlı eserinde babasından, Hemmâm İbnü'l-Hâris aracılığıyla şunu rivayet etmektedir: "Hz. Ömer sûre okumaksızm akşam namazı kıldırdı. Namazını bitirince ona: 'Ey müminlerin emirî sûre okumadın; denildi. O şöyle dedi: 'Ben namazda iken Medine'den yola çıkardığım kervanın Şam'a gidişini düşündüm.' Sonra namazı sûre okuyarak tekrar kıldırdı."
Bu hadis ve hadisten çıkan bazı sonuçlar Namazın Kılınma Şekli bölümünde geçmişti.[52][52]
Hadisten İlk anda anlaşılan husus ile konu başlığı birbirine uymaktadır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazda iken elinde bulunan külçe hakkında düşünmüş, sonradan namazı tekrar kıldırmamıştır.
Konu başlığını destekleyen ifade "kişi kaç rekat kıldığını bilemez" ifadesidir. Bu, namazın rükünlerinden birini terk etmedikçe kişinin namazda bir şey düşünmesinin namazın sıhhatini zedelemeyeceğini göstermektedir.

22. BÖLÜM NAMAZDA İKEN YANILMA (SEHİV)

1. (Dört Rekatlı Bir) Farz Namazın İkinci Rekatından Yanılarak (Oturmaksızın) Kalkmak

1224- Abdullah İbn Buhayne rad^ıiâhu anh şöyle demiştir; "Resûlullah **« »nem bir namazda bize iki rekat kıldırdı. Sonra oturmaksızın (üçüncü rekata) kalktı. Cemaat de onunla birlikte kalktılar. Namazın sonunda onun selâm vermesini beklerken, O selâmdan önce tekbir getirerek oturduğu yerde iki secde yaptı, sonra selâm verdi."
1225- Abdullah İbn Buhayne rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir: "Resûlullah aleyhi ve sellem öğle namazının ikinci rekatından sonra oturmaksızın (üçüncü rekata) kalktı. Namazını bitirince iki secde yaptı, sonra selâm verdi."

Açıklama

Namazın ikinci rekatında oturmaksızın ayağa kalkmanın hükmünde farklı yorumlar yapılmıştır. Şâfiîler bunun tümünün sünnet olduğunu söylerken, Mâli-kîler'e göre namazda fazlalık değil, noksanlık sebebiyle sehiv secdesi gereklidir. Hanbelîler'e göre namazın rükünleri dışındaki vaciplerinin terk edilmesi halinde sehiv secdesi gerekir, kavlî sünnetlerin terki için ise sehiv secdesi gerekmez. Yine namaza kasten bîr fiil veya söz eklemek namazı bozar.
Hanefîler'e göre bunların tümü vaciptir. Onların delili İbn Mes'ud'un rivayet ettiği "Sonra iki kere secde etti" hadisidir. Bunun benzeri Müslim'in Ebû Said'den rivayet ettiği hadiste de vardır. Emir, vücup (gereklilik) bildirir. Bu, Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem fîİİİ Üe de Sabit olmuştur. Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem namazdaki fiilleri beyana hamledilir. Vacip bir şeyin beyan edilmesi de vaciptir. Nitekim Hz.

52[52] 851. hadis.

Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız o şekilde namaz kılınız" buyurmuştur.
Bu hadis, selâmın namazdan olmadığını, bir kimsenin (teşehhüd miktarı) oturduktan sonra selâm vermeden önce abdestini bozmasi halinde namazının tamamlandığını iddia eden kimselerin aleyhine delil olarak getirilmiştir. Ki sahabe ve tabiinden bir kısmı bu görüşte olup, Ebû Hanife de bunu benimsemiştir. Bu görüş şu açıdan eleştirilmiştir: Selâm namazı bitirmek maksadıyla olursa, namaz kılan kişi selâm verme noktasına geldiğinde namazını bitirmiş gibi olur.
Hadiste sehiv secdesinin meşru olduğu yer almaktadır. Sehiv secdesi iki secdeden ibarettir. Kişi yanilarak bir secde yapsa bir şey gerekmez, kasten yaparsa namazı batıl olur. Çünkü o, meşru kılınmış bir secdeyi kasten terketmiştir.
Diğer secdeler için tekbir alındığı gibi sehiv secdesi için de tekbir alınır.
Bu hadis namazda olduğu gibi sehiv secdesinde de tekbirin meşru olduğuna ve bunun açıktan (sesli olarak) söyleneceğine, ikisinin arasını ayırmak için arada oturulacağına delil olarak getirilmiştir.
Bu hadis, sehiv secdesinin selâmdan önce olduğunu göstermektedir. Hadiste sehiv secdelerinin tümünün böyle olduğuna dair delil yoktur. Evet bu hadis, sehiv secdelerinin tümünün selâmdan sonra olduğunu kabul eden Hanefîler gibi kimselerin aleyhine bir delil teşkil eder.
Sehiv secdesi yalnızca yanlışlık yapma durumuna özgüdür. Bir kimse sehiv secdesi ile telafi edilebilecek bir şeyi kasten terk etse bunun için secde yapmaz. Bu, çoğunluğun görüşüdür. Gazalî ve Şâfiîler'den bazıları bunu tercih etmişlerdir.
İmam namazda hata yaptığında, imama uyan kişi hata yapmamış olsa bife imamla birlikte sehiv secdesi yapar. İbn Hazm bu konuda icma bulunduğunu nakletmektedir.
Sehiv secdesi selâmdan önce yapılırsa, ondan sonra teşehhüd yapılmaz. Buhârî az ileride bunu konu başlığı olarak da belirtmiştir.
İlk teşehhüd farz değildir. Namazda yanlışlıkla ilk oturuşu yapmayıp ayağa kalkan kişi bunu sonradan hatırlasa geriye dönmez. Nitekim sahabe Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaptığında "sübhanallah" diye uyarmışlar, o ise geri dönmemiştir. Çoğunluğun aksine İmam Şafiî'ye göre, namaz kılan kişi diğer rükne geçtikten sonra geri dönecek olsa namazı bozulur.
Peygamberlerin, hüküm koymaya konu olan meselelerde yanılmaları ve unutmaları mümkündür.
Sehiv secdesi namazın sonunda yapılır. Kişi yanlışlıkla teşehhüdden önce sehiv secdesi yapsa, son oturuşu farz kabul eden çoğunluğa göre bu kişi tekrar sehiv secdesi yapar.

2. (Dört Rekatlık Namazı) Beş Rekat Kılmak

1226- Abdullah radiyallâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Öğle namazını beş rekat kıldı. Kendisine "Namaz(ın rekatları) arttırıldı mı?" diye sorulunca, Hz. Peygamber sdbiiâhu aleyhi ve sdiem "Ne oldu ki?" diye sordu. Ona "beş rekat kıldınız ya Rasûlullah!" denilince, selâm verdikten sonra iki secde yaptı.

Açıklama

Buhârî'ye göre namaz kılan kişinin yanılmasının namazın rükünlerini eksik veya fazla yapmasına ait hükümlerin farklı olduğu söylenmiştir. Eksik yapma durumunda, önceki konuda olduğu gibi selâmdan önce sehiv secdesi yapar. Fazla yapma durumunda ise selâmdan sonra sehiv secdesi yapar.
İmam Mâlik ve Şâfiîler'den de el-Müzenî ve Ebû Sevr de ikisini ayırmışlardır.
Nevevî "Bu konudaki en güçlü görüş İmam Mâlik'in sonra da Ahmed'indİr" derken , başkaları ise "Aksine Ahmed'in yolu daha güçlüdür. Çünkü o, bu konu ile ilgili bütün hadisleri kullanmaktadır. Hakkında hadis bulunmayan durumda da selâmdan önce secde yapar. Bu konuda Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem hadis rivayet edilmemiş olsaydı sehiv secdelerinin tümünün selâmdan önce yapılmasını kabul ederdim. Çünkü bu namaza ait bir fiildir, bu sebeple kişi bunu selâmdan önce yapar" demektedir.
İshak'ın da görüşü buna benzemekle birlikte o şöyle demiştir: Hakkında hadîs

bulunmayan konuda, namazda fazladan fiil yapma ile eksik yapmak birbirinden ayrılır. O, kendi görüşünü Ahmed İbn Hanbel ile Mâlik'in görüşlerinden yola çıkarak belirlemiştir. Görüldüğü kadarıyla da bu, en adil görüştür.
Dâvud İse zahirîliğine bu konuda da devam ederek şöyle der: "Sehiv secdesi yalnızca Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem secde ettiği durumlarda meşrudur."
Şafiî'ye göre sehiv secdelerinin tümü selâmdan önce yapılır.
Hanefîler'e göre sehiv secdelerinin tümü selâmdan sonra yapılır. Hanefîler bu konu başlığı altında rivayet edilen hadisleri esas almışlardır. Ancak bu şu yönden eleştirilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazda fazladan bir fiil yaptığını ancak insanların kendisine "Namazın rekatları mı arttırıldı?" diye sormasından sonra anlamıştır. Alimler, bu durumda sehiv secdesinin selâmdan sonra yapılacağı, çünkü selâmdan önce hata yaptığını bilmediğinden bunu o zaman yapmasının imkansız olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir.

3. İki Veya Üçüncü Rekatta (Yanlışlıkla) Selâm Verildiğinde Namaz Secdeleri Gibi Veya Daha Uzun İki Secde Yapmak

1227- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize Öğleyi -veya ikindiyi- kıldırdı. (İkinci rekatta) selâm verdi. Zülyedeyn O'na saibiiâhu aleyhi ve sellem "Ey Allah'ın Resulü namaz kısaldı mı?" diye sordu. Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seııem ashabına: "Söylediği doğru mu?" diye sordu. Ashab "Evet" deyince, Hz. Peygamber saUaiiâhu aleyhi ve sellem iki rekat daha kıldırdı, sonra iki sehiv secdesi yaptı.
Sa'd şöyle demiştir: Urve İbn Zübeyr'İn akşam namazını İki rekat kıldığını gördüm. Selâm verdi ve konuştu. Sonra (yanıldığını anlayınca) eksik kalan rekatı kılarak iki sehiv secdesi yaptı ve "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de böyle yaptı" dedi.

4. Sehiv Secdelerinde Teşehhud Okumamak

Enes ve Hasan selâm vermişler, teşehhüd okumamışlardır. Katâde: "Teşeh-hüd okunmaz" demiştir.
1228- EbÛ Hüreyre radıyallâhu anh ŞÖyle demİŞtİr: ResÛlullah sallallâhu aleyhi ve selem (dört rekath bir namazda) İkinci rekattan sonra namazdan çıktı. Zülyedeyn: "Ey Allah'ın Resulü! Namaz mı kısaldı yoksa sen mi unuttun?" deyince; ResÛlullah iâhu aleyhi ve sellem: "Zü/yedeyn doğru mu söyledi?" diye sordu.
Cemaat "Evet" dedi. Bunun üzerine ResÛlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kalkarak iki rekat daha kıldı, sonra selâm verdi. Ardından tekbir getirerek daha önceki secdeleri gibi yahut daha uzun secde etti, sonra başını secdeden kaldırdı. Seleme İbn Alkame'den rivayet edildiğine göre o Muhammed'e "sehiv secdesinde teşehhüd okunur mu?" diye sormuş, Muhammed "Ebû Hüreyre'nİn hadisinde bu yok" demiştir.

Açıklama

Burada kasdedilen, namazı bitirme selâmından sonra sehiv secdesinin yapılması durumunda bunlardan sonra teşehhüdün olmamasıdır. Selâmdan önce sehiv secdesi yapılırsa âlimlerin çoğunluğuna göre kişi teşehhüdü tekrarlamaz.
Tirmizfnin Ahmed ve İshak'tan rivayetine göre selâmdan sonra sehiv secdesi yapan kişi teşehhüd okur. Bu Mâiikîler'in bir kısmı ile Şâfiîlerin görüşüdür. Ebû Hâmid el-Isferâyinî bunu Şafiî'nin önceki görüşleri arasında zikretmiştir. Ancak Muhtasaru'î' Müzenî'de el-Müzenî şöyle demektedir: Şafiî'nin şöyle dediğini işittim: Kişi selâmdan sonra sehiv secdesi yaparsa teşehhüd okur. Selâmdan önce sehiv secdesi yaparsa ilk teşehhüd onun için yeterlidir.

5. Sehiv Secdelerinde Tekbir Getirmek

1229- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber öğleden sonra kılınan

namazlardan birini iki rekat kıldırdı.[53[53]] Sonra selâm verdi. Ardından mescidin ön tarafındaki bir tahtanın yanında ayakta bekledi, elini onun üzerine koydu. Mescittekiler arasında Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Onlar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile (namazı İki rekat kıldırması konusunda) konuşmaktan çekindiler. Cemaatten acele olarak ayrılmak isteyenler "namaz kısaldı" diyerek mescitten çıktılar.
Resûlullah'm "Zülyedeyn" diye adlandırdığı bir sahâbî Hz. Peygamber'e: "Sen mi unuttun, yoksa namaz mı kısaldı?" diye sordu. Hz. Peygamber: "Ne ben unuttum, ne de namaz kısaldı" dedi. Zülyedeyn: "O halde evet galiba sen unuttun" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaıishu aleyhi ve sellem iki rekat daha kıldırdı, sonra selâm verdi, sonra tekbir getirdi ve namazdaki secdeleri gibi yahut daha uzun bir secde yaptı, sonra başını kaldırdı tekrar tekbir getirerek başını secdeye koydu. Diğer secdeler gibi yahut daha uzun secde yaptı sonra başını kaldırıp tekbir getirdi.
1230- Abdülmuttaîib oğullarının anlaşmalı olduğu Abdullah İbn Buhayne el-Esedî şöyle demiştir: Resûlullah saiiaMhu aleyhi w sellem öğle namazında oturması gereken yerde (ikinci rekatta) ayağa kalktı. Namazını tamamlayınca iki secde yaptı ve selâm vermeden önce otururken her bir secde için bir secde yaptı. Ona uyanlar da onunla birlikte secde ettiler. (Resûlullah) bunu oturmayı unuttuğu için yaptı.

Açıklama

Selâmdan sonra sehiv secdesi yapılması halinde bunun için ihram (iftitah) tekbiri gerekir mi yoksa secde tekbiri ile yeünilir mi? Çoğunluk secde tekbirinin yeterli olduğu görüşünü benimsemiştir. Hadislerin çoğunluğundan ilk anda anlaşılan da budur.
Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve seüem karşı ola saygı ve hürmetleri baskın geldiği için oniar Hz. Peygamberin fiiline itiraz ed mediler. Zülyedeyn'de ise ilmi öğrenmek özelliği baskın geldiği için o Hz. Peygamber'e bunu sordu. Zülyedeyn'İn soruyu sorma şekli sahabenin takva ve Rasûluliah'a karşı olan saygılarını ve dindeki hassasiyetlerini ortaya koymaktadır. Çünkü onlar Hz. Pey-gamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bilgisiz olarak bir şey yaptığı kanaatinde asla olmadılar. Bundan dolayı Hz. Peygamber'e bunu sormaktan çekindiler. Zülyedeyn ise olayı anlamak için sordu. Çünkü söz konusu dönem neshin mümkün olduğu bir dönemdi.
Hz. Peygamber'in "Ne ben unuttum ne de namaz kısaldı" sözü şu görüşte olanların lehine delil olmaktadır: "Hüküm koyma ile ilgili konularda da peygamberler için unutmak mümkündür." Kadı îyaz sözlü tebliğde unutmanın söz konusu olamayacağını, görüş ayrılığının yalnızca fiillerle ilgili olduğunu söylemişse de onun bu görüşü eleştirilmiştir. Evet, unutmanın peygamberler için mümkün olduğunu kabul edenler de peygamberin bu halde bırakılmayacağını, hemen veya daha sonra unuttuğunun ortaya çıkacağım söylemişlerdir. Nitekim bu hadiste de olduğu gibi Hz. Peygamber "Ne ben unuttum ne de namaz kısaîdı" dedikten sonra, unuttuğu ortaya çıkmıştır.
Hz. Peygamber'in saiidiâhu aleyhi ve seüem "Ne ben unuttum" sözü, hakikatte değil kendi kanaatine göre unutmadığını belirtmektedir. Bundan, kesin bilginin bulunmadığı durumda inancın onun yerine geçeceği anlaşılmaktadır.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem unutması, aynı durumla karşılaşan bir kimsenin ne yapacağını belirtmek için şer'î hükmün açıklanması içindir.

6. Kaç Rekat -Üç Mü Yoksa Dört Mü Kıldığını-Bilmeyen Kişi Oturduğu Halde İki (Sehiv) Secde Yapar

1231- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sdiem şunu rivayet etmiştir: "Namaz için ezan okunduğunda şeytan ezan sesini işitmemek için sesli sesli yellenerek arkasını dönüp gider. Ezan bittiğinde geri gelir. Kamet getirildiğinde yine dönüp gider. Kamet bittiğinde gelir. Namaz kılan kişinin zihnini (aslında aklında olmayan şeyleri ona hatırlatarak) 'şunu hatırla, şunu da hatırla1 diyerek meşgul eder. Öyle ki kişi kaç rekat kıldığını bilemez olur. Sizden biri kaç rekat kıldığını -üç mü dört mü kıldığını-

---

[53[53]] Hadisi rivayet eden Muhammed şöyle demiştir: "Öyle zannediyorum ki bu ikindi namazıydı.'

bilemezse oturduğu yerde iki secde yapsın."

7. Farz Ve Nafile Namazda Yanılmak

İbn Abbas, vitir namazının sonunda iki secde yaptı.
1232- Ebû Hüreyre radiyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Sizden biri namaz kılmak için kalktığında şeytan ona gelerek (vesvese vermek suretiyle) onun namazını karıştırır. Öyle ki kaç rekat kıldığını bilemez olur. Sîzden biri bu durumla karşılaşırsa oturduğu zaman İki secde yapsın.

Açıklama

Bu bölümde farz ve nafile namazda yanılmanın hükmünün birbirinden farklı mı yoksa aynı mı olduğu incelenmektedir.
Âlimlerin çoğunluğu bu ikisinin hükmünün bir olduğunu kabul etmiştir. Bunun delili şudur: Yukarıdaki hadiste "namaz kılmak" denilmiştir. Bu da dinde bilinen namaz olup, farz ve nafileyi kapsamaktadır.
İbn Ebî Şeybe, sahih bir senetle Ebû'l-Aliye'den şunu rivayet etmiştir: "İbn Abbas'm vitir namazının sonunda İki secde yaptığını gördüm." Bunun konu başlığı ile ilgisi şudur: İbn Abbas vitir namazını farz olarak görmüyordu, bununla birlikte vitir namazında da sehiv secdesi yapıyordu.

8. Namaz Kılan Kişiye Bir Şey Söylendiğinde Onun Eliyle İşarette Bulunması Ve Söyleneni Dinlemesi

1233- (İbn Abbas'ın kölesi Küreyb'den rivayet edilmiştir): İbn Abbas, Misver İbn Mahreme ve Abdurrahman İbn Ezher radıyaiiâhu anh (Küreyb'i) Hz. Âişe'ye radıyaiiâhu anh göndererek şöyle dediler: "Ona hepimizden selâm söyle ve ona ikindi namazından sonra kılman iki rekatı sor. Ona de ki: Bize senin bunu kıldığın anlatılıyor, oysa bize Hz. Peygamberin bunu yasakladığı haberi ulaşmıştı. (İbn Abbas dedi ki: "Ben, Ömer İbn Hattab ile birlikte halktan bu iki rekat namazı kılanları döverdim)."
Küreyb dedi ki: Hz. Âişe'nin radıyaiiâhu anh yanma gittim ve ona bana söyledikleri şeyi ilettim. Hz. Âişe "Bunları Ümmü Seleme'ye sor" dedi. Ben onun yanından çıkarak beni gönderenlerin yanına geri döndüm ve Hz. Âişe'nin sözünü onlara söyledim. Oniar da beni Hz. Âişe'ye sormamı istedikleri şeyleri Ümmü Seleme'ye radıyaiiâhu anh sormam için geri gönderdiler.
Ümmü Seleme rad.yaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem bunu yasakladığını duydum. Sonra onun ikindiyi kıldıktan sonra bu iki rekatı kıldığını da gördüm. Sonra yanımda ensardan Benî Haram kabilesinden kadınlar var iken Hz. Peygamber odama girdi. Ben cariyemi onun yanına göndererek şöyle dedim:
Onun yanında durarak ona şunu söyle: "Ey Allah'ın Resulü! Ümmü Seleme sana diyor ki: Senin bu iki rekatı kılmayı yasakladığını duydum, oysa sen bunları kılıyorsun." Bunu söyledikten sonra eliyle işaret ederse onun gerisinde dur.
(Ümmü Seleme dedi ki) Câriye bunları yaptı, Hz. Peygamber de eliyle işaret etti. Câriye geride durdu. Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem namazını bitirince şöyle dedi:
"Ey Ebû Ümeyye'nin kızı! İkindiden sonra kıldığım iki rekatı sordun. Bana Abdülkays kabilesinden bazı kimseler geldiler. Ben onlarla meşgul olduğumdan öğle namazından sonra kıldığım iki rekatı kılamadım. İşte (ikindiden sonra kıldığım) o iki rekat bu (öğle namazından sonra kılmam gerektiği halde kılamadığım) iki rekattır.[54][54]

Açıklama

Küreyb adlı köleyi soruyu sorması için gönderen üç zatın, Hz. Peygamber'in ikindiden

---

[54][54] Hadisin geçtiği diğer yer: 4370.

sonra iki rekat namaz kılmasını bizzat ondan sallallâhu aleyhi ve sellem İşitmedikleri anlaşılmaktadır.
İbn Abbas bu konuda aracı olarak Hz. Ömer'i şu sözü ile zikretmiştir: "Kendilerinden razı olunan kimseler -ki bunlar içinde kendilerinden en çok razı olduğum Ömer'dir- şahitlik ettiler."
Misver ve İbn Ezher'in ise aracı zikrettiğine vakıf olamadım.

Namaz Kılınması Mekruh Olan Vakitlerde Kaza Namazı Kılınır mı?

Âlimler bu konuda ihtilaf etmişlerdir: Bazıları bu hadis sebebiyle "namazlar mekruh olan vakitlerde kaza edilebilir" demiştir. Bazıları ise bunun Hz. Peygam-ber'e özgü olduğunu söylemiştir. Bu, Hz. Peygamber'in karşılaştığına benzer bir durumla karşılaşan kişiye özgüdür, diyenler de vardır.

Hadisten Çıkan Diğer Bazı Hükümler

1- Namaz kılan kişinin, başkasının sözünü dinlemesi ve anlaması caizdir. Bu onun namazına zarar vermez. Bu konuda edebe uygun olan, namaz kılan kişiye bir şey söyleyecek olanın onun arkasında veya önünde değil yanında durmasıdır. Aksi takdirde ona zorlukla işarette bulunacak ve bu durum onun namazını karıştıracaktır.
2- Namazda iken başkasına işarette bulunmak caizdir.
3- Hükmün illetini ve delilini aramak,
4- Hadisi ilk kaynağından öğrenmeye (uluvv-i isnada) teşvik,
5- Birbiri ile çelişen iki delilin arasını bulmaya çalışmak,
6- Sahabenin, rivayet ettiği şeye aykırı harekette bulunması, rivayet ettiği şeyin neshedildiğine hükmetmek için yeterli değildir.
7- Hüküm sabit olduğunda bunu ancak kesin olan bir delil ortadan kaldırabilir.
8- Aslolan Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem fiillerine uymaktır.
9- Büyük sahâbîler, başkasının bildiği bir bilgiyi bilmeyebilir.
10- Nassm (âyet ve hadisin) bulunması durumunda rey (kişisel görüş) ile fetva verilemez.
11- Âlime bir soru sorulduğunda o cevabını bilmediğinden soru soranı başkasına gönderirse, bu âlimin değerini eksiltmez.
12- Dinî hükümlerde erkek olsun kadın olsun tek bir kişinin verdiği haber kabul edilir ve buna itimad edilir. Çünkü Ümmü Seleme, cariyesinin verdiği haberle yetinmiştir.
13- Ümmü Seleme'nin ince soru sorması (ve bu konuda cariyesine verdiği öğütler) onun zekasını ve cariyesini güzel terbiye ettiğini, dinî konulara önem verdiğini gösterir.
14- Ümmü Seleme, yanında kadınlar bulunduğu için soruyu bizzat sormamıştır. Bundan, misafire ikram etmek ve saygılı davranmak gerektiği anlaşılır.
15- Kadınlar kadın arkadaşını, kocası onun yanında olsa bile ziyaret edebilirler.
16- Evde, ev halkından olmayanlar bulunsa bile nafile namaz kılınabilir.
17- Bir zaruret olmadıkça namaz kılan kişiye yaklaşmak mekruhtur.
18- İlim elde etmeyi engelleyecek durumlar ortaya çıksa bile ilim talep etmeyi bırakmamak gerekir. Bu konuda başkasını vekil kılmak caizdir.
19- Vekil kılman kişinin, fazilet bakımından onu vekil kılan gibi olması şart değildir.
20- Müvekkil, tasarrufu bilmeyen bir kimseyi vekil kıldığında bunu nasıl yapacağını ona öğretir.
21- Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'e "ben senin bu iki rekatı kıldığını görüyorum" sözünden anlaşıldığına göre, kesin olarak bilinen bir şey hakkında da soru sorulabilir.
22- Vesveseden kurtulmak için, problemli görünen hükmü derhal anlamaya çalışmak gerekir.
23- Peygamber'in unutması mümkündür. Çünkü Ümmü Seleme'nin meselenin iç yüzünü Hz. Peygamber'e sordurması; ya Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bunu unutabileceğim düşünmesinden, ya neshedilme ihtimali veya bunun peygambere özgü olma ihtimalindendir. Hz, Peygamber'in verdiği cevaptan, üçüncü ihtimâlin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

9. Namazda İken İşaret Yapmak

Küreyb, Ümmü Seleme aracılığıyla Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet et-mistir.
1234- Sehl İbn Sa'd es-Sâidî radıyaiiâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Resûlullah'a saiiaUâhu aleyhi ve sellem Küba'da olan Benî Amr İbn Avf kabilesinin mensupları arasında bir anlaşmazlık çıktığı haberi ulaştı. O da ashabından birkaç kişi ile birlikte onların arasını düzeltmek için gitti. Namaz vakti geldiği halde Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hâlâ dönememişti. Bunun üzerine Bilâl, Ebû Bekir'e radıyaiiâhu anh gelerek: "Ey Ebû Bekir! Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem dönemedi, namaz vakti de girdi. Sen insanlara imamlık yapar mısın?" diye sordu. Ebû Bekir "Evet, eğer isterseniz yaparım" dedi. Bilâl namaz için kamet getirdi, Ebû Bekir mihraba geçerek tekbir aldı. Bu arada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geldi. Safları yara yara İlk safa kadar ulaştı ve orada namaza durdu. Cemaat (Ebû Bekir'i uyarmak için) ellerini çırpmaya başladı. Ebû Bekir namaz kılarken sağa sola bakmıyordu. Ashab ellerini çokça çırpmaya devam edince onlara döndü. Bir de baktı ki Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem orada! Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eliyle ona namazı kıldırmasını emretti. Ancak Hz. Ebû Bekir ellerini kaldırarak Allah'a hamd etti sonra da yavaşça geriye gelerek safa girdi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem da öne çıkarak namazı kıldırdı.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazı bitirince cemaate dönerek şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Namazda iken bir durumla karşılaştığınızda niçin ellerinizi çırpmaya başladınız? El çırpmak kadınlara özgüdür. Namazda iken aykırı bir durumla karşılaşan kişi 'Sübhanallah' desin." Sonra Ebû Bekir'e dönerek:"£y Ebû Bekir! Ben sana işaret ettiğimde niçin namazı kıldırmaya devam etmedin?" diye sordu. Ebû Bekir: "Ebû Kuhafe'nin oğlunun, Resûlullah'm önünde namaz kılması yakışık almaz" dedi.
1235- Esma radtyaiiâhu anh şöyle demiştir: Aişe'nin radıyaiiâhu anh yanma girdiğimde ayakta namaz kılıyordu. İnsanlar da ayakta idi. Âişe'ye: "İnsanlara ne oluyor" dedim. Aİşe başı ile gökyüzüne işaret etti. Ben: "Bu bir alâmet mi?" dedim. O da başı ile "evet" anlamında işaret etti.
1236- Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hasta iken evinde oturarak namaz kıldı. Bir grup sahâbî de onun arkasında ayakta namaz kıldılar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eliyle onlara "oturun" anlamında işaret etti. Namaz bitince de şöyîe buyurdu: "İmam kendisine uyulsun diye imam kılınmıştır. O rükû' yaptığında siz de yapın. O başını kaldırdığında siz de kaldırın."

Açıklama

Konu başlığının delili "Cemaat ellerini çırpmaya başladı" ifadesidir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onların bu hareketlerini yadırgamakla birlikte namazlarını tekrar kılmalarını emretmedi. Eli çırpmak için hareket ettirmek, işaret etmek için hareket ettirmekle aynıdır.

23. BÖLÜM CENAZELER

1. Son Sözü La İlahe İllallah" Olan Kimsenin Durumu

Vehb İbnü'l-Münebbih'e soruldu: "Cennetin anahtarı lâ ilahe illallah değilmidir?"
O şöyle cevap verdi: "Evet ancak her anahtarın mutlaka belli dişleri vardır. Belli dişleri olan anahtarı getirirsen kapı sana açılır. Aksi taktirde her anahtarla o kapı açılmaz."

Açıklama

Buharı ve diğer bazı hadisçiler Cenazeler ile ilgili bölümü, namaz ile ilgili olması sebebiyle namaz ve zekat arasına yerleştirmişlerdir, Ayrıca ölü hakkında yapılması gereken yıkama, tekfin vb. işler arasından en önemlisi cenaze namazıdır. Çünkü cenaze namazında, ölünün

azaptan kurtulması için dua etmek, özellikle de içine defnedileceği kabir azabından kurtulması için dua etmek vardır.
Konu başlığındaki "son sözü lâ İlahe illallah olan kimse" ifadesi ile Buhârî, Ebû Dâvud ve Hâkim'in Kesîr İbn Mürre el-Hadramî aracılığıyla Muaz İbn Cebel'den rivayet ettikleri şu hadise işaret etmiştir; Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Kimin son sözü; lâ ilahe illallah olur ise o kişi cennete girer."
Önemli Bilgi : Buhârî, kendi şartlarına uygun olarak telkine dair bir hadis bulamadığı için bunu gösteren şey ile yetinmiştir. Müslim, Ebû Hürey-re'den şunu rivayet etmiştir; "Ölmekte olanlarınıza, lâ ilahe illallah sözünü telkin
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle der: Bu haber (hadis), ifadesi ile lâ ilahe illallah sözünü söyleyip derhal ölen veya hayatı devam etse bile lâ ilahe illallah'tan başka bir şey konuşmayan kimseyi kapsar. Mefhum-ı muhalifi açısından bakıldığında, lâ ilahe illallah dediği halde bunu tekrarlamadan (önceden söylemiş olmaya dayanarak) onun hükmünün devam etmesi dışarıda kalır. Bu kişi kötü işler yapmışsa hükmü Allah'ın dilemesine kalır. İyi işler yapmışsa Allah'ın rahmetinin genişliği; kişinin bunu söz olarak söylemesi yahut daha önce söylemekle yetinmesi arasında fark olmamasını gerektirir.
Tirmizî'nin rivayet ettiğine göre Abdullah İbnü'l-Mübârek'e ölümü sırasında çokça telkinde bulunuldu. Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi: "Ben bir kere lâ ilahe illallah dediğimde, başka bir söz konuşmadıkça bunun hükmü devam eder." Bu, Abdullah'ın bu konuda bir ayırım yaptığını göstermektedir.
Bu ve benzer hadislerdeki "la ilahe illallah" sözü ile kelime-i şehâdet kasde-dilmektedir. Burada tevhidin yanında risaletten bahsedilmemesi bir problem doğurmaz. Zira Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyie demiştir: Lâ ilahe illallah sözcüğü dinde kelime-i şehâdet yerine geçen bir terimdir. Vehb İbn Münebbih'in "Aksi takdirde her anahtarla o kapı açılmaz" sözü, "tam olarak açılmaz" yahut "ilk anda açılmaz" anlamına gelir. Bu, yaygın durum göz önüne alınarak söylenmiştir. İşin gerçeği bu kimselerin durumu da Allah'ın takdirine kalmıştır.
İbn Mansur, hasen bir senetle Vehb İbn Münebbih'ten bu sözü "lâ ilahe İllallah" İle ilgili olarak rivayet etmiştir. Vehb İbn Münebbİh şöyle demiştir: "Amel etmeksizin dua eden kişi, yay olmaksızın ok fırlatana benzer." Dâvudî şöyle demiştir: "Vehb'in bu sözü mübalağaya yorulur. Ona Ebû Zer hadisi -yani bu konu başlığı altında rivayet edeceğimiz hadis- ulaşmamış gibidir. Gerçek şu ki ihlaslı olarak Iâ ilahe illallah diyen kişi, dişleri bulunan anahtarı bulup getirmiş demektir. Ancak bir kimse büyük günahlar işleyerek ve bunda ısrar ederek Ölürse bu anahtarının dişleri güçlü olmamış olur. Onun tedavisi de uzun sürebilir."
1237- Ebû Zer radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi TC sellem şunu rivayet etmiştir: "Bana Rabbimden bir elçi gelerek şunu bildirdi (veya müjdeledi): Ümmetimden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayarak ölen kişi cennete girer.
Ebû Zer diyor ki; Zina etse ve hırsızlık yapsa da mı? Hz. Peygamber saiiaıishu
deyhi ve sellem: "Zina etse ue hırsızlık yapsa da" buyurdu.55[55]
1238- Abdullah İbn Mes'ud radıyallâhu anh, ReSÛlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem
şunu rivayet etmiştir;
"Kim herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşarak ölürse ateşe (cehenneme) girer." (Abdullah dedi ki): Ben de diyorum ki: Kim Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölürse cennete girer.56[56]

Açıklama

Tevhid bölümünde Şu'be yoluyla Vâsıl'dan gelen bilgiye göre Hz. Pey-gamber'e gelip bu haberi veren kişinin Cebrail olduğu belirtilmiştir. Buhârî Libâs/Giyecekler bölümünde Ebu'I-Esved aracılığıyla Ebû Zer'den şunu rivayet etmektedir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldim. Üzerinde beyaz bir elbise vardı ve uyuyordu. Bir müddet sonra bir daha geldiğimde artık uyanmıştı." Bu, söz konusu kişinin rüyada geldiğini

---

55[55] Hadisin geçtiği diğer ysrler: 1408, 2388, 3222, 5827, 6268, 6443, 6444, 7487.
56[56] Hadisin geçtiği yerler: 4497, 6683.

göstermektedir.
Ümmetimden" ifadesi ümmet-i icabettir. Bunun daha genel anlamda üm-met-i davet olması da mümkündür.
Kurtubî şöyle demiştir: Şirk koşmamanın anlamı, Allah'tan başkasını İlahlık konusunda ona ortak koşmamaktır. Ancak bu ifade dînî kullanımda, dince geçerli iman anlamına gelmektedir.
Zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?" sözünü ilk bakışta Hz. Peygamber'in meleğe söylediği anlaşılsa da bu soruyu Ebû Zer, Hz. Peygamber'e saibiiâhu aleyhi ve sdiem sormuştur. Zaten müellif imam Buharı bunu giyecekler bölümünde açıkça ifade etmektedir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle der: Ebû Zerr'in rivayet ettiği bu hadis, insanın Allah'ın rahmetinden ümitli olması ile ilgili hadislerden olup bu hadisler bazı cahilleri helake sürükleyecek işler yapmaya sevk etmektedir. Oysa bu hadislerde kasdedilen şey, ilk anlaşılan anlam değildir. Çünkü dindeki temel kurallar, insanın imanlı olarak ölmesi halinde bile ku! haklarının düşmediğini göstermektedir. Ancak kul haklarının düşmemesi, Allah'ın cennete koymayı dilediği kişiyi buraya koymayı üstlenmeyeceği anlamına gelmez. Bu sebeple Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ebû Zerr'in bunu garip karşılamasını reddetmiştir. "Cennete girer" sözü ile kasdedilen, doğrudan cennete girme olabileceği gibi azap gördükten sonra cennete girme de olabilir. Allah'tan (azaba uğramayı gerektirecek suçlarımızı) affetmesini ve bizlere afiyet vermesini talep ederiz. Bu konudaki bir başka hadis de şudur: "Kim lâ ilahe illallah derse, zaman içinde bir gün bunun yararını görür. Bundan önce başına ne gelmiş olursa olsun. "Bu konu RİKak bölümünde tekrar ele alınacaktır.57[57]

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Büyük günah işleyenler sonsuza kadar cehennemde kalmaz.
2- Büyük günah işlemek, kişiden "mümin" ismini kaldırmaz (kişiyi kafir kılmaz).
3- Allah'ın birliğine iman etmeyenler cennete giremez.
4- Hadiste yalnızca zina ve hırsızlığın zikredilmesinin sebebi, Allah hakkı ve kul hakkına işaret etmektir. Sanki Ebû Zer "Zina eden kişi zina ettiği anda mümin olarak zina etmez" hadisini aklına getirmiş gibidir. Çünkü bu hadisten ilk anlaşılan anlam, yukarıdaki hadisten anlaşılan anlam ile çelişmektedir. Ancak ehl-i sünnetin temel kurallarına göre İki hadisin bir noktada buluşturulması şu açıdan mümkündür: Zina eden kişinin mümin olmadığını söyleyen hadisteki iman, kâmil imandır. Yukarıdaki hadiste ise kişinin cehennemde sonsuza kadar kalmayacağı kasdedilmektedir.58[58]

2. Cenazeleri Takip Etme (Cenaze İle İlgilenme) Emri

1239- Berâ radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi w sellem bize yedi şeyi emretti ve bizi yedi şeyden alıkoydu:
Bize cenazeleri takip etmeyi, hastayı ziyaret etmeyi, davet edenin davetine icabet etmeyi, haksızlığa uğrayan mazluma yardım etmeyi, yemini tutmayı, selâma karşılık vermeyi, aksıran kişiye dua etmeyi emretti.
Sonra da bize gümüş kabı (kullanmayı), altın yüzüğü (takmayı), ipek, dîbâ, kalın ipek kumaşı, İstebrak denilen bîr diğer çeşit ipekli kumaşı yasakladı.59[59]
1240- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem sunan işittiğini söyledi." Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı beştir: Selâmına :arşt!ık vermek, hastayı ziyaret etmek, cenazeleri takip etmek, davete icabet itmek, aksırana dua etmek.

57[57] Ayrıca bkz. 6443. hadis.

58[58] Veya sadece 2ina anında zina işleminin sürdüğü müddet İçinde İman dışında kalmaktadır an-' lamı da çıkarılabilir.
59[59] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2445, 5175, 5635, 5650, 5838, 5849, 5863, 6222, 6235, 6654.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî, konu başlığında cenazeleri akip etmenin hükmünü kasdetmemistir. Çünkü hadislerde yer alan "bize emre-lildi" ifadesi bunun hem vacip (gerekli) hem de mendup olduğuna dair bir hü-üm çıkarmaya elverişli bir ifadedir. Müslim'in, Abdürrezzak aracılığıyla rivayet ettiği hadiste "Beş şey müslüma-un Müslüman üzerine gerekli olan hakkıdır" şeklinde yer almıştır. Bundan bu iadislerdeki "hak" kelimesinin gereklilik ifade ettiği anlaşılmaktadır. İbn Battal ise ıu görüşe aykırı olarak bunun "hürmet ve arkadaşlık hakkı" olduğunu söylemiş-ir. Anlaşıldığı kadarıyla burada hak ile kasdedilen, farz-ı kifaye'dir.

3. Kefenine Sarılmış Olan Ölünün Yanına Girmek

1241-1242- Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Hz. Aişe radıyallâhu anh şöyle demiştir:
Ebû Bekir, Sünh'taki evinden atına binerek geldi. Atından indikten sonra mescide girdi. Hiç kimse ile konuşmaksızın Aişe'nin odasına girdi. Hz. Peygam-ber'e saiiaiiahu aleyhi ve sellem yöneldi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem çizgili bir Yemen kumaşı ile örtülü idi. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'İn yüzünü açtı. Sonra üzerine eğilip (alnından) öptü. Sonra ağlayarak şöyle dedi: "Anam, babam sana feda olsun Ey Allah'ın nebîsi! Allah sana iki ölümü birden vermez. Senin için takdir edilen ölümü sen şu anda tattın artık.[60][60]
İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Ebû Bekir, Aişe'nin odasından dışarı çıktı. Ömer (mescitte) diğer ashabla konuşuyordu. Ebû Bekir, Ömer'e "otur" dedi, Ömer oturmadı. Ebû Bekir tekrar "otur" dedi, Ömer oturmadı. Ebû Bekir kelime-i şehâdet getirince ashab Ömer'i bırakıp Ebû Bekir'e yöneldi. Ardından Ebû Bekir onlara şöyle seslendi:
"İçinizden kim Muhammed'e satiaiiâhu aleyhi ve sellem tapıyor idiyse (şunu bilsin ki) Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a kulluk ediyor ise (bilsin ki) Allah hayy ve lâ yemuttur/diridir, O asla ölmez. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Muhammed ancak bir resuldür. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölürse yahut öldürülürse siz gerisin geriye dininizden dönecek misiniz? Kim İslâm'ı bırakıp geriye dönerse Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenlere mükafatını verecektir.[61][61]
(İbn Abbas dedi ki): Allah'a yemin ederim ki Ebû Bekir bu âyeti okuyuncaya kadar sanki insanlar, Allah'ın bu âyeti indirdiğini bilmiyormuş gibi idiler. Orada bulunan ashab bu âyeti Hz. Ebû Bekir'den dinlediler. Artık o gün herkesin dilinde bu âyet vardı.[62][62]
1243- İbnü Şihâb şöyle demiştir: Zeyd İbn Sâbit'in oğlu Hârice bana şöyle dedi: Ensardan bir kadın olan Ümmü'1-Alâ Hz. Peygamber'e saibiiâhu deyhi ve seiiem bîat eden kadınlardandı. O şöyle demiştir:
Medine'ye hicret eden muhacirler Medine'de (ensara) kur'a ile taksim edildiler. Bizim ailenin payına da Osman İbn Maz'un düştü. Biz onu evimizde ağırladık. Ölüm hastalığına yakalandı. Ölünce yıkandı ve kendi elbisesi ile kefenlendi. Resûlullah saiiaüâhu aleyhi ve seiiem içeri girdi.
Ben şöyle dedim: "Ey Ebû Sâib (Osman İbn Maz'un)! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun. Allah'ın sana ikramda bulunduğuna dair şahitlik ederim."
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Allah'ın ona ikramda bu-lunduğunu nereden biliyorsun?" dedi.
Ben: "(Anam) babam sana feda olsun ey Allah'ın Resulü! Allah (Osman'a merhamet etmezse) kime merhamet eder?" dedim.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Osman'a ölüm geldi. Vallahi ben de onun için hayır umanm. (Ama şu var ki) vallahi ben Allah'ın Resulü olduğum halde bana (Allah tarafından) ne yapılacağını bilemem."

60[60] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3667, 3669, 4452, 4455, 5710.

61[61] Ali İmrân 3/144.
62[62] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3668, 3670, 4452, 4454, 4457, 5711.

Ben dedim ki: "Vallahi bundan sonra hiç kimseyi tezkiye etmem.63[63]
1244- CâbİR radıyallâhu anh şöyle demiştir: Babam (Uhud savaşında) Öldürüldüğünde ben onun yüzünü açıp ağlıyordum, Müslümanlar benim böyle yapmamı engelledikleri halde, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem beni engellemiyordu. Halam Fâtıma ağlıyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu:
"Ağlasan da ağlamasan da siz cenazeyi kaldmncaya kadar melekler onu kanatlanyla gölgeliyorlar.64[64]

Açıklama

İbnüV-Reşîd şöyle demiştir: Bu konu başlığında yer alan fıkhî hüküm şudur: Ölüm, hayatta olan kimsenin bilinen güzel durumlarının değişmesine sebep olur. Bu yüzden ölünün gözlerinin kapatılması ve bir şeyle örtülmesi emredilmiştir. Bu yüzden ölüm hali, ölenin yüzünün açılmasının yasak olduğu ihtimalini akla Setirir. Nitekim en-Nahaî şöyle demiştir: Ölünün durumuna yıkayan ve velisinin dışında birinin muttali olması uygun değildir. Buhârî konu başlığını akla gelen bu ihtimali ortadan kaldırmak için bunun caiz olduğunu gösterecek şekilde koymuştur.

Hadislerden Çıkan Bazı Sonuçlar

Bu hadislerde yer alan bazı hususlar şunlardır:
1- ölüye saygı ve ondan bereket ummak 65[65] için onu öpmek caizdir.
2- Anam-babam sana feda olsun" demek caizdir. Bu Arapların alışkanlık olarak söyledikleri bir ifadedir. Bundan hakîkî anlam kastedilmez. Çünkü bir İnsan öldükten sonra onun için başkasını feda etmek düşünülemez.
3- Ölü için ağlamak caizdir.

Hz. Peygamber'in "Bana Ne Yapılacağını Bilmem" Sözünün Anlamı

Abd İbn Humeyd'in Müsned adlı eserinde Abdürrezzak'ın rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: "Vallahi ben Allah'ın Resulü olduğum halde bana ve size ne yapılacağını (Allah'ın nasıl muamele edeceğini) bilmem." Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bunu, Yüce Allah'ın şu sözüne uygun olarak söylemiştir: "De ki ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem 66[66] Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu sözü şu âyetin indirilmesinden önce söylenmiştir: "Allah'ın senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmesi için 67[67] Çünkü Ahkâf suresinin Mekke'de, Fetih sûresinin ise Medine'de indirildiği konusunda görüş ayrılığı yoktur. Hz. Peygamber'in "Ben, cennete girenlerin ilkiyim" dediğide sabittir. Yine bu manada açık hadisler de bulunmaktadır.

63[63] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2687, 3929, 7003, 7004, 7018.
64[64] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1293, 2816, 4080.

65[65] Hz. Peygamber'in mübarek vücudundan bereket ummak caizdir. Çünkü Allah onun bedenini bereketli kılmıştır. Onun dışındaki ölülere gelince, bereket ummak için bunların öpülmesi caiz değildir. Çünkü hiç kimse Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kıyas edilemez. Ayrıca başkası için bunu yapmak şirke götürebileceğinden bu yasaktır. Diğer yandan sahabeler bunu teberrük amacıyla Hz. Peygamber'den başkası için yapmamışlardır. Onlar dinin neyi caiz kıldığını en iyi bilen kimselerdir. (Abdülaziz İbn Bâz).

66[66] el-Ahkaf46/9.
67[67] el-Fetih 48/2.

4. Kişinin Ölünün Ailesine Ölüm Haberini Bizzat Vermesi

1245- Ebû Hüreyre radıyaMhu anh şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Necaşî'nin öldüğü gün onun vefat haberini verdi. Sonra musallaya çıkıp ashabı ile saf tutarak dört tekbir aldı (cenaze namazı kıldı).1[1]
1246- Enes İbn Mâlik radıyallâhu anh Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söyledi: "Sancağı Zeyd aldı. Zeyd şehid edildi. Sonra sancağı Cafer aldı, o da şehid edildi. Sonra onu Abdullah İbn Revâha aldı, o da şehid edildi. -Bu sırada Resûlullah'm gözlerinden yaşlar boşalıyordu- (Resûlullah devam ederek şöyle dedi:) Sonra sancağı emir olmaksızın Hâlid İbnü'l-Velid aldı, sonra Allah onun Önünü açtı.2[2]

Açıklama

Ölünün Yakınlarına Ölüm Haberini Vermek

İbnü'r-Reşîd şöyle demiştir: Bu başlığı koymanın amacı, ölüm haberini vermenin tümünün yasaklanmış olmadığını göstermektir. Yalnızca cahiliye halkının yaptığı şekilde yapmak yasaklanmıştır. Onlar kişinin öldüğünü etrafa duyurmak için evlerin kapıları önünde ve çarşılarda ölüm haberini ilan edecek kişiler gönderirlerdi.
İbnü'l-Murâbtt şöyle demiştir: Buhârî'nin bu başlığı seçmesinin amacı şudur: Ölüm haberini vermek ölünün ailesini keder ve musibetlere duçar kılsa da vefat edenin yakınlarına bunu bildirmek caizdir. Çünkü bu kötülük gibi görünen fiilde de aslında bazı iyilikler vardır. Zira ölüm haberi alındıktan sonra ölünün yakınları cenazesine katılmak, teçhiz ve tekfini ile ilgilenmek, cenaze namazını kılmak, dua etmek, onun için İstiğfar etmek, vasiyetlerini yerine getirmek vb. hükümleri uygulama konusunda gerekeni yapmak için derhal harekete geçerler. CâhİlÎye devrinde ölüm haberi verme âdetine gelince;
Saİd İbnü'l-Mansur şöyle demiştir: Bize İbn Aliye, İbn Avn'dan şunu nakletti: İbrahim'e dedim ki: "Araplar (cahiliye devrinde) ölüm haberi vermeyi çirkin görürler miydi?" İbrahim "Evet" dedi. İbn Avn dedi kî: Bir kimse ölünce bir kişi bineğine atlar sonra insanlar arasında 'falanın öldüğünü duyururum' diye bağırırdı." İbn Şîrîn şöyle demiştir: "Bir kimseye arkadaşının öldüğünün haber verilmesinde bir sakınca yoktur." Özetle söylersek; yalnızca ölüm haberini vermek mekruh değildir, bundan öte şeyler yapılırsa mekruh olur.
İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: Hadislerin bütünü bir arada değerlendirildiğinde şu üç durum söz konusu olur:
1. Ölünün ailesine, arkadaşlarına ve salih kimselere ölüm haberini vermek sünnettir.
2. Öğünmek maksadıyla anma merasimine davet etmek mekruhtur.
3. Bağırıp çağırmak suretiyle ölüm haberi vermek haramdır.

5. Cenaze Konusunda İzin

Ebü Râfİ', Ebü Hüreyre'den radıyallâhu anh Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem ŞU
sözünü nakletmiştir: "Bana haber verseydiniz ya!"
1247- İbn Abbas rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem hastalığı sebebiyle ziyaret ettiği bir kişi öldü. Geceleyin ölmüştü, (yakınları da) onu geceleyin defnettiler. Sabah olunca bunu duyurdular. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Bana niçin büdirmediniz?" dedi. Ölünün yakınları: "Gece olduğundan (gece karanlığında) sana zorluk çıkarmak istemedik." Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem o kişinin kabrine gelerek onun için cenaze namazı kıldı.

6. Çocuğu Öldüğü Halde Allah'ın Rızasını Umarak Sabreden Kişinin Fazileti

---

1[1] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1318, 1327, 1228, 1333, 3880, 3881.
2[2] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2798, 3063, 3630, 3757, 6242.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Sabredenleri müjdele.[3][3]

1248- Ene radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Ergenlik çağına girmemiş üç çocuğu ölen her Müslümant Allah, çocuklara olan merhameti sebebiyle cennete koyar.[4][4]

1249- Ebû Saîd radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:

Kadınlar, Hz. Peygamber'e saiiaiiahu aleyhi ve sellem : "Bize vaaz etmek için bir gün belirle." dediler. (Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de onlar için bir gün belirledi. O gün kadınlara verdiği vaazda söylediği şeylerden biri de şu idi): "Üç çocuğu ölen bir kadının bu çocukları onun için ateşe karşı bir perde olur."

Bir kadın: "Ya İki çocuk?" diye sorunca Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve sellem : "İki çocuk da öyledir" buyurdu.

1250- Ebû Said ve Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi sellem bu hadisi rivayet etmişlerdir. Ebû Hüreyre rivayetinde "ergenlik çağına ulaşmamış" ifadesini eklemiştir.

1251- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi w sellem şunu rivayet etmiştir:"£iç çocuğu ölen bir Müslüman cehenneme girmez. Ancak Allah'ın yemini yerine gelsin diye girer.[5][5]

Ebû Abdullah (Buharı) şöyle dedi: Allah'ın yemininden kasıt şu âyettir: "İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür. Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız.[6][6]

Açıklama

Hz. Peygamber "Müslüman" demek suretiyle kâfirleri bu hükmün kapsamından çıkarmıştır. Ergenlik çağı kişinin günahlarının yazılmaya başladığı dönemdir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "üç çocuğu ölen kadın" diyerek hükmü kadın ile sınırlamasının sebebi, o sırada kadınlara hitap ediyor olmasıdır. Diğer hadislerde "Müslüman" şeklinde genel ifade kullanıldığından bu hükmün erkekler İçin geçerli olmadığı sonucu çıkarılamaz.

Kurtubî şöyle demiştir: "Yeminin yerine gelmesi" ifadesinden ne kasdedildiğr konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre bu belirli bir yemindir, diğer görüşe göre İse belirli değildir. Çoğunluk ilk görüşü kabul etmektedir. Onlar bununla kasdedilenin yukarıdaki âyet olduğunu söylemişlerdir.

Hattabî şöyle demiştir: Bu kişi cehenneme azap görmek İçin değil, oradan geçip gitmek için girer. Bu geçip gitme ancak kişinin yeminini yerine getirmesi miktarınca olur.

Hadislerden Çıkan Diğer Bazı Sonuçlar

Müslümanların çocukları cennettedir. Çünkü Allah'ın çocuklara olan rahmeti sebebiyle ana-babalarmı affedip, o çocuklara merhamet etmemesi uzak bir ihtimaldir. Bunu Mühelleb söylemiştir. Âlimlerin çoğunluğu Müslümanların çocuklarının cennete gideceği görüşünü benimsemiştir. Bir kimse bir şeyi yapmaya yemin etse sonra bu şeyin bir parçasını yapsa yeminini yerine getirmiş olur. Mâlik buna muhalif görüş belirtmiştir. Bunu Kadı Iyaz ve diğer âlimler söylemiştir.

7. Bir Erkeğin Kabir Başındaki Bir Kadına "Sabret Demesi

1252- Enes İbn Mâlik radıyallâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir kabrin başında ağlayan bir kadının yanına uğradı ve ona "Allah'tan kork ve

---

[3][3] el-Bakara 2/155.

[4][4] Hadisin geçtiği diğer yer: 1381.

[5][5] Hadisin geçtiği diğer yer: 6656

[6][6] Meryem 19/71-72.

sabret" dedi.[7][7]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî konu başlığında "bir erkeğin" demek suretiyle hükmün yalnızca Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sdiem özgü olmadığını belirtmek istemiştir. Başlığında "vaaz etmesi" değil de "demesi" diyerek bunun vaaz ve diğerleri arasında ortak olan şeye söylenebileceğini belirtmiştir. Buhârî konu başlığında "Allah'tan korkmaktan" değil "sabır"dan bahsetmiştir. Çünkü o durumda kadının kolayca yapabileceği ve durumuna da uygun olan sabırdır. Bu konu başlığında fıkıhla ilgili şu hüküm bulunmaktadır: iyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamak, vaaz vermek, taziye etmek vb. gibi durumlarda erkeklerin kadınlarla konuşması caizdir. Bu yalnızca yaşlı kadınlara özgü değildir. Çünkü bu konuşmada dînî maslahatlar söz konusudur.

8. Ölüyü Su Ve Sidr İle Yıkamak Ve Abdest Aldırmak

Ibn Ömer radiyaiiâhu anh, Saîd İbn Zeyd'in çocuğunu hanut ile yıkadı ve taşıdı. Namazını kıldı, (yeniden) abdest almadı.
Ibn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi: "Müslüman ne hayatta iken ne de ölünce necis olur."
Sa'd şöyle dedi: "Şayet necis olsaydı, ben ölüye dokunmazdım."
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Mümin necis olmaz."
1253- Ümmü Atıyye el-Ensâriyye radıyaiiâhu anh şöyle demiştir;
Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem kızı (Zeynep) vefat ettiğinde o bizim yapımıza gelip şöyle buyurdu: "Onu üç, beş veya gerekirse daha fazla su ve sidr ile yıkayın. Sonuncu yıkamaya kâfur (veya kâfurdan bir miktar) katın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin."
Yıkamayı bitirdiğimizde ona haber verdik. Bize gömleğini verdi ve "Bunu vücuduna sarın" buyurdu.

Açıklama

Nevevî, ölüyü yıkamanın farz-ı kifaye olduğu konusunda icma bulunduğunu nakletmiştir. Bu, büyük bir yanılgıdır. Çünkü bu konuda Mâlikîler arasında herkesçe bilinen bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hatta Kurtubî Müslim Şerhinde bunun sünnet olduğu görüşünü benimsemiştir. Ancak çoğunluk bunun vacip olduğunu söylemiştir. İbn Arabî, bu konuda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi w sellem sözü ile fiili aynı noktada buluştuğu halde, bunun farz olduğunu kabul etmeyenlerin görüşünü reddetmiştir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî konu başlığında su ve sidr'i birlikte yıkamada kullanılan şey olarak zikretmiştir. Bu, konu ile ilgili hadise uygundur. Çünkü "su ve sidr" ifadesi Hz. Peygamber'in "onu yıkayın" sözüne bağlıdır. Bu hadisten ilk anda her bir yıkamada sidrin suya katılması anlaşılmaktadır. Yine bu hadis, ölünün yıkanmasının dînî temizlik için değil, mutlak temizlik için olduğunu göstermektedir. Çünkü kendisine sidr eklenen su, taharet için kullanılmaz.
Suya sidr eklendi diye suyun "kendisine bir şey katılan su"ya dönüştüğü edilmeyebilir.[8][8]
Çünkü sidr, suyun niteliğini değiştirmemiş olabilir. Zira her »fasında cenazenin önce sidr ile ovalanıp sonra su ile yıkanmış olması imkündür. Haberde kullanılan ifade bu ihtimali devre dışı bırakmamaktadır.
Bu konudaki en üstün rivayet, Ebû Davud'un Katâde aracılığıyla İbn Sî-ı'den rivayetidir. Buna göre İbn Şîrîn ölüyü iki defa su ve sidr ile yıkar, ;üncüde ise su ve kâfurla yıkardı. İbn Abdilber şöyle demiştir: "İbn Şîrîn tabiîn inde bu konuyu en iyi bilen kişidir" denilirdi.

---

[7][7] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1283, 1302, 7154.

[8][8] Bu konuda doğrusu şudur: Hadis, kendisine başka şeyler eklenen su, su ismini korudukça ve buna eklenen madde sidr vb. temiz bir madde oldukça bununla temizlik yapılabileceğini göstermektedir. İbn Teymiyye ve îbn Kayyim bu görüşü tercih etmişlerdir, (Abdulaziz İbn Bâz).

Çoğunluğa göre ölünün yıkanması, gerekçesi akılla bilinemeyecek (taabbu-bir yıkamadır. Vacip ve mendup gusüllerde gerekli olan şey ölü yıkamada da rekli olur.
Diğer bir görüşe göre, ölünün yıkanması onda cünüplük bulunması timaline binaen ihtiyaten meşru kılınmıştır. Ancak bu itiraza açıktır. Çünkü bu ırumda ergenlik çağından önce ölen çocukların yıkanmasının meşru olmaması ;rekir. Oysa bu icmaya aykırıdır.
Hanût, yalnızca ölü için kullanılan bir güzel kokudur.
İbn Abbas'm konu başlığında geçen sözünü Said İbn Mansur muttasıl bir netle şu şekilde rivayet etmiştir: Bize Süfyan, Amr İbn Dinardan, o Ata'dan, o İbn Abbas'tan şunu bildirdi: "Ölülerinizi necis kabul etmeyin. Çünkü mümin ri iken de ölü iken de necis olmaz." Bu hadisin senedi sahihtir.
Sa'd'm "Ölü necis olsaydı ben ona dokunmazdım" sözünden şu sonuç çıkar: im bir fiil yaptığında, başkalarının bunun gerekçesini anlamayıp zihinlerinin ırışacağını anlarsa, yanlış yorumlarda bulunmamaları için işin gerçeğini onlara iretir.
Hz. Peygamber'in "Mümin necis olmaz" sözü Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği unca bir hadisin bir parçasıdır.[9][9] Bu hadisin bu konuda delil getirilme :rekçesİ şudur: Kişi öldüğünde ölümle ondan iman niteliği kalkmaz. Bu nitelik tvam ettiği zaman da kişi necis olmaz. İbn Abbas'm daha önce geçen hadisi mu açıklamıştır.
Buhârî'nin rivayetlerinde, burada Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yı-nmasmı emrettiği kızının ismi geçmemektedir. Meşhur görüşe göre bu, Ebû'l-Âs'ın hanımı Zeynep'tir. Zeynep radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'in en büyük kızıdır. Taberî'nin belirttiğine göre o h. 8. yılın başında vefat etmiştir.
Müslim'de Ümmü Atıyye'den yapılan rivayette Zeynep ismi açık olarak yer almıştır. Bu rivayet şöyledir: Resûlullah'm sdiaiiâhu aleyhi ve sellem kızı Zeynep vefat ettiğinde Resûlullah bize "onu ...yıkayınız." buyurdu.
İbn Bezîze şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in, kızı Zeyneb'İn yıkanmasını emretmesi, ölünün yıkanmasının farz olduğuna delil olarak getirilmiştir. Ölünün yıkanmasının farz olup olmadığı konusundaki görüş ayrılığı şuraya dayanmaktadır: Hz. Peygamber'in "gerekli görürseniz" ifadesi "yıkamayı gerekli görürseniz yıkayın" anlammamı gelir, yoksa "üçten fazla yıkamayı gerekli görürseniz daha fazla yıkayın" anlamınamı gelir? Tercihe şâyân olan ikincisidir.
İbn Dakîku'l-'îd şöyle demiştir: Ancak âlimler arasındaki meşhur görüşe göre "üç kere yıkayın" emri gereklilik ifade etmez.
Nevevî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in "üç kere veya beş kere yıkayın" emri şu anlama gelir: "Tek sayıda yıkayın, bu da üç kere olsun. Şayet daha fazla yıkamaya İhtiyaç olursa beş olsun." Özetle burada tek sayıda yıkama istenmektedir. Üç kere yıkamak ise müstehaptır. Üç kere yıkamayla temizlik sağlanırsa daha fazla yıkamak meşru olmaz. Temizlik sağlanmazsa temizleninceye kadar tek sayıda arttırılır. Bir kere bütün bedeni yıkamak farzdır
İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "su ve sidr ile yıkayın" sözü, suya bir şey eklendiğinde suyun özelliğini değiştirmiyorsa onunla temizlik yapılabileceğini gösteren temel delildir. Bu şu görüşe dayanır: "Ölünün yıkanması taharet içindir."
Ölünün etrafa güzeî koku veren kâfurla yıkanmasmm hikmeti bir görüşe göre gelen melekler ve diğer insanlar içindir. Kâfurda ölüyü katılaştırma, soğuk tutma, güçlü bir şekilde nüfuz etme, ölünün bedenini katı halde tutma, haşeratı uzaklaştırma, ölüden gelebilecek bazı akıntı vb. şeylere engel olma, ölünün çabuk bozulmasını önleme gibi özellikler vardır. Bu konudaki en güçlü kokulardan biri kâfurdur. Kâfurla yıkamanın en son yapılmasının sırrı da budur. Çünkü İlk yıkamada yapılsa su onun kokusunu giderebilir.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kızı yıkanmcaya kadar gömleği elinde bulundurup kadınlara vermemesinin hikmeti, gömleğin onun mübarek bedenine teması ile kızının cesedine teması arasında bir zaman aralığı geçmemesidir. Sahlerin bıraktıklarından bereket umma konusunda bu, temel bir hadistir. [10][10] Bu adis, kadının

---

[9][9] 285. hadis.

[10][10] Birçok yerde salihlerin bıraktıklarından bereket ummanın caiz olmadığını belirttik. Bu yalnızca Hz. Peygamber'e özgü bir Özelliktir. Çünkü Yüce Allah onun bedenini ve o bedene temas eden şeyleri mübarek

erkek elbisesi ile kefenle ninesinin caiz olduğunu göstermektedir.

9. Tek Sayıda Yıkanmanın Mustehap Olması

1254- Ümmü Atiyye radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Biz Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi iiem kızını (Zeyneb'i) yıkarken Resûlullah bizim yanımıza gelerek şöyle lyurdu: "Onu üç kere, beş kere veya daha fazla su ve sidr ile yıkayın. Sonuncu kamayı kâfurla yapın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin." Yıkamayı tirdiğimizde O'na haber verdik. O da bize gömleğini vererek "Bunu onun tcuduna sann" dedi.
Hafsa'dan radıyaiiâhu anh rivayet edilen hadiste şu ifadeler yer almaktadır: "Onu k sayıda yıkayın","Öç, beş veya yedi kere yıkayın", "Sağ tarafından ve abdest aianndan yıkamaya başlayın."
Hafsa'nın rivayetine göre Ümmü Atıyye şöyle demiştir: "Zeyneb'in saçını tarakla (taradıktan sonra) üç bukle yaptık."

10. Ölüyü Yıkamaya Sağ Taraflarından Başlanır

1255- Ümmü Atıyye'nin rad.yallâhu anh bildirdiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kızının yıkanması sırasında §öyle buyurmuştur: "Onun sağ tarafından ve abdest azalarından yıkamaya başlayın."

Açıklama

Abdest aldırmalarını emretmesinin hikmeti, müminlerin yüz, el ve ayaklarında kıyamet günü ortaya çıkacak olan parlaklık konusunda müminlerin nişanının izini yenilemektir.

11. Ölünün Abdest Âzalarının Yıkanması

1256- Ümmü Atıyye radıyaiiâhu anh şöyle demiştir; Hz, Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kızım yıkarken o bize şöyle buyurdu: "Onun sağ tarafından ve abdest âzâlanndan yıkamaya başlayın."

Açıklama

Ölüyü yıkamaya abdest organlarından başlamak müstehaptır. Bu hadis, Hanefîler'in aksine ölünün ağzına ve burnuna su vermenin de müstehap olduğunu göstermektedir. Hanefîler ise "ölüye abdest aldırılmak müstehap değildir" demişlerdir.

12. Kadın, Erkek İzarı (Gömleği) İle Kefenlenir Mi?

1257- Ümmü Atıyye radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in saibiiâhu aleyhi ve sdiem kızı vefat etti. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bize şöyle dedi: "Onu üç, beş veya gerekli görürseniz daha fazla yıkayın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin. "Yıkamayı bitirdiğimizde O'na haber verdik. Gömleğini çıkarıp bize verdi ve şöyle buyurdu: "Bunu onun vücuduna sarın."

Açıklama

İbnüY-Reşîd şöyle demiştir: Buhârî konu başlığını soru şeklinde koymak suretiyle, mesele hakkında kendisinin tereddüdü bulunduğunu belirtmiştir. O, sanki bunun yalnızca Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem özgü olması ihtimaline İşaret etmiştir. Çünkü onda bulunan bereket vb. özellikler başkasında bulunmayabilir. Özellikle de onun mübarek terinin doğrudan bir bedene temas etmesi başka bir şeye benzemez. Ancak

---

kılmıştır. Şu iki sebeple başkaları Hz. Peygamber'e kıyas edilemez: 1. Sahabe bunu Hz. Peygamber'den başkasına yapmamışlardır. Şayet bu hayırlı bir şey olsaydı bunu bizden önce onlar yapardı. 2. Peygamber'den başkasına bunu yapmak şirkin vesilelerindendir. Dolayısıyla bunun yasak olması gerekir. (Abdulaziz İbn Bâz)

kadının erkek elbisesi İle kefenlenmesinin caiz olduğu görüşü daha güçlüdür. İbn Battal bu konuda İttifak bulunduğunu nakletmiştir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir ve diğer bazı âlimler bu durumun yalnızca mahrem akraba İle sınırlı olduğunu, yahut da Hz. Peygamber'in gömleği ve bedeninin temizliği gibi temiz olduğunda şüphe olmayan bir kimsenin gömleği ile sınırlı olduğunu, ayrıca kocanın, karısının başka bir erkeğin gömleği ile kefenlenmesini çirkin görmemesi ve kıskanmamasın in da şart olduğunu söylemişlerdir.

13. Kâfur, Cenazenin Son Yıkamasında Kullanılır

1258- Ümmü Atıyye radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in kızlarından biri (Zeynep) vefat etti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bizim yanımıza gelerek şöyle buyurdu: "Onu üç kere, beş kere veya gerekli görürseniz daha fazla su ve sidr ile yıkayın. Son yıkamada kâfur veya kâfurdan bir şey kullanın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin." Biz yıkamayı bitirince O'na haber verdik. O gömleğini bize vererek, "Bunu onun vücuduna sann" buyurdu.
1259- Ümmü Atıyye şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Onu üç kere, beş kere, yedi kere veya gerekli görürseniz daha fazla yıkayın." buyurdu. Hafsa şöyle dedi: Ümmü Atıyye (r.anh.) "Biz onun saçını üç bukle yaptık" dedi.

14. Cenaze Kadın Olunca Saç Örgüsünü Çözmek

İbn Şîrîn şöyle demiştir: Ölünün saçının çözülmesinde bir sakınca yoktur.
1260- Ümmü Atıyye radıyaiiâhu anh, Resûlullah'ın kızının saçını üç bukle yaptıklarını, yani önce saçlarını çözüp yıkadıktan sonra üç bukle yaptıklarını söylemiştir.

Açıklama

Burada "kadın" denilmesi yaygın durum veya çoğunluk dikkate alınarak söylenmiştir. Normalde erkeğin saçı da temizlik ve suyun cildine ulaşması için çözülür.
Bu hadis, saçın taranmasının müstehap olduğunu söyleyen Şafiî ve ona uygun görüş belirtenlerin delilidir. Bunu mekruh görenler İse, gerekçe olarak saçın kopma İhtimalini söylemişlerdir. Yumuşak tarama ile saçın kopması önlenebilir.

15. Ölüye Kefeni Nasıl Sarılır? [11][11]

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: (Kadın kefenlenirken kullanılan) beşinci bez parçası kadının dizlerine ve uyluklarına, dir' denilen bez parçasının altından bağlanır.
1261- Eyyûb radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: İbn Sîrîn'in şöyle dediğini duydum: Hz. Peygamber'e saiyiâhu aleyhi ve sellem bey'at eden ensar kadınlarından Ümmü Atıyye, Basra'dakİ bir oğlunu görmek üzere aniden Basra'ya geldi ancak oğluna yetişemedi. O bize şunu haber verdi:
Biz Hz. Peygamberin saibiiâhu aleyhi ve sellem kızını yıkarken Hz. Peygamber saiiai-îâhu aleyhi ve sellem yanımıza gelerek şöyle buyurdu:"Onu, üç kere, beş kere veya gerek görürseniz daha fazla su ve sidr ile yıkayın. Sonuncu yıkamada kâfur kullanın. Yıkamayı

---

[11][11] Hanefîler'e göre erkeğin kefeni, biri gömlek (kamis) yerini, biri don ve etek (izar) yerini ve biri de sargı-bürgü (lifâfe) yerini tutmak üzere yensiz ve yakasız, etrafı dikişsiz üç kat bez; kadının kefeni ise bu üç kata ilave olarak bir başörtüsü ve bir de göğüs örtüsü olmak üzere beş kat bezdir. Bu söylenen sünnet üzere kefenleme için gereken parça sayısıdır (kefen-i sünnet). Bu sayıda parça bulunamayıp, erkek İçin izar ve İifafe, kadın için bu ikisine İlaveten bîr baş örtüsü üe yetinümesi durumunda, bu da yeterlidir (kefen-i kifayet). Bu kadarı da bulunmaz ve gerek erkek gerek kadın İçin sadece bir kat bez bulunabilirse, ölü tek parça beze sarılır (kefen-i zaruret). Kamis, boyun kısmından ayaklara kadar uzanan gömlek yerinde bir bezdir. izar, bir don veya eteklik yerinde, baştan ayağa kadar uzanan bir bezdir.

Lifâfe ise, sargı yerinde olup baştan ayağa kadar uzanan, baş ve ayak taraflarından düğümlenen bir bezdir. Bu bakımdan izardan biraz daha fazla uzundur. (İlmihal, İSAM, I, 359).

bitirdiğinizde bana haber verin."
(Ümmü Atıyye dedi ki) Yıkamayı bitirince Hz. Peygamber saUaiiâhu aleyhi ve sellem bize gömleğini vererek Onu bu gömlekle sarın" dedi.
(Eyyub dedi ki): (İbn Şîrîn) bundan başka bir şey söylemedi. Ben Hz. Pey-gamber'in bu yıkanan kızının hangisi olduğunu da bilmiyorum.
Eyyûb hadiste geçen "iş'âr" kelimesinin "ilfâf' anlamında olduğunu, İbn Sîrîn'in de kadın cenazesinin tekfininde izann değil dir'in takdim edilmesini emrettiğini söylemiştir.

Açıklama

Hasan-ı Basrî'nin sözünden kadın kefeninin beş parça kumaştan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe, Hasan'm bu sözünü senedi ile rivayet etmiştir. el-Cevzekî İbrahim İbn Habib İbnü'ş-Şehid yoluyla Hişam'dan, o Hafsa'dan o da Ümmü Atıyye'den şunu rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber'İn kızını beş parça kumaşla kefenledik. Sağ olan kadının baş örtüsü bağlaması gibi onun başını bağladık," Bu rivayetteki fazlalığın senedi sahihtir.
Hasan-ı Basrî'nİn beşinci parça ile ilgili görüşünü Züfer de kabul etmiştir. Bir grup ise "Bu, kefeni tutsun diye kadının göğsüne bağlanır" demişlerdir. Buharı, Züfer'in görüşünü onayladığına işaret etmektedir. Şâfiîler'de ve Hanbelîler'de tercih edilen görüşe göre kadının kefeninde kamis kullanılması mekruh değildir.

16. Kadının Saçı Üç Örgü Yapılır

1262- Ümmü Atıyye rad. yallâhu anh şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'İn aleyhi ve sellem kızının saçını üç bukle yaptık."
Vekî, Süfyan'ın şöyle söylediğini belirtmiştir: "Biri alın, diğeri de başın iki yan tarafından."

Açıklama

Bu hadis, kadının saçının örgü yapılmasını yasaklayanların aksine bunu caiz görenler tarafından delil getirilmiştir. Evzâî ve Hanefîler kadının saçının arkaya sırtına ve yüzüne doğru ortadan ayrılarak konulacağını söylemişlerdir.
Kurtubî şöyle demiştir: Bu konudaki görüş ayrılığının dayanağı şudur; Bu fiili yapan Ümmü Atıyye bunu Hz. Peygamber'e saüaiiâhu aleyhi ve sellem istinaden mî yapmıştır -ki bu durumda bu merfu olur- yoksa İstihsanen (kendisi güzel saydığı için kendiliğinden) mi yapmıştır? Her ikisi de muhtemeldir. Ancak temel prensip, dinîn kesin izni olmaksızın ölü üzerinde Allah'a yaklaştırıcı tarzda bir şeyin yapılmamasıdır. Bu konu ile ilgili olarak merfu (Hz. Peygamber'e ait) bir hadis bulunamaktadır. Nevevî ise Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem bu durumu renip onaylamasının güçlü bir ihtimal olduğunu belirtmiştir.

17. Kadının Saçı Arkaya Atılır

1263- Ümmü Atıyye radıyaüâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem kızlarından biri (Zeyneb) vefat etti. Hz. Peygamber bize gelerek şöyle buyurdu: "Onu sidr ile tek sayıda yıkayın, öç, beş ueya gerekli görürseniz daha fazla sayıda yıkayın. Sonuncu yıkamada kâfur kullanın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin." Yıkamayı bitirdiğimizde ona haber verdik. (Zeyneb'in vücuduna sarmamız için) gömleğini bize verdi. Biz onun saçlarını üç örgü yapıp arkasına artık.

Açıklama

Buhârî, Hişam İbn Hassan ve Hafsa yoluyla Ümmü Atıyye'den şunu rivayet etmiştir: "Saçını üç örgü yaptık ve örgüleri arkasına attık." İbn Dakîku'l-'Id şöyle demiştir: Bu, kadının saçının taranması ve örgü yapılmasının müstehap olduğunu göstermektedir, Şâfiîler'in bir kısmı üç örgünün, sırtının arkasına bırakılması görüşünü kabul etmişlerdir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

İçinde bulunduğu durumda ne yapması gerektiğini bilmeyen kişiye devlet başkanının bunu öğretmesi güzeldir. Hükmün gerekçesini öğrettikten sonra bu konuda ehil olan kişiye işi devreder.

Ölüyü Yıkayan Kişinin Gusül Abdesti Alması Gerekli Midir?

Ölüyü yıkamak sebebiyle yıkayan kişinin gusül yapması farz değildir. Çünkü Hz. Peygamber, ölüyü yıkamayı öğrettiği halde yıkayanın gusül yapmasını emretmemiştir. Ancak bu, itiraza açıktır. Çünkü ölü yıkayanın gusletmesi hükmü bu olaydan sonra meşru kılınmış olabilir. Hattâbî bunun farz olduğunu söyleyen kimsenin olmadığını ifade eder.
Hattâbî'nin bu sözünden anlaşıldığı kadarıyla o, Şafiî'nin bu konudaki görüşünü hadisin sahih olmasına bağladığını bilmemektedir.
İbn Bezîze şöyle demiştir: En güçlü görüş bunun müstehap olmasıdır. Ölüyü yıkayan kişinin gusül yapmasının hikmeti ölüye ilişkindir. Çünkü yıkayan kişi, yıkanmasının farz olduğunu kabul ederse ölüyü yıkarken üzerine bulaşacak şeylerden çekinmez, ölüyü temizleme konusunda elinden geleni yapar. Bu guslün yıkayan kişiye ilişkin olması da mümkündür. Tâ ki gusül yapmak suretiyle, ölüyü yıkama sırasında üzerine bulaşan kirlerden temizlenmiş olduğunu kesin olarak bilsin.

18. Kefenleme İçin Beyaz Kumaş Kullanılması

1264- Hz. ÂÎşe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûiullah sallallâhu aleyhi ve sellem , pamuktan, sehûliyye denilen üç parça beyaz Yemen bezi içinde kefenlendi. Bunların içinde gömlek (kamîs) ve sarık yoktu.[12][12]

Açıklama

Bu hadisin konu başlığına delil olması şu açıdandır: Allah, kendi Peygam-ber'i sallallâhu aleyhi ve sellem için en faziletli olanını seçmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bu konuda Buhârî'nin şartlarına uygun açık ifadeli bir hadis bulunmamaktadır. Bu konuda Sünen yazarlarının İbn Abbas'tan rivayet ettiği şu hadis vardır: "Beyaz elbise giyin. Bu hem daha temiz hem de daha güzeldir. Ölülerinizi de onunla kefenleyin." Tirmizî ve Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Semure
Ibn Cündeb'ten sahih senetle rivayet ettikleri bîr hadis de bu hadisi desteklemektedir.

19. İki Elbise İle Kefenlemek

1265- Ibn Abbas mdıyaüâhu anh şöyle demiştir: Bir adam Arafat'ta vakfede iken bineğinden düştü. Deve de adamın boynunu kırdı (adam derhal öldü). Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:"Onu su ve sidr ile yıkayın ve iki kat ihramı içinde kefenleyin. Ona koku sürmeyin, başını da örtmeyin. Çünkü o kıyamet gününde teîbiye getirdiği halde diriltilecektir.[13][13]

Açıklama

Buhârî, konu başlığı ile, Hz. Âişe hadisinde geçen üç parça kumaş ile kefenlenmenin şart olmadığına işaret etmiştir. Üç parça elbise müstehaptır. Bu, çoğunluğun görüşüdür.
Nesâî'nin, Yunus İbn Nâfi1 ve Amr İbn Dînar aracılığıyla rivayetinde "İhrama girdiği iki elbise ile kefenleyiniz" denilmiştir.

---

[12][12] Hadisin geçtiği diğsr yerler: 1271, 1272, 1273, 1287.

[13][13] Hadisin geçtiği diğer yerler; 1266, 1267, 1268, 1839, 1850, 1851.

Muhib et-Taberî şöyle der: Hz. Peygamberin ihramlı iken ölen kişiye (iki parça ihramı dışında) üçüncü bir elbiseyi eklememesinin sebebi, tıpkı şehitte olduğu gibi onu yüceltme sebebiyledir. Nitekim şehit hakkında da "Onları kanları üzerlerinde olduğu halde gömünüz" buyurmuştur.
Ibn Battal şöyle demiştir; Bu hadis şunu göstermektedir: Bir kimse ibadet türünden bir amele başladıktan sonra bu ameli tamamlayamadan ölürse, âhirette Allah'ın o kişiyi bu ameli işlemiş kimseler arasında yazması umulur.

20. Ölü (Cenaze) İçin Hanût (Güzel Koku) Kullanmak

1266- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Bir adam, Hz. Peygamber sallallhu aleyhi ve sellem ile birlikte Arafat'ta vakfede iken birden devesinden düştü ve deve ınun boynunu kırdı. Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: \Onu su ve sidr ile yıkayın, (üzerindeki) iki elbise ile kefenleyin. Ona hanût jüzeİ koku) sürmeyin, başını da örtmeyin. Çünkü Allah onu kıyamet günü bibiye getirdiği halde diriltecektir,"

Açıklama

Konu başlığının delili hadisteki "ona hanût sürmeyin" ifadesidir. Hz. eygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunun gerekçesi olarak onun kıyamet gününde :lbiye getirerek diriltilmesini söylemiştir. Bu, hanût sürme yasağının sebebinin, iamm ihramh olması olduğunu göstermektedir. Bu sebep ortadan kalktığında ısak da ortadan kalkar. Bu hadisten, ölü için hanût kullanmanın sahabe rasında yerleşik bir durum olduğu anlaşılmaktadır. "Başını örtmeyin" ifadesi de
eyhakî şöyle demiştir: Bu hadis, ihramh olmayan kişiye hanût sürüleceğini onun başının örtüleceğini göstermektedir. Yasak ihram sebebiyle söz konusu Imuştur.

21. İhramlı (İken Ölen Kişi) Nasıl Kefenlenir?

1267- İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle demiştir: (Arafat'ta) Biz Peygamberle hu aleyhi ve sellem birlikteyken ihramlı bir adam (devesinden düştü) devesi onun
boynunu kırdı. Bunun üzerine Hz, Peygamber sallallâhu aleyhi ve saiiem şöyle buyurdu:
"Onu su ve sidr ile yıkayın. İki elbise (üzerindeki ihram elbiseleri) ile kefenleyin.
Güzel koku (hanût) sürmeyin, başım da örtmeyin. Çünkü Allah onu kıyamet günü telbiye getirdiği halde diriltecektir."
1268- İbn Abbas rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir: Bir adam Arafat'ta Hz. Peygamberle saüaiiâhu aleyhi ve seUem birlikteyken devesinden düştü. Devesi onun boynunu kırdı, adam derhal öldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve saiiem şöyle buyurdu: "Onu su ve sidr ile yıkayın. İki elbise (üzerindeki ihram elbiseleri) ile kefenleyin. Güzel koku (hanût) sürmeyin, başını da örtmeyin. Çünkü Allah onu kıyamet günü telbiye getirdiği halde diriltecektir"

Açıklama

İbnü'l-Münzir şöyle demiştir:
İbn Abbas hadisinde, mekruh görenlerin aksine hayatta olan ihramlı kişinin sidr ile yıkanmasının mubah olduğu anlaşılmaktadır. Kefenlemenin sahih olması için kefenin tek sayıda olması şart değildir. Kefen gideri kişinin malından karşılanır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem adamın ihram elbiseleri ile kefenlenme sini emretmiş, kendisinin mal varlığını aşan bir borcunun olup olmadığını sormamıştır. İhramlı kişinin, İhram elbisesi ile kefenlenmesi müstehaptır, bu durumda onun ihramlı olma hali devam eder. İhramlı iken ölen kişi dikişli bir elbise ile kefenlenmez. Tekfin, giyilen elbiselerle yapılır. İhram bitinceye kadar telbiyeyi sürdürmek müstehaptır. İhram'da yüzü değil başı açık bırakmak gerekir.

22. Azaba Engel Olsun Ya Da Olmasın Gömlek İçinde Kefenlemek, Gömleksiz Olarak Kefenlemek

1269- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: (Medine'deki münafıkların reisi) Abdullah İbn Übey öldüğünde oğlu Hz. Peygamber'e saiiaüâhu aleyhi ve sellem gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Gömleğinizi bana verin de babamı onunla kefenleyeyim. Onun namazını kılın ve onun için İstiğfar edin" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiidiâhu aleyhi ve sellem gömleğini ona verdi ve "(Kefenlediğinde) bana haber ver de namazını kılayım" dedi. Namaz kılmayı istediğinde Hz. Ömer, Hz. Peygamber'İn saiidiâhu aleyhi ve sellem elbisesinden çekerek şöyle dedi: "Allah senin münafıkların namazını kılmanı yasaklamadı mı?" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ben şu ikisinden birini seçme hakkına sahibim: "Onlar için istiğfar et veya etme. Onlar için yetmiş kere de istiğfar etsen Allah onları bağışlamayacak. 14[14] Daha sonra cenaze namazını kıldı. Ardından şu âyet İndi: "Bir daha onlardan ölen birisi için asla cenaze namazı kılma.15[15]
1270- Câbir radıyaüâhu anh şöyle demiştir: Abdullah İbn Übey defnedildikten sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seüem onun kabrinin yanma geldi. Onu kabrinden çıkarttı. Mübarek tükürüğünden onun üzerine üfledi, gömleğini ona giydirdi.16[16]

Açıklama

İbn Reşîd şöyle demiştir: Anlaşıldığı kadanyla Buhârî "Onlar için istiğfar etsen de etmesen de birdir" âyetinin anlamını göz önünde bulundurmuştur. Yani Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Abdullah'a, azabı engellesin ya da engellemesin gömleğini kefen olarak giydirdi, böylece gönülleri hoş tutmuş oldu. Buhârî âdeta şöyle demektedir: Bu hadis, salih kimselerin eşyalarından bereket umulacağım gösterir. Bunun ölüye fayda sağladığını bilip bilmememiz önemli değildir. Başlıktaki ifadeden "etrafı dikişli yahut dikişsiz gömleğin" kasdedilmesi sahih değildir. Çünkü bu etkisi olmayan bir özelliktir.
İbn Battal şöyle demiştir: Konu başlığından kasıt şudur: "Gömlek ister uzun ister kısa olsun, bununla kefenlemek caizdir."
Beyhakî'nin Hilâfiyyât adlı eserinde, İbn Avn aracılığı ile şu rivayet edil-niştir: Muhammed İbn Şîrîn, ölünün kefeninin tıpkı dirinin elbisesi gibi dikilmiş re ilik konulmuş olmasını müstehap görürdü. 17[17]
Tevbe sûresinin tefsiri İle İlgili hadiste şunu ele alacağız: Hz. Ömer Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah münafıkların cenaze namazını kılmanı yasak-amadı mı?" demiştir. Oysa "Bir daha onlardan ölen birisi için asla cenaze mmazı kılma.18[18] âyeti bundan sonra indirilmiştir. Bunun özetie cevabı şudur: iz. Ömer "Allah onları asla affetmeyecek" âyetinden onlar için cenaze namazın kılınmasının yasaklandığını anlamıştır. Hz. Peygamber ise bunun yasaklanmadığmı, ümidin henüz ortadan kalkmadığını belirtmiştir.

23. (Ölüyü) Gömleksiz Olarak Kefenlemek

1271- Hz. Aişe radıyaİlâhu anh şöyle demişür: "Hz. Peygamber saüallâhu aleyhi ve sellem
ç parça beyaz, pamuklu elbise ile kefenlendi. Bunlar içinde gömlek ve sarık oktu."
1272- Hz. Aişe radıyallâhu anh şöyle demişün "resuiuilah sallallâhu aleyhi ve sellem içine gömlek ve sarık bulunmayan üç parça elbise ile kefenlendi."

14[14] et-Tevbe 9/80.

15[15] et-Tevbe 9/S4. Hadisin geçtiği diğsr yerler: 4670, 4672, 5796.

16[16] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1350, 3008, 5795.

17[17] Bkz. 4670. hadis
18[18] et-Tevbe 91/84. Hadisin geçtiği diğer yerler: 4670, 4672, 5796.

Açıklama

Hanefîler ile diğer âlimler arasında, kefenlemede gömleğin müstehap olup Imaması konusunda görüş ayrılığı vardır. Çoğunluk bunun müstehap olmadığı-ı söylemiştir.
Bazı Hanefîler'e göre ise sarık değil, gömlek sünnettir.
Muhalif görüş belirtenlerin bir kısmı şöyle demişlerdir: Hz. Âişe'nin "İçinde gömlek ve sarık yoktu" ifadesi bunların mevcut olmadığı şeklinde anlaşılabileceği gibi, sayılan üç elbisenin içinde bulunmadığı şeklinde de anlaşılabilir. Ancak birinci görüş daha güçlüdür.
Bazı Hanefîler şöyle demişlerdir: Bu, "yeni gömlek yoktu" anlamına gelir. Yahut bunun anlamı "içinde yıkandığı gömleği bu kefenin içinde yoktu" ya da "dikilmiş gömlek yoktu" anlamına gelir.

24. Sarık Kullanmaksızın Kefenlemek

1273- Hz. Aişe radıyallâhu anh şöyle demiştir: "resuiuilah saüallâhu aleyhi ve sellem üç parça temiz beyaz elbise ile kefenlendi. Bunların içinde gömlek ve sarık yoktu."

Açıklama

ibn Sa'd'ın Tabakât isimli eserinde bu üç parçanın; izar, ridâ ve lifâfe olduğu kaydedilmektedir.

25. Kefen (İçin Yapılacak Harcama) Kişinin Malının Tümündendir

Atâ, Zührî, Amr İbn Dînar ve Katâde bu görüştedir.
Amr İbn Dînar şöyle demiştir: Hanût (cenazeye sürülecek güzel koku için yapılacak harcama) kişinin tüm malmdandır.
İbrahim şöyle demiştir: (Ölen kişinin geriye bıraktığı maldan) önce kefen için harcama yapılır. Sonra ölünün borçlan Ödenir, sonra vasiyetleri yerine getirilir.
Süfyan şöyle demiştir: Kabir (kazma) ve (cenaze) yıkama ücreti de kefene dahildir.
1274- Sa'd, babasından şunu rivayet etmiştir: Bir gün Abdurrahman İbn Avfa radıyaiiâhu anh yiyeceği getirildi. O şöyle dedi: "Mus'ab İbn Umeyr benden daha hayırlı olduğu halde şehit oldu. Onu kefenlemek için bir kaftandan başka bir şey yoktu. Hamza (veya başka birisi) benden daha hayırlı olduğu halde şehit oldu. Onu kefenlemek için de bir kaftandan başka bir şey yoktu. Korkuyorum ki Allah bizim güzelliklerden olan hakkımızı bize dünyada verir (de bize âhirette bir şey kalmaz olur)." Abdurrahman bunu söyledikten sonra ağlamaya başladı.[19][19]

Açıklama

Şu konuda ihtilaf edilmiştir: Kişinin bütün mal varlığını kaplayan bir borcu olsa, kefeni bütün vücudunu örtecek şekilde mi yapılır, yoksa yalnızca avret yerlerinin örtülmesi ile yetinilir mi? Tercihe şayan olan kefenin tüm vücudu örtecek şekilde olmasıdır.
İbn Abdilber, vücut hatlarını belli edecek şekilde tek bir elbise ile kefenlemenin yeterli olmadığı konusunda icma bulunduğunu belirtmiştir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Abdurrahman'm söylediklerinden, fakirliği zenginliğe ve ibadetle meşgul olmayı kazançla meşgul olmaya tercih etmek gerektiği anlaşılır. Bu sebeple o oruçlu olduğu halde (iftar zamanı) yemek yememiştir.

26. Ölüyü Kefenlemek İçin Yalnızca Bir Elbisenin Bulunması

1275- Sa'd İbn İbrahim babası İbrahim'den şunu rivayet etmiştir:
Abdurrahman İbn Avf oruçlu iken (kendisine) iftar etmesi için yemek tirildi. O şöyle dedi:

19[19] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1275, 4045.

"Benden daha hayırlı olan Mus'ab İbn Umeyr şehid oldu z bir kaftan ile kefenlendi. Başı örtülse bacakları ve ayakları, ayaklan örtülse aşı açıkta kalıyordu. Benden daha hayırlı olan Hamza şehid oldu. Sonra dünya ze her yönden açıldı (dünyadan sahip olduklarımıza sahip olduk). İyiliklerimi-n (karşılığının) bize dünyada iken verilmiş olmasından korkarız." Abdurrahman aha sonra ağlayarak yemeği bıraktı.

Açıklama

Bir elbiseden başka bir şey bulunmadığında kefenlemede bununla yetinilir. aşka elbise buluncaya kadar ölünün defni geciktirilmez. Abdurrahman İbn vfın "Benden daha hayırlı olan" sözü onun alçak gönüllülüğünü göstermektir. Bu hadis, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem katıldığı savaşlarda şehit lan kimselerinin faziletinin büyüklüğüne de işaret etmektedir.

27. Yalnızca Başı (İle Birlikte Ayak Dışındaki Yerleri Örten) Veya Ayakları (İle Birlikte Baş Dışındaki Yerleri) Örten Bir Kefenden Başkası Bulunmazsa Bununla Baş Örtülür

1276- Habbâb radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Hz. Peygamberle sallallâhu aleyhi w sellem birlikte, Allah rızasını elde etmek amacıyla hicret ettik. Ecrimizi vermek artık Allah'a kaldı, içimizden kimileri ecrinden bir şey yemeksizin öldü. Mus'ab İbn Umeyr bunlardandır. Kimimizin ürünü olgunlaştı, o ürününü toplamaktadır. Mus'ab Uhud savaşında şehit edildi. Onu kefenlemek için bir kaftandan başka bir şey bulamadık. Bununla başını örtsek ayakları açıkta kalıyordu, ayaklarını örtsek başı açıkta kalıyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize onun başını örtmemizi ve ayaklarına da ızhır otu koymamızı emretti. 20[20]

Açıklama

Konu başlığında yalnızca başın ya da ayakların örtülmesi değil, baş ve bütün vücut örtüldüğü halde ayakların açıkta kalması yahut ayak ve bütün vücut örtüldüğünde başın açıkta kalması kasdedilmektedir. Yalnızca baş veya yalnızca ayaklan örtecek kadar bir elbise bulunursa bununla (baş ve ayaklar değil) avret yerinin örtülmesi daha evladır.
Bu hadisten anlaşıldığına göre, vücudu örten hiçbir şey bulunmazsa vücudun tümü ızhır otu ile kefenlenir. Izhır de bulunmazsa hangi bitki var ise onunla kefenlenir. Hac bölümünde Abbas'ın şu sözü gelecektir: "Izhır otu hariç, biz onu evlerimizde ve kabirlerimizde kullanırız. 21[21] Izhır otunu kabirlerde kullanmak Arapların âdeti idi.
Mühelleb şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in saiiaüâhu aleyhi ve sellem Uhud şehitlerinin vücudu örtmeyen bu elbiselerle kefenlenmesini müstehap görmesinin sebebi, onların bu elbiseler ile şehit olmalarıdır.
Bu, itiraza açıktır. Aksine zahir olan, konu başlığında da yer aldığı üzere bu elbiseden başkasının bulunamamış olmasıdır.
Sa'd'ın "İçimizden kimi ecrinden bir şey yemeksizin öldü" İfadesi, fetih zamanına yetişenlerin elde ettiği ganimetlerden kinayedir. Ecirden maksat bunun semeresidir. Ecir yalnızca âhiret sevabı ile sınırlı değildir.

28. Hz. Peygamber Zamanında Kefenini Hazırladığı Halde Hz. Peygamberin Yadırgamadığı Kimse

1277- Sehl radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Bir kadın eiinde kenarlı, dokunmuş bir kaftanla Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem huzuruna girdi. (Sehl yanındakilere) "Bilir misiniz bürde nedir? Semledir (bütün bedeni örten bir elbisedir)" dediler. (Sehl): "Evet" dedi. (Sehl, olayı anlatmaya devam ederek şöyle dedi): Kadın Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Bunu kendi ellerimle dokudum ve senin giymen için getirdim" dedi. Hz.

20[20] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3897, 3913, 3914, 4047, 4082, 6432, 6448.
21[21] 1834. hadis.

Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de onu aldı. O sıra o elbiseye ihtiyacı vardı. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyh, ve sellem bunu giyerek yanımıza çıktı. Sahabeden biri bunu güzel bularak şöyle dedi: "Ya Resûlallah! Bu ne güzelmiş. Lütfen bunu bana veriniz" dedi. (Hz. Peygamber iiiiâhu aleyhi ve sellem evine girerek o elbiseyi çıkardı ve onu isteyen kişiye gönderdi).
Orada hazır bulunanlar; "Bunu iyi etmedin. Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem bu elbiseye ihtiyacı vardı. Sen ise onun geri çevirmeyeceğini bilerek ondan bunu İstedin" dediler. Adam: "Vallahi ben bunu giymek için istemedim. Ben bu elbise kefenim olsun diye İstedim" dedi. (Sehl dedi ki): Gerçekten de bu elbise onun kefeni oldu. 22[22]

Açıklama

Konu başlığı şuna işaret etmektedir: Kaftanı isteyen sahâbî, diğerleri tarafından Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem kaftanını İstedi diye yadırgandı. Kaftanı isteyen kişi, bunu isteme sebebini açıkladığında ise bunu yadırgamadılar.
Bu hadis, ölü için tahsil edilmesi şart olan kefen vb. şeylerin hayatta iken temin edilmesinin caiz olduğunu göstermektedir. Kabrin kazılması da buna dahil midir? Bu konu İleride ele alınacaktır.
Dâvudî, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem getirilen elbisenin, bir kumaştan kesilmiş olmayıp astarlı olduğunu belirtmiştir. Hadisi rivayet eden kişi, "kenarlı, dokunmuş" ifadesiyle elbisenin daha önce giyilmemiş, yeni bir elbise olduğuna İşaret etmiştir.
İbn Mâce ve Taberânînin rivayetinde şöyle denilmektedir: Adam "ne güzel elbise!" deyince, Hz. Peygamber "Evet" dedi. Daha sonra odasına girerek onu çıkarıp katladı ve adama gönderdi.
Buhârî, Giyecekler bölümünde Yakub İbn Abdurrahman yoluyla şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber "Evet" dedi. Daha sonra bir süre oturdu. Sonra dönerek {evine girdi), elbiseyi çıkarıp katladıktan sonra o adama gönderdi."
İbn Mâce, "Sen Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem kendisinden bir şey isteyen kişiyi geri çevirmediğini bildiğin halde niçin o kaftanı istedin?" şeklinde rivayet etmiştir.
İbn Gassân rivayetinde, elbiseyi Hz. Peygamber'den isteyen sahâbî şöyle demiştir: "Elbiseyi Hz. Peygamber giydiğinden (ve elbise onun mübarek vücuduna dokunduğundan) ben bununla teberrük etmek istedim."
Taberânî, Zem'a İbn Salih rivayetinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendisi için başka bir elbise yapılmasını istemiş, ancak elbise tamamlanamadan vefat etmiştir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Hz. Peygamberin sallallâhu akyhi ve sellem güzel ahlakı, engin cömertliği, hediyeyi kabul etmesi,
2- Bir insanın başkasında gördüğü giyecek vb. şeyleri, değerini ifade etmek üzere veya istemesinin caiz olduğu durumda istediğini belli etmek üzere övmesi caizdir.
3- Münker haramlık derecesine varmamış olsa bile, görünürde edebe aykırı bir davranış söz konusu olduğunda buna karşı çıkmak meşrudur.
4- Sâlih insanların kullandığı şeyler ile teberrük etmek caizdir.23[23]
İbn Battal şöyle demiştir: İleride ihtiyaç duyulacak bir şeyi, ihtiyaç anından önce hazırlamak caizdir. Salihlerden bir grup ölümlerinden önce kabirlerini kazmışlardır.

22[22] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2093, 5810, 6036.

23[23] Bu yanlıştır. Doğrusu şu iki sebeple bunun yasak olmasıdır: 1. Sahabe bunu Hz. Peygamber'-den başkası için yapmamışlardır. Şayet bu hayırlı bir davranış olsaydı, bizden önce onlar bunu yapardı. Hz. Peygamber ile başkaları arasında pek çok fark bulunduğundan, başkası Hz. Pey-gamber'e kıyas edilemez. 2. Şirke giden yolu kapamak. Çünkü salih kimselerin kullandığı şeyler ile teberrük onlar konusunda aşırılığa götürür, bu da onlara tapınmaya yol açar. Bu sebeple bunun yasak olması gerekir. Bu konuya daha önce de defalarca temas ettik. {Abdulaziz İbn Bâz)

Zeyn Ibnü'l-Müneyyir, bunu sahabeden hiç kimsenin yapmadığı gerekçesiyle eleştirmiş ve şöyle demiştir: "Şayet bu müstehap olsaydı, sahabeden pek çoğu bunu yapardı."
Bazı Şâfiîler şöyle demişlerdir: Bunlardan (ölüme yönelik şeylerden) herhangi birini hazırlayan kişinin, bunu helal olduğuna güvendiği bir yoldan veya kendisinde salih amel ve bereket bulunduğuna inandığı kişilerden edinmesi uygun olur.

29. Kadınların Cenazeyi Takip Etmesi

1278- Ümmü Atıyye mdıyaMhu anh şöyle demiştir: "Cenazeleri takip etmemiz yasaklandı. Ancak bu konuda bize ısrarda bulunulmadı (şiddet gösterilmedi)."

Açıklama

Zeyn İbnül-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî "Cenazeyi takip etmenin fazileti" konusu ile bu konu arasına başka pek çok konular yerleştirmiştir. Bu, kadınlar ile erkekler arasında bu konuda bir fark bulunduğunu hissettirmektedir. Bu konudaki fazilet kadınlar hakkında sabit olmayıp erkeklere özgüdür. Çünkü yasak, yasaklanan şeyin haram veya mekruh olmasını gerektirir. Faziletli olmak ise müstehap olmayı gerektirir. Bu ikisi bir arada bulunamaz. Buhârî ihtimal söz konusu bulunduğundan konu başlığında kadınların cenazeyi takip etmelerinin hükmünü zikretme mistir. Bu yüzden âlimler de bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Âlimlerin bu ihtilafı, kadınların cenazeyi takiplerinde bir mefsedet söz konusu olmaması hali ile sınırlıdır. (Bir mefsedet söz konusu olduğunda bunun haram olduğunu, bütün âlimler kabul etmiştir).
"Bize ısrarda bulunulmadı (şiddet gösterilmedi)": Yani diğer yasaklar konusunda olduğunun aksine, burada kuvvetli bir yasak getirilmedi. Ümmü Atıyye bu sözü ile şunu kasdetmektedir: "Cenazeyi takip etmemiz, haram kılınmadı, mekruh görüldü."
Kurtubî şöyle demiştir: Ümmü Atıyye'nin söylediğinden ilk anda anlaşılan bunun tenzihen mekruh olmasıdır. İlim ehlinin çoğunluğu da bu görüştedir.
Mâlik bunun caiz olduğu görüşüne meyletmiştir ki aynı zamanda Medine halkının uygulaması da böyledir.
Bunun caiz olduğunu gösteren hususlardan biri de İbn Ebî Şeybe'nin, Muhammed İbn Amr İbn Ata, onun da Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği şu hadistir: Resûlullah saibiiâhu aleyhi vesellem bir cenazede idi. Ömer cenazeyi götürenler arasında bir kadın görünce ona bağırmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ömer'e "Onu bırak ey Ömer" buyurdu. Bu hadisi İbn Mâce ve Nesâî de aynı yolla rivayet etmişlerdir. Hadisi rivayet ettikleri diğer bir yol da Muhammed İbn Amr İbn Ata, Seleme İbnü'l-Ezrak ve Ebû Hüreyre'dir. Hadisi rivayet edenler güvenilir kimselerdir.

30. Kadının Kocasından Başkası İçin Yas Tutması

1279- Muhammed îbn SMn şöyle demiştir: Ummü Atıyye'nin bir oğlu öldü. Üçüncü gün olunca sufre (san rengi bulunan güzel koku) getirilmesini istedi ve bunu kendisine sürerek şöyle dedi: "Koca dışında başka bir kimse için üç günden fazla yas tutmamız (süslenmeyi terk etmemiz) yasaklandı."
1280- Zeyneb binti Ebû Seleme şöyle dedi: Ebû Süfyan'm vefat haberi Şam'dan geldiğinde, üç gün geçtikten sonra Ummü Habîbe radıyaiiâhu anh kendisine güzel koku getirilmesini istedi. Bunu yanaklarına ve kollarına sürerek şöyle dedi: "Benim buna ihtiyacım yoktur. Ancak ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ?öyle dediğini işittim: "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadının, kocası dışında ölen bir kimse için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Kocası için ise dört ay on gün yas tutar.[24][24]
1281- Zeyneb binti Ebû Seleme şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu-aleyhi ve seüem hanımı Ümmü Habîbe'nin radıyaiiâhu anh yanma girdim. O bana şöyle dedi: Ben Resûlullah'm şöyle dediğini işittim: nAllah'a ve âhiret gününe inanan bir kadının, ölen bir kimse için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Ancak kocası için dört ay on gün

---

[24][24] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1281, 5334, 5339, 5345.

yas tutar."
1282- Zeyneb binti Ebû Seleme anlatmaya devam ederek şöyle dedi: Sonra erkek kardeşi öldüğünde Zeynep binti Cahş'ın yanma girdim. Güzel koku getirilmesini istedi ve bu kokuyu süründü. Sonra şöyle dedi: "Benim koku sürmeye ihtiyacım yok. Ancak ben Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem minberde şöyle dediğini işittim: "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadının ölen bir kimse, için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Ancak kocası için dört ay on gün yas tutar.[25][25]

Açıklama

İhdâd (yas tutma), kocası ölen kadının; giyecek, güzel koku vb. her türlü süslenmeden ve cinsel ilişkiye davet eden her türlü davranıştan kaçınmasıdır. Din, kadının kocasından başkası İçin üç güne kadar yas tutmasına İzin vermiştir. Çünkü yakını ölen kişinin kalbini hüzün yakar ve kalbinde duyduğu üzüntünün acısı kendisine hâkim olur. Ancak yakını ölen kadının yas tutması zorunlu değildir. Hatta kadının kocası bu sırada kendisi ile ilişkide bulunmak istese bu durumda kadının İlişkiden kaçınması helâl olmaz.[26][26]
Konu başlığındaki "kocasından başkası için" ifadesi akrabaları da yabancıları da kapsayan genel bir ifadedir. Hadis buna açık olarak delâlet etmektedir. Başlıkta "ölüm"den bahsedilmemesinin sebebi, yas tutmanın örfte yalnızca ölüm olayına özgü olmasıdır. Başlıkta bunun hükmü açıklanmamıştır. Çünkü rivayetler üç günlük süre içinde yas tutmanın haram olmadığını göstermektedir. Bu durumda en azından bunun meşru olduğu sabit olmaktadır.
Zeynep binti Ebû Seleme, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem üvey kızıdır.
Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve seikm hanımı ve Ebû Süf-yan'ın kızıdır.

31. Kabirlerin Ziyaret Edilmesi

1283- Enes tbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seüem bir kabrin başında ağlayan bir kadının yanına uğradı ve ona "Allah'tan kork ve sabret" dedi. Kadın "Benden uzak dur. Benim başıma gelen musibet senin başına gelmiş değildir" dedi. Kadına "O Peygamber'di" denilince kadın derhal Hz. Peygamber'in evine geldi. Hz. Peygamber'in aleyhi ve seüem evinde kapıcıların (kapıda bekleyen hiç kimsenin) bulunmadığını gördü. (Onun huzuruna girerek) şöyle dedi: "Ben seni tanıyamadım (Ey Allah'ın Resulü!)." Hz. Peygamber de sallallâhu aleyhi ve sellem ona şöyle buyurdu: "Sabır, musibetin darbesini ilk yediğin anda göstereceğin davranıştır."

Açıklama

Bu bölümde kabir ziyaretinin meşruiyeti konusu ele alınmaktadır. Bunun hükmü konusunda görüş ayrılığı bulunduğu için Buhârî bunu açıklamamıştır., Anlaşıldığı kadarıyla bunun caiz olduğunu açık olarak ifade eden hadisler Bu-hârî'nin şartlarına uygun olmadığı için kitabına almamıştır.
Müslim'in Büreyde'den rivayet ettiği hadiste, kabir ziyaretiyle ilgili yasağın neshedildiği şu şekilde bildirilmektedir: "Ben sizin kabirleri ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Artık ziyaret ediniz." Ebû Dâvud ve Nesâî, Enes'ten rivayet ettikleri hadiste şu ifadeyi de zikretmişlerdir; "Çünkü kabirleri ziyaret etmek âhireti hatırlatır."
Hâkim'in rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: "(Kabirleri ziyaret etmek) kalbi yumuşatır, gözü yaşartır. Sizler kabirleri ziyaret ettiğinizde kötü sözler söylemeyin."

---

[25][25] Hadisin geçtiği diğer yer: 5335.

[26][26] Bu hüküm itiraza açıktır. Çünkü bir yakını ölen kadının, böyle bir psikolojik durum altında kocası tarafından ilişkiye zorlanması daha büyük psikolojik travmalara, kadının kocasından nefret etmesine ve bu sebeple aile yuvasının zarar görmesine yol açabilir. Kanaatimizce yas tutmaya izin verilen üç günlük süre, cinsel İlişki noktasında kocanın da dikkate alması gereken bir süredir, (Mütercim).

Erkeklerin Kabirleri Ziyaret Etmesinin Hükmü

Nevevî, Abderî ve Hâzimî ve bunlar dışındaki bazı âlimleri takip ederek şöyle demiştir: "Âlimler erkeklerin kabirleri ziyaret etmesinin caiz olduğunda ittifak etmişler ve bunu mutlak olarak dile getirmişlerdir.
Ancak bu, itiraza açıktır. Çünkü İbn Ebî Şeybe ve diğer hadisçiler İbn Şîrîn, İbrahim en-Nahaî ve Şa'bî'nin bunu mutlak olarak mekruh gördüklerini rivayet etmiştir. Hatta Şa'bî şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yasaklamamış olsaydı kızımın kabrini ziyaret ederdim."
Anlaşıldığı kadarıyla bunu mutlak olarak caiz görenler, yukarıda adı geçenlerden sonra Müslümanlar arasında yerleşik hale gelen uygulamayı dikkate almışlardır. Adı geçen kimselere de ziyaret yasağını kaldıran hadisler ulaşmamıştır.

Kadınların Kabirleri Ziyaret Etmesinin Hükmü

Kadınlann kabirleri ziyareti konusunda ihtilaf edilmiştir. (Bu konudaki farklı görüşler şöyledir):
Kadınlar, kabir ziyareti konusundaki genel İznin kapsamına dahildir. Bu, çoğunluğun görüşüdür ve bu, fitneden emin olunması durumunda geçerlidir. Bu konudaki hadis de kadınların kabirleri ziyaret etmesinin caiz olduğu görüşünü desteklemektedir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kadının kabrin yanında oturmasına karşı çıkmamıştır. Onun bunu onaylamış olması, (caiz olduğunu gösteren) bir delildir. Bu İznin kadın ve erkekleri kapsadığı görüşünü kabul edenlerden biri de Hz. Aişe'dir. Hâkim'in rivayetine göre Ebû Müleyke Hz. Âişe'nin, kardeşi Abdurrahman'ın kabrini ziyaret ettiğini görmüş ve ona "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunu yasaklamamış mıydı?" diye sormuş, Hz. Aişe "Evet, yasaklamıştı, ancak sonradan ziyaret etmeyi emretti" demiştir.
* İzin yalnızca erkeklere özgüdür. Kadınların kabirleri ziyareti caiz değildir. Şeyh Ebû İshak el-Mühezzeb'de bu görüşü kabul etmiş ve "kadınların cenazeleri takip etmesi" konusunda geçen Abdullah İbn Amr'dan rivayet edilen hadisi ve "Allah kabirleri çokça ziyaret eden kadınlara lanet etsin" hadisini delil getirmiştir. Bu son hadisi Tirmizî, Ebû Hüreyre'den rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir. İbn Abbas ve Hassan Ibn Sâbit'ten rivayet edilen hadisler de bunu deste kle mekte dir.
Kadınların kabirleri ziyaretini mekruh görenler bu mekruhluğun tenzihen mi tahrimen mi olduğunda ihtilaf etmişlerdir.
Kurtubî şöyle demiştir: Bu lanet yalnızca kabirleri çokça ziyaret eden kadınlar hakkında söz konusudur. Çünkü kullanılan İfade bunu gerektirmektedir. Kabirleri çokça ziyaret eden kadınlann lanetlenmelerinin sebebi; bu ziyaretlerin yol açabileceği kocanın hakkının zâyî edilmesi, açılıp saçılma, kabirlerin yanında bağırıp çağırma gibi durumlardır.
Bu konuda şu söylenebilir: "Bunlardan emin olunduğunda kadınlann kabirleri ziyaret etmesine bir engel yoktur. Çünkü erkekler de kadınlar da ölümü hatırlamaya muhtaçtır."
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kadına "Allah'tan kork" demesi hakkında Kurtubî şöyle demiştir: "Anlaşıldığı kadanyla kadının ağlamasında, bağınp-çağırma vb. gibi normalin ötesinde bir durum söz konusuydu. Bu sebeple Hz. Peygamber ona Allah'tan korkmasını emretti."
Ben (Ibn Hacer) derim ki: Yahya İbn Ebî Kesir'den rivayet edilen şu ifade de bunu desteklemektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , kadından çirkin bir söz çıktığını duydu. Bunun üzerine kadının yanına gidip durdu."
Tîbî şöyle demiştir: "Allah'tan korkn ifadesi "sabret" sözüne giriş hazırlık olarak söylenmiştir. Adeta Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle demek istemiştir: "Sabretmediğin takdirde Allah'ın azabından kork. Sevap kazanabilmen için sabırsızlık gösterme."
Müslim'in rivayetine göre, Hz. Peygamber'e "Benden uzak dur. Benim başıma gelen musibet senin başına gelmiş değildir" diyen kadın, kendisi ile konuşan kişinin Hz. Peygamber olduğunu anladığı anda utancından ve Hz. Peygamber'e karşı yaptığı bu saygısızlıktan dolayı üzüntüden neredeyse ölecekti.

"Hz. Peygamber'in evinde kapıcıların bulunmadığını gördü" ifadesi hakkında Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Bu cümle, kadının Hz. Peygamberi sallallâhu aleyhi ve sellem tanımama gerekçesini ifade etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber kapısında bekçi bekletme kudretine sahip olduğu halde bunu yapmamıştır. Bu tabiatta olan bir kişinin, krallar ve büyük yönetici şahsiyetlerin yaptığı gibi, insanları kendisinin arkasında yürütmeyeceği bellidir. Bu sebeple kadın İçinde bulunduğu üzüntü ve ağlama halinin de tesiriyle Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem tanıyamamıştır.
Tîbî şöyle demiştir: Kadına kendisi ile konuşan kişinin Hz. Peygamber olduğu bildirildiğinde kadın içinde büyük bir korku ve ürperti hissetmiş, Hz. Peygamber'in tıpkı krallar gibi evinin önünde kapıcıların bulunduğunu, kendisinin onun huzuruna girmelerine İzin vermeyeceğini düşünmüş, oysa işin düşündüğünün aksine olduğunu görmüştür.
"Sabır, musibetin darbesini ilk yediğin anda göstereceğin davranıştır" sözünün anlamı şudur: İnsanın başına bir musibet geldiğinde kalbe ilk anda hücum eden duygu sabırsızlık göstermektir (sızlanmaktır). İşte bu anda gösterilecek sabır, kişinin sevap almasına sebep olacak olan kâmil sabırdır.
Hattâbî şöyle demiştir: Bu sözün anlamı şudur: Sahibinin övülmesine sebep olan sabır, musibet ile ilk karşılaşıldığı anda gösterilen sabırdır, sonradan gösterilen değil. Çünkü günler geçtikçe kişi teselli olur (acısı diner).
Hattabî, başka âlimlerden kişinin uğradığı musibet sebebiyle sevap alamayacağını nakletmiştir. Çünkü musibete uğramak, kişinin kendi fiili değildir. Kişi yalnızca musibete uğraması durumunda güzelce sabır ve sebat gösterirse sevap alır.
İbn Battal şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü ile kadının hem yakınının ölmesi hem de sevaptan mahrum kalma musibetlerini ayna anda yaşamamasını kasdetmiştir.
Tîbî şöyle der: Hz. Peygamber'in bu sözü kadının "Ben seni tanımamıştım" sözü üzerine hikmetli bir üslup ile söylenen bir sözdür. O sallallâhu aleyhi ve sellem adeta şöyle demektedir: "Özür dilemeyi bırak. Çünkü ben Allah'ın rızası dışındaki bir şey sebebiyle öfkelenmem. Sen kendi nefsine bak."
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve kadına bu şekilde cevap vermesinin amacı şudur: Kadın, içinde bulunduğu üzüntülü durumda iken söylediği sözden özür dilemek ve onun emrettiği takva ve sabra itaat ettiğini göstermek için geldiğinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve iem ona bu sabrın ilk başta gösterilmesi gerektiğini, sevap kazanmaya sebep olanın da bu olduğunu açıklamıştır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem alçakgönüllülüğü, cahillere karşı yumuşak davranması,
2- Musibete uğrayan kişiye hoşgörülü davranmak, onun özrünü kabul etmek,
3- Iyiüğİ emretme ve kötülüğü yasaklamayı her durumda sürdürmek,
4- HâkÎmin, insanların ihtiyaç duyduğu zaman kendisine müracaat etmelerini engelleyecek şekilde bekçilerinin olması uygun değildir.
5- KendisÎne bir İyilik emredilen kişi, emredenin kim olduğunu bilmese bile
onu kabul etmelidir.
6- Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sabırla birlikte Allah'tan korkmayı emretmesi gösteriyor ki sabırsızlık göstermek yasaklanan davranışlardandır.
7- İnsanlara nasihat etme ve öğüt verme konusunda sıkıntılara tahammül etmeye teşvik,
8- Söylenen söz, söylenmesi kasdedilen kişiye yönelmemişse bunun bir etkisi yoktur.
9- Kabir ziyareti, ziyaretçi erkek olsun kadın olsun, ziyaret edilen Müslüman olsun kâfir olsun caizdir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kadına ziyaret ettiği kişinin Müslüman olup olmadığını sormamıştır.
Nevevî şöyle demiştir: Çoğunluk bunun kesin olarak caiz olduğunu söylemiştir. Hâvî yazarı (Mâverdî) ise "Kâfirin kabrini ziyaret etmek caiz değildir" demiştir. Bu, yanlıştır.
Mâverdî'nin delili "Onun kabrinin başında durma [27][27] âyetidir. Bu âyeti buna delil getirmenin itiraza açık olduğunda şüphe yoktur.

---

[27][27] et-Tevbe 9/84.

32. Hz. Peygamberin Şu Sözü: "Ölü, Ailesinin Ağlamasının Bir Kısmı Sebebiyle Azap Görür"

Bu, ölünün sağlığında iken ölüler için feryat eden (bağmp-çağıran) bir kimse olması durumundadır.
Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ey İman edenler! Kendinizi ve ailenizi cehennemden koruyunuz. 28[28]
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: "Hepiniz çobansızın ve güttüğünüzden sorumlusunuz."
Şayet, ölen kişi sağlığında iken ölülerin ardından feryat eden bir kimse değildiyse onun durumu Hz. Âişe'nİn dediği gibi şu âyete uygundur: "Kimse başkasının (günah yükünü) yüklenmez.29[29]
Bu da şu ayette belirtildiği gibidir: "Günah yükü altında ezilen kişi günahını taşımak için başkalannı çağırsa onun günahından hiçbir şey başkası tarafından taşınmaz."
Feryat etme (bağmp-çağırma) olmaksızın ağlamaya ruhsat verilmiştir.
Hz. Peygamber saiiaMhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Haksız yere öldürülen her insanın kanından Adem'in ilk oğlu için bir pay vardır." Çünkü öldürmeyi ilk olarak başlatan odur.
1284- Usâme İbn Zeyd radıyaüâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem kızı (Zeynep radıyallâhu anh) "oğlum ölmek üzere, bize geliniz" diye Resûlullah'a haber gönderdi.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kızma selâm gönderip şöyle cevap yolladı: "Aldığı da verdiği de Allah'a aittir. Her şeyin Allah katında bir eceli vardır. Sabret! Sabnnın sevabını Allah'tan bekle."
(Zeynep) and vererek Hz. Peygamberin saiiaMhu aleyhi ve sellem geİmesi için bir kez daha haber yolladı.
Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ue sellem yanında Sa'd İbn Muaz, Muaz İbn Cebel, Übey İbn Kâ'b, Zeyd İbn Sabit ve başka kimseler bulunduğu halde (Zeyneb'in yanına) gitti.
Çocuk (can çekişme halinde) çırpınırken Resûlullah'a saüaiiâhu aleyhi ve seikm verildi. Hz. Peygamberin mübarek gözlerinden yaşlar boşalıyordu.
Sa'd: "Ey Allah'ın Resulü! Bu ağlama neyin nesi?" dîye sordu.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve selem Bu, Allah'ın kullarının kalplerine koyduğu rahmettir. Allah kullarından yalnızca merhamet sahibi olanlara merhamet eder. 30[30] buyurdu.
1285- Enes İbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamberin bir kızının (Ümmü Gülsüm'ün) cenazesine katıldık. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sdiem kabrin bir tarafına oturmuştu. Gözlerinden yaşlar boşaldığını gördüm. O sallallâhu aleyhi ve sellem : "İçinizden bu gece cinsel ilişkide bulunmayan var mı?" buyurdu. Ebû Talha: "Ben" dedi. Hz. Peygamber: "Haydi kabre in" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Talha kabre indi. 31[31]
1286- Abdullah İbn Ubeydullah İbn Ebû Müleyke şöyle demiştir:
Mekke'de Hz. Osman'ın kızlarından biri vefat etti. Biz de onun cenazesine katıldık. Cenazeye İbn Ömer ve İbn Abbas da katıldı. Ben ikisinin arasında oturuyordum (birinin yanında otururken diğeri gelip benim öbür tarafıma oturdu). Abdullah İbn Ömer, Osman'ın oğlu Amr'a şöyle dedi: Sen ağlamayı yasaklamıyor musun? Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ö/en kişi, ailesinin kendisi için ağlaması sebebiyle azap görür.
1287- İbn Abbas radıyaiıshu anh şöyle devam etti. Ömer de (ölenin ailesinin) bir kısım ağlamaları sebebiyle ölünün azap göreceğini söylerdi. {İbn Abbas devam etti): Ömer'le birlikte Mekke'den yola çıktık. Beydâ denilen yere varınca Semure ağacının altında bir kervan gördük. Ömer bana "Git de şu kervanın durumuna bir bak" dedi. Ben gittim, bir

---

28[28] et-Tahrim 66/66.
29[29] el-Fâtır 35/18.
30[30] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5655, 6602, 6655, 7277, 7448.
31[31] Hadisin geçtiği diğer yer: 1342.

de baktım ki Suheyb orada. Ömer'e Suheyb'in orada olduğunu söyledim. Ömer "Onu bana çağır" dedi. Ben de Suheyb'in yanına gittim ve ona "Devene bin de müminlerin emirinin yanma gel" dedim. (O da Ömer'in yanına geldi ve birlikte Medine'ye döndük).
Ömer {ölümüne sebep olacak) yarayı alınca Suheyb onun yanında "Vah kardeşim, vah arkadaşım!" diyerek ağladı. Bunun üzerine Ömer ona "Ey Suheyb! Resûluüah saiiaiı&hu aleyhi ve sellem 'Ölü, ailesinin kendisine bir tür ağlaması sebebiyle ozap görür" buyurduğu halde benim için ağlıyor musun?1 dedi.32[32]
1288- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle devam etti: Ömer radyaiiâhu anh vefat edince bunu Âişe'ye radıyaiiâhu anh anlattım. O şöyle dedi: 'Allah Ömer'e rahmet etsin! Allah'a yemin ederim ki Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seUem, ailesinin ağlaması sebebiyle Allah'ın mümin kişiye azap edeceğini söylemedi. O sallallâhu aleyhi w sellem şöyle söyledi: "Allah, ailesinin ağlaması sebebiyle kâfir kişinin azabını arttırır." Size Kur'ân'm "Hiç kimse bir başkasının günah yükünü yüklenmez 33[33] âyeti yeter. İbn Abbas radıyaiiâhu anh şu âyeti okudu: "Ağlatan da güldüren de O'dur. 34[34] İbn Ebî Müleyke dedi ki: Vallahi İbn Ömer bir şey söylemedi.35[35]
1289- Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , ölmüş bir Yahudi kadın için ailesinin ağladığını gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu:"Bun/ar onun için ağlıyorlar. O ise kabrinde azap görüyor."
1290- Ebû Bürde babasından şunu aktarmıştır: Hz. Ömer radiyanhu anh yaralandığında Suheyb "Vah kardeşim!" diyordu. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: Sen Hz. Peygamber'in sallallâhu akyhi ve sellem şöyle dediğini bilmiyor musun? "Şüphesiz ki ölü, dirinin ağlaması sebebiyle azap görür."

Açıklama

Konu başlığındaki "ölünün sağlığında iken ölüler için feryad eden (bağırıp-çağıran) bir kimse olması durumunda" ifadesi ilk bakışta hadisin devamı imiş gibi görünmekle birlikte bu Buhârî'nin sözüdür. Buhârî bunu söz konusu hadisten anladığı anlam olarak zikretmiştir.
"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi cehennemden koruyunuz]" âyetinin bu konuya delil getirilme sebebi şudur: Ayetteki emir, cehennemden korunma konusunda genel niteliklidir. Bunlardan biri de kişinin dince hoş görülmeyen bir şeye düşkün olmaması, tâ ki kendisinden sonra ailesinin de onun peşinden gitmemesidir. Yahut da kişi ailesinin dince hoş görülmeyen bir fiili işleme âdetlerinin olduğunu bildiği halde bundan vazgeçmeleri konusunda ihmalkâr davranır, bu durumda da kendisini ve ailesini ateşten korumamış olur.
"Hepiniz çobansızm ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz" hadisinin bu konuya delil getirilme sebebi şudur: Kişinin ailesini kontrol altında tutması gereken konulardan biri de şudur: Kendisinin kötü bir gidişatı olur ve ailesi de bunu benimser. Kendisi ailesinin kötülük yaptığını gördüğü halde onları engellemez. Bu sebeple kıyamet günü bundan dolayı sorguya çekilir, bundan sorumlu tutulur.
Buhârt, konu başlığındaki âyet ve hadisleri, konu içindeki hadise dair kendi yorumuna delil getirmesi sebebiyle eleştirilmiştir. Çünkü hadiste, ölünün ailesinin ağlaması sebebiyle azap görmesinden bahsetmektedir. Konu başlığındaki âyet ve hadis ise kişinin âdeti sebebiyle ağlaması halinde azap göreceğini ifade etmektedir. Bu durumda konu başlığındaki âyet ve hadisler ile konu içindeki hadisler aynı konu ile ilgili değildir.
Bu itiraza şöyle cevap verilmiştir: Bazı genel ifadelerin kapsamını daraltmak ve bazı mutlak ifadeleri sınırlandırmak suretiyle bunları ortak bir noktada buluşturmak mümkündür. Hadis her ne kadar bütün ölülerin, her türlü ağlama sebebiyle azap göreceğini ifade etse bile, diğer deliller bu ağlamanın kapsamını daraltmaktadır. Yine

32[32] Hadisin geçtiği diğer yer: 1290,1292
33[33] el-En'am 6/164
34[34] en-Necm 53/43
35[35] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1289, 3978.

bunu yapmayı âdet edinen kişi veya ailesinin bunu yapmasını yasaklamayan kişi ile sınırlandırmak da mümkündür. Buna göre hadisin anlamı şöyle olur: Ailesinin bir tür ağlaması sebebiyle azap gören kişi, bu kendisinin âdeti olduğu için kendisine de böyle yapılmasına razı olan kişidir. Bu sebeple Buhârî şöyle demiştir: "Ölü ardından feryat etmek kendisinin âdeti değil ise ölü azap görmez." Yani ailesinin bunu yapacağını bilmeyen veya onların böyle yapmalarını yasaklamak suretiyle üzerine düşeni yapan kimse için başkasının yaptığı fiilden dolayı sorumluluk yoktur. Bu yüzden İbnü'l-Mübarek şöyle demiştir: Kişi, hayatta iken ailesinin ölünün ardından feryat etmesini yasakladığı halde, kendisi öldükten sonra ailesi onun arkasından ağlarsa bundan dolayı kendisine sorumluluk yoktur.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi senem "Haksız yere öldürülen her insanın kanından Adem'in ilk oğlu için bir pay vardır" sözüne gelince; Buhârî özetle kendisi sebep olmadıkça kişinin bir başkasının fiilinden dolayı azap görmeyeceğini söylemektedir. Başka birinin yaptığı şeyden dolayı kişinin azap göreceğini söyleyenler, söz konusu şahsın buna sebep olmasını kasdederken, başka birinin yaptığı bir şeyden dolayı kişinin azap görmeyeceğini söyleyenler ise bu şeye sebep olunmayan durumu kasdetmektedirler.
İbnü'l-Murâbıt şöyle demiştir: Kişi, ölünün arkasından feryat etme konusundaki yasağı ve ailesinin de bu tür davranışlar göstereceğini bildiği halde onlara bunun haram olduğunu belirtmemiş ve bunu yapmalarına engel olmamışsa, bundan dolayı azap gördüğünde aslında başkasının fiilinden dolayı değil, kendi fiilinden dolayı azap görmüş olur.
İsmâilî şöyle demiştir: Bu meselede âlimler farklı görüşler ileri sümüşlerdir. Her biri kendi içtihadına göre görüş belirtmiştir. Bu konuda başkasının zikrettiğini görmediğim, aklıma gelen en güzel yorum şudur: Araplar cahiliye devrinde birbirine saldırır, birbirini esir eder ve öldürürlerdi. Onlardan biri öldüğünde ağıt yakan kadm, ölen kişiyi bu haram fiilleri saymak suretiyle methederek ağlardı. Hadisin anlamı şudur: Ölü, ailesinin kendisine bu şekilde ağlaması sebebiyle azap görür. Çünkü ölünün ardından onun en güzel fiilleri zikredilir. Cahiliye devri Araplarının en güzel fiilleri ise bunlardı. Bu ise kişinin günahlarına günah katmakta ve onu azaba müstehak hale getirmekteydi.
Diğer bir görüşe göre ölünün azap görmesi, ailesinin feryat etmesinden elem duymastdır. İlk dönem âlimlerinden Ebû Cafer et-Taberî bu görüştedir. Sonrakilerden de İbnü'l-Murâbıt, Kadı Iyaz, İbn Teymiyye'nin tabî olduğu ve desteklediği kimseler ve bir grup âlim bu görüştedir. Onlar buna Kayle bintİ Mahreme'nin şu hadisini deli! getirmişlerdir:
Kayie: "Yâ Resûlâllah! Onu ben doğurdum. Sonra seninle birlikte Rebeze'de savaştı. Sonra Hummâ'ya yakalandı ve vefat etti. Beni de bir ağlama tuttu." dedi. Resûlullah sallallâhu aleyhi w sellem : "Sizden biri dünyada sevdiğine (hayatta) iken iyilik yapmaktan, öldüğünde "innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" (Biz Allah'tan geldik, sonunda yine ona döneceğiz) demekten aciz midir? Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, sizden biri ölen yakını için ağladığında bu kendisine bildirilir. Ey Allah'ın kullan! Ölülerinize azap etmeyin!" buyurdu.
Bu hadis, hasen senetli uzunca bir hadisin bir bölümüdür. Hadisi Ibn Ebû Hayseme, İbn Ebî Şeybe, Taberânî ve diğer hadis âlimleri rivayet etmiştir. Bu konuda yapılan yorumlan, Hz. Peygamber'İn ölen kişiye göre bu sözleri söylediğini kabuî etmek suretiyle şu şekilde birleştirmek mümkündür:
a. Bir kimsenin ölülerin arkasından feryat etme âdeti varsa ve ailesi de onun ölümünden sonra onun yolunda yürürse, yahut da kişi kendisi için bunun yapılmasını vasiyet ederse ailesinin ağlaması sebebiyle azap görür.
b. Haksızlık yapan bir kimse için, öldükten sonra yaptığı haksızlıklar zikredilerek ağıt yakılırsa, zikredilen bu haksızlıkları sebebiyle azap görür.
c. Kişinin ailesi ağıt yakmakla meşhur olduğu halde, onların bu fiillerine engel olmayı ihmal ederse, şayet onların bunu yapmalarına razı ise hükmü ilk durumdaki gibi olur, razı değilse ailesinin bunu yapmasına niçin engel olmadığı sorularak azarlanır.
d. Bir kimse yukarıda sayılan durumlardan uzak durduğu, ihtiyat göstererek ailesinin günaha girmelerini yasakladığı halde ailesi ona muhalefet ederse, ölen kimse ailesinin kendisine muhalif davrandıklarını ve Rablerine isyan ettiğini gördüğünde onların bu hareketinden elem duymak suretiyle azap çekmiş olur.

Hz. Zeyneb'in Çocuğunun Vefatı İle İlgili Hadis

Aldığı da verdiği de Allah'a aittir" sözünde -gerçekte vermek almaktan önce olduğu haîde-konum gereği Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve sellem almayı vermekten önce zikretmiştir. Bunun anlamı şudur: "Allah'ın almayı istediği şey, kendi verdiği şeydir. Kendisine ait bir şeyi aldığında sabırsızlık göstermek uygun değildir. Çünkü kendisine emanet bırakılan kişiden emanet geri istendiğinde onun sızlanması doğru değildir. Buradaki vermek" ile kasdedilen, ölüden sonra hayatta kalan kimselere hayat vermek, musibetten dolayı sevap vermek ya da daha genel bir anlamdır.
Zeynep radıyatlâhu anh yemin etmek suretiyle Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem gelmesi konusunda ısrarda bulunmuştur. Çünkü bazı cahiller onun Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve sellem nezdindeki konumunun düşük olduğunu düşünebilirlerdi. Yahut Allah Zeyneb'e Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi w sellem gelmesinin, duasının bereketiyle içinde bulunduğu elemi dağıtacağını ilham etmiştir. Allah da onun düşündüğü şeyi gerçekleştirmiştir.
Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber saiiaıı&tm aleyhi ve sellem , Rabbi'ne olan teslimiyetini göstermek için ilk başta gitmemiştir. Yahut da böyle bir durumda çağırılan kişinin, düğün yemeği vb. davetlerin aksine gitmesinin gerekli olmadığını belirtmek istemiştir.
Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem "Bu (gözyaşı) rahmet eseridir" sözü, kasıtsız olarak ve zorlanmaksızm kalbin üzüntüsünden kaynaklanan ağlamadan dolayı kişi için sorumluluk söz konusu olmadığını gösterir. Yasaklanan yalnızca ağlanıp-sızlanmak ve sabırsızlık göstermektir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Ölmekte olan kimselerin yanına, bereketlerinden yararlanmak ve dualanni almak için fazilet sahibi kimselerin davet edilmesi caizdir.[36][36] Onların gelmeleri için yemin etmek de caizdir.
2- Düğün yemeğinin aksine, ölü evine taziye ve hasta evine ziyaret İçin izinsiz olarak gitmek caizdir.
3- Olması yaklaşan bir şeyden olmuş gibi bahsederek, gelmesi istenen kişinin bu sayede çabuk davranmasını sağlamak caizdir.
4- Ye mini yerine getirmek müstehaptır.
5- Ölüm gerçekleşmeden önce, (yakınlarından birinin ölümü yaklaşan ve bu şekilde) musibetle karşılaşan kimseye, yakınının ölümünü hoşnut bir şekilde karşılaması ve üzüntüye dayanması için sabırlı olmasını emretmek müstehaptır.
6- Bir şeyden dolayı çağrılan kişiye, ne için çağrıldığı bildirilmelidir,
7- Konuşmadan önce selâm verilir,
8- Kişi kendinden daha alt seviyedeki çocuk veya hastayı ziyaret eder.
9- Fazilet sahipleri, ilk defasında reddetmiş olsalar bile insanlardan iyiliklerini sakınmamalıdır.
10- İlk anda çelişik gibi görünen bir durumu, tâbi olan kişi önderine sorar.
11- Soru sormada edepli olmak gerekir. Çünkü Kayle İsimli kadın Hz. Peygamber'e soru sormadan önce "Yâ Resûlallah" diyerek bunu göstermiştir.
12- Allah'ın yarattıklarına şefkatli ve merhametli davranmaya teşvik, kalp katılığı ve gözün yaşarmamasından sakındırmak.
13- Bağırıp çağırmaksızm ölünün arkasından ağlamak caizdir.

Hz. Ummü Gülsüm'ün radıyatıahu anh Kabre Konulması İle İlgili Hadis

Hz. Peygamber'İn "İçinizden dün gece günah işlememiş kimse var mı?" sorusu "İçinizden

---

[36][36] Bereket ummanın yalnızca Hz. Peygamber'e özgü olduğu ve şirkin bazı türlerine yol açabilecek aşırılıktan önlemek amacıyla Hz. Peygamber'den başkasından bereket ummanın caiz olmadığı daha önce geçmişti. (Abdulaziz İbn Bâz.)

dün gece cinsel ilişkide bulunmayan var mı?" şeklinde de anlasilmiştir. İbn Hazm soru ile kesin olarak bunun kasdedildiğini söylemiştir. Sâbit-'in rivayet ettiği hadisteki şu ifade de bu anlamı güçlendirmektedir: "Kabre önceki gece hanımı ile ilişkide bulunmayan kişi insin.."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Ölü için ağlamak caizdir.
2- Erkekler kadınlardan daha güçlü olduğundan, kadın cenazeyi kabre erkekler koyar.
3- Kadm cenazesi de olsa ölüyü gömme İşi için, (cinsel İlişki) lezzetini daha uzun zaman önce tatmin etmiş kimseler baba ve kocaya tercih edilir.
4- Cenazeyi gömme sırasında kabrin bir kenarına oturulabilir.

Hz. Osman'ın Kızının ölümü İle İlgili Hadis

Hz. Osman'ın bahsi geçen kızının adı Ümmü Ebân'dır.
İbn Abbas'm "Güldüren de ağlatan da O'dur" âyetini okuması şu anlama gelmektedir: Hayatta olan bir insan bile gülme ya da ağlamayı yaratamaz, buna sebep de olamaz. Hal böyle iken bu sebeple ölünün ceza görmesi nasıl olabilir? Dâvûdî şöyle demiştir: Bunun anlamı şudur; Allah güzel bir şekilde (haddi aşıp bağırıp çağırmaksızm) ağlamaya İzin vermiştir. Dolayısıyla izin verdiği bir konuda azap etmez.

33. Ölü İçin Feryat Etmenin Çirkin Görülmesi

Hz. Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "O kadınları bırak, başlarına toprak saçmadıkça ve bağırıp çağırarak feryat etmedikleri sürece Ebû Süleyman'a ağlasınlar."
1291- Muğîre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den şunu işittiğini söylemiştir: "Benim adıma yalan söylemek, başkası adına yalan söylemek gibi değildir. Senim adıma kasıtlı olarak yalan söyleyen kişi ateşteki (cehennemdeki) yerine fırlansın.
Kimin ölümünün ardından feryad-u figan edilirse o kişiye bu feryad sebebiyle azap edilir."
1292- İbn Ömer radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sdiem şunu rivayet etmiştir; "Ölü, kendisi için feryat edilmesi sebebiyle kabirde azap görür."
Âdem, Şu'be'den şunu rivayet etmiştir: "Ölü, diri olanın kendisi için flaması sebebiyle azap görür."

Açıklama

Zeyn İbnül-Müneyyir şöyle demiştir: Bu şu anlama gelir: Çirkin görülen ağlama çeşidi feryat ederek bağırıp çağırarak ağlamaktır. Buradaki mekruhluktan kasıt tahrimen mekruhluktur. Çünkü bu konuda tehdid söz konusu olmuştur.

34. Bab

1293- Câbir İbn Abdullah radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Uhud savaşında (şehit olan) babam(ın cenazesi), kendisine müsle yapılmış (organları parçalanmış) bir halde getirilip Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem önüne konuldu. Bir elbise ile örtülmüştü. Ben elbiseyi açmak istedim, oradakiler bana engel oldular. (Aradan bir miktar zaman geçti) tekrar açmak istedim, bana yine engel oldular. Re-sûlullah (babamın cenazesinin) kaldırılmasını emretti, cenaze kaldırıldı. O sallallâhu aleyhi ve sellem bağırmakta olan bir kadının sesini işiterek "Bu nedir?" diye sordu. Oradakiler "Amr'm kızı (yahut kız kardeşi)" dediler. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Niçin ağlıyor? İster ağlasın ister ağlamasın melekler onun cenazesi kaldırılıncaya kadar onu kanatlarıyla gölgelediler."

Açıklama

Amr'm kızı (yahut kız kardeşi) denilen kadının adı Fâtıma binti Amr'dır.
Hz. Peygamber ona, bu şekilde meleklerin gölgelediği yüce bir insan için ağlamanın değil,

aksine kavuştuğu makam sebebiyle sevinmenin gerekli olduğunu söylemiştir.

35. "Yakalarını Yırtan Bizden Değildir"

1294- Abdullah (İbn Mesud) radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sel şöyle buyurduğunu belirtmiştir: (Ölüler için) Yanaklarına vuran, yakalarını yırtan ve cahiliyedeki âdet üzere feryad eden kimse bizden değildir.[37][37]

Açıklama

"Bizden değildir" ifadesi bizim sünnetimiz ve yolumuz üzerinde değildir anlamına gelir. Bu, bunu yapan kişinin dinden çıktığı anlamına gelmez.
Süfyan'm bu hadisin yorumuna girmeyi mekruh görerek şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kalplerde daha iyi yer etmesi ve engelleme bakımından daha etkili olması için hadisin yorumlanmaması gerekir."
Bîr görüşe göre bu hadisin anlamı "Bizim kâmil olan dinimiz üzere değildir" demektir. Yani, aslen dinden çıkmamış olsa bile dinin fer'î hükümlerinden birini terk etmiş olur. Bu görüşü İbnü'l-Arabî nakletmiştir.
Bana öyle görünüyor ki Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem "Bizden değildir" İfadesini Ebû Musa'nın hadisindeki "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ondan beri olduğunu belirtti" İfadesi açıklamaktadır. Berî olmanın anlamı bir şeyden ayrılmaktır. Bu durumda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem söz konusu davranışta bulunanları, örneğin şefaatinden mahrum kalmakla tehdit etmiş olmaktadır. Bu, hadiste belirtilen yaka yırtma vb. fiillerin haram olduğunu gösterir. Bunun sebebi, söz konusu fiillerde Allah'ın hükmüne (kazasına) rıza göstermeme özelliğinin bulunmasıdır. Bir kimse haram olduğunu, Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem öfkelendiğini bildiği halde bu fiilleri helal gördüğünü ifade ederse, hadisteki ifadeyi dinden çıkma olarak yorumlamanın önünde bir engel yoktur.

36. Hz. Peygamberin Sad İbn Havle'yı Taziye Etmesi

1295- Sad İbn Ebî Vakkas §unu nakletmiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem veda haca yaptığı yıl, artan hastalığım sebebiyle beni ziyaret etti.
Ben: "Hastalığım artık son sınıra ulaştı. Ben mal sahibi (zengin) bir insanım. Mirasçı olarak da yalnızca bir kızım var. Malımın üçte ikisini sadaka olarak vereyim mi?" dedim.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Hayır" dedi.
Ben "Yansını sadaka olarak vereyim mi?" diye sordum.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Hayır" dedi. Sonra da şöyle buyurdu:
"Üçte birini (sadaka olarak ver). Üçte bir bile çok. Mirasçılarını zengin bir halde bırakman, onları başkasına avuç açacak şekilde fakir olarak bırakmandan daha hayırlıdır. Allah rızasını umarak yaptığın her harcamadan dolayı ecir alırsın. Hatta hanımının ağzına koyduğun lokmadan bile."
Ben "Yâ Resûlâllah! Ben arkadaşlarımdan geride mi kalacağım? (Onlar Mekke'ye döndüğü halde ben ölüp dönemeyecek miyim?)" diye sordum.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Sen geri kalmayacaksın. Geride kalır da salih amel işlersen onunla derecen artar, merteben yükselir. Öyle zannediyorum ki sen uzun zaman yaşayacaksın. Bazı insanlar senden yararlanacak, bazıları da zarar göreceklerdir.
Allah'ım! Ashabımın hicretini tamamla, onlan gerisin geriye döndürme. Asıl bîçare olan Sa'd İbn Havle'dir" dedi.
(Sad dedi ki): Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'de ölmesi sebebiyle Sa'd için bu şekilde mahzun olmuştu. Bu hadis Vasiyetler Bölümünde tekrar ele alınacak ve Sa'd'ın kızının adı konusunda verilen farklı bilgiler orada değerlendirilecektir.

---

[37][37] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1297, 1298, 3519.

37. Bir Musibetle Karşılaşan Kişinin Başını Tıraş Etmesinin Yasak Olması

1296- Ebû Musa'nın oğlu Ebû Bürde şöyle demiştir: (Babam) Ebû Musa hastalandı ve bayıldı. Başı hanımlarından birinin kucağındaydı. (Kadın ağlamaya başladı) Ebû Musa onu engelleyebilecek bir durumda değildi. Ebû Musa bir müddet sonra ayılmca şöyle dedi: "Ben Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem berî' olduğu kişiden berîyim. Resûlullah feryat ederek ağlayan, bir musibetle karşılaşınca saçını başını tıraş eden/yolan, elbisesini yırtan kimseden kendini berî saymıştır."

38. Yanaklarına Vuran Bizden Değildir

1297- Abdullah radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:
"(Ölüler için) Yanaklarına vuran, yakalarını yırtan ve cahiliyedeki âdet üzere feryat eden kimse bizden değildir."

39. Musibetle Karşılaşan Kişinin Ah-Vah Ve Câhiliye Devrindeki Gibi Feryat Etmesinin Yasaklanması

1298- Abdullah İbn Mesud, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve seUem şöyle buyurduğunu söylemiştir: "(Ölüler için) Yanaklarına vuran, yakalarını yırtan ve cahiliyedeki âdet üzere feryat eden kimse bizden değildir."

Açıklama

Buhârî'nin bir başka yolla aktardığı İbn Mesud hadisinde aslında konu başlığında yer alan "ah-vah etmek" yer almamaktadır. 0 bununla hadisin diğer bazı yollarına işaret etmektedir.
İbn Mâce'de yer alan ve İbn Hibban'ın da sahih gördüğü Ebû Ümâme hadisinde şöyle denilmektedir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yanağına vuran, yakasını yırtan, ah-vah eden ve ölmesi için dua eden kadına lanet etmiştir."

40. Musibetle Karşılaşan Kimsenin Bunu Hissettirecek Şekilde Bir Kenarda Oturması

1299- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Zeyd İbn Harise, Cafer ve İbn Re-vâha'nm radıyaiiâhu anh şehit edildiklerine dair haber Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem ulaştığında Hz. Peygamber üzüntüsünü belli edecek şekilde bir kenarda mahzun mahzun oturdu. Ben kapı aralığından kendisine bakıyordum.
Bu sırada birisi Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem geldi ve "Cafer'in hanımları (feryat ederek) ağlaşıyorlar" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w sellem kadınların bu şekilde bağırmasını engellemesini istedi. Adam gitti, sonra ikinci defa Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem gelerek kadınların kendisine itaat etmediklerini söyledi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine "Onların ağlamalarına engel ol" buyurdu. Adam üçüncü defa gelerek "Yâ Resûlâllah! Vallahi kadınlar bize galip geldi" dedi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem adama "Git de onların ağızlarına toprak saç" buyurdu.
(Hz. Âişe şöyle dedi): Ben içimden "Allah burnunu yere sürtsün be hey adam! Ne Resûlullah'ın emrettiğini yaptın, ne de onu rahat bıraktın" dedim.[38][38]
1300- Enes radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Sahabeden Kur'ân'ı ezbere bilenler (Bi'r-i Maûne olayında) şehit edilince Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir ay boyunca namazlarda kunut yaptı (onları öldürenlere beddua etti). Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem bundan daha şiddetli üzüldüğünü hiç görmedim."

---

[38][38] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1305, 4263.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir'in konu ile ilgili görüşleri özetle şöyledir: Bu başlıktan çıkarılacak fıkhı hüküm şudur: Kişinin karşılaştığı her durumda İtidali koruması en sağlam yoldur. Büyük bir musibetle karşılaşan kimse yanağını dövmek, yakasını yırtmak, feryat etmek vb. yasaklanmış fiilleri işleyecek derecede aşırı hüzne kapılmamalı, musibete uğrayan kişinin değerini hafife alacak ve duyarsızlığa yol açacak şekilde de katı ve donuk davranmamalıdır. Bu durumda Hz. Peygamber'e saiiaMhu aleyhi ve sellem uyulmalıdır. O, musibetle karşılaştığında ağırbaşlı ve sakin bir halde hafifçe oturmuş, kendisinde üzüntünün İzleri görülecek ve karşılaştığı musibetin büyüklüğünü hissettirecek bir halde bulunmuştur.
Kurtubî şöyle demiştir: Hadis, Cafer'in hanımlarının aşırı derecede feryat etmek suretiyle seslerini çok yükselttiklerini göstermektedir. Bu davranışlarından vazgeçmediklerinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Ağızlarına toprak saç" demek suretiyle onları bundan vazgeçirmek istemiştir. Bunun anlamı: "Onlara, sabretmeleri karşılığında alacakları ecri, sabırsızlandıkları için kaçırdıklarını ve hüsrana uğradıklarını söyle" demektir. Nitekim kayba uğrayan kişi hakkında "Eline topraktan başka bir şey geçmedi" denilir. Kadınların adama İtaat etmemelerinin sebebi, adamın kendisini Hz. Peygamber'in yolladığını onlara söylememiş olması da olabilir. Bu durumda kadınlar adamın kendiliğinden yol göstermek için bunları söylediğini zannetmişlerdir. Yahut Hz. Peygamber'in yolladığını bildikleri halde musibetin yeni olmasından kaynaklanan aşırı hüzne engel olamamışlardır. Hadisten ilk anda anlaşıldığına göre onlar, izin verilen miktarın ötesinde bir şiddetle ağlıyorlardı. Bu durumda ağlamalarının yasaklanması haramlık bildirir. Hz. Peygamber'in yasağı üç kere tekrarlaması, bu konuda ısrarlı olması ve susmamaları halinde cezalandırılmalarını emretmesi de bunu göstermektedir.

Hadîsten Çıkan Sonuçlar

1- Ölüm haberi alan kişinin, Ü2üntüsü sebebiyle ağırbaşlı ve sakin bir biçimde bir kenarda oturması caizdir.
2- Örtülü olan kadınların yabancı erkeklere bakması caizdir.
3- Yapılması uygun olmayan bir fiili yapması yasaklanan kişiler, bu fiili yapmaktan vazgeçmezlerse te'dib edilirler.
4- Haberi pekiştirmek için yemin etmek caizdir.

41. Musibetle Karşılaşan Kişinin, Üzüntüsünü Belli Etmemesi

Muhammed İbn Kâ'b el-Kurazî şöyle demiştir: Sabırsızlık göstermek (sızlanmak) hem kötü söz hem de kötü zandır.
Yakup aleyhisselâm şöyle demiştir: "Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arz ediyorum.[39][39]

1301- Enes İbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Ebû Talha'nin hasta bir oğlu vardı. Ebû Talha evde yok iken vefat etti. Hanımı (Ümmü Süleym) oğlunun öldüğünü görünce kocası için yemek hazırladı. Oğlunun cenazesini de evin bir köşesine koydu. Ebû Talha gelince "Çocuk nasıl?" diye sordu. Kadın "Çocuk sakinleşti, rahata kavuşmuş olmasını umarım" dedi. Ebû Talha kadının doğru söylediğini zannetti. Geceleyin Ebû Talha ile Ummü Süleym birlikte oldular. Sabah olunca Ebû Talha yıkandı. Evden çıkmak istediğinde Ümmü Süleym ona çocuğun öldüğünü haber verdi. Ebû Talha Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kıldıktan sonra aralarında geçen hadiseyi ona anlattı. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Umarım ki Allah bu gecenizi sizin için mübarek kılar."
Süfyan şöyle dedi: Ensar'dan bir adam şöyle dedi: Ben Ebû Talha ile Ümmü Süleym'in o gece doğan çocuğunun (Abdullah'ın) tam dokuz çocuğu olduğunu gördüm. Hepsi de

---

[39][39] Yusuf 12/86

Kur'ân okurlardı.[40][40]

Açıklama

Konu başlığındaki "kötü söz"den kasıt, genellikle kişiyi üzen söz, "kötü zan"dan kasıt İse, başına bir musibet gelen kişinin Allah'ın dünyada kendisine elinden gidenden daha yararlısını vereceğine dair umudu kaybetmesi, ümitsiz olmasıdır. Yahut da onun vermeyi vaad ettiği sevabı uzak görmektir.
Bu hadiste öldüğü belirtilen çocuğun adı Ebû Umeyr'dir. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onunla şakalaşır ve Nuğeyr diye adlandırılan bir kuşu olduğu için ona "Ebû Umeyr! Ne yaptı Nuğeyr?" diye takılırdı.
Yukarıda "yemek hazırladı" diye tercüme ettiğimiz yerin anlamı Kirmanî'ye göredir. Diğer bir görüşe göre ise kadın kendisini kocası için süslemek suretiyle hazırlanmıştır. Ben (İbn Hacer) derim ki: Doğrusu kadının çocuğu yıkamak ve kefenlemek suretiyle hazırlamasıdır. Nitekim diğer rivayetlerde bu açık olarak ifade edilmektedir. Ebû Dâvud et-Tayalisî'nin hocalarından, onların da Sâbit'ten rivayeti şöyledir: "Ümmü Süleym çocuğu hazırladı." Ammâre İbn Zâzân'ın Sâbit'ten rivayeti şöyledir: "Çocuk ölünce annesi Ümmü Süleym kalkıp çocuğu yıkadı, kefenledi, güzel koku sürdü sonra üzerini örttü."
Ümmü Süleym "Çocuk sakinleşti" demiştir. Çünkü çocuk ölünce hastalığın verdiği elem dolayısıyla feryadlar bitmiş ve çocuk huzura kavuşmuştur. Ümmü Süleym mecazen "sakinleşti" deyince babası da çocuğun hastalığının iyileştiğini zannetmiştir.
Ümmü Süleym edebe riayet ederek kesin bir ifade kullanmaksızm "rahata kavuşmuş olmasını umarım" demiştir. Diğer bir ihtimale göre o çocuklara azap edilmeyeceğini bilmediği için böyle söylemiş, dünyanın sıkıntılarından kurtulan çocuğunun durumunu Allah'a havale etmiştir.
"Ebû Talha onun doğru söylediğini zannetti" sözü onun bu sözden kendi anladığı şeyi kasdettiğini düşündü anlamına gelir. Normalde Ümmü Süleym zaten doğruyu söylüyordu. (Fakat sözünde mecaz ve tevriye yaptı).
Müslim'de yer aldığına göre Süleyman İbnü'l-Muğîre'nin Sâbit'ten rivayetinde şu fazlalık vardır: Ebu Talha evden çıkmak isteyince, Ümmü Süleym eşine "Ey Ebû Talha, bir kimse bir ev halkına bir şeyi ödünç verse, daha sonra bunu geri isteseler, ev halkının buna engel olma hakları var mıdır?" diye sordu. Ebû Talha "Hayır" deyince Ümmü Süleym: "O halde başın sağolsun, oğlun öldü. Öyleyse sen de isyan etme! Sabrederek mükafatını Allah'tan bekle." dedi. Ebû Talha sinirlenerek şöyle dedi: "Benimle birlikte oldun, sonra da bana oğlumun öldüğünü söylüyorsun!"

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Ümmü Süleym'in bu olayından çıkan diğer bazı sonuçlar şöyledir:
1- Gücü yeten kişinin ruhsatı terk ederek daha zor olan şeyi yapması caizdir.
2- Musibetlere uğrayanları tesellî etmek güzel bir davranıştır.
3- Kadının kocası için süslenmesi caizdir.
4- Kadmın kocası ile birlikte olmak için tarizde bulunması caizdir.
5- Kadının salih amel işlemek için çaba göstermesi güzel bir davranıştır.
6- Zarûret gerektirdiği zaman başka anlama da gelebilecek ifadeler kullanmak (tariz yollu anlatımda bulunmak) meşrudur. Bunun caiz olmasının şartı bir Müslümanm hakkını iptal etmemesidir. Ümmü Süleym'in bunu yapmasının sebebi, onun Allah'ın emrine olan sabır ve aşırı teslimiyeti, Allah'ın elinden aldığının yerine başkasını vereceğine güvenmesidir. Çünkü Ebû Talha, çocuğun dügünü baştan bilseydi Ümmü Süleym amacına kavuşamayacaktı. Allah, kadının niyetinin doğruluğunu bildiğinden onu dileğine kavuşturdu, ona hayırlı evlatlar ihsan etti.
7- Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem duası makbuldür,
8- Bir şeyi kaybeden kimseye Allah ondan daha hayırlısını verir.
9- Ümmü Süleym'in soğukkanlılık, İsabetli düşünce ve azim gücüne sahip bir kadın

---

40[40] Hadisin geçtiği diğer yer: 5470.

sahabi olduğu görülmektedir.
Cihad bölümünde Ümmü Süleym'in, kadınların çoğunun yapmadığı; savaşlara katılma, mücahitlere hizmet etme gibi İşler gördüğüne dair hadis ileride gelecektir.[41][41]

42. Musibetle İlk Karşılaşılan Anda Sabır Göstermek

Hz. Ömer rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir: (Şu âyetlerde} birbirine denk olan şu İki şey ve ilavesi ne güzeldir: Onların başına bir musibet geldiğinde onlar 'Biz Allah'tanız, sonunda yine O'na döndürüleceğiz derler.' İşte onlar için Rablerin'den bağışlanmalar ue bir rahmet vardır. Onlar doğru yolda olanların ta kendileridir.[42][42]
Sabır ve namazla Allah'tan yardım dileyin. Gerçekten bu (namazla yardım dilemek), huşu sahiplerinden/'Allah'tan korkanlardan başkasına zor gelir.[43][43]
1302- Enes radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir: "Sabır, musibetin darbesi ile ilk karşılaşıldığmdadır."

Açıklama

Allah'ın bağışlama ve rahmetini vaad ettiği sabır, musibetle ilk karşılaşılan anda gösterilen sabırdır. Hz. Ömer'in sözünün bu başlığa uygunluğu da buradan anlaşılmaktadır.
Hz. Ömer'in sözündeki "birbirine denk" olan şeylerden kasıt "bağışlama ile rahmef'tir. İlâve ise doğru yoldur. Hz. Ömer bu sözü ile şunu haber vermiş olmaktadır: Başına bir musibet gelen mümin, Allah'ın emrine teslim olarak "biz Allah'tan geldik, sonunda yine O'na döndürüleceğiz" der ise onun için üç hayır yazılır: Aliah'ın bağışlaması, rahmeti ve doğru yola iletmesi.
Âyette "Sabır ue namazla Allah'tan yardım dileyin" dedikten sonra, "Bbu (namazla yardım dilemek), huşu sahiplerinden/ Allah 'tan korkanlardan başkasına zor gelir" buyurulmuş, önce sabır ve namaz zikredildiği halde ikinci bölümde yalnızca namaz zikredilmiştir. Çünkü âyetteki sabırdan kasıt oruçtur. Oruç ise terk türünde bir ibadettir. Ölüye sabretmek de sızlanmayı (sabırsızlanmayı) terk etmektir. Namaz ise sözler ve fiillerden oluşmaktadır. İşte bundan dolayı namaz hûşû sahiplerinden/Allah'tan korkanlardan başkasına ağır gelir. Bunun sırlarından biri de şudur: Namaz sabra yardımcı olur. Çünkü namazda yer alan zikir, dua, Allah'a boyun eğme gibi fiillerin tümü; baş olma sevdası, emirlere ve yasaklara uymama gibi kötülüklere zıttır. Buhârî bu âyeti konu başlığına koymakla şuna işaret etmektedir:
İbn Abbas'a kardeşi Kusem'in ölüm haberi yolculukta iken ulaştı. Bunun üzerine "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn (Biz Allah'tan geldik, sonunda yine O'na döneceğiz)" dedi. Yolun kenarına geçti. Devesini çöktürerek iki rekat namaz kıldı. Namazda uzunca oturdu. Namazını bitirdikten sonra "Sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin" âyetini okuyarak kalktı.
Taberî bunu tefsirinde hasen bir senetle rivayet etmiştir.
Huzeyfe şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem önemli bir olay (kendisini üzecek bir durumla) karşılaştığında derhal namaza dururdu. Bunu da Ebû Dâvud hasen bir senetle rivayet etmiştir.
Taberî şöyle demiştir: Sabır, nefsi sevdiği şeylerden uzak tutmak, arzularına uygun şeylerden alıkoymaktır. Sızlanıp durmayan kimseye, kendisini tuttuğu için "sabırlı" denilmiştir. Oruç tutan kişi kendini yemek ve içmekten koruduğu için Ramazan'a "sabır ayı" denilmiştir.

43. Hz. Peygamberin (Ölen Oğlu İçin) Gerçekten Biz Senin Ölümünden Dolayı Üzgünüz1 Demesi

Ibn Ömer radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'den saüallâhu aleyhi ve sellem şu sözü

[41][41] 2880 hadis
[42][42] el-Bakara 21/157.
[43][43] el-Bakara 21/45.

aktarmıştır: "Göz yaş döker, kalp mahzun olur."
1303- Enes Ibn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi veseuem ile birlikte demir ustası Ebû Seyf'in yanına gittik. (Onun hanımı, Hz. Peygamber'in oğlu ibrahim'in süt annesi olduğundan) Ebû Seyf İbrahim'in süt babası idi. Resûlullah saiiaitâhu aleyhi w sellem İbrahim'i kucağına aldı, öptü ve kokladı. (Aradan zaman geçti) Yine onun yanına gittik. İbrahim can çekişiyordu. Resûlullah'm saibiiâhu aleyhi ve sellem gözlerinden yaşlar süzülmeye başladı.
Abdurrahman İbn Avf: "Sen Allah'ın resulü olduğun halde ağlıyor musun?" dedi.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ey Avf m oğlu! Bu (göz yaşı) merhamettendir,"
Sonra bu gözyaşını bir diğeri takip etti. Yani Resûlullah'm gözyaşları arka arkaya akmaya başladı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem şöyle buyurdu:
"Göz yaş döker, kalp hüzünlenir. Ancak biz Rabbimiz'in razı olmayacağı bir şeyi söylemeyiz. Ey İbrahim! Gerçekten biz senin bizi terk etmen sebebiyle üzgünüz,"

Açıklama

Tîbî şöyle demiştir: Abdurrahman İbn Avf m sözü şu anlama gelir: "İnsanlar musibet ile karşılaştıkların sabretmiyorlar. Sen de onlar gibi yapıyorsun." anlamında biraz da hayretini ifade ederek bu sözleri söylemiştir. Gerçekten Hz. Peygamber sabra teşvik ettiği ve sabırsızlığı yasakladığı halde kendisinin böyle ağlaması Abdurrahman'ı şaşırtmıştı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Bu (gözyaşı) merhamettendir" diyerek ona cevap verdi. Yani, "Bende gördüğün bu hal sabırsızlıktan değil, çocuğumun ölümü sebebiyle kalp yumuşaklığından kaynaklanmaktadır."
Mahmûd İbn Lebîd'İn diğer bir rivayetinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "İbrahim'in cennette bir süt annesi var" buyurmuştur. İbrahim on sekiz aylık iken vefat etmiştir.
İbn Battal ve diğer başka âlimler şöyle demiştir: Bu hadis, ölü arkasından mubah olan ağlama ve caiz olan hüznü bildirmektedir kî bu da gözden yaşın akması, Allah'ın hükmüne karşı öfke duymaksızın kalp yumuşaklığıdır.

Hadîsten Çıkan Sonuçlar

1- Kişinin çocuğunu öpmesi ve koklaması caizdir.
2- Çocuğu annesi dışında birinin emzirmesi (süt anne tutmak) caizdir.
3- Küçük hastanın ziyaret edilmesi güzel bir davranıştır.
4- Ölüm halinde olan kişinin yanma gitmek de sünnet gereğidir.
5- Ailesindekilere merhamet göstermek aile reisinin görevidir.
6- Gizlemek evlâ olsa bile kişinin üzüntüsünü bildirmesi caizdir.
7- Bir kimseye hitap ederek, başka bir kimseyi kasdetmek caizdir. Bunların tümü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem oğlu İbrahim'e hitap etmesinden anlaşılmaktadır. İbrahim küçük olması ve can çekişmesi sebebiyle konuşmayı anlayabilecek durumda değildi. Hz. Peygamber bu konuşma ile aslında İbrahim'e bir şeyler söylemeyi değil, orada bulunanlara bu yaptıklarının daha önceki yasağın kapsamına girmediğini göstermek İstemiştir.
8- İlk bakışta fiili ile sözü arasında çelişki görülen kimseye, aradaki fark ortaya çıksın diye itiraz etmek caizdir.

44. Hastanın Yanında Ağlamak

1304- Abdullah İbn Ömer rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir: Sa'd İbn Ubâde yakalandığı bir hastalıktan dolayı şikayet etti. Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve sellem yanına Abdurrahman İbn Avf, Sa'd İbn Ebî Vakkas, Abdullah İbn Mesud'u radıyaUâhu anh alarak onu ziyarete geldi. Hastanın yanına girince ailesinin onun başında toplandığını gördü.
Resûlullah sallallâhu aleyhi w sellem: "Yocsa öldü mü?" diye sordu. Ailesi: "Hayır, ey Allah'ın Resulü!" dediler.
Hz. Peygamber (Sâ'd İbn Ubâde'yi görünce) ağladı. Orada bulunanlar onun ağladığını

görünce ağlamaya başladılar.
Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "işitmiyor musunuz? Allah gözün yaşarması ve kalbin hüzünlenmesi sebebiyle azap etmez, ancak (dilini tutarak) bunun yüzünden azap veya merhamet eder. Ölü, ailesinin kendisi jçin (feryat ederek) ağlaması sebebiyle azap görür."
Ömer, feryat ederek ağlayanlara sopa ile vurur, taş atar, böyle yapanların üzerine toprak saçardı.

Açıklama

Zeyn İbnüT-Müneyyir şöyle demiştir: Konu başlığındaki "hasta" ifadesi ölümü yaklaşan ve hastalığa yeni yakalanmış kişilerin tümünü kapsar. Ancak ağlamak genellikle, bu hadiste de olduğu gibi ölüm alâmetleri ortaya çıktığında gerçekleşir.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem dilini göstererek söylediği söz şu anlama gelir: Dil, kötü bir şey söylediğinde bundan dolayı azap görür, hayırlı bir şey söylediğinde bundan dolayı kişiye merhamet edilir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Hastayı ziyaret etmek müstehaptır.
2- Daha üst seviyedeki kişi, kendinden daha düşük kişiyi ziyaret edebilir.
3- Devlet başkanı, arkadaşları ile birlikte halktan birini ziyaret edebilir.
4- Münker olan bir şey yasaklanır, bu konudaki tehdid açıklanır.

45. Feryat Etme Ve Ağlamanın Yasaklanması, Bunu Yapanları Engellemek

1305- Hz. Âişe radjyaiiâhu anh şöyle demiştir: Zeyd İbn Harise, Cafer ve İbn Revâha'nın rad.yaiiâhu anh şehit edildiklerine dair haber Hz. Peygamber'e seiiaiiâhu aleyhi ve sellem ulaştığında Hz. Peygamber üzüntüsünü belli edecek şekilde bir kenara oturdu. Ben kapı aralığından kendisine bakıyordum.
Bu sırada birisi Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem geldi ve "Cafer'in hanımları (feryad ederek) ağlaşıyorlar" dedi. Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem kadınların bu şekilde bağırmasını engellemesini İstedi. Adam gitti, sonra ikinci defa Resûlullah'a «aiiaiiâhu aieyhi ve sellem gelerek kadınların kendisine itaat etmediklerini söyledi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine "Onların ağlamalarına engel o/" buyurdu. Adam üçüncü defa gelerek "Yâ Resûlâllah! Vallahi kadınlar bize galip geldi" dedi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem adama "Git de ağızlarına toprak saç" buyurdu.
(Hz. Âişe şöyle dedi): Ben içimden "Allah burnunu yere sürtsün be hey adam! Ne Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem emrettiğini yaptın ne de onu rahat bıraktın" dedim.
1306- Ümmü Atıyye radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bey'at sırasında bizden ölünün arkasından feryat etmeyeceğimize dair söz aldı. Bu söze içimizden şu beş kişiden başkası uymadı: Ümmü Süleym, Ümrnü Ala, Ebû Sebre'nin hanımı, Muâz'ın hanımı ve başka iki kadın (yahut Ebû Sebre'nin hanımı, Muâz'ın hanımı ve diğer bir kadın).[44][44]

Açıklama

Bu hadis, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kadınları "akılları ve dinleri noksan" diye nitelemesinin doğru olduğunu gösteren delillerden biridir.[45][45]

[44][44] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4892, 7215.
[45][45] Bir hadisinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kadınları "dinleri noksan" olarak nitelemesinin sebebini, âdet halinde iken uzun süre namaz ve oruçtan uzak kalmaları şeklinde, "akılları noksan" olarak niteleme sebebini de iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliği İle aynı olması ile açıklamaktadır.

Kadının âdet görmesi, onun kendi seçimi olmadığından bunu hadisten İlk anda anlaşıldığı şekilde "kadının dini

Hadiste zikredilen beş kadının büyük bir fazilete sahip oldukları anlaşılmaktadır.
Kadı Iyaz şöyle demiştir: Bu hadisten, adı zikredilen beş kadın dışında diğer kadınların ölü arkasından feryat etme fiilini terk etmedikleri anlaşılmaz. Yalnızca Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem Ümmü Atıyye ile birlikte bey'at eden kadınlardan adı zikredilenlerin sözlerini tuttuğu anlaşılır.

46. Cenaze İçin Ayağa Kalkmak

1307- Amir İbn Rebîa radıyallâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve seilem şunu rivayet etmiştir: "Cenazeyi gördüğünüzde (yanınızdan geçirilerek) sizi arkada bırakmcaya kadar ayağa kalkınız."
Humeydî şunu eklemiştir: "Sizi arkada bırakmcaya kadar yahut konuluncaya kadar."

47. Cenaze İçin Kalkan Kişi Ne Zaman Oturur?

1308- Amir İbn Rebîa radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir: "Sizden biri cenaze gördüğünde, şayet cenaze ile birlikte gitmiyorsa cenaze onun yanından geçirilip de kendisi arkada kalıncaya yahut geçirilmeden önce yere konuluncaya kadar ayakta beklesin."
1309- Saîd el-Makbûrî babasından şunu rivayet etmiştir: Bir cenazede bulunuyorduk. Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh Mervan'ın elinden tuttu ve cenaze yere konulmadan önce ikisi yere oturdular. Ebû Said gelerek Mervan'ın elinden tuttu ve şöyle dedi: "Ayağa kalk. Vallahi bu (yani Ebû Hüreyre) Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve Hem bize bunu yasakladığını bilmektedir." Ebû Hüreyre de "Doğru söylüyor" dedi.[46][46]

48. Bir Cenazeye Katılan Kimse Cenaze Omuzlardan Yere Konulmadıkça Oturmaz, Oturursa Kalkması Emredilir

1310- EbÛ Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem §unu rivayet etmiştir: "Cenazeyi gördüğünüzde kalkın. Cenazenin arkasından giden, cenaze yere konuluncaya kadar oturmasın."

Açıklama

Konu başlığında yer alan ifadeyi, Cerîr, Süheyl'den rivayet etmiştir. Bu rivayette yalnızca "yere konulmadıkça oturmaz" ifadesi yer almışür. Bu rivayette şöyle denilmektedir: Süheyl şöyle dedi: Cenaze erkeklerin omuzlarından yere konmadıkça Ebû Salih'in

---

erkekten noksandır" şeklinde anlamak yerine, "kadının dinî yükümlülükleri erkeğe göre daha azdır" şeklinde anlamak daha doğru olsa gerekir. Çünkü Hz. Peygamber'in kadınları, kendi seçimleri olmayan bir sebepten dolayı erkeklerden daha az dindar olmakla nitelediği düşünülemez.

Kadının akıl noksanlığına gelince, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bunu şahitlikle açıklaması çok manidardır. Çünkü hadisin Hz. Peygamber tarafından İfade edildiği dönemde, kadın sosyal olaylara erkek gibi müdahil olmuyor, alım-satım vb. işleri doğrudan yürütmüyordu. Bu durumda, şahitlik gibi sosyal hayatla doğrudan ilgili bir konuda toplum içinde daha çok rol alan erkeğin şahitliğinin kadına göre Ön plana alınması tabiîdir. Şu haİde söz konusu hadisteki "akıl" kelimesini "sosyal tecrübe", "alış-veriş vb. İktisadî olaylar konusundaki birikim" şeklinde anladığımızda, Hz. Peygamber'in kadını erkeğe göre "dinî duyarlılığı ve zekası daha geri" bir varlık olarak nitelemediğini, yalnızca "dinî yükümlülükleri erkeğe göre daha az, (yaşanılan zaman dilimi gereği) sosyal tecrübesi daha eksik" olarak nitelediğini görürüz. Bu İse hakikatin ta kendisidir.

Sonuç olarak gerçeği bütün çıplaklığı ile ifade eden böyle bir hadisi, kimi dindışı çevrelerin kadının İslâm'da İkinci sınıf olarak görüldüğüne delil olarak kullanması, ya da kimi dindar (!) erkeklerin, kadının erkeğe göre ikinci sınıf olduğunu ispata vesile kılması, yalnızca kadınlara değil, aynı zamanda "Kadınlara hayırlı davranmayı birbirinize tavsiye ediniz" diyen Hz. Peygamber'e karşı da büyük bir haksızlıktır. (Mütercim)

[46][46] Hadisin geçtiği diğer yer: 1310.

oturmadığını gördüm. Bunu Ebû Nuaym bu fazlalıkla Müstahredde rivayet etmiştir.
Başlıkta yer alan "Oturursa kalkması emredilir" ifadesi, oturma durumunda kalkma görevinin kaçırılmış olmayacağını gösterir. Çünkü ayakta durmanın amacı, ölüm olayının ciddiyetini kavramaktır. Kişi oturduğu anda bu görevi elinden kaçırmış olmaz (yeniden ayağa kalkmakla telafi eder).
Fakihler ölü için ayağa kalkma konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
İbnü'I-Münzİr'in naklettiğine göre sahabe ve tabiûn'un büyük çoğunluğu bunun müstehap olduğunu söylemişlerdir. Bu; Evzâî, Ahmed İbn Hanbel, İshak, Muhammed İbnü'l-Hasen'in de görüşüdür. Beyhakî, Ebû Hâzim el-Eşcaî aracılığıyla Ebû Hüreyre, İbn Ömer ve bunların dışındaki sahabeden "cenaze için ayağa kalkan kişinin, onu taşıyan gibi sevap alacağını" nakletmiştir.
Şa'bî ve Nahaî "Cenaze yere konulmadan önce oturmak mekruhtur" demişlerdir.
Selefin bir kısmı "Ayağa kalkmak farzdır" demiştir. Buna delil olarak Said'in, Ebû Hüreyre ve Ebû Said'den rivayet ettiği şu hadisi delil getirmişlerdir: "Resûlullah'ın saiiaiiahu aleyhi ve sellem katıldığı hiçbir cenazede, cenaze yere konmadan önce oturduğunu görmedik." Bunu Nesâî rivayet etmiştir. Kendisinin yanından cenaze geçen kişi ise, cenaze yanından geçinceye kadar yahut şayet kişi namazgahta ise cenaze yere konuluncaya kadar ayakta durur.
Ahmed ibn Hanbel, Saîd İbn Mercâne aracılığıyla Ebû Hüreyre'den merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Cenazenin namazını kılan fakat onun arkasından gitmeyecek olan kişi cenaze gidinceye kadar ayakta beklesin. Cenaze ile birlikte yürürse, yere konuluncaya kadar oturmasın." Bu hadis, ayağa kalkmanın gerekçesini ortaya koymaktadır. Bu, yalnızca yanından cenaze geçen kişiye özgü değildir.
Ayağa kalkmak ifadesi cenaze geçerken o anda yerde oturan kişi İle ilgilidir. Ancak hayvana binmiş olan kişi hakkında, onun hayvanını durdurup beklemesinin ayakta durma yerine geçtiğini söylemek mümkündür. cenazenin arkasından gitmeyecek olan1' ifadesi cenazeye katılmanın farz-ı ayn olmadığını göstermektedir.

49. Bir Yahudi Cenazesi İçin Ayağa Kalkmak

1311- Câbİr İbn Abdullah radiyallâhu anh şöyle demiştir: Yanımızdan bir cenaze geçti. Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve sdiem cenaze için ayağa kalktı, biz de ayağa kalktık. Sonra biz: Ey Allah'ın Resulü! Bu bir Yahudi cenazesi, dedik. Resûlullah saiiaiiahu aleyhi ve sellem : "Cenazeyi gördüğünüzde ayağa kalkın" buyurdu.
1312- Abdurrahman İbn Ebî Leyla şöyle demiştir: Sehl İbn Huneyf ve Kays İbn Said, Kâdisiye'de oturuyorlardı. O arada yanlarından bir cenaze geçti. İkisi de ayağa kalktılar. Onlara "Bu cenaze zimmet ehlinden, yani yeni fethedilmiş ve henüz Müslüman olmamış kimselerdendir" denilince onlar şöyle dediler: Hz. Peygamberin saibiiâhu aleyhi ve seüem yanından bir cenaze geçti. Hemen ayağa kalktı, kendisine "Bu bir Yahudi cenazesidir" denilince O saiiaiiahu aleyhi ve sellem : "İnsan değil mi?" dedi.
1313- İbn Ebî Leyla şöyle demiştir: "Ebû Mesud ve Kays cenaze için ayağa kalkarlardı."

Açıklama

Bu konuda zimmet ehlinin (İslâm ülkesi vatandaşı olan Yahudi ve Hıristiyanların) cenazesi için ayağa kalkma konusu ele alınmaktadır.
Ebû Dâvud, Evzâî aracılığıyla Yahya'dan şöyle rivayet etmiştir: Cenazeyi taşımak için gittiğimizde bize bunun Yahudi cenazesi olduğu söylendi.
Beyhakî, Ebû Kılâbe er-Rakkâşî aracılığıyla Buhârî'nin hocası Fudâle'den şunu rivayet etmiştir: "Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem 'Ölüm korkulu bir şeydir' buyurdu."
Kurtubî bunun anlamının "ölüm kendisinden korkulan bir şey" olduğunu söylemiştir. Bu, ölümün önemli bir olay olduğuna işaret etmektedir. Hadisten kasdedilen, insanın ölüm olayını gördüğü halde gafletine devam etmemesidir. Çünkü gaflete devam etmek, Ölüm olayını hafife almayı çağrıştırır. Bu açıdan Ölenin Müslüman olması ile olmaması eşittir.
Diğer bazı âlimler şöyle demiştir: Bir insanın âdil olduğunu İfade etmek için "falan adaletin ta kendisidir" denildiği gibi, burada da Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem

mübalağa amacıyla ölümün bizzat kendisini "Ölüm korkunun kendisidir" diye ifade etmiştir.
Beyzavî şöyle der: Bu, mübalağa amacıyla söylenen bir sıfat konumundaki mastardır. Bu sözün tam açılımı şöyledir: "Ölüm korkunç bîr şeydir."
İbn Abbas'tan bunun benzeri Bezzâz'ın kitabında rivayet edilmiştir. Bu hadis, ölümü gören kimsenin bu olay sebebiyle ürperip, silkinmesinin uygun olduğunu, ölüme aldırmazlık anlamına gelecek davranışlarda bulunmaması gerektiğini göstermektedir.
İslâm ülkesinde yaşayan gayr-i müslim vatandaşlara ehl-i zimmet denildiği gibi ehl-i arz da denilmektedir. Çünkü Müslümanlar gayr-i müslim ülkelerini fethettiklerinde bu ülkelerin halklarını, araziyi işlemek ve haracını ödemek şartıyla topraklarında bırakmışlardır.
Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem "İnsan değil mi?" ifadesi "Ölüm korkunç bir olaydır" hadisindeki gerekçe ile çelişmediği gibi, Hâkim'in, Katade aracılığıyla Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği "Biz yalnızca melekler için kalktık" hadisinde ileri sürülen gerekçe ile de çelişmez. Yine Ahmed İbn Hanbel'in Ebû Musa'dan; Ahmed İbn Hanbel, İbn Hibbân ve Hâkim'in Abdullah İbn Amr'dan merfu olarak rivayet ettikleri "Siz (cenaze görünce ayağa kalkmakla) yalnızca canları alanı yüceltmek için kalkıyorsunuz" hadisi ile de çelişmez. Çünkü ölümün korkutucu-luğu sebebiyle ayağa kalkmak, Allah'ın emrini ve bu emri yerine getiren melekleri yüceltmek anlamına gelir. "İnsan değil mi?" hadisindeki gerekçe ise, ayağa kalkmanın her cenaze İçin müstehap olmasını gerektirir. Hadisin lafzında Yahudi ifadesi geçtiği için Buhârî de bunu esas alarak konu başlığını ona göre belirlemiştir.

Cenaze İçin Ayağa Kalkma Konusundaki Farklı Görüşler

Alimler bu meselenin aslında ihtilaf etmişlerdir.
Şafiî bunun zorunlu olmadığını belirterek şöyle demiştir: "Bunun zorunlu olmaması ya bu hadisin mensuh olmasından, ya da Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem kalkmasını gerektiren bir gerekçeye binaen kalkmış olmasındandır. Sebep hangisi olursa olsun Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bunu daha sonra terk ettiği de sahih olarak rivayet edilmiştir. Bizim için delil olan, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem son olarak yaptığı fiildir. Cenaze gören kişinin oturmasını daha çok severim." Şafiî Hz. Peygamber'in ayağa kalkmadığını söylerken (Hz. Ali'nin rivayet ettiği) "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenaze için ayağa kalktı, sonra oturdu" şeklindeki hadise işaret etmiştir. Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.
Beyzavî şöyle der: Hz. Ali'nin "sonra oturdu" ifadesi, "cenaze geçtikten sonra oturdu" anlamına gelebileceği gibi, "önceleri cenaze İçin ayağa kalkarken, sonra bu kalkmayı terk etti" anlamına da gelebilir. İkinci anlam kabul edildiğinde Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sonraki fiili, ayağa kalkma emrinin mendupluk İfade ettiğini göstermektedir. Yahut da emirden İlk başta anlaşılan zorunluluğu yürürlükten kaldırmaktadır. Ancak İlk ihtimal yani ayağa kalkma emrinin mendupluk ifade etmesi daha evlâdır. Çünkü emrin mecazen verilmiş olduğunu kabul etmek, yürürlükten kaldırılma iddiasından daha evlâdır.
Beyhakî'nin şu rivayeti Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadisten anlaşılabilecek ilk anlamı ortadan kaldırmaktadır: Hz. Ali cenaze için ayağa kalkan bir grup insana oturmalarını işaret etmiş, sonra da yukarıdaki hadisi anlatmıştır. Bu sebeple Şâfiılerden Selîm er-Râzî ve diğer bazılarının da yer aldığı bir grup âlim ayağa kalkmayı mekruh görmüşlerdir.
İbn Hazm şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi w sellem önceleri kalkmayı emrederken sonra kendisinin oturması, emrin (zorunluluk değil) mendupluk ifade ettiğini gösterir. Bunun yürürlükten kaldırma kabul edilmesi caiz değildir. Çünkü nesih ancak ya sırf yasaklama ile yahut da yasaklama ile birlikte terk ile olur.
Yasaklama anlamı Ubâde'nin şu hadisinde bulunmaktadır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenaze için ayağa kalkardı. Bir Yahudi âlimi "Biz de böyle yaparız" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ashabına "Sizler (cenazeyi gördüğünüzde) oturunuz ve (bu şekilde Yahudilere) muhalefet ediniz" buyurdu. Bunu Ahmed İbn Hanbel ile birlikte Nesâî dışındaki Sünen yazarları rivayet etmiştir.
Bu hadisin senedi zayıf olmasaydı, cenaze için ayağa kalkmanın yürürlükten kaldırıldığı

konusunda delil olabilirdi.
Kadı Iyaz şöyle demiştir: Seleften bir grup, ayağa kalkma emrinin, Hz. Ali'nin hadisi ile yürürlükten kaldırıldığını söylemiştir.
Nevevî bunu eleştirerek şöyle demiştir: Nesh (yürürlükten kaldırma) ancak, çelişik gibi görünen hadisleri uzlaştırmak mümkün olmadığında kabul edilir. Oysa burada hadisleri uzlaştırmak mümkündür. Tercih edilen görüşe göre cenaze için ayağa kalkmak müstehabtır. Mütevelli de bu görüştedir.
Mühezzeb yazarı (Ebû İshak eş-Şirâzî) "Kişi cenaze için ayağa kalkıp kalkmamakta serbesttir" derken Şafiî'nin yukarıdaki sözünü esas almış görünmektedir. Çünkü emir, müşterekliği gerektirir.47[47] Ancak Şirazî'ye göre oturmak daha evlâdır.
MâlÎkîler'den Ibn Habîb ve Ibnü'l-Mâcişûn ise kalkmanın daha evlâ olduğu görüşünü tercih etmişler ve "Hz. Peygamberin oturması, oturmanın caiz olduğunu göstermek içindir. Cenazeyi gören kişi oturabilir, ancak kalkan kişi İçin ecir söz konusudur" demişlerdir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Gündüz vakti, Müslüman cenazelerinden ayırt edilemeyecek şekilde zimmet ehlinin cenazesi kaldırılabilir. Zeyn İbnü'l-Müneyyir buna işaret ederek şöyle demiştir: "İslâm ülkesinde yaşayan gayr-i müslim vatandaşların, Müslümanların uygulamalarından farklı şeyler yapmakla yükümlü tutulmaları, imamların (halifelerin) kendi içtihatlarıdır."
Şöyle de söylenebilir: Cenaze İçin ayağa kalkmak yürürlükten kaldırıldıysa, ona tabî diğer hususlar da böyledir. Bu durumda zimmet ehlinin cenazesinin bu şekilde kaldırılması, cenaze için ayağa kalkmanın meşru olduğu zamanda geçerli idi. Cenaze için ayağa kalkma terk edilince onların da cenazelerini bu şekilde kaldırması yasaklandı.

50. Cenazeyi Kadınların Değil Erkeklerin Taşıması

1314- EbÛ SaÎd el-Hudrî radıyallâhu anh, Hz. Peygamberden sallallâhu aleyhi ve sellem §unu rivayet etmiştir:
"Cenaze hazırlanıp da erkekler onu taşımak için omuzlarına aîdıklannda şayef cenaze iyi bir kimse ise: 'Beni bir an önce götürün' der. Şayet iyi bir kimse değil ise; 'Eyvah bana, beni nereye götürüyorsunuz? der. Onun sesini insan dışında her şey duyar. İnsan onun sesini duysaydı bayılırdı.48[48]

Açıklama

İbnü'r-Reşîd şöyle demiştir: "Bu hadis, konu başlığında yer alan hükmü açık olarak ifade etmez. Çünkü hadiste hüküm, şarta bağlı olarak ifade edilmiştir. Bu, hükmün yalnızca bu şekilde olacağı anlamına gelmez. Hadiste "erkek" denilmiş olsa bile bu mefhûm-ı lakaptır.49[49]
İbnü'r-Reşîd ortaya koyduğu bu probleme kendisi şu şekilde cevap vermiştir: Şâri'in 50[50]

47[47] Bir fıkıh usûlü terimi olarak müşterek, farklı kullanımlarda farklı anlamlara gelebilen sözcüktür. Ancak aynı kullanımda bu sözcüğün bütün anlamlarını kasdetmek Hanefîler'e göre mümkün değildir. Bu Türkçedeki sesteş (eşsesli) kelimelere benzer. Örneğin "yüz" sözcüğü bir sayıyı, insan vücudunda başın Ön kısmını, hayvanın derisinin bedeninden ayrılmasını ve yüzme fiilinin emredilmesini ifade eder. Ancak bu sözcüğü kullanan bîr kişi, tek bir kullanımda bunların hepsini birden kasdetmiş olamaz. Şirazî'nin "yap!" sözcüğü müşterekliği gerektirir ifadesi ile kastettiği, bu sözcüğün hem zorunlu kılma hem de mendupluk ifade etmesinden dolayıdır. Ancak bu itiraza açıktır. Çünkü uşûlcülerin büyük çogantuğu emrin "müşterek" bir sözcük değil, "hâs" (özel anlamı bulunan) bir sözcük olduğu görüşünü kabul etmişlerdir. Buna göre haricî bîr karîne bulunmadığı sürece "Yap!" ifadesi, yani emir, zorunluluk bildirir. (Mütercim)
48[48] Hadisin geçtiği diğer yerler:
49[49] Mefhûm-ı lakap: Hüküm belirli bir lakaba bağlandığında, o lakaba sahip olmayanların hükme dahil olmamasıdır. Bu, uşûlcülerin büyük çoğunluğuna göre geçerli değildir.
50[50] Sâri, hüküm (kanun) koyucu anlamına gelir. Bu ifade fıkıh usûlü literatüründe hakîkî anlamıyla yalnızca Altahu Teala İçin kullanılır. Ancak Hz. Peygamber onun hükümlerini tebliğ ettiği için, müctehidler de ictihadlanyla gerek Allah ve Peygamber'in hükmünü anlamaya, gerekse hükmün bulunmadığı yerde ictihad ile bunu elde etmeye çalıştıkları için mecazen onlar hakkında da Sâri kelimesi kullanılmıştır. Bu, kesinlikle Allah'tan

(Hz. Peygamber'in) sözü, hüküm koyma şeklinde anlaşılmaya müsait olduğu sürece yalnızca durumu haber vermeye hamledilmez. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi tc sellem ifadesinde müşâkele yapmamıştır. Bu, hükmün yalnızca erkeklere özgü olduğunu göstermektedir. Yine "Eşyada aslolan mübahlıktır" prensibi gereğince kadınların da cenazeyi taşıyabileceği gibi bir sonuç ilk bakışta mümkün görünse de, bu şu durumla çelişmektedir: Cenazenin omuzda taşınması, cenazenin süratli bir şekilde kabre götürülmesi emri şayet kadınlar tarafından yapılırsa bu, çoğunlukla kadınların vücudunun açılmasına sebep olur. Bu ise kadınlar için farz olan örtünmeye aykırıdır. Ayrıca kadınlar genelde ölüm olayına karşı erkeklerden daha dayanıksızdır. Ölümü görmede bu şekilde zayıf olan kadınlara bir de ölüyü taşıttırmak nasıl söz konusu olabilir? Yine şayet cenazeyi kadınlar taşıyacak olursa taşıma, yere koyma vb. durumlarda onların bağırıp-çağırması vb. kötülüklerin meydana gelmesi her zaman mümkündür.
Aslında kadınların cenazeyi taşımasını bundan daha açık biçimde yasaklayan bir hadis bulunmakla birlikte Buhârî kendi şartlarına uymadığı için onu almamıştır. Enes'İn rivayet ettiği hadis şöyledir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem İle birlikte bir cenazeye katıldık. O sallallâhu aleyhi ve sellem kadınları görünce: "Cenazeyi siz mi taşıyorsunuz?" diye sordu. Onlar: "Hayır" dediler. Hz. Peygamber: "Cenazeyi siz mi defnediyorsunuz?" diye sordu. Onlar: "Hayır" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Öyleyse ecriniz olmadığı halde dönün" buyurdu.
Nevevî, el-Mühezzeb'in şerhi (el-Mecm ü'da) âlimler arasında bu meselede görüş ayrılığı bulunmadığını nakletmiştir. Bunun sebebini yukarıda belirttik. Ayrıca cenazeye erkeklerin katılması şarttır. Kadınlar bunu taşıyacak olsa, bu erkeklerle kadınların birbirine karışmasına, dolayısıyla da fitneye yol açar.

51. Cenazeyi Kaldırmada Acele Etmek

Enes radıyaUâhu anh şöyle demiştir: "Sizler cenazeyi teşyi' edenlersiniz (onu kaldıranlarsınız). Cenazenin önünde, arkasında, sağında, solunda yürü." Başkaları "Cenazeye yakın yürü" demişlerdir.
1315- Ebû Hüreyre radiyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir: "Cenazeyi hızlıca (kabrine götürünüz). Şayet ölü iyi bir kimse ise bu bir hayırdır, onu bir an önce (kabirde kendisine vaad edilen hayra) kavuşturmuş olursunuz. Şayet iyi bir kimse değil ise bu da bir serdir, bir an önce omuzunuzdan atmış olursunuz."

Açıklama

Burada cenazeyi taşıdıktan sonra defnetme konusunda hızlı olunması istenmektedir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Konu başlığında yer alan sözlerin konu ile ilgisi şudur: Bu sözlerde cenazeye katılanlara genişİik gösterilmiş, belirli bir yönde durmaları zorunlu kılınmamıştır. Çünkü insanlann yürümeleri birbirinden farklıdır. Cenazeyi hızlı götürme, onların cenazenin bir yerinde gitmelerini zorunlu tutmamayı gerektirir. Aksi takdirde, kimi yürüme konusunda zayıf iken kimisi de daha güçlü olduğu için yürüyenler birbirlerine zorluk çıkarırlar. Yani, cenazeyi hızlı götürmek, genellikle cenazenin belirli bir yönünde yürümeyi şart koşmamakla sağlanır. Bu bakımdan konu başlığı İle başlıktan sonraki sözler birbirine uygundur.
İbn Reşîd şöyle demiştir: Enes'in sözündeki yürüme ve teşyi1 kelimeleri hızlı veya yavaş yürümeden daha geneldir. Buhârî sanki Enes'in bu sözünü hadisle açıklamak istemiştir. Şu da mümkündür: Buhârî, Enes'in sözüyle cenazeyi hızlıca götürmenin, birlikte yürüyenlerin cenazeye eşlik etmelerini mümkün kılacak miktarı geçmemesini açıklamak İstemiştir.
Bu konuda meşhur İki görüş vardır: Çoğunluk cenazenin önünde yürümenin daha faziletli olduğu görüşündedir. Bu konuda Sünen yazarlarının rivayet ettiği, ravileri Buhârî'ninki ile aynı olan İbn Ömer hadisi bulunmaktadır. Ancak bu hadisin mevsûl mü yoksa mürsel mi olduğunda ihtilaf edilmiştir. Bu hadise; Said İbn Mansur ve diğer bazılarının,

---

başka hüküm koyucu bulunduğu anlamına gelmez.

Abdurrahman İbn Ebzî aracılığıyla Hz. Ali'den rivayet ettiği şu hadis aykırıdır: "Cemaatle namazın tek başına kılman namaza karşı üstünlüğü gibi, cenazenin arkasında yürümek önünde yürümekten daha efdaldir. Bu isnad hasen bir isnattır. Merfu' hükmünde mevkuf bir hadistir. 51[51] Bu, aynı zamanda Evzâi, Ebû Hanife ve onlara bağlı olanların görüşüdür.
İbn Kudâme "cenazeyi hızlıca götürünüz" emrinin müstehablık ifade ettiğinde âlimler arasında bir görüş ayrılığı bulunmadığını belirtmiştir. İbn Hazm bu konuda farklı bir görüş ileri sürerek, bunun farziyet ifade ettiğini söylemiştir. Hızlıca götürmekten kasıt, hızlı yürümektir. Selefin bir kısmı da bu şekilde yorumlamıştır. Hanefîler'in görüşü de budur. Şafiî'ye ve âlimlerin çoğunluğuna
jöre hızlı olmaktan kasıt, normal yürüyüşün üzerinde bir hızla yürümektir. Ceıazeyi çok hızlı götürmek mekruhtur. İyaz bu konuda görüş ayrılığı bulunmadığı fikrine meylederek şöyle demiştir: Hızlı yürümeyi müstehab görenler, bununlıormal yürüyüşten biraz daha hızlı bir yürüyüşü, bunu mekruh görenler İse reıel sırasında olduğu gibi aşırı hızlı yürüyüşü kasdetmişlerdir.
Özetle söylersek; cenazeyi hızlıca götürmek müstehabtır. Ancak bu, ölü açısından kötü bir durum veya cenazeyi taşıyanlar ve cenazeye katılanlar açısından la bir zorluk oluşturacak boyuta ulaşmamalıdır. (Hızlı hareketten dolayı toz, topak ve çamura bulaşma söz konusu olabilir.) Böyle bir durum da (İslâm'ın emret-iği) temizliğe aykırı olur ve müslümana zorluk çıkarma anlamına gelir.
Kurtubî şöyle demiştir: Hadisin amacı, ölüyü gömmeyi ağırdan almamaktır. !)ünkü ağırdan almak, övünmeye ve kendini beğenmeye yol açabilir.
Burada cenazeyi kabre taşıma konusunda hızlı davranmak emredilmektedir. 5unu İbn Ömer'in şu hadisi desteklemektedir: Resûluflah'm sallallâhu aleyhi ve sellem öyle söylediğini işittim: "İçinizden biri öldüğünde onu bekletmeyin, hızlıca kabine götürün."
Bu hadisi Taberânî hasen bir senetle rivayet etmiştir.
Ölüyü gömmekte acele etmek müstehabtır, ancak bunun için kişinin öldüğü im olarak sabit olmalıdır.
Bu hadisten batıl ehlinin ve salih olmayan kimselerin sohbetlerini terk et-ıenin gerekli olduğu anlaşılır.

52. Cenaze Taşınırken Müteveffanın "Beni Çabuk Götürün Demesi

1316- Ebû Saîd el-Hudrî'den radyaiiâhu anh rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem şöyle derdi:
"Cenaze konulup da erkekler onu omuzları üzerinde taşıdıklannda, şayet salih bir kimse ise 'Beni bir an önce götürün' der. Salih bir kimse değil ise ailesine: 'vay bana! Beni nereye götürüyorsunuz?' der. Onun sesini insan dışında her şey duyar. İnsan onun sesini duysa bayılırdı."

Açıklama

Ölen kimse salih bir kimse değil ise, kendisinin helake düştüğünü belirtmek için bu sözleri söyler. Bir felaketle karşılaşan herkes "vay eyvah" der.

53. Cenaze Namazında İmamın Arkasında İki Veya Üç Saf Yapmak

1317- Câbir ibn Abdullah rsdiyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi m Necaşî'nin cenaze namazını kıldırdı. Ben ikinci veya üçüncü safta idim.52[52]

54. Cenaze Namazındaki Saflar

1318- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve

---

51[51] Merfu' hadis: Hz. Peygamber'e ait; söz, fiil ve onaylamalardır. Mevkuf hadis: Sahabe'ye ait söz ve fiillerdir.

52[52] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1320, 1334, 3877, 3878, 3879.

sdiem ashabına Necaşî'nin vefat haberini verdi. Sonra (cenaze namazı kıldırmak için) öne geçti, ashabı arkasında saf yaptılar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dört tekbir aldı.
1319- Şa'bî'den nakledildiğine göre o şöyle der: Hz. Peygamber1! sallallâhu aleyhi iem gören bir kişi bana şunu haber verdi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seııem diğer kabirlerden ayrı duran bir kabrin yanına geldi. Ashabını safa soktu, kendisi dört tekbir getirdi. (Şa'bfye soruldu): "Ey Ebû Amr bunu sana kim anlattı?" O: "İbn Abbas radıyaiiâhu anh" dedİ.
1320- Câbİr îbn Abdullah radıyaiiâhu anh. Hz. Peygamberin sallaüâhu aleyhi ve seilem şöyle buyurduğunu söyledi: "Bugün Habeş'te iyi bir insan vefat etti. Haydi onun namazını hbhm" Bunun üzerine biz de saf yaptık. Biz saflar halinde O'nun arkasında dururken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi vesellem onun namazını kıldı. Ebu'2-Zübeyr, Câbir'den şunu rivayet etmiştir: "Ben ikinci saftaydım."

Açıklama

Necâşî, Habeş hükümdarının lakabıdır.[53][53]

Cenaze Namazında Safların Çok Olmasının Fazileti

Hadis, namazı kılanların sayısı çok olsa bile, safların çok olmasının cenaze üzerinde başka bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Çünkü anlaşıldığı kadarıyla ResûÎullah sallallâhu aleyhi ve sGiiem ile birlikte namaz kılmaya pek çok sahabe katılmıştı. Namaz kılınan alan geniş idi, tek bir saf yapmaları halinde sıkışıklık da söz konusu olmayacaktı, bununla birlikte Hz. Peygamber onlara birkaç saf yaptırdı.
Necaşî'nin olayı Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sciicm mucizelerinden biridir. Çünkü o sallallâhu aleyhi ve sdiem, Habeşistan ile Medine arasında uzak bir mesafe bulunmasına rağmen ashabına Necaşî'nin öldüğü gün bunu haber vermiştir.

Mescitte Cenaze Namazı Kılmak

Bu hadis, mescitte cenaze namazı kılınamayacağına delii getirilmiştir. Bu, Hanefî ve Mâlikîler'in görüşüdür. Oysa Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Süheyl İbn Beyzâ'ntn cenaze namazını mescitte kıldırdığı sabittir.

Gaibin Cenaze Namazını Kılmak

Bu hadis, gaip olan, bir beldede mevcut olmayan bir kimsenin cenaze namazının kılınabileceğine de delil olarak getirilmiştir. Şafiî, Ahmed ve selefin çoğunluğu da bu görüştedir. Gaibin cenaze namazının kılınmayacağı görüşünü kabul edenler, Necaşî'nİn namazının kılınması konusunda şu gerekçeleri ileri sürmüşlerdir:
Necaşî, kendisi İçin hiç kimsenin cenaze namazı kılmayacağı bir ülkede bulunuyordu. Bu durumda geriye Medine'deki Müslümanların cenaze namazını kılması tek seçenek olarak kalmıştı.
Bu yalnızca Necâşî'ye özgü bîr durum İdi. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem onun dışında uzaktaki başka bir ölü için cenaze namazı kıldığı sabit değildir. Bunun yalnızca Necaşî'ye özgü olduğu görüşünü kabul edenler şuna dayanmışlardır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaparak onun Müslüman olarak öldüğünü bildirmek istemiş yahut da kendi hayatında iken Müslüman olan hükümdarların kalplerini İslâm'a ısındırmak istemiştir.
Nevevî şöyle der: "Eğer bu şekilde hükmü belirli kişilere özgü kılma kapısı açılırsa, dindeki zahir hükümlerin pek çoğunun yolu kesilmiş olur. Üstelik onların İddia ettiği gibi bir durum söz konusu olsaydı bunu nakletmek için pek çok sebep söz konusu olurdu. Mâliki

---

[53][53] Adı ise Ashama idi.

âlim İbnü'l-Arabî "Mâlikîler bunun Hz. Muhammed'e özgü olduğu görüşündedir" demiştir. Biz de deriz ki: "Hz. Muhammed'in sallallâhu aleyhi ve sellem amel ettiği bir şey ile ümmeti de amel eder." Çünkü dindeki temel prensip şudur: (Aksi sabit oluncaya dek) dindeki bir hüküm yalnızca Peygamber'e özgü değildir, bunun kapsamına ümmet de uâip için cenaze namazı kılınmayacağı görüşünü kabul edenler şunu da söylemişlerdir: Yeryüzü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem için dürüldü ve cenaze onun önüne getirildi.
Biz de deriz ki: Rabbimiz buna gerçekten kadirdir ve Peygamberimiz de buna ehildir. Ancak bu konuda yalnızca size rivayet edileni söyleyiniz. Kendiliğinizden hadis uydurmayınız. Yalnızca sabit/sahih hadisleri esas alıp, zayıfları bırakın. Telafisi olmayan şeyi telafi etmenin yolu budur.
Gaibin cenaze namazını kılmayı onaylayanların tümü, bunun farz-ı kifayeyi düşüreceğini söylemişlerdir.

55. Cenaze (Namazlarında) Erkeklerle Birlikte Çocukların Da Saflar Yapması

1321- İbn AbbaS radiyallâhu anh Şöyle demiştir: ReSUİUİlah sallallâhu aleyhi ve sellem geceleyin gömülmüş bir cenazenin bulunduğu kabrin yanma vardı ve "Bu ne zaman defnedildi?" diye sordu. Oradakiler: "Geceleyin" dediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Bana da haber verseydiniz ya!" dedi. Oradakiler: "Biz onu gecenin karanlığında defnettik. Seni uyandırmak İstemedik" dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (onun namazını kılmak için) ayağa kalktı. Biz de arkasında saf yaptık. Ben de safın içindeydim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun namazını kıldırdı.

Açıklama

İbn Abbas, Hz. Peygamber saiiatiâhu aleyhi ve sellem devrinde ergenlik çağma ulaşmamıştı. Çünkü o, veda haccı sırasında ergenliğe yaklaşmıştı.

56. Cenaze Namazının Sünneti Ve Hz. Peygamberin "Cenaze Namazı Kılan..." Sözü

Hz. Peygamber saiiaiıshu aleyhi ve sellem : "Arkadaşınızın namazı kılın" buyurdu. Yine o: "NecâşTnin namazını kılın" buyurdu.
Bunda rükû ve secde olmadığı halde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem una "namaz" ismini vermiştir. Cenaze namazında konuşulmaz. Bu namazda bir ve selâm vermek vardır.
İbn Ömer cenaze namazını yalnızca abdestli olarak kılardı, güneş doğarkene batarken kılmazdı. (Tekbirlerde) ellerini kaldırırdı.
Hasan-i Basrî şöyle demiştir: Ben sahabeden öylelerine yetiştim ki onların ;naze namazı kıldırma konusunda en çok hak sahibi olanları, farz namazları kıl-ırmasına razı olunan kimselerdi.
Bayram günü veya cenaze namazı kılınacağı sırada abdestsiz olan kişinin iyu araştırması gerekir, teyemmüm yapamaz.
Kişi cenaze namazına vardığında, cemaat namazda olursa bir tekbir Girerek namaza girer.
İbnü'l-Müseyyeb şöyle dedi: Kişi gece, gündüz, yolculukta ve hazarda enaze namazı için) dört tekbir getirir.
Enes radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Bir tekbir namaza başlama tekbiridir.
Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "Onlardan ölen hiçbirinin namazını İma.[54[54]]
Cenaze namazında saflar ve imam vardır.
1322- Şa'bî'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Peygamberiniz saiyıshu aleyhi ve

---

54[54] et-Tevbe 9/84

sellem ile birlikte olan bir kişinin bana haber verdiğine göre, Hz. Peygamber ayrı şekilde duran bir kabrin yanına uğradı ve bize imamlık yaptı. Biz de onun arkasında saf yaptık.
Biz Şa'bî'ye sorduk: "Ey Ebû Amr bunu sana kim bildirdi?" Şa'bî: "İbn Abbas radıyallâhu anh dedi.

Açıklama

Konu başlığında yer alan "cenaze namazının sünneti" ifadesi hakkında Zeyn Îbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir; Burada sünnet İle kasdedilen, Hz. Peygamber'in saUaiiâhu aleyhi ve sellem cenaze namazında koyduğu hükümlerdir. Yani bu hükümler hem vacip (farz) olanları hem mendup olanları kapsamaktadır. Buhârî'nin konu başlığından sonra zikrettiği rivayetlerle anlatmak istediği şey, cenaze namazının da diğer namazlar gibi hükmü, şartları ve rükünleri olduğu, bunun yalnızca bir dua olmadığı bu sebeple de abdestsiz olarak kılınamayacağıdır.

Cenaze Namazının Şartlan

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenaze namazına "namaz" adını vermiştir. Yani diğer namazlarda ne şart koşuluyorsa içinde rükû' ve secde olmasa bile bunlar cenaze namazında da şarttır. Tekbir ve selâmın sayısında görüş ayrılığı bulunsa bile cenaze namazı kılan kişinin konuşmayacağı, tekbir ve selâm getireceği konusunda görüş birliği vardır.
İbn Ömer'in yalnızca abdestli olarak cenaze namazı kıldığını İmam Mâlik el-Muvatta'da Nâfi'den muttasıl bir senetle rivayet etmiştir. Bunun metni şudur: "İbn Ömer şöyle söylerdi: Kişi cenaze namazını ancak abdestli İken kılar."
Güneş doğarken ve batarken cenaze namazı kıhnmamasmı yine Mâlik, Mu-hammed İbn Harmele'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Sabah namazından sonra hava karanlık iken bir cenaze getirildi. İbn Ömer şöyle dedi: Bu cenazenin namazını ya derhal kılın yahut da güneş yükselinceye kadar erteleyin." Bundan İbn Ömer'in mekruhluğu yalnızca güneş doğarken ve batarken geçerli saydığı, sabah namazı ile güneşin doğması, ikindi ile güneşin batması arasındaki vakti mekruh olarak görmediği anlaşılmaktadır. Bu konuda Mâlik, Evzâî, Kûfelüer, Ahmed Ibn Hanbei ve İshak, İbn Ömer'in görüşünü benimsemiştir.

Cenaze Namazını Kıldırma Konusunda En Çok Hak Sahibi Olan Kimdir?

Hasan-ı Basrî'den rivayet edilen söz şunu ifade etmektedir: Onun yetiştiği kimseler yani sahabenin çoğunluğu, cenaze namazını toplu halde kılınan namazlar ile aynı görürlerdi.
Hasan-ı Basrî'den diğer bir rivayete göre, cenaze namazı kıldırmaya en layık olan kişi, ölünün babası sonra da oğludur. Bunu Abdürrezzak rivayet etmiştir. Bu konu âlimler arasında ihtilaflı bir konudur.
İbn Ebî Şeybe, içlerinde Sâlİm, Kasım, Tâvus'un bulunduğu bir grup âlimden, "mahalle İmamının en çok hak sahibi olduğu"nu rivayet etmiştir.
Alkame, Esved ve diğer âlimler "Vali cenaze namazını kıldırmaya veliden daha layıktır" demişlerdir. Bu, Mâlik, Ebû Hanife, Evzâî, Ahmed İbn Hanbei ve İshak'ın da görüşüdür.
Ebû Yusuf ve Şafiî "Veli validen daha layıktır" demişlerdir.

Cenaze Namazı İçin Teyemmüm Yapmak

Seleften bir grup âlim, abdest aldığı takdirde cenaze namazını kaçırmaktan korkan kimsenin teyemmüm yapmasının yeterli olmadığını söylemişlerdir. Bu görüşü İbnü'l-Münzir, Ata, Salim, Zührî, en-Nehaî, Rabîa, Leys ve Kûfelilerden rivayet etmiştir. Bu, Ahmed'den de rivayet edilmiştir. Bu konuda İbn Adiy'in İbn Abbas'tan zayıf bir senetle rivayet ettiği bir hadis de bulunmaktadır. 55[55]

55[55] Teyemmüm ile kılamaz" görüşü daha evlâdır. Çünkü Yüce Allah "Su bulamazsanız teyemmüm yapınız" buyurmuştur. Hadiste de "Yerin toprağı bizim için, su bulunmadığında temizleyici kılınmıştır" buyrulmuştur. Tahsis edici bir delil bulununcaya kadar nassların (âyet ve hadislerin) genel kapsamını esas almak gerekir. Burada güvenilir bir tahsis edici bulunmamaktadır. (AbdulazizîbnBâz).

Cenaze Namazmdaki Tekbirlerin Sayısı

Enes'in radyaiiâhu anh "bir tekbir, namaza başlama tekbiridir" sözünü Said İbn Mansur, İsmail İbn Uleyye, Yahya İbn Ebî İshak'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
Rezîk İbn Kerîm, Enes İbn Mâlik'e şöyle dedi: "Bir kimse cenaze namazı kılıp üç tekbir alsa?"
Enes: "Zaten cenaze namazmdaki tekbir üç değil midir?" Rezîk: "Ey Ebû Hamza, tekbir dörttür."
Enes: "Evet ancak ilki namaza başlama tekbiridir."

Cenaze Namazı Yalnızca Bir Duadır" İddiasının Reddi

Cenaze namazında saflar ve imam vardır" sözü hakkında İbn Reşîd; İbnü'l-Murâbıt ve diğer âlimlerden naklen özetle şunları söylemiştir: Buharî'nin bu konudaki amacı "Cenaze namazı yalnızca cenaze İçin bir dua ve istiğfardır. Dolayısıyla abdestsiz de kıhnabüir" görüşünde olanları reddetmektir. Buhârî bu görüşü reddetmek için İlk olarak Resûluüah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem buna "namaz" adını vermesini delil getirmiştir. Amaç yalnızca cenaze için dua etmek olsaydı, Hz. Peygamber ashabını cenaze için Baki' mezarlığına kadar götürmez, mescitte dua eder, ashabın da kendisi ile birlikte dua etmesini yahut duasına amin demesini emrederdi. Ancak o böyle yapmayıp, ashabını farz ve sürînet namazlarda olduğu gibi kendi arkasında safa sokmuştur. Yine Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem cenaze namazmdaki duruşu, namazın başında tekbir alması, sonunda selâm vermesi gibi fiillerin tümü, cenaze namazının yalnızca dille yerine getirilen bir ibadet olmayıp aynı zamanda bedenle de yerine getirildiğini göstermektedir. Cenaze namazında konuşulmaması da bunu göstermektedir. Bu namazda rükû ve secdenin olmamasının sebebi, bazı cahillerin bunu ölüye ibadet gibi görerek doğru yoldan sapmaması içindir.
îbn Abdilber, Şa'bî dışındaki âlimlerin, cenaze namazında abdestin şart olduğu konusunda ittifak ettiklerini naklederek şöyle demiştir: "Bu konuda İbrahim İbn Uleyye de ona uymuştur. Bu kişi, pek çok görüşü terk edilmiş olan bir şahıstır."
Başka bazı kimseler, İbn Cerîr et-Taberî'nin de o ikisi ile aynı görüşte olduğunu nakletmişlerdir. Bu, şaz bir görüştür.

57. Cenazeleri Takip Etmenin Fazileti

Zeyd İbn Sabit radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Cenaze namazını kıldığında üzerine düşeni yapmış olursun. Humeyd İbn Hilal şöyle demiştir: Cenaze konusunda bir izin olduğunu bilmiyoruz. Ancak bir kimse namazı kılıp geri dönerse onun için bir kîratflık ecir) vardır.
1323- Nâfi' şöyle demiştir: İbn Ömer'e, Ebû Hüreyre'nin "Cenazeyi takip eden kişi için bir kîratlık ecir vardır" dediği anlatıldı. İbn Ömer "Ebû Hüreyre de çok oluyor" dedi.
1324- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh Ebû Hüreyre'nin radıyaiiâhu anh sözünü tasdik ederek "Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem bunu söylediğini İşittim" dedi. Bunun üzerine İbn Ömer: "Öyleyse biz çok kîratları kaçırdık" dedi.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir özetle şunları söylemiştir: Konu başlığında kasdedilen şey, cenazeyi takip etmenin sevap olduğunu belirtmek ve buna teşvik etmektir, yoksa bunun hükmünü belirtmek değildir. Çünkü cenazeyi takip etmek farz-i kifaye hükümlerden biridir. Konu başlığındaki fazilet, farzın alternatifi olmayıp bizim belirttiğimiz hususu ifade eder. Buhârî, rivayet ettiği hadis uyarınca konu başlığına "takip etmek" ifadesini koymuştur. Çünkü "bir kıratlık ecir" cenazeye katılan, namazını kılan veya katılan, teşyi' eden ve gömülmesinde hazır bulunan kişi içindir, yalnızca cenazenin arkasından giden sonra da namazını kılmaksızm geri dönen kimse için değil. Bunun delili bir sonraki konuda gelecektir.
Cenazeyi takip etmek, iki amaçtan, yani namaz kılmak veya gömmekten biri için vesiledir. Vesile amacı gerçekleştiremediğinde, bu kişi için niyetinden dolayı bir tür fazilet

söz konusu olsa bile, ona amacın gerçekleştirilmesi halinde verilen sevap verilmez.
Said îbn Mansûr, Mücâhid aracılığıyla şunu rivayet etmiştir: "Cenazeyi takip etmek, nafilelerin en faziletlisidir." Abdürrezzak'ın Mücâhid'den rivayetinde ise 'Cenazeyi takip etmek nafile namazdan daha faziletlidir" denilmiştir.
Said İbn Mansur, Zeyd İbn Sabit'in sözünü, Urve aracılığıyla şu şekilde nak-letmiştir: "Cenaze namazım kıldığınızda üzerinize düşeni yapmış olursunuz. Onu ailesi ile baş başa bırakın." Bunun anlamı şudur: Ölünün hakkını ödemiş olursun. Şayet cenazeyi takip etmek istiyorsan, daha çok ecir alırsın.
Humeyd İbn Hilâl'in sözünü senetli olarak göremedim. Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Bu sözün konu başlığına uyumu şu istiareden kaynaklanmaktadır: Cenazeyi takip etmek yalnızca fazileti elde etmek için olup bu ölünün yakınlarının hakkını yerine getirmek anlamına gelmez, dolayısıyla cenazeyi definden önce kişinin ayrılması ölünün velilerinin İznine bağlı değildir.

Kîrât Nedir?

Müslim'in rivayeti şu şekildedir: "Bir cenazeyi takip eden kişi için ecirden 'bir kîrat vardır."
Cevherî şöyle demiştir: "Kîrat yarım dâmktır. Dânık ise altıda bir dirhemdir. Buna göre kîrat, bir dirhemin on ikide biridir."
en-Nihâye adlı eserin yazarı şöyle demiştir: Kîrat, dinarın bölümlerindendir. Pek çok beldede bu, dinarın yirmide biridir. Bu miktar belirtilerek, ölünün kefen-lenmesi, yıkanması ve buna ilişkin tüm şeylere işaret edilmektedir. Cenazenin yalnızca namazını kılan bundan bir kîrat ecir alır. Ölünün defnedilmesinde hazır bulunan bir kîrat alır. Kıratın zikredilmesi, insanların bildiği ve kullandığı bu ölçü birimi aracılığıyla söylenen sözü zihne yakınlaştırmaktır.
en-Nihâye yazarının bu söyledikleri uzak bir ihtimal değildir.
Nevevî ve diğer bazı âlimler şöyle demişlerdir: İki hadiste zikredilen kîratlarm birbirine eşit olması gerekmez. Çünkü Şâri'in âdeti, iyilikleri büyütmek (katlamak), bunun mukabili olan kötülükleri ise hafifletmektir.
Kadı İbnü'l-Arabî ise şöyle demiştir: Zerre, bir habbenin binde yirmidördü eder (24/1000). Habbe de bir kıratın üçte biridir. Kalbinde zerre kadar hayır bulunan kişi cehennemden çıkacağına göre, bir kîrat iyiliği olan kişi nasıl olur bir düşünün!
İbn Ömer'in "Ebû Hüreyrede çok oluyor" sözü hakkında Îbnü't-Tîn "İbn Ömer onu itham etmedi, yalnızca hata yapmasından korktu" demiştir.
Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre'yi tasdik etmesi konusunda Velid'in rivayeti şöyledir:
Ebû Hüreyre şöyle dedi: "Ziraat ve çarşı-pazarda alım-satımla uğraşmak beni Resûlullah'ın yanında bulunmaktan alıkoyamadı. Ben Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem yalnızca beni doyuracak bir lokma (yemeyi) veya bana öğreteceği bir kelime (duymayı) isterdim." İbn Ömer ona şöyle dedi: "İçimizde en çok Resûluilah sallallâhu aleyhi ve sellem ile bulunan ve onun hadisini en iyi bilen sendin."
İbn Ömer'in "Öyleyse biz çok kıratları kaçırdık" sözü, "cenazelerin defnedilmesine her zaman katılamadık" anlamındadır.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Bu hadis, Ebû Hüreyre'nin hadis ezberleme konusundaki ayrıcalığını göstermektedir.
2- Âlimlerin birbirine itiraz etmesi öteden beri söz konusudur.
3- Âlimin, bilgisinin ulaşmadığı şeyleri garip karşılaması, hadisi ezbere bilen kişinin, ezbere bilmeyenlerin İtirazlarına kulak asmaması,
4- Sahabe hadisleri iyice araştırır, bu konuda çok dikkatli davranır, ince eleyip sık dokurdu.
5- Bu hadis, İbn Ömer'in ilim öğrenme hırsı ve işleyemediği amel-i salih için üzüntü duyma gibi konulardaki faziletini ortaya koymaktadır.

58. Cenaze Gömülünceye Kadar Beklemek

1325- Ebü Hüreyre radıyaliâhu anh şöyle demiştir: resûluilah sallallâhu aleyhi ve sellem

şöyle buyurdu:"Kim cenaze namazı kıhnıncaya kadar bir cenazeye katılırsa bir kırat ecir ahr. Kim de cenaze gömülünceye kadar bir cenazede bulunursa iki kırat ecir alır."
İki kîrat nedir? diye soruldu. Hz. Peygamber: "İki büyük dağ gibidir" buyurdu.

Açıklama

Bu hadisten ilk anda anlaşıldığına göre, bir kıratlık sevabın kazanılması, cenazenin gömülmesine kadar cenazede bulunmaya bağlıdır. Şâfiîler'e ve diğer âlimlere göre hadisin en sahih yorumu budur. Bir diğer görüşe göre cenazenin lahde konması ile bu sevap gerçekleşir. Diğer bir görüşe göre gömme sona erdikten sonra, cenazenin üzeri henüz toprakla kapatılmamışken bu sevap gerçekleşir. Bu görüşlerin tümünü destekleyen haberler bulunmaktadır.
İbn Şîrîn ve diğerlerinin rivayetinde "iki büyük dağ gibi" yerine "Uhud dağı gibi" denilmiştir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Cenazelere katılmaya teşvik,
2- Cenazenin işlerini yapmanın sevabı,
3- Cenaze için bir araya gelmeyi teşvik,
4- Bir Müslümanın ölümünden sonra onun işlerini görmeyi üstlenen kişiye Allah'ın çok sevap vermesi, Allah'ın Müslüman üzerindeki lütfunun büyüklüğünü ve Müslümana verdiği değeri göstermektedir.
5- Amellerin sevabı, anlatılan şeyin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yahut da gerçekten öyle olduğunu belirtmek için bazı ölçü birimleri ile ifade edilir.

59. Çocukların Cemaatle Birlikte Cenaze Namazı Kılması

1326- îbn Abbas radıyaUâhu anh şöyle demiştir: Resûluilah sallallâhu aleyhi ve sellem bir kabrin yanına geldi.
Yanındakiler: "Bu kadın {yahut erkek) dün gece gömüldü" dediler.
(İbn Abbas dedi ki): Bunun üzerine (Hz. Peygamber cenaze namazı kıldırmak İçin öne geçti) biz de onun arkasında saf yaptık. Hz. PeygambersaMahu aleyhi ve sellem onun namazını kıldırdı.

Açıklama

İbn Reşîd şöyle demiştir: Buhârî ilk başlık ile çocukların yetişkinler ile birlikte nasıl saf yapacağını açıklamak ve onlann yetişkinlerin arkasında değil onlarla birlikte saf yapacağını belirtmek istemiştir.

60. Cenaze Namazlarını Musallada Ve Mescidde Kılmak

1327- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi «sam Habeş kralı Necâşî'nin öldüğü gün bize onun ölüm haberini vererek "Kardeşiniz için istiğfar ediniz" buyurdu.
1328- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve ashabını namazgahta safa soktu. Sonra Necâşî için cenaze namazı kılıp namazda dört tekbir getirdi.
1329- Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle dedi: "Yahudiler, kendilerinden zina etmiş olan bir erkek ve kadını Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem getirdiler. Hz. Peygamber onların recmedilmesini emretti. Bunun üzerine mescitte cenazelerin bulunduğu yere yakın bir yerde recmedildiler.[56][56]

---

[56][56] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3635, 4556, 7819, 6841, 7332, 7543.

Açıklama

Mescitte Cenaze Namazı Kılma Konusundaki Görüşler

Bu hadisler, mescitte cenaze namazı kılınmasının meşru olduğuna delil olarak getirilmiştir. Hz. Âİşe'nİn rivayet ettiği şu hadis de bunu desteklemektedir: "Resûlullah sallallâhu aieyhi ve sellem Süheyl İbn Beydâ'nın cenaze namazını mescitte kıldı, başka yerde değil." Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Çoğunluk bu görüşü kabul etmiştir. İmam Mâlik "Bu benim hoşuma gitmez" demiştir. İbn Ebî Zi'b, Ebû Hanife ve ölünün necis olduğu görüşünü benimseyenlerin tümü mescitte cenaze namazı kılınmasını mekruh görmüşlerdir. Ölünün temiz olduğu görüşünü benimsediği halde, mescitte cenaze namazı kılınmayacağım söyleyenlerin gerekçesi mescidin kirlenme ihtimalidir. Bu görüşte olanlar, Süheyl'in cenaze namazının mescitte kılınmasını ise "Cenaze dışarıda, kılanlar İçeride İdi. Bu şekilde kılmak ittifakla caizdir" şeklinde yorumlamışlardır. Oysa bu yorum itiraza açıktır. Çünkü Hz. Âİşe radıyaiiâhu anh, cenaze namazını kılmak üzere Sa'd'ın cenazesinin odasına getirilmesini emrettiğinde bu davranışı yadırganmış, bunun üzerine o bu hadisi delil getirmiştir. Bazıları, uygulamanın bu şekilde (yani namazın mescit dışında kılınması şeklinde) yerleştiğini, çünkü Hz. Âİşe'nin davranışını yadırgayanların sahabe olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu görüş de şu şekilde reddedilmiştir: Hz. Aişe radıyaiiâhu anh davranışının yadırganmasını yukarıdaki hadisi rivayet ederek reddettiğinde sahabe bunu kabul etmiştir. Bu, onların unuttuğu bir hadisi Hz. Aişe'nİn ezberlediğini göstermektedir.
İbn Ebî Şeybe ve diğerlerinin rivayet ettiğine göre, Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in cenaze namazını mescitte kıldırmıştır. Yine Suheyb, Hz. Ömer'in de cenaze namazını mescitte kılmıştır. Bir rivayette: "Cenaze mescitte minberin önüne konuldu" şeklinde bir fazlalık da vardır. Bu, mescitte cenaze namazı kılmanın caiz olduğuna dair sahabe arasında icmâ bulunduğu anlamına gelir.

61. Kabirlerin Üzerine Mescid Yapmanın Mekruh Olması

Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ın oğlu Hasan radıyaMhu arıh öldüğünde hanımı onun kabri üzerine bir yıl boyunca kubbe/çadır koydu, sonra bu kaldırıldı.
Şöyle bağıran birini duydular: "Dikkat edin! Onlar kaybettiklerini buldular mı?"
Bir diğeri buna şöyle cevap verdi: "Aksine ümitsizliğe düştüler ve gerisin geridöndüler."
1330- Hz. Âişe'den rad.yaiiâhu anh rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber saBaiı&hu aleyhi ve sellem ölümüne sebep olan hastalığı sırasında şöyle buyurdu -"Allah Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescit edindiler."
Hz. Aişe şöyle dedi: Hz. Peygamberin saiuiâhu aıeyhi ve sellem bu sözü olmasa, Müslümanlar onun kabrini açık bırakırlardı. Ancak ben onun kabrinin mescit edinilmesinden korkuyorum.

Açıklama

Yukarıda kubbe diye ifade edilen şey, başka rivayetlerde çadır şeklinde geçmektedir.
Başlıktan sonraki rivayet ile başlık arasındaki ilişki şudur: Mezar başına bir kubbe (çadır) kurup burada kalan kişi, ister istemez namaz kılacaktır. Bu durumda da kabir yanında mescit edinmiş olur. Kabir, kıble yönünde ise mekruhluk daha da artar.
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Hasan'ın hanımı kalbini yatıştırmak, alıştığı kişilerin halen hayatta olduklarını hayal etmek ve duyularına karşı gelerek avunmak için ölünün yanında bulunarak ondan faydalanmak amacıyla kabrinin üzerine çadır yapmıştır. Bu, kişinin çürümüş kalıntıların yanında durmak ve boş evlere hitap etmekle avunmaya benzer. Ancak, gözle göremedikleri iki kişinin, onların yaptığını çirkin görmesi onlar için bir uyarı olmuştur. Bu iki varlık meleklerden olabileceği gibi cinlerin müminlerinden de olabilir. Buhârî bunu müstakil bir delil olduğu için değil, şer'î delillere uygun olduğu için zikretmiştir.
Hz. Âişe'nin "Müslümanlar onun kabrini açık bırakırlardı" sözü, kabri örten bir engel koymazlar, kabri açıkta (boş alanda) bırakırlardı anlamına gelir. Bununla, evin dışına

defnedilmesi kasdedilmiştir. Hz. Aişe radıyaiiâhu anh bu sözü, Mescid-i Nebevî genişletilmeden önce söylemiştir. Mescit genişletilince Hz. Âişe'nin odası üçgen bir şekilde öyle ayrıldı ki, namaz kılan kimse kıbleye döndüğü anda Hz. Peygamberin kabrine dönemesin.

62. Loğusa İken Ölen Kadının Cenaze Namazının Kılınması

1331- Semure radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Loğusa iken ölen bîr kadın için Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında cenaze namazı kıldım. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w sdlem cenazenin ortası hizasında namaza durdu."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir ve diğer âlimler şöyle demiştir: Bu başlıkta kasdedi-len, loğusa iken ölen kadınlar şehitler kapsamında sayılsa bile, savaş meydanında ölenlerin aksine onların namazını kılmanın meşru olduğunu belirtmektir.

63. (İmam) Kadın Ve Erkeğin (Cenazesinde) Neresinde Durur?

1332- Semure İbn Cündüb radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Loğusa iken ölen bir kadın için Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında cenaze namazı kıldım. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenazenin ortası hizasında namaza durdu."

Açıklama

Bu hadis kadının cenaze namazının kılınmasının meşru olduğunu göstermektedir.
Cenazenin orta hizasında namaza durma açısından kadının loğusa olmasının bir etkisi yoktur. Bunda cenazenin kadın olması etkili olmuş olabilir. Çünkü kadının orta hizasında namaza durmak onu örtmek içindir. Kadın hakkında istenen de budur. Erkekler İse böyle değildir.
Ortasında durma bakımından cenazenin kadın olmasının bir etkisi söz konusu olmayabilir de. Çünkü bu kadınlar için tabut edinilmediği bir dönemde gerçekleşmiştir. Tabut edinilmesinden sonra, dinde talep edilen örtünme kadın için zaten sağlanır. Bu sebeple Buhârî konu başlığını soru şeklinde koymuş, bu konuda erkek Üe kadın arasında bir fark olmadığını belirtmek istemiştir. Buharî böylece Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin, Ebû Galip aracılığıyla Enes İbn Mâlik'ten rivayet ettikleri şu hadisin zayıf olduğuna işaret etmektedir:
Enes bir adamın cenaze namazını kılarken adamın başı hizasında durdu, bir kadının cenaze namazını kılarken kadının kalçası hizasında durdu. Alâ İbn Ziyâd, Enes'e: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem da böyle mi yapardı?" diye sordu. Enes: "Evet" dedi.[57][57]
İbn Reşîd'in naklettiğine göre, İbnü'l-Murâbıt, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kadının ortasında durma gerekçesini onun loğusa olmasına bağlamıştır. Bu gerekçe de kadının Hz. Peygamber'in duasının bereketine kavuşması için, Hz. Peygamber'in onun ceninine yönelmesidir.
Bu görüş şu şekilde eleştirilmiştir: Cenin kadının bir organı gibidir. Kadın düşük yapar da cenin böylece anasından ayrılmış olursa ceninin namazı kılınmaz. Annesinden ayn olan ceninin bile namazı kılınmadığma göre ana karnında olan ceninin namazı hiç kılınmaz.

64. Cenaze Namazında Dört Tekbir Getirmek

Humeyd şöyle demiştir: "Enes bize cenaze namazı kıldırdı. Üç tekbir getirdi sonra selâm verdi. Ona üç tekbir getirdiği söylenince o yeniden kıbleye döndü ve dördüncü tekbiri

---

[57][57] Bu hadisi İmam Ahmed ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir. Hadisin senedi delil olmaya elverişlidir. Bu hadis, namaza durma konusunda erkek ile kadın arasında bir ayrım yapıldığına delildir. Yine erkeğin başı hizasında kadının da ortasında durmanın sünnet olduğuna delildir. (Abdulaziz îbn Baz)

getirdikten sonra selâm verdi."
1333- Ebü Hüreyre radıyallâhu anh ŞÖyle demiştir: "ReSÛlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Necâşî'nin öldüğü gün, ölüm haberini ashabına bildirdi. Sonra onları musallaya çıkardı, safa soktu ve Necâşî için dört tekbir getirdi."
1334- Câbir radıyallâhu anh şöyle demiştir: "HZ. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Necâşî Ashama'nın cenaze namazını kıldırdı, dört tekbir aldı."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî bu başlıkla, cenaze namazmdaki tekbirlerin sayısının dörtten fazla olmayacağına işaret etmiştir. Ancak seleften bu konuda farklı görüşler intikal ettirilmiştir: Müslim'in Zeyd İbn Erkam'dan rivayetine göre o cenaze namazında beş tekbir almış ve Hz. Peygamber'in böyle yaptığını söylemiştir. İbnü'l-Münzir, İbn Mesud'un Benî Esed'den bir adamın cenaze namazını kılarken beş tekbir aldığını rivayet etmiştir. İbnü'l-Münzir ve diğer bazı âlimler, Hz. Ali'nin Bedir savaşma katılanların cenaze namazını kılarken altı tekbir aldığını, diğer sahabenin namazını kılarken beş tekbir aldığını, sahabe dışındaki insanların namazını kılarken de dört tekbir aldığını rivayet etmiştir. Sahih bir senetle Ebû Ma'bed'in şöyle dediği rivayet edilmektedir: "İbn Abbas'ın arkasında bir cenaze namazı kıldım. O üç tekbir aldı." İbnü'l-Münzir'in ayrıca şöyle dediği bilinmektedir: "İlim ehlinin çoğunluğu cenaze namazmdaki tekbirlerin sayısının dört olduğu görüşünü benimsemiş-Yukarıda Enes ile ilgili zikredilen haberi, Humeyd'den muttasıl bir senetle rivayet edilmiş olarak göremedim. Abdürrezzak, Ma'mer, Katâde yoluyla şunu rivayet etmiştir:
Enes radıyaiiâhu anh bir cenaze namazında üç tekbir getirip unutarak namazdan çıktı. Orada bulunanlar: "Ey Ebû Hamza! Sen üç tekbir getirdin" dediler. Enes: "Öyle ise (yeniden) saf yapın" dedi. Orada bulunanlar saf yaptılar. Enes dördüncü tekbiri getirdi.
Enes'İn üç tekbirle yetindiği de rivayet edilmiştir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Enes'in fiili konusundaki ihtilafı şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Enes üç tekbiri yeterli, dört tekbiri ise daha mükemmel olarak görüyordu. Yahut da Enes'in üç tekbir getirdiğini rivayet edenler onun namaza başlamak için getirdiği ilk tekbiri zikretmemiştir. Nitekim İbn Uleyye'nin, Yahya İbn Ebî İshak aracılığıyla rivayet şöyledir: Enes şöyle demiştir: "Tekbir üç değil mi?" Enes'e "Ey Ebû Hamza! Tekbir dört tanedir" dediler. Enes "Evet. Ancak ilki namaza başlama tekbiridir" dedi.

65. Cenazeye Fatihayı Okumak

Hasan şöyle demiştir: "Cenaze namazı kılan kişi çocuğun cenazesi için Fatiha sûresini okur ve namazda şöyle dua eder: Allahümmec'alhü lenâ faratan ve selefen ve ecran (Allah'ım onu bizim öncümüz, selefimiz ve sevabımız kıl)."
1335- Sa'd, Talha'nın şöyle söylediğini belirtmiştir: "İbn Abbas'ın arkasında cenaze namazı kıldım." Talha İbn Abdullah İbn Avf şöyle demiştir: İbn Abbas'ın arkasında bir cenaze namazı kıldım. O Fatiha sûresini okudu ve "Bunun sünnet olduğunu öğrenesiniz diye böyle yaptım" dedi.

Açıklama

Bu bölümde, cenaze namazında Fatiha sûresini okumanın meşruiyeti İncelenmektedir. Bu, ihtilaf edilen konulardandır. İbnü'l-Münzir; İbn Mesud, Hz. Hasan, İbnü'z-Zübeyr, Misver İbn Mahreme'den bunun meşru olduğunu rivayet etmiştir. Şafiî, Ahmed ve İshak da bu görüşü benimsemişlerdir.
Ebû Hüreyre ve İbn Ömer'den cenaze namazında Kur'ân okumanın bulunmadığı rivayet edilmiştir. Bu İmam Mâlik'in ve Kûfeliler'in görüşüdür.
Abdürrezzak ve Nesâî, Ebû Ümâme İbn Sehl İbn Huneyf'ten şu sözü rivayet etmişlerdir: "Cenaze namazında sünnet; önce tekbir getirmek, sonra Fatiha okumak sonra Hz. Peygamber'e salât-ü selâm getirmek, sonra sadece ölü İçin dua etmektir. Yalnızca ilk tekbirden sonra Kur'ân okunur." Bu hadisin senedi sahihtir.
Hâkim, İbn Aclân yoluyla, Saîd İbn Ebû Saîd'in şu sözünü rivayet etmektedir: İbn Abbas

bir cenaze namazı kıldırırken Fatiha sûresini sesli okudu, sonra da "Fatiha okumanın sünnet olduğunu Öğrenmeniz için sesli okudum" dedi. Alimler sahabînin "Şu sünnettir" sözünün müsned hadis hükmünde olduğunda icma etmişlerdir. Ancak hadisçiler ile usulcüîer arasında bu konuda meşhur bir görüş ayrılığı vardır.

66. Cenaze Gömüldükten Sonra Mezarı Başında Cenaze Namazı Kılmak

1336- Şa'bî şöyle demiştir: "Hz. Peygamber ile ayrı duran kabrin yanma giden birinin bana haber verdiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sahabeye imamlık yaptı, onlar da onun arkasında cenaze namazı kıldılar." (Şa'bî'ye soruldu): "Ey Ebû Amr! Bunu sana kim haber verdi?" Şa'bî: "İbn Abbas" dedi.
1337- Ebû Hüreyre rad,yallâhu anh şöyle dedi: Esved (adındaki bir kadın veya erkek) mescidi süpürürdü. Bu kişi öldü. Hz. Peygamberin saUaUâhu aleyhi ve sellem onun öldüğünden haberi olmadı. Bir gün onu hatırlayarak: "Şu insan ne yaptı (niçin görünmüyor?)" dedi. Sahabe: "O öldü ey Allah'ın Resulü" dediler. Hz. Peygamber "Bana biİdirseydiniz ya" dedi. Sahabe: "O şöyle şöyle (önemsiz) bir insandı" dediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Bana onun kabrini gösterin" dedi. Kabir kendisine gösterilince kabrin yanına gitti ve onun cenaze namazını kıldı.

Açıklama

Cenaze gömüldükten sonra mezarı başında namazının kılınması da ihtilaflı konulardandır. İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: Çoğunluk bunun meşru olduğu görüşünü benimsemiştir. en-Nehaî, İmam Mâlik ve Ebû Hanife bunu meşru görmemiştir. Onlardan rivayet edildiğine göre, ölü için namaz kılınmadan defne-dilmişse onun cenaze namazı kılınır, aksi takdirde kılınmaz. İbn Hibbân, Ham-mâd İbn Seleme aracılığıyla Sabit'ten şunu rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Bu kabirler, içinde yatanlar için karanlıkla doludur. Yüce Allah benim namaz kılmam sebebiyle bu kabirleri nurlandırır" İbn Hibbân, muhalif görüşte olanların bu hadisi delil göstererek, kabirlerde yatan kimseler İçin cenaze namazı klimanın Hz. Peygamber'e özgü niteliklerden olduğu görüşünü kabul ettiklerine işaret etmektedir. Sonra Hârice İbn Zeyd, İbn Sâbit'ten nakledilen bu kıssanın bir benzerini de kaydetmektedir. Bu rivayette İse şu ifadeler yer alıyor: "Sonra kabrin başına geldi. Biz onun arkasında saf yaptık. O dört tekbir getirdi." İbn Hıbban şunları kaydeder: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kendisi ile birlikte bu cenaze namazını kılanları yadırgamaması, bunun başkası İçin de caiz olduğunu açıklamaktır, bu Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem özgü değildir. Ancak bu görüş şöyle eleştirilmiştir: "Dolaylı olarak gerçekleşen bir şey, bir şeyin asıl olduğu konusunda delil olamaz."

67. Ölünün (Mezardan Ayrılanların) Ayakkabı Seslerini İşitmesi

1338- Enes rad.yaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:"Kul kabre konulup da arkadaş ve yakmlan geri dönüp gittiklerinde ölü, unlar yürürken ayakkabılarının seslerini işitir: Ona iki melek (Münker ve Nekir) gelerek onu oturturlar. Melekler: 'Şu Muhammed sallallâhu aleyhi ue sellem denilen kimse hakkında ne dersin?' derler. Adam: 'Ben onun Allah'ın kulu ve resulü olduğuna şahitlik ederim' der. Melekler: Ateşteki (cehennemdeki) yerine bak. Allah onun yerine sana cennetten bir makam verdi' derler.
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kışı her iki makamı da görür. Kâfire -yahut münafığa-gelince o: 'Bilmiyorum, ben insanların dediği gibi dedim' der. Ona: "Anlamaz ol! Okuduğun veya dinlediğinden yararlanamayasm!" derler.[58][58] Sonra demirden bir topuzla iki kulağı arasına vurulur. Öyle bir bağırır ki onun bu feryadını, insan ve cinden başka, o ölüye yakın olan her şey işitir.[59][59]

---

[58][58] Meleklerin bu sözü dünya hayatında gerçeği anlamaya yanaşmayan, okuduğu yahut dinlediği âyetlerden istifade edemeyen kâfir ve münafık hakkında bir bedduadır
[59][59] Hadisin geçtiği diğer yer: 1374.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî bu konu başlığı ile, gömülen ölüye karşı uyulması gereken âdâbm ilkini açıklamak İstemiştir. Buna göre mezarın yanında olanlar, tıpkı uyuyan kimsenin yanında olduğu gibi ağırbaşlı olmalı, boş konuşmalardan ve yere sertçe basmaktan uzak durmalıdır. Çünkü bir anlamda ölünün insanlardan duyduğu sesler, meleklerden duyduğu sesleri kesmektedir.

68. Arz-I Mukaddes Vb. Yerlerde Gömülmeyi İstemek

1339- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Ölüm meleği Hz. Musa'ya (a.s.) gönderildi. Melek Musa'nın yanına gelince Musa meleğe bir tokat attı (meleğin gözü çıktı). Bunun üzerine Melek Rabbi'ne dönerek: "Sen beni ölmek istemeyen bir kula gönderdin" dedi. Allah meleğe gözünü geri verdi ve ona şöyle dedi: "Ona dön ve elini bir öküzün sırtına koymasını, elinin temas ettiği her bir kıl için kendisine bir yıl ömür verileceğini söyle."

(Ölüm meleği bunları Hz. Musa'ya iletince) Musa: "Ey Rabbim! Sonra ne olacak?" diye sordu. Allah: "Sonra öleceksin" buyurdu. Musa: "Öyleyse şimdi öleyim" dedi. Musa, Allah'tan kendisini arz-ı mukaddese bir taş atımı mesafeye kadar yaklaştırmasını istedi.

(Ebû Hüreyre, Hz. Peygamberin saliaMhu aleyhi ve sellem şöyle söylediğini belirtti):"Orada olsaydım size yolun kenarında kızıl bir kum tepesinin yanında onun kabrini gösterirdim.[60][60]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Başlıktaki "vb. yerler" ifadesi ile, kendisine yolculuk yapmanın caiz olduğu Harameyn (Mekke ve Medine) kas-dediimişiir. Yine, Hz. Musa'nın yaptığına uymak suretiyle; yanlarında bulunmanın bereketinden istifade etmek, onlara indirilen rahmetten nasipdar olabilmek amacıyla peygamberlerin, şehitlerin ve Allah dostlarının kabirlerinin yakınına gömülmeyi istemek de caizdir.

Bu, Beytü'I-Makdis'te gömülü olan-peygamberlere yakın olmayı istemekle ilgilidir. Kadı Iyaz'm tercih ettiği görüş budur. îbn Battal'm naklettiğine göre Hz. Musa'nın Beytü'l-Makdise girmeyi değil de oraya bir taş atımı mesafeye gömülmeyi istemesinin hikmeti, kabrinin yerinin gizli kalmasını sağlayarak milletinden cahillerin kendisine ibadet etmesini önlemektir.

Ölünün Bir Bölgeden Başka Bir Bölgeye Nakledilmesi

Ölünün bir bölgeden başka bir bölgeye nakledilmesi konusunda ihtilaf edilmiştir.

Bir görüşe göre bu onun gömülmesini geciktirdiği ve saygınlığını zedelediği için mekruhtur.[61][61] Bir görüşe göre bu müstehaptır. En doğru görüş bu konuda şöyle bir ayırım yapmaktır:

a. Faziletli yerlere gömülmek vb. gibi, başka yere gömmeyi tercih ettirecek bir sebep yoksa başka yere nakletmek mekruhtur. Bu konuda mekruhluğun farklı dereceleri vardır, kimi durumlarda bu haramlık seviyesine ulaşabilir.

b. Faziletli bir mekana gömülme vb. gibi bir durum söz konusu ise bu müstehaptır. Nitekim Mekke vb. şerefli yerlere Ölünün nakledilmesinin müstehap olduğunu belirtmiştir.

69. Ölüyü Geceleyin Defnetmek. Hz. Ebû Bekir Geceleyin Defnedilmiştir

---

[60][60] Hadisin geçtiği diğer yer: 3407.

[61][61] Saygınlığını zedelemekten kasıt, bir bölgeden diğerine nakledilirken ölünün avret yerlerinin açılması, görülmesi istenmeyen bazı durumlarının başkaları tarafından görülmesi vb. hususlardır. (Mütercim).

1340- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve geceleyin defnedilmiş olan bir adamın cenaze namazını kıldı. Hz. Peygamber sallallâhu a!eyhi ve sdiem ve ashabı namaza durdular. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Bu kimdir?" diye sordu. Sahabe: "Falan kişidir. Dün gece defnedildi" dediler. Bunun üzerine onun namazını kıldılar.

Açıklama

Buhârî konu başlığım bu şekilde koymakla, Câbir'in rivayet ettiği: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir zorunluluk olmadıkça ölünün geceleyin defnedilmesini yasakladı" hadisini delil getirerek geceleyin ölü defnetmeyi yasaklayanları reddetmek istemiştir. Bu hadisi İbn Hıbbân rivayet etmiştir. Ancak Müslim, rivayetinde bunun sebebini şu şekilde açıklamıştır:
Bir gün Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hutbe okuyarak ashabından ölen, değersiz bir kefen ile kefenlenen ve geceleyin gömülen bir adamdan bahsetti. Bir zorunluluk bulunmadıkça cenaze namazı kılınmayan kişinin geceleyin defnedilmesini yasakladı. Şöyle buyurdu: "Sizden biri kardeşinin cenazesi ile ilgilenirse güzel bir kefen seçsin." Bu hadis, geceleyin gömmenin kefenin güzel yapılması ile ilgili olduğunu göstermektedir.
Buhârî, geceleyin gömmenin caiz olduğuna İbn Abbas'm şu sözünü delil getirmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem adamı geceleyin defnetmelerini yadırgamadı, durumunu kendisine bildirmemelerini yadırgadı." Buhârî bunu, sahabenin Hz. Ebû Bekir'i geceleyin defnetmeleri ile desteklemiştir. Bu, âdeta geceleyin defnetmenin caiz olduğu konusunda onların İcma ettiği anlamına gelir.

70. Kabrin Üzerine Mescid İnşa Etmek

1341- Hz. ÂlŞe radıyaiiâhu anh ŞÖyle demİŞÜr: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hastalandığı zaman, hanımlarından bazıları Habeş ülkesinde gördükleri Mâriye isimli bir kiliseden bahsettiler. Ümmü Seleme ve Ümmü Habîbe radıyaıishu anh Habeş ülkesine gitmişlerdi. Onlar bu kilisenin güzelliğinden, içindeki resimlerden bahsettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem başını kaldırdı ve şöyîe buyurdu: "Onlardan salih bir kimse ölünce kabrinin üzerine mescit inşa ederler sonra da içine bu (anlattığınız) şekilde resimler yaparlar. Onlar Allah katında mahlukatın en şerlileridir."

Açıklama

Bu konuda, kabir üzerine mescit inşa edenleri lanetleyen Hz. Âişe'nİn rivayet ettiği hadis sekiz konu önce geçmişti.62[62]
Zeyn îbnü'I-Müneyyir şunları kaydeder: Buhârî başlığın ilk bölümü ile "kabrin üzerine orası kabir olduğu için mescit yapmak"tan bahsetmiştir. Burada kabir olmasa oraya mescit yapılmazdı. Kabirlik alana kabirlerden ayrı olarak mescit yapıp, namaz kılmak gerekli olunca bundan başka bîr yer bulunmazsa orada namaz kılmanın caiz olması da bunu desteklemektedir. Nitekim Mescid-i Nebevî de el-BakîT kabristanlığına yakındır.
Daha önce geçtiği üzere, kabirlere mescit yapılmasının yasak olmasının sebebi, buralarda hadiste de belirtildiği şekilde ehl-i kitabın yaptığı gibi fiiller yapma korkusudur. Bundan emin olunduğunda kabristanda mescit yapılmasında bir sakınca yoktur.
Seddü'z-zerîa 63[63] (Kötülüğe giden yolu daha baştan kapatma) prensibini kabul edenler, bunun mutlak olarak yasak olduğunu söyleyebilirler. Bu meselede güçlü olan görüş de budur.

62[62] 1330. hadis.

63[63] SeddüVzerîa: Aslen haram olmamakla birlikte, çoğunlukla harama götürmesi, yol açması sebebiyle bazı fiillerin yasak kabul edilmesidir. Örneğin Kur'ân'da Yüce Allah müşriklerin ilahlarına sövmeyi yasaklamıştır. Aslında bu kötü bîr şey değildir. Fakat kötü bir şeye, yani müşriklerin de Allah'a sövmesine yol açtığından yasaklanmıştır

71. Kadının Kabrine Kim Girer?

1342- Enes radıyaiıshu snh §öyle demiştir: Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem kızının cenazesine katıldık. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kabrin üzerinde oturuyordu. Gözlerinden yaşlar boşandığını gördüm. Resûlullah: "Bu gece karısı ile cinsel ilişkide bulunmayan var mı?" buyurdu. Ebû Talha; "Ben" dedi. Resûlullah: "O halde kabre in" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Talha kabre inerek, onu kabre koydu.

72. Şehid İçin Cenaze Namazı Kılmak

1343- Câbir İbn Abdullah radiyaiiâhu anh şöyle anlatır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Uhud şehitlerinden ikişer kişiyi bir elbise ile kefenliyor sonra "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye soruyordu. Onlardan birine işaret edilirse onu lahde daha önce koyardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem daha sonra şöyle buyurdu: "Ben kıyamet gününde bunlara şahidim."

Hz.Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Uhud şehitlerinin kanları ile gömülmesini emretti. Onlar yıkanmadı, namazları da kılınmadı.[64][64]

1344- Ukbe İbn Amir radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiyiâhu aleyhi ve sellem bir gün çıkarak (Uhud dağına gidip), Uhud şehitleri için cenaze namazı gibi namaz kıldı. Sonra (Medine'ye gelerek) minbere çıktı ve şöyle buyurdu: "Ben sizin öncünüzüm (âhirete sizden önce gideninizim). Ben sizin için şahidim. Vallahi ben şu an havuzuma bakıyorum. Bana yeryüzünün hazineleri (yahut anahtarları) verildi. Vallahi ben sizin benden sonra şirke düşeceğinizden korkmuyorum, ancak sizin (dünya için) birbiriniz ile rekabet etmenizden korkarım.[65][65]

Açıklama

Zeyn İbnü'I-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî konu başlığı ile "şehit için cenaze namazı kılmanın hükmü"nü kasdetmiştir. Bu sebeple bu konuda, şehit için cenaze namazı kılınmayacağım gösteren Câbir hadisi ile, cenaze namazı kılınacağını gösteren Ukbe hadisini rivayet etmiştir. Buhârî burada şunu da kasdetmiş olabilir: İki hadisten de ilk anda anlaşılan anlama göre amel etmek suretiyle, şehitlerin namazı onların defninden önce değil, kabirlerinde iken kılınır. Yıkanmayan ve namazı kılınmayan şehitten kasıt, kâfirlerle yapılan savaşta, savaş meydanında ölen müslümandır.

Buhârî'nin daha sonraki "şehidin yıkanacağını kabul etmeyenler" ifadesinde kasdedilen şehit de böyledir. Bu konuda kadm-erkek, küçük-büyük, hür-köle, salih olan ile olmayan arasında bir fark yoktur.

Şehit Kime Denir?

Şehit, kâfirlerle yapılan savaşta, savaş meydanında ölen müslümandır. Bu tarifteki "savaş meydanında ölen" ifadesi ile, savaş sırasında yaralanan, bundan sonra bir süre yaşayan kimseler, "kâfirlerle yapılan savaşta" ifadesi ile isyankâr Müslümanlarla yapılan savaşta ölen Müslüman kimseler tarifin dışında bırakılmıştır. Bu tarif, belirtilen şekilde ölmediği halde şehit sayılan kişileri de hükmün dışında bırakmaktadır. Söz konusu kişilere âhiretteki sevap açısından şehit denilmektedir. Bu söylediklerimiz, âlimlerden nakledilen sahih görüşlere uygun olan açıklamalardır.

Şehidin Cenaze Namazı Kılınır mı?

Savaş meydanında ölen şehidin cenaze namazının kılınıp kılınmaması konusundaki görüş ayrılığı meşhurdur. Bu konuda Tirmizî şöyle der: Bazıları şehidin cenaze namazının kılınacağını kabul etmişlerdir ki, bunlar Kûfeliler ve İshak'tır. Bazıları da şehidin cenaze namazının kılınmayacağı görüşünü kabul etmişlerdir. Bunlar da Medineliler ile Şâfiî ve

---

[64][64] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1345, 1346, 1347, 1348, 1353, 4079.

[65][65] Hadtsin geçtiği diğer yerler: 3596, 4085, 6590.

Ahmed İbn Hanbei'dir.
Şafiî el-Ümm'de şöyle demektedir: "Mütevatİr yollarla gelen haberler, bizlere gözümüzle görme ölçüsündeki kesinlikle Hz. Peygamber'in saüaiiâhu aleyhi ve seikm Uhud şehitleri için cenaze namazı kılmadığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in onların cenaze namazını kıldığı ve Hz. Hamza için yetmiş tekbir aldığına dair rivayet sahih değildir. Böyle bir rivayete dayanarak belirttiğimiz şekildeki sahih hadislere muhalefet edenin haya etmesi gerekir. Ukbe hadisine gelince, bizzat hadiste Hz. Peygamber'in bu fiili sekiz yıl sonra yaptığı söylenmektedir. Oysa muhalif görüşte olanlar, ölünün gömülmesinin üzerinden uzun süre geçtiğinde onun cenaze namazının kılınmayacağı görüşünü benimsiyorlar. Hz. Peygamber bu fiili ile sanki ecelinin yaklaştığını öğrenince onlara veda eder tarzda onlar için dua ve istiğfar etmiştir. Bu, daha önceki sabit hükmün neshedildİğinİ göstermez. Şafiî'nin söz ettiği "sekiz yıl" geçmesi ve "Hz. Peygamber'in veda etmesi" konusunu Buhârî de rivayet etmektedir. "Şâfiîlerdekİ en sahih görüşe göre bu konudaki görüş ayrılığı onların cenaze namazının kılınmasının yasak olması ile ilgilidir. Diğer bir görüşe göre ise görüş ayrılığı onların cenaze namazını kılmanın müstehap olup olmadığı İle İlgilidir. Hanbelîler'den nakledilen de budur.
Mâverdî, İmam Ahmed'in şu sözünü nakletmiştir: "Şehidin cenaze namazını kılmak daha iyidir. Bununla birlikte insanlar onun cenaze namazını kılmazlarsa bu da yeterli olur."
Yukarıdaki Câbir hadisi ile İlgili ele alınması gereken pek çok mesele bulunmaktadır. Biz bunları Megazî bölümünde ele alacağız.[66][66]

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- İki erkeğin zaruret sebebiyle bir kefenle kefenlenmesi caizdir. Bu ya onları bir arada kefenlemek, yahut da elbiseyi ikiye kesmek suretiyle olur.
2- İki kişiyi bir lahde defnetmek caizdir.
3- Lahde koyarken iki kişiden daha faziletli olanın önce konulması müstehaptır.
4- Savaş meydanında şehit olan kişi yıkanmaz.
5- Bu hadis, şehidin cenaze namazının kılınmasının meşru olduğuna delil getirilmiştir. Şafiî'nin buna cevabı yıkanda geçmişti.
6- Tahavî şöyle der: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Uhud şehitleri için cenaze namazı kılmasında şu üç ihtimalden biri söz konusudur:
a. Bu fiil, Hz. Peygamber'in daha önceki "şehitlerin cenaze namazını kılmama" fiilini neshetmıştir (yürürlükten kaldırmıştır).
b. Şehitler için geçerli uygulama, ancak gömülmelerinin üzerinden bu kadar bir zaman geçtikten sonra cenaze namazlarının kılınmasıdır.
c. Başkalarının cenaze namazını kılmak farz olduğu halde şehitlerin cenaze namazını kılmak caizdir. Zamanımızda bu konuda tartışanlar, şehidin gömülmesinden önce namazının kılınıp kılınmamasmı tartışmaktadırlar. Şehitlerin gömülmesinden sonra cenaze namazlarını kılmak sabit olunca, gömülmeden önce namazlarını kılmak haydi haydi caiz olur.
Tahavî'nin zikrettiği bu ihtimallerin yanı sıra şu ihtimaller de bulunmaktadır:
a. Hz. Peygamber'in şehitler İçin cenaze namazı kılması ona özgü bir özelliktir.
b. Bu, onlar için bir dua mahiyetindedir.
c. Bu, yalnızca bir defa gerçekleşmiş muayyen bir fiildir, genel bir uygulama değildir. Yerleşik bir hükmü def etme konusunda bu nasıl delil teşkil edebilir?
Alimlerden hiç kimse Tahavî'nin zikrettiği ikinci ihtimali kabul etmemiştir.
Nevevî ise bu konuda şunları kaydeder: Buradaki "salât" sözcüğünden kasıt namaz değil, duadır. Bu duanın, ölüler için yapılana benzemesinin anlamı, Hz. Peygamber'in şehitlere, ölüler için yaptığı dualara benzer şekilde dua etmesidir.
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "Vallahi ben şu an havuzuma bakıyorum" ifadesi ile bu sözden ilk anda anlaşılan anlam kasdedilmiştir. Sanki o bu sözü söylerken, havuz kendisine keşfolunmuştur. Havuz konusunda detaylı açıklama ileride

---

[66][66] 4079. hadis.

gelecektir.[67[67]]

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "Ben sizin şirk koşmanızdan korkmuyorum" ifadesi, sizin tümünüzün şirke düşmesinden korkmuyorum anlamındadır. Çünkü ümmet içinden bazıları şirke düşmüştür.

Bu hadis Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem mucizelerindendir. Bu sebeple Buhârîbu hadisi Peygamberlik Alâmetleri bölümünde de rivayet etmiştir. Bu hadisle ilgili diğer açıklamalar orada gelecektir.[68[68]]

73. İki, Üç Erkeği Bir Kabre Gömmek

1345- Câbir İbn Abdullah radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi wsekm Uhud şehitlerinden ikişer kişiyi bir kabre koydurdu.

Açıklama

Bu hadis, iki kadının bir kabre konulmasının da caiz olduğunu gösterir.

Bir erkek ve kadının aynı kabre gömülmesine gelince, Abdürrezzak, Vasile ibn Eska'dan hasen bir senetle şunu rivayet etmiştir: "Erkek ve kadın bir kabre gömülür, önce erkek sonra da kadın konulurdu." Bu durumda aralarına topraktan bir engel yapılır. Özellikle de kadın ile erkek birbirine yabancı ise engel kesin olarak konulur.

74. Şehitlerin Yıkanması Görüşünü Kabul Etmeyenler

1346- Câbir radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in (Uhud şehitleri hakkında) şöyle dediğini söylemiştir:

" Onları (şehitleri) kanlan ile defnediniz." Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onları yıkattırmadı.

Açıklama

İmam Ahmed İbn Hanbel, bir başka yolla Câbir'den Uhud şehitleri ile ilgili olarak şunu rivayet etmiştir: "Onları yıkamayın. Çünkü onlann her bir yarasından kıyamet günü misk fışkıracak." Onlann namazı da kılınmadı. Bu rivayette şehitlerin yıkanmamasmın hikmeti de açıklanmıştır.

Buhârî, Câbir hadisini muhtasar olarak "onları yıkattırmadı" şeklinde rivayet etmiştir.

Cünüp ve Adetli Olarak Ölen Şehidin Yıkanması Meselesi

Bu hadisin genel ifadesi şehidin cünüp ve adetli bile olsa yıkanmayacağına delil getirilmiştir. Şâfiîler'deki en doğru görüş de budur. Diğer bir görüşe göre cünüp olan şehit, ölüyü yıkama niyetiyle değil cünüplüğü sebebiyle yıkanır. Çünkü Hanzala ibnü'r-Râhib'le ilgili olayda, Uhud savaşında cünüp olarak şehit olması sebebiyle onu meleklerin yıkadığı söylenmiştir. Hanzala'nın olayı meşhur olup İbn İshak ve diğer âlimler tarafından rivayet edilmiştir. Buna şu şekilde itiraz edilmiştir; "Şayet cünüp olan şehidi yıkamak farz olsaydı, meleklerin yıkaması ile yetinilmezdi. Bu, şehidi yıkama yükümlülüğünün onu defnetmekle uğraşan kişiden düştüğünü gösterir."

75. Lahde Kim Önce Konulur?

Olü, kabrin bir yönüne konduğu için buraya lahid denilmiştir. Bir yerden sapan kişiye "mülhid" denir. Sapma yerine "mültehad" denir. Şayet kabir düz olsaydı buna "darîh" denirdi.

1347- Câbir İbn Abdullah radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi

---

67[67] 6575. hadis.

68[68] 3596. hadis

ve sellem Uhud şehitlerinden ikişer kişiyi bir elbise ile kefenliyor sonra "Bun-lann hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye soruyordu. Onlardan birine işaret edilirse onu lahde daha önce koyardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi vesilem daha sonra şöyle buyurdu: "Ben kıyamet gününde bunlara şahidim."
Hz. Peygamber sdiaiiâhu aleyhi ve sellem Uhud şehitlerinin kanları ile gömülmesini emretti. Onlann namazını kılmadı, onları yıkattırmadı.
1348- Câbir İbn Abdullah radıyaiiâhu anhuma şöyle demiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem (birlikte kabre koyacağı) Uhud şehitleri hakkında: "Bunların hangisi Kur'ân'ı doha çok öğrenmiştir?" diye sorar, kendisine birisi gösterildiği zaman onu diğerinden önce kabre koydururdu.
Câbir radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Babam ve amcam yünden bir bürde ile birlikte kefenlendiler."

Açıklama

Bu bölümde bir kabre birden fazla kimse konulacağında hangisinin lahde önce konulacağı ele alınmaktadır. Hadisler, Kur'ân'ı daha çok öğrenmiş olanın lahde daha önce konulacağını göstermektedir. Bu, imamlık konusunda Kur'ân'ı daha çok bilenin öne geçmesi gibidir.
Dilciler şöyle demişlerdir: "Lahid" kelimesi aslen bir şeyden meyletmek ve sapmak anlamına gelir. Dinden meyleden kişiye de "mülhid" denilir. Mezar içinde ölünün konduğu yere "lahid" isminin verilmesi, kabrin bir yönüne doğru yarılması, kabrin ortasından kıble yönüne doğru sapılması sebebiyledir. Kıble tarafına doğru ölünün sığacağı kadar bir oyuk açılır ve ölü buraya konulur, buranın kenarı tuğla ile örülür.
Buhârî'nİn "Şayet kabir düz olsaydı buna darîh denilirdi" sözü göstermek-dedir ki, darîh kabrin düz olarak yarılması ve Ölünün buraya defnedilmesidir. Bu hadisle ilgili diğer açıklamalar Megâzî bölümünde gelecektir.[69][69]
Hadis, Kur'ân okuyan kişinin üstünlüğünü açık olarak göstermektedir. Fıkıh ve zühd ehli ile diğer fazilet sahipleri de Kur'ân okuyan kimseler gibi değerlendirilir ve aynı hükümdedir.

76. Kabirlere Ot Ve Izhır Koymak

1349- Ibn Abbas radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saiiaiıshu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir: "Allah Mekke'yi haram kıldı. Ne benden önce ne de benden sonra hiç kimse için helal kılmadı. Benim için de yalnızca günün bir anında helal kıldı. Mekke'nin otu kopanlmaz, ağacı kesilmez, avı ürkütülmez. Bulunan bir eşyası alınmaz, ancak tanıtmak için alınır." Bunları duyan Abbas: "Dökümcülerin kullandığı ve kabirlerde kullandığımız ızhır otu hariç" dedi. Hz. Peygamber de: "Izhır otu hariç" buyurdu. Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'den, sallallâhu aleyhi ve senem naklen "Kabirlerimiz ve evlerimiz için kullandığımız ızhır otu hariç" demiştir.
İbn Abbas radıyaiiâhu anh: "Demircilerin kullandığı ve evlerde kullanılan ızhır otu hariç" diye rivayet etmiştir.[70][70]

Açıklama

Buhârî, Mekke'nin haram kılınması ile ilgili rivayet ettiği İbn Abbas hadisinde şöyle demiştir: "Abbas, bizim dökümcülerimizin işlerinde kullandığı ve kabirlerimiz için kullanılan ızhır otu hariç, dedi." Bu hadisten çıkan hükümlerle ilgili açıklamalar Hac bölümünde gelecektir.[71][71]

---

[69][69] 4079. hadis.

[70][70] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1587, 1833, 1834, 2090, 2433, 2783, 2825, 3077, 3189, 4313.
[71][71] 1833. hadis.

77. Ölü, Bir Sebebe Binaen Kabirden Ve Lahitten Çıkarılır Mı?

1350- Amr, Câbir İbn Abdullah'ın radıyaiiâhu anh şöyle dediğini anlatır: (Münafıkların başı) Abdullah İbn Übey çukuruna (mezarına) gömüldükten sonra Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kabrinin başına geldi ve çıkarılmasını emretti. Onu dizlerine oturttu. Üzerine mübarek tükürüğünden üfledi, gömleğini ona giydirdi. Artık onun durumunun ne olacağını en iyi Allah bilir. Resûlulîah sallallâhu aleyhi ve sdiem Abbas'a da bir gömlek giydirdi. Süfyan ve Ebû Harun şöyie dediler: Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem üzerinde iki gömîek vardı. Abduliah İbn Übey'in oğlu ona: "Ey Allah'ın Resulü! Babama, senin teninin dokunduğu gömleği giydir" dedi. Süfyan dedi ki: Hz. Peygamber'in Abdullah'a gömleği vermesi, (onun daha önce yaptığı bir iyiliğe) karşılık idi.
1351- Cabir radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Uhud savaşına çıkılacağı gün babam beni geceden çağırdı ve şöyle dedi: "Öyle zannediyorum ki ben Allah Resûlü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem ashabı içinde ilk olarak öldürülecekler arasında olacağım. Benim, Resûlullah'm canı dışında geride bıraktığım en değerli varlık sensin. Benim borcum var, onu öde. Kız kardeşlerine iyi davran."
Sabah oldu. (Gerçekten de babam) savaşta ilk öldürülenler arasında idi. Onunla birlikte kabre bir kişi daha konuldu. Sonra babamı başka bîri ile mezara koymaya gönlüm elvermedi. Aradan altı ay geçtikten sonra babamı (başka bir kabire koymak üzere) kabrinden çıkardım. Bir de baktım ki kulağı dışında neredeyse vücudunun tamamı koyduğum günkü gibiydi.[72][72]
1352- Câbir radıyaiiâhu anh şöyle dedi: (Uhud savaşında) babamla birlikte kabre bir adam daha konuldu. Benim içim rahat etmediğinden babamı kabrinden çıkardım, tek başına bir kabre koydum.

Açıklama

Buhârî konu başlığını bu şekilde koymakla, ölüyü kabirden çıkarmayı mutlak olarak haram sayan veya bir sebeple caiz görüp başka bir sebeple caiz görmeyenleri (örneğin yıkanmadan ve namazı kılınmadan gömülmüş olması durumu vb. gibi) reddetmektedir.
Câbir'den rivayet edilen İlk hadis, ölü için bereketin artması gibi ona ilişkin bir maslahat sebebiyle kabrinin açılmasının caiz olduğuna delildir.
Câbir'den rivayet edilen ikinci hadis, hayatta olan kişiye ilişkin bir durum sebebiyle ölünün kabrinin açıklamasının caiz olduğuna delildir. Çünkü bir Ölünün başka bir ölü İle birlikte gömülmüş olmasının ölüye bir zararı yoktur. Câbİr bunu "gönlüm elvermedi / içim rahat etmedi" İfadesi ile dile getirmiştir.
Buhârî'nîn konu başlığındaki "lahit" İfadesi de bu şekilde yorumlanır. Çünkü Câbir'in babası lahitteydi.
Hadiste bahsedilen Abbas, Hz. Peygamber'in amcası Abbas İbn Abdülmuttalib'tir.
Süfyan'ın sözü muttasıl olarak Buhârî'de Cihad bölümünde, "esirleri giydirmek" konusunda, Abdullah İbn Muhammed aracılığıyla rivayet edilmiştir. Oradaki rivayette şöyle denilmektedir: "Bedir savaşı bittikten sonra esirler getirildi. Esirlar arasında (Hz. Peygamber'in amcası) Abbas da vardı. Abbas'ın üzerinde elbisesi yoktu. Onun ölçüsüne uyan Abdullah İbn Übey'in bir elbisesini buldular. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi «e sellem bu elbiseyi Abbas'a giydirdi. İşte Hz. Peygamber Abdullah İbn Übey'e giydirdiği gömleği buna karşılık olarak el-Müstedrek adlı eserinde Vâkıdî'den, Câbir'in babasının "Zannediyorum ki" diye başlayan sözündeki zarının sebebinin gördüğü bir rüya olduğunu söylemiştir. Câbir'in babası rüyasında Bedir'de şehit olan Mübeşşir İbn Abdülmünzir'İ gördü. Bu zat ona "Bugünlerde sen de bizim yanımıza geleceksin" dedi. Câbir'in babası bunu Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ue sellem anlatınca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve setiem "Bu, şehitliktir" dedi.
İbnü's-Seken'de yer alan Ebû Nadre'nin Câbir'den rivayetine göre babası ona şöyle dedi: "Ben kendimi ölüme arz edeceğim...."
İbnü't-Tîn şöyle dedi: Câbir'in babası bu sözü, kendi niyetini açıklamak için söylemişti. O

[72][72] Hadisin geçtiği diğer yer: 1352.

"Hz. Peygamber'in ashabından ilk öldürüleceklerden biri olacağım" sözü ile ashaptan başkalarının da öldürüleceğini ifade etti. Bu sözle, Hz. Peygamber'in, sallallâhu aleyhi ve sellem ashabının bir kısmının öldürüleceğine dair verdiği habere işaret etmiştir.
Câbir'in babasının yukarıdaki sözde ifade edilen borcunun miktarı ve Câbir'in kız kardeşlerinin sayısı ileride gelecektir.[73][73]
Câbir'in babası İle birlikte gömülen kişi, Amr İbn Cemûh İbn Yezîd İbn Haram el-Ensârî'dir. Bu zât, Câbir'in babasının arkadaşı ve kız kardeşi Hind binti Amr'ın da kocası idi.
Taberânî, sahih bir senetle Muhammed İbnü'l-Münkedir aracılığıyla Câbir'den; babasının Uhud savaşında şehit edildiğini, sonra da kendisine müsle yapıldığını, burnunun ve kulaklarının parçalandığını söylemiştir. Bu hadisin aslı Müslim'dedir. Bu rivayet ile yukarıdaki hadis çelişmez. Çünkü bu rivayetten müşriklerin onun kulaklarının bir bölümünü kestikleri, tümünü kesmedikleri

Cabir in Babasının Kıssasından Çıkan Bazı Sonuçlar

1. Çocukların, özellikle de ölümlerinden sonra, ana-babalarına iyilik yapmaya İrşad edilmesi,
2. Bunu sağlamak için, çocukların ana-babalar nezdindeki değerinin onlara İfade edilmesi,
3. Abdullah'ın (Câbir'in babasının) güçlü imana sahip olması. Çünkü o geride bıraktığı en değerli şey olarak çocuğundan önce Hz. Peygamber'i zikretmiştir.
4. Durumun Abdullah'ın dediği gibi çıkması onun kerametini gösterir. Kabirde altı ay kadar bir zaman kaldığı halde cesedinin çürümemesi de onun kerametidir. Anlaşıldığı kadarıyla bu şehitlik makamı sebebiyledir.
Bu hadis Câbir'in üstünlüğünü de gösterir. Çünkü o babasının ölümünden sonra, onun kendisine vasiyet ettiği şekilde onun borcunu ödemiştir.

78. Kabirde Lahit Yapmak Ve Kabri Yarmak (Şakk)

1353- Câbİr İbn Abdullah mdıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Uhud savaşında şehit olan ikişer kişiyi bir araya getirerek "Bunların hangisi Kur'ârıı daha çok öğrenmiştir?" diye sorardı. Kendisine bunlardan biri Kur'ân'ı daha çok bilirdi diye gösterildiğinde onun Iahde önce konulmasını istemiş ve şöyle buyurmuştur: "Ben kıyamet günü bunlara şahidim."
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onların kanları ile gömülmesini emretmiş, onları yıkattırmamıştır.

79. Çocuk Müslüman Olduktan Sonra Ölürse Onun Cenaze Namazı Kılınır Mı? Çocuğa Müslüman Olması Teklif Edilir Mi?

Hasan, Şüreyh, İbrahim, Katâde şöyle demiştir; Ana-babadan biri Müslüman olursa, çocuk Müslüman olan ile birliktedir.
İbn Abbas radıyaiiâhu anh annesi İle birlikte müstezaflardan (Mekke'de zayıf düşürülmüşlerden) idi. Babası ile birlikte kavminin dinine mensup değil idi. O şöyle demiştir: "İslam üstündür, ona üstün gelinmez."
1354- Abdullah Ibn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Ömer, Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem ile birlikte bir topluluk içinde Ibn Sayyâd'ın yanına gitti. Onu, Meni Megâle kabilesinin kasrı yanında çocuklarla oynarken buldular. Ibn Sayyâd o sıra ergenliğe yaklaşmıştı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun yanma gelip de kendisine hafifçe vuruncaya kadar O'nun geldiğini fark etmedi.
Hz. Peygamber, sallallâhu aleyhi ve sellem İbn Sayyâd'a: "Sen benim Allah'ın resulü olduğuma şahitlik ediyor musun?'1 diye sordu.

---

[73][73] 4081, 3580. hadisler.

İbn Sayyâd ona baktı ve şöyle dedi: "Şahitlik ederim ki sen ümmîlerin resulüsün."
Daha sonra İbn Sayyâd Hz. Peygamber'e saUaiiâhu aleyhi ve sellem : "Sen, benim Allah'ın resulü olduğuma şahitlik eder misin?" diye sordu.
Resûlullah (Müslüman olmasından ümidi kesip) onun sorusuna cevap vermeden şöyle dedi: "Ben Allah'a ve resullerine iman ettim."
Allah Resulü ona sordu: "Sen rüyanda neler görüyorsun bakalım?"
İbn Sayyâd: "Bana (rüyamda) doğru haberler de yalan haberler de gelir"
Bunun üzerine Hz. Peygamber: sallallâhu aleyhi ve sellem "İş senin için karıştırılmış :nin sana durumu karmaşık gösteriyor)" dedi daha sonra şöyle buyurdu: bir şey tuttum, haydi bunu bil."
İbn Sayyâd: "O duh'tur (dumandır)" dedi.
Hz. Peygamber: sallallâhu aleyhi ve sellem "Yıkıl git. Sen haddini tecavüz edemez-sin" buyurdu.
Ömer radıyallâhu anh: "Ey Allah'ın Resulü! Bırak da boynunu vurayım" dedi. •
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "(Bırak) Şayet o deccal ise sen ona bir §eyyapamazsın. Deccal değil ise onu öldürmende senin için bir hayır yoktur.74[74]
1355- Salim, İbn Ömer'den şunları duyduğunu söyledi:
Bu olaydan sonra Resûîullah sallallâhu aleyhi ve sellem ve Übey İbn Kâ'b, İbn Sayyâd'ın bulunduğu hurma bahçesine gittiler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem İbn Sayyâd kendisini görmediği halde onun ne söylediğini dinleyerek onu gafil avlamak istiyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun kadifeden elbisesi içinde yan yatmış olduğunu gördü. Bu sırada bir hurma ağacının arkasına gizlenmiş olan İbn Sayyâd'm annesi ResûluUah'ı sallallâhu akyhi ve sellem gördü ve İbn Sayyâd'a "Ey Safi (Bu İbn Sayyâd'm ismidir) işte Muhammed" dedi. Bunun üzerine İbn Sayyâd sıçradı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w sellem "Şu kadın bıraksaydı (onu uyandırmasaydı) İbn Sayyâd'm hali bize onun ne olduğunu açıklardı" demiştir. 75[75]
1356- Enes radyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber'e saüaiiâhu aleyhi ve sellem hizmet eden Yahudi bir çocuk vardı. Bu çocuk hastalandı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu ziyaret etti, başucunda oturdu. Çocuğa "Müslüman ol" dedi. Çocuk yanında duran babasına baktı. Babası ona "Ebû Kâsım'a itaat et" dedi. Bunun üzerine çocuk Müslüman oldu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem çocuğun yanından çıktı ve şöyle dedi: "Onu ateşten (cehennemden) kurtaran Allah'a hamd olsun.76[76]
1357- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Ben ve annem müstezatlardan 77[77] idik. Ben çocuklardan, annem ise kadınlardan (müstezaflardan) idi.78[78]
1358- İbn Şihâb şöyle demiştir:
Ölen çocuk zina mahsulü de olsa onun namazı kılınır. Çünkü çocuk İslâm fıtratı üzerine doğmuştur. Ana-babası, yahut yalnızca babası Müslüman olduğunu iddia ederse, annesi Müslüman olmasa bile, çocuk ağlıyarak doğmuş ise namazı kılınır. Doğum sırasında ağlamayan çocuk, düşük olduğu için onun namazı kılınmaz.
Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'den aleyhi ve sellem şunu aktarırdı:
"Doğan her çocuk (İslâm) fıtrat üzerine doğar. Daha sonra (şayet ana-babası Müslüman değilse) ana-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî (ateşperest) yapar. Nitekim her hayvanın yavrusu organları tam ohrak doğar. Hiç yavrunun burnunda, kulağında eksik bir şey görüyor musunuz?"
Daha sonra Ebû Hüreyre şu âyeti okumuştur: "Yüzünü hanif olarak (şirkten uzak olarak) dine döndür. Allah'ın fıtratına, ki O insanları bu fıtrat üzerine yaratmıştır.79[79]

74[74] Hadisin geçtiğL diğer yerler: 3055, 6173, 6618.

75[75] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2638, 3033, 3056, 6174.
76[76] Hadisin geçtiği diğer yer: 5657.
77[77] Müstezaf, sözlük anlamı itibarıyla "zayıf düşürülenler, zayıf görülenler" demektir. Burada bu sözcükle kasdedilen, Mekke'den Medine'ye hicret etme İmkanı bulamayan zayıf ve çaresiz kimselerdir.

78[78] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4587, 4588, 4597.
79[79] er-Rum 30/30. Hadisin geçtiği diğer yerler: 1359, 1385, 4775, 6599.

1359- Ebû Hüreyre radıyallâhu anh, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu söyledi:
"Doğan her çocuk fıtrat üzerine doğar. Sonra ana-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar. Nitekim her hayvanın yavrusu, organları tam olarak doğar. Hiç yavrunun burnunda, kulağında eksik, kesik bir şey görüyor musunuz?"
Daha sonra Ebû Hüreyre şu âyeti okumuştur: "Yüzünü hanif olarak (şirkten uzak olarak) dine döndür. Allah'ın fıtratına, O ki insanları bu fıtrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratmasında bir değişiklik yoktur. İşte dosdoğru din budur."

Açıklama

Bu konu başlığı, çocuğun Müslüman olmasının geçerli olduğunu göstermek için konulmuştur. Bu konu daha sonra açıklayacağımız üzere ihtilaflı bir konudur.
Hadis, müşriğin hizmet için kullanılabileceğini, hasta olduğunda ziyaret edilebileceğini göstermektedir.
Hadiste ahde vefa, küçük çocuğa hizmet ettirme ve küçüğe Müslümanlığı teklif etme bulunmaktadır. Şayet çocuğun Müslüman olması geçerli olmasaydı, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w sellem ona Müslüman olmasını teklif etmezdi. Hz. Peygamberin "Onu ateşten kurtaran Allah'a hamd olsun" İfadesi çocuğun Müslüman olmasının geçerli olduğunu göstermektedir. Yine bu hadis, inkarcılığın (ve imanın) manasını kavrayan bir çocuğun İnkarcı olarak ölmesi halinde azap göreceğini göstermektedir.80[80]
Ibn Abdilber şöyle demiştir: Katâde dışında hiç kimse "zinadan doğan çocuğun cenaze namazı kılınmaz" dememiştir.

Çocuğun Cenaze Namazı Kılınır mı?

Çocuğun cenaze namazının kılınıp kıhnmaması konusunda ihtilaf edilmiştir. Saîd Ibn Cübeyr "Ergenliğe ulaşmadıkça çocuğun cenaze namazı kılınmaz" demiştir. Diğer bir görüşe göre "Çocuk namaz kılacak çağa gelmeden ölmüşse cenaze namazı kılınmaz." Çoğunluk ise "Düşük bile olsa, doğarken ses çıkaran çocuğun cenaze namazı kılınır" demişlerdir.

80. Müşrik İn Ölürken La İlahe İllallah Demesi

1360- Saîd İbnü'i-Müseyyeb babasından şunu aktarmıştır: Ebû Talib'in ölümü yaklaştığında Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onun yanma geİdi. Ebû Cehl Jbn Hişâm, Abdullah İbn Ebû Ümeyye İbnü'l-Muğîre'nin orada olduğunu gördü.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ebû Tâlib'e: "Amca! Lâ ilahe illallah de. Bu kelimeyi söyle ki onun sayesinde senin için Allah katında şahit (şefaatçi) olayım" dedi.
Ebû Cehl ve Abdullah İbn Ebû Ümeyye: "Ey Ebû Tâlib! Abdülmuttalib'in dininden yüz mü çeviriyorsun?" dediler.
Resûlullah saiiaiıshu aleyhi ve sellem amcasına bu kelimeyi söylemesini teklif ettikçe pılar da söyledikleri sözü tekrarladılar.
Sonunda Ebû Tâlib onlara son olarak şunu söyledi: "O (yani ben) Abdül-huttalib'İn dini üzere" dedi ve "Lâ ilahe illallah" demekten sakındı.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem : "Vallahi, bana yasaklanmadığı sürece ben enin için istiğfar edeceğim" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah onunla ilgili olarak u âyeti indirdi: "Peygamber ve iman edenlerin, kendi akrabalan bile olsa lüşrikler için istiğfar etmeleri uygun değildir.81[81]

Açıklama

80[80] Bu çıkarım itiraza açıktır. Çünkü hadiste, çocuğun ergenİik çağına girmediği söylenmemiştir. Hz. Peygamber'in sallalÎâhu aleyhi ve sellem "Kalem (sorumluluk) üç kişiden kaldırılmıştır: ...ergenliğe ulaşıncaya kadar çocuktan" buyurduğu bilinmektedir. (Abdullah İbn Baz)

81[81] et-Tevbe 9/113. Hadisin geçtiği diğer yerler: 3884, 4675, 4772, 6681.

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Konu başlığında müşrikin kelime-i ^vhidi söylemesi halinde ne olacağı zikredilmemiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in âhu aleyhi ve sellem amcasına söylediği "Lâ ilahe illallah de. Bu kelimeyi söyle ki nun sayesinde senin için Allah katında şahit (şefaatçi) olayım" sözü farklı nlaşılmaya müsaittir. Çünkü bu ona özgü olabilir. Çünkü bir başkası, öleceğini ssin olarak anladığı anda bu sözü söylese bunun kendisine bir yararı olmaz, 'iğer bir ihtimale göre ise Buhârî'nin bunu zikretme meşin in nedeni, buna vâkıf lan kişinin bunun düşünmeyi ve ayırım yapmayı gerektiren bir durum Iduğunu anlamasıdır. Mutemed olan ihtimal de budur. Daha sonra Buhârî, bû Tâlib'in ölümü esnasında yaşanan olayı Saîd İbnü'l-Müseyyeb aracılığıyla abasından rivayet etmiştir. Bu konuda ayrıntılı açıklama "Berâe sûresinin :fsiri"nde gelecektir.[82][82]

81. Kabrin Üzerine Yaş Dal Konulması

Büreyde el-Eslemî, kabrinin üzerine iki yaş dal konulmasını vasiyet etti.
İbn Ömer, Abdurrahman'ın kabri üzerinde bir çadır gördü ve (orada bulunan birine) "Ey genç bunu kaldır! Onu gölgeleyecek olan yalnızca amelidir" dedi.
Hârice İbn Zeyd şeyle dedi: Hz. Osman zamanında biz genç iken en hızlı sıçrayanımız, Osman İbn Maz'un'un kabrini zıplayarak geçerdi.
Osman İbn Hakîm şöyle dedi: Hârice elimden tutarak beni bir kabrin üzerine oturttu ve amcası Yezîd İbn Sâbit'in şöyle dediğini söyledi: Kendisine bu hareket yapılan kişi açısından bu mekruh görülmüştür.
Nâfî' şöyle dedi: İbn Ömer radıyaiiâhu anh kabirlerin üzerine otururdu.
1361- İbn AbbaS radıyaiiâhu anh ŞÖyle Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'deki (veya Mekke'deki) bahçelerden birine uğradı. Kabirlerinde azap gören iki insanın sesini duydu. Bunun üzerine şöyle buyurdu:'7/cisi azap görüyorlar, (Kendilerince) büyük bir günah sebebiyle azap görmüyorlar. Oysa ki bu büyük bir günahtır. Birisi idrarından sakınmazdı. Diğeri ise insanlar arasında laf getirip götürürdü (koğuculuk yapardı)."
Sonra bir dal İstedi. Dalı ikiye ayırarak her birinin kabrinin başına bir parçasını koydu.
Ona: "Ey Allah'ın Resulü bunu niçin yaptın" diye soruidu.
O sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Umulur ki bu dallar kurumadıkça onların azabı hafifletilir."

Açıklama

Anlaşıldığı kadarıyla Büreyde, bu hadislerde ifade edilen şeyi söz konusu iki kişiye özgü görmediğinden kendi kabrine de böyle yapılmasını vasiyet etmiştir.
İbn Reşîd şöyle demiştir: Buhârî'nin tasarrufundan anlaşıldığı kadarıyla o, bu durumu yalnızca söz konusu iki kişiye özgü görüyordu. Bu sebeple İbn Ömer'in "Onu yalnızca yaptığı ameller gölgeler" sözünü getirmiştir.[83][83]
Hârice, Zeyd İbn Sâbit'in oğlu olup, tabiînin güvenilir âlimlerinden birisidir. Medine'de "fukahâ-i seb'a" (yedi fakih) diye meşhur olan yedi kişiden birisidir.
Bu hadis, kabirleri yerden yükseltmenin caiz olduğunu gösterir.
İbnü'l-Müneyyir el-Haşiye isimli eserinde şöyle demiştir: Buhârî, kabirdekile-re yalnızca salih amellerinin yarar sağlayacağını anlatmak istemiştir. Kabrin binasını yükseltmek, kabir üzerine oturmak vb. fiiller şekil açısından bir zarar vermemekle birlikte, örneğin kabre oturanların dinen zararlı bir şey konuşmaları durumunda bu zararlıdır. Buharî kabre

---

[82][82] 4675. hadis.

[83][83] Kabre yaş hurma dalı koymanın yalnızca hadiste bahsedilen iki kişiye özgü olduğu görüşü daha doğrudur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , yalnızca kabrinde azap gördüğünü bildiği bu iki kişinin kabrine hurma dalı dikmiş, diğer kabirlere bunu yapmamıştır. Şayet bu sünnet olsaydı, bunu bütün kabirlere yapardı. Ayrıca hulefâ-i râşîdîn ve diğer büyük sa-habîler de bunu yapmamışlardır. Bu meşru bir şey olsaydı bunu Öncelikle onlar yapardı. Büreyde'nin yaptığı ise kendi içtihadına dayalı bir fiildir. İctihad yanlış da doğru da olabilir. Bunu yapmayanların fiili doğrudur. (Abdulaziz İbn Bâz).

yaş dal dikmenin hükmünü belirtmemiş, yalnızca Büreyde'nin sözünü nakletmiştir ki bu söz, kabre yaş dal dikmenin meşru olduğunu çağrıştırmaktadır. Daha sonra İbn Ömer'in sözünü nakletmiştir ki bu da kabre konulan şeyin ölüye bir yararının olmayacağını hissettirmektedir. Yararı olacak olan şey yalnızca kişinin işlediği salih ameldir. Bu iki rivayet görünürde çeliştiğinden Buhârî, kabre dal dikmenin hükmünü açıklamamıştır.
Hz. Peygamber'in sallallhu aleyhi ve sellem tasarrufundan, dalın kabre dikilmesi görüşü ağır basmaktadır. İbn Ömer'in sözü ile iigili hususa da şu sekide cevap verilir: Kabrin üzerine dal dikmenin aksine, çadır yapılmasının ölüye bir yararı bulunduğuna dair bir hadis söz konusu değildir. Bazı âlimler "Bu özel bir durumdur. Allah'ın, ölülerin durumuna muttali kıldığı kimselere özgüdür" demişlerse de dal dikmenin meşruiyeti Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem fiili ile sabit olmuştur.

Kabir Üzerine Oturmanın Hükmü

Kabir üzerine oturma konusundaki sahabe sözlerine gelince; İbn Ömer'in "Onu yalnızca yaptığı ameller gölgelendirir" sözündeki genel ifadesinin kapsamına şu husus girmektedir: Öiüyü yüceltmek için de yapılmış olsa kabrin üzerine çadır koymanın ölüye bir yararı olmadığı gibi, ölüyü küçük düşürmek için de yapılmış olsa kabrin üzerine oturmanın ölüye bir zararı yoktur.
Nafi'in "İbn Ömer kabirlerin üzerine otururdu" şeklinde belirttiği hususu Tahâvî, Bükeyr İbn Abdullah İbnü'1-Eşec yoluyla Nâfi'den rivayet etmiştir.
Bu, İbn Ebî Şeybe'nin sahih senetle İbn Ömer'den rivayet ettiği "Benim için kızgın taşa basmam, kabre basmamdan daha sevimlidir" sözü ile çelişmez. Aslında bu konu ihtilaflı hususlardan biridir. Bu konuda Müslim, Ebû Mersed el-Ganevî'den merfû olarak şunu rivayet etmiştir: "Kabirlere oturmayın ve onlara yönelerek namaz kılmayın."
Nevevî şöyle demiştir: "Çoğunluğa göre oturmaktan kasıt, bildiğimiz anlamda oturmaktır. Mâlik oturmaktan kastın oralara tuvalet yapmak olduğunu söylemiştir. Bu zayıf yahut batıl bir yorumdur."
Bu ifade, yorumun yalnızca Mâlik'e ait olduğunu hissettirmektedir. Yine İbnü'l-Cevzî'nin şu sözü de bunu hissettirir: "Fakihlerin çoğunluğu, Mâlik hariç, bunun mekruh olduğu görüşünü benimsemiştir."
Nevevî el-Mühezzeb"m şerhinde {el-Mecmu') Ebû Hanife'nin görüşünün çoğunluk ile aynı olduğunu söylemişse de bu böyle değildir. Aksine Ebû Hanife ve öğrencilerinin görüşü Tahâvî'nin naklettiğine göre imam Mâlik'in görüşü gibidir. Tahâvî buna delil olarak İbn Ömer'in yukarıdaki sözünü zikretmiştir. Hz. Ali'den bunun bir benzerini, Zeyd İbn Sâbit'ten de merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seüem yalnızca küçük ve büyük tuvalet yapmak için kabirlere oturmayı yasaklamıştır." Bu hadisin senedinde yer alan râvîler güvenilir kimselerdir.
Çoğunluğun görüşünü Ahmed İbn Hanbel'in, Amr İbn Hazm el-Ensarfden rivayet ettiği şu merfu hadis güçlendirmektedir: "Kabirlerin üzerine oturmayın" Bu hadisin senedi sahihtir. Buna göre oturmaktan kasdedilen bildiğimiz anlamda oturmaktır.
İbn Hazm, yukarıdaki yorumu şu gerekçe ile reddetmiştir: Müslim'de Ebû Hüreyre'den rivayet edilen hadisin ibaresi şöyledir: "Sizden birinin ateş üzerine oturup elbisesinin yanması ve ateşin derisine ulaşması...." İbn Hazm şöyle demiştir: Tuvalet yapmak için elbisesi üzerine oturan bir kimse bilmiyoruz. Bu, oturmanın, bildiğimiz anlamda oturma olduğunu gösterir.
İbn Battal şöyle demiştir: Yukarıdaki yorum, doğruya uzaktır. Çünkü kabre tuvalet yapmak, mekruh olmaktan çok daha çirkin bir davranıştır. Mekruh olan, yalnızca bildiğimiz şekilde oturmaktır.[84][84]

---

[84][84] Mutlak olarak kabirlerde oturmayı mekruh gören çoğunluğun görüşünü, Müslim'in Sahih'inde Câbir'den rivayet ettiği "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kabrin kireçle sıvanmasını, kabrin üzerine oturulmasını ve üzerine bina yapılmasını yasakladı" hadisi desteklemektedir. Bu sahih hadis ve onunla aynı anlama gelen diğer hadisler, kabirleri kireçlemenin, üzerine bir şey bina etmenin haram olduğunu gösterir. Çünkü bu kabri yüceltmek olup, şirke vesile olan şeylerdendir. Nitekim pek çok şehirde bu gerçekleşmiştir. İlim ehlinin ve bütün Müslümanların bunlara karşı çıkması ve sakındırması gerekmektedir. Kabir üzerine mescit inşa edilirse, günah daha da büyük, bunun şirke götürmesi daha açık olur. Bu yüzden Resûlullah'ın kabirleri mescit edinmeyi

82. Muhaddisin (Hadis Âliminin) Kabirde Vaaz Vermesi, Arkadaşlarının Onun Etrafında Oturması

1362- Hz. Ali radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Baki'ü-garkad'da [85[85]] bir cenazedeydik. Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem yanımıza gelerek oturdu, biz de onun etrafına oturduk. Elinde bir âsâ vardı. Başını eğdi, âsâsıyla yere vurmaya başladı. Sonra şöyle buyurdu: "Sizin hepinizin ue can taşıyan tüm insanlann cennetteki ve cehennemdeki mekanı yazılmıştır (takdir edilmiştir). Kimin bedbaht ve kimin bahtiyar olduğu da takdir edilmiştir."
Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Ailah'm bizim İçin takdir ettiği şeye güvenerek ameli bırakamaz mıyız? Bizden (Allah'ın takdirine göre) bahtiyarlardan olan kimse, zaten (Allah'ın takdiri sebebiyle) bahtiyar kimselerin amelini işler. İçimizden (Allah'ın takdirine göre) bedbaht olan kimse de bedbaht kimselerin amelini işler" dedi.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Bahtiyar kimselere bahtiyarların ameli kolaylaştmhr, bedbaht kimselere ise bedbahtların ameli kolaylaştınhf dedi. Daha sonra şu âyetieri okudu: "Kim (Allah yolunda) verir ve (Allah'a karşı gelmekten) sakınır, en güzeli (kelime-i tevhidi) tasdik ederse biz ona en kolay olanını (cennete gitmeyi) kolaylaştırırız. Kim de cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa biz de ona en zor olanı (cehenneme gitmeyi) kolaylaştırırız.[86[86]]

Açıklama

Buhârî konu başlığını bu şekilde koymakla bîr anlamda kabirde oturmanın farklı durumlarına işaret etmektedir. Şayet bu hayatta olan veya ölen kişinin maslahatı için olursa mekruh olmaz. Kabre oturma ile İlgili yasak, buna aykırı olana yorulur.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Bu âyetlerin bu başlık altında verilmesinin sebebi, kabirde oturan kişinin insanlan amele yönlendirmek amacıyla, kabre gitmenin ve mahşerin yakın olduğunu söyleyerek uyarmasının uygun olduğuna İşaret etmektir.
Buhârî, daha..sonra Hz. Ali'den rivayet edilen merfu hadise yer vermiştir.

83. Kendi Canına Kıyan (İntihar Eden) Kişinin Durumu

1363- Sabit İbn Dahhâk Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:
"Bilerek yalan yere İslâm'dan başka bir millet (din) üzerine [87[87]] yemin eden kişi dediği gibi olur. Keskin bir âletle kendisini öldüren kimse de cehennem ateşinde o âletle azap görür.[88[88]]
1364- Hasan-ı Basrî şöyie demiştir: Cündeb bize bu mescitte Hz. Peygamber'den hadis rivayet etti. Ne biz bunu unuttuk, ne de Cündeb'in Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ağzından yalan uyduracağından korkarız. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Bir adamın yarası vardı. Adam kendini öldürdü. Allah: Kulum acele etti (sabretmedi), ben de cenneti ona haram kıldım, dedi.[89[89]]
1365- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir: "(Bu dünyada) kendini boğan, ateşte de kendini boğacak. Dünyada

---

yasakladığı sahih olarak rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin! Sizden öncekiler peygamberlerinin ve salih kimselerin kabirlerini mescit edinirdi. Dikkat edin! Kabirleri mescit edinmeyin. Ben sizin bunu yapmanızı yasaklıyorum!".

85[85] Bakî'ü'l-garkad, Medine'lİlerİn ölülerini gömdükleri mezarlığın adıdır. Baki1 içinde ağaç köklerinin bulunduğu arazi, garkad ise bu arazide çokça biten dikenli bîr ağacın adıdır. (Mütercim).
86[86] el-Leyl 92/5-10. Hadisin geçtiği diğer yerler: 4945, 4946, 4947, 4948, 4949, 6217, 6650, 7552.
87[87] Burada kasdedilen, kişinin yalan olduğunu bildiği bir şey hakkında "Doğru değil İse Yahudi olayım, Hristiyan olayım" vb. yeminler etmesidir.
88[88] Hadisin geçtiği diğer yerler; 4171, 4843, 6047, 6105, 6652.
89[89] Hadisin geçtiği diğer yer: 3463.

kendini yaralayan, ateşte de yaralayacak.[90][90]

Açıklama

İbn Reşîd şöyle demiştir: Konu başlığı ile kastedilen "cana kıyan kişinin hükmüMür. İçinde zikredilen hadislerde kasdedilen ise "kendi canına kıyan kişinin hükmü"dür. Bu, konu başlığından daha dar kapsamlıdır. Ancak Buharı, başkasını öldüren kişinin hükmünün, intihar edenden daha ötede olması sebebiyle bunu ona ilhak etmiştir. Çünkü intihar eden kişi, kendisinden başkasına haksızlık yapmamış olduğu halde onun hakkında şiddetli bir tehdit söz konusu olduğuna göre, başkasının canına kıymak suretiyle ona haksızlık yapan kimse hakkında haydi haydi tehdit söz konusu olur.
İbnü'l-Müneyyir el-Hâşiye isimli eserinde şöyle demiştir: Buhârî'nin âdeti, bir konuya başlık bulmada tereddüt ettiğinde buna mübhem bir başlık koymak suretiyle konunun içtihada açık olduğunu belirtmektir. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre intihar eden kişinin tevbesi kabul edilmez. Bu, onun cenaze namazının kıhnmamasmı gerektirir. Bu, Buhârî'nin görüşü ile aynıdır.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Buhârî bununla Sünen yazarlarının Câbir İbn Semure'den rivayet ettiği şu hadise işaret etmiş olabilir; Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem kendisini oku ile öldürmüş bir adam getirildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun namazını kılmadı.
Nesaînin rivayeti şöyledir: "Ben onun namazını kılmam."
Ancak bu hadisler Buhârî'nin şartlarına uymadığı için Buhârî buna konu başlığı ile îmada bulunmuştur. "Kendisini yaralayan kimse ateşte de kendisini yaralar" ifadesi şuna delil getirilmiştir: Allah'ın kendisini öldüren kişiye verdiği bu cezaya uymak suretiyle, katil nasıl öldürmüşse kendisine kısas o şekilde uygulanır. Ancak böyle bir delil getirme yöntemi zayıftır.[91][91]

84. Münafıkların Cenaze Namazının Kılınması Ve Müşrikler İçin İstiğfarda Bulunulmasının Kerih Görülmesi

İbn Ömer bunu Hz. Peygamber'den saudiâhu aleyhi ve sellem rivayet etmiştir.
1366- Ömer İbnü'l-Hattab radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Abdullah İbn Übey îbn Selûl ölünce, cenaze namazını kılması için Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem çağırıldı. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem cenaze namazını kılmaya gitmek üzere kalktığında ben sıçrayarak dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü! İbn Übey'in namazını kılacak mısın? O falan falan zamanlarda şöyle şöyle söylemedi mi?" (Böyle diyerek onun söylediği sözleri sayıyordum). Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem tebessüm ederek şöyle buyurdu: "Geri dur (yolumu aç) ey Ömer."
Ben, konuşmayı daha da uzatınca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Bana bu konuda seçme hakkı verildi, ben de seçimde bulundum, [92][92] Bilsem ki yetmişten fazla istiğfar ettiğimde affedilecek, yetmişten fazla istiğfar ederdim" buyurdu.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem cenaze namazını kılıp gitti. Aradan az bir zaman geçti ki Berâet (Tevbe) süresindeki şu iki âyet İndirildi: "Onlardan ölen hiçbir kimsenin namazını asla kılma, kabrinin basıda da durma. Çünkü onlar Allah'ı ue Resûlü'nü inkâr ettiler vefâsık olarak öldüler."
(Hz. Ömer dedi ki:) Daha sonra ben o gün Resûlullah'a karşı bu şekilde cüretkar

---

[90][90] Hadisin geçtiği diğer yer: 5778.

[91][91] İbn Hacer'in bu yorumu gariptir. Doğrusu yukarıdaki delil getirme güzeldir. Yüce Allah'ın "Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür", "Şayet cezalandıracaksanız, size yapılanın misli ile cezalandırın" âyetleri bunu gösterdiği gibi, cariyesinin başını f^ışla ezerek öldüren Yahudi'ye Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tarafından aynı şekilde kısas yaptırılması da bunu göstermektedir. Bu konuda daha pek çok delil vardır. (Abdulaziz İbn Bâz).

[92][92] Hz. Peygamber'in burada bahsettiği seçim hakkı âyette şu şekilde belirtilmektedir: "Onlar için İster mağfiret dile, ister mağfiret dileme! Onlar İçin yetmiş defa mağfiret dilesen yine de Allah onları kesinlikle bağışlamaya çaktır", (et-Tevbe 9/80).

davranmama şaşırdım, Allah ve Resulü en İyisini bilir.93[93]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî, istiğfarın yasaklanmasının, namaz kıîma şeklinde gerçekleşen İbadete yönelik değil, bunun hak etmeyenlere karşı yapılmasından kaynaklandığını göstermek üzere konu başlığını bu şekilde koymuştur. İbadet bir açıdan taat, bir açıdan günah olabilir.

85. İnsanların Ölüyü Övmesi

1367- Enes İbn Mâlik rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir; Bir cenaze ile karşılaştık/yanımızdan geçti onu hayırla yâd ettik. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiıahu aleyhi ve sellem "Vacip (gerekli) oldu" buyurdu. Daha sonra bir başka cenazeye rast geldik, onun kötülüklerinden bahsedildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yine "Vacip oldu" buyurdu. Ömer İbnü'l-Hattab: "Ne vacip oldu?" dîye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Şunu hayırla yâd ettiniz, cennet onun için vacip oldu. Şunu da şer ile yâd ettiniz, onun için de ateş (cehennem) vacip oldu. Siz Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.94[94]

1368- Ebu'l-Esved şöyle dedi: Medine'ye geldim. Orada kötü bir hastalık yayılmıştı. (İnsanlar ölüyorlardı). Ömer İbnü'l-Hattab'm yanma oturdum. Yanımızdan bir cenaze geçti, cenaze hayırla yâd edildi. Bunun üzerine Hz. Ömer "Vacip oldu" dedi. Daha sonra bir başka cenaze daha geçti, cenaze hayırla yâd edildi. Ömer yine "Vacip oldu" dedi. Sonra üçüncü bir cenaze geçti, sahibi kötü olarak anıldı, Ömer yine "Vacip oldu" dedi.
(Ebu'l-Esved şöyle dedi): Ömer'e şöyle dedim: "Ey müminlerin emiri! Ne vacip oldu?."
Ömer şöyle dedi: "Ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şu sözünde olduğu gibi dedim: "Dört kişinin hayırla andığı her Müslümanı Allah cennete koyar. Biz: 'Ya üç kişi anarsa?' dedik. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem 'Üç kişi de öyledir' buyurdu. Biz: Ya iki kişi?' dedik. Hz. Peygamber sallallâhu aleyh, ve sellem '/ki kişi de öyledir' buyurdu. Artık bir kişiyi sormadık.95[95]

Açıklama

Bu konuda insanların ölüyü övmelerinin meşruiyeti ve mutlak olarak caiz olduğu anlatılmaktadır. Hayatta olan kişiyi övmek ise böyle değildir. Bu övme yüceltme boyutuna vardığında, övülen kişinin kendini beğenmesi ihtimali sebebiyle yasaklanmıştır. Bunları Zeyn İbnü'l-Müneyyir kaydeder.
Nadr İbn Enes'in babasından, onun da Hâkim'den yaptığı rivayet şöyledir: Hz. Peygamber'in saiiaiıshu aleyhi ve sellem yanında oturuyordum. Bir cenaze geçti. Hz. Peygamber: "Bu cenaze kimindir?" diye sordu. Oradakiler: "Falan kabileden falan kişinin cenazesidir. O kişi Allah ve Resûlü'nü sever, Allah'a itaat eder ve bu yolda çalışırdı" dediler. Kötü bir şekilde andıkları kişi hakkında da bunun zıddı şeyler söylediler. Bu hadis, yukarıdaki hadiste ifade edilen hayır ve şerle anılmanın ne olduğunu açıklamaktadır. Yine Hâkim, Câbir'den şunu rivayet etmiştir: "...Bazıları: 'Ne güzel adamdı. İffetli bir Müslümandı' dediler", yine bu rivayette "Bazıları: Ne kötü adamdı! Çünkü kaba-saba konuşurdu" dediler.
Hz. Peygamber'in saüaiiâhu aleyhi ve sellem sözü, hayır sahibi için cennetin, kötülük işleyen için cehennemin vacip olduğunu göstermektedir. Buradaki vacip ile kasdedilen o şeyin sabit olmasıdır. Çünkü bu, gerçekleşmesinin sıhhati bakımından vacip olan şey gibidir. Aslında Allah üzerine hiçbir şey vacip olmaz. Sevap vermek tamamen onun lütfü, cezalandırmak adaletidir. O, yaptıklarından sorguya çekilemez.
Bu hadis şu görüşü reddetmektedir: "Hadiste ifade edilen durum yalnızca buradaki iki

---

93[93] et-Tevbe 9/84. Hadisin geçtiği diğer yer: 4671.

94[94] Hadisin geçtiği diğer yer: 2642.
95[95] Hadîsin geçtiği diğer yer: 2643.

ölüye özgüdür. Çünkü onların cennetlik ve cehennemlik olmaları gaybî bir konudur. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Allah'ın bildirmesi ile bunu bilmiştir. Hz. Peygamber burada yalnızca Allah'ın kendisine bildirdiği hükmü haber vermiştir."
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "Siz yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz" sözü ile sahabeye ve iman konusunda onlarla aynı nitelikte olanlara seslenümiş-tir. İbnü't-Tîn "Bu, sahabeye özgüdür, çünkü diğer insanların aksine onlar hikmetle konuşur" görüşünü naklettikten sonra şöyle demiştir: "Doğrusu bu, güvenilir ve muttaki olan kimselere özgüdür." Nevevî şöyle demiştir: "Öyle anlaşılıyor ki sahabenin kötü bir şekilde andığı kişi münafıklardandı."
Ben (İbn Hacer) derim ki: Ahmed İbn Hanbel'in, sahih bir senetle Ebû Katâde'den rivayet ettiği şu hadis de bu sonuca götürmektedir: "Sahabenin kötü bir şekilde yâd ettiği kişinin namazı kılınmadı, diğer kişinin namazı kılındı."
Buhârî bunu, şahitlik konusunda yeterli olan en az miktarın iki kişi olduğuna delil getirmiştir. Bu konu Şahitlikler böümünde tekrar ele alınacaktır.[96][96]
Dâvûdî şöyle demiştir: Bu konuda dikkate alınacak olan, fazilet ve doğruluk ehli kimselerdir, fasıklar değil. Çünkü fasıklar kendileri gibi olan bir kimseyi övebilirler. Ölüyle arasında düşmanlık olan kişilerin sözleri de dikkate alınmaz. Çünkü düşmanın şahitliği kabul edilmez.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hadiste bu ümmetin fazileti ve zahire göre hüküm verme hususu bulunmaktadır. Tîbî el-Misbâh'm bazı sarihlerinden şunu nakletmiştir: "Siz yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz" sözünün anlamı, "Bir kimse hakkında Müslümanlar ne derse o olur, cenneti hak eden bir kimse hakkında onların sözüne göre bu kişinin cehennemlik olabileceği veya bunun aksi olabilir" şeklinde değildir. Bu şu anlama gelir: Müslümanların hayırlı gördükleri bir kimseyi hayırla yâd etmeleri, o kişinin cennetlik olduğuna, aksi durum da o kişinin cehennemlik olduğuna bir alâmettir. Tîbî bu görüşü eleştirerek şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi vesdiem sahabenin Övgüsü üzerine 'Vacip oldu" demesi, uygun bir vasıftan sonra söylenmiş bir hükümdür, dolayısıyla illet olduğu izlenimini vermektedir. Yine "Siz yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz" sözünün anlamı da böyledir. Çünkü buradaki izafe şereflendirme içindir. Çünkü onlar Allah katında üstün bir mertebededirler. Bu, şahitliklerini edâ etmiş olan ümmeti, şahitlikten sonra tezkiye etmek gibidir. Dolayısıyla bunun bir etkisinin olması gerekir. "İşte böylece sizi vasat bir ümmet kıldık [97][97] âyeti de buna işaret etmektedir.
Nevevî şöyle demiştir: Bazıları hadisin şu anlama geldiğini söyler: "Erdemli kimselerin hayırla yâd ettiği kimse, şayet bu yâd etme gerçeğe uygunsa cennetliktir. Şayet gerçeğe uygun değilse cennetlik değildir. Aksi durum da böyledir." Doğru olan, hadisten anlaşılan genel İfadenin esas alınmasıdır. Müslümanlardan biri ölüp de Allah'ın topluma onu hayırla yâd etmeyi ilham ettiği kimse hakkındaki bu övgü, onun fiilleri bunu gerektirsin yahut gerektirmesin cennetlik olduğuna delildir. Çünkü ameller Allah'ın takdîrine bağlıdır. Bu ilham, amelleri tayin etmede delildir. İşte Müslümanların ölen bir kimseyi hayırla yâd etmesinin işlevi bu şekilde ortaya çıkar.
Nevevî'nin bu söylediği hayırla yetd etme konusunda açık olarak anlaşılan bir durumdur. Ahmed İbn Hanbel, İbn Hibban ve Hâkim'in, Hammâd ibn Seleme aracılığıyla Sabit İbn Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri şu hadis de bunu güçlendirmektedir:
"Vefat eden bir Müslümam en yakın dört komşusu hayırla yâd eder ve onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmediklerini söylerlerse Allah şöyle der; Sizin sözünüzü kabul ettim ve onun sizin bilmediğiniz (günahlarını da) bağışladım."
Kötü bir şekilde anmaya gelince; hadislerin zahiri durumun yine bu şekilde olduğunu göstermektedir. Ancak bu, kötülüğü iyiliğinden fazla olan kimse, hakkında gerçekleşir. Enes'İn hadisinin sonundaki Nadr'ın ilk rivayetinde şöyle denilmektedir: "Allah'ın, kişideki hayır ve şer hakkında insanların dili ile konuşan melekleri vardır."

---

[96][96] 2643. hadis.

[97][97] el-Bakara 2/143

Bu hadis, kişideki hayır ve şerri zikretmenin caiz olduğuna, bunun gıybet sayilmadığına delil olarak getirilmiştir.
Yine bu hadis, istifaza (insanlar arasında yayılma) yoluyla gerçekleşen şahitliğin kabulü ve bunun en azının ise iki kişi olduğu konusunda bir asıldır.

86. Kabir Azabı

Bu konuda şu âyetler vardır: "Zâlimleri, ölümün sıkıntıları içinde, meleklerin ellerini uzatarak: Ruhlarınızı çıkarın. Bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız... derken bir görsen.[98][98]
"Onlara iki kere azap edeceğiz. Sonra onlar büyük bir azaba döndürülecekler.[99][99]
"Firavun hanedanını kötü bir azap kuşattı. Ateştir o. Onlar sabah akşam ona arz olunurlar. Kıyametin kopacağı günde: Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun (denilecek). [100][100]
1369- Berâ İbn Âzib radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:
"Mümin kabrinde oturtulduğunda kendisi getirilir (kendisine iki melek gelir ve onu sorguya çekerler). Daha sonra Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik eder. Bu Yüce Allah'ın şu sözüdür: "Allah, iman edenleri o sabit söz üzerinde daim kılar."
Şu'be şöyle demiştir: "Allah iman edenlere sebat verir." âyeti kabir azabı hakkında indirilmiştir.[101][101]
1370- İbn Ömer mdjyatiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Bedir'de çukura atılan müşriklerin cesetlerine bakarak şöyle buyurdu; "Rabbiniz'in size uad ettiğini hak olarak buldunuz değil mi?" Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem : "Ölülere mî hitap ediyorsun?" diye Soruldu. O sallallâhu aleyhi ve sellem : "Onlar şu anda beni sizlerden daha iyi işitiyorlar. Ancak cevap veremiyorlar.[102][102] buyurdu.
1371- Hz. Âi§e radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber Bedir'de öldürülenler hakkında yalnızca şöyle buyurmuştur: "Onlar şu anda benim daha önce söylediklerimin hak olduklarını biliyorlar."
(Hz. Aİşe buna ek olarak dedi ki): Yüce Allah "sen ölülere işittiremezsin" buyuruyor.[103][103]
1372- Hz. Aişe radıyaiiâhu anhâ şöyle demiştir: Bir Yahudi kadın kendisinin yanma gelip kabir azabından bahsetti ve "Allah seni kabir azabından korusun" dedi. Hz. Aişe radıyaiiâhu anhâ Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem kabir azabı hakkında sordu. O sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Evet. Kabir azabı vardır."
(Hz. Âişe radıyaiiâhu anhâ dedi ki): "Resûlullah'ı sallallâhu aleyhi ve sellem bundan sonra ne zaman namaz kılarken görsem, mutlaka kabir azabından Allah'a sığınmıştır." Gunder şunu da rivayet etmiştir: "Kabir azabı haktır."
1373- Urve İbn Zübeyir, annesi ve aynı zamanda Hz. Ebû Bekir'in kızı Esma'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hutbe okumak üzere kalktı ve kişinin kabrinde mübtela olacağı kabir azabından jahsetti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunu zikredince Müslümanlar cundan dolayı endişe duydular.
1374- Enes ibn mâük radıyallâhu anh resûiuıiah'in sallallâhu aleyhi ve selem uyurduğunu rivayet etmiştir: "Kul kabre konulup da arkadaş ve pakını geri önüp gittiklerinde -ki ölü, bunlar yürürken ayakkabılarının seslerini işitir- ona i melek (Münker ve Nekir) gelerek onu oturturlar.
Melekler: 'Şu Muhammed saihiiâhu aleyhi ue sellem denilen kimse hakkında ne ersin?' derler.
Adam: 'Ben onun Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna şahitlik ederim' der.
Melekler: Ateşteki (cehennemdeki) yerine bak. Allah onun yerine sana mnetten bir

---

98[98] eİ-En'âm 6/93.
99[99] et-Tevbe 9/101.
100[100] el-Mü'mİn 40/45-46.
101[101] İbrahim 14/27. Hadisin geçtiği diğer yer: 4699.
102[102] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3980, 4026.
103[103] en-Neml, 27/80. Hadisin geçtiği diğer yerler; 3979, 2981.

makam verdi' derler. Kişi her iki makamı da görür."
(Hadisin burasında Katâde şöyle dedi: Bize aktarıldığına göre mümin kişinin ıbri genişletilir. Katâde daha sonra Enes'in hadisinin devamını şu şekilde rtardı):
"Kâfire -yahut münafığa- gelince o: 'Bilmiyorum, ben insanların dediği gibi idim' der. Ona: "Anlamaz ol! Okuduğun veya dinlediğinden yararlanamayasın.'" derler.104[104] Sonra demirden bir topuzla iki kulağı arasına vurulur. Öyle bir bağırır ki onun bu feryadını insan ve cinden başka o ölüye yakın olan her şey işitir.

Açıklama

Buhârî konu başlığında kabir azabının yalnızca ruha mı, yoksa ruh ile birlikte bedene mi yapılacağına temas etmemiştir. Bu konuda kelamcılar arasında meşhur bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Buhârî, kabul ettiği deliller bu ikisinden birini kesin olarak belirtmediği için görüş belirtmemiş, bu konuda hüküm vermeye kalkışmamış, yalnızca kabir azabının varlığını belirtmekle yetinmiştir.
"Zâlimleri, ölümün sıkıntıları içinde, meleklerin ellerini uzatarak: Ruhlarınızı çıkann. Bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız... derken bir görsen": Bu âyette söz edilen durum Ölüm sırasında yaşanacaktır. Meleklerin ellerini uzatması demek, ölen kişilerin yüzlerine ve sırtlarına vurmalarıdır. Kıtal (Muhammed) süresindeki şu âyetler de buna şahitlik etmektedir: "Melekler onların yüzlerine ve sırtlanna vurarak canlarını aldığında onların hali nasıl olacak!. 105[105] Ayette sözü edilen azap her ne kadar defin Öncesinde meleklerin can alması sırasında olsa bile bu, kıyamet öncesinde gerçekleşecek azap kapsamındadır. Bu azabın çoğunluğu kabirde gerçekleştiği için buna "kabir azabı" denilmiştir. Aynca ölüler çoğunlukla kabre konulur. Kâfirler ve Allah'ın azap etmeyi dilediği isyankâr kimseler kabre gömülmemiş olsalar da Allah onlara azap eder. Ancak bu azap Allah'ın diledikleri dışındakilerden gizlenmiştir.
"Onlara iki kere azap edeceğiz. Sonra onlar büyük bir azaba döndürülecekler 106[106] âyetine gelince; Taberî, İbn Ebî Hatim ve Evsat adlı eserinde Tabe-rânî, Süddî, Ebû Mâlik, İbn Abbas yolu ile şunu rivayet etmişlerdir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir Cuma günü hutbede 'Ey falanca dışan çık. Sen münafıksın' buyurdu... Allah münafıkları rezil etti." Bu ilk azaptır, ikinci azap ise kabir azabıdır.
"Firavun hanedanını kötü bir azap kuşattı. Ateştir o. Onlar sabah akşam ona arz olunurlar. Kıyametin kopacağı günde: Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun (denilecek).107[107] Kurtubî şöyle der: Çoğunluk bu ateşe arz edilmenin berzahta (kabirde) olacağı görüşünü kabul etmiştir. Bu, kabir azabını isbat konusunda bir delildir. Diğer bazıları şöyle demiştir: Bu âyette her iki dünyaya ait azap açık bir şekilde belirtilmiştir. Ancak bu âyet kabir azabını yalnızca kâfirlere özgü görenler aleyhinde değil, kabir azabını mutlak olarak inkâr edenler aleyhinde bir delildir. Bu hadis, ruhların cesetleri terk etmelerinden sonra da baki olduğuna delil getirilmiştir. Ehl-i sünnetin görüşü budur.
İik ayet ruh ile cesedin aynı şey olduğuna delil getirilmiştir. Çünkü âyette "Nefislerinizi çıkarın" denilmiştir, bundan kasıt ruhlardır. Bu, meşhur bir mesele olup bu konuda pek çok görüş bulunmaktadır. "Sana ruh hakkında soruyorlar 108[108] âyetinin tefsirinde bu konuya işaret edilecektir.109[109]
Hadisin ikinci rivayetinde "Allah iman edenleri o sabit söz üzerinde daim kılar" âyeti kabir azabı hakkında indirilmiştir denilmektedir. Bunu Zâzân Ebû Ömer, Berâ'dan uzun bir metinle ve açık bir şekilde rivayet etmiştir. Sünen yazarları bunu rivayet etmişler, Ebû Avâne ve diğer hadis bilginleri bunun sahih olduğunu söylemişlerdir. Bu hadisin tamamı şöyledir:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sdiem ile birlikte ensardan bir adamın cenazesine katıldık. Kabre geldik. Cenaze lahde konulduğunda Hz. Peygamber saiiaiı&hu aleyhi ve sellem

---

104[104] Meleklerin bu sözü dünya hayatında gerçeği anlamaya yanaşmayan, okuduğu yahut dinlediği âyetlerden istifade edemeyen kâfir ve münafık hakkında bir bedduadır.
105[105] Muhammed 47/27
106[106] et-Tevbe 9/101.
107[107] el-Mü'min 40/45-46.
108[108] el-İsra 17/85
109[109] 4721. hadis.

oturdu, biz de etrafına oturduk. Başımızın üzerinde kuş varmış gibi (sessizce) oturuyorduk. Hz. Peygamber'in elinde bir âsâ vardı, bununla toprağı eşeliyordu. Hz. Peygamber başını kaldırarak şöyle buyurdu:
"Kabir azabından Allah'a sığının (Bunu iki yahut üç kere tekrarladı). Ölünün yakınları kabirden ayrılırken ölü onların ayakkabılarının seslerini işitir. Bu sırada İki melek gelerek onu oturturlar ve ona:
'Rabbin kim?' diye sorarlar.
O 'Rabbim Allah'tır' der.
Melekler:' Dinin ne?' diye sorarlar,
Ölü 'Dinim İslam'dır' der.
Melekler: 'İçinizden gönderilen şu adam kimdir?1 diye sorarlar.
Ölü: 'O, Allah'ın Resulüdür' der.
Melekler: 'Nereden biliyorsun?' diye sorarlar.
Ölü: 'Allah'ın kitabını okudum, ona iman ettim ve tasdik ettim' der.
İşte bu Yüce Allah'ın "Allah iman edenleri o sabit söz üzerinde daim kılar" âyetidir.
Kâfirin ruhu da cesedine iade edilir. Kendisine iki melek gelip onu oturturlar ve ona:
Rabbin kim?' diye sorarlar.
O: 'Ha, ha, bilmiyorum' der.. [110][110]
Hz. Aişe'nin "Hz. Peygamber Bedir'de öldürülenler hakkında yalnızca 'Onlar şu anda benim daha önce söylediklerimin hak olduklannı biliyorlar' demiştir" sözü, İbn Ömer'den aktarılan rivayete yönelik bir reddir. Çoğunluk ise, İbn Ömer'in rivayetine uygun olan diğer rivayetler sebebiyle Hz. Aişe'nin görüşüne muhalefet edip İbn Ömer'in rivayetini kabul etmişlerdir. Hz. Aişe'nin "Sen ölülere işittiremezsin [111][111] âyetini delil getirmesi hakkında da şöyle demişlerdir: Ayetin anlamı "Onlara fayda verecek şekilde işittiremezsin" veya "Allah dilemedikçe işittiremezsin" demektir. Çoğunluğun görüşüne uygun olan sahih hadisler de vardır. Bunlardan biri şudur: "Kabre konulan kişi kabirden aynlan yakınlarının ayak seslerini işitir", "Kabrin kendisini sıkmasından dolayı kaburgaları birbirine geçer", "Kabirdekine demirden topuzla vurulduğunda onun sesi işitilir", "Kabirdekinin iki kulağı arasına vurulur", "Melekler onu oturtur"...Bu hadislerin tümü bedene ait özelliklerden bahsetmektedir.
Uyarı: Buhârî'nİn İbn Ömer hadisini ve onunla çelişen Hz. Aişe hadisini "kabir azabı" başlığı altında vermesinin sebebi şudur: Bedir kuyusuna atılan müşrik cesedlerinin Hz. Peygamber'in sesini duydukları ve Hz. Peygamber'in onları kınadığı sabit olduğuna göre, onların söylenen sözü işitme duyulan ile idrak edip, diğer duyular ile azabın elemini hissetmelerinin de mümkün olduğunu gösterir. Hatta bunu bizzat hissederler.
Bu iki hadis ve diğer hadislerin uzlaştığı nokta ile iîgili olarak Buhârî şuna işaret etmektedir: İbn Ömer hadisinde yer alan Hz. Peygamber'in Bedir kuyusundaki müşrik cesetleri ile konuşması, onların sorguya çekildiği sırada olmuştur. Bu sırada ruh cesede iade edilmiştir. Diğer hadislerden ise sorguya çekilen kâfirin azap göreceği anlaşılmaktadır. Hz. Aişe'nin ölülerin konuşmayı duyduğunu inkâr etmesi ise, sorguya çekilme zamanı dışında onlarla yapılan konuşmayı duymayacaklarındandır. Böylece (görünüşte çelişik) iki haber uzlaştırılmış olur. Bu açıklamadan, İbn Ömer hadisinin niçin bu konu başlığı altına konulmuş olduğu da anlaşılmaktadır.
Yahudi bir kadının Hz. Âişe'nin yanına gelip kabir azabından korunması için dua etmesi ile ilgili daha açık bir rivayet, İmam Ahmed İbn Hanbel'in Buhârî'nin şartlarına da uygun olarak Saîd İbn Amr İbn Saîd el-Ümevî aracılığıyla Hz. Âişe'den rivayet ettiği şu hadistir:
Yahudi bir kadın Hz. Aişe'ye hizmet ediyordu. Hz. Âişe kadına ne zaman bir iyilik yapsa Yahudi kadın "Allah seni kabir azabından korusun" derdi. (Hz. Âişe dedi ki):
Hz. Peygamber'e dedim ki: 'Ey Allah'ın Resulü! Kabir azabı varmıdır?
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Yahudiler yalan söylemişler. Kıyamet gününden önce azap yoktur" buyurdu.
Sonra Allah'ın dilediği kadar bir süre geçti. Birgün Hz. Peygamber saiiaııshu aleyhi ve seüem evinden, oldukça yüksek bir sesle şu şekilde bağırarak çıktı:
'Ey İnsanlar! Kabir azabından Allah'a sığının. Çünkü kabir azabı haktır.'"

[110][110] Ebû Dâvud, Sünne, 27.
[111][111] en-Neml 27/80

Tüm bunlardan, Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve seikm kabir azabının hükmünü Medine devrinin sonlarına doğru öğrendiği anlaşılmaktadır.[112][112]

Kabir azabı ile ilgili olduğu söylenilen "Allah iman edenleri o sabit söz üzerinde daim kılar [113][113] âyeti ile "Ateş, ona sabah akşam arz olunurlar [114][114] âyetlerinin Mekke'de indirilmiş olması bu görüş açısından bir problem gibi görülse de bunun cevabı şudur: Birinci âyetten mümin olmayanların kabir azabına uğrayacakları mefhum-i muhalefet yolu ile anlaşılır. Diğer âyetten ise Firavun hanedanı hakkında -kâfirler de aynı hükme tabî olsalar bile- azabın varlığı âyetin ifadesinden doğrudan anlaşılır. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sdiem başlangıçta reddettiği ise Allah'ın birliğini kabul edenlerin kabirde azap görmeleriydi. Daha sonra müminler içinden Allah'ın dilediği kişiler hakkında kabir azabının olacağını Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğrendi, buna kesin olarak inandı, bundan sakındırdı ve ümmetine öğretmek ve yol göstermek için kabir azabından oldukça fazla Allah'a sığındı. Aradaki çelişki de bu şekilde ortadan kalkmış oldu.

''Ateşteki yerine bak" ifadesi Ebû Davud'un rivayetinde şu şekildedir:

"(Kabirde sorulan sorulara cevap veren mümine şöyle denilir): 'Bu senin cehennemdeki evin idi. Ancak Allah (c.c.) seni korudu, merhamet etti ve onu cennetten bir ev ile değiştirdi.' Bunu duyan ölü: 'Bırakın da aileme gidip müjde vereyim der.' Ona, 'sus' denilir."

Ahmed İbn Hanbel'in Ebû Said'den rivayet ettiği hadiste ise "Rabbini inkâr etseydin, cehenemde gideceğin ev bu idi" denilir.

Yukarıda zikrettiğimiz Berâ hadisinin devamında şöyle denilmektedir:

Semadan bir münâdî şöyle bağırır: 'Kulum doğru söyledi. Ona cennetten bir hah döşeyin, cennetten bir kapı açın, cennetten bir elbise giydirin.' Ona cennetin rüzgârından ve kokusundan gelir. Kabri, göz alabildiğine genişletilir."

İbn Hıbbân, Ebû Hüreyre'den diğer bir rivayette fazladan şunları rivayet etmiştir: "Onun gıpta ve mutluluğu artar. Derisi ilk haline geri döner, ruhu cennet ağacında duran bir kuş olur.[115][115]

Kâfirin kabirde sorguya çekileceğini ifade eden hadisler, pek çok sahih yoldan rivayet edildiği gibi aynı zamanda merfu olduğu için kabul edilmeye daha layıktır.

Mümeyyiz olmayan küçüğün sorguya çekilip çekilmeyeceği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kurtubî et-Tezkire adlı eserinde onun da sorguya çekileceğini belirtmiştir. Hanefîler'den nakledilen görüş de budur. Şâfiîler'den pek çoğu ise küçüğün sorguya çekilmeyeceğini söylemiştir. Bu yüzden onlar "Çocuğa telkinde bulunulması müstehap değildir" demişlerdir. Peygamber'in sorguya çekilip çekilmemesi konusunda da ihtilaf edilmiştir. Meleğe gelince bu konuda bir şey zikredilip edilmediğini bilmiyorum. Öyle görünüyor ki melekler sorguya çekilmez. Çünkü sorguya çekilme, İmtihana tabî olanlar hakkında geçerlidir.

İbn Abdilberr ilk görüşe (yani kâfirlerin kabirde sorguya çekilmeyeceği görüşüne) meylederek şöyle demiştir: Haberler, kabir sorgusunun ehl-i kıble hakkında geçerli olacağını göstermektedir. İnkar eden kâfire gelince ona dini sorulmaz.

İbnü'l-Kayyim Kitâbu'r-rûh adlı eserinde bunu eleştirerek şöyle demiştir: Kitap ve sünnette, kabir sorgusunun hem kâfir hem de Müslüman hakkında olacağına dair delil bulunmaktadır. Yüce Aliah şöyle buyurmuştur: "Allah iman edeneri, dünya hayatında ve ahirette o sabit söz üzerinde daim kılar. Allah zalimleri se saptırır.[116][116]

---

[112][112] 1043. hadis.

[113][113] İbrahim 14/27

[114][114] Gâfir (Mü'min) 40/46

[115][115] İmam Ahmed İbn Hanbel, Kâb İbn Mâlik aracılığıyla Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir: "Müminin ruhu, Allah onu dirilteceği gün ruhunu cesedine geri döndürünceye kadar cennet ağacına asılı bulunan bir kuştur." Hafız İbn Kesir bu hadisin isnadı ile İlgili olarak: Sahih, şerefli ve büyük bir isnattır." demiştir. "Ruhu asılı durur" orada yer içer anlamındadır. Sahîh-i Müslim'de Abdullah İbn Mes'ud'tan merfu' olarak şöyle rivayet edilmektedir: Şehidlerin ruhları arşa asılmış kandillerin üzerinde oturan yeşil kuşlar içinde olup cennette arzu ettiği yerlerde dolaşır, sonra yuvaları gibi o!an bu kandillere geri dönerler. Allah doğruyu daha iyi bilendir, (Abdülaziz İbn Bâz).

[116][116] İbrahim 14/27

Mühelleb şöyle demiştir: "Ölüye yakın olanlar işitir" ifadesinde kasdedilenler ilüyü sorgulamayı üstlenen meleklerdir.
Bunu meleklere özgü kılmasının bir delili yoktur. Çünkü hayvanların da bu-ıu işiteceği sahih olarak rivayet edilmiştir. Berâ'nın hadisinde "Doğu ile batı ırasındakiler bunu işitir" denilmiştir. Ahmed İbn Hanbel'in eserinde yer alan Ebû iaid hadisinde "İnsan ve cinler dışında Allah'ın bütün mahlûkâtı bunu işitir." eklinde ifâde edilmiştir. Buna hayvan ve cansızlarda dahildir. Ancak cansizlann >u kapsamdan çıkarılması mümkündür. Bezzâz'da yer alan Ebû Hüreyre'nin şu adisi bunu desteklemektedir: 'İnsan ve cin dışında bütün canlılar işitir." İnsan e cine birlikte "sekaleyn" denilmektedir. Bunun sebebi onların yeryüzü üzerinde gıdıklarının olması sebebiyledir.
Mühelleb şöyle demiştir: Allah'ın cinlere ölünün "Beni kabre bir an önce ötürün" sözünü İşittirdiği halde, ona azap edildiği sırada çıkardığı sesi i ittirmemesin İn sebebi şudur: Ölünün defnedilmeden önceki sesi dünya ükümlerine, kabirde eızap gördüğü sırada çıkardığı ses ise âhiret hükümlerine işkindir. Allah âhirete ilişkin durumları mükelleflerden, onları hayatta bırakma ıaksadıyla gizlemiştir.

Hadislerden Çıkan Bazı Sonuçlar

Konuya ilişkin hadislerden çıkan sonuçlardan bir kısmı şöyledir:
1- Kabir azabı vardır.
2- Bu azap hem kâfirler hakkında hem de Allah'ın birliğini kabul edenlerden Uah'ın dilediği kimseler hakkında söz konusu olacaktır.
3- Kabir sorgusu herkese mi uygulanacak? Bu konu daha önce geçmişti.
Kabir sorgusu bu ümmete mi özgüdür, yoksa önceki ümmetlere de uygulan-mıdır? Hadislerden ilk anda kabir sorgusunun yalnızca bu ümmet hakkında çerli olduğu anlaşılmaktadır. Hakîm et-Tirmizî de bunu kabul ederek şöyle »mistir: Önceki ümmetlere peygamberler gelir, peygamberlere itaat ederlerse Lrtuluşa ererler, itaat etmezlerse peygamberler onları terk eder, onlara derhal lap edilirdi. Allah Hz. Muhammed'i sallallâhu aleyhi ve sellem âlemlere rahmet olarak inderdiğinde insanlardan (dünyada) azabı kaldırdı. İçinde inkarcılığı gizlese bi-dışından Müslüman olduğunu söyleyen kişinin Müslümanlığını (dünyada) kail etti. Onlar öldüklerinde Allah onları sorguya çekmek için kabirde iki melek görevlendirdi. Böylece iç yüzleri dışa çıkmakta, kötü iyiden ayrılmakta, Allah iman edenleri kelime-i tevhid üzerinde sabit kılmakta, zalimleri ise saptırmaktadır.
Zeyd İbn Sâbit'ten rivayet edilen şu merfu hadis de bunu desteklemektedir: "Bu ümmet, kabrinde imtihan edilecektir" Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

87. Kabir Azabından (Allah'a) Sığınmak

1375- Ebû Eyyûb radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz.Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş batınca evinden çıktı ve bir ses duydu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Bunlar kabirlerinde azap gören Yahudilerdir:
1376- Ukbe şöyle dedi: Hâlid İbn Saîd İbnü'l-Âs'ın kızı bana Hz. Peygam-ber'in saitaiiâhu aleyhi ve sellem kabir azabından sığındığını işittiğini söyledi.[117][117]
1377- Ebü Hüreyre rad.yallâhu anh, Hz. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve sellem şekilde dua ettiğini söylemiştir:
"Aliahümme innî eûzu bike min azâbi'l-kabri ve min azâbi'n-nâri ve min \itneti'l-mahyâ ve'I-memâü ve min fitneti'l-mesîhi'd-deccâl."
(Allahım! Kabir azabından, ateş (cehennem) azabından, hayat ve ölümün htnelerinden ve Mesih deccâi'in fitnesinden sana sığınırım)

Açıklama

Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem güneş battıktan sonra duyduğu ses bir örüşe göre azap meleklerinin, diğer bir görüşe göre azap gören Yahudilerin ahut vâkî olan

---

117[117] Hadisin geçtiği diğer yer: 6334.

azabın sesidir.
Yahudilerin, Yahudilikleri sebebiyle azap gördüğü sabit olunca, onların ışında müşriklerin azap göreceği de sabit olur. Çünkü şirk koşmak suretiyle nların içinde bulunduğu inkâr hali, Yahudilerin inkânndan daha şiddetlidir.

88. Gıybet Ve İdrar(Dan Sakınmama) Sebebiyle Kabir Azabı

1378- İbn AbbaS radıyallâhu anh ŞÖyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabre uğradı ve şöyle buyurdu: "Şunlar (bu kabirlerde yatanlar) azap rüyorlar. (Kendilerine göre) büyük bir günahtan dolayı azap görmüyorlar, 'et (oysa bunlar büyük günahtır). Birisi insanlar arasında laf getirip götürürdü. jeri ise idrarından sakınmazdı."Hz. Peygamber saiyiâhu aleyhi w sellem yaş bir dal ırak bunu ikiye böldü, her birini bir kabre dikti ve şöyle buyurdu: "Bunlar rumadıkça umulur ki onların azabı hafifletilir,"

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyİr şöyle demiştir: Konu başlığında yalnızca iki durumun zikredilmesinin sebebi bunların önemini vurgulamak olup, bu iki durum dışında hükmün bulunmadığını belirtmek değildir. Buna göre kabir azabı yalnızca bu iki duruma özgü değildir. Ancak başlıkta yalnızca bunlarla yetinilmesi, söz konusu fiillerin diğer fiillerden daha çok azaba sebep olduğunu hissettirmektedir. Sünen yazarlan Ebû Hüreyre'den şu hadisi rivayet etmişlerdir: "İdrardan sakının. Çünkü kabir azabının çoğu ondandır."

89. Ölüye Gideceği Yer Sabah Akşam Gösterilir

1379- Abdullah İbn Ömer radiyaiiâhu anh, Resûlullah'ın sdiaiiâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Sizden biri ölünce gideceği yer kendisine sabah akşam gösterilir. Şayet ölen kişi cennetlik ise cennetteki yeri, cehennemlik ise cehennemdeki yeri gösterilir ve kendisine: 'Allah seni kıyamet gününde yeniden diriltinceye kadar bu senin kalacağın verdir' denir.[118][118]

Açıklama

İbnü't-Tîn şöyle demiştir: "Sabah akşam" ifadesi ile, kişiye makamının gösterildiği bir sabah ve bir akşam kasdedilmiş olabilir. "Allah seni yeniden diriltinceye kadar" ifadesinin anlamı "yeniden diriltinceye kadar buna kavuşamazsın" demektir. Diğer bir ihtimal de "sabah akşam" ifadesinin her sabah ve akşamı kapsamasıdır. Bu, bunu idrak edebilmesi için ölünün bir bölümünün diriltilmesi şeklinde yorumlanır. Ölünün bir bölümünün veya bazı bölümlerinin diriltilerek ona hitap edilmesi ve gideceği yerin kendisine gösterilmesi imkansız değildir. İlk ihtimal iki konu önce geçen hadislere daha uygundur.
Kurtubî şöyle demiştir: Bu arzın yalnızca ruha olması mümkün olabileceği gibi, ruhla birlikte bedenin bir bölümüne olması da mümkündür. Bu, kâfir ve mümin hakkında açıkça anlaşılmaktadır. İyilik ve kötülüğü bulunan mümine gelince, onun hakkında da bu açıktır. Çünkü o da sonuç itibarıyla cennete girecektir. Bu hadiste ifade edilenler şehitlerin dışındakilere özgüdür. Çünkü şehitler diri olup ruhları cennette dolaşmaktadır. Şunu söylemek de mümkündür; "Şehitlere, gidecekleri yerin gösterilmesi, onlar hakkında, ruhlarının bedenlerine bitişik olarak cennette kalmaya devam edeceklerine dair bir müjdedir. Çünkü bu müjde, o anda sahip olduklarından daha öte bir durum içermektedir."

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Bu hadis kabir azabının var olduğunu göstermektedir.
2- Bedenlerin yok olması ile ruhlar yok olmaz. Çünkü gidilecek yer, ancak hayatta olana gösterilir.
İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Bu hadis, ruhların kabirlerdeki boşluklarda bulunduğuna

---

[118][118] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3240, 6515.

delil olarak gösterilmiştir. Bana göre bu, ruhların kabirlerdeki boşluklarda bulunabileceği anlamına gelir, ancak ruhların buraları terk edemeyeceği anlamına gelmez. Aksine Mâlik'in dediği gibi ruhlar dilediği yerde dolaşır.[119][119]

90. Ölünün, Kendi Cenazesinin Kabre Götürülmesi) Hakkında Konuşması

1380- Ebü Saîd el-Hudrî radıyaliâhu anh, resûlullah'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu belirtmiştir: "Cenaze konulup da erkekler onu omuzlarında taşıdıklarında, şayet salih bir kimse ise 'Beni bir an önce götürün, beni bir an önce götürün' der. Şayet salih bir kimse değil ise 'Eyvah bana. Beni nereye götürüyorsunuz?' der. Onun sesini insan dışında her şey işitir. İnsan bunu işit-seydi bayılırdı."

91. Müslümanların (Ölen) Çocukları Hakkında Söylenenler

Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir: "Ergenliğe ermemiş olan üç çocuğu ölen kimse için, bu çocuklar cehenneme karşı örtü olurlar (veya bu kişi cennete girer).1'
1381- Enes Ibn Mâlik radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Müslümanlardan, ergenliğe ulaşmamış üç çocuğu ölen herkesi, Allah onlara (çocuklara) olan merhameti sebebiyle, cennete koyar."
1382- Berâ radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: (Hz. Peygamber'in oğlu) İbrahim (a.s.) vefat ettiğinde Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Cennette onun sütannesi var.[120][120]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Çocuklar, anne-babasının cehenneme girmesine perde oluyorsa, kendileri cehenneme hiç girmezler.
Nevevî şöyle demiştir: Müslüman âlimlerden görüşleri muteber olanlar, Müslümanların ölen çocuklarının cennetlik olduğunda İcma etmişlerdir. Bazıları Hz. Aişe radıyaiiâhu anh hadisi sebebiyle bu konuda tevakkuf etmiştir. Bu hadis de Müslim'in rivayet ettiği şu hadistir:
Ensardan bir çocuk öldü. Ben: "Ne mutlu ona! Ne bir kötülük işledi, ne de kötülük ona bulaştı" dedim.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w sellem "Ya öyle değilse ey Aişe! Allah cennet için oraya girecek kimseler yaratmıştır" buyurdu.
Bu hadise şu şekilde cevap verilir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , Hz. Aişe'nin delilsiz olarak bir meselede kesin hüküm vermesini yasaklamıştır, ya da bu sözü, Müslümanların çocuklarının cennetlik olduğu konusunda kendisine vahiy verilmediği bir sırada söylemiştir.

92. Müşriklerin Çocukları Hakkında Söylenenler

119[119] İbn Abdilberr ve Mâlik'in ruhlar hakkındaki bu görüşü zayıf ve Kur'ân'tn zahirine aykırıdır. Kur'ân'dan ilk anda anlaşılan odur ki, ruhlar Allah katında tutulmakta olup, Allah'ın dilediği şekilde onlar hakkında nimet verme ve azap etme söz konusu olmaktadır. Ehl-i sünnetin kabul ettiği üzere, ruhlara nimet veya azabın arz edilip, bedenin tümünün veya geriye kalan kısmının da bunu hissetmesine bir engel yoktur.

Kur'ân'dan buna delil şu âyetlerdir: "Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır. Şüphe yok ki, bunda iyi düşünecek bir kavim için ibretler vardır". [Zümer, 39/42] Hadisler de kabre gömülen ölünün ruhunun sual sırasında Ölüye geri verildiğini göstermektedir. Ölüye selâm verilmesi vb. durumlarda olduğu gibi Allah'ın dilediği kimi durumlarda ölünün ruhunun bedenine geri verilmesine bir engel yoktur. Sahih hadiste müminlerin ruhunun kuşlar şeklinde cennette bir ağaca asılı olduğu, şehitlerin ruhlarının ise yeşil kuşların kursağında cennette dilediği yerde dolaştığı belirtilmiştir. (Abdülaziz İbn Bâz}.

120[120] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3255, 6195.

1383- İbn AbbaS radıyaiiâhu anh şöyle dedi: ResÛlullah'a sallallâhu aleyhi -ve sellem müşriklerin çocukları hakkında soru soruldu. O sallallâhu aleyhi ve sellem : "Allah onları yarattığında onların ne işleyeceklerini en iyi bilir" buyurdu. 121[121]

1384- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem müşriklerin çocukları hakkında soru soruldu. O sallallâhu aleyhi ve sdism: "Allah onların ne işleyeceklerini en İyi bilir" buyurdu.122[122]

1385- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Her çocuk İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra ana-babası onu Yahudi, Hristiyan yahut ateşperest yapar. Nitekim her hayvanın yavrusu organlan tam olarak doğar. Hiç yavrunun burnunda, kulağında eksik bir şey görüyor musunuz?

Açıklama

Alimler gerek eskiden gerekse yakın zamanlarda bu konuda farklı görüşler İleri sürmüşlerdir. Bu konulardaki görüşlerin bir kısmı şöyledir:

a. Müşriklerin çocuklarının durumu Allah'ın dilemesine bağlıdır. Bu görüş iki Hammâd (Hammâd İbn Süleyman, Hammâd İbn Seleme), İbnü'l-Mübârek ve İshak'tan rivayet edilmiştir. Beyhakî, el-Hikâd adlı kitabında Şafiî'den, kâfirlerin çocukları ile ilgili olarak bu görüşü rivayet etmiştir.

İbn Abdilberr ise şöyle der: "Mâlik'in söylediklerinden de bu sonuç çıkmaktadır. Ona göre bu meselede açık bir nass yoktur. Ancak Mâlik'in öğrencileri Müslümanların çocuğunun cennette olduğunu, kâfirlerin çocuklarının durumunun ise Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun delili şu hadistir: "Allah onların (yaşamış olsalardı) ne amel edeceklerini en iyi bilendir."

b. Müşriklerin çocukları, ana babalarına bağlıdır. Buna göre Müslümanların çocukları .cennetlik, kâfirlerin çocukları ise cehennemliktir.

c. Onlar, cennet ile cehennem arasında bir berzahtadırlar. Çünkü onlar cennete gitmelerini gerektirecek İyilikler yapmadıkları gibi, cehenneme gitmelerini gerektirecek kötülükler de yapmamışlardır.

d. Onlar cennetliklere hizmet edeceklerdir. Bu konuda Ebû Dâvud et-Tayâlisî ve Ebû Ya'lâ Enes'ten zayıf bir hadis rivayet etmişlerdir.

e. Onlar toprak olacaklardır.

f. Onlar cehennemliktir. Bu görüşü Kadı lyaz, Ahmed İbn Hanbel'den rivayet etmiştir. İbn Teymiye bu rivayeti hatalı bulmuş ve İmam Ahmed'in böyle bir görüşünün bulunmadığını, bunun onun bazı öğrencilerine ait olduğunu söylemiştir.

g. Onlar âhiret gününde imtihan edileceklerdir. Onlar için bir ateş yükseltilecek, bu ateşe girenler için ateş serinlik ve selâmet olacak, girmeyenlere ise azap edilecektir. Bunu Bezzâr rivayet etmiştir. Beyhakî el-Ptikâd adlı kitabında bunun doğru görüş olduğunu rivayet etmiştir. Bu görüşe şu eleştiri getirilmiştir: "Âhiret yükümlülük yeri değildir. Bu sebeple orada amel işleme ve imtihan söz konusu değildir." Bu eleştiriye şu cevap verilmiştir: "Bu, İnsanların cennet ve cehenneme gitmesinden sonradır. Ancak mahşer meydanında imtihanın olmasına bir engel yoktur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "O gün gerçek ortaya çıkacak. Secdeye davet edilecekler ancak, buna güç getiremeyeceklerdir 123[123]Sahihayn'da rivayet edildiğine göre insanlara secde etmeleri emredilecek, münafığın sırtı dümdüz kalacak, secde edemeyecektir.

h. Müşriklerin çocukları cennetliktir. Bu, "Bir Çocuğu ölen Kişinin Durumu" konusunda geçmişti. Nevevî şöyle demiştir: Muhakkik âlimlerin kabul ettiği tercihe şayan ve sahih görüş budur. Çünkü Yüce Allah: "Biz bir resul göndermedikçe azap edecek değiliz 124[124] buyurmuştur. Akıllı kişiye davet ulaşmadığında o bile sorumlu olmuyorsa, akıllı olmayan kimse hiç sorumlu olmaz. Diğer bir delil de bu konuda zikredilen Semûre hadisidir.

121[121] Hadisin geçtiği diğer yer: 6597.

122[122] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6598, 6600.

123[123] el-Kalem 68/42.

124[124] el-İsrâ 17/15

ı. Bu konuda tevakkuf edilir.
İ. Bu konuda görüş belirtilmez.
Son iki şık arasında ince bir fark vardır.
İbn Kuteybe şöyle demiştir: "Allah onların ne işleyeceklerini en iyi bilif ifadesi, eğer yaşasalardı neler işleyeceklerini bilir. Dolayısıyla siz bu konuda bir hüküm vermeyin, demektir.
Bir başkası İse şöyle demiştir: Bu İfade şu anlama gelir "Allah onların bir şey işlemeyeceğini bilir, bu sebeple onların bir şey işlemesi İçin onları dünyaya geri döndürmez" ya da Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi w sellem bu İfade İle "var olmayan bir şeyin şayet var olsaydı nasıl olacağını Allah'ın bildiğini" söylemiştir. Bu şu âyete benzer: "(Cehennemlikler) dünyaya geri döndürülselerdi, daha Önce işledikleri kötülüklere geri dönerlerdi."
Her doğan çocuğun İslâm fıtratı üzerine doğup sonradan ana-babası tarafından Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapıldığını söyleyen hadis, her çocuğun böyle olmadığı, bazılarının Müslüman kaldıkları gerekçesiyle bazılarınca anlaşılamamıştır. Bunun cevabı şudur: Bu hadiste, inkarcılığın doğan çocuğun zatî bir özelliği ve tabiatının gereği olmadığı ifade edilmekte, bunun haricî bir sebeple gerçekleştiği belirtilmektedir. Çocuk bu haricî sebepten kurtulursa hak üzere devam eder. Bu, hadiste geçen "fıtrat" ifadesi konusundaki doğru anlayışı destekleyen bir yorumdur.

Fıtrat Nedir?

Selef hadiste yer alan "fıtrat" kelimesinin yorumu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
En meşhur görüşe göre fıtrat, İslâm'dır. İbn Abdilberr bu konuda şöyle der: Selefin çoğunluğu tarafından bilinen görüş budur. Alimler "Allah'ın insanları yarattığı fıtrata [125][125] âyetindeki fıtrat sözcüğünün "İslam" anlamına geldiği konusunda icma etmiştir. Kurtubî de el-Müfhim adlı eserinde bu görüşe meylederek şöyle demiştir: "Bunun anlamı şudur: Allah insanların gözlerini ve kulaklarını görülen ve duyulan şeyleri kabule elverişli yarattığı gibi, kalplerini de hakkı kabule elverişli bir şekilde yaratmıştır. Kalpler bu kabul ve bu ehliyet üzere devam ettiği sürece hakkı ve hak din olan İslâm'ı İdrak eder. Hadisin devamı da bunu göstermektedir: "Nitekim her hayvanın yavrusu organları tam olarak doğar" Hayvanın yavrusu bu şekilde bırakılırsa kusurdan uzak olarak kalır. Ancak insanlar örneğin hayvanın kulağını kesmek vb. tasarruflarda bulunarak hayvanı asıl yaratıldığı şeklin dışına çıkarmaktadırlar. Bu, gerçek bir benzetme olup, benzetmenin yönü açıkça anlaşılmaktadır.

93 Bâb

1386- Semure İbn Cündeb şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi lir namazını kılınca bize karşı döner ve "Bu gece içinizden kim rüya gördü?" iye sorardı. Şayet rüya gören olmuşsa rüyasını anlatır, Hz. Peygamber de bu rüya hakkında Allah'ın dilediği şekilde yorum yapardı. Bir gün ize: 'İçinizden hiç kimse rüya gördü mü?" diye sordu. Biz: "Hayır" dedik.
Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ben ise gece rüyamda iki adam gördüm. Yanıma geldiler, elimden tutarak beni arz-ı ukaddese'ye götürdüler. Bir de baktım ki orada birisi oturuyor, diğer bir adam
ayakta duruyordu. Elinde demirden çatal bir kanca vardı. Ayaktaki adam bu ta/ kancayı oturanın ağzının sağ tarafına, kafasına kadar sokuyor ve ağzın bu smini parçalıyordu. Sonra adam ağzın diğer tarafını da bu suretle tahrip buluyordu. Bu sırada ağzın sağ kısmı iyileşiyordu. Bu defa da bu tarafa dönüyor,
e kancayı sokup parçalıyordu. Ben:
Bu adam kimdir? Bu hal nedir? Dedim. Bana:
Yürü, yürü, dediler.

125[125] er-Rûm 30/30

Birlikte ileri gittik. Arkaüstü yatmış bir adamın yanma geldik. Bunun tşucunda bir adam oturmuş, elinde yumruk büyüklüğünde bir taş. Bununla itan adamın başını parçalıyordu. Taşı başına her vurduğunda, taş yuvarlanıp hiyordu. O adam da arkasından taşı almaya koşuyordu. O dönüp gelmeden nun başı iyileşiyor, eski haline dönüyordu. Adam dönünce yine başına vurup fyordu. Ben:
Bu adam kimdir? Diye sordum. Bana:
Yürü, yürü, dediler.
İleri gittik. Fırın gibi altı geniş, üstü dar bir deliğe düştük. Bu deliğin altında \ş yanıyordu. Ateş alevlenip yükseldikçe içindeki insanlar da yükseliyor, hatta tikten çıkacak gibi oluyorlardı. Ateşin alevi sakinleşince aşağı dönüyorlardı. Irada çıplak erkekler ve kadınlar vardı. Ben:
Bunlar kimdir? Diye sordum. Bana:
Yürü, yürü, dediler.
Yürüdük. Bir de baldım ki kandan bir nehrin içinde ayakta bir adam dikiliyor. Bu nehrin kenarında da bir adam duruyordu. Önünde nar gibi yuvarlak taşlar bulunuyordu. Nehirdeki adam yüzerek sahile doğru gelip çıkmak isteyince sahildeki adam çenesine bir taş atıyor, nehirdekini eski yerine döndürüyordu. Çıkmak için sahile doğru gelmeye teşebbüs ettikçe sahildeki hemen çenesine taş atıyor, onu eski yerine döndürüyordu. Ben:
Bu nedir? Diye sordum. Bana:
Yürü, yürü, dediler.
Birlikte yürüdük. Yeşil bir bahçeye vardık. Bahçede büyük bir ağaç vardı. Bunun dibinde ihtiyar bir adamla birtakım çocuklar vardı. Bu ağaca yakın bir tarafta da, birisi önünde ateş yakmakla meşguldü. Sonra beni oradan çıkardılar ve ağaca tırmandırdılar. Beni eskisinden daha güzel ve kıymetli bir eve koydular. Burada ihtiyarlar ve gençler vardı. Ben:
Beni bu gece iyi gezdirdiniz. Şimdi bana gördüğüm şeyleri bildirin, dedim. Onlar:
Evet (anlatalım) dediler: Ağzının parçalandığını gördüğün kimse var ya! O bir yalancıydı. O dünyada daima yalan söylerdi. Bunun yaydığı yalanlar etrafa yayılırdı. İşte bu yalancıya kıyamet gününde bu şekilde azap edilecektir.
Başının ezildiğini gördüğün adam var ya! Allah buna Kur'ân öğretmiş, o ise (bu nimetin kıymetini bilmeyerek) bütün gece uyumuş, gündüz de Kur'ân'la amel etmemişti. Buna da kıyamet gününde bu şekilde azap edilecektir.
Delik içinde gördüğün çıplaklar var ya! Onlar zina eden bir gruptur. Nehirde gördüklerin de faiz yiyenlerdir. Ağacın dibindeki ihtiyar İbrahim (a.s.)dir. ibrahim'in etrafındaki çocuklar da insanların çocuklandır. O ateş yakan da Cehennem'in bekçisi "Mâlik"tir. Girdiğin birinci ev, bütün müminlerin köşküdür. İkinci gördüğün saray, şehitlerin sarayıdır, Ben Cebrail'im, bu da Mikâildir. Başını yukan kaldır.
Başımı kaldırdım, bir de ne göreyim. Yukarıda beyaz buluta benzer bir şey. Onlar: İşte bu senin makamındır, dediler. Ben: Bırakın da makamıma gireyim, dedim.
Onlar: Hayır. Daha senin tamamlamadığın ömrün vardır. Ömrünü tamamlasaydın, makamına girerdin, dediler.

Açıklama

Hadisin konu ile alakası şu ifadedir: "Ağacın dibindeki adam İbrahim'dir. Etrafındaki çocuklar ise insanların çocuklarıdır." Bu hadis ile ilgili diğer açıklamalar ileride gelecektir.[126][126]

94. Pazartesi Günü Ölmek

1387- Hz. Âi§e radiyaiiâhu anh şöyle demiştir: Ebû Bekir'in radıyaiiâhu anh yanma girdim. Bana:
Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem kaç elbise ile kefenlediniz?" diye sordu.

---

[126][126] 7047. hadis.

Ben: "Üç tane beyaz temiz elbise ile kefenlendi. Bunlar içinde gömlek ve sarık yoktu" dedim.
Ebû Bekir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hangi gün vefat etmişti?" diye sordu.
Ben: "Pazartesi günü" dedim.
Ebû Bekir: "Bugün günlerden ne?" dedi.
Ben: "Pazartesi" dedi.
Ebû Bekir: "Şu andan geceye kadar vefat etmeyi isterim" dedi. Sonra kendisine tedavi yapılan üzerindeki elbisesine baktı, üzerinde kir vardı. O: "Bu elbisemi yıkayın, iki tane elbise daha ekleyerek beni bunlarla kefenleyin" dedi.
Ben: "Bu elbise eski" dedim.
Ebû Bekir: "Yeni elbise giymeye ölüden çok hayatta olan layıktır. Kefen yalnızca ölünün bedeninden çıkan (irin, pislik vb. şeyler) içindir" dedi.
Ebû Bekir ancak Salı gecesi vefat etti ve sabah olmadan da gömüldü.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Hiç kimse ölüm vaktini belirleme konusunda seçim hakkına sahip değildir. Ancak bunun gerçekleşmesine sebep olmanın bir etkisi vardır. Örneğin teberrük maksadıyla Allah'a yönelmek ve dua etmek böyledir. Bu şekilde ölmeyi talep ettiği halde bu gerçekleşmezse kişi, inancından dolayı sevap alır. Cuma günü ölmenin fazileti ile ilgili hadis Buhârî tarafından sahih olarak görülmediği için o yalnızca kendi şartına uyan hadisle yetinmiştir.
Bu hadisten ilk anda Ebu Bekir'in kefenlerde aşırıya kaçılmaması görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır. Müslim'in Câbir aracılığıyla rivayet ettiği kefenleri güzelleştirme emri bununla çelişmez. Bu ikisini, güzelleştirmeyi kefenin niteliğine, aşırıya kaçmayı da kefenin bedeline yorarak uzlaştırmak mümkündür.
Bir görüşe göre kefeni güzelleştirme ölünün hakkıdır. O, Hz. Ebû Bekir'in yaptığı gibi bunun terk edilmesini vasiyet ettiğinde bu vasiyete uyulur.
Şu da mümkündür: Hz. Ebû Bekir'e üzerindeki elbise Hz. Peygamber aleyhi ve sellem tarafından verilmiş, o da bu elbise ile teberrükte bulunmak İstemiş olabilir. Yahut bu elbise ile cihad ettiği veya ibadet ettiği için bununla teberrükte bulunmak istemiş olabilir. İbn Sad'ın, Kasım İbn Muhammed aracılığıyla (dedesi) Hz. Ebû Bekir'den rivayet ettiği "Beni, içinde namaz kıldığım şu iki elbise ile kefenleyin" sözü bu yorumu desteklemektedir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Beyaz ve üç parça elbise ile kefenlemek, büyüklerin teberrük maksadıyla yaptığı vasiyete uymayı istemek müstehaptır.
2- Yıkanmış elbise ile kefenlemek caizdir.
3- Yeni elbise konusunda, hayatta olan tercih edilir.
4- Geceleyin ölüyü defnetmek caizdir.
5- Ebû Bekir'in faziletini, ferasetinin doğruluğunu, vefatı sırasındaki sebatını yine bu hadisten öğrenmiş bulunuyoruz..
6- Kişinin, kendinden daha alt seviyedeki kimseden ilim alması mümkündür.

95. Aniden Ölmek

1388- Hz. Âişe rad.yaüâhu anh şöyle dedi: Bir adam Hz. Peygamber'e aleyhi ve sellem : "Annem aniden öldü. Öyle zannediyorum ki yaşasaydı malını tasadduk ederdi. Ben onun yerine sadaka versem onun için ecir var mıdır?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Evet" dedi.

Açıklama

Ani ölüm, ölüm sebeplerinden hastalık vb. bir şey olmaksızın kişinin ölmesidir.

İbn Reşîd şöyle demiştir: Buhârî'nin kasdettiği, ani ölümün çirkin bir şey olmadığına işaret etmektir. Çünkü adam annesinin aniden öldüğünü belirttiğinde Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem bunu çirkin bulduğunu gösteren bir şey sadır olmamıştır.
Ahmed İbn Hanbel, Ebû Hüreyre'den şunu rivayet etmiştir:
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yıkılmak üzere olan bir duvarın yanından hızla uzaklaşmış ve "Aniden ölmekten hoşlanmam" buyurmuştur.
İbn Battal şöyle demiştir: Bunun sebebi, ani ölümün vasiyet etmekten mahrum kalmaya, tevbe vb. salih amellerle âhirete hazırlık yapamamaya terk etmeye sebep olmasıdır.
İbn Ebi'd-Dünya Kitâbu'l-mevt adlı eserinde Enes'ten, Ubeyd İbn Hâlid'in hadisine benzer bir hadis rivayet etmiş ve fazla olarak şu ifadelere yer vermiştir: "Asıl mahrum olan kişi, vasiyetten mahrum olan kişidir"
İbn Ebî Şeybe'nin Musanneinde Hz. Âişe ve İbn Mesud'dan radıyaiiâhu anh şu rivayet edilmiştir: "Ani ölüm, mümin için rahat, facir için üzüntüdür."
İbnü'l-Müneyyir ise bu konuda şöyle der: Buharı bu konu başlığı ile şunu söylemek istemiştir: Aniden ölen kişinin çocuğu, vekâleti kabul eden konularda mümkün olduğu kadar ana-babasının yapamadığı iyilikleri yapmak suretiyle telafi etsin.
Ahmed İbn Hanbel ve bazı Şâfiîler'den, ani ölümü mekruh gördükleri rivayet edilmiştir, Nevevî önceki bazı âlimlerden, peygamberler ve salihlerden bir grubun bu şekilde öldüğünü nakletmiştir, Nevevî "Mirasa bir an önce konmak isteyenler ani ölümlerden hoşlanırlar" der.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Böylece iki farklı görüş uzlaştınlmış olmaktadır.
Hadiste soru sorduğu belirtilen kişi Sa'd İbn Ubâde'dir. Annesinin adı da Amra'dır. Bu hadisle ilgili açıklamalar Vasiyetler bölümünde gelecektir.[127][127]

96. Hz. Peygamber İn Kabri İle Ebû Bekir Ve Ömer'in Kabirleri

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Sonra onu öldürdü ve kabre koydu.[128][128]
Biz yeryüzünü bir toplanma yen yapmadık mı? Dinlere ve ölülere.[129][129]
1389- Hz. Aişe radıyaüâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ölüm hastalığı sırasında, hanımları içinde Âişe'nin yanında kalmayı çok istediğinden, Hz. Aişe'ye olan İştiyakından dolayı "Bugün kimin nöbetindeyim", 'Yarın kimin yanındayım?" diye sorardı.
Hz. Aişe dedi ki: Benim günüm (Resûlullah'm yanımda kalacağı gün) geldiğinde Allah onun ruhunu benim kucağımda aldı ve o benim odama defnedildi.
1390- Hz. Aişe radıyaiiâhuanh şöyle dedi: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir daha ayağa kalkamadığı ölüm hastalığı sırasında şöyle buyurdu: ''Allah Yahudilere ve Hristiyanlara lanet etsin. Onlar peygamberlerinin kabrini mescit edindiler."
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seikm bunu söylememiş olsaydı onun kabri açık bir yerde bırakılırdı. Ancak o kabrinin mescit edinilmesinden korktu (yahut onun mescit edinilmesinden korkuldu).
Ebû Bekr İbn Ayyaş, Süfyan et-Temâr'ın Hz. Peygamber'in kabrinin yerin zemininden yüksekçe olduğunu gördüğünü söylemiştir.
Hîşam Ibn Urve babasından şunu aktarmıştır. Velid Ibn Abdülmelik zamanında Hz. Âişe'nin odasının (Hz. Peygamber'in kabrinin) duvarı göçünce onu yeniden bina etmeye başladılar. Bu sırada kabirden bir ayak göründü, Bunun Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ayağı olduğunu zannederek korktular. Bunu bilen hiç kimse bulamadılar. Ta ki Urve onlara şöyle söyledi: Hayır vallahi bu Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ayağı değil, o ayak Hz. Ömer'in ayağıdır.
1391- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh Abdullah Ibn Zübeyr'e şunu vasiyet etti:
"Beni onlarla (Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Ömer) birlikte defnetme. Beni el-Bakî'de arkadaşlarım (Hz.Peygamber'in eşleri) İle birlikte defnet. Böylece ebedî olarak tezkiye edilmemiş olurum (böylece Peygamber'in diğer eşleri arasında ayrıcalıktan ve belki de

---

[127][127] hadis. 276
[128][128] Abese 80/21
[129][129] el-Mürselât 77/25-26.

hak etmediğim bir faziletten uzak kalmış olurum).130[130]
1392- Amr İbn Meymûn el-Evdî şöyle demiştir: Ömer İbnü'l-Hattâb anh oğluna şöyle dedi: "Ey Ömer'in oğlu Abdullah! Müminlerin anası Aişe'ye git ve şöyle de: 'Ömer İbnü'l-Hattâb sana selâm söylüyor. 'Sonra ondan iki arkadaşım (Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir) ile birlikte gömülmek istediğimi söyle.
Hz. Aişe şöyle dedi: "Ben Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in kabirlerinin yanını kendim için istiyordum. Ben bugün onu (Ömer'i) kendime tercih edeceğim."
Abdullah, babası Ömer'in yanına dönünce Ömer: "Ne oldu?" diye sordu. Abdullah: "Sana izin verdi ey müminlerin emiri!" dedi.
Ömer şöyle dedi; "Benim için oraya gömülmekten daha önemli bir şey yok-Itu. Ben ölünce cenazemi taşıyıp Âişe'nin yanına götürün. Sonra ona: Ömer İbn Hattâb buraya gömülmek için izin istiyor deyin. Şayet izin verirse beni oraya gömün. İzin vermezse Müslümanların kabirlerine gömün. Ben bu iş (halifelik) için, Resûlullah'ın kendilerinden razı olarak vefat ettiği kişilerden daha layık kimseler bilmiyorum. Şayet onlar birini halife seçerlerse halife odur. Onun emirlerini dinleyip ona itaat edin. (Ömer Halife seçilmek üzere şûrâ'ya katılacak kişiler larasında: Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman İbn Avf ve Sa'd İbn Ebî Vakkas'ın adını zikretti.
Ensardan bir genç Hz. Ömer'in huzuruna girerek: "Allah'ın müjdesi ile sevin ıy Müminlerin emiri! Senin Müslümanlıkta kendince de malum olan bir öncelik /e hayrın vardır. Sen daha sonra halife tayin edildin ve adaletle hükmettin. Bun-|ann tümünden sonra da sana şehitlik nasip oldu." Dedi.
Ömer şöyle dedi: "Ey yeğenim, keşke bu söylediklerin benim için eşit çıksa, ne aleyhime ne lehime olsa (keşke bu söylediğin faziletler ile hilafetteki uygulamalarım birbirini eşitlese, sorumluluğum olmasa).
Benden sonra halife olacak kişiye; ilk muhacirlere İyi davranmasını, onların hakkını bilmesini, onların saygınlığını korumasını, daha önceden Medine'yi yurt edinen ve iman etmiş olan ensara da iyi davranmasını, onların İyilerini kabul etmesini, kötülerini affetmesini, Allah'ın ve Resûlü'nün zimmeti ile onların ahdine vefa göstermesini, onların ardında savaşılmasın!, onlara güçlerinin yetmeyeceği bir şeyin yüklenilmemesini tavsiye ederim.131[131]

Açıklama

Bu hadis, kabirlerin üstündeki toprağın deve hörgücü şeklinde yükseltilmesinin müstehap olduğuna delil getirilmiştir. Bu, Ebû Hanife, Mâlik, Ahmed îbn Hanbel, Müzeni ve Şâfiîler'den pek çoğunun görüşüdür.
Ebû Bekr el-Acurrî, Şuayb İbn Ishak aracılığıyla Hişam İbn Urve'den şunu nakletmîştir: Babam bana şunu anlattı: Cemaat namaz kılarken kabre doğru namaz kılıyorlardı. Ömer İbn Abdülaziz cemaatin kabre doğru namaz kılmamalarını istedi ve kabrin yükseltilmesini emretti. Ancak bir müddet sonra kabrin duvarı yıkılınca kabirden diz kapağına kadar bir bacak göründü. Ömer İbn Abdülaziz bundan korktu. Urve kendisine gelerek: 'Bu Ömer İbn Hattab'ın bacağı ve dizidir' dedi. Bunun üzerine Ömer İbn Abdülaziz rahatladı.
Hz. Âişe'nin Hz. Ömer'e söylediği "Burayı kendim için istiyordum" sözünün aksine "Böylece ebedî olarak tezkiye edilmemiş olurum" sözü tevazu ve nefsi kırmak amacıyla söylenmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Hz. Âişe'nin bu konuda içtihadı değişmiştir, yahut bunu Ömer'e söylediği sırada Cemel vakasında yaşadığı olayları yaşamamıştı, bu olaydan sonra burada defnedilmekten utanmıştı. Ona karşı Cemel savaşında savaşanlardan biri olan Ammar İbn Yâsir "O dünyada da âhirette de Peygamberiniz'in eşidir" demiştir. Bu konu Fitneler/(sınamalar) bölümünde ayrıntılı olarak gelecektir.132[132]
Hz. Ömer'in oğluna söylediği sözün yer aldığı hadis uzun bir hadisin bir bölümüdür. Bu hadisin tamamı "Osman'ın fazileti" konusunda gelecektir. Orada fazladan şu ifadeler yer

---

130[130] Hadisin geçtiği diğer yer: 7327.

131[131] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3052, 3162, 3700, 4888, 7207.
132[132] 7100-hadis.

almaktadır: Ömer, oğlu Abdullah'a şöyle dedi: Aişe'ye "Ömer sana selâm söylüyor" de, "Müminlerin emiri" deme.
İbnü't-Tîn şöyle demiştir: Hz. Âişe'nin "Orayı kendim için istiyordum" sözü, geride yalnızca bir kabirlik yer kaldığını göstermektedir. Bu, Hz. Âişe'nin ölürken söylediği "Benî onlann yanına gömmeyin" sözü ile çelişmektedir. Zira bu, evde defin için bir yerin varoidoğunu gösteriyor. Bu iki bilgiyi şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Hz. Aişe radıyaiiâhu anh önceleri odasındaki yerin bir kişinin defni için ancak yeterli olacağını zannediyordu. Hz. Ömer'in gömülmesinden sonra orada bir başka kimsenin de defni İçin daha yer bulunduğunu gördü.
İbn Battal bu konuda şöyle der: Hz. Ömer, Hz. Aişe'den radıyaiiâhu anh izin istedi, çünkü orası Hz. Aişe'nin odası idi, onun orada hakkı vardı. Aişe, kendisini ! tercih edebilecekken Ömer'i kendisine tercih etti.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Salihlere inecek rahmetin ve onları ziyaret eden hayır ehli kimselerin duasının kendisine isabet etmesi isteğiyle kişinin salih kimselerin yanında gömülme konusunda arzulu olması caizdir.
2- Hz. Ömer'in "De ki: Ömer izin İstiyor, şayet izin verirse..." sözü söz veren kişinin sözünden dönebileceğini, buna uymasının gerekli olmadığını göstermektedir.
3- Mühim bir ihtiyacı için elçi gönderen kişinin, elçi kendisine gelmeden önce ona durumu sorması caizdir. Bu sabırsızlık sayılmaz, aksine hayır konusunda hırslı olmaktır.

97. Ölülere Sövmenin Yasak Olanı

1393- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle dediğini söylemiştir: "Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar yaptığı amellerin neticesine kavuştular.[133][133]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Konu başlığı, ölülere sövmenin yasak olan ve olmayan şeklinde İki kısmının olduğu izlenimini vermektedir. Hadis İse ölülere sövmeyi mutlak olarak yasaklamaktadır. Buna şu şekilde cevap verilir: Hadisin genel ifadesi, Enes'in yukarıdaki hadisi ile tahsis edilir. O hadiste yer aldığına göre Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve sellem ölüyü öven ve yeren kişilerin sözlerini duyduktan sonra "Vacip oldu. Sizler yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz" demiş, onların ölü hakkındaki kötü sözlerine tepki göstermemiştir. Burada, Müslüman ölülere sövmenin yasaklanması da kasdedilmiş olabilir. Çünkü ölmüş kâfirleri karalamak Allah'a yaklaştırıcı bir fiildir.
Vacip oldu" sözü ile ilgili birkaç ihtimalin söz
Kurtubî, Hz. Peygamber'in konusu olduğunu söylemiştir:
1. Kendisinin kötülüklerinden bahsedilen ölü, bunları açıktan işlediği için onun hakkındaki bu konuşma "fasık hakkında gıybet yoktur" hükmünün kapsamında gerçekleşmiştir. Bu kişinin münafık olma ihtimâli de vardır.
2. Yasak, ölünün gömülmesinden sonra geçerlidir, ölü hakkında definden önce konuşmak ise, işitenlerin ibret alması için caiz dir.
İbn Reşîd'İn söyledikleri özetle şöyledir: Sövmek kâfirler ve Müslümanlar hakkında farklı olmalıdır. Ölmüş olan kâfire sövmek hayattaki müslümana zarar veriyorsa bu yasaktır. Müslümana sövmek ise ancak zaruret durumunda olur. Şahitlik böyledir. Bazı durumlarda bu vacip de olabilir. Bunda ölünün maslahatı bulunabilir. Örneğin malının yalancı şahitlikle elinden alındığı bilinen bir kişi hakkında yalancı şahitlik eden kişi ölse, bunun dile getirilmesi, şayet malın sahibine geri verileceği biliniyorsa ölüye fayda verir. Bu ayrımdan gaflet sebebiyle bazıları Buhârî'nin ölünün iyi ve kötü olarak anılması ile İlgili hadisi gözden kaçırdığını zannetmişlerdir. Oysa Buhârî, caiz olan bu durumun şahitlik türünden

---

133[133] Hadisin geçtiği diğer yer: 6516.

bir fiil olduğunu belirtmek İstemiştir. Yasak olan ise doğrudan sövme şeklindeki konuşmadır.
"Yaptığı amellerin neticesine kavuştular": Hayır ve şer olarak ne yapmışlarsa buna kavuşmuşlardır.
Bu hadis, mutlak olarak ölülere sövmenin yasak olduğuna delil getirilmiştir. Bu hadisin genel ifadesinin tahsis edildiği yukarıda geçti.
Bu konuda söylenen en sahih söz şudur: Kötülüklerinden sakındırmak ve onlardan nefret ettirmek amacıyla kâfir ve fasık ölülerin kötülüklerinden bahsetmek caizdir.
Alimler, hayatta olsun ölmüş olsun hadis rivayet eden kimselerden yergiyi hak edenlerin yerilmesinin caiz olduğu konusunda İcma etmişlerdir.

98. Kötü Kimselerin Ardında Konuşmak

1394- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Ebû Leheb (Allah'ın laneti onun üzerine olsun) Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sdiem "Kalan günlerde helak senin üzerine olsun" dedi. Bunun üzerine "Ebû Leheb'in iki eh kurusun. Kurudu da" âyeti indi. Kötü kimselerin ölümlerinden sonra aleyhlerinde konuşmanın hükmü yukarıdaki hadisin şerhinde yeterince anlatıldı. Bu konuda şairlerle ilgili olarak eş-Şuarâ' suresinin tefsiri ile ilgili kısımda geniş bilgi verilecektir. [134][134]

---

[134][134] Tebbet 111/1. Hadisin geçtiği diğer yerler: 3525, 3526, 4770, 4801, 4971, 4972, 4973.

24. BÖLÜM ZEKÂT

1. Zekâtın Farziyeti

"Namazı fcirn ue zefcâti uerin [1][1] âyeti zekâtın farz oluşuna delildir.
İbn AbbaS radıyaiiâhu anhümâ Ebu Süfyan'in radıyaiiâhu anh, "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve bize namazı kılmayı, zekât vermeyi, akrabalık bağlarını gözetmeyi ve iffetli olmayı emreder" dediğini nakletmîştir.
1395- İbn Abbas'tan radıyaiiâhu anhümâ rivayet edildiğine göre, Resûlullah ve sellem Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde ona, "Onlan, Allah'tan başka ilah madiğini, benim Allah'ın resulü olduğumu kabul etmeye davet et. Eğer bunazı olurlarsa, onlara, Allah'ın zekâtı farz kıldığını, zenginlerin mallarından alınıp kirlere verileceğini bildir'1 buyurmuştur.[2][2]
1396- Ebû Eyyûb el-Ensarî'den nakledildiğine göre, bir kimse Resûlullah'a ,hu aleyhi ve sellem gelerek, "Bana, cennete girmemi sağlayacak bir amel söyle" di. Bu adama ne oluyor?" denilince Hz, Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Onun emli bir ihtiyacı var. Allah'a (c.c) kulluk edersin, Ona hiçbir şey ile ortak koş-azsın, namazı kılarsın, zekâtı verirsin ve akrabalık bağlarını kesmezsin" buyurdu.[3][3]
1397- Ebû Hüreyre'den radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre bir bedevî Resûlul-a saikiiâhu aleyhi ve sellem gelerek, "Bana uyguladığım zaman cennete gireceğim bir amel göster" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Allah'a kulluk eder, ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın, farz namazları kılar ve farz olan zekâtı verirsin, Ramazan orucunu da tutarsın" buyurdu. Bedevî, "Canım kudretinde bulunan Allah'a yemin olsun ki bundan daha fazlasını yapmam" dedi. Adam gidince Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , "Cennetlik bir kimse görmekten hoşlanan, bu adama baksın" buyurdu.
1398- Ebû Cemre şöyle anlatır: İbn Abbas'ı radıyaiiâhu anhümâ şöyle derken duydum. "Abdülkays kabilesinden bir grup Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resulü ! Biz Rebîa kabilesinden bir grubuz. Aramızda bize zararı dokunan kâfirler var. Size ancak haram aylarda gelebiliyoruz. Bize bir şeyler emret ki onları alıp burada bulunmayan diğer arkadaşlarımıza/akrabalarımıza da aktaralım" dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Size dört şeyi emrediyorum, dört şeyi de yasaklıyorum : Emrettiklerim; Allah'a inanıp, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmeniz (bu arada ellerini bağlamıştır); namazı kılmanız, zekâtı vermeniz ve elde ettiğiniz ganimetlerin de beşte birini (devlet merkezine) ödemenizdir. Yasakladıklarım ise, kabak, sırlı kaplar, oyulmuş ağaç kütüklerinden yapılan kaplar ve içi ziftle kaplanmış oyma kaplardaki nebizlerdir/bunlara konan şarablardır."
Süleyman ve Ebu'n-Nu'man'm Hammad'dan naklettiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , "Allah'a iman etmek ve Allah'tan başka ilah olmadığına dair Şehadet getirmek" demiştir.
1399- Ebû Hüreyre rad.yaiiâhu anh şöyle anlatır: Resûluilah saiiaiıahu aleyhi ve sdiem vefat etmiş, Ebû Bekir halife olmuştu. Bu sırada Araplar'dan bir kısmı irtidat edip/kâfir olmuştu. Bu arada Ömer, Ebû Bekir'e, "Resûlullah, "Bana, insanlarla, Allah'tan başka ilah yoktur' deyinceye kadar savaşmak emredildi. Bu sözü söyleyen kimse, başka haklı bir sebep olmadıkça, malını ve canını benim nezdimde koruma altına almış olur. Hesabı ise artık Allah'a kalmıştır" buyurduğu halde insanlara nasıl savaş açıyorsun ?!" demiştir.[4][4]
1400- (Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e şöyle cevap vermiştir): "Allah'a yemin ederim ki, namaz kılıp da zekât vermek istemeyenlerle (ikisi arasında ayrım yapanlarla) savaşacağım. Çünkü zekât, mal üzerindeki bir haktır. Vallahi eğer Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem verdikleri bir dişi oğlağı bana vermekten kaçınırlarsa bundan dolayı onlara savaş açarım." Bunun üzerine Hz. Ömer, "Bu, Allah'ın Ebû Bekir'in gönlüne

---

[1][1] el-Bakara 2/43, 83, 110.

[2][2] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1458, 1496, 2448, 4347, 7371 ve 7372.
[3][3] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5982, 5983.

[4][4] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1457, 7284.

koyduğu düşünceden başka bir şey değildir. Anladım ki bu çok doğru bir görüştür" demiştir.

Açıklama

Zekât" kelimesi lügatte, "artmak" (nema) ve "temizleme" anlamlarına gelir.
Zekât1'in terim olarak kullanılmasında yukarıdaki her iki anlam da dikkate alınmıştır.
Artma" anlamı dikkate alınmıştır:
Zekât verildiği zaman malda artma meydana gelir. Çünkü sadaka malı eksiltmez. Diğer yandan sevabı kat kat artırır. Nitekim Allah sadakaları artıracağını beyan etmiştir.
Zekât sebebiyle sevap artar veya zekât, artma (nema) özelliğine sahip (ticaret, ziraat gibi) maüardan verilir.
Temizleme" anlamı da dikkate alınmıştır. Çünkü zekât, nefsi cimrilikten ve günahlardan temizler. Zekât, İslâm'ın üzerine bina edildiği beş şarttan üçüncüsüdür.
İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: "Zekât; farz olan sadaka, mendup olan sadaka, nafaka, hak ve afv (fazlalık) anlamında kullanılır.
Zekâtın şer'î (ıstılahı) anlamı ise, üzerinden bir yıl geçmiş olan nisap miktarı malın bir kısmım fakirlere ve Hz. Peygamberin soyu olan Haşimoğulları ve Muttaliboğulları soyundan olmayan diğer hak sahiplerine vermektir.
Zekâtın rüknü samimiyettir. Farz olması için nisap miktarı mala sahip olmak ve bu malın üzerinden bir yıl geçmesi gerekir.
Zekât, akıllı, ergenlik çağına girmiş ve hür kimselere farzdır. Zekât verildiği zaman, dünyadaki ödeme farziyeti düşer, âhirette de sevap elde edilir.
Zekâtın hikmeti, insanı kirlerden temizlemek, derecesini yükseltmek, hür insanlara (Allah'a) kul olma duygusunu yaşatmaktır."
Burada nakledilen görüşler doğru olmakla birlikte "zekâtın kimlere farz olduğu" konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır.
Zekât, delil getirmeye bile ihtiyaç duyulmayacak şekilde kesin bir emirdir. Sadece bazı ayrıntılarda ihtilaf edilmiştir. Zekâtın farziyetini inkâr eden kişi kâfir olur.
Buhârî bu konuda altı hadis kaydetmektedir:
İlki Ebû Sütyan'dan rivayet edilen, namaz kılmayı, zekât vermeyi, akrabalık ilişkilerini canlı tutmayı ve iffetli olmayı emreden hadistir. Bu hadisin akla gelen ilk anlamı, sayılan hususların farz olduğu yönündedir.
İkincisi, İbn Abbas'ın rad.yaiiâhu anh naklettiği, Muâz'm Yemen'e gönderilmesini anlatan hadistir. Bu hadis, yukarıdaki hadisten daha açık bir şekilde zekâtın farz olduğunu gösterir.
Üçüncüsü, Ebû Eyyûb'tan radıyaiiâhu anh nakledilmiştir. Cennete girmeyi sağlayacak amel ile ilgili sorudan bahsedilmektedir. Namaz kılmak, zekât vermek ve akrabalık bağlarının canlı tutulması cennete girmeyi sağlayıcı amel olarak gösterilmiştir.
Bu hadisin, zekâtın farziyetini ifade etme bakımından kapalı olduğu yönünde bir itiraz gelirse buna şöyle cevap verebiliriz:
a. Cennete girmeyi sağlayacak bir amel sorulduğu zaman, farzlardan bahsetmeden, nafile olan şeylerle cevap verilmez. Dolayısıyla buradaki ifadeyi farz olan zekât olarak yorumlamak lazımdır.
b. Zekât, namazla birlikte anılmıştır. {Dolayısıyla namaz gibi zekât da farzdır).
c. Cennete girmeye vesile olan ameller arasında zekâta da yer verilmiştir. Demek ki zekât vermeyen kimse cennete giremeyecektir. Cennete giremeyen cehenneme girer. Bu durum zekâtın farz olmasını gerektirir.
d. Ebû Hüreyre ve Ebû Eyyûb hadislerinde anlatılan kıssa aynıdır. Dolayısıyla İkinci hadisle birincisini tefsir edebiliriz. Yani, "farz olan zekâtı ödersiniz" ifadesi, zekâtın farz olduğunu gösterir. Yukarıdaki itiraza verilebilecek en güzel cevap da budur.
Dördüncüsü, Ebû Hüreyre hadisidir ki daha önce açıklamıştık.
Beşincisi, İbn Abbas'ın rivayet ettiği Abdülkays kabilesinden gelen heyetle ilgili olan hadistir. Bu hadis de, açıkça zekâtın farz olduğunu gösterir.
Altıncısı, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği, zekât vermeyenlere karşı Hz. Ebu Bekir'in savaş açmasını anlatan hadistir. Burada delil olarak getirilen kısım, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve senem, "Kişinin, can ve mal dokunulmazlık hakkım elde etmesi, hakkı eda

etmesine bağlıdır. Maldaki hak da zekâttır" buyruğudur.
Hadiste geçen "Ardarda bir kaç kez, 'Bu adama ne oluyor?' denilince Hz. Peygamber soihtiâbu aleyhi ve seUem, 'Onun bir ihtiyacı var'" ifadesi konusunda İbnü'l-Cevzî, "Bunun anlamı, "(Soruyu soran kimsenin) önemli ve faydalı bir ihtiyacı vardır. Çünkü soru sormakla ihtiyacı olanı anlamıştır" demiştir.
"Akrabalık bağlarının canlı tutulması" konusunda Nevevî şöyle der: "Bunun anlamı, gücün nispetinde, akrabalarına iyi davranmak, onlara İnfakta bulunmak, selâm vermek, ziyaret etmek, itaat etmek vb. güzel davranışlardır. Burada Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem diğer hayırlar yerine, muhatabın durumunu dikkate alarak özellikle bundan bahsetmiştir. Soruyu soran kişi belki de akrabaları ile ilişkisini zayıf tuttuğundan dolayı, sırf o kişi için, bu husus önemliydi.
Buradan şu sonucu çıkartabiliriz: "Bir amel, muhatabın, ameldeki zorluk ya da kişinin gevşekliği gibi bir sebeple, bu konuda uyarılmaya ve teşvik edilmeye ihtiyâcı varsa özellikle belirtilebilir."
Hadiste, "farz namazı kılarsın, farz olan zekâtı ödersin" ifadesi, nafile olan sadakaların kasdedümediği anlaşılsın diye "farz" kaydı ile zikredilmiştir. Çünkü burada "zekât" sözcüğü sözlük anlamında kullanılmıştır.
Hadiste, "Ramazan orucunu tutarsın" denilerek oruç zikredildiği halde hacdan bahsedilmemiştir. Çünkü belki soru soran kişi, hac yaptığını söylemişti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi sellem de bu sebeple haccı zikretme mistir.
Hadiste yer alan, "Cennetlik bir kimse görmekten hoşlanan bu adama baksın" ifadesi şu iki şekilde yorumlanabilir:
1. Resûluİiah saiiaitâhu aleyhi ve sellem onun cennetlik olduğunu bildiği için bunu haber vermiştir.
2. Burada kasdedilen, emredildiği şekilde amelde bulunmaya devam ederse cennetlik olmasıdır. Nitekim Müslim'de geçen Ebû Eyyub'a ait şu rivayet bu görüşü desteklemektedir: "Emredilen şeye devam ederse cennete girer."
Kurtubî şöyle der:
"Bu hadis ve bedevi ile ilgili hikayenin anlatıldığı Ebû Talha hadisi, nafileleri terketmenin caiz olduğunu göstermektedir. Fakat sünnetleri sürekli terkeden kişinin dinî hassasiyeti azalmış demektir. Eğer küçük gördüğü için terkeder ve sünnetlerden yüz çevirirse, bu fasıklık anlamına gelir. Çünkü Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , 'Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir' buyurmuştur. Sahabe ve tâbiûn, farz gibi sünnetleri de hiç terketmezlerdi. Sevaplarına bakarak aralarında ayırım yapmazlardı. Fakihler, iade ve terk, terkedilmesi halinde gerekli cezanın ne olduğunu belirleme ihtiyacını hissedip gruplandırma yapınca bazı insanlar sadece farzları yapmayı yeterli gördüler, sünnetler onlara ağır geldi. Sünnet ve nafilelerin önemini kavrayıp onlardan da sevap kazanma gayreti içine girdikleri zaman bunları yapmak kendilerine çok kolay gelecektir."

Zekâtın Farz Olma Zamanı

Zekâtın İlk olarak ne zaman farz kılındığı konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Çoğunluğa göre hicretten sonradır. Bir görüşe göre oruç farz kılındıktan sonra hicri 2. yılda farz kılınmıştır. Bu Nevevî'nin görüşüdür.
İbnü'l-Esîr'in, "el-Kâm Tarîh" adlı eserinde belirttiğine göre kesin olarak hicri 9. yılda farz kılınmıştır.
İbn Huzeyme ise hicretten önce farz kılındığını iddia etmiştir. Delil olarak, Ümmü Seleme'nin rivayet ettiği Habeşistan'a hicreti anlatan rivayeti gösterir. Bu olayda, Cafer, Peygamberimiz'i sdiaiiâhu aleyhi ve sellem anlatırken, "Bize namaz kılmamızı, zekât vermemizi ve oruç tutmamızı emreder" İfadesini kullanmıştır.
Bize göre bu delil tartışmaya açıktır. Çünkü o sırada henüz ne beş vakit namaz ne de Ramazan orucu farz kılınmıştır. Dolayısıyla Cafer'in bu sözleri muhtemelen Necaşi'ye ilk gidişi sırasında söylenmemiştir.

2.Zekât Vermek Üzere Söz (Bevat) Vermek

"Eğer tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı öderlerse onlar sizin din kardeşinizdir. 5[5]
1401- Kays şöyle nakleder: Cerîr İbn Abdullah, "Resûlullah'a, sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılmak, zekât vermek ve bütün müstümanlara öğütte bulunmak üzere beyat (söz) verdim" demiştir.

Açıklama

Zeyn Ibnü'l-Müneyyir, başlıkta yer alan "Zekât Vermek Üzere Beyat Vermek" ifadesi için şu değerlendirmeyi yapar:
"Bu başlık, bir öncekinden daha özel bir anlam taşır. Çünkü Müslüman
olurken verilen beyat, ancak zekât vermek üzere beyat verilirse tam olarak gerçekleşmiş olur. Zekât vermeyenler de verdikleri sözü tutmamış ve hatta bozmuş olur. Bu da zekâtın farz oluşundan daha öte özel bir anlam taşır. Zira Hz. Peygamber beyat aldığı bütün konular farz olduğu halde, her art koşulmamıştır. Bu, zekâta çok önem verildiğini gösterir. Buhârî,
ze atın hükmünü güçlendirmek için, başlıktan sonra yukarıdaki âyeti zikretmiştir, bir kimse, namazı kılıp zekâtı vermedikçe tevbe etmiş olarak aegerlendîri 1 me 2 ve Müslümanların kardeşi olma şerefine eremez."

3. Zekât Vermemenin Günahı

Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla alınları, yanları ve sırtlan dağlanacağı gün (onlara denilir ki) : İşte bu,
kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!6[6]
1402- Ebû Hüreyre'den gelen rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve şöyle buyurmuştur:
"(Kıyamet günü) deve, sahibine, eskisinden daha güçlü bir şekilde gelir. ?r zekâtını vermemiş ise apakları ile sahibine vurur.
Davar da sahibine eskisinden daha güçlü bir şekilde gelir. Eğer zekâtını lemis ise tırnaklan ile sahibini tırmalar, boynuzuyla da boynuzlar."
Bu hayvanlar üzerindeki bir hak da, subaşında iken sütünü sağıp fakirlerelektir." "(Zekâtını vermeyen kimse) Kıyamet günü, omuzunda meleyen konu taşıyarak ve feryad ederek gelip 'Yardım et Ey Muhammedi' demesin. durumda ben o kimseye, 'Senin için hiçbir şey yapamam. Sana tebliğ iştim' derim. Ya da omuzunda böğüren devesini taşır bir şekilde gelerek idim et Ey Muhammedi' demesin. O kimseye söyleyeceğim söz: "Senin için şey yapamam' olacaktır. 7[7]
1403- Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve öyle buyurmuştur:
Ulah bir kimseye mal verdiği halde zekâtını vermezse, kıyamet günü bu ma, iki gözü üzerinde iki nokta bulunan zehirli erkek bir yılan olarak götse onun boynuna dolanır, avurtlarından yakalayarak 'Ben senin malısenin biriktirdiklerin benim' der." Resûlullah sallallâhu aleyhi sellem daha sonra, fin kendilerine cömertçe verdiği maldan infak etme hususunda cimrilik renler, sanmasınlar ki bu kendileri için hayırlıdır; tersine, bu onlar için kötüdür. Cimrilik gösterdikleri şey kıyamet günü boyunlanna dolanacaktır 8[8] âyetini okumuştur.9[9]

5[5] et-Tevbe9/ll.

6[6] et, 9/34-35,

7[7] Hasin geçtiği diğer yerler : 2378, 3073 ve 9658.

8[8] Âı-İ İmran 3/180.
9[9] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4565, 4659, 6957.

Açıklama

Zekât vermemenin günahı" başlığı ile ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyır şöyle demiştir:
Bu başlık, bir Öncekinden daha özeldir. Çünkü burada zikredilen hadisler, zekât vermemenin büyük bir günah olduğunu ve âhirette de çok büyük bir cezasının bulunduğunu ifade etmektedir. Resûlullah sallallâhu aleyhi vs sellem , "Ben senin için hiçbir şey yapamam. Sana tebliğ etmiştim" sözüyle, kendisinin bu konuda. herhangi bir yardımı olmayacağını belirtmektedir.
Bu söz, zekât vermeyen kişiye, Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem bu konuda ümidini kesmesini haber vermektedir. Farzlar, yapıldıkları zaman elde edilecek olan sevap ve terkedildiğİ zaman girilecek günaha göre birbirinden farklılaşır. Yapılmaması halinde cezası çok büyük ise, demek ki bu, normal bir ceza takdir edilenlere göre daha güçlü bir farzdır. Buharı, zekâtı, İnkâr ederek ya da cimriliğinden dolayı vermeyenlerin her ikisini de kapsaması İçin, başlıkta, "günah" kelimesini kullanmıştır.
"Altın ve gümüşü yığıp da onlan Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla alınları, yanları ve sırtlan dağlanacağı gün (onlara denilir ki) : İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadm! 10[10] âyeti bazı sahabilerin ve diğer âlimlerin, sadece kâfirlere yönelik olduğu görüşünün aksine; bu âyetin, hem kâfirleri hem de müslümanları içine alacak şekilde genel olduğu yönündeki görüşü desteklemektedir. Bir sonraki başlıkta bu konuyu ele alacağız.
"Hayvanların daha güçlü bir şekilde olması", kemik, semizlik ve çokluk bakımındandır. Çünkü hayvanlar saydığımız özellikler bakımından farklılık arzeder. Zekât vermemenin ne kadar büyük bir günah olduğu anlaşılsın diye hayvanlar o gün, saydığımız özellikleri mükemmel bir şekilde sahiplerinin yanma gelecektir.
"Su başında sütünün sağılıp orada bulunan fakirlere verilmesi" ifadesinde, fakirlere daha kolay geldiği ve hayvanlar için en şefkatli metot da bu olduğu için özellikle sütten bahsedilmiştir.
Bir hadiste, "Allah (kıyamet günü) zekât vermeyen kimseleri cezalandırmak için hayvanları diriltecektir" buyurulmuştur. Bu yolla, kişiye, amaçladığının tam tersi ile muamele edilmiş olmaktadır. Şöyle ki, zekât vermeyen kimse, o maldan istifade etmeyi amaçlamıştı. Oysa yararlanmayı düşündüğü şey, kendisine en çok zarar veren şey olmuştur.
Allah hakkı olan zekât, malın bir kısmında olmasına rağmen, bütün hepsinin diriltilrnesindeki hikmet, malın bütünü üzerindeki zekâtın ayrıştırılmış bir durumda olmaması ve zekâtı verilmemiş olan malın temiz olmamasıdır. Diğer yandan mal üzerinde, zekâtın dışında başka haklar da bulunmaktadır.
Âlimler yukarıdaki görüşe şöyle cevap vermiştir:
1. Bu ceza, zekât farz kılınmadan önce Öngörülmüştür. İbn Ömer'in radıyaiiâhu anhümâ rivayet ettiği kenz ile ilgili aşağıda zikredeceğimiz hadis de bu görüşü destekler. Daha önce belirttiğimiz gibi, zekâtın, Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh Müslüman olmadan önce farz kılınmış olduğu gayet açıktır.
2. Hadiste geçen "hak" ifadesi ile kasdedilen, farz olan zekâtın dışındaki haklardır ki, bu hakkı ödemeyen kimseye herhangi bir ceza öngörülmemiştir. İbn Battal şöyle der:
"Malda, farz-ı ayn ve diğer haklar olmak üzere iki hak bulunmaktadır. Güzel ahlâkın bir parçası sayılan, sütün fakirlere verilmesi, bu haklardan biridir."
Tercümede "iki gözü üzerinde iki nokta" şeklinde verdiğimiz ifadesi, avurtlardaki iki nokta anlamına gelir. "Avurtlarının içi görünene kadar konuştu" şeklinde bir kullanım mevcuttur. Bu ifadenin, (tercümede belirttiğimiz gibi) yılanın gözleri üzerindeki iki nokta anlamında olduğu da söylenmiştir. Başka bir görüşe göre, bu, yılanın ağzını kuşatan iki noktadır.
"Ben senin malınım, biriktirdiğin şeyler benim" ifadesi kullanılarak, zekât vermeyen kişiye, pişmanlığı fayda vermeyeceği için daha çok azap çektirilmek istenmiştir. Diğer yandan bu ifade, zekât vermeyen kişiye hakaret anlamı da taşımaktadır.

10[10] et-Tevbe 9/34-35.

4. Zekâtı Verilmiş Olan Mal Kenz Değildir

Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Beş [11][11] daha azı için zekât gerekmez" buyurmuştur.
1404- Rivayet edildiğine göre Halid İbn Eşlem şöyle anlatır:
"Abdullah İbn Ömer ile birlikte (Medine dışına) çıkmıştık. Bir bedevi Abdullah İbn Ömer'e, "Bana, 'Altın ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda infak etmeyenler...' ayetini açıkla" dedi.
Abdullah İbn Ömer ona, "Kim altın ve gümüş biriktirip (kenz) de zekâtını vermezse yazık ona. Bu âyet, zekât âyeti inmeden Önceki durum için geçerlidir. Bu âyet inince Allah zekâtı malı temizleyici kıldı" diyerek cevap vermiştir.[12][12]
1405- Ebû Said'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Beş ukıyyeden daha az (gümüş için) zekât gerekmez. En az üç yaşındaki beş deveden daha azı için zekât gerekmez. Beş uesk (zirai) mahsulden daha azı için zekât gerekmez.[13][13]
1406- Rivayete göre Zeyd İbn Vehb şöyle demiştir: Rebeze'ye yolum düşmüştü. Orada Ebû Zerr ile karşılaştım. Ona, "Neden böyle bir uzlet hayatı yaşamayı tercih ettin, bunun sebebi nedir?" diye sordum. Bana şöyle cevap verdi:
"Ben Suriye'de iken "Altın ve gümüşü biriktirip de (kenz) Allah yolunda harcamayanlar âyeti hakkında Muaviye ile aramızda ihtilaf çıktı. Muaviye bu âyetin ehl-i kitap hakkında olduğunu savunuyordu, ben ise hem bizim hem de onların hakkında olduğunu savunuyordum. Muaviye, Osman'a bir mektup yazarak benî şikayet etti. Osman da yazdığı mektupta beni Medine'ye çağırdı. Oraya gittim. İnsanlar, beni sanki hiç görmemişler gibi (Suriye'den çıkma sebebimi sormak amacıyla) etrafımda toparlanmıştı. Bu durumu Osman'a anlattım. Bana, "Dilersen yakın bir yere uzlete çekil" dedi. İşte beni uzlet hayatına sevkeden budur. Eğer başımıza Habeşji bir kimse bile emîr olsa onu dinler ve itaat ederim.[14][14]
1407- Ebu'1-Alâ' İbnü'ş-Şihhîr'in naklettiğine göre Ahnef İbn Kays şöyle demiştir: "Kureyş kabilesinden bir topluluğun yanma oturmuştum. Saçları, elbisesi ve görünüşü bakımından sert bir kimse geldi, selâm verdi ve "(Altın-gümüş biriktirenlere (kenz), cehennemde kızdırılmış olan taşlan müjdele (haber ver) ! Bu taşlar onların göğüs uçlarına konulur, sırtından çıkar. Sırtından konulur, göğüs uçlarından çıkar. Bu olay devam edip gider" dedi. Sonra gidip direğin yanına oturdu. Ben de gittim yanına oturdum. Onun kim olduğunu da bilmiyordum. Ona "Sanırım insanlar senin söylediklerinden pek hoşlanmadı" deyince bana, "Akılları hiçbir şeye ermiyor ki!" dedi.
1408- (Yukarıdaki hadisin devamı niteliğinde)
"Dostum bana böyle buyurdu" dedi. Ben, dostunun kim olduğunu sorunca, "Dostum Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu" demiştir: "Ey Ebû Zerr! Uhud dağını görüyor musun?" dedi. Ben, hemen dönüp güneşe baktım, vakti anlamaya çalıştım, zira beni bir şey için oraya gönderecek zannettim. "Evet, görüyorum" dedim. Bunun üzerine O sallallâhu aleyhi ve sellem , "Uhud dağı kadar altınım olmasını ue üç dinar hariç hepsini İnfak etmeyi isterim" buyurdu.
Ebû Zerr şöyle demiştir: "İnsanlar akıllarını kullanmıyor. Dünya malı biriktiriyorlar. Allah'a yemin ederim ki bu dünyalarını istemiyorum, ölünceye kadar onlardan herhangi bir dini mesele de sormayacağım."

Açıklama

"Zekâtı verilen mal kenz değildir, çünkü hadiste, beş ukiyyeden daha azı için zekât yoktur, buyurulmuştur" başlığı ile ilgili olarak Ibn Battal ve başka bazı âlimler şöyle

---

[11][11] Beş ukiyye, bir görüşe göre 560, diğer bir görüşe göre 604 gr. gümüşe tekabül etmektedir.
[12][12] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4661.
[13][13] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1447, 1459, 1484.
[14][14] Hadisin geçtiği diğer yer: 4660.

demiştir:
Buhârî bu başlık İçin yukarıdaki hadisi delil getirirken, genel olarak kenzi değil, sahibin: cehenneme sürükleyen ve ceza öngörülmüş bulunan özel anlamdaki kenzi kasdetmişür. Durum böyle olunca, hadis, "Beş ukıyyenin üzeri için zekât vermek gerekir" anlamına gelir. Demek ki zekâtı ödenen mal kenz olarak adlandınlamaz ve böyle kimselerin cezalandırılması da gerekmez.
İbn Reşîd de, "Beş ukiyyeden daha azı için zekât vermek gerekmez. Bu, kesinlikle kenz olarak da değerlendirilemez. Allah zekât verenleri övmüştür. Bu şekilde övgüye mazhar olan kimsenin, yine malı sebebiyle yerilmesi düşünülemez" demiştir.
Özetlemek gerekirse, zekât verilmesi farz olmayan mal kenz olarak İsimlen-dirilemez. Çünkü bu, mubah ve zekattan affedilmiş bir maldır. Zekâtı verilmiş olan mal da aynı şekildedir. Çünkü bu kimsenin de, zekâtını verdiği için mal sahibi olması hoş karşılanmıştır. Dolayısıyla elindeki mala kenz denilemez.
Hadisteki, "Bu, zekâtı farz kılan âyet inmeden önceydi" şeklindeki ifade, buradaki korkutma ve cezanın, kenz edinen kimselere, yani ihtiyacından daha fazla mal biriktiren kişilere yönelik olarak İslâm'ın ilk dönemlerinde öngörüldüğünü göstermektedir. Daha sonra fetihler vuku bulduğu için zekâtın farz kılınmasıyla birlikte bu hüküm neshedilmiş ve zekât nisapları belirlenmiştir. Buna göre zekât âyeti, zekâtı farz kılmak için değil, zekât nisap ve miktarlarını beyan etmek üzere gelmiştir. Allah (c.c) en iyisini bilir.
İbn Ömer'in, "Uhud dağ* kadar altınım olsa hiç önemsemezdim" sözü Ebû Zerr'in bu konunun sonunda yer vereceğimiz diğer bir sözünü hatırlatmaktadır.
İbn Ömer'in sözü ile Ebû Zerr hadisini şöyle uzlaştırabiliriz;
Ebû Zerr hadisi, bir kimsenin elinde olan başkasına ait mal ile ilgilidir. Dolayısıyla bunu tutması gerekmez. Ya da kendisine ait olduğu halde o kimse, devlet başkanı gibi iyilik ve İhsanda bulunması arzu edilen bir kimsedir. Dolayısıyla böyle bir kişinin ihtiyaç sahiplerine vermeyip de diğer halkı için mal biriktirmesi gerekmemektedir.
İbn Ömer'in sözü ise, mala sahip olup da bu malın zekâtını veren kimse ile ilgilidir. Bu kişi, mal ile Allah'a daha yakın olmayı ve insanlara el açmak durumuna düşmemeyi İstediği için mal sahibi olmayı arzu etmektedir.
Ebû Zerr, hadisi mutlak olarak değerlendirmekte ve hiç bir şekilde mal biriktirmeyi doğru bulmamaktadır. İbn Abdilberr'in naklettiğine göre, Ebû Zerr'den, insanın yaşayabileceği miktarın dışında mal biriktirmesinin, (Kur'ân'da) yerilmiş olan "kenz" anlamında olduğuna dair birçok söz varid olmuştur. Ona göre ceza öngören âyet de bu konuda indirilmiştir.
Fakat sahabe çoğunluğu ve daha sonraki âlimler Ebû Zerr'den farklı içtihat etmişler ve Ayetteki cezanın, zekât vermeyenlerle ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda tutundukları en sağlam dayanak, bedevi kıssası ile İlgili Talha İbn Ubeydullah ve diğer bazı sahâbîlerden nakledilen şu hadistir: Bedevî, "Bunun dışında bana düşen bir vazife var mı?" diye sorduğunda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Hayır, ancak nafile olarak verirsen başka" diye cevap vermiştir.
Görünen o ki İbn Ömer'den rad.yaiiâhu anhümâ nakledildiği gibi önceleri durum böyleydi. İbn Battal da buna delil olarak, "Sana (iyilik yolunda) neyi harcayacaklarını soruyorlar. De kil İhtiyaç fazlasını. [15][15] âyetini getirmiştir. Yani yetecek miktarı aşan kisım. Başlangıçta fazla olan kısmın infak edilmesi farz İdi. Sonra bu hüküm neshedilmiştir.
Müsned'de belirtildiğine göre Şeddâd İbn Evs babasından şöyle nakletmiş-tir. Ebû Zerr, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem mal biriktirmeyi sıkı bir şekilde men etttiği hadisini duyduktan sonra kabilesine dönüp gitmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu konuda ruhsat vermiş, fakat bunu işitmediği için ilk emre tutunmuştur.
Rebeze, Mekke ile Medine arasında bilinen bir yerdir, Hz. Osman'ın halifeliği sırasında Ebû Zerr buraya çekilmiş ve orada vefat etmiştir. Bu hadiste, çekilme sebebine de yer verilmiştir. Ebû Zerr'e inzivaye çekilme sebebini Zeyd İbn Vehb sormuştur. Çünkü o dönemde Hz. Osman karşıtları-, Ebû Zerr'i uzaklaştırdığı için onun aleyhinde konuşuyordu. Ebû Zerr de bunun kendi seçimi sonucu olduğunu onlara açıklıyordu. Hz. Osman, sahip olduğu görüşten dolayı başkasına gelecek bîr mefsedeti önlemek için onun şehirden uzaklaşmasını emretmiş, Ebû Zerr de Rebeze'yi seçmiştir. Ebû Zerr, Hz.

---

[15][15] el-Bakara 2/219.

Peygamber zamanında da Rebeze'ye giderdi.
İbn Sa'd'ın "Tabakâf adlı eserinde belirtildiğine göre, Kûfe'li bir grup insan Ebû Zerr'e Rebeze'de, "Bu adam (Osman) sana yapacağını yaptı, ne dersin onu öldürelim mi?" diye sormuşlar, o da, "Hayır, Osman, benim doğu illerinden batı illerine gitmemi bile emretse ona itaat ederim" demiştir.
"İstersen biraz uzlete çekil" sözü Taberî'de şu şekildedir: Hz. Osman ona, "Yakın bir yere çekil" demiş, Ebû Zerr de, "Allah'a yemin ederim ki görüşümden asla dönmeyeceğim" diye cevap vermiştir.
"Habeşli" sözü, Verkâ'm rivayetinde "Habeşli bir köle" şeklinde zikredilmiştir. Ahmed İbn Hanbel ve Ebû Ya'la'nm nakline göre Hz. Peygamber ona, "Mescid-i Nebevî'den çıkartılırsan ne yaparsın?" diye sormuş o da, "Suriye'ye giderim" demiştir. Peygamberimiz, "Oradan da çikarülırsan ne yaparsın?" diye sorunca Ebû Zerr, "Kılıcımı çekerim" demiştir. Bunun üzerine Efendimiz saiidiâhu aleyhi ve sellem "Sana bundan daha hayırlı ve daha doğru bir yöntem göstereceğim. Onları dinlersin, itaat edersin, sevkettikleri yere de gidersin" buyurmuştur.
Doğrusu Ebû Zerr, kendisi için mal toplayıp Allah yolunda harcamayan sultanlara karşı çıkmıştır. Nevevî bu görüşün yanlış olduğunu söyler. Çünkü onun zamanındaki yöneticiler, Ebû Bekir, Ömer ve Osman gibi şahsiyetlerdir ki bunlar asla hıyanette bulunmamıştır.
Fakat buna şu şekilde cevap verebiliriz: O dönemde böyle davranan kimseler bulunmasa bile ileride bu şekilde hareket edecek kişiler kasdedilmiştir.

Hadislerden Çıkarılacak Diğer Sonuçlar

1. Kâfirler, İslam'ın fer'î (tikel) hükümleri ile mükelleftir. Çünkü Ebû Zerr ve Muaviye, söz konusu âyetin ehl-i kitap hakkında indiği konusunda hem fikirdir.
2. Devlet başkanlarının âlimlere olan güzel davranışı burada tezahür etmektedir. Çünkü ona karşı çıkma yoluna gitmemiş, kendisinden yöneticilik bakımından daha üstte bulunan bir kimseye mektup yazmayı tercih etmiştir. Hz. Osman da, ondan farklı düşünse bile Ebû Zerr'e kızmamıştır.
3. Bu hadiste, devlet başkanına karşı gelmeme ve ayaklanmama yönünde bir uyarı, itaat noktasında da bir teşvik bulunmaktadır. Mefsedete yol açma endişesinden dolayı faziletli kimselerin, daha az faziletli de olsa halifeye itaat etmesi emredilmiştir.
4. Farklı içtihatlarda bulunmak caizdir.
5. Yaşanılan bölgenin değiştirilmesine sebep olsa bile emr-i bil ma'ruftan ayrılmamak gerekir.
6. Kötülüğün önlenmesi, maslahat getiren şeye göre daha önceliklidir. Ebû Zerr'in Medine'de kalmasında, ilmini öğretmesi bakımından büyük bir maslahat bulunmakla birlikte Hz. Osman, söz konusu meselede Ebû Zerr'in görüşünün benimsenmesinin ortaya çıkarabileceği mefsedeti önlemeyi tercih etmiş, ondan, görüşünden dönmesini istememiştir. Çünkü onların her biri birer müctehid idi. .
Hadisteki, "Onun kim olduğunu bilmiyordum" ifadesi konusunda Müslim, Ahnef yoluyla Huleyd el-Asrî'den şöyle bir ilave zikretmiştir.
Ahnef, "Bu kim?" diye sordu.
Etraftakiler onun Ebû Zerr olduğunu söylediler.
Ahnef şöyle dedi: Ona doğru yöneldim ve "Senden neler işitiyorum, neler diyorsun?" diye sordum.
Ebû Zerr de, "Ben sadece Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem işittiklerimi söyledim" dedi.

5. Malı Hakk Yolda Harcamak

1409- îbn Mes'ûd Resûlullah'ı sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyururken işitmiştir: "Şu iki kimse dışında hiçbir kimseye gıpta edilmez. Bunlardan birincisi; Allah'ın kendisine ma! verdiği ue bu malı hakk yolda harcayan kimsedir, ikincisi ise, Allah'ın kendisine hikmet verip buna göre hüküm veren ve bunu (insanlara) öğreten kimsedir."

Açıklama

Buhârî burada konu başlığı ile uyumlu, malı yerinde harcamayı teşvik eden hadis zikretmiştir. Bu da, mal biriktirmeyle ilgili cezanın, zekât vermeyen lere yönelik olduğuna dair en güçlü delillerden biridir. "Uhud dağı kadar altın hadisi ise daha efdal olanı gösterir. Çünkü her ne kadar mal toplamak
ıbah olsa bile kişi bundan sorumludur. Malı biriktirmemek daha güvenli bir Idur. Malın hesabını vermek tehlikeli ve risklidir.
Mal edinip doğru yerlerde harcamayı teşvik eden rivayetler, helalinden ka-ıma ve hesabını verme konusunda güvenilir kişilerle ilgilidir. Çünkü infak iği zaman bunun sevabını kazanmaktadır. Hiç bir maiı olmayanlar ise bu se-elde edemezler. Nitekim bir hadiste, "Zenginler sevapları aldı götürdü" ifası geçmektedir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir:
Bu hadis, malın tamamının hayır ve güzellik yolunda harcanmasının caiz gösterir. Fakat bu, mirasçıların mahrum bırakılması gibi İslâm'da ya danan durumlara yol açmayacak şekilde olmalıdır.

6. Sadaka Verirken Gösteriş (Riya) Yapmak

"Ey iman edenler! İnsanlara gösteriş için malını verip Allah'a ve âhiret gü-ıe inanmayanlar gibi, başa kakarak ve eziyet vererek sadakalarınızı boşa armayın. Onun durumu, üzerinde biraz toprak bulunan şu kayaya benzer ki, detli bir sağanak indiğinde (üstündeki toprağı silip süpürerek) onu sert bir taş inde bıraktı. (Böyleleri), kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah ir topluluğa hidayet vermez.[16][16]
İbn Abbas, "sert bir taş" şeklinde tercüme edilen "sald" kelimesinin, "üzerin-hiç bir şey bulunmayan kaya" anlamında olduğunu belirtmiştir.

Açıklama

Sadaka verirken gösteriş yapmak" başlığı ile ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle der: Buharı bu başlığı seçmek suretiyle gösterişin sadakayı boşa Çıkardığını ifade etmek istemiş olabilir. Bunu, sadece insanların övgüsünü kazanmak için verilen sadakalara yormak da muhtemeldir.
Yukarıda mealini verdiğimiz âyetle ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle der:
Bu âyetle şu şekilde bir delil getirilmektedir: Allah, sadaka verirken ya da daha sonra başa kakmayı ve eziyet vermeyi, amelinin karşılığında hiçbir şey bulamayacak olan gösterişçi kâfirin yaptığı İnfaka benzetmiştir. Müslüman bir kimsenin, gösteriş yaparak sadaka vermesi, eziyet vererek sadaka vermesinden daha çirkindir. Verilen sadakayı boşa çıkarma bakımından, kâfirin gösterişle yaptığı infaka benzetilmesi daha güzeldir.
İbn Reşîd ise şöyle demektedir: "Buhârî, başlıktan sonra sadece âyeti zikretmekle yetinmiştir. Benzeyen, kendisine benzetilenden daha kapalı olur. Daha açık hale gelsin diye, hemen anlaşılamayan kapalı şeyler daha açık olanlara benzetilir. Kâfirlerin gösteriş için yaptıkları infakın boşa gitmesi açık bir durumdur. Bu duruma, aynı hükmü doğurduğu için başa kakma ve eziyet verme suretiyle verilen sadakalar benzetilmiştir. Yani her iki grubun durumu, amellerinin boşa gitmesi bakımından aynıdır."
Diğer yandan başa kakan kimsenin durumunun, gösterişle infakta bulunana benzetilmesi de uzak bir ihtimal değildir. Çünkü sadaka veren kişi, başa kaktığı zaman onun Allah rızası için vermediği ortaya çıkar. Eziyet verenin durumu da, imanını kaybeden münafığa benzer. Çünkü eziyete uğrayan kişiye arka çıkacak biri olduğunu bildiği zaman sadaka veren kişi ona eziyet etmeyecektir. Buna göre, gösterişçinin durumu, başa kakan ve eziyet verenden daha kötüdür.
Özetle, kendisine benzetilen benzeyenden daha güçlüdür. Gösteriş, sadakayı boşa çıkarmada daha güçlü olduğu için, başa kakma ve eziyet verme durumu da buna

---

16[16] el-Bakara 2/264.

benzetilerek anlatılmıştır.

7.Haksız Yolla Kazanılan Maldan Sadaka Vermek

Allah Teâlâ sadece helal kazançtan verilen (sadakayı) kabul eder. Çünkü Rabbimiz, "iyi ve güzel bir söz ile bağışlama, arkasından incitme (eziyet, başa kakma ue serzeniş) gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah zengindir hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, acelesi de yoktur [17][17] buyurmuştur.

8. Sadakanın Helal Kazançtan Verilmesi

"Allah faizi tüketir (faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah, küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez. İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatlan Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.[18][18]

1410- Ebû Hüreyre'den radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Kim helal yoldan kazandığı maldan bir hurma değeri kadar tasadduk ederse, -ki Allah sadece helal malı kabul eder- Allah bunu sağ eliyle kabul eder (tasadduk edilen şeye değer verir), sonra onu sahibi için, tıpkı memeden aynlân bir tayı itina ile yetiştirip büyüttüğünüz gibi, bir dağ büyüklüğünde oluncaya kadar büyütür.[19][19]

Açıklama

(7.) başlıkta zikredilen âyetteki ifadesi, "güzel karşılıkta bulunma ifadesi ise "dilenci eğer rahatsızlık vermiş ise onu affetme" olarak yorumlanmıştır.

Bir görüşe göre, güzel karşılık verdiği İçin Allah tarafından yapılan bir bağışlamadır. Diğer bir görüşe göre ise, bağışlama, kendisini güzel bir şekilde karşıladığı için, istekte bulunduğu kişiye karşı, dilenen kişi tarafından yapılır. İkinci görüş daha açıktır.

Âyetin ilk akla gelen anlamına göre, doğru bir şekilde verilen sadakadan sonra başa kakma ve eziyet verme gibi bir davranışa girilirse sadakanın sevabı kalmaz. Fakat şöyle demek de mümkündür: Belki de sadakanın kabul edilmesi, peşinden başa kakma ve eziyet verme gelmemesine bağlıdır.

"Haksız yolla elde edilen maldan yapılan sadaka kabul edilmez" ifadesi, insanları aldatarak mal kazanan kimse üzerindeki borcun, ancak söz konusu malı hak sahiplerine iade etmesi halinde düşeceğini, hak sahiplerini bilmiyorsa bu malı tasadduk etmesinin onu borçtan kurtarmayacağını gösterir. Çünkü bu, zenginlerin hakkıdır. Hak sahiplerinin kim olduğu bilinemiyorsa, haksız yolla mal elde eden kişinin bu malı başkalarına tasadduk etme hakkı yoktur.

Hadiste "tay"a benzetme yapılmıştır. Çünkü sadaka da amelin ürünü/yavru-sudur. Yavruyu terbiye etmek için en uygun zaman sütten kesildiği vakittir. Bu sırada ona güzel bir şekilde bakılırsa ulaşabileceği en üst gelişim seviyesine gelir. İşte insanın yaptığı ameller, özellikle de verdiği sadakalar böyledir. Çünkü kul helalinden kazanıp bu kazançtan tasadduk ettiği zaman sadakası, Allah'ın inayeti altına girer, sadakası, hurma ile dağ arasındaki orantıya göre, gelişebileceği en üst noktaya kadar katlanır gider.

el-Mazeri şöyle der: Bu ve benzeri diğer benzetmeler, muhatapların anlayabileceği şekilde yapılmıştır. Bu nedenle sadakanın kabul edilmesi için "sağ el" tabiri kullanılmıştır. Mükafatının kat kat artması için de "atın terbiye" edilmesi ifadesine yer verilmiştir.

Kadı lyâz şöyle demiştir: Bir şeyden hoşlanildığı zaman sağ el ile karşılanır ve sağ el ile alınır. Bundan dolayı "sağ el" kabul etme anlamında istiare olarak kullanılmaktadır. Yoksa "sağ el ile alma" gerçek anlamında değildir.

---

[17][17] et-Bakara 2/263.

[18][18] e!-Bakara 2/276-277.

[19][19] Hadisin geçtiği diğer yer: 7430.

Tirmîzî "ei-Câmî' adlı eserinde şu değerlendirmeyi yapar:
Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat âlimleri, "Biz bu hadislere iman ederiz, bundan dolayı her hangi bir teşbih tevehhümüne kapılmayız ve bunun nasıl olduğunu da sormayız" demiştir. İmam Malik, İbn Uyeyne, İbnü'l-Mübarek ve diğer bazı âlimler de aynı kanaattedir. Cehmiyye İse bu gibi rivayetleri reddetmektedir.
Cehmiyye'ye yönelik cevaplarımız "Tevhİd" bölümünde yer almaktadır.

9.Sadakaların Kabul Edilmediği Bir Zaman Gelmeden Önce Sadaka Vermek

1411- Harise îbn Vehb şöyle demiştir: Resûlullah'ı sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyururken işittim: "Sadaka veriniz. Çünkü öyle bir zaman gelecek ki kişi elinde sadakasınla dolaşacak, fakat kabul edecek kimse bulamayacak. Sadaka vermek istediği kişi, "Eğer dün gelseydin kabul ederdim, fakat bugün ona ihtiyacım kalmadı" diyecek.20[20]
1412- Ebû Hüreyre'den radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Hz. Peygamber s*hu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Mallar çoğalıp taşmadıkça kıyamet kop-mayacaktır. Hatta mal sahibinin zihnini, sadakasını kabul edecek birini bulup bulamayacağı meşgul edecek, böyle bir kimse bulup ona sadakayı teklif ettiği zaman, o kimse, "İhtiyacım yok" diyecektir."
1413- Adİy İbn Hatim şöyle anlatır: Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem yanında bulunuyordum. İki kimse geldi. Bunlardan biri fakirlikten, diğeri yol kesicilik-ten şikayet etti.
Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi: "Yol kesidlik meselesine gelince; az bir zaman sonra ticaret kervanları, yanlarında her hangi bir yol muhafızı (dahî) bulundurmadan Mekke'ye kadar (emniyet içinde) gelecektir. Fakirliğe gelince; kişi elinde sadakası ile kapı kapı dolaşıp sadakayı kabul edecek kimse bulamayacağı bir zaman gelmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Sonra, siz aranızda her hangi bir perde bulunmadan Allah'ın huzuruna çıkacaksınız, tercüme yapacak bir tercümana da gerek olmayacak. Allah size, "Size mal verilmedi mi?" diye soracak, o da, "Evet verildi" diyecek, Allah, "Size peygamber gönderilmedi mi?" diyecek, o da, "Evet gönderildi" diye cevap verecek. Daha sonra sağma bakacak cehennemden başka bir şey göremeyecek, soluna bakacak yine Öyle. O halde, yarım hurma ile bile olsa (sadaka vererek) cehennemden korunun. Bu da yoksa güzel söz söyleyin.21[21]
1414- Ebû Musa'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi şöyle buyurmuştur:
"insanlar için öyle bir zaman gelecek ki kişi, elinde altın sadaka vermek amacıyla dolaşıp duracak fakat bunu alacak hiçbir kimse bulamayacak. Diğer yandan kadın çokluğu ve erkek azlığı sebebiyle kırk kadının bir erkeğin himayesine girdiği görülecek."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle der: Buhârî'nin, "sadakaların kabul edilmediği bir zaman gelmeden önce sadaka vermek" başlığını tercih etmedeki gayesi, insanları sadaka vermeyi ertelemeden sakindırmaktır. Çünkü erken sadaka verildiği zaman bu sadaka yukarıda bahsedildiği gibi büyük bir gelişme göstermekte ve artmaktadır.
Diğer bir açıklama da şöyledir: Çünkü sadakayı erteleme kimi zaman onu tabul edecek kimselerin bulunmamasına da yol açabilir. Zira sadaka ile gözetilen amaç ancak bunun, İhtiyaç sahiplerine ulaşması halinde gerçekleşir. Burada doğru sözlü olan (Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem) ileride, zenginin sadaka verebileceği bir fakir bulamayacağı bir zaman geleceğini haber vermiştir.
Belki şöyle bir itiraz akla gelebilir: Sadakaları kabul edecek bir kişi bulamasa bile sadaka vermeye niyet etmekle sevap kazanır.
Buna şöyle cevap verebiliriz: Sadaka veren kişi, hem sadaka verdiği için hem de

20[20] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1424, 7120.

21[21] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1417, 3595, 6023, 6539, 6540, 6563, 7443, 7512.

niyetinden dolayı sevap kazanır. Niyet edip de sadaka kabul edecek kimse bulamayan ise sadece niyetinden dolayı sevap kazanır. Birincisi ikincisinden daha kazançlı bir durumdadır.
Hadiste, "Fakat bugün ihtiyacım yok" şeklinde ifade edilen olay, kıyametin yaklaştığı, malların dolup taştığı bir zamanda vuku bulacaktır. Nitekim İbn Battal da bu görüştedir. Buhârî bu konuya "Fiten" konusunda yer vermiştir.
"İhtiyacım yok" ifadesi ile ilgili olarak Ibnü't-Tîn şöyle demiştir: Bu olay, Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesinden sonra meydana gelecektir. Bu sırada yer bütün bereketini ortaya koyacaktır, bir nar, bir hane halkını doyuracak ve yeryüzünde hiç bir kâfir kalmayacaktır.

10. Bir Hurmanın Yarısını Tasadduk Ederek Cehennemden Korunmak

"Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarfedenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye ben-»ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa Ne bir çisinti düşer (de yine ürün verir). Allah yaptıklarınızı görmektedir.[22][22]
1415- İbn Mes'ûd şöyle anlatır: Sadakayı emreden âyet nazil olduğu zaman biz {sadaka verebilmek için) hammallık yapardık. Bu arada bir kişi geldi ve çok miktarda sadaka verdi. Etraftakiler, "Bu adam gösterişçidir" dediler. Başka bir kişi geldi ve bir sa' kadar sadaka verdi. Bu sefer de "Allah'ın bu bir sa'a ihtiyacı yoktur" dediler. Bunun üzerine bu âyet nazil olmuştu: [23][23]
"Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır.[24][24]
1416- Ebû Mes'ûd el-Ensârî şöyle anlatır: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bize sadaka vermemizi emredince (mâlî durumu yeterli olmayanlardan) İçimizden biri çarşıya gider hammallık yapar ve bir miktar kazanıp bunu tasadduk ederdi. Şimdi bu şekilde yapanlardan bir kısmının, yüz binlerle ifade edilebilecek kadar malı bulunmaktadır.
1417- Adiy bin Hatim radıyaüâhu anh Rasûlullah'ın saiiaiiahu aleyhi ve selem şöyle buyurduğunu işittim demiştir: "Yarım hurmayla bile olsa cehennemden korunun."
1418- Hz. Aişe şöyle anlatır: Bir şeyler istemek üzere .yanıma, iki kızıyla birlikte bir kadın geldi. Bende bir hurmadan başka bir şey yoktu. Bunu ona verdim. Kadın hurmayı kızlarına paylaştırdı ve kendisi hiç bir şey yemedi. Sonra kalktı ve gitti. Daha sonra Resûlullah saiiaiiahu aleyhi ve sellem geldi. Olan biteni ona. anlattım. Bunun üzerine o, "Kim şu hz çocukları yüzünden bir sıkıntıya maruz kalırsa bu, onun için cehenneme karşı bir perde olur" buyurdu.[25][25]

Açıklama

Konu başlığı ile ilgili olarak Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir:
Buhârî burada hadis ve âyeti bir arada zikretmiştir. Çünkü her ikisi de az olsun çok olsun sadaka vermeye teşvik etmektedir. Çünkü "mallan" ifadesi, az ya da çok bütün malları kapsar. "Müslümanın malı ancak gönül hoşnutluğu ile olursa helal olur" hadisi de bunu destekler niteliktedir. Çünkü burada da az ya da çok hepsini kapsamaktadır. Gönül hoşluğu ile olmaması halinde az olan malın helal, çok olan malın haram olacağını söyleyen her hangi bir âlim de yoktur. "Yarım hurma ile bile olsa cehennemden korunun" ifadesi de yine hem azı hem de çoğu içerir. Ayet de aynı şekilde azı ve çoğu içine almaktadır. Ayette, az sadaka, çiğ isabet eden; çok sadaka ise yağmur yağan bahçeye benzetilmiştir.
Çok miktarda sadaka veren kimse Abdurrahman İbn Avf'tır. Verdiği miktar dört ya da

---

[22][22] el-Bakara 2/265.

[23][23] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1416, 2273, 4668, 4669
[24][24] et-Tevbe 9/79.
[25][25] Hadisin geçtiği diğer yer: 5995.

sekiz bin (dirhem) İdi. Bir sa' tasadduk eden kimse de, Ebû Akfl'dir. Bu bir sa'ı, kuyudan halatla su çekme karşılığında kazanmıştı. "Etraftakiler"den kasıt, Ma'teb İbn Kuşeyr ve Abdurrahman İbn Nebtel'dir.
Ayet mealinde, "alay edenler" şeklinde verdiğimiz ifadesi, "ayıplayanlar" anlamında kullanılmıştır.
"Bunlardan bazılarının şu an, yüz binlerle ifade edilebilecek servetleri vardır" ifadesi ile söz konusu kimselerin, önceki yoklukları ile, fetihler sebebiyle ulaştıkları varlıklı durumlanna işaret edilmiştir. Yokluk içinde olmalarına rağmen onlar yine de bulabildiklerini tasadduk ediyordu. Hadis, az olsun çok olsun sadaka vermeye teşvik etmekte, verilen sadakayı küçük görmemeyi öğütlemektedir. Az sadakanın, kişiyi cehennemden koruyacağı ifade edilmektedir.
Kim bu kızlar sebebiyle sıkıntıya maruz kalır da onlara güzel davranırsa bu, onun için cehenneme karşı bir perde olur" hadisinin, konu başlığı İle ilgisi şudur: Bu olaydaki anne, hurmayı İkiye bölüp kızlarına vermiş ve bunun karşılığında "Kendisini cehennemden koruyacak perde elde eder" sözünün kapsamına girmiştir.
Hz. Âişe'nin radıyaiiâhu anhâ fiili ile konu başlığının ügisi, "az miktarda sadaka" vermiş olmasıdır. Diğer yandan Hz. Âişe'nin davranışı, âyetteki, "güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlar" kapsamına da girmektedir. Burada ayrıca Hz. Âişe'nin sadaka verme konusunda yoğun gayretini de görmekteyiz. Çünkü o, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve setlem, "Yarım hurma bile oisa hiçbir kimse yanından (boş) dönmesin" tavsiyesine tutunmaktaydı.

11.Sağlığı Yerinde Ve Cimri (Mala İhtiyacı Bulunuyor) İken Sadaka Vermenin Fazileti

"Herhangi birinize ölüm gelip de, "Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam" demesinden önce size verdiğimiz nzıktan infak edin.26[26]
"Ey iman edenler! Artık, kendisinde atış-veriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyamet) gelmeden önce, size verdiğimiz nzıktan hayır yolunda harcayın. Gerçekleri inkâr edenler elbette zalimlerdir.27[27]
1419- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ue seüem bir kimse geldi ve "Ey Allah'ın Resulü! Sevabı en büyük sadaka hangisidir?" diye sordu. Bunun üzerine Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , "Sıhhatli ve cimri iken, fakirlik korkusu içine düşmüş bir durumda, zengin olma emelleri taşırken yaptığın sadakadır. Şu mal, falana, bu falana deyip, can boğaza gelinceye kadar sadaka vermeyi erteleme. O sırada zaten malın başkalarının olmuştur" buyurmuştur.28[28]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle der:
Zikredilen âyetin konu başlığı ile ilgisi şudur: Ayet, hiç ecel gelmeyecekmiş gibi düşünüp uzun vâdede gerçekleşecek emellerle meşgul olarak infakta bulunmayı ertelememe konusunda uyarı yapmakta; ölüm gelmeden önce sadaka vermeye teşvik etmektedir.
Hadiste geçen "sıhhatli" ifadesinden kasıt, kişinin, ölüm hastalığı gelip hayattaki arzularından el etek çekmeden önceki sağlıklı dönemdir. Zaten hadisin son kısmında yer alan, "can boğaza gelinceye kadar erteleme" ifadesi de buna işaret etmektedir. Cimrilik gibi bir engel bulunmasına rağmen, nefis mücadelesi yapıp sadaka vermek, sadaka veren kişinin samimi olduğunu ve Allah'ın rızasını talep ederek böyle bir davranışta bulunduğunu gösterir. Bu da ölüm gelip çattıktan sonra yapılan tasadduktan daha faziletlidir. Burada, verilen sadakayı faziletli kılan, kişinin cimriliği değil, buna rağmen hayırda bulunmuş olmasıdır.

26[26] ei-MünâfikÛn 63/10.
27[27] el-Bakara 2/254.
28[28] Hadisin geçtiği diğer yer: 2748.

Hadisteki, "sadaka vermen" anlamındaki Jjuaî 0Î ifadesi hakkında Hattâbî şöyle demiştir: Ölüm hastalığı (marazı mevt) kişiyi, malı hakkında bazı tasarruflar bakımından kısıtlar. Bir kimsenin, ölüm hastalığında gösterdiği cömertlik, ondaki cimriliği ortadan kaldırmaz. Bundan dolayı cimrilik için sıhhatli olma şart koşulmuştur. Çünkü kişi, bu iki halde iken yaşamaya devam etme arzusu içinde olduğu için mal onun kalbinde bir etki bırakır. Bu sebeple fakiılik onu korkutmaktadır.
İbn Battal ve diğer bazı âlimler şöyle demiştir: Cimrilik genellikle sıhhatli iken görülen bir durum olduğu için böyle bir dönemde yapılan sadakada, en samimi niyetler ve en büyük ecirler vardır. Fakat hayattan umudunu kesmiş ve malın artık başkalarına geçmek üzere olduğunu gören kişi böyle değildir.
1420- Hz. Âişe'den rad.yaiiâhu anhâ rivayet edildiğine göre Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem hanımlarından bazıları ona, "Size hangimiz daha çabuk ulaşacak?" diye sordular. Hz. Peygamber saiiatiâhu aleyhi ve sellem , "EH en uzun olanınız" diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz'in sallallâhu aleyhi ve sellem hanımları, bir kamışla, kollarını ölçmeye başladılar. En uzun kollu olan Şevde idi. Daha sonra anladık ki bu sözden kasıt "cömertlik" idi. O, hepimizden önce Resûiullah'a sallallâhu ateyhi ve sellem kavuştu. O sadaka vermeyi severdi.

Açıklama

Bu hadisin öncekilerle ilgisi şudur: Bu hadis, gücü yeterken, çokça sadaka vermenin ve başkasını kendine tercih etmenin, Resûlullah'a sallallâhu aleyhi w sellem kavuşma sebebi olduğunu ifade etmektedir. Bundan daha büyük fazilet olamaz. Zeyn İbnü'l-Müneyyir de bu hususa işaret etmiştir.
Ibn Reşîd, hadisin, önceki hadislerle ilgisi konusunda şöyle der: Uzun elli olmakla kasdedilen Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem kavuşturmayı gerektiren bir şeydir. Bu da ancak kişi sıhhatli iken sürekli yapması halinde gerçekleşebilecek bir durumdur.
Hadisteki, "Daha sonra anladık ki" ifadesi, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vefat ettikten sonra anlamında kullanılmıştır.
Hadisteki, "Bizim en hızlımız idi" ifadesi hakkında İbn Battal şöyle demiştir:
Bu hadiste, Hz. Zeynep'ten bahsedilmemesi bir eksikliktir. Çünkü siyer alimleri Peygamberimiz'den sallallâhu aleyhi ve sellem sonra ilk vefat eden hanımının Zeynep olduğu görüşünde hem fikirdirler. Doğrusu, "Zeynep bizim en hızlımız idi" ifadesidir. Yukarıda geçen hadislerde "zamir"in Sevde'ye ait gibi olması, bu yorumu biraz bulandırmaktadır.
Hafız Ebû Ali es-Sadefî'nin yazmasında şöyle bir ifade okudum:
Bu hadisten ilk anlaşılan Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem ilk ulaşanın Şevde olduğudur. Bu, ilim ehlinin bilgisi ile bağdaşmamaktadır. Çünkü Hz. Peygam-ber'den sonra ilk vefat eden Zeynep idi. İmam Malik'in naklettiğine göre Vakıdî de, Âişe binti Talha'dan gelen rivayetin bu görüşü güçlendirdiğini belirtmiştir.
İbnü'l-Cevzî şöyle der: Bu, râvîler tarafından hatalı rivayet edilen bir hadistir. Buhârî'nin, Sahih-i Buhârî üzerine "ta'likât" çalışması yapan diğer âlimlerin böyle bir hataya dikkat çekmemiş olması, Hattabî'nin bunun yanlış olduğunu bilememesi gerçekten şaşılacak bir durumdur. Çünkü Hartabî bu olay hakkında, "Sevde'nin Hz. Peygamber'e (ilk olarak) kavuşması peygamberlik alâmetlerinden biridir" şeklinde bir yorumda bulunmuştur. İlk kavuşanın Şevde olması bir vehimden ibarettir. Doğrusu Zeynep'tir. Çünkü sadaka verme bakımından en ileri durumda olan Zeynep idi. Nitekim Müslim'in rivayetinde, "Bizim içimizde en uzun kollu olan (en cömert) Zeynep idi. O, çalışır ve tasadduk ederdi" şeklinde geçmektedir.
Hâkim en-Neysâbûri'nin "el-Müstedrek" adlı eserinde Hz. Âişe'den radıyaiiâhu anhâ naklettiği şu rivayet de bu görüşü destekler niteliktedir:
"Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hanımlarına, "EH en uzun olanınız, bana en erken kavuşacak olanınızdıf buyurmuştur. Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resûllah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem vefatından sonra hangimizin odasında toplansak ellerimizi duvara doğru uzatır ölçerdik. Zeynep binti Cahş vefat edene kadar bu olay devam etti. Zeynep en uzunumuz olmadığı gibi kısa bir kadındı. Bundan sonra anladık ki Hz. Peygamber "uzun elli olmak" ile sadaka verme konusunda cömertliği kasdetmişti. Zeynep, eli maharetli bir kadındı.

Deri tabaklar, inci deler ve Allah yolunda infak ederdi." Hâkim, bu hadisin, Müslim'in şartlarına uygun olduğunu belirtmiştir.
Bu hadisin, peygamberlik alâmetlerinden olduğu açık bir durumdur.

12. Sadakayı Açıktan Vermek

"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatlan Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.[29][29]

13. Sadakayı Gizlice Vermek

Ebû Hüreyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdkm şöyle buyurmuştur: (Hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde arşın gölgesine girebilecek kimselerden bahsederken) "Ve sağ elinin verdiğinden sol elinin haberi olmayacak şekilde gizlice sadaka veren kimse."
Ayette ise şöyle buyurulmuştur: "Eğer onu (sadakaları) fakirlere gizlice verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.[30][30]

Açıklama

Yukarıda zikredilen hadis ve âyet, gizli verilen sadakanın daha faziletli olduğuna dair en güçlü delillerdendir. Tabii ki âyet bu konuda daha açıktır. Fakat âlimlerin çoğu, bu âyetin nafile olan sadakalar hakkında olduğu görüşündedir.
Taberî ve diğer bazı âlimler, farz olan zekâtı açıktan; nafile sadakayı da gizli vermenin daha faziletli olduğu konusunda icma bulunduğunu nakletmektedir.
Yezîd İbn Ebû Habîb bu görüşün aksine şöyle demiştir:
"Bu âyet, Yahudi ve Hıristiyanlar'a verilen sadaka hakkında nazil olmuştur. Ayetin anlamı şudur: Ehl-i kitaba açık olarak verirseniz sizin İçin bu bir fazilettir. Eğer kendi fakirlerinize (Müslümanlara) gizlice verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, genel olarak sadakanın gizli verilmesini emrederdi."
Ebû İshak ez-Zeccâc'ın naklettiğine göre, Peygamberimiz zamanında zekâtı gizlice vermek daha faziletli idi. Daha sonra zekâtı gizli verenler hakkında sû-i zanda bulunulmaya başlandı. Bundan dolayı zekâtı açıktan vermek daha faziletli oldu.
İbn Atıyye şöyle der: "Bana öyle geİiyor ki, bugün farz olan zekâtı gizlice vermek daha faziletlidir. Çünkü zekât vermeyenler hayli arttığı için zekât verenler gösterişe düşmekle karşı karşıya geldiler."
Selef, zekâtlarını, zekât memurlarına veriyordu. Dolayısıyla zekâtını gizlice veren, zekât vermemiş olma töhmeti altında kalıyordu. Bugün ise herkes zekâtını kendisi veriyor. Dolayısıyla bugün gizlice vermek daha faziletlidir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Gizli ya da açık vermeden hangisinin daha faziletli olduğu durum ve şartlara göre değişir demek uzak bir görüş değildir. Örneğin devlet başkanı zalim ise zekât mükellefi de gizli vermeye meyletmiş ise gizlice vermek daha güzeldir. Eğer nafile olarak sadaka veren kişi, toplumda örnek alınan bir kimse konumunda ise niyetini halis tutarak açıktan vermesi daha güzel olur. Allah (c.c) en iyisini bilir.

14. Bilmeden Zengine Sadaka Verilmesi Hali

1421- Ebû Hüreyre'den radıyallâhu anh rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallâhu ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Bir kimse sadaka vereceğine dair yemin etti. Sonra (geceleyin) gitti dakasmı (bilmeden) bir hırsıza verdi. Sabah olduğunda insanlar, 'Hırsıza daka verilmiş' diye konuşmaya başladılar.
Bu kişi, Allah'ım! Hamd sana mahsustur. Yemin olsun ki senin için bir daka vereceğim'

---

[29][29] el-Bakara 2/274.
[30][30] el-Bakara 2/271.

dedi. Sadakasını götürdü, (bilmeden) zina eden bir kadına rdi. Sabah olunca İnsanlar, 'Zina eden kadına sadaka verilmiş' diye konuşmaya başladılar.
Adam, 'Allah'ım! Sana hamdederim. Yemin ederim ki bir sadaka vereceğim' •di. Sonra gitti, sadakasını (farkına varmadan) zengin bir kimseye verdi. Sabah unca insanlar, 'Zengin bir kişiye sadaka verilmiş' diye konuşmaya başladılar.
Adam, Allah'ım! Bütün hamdler sana mahsustur. Hırsıza, zina eden kadına zengine (sadaka vermiş oldum).' dedi.
Daha sonra ona biri geldi ve dedi ki: Hırsıza sadaka verdin. Umulur ki artık \ptığı hırsızlıktan utanır da vazgeçer. Zina eden kadına sadaka verdin. Belki o iffetli olur da yaptığı kötü fiili terkeder. Zengine sadaka verdin. Umulur ki o bundan ibret alır da Allah'ın ona verdiği nimetlerden infak eder."

Açıklama

Bu başlık ile kasdedilen, bilmeden zengine sadaka verilirse bu sadakanın skbul sayılmasıdır.
Hadisteki, "Bütün hamdler sana mahsustur" ifadesini şu şekilde anlamak gerekir: Burada edilen hamd, hak etmeyen birine sadaka verildiği İçin değil, bu işin, Allah'ın iradesiyle olmasından dolayıdır. Çünkü Allah'ın irade ettiği her şey güzeldir.
"Ona biri geldi" şeklinde tercüme ettiğimiz bunu onun rüyada gördüğünü söylemiştir.
Hadîs, o dönemde sadakanın, iyi İnsanlardan İhtiyaç sahiplerine mahsus olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı insanlar, sayılan üç kişiye sadaka verilmesine hayret etmişlerdir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadise göre, sadaka veren kimsenin niyeti doğru olduktan sonra yerini bulmasa bile verilen sadaka makbuldür.
Fakihler, bunun, farz olan zekât olması halinde sorumluluğu ortadan kaldırıp kaldırmayacağı konusunda görüş ayrılığı içindedir. Hadis, bu noktada kesin bir hüküm taşımamaktadır. Bundan dolayı Buhârî konu (bâb) başlığı seçerken kesin bir hüküm verme yoluna gitmemiştir.
Bu hadis, sadaka verirken ihlash olmanın ve gizli vermenin faziletini, eğer yerini bulmamış ise yeniden sadaka vermenin müstehap olduğunu gösterir. Aksi ortaya çıkana kadar hüküm zahire göre verilir. Hadiste Allah'a teslim olmanın ve hükmüne rıza göstermenin bereketine işaret bulunmaktadır. Ayrıca hadis, Allah'ın yazmış olduğu kader ve kazadan rahatsızlık duymanın da yerilen bir davranış olduğunu gösterir. Nitekim seleften bazı alimler de "Kabul edilmediği bilinse bile hizmet bırakılmaz" demiştir.

15.Farkında Olmadan Oğula Sadaka Verilirse

1422- Ebu'l-Cüveyriye'den nakledildiğine göre Ma'n İbn Yezîd şöyle anlatır:
Ben, babam ve dedem Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem bey'at vermiştik. Beni O saibiiâhu aleyhi ve sellem nişanladı ve nikahımı kıydı. Birgün Efendimiz'e bir dava arzettim. Babam (Yezîd), kendisi için tasadduk etsin diye mesciddeki bir adama bir miktar dinar verdi. Gittim, dağıtılan dinarlardan ben de aldım babamın yanma geldim. Babam, "Vallahi, ben onları senin için bırakmadım" dedi.
Ben de bu olayı Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem dava ettim. Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , "Ey Yezid! Sana niyetinin karşılığı (olarak sevap) vardır. Ey Ma'n! Aldığın da sana aittir" buyurdu.

Açıklama

Konu başlığı ile ilgili olarak, Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir:
Burada, kısa olsun diye "farkında olmadan oğula sadaka verilirse" denilerek bırakılmıştır. Başlığın uzun hali, "farkında olmadan oğula sadaka verilirse bu caizdir" şeklindedir. Çünkü farkında olmadığı için oğİu, o sadaka açısından tıpkı üçüncü bir şahıs gibi

olmuştur.
Hadisin, konu başlığı ile ilgisi şudur: Bu olayda, Yezid kendisi adına sadaka vermesi için dinarı bir kimseye vermiş, bundan dolayı her hangi bir kısıtlama (hacr) ile de karşılaşmamıştır. Oysa sadakanın, oğlunun eline geçmesine sebep olan da kendisidir.
"Nişanladı ve nikahımı kıydı" İfadesi, "Benim İçin evlilik teklifinde bulundu ve olumlu yanıt alındı" anlamındadır.
"Bir adama bir miktar dinar verdi" : Kendisi için tasadduk etmek üzere dinar bırakılan kimsenin ismini bulamadım. Burada kullanılan sözün tam hali şöyle olmalıdır: Dinarları bıraktı ve ona, ihtiyaç sahiplerine tasadduk etmesi için genel bir izin verdi.
Gittim, dağıtılan dinarlardan ben de aldım" ifadesi, zorla değil, o adamın izni ile aldım şeklinde anlaşılmalıdır.
Vallahi ben onları senin için bırakmadım" ifadesi şu şekilde anlaşılabilir:
Eğer sana vermek isteseydim, hiç bir kimseyi vekil tayin etmeksizin doğrudan verirdim."
Muhtemeldir ki baba, o sırada kendi çocuğuna verilen sadakadan dolayı cevap alınamayacağını düşünüyordu. Ya da üçüncü şahıslara verilen sadakanın daha faziletli olduğu kanaatini taşıyordu.
Sana niyetinin karşılığı vardır" : Yani sen ihtiyaç sahiplerine tasaddukta bulunmaya niyet ettin. Oğlun da ihtiyaç sahibi idi. Dolayısıyla, her ne kadar sadakayı vekile teslim ederken oğlunun alacağı hiç aklına gelmemiş olsa bile, senin sadakan yerini buldu.
Ey Ma'n! Aldığın da sana aittir." Çünkü sen onu ihtiyacın olduğu için aldın. olay, nafaka yükümlülüğü bulunsa bile, bütün usul ve fürûya sadaka 'verilebileceğine delil olarak kullanılmıştır. Oysa bu olay böyle bir hükme delil olamaz. Çünkü burada muhtemeldir ki Ma'n babası Yezİd'den bağımsız bir ekilde yaşıyordu ve babası onun nafakasını karşılamakla yükümlü değildi. Kocaya zekât verme" konusunda bununla ilgili tartışmalara geniş bir şekilde yer verilecektir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Bu hadise göre, "Allah vergisi" özelliklerden dolayı kişinin kıvanç duyması ı'e nimeti anmak maksadıyla bunlardan bahsetmesi caizdir.
2. Baba ile oğul arasında davalaşmak caizdir. Sırf dava açmak babaya isyan ta değerlendirilmez.
3. özellikle de nafile olan sadakaları vermek üzere, başka bir şahsa vekalet ı;ermek, bir tür verilen sadakayı gizli tutma anlamı taşıdığı İçin caizdir.
4. Sadaka veren kişi, niyeti sebebiyle sevap kazanır. Sadakayı alan taraf buna ehil olsun olmasın durum böyledir.
5. Hibenin aksine, baba, oğluna verdiği sadakadan rücû etme hakkına ^hip değildir.

16. Sağ El İle Verilen Sadaka

1423- Ebû Hüreyre'den radıydiâhu anh nakledildiğine göre Hz. Peygamber aleyhi ue sellem şöyle buyurmuştur:
"Şu yedi grup insanı, hiç bir gölgenin bulunmadığı bir gün Allah kendi gölgesinde gölgelendirecektir: Âdil devlet başkanı, Allah'a ibadet içinde yetişmiş genç, kalpleri mesddlere bağlı olan kimse, birbirini Allah için seven, Allah için buluşup, Allah için ayrılan iki kimse, güzelliği yanında sosyal bir statüye sahip bir kadın kendisini günah işlemeye davet ettiği zaman, 'Ben Allah'tan korkarım' diyerek geri çeviren kişi, sağ elinin verdiğinnden sol eli haberi olmayacak şekilde gizlice sadaka veren kimse ve kimsenin bulunmadığı bir yerde Allah'ı anıp gözlerinden yaşlar akıtan kimse."
1424- Harise Ibn Vehb el-Huzâî şöyle anlatır: Resûlullah'ı sallallâhu aleyhi şöyle buyururken işittim: "Sadaka veriniz. Çünkü öyle bir zaman gelecek ki kişi elinde sadakasıyla dolaşacak, sadaka vermek istediği kişi de, 'Dün gelseydin kabul ederdim, fakat bugün ihtiyacım kalmadı' diyecektir."

17.Kendisi Vermeyip Hizmetçiye Sadaka Vermesi İçin Emir Vermek

Ebû Musa radıyallâhllanh Hz. Peygamber'in, "O, sadaka veren iki kişiden biridir"

buyurduğunu nakletmîştir.
1425- Hz. Aişe'den radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Resûl-İ Ekrem şöyle buyurmuştur:
"Kadın, evin yiyeceğinden; aile huzurunu kaçırmadan ve israfa kaçmadan infak ettiği zaman kendisi, infak sevabını; kocası da o yiyeceği kazanmış olmanın sevabını alır. Malı koruyan kişi de aynı sevabı alır. Bir kişinin aldığı sevap diğerinin aldığını eksiltmez.31[31]

Açıklama

Kendisi vermeyip, hizmetçiye sadaka vermesi için emreden kimse" konusuyla ilgili Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Kendisi vermeyip" ifadesi, böyle bir davranışın da "bağışlanabilir" olduğuna işaret etmek için kullanılmıştır.
Bir önceki konu başlığında "sağ eli ile (bizzat) verilen sadaka"dan söz edilmişti. Bu, her ne kadar bizzat vermek daha evla olsa da, sadakanın, başkası aracılığıyla verilmesine engel teşkil etmez.
İbn Reşîd şöyle demiştir: Buhârî, konu başlığı ile yukarıdaki hadisin başlıktaki gibi yorumlanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Çünkü malı koruyan, hizmetçi ve evin hanımı, her üçü de emanetçi durumunda olup mal sahibinin, açık ya da örfün belirlediği genel veya özel izni bulunmadıkça malda tasarruf yetkileri yoktur. Yedi konu sonra bu konu ele alınacaktır.

18. Sadaka Ancak Fazla Olan Maldan Verilir

Kim kendisinin ya da ailesinin ihtiyacı var iken, borçlu İken -ki borcun ödenmesi sadakadan, köle azat etmekten ve hibede bulunmaktan önceliklidir -;adaka verirse kabul edilmez. Bu kimsenin, insanların malını telef etme hakkı yoktur. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Bir kimse, telef etme niyetiyle insanların malını alırsa Allah o malı ieief eder" buyurmuştur.
Fakat sabırîılığı ile bilinen dolayısıyla kendi ihtiyacı bile olsa başkalarını kendine tercih eden kimseler sadaka verebilir. Hz. Ebû Bekir malını tasadduk ederken böyle davranmıştır. Yine ensar, muhacirleri kendilerine tercih etmiştir.
Hz. Peygamber saüaiiâhu akyhi ve sellem malın zâyî edilmesini yasaklamıştır. Kişi, sadaka vererek (başkasının hakkı bulunan) malı zayi etme hakkına sahip değildir.
Ka'b radıyallâhu anh, Efendİmİz'e sallaliâhu aleyhi ve sellem, "Ey Allah'm Resûlü! Yaptığım tevbeden sayılmak üzere malımın tamamını Allah'a ve Resulüne tasadduk ediyorum" deyince Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, "Malının bir bölümü sende kalsın. Bu senin için daha hayırlıdır" buyurmuştur. Bunun üzerine Ka'b, "Hayber'den bana düşen payı kendime ayırıyorum" demiştir.
1426- Ebû Hüreyre'den radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Hz. Peygamber aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "En hayırlı sadaka, zengin iken verilenidir. Sadaka vermeye, geçimini sağladığın kimselerden başla.32[32]
1427- Hakim İbn Hizâm'dan nakledildiğine göre Resûlullah saüaiiâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Üstteki (veren) el, alttaki (alan) elden daha hayırlıdır. Vermeye, geçimini sağladığın kimselerden başla. En hayırlı sadaka, zengin iken verilenidir, iffetli kalmak isteyeni Allah iffetli kılar. İnsanlara muhtaç olmamayı isteyen kişiyi de bu emeline ulaştırır."
1428- Bir önceki hadis yani 1427 nolu hadis, Vüheyb kanalıyla da aynen nakledilmiştir.
1429- Abdullah İbn Ömer radıyallâhu anhumâ, Resûluiıah'in sallallâhu aleyhi ve sellem hutbede, sadaka, iffetli (onurlu) kalma ye dilencilikle ilgili bir konuşma yaparken öyle buyurduğunu işittim demiştir: "Üstteki el, alttaki elden daha hayırlıdır. Jstteki, veren; alttaki ise dilenen eldir."

31[31] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1437, 1439, 1440, 1441, 2065.

32[32] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1428, 5355, 5356.

Açıklama

"Sadaka ancak zengin iken verilir": Ebû Hüreyre'den nakledilen başka bir iadiste, "Sadakanın hayırlısı, zengin iken verilenidir" buyurulmuştur. Bu hadis, ukarıda "sadece" şeklinde tercüme ettiğimiz ifadenin, "kâmil bir sadaka ancak
engin iken verilir" anlamında olduğunu göstermektedir. Hadisin, "İhtiyacı bulunduğu halde tasadduk ederse vd." kısmı ile İlgili ılarak İbn Battal şöyle demektedir: "Borçlu bir kimsenin, borç ödemeyip de adaka vermesinin caiz olmadığı konusunda icma bulunmaktadır. Bundan lolayı hadis kesin olarak, ihtiyacı bulunan kimseler hakkındadır."
îbn Reşîd bazı âlimlerden şöyle bir görüş nakletmiştir:
Borçlu hakkındaki bu durum, alacaklının, alacağını tahsil amacıyla borçluyu ılıştırması, ona sadece yeme içmesi için bir miktar vermesi halinde düşünülebi-|r. Borçlu, eğer kendisine yeme İçme için verilen miktardan fedakârlıkta buluna sabırla, sadaka verecek olursa bu caiz olur. Aksi halde başkalarını kendisine rcih etmesi, kendi ihtiyacı için kazandığı paraya başvurmasına ve ondan yemeşine sebep olur ki böylece alacaklıların malını telef etmiş olur. Bundan dolayı böyle bir tasarrufa girmesi yasaklanmıştır.
Taberî ve diğer bazı âlimler şöyle demiştir:
Alimlerin çoğunluğuna göre, bedenî ve aklî sağlığı yerinde, borçsuz, zorluklara karşı sabır gösterebilen, ailesi bulunmayan ya da sabırlı bir ailesi olan kimsenin, malının tamamını tasadduk etmesi caizdir. Eğer bu şartlardan biri eksik ise mekruh olur. Bazı âlimler de malın tamamını sadaka olarak vermenin kabul edilemez bir tasarruf olduğu görüşündedir. Rivayete göre Hz. Ömer radıyaiiâhu anh Gaylân es-Sekafî'nin malını taksim etmesini kabul etmemiştir. Müdebber köle 33[33] ile ilgili şu hikaye de buna delil olabilir. "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sattığı malın bedelini, ihtiyaç İçinde olduğu için tedbir anlaşması yaptığı kişiye (müdebber köleye) göndermiştir."
Evzâî ve Mekhûl gibi bazı âlimler de, "Yaptığı tasadduk, malının üçte birine kadar caizdir. Üçte ikilik kısımdaki tasarrufu ise geçersiz kabul edilir" görüşündedir. MekhûTün, "Malının yansını geçerse, yaptığı tasadduk geçersiz sayılır" görüşünü benimsediği de nakledilmiştir.
Taberî şöyle der: Bize göre cevaz açısından birinci görüş daha doğrudur. Müstehaplık açısından ise, Ebû Bekir ve Ka'b hakkındaki rivayetleri de uzlaştırarak, bütün malının üçte biri hakkında geçerli kabul etmek gerekir.
Geçimini sağladığın kimselerden başla": Hadiste, kişinin kendisi ve ailesi ile ilgili harcamalarına Öncelik tanınmıştır. Çünkü diğer insanların aksine, kişinin, bu konuda harcama yapması kesinlikle gerekli bir konudur. Bu hususla ilgili açıklama, "nafakalar" bölümünde gelecektir.
Peygamberimizin hutbede, sadaka, onurlu davranma ve dilencilikten bahsetmesi": Müslim'in, Kuteybe yoluyla Malik'ten naklettiği versiyona göre hadis, "dilencilik yapmayarak onurlu davranmak" şeklindedir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , zengini, sadaka vermeye; fakiri de dilenmeyip onurlu davranmaya teşvik eder, dilenmeyi yererdi.
Üstteki el, veren eldir": Taberânî, Hakîm İbn Hizâm'dan merfu olarak sahih bir senetle şu hadisi nakletmiştir: Allah'm eli, verenin elinin; verenin eh, alanın elinin üzerindedir. En altta, alan el bulunmaktadır."
Ahmed İbn Hanbel ve Bezzâr'ın Atıyye es-Sâ'dî'den naklettiğine göre Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem Veren el üstteki, alan el alttakidir" buyurmuştur. Bütün bu hadisler, üstteki elin, veren; alttaki elin de alan el olduğunu ifade etmesi bakımından birbirini destekler niteliktedir. Sağlam olan görüş de budur ki alimlerin çoğunluğu bu kanaattedir.
En güzeli, hadisin hadisle tefsir edilmesidir. Yukarıdaki rivayetlerden çıkan sonuca göre, en üstte, veren el; ondan sonra dilenmeyerek onurlu davranan el; daha sonra dilenmeden alan el; en altta ise dilenerek alan ve vermeyen el bulunmaktadır. Allah (c.c) en iyisini bilir.
İbn Abdilberr şöyle der: "Hadis, hutbe okuyan kimsenin, öğüt, ilim ve ibadet konularında

---

33[33] Müdebber köle, efendisinin izni ile, efendi ölünce hürriyete kavuşacak olan köledir. (Mütercim)

uygun olan ile ilgili söz söylemesinin mubah olduğunu göstermektedir."
Hadis, Allah'a itaat anlamı taşıyan konularda infak etmeye teşvik etmektedir.
Hakları gözetildiği zaman, zenginliğin fakirlikten daha üstün olduğu belirtilmektedir. Çünkü ancak zengin olunması halinde mal sadaka olarak verilebilir. Bu konudaki görüş ayrılıklarına, "namaz" bölümünün sonlarında ele aldığımız "Zenginler malı (sevapları) aldı götürdü" hadisini açıklarken yer vermiştik.
Hadis, dilenmeyi mekruh saymakta ve dilenmekten kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. Burada yerilen dilenme, ölüm tehlikesi bulunmadığı halde yapılanıdır.

19. Verdiği (Sadakayı) Başa Kakan Kimse

Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında mükâfatlan vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.[34][34]

Açıklama

Kurtubi şöyle der: "Başa kakma, genellikle cimri ve kendini beğenmiş kimselerin gösterdiği bir davranıştır. Cimri, gerçekte küçük bir şey bile olsa, verdiğinin çok büyük bir şey olduğunu düşünür. Kendini beğenen kimseye gelince; sahip olduğu bu özellik onu, kendi malı ile başkalarına vermiş olduğu için büyüklenmeye sevkeder. İnsanı bu düşünceye kapılmaya götüren, cehalet ve nimet verenin Allah olduğunu unutmaktır. Eğer işin sonunu görebilse, neticede elde edeceği faydaları düşünerek, asıl, sadaka veren kişinin, ikramda bulunduğu kişiye karşı minnet duyması gerekir.

20. Gününden Önce Geciktirmeden Sadaka Vermeyi Seven Kimse

1430- Ukbe İbnü'l-Hâris şöyle anlatır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize ikindi namazını kıldırdı. Aniden yerinden kalkıp evine girdi. Çok geçmeden çıktı geldi. Neden böyle yaptığını sordum. Şöyle cevap verdi: "Evde, verilecek az bir miktar sadaka bırakmıştım. Üzerinden bir gece geçmesi hoşuma gitmedi. Gittim onu taksim edip geldim."

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir:
"Bu hadise göre; hayırda acele etmek gerekir. Hayırda bulunmaya karşı, çeşitli âfetler ve engeller çıkabilir. Ölüm hakkında kimsenin garantisi de yoktur. Vâde de belli değildir."
Başka bir âlim yukarıdaki görüşlere şu ilavede bulunmuştur: Hayırda aceie etmek, insanın zimmetini borçtan kurtarma konusunda çok iyi bir davranıştır. Bu, ihtiyacı en faydalı bir şekilde karşılar, yerilen bir davranış olan borcu geciktirmekten insanı alıkoyar. Allah'ın hoşnutluğunu daha çok kazandırır. Günahları daha çok yok eder. "Namaz'ın nitelikleri" bölümünün sonunda diğer faydalar daha önce zikredilmişti.

21.Sadaka Vermeye Teşvik Etmek Ve Sadaka İçin Aracılık

1431- İbn Abbas radıyallâhu anhümâ şöyle anlatır: Hz. Peygamber saitaiiâhu aleyhi ve seikm bir bayram günü çıktı ve İki rekat namaz kıldırdı. Bunun ne öncesinde ne de sonrasında başka bir namaz kılmadı. Sonra kadınlara yönelerek, -yanında da Bilâl bulunuyordu- sadaka vermeleri yönünde öğüt verdi. Bunun üzerine orada bulunan her bir kadın, küpe ve gerdanlıklarını ortaya bırakmaya başladı.
1432- Ebû Musa babasından şöyle nakleder: "Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve seüem bir dilenci geldiği ya da bir kimse bir talepte bulunduğu zaman şöyle buyururdu: "(Bu adamın ihtiyacının giderilmesi için) aracılık edin, yardımcı olun ki ecre nâi! olasınız. Allah,

---

[34][34] el-Bakara 2/262.

peygamberinin dili üzere dilediği şeye hükmedecektir.[35[35]]

1433- Esma'dan radıyaiiâhu anhâ nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kesenin ağzını bağlama, (aksi halde) sana karşı da bağlanır." Osman İbn Ebû Şeybe'nin, Abde'den naklettiğine göre ise, "Sayma, (aksi. halde) Allah da sana karşı (verdiği nimetleri) sayar" buyurmuştur.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir, "sadaka vermeye teşvik ve aracılık" konusunda şöyle demiştir:
Teşvik ve aracılığın ortak olduğu nokta her ikisinin de ihtiyaç sahibinin talebini karşılanmasıdır. Sadaka vermeye teşvik, sonuçta kazanılacak olan sevaplardan bahsetmek suretiyle meydana gelir. Aracılık ise, ihtiyaç duyulan şeyin, (başkasından) istenmesi ve bu talebe olumlu yanıt alabilmek için gayret sarfedilmesidir.
Teşvik ile aracılığın farklılık arzettiği nokta İse şudur: Aracılık (şefaat) sadece hayırlı işlerde olur. Fakat teşvik böyle değildir. Yine aracılık, herhangi bir teşvik olmaksızın da yapılabilir."
Malı saymak, biter korkusuyla sadaka vermekten geri durmayı önlemek için yasaklanmıştır. Çünkü sadaka vermemek, bereketin yok olması için en büyük sebeplerden biridir. Zira Allah, verilen sadakaya karşı hesapsız sevap verir. Sadaka veren kimseye hesapsız sevap verildiğine göre (dünyevî) karşılığı da hesapsız olur. Kişi, Allah'ın hesapsız nzik verdiğini bildiği zaman ona düşen, sadaka verirken hesap etmeden vermektir.
Bir görüşe göre ise; kişi malını sayıp infak etmemektedir. Allah da malının bereketini gidermekte, rızkını kısmaktadır ya da malının hesabını âhirette soracaktır.

22. Gücün Yettiği Kadar Sadaka Vermek

1434- Abdullah İbn Zübeyr'in Esma'dan naklettiğine göre, Esma bir gü resûl-i ekrem'in sallailâhu aleyhi ve sellem yanma gelmişti. bu sırada ona, "(Çömleğe) koyup saklama. (Aksi halde) sana (verilecek olan nimetler de) saklanır. Gücün yettiği kadar az da olsa ver" buyurmuştur.

Açıklama

Hadis, "gücün yettiği kadar, çok zarar vermeden, az da anlamına gelmektedir.

23. Sadaka Günahı Örter

1435- Huzeyfe radıyallâhu anh şöyle nakleder: Ömer, "Kim Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem fitne ile İlgili hadisini ezbere biliyor?" diye sordu. Ben, "Aynen Efendimiz'in buyurduğu gibi biliyorum" dedim. Bana, "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hakkında çok da cesursun. Söyle bakalım nasıl buyurmuştu?" dedi.
Ben de, "İnsanın, ailesi, çocuğu ve komşusu ile ilgili olarak karşılaştığı imtihandan dolayı İşlediği günahları, kıldığı namaz, verdiği sadaka ve yaptığı iyilikler örter" dedim.
(Râvîlerden) Süleyman bazen şöyle rivayet ettiğini söylemiştir: "Namaz, sadaka, iyiliği emredip kötülükten sakmdırmaktır."
Ömer: Benim sormak istediğim bu değil. Deniz dalgası gibi her tarafı sarsacak olan fitneden bahsediyorum.
Huzeyfe: O fitnenin senin için bir zararı yok. İkiniz arasında kilitli bir kapı var.
Ömer: Kapı kıralacak ya da açılacak mı? Huzeyfe: Kırılacak.
Ömer: O kapı kırıldığı zaman asla kapanmaz. Huzeyfe: Doğrudur.
Ravi Şakîk: O kapının kim olduğunu sormaya çekindik. Mesruk'tan ona sormasını istedik. O da sordu.
Huzeyfe: O kapı Ömer'dir.

35[35] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6027, 6028 ve 7476.

Biz, "Ömer senin kimi kasdettiğini anladı mı?" diye sorduk.
Huzeyfe: Evet, hem de gündüzden önce gece geldiğini bildiği gibi. Çünkü ben ona, hiç bir hata bulunmayan bir hadis aktardım. 36[36]

24, Müşrik İken Sadaka Verip Sonra Müslüman Olan Kimse

1436- Hakîm İbn Hizam şöyle anlatır: Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resulü! Cahiliyye dönemimde iken yaptığım sadaka, kö!e azadı veya akrabayı gözetmek gibi hayırlardan mükâfaat alabilir miyim, ne dersiniz?" diye sordum. Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem bana, "Geçmişte yaptığın hayırlar sayesinde Müslüman oldun" buyurdu.37[37]

Açıklama

Konu başlığı, "Müşrik iken verilen sadakadan dolayı sevap alınır mı?" anlamındadır.
Zeyn İbnü'l-Müneyyİr şöyle demektedir: Bu konuda güçlü bir ihtilaf olduğu için Buhârî başlıkta her hangi bir hüküm belirtmemiştir. Bu konudaki geniş açıklama, "İman" bölümünde yer almaktadır. Allahü Teâla'nın, ihsan ve lütuf olarak, müslüman olan kişiye, daha önceki iyiliklerinden dolayı da sevap vermesine herhangi bir engel yoktur.
Geçmişte yaptığın hayırlar sayesinde Müslüman oldun": el-Mâzerî bu ifade ile ilgili olarak şöyle der: Bu ifadeden ilk anda anlaşılan manaya göre, Hakîm'in, müşrik iken yaptığı hayırlar onun lehine sevap olarak yazılmıştır. Bu durumda anlam tam olarak şöyle olur: "Sen, daha önce yaptığın hayırların kabul olması sebebiyle Müslüman oldun."
Harbî ise şöyle der: Daha önce yaptığın hayırların (sevabı) sana aittir. "Bin dirhem elde etmek için Müslüman oldun" sözü de böyledir.
Belki "Kâfir sevap kazanamaz kî"şeklinde bir itiraz gelebilir. Bu durumda hadisi şu şekillerde yorumlamak mümkündür:
Yaptığın güzel işler nedeniyle güzel bir tabiata ve huya sahip oldun. Bu güzel tabiatın ve huyun yararını da Müslüman olma konusunda gördün. Edindiğin bu alışkanlık, seni hayırlı işler yapmaya alıştırdı.
Yaptığın hayırlar sayesinde güzel bir şöhret elde ettin. Bu şöhret Müslüman olduktan sonra da devam etti.
Yaptığın hayırların bereketi ile Müslüman olma hidayetine erdin. Çünkü (güzel) ilkeler, güzel gayelere ulaştırır.
Yaptığın güzel işler sebebiyle büyük rızıklar verildi. İbnü'I-Cevzî ise şunları söylemektedir: Bir görüşe göre, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , cevabı ile, ilk anda anlaşılanın dışında başka bir şey kasdetmiştir. Çünkü Hakîm, o amellerinden dolayı sevap alıp alamayacağını sormuştu. Resûlullah ise, "Sen, daha önce yaptığın hayırlar sayesinde Müslüman oldun" diye cevap vermiştir. Sanki şu manayı kasdetmiştir: "Sen hayırlı işler yaptın. Hayır, yapan kişinin dünyada iken övülmesini ve mükafat kazanmasını sağlar."
Müslim'in Enes'ten "merfû" olarak naklettiği bir hadis şöyledir: "Kâfir, yaptığı iyilikler sebebiyle dünyada iken nzıklandmhr."

25. Hizmetçinin, İsrafa Kaçmadan Efendisinin Emri İle Sadaka Vermesi Halinde Alacağı Sevap

1437- Hz. Aişe'den radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur:
"Kadın, evin yiyeceğinden, aile huzurunu kaçırmadan ve israfa kaçmadan infak ettiği zaman kendisi infak sevabını, kocası da o yiyeceği kazanmış olmanın sevabını alır. Malı koruyan kişi de aynı sevabı alır."
1438- Ebû Musa'dan radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kendisine verilen emri mükemmel bir şekilde, gönül huzuru içinde yerine getirip emredilen kişiye ileten müslüman ve güvenilir bir mal koruyucusu (hâzin) sadaka veren iki kişiden biridir,"

36[36] Bu hadis hakkında geniş malûmat, "Peygamberlik alâmetleri" bölümünde yer alacaktır.
37[37] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2220, 2538 ve 5992.

Açıklama

Ibnü'l-Arabî şöyle demiştir: Selef âlimleri, kadının, kocasının evinden verdiği sadaka konusunda görüş ayrılığı içindedir. Bazı âlimler, bunu, malı azaltmayacak nitelikte az olan şeylerde caiz görmüştür. Bazıları, bunun, genel olarak bile olsa, kocanın verdiği izin olması haline yormuştur. Buhârî'nin tercihi de bu yöndedir. Bundan dolayı, konu başlığında, "emri ile" ifadesini özellikle koymuştur. Buradaki ölçünün örf ve âdet olması da muhtemeldir.
Verilen sadakanın, aile dirliğini bozmayacak ve israfa kaçmayacak şekilde olması Buhârî ve Müslim'in ittifakla naklettiği bir kayıttır.
Bazı âlimler şu görüştedir:
Hanım, köle ve malt koruyan kişinin nafakası mal sahibinin yaranna olacak şekilde aile efradına yapılacak harcamalardır. Söz konusu kimseler, izinsiz olarak, mal sahibi adına fakirlere sadaka vermeye kendi başlarına karar verme yetkisine sahip değildir.
Bazı âlimler de, hanım ile köleyi farklı değerlendirmişlerdir. Onlara göre, hanımın, kocasının malında hakkı vardır. Bundan dolayı da onun malından sadaka vermesi caizdir.
Fakat hizmetçi böyle değildir. Onun, efendisinin malında tasarrufta bulunma yetkisi bulunmadığı için izin alması şart koşulmuştur. Kadın, kocasından olan hakkını aldıktan sonra aldığı bu maldan sadaka verirse zaten bu, kadının kararına kalmış bir durum olur. Eğer hakkının dışında diğer mallardan sadaka verirse mesele yukarıdaki tartışma alanına girmiş olur.

26. Kadının, Kocasının Evinden İsrafa Kaçmadan Sadaka Vermesi Halinde Alacağı Sevap

1439- Aişe'nin radıyaiiâhu anhâ naklettiğine göre, Resûlullah sallallâhu aleyhi ve selem "kadın, kocasının evinden sadaka verdiği zaman" buyurmuştur.
1440- Âîşe'nİn radıyallâhu anhâ naklettiğine göre, Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur; "Kadın, kocasının evinden, aile huzurunu kaçırmadan ve israfa kaçmadan infak ettiği zaman bunun sevabını alır. Aynı sevap kocasına da yazılır. Malı koruyan kişi de aynı sevabı alır. Koca, o malı kazanması sebebiyle, kadın da tasaddukta bulunması sebebiyle sevap kazanır."
1441- Hz. Aişe'den radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Resû!-i Ekrem sallallâhu aleyhi şöyle buyurmuştur:
"Kadın, evin yiyeceğinden, aile huzurunu kaçırmadan ve israfa kaçmadan infak ettiği zaman kendisi, infak sevabını, kocası da o yiyeceği kazanmış olmanın sevabını alır. Malı koruyan kişi de aynı sevabı alır."

Açıklama

Malı koruyan kişinin sevap alması, Ebû Musa hadisinde belirtilen şartların yerine gelmesine bağlıdır.
İlk akla gelen anlama göre, sayılan kişilerin hepsinin aldığı sevap eşittir. "Misil" kelimesi ile, malı kazanan kimsenin sevabı en fazla olsa bile, hepsinin sevap alma bakımından benzer olduğu da anlaşılabilir. Burada kasdedilen, sevap bakımından bir ortaklık ve rekabetin olmadığını göstermektir. "Misil" kelimesi İle, her birinin aldığı sevabın eşit olduğu da kasdedilmiş olabilir.
Hadis, emanete riayetin, cömertliğin, hayır işleriyle uğraşmanın, hayırlı işlere yardım etmenin faziletli davranışlar olduğunu göstermektedir.

27. (Bir Âyet, Bir Hadis)

Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız (onda başanlı kılarız). Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar, en güzeli de yalanlarsa,

biz de onu en zora hazırlarız. Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez.[38][38]
"Allah'ım! Malını infak eden kimseye, infak ettiğinin yerini dolduracak (yeni bir mal) ver."
1442- Ebû Hüreyre'den rad.yaiiâhu anh nakledildiğine göre Resûlullah aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Her gün, dünyaya iki melek iner ve bunlardan biri, Allah'ım! infak eden kişiye, yenisini ver.' Diğeri de, Allah'ım! Vermeyenin malını telef et' der."

Açıklama

Zeyn İbnü'I-Müneyyir şöyle demiştir: "Buhârî yukarıdaki konuyu sadakayı teşvik eden diğer konuların arasına koymuştur. Çünkü o, sadaka ile gözetilen özel maksadın, hayır yollarında infak etmeye teşvik anlamına geldiğini anlatmak
İstemektedir. Yine verilen sadaka, âhirette sevap getireceği gibi dünyada da onun yerine başka bir mal verilecektir."
Hadiste, "Vermeyen kimseye telef ver" şeklinde kullanılmıştır. Burada "vermek" kelimesi, "infak eden kişiye yenisini ver" sözü ile benzerlik göstermesi için kullanılmıştır. Çünkü gerçekte "telef verilecek bir şey değildir. Ebû Hüreyre hadisinde hem veren hem de cimrilik eden için "verme" sözü kullanılmıştır.
Yukarıdaki âyette, hayırda infak eden kişiye kolaylık sağlanacağı vaad edilirken, cimrilik edene ise zorluk verileceği belirtilmiştir. Ayette zikredilen "kolaylaştırma" dünya ve âhiretle ilgili durumlardan daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Meleğin, "yenisini ver" şeklindeki duası her iki anlama da gelebilir.
Diğer meleğin, "telef et" şeklindeki duası ise, bizzat o malın telefi olabileceği gibi mal sahibinin telef olması anlamında da olabilir. Bu son anlama göre, başka şeylerle meşgul olduğu için iyi amelde bulunmanın sevabından yoksun kalması kasdedilmiş olur.
Nevevî şöyle demiştir: övülmeye layık olan infak, Allah'a itaat anlamı taşıyan şeylere, aile efradına ve misafirlere yapılan harcamalardır.
Kurtubî İse şöyle der: (Buradaki hüküm) hem farzları hem de mendup sadakaları kapsar. Mendup olan sadakayı vermeyen kişi buradaki bedduayı haketmez. Fakat eğer kişi aşırı bîr şekilde cimri olur, sadaka verse bile nefsini bu şekilde temizleyemez ise bu durumda söz konusu hüküm onu da içine alır.

28.Sadaka Veren İle Cimrilik Eden Kimse Hakkında Bir Benzetme

1443- Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seııem şöyle buyurmuştur:
"Cimri ile sadaka veren kimsenin durumu üzerlerinde demir zırh bulunan iki kimsenin durumu gibidir."
Ebû Hüreyre mdıyaiiâhu anh Resûlullah'ı sallallâhu aleyhi işitmiştir:
"Cimri ile sadaka veren kimsenin durumu, üzerinde, göğsünden köprücük kemiğine kadar demir zırh bulunan iki kimseye benzer, İnfak eden kimse, sadaka verdiği zaman üzerindeki zırh genişler, parmak uçlarına kadar uzanır ve (hatalarım) siler. Cimri kimse ne zaman sadaka vermek istese zırh biraz daha daralır. Kişi bunu genişletmeye çalışır ama yine de genişlemez.[39][39]
1444- Hanzala'nın Tâvûs'tan yaptığı rivayette, "iki zırh" şeklinde tercüme ettiğimiz ifadesi yerine, "iki siper" anlamına gelen ifadesi kullanılmıştır. Ebu Hüreyre de Resulullah'm (a.s.v) "ilâ zırh" dediğini nakleder.

Açıklama

Hanzala'nın rivayetinde şeklinde geçmektedir. "Demir" olduğu için "siper" anlamına gelen bu rivayet tercihe şayan bulunmuştur. Sahibini koruyup ve gizlediğinden için zırh için de,

---

[38][38] el-Leyl 92/5-11.

[39][39] Hadisin geçtiği diğer yerler; 1444, 2917, 5299, 5797.

"siper" anlamındaki bu kelime kullanılmıştır. "Cübbe" ise özel bir giysinin adıdır. Zırh anlamında kullanılmasında bir beis yoktur.
"Sadakanın izi silmesi", nasıl elbise uzun olduğu zaman kişinin ayak izlerini siliyorsa, sadaka da kişinin hatalarını siler anlamında kullanılmıştır.
Hattâbi ve diğer bazı âlimler şöyle demektedir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem cimri ile sadaka veren kimseyi, düşmanın silahından korunmak için zırh giyen iki kişiye benzetmiştir. Kişi, zırhı giymek için başına geçirir. Zırh, insanın göğsünden başlar, ellerini yenine sokacak şekilde uzanır. Bundan dolayı infak eden kişi, bütün bedenini kaplayan bol ve rahat bir zırh giyen kimseye benzetilmiştir. Hadisteki, 'izini siler' ifadesi de, 'bütün bedenini örter' anlamındadır. Cimri kimse ise, ellerini boynuna bağlayan bir kimse olarak tasvir edilmiştir. Zırhını giymek istediği zaman elleri boynuna birleşmekte ve köprücük kemiği onu bırakmamaktadır. Hadisteki, 'kısalır1 şeklinde tercüme edilen ifadesi de bu anlama gelir.
Bu benzetme ile söylenen şey şudur: Cömert kimse sadaka vermek istediği zaman gönlü rahatlar, içi huzur dolar ve daha çok sadaka verir. Cimri kimse sadakadan bahsedildiği zaman, daha da cimrileşir, gönlü daralır ve elleri bağlanır.

29. Elde Edilen Kazançtan Ve Yapılan Ticaretten Sadaka Vermek

"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve nzık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır. 40[40]
"Kazandıklarınızın iyilerinden", helal ticaretten anlamındadır. Bu rivayeti Taberi nakletmiştir. "Yerden çıkardığımız şeyler" meyvelerdir.
Hz. Ali bu ifadeyi, "Yerden çıkan, hububat, hurma gibi her şeyin zekâtı vardır" şeklinde anlamıştır.

30.Her Müslümanın Sadaka Vermesi Gerekir. Sadaka Verecek Mal Bulamayan Kimse İyilik Yapsın

1445- Saîd İbn Ebû Bürde'nin babası ve dedesinden naklettiğine göre-Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
Her müslümanm sadaka vermesi gerekir." Bunun üzerine oradaki sahabi-ler, "Ya Resûlullah! Ya sadaka verecek bir şey bulamazsa ?" diye sordu. Efendimiz saiiaıı&hu aleyhi ve sellem , "Bu durumda eliyle çalışır, (kazandığı mal) kendisine faydası olduğu gibi (ondan) sadaka da verir" buyurdu. Sahâbîler, "Buna da gücü yetmezse?" diye sordu. Hz. Peygamber saiiaisâhu aleyhi ve sellem , "Bunu da yapamayan yardım isteyen kimseye yardım etsin" buyurdu. "Bunu da yapamazsa?" diye tekrar sordukları zaman ise, "İyilik yapsın, kötülüklerden uzak dursun. Bu da onun için bir sadakadır" buyurmuştur.41[41]
Her Müslümanın sadaka vermesi, güçlü bir müstehaptır. Hadisteki ifade, hem müstehap hem de vacip hükmünü anlamaya elverişlidir. Nitekim "Müslümanm şu altı özellikte olması gerekir" hadisinde zikredilen şeylerden biri ittifakla "müstehap" olan bir özelliktir. Müslim'in, Ebû Zerr'den "merfu" olarak naklettiği bir rivayette, "Her ekleminiz için sadaka gerekir" buyurulmuştur.
Sahâbîler, "sadaka" kelimesinden, mâlî sadaka anlamındaki "atıyye"yi anlamış, bundan dolayı, "Bulamazsa?" diye sormuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "sadaka" ile, yardım talep eden bir kimseye yardım ya da iyiliği emretmeyi de kapsayacak şekilde daha geniş bir anlamı kasdettiğini beyan etmiştir.
Bu tür bir sadakanın, kıyamet günü, verilmeyen zekât yerine sayılacak olan nafile sadaka kapsamına girip girmediği konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Görünen o ki, bu başka bir sadaka türüdür. Çünkü Hz. Aişe hadisinde beyan edildiği üzere bu sadaka,

---

40[40] el-Bakara 2/267.

41[41] Hadisin geçtiği diğer yer: 6022.

eklem yerlerinin keffareti olarak teşrî edilmiştir. Zira söz konusu hadisin sonunda şu ifade yer alır: "O gün kişi, nefsini ateşten kurtarmış olarak akşamlar."
Yardım isteyen" olarak tercüme ettiğimiz kelimesi, zulme uğrayan ve aciz durumda olan kimseden daha geniş bir anlama sahiptir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hayır İşlerinde bulunmak, özellikle de sadaka vermeye gücü yetmeyen kimseler için, sevap bakımından sadaka olarak değerlendirilir. Buna göre, gücü yeten için sadaka vermek daha efdaldir.
Allah'ın yarattığı şeylere karşı, mal ile ya da başka şeylerle şefkatli davranmak gerekir. Mal, ya daha önceden elde mevcuttur ya sonradan kazanılmıştır. Malın dışındaki şeyler de ya, bir kimseye yardım etmek gibi bir davranıştır, ya da bir şeylerden kaçınmaktır.
Şeyh Muhammed İbn Ebû Cemre şöyle der: Hadiste şöyle bir sıralama takip edilmiştir. Hz. Peygamber saBaMhu aleyhi ve sdiem öncelikle sadaka vermeye yönlendirmiştir. Buna güç yetirilemiyorsa, ona yakın ya da onun yerine geçebilecek bir şeye yönlendirmiştir ki bu, çalışıp hem kendine hem başkasına harcamaktır. Buna güç yetirilemiyorsa, yerine geçecek bir davranış olan, yardım isteyene yardım etmeye, bundan da aciz olan kimseyi, yoldaki zararlı bir şeyi kaldırmak gibi iyi davranışlara yönlendirmiştir. Buna gücü yetmeyeni, namaza; buna da güç yetiremeyen kimseyi kötülüklerden kaçınmaya yönlendirmiştir ki bu, iyiliklerin en ait derecesidir.
Bu hadiste, kendi seçimi olmaksızın mendup olan amelleri yapamayan kimseler teselli edilmektedir.
Müslim'in, Ebû Zerr'den rivayet ettiği hadiste, "Bunların hepsinin yerine, iki rekat duhâ (kuşluk) namazı geçer" buyurulmuştur. Yukarıda buna işaret edilmiştir.
Hüküm ekseriyete göre verilir. Çünkü burada her Müslümanm sadaka vermesi gerektiğinden söz edildiği halde sadaka alacak durumda olan Müslümanlar da vardır.
Alimlerin, nasslarda yer alan "mücmel 11 (kapalı) ifadeleri tefsir eden başka bir rivayet bulunup bulunmadığını ve "âmm" ifadelerin "tahsisi" olup olmadığını araştırması gerekir.
Kazanç elde etmek, başkalarına da yardımı dokunan bir fiil olduğu için faziletli bir davranıştır.
Kişinin, önce kendi şahsını (geçimini) düşünmesi gerekir.

31 Zekât Ve Sadaka Miktarı & Koyunu Sadaka Olarak Vermek

1446- Ümmü Atıyye şöyle anlatır: Nüseybe el-Ensâriyye'ye zekât malından bir koyun verilmişti. O da bir kısmını Aişe'ye gönderdi. Bir müddet sonra eve gelen sellem , "Yanınızda yiyecek bir şey var mı?" diye sordu. Âişe, "Nüseybe'nin bu koyundan gönderdiğinin dışında bir şey yok" diye cevap verdi. Bunun üzerine Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , "Getir onu, o artık yerine ulaşmış" buyurdu. [42][42]

32. Gümüş Paranın Zekâtı

1447- Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre Resûlullah saiiaüâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Her biri üç yaşında olan beş deveden daha azında zekât gerekmez. Beş ukıyyeden (ikiyüz dirhem) gümüşten daha az miktardaki gümüş için zekât gerekmez. Beş uesk (bir ton)'ten daha aşağı olan toprak mahsûllerden zekât gerekmez."

Açıklama

Bu hadiste geçen ittifakla iki yüz dirhem miktarıdır. Burada kasdedilen, ister basılmış isterse basılmamış olsun saf dirhemdir.
Bir vesk, altmış sa'dır. İbn Mace, Ebû Saîd'in rivayetinde, "Bir vesk, altmış sa'dır" şeklinde kaydetmektedir.

---

[42][42] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1494, 2579.

Bu hadis, sayılan üç durumda zekâtın vacip olduğuna delil olarak kullanılmıştır.
Yine, beş veskten daha az olan ziraî mahsullerde zekâtın gerekmediğine delildir.
Ebû Hanife, az olsun çok olsun bütün ziraat mahsûllerinde zekâtın mutlak olduğu görüşündedir. Çünkü Hz. Peygamber saıiaiiâhu aievM ve sellem , "Yağmur suyu ile sulanan şeylerde öşür (onda bir) zekât vermek gerekir" buyurmuştur. İleride bu konuyu ayrıca ele alacağız.
Hadis, söz konusu miktarlan aşan ölçülerde hükmün ne olacağına temas etmemiştir.
Alimler, vesklerde vaks (zekât miktarlarında iki matrah arasında kalan miktar) olmadığı konusunda icma etmiştir.
Cumhur, gümüş konusunda da aynı görüştedir. Ebû Hanife, nisap miktarına ulaşıncaya kadar, iki yüz dirhemi aşan kısım için zekât gerekmeyeceği görüşündedir. Ona göre ikiyüzü aşan kısım ise kırk dirhemdir. Dolayısıyla o, yılın çoğunda otlaklarda beslenen hayvanlar gibi, gümüş için de vaksın bulunmasını gerekli görmüştür. Taberânî, meyve ve hububata kıyas ederek bu hükme delil getirmiştir. İkisinin ortak noktası, külfete girilerek yerden çıkartılmalarıdır. Alimler, beş veski aşan miktarda zekât gerektiği konusunda icma etmiştir.
Alimler, öşür verilmesi gereken ziraî mahsuller hariç, hayvanlarda ve parada, zekât düşmesi için üzerinden bir yıl geçmesi gerektiği konusunda icma etmiştir.

33. Zekâtı, Nassla Belirlenenin Dışında O Değerde Başka Bir Maldan Vermek

Tavus'un naklettiğine göre, Muâz İbn Cebel Yemen halkına, "Bana, arpa ve dan yerine zekât olarak abâ ve elbise getirin. Bu hem sizin için kolay, hem de Medine'deki sahâbîler için daha hayırlıdır" demiştir.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Halid zırhlarını Allah yolunda vakfetmiş ve o yolda kullanmaktadır" buyurmuştur.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kadınlara, "Ziynet eşyalarınızdan bile olsa sadaka veriniz" buyurmuştur. Hz. Peygamber burada, farz olan ile farz olmayan zekât arasında bir ayırım yapmamıştır. Bu buyruk üzerine bir kadın, küpe ve gerdanlığını çıkarıp vermiştir. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , altın ve gümüşe, diğer mallardan ayrı bir önem vermemiştir.
1448- Sümame'nin naklettiğine göre, Ebû Bekir, Enes İbn Malik'e yazdığı bir mektupta şöyle demiştir:
Bir yaşını doldurmuş bir deveyi zekât olarak vermesi gereken kimsede bu deve bulunmayıp da iki yaşında bir dişi deve bulunursa, zekât olarak bu deve kabul edilir. Fakat o kişiye, ya yirmi dirhem ya da iki koyun geri verilir. Zekât mükellefinde, bir yaşında dişi deve bulunmayıp da iki yaşında bir erkek deve bulunuyorsa bu da kabul edilir. Fakat bu durumda ona geri bir şey verilmez.[43][43]
1449- Atâ İbn Ebû Rebâh'tan nakledildiğine göre İbn Abbas radıyaiiâhu anhumâ şöyle demiştir: "Resûlullah'i sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle yaparken gördüm: Hutbeden önce namazı kıldı. Daha sonra hutbede sesinin kadınlara ulaşmadığını görünce Bilâl ile birlikte hanımların bulunduğu kısma gitti. Bilâl eteğini açmıştı. Hz. Peygamber onlara sadaka vermeleri için öğüt ve emir verdi. Bunun üzerine kadınlar Bilâl'ın açtığı eteğe (takılarını) atmaya başladı.
Râvî Eyyub, hadisi naklederken kadınların zinet eşyalarını kulak ve boyunlarından nasıl çekip Bilâl'in eteğine attıklarını anlatmak için elini kulağına ve gerdanına götürüp atma işareti yapmıştı.

Açıklama

Konu başlığı ile, zekât olarak, nassta belirtilen altın ve gümüş dışında başka bir mal kabul etmenin caiz olduğu belirtilmek İstenmiştir.
İbn Reşîd : "Buhârî, çoğu yerde Hanefîler'e karşı aykırı görüş belirtse de bu konuda, delilinden dolayı, onlarla aynı görüşü benimsediğini" kaydeder.

---

[43][43] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1450, 1451, 1453, 1454, 1455, 2487, 3106, 5878, 6955.

Aba" diye Türkçe'ye tercüme ettiğimiz kelimesi hakkında Davûdî, Cevheri ve diğer bazı âlimler şöyle demiştir: Bu, uzunluğu beş zira1 olan bir elbisedir.
Ebû Ubeyde, "Muâz belki de burada sık dokunmuş elbiseleri kasdetmiştir"
Muâz, "zekât olarak" kaydını zikretmiş olduğundan bu kayıt, söz konusu İşlemin haraç vergisi hakkında olmadığını gösterir.
Bu malların zekât malları yerine alındığına dair bir görüş vardır. Bu görüşle İlgili olarak İsmailî şöyle demiştir: "Muaz bana bunları zekât olarak vermeniz gereken arpa ve mısır yerine verebilirsiniz demiş olabilir. Almam gereken mallar karşılığında sizden satın almış olurum. O da yerine geçer. Ama başka bir yorumla alman bu mallar eğer zekât olsaydı, sahâbîlere gönderilmezdi. Bu da yukarıdaki görüşü desteklemektedir. Resûluîlah (a.s.v) Muaz'a, zekâtı bölgenin zenginlerinden alıp yine onların fakirlerine vermesini emretmişti."
Ancak bu iddiaya da şöyle cevap verilebilir: Muaz'ın söz konusu malları dağıtması için devlet başkanına (Hz. Peygamber'e) göndermesine engel bir durum yoktur. Hatta bu hadis, zekâtın, bir beldeden başka bir beldeye gönderilebileceğine dair delil olarak kullanılmıştır. Bu da ihtilaflı bir konudur.
Her ikisi de Allah'a yakınlaşma ve ibadet kastıyla yapıldığı İçin hem farz olan sadakanın (zekât), hem de nafile olan sadakanın verileceği yerler aynıdır. Bir delil ile hariç tutulan konular dışında, bir kimseye fakir ve ihtiyaç içinde olduğu için sadaka verilir.
Şöyle bir görüş vardır: "Resûluîlah sallallâhu aleyhi ve sellem o gün kadınlara sadaka vermeyi emredince, sadaka farz olmuştur." Bu biraz su götürür bir iddiadır. Çünkü eğer emir farz kılma amacıyla olsaydı, miktarın belirtilmiş olması gerekirdi. Diğer yandan tahmînî olarak ve elden geldiği kadar vermek caiz olmazdı.
Kadınların, "sadaka verin" emrini yerine getirmeleri mutlak bir itaattir. Bu, vacip ya da nafile, para ya da mal olarak verilen bütün sadakalara uygun bir fiildir.
"Süs olarak kullandığınız takılardan olsa bile" ifadesi mübalağa amacıyla kullanılmıştır. Yani sadaka olarak verilecek hiçbir şey yoksa, takılardan verilmesi emredilmiştir.
Hadisin, delil olarak kullanılan bölümü, "gerdanlık" olarak tercüme ettiğimiz l^Ut- ifadesidir. Çünkü bu, misk, karanfil vb. şeylerden yapılarak boyna asılan bir takıdır.

34. Zekâtı Verilmesi Gereken Hayvanlardan Ayrı Olarak Bulunanlar Bir Araya Getirilmez, Toplu Halde Bulunanlar Da Ayırılmaz

Salim Ibn Ömer'in, Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem buna benzer bir rivayette bulunduğu zikredilmiştir.
1450- Sümane'nin Enes'ten naklettiğine göre, Ebû Bekir radıyaiiâhu anh Enes'e u anh Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem belirlediği zekât miktarları konusunda yazdığı bir mektubunda şöyle demiştir;
"Verilecek zekât miktarı (artar ya da azalır) korkusu ile, zekâtı verilmesi gereken hayvanlardan ayrı olarak bulunanlar bir araya getirilmez, toplu halde bulunanlar da ayırılmaz."

Açıklama

İmam Malik "Muvattâ" adlı meşhur eserinde şöyle demektedir:
Örneğin, herbiri kırkar koyuna sahip ve birer koyun zekât vermeleri farz olan üç kişi vardır. Bunlar, toplamda sadece bir koyun zekât vermek amacıyla koyunlarını bir araya getirmektedir.
Veya 202 koyunları bulunan iki ortak vardır. Buna göre üç koyun zekât vermeleri gerekir. Bu kimseler, her biri sadece bir koyun zekât verecek şekilde bu koyunları aralarında paylaşırlar."
Şafiî ise şöyle der: "Hadisteki muhatap, bir yönden, zekât mükellefi, diğer yönden de zekât toplamakla görevli memurdur. Her İkisine de, zekât (artar/eksilir) endişesiyle zekât verilmesi gereken mallan toplamaması ya da ayırmaması emredilmiştir. Çünkü zekât mükellefi, daha az zekât vermek için duruma göre toplar ya da ayırır. Zekât memuru da, daha çok zekât toplamak için duruma göre toplar ya da ayınr. Hadis, hem mükellefe, hem de memura yönelik olabildiğine göre, buradaki muhataplardan birinin diğerinden daha öncelikli olduğu söylenemez. Dolayısıyla hem mükellefin hem de memurun birlikte

muhatap olduğunu kabul etmek lazımdır."
Fakat ilk bakışta akla gelen anlama göre, zekât mükellefine hamletmek daha güçlü bir yorum olmaktadır. Allah (c.c) en iyisini bilir.
Bu hadis, nisaba ulaşmayan miktarlarda altın ve gümüşü bulunan kimsenin, bunları toplamaması gerektiği görüşüne delil olarak kullanılmıştır. Malikîler ve Hanefîler bu görüşün aksine, bunların toplanması gerektiğini belirtir. Toplama, Malikîler'e göre miktara {ecza'), Hanefîlere göre ise değere (kıymet) göre yapılmalıdır.
Hadis, Ahmed İbn Hanbel'in şu görüşüne delil olarak getirilmiştir: "Bir kimsenin, zekât nisabına ulaşmayan bir miktarda, örneğin Kûfe'de ve Basra'da yirmişer koyunu olsa, bunlar, sahibi tek kişidir diye toplanıp zekât alınmaz." İbnü'l-Münzir de bu görüştedir.
Fakihlerin çoğunluğu bu görüşün tersini savunur. Onlara göre, farklı şehirlerde olsa bile, aynı kimseye ait olan mallar toplanır ve zekâtı alınır.
Bu hadis, hilelerin geçersizliğini olduğunu, amellerde aslolanm, karinelerin gösterdiği maksatlar olduğunu, hibe ile zekât borcunun düşmeyeceğini göstermektedir.

35. Zekât Ortaklık Malından Verildiği Zaman, Ortaklar, Paylarına Göre Birbirine Rücû Eder

Atâ ve Tâvûs, "Mallan birbirine karışmış vaziyette olan kimseler, kendi mallarının ne kadar olduğunu biliyor ise, bunlar toplanmaz" demiştir.
Süfyan ise, "Her biri için kırk koyun olmadıkça zekât vermek vacip değildir" demiştir.
1451- Ebü Bekir radıyallâhu anh, Enes'e radıyallâhu anh ReSÛlullah'm sallöllâhu aleyhi ve
sellem belirlediği zekât miktarları konusunda yazdığı bir mektubunda şöyle demiştir: "Zekât ortaklık malından verildiği zaman, ortaklar, paylarına göre birbirine rücû eder."

Açıklama

Ortaklık olarak tercüme ettiğimiz *JaJc>- kelimesi ile kasdedilen anlam konusunda ihtilaf edilmiştir:
Ebû Hanîfe bunun, "ortaklık" anlamında olduğunu belirterek, "Her bir ortağın, sadece, ortaklık olmasaydı ne kadar vermesi gerekiyorsa o kadar zekât vermesi farzdır" demiştir.
Ibn Cerîr et-Taberî bu görüşü eleştirerek, "Eğer ortaklığın olması ile olmamasının hükmü aynı ise bu hadis faydasız kalmaktadır. Nehiy (yasaklama) ancak nehiyden önceki duruma göre farklılık arzetmesi halinde yapılır. Eğer (Ebû Hanîfe'nin dediği gibi olsaydı) ortakların birbirine rücû etmesinin bir anlamı kalmazdı."
Rücû ile ilgili olarak Hattabî şöyle demiştir:
"Örneğin, her birinin yirmi koyunu olacak şekilde, iki kimseye ait kırk koyun olsa, taraflar, hangi koyunların kendilerine ait olduğunu da bilse, zekât memuru da onlardan birinden bir koyunu zekât olarak alsa, koyunu veren, yarım koyun değerini vermesi için diğer ortağa rücû eder. Bu, "komşuluk ortaklığı" (hultatü'l-civâr) olarak adlandırılan bir meseledir.
İmam Malik de, Süfyan-i Sevrî'nin, "Her birinin kırkar koyunu olmadıkça zekât vacip olmaz" şeklindeki görüşünü benimsemiştir.
Şafiî, Ahmed ve ehl-i hadis ise şu görüştedir;
Eğer hayvanları zekât nisabına ulaşmış ise zekâtı verirler. Onlara göre "karışma" (hulta), otlak, ağıl, belirli bir tarla ve damızlık erkek hayvan bakımından olabilir. Bunlardan daha özel anlamı, ortaklık bakımından karışmadır.

36.Develerin Zekâtı

Develerin zekâtı hadisini, Ebû Bekir, Ebû Zerr ve Ebû Hüreyre rad.yaiiâhu Hz. Peygamber'den satiaiiâhu aleyhi ve sellem zikretmişlerdir.
1452- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle anlatır:
Bir bedevi gelerek hicret etme konusunda Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem danıştı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sdiem ona, "Sana yazık olur. Çünkü hicret çok zor ve meşakkatli bir iştir. Sadakasını vereceğin deven var mı?" buyurdu. Bedevi "Evet" dedi.

Bunun üzerine Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , "Denizler ardında bile olsan çalış. Çünkü Allah yaptığın hiçbir iyiliği mükafâtsız bırakmaz" buyurdu. [44[44]]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Bu hadiste, konu başlığı ile ilgili birçok hüküm bulunmaktadır:
1. Zekât vermek farzdır.
2. Namaz kılmayanlar ve zekât vermeyenler, onlara savaş açılması hükmünde ortaktır. Hatta bir deve yuları bile zekât olarak verilmeyecek olsa yine de o kimselerle savaşılır.
3. Zekât, farz olarak isimlendirilmiştir ki, farz, vaciplerin en kuvvetlisidir.
4. Ebü Hüreyre ve Ebü Zerr hadislerinde geçtiği üzere, zekât vermeyenlere anırette ceza verilecektir.
5. Ebü Saîd hadisi, develerin zekâtını vermenin faziletini ve Allah hakkı olan zekâtı vermenin, hicret sevabına denk olduğunu belirtir. Hadiste devesinin zekatını ödeyen kişinin hicret edip Medine'de ikamet etmenin sevabına nail olacağına işaret edilmiştir.

37. Vermesi Gereken Zekât Bir Yaşını Doldurmuş Dişi Bir Deve Olup Da Yanında Böyle Bir Deve Bulunmayan Kimse

1453- Enes'in naklettiğine göre, Ebû Bekir radiyaiiâhu anh, Enes'e radıyaüâhu anh Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem emrettiği zekât konusunda yazdığı bir mektubunda şöyle demiştir: "Vermesi gereken zekât, dört yaşını doldurmuş bir dişi deve olup da, yanında böyle bir deve yerine, üç yaşını doldurmuş bir dişi deve bulunan kimseden, mükellef için daha kolay ise, bu deve ile birlikte iki koyun veya yirmi dirhem zekât olarak kabul edilir.
Vermesi gereken zekât, üç yaşını doldurmuş bir dişi deve olup da, yanında böyle bir deve yerine, dört yaşını doldurmuş bir dişi deve olan kişiden bu deve zekât olarak alınır. Zekât memuru, mükellefe ya iki koyun ya da yirmi dirhem geri verir.
Vermesi gereken zekât, üç yaşını doldurmuş bir dişi deve olup da, yanında böyle bir deve yerine, iki yaşını doldurmuş bir dişi deve bulunan kimseden, bu deve, zekât olarak kabul edilir. Üzerine iki koyun veya yirmi dirhem daha verir.
Vermesi gereken zekât, İki yaşını doldurmuş bir dişi deve olup da, yanında böyle bir deve yerine, üç yaşını doldurmuş bir dişi deve bulunan kimseden, bu deve zekât olarak kabul edilir. Zekât memuru mükellefe iki koyun veya yirmi dirhem iade eder.
Vermesi gereken zekât, iki yaşını doldurmuş bir dişi deve olup da, yanında böyle bir deve yerine, bir yaşını doldurmuş bir dişi deve bulunan kimseden, bu deve zekât olarak kabul edilir. Üzerine, yirmi dirhem veya iki koyun daha verir."

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyİr şöyle demiştir: Zekât konusundaki konu (bâb) başlıktan üzerinde derinlemesine düşünen ve araştırmada bulunan kimse gafletten, ihmalkârlıktan uzaklaşır, anlamsız sözleri bırakır, başkalarına faydalı işler yapar.
Buhârî, konu başlığında, zekât olarak verilmesi gereken deve yerine, ondan daha büyük ya da daha düşük bîr deve bulunması halinde onun yerine başkasının verileceği yönünde bir hüküm cümlesi kurmamıştır. Bununla, bir yaşını doldurmuş devenin yerine başka bir devenin bulunmayışı arasında fark bulunmadığını belirtmek istemiştir.
Eğer başlıkta, başka bir devenin de, vacip olanın yerine geçeceğini söylemiş olsaydı başlıkta hüküm daha açık anlaşılırdı. Bunu yapmaması, bir yaşındaki develerle diğerleri arasında, başka bir devenin yerine geçmesi hükmü bakımından bir fark olmadığına işaret etmektedir. Allah en iyisini bilir.

[44[44]] Hadisİn geçtiği diğer yerler: 2633, 3923, 6165.

38.Davar Ve Koyunların Zekâtı

1454- Abdullah İbn Enes'in naklettiğine göre, Ebû Bekir rad.yaiiâhu anh, Bahreyn'e gönderdiği zaman, Enes'e radıyallâhu anh şöyle bir mektup yazmıştır:
Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
Bu, Allah Resûlü'nün Müslümanlara farz kıldığı, Allah'ın da Resulüne emrettiği zekâttır. Müslümanlardan, burada belirtilen ölçülere göre zekât vermeleri İstenirse hemen versin. Daha fazlası istenirse kimse vermesin. Ölçüler şöyledir: .

Açıklama

Zeyn İbnü'I-Müneyyir şöyle demiştir:
Davarların, senenin çoğunu otlakta geçirme özelliği, hadiste geçtiği için başlıkta zikredilmemiştir, Buhârî belki bu özelliği dikkate almıyordu, belki de ona göre, bu, tartışmalı bir konu olduğu İçin böyle yapmayı tercih etmiştir. Tercihe şâyân olan görüşe göre, bir nitelik, illet olmaya elverişli ise ona itibar edilir, aksi halde itibar edilmez. Hiç şüphesiz, otlakta beslenen hayvanların masrafı ve meşakkati daha azdır. Besili hayvanlar ise böyle değildir. Bundan dolayı "otlakta beslenme" (sâime) özelliğine itibar edilmesi tercihe daha layıktır. Allah (c.c) en iyisini bilir.
Hz. Ebû Bekir, Enes'i Bahreyn'e zekât memuru olarak göndermişti.
Maverdî şöyle der: Bu hadis, mektuba yazarken besmele ve Allah'a hamd ile başlamanın şart olmadığını gösterir.
Her ne kadar Hanefîler aksi görüşte olsa bile, "Sadaka" sözcüğü, zekât anlamında kullanılabilir.
Resûlullah'ın Müslümanlara farz kılması", Allah'ın emri ile farz kılma anlamındadır. Bir görüşe göre, miktarlarını takdir etti" anlamındadır. Çünkü zekâtın farz olduğu Kur'ân'da zaten bildirilmiştir. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem İse, değişik cinslere göre ne kadar zekât verileceği hususunu açıklamıştır.
Farz kıldı" kelimesi şu âyette "beyan" anlamında kullanılmıştır: "Allah, yeminlerinizi bozmanızı size beyan etmiştir. 45[45]
Şu âyette ise "İndirme" (İnzal) anlamında kullanılmıştır: "Resûl'üm! Kur'ân'ı sana indiren Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir.46[46]
Şu âyette "helal kılma" anlamında kullanılmıştır: "Allah'ın helal kıldığı şeyde peygambere herhangi bir vebal yoktur.47[47]
Bunların hiçbiri "takdir etme" anlamı dışında değildir,
Farz" kelimesi luzûm (gereklilik) anlamında da kullanılmıştır. Hatta en çok bu anlamda kullanılır olmuştur. Bu anlam da yine "takdir etme" anlamından farklı değildir.
Râğıb el-İsfehâni şöyle der: Kur'ân'da, "Falana farz kılındı" şeklindeki kullanımların tamamı "ilzam" anlamındadır. "Sana Kur'ân'ı indiren 48[48] âyeti, "Sana Kur'ân İle amel etmeyi vacip kıldı" anlamındadır.
Bu sözler, fakihler çoğunluğunun, "farz ile vacip aynı anlamdadır" şeklindeki görüşünü desteklemektedir. Hanefîler, farz ile vacip kavramını, hükmü koyan açısından birbirinden ayrı anlamda kullanmıştır ki, terimlerde tartışma yapmaya gerek yoktur. Tartışma sadece, sahih hadislerde yer alan ifadelerin yorumlanmasındadır. Çünkü bir söz, ondan daha sonra ortaya çıkmış olan bir terimle yorumlanamaz. Allah (c.c) en iyisini bilir.
Hadiste, "Müslümanlara" ifadesi geçtiği için, bu hadisten, kâfirlerin zekâtla mükellef olmadığı görüşü çıkarılmıştır. Bu görüş şu şekilde eleştirilmiştir: Burada kasdedilen,

---

45[45] et-Tahrîm 66/2.

46[46] el-Kasas 28/85.

47[47] el-Ahzab 33/38.

48[48] el-Kasas 28/85.

kâfirlerin zekât vermesinin sahih olmayacağıdır. Yoksa bundan dolayı cezalandırılmayacağı değildir ki, tartışma konusu da zaten budur.
Hadis, zahir (altın-gümüş dışındaki) malların zekâtının devlete verilmesi gerektiğine bir delil teşkil etmektedir.
Davar cinsinden" ifadesi, söz konusu durumda mutlaka zekâtın bu cins ile ödenmesi gerektiğini göstermektedir. İmam Malik ve Ahmed İbn Hanbel bu görüştedir. Eğer mükellef, yirmi dört deve İçin bir deve zekât verse zekât yükümü sona ermez.
Şafiî ve fakihler çoğunluğu ise şöyle der:
Zekât borcu düşer. Çünkü bir deve, yirmi beş devenin zekâtı olarak'verilir. Yirmi beş deveden daha azı için bir deve verilirse bu, evleviyetle caiz olur. Diğer yandan aslolan, zekâtın, zekât konusu mal cinsinden verilmesidir. Başka bir cinsten verilmesi, mal sahibine olan merhametten dolayıdır. Eğer kişi, kendi seçimi İle, asıl hükmü uygulayarak deve verirse, zekât borcu üzerinden düşer."
Devenin değeri, örneğin, dört koyundan daha düşük olursa bu durumda Şafiîler'e ve diğer âlimlere göre görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Kıyasa göre bu, vacip olan zekâtın yerine geçmez. Delil, "her yirmi dört devede" sözüdür. Her ne kadar yirmiyi aşan dört deve, iki matrah arasında kalan bölüm olsa bile, dört koyun, develerin tamamı İçin alınmıştır. Şafiî'nin Büveytî'deki görüşü böyledir. Başka bir yerde ise "Bu fazlalıktır" demektedir.
Bu görüş ayrılığının neticesi şu örnekte ortaya çıkmaktadır; Bir kimsenin yedi devesi bulunsa, üzerinden bir yıl geçtikten sonra ve henüz zekât verme İmkanına sahip olmadan (temekkün) önce dört tanesi telef olsa, -ki bu, vucûbiyet şartıdır- o kimsenin bir koyun zekât vermesi konusunda hiç bir ihtilaf
İktur. Temekkünün tazminat için şart olduğunu, iki matrah arasındaki kısmın kâttan muaf tutulduğunu söylememiz halinde de durum aynıdır. Eğer rziyetin bununla ilgili olduğunu söylersek beş koyun vermek gerekir. İbnü'l-ünzîr'İn naklettiği gibi, birincisi, fakihler çoğunluğunun benimsediği görüştür. Not: Vaks: Fakihlerin çoğunluğuna göre vaks, zekât miktarlarında iki atrah arasında kalan bölümdür. Şafiîler, ilk nisabın altında kalan kısım için de aks" terimini kullanmıştır. Allah (c.c) en iyisini bilir.
"Bir yaşını doldurmuş dişi deve" olarak tercüme ettiğimiz, "bint-i mahâd" jelimesi, iki yaşından gün almış ve annesinin de hamile olabilme vakti giren leve anlamında kullanılır.
Buharı, 1453 nolu hadisin sonunda, şu cümleyi burada eksik bırakmıştır: Eğer mükellefte, bir yaşını doldurmuş deve yerine, iki yaşını doldurmuş bir tek deve varsa bu, zekât olarak kabul edilir. Beraberinde başka bir şey :rmesi istenmez." Bu herkesin ittifak ettiği bir hükümdür.
Eğer bunlardan hiçbirini bulamıyorsa, Şafiîler'de sağlam olan görüşe göre 3kât olarak vermek üzere) dilediğini satın alabilir. Bir görüşe göre ise, mutlaka, r yaşını doldurmuş dişi deve alması gerekir. İmam Malik ve Ahmed İbn Hanbel görüştedir.
Beraberinde yirmi dirhem veya İki koyun verir": Şafiî, Ahmed ve ehl-İ dîs bu görüştedir. Sevrî ise on dirhem verileceği görüşündedir. İshak'ın da bu rüşte olduğu nakledilir. Malik'e göre, mutlaka belirtilen yaşta bir deve satm naşı gerekir.
Hattabî şöyle der: "Bana öyle geliyor ki, Sari' bu tür durumlarda, meseleyi tât memurunun İçtihadına bırakmamak İçin iki koyun veya yirmi dirhem ola-f belirlemiştir. Çünkü zekât memurları, zekâtı, hakim ya da değer takdirinde bulunabilecek bir experin bulunmadığı ortamlarda toplamaktadır. Bundan dolayı Hz. Peygamber, çekişmeye yol açmayacak şekilde ölçüyü kesin olarak belirlemiştir. Nitekim musarrât olayında verilecek sa' ve ana rahmindeki çocuğun öldürülmesinde verilmesi gereken tazminatta da aynı şekilde davranmıştır. Allah (c.c) en iyisini bilir.
"Üç yüz koyundan sonra her yüz koyun için bir koyun vermek gerekir." :
Buna göre, dört yüz olmadıkça dördüncü bir koyun vermek gerekmez. Fakihler çoğunluğunun görüşü böyledir. Kendisinden sonra gelen nisabı beyan etmek amacıyla "üç yüz" ifadesi kullanılmıştır. Çünkü öncesinde yer alan matrahlar belirli bir artışla değil, muhteliftir.
Hasen İbn Saiih gibi Kûfe'li bazı âlimlere ve Ahmed İbn Hanbel'e göre, üç yüz koyundan bir fazla olsa dört koyun zekât verilmesi gerekir.
Yüz doksan dirhem olursa" ifadesinden, sanki iki yüz dirheme varıncaya kadar yüz doksandan bir miktar fazla olsa zekât verilmesi gerektiği anlamı çıkmaktadır. Oysa hüküm böyle değildir. Yüz doksan şeklinde anılması, iki yüze ulaşmadan önceki son

ondalık rakam olmasındandır. Hesap tam sayıyı aştığında onluk yüzlük ve binlik sayılara göre hesaplanır. "Yüz doksan olursa" ifadesi, iki yüz dirheme ulaşmadıkça zekât vermek gerekmediğini göstermek içindir. Öncesinde yer alan "Beş ukiyyeden (iki yüz dirhem) aşağı gümüşte zekât vermek gerekmez" ifadesi de buna delildir. Yine "sahibi istemedikçe" yani bağış olarak vermek istemedikçe İfadesi de bunu gösterir.

39. Zekât Memuru Talep Etmedikçe Yaşlı, Ayıplı Hayvan Ve Teke Zekât Olarak Alınmaz

1455- Sümane'nin Enes'ten naklettiğine göre, Ebû Bekir radiyaiiâhu anh Enes'e iâhu anh, Allah'ın Resûlullah'a sallallâhu aieytıi ve sellem emrettiği zekât konusunda yazdığı bir mektubunda şöyle demiştir:
"Zekât memuru talep etmedikçe dişleri düşmüş durumdaki yaşlı, ayıplı/tek gözlü hayvan ve teke zekât olarak alınmaz."

Açıklama

"Zekât memuru" olarak tercüme ettiğimiz kelimesi ile, (bir görüşe göre) mal sahibi kasdedilmiştir. Anlam tam olarak şöyle olur: Yaşlı veya ayıp-h/kör veya tek gözlü olan hayvan hiç bir durumda zekât olarak alınmaz. Teke (koç gibi damızlık amacıyla yararlanılan hayvanlar) ise ihtiyacı olduğu için ancak sahibinin izin vermesi halinde alınır. Çünkü isteği dışında alınması halinde mal sahibine zarar verilmiş olmaktadır. Allah (c.c) en iyisini bilir. Buna göre, istisna sadece sonuncu duruma has olur.
Bazı âlimler ise, (kelimesinin, zekât memuru anlamında olduğu görüşündedir. Bir nevi vekil durumunda olduğu için, bu konunun zekât memurunun içtihadına bırakılması gerektiğine işaret ediimiştir. Çünkü o, maslahat olmaksızın herhangi bir tasarrufta bulunmaz. Kurallar neyi gerektiriyorsa onlara bağlı kalır. Bu, Büveytî'deki Şafiî'ye ait görüş olup ifadeler şöyledir: 'Ayıplı, teke veya yaşlı olan hayvanlar zekât olarak alınmaz. Fakat eğer zekât memuru fakirler için bunların daha yararlı olduğunu düşünürse alabilir." Bu görüş, istisnayı, öncesinde geçen bütün ifadelere şamil kılma bakımından Şafiî'nin genel anlayışına uygun düşmektedir. Eğer sürünün tamamı ayıplı veya teke ise zekâtı onlardan vermesi halinde zekât borcu ödenmiş olur. Malikîler, hadisin zahirine tutunarak, mal sahibinin zekât vermeye elverişli bir hayvan satın alması gerektiği Görüşündedir.
Nelerin ayıp kapsamına girdiği konusunda goruş ayrılığı bulunmaktadır.
Çoğunluk, satım akdinde, malı geri verme sebebi doğuran ayıplar olduğu kanaatindedir. Bir görüşe göre, hayvanın kurban olmasına mani ayıplardır. Hastalık, erkek olma (verilmesi gereken zekâtın dişi olması halinde), daha büyük yaşta bir hayvan verilmesi gerekiyorsa yaşının küçük olması ayıp olarak değerlendirilir.

40. Bir Yaşını Doldurmamış Oğlak Veya Kuzu

1456- Ebû Hüreyre radıyaiiâhu anh şöyle anlatır: Ebû Bekir radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah'a saibMhu aleyhi ve sellem vermekte oldukları yaşını doldurmamış bir kuzuyu (zekât olarak) bana vermezlerse onlara karşı savaş açarım."
1457- Hz. Ömer radıyaıiâhu anh şöyle demiştir: "Anladım ki, (zekât vermeyenlerle savaşma kararı) Allah'ın (c.c) Ebû Bekir'in kalbine koymuş olduğu hak bir hükümdür."

Açıklama

Buhârî, seçmiş olduğu konu başlığı ile, zekât olarak bir yaşından küçük koyun/keçi almanın caiz olduğu görüşünde olduğuna işaret etmektedir. Çünkü küçük olmak bir ayıp değildir. Zekât memuru uygun görürse, yaşlılıktan daha iyidir. Başlıkta, "verme" yerine "alma" sözünün kullanılmasındaki ince anlam da buradadır.

41.Zekât Olarak Malların En İyileri Alınmaz

1458- Ibn AbbaS radıyallâhu anhümâ şöyle anlatir: resûiuilah sallallâhu aleyhi ve sellem Muâz'ı Yemen'e (vali olarak) gönderdiği zaman ona şöyle buyurdu:"Sen halkı ehl-i kitap olan bir yere gidiyorsun, ilk önce onları Allah'a ibadet etmeye davet et. Allah'ı tanıdıkları zaman Allah'ın onlara günde beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Namaz kılmaya başladıkları zaman, Allah'ın onların malından zekât alınıp fakirlerine verilmesini farz kıldığını söyle, itaat ederlerse bunu onlardan al. Ama insanların mallarından en iyilerini almaktan kaçın."

Açıklama

En İyileri" sözcüğü, hangi sınıf mal olursa olsun en değerlileri anlamındadır. "En iyisi" olarak tercüme ettiğimiz kerîme" sözcüğü, "hayrı bol" anlamına geiir. Değerli olan mallara, ondan elde edilen menfaat çok olduğu için kerîm" denilir. Bu konuda daha geniş bilgi fıtır sadakası bölümünde gelecektir.

42. Beş Deveden Daha Azında Zekât Gerekmez

1459- Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve şöyle buyurmuştur: "Beş veskten daha az miktardaki hurma için zekât gerekmez. Beş ukıyyeden (200 dirhem) daha az miktardaki gümüş İçin zekât vermek gerekmez. En az üçer yaşındaki beş adet deveden daha az miktardaki deve için zekât vermek gerekmez."

43. Sığırların Zekâtı

Ebû Humeyd, Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakleder: "Allah'a yemin ederim ki, böğüren bir sığır ile Allah'ın huzuruna gelişini bilirim.
"Böğüren" olarak tercüme ettiğimiz kelimesi yerine, kelimesinin de kullanıldığı belirtmiştir, (o zaman anlam şöyle olur): "Sığırların böğürdüğü gibi siz de böğürürsünüz."
1460- Ebû Zerr radıyaiiâhu anh §öyle anlatır:
Bir gün Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem huzuruna varmıştım. O şöyle buyurdu: "Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki - ya da Kendisinden başka hiç ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki - ya da bir şekilde yemin etti, ve şöyle buyurdu: Devesi, sığırı veya davarı bulunup da hakkını (zekâtını) ödemeyen , bu hayvanları kıyamet günü eskisinden daha büyük ve semiz olarak
lecekler. Ayakları ile sahibini çiğneyecekler ve boynuzları ile toslayacaklardır, irüdeki hayvanlar teker teker böyle yapacak, bittiği zaman ise aynen başa nacak ve hüküm verme zamanı gelinceye kadar böyle devam edecektir. 49[49]

44. Zekâtı Akrabaya Vermek

Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , "Ona (zekâtını akrabaya veren kimseye), ak-)ahk ve sadakadan dolayı iki ecir vardır" buyurmuştur.
1461- Enes İbn Malik şöyle anlatır: Ebû Talha, hurmalıkları bakımından Medine'de en zengin kimse idi. O, en çok mescidin karşısında bulunan Beyrûha adlı bahçesini severdi. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem oraya girer ve güzel suyundan İçerdi. "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça Hyi'ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir 50[50] âyeti nazil olunca Ebû Talha, hemen kalkıp Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldi ve "Ey Allah'ın Resulü! Allah, "Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe iyiliğe kavuşamazsınız" âyetini indirdi. En sevdiğim mal, Beyrûha'dır. Onu, Allah için sadaka olarak veriyorum. Bundan dolayı Allah'ın bana 'iyi'yi (birr) vermesini ve âhirette sevap almayı umuyorum. Ey Allah'ın Resulü! Bu bahçe hakkında, Allah'ın sana gösterdiği şekilde tasarrufta bulun" dedi.
Bunun üzerine Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , "Ne güzel! Bu çok kazanç geti-. ren

---

49[49] Hadisin geçtiği diğer yer: 6638.

50[50] Â!-i İmrân, 3/92.

bir mal. Bu çok kâr getiren bir mal. Dediklerini işittim. Ben, bunu akrabalarına uermeni uygun görüyorum" buyurdu.
Ebû Talha da, "(Buyurduğunuz şekilde) yapacağım, Yâ Resülallah!" diyerek, bahçeyi, akrabaları ve amca çocukları arasında paylaştırdı.
Yahya İbn Yahya ve İsmail'in Malik'ten yaptığı rivayette, "kazançlı" olarak tercüme ettiğimiz kelimesi yerine, "gelip giden" anlamına gelen kelimesi geçmektedir.51[51]
1462- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle anlatır: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir Kurban veya Ramazan bayramında musallaya gitti. Sonra ayrıldı, insanlara öğüt verdi, "£y insanlar, sadaka verin" buyurarak, sadaka vermelerini emretti. Daha sonra bir grup kadına rastgeldi. "Ey kadınlar topluluğu, sadaka verin. Çünkü ben, cehennemdekilerin çoğunun sizlerden oluştuğunu gördüm" buyurdu.
Kadınlar, "Neden Ey Allah'ın Resulü!" diye sordu.
Hz. Peygamber safeiiâhu aleyhi ve sellem , "Çok lanette bulunuyor, refikinize (kocanıza) karşı nankörlük ediyorsunuz. Ey kadınlar! Ne kadar garip ki, akıllı ve dinine bağlı bir kimsenin aklını, sizin gibi akı! ve din bakımından noksan kadınlar kadar başka hiçbir kimsenin gelebildiğini görmedim" buyurdu ve ayrıldı.
Evine ulaşınca, Ibn Mes'ûd'un radıyaiiâhu anh hanımı Zeynep, huzuruna girmek için izin istedi.
Efendimiz'e sallallâhu aleyhi ve sellem , "Zeynep izin istiyor" dediler.
Hz, Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Hangi Zeynep" diye sordu. İbn Mes'ûd'un hanımı olduğu söylenince izin verdi.
Zeynep, "Ey Allah'ın Resulü! Bugün siz sadaka vermemizi emrettiniz. Benim bazı ziynetlerim var. Onları sadaka olarak vermek istedim. Fakat İbn Mes'ûd, kendisinin ve oğlunun, sadaka vereceğim kimselerden daha hak sahibi olduğunu iddia etti. Ne dersiniz?" dedi.
Bunun üzerine Resûl-İ Ekrem saiiaiıshu aleyhi ve sellem , "Ibn Mes'ûd doğru söylemiş. Onlar, senin vereceğin kimselerden daha çok hak sahibidir" buyurmuştur.

Açıklama

Zeyn İbnül-Müneyyir şöyle demiştir; Bu hadislerin, konu başlığı ile ilgili delil olma yönü şudur: Akrabaya verilen nafile sadakaların sevabı, verilmesi gereken yere verildiği, üstelik akrabaya verildiği için eksilmemektedir. İşte farz olan sadakada da durum böyledir.
İsmaîlî bu görüşü şöyle eleştirir: Hadislerde zikredilen, farz olan zekât değil, genel anlamda sadakadır. Dolayısıyla bu şekilde delil getirilemez. Fakat şu durum delil olabilir:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , nafile olan sadakanın akrabaya verilmesini daha faziletli görmüştür. Buna göre, farz olan zekâtı akrabalara vermek de daha faziletli olur.
"Gelip-giden" şeklinde tercüme ettiğimiz «ilj sözcüğü, "sevabı gelen" anlamında kullanılmıştır. İbn Battal, "Mesafesi yakındır ki bu malların en iyisidir" demiştir. Bir görüşe göre, "Sevapla gelir - gider" anlamındadır.

45. Müslüman Atın Zekâtını Vermekle Yükümlü Değildir

1463- Ebû Hüreyre'nİn naklettiğine göre Resûîuliah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Müslüman, atı ve kölesinden dolayı zekât vermekle yükümlü değildir.52[52]

46. Müslüman Kölesinin Zekâtını Vermekle Yükümlü Değildir

1464- Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Müslüman, atı ve kölesinden dolayı zekât vermekle yükümlü değildir."

51[51] Hadisin geçtiği diğsr yerler: 2318, 2752, 2758, 2769, 4554, 4555, 5611.
52[52] Hadisin geçtiği diğer yer: 1464.

Açıklama

İbn Reşîd şöyle demiştir: "Burada kasdedilen, tek bir (at ya da köle) değil, cins olarak at ve köledir. Çünkü kullanılan köle ve binek atından dolayı (zekât gerekmediği konusunda) hiçbir görüş ayrılığı yoktur.
Kûfeli bazı âlimler, kölenin değeri üzerinden zekât alınması gerektiğini söylemiştir. Buhârî belki, Hz. Ali'den radıyaiiâhu anh merfû olarak rivayet edilen, "At ve kölenin zekâtı konusunda size muafiyet tanımıştım. Artık kölenin zekâtını getirin" hadisine işaret etmek istemiştir. Bu hadisi, Ebû Dâvûd ve diğer bazı hadisçiler nakletmiştir. Râvî zinciri sağlamdır.
Ebû Hanîfe, atın, erkek ve dişi atlardan oluşması halinde üremelerini dikkate alarak, farklı bir görüş belirtir. Bu görüşünde yalnız kalmıştır. Ondan, bunun aksi yönünde bir rivayet de bulunmaktadır. Ebû Hanîfe'ye göre, mal sahibi şu seçeneklerden birini yapabilir:
Ya her bir at İçin bir dinar verir. Ya da atların değerini hesapladıktan sonra bedelinin kırkta birini zekât olarak verir. Delil olarak yukarıdaki hadis getirilmiştir. Şöyle ki; hadisteki, "yükümlü değildir" şeklindeki olumsuz ifade, değeri ile İlgili değil, rakabesi (kölenin bizatihi şahsı) hakkındadır.
Zahirîler, yukarıda metnini vermiş olduğumuz hadisten yola çıkarak, ticaret İçin bile olsa hiçbir durumda at ve köle için zekâtın vacip olmadığı görüşüne parmıştır.
Zahirîlerin görüşüne şöyle cevap verilir: Ticaret mallarından zekât verilmesi gerektiği icma ile sabit bir hükümdür. Nitekim İbnü'l-Münzir ve diğer âlimler bu şekilde nakletmiştir. Dolayısıyla bu hüküm, yukarıdaki hadisin genel anlamını tahsis eder. Allah (c.c) en iyisini bilir.

47. Zekâtı Yetimlere Vermek

1465- Ebû Saîd el-Hudrî radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
Bir gün Resûlullah saiiaûâhu aleyhi ve sellem minbere oturmuştu. Biz de etrafına oturduk. Sonra "Benden sonra, sizin için endişe ettiğim şeylerden biri dünya güzelliklerinin sizin için açılmasıdır" buyurdu. Bir sahâbî, "Ey Allah'ın Resulü! Hayırlı bir şey şer getirir mi?" diye sordu.
Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaıishu aleyhi ve »ıiem bir sürs sustu. Etraftaki sahâbîler soru soran kimseye, "Neden Peygamberle konuşuyorsun? O seninle konuşmuyor ki" dedi. Bir de baktık ki Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve seüem vahiy iniyor. Sonra terini sildi ve soru soran kişiyi över bir tavırla, "Soruyu soran nerede? Gerçekte, hayır şer getirmez. Muhakkak ki baharın yeşerttiği bitkilerden bazıları öldürücü veya zehirlidir. Fakat yeşil ot yiyen (hayvan) böyle değildir. Yeşil otu yer, kalçaları üzerine oturur, güneşlenir. Dışkısını ve idrarını rahatça yapar. Sonra yine bol bol yer.
İşte mal da yeşil ot gibi tatlıdır. Malından, miskine, yetime ve yolda kalmışa veren kimseye ne mutlu! (Râvî, ya da buna benzer şey söylediğini belirtir).
Malları, haksız yolla elde eden, yiyip yiyip de doymayan kimse gibidir. Bunlar, kıyamet günü onun aleyhine şahitlik edecektir" buyurdu.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyİr şöyle demiştir: Buhârî burada, zekât yerine "sadaka" sözcüğünü kullanmıştır. Çünkü hadis, hem farz olan zekât hem de nafile sadaka İle İlgili olabilir. Zekâtın verilmesi gereken sınıflardan miskin ve yolcunun arasında yetimlerden bahsedilmiştir.
İbn Reşîd şöyle der: "Müslümanm, atından dolayı sadaka vermesi gerekmez" konu başlığında, Buhârî, farz olan zekâtı kasdetmiştir. Çünkü nafile olan sadaka hakkında zaten herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. "Yetimlere sadaka vermek" konusu da böyledir."

48.Kadının Kocasına Ve Kişinin Himayesi Altındaki Yetime Zekât Vermesi

Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve seüem nakletmiştir.

1466- İbn Abbas'ın hanımı Zeynep (r.anhüm) şöyle anlatır: Mescitte idim. Bu sırada Resûlullah'ı sallallâhu aleyhi ve sellem gördüm. Bana, "Ziynetlerinden bile olsa sadaka ver" buyurdu.
Zeynep, hem kocası Abdullah'a, hem de himayesinde bulunan yetimlere in-fak ediyordu. Zeynep, kocası Abdullah'a, "Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve senem bir sorar mısın? Benim sana ve himayemdeki yetimlere yaptığım infak sadaka yerine geçer mi?" dedi. Abdullah ona, "Sen kendin sor" dedi.
Bunun üzerine bir gün Zeynep Resûlullah'ın yanına gitti. (Zeynep olayı şöyle anlatıyor):
"Kapıda benim gibi, sorulan olan ensardan bazı kadınların olduğunu gördüm. Bu arada Bilâl geldi. Bilâl'den bizim sorumuzu Resûllah'a sormasını istedik. Ona, "Bizim kim olduğumuzu ona söyleme" diye tenbih ettik.
Bilâl içeri girdi ve soruyu sordu.
Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , "Soruyu soran kimdir?" dedi. Bilâl, "Zeynep" dedi. Hz, Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Hangi Zeynep" dedi, Bilâl, "Abdullah'ın hanımı" dedi.
Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , "Evet ona iki sevap vardır. Birisi yakınlıktan dolayı, diğeri sadaka verdiği için" buyurdu.
1467- Ümmü Seleme şöyle anlatır: Resûiullah'a sallallâhu aleyhi ve «ıiem, "Ey Allah'ın Resulü! Ebû Seleme'nin çocuklarına yaptığım infaktan dolayı bana sevap var mı? Onlar benim de çocuklarım" diye sordum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "İnfak et Onlara harcadığın şeylerin sevabını alacaksın" buyurdu.[53][53]

Açıklama

İki sevaptan biri, akrabalık bağlarını güçlü tuttuğu için, diğeri de sadaka verdiği içindir. Bu hadis, kadının, kocasına zekât verebileceğine dair bir delil olarak getirilmiştir. Bu görüş, Şafiî, Sevrî ve İmam Muhammed, Ebû Yusuf, bir rivayete göre İmam Malik ve Ahmed'e aittir.
İbnü'l-Müneyyir Şöyle der: Kadının kocasına zekât veremeyeceğini savunanlar, verdiği zekâtın, kendisine nafaka olarak döneceğini dolayısıyla sanki hiç vermemiş gibi olacağını ileri sürerek karşı çıkarlar.
Buna şöyle cevap verilebilir: Sadakanın, verene dönme ihtimali nafile olan sadakada da geçerlidir. Diğer yandan hadiste bu konuda detay verilmemesi de (hem farz olan hem de nafile olan sadakayı kapsayacak şekilde) genel bir anlam taşıdığını gösterir ki bu da ilk görüşü destekler niteliktedir. Hadiste sadaka'dan bahsedilip, farz ya da nafile olmasından bahsedilmeyince sanki, "farz ya da nafile ikisi de geçerlidir" denilmiş olur.
Hadiste, çocuğuna verip vermediğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Belki de hadisteki ifade, "kadın kocasına zekât verince kocası da onu çocuklara harcayacaktır. Dolayısıyla zekâta, üçüncü şahıslardan daha fazla hak sahibi olmaktadırlar" anlamındadır. Çünkü kocaya zekât verilince zekât yükümlülüğü yerine gelmiş, olmaktadır. Çocuğa ulaşması ise bundan daha sonradır.
Bana göre burada iki mesele bulunmaktadır:
Birincisi, ziynet eşyaları ile kocasına ve çocuğuna sadaka verme konusunu sormasında; ikincisi ise, nafaka ile ilgili sorudadır. Allah (c.c) en iyisini bilir.
Hadis, akrabaya sadaka vermeyi teşvik etmektedir. Bu durum, "nafakasını zorunda olmayan kimselere" yorulmuştur. Zekâtın, nafakası karşılan-ırak zorunda olunan kimselere verileme meşinin illeti şu şekillerde açıklanmıştır:
Bu kimselere zekât verilince ihtiyaçları karşılanmış olduğu için, zekât verenden nafaka borcu düşmektedir.
Kişi onlara zekât verince zengin olur. Zekât zengine verilmez.
Hasan ve Tâvûs'un, akrabalarına zekât vermediği nakledilmiştir. Bir rivayete gere İmam Malik de böyle yapmıştır.
Ibnü'l-Münzir şöyle der:"Kişinin, hanımına zekât veremeyeceği konusunda iroa bulunmaktadır. Çünkü, koca, karısının nafakasını karşılamakla yükümlüdür. Bu nedenle

[53][53] Hadisin geçtiği diğer yer: 5369.

kadının zekâta ihtiyacı yoktur. Kadının kocasına zekât vermesi ise-daha önce geçtiği üzere- ihtilaflı bir konudur.

Hadisten Çıkarılan Diğer Hükümler

1- Akrabahk bağlarını gözetmeye teşvik etmektedir.
2- Kadının, kocasının iznini almadan teberruda bulunması caizdir.
3- Kadmlar, büyük ve değerli varlıklardır.
4- Devlet başkanının, erkekleri ve kadınları hayırlı İşlerde bulunmaya teşvik etrcesi gerekir.
5- Fitneden emin olunması halinde kadınlar kendilerine yabancı olan (dinen nÜah düşen) erkeklerle konuşabilir.
6- Zekât vermeme sebebiyle alınacak günah ve bunun sonunda karşılaşılarak azaptan korkutulmaktadır.
7- Bir âlim, kendisinden daha bilgili başka bir âlim bulunsa'bile fetva verebilir.
8- Daha çok ilim sahibi olma talep edilmelidir. Kurtubî şöyle der:
Bilâl'ın, soruyu sordurtan iki kadının ismini vermesi sırrı gizlememek ve emanete riayetsizlik olarak değerlendirilemez. Çünkü kadınlar Bilâl'e böyle bir zorunluluk getirmemiştir. Dolayısıyla o, bunun, mutlaka gizlenmesi gereken bir husus olduğu sonucunu çıkarmamıştır.
Diğer yandan soruyu soranın kim olduğunu Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sormuştur. Resûiullah'a itaat, kadınların, kendilerini gizleme isteğinden daha fazla uyulması gerekli olan bir husustur. Bu söylediklerimiz, Bilâl'in, söylememeye söz vermesi halinde geçerli olurdu. Belki de kadınlar böyle bir talepte bulundu, fakat Bilâl onlara söz vermedi..Her isteyenin isteğini karşılamak mutlaka gereklidir diye bir kural yoktur.

49.Kölelere, Borçlulara Ve Allah Yolunda Olanlara... (Zekat Verilmesi Hususu)"

Ibn Abbas'ın radıyaıiâhu anhümâ, zekâtından bir bölümü ayırıp Hac sırasında verdiği zikredilmiştir.
Hasan-i Basrî, "Kişinin, vereceği zekât ile (köle durumunda olan) babasını satın alması caizdir. Zekât, mücahitlere ve hac yapmayan kimselere verilebilir" demiş, daha sonra, zekâtın verileceği yerleri beyan eden Tevbe sûresi 60. âyeti okumuştur. Zekât bu gruplardan hangisine verilirse verilsin geçerlidir.
Hz. Peygamber saiiarahu aieyhi ve sellem : "Halid, zırhlarım Allah yolunda hapsetmiştir (vakfetmişür)" diye buyurdu.
Ebû Lâs'ın, "Resûlullah, hacca gitmemiz için bizi zekât olarak verilen deveye I bindirdi" demiştir.
1468- Ebû Hüreyre'den radıyaiiâhu anh rivayet edildiğine göre, Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zekât verilmesini emretmiştir. Daha sonra ona, Ibn Cemil, Halid İbn Velid ve Abbas'ın zekât vermediğini söylediler. Bunun üzerine Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , "İbn Cemil nasıl olur da zekât vermekten kaçınır? Allah ue Resulü onu zengin etmiştir, Halide gelince; siz ona haksızlık ediyorsunuz. O, zırhlannı ve binek hayvanlarını (Allah yolunda kullanılması için) vakfetmiştir. Abbas'a gelince; o, Allah Resulünün amcasıdır. Abbas zekâtı vermekle yükümlüdür. Onun zekâtı, bir katı ile beraber zamanından önce verilmiştir" buyurmuştur.

Açıklama

Köleler: Selef âlimleri, zekâtın verileceği yerleri belirten âyetteki "koleler"in yorumu konusunda görüş ayrılığı içindedir:
Bir görüşe göre, burada kasdedilen, azâd etmek üzere köle satın alınmasıdır. İbnü'l-Kâsım'ın Malik'ten rivayet ettiği görüş bu yöndedir, Ebû Ubeyd, Ebû Sevr ve İshak da bu görüşü benimsemişlerdir. Buharı ve İbnü'l-Münzİr de bu görüşü savunurlar.
Ebû Ubeyd, "En güzel görüş, İbn Abbas'a ait olanıdır. Çünkü o, tabî olmaya daha layık ve yorumlamayı (te'vîl) en iyi bilen kimsedir" demiştir.

İbn Vehb'in Malik'ten naklettiğine göre, zekâtın kölelere verilmesi, "mükatep [54] kölelerle ilgilidir. Şafiî, Leys, Kûfe'ii âlimler ve âlimlerin çoğunluğunun görüşü de böyledir. Taberî de yine bu görüşü tercih etmiştir.
Üçüncü bir görüş daha mevcuttur. Şöyle ki: Kölelerin payı İkiye ayrılır. Yarısı, Müslüman olduğunu iddia eden bütün kölelere verilir. Diğer yarısı ile (azâd etmek İçin) namaz kılan, oruç tutan köleler satın alınır.
İbn Ebû Hatim ve Ebû Ubeyd "el-Emvâl" adlı eserinde, Zührî'nin bu görüşü Ömer İbn Abdülaziz'e yazdığını sahih bir senetle nakletmîştir.
Fî Sebîlillah - Allah Yolunda: Alimlerin çoğu "Allah yolunda" ifadesinin, ister zengin ister fakir olsun, "gâzîler" anlamında olduğu görüşündedir. Fakat Ebû Hanîfe, "Sadece ihtiyaç sahibi gazilere aittir" demiştir.
Ahmed ve İshak'm, "Hac, fî sebîlillah" kapsamına giren hususlardan biridir" görüşünde olduğu nakledilmiştir. ibn Abbas'ın bu konudaki yaklaşımı daha önce geçmişti.
İbn Ömer de, "Hac, fî sebîlillah'tan biridir" demiştir. Bu rivayeti, Ebû Ubeyd sahih bir senetle İbn Ömer'den yapmıştır.
Müslim'in, Verkâ' ve Ebu'z-Zinâd yoluyla naklettiği hadiste, "Resûlullah saibiiâhu aleyhi ve sellem Ömer'i sadaka (zekât) toplamak üzere gönderdi" şeklinde geçer. Bu rivayet, söz konusu sadakanın farz olan zekât olduğu izlenimi vermektedir. Çünkü nafile sadaka toplamak üzere memur gönderilmez.
İbnü'l-Kassâr el-Mâliki şöyle demiştir: "Buradaki sadakanın, nafile olan sadaka olması daha uygundur. Çünkü söz konusu sahâbîlerin farz olan zekâtı vermekten kaçtıkları düşünülemez. Onlar, inkâr ederek veya inat olsun diye sadaka vermemezlik etmemiştir. İbn Cemil'in münafık olduğu daha sonra tevbe ettiği söylenmiştir. el-Mühelleb de aynı görüşü nakletmektedir.
Kadı Hüseyin, "Ta'lîk"mda "Onlardan kimi de, eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz salihlerden olacağız, diye and içti [55] âyetinin kesin olarak onun hakkında indiğini belirtmiştir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , Halid'in, zekât olarak vermediği şeylerin ne İçin olduğunu (zırhlarını Allah yolunda vakfetmesi ile) yorumlamıştır. Abbas hakkında da, ileride açıklaması gelecek olan düşünceye sahipti. Bundan dolayı Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , Halid İle Abbas'ı mazur görmüş, İbn Cemîl'i İse görmemiştir.
Resûlullah, İbn Cemil'in zengin olmasıyla ilgili olarak kendisini de zikretmiştir. Çünkü onun Müslüman olmasına Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vesile olmuştur. Daha sonra da önceleri fakir iken, Allah'ın Resulüne bahşettiği ganimetler ile zengin olmuştur. Bu tür anlatım, "övgülü ifade kullanarak yermek" tarzındadır. Çünkü Allah'ın onu zengin kılması dışında başka bir bahanesi ve özrü yoktu.
Bu hadiste, verilen nimetlere nankörlükle karşılık vermek yasaklanmış, iyilik karşısında kötülükle karşılık vermek yerilmiştir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1- Devlet başkanı, zekât toplamak üzere memur gönderebilir.
2- Allah, fakir bir kimseyi zengin yaptıktan sonra, Allah hakkını ödemeyip nankörlük etmemelidir. Böyle kimseler bu hadisle uyarılmıştır.
3- Farzı yerine getirmeyenler azarlanmıştır.
4- Böyle kimselerin bu konuda dedikodusunu yapmak caizdir.
5- Devlet başkanı, bazı kimselerin ödemesi gereken şeyleri üstlenebilir. Bazı kimseleri de, geçerli sebepleri varsa bazı yükümlülüklerden mazur sayabilir.
Allah (c.c) en iyisini bilir.

50. Dilenmeyip Onurlu Davranmak

1469- Ebû Saîd el-Hudrî radıyaitâhu anh şöyle anlatır: Ensardan bazı sahâbîler

---

[54] Belirli bir bedel ödemek şartıyla hürriyetine kavuşmak üzere efendisi ile anlaşma yapmış köle, (Mütercim).
[55] et-Tevbe 9/75.

Resûlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem bir şeyler istedi. Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem de verdi. Sonra tekrar istediler, tekrar verdi. Daha sonra yeniden istediler, yeniden verdi. Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem yanında bulunan mal bitince, "Yanımda bulunan malı asla sizden saklamam. (Dilenmeden) onurla (başı dik bir şekilde) yaşamak isteyene Allah bunu nasip eder. Halktan (yardım dilemeyerek) istiğna edeni Allah zengin kılar. Sabretmek isteyeni sabrettirir. Hiç bir kimseye, sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir nimet verilmemiştir" buyurmuştur.[56][56]

1470- Ebû Hüreyre'den radıyaMhu anh rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem hu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Canım kudretinde olan Allah'a cemin olsun ki, bir kimsenin, urganını alıp bununla sırtında odun taşıması, bir kimseye gidip bir şeyler dilenmesinden ister versin İster vermesin- daha hayırlıdır.[57][57]

1471- Zübeyr İbnü'i-Avvâm radjyaiiâhu anh ResûluÎlah'ın sallallâhu aieyhi ve sellem şöyle burduğunu rivayet eder: "Sizden birinin, urganını alıp, sırtında odun yükü böylece Allah'ın onun başını dik bir durumda tutması, ister versinler, irse vermesinler, insanlardan dilenmesinden daha hayırlıdır. [58][58]

1472- Urve 3bn Zübeyr ve Saîd İbnü'l-Müseyyeb'in naklettiğine göre Hakîm İbn HÎzâm radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah'tan saibiiâhu aleyhi ve sellem istedim, verdi. Sonra yine istedim, yine verdi. Sonra tekrar istedim, tekrar verdi ve şöyle buyurdu: "Ey Hakîm! Bu (dünya) malı, yeşil ue tatlıdır. Kim onu tamah etmeden alırsa onun için bereketli olur. Kim de hırsla alırsa bereketini göremez. Tıpkı yiyip yiyip doymayan kimse gibi olur. Veren el alan elden hayırlıdır."

Hakîm şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Seni hak olarak gönderen Allah'a yemin olsun ki ölene kadar, senden sonra bir daha kimseden bir şey alıp onun malını eksiltmeyeceğim."

Hz. Ebû Bekir, (halifeliği sırasında) Hakîm'i geçimlik (atâ) vermek üzere çağırmış, fakat o kabul etmekten kaçınmıştı. Hz. Ömer de çağırmış o yine kabul etmemişti. Hz. Ömer bunun üzerine, "Ey İnsanlar! Siz şahit olun. Ben ona, hakkı olan İki bin (dirhemi) verdim, fakat o kabul etmekten kaçındı ve almadı" demiştir.

Hakîm, Resûlullah'tan sailailâhu aleyhi ve sellem sonra vefat edene kadar hiçbir kimsenin malını almamıştır.[59][59]

Açıklama

İstemeyip onurlu davranmak" dînî bakımından faydalı olan şeyler hariç her şeyi kapsar.

Yanımda bulunan malı asla sizden saklamam" ifadesi, ResûluÎlah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem cömertliğini ve Allah'ın emirlerini yerine getirdiğini gösterir.

Hadisten Şu Sonuçlar Çıkarılabilir:

1. Dilenen kimseye iki kez verilir.

2. Dilenen kimseye, (isteği karşılanmıyorsa) özür beyan etmek ve onu, dilenmeyip onurlu olmaya teşvi^etmek gerekir.

3. İstememek, sabretmek, istemeden rızkın gelmesini beklemek evla olsa ı, ihtiyaç halinde dilenmek caizdir.

Muhatap açısından ifade daha güçlü olsun diye "Nefsim kudretinde olan Al-'a yemin olsun ki" diye yemin edilmiştir.

İslâm dini, dilenmeyi mekruh bir davranış olarak görmemiş olsaydı, çalışyı, dilenmeye daha üstün tutmazdı. Çünkü dilenmek, dilenen kişiyi, hem menin, hem de isteyip de reddedilmenin verdiği ezikliğe (zillete) sokar. Diğer dan, dilenilen kimse de, her isteyene

---

[56][56] Hadisin geçtiği diğer yer; 6470.

[57][57] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1480, 2074, 2374.

[58][58] İsin geçtiği diğer yerler: 2075, 3373.

[59][59] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2750, 3143, 6441.

verecek olsa kendisi malî sıkıntı içine
Onun için hayırlıdır" ifadesi, "Dilenmek hayırlıdır, ama dilenmemek daha ırhdır" anlamında değildir. Çünkü kazanma gücü olan kimsenin dilenmesin-ıiçbir hayır yoktur.
Şafiîler'de sağlam olan görüşe göre, bu durumda olan kimsenin dilenmesi imdir.
Belki de, hayırlı olma, dilenen kişi onu öyle zannettiği için, ona uygun olakullanılmıştır. Oysa gerçekte dilenmesi onun için bir serdir.
Yeşil ve tatlı" sıfatları nefs böyle şeylere meylettiği için kullanılmıştır. İnsan ve yeşil meyvelere iştah duyar. Yeşil, kuru olan şeylere göre daha çok rağgörür. Tatlı da, ekşi olan şeylere göre daha çok tercih edilir. Eğer hem yeşil de tatlı olursa insanın iştahı çok daha fazla kabarır.
Tamah etmeden" şeklinde tercüme ettiğimiz ifadesi, "dilenme-" anlamındadır. Tabii bu, alan kişi açısından verilen anlama göredir. Veren ıin niteliği olması da muhtemeldir. Bu durumda anlam, "gönül hoşluğu için-şeklinde olur.
Yiyip yiyip doymayan", hastalığından dolayı tokluk hissetmeyen "yalancı olarak nitelenen durumda olan kişi anlamındadır. Böyle kişi, yedikçe açlığı a da artar, tokluk duymaz.
Hakkı olmasına rağmen Hakîm bunu almaktan kaçınmıştır. Çünkü o, bir :eden bir şey kabul ettiği zaman bunun âdet haline gelmesinden, nefsinin, lan zorlayıp istemediği şeylere de arzu duymasından korkmuş ve bundan yi almaktan kaçınmıştır.
Hz. Ömer etraftaki insanları şahit tutmuştur. Çünkü işin iç yüzünü bilmeyen ılar, onun, Hakîm'e hakkını vermediğini söyleyebilirdi.
İbn Ebû Cemre şöyle demiştir:
Hakîm hadisinden çıkarılacak birçok sonuç vardır:
1. (Bir şeyi) Tamah etmeden almak, kişiye zühd sevabı kazandırır. Rızkı bereketlendirir. Dolayısıyla şu açıkça ortaya çıkmaktadır ki, zühd, hem dünya hem de âhiret hayrını birlikte kazandırır.
2. Hadiste, işitip de akletmeyen insanlar için güzel bir örnek vardır. Çünkü çoğu insan, bereketin çok malda olduğunu zanneder. Oysa hadisten anlaşıldığına göre, bereket, Allah'ın yarattığı şeylerden biridir.
3. Başka bir misal de şöyledir: Kişi, doymak için yemek yer. Yemek yiyip doymuyorsa, bu onun için boşa kürek çekmek anlamına gelir. İşte mal da böyledir. Bizatihi bir faydası yoktur. Mal, sadece ondan yarar sağlandığı için vardır. Kişide çok fazla mal olsa da istifade edemese, bu, yok hükmünde olur.
4. Devlet başkanı, dilenmenin kötülüğünü, nasihatin faydalı olması ve dilencinin yapılan açıklamaları, vermemek için bir bahane olarak anlamaması için, ancak onun ihtiyacını giderdikten sonra açıklamalıdır.
5. Üç kez dilenmek caizdir. Dördüncü kez dilenen kimseye engel olmak caizdir. Allah [c.c) en iyisini bilir.
6. Üstün / faziletli kimselerin istemesi (dilenmesi) onlar için utanç verici bir şey değildir.
7. Üçüncüden sonra dilenen kimseyi geri çevirmek mekruh değildir.
8. İsterken kısa kesmek bereket getirir.

51.Dilenmeyen Ve Hırs Göstermeyen Kimseye Allah'ın Vermesi

Ve zenginlerin mallarında, isteyen fakirin de, (iffetinden dolayı istemeyen) yoksulun da bir hakkı vardır.[60][60]
1473- Abdullah İbn Ömer, "Ömer'i radıyaiiâhu anhümâ şöyle derken işittim" demiştir:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bana bir atâ (geçimlik) vermişti. O'na, "Bunu benden daha çok ihtiyacı olan birine ver" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem bana, "Al bunu, sana, istemeden ve hırs göstermeden bir mal gelirse onu al, gelmezse de peşine düşme" buyurdu. [61][61]

Açıklama

el-Müstemilî'nin rivayetinde, başlıkta âyet daha önce zikredilmiştir.

---

[60][60] ez-Zâriyât 51/19.
[61][61] Hadisin geçtiği diğer yerler: 7163 ve 7164.

Âyet ile hadis, hem isteyenlere hem de istemeyenlere vermeyi övmesi noktasında birleşmektedir.
Veren kişi övüldüğüne göre verilen atıyye makbuldür, alan da yerilmez.
Âlimler, âyette geçen "mahrum" ifadesinin tefsiri konusunda görüş ayrılığı içindedir:
Taberî'nin naklettiğine göre, İbn Şihâb, "İstemekten utanan kimsedir", demiştir.
Şuayb'ın Zührî'den yaptığı nakilde, "Bana bir keresinde mal vermişti. O'na, "Benden daha çok ihtiyacı bulunan birine verin" dedim. Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi w sellem bana, "Al, sen de başkasına tasadduk et" buyurdu" şeklindedir.
Bu hadis, zekâtlarla ilgili değil, devlet başkanının dağıttığı (diğer) mallarla ilgilidir. Verilen mal, fakir oldukları için değil, o malda hakları bulunduğu içindir. Nitekim Hz. Ömer, "Benden daha fakir birine ver" deyince, Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve sellem buna razı olmamıştır. Çünkü o, bunu, fakirlik dışında başka bir sebepten dolayı vermişti.
Bir görüşe göre, bu, sadece devlet başkanına mahsus bir maldır. Sü-nen'deki, Semura hadisinde geçen, "Ancak yönetici isterse" İfadesi de bu anlamı güçlendirmektedir.
Bazı âlimler, "Halifenin/yöneticinin verdiği atıyyeyi kabul etmek haramdır", bazıları da, "mekruhtur" görüşündedir. Bu görüş, "Eğer atıyyeyi veren zalim sultan olursa" şeklinde yorumlanmalıdır.
Hakîm'in verilen geçimliği almayı hoş görmemesi takvasından dolayı olmalıdır. Selefin buna benzer davranışları meşhurdur. Allah (c.c) en iyisini bilir.
Bu konudaki ölçüt şudur:
Bir kimsenin malının helal olduğu biliniyorsa onun hediyesi geri çevrilmez. Haram olduğu biliniyorsa verdiği de haram olur. Şüpheli ise ihtiyatlı davranıp kabul etmemek gerekir ki takva da budur.
Haram maldan verilen hediyeyi almayı mubah gören âlimler, "eşyada aslo-lan mubahlıktır" hükmüne tutunmuştur.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: Bu konuda ruhsat veren âlimler şu âyeti delil olarak getirmiştir: "Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler.[62][62]
Diğer yandan Hz. Peygamber, (kazancının haram olduğunu) bildiği halde zırhını Yahudi'ye rehin olarak bırakmıştır. Yine gelirlerinin çoğunun, şarap, domuz ve fasit muamelelerden kaynaklandığını bildiği halde onlardan cizye ahn-ması da böyledir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

1. Devlet başkanı yarar görüyorsa, daha ihtiyaç sahibi kimseler bulunsa bile, bazı kimselere gelir bağlayabilir.
2. Devlet başkanının verdiği atıyyeyi geri çevirmek edebe uygun bir davranış değildir. Özellikle de bunu veren Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ise. Çünkü Rabbimiz, "Peygamber size ne verdiyse alın, ne yasakladıysa ondan da sakının [63][63] buyurmuştur.

52.Malını Çoğaltmak Amacıyla Dilenmek

1474- Hz. Ömer'in torunu Hamza İbn Abdullah şöyle der: Abdullah İbn Ömer'i radıyaiiâhu anh şöyle derken işittim: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seikm şöyle buyurmuştur: "Daima insanlardan isteyen kimse kıyamet günü yüzünde hiçbir et parçası bile bulunmayan bir halde gelecektir."
1475- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurur:"Kjyame£ günü güneş o kadar yaklaşır ki dökülen terler, kulaklann yansına kadar ulaşır. Bu sırada Âdem'den yardım diler. Sonra Musa'dan, sonra da Muhammed'den."
Abdullah İbn Salih el-Cühenî şu ilaveyi yapmıştır: "Yaratılanlar hakkında hüküm verilmesi için şefaatte bulunur. Yürür, (cennet) kapısının halkasını tutar. İşte o gün Allah (c.c) ona makâm-ı mahmûdu verir. Bütün herkes onu över."
Hamza'dan nakledildiğine göre, İbn Ömer, dilenmekle ilgili bu hadisi Hz. Peygamber'den

---

[62][62] el-Mâide 5/42.

[63][63] el-Haşr.59/7

sallallâhu aleyhi ve sellem işitmiştir.[64[64]]

Açıklama

Malını çoğaltmak amacıyla dilenen (isteyen) kimse yerilir.
Müslim'de, konu başlığında geçen ifadeye uygun şöyle bîr hadis rivayet edilmiştir:
"Malını çoğaltmak amacıyla insanlardan dilenen kimse ateş dilenmiş olur." Yani, ihtiyacı olmadığı halde malını artırmak amacıyla istemiştir.
Hattâbî, "yüzünde et parçası bulunmayışı" hakkında şöyle der:
"Bu, 'düşmüş, kudreti ve değeri kalmamış bir halde gelir' anlamında olabilir. Ya da yüzüne azap edilecek, bundan dolayı yüzündeki etler dökülecektir. Çünkü o, (dünyada iken) dilenmekle yüzünü zelil kılmıştı. Veya böyle kimse, yüzünün tamamı kemik olarak diriltilecektir. Bu onun diğer insanlar arasında tanınmasını sağlayan bir İşaret olacaktır."
İbn Ebû Cemre ise 'Yüzünde hiçbir güzellik yoktur. Çünkü yüz, et sayesinde güzelleşir" demiştir.
Mühelleb ise "gerçek anlamda yüzünde et olmayacağı" şeklinde anlamıştır. Ona göre, bu ifadedeki incelik şuradadır: Güneş yaklaştığı zaman, onun yüzünde et bulunmayacağı için, ona, diğer insanlara verdiğinden daha fazla eziyet verecektir. Zengin olduğu halde, malını artırmak için dilenen kimseye verilen sadaka helal olmaz. Fakat zorda kalanın dilenmesi mubahtır. Bundan dolayı ona azap edilmez.
Kapı halkası" ile, cennet kapısının halkası kasdedilmiştir. Ya da mecazen Allah'a yakın olmayı İfade etmektedir.
Makâm-ı mahmûd" sadece Hz. Muhammed'e sallallâhu aleyhi ve sellem verilecek olan "en büyük şefaaf'tir. Bu sayede insanlar, hesaplan görülüp haklarında hüküm verilerek beklemekten kurtulacaktır. Makâm-ı mahmûd ile ilgili geniş açıklama, inşaallah, "Tefsir" bölümünde, "İsra" sûresi ile ilgili konuda gelecektir.

53. Yüzsüzlük Ederek İnsanlardan İstemezler1, Dilenmeyi Engelleyen Zenginlik Ölçüsü Nedir?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "(Gerçek miskin) kendini geçindirecek şeyi bulumayandır" buyurmuştur.
Ayette ise şöyle buyurulur:
"(Yapacağınız hayırlar) kendilerini Allah yolunda adamış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar, yüzsüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.[65[65]]
1476- Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"(Gerçek) miskin, kendisine birkaç lokma yiyecek verilen kimse değildir. Gerçek miskin, kendisini geçindirecek bir şey bulamayan ve (istemekten) haya eden veya yüzsüzlük ederek insanlardan istemeyen kimsedir.[66[66]]
1477- Şa'bî'den nakledildiğine göre Muğîre İbn Şu'be'nin kâtibi şöyle anlatır:
Muaviye, Muğîre'ye gönderdiği bir mektupta Hz. Peygamber'den sdiaiiâhu aleyhi ve sellem işitmiş olduğu hadislerden bir bölümünü yazıp göndermesini İstemişti.
Muğîre mektuba şöyle yazdı: Resûlullah'i sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyururken İşittim:
Allah sizin için üç şeyi hoş görmez: Bunlar, dedikodu, mal israfı ue çok soru sormak."
1478- Âmir İbn Sa'd'm naklettiğine göre babası Sa'd şöyle anlatır:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir grup İnsana bir miktar atıyye verdi. Fakat içlerinden sadece birine vermedi. O, grup içinde benim en çok hoşuma giden kişiydi.

64[64] Hadisin geçtiği diğer yer: 4718.

65[65] el-Bakara 2/273.

66[66] Hadisin geçtiği diğer ysrler: 1479, 4539.

Bunun üzerine Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem yanma vardım ve gizlice, "Falanın durumu nedir? Vallahi ben onu mü'min olarak biliyorum" dedim. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bana, "Müslim de" buyurdu. Kısa bir süre sustum. Sonra o kişi hakkında bildiğim şeyler beni harekete geçirdi ve "Ey Allah'ın Resulü! Falanın durumu nedir? Vallahi ben onu mü'min olarak biliyorum" dedim. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bana, "Müs/im de. Muhakkak ki ben, bana daha sevimli geien kimseler olduğu halde, (mal sevgisi sebebiyle) yüzü koyun cehenneme atılır endişesi ile başkalarına mal veririm." buyurdu.
İsmail İbn Muhammed'den şöyle nakledilmiştir:
"Bu hadisi naklederken babamın şöyle dediğini işittim: "Resûlullah saiiaiiahu aleyhi ve sellem eliyle vurdu. Elini boynum İle kürek kemiğim arasında birleştirdi. Sonra, "Bana dön ey Sa'd! Ben, bana daha sevimli gelen kimseler olduğu halde, (mal sevgisi sebebiyle) yüzü koyun cehenneme atılır endişesi ile başkalarına veririm" buyurdu.
Ebû Abdullah eî-Buhârî şöyle demiştir: mına gelir. ise "yüz üstü" demektir.
1479- Ebû Hüreyre'den radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Miskin, (insanlardan dilenip de) bir İki lokma veya bir iki hurma verildiği zaman geri dönen kimse değildir. Gerçek miskin, geçimini sağlayamayacak durumda olan, fakat onun bu durumda olduğu tahmin edilemediği için sadaka verilmeyen, kalkıp insanlar arasında da dilenmeyen kimsedir."
1480- Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Sizden biri için urganını alıp sabahleyin dağa gitmesi, odun toplayıp satması bunun parasından yemesi ve sadaka vermesi insanlardan dilenmesinden daha hayırlıdır."

Açıklama

Yukarıdaki âyet ve hadisler, zenginlik ölçüsünü beyan etmektedir. Çünkü Allah (c.c) sadakayı, Bakara suresi 273. âyette belirtilen nitelikleri taşıyan fakirlere tahsis etmiştir. Yani âyetteki vasıfları taşıyanlar zengin değil, taşımayanlar ise zengindir.
Netice olarak, insanlardan istemenin ön şartı, imkansızlık içinde olmaktır. Çünkü Rabbimiz (c.c) bu grubu, Yeryüzünde kazanç için dolaşamayan [67][67] şeklinde nitelemiştir. Yeryüzünde kazanç için dolanabilen kimse, bir tür zenginlik / imkan içinde demektir.
Sehl İbn Hanzaliyye'nin radıyaiiâhu anh rivayet ettiğine göre Resûlullah akyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
Kendisine yetecek kadar (malı) bulunduğu halde insanlardan dilencilik edenler ancak (yanacakları) ateşi artırmış olurlar."
Etraftaki sahabiler, "Ey Allah'ın Resulü! Kendisine yetecek kadar'ın ölçüsü nedir?" dîye sorunca Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem , "Yiyeceği ve geçimini sağlayacak miktar" buyurmuştur. Bu hadisi, Ebû Davûd nakletmektedir. Tirmizî de hadisin "sahih" olduğunu belirtmiştir.
Tirmizî, İbn Mes'ud hadisi hakkında şöyle der: "Sevrî, İbnü'l-Mübarek, Ahmed ve İshak gibi bazı âlimlerin uygulaması da bu yöndedir. Bazı âlimler ise bu konuda daha müsamahakâr davranarak, "Bir kimsenin, elli veya daha fazla dirhemi varsa muhtaç demektir. Zekât alabilir" demiştir. Şafiî ve diğer bazı âlimlerin görüşü de böyledir."
İmam eş-Şafü şöyle der: "Bazen bir kimse çok para kazanarak zengin durumunda olur, fakat kendi zaafiyeti ve aile efradının çokluğu sebebiyle bin dirhem bile ona yetmeyebilir."
Bu konuda farklı görüşler de bulunmaktadır:
Ebû Hanîfe, "Nisap miktarı mala sahip olan kişi zengindir, zekât alması ona haram olur" demiştir. Delil olarak, İbn Abbas'tan rivayet edilen, Muâz'ın Yemen-'e gönderilmesiyle ilgili olan hadisi ve Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem , "Zenginlerinden alır, fakirlerine verirsin" sözünü getirmiştir. Burada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , zekât alınacak kimseleri "zengin" olarak nitelemiştir. Başka bir hadisinde ise, "Zengine sadaka (zekât) helal olmaz" buyurmuştur.

---

[67][67] el-Bakara 2/273.

Allah (c.c) Kur'ân'da, "Ya da apaçık bir miskini doyurmaktır [68][68] buyurmuştur. Yani "toprağa bağlı miskîn" demektir.
İlk olarak zikredilen hadiste, "miskinlik", "dilenmeyip iffetli ve onurlu kalmak ve ihtiyaç duyulan şeylere karşı sabırlı olmak" şeklindeki ifadelerle övülmüştür.
Hadis, her hâl ve şartta hayâlı bir şekilde davranmanın müstehap olduğunu, gösterir. Sadakayı, yüzsüzlük etmeyip onurlu davranan kişileri araştırmak suretiyle vermek gerekir.
Bu hadis, "(Gerçek) fakirin durumu, miskinden daha kötüdür" sözünün de doğru olduğunu göstermektedir.

54-Hurma Miktarını Yaşken Ağaç Üzerinde Tahmin Etmek

1482- Ebû Humeyd es-Sâidî şöyle anlatır: Resûlullah sallallâhu aieyhi ve sdiem ile Tebük gazvesinde bulunmuştuk. Vâdi'1-Kurâ adlı yere geldiğimizde bahçesinde bulunan bir kadına rastladık. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sahâbîlere, "Ne kadar hurma olduğunu tahmin edin" buyurdu ve kendisi de on vesk olacağı yönünde tahminde bulundu. Kadına da, "Çıkacak olan mahsulü ölç" buyurdu.
Tebük'e geldiğimizde, "Bu gece çok şiddetli bir fırtına olacak. Sakın hiç bir kimse ayağa kalkmasın. Devesi olan da bağlasın" buyurdu. Biz de develerimizi bağladık.
O gece şiddetli bir fırtına oldu. Bir kimse ayağa kalktı, fırtına onu Tay dağına attı.
Eyle hükümdarı, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem beyaz bir katır hediye edip ona bir bürde giydirmişti. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem da deniz kenarında bulunan halk için bir mektup yazıp gönderdi.
Vadi'1-Kura'ya geldikleri zaman kadına, "Bahçen ne kadar ürün verdi?" diye sordu. O, "Resûlullah'm tahmin ettiği gibi on vesk" dedi.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "Ben Medine'ye biraz hızlı gideceğim. İçinizden benimle beraber gelmek isteyenler hızh davransın" buyurdu.
Râvî, "İbn Bekkâr burada şu anlamda bir şey söyledi" demiştir:
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'yi teşrif ettiği zaman, "İşte bu Tâbe (güzel şehir)'dir" buyurdu. Uhud dağını görünce, "Bu bir dağaktır, o bizi sever biz de onu severiz.
Size en hayırlı ensar bölgelerini söyleyeyim mi!?" buyurdu. Sahâbîler, "Evet" diye cevap verince, "Benî Neccar, sonra Benî Abdi'l-Eşhel, sonra Benî Sâide veya BenTl-Hâris İbnü'l-Hazrec bölgesidir. Bütün ensar bölgelerinde hayır vardır" buyurmuştur.[69][69]
1482- Abbas (İbn Sehl İbn Sa'd) babasından, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Uhud, bizi seven, bizim de onu sevdiğimiz bir dağdır."
Ebû Abdullah el-Buhârî, çevresinde duvar olan bahçeler "hadîka"dır. Böyle olmayan bahçelere "hadîka" denilmez, demiştir.

Açıklama

Konu, çıkacak hurma miktarını tahmin etmenin caiz olduğunu ifade etmektedir. Buradaki tahmin, ağaçta bulunan yaş hurmadan ne kadar kuru hurma çıkacağı ile ilgilidir.
Tirmizî bazı âlimlerin "tahmin" olayını şöyle tefsir ettiğini nakletmiştir:
Meyveler yaş olarak belirli bir seviyeye gelince devlet başkanı, ne kadar hurma ya da üzüm çıkacağını tahmin eden bir "tahminci" (eksper) gönderirdi. Daha sonra da "tahminî" miktarla, öşür olarak verilmesi gereken miktar tespit edilirdi. Hasat mevsimi geldiği zaman da belirlenen miktar öşür olarak alınırdı."
Tahmin"in faydası şudur; Meyve yetiştiricileri, ne kadar meyve çıkacağını tahminî olarak bilince rahatça ondan yiyebiliyor, çiçek iken bir miktarını satabiliyor, aile efradına, komşuya ve fakirlere verme konusunda daha rahat davrana-biliyordu. Çünkü söz konusu davranışların onlara yasaklanması çok büyük güç-iük çıkarmaktaydı.

68[68] el-Beled 90/16.

69[69] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1872, 3161, 3791, 4422.

Hattâbî şöyle der: Rey ekolüne mensup âlimler "tahmin"de bulunma tasarrufunu kabul etmemişlerdir. Bazı âlimler bunun, ziraatie uğraşanları korkutarak zekât memurlarını aldatmalarını önlemek İçin yapıldığını, bağlayıcı bir hüküm anlamında olmadığını belirtir. Çünkü bu sadece bir tahmindir.
Hattâbî bu görüşü şöyle eleştirir: Riba (faiz) ve kumarın haram kılınması daha öncedir. "Tahmin" ise, Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem vefatına kadar uygulanmıştır. Daha sonra da Ebû Bekir, Ömer ve diğer halifeler uygulamıştır. Ne sahabîlerden, ne de Şa'bî'nin dışındaki tabiînden bu uygulamanın bırakıldığı ile ilgili herhangi bir haber gelmemiştir. Yani bu uygulama Tabiin devrinin sonuna kadar devam etmiştir.
Tahâvî, "tahmin"in caiz olmayışının gerekçesini şöyle açıklar: Meyvelerin bir âfete maruz kalıp telef olması muhtemeldir. Bu durumda meyve sahibinden alınacak miktar, eline sağlam bir şekilde geçmeyen meyvenin öşrü olacaktır."
"Tahmin"! caiz görenler, meyve sahibinin, böyle bir durumda "tahmin"le belirlenen miktarı tazminle yükümlü olmadığını söyleyerek cevap verir.
İbnü'l-Münzir de "Kendisinden ilim alman bütün âlimler, tahminden sonra, hasattan önce meyvenin başına bir âfet gelmesi halinde, meyve sahibinin bunu tazmin borcu olmadığında ittifak etmiştir" der. Vâdi'1-Kurâ, Medine ile Şam arasında eski bir şehirdir. Bununla ilgili açıkla-ı "Ahm-Satim" konusunda gelecektir.
Eyle, deniz kenarına yakın bir yerde eski bir şehirdir.[70][70]
Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem gönderdiği mektup o beldenin ödemekle kümlü olduğu cizye i!e ilgilidir.
Yukarıdaki hadis, ne kadar ürün çıkacağını tahmin etmenin caiz olduğunu stermektedir. Bu konu ile ilgili görüş ayrılıkları daha önce zikredilmişti.
Caiz görenler de, "tahmin"de bulunmanın, farz mı müstehap mı olduğu koşunda ihtilaf etmiştir. Saymerî, Şafiîler'in farz olduğu görüşünde olduğunu kleder.
Cumhura göre müstehaptır. Ancak örneğin kısıtlı (mahcur) bir kimsenin kkı bulunması ya da ortakların emîn olmaması halinde başkasının malını konak amacıyla "tahmin"de bulunmak farz olur.
Alimler, tahminde bulunmanın, sadece hurmaya mı mahsus olduğu ya da Jine veya hem kurusundan hem de yaşından istifade edilebilen bütün ürünle-tapsayıp kapsamadığı konusunda ihtilaf etmiştir.
Kadı Şureyh ye bazı zahirî âlimler ilk görüşü benimsemiştir. Cumhur ise nci görüştedir. Buhârî ise üçüncü görüşü savunmaktadır.
Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem, rüzgârın eseceğini bildirmesi peygamberlik ımetlerindendir.
Halkı eğitmek ve öğretmenin gerekliliği de hadisten çıkarılacak dersler aradadır. Endişe verici durum bulunması halinde İhtiyatlı davranmak gerekir.
Hadisin sonunda Medine ve ensarm faziletine işaret edilmiştir. Faziletli in-ılar arasında genel olarak veya isim vererek bir kısmının diğerinden daha iletli olduğunu söylemek caizdir. Yine bu yönde hediye ve mükâfat vermek caizdir.

55.Yağmur Ve Akarsu İle Sulanan Mahsûllerin Öşrü

Ömer İbn Abdülaziz mdıyaiiâhu anh baldan zekât vermenin farz olmadığı görüşündedir.
1483- Salim İbn Abdullah'ın babasından naklettiğine göre Resûlullah aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Yağmurla, kaynak suyu ile veya kendi kökleriyle dışarıdan su dökmeden sulanabilen mahsullerin onda biri zekât olarak verilir. Bir emek sarfedilerek (kova vb. şeylerle) sulanan arazilerin mahsûllerinden yirmide biri zekât olarak verilir."
Ebû Abdullah (Buhârî) şöyle demiştir:
Bu, ilk hadisin -İbn Ömer'in rivayet ettiği- açıklaması mahiyetindedir. Çünkü ilkinde her hangi bir belirleme yapılmamıştı. Oradaki ifade, "Göğün suladığı şeylerde onda bir vermek gerekir" idi. Bu hadiste bunun ne olduğu beyan edilmiş ve belirlenmiştir.
Burada yapılan ziyade kabul edilebilir niteliktedir. Eğer sağlam râvîler rivayet etmiş ise "müfessir" ifade, "müphem" ifadenin hükmünü kaldırır. Nitekim şu örnekte böyledir:

---

[70][70] Bugünkü Kudüs'e yakın bir kasabadır.

el-Fadl İbn Abbas, Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem Kabe'nin içinde namaz kılmadığını rivayet etmiş, Bilâl ise kıldığını söylemiştir. Bu durumda Bilâl'in görüşüne itibar edilmiş, el-Fadl'ın görüşü terkedilmiştir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir:
Buhârî başlıkta, hadiste geçen "kaynak" ifadesi yerine "akarsu" kelimesini kullanmıştır. Çünkü kaynak suyu da herhangi bir tazyike gerek duyulmadan kendiliğinden akan sudur. Diğer yandan o, nehir, göl gibi kendiliğinden akan sular hakkındaki hükmün de aynı olduğunu beyan etmek istemiştir. Belki de hadisin diğer versiyonlarına işaret etmeyi amaçlamıştır. Çünkü Ebû Davud'un rivayetinde, "Göğün, nehirlerin ve kaynak sularının suladığı" şeklinde geçmektedir.
Malik'in, Muvatta'da naklettiğine göre Abdullah İbn Ebû Bekir İbn Hazm şöyle demiştir: Ömer İbn Abdülaziz, Mina'da iken, Ebû Vehb'e gönderdiği bir mektupta atlardan ve baldan zekât almamasını emretmiştir.
İbn Ebû Şeybe ve Abdürrazzak'ın sahih bir senetle naklettiğine göre İbn Ömer'in kölesi 71[71] Nâfi' şöyle demiştir: "Ömer İbn Abdülaziz beni Yemen'de görevlendirmişti. Ben de baldan onda bir zekât almak İstedim. Muğîre İbn Hakîm es-San'ânî, "Balda zekât yoktur" dedi. Bunun üzerine Ömer İbn Abdülaziz'e bir mektup yazdım. Cevabında, "Doğru söylemiş, zekât yoktur" demiştir.
İbnü'l-Münzir, "Baldan zekât verilmesi gerektiğine dair ne bir hadis ne de bir icma vardır. Dolayısıyla baldan zekât vermek gerekmez. Fakihîer çoğunluğu da bu görüştedir." Demiştir.
Ebû Hanîfe, Ahmed ve İshak'tan, haraç arazileri dışındakilerden onda bir zekât alınması gerektiğine yönelik bir görüş nakledilmiştir.
"Emek sarfediîerek" şeklinde tercüme ettiğimiz ifadesi aslında, deve ile çekilen suyu ifade eder. Deve örnek olarak zikredilmiştir. Öküz ve diğer hayvanlarla çekilmesi de aynı hükümdedir.
Hadis, emek sarfediîerek çıkarılan miktar ile emeksiz sulanan miktarın farklı hükümde olduğunu gösterir. Eğer her iki şekilde sulanan bir yer var ise ve eşit oranda ise, öşrün 3/4'ü zekât olarak verilir. İlim ehlinin görüşü de böyledir. İbn Kudame, "Bu konuda her hangi bir ihtilaf bilmiyorum" demiştir.
Eğer bir taraf diğerinden fazla İse az olan çok olan tarafa tabî olur. Ahmed bu görüştedir. Sevrî, Ebû Hanîfe ve bir görüşüne göre Şafiî'nin kanaati de bu yöndedir.

56.Beş Veskin (Bir Ton) Daha Altı İçin Zekât Vermek Gerekmez

1484- Ebû Saîd el-Hudrî'nin radıyaiiâhu anh rivayet ettiğine göre Resûlullah âhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Beş veskten daha az olan mahsûlden zekât vermek gerekmez. En küçüğü üç yaşındaki beş deveden daha az deve için zekât vermek gerekmez. Beş ukıyyeden (200 dirhem) daha az gümüş için zekât vermek gerekmez."

Açıklama

Ebû Abdullah (Buhârî) şöyle demiştir: "Bu hadis, daha önce geçen, "Beş veskten daha azı için zekât vermek gerekmez" hadisinin tefsiri mahiyetindedir, ilmî konularda, işin ehlinin yaptığı ilave ve açıklamalar her zaman için kabul edilir.

57.Hurma Zekâtını Olgunlaşan Hurmalar Toplanırken Almak

Küçük Çocuk Zekât Hurmadan Yemek İsterse Bırakılır Mı ?
1485- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh şöyle anlatır: Olgunlaşan hurmalar toplandığı sırada Resûlullah'a sallallâhu aleyhi sellem (zekât) hurmaları getirilirdi. Öyle ki yanında büyük bir yığın meydana gelirdi. Bir defasında Resûlullah'm sallallâhu aleyhi ve sellem torunları Hasan ve Hüseyin radıyaiiâhu anhümâ bu hurmalarla oynamaya başlamıştı. İçlerinden biri bu hurmadan alıp ağzına koyunca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona baktı ve

---

71[71] Ve öğrencisi.

Hemen bunu çocuğun ağzından çıkardı. Sonra Re-sûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem , ona: "Muhammed ailesinin sadaka (zekât) malından yemediğini sen bilmiyor musun?" buyurmuştur.72[72]

Açıklama

Konu iki başlığı ele almaktadır. Birincisi, 'Veuşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin 73[73]ayeti ile ilgilidir. Ayette geçen "hak" ifadesi ile neyin kastedildiği konusunda ihtilaf edilmiştir:
İbn Abbas, "Farz olan haktır" demiştir. Buradaki hadis ise ayetteki "hak"kın, zekât olmadığı izlenimi vermektedir. Beikide burada kastedilen, Ahmed ve Ebû Davud'un Cabir'den naklettiği şu hadistir: "Resûluttah sallallâhu aleyhi ve sellem , her hurma ağacından, on vesk gelecek kadar bir dalın, miskinlerin yemesi için mescide asılmasını emretmiştir."

58.Öşür Verilmesi Farz Olan Bir Mahsûlün, Arazinin, Hurma Ağacının Veya Meyvenin Satılması

Verilmesi Gereken Zekâtı Başka Bir Mahsûlden Vermek, Zekât Gerekmeyen Ürünleri Satmak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem , "İyi olduğu ortaya çıkana kadar meyveleri satmayın" buyurmuştur. Dolayısıyla bu safhadan sonra meyveleri satmak hiç bir kimse için yasak değildir. Burada Resûlullah aleyhi ve selem zekât verilmesi gereken ya da gerekmeyen meyveler hakkında bir ayırımda bulunmamıştır.
1486- İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ, "resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem iyi oiduğu ortaya çıkmayan meyvelerin satılmasını yasaklamıştır" demiştir. "İyi" olmak şeklinde tercüme ettiğimiz "salah" kelimesinin ne anlama geldiği sorulduğu zaman Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem, "zayıflık ve dayanaksızhğmın kaybolması" buyurmuştur.74[74]
1487- Cabİr Ibn Abdullah radıyallâhu anhümâ, "Resûsullah sallallâhu aleyhi ve sellem İyi olduğu ortaya çıkmayan meyvelerin satılmasını yasaklamıştır" demiştir.75[75]
1488- EneS Ibn Malik radıyallâhu anh şöyle anlatir: "resûluilah sallallâhu aleyhi ve selem serpilip büyüyene ve kızarana kadar meyvelerin satımını yasaklamıştır.76[76]

Açıklama

Konu başlığı, Buhârî'nin, "zayıflık" devresini geçirdikten sonra, örneğin "tahmin" sonucu zekât gereken bir mal bile olsa, böyle meyvelerin satılmasını caiz gördüğünü akla getirmektedir. Çünkü "iyi olduğu ortaya çıkana kadar" ifadesi geneldir. Alimlerin bir görüşü bu yöndedir. Diğer bir görüşe göre ise, "tah-min"den sonra satılması, fakirlerin hakkı bulunduğu için caiz değildir. Şafiînin bir görüşü böyledir. Bu görüşü benimseyenler, hadisleri cem edip, buradaki hadisi, "İyi olduğu anlaşıldıktan sonra, tahminden önce caizdir" şeklinde yorumlamıştır.

59. Kişi Vermiş Olduğu Zekâtı Satın Alabilir Mi? Başkasının Zekâtını Satın Almakta Bir Beis Yoktur

Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem özellikle zekât veren kişinin satın almasını yasaklamıştır. Başkalarına yönelik böyle bir yasak koymamıştır.
1489- İbn Şihâb'ın Salim'den naklettiğine göre İbn Ömer radıyallâhu anhümâ şöyle anlatır:
"Ömer İbnü'l-Hattâb Allah yolunda bir at tasadduk etmişti. O atın satılmak için pazarlandığını gördü ve satın almak istedi. Daha sonra Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi

---

72[72] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1491 ve 3072 nolu hadisler.
73[73] el-En'âm 6/141.
74[74] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2183, 2193, 2199, 2247 ve 2249 nolu hadisler.
75[75] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2189, 2196, 2381 noiu hadisler.
76[76] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2195, 2197, 2198, 2208 nolu hadisler.

ve sellem gelerek durumunu arzetti. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona, "Verdiğin sadakaya geri dönme" buyurmuştur.
İşte bu sebeple İbn Ömer rad.yaiiâhu anhümâ sadaka olarak verdiği şeyi geri satın almaz, sadaka olarak bırakırdı.[77][77]
1490- Zeyd İbn Eslem'in naklettiğine göre babası şöyle anlatır: "Ömer'i şöyle söylerken işittim: "Allah için bir atı sadaka olarak vermiştim. Alan kimse ata bakamayıp güçsüz bıraktı. Ben de onu satın almak istedim. O kimsenin, İzin alarak sattığını zannettim. Durumu Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem sorunca, bana, "Satın alma, onu sana bir dirheme verse bile asla verdiğin sadakaya geri dönme. Çünkü sadakasından geri dönen, kustuğunu geri ağzına alan gibidir" buyurmuştur.[78][78]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir Şöyle demiştir: Başlıkla, daha önceki konu olan ürünün zekâtını vermeden satış ile verilen sadakanın geri satın alınması arasında fark olduğu gösterilmek istenmiştir. Bu ikisi arasında ince bir fark vardır.
İbnü'l-Münzir şöyle der: "Bu konuda yasaklama bulunduğu için hiç bir kimse verdiği sadakayı geri satın alamaz. Satın alırsa, bu, akdin fasit olmasını gerektirir. Fakat bu tür bir satışın caiz olduğu yönünde bir icma sabit olmuş ise hüküm böyle olmaz."
Hz. Ömer radıyaiiâhu anh söz konusu atı, bahsedilen kişiye mülk olarak vermiştir. Bu sebeple o kimse atı satma hakkı elde etmiştir.
Bazı alimler ise, Hz. Ömer'in o atı vakfettiği (Allah yolunda kullanılması için tahsis ettiği} görüşündedir. Atı alan kimse, at zayıfladığı, istifade edilemez duruma geldiği için satma hakkı elde etmiştir.
Ibnü'l-Kâsim, at verilen kişinin bunu satmasının caiz olduğu görüşündedir. Bu, onun atm verilmesini, mülkiyete geçirmeye yorduğunu göstermektedir.
Verdiğin sadakadan dönme" İfadesi, verilen şeyin Allah için vakfedümesi halini de kapsar.
Atı zayıflatması, bakımını ve yemini vermemesi gibi sebeplerdendir.
"Bir dirhem karşılığında bile" denilmesi çok ucuza satılmasını mübalağalı bir şekilde ifade etmek içindir.
Verilen sadakanın geri ucuz bir şekilde satın alınması, "sadakadan dönmek" olarak isimlendirilmiştir. Çünkü sadaka ile amaçlanan, ahirette sevap elde etmektir. Az bir bedel karşılığında satın alırsa, ahiret sevabına dünya malını tercih etmiş olur. Genel âdet, sadaka olarak verilen şeyin, üçüncü bir şahsa satılması halinde bile mal ucuza gider. Kaldı ki sadaka veren kişiye satılması bu mahzuru daha fazla taşır. Dolayısıyla böyle bir durumda sadaka veren, fiyat konusunda göz yumulan miktarı (değeri ile fiyat arasındaki farkı) geri almış olur.
Sadakadan dönmenin haram olduğunu İfade etmek için "kusmuk" delil olarak getirilmiştir. Çünkü bu da haramdır. Kurtubi de, "Hadisin bağlamından ilk anlaşılan anlam da böyledir" demiştir.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Verilen sadakadan geri dönmek mekruh bir davranıştır.
2. Malı Allah yoluna tahsis etmek ve ne olursa olsun herşey ile Allah için savaşanlara yardımda bulunmak faziletli bir fiildir.
3. Malı Allah için tahsis etmek temlik anlamına gelir. Verilen kişinin o malı satma ve bedelinden İstifade etme hakkı vardır. Bu konudaki ayrıntılı açıklama inşaallah "hibe" konusunda gelecektir.

60. Hz. Peygambere Zekât Vermek

1491- Muhammed İbn Ziyad, "Ebû Hureyre'yi şöyle söylerken işittim" demiştir:
"Ali'nin oğlu Hasan zekât olarak gelen hurmalardan alıp ağzına koymuştu. Bunun üzerine

---

[77][77] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2775, 2971, 3002 nolu hadisler.
[78][78] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2623, 2636, 2970 ve 3003 nolu hadisler.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ağzından çıkarması için ona, "Tü kaka. Sen bilmiyor musun biz sadaka yemiyoruz?" buyurmuştur.

Açıklama

Buhârî, konuyla ilgili varid olan meşhur ihtilaflardan dolayı başlıkta her hangi bir hüküm belirtmemiştir.
Konuyu başlıca üç açıdan ele almak gerekir:
1. Aile anlamına gelen "Âl" kelimesi ile burada kastedilen, alimlerin görüşlerinden tercihe şâyân olanı, Benî Haşim ve Benî Muttalib'dir. Bu konudaki delile, "cihad" konusunda "humus" bölümünde yer verilecektir.
Şafiî şöyle der: "Resûlullah saiiaüâhu aleyhi ve sellem onları (Benî Haşim ve Benî Muttalib) "zevi'l-kurbâ" hissesine ortak etmiş, Kureyş kabileleri içinde bu ikisi dışında hiçbirine bu hisseden pay vermemiştir. Zevi'l-kurbâ, onların sadakadan mahrum olmaları sebebiyle bunun yerine verilen paydır."
Ebû Hanife ve Malik'ten rivayet edilen görüşe göre sadece Benî Haşim'dir. Benî Muttalib konusunda Ahmed'den olumlu ve olumsuz iki rivayet vardır.
2. Hz. Peygambere haram olan farz olan zekât idi. Birçok alim, nafile sadakanın da haram olduğu görüşündedir. Hattâbi bu konuda icma bulunduğunu belirtir. Fakat bazı alimler nafile olan sadaka hakkında Şafiî'den değişik bir görüş nakleder. Bir rivayete göre Ahmed de bu görüştedir. Meymûnî'nin naklettiğine göre Ahmed şöyle demiştir:
Hz. Peygamber ve ehl-i beyti için fitır sadakası ve zekât almak helal değildir. Sadaka, kişinin Allah'ın rızasını umarak muhtaçlara verdiği şeydir. Bunun dışındaki şeyler ise haram değildir. Nitekim "her iyilik bir sadakadır" diye bir söz yok mu? İ"
İbn Kudame şöyle der: "Ahmed'den nakledilen sözün delaleti açık değildir. Onun kastı şudur: "Zekât malından örneğin karz ve hediye kabul etmek ve iyi davranışlar onun için haram kılınmamıştır."
Maverdî, "Mâli değeri olan bütün mallar (zekât malları) onun için haramdır" demiştir. Başka bir alim İse, "Halkın geneline tahsis edilmiş olan su kuyuları ve mescitler gibi sadakalar Resûlullah'a haram değildir" demiştir. "Lukata" bölümünde sadakanın mutlak olarak haram kılınmasının delili ele alınacaktır.
Sadaka almak sadece Peygamberimize mahsus bir hüküm mü İdi, yoksa bütün peygamberler de aynı hükme mi tâbi idi konusunda ihtilaf edilmiştir.
3. Rasulu!lah'ın "Ailesi"nin sadaka konusundaki hükme dahil edilmesi konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır.
İbn Kudame, "Farz olan sadakanın Benî Haşim'e haram olduğu konusunda her hangi bir görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum" demiştir.
Kurtubi, Ebû Hanife'nin caiz gördüğünü nakleder. Haram oluşuna dair, hem bu konuda zikredilen hem de diğer hadisler delil olarak getirilmiştir. "Buna karşılık sizden herhangi bir ücret de istemiyorum [79][79] ayeti de başka bir delildir. Eğer Allah onlara sadakayı helal kilsaydı bu konuda eleştirilebilirlerdi. Diğer bir ayette, "Onların malından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onlan arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır) [80][80] buyurulmuştur. Resûlullah'm "Sadaka insanların kiridir" buyurduğu da sabittir. Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.
Buna göre "farz olan zekât Resûlullah ve ailesi için haramdır, nafile olan sadakalar caizdir" hükmü çıkarılabilir. Hanefilerin çoğunluğunun görüşü böyledir. Şafiî ve Hanbeİllerdeki düzeltilmiş görüş de budur.
Müslim'de geçen rivayette, "At onu" ifadesi de yer almaktadır.
Müslim'de, "Bize sadaka helal değildir" şeklinde, Ma'mer'in rivayetinde ise, "Sadaka Muhammed ailesine helal değildir" şeklinde geçmektedir.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1. Zekâtların devlet başkanına verilmesi gerekir.

---

[79][79] Sâd 38/86.
[80][80] st-Tevbe 9/103.

2. Mescitlerden, geneli ilgilendiren işler için istifade edilebilir.
3. Çocukların mescide girmelerine izin vermek caizdir.
4. Çocukları, onların yararına olacak şekilde eğitmek gerekir. Onları, her ne kadar mükellef olmasalar bile, eğitim amacıyla, zarar verici şeylerden, haram şeyleri yemekten alıkoymak gerekir.
5. Yasaklamak amacıyla duyuru yapılabilir.
6. Temyiz çağındakilere duyurmak amacıyla mümeyyiz olmayan bir kişiye litap edilebilir. Çünkü o sırada Hasan henüz çocuktu.

61. Peygamber Hanımlarının Azatlı Kölelerine Zekât Vermek

1492- İbn AbbaS radıyallâhu anhümâ şöyle anlatir: Resûiuilah sallallâhu aleyhi ve sellem Eeymûne'nin azadlı kölesine zekât malından verilmiş bir koyunun murdar bir akilde ölmüş olduğunu görünce onlara, "Derisinden faydalansamz yal" buyurmuştu. Onlar hayvanın "leş" olduğunu söyleyince ise, "Onun sadece yenilmesi aram kılınmıştır" buyurmuştur.81[81]
1493- el-Esved'den nakledildiğine göre, Hz. Aişe bir gün azâd etmek ama Berîre'yi satın almak istedi. Efendileri, Berîre'nin velâ hakkının kendilerine ait olmasını şart koştular. Âişe durumu Resûlullah'a arzetti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona, "Sen satın al, uelâ hakkı azâd edene aittir" buyurdu.
Hz. Âişe şöyle anlatır: Bir defasında Hz. Peygamber'e bir miktar et getirilmişti. Ben, "Bu Berîre'ye sadaka oİarak verilmişti" dedim. Bunun üzerine Resû-lullah sallallâhu aleyhi ve sellem , "Bu, onun için sadaka, bizim için ise hediyedir" buyurmuştur.

Açıklama

Buhârî, Hz. Peygamberin eşlerini ve azadlı kölelerini konu başlığında zik-retmemiştir. Çünkü bu konuda herhangi bir nakil kendisine ulaşmamıştır.
İbn Battal, "Fakihler, Resûlullah'ın hanımlarının bu hükme girmediği konusunda ittifak etmiştir" demektedir. Fakat bu görüş tartışmaya açıktır. Çünkü İbn Kudame, Hallâl, İbn Melîke yoluyla Aişe'nin, "Biz Muhammed ailesine sadaka helal değildir" dediğini zikretmiştir. Bu da zekâtın onun hanımlarına da haram olduğunu gösterir. Bu rivayetin Âişe'ye isnadı "hasenMir. İbn Ebî Şeybe'de aynı hadisi nakletmiştir. Bu durum, İbn Battâl'ın nakline her hangi bir zarar vermez.
Sünen sahiplerinin Ebû Râfi'den "merfû" olarak nakledip, Tirmizİ'nin, İbn Hıbbân ve diğer bazı alimlerin sahih gördüğü bir hadiste Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Bize sadaka helal değildir. Bir kavmin azadlı köleleri onlardandır" buyurmuştur.
Ahmed, Ebû Hanife ve İbnü'l-Macişûn gibi bazı Maliki alimler de bu görüştedir. Şafiîlerde geçerli olan görüş de böyledir.
Çoğunluk ise, azadlı kölelerin zekât alması caizdir. Çünkü gerçekte onlar Hz. Peygamber'in ailesinden değildir. Bundan dolayı "humus"un beşte birinde onlara pay verilmemiştir.
Yukarıdaki hadis de buna delildir. Çünkü hadis, Peygamber hanımlarının azadlı kölelerinin sadaka almasının caiz olduğunu göstermektedir. Daha önce, hanımların, peygamber ailesine dahil olmadığı geçmişti. Hanımların azatlılarının aileden olmaması evlevîyetledir.
İbnü'l-Müneyyir "Haşiye"de şöyle der:
Buhârî yukarıdaki konu başlığını, Resûlullah'ın saüaiiâhu aleyhi ve sellem hanım-lanna ait azatlı kölelerin, hanımları ile aynı hükümde olmadığını, bu kölelere sadaka vermenin haram olmadığını belirtmek için kullanmıştır. Böylece bazı insanların, "hanımları Resûlullah'ın ailesine girdiğine göre, hanımlarına ait azatlı köleler de girer" şeklinde bir zanda bulunmaları önlenmiş olur.

81[81] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2221, 5531, 5533 nolu hadisler.

62.Sadakanın Sadaka Olma Niteliğinin Değişmesi

1494- Ümmü Atıyye el-Ensarî (r.anha) şöyle anlatır:
Bir gün Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Aişe'nİn yanma geldi ve ona, "Yanında bir şey var mı?" diye sordu. Aişe, "Hayır. Sadece senin Nüseybe'ye (Ümmü Atıyye) sadaka olarak gönderdiğin koyundan onun bize gönderdiği bir miktar et var" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, "Sadaka yerine ulaşmış" buyurdu.
1495- Enes mdıyaiiâhu anh şöyle anlatır: Resûlullah'a, Berire'ye sadaka olarak verilmiş koyundan bir miktar et getirilmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber aiiaiiâhu aleyhi ve sellem, "Bu, onun için sadaka, bizim için hediyedir" buyurdu.82[82]

Açıklama

Resûluliah sallallâhu aleyhi ve sellem. "yanında bir şey var mı?" derken, "yiyecek" bir şey olup olmadığını sormak istemiştir.
Nüseybe, Ümmü Atıyye'nin adıdır.
Nüseybe, kendisine sadaka olarak gelen koyunda tam mülkiyet sahibi olduğu için hediye etmiş ve koyunun sadaka olma niteliği "hedîye'liğe dönüşmüştür. Böylece sadaka haram olmasına rağmen, söz konusu koyunun eti helal hale gelmiştir. Bu konudaki açıklama "hibe" konusunda gelecektir.
Buhârî, Berîre ve Ümmü Atıyye olaylarından, "Haşimîler, zekât memuru olarak çalışırlarsa, bu hisseden zekât alabilirler" hükmünü çıkarmıştır. Çünkü bu, emeğinin karşılığıdır. Haşimîlerin, önceden sadaka olan bir şeyi, hediye olarak alması nasıl sadaka olarak değerlendirilmeyip helal oluyorsa, aynı şekilde emeğinin karşılığı olarak sadaka malından alması da helal olur. Bu, sadaka aldığı anlamına gelmez.
Buhârî'nin çıkardığı diğer bir hüküm de şöyledir: Resûlullah'ın hanımlarına, nafile olarak verilen sadakalardan yemek caizdir. Çünkü onlar, kendileri ile Re-sûlullah'ı farklı değerlendirmiş, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de buna karşı çıkmamıştır. Sadece onlara, sadaka verilen kimsenin tasarrufu sonucu bu sadaka, sadaka olmaktan çıkmış hediye olduğunu haber vermiştir. Bu konudaki açıklama yukarıda yer almıştı. Allah (c.c) en iyisini bilir.

63. Zekâtın, Zenginlerden Alınıp Aynı Yerdeki Fakirlere Verilmesi

1496- İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Muâz İbn Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle buyurdu.
"Sen ehl-i kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Yanlarına varınca onlan "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun Resulü olduğuna" şahitlikte bulunmaya davet et. Bu konuda sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın günde beş uakit namaz kılmayı farz kıldığını haber ver. Bu konuda da sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın, zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere zekâtı farz kıldığını haber ver. Eğer bu konuda da sana itaat ederlerse mallarının en değerli olanlannı almaktan sakın. Mazlumun duasından da kork. Çünkü mazlum ile Allah arasında hiçbir perde yoktur."

Açıklama

İsmailî şöyle demiştir:
Hadisten ilk anlaşılan, zekâtın, alındığı yerin fakirlerine verilmesi gerektiğidir.
İbnü'l-Müneyyir şöyle der: "Buharı, zekâtın, toplandığı beldeden başka bir yere naklinin caiz olduğu görüşündedir. Çünkü "fakirlerine" denilirken kastedilen "Müslümanların fakirleri"dir. Zekât, hangi Müslüman fakire verilmiş olursa olsun, buradaki hadisin genel anlamına uygun düşer."

82[82] Hadİsin geçtiği diğer yerler: 2577 nolu hadis.

Hadisten ilk akla gelen, zekâtın, başka bir beldeye aktarılmaması gerektiğidir. "Onların fakirlerine" ifadesindeki zamir, muhataplara yönelik olduğu için sadece o beldenin fakirlerine verilmesi lazımdır.
Fakat İbn Dakîkü'1-îd birinci görüşü tercih ederek, "Her ne kadar akla ilk gelen görüş bu olmasa da şu husus (zekâtın başka beldelere nakledilebileceğini) güçlendirmektedir: Genel şer'î kurallar bakımından muayyen şahıslar dikkate alınmaz. Dolayısıyla ne namaz, ne de zekât konusunda şahıslar dikkate alınmaz, konuşma bakımından onlara yöneîinmiş olsa da, verilen hüküm sadece muhataplara aittir denemez" demiştir.
Alimler, zekâtın başka bir yere nakli konusunda ihtilaf etmiştir:
Leys, Ebû Hanîfe ve mezhep arkadaşları bunun caiz olduğu görüşündedir. Ibnü'l-Münzir Şafiîden aynı görüşü nakletmiş ve kendisi de bunu tercih etmiştir.
Şafiîlerdeki sahih olan görüşe, Malİkİler ve cumhura göre zekâtı toplandığı yerden başka bir yere nakletmemek gerekir.
Eğer nakledilirse, Malikilerde sağlam olan görüşe göre zekât yerine verilmiş sayılır. Şafiîlerdeki sahih olan görüşe göre ise zekât yerine verilmiş sayılmaz. Fakat zekâtın toplandığı yerde zekât almaya ehil kimseler yoksa nakledilebilir. Buhârî'nin de bu görüşü tercih ettiğini söylemek çok uzak bir görüş olmaz. Çünkü başlıkta, "oradaki" şeklinde tercüme ettiğimiz, ifadesi, zekât toplanılan yerde, zekât almaya ehil kimseler varsa nakledilmemesİ gerektiğini îma etmektedir.
Ravh İbnü'l-Kâsım'ın rivayetinde, "İlk davet edeceğin şey Allah'a ibadet-olsun. Allah'ı tanırlarsa .." şeklindedir. el-Fadl İbnü'l-Alâ'm rivayetinde ise, "Allah'ı tek olarak kabul etmeye (tevhide), eğer bunu kabul ederlerse .." şeklindedir.
Bu rivayetler şöyle te'lif edilebilir: Allah'a ibadetten kastedilen onu "bir" kabul etmektir (tevhid). Tevhidden kasıt ise, Allah'a (varlık ve birliğine) ve Resulünün peygamberliğine şahitlikte bulunmaktır.
Dinin temeli olduğu için Allah'tan başka ilah olmaması ve Muhammed'in onun Resulü olması ile başlanmıştır. Bu ikisini kabul etmeden yapılan hiçbir amel sahih olmaz.
Tevhid inancına sahip olmayanlardan, hem Allah'tan başka ilah olmadığına hem de Muhammed'in onun Resulü olduğuna dair şahitlik yapmaları istenir.
Tevhid inancında olanlardan ise, bunun yanında Muhammed'in peygamber olduğunu da kabul etmesi istenir.
Şirke girenden veya Uzeyr'in Allah'ın oğlu olduğuna inanmak gibi şirki gerektiren şeylere inanlardan ya da Allah'ı başka şeylere benzetenlerden ise, sahip oldukları inançları ortadan kaldıracak şekilde tevhide yönelmeleri istenir.
Bazı alimler bu hadisi delil olarak kullanarak, "(Müslüman olmak için) İslam'a aykırı olan her türlü inançtan sıyrılmak şart değildir" demiştir. Bu görüş, "Bir şeyi inkâr eden, başka bir şeye inanıyor demektir. Dolayısıyla kâfirliğine sebep olan şeyleri terketmedikçe İslam'a girmiş olmaz" şeklindeki anlayışın tersidir.
Bu iddiaya şöyle cevap verilebilir:
Kelime-i şehâdet, Allah'a teşbihte bulunmayı, Uzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu kabul etmeyi vb. hususları terketmeyi gerektirir. Dolayısıyla bunlarla yetinile-bilir. Bu görüşe delil olarak, sadece Allah'tan başka ilah olmadığına dair şahitlikte bulunmanın yeterli sayılmayıp, Hz. Muhammed'in Allah Resulü olduğunu kabul etmenin de istenmesi gösterilmiştir. Cumhur da bu görüştedir.
Bazı alimler, birinci şahitlikle (tevhid) Müslüman olunur. Daha sonra ikinci şahitliği (risalet-peygamberlik) de yapması istenir, demiştir. Bu görüş ayrılığının neticesi, riddet {dinden dönme) konusunda ortaya çıkmaktadır.
Hadisteki "İtaat ederlerse" ifadesi, şahitlik edip boyun eğerlerse anlamındadır. Çünkü ehl-i kitap, her ne kadar Allah'a İbadet edip onu tanıdıklarını göstermiş olsalar bile buna şahitlikte bulunmuyorlardı.
İlim sahibi kelamcılar şöyle demiştir: Allah'ı, yaratıklarına benzeterek (teşbih) tanıyan, ona el, oğul gibi şeyler İzafe eden kimseler, hakikatte, her ne kadar kendileri tersini söylese bile onların ma'bûdu Allah değil, ibadet ettikleri diğer varlıklardır.
Yukarıdaki hadis, kâfirlerin İslam'ın fürû hükümleriyle muhatap olmadığı görüşüne delil olarak getirilmiştir. Çünkü önce imana, sonra amele davet edilmişlerdir.
Hadiste "beş vakit" namazdan bahsedilmesi, vitir namazının farz olmadığına delil olarak getirilmiştir. Bu konudaki geniş açıklama ilgili bölümde yer almıştı.

"Zenginlerinden alınır" ifadesi, zekâtı, devlet başkanının almakla sorumlu olduğunu gösterir. Ya bizzat ya da temsilcisi vasıtasıyla bu görevi yerine getirir. Zekât vermek istemeyen kimselerden zorla alır.
Zekât toplanırken en değerli malların ahnmamasındaki nükte şudur: Zekât, fakirler için bir lütuf ve iyilik olması için vardır. Bundan dolayı razı olmaları durumu hariç, zekât toplarken, zenginlerin malına zarar vermek uygun düşmez.
"Mazlumun bedduasından sakın" şu anlama gelir: Zulümden kaçın ki, mazlum sana beddua etmesin. Hadis, zulmün her çeşidinden kaçınılması gerektiğine işaret etmektedir.
Zekâtın, en İyi mallardan alınması yasaklandıktan sonra "mazlumun bedduasından sakının" denilmesi, böyle yapılması halinde bunun bir zulüm olduğunu işaret etmek içindir.
Allah ile zulme uğrayan kimse arasında "perde" olmaması, duanın kabul olunması için bir engel bulunmaması anlamındadır. Bu ifade ile günahkar bir kimse bile olsa, mazlumun duasının makbul olduğu anlatılmak istenmiştir. Nitekim Ahmed'in Ebû Hureyre'den merfû olarak naklettiği sahih senetli bir hadiste, "Zulme uğrayan kimsenin yaptığı dua makbuldür. Günahkar bile olsa, günahı kendi sorumluluğunda olan bir husustur" buyurmuştur. Hadiste, insanlar ile Allah arasında bir perde bulunduğu, bu perdenin Allah'ı insanlardan gizlediği gibi bir kasıt söz konusu değildir.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

Bir toplulukla savaşmadan önce onları Allah'ı tek olarak kabul etmeye (tevhid) davet etmek gerekir.
Devlet başkanı, görevlilerine, ihtiyaç duydukları hüküm ve diğer konularda tavsiyelerde bulunmalıdır.
Zekât toplamak üzere memur gönderilebilir. Haber-i vâhid İle amel etmek gereklidir.
Çocuk ve delinin malından zekât almak vaciptir. Çünkü "zenginlerinden" ifadesi geneldir. Bu görüşü Kadı Iyaz belirtmiştir.
"Zenginlerine" ifadesindeki zamir, Müslümanlar için kullanılmıştır. Dolayısıyla ister, zekât toplanan beldede ister başka bir yerde olsun, kâfirlere zekât verilemez.
Fakirler zekât vermekle yükümlü değildir.

Zekât Bölümü 4. Ciltte Devam Etmektedir.

24. BÖLÜM ZEKÂT

3. Ciltten Devam"

64- Devlet Başkanının Zekât Veren Kişiye Dua Etmesi

"Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Aliah işitendir, bilendir."[1[1]]
1497- Abdullah İbn Ebû Evfâ şöyle anlatır: "Resûlullah saüaiiâhu aleyhi ve seiiem birileri zekâtlarını getirdiği zaman onlara, "Allah'ım! Fahnm ailesine merhamet et!" derdi. Babam zekâtını getirdiği zaman ona, "AUahım! Ebû Eufâ ailesine merhamet et" diye dua etti.[2[2]]

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Başlıkta, "salât" kelimesi ile birlikte "dua" kelimesinin de kullanılması burada önemİi olanın, "salât" lafzını kullanmak olmadığını, edilen her türlü duanın aynı fonksiyonda olduğunu açıklamak amacıyladır.
Vâil İbn Hacer'den Nesâî'nin naklettiği şu hadis de bu görüşü destekler mahiyettedir: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sefan, güzel bir deveyi zekât olarak gönderen kimse hakkında, "Allah'ım! Onu ve develerini bereketli kıl" şeklinde (salât lafzını kullanmadan) dua etmiştir.
İbn Ebû Hâtim'in naklettiğine göre, es-Süddî "Onlara dua et" âyetindeki, "sallı" kelimesini, (tercümede de belirttiğimiz gibi) "dua et" olarak tefsir etmiştir.
İbnü'l-Müneyyir "Haşiye"de şöyle demektedir: Müellif, başlıkta, "devlet başkanı" olarak tercüme ettiğimiz "imam" kelimesini, dinden dönen bazı grupların, "dua et" emrinin, yalnızca Resûlullah'a mahsus olduğu yönündeki iddialarını boşa çıkarmak ve bütün devlet başkanlarının aynı emrin muhatabı olduğunu göstermek amacıyla Özellikle kullanmıştır.
Bu hadis, peygamberler dışında başka kimselere de "salâf'ta bulunmanın caiz olduğuna delil olarak kullanılmıştır. Malik ve âlimlerin çoğunluğu bunu mekruh saymıştır.
İbnü't-Tîn, bu hadisin, peygamberler dışında başka kimselere de "salâfta bulunmayı "mekruh" gören görüşün aksine bir delil olduğunu belirtmiştir.

[1[1]] Tevbe, 9/103
[2[2]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4166, 6232, 6359.

Bazı âlimler, "Bu hadis sebebiyle, sadakayı alan kimse verene yukarıda belirtildiği şekilde dua eder" demiştir.
Hattâbî bu iddiaya çok önceden cevap vermiştir: "Salât" kelimesi aslında "dua" anlamına gelir. Fakat anlamı, dua edilen kimseye göre değişir. Peygamberin ümmeti için "salâfta bulunması, onların bağışlanması için dua etmesi şeklinde anlaşılmalıdır. Ümmetinin ona "salâfta bulunması ise, Allah'a olan yakınlıgının artması için dua anlamındadır. Bundan dolayı, "salât" kelimesinin başkaları için kullanılması uygun düşmez.
Bu hadis, zekât alan kimsenin, zekât veren kimseye dua etmesinin müs-tehap olduğuna delil getirilmiştir.

65- Denizden Çıkarılan Şeylerin Zekâtı

İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ, "Amber, rikaz (define, hazine) değil, denizin sahile vurup çıkardığı bir şeydir" demiştir.
Hasan ise, "Amber ve incinin beşte birinin verilmesi gerekir" demiştir.
(Buhârî şöyle der:) Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, beşte bir almayı sadece "rikaz" (define, hazine) için teşrî kılmıştır. Yoksa sudan elde edilen (inci, amber) gibi şeyler için değil.
1498- Leys'in Ebû Hureyre'den radıyaiiâhu anh naklettiğine göre Resûlullah aieyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur:
"jsrailoğullanndan birisi bir başkasından, kendisine bin dinar borç vermesini temişti. Adam da ona bin dinarı verdi. Daha sonra borcu alan bir deniz -ylculuğuna çıktı. Fakat geri dönecek bir deniz ulaşım aracı bulamadı. Hemen \r odun parçası alıp içini oydu, bin dinarı içine koydu ve denize attı. Borç veren işi, (borç alanı karşılamak için) çıktığı zaman bir odun parçası buldu. Bunu i/esi için (yakmak amacıyla) aldı. (Eve gidip) onu kırdığı zaman vermiş olduğu arayı bulmuş oldu."[3[3]]

Açıklama

Konu başlığı, denizden çıkarılan şeylerden zekât vermenin farz olup ıhmadığını ifade etmek için kullanılmıştır.
Amberden zekât verilmesi konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır: Şafiî "el-Ümm" adlı eserinin "selem" konusunda şöyle demiştir: "Güvenilir urçok kimse bana bunun, Allah'ın denizde yaratmış olduğu bir bitki türü olduğunu söyledi. Bir rivayete göre ise, amberi balık yer ve ölür. Daha sonra leniz balığı dışarı atar. İnsanlar da karnını yarıp onu çıkarırlar."
İbnü'l-Kassâr, "Hadisten çıkan anlama göre, rikazın dışındaki şeylerde beşte 3İr (humus) yoktur. Bu, özellikle de amber ve inci hakkında böyledir. Çünkü Dunlar, deniz hayvanlarından çıkarılan şeyler olduğu İçin zekât konusundaki iurumlan daha çok balığa benzemektedir" demiştir.
Ismâilî "Bu hadis başlığa uygun değildir. Bir adam borç almış sonra ödemiştir (o kadar)" der. Dâvûdî de "Haşİye"sinde, aynı şekilde beyanda bulun-^du görüşe Ebû Abdülmelik şöyle cevap verir:
"Buhârî burada, denizin dışarıya çıkardığı her şeyi almanın caiz olduğun ve bunlardan beşte bir (humus) verilmesi gerekmediğine işaret etmiştir."
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: "Bu hadisin delil olma yönü şudur: Adam, deniz kenarında bulduğu odun parçasını yakmak üzere almıştır. Eğer geçmiş şeriatlar bizim için geçerli ise, bu hadisten çıkarılacak netice; ister denizde neş'et etmiş, denize batmış, sahibinin mülkiyeti ile bağı kopmuş şeylerden denizin dışa vurduklarım bu gibi şeyleri almanın mubahlığı hükmüdür. Daha önce başkasına ait olmayan mallan almak evveliyetle mubah olur. Çıkarılması için emek harcamak ve yorulmak gerekli olan şeyler de böyledir."
Evzâî, kıyıda bulunan şey ile dalma vb. emek sonucu çıkartılan şeyleri farklı değerlendirir. Birinci şekilde beşte biri gerekli görürken, ikinci şekilde gerekli görmez.
Âlimler çoğunluğuna göre bunlardan herhangi bir şey verilmesi gerekmez. Fakat İbn Ebû Şeybe'nin naklettiğine göre Ömer İbn Abdülaziz, Zühl ve Hasan aksi görüştedir. Ebû

[3[3]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 2063, 2291, 2404, 2430, 2734, 6261.

Yusuf'un, bir rivayete göre Ahmed'in görüşü de -bu doğrultudadır.[4[4]]

66- Rikazın (Define Ve Hazine) Zekâtı

Malik ve İbn İdrîs şöyle derler:
Rikaz, cahiliyye döneminde toprak altına gömülmüş bulunan şeylerdir. Az olsun, çok olsun, beşte birinin (devlete) verilmesi gerekir. Madenler rikaz değildir.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ue seiiem, "Madenlerin verdiği zararlar tazmin edilmez. Rikazın beşte birini (vergi olarak devlete) vermek gerekir" buyurmuştur.
Ömer ibn Abdülaziz madenlerden her iki yüz birimden beşini almıştır.
Hasan-i Basrî ise, "Dârü'1-harp arazisindeki rikazdan beşte bir (humus); Müslüman arazisinden (dârü'l-îslâm) ise zekât verilmesi gerekir. Düşman arazisinde bir yitik mal bulursan araştırılır, eğer bu, düşmana ait bir mal ise bunu için devlete beşte bir vergi ödenmesi gerekir" demiştir.
Bazı insanlar, cahiliyye gömükleri gibi madenler de rikazdir görüşündedir. Çünkü onlara göre, madenden bir şey çıktığı zaman 0-wJI jSj (maden, rikaz verdi) denilmektedir.
Bu görüşe karşı şöyle cevap verilebilir: Bir kimseye hibe yapıldığı, çok kâr ettiği veya bol meyveleri olduğu zaman da jtijS (rikaz elde ettin / maden buldun) denilir. (Dolayısıyla sırf dilden yola çıkılarak karar verilmesi yanlış olur.) Diğer yandan madenleri rikaz kabul eden kimse, "Kişinin, bulduğu madeni gizleyip beşte bir ödememesinde bir beis yoktur" görüşü ile yukarıdaki görüşüne uymamış olmaktadır.
1499- Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur:
"Hayvanların, kuyunun ve madenin verdiği zararlar tazmin edilmez, Rikazm beşte birini (vergi olarak) vermek gerekir."[5[5]]

Açıklama

Rikaz, gömülmüş bulunan mal demektir.
Malik ve İbn İdrîs, "Rikaz, cahiliyye döneminde gömülmüş olan şeylerdir" demiştir.
Malik'in görüşünü, Ebû Ubeyd, "Kitâbü'l-Emvâl" adlı eserinde şöyle anlatır:
"Maden, ziraî mahsûl gibidir. Hasat edildiği zaman nasıl ziraî mahsûlden zekât alınıyorsa bundan da alınır. Madenler, rikaz değildir. Rikaz, cahiliyye döneminde toprağa gömülmüş olan maden ve paralardır. Bunlar, herhangi bir kimsenin mal elde etme arzusu sonunda ve çok emek harcamaksızın ele geçen mallardır."
İbnüt-Tîn, Ebu Zer el-Herevî'nin İbn îdrîs'ten maksadın İmam Şafiî olduğunu söylediğini kaydeder. Beyhakî, "el-Mdrife" adlı eserinde, er-Rabî'den naklen Şafiî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Beşte bir verilmesi gerekli olan rikaz, herhangi bir kimsenin mülkiyeti bulunmayan, cahiliyye dönemi gömüleridir."

24- Bölüm: Zekat

"Az olsun, çok olsun, beşte bir vermek gerekir", İbnü'l-Münzîr'in naklettiğine öre bu, Şafiî'nin eski görüşüdür. Kendisi de bu görüşü tercih etmiştir. Yeni görüsüne göre ise zekât nisabına ulaşmadıkça beşte birini zekat olarak vermek rekmez. Jbnü'l-Münzîr'in naklettiğine göre âlimler çoğunluğu birinci görüşü benimsemiştir ki, hadisten ilk anlaşılan anlam da hükmün böyle olmasını gerektirir.
Hasan ' Daru'l-harbte bulunan rikazdan beşte bir zekât alınır, daru'l-İslâm'da elde ed'lenden ise zekat alınır," demiştir. Hasan'ın, dârü'1-harb ile dârü'l-İslâm arazisini farklı değerlendirmesi konusunda İbnü'l-Münzîr, "Hasan dışında böyle bir ayırıma giden başka bir kimse bilmiyorum" demiştir.
İbnü't-Tîn, "Bazı insanlar" sözünden kasdedilen Ebû Hanîfe'dir, demiştir.

[4[4]] Bugun deniz ürünleri büyük bir ticaret sektörü haiine gelmiş bulunmaktadır. Gerek balık gerekse çıkarılan her türlü madenin İslâm devletinde ve İslâm hukukunun uygulanacağı her öşür, nısf öşür, humus veya başka bir oranda vergilendirilmeleri zamanımız İslâm huuku uzmanlarının ictihadlan ile yeniden belirlenmelidir. Aslında İslâm Hukuku ile ilgili yapılan Çalışmaların çoğunda bu konuda gerekli bilgiler verilmiştir.
[5[5]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2355, 6912, 6913.

İbn Battal şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe, Sevrî ve diğer bazı âlimler madenlerin rikaz gibi olduğu görüşündedir. Delil olarak, Arap dilindeki, rikaz olarak madenlerden çıkan altın cevheri elde eden kimse için, jSj\ kelimesinin kullanılmasını getirmişlerdir. Alimler çoğunluğunun delili ise, Hz. Peygamber'in saihiiâhu aleyhi ve sellem, rikaz ve maden sözcükleri arasında "ve" j atıf harfini kullanmasıdır. Bu harf, söz konusu şeylerin birbirinden farklı olduğunu belirtir.
Hayvanların verdiği zararların tazmin edilmemesi konusu "diyet" bölümünde ayrıca ele alınacaktır.
Madenlerin verdiği zararlar da tazmin edilmez. Burada kasdedilen, madenler için zekâtın gerekli olmadığı değildir. Amaçlanan anlam şudur: Örneğin bir kimse madende çalışması için bir kimseyi ücretli tutsa sonra çalışan kimse ölse, işverenin herhangi bir tazminat ödemesi gerekmez. Bunula ilgili geniş açıklama "diyet" konusunda gelecektir.
Rikazdan beşte bir verilmesi gerektiği konusundaki görüş ayrılıklarına daha önce temas edilmişti: Alimler çoğunluğuna göre, rikaz, gömülü olan şeylerdir.
ibn Dakîk eMd şöyle demiştir: "Mutlak olarak her halükârda veya çoğu şekillerde rikazdan beşte bir verilir" görüşünde olan âlimler hadise en uygun ve en yakın hükmü vermişlerdir." Şafiî, hükmün sadece altın ve gümüş için geçerli olduğu görüşündedir. Âlimler çoğunluğuna göre ise böyle değildir. İbnü'l-Münzîr de bu görüşü tercih etmiştir.
Hıkazdan alınan beşte bir payın verileceği yer konusunda ihtilaf edilmiştir:
alık, Ebû Hanîfe ve fakihler çoğunluğuna göre, fey gelirleri gibi dağıtılır. Müzeni bu görüşü tercih etmiştir.
rekir sörü§üne Söre Şafiî, zekât verilebilecek kimselere dağıtılması geçtir. Ahmed'den, her iki görüş de nakledilmiştir. Bu farklı anlayışa 3 - bir zımmî rikaz bulduğu zaman, âlimlerin çoğunluğuna göre beşte bir verilmesi gerekir. Şafiî'ye göre ondan hiçbir şey alınmaz. Rikaz için üzerinden bir yıl geçme şartı aranmayacağı konusunda âlimler ittifak etmiştir.

67. Tevbe / 60 Ayetındekı Zekat Memurlarına İfadesi Ve Zekât Memurlarının Devlet Başkanına Hesap Vermesi

1500- Ebû Humeyd es-Sâİdî radıyaiiâhu anh şöyle anlatır: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "Esed" kabilesinden, İbnü'l-Lüteybiyye diye bilinen bir kimseyi Benî Süleym kabilesine ait zekâtları toplamak üzere görevlendirdi. Döndüğü zaman ona hesaplan sordu.

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: "Zekât memurlarının, zekâtı teslim alma görevi verilmiş oîan kimseler olduğu konusunda âlimlerin görüş birliği bulunmaktadır."
el-Mühelleb şöyle der: "Buradaki hadis, emîn olan kimseye hesap sorulması konusunda bir delildir. Onun hesaba çekilmesi bir anlamda, eminlik özelliğini doğrultmaktır."
İbnü'l-Müneyyir "HaşiyeMe şöyle demiştir: "Bu olayda, söz konusu memurun, zekât malından kendisi için harcamış olması ve bundan dolayı ne kadar topladığı ve ne kadar harcadığını ortaya koymak için hesaba çekilmiş olması muhtemeldir."
Bu görüşe şöyle cevap verdim: Hadisin diğer varyantları dikkate alınırsa, hesaba çekilmesinin sebebi şudur: Memurda, zekât mallarından bir şey bulunmuş, o da bunun, kendisine hediye olarak verildiğini iddia etmiştir.

68. Zekât Olarak Verilen Develerin Ve Sütlerinin Yolda Kalmış Olanlar İçin Kullanılması

1501- Enes radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
"Urayne kabilesinden bir grup Medine'de, vebadan kaynaklanan bir hastalığa yakalandı. Resûlullah saibiiahu aleyhi ve seiiem onların zekât develerinin bulunduğu yere gitmelerine izin verdi. Oraya gidip zekât develerinin sütünü ve idrarını içtiler. Daha sonra çobanı öldürüp develeri götürdüler. Bunun üzerine Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi w seiiem bir grup gönderdi. Onları yakalayıp getirdiler. Onların ellerini, ayaklarını kestirdi. Gözlerini

oydurdu. Onları Harre adlı bölgeye terketti. Orada taşlan kemirip durdular."

Açıklama

Ibn Battal şöyle demiştir: "Buhârî'nin buradaki amacı, zekâtın, bilinen sekiz sınıfın tamamına verilmesinin gerekli olduğu yönündeki görüşün aksine, sadece bir sınıfa verilebileceğini ortaya koymaktır."
Fakat bu görüş tartışmaya açıktır. Çünkü Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seııem belki onlara, sadece onların payına düşecek miktar için izin vermiştir. Üstelik bu malların mülkiyetini onlara verdiğine dair bir bilgi de mevcut değildir. Sadece, tedavi olmaları için deve sütünden içmelerine izin vermiştir.
art, buradan yola çıkarak deveden diğer yönlerden de istifade old -6Sinin caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Deve sütünü içmenin caiz ugunu, bu zaten apaçık bir durum olduğu için söylememiştir.
Bu hadise yer verilmesindeki amaç şu hükmü ortaya koymaktır: Devlet başkanı, zekât malının mülkiyetini vermeden, ihtiyaca göre, zekât verilebilecek sınıflardan birinin onlardan yararlanmasına izin verebilir. Diğer yandan hadiste, Hz. Peygamberin Urayneliler dışında başkalarına söz konusu zekâtlardan vermediğine dair açık bir bilgi yoktur. Her ne kadar İbn Battal bunun kesin bir delil olduğunu iddia etse bile, bizce dalaleti açık değildir.

69- Devlet Başkanının Zekât Develerini Kendi Eliyle Damgalaması

1502- Enes İbn Malik radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
"Abdullah İbn Ebû Talha'yi, ağzına, çiğnenmiş hurma çalması için (tahnîk) Resûlullah'a götürdüm. Resûlullah sallallâhu aleyhi w seiiem ile karşılaştım. Elinde bir mühür vardı ve bununla zekât develerini damgalıyordu."6[6]

Açıklama

Damgalamadaki amaç, zekât devesini biri alır ya da bulur ise, diğer develerden ayırt edilebilmesini sağlamaktır. Diğer yandan böylece zekâtı veren kişinin, kendi malını tekrar geri almasının önüne geçilmiş olacaktır.
Hadis, müsle kapsamına girdiği için damgalamayı mekruh gören Hanefîler'e karşı bir delildir. Çünkü Resülullah'tn bunu yaptığı sabittir. Dolayısıyla tıpkı erkeklerin sünnetinde olduğu gibi, bu da genel hükümden istisna edilmiş bir hükümdür.
Mühelleb ve diğer bazı âlimler şöyle demiştir: Devlet başkanı bir mühür yaptırdığı zaman, diğer insanların ona benzer mühür edinme hakları yoktur.
Devlet başkanı, zekât mallarına son derece özen göstermeli, onlarla bizzat kendisi ilgilenmelidir.
İhtiyaç olması halinde hayvanlara acı vermek caizdir.
Bereket umarak çocuğun ağzına çiğnenmiş hurma sürdürülebilir.7[7]

70- Fıtır Sadakasının Farz Olması

Ebû'I-Âliye, Atâ' ve İbn Şîrîn fıtır sadakasının farz olduğu görüşündedir.
1503- İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
Hesulullah piiaiiâhu aleyhi ve seüem, köle, hür, erkek, kadın, küçük ya da büyük olsun Müslümanlara bir sa' hurma veya bir sar arpayı fıtır sadakası olarak vermelerini farz

---

6[6] Hadisin geçtiği diğer yerler : 5542, 5824.

7[7] Bereket umulması, sadece Hz. Peygamber’e sallallahu aleyhi ve sellem has bir hükümdür. Başka insanlar Ona rT- SadeCe Hz' Peysamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem hâs bir hükümdür. Başka "-'lâhu aleyhi ve sellem kıyas edilemez. Çünkü başka insanların aksine, Hz. Peygam--- bereket vardır. Dolayısıyla onun dışında başkalarından bereket ummak, şirke Çünkü onlarTf 5pÇmek İÇİn (seddü'z-zerîa) caiz değildir. Sahâbîlere uymak da bunu gerekti-sünneti en iyi bl I ysamber dı§ırıda başka bir kimse ile aynı davranışı sergilememiştir. Oysa Bâz). hayırda en ileri olanlar onlardır. Allah (c.c) en iyisini bilir, {Abdülaziz İbn Baz)

kılmıştır. (Ramazan bayramı) namazına gitmeden önce bunun ödenmesini emretmiştir.[8]

Açıklama

Bu sadakaya fıtır sadakası denilmesi, Ramazan ayından çıkılıp iftar edilmesiyle farz olması sebebiyledir.
Atâ'nın görüşü, Abdürrezzak ve İbn Cüreyc yoluyla ulaşmıştır. İbn Ebû Şeybe, Âsim yoluyla başka âlimlerin de aynı görüşte olduğunu nakletmiştir. En açık bir şekilde onlar görüşlerini ifade ettikleri için Buhârî sadece yukarıdaki üç kişiyi zikretmiştir. Yoksa İbnü'l-Münzir ve başka bazı âlimler, fıtır sadakasının farz olduğunda icma bulunduğunu belirtmişlerdir.
Malik'in Nâfi'den rivayetine göre Müslim'de, "fıtır zekâtı" ifadesinden sonra "Ramazan ayı" kaydı da bulunmaktadır. Bu rivayet delil kabul edilerek, fıtır sadakasının farz olma zamanı, bayram gecesi (Ramazan'ın bittiği gün) güneşin battığı andır. Çünkü Ramazan'dan bu vakitte çıkılmış olmaktadır.
Bir görüşe göre ise, bayram günü güneşin doğma anıdır. Çünkü oruç tutulacak olan zaman gece değildir. İftar edildiği, ancak güneş doğduktan sonra yemek-içmekle ortaya çıkar.
Birinci görüş, Sevrî, Ahmed, İshak ve yeni görüşüne göre Şafiî'ye aittir. Bir rivayete göre Malik de aynı görüşü benimsemiştir.
İkinci görüş ise, Ebû Hanîfe, Leys, eski görüşüne göre Şafiî'ye aittir. Bir rivayete göre Malik bu görüşü benimsemiştir.
Hadisten ilk akla gelen aniama göre, kölenin, kendi adına fıtır sadakasını vermesi gerekir. Bu görüşü sadece Davûd (ez-Zâhirî) söylemiştir. O şöyle der: "Efendinin, nasıl kölesine namaz kılma imkanı tanıması gerekiyorsa, fıtır sadakasını verebilmesi için çalışıp kazanma fırsatı da vermek zorundadır."
Bu görüşe, Davud'un mezhebini benimseyen ya da benimsemeyen diğer âlimler katılmamıştır. Delilleri, Ebû Hureyre'den mdıyaiiâhu anh "merfû" olarak Müslim'in naklettiği şu hadistir:
"Pıtır sadakası dışında köleden dolayı sadaka (zekât) vermek gerekmez."
Başka bir rivayette ise Efendimiz saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Müslüman bir kimsenin, fıtır sadakası hariç olmak üzere, kölesinden ve atından dolayı zekât vermesi gerekmez" buyurmuştur.
Hadisten açıkça anlaşılan manaya göre, kocası olsun ya da olmasın, kadının, fıtır sadakası vermesi gerekir. Sevrî, Ebû Hanîfe ve İbnü'l-Münzir bu görüştedir.
Malik, Şafiî, Leys, Ahmed ve İshak'a göre, kadının fıtır sadakasını, nafaka kapsamında değerlendirerek, kocasının vermesi gerekir.
Ancak bu tartışmaya açık bir görüştür. Çünkü söz konusu âlimler, kocanın ödeme gücü yok ve kadın köle ise bu durumda, nafakanın aksine, fıtır sadakasını efendinin vermesi gerekir görüşündedirler. Diğer yandan bütün âlimler, müslüman bir kocanın, kâfir oian hanımının nafakasını karşılamak zorunda olmakla birlikte fıtır sadakasını vermeyeceğinde görüş birliği içindedir.
Hadiste, "küçük olsun, büyük olsun" şeklinde geçen ifadeye göre, küçüklerin de fıtır sadakası vermesi gerekir. Fakat buradaki muhatap küçüğün velisidir. Velinin, küçüğün malından bu borcu ödemesi gerekir. Aksi halde nafakasını karşılamakla yükümlü olan kimsenin, onun fıtır sadakasını ödemesi gerekir. Bu âlimler çoğunluğunun görüşüdür.
İbnü'l-Münzir, cenin için nafaka vermenin gerekli olmadığı konusunda icma bulunduğunu naklederek, "Ahmed bunu müstehap görmüştür, farz değil," demiştir.
Hadiste, "namaza çıkılmadan önce ödenmesini emretti" denilmesi, bu vakitten daha sonraya geciktirmenin mekruh olduğuna delildir.

71- Fıtır Sadakasının Köle Ve Hür Müslümanlara Farz Olması

1504- İbn Ömer radıyallâhu anhümâ şöyle anlatir: Resulullah sallatlâhu aleyhi ve sellem, o e, nur, erkek, kadın olsun müslümanlara bir sa' hurma veya bir sa' arpayı fıtır sadakası

[8] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1504, 1507, 1509, 1511 ve 1512

olarak vermelerini farz kılmıştır.

Açıklama

Kurtubi şöyle der: "Bu hadiste fıtır sadakası olarak verilecek miktar ve Sadakasi Vermesi gerektiği açıklanmak istenmiştir. Kimlerin kendi başkası adına vermesi gerektiğine temas edilmemiş, her ikisini de ifade kullanılmıştır." adına içine Tîbî ise şöyle demiştir: "Hadis, bütün Müslümanlara fıtır sadakasını farz kılmaktadır. Neden dolayı gerekeceği ve bunun kimin yerine getireceği İse başka nasslardan anlaşılmaktadır."
İbnü'l-Münzir şöyle nakleder: "Bazı âlimler, İbn İshak'ın Nafi'den naklettiği İbn Ömer'in uygulaması konusundaki şu sözü delil olarak kullanmışlar ve "İbn Ömer, hadisten kasdedilen anlamı en iyi bilen kişi olduğu halde, kendisi kâfir olan kölesi için fıtır sadakası vermekteydi" demişlerdir.
Bu görüş şu şekilde tenkit edilebilir: Eğer İbn Ömer'in böyle yaptığı doğru ise bu olayın, onun bunu, farz olduğu için değil de, tatavvû (nafile) olarak yaptığı şeklinde yorumlamak gerekir. Böyle yapmasına bir engel de yoktur.
Hadiste, "Müslümanlar" şeklinde kullanılması, şehirde yaşayan medenî ya da çöllerde yaşayan bedevî bütün Müslümanları içine aldığına bir delildir. Fakat Zührî, Rebîa fıtır sadakasının sadece şehirlilere vacip olduğunu savunmuştur. Bu konudaki ayrıntılı açıklamayı, inşaalîah, "fıtır sadakası" bölümünün, "köle adına fıtır sadakası vermek" konusunda yapacağız.

72. Fıtır Sadakasının Bir Sa Arpa Olarak Verilmesi

1505- Ebû Saîd şöyle demiştir: "Biz (fıtır) sadakasını bir sa' arpa olarak verirdik."9[9]

73- Fıtır Sadakası Olarak Bir Sa' Buğday Vermek

1506- Ebû Saîd el-Hudrî radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Biz fıtır zekâtını bir sa taam (yiyecek maddesi / buğday), arpa, hurma, kurutulmuş yoğurt veya kuru üzüm'den verirdik."

74- Fıtır Sadakası Olarak Bir Sa Kuru Hurma Vermek

1507- Nafi'in naklettiğine göre Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir:

75- Fıtır Sadakası Olarak Bir Sa Kuru Üzüm Vermek

1508- Ebû Saîd el-Hudrî mdıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
"Biz Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem zamanında iken, (fıtır sadakasını) yiyecek maddesinden, kuru hurmadan, arpadan veya kuru üzümden bir sa' olarak verirdik. Muaviye devlet başkanı olup, Şam'ın buğdayları gelince, 'bir müdd (buğday) diğerlerinden iki müdde denktir' görüşünü belirtmiştir."

Açıklama

"Resûlullah zamanında iken" denilmesi, O'nun saiiaMhu aleyhi ve seiiem bu uygulamayı bildiği ve kabul ettiği anlamını vermektedir. Özellikle de bu uygulamada, onun huzurunda toplanıp dağıtıldığı için böyledir.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: "Resûlullah'tan saMâhu aleyhi ve seiiem, buğday konusunda üzerine hüküm bina edebileceğimiz herhangi bir nakil bulunmamaktadır. O dönemde Medine'de buğday çok az bir miktarda bulunmaktaydı. Sahâbîler buğday artınca, yarım sa' buğdayın, bir sa' arpaya denk düştüğü görüşünü belirtmişlerdir. Onlar, ümmetin önderleridir. Onların görüşüne, ancak onlar gibi olan diğer sahâbîlerin görüşü denk

---

9[9] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1506, 1507 ve 1510.

olabilir.
Osman, Ali, Ebû Hureyre, Cabir, İbn Abbas, İbnü'z-Zübeyr ve annesi Esma binti Ebû Bekir'in de fıtır sadakasının, yarım sa' buğday olarak verilebileceği görüşünü benimsediği nakledilmiştir ki bunlar sağlam nakillerdir."
Müslim'deki rivayette şöyle bir ek bulunmaktadır: "Biz, Muaviye, hac veya umre için gelip de minberde insanlara hitap edene kadar, fıtır sadakasını bu şekilde vermeye devam ediyorduk."
İbn Huzeyme ise, "O, o zaman halife İdi" ilavesini nakletmiştir.
Müslim'deki rivayette, "İki müd Şam buğdayının, bir sa' kuru hurmaya denk olduğu görüşündeyim" ifadesi yer almaktadır.

76. Fıtır Sadakasının Bayram Namazından Önce Verilmesi

1509- ibn Ömer radıyallâhu arıhümâ ŞÖyle demiştir: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve selem fıtır sadakasının cemaat bayram namazına çıkmadan önce verilmesini emretmiştir."
1510- Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh şöyle anlatır:
Kesulullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem zamanında, bayram günü, bir sa' yiyecek maddesi (fıtır sadakası olarak) verirdik. Yiyecek maddelerimiz, arpa, kuru üzüm, kurutulmuş yoğurt ve kuru hurma idi."

Açıklama

İbnü't-Tin, “Bayramdan önce, sabah namazından sonra, bayram namazına Çıkmadan önce demektir" demiştir.
n Uyeyne jse "Tefsirinde, Ömer ve İkrime'den naklen şöyle demiştir:
‟Kişi, (ıtır sadakasını) bayram günü iki namaz arasında (sabah namazı ile bayram namazı arasında) verir. Çünkü Allah Teâlâ, "Temizlenen, Rabbinin adını anıp Ona kulluk eden kimse kuşkusuz kurtuluşa ermiştir"[10[10]] buyurmaktadır.

77- Hürlerin Ve Kölelerin Fıtır Sadakası Verme Yükümlülükleri

Zührî ticaret için elde bulundurulan kölelerle ilgili olarak, "Ticaret malı olduğu için zekâtı verilir. Diğer yandan fıtır sadakası da verilir" demiştir.
1511- ibn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, erkek ve kadına, hür ve köleye, bir sa' kuru hurma veya bir sa1 arpayı fıtır (ya da Ramazan) sadakası vermesini farz kılmıştır. Daha sonra insanlar yarım sa' buğdayı bunlara denk kabul etmiştir."
Râvi Nâfı' şöyle anlatır: "İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ kuru hurma olarak verirdi. Bir ara, Medineliler (kıtlık nedeniyle) hurma sıkıntısı çektiler. Bundan dolayı fıtır sadakasını arpa olarak vermişlerdi.
İbn Ömer. küçük, büyük, nafakasını karşılamakla yükümlü olduğu kimselerin fıtır sadakasını verirdi. Hatta çocuklarımın fıtır sadakalarını da verirdi. O, fıtır sadakasını kabul edenlere verirdi. Halk ise, fıtır sadakasını bayramdan bir ~~ iki gün önce verirdi."

Açıklama

Malik'in, Muvattâ'da Nâfi'den naklettiğine göre İbn Ömer fıtır sadakasını kuru harma olarak verirdi. Sadece bir kere arpa olarak vermiştir.
İbn Ömer'in, hurma olarak vermesi, fıtır sadakası olarak hurma vermenin en faziletli yöntem olduğuna işaret etmektedir.
Cafer el-Ferbâbî Ebû Miclez yoluyla şöyle rivayet etmiştir: "Allah uygulamalar için genişlik tanımıştır. Buğday hurmadan daha iyidir. Buğday veremez miyiz?" diye sordum. İbn Ömer, "Ben sadece sahâbîlerin verdiği gibi veririm" dedi. Demek ki onlar, fıtır sadakasını, saklanıp bekletilebilen gıda maddelerinin en değerlisi (hurma) ile vermekteydiler. Çünkü

[10[10]] Alâ, 87/14.

Ebû Saîd el-Hudrî hadisine göre, her ne kadar İbn Ömer, sadece hurma olarak verilebileceğini anlamış olsa bile, hurma diğerlerine göre daha üstündür. Allah (c.c) en iyisini bilir.
İbn Ömer'in uygulaması, rivayet ettiği hadisi en iyi anlayan kişinin o olması gerektiği anlayışından dolayı zikredilmiştir.
Nâfi'in oğullarının fıtır sadakasını vermesi, eğer Nâfi' onun kölesi iken vermiş İse, bunda her hangi bir sorun yoktur. Eğer azat ettikten sonra ise, bu durumda İbn Ömer'in, bunu teberru olarak yaptığı kabul edilir.
İbnü'l-Münzir, İbn İshak'tan şöyle nakletmiştir: "Nâfi'in aktardığına göre, İbn Ömer, ailesinden, hür, köle, küçük, büyük olanların ve Müslüman olsun kâfir olsun kölelerinin fıtır sadakasını verirdi."
Bu rivayet, İbn Reşîd'in daha önce geçen görüşünü desteklemektedir.
İbnü'l-Münzir, bu rivayeti, kâfirler için nafile olarak verdiği şeklinde yorumlamıştır.
"Kabul edenlere" sözü, devlet başkanının fıtır sadakalarını toplamak için tayin ettiği görevliler anlamındadır. İbn Battal da kesin olarak bu görüştedir.
Ibnü't-Teymî ise, "Ben fakirim" diyenler anlamında olduğunu belirtmiştir, öirmcı görüş daha güçlüdür.

78- Küçüklerin Ve Büyüklerin Fıtır Sadakası Verme Yükümlülükleri

1512- İbn Ömer radıyaüâhu anh şöyle demiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem fıtır sadakasını, küçük, büyük, hür, köle (herkese), bir sa' arpa veya bir sa' kuru hurma olarak vermeyi farz kılmıştır."

25- BÖLÜUM HAC

1- Haccın Farz Olması Ve Fazileti

"Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkar ederse bilmelidir ki, Allah bütün alemlerden müstağnidir (hiçbir şeye ihtiyacı yoktur)"[11[11]]
1513. Abdullah İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Fadl, Resûlullah'ın saUaiiâhu aleyhi ve seiiem terkisin binmişti. Bu sırada Has'am kabilesinden bir kadın geldi. Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Fadl'in yüzünü diğer tarafa çevirdi. Kadın şöyle dedi:
"Ey Allah'ın Resulü! Allah'ın, kulları üzerinde bir hac farîzası hakkı bulunmaktadır. Babam ise yaşlandı. Binek üzerinde duramaz haldedir. Ben onun yerine hac yapabilir miyim?"
Resûlullah saiiaMhu aleyhi ve seikm, "Evet" buyurdu. Bu olay veda haccı sırasında vuku bulmuştur.[12[12]]

Açıklama

Haccın kelime anlamı "kasdetmek"tir. Terim anlamı ise, özel bazı amelleri yapmak üzere Kabe'ye gitmeye kasdetmektir. Haccm farziyeti, dinde zaruri olarak bilinen bir husustur. Alimler haccın, bir kez yapıldıktan sonra, ancak adamak gibi ârizî bir sebeple yeniden farz olacağı konusunda icma etmiştir.
Haccın, hemen yapılması gereken (fevrî) bir ibadet mi yoksa ertelenebilen ve istenildiği zaman yapılabilen (terâhî) bir ibadet mi olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu farklı görüşler bilinen hususlardır.
Yine haccm farz kılınma vakti hususunda da değişik görüşler bulunmaktadır:
Bir görüşe göre hac hicretten Önce farz kılınmıştır. Bu görüş, taraftarı bulunmayan (şâz) bir görüş olarak kalmıştır. Diğer bir görüşe göre ise hac hicretten sonra farz kılınmıştır.
Haccın hangi sene farz kılındığı konusunda farklı görüşler vardır: Çoğunluğa göre hicretin

---

[11[11]] Al-i İmrân 3/97.
[12[12]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1854, 1855, 4399, 6228.

altıncı yılında farz kılınmıştır. Çünkü altıncı yılda, "Haca ve umreyi Allah için tam yapm"[13[13]] ayeti nazil olmuştur. Bu görüş, bir şeyi tam yapma ile farz kılınmanın başlamasının kastedilmiş olduğu fikrine dayanmaktadır.
Haccın fazileti zaten bilinen bir konudur. Ayette ise özellikle haccı terkeden-lere karşı bir cezadan (vaîd) söz edilmiştir. Bu konuya ayn bir başlıkta (4. konuda) yer verilecektir. Buhârî burada Has'amiyye hadisi dışında diğer hadislere yer vermemiştir. Bunun konu başlığı ile ilgisi biraz zayıftır. Belki de Buhârî bu hadise yer vermek ile haccı bizzat yapmaya gücü yetmeyen kimsenin yerine başkasını Göndermesine, haccı terketmesinin mazur görülmeyeceğine vurgu yapmak suretiyle haccm ne kadar faziletli bir ibadet olduğunu ortaya koymak istemiştir. Has'amiyye hadisine, senedinde yer alan Zührî hakkındaki farkiı görüşlere "ihram yasaklan" konusunun sonlarında yer verilecektir.
Bu hadisle, ayette zikri geçen "istitâat" (güç yetirebilme) tefsir edilmek istenmiştir. Buna göre "istitâat" sadece yol azığı ve binek ile değil, aynı zamanda mal ve beden ile de olur. Çünkü eğer güç yetirebilme sadece yol azığı ve binek olsa, felçli bir kimsenin de çok zor bile olsa bineğe bağlanarak mutlaka hacca gitmedi gerekirdi.
İnsanlar, kendisine hac farz olanlar ve olmayanlar olarak iki kısımdır. Hac farz olmayanlar; köleler, mükellef olmayanlar ve (hacca gitmeye) gücü yetmeyen kimselerdir. Kendisine hac farz olmayan kimseler, hac yapmaları halinde geçerli olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayrılır. İkinci kısımda köle ve mükellef olmayan kimseler yer almaktadır.
Hac yapmaya gücü yetenler, haccı bizzat yapması halinde haccı geçerli olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılır. İkinci kısımda mümeyyiz olmayan kimseler yer almaktadır. Haccı bizzat yapması sahih olmayan kimseler, kendisi yerine başkasını gönderebilenler ve gönderemiyenler olarak ikiye aynlır. İkinci kısımda kâfirler yer almaktadır.
Buna göre haccın sahih olması için tek şart Müslüman olmaktır.

2- İnsanlar Arasında Haccı İlan Et Ki, Gerek Yaya Olarak Gerekse Nice Uzak Yoldan Gelen Yorgun Argın Develer Üzerinde, Kendilerine Bir Takım Yararları Yakînen Görmeleri... İçin Sana Gelsinler'[14[14]]

1514- Câbir rad,yaiiâhu anhü şöyle nakletmiştir: "Resûlullah'i saiiaiiâhu aleyhi ^ seııem Zülhuleyfe'de bineği üzerinde iken gördüm. Daha sonra telbiye getirip ihrama girdi ve binmiş olduğu deve doğruldu."
1515- Câbİr radıyallâhu anhü ŞÖyle nakletmİŞtİr: "ReSUİUİlah sallaüâhu aleyhi ve sellem
bineği doğrulduğu zaman Zülhuleyfe'de telbiye getirip ihrama girdi."

Açıklama

Ayette, "İnsanlar arasında haca Han et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice Idan aeien yorgun argın develer üzerinde, kendilerine ait birtakım yarar-hnyakînen görmeleri, ... için sana gelsinler"[15[15]] buyurulmuştur.
Buhârî'nin, haccın farziyeti için bineği şart görmediği yönünde bir görüş bulunmaktadır.
İbnü'l-Kassâr şöyle demiştir:
"Avette, Malik lehine, "yol" için bineğin şart olmadığına dair kesin bir delil bulunr laktadır. Aksi görüşte olanlar ise yaya olan kimselere haccın farz olmadığını iddia etmişlerdir. Oysa bu görüş ayete aykırıdır." Bu, tartışmaya açık bir konudur.
Taberî, Ömer İbn Zerr'den yaptığı nakle dayanarak bu konuda şunları kaydeder: "Mücahid şöyle demiştir: (Sahabîler hacca giderken) bineğe binmezlerdi. Bunun üzerine Allah, "gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde" hükmünü indirdi ve onlara yol azığını emretti. Ancak binekten yararlanma ve ticaret yapmaya ruhsat verdi."
Buhârî, Hz. Peygamberin bineğin sırtında iyice yerleştikten sonra getirdiği telbiye konusunda İbn Ömer, Câbir vb. kimselerden naklettiği hadislere yer vermiştir. Birkaç

13[13] el-Bakara 2/196.
14[14] el-Hac 22/27.
15[15] el-Hac 22/27.

başlık sonra bu konu tekrar ele alınacaktır. Buhârî bu hadislere yer vermekle, ayette Önce zikredüdiği için yaya olarak hacca gitmenin daha faziletli olduğu yönündeki bazı görüşlere cevap vermeyi amaçlamıştır eğer daha faziletli olsaydı onu Hz. Peygamber yapardı. Oysa yukarıdaki hadise göre Efendimiz hacca binekle gitmiştir.

Ibnü'l-Münzir şöyle der: Hacca yaya olarak mı yoksa binek üzerinde gitmek mi daha faziletlidir konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

Alimler çoğunluğuna göre, bineğe binmek daha faziletlidir. Çünkü Hz. Peygamber bunu yapmıştır. Diğer yandan dua etme ve yalvarmak için binek

üzerinde olmak daha elverişlidir. Ayrıca bineğe binmenin daha birçok faydası vardır.

Ishak ibn Râhûye "İnsanı daha çok yorduğu için yürümek daha faziletlidir" demiştir.

îisinin faziletli olduğu durum ve kişilere qöre değişir demek de mümkündür. Allah (c.c) en iyisini bilir.

3. Hacca Giderken Binek Kullanmak

1516- Hz. Aişe'den rad.yaiiâhu anha nakledildiğine göre Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Âişe ile birlikte kardeşi Abdurrahman'ı göndermiş, Abdurruhman onun Ten'İm'den umre İçin ihrama girmesine yardımcı olmuş ve onu küçük eğerli bir bineğe bindirmişti.

Hz. Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Hacda (bineklerinize) eğerler koşunuz. Çünkü hac iki cihattan biridir."

1517- Sümame İbn Abdullah İbn Enes şöyle demiştir:

"Enes bineği üzerinde eğer bulunduğu halde haccetmiştir. Bunu cimriliğinden yapmış değildi. Çünkü o, Resûiullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem (yiyecek ve diğer eşya olarak) üzerinde yükleri bulunan eğerli bir deve üzerinde iken hac yaptığını nakietmiştir."

1518- Hz. Aişe radıyaiiâhu anhâ şöyle demiştir:

"Ey Allah'ın Resulü! Siz umre yaptınız. Fakat ben yapmadım." Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem, "Ey Abdurrahman! Kız kardeşinle git, onun Teriîm'den umre için ihrama girmesini sağla" buyurdu. Bunun üzerıne Abdurrahnıan Aişe'yİ devenin heybesinin bir tarafına koydu (ve gittiler). Daha sonre. Âişe umre yaptı.

Açıklama

Buhârî yukarıdaki konu başlığı ile zühd hayatı yaşamanın, lüks ve refah içinde yaşamaktan daha faziletli olduğuna işaret etmiştir.

Abdürrezzak ve Saîd İbn Mansûr'un İbrahim en-Nehaî yoluyla naklettiğine qöre Abbas İbn Rebîa Hz. Ömer'in hutbede şöyle söylediğini nakietmiştir:

"(Cihattan dönüp) eğerleri koyduğunuz zaman, eğerlerinizi hac ve umre yolculuğu için bağlayın. Çünkü hac, iki cihattan biridir." Burada kastedilen anlam şudur: "Savaştan geldiğiniz zaman hac ve umre yapın." Haccın cihad olarak isimlendirilmesi ya hac gerçekten cihad olduğu içindir ya da hac çok faziletli olduğu için faziletine binâendir. Burada kastedilen, nefisle yapılan cihattır. Çünkü hacda nefis hem bedenen hem de mâlî olarak bir çok sıkıntıya girmektedir.

1517 nolu hadise göre, Resûlullah'ın saiiaiı&hu aleyhi ve seiiem eşyalarını taşıyacak ayn bir devesi yoktu. Devesini hem yük için, hem de binek olarak kullanıyordu.

4- Kabul Olunmuş Haccın Fazileti

1519- Ebû Hureyre'nin rad,yaiiâhu anh naklettiğine göre Resûlullah'a hangi melın daha faziletli olduğu sorulduğunda Efendimiz saiiaüâhu aleyh , "Allah'a Hesulune iman etmektir" buyurmuştur. Sonra hangisidir sorusuna, "Allah yolunda cihat etmektir", sonra hangisidir sorusuna ise, "kabul olunmuş hacdır" Duyurarak cevap vermiştir.

1520- Müminlerin annesi Hz. Aişe radıyallâhu anha şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resulü! Biliyoruz ki en faziletli amel cihattır. Peki biz cihad edemeyecek miyiz?" Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Hayır, [siz kadınlar için] en faziletli cihad kabul olunmuş (mebrûr) hacdır" buyurmuştur.[16][16]

---

[16][16] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1861, 2784, 2875, 2876.

1521- Ebû Hureyre rad.yaiiâhu anh, "Resûlullah'ı, "Kim Allah içirt hacceder ve bu sırada) cinsel ilişkiye girmez ve fasıkhk da yapmaz ise (hacdan) annesinden ioğduğu günkü gibi (günahsız olarak) döner" buyururken işittim" demiştir.[17[17]]

Açıklama

İbn Hâlûyeh şöyle demiştir: " Mebrûr, kabul olunmuş demektir". Diğer alimler ise "Mebrûr, günah karıştırılmamış hacdır" demişlerdir. Nevevî de bu görüşü tercih etmiştir.
Kurtubî, "Bu konuda yapılan tefsirler hep birbirine yakın anlamdadır. Şöyle ki, bütün hükümleriyle birlikte, mükelleften istendiği gibi en güzel şekilde yerine getirilmiş bulunan hac, (mebrûr hacdır)." Allah (c.c) en iyisini bilir.
Hz. Aişe'nin, "Ey Allah'ın Resulü! Biliyoruz ki en faziletli amel cihattır" sözü bu konuda Kur'an ve sünnette varid olan ayet ve hadisler sebebiyle söylenmiştir. Nesâî'de yer alan, Cerir'in Suheyb'den naklettiği rivayete göre Hz. Âişe, "Ben Kur'an'da, cihaddan daha faziletli bir amelden bahsedildiğini bilmiyorum" demiştir.
1520 nolu hadiste "siz kadınlar için" olarak tercüme ettiğimiz kelimesinin harekesi konusunda İhtilaf edilmiştir. Çoğunluk iİ harfinin, ötreli olduğunu ve kadınlara hitap edildiğini savunmaktadır. (Buna göre anlam, "siz kadınlar için en faziletli cihad kabul olunmuş hacdır" şeklinde olur). El-Kâbisî de, "Benim gönlüm bu görüşe meylediyor" demiştir.
Hamevî'nin rivayetine göre ise â harfini kesreli olarak okumak gerekir. /Buna göre ise anlam, "fakat en faziletli cihad kabul olunmuş hacdır" şeklinde
hır) Birinci görüş, kastedilen anlamı ifade etme hususunda daha güzeldir. Çünkü hem haccm faziletini ortaya koymakta hem de Hz. Aişe'nin cihad hakk'ndaki sorusuna cevap niteliği taşımaktadır. Hz. Peygamber aauuu aleyhi ve ıiem nefisle mücahede anlamı taşıdığı için hacci cihad olarak adlandırmıştır.
'Cinsel ilişki" olarak tercüme ettiğimiz "rafes" kelimesi bu anlamda tariz olarak kullanıldığı gibi kötü söz anlamında da kullanılmaktadır.
Ezherî şöyle demiştir: "Rafes kelimesi, erkeklerin kadınlarla ilgili her türlü arzusuna denir. İbn Ömer bunu, kadınlara hitap etme niteliğinde olan şeylere tahsis etmiştir. Âlimlerin çoğunluğuna göre ise ayette kastedilen cinsel ilişkidir."
Hadiste bahsedilen ise cinsel ilişkiden daha geneldir. Tıpkı şu hadiste olduğu gibi: "Sizden biri oruçlu olduğu zaman rafes yapmasın (kötülüğe bulaşmasın)".
"Annesinden doğduğu gibi" İfadesi, büyük, küçük günahları ve bunlara bağlı diğer bütün günahlardan affedileceğini göstermektedir.

5- Hac Ve Umre İçin Mîkât Yerleri

1522- Züheyr şöyle demiştir: Zeyd İbn Cübeyr'in naklettiğine göre bir gün Abdullah İbn Ömer'e gitti. Evi üstten ve alttan perdeli kıl Çadırdan ibaretti.
na, "ihrama nereden girmem caiz olur" diye sordum. Bana, "Resûlullah saiiaiiâhu fleyhi ve senem ihrama giriş yeri olarak, Neddliler için Kam bölgesini, Medineliler Aılhuleyfe'yi, Suriye tarafı için ise Cuhfe bölgesini belirledi" şeklinde cevap verdi.

Açıklama

Başlıktaki ifade, Buhârî'nin, mîkat tarafından hac ve umre için ihrama girmeye cevaz vermediğini göstermektedir. İbn Münzir ve diğer bazı alimler bunun caiz olduğu konusunda icma bulunduğunu nakletmiştir. Bu konu tartışmaya açık bir meseledir. Çünkü İshak, Dayud ye diğer bazı alimlerin bunu caiz görmediğine dair görüşler nakledilmiştir. İbn Ömer'in cevabı da bunu göstermektedir. Za-mansal Mîkata yapılan kıyas da bu görüşü desteklemektedir. Alimler, zamansal mîkatran önce ihrama girmenin caiz olmayacağı hususunda icma etmiştir. Çoğunluk ise zamansal mîkat ile mekansal mîkat arasında ayırımda bulunmuş, zamanından önce ihrama girmeye cevaz vermemişler, mekansal mîkatta ise cevaz vermişlerdir. Hanefiler ve Şafüler gibi bazı alimler ise mîkât

---

[17[17]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1819, 1820.

zamanından önce ihrama girme görüşünü tercih etmiştir. Malik bunu mekruh görmüştür. "Hac bilinen aylardadır" başlığında (33. konu başlığı), "Osman Horasan'dan ihrama girmeyi mekruh görür" sözünden bahsedilirken bu konuda bilgi verilecektir.
ialW...i / Füstat çadır demektir, / Sürâdiq ise, bir şeyin etrafını saran her şeydir. Âyette de, "onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır"[18[18]] şeklinde geçmektedir.

6. "(Ey Müminler!) Azık Edinin. Bilin Ki Azığın En Hayırlısı Takvadır"

1523- İbn Abbas radıyaiiâhu anhü şöyle anlatır:
"Yemenliler hacca geldikleri zaman azık getirmezler ve "Biz tevekkül ediyo derler, Mekke'ye geldikleri zaman da insanlardan dilenirlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, "(Ey Müminleri) Azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır"[19[19]] buyurmuştur.

Açıklama

Mukatil İbn Hayyân şöyle anlatır:
'Yukarıdaki ayet nazil olduğu zaman bir kimse ayağa kalkarak "Ey Allah'ın Resalü! Azık bulamıyoruz" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Yüzünü insanlardan çevirecek ve kendine yetecek kadar azık edin. Edindiğiniz azıkların en hayırlısı takvadır" buyurdu." Bu hadisi, İbn Ebû Hatim nakletmiştir.
51-Mühelleb şöyle demiştir: "Bu hadise göre, dilenmemek de bir nevi takvadır. Allah'ın, yüzsüzlük etmeyip dilenmeyenleri övmesi[20[20]] de bu görüşü desteklemektedir.
"Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır". Yani dilenerek insanlara eziyet vermekten kaçının. Bunda günah vardır.
Dilenmekle tevekkül yapılmış olmaz. Bir görüşe göre tevekkül, bütün sebeplere sarılıp elden gelen gayret gösterildikten sonra sebeplere bakmamak (işi Allah'a bırakmaktır. Nitekim bir hadiste, "Deveni bağla ve sonra tevekkül ef buyurulmuştur.

7- Mekkeliler İçin Hac Ve Umrede İhrama Girme Yeri

1524- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber eaifaiiâhu aleyhi ve sellem, ihrama girme yeri olarak Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Suriye tarafından gelecekler için Cuhfe'yi, Necidliler için Karnü'l-Menâzil'i, Yemenliler için de Yelemlem'i belirlemiştir. Bu yerler, onlar ve oralara gidip de hac ve umre yapmak isteyen ve o bölgelerin ötesinden gelecek diğer hacılar için mîkât bölgeleridir. Bu bölgelerden daha içeride yani Kâbeye daha yakın olanlar ise istedikleri yerden ihrama girebilir. Hatta Mekkeliler de Mekke'den girebilir."[21[21]]

Açıklama

İhrama girerken telbiye getirildiği için başlıkta "telbiye getirme yeri" ifadesi kullanılmıştır. Telbiye getirme anlamındaki "İhlal" kelimesi daha sonra geniş bir anlam kazanarak ihrama girme olarak da kullanılmıştır.
Zülhuleyfe, Mekke ile Medine arasında iki millik mesafede bulunan meşhur yerin adıdır. Bu, İbn Hazm'ın İfadesidir. Nevevî ise, "Zülhuleyfe ile Medine arasında altı mil vardır. Orada "Ali kuyusu" adı verilen bir kuyu bulunmaktadır" demiştir.
Cuhfe ise, Mekke ile arasında 5-6 mil - mesafe bulunan bir köydür.
Necid, yüksek bölgeler İçin kullanılan bir kelimedir. Burada kastedilen ise buranın en üst tarafı Tihame ve Yemen, en alçak bölgesi de Şam ve Iraktır.
Yemenliler için belirlenen Yelemlem, Mekke'ye otuz mil uzaklıkta bir yerdir.
Mekke'ye en uzak mîkât yeri Medinelİlerin mîkat yeri olan Zülhuleyfe'dir. Bu şekilde olmasının hikmeti olarak Medinelİlerin ecrini artırma iradesi gösterilmiştir. Diğer bir

[18[18]] el-Kehf 18/29
[19[19]] el-Bakara 2/197.
[20[20]] el-Bakara 2/273
[21[21]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1526, 1529, 1530, 1845.

görüşe göre ise mîkât bölgesi dışından gelen kimselere (afakîlere) kolaylık olsun diye bu şekilde hükme bağlanmıştır. Çünkü Medineliler, belirli mîkâtı bulunanlar içinde afakilerden Mekke'ye en yakın olanıdır.
Bu yerler, onlar ve oralara gidip de hac ve umre yapmak isteyen diğer kimseler için mîkât bölgeleridir. Bu hükme, kendine mahsus mîkâtı bulunan bir bölgeye girenler dahil olduğu gibi girmeyenler de dahildir. Kendine hâs mîkâtı bulunmayan bir bölgeye girmeyenler konusunda, eğer o kişinin özel bir mîkâtı yoksa sorun yoktur. Kendine hâs mîkâtı bulunan yere giren kimseye gelince; örneğin Suriyeli bir kimse hac yapmak isteyip de Medine'ye girerse onun mîkât yeri Zülhuleyfe olur. Bu kimse, kendi aslî mîkât yeri olan Cuhfe'ye gelene kadar ihrama girmeyi erte leye mez. Eğer ertelerse hata işlemiş olur ve alimler çoğunluğuna göre bir kurban kesmesi gerekir.
Bu bölgelerden daha içeride olanlar ise istedikleri yerden ihrama girebilir. Bu konuda ittifak bulunmaktadır.
Mekke'de bulunan kimselerin, ihrama girmek için dışarıya çıkmalarına gerek yoktur. Onlar, tıpkı mîkât yerleri ile Mekke arasında bulunan kimseler gibi, bulundukları yerden ihrama girerler. İhrama girmek için mîkât yerlerine dönmelerine gerek yoktur. Bu, hacılara mahsus bir durumdur. Umre yapmak isteyenlerin ise en yakın Hül bölgesine (Harem bölgesinin dışına) çıkmaları gerekir. Umre konusunda yapılacaklar ile ilgili olarak açıklama gelecektir.
el-Muhib et-Taberî şöyle demiştir: "Umre için Mekke'yi mîkât yeri olarak gören hiçbir kimseyi bilmiyorum." Dolayısıyla Mekke'nin mîkât yeri olması hükmü' nü, kıran haccı yapan kimseler için anlamak gerekir. Kıran haccı yapan kimst konusunda farklı görüşler vardır. Çoğunluğa göre de, Kıran haccı yapan kimst de, ihrama girme konusunda Mekke'den hac yapanların hükmüne tâbidir.
İbnü'l-Mâcişûn'a göre ise, Kıran haccı yapan kimsenin en yakın hill bölgesi ne çıkması gerekir.
Hac menasikini yerine getirmeyi irade ederek ihramsız bir şekilde mîkât yer lerini geçen kimse hakkında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Çoğunluğa gön menasike başlamazdan önce mîkât yerine geri dönerse kurban kesme yükümlü lüğü düşer. Ebû Hanife'ye göre, dönerken telbiye getirmesi şartıyla düşer. Malik 'e göre uzaklaşmaması şartıyla düşer. Ahmed'e göre ise hiçbir şekilde kurba kesme cezası üzerinden düşmez.
Bütün mîkât yerleri için, en faziletlisi, söz konusu bölgenin en uzak yerinde ihrama girmektir. En yakın yerden ihrama girilirse bu da caizdir.

8- Medinelilerin Mikat Yeri, Zülhuleyfeden Önce İhrama Girmezler

1525- Abdullah İbn Ömer'in radıydiâhu anhümâ naklettiğine göre Resûlullah aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur: "Medineliler Zülhuleyfe'den, Suriyeliler Cuhfe'den, Necidliler Karridan ihrama girerler." Abdullah şunu ilave eder: bana ulaştığına göre Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Yemenliler Yelemlem'den ihrama girer" buyurmuştur.

9- Suriyelilerin İhrama Girme Yeri

1526- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve seiiem, ihrama girme yeri olarak Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Suriyeliler için Cuhfe'yi, Necidliler için Kamü'l-Menâzil'i, Yemenliler için de Yelemlem'i belirlemiştir. Bu yerler, onlar ve oralara gidip de hac ve umre yapmak isteyen diğer kimseler için mîkât bölgeleridir. Bu bölgelerden daha içeride olanlar için ise ihram yeri, bulundukları yerdir. Hatta Mekkeliler de Mekke'den girebilir."

10- Necidlilerin İhrama Girme Yeri

1527- Zührî'nin Salim'den onun da babasından naklettiğine göre Resûlullah âhu aleyhi ve seiiem (mîkat yerlerini) belirlemiştir.
1528- Salim babasından şöyle nakleder: Resûlullah'ı şöyle buyururken işittim: "Medinelilerin ihrama girme yen Zülhuleyfe; Suriyelilerin Mehye'a yani Cuhfe; Necidliîerinki ise Karridır" İbn Ömer şöyle demiştir: "Hz. Peygamberin, "Yemenlilerin

ihrama girme yeri Yelemlem'dir" dediğini iddia etmişlerdir. Oysa ben bunu işitmedim."

11- Mîkât Sınırları İçerisinde Bulunanlar İçin İhrama Girme Yeri

1529- İbn Abbas radıyaüâhu anh şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, ihrama girme yeri olarak Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Suriyeliler için Cuhfe'yi, Yemenliler için Yelemlem'i, Necidliler için Karnü'l-Menâzil'i, Yemenliler için de Yelemlem'i belirlemiştir. Bu yerler, onlar ve oralara gidip de hac ve umre yapmak isteyen diğer kimseler için mîkât bölgeleridir. Bu bölgelerden daha içeride olanların ise ihram yeri bulundukları yerdir. Hatta Mekkeliler de Mekke'den girebilir."

12- Yemenlilerin İhrama Girme Yeri

1530- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, ihrama girme yeri olarak Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Suriyeliler için Cuhfe'yi-Necidliler için Karn'i, Yemenliler için de Yelemlem'i belirlemiştir. Bu yerler, onlar ve oralara gidip de hac ve umre yapmak isteyen diğer kimseler için mîkât bölgeleridir. Bu bölgelerden daha içeride olanlar ise diledikleri yerden ihrama girebilir. Hatta Mekkeliler de Mekke'den girebilir."

13- Zâtüırk Iraklılar İçin Mîkât Yeridir

1531- îbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Şu iki şehir (Basra ve Kû fethedildiği zaman oralarda oturan insanlar Ömer'e gelip, 'Ey Mü'minlerin Emî Necid için Kam mîkat yeri olarak tayin edilmiştir. Oysa orası bizim yolumu terstir. Karn'dan ihrama girmek istediğimiz zaman bize çok zor oluyor1 dedile Bunun üzerine Hz. Ömer, '0 halde yolunuzun üzerinde bulunan bir mîk hizasından ihrama girin' dedi ve Zât-ü ırk'ı onlar için mîkat yeri olarak belirledi

Açıklama

Zâtüırk, ılgın çalı ve ağaçlarının (tamarix) yetiştiği verimli bir arazidir. Mek ile arasında iki merhale (42 mil) bulunmaktadır. Necid ile Tihame arasında sın teşkil etmektedir. Hz. Ömer radıyaiiâhu anh Zâtüırk'ı kendi içtihadı ile mîkât ye olarak tayin ettiği bilinmektedir.
Şafiî, Tâvûs'un şöyle dediğini nakletmiştir: "Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve ı Zâtüırk'ı mîkât yeri olarak tayın etmemiştir. Zaten o zaman doğulular da yoktu."
Şafiî "Ümm" adlı eserinde şöyle der: "Hz. Peygamber'den Zâtüırk'ın mîk yeri olduğuna dair bir rivayet sabit olmamıştır. Fakat Zâtüırk'ın mîkât yeri olrrk hususunda icma edilmiştir."
Bütün bunlar gösteriyor ki, Zâtüırk'ın mîkât yeri olması nas ile belirlenm mistir.- Gazâlî, "Şerhu'l-Müsned" adlı eserinde Râfiî, "Şerh-u Müslim"de Nevevî bunu açıkça belirtmişlerdir. Aynı görüş Mâlikin Müdeuuene'sinde de yer almıştır.
Hanefîler, Hanbelîler, Şâfiîlerin çoğunluğu, "Şerhu's-Sağîr" adlı eserinde Râfiî ve "Şerhu'l-Mühezzeb" adlı eserinde Nevevî, bunun nasla belirlendiğini belirtmişlerdir. Mîkât hizalarından İhrama girmenin meşruiyeti, önünde belirli bir mîkât yeri bulunmayanlara hâstır. Fakat Mısırlılar gibi, kendine ait belirli bir mîkât yeri bulunanlardan Zülhuleyfe hizasında bulunan Bedir'e uğramaları halinde oradan İhrama girme haklan yoktur. Böyle kimseler, Cuhfe'ye gelinceye kadar ihrama girmeyi geciktirebilirler. Allah (c.c) en İyisini bilir.
1532- Abdullah İbn Ömer'den radıyaiiâhu anhümâ nakledildiğine göre Resûlullah sdiaiiâhu aleyhi ve seiiem Zülhuleyfe'deki vadide devesinden İnmiş ve namaz kılmıştır. İbn Ömer de buraya geldiği zaman böyle yapardı.

15- Hz. Peygamberin Mekkeye Giderken Şecere Yolundan Gitmesi

1533- Abdullah İbn Ömer şöyle anlatır:

Resûlullah saiiaiiahu aleyhi ve seiiem (Medine'den çıkarken) Şecere yolundan çıkar, (Medine'ye girerken ise) Muarras yolundan girerdi. Mekke'ye giderken Şecere mescidinde namaz kılardı. Dönerken ise vadinin ortasındaki Zülhuleyfe'de namaz kılar ve sabaha kadar orada gecelerdi.

Açıklama

Iyâz şöyle der:
Şecere yolu, Medine'den Mekke'ye gitmek İsteyen kimselerin yolu üzerinde bulunan meşhur bir yerdir. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem buradan Zülhuleyfe'ye doğru çıkar ve orada gecelerdi. Döndüğü zaman yine orada geceler ve Muarras yolundan Medine'ye girerdi. Hem Şecere hem de Muarras yolu Medine'den altı mil uzaklıktadır. Fakat Muarras bir miktar daha yakındır.

16- Hz. Peygamberin Akîk Mübarek Bir Vadidir Sözü

1534- İbn Abbas'tan radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre kendisi Hz. Ömer'i şöyle söylerken işitmiştir:
"Ben Hz. Peygamber'i saMiâhu aleyhi w seiiem Akîk vadisinde iken, "Bu gece bana Rabbim'den bir elçi (cebraii) gelerek 'Bu mübarek vadide namaz kıl ve umre ile beraber hac yapmaya niyet et' (kıran haca) di" buyurduğunu işittim."[22[22]]
1535- Salim İbn Abdullah'ın babasından naklettiğine göre, vadinin ortasında, Zülhuleyfe'deki Muarras'ta iken Hz. Peygamber'in kendisine "Sen mübarek bir vadidesin" denildi.
Salim, babası Abdullah'ın, Resûllah'ın devesini çökerttiği yer diye araştırdığı Muarres'de devesinden inerdi. Söz konusu yer, vadinin ortasındaki mescidin alt tarafında, vadi ile yolun ortasında idi.

Açıklama

Hadiste bahsedilen vadi, "Akîk" vadisidir. Burası, Mekke ile Medine arasında, dört mil uzaklıkta, el-Bakî yakınlarında bir yerdir.
Hadis, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kıran haccı yaptığına bir delildir.

17- Güzel Kokunun Çıkması İçin Elbisenin Üç Kez Yıkanması

1536- Safvân İbn Ya'lâ şöyle anlatır:
"Ya'lâ, Ömer'e radıyaiiâhu anh, 'Resûlullah'a vahiy geldiği sırada bana göster' demişti. Hz. Peygamber Ci'râne'de iken yanında bir grup insan vardı. Bu sıradt bir adam geldi ve ıEy Allah'ın Resulü! Koku sürünüp umre ihramına giren kimse hakkında ne buyurursunuz? diye sordu. Bunun üzerine Efendimiz saBaiiâhu aleyhi ve seiiem bir süre sustu. Daha sonra kendisine vahiy geldi. Ömer hemen Ya'lâ'ye işarette bulundu ve Ya'lâ geldi. Resûl-i Ekrem'in üzerinde bir örtü vardı. Ya'lâ: başını Resûlullah'm örtüsünün İçine soktu. O sırada Hz. Peygamber'in yüzü kırmızılaşmıştı ve nefesi (uykudaki bir kimsenin çıkardığı ses gibi) hırlıyordu. Biı süre sonra bu durum ortadan kalktı. Daha sonra Efendimiz, "Umre ile i/gi/i son. sorarı kimse nerede?" dîye sordu. Bunun üzerine o soru soran adamı çağını Rasûlullah'ın yanma getirdiler. Hz. Peygamber: "Üzerindeki kokuyu üç kez yıfcc üzerindeki cübbeyi çıkar ve umreni, hacda yaptığın gibi yap" buyurdu. Atâ'ye "Hz. Peygamber, üç kez yıkamayı emrederken (kokudan) arındırmayı kasdetti" dedim. O da "evet" diye cevap verdi.[23[23]]

Açıklama

Başlıkta güzel koku olarak tercüme ettiğimiz "halûk" kelimesi, için zaferan bulunan bir

---

[22[22]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2337, 7343.
[23[23]] Hadısın geçtiği diğer yerler: 1789, 1847, 4329, 4985.

karışımdan elde edilmiş bir çeşit kokudur.
Resûlullah'm nefesinin hırlaması, vahyin şiddeti nedeniyledir. Ya'lâ, Hz Peygamber'i vahiy indiği sırada görmeyi istediği için başını örtünün içine sokmuştur. Umre konularında bu konu yine gelecektir.[24[24]]
"Üzerindeki kokuyu üç kez yıka" ifadesi, "bedenindeki ya da elbisendeki" ifadesinden daha geneldir.
Ya'lâ hadisi, ihrama girdikten sonra kokulu olarak devam etmenin yasak olduğuna delil olarak getirilmiştir. Çünkü kokunun, elbiseden ve bedenden yıkanması emredilmiştir. Mâlik ve Muhammed İbn Hasen bu görüştedir.
Fakihlerin çoğunluğu bu görüşe şöyle cevap vermiştir: "Ya'lâ olayı hadiste sabit olduğu üzere Ci'râne'de geçmiştir. Bu olay, hiçbir ihtilaf olmaksızın (hicrî) 8. yılda gelmiştir. Diğer yandan ileride geleceği üzere, Hz. Aişe, ihram giydiği sırada Resûlullah'a kendi elleriyle koku sürmüştü. Bu olay ise kesinlikle hicri 10. yılda veda haccı sırasında gerçekleşmiştir. Hüküm son gerçekleşen olaya göre verilir. Ya'lâ olayında verilen yıkama emri ise mutlak olarak koku ile ilgili değil, Özel olarak "halûk" adı verilen koku ile ilgilidir. Belki de yıkamanın emredilmesi söz konusu kokuda bulunan zaferan idi. Hz. Peygamberin, ister ihramlı İster ihramsız olsun zaferan sürmeyi yasakladığı sabittir. Biraz sonra gelecek olan İbn Ömer hadisinde, "İhramlı kimse zaferan sürülmüş olan elbiseyi giymez" ifadesi; İbn Abbas hadisinde ise, "Hz. Peygamber sadece zaferanlı elbiseleri yasakladı" ifadesi yer almaktadır. 23. konuda bu hususta geniş bilgi verilecektir. Bir diğer delil de şudur: İhramlı bir kimse, unutarak veya bilmeden koku sürünse sonra bunu öğrenir öğrenmez kokuyu giderse keffaret gerekmez. Mâlik, "Eğer aradan uzun zaman geçerse gerekir" demiştir. Ebû Hanife ve bir görüşünde Ahmed'e göre mutlak olarak her halükârda keffaret gerekir. Buna göre ihramlı kimse dikişli elbise giyse onu çıkarır. Söz konusu elbiseyi yırtması ve parçalaması gerekmez.

18- İhrama Girerken Koku Sürmek, İhramlının Giyeceği Şeyler, İhramlının Taranması Ve Yağ Sürmesi

İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
İhramlı kimse güze! kokulu bitkiyi koklayabilir, aynaya bakabilir, zeytin yağı ve hayvansal yağ ile tedavi olabilir."
Atâ "İhramlı kimse yüzük takabilir, para kesesi giyebilir" demiştir.
İbn Ömer radıyaiiâhu anh karnına bağladığı bir bezle ihramlı iken tavaf etmiştir.
Âişe radıyaüâhu anha ise, binekle seyahat edenler için kısa iç donu giymelerinde bir beis görmemiştir.
1537- Saîd İbn Cübeyr şöyle anlatır:
"İbn Ömer radıyaiiâhu anh vücuduna zeytinyağı sürerdi. Bu olayı İbrahim en-Nehaî'ye hatırlatınca bana, "Sen onun görüşünü ne yapacaksın?!" dedi.
1538- Hz. Aişe radıyaiiâhu anha şöyle demiştir:
"Resûlullah'm, ihramlı iken başının ayırım yerlerinde bulunan kokusunun ışıltısı hâlâ gözlerimin önünde gibidir."
1539- Hz. Aişe radıyaiiâhu anha şöyle demiştir:
"Resûlullah'a, ihrama girerken ve (şeytan taşlayıp traş olarak) ihramdan çıktığı sırada (ziyaret) tavafından önce koku sürerdim".[25[25]]

Açıklama

Buhârî yukarıdaki konu başlığı ile bir önceki hadiste "halûk" adlı kokunun yıkanmasının giysilerle ilgili olduğunu beyan etmek istemiştir. Çünkü ihramlı bir kimse üzerinde zaferan sürdüğü bir şeyi giyemez. Fakat bedende bulunan kokunun devam etmesini yasaklamamıştır.
Buhârî, hadiste yer alan "kokuianma"ya, taranma, yağ sürme gibi konuları da eklemiştir. Çünkü hepsi insana ferahlık verme ve süslenme gibi ortak bir anlam taşımaktadır. Bu

---

[24[24]] Bk.Umre bölümü 10. konu, 1789 nolu hadis.
[25[25]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1754, 5928, 5930.

başlıkla Buharı bir anlamda, "İnsana ferahlık veren diğer şeyler de kokulanma kapsamında değerlendirilir. İhramlı kimseye bunlar haram değildir" demiştir.
Güzel koku koklamak konusunda Saîd İbn Mansûr şöyle demiştir: "Ikrime ve Eyyûb yoluyla İbn Uyeyne'nin naklettiğine göre İbn Abbas, ihramlı kimsenin güzel koku koklamasında bir sakınca görmemiştir."
Güzel koku konusunda farklı görüşler vardır: İshak'a göre mubahtır. Ahmed ise tevakkuf etmiş/görüş belirtmemiştir. Şafiî'ye göre haramdır. Malik ve Ebu Hanife'ye göre ise mekruhtur. Görüş ayrılığının kaynağı şu görüştür: "Kendisinden koku elde edilen her şey hiçbir ihtilaf bulunmaksızın haramdır, diğerleri İse haram değildir.
Aynaya bakma konusuna gelince; İbn Abbas'ın bu konuda, "İhramlı kimsenin aynaya bakmasında bir sakınca yoktur" dediği nakledilmiştir. Tedaviye gelince, İbn Abbas'tan nakledildiğine göre ihramlı kimse yenilen şeyler ile tedavi olabilir. İbn Abbas şöyle demiştir: "İhramlı kimsenin eli ve ayaklan yanıdığı zaman onlara zeytin yağı ve eritilmiş yağ sür". İhramlı iken yağ sürülebilmesi, yağın kokusuz olması şartına bağlıdır.
1539 nolu hadis, ihrama girilmek istendiği zaman koku sürünmenin müstehap olduğuna ve ihramdan sonra da daha önce sürülmüş olan bu kokunun devam edebilmesine delil olarak getirilmiştir. İhramdan önce sürülen kokunun, renk ve kokusunun devam etmesi zarar vermez. Sadece ihramlı iken koku sürünmek haramdır. Bu, alimlerin çoğunluğuna ait görüştür. Mâlik'e göre haramdır, fakat bundan dolayı fidye vermek gerekmez. Mâlik'ten diğer bir rivayete göre fidye gerekir.

Muhammed İbn Hasen şöyle demiştir: "İhramdan sonra da aynen kalacak şekilde bir kokuyu ihrama girmeden önce sürmek mekruhtur."
Malikîlerin delilleri şöyledir: İbnü'l-Müntesjr'in, "gusül" konusunda geçen rivayetine göre Hz. Peygamber koku süründükten sonra gusül abdesti almıştır. Rivayet şöyledir; "Hz. Peygamber hanımları ile birleştikten sonra ihrama girmiştir." Hz. Peygamber'in âdeti, her hanımı için ayrı ayrı gusül abdesti almaktı. Bu durum, zaruri olarak daha önce sürmüş olduğu kokudan hiç bir iz kaynamasını gerektirir. Fakat biraz önceki rivayette bulunan "(Güzel bir şekilde) koKar bir halde ihramlı olarak sabahlardı" ifadesi bu görüşü reddetmektedir. Bazı Malikîler mazeret olarak Medinelilerin uygulamasının bunun tersi yönünde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüş Nesâî'nin Ebu Bekir İbn Abdurrahman ibnül-Haris İbn Hişam'dan rivayet ettiği şu delil ile eleştirilmiştir. Buna göre Emevi Halifesi Süleyman İbn Abdülmelik hacca gittiğinde alimlerden bir grubu bir araya getirmiştir. Bunlar arasında Kasım İbn Muhammed, Harice İbn Zeyd, İbn Ömer'in oğulları Salim ve Abdullah, Ömer İbn Abdülaziz ve Ebu Bekir İbn Abdurrahman İbnü'l-Haris bulunmaktadır. Süleyman İbn Abdülmelik onlara ziyaret tavafından önce koku sürünme konusunu sormuş bu alimlerin hepsi sürmesinin sakıncası olmadığını ifade etmişlerdir. Bu alimler, Medineli tabiîn alimleridir ve hepsi aynı görüşte müttefiktir. Buna göre, ziyaret tavafından önce koku sürmenin caiz olmadığı nasıl iddia edilebilir.
Akabe cemresinden (büyük şeytana taş atıldıktan) sonra koku sürünmek ve diğer ihram yasaklarının kalktığına dair delil olarak getirilmiştir. Cinsel ilişki ve cinsel ilişkiye götüren ön davranışlarla ilgili yasak ise Kabe'yi tavaf edinceye kadar devam eder. Bu durum, hacda, yasaksızlığa geçmede iki aşamanın olduğunu göstermektedir.
Tıraş olmayı, haccın gereği olan ibadetlerden (nüsük) sayanlar - alimlerin çoğunluğunun görüşü ve Şafiîlerde de sahih olan görüş böyledir- koku sürünme ve az önce sayılan diğer ihram yasaklarının ancak traş olduktan sonra yapılabileceği görüşündedir. Resûlullah'm haccında önce şeytan taşlayıp sonra traş olması daha sonra da tavaf etmesi bu görüşe dayanak teşkil etmektedir Eğer koku sürünmek şeytan taşladıktan ve traş olduktan sonra olmasayd hadisteki, "Kabe'yi tavaf etmeden önce" ifadesi tavafla sınırlı tutulmazdı.

19- Saçlarını Yapışkan Bir Madde İle Toplayan Kimse

1540- Salim, babasının şöyle dediğini nakletmiştir:
"Ben Resûlullah'ı safai&hu aleyhi ve seiiem dağılmaması için saçlarına yapışkan bir madde sürmüş halde telbiye getirirken işittim."[26[26]]

[26[26]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1549, 5914, 5915.

Açıklama

Saçı bu şekilde bağlamak, ihramlı iken saçların dağılmaması, kirlenmemesi ve bit düşmemesi İçin yapılmaktadır.

20- Zülhüleyfe'de Telbiye Getirmek

1541- Salim İbn Abdullah, babasını şöyle söylerken işitmiştir: "Resûlullah ancak mescidin yanından telbiye getirerek ihrama girerdi." Mescitten maksadı Zülhuleyfe'deki mescittir.

Açıklama

Başlık, Medine'den yola çıkarak hacca giden kimse ile ilgilidir. Bu konuya
28. başlık olan "Kişinin, devenin tam olarak ayağa kalkmasından sonra telbiye getirmesi" konusunda temas edilecektir.
Salih İbn Keysan'm Nafi'den naklettiğine göre İbn Ömer (r.anhüm) şöyle demiştir: "Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem devesi tam olarak ayağa kalkıp kendisini düz bir duruma getirdiği zaman telbiye getirmiştir." İbn Ömer, iki konu sonra yer alacak olan İbn Abbas'ın "Bineğine binip çöle yöneldi ve telbiye getirdi" şeklindeki rivayetini kabul etmemiştir.
Buradaki müşkili, Ebu Davud ve Hâkim'in, Saîd İbn Cübeyr'den aktardığı şu rivayet çözer: "İbn Abbas'a; "Resûlullah'ın telbiye getirmesi hakkında sahabilerin farklı görüşte olmalarına hayret ediyorum" dedim. -Sonra hadisi zikretti. Hadiste şu sözler bulunmaktaydı- Hz. Peygamber, Zülhuleyfe mescidinde iki rekat namaz kıldıktan sonra bulunduğu meclisten kalkarak hac için telbiye getirdi. Bazı insanlar bu telbiyeyi duyarak böyle öğrendiler. Daha sonra Efendimiz saiiaiıahu aleyhi ve seiiem bineğine bindi. Bineği doğrulduğu zaman yine telbiye getirdi. Sonra aradan bir süre geçti. Çöle yönelince yine telbiye getirdi. Bu telbiyelere de daha önceki telbiyeleri bilmeyen bir grup insan işitti. Daha sonra her grup kendi işittiği şeyi nakletti. Onun asıl (ilk) telbiye getirdiği yer namaz kıldığı yerdir. Daha sonra ikinci ve üçüncü kez telbiye getirmiştir." İbn Ömer, telbiyenin sadece çöle yönelindiği sırada yapıldığı görüşüne bu yüzden karşı çıkmıştır. Fakihler sayılan bütün telbiyelerin caiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Görüş ayrılığı sadece hangisinin daha faziletli olduğu konusundadır.

21- İhramlı Kimsenin Giymemesi Gereken Elbiseler

1542- Abdullah İbn Ömer'den radıyaiiâhu anhümâ nakledildiğine gjre adamın biri "Ey Allah'ın Resulü! İhramlı bir kimse hangi elbiseleri giyebilir?" diye sormuştu. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seikm, "Gömlekleri, başa geçirilen takkeleri, şalvarları, şapkalı giysileri ve mestleri giyemez. Fakat iki ayakkabı bulamayan kimse mest giysin ve topuklardan aşağısını kessin. Siz ihramlılar, zaferan ve vers adı verilen bitki[27[27]] ile boyanmış olan elbise giymeyin" buyurmuştur.

Açıklama

Burada ihramlı ile kastedilen, hac, umre veya kıran haccı için ihrama girmiş olan kimsedir.
Nevevî şöyle der:
"Alimler, Hz. Peygamberin bu cevabının sözün en güzellerinden olduğunu söylemişlerdir. Çünkü giyilemeyecek olan şeyler sınırlı sayıdadır. Bunlar sayılmak suretiyle cevap ortaya çıkmış olur. Giyilmesi caiz olanlar ise sınırsızdır. Cevap, "Şunları giyemez, diğerlerini giyebilir" anlamına gelir."

[27[27]] Vers, Yemen'de yetişen sarı bir bitkinin adıdır, (bk. Aynî, Umdetü'1-Kâri, 7/433.

İbn Dakîk el-Id şöyle demiştir:
"Bu hadisten çıkarılacak sonuçlardan biri şudur: Cevapta muteber olan, cevap nasıl olursa olsun, cevap soruya göre değişik olsa veya sorulandan daha fazla şey söylenmiş bile olsa, amaçlanan şeyin gerçekleşmesidir. Soru ile cevabın birbirine (birebir) mutabık olması şart değildir."
Hadiste bahsi geçen ihramlının, erkek ihramlı olduğu konusunda alimler icma etmiştir. Kadınlar da aynı hükme dahil edilemez.
İbnü'l-Münzir şöyle der: "Alimler, yukarıda sayılan bütün elbiseleri ihramlı bir kadının giyebileceğinde icma etmiştir. Kadınların erkeklerle ortak olduğu nokta, zaferan ve vers ile boyanmış olan elbiseleri giyememeleridir."
Kadı Iyaz ise şu kanaati belirtir:
"Müslümanlar, yukarıdaki hadiste sayılan şeyleri ihramlı bir kimsenin giyemeyeceğinde icma etmiştir. Hz. Peygamber, gömlek ve şalvar İle bütün dikişli elbiselere; sarık ve başlıklı giysi ile dikişli ya da dikişsiz başı örten bütün başlıklara- mestlerle ise kişinin ayağını örten her şeye dikkat çekmiştir."
"Ayakkabı bulamayan" denilmek suretiyle, bulabilen kimselerin kesilmiş mest giyemeyecekleri belirtilmiştir, «Alimlerin çoğunluğu bu görüştedir.
Mestlerin topuklardan aşağısının kesilmesi, ihramlı kimsenin topuklarının açığa çıkması içindir. Alimler, ihramlı kimsenin elbise giymesinin ve koku sürün-mesinin yasak olmasının hikmeti olarak onun, refah ve rahattan uzaklaşmasını, huşu içindeki kimsenin niteliklerini kazanmasını göstermişlerdir. Diğer yandan sayılan şeylerden mücerred bir halde Rabbine yönelmesi sağlanmış olacaktır. Bu sayede kendini daha iyi murakabe edecek, haramları işlemekten daha kolay kaçınacaktır.

22- Hacca Giderken Bineğe Binmek Ve Terkisine Birini Almak

1543-1544- İbn Abbas'tan radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre Üsame Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi w seüem terkisinde idi. Efendimiz saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem daha sonra Müzdelife'den Mina'ya kadar Fadl' terkisine aldı. Üsame ve Fadl, "Hz. Peygamber, Akabe cemresine (büyük şeytana) taş atıncaya kadar telbiye etmeye devam etti" demişlerdir.[28[28]]

23- İhramlının Giyebileceği Elbise, Rida Ve Îzarlar

Aişe (r.anha) ihramlı iken sarıya boyanmış elbise giymiş ve (ihramlı bir kadına) "Ağzını ve yüzünü peçe ile kapatma. Vers ve zaferanlı elbiseyi de giyme" demiştir.
Cabİr mdıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Usfurla boyanmış elbisenin koku olduğu görüşünde değilim."
Hz. Aişe, ihramlı kadının, zinet takmasında, siyah ya da kırmızı elbise veya mest giymesinde bir sakınca görmemiştir.
ibrahim en-Nehâî, "İhramlının elbisesini değiştirmesinde sakınca yoktur" demiştir.
1545- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem saçlarını salıp[29[29]] yağ süründükten, îzâr ve ridasını giydikten sonra ashabıyla birlikte Medine'den ayrıldı. Kokusu deriye geçecek şekilde zaferan bulunanlar hariç, hiçbir îzâr ve ridanm giyilmesini de yasaklamadı. Gündüz vakti Zülhuleyfe'ye vardılar ve sabaha kadar orada kaldılar. Efendimiz saiiaiiâhu aleyhi ve sellem, bineğine bindi. Çöle girdikleri zaman ashabıyla birlikte telbiye getirdi. Kurbanlık hayvanına gerdanlık taktı. Bu olay Zülkade'nin 25'inde gerçekleşmişti. Zülhicce'nin 4. gecesi Mekke'ye vardılar. Kabe'yi tavaf etti, Safa ile Merve arasında sa'y etti. Kurbanına gerdanlığını taktığı İçin artık ihramdan çıkmadı. Daha sonra Mekke'nin yüksek bir yeri olan Hacûn bölgesinde konakladı. O sırada hac ihramı içinde bulunuyordu. Yaptığı İlk tavaftan sonra Arafat'tan dönünceye kadar bir daha Kabe'ye yaklaşmadı. Sahabilere, Kabe'yi tavaf etmelerini ve Safa ile Merve arasında sa'yde bulunmalarını, daha sonra da

---

[28[28]] 1543 nolu Hadisin geçtiği diğer yerler: 1686; 1544 nolu Hadisin geçtiği diğer yerler: 1670 1685, 1687.
[29[29]] Taranmak anlamına da gelen bu kelime, hem aşağıda yer alan şerhte hem de "salmak" olarak açıklandığı için bu şeklide tercüme edilmiştir, bk. Aynî, Umdetü'l-Kârî, 7/440)

traş olup ihramdan çıkmalarını emretti. Bu emir, yanlarında gerdanlık takılmış kurbanlık bulunmayan kimselere yönelikti.-Hanımları ile gelenler için artık cinsel ilişkide bulunmak, güzel koku sürünmek ve elbise giymek helaldi.[30[30]]

Açıklama

Alimlerin çoğunluğu, ihramlı kimsenin, sarıya boyanmış (muasfer) elbise giymesini caiz görmüştür.
İbnü'l-Münzir şöyle der: "Alimler, ihramlı kadınlar için, tamamı dikişli olan elbise ve mest giymenin caiz olduğunda icma etmiştir. Kadınlar ihramlı iken başlarını örtebilir ve saçlarını kapatabilirler. Ancak yüzlerini Örtmezler. Sadece erkeklerin bakışından korunmak için elbiselerinin ucunu yüzlerine bir miktar sarkıtabilirler. Yüzlerini iyice örtmezler. Fakat Fatıma binti'l-Münzir'den şöyle bir rivayet gelmiştir: "Esma binü Ebû Bekir ile birlikte ihramlı iken yüzümüzü peçe ile iyice örterdik." Burada bahsedilen örtmenin de sarkıtma şeklinde kısmen olması muhtemeldir. Nitekim Hz. Aişe (r.anha), "Biz Resülullah ile birlikteydik. Yanımıza bîr kafile uğradığı zaman ihramlı iken elbiseyi yüzümüzün üzerine sarkıtmak suretiyle örterdik. Yabancı erkekler gittiklerinde ise açardık..." demiştir.
İbnü'l-Münzir şöyle devam eder:
Alimler, ihramlı bir kimsenin zeytin yağı, iç yağı, eritilmiş yağ ve tahin yiyebilecekleri; bunları baş ve sakal dışında kullanabilecekleri hususunda icma etmiştir. Yine bedene koku sürülmesinin caiz olmadığında da icma etmişlerdir. Burada güzel koku ile zeytinyağını farklı kategoride görmüşlerdir.
Hacûn , Mekke'nin yüksek bir yerinde Mekke'lilerin mezarlarının bulunduğu bir sıradağın adıdır.

24- Zülhuleyfe'de Geceleyip Sabahlamak

Zülhuleyfe'de gecelemeyi İbn Ömer radıyaiiâhu anh söylemiştir.
1546- Enes İbn Malik radıyaiiâhu anh şöyle nakleder:
"Resülullah saUaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'de dört rekat, Zülhuleyfe'de iki rekat namaz kılmış ve sabaha kadar orada kalmıştır. Devesine binip tam olarak doğrulup da yola koyulunca telbiye getirmişti."
1547- Enes îbn Malik mdıyaiiâhu anh şöyle nakleder:
"Resülullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem öğle namazını Medine'de dört, ikindi namazını Zülhuleyfe'de iki rekat olarak kıldı. Zannedersem sabaha kadar orada kalmıştı."

Açıklama

Zülhuleyfe'de sabaha kadar kalma, Medine'den hac için yola çıkma ile ilgilidir. Konu başlığı ile ifade edilmek istenen anlam şudur: Kişinin, yolculuğa çıktığı yere yakın bir yerde konaklayıp gecelemesi meşru bir davranıştır. Çünk bu sayede unutmuş olduğu şeylere dönüp kolayca ulaşabilir.
Zülhuleyfe'de namazın iki rekat olarak kılınması, oturulan şehrin evle geçildikten sonra bir yerde geceleyen kimsenin, yolculuğuna ara vermiş olsa bil namazını kısaltarak (seferî olarak) kılmasının meşru olduğunu göstermektedir.

25- Telbiye Getirirken Sesi Yükseltmek

1548- Enes İbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle nakleder:
"Resülullah sau&u&hu aleyhi ve seiiem öğle namazını Medine'de dört rekat, ikind namazını Zülhuleyfe'de iki rekat olarak kılmıştır. Onların, hem hac hem de umr< için gidenlerin, (telbiye getirirken) seslerini hep birlikte yükselttiklerini işittim."

[30[30]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1265, 1731.

Açıklama

Taberî şöyle der: "Burada bahsedilen, telbiye getirirken sesi yükseltmektir."
Bu hadis, telbiye getirirken sesin yükseltilmesi konusunda alimlerin çoğunluğu lehine bir delildir.

26- Telbiye Getirmek

1549- Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi w sdtem telbiyesi; "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk, lebbeyk lâ Şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'1-mülk, lâ şerike lek" şeklindedir."
1550- Aişe (r.anha) şöyle demiştir: "Muhakkak ki ben Resûlullah'm
aleyhi ve seıiem şöyle telbiye ettiğini biliyorum: "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete lek".

Açıklama

Lebbeyk, "çağrıya kesin olarak olumlu yanıt verme" anlamına gelir. İbn Abdilber şöyle der: "Bir grup alim, "telbiye, Hz. İbrahim'in insanlara yönelik olarak yaptığı hac davetine icabettir" demişlerdir."
İbnü'l-Müneyyir "Haşiye"de şöyle der: "Telbiye'nin meşru kılınması Allah'ın kullarına bir ikramına işaret etmektedir. Çünkü Allah'ın evine varış, Yüce Allah'ın daveti üzerine gerçekleşmiş olmaktadır."
Telbiyede bulunan ö\ kelimesindeki hemzenin, cümleye başlama bağlacı
olarak kesreli ya da sebep bildirme bağlacı olarak fethalı olduğu rivayet edilmiştir. Alimler çoğunluğuna göre kesreli olması daha iyidir. Buharı, "libas" konusunda, Salim ve babası yoluyla Zühri'nin şöyle bir rivayetini nakletmişti:
Salim'in babası, "Resûlullah'ı saüaiiâhu aleyhi ve sdiem saçlarını yapışkan bir madde ile tutturmuş olarak, "Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk' derken işittim", "Sonunda da bundan daha fazla bir şey eklemedi" demiştir. (Sonunda ile başlayan ilaveyi Müslim yapmıştır.)
İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Ömer de böyle telbiye getirir ve şu ilaveyi yapardı: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk ve sa'deyke ve'1-hayru fî yedeyk ve'r-rağbâü ileyke ve'1-amel". Malik'in, Nâfi1 ve İbn Ömer'den yaptığı rivayet de böyledir. İbn Ömer bu konuda babasından naklettiği rivayete göre uygulamada bulunmuştur. Bu rivayet, Hz. Peygamber'den nakledilen duaya ilavede bulunmanın müstehap olduğuna delil olarak getirilmiştir.
Tahâvî; İbn Ömer, İbn Mes'ûd, Aişe, Cabir ve Amr İbn Ma'dikerib'ten hadis naklettikten sonra şöyle der:
"Müslümanların tamamı, bu telbiye üzerinde icma etmiştir. Ne var ki bir grup, "Kişinin, Allah'ı zikir sayılan şeyleri telbiyeye ilave etmesinde sakınca yoktur" demiştir. Muhammed, Sevrî ve Evzaî bu görüştedir. Delilleri, Ebû Hurey-re'den rivayetle, Nesâî ve İbn Mâce'nin naklettiği, İbn Hıbban ve Hâkim'in de sahih gördüğü şu hadistir: "Resûlullah'm yaptığı bir telbiye, "Lebbeyk, ilâhi el-hakku, lebbeyk" şeklindeydi". Diğer bir delil ise İbn Ömer'in yaptığı ilavedir.
Diğer alimler ise bu görüşü kabul etmeyerek, "Resûlullah'm müslümanlara öğrettiği ve yaptığı telbiyeye ilavede bulunmak uygun değildir. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Amr İbn Ma'dikerib'in yaptığı rivayette olduğu gibi "Buna benzer şekilde dilediğiniz gibi telbiye getirin" buyurmamış, aksine tıpkı namazdaki tekbiri öğrettiği gibi telbiyeyi de öğretmiştir. Namazdaki tekbirde olduğu gib telbiyede de Efendimiz'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem öğrettiğinin dışına çıkılmamahdır.
Sa'd İbn Ebî Vakkas'ın oğlu Amir'm, babasından naklettiğine göre Sa'd, bir kimseyi, "Lebbeyk ey burçların sahibi" derken işittiği zaman, "O (Allah) burçların sahibidir. (Doğru, fakat) biz Resûlullah saDaiiâhu aleyhi ve seiiem zamanında böyle telbiye getirmezdik" demiştir. Sa'd, telbiyeye eklemede bulunmayı hoş karşıla-marnıştır ki biz de bu görüşü benimsiyoruz."
Nesâî'nin, Abdurrahman İbn Yezîd yoluyla İbn Mes'ûd'dan naklettiği şu rivayet telbiyeye

ilavede bulunmanın caiz olduğunu gösterir: "Hz. Peygamber'İn telbiyelerinden biri de ...". Bu ifadeye göre Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w sellem, burada zikredilen, Ömer ve İbn Ömer'den rivayet edilen şeklin dışında başka şekillerde de telbiye getirmiştir. Saîd İbn Mansûr'un, Esved İbn Yezîd yoluyla naklettiğine göre Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve sellem, "Lebbeyk Yâ Gaffara'z-zünûb" şeklinde telbiye getirirdi. Cabir'in haccı anlatan uzun hadisinde ise, "Hz. Peygamber çöle varınca devesi üzerinde doğruldu ve "Lâ ilahe illallah, Lebbeyk Allahümme Lebbeyk vd." şeklinde telbiye getirmiş, daha sonra da halk da aynı şekilde telbiye getirmiştir. Resûlullah buna karşı çıkmamıştır.
Ebû Davud'un nakline göre, (Müslim de başka bir vecihle bunu nakletmiştir), "İnsanlar, telbiyede bulunurken "Burçların sahibi" vb. sözler ekliyordu. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de bunu duyduğu halde onlara birşey söylemiyordu.
Beyhakî'nin rivayetinde "Burçların sahibi ve faziletlerin sahibi" gibi ifadeler yer almaktadır. Bütün bunlar, Hz. Peygamber'den saiiaiiahu aleyhi ve sellem merfû olarak rivayet edilen telbiyeyi getirmenin daha faziletli olduğunu gösterir. Çünkü en çok bu şekilde telbiye getirmiştir. Diğer yandan Hz. Peygamber yapılan eklemeleri reddetmediği ve kabul ettiği (takrir) için bunları söylemekte de sakınca yoktur. Alimler çoğunluğunun görüşü de böyledir.
Buharı telbiyenin hükmüne hiç temas etmemiştir. Bu konuda, ona kadar çıkarılabilecek, (ama temelde) dört görüş bulunmaktadır:
Birinci görüşe göre, telbiye sünnettir. Yapmayana bir ceza yoktur. İmam Şafiî ve Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.
İkinci görüşe göre, telbiye farzdır. Yapmayana küçük başhayvan kurban (dem) kesme cezası vardır. Bu görüşü Mâverdî, İbn Ebû Hureyre yoluyla Şafiî'den; İbn Kudâme bazı Malikilerden; Hattabî de Mâlik ve Ebû Hanife'den nakletmiştir.
Üçüncü görüşe göre ise, telbiye farz olmakla birlikte yola yönelme gibi hac ile ilgili başka bir amel telbiye yerine geçebilir. İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: "Rey ekolüne mensup alimlere göre, kişi, söz konusu ihrama niyet ederek tekbir getirir, telbiye getirir veya teşbihte bulunur ise ihrama girmiş olur."
Dördüncü görüşe göre telbiye ihramın bir rüknüdür. Telbiye getirmeksizin ihrama girilemez. İbn Abdilber; Sevrî, Ebû Hanife, Malikilerden İbn Habib ve Şafiîlerden Zübeyrî'nin bu görüşte olduğunu söylemiştir. Zahirîler ise, "Telbiye, namazdaki iftitah tekbîri mesabesindedir" demiştir.

27- Bineğe Binerken Telbiyeden Önce Tahmîd, Tesbîh Ve Tekbîr Getirmek

1551- Enes radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem, biz de onunla birlikte iken, öğle namazın Medine'de dört rekat olarak, ikindi namazını Zülhuleyfe'de iki rekat olarak kılmıştır. Daha sonra sabaha kadar orada kalmış, sonra bineğine binip Beydâ'yc (çöle doğru) geldikleri zaman Allah'a hamdetmiş, teşbihte bulunmuş ve tekbiı getirmişti. Daha sonra hac ve umre için telbiyede bulunmuştu. Yanındakiler de ona uyarak hac ve umre için telbiye getirdiler. (Mekke'ye) vardığımızda ihramlardan çıkmaları için herkese emir verdi. Terviye günü (Zülhicce'nin 8 günü) gelince hac için telbiye getirip ihrama girdiler. Hz. Peygamber saibiiâhu aleyh ve seiiem, ayakta iken kendi elleriyle birçok deveyi kurban kesmişti. Resûl-i Ekrerr saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'de de iki alaca koçu kurban etmişti."

Açıklama

Teşbih ve zikredilen diğer hamdetme ve tekbirleri telbiyeden önce söyleme nin müstehaplığı sabit olmasına rağmen, bu hususa çok az kimse temas etmiştir.
Bir görüşe göre Buharı burada, teşbih, hamd ve tekbir getirildiği zaman bunun yeterli olup telbiyeye gerek olmadığını iddia eden görüşe reddiye olarak bu hadisi getirmiştir. Çünkü Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, söz konusu zikirlerde bulunduktan sonra bunlarla yetinmeyerek telbiye de getirmişti.

28- Bineği İyice Doğrulduktan Sonra Kişinin Telbiye Getirmesi

1552- Nu^fi'in naklettiğine göre İbn Ömer radıyaiiahu anh şöyle demiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, bineği ayağa kalkıp tam olarak doğrulduğu zaman telbiye getirmişti."

29- Kıbleye Yönelerek Telbiye Getirmek

1553- Nâfi1 şöyle demiştir:
"Ibn Ömer radıyaiiâhu anh Zülhuleyfe'de sabah namazını kılınca devesinin eğerinin bağlanmasını emrederdi. Eğeri bağlanınca, devesi onu doğrulttuğu zaman
auakta olduğu halde kıbleye yönelir ve.Harem'e varana kadar telbiye getirirdi. Harem'e gelince telbiyeyi bırakırdı. Zû Tuvâ'ya gelince sabaha kadar orada ka-1 rdı Sabah namazını kıldıktan sonra gusül abdesti alırdı. İbn Ömer, Hz. Peymber'în a!eyhi ve seiiem de böyle yaptığını söylerdi."31[31]
1554- Nafi' şöyle nakleder:
"İbn Ömer radıyaiiâhu enh Mekke'ye doğru yola çıkmak istediği zaman güzel kokusu bulunmayan bir yağ sürünür, sonra Zülhuleyfe mescidine gelip namaz kılardı. Daha sonra bineğine biner, bineği onu iyice doğrultunca ihrama girer ve "Ben, Resûlullah'ı saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu şekilde yaparken gördüm" derdi."

Açıklama

İlk anda akla gelen anlama göre telbiye getirmeyi bırakmıştır. Harem ile, Mescid-i Haram'ı kasdetmiş olmalıdır. Telbiye getirmeyi bırakmadaki amaç, tavaf vd. ibadetlerle meşgul olmaktır. Yoksa sadece telbiyeyi bırakmak istemiş değildir.
Zû Tuvâ, Mekke yakınlarında, bugün Zahir kuyusu (Bi'ru'z-zâhir) diye bilinen meşhur yerdir.
eUMühelleb şöyle der:
"Telbiye getirirken kıbleye yönelmek çok uygun bir davranıştır. Çünkü bu, Hz. İbrahim'in (a.s) davetine icabettir. Davete icabet eden kişi, davette bulunana arkasını değil, önünü döner. İbn Ömer, saçına bit düşmemesi için yag sürünmüştür. İhramlılık halini korumak için de kokusu bulunan yağlardan kaçınmıştır."

30- Vadide Telbiye Getirmek

1555- Mücahid şöyle anlatır:
"İbn Abbas'ın radıyaiiâhu anh yanında bulunuyorduk. Deccal'ın iki gözü arasında "kâfir" yazılı bulunduğundan söz ettiler. İbn Abbas radıyaiiâhu anh, "Ben Resûlullah'-tan saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem böyle bir şey duymadım. Fakat o saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "San/cİ Musa'ya vadiye indiği zaman telbiye eder bir halde bakmaktayım" buyurmuş-tur."32[32]

Açıklama

"Sanki bakmaktayım" sözünün ne anlama geldiği konusunda araştırmacılar görüş ayrılığı içindedir:
Birincisi; bu söz hakikat anlamındadır. Peygamberler diridirler ve Rableri katında nzıklandırılmaktadırlar. Dolayısıyla hac yapmaları için bir engel yoktur. Nitekim Sahih-İ Müslim'de Enes'ten rivayet edilen bir hadise göre, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Hz. Musa'yı mezarının üzerinde ayakta namaz kılarken görmüştür.
Kurtubî şöyle demiştir: "Peygamberlere ibadet etmek sevdirilmiştir. Onlar, mecbur oldukları için değil, içlerinden geldiği için ibadette bulunmaktadırlar. Bunun gibi cennet ehlinin içine de Allah'ı zikretme duygusu verilmiştir. Ahiretteki amellerin zikir ve dua olması da bu görüşü desteklemektedir. Nitekim Kur'an'da, "Onların oradaki duası,

31[31] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1554, 1573, 1574.
32[32] Hadisin geçtiği diğer yerler : 3355, 5913.

'Allah'ım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz' sözleridir" buyurulmuştur.[33[33]] Bu yorumun tam olabilmesi, bakılan şeyin ruhlar olduğunun söylenmesi halinde gerçekleşir. Belki de tıpkı İsra hadisesinde olduğu gibi, ruhları üç boyutlu hale getirilmiş de olabilir. Cesetleri ise mezarlarındadır tabii."

İbnü'l-Müneyyir ve diğer bazı alimler şöyle demiştir: 'Allah onun ruhu için bir temsil yaratmıştır. Bundan dolayı uykuda iken görüldüğü gibi uyanık iken de görülebilir."

İkincisi; Hz. Musa'nın, hayatta iken içinde bulunduğu hal, ibadetinin, hac ve telbiyesinin nasıl olduğu Hz. Peygamber'e sallaüâhu aleyhi ve seiiem üç boyutlu olarak gösterilmiş olabilir.

Üçüncüsü; Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu olayı kendisine gelen bir vahiy ile haber vermiştir. Çünkü burada kesin bir ifade kullanarak, "Bakıyor gibiyim" buyurmuştur.

Dördüncüsü; belki de daha önce görmüş olduğu bir rüya idi. Hac yaparken bunu hatırladı ve haber verdi. Peygamberlerin rüyası da vahiydir. İleride yer vereceğimiz peygamberlerle ilgili hadislerden dolayı bu görüş bana göre en muteber olanıdır. Bunun, daha önce görmüş olduğu bir rüya olması uzak bir ihtimal değildir. Allah (c.c) en iyisini bilir.

31- Adetli Ve Lohusa Kadının İhrama Girme Şekli

"Ehelle" (konuştu), "tstehlelna" ve "ehlelna" (hilalin ortaya çıktığını gördü) ifadelerinin tamamında "zuhur" (ortaya çıkma) anlamı bulunmaktadır. "İstehelle el-matar" da, yağmurun yere değdiği zaman çıkardığı sesi ifade eder. Ayette geçen, "özerine Allah'tan başkasının adı anılan" ifadesinde de "çocuğun doğarken çıkardığı ses" anlamı bulunmaktadır. (Yani, çocuğun doğarken bağırması gibi Allah'tan başkasının adını anarak kesilen hayvanlar kastedilmektedir.)

1556- Hz. Peygamber'in saiiaüâhu aleyhi ve seiiem hanımı Hz. Aişe (r.anha) şöyle anlatır:

"Veda haccında Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem İle birlikte yola çıkmıştık. Biz umre İçin telbiye getirdik. Daha sonra Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Yanında hedy kurbanı bulunan kimseler umre ile birlikte hac için telbiye getirip ihrama girsin. Her ikisini de tamamlamadıkça ihramdan çıkmasın" buyurdu. Daha sonra Mekke'ye gittim. O sırada adetli idim. Ne Kabe'yi tavaf ettim ne de Safa ile Merve arasında sa'yettim. Bu durumu Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi w seiiem arzettiğim zaman bana, "Saç örgülerini çöz, saçını tara, hac için telbiye getir, umreyi de terk et" buyurdu. Ben bu şekilde yaptım. Hac menasikini tamamladıktan sonra Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem beni (kardeşim) Abdurrahman ile birlikte Ten'im'e gönderdi, umre yaptım. Bana, "İşte senin umre yerin orasıdır" buyurdu. Daha sonra umre için telbiye getirmiş olanlar Kabe'yi tavaf etti ve Safa - Merve arasında sa'yettiler. Daha sonra da ihramdan çıktılar. Mina'dan döndükten sonra bir kez daha tavaf ettiler. Hac ve umreyi birlikte yapanlar ise sadece bir kez tavaf yaptılar."

32- Hz. Peygamber Zamanında O'nun Girdiği Niyet Ne İse O Niyetle İhrama Giren Kimse

Bu rivayeti, İbn Ömer radıyallâhu anh Hz. Peygamberden saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem nakletmiştir.

1557- Cabir'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aieyH ve seiiem Ali'ye radıyaiiâhu anh ihramls olarak kalmasını emretmiştir.[34[34]] Cabir burada, Sürâka'nın sözüne de yer vermiştir.

1558- Enes İbn Malik radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:

"Ali rad.yaiiâhu anh Yemen'den Hz. Peygamber'in yanma gelmişti. Hz. Peygar ber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ona, "Ne niyetle ihrama girdin?" diye sorunca Ali, "Res lullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seikm girdiği niyetle" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resû i Ekrem

---

[33[33]] Yûnus 10/10.

[34[34]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1568, 1570, 1651, 1785, 2506, 4352, 7230, 7367

saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Eğer benim yanımda hedy kurbanı olmasaydı i ramdan çıkardım" buyurdu."
Muhammed İbn Bekir, İbn Cüreyc'den naklen şu ilavede bulunmuştur:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Ali'ye, "Ey AH! Hangi niyetle ihrama girdin?" diye sorunca Ali mdıyaiiahu anh, "Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem girdiği niyetle" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ona, "O halde hedy kurbanı getir ue şu an olduğun gibi ihramh olarak kal" buyurmuştur."
1559- Ebû Mûsâ radıyaiiâhu anh şöyle nakîetmiştir:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem beni Yemen'e göndermişti. Döndüğümde Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile Bathâ'da karşılaştık. Bana, "Hangi niyetle ihrama girdin?' diye sorunca ben de, Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem girdiği niyetle" diye cevap verdim. Bunun üzerine bana, "Yanında hedy kurbanı var mı?" diye sordu. Ben "hayır" dedim. Bunun üzerine bana emir buyurdu, Kabe'yi tavaf ettim. Safa-merve arasını da sa'yettim. Daha sonra yine emir buyurdu, ihramdan çıktım. Ardından kavmimden bir kadının yanına gittim, saçımı taradı veya yıkadı. Daha sonra Hz. Ömer radıyaiiâhu anh geldi ve "Eğer Allah'ın kitabını delil olarak alırsak ayette bize, "Haca ue umreyi Allah için tamamlayın"[35[35]] buyurulmaktadır. Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sünnetine bakacak olursak Efendimiz saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de, kurban kesinceye kadar ihramdan çıkmamıştır" dedi."

Açıklama

Başlıktaki ifade, Hz. Peygamber'in ihrama girerken müphem bir şekilde niyet etmeyi onayladığı anlamında kullanılmıştır. Bundan dolayı, müphem bir niyetle İhrama girme caiz olmaktadır. Fakihler çoğunluğunun görüşü böyledir. Malikiler ile Kufelilere göre ise müphem bir niyetle ihrama girilmesi halinde sahih olmaz.
Şu'be'nin rivayetine göre, (Ebû Musa), "Hz. Peygamber'in girdiği niyetle ve onun gibi ihrama giriyorum, Lebbeyk" demiş, Resûlullah da saiiaiiâhu aleyhi w seiiem "Güzel yapmışsın" buyurmuştur.
Hz. Ömer'in radıyaiiâhu anh, ayetle delil getirerek verdiği cevap insanların umre için ihramdan çıkmalarını önlemeye yöneliktir. Çünkü Kur'an, haccı ve umreyi tamamlamayı emrettiği için bu sebeple ihramdan çıkmanın yasak olduğunu göstermektedir. Söz konusu ayet, hac bitene kadar ihramda kalmayı gerektirir. Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sünneti de bunu göstermektedir. Çünkü Efendimiz saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, kurban yerine ulaşana (kesilene) kadar ihramdan çıkmamıştır.
Fakat Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem beraberinde hedy kurbanı bulunmayan kimseye verdiği "Eğer benim yanımda hedy kurbanı olmasaydı ihramdan çıkardım" şeklindeki cevabı bu görüşe karşı bir yanıt niteliğindedir. Bütün bunlardan şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır ki, Hz. Ömer, ihramdan çıkmayı, seddü'z-zerîa (kötülüğe giden yolların önünü kesme) kabilinden yasaklamıştır.
Nevevî şöyle demiştir: "Bu konuda tercih edilen görüş şu ki; Hz. Ömer, hac ayları içinde umre yapıp daha sonra aynı yıl içinde hac yapmayı yasaklamıştır. Onun ifadelerinden anlaşıldığına göre bu ifrad haccı yapmaya yönelik bir teşvik mahiyetindedir. Diğer yandan temettü haccı yapmanın, hiçbir şekilde mekruh olmaksızın caiz olduğu konusunda icma gerçekleşmiştir."

33. Allahu Teâlâ'nın "Hac Bilinen Aylardadır. Kim O Aylarda Hacca Niyet Ederse (İhramını Giyerse), Hac Esnasında Kadına Yaklaşmak, Günah Sayılan Davranışlara Yönelmek, Kavga Etmek Tartışma Yapmak Yoktur.[36[36]] Sana Hilal Şeklinde Yeni Doğan Ayları Sorarlar. De Ki: Onlar, İnsanlar Ve Özellikle Hac İçin Vakit Ölçüleridir."[37[37]] Sözleriyle İlgili Bab

Ibn Ömer radıyaiiâhu anh, "Hac ayları; şevval, zilkade ve zilhiccenin ilk on günüdür"

[35[35]] el-Bakara 2/196.
[36[36]] el-Bakara 2/197
[37[37]] el-Bakara 2/189.

demiştir.
İbn Abbas radıyaiiâhu anhüma, "Hac için sadece hac aylarında ihrama girmek Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sünnetlerinden biridir" demiştir.
Hz. Osman rad^aiiâhu anh, Horasan veya Kirman'dan ihrama girmeyi mekrur gormüştür.
1560- Hz. Aişe (r.anha) §öyle anlatır:
"Hac ayları içinde Resûİullah saiiaüâhu aleyhi ve seiiem ile yolculuğa çıktık. Şeref adlı yere gelip konaklamıştık. Bu sırada Hz. Peygamber saiiailâhu aleyhi ue seiiem ashabına doğru yönelerek, "Yanında hedy kurbanı bulunmayanlardan umre yapmak isteyenler yapsın. Hedy kurbanı olanlar ise yapmasın" buyurdu. Sahabilerden bir kısmı böyle bir kısmı diğer şekilde yaptı. Hz. Peygamber ve bir grup sahabi güç kuvvet sahibi idi ve yanlarında hedy kurbanı bulunduğu halde (haccı bozup) umre yapamadılar. Bu sırada Resûİullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yanıma geldi. Ben ağlamaktaydım. "Ey hanım! neden ağlıyorsun?" diye sordu. Ben de, "Sahabilere söylediğin sözleri duydum. Benim umre yapmam yasakmış" dedim. Hz. Peygamber saiiailâhu aleyhi ve seiiem bana neden olduğunu sorunca, "namaz kılamıyorum" (adetliyim) diye cevap verdim. Bunun üzerine Resûİullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Zararı yok. Sen de, Allah'ın diğer kadınlar hakkında koymuş olduğu kanun üzere Adem'in kızlarından birisin. Sen haccını yap. Umulur ki Allah seni (bir umre ile) rızıklandırır" buyurdu. Hac yapmak üzere yola çıktık. Mina'ya geldiğimiz zaman temizlenmiştim. Mina'dan çıktım ve ifâda tavafı yaptım. Mina'dan son dönüşte (Zilhicce'nin 13. günü) Resûİullah saiiailâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte yola çıktım. Muhassab adlı yerde konakladık. Hz. Peygamber Abdurrahman İbn Ebû Bekir'i çağırdı ve "Kardeşini harem bölgesinden al götür. Umre için ihrama girsin. Umreyi tamamlayın. Daha sonra onu buraya getir. Siz gelinceye kadar burada bekliyorum" buyurdu. Daha sonra Abdurrahman ile birlikte çıktık. Umreyi ve tavafı tamamladıktan sonra seher vakti Hz. Peygamber'in saiiailâhu aleyhi ve seiiem yanma geldim. Bize, "Tamamladınız mı?" diye sordu. Ben de, "evet" dedim. Bunun üzerine insanlara yola çıkılacağı yönünde duyuru yaptırdı. Sahabiler de yola çıktılar. Hz. Peygamber saiiailâhu aleyhi ve seiiem de Medine'ye doğru yola koyuldu."

Açıklama

"Hz. Osman radıyaiiâhu anh, Horasan veya Kirman'dan ihrama girmeyi mekruh görmüştür." Bu görüşü bize, Saîd İbn Mansûr nakletmiştir. Hüşeym/ Yunus İbn Ubeyd'den rivayetle Hasan el-Basri şöyle nakletmişti: "Rivayet edildiğine göre Abdullah İbn Amir ihrama Horasan'da girmişti. Hz. Osman'nın yanma vardığında Hz. Osman onu kınamış ve yaptığı hareketi hoş karşılamamıştır." Abdurraz-zak'ın Ma'mer İbn Eyyub'tan İbn Şirin yoluy lanaklettiği başka bir rivayette ise "Abdullah İbn Amir Horasan'dan ihrama girmişti. Hz. Osman'nın yanına vardığında Hz. Osman onu kınamış ve yaptığı hareketi hoş karşılamayarak ona şöyle demişti: Allah için savaştın. Fakat hac menasiki konusunda umursamaz davrandm."
Ahmed İbn Seyyar "Tarih-i Merv" adlı eserinde şöyle nakleder:
"Abdullah İbn Amir Horasan'ı fethedince "Allah'a olan şükrümü, bulunduğum bu yerden İhrama girmekle yerine getireceğim" demiş ve Nisabur'dan ihrama girmiştir. Hz. Osman'ın radıydiâhu anh yanma geldiği zaman Hz. Osman, onu bu davranışından dolayı kınamıştı." Bütün bu rivayetlerin senedieri birbirini destekler mahiyettedir.
Bu rivayetle öncekinin ilgisi şudur: Horasan'la Mekke arasındaki mesafe, hac aylarından daha uzun sürmektedir. Dolayısıyla hac aylarından önce ihrama girme zarureti doğmuştur. Bu ise mekruhtur. Hz, Osman radıyaiiâhu anh da bu davranışı hoş karşılamamıştır.

34- Temettu', Kıran Ve İfrad Haccı; Hedy Kurbanı Bulunmayan Kimsenin Haccı Feshetmesi

1561- Hz. Âişe (r.anha) şöyle anlatır:
Hz. Peygamber »iaiiahu aleyhi ve seiiem ile birlikte (Medine'den) çıktık. Niyetimiz haccın dışında başka bir şey değildi. Mekke'ye ulaşınca Kabe'yi tavaf ettik. Resûluliah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, hedy kurbanı getirmemiş olanların ihramdan çıkmasını emretti. Hedy

kurbanı getirmemiş olanlar arasında Hz, Peygamber'in hanımları da vardı. Onlar da ihramdan çıktılar. Bu sırada ben âdet gördüm. Dolayısıyla Kabe'yi tavaf edemedim. Hasabe gecesi (teşrik günlerinden sonra hacıların Muhassab adlı yerde geçirilen gece) Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seüem, "Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar, umre ve hac yaparak dönüyorlar. Ben ise sadece hac yaptım" dedim. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Mekke'ye geldiğimiz gecelerde sen tavaf etmedin mi?" diye sorunca "hayır" diye cevap verdim. Bunun üzerine bana, "Erkek kardeşinle birlikte Ten1 im1 e git ve umre için ihrama gir. Daha sonra burada buluşuruz" buyurdu.

Safiyye (r.anha) şöyle demiştir: "Zannediyorum (adetli olduğum için) sizi Medine'ye gitmekten biraz alıkoyacağım". Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Ey yoldan ahkoyucu! Sen Kurban kesme günü tavaf yapmadın mı?" diye sorunca Safiyye, "evet" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem, "O halde bir beis yok, ayni gidiyoruz" buyurmuştur.

Hz. Aişe devamla şöyle anlatır: "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile ben, Mekke'den çıkarken o da inerken veya ben inerken o da çıkarken karşılaştık."

1562- Hz. Aişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Veda haccı yılı Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte (hac için Medine'den) yola çıktık. Bir kısmımız umre için, bir kısmımız, umre ve hac için telbiye getirip ihrama girmişti. Bazılarımız da hac için ihrama girmişti. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de hac için ihrama girmişti. Hac için ve umre ile beraber hacak için ihrama girenler kurban bayramının ilk gününe kadar ihramdan çıkmadılar."

1563- Mervan İbnü'l-Hakem şöyle demiştir:

"Osman ve Ali ile ilgili şöyle bir olaya şahit oldum. Osman temettü haccı yaparak umreyle birlikte hac yapmaktan nehyediyordu. Ali bunu görünce umre ve haccı birlikte yapmak üzere ihrama girdi ve "Hiçbir kimsenin sözü sebebiyle Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sünnetini terkedecek değilim" dedi."[38[38]]

1564- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:

Hac aylarında umre yapmak yeryüzündeki en büyük çirkinliklerden biri olarak görülürdü. Muharrem ayı yerine safer ayını haram aylardan sayarlar ve "Devenin arkasındaki yara iyileşir, izi de kaybolduktan sonra safer ayı da çıkarsa işte o zaman umre yapmak isteyen için ancak bu durumda umre yapmak helal olur" derlerdi.

Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seUem ve ashabı, Zilhicce'nin dördüncü gecesinin sabahı hac için telbiye ederek geldiler. Resûluliah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ashaba umre yapmalarını emretti. Hac aylarında umre yapmak (kötü karşılandığı için) zorlarına gitti. Daha sonra "Ey Allah'ın Resulü! (Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkınca) neler helal hale gelir?" diye sordular. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve de, "Herşey" buyurdu.

1565- Ebû Mûsâ radıyaiiâhu anh, "Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yanma gelmiştim. Bana umre yaptıktan sonra ihramdan çıkmamı emir buyurdu" demişti.

1566- İbn Ömer'in radıyaiiâhu anhumâ naklettiğine göre Hafsa (r.anha) şöyle demiştir:

"Ey Allah'ın Resulü! Umreden sonra ihramdan çıkanların durumu nedir? halbuki sen umreden sonra ihramdan çıkmadın?" diye sordum. Hz. Peygamber aiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Ben saçlarımı dağılmaması için bir madde ile tutturdum ve ledy kurbanıma da gerdanlığını taktım. Bundan dolayı artık kurban kesınceye zadar ihramdan çıkmayacağım" diye cevap verdi."[39[39]]

1567- Ebû Cemre şöyle anlatır:

"Ben temettü' haccı yapmak istedim. Fakat bazıları beni bundan alıkoymak istedi. Bunun üzerine durumu İbn Abbas'a rachyaiiâhu anhümâ sordum. O da bana temettü' haccı yapmamı emretti. Daha sonra bir rüya gördüm. Rüyamda bir ktmse, "Temettü', kabul olunmuş bir hac ve umredir" diyordu. Olayı İbn Abbas'a anlattım. İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ, "Temettü1, Hz. Peygamber'in sünnetidir. Sen benim yarımda kal, malımdan bir kısmını sana vereyim" dedi.

Şu'be Ebû Cemre'ye, "İbn Abbas neden sana malından bir bölümünü vermek istedi?" diye sorunca Ebû Cemre, "Gördüğüm rüya sebebiyle" diye cevap vermiştir.[40[40]]

[38[38]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1569.

[39[39]] Hadisin geçtiği diğer yerler :1697, 1725, 4398, 5916.

[40[40]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1688.

1568- Ebû Şihâb şöyle anlatır:
"Bir gün temettü' haccına niyet ederek umre yapmak üzere Mekke'ye gitmiş ve terviye gününden üç gece önce şehre girmiştim. Bu sırada Mekke'lilerden bir grup bana, "Senin haccın, (meşekkat ve sevabının az olması nedeniyle) Mekke'lilerin haccı gibi oldu" dediler. Ben de bu konuda fetva almak üzere Atâ'ya gittim. Ata bana şöyle dedi:
"Cabir İbn Abdullah'ın naklettiğine göre Cabir, Mekke'ye kurbanlık deve gönderdiği bir halde iken, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte hac yapmıştır. O sırada insanlar ifrad haccı yapmaya niyet etmişlerdi. Hz. Peygamber saMâhu aleyhi ve sellem onlara, "Kabe'yi tavaf edin, Safa ile Merve arasında sa'y ettikten sonra traş olup ihramdan çıkın. Terviye Qününe kadar ihram yasaklan size helaldir. Terviye günü (yeniden) ihrama girin. Ettiğiniz ifrad haca niyetini de umreye çevirin" buyurdu. Sahabiler, "Biz bunu hac olarak belirlemiştik, bunu nasıl umre yapabiliriz kî?" diye sorunca, "Sız emrettiğimi yapın. Eğer hedy kurbanımı göndermemiş olsaydım ben de size emrettiğim gibi yapardım. Kurban kesilene kadar bana ihram yasaklan helal olmaz" buyurdu. Sahabiler de söylendiği şekilde yaptılar."
1569- Saîd İbnü'i-Müseyyeb şöyle anlatır:
"Ali ve Osman, Usfân adlı bölgede temettü' haca hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Ali, "Sen, temettü1 haccından nehyetmekle ancak Hz. Peygam-ber'in saiiaiiâhu aleyhi ve sellem yaptığı bir şeyi yasaklamış oluyorsun" dedi ve umre ve haccı birlikte yapmak üzere temettü' haccı niyetiyle ihrama girdi."

Açıklama

Temettü1 haca, hac aylarında umre yaptıktan sonra ihramdan çıkıp aynı sene içinde hac için yeniden ihrama girme şeklinde yerine getirilen hacdır. Allah Teâlâ Kur'an'da, "(Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir"[41[41]] buyurmuştur. Selef alimleri temettü' kelimesini aynı zamanda kıran haccı için de kullanmıştır.
Ibn Abdilber şöyle der: "el-Bakara sûresi 196. ayetteki temettü' kelimesi ile kastedilenin, hac aylarında hacdan önce yapılan umre olduğu konusunda alimler arasında hiçbir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Kıran haccı da bir nevi temettü'dür. Bir diğer temettü1 ise haccı bozup yerine umre yapmaktır."
Hz. Osman ile Hz. Ali radıyaiiâhu anhümâ olayından alınacak dersler şunlardır:
ilim sahibi kişi, ilmini açıkça ortaya koymalıdır. Yöneticiler ve diğer insanlar da, Müslümanlara doğru tavsiyelerde bulunmak maksadıyla güçlü olan görüşün ortaya çıkması için münazara yapmalıdır. Doğru olan şeyin, söz ile olduğu gibi, davranış ile de gösterilmesi gerekir. Nasslardan hüküm çıkarmak caizdir. Hz. Osman da, temettü' ve kıran haccının caiz olduğunu biliyordu. O sadece Hz. Ömer'in yaptığı S'bİ en faziletli ile amel edilsin diye bunu yasaklamıştı. Fakat bu aklamanın, başka kimseler tarafından haramlıktan kaynaklandığı şeklinde bir uorum yapılabileceğinden endişe edildiği için Hz. Ali temettü' haccının caiz ol-duqT mu ortaya koymuştur. Hem Osman hem de Ali radıyaiiâhu anhümâ müctehittir ve içtihatlarından dolayı sevap almışlardır. İlk akla gelen anlama göre Hz. Osman, yapılan temettü haccını batıl olarak görmemiş sadece ifrad haccının daha faziletli olduğu görüşünü savunmuştur.
Müctehidin, başka bir müctehidi taklid etme zorunluluğu yoktur. Zira Hz. Osman devrin halifesi olmasına rağmen Hz. Ali'nin görüşünü inkâr etmemiştir. Allah (c.c) en iyisini bilir.
"Muharrem ayı yerine safer ayını haram aylardan sayarlar." Bu konuda Nevevî şöyle der: "Burada, cahiliyye dönemindeki nesî uygulaması hakkında bilgi verilmektedir. Onlar, Muharrem ayını Safer olarak isimlendiriyor, Muharrem ayındaki haram ay olma özelliğini Safer ayına ertelemiş oluyorlardı. Böylece üç haram ay ardarda gelmemiş olduğu için birbirleri ile savaşamama sıkıntısından kurtulmuş oluyorlardı. Allah onların bu yaptığının dalalet olduğunu şöyle beyan etmiştir: "Haram ayları ertelemek, sadece küfürde ileri gitmektir. Çünkü onunla kâfir olanlar saptırılır."[42[42]]
1564 nolu hadiste geçen, "Ey Allah'ın Resulü! (Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkınca)

41[41] el-Bakara 2/196.
42[42] et-Tevbe 9/37.

neler helal olur?" sorusu, ihramdan çıktıktan sonra, ihram yasakları bakımından iki tür helal olma aşamasının bulunduğunu bildiklerini göstermektedir. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seikm de verdiği cevapla her tür yasağın kalktığını beyan etmiştir. Çünkü umrede, yasakların helal olması bakımından sadece bir aşama mevcuttur.
Nevevî şöyle demiştir: "Bana göre doğru olan, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi w sellem kıran haccı yaptığı görüşüdür. Aynı yıl hacdan sonra umre yapmamış olması da bu görüşü desteklemektedir. Bize göre, kıran haccının, içinde umre bulunmayan ifrad haccından daha faziletli olduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Hiçbir kimse, (umre bulunmayan) tek başına haccın, kıran haccından daha faziletli olduğuna dair bir nakilde bulunmamıştır."
Bu konudaki görüş ayrılığı eskiden günümüze kadar süregelmektedir. Buna göre, kıran haccı, hem ifrad, hem de temettü' haccından daha faziletlidir. Sa-habilerden ve tabiînden bir grubun görüşü de böyledir. Nevevî, Ebû Hanife İshak İbn Rahûyeh de bu görüştedir. Şafiîlerden Müzenî, İbnü'l-Münzir, Ebû İshak el-Mervezî ve müteahhir donemin alimlerinden Takıyüddin es-Sübkî de bu görüşü tercih etmiştir.
Bir grup sahabî ve tabiîn ve daha sonra gelen bazı alimler ise Hz. Peygam-ber'in, "Eğer hedy kurbanımı göndermemiş olsaydım ben de (umre yapıp) ihramdan çıkardım" şeklindeki temennisi sebebiyle temettü1 haccının daha faziletli olduğu görüşünü benimsemiştir. Zira en faziletli olan ne ise o temenni edilir. Meşhur olan, Ahmed İbn Hanbel'in de bu görüşte olduğudur.
Kadı Iyaz'ın bazı alimlerden naklettiğine göre, hac türlerinden her üçü de fazilet bakımından eşittir. İbn Huzeyme'nin, "Sahîh" adlı eserindeki tasarrufu da bunu gerektirmektedir, Ebû Yusuf'a göre, kıran ve temettü' hacları fazilet bakımından eşit olup her ikisi de ifrad haccmdan daha faziletlidir.
Ahmed'e göre hedy kurbanı göndermiş olan için, Hz. Peygamberin aleyhi ve seiiem uygulamasına muvafık olması açısından kıran haccı daha faziletlidir. Kurban göndermeyenler için ise, Resûlullah'ın temennisi böyle olduğu için temettü' haccı daha faziletlidir. Bazı Hanbeliler ise bu görüşe şöyle bir ilavede bulunarak, umre maksadıyla memleketlerinden ayrı bîr sefere çıkmak İsteyenler için ifrad haccı daha faziletlidir, demişlerdir. Bu görüş, sahih olarak intikal eden hadislere uygunluğundan dolayı en doğru görüştür.
Hz. Peygamber'in, saçlarını yapışkan bir madde ile toplaması, bu uygulamanın ihramlı için müstehap olduğunu gösterir.
İbn Abbas, kendisine gördüğü güzel rüyayı anlatan Ebû Cemre'ye kendisi ile birlikte kalmasını, malının bir kısmını ona vereceğini söylemiştir. Bu uygulama, bir kimseye güzel bir haber getiren kişiye ikram etmeye delil teşkil eder. Yine ilim sahibi bir kimsenin, hakka uygun görüş verdiğini öğrendiği zaman nasıl sevindiğini gösterir. Şer'î delile muvafık olduğu için rüyanın hoş karşılandığını gösterir. Diğer yandan rüyaların alimlere arzedildiği de görülmektedir. Zahirî delillere göre amel etmek gerekir. Alimlerin bir konuda ihtilaf etmeleri durumunda delile en uygun olan ve tercihe şayan olan görüşle amel etmek gerekir.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seDem, "Siz emrettiğimi yapın. Eğer hedy kurbanımı göndermemiş olsaydım ben de size emrettiğim gibi yapardım" buyurmuştur. Bu söz onun, sahabilerin kalplerini hoş tuttuğunu, onlara iltifatta bulunduğunu ve gösterdiği yumuşaklılığı ortaya koymaktadır.

35- Hac İçin Telbiye Getirip Hangi Haccı Yapacağını Belirlemek

1570- Cabir İbn Abdullah radıyaiı&hu anhümâ şöyle demiştir:
"Biz, 'Lebbeyk Allahümme Lebbeyke bi'1-hacci' şeklinde telbiye getirerek Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte (hac İçin) yola çıktık. Daha sonra Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem emretti, biz de haccımızı umreye çevirdik."

Açıklama

Bu hadis, haccın iptal edilerek umreye çevrilebileceğini göstermektedir. Alimler çoğunluğu, bu uygulamanın mensuh olduğu görüşündedir. İbn Abbas ise bunun geçerli

bir uygulama olduğunu söyler. İmam Ahmed İbn Hanbel ve az sayıda bir grup alim de bu görüşü benimsemiştir.

36- Hz. Peygamber Zamanında Temettü1 Haccı

1571- Katâde şöyle demiştir: Mutarrifin naklettiğine göre İmran İbn Husayn şöyle demiştir:
"Biz, Hz. Peygamber sallallâhu aıeyhi ve zamanıda iken temettü1 haccı yaptık.
Daha sonra (bunun caizliği hakkında) ayet nazil oldu. Bazıları da kendi görüşüne göre bir takım şeyler söylüyor!."

Açıklama

Buharı, "bazıları" ifadesi ile Hz. Ömer'in kastedildiğini belirtmiştir. Kurtubî, Nevevî ve diğer bazı alimler de bunu kesin olarak söylemiştir.
Bu hadis, bir ayetin diğerini neshetmesinin caiz olduğunu göstermektedir ki zaten bu konuda hiçbir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Yine sünnetle ayetin neshinin caiz olduğunu da göstermektedir. Bu konudaki görüş ayrılıkları meşhurdur. Sahabiler arasında içtihat farklılıkları bulunmaktadır. Bazı müctehitler, nas bulunduğu için diğerlerine karşı çıkmıştır.

37- Allah-U Teâlâ'nın Bu Söylenenler, Ailesi Mescidi Haram Civarında Oturmayanlar İçindirn[43[43]] ayeti Hakkında

1572- İbn Abbas'tan radıyaiiâhu anh nakledildiğine göre kendisine temettü' haccı hakkında soru sorulduğunda o şöyle cevap vermiştir:
Veda haccında, muhacirler, ensar ve Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve hanımları ihrama girmişlerdi. Biz de ihrama girmiştik. Mekke'ye ulaşınca Resû-lullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Hedy kurbanınm gerdanlıklarım geçirmiş olanlar (kurbanlarını gönderenler) hariç, hac için girdiğiniz ihramı, umreye çeviriniz" buyurdu. Daha sonra Kabe'yi tavaf ettik. Safa ile Merve arasında sa'yettik. (İhramdan çıktıktan sonra) Kadınlarımızla beraber olduk ve dikişli elbiseler giydik.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve «Dem, "Hedy kurbanının gerdanlıklarını geçirmiş olanlar (kurbanlarım gönderenler) kurbanlar kesilinceye kadar ihramdan çıkmasın" buyurdu. Daha sonra terviye günü (Zilhicce'nin 8. günü) öğleden sonra hac için ihrama girmemizi emretti. Hac ibadetlerini (menâsiki) bitirdikten sonra Kâ'be'yi tavaf ettik, Safa ile Merve arasında sa'y yaptık. Böylece haccımız tamamlanmış oldu. Şu ayette buyurulduğu gibi hedy kurbanı kesmek üzerimize vacip oldu. "(Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse kolayına gelen kurbanı kesmek gerekir. Kurban kesemeyen kimse hac günlerinde üç, ülkesine döndüğü zaman yedi olmak üzere tam on gün oruç tutsun"[44[44]]
Çünkü bu kimse, aynı yıl içinde hem umre hem de hac yapmıştır. Allah Teâlâ bu hükmü Kur'an ile indirmiş, sünnet bunu ortaya koymuş ve bu uygulamayı Mekke'li olmayanlar için mubah kılmıştır. Ayet şöyledir: "Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir."[45[45]]
Allah'ın buyurmuş olduğu hac ayları, Şevval, Zilkade ve Zilhicce'dir. Bu aylarda temettü' yapan kimselerin ya bîr kurban kesmesi ya da oruç tutması gerekir.

Açıklama

Selef alimleri, "mescid-i haram'da oturmak" şeklinde tercüme ettiğimiz "hâzıri'l-mescid" ifadesi hakkında farklı yorumlar yapmıştır. Nâfi' ve el-A'rac'e göre, bunlar sadece Mekke ahâlisidir. Mâlik'in görüşü de böyledir. Tahâvî de bu görüşü tercih etmiştir.

[43[43]] el-Bakara, 2/196
[44[44]] el-Bakara 2/196.
[45[45]] el-Bakara 2/196.

Tâvûs ve bir grup alim ise "Bunlar, haremde bulunan kimselerdir. Ki ifadeden ilk akla gelen anlam da böyledir" demişlerdir.
MekhûÎ'a göre, evi mîkat sınırları içinde kalan kimselerdir. Şafiî'in eski görüşü bu yöndedir. Yeni görüşüne göre ise, Mekke'ye namazı kısaltma (seferîlik) mesafesi kadar uzakta bulunan kimselerdir. Ahmed de bu görüşe katılmıştır. Malik'e göre ise, Asfan, Mina ve Arafat'ta yaşayanlar hariç olmak üzere Mekke ve çevresinde yaşayanlar kastedilmiştir.
"Hac için girdiğiniz ihramı, umreye çevirin" sözü, ifrad hacci niyetiyle ihrama girenlere yönelik olarak söylenmiştir.
"Kadınlarımızla beraber olduk" sözü, söyleyen kimseyi kapsamaz. Çünkü İbn Abbas o sırada bulûğa ermemiştir.

38- Mekke'ye Girerken Gusül Abdesti Almak

1573- Nah" şöyle demiştir;
"İbn Ömer radiyaiiâhu anh Harem'e en yakın olan bölgeye girdiği zaman telbiye netirmeyi bırakır ve Zû Tuvâ adlı yerde gecelerdi. Daha sonra sabah namazını rada kılar ve gusül abdesti alırdı. Ve Hz. Peygamber'İn saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de böyle yaptığını naklederdi."

Açıklama

İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: Bütün alimlere göre, Mekke'ye girerken gusül abdesti almak müstehaptır. Fakat gusül abdesti alınmadığından dolayı fidye vermek gerekmez. Alimlerin çoğunluğuna göre abdest almak yeterlidir.

39- Mekke'ye Gece Ya Da Gündüz Vakti Girmek

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah olana kadar geceyi Zû Tuvâ adlı yerde geçirmiş, daha sonra da Mekke'ye girmiştir. İbn Ömer radıyallâhu anh da böyle yapardı.
1574- İbn Ömer mcMiâhu anh şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ue seiiem sabah olana kadar geceyi Zû Tuvâ adlı yerde geçirmiş, daha sonra da Mekke'ye girmiştir." İbn Ömer radıyallâhu anh da böyle yapardı.

Açıklama

Hadis, Müslim'de şu ifadelerle yer almıştır: "Hz. Peygamber saiiaUâhu aleyhi ve geceyi Zû Tuvâ'da geçirip sabah olduğu zaman da gusül abdesti almadıkça Mekke'ye girmezdi." Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem Mekke'ye geceleyin ancak Ci'râne umresi sırasında girmiştir. Ci'râne'de ihrama girdikten sonra geceleyin Mekke'ye girmiş, umresini tamamladıktan sonra yine CiVâne'ye dönmüş ve sabaha kadar geceyi orada geçirmiştir. Sünen sahibi üç alim de olayı bu şekilde rivayet etmiştir.
Saîd İbn Mansûr'un naklettiğine göre İbrahim en-Nehaî "(Sahabiler) Mekke'ye gündüz girip oradan gece ayrılmayı severlerdi" demiştir. Atâ', "Dilerseniz Mekke'ye geceleyin girin. Çünkü siz Resülullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem gibi değilsiniz. O önder bir şahsiyetti. Bundan dolayı insanları görebilmek amacıyla gündüz vakti girmeyi daha uygun bulmuştur" demiştir.
Buna göre, insanların önder kabul edip örnek aldığı kimselerin Mekke'ye gündüz vakti girmesi müstehaptır.

40- Mekke'ye Nereden Girilir

1575- İbn Ömer radıyaiiâhu anh, "Resülullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye seniyyetü'1-ulyâ adlı yukarı bölgeden girer, seniyyetü's-süflâ adlı aşağı bölgeden de çıkardı" demiştir.[46[46]]

[46[46]] Hadisin geçtiği diğer yerler ; 1576.

41- Mekke'den Nereden Çıkılır

1576- İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ, "Resülullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye Bat-hâ bölgesindeki seniyyetü'1-ulyâ adlı yüksek bir yerde bulunan Kedâ'dan girer, seniyyetü's-süflâ adlı alçak bir bölgeden de çıkardı" demiştir.
1577- Hz. Aişe (r.anha), "Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldiği zaman en yüksek tepeden girer, en alçak tepeden de çıkardı" demiştir.47[47]
1578- Hz. Aişe (r.anha), "Resülullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'nin fethedil-diği yıl Mekke'ye Kedâ adlı yerden girmiş, çıkarken de Küdâ adlı Mekke'nin en yüksek tepesinden çıkmıştır" demiştir.
1579- Hz. Âişe, "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seüem fetih yılı Mekke'ye Kedâ adlı şehrin yüksek tepesinden girmiştir" demişti.
Hişam şöyle demiştir: "Urve, hem Kedâ hem de Küdâ adlı yerlerden Mekke'ye girerdi. En çok Kedâ'dan girerdi. Kedâ evine en yakın yerdi."
1580- Urve şöyle der: "Resülullah sabiuhu aleyhi ve seiiem fetih yılı Mekke'ye Kedâ adlı şehrin yüksek tepesinden girmiştir."
Urve, her iki yerden de Mekke'ye girerdi. En çok Kedâ'dan girerdi. Kedâ evine en yakın yerdi.

Açıklama

Ebû Abdullah şöyle demiştir: "Kedâ ve Küdâ iki yer ismidir."
Kedâ, Mekke'Iilerin Muallâ adlı kabristanına doğru inilen yerdir ki buraya "Hacûn" da denilmektedir.

42- Mekke Ve Kabe'nin Fazileti

Allah (c.c) Kur'an'da şöyle buyurmuştur:
"Biz Kabe'yi insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de ibrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve ismail'e; tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik.
ibrahim demişti ki: Ey Rabbiml Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: kim inkar
ederse onu az bir süre faydanlandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!
Bir zamanlar İbrahim İsmail ile beraber Beytullah'm temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı): Ey Rabbimizl Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.
Ey Rabbimizl Bizi, sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, teubemizi kabul et; zira tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.48[48]
1582- Cabir İbn Abdullah rad.yaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
"Kabe inşa edilirken Hz. Peygamber ile amcası Abbas birlikte taş taşıyordu. Abbas, Hz. Peygamber'e saibiiâhu aleyhi ve seiiem, "İzârını boynuna al" dedi. Birden Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yere yığılıverdi. Gözleri semaya dikilmişti. Daha sonra "Bana izârımı göster" buyurdu ve izârını alıp üzerine bağladı."
1583- İbn Ömer'in radıyaiiâhu anhümâ naklettiğine göre Hz. Peygamber aleyhi ve sellem Hz. Âişe'ye şöyle buyurmuştur:
"Biliyor musun, senin kavmin (Kureyş), Kabe'yi inşa ederken İbrahim'in temellerine göre daha küçük yaptı."
Bunun üzerine Aişe (r.anha) Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Ey Allah'ın Resulü! Sen Kabe'yi İbrahim'in attığı temellere göre yeniden inşa edemez misin?" diye sorunca Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Eğer kavmin küfürden yeni gkmış olmasaydı mutlaka yapardım" buyurmuştur.

47[47] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1578, 1579, 1580, 1581, 4290, 4291.
48[48] el-Bakara 2/125-128.

Abdullah İbn Ömer, "Muhakkak ki bu sözü. Aişe Resûlullah'tan işitmiştir.
Ben, Hz. Peygamber'in; Kabe'nin Hicr'e yakın olan iki köşesini istilam (selamlama) ettiğini sanmıyorum. Ne var ki Kabe İbrahim'in attığı temellere göre tamamlanmamıştır."
1584- Hz. Aişe (r.anha) şöyle anlatır:
"Hz. Peygamber'e, (Hıcr) duvarının Kabe'ye ait olup olmadığını sordum. Bana, "evet" diye cevap verdi. "Neden burayı Kabe'ye dahil etmemişler?" diye sordum. "Kavmin (Kureyş), orayı içeriye katma bütçesi bulamadı" buyurdu. "Kabe'nin kapısı neden yüksektedir" dedim. Bana, "Kavmin, Kabe'ye dilediği kimseleri sokuyor, dilemediklerini ise sokmuyordu. Eğer kavmin cahiîiyye dönemine yafan bir zamanda olmasaydı ve bundan dolayı inkâra kalkışacaklarından endişe etmeseydim muhakkak ki Hicr duvannı Kabe'nin içine alır, kapısını da yer seviyesine indirirdim" diye cevap verdi."
1585- Hz. Âişe şöyle demiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bana, "Eğer kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı Kabe'yi yıkar sonra İbrahim'in attığı temellerin üzerine yeniden inşa ederdim. Çünkü Kureyşliler binayı eksik inşa ettiler ve Kabe'ye bir kapı yaptılar" buyurdu."
1586- Hz. Âişe'den (r.anha) nakledildiğine göre Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ona şöyle buyurmuştur:
"Eğer kavmin cahiîiyye döneminden henüz çıkmış olmasaydı Kabe'nin yıkılmasını emreder, dışarıda kalan kısmı içeriye alır ve kapısını yer seviyesine indirirdim. Kabe'ye biri doğuda biri de batıda olmak üzere iki kapı yapardım. Bu şekilde onu ibrahim'in yaptığı şekle getirmiş olurdum.”
Urve şöyle demiştir: "İşte İbnü'z-Zübeyr'i Kabe'yi yıkmaya sevkeden sebep budur."
Yezİd şöyle demiştir: "İbn Zübeyr Kabe'yi yıkıp yeniden İnşa etmiş ve Hicr'den bir bölümünü Kabe'nin içine dahil etmişti. Bu sırada İbrahim'in koymuş olduğu deve hörgüçleri şeklindeki temelleri gördüm."
Cerir şöyle demiştir: "Ben Yezid'e, İbrahim'in attığı temellerin nerede olduğunu sordum. Bana, "Gel, hemen göstereyim" dedi. Birlikte Hicr'e girdik. Bana bir yeri işaretle gösterdi ve "işte burasıdır" dedi. Bu yeri, Hicr'den itibaren ölçtüm, mesafe altı zira' civarındaydı."

Açıklama

"Beyt" kelimesi, "necm"İn süreyya yıldızı için kullanılmasında olduğu gibi çoğunlukla "Kabe" için kullanılmaktadır.
Yukarıdaki ayette "rükû ve secde edenler için" ifadesi geçtiğinden hareketle Kabe'nin içinde farz ve nafile namaz kılmanın caiz olduğu sonucuna varılmıştır. Mâlik, farz namaz kılınamayacağı görüşündedir.
Yezid İbn Harun ve Süleyman et-Teymî'nin naklettiğine göre Ebû Mücliz şöyle demiştir:
"İbrahim Kabe'yi inşa işini bitirince Cebrail gelmiş ve ona, Kabe'nin yedi kez tavaf edileceğini göstermiştir. Zannederim, Safa ile Merve arasındaki sa'yi de göstermiştir. Daha sonra onu Arafat'a götürdü ve ona "Bildin mi?" anlamında demiş, İbrahim de, "evet" demiştir. Bundan dolayı orası "arafat" olarak isimlendirilmiştir. Daha sonra onu Cem'a getirdi ve "İşte burada insanlar namazı cem ederek kılar" dedi. Sonra onu Mina'ya götürdü. Orada şeytanla karşılaştılar. Cebrail şeytana yedi taş atmaya başladı ve "Ona taş at ve her taşı atarken "Allahü Ekber' şeklinde tekbir getir" demiştir."
Ayetteki, "tevbemizi kabul et" ifadesinin, iman üzere kalmaya yönelik bir dua olduğu söylenmiştir. Çünkü İbrahim ve İsmail günah işlememişlerdi. Bir görüşe göre de, bu söz, insanlara, Kabe'nin, tevbe etme yeri olduğunu öğretmek amacıyla söylenmiştir. Bir başka görüşe göre ise, "Bize tâbi olan kimselerin tevbesini kabul et" anlamındadır.
"İzârımı bana göster" ifadesi, "izârımı ver" anlamında kullanılmıştır.
İstilam, selamlamadan gelmektedir. Burada kastedilen, öperek veya el ile dokunmak anlamıdır.
Hicr, Kabe'nin yanında yarım daire şeklindeki yerin adıdır. Otuzdokuz zira'dır.
Hz. Âişe'nin, "O, Kabe'den midir?" cümlesinin İlk akla gelen anlamı, "Hicr'in tamamı Kabe'ye mi aittir?" şeklindedir.
Kureyş'in, Kabe'yi yaparken bütçelerinin yeterli olmaması, temiz kazançları bakımındandır. Nitekim el-Ezrakî ve diğer bazı müellifler böyle söylemiştir. İbn İshak'm "es-Sîre" adlı eserindeki şu ifade bunu teyit etmektedir:

"Ebû Vehb İbn Âbid İbn İmrân İbn Mahzûm (Ca'de İbn Hübeyre İbn ebi Vehb el-Mahzûmî) Kureyşlilere, 'Bu iş için sadece temiz kazançlarınızı katın. Zinadan ribadan ve zulümden elde ettiklerinizi katmayın" demiştir.
Süfyân İbn Uyeyne "Cami"' adlı eserinde şöyle rivayet eder: Ubeydullah İbn Ebû Yezid'in naklettiğine göre babası şu olaya şahit olmuştur: Hz. Ömer radıyaiiâhu anh Benî Zehra kabilesinden, Kabe'nin inşasına şahit olan yaşlı bir zâta Kabe'nin nasıl yapıldığını sormuş o zât şöyle cevap vermiştir:
"Kureyş Kabe'yi inşa etmek amacıyla temiz kazançlardan oluşan bir yardım sandığı oluşturmuş fakat yeteri kadar para bulunamadığı için Kabe'nin bir bölümünü Hicr'de bırakarak içeri alamamışlardır." Bunun üzerine Ömer ona, "Doğru söyledin" demiştir."
Yukarıdaki hadislerde, "İlim" bölümünde zikredilmeyen bazı dersler de mevcuttur:
Bazı şeyler, kimi insanların yanlış anlama gibi bir tehlike mevcut ise yapılmaktan vazgeçilebilir.
Devlet başkanının, insanların hemen reddedeceği, dünya ve ahirette bir takım zararlara uğrayacağı konularda çok titiz davranması gerekir. Vacip olan emirleri terketmeden insanların kalplerini kazanmaya çalışmak gerekir. İşlere en mühim olanından başlamak gerekir. Kötülüklerin önlenmesi ve iyiliklerin yapılmasında önem derecesine göre davranmak gerekir. Eğer bu iki şey tearuz edeı-se öncelikle kötülüğü önlemeye çalışmak gerekir. Eğer kötülükten emin olunursa işte o zaman maslahatı yapmak gerekir. Burada sahabilerin Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem emirlerine ne derece riayet ettikleri de görülmektedir.
ibn Abdilber, Harun Reşjd, Mehdî veya Mansûr'dan şöyle bir olay hikaye etmiştir:
Harun Reşid (veya diğerleri), İbn Zübeyr gibi Kabe'yi yeniden inşa etmek is-temi§ti' Bu konuua Mâlik'e danışmış, Mâlik ona, "Sen böyle yaparsan bu işin hükümdarların elinde bir oyuncak haline geleceğinden {her gelenin kendi kafasına göre yeniden inşa etmesinden) korkarım" demişti. Bunun üzerine Harun, bu niyetinden vazgeçmiştir. İşte buradaki endişe de, Abdullah İbn Abbas'ın bahsettiği ile aynıdır. Bundan dolayı İbn Zübeyr'in Kabe'yi yeniden inşa etmesi ile İlgili olaya işarette bulunulmuştur. İbn Abbas ona, "Senden sonra başka bir emîrin gelip yaptığını yıkıp değiştirmeyeceğinden emin olamam" demişti.
Ayyaş İbn Ebû Rebîa'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber saUaiiâhu aleyhi ve sdlem, "Bu ümmet Kabe'ye saygı hususunda gösterdiği hayırlı uygulamaya devam edecektir. Eğer bir gün bunu kaybederlerse helak olurlar" buyurmuştur. Bu hadisi, Ahmed, İbn Mâce, Ömer İbn Şebbe "Kitabu Mekke" 'de nakletmiştir. Hadis "hasen"dir.

43- Harem'in Fazileti

"Ben ancak bu şehrin Rabbine kulluk etmekle emrolundum. O burayı dokunulmaz ve kutlu kılmıştır. Her şey de zaten ona aittir. Ben Müslümanlardan olmakla emrolundum."[49[49]]
"Biz onları, kendi katımızdan bir nzık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerreme'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onlann çoğu bilmezler."[50[50]]
1587- ibn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Resûlullah saibuâhu aleyhi ve seiiem Mekke'nin fethedildiğf gün, "Cenab-ı Allah bu beldevi harem (dokunulmazve kutsal) kılmıştır. Bundan dolayı Mekke'deki diken kesilmez avı avlanmaz, buluntu malına da sahibini bulmak amacıyla ilan için olması hariç, el sürülmez" buyurmuştur."

Açıklama

Nesâî'nin rivayetine göre Haris İbn Mür İbn Nevfel Hz. Peygamber'e saüaiiâhu «leyhi ve se.iem, "Eğer biz sana uyup hidayete ve hak yola uyarsak yerlerimizden ve yurtlarımızdan çıkarılırız" demişti. Bunun üzerine Kasas suresinin yukarıda nakletmiş

[49[49]] Neml 27/91-92
[50[50]] Kasas 28/57.

olduğumuz "Biz onları, kendi katımızdan bir nzık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerreme'ye) yerleştirmedik mi? Ayeti nazil olmuştur. Yani Allah sizi emin bir beldeye koymuştu, orada, kâfir iken bile güven içinde idiniz. Nasıl olur da Müslüman olup hakka tâbi olduktan sonra güven içinde olmayacaksınız?!

44- Mekke Deki Evlerin Miras Yoluyla Geçmesi, Alım Ve Satımı

İnsanlar, özellikle de Mescİd-i Haram'da eşit derecededir. Çünkü ayette, "inkar edenler, Allah'ın yolundan ve yerlilerle taşralılar için eşit (kıble veya mabed) kıldığımız Mescid-i Haram'dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azaptan tattırırız"[51[51]] Duyurulmuştur.
1588- Üsame İbn Zeyd şöyle demiştir:
"Ey Allah'ın Resulü! Mekke'de nereye ineceksiniz, evinize mi?" Bu soruya Hz. Peygamber satiailâhu aleyhi ve selem, "Akîl hiç ev bark bıraktı mı (da ineceğim)?" diye cevap vermiştir.
Akîl ve kardeşi Talib, Ebu Talib'in mirasını almışlardı. Cafer ve Ali mirastan hiçbir pay alamamıştı. Çünkü Akîl ve Talib henüz Müslüman olmamış ve hicret etmemişlerdi; Cafer ve Ali ise Müslümandı.
Ömer radıyaiiâhuanh, "Müslüman kâfirin mirasçısı olamaz" derdi.
İbn Şihâb şöyle demiştir: "Sahabiler, şu ayeti[52[52]] yorumlayarak birbirlerine mirasçı olacakları sonucuna ulaşmışlardı: "İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onlann bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur"[53[53]]

Açıklama

Bu ayetin çerçevesinde yapılan yorumlara bakıldığında; Abdürrezzak'ın İbn Cüreyc'ten naklettiğine göre, Ata, Harem bölgesinde kira almaktan neyhederdi.
O bize, Ömer'in Mekke'deki evlerin kapılarının kapatılmasını yasakladığını haber vermiştir. Çünkü hacılar oraya vardıklarında rahatça konaklayabilrneliydi. Mekke'deki evini ilk defa kapıyla kapatan Süheyl İbn Amr olup o da yaptığı bu İşten dolayı Hz. Ömer'e özür beyan etmiştir.
Tahavi'nin, İbrahim İbn Muhacir yoluyla naklettiğine göre Mücahid şöyle demiştir:
"Mekke, herkesin istifadesine açık bir yerdir. Oradaki evlerin satılması ve kiraya verilmesi helal olmaz. Abdürrezzak'ın, İbrahim İbn Muhacir ve Mücahid yoluyla naklettiğine göre İbn Ömer (r.a), "Mekke'deki evlerin satılması ve kiraya verilmesi helal olmaz" demiştir. Sevrî ve Ebû Hanife de bu görüştedir. Ebû Yusuf bu görüşe karşı çıkmıştır. İmam Muhammed'in hangi görüşte olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Alimler çoğunluğuna göre caizdir. Tahavi de bu görüşü tercih etmiştir. Şafiî bu konuda delil olarak yukarıda zikredilen Üsame hadisini getirerek şöyle demiştir: "O, burada mülkiyeti, kendisine ve ondan satın alan kişiye nispet etmiştir. Yine Hz. Peygamber saiiailâhu aıeyhi ue seiiem fetih yılı, "Ebû Süfyarıın evine girenler güvendedir" buyurarak evin Ebû Süfyan'a ait olduğunu belirtmiştir."
İbn Huzeyme ise şu ayeti delil olarak getirmiştir: "(Allah'ın verdiği bu ganimet malları) yurtlarından ve mallanndan uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Peygamberine yardım eden fakir muhacirleri-nindir. İşte doğru olan bunlardır."[54[54]] Allah, yurtların ve malların onlara ait olduğunu belirtmiştir. Eğer yurtları onların mülkiyetinde olmasaydı oradan çıkartılmalarından dolayı mazlum olmazlardı. "Alım-satım" bölümünde, Hz. Ömer'in Mekke'de suçlular için cezaevi yapmak amacıyla bir bina satın alması olayı gelecektir. Nafi'in, İbn Ömer yoluyla naklettiği, Hz. Ömer'in

---

51[51] el-Hac 22/25.
52[52] el-Enfal 8/72.
53[53] Hadisin geçtiği diğer yerler : 3058, 4282, 6764.
54[54] Haşr,59/8

Mekke'deki evlerin hac zamanı kapılarının kapatılmasını yasaklaması hadisesi de bununla çelişmez.
Abdürrezzak'ın, naklettiğine göre Hz. Ömer mdıyaiiâhu anh şöyle demiştir: "Ey Mekkeliler! Konaklarınızın etrafını kapatmayın ki çevreden gelen insanlar istedikleri gibi konaklayabilsin. Bu hadise daha önce başka bir şekilde geçmişti. İkisini uzlaştırmak gerekirse, misafirlere şefkatli olmak gerektiği için onlardan kira talep etmek mekruh olmakla birlikte bu durum, alım satımın yasak olmasını gerektirmez, imam Ahrned ve diğer bazı alimler de bu görüştedir.
Tahavi'nin, Süfyan yoluyla naklettiğine göre Ebû Husayn şöyle demiştir:
"Mekke'de bulunduğum sırada itikafa girmek istedim. Bu konuyu Saîd ibn -ubeyr'e sorunca o bana "sen zaten itikattasın" diyerek 44. konunun başında yer alan ayeti okudu."
Hz. Peygamber saiaiiâhu aleyhi ve seiiem hicret edince Akîl ve Talİb, (miras olarak kalan) bütün evlere el koymuştur. Çünkü onlar Müslüman olmamışlardı ve babalarının mirası da onlara kalmıştı. Diğer yandan (onlara göre) Hz. Peygamber saiaiiâhu aleyhi ve seiiem hicret etmek suretiyle hakkından vazgeçmişti. Bedir savaşında Talib ölmüştür. Akîl de evlerin tamamını satmıştır.

45- Hz. Peygamberin Mekke'de Konaklaması

1589- Ebû Hureyre'nin radıyaiiâhu anh rivayetine göre Hz. Peygamber aaüallâhu aleyhi w seiiem Mekke'ye gitmek istediği zaman şöyle demiştir:
"Yarınki konaklama yerimiz, inşallah, Benî Kinane'nin küfür üzerine ahitleşleştikleri yer olacaktır.[55[55]]
1590- Ebû Hureyre rad.yaiiâhu anh, "Hz. Peygamber saiaiiâhu aleyhi ue seiiem, Kurban Bayramı sabahı Mina'da iken, şöyle buyurdu" demiştir:
"Biz yann Benî Kinane bölgesinde konaklayacağız ki Kureyşliler ve Kinaneliler Muhassab adı verilen o bölgede, Haşimoğullarına ue AbdülmuttaHb oğullarına karşı, Peygamberi onlara teslim edene kadar, onlarla kız alıp vermemek ve mal alıp satmamak üzere anlaşmışlardı."

46- Bâb

"Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: 'Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ue oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut. Çünkü onlar (putlar), insanlardan bir çoğunun sapmasına sebep oldular, Rabbim. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin. Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin yanma, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ue meyvelerden onlara nzık uer! Umulur ki şükrederler."[56[56]]
"Allah, Kabe'yi, o saygıya layık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları (maddi ve manevi yönlerden) insanların bir kıyam sebebi (her zaman aziz ve dimdik durup bellerini doğrultacakları bir yer) kıldı. Bu da, Allah'ın, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu (sizin de anlayıp) bilmeniz içindir."[57[57]]
1591- Ebû Hureyre radiyaiiâhu anh Resûlullah'm saiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kabe'yi, cılız bacaklı Habeşli bir adam tahrip edecektir."[58[58]]
1592- Hz. Aişe (r.anha) şöyle anlatır:
"Müslümanlar, Ramazan orucu farz kılınmadan önce aşure günü oruç tutardı. O gün Kabe'ye örtü örtülürdü. Ailah Teâlâ Ramazan orucunu farz kılınca Resulü Ekrem saüaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Aşure orucunu artık dileyen tutsun dileyen de tutmasın"

55[55] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1590, 3882, 4284, 4285, 7479.
56[56] İbrahim 14/35-37.
57[57] el-Mâide 5/97.
58[58] Hadisin geçtiği diğer yerlsr : 1596.

buyurmuştur."[59[59]]
1593- Ebû Saîd ed-Hudrî, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi w seiiem şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Yecüc ve Mecüc'ün ortaya çıkmasından sonra da Kabe'de mutlaka hem hac hem de umre yapılmaya devam edecektir."
Şu'be, "Kabe hac edilemez duruma gelmedikçe kıyamet kopmayacaktır" demiştir.

Açıklama

Yukarıdaki ayette geçen ve insanların bir kıyam sebebi (her zaman aziz ve dimdik durup bellerini doğrultacakları bir yer) şeklinde meali verilmiş olan UU kelimesi ^ly yani "doğrultucu" anlamında kullanılmıştır. Yani Kabe var olduğu sürece din de var olacaktır. Buhârî bu incelikten dolayı Kabe'nin ahir zamanda yıkılacağını belirten hadise de burada yer vermiştir.
İbn Ebû Hâtim'in sahih bir senetle naklettiğine göre Hasen-i Basrî şöyle demiştir:
"Hac ettikleri ve kıbleye yöneldikleri sürece insanlar din üzere olmaya devam edeceklerdir."
Atâ "Eğer insanlar Kabe'yi haccetmeyi bir yıl terkedecek olsalar helak olma-lan için hiç mühlet tanınmaz (helak edilirler)" demiştir.
Hadis aynı zamanda Kabe'nin her yıl aşure günü örtüldüğünü de göstermektedir.
1593 nolu hadiste, Kabe'nin haccedilmeye devam edilmesi, Allahü A'lem, Kabe'nin bulunduğu yerin haccedilmesi anlamındadır. Çünkü ilerideki konularda, Habeşli bir adamın Kabe'yi yıkmasından sonra tekrar imar edilmeyeceği belirtilmektedir.

48- Kabe'nin Örtüsü

1594- Ebû Vâil şöyle anlatır:
Şeybe İle birlikte Kabe'de bir oturakta oturuyorduk. Şeybe bana, "Burada Ömer radıyaiiâhu anh de oturmuş ve şöyie demişti: "Düşündüm ki, Kabe'nin içinde ne kadar altın ve gümüş varsa hepsini fakirlere dağıtayım." Ben de ona, "Bunu Hz. Peygamber ve Ebû Bekir yapmadılar" dedim. Bunun üzerine Ömer radiyaiiâhu anh, "Onlar, örnek alınacak kimselerdir" diye cevap verdi."[60[60]]

Açıklama

Konu başlığı, Kabe'nin örtüsünde yapılacak tasarrufların hükmü anlamında kullanılmıştır.
Kurtubî şöyle elemiştir: "Hz. Ömer'in dağıtmak istediği şeylerin Kabe'nin ziynetleri olduğunu zanneden kimse hata etmiş olur. Burada kastedilen süs harici, Kabe'ye hediye edilip de ihtiyaç fazlası olarak orada bulunan altınlardır. Kandil vb. süslere gelince, onlara Kabe'ye vakfedilmiş olan şeylerdir ki bunların başka amaçlar için kullanılması caiz değildir."
İbnü'l-Cevzî şöyle demiştir: "İnsanlar, cahiliyye döneminde tazim amacıyla Kabe'ye hediye getirirler ve onları orada biriktirirlerdi."
Ibn Battal şöyle demiştir: "Ömer, orada çok miktarda altın ve gümüş olduğu için bunları Müslümanların yararına sunmak istemişti. Sonra kendisine Hz. Pey-gamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem böyle bir işe girişmediği hatırlatılınca bu fikrinden vaz geçmiştir. Vaz geçmelerinin sebebi, Allah daha iyi bilir, söz konusu mallar Kabe'ye hediye edildiği için bir tür vakıf gibi kabul edip bu yönde bir değişikliğe gitmenin caiz olmamasıdır. Diğer yandan söz konusu altın ve gümüşün orada bulunması İslam'ı yüceltmek ve düşmanın kalbine korku salma anlamı taşımak-tadır."
Hadisin zahiri, yukarıda belirtilen gerekçelerden ilkini ifade etmemektedir. Bilakis Hz. Peygamberin Kabe'deki altın ve gümüşü dağıtmaması, tıpkı Kabe'yi İbrahim'in temelleri üzerinde yeniden inşa esnemesi durumunda olduğu gibi Kureyş'lİlerin içinde bulunduğu halet-i ruhiyeyi gözetmesinden dolayı olması muhtemeldir. Kabe'nin bina edilmesiyle İlgili

---

[59[59]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1893, 2001, 2002, 4502, 4504.
[60[60]] Hadisin geçtiği diğer yerler; 7275.

olarak Hz. Aişe yoluyla gelen Müslim'deki şu rivayet de bu görüşü teyit etmektedir: "Eğer kavmin küfür zamanına yakın bir dönemde olmasaydı (henüs İslam'a yeni girmiş olmasaydı) Kabe'de bulunan altın ve gümüşü Allah yolunda infak ederdim. Kapısını da yer seviyesine indirirdim." Burada belirtilen gerekçenin alınması gerekir.
Takiyüddin es-Sübkî bu hadisi, Kabe'ye ve Mescid-i Nebevî'ye altın ve gümüş kandiller asmanın caiz oluduğuna dair gelil getirerek, "Bu hadis, Kabe'de bulunan mallar İle ilgili temel bir hadistir. Söz konusu mallar, Kabe'ye hediye edilen ve adak olarak getirilen mallardan oluşmaktadır.
Rafiî ise şöyle demiştir: "Kabe'nin altın ve gümüşle süslenmesi ve bu madenlerden yapılmış kandiller asılması caiz değildir." Bu konudaki iki görüşün gerekçeleri şöyledir: Caizdir diyenler, Kur'an kabında kullanıldığı gibi altın ve gümüş Kabe'yi tazim için kullanılmış olabileceği görüşündedir. Caiz değildir diyenler ise, bu konuda selefin bir uygulamasının bulunmamasını ileri sürerler. Böyle bir gerekçe biraz problemlidir. Çünkü Kabe'nin, diğer mescitlere göre bir takım tazim/yücelik ifade eden özellikleri bulunmaktadır ki, bunlardan biri, Kabe'nin üzerine ipek örtü örtülmesinin caiz oluşudur. Oysa diğer mescitlere böyle bir örtü örtmenin caizliği hususunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Cevaza dair tutunulan delillerden biri de, Velid İbn Abdülmelik'in, Mescid-i Nebevî'nin tavanlarını süslemesi olayıdır. Ömer İbn Abdülaziz de bu uygulamaya karşı çıkmamış ve kendi halifeliği döneminde süslemeleri söktürme mistir. Diğer yandan altın ve gümüşün kullanımı ile ilgili harardık, onların yeme içme kabı olarak edinilmesi hakkındadır. Mescitlerin altın kandillerle süslenmesinde böyle bir durum söz konusu değildir. Gazali de, "Kur'an'ı altın ile yazan kişi güzel bir iş yapmış olur. Ümmete altının haram kılındığını bildiren rivayetler içinde bu konu hakkında bir hadis bulunmamaktadır. Bu farklı bir şey olup, israfa kaçılmadığı sürece asıl hüküm olan mubahhk hükmü devam eder." demiştir."
Kabe'nin ipekle örtülmesi hakkında cevaz hükmü verilirken bu konuda icmaya dayanıldığı görüşü eleştirilmiştir. Altın ve gümüşle süslemeye gelince; bu konuda örnek alınacak kimselerden gelen bir bilgi yoktur. Velid'in uygulamasının bir delil değeri yoktur. Ömer İbn Abdülaziz'in, hoş karşılamadığı bir şeyi ortadan kaldırmamasının birçok anlamı olabilir: Velid'in zorbalığından çekinmiş olabileceği gibi sökmek mümkün olmadığı için buna teşebbüs etmemiş olabilir. Belki de onları, vakıf mal hükmünde görmüş olabileceğinden dolayı bırakmayı daha uygun bulmuştur. Belki de onlan sökmek, Kabe'ye zarar vereceği için terketmiş olabilir. Bütün bu ihtimaller varken, Ömer İbn Abdülaziz'İn yaptığından hareketle delil getirmek de uygun değildir.
Fakihînin "Kitâb-ı Mekke" adlı eserinde, Alkame İbn Ebû Alkame yoluyla naklettiğine göre Hz. Aişe radıyaiiahu anh şöyle demiştir:
"Şeybe el-Haccî bana gelerek, 'Ey Müminlerin Annesi! Kabe örtüleri bizde toplanıyor. Epey de çoğaldı. Biz o örtüleri çıkarıp derin çukurlar içine defnediyoruz. Böylece adetli ya da cünüp kimselerin giymesini önlemiş oluyoruz" dedi. Hz. Aişe radıyaiiahu anh ona, "Ne kötü bir uygulama. Aksine git onları sat ve parasını Allah yolunda infak et, miskinlere ver. Çünkü örtüyü çıkardıktan sonra onu adetli veya cünüp bir kimsenin giymesinde beis yoktur." diye cevap verdi. Bunun üzerine Şeybe onları satılmak üzere Yemen'e gönderdi. Parasını da belirtildiği şekilde kullandı." Beyhakî olayı bu yönüyle nakletmiştir. Fakat senedinde zayıf bir ravi vardır. Fâkihî'nin senedi ise sağlamdır.
Fâkihf, İbn Haysem yoluyla şöyle nakletmiştir; "Benî Şeybe'den bir kimse bana şöyle dedi: "Şeybe İbn Osman'ı, Kabe örtüsünü miskinlere paylaştırırken gördüm."
ibn Ebû Nuceyh'in, babasından naklettiğine göre de, Hz. Ömer radıyaiiâhu anh her yıl Kabe'nin örtüsünü çıkarır ve hacılara paylaştırırdı. Buharî de belki buna işarette bulunmak istemiştir.

49- Kabe'nin Yıkılması

Hz. Aişe'nin radıyaiiâhu anha naklettiğine göre Hz. Peygamber "Bir ordu Kabe'ye saldırır ve o saldırganlar (yere) batırılır" demiştir.
1595- İbn Abbas'ın radıyaiiâhu anh rivayetine göre Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem şöyle buyurmuştur:
"Kabe'yi yıkacak olan siyah, çarpık ayaklı kimseyi Kabe'nin taşlarını teker teker söker bir

şekilde görür gibiyim."
1596- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Kabe, Habeşli ince bacaklı bir kimse tarafından yıkılacaktır."

Açıklama

Burada, Kabe'nin, âhir zamanda yıkılmasından bahsedilmektedir. Hz. Aişe'nin sözü ile konu başlığının ilgisi şöyle kurulabilir: Kabe'ye bir kaç saldın gerçekleştirilecektir. Bu saldırılardan bir kısmını Cenab-ı Allah savacak, bir kısmı ise mümkün olacaktır. Bu ibarelerden anlaşıldığı kadarıyla Kabe'yi yıkacak olan saldırıdan önce de bazı saldırılar olacak ve yıkılması hadisesi ise, daha önce yapılan diğer saldırılardan sonra gerçekleşecektir.
Fâkihî'nin, Mücahid'den yaptığı rivayette şöyle bir ilave vardır: "İbnü'z-Zü-beyr Kabe'yi yıktığı zaman, acaba Abdullah İbn Amr'ın belirttiği nitelikler yıkan kimsede bulunuyor mu diye ona bakmak için geldim. Fakat bu nitelikleri onda göremedim."
Bu hadisin, "Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, bizim (Mekke'yi/ güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi ?"61[61] mealindeki ayetle çeliştiği söylenebilir. Çünkü Allah, Kabe'yi, henüz kıble değil iken, fillere ve onlarla birlikte gelen orduya karşı korumuştur. Kabe müslümanların kıbles. olduktan sonra Habeşli biri nasıl olurda gelip Kabe'ye saidırabiİir ?
Bu soruya şöyle cevap verilebilir: Kabe'nin yıkılması âhir zamanda, kıyametin yakın olduğu bir dönemde gerçekleşecektir. O zaman yeryüzünde "Allah' diyecek hiç bir kimse kalmamış olacaktır. Nitekim, Sahihi Müs/İm"de geçen bir hadiste, 'Yeryüzünde "Allah" denilmez bîr durum ortaya çıkmadıkça kıyamet kopmay ocaktır" buy urulmaktadır. Bundan dolayı Saîd İbn Sem'ân'ın rivayetinde, "(Kabe yıkıldıktan sonra) asla bir daha imar edilmeyecektir" buyurulmuştur.
Önceki zamanlarda, Yezid zamanında, Şamlılar tarafından, ve ondan sonra da başkaları tarafından bir çok kez Kabe'ye saldırılmıştır. En büyük saldırılardan biri 300'lü yıllardan sonra vuku bulan Karâmita olayıdır. Onlar, tavaf sırasında sayılamayacak kadar çok insanı katletmişler, Hacerü'l-Esved'i söküp kendi memleketlerine götürmüşlerdir. Uzun bir süre sonra iade etmişlerdir. Bundan sonra da defalarca saldırılar meydana gelmiştir. Bütün bu olaylar, yukarıda mealini verdiğimiz Ankebut suresi 67. ayeti ile çelişmez. Çünkü bunlar, Müslümanlar tarafından yapılan saldırılardır ki söz konusu olaylar, "Kabe'ye ancak ehli (Müslümanlar) tarafından el konulacaktır" hadisine de uygun düşmektedir. Bunların, Hz. Peygamber tarafından önceden haber verilmesi de peygamberlik alâmetlerindendir. Diğer yandan ayette, sözü edilen emniyet halinin sürekli olacağını belirten bir İfade bulunmamaktadır. Allah (c.c) en iyisini bilir.

50- Hacerü'l-Esved

1597- Hz. Ömer bir gün Hacerü'l-Esved'e gelip onu öpmüş ve "Ben kesinlikle biliyorum ki sen sadece bir taşsın, ne zararın ne de faydan var. Eğer Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem seni öptüğünü görmeseydim ben de öpmezdim" demiştir.62[62]

Açıklama

Kurtubî şöyle der:
"Hz. Ömer, "sen sadece bir taşsın, ne zararın ne de faydan var" demiştir.
Çünkü İnsanlar, putlara tapılan bir döneme yakındılar. Bundan dolayı Hz. Ömer, cahil kimselerin Hacerü'l-Esved'in selamlanmasmı (istilâm), arapların cahiliyyede yaptıkları gibi bazı taşlara tazim göstermek gibi anlamalarından endişe ettiği için bu uygulamanın, Hz. Peygamber'e ittibâ anlamında yapıldığını, yoksa taşın fayda ya da zarar veremeyeceğini insanlara göstermek istemiştir."

61[61] el-Ankebut 29/67.
62[62] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1605, 1610.

Mühelleb şöyle der:
"Ömer'in bu sözü, Hacerü'l-Esved'in, Allah'ın yeryüzündeki sağ "el"i olduğunu, onunla Allah'ın kulları ile musâfaha etmiş olduğunu iddia edenlere karşı bir delildir. Allah'a bir organ izafe etmekten onu tenzih ederiz. Onu öpmek, itaatin gözle müşahede edilip görülebilmesi bakımından meşru kılınmış ve bu, kişinin ihtiyarına bırakılmıştır. Bu bir anlamda, İblis'in Adem'e secde etmesinin emredilmesine benzemektedir."
Hattâbî şöyle der:
"Hacerü'l-Esved'in Allah'ın yeryüzündeki sağ eli olması şu anlamdadır: Hacerü'l-Esved ile musâfaha eden kimse, Allah'tan bîr ahid almış olur. Verilen ahdin, musâfaha ile birlikte mülkiyet ifade etmesi konusunda bir örf bulunmaktadır. Kişi bu durumda verdiği ahid ile sorumlu tutulmaktadır."
el-Muhib et-Taberî şöyle demiştir:
"Hükümdarın yanma gelen bütün heyetler onun elini öperler. Hacının da, (Kabe'ye gelir gelmez) Hacerü'l-Esved'i öpmesi sünnettir. Bu bir anlamda, hükümdarın elini öpme gibidir. "En yüce sıfatlar Allah'a aittir."[63[63]]
Hz. Ömer'in sözü ise, dinî konularda, gerekçesi anlaşılamadığı durumlarda bile, Sâri' olan Allah'a en güzel şekilde teslim olmayı göstermektedir. Hikmetin bilinemediği durumlarda bile Hz. Peygamber'e saiaiiâhu aleyhi ve seiiem İttibâ konusunda bu büyük bir kuraldır.
Hadis, sünnetlerin, sözlü olabileceği gibi fiilî de olabileceğini beyan etmektedir.
Devlet başkanı, bir kimsenin yaptığı hareketin yanlış bir itikada sevketme-sinden endişe ederse hemen açıklama yapmalıdır. Hacerü'l-Esved'i öpmek ve selamlamakla ilgili detaylı bilgiler 9 konu sonra (60. konuda) gelecektir.

51- Kabe Kapısının Kapatılması, Kabe İçinde İstenen Yerde Namaz Kılınabilmesi

1598- Salim'in naklettiğine göre babası şöyle anlatmıştır:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem; Üsame İbn Zeyd, Bilal ve Osman Ibn Taiha ile birlikte Kabe'nin içine girip kapıyı kapattılar. Bir süre sonra kapıyı açtılar. İçeri ilk ben girdim. Bilal ile karşılaştım. Bilal'e, Resûîullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem içeride namaz kılıp kılmadığını sordum. Bana "Evet. Yemen tarafındaki iki direk arasında" diye cevap verdi.

Hadisten Çıkarılan Sonuçlar

1- Bir sahabi, diğer bir sahabiden rivayet edebilir.
2- Daha az faziletli olan şeyin ne olduğu sorulup onunla yetinmek mümkündür.
3- Haber-i vahid hüccettir.
4- İlim öğrenmek amacıyla soru sormak ve bu konuda gayretli olmak gerekir.
5- İbn Ömer radıyaiiâhu anhuma, Hz. Peygamberin sünnetini öğrenip uygulama konusuda sahip olduğu titizlik sebebiyle faziletli bir kimsedir.
6- Daha faziletli olan bir sahabi, Hz. Peygamber'in yaptığı faziletli bir amel sırasında bulunmayabiliyor. Fakat daha az faziletli bir sahabi orada bulunup, kendisinden daha faziletli kimsenin şahit olamadığı bir şeye şahit olabiliyor.
Çünkü Ebû Bekir, Ömer ve diğer bazı sahabiler Bilal vd. sahabilerden daha faziletlidir.
7- Direkler arasında ferdî olarak namaz kılmak caizdir. Mescitlerde kapı bulunması ve bunların kapatılmadı caizdir, Sütre, namaz kılanın önünden bir kimsenin geçmesinden endişe edilmesi halinde konulmalıdır. Çünkü Resûlullah saiiaiiâhu aleyh: w seiiem iki direk arasında namaz kılmış fakat direklerden hiçbirini önüne almamıştır. Görünen o ki, Efendimiz saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, duvara yakın olduğu için sütre koymamıştır. Nitekim daha önce geçtiği gibi, onun, namaz kıldığı yer ile duvar arasındaki mesafe üç zira' kadardı.
8- Alimlerin, "Mescid-i Haram'ın tahıyyetü'l-mescid namazı, tavaftır" şeklindeki görüşü Kabe'nin dışına mahsustur. Çünkü Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Kabe'nin yanma çökmüş daha sonra Kabe'ye girerek iki rekat namaz kılmıştır. Bu namaz, ya Kabe'nin kendi başına müstakil bir mescit olması hasebiyle ya da genel bir tahıyyetü'l-

---

63[63] en-Nahl 16/60.

mescid namazı olarak kılınmıştır. Allah (c.c) en iyisini bilir.
9- Kabe'ye girmek ve içinde namaz kılmak müstehaptır. Buradaki rivayet, nafile namaz kılmayı açıkça ifade etmektedir. Kabe'nin içinde farz namaz kılmak da aynı kategoride değerlendirilir. Çünkü namaz kılan kimsenin kıbleye yönelmesi bakımından, kılınan namazın nafile olması ile farz olması arasında fark yoktur. Alimler çoğunluğunun görüşü böyledir. İbn Abbas'ın, "Kabe'nin içinde kılanan hiçbir namazın sahih olmayacağı"görüşünde olduğu nakledilmiştir. Gerekçe olarak, Kabe'nin içinde, mutlaka Kabe'nin bir bölümünü arkaya almış olma durumunun söz konusu olması ileri sürülmüştür. Oysa Kabe'ye yönelmek emredilmiştir. Bu emrin, Kabe'nin tamamına yönelme şeklinde yorumlanması gerekir. Bazı Malikiler, Zahiriler ve Taberi de bu görüştedir. Mazerî şöyle demiştir: "Mezhepte meşhur olan görüşe göre Kabe'nin içinde namaz kılınamaz, kılınırsa iade etmek gerekir."

52- Kabe'nin İçinde Namaz Kılmak

1599- Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ Kabe'ye girdiği zaman, kapıyı arkasına alacak şekilde dosdoğru yürürdü. Üç arşından daha az bir mesafe kalana kadar duvara doğru yaklaşır ve orada namaz kılardı. İbn Ömer; Bilal, Hz. Peygamber'İn saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem orada namaz kıldığını haber verdiği için söz konusu yeri tercih ederdi. Ve "Kabe'nin içinde kişi istediği yerde namaz kılabilir, bunda bir sakınca yoktur" derdi.

53. Kabe'ye Girmeyen Kimse

İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ çokça hac yapar fakat (her defasında) Kabe'ye girmezdi.
1600- Abdullah İbn Ebû Evfâ şöyle demiştir:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem umre ve tavaf yaptı. Sonra makam-ı ibrahim'in arkasında iki rekat namaz kıldı. Yanıbaşında kimselerin onu görmemesi için perde vazifesi yapan birisi de vardı." Adamın biri gelip bu şahsa Resûlullah'ın saiiaiiâhu aieyhi ve seiiem Kabe'ye girip girmediğini sordu. O da, "hayır" diye cevap verdi.[64[64]]

Açıklama

Buhârî konu başlığını, Kabe'ye girmenin hacem menasikinden olduğunu iddia eden kimselere cevap olması amacıyla zikretmiştir. Bu konuda, İbn Ömer'in radıyaiiâhu anhümâ uygulaması ile yetinmiştir. Çünkü o, Resûl-i Ekrem'in saiiaiiâhu akyH ve seüem Kabe'ye girdiğini rivayet eden kişilerin en meşhurudur. Eğer o, Kabe'ye girmenin haccın menasiklerinden biri olduğunu düşünseydi Hz. Peygamber'e ittihada çok titiz olduğu için böyle bir görevi terketmezdi.
Söz konusu umre, yedinci yıldaki kaza umredisidir.
Nevevî şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'İn saiiaiiâhu aleyhi ve seikm Kabe'ye girmemesi, orada bulunan put ve resimler sebebiyledir. Müşrikler, Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem oradaki putları temizleme fırsatı tanımamıştı. Mekke fethedilince önce resim (ve putların) temizlenmesini emretmiş daha sonra Kabe'ye girmiştir. Nitekim İbn Abbas'ın, aşağıda zikredilecek olan hadiste böyle geçmektedir."
Kabe'ye girmemesinin sebebi, içinde bulunulan şartın gereği de olabilir. Girmek isteseydi, Mekke'de üç günden fazla kalmasına izin vermedikleri gibi girmesine de İzin vermeyebilirlerdi. Böyle bir yasaklama İle karşılaşmamak için girmek istememiştir.

54- Kabe'nin İçinde Tekbir Getirmek

1601- İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
Resûl-i Ekrem saüaitâhu aleyhi ve seiiem (fetih günü) Mekke'ye gelince Kabe'ye girmekten kaçındı. Çünkü içinde putlar vardı. Hemen emretti ve putlar çıkartıldı, ibrahim ve İsmail peygamberlerin, ellerinde fal oku bulunur şekilde yapılmış putları da çıkartıldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve seiiem "Allah onları helak etsin. Allah'a

[64[64]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1791, 4188, 4255.

yemin ederim ki, bu putu yapanlar, İbrahim ve İsmail'in fal oklanyh asla iltifat etmediklerini bilirlerdi" buyurdu, ve sonra Kabe'ye girdi ve içeride değişik yerlere giderek tekbir getirdi. Namaz kılmadı.

Açıklama

Buharı, bu hadisi sahih kabul ederek eserine almış ve her ne kadar Kabe'de namaz kılma konusunda Bilal'den rivayet edilen hadise öncelik tamsa da, bu hadisi de delil olarak kullanmıştır. Burada konu başlığı ile ilgili bir çelişki mevcut değildir. Çünkü İbn Abbas saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Kabe'de tekbir getirildiğini ortaya koymuş, Bilal ise böyle bir konuya temas etmemiştir. Bilal Kabe'de namaz kıldığını ortaya koymuş, İbn Abbas ise kılmadığını belirtmiştir. Buharî bu durumda İbn Abbas'ın rivayetindeki ek bilgi (tekbir getirme) ile delil getirmiştir.
Bilal'ın hadisi iki sebepten dolayı, Hz. Peygamberin namaz kılmadığını belirten rivayete tercih edilir: Birincisi, o, söz konusu gün Resûluilah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte değildi. Namaz kılmadığını bazen Üsame'ye bazen kardeşi Fadl'a dayanarak söylemiştir. Üstelik şâz bir rivayet hariç, Fadl'ın o gün Efendimizle saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem birlikte olduğu da sabit değildir.
el-Muhib et-Taberî şöyle der:
Belki de, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seüem Kabe'ye girdikten sonra Üsame bir ihtiyacından dolayı orada bulunamamıştı. Bundan dolayı Efendimİz'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem namaz kıldığını göremedi."
İbn Hibban şöyle demiştir:
"Bana göre en doğrusu söz konusu iki haberin, iki ayrı olayla ilgili olduğunu söylemektir. Buna göre, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi veseiiem, İbn Ömer'in Bilal'den naklettiği rivayete göre Kabe'nin içinde namaz kılmıştır. Veda haccı için geldiği zaman ise kılmamıştır. Çünkü İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ Resûlullah'ın namaz kılmadığını belirtmiş ve bunu Üsame'ye nispet ederek söylemiştir. İbn Ömer de, Efendimİz'in saiiaiiâhu aleyhi w seiiem namaz kılmadığını belirtmiş ve bunu Bilal ve Usame'ye dayanarak söylemiştir. Eğer yukarıdaki gibi yorum yaparsak arada bir çelişki kalmaz. Bu iki rivayeti birleştirme konusunda güzel bir çözümdür."
İbn Abbas radıyaMhu anhümâ, Kabe'deki putlar için, onlar öyle iddia ettiği için "ilahlar" kelimesini kullanmıştır. Bu, her ne kadar mekruh olsa da, "ilah" kelimesini kullanmanın da caiz olduğunu gösterir.
Kabe'de değişik şekillerde putlar bulunuyordu. Resûluilah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem içeride putlar varken, Kabe'ye girmekten kaçınmıştır. Çünkü o, batılı asla onaylamaz. Diğer yandan melekler suret bulunan yere girmedikleri için Hz. Peygamber onları kaçırmak istememiştir.
"İbrahim ve İsmail'in fal oklanyla asla iltifat etmediklerini bilirlerdi1'. Bu sözün söylenme sebebi olarak, "Çünkü onlar fal okları İle ilk olarak fal arayan kimsenin Amr İbn Luhay olduğunu biliyorlardı," denilmiştir. Fal okları, İbrahim ve oğlu İsmail'e, iftira ile nispet edilmiştir. Çünkü onlar Amr'dan önce yaşamıştı.

55- Remel Yapmaya Nasıl Başlanmıştır ?

1602- ibn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Resûluilah ve sahabîleri (kaza umresi için) gelmişlerdi. Müşrikler, "Mu-hammed geliyor, Medine'nin humması onları zayıf düşürmüş" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem tavafın ilk üç şavtmda remel yapmalarını (koşar adım ile yürümelerini), iki rükün (Haceru'l-esved ve Rükn-i Yemânî) arasında ise normal yürümelerini emretti. Efendimiz saiiaüâhu aleyhi ve seıiem sahabilere tavafın bütün şavtlarında remel yapmalarını emretmemiş ise bunun sebebi sadece onlara gösterdiği şefkattir.[65[65]]

[65[65]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 4256.

Açıklama

Başlık, remel'in meşru kılınmasını ifade için kullanılmıştır. Remel /J^l, seri olmak hızlı koşmak, anlamına gelir. Şavt /i^i, hedefe bir kez ulaşmaya denir. urada şavtm kastedilen anlamı, Kabe'nin çevresinde bir kez dönmektir.
Hadis, Kabe'nin etrafında bir kez dönmeye şavt denilmesinin caiz olduğunu göstermektedir. Şafiî ve Mücahid'in, bunu mekruh gördüğü nakledilmiştir.
Kâfirleri korkutmak amacıyla silah vb. hazırlıklar yaparak onlara bu silahlan göstermek caizdir. Bu davranış kötülenen riya (gösteriş) sayılmaz. Sözle olduğu gibi, fiil ile de (düşmana) karşı durmak caizdir. Hatta belki de fiil ile olan karşı duruş evlâdır.

56- Her Tavafa Başlarken Hacerü'l-Esvedi İstilam Etmek Ve Üç Kez Remel Yapmak

1603- Salim, babasının şöyle dediğini nakletmiştir:
"Resûlullah'm, saiiaiiâhu aleyhi ve seikm Mekke'ye geldiği zaman yaptığı her tavafın başında siyah rüknü istilam ettiğini ve yedi şavtın ilk üçünde remel yaptığını gördüm."[66[66]]

Açıklama

Hadisin zahiri, remelin, şavtın tamamında yapıldığını ifade etmektedir. Bu, İbn Abbas'ın rivayet ettiği az önce belirtilen hadise aykırıdır. (İbn Abbas'ın hadisini esas almak gerekir.) Çünkü şavtın tamamında remel yapılmadığını îbn Abbas hadisi daha açık bir şekilde dile getirmektedir. 57. konuda İbn Ömer'in radiyaiiâhu anh rivayet ettiği hadisi ele alırken inşaallah bu konuda daha geniş açıklama yapılacaktır.

57- Hac Ve Umre (Tavaflarında) Remel

1604- İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Nebî saiiaiiâhu aleyhi w seikm, hac ve umre tavaflarının üç şavtında seri bir şekilde (remel), dört şavtında ise normal olarak yürümüştür."
1605- Zeyd İbn Eşlem babasından şöyle nakletmiştir:
Ömer «dıjaiiâhu anh, rükün (Hacerü'l-Esved) için, 'Allah'ya yemin olsun ki, sen sadece bir taşsın. Ne zararın ne de faydan var. Eğer Hz. Peygamber'i seni istilam ederken görmeseydim ben de istilam etmezdim" dedikten sonra istilam etmiştir. Hz. Ömer daha sonra, "Biz hala neden remel yapıyoruz? Biz bunu, müşriklere karşı gövde gösterişi için yapmıştık. Oysa artık Allah onlan helak etmiştir" demiş ve ardından, "Bu, Hz. Peygamber'in yaptığı bir şeydir, onu terketmek istemem" demiştir.
1606- İbn Ömer radıyaiiâhu anhumâ şöyle demiştir:
"Resûlullah'ı saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem istilam ederken gördüğümden beri (Yemen tarafındaki) şu iki rüknü istilam etmeyi zorlukta ve rahatlıkta hiçbir zaman terketmedim."
Râvî şöyle demiştir: "Nâfi'ye İbn Ömer'in iki rükün arasında yürüyüp yürümediğini sordum. Bana, "İstilam etmek kolay olsun diye yürürdü" diye cevap verdi.'"[67[67]]

Açıklama

Başlık, hac ve umre tavafında remelin meşru olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Alimler çoğunluğu da bu görüştedir. İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ, "Bu sünnet değildir. Dileyen remel yapar, dileyen de yapmaz" demiştir.
Hadiste bahsedilen hac, veda hacadır. Umre ise kaza umresidir. Çünkü Hudeybiye anlaşmasının yapıldığı yıl tavaf etme imkanı olmamıştı. İbn Ömer Ci'rane de bulunmadığı için bunu reddetmiştir. Hac yaparken sözü edilen fiilleri yerine getirmiştir. Demek ki burada söz konusu olan, kaza umresidir.
Hz. Ömer'in seslendiği taş, Hacerü'l-Esved'tir. Bu şekilde yapması, etraftaki insanlara

---

[66[66]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1604, 1616, 1617, 1644
[67[67]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1611.

söylediklerini duyurma amacını taşımaktadır.
Ebû Davûd'taki ifade, "Neden hala remel yapıyor ve omuzlan açıyoruz?" şeklindedir. Omuzların açılması ile kastedilen, ıztıbâ'dır. Bu, insanın seri bir şekilde yürümesine yardımcı olan bir şekildir. Şöyle ki ridanm bir ucu sağ koltuğun altına alınır, diğer ucu ise sol omuzun üzerine atılır. Böylece sağ omuz açığa çıkartılmış, sol omuz da örtülmüş olur. İbn Münzir şöyle der: Alimler çoğunluğuna göre, Malik hariç, ıztıbâ yapmak müstehaptır."
Iyaz'a göre, L^lj kelimesi, "Biz güçlü olduğumuzu onlara gösterdik"
anlamında kullanılmıştır. İbn Malik'e göre bu kelime, "riya" kelimesinden gelmekte olup, "Zayıf olduğumuz halde riya yaparak güçlüymüşüz gibi yaptık" anlamındadır. Netice olarak, Hz. Ömer, tavafta yapılan remelin bırakılmasını düşünmüştü. Çünkü neden yapıldığını biliyordu. Sebep artık bulunmadığı için bu uygulamaya son vermek İstedi. Daha sonra belki anlayamadığı bir hikmet bulunduğu için görüşünden vazgeçti. Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yaptığı bir sünnete uymanın daha güzel bir davranış olduğuna karar verdi. Diğer yandan remel yapan kimse, (daha önce) niçin remel yapıldığını düşünüp, Allah'ın İslam'ı ve Müslümanları güçlü bir duruma getirmesi nimeti karşısında tefekkür edebilir.
(Yapılmayan) remeli diğer şavtlarda telafi etmek meşru kılınmamıştır. Yani ilk üç şavtta remel yapmayan kimse, diğer dört şavtta bunları kaza etmez. Çünkü dört şavtta sakin olmak gerekmektedir. Bu durum değiştirilmez.
Remeli sadece erkekler yapar. Kadınların remel yapması gerekmez. Meşhur görüşe göre remel sadece peşinden sa'yedilecek olan tavafta yapılır. Remel, hem yürüyerek hem de binek üzerinde tavaf yapanlar İçin müstehaptır. Bu konuda bir fark yoktur. Alimler çoğunluğuna göre remeli terkeden kimsenin ceza olarak kurban kesmesi gerekmez. Malikilere göre bu konu tartışmalıdır.
Taberî şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber'in, müşriklerin bulunmadığı Veda Haccı'nda remel yaptığı sabittir. Buna göre, remel de haccın menasiklerinden biridir. Fakat remel yapmamak bir telbiye getirirken sesi yükseltmek örneğinde olduğu gibi ameli yapmamak olarak değil, (bir amel içindeki) belli bir şekli yapmamak olarak değerlendirilir. Bir kimse sesi kısarak telbiye getirse, telbiye yapmamış sayılmaz. Sadece telbiyenin yüksek sesle yapılması özelliğini yerine getirmemiş olur. Bundan dolayı remel yapmayana ceza gerekmez."
Riya yerilen bir davranış olduğu halde, Hz. Ömer'in, "riya yaptık" demesi bazı kimseler için kafa karıştırıcı olabilir.
Bu düşünceye şöyle cevap verilebilir: "Bu her ne kadar görüntü itibariyle riya şeklinde olsa da buradaki riya yerilen bir gösteriş değildir. Çünkü yerilen riya, "Şu kişi o işi yapmış" desinler diye yapılır. Yerilen riyada, hiçbir kimse görmese kişi o ameli yapmayacaktır. Bu olayda ise bir tür harp hilesi bulunmaktadır. Çünkü onlar, remel yaparak, müşriklere güçlü oldukları yönünde bir imaj vermişlerdir. Böylece Müslümanlara saldırma niyetine kapılmaları önlenmiş olmak-tadır. "Harp hiledir" hadisi bilinen bir hadistir.

58- Rüknün, Değnekle İstilam Edilmesi

1607- İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sellem veda haccında deve üzerinde tavaf etmiş, Hacerü'I-Esved'i de ucu kıvrık bir değnek ile istilam etmiştir."[68[68]]

Açıklama

Müslim"in Ebu't-Tufeyl'den yaptığı nakilde "Ucu kıvrık değneği Öperdi" ifadesi de yer almaktadır.
Atâ yoluyla nakledildiğine göre Saîd İbn Mansur şöyle demiştir: "Ebu Saîd'i, Ebû Hureyre'yi, İbn Ömer'i ve Cabir'i, Hacerü'I-Esved'i istilam ettiklerinde ellerini öperken gördüm." Ona, "Ya İbn Abbas ?" diye sorulunca, "İbn Abbas da" demiştir.
Alimler çoğunluğu da bu görüşte olup, onlara göre, Hacerü'I-Esved'i istilam ederken eli

[68[68]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1612, 1613, 1632, 5293

öpmek sünnettir. Eliyle istilam etmeye gücü yetmeyen kimse elindeki bir şey ile, buna da gücü yetmez ise Hacerül-Esved'e işarette bulunur ve bununla yetinir.

59- Sadece İki Rüknü Yemânî Köşesini İstilam Etmek

1608- Ebu'ş-Şa'sâ'dan nakledildiğine göre o şöyle demiştir: "Kabe'den olan bir şeyden kim sakınır ki?" Muaviye, Kabe'nin dört köşesini de istilam ederdi. İbn Abbas ona, "Hıcr bölgesine yakın olan şu iki köşe istilam olunmaz" deyince Muaviye ona, "Kabe'nin hiçbir bölümü terkedilmiş değildir" diye cevap vermiştir. Ibnü'z-Zübeyr radiyaiiâhu anh de, Kabe'nin bütün köşelerini istilam ederdi.
1609- Salim İbn Abdullah'ın naklettiğine göre babası şöyle demiştir: "Ben Hz. Peygamber'i saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sadece Yemen tarafındaki İki rüknü İstilam ederken gördüm."

Açıklama

İki rükn-ü yemânî, Kabe'nin Şam tarafına bakan iki köşesinin dışında kalan diğer iki köşesidir.
Alimler çoğunluğu, İbn Ömer'in rivayet ettiği hadise uygun olarak (sadece Yemen tarafındaki köşelerin istilam edilmesi) görüşünü benimsemiştir. İbnü'l-Münzİr ve diğer bazı alimler, sahabeden Cabİr, Enes, Hasan, Hüseyin; tâbiîn'den ise Süveyd İbn Ğafle'nin Kabe'nin dört köşesinin de istilam edileceği görüşünde olduğunu rivayet etmiştir.
Bazı alimler şöyle demiştir:
"Sadece iki rüknün İstilam edilmesi hükmü, sünnete dayanmaktadır. Bütün rükünlerin istilam edilmesi ise kıyasla verilmiş bir hükümdür. Şafiî, "Kabe'nin hiçbir bölümü terkedilmiş değildir" sözüne şöyle cevap vermiştir. "Bizim diğer iki köşeyi İstilam etmeyişimiz, onları terkettiğimiz için değildir. Tavaf eden bir kimse neyi terketmiş olabilir ki?! Biz bir şeyi yaparken de terkederken de sünnete tâbi oluruz. Eğer iki rüknü istilam etmemek terk ise, rükünler arasında kalan yerleri istilam etmemek de oraları terketmek anlamına gelir ki böyle bir kanaatte olan kimse yoktur."
Kabe'nin dört köşesi (dört rüknü) vardır: Birinci köşenin iki fazileti vardır. Birinci fazilet Hacerü'l-Esved'in o köşede bulunması, ikinci fazileti ise onun, Hz. ibrahim'in attığı temel üzere bulunmasıdır.
İkinci köşenin tek fazileti ise Hz. İbrahim'in attığı temeller üzere bulunmasından kaynaklanmaktadır. Diğer köşelerin ise bu iki yönden fazileti bulunmamaktadır. Bundan dolayı birinci köşe öpülür, ikincisi ise sadece istilam edilir. Diğer iki köşe ise ne öpülür ne de istilam edilir. Alimler çoğunluğunun görüşü budur. Bazı alimler, Rüknü Yemânî'nin öpülmesini de müstehap görmüştür.
Bazı alimler, Kabe'nin rükünlerini öpmenin meşruiyetinden, insan veya diğer varlıklardan tazim gösterilmesi gerekenlerin de öpülmesinin meşru olduğu hükmüne ulaşmıştır. İnsanın elini öpmek konusu ise "Edeb" bölümünde anlatılacaktır.
İbn Ebu's-Sayf el-Yemânî'den nakledildiğine göre Şafiîlsrden Mekke'li bir alime göre, Kur'an'm, hadis parçalarının ve salih insanların kabrini öpmek caizdir.
Başarı Allah'tandır.

60- Hacerü'l-Esved'i Öpmek

1610- Zeyd İbn Eslem'in naklettiğine göre babası şöyle demiştir:
"Hz. Ömer'i radıyaiiâhu anh, Hacerü'l-Esved'i öptükten sonra, "Eğer Resûluilah'ı seni öperken görmeseydim ben de öpmezdim" derken gördüm."
1611- Zübeyr İbn Arabî şöyle anlatır:
"Bir kimse, ibn Ömer'e radıyaiiâhu anhümâ, Hacerül-Esved'in istilam edilmesi hakkında soru sormuştu. Bunun üzerine İbn Ömer rad,yaiiâhu anhümâ, "Ben, Resûluilah'ı saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Hacerü'l-Esved'i İstilam ederken ve Öperken gördüm" demiştir.
Râvî Zübeyr, ibn Ömer'e, "Eğer bu sırada izdihamda kalırsam ve bunları yapmaya güç yetiremez isem ne yapmalıyım? bu konuda görüşün nedir?" diye sorunca İbn Ömer, "Görüşün nedir?" sorusunu git Yemen'de sor. "Ben, Resû-lullah'ı satiaMhu aleyhi ve

seiiem Hacerü'l-Esved'i istilam ederken ve öperken gördüm" demiştir.

Açıklama

Hacerü'I-Esved rüknünü hem istilam edip hem de öpmek müstehaptır. Fakat rükn-ü Yemânî böyle olmayıp o sadece istilam edilir. İstilam, el İle dokunmaktır. Takbîl ise dudak ile öpmektir.
İbn Ömer, "Görüşün nedir?" sorusunu git Yemen'de sor" demiştir. Bu ifade, soru soran kişinin Yemen'li olduğu izlenimi vermektedir. İbn Ömer'in bu sözü söylemesi, hadise, rey ile karşı bir görüş ileri sürme anlamında anladığı içindir. Bundan dolayı soruyu hiç hoş karşılamamış, hadis işitildiği zaman hadise uyulması, reyden de kaçınılması gerektiğini belirtmiştir. Hadisin zahir anlamına göre, İbn Ömer, izdiham bulunmasını istilamı yapmamak için bir özür olarak kabul etmemektedir.
Saîd İbn Mansur'un naklettiğine göre Kasım İbn Muhammed, "İbn Ömer'i, Hacerü'l-Esved rüknüne ulaşmak için mücadele ederken gördüm. Hatta bunun için itilip kakılıyordu" demiştir.
Başka bir yol ile nakledildiğine göre ona bu konuda soru sorulunca, "Gönüller oraya sımsıkı bağlanıp yöneliyordu, ben de gönlümün onlarla birlikte olmasını istedim" demiştir.
Fâkihî ise, İbn Abbas'm, Hacerü'l-Esved'e ulaşmak için çekişmeyi mekruh gördüğünü, onun "(Müslüman) ne eziyet verir, ne de eziyete maruz kalır" dediğini nakletmiştir,
Hacerü'l-Esved'i öperken, sesi yükseltmemek müstehaptır.

61- Tavaf Ederken Rükne İşarette Bulunmak

1612- İbn Abbas radıyallâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem deve üzerinde Kabe'yi tavaf etmiştir. (Hacerü'l-Esved) rüknüne her gelişinde ona işarette bulunmuştur."

Açıklama

İbnü't-Tîn şöyle demiştir:
"Daha önce Hz. Peygarnber'in, değnekle işarette bulunduğu yönündeki rivayet geçmişti. Bu rivayet, onun Kabe'ye yakın bir yerde olduğunu göstermektedir. Fakat bir kimse eğer binek üzerinde tavaf ediyor ise başkasına eziyet verme endişesi var ise uzaktan tavaf etmesi müstehaptır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu fiilinin, güvenlik (emniyet) amacıyla yapıldığı söylenebilir."
Resûlullah'ın saüallâhu aleyhi ve sellem, yakın bir yerde ise İstilam ettiği, uzak bir yerde ise başkalarına eziyet vermekten çekindiği için işarette bulunduğu yönünde bir yorum da yapılabilir.

62- Hacerül-Esved Rüknünün Yanında Tekbir Getirmek

1613- Ibn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber salisilatın aleyhi ve sellem deve üzerinde Kabe'yi tavaf etmiştir. (Hacerü'l-Esved) rüknüne her gelişinde ona elinde bulunan bir şey ile işarette bulunmuş ve tekbir getirmiştir."

Açıklama

Hacerü'l-Esved rüknü yanında iken her tavafta tekbir getirmek müstehaptır.

63- Mekke'ye Gelince, Evine Dönmeden Önce Tavaf Edip İki Rekat Namaz Kılmak Ve Safa İle Merve Arasında Say Etmek

1614- 1615- Hz. Âişe (r.anha) şöyle demiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem Mekke'ye gelince ilk önce abdest aldı sonra da tavaf etti. Bunları umre olarak saymazdı. (Bunları umre kabul edip ihramdan çıkmazdı).

Daha sonra Ebû Bekir ve Ömer de bu şekilde hac yapmışlardır."
Hadisi Hz. Aişe'den rivayet eden Urve: "Daha sonra ben babam Zübeyr ile hac yaptım. O da önce tavaf ederek başladı. Daha sonra Muhacirlerin ve Ensarın da aynı şekilde yaptığını gördüm. Annem Esma bana, kendisinin, kız kardeşi Aişe'nin, falan falan kişilerin umre niyetiyle ihrama girdiklerini, rükne el sürüp (tavaf ve sa'yi tamamladıktan sonra) ihramdan çıktıklarını haber verdi" demiştir.[69[69]]
1616- Abdullah İbn örner radıyaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
"Hz. Peygamber (s.a.v) hac veya umre için Mekke'ye geldiği zaman ilk yaptığı tavafın ilk üç şavtmı koşarak, son dört şavtını ise yürüyerek yapmıştır. Sonra iki rekat namaz kılmış, daha sonra ise safa ile merve arasında sa'y yapmıştır.
1617- Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ilk yaptığı tavafın ilk üç şavtmı koşarak, son dört şavtmı ise yürüyerek yapmıştır. Sonra safa İle merve arasındaki batn-ı mesîl denilen (bugünkü İki yeşil direk arasındaki) yerde koşardı."

Açıklama

İbn Battal şöyle der:
"Buhârî, yukarıdaki konu başlığını seçerek, umre yapmak isteyen kimsenin, tavaftan sonra, henüz Safa ile Merve arasında sa'y etmeden önce ihramdan çıkabileceğini iddia eden görüşe reddiyede bulunmayı amaçlamıştır. Bundan dolayı Urve'nin, "(Hacerü'i-Esved) köşesine el sürünce ihramdan çıktılar" sözünün, "Hacerü'l-Esved'i istilam edip tavaf ve sa'yi de yaptıktan sonra ihramdan çıktılar" şeklinde yorumlanması gerektiğini beyan etmiştir. Bu konudaki delili ise yukarıda Abdullah İbn Ömer'den rivayet edilen hadistir."
Nevevî şöyle der:
"Rükne (köşeye) el sürdüler" sözünden kasıt, Hacerü'l-Esved'e el sürmektir ki bu iş, tavafın en başında yapılır. Tavafın başında iken ihramdan çıkılamayacağı hükmü icmaen sabittir. Dolayısıyla bu sözü şöyle anlamak gerekir: "Rükne el sürüp tavafı ve sa'yi tamamladıktan sonra traş olup ihramdan çıktılar." Anlam açık olduğu için bu şekilde olması gereken cümleyi kısaltarak söylemiştir. Alimler, tavaf tamamlanmadan önce ihramdan çıkılamayacağı konusunda icma etmiştir. Diğer yandan alimler çoğunluğuna göre, tavaftan sonra sa'y de yapılmalıdır. Daha sonra traş olunmalıdır."
1614-1615 nolu hadiste şöyle bir müşkiî vardır. Hz. ÂÎşe (r.anha) söz konusu hacda adetli olduğu için tavaf yapamamıştı. Bu müşkil, râvinin, Hz. Âişe'nin, Veda Haccı dışında yaptığı diğer bir haccı kasdettiği şeklinde yorumlanırsa ortadan kalkar. Çünkü Hz. Aişe, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seikm sonra birçok kez hac yapmıştır.
Mekke'ye gelen kimsenin, öncelikle tavaf yapması müstehaptır. Çünkü Mescid-i Haram'ın tahiyyetü'l-mescid namazı tavaf ile olur. Bazı Şafiî alimler, bu hükümden, insanların içine çıkmayan güzel veya izzetli kadınları istisna etmiştir. Buna göre böyle kadınların, eğer Mekke'ye gündüz girmişler ise tavafı geceye kadar geciktirmeleri müstehaptır. Yine farz olan bir namazı cemaatle kılmayı, müekked veya kaza namazını kaçırmaktan endişe eden kimseler de bu hükümden müstesnadır. Çünkü bunların hepsi tavaftan daha önceliklidir.
Alimler çoğunluğuna göre kudüm tavafını terkeden kimseye hiçbir ceza yoktur.
İmam Mâlik ve Şafiîierden Ebû Sevr'e göre, kudüm tavafını terkeden kimsenin bir küçük baş hayvan kurban kesmesi gerektiği rivayet edilmiştir. Özürsüz olarak bile bile kudüm tavafını geciktiren kimsenin, (hatasını) telafi ederek devam edebilmesi konusunda, tıpkı tahiyyetü'l-mescid namazında olduğu gibi, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki görüş bulunmaktadır.
Yukarıdaki hadise göre, tavafın abdestli olarak yapılması gerekir.

64- Kadınların Erkeklerle Birlikte Tavaf Etmesi

1618- İbn Cüreyc şöyle demiştir:
Bana Atâ'ın verdiği habere göre, İbn Hişam, kadınların erkeklerle birlikte tavaf etmesini

[69[69]] 1614 nolu Hadisin geçtiği diğer yerler : 1641. 1615 nolu Hadisin geçtiği diğer yerler : 1642, 1796.

yasaklayınca Atâ ona, "Hz. Peygamber'in kadınları erkeklerle birlikte tavaf ettiği halde sen nasıl bunu yasaklarsın ?" demiştir.
Ben {İbn Cüreyc) Atâ'ya, bu olayın örtünme emrinden önce olup olmadığını sorunca bana, "Yemin olsun ki, ben bu olayı örtünme ayetinden sonra gördüm" demiştir.
İbn Cüreyc: "Peki kadınlar erkeklere nasıl bir arada karışık olarak tavaf yapardı ?"
Atâ: "Kadınlar ile erkekler karışmazlardı. Hz. Aişe, erkeklerden ayrı bir yerde tavaf eder onlara karışmazdı. Bir kadın ona, "Ey Mü'minlerin annesi! Haydi Hacerü'l-Esved'i istilam edelim" demişti de ona, "Sen git" diyerek bunu yapmaktan kaçınmıştı. Kadınlar, geceleyin tanınmayacak bir şekilde erkeklerle birlikte tavaf ederdi. Fakat içeri girdikleri zaman erkekler çıkarıldıktan sonra yine ibadet etmeye devam ederlerdi."
Atâ: "Ben, Ubeyd İbn Ömer ile birlikte Âişe'nin yanma giderdim, Bu sırada o, Sebir dağında ikamet ediyordu" dedi.
İbn Cüreyc: "Atâ'ya, "O sırada Hz. Âişe'nin örtüsü ne idi" diye sordum" demiştir.
Atâ: "Aişe, o gün, perdesi bulunan bir Türk çadırında idi. Aramızda sadece bu perde vardı. Ben Âişe'nin üzerinde gül renkli bir giysi gördüm" demiştir.
1619- Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hanımlarından Ümmü Seleme (r.anha) şöyle anlatır:
"Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem rahatsız (mecalsiz) olduğumu arz ettim. Bana, "İnsanların (tavaf yaptığı yerin) arka tarafından binek üzerinde tavaf et" diye buyurdu. Ben tavaf yaptığım sırada Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de Kabe'ye doğru yönelmiş Tûr suresinin ilk ayetlerini okuyordu. "

Açıklama

Hz. Peygamber'in kadınlarının erkeklerle birlikte tavaf etmesi, onlarla karışmadan gerçekleşmiştir.
Örtünme emri, "Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perdenin arkasından isteyin"[70[70]] ayeti ile sabit olmuştur. Bu ayet, Hz. Peygamber'in, Zeyneb binti Cahş ile evlenmesi sırasında nazil olmuştu. Atâ' kesinlikle buna yetişmemiştir.
îbn Battal, Hz. Âişe'nin Sebir dağında bulunmasından, mescit dışında başka bir yerde de itikafa girilebileceği hükmünü çıkarmıştır. Çünkü söz konusu yer Mina yolunda, Mekke'nin dışında bulunmaktadır.
Abdürrezzak'm eserinde geçen ifadede, "Ben henüz çocuk olduğum bir sırada Hz. Âişe'yi usfur ile kırmızıya boyanmış bir giysi içinde gördüm" şeklinde, görme sebebi de açıklanmıştır.
özür bulunması halinde binek üzerinde tavaf yapmak caizdir. Hz, Peygamber'in, insanların tavaf yaptığı mekanın arka kısmında tavaf yapmalarını emretmesi, tesettüre daha uygun olduğu, tavaf eden safları bölmemesi ve bineğinin insanlara eziyet vermemesi içindir. Özürsüz olarak tavaf yapma konusu 74. konuda 1633 nolu hadiste ele alınacaktır. Eğer özür sahibi ise, taşınan kimse de binek üzerinde tavaf yapan hükmünde değerlendirilir. Söz konusu tavafın, hem taşıyan hem de taşınan kişi için geçerli olup olmadığı hususu ayrı bir araştırma konusudur.
Bazı Maliki alimler, bu hadisten, eti yenen hayvanların idrarının temiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Bu konunun gerekçeleri ve eleştirisi, "Devenin, bir hastalık sebebiyle mescide sokulması" konusunda geçmişti.[71[71]]
1620- îbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
"Resûlullah saüaiiâhu aleyhi ve seiiem tavaf ederken, elini ip, kayış veya başka bir şey ile başkasının eline bağlayan bir kimseye rastlamıştı. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem o bağı eli ile kopardıktan sonra "Onu, elinden tutarak götür" buyurmuştur.[72[72]]

Açıklama

Buhârî, konu başlığı ile tavaf sırasında konuşmanın mubah olduğunu belirtmek istemiş

[70[70]] el-Ahzab 33/53.
[71[71]] Bk. "Namaz" bölümü, 78. konu, 464 nolu hadis.
[72[72]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1621, 6702, 6703

fakat bunu açıkça söylememiştir. Çünkü hadiste geçen konuşma, mutlak olarak değil, iyiliği emretmek (emr-i bi'1-ma'rûf) için yapılmıştır. Buhârî belki de, İbn Abbas'tan "mevkuf" olarak ayrıca "merfû" olarak rivayet edilen, "Kâbeyi tavaf (da bir) namazdır. Ancak Allah tavafta konuşmayı helal kılmıştır. Tavafta iken konuşmak isteyen sadece hayırlı şeyler konuşsun" hadisine işaret etmek istemiştir. Bu hadisi, sünen sahibi muhaddisler nakletmiştir. İbn Huzeyme ve İbn Hibban bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.
Ahmed ve Fâkihî'nın, Amr İbn Şuayb ve babası yoluyla naklettiğine göre dedesi şöyle anlatmıştır:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem birbirine bitişik bir şekilde yürüyen iki kişi gördü ve "Bu kimse/er neden böyle?" diye sordu. Onlar da, "Biz, Kabe'ye varana kadar bitişik bir şekilde gideceğimiz konusunda adakta bulunduk" dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "Serbest olun, ayrılın. Bu bir adak değildir. Adak ancak Allah rızası için yapılan ibadetlerde olur" buyurmuştur." Bu hadis, Amr ve Hasen'e isnad edilerek rivayet edilmiştir.
İbn Battal şöyle der:
"Tavaf yapan kimse, küçük sayılabilecek bir takım davranışlarda bulunabilir. Tavaf yapan kişilerde gördüğü bazı olumsuz (münker) şeylere müdahelede bulunabilir. Vacip, müstehap ve mubah olan konularda konuşabilir."
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir;
"Kişinin, tavafta iken meşgul olduğu şeyler içinde en efdal olanları, Allah'ı zikretmek ve Kur'ân okumaktır. Mubah olan sözleri söylemesi haram değildir. Fakat zikirde bulunmak daha emniyetli bir davranış olur."

66- Tavafta İken (Bir Kimseyi Bağlayan) Bir Kayış Veya Benzeri Hoş Olmayan Bir Şey Görüldüğü Zaman Bunun Engellenmesi

- ibn Abbas mdıyaiiâhu anhümâ, "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, yular veya başka bir bağ ile bağlanmış halde tavaf eden bir kimseyi görünce bu bağı kesmiştir" demiştir.

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: 'Yular ile sadece hayvanlar bağlandığı için Hz. Peygamber o bağı kesmiştir."

67- Çıplak Olarak Tavaf Yapılamaz Müşrik Hac Yapamaz

1622- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh şöyle rivayet etmiştir:
"Resûlullah saiiailâhu aleyhi ve seiiem Ebû Bekir'in radıyaiiâhu anh, Veda Haccı'ndan önceki hacda hac emirliği yapmasını ve kurban bayramının ilk günü bir grup içinde, "Dikkat edin! Bu seneden sonra müşrikler hac yapamayacaktır ve çıplak olarak tavaf yapılamayacaktır" şeklinde bir duyumda bulunmasını emretmişti."

Açıklama

Hadis, namazda olduğu gibi, tavafta da setr-i avret'in (örtülmesi gereken yerleri örtmenin) şart olduğuna delildir. Bu hadisin bir bölümü, "namaz" bölümünün başlarında geçmişti.[73][73]
Hanefiler bu konuda farklı görüştedir. Onlar şöyle demiştir: "Tavafta örtülmesi gereken yerleri örtmek şart değildir. Bir kimse (örtünmesi gereken yerlerin bir kısmı) çıplak olarak tavaf etse Mekke'de bulunduğu sürece tavafı iade eder. Eğer Mekke'den çıkarsa bir küçük baş kurban kesmesi gerekir."
İbn İshak bu hadisin varid olma sebebi ile ilgili olarak şöyle demiştir:
"Bu olayı ilk olarak Kureyş'liler, Fil yılından önce veya sonra ortaya çıkarmışlardır.

[73][73] Bk. "Namaz" bölümü, 10. konu, 369 nolu hadis.

Benimsedikleri bu yönteme göre, bir kişi ancak, kendisine, başkaları tarafından çıkarılıp verilen elbise ile tavaf yapabilecektir. Eğer bu nitelikte bir elbise bulamaz ise çıplak olarak tavaf edecektir. Eğer bu kurala uymaz da elbisesi ile tavaf ederse tavafı bitirince o elbiseyi atacak ve bir daha aynı elbiseyi kullanmayacaktır. İslam geldikten sonra bu tür örfleri ve kuralların tamamını kaldırmıştır."

68- Tavaf Sırasında Durmak

Atâ', tavaf ettiği sırada namaza durulması veya tavaf eden kişinin bulunduğu yerden çıkartılması hali ile ilgili olarak, "Selam verdiği zaman tavafını nerede bırakmış ise oradan devam eder" demiştir. İbn Ömer ve Abdurrahman İbn Ebû Bekir'den de bu yönde görüş nakledilmiştir.

Açıklama

Konu başlığı, tavaf sırasında durulur ise yapmakta olduğu tavafın baştan alınması gerekir mi gerekmez mi, meselesini ifade etmektedir. Buhari, burada belki de, Hasen'den gelen şu rivayete işaret etmek istemiştir: "Tavaf yapmakta olan bir kimsenin önünde namaza durulsa ve bu kişi de tavafına ara verse, bu durumda tavafı baştan alması gerekir, kaldığı yerden devam edemez." Alimler çoğunluğu bu görüşe karşı çıkmış ve kaldığı yerden devam edebileceğini belirtmiştir. Malik bu hükmü sadece farz namazlar ile sınırlandırmıştır. Şafiî'nin görüşü de böyledir. Farz dışındaki namazlarda ise tavafı tamamlamak evladır. Eğer böyle durumlarda tavaftan çıkarsa kaldığı yerden tavafına devam eder.
Ebû Hanife ve Eşheb, "Tavafı böler, daha sonra kaldığı yerden devam eder" demişlerdir.
Alimler çoğunluğu, ihtiyaç halinde tavafa ara verilebileceği görüşünü tercih etmiştir.
Nâfi', "Tavaf sırasında kılman namazlarda kıyamı uzatmak bidattir" demiştir.

69- Tavafın Yedinci Şavtını Tamamladıktan Sonra İki Rekat Namaz Kılmak

Nâfi' şöyle demiştir: "İbn Ömer, bütün tavaflarında yedinci şavttan sonra iki rekat namaz kılardı."
İsmail İbn Ümeyye, Zührî'ye şöyle demiştir: "Atâ, Tavaftan sonra kılman farz namaz, iki rekat tavaf namazı yerine geçer' diyor.
Bunun üzerine Zührî, "Sünneti (yani tavaf namazını) kılmak daha faziletlidir. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w seiiem yaptığı bütün tavaflarda yedinci şavttan sonra iki rekat namaz kılmıştır" demiştir.
1623- Amr radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
ibn Ömer'e, "Umre yapan bir kimse safa ile merve arasında sa'y etmeden önce hanımı ile cinsel ilişkide bulunabilir mi?" diye sorduk. İbn Ömer bize cevap olarak şöyle dedi:
"Resûlullah saîiaifâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldiğinde Kabe'yi yedi kez tavaf etti. (Yedi şavt yaparak bir tavaf etti.) Daha sonra Makâm-ı İbrahim'in arkasında namaz kıldı, sonra da safa ile merve arasında sa'y etti. Muhakkak ki sizin için Resûlullah'ta en güzel örnekler vardır. "
1624- Amr, "Aynı soruyu Cabir İbn Abdullah'a da sordum, Cabir bana, "Safa ile Merve arasında sa'y etmedikçe cinsel ilişkide bulunamaz" diye cevap verdi" demiştir.

Açıklama

Safa ile merve arasında yapılan şeye "sa'y" denir tavaf denmez. Bazı Şafiî alimler şöyle demiştir:
"Eğer Ebû Hanife ve Malik gibi, iki rekat tavaf namazı vaciptir dersek, her tavaf için bu namazın vacip olması gerekir."
Râfiî de, "Tavaf namazının vacip olduğunu söylesek bile bu, tavafın sahih olma şartı değildir. En doğrusu, alimler çoğunluğunun söylediği gibi tavaf namazının sünnet olmasıdır" demiştir.

70- Kudüm Tavafından Sonra Arafattan Dönünceye Kadar Bir Daha Tavaf Yapmamak

1625- İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldiği zaman tavaf yaptı, Safa İle Merve arasında sa'y etti. Bu tavaftan sonra Arafat'tan dönene kadar bir daha hiç (nafile) tavaf yapmadı."

71- İki Rekatlik Tavaf Namazını Mescidin Dışında Kılmak

Hz. Ömer radıyaiiâhu anh tavaf namazını Harem'İn dışında kılmıştır.
1626- Ümmü Seleme, "Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi w seiiem rahatsız olduğumu arz ettim" demiştir.
Urve'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber saiiaOâhu aleyhi ve setiem Mekke'de bulunuyordu. Ümmü Seleme de rahatsız olduğu için henüz tavaf etmemiş bir halde iken (Mekke'den) çıkmak isteyince Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ona, "Herkes sabah namazını kıldığı sırada sen tavaf et" buyurdu. Ümmü Seleme de namaz kılmadan tavaf yaptı, tavaftan sonra namazını kıldı" demiştir.

Açıklama

Konu başlığı, tavaf namazının, her ne kadar makam-ı İbrahim'de kılmak daha faziletli olsa bile, her yerde kılınabileceğini beyan etmek için konulmuştur. Kabe'nin içi ve Hıcr bölgesi dışında, bu husus herkesin müttefik olduğu bir konudur.
Bu hadis, tavaf namazını unutan kimsenin, hatırladığı zaman, ister Harem'de olsun isterse dışarıda olsun, kılabileceğine delil olarak getirilmiştir. Alimler çoğunluğu bu görüştedir. Sevrî'ye göre, Harem'den çıkmadığı sürece dilediği yerde namazını kılabilir. Malik'e göre, tavaf namazını kılmayan kimse uzaklaşır ve memleketine döner ise bir küçük baş kurban kesmesi gerekir.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: "Tavaf namazı, farz namazdan daha kuvvetli değildir. Farz namazı kılmayan kimsenin, hatırladığı zaman kaza etmesi dışında başka bir şey yapması gerekmemektedir."

72- İki Rekatlik Tavaf Namazını Makamı İbrahim'in Arkasında Kılmak

1627- Amr İbn Dînâr "İbn Ömer'i radıyaiiâhu anhümâ şöyle derken işittim" demiştir:
"Resûlullah »uuhu aleyhi ve seiiem (Mekke'ye) geldi. Kabe'yi yedi kez tavaf etti. Makam'ın arkasında iki rekat namaz kıldı. Sonra Safa'ya doğru çıktı. Allah (c.c), "Andolsun ki Resûiullah, sizin için güzel bir örnektir"[74][74] buyurmuştur."

Açıklama

Cabir'in rivayet ettiği Müslim'de zikredilen hadiste, Veda Haca konusunda şöyle bir bilgi bulunmaktadır. "Tavaf etti sonra, "Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)"[75][75] ayetini okudu ve makam-ı İbra-nim'de namaz kıldı."
tbnü'l-Münzir şöyle demiştir: "Hz. Peygamberin saflaiiâhu aleyhi ve seiiem makam-ı İbrahim'in arkasında kıldığı namazın farz namaz olması da muhtemeldir. Bütün alimler, tavaf namazının istenilen yerde kılınabileceği konusunda icma etmiştir. Sadece Malik'ten gelen bir görüşe göre, vacip olan tavaf namazını Hicr bölgesinde kılan kimse bunu iade eder.

73- Sabah Ve İkindi Namazından Sonra Tavaf Yapmak

İbn Ömer ı-adıyaiiâhuanh iki rekat tavaf namazını güneş doğmadan kılardı.

---

[74][74] el-Ahzab 33/21
[75][75] el-Bakara, 2/125.

Hz. Ömer radıyaiiâhu anh ise sabah namazından sonra bineğine binmiş ve Zû Tuvâ denilen yerde iki rekat (tavaf namazını) kılmıştır.
1628- Hz. Âişe radıyaiiâhu anha şöyle demiştir:
"Bir grup insan, sabah namazından sonra Kabe'yi tavaf etti. Sonra bir vaizin yanma oturdular. Güneş doğunca kalkıp namaz kıldılar."
Âişe, "Oturdular, namaz kılmanın mekruh olduğu vakit gelince kalkıp namaz kıldılar" demiştir.
1629- Nâfi'den nakledildiğine göre Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem güneş doğarken ve güneş batarken namaz kılmayı yasakladığını bizzat dinledim"
1630- Abdülaziz İbn Rufey' şöyle demiştir:
"Abdullah İbn Zübeyr'i sabah namazından sonra tavaf edip iki rekat namaz kılarken gördüm."
1631- Abdülaziz İbn Rufey' şöyle demiştir:
"Abdullah İbn Zübeyr'i sabah namazından sonra iki rekat namaz kılarken gördüm. O, Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in, iki rekat (tavaf namazını) kılmadıkça evine girmediğini naklettiğini bize haber vermiştir."

Açıklama

Bu konu başlığı ile, sabah ve ikindi namazından sonra tavaf namazının hükmünün ne olduğunun açıklanacağı kastedilmiştir.
Bu konuda birçok görüş bulunmaktadır. Buhârî'nin üslûbu, onun, bunu caiz gördüğünü göstermektedir. Buharı, belki de, Şafiî ve Sünen sahibi muhaddisle-rin rivayet edip, Tirmizi, İbn Huzeyme ve diğer bazı alimlerin de sahih kabul ettiği Cübeyr İbn Mut'im'den nakledilen şu hadise işaret etmek istemiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur: "Ey Abdü Menâf oğulları! Yönetim kimin eline geçerse geçsin, Kabe'yi tavaf etmek isteyen, gece-gündüz hangi saatte olursa olsun namaz kılmak isteyen kimseye engel olmasın." Buhari bu hadisi, kendi şartlarına uymadığı için nakletme mistir.
İbn Abdülberr şöyle demiştir:
"Sevrî ve Kûfe'li alimler, ikindi ve sabah namazından sonra tavaf edilmesini mekruh görmüşler ve "Eğer tavaf ederse, (tavaf namazını) kılmayı ertelesin" demişlerdir."
Belki de bu görüş Kûfe'li alimlerin bazılarına aittir. Çünkü Hanelilerde meşhur olan görüşe göre, ikindi ve sabah namazından sonra tavaf mekruh değildir, sadece namaz kılmak mekruhtur.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir;
"Sahabîlerin çoğunluğu ve onlardan sonra gelen bazı alimler, tavaf namazının her vakitte kılınabileceği hususunda ruhsat vermişlerdir. Bazı alimler ise sabah ve İkindi namazından sonra namaz kılmayı yasaklayan rivayetin genel olduğunu belirterek tavaf namazını da bu kapsamda değerlendirmişlerdir. Ömer, Sevrî, Malik ve Ebû Hanife bu görüştedir.
Ebu'z-Zübeyr "Kabe'yi, ikindi ve sabah namazlarından sonra boş olarak gördüm, kimse tavaf etmiyordu "de mistir.
Ahmed'in, "hasen" bir senetle, Ebû'z-Zübeyr yoluyla naklettiğine göre Cabir şöyle demiştir: "Biz tavaf ederken, başlarken ve bitirirken Hacerü'l-Esved rüknüne el sürerdik. Sabah namazından sonra güneş doğana kadar; ikindi namazından sonra da güneş batana kadar tavaf etmezdik." "Resûlullah'ı sdiaiiâhu aleyhi ve seiiem, "Güneş şeytanın iki boynuzu arasında doğar" buyururken işittim."
"Namaz kılmanın mekruh olduğu vakit gelince" ifadesi ile güneşin doğma vakti kastedilmiştir. Belki vaizler bile bile namazı bu vakte kadar geciktiriyordu. Hz. Aişe (r.anha) da bundan dolayı bu fiili hoş karşılamamıştır. Eğer Hz. Âişe tavafı, sebep olarak görseydi, tavaf yapıldığı zaman, namaz kılınması yasak olan vakitte kılman (tavaf) namazını mekruh kabul etmezdi. Belki de Hz. Âişe, namaz kılınması yasak olan vakitlerde, bütün namazların mekruh olduğunu düşünüyordu. İbn Ebû Şeybe'nin, Muhammed İbn Fudayl, Abdülmelik ve Atâ yoluyla naklettiği rivayette Hz. Âişe'nin şu sözü bu görüşü desteklemektedir: "Sabah veya ikindi namazından sonra Kabe'yi tavaf etmek istersen tavafını yap, (tavaf) namazını ise, güneş doğduktan veya güneş battıktan

sonraya bırak. Tavafını her yediye tamamlayışında da namaz kıl." Bu hadisin senedi "hasen"dir. Abdülaziz şöyle demiştir: "Yani, zikredilen rivayet "muallak" bir hadis değildir. Abdullah İbnü'z-Zübeyr, ikindi namazından sonra namaz kılmanın caiz olması hükmünden yola çıkarak, sabah namazından sonra da caiz olduğu hükmüne varmıştır. O, bu kanaatte olduğu için böyle uygulardı. Bu konudaki geniş açıklama, "Namaz vakitleri" bölümünde uzun uzun anlatılmıştır.[76[76]] Söz konusu bölümde, Hz. Âişe (r.anha), Hz. Peygamber'in saüaiiâhu aleyhi ve sdiem (iki kerahet vaktinde) namaz kılmayı terketmediğini ve bunun ona hâs özelliklerden olduğunu haber vermiştir. Burada kastedilen, kerahat vaktinde kılınan sünnet namazlar değil, nafile namazlardır. Buhârî, burada aynı şeyleri tekrar etmek istememiştir. Görülüyor ki, iki rekat tavaf namazlarını, sünnet namazları kapsamında değerlendirmek gerekir.

74- Hastanın Binek Üzerinde Tavaf Etmesi

1632- İbn Abbas radiyaiiâhu anhümâ şöyle rivayet etmiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem deve üzerinde tavaf etmiş, (Hacerü'l-Esved) rük-nüne her gelişinde elinde bulunan bir şey ile işarette bulunarak tekbir getirmiştir."
1633- Hz. Peygamber'in saiiailâhu aleyhi ve seüem hanımlarından Ümmü Seleme (r.anha) şöyle anlatır:
"Resûluilah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem rahatsız (mecalsiz) olduğumu arz ettim. Bana, "İnsanların arkasından binek üzerinde tavaf et" buyurdu. Ben tavaf ederken Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve sellem Kabe'ye doğru yönelip Tûr suresinin ilk ayetlerini okuyordu."

Açıklama

Bu konudaki açıklama, "Hastalıktan dolayı devenin Mescid'e sokulması" konusunda yapılmıştı.
Buhari, Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem binek üzerinde tavaf etmesinin sebebinin rahatsızlık olduğunu belirtmiş ve Ebû Davud'un İbn Abbas'tan naklettiği şu hadise işarette bulunmuştur: "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ahatsiz bir halde Mekke'ye gelmiş ve bineği üzerinde tavaf etmiştir." Müslim'in, Fahir'den naklettiği hadise göre, "Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem İnsanların ahatça onu görüp soru sorabilmeleri için binek üzerinde tavaf yapmıştır." Dolayısıyla Hz, Peygamber binek üzerinde söz konusu iki özür sebebiyle tavaf yapmıştır. Bu duruma göre bu uygulama, özürsüz olarak binek üzerinde tavaf /apmanm caiz olması için delil olamaz. Fakihlere göre ise binek üzerinde tavaf /apmak caizdir. Ama tenzihen mekruhtur. Yürüyerek yapmak ise evladır. Benim ercih ettiğim görüş, binek üzerinde tavafın yapılmaması yönündedir. Çünkü Efendimizin ve Ümmü Seleme'nin, binek üzerinde tavaf yapması, Mescid'in iuvar ile çevrilmesinden öncedir. Ümmü Seleme hadisinde, "İnsanların ırkasmdan tavaf et" buyurulmuştur. Bu ifade, tavaf edilen (metâf) bölgeden)inek İle tavaf yapmanın yasak olmasını gerektirir. Mescid duvarla çevrilince Mescid'in içinde binekle tavaf yapmak imkansız hale gelmiştir. Çünkü binek layvanının Mescid'İ kirletmeyeceğinden emin olunamaz. Fakat duvar :evrilmeden önce durum böyle değildir. Çünkü o sırada tıpkı sa'yde olduğu gibi ;irletmek haram kılınmamıştı. Buna göre, -eğer caiz ise- bineğin, deve, at veya şek olması arasında hiçbir fark yoktur.
Hz. Peygamber'in binek üzerinde tavaf yapması ise, insanların hac menâ-ikini ondan öğrenebilmeleri ihtiyacından dolayıdır. Bundan dolayı, Resûluilah'a nahsus fiilleri bir araya getiren bazı alimler, bu konuyu da "ona hâs fiiller" ırasında yer vermişlerdir.

75- Hacılara Su Verme Hizmeti

1634- İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Abbas İbn Abdülmuttalib, Mina (şeytan taşlama) gecelerinde, hacılara su verme hizmetinde bulunmak amacıyla Mekke'de gecelemek için Hz. Peygamber'den izin istemiş,

---

[76[76]] "Namaz vakitleri" bölümü, 33. konu, 59 no!u hadis.

Efendimiz saüaiiâhu aleyhi ve seiiem de ona bu konuda izin vermişti."[77[77]]
1635- İbn Abbas mdıydiâhu anhümâ şöyle anlatır:
"Resûlullah su dağıtılan yere gelip su içmişti. Bu sırada Abbas oğluna, "Ey Fadl, annene git de, yanında bulunan içecekten versin sen de Resûluilah'a getir" dedi.
Hz. Peygamber, "Bana su verin" buyurdu.
Abbas, "Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar zemzem kuyusunun içine ellerini sokuyorlar" dedi.
Efendimiz, "(Bana bu) sudan verin" buyurdu ve o sudan içti.
Daha sonra zemzem kuyusunun yanma gitti. Bazı kimseler orada kuyudan su çıkartıyor ve İnsanlara veriyordu. Hz. Peygamber onlara, "Çalışın, siz salih bir amel yapmaktasınız. Eğer kalabahkiaşmayacak olsaydı, ben de iner (kovanın ipini) şuraya koyup (su çekerdim)11 buyurdu. Bu sırada eli ile omuzunu işaret etmiştir."

Açıklama

Atâr, hacılara verilen suyun zemzem olduğunu söylemiştir. Ezrakî şöyle der:
"Abdümenâf, kova ve benzeri kaplarla Mekke'ye su taşırlar ve bunları, Kabe'nin avlusundaki deri kaplara boşaltırlardı. Daha sonra bu işi oğlu Haşim, ondan sonra da Abdülmuttalib yapmıştır. Zemzem kuyusu açılınca Abdülmut-talib kuru üzüm ile zemzemi karıştırıp nebiz yaparak insanların içmesi için dağıtırdı."
İbn İshak şöyle anlatır;
"Yönetim Kusay İbn Kilab'a verilince, hıcâce (Kabe'nin kapıcılığı ve anahtarlarının korunması), sikâye (hacılara su dağıtımı), liva (sancaktarıık), rifâde (hacılara yemek dağıtmak) ve dâru'n-nedve görevleri ona verilmişti. Daha sonra oğulları bu konuda anlaşma yapmışlardı. Buna göre, Abdümenâf, sikâye ve rifâde hizmetini; diğer iki kardeş ise kalan hizmetleri yürütecekti. Abdülmut-talib'ten sonra sikâye hizmetini oğlu Abbas üstlenmiştir. Abbas o gün, kardeşlen içinde en genç olanı idi. İslam geldiği zaman bu hizmet hâlâ onda idi. Hz. Peygamber de bunu onaylamıştır. Bugün de bu hizmeti Abbas oğullan îfâ etmektedir.
Mekke'de gecelemek konusunda verilen ruhsat hakkında alimlerin farklı görüşleri vardır. Bunlar içinde en güçlü olanı Şafiîlere ait şu görüştür. "En doğrusu, bu hükmün ne onlara ne de sikâye (hacılara su verme) hizmetine mahsus olmasıdır. Bu hadis, kamu yararına hizmet yürütenlerin bu kapsamda olduğuna delil olarak getirilmiştir."
Ne Hz. Peygamber'in ne de ailesinin (bu sudan) içmesi haramdır. Çünkü Abbas, zemzem suyunu hacılara ikram etme hizmetini bu yüzden yapmaktadır. Resûlullah da söz konusu sudan içmiştir.
İbnü'l-Müneyyir, "Haşiye"de, şöyle kaydeder:
"Böyle durumlarda, söz konusu hizmetin, kamu yararına sunulduğu kabul edilir. Bu, zenginler için bir hediye, fakirler için ise sadaka olarak kabul edilir."
Başkasından su istenebilir.
Daha evla bir maslahat söz konusu İse kişi, kendisine sunulan ikramı geri çevirmemelidir.
Hacılara su vermek, özellikle de zemzem ikram etmek teşvik edilmiştir.
Bu hadis, ashabın, Hz. Peygamber'e uyma konusunda ne kadar hırslı olduğunu göstermektedir.
Yiyecek ve içecekleri çirkin görmenin kötü olduğu görülmektedir.
İbnü'l-Müneyyir, "Haşiye"de, şöyle der: "Bu hadis, eşyada aslolanm temizlik olduğunu göstermektedir. Çünkü Resûlullah insanların elini sokmuş olduğu bir suyu içmiştir."

76- Zemzem Suyu İle İlgili Bilgiler

1636- Enes İbn Malik radıyaiiâhu anh şöyle nakleder:
Ebû Zerr radıyaiiahu anh Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu anlatmıştır:
"Mekke'de iken (evimin) çatısı yanldı ve Cebrail indi. Göğsümü yardı. Sonra göğsümü zemzem suyu ile yıkadı. Daha sonra içi hikmet ve iman dolu altın bir kap getirerek göğsüme boşalttı ve göğsümü kapattı. Sonra elimden tuttu ve dünya semasına yüksekti. Cebrail dünya semasının görevlisine "Aç" dedi. Görevli, "Kimsiniz?" diye sorunca, Cebrail,

---

[77[77]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1743, 1744, 1745.

"Ben Cebrail'im" dedi."
1637- İbn Abbas mdıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
"Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem zemzem ikram ettim, O da ayakta iken içti."
Âsim, "İkrİme, o gün Hz. Peygamber'in deve üzerinde olduğuna dair (yani ayakta içmediği konusunda) yemin etti" demiştir.[78[78]]

Açıklama

Buhârî'ye göre, zemzemin fazileti konusunda onun şartlarına uyan bir hadis sabit olmamıştır. Bu konuda Müslim'de yer alan, Ebû Zerr'den nakledilen bir hadiste, "(Zemzem) yemeklerin hasıdır" buyurulmuştur. Tayâlisî de, Müslim'deki rivayete ek olarak, "(Zemzem) hastalığın şifasıdır" ilavesini nakîetmiştir. "Müstedrek" adlı eserde İbn Abbas'tan "merfû" olarak nakledilen bir hadiste, "Zemzem suyu ne için içilir ise onun içindir" buyurulmuştur. Hadiste geçen râvîler sika (güvenilir) kimselerdir. Bu hadisin, mürsel olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiş ise de mürsel olması daha doğru bir görüştür.
Zemzem suyu, "bol" olduğu için "zemzem" olarak adlandırılmıştır. "Çok su" anlamında, "mâ' zemzem" tabiri kullanılmaktadır.
İbn Mâce'de şöyle bir ifade yer alır:
"Asım, "Ben bu olayı İkrime'ye söyleyince İkrime, Hz. Peygamber'in bunu yapmadığına yani ayakta su içmediğine, çünkü onun o sırada binek üzerinde olduğuna dair yemin etti" demiştir."
Daha önce, Ebû Davud'da yer alan, İkrime'nin İbn Abbas'tan yaptığı bir nakilde, İbn Abbas, "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem devesini çöktürdü ve iki rekat namaz kıldı" demiştir. Belki de Resûlullah devesinden indikten sonra zemzem içmiştir.
Belki de İkrime, Hz. Peygamber ayakta içmeyi yasakladığı için bu şekilde karşı çıkmıştır. Ne var ki Buhari'nin Hz. Ali'den yaptığı bir rivayete göre, Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ayakta iken su içmiştir. Bu durumda yapılan fiilin, ayakta su içmenin caiz olduğunu göstermek amacıyla yapıldığı yönünde bir yorum yapmak gerekir.

77- Kıran Haccı Yapan Kimsenin Tavafı

1638- Hz. Aişe (r.anha) şöyle anlatır:
"Veda haccı için Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte çıkmıştık. Umre yapma niyetiyle ihrama girdik. Sonra bize, "Yanında hedy kurbanı bulunanlar hac ve umre için ihrama girsinler ve (ikisini de tamamlayana kadar) ihramdan çıkmasınlar" buyurdu.
Mekke'ye geldiğimizde adetli idim. Haccımızı tamamladığımız zaman Hz. Peygamber beni Abdurrahman ile birlikte Ten'im'e gönderdi, ben oradan umre
ramına girdim. Resûl-i Ekrem saiiaUâhu aleyhi w seiıem 7şte bu, senin yapacağın umredir" buyurdu. Umre ihramına girenler tavafı yaptıktan sonra ihramdan çıktılar. Sonra Mina'dan döndükten sonra bir tavaf daha yaptılar. Hac ve umreyi nıkte yapanlar (kıran haca yapanlar) ise, sadece bir tavaf yaptı."
1639- Nâfi' şöyle nakletmiştir:
İbn Ömer, (hacca gitmek üzere} devesini hazırlamıştı. Oğlu Abdullah onun yanma gelerek, "Ben, bu yıl insanlar arasında bir savaş çıkacağından dolayısıyla da onların seni Kabe'ye yaklaştırmayacaklarından endişe duyuyorum. Bu yıl burada kalıp gitmesen?" dedi. Bunun üzerine İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ oğluna şöyle demişti:
"Resûlullah umre yapmak üzere yola çıktı. Kâfirler de onun Kabe'ye gitmesine engel oldu. Eğer bana da engel olurlar İse, Hz. Peygamber'İn yapmış olduğu bir şeyi yapmış olurum. "Andolsun ki Resûlulhh'ta sizin için güze! bir örnek vardır."[79[79]] Siz şahit olun ki umre İle birlikte hac yapmayı kendime farz kıldım (kıran haccına niyet ettim)."
Daha sonra Mekke'ye gitti, umre ve hac için yalnızca bir tavaf yaptı.[80[80]]

[78[78]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 5617
[79[79]] el-Ahzab 33/21.
[80[80]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1640, 1693, 1708, 1729, 1806, 1807, 1808, 1810, 1812, 1813, 4183, 4184, 4185.

1640- Ley s, Nâfi'den şöyle nakletmiştir:
Haccac'ın İbnü'z-Zübeyr'e saldırdığı yıl İbn Ömer bir hac yapmak istemişti. Ona, "İnsanlar arasında savaş çıkacak, korkarız ki senin (hac yapmana) engel olacaklar" dediler. Bunun üzerine İbn Ömer, "Andolsun ki Resûluîîah'ta sizin için güzel bir örnek vardır."[81[81]] Siz şahit olun ki umre yapmayı kendime vacip kıldım (niyet ettim)" dedi ve yola çıktı. Beydâ bölgesi sırtlarına varınca, "Hac ve umre arasında, ihramdan çıkma bakımından bir fark yoktur. Siz şahit olun ki umre ile birlikte hac yapmayı kendime farz kıldım (kıran haccına niyet ettim)" dedi ve Kudeyd bölgesinden aldığı hedy kurbanını gönderdi. Bu kurbana başka bir kurban daha eklemedi. Ne kurban kesti, ne ihram yasaklarından birini işledi, saçına ne ustura vurdu ne de saçını kısalttı. Kurban bayramının ilk günü gelince kurbanını kesip traş oldu. O, ilk yaptığı tavafın, hem hac hem de umre tavafı için geçerli olduğu görüşünde idi. İbn Ömer radıyaüâhu anhümâ, "Resûlullah da böyle yapmıştı" demiştir.

Açıklama

Başlık, "kıran haccı yapan kimsenin bir tavaf yapmasının yeterli olması veya iki tavaf yapmasının gerekli olması" konusunu ifade etmektedir. Zikredilen iki hadis, açıkça, kıran haccı yapan kimselerin, tıpkı ifrad haccı yapan kimseler gibi sadece bir tavaf yapmalarının vacip olduğunu göstermektedir.

78- Tavafın Abdestli Olarak Yapılması

1641- Abdurrahman İbn Nevfel el-Kuraşî'den nakledildiğine göre kendisi, Urve İbn Zübeyr'e (Resûluliah'ın yaptığı hac hakkında) soru sormuş bu soruya Urve şöyle cevap vermiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hac yaptı. Bana, Hz. Aişe'nin haber verdiğine göre, Hz. Peygamber Mekke'ye geldiğinde ilk önce abdest aldı ve tavaf etti. Bu bir umre sayılmamıştır. Daha sonra Ebû Bekir hac yaptı. O da ilk önce Kabe'yi tavaf etti. Bu da bir umre sayılmadı. Daha sonra Ömer de böyte yaptı. Sonra Osman (r.anhüm) hac yaptı. Onun da ilk yaptığı Kabe'yi tavaf etmekti. Bu da bir umre sayılmadı. Muaviye ve Abdullah İbn Ömer de böyle yapmışlardı. Sonra ben babam Zübeyr İbn Avvâm ile birlikte hac yaptım. Onun da ilk yaptığı iş Kabe'yi tavaf etmek oldu. Bu da bir umre sayılmadı. Muhacirlerin ve ensar da böyle yaptığını gördüm. Bu da bir umre sayılmadı. Bu konuda en son gördüğüm kişi İbn Ömer'dir. O da haccını bozup umreye çevirmemiştir. İbn Ömer yanlarında idi. Neden bu konuyu ona sormuyorlar?! Ne o, ne de ondan sonra gelen selefimiz, bir şeye başlayıp da tavaf yapmak üzere adımlarını atınca asla (tamamlamadıkça) ihramdan çıkmamışlardır. Annemi ve teyzemi gördüm. Onlar da tavaftan önce hiçbir şey yapmadılar ve (tavafa başladıktan sonra da) asla ihramdan çıkmadılar."
1642- Bana annem (Esma binti Ebû Bekir) şöyle haber verdi: "Kendisi, kız kardeşi (Âişe), Zübeyr ve falanca kişiler ihrama girmişler, (Hacerü'l-Esved) rüknüne el sürünce ihramdan çıkmışlardı."

Açıklama

Hadiste, "(Hac) menâsıkinız'/benden öğrenin" hadisi ile birlikte düşünmediğimiz sürece, tavafın, abdestli yapılmasının şart olduğunu gösteren bir delil bulunmamaktadır.
Alimler çoğunluğu, tavaf için abdestli olmanın şart olduğu görüşündedir. Kûfeli bazı alimler şart olmadığını ileri sürerler. Hz. Peygamber'in, Hz. Aişe'ye hitaben söylediği "(Âdetten) temizleninceye kadar Kabe'yi tavaf etme" sözü, bu görüşe karşı bir delildir. Delil olma yönüne iki konu sonra temas edilecektir.

79- Safa İle Merve Arasında Sa'y Etmenin Gerekliliği Ve Allah'ın Koymuş Olduğu Şiarlardan Olması

[81[81]] el-Ahzab 33/21.

1643- Urve radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
"Hz. Âİşe'ye Allah'ın, "Şüphe yok ki, Safa ile Merve, Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde bir günah yoktur"[82[82]] ayeti hakkındaki görüşünü sorarak, "Allah'a yemin olsun ki, Safa ile Merve arasında tavaf (sa'y) yapmayan kimseye günah yoktur" dedim. Hz. Aişe (r.anha) şöyle cevap verdi:
"Ey kızkardeşimin oğlu! Sen ne kötü söz söyledin öyle! Eğer anlam, senin yorumladığın gibi olsaydı ayetteki ifade, "Onları tavaf (sa'y) etmemenizde günah yoktur" şeklinde olması gerekirdi. Allah bu ayeti Ensar hakkında indirmiştir. Onlar, müslüman olmadan önce, Müşellel bölgesinde tapındıkları Menat putu için hac yapıyorlardı ve Safa ile Merve'yi tavaf etmekten kaçınıyorlardı. Müslüman olduktan sonra bu durumu Hz. Peygamber'e arzederek, "Ey Allah'ın Resulü! Biz daha önce Safa ile Merve'yi tavaf etmekten kaçınıyorduk" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c), "Şüphe yok ki, Safa ile Merve, Allah'ın (hac ibadeti için) koyduğu işaretlerdendir. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur"[83[83]] ayetini indirdi.
Resûl-i Ekrem de Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi bir sünnet olarak ortaya koymuştur. Dolayısıyla hiçbir kimsenin bunu terketme hakkı yoktur."
Zührî şöyle dedi:
"Âişe'nin bu sözünü Abdurrahman'ın oğlu Ebû Bskİr'e nakledince o şöyle dedi:
"Bu da bir bilgidir ama ben bunu duymadım. Benim İlim sahiplerinden duyduğuma göre, Menat için ihrama giren kişilerin dışında, Safa ile Merve arasında tavaf eden bir grup insan vardı. Allah (c.c), "Beyt-i attk'i (Kabe) tavaf etsinler" ayetini indirip burada Safa ile Merve'yi zikretmeyince, "Yâ Resûlallah! Biz, Safa ile Merve'yi tavaf ederdik. Oysa Allah, Kabe'den söz ettiği halde Safa'dan söz etmemiştir. Safa ile Merve arasında tavaf etsek bize günah olur mu?" diye sordular. Bunun üzerine Allah Teâlâ, "Şüphe yok ki, Safa ile Merve, Allah'ın (hac ibadeti için) koyduğu alametlerindendir. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur"[84[84]] ayetini indirdi.
Ebû Bekir devamla, "Ben, bu ayetin, yukarıda zikredilen her iki grup hakkında nazil olduğunu İşittim" demiştir. Allah, Kabe'yi tavaf etme emrini bildiren ayetten sonra, Safa ile Merve arasını tavaf etmekten bahseden ayeti indirmiştir" demiştir.[85[85]]

Açıklama

Safa ile Merve arasında sa'yetmenin vacip olması, onların Allah tarafından nişane kılınmalarından anlaşılmaktadır. İbnül-Müneyyir, "Haşiye"sinde böyle söylemiştir.
Ezherî, "Şeâir, Allah'ın yönlendirip daimi surette yerine getirilmesini emrettiği şeydir" demiştir. Cevheri ise, "Şeâir, hac görevleri ve Allah'a itaat olmak üzere nişane kılınmış her şeydir" demiştir.
Safa ile Merve arasını sa'y'm vacip olduğu hükmü, Hz. Aişe'nin şu sözünden de çıkarılabilir: "Allah, Safa ile Merve arasında sa'yetmeyen kimsenin ne haccmı ne de umresini tamam kabul eder."
Ebû Hanife'ye göre, Safa ile Merve arasında sa'y etmek vaciptir. Etmeyen kimsenin, bir küçük baş hayvanı kurban kesmesi gerekir.
Menât, cahiliyye dönemindeki bir putun adıdır.
"Ey Allah'ın Resulü! Biz daha önce Safa ile Merve'yi tavaf etmekten kaçmıyorduk" sözü, onların sadece Menâfi tavaf ile yetindiklerini, Safa ile Merve arasında tavaf etmediklerini, dolayısıyla bunun hükmünü sorduklarını göstermektedir.
Nesâî'nin güçlü bir senetle naklettiğine göre Zeyd İbn Harise şöyle demiştir:
"Safa ve Merve tepesinde iki adet bakır put vardı. Bunların adı, İsaf ve Naile idi. Müşrikler tavaf yaptıkları zaman bunlara da dokunurlardı."

[82[82]] el-Bakara 2/158
[83[83]] el-Bakara 2/158.
[84[84]] el-Bakara 2/158.
[85[85]] Hadisin geçtiği diğer yerler :1790, 4495, 4861

Taberânî ve İbn Ebû Hatim "hasen" bir senetle İbn Abbas'm şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Ensarlı Müslümanlar, "Safa ile Merve arasında sa'y etmek cahiliyye işlerinden biridir" demişti. Bunun üzerine Allah (c.c), "Şüphe yok ki, Safa ile Merve, Allah'ın (hac ibadeti için) koyduğu alametlerdendir. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur"[86] ayetini indirdi."
Önemli Not: Hz. Peygamberin sünnet olarak ortaya koyması, "Sünneti ile, farz olduğunu ortaya koydu" anlamındadır. Yoksa Hz. Âişe bunun farz
olmadığını söylemek istememiştir. Onun, "Allah, Safa ile Merve arasında sa'yet-meyen kimsenin ne haccmı ne de umresini tamam kabul eder" sözü de bu görüşü teyit etmektedir.

80- Safa İle Merve Arasında Say Etmek

İbn Ömer radıyaUâhu anhümâ, "Sa'y, Abbâd oğullarının evinden, Ebû Hüseyin oğullarının sokağına kadardır" demiştir.
1644- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiicm ilk tavafını (kudüm tavafı), İlk üç şavtı remel yapmak suretiyle dört şavtı ise (normal) yürüyerek yapmıştır. Safa ile Merve arasında sa'y ederken de, sel akan yerin ortasında (günümüzde iki yeşil direk arasıdır) koşarak giderdi."
Râvî, "Nâfi'ye, Abdullah İbn Ömer'in, rükn-ü Yemânî'ye vardığı zaman normal bir şekilde yürüyüp yürümediğini sordum, o da bana, "Hayır, sadece kalabalık varsa o zaman normal bir şekilde yürürdü. Çünkü o, rüknü istilam etmeden geçmezdi" dedi" demiştir.
1645- Amr İbn Dînâr şöyle demiştir:
"İbn Ömer'e, umre niyeti ile Kabe'yi tavaf edip, Safa ile Merve arasında sa'y etmeyen kimsenin, hanımı ile cinsel ilişkide bulunabilmesi konusunu sorduk.
Bize şöyle cevap verdi:
"Hz. Peygamber saibiiâfıu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldi, Kabe'yi yedi kez tavaf etti, makam-ı İbrahim'de iki rekat namaz kıldı. Sonra Safa ile Merve arasında yedi kez sa'y etti. "Andolsun ki Resûlullah'ta sizin için güzel bir örnek vardır."[87]
1646- Cabir İbn Abdullah'a sorduk. O şöyle cevap verdi: "Safa ile Merve arasında sa'y etmedikçe hanımına yaklaşmasın."
1647- İbn Ömer şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldi, Kabe'yi tavaf etti, iki rekat namaz kıldı. Sonra Safa ile Merve arasında sa'y etti."
İbn Ömer daha sonra "Andolsun ki Resûlullah'ta sizin için güzel bir örnek vardır"[88] ayetini okumuştur.
1648- Asım şöyle anlatır:
Enes İbn Malik'e, "Siz daha önce Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi hoş karşılamıyordunuz?" dedim.
O da, "Evet, çünkü bu, Cahiliyye nişanelerinden idi. Daha sonra Allah, "Şüphe yo/c ki, Safa ile Merve, Allah'ın (hac ibadeti için) koyduğu alametlerdendir. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur"[89] ayetini indirdi" demiştir.[90]
1649- İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi va seiiem sadece, müşriklere gücünü göstermek için Kabe'yi tavaf ederken ve Safa ile Merve arasında sa'yederken koşmuştur."[91]

81- Adetli Kadın, Tavaf Dışında Haccın Bütün Menâsikini Yerine Getirir.

---

[86] el-Bakara 2/158.
[87] el-Ahzab 33/21.
[88] el-Ahzab, 33/21
[89] el-Bakara, 2/158.
[90] Hadisin geçtiği diğer yerler : 4496.
[91] Hadisin geçtiği diğer yerler : 4257.

(Abdestsiz Olarak Safa İle Merve Arasında Sa'y Etmek)
1650- Aişe (r.anha) şöyle anlatır:
Mekke'ye gittiğim sırada adetli idim. Ne Kabe'yi tavaf ettim, ne de Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Daha sonra durumumu Resûlullah'a arzettim. Bana, "Hacıların yaptığı fiilleri sen de yap, sadece temizleninceye kadar Kabe'yi tavaf etme" buyurdu.
1651- Cabİr İbn Abdullah radıyaiiâhu anhümâ şöyle rivayet etmiştir:
Hz. Peygamber ve ashabı hac için ihrama girmişlerdi. Talha ve Resûlullah dışında kimsenin yanında hedy kurbanı yoktu. Ali, Yemen'den, beraberinde bir hedy kurbanı İle gelmişti. Hz. Peygamber sahabilere, haclarını umreye çevirmelerini, tavaf edip traş olduktan sonra ihramdan çıkmalarını emretti. Sadece yanında hedy kurbanı olanlar bu emirden istisna edilmişti. Bazı sahabiler, "Kadınlarla birlikte olduğumuz bir dönemde Mina'ya doğru hareket edeceği!" dediler. Bu söz Hz. Peygamber'e ulaşınca, "Şu an bildiklerimi bilseydim, hedy kurbanı getirmezdim. Yanımda hedy kurbanı olmasaydı ben ihramdan çıkardım" buyurdu.
Bu sırada Hz. Âişe (r.anha) âdet gördü. Tavaf hariç, bütün hac menâsikini yerine getirdi. Âdeti bitip temizlenince Kabe'yi tavaf etti ve "Ey Allah'ın Resulü! Siz hac ve umre yaparak ayrılıyorsunuz, ben ise sadece hac yaptım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Abdurrahman'a, onunla birlikte Ten'im'e gitmesini emretti. Hz. Aişe de hacdan sonra bir de umre yapmış oldu.
1652- Hafsa binti Şîrîn (r.anha) şöyle anlatır:
Biz genç kızlarımızın dışarı çıkmasına engel olurduk. Bu arada bir kadın geldi ve Halef oğullan kasrında konakladı. Kız kardeşinin, Resûlullah ile birlikte on iki kez gazveye katılan bir sahabinin hanımı olduğunu, bunlardan altısında kız kardeşinin de bulunduğunu, kız kardeşinin ona, "Biz yaralıları tedavi eder, hastalara bakardık" dediğini anlattı. Bu kadın sözüne şöyle devam etmiştir:
Kız kardeşim Hz. Peygamber'e, "Cilbabi bulunmayan bir kadının, dışarıya çıkmamasında bir beis var mı?" diye sorunca, Resûlullah, "Arkadaşlarından biri ona bir cilbab giydirsin de hayır işlerini ve müslümanlan davet hizmetini îfâ etsin" buyurdu.
Hafsa şöyle dedi:
Ummü Atıyye buraya geldiği zaman kadınlar bu hadiseyi ona sordular (veya biz sorduk), o da şöyle cevap verdi: -O, Resûlullah ne zaman zikredilse hemen anam babam ona feda olsun derdi.
Biz ona, "Resûlullah'ı şöyle şöyle söylerken işittin mi?" diye sorduk. Şöyle cevap verdi:
"Anam babam ona feda olsun, evet işittim, O, "Perde sahibi (iffetli / örtülü) genç kızlar veya genç kızlar ve hayızh kadınlar dışarı çıksın. Hayır işlerini ve Müslümanların davet hizmetini görsünler. Fakat hayızh kadınlar mescitten uzakta dursunlar" buyurdu."
Biz, "Adetli kadınlar da mı?" diye sorduk. O da, "Onlar, Arafat'ta, falan falan yerler de bulunamıyorlar mı? (O halde buralarda da bulunabilirler)" dedi.

Açıklama

Buhârî, başlıkta, "adetli kadın, tavaf dışında haccın bütün menâsikini yerine getirir" şeklinde kesin bir hüküm cümlesi kullanmıştır. Çünkü bu konudaki rivayetler çok açıktır. İkinci konuyu ise, "abdestsiz olarak safa ile merve arasında sa'y etmek" şeklinde ihtimalli bir şekilde ifade etmiştir.
İbnü'l-Münzir, Hasen-i Basrî dışında, seleften hiçbir kimseden, sa'y ederken abdestli olmanın şart olduğu yönünde bir görüş nakletmemiştir.
İbn Ebû Şeybe, İbn Ömer'den sahih bir senetle şöyle bir rivayette bulunmuştur: "Bir kadın, tavaf ettikten sonra, Safa ile Merve arasında sa'y etmeden önce âdet görür ise sa'y etsin." Abdül A'lâ da, Hişam yoluyla Hasen'den benzer bir rivayet nakletmiştir. Bu rivayet Hasen'den sahih bir senetle gelmiştir. Belki de o, adetli ile abdestsiz bir halde olan kadını farklı değerlendirmiştir ki bu konuya ileride yer verilecektir.
İbn Battal şöyle der:
"Buhârî, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'ye söylediği, 'Hacıların yaptığı fiilleri sen de yap, sadece temizleninceye kadar Kabe'yi tavaf etme" sözünden yola çıkarak adetli kadının sa'y edebileceğini anlamıştır. Bundan dolayı da, "Abdestsiz olarak sa'yetmek" ifadesini kullanmıştır."

Bu güzel bir yorumdur. Alimler çoğunluğunun yorumuna da ters düşmemektedir.
Buhari burada üç hadise yer vermiştir:
Birinci hadiste yer alan, "Hacıların yaptığı fiilleri sen de yap, sadece temizleninceye kadar Kabe'yi tavaf etme" ifadesi, adetli bir kadının kanının kesilip gusül abdesti alana kadar tavaf edemeyeceğini açıkça beyan etmektedir. Çünkü ibadetlerde söz konusu olan yasaklamalar, fesadı gerektirir. Bu da, eğer yapılır ise, tavafın batıl olmasını gerektirir. Alimler çoğunluğuna göre, cünüp ve abdestsiz kimseler de bu kapsamdadır. Kûfeli bir grup alim ise abdestin şart olmadığı görüşündedir.

82- Mekke'linin Ve Dışardan Gelen Hacının Mina'ya Gideceği Zaman Bathâ Dan İhrama Girmesi

Atâ'ya, Mekke yakınlarında oturup hac için telbiye getirecek olan kimse hakkında soru sordular. Ata ise şöyle cevap verdi:
"Ibn Ömer (r.anha) terviye günü (Zilhicce'nin 8. günü) öğle namazını kılıp devesinin üzerinde doğrulunca telbiye getirirdi."
Abdülmelik'in, Atâ yoluyla naklettiğine göre Cabir şöyle demiştir:
"Resûlullah ile birlikte (Mekke'ye) geldik. (Umre yapıp) ihramdan çıktık. Terviye günü gelince Mekke arka tarafımızda kalır bir şekilde hac için telbiye getirdik."
Ebu'z-Zübeyr'in naklettiğine göre Cabir "Bathâ adlı bölgeden ihrama girdik" demiştir.
Ubeyd İbn Cüreyc, İbn Ömer'e, "Sen Mekke'de iken, diğer insanlar hilali görünce ihrama girdiği halde, senin, terviye günü gelene kadar ihrama girmediğini gördüm" demiştir. İbn Ömer de ona, "Ben, Resûlullah'ın, bineği hareket edinceye kadar ihrama girdiğini görmedim" diyerek cevap vermiştir.

Açıklama

Nevevî şöyle der:
"Sahih olan görüşe göre, ister Mekke'li olsun ister başka bir yerden gelen olsun, Mekke'de bulunanların mîkâtı, yine Mekke'dir."
Bir görüşe göre ise Mekke ve diğer Harem bölgesi içinde bulunan yerlerdir. Bu Hanefîlere ait bir görüştür. Hangisinin daha faziletli olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Hanefi ve Şafiî mezhebi, evin kapısından çıkarken ihrama girmenin faziletli olduğu konusunda ittifak halindedir. Şafiîlerde bir görüşe göre mescidden ihrama girmek daha faziletlidir.
Malik, Ahmed ve İshak'a göre, (hacılar) Mekke içinden ihrama girer, Hill bölgesine ancak ihramlı olarak çıkarlar.
İhrama girme vakti konusunda da ihtilaf edilmiştir. Alimler çoğunluğuna göre en faziletlisi terviye günü girmektir.
"Mekke arka tarafımızda kalır bir şekilde" ifadesi, Mekke'den çıkarlarken ihramlı olduklarını göstermektedir.
Ahmed ve Müslim, İbn Cüreyc yoluyla Cabir'den şöyle nakletmişlerdir:
"ihramdan çıkmış bir vaziyette iken Hz. Peygamber bize Mina'ya yöneldiğimiz sırada İhrama girmemizi emretti. Biz de Abtâh denilen yerden İhrama girdik." Müslim, Leys yoluyla Ebu'z-Zübeyr'den daha uzun bir rivayet nakletmiş ve burada haccı bozup umreye çevirmelerini ve Hz. Aişe'nin âdet olması kıssasını anlatmıştır.
Terviye günü hakkında ileride açıklama yapılacaktır.

83- Terviye Günü Öğle Namazı Nerede Kılınır?

1653- Abdülazİz İbn Rufey' şöyle anlatır.
Enes'e, "Terviye günü Resûlullah'ın öğle ve ikindi namazlarını nerede kıldığı ile ilgili olarak hatırladıklarını söyle" dedim. Enes, "Mina'da" diye cevap verdi. Ben, "Mina'dan döndüğü gün ikindi namazını nerede kıldı?" diye sorunca bana, "Ebdah (Musahhab) adlı yerde kıldı. Sen, emirlerinin yaptığı şekilde yap" dedi.[92[92]]
1654- Ebû Bekir'in naklettiğine göre Abdülaziz şöyle demiştir:

[92[92]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1654, 1763.

Terviye günü Mina'ya doğru yola çıkmıştım. Bu sırada Enes'e rastladım. Eşek üzerinde gidiyordu. Ona, "(Terviye günü) Hz. Peygamber öğle namazını nerede kılmıştı?" diye sordum. Bana, "Emirlerine/yöneticilerine uy, onların kıldığı yerde sen de kıl" diye cevap verdi.

Açıklama

"Emirlerine /yöneticilerine uy, onların kıldığı yerde sen de ki!" ifadesinde kısaltılarak verilmiştir. Süfyan'm rivayeti bunu açıklamaktadır ki, buna göre, Resûlullah terviye günü öğle namazını Mina'da kılmıştır. Enes bu haberi verdikten sonra, bu konuda çok ısrarcı olduğu dolayısıyla muhalif olarak nitelenmekten çekindiği için ya da cemaatle namazı kaçırma endişesi ile "Emirlerinin/yöneticilerinin kıldığı yerde kıl" şeklinde bir ilavede bulunmuştur. Bu ifade, emirlerin, terviye günü, öğle namazını devamlı olarak kıldıkları bir yerin bulunmadığını göstermektedir. Enes de, her ne kadar Resûlullah'a uymak daha faziletli olsa da, bu şekilde davranmanın da caiz olduğunu söylemiştir.
Terviye günü öğie namazını Mina'da kılmak sünnettir. Alimler çoğunluğunun görüşü böyledir. Sevrî, "Cdmi"1 adlı eserinde, Amr İbn Dinar'ın, "İbnü'z-Zübeyr'i, terviye günü öğle namazını Mekke'de kılarken gördüm" dediğini rivayet etmiştir.
Kâsım'ın daha önce geçen rivayetine göre ise sünnet olan, terviye günü öğle namazının Mina'da kılınmasıdır. Belki de İbnü'z-Zübeyr, Amr'ın rivayetinde belirtilen fiili (Mekke'de kılması), ya bir zaruret bulunduğu ya da caiz olduğunu göstermek için yapmıştır.
İbnü'l'Münzir'in rivayetine göre İbn Abbas "Güneş batınca Mina'ya gidilsin" demiştir. İbnü'l-Münzir, İbnü'z-Zübeyr hadisi hakkında, "İmam'ın, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını Mina'da kıldırması sünnettir. Büyük alimler de bu görüştedir. Kendisinden ilim öğrendiğim hiçbir alim, Zilhicce'nin dokuzuncu gecesi Mina'da bulunamayan kimseye yönelik bir ceza ödemesinin vacip olacağını söylememiştir" demiştir. İbnü'l-Münzir, Hz. Aişe'nin, terviye günü Mekke'de bulunduğunu, gece girip gecenin üçte biri geçene kadar oradan çıkmadığını rivayet etmiştir. İbnü'l-Münzir, "Mina'ya çıkmak her vakitte mubahtır" demiştir.
Hadiste, Ülü'l-emr'e (devlet başkanına) itaatin ve cemaate aykırı davranmaktan sakınmanın gerekliliği vurgulanmıştır.

84- Mina'da Namaz Kılmak

1655- Ubeydullah b. Abdullah'ın babası İbn Ömer'den naklettiğine göre o şöyle demiştir:
"Resûlullah Mina'da (dört rekat olan farz namazları) iki rekat (olarak) kılmıştır. Ebû Bekir, Ömer ve halifeliğinin ilk döneminde Osman da böyle kılmıştır."
1656- Harise İbn Vehb el-Huzaî şöyle demiştir:
"En kalabalık ve en güvenli olduğumuz bir durumda Resûlullah bize Mina'da namazı iki rekat olarak kıldırmıştır."
1657- Abdurrahman İbn Yezîd'in naklettiğine göre Abduİlah (İbn Mes'ûd) şöyle demiştir:
"Biz, namazı, Resûlullah ile, Ebû Bekir ve Ömer ile birlikte iki rekat olarak kıldık. Sonra çeşitli görüş ayrılıkları (gruplaşmalar) ortaya çıktı. Keşke kıldığım dört rekat namazın ikisi kabul edilmiş olsa."

Açıklama

Dâvûdî şöyle demiştir:
"İbn Mes'ûd, namazın dört rekat kılınması halinde geçerli olmamasından endişe etmiş, farklı görüşte olduğu için, Osman'a, kerhen tâbi olmuştur ve kendi görüşünün ne olduğunu belirtmiştir."
Görünen o ki, İbn Mes'ûd, konuyu Allah'a havale etmiştir. Çünkü gaybı ancak Allah bilmektedir ve namazı kabul edecek veya reddedecek olan da odur. Bundan dolayı Allah'tan, fazla olan kısmı olmasa bile, dört rekat olarak kıldığı namazın iki rekatini kabul etmesini temenni etmiştir. Bu ifade, İbn Mes'ûd'a göre seferi olan kimsenin, (dört rekatlik namazı) dört olarak kılma veya iki rekat olarak kılma konusunda muhayyer olduğu ama iki rekatin zorunlu olduğu görüşünde olduğu izlenimi vermektedir. Buna rağmen o,

namazın bütünüyle kabul edilmeyeceğinden korkmaktadır. Netice olarak, o, Osman'a uymak için namazını dört rekat olarak kılmış ve bunlardan ikisini kabul etmesini Allah'tan niyaz etmiştir. Bu hadisle ilgili diğer sonuçlar ve Hz. Osman'ın, dört rekat olarak kılma sebebi, namazı kısaltma konusunda geçmişti.[93[93]] Hamd, Allah'a mahsustur.

85- Arefe Günü Oruç Tutmak

1658- Ümmü'l-Fadl'm şöyle dediği nakledilmiştir:
"İnsanlar, Hz. Peygamber'in arefe günü oruç tutup tutmadığı konusunda şüpheye düştü. Ben Resûlulîah'a (arefe günü) bir İçecek gönderdim, o da içti."[94[94]]

86- Mina Dan Arafat A Doğru Giderken Telsiye Ve Tekbir Getirmek

1659- Rivayet edildiğine göre, Muhammed İbn Ebû Bekir es-Sekafî, Enes İbn Malik'e birlikte Mina'dan Arafat'a doğru giderlerken, "Bugünde Resûlullah ile birlikte neler yapardınız?" diye sormuş Enes İbn Malik de, "İsteyen telbiye getirir, kimse de buna karşı çıkmazdı, isteyen de tekbir getirir kimse de buna karşı çıkmazdı" diye cevap vermiştir.

Açıklama

Başlık, Arafat'a giderken telbiye ve tekbir getirmenin meşru olduğunu ifade etmek için konulmuştur.
Muhammed'in sorusu, "zikir olarak neler yapardınız" şeklinde anlaşılmalıdır.

87- Vakfe Yapılacak Yere Afefe Günü Güneş Tepe Noktasından Kaymaya Başladığı Zaman Gitmek

1660- İbn Şihâb'm naklettiğine göre Salim şöyle anlatır:
"Abdülrnelik İbn Mervan, Haccâc'a, Hac sırasında İbn Ömer'in görüşüne aykırı davranmamasını emreden bir mektup yazmıştı. Arefe günü güneş tepe noktasından kaymaya başladığı zaman ben ve (babam) İbn Ömer geldik. İbn Ömer, Haccac'ın çadırı önüne gelerek yüksek sesle seslendi. Bunun üzerine Haccâc, üzerinde usfûr ile boyanmış büyük bir gömlek ile çıktı ve "Ey Abdurrah-man'm babası (İbn Ömer)! Ne oldu ?" dedi,
İbn Ömer de, "Sünnete uymak istiyorsan acele et" dedi. Haccâc, "Şimdi mi?" dedi. İbn Ömer de, "Evet" dedi.
Haccâc, "Beni bekle de başıma bir su döküp (gusül) çıkayım" dedi. İbn Ömer, Haccâc çıkana kadar bekledi. Haccâc benimle İbn Ömer arasında yürüdü. Ben (Salim), "Sünnete uymak istiyorsan hutbeyi kısa tut ve çabuk vakfeyi yap" dedim. Bunun üzerine Haccâc, İbn Ömer'e bakmaya başladı. İbn Ömer de, "O doğru söyledi" dedi.[95[95]]

Açıklama

Başlık, "Nemira"dan Arafat'a doğru hareket etmeyi İfade etmektedir. İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadiste, İbn Ömer, "Hz. Peygamber arafe günü sabahı sabah namazını kılıp Arafat'a gelince Nemira'da konakladı. - Burası, Arafat'ta imamın konakladığı yerdir. - Öğle namazı vakti girince de hareket etti. Öğle ve ikindi namazlarını da cem' ederek kıldı. Sonra hutbe okudu ve vakfede bulundu" demişti. Bu hadisi Ahmed ve Ebû Dâvûd nakletmektedirler. Hadisin zahirine göre, Hz. Peygamber Mina'dan sabah namazını kılınca ayrılmıştır. Müslim'de geçen, Cabir'in uzunca yaptığı rivayete göre ise güneş doğduktan sonra hareket etmiştir. Söz konusu rivayet şöyledir: "Resûlullah için Nemira'da bir çadır kuruldu ve orada konakladı. Güneş tepe noktasından kaymaya başlayınca Kusvâ adlı bineğini kaldırıp hareket etti ve vadinin ortasına geldi."
Nemira, Harem sınırları dışında, Harem ile Arafat arasında, Arafata yakın bir yerin adıdır.

[93[93]] Bk. "Namazı Kısaltarak Kılmak" bölümü, 2. konu, 1084 nolu hadis.
[94[94]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1661, 1988, 5604, 5618, 5636.
[95[95]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1662, 1663.

Burada Haccac'ın, Abdullah İbnü'z-Zübeyr ile savaşmak üzere Emevi hükümdarı Abdülmelik İbn Mervan tarafından gönderilmesi olayından söz edilmektedir.
ibn Abdilberr şöyle der:
"Onlara göre bu hadis "müsned"e girmektedir. Çünkü "sünnet" kelimesi, bir kimseye nispet edilmeden söylendiği zaman Hz. Peygamber'in sünnetini ifade eden bir kelimedir."
Bu konu, hadis ve usul alimleri arasında tartışmalı bir konudur. Çoğunluk, İbn Abdİlberr gibi düşünmektedir. Buhari ve Müslim'in metodu da böyledir.
İbn Battal şöyle demiştir:
"Bu hadise göre, Arafat'ta vakfe için gusül yapmak gerekir. Çünkü Hac-câc'm, İbn Ömer'e "beni bekle, başıma bir su dökeyim (gusül abdesti alayım)" demesi bunu göstermektedir. İlim sahipleri de bunu müstehap görmüştür."
İbn Ömer'in onu beklemesinin nedeni belki de, zorunlu bir gusül olarak anlamış olmasıdır.
Tahâvî şöyle demiştir:
"Bu hadis, ihramİı kimsenin usfûr i!e boyanmış elbise giymesini caiz görenler için bir delil teşkil eder."
İbnü'l-Münzİr "Haşiye"sinde bu görüşü şöyle eleştirmiştir: "Haccâc, insan öldürmek vb. büyük günahlardan sakınan bir kişi değil ki usfûr ile boyanmış elbiseyi giymekten sakınsın. İbn Ömer de, bunun yasak olduğunu Hacca'ca söylemenin fayda vermeyeceğini ve insanlann da onu örnek almayacaklarını bildiği için söylememiştir."
Diğer yandan, İbn Ömer'in karşı çıkmamasını delil kabul etmek, karşı çıkmadığına göre İbn Ömer'e göre bu caizdir, demek tartışmalı bir konudur. Usfûr ile boyanmış elbise meselesi daha önce geçmişti.[96[96]]
Mühelleb, "Bu hadis, daha faziletli kimse yerine, daha düşük seviyede bir kimsenin, hac emîri oiarak atanmasının caiz olduğunu gösterir" demiştir.
İbnü'l-Münîr bu görüşü şöyle eleştirmiştir:
"O dönemdeki hükümdar Abdülmelik idi. Oysa o bir hüccet olamaz. Hele hele Haccâc'i emîr olarak ataması hiçbir deli! niteliği taşımaz. İbn Ömer'in itaat etmesi İse fitne çıkmaması içindir."
Hac görevinin idare edilmesi halifenin görevidir. Hac emîri, dini konularda ilim sahiplerinin görüşüne göre uygulama yapar.
Alimler, sultanlara müdahale edebilir ve bu onlar için bir eksiklik sayılmaz.
Talebe, ister sultanın, isterse başkalarının yanında, öğretmeninin huzurunda iken fetva verebilir.
Alim, sorulmadan da fetva verebilir. Bu görüşü, İbnü'l-Müneyyir şöyle eleştirmiştir: İbn Ömer, Abdülmelik ona bu görevi verdiği için sorulmadan fetva vermistir. Görünen o ki, Abdülmelik, Haccâc'a yazdığı gibi ona da bu konuda bir mektup yazmıştı.
İşaret ve bakış ile anlama vuku bulabilir. Çünkü "Bunun üzerine Haccâc, İbn Ömer'e bakmaya başladı. İbn Ömer de, "O doğru söyledi" dedi" ifadesi bunu göstermektedir.
İlimde yükselmeyi istemek gerekir. Çünkü Haccâc, Salim'in, babasından naklettiği şeyleri dinlemek durumunda kalmış ve İbn Ömer de buna karşı çıkmamıştır.
İnsanların yararı için, fâcir (günahkar) kimselere sünneti öğretmek gerekir.
Büyük maslahatları gerçekleştirmek İçin küçük kötülüklere (mefsedet) katlanılabilir. İbn Ömer'in Haccâc'a giderek bir şeyler öğretmesi bunu göstermektedir.
İnsanların yararlanması için ilmi yayma konusunda gayretli olmak gerekir. Fâsık bir kimsenin arkasında kılınan namaz sahih olur.
Güneş tepe noktasından ayrılmaya başladığı zaman öğle ve ikindi namazlarını cem ederek kılmak üzere Arafat'a doğru yola çıkmak ve öğlenin ilk vakitlerinde namazları cem ederek kılmak sünnettir. Gusül abdesti vb. namazla ilgili bazı nedenlerden dolayı meydana gelebilecek küçük gecikmelerin bir zararı yoktur.

88- Arafatta Binek Üzerinde Vakfe Yapmak

1661- Hâris'in kızı Ümmü'1-Fadl şöyle anlatır:
"İnsanlar, arefe günü Resûlullah'ın oruçlu olup olmadığı konusunda farklı kanaatlere vardı. Bazıları Resulullah "oruçlu" bazıları ise "oruçlu değil" dediler. Ben de Efendimiz'e bir

---
[96[96]] "Hac" bölümü, 23. konu.

bardak süt gönderdim. Kendisi devenin üzerinde bulunuyordu. Sütü alıp içti."

Açıklama

Alimler, Arafat'ta vakfeyi, binek üzerinde yapmanın mı yoksa bineğe binmeden yapmanın mı daha faziletli olduğu konusunda ihtilaf etmiştir. Alimler çoğunluğuna göre, Hz. Peygamber binek üzerinde yaptığı için efdal olan binek üzerinde yapmaktır. Diğer yandan binek üzerinde olmak, dua ve tazarrûda (yakarış) bulunmaya yardımcı bir unsurdur.
Diğer alimlere göre ise, binek üzerinde bulunmak insanlara bir şeyler öğretenlere mahsus bir müstehaptır.
Şafiî'ye göre ikisi arasında fark yoktur. Delil ise, binek sırtında vakfenin mubah olması ve deve üzerinde yapmayı yasaklayan rivayetin, deveye acı vermesi ile ilgili bulunmasıdır.

89- Araf Atta Namazları Cem Ederek Kılmak

Ibn Ömer radıyaiiâhu anhümâ, cemaatle namazı kaçırması halinde de yine cem ederek kılardı.
1662- Ibn Şihâb, Salim'in kendisine şöyle haber verdiğini söylemiştir;
Haccâc İbn Yusuf, İbnü'z-Zübeyr ile savaşmak üzere Mekke'ye geldiği yıl Abdullah İbn Ömer'e, "Arefe günü burada ne yaparsınız?" diye sormuştu.
Salim, "Eğer sünnete uymak istiyorsan namazı, güneşin sıcak olduğu vakitte kıl" dedi. Abdullah İbn Ömer de, "O doğru söyledi" dedi. Çünkü onlar, sünnete göre, öğle İle ikindiyi cem ederek kılıyorlardı.
Salim'e, "Resûlullah da böyle mi yaptı?" diye sordum.
Salim, "Böyle bir konuda O'nun sünnetinden başka bir şeye tâbi olabilirler mi?!" diye cevap verdi.

Açıklama

Buhari, başlıkta namazları cem ederek kılmanın hükmüne temas etmemiştir.
Alimler çoğunluğuna göre, söz konusu cem; seferîlik şartlarını taşıyan kimselere mahsustur.
Malik, Evzâî ve Şafiîlerde bir görüşe göre Arafat'taki cem, haccın menâsiki gereği yapılan bir birleştirme olduğu İçin orada bulunan herkesin namazları cem ederek kılması caizdir.
İbnü'l-Münzir, Kasım İbn Muhammed'den, sahih bir senetle şöyle nakletmiştir:
"İbnü'z-Zübeyr'in şöyle dediğini işittim: "Hacda sünnet olan şeylerden biri de şudur: Devlet başkanı, güneş tepe noktasından kaymaya başlayınca insanlara bir hutbe okur. Hutbe bitince İner, öğle ve ikindi namazlarını cem ederek kıldırır."
Namazları, ferdî olarak cem ederek kılma ise, ileride geleceği üzere ihtilaflı bir konudur.
"İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ, cemaatle namazı kaçırması halinde de yine cem ederek kılardı." Bu sözü İbrahim el-Harbî eklemiştir. Aynı şekilde İbnü'l-Münzir de bu bilgileri nakletmiştir.
Alimler çoğunluğu, ferdî olarak da namazların cem edilebileceği görüşündedir.
Nehaî, Sevrî ve Ebû Hanife ise, "Cem1, sadece imamla birlikte cemaatle nama2 kılanlara mahsus bir hükümdür" demişlerdir. Ebû Hanife bu konuda, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Tahâvî'den farklı görüştedir.
Cumhur'un en güçlü delili, İbn Ömer'in böyle yapmasıdır. İbn Ömer, Hz. Peygamber'in, cem yapmasıyla ilgili hadisini rivayet ederken, kendisinin ferdî olarak cem yapması, onun, bu hükmün cemaatle namaz kılmaya mahsus olmadığını bildiğini göstermektedir.

90- Arafatta Hutbeyi Kısa Tutmak

1663- Salim şöyle anlatır:
Abdülmelik, Haccâc'a, Hac konusunda İbn Ömer'in görüşüne uymasını emreden bir mektup yazmıştı. Arefe günü güneş tepe noktasından kaymaya başladığı zaman ben ve (babam) İbn Ömer geldik. İbn Ömer, Haccac'm çadırı önüne gelerek yüksek sesle "Bu (Haccâc) nerede?" diye seslendi. Bunun üzerine Hac-câc, dışarı çıktı.

ibn Ömer de, "gidiyoruz" dedi.
Haccâc, "Şimdi mi?" dedi. İbn Ömer de, "Evet" dedi.
Haccâc, "Beni bekle de başıma bir su döküp (gusül) çıkayım" dedi. İbn Ömer, Haccâc çıkana kadar bekledi. Haccâc benimle İbn Ömer arasında yürüdü.
Ben (Salim), "Sünnete uymak istiyorsan hutbeyi kısa tut ve vakfeyi çabuk yap" dedim. Bunun üzerine Haccâc, İbn Ömer'e bakmaya başladı. İbn Ömer de, "O doğru söyledi" dedi.

Açıklama

Ibnü't-Tîn şöyle der:
"Iraklı alimlerimiz, devlet başkanı arefe günü hutbe okumaz, demiştir. Me-dineli ve Mağribli alimler ise hutbe okur, demiştir. Alimler çoğunluğunun görüşü de böyledir. İraklı alimlerin görüşü, cuma hutbesi gibi bir namazla ilişkili hutbe anlamında söylenmiş olmalıdır. Belki onlar bu görüşü, Mâlik'in, "Hutbesi bulunan her namazda kıraat açıktan yapılır" sözünden almışlardır. Bir görüşe göre ise, Arafat'ta hutbe okur fakat cehrî olarak değil. Çünkü bu, öğretim amaçlıdır."

91- Vakfe Yerine Gitmek İçin Erken Davranmak[97[97]] & Arafatta Vakfe

1664- Cübeyr İbn Mut'im babasının şöyle dediğini nakletmiştir:
"Devemi kaybetmiştim. Arefe günü onu aramak için yola çıktım. Bu sırada Resûlullah'ı Arafat'ta vakfe yaparken gördüm ve "Vallahi bu kişi Ahmes'lilerden-dir, neden burada ki?" dedim."
1665- Hişam İbn Urve'nin naklettiğine göre Urve şöyle demiştir:
İnsanlar, Ahmesliler hariç, cahiliyye döneminde çıplak olarak tavaf ederlerdi. Ahmesliler, Kureyş, ve Kureyş neslinden gelenlerdir. Ahmesliler, Allah rızası için, erkekleri erkeklere; kadınları da kadınlara elbise verir, onlar da bunları giyinerek tavaf ederlerdi. Ahmeslilerin elbise vermediği kişiler de Kabe'yi çıplak olarak tavaf ederdi. Bir grup insan, Arafat'ta varıp sel gibi akarak gelirdi. Ahmesliler ise Müzdelife'ye varıp gelirlerdi."
Hişam, "Babam Urve, Aişe'nin, 'İnsanların sel gibi aktığı yerden siz de sel gibi akın"[98[98]] ayetinin Ahmesliler hakkında nazil olduğunu haber verdiğini söylemiştir. Onlar, Müzdelife'den geliyorlardı. Arafat'a gitmeleri emredilmiştir."[99[99]]

Açıklama

Süfyan şöyle demiştir: "Ahmes, dinine çok sıkı bağlı oian kimsedir. Kureyş bu şekilde isimlendirilmiş idi. Şeytan onları kandırarak, "Eğer siz, kendi hareminiz dışında başka yerlere ta'zim gösterirseniz onlar sizin hareminizi hafife alır" demişti. Bundan dolayı onlar da Harem bölgesinin dışına çıkmazlardı.

92- Arafat'tan (Müzdelifeye) Doğru Yürüyüş

1666- Hişam İbn Urve'nin naklettiğine göre babası Urve şöyle demiştir:
Benim de bulunduğum bir ortamda Usame'ye, "Resûlullah Veda Haccmda, Arafat'tan Müzdelife'ye doğru yola çıktığında nasıl yürüyordu?" diye sordular. Üsame, "Ağır ağır yürüyordu, fakat önü genişleyince hızlanırdı" demiştir.[100[100]]

Açıklama

Muvattâ'da, "arafattan ayrılınca" şeklinde geçmektedir. İbn Abdilberr şöyle demiştir:
"Hadiste, namazı kılmak için acele edildiğinden dolayı Arafat'tan Müzdeli-fe'ye nasıl

---

97[97] Bu başlık bazı nüshalarda, ziyade olarak zikredilmiş ise de başlıkla ilgili bir hadise yer verilmemiştir.
98[98] el-Bakara 2/199.
99[99] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4520.
100[100] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2999, 4413.

gidileceğinden bahsedilmektedir. Çünkü akşam namazı, ancak yatsı ile birlikte Müzdelife'de kılınabilmektedir. Bundan dolayı Hz. Peygamber, kalabalık var ise vakar ile ağır ağır yürümüş, kalabalık yok ise hızlanmıştır."
Selefimiz, ona uymak için, Resûlullah'ın bütün fiil ve sözlerinin ne olduğunu sorup araştırmıştır.

93- Arafat İle Müzdelife Arasında Duraklamak (Mola Vermek)

1667- Üsame İbn Zeyd radıyallâhu anh şöyle anlatır:
Resûlullah Arafat'tan dönüşünde iki dağ arasındaki yola girdi, orada tuvalet ihtiyacını giderip abdest aldı. Ben de, "Ey Allah'ın Resulü! Namaz mı kılacaksınız?" diye sordum. Bana, "Hayır, namaz ileride (Müzdeiife'de)" buyurdu.
1668- Nâfi'den şöyle rivayet edilmiştir:
"İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ akşam ve yatsı namazlarını Müzdeiife'de, cem ederek kılardı. O, Resûlullah'ın girmiş olduğu iki dağ arasına gider, tuvalet ihtiyacını giderip abdest alır, fakat Müzdelife'ye gelinceye kadar namaz kılmazdı."
1669- Üsame İbn Zeyd radıyaiiâhu anh şöyle anlatır:
Arafat'tan çıkışımızda Resûlullah'ın bineğinin arkasına/terkisine bindim. Hz. Peygamber, Müzdelife'ye varmadan, iki dağ arasındaki sol yola gelince devesini çöktürdü, tuvalet ihtiyacını giderdi (bevletti) geldi. Ben abdest suyunu döktüm o da fazla su kullanmadan/az bir su ile abdest aldı. Ben de, "Namaz kılınacak mı ey Allah'ın Resulü ?" diye sordum. Bana, "Namaz ilende" buyurdu, bineğine bindi. Müzdelife'ye gelince namaz kıldı. Müzdelife'nin sabahında (bayram sabahı) Resûlullah'ın devesinin arkasına Fadl bindi.
1670- İbn Abbas'ın naklettiğine göre Fadl şöyle demiştir: "Resûlullah cemrelere ulaşıncaya kadar telbiye getirmiştir."

Açıklama

Başlıkta sözü edilen duraklama, haccm menasiki olarak değil, ihtiyaç gidermek amacıyla yapılmıştır.
Fâkihî'nin, İbn Cüreyc yoluyla naklettiğine göre Ata şöyle demiştir:
"Resûlullah Üsame'yi bineğinin arkasına almıştı. Bugün halifelerin akşam namazını kıldıkları iki dağ arasındaki yere gelince tuvalet ihtiyacını gidermiş ve abdest almıştır."
Bu rivayete göre halifeler, yatsı namazı vakti girmeden önce akşam namazını, sözü edilen iki dağ arasında kılmaktaydılar. Bu İse akşam ve yatsı namazının Müzdeiife'de cem edilerek kılınması sünnetine aykırıdır. Burada halifeler sözüyle Ümeyye oğulları kastedilmektedir ki İbn Ömer onları bu konuda onaylamamıştır. İkrime'nin bu olayı inkar ettiğine dair bir rivayet gelmiştir.
Fâkihî, İbn Ebû Nüceyh'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"İkrime'yi şöyle söylerken işittim: "Resûlullah'ın tuvaletini yaptığı yeri siz namaz kılma yeri yaptınız."
İkrime bu sözüyle Resûlullah'ın sünnetine aykırı olduğu için namazların Müzdeiife'de cem edilerek kılınmasının terk edilişini hoş karşılamamıştır.
Cabir radıyaiiâhu anh da, "Müzdelife'nin dışında namaz kılınmaz" demiştir. Bu rivayeti "sahih" bir senetle İbnü'İ-Münzir nakletmiştir. Kûfelilerden naklettiğine ve Malik'in mezhebine mensup olanlardan İbnü'l-Kasim'a göre (namazın birleştirilerek kilmmaması halinde) iade edilmesi gereklidir. Ahmed'den gelen bir rivayete göre ise (Müzdelife'ye gelmeden) iki dağ arasında namaz kılınır ise bu geçerli olur. Ebû Yusuf ve alimler çoğunluğunun görüşü de böyledir.
Resûlullah'ın onları bineğinin arkasına alması, ikram sadedindedir. Yoksa (hâşâ) edebe aykırı bir fiil olarak kabul edilemez.
Abdest alırken başkasından yardım alınabilir.
Hz. Peygamber burada, normal âdetine göre suyu biraz daha az kullanmış ve bir kez abdest almıştır. Hattâbî şöyle demiştir: "Resûlullah'ın abdest alırken fazla su kullanmaması, suyu, yolda temizlik amacıyla da kullanabilme imkanına sahip olabilmek içindir. Bu da caizdir. Çünkü zaten o abdestiyle namaz kılmamıştır.
(Müzdelife'de} konaklayıp namaz kılmak istediğinde herşeyi ile mükemmel bir abdest

almıştı."
Hz. Peygamber, Müzdelife'ye varır varmaz başka hiç bir şey yapmadan hemen namaz kılmıştır. Bir konu sonra yer alan, Malik'ten gelen şu rivayet bunu açıklamaktadır: "Müzdelife'ye varınca güzel bir abdest aldı. Sonra kamet getirildi ve akşam namazını kıldı. Sonra herkes devesini uygun olan yere çöktürdü. Sonra kamet getirildi ve namaz kıldı. İkisi arasında da (başka bir) namaz kılmadı."
Burada bahsedilen Fadl İbn Abbas İbn Abdülmuttalib'tir.
Hadis, cem-İ te'hir (iki namazı, birinciyi ikincinin vaktine erteleyerek kılmak) yapılabileceğine dair delildir. Müzdelife'de cem-i te'hir yapılabileceği konusunda icma vardır. Fakat Şafiîlere ve bir grup alime göre, sebep seferîlik; Hanefi ve Malikilere göre ise sebep hac menâsikidir.

94- Hz. Peygamberin, Arafat Dönüşünde Sahabilere Sakin Olmalarını Emretmesi Ve Kırbacı İle İşarette Bulunması

1671- Rivayet edildiğine göre, İbn Abbas mdıyaiiâhu anh Arafat'tan Resûlullah ile birlikte dönmüştü. Bu sırada Hz. Peygamber, (hızlı gitmeleri için) develere bağırılıp çağırıldığını ve vurulduğunu işitti ve kamçısı ile işarette bulunarak, "Ey insanlar! Sakin olunuz, iyi bilin ki iyilik (bin) eziyet vererek olmaz" buyurdu.

Açıklama

"Sakin olunuz" emri, gitme konusunda sakin olun, merhametli olun ve izdihama girmeyin anlamındadır.
İyilik (Allah'a yakınlaşma), hızlı gitmek için eziyet vermekle olmaz. Ömer İbn Abdülaziz de bu yönde uygulama yapmıştır.
Hz. Peygamber, Arafat'taki hutbesinde, "Vanşı gerçek kazanan, devesi veya atı yansı kazanan değil, bağışlanan kimsedir" buyurmuştur.
Mühelleb şöyle der:
"Hz. Peygamber, mesafe uzak olduğu için, kendilerini hırpalamamaları maksadıyla hızlı gitmelerini yasaklamıştır."

95- Müzdelife De Namazları (Akşam İle Yatsıyı) Birleştirerek Kılmak

1672- Usame İbn Zeyd şöyle anlatır:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Arafat'tan dönüşünde iki dağ arasındaki yolda durup tuvalet ihtiyacını giderdi. Sonra suyu fazla kullanmadan abdest aldı. Ona, Namaz mı kılacaksınız?" diye sordum. Bana "Namaz ilende" diye cevap verdi. Müzdelife'ye geldiği zaman güzel bir şekilde abdest aldı. Sonra kamet getirildi ve akşam namazını kıldı. Ardından herkes devesini çöktürdü. Sonra tekrar kamet getirildi ve namaz kıldı. Bu iki namaz arasında (başka nafile) bir namaz da kılmadı.

96- Namazları Birleştirerek Kılıp (Arada) Nafile Namazı Kılmamak

1673- İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle rivayet etmiştir:
Resûlullah Müzdelife'de akşam ile yatsı namazını cem ederek kıldı. Her bir namazı ayrı bir kamet ile kılmış ve iki namazın arasında ve namazların ardından tesbihâtta bulunmadı.
1674- Ebû Eyyub el-Ensârî şöyle nakletmiştir:
Resûlullah Veda Haccında akşam ve yatsı namazlarını Müzdelife'de cem ederek kılmıştır.[101[101]]

Açıklama

Müzdelife'ye, Hz. Adem ile Havva orada birbirine kavuşup yaklaştıkları için "cem1" de denilmektedir.

101[101] Hadisin eçtiyi diğer yerler : 4414.

"iki namazın arasında ve namazların ardından tesbihâtta bulunmadı (nafile kılmadı)" ifadesi, akşam ve yatsı namazının ardından nafile ibadet etmediğini göstermektedir. Akşam ve yatsı namazları arasında süre olmayınca, arada nafile ibadet edilmediği açıktır. Fakat yatsı namazı böyle değildir. Çünkü yatsının hemen ardından olmasa bile geceleyin yapılmış olabilir. Fakihler, yatsı namazının sünneti geciktirilir demiştir.
İbnü'l-Münzir, Müzdelife'de, akşam ve yatsı namazı arasında nafile namazının kılınmaması konusunda icma bulunduğunu nakletmiştir. Çünkü "bütün alimler Müzdelife'de akşam ve yatsı namazlarının cem edilmesi hususunda ittifak etmiştir. Eğer arada bir nafile kılınır ise cem edilmiş olmaz."

97- Müzdelife De Akşam Ve Yatsı İçin Ayrı Ayrı Ezan Okumak Ve Kamet Getirmek

1675- Abdurrahman İbn Yezîd şöyle anlatır:
Abdullah İbn Mes'ûd hac yapmıştı. Yatsı namazının son vaktinde veya buna yakın bir zamanda Müzdelife'ye geldik. Abdullah, birine ezan okuyup kamet getirmesini söyledi, o kişi de ezan okudu ve kamet getirdi. Sonra akşam namazını kıldı. Ardından iki rekat namaz kıldı. Sonra yemeğini istedi ve yemek yedi. Sonra birine emretti o da ezan okudu ve kamet getirdi. Sonra yatsı namazını iki rekat olarak kıldı. Fecir doğunca, Abdullah şöyle dedi: "Resûlullah bu günde ve bu yerde, böyle bir anda sancak bu namazı kılmıştır. Bu iki namaz, kendi vakitlerinden başka vakte alınmış olan iki namazdır. Akşam namazı, bütün insanlar
Müzdelife'ye geldikten sonra, sabah namazı ise fecir doğunca kılınır. Ben, Hz. Peygamberin böyle yaptığını gördüm."[102[102]]

Açıklama

Hadis, cem edilerek kılındığı zaman her bir namaz için ayrı ezan okunmasının ve kamet getirilmesinin meşru olduğunu göstermektedir.
İbn Hazm, "Bu hadisin, Resûlullah'tan rivayet edildiğini bulamadım. Eğer Resûlullah'tan geldiği sabit olsaydı, ben de bu görüşte olurdum" demiştir.

98- Zayıf Kimselerin Müzdelife Ye Erken Gönderilmesi, Müzdelifede Durup Dua Etmeleri Ve Ay Batınca Mina'ya Erken Gönderilmeleri

1676- ibn Şihâb'dan nakledildiğine göre Salim şöyle anlatmıştır:
ibn Ömer, ailesinden zayıf durumda olan kimseleri önceden gönderirdi. Onlar da (Müzdelife'de) Meş'ari'l-Haram'da dururlar ve dilleri döndüğünce Allah'ı zikrederlerdi. Sonra devlet başkanı Müzdelife'de vakfe yapmadan ve dönmeden önce onlar (Mina'ya) doğru giderdi. Bazıları Mina'ya sabah namazı vakti, bazıları da daha sonra varırdı. Mina'ya vardıkları zaman da cemreye taş atarlardı. İbn Ömer, "Böyle kimselere Resûlullah (önden gitmeleri konusunda) ruhsat vermiştir" demiştir.
1677- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
"Resûlullah beni bir grupla birlikte geceleyin Müzdelife'den gönderdi."[103[103]]
1678- İbn Abbas radıyaiiâhu anh, "Ben de Hz. Peygamber'in Müzdeüfe gecesi önden gönderdiği ailesinden zayıf kimselerden biriyim" demiştir.
1679- (Abdullah İbn Keysan şöyle rivayet etmiştir:)
Esma, namazların cem edildiği gece Müzdelife'de durup namaz kıldı. Sonra bir süre (nafile) namaz kıldıktan sonra, "Yavrum, ay battı mı?" diye sordu ve ben de, "Hayır" dedim. Bunun üzerine bir süre daha namaz kıldı ve "Ay battı mı" diye sordu. Ben de, "Evet" diye cevap verdim. Biz, "O halde artık hareket edin" dedi.
Biz de yola koyulduk. Akabe cemresine taş attı. Sonra dönüp (Müzdelife'deki) evinde sabah namazını kıldı. Ben, "Biz meşru olan vakitten biraz önce davranmadık mı?" diye sordum. Bana, 'Yavrum, Resûlullah, deve hevdecinde (mahfilde) bulunan kadınlara izin

---

[102[102]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1682, 1683.
[103[103]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1678, 1856.

vermiştir" dedi.
1680- Hz. Âişe (r.anha) şöyle demiştir:
"Şevde, Müzdelİfe'de, Resûlullah'tan İzin istedi o da ona izin verdi." Râvî, onun ağır canlı bir hanım olduğunu söylemiştir.[104]
1681- Hz. Âişe (r.anha) şöyle anlatır:
"Şevde, insanlar kalabalık oluşturmadan önce gitme hususunda Resûlullah'tan izin istedi. -O ağır canlı bir kimse idi. - Resûlullah da ona izin verdi, o da kalabalık olmadan gitti. Biz ise sabaha kadar kaldık. Sonra Hz. Peygamber'in emri ile yola koyulduk Yemin olsun ki, Şevde gibi ben de Resûlullah'tan izin istemiş olsaydım beni en çok sevindiren şey (o gün) bu olurdu."

Açıklama

O gün ayın batması gecenin son üçte birlik kısmında olmaktadır.
el-MugnTnin müellifi, "Zayıf kimseleri Müzdelife'den Mina'ya geceden göndermenin caizliği konusunda farklı bir görüş bilmiyorum" demişti?.
Ibnü'İ-Münzir, "Böyle kimselere Resûlullah (önden gitmeleri konusunda) ruhsat vermiştir" sözünü, zayıf olmayan kimselerin geceyi Müzdelİfe'de geçirmelerinin caiz olduğuna delil olarak kullanmıştır. Çünkü ruhsat verilenlerle verilmeyenlerin hükmü aynı olmaz. O şöyle demiştir: "Eğer izin verilmeyenler ile verilenlerin aynı hükümde olduğunu İddia edenlerin, diğer İnsanların Mina'da gecelemesine de cevaz vermeleri gerekir. Çünkü Hz. Peygamber hacılara su götürme hizmetini görenlere ruhsat vermiştir. Diğer yandan çobanların gecelemesine de cevaz vermemeleri gerekir. Eğer, "Ruhsatların sınırlarını aşmayın" derlerse o halde bu kuralı burada da uygulasınlar. Hz. Peygamber'in izin verdikleri dışında, hiçbir kimseye, Müzdelife'den erken ayrılma konusunda izin verilemez."
Selef alimleri bu konuda ihtilaf etmiştir.
Alkame, Nehaî ve Şa'bî'ye göre Müzdelİfe'de gecelemeyen kimsenin haccı geçersizdir. Ata, Zührî, Katâde, Şafiî, Kûfeli alimler ve İshak, "Bu kimsenin bir küçük baş kurban kesmesi gerekir, Müzdelİfe'de geceleyen kimsenin, Qece yansından önce gitmesi caiz değildir" demişlerdir.
Mâlik İse, "Eğer Müzdelife'ye uğrayıp orada durmadan giderse bir küçük baş kurban kesmesi gerekir. Eğer orada bir müddet durup konaklar ise ne zaman giderse gitsin kurban cezası yoktur" demiştir.
İbn Ömer hadisine göre, güneş doğmadan önce Akabe cemresine taş atmak caizdir. "Sabah namazı vakti gelenler, gelince Akabe cemresine taş atarlardı" sözü bunu göstermektedir. Bu konudaki üçüncü hadiste, Esma binti Ebû Bekir'in yaptıklarından bahsederken açıklama yapılacaktır.
Hanefiler, güneş doğmadan önce Akabe cemresinin taşlanması hususunda, "Akabe cemresi ancak güneş doğduktan sonra taşlanır. Eğer güneş doğmadan önce veya fecir doğduktan sonra taşlanır ise bu caiz olur. Eğer fecirden önce taşlar ise iade etmesi gerekir" demiştir. Ahmed, İshak ve alimler çoğunluğu da bu görüştedir.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir:
"Sünnet olan, ancak güneş doğduktan sona taşlamaktır. Nitekim Hz. Peygamber böyle yapmıştır. Fecir doğmadan önce taşlamak caiz değildir. Çünkü bunu yapan sünnete aykırı davranmıştır. Fecir doğarken taşlayan kimsenin tekrar taşlaması gerekmez. Çünkü ben, bunun, geçerli olmadığını söyleyen hiç bir kimse bilmiyorum."
Şevde (r.anha). kilolu olduğu için ağır hareket eden bir hanımdı. Bunun için kalabalık artmadan ve yolda izdiham olmadan gitmesine izin verilmişti.

99- Müzdelife De Sabah Namazının Kılınma Vakti

1682- Abdurrahman'dan nakledildiğine göre Abdullah (İbn Mes'ûd) rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir:
"Ben, Resûlullah'm, iki namaz dışında başka bir namazı vaktinin dışında kıldığını görmedim. Akşam ve yatsı namazlarını cem ederek kılmıştır. Bir de sabah namazını

104[104] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1681.

vaktinden önce kılmıştır."
1683- Abdurrahman İbn Yezîd şöyle anlatır:
"Abdullah îbn Mesûd ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıktık. Müzdeiife'ye geldiğimizde iki namazı (akşam ve yatsı) her bir namaz İçin ayrı ezan ve ayrı kamet ile kıldı. Arasında da akşam yemeği yedi. Sabah namazını da fecir doğunca kıldı. Kimisi fecir doğdu, kimisi de doğmadı diyordu. Sonra Abdullah şöyle dedi: "Burada (Müzdelİfe'de) akşam ve yatsı namazlarının vakti normal vakitlerinden başka bir vakte alınmıştır. İnsanlar yatsı namazının son vakitleri girmeden Müzdeiife'ye gelmesin. Sabah namazının vakti de fecrin doğup henüz herkese görünmediği bu zamandır. Sonra gün ağarmcaya kadar Müzdelİfe'de durdu ve "Halife şu an hareket etmiş olsa sünnete uygun hareket etmiş olur" dedi."
Hz. Osman mı önce ayrıldı, yoksa İbn Mes'ûd mu bu sözü önce söyledi bilmiyorum. Daha sonra İbn Mesûd, Kurban bayramının birinci günü akabe cemresine taş atana kadar telbiye getirmeye devam etti."

Açıklama

Sünnet olan, güneş doğmadan önce, ortalık aydınlanınca Meş'ar-i Haram1-dan ayrılmaktır. Daha sonra gelecek olan İbn Ömer hadisinde görüleceği üzere, cahiliyye dönemindeki uygulama bunun aksi idi.

100- Müzdelife Den Mina Ya Gitme Vakti

1684- Amr İbn Meymûn şöyle anlatır:
"Ömer'in, Müzdelİfe'de sabah namazını kıldıktan sonra bir süre vakfe yapıp sonra da, "Müşrikler güneş doğmadıkça Müzdelife'den ayrılmazlar ve "Ey Sebîr dağı! Aydınlan" derlerdi. Resûlullah bu konuda onlara muhalefet etti ve güneş doğmadan önce Müzdelife'den ayrıldı" demiştir."[105[105]]

Açıklama

Konu başlığı, Meş'ar-ı Haram'da vakfe yaptıktan sonra Müzdelife'den ne zaman ayrılması konusunu ifade etmektedir.
"Aydınlan", işrak vaktine gir anlamında kullanılmıştır. Sebîr, o bölgede bilinen bir dağın adıdır.
Müzdelife'de vakfe yapılan yerden havanın aydınlandığı vakitte ayrılmak faziletlidir. Fecir doğmadan öcne ayrılma konusundaki görüş ayrılıklarına daha önce yer verilmişti.
Taberî, güneş doğuncaya kadar Müzdelife vakfesini yapmayan kimsenin, vakfeyi kaçırmış olacağı konusunda icma bulunduğunu nakletmiştir.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir:
"Şafiî ve alimler çoğunluğu bu haberlerin zahirine göre hüküm vermişlerdir. Malik havanın aydınlanma (isfâr) vaktinden önce Müzdelife'den ayrılmak gerektiği görüşünde idi. Maliki mezhebine mensup alimler bu görüşe delil olarak, Hz. Peygamber'in, sabah namazını, sabahın alaca karanlığında erkenden kılmadığını sadece güneş doğmadan önce Müzdelife'den ayrılmak için böyle bir uygulama yaptığını göstermişlerdir. Müzdelife'de uzak mesafede bulunan kimselerin güneşin doğuşu ile ayrılmaları evladır.

101- Bayram Sabahı Şeytan Taşlayıncaya Kadar Telbiye Ve Tekbir Getirmek & Bineğinin Arkasına/Terkisine Birini Almak

1685- İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle demiştir;
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Fadl'ı bineğinin arkasına aldı. Fadl da, Hz. Peygamber'in, cemreye gelene kadar telbiye getirdiğini haber verdi."
1686- 1687- İbn Abbas radıyaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
"Üsame İbn Zeyd, Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Resûlullah'm bineğinin ar-

---

105[105] Hadisin geçtiği diğer yerler ; 3838.

kasında/terkisinde idi. Daha sonra Hz. Peygamber, Müzdelife'den Mina'ya kadar Fadl'ı bineğinin arkasına/terkisine almıştır. Her ikisi de, "Resûlullah, Akabe cemresine gelene kadar telbiye getirdi" demiştir.

Açıklama

Bu hadise göre, telbiye getirmek, kurban bayramının ilk günü cemreyi taşlamaya kadar sürdürülür. Daha sonra hacı, ihram yasaklarından çıkmaya başlar.
İbnü'l-Münzir'in sahih bir senetle naklettiğine göre İbn Abbas, "Telbiye hac-cın sembolüdür (şiar). Eğer hacı isen İhram yasaklarından çıkmaya başlayana kadar telbiye getir. İhram yasaklarından çıkmak ise Akabe cemresine taş atmakla başlar" demiştir.
Saîd İbn Mansûr'un naklettiğine göre İbn Abbas şöyle demiştir:
"Ömer'le birlikte onbir kez hac yaptım. O, cemreye taş atana kadar telbiye getirirdi."
Şafiî, Ebû Hanife, Sevrî, Ahmed, İshak ve bu alimlere tâbi olanlar, telbiye-nin (cemreye taş attıktan sonra da) devam ettirilmesi görüşündedir.
Bir grup alim ise, "ihramh kimse, Harem'e girince telbiyeyi bırakır" demiştir. Bir grup, vakfe yerine (Arafat'a) gidince bırakır görüşündedir. İbnü'I-Münzir ve Saîd İbn Mansûr'un sahih senetlerle naklettiğine göre, Aişe, Sa'd ibn Ebû Vakkas ve Ali bu görüştedir. Malik de aynı görüşte olmakla birlikte o, arefe günü güneşin tepe noktasından kaymaya başladığı vakit ile takyîd etmiştir. Evzâî ve Leys de bu görüştedir. Hasen-i Basrî de bu görüşte olmakla birlikte o, "Arefe günü sabah namazını kılınca (bırakır)" demiştir.
Alimler, telbiyenin, cemreye ilk taşı atarken mi yoksa son taşı attıktan sonra mı bırakılacağı konusunda ihtilaf etmiştir. Alimler çoğunluğu, ilk taşı atarken bırakılması görüşündedir. Ahmed ve bazı Şafiîler ise son taşı attıktan sonra birakılacağı görüşündedir. İbn Huzeyme'nin Fadl'dan naklettiği şu söz bu grubun görüşüne delil niteliğindedir: "Arafat'tan Resûlullah ile birlikte ayrıldım. Resû-lullah, akabe cemresinde taş atana kadar telbiye getirmeye devam etti. Her taş atışında tekbir getiriyordu. Attığı son taşla birlikte telbiye getirmeyi de bıraktı."
İbn Huzeyme, "Bu sahih bir hadis olup, bu konudaki diğer rivayetleri açıklayıcı niteliktedir. "Akabe cemresine taş atıncaya kadar" sözü ile taş atmayı tamamlamak kastedilmiştir" demiştir.

102- Bâb

"Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Kurban kesmeyen kimse, hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir."[106[106]]
1688- Ebû Cemre şöyle demiştir:
İbn Abbas'a temettü' haccmı sordum. Bana onu yapmamı emretti. Hedy kurbanını sordum. Bana, "Deve (dişi veya erkek), sığır, koyun kesmek veya (deve ya da sığırda) kurbana ortak olmak gerekir" dedi. Bazıları temettü haccını hoş karşılamazlardı. Bir gün uyudum ve rüyamda bir kişi bana, "Kabul olunmuş hac ve temettü haccı (umre):[107[107]]" dedi. Daha sonra İbn Abbas'a rüyamı anlatınca "Allahü Ekber, Ebu'l-Kâsım'ın (Resûlullah) sünneti böyledir" dedi.

Açıklama

Urve'den gelen rivayette, "Kabul olunmuş umre ve kabul olunmuş (mebrûr) hac" şeklindedir.
Ayette geçen, "Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse" ifadesi güven içinde olma durumu ile ilgilidir. Çünkü aynı ayette "Güven içinde olunca" ifadesi yer almaktadır, Bu ayet, alimler çoğunluğunun, temettü haccının sadece muhsar (hac

---

106[106] el-Bakara, 2/196.
107[107] Diğer rivayetlerin tamamında temettü olarak tercüme ettiğimiz müt'a ifadesi yerine "umre kelimesi geçmektedir, bk. Umdetü'l-Kâri, VIII/189.

yapması engellenmiş) olan kimselere mahsus olmadığı yönündeki görüşü lehine bir delildir.
"(Deve ya da sığırda) kurbana ortak olmak gerekir": Çünkü bunlardan biri, birçok kişi (en fazla yedi kişi) için kurban olabilir. Bu hadis, Müslim'in Cabİr'den rivayet ettiği şu hadisle uygunluk göstermektedir: "Hac niyeti ile Resûlullah ile birlikte yola çıkmıştık. Resûlullah, deve ve sığırda, her biri için yedi kişi olacak şekilde kurban etmek üzere ortak olmamızı emretti."
Şafiî ve alimler çoğunluğu da bu görüştedir. Onlara göre, kurbanın, nafile veya vacip olması arasında; iştirak edenlerin tamamının ibadet niyetinde olması ya da bir kısmının ibadet bir kısmının et elde etme niyetinde olması arasında fark yoktur.

103- Kurbanlık Deveye Binmek

"Biz, büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) işaretlerinden (kurban) kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. Şu halde onlar, ayaklan üzerinde dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz). Yan üstü yere düştüklerinde ise artık (canı çıktığında) onlardan hem kendiniz yiyin, hem de ihtiyacını gizleyen - gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanlan biz, şükrede-siniz diye sizin istifadenize verdik. Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammedi) Güzel davrananlan müjdele!"[108[108]]
Mücahid şöyle demiştir: "Develerin bedeni büyük olduğu için, "büdn" olarak isimlendirilmiştir. Kani1, dilenci demektir. Mu'ter ise, zengin veya fakir, kurbanların etrafında dolaşan kimselere denir. "Allah'ın şiarlarından kılmak" onları büyütmek ve güzel görmek anlamındadır."
1689- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh şöyle rivayet etmiştir:
"Resûlullah kurbanlık deve götüren birini gördü. Ona, "Bin ona" buyurdu. Adam, "O kurbanlık devedir" dedi. Hz. Peygamber "Bin ona" buyurdu. Adam yine, "O kurbanlık devedir" dedi. Bunun üzerine Resûlullah ikinci veya üçünjsü defasında, "Yazık sana, bin şu deveye!" buyurdu.[109[109]]
1690- Enes'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:
"Resûlullah kurbanlık deve götüren bir kimse gördü. Ona, "Bin ona" buyurdu. Adam, "O kurbanlık devedir" dedi. Hz. Peygamber "Bin ona" buyurdu. Adam yine, "O kurbanlık devedir" dedi. Resûlullah üçündü kez, "Bin şu deveye!" buyurdu.[110[110]]

Açıklama

Buhârî, ayetteki "Onlarda sizin için hayır vardır" ifadesinin genel olmasından yola çıkarak kurbanlık deveye binmenin caiz olduğu hükmüne ulaşmıştır. Ayrıca bu konuda, İbrahim en-Nehaî'nin, "dileyen biner dileyen sütünü sağar" sözüne işarette bulunmuştur. Bu rivayeti, İbn Ebû Hatim ve diğer bazı alimler "ceyyid" (sağlam) bir senetle nakletmiştir.
Hadiste geçen "Bin ona" ifadesi, kurban ister nafile olsun isterse vacip bir kurban olsun ona binmenin caiz olduğuna delil teşkil etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber, kurban sahibine, kurbanının nafile mi yoksa vacip bir kurban mı olduğunu sormamıştır. Bu da caizlik hükmünün, kurbanın nafile veya vacip olması ile değişmeyeceğini gösterir.
Kurtubî şöyle der:
Hz. Peygamber, "Yazık sana" ifadesini, durumunu bildiği halde Efendimiz'e itiraz ettiği için onu edebe davet amacıyla söylemiştir. İbn Abdilberr ve İbnü'l-Arabî de bu konuda keskin ve mübalağalı bir ifade ile, "Bütün bu sözlerden sonra itiraz eden kimseye yazık! Eğer Hz. Peygamber ile Allah arasında (helak etmeme konusundaki) anlaşma olmasaydı bu kişi kesin helak olurdu" demiştir.
Hadiste, fetva tekrar edilmiştir. Verilen fetvaya hemen uymak menduptur. Fetvayı yerine getirmeyen kimse kınanır.

[108[108]] el-Hac 22/36 - 37
[109[109]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1706, 2755, 6160
[110[110]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 2754, 6159.

Yolculuğa çıkarken büyüklerin peşinden onlarla birlikte gitmek caizdir. Büyük olan kimse de eğer bunda küçük için bir yarar görüyor ise reddetmez.
Buharı, vakfeden kişinin, vakfettiği maldan yararlanmasının caiz olduğu sonucunu çıkarmıştır. Genel vakıflarda alimler çoğunluğu da bu görüştedir. Özel vakfa gelince kişinin kendisine vakıf yapması Şafiîler ve diğer bazı alimlere göre sahih olmaz. Bu konuya ileride inşallah temas edilecektir.

104- Kurbanlık Hayvanı Beraberinde Getirmek

1691- İbn Ömer radıyaiiâhu anhümâ şöyle anlatır:
"Resûlullah Veda Haccında, hacdan önce bir umre yaptı ve beraberinde Zülhukyfe'den hedy kurbanı getirdi. Hz. Peygamber önce umre sonra da hac niyetiyle telbiye getirdi. Diğer insanlar da Resûlullah ile birlikte hacca kadar bir umre yaptılar. Bazıları hedy kurbanı getirmiş bazıları da getirmemişti. Resûlullah Mekke'ye geldiği zaman "Hedy kurbanı bulunanlar haccmı tamamlayana kadar ihramdan çıkmasın, kurbanı bulunmayanlar ise Kabe'yi tavaf edip, safa ile Mer-ue arasında sa'y ettikten sonra traş olup ihramdan çıksın. Kurban bulamayanlar ise hac sırasında üç, evine döndükten sonra da yedi gün olmak üzere (toplam on gün) oruç tutsun" buyurdu. Resûlullah Mekke'ye gelince tavaf etti. İlk önce (Hacerü'l-Esved) rüknünü istilam etti. Sonra ilk üç tavafı koşarak, kalan dört tavafı ise yürüyerek yaptı. Tavafı bitirince makam-ı İbrahim'de iki rekat namaz kıldı. Selam verip Safa'ya gitti. Safa ile Merve arasında yedi kez sa'y etti. Haccını tamamlayıp bayramın ilk günü kurbanını kesinceye kadar ihram yasaklarından hiç birini işlemedi. Daha sonra Kabe'yi tavaf etti. Artık ihram yasaklarının tamamı onun için helal hale gelmişti. Hedy kurbanı getiren herkes onun gibi yapmıştı.
1692- Urve'nin rivayetine göre, Hz. Âişe ona, Resûlullah'ın hacdan önce umre yaptığını; tıpkı Salim'in babası yoluyla Hz. Peygamber'den naklettiği gibi diğer (bazı) insanların da onun gibi yaptığını haber vermiştir.

Açıklama

Develer, Hill bölgesinden Harem bölgesine getirilmektedir.
Mühelleb şöyle demiştir: "Buhârî, burada, kurbanlık hayvanın, Hill bölgesinden alınıp Harem bölgesine getirilmesinin sünnet olduğunu belirtmek istemiştir.

Eğer Harem bölgesinden satın almış ise, hac yapacağı zaman onu Arafat'a götürür." Malik de aynı görüştedir. O, "Eğer böyle yapmazsa yerine bedel vermesi gerekir" demiştir. Leys de bu konuda aynı kanaatte olduğunu belirtmiştir.
Alimler çoğunluğuna göre ise, kurbanlık hayvan ile birlikte Arafat'ta vakfe yapar ise güzel olur. Yapmaz ise (yani kurbanı Harem bölgesinin dışına çıkarmaz ise) bedel vermesi gerekmez.
Ebû Hanife şöyle der: "Bu bir sünnet değildir. Hz. Peygamber, meskeni Harem bölgesinin dışında olduğu için kurbanını Hil! bölgesinden getirmiştir. Bütün bunlar deve ile ilgilidir. Sığır hakkında bu görüşü söylemek, bundan daha zayıftır. Koyun hakkında söylemek ise en zayıfıdır."
Malik, "Kurbanlık hayvan, Arafat'tan veya ona yakın bir yerden getirilir. Çünkü çok uzun mesafeden kurbalık hayvanı alıp getirmek onu güçsüz bırakır" demiştir.
Kurbanlık hayvan, mîkat yerlerinden biri olan Zülhuleyfe'den getirilmiştir. Buna göre kurbanın, .mîkat yerlerinden veya diğer uzak yerlerden getirilmesi menduptur. Bu da çoğu kimsenin bilmediği bir sünnettir.
Nevevî ise şöyle der: "Tavaf ve sa'yi yaptıktan sonra traş olup ihramdan çıkılır. Bu hadis, başı usturaya vurmanın veya traş etmenin de menâsikten olduğuna bir delildir. Doğru olan görüş de budur. Hz. Peygamber, usturaya vurmak daha faziletli olmasına rağmen, hacdan sonra usturaya vurdurulabilsin diye traş olmayı emretmiştir."
Orada, kurban edecek hayvan bulamayan kimsenin belirtildiği şekilde oruç tutması gerekir. Kişinin şu hallerden biri ile karşı karşıya kalması "bulamama" kapsamında değerlendirilir: Kurbanı veya bedelini bulamaması ya da parası olduğu halde daha önemli bir şey için bu paraya ihtiyacı bulunması; parası bulunduğu halde satıcının hayvanı

satmaktan kaçınması veya yüksek fiyatla satmak istemesi hali. Bu durumda kişi, Kur'an'da belirtildiği şekilde oruç tutar.
Hacda tutulacak olan üç günlük oruç, ihrama girildikten sonraki zaman içinde tutulur. Nevevî şöyle demiştir: "Bu efdal olanıdır. İhrama girmeden önce tutar ise sahih olan görüşe göre bu da geçerli olur. Umre ihramından çıkmadan önce tutmak ise sahih olan görüşe göre geçerli olmaz. Malik de bu görüştedir. Sevrî ve rey ekolüne mensup alimler bunun caiz olduğunu söylemiştir.
"Artık ihram yasaklarının tamamı onun için helal hale gelmişti" ifadesi, kıran haccı yapan kimsenin kudüm tavafı yapmasının ve eğer ardından sa'y yapılacak ise bu tavafta remel yapılmasının, sa'yin tavaf olarak adlandırılmasının ve ifâda (ziyaret) tavafının kurban bayramının ilk günü yapılmasının meşru olduğunu göstermektedir.

105. Hedy Kurbanını Yoldan Satın Almak

1693- Nâfi1 şöyle anlatır:
"Abdullah İbn Ömer'in oğlu Abdullah babasına, "Burada kal, çünkü ben, senin (hac yapmana) engel olmayacaklarından emin değilim" dedi. Ibn Ömer de ona, "Öyle bir şey olursa ben de Resûlullah'm yaptığı gibi yaparım. Allah Teâlâ, "Andolsun ki Resûîulbh'ta sizin için güzel bir örneklik vardır"[111[111]] buyurmuştur. Siz şahit olun ki umre yapmayı kendime vacip kıldım (niyet ettim)" dedi, umre niyetiyle ihrama girdi ve yola çıktı. Beydâ bölgesi sırtlarına varınca, hac ve umre için telbiye getirdi. "Hac ve umre arasında, ihramdan çıkma bakımından bir fark yoktur" dedi ve Kudeyd bölgesinden bir kurban satın aldı. Hac ve umre için bir tavaf yaptı. İkisini de tamamlamadıkça ihramdan çıkmadı.

Açıklama

"Umre niyetiyle İhrama girdi" ifadesi, mîkat yerlerinden önce ihrama girmenin caiz olduğunu göstermektedir. Alimler bu konuda ihtilaf etmiştir. Ibnü'l-Münzir bunun caizliği konusunda icma bulunduğunu nakletmektedir. Bir görüşe göre, mîkat yerinde ihrama girmekten daha faziletlidir. Başka bir görüşe göre ondan daha düşük seviyededir. Bir görüşe göre eşittir. Diğer bir görüşe göre ise belirli mîkat yerleri olanların oradan girmesi daha faziletlidir. Aksi takdirde kişinin, evinden çıkarken ihrama girmesi daha faziletlidir.

106- Zülhuleyfede Kurbanlığa Bellik Koyup Gerdanlık Taktıktan Sonra İhrama Girmek

Nâfi1, "İbn Ömer Medine'den bir hedy kurbanı göndereceği zaman ona Zülhuleyfe'de bellik koyar ve gerdanlık takardı. Deve yüzü kıbleye bakar bir halde otururken o, kılıcının ucu ile sağ hörgüçte bellik yapar ve deveye gerdanlık takardı" demiştir.
1694-1695- Misver İbn Mahrame ve Mervan şöyle demişlerdir:
"Hz. Peygamber, Hudeybiye anlaşmasının yapıldığı yıl, bir kaç onluk yüzer kişilik on civarında sahâbî grubu[112[112]] ile birlikte yola çıkmıştı. Zülhuleyfe'ye geldikleri zaman Resûlullah kurbanlık hayvana gerdanlık takmış, bellik koymuş sonra da ihrama girmişti." [113[113]]
1696- Hz. ÂÎşe (r.anha) şöyle demiştir:
"Resûlullah'm kurbanının gerdanlığını kendi ellerimle büktüm. Hz. Peygamber de onu taktı, kurbana bellik koydu ve gönderdi. Bunu yaptıktan sonra, önceden helal olan şeylerden hiçbiri haram hale gelmedi (yani ihram yasaklan başlamadı)". [114[114]]

[111[111]] Ahzab, 33/21.
[112[112]] Burada kast edilen herbiri yüz kişilik olan gruplardan bir kaç onluk demektir bu da Hudeybi-ye'ye giderken ondört tane yüz kişilik grup olarak yaklaşık bin dörtyüz kişi Rasulullah'a refakat etmişti.
[113[113]] 1694 nolu Hadisin geçtiği diğer yerler: 1811, 2712, 2731, 4158, 4178, 4181.

1695 nolu Hadisin geçtiği diğer yerler: 2711, 2732, 4157, 4179, 4180.
[114[114]] Hadisin geçtiği diğer yerler : 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705, 2317, 5566.

Açıklama

Bu hadis, kurbana bellik koymanın meşru olduğunu göstermektedir. Bellik koymanın faydası, o hayvanın kurban olduğunu belirtmek, ihtiyacı olanların bilmesini sağlamaktır. Hatta böylece başka hayvanlar ile karışır veya kaybolur ise ayrılması sağlanmış olur. Diğer yandan bir kenarda telef olmak üzere bırakılır ise, belliğinden miskinler onun kurban olduğunu anlar da, Allah'ın işaretlerinden olan bu kurbana hurmeten telef olmasın diye onu yerler ve yenilmesini teşvik ederler.

107. Kurbanlık Deve Ve Sığırların Gerdanlarını Bükmek

1697- Hafsa (r.anha) şöyle anlatır:
Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resulü! Sen ihramdan çıkmadığın halde insanlar neden çıktılar?" diye sordum. Bana, "Ben saçlarımı dağılmaması için topladım, hedy kurbanıma gerdanlık takdim. Haca tamamlamadıkça ben ihramdan çıkamam" buyurdu.
1698- Hz, Âişe (r.anha) şöyle demiştir:
"Resûlullah hedy kurbanını Medine'den hazırlardı. Ben kurbanın gerdanlıklarını bükerdim. (Gönderdikten sonra) Hz. Peygamber ihramlı kimsenin kaçındığı şeylerin hiçbirinden kaçmmazdı."

108- Kurbanlık Hayvana İşaret (Bellik) Koymak

Urve, Misver'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Resûlullah kurbanına gerdanlık takmış, bellik koymuş ve umre niyetiyle İhrama girmiştir."
1699- Hz. Âişe (r.anha) şöyle demiştir:
"Resûlullah'm kurbanının gerdanlığını büktüm. Hz. Peygamber de kurbana bellik koydu ve gerdanlığı ona taktı (ya da ben takmıştım) sonra onu Kabe'ye gönderdi. Kendisi ise Medine'de kaldı. Bunu yaptıktan sonra, önceden helal olan şeylerden hiçbiri haram hale gelmedi (yani ihram yasakları başlamadı)".

Açıklama

Bu hadis, kurbana bellik (işaret) koymanın meşru olduğunu göstermektedir. Bellik koyma, hayvanın derisini kanatıp orada iz bırakmak suretiyle yapılmaktadır. Bu, onun kurban olduğuna bir işarettir. Selef ve ondan sonra gelen alimlerin çoğunluğu bu görüştedir. Tahâvî, "İhtilafü'l-Ulemâ" adlı eserinde, Ebû Hanife'ye göre bunun mekruh olduğu görüşünü nakletmiştir. Diğer alimler ise, Hz. Pey-gamber'e tâbi olma bakımından bunun müstehap olduğunu söylemiştir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed bunun güzel bir davranış olduğunu belirtmiştir.
Malik, bellik koymanın, hörgücü bulunan kurbanlara mahsus olduğunu söylemiştir.
Tahâvî, "Hz. Âişe ve İbn Abbas'tan gelen bir rivayette bellik koymanın tercihe bırakıldığını, dolayısıyla bunun, bellik koymanın menasikten olmadığını gösterdiğini, fakat Hz. Peygamber yaptığı için mekruh da demlemeyeceğini" söylemiştir.
Hattâbİ ve diğer bazı alimler, bellik koymanın müsle olduğunu belirterek mekruh görmelerinin kabul edilemez olduğunu söylemiştir. Bu, hayvanın kulağını (hafifçe) kesmek vb. işaret koyma amacıyla yapılan ve tıpkı sünnet olma, hacamat yapma gibi müsleden farklı bir uygulamadır.
Rivayete göre, İbrahim en-Nehaî de, bellik koymayı mekruh görmüştür.
Bunu Tirmizi şöyle nakletmiştir: "Ebu's-Sâib'i şöyle derken işittim: "Veki'in yanında idik. Bir kimse gelip, "İbrahim en-Nehaî'ye göre, bellik koymanın müsle olduğu yönünde bir rivayet var" dedi. Veki' de, "Ben size Resûlullah bellik koydu" diyorum, siz bana, "İbrahim şöyle dedi" diyorsunuz. Senin gibilerini hapsetmek lazım!" demiştir."

109- Hayvanın Boynuna Eliyle Kalâid Asmak Muhtasar Fethu'l-Bârî

1700. Amre bt. Abdurrahman şöyle demiştir:
Ziyâd İbn Ebû Süfyan, Hz. Aişe'ye yazdığı mektupta şöyle diyordu: İbn Ab-bas, "hacıya

haram otan şeyler hedy kurbanı gönderen kişiye de kurbanı kesilin-ceye dek haram olur" dedi. Amre bt. Abdurrahman'm rivayetine göre o yazılan cevapta Hz. Aişe şöyle demişti: "İbn Abbas'ın dediği gibi değil. Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hayvanının boynuna takacağı ipi ben ellerimle ördüm, sonra da Resülullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bunu elleriyle hayvana taktı. Hayvanı da babamla birlikte Kabe'ye gönderdi. Hayvan kesilinceye dek Allah'ın helal kıldığı bir şey Resûlullah'a haram olmadı".

Açıklama

Hedy kurbanı gönderen veya boynuna kalâid asan kimse ihrama girmiş sayılır mı?
Hedy hayvanının boynuna kalâid asmada iki farklı durum söz konusudur:
1- Kişinin hac niyeti ile yola çıkması ve yanında hedy kurbanını götürmesi. Bu durumda ihrama girerken taklîd[115[115]] ve iş'âr yapar. [116[116]]
2- Kişinin kendisi memleketinde kaldığı halde hayvanını (Mina'da kesilmek üzere) bir başkasıyla göndermesi. Bu durumda kişi memleketinde iken hayvanın boynuna kalâid takar. Yukarıda yer alan hadis de bunu gerektirmektedir.
Saîd İbn Mansûr şunu rivayet etmiştir: Bize Hüşeym, Yahya İbn Said'den rivayetle şöyle dedi: Hz. Âişe'ye "Ziyad hedy kurbanı gönderdiğinde, ihrama giren kişi nelerden kaçınmak zorundaysa hayvan kesilinceye dek onlardan kaçı-

.

nıyor" denildi. Bunun üzerine Hz. Âişe "Onun tavaf edecek Kabe'si de var mı?" dedi.
İmam Mâlik ei-Muuattâ'da, Yahya İbn Said'in Muhammed İbn İbrahim et-Teymî'den o da Rebîa' İbn Abdullah İbn Hudeyr'den rivayet ettiğine göre o, elbise giymermiş bir adam gördü. Durumunu sorduğunda onun hedy kurbanına kalâid taktığını söylediler. Bunun üzerine Rebîa şöyle dedi: Ben Abdullah b. Zübeyrle karşılaştım. Kendisine bu durumu söylediğimde "Kabe'nin Rabbine andolsun ki bu bir bid'attır" dedi.
İbn Ebî Şeybe bunu şu şekilde rivayet etmiştir: Rebîa, İbn Abbas'ı Hz. Ali zamanında Basra valisi olduğu sırada Basra'da elbiselerini çıkarmış oturuyorken onu gördü. Böylece İmam Mâlik'in rivayetin de adı verilmeyen kişinin İbn Ab-bas olduğu anlaşılmaktadır.
İbnü't-Tîn şöyle der: İbn Abbas bu konuda bütün fakihlere muhalefet etmiştir. Hz. Âişe radıyaiiâhu anh, delil olarak Hz. Peygamber'in fiilî sünnetini nakletmiş bulunmaktadır. Bu konuda Hz. Âişe'nin rivayetinin esas alınması gerekir. İbn Abbas'ın, görüşünden dönmüş olması muhtemeldir.
Zührî'den rivayet edildiğine göre, uygulama İbn Abbas'ın görüşünün aksi yönde yerleşmiştir.
Ebu'l-Yemân nüshasında ve Beyhakî'nin rivayetinde Zührî şöyle demiştir: Bu konuda insanların gözünden körlüğü ilk gideren ve onlara sünneti açıklayan Hz. Âişe olmuştur. Hz. Âişe'nin söyledikleri Müslümanlara ulaşınca herkes bunu esas aldı ve İbn Abbas'ın fetvasını terk etti.
Hadisten Çıkan Sonuçlar:
1- Önemli işler söz konusu olduğunda, üst seviyede bulunan kişiler, yardımcıları bulunsa bile bu işleri kendileri yaparlar. Özellikle sert emirlerin ve dinî işlerin yerine getirilmesi böyledir.
2- Alimler birbirini tenkit edebilir.
3- Nassa aykırı bir ictihad söz konusu olduğunda ictihad reddedilir.
4- Bir fiilin Hz. Peygamber'e özgü olduğu sabit oluncaya kadar aslolan onun fiilî sünnetine uymaktır.

110- Davara (Küçükbaş Hayvana) Kılâde Takmak

1701- Hz. Aişe radıyaiiâhu anha şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve seüem bir

---

[115[115]] Taklîd, hayvanın hedy olduğu belli olsun diye boynuna ip, yular, deri parçası vb. şeylerin takılmasidır. Hayvanın boynuna takılan şeye de "kılâde" denir, çoğulu "kalâid"dir..
[116[116]] Iş'âr, devenin hedy olduğu bilinsin diye sağ hörgücünün kanatıl ması dır. Konevî, Enîsü'l-fukahâ, 141

kere hedy olarak davar (küçükbaş hayvan) gönderdi.
1702- Hz. Aişe radıyaiiâhu anha şöyle dedi: Hz. Peygamber'in hayvanının boynuna takılacak ipi ben örerdim. O, davarın boynuna kılâde takar daha sonra da ihrama girmeksizin ailesi ile birlikte bulunurdu.
1703- Hz. Aişe radıyaiiâhu anha şöyle dedi: Ben, Hz. Peygamber için davarlarına -ulâde örerdim. O da bununla birlikte davarını gönderir, sonra ihrama girmeksizin ve ihramın yasaklarını yapmaksızın beklerdi.
1704- Hz. Aişe radıyaiiâhu anha şöyle dedi: Ben, Hz. Peygamber, ihrama girme-ien önce onun hedy hayvanları için kılâde ördüm.

Açıklama

Davarların (küçük baş hayvanların) boynuna kılâde takmanın hükmü:
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: İmam Mâlik ve reyciler davarların boynuna kılâde takmayı kabul etmemişlerdir.
Bir başkası şunu da eklemiştir: Bu hadisin onlara ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Onların bu konuda bir delili de bulunmayıp tek dayanakları, bir kısmının ileri sürdüğü "hayvan, taklîd sonucunda zayıf düşer" sözleridir. Bu ise zayıf bir delildir. Çünkü kılâde, alâmet olmak üzere takılır. Bu görüşte olanlar hayvanın iş'ar sonucunda zayıf düşmesi sebebiyle iş'ar yapılmayacağında, hayvanı zayıf düşürmeyecek şekilde kılâde takılabileceğinde ittifak etmişlerdir.
Hanefîler aslen davarın hedy hayvanı olmadığını söylemişlerdir ki yukarıdaki hadis onlar aleyhine başka bir delildir.
İbn Abdilber şöyle der: Davarın hedy olmayacağını savunanlar Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yalnızca bir kere hac yaptığını ve bu haccında da hedy olarak davarı kesmediğini söylemişlerdir.
(İbn Hacer der ki): Bu söylediklerinin onların görüşüne nasıl delil olacağını bilmiyorum! Çünkü yukarıdaki hadisler kendisinin ailesi ile birlikte (Medine'de) kaldığı halde hedy olarak davar gönderdiğini göstermektedir. Bu olay kesin olarak onun haccından önce meydana gelmiştir.

111- Yünden Kılâde Yapmak

1705- Mü'minlerin annesi Hz. Aişe radıyaiiâhu anha şöyle dedi:
Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hedy kurbanlarının kılâdelerini, elimde bulunan yünlerden ördüm.

112- Hayvanın Boynuna Ayakkabı Asmak

1706- Ebû Hureyre
hu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve sdiem hedy hayvanını yanında götüren bir adam gördü ona "hayvanına bin" buyurdu. Adam "o hedy hayvanıdır" dedi. Hz. Peygamber yine "ona bin" buyurdu.
Ben (Ebû Hureyre), o hayvana binen adamın Hz. Peygamberle birlikte gittiğini, hayvanın boynunda da (onun hedy olduğunu belli etmek üzere asılmış) ayakkabı bulunduğunu gördüm.

Açıklama:

Burada ayakkabı cinsi kastedilmiş olabileceği gibi tek bir ayakkabı da kastedilmiş olabilir.
Sevrî iki ayakkabı asmanın şart olduğunu söylemiş, onun dışındakiler ise tek bir ayakkabının yeterli olacağını söylemişlerdir. Bir kısım fakih de şöyle demiştir: Ayakkabı asmak şart değildir, onun yerine geçen herhangi bir şey de olur hatta su kırbası bile asılabilir.
Ayakkabı asmanın hikmeti olarak şu söylenmiştir: Bu yolculuğa ve bu konudaki ciddiyete işarettir.

Şayet hikmet bu ise, hayvanın boynuna yalnızca ayakkabı asılabilir.
İbnü'l-Müneyyir eUHâşiye adlı kitabında şöyle demiştir: Araplar ayakkabıyı da bir tür binek gibi görürler. Çünkü ayakkabı, giyenin ayağını korur, yorgunluğunu giderir. Hatta kimi şairler ayakkabıya mecazen "deve" demişlerdir. İhrama Siren kişinin, Allah için giyeceklerinden soyutlanması gibi, hayvanını hedy olarak belirleyen kişi de Allah için gerek hayvan türünden gerek diğer türden olan bineğinden vazgeçmiş gibi olur. Bu yüzden hayvanın boynuna tek ayakkabı değil iki ayakkabı asmak müstehab görülmüştür.

113- Hedy Olarak Belirlenen Büyükbaş Hayvanların Sırtına Heybe Vb. Koymak

İbn Ömer radıyaiiâhu anh, hayvanın sırtındaki heybenin yalnızca sırt tarafına gelen kısmını yarardı. Hayvanı kestiğinde de kanın heybeyi bozmasından korktuğu için heybeyi çıkarır sonra da onu tasadduk ederdi.
1707- Hz. Ali radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Resûlullah saiiaiiahu aleyhi ve seüem kestiğim hedy hayvanının üzerinde bulunan heybeyi ve hayvanın derisini tasadduk etmemi emretti. [117[117]]

Açıklama:

Mühelleb şöyle demiştir: Hayvanın heybesini tasadduk etmek farz değildir. İbn Ömer, Allah yolunda kestiği bir hayvandan hiçbir şeyi kendine almak istemediğinden ve Allah'a izafe edilen bir şeyden dönmek istemediğinden böyle yapmıştır.
Heybenin sırt tarafının yarılmasının sebebi hayvanın sırtındaki iş'ann görülmesi, heybenin altında kalmaması içindir.

114- Hedy Kurbanını Yolda Satın Alıp Kılâde Takmak

1708- Nâfi' şöyle dedi: İbnü'z-Zübeyr'in halifeliği döneminde Harûrîlerin[118[118]] hac yaptığı yıl İbn Ömer radıyaiiâhu anh hacca gitmek istedi. Ona " Abdullah b. Zübeyr ile Haccâc ve taraftarları arasında savaş var. Onların seni alıkoymalarından korkuyoruz" denildi.
îbn Ömer "Andoisun Allah'ın Resulünde sizin için en güze! bir örnek vardır"[119[119]] âyetini okuduktan sonra şöyle dedi: "O zaman ben de Hz. Peygamber'İn saiiaiiâhu aleyhi w seiiem yaptığı gibi yaparım. Sizi şahit tutarım ki ben Umre'ye niyet ettim".
Beydâ' denilen yere vardığında şöyls dedi: "Haccın da umrenin de durumu aynı. Sizi şahit tutarım ki ben hac ile umreyi birlikte yapacağım" dedi. Satın aldığı hedy kurbanını boynuna kılâde takılmış olduğu halde yanında götürdü. Kabe'ye gelip tavaf yaptı. Safa ve Merve arasında sa'y yaptı. Bundan fazla bir şey yapmadı. Kurban bayramı gününe kadar ihramdan çıkmadı. Sonra tıraş olup hayvanını kesti. İlk tavaf ile birlikte hem hac hem de umre tavafını yaptığını kabul etti. Sonra da "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de böyle yaptı" dedi.

115- Kişinin, Hanımlarının Bir Talebi Olmaksızın Onlar Adına Büyük Baş Hayvan Kesmesi

1709- Amre bt. Abdurrahman, Hz. Âişe'den radıyaiiâhu anha şunları işittiğini aktardı: Zilkâde'nin bitmesine beş gün kala Resûlullah saiiaMhu aleyhi ve seiiem ile birlikte yola çıktık. Yalnızca hac yapacağımızı düşünüyorduk. Mekke'ye yaklaştığımızda Hesûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yanında hedy bulunmayan kimselere tavaf yaptıktan ve Safa ile Merve arasında sa'y yaptıktan sonra ihramdan çıkmalarını emretti- Bayram günü bize sığır eti getirildi.
Ben "bu nedir?" diye sordum.

117[117] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1716,1717,1718, 2299.
118[118] Harûrâ, Kûfe'ye yakın bir köy olup, Haricîlerin Hz. Ali'ye isyan ettiklerinde ilk olarak toplandıkları yerin adıdır. Harûrîlerin haca ile kastedilen ya Haricîlerin, yahut da Haccâc ve yandaşlarının toplu olarak hac yaptığı yıldır. Haccâc ve yandaşları, zalimlikleri sebebiyle Haricîlere benze-tildiğinden hadisi rivayet eden Nâfi' bu ifade ile onları da kastetmiş olabilir.
119[119] el-Ahzâb 21.

Getiren "Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seııem bu sığırı eşleri için kesti" dedi.
Alimlere göre sığırın boğazının, göğsüne yakın yerinden kesilmesi[120[120]] caiz olmakla birlikte boynundan kesilmesi müstehabtır. Nitekim, el-Bakara sûresinde sığır kesimi olayı anlatılırken, boğazdan kesmeyi ifade eden "zebh" kelimesi kullanılmıştır. [121[121]]
Hadis, hedy ve kurbanların etlerinden yemenin caiz olduğunu gösterir.

116- Minada, Peygamberin Hayvanını Kestiği Yerde Hayvanı Kesmek

1710- Nâfi' şöyle dedi: Abdullah b. Ömer radıyaiiâhu anh, kurban kesim yerinde hayvanını keserdi.
Ubeydullah "yani Resûlullah'ın kestiği yerde" dedi.
1711- Nâfi' şöyle dedi: Abdullah b. Ömer radıyaiiâhu anh hedyini gecenin sonunda Cem/Müzde life'den Hz. Peygamber'in hedyini kestiği yere, içinde hür ve kölelerin bulunduğu hacılar ile birlikte gönderirdi.

Açıklama

İbnü't-Tîn şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hedyini kestiği yer, mescidin yanındaki birinci şeytan taşlama yerinin yakınındadır. Hayvanı burada kesmek diğer yerlerde kesmeye göre daha faziletlidir, çünkü Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur: "Kesim yeri burasıdır. Bütün Mina kesim yeridir".
Bu hadisi Müslim, Câbir'den şu şekilde nakletmiştir: "Ben hedyi burada kestim. Mina'nm bütün her yeri kurban kesim yeridir. Sizler konakladığınız yerlerde kesin".
Hadisten ilk anda anlaşıldığına göre Hz. Peygamber'in saüaiiâhu aleyhi orada kesmesi, ibadete ilişkin bir sebepten değil rastgele olmuştur. Ancak İbn Ömer, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem her fiiline tam tamına uymak konusunda ısrarcı olduğu için Hz. Peygamber'in kestiği yerde hedyi kesmiştir.

117- Kişinin Hedy Kurbanını Kendisinin Kesmesi

1712- Enes radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhj aleyhi ve seiiem kendi elleriyle, ayakta dikilmiş oldukları halde yedi deveyi kesti. Medine'de iki tane boz renkli boynuzlu koç kesti.

118- Deveyi, Bağlı İken Kesmek

1713- Ziyad İbn Cübeyr şöyle dedi:
İbn Ömer'i gördüm. Devesini kesmek için çöktüren bir adamın yanına giderek ona "onu kaldır. Muhammed'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sünnetine uygun bir şekilde ayakta bağlı olarak kes" dedi.

Açıklama:

Hadisten Çıkan Sonuçlar:
1- Devenin belirtilen şekilde kesilmesi müstehabtır. Hanefîlere göre devenin ayakta veya çökmüş halde kesilmesi fazilet açısından eşittir.
2- Bilmeyen kişiye bilmediği şey öğretilir.
3- Sünnete aykırı olarak yapılan iş mubah olsa bile buna sessiz kalınmaz.
4- Buharı ve Müslim, kitaplarında bu hadisi delil getirdiklerine göre sahabenin "şu sünnettendir" sözü merfu' hadis hükmündedir. [122[122]]

[120[120]] Arapçada büyük baş hayvanların kesim tarzlarına iki farklı isim verilmiştir: Zebh, hayvanı boğazından kesmek, nahr ise uzun boyunlu olan devenin boynunun bacağına yakın kısmından kesilmesidir. Zebh'in sığırda caiz olduğunda, nahrİn de devede caiz olduğunda İhtilaf yoktur. Deve dışındaki hayvanlarda yani sığırda nahrin caiz olup olmadığı tartışılmıştır. Genel görüşe göre bu caiz olmakla birlikte sığırda boğazlama daha güzeldir.
[121[121]] el-Bakara 54
[122[122]] Merfu' hadis, Hz. Peygamber'in sözleri ve fiillerini ifade eden hadistir.

119- Büyük Baş Hayvanın Ayakta Olduğu Halde Kesilmesi

Ibn Ömer bunun Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sünneti olduğunu söylemiştir. İbn Abbas da Hac sûresinde hedyin kesiminden bahseden âyette geçen "savâf1 sözcüğünün "ayakta oldukları halde" anlamına geldiğini söylemiştir.
1714. Enes rad.yaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'de öğleyi dört rekat olarak kıldı. Zülhuleyfe'de ikindiyi iki rekât olarak kıldı ve geceyi orada geçirdi. Sabah olunca devesine bindi. "Lâ İlahe illallah" ve "sübhanallah" diyordu. Beydâ denilen yere varınca her ikisini söyleyerek telbiye getirdi. Mekke'ye girince yanındakilere İhramdan çıkmalarını emretti.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kendi eliyle ayakta oldukları halde yedi deve kesti. Medine'de de iki tane boz, boynuzlu koç kesti.
1715- Enes radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve kiiu» tjl namazını Medine'de dört rekât, ikindi namazını Zülhuleyfe'de iki rekât ki. Sonra orada geceledi. Sabah olunca namazı kılıp devesine bindi. Beydây?, q lince umre ve hac için niyet etti.

120. Hedy Kurbanından Kasaba Bir Şey Verilmez

1716- Hz. Ali radıyallâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hedy olan deve kesilirken başında bulunmam için beni gönderdi. Ayrıca hayvanın etini dağıtmamı ve hayvanın heybesini ve derisini tasadduk etmemi bana emretti. Ben de bunları aynen yerine getirdim.
1716- Hz. Ali radıyallâhu anh şöyle dedi; Hz. Peygamber, kesilen hedy kurbanının başında durmamı ve kasaplık ücreti olarak hayvanın etinden herhangi bir şey vermememi emretti.

Açıklama

Hz. Peygamber, Hz. Ali'den yalnızca kesim sırasında hayvanın başında bulunmasını istemiş olabileceği gibi bundan daha genel olarak hayvanın yemine, otlamasına, sulanmasına vb. konulara dikkat etmesini de istemiş olabilir.
Bu rivayette kesilecek hayvanların sayısı belirtilmemiştir. Bu ikisi dışında üçüncü bir rivayette bunların sayısının yüz deve olduğu belirtilmiştir.
Ebû Dâvud, Mücâhid aracılığıyla Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber otuz deve kesti. Sonra da bana geri kalanları kesmemi emretti, ben de kestim".
Bundan daha uzun olan sahihi Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadistir ki bir bölümü şöyledir: "Daha sonra Hz. Peygamber kesim yerine gitti, altmış üç deve kesti. Sonra bıçağı Ali'ye verdi. O da geri kalanları kesti. Ali'yi hedye ortak kıldı. Sonra her bir kurbanın bir parçasının alınmasını emretti. Bunlar bir tencereye kondu ve pişirildi. Hz. Peygamber ve Hz. Ali bunların etlerinden yediler, çorbasını içtiler".
Bundan anlaşıldığına göre kesilen develerin sayısı yüz idi. Hz. Peygamber altmış üç tanesini kesti, geri kalanları da Hz. Ali kesti.
Bu hadisten ilk anda kasaba hiçbir şey verilmemesi anlaşılmaktaysa da asıl kastedilen kasaba, hayvan kesim ücreti olarak etlerden bir şey verilmemesidir.

121- Hedy Kurbanının Derisi Tasadduk Edilir.

1717- Hz. Ali radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamberin kendisine, hedy kurbanının başında bulunmayı, bunların etlerini, derilerini ve heybelerini dağıtmayı, kasaplık ücreti olarak (etlerinden) bir şey vermemeyi emrettiğini söyledi.

Açıklama:

Hayvanı kesen kasaba, ücret olarak kesilen hayvandan vermenin hükmü:
İbn Huzeyme şöyle demiştir: Burada dağıtmaktan kasıt, her bir deveden alınmasını emredip pişirilen bir parça et hariç geri kalanının fakirlere dağıtılma-sıdır. Kasaba

verilmesini yasaklaması ise kasaplık ücreti olarak verilmesi ile ilgilidir.
Beğavî de Şerhu's-sünne isimli eserinde bu görüşü kabul ederek şöyle demiştir: Kasaba ücreti tam olarak ödendikten sonra, şayet fakir ise tıpkı diğer fakirlere verildiği gibi ona da bu etten verilmesinde bir sakınca yoktur.
Kimileri şöyle demiştir: Kasaba ücret olarak verilmesinin yasaklanması, verilen şeyin bedel yerine geçmesindendir. Ancak bunun sadaka veya hediye olarak verilmesi yahut da ödenen ücretten başka fazladan verilmesi kıyasa göre caizdir.
Kurtubî şöyle demiştir: Hadiste, "deri" ve "heybe", "efe atfedilerek zikredil-diğinden, -etlerin hükmünün onlara da verilmesi sebebiyle- derilerin ve heybelerin de satılamayacağını gösterir. Fakihler onun etinin satılamayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Derileri ve heybeleri de aynı hükme tabidir.
Evzâî, Ahmed, İshak ve Ebû Sevr bunu caiz görmüştür. Şâfiîlerdeki görüşlerden biri de bu yöndedir. Bu görüşte olanlar şöyle demişlerdir: Kurban kesilince kimlere dağıtılıyorsa bu satımdan elde edilen bedel de onlara verilir.

122- Hedy Kurbanın Semeri Tasadduk Edilir

1718- Hz. AH Radıyaiiâhu Anh Şöyle Dedi:
Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve seiiem yüz deveyi hedy kıldı. Bana bunların etlerini taksim etmemi emretti, ben de taksim ettim. Sonra da emretti heybesini taksim ettim. Sonra emretti, derisini taksim ettim.

Açıklama:

Hadiste şu hususlar yer almaktadır:
1- Hedy kurbanını sevk etmek,
2- Hedy kurbanını kesmek için başkasını vekil kılmak,
3- Hedy kurbanını kesmek, bunun için adam tutmak, hayvanın bakımını sağlamak, dağıtmak ve ortak kılmak konusunda başkasını vekil kılmak.
4- Allah hakkı olarak bir şey yapması gerekli olan kimsenin, bunun tamamını Allah'a ait kılması.
Bunun bir benzeri de ekinlerdir. Ekinin uşru (onda biri (öşür) zekât olarak) fakirlere verilir. Ekin için yapılan harcama, fakirlere verilen onda bire dahil edilmez.

123- Bab

"Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut.İnsanlar arasında haccı ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan argın develer üzerinde sana gelsinler. Ta ki kendilerine ait bir takım yararlan yakînen görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günler de Allah'ın ismini ansınlar . Artık ondan hem kendiniz yeyin, hem de yoksula, fakire yedirin. Sonra kirlerini gidersinler; adaklarını yerine getirsinler ve o Beytu'l-atik'i (Kabe'yi)tava^ etsinler. Durum böyle. Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu, Rabbi-nin katında kendisi için daha hayırlıdır. [123[123]]

124- (Hacda) Kesilen Hayvanların Etlerinden Yenilmesi Ve Tasadduk Edilmesi[124[124]]

Ubeydullah, Nâfi'İn İbn Ömer'den naklen şunları söylediğini belirtti:
Ceza kurbanından ve adakların etlerinden kurbanı kesen kişi yiyemez. Bunun dışındakiler

---

[123[123]] el-Hac 26-30. İbn Hacer bununla kastedilenin kurbanın etinden yemek ve fakirlere yedirmek olduğunu söylemiştir.
[124[124]] Hacda kesilen hayvanlar birkaç çeşittir: Kıran ve temettü haccı yapanların kestiği hedy kurbanları, ceza kurbanı, tatavvu (nafile) kurbanı, ihsâr kurbanı, adak kurbanı, bir hastalık sebebiyle başını tıraş etmek zorunda kalan kimsenin kesmesi gereken kurban vs. Bu bölümde Buharî, söz konusu kurbanların hangilerinin kurbanı kesenler tarafından yenîlebileceği meselesine temas etmektedir.

yenilir.
Atâ' ise şöyle demiştir: Temettü' haccı yapan kişi kestiği hayvanın etinden yiyebilir, başkasına da yedirebilir.
1719- Câbir radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Biz, Mina'da kalınan teşrik günlerinden sonra üç gün daha kestiğimiz hayvanların etlerinden yerdik. Hz. Peygamber bize "yiyin ve yanınıza azık olarak alın" diye izin verdikten sonra biz de hem yedik hem de yanımıza aldık.
(Hadisi rivayet eden İbn Cüreyc dedi ki): Atâ'ya "Câbir, Medine'ye gelinceye kadar, dedi mi?" diye sordum. Atâ "hayır" dedi. 125[125]
1720- Hz. Âişe radıyaUâhu anha şöyle dedi: Zilhicce ayının bitmesine beş gün kala Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte yola çıktık. Yalnızca hac yapacağımızı zannediyorduk. Mekke'ye yaklaştığımızda Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yanında hedy hayvanı olmayanların Kabe'yi tavaf etmelerini sonra da ihramdan çıkmalarını emretti. Bayram günü bize et getirildi.
Ben: "Bu nedir?" diye sordum.
"Bunu Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem eşleri için kesti" denildi. 126[126]

Açıklama

Konu başlığında Ubeydullah b. Ömer el-Umerî'den nakledilen sözü İbn Ebî Şeybe mevsûl olarak şu şekilde rivayet etmiştir: "Hedy olarak belirlenen hayvan ölmek üzere olur veya ayağı kırılırsa sahibi onu keser, ondan yer, yerine başka hayvan koymaz. Ancak bu, adak kurbanı veya ceza kurbanı İse yerine başkasını koyar".
Bu görüş, Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen iki görüşten biridir. İmam Mâlik de bu görüştedir. Mâlik şunu da eklemiştir, "kişinin hastalık sebebiyle başını tıraş etmesinden kaynaklanan fidye de bunun dışındadır" demiştir.
İmam Ahrned'den diğer rivayet ise şöyledir: "Kişi ancak tatavvu, temettü1 ve kıran kurbanlarından yiyebilir". Hanefîler de bu görüştedir. Çünkü onlara göre "temettü ve kıran haccmda kesilen kurban bir telafi değil ibadetin parçası olarak kesilmektedir".

125- Başın Tıraş Edilmesinden Önce Hayvanın Kesilmesi

1721- İbn Abbas'tan radıyaiiâhu anh rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber'e aleyhi ve seiiem, başını tıraş etmeden önce hayvanını kesenlerin durumu soruldu o "bir sakıncası yok, bir sakıncası yok" buyurdu.
1722- İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e aleyhi ve seiiem: Şeytan taşlamadan önce ziyaret tavafı yaptım, dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi veseiiem: "Bir sakıncası yok" buyurdu.
Adam: Kurban kesmeden önce başımı tıraş ettim, dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Bir sakıncası yok" buyurdu.
Adam: Şeytan taşlamadan önce kurban kestim, dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem: "Bir sakıncası yok" buyurdu.
1723- tbn Abbas'tan rivayet edilmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e aleyhi ve seiiem: Akşam olduktan sonra şeytanı taşladım, dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Bir sakıncası yok' buyurdu.
Adam: Kurban kesmeden önce tıraş oldum, dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Bir sakıncası yok" buyurdu.
1724- Ebû Musa (el-Eş'arî) şöyle dedi:
Resûlullah saiiaUâhu aleyhi ve seiiem Bathâ'da iken onun yanına vardım.
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, bana: "Hac yaptın mı?" diye sordu.
Ben: Evet, dedim.
Resûlullah: "Naşı! teibiye getirdin?' diye sordu.
Ben dedim ki: Şöyle telbiye getirdim: "Peygamber'in lebbeyk dediği gibi diyorum"

125[125] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2980, 5424, 5567.
126[126] Hadisi rivayet eden Yahya diyor ki: Bu hadisi Kâsım'a anlattım o bana "Hadis sana aynen olduğu gibi ulaşmış" dedi. [Bu kısım hadisin metninde yer almakla birlikte, konu İle doğrudan ilgili olmadığı İçin dipnotta yer verdik.)

Resûlullah şöyle buyurdu: "İyi yapmışsın. Git Kabe'yi tavaf et, Safa ve Mer-ue arasında sa'y yap."
Sonra Benî Kays kabilesinden bir kadın saçımı kontrol etti. Ardından hac için niyet ettim. Hz. Ömer'in halifeliğine kadar ben insanlara buna göre fetva veriyordum. Bunu Ömer'e anİattiğtmda bana şöyle dedi: "Eğer Allah'ın kitabını esas alırsak o bize haccı tamamlamayı emrediyor. Resûlullah'm sünnetini esas alırsak, ResûluUah saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem hedy kurbanı kesilme yerine ulaşmadıkça ihramdan çıkmamıştır."

126- İhram Sırasında Başa Reçine Sürmek Ve (Başını İhramdan Çıkarken) Tıraş Etmek

1725- Hafsâ'dan rachyaiiâhu anha rivayet edildiğine göre o, Hz. Peygamber'e iiâhu aleyhi ve seiiem şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü sen umrenden çıkmadığın halde insanlara ne oluyor ki umreden çıkıyorlar?".
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi v« sdiem şöyle buyurdu:
"Ben başıma reçine sürdüm, hedy kurbanıma kılâde bağladım. Bu yüzden kurban kesilinceye kadar ihramdan çıkmayacağım"[127[127]]

Açıklama:

Buhârî'nin bu konu başlığı ile şu görüş ayrılığına işaret ettiği söylenmiştir: Kişi başına reçine sürdüğünde başını kazıtması şart mıdır, değil midir?
İbn Battal, Şafiî de dahil olmak üzere alimlerin çoğunluğundan bunun şart olduğu görüşünü nakletmiştir. Rey ehli ise bunun şart olmadığını, kişinin dilerse saçını kısaltmakla yetinebileceğini söylemişlerdir.
Sonuncu görüş aynı zamanda Şafiî'nin yeni görüşüdür. Önceki görüşün açık bir delili bulunmamaktadır.

127- İhramdan Çıkarken Saçı Kazıtmak Ve Kısaltmak

1726- Nâfi'den rivayet edildiğine göre İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle derdi: ResûluUah saiiaUâhu aleyhi ve seiiem yaptığı hacda saçını kazıttı. [128[128]]
1727. Abdullah b. Ömer radıyallâhu anhüma ŞÖyle dedi: ReStJİUİlah saüallâhu aleyhi ve seiiem şöyle dedi: "Allah'ım saçlarım kazıtanlara merhamet et'"
Oradakiler: "Saçlarını kısaltanlara da ey Allah'ın Resulü" dediler. ResûluUah yine: "Allah'ım saçlarım kazıtanlara merhamet et" buyurdu. Oradakiler: "Saçlarını kısaltanlara da ey Allah'ın Resulü" dediler. ResûluUah da: "Saçlarını kısaltanlara da" buyurdu.
Nâfi'in dediğine göre ResûluUah bir veya iki kere "Allah saçlarım kazıtanlara merhamet etsin" buyurdu. Dördüncüde "saçlarını kısaltanlara da" dedi.
1728- Ebû Hureyre radiyaiiâhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Al-lah'ım saçlarını kazıtanları bağışla" buyurdu. Oradakiler: "Saçlarını kisaltanlan da" dediler. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Allah'ım saçlarını kazıtanları bağışla" buyurdu. Oradakiler: "Saçlarını kısaltanlan da" dediler.
Resûlullah sözünü üç kere tekrarladıktan sonra "saçlarını kısaltanlan da" buyurdu.
1729- Nâfi'in rivayet ettiğine göre İbn Ömer radıyaiiahu anh şöyle dedi:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile biiiikte ashabından bir grup saçını kazıttı. Bir grup da saçını kısalttı.
1730- Muâviye radıydiâhu anh şöyle dedi: Bir okun keskin tarafıyla Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve sellem Saçmi kısalttım.

Açıklama

İbnü'l-Müneyyir el-Hâşıye adlı kitabında şöyle demiştir: Buharı konu başlığı ile, saçı

127[127] 'Başa reçine sürmek" diye tercüme ettiğimiz "telbid" kişinin saçının aşın sıcak sebebiyle yağlanmasını, bitlenmesini ve zarar görmesini önlemek amacıyla başa sürülen, ağaç yapraklanndan elde edilmiş krem türü bir şeydir.
128[128] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4410, 4411.

kazıtmanın hac amellerinden olduğunu anlatmak istemiştir. Saçı kazıtmak ihramdan çıkma zamanında yapılır, ihramdan çıkma saçı kazıtmakla olmaz. Buharı buna şunu delil getirmiştir: Hz. Peygamber saçını kazıtana dua etmiştir. Dua bunun sevap olduğunu göstermektedir. Sevap ise mubah işlerde değil ibadetde söz konusudur. Yine Hz. Peygamber'in saçı kazıtmayı kısaltmaya üstün kılması da bunu göstermektedir. Çünkü mubahlar arasında birbirine üstünlük söz konusu değildir.
Saçı kazıtmanın hac işlerine dahil olması görüşü çoğunluğun görüşüdür.
Hadîsten çıkan diğer bazı sonuçlar:
1- Meşru kılman bir şeyi yapan kimseye dua etmek meşrudur.
2- İki işten daha üstün olanını yapan kimseye tekrar tekrar dua etmek, bu tekrar ile o İşin daha üstün olduğuna işarette bulunmak.
3- Fazileti daha az bile olsa mubah bir şeyi yapan kimse için de dua talep etmek.

128. Temettü Haccı Yapanın, Umreden Sonra Saçını Kısaltması

1731- İbn AbbaS radıyallâhu anh ŞÖyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sellem Mekke'ye gelince ashabına Kabe'yi tavaf etmelerini, Safa ve Merve arasında sa'y yapmalarını, sonra da ihramdan çıkarak başlarını kazıtmalarını yahut saçlarını kısaltmalarını emretti.

Açıklama:

Bu hadis, temettü haccı yapan kimsenin saçını kazıtmak ve kısaltmak arasında muhayyer olduğunu göstermektedir. Şayet kişinin saçı yeni çıkıyorsa saçını kazıtması, saçı uzunsa hac ihramından çıkarken saçını kısaltmakla yetinmesi evlâdır.

129. Ziyaret Tavafını Bayram Günü Yapmak

Ebu'z-Zübeyr; Hz. Aişe ve İbn Abbas'tan radıyaiiâhu anh şunu rivayet
Hz. Peygamber ziyaret tavafını geceye kadar geciktirdi.
Ebu Hassân'ın İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber âhu aleyhi ve seiiem Mina günlerinde Kabe'yi tavaf ediyordu.
1732- İbn Ömer radıyd'âhu anha şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi bir tavaf yaptıktan sonra öğle uykusuna yatar, ardından bayram günü Mina'ya gelirdi.
1733- HZ. ÂİŞe radıyallâhu anh ŞÖyle dedi: HZ. Peygamberle sallallâhu aleyhi ve sellem birlikte hac yaptık. Bayram günü ifâda tavafı yaptık. Safiye âdet gördü. Hz. Peygamber saiiaiiâhu akyhi ve seiiem onunla birlikte olmak istedi. Ben: "Ey Allah'ın Resulü o âdet gördü" dedim.
Hz Peygamber: Bizi burada alıkoyacak, dedi.
"Ey Allah'ın Resulü o ifâda tavafını yapmıştı" dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hanımlarına: "Öyleyse haydi yola çıkın" buyurdu.
Bir diğer rivayette Hz. Âişe "Safiyye bayram günü bizimle ifâda tavafı yaptı" demiştir.

Açıklama:

İfâda tavafı, hac yapan kimsenin kurban bayramının birinci günü Kabe'yi tavaf etmesidir. Buna sader tavafı ve rükün tavafı da denir.

130- Akşam Olduktan Sonra Şeytan Taşlamak, Unutarak Veya Bilmeyerek Kurban Kesmeden Önce Saçlarını Kazıtmak

1734- İbn Abbas radıyallâhu anh ŞÖyle dedi: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem kurban kesme, tıraş olma ve şeytan taşlamanın vaktinden önce ya da sonra yapılması konusunda sorular soruldu. O "bir sakıncası yok" buyurdu.
1735- îbn AbbaS radıyallâhu anh ŞÖyle dedİ: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve selle bayram günü Mina'da soru soruluyor, o da "bir sakıncası yo/c" diyordu. Bir adam:

"Kurbanı kesmeden önce saçlarımı kazıttım" dedi. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Kazıt, sakıncası yo/c" buyurdu. Adam: "Akşam olduktan sonra şeytanı taşladım" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem: "Sakıncası yo/c" buyurdu.

131- Şeytan Taşlama Sırasında, Binek Üzerinde İken Fetva Vermek

1736- Abdullah b. Ömer radyaiiâhuanh şöyle demiştir:
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem veda haccında (devesinin üzerinde) durdu. İnsanlar ona soru soruyorlardı.
Bir adam: Bilmeksizin kurban kesmeden önce saçımı kazıttım, dedi. Hz. Peygamber: "Kurbanım kes, sakıncası yok" buyurdu.
Bir başkası: Bilmeksizin, şeytan taşlamadan önce kurbanımı kestim, dedi. Hz. Peygamber: "Şeytanı taşla. Sakıncası yo/c" buyurdu.
O gün, önce veya sonra yapılan şeyler hakkında kendisine ne sorulduysa Hz. Peygamber "yap, bir sakıncası yok" buyurdu.
1737- Abdullah İbn Amr İbn el-Âs, kurban bayramı günü Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem hutbe okurken gördü. Bir adam kalkarak "ben (hacdaki) şu işin şundan önce yapılacağını zannediyordum" dedi. Bir başkası kalkarak "ben de şu işin şundan önce olacağını zannediyordum. Kurbanı kesmeden önce tıraş oldum. Şeytan taşlamadan önce kurban kestim" vb. şeyler söyledi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu soruların tümünde soranlara: "Yap, sakıncası yok" buyurdu. O gün kendisine ne sorulduysa "yap, sakıncası yok" cevabını verdi.
1738- Abdullah İbn Amr İbn el-Âs, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve (hutbe okurken) devesinin üzerinde bulunduğunu söyledi.

Açıklama

Hacıların kurban bayramı gününde yapacakları işlerin sırası:
Hacca gidenlerin bayram günü yapacakları işlerin şu dört şey olduğunda ittifak vardır:
1- Büyük şeytanı taşlamak,
2- Sonra hedy kurbanını kesmek,
3- Sonra saçı kazıtmak veya kısaltmak,
4- Sonra ifâda tavafı yapmak.
Buharı ve Müslim'de Enes'ten şu hadis rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mina'ya geldi. Şeytanı taşladı. Sonra Mina'da kaldığı yere giderek kurbanını kesti. Berbere "saçımdan al" buyurdu.
Ebû Dâvud'daki rivayet şöyledir: Şeytan taşladı, sonra kurban kesti, sonra tıraş oldu.
Alimler bu sıralamanın gerekliliği konusunda ittifak etmişlerdir.
Kurtubî şöyle der: "Sahih olmayan bir yolla İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre sıralamaya uymayanların kurban kesmesi gerekir. Saîd İbn Cübeyr, Katâde, Hasan-ı Basrî, Nehaî ve reyciler (Hanefîler) de bu görüştedir".
Bu görüşün Nehaî ve reycilere nispet edilmesi problemlidir. Çünkü onlar yalnızca belirli durumlar için bunu söylemektedirler.
Kurtubî devamla şöyle demiştir: "Şafiî, selefin, alimlerin ve fakih hadisçilerin çoğunluğu sıralamanın değiştirilmesinin caiz olduğunu, Hz. Peygamberin "bir sakıncası yo/c" demesi sebebiyle kurbanın gerekli olmadığı görüşünü kabul etmişlerdir. Hz. Peygamber'in bu ifadesinden hem günahın hem de fidyenin söz konusu olmayacağı anlaşılır. Çünkü "sakınca I zorluk" kelimesi bunları içerir.
Hadisten çıkan diğer sonuçlar:
1- İhtiyaç durumunda binek üzerine oturmak caizdir.
2- Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem fiillerine uymak gereklidir. Çünkü Hz. Peygamber'in fiillerine aykırı davrananlar durumu fark ettiklerinde bunun hükmünü ona sormuşlardır.
3- Buharı bu hadisi şuna delil getirmiştir: Bir konuda yemin edip sonra unutarak yeminini bozan kişiye keffaret gerekmez. Bu konu ileride Yeminler ue Adaklar bölümünde

gelecektir. [129[129]]

132- Mina Günlerinde Hutbe Okumak

1739- İbn Abbas mdıyaMhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiatiâhu aleyhi ve seüem kurban bayramı günü halka hutbe okuyarak şöyle buyurdu. "Ey insanlar! Bugün hangi gündür?"
İnsanlar: Bugün (savaş yapılması) haram (saygıdeğer) bir gündür, dediler.
H2. Peygamber: "Burası hangi beldedir?" diye sordu:
İnsanlar: Burası haram bir beldedir, dediler.
Hz. Peygamber: "Bu hangi aydır?" diye sordu.
İnsanlar: Bu, haram bir aydır, dediler.
Hz. Peygamber şöyle buyurdu:
"Öyleyse bugününüzün, bu beldenizin ue bu ayınızın haram olması gibi kanlarınız (canlarınız), mallarınız ve ırzlarınızda haramdır (dokunulmazdır).
Hz. Peygamber bu sözünü birkaç kez tekrarladı. Daha sonra başını göğe kaldırarak:
"Allah'ım tebliğ ettim mi? Allah'ım tebliğ ettim mi?" buyurdu. îbn Abbas radıyallâhu anh şöyle dedi: Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki bu onun saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ümmetine vasiyetidir.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seUem daha sonra şöyle buyurdu:
"Burada bulunanlar bulunmayanlara sözlerimi aktarsınlar. Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler haline dönmeyin". [130[130]]
1740- İbn Abbas radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'İ Arafatta hutbe okurken işittiğini söylemiştir. [131[131]]
1741- Ebû Bekre radıyaiiâhu anh şöyle dedi: [132[132]]
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyh, ve seiicm kurban bayramı günü bize hutbe okudu.
O saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Bugünün hangi gün olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu.
Biz: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik.
Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seiiem bir süre sustu. Öyle ki biz onun bugüne farklı bir isim vereceğini zannettik.
Sonra "Bugün, kurban bayramı günü değil mi?" diye sordu. Biz: Evet, dedik. . .
Hz. Peygamber: "Bu ay hangi aydır?" diye sordu. Biz: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bir süre sustu. Biz, onun bu aya farklı bir isim vereceğini zannettik.
Sonra "Bu ay, zilhicce değil mi?" diye sordu.
Biz: Evet, dedik.
Hz. Peygamber: "Bu belde hangi beldedir?" diye sordu.
Biz: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedik.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bir süre sustu. Biz, onun bu beldeye farklı bir isim vereceğini zannettik.
Sonra "burası haram belde değil mi?" diye sordu. Biz: Evet, dedik.
Hz. Peygamber: "İşte Rabbinize kavuşacağınız güne kadar kanlarınız (canlarınız) ve mallarınız da bu beldenizde, bu ayınızdaki bu gününüzün haram (dokunulmaz ue saygın) olması gibi haramdır (dokunulmaz ue saygındır)" buyurdu.
Daha sonra "tebliğ ettim mi?" diye sordu. İnsanlar: Evet, dediler.
Hz. Peygamber: "Allah'ım şahit ol! Burada bulunanlar bulunmayanlara sözlerimi iletsinler. Nice kendisine iletilen kişi duyandan daha iyi kavrar. Benden
sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler haline dönmeyin" buyurdu.
1742- İbn Ömer radıyallâhu anh ŞÖyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem
Sina'da şöyle buyurdu: "Bugünün hangi gün olduğunu biliyor musunuz?" İnsanlar: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dediler.

[129[129]] 6664. hadis
[130[130]] Hadisin geçtiği diğer yer: 7079.
[131[131]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1812, 1841, 1843, 5804, 5853.
[132[132]] Ebû Bekre ile Hz. Ebû Bekir birbirine karıştırılmamalıdır. Bu ikisi farklı sahabîlerdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bugün, haram bir gündür. Bu beldenin 'angi belde olduğunu biliyor musunuz?"
İnsanlar: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dediler.
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bu belde, haram bir beldedir. Bu ayın angi ay olduğunu biliyor musunuz?"
İnsanlar: Allah ve Resulü daha iyi bilir, dediler.
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bu haram bir aydır. İşte böylece Allah siz-ıre kanlarınızı (canlarınızı), mallarınızı ve ırzlarınızı da bu ayınızda ve bu belcenizde bu gününüzü haram kıldığı gibi haram kılmıştır".
Bir diğer rivayette İbn Ömer şöyle dedi:
Hz. Peygamber kurban bayramı günü şeytan taşlama yerlerinin arasında
urdu ve şöyle buyurdu:
"Bugün hacc-ı ekber günüdür". Daha sonra "Allah'ım şahit ol" demeye başladı. Hz. Peygamber insanlara veda etti. Bu sebeple insanlar buna Veda Haccı dediler. 133[133]

Açıklama

Bu bölüm, Mina'da hutbenin meşru olmadığını savunanların aksine bayram günü Mina'da hutbenin meşru olduğunu göstermektedir. Ancak İkinci hadiste hutbenin Arafatta olduğu bildirilmektedir. İbnü'l-Müneyyir'in buna verdiği cevap ileride gelecektir. Mina günleri, kurban bayramının birinci günü ile ondan sonraki üç gündür.
"Haram gün, ay ve belde" demek savaşmanın haram olduğu gün, ay ve belde demektir.
"Benden sonra kâfirler haline dönmeyin" sözü hakkındaki açıklamalar ileride gelecektir. 134[134]
Kurtubî "belde" sözcüğünün yalnızca Mekke'ye özgü olduğunu belirterek "Ben, bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum" âyeti ile kastedilenin de bu olduğunu söylemiştir.
"Burada bulunanlar bulunmayanlara sözlerimi aktarsın. Kendisine aktarılan nice kimse, sözü dinleyenden daha iyi kavrar":
Mühelleb bu söze ilişkin olarak şunları söylemiştir: Ahir zamanda, ilimdeki anlayış bakımından öncekilerin ulaşamadığı seviyeye ulaşmış kimseler bulunacaktır.
Hadisten Çıkan Sonuçlar:
1- Hadisi dinleyen kişi şayet iyi zabtetmişse, manasını anlamasa ve derinlemesine nüfuz edemese bile bunu başkalarına aktarması caizdir. Bu özelliği bile, onun ilim ehlinden sayılmasını caiz kılar.
2- İlmi tebliğ etmek farz-ı kifâyedir. Bazı durumlarda farz-ı ayn olabilir.
3- Hadiste haram olan bir şeyi pekiştirmek ve gerek tekrar gerekse diğer yöntemlerle haram kılman bir şeyi çok kötü göstermek vardır.
4- Dinleyenin daha iyi anlaması için benzetmeler yapmak, misaller vermek caizdir. Çünkü Hz. Peygamber can, ırz ve malın dokunulmazlığını; gün, ay ve beldenin dokunulmazlığına benzetmiştir. Bu sözün söylendiği kimseler can, mal ve ırzı önemli görmüyorlar, bunu çiğnemekten geri duymuyorlar, bununla birlikte gün, ay ve beldenin dokunulmazlığını kabul ediyorlar, bunu çiğneyenleri de çok şiddetli bir eleştiriye tabi tutuyorlardı. Hz. Peygamber, dokunulmaz/kutsal olan şeylerin haramlığını hatırlatmak ve Müslümanların kalplerinde yerleşik olan her şeyi pekiştirmek ve bu pekiştirme ile birlikte söylemek istediklerini kuvvetli bir şekilde duyurabilmek için gün, ay ve belde ile ilgili olarak her defasında bir soru ile başlamıştır.
5- Bu hadis "haccı ekber, bayramın birinci günüdür" görüşünü savunanlara delil olmaktadır.
6- Bayram gününde hutbe okumak meşrudur. Şafiî ve ona bağlı olanlar bu görüştedir. Mâlikîler ve Haneliler ise bunu kabul etmemişler ve şöyle demişlerdir: Hacdaki hutbeler üçtür:
1- Zilhicce'nin yedinci günü,
2- Arefe günü,

133[133] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4403, 6043, 6166, 6785, 6868, 7077.
134[134] 7077. hadis.

3- Mina'da bayramın ikinci günü. Şafiî onların bu görüşüne katılmakla birlikte üçüncü hutbenin bayramın üçüncü günü olduğunu söylemiştir. Çünkü bu hacdan dönüşün ilk günüdür. Şafiî bunlara dördüncü bir hutbe eklemiştir ki bu da bayramın birinci günü olan hutbedir. O şöyle demiştir: "O gün yapılacak olan şeytan taşlama, kurban kesme, tıraş olma ve tavaf gibi işleri bilebilmelerİ için Müslümanların bu hutbeye ihtiyacı vardır".

133- Sucular Vb. Minada Kalınması Gereken Gecelerde Mekke'de Kalabilirler Mi?

1743- İbn Ömer radıyaiiâhu anh: "Hz. Peygamber »ıiaiuthu aleyhi ve seiiem ruhsat verdi" dedi.
1744- İbn Ömer rad^aiiâhu anh: "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem İzin verdi"
1745- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle dedi: "Abbas radıyaiiâhu anh hacılara su verme sebebiyle Mina gecelerinde Mekke'de kalmak için Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem izin istedi, Hz. Peygamber de ona izin verdi".

Açıklama

Konu başlığında geçen "vb." ile kastedilen; hastalık gibi bir özrü bulunanlar yahut da oduncular, çobanlar gibi özür sahipleridir.
Mina'da gecelemenin hükmü Hadis Mina'da gecelemenin gerekli olduğunu ve bunun haccm menasikin-den bulunduğunu gösterir. Çünkü "ruhsat" ifadesi bunun mukabilinin "azimet" olmasını gerektirir. İzin verilmesi, belirtilen gerekçe ile olmuştur. Alimlerin ço-ğunluğu Mina'da gecelemenin farz olduğunu söylemişlerdir. Şafiî'nin bir görüşüne, Ahmed b. Hanbel'den bir rivayete ve Hanefîlere göre bu sünnettir. Bunun terk edilmesi durumunda kurban kesmenin gerekli olup olmadığı konusundaki görüş ayrılığı da bu meseleye dayanmaktadır. Gecelemek, ancak gecenin çoğunda orada bulunmakla olur.
Mekke'de geceleme izninin sınır ve kapsamı
İzin yalnızca hacılara su verme konusu ile ve Abbas ile mi sınırlıdır, yoksa bu hükümde dikkate alınan diğer niteliklere sahip kimseler için de söz konusu olabilir mi? Bir görüşe göre hacılara su verme görevi olan herkes Mekke'de geceleyebilir. Bir başka görüşe göre Abas'ın ev halkı ile Haşimoğullarına mensup olanlar buna dahildir.
Bir başka görüşe göre hüküm yalnızca Abbas ile sınırlıdır, başkasının hacılara su verme ihtiyacı olsa bile o Mekke'de geceleyemez. Bazıları ise bu iznin Abbas'a özgü olmayıp genel olduğunu kabul etmişlerdir ki doğru olan da budur. İznin gerekçesi de bütün hacılar için su hazırlamaktır.
Bu yalnızca suya mı özgüdür, yoksa yiyecek vb. şeyler de buna dahil midir? Bu konu ihtimale açık bir konudur.
Şâfiîler, malının zayi olmasından korkanları, elinden kaçmasından korkulan
bir şeye sahip olanları ve bakımını üstlendiği bir hastası bulunanları da sucular gibi görmüşlerdir. Alimlerin çoğunluğu ise yalnızca çobanları buna dahil etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel bu görüşte olup, İbnül-Münzir de bunu tercih etmiştir. İmam Ahmed İbn Hanbel'in bilinen görüşü bunun yalnızca Abbas'a özgü olmasıdır. el-Muğnî yazarı da iznin ona özgü olduğunu belirtmiştir.
Mâlikîler ise şöyle derler: Çobanlar dışındaki kimseler için kurban kesmek gerekli olur. Özürsüz yere Mina'da gecelemeyi terk eden kimsenin her bir gece için bir kurban kesmesi gerekir. İmam Şafiî de şöyle der: Mina'da gecelemeyi terk eden kimse her bir gece için bir fakiri doyurur.
Şafiî'den bir başka rivayete göre -ki Ahmed'den de bu görüş rivayet edilmiştir- bir Qece için para tasadduk edilir, üç gece İçin kurban kesilir.
Ahmed'in meşhur görüşüne ve Hanefîlere göre bu kişiye bir şey gerekmez. Hadiste yer alan diğer hususlar:
1- Maslahatlar ve hükümler konusunda yeni bir durum ortaya çıktığında idareciler ve büyüklerden izin istemek,
2- Bir maslahat söz konusu olduğunda idarecinin izin vermekte gecikmemesi,
3- Mina günleri, zilhicce ayının on birinci, on ikinci ve on üçüncü geceleridir.

134- Şeytan Taşlamak

Câbir şöyle dedi: Hz. Peygamber saıı&ıiâhu aleyhi ve seiiem bayramın ilk günü kuşluk vaktinde şeytanı taşladı. Bundan sonraki günlerde ise öğleden sonra taşladı.
1746- Vebera şöyle dedi: İbn Ömer'e "Şeytanı ne zaman taşlayayım?" diye sordum. İbn Ömer şöyle dedi: "İmamın taşladığında sen de taşla." Ben soruyu tekrar sordum. O şöyle dedi: "Biz taşlamak için zaman kollardık, güneş batıya döndü mü biz de taşlardık."

Açıklama

Bu konuda, şeytan taşlamanın vakti veya hükmü ele alınmaktadır.
Şeytan taşlamanın hükmü:
Alimler şeytan taşlamanın hükmünde farklı görüşler belirtmişlerdir.
Çoğunluğa göre bu farzdır. Terk edilmesi halinde kurban ile telafi edilmesi gerekir.
Mâlikîlere göre sünnet-i müekkededir, terki durumunda telafisi gerekir. Mâ-likîlerden bir rivayete göre ise büyük şeytanı taşlamak haccın rüknüdür, terk edilmesi halinde hac batıl olur.
Bunun mukabili olan diğer bir görüş ise şudur: Bu, tekbiri muhafaza için meşru kılınmıştır. Kişi şeytan taşlamayı terk ettiği halde tekbiri getirirse bu yeterli olur. İbn Cerir bu görüşü Hz. Âişe ve başkalarından nakletmiştir.
İbn Ömer, anlaşıldığı kadarıyla soruyu soran kişinin, emirine muhalefet etmesinden ve bunun bir zarar getirmesinden korktuğu için böyle söyledi. Kişi soruyu tekrarlayınca bildiğini saklaması caiz olmadığından, Hz. Peygamber zamanındaki uygulamaları ona bildirdi.
Şeytan taşlamanın vakti
Kurban bayramının birinci günü dışındaki günlerde şeytan taşlamada sünnet olan vakit öğleden sonradır. Alimlerin çoğunluğu bu görüştedir.
Atâ ve Tavus buna muhalefet ederek " Zeval vaktinden önce taşlamak caizdir" demişlerdir.
Hanefîler nefir gününde[135[135]] öğleden önce taşlamaya izin vermişlerdir.
İshak şöyle demiştir: Öğleden önce taşladığında bunu tekrarlar, ancak üçüncü gün bunu yapmışsa yeterli olur.

135- Şeytan Taşlamayı Vadinin Alt Yanından

1747- Abdurrahman İbn Yezîd şöyle dedi: Abdullah b. Mes'ud, vadinin alt yanından şeytanı taşladı.
Ben: Ey Ebû Abdurrahman! İnsanlar vadinin üst tarafından taşlıyor, dedim.
Abdullah b. Mes'ud şöyle dedi: Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki burası el-Bakara sûresinin indirildiği yerdir. [136[136]]

Açıklama

Büyük şeytan taşlama (cemretü'I-akabe) ile orta ve küçük şeytan taşlama arasındaki farklar:
Büyük şeytanı taşlama, diğer ikisinden şu dört bakımdan farklılık gösterir:
1- Kurban bayramının birinci günü yalnızca büyük şeytan taşlanır,
2- Büyük şeytanın yanında vakfe yapılmaz,
3- Kuşluk vakti taşlanır,
4- Alt tarafından taşlanması müstehabtır.

136- Şeytana Yedi Taş Atmak

Bunu İbn Ömer, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem aktarmıştır.

[135[135]] Mina'dan dönüş günü olan zilhiccenin on üçüncü günü.
[136[136]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1748, 1749, 1750.

1748- Abdurrahman İbnYezîd nakletmiştir:
Abdullah İbn Mes'ud radıyaiiâhu anh büyük şeytanın yanına gitti. Kabe'yi soluna, Mina'yı sağma aldı, yedi taş fırlattı. Sonra şöyle dedi: "Kendisine el-Bakara sûresi indirilen zât (yani Hz. Peygamber) de böyle fırlattı".

137. Büyük Şeytanı Taşlarken Kabe'yi Soluna Almak

1749- Abdurrahman İbn Yezîd, Abdullah İbn Mes'ud ile birlikte hac yaptı. Onun büyük şeytana yedi taş attığını gördü. Kabe'yi soluna, Mina'yı sağına aldı sonra da şöyle söyledi: "Bu, kendisine el-Bakara sûresi indirilen zâtın durduğu yerdir".

Açıklama

Şeytana yediden az taş atan kimsenin durumu:
Buharı, konu başlığında İbn Ömer'in sözünü nakletmekle Katâde'nin ondan rivayet ettiği şu haberi reddettiğini göstermektedir:
İbn Ömer "Şeytana alh taş mı yoksa yedi taş mı attığımı hiç önemsemem" dedi, İbn Abbas buna tepki gösterdi.
Katâde bunu İbn Ömer'den işitmemiştir. Bunu İbn Ebî Şeybe, Katâde'den rivayet etmektedir. Mücâhid aracılığıyla da şunu rivayet etmiştir: Altı taş atana bir şey gerekmez: Tavus aracılığıyla ise şunu rivayet etmiştir: Altı taş atan, bir şeyler tasadduk eder.
Mâlik ve Evzâî'den rivayet edildiğine göre, şeytana yediden az taş atan ve bunu telafi etme imkanı kalmayan kişi, kurban keserek bunu telafi eder.
Şâfiîlere göre terk edilen bir taş için bir müd, iki taş için iki müd, üç veya daha fazla taş için ise kurban gerekir.
Hanefîlere göre, bir kimsenin üç şeytana atılması gereken taşların yarısından azını terk etmesi halinde yarım sa1 sadaka vermesi gerekir, daha fazlasını terk ederse kurban kesmesi gerekir..

138- (Şeytan Taşlayan Kişi) Her Bir Taşı Atarken Tekbir Getirir

İbn Ömer radıyaiiâhu anh bunu Hz. Peygamber'den aktarmıştır.
1750- el-A'meş şöyle dedi: Haccâc'ın minberde sûrelerden bahsederken "(el-Bakara, Âl-i îmrân, en-NÎsâ demeyip) İçinde bakaranın (sığırın kesilmesinin) yer aldığı sûre, içinde îmran ailesinden bahsedilen sûre, içinde kadınlardan (nisadan) bahsedilen sûre" dediğini duydum. Bunu İbrahim'e söyledim. O şöyle söyledi: Bana Abdurrahman İbn Yezîd anlattı. İbn Mes'ud ile büyük şeytanı taşlarken birlikte imiş. İbn Mes'ud vadinin alt tarafından taşlıyormuş. Ağacın hizasına gelince, enlemesine onun yanında durup yedi taş fırlatmış, her bir taşı fırlatırken tekbir getiriyormuş. Sonra şöyle söylemiş:
Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, kendisine el-Bakara sûresi indirilen zat tam burada durarak şeytanı taşladı.

Açıklama

Cemretü'l-akabe de denilen büyük şeytan Mina'ya dahil olmayıp, Mekke yönünden Mina'nın sınırıdır. Hz. Peygamber saiiailâhu aleyhi ve seiiem burada ensar ile hicret üzerine bîat yapmıştır. Cemre taşların toplandığı yerdir. İnsanlar taşlamak için burada toplandıklarından bu isim verilmiştir.
İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Abdullah İbn Mes'ud yalnızca el-Bakara suresini zikretti. Çünkü Allah'ın şeytan taşlamadan bahsettiği sûre budur. O, böylece Hz. Peygamber'in fiilinin Allah'ın muradını açıkladığına işaret etmiştir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: el-Bakara sûresinde şeytan taşlamadan bahsedilen yeri ben bilmiyorum. Herhalde İbn Mes'ud, hac ile ilgili işlerin pek çoğunun el-Bakara sûresinde yer aldığını söylemek istemiş ve şöyle demeye çalışmıştır: Bu, hacla ilgili hükümlerin indirildiği yerdir. Bu sözle, hacca dair işlerin vahiyle bildirildiğine işaret etmektedir.
Hadiste yer alan bazı hükümler
1- Taşları tek tek fırlatmak:

Şeytan taşlamada taşların tek tek atılması gerektiğine bu hadis delil gösterilmiştir. Çünkü hadiste "her bir taşı atarken tekbir alıyordu" ifadesi bulunmaktadır. Hz. Peygamber "hac ile ilgili işleri nasıl yapacağınızı benden alın" buyurmuştur.
Atâ' ve Ebû Hanife buna muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Kişi yedi taşı birden atsa bu yeterli olur.
2- Sahabe, Hz. Peygamber'in her hareketini ve duruşunu, özellikle de hac ile ilgili fiillerini çok büyük bir dikkatle izlemiştir.
3- Taşları fırlatırken tekbir getirmek:
Şeytan taşlarken tekbir getirilir. Tekbir getirmeyen kimseye bir şey gerekmeyeceği konusunda icmâ vardır.

139- Büyük Şeytanı Taşlarken Durmamak

Ibn Ömer mdıyaiiahu anh bunu Hz. Peygamber'den nakletmiştir.

140- İki Şeytanı Taşladığında Kıbleye Karşı Dönmek Ve Vadinin Alt Yanına İnmek

1751- İbn Ömer radıyaiiahu anh küçük şeytanı taşladığında yedi taş atar, her birinin ardından tekbir getirirdi. Sonra ilerler ve vadinin alt yanına iner, orada kıbleye dönerek uzunca durur, dua eder ve ellerini kaldırırdı. Sonra orta şeytanı taşlardı. Sonra sola döner, vadinin alt yanına iner, kıbleye döner, uzunca durarak dua eder, ellerini kaldırırdı. Sonra büyük şeytana vadinin altından taş atar, onun yanında durmazdı. Sonra da "Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seüem böyle yaptığını gördüm" diyerek giderdi. 137[137]

Açıklama:

İki şeytandan maksat, büyük şeytanın dışındakilerde. Bayramın ilk günü büyük şeytan taşlanır. Diğer günlerde ise en son taşlanır.

141- Küçük Ve Orta Şeytanı Taşlama Sırasında Elleri Kaldırmak

1752- SâlİM İbn Abdullah şöyle dedi: Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anh küçük şeytana yedi taş atar, her bir taşı atarken tekbir getirir, sonra ilerleyip düzlüğe iner, burada kıbleye dönerek uzunca ayakta bekler, ellerini kaldırarak dua ederdi. Sonra aynı şekilde orta şeytanı taşlar, sol tarafa yönelir, düzlüğe iner, kıbleye dönerek uzunca ayakta durur, ellerini kaldırarak dua ederdi. Sonra büyük şeytanı vadinin alt tarafından taşlar, onun yanında beklemez, şöyle derdi: "Resûlullah'ı saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem böyle yaparken gördüm".

Açıklama

İbn Kudâme şöyle demiştir: İbn Ömer'in bu hadisinde anlatılanlara muhalif görüş belirten kimse bilmiyoruz. Ancak İmam Mâlik'ten bir rivayete göre şeytan taşlamadan sonra dua ederken ellerini kaldırmaz.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: Şeytan taşlamadan sonra dua ederken el kaldırma konusunda farklı bir görüş bilmiyorum, ancak İbnü'l-Kâsım İmam Mâlik'ten buna muhalif görüş rivayet etmiştir.
İbnü'l-Müneyyir bunu reddederek şöyle der: Burada elleri kaldırmak sabit bir sünnet olsaydı, Medine'lilere gizli kalmazdı.
Ancak İbnü'l-Müneyyir şunu gözden kaçırmıştır: Bunu rivayet eden kişi ashaptan Medine ehlinin zamanındaki en alimlerindendir. Oğlu Salim de Medine'nin yedi büyük fakihinden (fukahâ-i seb'a) biridir. Ondan rivayet eden İbn Şihâb ise zamanında önce Medine'nin sonra da Şam'ın alimidir. Şayet Medine'nin alimleri bunlar değilse başka kim Medine'nin alimidir?

137[137] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1752, 1753.

142- Orta Ve Küçük Şeytanı Taşlarken Dua Etmek

1753- İmam Zührî'den gelen bilgiye göre: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mina mescidinin yanındaki şeytanı taşladığında yedi taş atar, her bir taşı atarken tekbir getirir, sonra önüne doğru ilerler, kıbleye dönerek durur, ellerini kaldırarak dua eder, uzunca dururdu. Sonra ikinci şeytana gelir, ona yedi taş atar, her bir taşı atarken tekbir getirir, sonra hızlıca vadinin yanında bulunan sol tarafa ilerler, kıbleye dönerek ayakta durur, ellerini kaldırarak dua ederdi. Ardından büyük şeytanın yanma gelir, yedi taş atar, her bir taşı atarken tekbir getirir ve burada beklemeksizin yoluna devam ederdi.

Açıklama

Hadiste yer alan bazı hususlar:
1- Her bir taş atımında tekbir getirmek meşrudur. Bunu terk eden kimseye herhangi bir sorumluluk olmadığı konusunda icmâ vardır. Ancak Sevrî şöyle demiştir: Bu kişi bir fakire yemek yedirir. Şayet kurban keserse daha iyi olur.
2- Her bir şeytana yedi taş atılacağı konusunda da icmâ vardır.
3- Şeytan taşladıktan sonra kıbleye dönülür ve uzun bir müddet ayakta durulur.
4- Şeytan taşlamadan sonra dua etmek için ayakta dururken, başkasının taşının isabet etmemesi için uzaklaşılır.
5- Duada iki eli kaldırmak meşrudur.
6- Büyük şeytan taşlanırken dua edilmez, ayakta beklenmez.

143- Şeytan Taşladıktan Sonra Güzel Koku Sürünmek, İfâda Tavafından Önce Saçını Kazıtmak

1754- Abdurrahman İbnü'l-Kâsım babasının (ki babası kendi zamanının en faziletlilerindendi) şöyle dediğini nakletti: Hz. Aişe'nin radiyaiiâhu anh şöyle dediğini işittim:
"Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ihrama girmeden önce ve tavaftan önce ihramdan çıktığında bu ellerimle ona güzel koku sürdüm, (bunu söylerken ellerini açarak gösterdi)."

Açıklama

Hadis, konu başlığına şu açıdan uymaktadır: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Müzdelife'den Mina'ya çıktığında Hz. Âişe yanında değildi. Hz. Peygamber büyük şeytanı taşlayıncaya kadar hayvanın sırtındaydı. Bu da gösteriyor ki Hz. Aişe'nin ona güzel koku sürmesi şeytan taşlamadan sonra gerçekleşmiştir.
İfâda tavafından önce saçı kazıtmaya gelince, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mina'da şeytan taşlamadan dönünce saçını kazıttı. Bu durumda da koku sürme ancak ihramdan çıktıktan sonra olur. Zira ihramdan ilk çıkma şu üç şeyden ikisi ile olur: Şeytan taşlama, saçı kazıtma, tavaf.
Şayet Hz. Peygamber şeytan taşlamadan sonra saçını kazıtmamış olsaydı güzel koku sürmezdi.
Hadis, ihramdan ilk çıkmadan sonra ihram yasaklarından olan güzel koku sürünme vb.'ne cevaz verenlere delildir. İmam Mâlik bunu yasaklamıştır. Bu görüş, Hz. Ömer, İbn Ömer ve başkalarından da nakledilmiştir.
Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: İlk koku sürme, Hz. Peygam-ber'in ihrama girmeyi istemesinden sonra fakat ihramdan önce gerçekleşmiş, ikinci koku sürme ise ihramdan çıktıktan sonra gerçekleşmiştir. Çünkü ihrama girdikten sonra koku sürmek caiz değildir. Yine ihramdan çıkmayı istedikten sonra güzel koku sürünmek de caiz değildir. Çünkü ihramlının güzel koku sürünmesi yasaktır.
1755- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: (Hac yapan) kimselere son olarak Kabe'ye uğramaları emredilmiştir. Ancak bu, âdet gören kadınlar için hafifletilmiştir.
1756- Enes b. Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem öğle, ikindi, akşam ve yatsıyı kıldı. Sonra Muhassab'da bir süre uyudu. Ardından

Kabe'ye gitmek üzere bineğine bindi ve Kabe'yi tavaf etti. [138[138]]

Açıklama

Nevevî şöyle demiştir: Veda tavafı vaciptir. Bizde (Şâfiîlerde) sahih olan görüşe göre bunun terk edilmesi sebebiyle kurban kesilmesi gerekir. Bu, âlimlerin çoğunluğunun görüşüdür.
Mâlik, Dâvud ve İbnü'l-Münzir şöyle derler: Bu sünnettir, terk edilmesi durumunda bir şey gerekmez.
İbnü'l-Münzir'in eî-Eusât isimli eserinde, emir sebebiyle bunun gerekli olduğunu, ancak terk edilmesi halinde bir sorumluluğun söz konusu olmadığını gör-düm,der.

145- Kadının İfada Tavafı Yaptıktan Sonra Âdet Görmesi

1757- Hz. Âişe rad.yaiiâhu anh şöyle dedi: (Veda haccı esnasında) Hz. Peygam-ber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hanımı Safiyye bt. Huyeyy âdet gördü. Bunu Resûluilah'a sallaliâhu aleyhi ve sellem SÖyledİm. ReSÛlUİİah sallallâhu aleyhi ve sellem "BİZİ burada (Mekke'de ifâda tavafı yapıncaya dek) alıkoyacak öyle mi?" dedi. Kendisine "O ifâda tavafı yaptı" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber satiaiiâhu aleyhi ve "Öyle ise beklemeyeceğiz" buyurdu.
1758, 1759- İbn Abbas'a radıyaiiâhu anh ifâda tavafı yaptıktan sonra âdet gören kadının durumu soruldu. O "kadın (veda tavafı yapmaksızın) memleketine dönebilir" dedi. Soruyu soranlar "biz Zeyd'in görüşünü esas alırız. Onun görüşünü bırakıp seninkinî almayız" dediler. İbn Abbas "Medine'ye gittiğinizde bunu sorun" dedi. Medine'ye gelince sordular. Sordukları kimseler arasında Ümmü Süleym de vardı. O, Safiyye ile ilgili hadisi anlattı.
1760- İbn Abbas radjyaiiâhu anh şöyle dedi: Adet gören kadının, şayet ifâda tavafı yapmışsa memleketine dönmesine ruhsat verilmiştir.
1761- Tavus dedi ki: İbn Ömer'in şöyle dediğini duydum: "Adet gören kadın memleketine dönemez". Daha sonra şöyle dediğini duydum: "Hz. Peygamber, onlara izin vermiştir."
1762- Hz. Âişe raiyaiiâhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem ile birlik-te Mekke'ye yolculuğa çıktık. Yalnız hac yapacağımızı zannediyorduk. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldi, tavaf yaptı, Safa ve Merve arasında sa'y yaptı, ihramdan çıkmadı. Yanında hedy kurbanı vardı. Onunla birlikte olan hanımları ve ashabı da tavaf yaptılar. Bunlardan, yanında hedy kurbanı olmayanlar ihramdan çıktı. Sonra o (yani Hz. Âişe) âdet gördü. [139[139]] Hacca dair bütün ibadetleri yerine getirdik.
Mina'dan dönüşte Muhassab'da gecelediğimizde ben {Âişe): Ey Allah'ın Resulü ashabından benden başka herkes hac ve umreyi yapmış olarak dönüyor, dedim.
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Mekke'ye geldiğimiz zamandan beri sen Kabe'yi hiç tavaf etmedin mi?" buyurdu.
Ben: Hayır, dedim.
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Kardeşin (Abdurrohman) ile Ten'ım'e git[140[140]] Umre için ihrama gir. Şurada buluşalım" buyurdu.
Ben, kardeşim Abdurrahman ile birlikte Ten'im'e gittim, umre için ihrama girdim. Safiyye bt. Huyey de âdet gördü. Bunun üzerine Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Eyuahl Demek bizi burada alıkoyacaksın. Bayram'ın ilk gününden önce tavaf yapmamış miydin?" dedi. [141[141]] Safiyye: Yapmıştım, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Öyle ise bir sorun yok, bizimle dönersin" buyurdu.

[138[138]] Hadisin geçtiği diğer yer: 1764.
[139[139]] Olayı anlatan kişi Hz. Âişe'nin kendisi olduğu halde âdet gördüğünü söylerken "ben" dememiş, hayası gereği "o" demiştir.
[140[140]] Mekke'ye yakın Medine yolu üzerinde bir yerin adıdır.
[141[141]] Bu ifadenin Arapçası "akrâ halka", "boğazına acı isabet etsin" anlamına gelen ve Araplarca sık olarak bir ifade olup, asıl anlamı kastedilmiş değildir. Bununla, ters giden bir durum söz konusu olduğunda duyulan üzüntü dile getirilir. Türkçede bu anlamı ifade etmek üzere "eyvah, vah, tüh, yazık" gibi ifadeler kullanılır. Sonuç olarak "hayız fâdet) yalnızca Âdem'in kızlarına Allah'ın yazdığı bir şeydir" diyen bir peygamberin Allah'ın yazgısını beğenmemesi gibi bir durum, ya da kendi iradesi dışında bir durumla karşılaşan Hz. SafÎyye'ye beddua etmesi değil, bir beşer olarak içinde bulunduğu toplumun dili ile duygularını dile getirme söz konusudur.

Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w seiiem Mekke'den yukarı çıkarken ben de inerken (yahut o inerken ben çıkarken) karşılaştık.

Açıklama

a- İfâda tavafı yaptıktan sonra âdet gören kadının veda tavafı yapması gerekli midir, yoksa veda tavafı düşer mi?
b- Şayet gerekli ise kurban kesmekle telafi edilir mi, yoksa telafiye gerek yok mudur?
İbnü'l-Münzir şöyle der: İslam şehirlerinin önde gelen fakihlerinin geneli, ifâda tavafı yaptıktan sonra âdet gören kadının veda tavafı yapmasına gerek olmadığını söylemişlerdir.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem, Safiyye'nin ifada tavafı yapmadığını zannederek "demek bizi burada alıkoyacaksın" demiştir. Bununla, biz Mekke'den ayrılmayı düşündüğümüz vakitten daha sonraya bırakacaksın, demek istemiştir. Çünkü Hz. Peygamber, eşini Mekke'de bırakıp Medine'ye dönecek değildi. Eşi ihramdan çıkmadığı halde kendisi ile birlikte Medine'ye götürecek de değildi. Bu durumda eşi Safiyye temizlenip de tavaf yapıncaya ve ikinci ihramdan çıkıncaya kadar beklemesi gerekecekti.
Hadisten Çıkan Sonuçlar:
1- İfâda tavafı haccın rüknüdür.
2- İfâda tavafının sahih olması için temizlik şarttır.
3- Veda tavafı farzdır.

146- Nefir Günü (Minadan Dönüş Günü) Ebtahta İkindi Namazı Kılmak

1763- Abdülaziz İbn Rüfey' şöyle dedi: Enes İbn Mâlik'e dedim ki: "Hz. Peygamber'in tevriye günü nerede namaz kıldığına dair bir şey hatırlıyorsan bana bildirir misin"?
Enes: Mina'da kıldı, dedi.
Ben: Nefir günü ikindi namazını nerede kıldı? Diye sordum.
Enes: Ebtah'ta[142[142]] kıldı. Ancak sen emirlerinin yaptığı gibi yap, dedi.
1764- Enes b. Mâlik rad.yaiiâhuanh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem öğle, ikindi, akşam ve yatsıyı kıldı. Sonra Muhassab'da bir süre uyudu. Sonra Kabe'ye varıncaya dek bineğine bindi ve Kabe'yi tavaf etti.
1765- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Muhassab, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yalnızca Medine'ye çıkışı daha kolay olsun diye konakladığı bir yerdi.
1766- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Muhassab'da durmak (haccın menâsikinden) bir şey değildir. Bu yalnızca Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem konakladığı bir yerdir.

Açıklama

Bu bölümde Muhassab denilen yerde konaklamanın hükmünden bahsedilmektedir.
İbnü'l-Münzir bunun haccın menâsikinden olmadığı konusunda ittifak bulunduğunu, müstehab olup olmadığında ise ihtilaf olduğunu söylemiştir.
Hz. Peygamber, Muhassab'da yavaş giden ile mutedil olan bir olsun, gecelemeleri, seher vakti kalkmaları ve hep beraber Medine'ye gitmeleri mümkün olsun diye konaklamıştır.
İbnü'l-Münzir, Muhassab'da konaklamanın haccın menâsikinden olmadığını, ancak Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem burada konaklamasından dolayı ona uymak amacıyla konaklamanın müstehab olduğunu söylemiştir.
Hz. Peygamber'den sonra halifeler de bunu yapmıştır. Nitekim Müslim'in rivayetine göre İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve , Ebû Bekir ve Ömer radıyaiiahu anhüma, Ebtah'ta konaklıyorlardı.
Nâfi' şöyle dedi: Resûlullah saüaiiâhu aleyhi ve seiiem Muhassab'da konakladığı gibi ondan sonra halifeler de konaklamıştır.

[142[142]] el-Ebtah, Mekke ile Mina arasında bir yerdir.

Özetle söylemek gerekirse bunun sünnet olmadığını ileri süren Hz. Âişe ve İbn Abbas gibilerin kastı, bunun hac fiillerinden olmadığını belirtmektir. Bunun terki sebebiyle bir şey gerekmez.
İbn Ömer gibi bunu gerekli görenler ise, bunun gerekli olduğunu değil, Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem uymanın kapsamına dahil olduğunu belirtmişlerdir.
Kişinin Muhassab'da öğle, ikindi, akşam ve yatsıyı kılması müstehabtır. Enes'in hadisinin de gösterdiği gibi kişi gecenin bir kısmında burada geceler.

148- Mekke'ye Girmeden Önce Zûtuvâda Mekke Den Dönerken De Zülhuleyfe'de Bulunan Bathâda Konaklamak Muhtasar Fethu'l-Bârî

1767-Nâfi1 şöyle dedi:
İbn Ömer radıyaiiâhu anh, Zûtuvâ'da[143[143]] iki dağ yolunun arasında konaklardı, sonra da Mekke'nin üst yanında bulunan yoldan Mekke'ye girerdi. Hac veya umre yapmak için Mekke'ye geldiğinde devesini mescidin kapısına varıncaya kadar çöktürmezdi. Sonra mescid-i harama girer, Hacerü'l-Esved'in bulunduğu köşeye gelir oradan başlayarak üçü hızlıca dördü de yürüyerek olmak üzere yedi tavaf yapardı. Sonra tavaftan ayrılarak iki rekat namaz kılar, ardından konakladığı yere döner, Safa ile Merve arasında sa'y yapardı. Hac veya umreden (Medine'ye) dönüşte devesini, Zülhuleyfe'de Bathâ'da, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi veseilem devesini çöktürdüğü yerde çöktürürdü.
1768- Hâlid İbnü'l-Hâris şöyle dedi: Ubeydullah'a Muhassab'da konaklama meselesi soruldu. O, Nâfi'den şunu nakletti: "Resûlullah saiiaD&hu aleyhi ve seiiem, Ömer ve İbn Ömer radıyaiiâhu anhüma orada konakladılar".
Nâfi' şöyle demiştir: İbn Ömer radıyaiiâhu anh Muhassab'da öğle ile ikindiyi (öyle zannediyorum ki akşamı da) kılardı. Hadisi rivayet eden Hâlid "yatsıyı kıldığında da şüphem yok" dedi. Sonra bir süre yatardı. Hz. Peygamber'in »iiaiuhu aleyhi ve seiiem de bunu yaptığını söylerdi.

Açıklama

Bu bölümde şuna işaret edilmektedir: Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem konakladığı yerde konaklamak hususunda ona uymak yalnızca Muhassab'a özgü değildir.

149- Mekke'den Dönerken Zûtuvâ'da Konaklamak

1769- İbn Ömer radıyaiiahu anhüma Mekke'ye giderken geceyi Zûtuvâ'da geçirir, sabah olunca Mekke'ye girerdi. Dönerken de geceyi Zûtuvâ'da geçirir, sabah yola devam ederdi. Hz. Peygamber'in de böyle yaptığını söylerdi.

Açıklama

Mekke'ye girmek isteyen kimsenin Zûtuvâ'da sabaha kadar kalması ile ilgili hadis Hac bölümünün başlarında geçmişti. [144[144]]
Burada başlıkla kastedilen Mekke'den dönüşte de burada konaklamanın meşruiyetini açıklamaktır.
İbn Battal şöyle demiştir: Bu da hac fiillerinden değildir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu hadis, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem nerelerde konakladığını bize göstermekte, böylece bu konuda ona uymamız mümkün olmaktadır. Çünkü onun fiillerinden hiçbiri hikmetsiz değildir.

150- Hac Günlerinde Ticaret Yapmak, Câhiliyye Devrine Ait Pazarlarda Alışveriş Yapmak

---

[143[143]] Mekke'ye yakın şehrin alt tarafında bulunan bir bölgenin ismi. Arapça'daki gramer kurallarına bağlı olarak buranın ismi yerine göre "Zûtuvâ, zâtuvâ ve zîtuvâ" şeklinde üç farklı şekilde okunmakla birlikte biz tercümede merfû okunuşunu esas aldık.
[144[144]] 1553. hadis.

1770- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi; Zülmecâz ve Ukâz, câhiliye döneminde insanların ticaret yaptığı pazarlardı. İslam dininin gelmesinden sonra Müslümanlar bu pazarlarda alışveriş yapmayı çirkin bir iş olarak gördüler. Bunun üzerine şu âyet indirildi: "(Hac günlerinde) Rabbinizden bir lütuf aramazında sizin için bir günah söz konusu değildir".[145[145]]

Açıklama

Bu bölümde hac zamanı ;da ve câhiliye devrine ait pazarlarda alışverişin caiz olduğu anlatılmaktadır.
Müslümanlar, ticaret yapmaları durumunda hac zamanında ibadet dışında bir şeyle uğraşma sebebiyle günaha girmekten korktular ve bu yüzden hacda alışverişi kötü gördüler.
Bu hadis, hacca kıyasla itikafta bulunan kişinin alış veriş yapmasının da caiz olduğuna delil getirilmiştir. Her ikisinin ortak noktası (illeti) ise ibadet olmak vasfıdır. Bu, alimlerin çoğunluğunun görüşüdür. Mâlik'ten bir rivayete göre, kişi kendi ihtiyacını karşılayan gideren birini bulamadığında ihtiyaç miktarının ötesinde (örneğin bir ekmekten fazla) alışveriş yapması mekruhtur.

151- Muhassab'dan Gecenin Sonunda Hareket Etmek

1771- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Mina'dan dönüşte (nefer gününde) Safiyye âdet gördü ve "öyle zannediyorum ki sizi (Mekke'de âdetim bitene kadar) alıkoyacağım." dedi. Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seikm "Eyvah! Sen bayramın ilk günü tavaf yaptın mı?" diye sordu. Safiyye "evet" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "öyle ise burada kalmamıza gerek yok, haydi yürü" buyurdu.
1772- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi vs seüem ile birlikte yalnızca hac yapmak amacıyla Medine'den yola çıktık. Mekke'ye geldiğimizde bize ihramdan çıkmayı emretti. Mina'dan (Mekke'ye oradan da Medine'ye) dönüş gecesi Safiyye bt. Huyeyy âdet gördü.
Hz. Peygamber: "Eyvah! Öyle görünüyor ki Safiyye sizi burada alıkoyacak" dedi. Daha sonra Safiyye'ye "Sen bayramın İlk günü tavaf yaptın mı?" diye sordu. Safiyye "evet" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "öyle İse (beklememize gerek yok) haydi yürü!" buyurdu.
(Hz. Âişe anlatıyor): Ey Allah'ın Resulü ben ihramdan çıkmadım, dedim.
Resûlullah saibiiâhu aleyhi ve sdiem: "Öyleyse ten'im'den umre için ihrama gir" buyurdu.
(Hz. Âişe, kardeşi Abdurrahman ile birlikte ten'im'e gitti).
(Hz. Âişe anlatmaya devam etti): Biz sabaha karşı Hz. Peygamberle karşılaştık. O "seninle şurada buluşalım" buyurdu.

26- BÖLÜM

UMRE

1- Umrenin Vacip Olması Ve Fazileti[146[146]]

İbn Ömer radıyaiiâhu anh " Üzerine hac ve umre'nin vâcib/gerekli olmadığı kimse yoktur" dedi.

[145[145]] el-Bakara 2/198. Hadisin geçtiği diğer yerler: 2050, 2098, 4519.

[146[146]] Burada vacip kelimesi ile hükümler hiyerarşisinde farzdan sonra gelen hüküm kategorisi değil mutlak anlamda gereklilik kast edilmiştir. Hanefîler dışındaki fıkıh mezheplerinde farz ve vacip kelimesi eş anlamlı olarak "yapılması zorunlu olan dinî yükümlülükler" için kullanıldığı halde Hanefîler "farz" ile "Şâri'in yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir şekilde emrettiği ve bu emrin katı bir şekilde sabit olduğu hükümler"! kastederken, "vacip" ile "Şâri'in yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir şekilde emrettiği ancak bu emrin zannî bir şekilde sabit olduğu hükümler"! kastederler. Bu ayrımın amelî değil itikâdî bir sonucu bulunmaktadır bu da farzın İnkarının kutru gerektirdiği halde vacibin inkârının küfrü gerektirmemesidir. Şu halde hangi mezhep esas alınırsa alınsın "vacip" sözcüğünün Sari' tarafından yapılması kesin ve bağlayıcı tarzda emredildığı hükümlerin kastedildiğinde bir görüş farklılığı bulunmamaktadır.

İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Umre, Allah'ın kitabındaki "Allah için hacet ve umreyi tamamlayın" âyetinde[147[147]] haccın yanında zikredilmiştir.
1773- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh, Resûiullah'ın saiiaiiâhu aleyhi vG seiiem şöyle buyurduğunu söyledi:
"ömre, diğer umreye kadar arasındakiler (küçük günahlar) için keffarettir. Mebrûr haccm tek karşılığı cennettir."

Açıklama

Umre'nin tanımı:
Umre sözlükte ziyaret etmek demektir. Bir görüşe göre bu, "Mescid-i Ha-ram'ı imar etmek"ten türetilmiştir.
Umre'nin hükmü:
Buharî, umrenin vacip olduğunu kabul etmiş, bu konuda Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve diğer ehli esere[148[148]] uymuştur.
Mâlikîierden ve Hanefîlerden nakledilen meşhur görüşe göre Umre tatavvu'dur. [149[149]]
Tahavî, îbn Ömer'in "Üzerine hac ve umrenin vacib/gerekli olmadığı kimse yoktur" sözündeki vacibin, farz-ı kifaye anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Bunun uzak bir görüş olduğu açıktır.
İbn Abbas, Atâ' ve Ahmed İbn Hanbel'e göre umre Mekke'lilere vacip değil, diğer Müslümanlara vaciptir.
İbn Abdİlber umrenin büyük günahlar İçin değil, küçük günahlar için keffaret olduğunu söylemiştir.
Hadîste yer alan bazı hükümler
1- Yılda bir umreden fazlasını mekruh gören Mâlikîler vb.'nin görüşünün aksine çok umre yapmak müstehabtır.
Hac ile ilgili fiilleri yapanlar dışında her zaman umrenin yapılabileceği konusunda görüş birliği vardır. Ancak Hanefiler'e göre arefe, kurban bayramı ve teşrik günlerinde umre yapmak mekruhtur.
Esrem'in Ahmed İbn Hanbel'den naklettiğine göre umre yapan kişinin saçını kazıtması veya kısaltması şarttır. Bundan sonra başını kazıtmanın mümkün olabilmesi İçin on gün içinde umre yapamaz.
2- Hacdan Önce umre yapılabilir.

2- Hacdan Önce Umre Yapmak

1774- İkrime İbn Hâlid, İbn Ömer'e radıydiâhu anh hacdan önce umre yapmanın hükmünü sordu. İbn Ömer "bir sakıncası yok" dedi.
İkrime, İbn Ömer'in radtyaiiâhu anh şöyle dediğini nakletti "Hz. Peygamber Je seiiem hac yapmadan önce umre yaptı."

Açıklama:

Ahmed İbn Hanbel, İkrime'den şunu rivayet etmiştir: Mekke'li bir grupla birlikte Medine'ye geldim. Abdullah b. Ömer'le karşılaştım.
Ona "Biz hiç hac yapmadık. Medine'den umre'ye gidebilir miyiz?" diye sordum. O şöyle dedi: "Evet. Bunu yapmanızı engelleyen nedir? Resûlullah aleyhi ve seiiem umrelerinin tümünü hacdan önce yaptı".

[147[147]] el-Bakara 2/196.
[148[148]] Eser sözcüğü biri genel diğeri özel iki anlamda kullanılır; Genel anlamda eser, "öncekilerden nakledilen haber" anlamında olup gerek Hz. Peygamber'den gerekse sahabe ve tabiînden rivayet edilen söz, fiil ve takrirler için kullanılır. Bu anlamıyla eser, hadis ve sünnetin eş anlamlısıdır. Dar anlamda eser ise Hz. Peygamber dışında sahabe ve tabiînin söz ve uygulamaları İçin kullanılır. Ehli eser terimi ise fıkıhta şahsî rey ve ictihaddan ziyade öncekilerden nakledilen görüşleri esas alan kimseleri ifade etmekte olup ehli reyin karşıtı olarak kullanılır.
[149[149]] Tatavvu, mendup, müstehap ve sünnet terimlerinin her birinin kendine özgü bazı anlamları bulunmakla birlikte kimi durumlarda bunların tümü farzın karşıtı olarak "yapılması dînde iyi görüldüğü halde farz kılınmamış şey" anlamına gelmektedir. "Buradaki kullanımında da vacibin karşıtı olarak kullanılmıştır.

Bunun üzerine biz umre yaptık.
İbn Battal şöyle demiştir: Haccın farz olması hükmü, Hz. Peygamber'e umre yapmadan önce indirildiğini göstermektedir. Burada bir başka mesele daha gündeme gelir: Hac, derhal yapılması gereken bir ibadet midir, yoksa ertelenebilir mi? Ele aldığımız rivayet bunun ertelenebileceğini göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ashabına, haclarını feshederek umre yapmalarını emretmesi de bunu gösterir.
İbn Battal'm bu söylediği tartışılmıştır. Çünkü umrenin hacdan önce yapılmış olması haccın ertelenebileceğini göstermez.
Hac bölümünün başında, haccın farz kılınmasının İlk olarak nasıl olduğu konusundaki görüş ayrılığı anlatılmıştı. [150[150]]

3- Hz. Peygamber Kaç Kere Umre Yaptı?

1775- 1776- Mücâhid şöyle dedi: Ben ve Urve b. Zübeyr mescide girdik. Bir de baktık Abdullah İbn Ömer, Hz. Aişe'nin odasının yanında oturuyor, insanlar da mescitte kuşluk namazı kılıyorlar. Biz bu namazın hükmünü Abdullah İbn Ömer'e sorduk. O "bidattir" dedi. [151[151]] Sonra Urve ona "Resûlullah saiiaiiâhu aıeyhi veseiiem kaç kere umre yaptı?" diye sordu. O "Dört kere umre yaptı. Bunların biri Receb ayında idi" şeklinde cevap verdi. Biz Abdullah'ın bu söylediğini reddetmeyi kötü gördüğümüz için reddetmedik.
Hz. Aişe'nin odasında dişini misvakladığını işittik.
Urve: "Ana! [152[152]] Ey mü'minlerin anası! Ebû Abdurrahman'ın (İbn Ömer'in) ne dediğini işitiyor musun?" dedi.
Âişe radıyaiiâhu anh: "Ne diyor?" diye sordu.
Urve: Resûluliah'm saiiaüâhu aleyhi ve seiiem biri Receb ayında olmak üzere dört kere umre yaptığını söylüyor, dedi.
Hz. Âişe şöyle dedi: Allah Ebû Abdurrahman'a merhamet etsin. Resûlul-lah'ın yaptığı bütün umrelerde o da vardı. (Ancak demek ki unuttu). Resûlullah u aleyhi ve seiiem hiç Receb ayında umre yapmadı. [153[153]]
1777- Urve İbn Zübeyr şöyle dedi: Hz. Âişe'ye Resûluliah'm umresini sordum o "Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Receb ayında umre yapmadı" dedi.
1778- Katâde şöyle dedi:
Enes'e sordum: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seîkm kaç kere umre yaptı?
Enes şöyle dedi: Dört kere yaptı. Birisi, Zülkâde ayında yaptığı ve müşriklerin kendisine engel olduğu Hudeybiye umresi, diğeri müşriklerle sulh yaptıktan sonra ertesi yılın Zülkade ayında yaptığı umre, diğeri Huneyn ganimetlerini dağıttığı Ci'râne umresi.
Ben: Kaç kere hac yaptı? diye sordum. Enes: Bir kere, dedi. [154[154]]
1779- Katâde şöyle dedi:
Enes'e (Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem umrelerini) sordum.
Enes şöyle dedi: Hz. Peygamber:
1- Müşriklerin kendisinin umre yapmasına engel olduğu yıl umre yapmak istedi,
2- Ertesi sene Hudeybiye'nin kaza umresini yaptı,
3- Bir kere Zülkâde ayında umre yaptı,
4- bir de haca ile birlikte umre yaptı.
1780- Hemmâm şöyle dedi:
Hz. Peygamber dört umre yaptı. Hac ile birlikte yaptığı umre dışında hepsi de Zülkade ayında idi:
1- Hudeybiye umresi, [155[155]]

[150[150]] 1513- hadis
[151[151]] İbn Ömer'in "bidattir" dediği şey kuşluk namazı kılmak değil, bu namazı kılmak için insanların mescitte toplanırı asıdır.
[152[152]] Urve'nİn Hz. Âişe'ye böyle seslenmesi ya Hz. Âişe'nin onun teyzesi olmasından yahut da genel olarak müminlerin anası olmasındandır.
[153[153]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1777, 4253, 4254.
[154[154]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1779, 1780, 3066, 4148. Zikredilmeyen diğer umre ise, bir sonraki hadiste yer aldığı üzere hac ile birlikte yaptığı umredir
[155[155]] Ancak bu umrede Mekke'ye gidip tavaf yapamamış, Safa ile Merve arasında sa'y edememiş, sadece kurbanını kesip tıraş olmuştu.

2- Ertesi yıl yaptığı umre (kaza umresi),
3- Huneyn ganimetlerini taksim ettiği Ci'râne umresi,
4- Haccı ile birlikte yaptığı umre.

1781- Ebû İshak şöyle dedi: Mesrûk, Atâ ve Mücâhid'e (Hz. Peygamber'in) umrelerini sordum. Şöyle dediler:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hac yapmadan önce Zülkade ayında umre yaptı.
Ebû İshak dedi ki: Berâ İbn Âzib'e radıyaiiâhu anh sordum şöyle cevap verdi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hac yapmadan önce Zülkade ayında iki kere umre yaptı. [156][156]

Açıklama

Hz. Aişe, yukarıda geçen hadiste, değerini yükseltmek için İbn Ömer'i künyesi ile zikretmiş "Hz. Peygamber'in yaptığı bütün umrelerde o da vardı" derken de onun bu meseleyi unuttuğuna işaret etmiştir. Hz. Aişe, İbn Ömer'in "umrelerin biri Receb ayında idi" sözü dışında söylediklerini reddetmemiştir.
Hadisten çıkan bazı sonuçlar
1- Müşriklerin yaptığının aksine haram aylarda umre yapmak caizdir.
2- Değeri yüksek olan, Hz. Peygamber'den pek çok hadisler rivayet eden ve sürekli onunla birlikte bulunan bir sahabi bile Hz. Peygamber'in bazı durumlarını bilmeyebilir. Onunla saiiailâhu aleyhi ve seiiem İlgili bazı şeylerde yanılabilir, unutabilir. Çünkü sahabe hatadan korunmuş değildir.
3- Alimler birbirini reddedebilir. Bu hadiste birbirini reddetme konusunda güzel edebe nasıl riayet edildiği görülmektedir.
4- Hadisi dinleyen kişinin, hadisi aktaranın hata yaptığını düşündüğünde doğrunun ortaya çıkması için nasıl ince bir davranış gösterdiği de bu hadiste görülmektedir.
Nevevî şöyle demiştir; Hz. ÂÎşe'nin kendisini reddetmesi üzerine İbn Ömer'in susması, kendisinin bu konuyu karıştırdığını, unuttuğunu veya şüphe ettiğini göstermektedir.
Kurtubî de şöyle demiştir; Hz. Âişe'nİn sözünü reddetmemesi, İbn Ömer'in bu konuda yanılgı içinde olduğunu, sonradan ÂÎşe'nin görüşünü benimsediğini gösterir.

4- Ramazan Ayında Umre Yapmak

1782- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ensardan bir kadına[157][157]: "Bizimle hac yapmana engel olan şey nedir?" diye sordu.
Kadın şöyle dedi: Bizim bir devemiz vardı. Falan ve oğlu (yani kocam ve oğlum) o deveye bindiler. (Kocam) geriye su taşıdığımız şu deveyi bıraktı.
Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Öyleyse Ramazan gelince Ramazanda umre yap. Çünkü Ramazan'da bir umre bir hacdır".[158][158]

5- Mühassabda Ve Diğer Yerlerde Konaklandıgı Gece Umre Yapmak

1783- Hz. ÂÎşe radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Resûlullah saiiailâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte (Zülkâde ayını bitirip) zilhicce hilali ile birlikte yola çıktık. Resûlullah saiiailâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Sizden hac için telbiye getirecek olan yapsın. Umre için telbiye getirecek olan da umre için telbiye yapsın. Ben yanımda hedy kurbanı götürmemiş olsaydım umre için telbiye getirirdim".[159][159]
İçimizden kimileri umre kimileri de hac için telbiye getirdi. Ben de umre için telbiye getirmiştim. Arefe günü yaklaştığında âdet gördüm. Resûlullah'a dert yandım o şöyle buyurdu: "Umreni terk et (ihramdan çık). Saçlarını çöz ve tara.

---

[156][156] Yani haccın farz kılındığı hükmünün gelmesinden önceki yıllarda. Hadisin geçtiği diğer yerler: 1844, 2698, 2699, 2700, 3184, 4251.
[157][157] Hadisi ibn Abbas'tan rivayet eden Atâ şöyle dedi: "İbn Abbas bu kadının adını söylemişti ama ben unuttum". Bu kadın sahabinin Ümmü Sinan olduğu söylenmiştir.
[158][158] Hadisin geçtiği diğer yer: 1863.
[159][159] Telbiye getirmek, hac veya umre için niyet ederek ihrama girerken "Lebbeyk Allahümme lebbeyk..." duasını yüksek sesle okumak anlamına gelir.

Hac için telbiye getir." Muhassab'ta konaklayacağımız gece Resuluilah kardeşim Abdurrahman ile birlikte bsni Ten'im'e gönderdi. Ben de daha önceki umremin yerine umre için telbiye getirdim.

Açıklama

Hac günlerinde umre yapmanın hükmü:
İbn Battal şöyle demiştir: Bu konudan elde edilecek fıkhî hüküm şudur: Hac yapan kimse, teşrik günlerinin tamamlanması ile haccı sona erdiğinde umre yapabilir. Muhassab'ta konaklama günü, şeytan taşlamanın son günüdür.
İlk dönem alimleri hac günlerinde umre yapmanın hükmü konusunda ihtilaf etmişlerdir.
Abdürrezzak, Mücâhid aracılığıyla şunu rivayet etmiştir: Hz. Ömer, Ali ve Aİşe'ye radıyaiiâhu anh, Muhassab'ta konaklama zamanında umre yapmak hakkında soru soruldu. Hz. Ömer "Hiçbir şey yapmamaktan iyidir" dedi. Hz. Ali de benzer şeyler söyledi. Hz. Âişe "umre kişinin nafakasına (kesesine) bağlıdır" dedi. [160][160]

6- Tenim Umresi

Abdurrahman İbn Ebû Bekimin radıyaiiâhu anh söylediğine göre, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kendisine Hz. Aîşe'yi devesinin terkisinde (Ten'im'e) götürmesini ve Ten'im'den umre yaptırmasını emretti.
Süfyan bir defasında "Amr'ın şöyle dediğini işittim" dedikten sonra "bunu Amr'dan ne kadar da çok işittim" dedi.[161][161] 17,85- Câbir İbn Abdullah rad,yaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber ve onunla birlikte ashabı hac için telbiye getirdiler. Hz. Peygamber ve Talha'dan başka yanında hedy kurbanı olan yoktu. Ali, yanında hedy kurbanı ile birlikte Ye-men'den geldi ve "Resuluilah saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem neye niyet ettiyse ben de ona niyet ettim" dedi. Hz. Peygamber, yanında hedy kurbanı bulunanlar dışında ashabının hac yerine umre yapmalarına, Kabe'yi tavaf ettikten sonra tıraş olarak ihramdan çıkmalarına izin verdi. Bunun üzerine ashab "erkeklik organımızdan meni akar olduğu halde Mina'ya mı gideceğiz!" dediler. Hz. Peygamber'e bu soz ulaşınca o şöyle buyurdu: "Böyle olacağını daha önceden bilseydim yanımda hedy kurbanı getirmezdim. Yanımda hedy kurbanı olmasaydı ihramdan çıkardım".
Hz. Âişe rad.yaiiâhu anh âdet gördüğü halde, Kabe'yi tavaf etmek dışında hac ile ilgili fiillerin tümünü yerine getirdi. Temizlenip de tavaf yaptıktan sonra "Ey Allah'ın Resulü! Siz hem umre hem de hac yapmış olarak dönerken ben yalnızca hac yapmış olarak mı döneceğim?" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sailailâhu aleyhi ve seiiem (Hz. Âişe'nin kardeşi) Abdurrahman İbn Ebû Bekir'e Hz. Âişe ile birlikte Ten'im'e gitmesini emretti. Hz. Âişe, hacdan sonra Zülhicce ayında umre yaptı.
Sürâka İbn Cu'şum, şeytan taşladığı sırada Hz. Peygamber saiiaUâhu aleyhi ve seiiem ile karşılaştı ve ona "bu yalnızca size mi özgü ey Allah'ın Resulü?" diye sordu.
Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Hayır. Sonsuza kadar (bütün insanlar) için (meşrudur)."

Açıklama

Bu konuda şu iki mesele ele alınmaktadır:
a- Ten'im'den umre ihramına girmenin Mekke'de bulunan kişilere özgü olup olmadığı,
b- Şayet onlara özgü değilse, bunun harem dışında diğer bir yerden (hill bölgesinden) [162][162] umre İhramına girmekten daha faziletli olup olmadığı.
el-Hedy adlı eserin sahibi şöyle demiştir: Hicret öncesi dönemde Mekke'de otururken Hz. Peygamber'İn saiiaiı&hu aleyhi ve seiiem umre yaptığı nakledilmediği gibi, o sadece Mekke içinde iken umre yapmıştır. Hz. Peygamber {s.a.v.), hiçbir zaman bugün

---

[160][160] Yani umre yapma sırasında Mekke'de kalabilecek kadar maddî imkânı bulunduğu sürece umre yapabilir.
[161][161] 2985 hadis.
[162][162] Hac veya umre yapanların İhramsız giremeyecekleri bölgeye harem denildiği gibi bu bölgenin dışına da hill bölgesi denilmektedir.

insanların yaptığı gibi Mekke'den hîl bölgesine çıkıp, sonra da umre için Mekke'ye girmemiştir. Hz. Âişe radıyaiiâhu anh dışında hiç kimsenin de Hz. Peygamber'İn sailailâhu aleyhi ve seiiem hayatında bunu yaptığı sabit değildir. 163[163]
Hz. Peygamber'İn sailailâhu aleyhi ve seiiem emri ile Hz. Âişe'nin radıyaiiâhu anh bunu yapması, artık bunun meşru olduğunu gösterir.
Bir sene içinde birden fazla umre yapma konusundaki görüşler:
İlk dönem alimleri bir sene içinde birden fazla umre yapmanın hükmünde ihtilaf etmişlerdir.
1- İmam Mâlik bunu mekruh görmüştür.
2- Mutarrif ve bağlılarından bir grup ise îmam Mâlik'e muhalefet etmişlerdir, ki bu görüş (yani bir yıl içinde birden fazla umre yapılabileceği görüşü) alimlerin çoğunluğunun da görüşüdür.
3- Ebû Hanife; arefe, kurban bayramı günü ile teşrik günlerini istisna etmiş (bugünlerde umre yapılamayacağını söylemiştir.
4- Ebû Yusuf, arefe günü dışındaki hususlarda Ebû Hanife ile aynı görüştedir.
Mekke'de olanın Ten'im'den umre ihramına girmesi zorunlu mudur?
İlk dönem alimleri, Mekke'den ihrama girecek kişinin Ten'im'den ihrama girmesinin zorunlu olup olmadığı konusunda da ihtilaf etmişlerdir.
1- Fâkihî ve başkaları, Muhammed İbn Şîrîn aracılığıyla şunu rivayet ederler: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'liler için (umre ihramına girme yeri olarak) Ten'im'i belirlemiştir.
2- Atâ' aracılığıyla şu rivayet edilmiştir: Mekke'li olsun ya da olmasın (Mekke'de iken umre yapmak isteyen kişi), Ten'im veya Ci'râne'ye çıksın, oradan ihrama girsin. En efdali hac inikatlarından birine gidip oradan ihrama girmesidir.
3- Tahâvî şöyle der: Bazıları, Mekke'de olanlar için Ten'im'den başka (umre ihramına girilecek) mîkat bulunmadığını, hac zamanında hacdaki mîkatlan geçmenin caiz olmaması gibi umre için de bunu geçmenin caiz olmadığını söylemişlerdir. Diğer bazıları ise buna karşı çıkarak umre inikatlarının hill bölgesi olduğunu söylemişler, Hz. Peygamber'İn Hz. Âişe'ye Ten'im'e gitmeyi emretmesinin sebebinin de buranın Mekke'ye en yakın hill bölgesi olduğunu söylemişlerdir.
Fâkihî'nin de belirttiği üzere, Ten'im Mekke dışında Medine yönüne doğru dört mil mesafede bir bölgedir.
Bu hadis, evlenilmesi haram olan erkeklerle gerek yolculukta gerek yolculuk dışında birlikte bulunmanın caiz olduğunu, mahremin mahremini devesinin terkisine bindirebileceğini gösterir.
Bu hadis, Mekke'de olup da umre yapmak isteyen kimsenin hil bölgesine çıkmasının zorunlu olduğuna delil gösterilmiştir, ki âlimlerin iki görüşünden biri budur.
Müslim'in Cafer'den rivayetinde şöyle denilmektedir: Sürâka ayağa kalkarak: "Bu sırf bu seneyi mi özgü yoksa sonsuza kadar mı geçerli?" diye sordu. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem parmaklarını birbirine geçirerek şöyle buyurdu: "Umre haccın içine iki kere girmiştir. Bu sırf bu seneye özgü değil, sonsuza kadar".
Nevevî şöyle der: Alimlerin çoğunluğuna göre bunun anlamı şudur: Câhili-ye dönemindeki uygulamayı iptal etmek üzere hac aylarında umre yapmak caizdir.
Bir diğer görüşe göre bunun anlamı şudur: Umre fiilleri hac fiillerinin içine girmiştir.

7- Hacdan Sonra Hedy Kurbanı Söz Konusu Olmaksızın Umre Yapmak

1786- Hz. Aişe radıyaiiâhuanh şöyle dedi:
Resûlullah saiiaitâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte (Zülkâde ayını bitirip) Zülhicce hilali ile birlikte i, ola çıktık. Resûlullah saüaiiâhu aleyhi w aeilem şöyle buyurdu: "Sizden umre için telbiye getirecek olan yapsın. Hac için telbiye getirecek olan da umre için telbiye yapsın. Ben yanımda hedy kurbanı götürmemiş olsaydım umre için telbiye getirirdim", 164[164]

163[163] Burada zikredilen eserin tam adı Zâdü'l-meâd fi hedyi hayri'i-'ibâd olup, yazarı İbn Kayyim el-Cevziyye'dir. İbn Kayyim bu hususu eserinin üç yerinde belirtmiştir, bk. Zödü'I-meâd, II, 89, 162, 213.
164[164] Telbiye getirmek, hac veya umre için niyet ederek ihrama girerken "Lebbeyk Allahümme leb-beyk..." duasını yüksek sesle okumak anlamına gelir.

İçimizden kimileri umre kimileri de hac için telbiye getirdi. Ben de umre için telbiye getirmiştim. Mekke'ye girmeden önce âdet oldum, arefe gününe adetli iken ulaştım. Resûlullah'a dert yandım o şöyle buyurdu: "Umreni terk et (ihramdan çık). Saçlarını çöz ve tara. Hac için telbiye getir." Ben de öyle yaptım. Muhassab'ta konaklayacağımız gece kardeşim Abdurrahman ile birlikte beni Ten'im'e gönderdi. Ben de daha önceki umremin yerine umre için telbiye getirdim.
Böylece Allah Hz. Aişe'ye hem haccı hem umreyi nasip etmiş oldu. Bunların hiç birinde ne hedy, ne sadaka ne de oruç vardı.

Açıklama

Buharı bu konu başlığı ile şu görüşün bağlayıcı olduğuna işaret etmektedir:
1- Hac aylan Şevval, Zülkade, Zülhicce aylarının tümüdür.
2- Temettü1, hac aylarında umre için ihrama girmektir. Nitekim İbn Abdilber bu konuda İttifak bulunduğunu söyleyerek şöyle demiştir: "Ayette "Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir"[165[165]] denilen şey, hac aylarında hacdan önce umre yapmaktır. Buna göre hacdan sonra zilhicce ayında umre yapmak isteyen kimsenin hedy kurbanı kesmesi gerekir".
İbn Abdilber böyle söylemişse de yukarıdaki hadis bunun aksini göstermektedir.

8- Umrenin Ecri Çekilen Yorgunluğa Göredir

1787- İbn Avn, Kasım b. Muhammed ve Esved'den şunu nakletmiştir:
Hz. Âişe radıyaiiâhu anh: Ey Allah'ın Resulü, herkes iki ibadeti (hac ve umreyi) yaparak Medine'ye dönüyor, ben ise yalnızca bir tanesini fhaccı) yaparak döneceğim, dedi.
Hz. Aişe'ye (Hz. Peygamber tarafından) şöyle denildi: "Bekle. Temizlenince Ten'im'e çık ve umre için ihrama gir. Sonra falan yerde buluşalım. Ancak senin umrenfin sevabı) yapacağın harcamaya [yahut çekeceğin yorgunluğa] göredir".

Açıklama

Nevevî şöyle der: Bu hadis, ibadette sevabın, yorgunluğun yahut harcamanın çokluğuna göre artacağını gösterir. Burada kastedilen dinin yermediği yorgunluk ve harcamadır. Hadisten ilk anda anlaşılan şey, ibadetin sevap ve faziletinin yorgunluk ve harcamanın çokluğuna bağlı olarak artacağıdır.
ibadetlerin birbirine karşı üstünlüğünün ölçüsü
Nevevî'nin dediği genel olarak doğru olmakla birlikte her zaman geçerli değildir.
a- Yapıldığı zaman sebebiyle üstün olan ibadetler:
Kimi ibadetler hafif olduğu halde yapıldığı zamana nispetle fazilet ve sevabı diğer ibadetlere göre daha fazla olabilir. Nitekim kadir gecesini ihya etmenin sevap ve fazileti Ramazanın diğer gecelerini ve Ramazan dışındaki zamanları İhya etmekten daha üstündür.
b- Yapıldığı mekân itibarıyla üstün olan ibadetler:
Mescid-i haram'da iki rekat namaz kılmak, diğer yerlerde kılınan; rekâtı yahut kıraati daha fazla olan namazlardan daha sevaptır.
c- Farzın nafileye üstün olması:
Bir ibadetin farzı nafilesine üstündür. Nitekim bir dirhem zekat vermek,
bundan daha fazla miktarda nafile sadaka vermekten üstündür.
İzz İbn Abdisselam el-Kavâid adlı eserinde buna işaret ederek şöyle demiştir: Başkalarına zor geldiği halde namaz Hz. Peygamber'in gözünün aydınlığı idi. Başkasının zorluk içinde kıldığı namaz kesinlikle Hz. Peygamber'in saibiiâhu aleyhi ve seiiem namazına eşit değildir.

[165[165]] el-Bakara 196.

9- Umre Yapan Kişi Umre Tavafını Yapsa Sonra İhramdan Çıksa Bu, Veda Tavafı Yerine Geçer Mi?

1788- Hz. Aişe mdıyatiâhu anh şöyle dedi: Hacca niyet ederek, hac aylarında ve hac yasaklarına riayet ederek yola çıktık. Şerif denilen yere ulaştığımızda Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Yanında hedy kurbanı bulunmayan ve haccını umreye çevirmek isteyen kimse bunu yapsın. Yanında hedy kurbanı bulunnan bunu yapmasın".
Hz. Peygamber'in saüaiiâhu aleyhi ve seitem ve ashabından kuvvetli bir kısmının yanında hedy kurbanı vardı, bunların hac ihramını umreye çevirme imkânı yoktu.
Ben ağlarken Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w seiiem yanıma geldi.
Bana: "Niçin ağlıyorsun?" buyurdu.
Ben: Senin ashabına söylediklerini işittim. Ben umre yapamadım, dedim.
Hz. Peygamber: "Niçin yapamadın?" diye sordu.
Ben: Çünkü namaz kılamayacak durumdayım (âdet gördüm), dedim.
Hz. Peygamber: "Zararı yok. Sen Âdem'in kızlarındansın. Onlar için takdir edilenler sana da takdir edilmiştir. Sen haccını yapmaya devam et. Belki Alhh sana umreyi de nasip eder" dedi.
Mina'dan dönüp de Muhassab'ta konaklaymcaya kadar bekledim. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem (kardeşim) Abdurrahman'ı çağırarak şöyle buyurdu: "Kızkardeşini harem bölgesinden çıkar, umre için İhrama girsin. Sonra tavafınızı bitirin. Sizi şurada bekliyorum."
Gece yarısı onların yanına geldik.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Bitirdiniz mi?" diye sordu.
Ben: Evet, dedim.
Ashabına hareket emri verdi. İnsanlar harekete geçti. Sabah namazından önce Kabe'yi tavaf ettiler sonra da Medine'ye doğru harekete geçtiler.

Açıklama:

İbn Battal şöyle demiştir: Alimler arasında şu konuda görüş ayrılığı yoktur: Umre yapan kimse tavaf yapıp memleketine doğru yola çıksa, bu tavaf veda tavafı yerine geçer. Nitekim Hz. Aişe mdıyaiiâhu anh böyle yapmıştır. Öyle anlaşılıyor ki Hz. Âişe'nin hadisinde, umre tavafından sonra veda tavafı yapmadığı açık olarak ifade edilmediği için Buharı konu başlığında kesin bir ifade kullanmamıştır.
Hz. Âişe'nin, âdet gördüğünü açık olarak söylemeyip "namaz kılamıyorum" demesi ince bir kinayedir.

10- Hacda Yapılanları Umrede De Yapmak

1789- Safvân îbn Ya'lâ İbn Ümeyye babasından şunu nakletmiştir:
Peygamberimiz Ci'râne'de iken bir adam geldi, üzerinde güzel koku (yahut kokunun sarı izi) görülen bir cübbe vardı.
Adam: Umre'de ne yapmamı emredersin, diye sordu.
Bunun üzerine Allah, Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve sellem vahiy indirdi, vahiy gelirken Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve sellem üzeri örtüldü. Ben, Hz. Peygamber'e vahiy indirilirken onu görmek istiyordum. Bu sebeple Hz. Ömer; "Gel. Hz. Peygamber'e vahiy indirildiğinde onu görmek istiyor musun?" dedi. Ben "evet" dedim. Hz. Peygamber'in üzerindeki Örtünün bîr bölümünü açtı. Baktığımda küçük deve yavrusunun sesi gibi ses geliyordu. Vahyin yol açtığı durum ortadan kalktığında Hz. Peygamber: "Umreyi soran kişi nerede? Üzerinden cüb-beni çıkar. Güzel kokuyu yıka, sarı rengi gider. Hacda ne yapıyorsan umrede de onu yap11 buyurdu.
1789- Hişâm İbn Urve, babasından şunu rivayet etmiştir:
Ben, daha yaşım genç iken Hz. Peygamber'in saıiaiiâhu aleyhi ve sellem hanımı Hz. Aişe'ye sordum: Yüce Allah âyette "Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytuflah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf

etmesinde kendisine bir günah yoktur." [166[166]] buyurduğundan bana göre bu ikisini tavaf etmeyen kişi üzerine herhangi bir şeyi gerekli görmem.
Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hayır, senin dediğin gibi olsaydı o ikisini tavaf etmesinde bîr günah olmazdı. Ancak bu âyet asıl Ensar hakkında indirilmiştir. Onlar Menat putu için hac yaparlardı. Menat, Kadîd denilen yerin hizasın-daydı. Onlar, Safa ile Merve arasında tavaf yapmayı günah sayıyorlardı. İslam dini gelince bunun hükmünü Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi w seiiem sordular. Yüce Allah da Şüphe yok ki, Safa ile Merue Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah't ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur." âyetini indirdi.
Hişâm'dan şu fazlalık rivayet edilmiştir: "Allah, Safa ile Merve arasında tavaf yapmayan kişinin ne haccını ne de umresini tamam kılar."

11- Umre Yapan Kişi İhramdan Ne Zaman Çıkar?

Atâ', Câbir'den şunu rivayet etmiştir: Hz. Peygamber saıiaiiâhu aleyhi ve , ashabına haclarını umreye çevirmelerini ve tavaf yaptıktan sonra saçlarını kestirerek ihramdan çıkmalarını emretti.
1791- Abdullah İbn Ebî Evfâ şöyle dedi:
Resûlullah aaliaifâhu aleyhi ve seiiem umre için İhrama girdi, biz de ihrama girdik. Mekke'ye girincs tavaf yaptı, biz de tavaf yaptık. Safa ve Merve'ye geldi, biz de onunla birlikte geldik. Biz Mekke 'İllerden herhangi birinin ona ok atması ihtimaline binaen onu koruyorduk.
(Hadisi rivayet eden kişi diyor ki): Bir arkadaşım Abdullah'a sordu: Kabe'ye girdi mi?
Abdullah: "Hayır" dedi.
1792- (Arkadaşım, Abdullah'a): Hz. Peygamber'in sdiaiiâhu aleyhi ve senem Hz. Hatice'ye ne söylediğini bize anlat dedi.
O şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Hatice'ye cennette, içinde ne gürültü-patırtı ne de yorgunluk bulunmayan, cevher kamışlarından bir köşk müjdeleyin".[167[167]]
1793- Amr İbn Dînar şöyle dedi:
Ibn Ömer'e şu soruyu sorduk: Umre'ye giren bir adam Kabe'yi tavaf ettiği halde Safa ve Merve arasında tavaf yapmasa hanımı ile cinsel ilişkide bulunabilir mi?
Ibn Ömer şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldi. Kabe'yi yedi kere tavaf etti, makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekat namaz kıldı. Safa ile Merve arasında yedi tavaf yapü. "Şüphesiz ki Allah'ın Resulünde sizin için en güzel örnek vardır." [168[168]]
1794- Câbir İbn Abdullah'a sorduk o şöyle dedi: Safa ile Merve arasında tavaf yapmadıkça hanımı ile İlişkide bulunamaz.
1795- Ebû Musa el-Eş'arî radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Bathâ'da devesini çöktürmüş iken onun yanma vardım. Bana: "Hac yaptın mı?" diye sordu.
Ben: Evet, dedim.
Hz. Peygamber: "Nasıl telbiye getirdin?" diye sordu.
Ben: "Peygamber'in telbiye getirdiği gibi telbiye getiriyorum" diyerek telbiye getirdim, dedim.
Hz. Peygamber: "İyi yapmışsın. Kabe'yi, Safa ile Merve'yi tavaf et, sonra da ihramdan çık" buyurdu.
Ben de Kabe'yi tavaf ettim, sonra Safa ile Merve arasında tavaf yaptım. Sonra Kays kabilesinden bir kadına rastladım, saçımı ayıkladı (kontrol edip, bit vb. şeyleri ayıkladı). Sonra da hac için telbiye getirdim. İnsanlara da bu yönde fetva veriyordum. Hz. Ömer'in halifeliği zamanında o bana şöyle dedi: Allah'ın kitabını esas alırsak o bize umreyi tamamlamayı söylüyor. Hz. Peygamberin (s.a.v.) sözünü esas alırsak o, hedy kurbanı kesim yerine ulaşmadıkça ihramdan Çıkmadı.

[166[166]] Bakara 158.
[167[167]] Hadisin geçtiği diğer yer: 3819.
[168[168]] Bu son cümle bir âyettir. el-Ahzab 33/21.

1796- Ebû Bekir'in kızı Esmâ'nın azatlısı Abdullah, Esmâ'nın her Cuhûn'a[169[169]] gidişte şöyle dediğini duyardı: Allah, Muhammed'e saibiiâhu aleyhi ve seiiem merhamet etsin. Onunla birlikte burada konakladık. O zaman eşyamız hafif, devemiz ve azığımız da azdı. Ben, kardeşim Âişe, Zübeyr ve falanlar umre için ihrama girdik. Kabe'ye ellerimizi sürdüğümüzde geceden hac için telbiye getirdik.

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Umre yapan kişinin, tavaf ve sa'y yapmadıkça ihramdan çıkamayacağı konusunda, fetva veren imamlardan farklı görüşe sahip olan bir kimse bilmiyoruz. Ancak İbn Abbas bu konuda tek kalarak "Kabe'yi tavaf ettikten sonra ihramdan çıkar" demiştir.
Bu hadis umrede sa'yin vacib olduğunu gösterir. İki rekâtlık tavaf namazı da böyledir. Bu iki rekâtın makam-ı İbrahim'in arkasında kılınmasının şart olup olmadığında ise görüş ayrılığı bulunmaktadır. İbnü'l-Münzir, tavaf yapanın dilediği yerde bu namazı kılmasının caiz olduğu konusunda ittifak bulunduğunu nakletmiştir.
Cuhûn, Mekke'de bir dağ ismidir.

12- Hac, Umre Veya Gazadan Dönüşte Ne Söylenir?

1797- Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Resûlullah saBaiiâhu aleyhi ve seiiem, bir gazadan, hacdan veya umreden dönerken, her ne zaman yüksekçe bir yere tırmansa üç kere tekbir getirdikten sonra şöyle derdi:
Lâ ilahe illalîahu vahdehû lâ şerike leh. Lehü'l-mülkü ve lehü'İ-hamdü ve hüue alâ külli şey'in kadir, âyibûne, tâibûne, 'âbldûne, sâcidûne, H Rabbinâ hâmidûn. Sadakallahu ua'deh ve nasara abdeh ve hezeme'l-ahzâb vahdeh.
'Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na aittir, O'nun her şeye gücü yeter. Bizler geri dönüyoruz, tevbe ediyor, Rab-bîmize kulluk ediyor, secde ediyor, Rabbimize hamd ediyoruz. Allah va'dini yerine getirdi, kuluna (Hz. Peygamber'e) yardım etti, (kâfir) orduları hezimete uğrattı".[170[170]]

Açıklama

Buharı burada, hac ve umre yapan kimseyi de İlgilendirdiği için, yolculuktan dönen kimsenin uyması gereken âdabı İfade eden bir konu başlığı koymuştur.
Bu, Mekke'nin dışından gelerek umre yapanlar hakkında geçerlidir. Yukarıdaki hadis Duâhr bölümünde 'Yolculuk yapmak isteyen veya yolculuktan dönen kimse ne söylemelidir?" başlığı altında verilmiştir. [171[171]]

13- Mekke'ye Gelen Hacıyı Karşılamak Ve Bir Deveye Üç Kişinin Binmesi

1798- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şunları söyledi:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldiğinde Abdülmuttalib oğul-lan'nın çocukları onu karşıladı. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bunlardan birini önüne birini de arkasına bindirdi. [172[172]]

Açıklama:

Konu başlığı iki hükmü içermektedir. Birincisini şu ifade ortaya koyar: "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'ye geldiğinde, Abdülmuttalib oğulları'nın ufak çocukları onu karşıladı". Hadisin ikinci hükme delâleti de açıktır. Buharı bunu Edeb bölümünde tek

---

[169[169]] Cuhun,Mekke'de bir dağ isimdir
[170[170]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2995, 3084, 4116, 6385.
[171[171]] 6385. hadis.
[172[172]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5965, 5966.

olarak rivayet etmiştir. [173[173]]
Hadis, hac için gelenleri karşılama hususuna işaret etmektedir.

14- Sabah Vakti Gelmek

1799- İbn Ömer rachyaiiâhu anh şöyle dedi:
Resûluliah saiiaiiâhu aleyhi veseiiem Mekke'ye yola çıktığı zaman ağacın bulunduğu yerdeki mescitte[174[174]] namaz kılardı. Mekke'den geri döndüğünde de Vâdî'nin ortasında Zülhuleyfe'de namaz kılar, sabah oluncaya kadar orada konaklardı.

15- (Yolculuktan Dönen Kişinin) Akşam Vakti (Ailesinin Yanına) Gelmesi

1800- Enes radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Resûluliah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem (yolculuktan döndüğünde) ailesinin yanma geceleyin gelmezdi. Ya sabah yahut akşamleyin gelirdi.

Açıklama

Cevherî, hadisin Arapçasmda geçen "aşi " kelimesinin akşam ile yatsı arası anlamına geldiğini söylemiş, bu kelimenin öğleden sonra anlamına geldiği de söylenmiştir. Burada birincisi kastedilmiştir.
Buharı yukarıdaki ilk konu başlığından sonra bu konu başlığını getirerek, ailenin yanına sabah vakti dönmenin şart olmadığını, yalnızca gece vakti dönmenin yasaklandığını açıklamak istemiştir.
Câbir'in rivayet ettiği hadiste bunun gerekçesi "saçı başı düzeltmek" şeklinde belirtilmiştir.

16. (Medine'de Oturan Kişi) Medine'ye Yaklaştığında Ailesinin Yanına Gece Vakti Gelmez

1801. Câbir radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiailâhu aleyhi ve seiiem (yolculuktan dönen) kişinin gece vakti ailesinin yanına gelmesini yasakladı.

17- Medine'ye Yaklaştığında Devesini Hızlı Sürmek

1802- Enes radıysiiâhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiailâhu aleyhi vg seiiem yolculuktan dönüp de Medine'nin yüksek yollarını görünce devesini hızlı sürerdi, Medine'ye bir an önce ulaşmayı istediğinden bineğini harekete geçirirdi. [175[175]]

Açıklama

Bu hadis Medine'nin faziletini ve vatanı sevip ona iştiyak göstermenin meşru olduğunu göstermektedir.

18- Evlere Kapılarından Girin" Âyeti

1803- Ebû İshak şöyle dedi: Berâ radıyaiiâhu anh'nın şöyle dediğini işittim:
Bu âyet biz Ensar hakkında indirildi. Ensar hac yapıp da döndüğünde evlerinin kapısından girmezler, arkalarından girerlerdi. Ensar'dan bir adam hacdan döndükten sonra eve kapısından girdi. Sanki bu fiili sebebiyle insanlar tarafından kınandı. Bunun üzerine şu âyetler indirildi: "İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin,

---

[173[173]] 5965. hadis.
[174[174]] Mekke ile Medine arasında bilinen bir mescit.
[175[175]] Hadisin geçtiği diğer yer: 1886.

Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz".[176[176]]

19- Sefer (Yolculuk), Azaptan Bir Parçadır.

1804- Ebû Hureyre mdıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu nakletmiştir:
"Yolculuk azaptan bir parçadır; sizden birinin yemeğine, içmesine ve uyumasına engel olur. Kişi ihtiyacını görünce ailesine dönmekte acele etsin".[177[177]]

Açıklama

Burada azaptan kasıt; hayvana binme ve yürüme sebebiyle kişinin normalde alışık olduğu durumdan uzaklaşmasının zorluğudur.
Yeme, içme ve uyumaya engel olmak, mutlak bir engel değil, bunların tam olarak yapılmasına engel olmaktır.
Hadisten Çıkan Sonuçlar:
1- Bir ihtiyaç olmaksızın kişinin ailesinden uzaklaşması hoş olmayan bir durumdur.
2- Kişinin -özellikle de kendisinin yokluğunda zayi olacağından korkuyorsa-aîlesine dönmekte acele etmesi güzel görülmüştür. Çünkü kişinin ailesi ile birlikte bulunması, din ve dünyaya ait işlerin yolunda gitmesine yardımcı olur, ayrıca cemaatlere katılma ve ibadet için kuvvet bulma söz konusudur.
Imâmü'l-Harameyn (Cüveynî) babasının makamına oturduğunda kendisine: "Yolculuk niçin azaptan bir parçadır?" diye soruldu. Derhal şöyle cevap verdi: Çünkü kişinin sevdiklerinden ayrılmasına sebep olur.

20- Yola Çıkan Yolcunun Ailesine Dönmek İçin Acele Etmesi

1805- Zeyd İbn Eşlem babasından şunu aktarmıştır: Mekke yolunda Abdullah İbn Ömer ile birlikte idik. Safiyye bt. Ebû Ubeyd'in çok hasta olduğu haberi ona ulaştı. Bunun üzerine acele etti. Şafak kaybolduktan sonra bineğinden inerek akşam ile yatsıyı cem ederek kıldı. Sonra da şöyle söyledi:
Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, acilen yola devam etme durumunda bulunduğunda akşam namazını ertelediğini, akşam ile yatsıyı cem ettiğini gördüm.
"Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) ahkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin." [178[178]]
Atâ' şöyle dedi: îhsâr (engellenme), kişiyi alıkoyan her şeyden olur.

Açıklama

Buhârî'nin yalnızca Atâ'nın tefsiri ile yetinmesi, onun ihsârm, her türlü engelden kaynaklanabileceği görüşünü kabul ettiğini göstermektedir.
Bu konu, gerek sahabe gerekse diğerleri arasında ihtilaflıdır. Bunların çoğunluğu şu görüştedir: İhsâr, hacca giden kişiyi hacdan alıkoyan; düşman, hastalık vb. gibi her türlü engelden kaynaklanabilir. İbn Mes'ud, zehirli bir hayvan tarafından sokulan bir kişinin muhsar olduğuna dair fetva vermiştir. Bunu, İbn Cerîr sahih bir senetle rivayet etmiştir.
Nehaî ve Küreliler şöyle demişlerdir: Hasr (hacdan engellenme) ancak kırılma, hastalık ve korku sebebiyle olur.
Diğerleri şöyle demişlerdir: Hacdan engellenme ancak düşman sebebiyle olur. Bu, Abdürrezzak tarafından Ma'mer aracılığıyla İbn Abbas'tan sahih bir senetle rivayet edilmiştir.

176[176] el-Bakara, 189.
177[177] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3001, 5429.
178[178] el-Bakara 2/196.

27- (İHRAMA GİRDİKTEN SONRA ENGELLENEN KİŞİ)

1- Umre Yapan Kişinin Engellenmesi

1806- Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anh kargaşa döneminde Mekke'ye doğru yola çıktığında şöyle dedi: Kabe'ye ulaşmam engellenirse Resûluilah saibitâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte yaptığımız gibi yapar, umre için telbiye getiririm. Çünkü Resûluilah saüaiiâhu aleyhi ve seiiem da Hudeybiye antlaşmasının imzalandığı sene umre için telbiye getirmişti.
1807- Nâfi1 şöyle demiştir: Haccâc'ın ordusu Abdullah İbn Zübeyr'le savaşmak üzere geldiğinde Abdullah İbn Ömer'in iki oğlu Ubeydullah ve Sâ-lim,babalan ile konuşarak şöyle dediler: "Bu yıl hac yapmamanın sana bir zararı olmaz. Biz Kabe'ye gitmene engel olunmasından korkarız".
İbn Ömer şöyle dedi:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte (umre yapmak üzere Mekke'ye doğru) yola çıktık. Kureyş kâfirleri Kabe'ye gitmemize engel oldular. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaMhu aleyhi ve seiiem hedy kurbanını kesti, saçlarını kazıttı.
Şahit olun ki ben de inşallah umre yapmaya niyet ediyorum. Gideceğim; şayet Kabe'ye gitmeme engel olunmazsa tavaf yapacağım. Şayet engel olunursa, Hz. Peygamberle saibiiâhu aleyhi ve sellem birlikte olduğumda onun yaptığı gibi yaparım.
İbn Ömer, Zülhuleyfe'de umre için telbiye getirdi. Sonra bir miktar ilerledikten sonra şöyle dedi: "Hac ile umrenin durumu aynıdır. Sizleri şahit tutarım ki ben umre ile birlikte hac İçin de telbiye getirdim". Bayram günü olup da kurban kesmedikçe bu ikisinin ihramından çıkmadı.
İbn Ömer şöyle söylerdi: "Kişi Mekke'ye girdiğinde bir tavaf yapmadıkça ihramdan çıkamaz".
1808- Nâfi' şöyle demiştir: Abdülmuttalib oğulları'ndan bazılan İbn Ömer'e: "Burada kakaydın" dediler.
1809- ibn AbbaS radıyallâhu anh ŞÖyle demiştir: ReSÛlUİlah'm sallallâhu aleyhi ve seiiem
umre yapması engellendi. Bunun üzerine saçlarını tıraş etti, eşleri ile birlikte oldu, hedy kurbanını kesti. Ertesi yıl umre yaptı.

Açıklama

Buharî'nin bu konuda, "ihsar sebebiyle ihramdan çıkmak hac yapana özgüdür. Umre yapan kişi ihsar sebebiyle ihramdan çıkamaz, Kabe'yi tavaf edinceye kadar ihramda kalmaya devam eder. Çünkü senenin tümünde umre yapılabileceğinden umrenin kaçmasından korkulmaz. Hac ise böyle değildir" görüşünü reddetmek istediği söylenmiştir. Söz konusu görüş İmam Mâlikten nakledilmiştir. Kadı İsmail bu görüşü desteklemek üzere sahih bir senetle Ebû Kılâbe'den şunu rivayet etmiştir:
Umre yapmak üzere yola çıktım. Devemden düştüm, ayağım kırıldı. İbn Abbas ve İbn Ömer'e haber göndererek durumumu sordum. Onlar şöyle dediler: "Umrenin, hac gibi bir vakti yoktur. Kişi Kabe'ye ulaşıncaya dek ihramda kalmaya devam eder".
İbn Ömer "sizi şahit tutuyorum" sözü ile kendisine uymayı isteyenlere bunu öğretmek istemiştir. Yoksa bunu söylemek şart değildir.
"Şayet Kabe'ye gitmeme engel olunursa, umre ile ilgili amelleri yaparak ihramdan çıkarım": İbn Ömer'in bu sözü, "Hac ile umrenin durumu aynıdır" sözünü açıklamaktadır. Yani, engellenme durumunda ihramdan çıkma yahut bunun mümkün olması bakımından hac ile umre aynıdır.
Hadisten Çıkan Sonuçlar:
1- Hac veya umre yapmak isteyen kimsenin bunu yapmasına düşman engel olursa, kişi ihramdan çıkmaya niyet ederek ihramdan çıkabilir. Hedy kurbanını keser, saçını kazıtır yahut kısaltır.
Umre'yi hacca eklemek:
2- Umre'ye haca eklemek caizdir. Bu, alimlerin çoğunluğunun görüşüdür. Ancak;
a- Umre'nin hacca eklenebileceği görüşünde olanların çoğuna göre umre tavafına

başlanmamış olması şarttır.
b.- Hanefîlere göre tavafın dört şavtı tamamlanmadan önce olursa caizdir.
c- Mâlikîlere göre ise tavaf tamamlanmadan önce olursa caizdir.
3- Kıran haccı yapan kişi tek bir tavaf ile yetinir. [179[179]]
4- Kıran haccı yapan kişi hedy kurbanı keser.
5- Tehlikeli olmakla birlikte kişinin korkutucu durumdan salim olmayı umut ettiği bir yoldan hac ve umre yolculuğuna çıkılabilir. İbn Abdilber bu görüşü İleri sürmüş ve engellenme sebebiyle ihramdan çıkan kişiye ihramdan çıktığı ibadetin kazasının farz olmasını delil getirmiştir. Hadisten ilk anda anlaşılan da budur.
Alimlerin çoğunluğu bu durumda hac ve umrenin vacip olmadığını söylemişlerdir. Hanefîler de bu görüştedir.
İmam Ahmed'den iki rivayet vardır. Bu mesele ile ilgili iki görüş iki konu sonra gelecektir.

2- Hac Yapmaya Engel Olunması

1810- Salim, İbn Ömer'in radıyaiiâhu anh şöyle söylediğini belirtmiştir: Resûlul-lah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sünneti size yetmiyor mu? (Hac İçin ihrama girmiş) birinizin hac yapmasına bir engel çıkarsa Kabe'yi tavaf eder, Safa ile Merve arasında sa'y yapar, sonra her türlü ihramdan çıkar. Ertesi yıl hac yapar ve hedy kurbanı keser. Şayet hedy bulamazsa bunun yerine oruç tutar.

Açıklama

Ibnü'l-Müneyyir el-Hâşiye isimli eserinde şöyle demiştir: Buharî, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem döneminde, umre'den engellenmenin gerçekleştiğine işaret etmiştir. Alimler haccı da buna kıyas etmişlerdir ki bu "arada bir fark bulunmadığını belirtmek suretiyle asim fer'e ilhakı" türünden bir kıyas olup, kıyasın en kuvvetli türünü oluşturur.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu görüş, şu anlayışa dayanmaktadır: İbn Ömer-in "peygamberinizin sünneti" ifadesi, hac yaparken engellenen kişiyi, umre yaparken engellenen kişiye kıyas etmek anlamına gelir. Çünkü Hz. Peygamber'in aleyhi ve seiiem başına gelen umre yapmasının engellenmesidir. İbn Ömer bu sözü ve bundan sonraki açıklaması ile hac yaparken engelleme ile karşılaşan kişi hakkında Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem duyduğu bir sözü de kastetmiş olabilir.
Hac ve umrede Kabe'nin tavaf edilmesinin şart koşulmasından şu hususlar anlaşılır:
1- Bunun meşruiyeti,
2- Bunun meşru olduğunu kabul edenler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Zahirîler emrin zahirini esas alarak bunun vacip olduğu görüşünü kabul ederken, Ahmed bunun müstehab olduğunu söylemiştir. Şâfiîlerde meşhur olan görüşe göre İse caizdir.

3- Engellenme Durumunda, Saçı Kazıtmadan Önce Kurban Kesmek

1811- Misver radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem saçını kazıtmadan önce kurbanını kesti ve ashabına da böyle yapmalarını emretti.
1812- Nâfi'in rivayet ettiğine göre Ubeydullah ve Salim, (babalan) Abdullah İbn Ömer ile konuştular. İbn Ömer radıyaiiâhu anh onlara şöyle dedi: Hz. Peygamber
saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte umre yapmak için çıktık. Kureyş kâfirleri Kabe'ye gitmemize engel oldular. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kurbanını kesti ve başını kazıttı.

4- "(Hac Veya Umre Yapması) Engellenen Kişinin Kaza Etmesi Gerekli Değildir" Görüşünü Savunanlar

Ibn Abbas'tan rivayet edildiğine göre kaza yalnızca hac esnasında cinsel ilişkide bulunmak suretiyle haccını bozan kişiye gereklidir. Ancak bir özür vb. sebebiyle haccı engellenen kişi ise ihramdan çıkar memleketine döner. Engellendiği sırada yanında hedy kurbanı

[179[179]] Ayrıca bkz. 1640. hadis.

varsa şayet Kabe'ye gönderme imkanı yoksa bu-:unduğu yerde keser. Gönderme imkanı varsa, kurban, kesileceği yere ulaşıncaya kadar ihramdan çıkamaz.
Mâlik ve diğer bazıları ise şöyle demiştir: Kişi herhangi bir yerde hedy kurbanını keser ve saçını kazıtır, kendisine kaza gerekmez. Çünkü Hz. Peygamber aiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ve ashabı Hudeybiye'de iken umre yapmaları engellendi. Onar da burada kurbanlarını kestiler, saçlarını kazıttılar, tavaf yapmadan ve hedy türbanları Kabe'ye ulaşmadan önce ihramdan çıktılar. Hz. Peygamber'in saiiaDâhu >ieyhi w senem herhangi bir kimseye bunu kaza etmelerini emrettiği de bilinmemek-edir. Hudeybiye, harem bölgesinin dışındadır.
1813- Nâfi'den rivayet edildiğine göre, Ibn Ömer, kargaşa döneminde umre yapmak İçin Mekke'ye doğru yola çıktığında şöyle dedi:
"Kabe'ye ulaşmam engellenirse, Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte olduğumuz sırada o ne yaptıysa biz de onu yaparız".
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Hudeybiye yılında umre için telbiye getirdiğinden Ibn Ömer de umre için telbiye getirdi. Sonra durumu inceledi ve "hac-cın da umrenin de durumu aynıdır" dedi, arkadaşlarına dönerek "hac da umre de aynı durumdadır. Sizi şahit tutarım ki ben umre ile birlikte hac yapmaya niyet ettim". Sonra her ikisi için de bir tavaf yaptı, bu tavafın yeterli olacağını düşündü. Hedy kurbanı kesti.

Açıklama

Hac veya umre yapması engellenen kişiye kazanın gerekli olmadığı görüşü, çoğunluğun görüşüdür.
İbn Cerîr (et-Taberî), İbn Abbas'ın buna benzer bir görüşünü, Ali Ibn Ebû Talha aracılığıyla rivayet etmiştir. Bu rivayette şöyle denilmektedir: "Şayet söz konusu olan farz hac ise, bunun kazası gerekir. Farz dışında bir şey ise kaza gerekmez".
Hedy kurbanını Kabe'ye ulaştırılma imkanı bulunduğunda, kurban Kabe'ye ulaşmadan önce ihramdan çıkılıp çıkılamayacağı konusu sahabe ve onlardan sonra gelenler arasında farklı yorumlara sebep olmuştur.
a- Alimlerin çoğunluğuna göre, engellenen kişi ister hill bölgesinde ister harem bölgesinde olsun, hedy kurbanını ihramdan çıktığı yerde keser.
b- Ebû Hanife şöyle demiştir: Kişi, hedy kurbanını ancak harem bölgesinde keser.
c- Diğer bazıları ise İbn Abbas'ın burada belirttiği şekilde bir ayırım yapmışlardır ki güvenilir görüş budur. Alimlerin bu konuda ihtilaf etmelerinin sebebi, "Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hedy kurbanını Hudeybiye'de iken hill bölgesinde mi harem de mi kestiği" konusuna dayanır.
Ata "Hz. Peygamber Hudeybiye'de kurbanı harem bölgesinde kesti" demiş, İshak da bu görüşe katılmıştır. Diğer Megâzî[180[180]] alimleri ise "Hz. Peygamber hill bölgesinde kesti" demişlerdir.
Bana (İbn Hacer'e) öyle geliyor ki Buharı "Mâlik ve diğerleri" sözünde "diğerleri" ifadesi ile İmam Şafiî'yi kastetmiştir. Çünkü ifadenin sonunda yer alan "HudeybİYe, harem bölgesinin dışındadır" sözcüğü İmam Şafiî'nin el-Ümm'de yer alan sözüdür. İmam Şafiî'den rivayet edilen bir diğer görüşe göre Hudeybiye'nin bir kısmı hill bir kısmı da harem bölgesinde yer alır. Ancak Hz. Peygamber hil! bölgesinde kurbanını kesmiştir. Nitekim âyette "Onlar, inkâr eden ve sizin Mesdd-i Haram'ı ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını engelleyen kimselerdir"[181[181]] buyrulmaktadır. İlim ehline göre hedy kurbanlarının yeri harem bölgesidir. Şafiî bir diğer yerde de şöyle demektedir: "Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı yıldan bir yıl sonra yaptığı umreye kaza umresi denilmesinin sebebi, bu umrenin kaza edilmesinin farz olduğundan değil, Kureyş ile Hz. Peygamber arasında yapılan antlaşmada bu şekilde yer almasından dolayıdır".[182[182]]

[180[180]] Genel anlamda Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen ilme "siyer" denir. Siyer ilminin, Hz. Peygamberin savaşları ile ilgili bölümüne de "megâzî" denilir. Megâzî sözcüğü "gaza" kökünden olup "savaşlar" anlamına gelir.
[181[181]] el-Fetih 25.
[182[182]] Hudeybiye antlaşmasına göre Müslümanlar o yıl umre yapamayacaklar, bunun yerine ertesi yıl yapacaklardı. Şafiî'ye göre ertesi yıl yapılan umreye kaza umresi denilmesinin sebebi antlaşmada bu şekilde yer almasından dolayıdır.

5- Sizden Her Kim Hasta Olursa Yahut Başından Bir Rahatsızlığı Varsa, Oruç Veya Sadaka Veya Kurban Olmak Üzere Fidye Gerekir".

Bu kişi (oruç tutmak, sadaka vermek veya kurban kesmekten birini seçme konusunda) muhayyerdir. Şayet oruç tutacaksa bunun süresi üç gündür.
1814- Resûlullah saiiaiiâhu aıeyhi ve seiiem, Kâ'b İbn Ucre'ye: "Herhalde bitler sana eziyet veriyor" dedi. Kâ'b: Evet Ey Allah'ın Resulü! diye cevap verdi.
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Saçlarını kazıt. Üç gün oruç tut veya altmış fakiri doyur yahut bir koyun kes" buyurdu. [183[183]]

Açıklama

İbnü't-Tîn ve diğer bazı alimler şöyle demişlerdir: Sâri'[184[184]] burada bir günlük orucu bir sa' buğdaya eşit kılmış, Ramazan'da oruç bozma konusunda ise bir günlük orucu bir müd buğdaya eşit kılmıştır. Yine zıharda ve Ramazan'da cinsel ilişkide bulunmada da böyledir. Yemin kefaretinde ise üç tam üçte bir müdde eşit kılmıştır. Hadlerde ve miktarlarda kıyasın geçerli olmadığı konusunda en güçlü delil budur.
Abdülkerîm'in rivayetinde şöyle denilmektedir: Kâ'b, Resûlullah saifeiiâhu aleyhi veseiiem ile birlikte ihramlı idi. Saçında bitler oluştu.
Bundan sonraki konuda Seyf rivayetinde şöyle yer almaktadır: Resûlullah saibiiâhu aleyhi ve selle m Hudeybiye'de başucumda durdu. Başımdan bitler düşüyordu. Bana "bunlar sana zarar veriyor mu?" diye sordu. Ben: Evet, dedim. Resûlullah: "Öyle ise saçlarını kazıt".
Yine bu rivayette Kâ'b şöyle demiştir: "Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa..." âyeti benim hakkımda indirildi.
Kurtubî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in saiiaiiahu aleyhi ve seikm "Herhalde başındaki bitler sana eziyet veriyor" sözü, hükmün kendisine bağlanacağı illeti pekiştirmek anlamına gelir. Kâ'b, karşı karşıya bulunduğu zorluğu bildirince hüküm hafifletilmiştir.
Hadisin Arapça aslında yer alan "hevâmm I Ay-" sözcüğü insanın bedeninde
gezinen bit, pire vb. haşeratı ifade etmekle birlikte burada bit kastedilmiştir. Bu hadis, ihramlı kişinin başındaki biti öldürmesi halinde fidye gerekli olacağına delil olarak gösterilmişse de buna itiraz edilmiş ve fidyenin saçın kazitılması sebebiyle gerekli olduğu belirtilmiştir. İlk anda anlaşıldığına göre fidye biti öldürmek sebebiyle gerekli olmaktadır. Şâfiîlerde her iki görüş de bulunmaktadır. Bu görüş ayrılığının etkisi şu meselede görülür: Kişi başını kazıttığı halde bitleri öldürmese kendisine fidye gerekir mi?
İbn Kudâme şöyle demiştir: Baştaki saç ister ustura, ister makas isterse ot ile giderilmiş olsun bu da kazıtma gibidir. Bu konuda görüş ayrılığı bilmiyoruz.

6- Âyetteki "Veya Sadaka' İfadesiyle Kastedilen Altı Fakiri Doyurmaktır.

1815- Kâ'b b. Ucre şöyle demiştir:
Hudeybiye'de Resûlullah saifeilâhu aleyhi ve sellem başucumda durdu, başımdan bitler düşüyordu. Bana: "Bitler sana zarar veriyor mu?" diye sordu. Ben: "Evet", dedim. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Öyleyse başını kazıt".
Kâ'b şöyle dedi: "Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa..." âyeti benim hakkımda indirildi.
Resûlullah şöyle buyurdu: "Üç gün oruç tut veya birfarak[185[185]] buğdayı altı fakire dağıt,

---

[183[183]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1815. 1816, 1817, 1818, 4159, 4190, 4191, 4517, 5665, 5703, 6808.
[184[184]] Sâri' kanunkoyucu/hüküm belirleyici anlamına gelir. İslam hukukuna göre tek kanun koyucu Allah'tır. Peygamber'ler ise kanun koyucu değil, ilahî kanunun mübelliğleridir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'e vahy-İ metlüv dışında vahyin gönderilmiş olması, hela! ve haram kılma fiillerinin bazı ayetlerde ona da izafe edilmiş olması ve nihayet bir bütün halinde âyetlerin açıklanması, örneklendirilmesi ve âyetlerin temas etmediği meselelerde hükümler vermesi sebebiyle Hz. Peygamber'e (s.a.v) de "sâri"' denilmektedir. Bu, ilk olarak ve bağımsız bir hüküm koyma faaliyeti değil, Yüce Allah'ın koyduğu hükmü açıklama, örneklendirme, boşluklarını doldurma anlamında bir faaliyettir.
[185[185]] Farak on altı müdlük bir kab olduğu gibi dört sa'dır. Bir başka görüşe göre bir farak on altı ntıl gelir. Bu da Hicazlılara göre on iki müd ve üç sa'dır. Bazı alimlere göre de farak beş kıstırt. Bir kist da yarım sa'dır.

yahut kolayına gelen bir kurban kes".

Açıklama:

Buharı, âyette geçen sadaka sözcüğünün mübhem olduğuna, sünnetin bunu tefsir ettiğine işaret etmektedir. Alimlerin çoğunluğu da âyette yer alan sadakanın, altı fakiri doyurmak anlamına geldiği görüşündedir.
Farak, Medine'de bilinen bir ölçektir. On altı rıtıl gelir.

7- Fidye Olarak Yarım Sa1 (Buğday) Vermek

1816- Abdullah b. Ma'kıl şöyle dedi:
Kâ'b İbn Ucre'nin rad.yaiiâhu anh yanına oturdum. Ona fidye konusunu sordum, şöyle dedi:
Bu konu ile ilgili âyet benim hakkımda indirilmekle birlikte hükmü hepiniz hakkında geçerlidir. Basımdaki bitler yüzüme doğru dökülürken Resûlullah'm huzuruna götürüldüm. Bana: "Bert bitlerin sona bu kadar eziyet edeceğini sanmazdım. Bir koyun alabilir misin?" diye sordu. Ben "hayır" dedim. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Öy/eyse üç Qun oruç tut veya her bir fakire yanm sa' olacak şekilde altı fakiri doyur" buyurdu.

Açıklama

Müslim, Ğünder aracılığıyla Şu'be'den yaptığı rivayette "mescitte" ibaresini eklemiştir.
Bu hadiste şu hususlar yer almaktadır:
1- Mescitte oturmak ve ilim müzâkeresinde bulunmak,
2- Ayetlerin inme sebeplerini öğrenmeye çalışmak. Çünkü bu hem hükümlerin bilinmesini hem de Kur'an'm tefsirini bilmeyi sağlar.

8- Bir Koyun Kesmek

1817- Kâ'b b. Ucre radıyaüâhu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem onu, başındaki bitler yüzüne düşerken gördü ve ona: "Bitler sana eziyet ediyor mu?" diye sordu. Kâ'b: Evet, diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Hudeybiye'de saçlarını kazıtmasını emretti.
[Hadisi rivayet eden kişi dedi ki:] Sahabe, Hudeybiye'de ihramdan çıkacaklarını bilmiyorlar, Mekke'ye gireceklerini ümit ediyorlardı.
Yüce Allah fidye ile ilgili âyeti indirdi. Bunun üzerine Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Kâ'b'a bir farak buğdayı altı kişiye dağıtmasını veya bir koyun kurban kesmesini yahut üç gün oruç tutmasını emretti."
1818- Kâ'b İbn Ucre'den rivayet edildiğine göre saçlarmdaki bitler yüzüne doğru inerken Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem onu gördü.

Açıklama

Hadisi rivayet eden râvî, Sahabe'nin Hudeybiye'de ihramdan çıkacaklarını bilmediğini söylemiştir. Bununla; saçı tıraş etmenin sebebinin "engellenme sebebiyle ihramdan çıkma" değil, haram olan bir şeyin eziyet sebebiyle mubah kılınması olduğunu açıklamak istemiştir. Bu açık bir hükümdür.
İbnü'l-Münzir şöyle der: Bundan, Kabe'ye ulaşma umudu olan kişinin, umudu ortadan kalkıncaya kadar beklemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kişinin umudu kalmadığında ihramdan çıkar. Alimler şu konuda İttifak etmişlerdir; Kabe'ye ulaşmaktan umudunu kesmiş olan ve ihramdan çıkması caiz hale gelen kişi ihramda kalmaya devam etse, sonra Kabe'ye ulaşması mümkün hale gelse ibadetini tamamlaması İçin Kabe'ye gitmesi gerekli olur.
Mühelleb ve diğer bazı alimler şöyle demişlerdir; Râvî'nin "Sahabe, Hudeybiye'de ihramdan çıkacaklarını bilmiyorlar, Mekke'ye gireceklerini ümit ediyorlardı" sözünden şu sonuç da elde edilir: Adet zamanının geldiğini anlayan kadın yahut humma vaktinin

geldiğini anlayan hasta Ramazan ayında gün içinde oruçlarını bozsalar, sonra kadın âdet görmese ve hasta humma olmasa bu kişilerin oruçlarını kaza etmesi gerekir. Çünkü Yüce Allah'ın, sahabenin Hudeybiye'de ihramdan çıkacaklarını bilmesi, durum ortaya çıkmadan önce Kâ'b'dan saçını kazıtma ile gerekli olan kefareti düşürmedi. Çünkü kadının ve hastanın âdeten bildikleri şey gerçekleşmeyebilir, bu sebeple de bu ikisine kaza gerekir.
Hadisten çıkarılan diğer bazı sonuçlar:
1- Sünnet, Kitapta (Kur'an'da) yer alan mücmel ifadeleri beyan eder. Nitekim fidye ayeti Kur'an'da mutlak geçmekte, sünnet ise bunu takyid etmektedir.
2- Ihramlı olan kişinin saçını tıraş etmesi haramdır. Bit vb. şeylerden kaynaklanan bir eziyet sebebiyle tıraş ettirmesine izin verilmiştir.
3- Büyük şahsiyetler arkadaşlarına yumuşak davranırlar. Onların içinde bulundukları durumları göz önünde bulundurur, onları sürekli yoklarlar. Kendilerine bağlı kimseler İçinde zarara uğrayan bir kimse bulunduğunda durumunu sorup, içinde bulunduğu durumdan nasıl kurtulacağını gösterirler.
4- Bazı Mâlikîler bu hadisten şu sonucu çıkarmıştır: Özürsüz yere başını tıraş eden kimseye fidye gerekir. Çünkü özürlü kimseye gerekli kılındığına göre, özürsüz olana haydi haydi gerekli olur. Ancak bu konuda özürlü ile diğerlerinin eşit tutulması gerekmez. Bu sebeple Şafiî ve alimlerin çoğunluğu şöyle demişlerdir: Kasten başını tıraş eden kişi, fidye konusunda seçim hakkına sahip değildir. Onun yapabileceği tek şey kurban kesmektir.

9- (Hac Esnasında) Kadına Yaklaşmak Yoktur'.

1819- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh, Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seikm şöyle buyurduğunu söyledi:
"Kim bu evi (Kabe'yi) tavaf eder de kadına yaklaşmaz (cinsel ilişkide bulunmaz) ve fıska düşmezse anasından doğduğu gibi (günahsız bir şekilde) yurduna döner".

10- (Hac Esnasında) Günah Sayılan Davranışlara Yönelmek, Kavga Etmek Yoktur1.

1820- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in saüaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurduğunu söyledi:
"Kim bu evi (Kabe'yi) tavaf eder de kadına yaklaşmaz ve fıska düşmezse anasından doğduğu gibi yurduna döner. [186[186]]

28- ANLANMANIN CEZASI

1- "Ey iman edenleri İhramh iken avı öldürmeyin, içinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kabe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir keffârettir, yahut onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki (yasak av yapan) işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi ajfetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır. Allah daima galiptir, öç alandır. Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun".[187[187]]

Açıklama

1- Yanlışlıkla Av Hayvanı Öldürme Durumunda Ceza Gerekir mi?
İbn Battal şöyle demiştir:
Hicaz, Irak ve diğer bölgelerden müctehid imamlar şu konuda ittifak etmişlerdir: İhramlı kişi kasten veya hatâen av hayvanı öldürdüğünde kendisine ceza gerekir.
Zahirîler, Ebû Sevr ve Şâfîîlerden İbnü'l-Münzir yanlışlıkla öldürme konusunda muhalefet

---

186[186] Ayrıca bkz. 1521. hadis.
187[187] el-Mâide 5/95.

etmişler, âyetteki "kasten" ifadesine dayanmışlardır. Bu ifadenin zıt anlamından (mefhum-i muhalifinden), yanlışlıkla öldürenin hükmünün farklı olduğu anlaşılır. İmam Ahmed'den rivayet edilen iki görüşten biri de böyledir.
2- Keffâret Cezasında Seçim Hakkı Söz Konusu mudur?
Keffâret konusunda farklı yorumlar yapılmıştır.
a- Alimlerin çoğunluğu âyetin zahirinde yer aldığı üzere kişinin keffâret cezasını yerine getirme konusunda seçim hakkına sahip olduğunu kabul etmişlerdir.
b- Sevrî şöyle demiştir: Kişi öldürdüğü hayvanın mislini kurban olarak keser. Şayet bulamazsa fakirlere yemek yedirir. Şayet buna da İmkânı yoksa oruç tutar.
c- Saîd İbn Cübeyr şöyle demiştir: Yemek yedirme ve oruç tutma yalnızca av hayvanının bedeli, yerine kurban edilecek hayvanın değerine ulaşmadığında söz konusu olur.
3- İhramlı Kişinin Avladığı Avın Yenmesi:
a- Alimlerin çoğunluğu ihramlı kişinin avladığı hayvanı yemenin haram olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir.
b- Hasan-ı Basrî, Sevrî, Ebû Sevr ve bir grup alim şöyle demiştir: İhramlının avladığı hayvan yenilir. Bu, hırsızın kestiği hayvanın yenilmesi gibidir. Şâfiîlere ait görüşlerden biri de böyledir.
4- Hakemlerin Yetkisi:
a- Alimlerin çoğunluğu bu konudaki hükmün selefin hükmüne tabi olduğunu, onu geçemeyeceğini söylemişlerdir. Hakkında hüküm vermedikleri konularda hüküm verilir, hakkında ihtilaf ettikleri konularda ise ictihad yapılır.
b- Sevrî şöyle demiştir: Bu konuda seçim, her devirde iki hakem tarafından yapılır.
c- İmam Mâlik şöyle der: Her bir olayda yeniden hüküm verilir. Bu konuda seçim hakkı, hakkında hüküm verilen kişiye aittir. Bu kişi hakemlere "benim hakkımda yalnızca yemek yedirme konusunda hüküm verin" diyebilir.
5- Avlanan Hayvanın Denginin Belirlenmesi:
a- Alimlerin çoğunluğu, öldürülen av hayvanının kurbanlıklar içinden benzerinin kesilmesinin gerekli olduğunu söylemişlerdir.
b- Ebû Hanife, öldürülen av hayvanının kıymetinin gerekli olduğunu, ancak bunun hayvanın dengine çevrilmesinin de caiz olduğunu söylemiştir.
Alimlerin çoğunluğu büyük hayvanın avlanması halinde kesilecek hayvanın büyük, küçük hayvanda kesilecek hayvanın küçük, sağlam hayvana karşılık sağlam hayvan, ayağı kırık hayvana karşılık ayağı kırık hayvanın kesileceğini söylemişlerdir.
Alimler âyetteki "av" ile kastedilenin, ihramlı olmayan kişinin yiyebileceği vahşî hayvanlar olduğunda, öldürülmesi caiz olan hayvanlar için bir şeyin gerekli olmadığında ittifak etmişlerdir. Bunların doğurduğu hayvanlarda ise ihtilaf etmişlerdir. Alimlerin çoğunluğu bunu eti yenen hayvanlara katmışlardır.

2- İhramlı Olmayan Kişi Avlanır Da Bunu İhramlı Olana Hediye Ederse İhramlı Kişi Onu Yiyebilir

İbn Abbas ve Enes, ihramlı kişinin evcil hayvanları kesmesinde bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Bu hayvanlar deve, davar, sığır, tavuk ve artır.
1821- Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah şöyle demiştir:
Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı yıl babam da gitti. Arkadaşları ihrama girdiği halde o ihrama girmedi. Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kendisi ile savaşmak isteyen bir ordunun bulunduğu haber verildi. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de bunun üzerine hareket etti.
(Ebû Katâde dedi ki): Ben, onun ashabının yanına vardığım zaman onların gülüştüğünü gördüm. Baktım, yanımda vahşî bir eşek sürüsü var. Birine hamle yaptım, ok fırlattım, hareketsiz hale getirdim. Onlardan yardım istedim. Onlar yardım etmekten kaçındılar. Ben onu öldürdüm, etinden yedik. Düşmanın Hz. Peygamber ile aramıza gireceğinden korktuk. Hz. Peygamber'i aramaya koyuldum. Atımı bazen koşturuyor bazen yürütüyordum. Gece yarısı Benî Gıfâr kabilesinden bir adama rastladım.
Ona: "Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem nerede ayrıldın?" diye sordum.
Adam şöyle dedi: "Ta'hin'de ayrıldım. Sukyâ denilen yerde öğle uykusu uyumak üzereydi" dedi.

Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Ashabın sana selam söylüyor. Onlar düşmanın seninle onların arasına girmesinden korktular. Onları bekle" dedim. Daha sonra Şöyle dedim: "Ey Allah'ın Resulü vahşî bir eşek avladım. Yanımda ondan kalan bir parça var".
Allah'ın Resulü, ihramlı olan ashabına "yiyiniz" buyurdu. [188[188]]

Açıklama

Hadiste yer alan emrin zahiri, genelliği gerektirdiği halde, Buharı fıkhı bir çıkarımla bunu yukarıda belirttiği şekilde sınırlandırmıştır. Çünkü doğru olan, ihramlı kişinin kestiği av hayvanının hükmünün, meyte hükmünde olmasıdır.
Bir görüşe göre ihramlının kesmesi, haram olmakla birlikte sahihtir, ihramlı olmayan kişi yiyebilir. Hasan-ı Basrî bu görüştedir.
İbn Abbas'tan nakledilen sözü Abdürrezzak, İkrime aracılığıyla şu şekilde rivayet etmiştir: İbn Abbas ihramlı iken İkrime'ye bir deve kesmesini emretti.
Enes'ten nakledilen rivayeti İbn Ebî Şeybe, Sabbâh el-Becelî aracılığıyla şu şekilde rivayet etmiştir: Enes b. Mâlik'e ihramlının hayvan kesip kesemeyeceğini sordum, "evet (kesebilir)" diye cevap verdi.
Konu başlığında yer alan " Bu hayvanlar deve, davar, sığır, tavuk ve attır" sözü Buharî'ye ait olup fıkhî bir çıkarımdır. At dışındaki kısımda görüş birliği vardır. Atın kesilmesi yenilmesini mubah görenlere özgüdür.
Ebû Katâde'nin olayı şuna delil gösterilmiştir: Hac veya umre dışında bir amaçla harem bölgesine giren kimse ihramsız girebilir.
Bir başka görüşe göre ise bu olay, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ihram için sınırlar belirlemesinden önce gerçekleşmiştir.
Ebu'n-Nadr rivayetinde şu ifade geçmektedir: "(Ebû Katâde dedi ki): Vahşi eşeği kestim, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ashabına getirdim. Onlara: Haydi bunu taşıyın dedim. Onlar: Biz el sürmeyiz, dediler. Ben de onu taşıyarak onlara getirdim".
Ebu'n-Nadr'ın Av bölümünde gelecek olan rivayetinde şöyle denmektedir: "Bazıları yemekten kaçındı. Sizin bu durumunuzu peygambere soracağım dedim. Hz. Peygamber'e yetiştim ve onunla konuştum".
Buna göre Ebu'n-Nadr'm Hz. Peygamber'e yetişme sebebi, vahşi eşeğin etinden yiyip yememe konusunda fetvA sormaktı. [189[189]]

3- İhramlılar Bir Av Görüp Güldüğünde İhramlı Olmayan Kişinin Durumu Anlaması

1822- Abdullah İbn Ebû Katâde, babasından şunu aktardı:
Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı yıl Hz. Peygamberle saibiiâhu aleyhi ve seiiem birlikte gittik. O'nun ashabı ihrama girdikleri halde ben ihrama girmedim. Gayka denilen yere[190[190]] geldiğimizde, düşman birliğinin bulunduğu bize haber verildi. Onlara doğru yöneldik. Arkadaşlarım vahşi bir eşek (zebra) sürüsü gördüler. Birbiriyle gülmeye başladılar. Bunun üzerine ben de geriye bir baktım ve sürüyü gördüm. Atımı sürünün üzerine doğru sürdüm. Okumu fırlattım ve birini vurdum. Arkadaşlarımdan yardım istedim, yardım etmekten kaçındılar. Daha sonra onun etinden yedik.
Resûlullah'a saikiiâhu aleyhi ve seiiem ulaşmak için yola çıktık. Düşmanın onunla aramıza girmesinden korktuk. Bu yüzden atımı bazen hızlı koşturuyor, bazen de yürütüyordum. Gece yarısı Gıfâr kabilesinden bir adamla karşılaştım. Ona: "Sen Resûlullah'tan saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem nerede ayrıldın?" diye sordum. Adam: "Ta'hin denilen yerde öğle uykusuna yattığı sırada ayrıldım" dedi.
Nihayet Resûlullah'a saiMâhu aleyhi ve seiiem ulaştım.
Ona: "Ey Allah'ın Resulü arkadaşların sana selam söylüyorlar. Onlar, düşmanın seninle aralarına girmelerinden korktular. Onları bekle" dedim.
Resûlullah da bekledi.

[188[188]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1822, 1823, 1824, 2570, 2854, 2914, 4149, 5406, 5407, 5490, 5491, 5492.
[189[189]] Bu konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. 1824. hadis.
[190[190]] Mekke ile Medine arasında Gıfâr kabilesine ait bölge.

Ben: "Ey Allah'ın Resulü biz vahşi bir eşek/zebra avladık. Yanımızda ondan bir parça da arttı" dedim.
Bunun üzerine Resûlullah saiiaMhu aleyhi ve seiiem ihramlı olan ashabına "yiyiniz" buyurdu.

Açıklama

İhramlı olanların, av hayvanı görünce gülmeleri, işaret etmek anlamına gelmez. Bu sebeple o avdan yemeleri helal olur.

4- İhramlı Olan Kişi Av Hayvanını Öldürme Konusunda (Sözle Veya Fiille) İhramsız Olana Yardım Edemez

1823- EbÛ Katâde radıyallâhıı anh ŞÖyle dedİ: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Medine'ye üç günlük mesafede Kâha denilen yerde idik. (Diğer rivayette ise şöyle denilmektedir):
Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte Kâha'da idik. Kimimiz ihrarnh kimimiz ihramlı değildi. Arkadaşlarımın bir şeye baktıklarını gördüm. Bîr de baktım ki bir vahşi eşek sürüsü! Arkadaşlarımdan yardım istedim. Onlar: "Bu konuda sana hiçbir şekilde yardım edemeyiz, biz ihramhyız" dediler. Bunun üzerine sürüden bir eşeğe hamle yaptım, bir taşın ardından yaklaşıp avladım. Avımı alıp arkadaşlarıma getirdim. Bazıları "yiyiniz", bazıları da "yemeyiniz" dediler. Biraz ilerimizde bulunan Hz. Peygamber'e saiiaMhu aleyhi ve seiiem vardım ve sordum. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "yiyiniz, helaldir" buyurdu.

Açıklama

Ehl-i reyden bazıları, hayvanın avlanması için ihramlı kişi tarafından zorunlu olan bir yardımın yapılması durumunda avdan yemesinin haram olduğunu, hayvanı avlamada zorunlu olmayan bir yardımın yapılması durumunda ise yemesinin haram olmadığını söylemişlerdir. İşte Buharî'nin bu konu başlığı ile onları reddettiği söylenmiştir.

5- İhramlı Kişi, İhramsız Olanın Avlaması İçin Av Hayvanına İşarette Bulunamaz

1824- Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah babasından şunu aktarmıştır:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem hac yapmak için yola çıktı. Ashabı da onunla birlikte çıktılar. Ebû Katâde'nin de içinde bulunduğu bir grup topluluktan koptular. Ebû Katâde "Resûlullah'a kavuşmak için deniz sahiline doğru gidelim" dedi. Arkadaşları da deniz sahiline doğru yöneldiler. Yola çıkınca Ebû Katâde dışındakiler ihrama girdi, o girmedi. İlerlerlerken yolda vahşi eşekler gördüler. Ebû Katâde sürüye doğru hamle yaparak birini avladı. Arkadaşları bineklerinden inerek onun etinden yediler. Sonra da "ihramli iken av hayvanı mı yiyoruz?" dediler.
(Ebû Katâde dedi ki); Eşekten geriye kalan eti yanımızda taşıdık. Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yanına varınca şöyle dediler: "Ey Allah'ın Resulü! Biz ihramlı idik, Ebû Katâde ise ihramlı değildi. Vahşi bir eşek sürüsü gördük. Ebû Katâde sürüye hamle yaparak birini avladı. Biz de bineklerimizden inerek onun etinden yedik. Sonra da: İhramlı iken av hayvanı mı yiyoruz? dedik. Geriye kalan eti de yanımızda getirdik".
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem şöyle buyurdu: 'İçinizden herhangi biri ona (Ebû Katâde'ye) saldırmasını emretti mi, yahut işarette bulundu mu?"
Oradakiler: Hayır, dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Öyleyse etin geriye kalan kısmını da yiyiniz" buyurdu.

Açıklama

Buharı, ihramlının av hayvanına işaret etmesinin haram olduğunu belirtmek istemiş, bunun cezayı gerektirmesi meselesine ise değinmemiştir. Bu konu alimler arasmda

ihtilaflıdır.
Alimler, avlanması için av hayvanına işarette bulunmak veya işaret dışındaki yollarla hayvanı göstermenin haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak Ebû Hanife bunu "avlanmanın ancak kendisi ile gerçekleşebildiği işaret" ile kayıtlamıştır.
İhramlının, Hayvanın Avlanmasına Katkıda Bulunması Durumunda Karşılaşacağı Ceza:
Alimler şu konuda ihtilaf etmişlerdir: İhramlı bir kişi, ihramsız bir kişiye av hayvanını işaret vb. yollarla gösterse yahut avlanmasına yardım etse ceza gerekli olur mu?
a- Kûfeliler (Hanefîler), Ahmed İbn Hanbel ve İshak "ihramlı kişi avın değerini tazmin eder" demişlerdir.
b- Mâlik ve Şafiî "ihramsızın ihramsız bir kimseye harem bölgesindeki avı göstermesi durumunda olduğu gibi burada da tazmin söz konusu değildir" görüşünü savunarak şöyle demişlerdir: Yukarıdaki hadis tazmine delil teşkil etmez. Çünkü Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem yardım veya işaretin söz konusu olup olmadığını sorması, o avın etini yemenin helal olup olmadığını belirtmek içindi. Bu hadiste ceza konusuna temas edilmemiştir.
Muvaffakuddİn (İbn Kudâme) bunun Hz. AH ve İbn Abbas'ın görüşü olduğunu belirterek delil getirmiştir. Ancak Hz. Ali'den sahih yolla gelmesi itiraza açıktır.
Bu görüşte olanların bir diğer delili de şudur: Hayvanı avlayan kişi, hayvanı gösteren kişiden bağımsız olarak kendi iradesiyle ve tek başına hayvanı öldürmüştür. Bu şuna benzer: Bir kimse ihramlı yahut oruçlu olan bir erkeğe bir kadını gösterse, erkek de o kadın ile cinsel ilişkide bulunsa, kadını gösteren kişi bu hareketi İle günahkâr olur, ancak kendisine kefaret gerekmediği gibi bu göstermesi ile orucu da bozulmuş olmaz.
Hadisten Çıkan Sonuçlar
1- İhramlı bir kimsenin, ihramsız olan şahsın av yapmasını ve kendisinin de bu sayede ondan yemeyi temenni etmesi ihramına zarar vermez.
2- İhramlı olmayan kişi kendisi için hayvan avladığında ihramlı kişi bu avdan yiyebilir.
3- Arkadaşlardan bir şey istemek ve hediye kabul etmek caizdir.
Kadı Iyâd şöyle demiştir: Bana göre, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve «Han, o av hayvanından yiyenlerin gönlünü yatıştırmak için Ebû Katâde'den et istemiştir. Böylelikle bunun caiz olduğunu hem söz hem de fiille açıklamak suretiyle, onlarda meydana gelen şüpheyi gidermek istemiştir.
4- Ata isim vermek (caizdir).
Buharı eşeği de buna kıyas etmiş ve Cihad bölümünde konu başlığına bu ismi vermiştir.
İbnü'l-Arabî şöyle der: Alimler, idrak etmese ve çağrıldığında cevap vermese bile akıl sahibi olmayan varlıklara isim vermenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Üstelik bazı hayvanlar belirli bir ismi duya duya, o isim söylendiğinde zamanla onu diğer isimlerden ayırır.
5- Yol arkadaşlarından; saygı duyulan veya bereketi umulan yahut da söz konusu mesele ile ilgili hüküm vermesi beklenen kişi gaip olduğunda yani hazır olmadığında onun payı kendisine verilmek üzere saklanır.
6- Devlet başkanı, bir yarar söz konusu olduğunda kendisine bağlı kimseleri bölüklere ayırabilir.
7- Savaşlarda casus kullanmak caizdir.
8- Gerek yakın gerekse uzakta bulunan kimselerden bir şahsa selam götürmek caizdir. Bu hadis, kendisine selam verilen kimsenin buna karşılık vermeyi terk edebileceğini göstermez. Çünkü Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seiiem selama karşılık vermiş olmakla birlikte, bu husus hadiste yer almış olmayabilir. Hadiste bunu reddeden bir durum yoktur.
9- Av hayvanını öldürmek onu boğazlamak yerine geçer.
10- Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seiiem döneminde sahabenin ictihadda bulunması caizdir.
İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: Bu, Hz. Peygamberin saiiaüâhu aleyhi ve seiiem bulunduğu bir yerde ictihadda bulunmak değil, ona yakın bir yerde iken ictihadda bulunmadır.
11- İki müctehid, ictihadlan sonucunda farklı hükümlere ulaşsalar bile her biri kendi ulaştığı hükümle amel eder. Hiçbirisi bu sebeple kınanamaz. Çünkü hadiste "bunu yapmamız eleştirilmedi" denilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki bu hayvanı yiyen, hayvanın aslen mubah olmasından hareket etmiş, yemekten uzak duran da sonradan meydana

gelen durum, yani ihramdan hareket etmiştir.
12- Deliller çeliştiğinde nassa başvurulur.
13- Av esnasında atı mahmuzlamak,
14- Tümsek mekânlarda av yapmak,
15- Atlı kimselerden av sırasında yardım istemek,
16- Yolculuk sırasında yanında azık taşımak,
17- Yolculuk sırasında dostlara ve yol arkadaşlarına yumuşak davranmak,
18- Hükmü hikmeti ile birlikte açıklamak caizdir. Nitekim Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem'in "Bu, Allah'ın size yedirdiği bir yiyecektir" sözü bunu gösterir.
Ek bilgi: İhramlının av hayvanını avlaması caiz değildir. Ancak hayvan saldırıda bulunur da kendini korumak için öldürürse bu caiz olur. Bu durumda kendisine tazmin gerekmez.

6- İhramlı Kişiye, Hayatta Olan Vahşî Bir Eşek Hediye Edildiğinde Kabul Etmemesi

1825- Sa'b İbn Cessâme el-Leysî, ResûluHah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Ebvâ'da iken kendisine vahşî bir eşek/zebra hediye etti. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seııem bunu geri verdi. Sa'b'm yüzündeki hoşnutsuzluğu sezince ona şöyle buyurdu: "Biz yalnızca ihramh olduğumuz için bunu sana geri verdik".[191[191]]

Açıklama

İhramh Kişinin Avdan Yemesi Konusunda Görüşler
[1. Mutlak olarak haramdır]
İhramh olan kişinin av hayvanından yemesini mutlak olarak haram görenler bu hadisi delil getirmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem gerekçe olarak ihramh olmasını zikretmekle yetinmiştir. Bu, yasaklığm tek sebebinin bu olduğunu gösterir. Hz. Ali, İbn Ömer, Leys, Sevrî ve İshak, yukarıdaki hadis sebebiyle bu görüşü tercih etmişlerdir. Ayrıca Ebû Davud ve diğer imamların Hz. Ali'den rivayet ettiği şu hadis de buna delil gösterilmiştir: Hz. Ali şöyle sordu "Biliyor musunuz ki bir adam Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ihramh iken bir zebra hediye etti de o bunu yemekten kaçındı?", oradakiler "evet" dediler.
Ancak ilk olarak anlaşılan bu anlam şu hadislerle çelişmektedir:
a- Müslim'in Talha'dan rivayet ettiği şu hadis: Talha'ya, ihramh iken kuş eti hediye edildi. O yemekten geri durdu ve "ResûluHah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte iken yemiştik" dedi.
b- Bu konuda zikredilen Ebû Katâde hadisi,
c- Umeyr İbn Seleme'den rivayet edilen şu hadis: Behzî, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ihramh iken ona bir ceylan hediye etti. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'e bunu yol arkadaşları arasında taksim etmesini emretti". Bu hadisi Mâlik, Sünen sahipleri rivayet etmişler, İbn Huzeyme ve diğer bazıları da sahih olduğunu söylemiştir.
[2. Mutlak olarak caizdir]
Kûfeliler (Hanefîler) ve seleften bir grup bunun mutlak olarak caiz olduğunu söylemişlerdir.
[3. Bazı şartlarda caizdir]
Alimlerin çoğunluğu ihtilaflı olan bu konuyu şu şekilde uzlaştırmışlardır: "İhramlıya hediye edilen avm kabul edilebileceğine dair hadisler ihramsız olan kişinin kendisi için avlayıp daha sonra ihramlıya hediye ettiği av ile ilgilidir. Bunun reddedildiğine dair hadisler ise ihramsız kişinin ihramlı için avladığı hayvan ile ilgilidir". Bu görüşte olanlar şöyle demişlerdir: Hz. Peygamber'in saibiiâhu aleyhi ve seiiem Sa'b adlı sahabî'nin hediyesini kabul etmeyişi ve ihramlı olduğunu söylemesinin sebebi şudur: Bir av, kişi için yapıldığında onun ondan yemesi haram olmaz. Ancak ihramlıya haram olur. Hz. Peygamber saiiailâhu aleyhi ve seiiem bu sözü ile aslî haramlık sebebini zikretmiş, bunun dışındakiler! zikretme mistir. Bu, başka sebebin olmadığını göstermez. Diğer hadislerde bu açıklanmıştır.

191[191] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2596, 2573.

Bu hadis bir sebebe bağlı olarak hediyeyi reddetmenin caiz olduğunu gösterir.
Buharı bu hadisi başka bir yerde "Bir sebebe bağlı olarak hediyeyi reddetmek' başlığı altında yer vermiştir.
Yine bu hadiste, hediye veren kimsenin gönlünü hoş tutmak için hediyeyi reddetme sebebini açıklama vardır.
Hibe ancak hibe edilenin kabul etmesi ile onun mülküne girer.

7- İhramlının Öldürebileceği Hayvanlar

1826- Abdullah İbn Ömer radyaiiâhu anh, Resûlullah'ın saiiailâhu aleyhi ve seiiem şöyle dediğini nakleder:
"Beş tür hayvan vardır ki bunların öldürülmesinde ihramlı için bir günah söz konusu değildir".[192[192]]
1827- İbn Ömer radıyallâhu anh ŞÖyle dedi: Hz. Peygamber'in saiiailâhu aleyhi ve seiie eşlerinden biri bana Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söyledi: "İhramlı kişi şunları öldürebilir:" [193[193]]
1828- Abdullah İbn Ömer radıyallâhu anh, Hafsa'nm radıyallâhu anh şöyle söylediğini belirtti: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu:
"Şu beş hayvanın öldürülmesinde, öldürene herhangi bir günah söz konusu değildir: Karga, çaylak, fare, akreb ve kuduz köpek."
1829- Hz. Aişe'den radıyallâhu anh rivayet edilmiştir: Resûsullah saiiailâhu aleyhi «= seiiem şöyle buyurdu:
"Beş hayvan vardır ki bunlann tümü fâsık (yoldan çıkmış, itaat altına alınmayandır. Bunlar harem bölgesinde de öldürülür: Karga, çaylak, akreb, fare, kuduz köpek".[194[194]]
1830- Abdullah rad.yaiiâhu anh şöyle dedi:
Biz Minâ'da bir mağarada Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikteyken kendisine "Mürselât" sûresi indirildi. Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve seiiem okuyor, ben de henüz okuması dolayısıyla ağzı kurumadan onun okuduklarını ezberliyordum. Birden üzerimize bir yılan sıçradı. Hz. Peygamber saiiailâhu aleyhi ve seiiem: "Onu öldürün" buyurdu. Biz onu öldürmek için hemen davrandık ki yıian kaçtı. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiailâhu aleyhi ve seiiem: "Siz onun şerrinden korunduğunuz gibi o da sizin şerrinizden korundu" buyurdu. [195[195]]
1831- Hz. Peygamberin saiiailâhu aleyhi ve seiiem eşi Hz. Âişe radıyaiiâhu anh, "Resulullah'in saiiailâhu aleyhi ve seiiem kelere "fâsıkçık" dediğini işittim ancak onun öldürülmesini emrettiğini işitmedim." [196[196]]

Açıklama

Köpek; hayvan olma ve parçalayıcı olma özelliğini barındırır. Bekçilik ve avcılık gibi işlerde köpekten yararlanılır. Yine köpekte başka hayvanlarda bulunmayan; iz sürme, koku alma, bekçilik etme, hafif uyku, sahibine bağlılık, eğitime elverişli olma gibi özellikler vardır. Taharet konusunda köpeğin necis olduğunu belirtmiştik. Yaratmanın Başlangıcı bölümünde köpeğe ait diğer özellikler ele alınacaktır.
Kelb-i akûr nedir?
Alimler burada, hadisin Arapça metninde yer alan "kelb-i akûr" sözcüğünün ne anlama geldiği konusunda ve bundan aksi anlam (mefhum-ı muhalefet) çıkarılıp çıkarılamayacağı konularında ihtilaf etmişlerdir.
a- Saîd İbn Mansûr'un hasen senetle Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre bununla kastedilen aslandır.
b- Süfyan aracılığıyla Zeyd İbn Eslem'den rivayet edildiğine göre kendisine kelb-i akûr'un ne olduğu soruldu, o da "yılandan daha çok saldırgan olan ne vardır?" dedi.

192[192] Hadisin geçtiği diğer yer: 3315.
193[193] Hadisin geçtiği diğer yer:1828.
194[194] Hadisin geçtiği diğer yer: 3314.
195[195] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3317, 4930, 4931, 4934.
196[196] Hadisin geçtiği diğer yer: 3306.

c- Züfer burada kastedilenin yalnızca kurt olduğunu söylemiştir.
d- İmam Mâlik el-Muuattâ'dd. şöyle demiştir: Bu, insanlara saldıran, onları korkutan; aslan, kaplan, pars, kurt gibi tüm hayvanları içerir. Bu görüşü Ebû Ubeyd, Süfyan'dan da rivayet etmiştir. Alimlerin çoğunluğu da bu görüştedir.
e- Ebû Hanife bu hadiste kastedilenin yalnızca köpek olduğunu söylemiştir. Kurt dışındaki hayvanlar bu bakımdan köpek gibi değerlendirilemez.
Ebû Ubeyd çoğunluğun görüşüne şunları delil getirmiştir:
a- Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, Ebû Leheb'in oğluna yaptığı bedduada "Allah'ım ona köpeklerinden bir köpeği musallat et" demiş, bu beddua sonucu onu bir aslan parçalamıştır. Bu, hasen bir hadis olup Hâkim tarafından rivayet edilmiştir.
b- Yüce Allah "Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin" buyurmuştur. [197[197]] Burada kelime kökü olarak "kelb" sözcüğü kullanılmıştır. Bu sebeple parçalayıcı/saldırgan her hayvana "akûr" denilmiştir.
Tahâvî de Hanefîlerin görüşüne şunu delil getirmiştir: Şahin ve doğan, yırtıcı kuşlardan olduğu halde ihramlmın bunları öldürmesinin haram olduğu konusunda alimler ittifak etmişlerdir. Bu, öldürme izninin karga ve çaylak ile sınırlı olduğunu gösterir. Aynı şekilde diğer hayvanlarda da öldürme izni yalnızca köpek ve onunla aynı nitelikte olan kurt ile sınırlıdır.
Tahâvî'nin ittifak bulunduğunu söylemesi eleştiri konusu yapılmıştır.
Ölüm Cezasını Hak Eden ve Harem Bölgesine Sığınan Kişinin Durumu:
Bu hadis, öldürülmesi gerekli olan kişinin harem bölgesine sığınması halinde öldürülebileceğine dair delil getirilmiştir. Çünkü harem bölgesindeki hayvanların öldürülmelerine izin verilme gerekçesi "fısk", yani yoldan çıkma özelliğidir. Katil de fâsık olduğuna göre o da öldürülebilir. Hatta onun öldürülmesi bu hayvanlardan daha önceliklidir. Çünkü bu hayvanların fâsık olması doğalarının gereğidir. Mükellef olan insan ise fısk işlediğinde kendi saygınlığını ortadan kaldırmış olur. Bu yüzden fışkın gerektirdiği cezanın uygulanmasına daha layıktır. İbn Dâkîk el-'îd bunun tartışmaya açık bir mesele olduğunu söylemiştir. Bu konudaki geniş açıklama bir sonraki konuda gelecektir.
İbnü'l-Münzir şöyle der: İlim ehlinden görüşleri tespit edilebilenler, ihramlı kişinin yılanı öldürmesinin caiz olduğu konusunda icmâ etmişlerdir.
"Öldürülmesini emrettiğini işitmedim" sözü Hz. Âişe'nin sözü olup kastedilen Hz. Peygamber'dir saiiaiiâhuaieyhiveseiiem. Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi veseiiem, kelere "fâsıkçık" demesi, onu öldürmenin mubah olmasını gerektirir. Hz. Âişe'nin bunu işitmemiş olması bunun yasak olduğunu göstermez. Çünkü Bed'u'1-halk {Yaratılışın Başlangıcı) konusunda da geleceği üzere Sa'd b. Ebî Vakkas ve diğer bazıları bunu işitmiştir.
İbn Abdüber gerek harem dışında gerekse harem bölgesinde keleri öldürmenin caiz olduğu konusunda ittifak bulunduğunu nakletmiştir. Ancak İbn Abdilhakem ve başkaları Mâlik'ten "ihramlı kişi keler öldüremez" sözünü naklet-mislerdir.

8- Harem Bölgesinin Bitkisi Koparılmaz

ibn Abbas, Hz. Peygamber'den saiiaUâhu aleyhi ve seiiem şunu nakletmiştir: "Ha-rem'in dikeni kopanlmaz".
1832- Ebû Şüreyh el-Adevî, Mekke'ye (Abdullah İbn Zübeyr'e karşı savaşmak üzere) ordular gönderen Amr İbn Saîd'e şöyle dedi:
Ey Emir! İzin ver de sana bir şey anlatayım. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mekke'nin fethinin ertesi günü bir konuşma yaptı. Onu bu kulaklarım işitti, kalbim söylediklerini kavradı, gözlerim konuşma yaparken onu gördü. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu:
"Mekke'yi Allah haram bölge kılmıştır, onu insanlar haram kılmamıştır. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kişinin orada kan akıtması helal olmaz. Mekke'nin bitkisi kopanlmaz. Şayet Allah Resûlü'nün orada savaş yaptığını ileri sürerek kendisine ruhsat çıkarmak isteyen birisi olursa ona şöyle deyiniz: "Allah, yalnızca Resulüne izin verdi, size izin vermedi". Allah bana da yalnızca gündüzün belirli bir anında izin verdi. Bugün Mekke'nin

---

[197[197]] el-Mâide 5/4.

haramıığı dünkü haline geri döndü. Burada bulunanlar bulunmayanlara aktarsın."
Ebû Şüreyh'e: "Amr sana ne dedi?" diye soruldu.
Ebû Şüreyh dedi ki: Bana şöyle cevap verdi: "Ben bunu senden daha iyi bilirim ey Ebû Şüreyh! Harem bölgesi bir âsîye, öldürülmesi gerekli olan bir kimseye, hırsızlık yaparak cezadan kurtulmak isteyene sığmak olamaz".

Açıklama

Hadisten Çıkan Sonuçlar
1- Bu olay, yönetici ile konuşurken, onların öğütlere daha çok kulak vermelerini sağlamak için yumuşak bir üslup kullanmaya dair bir örnektir.
2- özellikle de itiraza konu olabilecek bir mesele ile ilgili olarak yöneticiler ile konuşmadan önce onlardan izin almak yerinde olur. İzin almadan söze başlamak ve ağır konuşmak, kişinin kendini öne çıkarması ve karşıdakinin de inat göstermesine sebep olur.
3- İlim öğretme, hükümleri açıklama ve önemli İşlerde konuşma yapmadan önce Allah'a hamdü senada bulunmak müstehabtır.
Hadisten ilk anda anlaşıldığına göre Mekke halkına karşı savaş yapılması yasaktır. Oraya sığınan güvenlikte olur, kendisine ilişilmez. "Oraya giren emin olur", "Görmezler mi ki biz (yaşadıkları yeri) kendilerine güvenlikli bir harem kıldık" âyetlerinin yorumu konusunda müfessirlerin ortaya koyduğu iki görüşten biri de bu yöndedir.
Hz. Peygamber'in "Allah'a ve âhiret gününe inanan..." şeklindeki ifadeleri, emre itaatin sağlanması İçindir. Çünkü Allah'a inanan kişinin ona İtaat etmesi gerekir. Ahirete inanan kimsenin de emredilen şeyi yerine getirmesi, yasaklanan şeyden de hesap sorulma korkusuyla uzak durması gerekir.
Bu hadis, Mekke'de adam öldürme ve savaş yapmanın haram olduğuna delil olarak gösterilmiştir.
Harem Bölgesindeki Hangi Bitkilerin Koparılması Yasaktır?
Kurtubî şunları kaydeder: Fakihler koparılması yasaklanan otları, insanların bir müdahalesi söz konusu olmaksızın Allah tarafından bitirilen bitkiler ile sınırlandırmışlardır.
İnsanların müdahalesi ile yetişen bitkilerin koparılması konusunda ise farklı görüşler ileri sürülmüştür.
a- Alimlerin çoğunluğu bunun caiz olduğunu söylemişlerdir.
b- Şafiî, her tür bitkinin koparılmasında cezanın gerektiğini söylemiştir. İbn Kudâme de bu görüşü tercih etmiştir.
İnsanların müdahalesi olmaksızın yetişen bitkilerin koparılması durumunda cezanın ne olacağı konusunda farklı görüşler söz konusudur:
a- Mâlik "bunda ceza söz konusu değildir, kişi günahkâr olur" demiştir.
b- Atâ 'Allah'tan bağışlanma diler" demiştir.
c- Ebû Hanife "kıymeti ile hedy kurbanı alınarak kesilir" demiştir.
d- Şafiî "büyük bitki koparma durumunda sığır, daha düşüğünde koyun gerekir" demiştir.
İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: "Fakihler, harem bölgesinin bitkisinin koparılmasının haram kılındığında ittifak etmişlerdir. Ancak Şafiî ağaç dallarından misvak kesilmesini caiz görmüştür". Ebû Sevr de Şafiî'den bu görüşü nakletmiştir.
Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "gündüzün bir anında" dediği süre, güneşin doğuşundan İkindi vaktine kadar olan süredir.
îbn Cerîr şöyle der: Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "burada bulunanlar bulunmayanlara aktarsın" ifadesinde haber-i vahidin kabul edileceğine dair delil vardır. [198[198]] Çünkü bu söz, konuşmada bulunan her bir şahsın dinlediklerini aktarmasını

[198[198]] Hadisçilerin terminolojisinde haber-İ vahid, mütevatir yolla nakledilmeyen haberlere denir. Mütevatİr hadis, yalan söylemelerine aklın İmkan ve ihtimal vermeyeceği derecede kalabalık bir topluluk tarafından rivayet edilen hadistir. Mütevatir hadis kesinlik İfade eder. Buna karşın haber-i vahid zan ifade eder.

Haber-i vahidin inanç konularında değil amelde uyulması zorunlu bir delil olduğu ehli sünnet alîmİerinin çoğunluğunca kabul edilmiş bir prensiptir. İlk dönemden İtibaren haber-i vahidin hücciyet değerine yönelik çeşitli itirazlar söz konusu olmuşsa da bunlar ehli sünnet alimlermce ikna edici delillerle reddedilmiştir. Hz. Peygamber'in "burada bulunanlar bulunmayanlara aktarsın" ifadesinden anlaşıldığına göre, bir sözle amel etmek

gerektirir. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yalnızca, tıpkı dinieyen gibi aktarımda bulunulan kimselerin de amel etmesi gerekli olduğu için, orada bulunanların aktarmasını emretmiştir. Aksi taktirde aktarma emrinin bir anlamı kalmazdı.
Had cezası olarak öldürülmesi gerekli olan ve Harem bölgesine sığınan kimsenin durumu da alimler arasında görüş ayrılığına neden olmuştur.
Ebû Şüreyh'in Hadisinden Çıkan Diğer Bazı Sonuçlar
1- Kişi kendisinin, güvenilir ve dinlediğini ezberinde tutabilen bir kimse olduğunu ortaya koyabilir.
2- Alim bir kimse, yönetimde bulunanların din ile ilgili işlerden herhangi birini değiştirdiğini gördüğünde onlara tepkisini gösterir, yumuşak bir şekilde öğüt verir ve tedrice riayet eder.
3- Dine aykırı bir şeye karşı tepkinin ortaya konulması sırasında durumu elle değiştirmek mümkün olmadığında, tepki dile getirilmekle yetinilir.
4- Etkili söz söylerken söz pekiştirilerek söylenir.
5- Din ile ilgili konularda tartışma yapmak caizdir.
6- Dinî hükümlerde nesh (bir hükmün, sonraki bir hükümle yürürlükten kaldırılması) caizdir.
7- İçtihada açık bir konuda, bir müctehidin ulaştığı hüküm başka bir müctehid hakkında bağlayıcı olmaz.
8- Tebliği yerine getirerek sorumluluktan kurtulmak ve istenmeyen durumlara sabretmek gerekir.
Mekke'nin savaş yoluyla fethedildiği görüşünü kabul edenler bu hadîsi delil getirmişlerdir.

9- Harem Bölgesinin Avı Ürkütülmez

1833- îbn Abbas radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'İn saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurduğunu söyledi:
"Allah Mekke'yi haram kıldı. Benden önce hiç kimseye helal kıhnmadığı gibi benden sonra hiç kimseye de helal kıhnmayacaktır. Bana da yalnızca gündüzün bir bölümünde helal kılındı. Mekke'nin yaş otu koparılmaz, ağacı sökülmez, avı ürkütülmez. Etrafa duyurmak için alma dışında yere düşürülen mal alınmaz".
(Hz. Peygamber bu konuşmayı yaparken amcası) Abbas: "Ey Allah'ın Mesulü! îzhir otu hariç. Onu dökümcülükte ve kabirlerimizde kullanırız" dedi.
Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "izhir otu hariç" buyurdu.

Açıklama

"Avı ürkütülmez" sözü iki farklı şekilde yorumlanmıştır:
1- Av yapılmaz,
2- Hakiki anlamı ile avı ürkütülmez.
Nevevî şöyle demiştir: Avı, bulunduğu yerden kaçırmak haramdır. Kişi avı ürküttüğünde av ister telef olsun ister olmasın isyan etmiş olur.
Alimler şöyle demiştir: Avı ürkütmenin yasaklanması, avlanmanın haydi haydi yasak olduğunu gösterir.

10- Mekke'de Savaş Yapmak Helâl Değildir

Ebû Şüreyh radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "kimse orada kan dökemez" sözünü nakletmiştir.
1834- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu:
"Bundan böyle (Mekke'den Medine'ye) hicret yoktur. Ancak cihad etmek ve niyet vardır. Sizden sefere çıkmanız istendiğinde sefere çıkın.
Burası, Allah'ın gökleri ve peri yarattığı zaman haram kıldığı bir beldedir. Burası, Allah'ın

---

için o sözü dinleyen kimsenin aktarması yeterlidir. Tabiî ki sözü dinleyenin âdil (güvenilir) ve zabıt (dinlediğini aklında tutabilen) bir kişi olması şarttır.

haram kılması sebebiyle kıyamete kadar haramdır. Benden önce hiç kimsenin burada savaş yapması helal kılınmadı. Benim için de ancak gündüzün belirli bir anında helal kılındı. Burası Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyamete kadar haramdır. Mekke'nin dikeni koparılmaz, avı ürkütülmez, duyurmak amacı dışında düşürülen malı alınmaz, otu koparılmaz.'"
Bu sırada Abbas şöyie dedi: Ey Allah'ın Resulü izhlr hariç. Bu ot, Mekke'lilerİn demircileri tarafından kullandır, ayrıca evlerde de kullanılır.
Hz. Peygamber: "İzhir hariç" buyurdu.

Açıklama

Mekke'nin fethedilmesi ile birlikte oradan hicret etme yükümlülüğü sona ermiştir. Ancak cihad, ihtiyaç duyulduğunda farz olma halini devam ettirmektedir. Hz. Peygamber bunu "sizden sefere çıkmanız istendiğinde sefere çıkın" sözü ile ifade etmiştir ki bunun aniamı "savaşa çağrıldığınızda savaşa katılın" demektir.
Hicret kâfirlerden kaçmak, cihada katılmak yahut ilim talep etmek gibi amaçlarla yapılır. Mekke'nin fethi ile ilki ortadan kalktığı için hadiste âdeta "diğer iki hicreti iyi değerlendirin" denilmektedir.
Hadis, Mekke'nin İslam yurdu olarak devam edeceğine dair Nebevi bir müjdeyi içermektedir. Bu konu Cihâd bölümünde genişçe ele alınacaktır. [199][199]
Bu hadis Mekke'de adam öldürmenin ve savaşmanın haram kılındığına dair delil gösterilmiştir.
Harem Bölgesinde Adam Öldürmek
Bazı alimler, harem bölgesinde ölüm cezasını gerektiren bir suç işleyene harem bölgesinde ölüm cezasının uygulanabileceğine dair ittifak bulunduğunu nakletmiş, görüş ayrılığının harem dışında insan öldürerek harem bölgesine sığınan kişi hakkında söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda icmâ bulunduğunu belirtenlerden biri olan İbnü'l-Cevzî şöyle demiştir: "Bazıları İbn Hatal'm Mekke'de öldürülmesini delil getirmişlerdir. Ancak bu delil olmaz. Çünkü bu, savaşmanın Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem helal kılındığı zaman diliminde gerçekleşmişti".
Harem Bölgesinde Savaş Yapmak
Mâverdî şöyle der: Mekke'nin özelliklerinden biri de halkı ile savaş yapılmamasıdır.
a- Şayet Mekke halkı, adalet sahibi insanlara karşı haksız saldırıda bulunurlarsa, savaşsız olarak onları vazgeçirmek mümkün olduğu taktirde savaşmak caiz olmaz.
b- Yalnızca savaş yapmak suretiyle onları vazgeçirmek mümkün olursa; alimlerin çoğunluğuna göre savaş yapılabilir. Çünkü isyankârlarla savaşmak Allah'ın haklarındandır, zayi edilmesi caiz değüdir. [200][200]
Mekke'de Hayvan Otlatmanın Hükmü
a- Bu hadis, Mekke'de hayvan otlatmanın haram olduğuna dair delil gösterilmiştir. Çünkü hayvan otlatmak, ot koparmanın ötesinde bir durumdur. İmam Mâlik ve Kûfeliler (Hanefîler) bu görüştedir. Taberî de bunu tercih etmiştir.
b- İmam Şafiî şöyle der: Hayvanların yaran sebebiyle hayvan otlatmakta bir sakınca yoktur. Bu, insanların öteden beri yapageldikleri bir şeydir. Ot koparmak ise böyle değildir. Çünkü bu yasaklanmıştır. Bu yasak başka konulara taşınmaz.
Yalnızca yaş otların koparılmasının haram kılınması, kuru otlarda hayvan otlaülabileceğini ve bunların koparılabileceğini gösterir. Şâfiîlerdeki iki görüşten daha doğru olanı budur. Çünkü kuru ot ölü av hayvanı gibidir.
İbn Kudâme şöyle demiştir: İzhir otunun istisna edilmesi, kuru otların koparılmasının da haram kılındığına işaret etmektedir.
İzhir Otu
İzhir otu Mekkelilerce bilinen, hoş kokulu bir bitki olup kökü toprağın altındadır, ince

---

[199][199] 2825 hadis
[200][200] İslam hukukunda hakiar Allah hakkı ve kul hakkı olarak ikiye ayrılmıştır. Hakların bu şekilde taksiminde esas alınan ölçü, söz konusu menfaatin kime yönelik olduğu ile ilgilidir. Yararı belirli bir şahsa veya şahıslara yönelik olan haklar kul hakkı kapsamında değerlendirilmekle birlikte, toplumun tümünü yahut çoğunluğunu ilgilendiren haklar ise Allah hakkı olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında İslam hukukundaki had cezalan Allah hakları kapsamında kabu! edilmektedir.

yoncaları vardır. Düz arazilerde biter. Mekke'liler bunu evlerinin tavanlarını yaparken ahşapların arasına koymada kullanırlar. Yine kabir yapımında tuğlalar arasındaki boşlukları bununla kapatırlar. Ayrıca tutuşturmada da kullanırlar. Nitekim Abbas "izhir otu Mekke'nin demircileri içindir" demiştir.
Hadisten Çıkarılan Bazı Sonuçlar
1- Hz. Peygamber'e saiiaiiahu aleyhi ve seüem özgü durumun belirtilmesi,
2- Serî maslahatlar konusunda âlime fikir vermek caizdir. İnsanların toplu halde bulundukları yerlerde bunu derhal yapmak gerekir.
3- Abbas'm, Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve seiiem nezdinde önemli bir konumda bulunması,
4- Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem aslen Mekke'li olması ve orada yetişmesi sebebiyle Mekke'ye önem vermesi, özen göstermesi,
5- Mekke'den Medine'ye hicret zorunluluğu kalkmıştır.
6- Cihadda samimi niyet taşımak şarttır.
7- Devlet başkanı seferberlik emrettiğinde İtaat gerekir.

11- İhramlının Kan Aldırması

İbn Ömer, ihramlı olan oğluna dağlama yapmıştır.
İhramlı kişi, içinde güzel koku bulunmayan ilaçla tedavi olabilir.
1835- îbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Resûlullah saiiaiiduu aleyhi ve sdiem ihramlı iken kan aldırdı. [201[201]]
1836- İbn Buhayne radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Lahy-i cemel denilen yerde başının ortasından hacamat yaptırdı (kan aldırdı). [202[202]]

Açıklama:

Burada ihramlının kan aldırmasının mutlak olarak yasak mı yoksa serbest mi olduğu, yoksa serbest olmasının zaruret sebebiyle mi olduğu konusu ele alınmaktadır.
Bunların tümünde kastedilen kan alan değil kanı alınandır.

13- İhramlının Evlenmesi

1837- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle söyledi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve , Meymûne ile ihramlı iken evlendi. [203[203]]

Açıklama:

Buhârî'nin Konu İle İlgili Görüşü
Buharı konu ile ilgili olarak İbn Abbas'm hadisine yer vermiştir. Öyle anlaşılıyor ki "ihramlmm evlenmesi yasağı" Buharî'ye göre sahih olmadığı gibi, ihramlı iken evlenme serbestisi Hz. Peygamber'e saiiaiıshu aleyhi ve seiiem de özgü değildir. Buharı Nikah bölümünde "ihramlmm evlenmesi" başlığına yer vererek sadece bu hadisi zikretmiştir. Burada nikah ile kastedilen evlilik akdidir, cinsel ilişki değildir. Çünkü cinsel ilişkinin hac ve umreyi bozduğu konusunda icmâ vardır.
Meymûne'nin Evliliği Konusundaki Farklı Rivayetler
Meymûne'nin evliliği konusunda farklı rivayetler söz konusudur:
a- İbn Abbas'tan nakledilen meşhur rivayete göre Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sellem onunla ihramlı iken evlenmiştir. Aynı konu Hz. Aişe ve Ebû Hureyre'den de rivayet edilmiştir.
b- Meymûne'nin kendisinden bir rivayete göre Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem evlilik esnasında ihramlı değildi. Ebû Râfi'den de bunun benzeri rivayet edilmiş, Hz.

[201[201]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1938, 1939, 2103, 2278, 2279, 5691, 5694, 5695, 5699, 5700, 5701.
[202[202]] Hadisin geçtiği yer: 5698.
[203[203]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4258, 4259, 5114.

Peygamber'in «ihUâhu aleyhi ve seiiem Meymûne'ye elçi olarak Ebû Râfi'i gönderdiği belirtilmiştir. Bu konudaki geniş açıklama Meğâzî bölümünde "kaza umresi" konusunda gelecektir.
İhramhnın Evlenmesi Konusunda Farklı Görüşler
İhramlı kimsenin evlenmesi konusunda farklı görüşler vardır:
a- Alimlerin çoğunluğu Müslim'de yer alan, Hz. Osman'ın rivayet ettiği "İhramlı kişi ne evlenebilir ne de evlendirilebılif hadisi sebebiyle bunu haram kabul etmişler, Meymûne hadisine de şu şekilde cevap vermişlerdir: "Vakıanın nasıl meydana geldiğinde ihtilaf edilmiştir. Bu yüzden bu delil olmaz". Ayrıca ihramlı iken evlenme Hz. Peygamber'e özgü de olabilir. Bu yüzden ihramhnın evlenmesini yasaklayan hadisin esas alınması daha evlâdır.
b- Atâ', İkrime ve Kûfeİiler (Hanefîler) şöyle demişlerdir: İhramlı kişinin, cinsel ilişkide bulunmak amacıyla câriye satın alması caiz olduğu gibi evlenmesi de caizdir.
Bu görüş şu şekilde eleştirilmiştir: Bu, sünnetin hükmü ile çelişen bir kıyas olduğundan itibara alınmaz. Hz. Osman'ın hadisini cinsel ilişki şeklinde yorumlamaları ise hadiste geçen "evliliğe talip olamaz" şeklindeki açık ifade ile reddedilmektedir.

13- İhrama Giren Erkek Ve Kadının Güzel Koku Sürünmesinin Yasak Olması

Hz. Aişe radıydiâhu anh şöyle demiştir: İhramlı kadın vers veya za'ferân sürülmüş elbise giyemez.
1838- Abdullah b. Ömer radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Bir adam kalkarak şöyle dedi: Ey Allah'ın Resulü! İhramlı iken hangi elbiseyi giymemizi emredersin?
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu:
"İhramlı kişi gömlek, şalvar, sank, humus giyemez. Nalinleri (sandaletleri) yoksa mestlerini giyip ayak bileğindeki çıkıntılardan alt tarafını kessin. Zaferân ve uers ile boyanmış elbise giymeyin. İhramlı kadın yüzüne peçe takmasın, ellerine eldiven giymesin."
Ubeydullah şöyle rivayet etti: "İhramlt kadın yüzüne peçe örtemez, ellerine eldiven giyemez."
1839- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Bir deve ihramh bir adamın boynunu kırarak onu öldürdü. Adamın cenazesi ReStJİUİlah'a sallallâhu aleyhi ve selkm getirildi. Hz. Peygamber saUallâhu aleyhi ve sellem
şöyle buyurdu: "Onu yıkayın, kefenleyin, başını örtmeyin, güzel koku sürmeyin. Çünkü o telbiye getirerek diriltilecektir."

Açıklama

İhramlı iken güzel koku sürünmenin yasak olması konusunda erkek ve kadın arasında fark yoktur. Alimler bu konuda ihtilaf etmemişler, bazı şeylerin güzel koku sayılıp sayılmaması konusunda ise farklı yorumlar yapmışlardır.
İhramlı kişiye güzel kokunun yasaklanmasının hikmeti, güzel kokunun cinse! ilişkiye yönlendiren ve onun başlangıcını oluşturan fiillerden olması, bunun ise ihramhnm haline uymamasıdır. Çünkü ihramlı kişinin saçı-başı dağınık, üstü başı tozludur.
Kadının yüzüne peçe takması ve eline eldiven giymesinin yasaklanması, ilk anda bu yasağın kadına özgü olduğunu göstermekle birlikte erkeğin eldiven takması da yasaktır. Çünkü eldiven, ayakkabı hükmündedir. Çünkü her ikisi de bedenin bir parçasını örtmektedir.
Hadisten iîk anda vers ve zaferân dışındaki kokuların sürülmesinin yasak olmadığı anlaşılsa da alimler hükümlerindeki ortaklık sebebiyle diğer güzel kokulan da buna katmışlardır. Zaferân ve vers dışındaki şeylerle boyanmış ihramın giyilmesi konusunda ise ihtilaf etmişlerdir. Vers, Yemen'de yetişen bir bitkidir.
Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seüem "telbiye getirerek diriltilecektir" sözü, Mâiikîlerin ve Hanefilerin görüşünün aksine öien kişinin ihramının devam ettiğine delil gösterilmiştir.
Hadiste Yer Alan Bazı Hususlar
1- Hayvana binen kişiye "vakfe yapıyor" denilebilir.

2- İhramda iken telbiyeye devam etmek müstehabtır. Arafat'a yönelmekle telbiye kesilmez.
3- İhramh kişinin sidr vb. gibi, güzel koku sayılmayan bitkileri kullanarak yıkanması caizdir.
Hz. Peygamber'in "onu su ve sidr ile yıkayın" sözünü delil getiren Şafiî, harem bölgesindeki sidr ağacının kesilebileceği görüşünü kabul etmiştir.

14- İhramlının Yıkanması

İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: İhramh kişi hamama (banyoya) girebilir, ibn Ömer ve Hz. Aişe radıyaiiâhu anh ihramhnm keselenmesinde bir sakınca görmezlerdi.
1840- Abdullah İbn Abbas ve Misver İbn Mahreme mdıyaiiâhu anh Ebvâ'da görüş ayrılığına düştüler: Abdullah İbn Abbas "ihramlı kişi başını yıkayabilir" dedi. Misver "İhramlı kişi başını yıkayamaz" dedi.
(Hadisi rivayet eden Abdullah İbn Huneyn dedi ki): İbn Abbas beni bu konuyu sormak üzere Ebû Eyyüb eî-Ensârî'ye gönderdi. Onu kuyu başında iki direk arasına gerilmiş perde gerisinde yıkanırken buldum.
Selam verdim. "Kimsin?" diye sordu.
Ben: "Abdullah İbn Huneyn'im. Beni Abdullah İbn Abbas, Resûlullah'm ihramlı iken başını nasıl yıkadığını sormak için gönderdi" dedim.
Bunun üzerine Ebû Eyyüb elini perdenin üzerine bastırdı, başı göründü. Kendisine su döken birine "dök" dedi. Adam onun başına su döktü. Sonra Ebû Eyyüb iki elini başının üzerinde öne ve arkaya hareket ettirdi. Sonra "Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem böyle yaptığını gördüm" dedi.

Açıklama

İhramhnın başını yıkaması; rahatlamak, temizlenmek ve cünüplükten kurtulmak için olabilir.
İbnü'l-Münzir şöyle demiştir: İhramlı kişinin cünüplükten dolayı yıkanabileceği konusunda icmâ edilmiştir. Bunun dışında bir sebeple yıkanması konusunda ise ihtilaf edilmiştir.
Öyle anlaşılıyor ki Buharî burada İmam Mâlik'ten rivayet edilen "ihramhnın başını suda örtmesinin mekruh olması" görüşüne işaret etmektedir.
Konu başlığında yer alan İbn Abbas'm sözünü Dârekutnî ve Beyhakî, Eyyûb yolu ile İkrime'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "İhramlı kişi hamama girebilir, dişini çektirebilir, tırnağı kırıldığında koparabilir. Sıkıntı ve kirliliğinizi giderin. Allah, sizin sıkıntı ve kirliliğinizi gidermenize karşın bir şey yapmaz (demez)".
Hadiste Yer Alan Bazı Hususlar
Bu hadiste şu hususlar yer almaktadır:
1- Sahabenin hükümler konusunda münazara yapmaları,
2- Nasslara başvurmaları,
3- Tabiînden bile olsa tek kişinin verdiği haberi (haber-i vâhid'İ) kabul etmeleri,
4- Sahabenin görüşlerinin birbirini bağlamadığı,
5- Fazilet sahibi bir kimsenin bu faziletini kabullenip itiraf etmek,
6- Sahabenin birbirinin hakkını tanıması, İnsaf göstermesi,
7- Yıkanan kimsenin örtünmesi,
8- Temizlik sırasında başkasından yardım alma,
9- Temizlik sırasında konuşma ve selam alıp-vermenin caiz olması,
10- İhramlı kişinin yıkanmasının, saçına su dökmesinin ve kopmamasından emin olduğunda saçını ovmasının caiz olması.
Kurtubî bu hadisi, gusül sırasında ovmanın gerekli olduğuna delil getirerek şöyle demiştir: "Çünkü gusül ovalanmaksızın tamam olsaydı, ihramlı kişinin bunu öncelikle terketmesi gerekirdi."
Bu görüşteki eleştiriye açık yön gizli değildir.

15- Nalın Bulamayan İhramlının Mest Giymesi

1841- İbn Abbas radıyaüâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve Arafatta hutbe esnasında İhramlı kimse hakkında şöyle söylediğini işittim: "Nalın bulamayan mestlerini giysin. İzâr bulamayan sirvah'şalvar[204][204] giysin."
1842- Abdullah radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "ihramlı kişi hangi elbiseleri giyebilir?" diye soruldu. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seUem şöyle cevap verdi:
"(İhramlı kişi) gömlek, sarık, şalvar, burnus ve zaferân ve vers sürülmüş elbise giyemez. Nalın bulamazsa mest giysin ve ayak bileğindeki kemiklerden aşağıda kalacak şekilde üst kısmını kessin".

Açıklama

Kurtubî şöyle der:
a- Ahmed İbn Hanbel, hadisten ilk anda anlaşılan anlamı dikkate alarak nalın ve izar bulamayan kimselerin mest ve şalvarı olduğu gibi giymelerinin caiz olduğunu kabul etmiştir.
b- Çoğunluk İse, ayak bileğindeki kemikler dışarıda olacak şekilde mestlerin üst kısmının kesilmesini, şalvarın da yırtılmasını şart koşmuşlardır. Kişi bunları normal haliyle giyerse kendisine fidye gerekir.
Çoğunluğun delili İbn Ömer'in hadisinde geçen "ayak bileğindeki kemiklerden aşağıda kalacak şekilde üst kısmını kessin" ifadesidir. Diğer hadisteki mutlak ifade bu hadisteki mukayyede hamledilir. Hüküm bakımından eşit olmaları sebebiyle benzerler birbirine ilhak edilir.
İbn Kudâme şöyle demiştir: Sahih hadisle amel etmek ve görüş ayrılığından çıkmak için en iyisi mestlerin üst kısımlarının kesilmesidir.
Şâfiîlerdeki en sahih ve mezhep alimlerinin çoğunluğunca benimsenen görüşe göre, Ahmed İbn Hanbel'in de dediği gibi şalvarın yırtılmadan giyilmesinin caiz olmasıdır.
Ebû Hanife'den rivayet edildiğine göre ihramlının şalvar giymesi mutlak olarak yasaktır. İmam Mâlik'ten de bu görüş rivayet edilmiştir. İbn Abbas'ın
hadisinin ona ulaşmadığı anlaşılmaktadır. El-Muvarta'da yer aldığına göre İmam Mâük'e bu sorulmuş, o da "bu hadisi işitmedim" demiştir

16- (İhramlı Kişi) İzâr Bulamadığında Sirval/Şalvar Giysin

1843- ibn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu ^eyhı ue Arafatta bize hutbe okuyarak şöyle buyurdu: 'İzar bulamayan sirvaljşalvar giysin. Nalın bulamayan mestlerini giysin".

17- İhramlının Silah Kuşanması

Ikrime şöyle demiştir: İhramlı kişi düşmandan korkarsa silahını kuşanır, buna karşılık fidye verir.
İkrime'den başkası fidye konusunda onunla aynı görüşü ileri sürmemiştir.
1844- Berâ radıyaiiâhu anh ŞUnlari anlatmıştır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seUem
Zülkâde ayında umre yaptı. Kureyşliler onun Mekke'ye girmesine izin vermediler. Hz. Peygamber Kureyşjiler ile ertesi yıl Mekke'ye silahlar kınında olarak girmek şartıyla antlaşma yaptı.

Açıklama

îkrime'den başkasının fidye konusunda onunla aynı görüşü ileri sürmemesi; düşman korkusunun bulunması durumunda silah kuşanmanın caiz olduğu noktasında İkrime'nin görüşüne tâbi olunduğu ancak fidyenin gerekli olması konusunda ona muhalefet edildiğini gösterir.

---

[204][204] Arapların sirval dedikleri şey ayak bileklerine kadar uzanan uzun iç çamaşırdır

İbnü'l-Münzir, Hasan'ın, "ihramlı kişinin kılıç kuşanmasını mekruh gördüğümü rivayet etmiştir.

18- Harem Bölgesine Ve Mekke'ye İhramsız Girmek

İbn Ömer Mekke'ye ihramsız olarak girmiştir.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem, yalnızca hac ve umre yapmak isteyen kimsenin ihrama girerek telbiye getirmesini emretmiştir. Hz. Peygamber aleyhi ve seiiem oduncuları ve diğerlerini zikretmemiştir.
1845- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'liler için Zülhuleyfe'yi, Necd'liler için Karn'ı,' Yemenliler için Yelemlem'i mîkat (ihram sınırı) olarak belirlemiştir. Bunlar hem belirtilen memleketler hem de onlar dışında hac ve umre yapmak amacıyla bu sınırlara gelenler İçindir. Bu sınırın içinde bulunanlar ise her nerede bulunurlarsa oradan ihrama girerler. Hatta Mekke'liler Mekke'den ihrama girer.
1846- Enes b. Mâlik rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem fetih yılı Mekke'ye başında miğfer ile girdi. Miğferi çıkarınca bir adam gelip İbn Hatal Kabe'nin örtülerine tutunmuş" dedi. Hz. Peygamber "onu öldürün" buyurdu. [205[205]]

Açıklama

Buharı, İhramın hac ve umre yapanlara özgü olduğunu kabul etmiş, İbn Abbas'ın hadisinde yer alan "hac ve umre yapmak isteyenler" sözünün zıt anlamını (mefhum-u muhalifini) delil getirmiştir. Bundan anlaşılan zıt anlama göre, hac ve umre amacı dışında Mekke'ye gelip gidenlerin ihrama girmesi gerekmez.
Alimler bu meselede ihtilaf etmişlerdir.
a- Şafiî'den meşhur olan görüş bunun mutlak olarak gerekli olmadığıdır. Bir diğer görüşe göre mutlak olarak gereklidir. Mekke'ye sürekli girip çıkanlar hakkında görüş ayrılığı mezhep içinde de söz konusudur. Evlâ olan bunun gerekli olmadığı konusudur.
b- Şafiî dışındaki üç imamdan meşhur olan görüşe göre ihram gereklidir. Bu imamların her birinden diğer bir rivayete göre İhram gerekli değildir.
İhramın gerekli olmadığı görüşü İbn Ömer, Zührî, Hasan-ı Basrî ve zahirîlerin de görüşüdür.
Hanbelîler, sürekli ihtiyaçları sebebiyle Mekke'ye gelip gidenlerin istisna edildiği görüşünü kabul etmişlerdir.
Hanefîler de mîkat bölgesinin içinde bulunanları istisna etmişlerdir.
İbn Abdilber, sahabe ve tabiînin çoğunluğunun ihramın gerekli olduğu gö-üşünü kabul ettiğini ileri sürmüştür.
Hadiste yer alan adamın ismine rastlayamadım, ancak bu kişi İbn Hatal'ı ildüren şahıs olabilir. Fâkihî "Şerhu'l-'umde" isimli eserinde bu haberi getiren Lişİnin Ebû Berze el-Eslemî olduğunu belirtmiştir.
İbn Ebî Şeybe, Ebû Osman e!-Hindî yoluyla şunu rivayet etmektedir: "Ebû 3erze el-Eslemî, Kabe'nin örtülerine tutunmuş olan İbn Hatal'ı Öldürdü". Bu iadis Mürsel olmakla birlikte senedi sahihtir. Bu hadisin bir şahidini İbnü'l-4übârek el-Birr ve's-sıla adlı eserinde Ebû Berze'nin kendisinden rivayet itmiştir. İmam Ahmed İbn Hanbel de bir başka yoldan rivayet etmiştir ki bu ivayet İbn Hatal'ı öldüreni belirleme konusu ile ilgili en sahih rivayettir. Belâzûrî re diğer tarihçiler de bunu kesin olarak kabul etmişlerdir.
İbn Hatal'ın öldürülmesinin ve "Mescide giren güvende olur" hadisinin ;apsamma girmemesinin sebebi şudur:
İbn İshak el-Meğâzî adlı kitabında, Ebû Bekir'in oğlu Abdullah ve diğer-îrinden şunu rivayet etmiştir:
Resûlullah saiiaiiâhu akyhı ve seiiem Mekke'ye girince "Savaşanlar dışında kimse öldürülmeyecek" buyurdu. Yalnız birkaç kişinin isimlerini söyleyerek "bunları 'âbe'nin örtülen altında bulsanız bile öldürünüz" buyurdu. Abdullah İbn Hatal e Abdullah İbn Sa'd

---

[205[205]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3044, 4286, 5808.

bunlar arasındaydı.
İbn Hatal'ın öldürülmesini emretmesinin sebebi şuydu: İbn Hatal önceleri ftislümandı. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem onu ensardan bir adam ile birlikte 2kât memuru olarak görevlendirdi. Yanında kendisine hizmet eden Müslüman zatlısı da vardı. Bir yerde konakladılar. Azatlısına bir keçi keserek bundan emek yapmasını emretti. Kendisi uyudu. Uyandığında azatlısının yemek yap-ıadığmı gördü. Üzerine atılarak onu öldürdü, sonra irtidat ederek müşrik oldu.)nun, Resûlullah'ı hicveden şarkılar söyleyen iki cariyesi vardı.
ibn Hatal'la ilgili bu olay; Mekke hareminde hadlerin ve kısas cezasının ygulanabileceğine delil getirilmiştir.
ibn Abdilber şöyle dedi: İbn Hatal'ın öldürülmesi, Müslümanı öldürmesine arşılık kısas cezası idi.
Süheylî şöyle demiştir: Bu hadis; Kabe'nin isyankâr kimse için bir sığınak lamayacağını, gerekli had cezasını uygulamayı engellemeyeceğini gösterir.
Nevevî şöyle demiştir: "Mekke'de insan öldürülmez" görüşünü kabul eden-*, bu hadisi "Hz. Peygamber, savaşın kendisine mubah kılındığı zaman dili-ünde ibn Hatal'ı öldürttü" demişlerdir. Alimlerimiz buna şöyle cevap vermişlerdir: Savaşmak Peygamberimize Mekke'ye 9'ri§ anında, Mekke'ye tamamen hakim oluncaya ve Müşriklere boyun eğdirinceye kadar mubah kılınmıştı. İbn Hatal'ı ise bundan sonra öldürtmüştür.
Bu hadis, Esir'in idam edilmesinin caiz olduğuna delil gösterilmiştir. Çünkü İbn Hatal'ın ele geçirilmesi onu devlet başkanı elindeki esir konumuna getirmiştir. Devlet başkanı esiri öldürüp öldürmeme konusunda serbesttir. Ancak Hattâbî "Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve seiiem onu Müslüman iken işlediği suç sebebiyle öldürtmüştür" demiştir.
İbn Abdilber şöyle der: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem onu haksız yere öldürdüğü Müslümana karşılık kısas olarak ve ayrıca irtidat ettiği İçin öldürtmüştür.
Bu hadis, esire Müslüman olmasını teklif etmeden önce onu öldürmenin caiz olduğuna delil getirilmiştir. Ebû Dâvud hadise bu başlığı koymuştur.
Bu hadis, düşmandan korkma durumunda miğfer vb. silah aletlerinin kuşanılmasının meşru olduğunu, bunun tevekküle engel olmadığını gösterir.
Bozgunculuk yapanları, yöneticilere İhbar etmek caizdir. Bu haram kılınmış olan dedikodu, giybet ve koğuculuk sayılmaz.

19- Bilmeksizin Üzerinde Gömlek Varken İhrama Girmek

Atâ şöyle demiştir: Kişi bilmeksizin yahut unutarak güzel koku süründüğünde veya elbise giydiğinde kendisine kefaret gerekmez.
1847- Safvân İbn Ya'lâ babasından şunu rivayet etmiştir: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem İle birlikte idik. Üzerinde sarı rengin izi bulunan bir cübbesi olan bir adam geldi. Ömer bana "Hz. Peygamber'e vahiy indirilirken onu görmeyi ister misin?" diye sordu. Ona vahiy indirildi, sonra vahyin ağırlığı gidince şöyle buyurdu: "Haccında yaptığını umrende de yap".
1848- Biri bir başkasının elini ısırdı. Adam elini çekti, ısıran adamın dişi kırıldı. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem diyete hükmetmedi. [206][206]

Açıklama

Bu bölümde, bilmeksizin üzerinde gömlek varken ihrama giren kişiye fidye gerekip gerekmediği ele alınmaktadır. Buharı kesin hüküm vermemiştir, çünkü hadis fidyenin düştüğünü kesin olarak belirtmemektedir.
İbn Battal ve diğerleri şöyle demiştir: Hadisin delil olma yönü şudur: Şayet fidye gerekseydi Hz. Peygamber saiiaMhu aleyhi ve seiiem bunu açıklardı. Çünkü ihtiyaç anında açıklama yapmayıp geciktirmek caiz değildir.
Mâlik, unutarak güzel koku süren veya elbise giyen kimseler İçinden derhal elbisesini çıkaran ve kokuyu yıkayan kimse ile buna devam eden kimse arasında ayırım yapmıştır.
Hadise en çok uyan imam Şafiî'dir. Çünkü hadiste yer alan kişi hükmü bilmiyordu, bu yüzden mevcut durumunu sürdürdü, bununla birlikte kendisine fidye emredilmedi.

---

[206][206] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2265, 2973, 4417, 6893.

Mâlik'in görüşü ihtiyata dayalıdır.
Ibnü'l-Müneyyir el-Hâşiye isimli eserinde Mâlik'in görüşüne şöyle cevap vermiştir: Kişinin cübbesi ile ihrama girdiği sırada hüküm indirilmemişti. Bu sebeple Hz. Peygamber vahyi bekledi. Hükmün indirilmesinden önce kişinin hükümle yükümlü olmadığı konusunda görüş ayrılığı yoktur. Bu sebeple kişiye, önceki durumu yüzünden fidye ödemesi emredilmedi. Ancak bundan sonra bilmeyerek elbise giyen kimse ise dinde yerleşmiş bir hükmü bilmemekte, mükellef olması dolayısıyla öğrenmesi gereken bir şeyi bilmeme konusunda kusurlu davranmaktadır. Bu kişi kendisine öğretecek kimseleri de bulabilirdi.

20- Arafatta Ölen İhramlı Kişinin Haccının Geriye Kalan Kısmının Yerine Getirilmesini Hz. Peygamber Emretmemiştir.

1849- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saüaüâhu aleyhi ve seiiem ile Arafatta vakfe yapan bir adam devesinden düştü, devesi onun boynunu kırarak adamı öldürdü. Hz. Peygamber saiiaMhu aleyhi ve sdkm şöyle buyurdu: "Onu su ve sidir ile yıkayın. Onu iki elbise ile (veya elbiseleri ile) defnedin. Ona hanût sürmeyin, başını da kapatmayın. Çünkü Allah kıyamet günü onu telbiye getirirken diriltecek."
1850- İbn Abbas radıyaMhu anh şöyle demiştir:
Arafatta Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ue seiiem ile birlikte vakfe yapan bir adam devesinden düştü, devs onun boynunu kırarak öldürdü. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiidiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Onu su ve sidr ile yıkayın. İki elbise ile kefenleyin. Güzel koku sürmeyin, başını örtmeyin, hanût sürmeyin. Çünkü Allah onu kıyamet günü telbiye getirir şekilde diriltecektir."

21- Ölen İhramlı Kişiye Yapılacak Muamele

1851- ibn Abbas radıyallâhu anh şöyle dedi: Bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikteydi. Devesi onun boynunu kırdı, adam öldü. Resûluîlah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Onu su ve sidr ile yıkayın. İki elbise ile kefenleyin, güzel koku sürmeyin, başını örtmeyin. Çünkü kıyamet günü telbiye getirir şekilde diriltileçektir."

22- Ölen Kimse Yerine Hac Yapma Adağını Yerine Getirmek. Erkek, Kadın Yerine Hac Yapar.

1852- İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle dedi: Cüheyne kabilesinden bir kadın Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve seiiem gelerek şöyle dedi: "Annem haccetmeyi adadı, ancak hac yapamadan öldü. Ben onun yerine hac yapayım mı?"
Hz. Peygamber saUaMhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Evet onun yerine hac yap. Annenin borcu olsaydı onu öder miydin? Allah'a olan borcunuzu da ödeyin. Allah borcu ödenmeye en lâyık olandır".[207[207]]

Açıklama:

Hasen İbn Salih bir kenara bırakılırsa, erkeğin kadın yerine kadının erkek yerine hac yapabileceği konusunda görüş ayrılığı bulunmamaktadır.
Bu hadis, meselenin daha açık hale gelmesi, dinleyenin daha çok benimsemesi ve süratle kavraması için kıyas yapmanın ve misal vermenin meşru olduğunu gösterir.
İhtilaf edilen ve problemli görülen konular, ittifak edilenlere benzetilerek çözülür.
Şayet bir yarar sağlayacaksa fetva veren kimsenin delili açıklaması müstehab olur. Bu, fetva İsteyen kimsenin gönlünü hoş tutacağı gibi, hükmü daha rahat bir şeklide kabullenmesini sağlar.
Ölünün mâlî borçlarını ödemek ilk Müslümanlar tarafından bilinen bir durum olduğundan, sorulan soruyu ona kıyas etmek yerinde olmuştur.
Ölenin yerine yapılan hac geçerlidir. Bu konuda ihtilaf edilmiştir. Saîd b. Mansur ve diğer

---

[207[207]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6699, 7315.

bazıları İbn Ömer'den sahih bir senetle "kimse kimsenin yerine hac yapamaz" sözünü rivayet etmiştir. Bunun benzeri Mâlik ve Leys'ten de rivayet edilmiştir. Yine Mâlik'ten şu görüş de rivayet edilmiştir: "Şayet kişi kendisi yerine hac yapılmasını vasiyet etmişse bu yapılır, aksi taktirde yapılmaz."
Bir kimse öldüğünde velisi terekeden onun borçlarını ödemekle yükümlü olduğu gibi, ölen adına hac yapacak bir kimsenin masraflarını da karşılamak zorundadır. İnsanlara ait borcun ölenin geriye bıraktığı maldan yapılacağı konusunda icmâ edilmiştir. Ödeme bakımından ona benzeyen borçlarda da hüküm böyledir. Kişinin zimmetinde sabit olan keffâret, adak, zekat vb. diğer borçlar da hac gibidir.
Resulullah'ın "Allah, borcu ödenmeye en lâyık olandır" sözü, Allah'a yönelik borcun kul borcundan önce geldiğini gösterir. Şafiî'nin görüşlerinden biri de bu doğrultudadır.

23- Binek Üzerinde Duramayan Kimse Yerine Hac Yapmak

1853-1854- İbn Abbas, Fadl İbn Abbas'tan rivayet etmiştir:
Has'am kabilesinden bir kadın veda haccı yılında Hz. Peygamber'e akyhi ve seiiem gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Allah'ın kullarına farz kıldığı hac ibadeti babamın yaşlılığına denk geldi. Babam binek üzerinde düzgün duramıyor. Ben onun yerine hac yapsam olur mu?" diye sordu. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve "euet" diye cevap verdi.

Açıklama:

Bu hadis "hayatta olan kimse yerine hac yapılamaz" diyen Mâlik'in ve "kimse kimsenin yerine hac yapamaz" diyen İbn Ömer'in görüşüne muhaliftir.
İbnü'l-Münzir ve diğer bazı alimler, kendi başına hac yapabilecek kişinin farz hac için başkasına vekalet vermesinin caiz olmadığı konusunda icmâ bulunduğunu nakletmişlerdir.
Başkası yerine nafile hac yapmaya gelince; bu Ebû Hanİfe'ye göre caiz, Şafiî'ye göre caiz değildir. İmam Ahmed İbn Hanbel'den bu konuda iki rivayet vardır.

24- Kadının Erkek Yerine Hac Yapması

1855- Abdullah İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle demiştir: Fadl, Hz. Peygamber'in terkisinde bulunuyordu. Has'am kabilesinden bir kadın geldi. Fadl kadına bakıyor, kadın da ona bakıyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sel-lem Fadl'm yüzünü diğer tarafa çevirdi.
Kadın: "Allah'ın (hac) farzı babamı yaşlı iken, bineği üzerinde duramayacak bir halde iken yakaladı. Ben onun yerine hac yapabilir miyim?" diye sordu.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem: "Euet" diye cevap verdi. Bu veda haccindaydı.

Açıklama

Fadl, İbn Abbas'ın ağabeyi, Abbas'ın da en büyük çocuğudur. Bu sebeple Hz. Abbas'a "Ebu'1-Fadi" denirdi.
Şuayb'ın rivayetinde şöyle denilmektedir: Fadl yakışıklı bir adamdı. Has'am kabilesinden güzel bir kadın Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve seiiem doğru geliyordu. Fadl kadına bakmaya başladı, kadının güzelliği onun hoşuna gitmişti.
Hadisten Çıkan Sonuçlar
1- Başkası yerine (vekâleten) hac yapmak caizdir.
2- Kûfeliler (Hanefi'ler) bu hadisin genel ifadesini, kendisi adına hac yapmamış kimsenin başkası adına hac yapmasının caiz olduğuna delil getirmişlerdir. Çoğunluk İse onlara aykın olarak ancak kendisi hac yapmış kişinin başkasına vekil olabileceğini söylemişlerdir.
Çoğunluk Sünen'lerde, îbn Huzeyme'nin Salih'inde ve diğer kitaplarda yer alan İbn Abbas'ın şu hadisini delil getirmişlerdir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Şübrüme adında bir adam için telbiye getiren birini gördü. Ona "Sen kendin için hac yaptın mı?" diye sordu.
Adam "hayır" diye cevap verdi.

Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Öyleyse bu yaptığın haccmı kendin için yap. Sonra Şübrüme için hac yap".
3- Hacca güç yetirme kişinin kendi gücü ile olabileceği gibi başkası vasıtasıyla da olabilir.
4- Kikinin, başkasını terkisine bindirmesi caizdir.
5- Hz. Peygamberin tevâzusu, Fadl'ın Hz. Peygamber nezdindeki değeri.
6- İnsanoğlunda şehvet hissi doğuştan vardır, onun doğasına güzel şeylere bakma hissi yerleştirilmiştir.
7- Yabancı kadınlara bakmak yasaktır, gözü kapatmak gerekir.
8- Fitne korkusu ile erkekler ile kadınlar birbirinden ayrı yerlerde bulunur.
9- Alimden fetva sorma, mahkemeye dava açma, alış-veriş vb. gibi zorunlu hallerde kadın yabancı erkeklerle konuşabilir, erkek kadının sesini işitebilir.
10- İlim konusunda soru sormak için vekâlet caizdir. Erkeğe kadının vekâlet etmesi de caizdir.
11- Anne babaya iyi davranmak, onların işlerine özen göstermek; onların borçlarını ödemek, hizmet etmek, nafakalarını karşılamak ve diğer din ve dünya işlerini görmeye çalışmak gerekir.

25- Çocukların Haccı

1856- İbn Abbas rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w yolculara ait yüklerle birlikte beni Müzdelİfe'den (Mekke'ye) geceleyin yolladı.
1857- Abdullah İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle dedi: Ergenlik çağına yaklaştığım bir sırada bir merkebe binmiş gidiyordum. O esnada Resûluüah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Mina'da namaz kıldırıyordu. İlk saftakilerin bir bölümünün önünden geçtim, sonra merkepten indim, merkep otlamaya başladı. Ben de Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem arkasında cemaatin safına girerek namaza başladım.
1858- Sâib İbn Yezîd şöyle demiştir: Ben yedi yaşında iken bana Resûlullah hu aleyhi ve seiiem ile birlikte hac yaptınldı.
1859- Ömer b. Abdülaziz, Saîd İbn Yezîd hakkında şöyle derdi: Ona, Resûlullah'ın yükleri ile birlikte hac yaptırıldı. 208[208]

Açıklama

Bu bölümde çocukların hac yapmasının meşruiyeti konusu ele alınmaktadır.
Anlaşıldığı kadarıyla bunu açık olarak ifade eden hadis Buharî'nin şartına göre sahih değildir. Bu hadis Müslim'in Küreyb aracılığıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiği şu hadistir:
Bir kadın çocuğunu kaldırarak "Ey Allah'ın Resulü! Bunun için hac var mı?" diye sordu. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Evet. Senin için de ecir vardır" diye cevap verdi.
İbn Battal şöyle demiştir: Müctehid imamlar, çocuk ergenlik çağma ulaşıncaya dek farzlardan sorumlu olmadığı konusunda icmâ etmişlerdir.
a- Ancak çoğunluğa göre çocuğa hac yaptırıldığında bu onun adına nafile bir ibadet olmuş olur.
b- Ebû Hanife şöyle der: Çocuğun ihramı sahih değildir, ihram yasaklarından herhangi birini yaptığında kendisine bir şey gerekmez. Ona yalnızca alıştırıp eğitmek maksadıyla hac yaptırılır.

26- Kadınların Haccı

1860- ibrahim babası aracılığıyla dedesinden şunu rivayet etmiştir:
Hz. Ömer radıyaliâhu anh yaptlğl SOn hacda Hz. Peygamberin saüallâhu aleyhi ve sellem hanımlarına hac yapmaları için izin verdi. Onlarla birlikte Osman İbn Affân ve Abdurrahman İbn Avfı radıyaiiâhu anh gönderdi.
1861- Müminlerin annesi Hz. Aişe radıyaiiahu anh şöyle dedi: Resûlullah'a aleyhi ve sellem dedim ki: Ey Allah'ın Resulü! Biz de sizinle savaşa ve cihada katılalım mı?
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Sizin için cihadın en iyisi ve güzeli

---

208[208] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6712, 7330.

hacdır, hacc-ı mebrûrdur".
HZ. Aişe radıyallâhu anh ŞÖyle dedi: Bunu ReSÛlullah'tan sallallâhu aleyhi ve sellem işittikten sonra cihadı asla terk etmem!
1862- İbn AbbaS radiyallâhu anh ŞÖyle dedİ: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Şöyle buyurdu:
"Kadın ancak yanında mahremi ile yolculuk yapabilir,
(Yabancı) bir erkek kadının yanına ancak yanında mahremi varken girebilir."
Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Ben falanca orduya katılarak savaşa çıkmak istiyorum. Eşim ise hac yapmak istiyor" dedi.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem adama: "Sen de onunla birlikte git" buyurdu. 209[209]
1863. İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hacdan dönünce ensardan Ümmü Sinan adlı kadına "sen neden hac yapmadın, ne gibi bir engelle karşılaştın?" diye sordu.
Kadın: "(Kocasını kastederek) Ebû fülan engel oldu. Onun iki devesi vardı. Birine binip hacca gitti. Diğerini ise bir arazimizi sulamada kullanıyoruz".
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w seiiem kadına: "(Öyleyse Ramazan'da umreye git) Çünkü Ramazanda bir umre benimle birlikte hac yapmak yerine geçer."
1864- Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdkm ile birlikte on iki savaşa katılan Ebû Saîd şöyle dedi:
Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyh: ve seiiem işittiğim şu dört şey çok hoşuma gider:
1- Bir kadın, yanında kocası veya mahremi bulunmaksızın iki günlük yolculuğa çıkamaz.
2- İki günde; Ramazan bayramı ue kurban bayramında oruç tutulmaz.
3- İki namazdan sonra namaz yoktur: İkindiden sonra güneş batmcaya kadar, sabahtan sonra güneş doğuncaya kadar.
4- Yalnızca üç mescide gitmek için yolculuk yapılabilir: Mescid-i haram, benim mescidim (Mescid-i nebevi) ve Mescid-i aksa.

Açıklama

Bu konuda, kadınların haccı için erkeklerden farklı bir şeyin şart olup olmadığı meselesi ele alınmaktadır.
Kadın, Yanında Kocası veya Mahremi Olmaksızın Hacca Gidebilir Mi?
a- Ahmed İbn Hanbel, bu hadîsin genel İfadesini esas alarak şöyle demiştir: Kadının kocası veya mahremi yoksa ona hac ibadeti gerekli olmaz. Ahmed'den meşhur olan görüş budur.
b- Ahmed İbn Hanbel'den gelen diğer bir rivayet de imam Mâlik'in görüşünü paylaşır. Bu görüşe göre kadın farz hac dışındaki yolculuklara yanında kocası veya mahremi olmadan çıkamaz. Bu görüşte olanlar "farz hac yolculuğu, icmâ ile yasağın kapsamından çıkarılmıştır" demişlerdir.
Bağavî şöyle der: Alimler, farz hac dışında kadının yanında kocası veya mahremi bulunmaksızın yolculuk yapamayacağı konusunda icmâ etmişlerdir. Ancak bir kadm darülharb'te Müslüman olur veya esir iken kurtulursa o İslam ülkesine yolculuk yapabilir.
c- Şâfiîlerde meşhur olan görüşe göre kadının hacca gidebilmesi için yanında kocasını veya mahreminin yahut güvenilir kadınların bulunması gerekir. Şâfiîlerdeki bir görüşe göre de tek bir güvenilir kadının bulunması yeterlidir.
Bunların tümü farz olan hac ve umre ile ilgili görüşlerdir.
Kaffât ise bunu tüm yolculuklara uygulamıştır. Rûyânî bu görüşü güzel bulmakla birlikte nassa aykırı olduğunu söylemiştir.
Alimlere göre mahrem, mubah bir sebep ile, evlenilmesi ebediyen haram olan kimsedir. "Ebediyen" kaydı ile baldız ve kişinin hanımının teyze ve halası dışarıda bırakılmıştır, "mubah" kaydı ile de şüphe ile ilişkide bulunulan kadının annesi ve kızı dışarıda bırakılmıştır.
Bu hadis, yabancı kadın île yalnız olarak kalmanın haram olduğunu gösterir ki bu konuda icmâ vardır. Ancak mahrem dışındaki güvenilir kadınlar vb. kimselerin bu konuda

---
209[209] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3006, 3061, 5233.

mahrem yerine geçip geçmeyeceği konusunda ihtilaf vardır. Sahih olan, töhmetin zayıf olması sebebiyle bunun caiz olmasıdır.
Bazı alimler hadisten ilk anda anlaşılan manayı esas alarak, kadının hac yolculuğu sırasında yanında başkasının bulunmaması halinde kocasının onunla gitmesinin farz olduğunu söylemişlerdir. Ahmed İbn Hanbel bu görüştedir. Şâfiîler'in bir görüşü böyledir. Şâfiîlerdeki meşhur görüşe göre ise kocanın bunu yapması gerekli değildir. Nitekim hasta kimsenin velisi onun adına ücret almadan hac yapmaktan kaçınsa ücret gerekli olur. Çünkü ücret de hacca yol bulabilme kapsamında olduğundan yolculuk masrafları gibi haccın haklarındandır.
Bu hadis, kocanın hanımının farz hac yapmasına engel olamayacağına delil getirilmiştir. Ahmed İbn Hanbel bu görüştedir. Şâfiîlerin bir görüşü de böyledir. Daha sahih olan görüşe göre İse, haccın ertelenebilir bir ibadet olması sebebiyle kocanın hanımını engelleme hakkı vardır.

27- Kabe'ye Yürüyerek Gitmeyi Adamak

1865- EneS radıyallâhu anh ŞÖyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, İki oğlu arasında onlara dayanarak yürüyen bir adam gördü ve "bunun neyi var?" diye sordu. "(Kabe'ye) yürümeyi adadı" dediler. Hz. Peygamber saiaiiâhu aleyhi ve seüem "Allah, bunun kendisine işkence etmesine muhtaç değildir1' buyurdu ve adama bineğine binmesini emretti. 210[210]
1866- Ukbe İbn Âmir radıyallâhu anh şöyle dedi:
Kız kardeşim Beytullah'a yürüyerek gitmeyi adadı ve bunu Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve sellem sormamı istedi. Ben de bunu sordum. Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Yürüsün ve bineğine de binsin".

Açıklama

Bu konuda, Kabe'ye ve diğer değerli yerlere yürüyerek gitmeyi adayan kimsenin bu adağına uymasının gerekip gerekmediği, şayet gerekiyorsa buna güç yetiren veya yetiremeyen kişi bunu terk ettiğinde kendisine neyin gerektiği hususları ele alınmaktadır.
Her iki meselede de alimler ihtilaf etmişlerdir. Bununla ilgili açıklamalar Adaklar bölümünde gelecektir.

29- MEDİNE'NİN ÜSTÜNLÜKLERİ (FAZİLETLERİ)

1- Medine'nin Harem (Yasak) Bölgesi Olması

1867- Enes İbn Mâlik'ten nakledildiğine göre Resûlullah saiiaiiâhu aieyhi ue seiiem şöyle buyurmuştur:
"Medine şuradan şuraya kadar harem bölgesidir; otu/bitkisi kopanîmaz ve orada Kur'an ve sünnete muhalif işler türetilmez. 211[211] Kim sünnete aykırı işler yaparsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun!"
1868- Enes İbn Mâlik'ten nakledilmiştir: "Resûlullah sdiaiiâhu aleyhi ve seıiem Medine'ye gelince mescid inşa edilmesini emretti ve şöyle buyurdu: "Ey Neccâr oğullan, arsanız için bana bir ücret teklif edin!" Onlar: "Biz bunun ücretini sadece Allah'tan bekleriz!" diye karşılık verdiler. Bundan sonra Resûl-i Ekrem'in saikiiâhu aleyhi ve seiiem emri üzerine burada eskiden varolan müşriklerin kabirleri dümdüz edildi, yıkık yerler ortadan kaldırılıp arazi düzeltildi. Arsa üzerindeki hurma ağaçları kesildi. Bu hurma ağaçlarını mescidin kıble tarafına dizdiler."
1869- Ebû Hureyre'nin radıyaiiâhu anh naklettiğine göre Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem şöyle buyurmuştur: "Medine'nin şu iki kara tepesi arası benim dilimle harem

---

210[210] Hadîsin geçtiği diğer yer: 6701.
211[211] Kur'an ve sünnete aykırı işler ortaya çıkarmak ihdas kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu da bidat ve münkerl erdir.

(yasak) bölge ilan edilmiştir."
Ebû Hureyre sözlerine devamla şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Harise oğullarının yanma varıp onlara: "Görüyorum ki sizler harem bölgeden dışan çıkmışsınız" dedi ve sonra tekrar dönüp şöyle buyurdu: "Yok yok, siz hala harem bölgesinin içindesiniz'."
1870- Hz. Ali'nin tadıyaiiâhu anh şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bizim elimizde Allah'ın kitabından ve Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem aldığımız bilgilerle dolu olan işte şu yazılı belgeden / dokümandan (sahife) başka bir şey yoktur. Bu belgede ise şunlar yazılıdır: "Air dağı ile şurası[212][212] arasına kadar Medîne haram (yasak) bölgedir. Kim burada aslı olmayan yeni bir bid'at türetirse veya asılsız yenilikler türetenlere/kahinlere başvurursa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun? Böyle bir kimsenin ne tevbesi[213][213] ne de fidyesi[214][214] kabul edilir. Müslümanların verdiği koruma güvencesi ve eman tektir (bu bakımdan en alt derecede bulunan bir Müslümanın verdiği koruma güvencesi herkesi bağlar). Kim bir Müslümana verdiği söze ihanet edip ahdini bozarsa o da Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğrasın! Böyle birisinin ne tevbesi (sarf) ne de fidyesi (adi) kabul edilir. Efendilerinin izni olmaksızın başkalannın kendisinin velileri olduğunu iddia eden köle[215][215] de Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğrasın! Böyle kimselerin ne tevbesi ne de fidyesi kabul edilir."

Açıklama

Medine, Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seüem hicret ettiği ve vefatından sonra defnedildiği malum şehirdir. Aslında şehir anlamına gelen medine herhangi bir kayıt olmadan mutlak olarak zikredilirse daha önceki adı Yesrib olan Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şehri akla gelir. Fakat başka bir şehir anlatılmak isteniyorsa bu durumda kayıt getirmek gerekecektir.
Tahâvî, Enes İbn Mâlik'ten nakledilen ve Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve senem, Enes İbn Mâlik'in kardeşi Ebû Umeyr'e: "Ey Ebû Umeyr küçük kuşun ne alemde!?" dediğini anlatan rivayete dayanarak şöyle demiştir: "Eğer Medine'nin hayvanlarını avlamak haram olsaydı bu kuşun ahkonması caiz olmazdı." Ancak onun bu mütalaasına şöyle cevap verilmiştir: "Bu kuşun yasak bölge dışında kalan serbest bölgede (hill) avlanmış olması ihtimali vardır." Hatta Ahmed ibn Hanbel şöyle demiştir: "Ebû Umeyr hadisini esas alarak şunu söyleyebiliriz: "Serbest bölgede bir hayvan yakalayıp bunu Medine'ye sokan kimsenin onu serbest bırakması gerekmez, böyle bir yükümlülüğü yoktur." Alimlerin çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir.
Ancak Hanefiler bu görüşü kabul etmemişlerdir. Onlara göre serbest bölgede yakalanan bir hayvan yasak bölgeye sokulursa bu hayvan da yasak bölge hükümlerine tabi olur. Ebû Umeyr kıssasının ise, Medine yasak bölgesi henüz Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem tarafından belirlenmeden önce yaşanmış olması ihtimal dahilindedir. Hanefiler bu görüşlerini desteklemek üzere Enes İbn Mâlik tarafından nakledilen ve mescid yapımı için hurma ağaçlarının kesildiğini anlatan rivayeti esas alarak şöyle demişlerdir: "Eğer Medine'nin ağacını kesmek haram olsaydı, Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem asla bu ağaçları kesmezdi." Fakat Hanefilerin bu görüşüne şöyle cevap verilmiştir: "Mescid yapımı için ağaçların kesilmesi hicretin başlarında olmuştur." Bu konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar ileride gelecektir. [216][216]
Tahâvî'nin konu hakkındaki mütalaaları şöyledir: "Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seikm Medine'deki hayvanların avlanmasını ve ağaçlarının, bitki ve otlarının kesilmesini Medine'nin hicret yurdu olması sebebiyle yasaklamış olabilir. Çünkü Medine topraklarında hayvanların var olması ve bitkilerin yetişmesi buranın doğal güzelliğine katkı sağlayacak, dolayısıyla insanlar bu şehre gelmeye rağbet edeceklerdir. Abdullah İbn Ömer'den

---

[212][212] Şurası diye ifade edilen yerin Uhud dağı olduğu söylenmiştir, bk. Kastalânî, İrşâdü's-sârî, VII, 101.
[213][213] Başka bir yoruma göre nafile ibadetleri, bk. Aynî, Umdetü'I-kârf, XII, 238
[214][214] Başka bir yoruma göre farz ibadetleri, bk. Aynî, Umdetü'l-kârî, XII, 238.
[215][215] Ayrıntılı açıklama için bk. Miras bölümü, 21 konu.
[216][216] Bk. Ensâr'ın menkıbeleri bolümü, 46. konu.

nakledilen ve Peygamber Efendimiz'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'deki kale ve surların yıkılmasını yasakladığını anlatan rivayet de böyledir. Çünkü bu yapılar da Medine'nin güzelliğine katkı sağlamaktadır. Fakat hicret tamamlandıktan sonra bunların korunmasına gerek kalmamıştır."
Ancak Tahâvî'nin bu görüşü yeterince açık değildir. Çünkü herhangi bir hükmün neshedildiğini söyleyebilmek için muhakkak bir delil gerekir. Halbuki imam Müslim'in naklettiği gibi Medine'nin harem (yasak) bölgesi olduğuna dair Sad, Zeyd İbn Sabit, Ebû Saîd ve diğer sahabilerin fetvaları vardır.
ibn Kudâme şöyle demiştir: "Medine'deki hayvanları avlamak, ağaçlarını ve bitkilerini kesmek haramdır. İmam Mâlik, İmam Şafiî ve pek çok alim bu görüştedir. Ebû Hanife ise bunun haram olmadığını söylemiştir. Ahmed İbn Han-bel'den nakledilen bir görüş de şöyledir; 'Kim Medine'de kendisine haram kılınan bu şeylerden birisini yapacak olursa günahkardır fakat bunun dünyevî herhangi bir cezası yoktur.' İmam Mâlik'in, sonraki içtihadına göre (mezheb-i cedîd) imam Şafiî'nin ve diğer bir çok alimin görüşü de bu doğrultudadır. Medine'de haram kılınan bu fiillerden birini işleyen kişiye verilecek dünyevî ceza hakkında şöyle bir görüş de ileri sürülmüştür: 'Böyle birisinin üzerinde ve yanında bulunan eşyalara el konur (seleb). Zira Sa'd İbn Ebû Vakkâs'tan nakledilen ve İmam Müslim'in sahih olduğunu söylediği rivayet bunu göstermektedir. Ebû Dâvûd'-dan nakledilen konuyla ilgili rivayet de bu görüşü savunanların delilidir: "Kim birisinin Medine'nin harem bölgesinde avlandığını görürse onun üzerindeki ve yarımdaki eşyalarına el koysun!"
Kâdî Iyaz bu son görüş hakkında şunları söylemiştir: "Sahabeden sonra bu görüşü savunan hiç kimse olmamıştır. Sadece İmam Şafiî önceki içtihadında (mezheb-i kadîm) bu görüşü kabul etmiştir."
Fakat doğrusunu söylemek gerekirse İmam Şafiî dışında da bu görüşü benimseyenler olmuştur. Bu görüşü benimseyenler arasında İmam Şafiî ile birlikte bir grup bilgin bulunduğu gibi daha sonra gelen bazı bilginler de vardır. Ancak bu görüşü benimseyenler selebin nasıl olacağı ve ele geçirilen eşyaların nerelere sarf edileceği konusunda farklı yorumlar yapmışlardır. Ancak İmam Müslim'in naklettiği Sa'd hadisini ve konuyla ilgili diğer rivayetleri esas aldığımızda harem bölgede avlanan kişinin eşyalarına el koymanın savaş meydanında öldürülen kimsenin eşyalarına el koymak gibi olduğunu ve bu eşyaların tamamen el koyan kişiye ait olacağını söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu eşyalar ganimet kategorisinde değerlendirilemez. Bu konudaki en tuhaf iddialardan birisi de bir Hanefi bilginin seleb hadisine göre amel edilemeyeceğinde icma olduğunu söylemesi ve buna dayanarak Medine'nin harem bölge olduğunu ifade eden hadislerin neshedildiği sonucunu çıkarmasıdır. Böyle bir icma bulunduğunu kabul etmek mümkün olmadığı gibi böyle bir icma iddiasına dayanarak çıkarılan hükümler de geçersizdir.
"Allah'ın... lanetine uğrasın!" ifadesi günahlara, ma'siyetlere dalanlara ve fesad çıkaran kimselere genel olarak lanet edilebileceğini gösterir. Ancak bir günahkar kişiyi özellikle kasdederek ona lanet okumanın da caiz olduğu sonucunu bu hadisten çıkaramayız.
Hz. Ali'den nakledilen hadis, dinde aslı olmayan işler türetenler ile böyle kimselere yardımcı olan, onları kollayan ve onların görüşlerine itibar edenlerin aynı derecede günahkar olduklarını göstermektedir.
Kâdî Iyâd şöyle demiştir: "Bazı bilginler bu hadise dayanarak Medine'de dinde aslı olmayan işler türetmenin (başka bir yoruma göre zulmetmenin) büyük günahlardan olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Hadiste kendilerine lanet okunan kimselerin, meleklerin ve insanların lanetine de uğramalarını dilemek, onların Allah'ın rahmetinden tamamen mahrum olmalarını dilemek anlamına gelir. Ancak buradaki lanet kâfirlere yönelik lanet gibi değildir; burada söz konusu olan böyle işler yapanların günahları dolayısıyla hak ettikleri cezayı çekmelerini dilemektir."
Hz. Ali'nin "Bizim elimizde Allah'ın kitabından ve Hz. Peygamber'den saüaiiâhu aleyhi ve seiiem aldığımız bilgilerle dolu olan işte şu yazılı belgeden / dokümandan (sahife) başka bir şey yoktur" şeklindeki sözü "Bizim elimizde (yazılı olarak} Allah'ın kitabından... yoktur" anlamına gelir. Ya da Hz. Ali kendilerini diğer insanlardan ayıran bir özellik olarak ellerinde sadece bu sahifelerin bulunduğunu anlatmak istemiştir. Ahmed İbn Hanbel'in Katâde yoluyla Ebû Hassan el-A'rec'den naklettiği rivayet Hz. Ali'nin bu sözü niçin söylediğini de ortaya koymaktadır: "Hz. Ali bazı emirler verirdi ve insanlar da; "emrinizi

yerine getirdik" derlerdi. Bunun üzerine Hz. Ali: "Allah ve Resulü doğruyu buyurmuştur" diye karşılık verirdi. Bir defasında Ester ona: "Bu Resûlullah'ın saiaiiâhu aleyhi ve sellem sana özel olarak verdiği bir bilgi ve görev midir?" diye sordu. O da şu karşılığı verdi: "Hz, Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem diğer ashabından ayrı olarak özellikle bana verdiği bir bilgi ve görev yoktur. Sadece onu dinleyerek edindiğim bilgiler vardır ve bu bilgiler de kılıcımın kınmdaki dokümanda yazılı bulunmaktadır." Orada bulunanlar ısrarla belgeyi görmek isteyince Hz. Ali onlara bu belgeyi göstermiştir. Belgede şunlar yazılıdır: "Bütün müminlerin canları aynı derecede dokunulmazdır. Müslümanların verdiği koruma güvencesi ve eman tektir; bu bakımdan en alt derecede bulunan bir Müslümanın verdiği koruma güvencesi herkesi bağlar, onlar kendilerinin dışındaki kimselere karşı tek bir güçtür. Dikkatinizi çekerim, bir mümin Öldürdüğü kafir yüzünden kısas yoluyla öldürülemediği gibi, kendisine eman verilen bir gayr-i müslim de öldürülemez. İbrahim Mekke'yi harem (yasak) bölge ilan etti; ben de Medine'nin şu iki kara tepesi arasını ve koruluk alanlarını harem (yasak) bölge ilan ediyorum. Buradaki otları yolunmaz, av hayvanlarının peşine düşülmez, ağaçlar ve bitkiler kesilmez. Ancak hayvanları yemlemek maksadıyla kesilebilir. Burada savaşmak maksadıyla silah taşınmaz."
İmam Müslim'in Ebu't-Tufeyl yoluyla naklettiği rivayet ise şöyledir: "Ben Hz. Ali'nin yanında bulunuyordum. Bu sırada birisi geldi ve: "Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sana hiç başkalarından gizlediği sırlar verdi mi?" diye sordu. Hz. Ali bu soruya çok kızdı ve şöyle cevap verdi: "Resûlullah saüaiiâhu aleyhi ve seiiem başka insanlardan gizleyerek bana özel sırlar asla vermiş değildir. Ancak bana söylediği dört husus vardır."
Yine İmam Müslim tarafından nakledilen bu rivayetin farklı bir anlatımı da şöyledir: "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem insanların tamamına genel olarak açıklama yapmayı bırakıp sadece bize özel bilgi vermemiştir. Sadece kılıcımın kınındaki şu belge bulunmaktadır." Hz. Ali böyle söyledikten sonra yazılı dokümanı çıkarmıştır. Belgede şunlar yazıldır: "Allah, Allah'tan başkası adına kurban kesenlere lanet etsin, Allah hırsızlık edenlere lanet etsin, Allah babasına lanet okuyana lanet etsin, Allah dinde aslı olmayan işler türetenlere başvuranlara lanet etsin!"
Daha önce Kitâbü'1-İlm bölümünde de naklettiğimiz Ebû Cuheyfe yoluyla gelen hadis İse şöyledir: "Hz. Ali'ye, "Hiç elinizde yazılı bir belge var mı?" diye sordum. Şöyle cevap verdi: "Hayır, sadece Allah'ın kitabı veya Müslüman bir kimseye anlayışı dolayısıyla verilen bilgiler veya işte şu yazılı belge var!" Ben: "Peki bu belgede hangi konular yazılı?" diye sorunca: "Diyet, esirlerin serbest bırakılması ve Müslüman bir kimsenin öldürdüğü bir kâfir yüzünden kısas yoluyla öldürülemeyeceği yazılıdır" diye cevap verdi."
Tüm bu farklı rivayetleri şöyle uzlaştırmak mümkündür: "Söz konusu doküman yukarıda sayılan bütün konuları içermektedir. Bu belgede yazılı olan konuları nakleden raviler ise birbirlerinden farklı olarak sadece bazı bölümleri aktarmışlardır. Bu rivayetler içinde en kapsamlısı Ebû Hassan rivayetidir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir."
"... ne tevbesi (sarf) ne de fidyesi (adi) kabul edilir." Cümlesinde geçen sarf ve adi kelimeleri hakkında farklı açıklamalar yapılmıştır. Alimlerin çoğunluğuna göre sarf farz ibadetler anlamına gelirken, adi nafile ibadetleri ifade etmektedir. İbn Huzeyme sahih bir senedle bu görüşü es-Sevrî'ye dayandırmaktadır. H-Asmâ'î ise sarfı tevbe, adli fidye şeklinde yorumlamıştır.
Bu hadis Şiîler tarafından dile getirilen ve Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi tarafından Hz. Ali'ye dinin temel ilkeleri ve yöneticilikle ilgili bir takım özel bilgiler verildiğini savunan İddiayı çürütmektedir.
Söz konusu hadis aynca bilgilerin / ilmin yazılarak korunabileceğini de göstermektedir.
"Müslümanların verdiği koruma güvencesi ve eman tektir" cümlesi şu anlama gelir: Her birinin verdiği eman geçerlidir. Dolayısıyla Müslümanlardan herhangi bir kimse bir gayr-i müslime eman verse hiçbir Müslüman bu kişiye ilişe-mez, onun haklarına tecavüz edemez. Bu yönüyle hiçbir sınıf, cins, ırk ve statü farkı olmaksızın, en alt derecede olanı, en üst makamda bulunanı, kadını, erkeği, kölesi, hürü bütün Müslümanlar eşittir; her birinin verdiği eman geçerlidir. Çünkü Müslümanlar tek bir can gibidir. [217[217]]
Ayrıntılı açıklama için bk. Cizye bölümü, 10. konu..

[217[217]] Ayrıntılı açıklama için bk. Cizye bölüm 10 konu

2- Medine'nin Üstünlüğü Ve Kötü İnsanları Barındırmaması / Sürüp Atması

1871- Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur:
"Ben birçok yerleşim birimini eie geçirecek bir şehre hicret etmekle emrolundum. Bazıları bu şehre Yesrib demişlerdir. Fakat orası "MedineMir. Medine tıpkı körüğün demir üzerindeki işe yaramayan parçaları söküp atması gibi kötü insanları sürer atar; Medine tıpkı körüğün demir üzerindeki işe yaramayan parçaları temizlemesi gibi insanları temizler".

Açıklama

Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "...bir şehre hicret etmekle emrolundum" şeklindeki sözü şu anlama gelir: "Rabbim bana bir şehre hicret etmemi veya oraya yerleşmemi emretti." Buna göre Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem buraya hicret etmesinin emredildiğini kasdetmişse bu sözü Mekke'de, yerleşmesinin emredildiğini kasdetmişse Medine'de söylemiş olacaktır.
['Birçok yerleşim birimini ele geçirecek' diye tercüme ettiğimiz bölümün lafzı anlamı: "Birçok yerleşim birimini yiyecek" şeklindedir] Hadiste geçen "yiyecek" İfadesi "birçok yerleşim birimini ele geçirecek, fethedecek" anlamına gelir. İbnü'l-Müneyyir bu konuyla ilgili olarak şöyle bir açıklama yapmıştır: "Burada Hz. Pey-gamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kasdettiği şehrin diğer yerleşim birimlerinin tamamından daha üstün olduğu da anlatılmış olabilir. Çünkü fazileti çok fazla olan herhangi bîr kişi, nesne veya yerin üstünlüğü karşısında diğer bütün üstünlükler yok olup gider; bu üstünlüklerin neredeyse sözü bile edilmez."
"Bazıları bu şehre Yesrib demişlerdir" ifadesi şu anlama gelir: "Bazı münafıklar bu şehre Yesrib derler, halbuki buraya yakışan en uygun isim Medine'dir.'1
Kimi alimler Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu sözünden Medine'ye Yesrib demenin mekruh olduğunu anlamışlar ve şöyle demişlerdir: "Kur'an'da Yesrib kelimesinin kullanımıyla ilgili olarak şunu söylemek mümkündür: Burada Müslüman olmayanlar tarafından hikaye üslubuyla Yesrib kelimesinin kullanımı anlatılmaktadır."
Ahmed İbn Hanbel'in Berâ İbn Azİb'ten naklettiği merfû bir hadis şöyledir: "Kim Medine'ye Yesrib derse Allah'tan af dilesin (istiğfar). O Tâbe'dir (temiz memlekettir), o Tâbe'dir."
Ömer İbn Şebbe'nin naklettiği, Ebû Eyyûb hadisi ise şöyledir: "Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'ye Yesrib denmesini yasakladı."
Mâliki mezhebine mensup bir alim olan İsâ İbn Dînâr bu rivayetlere dayanarak şöyle demiştir: "Medine'ye Yesrib diyen kimselere bir günah yazılır."
Medine'ye Yesrib demenin niçin mekruh olduğu hakkında şunlar söylenmiştir: "Yesrib ismi ya kınamak, azarlamak, küçük görmek anlamındaki tesrîb kelimesinden ya da fesâd, kötülük, kargaşa anlamındaki serb kelimesinden türemiştir. Her iki anlam da hoş olmayan, çirkin özellikler çağrıştırmaktadır. Halbuki Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem güzel isimleri sever, çirkin isimlerden ise hoşlanmazdı."
"... kötü insanları sürer atar ifadesiyle ilgili olarak Kâdî lyâz şöyle demiştir: "Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem söylediği bu durum öyle anlaşılıyor ki özellikle O'nun saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yaşadığı zamanla ilgilidir. Çünkü Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte hicret edip aynı yerde yaşamaya ancak imanı güçlü ve sağlam olan kimselerden başka hiç kimse katlanamazdı."
İmam Nevevî ise buna cevap niteliğindeki görüşlerini şöyle açıklamıştır: "Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sözlerinin açık ifadesinden anlaşılan anlam böyle değildir. Çünkü İmam Müslim'in bu konuda naklettiği rivayet şöyledir: "Körüğün demir üzerindeki işe yaramayan parçaları (posayı) temizlemesi gibi Medine de kendi üzerinde yaşayan kötü insanları sürüp çıkarmadıkça kıyamet kopmaz!" Bu ise - Allah daha iyi bilir ama - Deccâl'in ortaya çıkacağı zamanı anlatmaktadır. Ayrıca her iki zamanı anlatan bîr hadis olması da ihtimal dahilindedir."
"Körüğün demir üzerindeki işe yaramayan parçalan temizlemesi gibi..." benzetmesi şu anlama gelir: "Medine kendi üzerinde yaşayıp kalbinde hıyanet, kuşku ve fesad düşüncesi

olan herkesi sürüp atacaktır. Böylece orada sadece temiz, sadık ve gönüllerinde hiç kuşku bulunmayan insanlar kalacaktır. Nasıl demirci, körüğü vasıtasıyla işe yaramayan parçaları temizleyip saf demiri elde ederse Medine de kötü insanları ayıklayaçaktır." Aslında saf demiri elde etmemi:i sağlayan ateş olduğu halde, ateşi canlandırıp işe yaramayan parçaları ayıkla-nak için kullanılan en önemli alet körük olduğu için benzetmede özellikle körük ikredilmiştir.
Bu hadis esas alınmak suretiyle Medine'nin en üstün ve faziletli şehir olduğu onucu çıkarılmıştır. Konuyla ilgili olarak Mühelleb şunları söylemiştir: "Çünkü;
1- Başta Mekke olmak üzere diğer pek çok şehri İslam beldesi yapan Medi-ıe olmuştur. Bu bakımdan diğer şehirler onun birer alt birimidir.
2- Ayrıca Medine kötü insanlan barındırmaz.
Arzedilen ilk açıklamaya şöyle cevap verilmiştir: Medine'de yaşayıp Mekke'-ri fethedenlerin pek çoğu aslında Mekke'lidir. Ayrıca üstünlüğün sadece bir tara-a değil hem Mekkelilere hem de Medinelilere tanındığı açık ve sabittir. Dolaylıyla bu şehirlerden bîrinin diğerinden üstün olduğu sonucu çıkarılamaz.
İkinci açıklamaya verilecek cevap İse şudur: Medine'nin üstünlüğünü anla-an bu hadis belirli / özel kişilerle ve bir zaman dilimiyle ilgilidir. Zira ayet-i keri-nede Medine'de yaşayanlardan bir kısmının münafık olduğuna işaret edilmiştir: "...ve Medine ahalisinden öyle münafıklar vardır ki onlar nifak sinde mahir olmuşlardır." 218[218] Münafık ise hiç şüphesiz kötü bir İnsandır. Ayrıca onraki dönemlerde Muâz, Ebû Ubeyde, Abdullah İbn Mesûd, Ali, Talha, [übeyr ve Ammâr gibi pek çok önde gelen sahâbi (r.anhüm) Medine'den ayrıl-nıştır. Bu sahâbîlerin ise insanların en iyilerinden ve faziletlilerinden olduğu ıçıktır. Öyleyse hadis sadece belirli / özel kişilerle ve bir zaman dilimiyle ilgilidir.
1872- Ebû Humeyd'in şöyle dediği nakledilmiştir:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem ile birlikte Tebûk seferinden dönüyorduk. Medine'ye yaklaştığımızda şöyle buyurdu: "İşte burası Tâbe'dir (temiz şehirdir)."

Açıklama

İmam Buhârî'nin kullandığı bu bab başlığı Medine'nin isimlerinden birinin de Tâbe olduğunu göstermektedir. Çünkü hadis Medine'nin Tâbe ismi dışında başka bir isimle anılamayacağmı göstermemektedir.
Bazı bilginler şöyle bir açıklama yapmışlardır: "Medine'nin toprağının ve havasının güzel oluşu Hz. Peygamber'in saiiaitâhu aleyhi ve seiu™ verdiği bu ismin ne kadar doğru ve yerinde olduğunu göstermektedir. Çünkü Medine'de yaşayan bir kimse buranın toprağından ve bahçelerinden aldığı hoş kokuyu başka bir yerden neredeyse hiç alamamaktadır."
Medine'nin yukarıda anılanlar dışında başka isimleri de vardır. Ömer İbn Şebbe'nin "Medine'den Haberler {Ahbârül-Medîne)" başlığı altında Zeyd İbn Es-lem'den naklettiği bir rivayette Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur: "Medine'nin on ismi vardır: Medine, Tâbe, Taybe I Tayyibe, Mutayyibe, Miskine, ed-Dâr, Câbire, Mecbûre, Münîre ve Yesrib."
Zübeyr'in "Medine'den Haberler {Ahbârül-Medîne)" başlığı altında naklettiği bir rivayette Abdullah İbn Ca'fer şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Medine'ye ed-Dâr ve el-îmân adlarını vermiştir." Aynı kaynakta Abdülaziz ed-Derâverdî'nin: "Bana Medine'nin kırk ayrı isminin bulunduğuna dair bir bilgi ulaştı" dediği kayıtlıdır.

4- Medine'nin İki Kara Tepesi Arası

1873- Ebû Hureyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben Medine'de bir ceylanın otlayıp yayıldığını görsem bile onu ürkütmem. Zira Resûl-i Ekrem saiiaifâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur: "Medine'nin iki kara tepesi arası harem (yasak) bölgedir"

218[218] Çevrenizdeki bedevîlerden ve Medine ahalisinden öyle münafıklar vardır ki onlar nifak işinde mahir olmuşlardır. Pek sinsi hareket ettikleri için sen onları bilemezsin, ama Biz pek iyi biliriz. Biz onları çifte cezaya çarptıracağız. Sonra da müthiş bir azaba itileceklerdir." (Tevbe 9/101) ayetine işaret edilmiştir.

Açıklama

İmam Buhârî'nin bu bab başlığı altında naklettiği hadiste Ebû Hureyre Medine'de bir ceylan görse onu avlamak için peşine düşmek şöyle dursun yayıldığını veya yatıp dinlendiğini görse bile ürkütmeye kalkışmayacağını belirtmektedir. Aslında burada vurgulamak istediği, bu ceylanı kesinlikle avlamayacağıdır. Ebû Hureyre Medine'deki hayvanların avlanmayacağına dair bu görüşü için Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Medine'nin iki kara tepesi arası harem (yasak) bölgedir" hadisini delil olarak arz etmiştir. Gerçekten de Medine biri doğu diğeri batı tarafında bulunan iki tepe arasında yer almaktadır.
Ebû Hureyre'nin bu sözü Hz. Peygamber'in saUaiiâhu aleyhi ve sellem şu hadisine de işaret etmektedir: "Medine'deki av hayvanlarının peşine düşülmez!"

5- Medine'den Hoşlanmayan Kimseler [Makbul İnsanlar Değildir]

1874- Ebû Hureyre radıy&natıu anh şöyle demiştir: Resûlullah'ın saiiaııshu aleyhi ve ieiiem şöyle buyurduğunu işittim:
"Siz öncesine göre daha iyi bir duruma geleceği halde Medine'yi terk edeceksiniz. Hatta Medine yırtıcı hayvanların ve kuşların başıboş dolaştığı ıssız bir }er haline gelecek. Buradan hasredilenlerin en sonuncusu Müzeyne kabilesine nensup iki çoban olacaktır. Bu çobanlar davarlarını sürüp Medine'ye getirecek-er fakat Medine'yi ıpıssız bir halde bulacaklardır. Veda tepesine geldiklerinde ise mzlerinin üzerine yere düşüp can vereceklerdir."
1875- Süfyân İbn Ebû Züheyr radiyallâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah'ın âhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurduğunu işittim:
"Yemen fethedilecek ve bir grup insan ailesini ve kendisine itaat edip tabi olanları toplayıp oraya göçecek. Fakat Medine onlar için daha hayırlıdır; ah keşke bilseler! Şam fethedilecek ve bir çok insan çoluk çocuğunu ve kendisine itaat edip tabi olanları toplayıp oraya yerleşmek üzere yola çıkacak. Halbuki Medine onlar için daha hayırlıdır; ah keşke bilseler! Irak fethedilecek ve bir çok insan çoluk çocuğunu ve kendisine itaat edip tabi olanlan toplayıp oraya yerleşmek üzere yola çıkacak. Halbuki Medine onlar için daha hayırlıdır; ah keşke bilseler!"

Açıklama

İmam Buhârî bu bab başlığı altında Medine'den hoşlanmayan ve yüz çeviren kimselerin kınandıklarını anlatmaktadır.
Ebû Hureyre hadisinde Hz. Peygamber »ıiaııshu aleyhi ve seiiem "... terk edeceksiniz..." ifadesini kullanmıştır. Bu ifadenin muhatapları o anda orada bulunan gerçek muhataplar değildir; Medine'de yaşayan bazı kimselere veya o anda orada bulunan gerçek muhatapların soyundan gelenlere hitap edilmiştir.
"... öncesine göre daha iyi bir duruma geleceği halde..." ifadesiyle ilgili olarak Kurtubî - Kâdî Iyâd'a uyarak - şöyle demiştir:
"Bu durum gerçekten meydana gelmiştir. Zira Medine hilafetin merkezi iken insanların akın akın geldiği ve sığındığı bir yer olmuş, değişik ülkelerden alınan vergiler ve cizyeler buraya getirilmiş ve Medine en bayındır kentler arasında yer almıştır. Ancak daha sonra hilafetin merkezi Medine'den Şam'a oradan da Irak'a taşınınca burası bedevilerin elinde kalmış, fitne ve kargaşa yayılmış ve insanlar burayı terk etmeye başlamıştır. Sonunda yırtıcı hayvanların ve kuşların başıboş dolaştığı ıssız bir yer haline gelmiştir."
Nevevî konu hakkında şunları söylemiştir:
'Tercih edilen görüş Medine'nin terkedilmesinin kıyamet kopacağı zaman / dünya hayatının sona ereceği âhir zamanda gerçekleşeceğidir. Zaten Hz. Pey-gamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem anlattığı iki çobanla ilgili kıssa bu görüşü desteklemektedir. Zira gerek İmam Müslim'in naklettiği hadiste "sonra iki çoban haaşroiacok. ibaresiyle gerekse Buhârî'nin naklettiği hadiste "hasredilenlerin en sonuncusu /en son haşrolacak..." şeklindeki ibaresiyle bu çobanların haşredileçekleri hususu anlatılmaktadır."
İmam Mâlik'in İbn Hamâs'ın, amcası Ebû Hureyre'den merfû olarak naklettiği şu hadis de bu görüşü desteklemektedir:
"Siz öncesine göre daha iyi bir duruma geleceği halde Medine'yi terk edeceksiniz. Hatta şehre kurtlar inecek ve mescidin duuarlannın veya minberinin üzerine çıkıp ulunacaktır. I" Orada bulunan sahabiler: "Peki bu durumda meyveler ve ürünler kime kalacak?" diye sorunca Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem: "Kurda kuşa yem olacak!" buyurdu.
"Yemen fethedilecek..." İbn Abdilberr ve başka alimler şöyle demişlerdir: "Yemen Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ve Hz. Ebû Bekir zamanında fethedildi. Sonra da sırasıyla Şam ve Irak'ın fethi gerçekleştirildi. Bu hadis Resûlul-lah'ın saiiaitâhu aleyhi ve seiiem peygamber olduğunu gösteren açık deliller arasında yer alır. Gerçekten de bu fetihler tıpkı Resûl-i Ekrem'in saüaiiâhu aleyhi ve seiiem bildirdiği gibi gerçekleşmiştir. Hatta söz konusu bölgelerin fetih sırası da aynen Hz. Pey-gamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hadisindeki gibi olmuştur. Bu fetihlerin ardından bazı insanlar meydana gelen

zenginlik ve rahatlıktan yararlanmak amacıyla Medine'yi terk ettiler. Halbuki sabredip Medine'de kalsalardı kendileri için daha iyi olurdu. Bu hadis ayrıca Medine'nin diğer bütün kentlerden daha üstün olduğunu da göstermektedir. Zaten bu konuda görüş birliği bulunmaktadır. Bu hadise dayanılarak çıkarılan bir sonuç da bazı yörelerin diğer yörelerden üstün olabileceğidir. Zaten alimler Medine'nin diğer yörelerden üstün olduğu konusunda ortak görüş beyan etmişlerdir. Bu konudaki tek tartışma Medine'nin mi yoksa Mekke'nin mi daha üstün olduğu yönündedir."
"... ah keşke buseleri" Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu sözü "Keşke, Mescid-i Nebevî'de namaz kılmak, Medine'de yaşamanın sevabına nail olmak ve diğer pek çok üstünlüklere ermek gibi özellikleri düşünerek Medine'nin faziletini anlayıp kavrasalar" anlamına gelir."
Beydâvî fethedilen ülkeler hakkındaki bu hadisle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:
"Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Yemen fethedildikten sonra bazı insanların bu ülkenin şehirlerinden ve oradaki halkın yaşayışından hoşlanıp etkileneceklerini anlatmıştır. Bu hayranlık ise onların ailelerini de yanlarına alarak Medine'den ayrılmalarına sebep olacaktır. Halbuki Medine'de kalmak aslında onlar için daha hayırlıdır. Çünkü Medine, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem harem bölge tayin ettiği (Haremü'r-Resûl), vahye beşiklik eden ve bereketlerin yağdığı bir şehirdir. Keşke bu kimseler Medine'de kalmanın dînî ve uhrevî faydalarını, yararlarını bilselerdi. Çünkü Medine'nin sağladığı bu dîni yararlar karşısında başka yerlere göçerek bu dünyanın gelip geçici faydalarını elde etmenin lafı bile olmaz."

6- İman Medine'ye Yığılacaktır

1876- Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve şöyle buyurmuştur:
"Yılanın yuvasına kıvrılıp çöreklenmesi gibi iman da Medine'ye güçlü bir şekilde yığılacaktır."

Açıklama

[Yığılacaktır diye tercüme edilen] Ye'rizu kelimesi birbirine kenetlenmek, bir araya gelmek ve toplanmak anlamına gelir.
Yılan avlanıp karnını doyurmak için yuvasından nasıl dışan çıkar ve kendisini korkutup ürküten bir canlı gördüğünde yuvasına dönerse iman da aynı şekilde Medine'ye döner.
Gerçekten bütün müminler Resûl-i Ekrem'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem olan engin muhabbetleri dolayısıyla Medine'ye gitmeye büyük bir arzu duyar. Hatta bu duygu Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yaşadığı zamandan bu yana hep Imuş ve olacaktır. O yaşarken insanlar, dini öğrenmek için Resûlullah'ın saiiaiiâhu 3yhi ve seiiem yanına gelirlerdi. Hayırlı ilk üç neslin yani sahabe, tâbiûn ve tbâu'tâbiînin yaşadığı dönemlerde ise insanlar Medine'ye bu güzel İnsanların ;Iâm'a göre yaşadıkları güzel hayatı görmeye geliyorlardı. Ardından gelen çağ-ırda yine bu ziyaretlerin arkası kesilmedi. Çünkü Müslümanlar, Resûlullah'ın ıiaiiâhu aleyhi ve seiiem kabrini ziyaret etmek, mescidinde namaz kılmak, O'nun saiiaiiâhu 3yhi ve seiiem ve ashabının bıraktığı izleri müşahede ederek bunların bereketlerin-en istifade etmek üzere akın akın Medine'ye geldiler.

7- Medinelileri Aldatanlar Günahkar Olur

1877- Sa'd radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah'm saiiaiiâhu aieyhi ve seiiem şöyle uyurduğunu işittim:
"Medinehlen aldatıp onlara hileli yollarla kötülük yapmaya kalkışan her kim iursa olsun tuzun suda eriyip yok olduğu gibi eriyip yok olur."

8- Medine Surları / Kaleleri

1878- Üsâme İbn Zeyd radıyaiiâhu anh anlatıyor: "Resûl-i Ekrem saiiatiâhu aleyhi ve

Medine surlarından birisine yaklaştığımız bir tepeden bakıp bize: "Benim gördüklerimi görüyor musunuz? Şüphesiz ben fitnelerin evlerinizin çevresine sağanak yağmurlar gibi yağdığı yerleri görüyorum!"1[1] buyurdu.

Açıklama

Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'de ortaya çıkacak olan kargaşa ve fitnelerin çokluğunu yağmura benzetmiştir. Bu, O'nun saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem peygamberliğinin alametlerinden biridir. Çünkü ileride olacakları haber vermiş ve gerçekten de Medine Hz. Osman'ın şehit edilmesi, Harre olayları gibi pek çok istenmeyen kargaşa ve fitnelere sahne olmuştur.

Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu hadîste "... görüyorum..." demesi kendisine bu bilginin verilmesi anlamına gelebileceği gibi fitnelerin O'nun saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem gözü önünde canlandırılmış olması da mümkündür; yani bu görme ya bilmek anlamına gelir ya da Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem gözü önünde canlandırılan sahneyi gerçekten baş gözüyle görmesi demektir. Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem namaz kılarken kendisine cennet ve cehennemin kıble tarafında gösterilmesi de böyledir. 2[2]

1879- Ebû Bekre'nin radıyaiiâhu anh naklettiğine göre Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur:

"Deccâl'in saldığı korku ve fitne Medine'ye giremeyecek. O gün Medine'nin yedi kapısı olacak ve her kapısında iki melek nöbet tutacak." 3[3]

1880- Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Resûl-i Ekrem ^siiaUâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurmuştur:

"Medine'nin geçit yerlerinde melekler nöbet tutar; oraya veba hastalığı ve Deccâl giremez." 4[4]

1881- Enes İbn Mâlik Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi w senem şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Mekke ve Medine dışında Deccâl'in ayak basmadığı hiçbir yer kalmayacak. Deccâl'm aşmaya çalıştığı her bir gedikte melekler Medine'yi korumak üzere saf tutacaklar. Sonra Medine'de, orada yaşayanları sarsan üç deprem olacak ve Allah Teâlâ bütün kâfir ve münafıkları oradan çıkaracak." 5[5]

1882- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor: Bir gün Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bi2e Deccâl hakkında uzun bir konuşma yaptı. O'nun saiiaiiâhu aleyhi ve seıiem bize anlattıklarından bir kısmı şöyleydi:

"Medine'nin geçitlerini aşması kesinlikle engellenmiş olan Deccâl, Medine civarındaki boş bir araziye gelecek. O gün onun karşısına insanların en hayırlısı - en hayırlı insanlardan olan birisi- çıkacak ve şöyle diyecek: "Ben kesinlikle şahidim ki, sen Resûlullah'ın saiiaüâhu aleyhi ve seiiem bahsettiği Deccâl'sin!" Bunun üzerine Deccâl çevresindekilere: "Ne dersiniz, ben şimdi bu adamı öldürüp sonra tekrar diriltirsem artık benim iddiamdan herhangi bir kuşku duyar mısınız?" der. Onlar da: "Asla kuşku duymayız!" diye cevap verirler. Bu konuşmanın ardından Deccâl o adamı öldürür ve sonra diriltir. Adam da diriltilince şöyle der: "Allah'a yemin ederim ki, (senin yalancılığın hakkında) şu ana kadar hiç böylesine kesin bir inanca sahip olmamıştım!" Bunun üzerine Deccâl: "Bu adamı yine Öldüreceğim ve bir daha başıma iş açamayacak!" diye karşılık verecek." 6[6]

Açıklama

"Mekke ve Medine dışında Deccâl'in ayak basmadığı hiçbir yer kalmayacak" ifadesini alimlerin çoğunluğu açık (zahir) ve genel (umûm) anlamını esas alarak bizzat Deccâl'in

---

1[1] Hadisin geçtiği diğer yerİer: 2467, 3597, 7060.

2[2] Ayrıntılı açıklama İçin bk. (Fitneler bölümü, 4. konu).

3[3] Hadisin geçtiği diğer yerler: 7125, 7126.

4[4] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5731, 7133.

5[5] Hadisin geçtiği diğer yerler: 7124, 7134, 7473.

6[6] Hadisin geçtiği diğer yer; 7132. Bu konuyla ilgili diğer açıklamalar İçin bk. {Fitneler bölümü, 26. konu)

her yere gireceğini kabul etmişlerdir. Sadece İbn Hazm bu konuda farklı düşünmüştür. Ona göre her yere girecek olan Deccâl değil onun birlikleri ve ordusudur. İbn Hazm Deccâl'in hüküm süreceği günlerin az olacağını dikkate alarak onun her yere girmesinin mümkün olmasını uzak bir ihtimal olarak görmüş gibidir. Fakat İbn Hazm, İmam Müslim'in sahihinde nakledilen ve Deccâl'in hüküm süreceği günlerden birinin bir yıl kadar olacağını anlatan rivayeti gözden kaçırmış olmalıdır.
"Sonra Medine'de, orada yaşayanları sarsan üç deprem olacak' Bu üç deprem peşpeşe olacak ve imanında samimi (ihlas sahibi, şirksiz iman ehli) olmayanları Medine'den çıkaracak. Bu depremlerin ardından Medine'de sadece samimi müminler kalacak ve Deccâl de onların başına musallat olamayacak.

Medine Pis Olanı Barındırmaz

1883- Câbir İbn Abdullah anh anlatıyor:
"Bir gün bir bedevi Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem gelerek Müslüman olmak üzere beyat etti. Fakat ertesi gün telaşlı bir halde adeta çıldırmış gibi geldi ve: "Sana verdiğim bey'atı boz!" dedi. Resûl-i Ekrem saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem adamın bu talebini üç defa geri çevirdi ve şöyle buyurdu: "Medine körük gibidir; pis ve işe yaramaz olanları sürüp atar, temiz ve iyi olanları ise ortaya çıkarır." 7[7]
1884- Zeyd İbn Sabit anlatıyor: "Resûlullah saDaiiâhu aleyhi ve seiiem Uhud savaşına çıkınca onunla birlikte hareket edenlerden bir kısmı8[8] ordudan ayrılıp geri döndü. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte devam eden ashabından bir kısmı: "Onları öldürelim!" derken diğer bir kısmı ise "Hayır, öldürmeyelim!" diyordu. Bu olayla ilgili olarak "Siz ne diye münafıklar hakkında böyle iki farklı gruba ayrılırsınız ki! 9[9] ayeti indi ve Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu:
"Ateş naşı! demirin kirini pasını temizlerse Medine de insanların iyisini kötüsünü öyle ayıklar!" 10[10]

Açıklama

Medine iyi olmayanları sürüp atmak ve ortaya çıkarmak suretiyle kendi top raklannda barındırmaz.
Bedevînin bey'atmın geri alınmasına yönelik talebi hakkında görüş aynlıklaı vardır. Bazılan onun Müslüman olmasıyla ilgili bey'atmdan vazgeçmek istediğin söylerken başkaları ise hicret ile ilgili bey'attan vazgeçmek istediğini savunmuştuı Bu ikinci görüş sahipleri şöyle bir açıklama yapmışlardır: "Bu bedevi Müslümaı olmaktan vazgeçme yönünde bir talebi olsaydı dininden dönmüş (irtidat) olacakı ve dolayısıyla dinden dönme suçu yüzünden öldürülmesi gerekecekti." 11[11]
[Ayıklar diye tercüme edilen] tenseu fiili saflaştırmak, kurtarmak anlam
larına gelir. Bu fiil ile Medine kötü olanları ayıklayınca temiz olanların ortaya çıka cağı anlatılmaktadır.

[Hz. Peygamberin Medine Sevgisi] 12[12]

1885- Enes îbn Mâlik'in rad!yaıiâhu anh naklettiğine göre Resûlullah nMahu
ve seiiem şöyle buyurmuştur:
"Allahım, Mekke'ye verdiğin bereketin iki katını Medine'ye ver!"
1886- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir:

7[7] Hadisin geçtiği diğer yerler: 7209, 7211, 7216, 7322.
8[8] Abdullah İbn Übey İbn Selûl'ün başını çektiği münafıklar güruhu. Ayrıntılı açıklama için bk. (Tefsir bölümü, nisa süresiyle ilgili konu)
9[9] en-Nisâ 4/88.
10[10] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4050, 4589.
11[11] Ayrıntılı açıklama için bk. (Hükümler bölümü, 45. konu.}
12[12] İmam Buharı bu bâb için herhangi bir başlık koymamışta Fakat biz rivayetle bağlantılı olan böyle bir başlık koymayı uygun bulduk.

"Resûl-i Ekrem sdiaiiâhu aleyhi ve seiiem bir yolculuktan dönerken Medine'nin bahçelerini görünce Medine'ye olan sevgisinden dolayı yüklerini taşıyan hayvanı hızlandırır ve binek üzerinde ise bineğini dört nala koştururdu."

Açıklama

"Allahım, Mekke'ye verdiğin bereketin iki katını Medine'ye ver!" Hz. Pey-gamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem burada Medine için dilediği bereket dünyevî bereketlerdir. Biz bunu Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Allah'ım, sâımtza ve müddümüze bereket veri" diye yaptığı duadan anlıyoruz. Ancak Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine için Mekke'den daha fazla bereket dilerken dünyevî bereketlerden daha genel bir bereket de dilemiş olabilir. Yalnız böyle genel bir bereket dilenmiş olsa bile Mekke'nin üstünlüğüne ve bazı açılardan bereketinin Medine'den daha fazla olduğuna işaret eden rivayetleri de göz önüne almamız gerekecektir. Nitekim Mekke'de kılman namazın Medine'de kılman namazlardan daha faziletli ve sevap olduğunu biliyoruz.
Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu duası Medine'nin Mekke'den daha faziletli ve üstün olduğunu gösterir. Fakat herhangi bir yer, nesne veya kişinin herhangi bir konudaki üstünlüğü onun her bakımdan (mutlak anlamda) üstün olduğu anlamına gelmez. "Eğer bu açıklamayı kabul edersek Şam'm ve Yemen'in Mekke'den üstün olduğunu kabul etmemiz gerekecektir. Çünkü Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve seiiem üç defa dua ederek "Alîahım Şam'ımızı bizim için bereketli kül" demiştir" diyenlere ise şöyle cevap vermek mümkündür: "Pekiştirme ifadesi ifadede geçen özelliğin çoğalmasını gerektirmez."

11- Resûlullah (S.A.V) Medine Çevresinin Boşaltılmasını Hoş Görmemiştir

1887- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Seleme oğullan kendi mahallelerini bırakıp Mescid-i Nebevî'nİn yakınlarına taşınmak İstemişti. Fakat Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine çevresinin boşaltılmasını hoş karşılamadı ve şöyle buyurdu: "A Seleme oğullan, (attığınız her adımda bıraktığınız) izleriniz için sevap alacağınızı hesaba katmaz mısınız?!" Bunun üzerine taşınmaktan vazgeçip mahallelerinde yaşamaya devam ettiler." [13][13]

12- Bab

1888- Ebû Hureyre'nin radıyaiiâhu anh naklettiğine göre Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve şöyle buyurmuştur: "Evim ile minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim ise havzımın başındadır."
1889- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve Bdiem Medine'ye hicret ettiğinde Ebû Bekir ve Bilal (r.anhümâ) şiddetli hummaya yakalanmışlardı. Hatta Ebû Bekir radıyaiiâhu anh kendisini humma tuttuğu zaman şöyle derdi:
"Her kime sorulursa sabah olduğunda sıhhati
Ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır."
Bilâl ise rahatsızlığı biraz dindiği zamanlar ağlamaklı bir sesle:
"Keşke bir kez olsun geçirsem geceyi
İzhirlerle ve Celillerle dolu bir vadide.
Acaba görecek miyim bir gün Micenne pınarlarını
Bir gün tüm görkemiyle karşıma dikilecek mi Şâme ve Tafîl dağlan"
diye mırıldanır ve Mekke'li müşriklerin ileri gelenlerine şöyle beddua ederdi:
"Allah'ım onlar bizi nasıl yurdumuzdan atıp bu vebalı topraklara gönder-dilerse, sen de Şeybe İbn Rebîa'yı, Utbe İbn Rebîa'yı ve Ümeyye İbn Halefi rahmetinden kov!"tir:
Bu yaşananlardan sonra Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle dua etmiş-
"Allah'ım Medine'yi bize Mekke'yi sevdiğimiz gibi hatta Mekke'ye olan sevgimizden daha fazla sevdir. Allah'ım sâımıza ve müddümüze bereketler ver, Medine'yi hastalıklardan temizle, sağlıklı bir yer eyle. Buradaki hummayı Cuhfe'ye gönder!"

---

[13][13] Ayrıntılı açıklama için bk. (Ezan bölümü, 33. konu.

Hz. Aişe şöyle demiştir: "Biz Medine'ye geldiğimizde burası yeryüzünün en vebalı bölgesi İdi. Buthân'dan akan pis sular hastalık saçıyordu." 14[14]
1890- Hz. Ömer'in şöyle dua ettiği nakledilmiştir:
"Allah'ım bana senin yolunda şehit olmayı nasip et, şehadet nimeti ile rızıklandır beni ve Resulünün şehrinde ölmeyi lütfet!"

Açıklama

Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem evi İle minberi arasını cennet bahçelerinden bir bahçe olarak nitelendirmesi şu anlamlara gelir:
1- "Burası inen rahmet, huzur ve özellikle Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyh, ve seiiem zamanında burada kurulan zikir halkalarına devam etmek suretiyle hasıl olan manevi mutluluk (saadet) açısından cennet bahçesi gibidir." Bu açıklamaya göre Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hadisi benzetme edatı kullanılmadan yapılmış bir benzetme (teşbih) olur.
2- "Burada ibadet etmek kişinin cennete girmesine vesile olur." Bu durumda Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hadisi mecazî bir anlam taşır.
3- Hadis açık anlamı ne ise o yönde anlaşılır ve burasının ahiret gününde cennete taşınması suretiyle gerçekten bir cennet bahçesi olacağı kabul edilir.
Alimlerin bu hadisle ilgili olarak yaptıkları yorumların özeti bundan ibarettir. Açıklamaların kuvveti ve doğruya yakınlığı da yukarıdaki sıraya göredir.
"Minberim ise havzanın başındadır1' ifadesi şu anlama gelir: "Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem minberi kıyamet gününde oraya taşınıp Havzınm başına dikilecektir." Alimlerin çoğunluğuna göre Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu sözü söylediği sırada kullandığı minberin bizzat kendisi oraya nakledilecektir. Bazıları ise kıyamet gününde kendisi için kurulacak olan minberin kasdedildiğini söylemişlerdir. Ancak İlk açıklamanın daha açık olduğunu söylemek mümkündür.15[15]

30- BÖLÜM ORUÇ

1- Ramazan Orucu Farzdır

Allah Teâlâ şöyls buyurmuştur: "£y iman edenleri Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."
1891- Talha İbn Ubeydullah (r.a) anlatıyor; "Saçı başı dağınık çölden gelen bir A'rabî Resûlullah'ın (s.a.v) yanma geldi ve aralarında şöyle bir konuşma geçti:
- Ey Allah'ın Resulü, Allah'ın bana farz kıldığı namazlar hakkında bana bilgi veriniz!
- "Sadece beş vakit namazdır. Ancak nafile kılmak istersen o başka".
- Peki Allah'ın bana farz kıldığı oruç hakkında bilgi verir misiniz?
- "Ramazan orucudur. Ancak nafile oruç tutmak istersen o başka".
- Allah'ın bana farz kıldığı zekât hakkında bilgi veriniz!
Talha İbn Ubeydullah sözlerine şöyle devam etti: Bu sorunun ardından Hz. Peygamber (s.a.v) ona dinimizin emirlerini tek tek anlattı. Bunun ardından o A'rabî şöyle dedi: "Seni hak ile gönderip yücelten Allah'a yemin ederim ki ne nafile ibadet ederim ne de bu söylediklerinin dışına çıkıp farz görevleri eksiltirim!" Resûlullah (s.a.v) de adamın verdiği bu karşılıktan sonra:
"Eğer doğru söylüyorsa kurtuldu! - başka bir rivayete göre de - Eğer doğru söylüyorsa cennete girdi" buyurdu."
1892- Abdullah İbn Ömer'in (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah (s.a.v) Aşure günü oruç tuttu ve ashabına da bu orucu tutmalarını emretti. Ancak Ramazan orucu farz kılınınca Aşure orucu terk edildi. Abdullah İbn Ömer bu günde ancak devamlı olarak tuttuğu oruca denk gelirse oruç tutardı."16[16]
1893-Hz. Aişe'nin (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir: "Kureyşliler cahiliyye döneminde

---

14[14] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3926, 5654, 5677,6372.
15[15] Ayrıntılı açıklama için bk. (Ensar'ın menkıbeleri bölümü, 46. konu)
16[16] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2000 ve 4501.

Aşure günü oruç tutarlardı. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v) de Aşure orucunun tutulmasını emretti. Bu, Ramazan orucu farz kılınana kadar böyle devam etti ve Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:
"Artık dileyen bu orucu tutsun dileyen tutmasın!"

Açıklama

Ayette farz kılındığı bildirilen oruç Ramazan orucudur. Alimler Ramazan orucundan önce farz olan bir oruç bulunup bulunmadığı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Şâfiîlerin de aralarında bulunduğu alimlerin çoğunluğuna göre Ramazan orucundan önce farz kılınan hiçbir oruç olmamıştır. Hanefilerin de kabul ettiği diğer görüş ise farz kılınan ilk orucun Aşure orucu olduğu ve bu hükmün Ramazan orucunu farz kılan ayet ile neshedildiği yönündedir.
Şâfiîlerin kendi görüşlerini desteklemek üzere gösterdikleri delillerden biri Muaviye'den merfû olarak nakledilen şu hadistir: "Allah size bu orucu tutmanızı farz kılmadı." Bu hadis hakkında ayrıntılı açıklama oruç konusunun sonlarında yapılacaktır.
Hanefîler, zikrettikleri deliller arasında ise yukarıda geçen İbn Ömer ve Aişe hadisleri bulunmaktadır. Zira bu hadislerde Aşure günü oruç tutulması Resûlullah (s.a.v) tarafından emredilmiştir. Emir ise bu orucun farz olduğunu gösterir. Ayrıca ileride gelecek olan ve aynı zamanda İmam Müslim tarafından da nakledilen Rebî Binti Muavviz hadisi ile merfu olarak nakledilen Mesleme hadisi Hanefilerin delilleri arasındadır. Rebî Binti Muavviz hadisi şöyledir: "Kim sabaha oruçlu olarak girerse orucunu tamamlasın!" Rebî Binti Muavviz şöyle demiştir: "Biz bu orucu tutar ve küçük yaştaki çocuklarımıza tuttururduk." Mesleme hadisi ise şöyledir: "Kim herhangi bir şey yemişse günün kalan kısmında orucu tutsun; hiçbir şey yemeyenler de orucu tutsun!"
1894-Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuş-
"Oruç bir kalkandır. Oruçlu olan kimse oruca uygun olmayan işler yapmasın ve (aklı başında insana yakışmayan) cahilce işlere kalkışmasın! Eğer birisi kendisi ile kavga etmeye yellenirse veya kendisine söverse 'ben oruçluyum' desin! Canımı elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağzının kokusu, Allah katında miskin kokusundan daha güzel kokar. (Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur) Oruçlu kimse yemeyi ve içmeyi benim için terk etmiş, benim için şehvetinden I isteklerinden vazgeçmiştir. Oruç tamamen benim içindir ve bu ibadetin karşılığını bizzat ben veririm. İyiliklere de on katı mükafat verilir"[17][17]

Açıklama

"Oruç bir kalkandır" ifadesi ile ilgili olarak Kurtubî şu açıklamaları yapmıştır: "Oruç kurallarına uyulması, meşruiyyet sınırlarına riâyet edilmesi bakımından bir örtüdür. Dolayısıyla oruçlu bir kimsenin orucunu bozacak ve sevabını azaltacak herşeyden (her türlü söz, davranış ve düşünceden) uzak durması gerekir. Zaten "Sizden biri oruçlu olduğu gün oruca uygun olmayan işler yapmasın, şehvetini bir tarafa bıraksın..." hadisi de bunu gösterir. Ancak orucun örtü ve kalkan oluşu ile ilgili olarak şu açıklamaları yapmak da mümkündür:
1- Oruç, sağladığı yarar yani şehevî arzuları dizginlemesi ve zayıflatması bakırcımdan bir örtüdür. Nitekim bu hadisin başka rivayetlerinde oruç tutanın, şehevî İstek ve arzularına gem vurmasına işaret edilmiştir.
2- Oruç, oruç tutmak sayesinde kazanılan sevap ve İyiliklere kat kat karşılık verilmesi bakımından bir örtüdür".
Kâdî Iyâz "el-İkmâl" adlı eserde şöyle der: "Oruç günahlardan veya cehennem ateşinden ya da bunların tamamından koruyan bir kalkandır." İmam Nevevî orucun hem günahlardan hem de cehennem ateşinden koruyan kalkan olduğu yorumunu çok açık ve kesin bir ifade ile belirtmiştir.
İbnü'l-Arabî konu hakkındaki görüşlerini şöyle arz eder: "Oruç cehennem ateşinden koruyan bir kalkandır. Çünkü oruç şehevî isteklerden (hatta meşru bazı İhtiyaçlardan)

---

[17][17] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1904, 5927, 7492, 7538.

uzak durmak anlamına gelir. Cehenneme giden yol İse şehevî arzularla döşenmiş ve etrafını şehvetler kuşatmıştır. Dolayısıyla bir kimse dünyada iken canının çektiği şehevî arzulardan uzak durursa, nefsini dizginlerse bu tavrı ahirette kendisi için cehennem ateşinden koruyan bir örtü olacaktır."
Ebû Ubeyde İbnü'l-Cerrâh'tan nakledilen rivayette geçen ek bir bilgi gıybetin (insanların arkasından konuşup onları çekiştirmenin) oruca zarar vereceğini göstermektedir. Hz. Aişe'den de bu doğrultuda bir rivayet nakledilmiştir. Hatta el-Evzâî gıybetin oruca verdiği zarar hakkında şöyie demiştir: "Gıybet orucu bozar ve o günkü orucun kaza edilmesini gerektirir."
Zahirî mezhebinin en önemli şahsiyetlerinden olan Ibn Hazm daha da ileriye giderek şöyle demiştir: "Bir kimsenin oruçlu olduğunu unutmaksızın kasıtlı olarak işlediği sözlü veya fiilî her türlü günah orucu bozar. Çünkü Resûlullah (s.a.v) herhangi bir kayıt getirmeksizin: "Oruçlu olan kimse oruca uygun olmayan işler yapmasın ve (aklı başında insana yakışmayan) cahilce işlere kalkışmasın!" buyurmuştur. Ayrıca "Bir kimse yalan I boş söz söylemeyi ve bu doğrultuda iş yapmayı terk etmezse, Allah'ın o kişinin yemeyi ve içmeyi bırakmasına ihtiyacı yoktur!" hadisi de bunu gösterir."
Ancak alimlerin çoğunluğu bu hadisleri esas alarak başta gıybet olmak üzere diğer günahların haram olduğunu kabul ederler ancak orucu bozan şeyler arasında sadece yemeye, içmeye ve cinsel ilişkide bulunmaya yer verirler.
İbn Abdilberr bu hadise bakarak orucun diğer ibadetlere göre daha özel bir konumunun bulunduğunu ve onlara üstün kılındığını söylemiştir: "Orucun cehennem azabından koruyan bir kalkan olması bu ibadetin üstünlüğünü göstermesi açısından sana yeter!"
Nesâî'nin sahih bir senedle naklettiği bir rivayete göre Ebû Ümâme şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resulü, bana yapmam gereken bir vazife verin ve ben bunu uygulayayım" dedim. Bana şu emri verdi: "Oruca devam et. Zira orucun bir benzeri (misli) yoktur." Başka bir rivayette ise bu ifade şöyle geçmektedir: "Zira orucun bir dengi yoktur!"
Ancak alimlerin çoğunluğu tarafından yaygın olarak kabul edilen görüş, namazın diğer ibadetlerden daha üstün olduğu yönündedir.
["Oruçlu olan kimse oruca uygun olmayan işler yapmasın" diye tercüme edilen] Fe lâ yerfüs ifadesine şu anlamlar verilmiştir: "Kötü söz söylemesin, cinsel ilişkide bulunmasın, cinsel arzulan uyaracak sevişme, öpüşme gibi işlere kalkışmasın!"
Hz. Peygamber'in (s.a.v) ikinci yasağı ise cahilce işlere kalkışmamaya yöneliktir. Kurtubî bu yasaklarla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Bu hadiste getirilen yasakların sadece oruç tutulan günlere has olduğu sanılmamalıdır; bunlar her zaman için yasaktır, asla mubah görülemez. Hadiste oruçlu iken bu şekilde dav-ranılmamasının emredilmesi yasağın oruç ile daha da pekiştiğini göstermektedir."
"Canımı elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağzının kokusu Allah katında miskin kokusundan daha güzel kokar." Allah Teâlâ koku almaktan münezzeh olduğu halde[18][18] hadiste oruçlunun ağız kokusunun Allah'a misk kokusundan daha güzel olduğunun ifade edilmesi farklı açıklamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İbn Abdilberr'in de katıldığı bir açıklamaya göre hadiste kasdedilen şudur:"Size göre misk nasıl değerli bir koku ise Allah katında da oruçlunun ağız kokusu öyledir; misk nasıl size çok yakın ve çekici geliyorsa oruçlu da Allah'a öyle yakın olacaktır."
Aslında bütün ibadetler Allah için olduğu ve bunların karşılığını yine Allah vereceği halde oruç hakkında özellikle "Oruç tamamen benim içindir ve bu ibadetin karşılığını bizzat ben veririm" buyurulması alimlerin farklı görüşler ileri sürmesine neden olmuştur.
1- Bu görüşlerden biri şöyledir: "Başka ibadetlere riya / gösteriş unsuru girebileceği halde oruca riya karışmaz. Mâzirî'nin naklettiği bu görüşü Kâdî Iyâz Ebû Ubeyd'den rivayet etmiştir. Ebû Ubeyd'in "Ğarîbül-Kufân" adlı eserindeki ifadesi şöyledir: "... Buraya kadar söylediklerimizden bütün iyi amellerin Allah için yapıldığını ve bunların karşılığını da Allah'ın vereceğini öğrenmiş olduk. Anladığımız kadarıyla hadiste orucun özellikle zikredilmesinin sebebi, bu ibadetin herhangi bir eylem ile dışarıya yansıyan bir yönünün bulunmamasıdır; oruç tamamen kalpte gerçekleşen bir ibadettir."

---

[18][18] Aslında koku alma sıfatını da Allah'ın diğer sıfatları ve fiilleri gibi değerlendirmek gerekir. Allah'ın hiçbir sıfatı yaratılmışların sıfatlarına benzemediği gibi bu sıfatı da yaratılmışların sıfatlarına benzemez. Onun rızası, gazabı, görmesi, bilmesi tamamen kendisine has sıfatlar olup bunların yaratılmışların sıfatına benzemesi mümkün değildir. Aynı şekilde bunların niteliğini, mahiyetini bizim bilmemiz imkansızdır.

Kurtubî şöyle der: "Bütün amellere riya karışabildiği halde oruç sadece Allah tarafından bilinebilecek bir ibadettir. İşte bu yüzden Allah Teâlâ bu ibadeti kendisine izafe ederek kudsî hadisle şöyle buyurmuştur: "Oruç benim içindir... benim için şehvetinden / isteklerinden vazgeçmiştir."
İbnü'l-Cevzî'nin açıklamaları da bu yöndedir: "Bütün ibadetlerin dışarıya yansıyan eylemsel bir yönü vardır ve bu ibadetlerin görünen yönü bile kusurdan uzak (selîm) değildir. Halbuki oruç bu açıdan diğer ibadetlerden farklıdır." Mâzirî bu cevabı beğenip yerinde bulduğunu belirtmiştir. Kurtubî de şu açıklamaya yer vererek bu görüşü destekler: "İnsanların İşlemiş oldukları amellere riya karışma tehlikesi her zaman bulunduğu İçin bu ameller doğrudan insanlara nispet edilir. Halbuki oruç böyle değildir. Zira dış görünüşü açısından değerlendirildiğinde tok olduğu için yemek yemeyen kişi ile Allah'a yaklaşmak maksadıyla yemek yemeyen kimse arasında fark yoktur."
2- "... bu ibadetin karşılığını bizzat ben veririm" ifadesi şu anlama gelir: "Oruca verilecek sevabın miktarını ve oruçlunun yaptığı iyilikler karşılığında kaç kat mükafat alacağını sadece ben bilirim. Diğer ibadetlerin durumu hakkında ise bazı insanlar bilgi sahibi olabilir." Kurtubî şöyle demiştir: "Yapılan iyi işlerin karşılığının/sevabının on katından yedi yüz katma hatta Allah'ın dilediği kadar fazlasıyla verileceği insanlara açıklanmıştır. Ancak oruç ibadetinin konumu çok farklıdır. Çünkü Allah Teâlâ bu ibadete sınırsız bir sevap verecektir."
Alimler böylesine büyük mükafat vâdedilen orucun, her türlü sözlü ve fiili günahtan korunmuş bir oruç olduğunda ittifak etmişlerdir.

3- Oruç Keffârettir

1895- Huzeyfe (r.a) anlatıyor: Birgün Hz. Ömer; "Resûlullah'm (s.a.v) fitneler hakkında bir şey söylediğini duyup öğrenen var mı?" diye sordu. Ben: "Resûlullah'm bu konu hakkında şöyle buyurduğunu işittim:
"Kişinin kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve verdiği sadaka; ailesi, malı ve komşusu konusunda düştüğü hatalara ve çektiği sıkıntılara (fitne) keffâret olur" deyince aramızda şöyle bir konuşma geçti:
- "Ben bunu sormamıştım ki! Ben denizin dalgaları gibi etrafımızı kuşatacak fitneleri soruyorum!"
- "Fakat seninle bu fitneler arasında kapalı bir kapı var!"
- "Peki bu kapı açılacak mı yoksa kırılacak mı?"
- "Kırılacak!"
- "Öyleyse kıyamet gününe kadar bir daha hiç kapanmayacak demektir!"
Bu hadisin râvilerinden Şakîk şöyle demiştir: "Biz, Mesrûk'tan "Hz. Ömer kapının kim olduğunu biliyor muydu?" diye Huzeyfe'ye sormasını rica ettik. Mesrûk İbnü'1-Ecda bu soruyu yöneltince Huzeyfe: "Tabi ki, hem de dünün bu günden önce olduğunu bildiğinden daha iyi biliyordu!" diye cevap verdi."

4- Reyyân Kapısı Oruç Tutanlar İçin Tahsis Edilmiştir

1896- Sehl (r.a) Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Cennette Reyyân adında bir kapı vardır. Kıyamet gününde bu kapıdan sadece oruç tutanlar girecektir; onlardan başka hiç kimse bu kapıdan geçemeyecektir, O gün: "Oruç tutanlar nerede?" diye sorulacak. Oruçlular da ayağa kalkacak ve bu kapıdan geçip cennete girecek. Onlar girdikten sonra bu kapı kapanacak ve hiç kimse bir daha bu kapıdan giremeyecek."[19][19]
1897- Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Kim Allah yolunda bir çift mal infâk ederse I hayır yaparsa cennetin kapılarından şöyle seslenilir: Ey Allah'ın kulu, senin bu yaptığın gerçekten bir hayırdır. Namaza devam edenler (namaz ehli) namaz kapısından çağırılırlar, cihad edenler (cihad ehli) cihad kapısından çağırılırlar, oruçhnnı aksatmayanlar (oruç ehli) Reyyân kapısından davet edilirler, sadaka verenler (sadaka ehli) sadaka kapısından ağırlanırlar."

---

[19][19] Hadisin geçtiği diğer yer: 3257.

Hz. Peygamber (s.a.v) böyle buyurduktan sonra Hz. Ebû Bekir: "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resulü! Bu kapılardan çağırılan kimselere hiçbir sıkıntı olmayacağı belli. Peki bahsettiğiniz kapıların hepsinden çağırılan biri olacak mı?" diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:
''Evet, umarım sen onlardan biri olursun!"20[20]

Açıklama

Reyyân, cennet kapılarından birisinin özel ismidir. Bu kapıdan sadece oruçlu olanlar girecektir. Bu kelime susuzluğa kanmak anlamındaki "reyy djj)" kelimesinden türemiştir. Dolayısıyla bu isim ile oruçluların genel durumu arasında bir uyum söz konusudur. İleride bu kapıdan geçen kimselerin bir daha hiç susuzluk çekmeyeceklerine dair bilgiler de verilecektir.
"Kim Allah yolunda bir çift ma! infâk ederse/hayır yaparsa" ifadesinde geçen "Allah yolunun" ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre burada kasdedilen cihaddır. Bazı alimler ise "Allah yolunda " terkibinin daha genel bir anlama geldiğini söylemişlerdir.
Allah yolunda harcanan bir çift mal ise ileride açıklanacağı gibi hangi türden olursa olsun bütün mallan ifade etmektedir.21[21]

5- Sadece Ramazan Demek Mümkün Müdür Yoksa Ramazan Ayı" Demek Mi Gerekir?

Her iki ifadenin kullanılabileceğini söyleyenler de vardır. Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Kim Ramazarıı tutarsa..." Başka bir hadiste ise şöyle geçmektedir: "Ramazan'ı öne almayın!..."
1898- Ebû Hureyre'nİn naklettiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ramazan geldiğinde cennetin kapıları açılır."22[22]
1899- Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Ramazan ayı girince göklerin kapıları açılır, cehennemin kapılan kapatılır ve şeytanlar zincirlere vurulur."
1900- Abdullah İbn Ömer, Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu işitmiştir:
"Hilali gördüğünüzde oruç tutun ve hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Haua bulutlu olduğu zaman hilali göremezseniz o ayı hesaplayarak belirleyin!1'23[23]

Açıklama

Ramazan kelimesinin ay kelimesi ile tamlanabileceğini söyleyenler, Kur'an'daki kullanımını delil olarak gösterirler. Nitekim Kur'an'da "Ramazan ayı.."24[24] tamlaması kullanılmıştır. Hadislerde "ay" kelimesinin hazfedilmesi ise râvilerden kaynaklanmış olabilir. İşte belki de konu hakkında tam bir netlik bulunmadığı için İmam Buhârî buradaki başlıkta kesin bir ifade kullanmamıştır.
Mâlikîler Ramazan kelimesinin "ay" ile tamamlanmadan kullanılmasını mekruh kabul etmişlerdir. İbnü'l-Bâkıllânî ve Şâfiîlerin çoğunluğu ise şu görüşü savunmuşlardır: "Herhangi bir cümlede Ramazan kelimesi, tamlanan {yani ay kelimesi) olmadan kullanılmış olsa bile eğer "ay"m kasdedildiğini gösteren bir karine varsa mekruh olmaz." Buna karşılık alimlerin çoğunluğuna göre Ramazan kelimesini tek başına kullanmakta herhangi bir sakınca yoktur.
Oruç ayına "Ramazan" adının niçin verildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:
1- Ramazan denmesinin sebebi bu ayda günahların yakılıp yok edilmesidir.

20[20] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3216, 3666, 7841.
21[21] Hadisle İlgili ayrıntılı açıklama için bk. Menkıbeler bölümü, 25. konu.
22[22] Hadisin geçtiği diğer yer: 3277.
23[23] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1906, 1907.
24[24] el-Bakara 2/185.

2- Ramazan denmesinin sebebi oruç başlangıcının çok sıcak günlere denk gelmesidir.[25[25]]
Şeytanların zincirlere vurulması ile ilgili olarak Halîmî şunları söylemiştir: "Burada kasdedilen şeytanların, Allah katında tutulan kayıtları dinlemek çabasına giren şeytanlar olması ihtimal dahilindedir. Çünkü Kur'an'ın nazil olduğu zamanlarda bu şeytanların yükselip olan biteni dinlemeleri engellenmiştir. Ra-mazan'da ise bu korumayı daha da güçlendirmek için ayrıca zincirlere vurulurlar. Şeytanların zincirlere vurulması için şöyle bir ihtimalden de söz etmek mümkündür: Şeytanlar Müslümanlara vesvese verme konusunda daha da sınırlandırılmışlardır. Bu açıdan diğer insanlara vesvese verme konusundaki serbestlik ve rahatlıkları Müslümanlar hakkında söz konusu değildir. Çünkü Müslümanlar şehevî arzuların belini kıran ve bu arzuları kökünden koparan oruç, Kur'an okuma ve Allah'ı zikretme gibi ibadetlerle kendilerini korumaktadırlar.

6- Ramazan Orucunu İman Ederek, Sevabını Allah'tan Umarak Ve Niyetli Bir Şekilde Tutmak

Hz. Aişe Resûlulİah'm (s.a.v) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "{Kabe'ye saldıran orduda yer alanlar) niyetlerine göre diriltilecekler."
1901- Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Kim Kadir gecesini iman ederek ve sevabını Allah'tan umarak ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır. Kim Ramazan orucunu iman ederek ve sevabını Allah'tan umarak tutarsa geçmiş günahları bağışlanır."

Açıklama

Başlıkta geçen "iman ederek " ifadesi "bu ayda oruç tutmanın farz olduğuna inanarak" anlamına gelir. "Sevabını Allah'tan umarak" anlamında yorumlanan "ihtisâb" kelimesi ile ilgili olarak Hattâbî şu açıklamayı yapmıştır: "Bu kelime azimet anlamındadır. Azimet ise orucu tutarken sevap kazanma arzusu ve tam bir gönül hoşnutluğu içinde olmaktır. Bu da orucu bir yük ve angarya olarak görmemek, oruç tutulan günlerin çok uzun olduğundan şikayet etmemekle mümkün olur."
[Hz. Aişe'den nakledilen rivayet İmam Buhârî tarafından Kitâbü'l-Büyû'un başlarında tam olarak zikredilmiştir. Bu rivayet şöyledir: "Bir ordu Kabe'ye saldıracak. Ancak bunlar (Mekke ile Medine arasındaki) Beydâ denen yere geldiklerinde yerin dibine geçirilecekler. Fakat bu orduda yer alanlar niyetlerine göre diriltilecekler."][26[26]] İmam Buhârî niyetin amele etkisini göstermek İçin bu rivayete yukarıdaki başlık altında yer vermiştir. Çünkü söz konusu rivayetten anlaşıldığı kadarıyla Kabe'ye saldıran orduya herkes isteyerek katılmayacaktır; bazı kimseler zorla (ikrah altında) bu orduya sokulacaklardır. İşte kıyamet gününde, bu orduda yer alanlar diriltildikleri zaman niyetlerine göre hesaba çekileceklerdir; isteyerek katılanlar cezalandırılacak, fakat zorlandıkları İçin orduya katılmaktan başka çıkar yolları olmayanlar cezalandırılmayacaktır.

7- Resûlullah (S.A.V) Ramazanda Diğer Günlere Nazaran Daha Cömert Olurdu

1902- Abdullah İbn Abbâs'ın (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir:
"Hayır yapma konusunda Resûl-i Ekrem (s.a.v) insanların en cömerti idi. Hele Ramazan girip Cebrail (a.s) İle buluştuğunda daha da cömert olurdu. Cebrail (a.s), Ramazan ayında her gece Hz. Peygamber (s.a.v) ile buluşurdu ve Resûlullah (s.a.v) ona Kur'an'ı arz ederdi. İşte Cebrail (a.s), Resûl-i Ekrem (s.a.v) ile buluştuğu zaman Hz. Peygamber (s.a.v) rüzgarla sürüklenen yağmur yüklü bulutlar gibi cömert olurdu."

[25[25]] Aslında her iki görüş de Ramazan kelimesinin; yanmak, aşırı sıcak olmak anlamına gelen i^jÂtj) fiilinden türediğini kabul etmektedir. Fakat Ramazan ayı orucu ile bu isim arasındaki bağlantının nasıl kurulacağı konusunda görüş ayrılığı söz konusudur.
[26[26]] Köşeli parantez içinde tercümesini verdiğimiz bölüm Fethü'l-Bârİ'de yer almaktadır. Ancak İhtisarı yapan Safa ed-Davvî eserine bu bölümü almamıştır. Biz konunun daha rahat anlaşılmasını sağlamak için bu bölümü de tercüme ettik.

Açıklama

Bu rivayetle ilgili ayrıntılı açıklama "Bedü'1-vahy (vahyin başlangıcı)" başlığı altında yapılmıştı. Zeynüddîn İbnü'l-Müneyyir, Abdullah İbn Abbâs'ın yaptığı benzetme hakkında şu açıklamayı yapmıştır:
"Resûluliah'ın (s.a.v) hayır yapma konusundaki cömertliği ile rüzgarla sürüklenen yağmur yüklü bulutların cömertliği arasında kurulan benzetmenin yönü hakkında şunları söyleyebiliriz: Buradaki rüzgar rahmet rüzgarıdır. Allah Teâlâ bu rüzgarı susuzluktan çatlayan ölü topraklara ve verimli arazilere yağmur yüklü bulutlar taşıması için gönderir. İşte Hz. Peygamber'in (s.a.v) gerek yoksulları ve ihtiyaç sahiplerini gerekse zenginleri ve herhangi bir İhtiyacı olmayanları kuşatan cömertliği, rahmet rüzgarlarıyla taşman bulutların cömertliğinden ve bereketinden daha fazladır."

8- Oruçlu İken Yalan Söylemeyi Ve Bu Yalan Doğrultusunda Amel Etmeyi Bırakmamak

1903- Ebû Hureyre'den (r.a) nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Yatan söylemeyi ve bu yalana şahidhği bırakmayan kimsenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın asla ihtiyacı yoktur."

Açıklama

Böyle bir kimsenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın ihtiyacının bulunmaması hakkında İbnü'l-Müneyyir şu açıklamayı yapmıştır:
"Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu ifadesi, bir kinayedir. Anlatılmak istenen ise söz konusu orucun kabul edilmeyeceğidir. Bu yönüyle söz konusu ifade, "ihtiyacı dolayısıyla birisinden yardım isteyen fakat beklediği karşılığı tam olarak alamadığı için öfkelenerek; "Bana bunu mu reva görüyorsun? Ben bunu istemem, ihtiyacım yok benim!" diyen kimsenin sözüne benzer. "Kestiğiniz kurbanların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır. Sizden O'na ancak takva u/aşır"[27][27] ayetinde ifade edilen durum bu hadisle yaklaşık olarak aynı anlamı ifade etmektedir. Burada anlatılmak istenen şudur: "Allah razı olduğu amelleri kabul eder; kabul rızanın bir sonucudur. Halbuki böyle durumlarda Allah'ın rızası tecelli etmez; dolayısıyla söz konusu ameller kabul de edilmez."
İbnü'l-Arabî şöyle demiştir:
"Bu tür işleri yapanlar tuttukları oruç karşılığında herhangi bir sevap alamazlar. Bu şu anlama gelir; yalancılık ve yalan doğrultusunda amel etmek karşılığında kazanılan günah karşısında tutulan orucun sevabı mizanda bir şey ifade etmez.
Beyzâvî ise konu hakkında şunları söylemiştir:
"Orucun farz kıltnmasındaki maksat, bizatihi aç ve susuz kalmak değildir. Amaç bunun da ötesindedir. Zira aç ve susuz kalmakla sağlanmak istenen; şehevî arzuların belini kırmak ve nefs-i emmâreyi (devamlı olarak kötülüğü emreden nefsi) nefs-i mutmainneye (Allah'ın zikri ile huzur bulan nefse) boyun eğdirmektir. Eğer oruç bunu sağlamıyorsa Allah Teâlâ ona kabul nazarıyla bakmaz. Bu bakımdan "Allah'ın böyle bir oruca ihtiyaç duymaması", o orucun kabul edilmeyeceğini anlatan mecazî bir İfadedir.

9- Oruçlu Olan Bir Müslüman Kendisine Kötü Söz Söyleyen Birisi Olursa "Ben Oruçluyum!' Der Mi?

1904- Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Oruç dışında insanların işlemiş olduğu bütün amelleri kendileri içindir. Oruç ise benim içindir ue onun karşılığını bizzat ben veririm. Oruç bir kalkandır, içinizden biri oruçlu olduğu gün oruca uygun olmayan işler yapmasın ue bağırıp çağırarak kavga etmesin! Eğer birisi kendisine söverse veya kendisi ile kavga etmeye yellenirse 'ben oruçluyum' desin! Canımı elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki

[27][27] el-Hac 22/37.

oruçlunun ağzının kokusu Allah katında miskin kokusundan daha güzel kokar. Oruçlunun iki sevinç anı vardır: Orucunu açtığı zaman iftar vaktinde sevinir ve Rabbine kavuştuğu zaman tuttuğu oruç dolayısıyla sevinç duyar."

Açıklama

Oruçlu iken kötü söz söyleme ve uygun olmayan işler yapma yasağı daha önce de açıklandığı gibi oruç anında bu tür işlere kalkışmanın yasaklığını pekiştirmeye yöneliktir. Zira bu tür fiiller ve sözler oruçlu olmayanlar için de yasaktır.
Oruçlunun ilk sevinç anıyla ilgili olarak Kurtubî şunları söylemiştir:
"Oruçlu iftar saatinde orucunu açtığında artık açlığına ve susuzluğuna son verir. Bu vakitte artık orucu açmak mubah olduğu için bir neşe duyar. İşte bu neşe ve sevinç tabiîdir / doğaldır." İlk anda akla gelen anlam bu olmakla birlikte şu görüş de ileri sürülmüştür: "Oruç açıldığı anda duyulan sevinç; orucun tamamlanmasından, bu ibadetin sona ermesinden, Allah'ın kuluna lütfettiği rahatlıktan ve bir sonraki oruç için destek olmasından kaynaklanır." Fakat bana göre bu sevinci daha kapsamlı bir şekilde yorumlamak da mümkündür. Bu yorum, herkesin sevincinin kendi makamına göre olacağını öngörmektedir. Dolayısıyla; kimisi açlık ve susuzluğunu giderdiği İçin mubah olan bir yolla doğal olarak sevinirken kimisi de burada sayılan müstehap yollarla neşe duyacaktır.
İkinci sevinç anıyla ilgili olarak da "Rabbine kavuştuğu zaman tuttuğu orucun mükafatı ve sevabı dolayısıyla sevinç duyar" denmiştir. Ayrıca: "Kişinin Rabbine kavuştuğu anda duyduğu neşenin iki sebepten ileri gelme ihtimali vardır. Bunlar ise ya kişinin Rabbi ile mesrur olmasıdır veya Rabbinin lütfettiği sevap ile neşe duymasıdır" şeklinde açıklamalar da yapılmıştır. Bana göre İkinci ihtimal daha açıktır. Çünkü ilk ihtimal sadece oruca has bir durum değildir. Kişi o gün orucu kabul olduğu ve karşılığında bol bol mükafat aldığı için sevinir.

10- Harama Düşeceğinden Korkan Kimsenin Oruç Tutması Gerekir

1905- Alkame İbn Kays en-Nehaî şöyle demiştir: Abdullah İbn Mesûd (r.a.) ile birlikte yürüyordum. Bu sırada şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v), kendisi ile beraber bulunduğumuz bir sırada şöyle buyurdu:
"Evlenmeye gücü yeten ve imkanı olan kimse hemen evlensin. Çünkü gözü ue namusu (haramdan) korumada evlilik en etkili yoldur. Evlenmeye gücü yetmeyen ve imkanı olmayanlar ise oruç tutsunlar. Çünkü oruç kişinin şehvetini kırar."[28][28]

Açıklama

[Başlıkta geçen ve harama düşme korkusu diye çevirdiğimiz] el-Uzbetü kelimesi başka rivayetlerde el-Uzûbetü diye nakledilmiştir. Kelimenin anlamı bekarlık olmasına rağmen burada kasdedilen kişinin gayri meşru ilişkiye girme korkusu taşımasıdır.[29][29]
[Şehveti kırar diye tercüme edilen] Vicâu kelimesi ise yorgun düşmek, bitkinleşmek, fiziki olarak cinsel organın gücünü yitirmesi gibi anlamlara gelir. Böyle olunca da şehvet kırılır. Bu rivayet orucun cinsel arzuyu dizginlediğini gösterir. Bununla birlikte orucun harareti artırdığı, hararetin ise şehevî arzuları depreştirdiği ileri sürülebilir. Fakat bu durum orucun başlangıcında söz konusudur; kişi oruca devam ettiği ve alıştığı zaman vücut dinginlik kazanır, hararet yok olur. Allah en doğrusunu bilendir.

11- "Hilali Gördüğünüzde Oruç Tutun Ve Hilali Yeniden Gördüğünüzde Oruç Tutmayı Bırakın" Hadisi

Sıla Ammâr'dan naklen şöyle demiştir: "Şek gününde oruç tutan, Hz. Pey-gamber'e (s.a.v) isyan etmiştir."

---

[28][28] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5065, 5066.
[29][29] Ayrıntılı bilgi için bkz. Nikâh bölümü, 2. konu.

1906- Abdullah İbn Ömer'den (r.anhümâ) nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) bir gün Ramazan hakkında konuşmuş ve şöyle buyurmuştu:
"Hilali görünceye kadar sakm oruç tutmayın ve hilali yeniden görünceye kadar da oruç tutmayı bırakmayın. Hava bulutlu olup da hilali göremezseniz o ayı hesaplayarak belirleyin!"
1907- Abdullah İbn Ömer'den (r.anhümâ) nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur;
"Ay yirmi dokuz gecedir. Hilali görünceye kadar oruç tutmayın. Hava bulutlu olduğundan hilali göremezseniz o ayı otuz güne tamamlayın!"
1908- Abdullah İbn Ömer'in (r.anhümâ) naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) iki eliyle iki defa on sayısını işaret etmiş ve üçüncüsünde baş parmağını katlayarak: "İşte bir ay bu kadardır" buyurmuştur.[30][30]
1909- Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber {s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Hilali gördüğünüzde oruç tutun ve hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Hilali göremezseniz Şaban ayını otuz güne tamamlayın!"
1910- Ümmü Seleme'den (r.anhâ) nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) bir defasında eşlerine bir ay boyunca yaklaşmayacağına dair yemin etmişti (îlâ). Yirmi dokuz gün geçtikten sonra eşlerine yaklaşınca kendisine: "Fakat bir ay boyunca eşlerinize yaklaşmamaya yemin etmiştiniz!" denince şöyle buyurdu: "Ay yirmi dokuz gün de olur!"[31][31]
1911- Enes İbn Mâlik'in (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir:
"Resûlullah (s.a.v) eşlerine yaklaşmayacağına yemin etmişti (îlâ). Yeminin ardından bir odada yirmi dokuz gece kaldı ve sonra oradan çıktı. Kendisine: "Ey Allah'ın Resulü, siz bir ay boyunca eşlerinize yaklaşmayacağınıza yemin etmiştiniz?" dediklerinde şöyle buyurdu: "Ay yirmi dokuz gün de olur!"

Açıklama

Sıla'nın Ammâr'dan: "Şek gününde oruç tutan, Hz. Peygamber'e (s.a.v) isyan etmiştir" şeklindeki sözüne dayanılarak şek gününde oruç tutmanın haram olduğu söylenmiştir. Çünkü hiçbir sahâbî bu tür bir hükmü herhangi bir delile dayanmadan kendi görüşü gibi söylemez. Dolayısıyla bu rivayet Hz. Peygamber'e (s.a.v) ulaşan merfû bir hadis gibi değerlendirilir.[32][32]
"Hilali görünceye kadar sakın oruç tutmayın!" Bu emrin ilk bakışta anlaşılan açık anlamı ister gece olsun ister gündüz, hilal görüldüğü anda oruç tutmanın vacip olduğudur. Fakat burada kasdedilen hilal görüldükten sonra gelen gün oruç tutulmasıdır. Bazı alimler ise güneşin tepe noktasından batıya doğru meylettiği zeval vaktinden önce hilalin görülmesiyle bu vakitten sonra görülmesi arasında fark bulunduğunu belirtmişlerdir.
"Hava bulutlu olduğu için hilali göremezseniz o ayı hesaplayarak belirleyin!" Bazı alimlere göre Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu emri hesaplama sırasında ayın hareketlerini ve evrelerini dikkate almayı öngörmektedir. Şâfiîlerden Ebü'I-Abbâs İbn Süreye, tâbiûn alimlerinden Mutarrif İbn Abdullah ve muhaddislerden ibn Kuteybe hadisi bu anlamda yorumlamışlardır.
[İbnü'l-Arabî'nin naklettiğine göre İbn Süreye, hadisteki "hesaplayarak belirleyin" emrinin ayın hareketlerini ve evrelerini bilen, bu konuda uzman kişilere yönelik olduğunu; "otuza tamamlayın" emrinin ise genel halk kitlesine hitap ettiğini söylemiştir. İbnü'l-Arabî: "Bu durumda ona göre Ramazan orucu, güneşin ve ayın hareketlerine göre hesap yapmayı bilenler ile bunu bilmeyip sadece günlerin sayısını hesaplayarak hareket edenlere göre farklılık arzedecektir" der ve skler: "Bu ise akla yatkın olmaktan çok uzak bir açıklamadır."[33][33]
İbnü's-Salâh şöyle der: "Ayın evrelerini bilmek, ayın hareketlerini bilmeye ve :akip

---

[30][30] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1913, 5307.
[31][31] Hadisin geçtiği diğer yer: 5202.
[32][32] Ashabın akılla bilinmesi mümkün olmayan konularda arz ettikleri görüşler (itikadı konular, ibadetler, haramlar, helaller) hükmen merfûdur.
[33][33] ihtisarda Safa ed-Dawî bu bölümü almamış. Fakat biz konu bütünlüğünü sağlayacağını düşündüğümüz için bu kısmı tercüme etmeyi uygun bulduk.

etmeye bağlıdır. Fakat bunun hesaplanması ise daha ayrıntılı ve özel bilgi gerektirir. Bunu da ancak uzmanları bilir. Astronomi ile ilgilenen kişiler ayın evreleri hakkındaki bilgiyi gözlem yoluyla elde ederler. Zaten İbn Süreyc'in ^asdettiği de budur. Ayrıca İbn Süreyc'in bu görüşü ayın evrelerini ve hareketleini bilen kişi ile ilgilidir. Rûyânî'nin naklettiğine göre ise İbn Süreye hesaplama yöntemiyle hilali belirlemenin vacip / zorunlu olduğunu kabul etmemiştir; o,)unun caiz olduğu yani böyle bir yönteme başvurulabileceği görüşündedir. El-affâl ile Ebü't-Tîb da bu görüşü tercih etmişlerdir."
İbnül-Münzir, el-tşrâf adlı eserde şöyle demiştir: "Gökyüzü açık olduğu hal-ie eğer hilal görülmemişse Şaban ayının otuzuncu günü oruç tutmak vacib de-jildir. Bu konuda icma vardır. Zaten ilk iki neslin çoğunluğu bu günde oruç tut-nayı hoş görmemişlerdir." İbnü'l-Münzir burada hesap bilen ile bilmeyen kişiler ırasında herhangi bir ayırım yapmadan mutlak bir ifade kullanmıştır. Böyle bir lyırım yapanlara karşı sürülecek delil ise daha önce gerçekleşmiş olan bu cmadır. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama ileride gelecektir.
Hz. Peygamber'in (s.a.v), ayın yirmi dokuz gün olduğuna dair sözünden ilk akışta anlaşılan açık anlam, ayın daima yirmi dokuz gün çektiğidir. Ancak kimi aman bir ayın otuz gün olduğu gerçeğini göz önüne aldığımızda zorunlu olarak u açıklamalara başvurmak gerekecektir:
1- Ay, kimi zaman yirmi dokuz gün çeker.
2- Ay kelimesinin başında bulunan elif-lâm takısı ahd içindir.)olayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v) kasdettiği ay, içinde bulundukları aydır.
3- Hz. Peygamber (s.a.v) burada ayların genelde yirmi dokuz gün çektiğine urgu yapmıştır. Nitekim Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin naklettiğine göre Abdullah >n Mesûd buna işaret ederek şöyle demiştir: "Bizim Resûlullah (s.a.v) ile birlikte irmi dokuz gün oruç tuttuğumuz Ramazanlar, otuz gün çeken Ramazanlara öre daha fazladır." Ahmed İbn Hanbel buna benzer bir rivayeti sağlam bir snedle Hz. Aişe'den nakletmiştir.
Ibnü'l-Arabî Hz. Peygamber'in {s.a.v) bu sözüyle ilgili olarak şöyle demiştir: tesûlullah (s.a.v) ayın sadece yirmi dokuz gün süreceğini söylemiştir. Ancak bu ade ayın en az ve en çok kaç gün olduğunu bildirmektedir. Buna göre ay, en az yirmi dokuz, en fazla otuz gündür. Öyleyse söylenmek istenen şudur: "ihtiyat düşüncesi ile kendi kendinize otuz gün oruç tutma sorumluluğu yüklemeyin ve kolaylık sağlayacağı düşüncesi ile her zaman yirmi dokuz gün oruç tutmaya kalkışmayın. İbadetinizin vaktini belirlerken hilali esas alın ve bu şekilde ayın girişi ile çıkışını tespit edin!"
"Hilali görünceye kadar oruç tutmayın..." Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu buyruğu, oruç tutmanın farz olması için herkesin ayrı ayrı hilali görmesi gerektiği anlamına gelmez. Burada kasdedilen Müslümanlar arasından bir veya daha fazla kişinin hilali görmesidir. Dolayısıyla önemli olan hilalin görüldüğüne dair bilginin sabit olmasıdır. Alimlerin çoğunluğuna göre hilalin görüldüğünü tespit için bir kişinin hilali gördüğünü söylemesi yeterli iken bazılarına göre hilali görenlerin en az iki kişi olması gerekir. Hanefîlere göre ise "Eğer gökyüzü bulutlu ve kapalı ise bir kişinin hilali gördüğünü söylemesi yeterli iken gökyüzünün açık olması durumunda büyük bir topluluğun hilali görmesi gerekir. Burada önemli olan da söz konusu topluluğun sayısının, verilen haberle ilgili bilgi düzeyini ilim (kesin bilgi) derecesine çıkaracak kadar çok olmasıdır."
Belli bir yörede bulunanların hilali görmesi durumunda başka yerleşim birimlerinde yaşayanların da oruç tutmasının gerekli olup olmadığı konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Bazı bilginlere göre bir yöre halkı, hilali başka yerleşim birimlerinde yaşayanlar görse bile, oruca başlamakla yükümlü olur. Çünkü önemli olan hilalin görülmesidir.
Buna karşılık böyle bir yükümlülüğün olmadığını her yörenin bizzat kendi halkından birilerinin hilali görmesi gerektiğini söyleyenler de olmuştur. Çünkü hadiste "siz görünceye kadar {*jj; j>-).." buyurulmuştur. Bu ise belirli bir kesime yapılmış bir hitabtır. Dolayısıyla o anda muhatap olanlar dışındaki kimseleri bağlamaz. Ancak bu ifade ilk bakışta anlaşılan açık anlamında (zahir) alınmamıştır. Buna göre herkesin ayrı ayrı hilali görme şartı aranmayacağı gibi hilalin görülmesini bir yerleşim birimine bağlama şartı da aranmaz, islam alimlerinin bu konuda ileri sürdükleri farklı görüşler bulunmaktadır:
1- Her yerleşim birimi kendi bölgesinde görülen hilale bağlıdır. İmam Müslim'in Sahih'inde İbn Abbâs'tan nakledilen hadis bu görüşü desteklemektedir. İbnü'l-Münzir'in naklettiğine göre İkrime, Kasım, Salim ve İshâk bu görüşü benimsemiştir. Tirmizî isim

vermeksizin bu görüşü ilim ehli dediği bir gruba nispet etmiş, Mâverdî ise Şâfiîlerin bir görüşü olarak bu görüşü nakletmiştir.
2- Bir yerleşim biriminde görülen hilal bütün bölgeleri bağlar. Mâlikîlerde meşhur ve yaygın olan görüş budur. Fakat Mâliklerden İbn Abdilberr Mâlikîler arasında bu görüşün aksi yönde icma bulunduğunu naklederek şöyle demiştir:
"Mâliki fakihler, Horasan ve Endülüs gibi uzak yerleşim birimlerinde görülen hilalin dikkate alınmayacağı konusunda görüş birliğine varmışlardır (icma)." Kurtubî konu hakkında şunları nakletmiştir: "Mezhebimizin önde gelenleri şöyle demişlerdir: Hilalin bir yerde görüldüğü açık ve kesin olarak belirlendikten sonra iki kişi hilalin görüldüğüne dair şahitlik ederek bu bilgiyi başka yörelere iletseler, bu yörelerde yaşayanlar da oruç tutmakla yükümlü olurlar." Buna karşılık İbnü'l-Mâcİşûn şöyle demiştir: "Söz konusu yörelerde yaşayanlar böyle bir şahitlik neticesinde oruç tutmakla yükümlü olmazlar; böyle bir şahitlik sadece hilalin görüldüğü yörede bulunanları bağlar. Fakat devlet başkanı hilalin görüldüğüne dair bilgi kendisine göre sabit olduktan sonra halkının tamamını oruç tutmakla yükümlü kılabilir. Çünkü devlet başkanı açısından tüm ülke tek bir yerleşim birimi gibidir. Devlet başkanının kararlarının tüm ülkede geçerli olması da bunu gösterir."
Kimi Şafiî alimler ise konu hakkında şu görüşü benimsemişlerdir: "Eğer yerleşim birimleri birbirine yakınsa tek bir şehir gibi değerlendirilirler. Fakat birbirinden uzak olan yerleşim birimleri hakkında şu iki görüş ileri sürülmüştür: Şâfiî-lerin çoğunluğuna göre bir yerde görülen hilal oradan uzakta olan bölgeleri bağlamaz. Ebü't-Tîb ve bir grup Şafiî âlime göre ise bu durumda uzak yerleşim birimlerinde yaşayanların da oruç tutması farz olur. Beğavî bu görüşü İmam Şafiî'ye isnad ederek nakletmiştir."
Uzaklığın ölçüsü ile ilgili olarak ise şu görüşler nakledilmiştir:
1- Ayın doğuş yer ve vakitlerinin değişmesi (ihtilâf-ı metali) uzaklığın ölçüsüdür. Iraklı Şâfiîler ve Saydallânî bu görüşü kesin olarak kabul etmişlerdir. imam Nevevî de "er-Rauda" ve "Şerhu'l-Mühezzeb" adlı eserlerinde bu görüşün sahih olduğunu söylemiştir.
2- Namazların kısaltılarak kılınmasına imkan veren yolculuk mesafesi (seferî-lik) uzaklığın ölçüsüdür. Râfiî, "es-Sağîr" adlı eserinde ve İmam Nevevî "Şerh-u Müs!im"de bu görüşün sahih olduğunu nakletmiştir.
3- Bölgelerin (ekâlîm) değişmesi uzaklığın ölçüsüdür.
4- Serahsî şöyle bir görüş nakletmiştir: "(Bulut ve sis gibi) herhangi bir engel bulunmadığı takdirde hilalin muhakkak görülebileceği yerleşim birimleri orucu tutar fakat bu niteliklere sahip olmayan yerler tutmaz."
5- Ibnü'l-Mâcişûn'dan nakledilen ve yukarıda zikredilen görüş. Bu görüş esas alınarak, hilali tek başına gören kişinin - hilali gördüğüne dair verdiği haber dikkate alınmasa bile - orucu tutmasının (Ramazan hilalini görünce) ve orucu bırakmasının (Şevval hilalini görünce) farz olduğu söylenmiştir. Dört mezhep imamı böyle birisinin orucu tutmasının farz olduğunda görüş birliğine vardığı halde, orucu bırakıp bayram etmesi konusunda farklı görüşler ileri sürmüştür; İmam Şafiî'ye göre bu kişi orucu bırakır fakat oruçlu gibi davranır. Buna karşılık âlimlerin çoğunluğu böyle bir kimsenin ihtiyatî olarak oruca devam etmesi gerektiğini söylemişlerdir.

12- Ramazan Ve Kurban Bayramlarının Bulunduğu Aylar Eksik Olmaz

İshâk şöyle demiştir: "Bu aylar gün olarak eksik olsa bile tamdır."
Muhammed (İbn İsmail - İmam Buhârî) şöyle der: "Ramazan ve Kurban bayramlarının bulunduğu ayların her ikisi birlikte eksik olmaz."
1912- Abdurrahmân İbn Ebû Bekre'nin babasından naklettiği bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
İki ay vardır ki bunlar eksik olmazlar. Bu aylar bayram aylan olan Ramazan ile Zülhicce'dir."

Açıklama

Bayram aylarının eksik olmaması konusu hakkında alimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:
1- Bazı alimlere göre bu ifade ilk bakışta anlaşılan zahir anlamına göre ele alınmalıdır.

Dolayısıyla gerek Ramazan gerek Zülhicce her zaman otuz gün olur.
Ancak gerçeklere ters olan bu görüş kabul edilemez. Hz. Peygamber'in (s.a.v): "Hilali görünce oruç tutun ve hilali yeniden görünce oruç tutmayı bırakın. Eğer hava kapalı olduğu için hilali gömmezseniz ayı tamamlayın!" şeklindeki hadisi bu görüşü reddetmek için yeterli bir delildir. Zira eğer Ramazan ayı her zaman otuz gün çekseydi bu hadiste ifade edildiği gibi tamamlamaya gerek kalmazdı.
2- Bazı alimler ise bu ifadeyi uygun bir şekilde tevil etmişlerdir. Ebü'l-Hasen'in söylediğine göre İshâk İbn Râhûye şöyle demiştir: "Bayram aylan yirmi dokuz veya otuz gün olsa bile faziletleri açısından herhangi bir eksiklik olmaz."
3- Bayram ayları aynı sene içinde ikisi birlikte eksik olmazlar şeklinde bir görüş de söylenmiştir. Buna göre bayram aylarından birisi yirmi dokuz gün olursa diğeri muhakkak otuz gün olacaktır.
4- Bu aylarda işlenen amellerin sevaplarında bir eksiklik olmayacağı görüşü de dile getirilmiştir. Bu son iki görüş seleften nakledilen meşhur görüşlerdendir. Bu hadisin sağladığı yarar, Ramazan orucunu yirmi dokuz gün tutan veya Arafe günü dışında vakfe yapan kişilerin kalplerinde doğabilecek olan şüpheyi ortadan kaldır maşıdır. Bazı alimler İçtihatlarına dayanarak Zilhicce'nİn sekizinci gününde vakfe yapılmasının mümkün olmadığını düşünmüşlerdir. Fakat sekizinci günde vakfe yapma İhtimali söz konusu olabilir. İki kişinin hilali gördüklerine dair şahitliklerine dayanılarak Zilhicce'nİn ilk günün Perşembe olduğuna karar verildiğini ve hacıların da [bu bilgi doğrultusunda Zilhicce'nİn dokuzuncu günü sandıkları] Cuma günü vakfe yaptıklarını ancak daha sonra bu iki kişinin yalan şahitlik ettiklerinin ortaya çıktığını varsayalım. İşte bu durumda hacılar aslında sekizinci günde vakfe yapmış olacaklardır.

13- Hz. Peygamberin (s.a.v): "Biz Ne Yazarız Ne De Hesap Ederiz" Hadisi

1913- Abdullah İbn Ömer'in naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Biz ümmî bir topluluğuz; ne yazanz ne de hesap ederiz. Ay şu kadar ue şu kadardır; yani ya yirmi dokuz, yahut da otuz gün çeker."

Açıklama

Hz. Peygamber (s.a.v) birinci çoğul şahıs kipi (biz) kullanmıştır. Burada kasdedilen kişiler Resûlullah (s.a.v) bu sözü söylediği sırada orada bulunanlardır. Fakat herkes bu durumda değildir. Bu bakımdan yazma ve hesap bilmeyen kişiler ya orada bulunanların çoğunluğudur ya da Hz. Peygamber (s.a.v) kendisini kasdetmiştir.
Hz. Peygamber (s.a.v) bu sözü söylerken o dönemdeki Arap toplumunun genel yapısını anlatmıştır. Arap toplumunda yazmayı ve hesabı bilenlerin varlığına dayanarak Resûlullah'm (s.a.v) dile getirdiği bu duruma karşı çıkılamaz. Çünkü o dönemde yazmayı ve hesabı bilenler çok azdır. Bu hadiste hesap ile kasdedilen yıldızların hareketleri hakkındaki bilgidir. Arapların o dönemde yıldızlar hakkındaki bilgisi de çok az bir bilgidir.
İşte oruç ve başka hususların başlangıcına veya bitişine karar verebilmek için hilalin görülmesi şartı aranmıştır. Böylece gök cisimlerinin hareketlerini ve evrelerini hesap etme zorluğu da kaldırılmıştır. Daha sonraki dönemlerde gökcisimlerinin hareketlerini ve evrelerini hesaplama yöntemlerini bilenler olmuşsa da oruçla ilgili bu hüküm devam etmiştir. Zaten hadisin söyleniş tarzına baktığımızda hesaplama yoluyla bu ayların girişine ve çıkışma karar verilmemesi gerektiği de anlaşılmaktadır. "Hava kapalı olursa ayı otuz güne tamamlayın!" hadisi de bunu açıklar niteliktedir. Zira Resûlullah (s.a.v,) "havanın kapalı olması durumunda hesabı bilenlere sorun!" dememiştir. Ayrıca hava kapalı olduğu zaman ay otuz güne tamamlandığında herkes aynı süreyi esas alacağından insanlar arasında görüş ayrılıklarının ve çekişmelerin çıkması da önlenmiş olacaktır. Zaten hava kapalı olunca ayın otuz güne tamamlanmasının hikmetlerinden biri de budur.

14- Ramazan Dan Bir Ve İki Gün Önce Oruç Tutulmaz

1914- Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak (öteden beri

alışkanlık haline getirdiği) orucunu tutmakta olan bir kimse o günde orucunu tutsun!"

Açıklama

Başlıkta geçen ifade şu anlama gelir: "İhtiyat düşüncesiyle hareket ederek Ramazan'dan önceki günü Ramazan ayma sayacak şekilde oruç tutulmaz. Çünkü orucun başlaması hilalin görülmesine bağlıdır. Bu bakımdan kişinin aslında yükümlü olmadığı sorumluluklar altına girmesine gerek yoktur."[34][34]
İslam bilginleri konu hakkında şunları söylemişlerdir: "Bu hadis, ihtiyat düşüncesiyle hareket edip Ramazan'dan önceki günü Ramazan ayma sayarak oruç tutmayı yasaklamaktadır." Tirmizî bu hadisi naklettikten sonra şunları söylemiştir: "İslam alimleri, bir kimsenin Ramazan ayı girmeden önce oruca başlamasını hoş görmemişler, mekruh saymışlardır. Bu da Ramazan orucunun kendine has özelliğinden kaynaklanmaktadır."
Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu yasağının sebepleri hakkında çeşitli açıklamalar yapılmıştır:
1- Burada güdülen gaye Ramazan'dan önce oruç tutmamak suretiyle Ra-mazan'a daha dinç ve güçlü bir şekilde girmektir. Fakat bu açıklama tartışmaya açıktır. Çünkü hadisteki ifade Ramazan'dan üç veya dört gün önce oruç tutmakta bir sakınca olmamasını gerektirmektedir.
2- Nafile ibadeti farz olan bir ibadete karıştırma riski söz konusudur. Bu açıklama da ikna edici olmaktan uzaktır. Çünkü hadis alışkanlık olarak orucunu tutmakta olan kişinin bu günlerde oruç tutabileceğini ifade etmektedir.
3- Ramazan orucunun başlaması için hilalin görülmesi hükmü getirilmiştir. Buna rağmen Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruca başlamak bu hükmü göz ardı etmek ve önemsememek anlamına gelir. Konuyla İlgiiİ itimada şayan ve ikna edici açıklama da budur.
Hz. Peygamber'in (s.a.v) bir veya İki gün diye özellikle belirtmesi, insanların Ramazan'dan Önce genelde bir veya iki gün oruç tutmalarından ileri gelmektedir.
Bazı alimler Ramazan'dan önceki oruç yasağını Şaban ayının on altıncı gününe kadar uzatmışlar ve şöyle demişlerdir: "Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu yasağı Şaban ayının on altıncı gününe kadar uzanır. Alâ İbn Abdurrahman'ın babası yoluyla Ebû Hureyre'den merfû olarak naklettiği hadis de bunu göstermektedir. Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Şaban ayının yansı olduğunda artık oruç tutmayın!" "Sünen" türü meşhur hadis kitaplarının çoğunda nakledilen bu rivayetin zayıf olduğunu söyleyen ve çoğunluğu teşkil eden alimler ise Şaban ayının yansından sonra nafile oruç tutulabileceği görüşünü kabul etmişlerdir, Nitekim Ahmed İbn Hanbel ve İbn Maîn: "Bu hadis münkerdir" demişlerdir. Beyhakî de yukarıdaki konu başlığı altında zikredilen Ebû Hureyre hadisini esas alarak Alâ hadisini zayıf bulduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir: "Alâ hadisinden daha sahih olan bu hadis Şaban ayının yarısından sonra nafile oruç tutulabileceğini göstermektedir."

15- "(Ey Kocalar), Oruç Tuttuğunuz Günlerin Gecelerinde, Eşlerinize Yaklaşmak Size Helâl Kılındı. Eşleriniz Sizin Elbiseleriniz, Siz De Eşlerinizin Elbiselerisiniz. Allah Nefsinize Güvenemeyeceğinizi Bildiği İçin Yüzünüze Bakıp, Size Bu Lütufta Bulundu. Artık Bundan Böyle Onlara Yaklaşın Ve Allah'ın Sizin İçin Takdir Buyurduğu Neslin Arayışı İçinde Olun." Ayeti[35][35]

1915- Berâ İbn Azib (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Muhammed'in (s.a.v) ashabı orucu önceden şöyle tutardı: İçlerinden birisi oruçlu İken İftar vakti geldiğinde İftar etmeksizin uyuyacak olursa gece birşeyler yemediği gibi ertesi gün akşama kadar yine hiçbir şey yemezdi. Bir defasında Kays İbn Sırma el-Ensârî oruçlu idi. İftar vakti geldiğinde hanımına: "Yiyecek birşeyimiz var mı?" diye sordu. Hanımı: "Yok, fakat gidip senin için birşeyler isteyebilirim!" dedi ve çıktı. Ancak Kays gündüz ağır İşlerde çalıştığı için yorgunluktan uyuya kalmıştı. Hanımı döndüğünde onu bu

---

[34][34] Aslında burada İbadetin süresini değiştirme riski de söz konusudur. İbadetlere aslında olmayan müdahalelerde bulunmak ise bidattir ve her bidat sapıklığa sürükler.
[35][35] El-Bkara 2/187

halde görünce: "Zavallı, fırsatı kaçırdın!" dedi. Ertesi gün Kays günün yarısı geçtikten sonra açlıktan bayıldı. Bu durum Resûlullah'a (s.a.v) anlatıldıktan sonra "(Ey kocalar), oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde, eşlerinize yaklaşmak size helâl kılındı" ayeti indi. Müslümanlar bu ayetin inişine çok sevindiler. Ayrıca ayetin "Günün ağarması gecenin karanlığından fark edilinceye kadar yeyin için" diye devam eden kısmı da nazil oldu."

Açıklama

İmam Buhârî başlıkta yukarıdaki ayeti zikretmiş ve ayet inmeden önceki durumu anlatmak istemiştir.
Rivayette geçen "Hz. Muhammed'in ashabı" ifadesi orucun ilk farz kılındığı dönemdeki sahabileri anlatmaktadır.
"İftar etmeksizin uyuyacak olursa" ifadesiyle ilgili olarak Ebü'ş-Şeyh, Ze-keriyya İbn Ebû Zaide - Ebû İshâk yoluyla şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Müslümanlar önceden iftar ettikten sonra uyumadıkları sürece yerler, içerler ve eşleriyle birlikte olurlardı. Fakat uyudukları zaman bunlardan hiçbirini yapamazlardı."
"Bu durum Resûlullah'a (s.a.v) anlatıldıktan sonra "(£y kocalar), oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde, eşlerinize yaklaşmak size helâl kılındı" ayeti indi. Müslümanlar bu ayetin inişine çok sevindiler.
Ayrıca ayetin j "Günün ağarması gecenin karanlığından fark edilinceye kadar yeyin için" diye devam eden kısmı da nazil oldu." Kirmanı rivayetin bu bölümü İle İlgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur: "Daha Önce oruç gecelerinde cinsel ilişki haram iken bu ayetle söz konusu yasakhk kaldırılmıştır. İşte Müslümanlar oruç gecelerinde cinsel İÎİşkİ-ye müsaade eden bu ayetten yeme ve içmeye de izin verildiğini anladıkları için çok sevinmişlerdir. Zira cinsel İlişki yasağı kaldırıldığına göre yeme ve İçme yasağı öncelikle kaldırılmış olacaktır. Zaten başlık ile Ebû Kays hakkında nakledilen rivayet arasındaki uyum da burada ortaya çıkmaktadır. İşte mefhûmun delaleti[36[36]] yoluyla yeme ve içmeye de izin verildiği bu şekilde anlaşıldıktan sonra Allah Teâlâ "Yiyiniz ue içiniz" buyurarak, yeme ve içmeye yönelik izni açıkça (sarahaten) beyan etmiştir. Burada mantûkun delaleti söz konusudur."

16- Şafak Vaktine, Günün Ağarması Gecenin Karanlığından Fark Edilinceye Kadar Yeyin İçin. Sonra Gece Girinceye Kadar Orucu Tamamlayın Ayeti

Bu konuda Berâ İbn Azib'in Hz. Peygamber'den (s.a.v) naklettiği bir rivayet vardır.
1916- Adiyy İbn Hâtim'in (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir:
"...günün ağarması gecenin karanlığından fark edilinceye kadar..." ayeti inince biri siyah diğeri beyaz olan iki ip aldım ve yastığımın altına koydum. Gece boyunca da bu İplere baktım, fakat bu ipleri birbirinden İyice ayırdedemedim. Ertesi gün Hz. Peygamberin (s.a.v) yanına gidip yaptıklarımı anlattım. Resûlullah (s.a.v) bana şöyle dedi: "Bu ayette kasdedilen gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır."[37[37]]
1917- Sehl İbn Sa'd'ın şöyle dediği nakledilmiştir:
"Günün ağarması gecenin /caran/ığmc/an /arfc edilinceye kadar yeyin için. Sonra gece girinceye kadar orucu tamamlayın" ayeti inmiş fakat y>JıÎ\ ^ (şafak vaktine kadar) kısmı inmemişti. Bu ayet indikten sonra bazı kimseler oruç tutmak istediklerinde ayaklarına beyaz ve siyah ipler bağlarlar ve ipler birbirinden ayırdedilinceye kadar yemeye devam ederlerdi. Bundan sonra Allah Teâlâ , (şafak vaktine kadar) kısmını vahyetti ve insanlar ayette o,ece ve gündüzün kasdedildiğini anladılar."[38[38]]

Açıklama

İmam Buhârî bu başlıkta ayeti JJJl ^1 (geceye kadar) ifadesine kadar zikretmiştir.

[36[36]] Mefhûm'un delâleti, lafzın, sözde zikri geçmeyen ve ifade edilmeyen bir şeyin hükmüne delalet etmesi demektir. Mantûkun delâleti ise, lafzın, sözde zikri geçen ve İfade edilen bir şeyin hükmüne delalet etmesidir, bkz. Zekiyyüddîn Şaban, İslam Hukuk İlminin Esasları, (çev. İbrahim Kâfi Dönmez}, s. 344.
[37[37]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 4509, 4510.
[38[38]] Hadisin geçtiği diğer yer: 4511.

Buradaki amacı daha önce yasak olan yeme, içme ve cinsel ilişki gibi işlerin artık hangi vakte kadar yapılabileceğini açıklamaktır.
Hz. Peygamber (s.a.v) Adiyy Ibn Hâtim'e "Bu ayette kosdedüen gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır1' diye cevap vermiştir. Ebû Ubeyd konuyla ilgili olarak şöyle bir ek bilgiye yer verir: "Hz. Peygamber (s.a.v} ona: "Senin yastığın amma da genişmiş hat'[39][39] diye karşılık verdi." Ahmed İbn Hanbel de rivayeti bu şekilde nakletmiştir.
Hattâbî, "el-Meâlim" adlı eserde Hz. Peygamberin (s.a.v): "Senin yastığın amma da genişmiş ha!" şeklindeki sözüyle ilgili olarak şunları söylemektedir: "Resûlullah'ın (s.a.v) bu sözünün anlamı hakkında iki görüş bulunmaktadır:
1- "Senin uykun amma da ağırmış!" Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v) yastı/c kelimesini uyku'dan kinaye olarak kullanmıştır. Çünkü uyuyan bir kimse ba-Şını yastığa koyar.
2- "Senin gecen amma da uzunmuş!" Zira Adiyy yastığının altına koyduğu iplikleri birbirinden ayırdedene kadar uzunca bir süre geçtiği halde yemeye ve içmeye devam etmiştir.
"... ve insanlar ayette gece ve gündüzün kasded ildiğin i anladılar." Ayet, gündüzün aydınlığı ile gecenin karanlığının birbirinden ayrıldığı vakte kadar yeme ve içmeye devam edilebileceğini gösterir. Gece ile gündüzü birbirinden ayıran ise ufka paralel olarak beliren ikinci şafaktır (fecr-İ sadık). Bu hüküm bize dolaylı olarak ikinci şafaktan sonraki zaman diliminin gündüz sayıldığını gösterir."
Ebû Ubeyd ayette geçen siyah ve beyaz ip terkiplerine şu anlamları vermiştir: "Siyah ip gece, beyaz ip ise fecr-İ sadıktır. Burada (ip diye tercüme edilen) kelimesi renk anlamına gelir."
Zemahşerî ise konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Beyaz ip, ufka yatay olarak uzanan ikinci şafağın başlangıç anıdır. Şafakta ortaya çıkan bu aydınlık ufka paralel uzanmış bir ip gibidir. Siyah ip ise bu şafakla birlikte ufukta görülen gecenin alaca karanlığıdır; bu alaca karanlık da adeta bir ip gibi uzanmıştır."
Bu ayet ve hadis ikinci şafak doğana kadar yemeye ve içmeye devam edilebileceğini gösterir. Bir kimse yerken veya içerken şafak doğduğunda yemeyi ve içmeyi bırakırsa orucunu tamamlar. Bu konuyla ilgili olarak alimler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır:
Bir kimse şafağın doğmadığı hakkındaki kanaati daha ağır bastığı için yemeye veya içmeye devam ederse alimlerin çoğunluğuna göre orucu bozulmaz. Çünkü ayet, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığının birbirinden ayrıldığı vakte kadar yemeye ve içmeye devam edilebileceğini gösterir. İbn Ebû Şeybe, Ebü'd-Duhâ senediyle şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Birisi Abdullah İbn Abbâs'a sahuru sordu. Orada bulunanlardan birisi: "Vaktin çıktığına dair şüphen kalma-yıncaya kadar ye!" dedi. Abdullah İbn Abbâs ise bu cevabı veren kişiye karşılık şöyle dedi: "O, bu cevap ile bir şey söylemiş olmadı. Vakit konusunda şüphen varsa yemeye devam et, şüphen kalmadığında İse yemeyi bırak!" İbnü'l-Münzİr alimlerin çoğunluğunun bu görüşte olduğunu belirtmiştir. İmam Mâlik ise bu durumda orucun kaza edilmesi gerektiğini söylemiştir.
İbn Bezîze "Şerhü'l-Ahkâm" adlı eserde alimler arasındaki görüş ayrılığını anlatırken şöyle demiştir: "Alimler, oruç yasaklarının şafağın doğmasıyla mı yoksa tan yerinin iyice ağarmasıyla mı başlayacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir."

17- Hz. Peygamberin: Bilalin Ezanı Sizin Sahur Yapmanıza Son Vermesin!' Hadisi

1918 ve 1919- Hz. Aişe'nin (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir: "Bilal, ezanı gece vakti okurdu. Resûlullah (s.a.v) (insanların zihinlerindeki soru işaretlerine son vermek İçin) şöyle buyurdu:
"Abdullah İbn Ütnmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyin ve için!"

---

[39][39] Bu rivayetin farklı varyantlarında: "Senin kafan amma da genişmiş ha!" ifadesi bulunmaktadır. Bazı muhaddisler Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu ifadeyle Adiyy'in anlayışının kıtlığına işaret ettiğini söylemişlerse de bu yoruma katılmak mümkün değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) burada ona şaka yapmıştır ve onun şakaları asla kırıcı, insanların onurunu zedeleyici değildir. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu sözünü şöyle anlamak onun nezaketine ve nezahetine daha uygun olacaktır: "Gece ile gündüzü ayıran şafak senin yastığının altına nasıl girdi, şaşılacak şey doğrusu! Senin yastığın ve bu yastığa koyduğun başın o kadar büyük mü!?" Herşeyin en doğrusunu Allah bilir.

Hadisin ravilerinden Kasım İbn Muhammed şöyle demiştir: "Bilal ile İbn Ümmi Mektûm'un ezanları arasında biri çıkıp diğeri inecek kadar bir süre vardı."

18- Sahurda Acele Etmek

1920- Sehl İbn Sa'd'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben ailemle birlikte sahur ederdim ve sonra Resûlullah (s.a.v) ile beraber sabah namazını kılabilmek için hızla mescide giderdim."

Açıklama

Sahurda acele etmek, sahur vaktinde yemeği hızla yemek anlamına gelir. Bu da sahur vaktinin, ikinci şafağın doğmasından az bîr süre önce olduğunu gösterir. İmam Mâlik, Abdullah İbn Ebû Bekir - Ebû Bekir senediyle şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Biz gece namazını kıldıktan sonra şafağın doğmak üzere olduğu endişesiyle yemeğimizi aceleyle yerdik."

19- Sahur İle Sabah Namazı Arasındaki Süre Ne Kadardır?

1921- Zeyd İbn Sâbİt'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Biz Hz. Peygamber (s.a.v) İle birlikte sahur yaptık. Sahur bittikten sonra Resûlullah (s.a.v) namaza kalktı."
Hadisin ravilerinden Enes: "Peki ezan İle sahur arasında ne kadar süre geçti?" diye sorunca Zeyd İbn Sabit şu cevabı verdi: "Elli ayet okunabilecek kadar bir süre!"

Açıklama

Burada sahur vaktinin bitişi ile sabah namazının girişi arasındaki süre ele alınmıştır.
Zeyd İbn Sâbit'in "elli ayet okunabilecek kadar bir süre" şeklindeki cevabını şöyle açıklamak gerekir: Bu okuyuş ne çok hızlı ne de çok yavaştır. Ayrıca okunacak ayetler uzun değil orta uzunluktadır.
Hadisten Çıkarılan Sonuçlar
İbn Ebû Cemre şöyle demiştir: "Bu hadisten şu sonuçlar çıkarılabilir:
1- Ashâb-ı kiram vakitlerini ibadetle dolu dolu geçirirdi.
2- Sahur vaktini geciktirmek daha iyidir. Çünkü bu şekilde hareket edilirse oruç daha rahat tutulur. Zaten Hz. Peygamber (s.a.v) ümmeti için en rahat uygulanabilecek, onları sıkıntıya sokmayacak yolları tercih eder ve kendisi de bun-lan yapardı. Çünkü O (s.a.v) sahur yapmayacak olsa ümmeti de ona uyardı. Bu ise onların bir kısmı için büyük sıkıntılara ve zorluklara yol açardı. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v) gece yansı sahur yapacak olsa ümmetinin bir kısmı yine sıkıntıya düşebilirdi. Zira böyle bir durumda uykuya yenik düşmeleri ve hatta sabah namazını kaçırmaları bile söz konusu olabilirdi.
3- Sahur yapmak, vücut direncini ve gün boyunca çekilecek olan açlığa ve susuzluğa karşı dayanıklılığı artırır. Sahur terkedilecek olursa özellikle bedence zayıf olan ve açlığa fazla katlanamayan kimseler çok zorlanırlar. Hatta bu kişilerin bayılmaları ve sonuçta Ramazan orucunu tutamamalan bile söz konusu olabilir.
4- Fazilet sahibi kimselerin dostları ve yârânı ile birlikte yemek yiyerek daha sıcak ilişkiler kurmaları iyi bir davranıştır. Gerek olduğu zaman hatta bir yemek için geceleyin bir yerden bir yere gitmek caiz ve mümkündür. Çünkü Zeyd İbn Sabit Hz. Peygamberle aynı evde gecelemiyordu.
5- Sahur için bir araya gelmek mümkündür.
6- Kullanacağımız söz ve ifadeleri çok dikkatli seçmemiz gerekir. Nitekim burada Zeyd İbn Sabit: "Biz ve Resûlullah (s.a.v) sahur yaptık" ifadesi yerine "Biz Hz. Peygamber {s.a.v) ile birlikte sahur yaptık" cümlesini kullanmıştır. Zeyd İbn Sabitin kullandığı ifade güzel ahlâkın ve edebin de bir göstergesidir. Çünkü burada beraberlik, tâbi olmayı ve bağlılığı anlatır. Halbuki diğer ifade şekli aynı statüde olma anlamını da çağnştırabilir.

20- Sahurun Bereketi

Sahur farz değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabının sahur ve iftar yapmaksızın peşpeşe oruç tuttuklarına (savm-ı visal) dair rivayetlerde sahur zikredilmemiştir.
1922- Abdullah İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) hiçbir şey yemeden ve içmeden aralıksız oruç tuttu. Bunun üzerine ashâb-ı kiram da aynı şekilde peşpeşe oruç tuttu. Resûl-i Ekrem {s.a.v) ise onlara şöyle dedi:
"Ben sizin durumunuzda değilim. Zira bana yediriliyor ve içirihyor."[40]
1923- Enes İbn Mâlikin naklettiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Sahur yapml Çünkü sahurda bereket vardır."

AÇIKLAMA

İbnü'l-Münzir sahurun mendup olduğuna dair icma bulunduğunu nakletmiştir.
İmam Buhârî'nin başlıkta kullandığı "Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabının peşpeşe oruç tuttuklarına (savm-ı visal) dair rivayetlerde sahur zikredilmemiştir" şeklindeki ifade bana öyle geliyor ki, yaklaşık yirmi konu sonra gelecek olan Ebû Hureyre hadisine[41] işaret etmektedir. Bu rivayette anlatıldığına göre Hz. Peygamber (s.a.v) sahur ve iftar yapmadan peşpeşe oruç tutmayı ashabına yasakladıktan sonra yine de visal orucu tutmak isteyenleri caydırmak için onların üzerine iki gün daha visal orucu tutmuş ve üçüncü gün hilal görülünce orucu bırakarak şöyle demiştir: "Eğer hilal gecikseydi oruca devam edecektim!" Bu da sahurun zorunlu olmadığını göstermektedir. Çünkü sahur zorunlu olsaydı onların üzerine iki gün daha visal orucu tutmazdı. Zaten visal orucu sahursuz olur; visal orucunu yasak veya serbest kabul etsek bile durum böyledir. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama ileride yapılacaktır.[42]
Enes İbn Mâlikten nakledilen rivayette geçen bereketin anlamıyla ilgili farklı açıklamalar yapılmıştır:
1- Bereket, sahurun mükâfat ve sevaba vesile olması anlamına gelir.
2- Bereket, gün boyunca oruçlu iken vücut direncinin artması, bedenin dinç olması ve oruç sırasında karşılaşılan zorlukların hafiflemesidir.
3- Bereket, seher vaktinde kalkmak ve dua etmek gibi fiiller dolayısıyla hasıl olur.
Ancak daha yerinde ve uygun olan açıklama şudur: Seherde bereket çeşitli açılardan meydana gelir. Bunları da şöyle sıralamak mümkündür: Sünnete uymak, ehl-i kitap olan gayri müslimlere muhalefet, ibadetleri eda ederken zayıf düşmemek, vücut direncini ve dinçliğini artırmak, açlık sebebiyle ortaya çıkabilecek olan huysuzluk, aksilik gibi psikolojik rahatsızlıkları önlemek, açlığın nasıl bir sıkıntı olduğunu anlayacağı için sadaka ve yemek isteyenleri boş çevirmemek, duanın kabul edileceği icabet vakitlerine denk geleceği düşüncesiyle zikir ve duaya devam etmek ve ertesi günün orucuna niyet etmeksizin yatanların niyet etmelerini sağlamak.
İbn Dakîkil-Id şöyle demiştir: "Burada sözü edilen bereketin uhrevî bir yönü olabileceği gibi dünyevî bir yönü de olabilir. Nitekim sahur, sünnet yerine getirildiğinden dolayı sevaba ve mükâfata sebep olacağı için uhrevî bir bereket, orucu herhangi bir sıkıntıya düşmeden dinç bir bedenle tutmayı sağladığı için de dünyevî bir bereket söz konusu olur."

21- Gündüz Vaktinde Oruca Niyet Etmek

Ummü'd-Derdâ şöyle demiştir: "Ebü'd-Derdâ bazen 'yemeğiniz var mı?' diye sorardı. Biz yemeğin olmadığını söylediğimizde: "O halde ben bu gün oruç tutuyorum!" derdi.
Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe (r.anhüm) de aynı şeyi yapmışlardır.
1924- Seleme İbnü'1-Ekva' şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) Aşure günü birisini görevlendirerek ashaba şu duyuruyu yapmasını söylemişti: "Kim birşeyler yemişse (günün kalan kısmını oruç tutarak) tamamlasın veya oruç tutsun, kim şu ana kadar herhangi birşey yememişse bundan sonra da yemesin!"[43]

---

[40] Hadisin geçtiği diğer yer; 1962.
[41] Kitâbü's-savm, Bâb 49, HN: 1965.
[42] KitâbüVsavm, Bâb 48-49, HN: 1962-1965.
[43] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2007, 7265.

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında gündüz vaktinde oruca niyet etmenin sahih olup olmadığını ele almaktadır. Konuyla ilgili olarak alimler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı alimlere göre farz olan oruçlar İle nafile oruçlar arasında bu bakımdan fark bulunmaktadır. Alimlerin bir kısmı ise güneşin tepe noktasından batıya doğru meyletmeye başladığı zeval vaktinden önce sadece nafile oruca niyet edilebileceğini söylemişlerdir.
İmam Nevevî şöyle demiştir: "Bu hadis alimlerin çoğunluğu tarafından savunulan şu görüşe delil teşkil etmektedir: Güneş tepe noktasına varmadan önce niyet edilerek nafile oruç tutulabilir."
İbnü'l-Münzir konuyla ilgili görüş ayrılıklarına değinirken şunları söylemiştir: "Sabah kalktığında oruç tutma düşüncesinde olmayan bir kimsenin şartlar değiştiği için nafile oruç tutmaya niyet etmesi konusunda alimler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazılarına göre kişi, şartlar değiştiği için oruç tutmaya karar verdiği andan itibaren oruç tutabilir. Nitekim Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Huzeyfe, Abdullah İbn Mesûd ve Ebû Eyyûb (r.anhüm) gibi sahâbiler bu görüştedir. İmam Şafiî ile Ahmed İbn Hanbel de bu görüşü kabul etmiştir. Buna karşılık Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir: 'Bir kimse geceden niyet etmedikçe veya sahura kalkmadıkça nafile oruç tutamaz.1 İmam Mâlik'in nafile oruç hakkındaki görüşü şöyledir: 'Kişi geceden niyet etmedikçe nafile oruç tutamaz. Fakat alışkanlık olarak belirli günlerde oruca devam eden kimsenin geceden niyet etmesine gerek yoktur.' Ehl-i rey'in (rey taraftarlarının) konu hakkındaki kanaati ise şöyledir: Sabah kalktığında oruç tutma düşüncesinde olmayan bir kimse gün ortasından önce şartlar değiştiği için oruç tutmaya niyet ederse tuttuğu oruç geçerli olur. Ancak zeval vaktinden sonra oruca niyet ederse bu caiz olmaz.'
Şafiî ekolünde diğer görüşlere göre daha doğru olarak kabul edilen görüş budur. [Niyetin zevalden önce veya sonra edilmesi arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın {yani mutlak olarak) orucun sahih olacağına dair İbnü'l-Münzir tarafından İmam Şafiî'ye isnad edilerek nakledilen görüş İmam Şafiî'nin iki farklı görüşünden biridir. Ancak kitaplarının çoğunda bu iki durumun birbirinden ayrı olarak değerlendirildiğine dair açık ifadeler vardır.
İmam Mâlik, Leys ve İbn Ebu'z-Zi'b ise nafile oruç için gece niyet edilmesi gerektiği görüşündedir.[44][44]
Seleme İbnü'l-Ekva'dan nakledilen bu hadisin, gece niyet edilmese bile orucun geçerli olacağına delil teşkil ettiği söylenmiştir. Bu bakımdan Ramazan orucu ile diğer oruçlar arasında herhangi bir fark yoktur. Çünkü Hz. Peygamber {s.a.v), gün içinde oruç tutulmasını emretmiştir. Bu da niyetin gece vakti yapılmasının şart olmadığını göstermektedir.
Fakat Aşure orucunun daha önce farz olduğu ileri sürülerek bu görüşe karşı çıkılmıştır. Bununla birlikte Aşure günü orucunun farz olmadığını söyleyen alimlerin görüşleri daha doğru görünmektedir. Aşure günü orucunun önceden farz olduğunu varsaysak bile bu hükmün neshedildiği konusunda şüphe yoktur. Dolayısıyla bu hükümle İlgili şartlar da neshedilmiş olur. Zaten Hz. Peygamber'in (s.a.v) "Kim birşeyler yemişse tamamlasmjyani oruca başlasın" şeklindeki sözü de bunu göstermektedir. Gece vakti niyet etmenin şart olduğunu söyleyenler, gündüz vakti birşeyler yiyen kimsenin orucunun geçerli olacağını kabul etmezler.
ibn Kudâme şöyle demiştir: "Alimlerin çoğunluğuna göre Ramazan ayında günün her anında oruca niyet edilebilir, Hatta Ahmed İbn Hanbel'e göre kişinin bütün bir Ramazan ayı için bir defa (toptan) niyet edebileceği nakledilmiştir." Bu görüş, İmam Mâlik ile İshâk'm görüşlerine benzemektedir.

22- Oruçlunun Cünüp Olarak Sabahlaması

1925-1926. Ebû Bekir İbn Abdurrahman'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben babamla

---

44[44] Safa ed-Davvî tarafından ihtisar çalışmasına alınmayan köşeli parantez içindeki bu bölüm, gerekli bulduğumuz için Fethü'i-Bârînm aslından tercüme edilerek eklenmiştir.

birlikte Aişe ve Ümmü Seleme'nin yanına giderdim." [Bu rivayetin bundan sonraki kısmı başka bir senedle de rivayet edilmiştir. Buna göre Ebû Bekir İbn Abdurrahmân İbnü'l-HârÎs İbn Hişâm, babası Abdurrahmân'm Mervân İbnü'l-Hakem'e şöyle dediğini nakletmiştir: Hz. Aişe ve Ümmü Seleme'nin haber verdiğine göre[45][45]: "Resûlullah (s.a.v) eşiyle cinsel ilişkide bulunduğu için cünüp olduğu halde, şafak doğduktan sonra boy abdesti alır ve oruç tutardı."
Bunun üzerine Mervân, Abdurrahmân İbnü'l-Hâris'e: "Allah'a yemin ederim ki, bunu söyleyerek Ebû Hureyre'yi uyaracaksın!" dedi. Mervân, o sırada Medine valisi idi. Fakat babam Abdurrahmân böyle bir şey yapmayı istemedi. Sonra biz bir şekilde Ebû Hureyre ile Zülhuleyfe'de bir araya gelme imkanı bulduk. Ebû Hureyre'nin orada arazisi vardı. Babam, Ebû Hureyre'ye: "Sana bir konuyu arzetmek istiyorum. Eğer Mervân bana bu konuda yemin ettirmeseydi ben de sana arzetmeye gerek duymazdım" dedi ve Hz. Aişe ile Ümmü Seleme'nin söylediklerini nakletti. Ebû Hureyre ise (kendisinin aksi yönde görüş benimsemesine sebep olan durumu anlatmak için); "Fadl İbn Abbâs bana böyle anlatmıştı. Fakat Hz. Peygamber'in (s.a.v) hanımları bunu daha iyi bilirler" dedi.[46][46]
Ebû Hureyre'den nakledilen rivayet şöyledir: "Resûlullah (s.a.v) cünüp olarak sabaha çıkan kimsenin oruç tutmamasını emrederdi."[47][47] Fakat ilk rivayetin senedi daha güçlüdür.

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında şu konuları ele almaktadır:
1- Cünüp olarak sabahlayan kişinin orucunun geçerli olup olmayacağı.
2- Oruç tutacak kişinin bilinçli bir şekilde cünüp olarak sabahlaması ile cünüp olduğunu unutarak sabaha kadar beklemesi arasında bir fark bulunup bulunmadığı.
3- Cünüp olarak sabaha kadar beklemek bakımından farz oruç ile nafile oruç arasında herhangi bir fark olup olmadığı.
Tüm bu konularda önceki alimler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Alimlerin çoğunluğuna göre cünüp olarak sabah vaktinin girişine kadar beklemek mutlak olarak caizdir. Herşeyin en doğrusunu sadece Allah [c.c) bilir.
"Resûlullah (s.a.v) eşiyle cinsel ilişkide bulunduğu için cünüp olduğu halde, şafak doğduktan sonra boy abdesti alır ve oruç tutardı" ifadesiyle ilgili olarak Kurtubî şunlan söylemiştir; "Biz bu rivayetten iki sonuç elde ederiz:
1- Hz. Peygamber (s.a.v} Ramazan ayında eşleriyle cinsel ilişkide bulunur ve boy abdestini de şafak doğduktan sonra alırdı. O (s.a.v) böyle davranarak bunun caiz olduğunu açıklamış olmaktadır.
2- Hz. Peygamber (s.a.v) ihtilam dolayısıyla değil cinsel ilişki dolayısıyla boy abdesti almıştır. Çünkü ResûÎullah (s.a.v) ihtilam olmazdı. Zira ihtilam şeytandandır ve Hz. Peygamber (s.a.v) şeytandan mutlak olarak korunmuştur."
Buna karşılık başka birisi de bu rivayetin farklı varyantlarında geçen "İhtilam dolayısıyla değil cinsel ilişki dolayısıyla cünüp olarak sabahlardı" ifadesine dayanarak şunları söylemiştir: "Bu rivayet Hz. Peygamber'in {s.a.v) de ihtilam olabileceğini gösterir. Zira eğer hiç ihtilam olmayan biri olsaydı böyle bir açıklamaya ihtiyaç duyulmazdı." Bu görüşe karşı çıkanlar, ihtiiamın şeytandan olduğunu Hz. Peygamber'in (s.a.v) ise şeytandan mutlak olarak korunduğunu söylemişlerdir. Fakat Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) ihtilam olabileceği görüşünü savunanlar bu açıklamaya karşılık şöyle cevap vermişlerdir: "İhtilam meninin çıkmasıdır. Rüyada herhangi birşey görmeksizin de ihtilam olmak mümkündür. Hz. Aişe ve Ümmü Seleme, Ramazan gecelerinde cinsel üişkide bulunduktan sonra boy abdesti almaksızın kasıtlı olarak şafağın doğmasına kadar bekleyen kimselerin oruç tutmamaları gerektiğini düşünenlerin görüşlerini reddetmek amacıyla cinsel ilişkiyi Özellikle vurgulamışlardır. İşte cünüp olduğunu bile bile şafağa kadar bekleyen kimsenin oruç tutması gerektiğine göre boy abdesti almayı unutan veya boy abdesti almadan uyuyan kimsenin orucu tutması öncelikle mümkün olacaktır."

[45][45] Muhtasar'da bulunmayan bu bölüm tarafımızdan tercüme edilerek eklenmiştir.
[46][46] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1930, 1931.
[47][47] Hadisin geçtiği diğer yer: 1932

"Sana bir konuyu arzetmek istiyorum. Eğer Mervân bana bu konuda yemin ettirmeseydi ben de sana arzetmeye gerek duymazdım" Bu söz, büyüklerle konuşurken dikkat edilmesi gereken edep kurallarına işaret etmektedir. Buna göre bir kimse, söyleyeceği şeylerin muhatabı tarafından hoş karşılanmayacağını düşünüyorsa önce gerekli açıklamaları yapmalıdır.
[Ebû Hureyre, oruçlu bir kimsenin cünüp olarak sabahlaması halinde artık orucu tutamayacağı yönünde rivayetler nakletmiş ve kendisi de bu yönde görüş beyan etmiştir. Fakat daha sonra bu görüşünden vazgeçmiştir. Ancak Tirmizî'nin naklettiğine göre tâbiûn bilginlerinden bir kısmı Ebû Hureyre'nİn önceki görüşünü kabul etmişlerdir. Fakat daha sonra bu konuyla ilgili görüş ayrılıkları sona ermiş ve İmam Nevevî'nin de ifade ettiği gibi cünüp olarak sabahlayan bir kimsenin oruç tutabileceğine dair icma oluşmuştur.
İbn Dakîki'1-Id konuyla ilgili olarak şu açıklamaları yapar: "Bu görüş üzerinde icma veya neredeyse icma gibi bir görüş birliği gerçekleşmiştir. Ancak Ebû Hureyre'nİn naklettiği hadisi esas alanların bir kısmı bilinçli bir şekilde cünüp olan kişi ile uykuda herhangi bir iradesi olmaksızın ihtilam olan kişi arasında ayırım yapmışlardır." İbn Battal, Ebû Hureyre'nİn iki farklı görüşünden birisinin bu yönde olduğunu söylemiştir. Ancak bu görüşün ona nispeti doğru değildir.
İbnü'l-Münzir'in naklettiğine göre Hasan-i Basrî ve Salim İbn Abdullah İbn Ömer gibi alimler bu durumda o günün orucunun tutulması ve daha sonra kaza edilmesi gerektiği kanaatindedirler. Abdürrezzâk'ın İbn Cüreyc'den naklettiğine çjöre Atâ'ya bu konu sorulmuş ve o da şu cevabı vermiştir: "Ebû Hureyre ile Hz. Aişe arasında bu konuda görüş ayrılığı vardır. Bana göre bu durumda olan bir kimse o günkü orucunu tamamlar ve daha sonra kaza eder." Anlaşıldığı kadarıyla Atâ, Ebû Hureyre'nİn bu görüşünden vazgeçtiğine dair bilgiyi sağlam görmemiştir. Fakat Atâ'nın bu görüşü, kazanın vacib olduğunu açıkça beyan etmemektedir.
Müteahhir alimlerden bazıları, Hasan İbn Salih İbn Hayy'a göre kazanın da gerekli olduğunu nakletmişlerdir. Fakat Tahâvî, Hasan İbn Salih'e göre bu orucu kaza etmenin müstehab olduğunu nakletmiştir.[48][48]
İbn Abdilberr ise hem Hasan İbn Salih'ten hem de Nehaî'den böyle bir durumun farz oruçlarda meydana gelmesi halinde kazanın vacip olduğunu, nafile oruçların ise bu şekilde geçerli olacağını nakletmiştir.
İbn Battal, İbnü't-Tîn, Nevevî, Fâkihî ve daha pek çok alim bu konuda ortaya atılan farklı görüşleri sahiplerine nispet ederken birbirine uymayan açıklamalar yapmışlardır. Bu konuda itimat edilecek açıklama tarafımızdan yapılan değerlendirmelerdir.
Mâverdî'nin naklettiğine göre bu meseleyle ilgili olarak ortaya çıkan görüşler cünüple ilgilidir. İhtilam olan kişinin orucunun geçerli olacağı konusunda ise zaten alimler görüş birliği içerisindedirler.
Hadisten Çıkarılan Sonuçlar
1- Alimler, devlet yöneticilerinin huzuruna çıkarak ilmî meseleleri müzakere edebilirler.
2- Bu rivayet Mervân İbnü'l-Hakem'in faziletli / erdemli bir insan olduğunu göstermektedir. Çünkü ilmî ve dînî konulara karşı hassas bir kişiliğinin olduğunu bu rivayetten anlıyoruz.267
3- Herhangi bir konudaki rivayetin sağlam olup olmadığını araştırmak ve gerçek anlamı veya hükmü bilinmeyen meselelerde uzman kişilere başvurmak gerekir. Özellikle bu meselelerde görüş ayrılıkları ve tartışmalar söz konusu ise, konu hakkında bilgi sahibi olanlara müracaat edilmelidir.
4- Kadınlara özel olan ve erkeklerin bilme imkanı bulunmayan konularda kadınların rivayetleri erkeklerin rivayetine tercih edilir. Tersi söz konusu olduğunda ise erkeklerin rivayetleri esas alınır.
5- Bir konuyla doğrudan ilgili olan kişiler, söz konusu olay hakkında başkalarının naklettiği haberlere dayananlara göre daha fazla bilgi sahibi olurlar.
6- Hz. Peygamber'e (s.a.v) has olduğuna dair bir delil bulunmadıkça O'nun (s.a.v) her fiiline uymak, tâbi olmak gerekir.

---

[48][48] Muhtasar'ın sahibi Safa ed-Davvî, bu bölümü eserine almadığı için konu Arapça metinde net olarak anlaşılamamaktadır. Biz konuyu nispeten anlaşılır kılmak için Fethü'l-Bârî'den ilgili bölümün özet tercümesini vermeyi uygun bulduk.

7- Bir kimse sahip olduğu bilginin, kendisinden ilim ve fazilet bakımından daha üst derecede bulunanların bilgilerine muhalif olduğunu görürse bunu araştırmalı ve onların bakış açılarını ve gerekçelerini öğrenerek konuyu aydınlığa kavuşturmalıdır.
ibn Hacer çok iyi niyetle Mervan'ın faziletinden söz etmektedir. Mervan'ın hayatı boyunca yaptığı yanlışlıklan ve İslam'a verdiği zararı bütün ilim adamları bilmektedir. Bu konuyu, fazilet sahibinin kim olduğunu daha iyi bilen Allah'a havale edelim.
8- Herhangi bir konuda görüş ayrılığı olursa müracaat edilecek iki ana kaynak Kur'an ve sünnettir.
9- Haber-i vâhid (mütevatir ve meşhur derecesinde olmayan rivayetler) dini konularda delil teşkil eder. Bu açıdan kadınların naklettiği rivayetler İle erkeklerin naklettiği rivayetler arasında herhangi bir fark yoktur.
10- Ebû Hureyre, hakkı / doğruyu öğrendikten sonra yanlışta ısrar etmeyen ve kendi görüşünden vazgeçme erdemini gösteren üstün bir sahâbîdir.
11- İlk iki nesilden olan selefimiz, eğer rivayeti güvenilir ve adil kişilerden almışlarsa irsal yoluna[49][49] başvururlardı. Onların rivayetleri bu şekilde nakletmeleri hiç yadırganmazdı. Nitekim Ebû Hureyre, doğrudan Resûlullah'tan (s.a.v) işitme imkanı bulunmasına rağmen[50][50], naklettiği rivayeti doğrudan Hz. Peygam-ber'den (s.a.v) işitmediğini itiraf etmiş ve konu hakkında görüş ayrılıkları çıkınca bu durumu açıklamıştır.
12- Alimlerle görüşürken edep kurallarına riayet etmek gerekir.
13- Devlet yöneticilerinin Allah'a isyan niteliğinde olmayan emirlerine uymak gerekir. Kimi zaman yapılması istenen iş zor da olsa onlara itaat edilmelidir.
Not: Konumuz açısından hayız ve nifas halleri de cünüplük gibi değerlendirilir. Dolayısıyla hayız veya nifas olan bîr kadın şafak doğmadan Önce hayız kanı kesilse ve henüz boy abdesti almadan şafak doğsa orucunu tutabilir.

23- Oruçlunun Eşiyle İlişkisi (Mübaşeret)

1927- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah (s.a.v) oruçlu iken eşini öper ve tenini tenine dokundururdu. Ancak O (s.a.v) cinsel ihtiyaçları konusunda hepinizden daha çok kendisine hakim idi."
İbn Abbâs [cinsel İhtiyaç diye tercüme edilen kelimesiyle aynı kökten gelen] kelimesinin "ihtiyaç/hâcet" anlamına geldiğini söylemiştir. Tâvûs ise[51][51] terkibine: "Kadınlara İhtiyacı kalmayan ve ilgi duymayan İyice yaşlanmış, bunamış veya spastik/ebleh kimse" anlamını vermiştir.
Câbir İbn Zeyd şöyle demiştir: "Oruç tutan bir kimse, bakma dolayısıyla bo-şalsa bile orucunu tamamlar."

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında eşlerin çıplak olarak birbirlerine sarılmalan konusunu ele almaktadır. Zaten "mübaşeret" çıplak olarak tenin tene değmesi-dir. Bu kelime cinsel ilişki anlamında da kullanılmaktadır. Fakat burada kelimenin cinsel ilişki anlamı kasdedilmemiştir.
İmam Buhârî'nin Hz. Aişe'den munkatı' olarak naklettiği "oruçlunun eşiyle cinsel ilişkide bulunması yasaktır" sözünü İmam Tahâvî, Ebû Mürra (Akîl'in kölesi) - Hakîm İbn Ikâl yoluyla mevsûl olarak nakletmiştir. Bu rivayete göre Hakim, Hz. Aişe'ye oruçlu iken eşinin neresinin kendisine haram olduğunu sormuş o da: "Cinsel organı!" diye cevap vermiştir.

49[49] İrsal, hadis terimi olarak genelde tâbiûn büyüklerinden birinin İsnadında sahabîyi atlayıp "Hz. Peygamber (s.a.v) buyurdu ki..." veya "Hz. Peygamber (s.a.v) şunu yaptı..." ve benzeri ifadelerle isnadını Hz. Peygamber'e (s.a.v) ulaştırarak O'ndan rivayette bulunmasına denir. Bu şekilde nakledilen rivayetlere de "mürsel hadis" denir. Bununla birlikte sahabînin bizzat Hz. Pey-gamber'den (s.a.v) işiterek değil ondan işiten başka bir sahabîden duyarak öğrenip Hz. Pey-gamber'den (s.a.v) kendisi İşitmişçesine rivayet ettiği hadise de sahâbî mürseli denmiştir, bkz. Uğur, Mücteba, Hadis Terimleri Sözlüğü, s. 164, 338.
50[50] Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatta bulunduğu dönem için böyle bir imkan söz konusudur. Fakat Ebû Hüreyre'nİn irsal yoluyla naklettiği bu rivayeti Resûlullah'ın (s.a.v) vefatından sonra almış olması ihtimali de vardır. Dolayısıyla mutlak olarak "doğrudan Resûlullah'tan (s.a.v) işitme imkanı bulunmasına rağmen..." demek tam olarak doğru değildir.
51[51] en-Nur 24/31.

Bu rivayetin Hakîm'e kadar olan isnadı sahihtir. Abdurrezzâk'ın sahih bir senedle Mesrûk'tan naklettiği rivayet de Ha-kîm'den nakledilen rivayetin anlamını desteklemektedir: Mesrûk, Hz. Aişe'ye oruçlu olan bir kimsenin eşiyle ne tür ilişkilerinin helal olduğunu sormuş, o da: "Cinsel ilişki dışında her şey helaldir" diye cevap vermiştir.
Hz. Peygamber'in (s.a.v) oruçlu iken eşini öpmesi ve çıplak olarak sarılması konusundan kaynaklanan bazı görüş ayrılıkları vardır. Bazıları oruçlunun eşini öpmesini ve çıplak olarak ona sarılmasını herhangi bir ayırım yapmaksızın mutlak olarak mekruh görmüşlerdir. Malikîlerde meşhur olan görüş budur. İbn Ebû Şeybe'nin sahih bir senedle naklettiğine göre Abdullah İbn Ömer oruçlunun eşini öpmesini ve ona çıplak olarak sarılmasını mekruh görmüştür. İbnü'l-Münzir ve başka bir bilginin naklettiğine göre bazıları " Artık bundan böyle onlara yaklaşın"[52][52] ayetini esas alarak bunların haram olduğunu söylemişlerdir. Zira bu ayet oruçlunun gündüz eşine mübaşeretini yasaklamaktadır. Ancak bu görüşe şu şekilde cevap vermek mümkündür: "Resûlullah (s.a.v), Allah Teâlâ'nın vahyettiği Kur'an ayetlerini açıklayan mercidir. Hz. Peygamber (s.a.v) bir kimsenin oruçlu İken çıplak olarak eşine sarılmasını mubah saydığına göre bu ayette "mübaşeret" ile kasdedilen cinsel ilişkidir. Cinsel ilişkiye varmayan öpme, sarılma ve sevişme bu ayette kasdedilmemiştir. Herşeyİn en doğrusunu sadece Allah bilir."
Oruçlu bir kimsenin sarılarak, öperek veya bakarak boşalması ya da cimel organından mezi gelmesi konusunda alimler farklı yorumlar yapmışlardır. Kûfeli alimler ve Şâfiîler bakma dışındaki öpme, sarılma ve sevişme dolayısıyla boşalma hallerinde orucun kaza edileceği, buna karşılık ne sebeple olursa olsun mezi gelmesi durumunda kaza gerekmediği görüşündedirler. İmam Mâlik ve İshâk'a göre ise bunların tamamında hem kaza hem de keffâret, mezi gelmesi halinde ise sadece kaza gerekir. İmam Mâlik bu görüşünün gerekçesini açıklarken boşalma durumunun, cinsel ilişki sonucunda alınan zevkin doruk noktası olduğunu ve dolayısıyla cinsel ilişki ile aynı kategoride değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Fakat bu açıklamaya şöyle karşılık verilmiştir: "Oruç keffâretinin gerekmesi için cinsel ilişkide bulunmak gerekir. Hatta boşalma olmasa bile cinsel ilişki olursa keffâret gerekecektir. Dolayısıyla boşalma durumu ile cinsel ilişki birbirinden farklı iki konudur."
İbn Kudâme'nin: "Oruçlu bir kimse öpme sonucunda boşalsa artık orucunu bozmuş olur; bu konuda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur" şeklindeki sözü tartışmaya açıktır. Nitekim İbn Hazm boşalma olsa bile öpme durumunda orucun bozulmayacağına dair görüşler nakletmiş ve kendisi de bu görüşü destekleyerek benimsemiştir. Allah nasip ederse bir sonraki başlık altında bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele alacağım.

24- Oruçlunun Eşini Öpmesi

1928- Hz. Aişe'nin: "Gerçekten Resûlullah (s.a.v) oruçlu iken eşlerinden birini öpmüştü" dediği ve ardından da güldüğü nakledilmiştir.
1929- Hz. Peygamber'in (s.a.v) eşlerinden Ümmü Seleme'nin kızı Zeynep annesinin şöyle dediğini nakletmiştir: "Ben, Resûlullah {s.a.v) ile birlikte kadife bir örtünün altında uzanıyordum. Bu sırada benden adet kanı gelmeye başladı. Ben de yavaşça örtünün altından çıkıp adetli iken kullandığım elbiseleri giydim. Hz. Peygamber (s.a.v) bana: 'Ne oldu sana, adet mi oldun?' diye sordu. Ben de: 'Evet' deyip tekrar kadife örtünün altına girdim."
Ümmü Seleme ve Resûlullah (s.a.v} aynı su kabından boy abdesti alırlardı ve Hz. Peygamber (s.a.v) oruçlu iken Ümmü Seleme'yi öperdi.

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında oruçlu iken öpmenin hükmünü ele almaktadır. Said İbn Mansûr bu rivayeti Yakub İbn Abdurrahmân - Hişâm senediyle farklı bir lafızla nakletmiştir: "Hz. Aişe: 'Resûlullah (s.a.v), oruçlu iken eşlerinden birini öpmüştü' dedi ve ardından güldü." Urve şöyle demiştir: "Öpmenin, hayırla sonuçlandığını görmedim." İmam Mâlik, söz konusu rivayeti naklettikten

[52][52] el-Bakara 2/187.

sonra Urve'den nakledilen sözün aynısını Hişam'dan nakletmiş fakat rivayette; "... ve ardından güldü" İfadesini zikretme mistir.
Hz. Aişe'nin bu rivayeti naklettikten sonra niçin güldüğü konusunda farklı açıklamalar yapılmıştır:
1- Kişinin, oruçlu iken eşini öpebileceğini kabul etmeyenleri yadırgadığı için şaşkınlık duyarak gülmüştür.
2- Kendisiyle ilgili çok özel bir konuyu, dile getirildiği zaman kadınların utanacağı bir meseleyi erkeklere anlattığı için kendi kendisine şaşırarak gülmüştür. Ancak burada ilmi / dînî bir meseleyi insanlara aktarma zorunluluğu söz konusu olduğu için kendisiyle ilgili bu durumu anlatmak zorunda kalmıştır.
3- Kendisiyle ilgili bir konuyu insanlara anlattığı için utanarak gülmüştür.
4- Resûlullah'ın (s.a.v) öptüğü eşinin kendisi olduğunu göstermek maksadıyla gülmüştür. Böylece muhatapları nakledilen rivayet konusunda ona daha fazla güvenecektir.
5- Hz. Peygamber'in (s.a.v), kendisine duyduğu ilgiyi ve sevgiyi hatırlayarak duyduğu sevinç ve neşeden dolayı gülmüştür.
Mâzirî şöyle demiştir; "Bu konuda öpen kişinin durumunu göz önünde bulundurmak gerekir; Eğer öpme kişinin boşalmasına yol açıyorsa onun öpmesi haramdır. Çünkü boşalma, oruç tutmaya engel teşkil eder. Bu bakımdan boşalmaya yol açan hususlar da boşalma gibi değerlendirilir. Eğer kişinin cinsel organından öpme dolayısıyla mezi geliyorsa, mezi gelmesi durumunda orucun kaza edileceği görüşünü savunanlara göre öpmek söz konusu kişi için haram olur. Fakat mezi yüzünden kaza gerekmeyeceğini söyleyenlere göre İse mekruhtur.
Buna karşılık öpme dolayısıyla kişide boşalma veya mezi gelmesi gibi herhangi bir hareketlenme olmuyorsa öpmekte bir sakınca olmaz. Yalnız sedd-i zerîa prensibi açısından bunu yasaklamak mümkün olabilir."
Bu konuyla ilgili en can alıcı rivayet, Hz. Peygamber'in (s.a.v) kişinin oruçlu iken eşini öpüp öpemeyeceği konusunu soran birisine: "Oruçlu iken ağzını suy/a çafkalasa bir şey olur mu?" diye cevap vermesidir. Burada gerçekten eşsiz bir anlam vardır; Aslında ağzı suyla çalkalamak su içmeden önceki eylemdir ve bu açıdan su içmeye açılan bir kapı gibidir. Buna rağmen ağzı çalkalamak orucu bozmamaktadır. Öpmek de cinsel ilişki öncesi bir eylemdir ve cinsel ilişkiye götüren bir aşamadır. İşte nasıl ağzı çalkalamak gibi su içme öncesi bir eylem orucu bozmazsa, cinsel İlişkiye varmayan cinsel ilişki öncesi eylemler de orucu bozmaz. Su içmek ve cinsel ilişkiye girmek ise bilindiği gibi orucu zaten bozar.

25- Oruçlunun Banyo Yapması

Abdullah İbn Ömer oruçlu İken elbisesini ıslatır ve üzerine alırdı. Şa'bî oruçlu iken hamama girmiştir.
Ibn Abbâs: "Oruçlunun pişmekte olan yemeğin veya herhangi bir şeyin tadına bakmasında sakınca yoktur" demiştir.
Hasan-i Basrî şöyle demiştir: "Oruçlunun ağzını suyla çalkalamasında ve üzerine su döküp serinlemesinde bir sakınca yoktur."
Abdullah Ibn Mesûd: "Oruç tutacak olursanız başınızı yağlayın ve tarayın!" demiştir.
Enes Ibn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Benim bir havuzum var ve oruçlu iken bu havuza girerim."
Resûlullah'ın (s.a.v) oruçlu İken dişlerini misvakla temizlediği nakledilmiştir.
Ibn Ömer şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) günün başında ve sonunda dişlerini misvakla temizler fakat tükürüğünü yutmazdı."
Atâ: "Oruçlu dişlerini misvakladıktan sonra tükürüğünü yutsa orucunun bozulduğunu söylemem" demiştir.
İbn Sîrin: "Oruçlu iken yaş misvak kullanmakta bir sakınca yoktur" deyince orada bulunanlardan biri: "Fakat onun bir tadı var!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine İbn Sîrin ona: "Suyun da tadı var! Fakat sen suyla ağzını çalkalıyorsun!" diye mukabelede bulundu.
Enes İbn Mâlik, Hasan-ı Basrî ve İbrahim en-Nehaî oruçlunun sürme sürebileceğini söylemişlerdir.
1930- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah (s.a.v), Ramazan gecelerinde

ihtilam dışında bir nedenle (cinsel ilişki yoluyla) cünüp olur ve bu şekilde şafak doğduktan sonra boy abdesti alarak orucunu tutardı."
1931- Ebû Bekir İbn Abdurrahmân anlatıyor: "Babamla birlikte Aişe'nin yanına gittik. Bize şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v) üzerine şahitlik ederim ki, kendisi ihtilam yoluyla değil cinsel ilişki sebebiyle cünüp olarak sabahlar ve sonra orucunu tutardı."
1932- Sonra Ümmü Seleme'nin yanına da gittik. O da aynı şeyleri söyledi.

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında oruçlu iken banyo yapmanın / boy abdesti almanın caiz olduğunu açıklamaktadır. Zeynüddin İbnü'l-Müneyyir: "İmam Buhârî başlıkta banyo yapmak ifadesini herhangi bir şekilde kayıtlamadan mutlak olarak kullanmıştır. Dolayısıyla bu ifade sünnet, vacip ve mubah olan tüm yıkanma türlerini kapsamına almaktadır" diyerek başlıkla ilgili görüşünü açıklamıştır.
Enes İbn Mâlik'in sözünde geçen [ve havuz diye çevirisi yapılan] dy\ ! Ebzen kelimesi aslında Farsça'dır ve havuz şeklinde yapılan taş tekne (kurna) anlamına gelir. Anlaşıldığı kadarıyla Enes İbn Mâlik sıcak günlerde serinlemek maksadıyla bu tekneyi suyla doldurup içine girerdi.

26- Oruçlu Bîr Kimsenin Unutarak Yemesi Veya İçmesi

Atâ İbn Ebû Rabâh şöyle demiştir: "Bir kimse burnuna su çeker ve suyun boğazına kaçmasına mani olamazsa bunun herhangi bir sakıncası olmaz."
Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Oruçlunun boğazına sinek kaçsa, oruç açısından bir sorun teşkil etmez."
Hasan-ı Basrî ve Mücahid şöyle demişlerdir: "Bir kimse oruçlu olduğunu unutarak cinsel ilişkide bulunacak olursa, herhangi bir şey gerekmez."
1933- Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Oruçlu bir kimse unutarak yer ue içerse orucunu tamamlasın. Zira ona Allah yedirmiş ve içirmiştir,"

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında unutarak yiyip içen bir kimsenin orucunu kaza etmekle yükümlü olup olmayacağı konusunu ele almaktadır. Bu konuda alimler arasında görüş ayrılıkları vardır. Alimlerin çoğunluğuna göre unutarak yiyip İçen bir oruçlu, kaza etmekle yükümlü değildir, böyle birisine kaza farz olmaz. Buna karşılık İmam Mâlik'ten nakledilen bir görüşe göre böyle bir kimsenin orucu geçersiz olur ve o orucu kaza etmek farzdır. Kâdî Iyâz, İmam Mâlik'in bu görüşüyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: "İmam Mâlik'in kanaatine dair yaygın olarak bilinen görüş budur. Zaten hocası Rebî' ile Mâlik'in öğrencilerinin tamamının görüşü de bu yöndedir. Ancak bunlar farz oruç ile nafile orucu bu hüküm açısından birbirinden ayırmışlardır."
Dâvûdî şöyle demiştir: "Belki de bu hadis İmam Mâlik'e ulaşmamıştır. Ayrıca hadis ulaşmış olmasına rağmen, hadisi, unutarak yeme içme durumunda günahın olmayacağı anlamında yorumlamıştır.
Atâ İbn Ebû Rabah'ın sözü, burnuna su çeken kişinin, suyun boğazına kaçmasını engelleyemeyecek durumda olmasını anlatır. Oruçlu, suyun boğazına kaçmasına engel olabilecek durumda olmasına rağmen, buna engel olmadığı İçin su boğazına kaçarsa orucu bozulur. İbn Ebû Şeybe'nin Muhalled'den naklettiğine göre İbn Ebû Cüreyc şöyle demiştir: "Birisi, Atâ İbn Ebû Rabah'a: "Ben ağzımı suyla çalkalıyorum ve boğazıma su kaçıyor, ne yapayım?" diye sordu, o da: "Bunda herhangi bir sakınca yoktur, boğazına kaçan suyu tutamamışsın demektir!" diye karşılık verdi."
İmam Buhârî'nİn başlık altında Atâ'nın boğaza su kaçması ve Hasan-ı Basrî'nin sinek kaçması ile ilgili sözlerini zikretmesinin bir anlamı vardır. Buna göre bu sözler ile başlık arasındaki İlişki şöyle açıklanmıştır: "Boğazına su veya sinek gibi herhangi bir şeyin kaçmasına engel olamayan kimselerin bu durumda irade ve ihtiyarları yoktur. Bu bakımdan söz konusu kişiler, unutarak yiyip içen kimseler gibi değerlendirilirler."

(Hasan-ı Basrî ve Mücahid şöyle demişlerdir: "Bir kimse oruçlu olduğunu unutarak cinsel ilişkide bulunacak olursa, herhangi bir şey gerekmez.") Sevrî -Adı verilmeyen bir ravi senediyle nakledildiğine göre Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Unutarak cinsel ilişkide bulunmak, unutarak yemek veya içmekle aynı kategoride değerlendirilir."
Nakledildiğine göre İbn Cüreyc bir defasında Atâ İbn Ebû Rabah'a: "Bir kimse Ramazan'da oruçlu olduğunu unutarak eşiyle cinsel ilişkiye girse ne gerekir?" diye sormuş o da şu cevabı vermiştir: "Bu adam oruçlu olduğunu tamamen de unutamaz ya! Kaza etmesi gerekir." Evzâî, Leys, İmam Mâlik ve Ahmed ibn Hanbel de bu konuda Atâ'nın görüşünü kabul etmişlerdir. Şâfiîlerden nakledilen iki farklı görüşten biri de bu yöndedir. Bu alimlerin tamamı unutarak yemek ile unutarak cinsel İlişkide bulunmayı birbirinden ayırırlar.
Ahmed İbn Hanbel'in bu konudaki kanaatine dair yaygın olarak bilinen görüş, unutarak cinsel ilişkiye giren kişinin kazaya ek olarak keffâret de tutmasının farz olduğu yönündedir. Onlann bu konudaki delili, unutarak cinsel ilişkide bulunan kişinin durumunun, unutarak yiyene göre daha sıradışı olmasıdır. Bazı Şâfîîler, çok fazla yiyen kimseyi de aynı kapsamda değerlendirmişlerdir. Çünkü unutkanlığın bu derece çok olması pek rastlanan bîr durum değildir.
İbn Dakîki'1-Id konu hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: "İmam Mâlik, unutarak yiyen veya içen bir oruçlunun kaza ile yükümlü olduğunu söylemiştir. Bu hüküm kıyas deliline dayanmaktadır. Fakat Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadisinde Allah Teâlâ'nın kullarına olan lütfü görülmektedir. Burada Cenâb-ı Hak, kullarına kolaylık sağlamakta, onlardan sıkıntıyı, meşakkati ve zorluğu kaldırmaktadır."

27- Oruçlunun Yaş Ve Kuru Misvak İle Dişlerini Temizlemesi

Anlatıldığına göre Âmir İbn Rebîa şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'i (s.a.v) sayamayacağım kadar çok kez oruçlu olduğu halde dişlerini misvaklarken gördüm."
Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimi sıkıntıya sokacağına dair endişelerim olmasaydı, onlara her abdest alışlannda dişlerini misvaklamalarını emrederdim."
Cabİr ile Zeyd İbn Halid de benzeri bir rivayeti Hz. Peygamber'den (s.a.v) nakletmîşlerdir. Bu hadiste Resûlullah (s.a.v) oruç tutan ile tutmayan arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır.
Hz. Aişe'nin naklettiğine göre Resûluİlah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Misvak ağzı temizler ve Allah Teâlâ'nın nzasını kazanmaya vesile olur."
Ata ve Katâde: "Oruçlu, tükürüğünü yutabilir" demişlerdir.
1934- Humrân'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Osman'ı abdest alırken gördüm: Önce ellerine üç defa su döküp yıkadı. Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su çekti. Ardından üç defa yüzünü yıkadı. Sonra sağ kolunu üç defa dirseğine kadar yıkadı. Peşinden sol kolunu üç defa dirseğe kadar yıkadı. Sonra başına meshetti. Sonra sağ ayağını üç defa yıkadı ve son olarak da sol ayağını üç defa yıkadı. Abdestini bitirince şöyle dedi: "Ben Resûlullah'ın (s.a.v) işte benim aldığım bu abdest gibi abdest aldığını gördüm. O (s.a.v) abdest aldıktan sonra şöyle buyurmuştu:
"Kim benim aldığını gibi abdest alır ve ardından içinden (dünyevi) hiçbir şey geçirmeden iki rekat namaz kılarsa geçmiş günahları kesinlikle bağışlanır."

28- Hz. Peygamberin (S.A.V): "Bir Kimse Abdest Aldığında Burnuna Su Çeksin” Hadisi

Hz. Peygamber (s.a.v) burada abdest alan kişinin oruçlu olup olmaması arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır.
Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Boğaza kaçmadığı sürece oruçlunun burnuna ilaç damlatmasında bir sakınca yoktur. Oruçlu sürme de sürebilir."
Ata İbn Ebû Rabah şöyle demiştir: "Oruçlu, ağzını çalkaladıktan sonra suyu tükürse, tükürüğünü yutmadığı sürece bunun bir zararı olmaz. Kişi ağzını çalkalayıp tükürdükten sonra ağzında ne kalabilir ki!? Oruçlu, sakız çiğnemez. Buna rağmen sakız çiğneyip biriken tükürüğü yutsa orucu bozulur da demem. Ancak bu, oruçluya yasaklanmıştır.

Oruçlu burnuna su çekse ve boğazına suyun kaçmasına engel olamasa bir sakıncası olmaz."

Açıklama

Ibnü'l-Münzir: "Oruçlunun, dişlerinin arasında kalan ve çıkaramadığı için tükürükle birlikte boğaza giden şeyleri yutması durumunda herhangi bir yükümlülük doğmayacağı konusunda alimler görüş birliği (icma) içerisindedir. Ebû Hani-fe'ye göre oruçlu bir kimse dişlerinin arasında kalan eti bilinçli olarak yese kaza gerekmez. Buna karşılık alimlerin çoğunluğu ona karşı çıkmış ve bu durumu yemek yemekle aynı kategoride değerlendirmişlerdir. Alimlerin çoğunluğu, özünde başka bir madde olmayan doğal/sade sakızın çiğnenmesine de müsaade etmişlerdir. Fakat oruçlu, Özünde başka hülasalar ve maddeler bulunan bir sakız çiğnerse orucu bozulur."
/ ilk kelimesi, sakız ağacından elde edilen müştaka (mastix), kenger sakızı, damla sakızı gibi sakızları kapsamına alır. Bu sakızlar çiğnendiği zaman başka hülasalar ve özsular da çıkıyor ve bunlar yutuluyorsa, bu durumda oruç bozulur. Böyle bir durum söz konusu değilse zaten ağzı kurutan ve susuzluğu artıran özellikleri olduğu için bunları bunları çiğnemek mekruhtur.

29- Ramazan Da Oruçlu İken Cinsel İlişkiye Girmek

Ebû Hureyre'nin merfû olarak şöyle bir rivayet naklettiği zikredilmiştir: "Herhangi bir zorunlu sebep ve hastalık olmadığı halde Ramazan'da bir gün oruç tutmayan kişi ömrü boyunca oruç tutsa o günün orucunu kaza etmiş olmaz." Abdullah İbn Mesûd da bu görüştedir.
Saîd İbnü'I-Müseyyeb, ŞaTsî, İbn Cübeyrf İbrahim en-Nehaî, Katâde ve Hammâd ise, tutulmayan orucun kaza edileceğini söylemişlerdir.
1935- Hz. Aişe'den nakledildiğine göre yandığını söyleyen bir sahâbî Hz. Peygamber'e (s.a.v) geldi. Resûlullah (s.a.v): "Ne oldu sana?!" diye sorunca, o sahabi; "Ben Ramazan'da eşimle cinsel ilişkiye girdim" dedi. Bu sırada Resûl-i Ekrem'e (s.a.v) bir sele hurma getirildi. Hz. Peygamber (s.a.v): "Nerede o yanan adam?" deyince, o zat: "Buradayım" diyerek ortaya çıktı. Resûlullah (s.a.v) da ona: "Bunu sadaka olarak dağıt!" buyurdu.

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında kendi isteğiyle ve şuurlu olarak Ramazan ayında oruçlu iken cinsel ilişkiye giren kişinin keffâretle yükümlü olacağını ele almaktadır. İbn Battal şöyle demiştir: "İmam Buhârî, bu hadisi naklederek, Ramazan'da bilerek yemenin veya içmenin de cinsel ilişkiye kıyasla keffâreti gerektirdiğine işaret etmiştir. Burada cinsel ilişki ile yeme veya içme arasındaki ortak nokta, kasıtlı olarak orucu bozan yollarla Ramazan ayının saygınlığını çiğnemektir."
Zeynüddin İbnü'l-Müneyyir'İn konuyla ilgili açıklamaları da aynı doğrultudadır: "İmam Buhârî başlıkta sadece cinsel ilişkiye değinmiştir. Çünkü keffâretle ilgili olarak nakledilen müsned rivayetlerde söz konusu edilen cinsel ilişkidir. Fakat İmam Buhârî başlık altında genel olarak orucu bozmayı ele alan rivayetlere değinmek suretiyle yeme ve cinsel ilişki yoluyla orucu bozmanın aynı kapsamda değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir."
Ancak bana kalırsa İmam Buhârî başlık altındaki rivayetleri nakletmekle, orucun bozulması durumunda orucu kaza etmenin vacip olup olmadığı konusunda selef-i salihin arasında görüş ayrılıklarının bulunduğuna ve cinsel ilişkinin kesinlikle keffâreti gerektirdiğine İşaret etmiştir.
İbnü'l-Müneyyir konu hakkında özetle şu değerlendirmeyi yapmıştır;
"... ömrü boyunca oruç tutsa o günün orucunu kaza etmiş olmaz." Bu ifade, Ramazan'da oruç tutmayan kişinin, orucun vaktinde eda edilmesi dolayısıyla elde edilen sevap ve fazileti kaza yoluyla asla elde edemeyeceği anlamına gelir. Bu konunun özel yönüdür. Fakat genel anlamda baktığımızda tutulmayan oruçlar kaza edilir. Bu ifadeye bakarak orucu kaza etmenin asla olmayacağı söylenemez."

Ibnü'1-Müneyyir'in bu değerlendirmesinin zorlama bir yorum olduğu açıktır.
Ebû Hureyre'nin naklettiği rivayette yandığını söyleyen adamın: "Tükendim, bittim!" dediği kayıtlıdır. Buna göre, Hz. Aişe rivayetinde geçen yanmak ifadesi, Ebû Hureyre rivayetindeki "Tükendim, bittim!" sözünü açıklamaktadır. Anlaşıldi-S1 kadarıyla bu sahabi, herhangi bir günah İşleyen kişinin cehennemde azap göreceğine inandığı için yaptığı iş dolayısıyla yandığını söylemiştir. Zaten Hz. Peygamber (s.a.v) de: "Nerede o yanan adam?" diye sorarak yanma vasfını ona isnat etmiştir. Bu da söz konusu kişinin böyle bir fiilde ısrar ederse gerçekten de yanma cezasını hak edeceğine İşaret etmektedir. Ayrıca bu ifade olayın kahramanı olan sahabinin ileride açıklanacağı gibi kendi isteğiyle ve bilinçli olarak cinsel ilişkiye girdiğini göstermektedir.

30- Ramazanda Cinsel İlişkiye Girdiği Halde Keffâreti Ödemek İçin Hiçbir Şeyi Olmayan Birisinin Kendisine Verilen Sadakayı Keffâreti Ödemek İçin Kullanması

1936- Ebû Hureyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Biz Resûlullah'ın {s.a.v) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve: "Ey Allah'ın Resulü, ben tükendim, bittim!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v): "Ne oldu sana?!" diye sorunca adam: "Ben oruçlu iken eşimle cinsel ilişkiye girdim!" diyerek karşılık verdikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v) ile aralarında şu konuşma geçti:
- Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?
- Hayır!
- Peki iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?
- Hayır!
- Altmış yoksulu doyurma imkanın var mı?
- Hayır!
Bundan sonra Resûlullah {s.a.v) bir süre bekledi. Biz de orada iken Hz. Peygamber'e (s.a.v) bir sele dolusu hurma getirildi. Resûl-i Ekrem (s.a.v): "Soruyu soran adam nerede?" deyince adam: "Buradayım" diyerek ortaya çıktı. Resûlullah (s.a.v) da ona: "Bunu al ve sadaka olarak dağıt!" buyurdu. Adam: "Benden daha fakir olanlara mı ey Allah'ın Resulü?! Allah'a yemin ederim ki, Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!" deyince Resûl-i Ekrem (s.a.v) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından: 7yi öyleyse, bunu ailene yedir!" buyurdu."[53][53]

Açıklama

İmam Buhârî'nİn konu başlığında kullandığı ifade, bu bölümde kişinin bilinçli ve iradeli olarak Ramazan'da cinsel ilişkiye girmesinin ele alınacağını göstermektedir. Bu başlıkta ayrıca keffâreti ödeme imkanına sahip olmayan kimselere, bu keffâreti karşılayacak kadar sadaka verilmesi durumunda bunun keffâreti ödemek için kullanılması gerektiği belirtilmektedir. İmam Buhârî'nİn başlıkta kullandığı ifade, kişi kefareti ödeme imkanından yoksun olsa bile bu sorumluluğun zimmetinden düşmeyeceğini göstermektedir.
Ebû Hureyre'nin naklettiği rivayete göre olayın kahramanı olan sahâbî, daha önce geçen Hz. Aişe rivayetindeki "yandım" lafa yerine "tükendim, bittim" demiştir. İbn Ebû Hafsa rivayetinde ise bu sahabinin sözü: "Ben kendimi tükenip bitmiş biri olarak görüyordum" demiştir. Bu ifadeler göz önünde bulundurularak söz konusu sahabinin şuurlu ve iradeli olarak cinsel ilişkiye girdiği sonucuna varılmıştır. Çünkü yanmak (ihtirâk) ve bitip tükenmek (helak) kelimeleri, sonuç itibariyle yanmaya ve helak olmaya götüren İsyan anlamında kullanılan mecazi ifadelerdir. Burada bu ifadeleri kullanan sahabî, adeta olması beklenen sonucu olmuş, gerçekleşmiş gibi anlatmış ve konu üzerine daha fazla vurgu yapmak maksadıyla geçmiş zaman kipi kullanmıştır. Bu durum açıkça göstermektedir ki, bu hadis unutarak cinsel ilişkiye giren kimseye keffâret gerekmeyeceğini söyleyen alimlere karşı bir delil olarak kullanılamaz. Alimlerin çoğunluğuna ve İmam Mâlik'in konuyla ilgili yaygın olarak bilinen kanaatine göre unutarak cinsel ilişkiye giren kimseye keffâret gerekmezken, Ahmed İbn Hanbel ile bazı Mâlikîler keffâret gerektiği görüşün ka-

[53][53] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1937, 2600, 5368, 6087, 6164, 6709-6711, 6821.

bul etmişlerdir. Keffâret gerektiğini söyleyen alimler, konuyla ilgili olarak nakledilen rivayetlerde kişinin iradeli olarak veya unutarak bu fiili gerçekleştirdiğine dair herhangi bir açıklama yapılmamış olmasını gösterirler. Bilinen kaide gereğince hakkında ayrıntılı açıklama yapılmayan herhangi bir fiil, genel hüküm (umûm) ifade eden sözlü bir İfade gibi değerlendirilir.

Fakat bu görüşe şöyle karşılık vermek mümkündür: "Olayın kahramanının, tükendim - bittim, yandım demesi onun durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu da onun bu işi iradeli ve bilinçli olarak yaptığını ayrıca böyle bir fiilin oruçluya haram olduğuna dair bilgisinin var olduğunu göstermektedir."

Bu rivayet, herhangi bir günah işledikten sonra bunun hükmünü sormak üzere gelen kişiye ta'zir cezası uygulanmayacağını gösterir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), söz konusu kişi işlediği günahı itiraf ettiği halde ona ceza uygulanmasını emretmemiştir. Zaten İmam Buhârî bu rivayete had cezalarını ele aldığı bölümde de yer vererek buna İşaret etmiştir.

Ebû Sevr ve İbnü'l-Münzir'in de aralarında bulunduğu alimlerin çoğunluğuna göre cinsel ilişki durumunda kadın da keffâretle yükümlü olur. Bununla birlikte kadının hür veya cariye olması ile isteyerek cinsel ilişkiye girmesi veya cinsel ilişkiye zorlanması arasında kadına keffaretin gerekip gerekmediği konusunda alimler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Şâfiîler, Ramazan'da cinsel ilişkiye giren kadının keffâretle yükümlü olmadığını kabul etmişlerdir. Onlar bu görüşlerine delil olarak, bu rivayette Hz. Peygamber'in (s.a.v), konu hakkında ayrıntılı açıklamaya ihtiyaç bulunmasına rağmen kadının keffâretle yükümlü olduğuna dair bir açıklama yapmamasını gösterirler.

Rivayetin kahramanı olan sahabinin: "Benden daha fakir olanlara mı ey Allah'ın Resulü?!" demesi, "bu sadakayı benden daha fakir olanlara mı dağıtayım ey Allah'ın Resulü?!" anlamına gelir. Bu da söz konusu sahabinin, Hz. Peygamber'in (s.a.v) hurmaların sadaka olarak damıtılmasıyla ilgili emrini, fakir olanlara dağıtmak şeklinde anladığını gösterir.

Hz. Peygamberin (s.a.v) dişleri görünecek kadar güldüğünü ifade eden bu rivayet, O'nun (s.a.v) gülmesinin kahkaha değil, tebessüm ve gülümseme şeklinde olduğunu vurgulayan rivayetlerle birlikte değerlendirilmelidir. Dolayısıyla burada da Resûlullah'm (s.a.v) gülmesini tebessüm etmek / gülümsemek şeklinde anlamak gerekir. Bununla birlikte Resûl-İ Ekrem'in (s.a.v) gülmesiyle ilgili olarak şu açıklamalar da yapılmıştır:

1- Hz. Peygamber (s.a.v) ahiretle ilgili bir mesele söz konusu ise güler, fakat dünya hakkındaki meselelerde tebessümün ötesine geçmezdi.

2- Olayın kahramanı olan şahıs, Hz. Peygamberin (s.a.v) huzuruna gelirken işlemiş olduğu fiile verilecek cezanın korkusu yanında imkan ölçüsünde kendisini bu durumdan kurtaracak bir çözüm yolunun bulunması ümidini taşıyordu. Resûlullah (s.a.v) ona kolaylık sağlayacak farklı çözüm yollan Önerdikçe keffâret olarak dağıtılması için verilen hurmalara da göz dikti. İşte Resûl-i Ekrem (s.a.v) onun durumundaki bu değişikliği görünce güldü.

3- Hz. Peygamber {s.a.v), adamın olayı çok güzel ve esprili bir üslupla anlatması, maksadına ulaşmak için etkili yöntemlere başvurması karşısında gülüm-semekten kendisini alamamıştır.

(Resûlullah (s.a.v): "İyi öyleyse, bunu ailene yedir!" buyurdu.) Bu konuyla İlgili olarak İbn Dakîki'1-îd şu açıklamaları yapmıştır: "Oruç keffâreti hakkındaki bu olay esas alınarak farklı görüşler ileri sürülmüştür:

1- Bu rivayet, keffâretin, ödenmesinin neredeyse imkansız olması durumunda düşeceğini göstermektedir. Çünkü kişi keffâreti kendisi ve ailesi yararına kullanamaz; kendisine ve ailesine bunları harcayamaz. Zaten bu rivayette Hz. Peygamber (s.a.v), söz konusu kişiye keffâreti yerine getirme imkanına kavuştuğu zaman bu yükümlülüğü ifa etmesi, o ana kadar bu yükümlülüğün bir zimmet Dorcu olarak kalacağı yönünde bir açıklama yapmamıştır. Şâfiîlerden nakledilen görüşlerden biri bu doğrultudadır. Mâlikîlerden İsâ İbn Dinar da kesin bir ifade le bu görüşü dile getirmiştir.

2- Evzâî'ye göre böyle bir durumla karşı karşıya kalan oruçlu Allah'tan af, nağfiret diler ve bir daha böyle bir işe kalkışmaz.

3- Alimlerin çoğunluğu ise keffâretin bir yükümlülük olarak devam edeceğimi ve ifa imkanının güçleşmesi halinde dahi düşmeyeceğini kabul etmişlerdir, burada Hz. Peygamber (s.a.v) söz konusu kişiye hurmaları verirken bunları ^effâret olarak ailesine

yedirmesini öğütiememistir.
Ancak bu görüşün ardından ayrıntılarda görüş ayrılıkları olmuştur:
1- Zührî'ye göre bu hüküm rivayette sözü geçen kişiye hastır. İmamü'l-Harameyn de bu görüşe meyletmiştir. Fakat "Aslolan hükümlerin kişiye has olmamasıdır" kaidesi gereğince bu görüş kabul edilmemiştir.
2- Bazı bilginlere göre bu rivayet neshedilmiştir. Fakat bunlar bu rivayeti nesheden delili açıklamamışlardır.
3- Hz. Peygamber (s.a.v): "İyi öyleyse, bunu ailene yedir!" derken, kişinin nafakasını karşılamakla yükümlü olmadığı yakınlarını kasdetmiştir. Şâfiîlerden bir kısmı da bu görüşü kabul etmiştir."
Hadisten Çıkarılan Sonuçlar
1- Kişi, dinin emirlerine aykırı davrandığı zaman bunun hükmünü sorup öğrenmelidir.
2- Herhangi bir konu hakkında bilgi öğrenmek üzere gelenlere yumuşak davranmak, konuyu öğretirken ve anlatırken kaba davranmamak ve bu kimselere dini sevdirecek bir yöntem geliştirmek gerekir.
3- İşlenen günahlar için pişmanlık duymak ve günahlar dolayısıyla korkup ürpermek güzel bir haslettir.
4- Mescitte ilim öğrenmek, Allah'ı zikretmek gibi namaz dışındaki bazı dînî İşler İçin oturulabilir.
5- Gülmeyi gerektiren bir sebep varsa mescitte gülmek mümkündür.
6- Eğer gerekli İse kişinin ailesi ile olan özel durumunu anlatması mümkündür.
7- Kişi, söylediği sözün muhatap nezdinde kuvvet kazanması için yemin edebilir.
8- Başka yollarla öğrenme imkanı yoksa kişinin kendisi hakkında verdiği bilgilere itibar edilir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v), kendisine soru sormaya gelen sahabinin herkesten fakir olduğunu ifade eden haberine dayanarak: "İyi öyleyse, bunu ailene yedir!" buyurmuştur. Bununla birlikte söz konusu kişinin gerçekten doğru söylediğine dair bazı karineler de bulunmuş olabilir.
9- İbadet konusunda insanlara yardımcı olmak ve müslümanı zor durumdan kurtarmak için çalışmak iyi bir davranıştır.
10- Kişi ihtiyaç fazlasını dağıtabilir.
11- Ödenecek keffâretler tek bir aileye verilebilir.
12- Zor durumda olan bir kimse, elinde bulunan malzemenin veya gıdanın tamamını veya bir kısmını zor durumda olan başka birisine vermekle yükümlü değildir.

31- Ramazanda Cinsel İlişkiye Giren Bir Kimse Keffâreti Muhtaç Olan Ailesine Yedirebilir Mi?

1937- Ebû Hureyre'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah'ın (s.a.v) huzuruna bir adam geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü, işe yaramaz bir adam Ramazanda eşiyle cinsel ilişkiye girdi!" dedi ve sonra Hz. Peygamber (s.a.v) ile aralannda şu konuşma geçti:
- Bir köleyi hürriyetine kavuşturma imkanı bulabilir misin?
- Hayır!
- Peki iki ay hiç ara vermeden oruç tutmaya gücün yeter mi?
- Hayır!
- Altmış yoksulu doyurma imkanın var mı?
- Hayır!
Bu sırada Hz. Peygamber'e (s.a.v) bir sele dolusu hurma getirildi. Resûl-i Ekrem (s.a.v): ona: "Bunu al ve kendi adına muhtaçlara yedir!" buyurdu. Adam: "Bizden daha muhtaç olanlara mı ?! Medine'nin şu iki kara tepesi arasında bizden daha yoksul olanı yok ki!" deyince Resûl-i Ekrem: "İyi öyleyse, bunu ailene yedir!" buyurdu."

32- Oruçlunun Kan Aldırması (Hacamat) Ve Kusması

Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Oruçlu kustuğu zaman orucu bozulmaz. Kustuğu zaman çıkarmıştır, içeriye bir şey sokmamıştır ki..." Ebû Hureyre'den bu durumda orucun bozulduğuna dair bir görüş de nakledilmiştir. Fakat birinci görüş daha sahihtir.
İbn Abbâs ve İkrime şöyle demişlerdir: "Oruç, (insanın ağzından dışarı) çıkan şeyler

dolayısıyla değil (ağzından karnına) giren şeyler dolayısıyla bozulur.
Abdullah İbn Ömer, oruçlu iken kan aldınrdı. Fakat daha sonra bunu terk 3tti; geceleri kan aldırmaya başladı.
Ebû Mûsâ gece kan aldırmıştı.
Sa'd İbn Ebû Vakkas, Zeyd İbn Erkam ve Ümmü Seleme'nin oruçlu iken <an aldırdıkları nakledilmiştir.
Bükeyr, Ümmü Alkame'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Biz Hz. Aişe'nİn ya-ıında kan aldınrdık. Buna rağmen bu davranışımızı yasaklamazdı."
Hasan-ı Basrî pek çok sahabîden merfû olarak şu rivayeti nakletmiştir: "Kan ilan da aldıran da orucunu bozmuş olur."
Ayyaş İbnü'l-Velîd bana şöyle dedi: "Abdüla'lâ, Yunus İbn Ubeyd yoluyla 4asan-ı Basrî'den benzeri bir rivayet nakletti. Hasan-ı Basrî'ye: "Bu rivayet Hz. ^eygamber'e (s.a.v) ulaşıyor mu, O'ndan (s.a.v) mı nakledildi?" diye soruldu. 0 la: "Evet" dedikten sonra: "Allah en doğrusunu bilir!" diye ekledi.
1938- Abdullah İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) ih-amlı iken kan aldırdığı gibi oruçlu iken de kan aldırmıştır.
1939- Abdullah İbn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber s.a.v) oruçlu iken kan aldırdı."
1940- Enes İbn Mâlik'e: "Siz oruçlu iken kan aldırmayı uygunsuz (kerih) bir avranış olarak görür müydünüz?" diye sorulmuş o da: "Hayır, oruçluyu zayıf üşüreceği söz konusu olmadıkça görmezdik" diye karşılık vermiştir.
Ravilerden Şebâbe İbn Süvvâr el-Fezârî şöyle bir eklemede bulunmuştur:
"Şube bize (soruda): "Hz. Peyganber {s.a.v) zamanında..." ifadesinin bulunduğunu söyledi."

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında kan aldırma ve kusma dolayısıyla orucun bozulup bozulmayacağı konusunu açıklamaktadır. Selef alimleri bu konuda
görüş ayrılığına düşmüşlerdir:
1- Kusmak: Alimlerin çoğunluğuna göre kişi isteyerek kusarsa orucu bozulur. Fakat elinde olmadan kusacak olursa oruç bozulmaz. Hatta İbnü'l-Münzir, isteyerek kusan kişinin orucunun bozulacağı konusunda icma bulunduğunu nakletmiştir. İbnü'l-Münzir ayrıca elinde olmadan kusan kişinin orucu kaza etmekle yükümlü olmayacağına dair de icma bulunduğunu nakletmiş ancak, Hasan-ı Basrî'den nakledilen iki farklı görüşten birine göre kaza gerektiğini belirtmiştir.
2- Kan aldırmak (Hacamat): Alimlerin çoğunluğuna göre kan aldırmak dolayısıyla oruç bozulmaz. Buna karşılık Hz. Ali, Atâ İbn Ebû Rabah, Evzâî, Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Râhûye ve Ebû Sevr kan alanın ve aldıranın orucunun bozulacağını söylemişlerdir. Bu alimlere göre kan aldırma dolayısıyla bozulan oruçların kaza edilmesi gerekir. Şâfiîlerden İbn Huzeyme, İbnü'l-Münzir, Ebü'l-Veîid en-Nîsâbûrî ve İbn Hibbân da Ahmed İbn Hanbel'in görüşünü benimsemişlerdir.
1941- Abdullah İbn Ebû Evfâ'nm şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte bir yolculukta bulunuyorduk. Bu sırada Resûlullah {s.a.v) birisine: İnip bana suyla karıştırarak biraz sevîk[54][54] hazırlar mısın?' dedi. Adam: 'Ama ey Allah'ın Resulü, güneş!' diye karşılık verdi. Hz. Peygamber (s.a.v) tekrar: İnip bana suyla karıştırarak biraz sevîk hazırlar mısın?' dedi. Adam da aynı karşılığı verdi:: 'Ama ey Allah'ın Resulü, güneş!' Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) aynı talebini üçüncü kez iletti: inip bana suyla karıştırarak biraz sevîk hazırlar mısın?' Adam da bineğinden indi ve suyla karıştırarak sevikî hazırladı. Hz. Peygamber (s.a.v) bunu içtikten sonra elini (doğu tarafına)[55][55] uzatarak: 'Gece karanlığının bu taraftan bastırdığını görürseniz artık oruçlunun iftar etme vakti gelmiştir' buyurdu.[56][56]

---

[54][54] Sevîk: Buğday (ya da arpa), hurma ve şekerle yapılan bir çeşit püre, ezme.
[55][55] Hz. Peygamber'in (s.a.v) elini doğu tarafına uzattığını İmam Müslim'in naklettiği rivayetten anlıyoruz. Zira bu rivayette Resûlullah (s.a.v): "Güneş bu taraftan batıp gecenin karanlığı da şu taraftan bastırırsa artık oruçlu iftar edebilir" buyurmuştur. B'kz. Aynî, Umdetü'I-Kârî, İX, 106
[56][56] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1955, 1956, 1958, 5297.

1942- Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Hamza İbn Amr el-Eslemî şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resulü, ben devamlı oruç tutuyorum."
1943- Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v), çok oruç tutan bir sahabi olan Hamza İbn Amr el-Eslemî'nin: "Yolculukta iken oruç tutulur mu?" şeklindeki sorusuna: "Di/ersen oruç tutarsın, dilersen tutmazsın" diye cevap verdi.

Açıklama

İmam Buharı bu başlık altında yolculukta iken kişinin farz veya nafile oruçları tutup tutmamakta serbest (muhayyer) olduğunu açıklamaktadır.
Ham-, İbn Amr el-Eslemî'nin: "Ben devamlı oruç tutuyorum" şeklindeki sözüne dayanılarak hiç ara vermeksizin ömür boyunca oruç tutmanın (savmu'd-dehr) mekruh olmadığı söylenmiştir. Fakat bu rivayet, böyle bir hükme delalet etmez. Çünkü, kişi ömür boyunca hiç ara vermeksizin oruç tutmadan da devamlı oruç tutabilir; devamlılık bu açıdan hiç ara vermeksizin sürekli aynı şeyi yapmak anlamına gelmeyebilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v), ömür boyunca oruç tutmakla ilgili yasağı ile burada devamlı oruç tutulmasına müsaade etmesi arasında herhangi bir çelişki yoktur.[57][57]
Hamza İbn Amr'ın "Yolculukta iken oruç tutulur mu?" şeklindeki sorusu ile ilgili olarak İbn Dakîki'1-îd şunları söylemiştir: "Burada yolculukta oruç tutmanın hükmü sorulurken mutlak bir ifade kullanılmış ve Ramazan orucunun kasdedildiği hakkında açık seçik (sarih) bir ifadeye yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu rivayet, yolculukta iken Ramazan orucunun tutulmayacağını söyleyenlere delil olmaz."
İbn Dakîki'l-îd'ın konuyla ilgili değerlendirmesi hadisteki ifadenin bize aktarı-lış kalıbını esas aldığımızda doğrudur. Fakat İmam Müslim'in Ebû Merâvih yoluyla naklettiği rivayette bu konu şöyle anlatılmaktadır: "Hamza İbn Amr: 'Ey Allah'ın Resulü, ben yolculukta iken oruç tutacak güç ve kuvveti kendimde buluyorum. Oruç tutmamın bir sakıncası var mı?' diye sordu ve Resûl-i Ekrem (s.a.v) ona şu cevabı verdi: "Bu Allah'ın tanıdığı bir kolaylıktır (ruhsat). Kim bu ruhsata göre hareket ederse iyi bir iş yapmış olur; kim de oruç tutmak isterse kendisine bir günahı olmaz" İşte bu rivayet Hamza İbn Amr'ın sorusunun farz oruç hakkında olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Çünkü ruhsat kelimesi, farzın karşıtı olarak kullanılır.

34- Ramazanda Bir Kaç Gün Oruç Tuttuktan Sonra Yolculuğa Çıkmak

1944- Abdullah İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) Ramazan'da oruçlu olarak Mekke'ye doğru yola çıktı. Kedîd'e[58][58] varınca orucunu bozdu. Bunun üzerine insanlar da oruçlarını bozdular.[59][59]
İmam Buhâri: "Kedîd, Usfân1 ile Gudeyd arasında su kaynağı (göze) bulunan bir yerdir."

Açıklama

imam Buhârî bu başlık altında Ramazan'da bir kaç gün oruç tuttuktan sonra L/olculuğa çıkan kimsenin yolculuk sırasında orucunu bozup bozamayacağı konusunu işlemektedir.
Hz. Peygamberin (s.a.v) bu yolculuğu ileride açıklanacağı gibi Mekke'nin Fethi için çıktığı yolculuktur.
Bazıları bu rivayete dayanarak yolculuğa çıkıldığı zaman orucun kesinlikle bozulması gerektiğini söylemişlerdir. Ancak ileride de açıklayacağımız gibi bu "ivayetten böyle bir sonuç çıkarılamaz; bu rivayet böyle bir hükme delalet etmez.
Bu rivayete göre bir yolcu, Ramazan hilalini mukîm iken görmüş olsa bile jündüz vaktinde orucunu bozabilir. Zira bu hadis, bunun caiz olduğunu açıkça je doğrudan (nass) ifade etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v) Mekke'nin -ethi yılında Ramazan hilalini Medine'de iken gördüğü ve daha sonra Ramazan lenüz çıkmadan yola çıktığı konusunda

---

[57][57] Anlaşıldığı kadarıyla Hamza İbn Amr el-Eslemî çok oruç tutan bir sahabi olmasının yanında bu oruçlara düzenli olarak devam etmektedir. Dolayısıyla onun: "devamlı oruç tutuyorum" şeklindeki sözünü "düzenli ve sık aralıklarla oruç tutuyorum" şeklinde anlamak da mümkündür. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. (Mütercim)
[58][58] Mekke ile Medine arasında bulunan, Mekke'ye 42 mil uzaklıktaki bir yer ismi.
[59][59] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1948, 2953, 4275-4279.

hiçbir görüş ayrılığı yoktur.
Bu rivayet yolcunun, geceden oruca niyet edip sabaha oruçlu olarak girse bile, gündüz vaktinde orucunu bozabileceğini göstermektedir. Alimlerin çoğunluğunun benimsediği görüş budur. Şâfiîlerin çoğunluğu da bu görüştedir. Bundan daha da ilginç ve şaşırtıcı olanı İbn Ebû Şeybe ve Beyhakînin naklettiğine göre Enes Tbn Mâlik'in yolculuğa çıkmaya niyetlendiği zaman daha bineğine binmeden yaşadığı yerde orucunu bozmasıdır.
Yolculuk sırasında orucun bozulabileceğini söyleyenlere göre oruç herhangi bir şey ile bozulabilir.
1945- Ebü'd-Derdâ'nın şöyle dediği nakledilmiştir; "Resûlullah (s.a.v) ile birlikte çok sıcak bir günde sefere çıkmıştık. İnsanlar kavurucu sıcaktan korunmak için ellerini başlarının üzerine koymak zorunda kalıyorlardı. O gün İçimizde Hz. Peygamber (s.a.v) ile Abdullah İbn Revâha dışında oruçlu kimse yoktu."

36- Resûlullahın (S.A.V) Aşırı Sıcaklar Dolayısıyla Birşeyin Gölgesine Girenlere: "Yolculuk Sırasında Oruç Tutmak Birr (Erdem / İyilik) Değildir" Demesi

1946- Câbir İbn Abdullah'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah (s.a.v) seferlerinden birinde, gölge altına alınmış bir adamın başına toplanan bir kalabalık gördü ve: 'Nedir bu?' diye sordu. Oradakiler: 'Bu adam oruçlu' dediler. Hz. Peygamber (s.a.v) de: "Yolculuk sırasında oruç tutmak birr (erdem / iyilik) değildir" buyurdu.

Açıklama

İmam Buhârî kullandığı bu başlık ile şuna işaret etmiştir: "Resûlullah'in (s.a.v): Yolculuk sırasında oruç tutmak birr (erdem I iyilik) değildir' diye buyurmasının sebebi burada söz konusu olan meşakkat ve sıkıntılardır." Buna göre, hadisi sıcak vb. dolayısıyla çekilen sıkıntılara yer vermeksizin nakledenler, özetle nakletme yolunu tercih etmişlerdir. İşte İmam Buhârî'nin şiddetli sıkıntıların ve meşakkatlerin dikkate alınacağına dair bu işaretine dayanarak, işlemekte olduğumuz hadis ile bir önceki konu başlığı altında nakledilen hadisleri uzlaştırmak (cem' etmek) ve şu sonuca ulaşmak mümkün olacaktır: "Yolculukta oruç tutabilecek güçte olanlar için oruç tutmak daha faziletli iken, oruç tutacak gücü olmayan ve zorlanan kişilerin veya ruhsatı kullanmaktan kaçındığı yönünde izlenim uyandıracak kimselerin oruç tutmaması daha iyidir. Meşakkatin, sıkıntının kesin olmadığı durumlarda ise kişi oruç tutmak veya tutmamak arasında serbesttir (muhayyer)."
Selef bilginleri bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:
1- Bazılarına göre yolculukta tutulan oruç, farz olan orucun yerine geçmez. Dolayısıyla bir kimse yolcu iken oruç tutacak olursa bunu yaşadığı yere dönünce kaza etmesi farzdır. Bu bilginler "Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başl j günlerde oruç tutar"[60][60] ayetinin ilk bakışta anlaşılan açık anlamı (zahir) ile "Yolculuk sırasında oruç tutmak birr (erdem / iyilik) değildir" hadisini delil olarak göstermişlerdir. Hadiste yolculukta iken oruç tutmak birr değildir diye ifade edildiğine göre, oruç tutmak günah olacaktır. Çünkü birr'in karşıtı günahtır ($). Buna göre kişi tuttuğu oruç ile günahkâr olacağına göre bu oruç farz oruç yerine geçmeyecektir. Bazı zahirî bilginlerin görüşü bu yöndedir. Bu görüş, Hz. Ömer, Abdullah İbn Ömer, Ebû Hureyre, İbn Şihâb ez-Zührî ve İbrahim en-Nehaî gibi alimlerden de nakledilmiştir. Bu alimler "Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar"[61][61] ayetinin ilk bakışta anlaşılan açık anlamına dayanarak şöyle demişlerdir: "Bu ayetin zahirine bakılacak olursa hasta veya yolcu olan kimselerin orucu bir başka gün kaza etmeleri farzdır." Buna karşılık alimlerin çoğunluğu bu ayeti şu şekilde yorumlamışlardır: "Hasta veya yolculukta olup oruçlarını bozanlar başka bir gün oruçlarını kaza ederler."
2- Taberî'nin naklettiğine göre bir grup, yolculukta iken sadece çok fazla sıkıntı çekecek olanların oruç tutmasının caiz olduğunu söylemiştir.
3- Ebû Hanife, İmam Mâlik ve İmam Şafiî gibi mezhep imamları başta olmak üzere alimlerin çoğunluğuna göre, yolculuk sırasında oruç tutabilecek güçte olanların oruç

60[60] el-Bakara, 2/185.
61[61] el-Bakara, 2/185,

tutması, buna karşılık oruç tutmakta zorlananların ise tutmaması daha faziletlidir.
4- Evzâî, Ahmed İbn Hanbel ve İshâk İbn Râhûye, Allah'ın tanıdığı ruhsattan yararlanarak oruç tutmamanın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir.
5- Kişi, yolculuk sırasında oruç tutup tutmamakta mutlak olarak serbesttir.
6- Bazıları ise ayetteki, "Allah size güçlük değil, kolaylık diler"[62[62]] ifadesini esas alarak, kişi için oruç tutmak veya tutmamaktan hangisi daha kolay ise onun daha faziletli olacağını söylemişlerdir. Buna göre bir kimse oruç tutmadığı zaman daha rahat oluyorsa, onun için oruç tutmamak daha faziletlidir. Buna karşılık yolculukta iken rahatlıkla oruç tutabilecek durumda olanların oruç tutması daha iyidir. Örneğin bir kimse sonradan kaza etmesinin daha zor olacağını düşünüyorsa yolculukta iken oruç tutması daha yerinde olur. İbnü'l-Münzir'in de tercih ettiği bu görüş Ömer İbn Abdülaziz'e aittir.
Bu görüşler içerisinde tercihe şayan olan alimlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen görüştür. Bununla birlikte kimi zaman oruç tutması halinde çok büyük sıkıntılar çekecek ve zor durumda kalacak olanların oruç tutmaması daha iyi olabilir. Bir kimse, Allah'ın tanıdığı bu ruhsatı kullanmaktan kaçındığı yönünde olumsuz bir izlenim uyanıyorsa, yolculukta iken oruç tutmasa daha iyi olur.
Bu rivayet, ihtiyaç durumunda ruhsatlarla amel etmenin müstehab, buna karşılık kişinin kendisini fazla zorlayarak ve aşırılığa kaçıp inat ederek ruhsattan kaçınmasının mekruh olduğunu da göstermektedir.

37- Hz. Peygamberin (s.a.v) Arkadaşları (Sahabe) Yolculukta İken Oruç Tutup Tutmama Konusunda Birbirlerini Kınamazlardı

1947- Enes İbn Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Biz Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte yolculuk yapardık ve bu sırada oruç tutanlar tutmayanları, oruç tutmayanlar da tutanları kınamazdı."

Açıklama

İmam Buhârî, bir önceki konu başlığı altında yer verdiği hadisle ilgili yorumunu desteklemek için bu rivayete yer vermiştir. Çünkü ona göre yolculukta iken oruç tutmanın iyi olmayışı, oruç tuttuğu takdirde çok zor durumda kalanlar içindir. Bu şekilde zor durumda kalmayanlar ve rahatlıkla oruçlarını tutabilenler ise oruç tutup tutmamaları dolayısıyla kınanmaz.

38- Yolculukta İken İnsanların Görebileceği Şekilde Orucu Bozmak

1948- Abdullah İbn Abbâs'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı. Usfân'a ulaşıncaya kadar oruçlu idi. Fakat daha sonra su istedi ve İnsanların görmesini sağlamak için aldığı suyu eliyle kaldırdı ve orucunu bozdu. Mekke'ye kadar böyle devam etti. Tüm bunlar Ramazan'da olmuştu."
Abdullah İbn Abbâs şöyle derdi: "Resûlullah (s.a.v) kimi zaman oruç tutmuş kimi zaman da tutmamıştı. Bu bakımdan isteyen oruç tutar, isteyen tutmaz."

Açıklama

Halkın kendisine itibar ederek uyduğu kimseler böyle davranabilir. İmam Buhârî bu başlık altında orucu bozmanın daha faziletli oluşunun sadece;
1- Oruç tutması halinde zor durumda kalacak olanlarla,
2- Veya kendini beğenme (ucub) ve gösteriş (riya) gibi kötü özelliklerden çekinenlerle
3- Ya da ruhsatı kullanmaktan kaçındığı izlenimi doğacak olanlarla ilgili olmadığına işaret etmiştir. Çünkü halkın itibar ederek kendisine uyduğu kimselerin orucu bozması da yerine göre daha uygun ve faziletli olabilir. Dolayısıyla yukarıda sayılan üç durumdan biri bir kimsenin başına gelir ve orucunu bozan liderine tabi olursa daha da faziletli bir iş yapmış olur.

[62[62]] el-Bakara, 2/185

39- Oruç Tutmaya Gücü Yetmeyenlerin Fidye Vermeleri Gerekir' Ayeti[63][63]

Abdullah İbn Ömer ve Seleme İbnül-Ekva' bu ayetin, "O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur'ân o ayda indirildi. Artık sizden kim Ramazan ayının hilâlini görürse, o gün oruç tutsun. Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir.[64][64] ayetiyle neshedildiğini söylemişlerdir.
İbn Nümeyr, el-A'meş - Amr İbn Mürra - İbn Ebî Leyla senediyle Hz. Pey-gamber'in (s.a.v) ashabının şöyle dediğini nakletmiştir: "Ramazan orucu hakkındaki ayet inince ashap epey zorlandı. Sahabiler içerisinde her gün bir yoksulu doyurab ilenler oruç tutmuyor ve bu ibadeti oruç tutabilecek güçte olanlara bırakıyorlardı. Onlara bu konuda kolaylık gösterilmiş ve ruhsat tanınmıştı. Sonra bu hüküm, 'Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.'[65][65] ayetiyle neshedildi. Böylece onlara oruç tutmaları emredildi."
1949- Abdullah İbn Ömer'in (ayetini) "[66][66] ([Oruç tutmayanlara] yoksulları doyurma fidyesi gerekir)" diye okuduğu ve "Bu ayet neshedilmiştir" dediği nakledilmektedir.

Açıklama

Bu konuyla ilgili rivayetlerin ve nakledilen haberlerin ortak noktası ayetinin mensuh olduğudur. Fakat Abdullah İbn Abbâs bu görüşe karşı çıkmış ve söz konusu ayetin muhkem olduğunu savunmuştur. Ona göre bu ayet muhkem olmakla birlikte sadece iyice yaşlanan ihtiyarlar ve benzeri durumda olanlarla ilgilidir. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar "Kitâbü't-Tefsîr" bölümünde gelecektir.[67][67]

40- Ramazan Orucu Ne Zaman Kaza Edilir?

Abdullah İbn Abbâs şöyle demiştir: 'Ayette 'tutamadığı gün/er sayısınca, başka günlerde oruç tutar'[68][68] buyurulduğu için kazaya bırakılan oruçlar ayrı ayrı tutulabilir."
Saîd İbnü'l-Müseyyeb Zilhicce'nin ilk on gününde tutulan on günlük oruç hakkında şunları söylemiştir: "Ramazan'dan kalan oruçların kazasına başlamadıkça bu orucu tutmak uygun değildir."
İbrahim en-Nehaî şöyle demiştir: "Tam bir Ramazan kazası olup da sonraki Ramazan gelene kadar bunu kaza etmeyenler her ikisini de tutarlar." İbrahim en-Nehaî böyle birisinin yoksulu doyurma (fidye) yoluna başvuramayacağı görüşünü kabul etmiştir.
Abdullah İbn Abbas'tan ve mürsel olarak Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre tam bir Ramazan kaza borcu olup da bir sonraki Ramazan'a kadar kaza etmeyen kimse yoksulu doyurma (fidye) yoluyla kaza borcundan kurtulur.
Halbuki Allah Teâlâ, ayette yoksulu doyurma konusunu zikretmemiş ve sadece "tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar"[69][69] buyurmuştur.
1950- Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Benim Ramazan'da tutamayıp kazaya kalan oruçlarım olurdu ve bunları ancak Şaban aymda kaza edebilirdim."
Hadisin ravilerinden Yahya: "Hz. Aişe'nin kaza orucunu bu şekilde geciktirmesi Hz. Peygamber'den (s.a.v) kaynaklanıyordu" demiştir.

---

[63][63] et-Bakara 2/184.
[64][64] el-Bakara 2/185
[65][65] et-Bakara 2/184.
[66][66] Âyette geçen, kelimesi Nâfî' ve İbn Zekvân kıraatlerine göre şeklinde çoğul okunur. Buhârî ravilerinden Ebu Zer'in naklide buna uygundur, bk. Kastalânî, İrşâd, X, 49.
[67][67] Ayrıntılı bilgi için bkz. Kitâbü't-tefsîr, Bâb 25, HN: 4505.
[68][68] el-Bakara 2/185.
[69][69] el-Bakara 2/185.

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında Ramazan'da tutulamayıp kazaya kalan oruç-lann ne zaman tutulacağı konusunu ele almaktadır. Açıklanmaya çalışılan temel iki soru şudur: Kazaya kalan oruçların peşpeşe tutulması mı gerekir yoksa ayrı ayrı tutulması mümkün müdür? Kazaya kalan oruçların Ramazan'dan sonra derhal kaza edilmesi mi gerekir yoksa daha sonra kaza edilmesi mümkün müdür?
İmam Buhârî'nin konuyu ele alış şekline baktığımızda ona göre kaza orucunun Ramazan'dan sonra herhangi bir dönemde ve ayrı ayrı tutulabileceğini anlarız. Çünkü konu başlığı altında naklettiği rivayetler bunu göstermektedir. Zaten alimlerin çoğunluğunun kabul ettiği görüş de budur. Bununla birlikte kaza orucunun ayr ayrı tutulabileceğini söyleyenler, peşpeşe tutulmasının daha iyi olduğu konusunda görüş birliği içerisindedirler.
İbnü'l-Münzir ve başka bazı alimler Hz. Ali ve Aişe'ye göre kaza oruçlarını peşpeşe tutmanın gerekli olduğunu nakletmişlerdir. Zahirî mezhebine mensup olan bazı bilginler bu görüşü benimsemişlerdir. Abdürrezzâk, Abdullah İbn Ömer'in: "Kaza oruçlarını peşpeşe tutar" dediğini nakletmiştir. Hz. Aişe'nin de: "Bu ayet, 'başka günlerde peşpeşe kaza edilir' şeklinde lafzı düştü" dediği nakledilmiştir.70[70]
nazil oldu ve daha sonra 'peşpeşe
"... bunları ancak Şaban ayında kaza edebilirdim." Hz. Aişe'nin bu sözüne dayanarak onun Zilhicce'nin on günü, aşure gibi nafile oruçları hiçbir zaman tutmadığı söylenmiştir. Bu görüşlerini desteklemek İçin de Hz. Aişe'nin, 'bir kimse, Ramazan'dan kalan kaza orucu borcu varsa nafile oruç tutamaz' şeklindeki görüşünü ileri sürmüşlerdir. Fakat bu iddia sahiplerinin yukarıdaki rivayetten böyle bir sonuç çıkarmaları dayanaktan yoksundur. Çünkü bu hadis Ramazan'da tutulamayan oruçların, herhangi bir mazeret olsun veya olmasın, mutlak olarak daha sonraki bir vakitte kaza edilebileceğini gösterir. Ayrıca bu rivayette Hz. Aişe'nin Şaban ayında tüm kaza oruçlarını tutmak için büyük bir çaba göstermesi, ona göre bir sonraki Ramazan girmeden tüm kaza oruçların tutulması gerektiğini gösterir. Dolayısıyla ona göre kaza oruçlannı bir sonraki Ramazan'a kadar geciktirmek caiz değildir.

41- Kadın Adet Döneminde Orucu Ve Namazı Bırakır

Ebü'z-Zinâd şöyle demiştir: "Sünnetler ve dinin hükümleri71[71] çoğu zaman kıyasa / akla (rey) aykırı olarak gelir. Bu özellikte olup Müslümanların kesinlikle uymaları gereken hükümlerden biri de adet dönemindeki kadının orucu kaza etmesi fakat namazı kaza etmemesidir,"
1951- Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre Resûlullah (s.a,v) şöyle buyurmuştur:
"Kadın, adet dönemine girdiği zaman namaz kılmadığı gibi oruç da tutmuyor, değil mi? İşte bu da onun dininin eksik olduğunu gösterir"

42- Kaza Orucu Borcu İle Ölen Kimse

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Otuz kişiden her biri ölen adına birer gün oruç tutsa caiz olur."
290 Bu ifade ana metinde (hakkın çeşitli yönleri) diye geçmektedir.
1952- Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
"Bir kimse ölür ve tutması gereken oruç borcu olursa velisi onun adına tutar."
1953-Abdullah İbn Abbas anlatıyor: "Birisi Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanma gelerek: 'Ey Allah'ın Resulü, annem öldü ve tutması gereken bir aylık oruç borcu var. Ben onun adına bu bir ayı kaza edebilir miyim?' diye sordu. Resûlullah (s.a.v) da:

70[70] Fazlalık bulunan kıraatlerin Kur'an olarak sayılıp sayılmayacağı konusu ihtilaflıdır. Bazı ilim adamları bunlan Kur'an'dan bir vecih sayarken, bir kısım alimler ise bunların Kur'an'dan olmayıp sadece tefsir kabilinden olduğunu ve daha sonra gelenlerin bunları Kur'an'dan sandıklarını savunmuşlardır. Zehebî'ye göre doğru olan görüş de budur. (Zehebi, Muhammed Hüseyin, et-Tefsir ue'l-müfessirûn, Daru'l-kalem, Beyrut ty., I, 43; Gümüş, Sadreddin, Kur'an Tefsirinin Kaynaktan, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1990, s. 44).
71[71] Bu ifade ana metinde (hakkın çeşitli yönleri) diye geçmektir

"Evet tutabilirsin. Kaza edilmesi bakımından Allah'ın borcu daha önemlidir."

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık alünda kaza borcu olduğu halde ölen kimse adına başka birisinin oruç tutmasının caiz olup olmadığını ele almaktadır. Ayrıca burada şu soruların da cevabı aranmaktadır: Eğer ölen kişinin oruçlarını başkasının kaza etmesi caiz İse bu durumda sadece belli bir oruç çeşidi mi kaza edilebilir yoksa bütün oruçlar bu kapsama girer mi? Ölen kişi adına fidye olarak yoksulları doyurmak da mümkün müdür yoksa sadece oruç tutmak mı gerekir? Kaza orucu tutacak kişinin, ölenin velisi olması şart mıdır yoksa başkaları da onun adına kaza edebilir mi? İleride açıklayacağımız gibi tüm bu konularda alimler farklı yorumlar yapmışlardır.
Alimlerin çoğunluğuna göre kaza borcu olduğu halde ölen kimseler adına oruç tutmak farz değildir. Hatta İmamü'l-Harameyn ve onunla aynı görüşü paylaşanlar bu konuda icma olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu icma iddiası tartışmaya açıktır. Çünkü bazı zahirî alimlere göre kaza borcu olduğu halde ölen kimseler adına bu oruçları tutmak farzdır. Anlaşıldığı kadarıyla Imamü'l-Harameyn bu grubun aykırı görüşünü, icmayı bozacak nitelikte görmemiş ve dikkate almamıştır.
Ölen adına oruç tutma konusu bilginler arasında tartışmalıdır. Hadis ekolü mensupları (ashâbü'I-hadis) bunu caiz kabul etmişlerdir. e!-Marife adlı eserde Beyhakî'nin naklettiğine göre, İmam Şafiî önceki görüşünü (mezheb-kadîm) açıklarken, başkası adına oruç tutmanın caiz olmasını, hadisin sahih olması kaydına bağlamıştır.
Buna karşılık Ebû Hanife, İmam Mâlik ve sonraki görüşünde (mezheb-i cedîd) İmam Şafiî, ölen adına oruç tutulamayacağını söylemişlerdir. Leys, Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Râhûye ve Ebû Ubeyd ise sadece adak oruçlarının ölen adına tutulabileceği görüşünü benimsemişlerdir.
"Gece karanlığı bu taraftan bastırıp, gündüz şu taraftan geri çekilir ve güneş batarsa artık oruçlunun iftar etme vakti gelmiştir.”

43- Oruçlunun İftar Etmesi Ne Zaman Helal Olur / Oruç Yasakları Ne Zaman Serbest Olur?

Ebû Saîd el-Hudrî güneşin (ışınları değil) kendisi baüp kaybolduğu zaman iftar etmiştir.
1954- Asım İbn Ömer İbnü'l-Hattab'ın babasından naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:
1955- Abdullah İbn Ebû Evfâ'nın şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte bir yolculukta bulunuyorduk. Resûl-i Ekrem (s.a.v) bu yolculuk sırasında oruçlu idi. Resûlullah (s.a.v) güneş batınca orada bulunanlardan birisine: 'Kalkıp bize suyla karıştırarak biraz seuf[72][72] hazırlar mısın?' dedi. Adam: 'Ey Allah'ın Resulü, akşam olmasını bekleseydiniz!' diye karşılık verdi. Hz. Peygamber (s.a.v) tekrar: İnip bize suyla karıştırarak biraz sevtk hazırlar mısın?' dedi. Adam da aynı karşılığı verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v), aynı talebini üçüncü kez iletti: 'İnip bize suyla kanştırarak biraz seuîk hazırlar mısın?' Adam bu sefer: 'Fakat hala gündüz vaktindesiniz!' dedi. Hz. Peygamber (s.a.v) de yine: İnip bize suyla karıştırarak biraz sevîk hazırlar mısın?' dedi. Bunun üzerine adam bineğinden indi ve suyla karıştırarak sevîki hazırladı. Hz. Peygamber (s.a.v) bunu içtikten sonra (doğu tarafını)[73][73] göstererek: 'Gece karanlığının bu taraftan bastırdığını görürseniz artık oruçlunun iftar etme vakti gelmiştir' buyurdu."

Açıklama

İmam Buhârî bu başlığı kullanarak, güneş battıktan sonra akşam vaktinde de oruca bir süre devam etmenin farz olup olmadığını açıklamak istemiştir. Onun konuyu ele alış tarzına baktığımızda ikinci görüşü tercih ettiğini, yani ona göre güneş battıktan sonra

[72][72] Sevîk: Buğday {ya da arpa), hurma ve şekerle yapılan bir çeşit püre, ezme.
[73][73] Hz. Peygamber'in (s.a.v} elini doğu tarafına uzattığını İmam Müslim'in naklettiği rivayetten anlıyoruz. Zira bu rivayette Resûlullah (s.a.v): "Güneş bu taraftan batıp gecenin karanlığı da şu taraftan bastırırsa artık oruçlu iftar edebilir" buyurmuştur, bkz. Aynî, Umdetü'l-Kâri, IX, 106.

oruca bir süre devam etmenin farz olmadığını anlıyoruz. Ebû Saîd hakkındaki rivayete başlık kısmında yer vermesi de bunu göstermektedir. Fakat güneşin battığını kesin olarak bilmek gerekir.
"Gece karanlığı bu taraftan bastırırsa" Hz. Peygamber (s.a.v) burada doğu tarafını kasdetmiştir. Nitekim peşinden gelen ikinci hadis de bunu göstermektedir. Resûlullah (s.a.v) bu sözüyle gece karanlığının gözle görülür şekilde fark edilmesi durumunu anlatmak İstemiştir.
Resûl-i Ekrem (s.a.v) Abdullah tbn Ömer'den nakledilen hadiste üç unsura vurguda bulunmuştur: Gece karanlığının doğu tarafından bastırması, gündüzün batı tarafından geri çekilmesi ve güneşin batması. Bu üç unsur aslında birbiriyle karşılıklı ve zorunlu bir ilişki içindedir. Ancak kimi zaman görünüş bakımındaı. böyle karşılıklı ve zorunlu bir ilişki olmayabilir. Nitekim güneş ışınlarının yeryüzüne vurmasına engel olan bazı nedenlerle doğu tarafından karanlık bastırabilir ve bu gerçekte gece karanlığı değildir. Gündüzün batı tarafından geri çekilmesi için de aynı durum söz konusu olabilir. İşte Resûlullah (s.a.v) gece karanlığının doğu tarafından bastırması ile gündüzün batı tarafından geri çekilmesinin kesin olarak anlaşılabilmesi için güneşin batması gerektiğini söyleyerek bu duruma açıklık getirmiş ve gece ile gündüzün başka bir sebeple değil ancak güneşin batmasıyla birbirinden ayrılacağını belirtmiştir.
["Fakat hala gündüz vaktindesiniz!"] Öyle anlaşılıyor ki, söz konusu sahabi ortalık hala aydınlık olduğu ve güneş ışınları tam olarak kaybolmadığı için güneşin batmadığını düşünmüş ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) bu şekilde karşılık vermiştir. Belki de dağ, tepe veya başka bir nedenle güneş görünmemiş ya da hava bulutlu olduğu için güneşin battığı kesin olarak bilinememiştir. Olayı nakleden ravinin güneşin battığını söylemesi mevcut durumu anlatmaktan ibarettir. Zira bu olayın kahramanı olan sahabi güneşin battığını kesin olarak bilseydi Hz. Peygamber'in (s.a.v) talebi karşısında asla duraksamazdı. Çünkü Resûlullah'ın (s.a.v) herhangi bir emri karşısında duraksayacak olursa itirazcı[74][74] konumuna düşerdi. Söz konusu sahabi, olayın tam olarak açıklığa kavuşmasını istediği ve ihtiyata göre amel etme düşüncesinde olduğu için böyle davranmıştır.
Zeynüddin Ibnü'l-Müneyyir olayın kahramanı olan sahabinin bu tutumuyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Görünen, somut bazı olayların gerçek yüzünü anlamak için çaba gösterilebilir. Çünkü somut durumun, görüldüğü gibi olmaması ihtimal dahilindedir."
Ibnü'l-Müneyyir bu değerlendirmeyi yaparken büyük ihtimalle, söz konusu sahabinin "talebe hemen uymama" konusunda Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından onaylanmasına dayanmıştır.
Hadisten Çıkan Sonuçlar
1- İftar vakti girince orucu daha fazla beklemeden derhal açmak müstehabtır. Bu bakımdan hadis, ehl-İ kitaba uymaktan da sakındırmaktadır. Çünkü onlar oruç tuttukları zaman güneş battıktan sonra da beklerler.
2- Güneş battıktan sonra akşam vaktinde bir süre boyunca oruçlu olmak farz değildir. İftar etmenin serbest olması için güneşin battığının kesin olarak bilinmesi yeterlidir.
3- Konu hakkında bilgi sahibi olanlara (alimlere) unutmuş olabileceklerini düşünerek üç defa hatırlatmada bulunulur ve bundan sonra bir şey söylenmez.
4- Şer'î hükümler, hissî hükümlere göre daha üstün ve etkindir. Akıl hiçbir şeriatın önüne geçemez, şeriata hâkim olamaz.
5- Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için birbiriyle karşılıklı ve zorunlu ilişki içerisinde olan unsurlar (lâzım ve melzûm) söylenmelidir.

44- Oruçlu Su Veya Başka Ne Bulabildiyse Onunla İftar Eder

1956- Abdullah İbn Ebû Evfâ'nm şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte bir yolculuğa çıktık. Resûl-i Ekrem (s.a.v) bu yolculuk sırasmda oruçlu idi. Resûlullah (s.a.v) güneş batınca orada bulunanlardan birisine: 'İnip bize suyla karıştırarak biraz sevîk[75][75] hazırlar mısın?1 dedi. Adam: 'Ey Allah'ın Resulü, akşam

---

[74][74] Hz. Peygamber'în (s.a.v) emri karşısında inatla direnç göstermek ve bu emre muhalefet etmek haramdır. Hak karşısında böyle direnen kimselere muannid denir.
[75][75] Sevîk; Buğday (ya da arpa), hurma ve şekerle yapılan bir çeşit püre, ezme.

olmasını bekleseydiniz!' diye karşılık verdi. Hz. Peygamber {s.a.v) tekrar: 'İnip bize suyla karıştırarak biraz seuîk hazırlar mısın?' dedi. Adam: 'Fakat hala gündüz vaktindesiniz!1 dedi. Hz. Peygamber (s.a.v) de yine: 'İnip bize suyla karıştırarak biraz seuîk hazırlar mısın?' dedi. Bunun üzerine adam bineğinden indi ve suyla karıştırarak sevîki hazırladı. Hz. Peygamber (s.a.v) de parmağıyla doğu tarafını göstererek: 'Gece karanlığının bu taraftan bastırdığını görürseniz artık oruçlunun iftar etme uakti gelmiştir' buyurdu."

Açıklama

Oruç sadece su ile veya suyu başka gıdalarla karıştırarak da açılabilir. Ayrıca İmam Buhârî'nin bu başlığı kullanarak "Kim bir hurma tanesi bulursa bununla orucunu açsın. Hurma bulamayan ise suyla iftar etsin!" hadisindeki emirden elde edilen hükmün, farz olmadığına işaret ettiği de düşünülebilir. Bu konuda aykırı düşünen ve tek kalan bilgin ise îbn Hazm'dır. Ona göre orucu hurma ile, hurma bulunmadığında ise suyla açmak farzdır.

45- İftar Vakti Girer Girmez Orucu Açmak

1957- Sehl Ibn Sa'd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v} şöyle :>uyurmuştur;7/tar vakti girer girmez oruçlarını açtıkları sürece insanlar hayır üzerindedir."
Sevık: Buğday {ya da arpa), hurma vs şekerle yapılan bir çeşit püre,
1958- Abdullah İbn Ebû Evfâ'nm şöyle dediği nakledilmiştir: "Bir yolculukta Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte idim. Resûl-i Ekrem (s.a.v) akşam vaktine kadar orucunu tuttu. Sonra birisine: 'İnip bize suyla karıştırarak biraz seuîk[76][76] hazırlar mısın?' dedi. Adam: 'Ey Allah'ın Resulü, akşam olmasını bekleseydiniz!' diye karşılık verdi. Hz. Peygamber (s.a.v) tekrar: İnip bize suyla karıştırarak biraz seuîk hazırlar mısın?' dedi ve ekledi: 'Gece karanlığının bu taraftan bastırdığını görürsen artık oruçlunun İftar etme vakti gelmiştir' buyurdu."

Açıklama

İbn Abdilberr, iftar vakti girer girmez oruç açmak ve sahur vaktini sonuna kadar geciktirmek hakkındaki hadisler sahih ve mütevatir rivayetlerdir, demiştir. Abdürrezzâk'm sahih bir senedle naklettiğine göre Amr İbn Meymûn şöyle de-miştir: "Resûlullah'm (s.a.v) ashabı iftar konusunda en aceleci, sahur konusunda ise en yavaş insanlardı."
"... İnsanlar hayır üzerindedir" ifadesi Ebû Hureyre rivayetinde "... din baskın (ve üstün) bir konumdadır' şeklinde geçmektedir. Zaten dinin baskın ve üstün bir konumda oluşu hayır üzerinde olmayı zorunlu olarak gerektirir.
Ahmed İbn Hanbel'in Ebû Zer'den naklettiği rivayette "İftar uakti girer girmez oruçlarını açtıkları sürece..." ifadesine ek olarak "ve sahuru geciktirdikleri sürece..." ifadesi vardır.
[sürece diye çevirisini yaptığımız] ^ edatı zarftır ve hadise şu anlamı katmıştır: "Sünnete tam anlamıyla uyup, sünnetin belirlediği sınırları aşmadıkları ve kendi akıllarına / kafalarına göre hareket edip bu kuralları değiştirmedikleri sürece hayır üzerindedirler."
Ebû Dâvûd, İbn Huzeyme ve diğer bazı hadisçilerin Ebû Hureyre'den naklettikleri rivayette ek olarak: "Çünkü Yahudiler ve Hıristiyanlar iftarı geciktirirler" ifadesi yer almaktadır. Ehl-i kitap oruç tuttukları zaman iftarı yıldızlar çıkana kadar geciktirirlerdi. İbn Hibbân ve Hâkim ise bu hadisi yine Sehl'den şu ifadelerle nakletmişlerdir: "İftar etmek için yıldızların çıkmasını beklemedikleri sürece ümmetim sünnetime göre hareket ediyor demektir." Bu rivayetlerde orucu bir an önce açmanın niçin hayırlı olduğu açıklanmış, bu hükmün gerekçesi belirtilmistir. Mühelleb konu hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bu hükmün hikmeti, gündüz tutulan oruca geceden herhangi bir miktarda süre eklememek-tir. Çünkü bu durum oruçlunun daha rahat etmesine ve ibadetlerini daha dinç bir şekilde yapmasına imkân sağlar." Fakat burada alimlerin şu ortak görüşlerine işaret etmek gerekir: "Orucu bir an önce açma hükmü, güneşin battığına dair kesin bilginin elde edilmesinden sonrasıyla ilgilidir. Bu bilgi ise görme veya

---

[76][76] Sevîk; Buğday (ya da arpa), hurma ve şekerle yapılan bir çeşit püre, ezme.

iki adil kimsenin tanıklığı ile sağlanır." Bununla birlikte tercih edilen görüşe göre adil olan bir kimsenin güneşin battığına dair tanıklığı da yeterlidir.
İbn Dakîki'1-Id şöyle demiştir: "Bu hadis, iftarı yıldızların ortaya çıkmasına kadar geciktiren Şiilerin uygulamasının yanlış olduğunu göstermektedir. Belki de güneş battıktan sonra hiç beklemeden iftarı yapmanın hayırlı oluşunun sebebi de budur. Çünkü İftarı geciktiren kimseler sünnete aykırı bir tutum sergilemiş olurlar."
İmam Şafiî ei-Ümm adlı eserinde, iftarı bir an önce yapmanın müstehab olduğunu ve kasıtlı olarak geciktirilmedikçe mekruh olmayacağını söyledikten sonra iftarı geciktirmeden hemen yapmanın daha faziletli olduğuna değinmiştir. Onun bu açıklamasını esas aldığımızda iftarı geciktirmenin, mutlak olarak mekruh olmadığı sonucu çıkar. Gerçekten de herhangi bir şeyin müstehab olması, bunun tersinin/zıddınm mutlak olarak mekruh olmasını gerektirmez.

46- Ramazan Da İftar Ettikten Sonra Güneşin Batmadığının Anlaşılması

1959- Hz. Ebû Bekir'in kızı Esma anlatıyor: "Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında havanın kapalı olduğu bir gün orucumuzu açmıştık. Fakat daha sonra güneşin batmadığını anladık." Bu olayı nakleden ravilerden Hişam (İbn Urve Ibnü'z-Zübeyr İbnü'l-Awâm)'a: 'Peki oruçlarını kaza etmeleri emredildi mi?' diye sorulunca: 'Kaza etmeleri zorunlu mu ki!' diye karşılık vermiştir.
Ma'mer şöyle demiştir: "Hişâm'ın, oruçlarını kaza edip etmediklerini bilmiyorum, dediğini işittim."

Açıklama

İmam Buhârî bu başlık altında güneşin battığını zannederek iftar eden ve daha sonra güneşin batmadığını anlayan kimselerin oruçlarını kaza etmekle yükümlü olup olmadıklarını ele almaktadır. İleride açıklanacağı gibi tartışmalı olan bu konuda Hz. Ömer'den de farklı görüşler nakledilmiştir. Bununla birlikte âlimlerin çoğunluğuna göre bu şekilde İftar edilmesi durumunda o günün orucunun kaza edilmesi farzdır.

47- Çocukların Oruç Tutması

Hz. Ömer radıyaiiâhu anh Ramazan'da sarhoş gezen bir adama "Sana yazıklar olsun. Çocuklarımız bile oruçlu" demiştir, sonra da ona (had cezası olarak seksen) sopa vurmuştur.
1960- Rübeyyi' binti Muavviz radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem aşure gününün sabahı ensann oturduğu köylere şu haberi gönderdi:
"Oruçsuz olarak sabahlayan günün geri kalan kısmını (bir şey yiyip içmeksi-zin) tamamlasın. Oruçlu olarak sabahlayan ise orucunu tutsun".
Rübeyyi' şöyle dedi: Bundan sonraki zamanlarda biz o günü oruçlu geçirir, çocuklarımıza da oruç tuttururduk. Onlara (açlığı unutturmak için) yünden oyuncaklar yapardık. Onlardan biri açlıktan ağladığında kendisine oyuncağı verir, böylece iftara kadar onları oyalardık.

Açıklama

Bu konuda çocukların orucunun meşru olup olmadığı ele alınmaktadır. Çoğunluk orucun, ergenlik çağına ulaşmamış çocuklara farz olmadığı görüşünü benimsemiştir. Seleften, aralarında İbn Şîrîn ve ez-Zührî'nin de bulunduğu bir grup ile İmam Şafiî çocukların oruç tutmasını müstehap görerek şöyle demişlerdir: "Oruç tutmaya güç yetirmeleri halinde onları oruca alıştırmak için kendilerine oruç tutmaları emredilir".
Çocuklardan Kaç Yaşında Oruç Tutmaları İstenir?
Şafiî mezhebine mensup alimler bunun için namazda olduğu gibi yedi ve on yaş sınırını belirlemişlerdir.
İshak ise on iki yaşı sınır olarak belirlerken, bir rivayete göre de Ahmed İbn Hanbel on

yaşı sınır olarak belirlemiştir.
el-Evzâî ise şöyle demiştir: "Çocuk zayıf düşmeksizin (zorlanmaksızm) üç gün ardı ardına oruç tutabiliyorsa oruç tutmakla yükümlü tutulur."
Birinci görüş çoğunluğun görüşüdür. Mâlikîlerdeki meşhur görüşe göre çocukların oruç tutması meşru değildir. Buharı onların bu görüşünü eleştirmek amacıyla konu başlığında Hz. Ömer'in sözüne yer vererek onlara nazire yapmıştır. Çünkü onların hadislere karşı çıkarken en önemli dayanakları bu hadislere aykırı olarak sabit olan "Medine halkının uygulamasıdır. Hz. Ömer'in dini hükümleri araştırma konusundaki ciddiyeti ve sahabenin çoğunun o dönemde hayatta olması sebebiyle Hz. Ömer dönemindeki uygulamadan daha güçlü bir uygulama esas alınamaz. Bununla birlikte Hz. Ömer Ramazanda oruç tutmayan kişiyi azarlamak maksadıyla "Çocuklarımız bile oruç tutarken sen nasıl oruç tutmazsın" demiştir.

48- Visal Orucu Ve "Geceleyin Oruç Tutmak Yoktur Diyenler

Çünkü Yüce Allah: "orucu geceye kadar tamamlayın" buyurmuştur.77[77]
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de sahabeye olan merhametinden, onlara acımasından ve fazla derine dalmanın (gerekli olmayan tekellüfün/sorumluluğun üstlenilmesinin) hoş karşılanmamasından dolayı yasaklamıştır.
1961- Enes radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir:
'Visal orucu tutmayın".
Sahabe: "Sen orucu (iftar etmeden diğer oruca) birleştiriyorsun" deyince,
Hz. Peygamber: "Ben sizden biriniz gibi değilim. Bana yediriliyor ve içirili-yor (yahut ben yedirildiğim ve içirildiğim halde geceliyorum)" buyurmuştur.78[78]
1962- Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah visal orucunu yasakladı.
Sahabe: "Sen visal orucu tutuyorsun" dediler.
Hz. Peygamber: "Ben sizin gibi değilim. Ben yedirilir, içirilirim" buyurdu.
1963- Ebû Saîd radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in saiiaMhu aleyhi ve seiiem şu sözünü işittiğini söyledi:
"Visal orucu tutmayın. Biriniz visal orucu tutmak istediğinde seher vaktine kadar tutsun".
Sahabe: "Sen visal orucu tutuyorsun ey Allah'ın Resulü" dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Ben sizin durumunuzda değilim. Ben gecemi beni doyuran ve bana su verenin yedirmesi ve içirmesiyle geçiririm" buyurdu.
1964- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem visal orucunu sahabeye olan merhametinden dolayı yasakladı.
Sahabe "sen visal orucu tutuyorsun" deyince, Hz. Peygamber; "Ben sizin durumunuzda değilim. Beni Rabbim yedirir ve içirir" buyurdu.
(Buharı şöyle dedi): Osman "onlara olan merhametinden" ifadesini zikretme mistir.

Açıklama

Visal orucu, orucu bozan şeyleri oruç gecelerinde kasten terk etmektir. Bunun kapsamına gecenin tümünü veya bir kısmını, orucu bozan şeylerden uzak durarak geçiren kimseler girer. Buhârî, bu konudaki meşhur görüş ayrılığı sebebiyle bunun hükmünü zikretme mistir.
Geceleyin oruç tutma diye bir şeyin olmadığına dair Beşîr İbn Hasâsiyye hadisi vardır. Bu hadisi, Ahmed İbn Hanbel, Taberânî, Said ibn Mansur, Abd İbn Humeyd, İbn Ebû Hatim (son ikisi tefsirlerinde) sahih bir senetle Beşîr İbn Hasâsiyye'nin hanımı Leylâ'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Ben iftar etmeden iki gün oruç tutmak İstedim. Beşir bana genel olarak şöyle dedi: Hz. Peygamber bu orucu yasaklayarak "Bunu Hristiyanlar yapar. Siz Allah'ın size emrettiği gibi oruç tutun. Orucu akşama kadar tamamlayın. Akşam

---

77[77] el-Bakara 187.
78[78] Hadisin geçtiği diğer yer 7241.

olunca da iftar edin" buyurdu.
Konu başlığında geçen derine dalma (taammuk yani gerekli olmayan tekellüfün/sorumluluğun üstlenilmesi) ifadesi, kişinin yükümlü tutulmadığı bir şey İle kendini yükümlü tutmasıdır.
Bu hadislerin tümü, visal orucunun Hz. Peygamber'e aaibiiâhu aleyhi ve seiiem mahsus olduğuna ve başkasının bu orucu tutmasının yasak olduğuna, ancak sehere kadar tutma konusunda izin söz konusu olduğuna delil getirilmiştir.
Daha sonra visal orucunun yasaklığınm ne ifade ettiği konusunda şu farklı görüşler ileri sürülmüştür:
- Haramdır.
- Mekruhtur.
- Zorlukla tutabilenlere haram, zorlanmayanlara mekruhtur.
Seîef bu konuda farklı ictihadlarda bulunmuştur. Bu konuda Abdullah ibn Zübeyr'in ayrım yaptığı rivayet edilmektedir. İbn Ebî Şeybe sahih senetle ondan on beş gün iftar etmeden oruç tuttuğunu rivayet etmiştir. Sahabeden Ebû Said'in kız kardeşi,ile tabiinden Abdurrahman İbn EbîNaam, Amir İbn Abdullah İbn Zübeyr, İbrahim İbn Zeyd et-Teymî ve (Ebû Nuaym'ın el-Hilye adlı eserinde naklettiğine göre) Ebu'l-Cezvâ'da bu görüştedir. Bunu Taberî ve diğer alimler de rivayet etmiştir. Bu görüşte olanların delilleri bir sonraki konuda gelecek olan şu husustur: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ashabına visal orucu tutturmuştur. Şayet yasak haramlık ifade etseydi, onların fiilini onaylamazdı. Bu da gösteriyor ki Hz. Âişe'nİn de dediği gibi Hz. Peygamber bunu onlara olan merhametinden ve yüklerini hafifletme isteğinden yapmıştır. Bu şuna benzer: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ümmetine farz kılınır korkusuyla gece namazına kalkmayı onlara yasaklamış, ancak bunu yapması kendisine zor gelmeyecek kimi sahabelerin gece namazına kalktığı kendisine ulaştığında bunu yasaklamamıştır. Bunun benzeri, tüm yılı oruçlu geçirme konusunda gelecektir.
Bu açıklamalara göre; visal orucu tuttuğunda zorlukla karşılaşmayan, bununla ehl-i kitaba benzemeyi kastetmeyen ve iftarı çabuk yapma konusundaki sünnetten yüz çevirme niyetinde olmayan kimsenin visal orucu tutması yasak değildir.
Alimlerin çoğunluğu ise visal orucu tutmanın haram olduğu görüşünü benimsemiştir. Şafiî'den bu konuda, haram ve mekruh olduğuna dair iki görüş nakledilmektedir. Nevevî de bununla yetinmiştir. İmam Şafiî e!-Ümm'de bunun yasak (haram) olduğunu açık bir İfadeyle belirtir.
Ahmed İbn Hanbel, İshak, İbnü'l-Münzir, İbn Huzeyme ve Mâlikîlerden bir grup, Said'in yukarıda zikredilen hadisi sebebiyle seher vaktine kadar visal orucu tutmanın caiz olduğu görüşünü kabul etmişlerdir.
Bunun caiz olduğunun delillerinden biri, Hz. Peygamberin yasağından sonra da sahabenin visal orucu tutmasıdır. Bu, onların yasağı haramlık olarak değil tenzih için olduğunu anladıklarını gösterir. Aksi taktirde buna teşebbüs etmezlerdi. Haram olmadığını şu husus da desteklemektedir: Hz. Peygamber Beşîr Ibnü'l-Hasâsiyye'nin hadisinde visal orucu tutma yasağı ile iftarı geciktirme yasağının gerekçelerinin aynı olduğunu belirtmiş her ikisi hakkında da "Bu ehli kitabın fiilidir" demiştir. Görüşleri muteber olmayan Zahirîler dışında hiç kimse iftarı geciktirmenin haram olduğunu söylememiştir. Ayrıca mahiyeti açısından bakıldığında visal orucu tutmak nefsi şehvetlerinden alıkoyma, lezzetlerinden koparma anlamına gelir. Bu sebeple yukarıda adı geçen alimler bunun mutlak olarak veya mukayyed olarak {belirli şartlar altında) caiz olduğu görüşünü sürdürmüşlerdir.

Hadislerden Çıkan Bazı Sonuçlar

Mükellefler hükümlerde eşittir.
Bir delille istisna edilenler dışında Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hakkında sabit olan her hüküm, ümmeti hakkında da sabittir.
Müftünün verdiği fetva, kendisinin hali ile çelişkili ise ve fetva isteyen kişi bu çelişkinin sırrını bilmiyorsa müftünün fetvasına aykırı davranabilir.
Yasağın hikmetini araştırmak,
Hz. Peygamber'e özgü hükümler vardır, Yüce Allah'ın "Sizin için Allah resulünde en güzel

örnek vardır"[79][79] âyetinin genel ifadesi tahsis edilmiştir.
Sahabe, Hz. Peygamber'in niteliği bilinen fiiline müracaat eder ve Hz. Pey-gamber'in yasakladıkları hariç buna uyardı.
Hz. Peygamber'e özgü hükümlerin bütününe uyulmaz.
Yüce Allah görünürde bir sebep olmaksızın onların sıradan sonuçlarını yaratma kudretine sahiptir.

49- Çokça Visal Orucu Tutan Kişileri Sakındırmak

Bunu Enes Hz. Peygamber'den rivayet etmiştir.
1965- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem visal orucu tutmayı yasakladı.
Bunun üzerine Müslümanlardan bir adam: "Ey Allah'ın resulü! Sen visal orucu tutuyorsun" dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w seiiem: "Hanginiz benim gibi olabiliri Ben gecemi, Rabbim'in beni yedirip içirmesiyle geçiriyorum" dedi.
Sahabe visal orucunu bırakmaktan kaçınınca Hz. Peygamber onlara bir gün visal orucu tutturdu, ertesi gün de tutturdu. Sonra (şevvalin) hilal(i) görüldü. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w sellem şöyle buyurdu:
"Eğer hilal gecikseydi, size daha çok tutturacaktım".
Bunu onlar visal orucu tutmaktan vazgeçmedikleri için âdeta ceza olarak söyledi.[80][80]
1966- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem iki kere:
"Visal orucu tutmaktan sakının" buyurdu. Kendisine; "Sen visal orucu tutuyorsun" denilince,
"Ben gecemi Rabbimsin beni yedirip içirmesiyle geçiriyorum. Amellerden gücünüzün yeteceği şeyleri yapın" buyurdu.

Açıklama

Konu başlığında "çokça" kaydı konulmasından, az visal orucu tutanın bundan sakındınlmadığı anlaşılabilir. Çünkü az visal orucu tutmak, daha az zorlukla karşılaşmak demektir. Ancak sakındırmanın olmaması, o şeyin caiz olmasını gerektirmez.
Hadisten anlaşıldığına göre Hz. Peygamber salisilata aleyhi ve seiiem ashabına iki gün visal orucu tutturmuştur.
Hz. Peygamber'in "Eğer hilal gecikseydi..." ifadesi "eğer" sözcüğünün kullanılabileceğine delil olarak getirilmiştir. "Eğer" sözcüğünün kullanımı konusundaki yasak, şer'î konularla alakalı konuların dışında kullanıma yorulmuştur.
"Size daha çok oruç tutturacaktım" yani aciz kalıp da, terk etmek suretiyle hafifletme talep edinceye kadar oruç tutturacaktım demektir. Bu şuna benzer: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ashabı ile istişare yapmış ve istişare sırasında Tâifin kuşatmasının kaldırılması yönünde görüş belirtmişti. Sahabe bu görüşten hoşlanmadı. O zaman Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ertesi sabah erkenden savaşmayı emretti. Savaş sırasında pek çok sahabe yaralandı, zorlukla karşılaştılar. Bunun üzerine kuşatmadan dönmek istediler. Hz. Peygamber de ertesi sabah onları geri çevirdi, bu onların hoşuna gitti. Bunun ayrıntısı Megazî konusunda gelecektir.[81][81]

Hz. Peygamber'in Oruçlu İken Allah Tarafından Yedirilip İçirilmestnin Anlamı

"Ben gecemi Rabbimsin beni yedirip içirmesiyle geçiriyorum" ifadesinin ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre bunun hakiki anlamı kastedilmiştir. Ona oruç tuttuğu günlerde bir ikram olarak Allah katından yiyecek ve içecek getirilirdi.

---

[79][79] el-Ahzab21
[80][80] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1966, 6851, 7242, 7299.
[81][81] 4325. hadis.

İbn Battal ve onunla aynı görüşte olanlar bunu eleştirmişler ve şöyle demişlerdir: "Böyle olsaydı, Hz. Peygamber visal orucu tutmamış olurdu. Yine hadiste yer alan "zaile" ifadesi bu yeme içmenin gündüz olduğunu gösterir. Şayet bu hakikat anlamında olmuş olsaydı o zaman Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem oruç tutmuş olmazdı."
Bu itiraza şu şekilde cevap verilmiştir: Rivayetlerde geçen tercihe şayan kelime "ezailü" değil "ebîtu" kelimesidir. Üstelik "ezallu" kelimesi geçmiş olsa bile, yeme içmeyi mecaz anlamına yormak, "ezallu" kelimesini mecaza yormaktan daha öncelikli değildir. Üstelik karşı tarafın söylediği kabul edilse bile bu zarar vermez. Çünkü Hz. Peygamber'e keramet olarak cennet yiyecek ve İçeceğinden verilmesinde mükelleflere ait hükümler cereyan etmez. Nitekim onun göğsü altından bir kapta yıkanmıştır, oysa dünyadaki altından kapları kullanmak haramdır.
İbnül-Müneyyir el-Hâşiye isimli eserinde şöyle demiştir: Dinen kişinin orucunu bozan, insanlar tarafından bilinen normal yiyecektir. Olağanüstü bir yolla örneğin cennetten gelen bir yiyecek ise bu özellikte değildir. Onu yemek, tıpkı cennet halkının yemesinde olduğu gibi ameller cinsinden değil amellerin sevabı cinsinden bir şeydir. Keramet ibadeti iptal etmez.
Diğer bazıları şöyle demiştir: Yemek ve içeceği hakikat anlamına almayı engelleyen bir durum yoktur. Bu durumda yukarıdaki itirazlara da gerek kalmaz. Sahih rivayet "gecelerim" şeklinde olduğuna göre, cennetten getirilen şeyi geceleyin yemek ve içmek Hz. Peygamber'e özgü olmak üzere onun visal orucunu bozmaz. Bunu şöyle anlamak gerekir: Hz. Peygamber'e "sen visal orucu tutuyorsun" denildiğinde adeta o şöyle demiştir: "Ben bu konuda sizin durumunuzda değilim. Çünkü sizden biri yiyip İçtiğinde onun visal orucu bozulur. Oysa Rab-bim beni yedirir ve İçirir, bununla benim visal orucum bozulmaz. Benim yiyecek ve içeceğim hem şekil hem de mahiyet bakımından sizinkinden farklıdır".
Çoğunluk şöyle demiştir: "Beni rabbim yedirir ve içirir" sözü mecaz olup, yeme ve içmenin sağladığı kuvvet anlamına gelir. Yani bu ifade "Rabbim beni yiyen ve içen kişinin sahip olduğu kuvvete sahip kılar. Bana yiyecek ve içecek yerine geçecek şeyi verir. Kuvvetimde bir zayıflama ve duyularda bir usanma olmaksızın türlü taatleri yapmama imkan verir" anlamına gelir. Yahut da bunun anlamı, Allah'ın onda, yemek ve suya ihtiyaç bırakmayacak bir doygunluk ve suya kanma hali yaratması, bu sayede onun açlık ve susuzluk hissetmemesidir. Bununla önceki arasındaki fark şudur: Birincide açlık ve susuzluk bulunmakla birlikte tokluk ve suya kanma durumu olmaksızın Allah'ın ona kuvvet vermesi ifade edilmekte, ikincide ise kuvvetle birlikte tokluk ve suya kanma hissi de verilmektedir. İkincisi oruç tutan kimsenin durumuna aykırı ve visal orucunun amacını ortadan kaldırdığı gerekçesiyle birinci görüş tercih edilmiştir. Çünkü orucun ruhu açlıktır.
Bu ifadenin anlamı "Rabbim, kendi azameti hakkında tefekkür etmek, kendisini müşahede ile doldurmak, marifeti ile gıdalandırmak, muhabbetini, müna-catına dalmayı ve ona yönelmeyi göz aydınlığım kılmak suretiyle beni yemek ve içmekle meşgul olmaktan uzak kılmıştır" şeklinde olabilir. İbnü'l-Kayyim bu manaya meylederek şöyle demiştir: Bu gıda, bedenlerin aldığı gıdalardan daha yüce olabilir. En ufak bir zevke ve tecrübeye sahip olan kişi, bedenin kalp ve ruh gıdası sayesinde pek çok bedenî gıdaya ihtiyaç duymadığını bilir, özellikle de talep ettiği şeyi elde etmekten dolayı sevinçli ve mutlu olan, sevdiği sebebiyle gözü aydın olan kişinin böyle olduğunu bilir.

50- Seher Vaktine Kadar Visal Orucu Tutmak

1967- Ebû Said el-Hudrî radıyaiiâhu anh, Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle dediğini duymuştur:
"Visal orucu tutmayın. Biriniz visal orucu tutmak istediğinde seher vaktine kadar tutsun".
Sahabe: "Sen visal orucu tutuyorsun ey Allah'ın Resulü" dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Ben sizin durumunuzda değilim. Ben, beni doyurucu beni doyurduğu halde ve bir su veren bana su verdiği halde gecelerim" buyurdu.

51- Kardeşine Nafile Orucunu Bozması İçin Yemin Eden Ve Bu Kendisi İçin Daha Uygun Olduğunda Onun Üzerine Kazayı Gerekli Görmeyen Kişi

1968- Avn İbn Ebû Cuhafe babasından şunu nakletmiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Selman ile Ebû Derda'yı radıyaiiâhu anh birbirine kardeş kıldı.
Selman birgün Ebû Derda'yı ziyaret etti. Ümmü Derda'nın üzerinde eski püskü elbiseler görünce ona "bu halin de neyin nesi?" diye sordu.
Ümmü Derda: "Kardeşin Ebû Derda'nın dünyaya ihtiyacı yok" dedi.
Ebû Derda gelince, ona yemek yapıp önüne koydu. Selman: "buyur ye" dedi.
Ebû Derda: "Ben oruçluyum" dedi.
Selman: "Sen yemedikçe ben de yemeyeceğim" dedi. Bunun üzerine Ebu'd-Derda yedi. Gece olunca Ebu Derda namaza kalkmak İstedi. Selman ona "uyu" dedi, Ebu'd-Derda uyudu. Bir süre sonra yine kalkmak istedi, Selman yine "uyu" iedi. Ebu'd-Derda da uyudu. Gecenin sonuna doğru gelince Selman "şimdi <alk" dedi. İkisi birlikte kalkıp namaz kıldılar.
Selman, Ebu'd-Derda'ya: "Rabbinin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin ienin üzerinde hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Her hak sahibi-ıe hakkını ver" dedi.
Ebu'd-Derda, Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi w nitem gelerek durumu ona an-attı. Hz. Peygamber saibiiâhn aihi ve sdkm "Selman doğru söylemiş" buyurdu.[82][82]

Açıklama

Bu konu başlığında Selman ile Ebu'd-Derda'nın olayından bahsedilmiş, an-ak bu rivayette yeminden bahsedilmemiştir. Kaza etme meselesine gelince halısın rivayet yollannda bu konuya dair bir bilgi bulamadım. Şu var ki aslolan bu •ruam kaza edilmemesidir, nitekim Sâri (Hz. Peygamber) de bunu onaylamıştır.
Şayet kazasını tutmak farz olsaydı Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem açıklamaya ihtiyaç duyulan böyle bir durumda bunu açıklardı. Buharî, Ebû Said hadisine işaret etmiş gibidir. Bu hadiste şöyle denilmektedir:
Hz. Peygamber için yemek yaptım. Yemek Hz. Peygamberin önüne konulunca onunla birlikte gelenlerden biri "ben oruçluyum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kardeşin seni yemeğe dauet etti ve senin için zahmete katlandı. Orucunu boz ve onun yerine istersen oruç tut". Bunu İsmail İbn Ebû Üveys, babasından o da İbnü'l-Münkedir aracılığıyla Ebû Said'den rivayet etmiştir. Senedi hasen olup Beyhakî bunu kitabında rivayet etmiştir. Bu hadis, bozulan nafile orucun kazasının farz olmadığını gösterir.
Konu başlığındaki "daha uygun olduğunda" ifadesi, Buharî'nin şu düşüncede olduğunu göstermektedir: Nafile orucu bozmak ve kaza etmemek, bozma konusunda bir özrü olan içindir. Sebepsiz olarak kasten bozan için değil.
Megazî (Siyer) yazarları, sahabe arasındaki kardeşliğin iki kere yapıldığını belirtmişlerdir: Birincisi hicretten önce yalnızca muhacirler arasında yardımlaşma üzerine yapılmıştır. Bunda Zeyd İbn Harise ile Hamza İbn Abdülmuttalib kardeş olmuştur. Sonra Hz. Peygamber muhacirler ile ensarı hicretten sonra kardeş kılmıştır. Bu da Medine'ye geldikten sonra olmuştur. Satım bölümünün başında Abrurrahman İbn Avfm şu hadisi gelecektir: "Medine'ye geldiğimizde Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem benimle Sad İbn Rebi'yi kardeş kıldı".
Selman, Ebu'd-Derda'yı Hz. Peygamber hayatta iken ziyaret etmiş ve Ebu'd-Derda'nın evde olmadığını görmüştür. Hanımının ise üzerinde iş elbisesi bulunduğunu görmüştür. Bunun anlamı eşinin kocası için süslü elbise giymemiş olmasıdır.
Gecenin sonunda kalkmaları, seher vaktinde olmuştur.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Allah için kardeş olmanın meşruluğu,
Kardeşleri ziyaret etmek ve onların yanında kalmanın meşruluğu,
İhtiyaç durumunda yabancı kadınla konuşmak caizdir.
Görünürde soran kişiye ilişkin olmasa bile maslahatı gerçekleştirecek şeyi sormak.

---

[82][82] Hadisin geçtiği diğer yer: 6139.

Müslümana öğüt vermek, gafil olanı uyarmak, Gecenin sonunda kalkmanın fazileti, Kadının kocası için süslenmesi meşrudur.
Kadının iyi gsçinme konusunda kocası üzerinde hakkı vardır.
Selmanın "ailenin (eşinin) senin üzerinde hakkı vardır" ifadesinden, kadının kocası üzerinde cinsel ilişkide bulunma hakkı olduğu anlaşılır. Nitekim Hz. Peygamber, Selman'm bu sözünü onaylamıştır.
Müstehap olan işler; bıkkınlığa, usanmaya, yapılması müstehap olan bu işlerden daha iyi olan vacip veya mendup olan hakların kaybedilmesine yol açtığında bunları yasaklamak caizdir. Namaz kılan kişiyi engelleyen hakkında Kur'an'da geçen tehdit ifadesi bunu haksızlık ve düşmanlık üzere yapanlara özgüdür.
ibadet yaparken insanın nefsine yüklenmesi mekruhtur.
Nafile orucu bozmak caizdir. Bu çoğunluğun görüşüdür. Çoğunluk bu durumda kazayı gerekli görmemekle birlikte kişinin orucunu kaza etmesi müste-haptır.

52- Şaban Orucu

1969- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seıiem öyle oruç tutardı ki "artık oruçsuz zaman ge-çirmeyecek" derdik. Bazen de öyle bırakırdı ki "bir daha oruç tutmayacak" derdik. Resûlullah'ın Ramazan ayı dışında tüm ayı oruçlu geçirdiğini görmedim. Şaban ayından daha çok oruç tuttuğunu da görmedim.83[83]
1970- Hz. Âişe radıyaiiâhuanh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hiçbir ayda Şaban ayından daha çok oruç tutmazdı. Şaban ayının tümünü oruçlu geçirirdi. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Şöyle buyururdu:
"Amellerden gücünüzün yettiğini yapın. Şüphesiz ki siz usanmadıkça Allah usanmaz (yani siz usanırsınız ama Allah usanmaz)".
Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem en sevdiği (nafile) namaz, az da olsa devamlı kılmanı idî. O, bir namaz kıldığında buna devam ederdi.

Açıklama

Bu bölümde Şaban ayında oruç tutmanın müstehap olması konusu ele alınmaktadır.
Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Şaban ayında çok oruç tutmasının hikmeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden bazıları şunlardır
- Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem her aydan üç gün oruç tutardı. Yolculuk vb. sebeplerle bu oruçları tutamadığında hepsini birlikte Şaban ayında kaza ederdi. İbn Battal bu görüşe işaret etmiştir.
- Hz. Peygamber'in başka aylarda değil de Şaban ayında çok oruç tutmasının hikmeti şudur: Hz. Peygamber'in eşleri Ramazandan kazaya kalan oruçlarını Şaban ayında tutarlardı. Bu, onların Ramazan ayından kazaya kalan oruçlarını Şaban'a ertelemelerinin hikmeti konusunda söylenen görüşün aksidir. Çünkü orada belirtildiğine göre onların kaza oruçlarını Şaban'a ertelemelerinin sebebi, Hz. Peygamberle meşgul olmaları sebebiyledir.
- Bunun sebebi Şaban ayının ardından orucu farz olan Ramazan ayının gelmesidir. Şaban ayında başka iki ayda tuttuğu oruç kadar tutardı, çünkü Ramazan ayı farz olan oruçla dolu olduğundan o ayda nafile oruç tutamazdı. Bunun orucunu da Şaban'da tutardı.
- Bu konuda en evla görüş yukarıda geçenlerden daha sahih olan; Nesaî ve Ebû Davud'un rivayet ettiği, İbn Huzeyme'nin de sahih gördüğü Usame İbn Zeyd'den rivayet edilen şu hadistir:
Dedim ki: Ey Allah'ın resulü! Şaban ayında tuttuğun oruç kadar hiçbir ayda oruç tuttuğunu görmedim.
Resûlullah'saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Bu, Recep ile Ramazan arasında çoğu insanın gafil kaldığı bir aydır. Bu, amellerin alemlerin Rabbine yükseltildiği bir aydır. Ben de amelimin oruçlu olduğum halde yükseltilmesini isterim" dedi.
Bu hadis Şaban ayında oruç tutmanın faziletini göstermektedir.

83[83] Hadisin geçtiği diğer yerler: 1970, 6465.

53- Hz. Peygamberin Orucu Ve İftarı Hakkında Zikredilenler

1971- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve Ramazan ay'ı dışında hiçbir ay'ı tam olarak oruçlu geçirme mistir. O, "vallahi galiba bir daha orucu bırakmayacak" dedirtecek kadar oruç tutar, "vallahi galiba bir daha oruç tutmayacak" dedirtecek kadar orucu bırakırdı.
1972- Enes radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiıem ay için-de öyle iftar ederdi ki (günlerini oruç tutmaksizm geçirirdi ki) bir daha oruç tutmayacağını zannederdik. Öyle oruç tutardı ki o ay içinde bir daha iftar etmeyeceğini zannederdik. Geceleyin onun namaz kılmasını görmeyi İstesen mutlaka görürdün, uyuduğunu görmek istesen de mutlaka görürdün.
1973- Humeyd şöyle demiştir: Enes'e Hz. Peygamber'in saBailâhu aieyhı ve seiiem orucunu sordum o şöyle dedi:
Ay içinde onu oruçlu görmek istesem görürdüm. Oruçsuz görmek istesem mutlaka görürdüm. Geceleri namaz kılarken görmek istesem görürdüm, uyurken görmek istesem mutlaka görürdüm. Resûlullah'm saiiaiiahu aleyhi ve seiiem avucundan daha yumuşak bir ipeğe asla dokunmadım. Resûlullah'm kokusundan daha güzel bir misk koklamadım.

Açıklama

Bu hadisler Hz. Peygamber'in oruç ve gece namazı konusunda farklı durumları bulunduğunu göstermektedir. Bazen gecenin başında bazen ortasında bazen de sonunda namaz kılardı. Yine bazen ayın başında bazen ortasında bazen de sonunda oruç tutardı. Gece vakitlerinden bir vakit onu namaz kılarken görmek isteyen yahut ay içinde oruçlu görmek isteyen illa ki onun namaz kıldığı ve oruç tuttuğu vakte rastlardı. Haberin manası budur. Bu haber, Hz. Peygamber'in sürekli oruç tuttuğu ve tüm geceyi namaz kılarak geçirdiği anlamına gelmez. Hz. Âişe'nin önceki konuda söylediği şu söz bununla çelişmez: "Namaz kıldığı zaman buna devam ederdi". Daha sonra gelecek konuda ise "onun ameli sürekli idi" denilmektedir. İşte ele aldığımız hadisler bunlarla çelişmez. Çünkü bununla kastedilen Hz. Peygamber'in mutlak olarak kıldığı nafileler değil düzenli olarak yaptıklarıdır. İki hadis bu şekilde uzlaştırılmaktadır. Uzlaştırılmazsa görünürde aralarında çelişki vardır.
Bu hadis, Hz. Peygamber'in hem yaratılış (fizikî özellikler) hem de ahlâk bakımından en üstün niteliklere sahip olduğunu göstermektedir. O, olgunluğun tümü, yüceliğin zirvesi, güzelliğin özüdür. Bu hadisin içerdiği diğer hususlar Hz. Peygamberin Niteliği konusunda gelecektir.[84][84]

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Bu iki hadis, her ay nafile oruç tutmanın müstehap olduğunu, mutlak nafile orucun yasak olan vakitler dışında belirli bir vaktinin bulunmadığını gösterir.
Hz. Peygamber tüm seneyi oruçlu geçirme mistir. O, bu konuda kendisine uyulup da ümmetine zorluk çıkarmamak İçin bunu terk etmiş olabilir. Oysa bunu yapmaya kalkışsaydı yapabilecek kudret kendisine verilmiştir. Ancak o ibadet konusunda orta yolu tutmuştur. Bazen oruç tutmuş, bazen tutmamış, bazen gecenin bir kısmında namaz kılmış bazen de kalkmamıştır. Gecenin tümünü namaz kılmakla geçirdiği görülmemiştir, Mühelleb buna işaret etmektedir.
İbn Abbas'm hadisi, işiten kimse açısından haberi pekiştirmek maksadıyla ortada inkar eden kimse bulunmasa bile yemin etmenin caiz olduğunu göstermektedir.

54- Misafirin Oruç Konusundaki Hakkı

1974- Abdullah İbn Amr İbn As rachyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah saUaitehu aleyhi veseiiem benim yanıma girerek ...deyip hadisin devamını söylemiştir. Burada

---

[84][84] 3561. hadis.

kastedilen şu hadistir:
"Seni ziyaret edenin senin üzerinde hakkı vardır. Zevcenin senin üzerinde hakkı vardır".
Ben: "Dâvud orucu nedir?" diye sordum.
Hz. Peygamber: "Senenin yarısını oruçlu geçirmektir".

55- Oruç Konusunda Bedenin Hakkı

1975- Abdullah İbn Amr İbnü'1-Âs şöyle demiştir:
Resûlullah saiiaüâhu aleyhi ve seiiem bana: "Ey Abdullah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun ve geceleri namaz kıldığın bana bildirilmedi mi zannediyorsun?" dedi.
Ben: "Evet ey Allah'ın resulü (sana bildirilmiştir)" dedim.
Resûlullah saiiaiiahu aleyhi ve seiiem: "Böyle yapma. Bazen oruç tut, bazen bırak. Bazen namaz kıl, bazen uyu. Çünkü bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Zevcenin senin üzerinde hakh vardır. Seni ziyarete gelenin senin üzerinde hakkı vardır. Her aydan üç gün oruç tutman yeter. Yaptığın her bir iyilik on katı iledir. Öyleyse bu bütün yılı oruçlu geçirmek gibidir".
Ben bununla yetinmeyerek daha çok ibadet etmeye çalıştım. Bana da sonradan ağır oldu.
Ben: "Ey Allah'ın resulü! Ben (daha fazlasını tutacak) kuvvete sahibim" dedim.
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem: "O zaman Allah'ın peygamberi Davud'un orucunu tut, bundan daha fazla tutma" dedi.
Ben: "Allah'ın peygamberi Davud'un orucu nasıldır?" diye sordum. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Yıhn yarısını oruçlu geçirmektir". {Hadisi rivayet eden kişi diyor ki):
Abdullah yaşlandıktan sonra şöyle dedi: "Keşke Hz. Peygamber'in ruhsatını kabul etseydim".

Açıklama

Konu başlığındaki oruç ile kastedilen "nafile oruç"tur. Haktan kasıt ise talep edilen şeydir. Bu vacibi de mendubu da içine alır. Nefsin farz olan hakkı, karşılanmadığında kişinin ölümünden korkulan durumdur ki burada o kastedilme-mektedir. İbn Huzeyme'nin rivayetinde şöyle denilmektedir:
"Her amelin doruğa çıktığı bir dönem, bir de kesintiye uğradığı dönem vardır. Kimin amelinin kesintiye uğraması benim sünnetime doğru olursa o doğru yolu bulmuştur, kimin amelmin kesintiye uğraması bundan başka bir şeye olursa helak olur".
Nevevî Abdullah'ın yaşlandıktan sonra söylediği sözün anlamı hakkında şöyle demiştir: Bu, Abdullah'ın yaşlanınca daha önce Resûlullah'ın huzurunda kendi üzerine aldığı şeyi yerine getirmekten aciz kaldığını, acizliği sebebiyle bunu yapmanın da kendisine zor geldiği, ancak bunu yapmayı üstlendiği için terk etmeyi de hoş görmediği anlamına gelir. Abdullah bu sebeple Hz. Peygamber'in ruhsatını kabul ederek daha hafif olanı uygulamış olmayı temenni etmiştir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Abdullah aciz olmasına ve ruhsatı almış olmayı temenni etmesine rağmen yapmayı üstlendiği ameli terk etmemiştir. Aksine Husayn'm rivayetinde yer aldığına göre bir tür hafifletmeden yararlanmıştır. Şöyle ki:
Abdullah yaşlanıp da zayıf düşünce birkaç gün oruç tutuyor, sonra bu günler sayısınca iftar ediyordu. Yine bazı geceler namaz kılıyor, bu geceler sayısınca da namaz kılmayı terk ediyor, bu sayede oruç ve namaz için kuvvet topluyordu.
O şöyle diyordu: "Ruhsatı kabul etmiş olmayı, ona denk bir şeyden daha çok isterdim. Ancak ben Hz. Peygamber'den ayrıldığımda (Hz. Peygamber vefat ettiğinde) bu ameli yapıyordum. Şimdi bunu terk ederek, yaptığıma muhalif düşmek istemiyorum".

56- Bütün Yılı Oruçlu Geçirmek

1976- Abdullah İbn Amr şöyle demiştir:
Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem benim "vallahi yaşadığım sürece gündüzleri oruç tutacak, geceleri de namaz kılacağım" dediğim haber verilmiş. Ben "evet bunu söyledim, anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resulü" dedim.
Hz. Peygamber saMâhu aleyhi ve seikm: "Buna güç yetiremezsin. Bazen oruç tut, bazen

terk et. Bazen namaz kıl bazen uyu. Her aydan üç gün oruç tut. İyiliklere on kat sevap verilir. Bu ise bütün yılı oruçlu geçirmek gibidir" buyurdu.
Ben: "Ey Allah'ın resulü benim bundan daha faziletlisini yapmaya gücüm yeter" dedim.
Resûlullah: "O halde bir gün oruç tut, iki gün bırak" dedi. Ben: "Ben bundan daha faziletlisini de yapabilirim" dedim.
Resûlullah: "Bir gün oruç tut, bir gün bırak. Bu Dovud aieyhisselam'ın orucudur. Bu en faziletli oruçtur" buyurdu.
Ben: "Ben bundan daha faziletlisini yapabilirim" dedim. Resûlullah: "Bundan daha faziletlisi yoktuf buyurdu. ,

Açıklama

Konu başlığı, bütün yılı oruçlu geçirmenin meşru olup olmadığı meselesi ile ilgilidir.
Hz. Peygamber'in "Buna güç getiremezsin" ifadesi, sözün söylendiği zamanla ilgili olabilir. Bu durumda Hz. Peygamber onun bunu üstlenerek, kendisini zorluk altına sokacağını ve bundan daha önemli şeyleri ise zayi edeceğini bildiğinden Hz. Peygamber bunu söylemiştir. Hz. Peygamber bununla yaşlandığında ve bunu yapmaktan aciz hale geldiğindeki durumu da kastetmiş olabilir, nitekim bu da olmuştur. Resûlullah onun, bir ibadeti yapmayı üstlenip sonra aciz düşerek terk etmeyi kötü saymıştır, çünkü bunu yapanlar kınanmıştır.

57- Kişinin Ailesinin Oruç Konusundaki Hakkı

Bunu Ebû Cuhayfe, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem rivayet etmiştir.
1977- Abdullah İbn Amr radıyallâhu anh şöyle demiştir:
Benim peşpeşe (sürekli) oruç tuttuğum ve geceleri namaz kıldığım Hz. Pey-gamber'e saibilâhu aleyhi ve seiiem İletilmiş. Ya o bana haber gönderdi yahut da ben onunla karşılaştım. Bana şöyle dedi:
"Senin sürekli oruç tutup, iftar etmediğin ue sürekli namaz kıldığın bana iletilmedi mi zannediyorsun? (Böyle yapma). Bazen oruç tut, bazen bırak. Bazen namaz kıl, bazen uyu. Çünkü gözlerinin senin üzerinde payı vardır. Nefsinin senin üzerinde payı vardır. Ailenin senin üzerinde payı vardır".
Ben: "Ben bundan daha fazlasını yapabilecek güçteyim" dedim.
Hz. Peygamber: "Öyleyse Dâvud aieyhisselam'ın orucundan tut" buyurdu.
Ben: "O nasıldır?" diye sordum.
Hz. Peygamber: "Dâvud bir gün oruç tutar, bir gün bırakırdı. Düşmanla karşılaştığında kaçmazdı".
Ben: "Ben kim bu mertebe kim ey Allah'ın nebisi!" dedim.
(Hadisi rivayet eden) Atâ dedi ki: 'Tüm ömrü oruçla geçirme hakkında ne dedi bilmiyorum". Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve seiiem iki kere şöyle buyurdu: "Tüm ömrünü oruçla geçiren kişinin orucu yoktur".

Açıklama

Hattabî şöyle demiştir: Abdullah İbn Amr'ın olayında kastedilen özetle şudur: Yüce Allah kulunu yalnızca oruçla yükümlü tutmamıştır, faklı türlerde ibadetlerle yükümlü tutmuştur. Kişi bütün gücünü oruca harcarsa diğer ibadetlerini aksatır. Öyleyse evla olan oruç konusunda orta yolu izlemek, böylece gücünün kalan kısmını diğer ibadetlere harcamaktır. Hz. Peygamber'in, Davud aieyhisselam'ın orucu ile ilgili şu sözü buna işaret etmektedir: "Düşmanla karşı-laştığında kaçmazdı1' yani cihad edebilecek gücü sağlayabilmek için Davud'un oruç tutmadığı da olurdu.

Tüm Ömrü Oruçlu Geçirmenin (Savmu'd-Dehr) Hükmü

Bu hadis, tüm ömrü oruçlu geçirmenin mekruh olduğuna delil olarak getirilmiştir. İbnü't-Tîn şöyle demiştir: Bu hadiste yer alan olay şu yönlerden tüm
ömrü oruçlu geçirmenin mekruh olduğunu göstermektedir: Hz. Peygamber'in daha fazla

oruç tutmayı yasaklaması, hem oruç tutmayı hem iftar etmeyi (günü oruçsuz geçirmeyi) emretmesi, "bundan daha faziletlisi yoktur" buyurması, sürekli oruç tutan kişiye beddua etmesi. îshak ve Zahirîler de tüm ömrü oruçlu geçirmenin mekruh olduğu görüşünü kabul etmişlerdir. Bu, Ahmed'den de rivayet edilmiştir. İbn Hazm, bu konuda tek kalarak bunun haram olduğunu söylemiştir.
Bazıları İse tüm ömrü oruçlu geçirmenin caiz olduğu görüşünü kabul etmişler, bunu yasaklayan haberleri ise gerçek anlamda tüm ömrü oruçla geçirmeye yormuşlardır. Çünkü bu durumda tutulan oruca, haram olan bayram oruçlan da girmektedir. İbnü'l-Münzir ve bir grup alim bu görüşü tercih etmiştir. Hz. Aişe'den bunun benzeri bir görüş rivayet edilmiştir. Ancak bu görüş itiraza açıktır. Çünkü Hz. Peygamber tüm ömrü oruçlu geçirme hakkında soru soran kişiye "tüm ömrünü oruçlu geçirenin orucu yoktur" buyurmuştur. Bu, o kişinin ecir ve sevap kazanamayacağı anlamına gelir. Bu ifade, oruç tutulması haram olan günlerde oruç tutan kimse hakkında söylenmez.
Diğer bir grup ise tüm ömrü oruçlu geçirmenin, buna güç yetiren ve başka bir hakkı zayi etmeyen kimse için müstehap olduğu görüşünü kabul etmiştir. Alimlerin çoğunluğu bu görüştedir.

58- Bir Gün Oruç Tutup Bir Gün Bırakmak

1978- Abdullah İbn Amr radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber safeiiâhu aıeyhi ve »fan bana: "Her aydan üç gün oruç tut" buyurdu.
Ben: "Bundan daha fazlasına gücüm yeter" dedim.
Ben böyle demeye devam ettim, nihayet Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bir gün oruç tut, bir gün bırak. Her ay Kur'an'j oku (hatmet)". "Bundan daha fazlasını yapabilirim" dedim. Hz. Peygamber: "Öyle ise Kur'an'ı üç günde bir hatmet" buyurdu.

59- Davud Aleyhisselam'ın Orucu

1979- Abdullah İbn Amr İbnü'1-As radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bana: "Sen sürekli oruç tutuyor ue geceleri de namaz kıhyormuşsun" dedi.
Ben: "Evet" dedim.
Hz. Peygamber: "Böyle yaparsan gözlerin yorulur, nefsin aciz kalır. Ömür boyu (veya senenin tümünü) oruç tutan kişinin orucu yoktur. Ayda üçgün oruç tutmak zaten bütün yılı oruçlu geçirmek gibidir".
Ben: "Bundan daha fazlasını yapabilirim" dedim.
Hz. Peygamber: "Madem öyle o zaman Dauud aleyhisselam'ın orucunu tut. O bir gün oruç tutar, bir gün bırakırdı. Düşmanla karşılaştığında da kaçmazdı".
1980- Ebu'l-Melîh (kendisine hadis rivayet ettiği kişiye) şöyle demiştir; Babanla birlikte Abdullah İbn Amr'ın yanına gittik. Bize şunu anlattı:
Benim oruç tuttuğum Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem İletilmiş. O benim yanıma geldi. Ben hemen içi lifle dolu deriden bir minderi onun için serdim. O ise yere oturdu. Minder ikimizin arasında kaldı. Bana şöyle buyurdu:
"Her aydan üçgün oruç tutmak sana yetmiyor mu?".
Ben: "Ey Allah'ın resulü! Daha fazlasını yapabilirim" dedim.
Hz. Peygamber: "Beş gün tut" dedi.
Ben: "Daha fazlasını yapabilirim" dedim.
Hz. Peygamber: "Yedi gün tut" dedi.
Ben: "Daha fazlasını yapabilirim" dedim.
Hz. Peygamber: "Dokuz gün tut" dedi.
Ben: "Daha fazlasını yapabilirim" dedim.
Hz. Peygamber: "On bir gün tut" dedi.
Ben: "Daha fazlasını yapabilirim" dedim.
Hz. Peygamber: "Dâuud aieyhissehm'm orucunun üzerinde bir oruç yoktur. Bu da yi/m yarısını oruçlu geçirmektir. Buna göre bir gün oruç tut, bir gün bırak" buyurdu.

Açıklama

Hz. Peygamber'in aaiiaiiâhu aleyhi ve seiiem mindere oturmaması onun alçakgönüllülüğünü ve kendisini arkadaşına tercih etmediğini göstermektedir. Minderin içi lif dolu bir deri olması da Hz. Peygamber saiiaiiâhu akyhi ve seiiem zamanında sahabenin mütevazı bir yaşantıya sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü Abdullah'ın evinde bundan daha iyi bir minder olsaydı mutlaka bunu Hz. Peygamber'e ikram ederdi.

Abdullah'ın Olayından Çıkarılacak Bazı Sonuçlar

Abdullah İbn Amr'ın bu olayından, yukarıda geçenlerden ayrı olarak çıkarılacak bazı sonuçlar bulunmaktadır:
Hz. Peygamber'in ümmetine olan merhamet ve şefkati, Onları kendileri için yararlı olacak şeylere yönlendirmesi, Devam ettirmeye güç yetirebîleçekleri amellere teşvik etmesi,
ibadeti tamamen veya kısmen terk etmeye yol açabilecek usanma ve bıkkınlığa düşmemeleri için ibadette aşırıya gitmelerini yasaklaması. Nitekim Yüce Allah önce ibadete devam eden sonra ise bu konuda tefrite düşerek ibadetlerini aksatan bir grubu kitabında kınamıştır.
İnsanın yapmayı üstlendiği ibadet görevlerini sürdürmesi menduptur.
Kişinin yaptığı salih amelleri, okuduğu virdleri söylemesi caizdir. Ancak hiç şüphesiz bu riyadan emin olma durumuna özgüdür.
Kişinin ibadet etmeyi üzerine almak için yemin etmesi caizdir. Bunun yaran, yemin sayesinde kişinin ibadete daha istekli ve dinç olmasıdır. Bu, niyetin sıhhatini ve ibadetteki ihlası zedelemez. Bu konuda yemin etmek, kişinin yerine getirilmesi gerekli olan adak hükmüne geçmez.
Kişiden yemin etmesi istenmediği halde onun yemin etmesi caizdir.
Mutlak nafilenin sınırlandırılması uygun değildir. Bu, şahıslara, zamanlara ve durumlara göre değişiklik gösterir.
"Anam babam sana feda olsun" demek cai2dir.
Hadiste, farklı ibadet türlerinde peygamberlere uymaya işaret bulunmaktadır.
İbadeti terk etme konusunda babaya itaat etmek gerekli değildir. Bu sebeple Amr, oğlu Abdullah'ı Hz. Peygamber'e şikayet etme gereği duymuş, Hz. Peygamber İse Abdullah'ın, babasının sözüne itaat etmemesine tepki göstermemiştir.
Üstün bir kişinin, kendisinden daha düşük bir kimseyi evinde ziyaret etmesi caizdir.
Misafire, altına minder sermek vb. fiillerle ikramda bulunulur.
Ziyaret eden kişinin, altına serilen mindere oturmamak suretiyle alçak gönüllülük göstermesi şayet gerçekten alçakgönüllülükten ve ziyaret edilen kişiye olan ikramdan kaynaklanıyorsa bunun bir zararı yoktur.

60- Aydınlık Günler Orucu: Her (Kamerî Ayın) On Üç, On Dört Ve On Beşinci Günlerinde Oruç Tutmak

1981- Ebû Hureyre şöyle demiştir:
Dostum bana üç şeyi tavsiye etmiştir: Her aydan üç gün oruç tutmak, günde iki rekat kuşluk namazı kılmak ve vitir namazını uyumadan önce kılmak.

61- Bir Topluluğu Ziyaret Edip Onların Yanında İftar Etmemek

1982- EneS radıyallâhu anh ŞÖyle demiştir: Hz. Peygamber sallaltthu aleyhi ve sellem Ümmü Süleym'İn evine gitti. Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'e hurma ve yağ getirdi.
Hz. Peygamber: 'Yağınızı yağdanlığa, hurmanızı da kabına geri bırakın. Ben oruçluyum" buyurdu. Daha sonra da evin bir köşesinde farz namazı dışında bir namaz kıldı, Ümmü Süleym ve ev halkı için dua etti.
Ümmü Süleym şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi, benim özel bir isteğim var.
Hz. Peygamber: "Nedir?" diye sordu.
Ümmü Süleym: "Hizmetçin Enes (için dua etmen)" dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sellem dünya ve ahiret için hayırlı olan ne varsa

benim için bunları zikrederek dua etti ve şöyle dedi: "Allah'ım ona mal ve çocuklar ver. Onu bereketli kıl".
(Enes şöyle dedi): "Gerçekten ben ensann malı en çok olanlanndanım. (Evlatlarıma gelince) Kızım Ümeyne bana, Haccac'ın Basra'ya gelişine kadar yüz yirmi küsur tane öz çocuğumun vefat ederek toprağa gömüldüğünü söyledi".[85][85]

Açıklama

Konu başlığında kastedilen nafile oruçla ilgili olan iftardır.
Bu başlık, "Nafile orucunu bozması için kardeşine yemin veren kişi" şeklinleki konu başlığının mukabilidir. Burada şu kastedilmektedir: Kişinin nafile oruç-a kardeşinin gönlünü hoş tutmak için orucunu bozması kendisine farz değildir. \ksine bu konuda dikkate alınacak olan, orucu tutma veya bozmanın hangisinin dşiye zor geldiğidir. Şayet kişi oruç tutmanın kendisine zor gelmediğini bilirse ;v!a olan orucuna devam etmesidir.
Haccâc'ın Basra'ya gelişi hicrî 75 yılında olmuştur. Enes, o zamanlar seksen /aşının üzerindeydi. Enes bundan sonra hicrî 93 yılına kadar yaşamıştır. Enes'in ıicrî 91 yılma kadar yaşadığı ve yüz yaşına yakın vefat ettiği de söylenmiştir.
Hadisten Çıkan Sonuçlar
Hadiste yukarıda geçenlerden ayrı olarak şu hususlar da bulunmaktadır:
Küçümsemek değil, latife yapmak amacıyla "-cik, -ak" gibi ifadeler kullan-nak caizdir.
Ziyarete gelen kimseye, kendini zora sokmayacak şekilde evde mevcut olan eyin ikram edilmesi,[86][86]
Hediye veren kimseyi üzmeyecekse verilen hediye reddedilebilir. Bu du-umda hediye eden kimsenin verdiğini geri alması, hibeden dönme olarak gö-ülmez.
Yiyeceği korumak ve bu konuda tefritten uzak bulunmak,
Kişi ziyaret ettiği kimsenin yanında bir şey yemediğinde, dua etmek suretiy-> onun gönlünü hoş tutmalıdır.
Namazdan sonra dua etmek meşrudur.
Allah'tan bir ihtiyaç talebinden bulunmadan önce namaz kılmak,
Dünya ve ahiretin hayrına kavuşmak için dua etmek,
Kişinin mal ve evladının çok olması için dua edilebilir. Bu, ahiret hayrı ile slişmez.
Dünya konusunda az ile yetinmenin fazileti kişiden kişiye değişen bir du-imdur.
Devlet başkanı, idaresi altmdakileri ziyaret eder. Kişinin çocuğunu kendisine tercih etmesi, Bir şey isterken edebe riayet etmek,
İnsanın çok çocuğunun ölmesi, onun çok çocuğu olması ve onların bereketli kılınması için yapılan duaya Allah'ın icabet etmesi İle çelişmez. Çünkü onların ölümü sebebiyle oluşan musibetten dolayı bile kişi sevap alır.
Allah'ın nimetlerini başkasına anlatmak,
Hz. Peygamberin, nadiren gerçekleşen bir konuda -mal ve çocuğun çok olması konusunda- yaptığı duanın kabul edilmesi onun mucizelerindendir.

62- Ayın Sonundan Oruç Tutmak

1983- İmran İbn Husayn radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve seiiem Imran'a (yahut da İmran dinler iken bir adama) şunu sordu: "Ey falan! Bu ayın sonunda oruç tutmadın mı?".
(İmran dedi ki): Hz. Peygamber'in "Ramazan ayı" dediğini zannediyorum.
Soru sorulan adam: "Hayır Ey Allah'ın Resulü" dedi.
Hz. Peygamber: "Oy/eyse iftar edince iki gün oruç tut" buyurdu.
(Hadisi rivayet eden Salt "Ramazan ay'ı dediğini zannediyorum" ifadesini rivayet etmemiştir).
Sabit, Mutarrıf aracılığıyla İmran'dan, o da Hz. Peygamber'den "Şaban ayının sonunda oruç tutmadın mı?" İfadesini rivayet etmiştir.

---
[85][85] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6334, 6344, 6378, 6380.
[86][86] Türkçemizdeki "misafir umduğunu değil bulduğunu yer" ifadesi de bu anlamı ifade etmektedir.

Açıklama

Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Hadiste Şaban ayı kastedildiği halde Buharı konu başlığında "ay" kelimesini mutlak olarak zikrederek bunun Şaban ayına özgü olmadığına işaret etmek istemiştir. Hadisten, mükellefin adet edinmesi için her ayın sonunda oruç tutmanın mendup olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in, Ramazan ayından bir ya da iki gün önce oruç tutmayı yasaklaması bununla çelişmez. Çünkü o hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ancak bir kimsenin oruç tutmak âdeti ise o kişi tutsun".
Buharı ve âlimlerin çoğunluğu hadisin Arapçasında yer alan "serer/j^" kelimesinin ayın sonu olduğu görüşünü benimsemiştir. Ebû Dâvud bunun, "ayın ortası" anlamına geldiği görüşünü rivayet eder. Bazıları da o görüşü tercih etmiştir.
Hadis, nafile orucu kaza etmenin meşru olduğunu göstermektedir. Bundan, yasaklayanların aksine farz orucunun öncelikle kaza edilmesi gerektiği sonucunu çıkarırız.

63- Cuma Günü Oruç Tutmak, Kişi Cuma Günü Oruçlu Olarak Sabahladığında İftar Edebilir.

1984- Muhammed İbn Abbâd şöyle demiştir:
Câbir'e radıyaiiâhu anh sordum: "Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve seiiem Cuma günü oruç tutmayı yasakladı mı?".
Câbir: "Evet" dedi.
(Hadisi rivayet eden Ebû Âsim dışındaki râviler şöyle demişlerdir: Bununla tek olarak Cuma günü oruç tutulmasını kastetmiştir).
1985- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi w seiiem şöyle dediğini işittim:
"Sizden biri (yalnızca) Cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrası ile birlikte tutsun".
1986- Cüveyriye bintü'l-Hâristen radıyaiiâhu anh rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber Cuma günü, oruçlu olan Cüveyrİye'nin yanma geldi.
Ona "Dün de oruç tuttun mu?" diye sordu. Cüveyriye: "Hayır" dedi.
Hz. Peygamber: "Yarın oruç tutmak istiyor musun?" diye sordu. Cüveyriye: "Hayır" dedi.
Hz. Peygamber: "O zaman orucunu boz" dedi.
Ebû Eyyûb'un rivayetine göre Cüveyriye kendisine bu konuyu anlatmış, buna göre Hz. Peygamber onun orucunu bozmasını emretmiş, o da orucunu bozmuştur.

Açıklama

Bu hadisler, tek başına Cuma günü oruç tutmanın yasak olduğuna delil olarak getirilmiştir. Ebû Tayyib et-Taberî bu görüşü Ahmed İbn Hanbel, İbnü'l-Münzir ve bazı Şâfiîlerden nakletmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla o bunu İbnü'l-Münzir'in şu sözünden almıştır: "Bayram günü oruç tutmanın yasak olduğu sabit olduğu gibi, Cuma günü oruç tutmanın yasak olduğu da sabittir. Yalnızca Cuma günü oruç tutma hakkında fazladan, oruç tutan kişiye onu bozması emredilmistir". İbnü'l-Münzir'in bu ifadesi, onun tek olarak Cuma günü oruç tutmayı haram gördüğü izlenimini uyandırmaktadır. Ebû Cafer et-Taberî şöyle demiştir; "Bayram orucu ile Cuma orucu arasında şu fark vardır: İster öncesini ister sonrasını oruçlu geçirsin bayram günü oruç tutmanın haram olduğu konusunda icma gerçekleşmiştir. Cuma günü ise böyle olmayıp, önceki veya sonraki gün ile birlikte oruçlu olarak geçirilebilir".
İbnü'l-Münzir ve İbn Hazm, tek olarak Cuma günü oruç tutmanın yasak olduğu görüşünü Hz. Ali, Ebû Hureyre, Selman ve Ebû Zer'den rivayet etmişlerdir.
İbn Hazm şöyle demiştir: Sahabeden, bunlara muhalif görüş belirten hiç kimseyi bilmiyoruz.
Çoğunluk ise buradaki yasağın tenzihen mekruhluk ifade ettiği görüşünü kabul etmiştir.
Mâlik ve Ebû Hanife'den bir rivayete göre bu mekruh değildir.
Mâlik şöyle demiştir: "Görüşlerine uyulan bir ilim adamının bunu yasakladığını işitmedim".
Dâvudî şöyle demiştir: "Bu konudaki yasağın Mâlik'e ulaşmadığı anlaşılmaktadır".

Kadı Iyaz, tek başına Cuma günü oruç tutmanın yasak olduğu görüşünün Mâlik'in sözünden anlaşılabileceğini söylemiştir. Çünkü Mâlik, belirli günleri ibadete tahsis etmeyi mekruh görmüştür. Bu durumda Mâlik'ten konu ile ilgili iki görüş rivayet edilmiş olmaktadır.

64- Kişi Oruç Tutmak İçin Belirli Günleri Tahsis Edebilir Mi?

1987- Alkame şöyle demiştir: Hz. Âişe'ye radıyaiiâhu anh sordum: "Resûlullah hu aleyhi ve seüem oruç için belirli günleri tahsis ediyor muydu?". Hz. Âişe şöyle cevap verdi: "Hayır. Onun ameli sürekli idi. Hanginiz Resûlullah'm saOaUâhu aleyhi ve sellem güç yetirebildiğİ şeyleri yapmaya güç yetirebilir ki!".[87][87]

Açıklama

Hz. Aişe'nin sözü şu anlama gelir: Çok oruç tutma ve çokça iftar etme konusunda Hz. Peygamber'in durumu sürekli idi. Bazen bir ibadeti yapmayı üstlenir, her hangi bir sebeple bunun bir kısmını yapmaya bir şey engel olursa bunu peşpeşe kaza ederdi. Bunu gören kimse ise durumu anlayamadığından iş kendisine karışırdı.
Hz. Aişe'nin sözü, kendisine ibadeti yükleme konusundaki haline yorulur.
İbnü't-Tîn şöyle demiştir: Bu hadis, haftanın belirli bir gününü oruca ayırmanın mekruh olduğuna delil getirilmiştir.

65- Arefe Günü Oruç Tutmak

1988- Ümmü'l-Fadl'ın azatlısı Umeyr, Ümmü'l-Fadl'ın kendisine şunu anlattığını söylemiştir:
Birileri, Ümmü'l-Fadl'ın yanında Arefe gününde Hz. Peygamber'in oruçlulup olmadığı hakkında tartıştılar. Bazıları "Hz. Peygamber oruçlu" dediler, bazı-m da "oruçlu değil" dediler. Bunun üzerine Ümmü'1-Fadl devesi üzerinde vakfe apan Hz. Peygamber'e bir bardak süt gönderdi. Hz. Peygamber de bunu içti.
1989- Meymûne radiyaiiâhu anh şöyle demiştir:
İnsanlar Hz. Peygamber'in saüaiiâhu aleyhi ve seiiem arefe günü oruç tutup tutma-ığı konusunda şüphe ettiler. Bunun üzerine Meymûne, Vakfe alanında vakfe apan Hz. Peygamber'e bir süt kabı ile süt gönderdi. Hz. Peygamber de insanlar endisine bakarken sütü içti.

Açıklama

Bu konu, Arefe günü oruç tutmanın hükmü ile ilgilidir.
Anlaşıldığı kadarıyla, arefe günü oruç tutmaya teşvik eden hadisler luharî'nin şartlarına uymadığı için onun nezdinde sabit değildir. Bu hadislerin n sahihi Ebû Katâde'nin rivayet ettiği şu hadistir: "Bu (arefe günü oruç tutmak) elecek ve geçmiş seneye kefaret olur". Hadisi Müslim ve diğerleri rivayet etmiş-r. Bu hadisi, hacda olmayan kişiye yormak suretiyle, bu hadisle yukarıdakini zlaştırmak mümkündür. Yahut da bunu, oruç tutmak hacda yapılması istenen ikir ve duaları yapmasına engel olmayacak kişinin oruç tutmasına yormak nümkündür.
Bu hadis, arefe günü hazarda iken oruç tutmanın sahabe tarafından bilindi-ini ve bunun onların adeti olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in oruçlu ılduğunu düşünenler, onun İbadeti konusunda bildikleri duruma dayanmışlarlır. Onun oruçsuz olduğunu düşünenler ise, onun yolculuk halinde bulunduğu arinesine dayanmışlardır.
Bu iki hadis, Arafatta Arefe günü oruç tutmamanın müstehap olduğuna de-1 getirilmiştir. Ancak bu itiraza açık bir görüştür. Çünkü mücerret olarak Hz. eygamber'İn fiili, bir şeyin müstehap olmadığını göstermez. Çünkü Hz. Pey-;amber, terk etmenin caiz olduğunu göstermek amacıyla müstehap bir fiili terk debilir. Bu, tebliğ maslahatı sebebiyle onun hakkında daha faziletli olur. Evet •bû Dâvud, Nesâî, İbn Huzeyme ve Hâkim İkrime

---

[87][87] Hadisin geçtiği diğer yer: 6466.

aracılığıyla Ebû Hureyre'nin şunu anlattığını rivayet etmişlerdir: "Resûlullah, Arefe günü Arafatta oruç tutmayı yasakladı". Selefin bir kısmı bu hadisten ilk anda anlaşılan anlamı esas almıştır.
Yahya İbn Said el-Ensarî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hac yapan kimsenin Arafatta oruç tutması vaciptir (farzdır)".
İbnü'z-Zübeyr, Üsâme İbn Zeyd ve Hz. Âişe'nin bu orucu tuttukları rivayet edilmiştir.
Hasan-ı Basrî'de bu orucu tutmayı sever ve bunu Hz. Osman'dan rivayet ederdi.
Katade'ye ait diğer bir görüş ise şudur: "Bu oruç, hac yapan kişinin dua yapmasını zayıflatmıyorsa bunda bir sakınca yoktur". Beyhakî ei-Ma'rife isimli eserinde bunun Şafiî'nin eski görüşü olduğunu söylemiştir. Hattabî ve Şâfiîler-den Mütevelli de bu görüşü benimsemiştir.
Çoğunluk ise bu günde oruç tutmamanın müstehap olduğu görüşünü benimsemiştir. Hatta Atâ şöyle demiştir: Zikir için kuvvetini muhafaza etmek amacıyla o gün oruç tutmayan kişi, oruç tutmuş gibi sevap alır.
Taberî şöyle demiştir: Resûlullah'm Arafatta oruç tutmamasının sebebi, hac yapan kişinin Arafatta yapması istenilen dua ve zikri yapmaktan aciz duruma düşmemesi için oruç tutmayabileceğin i göstermek içindir.

Hadisten Çıkan Sonuçlar

Gözle görmek, her türlü şüpheyi giderecek kadar kesin bir delil olup bu haberin üzerindedir.
İnsanların bulunduğu bir toplulukta yemek ve içmek mubahtır, zaruret sebebiyle bunda bir mekruhluk yoktur.
İnsanların Hz. Peygamber'in fiiline uyması,
Hz. Peygamber'in hayatını araştırma,
İlim konusunda erkekler ve kadınlar arasında görüş ahş-verişinin yapılması,
Bir konunun hükmünü öğrenmek için soru sorma dışında başka yollara başvurulması,
Ümmü Fadl'm zekası. Çünkü o, şer'î hükmü bu vesile ile duruma uygun bir vesile ile ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu olay, sıcak bir gün öğleden sonra yaşanmıştı.

66- Ramazan Bayramında Oruç Tutmak

1990- İbn Ezher'in azaltası Ebû Ubeyd şöyle demiştir:
Ömer İbn Hattâb radıyaiiâhu anh ile bir bayrama şahit oldum. O şöyle dedi: "Şu İki gün Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve sellem oruç tutmayı yasakladığı günlerdir: Birisi orucunuzdan iftar ettiğiniz bayram günü, diğeri de kurbanınızdan yediğiniz gun".[88][88]
1991- Ebû Said radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
H2. Peygamber »ıiaiıahu aleyhi ve senem Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde oruç tutmayı, tek bir elbiseye bürünmeyi, (altına don giymeyip) tek bir elbise giyen kimsenin makadını yere koyup bacaklarını dikerek oturmasını yasakladı.
1992- (Ebû Said sözüne devamla) Sabah ve ikindi namazlarından sonra (nafile) namaz kılmayı da yasakladı.

Açıklama

Zeyn İbnül-Müneyyir şöyle demiştir: Buharı bu konu başlığı ile şuna işaret etmiş olabilir: Belirli bir günde oruç tutmayı adayan kimsenin bu adağı bayram gününe denk gelse adak gerçekleşir mi gerçekleşmez mi? Bu konuda söylenenleri ileride belirteceğiz.
Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar
Ramazan ve Kurban bayramlarında; adak, kefaret, nafile, kaza, temettü vb. her türlü oruç haramdır. Bu konuda icma vardır.
Bir kimse temettü orucunu öne alıp bayramda tuttuğunda Ebû Hanife bunun gerçekleşeceğini söylemiş, çoğunluk ise ona muhalefet etmiştir.
Bîr kimse "Zeyd'in geleceği gün" oruç tutmayı adaşa, Zeyd de bayram günü gelse

---

88[88] Hadîsin geçtiği diğer yer: 5571

çoğunluğa göre adak gerçekleşmez. Hanefîler'den rivayet edildiğine göre adak gerçekleşir, bu kişinin kaza etmesi gerekir.
Bu meseledeki görüş ayrılığının temeli "yasak, yasaklanan şeyin sahih olmasını gerektirir mi?" konusuna dayanmaktadır. Çoğunluk buna "hayır" şeklinde cevap vermiştir. Muhammed İbnü'l-Hasen'den rivayet edildiğine göre o "evet" demiştir.

67- Kurban Bayramı Gününde Oruç Tutmak

1993- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: İki oruç ve iki satım yasaklanır: Ramazan ve kurban bayramı günlerinde oruç tutmak, mülâmese ve münâbeze satışı yapmak.
1994- Ziyad İbn Cübeyr şöyle demiştir:
Bir adam İbn Ömer'e gelerek şöyle dedi: Bir kimse örneğin Pazartesi günü oruç tutmayı adadı. Bu gün de bayrama denk geldi. Bu durumda ne olur?
İbn Ömer şöyle dedi: Allah adağı yerine getirmeyi emretmiştir, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem de bugün oruç tutmayı yasaklamıştır.[89][89]
1995- Ebû Said el-Hudrî radıyaiiâhu anh Hz. Peygamberle birlikte on iki gazaya katılmıştır. O şöyle demiştir: Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hoşuma giden dört şey işittim. O saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu:
1- Kadın yanında kocası veya mahremi bulunmaksızın iki günlük yola, yolculuğa çıkmasın.
2- Şu iki günde oruç tutmak caiz değildir: Ramazan bayramı ve kurban bayramı günlerinde.
3- Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindiden sonra da
güneş batıncaya kadar (nafile) namaz kılınmaz.
4- İbadet niyetiyle yolculuk ancak üç mescide gitmek için yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve benim mescidim".

Açıklama

Hattabî şöyle demiştir: İbn Ömer kendisine sorulan meselede kesin bir fetva vermekten kaçınmıştır. Farklı şehirlerin önde gelen fakihleri bu konuda görüş ayrılığına düşmüştür.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: İbn Ömer bununla şunu kastetmiş olabilir: Her iki delille de amel edilir. Buna göre kişi adadığı günün yerine bir gün oruç tutar, bayram gününde oruç tutmaz. Bu durumda İbn Ömer, bayram günü oruç tutmayı adayan kimsenin bu adağını kaza etmesini söyleyenlerin de temennisi olmuş olur.
Zeyn'in kardeşi İbnü'l-Müneyyir el-Hâşiye İsimli eserinde şöyle demiştir: îbn Ömer, adağı yerine getirme emrinin genel, bayram günü oruç tutma yasağının ise özel olduğuna dikkati çekmiş ve bu durumda hâssın esas alınması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.
Kardeşi Zeyn bunu şu şekilde eleştirmiştir: Bayram günü oruç tutma yasağı da hem muhataplar, hem de tüm bayramlar açısından geneldir. Bu durumda, İbn Ömer'in görüşü hâssın amma hamli türünden kabul edilemez. İbn Ömer'in diğer bir kaideye işaret etmiş olması mümkündür. Bu da şudur: Emir ve nehiy bir noktada buluştuğunda hangisi tercih edilir? Tercihe şayan olan nehyin öne alınmasıdır. Bu durumda İbn Ömer soru soran kişiye "oruç tutma" demiş olmaktadır.
Bu hadislerde Ramazan ve Kurban bayramının ilk günlerinde oruç tutmanın yasak olduğu bildirildiğinden bu hadisler, teşrik günlerinde (kurban bayramının iki, üç ve dördüncü günlerinde) oruç tutmanın caiz olduğuna delil getirilmiştir.

68- Teşrik (Kurban Bayramının İkinci, Uçuncu Ve Dördüncü) Günlerinde Oruç Tutmak

1996- Hişam, babasının şöyle söylediğini bildirdi: Hz. Âişe md.yaiiâhu anh Mina günlerinde (teşrik günlerinde) oruç tutardı. Hişam'ın babası Urve de o günlerde oruç

---

[89][89] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6705, 6706.

tutardı.[90[90]]
1997- 1998- Hz. Âişe'den ve İbn Ömer'in oğlu Sâlim'in İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre onlar şöyle demişlerdir: Teşrik günlerinde, hedy kurbanını bulamayan kimseler dışındakilerin oruç tutmasına ruhsat verilmedi.
1999- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Teşrik günlerinde oruç tutma, Umre yaptıktan sonra Arefe gününe kadar ihramdan çıkan sonra hac için yeniden ihrama giren (yani temettü haccı yapan) kimse içindir. Bu kişi hedy kurbanı bulamaz ve daha önce de oruç tutmamış olursa Mina günlerinde oruç tutar.

Açıklama

Teşrik günlerinin İki gün mü üç gün mü olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu günlere teşrik denilmesinin sebebi kurban etlerinin bu günlerde güneş ışığında kurutulmasıdır.
Kurban kesimi, hac fiilleri gibi şeyler bakımından kurban bayramının ilk günü ile diğer üç gün arasında bir fark yoktur. Acaba orucu terk etme bakımından da bu üç gün kurban bayramının ilk günü gibi midir? Yoksa bu günlerde mutlak olarak oruç tutmak caiz midir? Yahut da bu günlerde oruç tutmanın caiz olması yalnızca temettü haca yapana mı özgüdür? Yahut da temettü haca yapan ve onunla aynı durumda olan kimselere mi özgüdür. Bu konuların tümünde alimler arasında görüş ayrılığı vardır. Buharî'nin tercih ettiği, o günlerde oruç tutmanın temettü haccı yapan kimse için caiz olmasıdır. Çünkü o bu konuda Hz. Âişe ve ibn Ömer'in bunu ifade eden hadisini zikretmiş başka bir hadis zikretmemiştir.
Ibnü'I-Münzir ve diğer alimler, sahabeden Zübeyr İbn Avam ve Talha'nın bunu mutlak olarak caiz gördüklerini, Hz. Ali ve Amr İbn As'ın ise mutlak olarak haram gördüklerini -Şafiî'nin görüşü de budur- rivayet etmişlerdir.
İbn Ömer, Hz. Âişe ile sonrakilerden Ubeyd İbn Umeyr, hediy kurbanı bulamayan temettü haccı yapan kişi dışındakiler için bunu yasak görmüştür. Bu İmam MâlİK'in ve aynı zamanda Şafiî'nin önceki görüşüdür.
Evzâî ve diğer bazı alimlere göre muhsar olan ve kıran haccı yapan kimseler de bu orucu tutar.
Bu günde oruç tutmayı yasaklayanların delilleri Müslim'de Nebîşe el-Hüzelî'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadistir: "Teşri/c günleri yeme ve içme günleridir". Yine Müslim'de Kâb İbn Mâlik'ten "Mina günleri, yeme ve içme günleridir" diye rivayet edilmiştir. Yine Amr İbn As, teşrik günlerinde oruç tutan oğluna şöyle demiştir: "Bunlar Resûlullah'm oruç tutmayı yasakladığı, oruçsuz geçirmeyi emrettiği günlerdir". Bu hadisi Ebû Dâvud, İbnü'l-Münzir, İbn Huzeyme ve Hâkim rivayet etmişlerdir.
Bu hadis, teşrik günlerinin bayram günü dışında üç gün olduğuna delil getirilmiştir. Çünkü bayram gününde oruç tutulmayacağında ittifak vardır. Caiz olup olmadığında ihtilaf olan ise teşrik günlerinde oruç tutulup tutulmayacağıdır.
Bu günlerde oruç tutmanın caiz olduğuna, âyetin genel ifadesi delil getirilmiştir. Bu da, teşrik günlerinin üç gün olduğunu gösterir, çünkü ayette yer alan budur.

69- Âşûra Günü (Muharrem Ayının Onuncu Günü) Oruç Tutmak

2000- Salim, babası (İbn Ömer) aracılığıyla Hz. Peygamber'den saiyiâhu iem şunu rivayet etmiştir:
"Kişi isterse Âşûra günü oruç tutar".2001- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem önceleri Âşûra günü oruç tutmayı emretmişti. Ramazan orucu farz kılınınca dileyen âşûra gününde oruç tuttu, dileyen tutmadı.
2002- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Kureyş cahiliye döneminde Âşûra gününde oruç tutardı. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem da cahiliye döneminde bu orucu tutardı. Medine'ye gelince bu orucu kendisi tuttu ve o gün oruç tutulmasını emretti. Ramazan orucu farz kılınınca, âşûra orucu terk edildi. Dileyen o gün oruç tuttu, dileyen tutmadı.
2003- Muâviye İbn Ebû Süfyan radıyaiiâhu anh hac yaptığı yıl âşûra gününde minberde

---

90[90] Diğer bir rivayet "Âişe'nin babası Hz. Ebû Bekir de o günlerde oruç tutardı" şeklindedir.

şöyle dedi:
Ey Medineliler! Alimleriniz nerede? Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle dediğini işittim:
"Bu aün âşûra günüdür, Allah bu günün orucunu farz kılmamışür, ancak ben oruçluyum. Dileyen oruç tutsun, dileyen tutmasın".
2004- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'ye gelince Yahudilerin âşura günü oruç tuttuğunu gördü.
Onlara: "Bu nedir?" diye sordu.
Yahudiler: "Bu güzel bir gündür. Allah İsrailoğullarını düşmanlarından bu gün kurtardı, bu sebeple Musa bugün oruç tuttu" dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Ben Musa'ya (Musa'nın yaptığını yapmaya) sizden daha layığım" dedi. O gün oruç tuttu ve Âşura gününde oruç tutulmasını emretti.[91[91]]
2005- Ebû Musa radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Yahudiler âşûra gününü bayram olarak kabul ederlerdi. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem de (ashabına): "Siz de bugün oruç tutun" buyurdu.
2006- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in, diğer günlerden faziletli bulduğu hiçbir günde âşura orucuna devam ettiği gibi oruca devam ettiğini görmedim. Yine bu ayda, yani Ramazan ayında oruca devam ettiği gibi de hiçbir ayda oruca devam ettiğini görmedim.
2007- Seleme İbnü'1-Ekva' radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saKaHâhu aleyhi ve seiiem Eşlem kabilesinden bir adama şunu emretti: "İnsanlara şunu Han et: Kim bir şey yiyip içtiyse günün geri kalan kısmında oruç tutsun. Kim bir şey yiyip içmediyse bu günü oruçlu geçirsin. Çünkü bu gün Âşûra günüdür".

Açıklama

Bu bölümde, âşura günü oruç tutmanın hükmü ele alınmaktadır.
Fakihler âşura gününün hangi gün olduğunda ihtilaf etmiştir. Çoğunluk bunun Muharrem'İn onuncu günü olduğunu söylemiştir.
Zeyn İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Çoğunluk, âşuranın Muharrem ayının onuncu günü olduğunu kabul etmiştir.
Bazı alimler şöyle demişlerdir: Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Müslim'de yer alan "Önümüzdeki yıl hayatta olursam dokuzuncu günü oruçlu geçireceğim" sözü iki anlama gelebilir: Birincisi, Hz. Peygamber bu sözle onuncu gün Druç tutmayı dokuzuncu güne nakletmeyi istemiştir. İkinci ihtimale göre ise Dnuncu güne dokuzuncu günü de eklemeyi istemiştir. Hz. Peygamber bunu açıklamadan vefat ettiğinden ihtiyat her iki gün de oruç tutmayı gerektirir. Buna 3öre âşûra orucu üç mertebedir: En azı tek başına onuncu günü oruçlu geçirmek, ortası dokuz ve onuncu günü oruçlu geçirmek, bunun da üzerinde olanı iokuz, on ve onbirincİ günleri oruçlu geçirmektir.
Ibn Abdilberr âşura orucunun artık farz olmadığı, müstehap olduğu konusunda icma bulunduğunu nakletmiştir. İbn Ömer özel olarak o günde oruç tutmanın mekruh olduğu görüşünde idi. Ancak bu görüş sonradan ortadan kalk-nıştır.

31- BÖLÜM

TERAVİH NAMAZI

Teravih "tervîha" kelimesinin çoğulu olup rahatlama, dinlenme anlamına gelmektedir. Ramazan gecelerinde cemaatle kılınan namaza teravih denilmiştir, çünkü sahabe, ilk olarak bu namazı kıldıklarında her selam verdiklerinde dinleniyorlardı.

1- Ramazan Ayında (Teravih) Namaz(I) Kılmanın Fazileti

[91[91]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3397, 3943, 4680, 4737.

2008- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in saiyı&hu aleyhi ve seiiem Ramazan hakkında şöyle dediğini söylemiştir:
"Kim (Allah'ın vaadine) inanarak ve sevabını Allah'tan umarak onda (Ramazan gecelerinde) namaz kılarsa geçmiş günahları bağışlanır".
2009- Ebû Hureyre dediğini söylemiştir:
"Kim (Allah'ın vaadine) inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan gecelerini ihya ederse geçmiş günahları affedilir",
İbn Şihab şöyle demiştir: insanlar bu halde iken Resûlullah saiiaüâhu aleyhi ve seiiem vefat etti. Hz. Ebû Bekir dönemi ile Hz. Ömer döneminin ilk yıllarında da durum bu şekilde devam etti.
2010- Abdurrahman İbn Abdülkâri şöyle demiştir:
Bir ramazan gecesi Hz. Ömer ile birlikte mescide gittik. Baktık ki insanlar bölük bölük bir halde kimi kendi başına namaz kılıyor, kimilerine bir kişi namaz kıldırıyor. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: "Ben bunları tek bir imamın arkasında toplasam daha iyi olur". Sonra buna niyet edip, insanları Übey İbn Kâb'ın imamlığında topladı. Sonra bir başka gece yine Hz. Ömer'le birlikte mescide gittik. İnsanlar Übey İbn Kâb'ın imamlığında namaz kılıyorlardı. Hz. Ömer "Bu ne güzel bidat, ancak bunların uyuduğu vakitte kılmak, şu anda kıldıklarından daha faziletlidir" dedi. İnsanlar o zaman gecenin başında teravihi kılıyorlardı.
2011- Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eŞİ HZ. Âİşe radıyallâhu anh Şöyle demiştir: Resûlullah saUaiiâhu aleyhi ve seiiem (teravih) namazı kıldı. Bu, Ramazan aynı-daydı.
2012- Hz. Aişe rivayet etmiştir: Resûlullah saiiaiiahu aleyhi ve seiiem bir gece ortasında çıkarak mescitte namaz kıldı. Bazı kimseler de onun namazına uyup namaz kıldılar. Ertesi gün insanlar bundan bahsettiler. İkinci gece daha çok kimse toplandı. Hz. Peygamber saibn&hu aleyhi ve sellem namaz kıldı, insanlar da onunla birlikte namaz kıldılar. Ertesi gün yine insanlar bundan bahsettiler. Üçüncü gece mescittekilerin sayısı daha da çoğaldı. Hz. Peygamber çıkıp namaz kıldı, insanlar da onunla birlikte namaz kıldılar. Dördüncü gece olunca mescit o kadar doldu ki İnsanları almadı. Ancak Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve senem sabah namazına kadar çıkmadı. Sabah namazını kıldırınca insanlara döndü, şehadet getirdi sonra şunları söyledi:
"Sizin yaptığınız bana gizli kalmadı. Ancak ben bu namazın size farz kılınmasından ue sonra da bu namazı kılamamanızdan korktum".
Hz. Peygamber, durum bu halde devam ederken vefat etti.
2013- Ebû Seleme İbn Abdurrahman Hz. Aişe'ye "Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi veseiiem Ramazan ayında kıldığı namaz nasıldı?" diye sordu.
Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Ne Ramazanda ne de diğer zamanlarda on bir rekattan fazla kılmazdı. Önce dört rekat kılardı ki bunların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra dört rekat daha kılardı ki bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin! Sonra üç rekat daha kılardı.
Ben: Ey Allah'ın resulü! Vitir namazı kılmadan önce uyuyor musun? Diye sordum.
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve kalbim uyumaz" şöyle buyurdu: "Benim gözlerim uyur, ancak

Açıklama

Bu bölümde Ramazan gecelerini ihya etmekten kasıt mutlak olarak geceleri ibadetle geçirmektir. Nevevî ise burada kastedilenin teravih namazı olduğunu, teravih namazı kılınması durumunda gecenin ihya edilmiş olacağını ancak gecenin yalnızca teravih ile değil başka türlü de ihya edilebileceğini söylemiştir.
Bu hadislerden ilk anda, küçük ve büyük tüm günahların affedileceği anlaşılmaktadır. İbnü'l-Münzir bu görüştedir. Nevevî şöyle demiştir: Bilinen odur ki bu yalnızca küçük günahlara özgüdür. İmamü'l-Harameyn bu görüşü benimsemiş, Kadı Iyaz da bu görüşü ehli sünnete nisbet etmiştir.
Bazıları şöyle demiştir: kişi küçük günahlar işlememişse büyük günahlarının hafifletilmesi de mümkündür.
Geçmiş ve gelecek günahların bağışlanması konusunda pek çok hadis bulunmaktadır. Ben

bunları müstakil bir kitapta topladım. Gelecek günahların affedilmesi ise şu açıdan problemli görünmüştür: Affetme, öncesinde bir günahın bulunmasını gerektirir. Sonradan işlenen günah henüz ortada olmadığına göre onun affediljnesi nasıl mümkün olabilir? Bunun cevabı, Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sdiem Allah'tan Bedir savaşına katılanlarla ilgili olarak aktardığı şu sözde bulunmaktadır: "Dilediğinizi yapın, sizleri bağışladım". Cevap özetle şudur: Bu söz, onların büyük günahlardan korunması, bu sayede onların büyük günah işlememesi anlamına gelir. Diğer bir görüşe göre ise bunun anlamı onların günahları, bağışlanmış olarak meydana gelir. Arefe günü oruç tutma ile ilgili hadisi, yani Arefe günü tutulan orucun geçmiş ve gelecek yılın günahına kefaret olacağına dair hadisi Mâverdî bu şekilde yorumlamıştır.
Resûlullah vefat ettiğinde, insanlar teravih namazını cemaatle kılmıyorlardı.
İbnü't-Tîn şöyle demiştir: Hz. Ömer cemaatle teravih'in daha güzel olduğu sonucunu Hz. Peygamberin kendisi ile üç gece boyunca bu namazın kılınmasını onaylamasından çıkarmıştır. Hz. Peygamberin daha sonra bunu yapmaması onlara farz kılınması korkusundandır. Buharî'nin Hz. Ömer hadisinden sonra Hz. Aişe hadisini vermesinin sırrı da budur. Hz. Peygamberin vefatı ile teravih namazının farz kılınmayacağı kesin olarak ortaya çıkmış oldu. Bu namazı ayrı ayrı kılmak, toplumun birliğini bozduğu için Hz. Ömer insanların bunu cemaatle kılması görüşünü tercih etti. Ayrıca tek bir imam arkasında toplanmak, namaz kılanların pek çoğu için dinçliğe daha uygundur. Alimlerin çoğunluğu da Hz. Ömer'in görüşünü tercih etmiştir.
Mâlik'ten iki rivayetin birine göre, Ebû Yusuf ve bazı Şafiî'lere göre "Farz namaz dışında en faziletli namaz kişinin evinde kıldığı namazdır" sözünün genel ifadesi sebebiyle teravihin evde kılınması daha faziletlidir. Bu hadis, Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği sahih bîr hadistir.
Tahavî mübalağa ederek şöyle demiştir: Teravih namazının cemaatle kılınması farz-ı kifayedir.
Ibn_Battal şöyle demiştir: Ramazan ayında teravih namazı kılmak sünnettir. Çünkü Ömer bunu Hz. Peygamberin fiilinden almıştır. Hz. Peygamber de bunu farz olma korkusu sebebiyle terk etmiştir.
Şâfiîlere göre bu meselenin aslında üç farklı görüş vardır. Bu görüşlerin üçüncüsü şudur: Kur'an'ı ezbere bilen, tembellikten korkmayan, kendisinin cemaate gitmemesi cemaat açısından bir problem oluşturmayan kişinin camide ve evde kılması eşittir. Bu şartların bir kısmını taşımayanların cemaatle kılması daha faziletlidir.
Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Ömer'in, Übey'i imam seçmesinin sebebi Hz. Pey-gamber'in "Cemaate Allah'ın kitabını en iyi okuyan imamlık eder" hadisidir.
Bid'at aslında, daha önce bir örneği bulunmaksızın ortaya konulmuş şey demektir. Dinde sünnetin zıddı olarak, yergi anlamında kullanılır. İşin hakikati şudur: Şayet fiil dinde güzel görülen bir prensibin altına sokulab iliyorsa bu güzel, çirkin görülen bir şeyin altına giriyorsa kötüdür. İkisinden de değilse mubahtır. Şu halde bidat beş hükme de konu olur.[92][92]
Hz. Ömer'in sözü teravih namazının gecenin sonunda kılınmasının, gecenin başında kılınmasından daha faziletli olduğunu açık olarak ifade etmektedir. Ancak bu söz, teravihi tek basma kılmanın cemaatle kılmaktan üstün olduğu anlamına gelmez.

32- BÖLÜM

KADİR GECESİNİN FAZİLETİ

1- Kadir Gecesinin Fazileti

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
1- Biz onu (Kur'arıı) Kadir gecesinde indirdik.
2- Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin?
3- Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır.
4- O gecede, Rablerinin izniyle melekler ue Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar.

---
[92][92] Beş hükümden kasıt şunlardır: 1. Vacip, 2. Mendup, 3. Mubah, 4. Mekruh, 5. Haram.

5- O gece, esenlik doludur. Ta fecrin doğuşuna kadar. Kadir sûresi
Süfyan İbn Uyeyne şöyle demiştir: Kur'an'da "ve mâ edrâke / sana ne bildirdi?" denilen yerleri Allah bildirmiştir. "Ve mâ yüdrîke / sana ne bildirir?" dediği yerleri ise bildirmemiştir.
2014- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saiiaMhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir:
"Kim (vaadine) inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan ayını oruçlu geçirirse onun geçmiş günahlan affedilir.
Kim (vaadine) inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Kadir gecesini ihya ederse onun geçmiş günahları affedilir".

Açıklama

Kur'an'ın belirli bir zamanda indirilmesi, bu zamanın faziletli olmasını gerektirir. Kadir suresinde geçen "Biz onu kadir gecesinde indirdik" âyetindeki "onu" sözcüğü Kur'an'ı ifade etmektedir. Çünkü Yüce Allah bir başka âyette "Ramazan ayı, içinde Kur'an'ın indirildiği aydır" buyurmuştur. Kadir suresinde kadir gecesinin faziletini gösteren unsurlardan biri de o gece meleklerin indirilmesidir.
Kadir Gecesi İfadesindeki "Kadir" Ne Anlama Gelmektedir?
"Kadir gecesi" ifadesindeki "kadir" kelimesinin ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler İfade edilmiştir. Bu görüşlerin bir kısmı şunlardır:
* Bundan kastedilen "yüceltme"dir. Nitekim kadir kelimesi bu anlamda "Allah'ı hakkıyla takdir edemediler" âyetinde kullanılmıştır. Bu durumda, Kur'an'ın bu gece indirilmesi yahut meleklerin İnmesi sebebiyle bu gece "kıymetli bir gece" olmaktadır.
* Burada "kadr" kelimesi "daraltma ve sıkıştırma" anlamına gelmektedir. Nitekim kadir kelimesi "/cimin rızkı kendisine daraltıhrsa" âyetinde de bu anlamda kullanılmıştır. Daraltma ve sıkıştırma, bu gecenin hangi gece olduğunun açıkça belirtilmemiş olmasından, yahut da o gece inen meleklere yeryüzünün dar gelmesinden dolayıdır.
* Burada "kadr" kelimesi "kader" anlamındadır. Bunun anlamı, o sene meydana gelecek olaylara dair hükümlerin o gece takdir edilmesidir. Nitekim Yüce Allah "Her hikmetli iş o gece birbirinden ayrılır" buyurmuştur.
Nevevî söze bu göflpşle başlayarak şöyle der: Âlimler şöyle demişlerdir: "Her hikmetli iş o gece birbirinden ayrılır" âyetinde ifade edildiği üzere melekler o gece insanların kaderlerini (Allah'ın emriyle) yazdıklarından bu geceye "kadr" gecesi denilmiştir. Bunu Abdürrezzak ve diğer hadis alimleri sahih senetle Mücâhid, İkrime, Katâde ve diğer tefsir alimlerinden nakletmişlerdir.

2- Kadir Gecesinin, Ramazanın Son Yedi Gecesinde Aranması

2015- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber'in saiiaiı&hu aleyhi ve seiiem ashabından birkaç kişiye kadir gecesi rüyalannda Ramazan ayının son yedi gecesinde gösterildi. Bunun üzerine Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu:
"Rüyalarınızın son yedi gece üzerinde birleştiğini görüyorum. Öyleyse kadir gecesini araştıran kişi onu son yedi gecede araştırsın".
2016- Ebû Seleme şöyle demiştir:
Arkadaşım Ebû Said'e (kadir gecesini) sordum. Bana şunları anlattı:
Hz. Peygamberle satiaiiâhu aleyhi ve seiiem birlikte Ramazan'm ortasındaki on günde itikâf yaptık. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yirminci günün sabahında minbere çıkarak bize hitap ederek şöyle dedi:
"Bana kadir gecesi gösterildi, sonra da unutturuldu (yahut ben unuttum). Kadir gecesini Ramazan'm son on gününün tek gecelerinde araştırın. Ben (rüyamda kadir gecesinde) su ue çamur içinde secde ettiğimi gördüm. Benimle birlikte itikâf yapanlar, itikâjma geri dönsün".
Bunun üzerine biz itikâfa geri döndük. Gökyüzünde hiçbir bulut görmüyorduk. Sonra bir bulut geldi ve yağmur yağdı. O kadar yağdı ki mescidin tavanından aktı. Mescidin tavanı hurma dallarından yapılmıştı. Namaz için kamet getirildi. Resûlullah'ın su ve çamur içinde

secde yaptığını gördüm. Öyle ki çamurun izini onun alnında gördüm.

Açıklama

Bu ve bundan sonraki konu başlıkları, kadir gecesinin hangi gece olduğunu açıklamak için konulmuşlardır. İlim adamları bu konuda farklı görüşlere sahiptirler. Biz bunu, iki konuya ait hadisleri açıkladıktan sonra belirteceğiz.
Hadisten Çıkan Sonuçlar
Rüya önemlidir. Dinin kurallarına aykırı olmamak şartıyla meydana gelen olaylarda rüyaları delil olarak göstermek caizdir. Bu konuda Rüya tabirleri bölümünde geniş bilgi verilecektir.93[93]
Ebû Said'in rivayet ettiği hadislerde şu hususlar yer almaktadır: Namaz kılan kişi, alnını silmeyi bırakır.
Bir engel üzerine secde edilir. Çoğunluk bunu hafif bir iz şeklinde yorumlamışlardır.
Çamura secde etmek caizdir.
Evla olanını talep etme emredilmiş, daha faziletli olan ameli elde etme hususu tavsiye edilmiştir.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem hakkında unutma söz konusu olabilir. Bu, özellikle de tebliği İle ilgili olmayan konularda onun için bir eksiklik sayılmaz. Hatta bunda, hüküm koyma konusu ile ilgili bir maslahat bile bulunabilir. Nitekim namazdaki yanılması sebebiyle "sehiv secdesi" hükmü konulmuştur. Yahut da bu hadiste olduğu gibi bunun bir yararı, ibadeti yapmak için elden gelen gayreti göstermeye vesile olmasıdır. Nitekim kadir gecesinin zamanı kesin olarak belirtilmiş olsaydı, diğer gecelerde ibadet yapma (azalacak yahut) ortadan kalkacaktı. Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem "belki de bu sizin için hayırlıdır" sözü ile kastedilen de bu olmalıdır.
"Ramazan ayı" demeksizin sadece "Ramazan" denilebilir.
Ramazan'da itikâf müstehaptır, bu itikâfm son on günde yapılması tercih edilir.
Rüyalardan bir kısmı, yapılan yorumdaki gibi aynen çıkar. Peygamberlerin rüyalarına hükümler bağlanabilir.
Ebû Seleme'nin Ebû Said ile arasında geçen olayda ilim öğrenmek için bir yerden bir yere gitmek, soru sormak için kalabalık olmayan yerleri seçmek, soru sorana cevap vermek, birinden yararlanırken zorluk çıkarmamak, Önce öğrenmek İsteyenin soru sorması gibi hususlar vardır.
Bir şey öğretmeden önce hutbe okumak (konuşma yapmak),
Yumuşak davranma ve tedricilik esasına bağlı kalmak suretiyle uzak görülen İtaat ve ibadeti yaklaştırmak, zorluğu kolaylaştırmak gerekir.
Bu hadisten şu hükmün de çıkarılabileceği söylenmiştir: Vakıf binalarının, daha güçlü ve daha yararlı olanı ile değiştirilmesi caizdir.

3- Kadir Gecesini, Ramazanın Son On Gününün Tekli Gecelerinde Aramak

Bu konuda Ubâde'den bir rivayet vardır.
2017- Hz. ÂİŞe radıyallâhu anh, ResÛlullah'in saiiaiiâhu aleyhi ve sellem Şöyle ğunu söylemiştir: "Kadir gecesini, Ramazan'ın son on gününün tekli gecelerinde arayınız".94[94]
2018- Ebû Said el-Hudrî radiyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saüaiiâhu aleyhi ve seüem Ramazan ayının ortasındaki on günde İtikâf yapardı. Yirminci gece bitip de yirmi birinci gün başlayınca evine gider, kendisi ile birlikte itikâfta olanlar da evlerine dönerdi. Bir Ramazan ayında, daha önce evine döndüğü zamanda itikâfta kaldı. İnsanlara hitap ederek onlara bazı hususları emretti. Sonra şöyle buyurdu:
"Ben (ayın ortasındaki) bu on günde itikâf yapardım. Sonra aklıma bu son on günde de itikâf yapmak geldi. Benimle birlikte itikâf yapanlar, itikâf yaptıkları yerde kalmaya devam etsinler. Kadir gecesi(nin hangi gece olduğu) bana gösterildi, sonra unutturuldu. O halde kadir gecesini son on günde arayın. Onu son on günün tekli gecelerinde arayın.

93[93] 6982. hadis.
94[94] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2019, 2020.

Ben, (kadir gecesinde) su ve çamur içinde secde yaptığımı gördüm."
Hz. Peygamber'in bunu söylediği gece şiddetli bir yağmur yağdı ve Ramazanın yirmi birinci gecesi Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yere mescidin tavanından yağmur suları akü. Ben gözlerimle Resûlullah'ı saiiaiiâhu aleyhi ve seüem gördüm, ona baktım. Sabah namazını bitirdiğinde çamur ve su alnını kaplamıştı.
2019- Âişe radıyaiiâhu anh Hz. Peygamber'den "Kadir gecesini Ramazanın son on gününün tekli gecelerinde araştırınız" dîye rivayet etmiştir.
2020-Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem rama-zanın son on gününde itikâfa girer ve şöyle buyururdu: "Kadir gecesini Ramazanın son on gününde araştırınız".
2021- İbn Abbas radıya]iâhu anh, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi w seiiem şöyle de-diğini söylemiştir: "Kadir gecesini Ramazanın son on gününde; dokuz gün kaldığında, yedi gün kaldığında ve beş gün kaldığında araştırın".[95][95]
2022- İbn Abbas radıyaiiahu anh, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle de-diğini söylemiştir:
"Kadir gecesi Ramazanın son on günündedir; Dokuz gün geçince veya yedi gün kalınca."
İbn Abbas şöyle demiştir; Kadir gecesini Ramazanın yirmi dördüncü gününde arayın.

Açıklama

Kadir Gecesinin Alametleri

Kadir gecesi ile ilgili pek çok alamet zikredilmiştir ki bunların bir çoğu ancak kadir gecesi geçtikten sonra anlaşılmaktadır.
Bunlardan birisi Müslim'in Übey İbn Kâb'dan rivayet ettiği şu hadistir: "Güneş o gün, ışığı olmadığı halde dogaf.
Ahmed İbn Hanbel, Übey'den "tas gibi doğar" şeklinde rivayet etmiştir.
Ahmed İ^n Hanbel, Avn aracılığıyla İbn Mesud'dan "saf olarak doğar" diye rivayet etmiştir. İbn Abbas'tan da buna benzer rivayette bulunulmuştur.
İbn Huzeyme, İbn Abbas'tan merfu olarak "Kadir gecesi ılıktır, ne sıcak ne de soğuktur. O günün sabahında güneş zayıf bir şekilde kızıl olarak doğar" hadisini nakletmiştir.
Yukarıda İbn Abbas'tan yapılan rivayete şu açıdan itiraz edilmiştir: Bu hadisin merfu olan (Hz. Peygamber'e ait olan) kısmını Abdürrezzak mevkuf (sahabe sözü) olarak rivayet etmiştir. Ma'mer, Katâde ve Âsim, İkrime, İbn Abbas aracılığıyla şunu rivayet etmiştir:
Hz. Ömer radıyaiiahu anh, Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ashabını çağırarak on-lara kadir gecesi hakkında sordu. Onlar kadir gecesinin Ramazanın son on gününde olduğunda icma ettiler,
(İbn Abbas dedi ki): Ömer'e: "Ben kadir gecesinin hangi gece olduğunu biliyorum (veya zannediyorum)" dedim.
Ömer: Hangi gece? diye sordu.
Ben: Son on günden yedi gün geçtiğinde yahut yedi gün kaldığında, dedim.
Ömer: Bunu nereden biliyorsun? Diye sordu.
Ben: Allah yedi kat gök ve yedi kat yer yarattı. Bir haftada yedi gün vardır. Bir yıl yedi gün içinde (hafta hafta) deveran eder. İnsan yedi şeyden yaratıldı, yedi şey yer, yedi azası üzerine secde eder. Tavaf ve şeytan taşlama sayısı yedidir (bunun dışında başka şeyler de var), dedim.
Ömer: Sen bizim aklımıza gelmeyen bir şeyi düşünmüşsün, dedi.
Buna göre yukarıdaki hadisteki sözün Hz. Peygamber'e mi yoksa İbn Ab-bas'a mı ait olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Buharı bunun Hz. Peygamber'in sözü olduğu görüşünü tercih ederek bunu rivayet etmiş, İbn Abbas'ın sözü olduğuna dair rivayeti ise almamıştır.

Kadir Gecesinin Zamanı

Alimler kadir gecesinin zamanı hakkında çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Cuma

[95][95] Hadisin geçtiği diğer yer: 2022.

namazında duaların kabul edildiği an konusunda olduğu gibi bu meselede de onların görüşlerinin sayısı kırkı bulmaktadır. Hem Cuma günündeki bu an hem de kadir gecesi, bunu talep etme konusunda insanların ciddi olmalarını sağlamak amacıyla gizli tutulma noktasında birleşmişlerdir.
Kadir gecesinin zamanı hakkında yirmi birinci görüş bunun yirmi yedinci gece olduğudur. Bu Ahmed İbn Hanbelln ve (kendisinden rivayet edildiğine göre) Ebû Hanife'nin görüşüdür. Übey İbn Kab bu görüşü kesin olarak kabul edip, Müslim'de yer aldığına göre bunun üzerine yemin bile etmiştir. Yine Müslim, Ebû Hâzim aracılığıyla Ebû Hureyre'den radıydiâhu anh şunu rivayet etmiştir:
Aramızda kadir gecesinin zamanını müzakere ettik. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Ayın tabağın yansı gibi doğduğu zamanı hanginiz zikrediyor (hatırlıyor)?" .
Ebû'l-Hasen el-Fârisî bunun "yirmi yedinci gece" anlamına geldiğini söylemiştir. Çünkü ay, yirmi yedinci gecede bu şekilde doğar. İbnü'l-Münzir "Kadir gecesini araştıran, yirmi yedinci gecede araştırsın" şeklinde rivayette bulunmuş-;ur. Şâfiîlerden eî-Hilye isimli eserin yazan bunu alimlerin çoğundan nakletmiş-:ir. İbn Abbas'ın Ömer'in yanında, bu görüşü nasıl çıkardığı ve Ömer'in de bunu onayladığı yukarıda geçmişti.
Yirmi besince görüş, kadir gecesinin son on günün tekli gecelerinde olduğudur. Hz. Âişe ve diğer sahabilerin rivayetleri de bunu göstermektedir. Bu en ;ok tercihe şayan olan görüştür. Ebû Sevr, Müzeni, İbn Huzeyme ve farklı mez-leplere mensup alimlerden bir grup bu görüşü kabul etmektedir. Naklettiğimiz 3u görüşlerin tümü yirmi üçüncü geceden sonrasındaki tekli gecelere denk dü-;er. Bu görüşler bunun bu gecelerde olabileceğini anlattığı gibi kadir gecesini bu günlerde arama konusunda ittifak etmektedir.
İbnü'l-Arabî "doğrusu bu gecenin hangi gece olduğu bilinmemektedir" deniştir. Bu, son görüştür. Nevevî bunu reddederek şöyle demiştir: "Hadisler bunu silmenin mümkün olduğu konusunda birbirini destekler mahiyettedir. Bazı salih dmseler de bu konuda bilgi vermişlerdir. Bunu inkâr etmenin ve hangi gecede)lduğunu bilmenin mümkün olmadığını söylemenin bir anlamı yoktur."
Kadir gecesi ile ilgili görüşler hakkında benim vakıf olduklarım bunlardan barettir. Bunlar birbirinden farklı gibi görünüyorsa da aslında bir kısmını birbiri le birleştirmek mümkündür. Bunlar içinde tercihe şayan olan kadir gecesinin on on günde olmasıdır. En çok ümit edileni son on günün tekli gecelerinde >lmasıdır. Bu tekli geceler içinde Şâfiîlerce en çok umut beslenen, Ebû Said ve Abdullah İbn Üneys hadisi sebebiyle yirmi bir veya yirmi üçüncü gecedir. Ço-[unluğa göre kadir gecesi olduğu en çok ümit edilen gece yirmi yedinci gecedir.

Kadir Gecesinin Zamanının Gizli Tutulmasının Hikmeti

Alimler şöyle demişlerdir: Kadir gecesinin zamanının gizli tutulmasının hik-fieti, onu araştırma konusunda insanların çaba harcamasını sağlamaktır.
Şayet bunun hangi gece olduğu belirtilseydi insanlar bu gece ile yetinirlerdi.
durum Cuma günündeki "duaların kabul edildiği an" hakkında da geçerlidir.
Bu hikmet, "kadir gecesi senenin tümündedir", "Ramazanın tümündedir", "Ramazanın son on günlerinin tümündedir", "son on günün tekli gecelerindedîr" diyenlerin görüşlerine de uymaktadır. Ancak bu hikmet birinci ve ikinci görüşe daha çok uymaktadır.

4- Kadir Gecesinin Zamanına Ait Bilginin, İnsanların Tartışması Sebebiyle Kaldırılması

2023- Ubâde İbnü's-Sâmit radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aiey-hi ve seiiem kadir gecesinin zamanını bildirmek için yanımıza geldi. Bu sırada Müs-lümanlardan iki kişi birbiri ile tartıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi veseüem şöyle buyurdu: "Size kadir gecesini bildirmek için çıkmıştım. Ancak falan ile falan tartışma yapınca buna dair bilgi kaldırıldı. Bunun sizin için daha hayırlı olmasını umarım. Kadir gecesini (Ramazandan yirmi gün geçtikten sonra) dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecede arayın".

Açıklama

Hz. Peygamber, tartışma yapan kişiler ile meşgul olunca kadir gecesine dair bilgiyi unutmuştur. Diğer bir görüşe göre o sene, kadir gecesinin bereketinin kaldırılmasıdır.
Subkî el-Halebiyyât adlı eserinde bu olaydan, kadir gecesini gören kimsenin bunu gizlemesinin müstehap olduğu sonucunu çıkararak şöyle demiştir: Bunun delili şudur: Allah, peygamberinin bu geceyi ümmetine bildirmemesini takdir etmiştir. Hayrın tümü, Hz. Peygamber için takdir edilendedir. O halde bu konuda ona uymak müstehaptır.
el-Minhâc'm şerhinde bu olay el-Hâvîden şu şekilde aktarılmıştır: Bunun hikmeti şudur: Kadir gecesi bir keramettir. Kerametin saklanması gerektiği konusunda ise tarikat ehli arasında görüş ayrılığı yoktur. Aksi taktirde kişi kendinde bir büyüklük görür, bunun elinden alınmasından emin olamaz. Yine kişi riyadan emin olamaz. Edep açısından da böyledir. Kişi Allah'a şükretmeyi bırakıp nimete bakmak ve bunu insanlara anlatmakla meşgul olmamalıdır. Yine kişi kerametini anlattığında kıskanılma ve böylece başkasını kötü fiillere yönlendirme ihtimali de söz konusudur. Hz. Yakub'un oğlu Yusuf'a (a.s.) söylediği şu söz de bunu çağrıştırmaktadır: "Ey oğlum rüyanı kardeşlerine anlatma...'1.
Hz. Peygamber'in "dokuzuncu, yedinci, beşinci gecede arayın" sözü, son on günden dokuzuncu geceyi yani yirmidokuzuncu geceyi kastetmiş olabileceği gibi, ayın bitmesine dokuz gün kala demek istemiştir ki bu da yirmibirinci yahut yirmi ikinci geceye tekabül eder. Bu da ayın tam veya noksan olmasına yani ayın yirmidokuz yahut otuz gün olmasına göre değişir.

5- Ramazanın Son On Gününde (Salih) Amel Yapmak

2024- Hz. Aişe radiyaiiâhu anh şöyle demiştir: Ramazanın son on günü geldiğinde Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kemerini sıkı bağlar (sıkı ibadette bulunur ve hanımları ile cinsel ilişkiyi terk eder), geceyi ihya eder ve hanımlarına (bu gecelerde ibadete daha çok yönelmeleri için) uyarıda bulunurdu.

Açıklama

Hattâbî şöyle demiştir: Kemerini sıkı bağlamak ifadesi ibadette ciddi olmak anlamına gelebilir. Nitekim bu anlamda "falan iş için kemerimi bağladım" denilir. Bu ifadeden hem ibadette ciddi olmak hem de cinsel ilişkiyi terk etmek anlaşılabilir.
"Geceyi ihya etmek" hem itaat ederek geceye hayat vermek, hem de uyanık kalmak suretiyle kendisine hayat vermekle olur. Nitekim uyku, ölümün kardeşidir.
Hadiste Ramazanın son on gününde geceleri ihyaya devam etme konusunda hırs göstermek gerekir ki bu da amellerin sonunu iyi geçirmeye işaret etmektedir.
Allah sonumuzu hayırlı kılsın. Âmin.

33- BÖLÜM

İTİKÂF

1- Ramazanın Son On Gününde İtikâf Yapmak Bütün Mescitlerde İtikâf Yapmak

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Mescitlerde itikâf yaparken hanımlarınızla ilişkide bulunmayın. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır, bunlara yaklaşmayın. Allah âyetlerini insanlara böylece açıklıyor, umulur ki sakınırlar".[96][96]
2025- Abdullah İbn Ömer rad.yaiiâhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve , Ramazan ayının son on gününde itikâf yapardı.
2026- Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem eşi Hz. Aİşe radiyaiiâhu anh şöyle de-li; Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem vefat edinceye kadar Ramazanın son on gülünde itikâf yapardı. Onun vefatından sonra hanımları bu itikâfa devam etmiş-erdi.

---

[96][96] el-Bakara, 2/187.

2027- Ebû Said el-Hudrî radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Resûlullah saiiaUâhu aleyhi ve seiiem Ramazan ayının ortasındaki on günde itikâf /apardı. Bir yıl itikâf yaptı. Yirmi birinci gece olunca -ki her zaman bu gecenin iabahında itikâfından çıkardı- şöyle buyurdu:
"Benimle birlikte itikâf yapanlar, son on günde itikâf yapmaya devam etsin-er. Bana bu gece (kadir gecesi) gösterildi ancak unutturuldu. Ben (rüyamda) cac/fr gecesinin sabahında su ve çamur içinde secde ettiğimi gördüm. Öyleyse :adir gecesini son on günde arayın. Onu her tekli gecede arayın."
O gece öyle şiddetli yağmur yağdı ki mescidin tavanı hurma dallarından olduğundan tavanından sular aktı. Yirmi birinci gecenin sabahında gözlerimle Resûlullah'ın alnında su ve çamurun izini gördüm.

Açıklama

İtikâfın Mescitte Olması Şart Mıdır?

Âyetin buna delil getirilme yönü şudur: Mescit dışında itikâfın yapılması sahih olsa, cinsel ilişkinin haram kılınması sadece itikâf sebebiyle değil aynı zamanda mescitte bulunma sebebiyle de olurdu. Oysa cinsel ilişkinin itikâfla çeliştiği konusunda icma vardır. Bundan anlaşılmaktadır ki mescitlerin zikredilmesi ile kastedilen, başka yerlerde itikâfın olmayacağını anlatmaktır.
Ibnü'l-Münzir âyette geçen "mübâşera" kelimesinin cinsel ilişki anlamına geldiği konusunda icma bulunduğunu nakletmiştik.
Alimler itikâfın meşru olması için mescidin şart olduğunda ittifak etmişlerdir. Hanefîler kadının evindeki mescitte yani namaz kılmak için ayrılan yerde itikâf yapmasını caiz görmüşlerdir. Şafiî'nin önceki görüşü de böyledir. Şâfiîlerden bazılarına ve Mâlikîlere göre ise hem erkekler hem de kadınların mescit dışında itikâf yapmaları caizdir. Çünkü evlerde yapılan nafile ibadetler daha faziletlidir.
Ebû Hanife ve Ahmed İbn Hanbel iükâfm yalnızca (Cuma ve bayram gibi toplu) namazların kılındığı mescitlere özgü olduğu görüşünü kabul etmiştir. Ebû Yusuf bunun yalnızca vacip itikâfta şart olduğunu, nafile itikâfın ise her mescitte yapılabileceğini söylemiştir.
Çoğunluk ise ayetin genel ifadesi sebebiyle İtikâfın her mescitte yapılabileceği görüşünü benimsemiştir. Ancak kendisine Cuma namazı farz olanların Cuma kılman bir camide itikâf yapmalarını Şafiî müstehap kabul etmiştir. Mâlik ise bunu şart kılmıştır. Çünkü bu ikisine göre itikâf Cuma namazına gitme ile kesintiye uğrar. İtikâfa başlandığında bu kişiye vacip olur.
Zührî gibi seleften bir grup mutlak olarak bunun Cuma namazı kılınan bir camide olmasını şart koşmuş, Şafiî de önceki görüşünde bunu ima etmiştir.
Huzeyfe İbnü'l-Yemân itikâfı yalnızca üç mescide, Atâ yalnızca Mekke ve Medine mescidine, İbnü'l-Müseyyeb ise yalnızca Medine mescidine özgü kabul etmiştir.

İtikâfın Süresi

İtikâfın zaman bakımından üst sının olmadığında alimler ittifak etmişler, en az ne kadar olacağında ise ihtilaf etmişlerdir.
İtikâfta oruç tutmayı şart koşanlar itikâfın en az süresinin bir gün olduğunu abul etmiştir.
İbn Kudâme'nin aktardığına göre oruç şartı ile birlikte bir günden aha az zamanda da itikâf yapılabileceğini kabul edenler vardır.
Mâlik'ten bir rivayete göre itikâfın en azı on gün, bir başka rivayete göre ise ir yahut iki gündür.
İtikâfta orucu şart koşmayanlara göre bunun en azı "kalma/bekleme/durma" enilebilecek en az sürenin geçmesidir. İtikâfta oturmak şart değildir. Bir görüşe öre Arafat vakfesinde olduğu gibi yürüyüp geçmek yeterlidir.

İtikâfın Bozulduğu Durumlar

Cinsel ilişki ile itikâfın bozulacağı konusunda ittifak vardır.
Hasan ve Zührî şöyle demiştir: "İtikâfta iken cinsel ilişkide bulunan kişiye ke-ıret gerekir". Mücâhid "iki dinar sadaka verir" demiştir.
Cinsel ilişki dışındaki şeylerde ihtilaf edilmiştir. Dokunma konusunda üç gö-iş vardır. Bunların üçüncüsü "şayet erkek itikâf halinde iken kadına dokundu-inda kendisinden meni gelirse itikâfı bozulur, değilse bozulmaz".

İtikâfın Hükmü

Ebû Dâvud, Ahmed İbn Hanbel'den şunu rivayet etmiştir: "İtikâfın sünnet duğu konusunda alimlerden hiçbirinin farklı görüş belirttiğini bilmiyorum".

2- Adetli Kadının, İtirafta Olan Eşinin Başını Taraması

2028- Hz. Âîşe radıyaiiâhu anh ŞÖyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem escitte itikâfta iken başını bana doğru uzatır, ben de adetli olduğum halde saçı-'başını tarardım.

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklamalar Hayız bölümünde geçmişti.[97][97]

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

Hadiste geçen taramaya kıyasla itikâflı kişinin temizlenmesi, güzel koku sürünmesi, yıkanması, traş olması, süslenmesi de caizdir. Alimlerin çoğunluğuna göre, mescitte yapılması mekruh görülen İşler dışında İtikâflı olan kişinin bunları yapması mekruh değildir.
İmam Mâlik'ten rivayet edildiğine göre itikâf sırasında kişinin iş ve mesleğine dair bir şeyle uğraşması hatta ilim talebi ile uğraşması bile mekruhtur.
Bu hadiste, kadının kendi isteği ile olmak şartıyla kocanın ona hizmet ettirmesi vardır.
Hz. Peygamber'in mescitten yalnızca başını çıkarması, itikâf için mescidin şart olduğunu göstermektedir.

3- İtikâfta Olan Kişi Ancak Bir İhtiyacı İçin Evine Girebilir

2029- Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem eşi Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem itikâfta iken mescitte olduğu halde başını eve doğru uzatır, ben de onun saçlarını tarardım. İtikâflı olduğunda bir ihtiyaç olmadıkça eve girmezdi.[98][98]

Açıklama

Müslim'in rivayetinde fazla olarak "bir insanın ihtiyacı için" ifadesi vardır.
Zührî bu hadisteki ihtiyacı büyük ve küçük tuvalet olarak açıklamıştır. Alimler bu ikisi için eve gidilebileceği konusunda ittifak etmişlerdir. Bunun dışında yemek, içmek vb. ihtiyaçlar için eve gitme konusunda ise ihtilaf etmişlerdir. Kişi büyük veya küçük tuvaletini yapmak için mescitten çıkar ve mescit dışında ab-dest alırsa itikâfı bozulmaz. İhtiyaç duyan kimseler için kusmak ve kan aldırmak da bunlar gibidir.

4- İtirafta Olanın Gusletmesi

2030- Hz. Aişe rachyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber ben adetli iken bana dokunurdu.

---

[97][97] 295, 296. hadisler.
[98][98] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2033, 2034, 2041, 2045.

2031- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh sözlerine devamla şöyle demiştir: İtikâfta iken mescitten başını bana doğru uzatır, ben adetli olduğum halde onun başını yıkardım.

5- Geceleyin İtikâf Yapmak

2032- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyls demiştir: Ömer radıyaiiâhu anh Hz. Peygam-ber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiemi "Ben câhiliye döneminde Mescid-i Haram'da bir gece itikâf yapmayı adamıştım" dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Adağını perine getir" buyurdu.[99][99]

Açıklama

Burada kastedilen gündüz itikâfta kalmaksızın yalnızca geceleyin itikâfta kalmaktır.

İtikâfta Oruç Şart Mıdır?

Bu hadis, oruç olmaksızın itikâf yapmanın caiz olduğuna delil getirilmiştir. Çünkü gece, oruç vakti değildir. Şayet itikâf için oruç şart olsaydı Hz. Peygamber, Hz. Ömer'e bunu emrederdi.
Buharı bu hadisi birkaç konu sonra "İtikâf yapan kimseye orucu gerekli görmeyenler" başlığı altında da vermiştir. Buradaki konu başlığı da diğer konu başlığını gerektirmektedir. Çünkü gündüz olmaksızın yalnız gece itikâf yapmak caiz olduğuna göre oruçsuz olarak itikâf yapmanın da caiz olması gerekir. Ancak aksi söz konusu değildir.
İbn Ömer ve İbn Abbas ise itikâfta orucu şart kılmışlardır. Abdürrezzak sahih senetle bunu onlardan rivayet etmiştir. Yine Hz. Âişe'den de benzer bir görüşü rivayet etmiştir. İmam Mâlik, Evzâî ve Hanefîler de bu görüştedir. İmam Ahmed ve İshak'tan farklı rivayetler vardır.
Bu hadis, "itikâfın en azı on gündür" veya "bir günden fazladır" diyenlerin görüşünü de reddetmektedir.

6- Kadınların İtikaf Yapması

2033- Hz. Âişe radıyallâhu anh ŞÖyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazanın son on gününde itikâf yapardı. Ben onun için çadır kurmuştum. O, sabah namazını kılınca çadıra girerdi.
Bir gün Hafsa, Aişe'den kendisine çadır kurmak için Hz. Peygamber'den izin istemesini söyledi. Aişe de izin istedi. Hafsa çadırı kurdu. Zeynep binti Cahş bunu görünce o da başka bir çadır kurdu. Hz. Peygamber sabahleyin çadırları görünce "bunlar ne?" diye sordu. Kendisine durum bildirildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem "fau çadırların kurulması ile hayır beklediğinizi mi zannediyorsunuz?" dedi. O ay itikâf yapmaktan vaz geçti. Daha sonra Şevval'de on gün itikâf yaptı.

Açıklama

Bu konuda kadınların itikâf yapmasının hükmü ele alınmaktadır.
Şafiî, kadınların cemaatle namaz kılman mescitte itikâf yapmasını mutlak olarak mekruh görmüş ve bu konuda geçen hadisi delil getirmiştir. Çünkü bu hadis, kadının kendi evindeki mescit dışında itikâf yapmasının mekruh olduğunu göstermektedir. Çünkü kadın cemaatle namaz kılınan bir mescitte itikâf yaptığında çok kimsenin onu görmesine maruz kalır.
Hanefîler kadının itikâfının sahih olması için, evinin mescidinde itikâf yapmasını şart koşmuşlardır. Onlardan bir rivayete göre, mescitte kocası ile birlikte itikâf yapabilir. Ahmed İbn Hanbel de bu görüştedir.

---

[99][99] Hadisin geçtiği diğer yerİer: 2043, 3144, 4320, 6697.

Hz. Peygamber'in Itikâfı Terk Etmesinin Sebebi

Ebû Muaviye'nin rivayetinde "Hz. Peygamber çadırının sökülmesini emretti ^e çadırı söküldü" ifadesi yer almaktadır.
Hz. Peygamber, eşlerinin çadır kurdurmalarının, kıskançlıktan kaynaklanan birbirlerine karşı övünme ve Hz. Peygamber'e yakın olma konusunda rekabetten kaynaklanmasından dolayı itikâfın dindeki konuluş amacının dışına çıkmasından korkmuştur.
Diğer bir ihtimale göre ise Hz. Peygamber, Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'ya ilk olarak izin verince, diğer hanımlarının da bunlara bakarak çadır kurmaları sonucunda mescidin namaz kılanlara yetmeyecek kadar daraldığını görmüştür.
Diğer bir ihtimale göre Hz. Peygamber, itikâf sırasında yanında hanımları bulununca kendisinin evde imiş gibi olacağını ve bunun da kendisinin arzuladığı ibadeti ve itikâfin maksadını yok edeceğini görmüştür.

Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar

İbnü'l-Münzİr ve diğer alimler şöyle demişlerdir: Hadis, kadının kocasından izin almadıkça itikâf yapamayacağını göstermektedir. İzinsiz olarak itikâf yaparsa koca, karısını itikâftan çıkarabilir. İzin verdiğinde de izninden dönüp hanımını itikattan çıkarabilir.
Mescitte çadır kurmak caizdir.
Kadınların mescitte itikâf yapmamaları daha faziletlidir.
îtikâfa girdikten sonra bundan çıkmak caizdir. İtikâfa niyet etmek ve başlamakla itikâf gerekli olmaz. Bundan, nafile ibadete başlamakla bu ibadetin gerekli olacağını kabul edenlerin aksine diğer nafileler için de aynı sonuç çıkarılabilir.
İtikâf yapan kişinin itikâfına başlayacağı vakit sabah namazından sonrasıdir. Evzaî, Leys ve Sevrî bu görüştedir. Dört imam ve diğer bir grup ise "kişi güneşin batmasından az önce İtikâfa başlar" demişler ve bu hadisi de "Hz. Peygamber İtikâfa gecenin başında girmiştir" şeklinde tevil etmişlerdir.
İtikâf yapmak için mescitte olmak şarttır. Çünkü kadınların evlerde bulunmaları dinde konulmuş bir hükümdür. Şayet itikâf için mescit şart olmasaydı, hadiste zikredilen izin ve yasak söz konusu olmaz, onların evlerindeki mescitlerde itikâf yapmaları ile yetinilirdi.
Kıskançlık kötü bir huydur. Çünkü bu daha faziletli olanın terk edilmesine sebep olan hasetten kaynaklanır.
Bir maslahat söz konusu olduğunda daha faziletli olan bir amel terk edilebilir.
Yaptığı amelde gösterişe düşmekten korkan kimse amelini terk edip yarıda bırakabilir.
İtikâf, niyetle gerekli olmaz. Hz. Peygamber'in bunu kaza etmesi ise müs-tehap olduğundandır. Çünkü o, bir amel yaptığında bunu sağlam yapardı. Bu hanımlarının da Şevvalde itikâf yaptıkları nakledümemiştir.
Kadın mescitte itikâf yaptığında kendisini başkalarının gözünden örten bir 2y edinmesi müstehaptır. Namaz kılanlara mescidi daraltmayacak şekilde itikâf apmahdır.
Hz. Hafsa'nm Hz. Aişe olmaksızın doğrudan izin isteyememesi, Hz. Aişe'nİn onumunu göstermektedir. Bunun sebebi, Hz. Peygamber'İn o gece Hz. Aişe'nin vinde kalmış olması da olabilir.

7- Mescitte Çadırlar Kurmak

2034- Hz. ÂİŞe radıyallâhu anh ŞÖyle demİŞtİr: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem
kâf yapmak istedi. İtikâf yapmak istediği yere gittiğinde bir de baktı ki burada işe'nin, Hafsa'nın ve Zeyneb'in çadırları var. Bunun üzerine Hz. Peygamber îu çadırların hayır mı olduğunu zannediyorsunuz" buyurdu. Sonra itikâf yap-aksızın çıktı gitti. Ancak daha sonra Şevvalde on gün itikâf yaptı.

8- İtikafta Olan Kimse İhtiyaçları İçin Mescidin Kapısına Çıkabilir Mi?

2035- Ali İbnÜ'l-HÜSeyİn radıyallâhu anh, HZ. Peygamber'İn sallallâhu aleyhi ve seliem hanımı Safiyye'nin şunu anlattığını söyledi:

Resûlullah sallallâhu aleyhi Ve sellem Ramazanın son on günü mescitte itikâfta iken onu ziyarete gittim. Onunla bir süre konuştum. Daha sonra dönmek için kalktım. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de beni uğurlamak için kalktı. Safiye, Ümmü Seleme'nin kapısı önündeki mescidin kapısına geldiğinde ensardan iki adam Hz. Peygamber'İn yanından geçerek ona selam verdiler.
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem onlara "Bir dakika bakar mısınız. Bu ya-nısdan ayrılan hanım Sajiyye bintiHuyey'dif dedi.
O iki kişi: "Sübhanallah! Ey Allah'ın Resulü (biz senin hakkında nasıl kötü düşünürüz)?" dediler. Bu, onlara çok zor geldi.
Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Şeytan, ademoğîunun vücudunda kanm dolaştığı gibi dolaşır. Ben sizin kalbinize bir şey (vesvese) atmasından korktum".100[100]

Açıklama

Hz. Peygamber'İn " Bir dakika bakar mısınız" sözü "bekleyin, hemen hızlıca gitmeyin. Burada sizin hoş görmeyeceğiniz bir şey yok" anlamındadır.
Burada "ademoğlu" ifadesi bir cins olarak insan anlamında olup kadınları srkekleri de kapsar.
Müslim, Ebû Davud ve Ahmed İbn Hanbel'in Ma'mer aracılığıyla rivayet ethadiste "kalbinize bir şer atmasından korktum" şeklinde yer almıştır.
Bu rivayetlerden özetle şu çıkar: Hz. Peygamber, o iki kişinin kendisi hak-la kötü bir şey zannettiklerini söylememiştir, çünkü o ikisinin imanlarında ık olduğunu biliyordu. Yalnızca şeytanın onlara vesvese vermesinden korkutur. Çünkü onlar korunmuş (masum) değillerdir. Şeytanın vereceği vesvese arı helake götürebilirdi. İşte bunun için derhal vesvese ihtimalini yok edecek İde onlara durumu bildirmiş ve Şafiî'nin radıyaiiâhu anh dediği gibi onların dışın-ilerden böyle bir duruma düşenlerin ne yapması gerektiğini de öğretmiştir.
Hâkim'in naklettiğine göre Şafiî, Süfyan İbn Uyeyne'nin meclisinde oturu-3u. Süfyan ona bu hadis hakkında sorunca ŞâfİÎ şöyle dedi: "Hz. Peygamber dişiye bu sözü söyledi, çünkü o ikisinin Hz. Peygamber hakkında töhmete jrücü bir şey düşünmeleri hakkında küfre düşeceklerinden korktu. Onlan jndüğünden, şeytan onların kalbine kendilerini helake götürecek bir şey adan önce derhal gerçeği onlara bildirdi".
Hadisten Çıkan Sonuçlar
İtikâfta olan kişi, ziyaretçisini yolcu etmek, onunla birlikte ayakta durmak ve aşmak gibi mubah olan şeylerle meşgul olabilir.
İtikâfta olan kişi, hanımı ile yalnız kalabilir. Kadın, itikâfta olan kişiyi ziyaret edebilir.
Hz. Peygamber'in ümmetine olan şefkati ve onlardan günahı giderecek yol-onlan yönlendirmesi.
Sû-i zanna maruz kalmaktan korunmak, şeytanın hilesinden ve bahane ileri lekten korunmak.
ibn Dakîku'l-'Id şöyle demiştir: Bu, alimler ve toplumda önder konumunda kimseler İçin daha da önemlidir. Onların, kendileri için bir çıkış yolu olsa haklarında kötü düşünülmesine (sû-i zanna) sebep olacak şeyler yapmaları değildir. Çünkü bu, onların ilminden yararlanılmasını iptale sebep olur. Bu len bazı alimler şöyle demiştir: "Hâkim, verdiği hükümde kapalı kalması temel bir yön varsa töhmeti gidermek için aleyhine hükmettiği kişiye hük- gerekçesini açıklamalıdır".
Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem eşlerinin evleri onlara izafe edilmekte-
Kadının geceleyin evinden çıkması caizdir. Şaşırma durumunda "sübhanallah" denilir.
"Sübhanallah" ifadesi; durumun önemini belirtme, durumu korkunç gösterme ve Ümmü Süleym hadisinde olduğu gibi utanma durumunda kullanılabilir.

9- İtikaf Ve Hz. Peygamberin Ramazanın Yirminci Gününün Sabahında Çıkması

2036- Ebû Seleme İbn Abdurrahman şöyle demiştir: Ebû Said el-Hudrî'ye şöyle sordum:

100[100] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2038, 2039, 3101, 3281, 6219, 7171.

Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kadir gecesinden bahsettiğini duydun mu?
Ebû Said şöyle dedi: Evet. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi w seiiem ile birlikte Ramazanın ortasındaki on günde itikâfa girdik. Yirminci günün sabahı itikâftan çıktık. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yirminci günün sabahı bize bir hutbe okuyarak şöyle dedi:
"Bana kadir gecesi gösterildi, sonra unutturuldu. Kadir gecesini son on gü-lün tekli gecelerinde arayınız. Ben (kadir gecesinde)su ve çamur üzerinde secde taptığımı gördüm. Resülullah ile birlikte itikâfa girmiş olanlar geri dönsünler".
Bunun üzerine insanlar mescide geri döndü. Gökyüzünde hiçbir bulut gör-nüyorduk. Derken bir anda hava bulutlandı, yağmur yağdı. Bu arada namaz jin kamet getirildi. ResûluIIah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem çamur ve su içinde secde yaptı.)yle ki ben onun burnunun yan tarafında ve alnında çamur bulunduğunu gör-lüm.

Açıklama

el-Kaffâl şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sözü şu anlama gelir: O, rüyasın-a "kadir gecesi şu gecedir, Özellikleri de şudur" diyen bir kimseyi gördü. Hz. 'eygamber'in sözü, onun bizzat kadir gecesini gördüğü halde onu unuttuğu nlamına gelmez. Çünkü böyle şeyler unutulmaz.

10- Müstehaza Olan Kadının İtikaf Yapması

2037- Hz. ÂİŞe radıyallâhu anh ŞÖyle demiştir: ReSUİUİlah sallallâhu aleyhi ve sellem İle irlikte hanımlarından müstehaza olan birisi itikâfa girdi. O, gelen kanın rengin-2 kızıllık ve sarılık görüyordu. Hatta o namaz kılarken onun alt tarafına (kanın ?re damlamaması için) bir kap koyuyorduk.

11- Kadının İtikafta Olan Kocasını Ziyaret Etmesi

2038- Ali İbn Hüseyin şöyle demiştir:
Hz. Peygamber mescitte (itikâfta) idi. Yanında hanımları vardı. Onlar yanından kalkıp gittiklerinde, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi w seiiem, Safiyye binti Huyey'e "Acele etme. Ben de seninle birlikte geleyim" buyurdu. Safiyye'nin evi (kaldığı oda) Usâme'nin evindeydi320 . Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem onunla birlikte çıktı. Ensardan iki kişi Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bakıp, yanlarından geçtiler. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem onlara "Buraya gelin. Bu Safiyye binü Huyey'dir" buyurdu. O ikisi: "Sübhanallah ey Allah'ın Resulü" dediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem: "Şeytan insanda kanın dolaştığı gibi dolaşır. Ben sizin nefislerinize bir şey (vesvese) atmasından korktum" buyurdu.
320 Bu ev geniş avlulu ve avluya bakan çok odalı evlerde her bir odayı bir ailenin kullandığı yapıda geniş evlerden birisidir.

12- İtirafta Olan Kimse Kendisini Savunur Mu?

2039- Ali İbn Hüseyin şunu anlatmıştır: Safiyye radıyaiiâhu anh, itikâfta olan Hz. ^eygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve sellem yanına geldi. Geri döneceği zaman Hz. Peygamber de onunla birlikte yürüdü. Ensardan bir adam onu gördü. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bu adamı görünce ona "Buraya gel. Bu Safiyye'dir. Şeytan ıdemoğlunda kanın dolaştığı gibi dolaşır" dedi.
(Hadisi rivayet eden kişi diyor ki); Süfyan'a sordum: Safiyye, Hz. Peygamberin yanına gece mi gelmişti?
Süfyan: Başka ne zaman geisin? Dedi.

Açıklama

Hadis, itikâfta olan kişinin, kendisine yönelik yanlış anlamaları sözle düzel-ebileceğini göstermektedir. Fiil de böyledir. İtikâfta olan kişi bu konuda namaz ulandan daha üst konumda değildir. (Namaz kılan bile kendisini fiil ile savuna->ildiğine göre, itikâfta olan

haydi haydi savunur).

13- İtikaftan Sabahleyin Çıkmak

2040- Ebû Said radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Ramazanın ortasındaki on günde itikâf yaptık. Yirminci günün sabahında eşyalarımızı (mescitten) taşıdık. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve sellem yanımıza gelerek "İtikâfta olan, itikâf yaptığı yere geri dönsün. Bana şu gece (yani kadir gecesi) gösterildi. Ben, su ve çamur içinde secde ettiğimi gördüm" buyurdu. Hz. Peygamber itikâf yaptığı yere geri döndü, Gökyüzü bir anda bulutlandı ve yağmur yağdı. Onu hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki gökyüzü o günün sonunda bulutlandı. Mescidin tavanı hurma dallarından idi. Ben Hz. Peygamber'in burnunda ve burnunun yan taraflarında su ve çamurun izini gördüm".

Açıklama

Konu başlığında yer alan ifade, gündüzleri değil geceleri itikâf yapmak isteyen kimseye yorulur. Bu kişinin yapması gereken, güneşin batışının hemen öncesinde itikâfa girmek, fecrin doğuşundan sonra çıkmaktır. Yalnız gündüzleri itikâf yapmak isterse fecrin doğuşu sırasında itikâfa girer, güneş battıktan sonra çıkar. Gece ve gündüzler ile birlikte itikâf yapmak isterse güneşin batmasından önce itikâfa girer, güneşin batmasından sonra itikâftan çıkar.

14- Şevval Ayında İtikaf Yapmak

2041- Hz. Âİşe radıyaiiâhu anh şöyle dedi:Resûlullah saiiaüâhu aleyhi ve seiiem her ramazan itikâf yapardı. Sabah namazını kılınca itikâf yapacağı yere girerdi. Aişe, itikâf yapmak için ondan izin istedi. O da izin verdi. Aişe için mescitte bir çadır kuruldu. Hafsa bunu işitince o da bir çadır kurdu. Zeynep bunu İşitince o da bir çadır kurdu. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sabah namazından çıkınca dört çadır gördü ve "Bunlar nedir?" diye sordu. Kendisine, hanımlarının çadır kurduğu bildirildi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Onları böyle yapmaya yönlendiren nedir? İyilik mi? Bu çadırları sökün, görmeyeyim" buyurdu.
Bunun üzerine çadırlar söküldü. O sene Ramazan ayında İtikâf yapmadı. Şevval ayının son on gününde itikâf yaptı.

15- İTİKAF YAPTIĞINDA ORUÇ TUTMAYI GEREKLİ GÖRMEYENLER

2042- Ömer İbnül-Hattâb radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Ey Allah'ın Resulü! Ben cahiliye döneminde Mescid-i Haramda bir gece itikâf yapmayı adamıştım.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Adağını yerine getir" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer bir gece itikâf yaptı.

16- Cahiliye Döneminde İtikaf Yapmayı Adayan, Sonra Müslüman Olan Kimse

2043- Ibn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Ömer radıyaiiâhu anh cahiliye döneminde Mescid-i Haramda bir gece itikâf yapmayı adadı. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve ona: "Adabını yerine getir" buyurdu.

Açıklama

Bu konu başlığı, cahiliyede yapılması adanan itikâfın gerekli olup olmadığı ile ilgilidir. Bu hadis, Hz. Ömer île ilgili bölümde zikredildiği gibi Adak ile ilgili bölümde "cahiliye döneminde bir adakta bulunduğunda veya bir kimseyle konuşmamaya yemin ettiğinde sonradan Müslüman olduğunda ne yapar?" konusunda ele alınmıştır. Buharı, bir şeye bağlama bakımından adakla ortak olduğundan yemini de buna katmıştır.
Bu hadis, kâfir iken adak ve yeminlerin de geçerli olduğunu ve Müslüman olan kişinin

bunlara uymasının gerekli olduğunu göstermektedir. Bu konu ile ilgili diğer açıklamalar Adak bölümünde gelecektir.[101][101]

17- Ramazanın Ortasındaki On Gün İtikaf Yapmak

2044- Ebû Hureyre radiyaiiâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem her Ramazan ayında on gün itikâf yapardı. Vefat ettiği yılın Ramazan ayında ise yirmi gün itikâf yaptı.[102][102]

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir; Hz. Peygamber'in itikâfa devam etmesi, bunun sünnet-i müekkede olduğunu göstermektedir. İbnü'l-Münzir, İbn Şihab'm şu sözünü rivayet etmiştir: "Müslümanların şu işine hayret doğrusu! Onlar itikâfı terk ettiler. Oysa Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'ye hicret ettikten sonra Allah onun ruhunu kabzedinceye kadar itikâfı terk etmemiştir".

Hz. Peygamber'in Vefat Ettiği Yıl Yirmi Gün İtikâf Yapmasının Sebebi

Hz. Peygamber'in, vefat ettiği yılın Ramazan ayında yirmi gün itikâfa girmesi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:
Bir görüşe göre, o ecelinin geldiğini anlamış ve ümmetine, ömürlerinin sonuna yaklaştıklarında Allah'a en hayırlı durumda kavuşabilmek amacıyla amellerini arttırmak için çalışmalarını göstermek istemiştir.
Diğer bir görüşe göre Cebrail, her Ramazan ona Kur'an'i bir kere arz ediyordu. Vefat ettiği yıl ise iki kere arz etti. Bu sebeple Hz. Peygamber de daha Önce yaptığı İtikâfm iki katını yaptı.
İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: Bunun sebebi şu olabilir: Eşlerinin mescitte çadır kurmaları sebebiyle o bir yıl Ramazan ayında itikâf yapmamış, bunun yerine Şevval ayında yapmıştı. İşte Ramazanda yapmadığı o on günün kazasının tam olarak gerçekleşmesi için son yılında on gün fazla itikâf yapmıştır.
Bunların tümünden daha güçlü olan görüş şudur: Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve seiiem bir önceki yılın Ramazan ayında yolculuktaydı. Nesaî ve Ebû Davud'un, Übey İbn Kâb'dan rivayet ettikleri şu hadis bunu göstermektedir: "Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Ramazanın son on gününde itikâf yapardı. Bir sene yolculukta olduğu için itikâf yapamadı, ertesi yıl yirmi gün itikâf yaptı".

18- İtikaf Yapmak İsteyen, Ancak Sonradan Bundan Vazgeçip İtikaftan Çıkan Kimsenin Durumu

2045- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh §Öyle dedi: Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi w seiiem Ramazanın son on gününde itikâf yapmaktan bahsetti. Bunun üzerine Âişe ondan itikâf yapmak için izin istedi, o da izin verdi. Hafsa, kendisi için izin istemesini Hz. Âişe'ye söyledi, Âişe de onun için İzin istedi. Zeybep binti Cahş bunu görünce o da (itikâf için mescitte) bir çadır kurdurdu. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem itikâfta iken namaz kılınca çadırına çekilirdi. Diğer çadırları görünce "bunlar da neyin nesi?" diye sordu.
Sahabeler: 'Âişe, Hafsa ve Zeyneb'in çadırları" dediler.
Hz. Peygamber: "Onlar bu çadırlan kurmakla hayır yapmayı mı istediler? Ben itikâf yapmıyorum" dedi ve döndü.
Ramazan ayı bittikten sonra on gün Şevval'de itikâf yaptı.

19- İtirafta Olan Kişinin, Başını Yıkamak İçin Evine Uzatması

2046- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh, mescitte itikâfta bulunan Resûlullah'ın saçını kendisi

[101][101] 6697. hadis.
[102][102] Hadisin geçtiği diğer yer: 4998.

adetli olduğu halde taradığını söylemiştir. Âişe kendi odasında durur, Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem başını ona uzatırdı.

34- BÖLÜM

ALIM-SATIM İŞLEMLERİ

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Allah ahş-uerişi helal, faizi ise haram kılmıştır".103[103]
"Büyük veya küçük, vâdesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır".104[104]

1- Alım Satım İle İlgili Âyetler

"Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağıhn ue Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz. Onlar bir ticaret ue eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ue seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan (güzellik ve nimetler o seyretmeye gittiğiniz), eğlenceden ue ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık uerenlerin en hayırlısıdır".105[105]
"Aranızda mallarınızı haksız (bâtıl) bir şekilde yemeyin. Ancak karşılıklı rızaya dayanan bir ticaret olursa o başka"106[106]
2047- Said İbnü'I-Müseyyeb ve Ebû Seleme İbn Abdurrahman, Ebû Hureyre'nin radıydiâhu anh şu sözünü rivayet etmişlerdir:
Sizler "Ebû Hureyre, Resûlullah'tan saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem çok hadis rivayet ediyor. Muhacirler ve Ensar'a ne oluyor ki Ebû Hureyre kadar hadis rivayet etmiyorlar?" diyorsunuz. Benim muhacir kardeşlerim çarşı pazarda alışverişle meşgul olurken ben karın tokluğuna Resûlullah'm yanından ayrılmazdım. Onların bulunmadığı şeylere ben şahit olurdum, onların unuttuklarını ezberlerdim. Ensar kardeşlerim ise malları (tarlaları, bahçeleri) ile meşgul olurlardı. Ben suffe'de kalan fakirlerden bir fakir idim. Onlar (ensar) unuttuğunda ben aklımda tutardım. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bir konuşmasında şöyle buyurmuştu:
"Kim benim şu konuşmam bitmeden önce elbisesini yere yayar, sonra da toplarsa benim söylediğimi aklında tutar".
Bunun üzerine ben hemen üzerimdeki çizgili cübbeyi yere yaydım. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem konuşmasını bitirdiğinde cübbeyi alıp göğsüme bastırdım. Resûlullah'm saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem o konuşmasından hiçbir şeyi unutmadım.
2048- Abdurrahman İbn Avf radıyatiâhu anh şöyle demiştir: Medine'ye geldiğimizde Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem benimle Sa'd İbnü'r-Rebî'i kardeş yaptı. 5a d İbnü'r-Rebi bana: "Ben ensar içinde malı en çok olanlardanım. Malımın yarısını sana vereyim. İki eşimden hangisi hoşuna giderse ondan boşanayım. İddeti bitip de sana helal olunca onunla evlenirsin" dedi.
Ben: "Benim buna ihtiyacım yok. Medine'de ticaret yapılan bir çarşı var mı?" diye sordum.
Sa'd: "Kaynuka çarşısı var" dedi.
Abdurrahman sabahleyin Kaynuka çarşısına gitti. Akşam gelirken yanında keş ve yağ getirdi. Sonra bu çarşıya gitmeye devam etti. Çok geçmeden Abdurrahman üzerinde sarı bir şeyin izi bulunduğu halde geldi.
Resûlullah ona: "Yoksa evlendin mi?" buyurdu. Abdurrahman: "Evet" dedi. Resûlullah: "Kiminle?" diye sordu. Abdurrahman: "Ensardan bir hanımla" dedi. Resûlullah: "Ne kadar

---

103[103] el-Bakara, 2/275.
104[104] el-Bakara, 2/282.
105[105] el-Cuma, 62/10-11
106[106] En-Nisa,4/29

mehir verdin?" diye sordu. Abdurrahman: "Bir çekirdek ağırlığınca altın" dedi.
Resûlullah ona: "Bir koyunla da olsa bari bir velime (düğün yemeği) ver" Duyurdu.[107[107]]
2049- Enes radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Abdurrahman İbn Avf Medine'ye geldi. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem onunla ensardan Sa'd İbnü'r-Rebî'i kardeş kıldı. Sa'd, zengin bir kimse idi.
Sa'd, Abdurrahman'a: "Malımı seninle yarı yarıya paylaşayım ve seni evlendireyim" dedi.
Abdurrahman: "Allah senin ailene ve malına bereket versin. Sen bana çarşının yolunu göster" dedi.
Abdurrahman çarşıdan gelirken yanında keş ve yağ ile döndü. Bunu ev halkına getirdi. Çok geçmeden üzerinde sarı bir iz ile geldi.
Hz. Peygamber: "Bu da nedir?" diye sordu.
Abdurrahman: "Ey Allah'ın Resulü, ensardan bir hanımla evlendim" dedi.
Hz. Peygamber: "Ne kadar mehir verdin?" diye sordu.
Abdurrahman: "Altından bir çekirdek {veya bir çekirdek ağırlığınca altın)" dedi.
Hz. Peygamber: "Bir koyunla da olsa bari bir velime (düğün yemeği) ver" buyurdu.[108[108]]
2050- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Ukâz, Micenne ve Zülmecâz câhiliye dönemindeki çarşılardı. İslam dini geldiğinde Müslümanlar sanki bu çarşılara gitmeyi günah saydılar. Bunun üzerine "Rabbinizden bir lütuf istemenizde (rızık aramanızda) bir günah bir vebal yoktur" âyeti indirildi.
İbn Abbas bu âyetin sonunda "hac mevsiminde" ifadesini de okumuştur.

Açıklama

Konunun başındaki ilk âyette geçen "Allah'ın lütfundan isteyin" şeklindeki genel ifadeden alım-satımın meşru olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu ifade ticaeti ve diğer kazanç yollarını İçine alır. Âyetteki emrin ne anlama geldiği konu-unda ihtilaf edilmiştir. Alimlerin çoğunluğu bu emrin, mübahlık ifade ettiğini öylemiştir. Bu âyetteki incelik, cumartesi günü Allah'ın lütfunu aramayı yasak-ayan ehli kitaba muhalefet etmek ve bunun Müslümanlara haram kılınmadığım lelirtmektir. Dâvudî şöyle demiştir: Yanında kendisine yetecek rızkı bulunan ve alışıp kazanmaya güç yetiremeyen kimseler hakkında bu emir mübahlık ifade :der. Ancak yanında hiçbir şey bulunmayan ve çalışmaya da gücü bulunanlar lakkmda farziyet ifade eder. Ta ki kişi kazanmaya gücü olduğu halde, haram ılınmış olan dilenciliği yapmasın.
Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadisin Arapça aslında kullanılan
elimesi aslında tokalaşmak anlamına gelir. Alış-veriş kesinleştiğinde tokalaşmak det olduğundan alışverişe bu isim verilmiştir. Hz. Peygamber zamanında bu-un yapılmış olması ve Hz. Peygamber'in buna ses çıkarmayıp onaylaması, lışverişin meşru olduğunu gösterir.
Kaynuka bir Yahudi kabilesinin ismidir.
Bu iki hadisin verilmesinin amacı, sahabenin Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve ıiem zamanında ticaretle uğraştığını ve Resûlullah'm bunu onayladığını, ayrıca caret yoluyla elde edilen kazancın, hibe vb. diğer yollarla elde edilenden daha stün olduğunu göstermektedir.

2- Helal Bellidir, Haram Da Bellidir. Bu İkisi Arasında Şüpheli Bazı Şeyler Vardır.

2051- Nu'man İbn Beşîr radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Helal bellidir, haram da bellidir. Bu İkisi arasında şüpheh olan bazı şeyler vardır. Kim günah olup olmadığı şüpheli olan bir şeyi terk ederse, günah olduğu kesin olan bir şeyi daha çok terk eder. Kim günah olup olmadığı şüpheli olan bir şeye karşı cüret ederse, günah olduğu kesin olan bir şeye düşebilir. Günahlar Allah'ın koruluğudur. Kim koruluğun etrafında koyun otlatırsa çok geçmeden koyunlar koruluğa dalabilir."

[107[107]] Hadisin geçtiği diğer yer: 3780.
[108[108]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2293, 2781, 2937, 5073, 5148, 5153, 5155, 5167, 6082, 6386.

Açıklama

Bu hadiste hükümler üç sınıfa ayrılmıştır, ki bu taksim bizatihi doğrudur. Şöyle ki:
1- Bîr şeyin yapılması nassla istenir ve terk edilmesi halinde tehdit söz konusu olur.
2- Bir şeyin terk edilmesi nassla istenir ve yapılması halinde tehdit söz konusu olur.
3- Bir şeyin ne yapılması ne de terk edilmesi hakkında nass bulunmaz.
Birinci grup helal olduğu kesin olarak bilinenler, ikinci grup haram olduğu kesin bilinenlerdir.
"Helal bellidir" ifadesi, "bunu açıklamaya gerek yoktur, bunu bilme konusunda herkes ortaktır" anlamına gelir.
Üçüncü grupta bulunanlar İse, kapalılık sebebiyle şüphelidir. Bunun helal mi haram mı olduğu bilinmez. Bu şekilde olan bir şeyde yapılması gereken bundan uzak durmaktır. Çünkü bu gerçekte haram ise, bundan uzak duran kişi kendisini korumuş olur. Bu şey gerçekte helal ise bu maksatla terk etmesi sebebiyle bundan da sevap alır. Çünkü eşyanın aslen haram mı mubah mı olduğu konusunda ihtilaf vardır.[109[109]]
Bununla birlikte farklı mezheplere mensup usulcülerin çoğunluğu "Eşyada aslolan ibahadır yani mübahhktır prensibini benimsemişlerdir.

3- Şüpheli Şeylerin Açıklanması (Tefsiri)

Hassan İbn Ebî Sinan şöyle demiştir: Vera'dan daha kolay (rahat) bir şey görmedim. Seni şüphelendiren şeyi bırak, şüphelendirmeyen! al.
2052- Ukbe İbnü'l-Hâris'den radıyaiiâhu anh şu rivayet edilmiştir:
Zenci bir kadın gelerek Ukbe'yi ve hanımını emzirdiğini İddia etti. Bunun üzerine Ukbe durumu Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bildirdi. Hz. Peygamber yüzünü Ukbe'den çevirerek tebessüm etti ve "Sana böyle söylendiği halde sen nasıl evliliğine devam edersin?" buyurdu.
O sıra Ukbe, Ebû İhâb et-Temîmî'nin kızı ile evliydi.
2053- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Utbe İbn Ebî Vakkas, kardeşi Sa'd İbn Ebî Vakkas'a "Zem'a'nm cariyesinin oğlu bendendir. Onu yanına al" diye vasiyette bulundu.
Mekke'nin fethedildiği yıl Sa'd İbn Ebî Vakkas onu yanına alarak: "Bu benim kardeşimin oğludur. Onu yanıma almamı vasiyet etti" dedi.
Bunun üzerine Abd İbn Zem'a kalkarak: "O benim kardeşim ve babamın cariyesinin oğludur. O, (anası) babamın döşekliği iken doğmuştur" dedi.
Bunun üzerine ikisi Resûlullah'a saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem müracaat ettiler.
Sa'd: "Ey Allah'ın Resulü o benim kardeşimin oğlu. Ölmeden onu yanıma almamı bana vasiyet etti" dedi.
Abd İbn Zem'a: "O benim kardeşim ve babamın cariyesinin oğludur. O, (anası) babamın döşekliği iken doğmuştur" dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve seiiem: "O senindir, ey Abd İbn Zem'a buyurdu."
Daha sonra da şöyle dedi: "Çocuk döşeğe (kimin yatağında doğduysa ona) aittir. Zina eden için ise mahrumiyet vardır".
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem daha sonra eşi Şevde binti Zem'a'ya: "Ey Şevde! Ona karşı örtün" buyurdu. Çünkü Hz. Peygamber, çocuğun Utbe'ye benzediğini görmüştü. Bunun üzerine çocuk ölünceye kadar Sevde'yi göremedi.330
2054- Adîy İbn HâtÎm radıyallahu anh ŞÖyle dedi: ReSUİUİlah'a sallallâhu aleyhi ve sellem tva atılan oku sordum.
Resûlullah sallallâhu aleyhi ve senem şöyle buyurdu: "Ava keskin yeri isabet ederse ıvı ye. Ok enine isabet eder de avı öldürürse yeme, çünkü bu durumda o haytan kafasına vurmak suretiyle ölmüş hayvan (gibidir)."
Ben: "Ey Allah'ın resulü! Ben ava köpeğimi gönderiyorum ve besmele de :ekiyorum. Sonra köpeğimle birlikte avın yanında gönderirken besmele çekme-liğim başka bir köpek daha görüyorum. Avı hangisinin aldığını (avladığını) bil-niyorum. (Bu durumda avı yiyebilir miyim?)" dedim.

[109[109]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2218, 2421, 2533, 2745, 4303, 6749, 6765, 6817, 7182.

Resûlullah sallallâhu aleyhi ve seiiem: "Onu yeme. Çünkü sen yalnızca kendi köpe-\in için besmele çektin. Başka köpek için besmele çekmedin buyurdu."

Açıklama

Nu'man İbn Beşîr'in rivayet ettiği hadiste "şüphelileri insanların çoğu bilmez1' fadesi geçmişti. Bu, bazı insanların bunları bildiğini gösterir. Buharı, şüpheliler-len kaçınmak için bunların nasıl bilinebileceğini göstermek istemiş ve öncelikle >unu zapt-u rabt altına alan bir rivayet zikretmiş, sonra kaçınılması gereken şey-erin mertebelerini ortaya koyan hadisler zikretmiştir. Bunun ardından da kaçı-ıılması müstehab olan şeyleri zikretmiştir. Daha sonra mekruh olan şeyleri bir konuya yer vermiştir.
Bunu şöyle açıklayabiliriz: Bir şey aslen ya haram, ya mubahtır. Yahut da kendisinden şüphe edilir.
Birincisine örnek avdır. Av, sert usulle boğazlanmadıkça aslen haramdır. Kili bunda şüphe ettiği zaman, kesin bir husus olmadıkça avın haram olma özelliği ortadan kalkmaz. Adiy İbn Hatim hadisi buna işaret etmektedir.
İkincisine örnek taharettir. Kişi abdest aldığında, yalnızca kesin olarak ab-destini bozduğunu biliyorsa abdesti kalkar. İleride gelecek Abdullah İbn Zeyd vadisi ile buna işaret etmiştir. Bunun bir örneği de şudur: Bir kimsenin bir zevce->i ve kölesi olsa, bu kişi hanımını boşayıp boşamadığında ve kölesini azat edip etmediğinde şüphe etse bu şüphe dikkate alınmaz, bunlar onun olmaya devam eder.
Üçüncü kısım aslının ne olduğu kesin olarak bilinmeyen ve haramlık ile mübahlığı konusunda tereddüd edilendir. Bunun terk edilmesi daha evladır. Bir sonraki konuda gelecek olan hurma ile ilgili hadis buna işaret etmektedir.
Ebû Nuaym, bir başka yolla şunu rivayet etmiştir: Yunus İbn Ubeyd ve Hassan İbn Ebû Sinan bir araya geldi. Yunus "Vera'dan daha şiddetli bir şey tecrübe etmedim" dedi. Hassan ise "Ben ondan daha kolay bir şey tecrübe etmedim" dedi. Yunus: "Nasıl yani?" diye sordu.
Hassan "Beni şüphelendiren şeyi bıraktım, şüphelendirmeyeni aldım, rahat ettim" dedi.
Bazı alimler şöyle demiştir: Hassan kendi makamına göre bu sözü söylemiştir. Onun sözünü ettiği terk (şüpheli şeyleri bırakmak), insanlardan pek çoğu için büyük zorluklar taşımaktadır.
"Seni şüphelendiren şeyi bırak, şüphelendirmemeni al" ifadesi; Tirmizî, Nesâî, İmam Ahmed, İbn Hibbân ve Hâkim tarafından Hasan İbn Ali aracılığıyla Hz. Peygamber'in sözü olarak rivayet edilmiştir.
"Seni şüphelendiren şey" ifadesi "bir şeyden şüphe ettiğinde onu bırak" anlamına gelmektedir. Şüphe edilen şeyi terk etmek, vera' konusunda büyük bir prensiptir.
Tirmizî, Atiye es-Sa'dî'den Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem sözü olarak şunu rivayet etmiştir: "Bir kimse, kendisinde sakınca olan bir şeyden sakınmak amacıyla kendisinde sakınca bulunmayan bir şeyi bile terk etmedikçe muttaki-lerden olamaz".
Hattabî şöyle demiştir: Şüphe ettiğin her durumda, vera'a uygun olan onu terk etmektir. Vera1 üç kısımdır: Vacip (farz), müstehap ve mekruh. Farz olan, haramları yapmayı gerektiren şeylerden uzak durmaktır. Mendup (müstehap) olan, malının çoğu haram olan kimse ile iş yapmayı terk etmektir. Mekruh olan ise meşru olan ruhsatları, aşırıya gitmek suretiyle terk etmektir.

4- Şüpheli Şeylerin Hangilerinden Kaçınılır?

2055- Enes radıyaüâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yere düşmüş bir hurmanın yanından geçerken şöyle buyurdu:
"Bunun zekat hurması olması ihtimali olmasaydı onu yerdim".
Hemmâm, Ebû Hureyre aracılığıyla Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir: "Bazen eve gittiğimde yatağımın üzerine düşmüş bir hurma görüyorum. Onu yemek için ağzıma götürdüğümde bunun zekat hurması olması ihtimali aklıma

geliyor da bırakıyorum".[110[110]]

Açıklama

Mühelleb şöyle demiştir: Hz. Peygamber bunu vera1 olarak (ihtiyaten) terk etmiştir, yoksa bunu terk etmek farz değildir. Çünkü temel prensip şudur: Bir kimsenin evinde bulunan bir şey, haram olduğuna dair delil bulununcaya dek mubahtır.
Bu hadis, zekat malının azının bile Hz. Peygamber'e haram olduğunu göstermektedir. Bunun çoğu ise öncelikle haram olur.

5- Vesvese Vb. Şeyleri Şüpheli Olarak Görmemek

2056- Abbad İbn Temîm amcasından şunu rivayet etti:
Hz. Peygamber'e namazda kendisine vesvese gelen kimsenin namazını bozup bozmaması soruldu.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Hayır. Bir ses işitinceye veya koku duyuncaya kadar (namazını terk etmesin)".
Zührî şöyle demiştir: Abdest ancak bir yellenme olduğunda yahut ses işittiğinde gerekli olur.
2057- Hz. Âişe radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Bir topluluk: "Ey Allah'ın Resulü! Bazıları bize et getiriyorlar. Biz, hayvanları keserken besmele çekip çekmediklerini bilmiyoruz. (Bu etleri yiyelim mi?)" diye sordular.
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Bu etler üzerine besmele çekip yiyin."[111[111]]

Açıklama

Bu konu başlığı, vera' konusunda aşırıya kaçmanın mekruh olduğunu açıklamak için konulmuştur.
Buharî'nin burada amacı, vesveseye kapılanların vera'ını açıklamaktır. Örneğin bir avı, başka birisine aittir de ondan kaçmıştır gibi bir düşünce ile yemekten kaçman, ihtiyaç duyduğu bir şeyi, malının helal mi haram mı olduğunu bilmediği fakat haram olduğuna dair bir gösterge bulunmayan yabancı birisinden almaktan kaçman, zayıf olduğunda ittifak edilen ve delil olmaya elverişli olmayan bir haber sebebiyle bir şeyi yemekten kaçman oysa mubah olma delili daha kuvvetli olan, kendi yorumu geçersiz veya uzak olan bir kimsenin verаı böyledir.
Uyarı: Kesilen hayvan üzerine besmele çekilmesi ile ilgili Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadis, kesimin sahih olması için besmelenin şart olmadığına ve kesilen hayvandan yemenin caiz olması için de besmelenin şart olmadığına delil getirilmiştir. Bu, Müslüman hakkında hüsnü zan besleme, onun yaptığı işi özellikle de zamanımızda mükemmele (kuralına uygun olmaya) yorma konusunda temel bir prensiptir.

6- Yüce Allah'ın Onlar Bir Ticaret Veya Eğlence Gördüklerinde Hemen (Dağılıp) Ona Giderler Âyeti

2058- Câbir radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Biz Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w seiiem ile birlikte (Cuma) namazını kılarken, Şam'dan yiyecek getiren bir kervan geldi. İnsanlar ona doğru gitti. Öyle ki Hz. Peygamber ile birlikte on iki kişi kaldı. Bunun üzerine "Onlar bir ticaret veya eğlence gördüklerinde hemen (dağılıp) ona giderler..." âyeti indi.[112[112]]

Açıklama

110[110] Hadisin geçtiği diğer yer: 2431.
111[111] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5507, 7398.
112[112] el-Cuma 62/11.

Buharı bu konu başlığı ile sanki şuna işaret etmektedir: Ticaret, helal olan kazanç yollarından olması itibarıyla övülen bir şey olmakla birlikte, kendisinden öne alınması gereken bir şeyin önüne alındığında yerilebilir. Buradaki hadis hakkında geniş açıklama Cuma bölümünde geçmişti. Diğer bazı açıklamalar da Cuma Suresi'nin Tefsiri bölümünde gelecektir.

7- Kişinin Nereden Kazandığına Aldırış Etmemesi

2059- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir:
"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki kişi aldığının helalden mi yoksa haramdan mı olduğuna aldırış etmeyecek."

Açıklama

Konu başlığı, kazanç konusunda kişinin araştırma yapmamasını yermektedir.

8- Kumaş Vb. Şeylerin Ticaretini Yapmak

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Öyle adamlar ki, ne ticaret ne de ahş-ueriş onları Allah'ı zikretmekten alıkoymaz."113[113]
Katâde şöyle demiştir: Sahabe ahm-satım ve ticaretle uğraşır, ancak Allah'ın haklarından bir hak (namaz vb.) geldiğinde ne ticaret ne alış veriş onları Allah'ı zikretmekten alıkoyamaz, onlar Allah'ın hakkını eda ederlerdi.
2060-2061- Ebu'l-Minhal şöyle demiştir: Ben sarf İşi ile uğraşırdım. Zeyd İbn Erkam'a bunu sordum. O, Hz. Peygamber saiiaiiâhu akyhi ve seiiem şöyle buyurdu dedi:
(Diğer bir rivayet şöyledir)
Ebu'l-Minhal şöyle demiştir: Berâ İbn Âzib ve Zeyd İbn Erkam'a sarf işlemini sordum. İkisi şöyle dediler: Biz, Resûlullah »iiaii&hu aleyhi ve seUem döneminde ticaretle uğraşırdık. Resûlullah'a sarf işlemini sorduk, o şöyle buyurdu:
"Peşin (elden ele) olursa bir sakınca yoktur. Vadeli olursa uygun olmaz"114[114]

9- Ticaret İçin (Yolculuğa) Çıkmak

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin".115[115]
2062- Ubeyd İbn Umeyr şunu söylemiştir:
Ebû Musa el-Eş'arî, Hz. Ömer'in radıyaiiâhu anh yanına girmek için izin istedi. Ömer meşgul olduğu için izin vermedi. Bunun üzerine Ebû Musa geri döndü.
Ömer işini bitirince "Abdullah İbn Kays'ın (Ebû Musa'nın) sesini duymadım mı? Ona izin verin de gelsin" dedi. Kendisine Ebû Musa'nın geri döndüğü söylendi.
Hz. Ömer, Ebû Musa'yı çağırdı.
Ebû Musa "bize böyle yapmamız (üç kere izin istediğimizde izin verilmezse geri dönmemiz) emredilirdi" dedi.
Hz. Ömer: "Buna dair bana şahit getir" dedi.
Ebû Musa, ensarın oturduğu meclise gelerek onlara bunu sordu.
Ensardan orada oturanlar "buna bizim en küçüğümüz olan Ebû Said el-Hudrî bile şahitlik eder" dediler.
Ebû Musa, Ebû Said'i yanında götürdü. (Ebû Said, Ebû Musa'nın söylediğinin doğru olduğuna şahitlik etti).
Hz. Ömer: "Resûlullah'ın bu emri bize gizli mi kaldı? Çarşı pazarda alış-veriş yapmak (yani ticaret için çıkmak) beni oyaladı" dedi.116[116]

113[113] En- Nur 24/37.
114[114] 2060. hadisin geçtiği diğer yerler: 2180, 2497, 3939. 2061. hadisin geçtiği diğer yerler: 2181, 2498, 3940.
115[115] el-Cuma 62/1.
116[116] Hadisin geçtiği diğer yerler: 6245, 7353.

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Cuma süresindeki âyette geçen "yeryüzüne dağılırı ue Allah'ın îütfundan isteyin" ifadesi, "ihramdan çıktığınızda avlanın" âyetinde olduğu gibi, yasağın ardından, yasaklanan şeyi mubah kılmadır.
İbnü'I-Müneyyir el-Hâşiye adlı eserinde şöyle demiştir: Buharî'nin kastı, ticaret için yapılan hareketler (yolculuklar) uzak bile olsa bunu onayladığını göstermek, işi aşırılığa götürerek çarşıya bile uğramayanlara muhalefet etmektir.
Ebû Musa'nın "bize böyle yapmamız emredilirdi" ifadesi ile kasıt Resûlul-lah'ın şu sözüdür: "Sizden biri (bir yere girmek için) üç kere izin istediği halde, kendisine izin verilmezse geri dönsün."
Hz. Ömer, ticaretle meşgul olmayı "oyalamak" şeklinde mutlak olarak nitelemiştir. Çünkü ticaret, onu Peygamberle birlikte bulunmaktan oyalamış, başkaları onun duymadığı şeyleri Hz. Peygamber'den duymuştur. Hz. Ömer burada Peygamberle hiç birlikte olmadığını kastetmem iştir, çünkü bu nisbî bir durumdur. Hz. Ömer'in çarşıya gitme ihtiyacı, bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlamak ve insanlardan bir şey istememek içindi. Ebû Hureyre ise tek başına yaşayan bir kimse olduğundan, onun Hz. Peygamberle birlikteliği çok olmuştur. Şu da bir gerçek ki Hz. Ömer, Peygamberle uzun müddet birlikte olmuştur. "Lehv /Oyalamak" ifadesi ister haram ister helal olsun mutlak anlamda bir şeyden oyalayan şey için kullanılır. Dinde ise yalnızca haram olan oyalama için kullanılır.

10- Deniz Ticareti

Matar şöyle demiştir: "Bunda bir sakınca yoktur. Yüce Allah'ın Kur'an'da zikrettiği hakkın ta kendisidir. Nitekim o şöyle buyurmuştur: "Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsun. (Bütün bunlar) onun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir"117[117]
Mücâhid şöyle demiştir: Ayette sözü edilen gemiler rüzgarı yarar. Rüzgarı yaran gemiler ise ancak büyük gemilerdir.
2063- EbÛ Hureyre radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem "İsrailoğullarından bir adamın ticaret İçin deniz yolculuğuna çıktığını ve ihtiyacını giderdiğini" rivayet etmiştir.

Açıklama

Bu konuda, ticaret için gemiye binmenin mubah olduğu hususu ele alınmaktadır.
Burada zikredilen hadisin konu başlığına uyumu şu açıdandır: "Bizden öncekilerin şeriatı, bizim şeriatımızda onu yürürlükten kaldıran bir delil bulunmadığı sürece bizim için de geçerlidir. Özellikle de Peygamberimiz bunu ikrar ederek veya yapanı överek anlatmışsa bu daha açıktır".
Buharf nin bu hadisi vermekteki amacı, gemiye binmenin eski zamanlardan beri bilindiğini, bunu yasaklayan bir delil bulununcaya kadar bunun aslen mubah olma halinin devam edeceğini belirtmektir.

11- "Onlar Bir Ticaret Veya Eğlence Gördükleri Zaman Hemen Dağılıp Ona Giderler

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Öyle adamlar ki onları ne bir ticaret ne de bir alış ueriş Allah'ı zikretmekten alıkoymaz"118[118]
Katâde şöyle dedi. Sahabe ticaretle uğraşırdı. Ancak Allah'ın haklarından bir hak kendilerine geldiğinde, ne ticaret ne de alış veriş onları Allah'ı zikretmekten alıkoymaz, bunu mutlaka eda ederlerdi.

117[117] en-Nahl, 16/14.
118[118] en-Nur 24/37.

2064- Câbİr radıyallâhu anh ŞÖyle anlatlH Hz. Peygamberle saüallâhu aleyhi ve sellem birlikte Cuma namazı kılarken bir kervan geldi. On iki kişi dışında herkes dağılıp <ervanm yanma gitti. Bunun üzerine "Onlar bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayak üstü bırakırlar" âyeti indi.

12- Yüce Allah'ın "Kazandıklarınızın İyilerinden İnfak Edin" Âyeti

2065- Hz. Âişe mdıyaiiâhu anh, Hz. Peygamberin saiiaiiâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Kadın, bir bozgunculukta bulunmaksızın kendi evindeki yiyecekten infak ederse, infak ettiğinin sevabını alır. Kocası da bunu kazanmanın sevabını alır. Hâzin (yiyecek vb. şeyleri koruyan bekçi vb. kimseler) için de aynı şey söz konusudur. Bunlar birbirinin sevabını eksiltmez".
2066- Hemmâm, Ebû Hureyre aracılığıyla Hz. Peygamber'den şunu rivayet etmiştir:
"Kadın, kocasının kazanandan (Allah yolunda) kocasının emri olmaksızın infak ederse, bunun ecrinin yarısını alır."[119][119]

Açıklama

Ebû Hureyre'nin hadisi, kadının sevap alması için kocanın izin vermiş olmasını şart koşanları reddetmektedir.
[Kocanın emri olmaksızın hanımının infakta bulunması iki anlamda anlaşılabilir:]
a- Daha doğru olan yorum, bu hadisin "kadının, kocanın belirlediği kimseye kocasından izin almaksızın infakta bulunması" şeklindeki yorumdur. Bunun kocanın kazancından olması sebebiyle koca da ecir almaktadır.
b- Bu şu anlama da gelebilir: Koca, hanımına daha önce genel anlamda malından infakta bulunması için izin vermiş olmakla birlikte, kadın infakta bulunurken özel olarak izin almamıştır.
Hadisin bu iki şekilde anlaşılması gereklidir. Aksi taktirde infak kocanın ne genel ne de özel olarak izni olmaksızın yapıldığında kadın sevap değil günah kazanır.

13- Rızkının Genişlemesini İsteyen Kimse

2067'. Enes Ibn Mâlik radıyaiiâhu anh, Resûlullah'tan saibiiâhu aleyhi ve seiiem şunu duyduğunu söylemiştir:
"Kim rızkının genişletilmesini ve ömrünün uzatılmasını isterse akrabası îte ilişkisini devam ettirsin."[120][120]

Açıklama

Bu hadis, rızkın genişlemesini ve ömrün uzamasını istemeyi mutlak olarak mekruh görenlerin aksine bunu istemenin caiz olduğunu gösterir.
Hadisin Arapça aslında geçen "^l/eser" kelimesi, ömrün geri kalan kısmı anlamına gelir. Nitekim Züheyr şu şiirinde bunu bu anlamda kullanmıştır:
Kİşİ yaşadığı sürece emeü devam eder,
Ömrü sona erinceye kadar, emelinin yanına varamaz.
[Rızkın Genişlemesi ve Ömrün Uzatılması Ne Demektir?]
Alimler şöyle demişlerdir: Rızkın genişletilmesi, bereketlenmesi anlamına gelir. Ömrün artması ise bedende kuvvetin oluşmasıdır. Çünkü akrabalarla ilişkiyi sürdürmek sadakadır. Sadaka ise malı çoğaltır, artırır. Mal sadaka ile artar, çoğalır. Çünkü insanın rızkı o daha ana karnında iken yazılmıştır. Bu sebeple böyle bir yorum yapılmasına gerek duyulmuştur.
Yahut da bu hadis şu anlama gelir. Kişinin kaderi şartlı olarak yazılır. Örneğin "akrabası ile ilişkisini sürdürürse ömrü şu kadar, sürdürmezse bu kadardır".

---

[119][119] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5192, 5195, 5360.
[120][120] Hadisin geçtiği diğer yer: 5968.

Ya da bunun anlamı, öldükten sonra güzel bir şekilde anılmaktır.
Bunun hikmeti, bunu mükellefe bildirmek suretiyle onun iyiliğin faziletini, akraba ile ilişkiyi kesmenin kötülüğünü bilmesini sağlamaktır.[121][121]

14- Hz. Peygamberin Sallallâhu Aleyhi Ve Sellem Veresiye Olarak Satın Alması

2068- Hz. Aişe'nin radıyaiiâhu anh bildirdiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve bir Yahudi'den bedelini bir müddet sonra ödemek üzere yiyecek (buğday) satın aldı ve demirden yapılmış zırhını rehin olarak bıraktı.[122][122]
2069- Enes'ten radıyaiiâhu anh rivayet edildiğine göre o, Hz. Peygamber'e saiiai-îâhu aleyhi ve seiiem arpa ekmeği ve uzun süre kalmaktan kokusu değişmiş bir miktar yemek götürdü. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Medine'de bir yahudiye zırhını rehin olarak bırakmış, bunun karşılığında ondan ailesi için arpa almıştı.
(Hadisi rivayet eden kişi şöyle demiştir):
"Andolsun onun (Enes'in) şöyle dediğini işittim: Muhammed'in saiiaiiâhu aleyhi w seiiem dokuz hanımı kendisi ile birlikte olduğu halde, ailesinin yanında hiçbir gece ne bir sa' buğday ne de bir sa' ekin bulunmamıştır".[123][123]

Açıklama

İbn Battal şöyle der: Veresiye alım-satımtn caiz olduğu konusunda icma vardır.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Buharı bazılarının, veresiye mal satın alma borçlanma anlamına geldiği için Hz. Peygamberin veresiye bir şey satın almadığı düşüncesine kapılma ihtimalini göz önüne alarak bunu def etmeyi istemiş olabilir. Buharî bu konuda Hz. Peygamber'in veresiye olarak arpa satın aldığı ve buna karşılık zırhını rehin bıraktığına dair Hz. Aişe radıyaiiâhu anh ve Enes'in hadislerini rivayet etmiştir. Bu konuda geniş açıklama rehin bölümünün başında gelecektir.[124][124]

15- Kişinin Çalışarak Kendi Eliyle Kazandıkları

2070- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Ebû Bekir Sıddîk radtyaiiâhu anh halife seçilince şöyle dedi: "Andolsun halkım bilir ki benim kazancım ailemin geçimini sağlamaktan âciz değil idi. Şu anda İse Müslümanların işleri ile meşgul oluyorum. Bundan böyle Ebû Bekir'in ailesi bu maldan (devlet hazinesinden) yiyecek. Benim de bugünden sonra mesleğim Müslümanların işlerini görmek olacaktır."
2071- Hz. Aişe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ashabı kendi elleriyle çalışırlar, bu sebeple de vücutlarında koku olurdu. Bu yüzden onlara (Cuma günleri Cuma namazına gelirken) "yıkansanız İyi olur" denildi.
2072- Mikdâm radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir:
"Hiç kimse kendi el emeği ile kazanıp yediğinden daha hayırlı bir şey yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâuud aleyhisseiam da kendi el emeğinden yerdi."
2073- Ebû Hureyre radıyaiiahu anh, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir:
"Davud peygamber (a.s.) kendi e! emeğinden başkasını yemezdi".[125][125]
2074- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir:
"Sizden birinin bir kucak odun toplayıp sırtında taşıması, kendisine verecek ya da vermeyecek birinden bir şey dilenmesinden daha hayırlıdır."

---

[121][121] Ayrıca bkz. 6447. hadis. er-Rikak bölümünde zenginin fakiri kendi nefsine tercihinin sevabı anlatılacaktır.
[122][122] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2096, 2200, 2251, 2252, 2386, 2509, 2513, 2916, 4467.
[123][123] Hadisin geçtiği diğer yer: 2508.
[124][124] 2508. hadis.
[125][125] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3417, 4713

2075- Zübeyr İbn Avvâm radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamberin sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle dediğini söylemiştir:
"Sizden birinin boynuna ipini alıp (ormana gitmesi ve orada) bir kucak odun toplaması, sonra da getirip bunu satması, bu sayede Allah'ın onun yüzünü insanlara zillet ile eğmekten koruması, insanlar kendisine bir şey versin yahut vermesin dilencilik etmesinden daha hayırlıdır."

Açıklama

[En Üstün Kazanç Yolu Nedir?]
Alimler en faziletli kazanç yolunun ne olduğu konusunda farklı görüşlere sahiptirler.
Mâverdî şöyle demiştir: Temel kazanç yollan; tarım, ticaret ve san'attır. Şafiî'nin görüşüne en uygun olanı, bu kazanç yollan içinde en üstününün ticaret olduğudur. Bana göre ise en üstünü tarımdır. Çünkü tarım, tevekküle daha yakın bir iştir.
Nevevî, bu konuda yer alan Mikdam hadisi sebebiyle Mâverdî'nin görüşünü eleştirmiş ve şöyle demiştir: "Kazanç yollarının en üstünü konusunda en doğru görüş, kişinin kendi eliyle bir şey yapmasının üstün olduğudur. Şayet kişi tarım ile uğraşıyorsa onun açısından tarım, el ile çalışmayı da içerdiğinden en üstün kazanç olur. Ayrıca bunda tevekkül bulunduğu gibi, hem insanlar hem de hayvanlar için genel yarar da bulunmaktadır. Yine tarımda genellikle, bir bedel ödemeksizin tarım ürününün yenmesi de söz konusudur. Kişinin kendi el emeğiyle elde ettiği kazançlar içinde, kâfirlerin mallarından cihad yoluyla kazanılan mallar tarımdan da üstündür. Bu, Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ve ashabının kazancı olduğu gibi, Allah'ın kelimesini yüceltme, düşmanların kelimelerini alçaltma ve uhrevî faydası sebebiyle de kazançların en üstünüdür. Kendi eli ile çalışmayan kimse açısından tarım en üstün kazanç yoludur".
Ben (İbn Hacer) derim ki: Bu görüş, tarımın başkalarına da yaran olması ile ilgili bir görüştür. Oysa başkasına yararlı olma yalnızca tarıma özgü değildir. El ile yapılan her türlü faaliyetin başkasına da yararı vardır. Çünkü bu, insanların ihtiyaç duyduğu şeyleri üretme özelliğini barındırmaktadır.
Gerçek şu ki, kazanç yollan farklı derecelere sahiptir. Bu, durumlara ve kişilere göre değişir. Doğrusunu Allah bilir.
Ibnü'I-Münzir şöyle demiştir: Kişinin el emeği ile çalışması, Ebû Hureyre'nin radıyaiiâhu anh rivayet ettiği hadiste açıkça belirtildiği üzere ancak işi yapan kişinin samimiyetine bağlı olarak diğer kazanç yollarından üstün olabilir.
Ben {İbn Hacer) derim ki: Bunun şartı, kişinin rızkın kazançtan geldiğine inanmaması, aksine bu kazanç vasıtasıyla Allah'tan geldiğine inanmasıdır.
Hz. Ebû Bekir'in radıyaiiâhu anh sözünden, kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için daha önceden ticaret işiyle uğraştığı, bundan aciz olmadığı anlaşılmaktadır. Bu, ihtiyaç duyduğunda devlet hazinesinden aldığı malın gerekçesini izah sadedinde giriş olarak söylenmiştir.
Bu hadis, kişinin kendi el emeğinin üstünlüğünü, kişinin kendi yaptığı işin, başkasının yaptığı işten daha önce geldiğini gösterir.
Hadiste, yalnızca Hz. Davud'un zikredilmesinin hikmeti şudur: Hz. Davud'un yalnızca kendi el emeği ile kazandığı kazancı yemesi bir ihtiyaçtan kaynaklanmıyordu. Çünkü o, Yüce Allah'ın da belirttiği gibi yeryüzünde halife idi. O, daha üstün olan kazanç yolunu tercih ettiği için böyle yapıyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber, en hayırlı kazancın el emeği ile elde edilen kazanç olduğuna dair delil sadedinde Hz. Davud'un olayını zikretmiştir.
Hadis, kazanç için çalışmanın tevekküle aykırı olmadığını göstermektedir. Bir şeyi delili ile birlikte zikretmek, dinleyeni daha çok tatmin eder.

16- Alışverişte Kolaylık Ve Müsamaha Göstermek, Hakkını İsteyen Kimse, İffetli Bir Şekilde İstesin

2076- Câbİr Ibn Abdullah radıyaiiahu anh, Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle dediğini belirtmiştir:
"Sattığında, satın aldığında ve hakkını talep ettiğinde müsamahakâr davranan kişiye Allah merhamet etsin".

Açıklama

Müsamaha ile kastedilen, karşı tarafa sızlanma vb. davranışlarda bulunmamaktır. Yine burada müsamaha ile kolaylık gösterme kastedilmektedir.
Kişi hakkını talep ettiğinde kolaylık göstermeli, (kaba ve) ısrarcı davranmamalıdır.
İbnü't-Tîn'in rivayetinde "borcunu ödediğinde" şeklinde yer almıştır. Bunun anlamı, borcunu öderken geciktirmeksizin kolaylıkla ödemektir.
Tirmizî ve Hâkim, Ebû Hureyre'den radıyaiiâhu anh merfu olarak şöyle rivayet etmişlerdir: "Allah müsamaha gösterilen satımı, satın almayı ve borç ödemeyi sever".
Nesâî, Hz. Osman'dan radıyaiiâhu anh merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: "Satın alırken, satarken, borcunu öderken ve alacağını isterken kolaylık gösteren kişiyi Allah cennete koyar (veya koysun)".
Bu hadiste, insanlar arası ilişkilerde müsamahaya, üstün ahlaka göre hareket etmeye, cimrilikten uzak durmaya teşvik bulunduğu gibi, hakkını talep etme konusunda insanları sıkıştırmayı terk etme ve onları affetmeye teşvik vardır.

17- Ödeme Gücü Olan Kişiye Süre Tanımak

2077- Huzeyfe radıyaUâhu anh, Hz. Peygamber'den şunu rivayet etmiştir:
"Sizden önceki kavimlerden bir kişinin ruhunu (ölümünden sonra) melekler aldı.
Melekler adama sordu: Sen hayır adına herhangi bir şey yaptın mı?
Adam: Ben yanımda çalıştırdığım kişilere, ödeme gücüne sahip olsalar da »orçhlara süre tanımalarını ue kolaylık göstermelerini emrederdim, dedi.
Bunun üzerine melekler de birbirine " ona kolaylık gösterin" dediler".
Ebû Abdullah (Buharî) şöyle dedi: Ebû Mâlik, Ribî'den şöyle rivayet etti: Zengine kolaylık sağlar, fakire süre tanırdım".
Ebû Avâne, Abdülmelik'ten, o da Rib'î'den şöyle rivayet etti: "Zengine süre mır, fakirden alacağımdan vazgeçerdim".
Nuaym İbn Ebû Hind, Rib'î'den şöyle rivayet etti: "Zenginden ne verirse ka->ul eder, fakirden olan alacağımdan ise vazgeçerdim."126[126]

Açıklama

Bu bölümde, zengin de olsa borçluya süre tanımanın fazileti konusu ele hnmaktadır.
Alimler, ödeme gücüne sahip kişinin tarifi konusunda farklı görüşler ileri ürmüşlerdir.
Bir görüşe göre, kendisinin ve nafakasını vermek zorunda olduğu kimselerin lasraflanna yetecek mala sahip olan kimsedir.
Sevrî, İbnü'l-Mübârek, Ahmed ve İshak şöyle derler: Yanında elli dirhem iara veya bunun değeri kadar altın bulunan kişi ödeme gücüne sahiptir.
Şafiî şöyle demiştir: Kazanma gücüne sahip bir kimse, bir dirhemi de olsa deme gücüne sahip sayılır. Nefsinde bir zayıflık bulunması ve bakmakla görevli dduğu birçok kişinin bulunması durumunda bin dirhemi de bulunsa fakir olabi-
Bir görüşe göre, ödeme gücüne sahip olan ve olmayan kişiyi belirlemede rfe başvurulur. Kendi seviyesinde olan kişiler bakımından zengin sayılan kim-snin öde-ne gücü var kabul edilir. Bunun aksi de geçerlidir. Mutemed olan örüş budur. Önceki görüşler ise, dilenmesi caiz olan ve zekat alabilecek du-jmdd olan kişilerin tarifini belirlemeye yöneliktir.

18- Ödeme Zorluğu İçinde Olan Borçluya Süre Tanımak

2078- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saUaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir:
"(Eski zamanlarda) insanlara borç veren bir tacir vardı. Alacaklı olduğu kişiler içinde ödeme zorluğu içinde olan biri bulunduğunda hizmetçilerine: "Ondan olan alacağımızdan almayıp, vazgeçin. Ola ki Allah da bizim günahlarımızdan vazgeçer derdi." Allah onun

---

126[126] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2391, 3451.

günahlarından vazgeçti."[127][127]

Açıklama

Müslim şöyle rivayet etmiştir: "Ödeme güçlüğü içindeki borçluya süre tanıyan veya alacağını bırakan kişiyi Allah arşının gölgesinde gölgelendirir."
Yine Müslim, Ebû Katâde'den merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: "Kim, kıyamet gününün sıkıntılarından kurtulmak isterse ödeme güçlüğü içindeki borçluya süre tanısın veya alacağını almasın."
Nesâî'nin rivayetinde şöyle yer almaktadır: "Borçlu zengin ise alacağımızı al, fakir ise alma, alacağımızı ona bırak."
Vazgeçme / bırakmak sözcüğünün kapsamına; süre tanımak, alacakta indirim yapmak ve güzel bir şekilde tahsil etmek girer.
Bu ve önceki hadis yalnızca Allah için yapılan küçük iyiliklerin pek çok büyük günahı sileceğini göstermektedir.
Yine bu hadis, bir iyiliği bizzat yapmasa bile bunu emreden kişi için de sevabın söz konusu olduğunu göstermektedir.
Tüm bu çıkarımlar "Bizden öncekilerin şeriatlarına dair bir hüküm, bizim şeriatımızda övgü ile yer aldığında ona uymak bizim hakkımızda da güzel olur" şeklindeki temel prensibe dayanmaktadır.

19- Alıcı Ve Satıcının (Satım Akdinde Açıklaması Gereken Şeyleri) Açıklayıp, Bir Şey Gizlememeleri, Samimi Olmaları

Rivayet edildiğine göre Adda İbn Hâlid şöyle demiştir: Hz. Peygamber saiiai- leyhi ve seiiem bana şunları yazıp verdi:
"Bu, Allah'ın resulü Muhammedin, Adda İbn Hâlid ile gerçekleştirdiği, Müs-tümanm Müslüman ile yaptığı bir satım akdidir. Bu akitte; kusur, haram ve hıyanet söz konusu değildir."
Katâde şöyle demiştir: Bu satım sözleşmesinde geçen "gaile" kelimesi; zina, hırsızlık, kölenin kaçması gibi anlamlara gelir.
İbrahim'e "Bazı deve tellâlları "Horasan yuları", "Sicistan yuları" diye söyleyerek: "Deve, Horasandan dün geldi. Sicistan'dan bugün geldi" diyorlar denilince bunu şiddetle mekruh görmüştür.
Ukbe İbn Âmir şöyle demiştir: Sattığı malda bir kusur bulunduğunu bilen kimsenin bunu bildirmemesi helal değildir.
2079- Hakîm İbn Hızâm radıyaiiâhu anh, Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seikm dediğini belirtmiştir:
Şöyle Alıcı ve satıcı birbirinden ayrılmadıkça -veya ayrılıncaya dek- muhayyerdirler. Satım akdinde doğru söylerlerse, (açıklamaları gereken şeyleri) açıklarlarsa yaptıkları satım bereketli olur. Şayet (açıklamaları gereken şeyleri) gizlerler ve yalan söylerlerse yaptıkları satımın bereketi gider."[128][128]

Açıklama

Bu konu başlığında yer alan hadis, Müslümanın aldatma ile işi olmayacağını gösterdiği gibi, senetlere kâtibin "iş bu senette yer alan; falancanın satın aldığı maldır", "sadaka verdiği maldır" ifadesi ile başlamakta bir sakınca bulunmadığını da göstermektedir.
Burada "kusur" ile kastedilen, ortaya çıkmış olsun ya da olmasın gizli kusurdur. Örneğin satılan kölenin ciğerinde bîr ağrının ya da öksürüğün olması gibi. Bunu Matrizî söylemiştir.
Ibnü'l-Müneyyir el-Hâşiye adlı kitabında şöyle demiştir: Burada kastedilen satıcının kusuru gizlememesidir. Yoksa, satılan kölede bir kusur bulunur ve satıcı bunu gizlemezse, yapılan akit yine Müslüman ile Müslüman arasında yapılan bir akıttır. Yani Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem burada mutlak anlamda kusuru değil, muttali olunmayan

---

[127][127] Hadisin geçtiği diğer yer: 3480.
[128][128] Hadisin geçtiği diğer yerler. 2082, 2108, 2110, 2114.

kusuru kastetmiştir.
Haram şeklinde tercüme ettiğimiz "hibse" kelimesi ile kastedilen ise, satılan kölenin anlaşmalı bir kavimden esir olarak alınmış bir kimse olmamasıdır. Bu görüş Matrizî'ye aittir.
Diğer bir görüşe göre kastedilen; kölenin kaçması gibi kötü huylardır.
el-Ayn adlı kitabın sahibi, bununla kastedilenin "şüphe" okluğunu söylemiştir.
İbnü'l-Arabî, "Hadiste yer alan "dâ" kelimesi fizikî kusuru, "hibse" kelimesi ise ahlakî kusuru ifade etmektedir. "Gaile" ise, satılan şeydeki kötü bir özelliği bildiği halde satıcının bunu zikretmemesidir" demiştir.
İbrahim en-Nehaî'nin sözünde kastedilen şudur: Deve tellalları, develerin yularlarına farklı şehirlerin isimlerini vererek alıcıları aldatıyor böylece bu develerin Horasan, Sicistan vb. şehirlerden geldiği kanısını uyandırıyor, müşteri de
deveye rağbet gösteriyor ve devenin bu bölgelerden daha yeni getirildiğini zannediyordu. İbrahim'in bunu çirkin görmesinin sebebi, bunun hile, aldatma ve kandırma gibi hususları barındırmasıdır.
Hadiste, alıcı ve satıcının, doğruluk ve açıklamaları gereken şeyi açıklama şartına riayet etmeleri durumunda bereketin hasıl olacağı, bunların zıddı olan yalan ve saklama söz konusu olduğunda ise bereketin ortadan kalkacağı hususu yer almaktadır.
Alıcı ve satıcıdan birisi, şarta riayet ettiğinde onun için bereket söz konusu olur mu? Hadisten ilk anlaşılan mana bunu gerektirmektedir.
Biri sebebiyle söz konusu olan uğursuzluğun diğerine dönmesi de mümkündür. Bu da, her ikisinin yalan söylemeleri yahut gerçeği gizlemeleri durumunda satılan maldaki bereketin kaldırılması sebebiyle olur. Doğru söyleyip, gerçeği açıklayan için sevap, yalan söyleyen ve gerçeği gizleyen için ise günah söz konusu olur.
Hadiste, dünyanın ancak salih amel ile tamamlanacağı, günahların uğursuzluğunun hem dünya hem de ahiretin hayrını götüreceği hususu da yer almaktadır.

20- Karışık Hurmanın Satımı

2080- Ebû Saîd radıyaiiâhu anh şöyle demiştir;
Bi2e rızık olarak katışık hurma verilirdi. Biz de bunun iki sa'ını bîr sa' hurma karşılığında satardık. Bunun üzerine Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seiıem şöyle buyurdu:
"İki sa'ı bir sa' karşılığında, iki dirhemi bir dirhem karşılığında satmayın,"

Açıklama

Katışık hurma ile kastedilen, farklı hurma türlerinin bir araya getirilmesi ile oluşan karışımdır.
"Rızık olarak ... verilirdi": Bu, Hayber'den fey olarak elde edilen gelirden Hz. Peygamber'in fakirlere dağıttığı hurma idi.
Bu karışımlarda çoğunlukla, kalitesiz hurma kaliteli hurmadan daha çok olur.
Konu başlığının bu şekilde seçilmesinin sebebi, kaliteli hurma ile kalitesizin karışması halinde bu hurmanın satımının caiz olmayacağı şeklindeki yanlış anlamayı kaldırmak, bunun satıma zarar vermediğini belirtmektir. Çünkü bu herkesin görebileceği bir durum olup kusur sayılmaz.
Hadiste, hurma ile hurmanın karşılıklı olarak satımında fazlalığın yasaklanması söz konusudur. Dirhemlerde böyledir. Bu konu "hurmayı daha kaliteli hurma karşılığında satma" başlığı altında daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.[129][129]

21- Kasaplar Ve Et Satıcıları Hakkındaki Görüşler

2081- Ebû Mesud rad.yaiiâhu anh şöyle demiştir:
Ensardan, Ebû Şuayb diye bilinen bir adam gelerek kasap olan kölesine şöyle dedi: "Bana beş kişiye yetecek kadar yemek yap. Ben Hz. Peygamber saiiaifâhu aleyhi ve seiiem dahil beş kişiyi yemeğe davet etmek istiyorum. Ben onun yüzünde açlığın izini gördüm."

---

[129][129] 2201 Hadis

Ebû Şuayb Hz. Peygamberle birlikte beş kişiyi çağırdı. Onlarla birlikte başka bir adam daha geldi.
Hz. Peygamber, Ebû Şuayb'a: "Bu da bizimle geldi. İzin vermek istersen izin ver, dilersen dönsün" buyurdu.
Ebû Şuayb: "Hayır (dönmesin). Ben ona izin verdim" dedi.[130][130]
Bu hadisle ilgili geniş açıklama "Yiyecekler" bölümünde gelecektir. [131][131]

22- Yalan Ve Gerçeği Gizlemenin, Satıştaki Bereketi Gidermesi

2082- Hakîm İbn Hizam radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:
"Aha ve satıcı birbirinden ayrılmadıkça (veya ayrılıncaya dek) muhayyerdirler. Şayet doğru olurlar ve gerçeği açıklarlar ise yaptıkları satış bereketli kılınır. Gerçeği gizler ve yalan söylerlerse satışlarının bereketi giderilir."

23- Yüce Allah'ın: Ey İman Edenler Kat Kat Arttırılmış Olarak Faiz Yemeyin' Sözü

2083- Ebû Hureyre radıyaüâhu anh, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi w seiiem şunu rivayet etmiştir:
"Öy/e bir zaman gelecek ki kişi elde ettiği malı helalden mi yoksa haramdan mı elde ettiğine aldırış etmeyecek."

Açıklama

Buharı, konu başlığındaki ayet ile, Nesâî'nin bir başka yol ile Ebû Hureyre'den rivayet ettiği şu merfu hadise işaret etmiş olabilir; "Öyle bir zaman gelecek ki insanlar faiz yiyecek. Yemeyene de onun tozundan bulaşacak."
Mâlik, Zeyd İbn Eslem'den bu âyetin tefsiri ile ilgili şu ifadeyi rivayet etmiştir: Câhiliye devrinde faiz uygulaması şöyleydi: Bir kimsenin, bir başkasında veresiye bir alacağı bulunur, alacağın tahsil zamanı gelince alacaklı borçluya "borcunu mu ödeyeceksin, faiz mi ödeyeceksin?" diye sorardı. Şayet borçlu borcunu öderse alacaklı bunu alır, ödemezse ona ek süre tanıyarak alacak miktarını da arttırırdı.
Ribâ / faiz, haram olan her türlü satım için de kullanılır.

24- Faiz Yiyen, Faizli İşlemlere Şahitlik Eden Ve Bunu Yazan Kimse

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarp-mş kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar,"[132][132]
2084-Hz. Âİşe radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Bakara suresinin son âyetleri (faizle ilgili âyetleri) inince Hz. Peygamber Jiaiiâhu aleyhi ve seiiem İnsanlara bunu mescitte okudu, sonra İçki ticareti yapmayı da aram kıldı.
2085- Semure Ibn Cündeb radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şu sözünü rivayet etmiştir:
"Bu gece iki adam gördüm. Onlar bana geldiler ve beni Arz-ı mukaddese götürdüler. Beni öyle bir yere götürdüler ki kandan bir nehre vardık. Orada dikilen bir adam vardı. Nehrin ortasında da önünde taşlar bulunan bir adam vardı. Nehirdeki adam döndü, nehirden çıkmak istediğinde, kenardaki adam onun ağzına bir taş fırlattı, bunun üzerine adam önceki yerine döndü. Nehirdeki adam ne zaman çıkmak istese, kenardaki adam taş fırlatıyor bunun üzerine o eski yerine dönüyordu. Bu nedir? diye sordum.
(Melek): Nehirde gördüğün, faiz yiyen kişidir, dedi."

---

[130][130] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2456, 5434, 5461.
[131][131] 2201 Hadis
[132][132] el-Bakara 2/275.

Açıklama

Konu başlığı, faiz yiyen, faize şahitlik eden ve bunu yazan kimselerin günahı veya kınanması hakkındadır.
Taberî, Saîd Ibn Cübeyr aracılığıyla Ibn Abbas'tan şunu rivayet etmiştir: "Ayette sözü edilen durum kişinin kabirden kalkması sırasındadır".
Yine Saîd aracılığıyla Katâde'den şunu rivayet etmiştir: "Bu, faiz yiyenlerin kıyamet günündeki halleridir. Onlar kendilerinde bir çarpıklık bulunduğu halde kabirlerinden kaldırılacaklardır."

25- Faiz Yediren Kimse

Yüce Allah (el-Bakara sûresinde) şöyle buyurmuştur;
278. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terkedin.
279. Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resulü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, anamallarınız sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.
280. Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır.
281.Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının.
İbn Abbas "Bu, Hz. Peygamber'e saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem indirilen son ayettir" demiştir.
2086- Avn İbn Ebî Cuhayfe şöyle demiştir: Babam, hacamat yapan bir köle satın aldı, onun hacamat yaptığı aletlerin kırılmasını emretti. Bu aletler kırıldı. Ben ona bunun sebebini sorduğumda bana şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi ve seüem, köpeğin parasını, kan almadan elde edilen parayı yasakladı. Yine o, dövme yapan ve yaptıranı, faiz yiyeni, yedireni bu işleri yapmaktan alıkoydu. Resim yapan ile dövme yapan ve yaptıranları lanetledi.[133][133]

26- Allah Faizi Tüketir, Sadakaları İse Bereketlendirir. Allah Küfürde Ve Günahta Israr Eden Hiç Kimseyi Sevmez

2087- Ebû Hureyre radıyaiiâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işittim:
"(Yalan yere) yemin mala rağbeti arttırsa bile bereketi götürür".

Açıklama:

İbnü'l-Müneyyir şöyle der: Hadisin konu başlığı ile ilişkisi, bir anlamda âyetin tefsiri olması bakımındandır. Çünkü "ribâ" fazlalık, "mahk" ise eksiklik demektir. Bu durumda fazlalık ve eksiklik nasıl bir arada bulunabilir? Bu hadisin açıklaması şöyledir: Yalan yere yemin etmek malı arttırsa bile bereketi giderir. Ayetteki "Allah faizi tüketir" ifadesinin yorumu da şöyledir: "Allah, adedi fazla olsa bile faizli satıştaki bereketi giderir, bu da -İbn Mesud hadisinde yer aldığı gibi-dünyada adedin azalmasına, -ikinci yoruma göre de-ahirette ecrin azalmasına sebep olur."

27- Satım Akdinde Yemin Etmenin Kötü Görülmesi

2088- Abdullah İbn Ebî Evfâ radıyallâhu anh şöyle demiştir:
Bir adam malını pazara getirerek, Müslümanlardan birini malını almaya rağbet ettirmek için "vallahi malıma şu kadar para verildi (de satmadım)" diye aslında bu kadar verilmediği halde yalan yere yemin etti. Bunun üzerine şu âyet indirildi: "Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları

---

[133][133] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2238, 5347, 5945, 5961.

temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır."[134][134]

28- Dökümcülük[135][135]

Tâvûs, İbn Abbas radıyaiiâhu anh curacılığıyla şunu rivayet etmiştir:
Hz. Peygamber saiaiiâhj aleyhi ve seiiem veda hacci sırasındaki hutbesinde: "(Mekke'nin) yaş otu koparümaz" buyurdu.
Abbas: İzhir otu hariç. Çünkü bu otu dökümcüler kullanır, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de: "İzhir hariç" buyurdu.
2089- Hüseyin İbn Alî, Hz. Ali'nin şöyle dediğini anlattı:
"Ganimetten payıma bir deve düşmüştü. Hz. Peygamber saiaiiâhu aleyhi ve seiiem de humustan (ganimetin kendisine düşen beşte birinden) bana bir deve verdi. Ben Resûlullah'ın kızı Fâtıma ile evlenmek istediğimde Benî Kaynuka1 kabilesinden birisi ile birlikte çıkıp izhir otu toplamak konusunda anlaştım. Ben bu otu kuyumculara satarak velime yemeği için para kazanmak istemiştim".[136][136]
2090- îbn Abbas radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in saiaiiâhu aleyhi şöyle söyle lediğini bildirmiştir:
"Allah Mekke'yi haram kıldı. Ne benden önce ne de benden sonra hiç kimse için helal kılmadı. Bana da yalnızca gündüzün bir bölümünde helal kılındı. Mekke'nin otu koparümaz, ağacı kesilmez, avı ürkütülmez. Mekke'de birinin düşürdüğü mal ancak etrafa duyurmak için alınabilir."
Abbas İbn Abdülmuttalib şöyle dedi: "İzhir otu hariç. Onu kuyumcularımız kullanır ve biz evlerimizin tavanları için kullanırız" dedi.
Bunun üzerine Peygamberimiz saiaiiâhu aleyhi ve seiiem de: "İzhir hariç" buyurdu.
İkrime şöyle demiştir: 'Avı ürkütülmez" ne demek bilir misin? Bir gölgede bulunan av hayvanını kaçırıp onun yerine gölgeye senin geçmendir.
Hâlid "kuyumcularımız ve kabirlerimiz için" şeklinde rivayet etmiştir.

Açıklama

İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Bu ve sonraki konulara "kuyumculuk" vb. başlıkların konulmasının sebebi şudur: Bu meslekler Hz. Peygamber saiaiiâhu aleyhi ve seiiem döneminde vardı. Hz. Peygamber saiaiiâhu aleyhi Ve seiiem bunları gördüğü halde ses çıkarmamış, bu söz konusu mesleklerin caiz olduğu konusunda açık ifade yerine geçmiştir. Diğer meslekler de buna kıyas edilir.
Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadisten anlaşıldığına göre, Müslüman olmasa bile bir kuyumcu ile muamele yapmak caizdir. İnsanların en kötüleri tarafından da yapılır olsa bir meslekte bozukluğun bulunması o meslekten olan biri ile muamelede bulunmaya engel teşkil etmez.

29- Demircilik

2091- Habbâb radıyaiiâhu anh şöyle demiştir: Ben câhiliye döneminde demirci idim. As Ibn Vâil'de alacağım vardı.
Ben alacağımı istemek için ona gittiğimde bana "Muhammed'i inkar etmedikçe sana alacağını vermem" dedi.
Ben "Allah seni öldürüp de diriltinceye kadar ben Muhammed'i inkar etmem" dedim.
O "Ben ölüp de dirilinceye kadar beni bırak. Bana dirildikten sonra mal ve çocuk verilecek. Sana borcumu bundan öderim" dedi.
Bunun üzerine şu âyetler indirildi:
(Resulüm!) Âyetlerimizi inkâr eden ue "Muhakkak surette bana mal ve evlât verilecek"

---

[134][134] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2675, 4551. Âl-i İmran 4/77.
[135][135] Bu ve bundan sonraki bölümlerde aslında mesleği yapan kişinin niteliği verilmekle birlikte, biz burada doğrudan mesleğin kendisinin verilmesinin daha uygun olacağını düşünerek başlıkları buna göre belirledik.
[136][136] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2375, 3091, 4003, 5793.

diyen adamı gördün mü? O, gaybı mı bildi, yoksa Allah'ın katından bir söz mü aldı?"137[137]

Açıklama

Bu hadisle ilgili geniş açıklama, Meryem sûresinin tefsirinde gelecek.138[138]

30- Terzilik

2092- Enes İbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Bir demirci, yemek hazırlayarak Hz. Peygamberi saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yemeğe davet etti. Ben de Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte bu yemeğe gittim. Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem önüne ekmek, kabak çorbası ve kurutulmuş et konuldu. Ben, Hz. Peygamber'in tabağın içinde kabakları araştırdığını gördüm. O günden beri kabağı severim.139[139]

Açıklama

Hattâbî şöyle demiştir: Bu konulardaki hadislerde, kira/hizmet sözleşmesinin caiz olduğuna işaret edilmektedir. Terzilikte bunun ötesinde bir durum vardır. Çünkü çoğunlukla ipi terzi tedarik eder. Böylece onun yaptığı işte hem sanat hem de âlet bir arada bulunmuş olur. Kıyasa göre bunun caiz olmaması gerekirdi, çünkü çoğunlukla biri diğerinden ayrılmaz. Ancak terzilik mesleğinde insanların yararı bulunduğundan ve insanlar ötedenberi bunu uygulayageldiğinden Hz. Peygamber buna müdahale etmemiştir. Bu konuda geniş açıklama "yiyecekler" bölümünde gelecektir.140[140]
Bu hadis, terziliğin kişinin onuruna dokunacak bir meslek olmadığını da ifade etmektedir.

31- Dokumacılık

2093- Sehl İbn Sa'd radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Bir kadın Hz. Peygamber'e saiiaiı&hu aleyhi ve seUem bif bürde getirdi. (Sözün buırasında Sehl etrafındakilere: Bürde nedir bilir misiniz? diye sordu. Etrafındakiler: Evet, astarı bulunan kaftandır, dediler)
Kadın: Ey Allah'ın elçisi! Ben senin giymen için bunu kendi ellerimle dokudum, dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w sdiem de ihtiyacı olduğu için onu aldı. Bu kaftanı giyerek yanımıza çıktı.
Orada bulunanlardan bir adam: Ey Allah'ın elçisi onu bana ver de ben giyeyim, dedi.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi w seiiem: Tamam, dedi.
Hz. Peygamber topluluğun içinde bir süre oturdu, sonra dönüp evine gitti. Kaftanı üzerinden çıkarıp katladı ve o adama gönderdi.
Orada bulunanlar adama: Hiç de iyi bir şey yapmadın. Onun, isteyen bir kimseyi geri çevirmeyeceğini bildiğin halde ondan istedin, dediler.
Adam: Vallahi ben bunu ölünce kefenim olsun diye istedim, dedi. Nitekim o elbise onun kefeni oldu.

32- Marangozluk

2094- Ebû Hâzim şöyle dedi:
Birkaç kişi Sehl İbn Sa'd'a minber hakkında soru sormak için geldiler. Sehl şöyle dedi:
Hz. Peygamber bir kadına (Sehl kadının adını da söyledi) "Marangoz olan kölene söyle, cemaate hitap ederken üzerine oturmam için odun/ar(dan minber) yapsın" diye haber gönderdi. Kadın da kölesine, Medine'ye yakın ormandaki ağaçlardan bunu yapmasını emretti. Marangoz bunu yapıp kadına getirdi. Kadın

137[137] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2275, 2425, 4732, 4733, 4734, 4735. Meryem 19/77-78.
138[138] 4732. hadis.
139[139] Hadisin geçtiği diğer yerler: 5379, 5433, 5435, 5436, 5437, 5439
140[140] 5379. hadis.

da Hz. Peygambere sallallâhu aleyhi ve sellem yOİladl. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunun mescide konulmasını emretti. (Hutbeye çıkarken) üzerine oturdu.
2095- Câbir İbn Abdullah radu/aiiâhu anh şöyle dedi:
Ensar'dan bir kadın, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ey Allah'ın elçisi! Senin için {hutbe okurken) üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? Benim marangoz bir kölem var" dedi.
Hz. Peygamber: "İstersen yap" buyurdu.
Kadın, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem için minber yaptırdı. Cuma günü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seüem yeni yapılan minbere oturdu. Daha önce üzerine çıkıp hutbe okuduğu hurma kütüğünden öyle bir ses çıktı ki nerede ise kütük parçalanacaktı. Bunun üzerine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem minberden İndi, kütüğün yanına geldi ve kütüğü bağrına bastı. Kütük, susturulmak İstenen çocuk gibi İnliyordu. Nihayet sustu.
Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Daha önce duyduğu zikirlerden ayrı kaldığı içm ağladı"

33- Devlet Başkanının, İhtiyacı Olan Şeyleri Kendisinin Satın Alması

İbn Ömer radıyallâhu anh ŞÖyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve senem, Hz. Ömer'den bir deve satın aldı.
İbn Ömer de kendisi satın almıştır.
Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman şöyle demiştir: Bir müşrik bir koyun sürüsü getirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ondan bir koyun satın aldı. Hz. Peygamber saiiatiâhu aleyhi ve sellem, Câbir'den de bir deve satın aldı.
2096- Hz. Âişe radiyaiiâhuanh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aieyhı ve sellem bir yahudiden veresiye buğday satın aldı, zırhını ona rehin olarak verdi.

Açıklama

Bu hadisler, büyük ve şerefli bir kişinin, ihtiyaç duyduğu şeyleri satın alacak bir yardımcısı/hizmetçisi bulunsa bile alçakgönüllülük göstermek ve Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem uymak amacıyla bunu bizzat kendisinin yapmasının uygun olduğunu göstermektedir. Şüphesiz ki, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve seiiem için bunları yapacak kimseler vardı. Bununla birlikte o, İnsanlara öğretmek ve hüküm koymak İçin böyle yapıyordu.
Buharî daha sonra Hz. Peygamber'in, yahudiden buğday satın alması ile ilgili hadisi rivayet etmiştir. Bu hadisin açıklaması "Rehin" bölümünün başında gelecektir.

34- Binek Develerinin Ve Merkeplerin Alımsatımı

Kişi satıcının binmekte olduğu bir deve veya bineği satın aldığında, satıcı hayvandan inmeden önce hayvanı teslim almış sayılır mı?
İbn Ömer şöyle dedi: Hz. Peygamber saibiiâhu aleyhi ve seüem, Hz. Ömer'e anh: "Bana, bunu (yani deveyi) sat" buyurdu.
2097- Câbir İbn Abdullah radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ile birlikte bir savaşta bulunuyordum. Devem yavaşladı, yorgun düştü.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem yanıma gelerek: Câbir, dedi.
Ben: Buyur, dedim.
Hz. Peygamber: Ne oldu? Diye sordu.
Ben: Devem yavaşladı, yorgun düştü. Bu sebeple geride kaldım, dedim.
Hz. Peygamber devesinden inerek sopası ile deveme dürttü, sonra bana: Bin, dedi. Ben de bindim. Andolsun, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem üzerine varmasın diye deveyi zor dizginliyordum.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bana: Evlendin mi? diye sordu.
Ben: Evet, dedim.
Hz. Peygamber: Bakire ile mi, dul ile mi? diye sordu.

Ben: Dul ile, dedim.
Hz. Peygamber: Kendisi ile oynaşacağın, onun da seninle oynaşacağı bir kız ile evlenseydin yal, dedi.
Ben: Benim birçok kız kardeşim var. Ben onları bir arada tutabilecek, saçlarını tarayacak ve bakımını yapacak birisi ile evlenmek istedim, dedim.
Hz. Peygamber: Şimdi Medine'ye dönüyorsun. Aman akıllı davran, buyur-iu. Daha sonra bana: Deveni satar mısın? diye sordu.
Ben: Evet, dedim.
Hz. Peygamber, bir ukiyye karşılığında devemi satın aldı. Resûlullah saiiaiiâhu jeyhi ve sdiem Medine'ye benden önce vardı. Ben de ertesi sabah vardım. Mescide jittik. Hz. Peygamber'i (s.a.v.) mescidin kapısında gördüm.
Bana: Şimdi mi geldin? diye sordu.
Ben: Evet, dedim.
Bana: Deveni bırak. Mescide gir, iki rekat namaz kıl, buyurdu.
Ben mescide girdim ve iki rekat namaz kıldım. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve ailem, Bilâl'e kendisi için bir ukiyye tartmasını emretti. Bilal de benim için tarttı,)iraz da fazla verdi. Ben arkamı dönüp giderken Hz. Peygamber: Bana Câbir'i ağırın, buyurdu.
Ben içimden "şimdi deveyi bana geri verecek" dedim. (Resûlullah'tan paramı aldıktan sonra) devemi geri vermesi (benim de parayı ona geri vermem), lenim İçin zor bir şey olurdu.
Hz. Peygamber bana: "Deveni geri al. Parası da senindir" buyurdu.

Açıklama

Burada, teslim alma işlemi için satıcının malı tahliye etmesinin ötesinde bir ilin şart olup olmadığı ele alınmaktadır. Bu ihtilaflı bir konu olup, konu ile ilgili eniş açıklama ileride gelecektir.[141][141]

35- Câhiliye Döneminde Mevcut Olan Ve İslam Geldikten Sonra Da İnsanların Alış-Veriş Yaptığı Çarşı / Pazarlar

2098- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Ukâz, Micenne ve Zülmecâz câhiliye döneminde bulunan çarşılardı. İslam gelince, Müslümanlar bu çarşılarda ticaret yapmayı günah saydılar. Bunun üzerine Allah (c.c.) şu âyeti indirdi: "(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfü (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur."[142][142]
İbn Abbas bu âyeti okurken "hac zamanında" ifadesini ekliyordu.

Açıklama

İbn Battal şöyle der: Bu başlıkta yer alan fıkhı hüküm şudur: Günah işlenen ve câhiliye dönemine ait işlerin yapıldığı yerlerde, taat türünde fiillerin yapılması yasak değildir.

36- Suya Kanmayan Ve Uyuz Hastalığına Müptela Devenin Alım-Satımı

2099- Süfyan, Amr'dan şunu nakletmiştir:
Burada (Mekke'de) Nevvas adında bir adam vardı. Onun suya kanmayan develeri vardı. Ibn Ömer radıyaiiâhu anh bu develeri onun ortağından satın aldı.
Ortağı gelerek Nevvas'a "O develeri sattık" dedi.
Nevvas "Kime?" diye sordu.
Adam: "Falanca kişiye" dedi.
Nevvas "Yazıklar olsun. Vallahi bu İbn Ömer'dir" dedi.
Sonra İbn Ömer'e gelerek: "Ortağım seni tanımadığından sana suya kanmayan develer satmış" dedi.

---

[141][141] 2116. hadis.
[142][142] el-Bakara 2/198.

Ibn Ömer: "Öyleyse onları geri al" dedi.
Nevvas onları götürürken İbn Ömer: "Tamam develeri bırak. Biz Resûlullah'ın aleyhi ve seiiem: "Hastalığın bulaşması yoktur" seklindeki hükmüne razı olduk" dedi.[143][143]

Açıklama

Konu başlığında yer alan "hîm" kelimesi hakkında Taberî tefsirinde şöyle demiştir: "Bu, devenin yakalandığı hastalık sonucunda su içse bile suya kanma-masıdır. Diğer bir görüşe göre derisinde uyuz hastalığı bulunduğu için katran ile derisi sıvanan, bu uyuzun harareti sebebiyle sürekli susayan devedir".
İbn Ömer'in sözü "Hz. Peygamber'in hükmüne razı oldum. O, hastalığın bulaşması ve uğursuzluk yoktur şeklinde hükmetmiştir" anlamındadır.
Hadis, şayet satıcı, sattığı malın kusurunu açıklamış ve alıcı da razı olmuşsa kusurlu bir malın satımının caiz olduğunu göstermektedir. Satıcının kusuru akit öncesinde veya sonrasında açıklaması arasında fark yoktur. Ancak akit sonrasında açıkladığında müşterinin akdi yapıp yapmama konusunda seçim hakkı olur.
Büyük kimsenin kendi ihtiyacı olan şeyi kendisinin satın alması, salih bir kimseye haksızlık etmekten sakınmak konulan da hadiste yer almaktadır.
Hattabî şöyle demiştir: Hadiste geçen "advâ" kelimesi ile kastedilen, uyuz olan devenin diğer develerle birlikte otlatıldığında hastalığının benzerinin diğer develerde de oluşmasıdır.
Diğer bir görüşe göre bunun anlamı, "Kusuruna rağmen bu satışa razı oldum. Satıcıyı hakime götürmem" demektir. İbnü't-Tîn ve ona tabi olanlar bu görüşü tercih etmişlerdir.
Davûdî şöyle demiştir: Bunun anlamı haddi aşmak ve haksızlığın yasak-lanmasıdır.

37- Kargaşa (Fitne) Vb. Dönemlerde Silah Satmak

îmran İbn Husayn, kargaşa döneminde silah satımını kerih görmüştür.
2100- Ebû Katâde radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Resûlullah saiiaBâhu aleyhi ve seiiem İle birlikte Huneyn savaşma çıktık. Ben zırhımı sattım, bununla Seleme oğulları diyarında bir bahçe satın aldım. Bu, Müslüman olduktan sonra elde ettiğim ilk mal idi.[144][144]

Açıklama

Burada fitne (kargaşa) İle kastedilen, Müslümanlar arasında vuku bulan iç savaşlardır. Böyle bir dönemde silah satmak, satılan kimseye yardım etmek anlamına gelir. Bu hüküm, haklı ile haksızın bilinmediği duruma özgüdür. Savaş yapanlardan bir grubun haksızlık yaptığı diğerinin hak üzere olduğu biliniyorsa, haklı tarafa silah satmakta bir sakınca yoktur.
İbn Battal şöyle demiştir: Kargaşa döneminde silah satmanın çirkin görülmesi, bu fiilin "günahta yardımlaşma" anlamına gelmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bundan dolayı İmam Mâlik, Şafiî, Ahmed İbn Hanbel ve İshak, şarap imalatçısına üzüm satmayı çirkin görmüşler, Mâlik bu satışın feshedilmesi görüşünü kabul etmiştir. Buharı, konu başlığı ile sanki Sevrî'nin bu konudaki farklı düşüncesine işaret etmektedir. Nitekim Sevrî "helal olan malını dilediğine sat" demiştir.
Hattabî şöyle demiştir: Hadisin bu rivayetinde, sözün düzgün anlaşılmasına yardımcı olacak bir ifade düşmüştür. Bu da şudur: Ebû Katâde kâfirlerden birini öldürdü. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem maktulün üzerinden çıkan eşyaları Ebû Katâde'ye verdi. Sözü geçen zırh, o kâfirin üzerinden çıkan eşyalardandı.
İbnü't-Tîn, Hattabî'nin Buharî'yi eleştirme konusunda zorlama bir yoruma saptığını belirterek şöyle demiştir: Buharı yalnızca zırh satımının caiz olduğunu açıklamak istemiş ve hadiste onun bulunduğu yeri zikretmiş, diğer bölümleri ise zikretmemiştir. Nitekim Buharı çoğunlukla böyle yapar.

143[143] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2858, 5093, 5094, 5753, 5772.
144[144] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3142, 4321, 4322, 7170.

Ben (İbn Hacer) derim ki, bu konuda İbnü't-Tîn haklıdır.

38- Attarlık, Misk Satmak

2101- Ebû Musa'nın oğlu Ebû Bürde, babasından, o da Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu rivayet etmişlerdir:
"İyi arkadaş ue kötü arkadaş, misk satan ile demir körükleyen kimseye benzer. Misk satan kimsenin mutlaka sana bir yararı dokunur; ya ondan misk satm alırsın yahut kokusunu duyarsın. Demircinin körüğü ise ya evini veya elbiseni yakar yahut da onun kötü kokusunu duyarsın".[145[145]]

Açıklama

Bu konudaki hadiste attardan bahsedilmemekle birlikte Buharî, güzel kokusu sebebiyle attan da misk satan kimseye ilhak etmiştir.
Hadis, din ve dünya konusunda kendisinden eziyet görülen kimse ile birlikte oturmayı yasaklamakta, din ve dünyada yararı görülen kimse ile arkadaşlık etmeyi ise teşvik etmektedir.
Misk satmak caizdir, misk temizdir. Çünkü Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem onu övmüş ve ona teşvik etmiştir.
Hadis, miski mekruh görenleri de reddetmektedir. Bu görüş Hasan-i Basrî, Atâ ve diğerlerinden rivayet edilmiştir. Daha sonra bu konudaki görüş ayrılığı ortadan kalkmış, miskin temiz olduğu ve satmanın da caiz olduğu konusunda icma gerçekleşmiştir. Bu konuda geniş açıklama "Kesilen Hayvanlar" bölümünde gelecektir.[146[146]]
Benzetmeler yapmak, hüküm verirken benzerliklere dayanarak hüküm vermek caizdir.

39- Hacamatçılık (Kan Alma)

2102- Enes İbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Ebû Taybe (adındaki köle), Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kanını aldı. Resûlullah ona bir sa' hurma verilmesini emretti. Kölenin sahiplerine de onun günlük haracını hafifletmelerini emretti. [147[147]]
2103- İbn Abbas radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem kan aldırdı. Kanını alan kişiye (bir sa' hurma) verdi. Şayet kan alma işinden elde edilen kazanç haram olsaydı Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sellem Ona Vermezdi.

AÇIKLAMA

Bu konuda geniş açıklama "îcare" bölümünde gelecektir. [148[148]]

40- Erkekler Ve Kadınların Giymesi Mekruh Olan Şeylerin Ticaretini Yapmak

2104- Salim, babası Abdullah İbn Ömer'den şunu rivayet etmiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve senem, Ömer'e radıyaiiâhu anh ipek bir elbise gönderdi. O elbiseyi Ömer'in giydiğini görünce "Ben onu sana giymen için göndermedim. Onu ancak ahiretten nasibi olmayanlar giyer. Ben ondan başka şekilde yararlanman için onu sana gönderdim " buyurdu. Hz. Peygamber bununla elbisenin satılmasını kastetmişti.
2105- Rivayet edildiğine göre müminlerin annesi Hz. Aişe radıyaiiâhu anh üzerinde resimler bulunan yastıklar satın aldı. Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem bunları görünce kapıda durdu, eve girmedi. Hz. Aişe, Peygamberin saUaiiâhu aleyhi ve seiiem

---

[145[145]] Hadisin geçtiği diğer yer: 5534. hadis.
[146[146]] 5534. hadis.
[147[147]] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2210, 2277, 2280, 2281, 5696
[148[148]] 2281. hadis.

yüzünde hoşnutsuzluğu görünce şöyle dedi:
- Allah'a ve Resulüne tevbe ederim. Hangi günahı İşledim? Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Bu yastıklar da neyin nesi?" diye sordu. Hz. Âişe: Oturman ve yaslanman için satın aldım, dedi.
Resûlullah saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Bu resimleri yapanlara kıyamet gününde azap edilecek. Onlara: Yarattıklarınıza can verin, denilecek" dedi. Daha sonra şöyle buyurdu: "İçinde resimler bulunan eve melekler girmez."[149][149]

Açıklama

Giyilmesi mekruh görülen bir elbise, kumaştan başka şekillerde yararlanma imkanı varsa bunun ticaretini yapmakta sakınca yoktur. Ancak dînen kendisinden yararlanma imkanı bulunmayan bir şeyin satılması, alimler arasında tercih edilen görüşe göre kesinlikle caiz değildir. Bu ve önceki hadisle ilgili geniş açıklama "Giyecekler" bölümünde gelecektir.[150][150]
Bu hadisin delil olması şu açıdandır: Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem, Hz. Aişe'nin yastık satın almasını gördüğü halde satım akdini feshetme mistir. Hadisin diğer rivayetlerinde Hz. Peygamberin bu yastıklara yaslandığı da yer almaktadır.
Üzerinde resimler bulunan elbiseyi giymek hem erkekler hem de kadınlar açısından yasaklanmıştır. Hadis, bu açıdan konu başlığına uygundur.

41- Mal Sahibi, Pazarlık Yapma (Malına Fiyat Belirleme) Konusunda Başkalarından Daha Çok Hak Sahibidir.

2106- Enes radıyaüâhu anh, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şu sözünü aktarmıştır:
"EyNeccar oğullan! İçindeki bina yıkıntısı ve hurma ağaçları ile birlikte bahçenize fiyat biçin ve kaç para olduğunu bana bildirin".

Açıklama

İbn Battal şöyle demiştir: Konu başlığında yer alan husus hakkında alimler arasında görüş ayrılığı yoktur. Malın sahibi yahut vekili, malın fiyatını belirleme konusunda satın almak isteyen kimseden daha öncelikli hakka sahiptir.
Ben (İbn Hacer) derim ki: Böyle olmakla birlikte, malın fiyatını mal sahibinin belirlemesi kesin bir emir değildir. Nitekim Hz. Peygamber'in, Câbir'İn devesini satın alması olayında Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem Câbir'e "Deveni bana bir okkaya sat" demiştir.

42- Muhayyerlik Ne Kadar Süreyle Geçerlidir?

2107- Ibn Ömer radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu nakletmiştir:
"Aha ve satıcı birbirinden ayrılmadığı sürece yahut da satım akdini muhayyerlik esasına göre yapmadıkları sürece muhayyerdirler".
Nâfi' şöyle dedi: İbn Ömer, bir mal satın aldığında ondan hoşlanırsa, satıcının yanından ayrılırdı.[151][151]
2108- Hakîm İbn Hizam radıyallâhu anh, Hz. Peygamber'den saüaüâhu aleyhi şunu nakletmiştir:
Alıcı ve satıcı birbirinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdir".

Açıklama

Konu başlığında yer alan muhayyerlik iki türlüdür: Meclis muhayyerliği, şart muhayyerliği.

---

[149][149] Hadisin geçtiği diğer yerler: 3224, 5181, 5957, 5961, 7557.
[150][150] 5957 hadis
[151][151] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2109, 2111, 2112, 2113, 2116.

Sa'leb'in Mufaddal İbn Seleme'den rivayet ettiğine göre "iftirak" sözle ayrılma "teferruk" ise bedenen ayrılmadır.
İbn Ömer'in fiili, onun hadiste geçen ayrılmayı bedenen ayrılma olarak gördüğünü göstermektedir.
Hadisten anlaşıldığına göre akit meclisi devam ettiği sürece alıcı ve satıcının her biri, akdi devam ettirip ettirmeme konusunda seçim hakkına sahiptir.

43- Muhayyerlik İçin Bir Süre Belirlenmediğinde Satım Akdi Geçerli Olur Mu?

2109- İbn Ömer radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şu sözünü nakletmiştir:
"Aha ve satıcı birbirinden ayrılmadıkları sürece yahut biri diğerine "akdi sürdürmeyi yahut sürdürmemeyi seç" demedikleri sürece muhayyerdirler."
İbn Ömer, Hz. Peygamber saibiiâhu aıeyhi w seııem "yahut da satım akdi muha\ yerlik esasına sahip olmadığı sürece" buyurdu, demiş de olabilir.

Açıklama

Bu bölümde, alıcı ve satıcının muhayyerlik için bir süre belirleme meleri kc nusu ele alınmaktadır.
Buharî konu başlığı ile şart muhayyerliği konusunda geçen görüş ayrılığın; işaret etmektedir. Şâfiîlere ve Hanefîlere göre muhayyerlik üç günden fazla ola maz. İbn Ebî Leylâ, Ebû Yusuf, Muhammed, Ahmed İbn Hanbel, Ebû Sevr Vj diğerlerine göre ise şart muhayyerliğinin belirli bir sınırı yoktur. Satım akdi ge çerli, şart da akitte belirlendiği süreye kadar bağlayıcıdır. İbnü'l-Münzir bu görü şü tercih etmiştir. Alıcı ve satıcı yahut bunlardan biri, bir süre belirlemeksizıı mutlak olarak muhayyer olmayı şart koşarlarsa Evzâî ve İbn Ebî Leyla şartn batıl, satımın geçerli olduğu görüşünü kabul etmişlerdir. Sevrî, Şafiî ve reycile ise satım akdinin de batıl olacağı görüşünü kabul etmiştir. Ahmed ve İshak ise muhayyerliği şart koşanın süresiz olarak bu hakka sahip olduğunu söylemişler dir.

44- Alıcı Ve Satıcı Birbirinden Ayrılmadığı Sürece Muhayyerdirler.

İbn Ömer, Şüreyh, Şa'bî, Tâvûs, Ata ve İbn Ebî Müleyke bu görüştedirler.
2110- Hakîm İbn Hizam, Hz. Peygamber'den letmiştir:
''Alıcı ve satıcı birbirinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler. Şayet doğru söylerler ve açıklamaları gereken şeyleri açıklarlar ise ahş verişleri bereketli kılınır. Yalan söylerler ve açıklamaları gereken şeyleri gizlerlerse alış verişlerinin bereketi giderilir".
2111- Abdullah İbn Ömer radıyaiiâhu anh, Resûlullah'ın saiiaiiâhu aleyhi ve sdiem şöyle buyurduğunu söyledi:
"Muhayyerlik şartıyla yapılan satım akdi hariç, alıcı ve satıcıdan her biri, birbirinden ayrılmadığı sürece diğerine karşı muhayyerliğe sahiptir."

Açıklama

Konu başlığında yer alan "İbn Ömer... de bu görüştedir" ifadesi meclis muhayyerliğini ifade etmektedir. Daha önceki konudan da anlaşıldığına göre Ibn Ömer, hoşuna giden bir şey satın aldığında satıcının yanından ayrılırdı.
Tirmizî, İbn Fudayl yoluyla Yahya İbn Saîd'den şunu rivayet etmiştir: "Ibn Ömer oturma halinde iken bir şey satın aldığında, satım akdinin gerekli olması için ayağa kalkardı."
Konu başlığındaki "Şüreyh ve Şa'bî" de meclis muhayyerliğini kabul ediyorlardı. Saîd İbn Mansûr bunu Hüşeym aracılığıyla Muhammed İbn Ali'den şu şekilde rivayet etmiştir: Ebu'd-Duhâ'nm Şüreyh'ten aktardığına göre iki kişi Şüreyh'e dava getirdiler. Birisi diğerinden dört bin dirheme ev satın almış, satıcı da satım akdini gerekli kılmıştı. Sonra satıcıdan ayrılmadan kararından vazgeçerek "buna ihtiyacım yok" dedi. Satıcı "ben bunu sana sattım ve satım akdini gerekli kıldım" dedi. Bu davayı Şüreyh'e getirdiklerinde o şöyle dedi: "İki taraf birbirinden ayrılmadığı sürece alıcının muhayyerliği vardır".

Muhammed şöyle dedi: "Şa'bî'nin de bu şekilde hüküm verdiğine şahit oldum."
Şafiî el-Ümm adlı kitabında şöyle der: İbn Uyeyne, Abdullah İbn Tavus aracılığıyla Tâvus'tan şunu rivayet etmiştir: "Resûlullah saiiaiiahu aleyhi ve seiiem bir adama satım akdinden sonra seçim hakkı tanımıştır". Tâvus'un oğlu şöyle demiştir: "Babam seçim hakkının ancak satım akdinden sonra olduğuna yemin ederdi."
Ata ve Ibn Ebû Müleyke "alıcı ve satıcı karşılıklı rıza ile birbirinden ayrılıncaya kadar akdi sürdürüp sürdürmeme konusunda seçim hakkına sahiptir" demişlerdir. İbnü'l-Münzir de bu görüşü Medinelilerden; Saîd İbn Müseyyeb, Zührî ve İbn Ebî Zi'b'den, ayrıca Hasan-ı Basrî, Evzâî, İbn Cüreyc ve daha başkalarından nakletmiştir.
Bu hadiste kastedilenin "bedenen ayrılma" olduğunu kabul edenler, bu ayrılmanın belirli bir tanımı olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Alimlerden nakledilen meşhur ve tercih edilen görüşe göre bu örfe göre belirlenir. Örfe göre ayrılma kabul edilen durumlar için ayrılma hükmü verilirken böyle olmayan durumlar İçin bu hüküm verilmez.
"Şayet doğru söylerler ve açıklamaları gereken şeyi açıklarlar ise...": Bu ifade "satıcı alıcıya bildirmesi gereken şeyi bildirir, örneğin malda bir kusur varsa bunu açıklarsa ve alıcı da bedelin miktarını açıklar ve şayet bir kusur varsa bildirirse" anlamına gelir. Buradaki doğru söyleme ve açıklamanın aynı anlama gelmesi de muhtemel olup bu durumda İfadelerden biri diğerini pekiştirmek için zikredilmiş olur.
"Alış verişlerinin bereketi giderilir": Bu söz gerçek anlamı İle anlaşılabilir ki bu durumda, doğru söyleyen sevap, yalan söyleyen günah kazanmakla birlikte aldatma ve yalanın uğursuzluğu bu akdin üzerine çökerek akdin bereketini giderir.
Diğer bir ihtimale göre bu yalnızca aldatma ve kusuru yapan taraf için söz konusu olup, diğeri için söz konusu değildir. İbn Ebî Cemre bu görüşü tercih etmiştir.
Hadis doğru söylemenin faziletini göstermekte, buna teşvik etmekte, yalanı kınamakta ve yalandan uzak durmaya teşvik etmektedir.
Yine bu hadis yalanın bereketin gitmesine sebep olduğunu, ahiret amelinin hem dünya hem de ahiretin hayrını kazandıracağını göstermektedir.
"Muhayyerlik şartıyla yapılan satım akdi hariç": Bu durumda akdin bağlayıcı hale gelmesi için alıcı ve satıcının birbirinden ayrılmasına gerek yoktur.[152][152]
Beyzavî şöyle demiştir: Meclis muhayyerliğini kabul etmeyenler hadiste yer alan iki ifadeyi asıl anlamından kopararak mecaza yormuş olurlar: "Ayrılma" sözcüğünü "sözle ayrılmaya" yorarak, "alıcı ve satıcı" ifadelerini "pazarlık yapanlar" anlamına yorarak bunu yaparlar. Ayrıca Şâriin sözü bu anlama yorulamaz. Çünkü bu durumda hadis şu anlama gelmiş olur: "Pazarlık yapanlar isterse akdi yaparlar, isterlerse yapmazlar." Bu ise zaten var olan bir şeyi elde etmektir (yani hasılı tahsil etmek demektir). Çünkü her iki taraf bunu zaten bilmektedir. Ayrılmanın sözle olacağını ileri sürenlere şöyle denilir: Bu söz, akdi gerçekleştiren söz müdür yoksa başka bir şey midir? Şayet akdi yapanların sözleri değilse nedir? iki kişi dışında arada başka bir söz yoktur. Şayet bu sözler akitte kullanılan sözler ise iki tarafın ittifak ettiği ve satımı gerçekleştiren söz, iki tarafın ayrıldığı söz olur ki bu durumda akdin bozulması da bu sözlerle olmuş sayılır. Bu ise son derece sakat bir görüştür.
İbn Abdilber şöyle demiştir: Mâlikîler ve Hanefîler bu hadisin reddedilmesi üzerine, pek çoğundan bir netice çıkmayan birçok sözler söylemişlerdir.

45- Alıcı Ve Satıcıdan Biri Akıtten Sonra Diğerine Muhayyerlik Tanışa Satım Bağlayıcı Hale Gelmiş (Kesinleşmiş) Olur.

2112- İbn Ömer radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saikiiâhu aieyhi ve seiiem şunu rivayet etmiştir:
"İki kişi alış veriş yaptığında bir arada bulunup da diğerinden ayrılmadıkları sürece her biri muhayyerlik hakkına sahiptir. Şayet onlardan biri diğerine muhayyerlik hakkı tanır ve bu şart üzere satım akdi yaparlarsa akit kesinleşmiş ofar. Akdi yaptıktan sonra akdi terk etmeksizin birbirinden ayrıldıklarında satım akdi kesinleşmiş olur."

---

[152][152] Çünkü akit zaten muhayyerlik şartına bağlandığından ayrıca medis muhayyerliği tanınmasına gerek kalmamıştır.

Açıklama

Bu konuda, alıcı ve satıcının birbirinden ayrılmasından önce birinin diğerini muhayyer kılması ile, ayrılma gerçekleşmemiş olsa bile satım akdinin kesinleşeceği belirtilmektedir.
Buharı bu konuda Leys ve Nâfi' aracılığıyla İbn Ömer'den şu hadisi rivayet etmiştir: "İki kişi alım satım yaptıklarında birbirinden ayrılmadıkları sürece her ikisi de muhayyerdir" yani birbirinden ayrılıp da muhayyerlik sona ermedikçe bu böyledir.
"Satım akdi kesinleşmiş olur": Yani muhayyerlik ortadan kalkar.
Bu hadis, taraflardan birinin akdi feshetmesi halinde akdin fesholacağını açık olarak göstermektedir.
Hattâbî şöyle demiştir: Meclis muhayyerliğinin sübûtu konusunda bu en açık delildir. Bu, hadisin zahirine aykırı tüm yorumları geçersiz kılar. Yine "satım akdini yaptıktan sonra birbirinden ayrıhrlarsa" ifadesi de açık olarak bedenen ayrılmayı göstermektedir ki muhayyerliği sona erdiren de budur. Şayet bu "sözle ayrılma" anlamına gelseydi hadisin ifade ettiği bir anlam olmazdı.
Alimler, Mâlik'in rivayet ettiği hadisteki "muhayyerlik şartıyla yapılan satım akdi hariç" İfadesinin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğa göre -ki Şafiî bu görüşün kesin doğru olduğunu söylemiştir- bu, ayrılma anına kadar süren muhayyerlikten yapılan bir istisnadır. Yani, İki taraf, birbirinden ayrılmadan önce akdi geçerli kılmayı tercih ederlerse bu durumda satım akdi kesinleşir, birbirinden ayrılmaları şartı geçersiz hale gelir. Şu halde bu ifade ile, "geçerli kılmayı tercih ettikleri satım akdi hariç" anlamı kastedilmektedir.

46- Satıcı Muhayyer Olduğunda Satım Akdi Caiz Olur Mu?

2113- İbn Ömer radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saiiaiiâhu aleyhi ve seüem şunu rivayet etmiştir:
"Muhayyerlik şartı ile yapılan satım akdi hariç, alıcı ile satıcı birbirinden ayrılmadıkları sürece aralarında satım akdi yoktur."
2114- Hakîm İbn Hizam şunu rivayet etmiştir:
"Birbirlerinden ayrılıncaya kadar alıcı ve satıcı muhayyerdir (hadîsin râvîlerinden Hemmâm diyor ki: Yazdıklarım arasında "üç kere tercihde bulunur" ifadesini de buldum) Şayet gerçeği söylerler ve söylemeleri gerekenleri (gizlemeden) açıklarlarsa yaptıkları satım bereketli kılınır. Yalan söylerler ve gizlerlerse belki kâr ederler ancak satımlarının bereketi giderilir."

Açıklama

Buharî konu başlığı ile bir anlamda, muhayyerliğin yalnızca alıcıya ait olduğunu, satıcının bu hakkı bulunmadığını söyleyenleri reddetmektedir. Çünkü hadis, alıcı ve satıcıyı eşit tutmuştur.
"Aralarında satım akdi yoktur": Yani yaptıkları satım bağlayıcı olmaz.
Hadisin zahiri, satımın bağlayıcı hale gelmesini yalnızca tarafların birbirinden ayrılmasına veya muhayyerliği şart koşmalarına hasretmektedir. Burada kastedilen bu iki durum haricinde satım akdinin (bozulmasının) caiz olduğudur. Bu durumlardan ikisi gerçekleştiğinde ise satım akdi bağlayıcı hale gelir.

47- Bir Şey Satın Alan Kimsenin İki Taraf (Alıcı İle Satıcı) Birbirinden Ayrılmadan Önce Onu Hibe Etmesi, Satıcının Da Buna Tepki Göstermemesi, Köle Satın Alan Bir Kimsenin Satın Alır Almaz Onu Azat Etmesi

Tavus bir malı rıza şartı ile satın alıp sonra da satan kimsenin satımının gerçekleşeceğini ve kârın da ona ait olacağını söylemiştir.
Hz. Peygamber saBaifâhu aleyhi ve seikm ile birlikte bir yolculukta idik. Ben (babam)

Ömer'e ait, binmesi zor olan bir deve yavrusuna binmiştim. Ben deveyi kontrol edemiyordum, deve topluluğun önüne geçiyordu. Ömer buna engel olup deveyi geri çeviriyor, ancak deve yine öne geçiyordu. Ömer de tekrar engel olup geri çeviriyordu.
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, Ömer'e: "Bana onu saf buyurdu. Ömer: O senindir ey Allah'ın elçisi! dedi. Hz. Peygamber: "Bana onu sat buyurdu.
Ömer de onu Resûlullah'a sattı. Resûlullah saiiaiıshu aleyhi ve seiiem da bana; "Deve senindir ey Ömer'in oğlu Abdullah! Dilediğin gibi kullan" buyurdu.[153][153]
2116- Abdullah İbn Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir:
Ben, mü'minlerin emiri Osman İbn Affân'a onun Hayber'deki bir malı (arazisi) karşılığında vadideki bir malımı (arazimi) sattım. Satım akdini yapınca, ben onun akdi bozmasından korkarak gerisin geriye dönüp evinden çıktım. Uygulama (sünnet), alıcı ve satıcının birbirinden ayrılmasına kadar muhayyer olması şeklindeydi. Satım akdini kesinleştirdikten sonra bir de baktım ki ona hakkından daha az vermişim (onu aldatmışım)! Çünkü ben onu Semud arazisine üç günlük bir mesafeye yollarken o beni Medine'ye üç günlük bir mesafeye yollamış!

Açıklama

Bu konu, başlıkta yer alan husus gerçekleştiğinde muhayyerliğin sona erip ermeyeceğini belirtmektedir.
Satın Alınan Malda, Teslim Almadan Önce Tasarrufta Bulunmak
Ibnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: Buharî, konudaki İbn Ömer'in ikinci hadisi ile meclis muhayyerliğini ispat etmeyi istemektedir. Hadisten anlaşıldığına göre alıcı, satın aldığı malda bir tasarrufta bulunur ve satıcı herhangi bir tepki göstermezse, satıcının muhayyerlik hakkı ortadan kalkar. Nitekim Buharî de bunu anlatmıştır.
İbn Battal şöyle demiştir: Alıcı malda hibe ve azat gibi bir tasarrufta bulunup da satıcı buna tepki göstermediğinde satım akdinin caiz olduğu konusunda alimler icma etmekle birlikte, satıcının tepki göstermesi ve razı olmaması halinde ne olacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Satım akdinin, bedenen ayrılmaya gerek olmaksızın sözle tamam olacağını kabul edenler bu akdi onaylamaktadır. Satım akdinin, iki tarafın bedenen ayrılmasıyla kesinlik kazanacağını kabul edenler ise bunu onaylamamaktadır. Hadis onların aleyhine delildir. Durum, mutlak olarak İbn Battal'ın dediği gibi değildir.
Satın Alınan Malın, Teslim Alınmadan Önce Başkasına Satılması
Alimler satım akitleri arasında şu şekilde ayrım yapmışlardır: Teslim almadan önce yiyecek maddesinin satılamayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Yiyecek maddesi dışındaki şeylerde İse birkaç görüş vardır:
1- Teslim alınmadan önce hiçbir şey satılamaz. Bu, Şafiî ve Muhammed İbn Hasen'in görüşüdür.
2- Ev ve arazi gibi malların dışındakiler teslim alınmadan önce satılabilir. Bu görüş, Ebû Hanİfe ve Ebû Yusufa aittir.
3- Ölçülen ve tartılan mallar dışında mutlak olarak caizdir. Bu, Evzâî, Ahmed ve İshak'ın görüşüdür.
4- Yiyecek ve içecek maddeleri dışında mutlak olarak caizdir. Bu, Mâlik ve Ebû Sevr'in görüşü olup, İbnü'l-Münzir de bunu tercih etmiştir.
Satın Alman Malda, Teslimden Önce Yapılan Diğer Tasarruflar
Satın alman kölenin teslimden önce azat edilmesi konusunda da alimler ihtilaf etmiştir. Çoğunluğa göre bu sahih olup, azat teslim alma yerine geçer. Alıcının peşin akitte bedeli ödememesi sebebiyle satıcının hapis hakkının olması ya da olmaması durumu değiştirmez.
En doğru görüşe göre teslim alınmayan malın vakfedilmesi de sahihtir.
Teslim alınmayan malın hibe ve rehnedilmesi konusunda görüş ayrılıkları vardır. Şâfiîlerdeki en doğru görüşe göre ikisi de sahih değildir.
Hadisten Çıkan Sonuçlar
Bu hadis, sahabenin Hz. Peygamber'e ne kadar saygı duyduklarını ve yürüyüş sırasında onun önüne geçmediklerini göstermektedir.

---

[153][153] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2610, 2611.

Hayvanların ilerlemesine mâni olmak caizdir.
Satım akdinde mal sahibinin malını arz etmesi şart değildir. Bu olmaksızın satıcıdan malını satması istenebilir.
Bedeli ödenmeden önce satın alınan malda tasarrufta bulunmak caizdir.
Bu hadis, Hz. Peygamber'in sahabenin durumlarını ne ölçüde gözettiğini, onları mutlu etmeye ne kadar hırslı olduğunu da göstermektedir.
ibn Ömer'in, Hz. Osman'ın yanından çıkması satım akdinin kesinleşmesi, Hz. Osman'ın akdi feshetme hakkının kalmaması içindi.
İbn Ömer'in "ben onu Semud arazisine üç günlük bir mesafeye yollarken o beni Medine'ye üç günlük bir mesafeye yollamış!" sözü şu anlama gelir: Ben, onun satım akdi öncesinde sahip olduğu arazi ile satım akdi sonrası sahip olduğu arazinin mesafesini üç günlük arttırdım. O ise benim daha önceden sahip olduğum arazi ile satım akdi sonrası sahip olduğum arazinin mesafesini üç gün azalttı.
Her iki arazi de orada bulunduğu halde İbn Ömer "Medine'ye" demiştir. İbn Ömer Medine'ye yakın olmayı istediğinden "onu aldatmışım" demiştir.
Bu hadis, satım akdinin yapıldığı yerde bulunmayan bir malın, niteliklerinin belirtilerek satılmasının caiz olduğunu göstermektedir.
Hadis, kişinin kendi maslahatını başkasının maslahatına tercih etmesi konusuna da temas etmektedir.
Yine hadis, arazinin arazi karşılığı satılabileceğini, satım akdinde meydana gelen aldanma sebebiyle akdin geri çevrilmeyeceğini de göstermektedir.

48- Alış Verişte Hilenin Mekruh Olması

2117- Abdullah Ibn Ömer'den rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Pey-gamber'e saüaiiâhu aieyhi ve seiiem yaptığı satım akitlerinde aldandığını söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber karşı tarafa: Aldatmaca yokl der.[154][154]

Açıklama

Buharî bir anlamda bu başlıkla; alış verişte hile mekruh olmakla birlikte bunun akdi feshetmediğine, ancak hadiste belirtilen olaydan da anlaşıldığı gibi müşterinin muhayyerlik şartı koşması durumunda akdi feshedebileceğine işaret etmektedir.
"Aldatmaca yok!": Bu hadis "malın kıymetini bilmeyen kişi hakkında fahiş aldatmanın söz konusu olması halinde satım akdi geri çevrilir" görüşünü savunan Ahmed İbn Hanbel ve iki görüşünden biri böyle olan Mâlik lehine delil gösterilmiştir. Bu, şu şekilde eleştirilmiştir: Söz konusu kişiye aklının zayıflığı sebebiyle muhayyerlik hakkı tanınmıştır. Şayet aldatma ile birlikte fesih hakkı söz konusu olsaydı, kişinin muhayyerlik şartını ileri sürmesine gerek olmazdı.
Bu hadis; muhayyerlik şartı ile yapılan satım akdinin caiz olduğuna ve bu hakka yalnızca müşterinin sahip olduğuna delil getirilmiştir.
Hadis, asrı saadette insanların işlerinde hakka ne ölçüde müracaat ettiklerini ve haklar vb. konularda tek kişinin haberi (haber-i vahid) ile amel etmenin caiz olduğunu göstermektedir.

49- Çarşı - Pazarlar

Abdurrahman İbn Avf şöyle demiştir: Medine'ye geldiğimizde ben (ensardan kardeş kılındığım Sa'd İbn Rebî'e): "burada ticaret yapılan bir pazar var mı?" diye sordum. O da bana: "Kaynuka (Yahudilerinin) pazarı var" dedi. Ben "bana onun yerini gösterin" dedim.
Hz. Ömer radıyaiiâhu anh ".. ..çarşı-pazarlarda alım satımla uğraşmak, beni Hz. Peygamber'in meclislerinden alıkoydu" dedi.
2118- Hz. Ai§e radıyaiiâhu anh, Hz. Peygamber'den saüaiiâhu aleyhi ve seiiem şunu riva-yet etmiştir:
"Bir ordu savaşmak üzere Kabe'ye doğru yola çıkar. Beyd&ya gelince başından sonuna

---

[154][154] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2407, 2414, 6964.

kadar herkes yerin dibine batırttır."
Hz. Aişe dedi ki; Ey Allah'ın elçisi! İçlerinde pazara gitmek için yola çıkanlar ve ordudan olmayanlar olduğu halde ordudakilerin tümü nasıl yerin dibine batı-rılır? diye sordum.
Hz. Peygamber saiiaüâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Onların başından sonuna kadar hepsi yerin dibine batınlır. Sonra (kıyamet gününde) niyetlerine göre diriltilirler."
2119- Ebû Hureyre radıvaiiâhu anh, Hz. Peygamber'in saibiiâhu aleyhi ve setiem şöyle buyurduğunu rivayet etti:
"Birinizin cemaatle kıldığı bir namaz, çarşısında veya evinde kıldığı namazdan yirmi küsur derece daha üstündür. Bu da şöyle olur: Kişi güzelce abdest alır, yalnızca namaz kılmak amacıyla mescide gider, onu harekete geçiren yalnızca namaz olur. İşte bu durumda attığı her bir adım için bir derece yükseltilir veya ondan bir günah düşer. Sizden biri, namaz kıldığı yerde bulunduğu sürece, abdestini bozmadıkça ve namaz kıldığı yerde başkasına eziyet ve zarar vermediği müddetçe melekler onun için şöyle dua ederler: Allah'ım onun günahlarını bağışla, Allah'ım ona merhamet et."
Yine Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem şöyle buyurdu: "Sizden birinizi namazın beklediği müddetçe o kişi namazda imiş gibi sevap alır."
2120- Enes İbn Mâlik radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem pazardaydı. Bir adam "Ey Ebu'l-Kâsım!" diye seslendi. Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem ona dönüp baktı. Adam "ben şu kişiye seslenmiştim" deyince Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem: "Benim adımı koyun, ancak benim künyemi vermeyin" buyurdu.155[155]
2121- Enes radıyaiiâhu anh şöyle dedi:
Bir adam el-Bakî'de "Ey Ebu'l-Kâsım!" diye seslendi. Hz. Peygamber ona dönüp baktı. Adam "ben seni kastetmedim" deyince Hz. Peygamber "Benim adımı koyun, ancak benim künyemi vermeyin" buyurdu.
2122- Ebû Hureyre ed-Devsî radıyaiiahu anh şöyle dedi:
Hz. Peygamber bir gündüz vakti çıktı. Ne o benimle konuştu, ne de ben onunla konuştum. Nihayet Kaynuka çarşısına geldi. Fâtıma'nm evinin avlusunda oturup "Küçük (yani Hasan) orada mı? Küçük orada mı?" diye sordu. Fâtıma, Hasan'ı bir süre geciktirdi. Ben Fâtıma'nm Hasan'a bir kolye takacağını yahut yıkayacağını sanıyordum. Hasan koşarak geldi. Hz. Peygamber onu kucaklayıp öptü ve "Allah'ım onu ve onu sevenleri sev!" buyurdu.156[156]
2123- İbn Ömer'den radıyaiiâhu anh rivayet edilmiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aie^ii w seifem devrinde insanlar şehre gelen kervanlardan (şehrin dışında) yiyecek maddeleri satın alıyorlardı. Bunun üzerine, Hz. Peygamber yiyecek maddelerinin satıldığı pazarlara ulaşıncaya dek kervandakilerin yiyecek maddelerini satmalarını yasaklayan kimseler gönderiyordu.157[157]
2124- İbn Ömer radıyaiiâhu anh şöyle demiştir:
Hz. Peygamber saiiaiiâhu aleyhi ve seiiem, yiyecek maddesi satın alan kişinin malını teslim almadıkça satmasını yasakladı.158[158]

Açıklamalar

ibn Battal şöyle demiştir: Bu konuda anlatılmak istenen şey, şeref ve fazilet sahibi kimselerin ticaret yapmasının, çarşı-pazarlara girmesinin mubah olduğudur. Buharı bununla, kendi şartına göre sahih olmayan "yeryüzünün en şerli yerleri çarşı-pazarlardır" hadisine işaret etmiş olmalıdır. Bu hadisi Ahmed ve Bezzâr rivayet etmiş, Hâkim de hadisi sahih görerek Cübeyr ibn Mut'İm aracılığıyla Hz. Peygamber'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Allah'ın en sevdiği yerler mescitler, en buğzettiği yerler ise çarşı-pazarlardır". Hadisin isnadı hasendir.
Burada kastedilen yalnızca çarşı-pazarların zikredilmesi, Hz. Peygamber döneminde de bunların mevcut olduğu, sahabenin şereflilerinin de geçimlerini temin etmek, yeterli rızık

155[155] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2121, 2537.
156[156] Hadisin geçtiği yer: 5884.
157[157] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2131, 2137, 2166, 6852.
158[158] Hadisin geçtiği diğer yerler: 2126, 2133, 2136.

elde etmek ve insanlara muhtaç olmamak için buralara gittiklerini belirtmektir.
"Beyctâ": Mekke ile Medine arasında çorak bir arazinin adıdır.
"Onlar içinde onlardan olmayanlar vardır": Onlarla birlikte yolculuk yaptıkları halde onlara uymayanlar vardır.
Hz. Âişe hadisine göre Kabe'yi yıkmak maksadıyla savaşa çıkanlar ile birlikte satım yapmak İçin çıkanlar da helak olur.
Müslim'in rivayetinde şöyle denilmektedir: "Biz: Yolda başka insanlar da olur, dedik. O "Evet, onlar içinde savaş için çıkan, istemediği halde çıkmaya zorlanan ve yolda kalanlar da vardır."
Burada kastedilen, cezalandırmaya sebep olan savaşı istemeyen kimselere niçin azap edileceği bir problem teşkil etmiş buna verilen cevapta ise, oradakilerin ecellerinin gelmiş olması sebebiyle azabın genel olacağı ancak bundan sonra her birinin niyetlerine göre diriltileceği belirtilmiştir.
Müslim'in rivayetinde şöyle denilmektedir: "Her biri farklı hedefe gittikleri halde hepsi aynı anda helak edilir."
Müslim'de yer alan rivayete göre Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ey Allah'ın resulü! Savaşmayı istemeyenin durumu ne olacak? diye sordum. O şöyle cevap verdi: "O da yerin dibine batırıhr. Ancak kıyamet gününde niyeti üzerine diriltilir". Yani kötülerin uğursuzluğu sebebiyle hepsi yerin dibine batmlır, sonra hesap görülürken her birine niyetine göre muamele yapılır.
Mühelleb şöyle demiştir: Bu hadis, günah için bir araya gelmiş bulunan bir topluluğun sayısını kendi isteğiyle arttıran kişinin başına da onların başına gelen azabın gerekli bulunduğunu gösterir. Mâlik bu hadise dayanarak içki meclislerinde bulunan kimseye, içki içmese bile ceza uygulanması görüşünü kabul etmiştir.
Bu hadis, amellerin amel edenin niyetine göre değerlendirileceğini gösterdiği gibi, zorunluluk hali dışında zulmedenlerle arkadaşlık etmek, birlikte bulunmak ve onların sayısını çoğaltmaktan da sakındırmaktadır.
Ebû Hureyre'nin "ne o benimle konuşuyor ne de ben onunla konuşuyordum" sözünün anlamı şudur: Hz. Peygamber saiiaiiahu aleyhi w seikm vahyi düşünmüş veya başka bir işle meşgul olmuş olabilir. Ebû Hureyre de Hz. Peygamber'e saygısından dolayı bir şey söylememiş olabilir. Sahabe, Hz. Peygamber'i aleyhi ve seiiem konuşmaya istekli görmediklerinde böyle yaparlardı.
Dâvudî, Hz. Fâtıma'nın evi ile ilgili hadisten bir bölümün düştüğünü yahut iki hadisin birbirine girdiğini söylemiştir. Çünkü Hz. Fâtıma'nın evi Kaynuka çarşısında değildi.
Dâvudî'nin ilk söylediği İhtimal geçerlidir, İki hadisin birbirine girmesi söz konusu değildir. Müslim bunu Ebû Ömer'den şu lafızla rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber, Benî Kaynuka pazarına geldi. Sonra buradan ayrılarak Fâtıma'nın evinin avlusuna geldi".
Hattabî şöyle der: Hadisin Arapça aslında yer alan[159][159] "lükâ"1 ifadesi "küçük" ve "aşağılık" anlamına gelir. Bu hadiste ilki kastedilmiştir. Bu kelimenin ikinci anlamının kastedildiği bir hadisi Ebû Hureyre rivayet etmiştir: "Dünyada en mesut kişi aşağılık oğlu aşağılık olacak." Ebu Hureyre'nin, Hz. Fâtıma'nın Ha-san'a taktığını zannettiği ve "Sehâb" diye ifade ettiği şeyin altın ve gümüşü olmayan fakat güzel kokusu olan bir kolye olduğunu anlatan Hattabi'nin bu açıklamalarına karşılık Davudi bu kolyenin karanfilden olduğunu söylemektedir.
Hadisten Çıkan Bazı Sonuçlar
Bu hadiste şu hususlar yer almaktadır: Sahabenin Hz. Peygamber'e nasıl saygı gösterdiği, Sahabenin Hz. Peygamberle birlikte yürüdüğü,
Hz. Peygamber'in çarşı-pazara girme ve evin avlusunda oturma konusunda nasıl alçakgönüllülük gösterdiği,
Küçüklere merhamet göstermek, onlarla şakalaşmak, kucaklamak ve öpmek,
Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın fazileti. Hz. Hasan'ın fazileti ile ilgili geniş bilgi ileride gelecektir.380
Alım Satım İşlemleri Bolümü 5. Ciltte Devam Etmektedir.

---

[159][159] Bkz. 3749. hadis.